

The
B'nai B'rith
Library of
Jewish
Literature
University of Illinois

ויחכם מכל האדם

Plenus aruch

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ״י א״ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז״ל

ראש מתיבתא דורמי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז״ל.

מיוסד על דפוס רשון של הערוך (כערך הרל״ז) ודפוס וויניציאה (הרצ״א) עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתיו

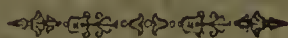
אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא״מ מוהר״ר ישראל קאָהוט

רב ואב״ד בק״ק נעוו־יאָרק ולפנים בק״ק גראָססוואַרדיין ופינפקירכען והגליל יצ״ו.

חלק שמיני

בעזר האקאדעמיע של החכמות אשר להקיסר בוויען.

ווינן תרנ״ב.

בדפוס של. אברהם פאנטא

פְּקְסָן (= פְּקִיסְנָא אולי על שם ל״ר pecus בקר והתואר pecuinus vom Vieh והיינו צפיעי בקר Rinderexcrement) כפ׳ אין מעמידין בגמ׳ נודות (ע״ז ל״ג:) רב יצחק[1]) זבן הנהו מאני דפקִיסנא מלנהו מיא אחתינהו בשמשא פקעו פי׳ כלים עשויין מאדמה ומצפיעי בקר. *[אחי״ה בכ״י ש״ס דפוקסמין וכפי׳ ר״ח (בקובץ כ״י אנגיילי דף כ׳:) דפקוסנא ופי׳ יש מי שאומר כלי עץ ארז והן תאשור ויש מי שאומר כלים מדובקים בפקוסנא ובל׳ ערב אלך ע״כ ותיבת אלך אולי ט״ס וצ״ל וכל בל״ע وحل צפיעי בקר וכן פירש״י צפיעי בקר או צ״ל אללך וכ״ה באמת בתש׳ הגאוני׳ (הוצ׳ ה׳ הרכבי סי׳ מ״ז צד 23) והוא בל״ע اللك מיץ של צמח لك שדרכין לצבוע בו כלים] —

פקסן (= פַּקְסִינוֹן מל״י ורו׳ πύξινον. buxus בל״ס פוקסינון בל״ע بقس Buchsbaum) בב״ר פט״ו [פ׳] ויטע (רפט״ו) תאשור (ישעי׳ מ״א, י״ט) (פקסונין) [וצ״ל פוקסינון] למה נקרא שמו תאשור שהוא מאושר מכל מיני ארזים וכן ישנו בילמדנו פ׳ ויקח לי תרומה (תנחומ׳ תרומה ססי׳ ט׳)[2]) — (א״ב פי׳ בל״י מין עץ ארז אשר עלהו לא יבול ויש לו צורת הדס ואולי הוא הנקרא אשכרוע בל׳ משנה). *[אחי״ה לא רק אולי אלא ברור הוא וכ״ה בל״ס עיי״ע אשכרוע ח״א שי״ד וע׳ פירשע ומ״ש. ובירוש׳ כתובות ספ״ז דל״א ע״ד פיקסינה וכפי׳ רה״ג לנגעי׳ פ״ב מ״א פיקסינן ועיי״ע אשכרע ומ״ש — ועה״ק לועז ולאדר ב״א וכיון על Flieder והוא Hollunder] —

פקע (= פְּקוּעָה פי׳ כמו ביקוע פי׳ סדק Erdriss, Spalt) במסכת שביעי׳ בגמ׳ דבני מערבא (רפ״ג דל״ד רע״ג) מאימתי מוציאין זבלים משיבש המתוק ופירשו בגמרא פקועה אמר ר׳ יוסי[3]) הדין פקועה דבקעתא והם סדקים שבבקעה כשהמטר יורד מתמלאין מים ואינן מתייבשין אלא לאחר זמן על שם מתקו לו רגבי נחל (איוב כ״א, ל״ג) והוא אלמדר בל׳ ישמעאל — (א״ב פקע כמו בקע). *[אחי״ה וא״כ פקועה דבקעתא פי׳ ביקועא השדה וכבר פירשתי בע׳ מתק ע״ש ושם רמזתי כי הר״ש לשביעי׳ פ״א מ״א ופ״ט מ״ו הביא הערוך ע׳ מתק ונעלם מעיניו ומעיני מהר״י במ״צ פי׳ רבינו בע׳ פקע א׳. ומ״ש רבינו והוא אלמדר כיון לל״ע مدر רגב והוא פירוש על רגבי נחל] —

פקע (= פְּקִיַע כמו פקעת פי׳ אגודה Knäuel, Bündel)) מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה (שבת קנ״ה.) כבר פירשנו בע׳ כף (ג׳). פ״א „פקיעי עמיר אגודות פקיעין ב׳ אגודות כפקיע כפין ג׳ אגודות בכף״[4]). כפ׳ הגוזל ומאכיל בגמ׳ הגוזל שדה (ב״ק קי״ז.) א״ל אנס הושיט לי פקיע עמיר[5]) זה. וכפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ צ׳:) רשאי בעל הבית להתיר פקיע עמיר לפני הבהמה כדי שלא תאכל מן הדישה. *[אחי״ה וכתוספת׳ ב״מ רפ״ח ורשאי השוכר להאכילה פקיע עמיר כדי שלא תאכל הרבה בשעה שהיא דשה. ופירש״י בשבת וב״מ פקיעין קשין של שבלים שאוגדין וכו׳ ובב״ק פי׳ קשר והנכון כפי׳ ר״ח הנ״ל שהוא כמו פקעת והיינו אגודה, תוספת׳ סוכה רפ״א סיכך בחבלין ובפקיעי עמיר] —

פקע (= פְּקִיַע והוא בינוני פעיל מן פקע = בקע פי׳ הרצועה שעושה סדקים) בר״ג דפ׳ ב, ביומ׳ (כ״ג.) ולא עוד אלא שלוקה מן הממונה בפקיע מאי פקיע אמר רב יהודה[6]) מדוורתא[7]) והיא מטרקא „והיא כמין חבל מפתיל[8]) תלוי במקל כגון הרצועה שבי״ד מכין בה ופי׳ הממונה בפקיע הממונה להכות בזה הפקיע״[9]) אמר אביי (יומא שם)[10]) הא דתנן בפ״ה בשקלי׳ (מ״א) בן בבי[11]) ממונה על הפקיע מאי פקיע נגדא. *[אחי״ה בנו״ג אמינא מאי פקיע וכו׳ ומיותר הוא ולי׳ בכ״י ש״ס וכפי זה פירוש של אביי קשה שהשוה ממונה על הפקיעה עם לוקה מן הממונה בפקיע כי הראשון פי׳ הממונה על הפתילה והאחרון פי׳ הנלקה מן הממונה על ידי הכאה ברצועה ונ״ל פי׳ פקיע כאמור בראש הערך היא הרצועה שעושה סדקים בבשר ולפירש״י מפסקת בראשה לרצועות דקות ע״ש בד״ה דפסיק רישיה ובנין פעיל ראיה לדבריו — ובענין בית פקיע (עדיות פ״ג מ״ה) עיי״ע בח״ב, פ׳ ומ״ש] —

פָּקַע (פי׳ כמו בָּקַע כלו׳ קורעין וחותכין החוטים לשזירת הפתילות einen Docht drehen)

1) בנו״ג רב יצחק בר ביסנא הוה ליה ובכ״י ש״ס ר״י בר מתנה הו״ל. 2) ושם בט״ס פקטינון. 3) בנו״ג רי מנא. 4) כ״ה נכון בדפו״ו (ובדפ״ר בטעות פקיעי עמיר אגודות כפקיע כפין ב׳ אגודות בכף) והועתק מפי׳ ר״ח בשבת ש״ס ווילני ושם אי׳ בזה״ל פי׳ פקיעי אגודות כדתנן (כלי׳ פ״י מ״ד) פקעת גמי בא רב הונא לפרש וכו׳ אלא הפקיעין ב׳ אגודות כפקיע והכפין ג׳ אגודות בכף. 5) בדפ״ר לי׳. 6) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג רב. 7) עיי״ע ומ״ש ושם העירותי על הטעות בפי׳ ר״ח אשר אחריו נגרר רבינו וש״נ שינוי הנוסחאות. 8) וכ״ה בפי׳ ר״ח ובע׳ מטרקא ובדפ״ע כאן מפושל ועיי״ע הבא אח״ז הציון מירוש׳. 9) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח ביומא הנ״ל. 10) ושם אי׳ ג״כ מריש הוא אמינא. 11) בענין שנוי נוסחאות עיי״ע בבי בח״ב, ז׳ ומ״ש.

בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) תנן בפ' החליל (סוכה נ"א סע"א) מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין. ירושלמי בסוכה (פ"ה דנ"ה:) מבלאי מכנסי כה"ג היו מדליקין נרות שבפנים מבלאי מכנסי כהן הדיוט היו מדליקין נרות שבחוץ, כתיב (שמות כ"ז, כ'; ויקר' כ"ד, כ') להעלות נר תמיד שיערו לומר אין לך דבר עושה שלהבת אלא פשתים בלבד מהו מפקיעין תרגמה ר' חגי[1]) מפשילין. בפ' אחרון בפיאה (פ"ח דכ"א.) ר' יוסי על לכפרא בעא מקמה[2]) לון פרנסין ולא קבלין עליהון על ואמר קומיהון בן בבי על הפקיע ומה אם זה נתמנה על הפתילות זכה להמנות עם גדולי הדור אתם שאתם ממונין[3]) על חיי נפשות לא כל שכן. *[אחי"ה וכ"ה בירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד עיי"ע זייג (ח"ג, רפ"ה) וכן מבואר ביומ' כ"ג. ממונה על הפקיעה: פ ת י ל ה[4]) ענינו עשיית פתילות משזירת החוטין וזה מה שפירש"י בשבת ובסוכה הנ"ל מפקיעין קורעין ועושין פתילות, וגם במובן סתירת החבל ועבותות ובזה הענין מתיר ומפקיע וחותך . . אבל לא מפקיע שבת קמ"ו. (ורבינו הביאו בע' פקע ו') ופירש"י סותר שרשרות החבל בכלי ועוד עיי' ביצה ל"א סע"ב ול"ב רע"א מתיר אבל לא מפקיע ירו' שבת רפט"ו דט"ו. בחותמות שבקרקע שמפספקין ומפקיעין ומתירין וחותכין וכו' עיי"ע פק ב' וש"נ. אסת"ר פ' חור שהכל מפקיעין בחבלי צמר ובחבלי פשתן וכו' ויתר דוגמאות עיי' בע' פקע ו'] —

פקע (= פְּקַעַת פי' כמו קבורא בלרז"ל Knäuel ועגול ככדור וככפתור וכן בל"ס פְּקִיעָא (knäuelförmige Verzierung בפ' כירה (שבת ל"ח:) לא יפקיענה בסודרין פי' מביאין סודר או מטלית ומניחין אותן בשמש עד שמתחממות יפה וכורכין הביצה בהן ושונין ומשלשין עד שתתגלגל. באלו כלים פ"י בכלים (מ"ד) הכדור והפקעת של גמי ובפ' י"ז (מ"ב) החמת שיעורה בפקעיות של שתי. בר"ג דפ' אין דורשין (חגיג' י"ב.) בשעה שברא הקב"ה את עולמו היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי. בב"ר פ"י ויכלו כיצד ברא הקב"ה את עולמו נטל שתי פקעיות אחת של אש ואחת של שלג ופתכן זה בזה ומהן נברא העולם. ובפ' י"ב אלה תולדות נטל פקעיות של גמי וקשרם כנגד הפתח התחילו הכל נכנסין ויוצאין דרך הפקעת[5]). בפ' ראשית הגז בגמ' כמה היא מרובה (חולי' קל"ח.) ר' אליעזר אומר בפקעיות של שתי. בס"ג דב"ק (קי"ט:) ולא שיירי פקעיות פי' קיבורא[6]) בארמית וסיסא בלישנא דרבנן וי"א פיקה בלא עיי"ן ע' מובלעת — (א"ב תרג' בפסוק בימים ההם כשבת (תרג' שני אסתר א', ב') מפקע במנגנון ענין סבוב ואולי לשון מקרא זה פקעים (מ"א ו', י"ח; ז' כ"ד) ופקעות (מ"ב ד', ל"ט) כי עגולים הם וכן נקרא כדור עשוי מן מטוה או מן גמי). *[אחי"ה כנים דברי ר"ב וכמו שרשמתי בתחילת הע' והפשיט' למ"א הנ"ל העתיקה פקיעא ומזה נקרא פרי האבטיחין הקטנים פקועות (עיי"ע פקועות) שהוא עגול ככדור[7]) וכן כדור וכריכה של גמי או מטוה נקרא כן ובל' רבנן קבורא והוא ל"ס עיי"ע פקע וש"נ פי' רה"ג אשר אחריו נגרר רבינו ויפה הביא ראיה ר"ב מל' התרג' (השני) באסתר וכן שם הוו מנגנין פקעין ופי' מתגלגלין ונתכרכין (sich wälzen) ומזה היטב נתפרש לא יפקיענה בסודרין (שבת ל"ח:) וכפי' רבינו וכורכין וכו' וכן בחי' הר"ב המאירי וחי' הר"ן בשם הר' יהונתן אי' יפקענה יכרכנה עיי' למוד ערוך בשבת שם וש"נ דברי הרמב"ם (תחלת ס' מעשה רקח) המפקיע את הביצה פי' יכרוך הביצה בבגדים והכריכה נקראת פקיעה . . וכן קורין לכדור הנכרך שמשחקין בו פקעת והרב תוי"ט נדחק בפירושו ע"ש והרחיק פשט הערוך וכמ"ש הרב בעל ל"ע הנ"ל, ופירש"י מענין שבירה קשה להלמו ותמה אני על ה' לעווי שפי' ג"כ ככה — ועה"ק שנ"ב הטיב ללעז קניילי"ן ב"א knäulen] —

פָּקַע (פי' מל"ע فقع כמו בקע סדק וקרע reissen, spalten, sprengen, בֶּן פְּקוּעָה aufgeschlitz-tes Thier ובקשור שער den Marktpreis in die Höhe treiben; פִּיקְעָא Spalt, Oeffnung des Mastdarms) בפ' סדר תעניות כיצד (ט"ו:) אין גוזרין תענית על הציבור לכתחלה בחמישי שלא להפקיע את השערים. בר"ג דפ' הקורא את המגילה למפרע (י"ז:) ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית

---

[1]) בנו"ג ר' הגיי קומי ר' יוסה. [2]) בנו"ג מוקמה. [3]) בנו"ג מתמנין. [4]) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג פתילתא ובכ"י א"פ מא' פקיע פתילתא. והנה כפי תרג' ר' חגיי מפקיעין היינו מפשילין (נ"ל מל"ע فتل עושה פתילה Docht drehen ועיי"ע קודם לזה בגי' מפושלין). [5]) בב"ר רפי"ב הגי' נטל פקעת של גמי וקשרה כנגד הפתח ונכנס דרך הפקעת ויצא דרך הפקעת וכ"ה בקהל"ר פ' ופניתי ושם הגי' פקיעת הגמי. [6]) ויותר טוב קבורא כמשפט ל"ס עיי"ע קבר ועי' פקא. [7]) עיי' לעף פפלנ"צ 278.

א"ר אלכסנדרי כנגד מפקיעי שערים דכתיב (תהלי' י', ט"ז) שבור זרוע רשע ורע ודוד כי אמרה בפרשת תשיעית אמרה. בפ' חבית בגמ' שובר (שבת קמ"ו.) ושל גרוגרות מתיר מפקיע וחותך[1]. בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח סע"א) ר' יעקב חש בפיקעא פי' „מלשון בקיעה[2] והיא פיקה כלומ' מקום שנבקע בתחתוניות של אדם"[3] פי' אחר בין טבעת לטבעת בגרגרת[4] ונינח פיקעא להדי פיקעא (שם:) פי' יניח סדק של גרעינ' נגד חברתה פיקעא עילאה מה שיש לו בחוץ תתאה מה שיש לו בפנים[5]. בן פקועה (חולי' ס"ט. ע"ד. והלאה) כבר פי' בע' בן. *[אחי"ה והוא בע' בן פקועה. אבל ההן פקועה בירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: פי' כמו פקעת של ע' הקודם לזה. וכנ"ה בענין בקיעה וקריעה וקפיצה ע"ז כ"ח: פקעא עינא, שם ס"ח. עינא . . תפקע, פקע עינא דבר שישך. ב"מ כ': פקע ארזא דבי רב, שם מ'. לפקע כדא, פקע כדא. זבחי' פ"ו. גחלת שפקעה וכו', איכ"ר פ' רבתי חמית דשרית דביתא פקעא. ירו' מעשרו' פ"ג ה"נ ע"ד פעמים שהיא פוקעת תחת הגלגל וכו', ב"ר פל"ב ור"פ ל"ד עד שהיא פוקעת. תוספת' פרה ספ"ג פקע מעורה ומשערה וכו' ושם לידים עיי' בהפעיל. ובהשאילה פסיק רבתי ספי"א שמא תפקע האוזן של שומע ובמכילת' יתרו בחדש פ"ב שבר אוזן. ועוד ענין הפסקה כאלו נקרע או נקפץ ירו' יבמות פ"א ד"ב ע"ג פקעו ממנה קידושין, חולי' קל"ט. פקעה ליה קדושת', שם פקעה קדושתייהו, ירוש' כתובות פ"ח דל"ב: פקעת מינייהו קדושתן, ירוש' מ"ק רפ"א ד"פ. דלא יפקען ויאבדון. הפעיל ואפעל. ב"ר ספכ"ח ומפקיע בחיצאות עיי"ע כפע (ח"ד, רצ"ח) וגי' רבינו שם. תוספת' ידים פ"א הפקיעו את מוליאר פי' הר"ש בידים פ"א מ"ה שעשה בה סדק ויצאו המים כמו פקע כדא. גיטי' ל"ג. ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה, שם ל"ו. במאי אפקעינהו, שם: לאפקועי ממונא, שבועו' מ"ח: אפקעתיה. ובחבור עם שער פי' הוקיר שער עיי' לעיל. אתפעל תרג' שני באסתר ג', ז' אתפקע שור ירושלם פי' נתבקעה חומת ירושלים. והשם פֶּקַע פי' בקיעה (Sprung, Spalt) פסחי' פ"ד: פ"ה: משום פקע, ב"ר פצ"ד לא קשר ולא פקע. ובענין הפסקה וביטול כתובו' מ"ז. יהיב לה שכר פקעתָהּ, תוספת' סוף תמורה שנתן לה שכר פקעתה] —

פקע (= פְּקִיַע כמו בקיע מל"ע עיי"ע בקיע (ח"ב, קס"ב) מלומד ורגיל (erfahren) בר"ג דפ' גט פשוט (כ"ב קס"ד רע"ב) מי פקיע ר'[6]) במקושר פי' כמו בקי — (א"ב בקיע כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה אבל בכ"י ש"ס פ' פקיע ובפי' רגמ"ה כ"י בקיע (ובש"ס ווילנא נדפס מתוך כ"י שלי בטעות בקי ושם ג"כ בש"ס בקי) ועיי"ע בקיע. והוא בינוני פעיל וכן ביבמות ל"ז: דפקיע שמייהו פי' מפורסם ובני אדם מורגלין בהם] —

פַּקּוּעוֹת (מל"ם פְּקֻעוֹת die kugelrunde Frucht der Coloquinte) בפי' במה מדליקין (שבת כ"ד:) בשמן פקועות. בכלים בס"פ י"ז (מי"ז) ר"ש אומר אף של פקועות כיוצא בהן וכן בסוף עוקצין (פ"ג מ"ד.) פי' הן כגון אבטיחין קטנים והן מרין ועושין מהן שמן וי"מ דילועי מדבריות — (א"ב ל"מ זה (מ"ב ד' ל"ט) וימצא פקועות שדה). *[אחי"ה צ"ל וימצא גפן שדה וילקט ממנו פקעת שדה. וכן פי' רה"ג בעוקצי' (והוא גורס של פקיות) ופי' רבינו הובא ברד"ק בשרש פקע ובמלכי' הנ"ל פי' זה בשם הגאונים ע"ש ועוד עיי"ע אנגירון, דלע ירק (= יריקת חמור) וע' כנגר ומ"ש, ורש"י פי' כי"ם בערוך ור"ש בכלי' ועוקצי' הנ"ל הביא פי' הערוך ועוד עיי' מ"ש. הר"ש באהלות פ"ח מ"א וש"נ התוספת' (פי"ג) — ותרג' העתיק פיקעי חקלא — ואולי מקום ישיבת ר' יהושע פקיעין (= בקיעין) עיי"ע (ח"ב, קס"ב) נקרא על שם הפקועות הצומחות שם] —

* פִּקְפֵּק, פִּקֵּק עיי"ע פק.

פקקל (= פְּקוֹקֶלֶת עיי"ע בע' פקל) בספרא בפ' שלמים (ויקרא דבורא דנדבה פרק י"ז, פרש' י"ד) אשר על הכסלים (ויק' ג', י') זה חלב שעל הפקוקלות, ובפרשת מזבח השלמים (שם פרק י"ט) חלבו האליה תמימה להביא את החלב הסמוך לאליה זה חלב שבין הפקוקלות. *[אחי"ה וכבר פירשתי לעיל והוא פקוקלתא של ב"ר פע"ח וקרוב הדבר שרבינו הוסיף זה הערך בסיום הפרק פקע וקודם שהתחיל פרק פקר כי בלי זה חידוש למה הפריד הענינים השייכים להדדי] —

---

[1]) ועיי"ע פקע ד' וש"נ. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע פקיעה. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח ועיי' ג"כ תש"ג (בהוצ' הרכבי) סי' מ"ז צד 22. [4]) ורש"י פי' בטבעת של בית רעי. [5]) ורש"י פי' סדק של גרעינין נגד סדק שבבשרו. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפ"א אבל בדפו"ו פקיעי ולי' ר'.

פקר (פִּיקַר ג"ל מל"פ پیکار עצה ומחשבה לרעה ומלחמה (feindliche Absicht, Anfechtung בגמ' דפ' סדר תעניו' (כ"ד:) לא ליהוי פיקר בהדי יהודאי. ס"א עסק דברים. *[אחי"ה לפנינו בתענית כ"ד: (ולא כמו שנרשם בצד בדפ"ע וגם בעמת"ל ללעווי דף י"ח) אי' כס"א ובעל ד"ס לא הביא גי' אחרת וכן לא מצאתי גי' רבינו לא כפי' ר"ח כש"ס ווילנא ולא בכ"י פי' רגמ"ה אשר תחת ידי (ומשם נדפס בש"ס ווילנא) ובכל זאת גי' רבינו עיקרית היא ומל"פ הנ"ל ואיפרא הורמיז אימא דשבור מלכא בלי ספק בל"פ דברה אל בנה שלא יהיה לו עסק דברים וכונת ומחשבת אויב להלחם נגד היהודים וזו היא באמת הוראת המלה הפרסית וה' לעווי העתיק Händel וזה הוא נכון אבל גזרת המלה נעלמה מעיניו] —

פָּקַר (מהשם אפיקורוס zügellos leben, die Schrift הפעיל הפקיר = הבקיר häretisch erklären (etwas freigeben בס"ג דפ' הקורא את המגלה עומד (כ"ה:) מתוך תשובה שהשיב אהרן למשה פקרו המינין[1]. בר"פ ואלו מגלחין (מ"ק ט"ז.) ומנא לן דאי מתפקר בשליחא דבי דינא, הני מילי דממונא אבל לאפיקרותא עד דהיילא שמתא עליה שלשים יום (שם). בילמדנו שלח לך אנשים ויספרו לו (במדבר י"ג, כ"ז) הרשע הפקר שהוא בא לומר לשון הרע הוא מתחיל מן הטובה וכו'[2] וזהו אפיקורוס שפירשנו במקומו. *[אחי"ה ובע' הנ"ל כבר העירותי שרז"ל בנו מן זה השם הפעל[3] וזהו הרשע הפוקר דילמדנו ופקרו המינין במגיל' הנ"ל[4] וכ"ה בירו' ברכות פ"ט די"ב: (כגי' המהרש"ס) סנהד' ל"ח: אבל אפיקורוס ישראל כש"כ דפקר טפי, שם ס'. מיפקירי כוליהאי. ובאתפעל מ"ק הנ"ל מִתְפַּקַר פי' מרד, ושם: האי טבחא דאיתפקר ברבי טובי, ירוש' סנהד' פ"ב ד"כ: פקרה עצמה כלומר עשתה עצמה הפקר. ובזה הענין בהפעיל ואפעל (ובירו' לרוב פעמים בבית עיי"ע בקר וע' הבקר) גיטי' ל"ט. והלאה המפקיר עבדו, ירוש' שקלי' ג'. (בש"ס בבלי) התקינו שיהו מפקירין את כל השדה, ברכו' מ"ז. אי בעי מפקר להו לנכסי וכו', סוכה מ"ד: אפקר זיתיא לחשוכיא, ב"מ ל': לכ"ע אפקרנהו ולך לא אפקרנהו. שם ס"ח: אפקורי מפקר להו, בינוני הָפעל סנהד' מ"ט. מה מדבר מוּפְקָר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל. — ילק' מ"א ר' רכ"ד בשם תדב"א ויעזב את הבקר (מ"א י"ט, כ') מיד הפקיד כל אשר לו צ"ל הפקיר] —

פקר (= פּוּקְרֵי מפעל פקר בל"ע فقر נקב וא"כ בי פוקרי בית הנקב (Spalt, Oeffnung כפ' הערל בגמ' פצוע דכא (יבמו' ע"ו.) מייתינן נהמא חמימא דשערי ומנחינן ליה אבי פוקריה ומיקרי[5] פי' במקום הסדק. *[אחי"ה ועיי' ג"כ פירש"י, ולפי הענין הוא כמו פְּקָעָא דלעיל ולפי גזרתה מל"ע הנ"ל] —

פקרין (= פּוּקְרִין מלי' ποκάριον גז של צמר Perrücke ועוד Häuflein geschorener Wolle עיי' בפנים) בר"ג דבמה טומנין (שבת נ'.) יוצאין בפוקרין ובציפי צמר. בב"ר פ' ע"ח (ע"ז) ויותר יעקב: נטל פוקרין ונתן בצוארו פי' מה שגוזז מן הבהמה כולה כיחד פוקרי בל' רומי פ"א בע' ציפי — (א"ב פי' בל"י גיזת צמר). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל ורבינו הרבה פעמים החליף ל"י עם ל"ר ופי' פוקרין כריכה של גיזת צמר[6]. וכנ"ה בקהל"ר פ' אי לך ובשו"ט מזמור ע"ב א"ר יהודה ב"ר[6] אלעאי אילו הייתי שם פוקרין[8] הייתי כורך על צוארו כלומ' הייתי חונקו, ירוש' עירו' רפ"י דכ"ו כמין פיקרין היו בידו. ודרכם של הקרחים לתת על ראשם כריכת צמר ונקרא בל"א Perrücke ומזה פוקרין בשבת ובתוספת' רפ"ה (ו') ובע' צף ח' פירשו רבינו לנכון ונגרר בזה אחר פי' ר"ח כמו שאוכיח שם — ובל"נ בתוספת' כלאי' ספ"ה הפקרית (ובדו"ו הפוקרית) והציפה אין בהם משום כלאים] —

פקרם (= פקריסין כמו אֶפִּיקַרְסִין (ח"א. רל"ד ע"ש) בריש ויק"ר (פ"ב) ובריש קדושים תהיו (פכ"ד) ובפסיקתא דכי תשא (פסיקת' דר"כ צד ט"ו:) למלך שהיה לו פקריסין הרבה וכו' עד שאני מדביקו לגופי פי' מלבוש שלובש על הבשר. *[אחי"ה כבר פירשתי הכל עם שנוי הנוסחאות בע' אפיקרסין ע"ש וש"נ עוד כלי' פ' נומי הסדין (פכ"ט, מ"א) אפקרסין ובר"ש הגי' פיקרסין וברה"ג

---

[1]) כ"ה ג"כ בכ"י ש"ס ובע"י ובדפוסי' הראשונים ונשתנה מן הצענזור המעררים. [2]) בתנחומ' שלח סי' ט' הגי' כך דרכם של מספרי לה"ר פותחין בטובה ומשלימין ברעה. [3]) ודעת הרמב"ם הוא בהיפך ע"ש בח"א, רל"ג. [4]) ובכ"י פ' פרקו. [5]) וכ"ה בתוספי' חד מקמאי שבש"ס ווילנא ובנו"ג אבי פוקרי ומקרי. [6]) ולשון קלילה הוא מן פקוס בל"י πόκος (עיי"ע פקס ב') וכן העתיקו ע' חזקנים צמר (מ"ב ג', ד') וגזה (שופטים ו', ל"ז. ל"ח והלאה). [7]) בקהל"ר בט"ס אמרי'. [8]) ובשו"ט פיקרין.

עוד א"ד אפיכרסית, מקואות פ"י מ"ד הקשר שבפקרסים כ"ה בר"ש ובנו"ג שבפרקסים וברה"ג בכלי' הנ"ל הגי' של אפיקרסין ובערוך ע' אפיקרסין גרס של אפקרסותו והוא הוא אפקריסותא של נדה מ"ח: ועיי"ע הבא אח"ז — והרמב"ן בתו"א ענין הקריעה די"ח סע"ב הביא בשם רב נתן בעל הערוך ז"ל הגי' הקשר שבאפרקסין ע"ש] —

פקרם (= פקריסותא מע' הקודם לזה) בר"ג דפ' בא סימן (נדה מ"ח:) בנות עשירים צד ימין ממהר לבוא מפני שנישוף בפקריסותן ס"א אפקריסותן וכבר פי' בע' א'. *[אחי"ה ר"ל בע' אפיקרסין ובנו"ג כס"א ועיי"ע הנ"ל ומ"ש] —

פקרם (= פקריסין נ"ל כמו פנקריסין מל"י האמצ' πάγχρηστον מיני מתיקות Zuckerwerk [1]) והתואר ממנו פקרום = פנקרים παγχρηστάριος (Zukerbäcker בפסקא דבחדש השלישי (פסיקתא דר"כ צד ק"ד:) א צ ל [2]) פקרום ומילא חיקה פקריסין. ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דברי' ל"ב, י"ג) — (א"ב בעל הילק' פ' וישמע יתרו פ' כתפוח (רמז רע"ג) גרס אצל פרקרום ומילא חיקה פרקריסין פי' המפרש מוכר מגדים עיי"ע פרקדום). *[אחי"ה וכגי' הערוך בע' פרקדוס אי' ג"כ בפסיק' שלפנינו אצל פרקדוס . . פרקדיסין והנכון כגי' הילק' רק פרקרום צ"ל פנקרום והוא התואר מן פרקדיסין שצ"ל פנקריסין פי' מגדים ומיני מתיקות ועיי' מ"ש הרב רש"ב בפסיקתא ושם ג"כ מפורש מהיפך האותיות קרפי . . קרפיסין מל"י καρπὸς וכן פי' ה' לעווי פרקדום καρποδοτήρ מוכר פירות ואין נ"ל אבל לפי פירושו יפה הביא ראיה מהפסוק הנ"ל] —

פִּקְתָא (כמו פִּקְעֲתָא, פִּקְעָה = בִּקְעֲתָא, בִּקְעָה ועיין מובלעת Thal) בס"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"ד:) אמר רב אשי חציף עלי מאן דמצלי בפקתא [3]). פי' כמו שדה או רחוב [4]). בפ' שוחט אחד בעוף בגמ' התיז (חולי' ל"א.) דמזמין ליה לכוליה עפרא דפקתא [5]). בר"ג דפ' הרואה (ברכו' נ"ד.) מר בריה דרבינא הוה אזיל בפקתא דערבות [ובר"ג דכל הבשר (חולי' ק"ו סע"ב וק"ז רע"א) א"ל ר' אבינא לבני פקתא דערבות] [6]) כגון אתון דלא שכיחי לכו מיא משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייהו לכוליה יומא. בר"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק ט"ו.) א"ר חסדא זבוני מיא בפקתא דערבות פי' „ארץ ציה רחוקה מן הישוב לזבוני מים כדי פרנסתו" [7]). בס"פ ג' מינין בגמ' נזיר שהיה שותה (נזיר מ"ג:) (איקא) [8]) [צ"ל איכא] אזיל [9]) בפקתא דערבות ופסקוה גנבי לרישיה — (א"ב כמו (בן עתא) [צ"ל בקעתא]). *[אחי"ה וכן פירש"י פקתא בקעה, ועיין מובלעת וכן במערתא דפקא קהל"ר פ' חפר גומץ הוא כמו פקעא] —

* **פַּקְתָּא** עיי"ע פתקא ג' ומ"ש.

פר (פְּרַת מל"ע فرث ובל"ס פרת פי' פרק וחתך scheiden, theilen, abbrechen) בר"ג [10]) דביצה (ב'.) בתרנגולת העומדת לאכילה אוכלה דאיפרת הוא. בפ' בהמה המקשה בגמ' דסמוך א"ל ר"מ (חולי' ע"ג.) ובס"ג דפ' כיצד צולין (פסחי' פ"ה.) חיבורי אוכלין כמאן דמיפרתי דמו. בפ' נוטל אדם (שבת קמ"ג. במשני') מעבירין מעל גבי השלחן פירורין פחות מכזית. בר"ג דפסחי' (י'.) דרכו של תינוק לפרר. ובפ' כל שעה (כ"א.) מפרר [11]) וזורה לרוח. פי' ענין חתיכה ושבירה ופרידה ובקיעה. ביצי צפעוני בקעו (ישעי' נ"ט, ה') תרג' הא בביעי דחיון חורמנין מפרתין. והזורה תבקע אפעה (שם [12]). (א"ב פי' פרת בל"ר פעל החותך ומפריד ופרת כמו פרד). *[אחי"ה כוונתו על ל"ר partio חָלַק והשם pars חלק אבל הנכון שהוא מל"ע וסו' הנ"ל ורבינו חשב לגזרו מן פרר לכן כלל עם פרת גם שרש פרר היינו הציוני' משבת ופסחי' הנ"ל אבל עיי"ע פרור ושם אוסיף להרבות הדוגמאות ומן פְּרַת נגזר פורתא ולא כדעת ר"ב מן פרא עיי"ע וע' פרת ד'] —

פר (א') מל"מ פָּרָה בל"ס פרא פי' עשית פרי בצמח או בבע"ח fruchtbar sein (ב') ענין

---

[1]) עיי"ע פנקרס ומ"ש. [2]) כ"ה נכון בדפ"א וכ"ה בע' פרקדוס וכאן בדפ"ע בט"ס אזל. [3]) בנו"ג א"ר כהנא . . בבקתא וגי' בפקתא אי' ג"כ בכ"י ש"ס ובתוס' ר"י החסיד ובשט"מ ובמנוה"מ נר ג' כלל ג' ח"א פ"י. [4]) ובכ"י פ' יש כאן הוספה והני מילי דלא מיכנף ביה עשרה ובאמת מצינו שמתפללין ברחובה של עיר עיי' מגילה כ"ו. וד"ס לברכות צד צ"ה. [5]) בנו"ג בט"ס דפתקא ועיי' בגליון הש"ס. [6]) כצ"ל ונשמט בדפ"ע בטעות מן פקתא דערבות עד פקתא דערבות. [7]) כ"ה בפי' ר"ח במ"ק בש"ס ווילנא. [8]) כ"ה בדפ"ר והלאה עד דפא"מ ושם לנכון איכא. [9]) בנו"ג קאזיל ובתוספו' ההוא דקא אזיל. [10]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בגמ'. [11]) בנו"ג אף מפרר ועיי' בגליון הש"ם וכן לי' בכ"י ובדפוסי' הראשונים ועיי' ד"ס פסחי' צד כ"ח. [12]) בנו"ג בשני מקומות מפרחין וצ"ל מפרתין ועיי' רד"ק שם.

תוספות עיי' בפנים ג') כמו פּוּרְיָא מל"י עיי"ע במו"ע פי' כסא אשר בו נושאים) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכו' מ'.) ובסוף חלומות דפ' הרואה (שם נ"ז:) דגים קטנים מפרין ומרבין כל גופו של אדם [1]). בפ' איזהו נשך (ב"מ ס"ט:) מפרין על שדהו אין חוששין משום רבית ובגמ' (שם) מפורש כיצד — (א"ב בקצת נוסחאות כתוב מפריז ופירש"י שהוא מלשון (זכרי' ב', ח') פרזות תשב ירושלים לשון מרחיב) [2]). בפ' כל כתבי בגמ' נפלה דליקה (שבת קי"ח.) ובפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב ט'.) מאי פרנסת לינה פוריא ובי סדיא. בפ"ק בכתובות בגמ' בתולה כתובתה מאתים (כתובו' י' :) מאי פוריא אמר רב פפא שפרין ורבין עליה. בפ' הבא על יבמתו (יבמו' ס"א:) לא יבטל אדם מפריה ורביה וכו'. בפ' חזקת הבתים בגמ' ר' ישמעאל (ב"ב ל"ו:) פירא רבא ופירא זוטא איכא בנייהו פי' „פירא רבא כגון קישואין ודלועין דגמר פירא לשלשה חדשים פי' פירא זוטא כגון ירק דגמר פירא דידיה בחודש בלבד". *[אחי"ה כ"ה בפי' ר"ח הובא בשט"מ וישנן שם שאר שיטות ע"ש. ורבינו כולל בזה כמה ענינים שונים כי חשב להסתעפם משורש אחד אבל פוריא אינו מזה הענין אע"ג דרב פפא גזרו מן פריה ורביה וגם מפרין בב"מ רק בהשאילה ענין תוספות ורבוי (Zuschuss geben) והוא הפעיל מן פָּרָה בל"ס פְּרָא ומפרין הוא בינוני בקבוץ ולעומת זה כפי גי' רבינו חוששין אבל בירו' ב"מ פ"ה ד"י סע"ב ורע"ג אי' מפרין על שדהו ואין חושש ופי' בירוש' שם ר' יוחנן אמר מפני שהשדה מצוייה להתברך ר"ל אמר נעשה כמשכיר לו שדה ביוקר מה ביניהון חנות וספינה וכו' חנות וספינה אין מפרין וכו' ע"ש הפלוגתא. ובברכו' הנ"ל בלי השאילה פי' מפרין כמו מרבין וכמו בקל חגיגה ט"ז. פרין ורבין, גיטי' נ"ז. שבת פ"ט: קי"א. פרו ורבו. ב"ר פל"ד פרה ורבה למארה, במד"ר פי"א כשם שהמטה אינה אלא לפריה ורביה כך כל מה שהיה בביהמ"ק היה פרה ורבה. חולי' צ"ב. לפרות ולרבות ובל"א הדר פְּאֵרִי ב"ב י"ח: והלאה עיי"ע בין א' ובע' פארי פירשתי מל"פ ע"ש. והשם המופשט פְּרִיָּה עירו' ס"ג: מ"ק ח': יבמו' ס"א: ס"ב. ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד ב"מ פ"ד: תמור' ט"ז. ועוד פִּירוּי סוף אסת"ר בהשפע בפירוי וכן פָּרוּת בב"ר פע"ח וס"פ צ"ט דרש פֹּרָת (בראשי' מ"ט, כ"ב) בן פָּרוּת. והשם פְּרִי בל"מ ובלא"ר פֵּירָא ברכות ל"ט. סוכה ל"א: ועוד פֵּירִי חולי' ע"ט. ירוש' שבת פ"ז ד"י. במקרא אין לו קבוץ אבל בדרז"ל אי' פֵּירוֹת ברכו' ל"ה. והלאה מ'. פירות האילן שבת קל"ה: גיטי' מ"ז: קנין פירות, כתובו' פ"ג. ושם: פירי פירות, ירו' תרומו' פי"א דמ"ז ע"ד מֵי פירות ובלא"ר פֵּירֵי שבועו' מ"ח. והושאל לרוַח ולטובת הנאה (Nutzniessung) הפכו קרן פיאה פ"א מ"א ירוש' פיאה פ"א דט"ז ע"ד קִידו' מ'. עיי"ע סעד א'] —

פָּר (מל"מ פי' בקר ושור Farr, Stier) בהתכלת בגמ' הפרים [3]) (מנחו' מ"ה.) וביום החדש פר בן בקר תמים וששה כבשים ואיל תמימים [4]) (יחזק' מ"ו, ו') ובראשי' [5]) חדשיכם תקריבו עולה לה' פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם (במדבי' כ"ח, י"א) קשו קראי אהדדי כה אמר (ה') [צ"ל אדני ה'] בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר (לחטאת) [צ"ל תמים וחטאת את המקדש] (יחזק' מ"ה, י"ח) פר ראש חדש ע ו ל ה ה ו א. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ראש חדש הוא וכו' ע"ש בגמ' ושם הרבה פעמים פר, פרים, תענית כ"ג. פר הוראה, פרה פ"א מ"ב פרים בני שתים. . וחכ"א אף בני שלש ר"מ אומר אף בני ארבע וחמש כשרים וכו'. ולנקבה פָּרָה ובפרט פרה אדומה (= פרת חטאת פרה פ"ב מ"א) פרה פ"א מ"א עגלה בת שנתה ופרה בת שתים וחכ"א עגלה בת שתים ופרה בת שלש וכו' וע"ש כל הענין ועל שם כך נקראה מסכת פרה — ובלא"ר עוד פָּרָתָא פסיקת' דר"כ צד קנ"ג. עיי"ע סקד וע' מסאסא וש"נ ויק"ר פכ"ט] —

פר (= פָּרָא, פרי מל"ע ﻓَﺮﻉ laufen) במגילת איכה כל רודפיה השיגוה בין המצרים (והוא בפ' ומרוב עבודה) פרי בתר לחבריה פרא לגביה [6]) ובגדר דרכי: ערקת [7]) תורתיה ופרא בתרה [8]). ירו' בסוף במה אשה (פ"ו ד"ח ע"ג) חיוי פרי בתרך פי' פרה רץ. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' שְׁבִיעִי'

---

[1]) בנו"ג בברכו' מ'. עוד: ומברין ובדק נ"ז: נשמט מברין בטעות ובכ"י ש"ס אי' כגי' רבינו מפרין ומרבין ול"י מברין וכן ל"י בע"ז כ"ט. ובמנו"ה נר ו' כלל א' ח"א פ"ג. [2]) אבל בכל הכ"י אצל ד"ס מפרין וכ"ה במשניות נאפולי ובירו' ובר"ף ואף רש"י הביא הגי' בנו"ן והגיה מפריז בזיי"ן. [3]) בדפו"ו בט"ס הסרים. [4]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו תמים ובמקרא תמימם. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו בט"ס ומראשי. [6]) בנו"ג קאים בתריה ובמד"ר פי"ב כגי' רבינו חמא מזיק פארי בתריה. [7]) בדפו"ו בט"ס עקרת. [8]) בנו"ג נפק.

פ״ד דל״ה. וירו׳ סנה׳ פ״ג דכ״א רע״ב פרי חורי חמרא בשובתא. ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ג מנשה הוה פרי חורי ישעיה (ועיי׳ גי׳ הילק׳ מ״ב ר׳ רמז ועיי״ע ערב). ירו׳ מעשר שני פ״ה דנ״ו. הות פריא והוא פרי פריא והוא פרי. ירו׳ ביצה פ״ה דס״ג. נפקין פריי בתריה מפרי. ירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ד רע״א פרי בתריה — ירו׳ כתובו׳ ספ״ט דל״ג ע״ג עיי״ע פרימיתן] —

פרא (מין דג טונוס) ופלמודא (ע״ז מ׳.) עיי׳ בע׳ פלמוד — (א״ב בנוסחאות כתוב ארא). *[אחי״ה עיי״ע פלמוד וע׳ ארא ומ״ש ועיי׳ תש׳ הגאוני׳ (הוצ׳ הרכבי) סי׳ מ״ז צד 23] —

פרא (= פִּירָא פי׳ כמו חֲפִירָא בל״מ חֲפִירָה Graben) בס״ג דפ׳ עושין פסין (עירו׳ כ״ו.) ובפ׳ כיצד מעברין בגמ׳ עיר של יחיד (שם ס׳.) רבה בר אבוה מערב לכולא מחוזא ערסתא [1]) ערסתא משום פירא דבי תורי. פי׳ מחוזא היה מג׳ צדדים חומה ומצד רביעי לא היה חומה אלא חריץ שרובצין בו הבהמות ואותה פירא מחיצה העשויה לנחת היא להרביץ בה הבהמות ולא חשיב לה מחיצה. בר״ג דפ׳ האשה שנפלו לה נכסים (כתובו׳ ע״ט סע״א) פירא דכוורי אמרי לה פירא ואמרי לה קרנא. פי׳ חפירה ששם דגים [2]). בפ׳ השותפין בגמ׳ אין חולקין (ב״ב י״א סע״א) האי פירא דסופלי יש לו ד׳ אמות. פי׳ מי שיש לו בחצר חפירה שדרכו כשמבשל התמרים ועוצרן לשוף מהן השכר זורק הסופלי שהן כגון גפת בתוך הפירא. *[אחי״ה ורגמ״ה פי׳ ג״כ פירא דסופלי חפירה שמשימין גרעיני תמרים לצורך מאכל בהמה וכו׳ וכ״ה ברש״י. ובעירובי׳ כ״ו. פירש״י פירא שוחה כמו פירא דכוורי במסכ׳ תענית (כ״ד סע״א). ומזה הענין בעפר פיר נדרים פ״א רע״ב אבל עיי׳ גי׳ הערוך בע׳ שעל. ירוש׳ כתובו׳ פ״ז דל״א: עפר פרין צ״ל פירין. כתובו׳ בבלי ע״ט: עיי״ע חפר (ח״ג תס״ה:). והקבוץ גיטי׳ ס׳ סע״ב ק״א יבשו פירין — כי פירה ירו׳ מעש׳ שני ספ״א דנ״ג. צ״ל פודה כגי׳ רא״ף. חפר פרות (ישעי׳ ב׳, כ׳) פי׳ הרד״ק פֵּירוֹת] —

☞ פְּרָא (פי׳ בל״י παρά drüberhinaus, aus-genommen) מדרש ב״ר בס״פ ויאמר ה׳ אלהים אל הנחש (ספ״כ) לפום חילך אכול ופרא ממה דאת שרי. ויתר ממה דאת שרי. ובירוש׳ דכתובו׳ פ׳ מציאות האשה (פ״ו ד״ל ע״ד) תרין חולקין פרא (ציבחר) [צריך לו׳ ציבחד], ובעירובי׳ דירוש׳ פ׳ עושין פסין (ספ״ב ד״כ:) שובעין מן שובעין הא חמשא אלפין פרא מאה פי׳ מעט ומכאן נגזר פורתא. *[אחי״ה וכן פי׳ ר״ב בע׳ פרת ואינו נכון כי פורתא נגזר מן פרת ע״ש ופרא הוא ל״י הנ״ל וענינו יתר ועודף ועוד הפכו מיעוט ובמובן האחרון ירו׳ מגיל׳ רפ״ב דע״ג. חד פרא חד. ירוש׳ ע״ז פ״ד דמ״ג ע״ד תבר כולהון פרא חד] —

* פָּרָא (מל״י παρά neben, bei) ירוש׳ ר״ה פ״א דנ״ז. פרא בסיליאוס וכו׳ עיי״ע אגרפוס (ח״א ל׳). ועוד יתר דוגמאות עיי״ע פרן ה׳ ומ״ש.

* פּוֹרְאֶגוֹן (נ״ל מל״י אמצעי׳ φουρχίον בל״ר furcilla מזלג Gabel) מדרש תהלים מזמור י״ב בסוף: מה לך יוצא לידקר בפוראגון פי׳ למה אתה מחוייב בגזרת המלך לידקר במזלג והוא לשון קלילא מן φοῦρκα ,furca ובילק׳ ובויק״ר גי׳ פרגול עיי״ע פרגל ושם לנכון לוקה וזה יתכן לעומת פרגול אבל לעומת לידקר יתכן פוראגון.

☞ פראדרן (פְּרָאדוֹרָן מל״י παράθυρος, ον neben der Thüre) מד׳ שמ״ר פ׳ ויקחו לי תרומה (ס״פ ל״ג) חתן כל זמן שלא נשא ארוסתו הוא הוה פראדורן לבית חמיו פי׳ בל״י הולך לפני השער [3]).

* פְּרָאיְדְתִּין (נ״ל מל״י האמצעי׳ περιοδεύτης Untersucher, Umhergehender) ירו׳ יומא פ״א דל״ח ע״ג לשכת פלהדרין פראירתין צ״ל פראידתין פי׳ בל״י ההולכים לבקר את מצב המדינה וצורכיה עיי׳ מיירזיאום 420.

* פְּרָאכוֹרִין, פְּרִיכוֹרִין עיי״ע פרכורין במו״ע.

* פראלוקין (?) שמ״ר ספל״ח יוסף פראלוקין ובלקח טוב תצוה (בהוצ׳ החי׳ רש״ב צ״ה) הגי׳ פרתזיג ושניהם צ״ל פרוזג כדאי׳ בתרג׳ שה״ש והוא ל״פ וערבי׳ עיי״ע פרזג.

* פְּרָאפוֹרְנוֹן עיי״ע פרן ה׳.

* פְּרָאוֹת פי׳ כנפים בל״פ עיי״ע טפת.

☞ פרב (= פּוֹרְבִּי מל״י φορβή, φορβειά Half-ter) מדרש ב״ר פ׳ ושרי אשת אברם לא ילדה לו (פמ״ה) מתלא אמר אמר לך חד אודניך

---

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ס בעירובי׳ ס׳. אבל בכ״י ש״ס לדף כ״ו. ערסא ובנו״ג ערסייתא. [2]) וכ״ה בפירש״י. [3]) ודרש מורשה (דברים ל״ג, ד׳) כמו מאורשה.

דחמר לא תיחוש תרין עתיד לך פורבי פי' בל"י רסן ופרומביא. *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו חבל (איוב מ', כ"ה) ע"י φορβαία ועוד נכתבה המלה כאמורה בראש הערך] —

פרבגרון (אולי מל"ר אמצעי' foragerius, fora- gium, forragium מספוא Fourrage, Futter) בב"ר פרשת ס"ה[1] (פס"ד) רק טוב: מנדה (עזר' ד' י"ג) זו מדת הארץ בלו[2] זו פרוביגרון[3] והלך (לאנגורוטינא) [צ"ל אנגרוטינא]. *[אחי"ה וזה האחרון הוא ל"י אמצעי' ἀγγουρωτὸν פי' כסף גלגלת ולא כמ"ש בע' אנגרוטינא (ח"א, קל"ח) וש"נ גי' הילק'. ודע כי הילק' תולדו' ר' קי"א גרס פריגורון ובאסת"ר פרוגינון והוא קרוב לל"ר האמצעי' הנ"ל[4]) ופירושו מס שנותנין לקחת מספוא לסוסי המלך אולי כוונו לבאר בלו כמו בְּלִיל] —

פרבטא (= פְּרוֹבִיטָא מל"י τά πρόβατα צאן Schafe, Kleinvieh) בילמדנו בריש כי תשא (הובא בתנחומא כי תשא סי' ה')[5] ובפסיקתא דכי תשא[6] (צד י"ג) ובפיסקא את קרבני לחמי (פסיקתי דר"כ צד ס'.) מהו אלים (מ"ב ג', ד') ר' אבא בר כהנא אמר פרוביטא[7]) — (א"ב פי' בל"י צאן של כבשים למעט של עזים). *[אחי"ה וע' הזקני' העתיקו ככה את כבש (ויקרא ד' ל"ב; כ"ג, י"ב; במדבר ט"ו, י"א) כבשה (ויקר' י"ד, י') כשב (שם ד' ל"ה; ז', י"ג; י"ז, ג') צאן (בראשי' ד', ב'. ד'; י"ב ט"ז), רחל (שם ל"א, ל"ח; ל"ב, י"ד) שה (שם ל"ב ז'. ח'; דברים י"ז, א')] —

פְּרְבְטָאוֹת (מל"ר privata בנינים המיוחדים לצורך היחיד ועוד הושאל בל"י האמצעי' מרחץ היחיד Privatbäder) בריש ב"ר (פ"א) עדיין לא בנה לה פריבאטיאות[8]. ספר אחר לא נתן להם פרקטיא. בפרש' שמינית נעשה אדם: מהן אמרו דימוסאות מהן אמרו פריבטאות — (א"ב פי' בל"ר בנינים עשויים לצורך האדם ובהם יכנס פעם בפעם איש אחד לבדו כמו בית הכסא). *[אחי"ה ויש להוסיף כי בל"י האמצ' πριουάτον, πριβάτον פי' בנין בית המרחץ ליחיד והפכו דימוסיא עיי"ע דמוס (ח"ג, פ"ד:) ובזה הענין בירו' שביעי' ספ"ח דל"ח: באילין דימוסיא כרם באילין פריבטה אסור. בבמד"ר פי"א ושהש"ר פ' הנה מטתו דרש ותענגות בני האדם (קהלת ב', ח') פרווכטה, פרובטייה. וכפי ס"א פרקטיא πρᾶξις פעולה יש לומר כי פריבטאות פי' בנינים אשר בהם עושים מלאכות Arbeits-häuser) וכן ענין המלה היוני בל"י האמצעי' עיי' מיירסיאוס 446. אבל בב"ר פס"ג פרביטא אין ענינו כן ועיקר הגי' כגי' רבינו בע' פרכיטא ע"ש] —

פַּרְבָּר (= פַּרְוָר ל"מ מגרשי העיר Vorstadt ובל"פ پروار، بروار، بربار، فروار Sommerhaus, Anbau) בס"ג דפ' איזהו מקומן (זבחי' נ"ה סע"ב) ובגמ' דתמיד (כ"ז.) היאך דפרבר[9]) חד אחרינא בצבתא[10]) הוה אזיל ויתיב גביה משום דקאי אבראי. מאי לפרבר (ד"ה א' כ"ו, י"ח) אמר רבה בר רב שילא כמאן דאמר כלפי בר. *[אחיה וא"כ דרש כמו פר בר מל"י παρὰ — בר והאמת שנגזר מל"פ כאמור ועיי"ע פרוור ומתוך פי' רגמ"ה „כעין שקורין אפנדי"ץ" (= ל"צ appendice ל"ר appendix) בִּנְיַן הנוסף לבנין הוא ממש במובן ל"פ הנ"ל] —

פְּרַג (מל"ס פי' ענין התענג sich ergötzen) בחוקותיך אשתעשע (תהלי' קי"ט, ט"ז) תרג' בגזירתך אתפרג — (א"ב בנוסחאות כתוב אתפרנק).

פְּרַג (מל"ס באפעל אַפְרַג פי' הבדיל זה מזה והושאל לתמורה um = vertauschen) לא ימיר (ויקרא כ"ז, י') תרג' לא יפרג[11]) — (א"ב פי' בל"י פעל המחליף והממיר). *[אחי"ה כיון לל"י παράγω seitablenken והנכון שהוא ל"ס הנ"ל. וכ"ה בויק"ר פכ"ה ומפרגא בדינרין ובתרג' שמו' ל"ב, ד'; לתהלי' ק"ו, כ'. ונמצא רק בתר"י וכן תרגם שכל (בראשי' מ"ח, י"ד). והשם פֵּירוּג, פֵּירוּגָא תר"י א' דברי' כ"ג, י"ט; לויקרא כ"ז, י'. ל"ג; לאיוב ט"ו, ל"א; י"ז,

---

1) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י אבל בשדפ"ע בט"ס ס"ט. 2) כ"ה בכ"י ואמ' ובדפ"ר בלא ובדפו"ו דלא וצ"ל בלו. 3) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע פרובגרון ובדפ"ר בשתי תיבות פרו בגרון. 4) וגי' כ"י ו"ו פרפגרון. וה' ברילל יאהרביכער ח"א, קע"ה הגיה פרנגירון παραγγερεία. 5) ובזו השעה בא לפני המדרש תנחומא הקדום והישן הוציאו אדם גדול בענקים ידידי החכם השלם ר"ש באבער וחפשתי בחפש מחופש ולא מצאתי כל הענין הנדפס בתנחומ' שלפנינו מן אות ה' והלאה ועיי' מבוא מ"ש המו"ל צד י"ב. 6) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וכ"ה ברפוסי' בע' נקד ע"ש ויפה כיון הרב החכם הנ"ל בפסיקת' דר"כ בהערה ג' שנשמט בטעות בדפוסי הערוך. 7) בשני מקומות בפסיקת' פרובטיא וכ"ה בתנחומא שם ובפסיקת' רבתי פי"ז פרומטוי וצ"ל פרובטוי. 8) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע וכ"י ובב"ר פריבטאות. 9) כ"ה נכון בדפא"מ ובשאר דפ"ע ובכ"י ק"ט דאפרבר. 10) בנו"ג חר הוה ואחרינא בצוותא וכ"ה בפיי רגמ"ה כ"י. 11) בכ"י ק"ט יתפרג.

ב׳ — וּשָׂם פרטי מחיר (דה״י א׳ ד׳, י״א) תרג׳ פירוג] —

* פַּרְגָיָא (מל״ע فرخ auswachsen) ירו׳ תענית פ״ג דס״ו ע״ד מתריעין על פרגיא של פשתן כלו׳ על קלקול צמיחת הפשתן.

פרגד (= פַּרְגּוֹד פי׳ וילון אולי מל״פ پرده Vorhang או מל״פ הישנה fargard מחיצה ופרק המבדל Absonderndes). בר״ג דפ׳ מי שמתו (ברכו׳ י״ח:) חברתי מה שמעת [1]) מאחורי הפרגוד. בס״ג דפ׳ הזהב (ב״מ נ״ט.) שלשה אין הפרגוד ננעל לפניהם. ובס״ג דפ׳ אלו הן הנחנקין (סנה׳ פ״ט:) כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה. ויש מהן בע׳ פלסי [2]). פי׳ וילון שיש לפני כילת חתנים ולפני פתחי המלאכים. *[אחי״ה ורש״י בברכו׳ הנ״ל פי׳ פרגוד מחיצה המבדלת בין מקום השכינה ועל זה תמכתי יסוד הפי׳ מל״פ הישנה עיי׳ ספרי על המלאכים והשדים צד י״ח וכל הדמיון הזה נובע מדמיוני הפרסיים כי אצלם המלכים היו נבדלים מהמון ע״י מחיצה המבדלת ומתוך המחיצה היו מדברים לעם ומזה נבין מכילת׳ יתרו מסכ׳ בחדש פרש׳ ב׳ רצוננו לשמוע מפי מלכנו לא דומה שומע מפי פרגוד לשומע מפי מלך. וכנ״ה בתרג׳ איוב כ״ו, ט׳ פרס היך פרגודא עלוהי ענני [3]) יקריה. תרג׳ ירו׳ בראשי׳ ל״ז, י״ז שמעת מבתר פרגודיה. ועוד תרג׳ פרכת, הפרכת: פרגוד, פרגודא עיי׳ תר״י לשמו׳ כ״ו, ל״א. ל״ג: ל״ה; ל״ט, ל״ד והלאה; לויק׳ ט״ז, ב׳. ט״ו; לבמד׳ י״ח, ז׳ — כלי׳ פכ״ט מ״א עיי״ע הבא אח״ז] —

פרגד (= פַּרְגּוֹד מל״י האמצ׳ παραγαύδιον, πα- ραγαῦδις וכן בל״ר אמצ׳ perangada ver- brämtes Oberkleid) בר״ג דפ׳ מצות חליצה (יבמו׳ ק״ב:) ותנן נמי בפ״ג בשקלים (מ״ב) אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות [4]) ולא במנעל ולא בסנדל. בפ׳ כל כתבי בגמ׳ י״ח כלים (שבת ק״כ.) ב׳ מנעלים וב׳ אנפליאות וב׳ פרגודין [5]). בפ׳ כ״ט [6]) בכלים (מ״א) המעפורת והפרגוד נ י מ י ה ן [7]) כל שהן. בב״ר פ׳ פ״ה (פ״ד) כתנת הפסים (בראשי׳ ל״ז, כ״ג) זה פרגוד. ותר״י פרגוד מצוייר — (א״ב פי׳ בל״ר מין מלבוש). *[אחי״ה ובפרט אותו מלבוש העליון שיש לו אמרא ושפה מצויירת ומזה תבין תרגומו של פסים. ומזה ג״כ בירו׳ שבת רפ״ו ד״ז ע״ד (תמינא) [צ״ל מיתנא] טלייה דמרגליתא על פרגזתא והוא כמו פרגדתא או אולי צ״ל פרגותא. אבל פרגוד בכלי׳ הנ״ל ענינו מסך מע׳ הקודם לזה ועיי׳ פי״מ לרמב״ם שם. וכן פי׳ רה״ג בסד״ט צד 20 וז״ל והפרגוד כמו פרוכת פי׳ חיגאן סתר בטיית ע״כ וצ״ל ח י ג א ב סתר בל״ע حجاب, ستارة [8]) — רש״י בשבת הנ״ל פי׳ פרגוד ע״י קנ״י הוז״ן Kniehosen והוא נפלא] —

* פְּרְגּוֹס (מל״י πύργος מגדל Thurm) תנחומא הישן נח סי׳ כ״ד (הוצי׳ רש״ב צד כ״ז) נעשה לנו פרגוסין והוסיף המעתיק פי׳ עמודים ובב״ר פל״ח וילק׳ ר׳ ס״ב הגי׳ ונעשה סמוכות וברור שהיתה גם בב״ר הגי׳ פורגסין ופי׳ בל״י מגדל עיי׳ מ״ש רש״ב בשמי.

פרגזיות (אולי מל״י προΐξ, προῖκα מתנות ומוהר Geschenk, Heirathsausstattung) בב״ר פנ״ז (נ״ו) א״כ כל אותן הפרגזיות שעשתה אמך ל י ש מ ע א ל [9]) סניא דביתא ירותא פי׳ ענין (כעסים) [צ״ל עכסים]. *[אחי״ה וכ״ה בדפ״א והוא ל״מ (ישעי׳ ג׳, י״ח) וכה״ג במ״כ לב״ר ולא ידעתי לאיזו מלה כיון רבינו ולי נראה שהוא ל״י הנ״ל או הקבוץ מן פרגזתא (עיי״ע הקודם לזה) ובילק׳ וירא ר׳ ק״א הגי׳ פרוגיאות ונ״ב האונאות דברים וכיון לל״י φρίκη עיי׳ ג״כ בעער חיי אברהם 180. ועוד עיי׳ מ״ש בספרי על המלאכים 68] —

פַּרְגִּיּוֹת (מל״ע فروج הקבוץ עיי׳ בפנים junges Hühnchen) ודורמסקנין [19]) (ברכות ל״ט.) עיי׳ בדורמסקן [11]). בפ׳ אלו מציאות בגמ׳ (ר׳ יהודה אמר) [צ״ל כלי אנפוריא] [12]) (ב״מ כ״ד סע״ב) ר׳ אמי אשכח פרגיות שחוטות בין טבריא לציפורי. בב״ר פי״ח (י״ז) אעשה לו עזר בויק״ר פ׳ אשרי בסופה (פל״ד) אזל וגלייה אשכח פרגין [13]). פי׳ תרנגולים קטנים ובלשון ישמעאל קורין להם פ ר א ר י ג [14]) ולאחד פרוג [15]) וי״א צפרים קטנים. *[אחי״ה כי״א אי׳ בפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) וברש״י גוזלות ותהיה אז כמו אפרוחים בל״ע فراخ ועוד עיי׳ בל״פ فرغوی צפרים קטנים. ובענין פי׳ הראשון היטב היה מבארו רבינו שהוא ל״ע فروج והקבוץ فراريج תרנגולים קטנים. וכ״ה פריגא והקבוץ

1) כ״ה בדפ״ר ובשדפ״ע בט״ס ששמעת. 2) עיי״ע פלס ד׳. 3) כגי׳ הכ״י. 4) עיי״ע חפת ומ״ש. 5) וכ״ה בה״ג ובנו״ג פרגוד וכ״י ק״ט בערוך פרגד. 6) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ודפ״ר ובשדפ״ע בט״ס כ״ח. 7) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ודפ״ר ובשדפ״ע בט״ס טמאין. 8) לעווי בעמת״ל ע׳ פרגד הביא דברי רה״ג בשיבוש. 9) בדפו״ו בט״ס לישראל. 10) כה״ג בכ״י ק״ט ובנו״ג ודורמוסקנין. 11) ח״ג, קנ״ה. 12) וכ״ה בע׳ דיו בתרא וע׳ צני. 13) בנו״ג פרגיין. 14) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וכצ״ל בדפ״ר ושם בט״ס פאריג ובדפו״ו פרריג וצ״ל פראריג וכ״ה בכ״י ב״ר וג״ג אבל בכ״י ה״ב פירוג ובכ״י ל״ד פרוג. 15) כ״ה נכון בדפו״ו אבל בשדפ״ע פרגותא.

פריגין באיכ"ר פ' רבתי ע"ש ובירו' ברכו' פ"ו ד"י סע"ב פרגן צ"ל פרגין ושם רע"ג חיחיד פרגיתא עיי"ע אחונייא (ח"א, נ"ו). תוספת' ב"מ רפ"ו אין פוסקין לא על האפרוחים ולא על הפרגיות] —

פרגיתא (= פְּרוּגִיתָא ? Phrygien) חמרא דפרוגיתא ומיא דדמסת (שבת קמ"ז:) פי' „יין של מקום ששמו פרוגיתא[1]) ומים של מקום ששמו דמסת טובין הן וערבין ונמשך לב שותה אותן בהן ואינו רוצה להניחן ומתאחר שם ואותן מקומות אין בהן בני תורה והמתאחר שם זמן הרבה מתקפח ושוכח תלמודו" עיי' בע' דמסת. *[אחי"ה כיון לע' דמוס הנ"ל וש"ג הגי' ובכ"י כאן הרבה נשתבש דרומסת, רדימסת, דרמיסת וכ"ה בכ"י ר"ח אשר פירושו העתיק רבינו (עיי' ר"ח לשבת בש"ס ווילנא). ונראה כי פרוגיתא היא היא Φρυγία אשר באזיא קטנה ושם ישבו היהודים מזמן מלכות הסיריים עיי' על הקדמוניות לבן מתתיהו סי"ב פ"ג סי' ד'. ודע כי בכ"י ג"ג הגי' פרגונתא ובויק"ר פ"ה גרס פתוגתא, פלוגתא אודות הדרוש הכרוך על זה השם עיי"ע פתגותא] —

פְּרָגִין (מל"ס פַּרְגָּא gemeine Hirse ולפי' רבינו Mohn) בשביעית בפ"ב (מ"ז) הפרגין והשומשמין פי' מקו[2]) בל' כנען[3]) ובל' ערבי כשכאש[4]) ובלעז פפאוורו[5]) והוא ענין רמון אבל לא עגול כמוהו ומלא זרע כחרדל וכשמנענעו קורא קיש קיש וכשינקב יצא הכל מן הנקב והוא מתוק ועושין ממנו שמן כמו משומשמין. *[אחי"ה וכנ"ה הפרגים בספרי שלח פ' ק"י ושם פנחס פ' קמ"ו והפרגום צריך לו' והפרגים ובמכילת' מסכת דפסחא רפ"ח וספ"ח הפרגון צ"ל הפרגין ותמיד הוזכר אצל דוחן וכן פתרונו בל"ס אבל לפי קבלת רבינו ורש"י ודעמיה הוא מָאהן כאמור] —

פַּרְגָּל מל"פ پرکار = پرگال, בל"ע فرجار בל"י Cirkel, περίγρα) בפ' כ"ט בכלי' (מ"ה) שירי יד הפרגל[6]) טפח. פי' „ב' עצים צדיהן האחד דבוק ומשולב זה בזה והצד השני שלהן[7]) ברזל בראשם כב' אצבעות ונפתחין כמו הכים לעשות בהן הצורות העגולות" ובלעז שמו סישטו[8]) — (א"ב פי' פרגרא בל"י אנך וכלי החרשים אשר בו מיישרים קוי הבנין). *[אחי"ה כיון לל"י הנ"ל ול' ורי"ש מתחלפות וכן בל"פ נמצאים בל' ור' ובל"ע רק ברי"ש וכן הביא רה"ג (סר"ט 20) אלפרגאר בטיית ורבינו נגרר אחריו והשמיט כדרכו ל"ע והביא תחתיו לאי"ט sesta] —

פְּרַגָּל (= פְּרַגּוֹל מל"ר flagellum ובל"י האמצ' φραγγέλλιον, φραγγέλιον ועוד φλαγέλλιον Geissel, Prügel) בויק"ר פ' הוצא את המקלל פ' סביב[9]) (ר"פ ל"ב) מה לך לוקה בפרגול[10]) על שעשיתי רצון אבא שבשמים הה"ד ואמר אליו[11]) מה המכות האלה בין ידיך וגו' (זכריה י"ג, ו') פי' בלעז גורדילו[12]) — (א"ב פי' בל"י שוט ורצועה לרדות). *[אחי"ה וכ"ה בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ד פרגל שעשה בראשו מסמר להיות מכה בו[13]). ועוד באל"ף בראש עיי"ע אפרגל ומ"ש בח"א, רל"ו. ועוד עיי"ע פוראגון ומ"ש] —

פְּרַגְמַטְיָא (וכן בל"ס מל"י πραγματεία Waare, Geschäftsbetrieb, Handel) בס"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"ד:) ולעושה פרגמטיא לתלמידי חכמים[14]). בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א.) ת"ר מתריעין על פרגמטיא[15]) ואפילו בשבת פי' אם הוזלו הסחורות מבקשין עליהם רחמים ואפי' בשבת. בפ' המפקיד בגמ' המפקיד מעות (ב"מ מ"ב.) לעולם ישלש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרגמטיא[16]) שליש תחת ידו. עובר לסוחר

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ועיי"ע דמוס (ח"ג, פ"ד) ובשדפ"ע וכ"י ק"ט פרגיתא. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר וכצ"ל בכ"י ה"ב ושם אי' פקו וצ"ל מקו וכראי' ברש"י ר"ה י"ג: אבל בכ"י ק"ט ובשדפ"ע מקום וכן הביאו בשם רבינו הר"ש ומהר"י במ"צ בשביעי' אבל האו"ז הלכ' הלה סי' רט"ז הביא בשם רבינו מקוביצ"ה = mokowice בלי' פולוניא ומלת מקו הוא mak בל' סלאוית ובל' הונגרי mák בלי אשכנז הישנה mago, maho ומזה Magen, Mahen ועתה Mohn. ולגי' מקום בערוך בדפוסי' עולה ל"י μήκων. [3]) עיי' מ"ש במבוא צד VII ובע' כנען ח"ד, ר"ס. [4]) خشخاش וכצ"ל תחת כשבאש בפי"מ לחל' פ"א מ"ד ותחת שבאיש בפי"מ להרמב"ם בשביעית. [5]) בלאי"ט papaver מל"ר papaver. [6]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע פרגול. [7]) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"י ק"ט ובשדפ"ע בט"ס של. [8]) כ"ה בכ"י ה"ב וק"ט ודפ"ר ובדפו"ו צישט"ו. [9]) כ"ה בכ"י ודפ"ר וויניצי' אבל בדפ"א סי' וצ"ל סביב. [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ובילק' זכרי' ר' תקפ"א בפרגל. [11]) לי' בערוך כי אם בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו ואמרו. [12]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר (ובדפו"ו גורדלו) ועיי"ע ברדל (ח"ב, קפ"ה) וע' אפרגל ומ"ש. [13]) אבל תוספת' כלי' ב"ב ספ"ב פרגלינין כדאי' בכ"י אירפ' צ"ל פרקלינין עיי"ע פרקלן. [14]) בנו"ג פרקמטיא. [15]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ובנו"ג בקו"ף. [16]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע בקו"ף.

(בראשי' כ"ג, ט"ז) תר"י פרגמטיא נפקת. ס"א פרקמטיא[1]) — (א"ב פי' בל"י סחורה מדר' שמ"ר פ' זאת חקת הפסח (פי"ט) ראו הפרגמטוטים עמד בלילה ונטל כל אשר לו ויצא לו פי' סוחר בל"י). *[אחי"ה וכנ"ה פרגמטיא בגימ"ל במ"ק י': בכ"י ש"ס ירו' כתובות ספ"י דל"ג ע"ד, ירוש' ב"ק רפ"ד ד"ד, ירוש' סנהד' ספ"י דכ"ט ע"ד, תנחומא ריש משפטים וריש תרומ' (בהוצא' ה' רש"ב צד מ"א וצד ס"ה.), ב"ר פע"ז שססספ"ק, תר"י בראשי' מ"ב, ל"ד; מ"ו, י"ד; תרג' תהלי' קכ"א, ח' וזולתו. והתואר פרגמטוט תנחומא במדבר צד י': בהוצא' רש"ב פְּרַגְמְטוֹטִים שמ"ר הנ"ל וכ"ה בקהל"ר ט' שלח עובדא הוה בפרגמטוטים וכו' והוא ל"י πραγματευτής Geschäftsmann, וכן פְּרַגְמַטְיוֹטָא ויק"ר רפ"ג רעותיה דמתקרי פרגמטיוטא והקבוץ פְּרַגְמְטוֹטִין ב"ר ספי"ג ופע"ו מכילת' יתרו מסכת' בחודש פ"ב, ותנחומא ריש תרומה פרגמטטין פסיקת' דר"כ צד מ"ג: פְּרַגְמָטָטַיָּא פסיקת' רבתי פט"ו, פְּרַגְמַטְיוֹטִין פסיקת' דר"כ צד קצ"ה. -- פסיקת' רבתי פ' כ"א בהוצאת פריעדמאן צד ק"ב סע"א הא פיגמטא הא פרגמטטא צ"ל הא פרגמטיא הא פרגמטוטא. ועוד עיי"ע פרקמטיא] —

* פּוֹרְגָּרָה (נ"ל מל"י περιγυρίς היקף Umkreis) ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג רב אמר פורגרה ושמואל אמר צומחתה פי' רב אמר האמהות של בצלים חייבות בפיאה עם כל סביבות היקפתן ושמואל אמר רק מה שנצמח מעיקרן והמפרשים נדחקו בפירוש עיי' אה"צ למהרז"פ. ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. מפורש משיפקילו מן דו ירים פירגרה. ומה שהביא ה' לעווי בשם ה' פליישער מל"פ אין נ"ל כי הירו' לא הרגיל בל"פ. אבל אם המלה ל"פ היא אז יותר קרובה ל"פ הישנה Umkreis, pairikara.

* פְּרִיגוֹרִי (שם אמורא) ירוש' תרומ' פי"א דמ"ז ע"ד ר' פריגורי דקיסרין.

* פַּרְגְּרִיטָא (שם מקום) דב"ר פ"ב ר' שמואל פרגריטא ופי' מ"כ שם מקום.

פָּרַד (ל"מ ענינו הרחק דבר מדבר trennen, theilen: פֶּרֶד = פְּרִידָה בל"ס פרדתא הקבוץ פרדא Kern) בתוספת' שביעית (ספ"ו) מפרדין[2]) רימונים לעשות פרד. בפ"ק במעשרות (מ"ו) הפרד והצמוקין, פי' ענבים המתלקטין גרגר גרגר בפני עצמו ומצניעין אותן וי"מ גרגרין של רמון מנגבין אותן כדי לבשל בהן[3]). בפ"ב בעוקצין (מ"ו) הרמון שפרדו חיבור. פי' ששיברו והפרידו והוציא הגרעינין שלו[4]). בפ"ט בטהרות (מ"ט) נמצא ע"ג פרודין, פי' נמצא שרץ על הזתים פרודין ועדיין לא נכתשו. פתח חרצובות רשע (ישעי' נ"ח, ו') תרג' פרדו כנישת רישעא — (א"ב ל"מ זה (יואל א', י"ז) עבשו פרדות). *[אחי"ה כלומר פֶּרֶד הוא ל"מ ענין גרגיר וכ"ה בל"נ פְּרִידָה ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד פרידה אחת, ירו' ברכו' פ"ו ד"י. אכל פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רימון, ירוש' נזיר פ"ו דנ"ד ע"ד פרידה של רימון. ובל"ס פרדתא והוא הוא פרטתא עיי"ע פרט ח' ומ"ש. ועוד הושאל לגרגיר עפר ורקב נדה כ"ז סע"א א"א שלא ירבו שתי פרידות עפר על פרידה אחת של רקב וכו' עיי' פירש"י ועיי"ע פרד ד'. ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ג רוב כל פרידה ופרידה. והפעל ענין פריקה והבדל זה מזה בינוני פעול פָּרוּד סוכ' ל"א. ל"ב. ויק"ר פ"ל פיעל תוספת' שבת ספ"ו ירו' ב"מ רפ"ב ד"א: נפעל סוכ' כ"ט: ל"ב. והלאה. אתפעל שם ל"ב. איפרוד איפרודי והושאל לקלקול מנחות מ"ג רע"א איפרוד חזותא. אפעל תרג' משלי ז', י' דמַפרדא לבא דעלימי] —

פרד (= פַּרְדָנִית, פַּרְדִּיתָא אולי מל"י παροδίτης auf der Strasse befindlich) ולא מן הרגל שלא תהא פרדנית עיי' בע' איסטסיאנות. הומיה היא וסוררת (משלי ז', י"א) תרג' פרידתא. אשת כסילות הומיה (שם ט', י"ג) תרג' איתתא סכלתא ופרידתא. *[אחי"ה גי' פדרנית אי' בתנחו' וישב סי' ו' ושם וישלח סי' ה' עיי"ע פדרנית אבל בד"ר ספ"ו פרדנית ועוד עיי"ע אסטסיאנות (ח"א, קע"ג) וע' פרסנית ומ"ש וגי' הילק' האזינו ר' תתקמ"ד פרדנין הן ובספרי פ' ש"כ פורנים הם] —

פרד (= פְּרִידָה einzelne Taube, ein Stück vom Taubenpaar) בסוף קינין (פ"ג, מ"ו) שלש פרידין[5]) חמש פרידין (בסוף) [צ"ל בריש] גמר' דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד:) פרידה אחת יש לִי ביניכם. בריש ספרא (פרק ז', פרשה ז') והקריבו הכהן: אפי' פרידה אחת. ובפרשת ונפש כי תקריב (פרק י' פרש' ח') אבל מתנדבין עולה

---

[1]) וכ"ה בתר"י שלפנינו. [2]) כ"ה ג"כ בדפי' ווילנא אבל בכ"י אירפורט בט"ס מפררין . . פרר. [3]) וכ"ה בפי"מ לרמב"ם ועיי' ג"כ בר"ש. [4]) והוא כפי' רה"ג בעוקצי' (סד"ט 44) רק שם אי' בטיית חברומאן ונ"ל שצ"ל חבר רומאן פי' בל"ע حب رمان שבר הרימון. [5]) בנו"ג פרידות.

ושלמים ועוף אפי' פרידה אחת. כפ' שור שנגח ד' וה' שוורים בגמ' שור של ישראל (כ"ק ל"ח:) שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן רות המואביה ונעמה העמונית. *[אחי"ה רש"י פי' פרידה גוזל וכן ענינו בכ"מ שמדובר בו מענין קרבנות וכן בספרי שלח פ' ק"ח להביא פרידה אחת אינו יכול שלא מצינו פרידה אחת קריבה בכל התורה כולה. וכן פירש"י בב"מ הנ"ל אבל שם הוא רק בהשאילה כלומ' תם ויקר כגוזל וכן בסנהד' ק"ח סע"א פרידה אחת יש לי להוציא מהם. ויש מי שאמר כי הוא מל"ע فريد אבן יקר] —

פרד (= פְּרִידָה מענין פרד א' ועוד בל"ס פרדתא בקבוץ פרדא (Sandstein, Kies בפ' המפלת בגמ' שליה (נדה כ"ז.) אי אפשר שלא שני פרידין[1] עפר. פי' שני קרטין של עפר שמונחין על קורט אחד של רקב — (א"ב תרג' ויגרס בחצץ שני (איכ' ג', ט"ז) וריצץ בפרידא שני). *[אחי"ה בנו"ג בפרידן וגי' המתורגמן בפרידין וכצ"ל בתרג' איוב מ"א, כ"ב פרירין דחרדין צ"ל פרידין וכ"ה במתורגמן באיוב ל"ח, י' ובנו"ג בט"ס פריריא. ותרג' כמעותיו (ישעיה מ"ח, י"ט) כפרודוהי עיי' רד"ק שם. וכל הע' שייך לע' פרד א'] —

פרד (= פְּרִידָא (Brustbeeren ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) וחמשה בוני פרידא. פי' פרושת פירא — (א"ב פי' פרושת בירן בל' אשכנז הוא הפרי הנקרא שיזפין). *[אחי"ה ולפי זה תרגמתי ודע כי ר"ב שנה הגי' בירן תחת פירא ובנו"ג בדפו"ו פרושת פירא ובכ"י ובדפ"ר ופיז' פרושת נדרא ובכ"י ק"ט בט"ס פרש בר כריש תפירא ובכ"י ג"ג פי' פרידא כרוש תפירא ונראה שצ"ל כרושת פירא ואולי הוא כריש בירא מל"ס כרשא דברא Laserkraut עיי' לעף פפלנ"צ צד 226 וגם רש"י פי' מין עשב] —

* פֶּרֶד, פִּרְדָּה (ל"מ שם למין הנולד מסוס וחמור (Maulesel בפסחי' נ"ד. תוספת' כלאים רפ"ה ולנקבה פירדה מגילה י"ג סע"ב, ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג. פִּרְדָּה ירו' ברכו' פ"ח די"ב: ירוש' יומ' פ"ח דמ"ה: וב"ר ס"פ פ"ב עיי"ע חברבר. ב"ר פל"ח' מ"א, דבר ספ"א. והקבוץ פְּרָדוֹת חולי' ע"ט. תוספת' כלאי' רפ"ה.

* פַּרְדֶיגְמַטָא (מל"י παράδειγμα הקבוץ παρα-δείγματα פי' למשל ולשנינה Bei-spiel, Strafbeispiel) תנחום' הישן לך לך סי' ז' מה עשה חנון נטל עבדי דוד ועשה אותם פרדיגמטא והוסיף המעתיק פי' ליצנות ובכ"י רומי ב' נ"ב פי' צחוק והנכון כמ"ש רש"ב בתנחומ' שם אות ס' בשמי בל"י למשל ולשנינה והתואר ממנו פי' בזו וקלון.

פַּרְדָּכְסוֹת ל"י παράδοξος (sonderbar, auffallend בב"ר פס"א (פ"ס) ולרבקה אח ושמו לבן רבי יצחק אמר פרדכסוס פי' לבן ביותר שהיה משונה כמו שאמרנו בלווקן[2] — (א"ב פי' בל"י ורומ' דבר מופלא אשר רואיו ושומעיו יתמהו עליו). *[אחי"ה ועיי"ע אפרדוכסוס בח"א, רל"ז וש"נ. נפלא העתיק (תהלי' צ"ז, כ"ד) עקילס ע"י ל"י הנ"ל ועיי' סומכוס לתהלי' קל"ח, י"ט והשם παραδοξασμὸς אי בסומכוס להעתקת פלא (ישעי' ט', ו') וגאוה (תהלי' מ"ה, ד')] —

פַּרְדַּכְשׁ (= פַּרְדַּכְשָׁא נ"ל מל"פ پرداختن voll-strecken, anordnen והבינוני پرداز והשם پردازش סדר והמסדר Vollstrecker, An-ordner) בהגדה דמגלה (י"ב:) אפי' קרחא בביתיה פרדכשא ניהוי. בס"פ המצניע בגמ' את החי (שבת צ"ד.) ההוא פרדכשא דרתח מלכא עליה ורהט תלת פרסי בכרעיה. פי' פקיד של מלך. בפירוש הגאון כתיב פרכשאה[3] — (א"ב ופי' בל"ר משנה הדוכוס). *[אחי"ה כיון למלה רומית (שאינה בספרים) produx ופערלעס (עט"ש 132) שיער ל"י האמצעי' παράταξις Trabanten ואצלי אין ספק שהוא הוא פרדכת שלמטה שיש לו שני מובנים א' ענין ביטול ועוד ענין סדר וגמר מלאכה והבינוני במקום השם וחילופו פי' עושה סדר בצווי האדון והיינו נגיד ופקיד כפירש"י במגילה (ובשבת פי' סרדיוט) ועיקר הגי' כגי' הערוך פרדכשא וכ"ה בכ"י פ' במגיל' ובילק' כ"י אסת"ר פרדשקא אבל בכ"י ל' למגיל' ובכ"י מינכען לשבת פרשדכא (עיי' ד"ס מגילה כ"ז. ולשבת ק"ב.)] —

פַּרְדָּכְתְּ (קצור מן פרדכתך מל"פ של ע' הקודם פי' פנוי ממלאכה Geschäftsloser, Müssig-gänger) ככר פי' בע' אנדיסקי[4].

פַּרְדְּלֶס (Panther, Pardel πάρδαλις) ס"א ברדלס וככר פי' במקומו — (א"ב פי' בל"י ורו" מין חיה כמו נמר).

☜ פְּרוֹדוֹמוֹם לפי' ר"ב πρόδομος (Vorhalle מדרש ויק"ר איש כי יהיה זב מבשרו (פי"ט) ישב עליו בפרודומוס פי' בל"י חצר לפני הבית. *[אחי"ה ר"ב שנה הגי' שלפנינו

---

[1] בנו"ג שתי פרידות. [2] עיי"ע וע' ברדניקוס. [3] כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ח"ב וכן מוכח מע' פרכשא ע"ש אבל בדפ"ר פיז' וויניצי' ובאזיל פרדכשאה ובאמש' פרדשכאה וטעות הוא. [4] עיי"ע ח"א, ק"מ ומ"ש.

אי' בפרדימום ולי נראה להגיה פרדיסום והוא ל"י πρόθεσις מקום שהושיבו פגרי אדם öffentlicher Aufstellungsplatz der Leichen וחייבי מיתה בצווי המלך נדנים שם ואחרי שהחזיר נבוכדנצר את יהויקים בכל ערי יהודה ישב עליו בפרדיסום והרגו אבל בילק' מ"ב ר' רמ"ט הגי' והחזיר אותו בכל ערי ישראל בפרדימס והרגו וכו' ואולי הוא העיקר מל"י האמצ' παράσιμος verstümmelt מָשחת, וראיה קצת לפירוש ראשון תמצא בע' פרוזדור ע"ש מ"ש] —

* פַּרְדַּנִית עיי"ע פרם ב' ומ"ש.

פַּרְדֵּס (ל"מ ובשאר לשונות תואר לגן נחמד לטייל בו (Park, Gartenanlage בגמ' דפ' אין דורשין (חגיג' י"ד:) ד' נכנסו לפרדס[1]. פי' „כינהו פרדס מענין גן עדן שהיא גנוזה לצדיקים כך אותו מקום הוא מקום בערבות שהנשמות של צדיקים צרורות בו"[2]. בפ' השותפין בגמ' ולא את השדה (ב"ב י"ב.) פרדסא אמר אבוה דשמואל בת ג' קבין תניא נמי הכי האומר לחבירו מנת בכרם אני מוכר לך וכו'. בפ' איזה נשך בגמ' אין פוסקין (ב"מ ע"ג.) פרדיסא רב אסר. פי' לקנות פרדס לפירותיו של אותה שנה וקנאם קודם חנטה בזול ואחר גידול פרי שוין יותר על כן ושמואל שרי כיון דמקבל תיוהא פי' שבר[3] כעין ברד או קרח לא מיחזי כי אגר נטר לי דשדי זוזי בספיקא ומודי רב בתורי אם פרדס הוא שרגילין לנער ולחבוט ולטעון הפירות בשוורין מפני שמפסידין את הפירות בכמה[4]. *[אחי"ה ע' הזקנים העתיקו גן (בראשית ב', י'; י"ג, י', במדבר כ"ד, ו') גנה (שם, ישעי' א', ל') ועוד פרדס (נחמי' ב', ח'; קהלת ב', ה', שה"ש ד' י"ג) ע"י παράδεισος ומחצב המלה מל"פ הוא עיי' מ"ש אוצרי המלות עבריות וכנ"ה בסוט' י', עיי"ע אשל. תוספ' ביצ' פ"א ובל"ס פרדיסא ובזה המשקל בב"מ הנ"ל ושם ק"ג, והקבוץ שם פַּרְדֵּיסֵי, תר"י א' בראשי' י"ד, ג' פַּרְדֵּיסַיָּא, ותרג' שופטים ד', ה' פַּרְדֵּסִין, לאיוב ב', י"א. ובמשקל עברי פרדסות ערכי' י"ד. תוספת' ערכי' רפ"ב — פרדסיאות צ"ל פרסדאות תוספ' תעני' פ"ד עיי"ע פרוזדאות] —

☞ פרדיסקי (?) מדרש ב"ר פ' והקול נשמע בית פרעה (ספצ"ד) שדר פרדיסקי בתריה כמו פרוסתיקי עיי"ע פרסדיקי. *[אחי"ה פרסדיקי ענין אחר הוא ע"ש וצ"ל כמו"ע עיי"ע פרסתק והוא העיקר ופי' בל"פ שליח ע"ש ומ"ש] —

פרדסקן (= פַּרְדִּסְקִין קבוץ מן פרדיסקא פי' בל"ס הדר קטן בדמות חלון ועור חפירה בקיר (fensterartige Nische, Wandvertiefung באדם פ"ו[5]) באהילות (מ"ז) רואין את הפרדסקין כאילו הם אוטם. פי' חלונות אטומות וי"א קיר אחרי קיר. *[אחי"ה כפי' ראשון אי' בפי' רה"ג סד"ט (צד 23 ור"ש פי' עמודים חלולים בכותל הבית עשוין חלונות חלונות וכו' ובפי"מ להרמב"ם מחבא החפירה בתוך קיר הבית ע"כ וכ"ה פי' המלה פַּרְדִּיסְקָא בל"ס. וכנ"ה באהילות שם: שני פרדסקין זה בצד זה או זה ע"ג זה. ובתוספת' אהלות ספ"ז כפי הגי' בדפ' זאלקיעב אי' כמה פעמים ובנו"ג פרסטקין וכ"ה בכ"י אירפ' ושם ג"כ פרסתקין וגי' הר"ש בתוספתא פרדסקין ואולי הוא מל"י προσθήκη Beiwerk, Fachwerk. ובענין פרדיסקים היו מעשנין וכו' ירו' ביצה פ"ב דס"א ע"ג בתוספת' כ"י אירפ' פרטסקאות עיי"ע ערדסק] —

* פַּרְדַּשְׁכָּא עיי"ע פרדכשא.

פרדשן (= פַּרְדְּשְׁנָא מל"פ پاداشن (פעהלוית פתדאשנן) גמול Vergeltung, Gegengeschenk) בהגדה דמגילה (י"ג.) שדר פרדשני ולא גליא ליה. פי' שלח דורונות כדכתיב (אסתר ב', י"ח) ויתן משאת כיד המלך דלי כרגא דכתיב (שם) והנחה למדינות עשה עבד משתיא דכתיב (שם) את משתה אסתר[6]. בע"ז בפ' השוכר בגמ' המוכר יינו (ע"א.) תדע דמשדרי פרדשני ולא הדרי בהו. פי' משלחין דורונות ואין חוזרין ושואלין אותן להחזירן להן לפי שקנו במשיכה. האי דשנא להאי פרדשנא (סנהדר' צ"ד:) כבר פי' בע' דשן. אם היינו מוצאין ספר שכתוב בו האי פרדשנא להאי דשנא הוה ניחא לן פרדשנא מנחה דשנא אדם גדול כדכתי' (שופטים ג', כ"ט) כל שמן[7]

---

[1]) וכ"ה בע' אבני שיש וכ"ה בכ"י ש"ס ותוספתי חגיגי רפ"ב וירו' חגיגי פ"ב דע"ז: וברש"י ותוספות ובנו"ג בפרדס. [2]) הועתק מפי' ר"ח לחגיגי בש"ס ווילנא ושם בט"ס בי. ויתר דבריו בשינויים עיי"ע אבני שיש ועיי' תשובת רה"ג בתה"ג דפ' ליק סי' צ"ט. [3]) כ"ה בדפ"ר ואמי ובשדפ"ע שכר. [4]) בדפ"א ופראג בט"ס בקמה. וא"כ פי בתורי כמו שפי' ר"ח בתוורי עיי' תוספו' ב"מ שם ובשט"מ במקומו קצת בענין אחר ואחריו נגרר רבינו בע' שבוש א' בפי' דמשבשי ע"ש. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע בט"ס פי"ו. [6]) וכ"ה בפירש"י וסדר אחר הוא בש"ס ע"ש. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס כל איש שמן.

וכל איש חיל — (א"ב פי' בל"י מתנה ונדיבות). *[אחי"ה כבר הארכתי בע' דשן (ח"ג, קס"ז) לבאר דשנא ופרדשנא ופירוש זה דסנהד' וכי נותנין מנחה כזו בגמול זה ולא הוצרכנו להחליף השטה [1], כי דשנא פי' מתנה ופרדשנא גמול [2]) ובכ"י ב' במגילה הנ"ל (ד"ס שם צד כ"ט) אי' שדר דורן לפרדשני בלי ספק דורן בא מגליון לבאר פרדשני וצ"ל פרדשנא ככ"י מ' ובנו"ג שם פרדישני איכ"ר פתיחתא ד"ה וזכור: שדר פרדשנא בביתיה ואיגייר [3]). ור"ב כיון על ל"י παράδοσις מתנה] —

* פרודתקא (נ"ל כמו פְּרוֹדְקְתָּא מל"ר praedic- tum צווי' Befehl) אסתר שני ו', י' בסוף: פרודתקיון ואיגרתא אשתדרא לכל מדינת מלכא, ושם: איגרן ופרודתקיון די שדרית וכו'.

* פָּרָה עיי"ע פורה.

* פָּרְתָא עיי"ע פר ג'.

☞ פְּרָהֲבָא עיי"ע מל בתרא *[אחי"ה וש"נ נדה י"ז. מילא פרהבא עיי' פירש"י וי"מ מל"ר proba fein, weich אולי צ"ל פרדבא מל' צענד varedva רך weich] —

פַּרְהַגְבָּן (= פַּרְהַגְבָּאן נ"ל הורכב מן فرهنك פי' אוצר או מוסר ומן بان אדון ושומר וא"כ פרהגבאן או שומר אוצר או מְיַסֵּר Schatz-hüter, Sittenhüter, Polizei) בפ' בכל מערבין (עירו' ל"ו:) הא בפרהגבנא [4]) האי במרי מתא. פי' פרהגבן שבא לענוש בני אדם או לגבות המס הרי הוא בורח מלפניו כן משנתינו שנוייה באו גוים למזרח עירובו למערב, ירושלמי (עירו' פ"ג דכ"א:) מאן דמר במזרח באלו טקסיוטי [5]) מאן דמר במערב באלו רומאי [6]). בר"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ג:) ר' אלעזר בר' שמעון אשכחיה לההוא פרהגבנא [7]) דקא תפיס גנבי. פי' ממונה מן המלך להרוג הגנבים וכיוצא בהן. בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' הגוזל שדה (ב"ק קי"ז.) קם חד מנייהו מסרה לפרהגבנא דמלכא. ס"א פרהגמנא — (א"ב פי' פרהגמון בל"י שר גדול ממונה על מדינה). *[אחי"ה והוא ל"י προηγεμών Führer, Wegweiser ובר"ף ובה"ג כ"י וכ"י ה' בש"ס ב"ק אי' כס"א ובשאר כ"י ש"ם (ד"ס ב"ק צד קמ"ט.) אי' פרהגבנא ובנו"ג פרהגנא אבל בפי' ר"ח לעירובין הנ"ל גרס גם כאן פרהגבאנא דמלכא ופי' אנשים הטורדין ע"כ ונ"ל לקיים הגי' כגי' ר"ח ובהרכבת שתי מלות פרסיות הנ"ל העולות עם שני פירושי רבינו בתחלת הערך כי פרהנג באן הוא שומר האוצר והוא הוא גבאי המס ועוד פרהנג באן הוא שומר המוסר והוא שבא לענוש בני אדם] —

פַּרְהַדְיָא (בל"פ پرآسيا, پره‌آسيا כנפי הריחיים Mühle, Mühlenflügel [8]) בחלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ו רע"א) וטחני בך קשיאתא בפרהדיא [9]) דדהבא הרהר וחזא. ס"א בריחיא דדהבא. *[אחי"ה כס"א אי' לפנינו אבל בכ"י ש"ס (אצל ב"נ) אי' בפרהדיא ובכ"י פ' בפרחדיא (ד"ס ברכות בצד קנ"ג.) והוא מל"פ הנ"ל ודל"ת הוא במקום סמ"ך] —

פַּרְהֶדְרִין (מל"י πάρεδροι Gerichtsräthe, Beisitzer beim Amt) בריש יומא (פ"א מ"א) בלשכת פרהדרין פי' לשון פרהדרין כגון אגרדמין הממונה על השווקים ולשון יון הוא" — (א"ב פי' בל"י חכמי עצה ובית דין כמו סנהדרין ולא דקדק בעל הערוך). *[אחי"ה כנים דברי ר"ב אבל רבינו נגרר בפירושו אחר פי' ר"ח ליומ' ח': (בש"ס ווילנא) ע"ש. וגם בעל ערך מלין כ"י (באוצר החכם האלבערשטאם נר"ו) השיג על רבינו והגיד הרשום בכתב אמת אצל דברי הימים ליונים ורומיים וז"ל בתורף: והנה מלת פרהדרין מצאתי בל"י שהוא מלה מורכבת מן פַּרַא שהוא ענין קריבה אל הדבר והדריא(ו) שהוא ענין ישיבה ומזה נקראו היושבים אצל המלכות בל"י פרהדרין לכן אומר אני כי מלת פרהדרין אינו שם פרטי למנוי אחד בפרט בזולת אחר במלת אגרדמין אבל הוא שם לפקיד הממונה על איזה דבר שיהיה לזמן מוגבל ועל הבחנה הזאת סדר ההנהגות שאמר אחשוב כי בתחלה היתה נקראת לשכת בלווטין מפני שלשכת כ"ג היתה כדאמרי' התם בפ"ק דיומ' י"ט. ומנוי של כה"ג לכל ימי חייו היו ע"ד מינוי חכמי העצה שאמר לכן היתה בתחלה נקראת לשכת בלווטין

---

1) ועיי' ג"כ בחידי' אגדות למהרש"א בסנהד' שם. 2) ובתשי' הגאונים בהוצא' החי' ר"א הרכבי (צד 144) אי' דשנא ופרדשנא פרעון זה לפעולה זו. 3) בגיטין נ"ז: שטר פרטתא. 4) בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) פרהגבאנא. 5) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ע (ועיי"ע ה"ד, ע"א) ובכ"י ה"ב טקסיווטי וכ"ה לפנינו ובפי' ר"ח. 6) וכן הובא זה הירו' בפי' ר"ח וכבר פירשתיו בע' טקסיוטי. 7) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם פרהגבנא דמלכא ויתר שנויים עיי' בד"ס ב"מ צד קי"ט. ובנו"ג פרהגונא. 8) פליישער אצל ה' לעווי. 9) כ"ה בכ"י ודפ"ר ואמ' ובדו"ו בט"ס פרהדיא.

אמנם אחרי כן מתוך שהיו מתמנים ע"י ממון ולא היו מוציאין שנתן מחמת רשעתן חזרו וקראוה לשכת פרהדרין כלומר לא כראי היא זו שתהא נקראת לשכת היועצים הנוהגים בשררה לימים ושנים רק לשכת הפקידים המשנים השררה מדי שנה בשנה ודומה להם ג"כ בענין אחר שגם הפקידים ההם רובם ע"י ממון ורצון האוהבים היו מתמנים כידוע בספור דברי הימים לרומיים ויונים עכ"ל. יומ' ט'. עיי"ע פרס ה'. תוספת' יומ' רפ"א וירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג ודל"ט ע"ג אי' פלהדרין עיי"ע] —

* פרהטיא (שם מקום) קידושי' פ"א. א"ל רב נחמן מפרהטיא לרב אשי נ"ל שהוא Φράατα במחוז Atropatene עיי' מאנגערט ח"ה, 103 ויוחסין השלם 170 גרס ספרטא ובעל סד"ה הביאו בסוג רב נחמן בן פרטא והוסיף באמצע ר"נ מפרפטיא.

פַּרְהוֹזִי (מל"פ پرهيزيدن הִשָּׁמר מאדם או דבר sich in Acht nehmen והשם پرهيز Vor-sicht) בשאלתות שלח לך אנשים (סוף הפרש' סי' קכ"ט) מיבעי ליה לפרהוזי נפשיה בל' ערבי לזריז קורא פרהז. *[אחי"ה רבינו כיון על ל"ע فارِهٌ אבל האמת ל"פ הוא כאמור ובשאילתות שם אי' פרהוזי איזה פעמים] —

☞ פַּרְהַנְג (Richter) עיי"ע אפרהנג[1].

☞ פַּרְהֶסְיָא (בל"ם פַּרְהֵסְיָא מל"י παῤῥησία Offenheit, Öffentlichkeit, öffentlich) מדרש שמ"ר פ' נטה ידך על השמים (פי"ד) אם אביא עליהם מכה בפרהסיא פי' בל"י בגלוי לעיני כל. *[אחי"ה הפכו סתר צנעה עיי' סוכ' מ"ט: ביצ' ט"ז. חגיג' ה'. סוט' י': סנה' ע"ה רע"א ושם ע"ד: פרהסיא וזה הציון הביא ג"כ בעל תשבי ובכל זאת אמר נ"ל שאין משמשין בו זולת בית השמוש! ע"כ והושאל לקול רם דב"ר פ"ב בפרהסיא. וקרוב לזה בל"פ فروهيده öffentlich. ופרהסיא משמשת על ענין בלתי היות מוחים בידו עיי"ע פרהסיא לבעל ערך מלין כ"י אשר באוצר ה' האלבערשטאם שהאריך בזה בשני ערכים כמעט שוים] —

פַּרְוָה (שם הפרטי) בפ' אמר להן הממונה (יומא ל"ד:) הביאוהו לבית הפרוה. גמר' (שם ל"ה.) מאי פרוה אמר רב יוסף פרוה מ ג ו ש א[2]. פי' „פרוה שם אדם מגושי ויש מן החכמים שאומרים כי חפר מחילה תחת הקרקע בקודש עד שיראה עבודת כה"ג ביוה"כ והרגישו ה כ ה נ י ם[3] באותה חפירה שבאותו מקום ו ח פ ר ו ומצאוהו[4] ואותה הלשכה קרויה על שמו". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח ליומא (בש"ס ווילנ'), אבל בית הפרוה בה"א הידיעה (וכדאי' גם ביומ' ל'.) קשה להלמו לפי זה הפי' ועיי' ג"כ מ"ש בהפשב"ע — ובענין עוף פרוה (חולי' ס"ב:) עיי"ע כניא (ח"ד, רנ"ז)] —

* פַּרְוָאָה (שם פרטי) ע"ז ל"ח רע"ב ר' חייא פרוואה וגי' בעל סד"ה פרודאה וצ"ל פרוראה וכדאי' לנכון ביוחסין השלם צד 137 וא"כ הוא מלשון פרוור עיי"ע.

* פַּרְווּבָּטָה במד"ר פי"א עיי"ע פרבטאות. ובקצת נוסחאות פרוזבטה.

* פַּרְוִיטוֹת (שם אומה) פתרסים (בראשי' י', י"ד) מבואר בב"ר פל"ז פרוויטות.

* פַּרְוִילָא (מל"י περιβόλαιον בל"ר perivolium Gehöft, Weideplatz) מגרש הועתק ככה בתר"י ומגרש לערים (במדב' ל"ה, ב') תר"י א' פרוילין (בתר"י ב' פרוילי) לקרויא ועיי' לויק' כ"ה, ל"ד. פדורילי בתר"י במד' שם ד'. ה'. ז' צ"ל פרווילי עיי' רימ"ז בט"ר ח"ב, 87 אבל עיי"ע פרוור.

פַּרְוַיִם (שם מקום) (בדה"י ב' ג', ו') בילמדנו ואתם הדבקים (לי' בתנחו' שלנו ולי' בתנחו' הישן הו"ל ה' רש"ב) ומנין שהיה עושה פירות שנא' (דה"י הנ"ל) והזהב זהב פ ר ו י ם. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע פרוויים, פרויים, פרווים. וכנ"ה במד"ר פי"א מהו פרוים שהיה עושה פירות וכו'] —

פַּרְוָן (נ"ל מל"י φορεῖον Sänfte) ובנותיך על כתף תנשאנה (ישעי' מ"ט, כ"ב) תרגומו על פרוון יתנטלן. *[אחי"ה פי' פרוון כמו פוריון עיי"ע בל"י כסא אשר בו נושאים את החשובים ותרגם בהשאילה] —

פַּרְוַנְקָא מל"פ پروانك בל"ע فروانق, فرانق בל' פעהלוי פרואנק בל"ס פַּרְוָנְקָא בריה שמהלך לפני ארי ומזה בכלל ההולך לפני אחד ומורה דרך ושליח Führer, Bote, Vorläufer) בס"ג

---

[1]) ח"א, רל"ז וש"נ. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובנו"ג אמגושא ועיי"ע בח"א, קי"ג. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר וכפי' ר"ח ובשרפ"ע חכמים ועיי' ג"כ תוספ' יומי ל"ה. ד"ה פרווה. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט ובפי' ר"ח אבל בשרפ"ע שחפר.

דפ' לולב וערבה (סוכה מ"ח:) יומא חד שבקתיך ושויתיך[1] פרוונקא. ב ר י ש[2]) גמר' דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ג:) קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא. בס"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנה' ל"ח:) הימנותא בידך[3]) דאפילו בפרוונקי נמי לא קבליניה פי' "פרוונקא שהוא כת"יר לא קיבלנוהו[4]). בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח.) האי עינבתא פרוונקא ד מ ל א כ א[5]) דמיתותא היא. פי' יש בריה שמהלך לפני ארי וקורין אותה פרוונקא כך כשיבא זה החולי על אדם הוא פרוונקא דמלאך המות והוא שלוחו ופי' פרוונקא שליח — (א"ב פי' בל"י ציר רץ ומהיר בשליחותו. *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י אמצ' προύνικος (προΰνεικος) נושא סבל וגם ציר רץ אבל הנכון שהוא ל"פ הנ"ל ונקרא מין בריה (سياه گوش פי' מי שיש לו אוזן שחור) אשר רץ לפני ארי וסופר ערבי Damir קוראת البير עיי' מ"ש באכארט היראזאיקאן ח"ב צד 112 והלאה. והושאל לשליח וכמו שפירש"י בסנהד' פ"ב. ול"ח: ובסוכ' הנ"ל פי' רץ לרוץ לפניו. ואפרים הסורי השתמש בזו המלה במובן נושא אגרת וזה עולה יפה במשל קריינא דאיגרתא וכו'] —

פַּרְוָור (פי' כמו פַּרְוָר בל"מ (מ"ב כ"ג, י"א) ועוד עיי"ע פרבר וש"נ פי' מגרש העיר Vor-stadt, Vorhof) בס"ג דפ' נערה שנתפתתה (כתובו' נ"ד.) בבל וכל פרוורהא[6]) נהוג כרב נהרדעא וכל פרוורהא נהוג כשמואל. בפ' המביא גט בגמ' ר"מ אומר (גיטי' ח':) הקונה שדה בסוריא כקונה ב פ ר ו ו ר י[7]) ירושלם. ושדה מגרש עריהם (ויקר' כ"ה ל"ד) תר"י (א') פרוורי[8]) קרויהון. ירעשו מגרושות (יחז' כ"ז, כ"ח) תרג' יזועון פרווריא. בב"ר פ' ס"ט[9]) (פס"ח) עולין ורואין איקונין שלו ויורדין ורואין אותו ישן [משל] למלך שהיה יושב ודן בפרוור[10]) עולין לבסילקי ורואין אותו ישן יורדין בפרוור ו מ ו צ י א י ן[11]) אותו יושב ודן[12]) — (א"ב פי' בל"י מגרשי הערים וכפרים. *[אחי"ה ר"ב כיון כנראה על ל"י φρούριον fester Platz, Burg והנכון שהוא מל"מ ול"פ הנסמן בע' פרבר וכתיבה מלאה ראיה לזו וכ"ה בתוספת' כ"י ע"ז פ"ז (פ"ח) פרואר שישראל וגוי כונסין לתוכו יין פי' אוצר יין וכ"ה בל"פ پروار فرواه. ובנ"ג פרזא. ועוד ענין מלה פרסית תוספת הבנין (עיי"ע פרבר) וכן בירו' מגיל' פ"ג דע"ד. ההן פרוורה מהו מיעבר בגויה ר' אבהו עבר בפרוורה. ונראה שגם פרוילא הוא הוא כמו פרוור וכן בל"פ فروال הוא כמו فرواه, והמתורגמן טעה במ"כ לגרוס בכ"מ פרוודא בדלת וכן פרוודאה צ"ל פרוראה עיי"ע פרוואה ומ"ש] —

פַּרְוָותָא (נ"ל מל"פ فرود פי' נמל, פורט Hafen דלול שפט (ב"מ ע"ג: ב"ב צ"ח.) פי' בעי' לול שפט[13]). פרוותא[14]) דמשמהיג (ר"ה כ"ג.) בע' משמהיג. בפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (חולי' צ"ה:) התם פרוותא דגוים הואי דאיסורא שכיח טפי. *[אחי"ה ופירש"י נמל פורט (porta) ונ"ל שהוא ל"פ הנ"ל (ולא porta כדעת הי' לעווי)[15]) והקבוץ ר"ה כ"ג. תלת פַּרְוָתָא הויין וכו' ועיי' פירש"י — ועה"ק שנ"ב יש כאן ערך בפני עצמו: פרוותא דמיא פי' הילוך המים שקורין בורט ב"א ע"כ והוא Fürt, forda, Bort, Forth עיי' אדעלונג ע' Furt] —

פָּרַז (מל"מ עיי' בפנים ונרדף עם פרץ ובל"ע برز יוצא מגבול בהפעיל הפריז das Mass durch-brechen, über die Grenze gehen) בפ"ק בנדה בגמ' וחכ"א (נדה ד':) ולא כדברי הלל שהפריז על מדותיו. פי' שעשה הרחקה יתירה והרחיב את הדבר כמו (זכרי' ב', ח') פרזות תשב ירושלם. *[אחי"ה ובירוש' נדה רפ"א דמ"ח ע"ד הגי' שהפליג עיי"ע פלג. נדרי' ל"ב. מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה. ב"מ ס"ט: מפריז על שדהו וכו' אבל עיי"ע פר ב'. — קהל"ר פי' אין אדם שליט ומפריזין באצבעותיהם אולי הוא מל"פ فروزيدن נתן רמז

---

1) בנו"ג חד יומא שבקוך ושויוך ובכ"י ש"ס כגי' רבינו שבקתך וכ"ה בכ"י ק"ט. 2) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ח"ב וב"ר, ובדפ"ע בטעות בסוף. 3) וכ"ה בכ"י ש"ס ועיי"ע הימן (ח"ג, ר"ב) ובפי' ר"ח לי' בידך ובנו"ג בידן. 4) הועתק מפי' ר"ח ושם כפרוונקא וכצ"ל בגי' הערוך ובנו"ג בפרוונקא וכל הענין פירשתי על בוריו בע' מיטטרון. 5) כ"ה בכ"י ג"ג וק"ט. 6) בנו"ג בט"ס פרוודהא. 7) כ"ה בכ"י ודפ"ר וא' אבל בדפו"ו בט"ס בפריורי ובחלה פ"ד מ"יא בפרוור שבירושלם, תוספתי תרומ' ספ"ב בפרואר ובנו"ג בט"ס בפרוד, פרוזדר. 8) בנו"ג פרוילי עיי"ע פרוילא. 9) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ויו ל"ד וב"ת ברפ"ר ובשדפ"ע ס"ח אבל רבינו מונה פרשה אחת יתירה לחשבון שלנו. 10) בנו"ג בפרווד. 11) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ורואין. 12) בנו"ג בהיפך הסדר ועיי"ע בסיליקי. 13) עיי"ע ח"ה, כ"ח ושם גירס' רבינו מב"מ אפרוותא וכ"ה לפנינו ובכ"י ש"ס ר' ב' אבי פרוותא דלשפט עיי' ד"ס ב"מ צד ק"ד. 14) בכ"י ק"ט המשך הערך ולא כבדפ"ע ערך בפני עצמו. 15) ובעל המשביר הגיה ללא נכון פרמתא כדי להוציאו מל"י ὕφορμος.

ובפתיחת' איכ"ר סי' י"ב הגי' ומרמזין עיי"ע מלמל. ובהקל בינוני פעול פָּרוּז מל"מ פְּרָזִי והפכו מוקף עיי' מגילה י"ט. פרוז בן יומו נקרא פרוז אשכחן פרוז מוקף מנא לן וכו', ירוש' מגיל' פ"ב דע"ג: פרוז היה באותה שעה] —

פָּרוֹז[1]) אנדרפתא[2]) (חולי' ס"ב:) כבר פי' בע' אנדרפתא[3]).

* פרזא ט"ס עיי"ע פרוור.

פרזבט (= פְּרוֹזְבַּטְיָא = פרוֹזְבַסְיָא מל"י πρεσβευσία Gesandschaft, Gesandschafts-empfang; פְּרוֹזְבוּטִים (Gesandter πρεσβευτής בילמדנו בריש וארא (תנחומ' שם סי' ה') ואחר באו משה ואהרן: יום פרזבטיא של פרעה היה והיו המלכים כולן באין ומעטרין אותו. ובריש אלה הדברים (תנחומ' הקדום והישן עפ"י כ"י ספרדי אצל רש"ב צד ב') שבעים לשון עומדין בפתח פלטין[4]) של פרעה שאם יבואו פרוזבטין של מלך יהיו משיחין עמו בלשונו — (א"ב פי' שלוחים ומלאכי השרים ומלכים. ופי' פרזבטיא שליחות כלו' שהיו המלכים שולחים לבקש בשלומו). *[אחי"ה כנים דברי ר"ב כי פרוזבוטים הוא שליח מל"י הנ"ל וכ"ה בשמ"ר פמ"ב משל למדינה ששלחה פרוזבוטים לעטר למלך וכו' תנחו' ויגש סי' ו'. שלח יהודה פרוזבטים אצלו וכהשמטת הטי"ת עיי"ע פרזבין. והשם המופשט שמ"ר פ"ה יום פרוזבוטי ובתנחומא הנ"ל יום פרוזבטיא ובתנחומא הקדום והישן וארא סי' ב' הגי' יום פרוסביסרא ונ"ל ברור שצ"ל פרוסביסיא והוא ל"י πρεσβευσία אסיפת השלוחים ובלקח טוב שמות ה', א' יום פרום וצ"ל פרוסבטיא ועוד השם המופשט בתנחומ' הקדום בהוספה לפי' דברים אצל רש"ב (צד ב') שאם יבא פרוזביטרון ממקום אחר וכו' והוא πρεσβυτέριον אסיפת השלוחים והמדפיסים ממנטובא השמיט המלה הזרה והציג "אדם אחר" עיי' הערת רש"ב הנ"ל. ועוד השם המופשט בילק' אסתר ר' תתרנ"ח שונאי הוא שירדתי עמו בפרוזבוטים צ"ל פרוזבוטים πρέσβευσις, πρέσβυσις אסיפת היועצים כלו' המן ספר שעמד בפני הדיינים לבוא במשפט עם מרדכי. עיי' מגילה ט"ו סע"א ורע"ב ועיי"ע פרוזבול] —

* פרוזבטה ט"ס עיי"ע פרוובטה.

* פְּרוֹזְבּוּל (מל"י προβουλή (או πρὸς βουλῇ עיי"ע בט ה"ב, ל"ט) Dokument vor dem Gericht um die Schulden einzufordern) בסוף שביעי' (פ"י מ"ג, ומ"ד) פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל וכו' זה גופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה והדיינין חותמין מלמטה או העדים ומפורש בפ' השולח גט בגמ' הלל התקין פרוזבול (גיטי' ל"ו:) וכבר פירשנו בע' אסטרטיגי ובע' בט. פי' פרוז הוא פרוס תקנת הדבר כעין פורסא דמלתא (גיטי' ל"ז.) כלומר תקנה למלוה שלא יאבד ממונו ותקנה לעני שימצא מי שילונו — (א"ב פי' בל"י בית דין ממונה שלא יקבל אחד מן העם נזק וירד מנכסיו וגם נאמרה כן עצה נתונה בבית דין על ענין זה). *[אחי"ה כבר הארכתי אודות שתי המלות בע' בט ד' ועוד הגי' בסמ"ך פרוסבול גיטי' ל"ו: ל"ז. תוספת' שביעי' ספ"ח והקבוץ פרוסבולין תוספת' ב"ב ספי"א. ובענין מגיל' ט"ו סע"א ורע"ב זה בא בפרוזבולי וזה בא בפרוזבוטי נ"ל שפי' זה מרדכי בא בפרוזבולי בטענה προβουλή וזה המן בא בפרוזבוטי בטענה מל"י πρόφασις Vorwand וזה מה שפירש"י מרדכי בא אליו בטענת עושר המן בא בטענת עני וכו' ומה שפי' רש"י עושר ועני הוא לפי דרש הגמ' (גיטי' ל"ז.) בולי אילו עשירים וכו'] —

פְּרֶזְבִּין (מל"י πρέσβυς, πρεσβεύς שליח Bote, Gesandter) בב"ר בסמוך וישלח יעקב (ספע"ד) לקח מאלו ומאלו ושלח פרזבין הה"ד (בראשי' ל"ב, ד') וישלח יעקב מלאכים — (א"ב פי' בל"י שליחות עיי"ע פרזבט ובמדרש חזית פ' ישקני מנשיקות משה רבינו תעשה פרזביין שליח בינותינו). *[אחי"ה בלי ספק שליח בא מגליון פנימה להורות על פרזביין צ"ל פרזביון וא"כ מובן המלה שליח ולא שליחות כדעת ר"ב] —

☞ פרזג (= פרוזג מל"פ پیروزه בל"ע فيروزج Türkis) תרג' בפסוק ידיו גלילי זהב (שה"ש ה', י"ד) אשר גליף על פרוזג. *[אחי"ה בתר"י א' שמות ל"ט, י"ב אי' בתמורתו טרקין, וריב"י מאוס העתיק נפך במלה פרסי' הנ"ל עיי'

---

1) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ושם בט"ס פרון, ו"ו ול"ד וב"ר ובדפ"ע הוא ללא נכון מעי' הקודם. 2) כ"ה בכ"י הנ"ל ובדפ"ע אנדרפטא, אנטרפטא. 3) ח"א, קמ"ג. 4) בתנחומ' בפלטרין.

מה שכתב בשמי הה' רש"ב בלקח טוב תצוה כ"ח, י' ושם תרשיש פרתזיג וצ"ל פרוזיג] —

פְּרֶזְדָאוֹת (מל"ר Besatzung, praesidia, praesidiarii (Wachen zur Beaufsichtigung בס"ג דתעניות (ל' סע"ב) ובפ' יש נוחלין בגמ' בנות צלפחד (ב"ב קכ"א:) יום שביטל הושע בן אלה פרוזדאות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל. בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח:) שביטל פרוזדאות שהושיב אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל [1]). בס"ג דגיטין (פ"ח.) כתיב ביה בהושע בן אלה ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל (מ"ב י"ז, ב') וכתי' (שם ג') עליו עלה שלמנאסר א"ל אותן פרוזדאות שהושיב ירבעם ובא הוא ובטלן ואעפי"כ לא עלו ישראל לרגל אמר הקב"ה אותן השנים שלא עלו ישראל לרגל ילכו בשבי. פי' פרוזדאות שומרים — (א"ב בנוסחאות כתוב פרוסדאות פי' בל"ר אנשי מלחמה נצבים בעיר על הדרך לשמרו ותרג' בפסוק את הכל עשה יפה בעתו ומני פרזדוין על שבילא). *[אחי"ה בקהלת ג', א' אי' בתרג' פרזדוון, וכן בתרג' רות ד', כ' פרזדאוון דאותיב ירבעם חייבא (ובדפו"ו בט"ס פרוזבין) ובמ"ק כ"ח: פרדסאות ובתוספת' תעני' פ"ד פרדסיאות ובכ"י ש"ס בתעני' כ"ח. פרדסייות אבל בנו"ג שם: פרוזדאות כגי' רבינו וזה נעלם מעיני ר"ב ובדף ל': פרדסייאות ובכולם צ"ל פרסדאות כדאי' בע"י הראשון בתעני' ובירו' (עיי' ד"ס שם ושם). ופי' מל"ר כדאי' במו"ע — ובכ"י ג"ג גרם בראש ובאמצע הערך פרוזדאות לשון יון (?) שומרים ובלשון ישמעאל (?) קורין לשומר הדרך פרוזאר ע"כ והוא הוספת הכותב] —

* פרזדון, פרזדאוון עיי"ע הקודם לזה.

פְּרָזְדַּגְמָא (= פְּרוֹסְטַגְמָא מל"י Be- πρόσταγμα (fehl, Edikt בילמדנו כי תשא ויתן אל משה (תנחומ' כי תשא סי' ט"ו) מלך ב"ו פורס פרוזדיגמאות [2]) במדינה ואומר פלן קומוס וכו'. בפסקא דשור או כשב (פסיקת' דר"כ צד ע"ז.) למלך ששלח פרוזדגמא שלו למדינה נטלוה ועמדו על רגליהן ופרעו את ראשיהן וקראו אותה באימה ברתת ובזיע כך אמר הקב"ה לישראל קריאת שמע פרוסטגמא [3]) שלי. ובפסיקת' דבחדש השלישי (שם צד ק"ב.) לא יהיו דברי תורה בעיניך כפרוזדגמא ישנה. פי' איגרת — (א"ב עיי"ע פרסטגמא). *[אחי"ה בע' פרסטגמא הביא רבינו זה דשור או כשב בשם ויק"ר פכ"ז אבל בנו"ג שם ג"כ בזיי"ן וכן בויק"ר ספי"ז (הקבוץ) ג' פרוזדיגמאות שלח יהושע וכו'. ובילק' מיכה רמז תקנ"ד פרוזדוגמא וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד ק"ב. פרוזדוגמא ישנה.. פרוזדוגמא חדשה [4]) עיי' הרשב"ם לדברי' ז', י"א והביא את פי' הערוך אגרת ובאמת פי' דת וגזרה ועיי"ע פרסטגמא ושם אביא העתקת הע' הזקנים כי עיקר הגי' בסמ"ך ובטור או"ח סי' ס"א אי' בטעות פרוטגמא וצ"ל פרוזטגמא וע"ש במרן ב"י] —

* פְּרוֹזְדָּק (שם חכם) במד"ר פי"ב ר' פרוזדק בר נחשא ובילק' תהלי' ר' תשנ"א ר' פרוזדירי וכו'.

פְּרוֹזְדוֹר (מל"י Vorhof πρόθυρον) בפ' ב' בנדה (י"ז:) החדר והפרוזדור והעליה פי' עליה מקום השתנת מי רגלים נמצא בפרוזדור ספקו טמא. בפ' לא יחפור בגמ' ניפול (ב"ב כ"ד רע"א) אף אנן נמי תנינא דם הנמצא בפרוזדור ספקו טמא [5]). בפ' בן זומא (אבות פ"ה, ט"ז) התקן עצמך לפרוזדור [6]) כדי שתכנס לטרקלין פי' „פרוזדור לשון יון הוא והוא בין השער לחצר המלך קודם שיכנס לפני המלך ושל אשה במקום ערוה בשפתות ערוה שמו פרוזדור" [7]) — פרוזבול א"ד פרוסבול. פרזדאות א"ד פרסדאות. פרוזדור א"ד פרסדור [8]) — (א"ב פי' בל"י מקום לפני פתח הבית ואולם השער). *[אחי"ה בהשאילה נאמר על שפתות הערוה או על רחם של בהמה נדה מ"ב: הוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור וכ"ה בירו' נדה פ"ב ד"נ. חולי' ע"ב. שמא יוציא ולד ראשו חוץ לפרוזדור. ושם ס"ח. אין פרוזדור לבהמה. בכורו' מ"ו: אדם מבהמה לא יליף דלית ליה פרוזדור ועיי' תוספות שם ושם. שבת פ"ו: אשה דאית לה פרוזדור.. בהמה דלית לה פרוזדור. אלם (מ"א ז', ז') תרג' פרוסדא לבית דינא (ברד"ק

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ה"ב ובדפ"ע לי' מן בס"ג עד בס"ג. [2]) בנו"ג פרוודיגמאות וצ"ל כגי' הערוך. [3]) כ"ה בדפ"ר אבל בכ"י ק"ט פרוזדגמא וכ"ה בפסיקת' ובתנחו' הישן אמור סי' י"ג ובדפ"ע פרוסטיגמא. [4]) בתנחו' סוף עקב פרוזדגייא צ"ל פרוזדגמא. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו אבל בשדפ"ע נשמט מן ספקו טמא עד ספקו טמא. [6]) בנו"ג בפרוזדור. [7]) הועתק מפי' רה"ג (בסד"ט 31) ושם הגי' והפרסוד וא"ד פרוסדור ושם רחלין בטיית ונ"ל שצ"ל דהליז = دهليز Vorhaus. [8]) בדפ"ר המה ערכים בפני עצמן ללא נכון.

נ"א פרוסדור). וכן בשהש"ר פ' גן נעול בא וישב עליה בפרוזדור וכו' (עיי"ע פרדימס). והוא ל"י הרשומ' בתחל' הע' [1]) וע' הזקנים העתיקו אולם (יחזק' ח', ט"ז), מסדרונה (שופטי' ג', כ"ג), פתח (בראשי' י"ט, ו; ירמי' א', ט"ו), תא (יחזק' מ', ז') מפתן (שם מ"ו, ג') ע"י זו המלה, וכן העתיקו סף (שופטי' י"ט כ"ז; מ"א ז', נ' ועקילס ותודוס ליחזק' מ"ו ו. ז')] —

* פרוזדירי עיי"ע פרוזדק.

☞ פַּרְזֶל (בלא"ר פַּרְזְלָא וכן בל"ס פי' ברזל (Eisen בדניאל (ב' ל"ג) שקוהי די פרזל תרג' ברזל. *[אחי"ה תר"י דברי' ח' ט', תרג' משלי כ"ז, י"ד; לאסתר ה', י"ד וזולתו ובדרז"ל ב"ק פ"א: עיי"ע גזר, יבמות ע"ו. חולי' ע"ז. עיי"ע זרף ב' סנהד' צ"ו: גיטי' נ"ז רע"ב עיי"ע מסרק. ויק"ר פכ"ד פרזלַיָא והפעל ממנו באתפעל גיטין ס"ח סע"א כי אתער הוה קא מיפרזל פי' כי ניער משנתו היה אגוד בשלשלת של ברזל וכן בל"ע فرزل، ורש"י פי' לפי הענין משתגע ומתעסק לנתקה הימנו ע"כ וזה הוליך שולל את ה' לעווי לפרש מל"ע فصل נעשה משוגע] —

פִּרְזֵם (aus- zusammenpressen) ברפואות דמי שאחזו לצפרא. אפרזמינהו למיא מיניה — (א"ב אין גי' זו בנוסחאות שלנו). *[אחי"ה כבר רמזתי על זו הגי' שלי' בספרים שלנו במבוא צד LXVI ובדפ"ע נ"ב גיטי' ס"ט. וגי' כ"י ג"ג מיפרזמהו] —

פַּרְזוֹמָא (בל"ס פְּרְזוֹמָא, פְּרוֹזָמָא אזור מלש' יוני' περίζωμα Gurt, Schurz ובל"ע فرزوم טלית אשה אשר סביב ירכותיה) בפ"ק בסוכה בגמ' הדלת (סוכה י"א.) ובפ' התכלת בר"ג (מנחות מ"ג.) רמי תכלתא בפרזומא [2]) דאנשי ביתיה פי' תלה ציצית בטלית של אשתו [3]). בגמ' דפ' כל הכלים (שבת קכ"ה.) אמר רב שירי פרוזמאות [4]) אסור לטלטלן בשבת פי' שירי טליתות. ירוש' בכמה אשה (פ"ו ד"ה:) המחלצות (ישעי' ג', כ"ב) פ ר ז ו מ ט א [5]) — (א"ב פי' בל"י מחלצת ומעיל ובל' רבים פריזומטא). *[אחי"ה בל"י פירוש περίζωμα אזור וכהעתקת השבעים אקילס סומכות ותודוס לירמי' י"ג, א'; וסומכוס לישעי' י"א, ה'. וכן העתיקו השבעים מלת חגור (משלי ל"א, כ"ד) חגורה (בראשי' ג', ז') אבל גם מטפחת (רות ג' ט"ו) והקבוץ περιζώματα] —

פְּרָזוֹמָא אולי מל"י האמצעי' προζύμιον, προ-ζύμη, πρζύμη Gerste eingerührte (zum Bierbrauen [6]) בסוף הלכה קמא דערבי פסחי' (ק"ז.) ומה פרזומא בעאי מיגיה מרב שכר התאנים [7]). בפ' האיש מקדש בו בגמ' מעשה בה' נשים (קידוש' נ"ב:) ההוא גברא דשקל פרזומא דשיכרא ויהב להך איתתא ואמר לה התקדשי לי בהא פי' כלי מלא שכר. *[אחי"ה בנו"ג בקידושי' ההוא סרסיא דקדש בפרומא דשיכרא ובע' פרמא א' גרס רבינו אצל פרזומא ג"כ ההוא גברא דשקל פירמא דשיכרא וגי' ההוא גברא אי' ברי"ף ובתוספת' ר"י הזקן, ושם (וברש"י קידו') הגי' פרוזמא ופי' כלי קטן שנותנים בו שכר ור"ש פי' לאחר שהוציאו השכר הראשון מהתמרים עושים מפסולת התמרים שכר ונקרא פרוזמא ע"כ ולפי זה פרוזמא הוא הוא προζύμη רק זה נאמר מפסולת השעורים לעשות מהם שכר וכן פירש"י ורשב"ם לפסחי' פירזומא שכר שעורים וגם פירמא יש פתרון מל"י φύραμα Gerstenteig עיי' רימ"ז שם. ופי' רבינו בע' פדמי עולה לפי שטת הרי"ף ע"ש ומ"ש אבל מ"ש כאן שכר ה ת א נ י ם לא ידעתי מאין גזרתו אבל מ"ש כאן פרזומא דשיכרא (קידושי' הנ"ל) כלי מלא שכר תתכן רק אם נגרס פרומא כרי"ף שפי' פרומא דשכרא כלי קטן ועדיין קורין בבבל לכלי קטן פרמא ע"כ וכיון על ל"פ برمه, برمه קדרה שמבשלין בו עיי"ע בורמא (ח"ב, קצ"ה)] —

פרזק (שם פרטי) בפ' הזהב בגמ' כל שהכסף (ב"מ מ"ט:) שמע דקא בעי למנסביה דבי פרזק רופילא. פי' גוי אנס.

* פְּרְזִיקָיא (שם עיר Porsika במיסופוטומיא) עיי' מאננערט ח"ה, 200 עיי"ע רבינא ומ"ש.

פֶּרַח (מל"מ פי' תחלת צמיחת הציץ ועוד צ"צי המנורה והבנין Blumenkelch, kelchartige

---

[1]) ולא כגזרת התוספות בנדה י"ז: ע"ש. [2]) בנו"ג לפרזומא ובכ"י ב' בש"ס סוכה (ד"ס צד י"ד.) בפרוזמא וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגיילי דף ד'.). [3]) וכ"ה בפי' ר"ח לשבת קכ"ה. ולסוכה ושם הגי' כגי' רבינו. [4]) וכ"ה בפי' ר"ח בשבת וכ"ה לפנינו פרוזמיות ובכל הדפוסים הישנים פרוזמיות. [5]) כ"ה בדפ"ר ודפ"א וכ"י ה"ב וג"ג (ושם פרזומתא) וכ"ר אבל בכ"י ו"ו ל"ד פרוזמטא וכ"י ק"ט ודפו"ו פרזומא. [6]) עיי' מיירסיאוס 452 ורימ"ז בט"ר ח"ב, 184. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע עוד: ואסני.

Verzierung) בהקומץ רבה בגמ' ז' קני מנורה (מנחו' כ"ח:) כפתר ופרח: פרחים למה הן דומין לפרחי העמודים. בכלי מתכות פי"א בכלי' (מ"ז) קני מנורה טהורין הפרח והכסים טמאין. פי' „הרחב של מעלה שיושב בו הנר [1]) שמו פרח והאמצעי העומד שמו קנה ואותן ג' רגלים שהמנורה עומדת עליהן שמן בסים ומנין שכן [הוא] דתניא (תוספת' פי"א דשבת) מנורה ברה"ר גבוה עשרה טפחים ופרח שבראשה ארבעה טפחים נוטל הימנה" [וכו'] [2]). מנורה שהיתה במקדש לא היתה בזה הענין שהיא היו בה ז' קנים והנרות קבועין על גבה כמפורש בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"ב:) והא הכא כיון דקביעי נרות לא סגיא דלא למשקל בקינסא ואדלוקי ופרחיה היו בקנים ובמנורה. *[אחי"ה ועיי' עוד מנחו' פ"ח: ופי' רגמ"ה שם שפי' היאך היו קבועין הנרות במנורה של המקדש. וכנ"ה בענין ציצי העמוד ברות רבה פ' רוח אני ישנתי על פרחו (Knauf) של אחד מהן, ובהוראת ציץ ונץ ובפרט שם צומח שריחו נודף נקרא פרח לבן עיי' דב"ר רפ"ו. ירוש' שביעי' רפ"ז דל"ז: וכ"ה בכ"י אירפ' לשביעי' רפ"ה פרח לבין ובנו"ג פרחבלין פרחבינה. והפעל ממנו כל"מ על התגלות הצרעת (שמות ט', ט'; ויקרא י"ג כ') שבת ס"ב: פרחה בהן צרעת עיי' נגעי' פ"ח מ"ג והלאה פרחה בכולו.. פרחה במקצתו, ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג פורח מן הטמא.. פורח מן הטהור. והשם המופשט פְּרִיחָה נגעים פ"ח מ"ד ומ"ה סנהד' פ"ח. ספרא תזריע פרש' ג' פרק ד' ופ"ה תוספת' נגעי' ספ"ג ירוש' מ"ק פ"א ד"פ: והקבוץ ירוש' מגיל' פ"א דע"א: פְּרִיחוֹת — ע"ז י"ז. הפריחה אמרה כשם שהפרחה זו אינה חוזרת וכו' כ"ה בכ"י ש"ם ובע"י הראשון ובנו"ג הפיחה עיי"ע פח — ועוד בהפעיל blühen lassen ב"ר פל"ז אתמול מפריח מצות ומעשים טובים וכו, ועיי"ע פרח ה'. ויק"ר פכ"ג ושהש"ר פ' כשושנה הרי היא מפרחת] —

פרח (= פָּרוּחָא בל"ם זבוב Fliege. פָּרוּחֵי flatternde Haare) כליא פרוחי (שבת נ"ז:) כבר פי' בע' כל [3]). פ"א בגד גדול שנותנין על כל הקשרים של ראש ומשום הכי נקרא כליא פרוחי שאוחז כל הבגדים המפריחין אילך ואילך ומשום הכי אינה יוצאה בה דכיון שהיא למעלה דלמא שלפא ומחויא ואתיא לאתויי. *[אחי"ה ובזו השטה הלך רש"י בשבת רק הוא פי' פרוחי על השערות הקטנות שמפריחין הנה והנה. ובעה"ק שנ"ב אי' כליא פרחי פי' הינומא ולעגריל ב"א שמפריח לכאן ולכאן (ומריחין) [צ"ל ומפריחין] הזבובין לפני הכלה ע"כ וגם בע' הנמא פי' עה"ק זו המלה ע"י פלעגערליין (ח"ג, רכ"ה:) והוא בלא"ש האמצעי' Vlegerlein פי' צעיף [4]).

פֶּרַח (מל"מ פִּרְחָח, פִּרְחָה פי' הקטנים והנערים junge Brut, blühender Jüngling) בפ"ק במדות (פ"א מ"ח) ופרחי כהונה איש כסותו בארץ. פי' בני כהנים הראויים לעבודה. ארחי ופרחי (כתובו' ס"א. ס"ד:) כבר פי' בע' ארח. *[אחי"ה פרחי כהונה (יומ' י"ט. סנהד' צ"ו: ירו' סוט' פ"א די"ז.) פי' רד"ק בע' פרח מל"מ הנ"ל ומזה הבין ג"כ אפרחים קטני העופות. ועוד נ"ל כי פרחי כהונה פי' כמו פורח שבע' הבא אח"ז ע"ש] —

פרח (= פּוֹרֵחַ מע' הקודם ein aufblühender Jüngling) בפ' שלשה שאכלו בגמ' נשים (ברכות מ"ז סע"ב) אמר ר' יוחנן פורח מזמנין עליו פי' ר"ח זה שנראה עליו צמח שיער נקרא פורח וזהו שאמר רב נחמן מי שהוא נכנס בכלל שנת י"ג ולא הביא ב' שערות ידועות שהוא חשוב כקטן אעפ"י שהוא גדול אם יודע למי מברכין והוא בן י"ג שנה מזמנין עליו פחות מזה לא והוא דשבחו לאביי דנפק לברא ואחוי כלפי שמיא לאו דוקא לאזמוני עליה אלא שבחוהו שיש לו בינה והוא קטן וג' שאכלו ירק וז' דגן דהוו להו רובא דמינכר מצטרפין לנברך לאלהינו ובלבד שיברך מי שאכל דגן. ורב האי גאון ז"ל פי' הא דאמרי' דלית הלכה בכל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ועל הא סמכינן וכיון דקאמר קטן אפי' בן ח' ובן ט' בדקינן ליה וחזינן שהוא יודע למי מברכין. *[אחי"ה דברי ר"ח הלא הם מפורשין בתוספ' ברכו' שם ד"ה קטן ועוד עיי' תוספ' ר' יהודה החסיד (בספר ברכה משלשת ל"ה) ובאו"ז ה' סעודה סי' קצ"ו] —

פֶּרַח (בל"ע فرخ מל"מ אפרח junger Vogel) בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ואלו מלאכות (כתובות

---

[1]) בפיי רה"ג בסד"ט 7 אי' שיושב בית שקועו של נר שהוא בבך בטיית וכו' ועיי' הר"ש. [2]) מלאתי זו המלה כי רבינו היה מקצר הציון מתוספתא וע"כ הביאו ג"כ רה"ג בפיי שאחריו נגרר רבינו, רק אח"כ הוסיף רבינו לבאר האיך היתה מנורה שבמקדש. [3]) ח"ד, רכ"ה: [4]) עיי' פערלעס בט"ר 5,58.

נ"ט:) הרוצה שילבין בתו יאכילנה פרחים וישקנה חלב סמוך לפרקה פי' אפרוחין כגון תורין ובני יונה. *[אחי"ה בנו"ג אפרוחים . . וכן בל"ס פָּרַחְתָּא ומזה פרחתא בתרג' משלי א', י"ז; כ"ו, ב' והקבוץ ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד סכות בנות (מ"ב, י"ז, ל') תרנגולתא ופרחיה. קהל"ר פ' טוב מלא: טבא חדא ציפרא כפותא מן מאה פרחיין. והפעל ממנו כמו בל"מ ענין עופפות ובריחה fliegen, fliehen חולי' ק"מ: קמ"א. היו שם אפרוחים מפריחין וכו'. ב"מ י"א. גוזלות מפריחין. תוספת' סנהד' רפ"ה מפריחי יונים עיי"ע יון. ירוש' שבת פ"ז ד"י: והפריחתו הרוח, ירוש' עירו' פ"א די"ט: וירו' סוכה רפ"ב דנ"ב ע"ד והפריחתה. ב"ר פל"ז אתמול אפרוח עכשיו ביצה אתמול מפריח מצות ומעשים טובים עכשיו וכו'. שם רפס"ז ומפריחן. אפעל אַפְּרַח שבועו' ל': ירוש' סוטה רפ"ג די"ח ע"ג היך אפרחי. בקל ב"ר פצ"ג פרחה נשמתן, חגיגה י'. פורחין באויר ועיי' נדרים ס"ב. שבועו' כ"ט. ל': ביצה כ"א. פסחים קי"א: כתובו' ק"ה: סנהד' ק"ו: יבמו' קט"ז. חולי' נ"ט. ירוש' תענית פ"ד דס"ח ע"ג. סוף ספרי פ' שנ"ז לחה פורחת וכו'. ובענין פורחות דתענית ט': עיי"ע חזיז ופי' דרבינו שם הועתק מפי' ר"ח לתענית שם] —

פָּרַח (נ"ל מל"פ فَرَخ ענין יתרה ועודף viel sein, überwuchern) בפ' המניח בגמ' המצניע (ב"ק ל'.) לא שנו אלא במפריח אבל מצמצם פטור פי' מייתר. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח מרחיב] —

פרח (= פִּירְחָא, פִּרְחָה רבינו פי' מע' הקודם ולי נראה מפעל פרח ענין עופפות flattern וכן בל"ס פְּרָחָא das Flattern, Beunruhigung) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) לפרחא דליבא כל שכן דפרח ליביה אנא ליוקרא קאמינא. פי' כולן קרובי ענין הן כגון גדול ורבוי.

פַּרְחָא (בל"ס Blüte der Kapper) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ו:) דשקליה לניצא דפרחא והוי [1]) בוטיתא [2]) פי' צלף ובלעז קפרא ובל' ישמעאל כפאר. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ג"נ והוא كبر, كبار, قبار ובל"י -κάπ παρις בל"ר capparis בלאי"ט capparo וכן נקרא הצמח וגם הפרי, הפרי מובן בברכות ל"ו. ושם מ' סע"ב, והאילן מובן בפסחי' קי"א: טולא דפרחא, ושם הקבוץ דבי פרחֵי רוחי. חולי' נ"ט. שב בוטיתא דפרחי ועיי"ע בטיתא] —

פִּרְחָא לדעת קצת מל"י βροῦχος Heuschreken-art) ויתר הילק (יואל א', ד') תרג' מותר פרחא. *[אחי"ה וכן העתיקו השבעים ילק (יואל שם וב', כ"ה; תהלי' ק"ד, ל"ג, נחום ג', ט"ו) ארבה (ויקרא י"א, כ"ב; מ"א ח', ל"ז) חסיל (דה"י ב' ו', כ"ח ועקילס לתהלי' ע"ח, מ"ו)] —

* פִּרְחָא מע' פרח א') פסחים ק"י סע"א פרח פרחייכו עיי"ע חר ח', תפ"ב ושם מפורש.

פָּרַט (מל"מ ונרדף עם פרד וכן בל"ס פְּרַט ab-sondern, trennen פֶּרֶט einzelne Berre. פְּרוּטְרוּט Bruchtheil) בפ"ו בפיאה (מ"ה) ב' גרגרים פרט שלשה אינן פרט. בפ"ז (מ"ג) איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה. בפ' שני במעשרות (מ"ו) ברמון שאבור [3]) לי פורט ואוכל ובפ"ג (מ"ט) מגרגר באשכול ופורט ברמון. פי' אוכל פרצידי רמון אחד אחד. פרטיה נואף להוצא וערק בסוף גמ' דנדרי' (צ"א:) פירושו שיבר [4]). בגמ' דפ' יש בכור (בכורו' נ'.) פונדיון זה מה טיבו קולבון [5]) לפרוטרוט. *[אחי"ה עצם הוראת פָּרַט פי' כמו פרד הבדיל אחד מחברו ובזה הענין במעשרו' הנ"ל ובנפעל נפרט פיאה פ"ז מ"ג ומזה השם פֶּרֶט גרגיר יחיד הנושר ופרט כרמך (ויק' י"ט, י') תרג"י נתרא וכ"ה בפשיטה. ויפה פי' ר' יונה (כתאב אלאצול 586) פרט: هو الحب المنتثر من العناقيد פי' גרגיר הנושר מן הענף. — ועוד פי' פָּרַט כמו פרד ופרץ כבנדרי' הנ"ל וכן ב"ק קי"ז סע"א פריטן עיי"ע פרט ז' וכאן הוא עיקר מקומו וכן ביצ' כ"ז: ופרטיה הוצא לשפותיה ופירש"י קרע שפתיו. — ומזה השם פרוטרוט פי' חלק הנבדל והנשבר מהכל והיינו פרוטי' Bruchtheil im Einzelnen עי' רש"י בכורו' ה'. ולא מנאן הכתוב בפרוטרוט ופירש"י: פרוטי' וכנ"ה בתוספת' ב"מ ספ"ד ואינו יכול לעמוד על הפרוטרוט, ובתוספת' מעשר שני פ"ב פרוטרט ובכ"י אירפורט פראטרוט. ירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג וסוף פתיחת' איכ"ר חמשה אלף ופרוטרוט, ירו' נזיר רפ"ה דנ"ג ע"ד מכנס פרוטרוט, ירו' סנהד' ספ"א די"ט ע"ד ואיתעביד ליה פרוטרוט צ"ל ואת עביד ליה פרוטרוט וכדאי' שם בסמוך] —

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובכ"י ודפ"ר והוי ועיי"ע בטיתא. [2]) בכ"י ש"ס והויא ביטיתא. [3]) בדפו"ו בט"ס שאבוד [4]) ועיי' ת"י לנדרי' ד"ה פרטיה ותיבת ובערוך קאי אלעיל ולא כמחשבת הגאון מהר"י לאנדא שקאי אלקמיה ובערוך פי'. [5]) כ"ה בדפ"ר ודפא"מ ולא קילבון כבדפו"ו.

פְּרָט (מענין הראשון (הפכו כְּלָל) Einzelnes, Specielles) וכלל בר"ג דפ' שלשה מינין אסורין בנזיר (נזיר ל"ד:) — (א"ב פי' בל"ר חלק דבר מה). *[אחי"ה ולא היא כי אין ל"ר pars יתכן כאן והוא מענין ראשון כאמור חלק שנפרד מהכל. ובענין כלל ופרט והקבוץ פרטות (סוטי' ל"ז רע"ב) פְּרָטִים (שמ"ר רפל"ב) ובלא"ר פְּרָטָא ב"ק נ"ד. והקבוץ פְּרָטֵי מבואר על בוריו בע' כל א' (ח"ד, רכ"ה) וש"נ ועוד עיי' יד מלאכי סי' ש"ך. — פְּרָט בקשור עם ל' פי' הוצאת דבר מהכלל (Aus-schliessung) עירובין צ"ו. פרט לשבתות וימים טובים, שבועות י"ט. כריתו' י"ט. פרט למתעסק, שבועו' ל"ז. וכחש בה (ויק' ה', כ"ב) פרט למודה לאחד מן האחין, מכות ח'. ומצא (ויק' כ"ה, כ"ו) פרט למצוי, ב"ק ס"ד. ס"ח. והלאה ערכי' ל':] --

פְּרַט פי' מצרף ומחליף מעות Geld umwechseln.

פְּרוּטָה (= פְּרִיטָא einzelne Münze, Klein-geld) בריש קדושי' (ב'.) פרוטה שאמרו אחד משמנה באיסר האיטלקי. בפ"ב במעשר שני (מ"ט) הפורט סלע של מעשר שני. פי' המוכר סלע ולוקח בו מעות של נחושת שהן פרוטות. בפ' גט פשוט בגמ' כתוב בו זוזי (ב"ב קס"ו.) פריטי דדהבא לא עבדי אינשי. בפ' השותפין בגמ' כמא יהא בעיר (שם ח':) פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן. פי' אם יש בכים של צדקה פרוטות של נחושת ומתירא שמא יפסידו מחליפן לאחרים מפני חשד[1]). בר"ג דפ' אין בין המודר (נדרי' ל"ג:) דקא מהני ליה פרוטה דרב יוסף פי' פרוטה דרב יוסף מפורשת בפ' הכונס בגמ' הוציאוה לסטין (ב"ק נ"ו:) שומר אבידה רבה אמר כשומר חנם דמאי הנאה קא מטיא לידיה רב יוסף אמר כשומר שכר כיון דבעל כרחו שעבדיה רחמנא הוה ליה שומר שכר. בפ' ארבעה מחוסרי כפרה בגמ' אלו מביאין (כריתו' י':) מכאן אתה למד שעשירית האיפה בפרוטה. *[אחי"ה הקטנים של נחושת נקראו פרוטה או פריטא (בינוני פעול ופעיל מן פרט) ב"ב קס"ו. פריטי דדהבא לא עבדי אינשי, כתובות ק"י: פריטי דכספא לא עבדי אינשי ועיי' תוספו' ב"ב קס"ה: ד"ה אימא והם כאסימן בלי מטבע עיי' ב"מ מ"ו. כפי גי' רבינו בע' פרט ה' — וכמה היא פרוטה פלוגתא היא עיי' קידושי' י"ב. ירוש' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד. ולפעמים נקראו מעות סתם פרוטה סנהד' צ"ז. עד שתכלה פרוטה מן הכיס, פסיקת' דר"כ צד ק"א: בראשונה שהיתה פרוטה מצוייה וכו' פסחי' נ': ארבעה פרוטות אין בהן סימן ברכה וכן בלא"ר ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה רע"ד דלא מיתן בר נש פריטין גו פומא ועיי' ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א. אסור למיתן פריטין גו פומא. ירו' גיטי' פ"ג דמ"ה. אשאלון לציבורייא פריטין וכ"ה פריטין ירו' ברכו' פ"א ד"ב סע"ד, ירו' גיטי' ספ"ז דמ"ט. ושם בכינוי: פריטוי וכצ"ל בקהל"ר פ' שמח תחת: פריוטי, ועוד אי' פסיקת' רבתי פכ"ג פריטות. והפעל פָּרַט פי' מחליף מעות הגדולות על הקטנות או בהיפך עיי' מעשר שני פ"ב מ"ח ומ"ט עדיו' פ"א מ"י, ב"מ מ"ה. ב"ב ח': שמ"ר רפ"ה יש אדם פורט זהב אחד וכו' עיי"ע יצא (ח"ד, קמ"ח)] —

פרט (= פְּרוּטוֹת נ"ל לשטת רבינו מל"י πραΰτης נחת Milde, Sanftheit) בפ' ב' בכלי' (מ"ב) ר' יוסי מטמא מפני שהוא כמוציא פרוטות פי' טיפה אחר טיפה. *[אחי"ה וכן פי' רבינו בע' טטרם (ח"ד, כ"ז) עפ"י פי' רה"ג רק בסיום הפי' (סד"ט 4) ליתנהו התיבות טיפה אחר טיפה ובזו השטה הלך גם הראב"ד בהלכות כלי' פי"ח הל"ו וסיים אחרי שהביא את הערוך בזה"ל ומסתברא כפירושה דגאון ופרוטות כמו הפורטים על הנבל והוא מלשון פרט כרמך כלומר הוצאות דקות פעם מוציא ופעם אינו מוציא וכו' וכן הסביר הכסף משנה דברי הרמב"ם שפירוש ומוציא פרוטות הוא: המים יוצאים ממנו מעט מעט באיחור גדול וכו' ועיי' ג"כ תוי"ט לכלי' וסיים שם: ובנוסחת מהר"ם נקוד הפ"א בשב"א והרי"ש והטי"ת שתיהן בחולם ופי' בפרוטרוט טפה אחר טפה ע"כ ואת אשר נראה לי שהוא מל"י הנ"ל פי' בנחת מעט מעט טפה אחר טִפה וכפי' ג"כ רע"ב בכלי'] --

פרטֹ (= פְּרוּטָה מענין פרט ג') בר"ג דפ' הזהב (ב"מ מ"ו.) דילמא אידי ואידי בפרוטות שנינו פי' „כגון אסימון (שם מ"ד.) שאין בו מטבע שקונין כדתנן (שם) מעות הרעות קונות את היפות" — (א"ב פרוטטות כתוב). *[אחי"ה אבל גי' ר"ח ורא"ש הוא כגי' רבינו וכ"ה בכ"י ש"ס פ' (ד"ס ב"מ צד ס"ה.) ודברי ר"ח הם שהעתיק רבינו ובאמת בפרוטות לא היתה מטבע עיי"ע פרט ג' וכדברי רש"י שהעתיק ר"ב בע' פרוטטות][2]) —

---

[1]) וכ"ה בפירוש רגמ"ה כ"י. [2]) ונראה לי ששני הערכים מיוחדים הם ולא נכללו עם פרט ג' כדי להוציא דעת מי שאמר כי פרוטות של כלים הנ"ל בע' פרט ד' הם פרוטות ממש ועוד כי בב"מ הגי' הנכונה פרוטות ולא פרוטטות.

פרט (= פִּירְטָא Testament) בהגדה דפ' הניזקין (גיטי' נ"ז:) ובגמ' דחלק לענין נבוזראדן (סנה' צ"ו:) שדא פירטא בביתיה ואיגייר. פי' שטר צואה. *[אחי"ה בגיטי' הגי' שדר שטר פרטתא ובסנהד' שדר פורטיתא ובכ"י ש"ס מ' פיטרא וצ"ל ככ"י ק' ופ' פירטא ויתר השנוים עיי' בד"ס סנה' במקומו. ואולי נגזרה המלה מענין פרט כלו' פרטי הענינים שנוגעים לו ובתש' הגאוני' (הוצי' הרכבי) סי' ש"א צד 144 פי' פרט פירטאתא פריץ פרצות בחצירו] —

פָּרַט (לדעת רבינו ענין שחוק spotten ולי נראה מל"ע فرط unwürdig handeln, verächtlich sprechen) בס"ג דב"ק (קי"ז.) רב כהנא פריטן סיפוותיה פי' נראין שפתותיו כמשחקות בכל שעה. במגילת איכה ישבו לארץ: יתבין וקא פרטין בנבוכדנצר. פי' משחקין — (א"ב מפרתין כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה רבינו פי' כן רק לפי המשך הענין במדרש איכה והבין כן גם פריטן (ובנו"ג דפרטיה) דב"ק אבל כבר רמזתי בע' פרט א' שאין ענינו ומקומו אצל זה דאיכ"ר כי זה פירושו היו מדברים בדרך בזיון מנבוכדנצר וכדאי' בנדרי' ס"ה. מבזין ועיי"ע פדר וענין פריטן סיפוותיה פי' שפתיו היו קרועין] —

פרט (פְּרֵטָתָא לפי' רבינו קליפה ולפע"ד מל"ס פְּרֵדָתָא כמו פרד ופרידה Granatkern) בילמדנו ויהי ברד (תנחומא וארא סי' י"ד) ובפסקא דויהי ביום כלות משה (פסיקת' דר"כ צד ג':) חד אמר כפרטתא דרמונא דחרצינתיה מתחזיא מלגיו פי' כקליפה של רמון אותה שבפנים שהגרגרין נראין מתוכו. *[אחי"ה פי' הערוך הובא פנימה בילק' וארא ר' קפ"ו להורות על פריטתא דרמונא עיי' מ"ש הרב הח' ר"ש באבער פסיקת' דר"כ שם וש"נ ג"כ שמ"ר פי"ב כפרנותא וצ"ל כפרטתא ובשה"ש פ' צאנה בטעות פיטרתא ונ"ל שפי' פרטתא הוא כמו פרדתא עיי"ע פרד ופי' גרעין הרמון והראיה שבילק' איוב ר' תתקי"ב הביא זה המאמר בשם הפסיקתא כהדין פרצידא ופי' גרעין فرصيد וא"כ מה שגורס הכ"י כרמולי (הובא בהערה נ"ז מרש"ב בפסיקת' שם) פחדתא צריך לומר פרדתא כל"ס הנ"ל] —

פרט (= פְּרְטוֹטֵי מל"י φέρτατοι חשובים die Vorzüglichen) בויק"ר אמור אל הכהנים ולקחתם לכם (פ"ל) מה עשו בני המדינה רחוק י' מיל יצאו פרטוטי לקראתו וקילסוהו פי' שלטוני מדינה בלעז פרוט"י[1]) ובפסיקת' ולקחתם לכם (פסיקתי דר"כ צד קפ"ב:) כתיב פטרבילי[2]) מדינה — (א"ב פי' בל"י שלטוני וגבורי המדינה). *[אחי"ה ר"ב כיון אולי ג"כ על ל"י הנ"ל שפירוש' גדולים וחשובים ובויק"ר הגי' גדולי המדינה ובב"ר פ"א אי' פרטאטא עיי"ע אגוסטלא — פרוטטות עיי"ע פֶּרט ה'] —

פרט (= פְּרְטֵירָא לפי' רבינו שוער Pförtner מל"ר porta והנכון מל"י πρατήριον Verkaufsladen, Bäderladen) בב"ר הלא אם תטיב שאת פרשת כ"ג (כ"ב) אית כלבין ברומי ידעין למשדרא[3]). אזיל יתיב קומי פרטירא ועביד גרמיה מתנמנם ומרי פרטירא מתנמנם פי' שוער ובלעז פירטיר"ו[4]). (א"ב פי' בל"י מפתן שלפני הבתים ובנוסחאות כתוב פלטירא ופי' בל"י חנות שמוכרין בתוכו פת). *[אחי"ה אין המלה πρόθυρον כדעת ר"ב ולא יש לה שייכות עם porta אבל היא ל"י הנ"ל ואחת היא עם פלטירא עיי"ע, ומלת איטלקית הוליך את רבינו שולל וגם לא דק על הסדר שהיה לו להביא תחת סוג פרטירא וכדאי' לנכון בדפא"מ אבל לא רציתי לשנות הסדר בהיותו בכל כ"י ודפוסים ראשונים ובדפו"ו מקולקל יותר כל הערך] —

פרט (= פְּרוּטִיּוֹת נרדף עם פְּרְדוֹת Maulthiere) בס"פ ה' בכלאים (מ"ה) הפרוטיות אסורות פי' הן פרדות ובלעז יון מוזמוני. *[אחי"ה כה"ג בכ"י ו"ו א' ב' ה"ב ג"ג וב"ר וכ"ה בדפ"ר וכן הביא פי' מהר"י בן מ"צ שנגרר תמיד אחר הערוך ושם ובמקומות הנ"ל ובדפ' פיז' אי' לנכון ובלעז יון ולא כדאי' בשדפ"ע ובלעז ויון כי המלה איננה איטלקית ולא יונית כי אם לעז יונית והוא musimo, musmo, muscino, muscio; ונקרא כן הבריה הנולדת מעז ותיש ובדפו"ו פיזרו והלאה אי' מוומוני וט"ס הוא, ודע כי בכ"י ל"ד הגי' מותאני וגם זה נכון ומתאים עם מלה לועזית הנ"ל — ירו' כלאי' ספ"ח דל"א ע"ג הגי' הפרוטות וצ"ל הפרוטיות] —

☞ פרט (= פְּרוֹטֵי מל"י πρῶτος ראשון der Erste) ירוש' דיומא פרק אמר להם

---

[1]) או proto, Obermeister או forti, die Besten. [2]) כ"ה בדפ"ר ועיי"ע פטר ד', ובשדפ"ע כאן בט"ס פרטילי. [3]) בנו"ג למשתדלא. [4]) בלאי"ט portiere, Pförtner.

הממונה (פ"ג ד"מ ע"ד) משם מלה דשמעה פרוטי פי' בל"י ראשון. *[אחי"ה פי' על שם ששמע המלה בראשונה והמפרשים נדחקו. וכנ"ה בויק"ר ספ"ח כל עמא יפקון להון פרטי דיהודאי בעי למצטבלא פי' ראש היהודים יתלה ועשתה אסתר זה בחכמה שיבאו כולם בשנאתם ליהודים לראות ויפול פחדם עליהם וגי' הילק' אסתר יפקון להון אפנטי דיהודא וכו'] —

פרטיגם (= פְּרָטַגַּמְיָא מל"י πρωτογαμία Vor-feier der Hochzeit) בויק"ר ב ר י ש ויהי ביום השמיני (רפי"א [1]) אותן ז' שנים הן הן פרטגמיא של צדיקים לעתיד לבוא וסימניך דאכל פרטגמיא אכל משתיתא — (א"ב בל"י נשואים ראשונים). *[אחי"ה וכנ"ה בירוש' דמאי פ"ד דכ"ד. בשבת של פרוטגמיא התירו משום איבה עיי' הר"ש ומהר"י במ"צ לדמאי פ"ד מ"ב. ירוש' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג דאכיל פרוטגמיא עיי"ע משתיתא] —

פרוטטות (?) מסכת מציעא פ' הזהב (מ"ו.) רב אשי אמר לעולם בפרוטטות פירש"י מעות של נחושת עדיין בלא צורה עיי' ערך פרט ה'. *[אחיה זה הערך ר"ב מוסיף בכל זאת נדפס בדפא"מ כאלו יצא מקולמסו של רבינו נתן כי אחר שהודפס הערך עד בלא צורה אי' בחצי עגולה א"ב עיי"ע פרט ה' וצריך למחוק את „א"ב" כי כל הע' שייך לר"ב וכבר העירותי בע' פרט ה' כי עיקר הגי' כגי' רבינו פרוטות] —

פרוטומי (מל"י προτομή Brustbild) מדרש שמ"ר פ' החדש הזה לכם (פט"ו) אין אנו כורעים בשבילו אלא בשביל פרוטומי של מלך פי' בל"י דמות אדם עד טבורו. *[אחי"ה ע' הזקנים העתיקו ככה ראש (מ"א י', י"ט) ועקילס העתיק כן תרפים (ש"א י"ט, ט"ז). — בתנחומא הישן שופטים בכ"י ר' ומעמיד להן פרטומין עיי"ע פטם ב'] —

פירטון (צ"ל פִּירָטִין הקבוץ מן פִּירָט בל"י ורו' πειρατής Seeräuber, pirata) מדרש שמ"ר פ' ולקחתם אגדת אזוב (ספי"ז) למלך שבא עם בניו בים וספינות של (פירטון) [צ"ל פירטין] מקיפים אותו פי' בל"י ורו' שודדי הים. *[אחי"ה ובדרך א"ר רפ"ב הפירטין, אגדת בראשי' פל"ד משל לחובל גבור שהיה לו ספינה . . באו עליו פירטין. ועוד עיי"ע אפירטין ח"א, רל"ח וש"נ] —

* פרטום (נ"ל מל"ר האמצ' parsimum מחוז וחלק מהארץ Landgebiet, Distrikt) ספרי זאת הברכה פ' שנ"ג והלא לא כיבש (יהושע) אלא פרטום זה קטן וכו' וכ"ה בילק' ושם פרטוס ובפי' הרמב"ן לדברי' ל"ג, י"ז כספרי ונ"ל שהוא כמו פרסום ומל"ר הנ"ל.

* פוּרְטַעְנָה (פי' בל"ס כמו פרעש בל"מ Frosch) שהש"ר פ' פשטתי: אף פורטענה לא עקצה בהם.

פְּרוֹטִיקְטוֹר (מל"ר protector וכן בלש' יונ' האמצ' προτίκτωρ Beschützer, hoher Würdenträger) מדרש שמ"ר פ' ואתה הקרב אליך (ספל"ז) ועשאו פִּירוֹטִיקְטוֹר שלא יהא זז מפלטון פי' בל"ר מגן פטרון ומנוס ביום צרה.

* פְּרָטִירָא עיי"ע פרט י' אבל כאן יהיה לו מקומו.

* פרוטרוט עיי"ע פרט א'.

פְּרֵטוֹרְיָינֵי (מל"ר praetoriani וכן בל"י האמצ' Πραιτωριανοί Leibwache der Prätors) מדר' אסתר פ' בשנת שלש למלכו ר' יהודה בר סימון בשם ר' אליעזר אומר יכולני ופרטורייני פי' בל"ר כת אנשי מלחמה השומרת את היכל הקיסר ברומי. *[אחי"ה אבל עיי"ע ברקוריאני ומ"ש בח"ב, ר"א] —

פוּרְיָא (לדעת רבינו שפע περιουσέα Ueberfluss והתואר εὔπορος אבל עיי' בפנים) בב"מ בפ' איזהו נשך דירוש' (ספ"ה ד"י ע"ג) לית בדעתי מזבנתה כדון אלא בפוריא פי' בל"י בשופע בהיות דבר מה מרובה. *[אחי"ה והנכון שהוא הקבוץ מן פורא כמו ימי פּוּרַיָּא מגילת תענית פי"ב עיי"ע פור] —

פְּרְיוֹמָא (לדעת ר"ב אולי מל"י πάριον Hülle, Umwurf ולדעתי מל"י φόρημα Tragsessel, Sänfte) ירוש' דכתובו' פ' האשה שנתארמלה (רפ"ב דכ"ו.) בהינומה רבנן, דהכא אמרין פריומא [2]) פי' בל"י מעיל קל ודק. *[אחי"ה וכיון למלה יוני' הנ"ל והוא לשון קלילה של φάρος אשר בו העתיקו ע' הזקנים בגד (ויק' ו', י"א) וכבר חויתי דעתי שהיא המלה היוני' הנ"ל עיי"ע הנמא ח"ג רכ"ה והוא הוא אפריון (שה"ש ג', ט') עיי' שהש"ר פ' עמודיו ומה הוא אפריון פריומא.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובשאר כ"י ובדפ"ע בט"ס בויק"ר . , פירוש צ"ל בריש. [2]) בנו"ג פוריומא.

ועיי"ע אפריון ומ"ש. ודעת ה' פיניליש (דרכה של תורה פ"ב.) הוא מל"י περιωμίς מעטה סביב הכתפים Umwurf וכן תורה לשון המשנה שיציאת בהינומא וראשה פרוע שכל ראשה היה מגולה כדרך הבתולות רק מן הכתפים ולמטה נתנו עליה מעטה כבוד ע"כ] —

פֹּורְיוֹן (מל"י φορεῖον Sänfte, Tragsessel) מדר' במ"ר פ' ויהי ביום כלות משה (במ"ר פי"ב) אמר המלך עשו לה פוריון מוטב שתראה נוי[1]) של בתי מן פוריון פי' בל"י כסא אשר בו נושאים איש או אשה חשובה. *[אחי"ה בנו"ג בט"ס פריום וצ"ל פריון ובמכילת' ריש משפטים לנכון פוריון (וילק' פורין) עיי"ע לקטיקא (ח"ה, נ"ח) ועיי' שהש"ר פ' עמודיו ופסיקת' רבתי פ"ה וע' הזקנים העתיקו כן אפריון עיי"ע ח"א, רל"ט] —

פֹּורְיוֹן (= פּוֹרְיָינָא מע' הקודם בלא"ר) תרג' בפסוק הנך יפה דודי (שה"ש א' ט"ז) ובעידן די את משרי בפוריינא חבתא פי' כמו אפריון. *[אחי"ה שייך לע' הקודם ומלא"ר וכ"ה בתר"י א' לדברים ל"ב, ג' אתקין ליה פורינא וכו'] —

פריון (?) תרג' ועל גנתו יונקתו (איוב ח' ט"ז) ועל פריוניה ינקותיה. *[אחי"ה אולי מל"י האמצ' παραδείχιον גן] —

* **פְּרִי** (בלא"ר כמו פָּרָה בל"מ fruchtbar sein) חגיג' ט"ו, ב"ר פט"ז פרין ורבין, ב"ר פל"ד במד"ר פי"א פרה ורבה, גיטי' נ"ז. פרו ורבו — ב"ב י"ח: י"ט. הדר פָּאֲרֵי. הפעיל מַפְּרִין ברכו' מ'. עיי"ע פר ב' וש"נ ב"מ ס"ט: ע"ש גי' רבינו. והשם המופשט פִּירוּי. פְּרָיָה, פָּרוּת עיי"ע פר ב'.

פְּרַייפָרִין (נ"ל מל"י האמצ' περιφοράριος כסאות לנשוא בהיקף סביב לישיבה Sessel zum Herumtragen) בהשוכר פ"ו בבבא מציעא (דף ע"ה:) פרייפרין וחלילין לכלה או למת פי' ענין אפריון — (א"ב פי' בל"י מין חצוצרה עקומה). *[אחי"ה כיון לל"י περιφερής, περιφέραια ולי נראה מל"י הנ"ל ובכ"י פלארענץ ובמשני' נאפולי פירייפרין, ונ"א פריפרין עיי' ד"ס ב"מ צד ק"ו: ובירו' פרייא פרין. ורש"י פי' עצים משופים ונעים לעשות לו אפריון וא"כ קרוב לפי' הערוך ועיי' מ"ש ה' בעער (ב"ח ללעק ח"ג, רל"ח) בדוחק גדול] —

פריית (= פְּרָיְיתָא אולי φᾶρος מכסה Decke) תר"י (ב') צמיד פתיל עליו (במד' י"ט, ט"ו) פורייתא משעה עלוי. *[אחי"ה וכן בספרי לפסוק הנ"ל זהו דופק ואולי מל"י הנ"ל שפי' מכסה, כיסוי ועיי"ע פריומא] —

פֶּרֶךְ (מפעל פרך בל"ע فرك zerreiben אגוזי פֶּרֶךְ Butternüsse) אגוזי פרך ורימוני באדן (ערלי' פ"ג מ"ב פסיקת' רבתי פי"א) כבר פי' בע' באדן, פ"א שאותן האגוזין חשובין ורכין שנפרכין ביד[2]). בפ"ו בבכורות (ל"ז:) יבשה שתהא נפרכת. בפ' (הזהב) [צ"ל איזהו נשך] בגמ' מפרין (ב"מ ע'.) אי משתכח גברא דאית ליה דהבא פריכא. בר"ג דפ' מציאת האשה (כתובו' ס"ז.) הכא במאי עסקינן בדהבא פריכא. יבש היה כעץ (איכה ד', ח') תרג' הוה פריך כקיסא. *[אחי"ה פי' המלה ענין שחיקה ושבירה ביד ומזה השם בהשאילה פֶּרֶךְ (שמות א', י"ג) ורבותינו פירשו בפרך: בפריכה עיי' סוט' י"א: שמ"ר פ"א. והקל ברכו' ל"ז: פורכן עד שמחזירן לסלתן ובמנחו' ע"ה: בפיעל מפרכן וכו'. שמ"ר פל"א האדם פורכו בידו וכו'. פְּעַל פסחי' ס"ח: מיפרך פריכא. פעיל ויק"ר רפ"ה אציליה פריך, דהבא פריכא ב"ב קס"ו. ע"ז י': פיעל ופַעל ביצה י"ב: מפרכין קטניות ביו"ט. שם: מהו לפרוכי וכו'. ב"מ פ"ט: לא יפריך ע"ג הסלע.. אבל מפרך מיד אל יד וכו'. ירוש' שבת פ"ז ד"י. כד מפריך ברישיא וכו'. נפעל בכורו' ל"ז: עיי' לעיל. חולי' מ"ו. כדי שתיפרך בציפורן בכ"י תוספתא בכורו' רפ"ד עד שתפרך (ובנו"ג שתיפוך). ברכו' כ"ה. אינה נפרכת, ירוש' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ג בין בנפרכת בין שאינה נפרכת. אתפעל שבת כ': איפרוכי מיפרכן עיי"ע אכמותא. ימולל (תהלי' צ', ה') תרג' עסבא דמתפרכא. אמללה (ישעי' כ"ד, ז') תרג' איתפריכו גופניא. והושאל לשבירת מאמר או דעת חכם (zermalmen, widerlegen) ב"ק ה': והלאה איכא למיפרך. כתובו' מ"ז. פריך ר' אחאי. וכ"ה בקידושי' י"ג. וש"נ. נדרי' נ"א. פרכה בר קפרא. הוריו' י"ד. כל דאמר מילתא ולא מיפרך. ליהוי רישא דכולהו איפריך דאביי לא איפריך. והשם פירכא גיטי' פ"ג. לכולהו אית להו פירכא לבר מדר' אלעזר ב"ע דלית ליה פירכא ועיי' מנחו' ס"ו. מגיל' ז'. ב"ב ק"ל: והקבוץ חולי' ע"ו: אהדורי אפִּירְכֵי למה לך] —

---

[1]) בנו"ג נויה. [2]) וכן פי' הרמב"ם פיאה פ"ד מ"א חליקי אגוזים גוז אלפרך = جوز الفرك

פָּרַךְ (מענין הראשון (abreiben, kratzen בפ' במה בהמה בגמ' חמר יוצא[1]) (שבת נ"ג:) סכין ומפרכין לאדם פי' מגרדין — (א"ב פי' בל"ר פועל המגרד והיה מנהג אצל היונים והרומיים ועד היום נמשך לרחוץ ולגרד ולסוך גופם מדי זמן בזמן. *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר frico. ובנו"ג מפרכסין וצ"ל מפרכין וכדאי' בדפוסי' הישנים עד קראקא עיי' ד"ס שבת צד נ"ג. וכ"ה בכ"י תוספת' שבת פ"ג (ד')] —

פָּרַךְ (פי' ענין קשירה (binden בריש ב"ר (פ"א) אתפרכן המד"א (בראשי' ל"ז, ז') והנה אנחנו מאלמים אלומים פי' ענין קשירה. *[אחי"ה ובתר"י א' וב' הועתק מפרכין פירוכין ובירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג מבואר כי השרש אלם יש לו ג' פתרונות יתחרשן יתפרכן ישתתקן ע"ש ועיי"ע כרך ומ"ש (ח"ה, שכ"א). והשם פורכתא, פירוכתא עם הכנויים פורכתי, פורכתיכון, תר"י הנ"ל ושם הקבוץ פירוכין] —

* פֵּירוּכָא (מן פרך א' (Zerstossenes, Graupe תרג' גרש ויק' ב', ט"ז. והקבוץ פֵּירוּכָן שם י"ד ותרג' כרמל שם כ"ג, י"ד. ותרג' ירוש' מלילות (דברי' כ"ג, כ"ו) פֵּירוּכְיָין. ותרג' ירו' ריפת (בראשית י', ג'; דה"י א' א', ו') פרכוי וכיון ריפת כמו רִיפוֹת.

* פַּרְכָא עיי"א אכסנאי פרכא (ח"א, פ"א).

* פָּרֹכֶת, פָּרוּכְתָּא עיי"ע פרכיות.

פַּרְכִיטָא (מל"י παραχύτης der das Wasser zum Baden bringt) בב"ר פס"ד (ס"ג) א"ר אבהו כהדין פרכיטא שמשטף את המרחץ ואח"כ מרחיץ את בן המלך כך למה יצא עשו תחילה כדי שיצא וסריותו[2]) עמו. פי' (פרכטא) [פרכיטא] בלן — (א"ב פי' בל"י שמש הבלן זורק מים על הנרחצים). *[אחי"ה ומל"י הנ"ל ובנו"ג בט"ס פרביטא ופי' המיוחס לרש"י בלן. ואולי עשו כן המדפיסים בכוונה לבנות התואר מן השם פריבטא עיי"ע פרבטאות שפי' מרחץ אבל גי' הערוך תתכן יותר] —

* פרכדיגמא צ"ל פרכריגמא ע"ש.

* פרכוטס (מבשל Koch עיי' בפנים) איכ"ר פ' ויגרם: הוליכה את בנה אצל חד פרכוטס אמרה לו למד את בני אומנות וכו' ע"ש ופי' מ"כ לפי הענין פירושו קפילא אומן וכו'. ובקהל"ר פ' כל הדברים הגי' פרקונים ונ"ל שעיקר הגי' פוכטס ואות ריש צ"ל ו' והוא מל"פ پختن מבשל.

* פרכייא (?) (נ"ל פרברא אוצר יין מל"פ پروار (עיי"ע פרואר) Weinkeller) ירו' ע"ז ספ"ד דמ"ד: שכנסו את יינן בפרכייא של עיר ובתוספת' ע"ז פ"ז (פ"ח) הגי' פרואר והוא הנכון עיי"ע.

פרכל (= פְּרָכִיל מל"ר ויוני' flagellum, φραγέλλιον שבט ופרכיל ענבים Weinrebe) בפ"ק בסוכה בגמ' פרס עליה סדין (סוכה י'.) ובע"ז בפ' ר' ישמעאל (נ"א:) ובר"ג דפ' במה מדליקין[3]) (שבת כ"ב. ועיי' עוד מ"ה.) ובר"ג דפ' המביא כדי יין (ביצה ל':) פרכילי ענבים ועטרות של שבלים. בריש עוקצין (פ"א מ"ג) יד הפרכל טפח מכאן וטפח מכאן פי' „אשכולות של ענבים שהן כרותין עם זמורה שמן פרכילי"[4]) — (א"ב פי' פרגל בל"ר זמורות ענבים נסבכות מעשה אמן). *[אחי"ה וכיון על ל"ר Weingeländer, pergula והנכון שהוא מל"י ורו' הנ"ל בראש הע' וכן פי' הרמב"ם ופרכיל נקרא שבט משבטי הגפן וכו'. ורש"י לא פירשו. ובשבת מ"ה. הגי' אפרכילי עיי"ע אפרכל ומ"ש. ובירו' ביכורי' דס"ד: הגי' פרכירי ענבים. שמ"ר פט"ו נכנס ובידו פרכיל של ענבים כדי שידעו הכל שבא מן הכרם] —

פרוכימטום (= פרוטומכוס מל"י πρωτόμαχος (der in der vordersten Reihe kämpft) בילמדנו לכה ארה לי יעקב (לי' בתנחומ' בלק שלנו ולי' בתנחומ' הקדום והישן הו"ל החי' השלם רש"ב) למלך שהוציא כרוז למחר יוצא אני ודן את בני פרוכימטום פי' כן קורין לאבוקטו[5]) בל"י. וי"א הנכנס בראש המלחמה — (א"ב פי' פרוטומכוס בל"י הנכנס בראש המלחמה).

פְּרָכִין (= פְּרָגִין הקבוץ מן פרג מל"ע فرج משאר ורוח בינתים Ueberrest, Zwischenzeit ועיי' בפנים) בפ"ק בר"ה בגמ' ולירקות (ר"ה י"ג:) מתוך שעשויין פרכין פרכין אזול רבנן בתר השרשה

[1]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י. [2]) כ"ה נכון בכ"י ב"ר ובשאר כ"י וסירתו ובדפ"ע וסרכתו. [3]) כ"ה נכון בכל כ"י ובדפ"ע לי'. [4]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט (צד 43) ועיי' ג"כ פי"מ להרמב"ם. [5]) בלאי"ט Advokat, avogado, avocatore.

פי' „משארי משאריומשארא זו מתמלאה ומביאה שליש ועדיין זו לא נתמלאה הכל לפי שומן המקום כיון שהשרשתם כאחת אמור רבנן חיובן במעשר בשעת השרשתם ואם בשנה שנייה שנייה ואם בשלישית שלישית לפי שזמן השרשה באילן כגון קליטה באילן" ס"א פרגין. *[אחי"ה כס"א הגי' בפי' ר"ח ויען כן פי' פרגין פרגין משארי משארי וכ"ה באמת פי' המלה בל"ע אבל רבינו שהעתיק כל פירושו גורס פרכין פרכין כדאי' לפנינו בש"ס וזה קשה להלמו. ורש"י פי' מתוך שגרנן עשוי מעט מעט וכו' פרכין לשון זה נופל בקטניות .. ומפרכין קטניות (ביצ' י"ב:) וא"כ מע' פרך א'. ולולי דבריו אולי פרכין מל"י βραχὺ βραχὺ מעט מעט] —

פְּרָכִין א') (חתיכי בגד אולי מל"פ پرگاله, پرگاره ב') הקבועים מל"פ پرچین die befestigten Stücke) בטבעת פי"ב בכלי' (מ"ג) היתיכין [1]) טמאין הפריכין טהורין פי' חתיכי בגד שמקנחין בהן את הקדירה. וי"א האבנים שהקדירה יושבת עליהן. וי"א „הקבועים בכירים כדתניא (תוספת' דכלי' ב"מ פ"ב) אלו הן הפרכין הקבועין בכירים [2]) אית דאמרי בקיריים". *[אחי"ה הי"א האחרון הועתק מפי' רה"ג בסדר"ט 8 ובענין גי' קירים עיי' מ"ש השריד שבערכין שהשיג על הגר"א שמחק גי' קיריים בדברי הר"ש. ומלת פרכין לפי דעות שונות בערוך הלא היא מפורשת מל"פ הנ"ל וככף נחת כתב שהוא כלי ממתכות או מעץ עשוי לפרך ולשבר הגחלים הגדולים ולרדדן וכו' עיי' תוי"ט לכלים וא"כ מע' פרך א'] —

פָּרֹכִיּוֹת (קבוץ מן ל"מ פָּרֹכֶת פי' ווילון עשויה להיות מחיצה המבדלת Vorhang) בברייתא' דר' אליעזר פמ"א תלה בחופת בנו פרכיות שחורות פי' יריעות שחורות כאהלי קדר. *[אחי"ה ועוד הקבוץ פָּרוֹכוֹת ירו' שקלי' פ"ד דמ"ח. וכ"ה בפסקי רי"ד ליומ' נ"א: ובכ"י ל"ד שם פרכות וכ"ה בשקלי' פ"ה מ"א ובכתובו' ק"ו. ובנו"ג ביומ' פרוכת — ובתרג' ש"ב כ"א, י"ט פָּרוֹכָתָא עיי' רד"ק שם והיחיד פָּרוֹכְתָּא תרג' שמות כ"ו ל"א והלאה; לויק' ט"ז, ב' והלאה] —

פִּרְכֵּם (= פִּרְקֵם מהשם φῦκος נבנה הפעל -φυ κοῦν, φυκοῦν schminken בהוספת הרי"ש ולדעת ר"ב מהשם φαρκίς Runzel) לא כחל ולא שרק ולא פרכם (כתובו' י"ז רע"א וסנהד' י"ד.) עיי' בע' כחל [3]). בסוף פ' הזהב (ב"מ ס'.) אין מפרכסין לא את האדם. גמר' (שם:) מאי היא כי הא דההוא עבדא סבא דאזל צבעיה לרישיה ודיקניה — (א"ב פי' פרכס בל"י קמט מחמת זקנה ורבותינו בנו פעל ואמרו מפרכם להסרת הקמטים). *[אחי"ה ויותר קרוב לגזרה מהשם היוני פיקוס ורי"ש נוספת וממנו הפעל מפרקס וכ"ה בקו"ף בב"מ במשניות נאפולי ובירוש', וכן בירוש' ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ד מהו אין מפרקסין דלא יימא ליה צור גרמך. שבת ל"ד. זונות מפרכסות זו את זו ת"ח לא כ"ש, והשם פירכוס כתובות הנ"ל וכצ"ל בסנהד' הנ"ל. ב"מ הנ"ל פירכוס דאדם מה היא וכו' ובירו' ב"מ הנ"ל פירקוס. והרבה בלי רי"ש עיי"ע פקס א'] [4]) —

פִּרְכֵּם (נ"ל מל"פ فرخسيدن hüpfen, zappeln) בפ' שני דחולין (ל"ז.) עד שתפרכס ביד וברגל. בריש אהילות (מ"ו) הותזו ראשיהם אעפ"י שמפרכסין טמאים כגון הזנב של לטאה [5]) שהיא מפרכסת פי' מתנדנדין ומתנענעין — (א"ב פי' בל"י פעל המרקד ותר"י (א') וישלח אברהם את ידו (בראשית כ"ב, י') דלא בשעת צעריה אתפרכס) *[אחי"ה בנו"ג דלא אפרכים מן צערא, אין זו ל"י כדעת ר"ב כי אם ל"פ הנ"ל ופי' רקד והושאל לנדנוד ולנענוע וכפי' הערוך וכן הבין רה"ג בסדר"ט (צד 22) מפרכסין פי' נותנין ולוקחין מוטרבין בטיית ע"כ וצ"ל مطراب = מטרובין פי' מי שיש בו נדנוד ונענוע. וכנ"ה בירוש' סוט' רפ"ט דכ"ג: חלל ולא מפרכם. ב"ר פס"ג יעקב מפרכם לצאת .. עשו רץ ומפרכם לצאת. איכ"ר פ' ולא זכר: בני המדינה מפרכסין בדם שונאיו. תוספת' אהלות רפ"ב ועדאן [6]) מפרכסת מטמא וכו'. תוספת' זבחי' ספ"ח פירכסה .. שפירכסה וכ"ה תוספ' שם פ"ו ובכ"י אירפ' פרכיסה. והשם חולין ל"ח. פירכוס שאמרו וכו', ע"ז ט"ז. ושם: לפירכוס, בקבוץ ערכי' ז'. ופרכים עד תלת פרכוּסֵי, ב"ב קמ"ב: ופרכס תלתא פירכוסי] [7]) —

---

[1]) עיי"ע יתיכים (ח"ד קע"ב) וש"נ. [2]) בכ"י ו"ו ליד וה"ב בקירוס וכן גרס הראב"ד בשם הערוך ועיי' תוי"ט לכלי' שם אבל תתכן גי' הדפוסי' וכגי' רה"ג בכלי'. [3]) ח"ד, רי"ג וש"נ השינויים ובנו"ג פירכס, פירכוס. [4]) פרקס דא"ר רפ"י עיי"ע פקרס. [5]) וכה"ג בעי' לטאה (ח"ה, ל"ו) ע"ש ומ"ש. [6]) כ"ה נכון בכ"י אירפ' ובנו"ג ועדיין. [7]) ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג פרוכסין עיי"ע פרכסין.

פְּרַכְסִין (מל"י πρᾶξις Praxis, Verfahren) ירו' ב"מ פ' אלו מציאות (פ"ב ד"ח ע"ג) לא אתי אלא מחמי פרכסין דידכון פי' בל"י ורומיי עסק פעל ומנהג. *[אחי"ה והוא הנכון והראיה כי בב"ר פל"ג אי' בתמורתו היך הוויתון דיינין ובויק"ר פכ"ז אלא דינכון. עיי"ע דוכסן (ח"ג, נ"ט) ומ"ש ור"ב שכח שם מה שכתב כאן והביא גי' המוטעת דוכסן, ובתנחום' אמור סי' ו' אי' בטעות אתית למחזי אלא דיציבון וצ"ל דיניכון וכ"ה באמת בתנחומ' הקדום והישן הו"ל הח' השלם רש"ב עיי' מ"ש בהערה צ"ב בפ' אמור (צד 88) וה' לעווי בע' כרוכסין טעה ונדחק] —

פַּרַכְרַגְמָא (מל"י παραχάραγμα falsche Münze) בריש פרה (מ"ג) ר' ישמעאל קורהו פרכרגמא פי' „ל' יוני הוא מטבע שנפסל במלך חדש שאול היה לו מטבע בא דוד והטביע מטבע אחר ופסל של שאול הוא פרכרגמה הוא בינוני וכן עד שהיה כבש היה כשר[1] יצאה מכלל כבש ולכלל איל לא בא הוא פרכרגמא"[2] והכבש הוא כשר בן שמונת ימים ועד בן י"ג חודש והאיל כשר בן י"ג חודש ויום אחד עד כ"ד חודש — (א"ב פי' בל"י מטבע מזויף).

* פרכיר עיי"ע פרכל.

פְּרְכוֹרִין (פריכורין מל"י περίχωρος, περί-χωρον Umgebung, Kreis, Gebiet) ירו' דשביעי' פ' הפינם (פ"ט דל"ח ע"ד) מבית חורון ועד הים מדינה אחת פרכורין פי' בל"י מקומות קרובים לעיר. *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל ובזה תרג' ע' הזקנים חבל (דברי' ג', ד'. י"ג. י"ד) ככר (בראשי' י"ט, כ"ה. דה"י ב' ד', י"ז; נחמי' י"ב, כ"ח) מגרש (דה"י א' ה', ט"ז) פלך (נחמי' ג', ט'. י"ב) שאר מדינות (אסתי' ט', י"ב) — ובנו"ג בירוש' פראכורין ובדב"ר פי"א (פירכורין) [פריכורין] עיי"ע פגש] —

פרכשא ס"א פרדכשא וכבר פי' במקומו.

פִּירוּלִין (= בירולין Beryll ובל"פ بلور) תרג' ירו' אבני שוהם (שמות כ"ח, ט'. כ') מרגליין דפירולין פי' כמו בורליא בתרג' אנקלוס וכן נקראת מין אבן טובה בל"י ורו'. *[אחי"ה ועיי"ע בורלא א' (ח"ב, קצ"ד) ועיי"ע בלר ד' (שם, ק"ה) — ובלקח טוב תצוה כתב רב טוביה שהם בוגיר ובלי ספק צ"ל בוליר] —

פָּרַם (בל"מ ענין קריעה במקום התפר das Kleid in den Nähten aufreissen ובל"ס פְּרַם zerhacken) בפ' כלל גדול אמרו בשבת בגמ' רב פפא (ע"ד:) האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, פי' „פרים סילקא שהוא כעין כתישה ואינו כעין חיתוך חייב משום טוחן"[3], ויש מי שאומרים מאן דפרים כמו (ישעי' נ"ח, ז') הלא פרום לרעב לחמך[4]. בסוף כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות ל"ט.) פרמינהו[5] פירמי[6] ורברבי פי' חתכן חתיכות גדולות. בפ"ק דמגילה (ח':) פריעה ופרימה תגלחת וצפרים פי' „פריעה לגדל פרע שער ראשו ולכשיטהר טעון גילוח כל שערו [פי'] פרימה קריעת בגדים"[7]. בפ"ק בסוטה (ז'.) הכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו אם נפרמו נפרמו. פי' קרע בגופו של בגד שלא במקום התפר, פרימה במקום התפר[8]. בפ' המפקיד בגמ' המפקיד מעות (ב"מ מ"ב.) והאידנא דשכיחי פרומאי פי' מלשון (ויקר' י"ג, מ"ה) בגדיו יהיו פרמים. בס"ג דגיטין (צ':) ופרומה[9] משני צדדיה. בגמ' דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ה.)[10] פרום בבי[11] ואפקוה. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) פירמא דכרתי פירמא דסילקא[12] פי' מלא היד חתיכות של כרישין[13] ושל תרדין. *[אחי"ה עיקר הנחת הפעל הוא קריעת הבגד עיי' חוץ הציונים הנ"ל יומ' ע"ג. לא פורע ולא פורם אבל פורם הוא מלמטה וכו' בספרא אמור פרק א' פרש' ב' ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום על מתו כדרך שבני אדם פורעים ופורמים על מתיהם לא יפרום לא יפרום כדרך הפורמים הא כיצד כה"ג פורם מלמטה וההדיוט מלמעלה. שם תזריע פרק י"ב פרשה ה' ירוש' סוט' ספ"ג דו"ט; ובבלי סוט'

---

1) וכצ"ל בפי' רה"ג בסדו"ט 28 ושם בטעות ו ש ה היה 2) ע"כ הועתק מפי' רה"ג הנ"ל ושם הגי' פרכריגמא וכ"ה בדפ"ר ובדפו"ו בראש הערך ובאמצע בטעות פרכדיגמא כנוסח הספרים ובכ"י ובדפ"א הגי' לנכון בלא יו"ד אחר הרי"ש השני. 3) הועתק מפי' ר"ח, בש"ס ווילנא. 4) ורש"י דוחה זאת הגי' ועיי' ג"כ האו"ז הלי' שבת רסי' ס' ושקל וטרא שם. 5) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו פרמונהו. 6) בכ"י ש"ס פרימי פרמי, פורמי ובנו"ג פרימא. 7) הועתק מפי' ר"ח מגילי (בש"ס ווילנא). 8) ורש"י בסוטה פי' פרימה גדולה מקריעה שנקרעה לקרעים. 9) בדפו"ו ופרימה. 10) בדפ"ע נ"ב הציון כ"ח וט"ס הוא שהוליך תועה להי' לעווי לדון שלי' ציון דערוך בש"ס. 11) בנו"ג פרום ובכ"י ש"ס פרוץ בבא. 12) לפנינו בסדר הפוך. 13) בדפו"ו בט"ס גרישין.

כ"ג. האיש פורע ופורם ואין האשה פורעת ופורמת. ירו' סוט' רפ"א דט"ז: צדדיה מְפוֹרָמִין ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ד תוספת' כתובו' פ"ז פרומין. נפעל סוט' ז'. אם נפרמו נפרמו. תוספת' כלאי' פ"ה חלוק של צמר שנפרם, תוספ' יבמו' פי"ב במנעל שנפרם. והשם המופשט פרימה ספרא תזריע פרק ט' פרשה ה' וטהר (ויקר' י"ג, ל"ד) מן הפריעה ומן הפרימה, הוריו' י"ב: שאינו כפריעה ופרימה כל עיקר. ובל"ס פרם נאמר גם על כל דבר שנחתך לחלקים דקים מן הדקים ומזה שבת ע"ד: מ"ק כ"ה, ברכות ל"ט. הנ"ל ושם בברכות האי דפרמינהו טפי וכו'. אתפעל חולי' ל"א רע"א חזינן גידפי דמיפַּרְמֵי. בינוני פעיל במקום השם פירמא וכ"ה בל"ס חולי' קי"ז: ק"כ. מאי קיפה . . פירמא (עיי"ע פרמא ב'), והקבוץ פירמי ברכות הנ"ל. והתואר פָּרוֹמָא ב"מ הנ"ל] —

פרמא (= פִּירְמָא מל"י φύραμα Gerstenteig) ההוא גברא דשקל פירמא דשיכרא (קידו' נ"ב:) פי' שכר מתוק לקח מבית חברו בלא רשותו וקדש בו. ס"א פרזומא וכבר כתבנוהו בזה הפרק. *[אחי"ה ר"ל בע' פרזומא ושם בררתי כי פי' רבינו בהאי דקידושי' כלי מלא שכר עולה כפי פי' הרי"ף בשם הגאונים ומה שפי' כאן שכר מתוק עולה כפי יש מי שפירש שברי"ף ע"ש ברי"ף שהסכים עם פי' הגאון (כלי קטן) מדאמרינן פרומא דשיכרא ולא אמר שיכרא פרומא ע"כ וא"כ כאן היה לו לרבינו להביא פי' מה שהביא בע' פרזומא כי לפי פירוש שם כלי מלא שכר עולה רק עם גי' פירמא או פורמא שהוא ל"פ הרשומ' בע' פרזומא. ועוד שנית כי פירוש שכר מתוק וכו' שהביא רבינו כאן היה לו לכתוב בע' פרזומא כי פתרון המלה היונית הרשומ' בע' פרזומא נתאמת על ידו ודו"ק ועיי' ג"כ הפשב"ע בע' פרזומה — ואולי φύραμα פירושו עיסה אשר בו ימתק השכר] —

פרמא (מל"ס פִּרִימָא Zerstückeltes עיי"ע פרם) בפ' העור והרוטב והקופה (חולי' קי"ז: ק"כ. מאי קופה[1]) אמר רבא[2]) פירמא. פי' בשר מצומק שנמחה בקדירה. ושייך לענין ראשון — (א"ב פי' בל"י שם כללי לדבר מעורב יחד הן בשר הן בצק הן דבר אחר). *[אחי"ה כיון לל"י φύραμα

והנכון כפי' הערוך — ובעה"ק שנ"ב פרעגילט ב"א breglen עיי' פערלעס בט"ר [6] —

פְּרְמָא (מל"ר Form, Larve, forma ועוד עיי' בפנים) בילמדנו הנה אנכי שולח מלאך (תנחומא סוף משפטים) ובכי אם שמור תשמרון[3]) ובהגדה דתילים (מזמור י"ז) תפלה לדוד שמעה ה' צדק אין לך בית רובע בחללו של עולם שאין בו ט' קבין מזיקין והיאך עשויין פורמא בפניהם כגון חמורים של טוחנים וכשעונות גורמין הכיסוי שבפניו נגלה והוא מסתכל בו ומשתטה וכשמלאך כורז האדם שלום[4]) שותק מיד נזוק וכו'. ובראה החילותי (בתנחומ' דברי' ל"י) הלבש הקב"ה פורמא[5]) על פניהם והיו רואין אילו את אילו בפניהם של ישראל. פי' מסוה והוא כעין ספוג שפירשנו במקומו — (א"ב פי' בל"ר מין מסוה הנתון על הפנים). *[אחי"ה בנו"ג בתנחומא משפטים פורמא וכ"ה בדב"ר פ"ד ובילק' תהלי' ר' תשע"ב פרמא ושם ר' תרע פרואמא ובשו"ט הנ"ל פרהמא ונ"ב בילק' שם ושם מסוה. ובשבת ס"ו: פרמא צ"ל פראמא עיי"ע פראמי וע' אנקטמין והפי' שם חתיכה של בגד וכו' הועתק מפי' ר"ח בשבת שם. ואולי פרמא דכאן צ"ל ג"כ פרמא מל"פ הרשומה בע' פראמי וגם עליה רומז המשך הענין של מזיקין כי נובע מדמיוני הפרסיים] —

פַּרְמָא (מל"י ורו' parma, πάρμα מגן Schild) מדר' איכה פ' דרך קשתו חד אמר פרמא לאספריסא פי' בל"ר מין מגן וצנה ופי' אספרוס מין חנית וחץ. *[אחי"ה בנו"ג ברמא עיי"ע וע' אספריתא ומ"ש ואולי מזה התואר פרטוטין פי' בעלי מגן כ"ה בתנחומ' שופטי' ונ"ב שלטונים אבל בדפ' האחרונים פרטומין ועיי' מ"ש החי' ריש"ב בתנחומא הישן והקדום (צד ט"ז) ושם פיטומין וצ"ל פרטומין וככ"י ספררי] —

פרמא (= פוֹרֵימָא מל"י φόρημα Trag-sessel, Sänfte) מד' שה"ש פ' עמודיו עשה כסף ומהו אפריון (שה"ש ג', ט') פורימא פי' בל"י מין כסא ועגלה לשאת בה אדם. *[אחי"ה בנו"ג פריומא וצ"ל כגי' ר"ב ועיי"ע פריומא ומ"ש] —

פְּרְמְבְּיָא (מל"י φορβειά Halfter) בפ' במה בהמה (שבת פ"ה מ"א) (ולא) [צ"ל ולובדקים]

---

1) וכ"ה בע' קף ג' ובנו"ג קיפה. 2) וכ"ה במהרש"ל ובנו"ג רבה. 3) בתנחו' עקב ל"י. 4) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר לי' כורז ובדפו"י כורז שלום האדם ובנו"ג האדם בשלום. 5) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע פומאריה ובעה"ק פומארים בט"ס.

בפרומביא שבפיה[1]) פי' בלעז קורקומא[2]). בכפל רסנו (איוב מ"א, ה') תרג' בכופלא דפרמביא. *[אחי"ה ונ"א דריסניה אבל בכ"י תרג' כגי' הערוך וכן בתרג' תהלי' ל"ב, ט' בזממא ופרומביא וכו' כלי' פי"א מ"א עיי"ע עקרב א'. ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג שור שעיסוקו רע יוצא בפרומביא. ועיי"ע פרב והמי"ם נוסף] —

* פַּרְמוּטִין ע"י סוף ע' פטם ומ"ש.

* פרומלוכום פסיקתא דר"כ צד ק"ס עיי"ע פלמרכום כי זו עיקר הגי'.

☞ פַּרְמוּסְקָא עיי"ע פמוסקא כי כן גרס בעל הערוך.

* פַּרְמוּעָה, פרמותא ירוש' כלאים פ"א דכ"ז. מבואר פלסלום (φασίολος) ע"י פרמועה כדאי' בדפ' זיטאמיר ובר"ש כלאים פ"א מ"ג פרמותה בדפ' קראטאש' פדמועה ובאו"ז פרמוטה.

פַּרְמַקוֹס (בל"י φαρμακός מכשף וחובר Zauberer) בב"ר פ' ע"ח[3]) (ע"ז) א"ל פרמקוס פרמקוס לית חרשין מצלחין בליליא פי' מכשף בל' (רומי) [יוני] פרמקוס. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר (ושם פרמקום) אבל בשדפ"ע אי' בטעות קוים על תיבת פרמקוס ובדפ"ע פרמקוס פרקמוס (או בהיפך כבדפ' וויניצי) ושתי נוסחאות אי' ג"כ במדר' ב"ר ובשהש"ר פ' מי זאת פרמקוס. ובזו המלה היונית העתיקו ע' הזקנים מכשף (שמו' ו', י"א; דברים י"ח, י'; דניאל ב', ב') מכשפה (שמות כ"ב, י"ז), חרטום (שם ט', י"ב) וכן כשפים (מ"ב ט', כ"ב; מיכה ה', י"ב; נחום ג', ד') מתורגם ע"י φάρμακον והפעל ממנו בע' הזקנים לתהלים נ"ז ה' להעתקת חֹבר] —

פַּרְמַשְׁתַּק (כפי פי' רבינו גיד (?) männliches Glied) בפ' ואלו מגלחין בגמ' דסמך ואלו מכבסין[4]) (מ"ק י"ח.) פרעה שהיה בימי משה הוא אמה וזקנו אמה ופרמשתקו אמה וזרת פי' הגיד שלו. *[אחי"ה וכן במיוחס לרש"י פרמשתקו אמתו ולדעת קצת הוא ל' צענד fra-vâkhsh גיד עיי' פערלעס עט"ש 66 והוא חושב שהוא ל"י μύσταξ, μάσταξ Schnurbart ואת אשר נ"ל כי פרמשתקו או פרמשתו כדאי' בכ"י ש"ס ובילק' וארא ר' קפ"ב[5]) הוא כמו פרמשתא (אסתר ט', ט') גדול שבגדולים מל' סאנסקריט paraméshtha בל"פ הישנה peramash עיי' פירשט ופי' הענין פרעה היה אמה וזֵקנו (לא זְקָנו) אמה כלומר בא ממשפחת הננסים וגדול שבגדולים (שבאותה המשפחה) היה אמה וזרת ועל זה הטיב הביא סמך מפסוק דניאל ד', י"ד ושפל אנשים יקים עליה ובילק' דניאל שם הביא עוד ד"א זה נבוכדנצר ננסא קטיעא פושקא כלומר היה ננס וקצר כטפח] —

* פרימיתן ירו' כתובו' ספ"ט דל"ג ע"ג ט"ס הוא וצריך לו' פרי מיתן פי' רץ לתת את הפרוזבול.

פרן (= פּוּרְנִי מל"ר furnus בל"ע فُرْن בל"ס פורנא. פורניתא פי' תנור Ofen) בפ' כל שעה בגמ' נכרי שהלוה (פסחי' ל"א:) גוי שהרהין פת פורני אצל ישראל. בס"ג דפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ד.)[6]) מסיקין ואופין בפורני ואין אופין בפורני חדשה שמא תיפחת. בפ' אין מעמידין בגמ' פת[7]) (ע"ז ל"ה:) הביא לפניו גוי אחד פת פורני מאפה סאה. בתנור פ"ח בכלי' (מ"ט)[8]) פורנה אם יש לה ליזבז טמאה[9]) פי' לעז הוא פורנ"ו[10]) — (א"ב והוא לשון רומי). *[אחי"ה והועתק גם לל"י האמצ' φοῦρνος ולל"ע וסורי' ובמשקל סורי אי' בב"ר פס"ז לדרוש אפוא (בראשי' כ"ז, ל"ז) הרף ממני שפורניתא אפויה לך בכל מקום] —

פרן (= פורני עיי"ע פן ד') הפין והפורני[11]) (כלי' פי"א מ"ד) כבר פי' בע' פן. *[אחי"ה עיי"ע פן ד' ומ"ש ועוד עיי"ע חף (ח"ג, ת"ס)] —

פָּרָן מל"י πόρος Durchgang או מל"י φάρος Leuchtthurm) במקום פ"ו בטהרות (מ"ט) הפרן רשות היחיד לשבת פי' „בית שהוא עומד באמצע [דרך] רשות הרבים וי"מ כמין מגדל ששלש רוחותיה בתוך הים ורוח אחת ליבשה כמו מגדל

---

[1]) לי' לפנינו ואי' במשניות נאפולי ובהמאירי. [2]) בכ"י ק"ט קורק cerchio ? [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ע"ט. [4]) כ"ה בכ"י. [5]) אבל בדניאל ג' הגי' בילק' כבדפוס. [6]) וכ"ה בתוספתי ביצ' ספ"ג. [7]) כ"ה בכ"י. [8]) ובתוספתי כלי' ב"ק ספ"ו פורנא. [9]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע אי' אחר סאה: בתנור עם הנקודה וציון מכלי' הנ"ל חסר כאלו מלת בתנור היתה פי' ולא היא כי אם פרק הוא בכלי'. [10]) בלאי"ט forno. [11]) כ"ה בדפ"ר ועיי"ע פן ד' ובשדפ"ע פרנה ובנו"ג פורנא.

אלכסנדריאה של מצרים" [1]) — (א"ב פי' בל"י ורו' מגדלים גבוהים בנויים אצל הים לשום שם פנסים גדולים להאיר לספנים בלילה ונקראו כן על שם מגדל בנוי אצל אלכסנדריא באי פרון). *[אחי"ה כנים דברי ר"ב כי φάρος נקרא על שם Φάρος וקרוב הדבר שעל זה כיון ג"כ רה"ג בפי' הנ"ל ולא ידעתי למה השמיט רבינו סוף דבריו. ובתוספת' טהרו' ספ"ז אי' בסילקי וא"כ כיון פרן לל"י πόρος מבוא כפי' הראשון ועיי' פי"מ להרמב"ם. אבל במשנ' ח' בטהרו' שם הזכיר בסילקי בפרוטרוט וא"כ יש חלוק בין פרן ובין בסילקי] —

פְּרָן (= פּוּרַן, פּוּרְנָא, פַּרְנָא מל"י φερνή בל"ם פַּרְנִיתָא Hochzeitsverschreibung, Morgengabe) בס"ג דפ' נערה שנתפתתה (כתובו' נ"ד סע"א) ההוא דאמר להוא נדוניא לברת אמר רב אידי בר אבין פורנא ליתמי פי' רווחא ליתמי [2]). בר"ג דפ' מציאת האשה (שם ס"ז.) גמלים של ערביא אשה גוכה פורנה [3]) מהן. פורנה (דבעלי) [צ"ל רב עלי] (ב"ר פי"ז ויק"ר פל"ד ירו' כתובות פי"א דל"ד: עיי' בע' פס [4]). בב"ר פ' פ"א [5]) (פ"פ) מוהר (בראשי' ל"ד, י"ב) פורנין מתן (שם) פרא פרנון [6]) תר"י (ב') פרן וכתובה [7]). מהר ימהרנה (שמות כ"ב, ט"ו). כמהר הבתולות (שם ט"ז) [8]). בפר' ס"ו (ב"ר פס"ה) וקח לי משם: הבא מפרא פרנון [9]) שלי. (א"ב פי' בל"י מהר ופי' פרא פרנון מה שיותן לארוסה בלתי המהר). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו מֹהר φερνή והפעל מָהר φερνίζω ומלת פראפורנן παραφερνή הוא תוספת כתובה ותיבה אחת היא וכדאי' בב"ר פס"ה ולרוב נכתבה בשתי תיבות עיי' ירו' כתובות פ"ה ד"ל: מיפחות מפרא פורנון דידה, ושם פ"ז דל"א רע"ג מהו נסב מן הפרא פרנון דידה ועוד עיי' ירו' גיטי' פ"ה דמ"ז: ירו' נזיר פ"ה דנ"ד: ירו' ב"ב ספ"ה די"ז ע"ד. וכנ"ה פרן (ירוש' כתובו' פ"ז דל"א ע"ג) פַּרְנָא (שם וירו' סוטה פ"ג די"ט. כתובו' ס"ז.) פּוּרְנָא (ירושי ב"ב שם ועיי"ע פס ד', וירו' כתובות רפ"ו ד"ל ע"ג) [10]). פַּרְנִי (ירו' פסחי' פ"ד דל"א ע"ג ובאסת"ר פ' בהראותו) והקבוץ פְּרָנִין (שהש"ר פ' שחורה). וראיתי בערך מלין כ"י (אשר ת"י מאוצר כ"י של הח' האלבערשטאם) שהאריך בפי' זו המלה ותורף דבריו הוא: ואני ראיתי בל"י כי שם פֶּירְנֵי נאמר על המוהר ואעפ"י שעיקרה ופי' שהושמה להורות על המוהר שמביאה מבית אביה הנדוניא מ"מ הוא יורה ג"כ על המוהר שנותן הבעל והוא עיקר כתובה וזהו שאמר בב"ר על פסוק הרבו עלי . . מוהר פורנין כי הכל נדוניא וכתובה הכל בכלל פורנין ומתן פרא פורנין והוא תוספת כתובה שמוסיף בעל מדעתו ונקרא פרא פורנין מפני שמלת פרא בל"י פי' בל"ע אצל ועניני פרא פורנין מה שאצל הכתובה והוא תוספת הנכתב בשטר כתובה וכו' עכ"ל. ובהשאילה נאמר ריוח שבא מכתובה פורנא (כתובו' נ"ד סע"א) ונכון נכלל בכ"י ק"ט בזה הערך ובדפ"ע הוא ערך בפני עצמו והפעל ממנו עיי"ע פרן ז'] —

פרן (= פּוּרְנָא בל"י πόρνη Buhlerin) זונה; πορνεῖον מקום זנות (Unzuchtsstätte) בב"ר פמ"א ויבחר לו לוט וגו' כאינש דבחר פורנא דאימיה פי' ענין זנות כדאמרינן בע' פליאה [11]) תרג' עקילס פליאה פורני (ויק"ר פל"ג) — (א"ב פי' בל"י זונה מנאפת. מדר' שהש"ר פ' כמעט שעברתי מהם פרני פליאה קתיסו כאמי מחי. פי' בל"י זונה זקנה שבי בארץ וזני ועקילס תרג' המקרא בל"י ולא בלא"ר וטעו האומרים כן עיי"ע כאמי). *[אחי"ה עיי"ע כאמי בח"ד, קע"ח וע' באמי, וע' עקילס. וע' הזקנים העתיקו זונה (בראשית ל"ד, ל'; ל"ח ט"ו ועוד) קדשה (שם כ"א. כ"ב) זרה (משלי ה', ג') ע"י πόρνη ותזנות (יחזק' ט"ז, כ"ט) ע"י πορνεῖον וזו פורנא דב"ר הנ"ל שצ"ל פורניא או שהיא πορνεία זנונים וכהעתקת הע' זקני' (בראשית ל"ח, כ"ד; מ"ב ט', כ"ב; יחזק' כ"ג י"ב. כ"ט) זנות (במדבר י"ד, ל"ג. ירמי' ג', ב'. ט') תזנות (יחזק' ט"ז, ט"ו. כ"ב. כ"ד). פורנא כלי' פי"א מ"ד עיי"ע פן ד'. והקבוץ פורנים הם וכו' ספרי האזינו פ' ש"כ אבל עיי"ע פרד ב'] —

פרן (פעל מן פּוּרְנָא Morgengabe geben ועיי' כפנים) בב"ר פ' ס"א (פ"ס) ויברכו את רבקה אמר ר' אייבו דוויין ושיפויין [12]) היו ולא היו מפרינין אלא בפה. פי' מפייסין בפה ולא בלב — (א"ב פי' בל"י פעל המחזק בדברים ועוזר בפה את חבירו כלומר שהיו צרי עין ונתנו ברכות לרבקה תחת הגדוניא). *[אחי"ה והנכון שהוא נבנה

---

[1]) הועתק מפי' רה"ג בסדר"ט 36 ושם: כמות עמוד מגדל אלכסנדריה של מצרים וקורין אותו בל"י פרון. [2]) וכ"ח בפי' רש"י וכ"ה בפירוש בכתובו' נ"ד רע"ב. [3]) בנו"ג פרנא. [4]) פס ד'. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס מ"א ובכ"י ב"ר פס"א וצ"ל פ' פ"א. [6]) בכ"י ה"ב פרא פראנון ובנו"ג פראפרון. [7]) בנו"ג פורן וכתובתא. [8]) בתר"י א' אי' כמפרוני בתולתא. [9]) בכ"י ק"ט מפראי פרינין. [10]) ושם ספ"ט דל"ג ע"ג פרונא וצ"ל פורנא. [11]) עיי"ע פלאה. [12]) בנו"ג ושפופין.

מהשם ובב״ר הנ״ל נדרש וישלחו מענין שלוחים פי׳ מהר בתולות ופי׳ ולא היו מפרינין לא נתנו מהר אלא בפה וכנ״ה בב״ר ספע״ד ולא היו מפרינים אלא בפה ורבינו בע׳ מפרים גרס מפריסין. אבל מפרין בב״מ ס״ט: הוא הפעיל של פרה עיי״ע פר ב׳ ומ״ש] —

* פִּירָן (שם מקום) בכורו׳ מ׳. פירן של בית מנחם.

פְּרַנְדָּא (נ״ל מל״פ پرند וכן בל״ע فرند מין משי מובחר feine Seidenart) פרק בתרא דסוט׳ (מ״ח:) משחרב ביהמ״ק בטל זכוכית לבנה ושירא פרנדא ובשבת פ׳ במה מדליקין (שבת כ׳:) שירא לחוד ושירא פרנדא לחוד ותרג׳ בפסוק ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות (תרג׳ שני אסתר ה׳, א׳) שיראה פרנגן [טבא] ובפ׳ ויאמר המלך להמן (שם ריש ו׳, י׳) שיראה טבא פרגינן ונראה שהוא טעות ויש לגרוס פרנדן ורש״י פי׳ משי מובחר. *[אחי״ה רימ״ז בט״ר ח״ב, קפ״ה רמז על מלה יונית המאוחרת πράνδιοι אבל אין ענינה משי והנכון שהוא ל״פ הנ״ל כמו שהעירותי זה רבות בשנים במ״ע ב״ח לה׳ לעף ח״י. ואותה המלה הפרסית پرند בהוראת חרב המבריק נכתבה גם כן پرنك וכן נקרא משי מובחר שהבריק ביופי] —

פְּרַנְדְּסִין (Brundusium) בפ׳ מי שהוציאוהו (עירו׳ מ״א:) מעשה שבאו מפרנדסין והפליגה (ספינתו) [ספינתם] בים. פי׳ שם מקום — (א״ב עיר באיטליא ברנדסין שמה עד היום). *[אחי״ה והוא מקום החף בקאלאבריען ובכ״י מ׳ הגי׳ בלדרסין ובכ״י א״פ פלנרסין ובנו״ג פלנדרסין אבל במשנ׳ שבמשניות פרנדיסין] —

* פַּרְגִיטוֹם (שם רומי) בתרג׳ שני לאסתר א׳, ג׳ ע״ש המעשה.

* פַּרְנָךְ (שם אמורא והשם כבר בבמד׳ ל״ד, כ״ה) ר׳ פרנך א״ר יוחנן שבת י״ד. סוכ׳ ל״ב: מגיל׳ ל״ב. מ״ק ט׳. נדה כ״ו. ר׳ פרנך בשם ר׳ חנינה פסחי׳ ירוש׳ פ״ה הלכ׳ ז׳ ירו׳ תעני׳ ספ״ג, ר׳ פרנך בשם רב ירו׳ סוכה פ״ג הל׳ א׳.

פְּרֵנֵם (בלא״ר וסורי ענין חלוק או של מזונות או של ציווים theilen, vertheilen Nahrung, nähren, leiten, führen; פַּרְנָס Leiter, Verpfleger Vorsteher וכן בל״ע فرناس Präfekt) בר״ג דחגיגה (ה׳:) ועל פרנס המתגאה על הציבור בחנם. בפ׳ אעפ״י (כתובות נ״ז.) נותנין לבתולה י״ב חדש משתכע בה הבעל לפרנס את עצמה. בפ׳ נערה שנתפתתה בגמ׳ זה מדרש (שם נ׳:) לפרנסה שמין באב. פי׳ עישור נכסי שמפרנסת עצמה מהן ומוליך לבעל. בסוף פיאה (פ״ח מ״ז) לן נותנין לו פרנסת לינה פי׳ כר וכסת — (א״ב פי׳ בל״י טרף ומזון וחז״ל בנו פעל תרג׳ לך בא אל הסכן (ישעיה כ״ב, ט״ו) לות פרנסא. תרג׳ שלשת הרועים (זכרי׳ י״א, ח׳) תלתא פרנסין). *[אחי״ה אמת הדבר כי מושג טרף ומזון הן במובן גשמי הן במובן מוסרי יחדיו ידובק בהוראת הפעל והשם רק לא כרעת ר״ב מל״י πύρνος כי אם מל״ם הנ״ל ובשתי הוראות השתמש התרג׳ יען כן כל לשון מרעה בפעלים ובשמות השב על הנהגת האדם והזנתו מתורגמים בל׳ הזנה או פרנס עיי׳ המתורגמן ועמת״ר ללעווי הדוגמאות, ובדרז״ל הפעל הוא במובן גשמי והשם לרוב במובן מוסרי. עיין גיטי׳ ס״א. תוספת׳ שם ה׳ (ג׳) מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל וכו׳, תמורה ט״ז. פרנסני אם מפרנסו מוטב וכו׳, ב״ב ח׳, רבי פרנסני . . . במה אפרנסך וכו׳, שם י׳. י״א רע״א, חגיג׳ ט״ו: כתובו׳ נ״ז. תוספת׳ כתובו׳ רפ״ו תוספת׳ ב״מ פ״ז שמ״ר ס״פ מ״ג במר״ר פ״ד. התפעל ברכות כ״ח. כתובות ס״ז. ושם: קידוש׳ פ״ב. חולי׳ פ״ד. והשם פַּרְנָסָה בל״ס פַּרְנָסָא פי׳ מזון עיי׳ ברכות ג׳. צריכין פרנסה, שם ט״ז: חיים של פרנסה שם ס״ג. שבת ל״ב: ק״נ: סוכ׳ נ״א: תעני׳ ב׳. ט׳. י״ט: גיטי׳ נ״ז. תוספת׳ תרומ׳ פ״ה ושם לדמאי פ״ה לשבת פי״ד (ט״ו) לכתובות פ״ד, לסוט׳ פ״ז, ירוש׳ חלה רפ״ג דנ״ט. ירו׳ סוכ׳ פ״ה דנ״ה: ב״ר פ״כ ר״פ צ״ז. והושאל לצרכי אדם ר״מ פרנסת לינה פיאה הנ״ל והוא פוריא וביסדיא כמפורש בשבת קי״ח. וזה מה שפי׳ רבינו לעיל כר וכסת. ובתוספת׳ פיאה פ״ד מפורש שמן וקטניות וכן מפורש פרנסת עצמה כתובות ס״ח. באכילה ובשתיה ושם ג״כ בלבושא וכיסויא. ובתרג׳ פרנסא, פרנסתא, פרנסותא (תרג׳ לאיוב ל״ח, ל״ט; לקהלת ה׳, ט׳; י״א, א׳) ובל״ז פְּרְנוּם (= ܦܪܢܘܣ) תרג׳ למ״א ה׳, כ״ד; לישעי׳ ל׳, כ״ג, למלאכי ג׳, י׳. ב״ר פס״ח נעשו תחתיו כמטה וכפרנום (גי׳ הילק׳ כפורנס) אבל עיי״ע תרנס, וע׳ פלומא. והתואר במקום השם פַּרְנָס וכ״ה בל״ס פי׳ מנהיג ברכות כ״ח. נ״ה. חגיגה ה׳: סנהד׳ צ״ב. ירוש׳ פיאה פ״ח דכ״א. ותרג׳ רֹעֶה (יחזק׳ ל״ד ה׳. ח׳. כ״ג) ותרג׳ רזון (משלי י״ד. כ״ח) והקבוץ פַּרְנָסִין ירוש׳ פיאה שם וכן בתרג׳ (יחז׳ ל״ה, ב׳, ז׳; לישעי׳ ג׳, ד׳; נ״ב, ח׳ ועוד) ובמשקל עברי פַּרְנָסִים יומ׳ פ״ו: תעני׳ ט׳.] —

פְּרַנְדָּקָא (אולי מל"פ پارچه בל"י φᾶρος חתיכת בגד, סמרטוט (Fetzen, Lappen בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) מאי שנא מפרנקא התם לא קפיד. פי' חתיכה של בגד ועשוייה לכסות בו מים או יין שבכלי. בפ' ר"א אומר תולין בגמ' מסננין (שם קל"ט:) אמר רבא [1]) האי פרנקא אפלגא דכובא שרי. בפי אין מעמידין בגמ' החומץ (ע"ז ל'.) פש ליה חמרא בכובא צרייה [2]) בפרנקא פי' „נשאר לו יין בכלי קושר פי הכלי בסמרטוט״. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בע"ז (בקובץ כ"י אנגייל' דף י"ח סע"א ורע"ב) פרנקא סמרטוט וכן גרס שם פראנקא ובשבת מ"ח. גרס ר"ח כלפנינו פרונקא ובספר המפתח פורנקא ובשבת קל"ט: פי' ר"ח וז"ל פראנקא פי' כסוי בפי הקנקן ויש בו נקבים קטנים קטנים לסנן בו היין וכו' וי"א פרונקא מטלית של בגד שעשאו לכסוי כובא כדאמרינן וכו' צייריה בפרונקיא פי' נשאר לו יין בכלי קשר פי הכלי בסמרטוטין ע"כ והן הן דברי רבינו בערוך] —

פַּרְנְקִיתָא (מפעל פַּרְנֵק בנין פיעל לשרש פַּנֵּק הרכה בך (ergötzen, verweichlichen והענגה (דברים כ"ח, נ"ו) תר"י (א') דמחטיא ודמפרנקיתא. בתר"י ונקרב את קרבן ה' (במדבר ל"א, נ') והוינן חמיין תמן בנתהון דמלכיא מדינייתא [3]) ומפרנקתא. *[אחי"ה וכ"ה בשני תרג' ירו' לבמד' שם אבל לדברים הנ"ל אי' ודמפרנקא והוא הנכון בינוני פעול ולזכר שם (פסוק נ"ד) והענג תר"י דימפרנק לחדא. אתפעל אתפרנק עיי' תר"י א' לדברי' ל"ג, י"ג; לתהלי' קי"ט, ט"ז. מ"ז; לאיוב כ"ב, כ"ו; כ"ז, י'. והשם פְּרְנוּקָא בקבוץ פִּרְנוּקִין תרג' שעשועי תהלי' קי"ט, כ"ד. ע'. ע"ז. צ"א. וכן בשהש"ר פ' מה יפו כל חיטטין ופרניקין שישראל מחטטין ומתפרנקין בעוה"ז וכו'] —

☞ פרניתא (?) מדרש שמ"ר פ' השכם בבקר (פי"ב) חד אמר כפרניתא דרומנא פי' בל"י גרעין. *[אחיה ר"ב כיון לל"י ὑπόστασ אבל בע' פרד א' ופרט ח' כבר הוכחתי שעיקר הגי' פרטתא] —

פָּרַם (מל"מ חלק דבר trennen, brechen. פְּרוּסָה פי' פת לחם Abgebrochenes, Stück, Brot ועוד עיי' בפנים) בסוף פיאה (פ"ח מ"ה) או מנה [4]) דבילה [5]) ר"ע אומר פרס. פי' חצי מנה. בפ' חמישי בדמאי (מ"ה) וכן העני שנתנו לו פרוסות פת. בפ' העור והרוטב בגמ' נשחטה הבהמה (חולי' קכ"ז:) ורמינהי מהא דתנן בטבול יום בפ' שלישי (מ"א) אוכל שנפרס ומעורה במקצת פי' שנדלדל ומעורה במקצת. בפ' שלישי בשקלים (מ"א) בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרס הפסח ובפרס עצרת ובפרס החג והן גרנות של מעשר בהמה דברי ר"ע בן עזאי אומר וכו' ירו' בשקלים (רפ"ג דמ"ז:) כל הן דתנינא פרס פלגא. ותניא בתוספתא פ' אחרון [6]) דבכורות ובפ' שני כתוספ' שקלי' ר' יוסי בר ר' יהודה אומר אין פחות מט"ו יום קודם לרגל ואמר בגמרא [ג' גרנות] (בכורות נ"ח.) כמה פרס ר' יוסי בר ר' יהודה אומר אין פרס פחות מט"ו יום מאי משמעה א"ר אבהו פרוסה [7]) פלגא פלגא דמאי פלגא דהלכות פסח כדתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום. בפ"ב בחולין בגמ' השוחט בהמה וחיה ועוף (חולי' ל"ד סע"ב) הנח לנזיד הדמע דליכא כזית בכדי אכילת פרס. פי' נזיר הדמע תבשיל שיש בו שמן של תרומה כי התרומה שנתערבה בחולין נקראת דמע. ותנן בפ' האשה שהיא כובשת ירק (פ"ב דטהרות מ"ג) הראשון שבחולין טמא ומטמא השני פוסל ולא מטמא והשלישי (מפורש בבכורות בענין המדמע) [8]) [נאכל] בנזיד הדמע ומקשינן (חולי' שם) אי אמרת [9]) שלישי של חולין שנעשו על טהרת תרומה פסלי גופיה מלאכול בתרומה היכי ספינן ליה מידי דפסיל גופיה מלאכול כתרומה הלא נזיד הדמע יש בו שמן של תרומה ופרקינן נזיד הדמע אין כזית [10]) שמן של תרומה במקפה של חולין בכדי אכילת פרס לא משכחת לה וזה מפורש בגמ' דפ' ואלו עוברין בפסחים (מ"ד.) ובר"פ ג' מינין אסורין בנזיר [11]) (נזיר ל"ו.) דתנן מקפה של חולין השום והשמן של תרומה ונגע טבול יום במקצתו לא פסל אלא במקום מגעו וכו' מ"ט דאיכא כזית מן השום והשמן בכדי אכילת פרס וכו'. אי הכי אמאי

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובה"ג ובריו"ף כ"י (ד"ס שבת צד קס"ד.) וכ"ה בספר המפתח לר"נ לשבת מ"ח. ובפי' ר"ח שם ובנו"נ ר ב ובראש רב הונא. [2]) בכ"י ש"ס צייריי' ובנו"ג וצרונהי. [3]) בדפ"ר מדיינאי ייתא ובדפ"א יאתא ובנו"ג בתר"י ב' מדינאי יאיין. [4]) בדפ"ר בט"ס בתיבה אחת ומלת דבילה לי'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ודפו"ו ובשדפ"ע לי'. [6]) כצ"ל תחת פ"א שבכ"י ה"ב והוא ר"ת של פ' אחרון ובדפ"ע נשמט כל עיקר. [7]) בנו"ג פרוס. [8]) יש למחוק. [9]) בדו"ו אמרן. [10]) בכ"י ודפא"מ אבל בדפו"ו אין כזה. [11]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו.

פליגי רבנן על ר' אליעזר בכותח הבבלי א"ל[1]) הנח לכותח הבבלי דלית ביה[2]) כזית בכדי אכילת פרס לא משכחת לה פי' לא יתכן לאדם האוכל בפסח כותח כגון שטובל פתו בכותח וקא שטיר משטר ואוכל כזית מקומניתא דאומא שהוא חמץ בכדי אכילת ד' ביצים שהוא שיעור פרס וכל שהוא פחות מכזית ביותר שיעור כדי אכילת פרס בטל במיעוטו ואי גרף מיגרף ואכל בטלה[3]) דעתו אצל כל אדם והוא הדין לנזיד הדמע. מצטרפין לפסול את הגויה כבחצי פרס (מקואו' פ"י, מ"ז) ככר פי' בע' גויה. בפ' ג' בעדיות (מ"ג) ובפ' ראשית הגז (חולי' קל"ה.) חמש רחלות גוזזות מנה ופרס[4]) הייבות בראשית הגז. פי' ק"נ דינר שהן ק"נ זוזים. בס"ג דפ' ראוהו (ר"ה כ"ט:) לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין אלא א"כ אוכל עמהן פי' לא יברך להן ברכת המוציא להוציאן ידי חובתן בלא טעימת כלום אבל לבניו יכול לעשות כן בלא טעימת כלום מפני שמלמד להן — (א"ב פי' בל"ר חצי וחלק וטעם פרוס הפסח ופרוס עצרת פי' בל"י קודם ולפני וחז"ל סמכו ענין מלות זרות לפי לשונם לעשות זכר לדבר ואמרו אפותיקי אפו תהא קאי וכן בקפנדריא וכאלה רבים ואמרו מאי פקרון פוק דון). *[אחי"ה כיון לל"י πρός וקשה להלמו שישאלו חז"ל מלה מורגלת כזו מל"י והנכון כי פָּרוּס = פְּרָס הוא דבר הנחתך מהשלם היינו חלק וחצי הפכו שלם וזהו פרוס (פרס) פלגא עיי' לעיל ציון מירו' שקלי' ובירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד אי' איזה פעמים פרוס והפכו שלם. ועיי' תוספת' מנחות פ"ה וכן פְּרוּסָה ירוש' ברכות פ"ו ד"י: פרוסה של חטין ושלימה של שעורין אומר על הפרוסה של חטין. ומזה חתיכת פת והיינו פת לחם: פרוסה עיי' פסחים קט"ו: קט"ז. חולי' ז': והקבוץ פְּרוּסוֹת דמאי הנ"ל תוספת' תרומ' ספ"ה ירו' ערל' פ"ב דס"א ע"ד. וכן פרס היינו חצי הככר כדאי' בתוספת' נגעים פ"ז וכמה הוא פרס חצי ככר, ושם: אכילת פרס ועיי' תוספת' מקואו' פ"ח והקבוץ ירו' הוריו' פ"ג דמ"ז: באכילת פרסים, ירוש' שבת פ"א ד"ב: כמה פרסים בעלם אחד. ונקראה ברכת המוציא פרס פרוסה (עיי' ר"ה כ"ט:) שחתך הלחם באמצע — ובענין בית הפרס עיי"ע בערך בית וגם בלא חבור בית תוספת' אהלו' רפי"ז כמדת פרס. והושאל לחתיכות וחלקי הארץ אסת"ר פ' בשנת שלש: פרס שקבלה את המלכות פרוסות וכו'. והפעל: תוספת' חגיג' פ"א יודע לפרוס את חיקו כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג לפרוש חוקו. תוספת' כלי' ב"מ רפ"ה סוור של נחתומין הַפָּרוּס כ"ה בכ"י ובנו"ג פרוץ. נפעל נפרס טבול יום פ"ג מ"א חולי' קכ"ז: אוכל שנפרס, תוספת' מנחו' פ"ה נפרס הלחם. נתפעל ב"מ צ"ג. נתפרסו עיגוליו. ומה שענין פרס (וכן בל"ס) כמו פרש עיי"ע פרס ז'] —

פרס (= פַּרְסָה, פְּרוּסָה מל"מ פַּרְסָה שם תואר לטלפים Huf, Klaue, והפעל ממנו בהפעיל ענינו בקוע בטלפיו ובדרז"ל פי' הלך בפרסותיו) באלו טרפות בגמ' הגלודה (חולי' נ"ה:) ר' שמעון אומר אחד פרוסת בהמה דקה וכו' פי' אינו חשוב עור אלא כבשר. כרסתן פרסתן (חולי' ס'.) בע' כרס. בפ' בהמה המקשה בגמ' ר' שמעון (שם ע"ה:) הפרים על גבי קרקע איכא בינייהו פי' שהלך הילוך בפרסותיו על הארץ. במעין פ"ה במקואות (מ"ו) ובפרסת חמור המעורבת בבקעה פי' אם הלך החמור בטיט ונשאר מקום פרסתו חפירה ונתמלאה מים והיתה הבקעה מלאה מים מעורב עם מקום רגל החמור ובכל מ' סאה טובל באותה החפירה[5]). ב"ר פי"ט (י"ח) ויבן, ובפמ"ו (מ"ה) ושרי ובילמדנו ותצא דינה (בתנחומ' הישן והקדום בהוצאת הח' רש"ב צד פ"ו) ולא מן הרגל שלא תהא פרסנית ס"א פרדנית ס"א נפקנית. *[אחי"ה בתנחו' וישב סי' ה' פרדנית ובתנחומ' וישלח סי' ז' יוצאנית ובתנחומ' הישן הנ"ל יוצאה לשוק ובב"ר פמ"ה יוצאניות ובפ' י"ח פרסנית (ועיי"ע פרד) — ובענין טלפים פַּרְסָה בקבוץ פְּרָסוֹת ירו' פסחי' פ"ז דל"ה. חולי' נ"ה: בית הפרסות. שם ס"ח: פרסה החזיר אכול פרסות החזיר אכול ובל"ס פַּרְסְתָא וכ"ה בתרג'. והתואר פַּרְסְתָן ובל"ס פַּרְסְנָא versehen mit grossen Klauen] —

פרס (= פַּרְסִי, פַּרְסָיָא, פַּרְסָאָה ולנקבה פַּרְסִיאֲתָא תואר מן פרס persisch) בדקלא פרסא[6]) (ב"ק נ"ט.) כבר פירשנו בע' ארם. מאי לאו בפרסייתא דלא חזיין אגב אימיהו לא בארמייתא (שבת כ"ט.) פי' פרסייתא גדולים שאינן ראויין להאכל עיי'

---

1) כ"ה בדפו"ו. 2) כ"ה בדפו"ו. 3) כ"ה נכון בדפו"ו. 4) במשנה שבש"ס מנה מנה ופרס אבל גי' המשניות כגי' הערוך עיי' הפשב"ע. 5) ועיי' ג"כ בפי"מ להרמב"ם. 6) בנו"ג פרסאה.

בע' ארם [1]). אופי פרסייתא (ברכו' מ"ד:) עיי' בע' אופי. בפ"ה בשביעי' (מ"א) הפרסאות שביעית שלהן למוצאי שביעית שהן עושין לשתי שנים. פי' הן תמרי פרסייתא שהן עושות לשתי שנים פ"א מין תאנים שעושין מב' שנים לב' שנים — (א"ב פי' בל"י שם כולל לכל דבר של אשתקד וכן התאנים שנגמלו בשנה אחד ומבושלים בשנה אחרת הם של שנה שעברה). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י προέτειος וכבר השיג עליו רמ"ל, והנכון שהוא מין תאנים מפרס והוא תואר נקבה במשקל עברית וכ"ה בתוספת' שביעי' רפ"ד ובל' ארמי פרסיאָתָא תרג' שני באסתר א', י"ב. פרסייתא עיי' לעיל וע' ארם. ובל' זכר פרסָאֵי תרג' אסתר א', י"ד; י', ב' והיחיד פרסָאָה תרג' שני אסתר א', ח'. ט"ז. וכן פרסי ירו' ברכות פ"ו ד"י: חד פרסי כ"ה במהרש"ם ובנו"ג פרסוי צ"ל פרסיי. ועוד עיי"ע פרם ט' במו"ע] —

פָּרָם (מל"ע ופ' فرض Zoll, Tribut φόρος ? ואצל רז"ל ענין שכר Lohn) בריש אבות (פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. בפ' אין עומדין בגמ' העובר לפני התיבה (ברכות ל"ד.) וטעה אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו. בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הנבילה (ב"ב כ"ה.) ואימא כעבד שנוטל פרס. מרבו וחוזר לאחוריו פי' מתנה. ותהי מואב לדוד עבדים נושאי מנחה (ש"ב ח'. ב') תרג' נטלי פרס. (א"ב ע' זה שייך לענין הראשון כי העבדים מדי שבוע היו מקבלים חלק המזון והטרף אבל טעם נטלי פרס פי' בל"י מס שנותנת מדינה לשלטון). *[אחי"ה מל"י הנ"ל ככונת ר"ב ולי נראה מל"ע הנ"ל וכנ"ה בעירובי' ע"ב: ע"ג. מקבלי פרס, תעני' כ"ה: מבקש פרס מרבו, ירוש' תענית רפ"א דס"ג ע"ג תובע פרסו ממנו . . אין העבד תובע פרסו אלא סמוך לפרסו. ובענין חילוק בין פרם ובין שכר עיי' פי"מ להרמב"ם באבות] —

פרם (פּוֹרְסָא מל"י ἔφορος Ephor, Aufseher) בפ' החולץ בגמ' המחזיר (יבמות מ"ה:) רב אשי אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסי דבבל. מאי פרהדרין פורסי (יומא ט'.) עיי' בפרהדרין — (א"ב פי' אפורוס בל"י נגיד ומצוה ושר העצה).

פרם (פּוּרְסָא מל"י πέρας גבול Grenze) בס"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ט:) פורסא דדמא כל תלתין יומין פי' ג ב ו ל הדם ותקנתו לבחור כל ל' יום בין הפרקים הגיע לנ' שנה ימעט מג' חדשים לג' חדשים פעם אחת. עוד בין הפרקים בא בימים ימעט מו' חדשים לו' חדשים או משנה לשנה זה פי' ר"ח ז"ל בקבלה. *[אחי"ה וכ"ה באמת בפי' ר"ח בש"ס ווילנא וסיים זה הפי' קבלנוהו מרבותינו קבלה ע"כ ופי' גבול נכון מאוד מל"י הנ"ל ורש"י נדחק] —

פָּרַם (כמו פרשׂ ausbreiten וממנו פָּרָם Vorhang בל"ס פֶּרְסָא, (פריסא) פוֹרָסָא בל"פ پارچه Decke پرس Vorhang) בר"ג דפ' בני העיר (מגילה כ"ו:) האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא פי' וילון שפורסין לפני התיבה הוא תשמיש לתיבה ותיבה תשמיש לספר תורה [2]). פ"א מטפחת שמכסין בו ס"ת הוא תשמיש לאותו בגד התחתון שמגללין בו ספר תורה. בס"ג דפ"ק בסוכה (כ':) חזיין לפרסי ונפוותא. פי' „כמו נפה וכברה" [3]) — (א"ב פי' בל"י מטפחת ומעטה חצוני תרג' ויפרש את האהל (שמות מ', י"ט) ופרס ית פרסא). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י φᾶρος אבל הנכון מל"ס הנ"ל והרבה בתרג' (לבמדי' ג', כ"ה. כ"ו והלאה; ד', ה'; לשמות כ"ו, ז'. ל"ז) וכן בל"נ פדר תרג' (ויק' א', ח') פריסותא דתרבא. שאלתות ריש ויקרא הדא היא פריסותא עיי' חולי' כ"ז: ושם ח': בליתא דפרסא. מגילה כ"ו: כגי' כ"י ש"ס האי פריסא דבלה מעבדיה פריסא זוטא אי נמי כיסיתא לסיפרא שרי וכו'. והקבוץ פְּרָסֵי סוכ' הנ"ל [4]). ובל' עברי במד"ר פ"י כמין פרס שטחה לו למעלה ממנו וכו'. וכן מצודה Netz כ"י אירפ' בתוספת' יו"ט רפ"ג מעלה את פרסו מערב יו"ט, ועיי' הפעל פרס (כמו פרשׂ) ירוש' יומא פ"ח דמ"ה: פרס גולתיה; ירו' כלאי' פ"א דכ"ז סע"א פרס כהנא מצודתיה, ירו' שבת רפ"כ די"ז ע"ג הוון פרסין קילעיה וכו'. שבת מ"ח. עיי"ע סדר ב'. פסחי' ג' סע"ב ומצודתך פרוסה וכו', אבות פ"ג מט"ז מצודה פרוסה על כל החיים — והרבה בתרג' ושם ג"כ בפַעל תר"י א' לבראשית ל"ח, כ"ה, ותרג' פרשה (איכה א', י"ז) פרסת. א פ ע ל יפרים תרג' ישעי' כ"ה, י"א, א ת פ ע ל תרג' שני באסתר ג', ט"ו; ח', י"ד עיי"ע דיטגמא. ועוד פרס כמו בל"מ פרשׂ בקשור כף פי' הושיט יד לתפלה ברכות נ"ה: בעידנא דפרסי (כהני) ידייהו ועיי' תר"י א' לבראשי' י"ב ג' כהניא דפרסין

[1]) ושם ג"כ הציון משבת קמ"ג. ע"ש והפי' שם בענין ארמייתא הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנא. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח עיי' בש"ס ווילנא. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח. [4]) פריסא בירו' גיטי' פ"ו דמ"ה. ט"ס וצ"ל סריסא.

ידיהון בצלו. ועיי' תרג' לישעי' א', ט"ו; לתהלי' ס"ח, ט"ו; קמ"ג, ו'; לאיוב י"א, י"ג. תרג' פרשות (מ"א ח', נ"ד) פְּרִיסַן בצלו] —

פָּרַם (מע' פרס א' פי' לקרא את שמע בהקדמת הברכות הראשונות והאחרונות das Schma (theilen, vortragen בפ' הקורא את המגלה עומד (מגילה כ"ג:) אין פורסין על[1]) שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו' עד פחות מי' ר' יהודה אומ' כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע מיהא שמעינן לא יפרוס על שמע ברכת יוצר אור. כי הוא יברך הזבח (ש"א ט', י"ג) מתרגמינן ארי הוא יפרים נכסתא[2]). ועיקר הדבר על כן אין פורסין על שמע פחות מי' בשביל הקדושה כדמפרש בגמ' ונקדשתי בתוך בני ישראל ומקשינן בירושלמי (מגילה פ"ד דע"ה סע"א) מכיון דתנינן אין פורסין על[3]) שמע ולידה מילה תנינן אין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה[4]) ופרקינן לכן צריכא כהדא דתני אין פורסין על שמע פחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו מקצתן גומרין וכן כולם השנויים במשנתינו כיוצא בהן ועל כולן הוא אומר (ישעי' א', כ"ח) ועוזבי ה' יכלו. *[אחי"ה זה הירוש' הביא ג"כ ר"ח בפי' מגילי הנ"ל בש"ס ווילנא ע"ש ובתוספו' שם ד"ה אין פורסין ורש"י פי' מנין הבא לביה"כ לאחר שקראו הצבור את שמע עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבקריאת שמע פורסין לשון חצי דבר ע"כ ועיי' שהש"ר פ' כשושנה בנוהג שבעולם עשרה בני אדם נכנסין לבית הכנסת ואין אחד מהן יכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה ואחד מהן פורס על שמע ועובר לפני התיבה וכו' ושם אי' פרוס את שמע. ועיי' ויק"ר פכ"ג. מגילה כ"ג: כ"ד. המפטיר בנביא הוא פורס על שמע] —

* **פרם** (פּוּרְסָא מע' פרם ז' פי' שטיחה וא"כ פורסא דמלתא Ausbreitung, Darlegung (der Sache גיטין ל"ז: פורסא דמלתא עיי"ע פרוזבל.

☞ **פָּרַם** (שם אומה ידועה فارس, پارس Per- (ser, Persien מדרש דברים רבה פ' האזינו (פ"י) לאסטרטגין ששמש בשני מדינות פרם וקולוניא עיי"ע קולוניא. *[אחי"ה ושם פי' ר"ב שם כללי לערי בנויות מאנשי רומי . . אבל (פורום) צ"ל [פורום] היא עיר וכו' ובנו"ג פרם כמו שגרס ר"ב כאן ובילק' האזינו ר' תתקמ"ב לא גרס פרם וקולוניא. ואולי פרם הוא ממש מושב אשר בנו פרסיים או ישבו שם וקולוניא colonia אשר ישבו שם רומיים ושניהם מתנגדים אלה לאלה. ותואר פרסי לנקב פרסית והקבוץ פרסיים. פרסיין פרסאי עיי"ע לשון, ברכות ח': מ"ו: שבת צ"ד. קידושי' מ"ט: ע"ב. יומ' י'. מגיל' י"א. י"ב: ב"ק קי"ז. ב"מ כ"ח: סנהד' צ"ח: ועוד רבות עיי"ע ארם ועי' פרם ג'. וזאת שנית כי מדפ' באזיל והלאה הרבה פעמים בא פרם ופרסאה תחת רומי ורומאה מפני חמת הצענזור ד"מ ברכות ס"ב: ההוא פרסאה וצ"ל רומאה וכדאי' באמת בכ"י ש"ס ויתר המקומות בד"ס שם. וכן הוגה בסנהד' צ"ז: תחת רומי כדאי' בכ"י ש"ס ובדפוסי' הראשוני' (עיי' ד"ס שם) פרם ועוד עיי"ע מין — ועיי' מאמר על הדפסת התלמוד להח' רנ"ן ראבינאוויטץ צד 69] —

☞ **פְּרַם** (abschätzen) תרג' והעריך הכהן (ויקר' כ"ז, ב') ויפרים כהנא. בערכך נפשות (שם) בפורסן נפשתא. *[אחי"ה רק באונקלוס עיי' ויק' שם פסוק ד', ז', י"ג והלאה; ה', ט"ו; במד' י"ח, ט"ז והפעל ויק' כ"ז י"ב. י"ד אולי הוא מל"פ اَرز חבור וקשור ועוד גודל הערך של איזה דבר] —

☞ **פַּרְסָא** (מל"פ فرسنگ בל"ע فرسخ בלי סורי' פרסחא בל"י παρασάγγης מיל פרסי' (persische Meile ($^3/_4$ deutsche M.) מסכת פסחי' פ' מי שהיה (צ"ד.) שיתא אלפא פרסי הוי עלמא פי' מדת ארץ ובכל פרסה ארבעה מילין. *[אחי"ה פרסֵי חולי' נ"ט: פרסין תרג' ירו' שמות י"ב, ל"א; לבמ' כ"א ל"ה; לישעי' י', ל"ב הקבוץ וכן פַּרְסָאוֹת פסחי' צ"ג: צ"ד. והיחיד פַּרְסָה מגיל' ג'. תעני' י'. ב"ק פ"ב: ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ג ופרסא היתה מדת ארץ של שלשת אלפי פסיעות רומיות] —

☞ **פְּרֶסְבּוּטֵים** (מל"י πρεσβύτης der Alte, (Ehrwürdige מדר' שמ"ר פ'

---

[1]) בקצת דפוסי' בש"ס בט"ס את. [2]) בנו"ג פרים מזונא וברש"י ורד"ק פרים על מזונא. [3]) בנו"ג בירו' את וכן העתיק ר"ח. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובשאר כ"י ודפ"ע נשמט מן פחות מי' עד פחות מי' ובלי זה דברי רבינו משוללי הבנה הם עיי' הפשב"ע והוא לא דק לעיין בדפו"ו.

החדש הזה לכם (פט"ו) נכנס פרסבוטים לרחוץ הוא וכל עבדיו. מסכת מגלה פ' הקורא למפרע (ט"ו סע"א) זה בא בפרסבולי וזה בא בפרסבוטי פי' בל"י שר חשוב. *[אחי"ה עיי"ע פרוטומי וע' פרוזבול ופרוזבוט — ובנו"ג בשמ"ר פרוסביטם וה' פערלעם (עט"ש 94) הגיה פרוביטום פי' מל"ר privatum בית המרחץ עיי"ע פרבטאות] —

* פְּרוֹסְבּוֹל עיי"ע פרוזבול.

* פרוסבסיא, פרוסביסרא עיי"ע פרזבט.

☜ פְּרוֹסְדָאוֹת עיי"ע פרוזדאות.

☜ פרסדיקי (? צ"ל פרדיסקי מל"פ پرداخ רֵק leer) מסכת ע"ז פ' השוכר את הפועל (ס"ה:) דמייתו פרדיסקי בהדייהו פי' רש"י כלים רקים פי' בל"י כלי מוכן לקבל. *[אחי"ה כיון לל"י θήκη πρός ולא היא כי עיקר הגי' פרדיסקי כדאי' בכ"י ש"ס בחי' הריטב"א ובתוספ' בד"פ ודפוסי' ראשוני' (ד"ס ע"ז צד ס"ו:) והוא מל"פ פי' רֵק וכפי' רש"י ור"ח (בתוספ') ועיי"ע פרדכת] —

פְּרוֹסְדּוֹר ס"א פרוזדור ואולם המשפט (מ"א ז', ז') תרג' פרוסדא לבי דינא — (א"ב פי' בל"י מבוא). *[אחי"ה מל"י הרשום' בע' פרוזדור ע"ש ורד"ק הביא גי' אחרת פרוסדור ובנו"ג פרוסדא ובכ"י אירפ' אי' בתוספת' נדה פ"ג דם הנמצא בפרסדיר וצ"ל בפרסדור ובנו"ג פרוזדור] —

☜ פְּרָסְטַגֵי (מל"י προσταγή ציווי Befehl) שביעי' דירוש' פ' שלש ארצות (ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג) שלש פרוסטגיות שלח יהושע לארץ ישראל פי' כמו פרוסטגמאות. *[אחי"ה בנו"ג פרסטיגיות והוא ל"י προσταγή צווי וכן העתיקו ע' זקנים מלה בדניאל ג', כ"ח והוא כמו פרוסטגמא עיי"ע אח"ז] —

פְּרוֹסְטִיגְמָא (מל"י πρόσταγμα Befehl, Edikt, Gesetz) בב"ר פמ"ב למלך ששלח פרוסטגמא[1]) שלו במדינה מה עשו נטלוה וקרעוה. ובויק"ר שור או כשב בסמך פ' מה יתרון (פכ"ז) למלך ששלח פרוסטגמא שלו במדינה וכו' עד אמר הקב"ה פרוסטגמא שלי קריאת שמע וכו'. ובזאת תהיה פ' וזכור (שם ספי"ז) ג' פרוסטגמאות[2]) שלח יהושע. פרסטיגמא היינו פרזדיגמא שפי' בזה הפרק במקומו[3]) — (א"ב פי' בל"י דת וגזרה).

*[אחי"ה ובזו המלה היונית העתיקו ע' הזקנים דבר (דברי' ט"ו, א'; י"ט, ד' ועוד), דת (אסתר ב', ח'; ח', י"ד), חק (בראשית מ"ז, כ"ו; שמות י"ח, ט"ז. כ') חֻקה (ויקרא י"ח, ד'. ה'; י"ט, ל"ז; כ' ח') מצוה (שם ד', ב'; כ"ו, י"ד) משפט (שם י"ח, כ"ו; י"ט, ל"ז) פקוד, תורה, נשתון הכל מתורגם ככה בע' הזקנים. וברוב מקומות אי' לפנינו בזיי"ן וכן בתנחומ' הישן אמור (בהוצי' החי' רש"ב צד מ"ז) ק"ש פרוזדוגמא שלי הוא וכו' וכן סוף מקץ בתנחומא הישן סי' ט"ז כיון שירדו למצרים עשה יוסף בערמה שלש פרוסטגמיות עיי' מ"ש המו"ל ועוד עיי' מ"ש רש"ב בתנחומ' פ' נח סי' י"ז אות ק"ס] —

☜ פְּרָסְטְיָה (מל' יוני' προστασία Ansehen, Macht) מד' דב"ר פ' שופטי' (פ"ה) כל מי שנשען בבשר ודם עובר אף פרוסטיה שלו עוברת פי' פרוסטיה בל"י שררה. *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל או προστάτης פי' פקדה או פקיד וכן העתיקו ע' הזקנים פקדה (דה"י ב' כ"ד, י"א) פקיד (שם) שר (דה"י א' כ"ז, ל"א; כ"ט, ו') ורימ"ז (בט"ר א' 169) בחנם הגיה פיסטיה πιστεία אמונה, והדרוש בדב"ר סובב והולך על אבדו עשתונותיו (תהלים קמ"ו, ג')] —

* פרוסטומא בפסיקת' רבתי פל"ג פרוסטומא שלו וכו' ט"ס וצ"ל פרוסטגמא.

פרסטקלין (?) ירוש' בפ' במה אשה (פ"ו ד"ז ע"ד) פי' עיר של זהב פרסטקולין ס"א פרוסטוקטולין. *[אחי"ה בדפ"ר ס"א פרוסטיקוטוליון ובכ"י ק"ט ס"א טרוסטקלין ובנו"ג פרוש טוק טקלין ועיר דוד לר"ד דילארא גרס פרסכלה ופי' מל"י περισκελίς צעדים חלי כתם שעושים לרגל ע"כ אבל אין זה ענין עיר זהב ומובן וגזרת המלה נעלם מעיני] —

* פרסטקין, פרסתקין תוספת' אהלות פ"ז עיי"ע פרדסקין.

* פרוסטקוסרין מד' תהלי' ריש מזמור י"ז ור"ב גרס פרוקסטורין ע"ש.

* פְּרַסְכְּנָא נ"ל מל"פ فرشك ענפים מסובכים) שבת קנ"ד: בגואזא פרסכנא בע' גז גרס רבינו פרסיכנא ע"ש פירושו ובכ"י ש"ס מינכען בגווזא ופרסכנא ובד"ש ופרסבנא.

* פְּרְסֵם (מהשם היוני παράσημον סימן מובהק ואות אמת Kenn = Wahrzeichen הפעל

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ג"ג גם בראש הערך ובדפ"א פרסטגמא ובדפו"ו פרסטיגמא. [2]) בדפו"ו פרסטיגמאות. [3]) עיי"ע פרזדגמא וש"נ וגי' משובשת בפסיקת' רבתי עיי"ע פרוסטומא.

παρασημαίνω anzeichnen, anmerken; παρασή-μος (be- ausgezeichnet עיקר הוראת המלה הוא מל"י הנ"ל [1]) פי' נתן סימן לטוב או לרע והודיע ברבים ובהנחה הראשונה הזאת אי' במד"ר פכ"א ולפי שבזה את עצמו ופירסם את בתו בקלון גרעו הכתוב וכו' והשם תר"י א' לויקר' י"ח, ו' לבזאה עיריא בתשמשתא ובפִּרְסוּמֵי עיריא. והושאל להודעה ברבים יומא פ"ו: מפרסמין את החנפים וכו', סוט' ט'. המקום פירסמה בגלוי, ויק"ר פל"ב ופירסמה הכתוב, ירוש' מגילה פ"א ד"ע: רבי היה מפרסם עצמו שני ימים בשנה וכו', ירוש' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד אנא מפרסם ליך, והרבה בתר"י עיי' לבראשי' ל"ח, כ"ה; מ"א, מ"ה; לשמות כ"ח, ל'; לבמד' ט"ז, כ"ו; לקהלת י"ב, י"ד; לאיוב כ', כ"ז. ושם כ"ו, ו' בינוני פעול מפַּרְסָם, ויק"ר הנ"ל מפוּרְסָם, ירו' תענית ספ"א דס"ד ע"ד אי' מפורצם. אתפעל אִתְפַּרְסֵם תר"י שמות ב', י"ד ועיי' לבמד' כ"ב מ"א, לקהלת י"ב, י"ג. נתפעל ויק"ר הנ"ל אם נתפרסם. והשם פַּרְסוּמֵי ניסא פסחי' קי"ב. מגיל' ג': פרסומי עניא תר"י בראשי' י"ט, כ"ו.

* פּוּרְסָנָא (Abschätzung) עיי"ע פרס האחרון במו"ע.

* פַּרְסָנִית (Herumläuferin) עיי"ע פרס ב'.

פְּרָסוֹף (Aufseher, Späher, prospex ?) בלשיי [2]) מסר לפרסוף כבר פי' בע' בלש. *[אחי"ה [3]) והוא הציון מילמדנו בראשית ל"ח, א' ולפנינו לי' בתנחומ' ולי' בתנחומ' הישן והקדום — ובל"ר האמ' praesopus הוא כמו praepositus Vorge-setzter ונראה שהוא פרסוף] —

* פְּרָסוֹף עיי"ע פרצוף.

פְּרָסְפַּיָא (מל"י πρόσωπα תבנית פנים Gesichter) בילמדנו ואתם הדבקים (לי' בתנחו' הנדפס ובתנחו' הישן) וקלע כרובים (מ"א ה', ל"ה) פרוספיא. פי' פרצוף של כרובים.

פרספא (= פרוסופא אולי בהפך האותיות σάπ-φειρος Saphir,) בב"ר פ' ס"ו (ס"ה) אדרעוי דאבונן יעקב כתרין עמודין דפרסופא ואת אמרת הלבישה על ידיו (בראשי' כ"ז, י"ד). *[אחי"ה בנו"ג דיפרא סופא וצ"ל בתיבה אחת ובמיוחס לרש"י דיאפר ופי' שם מקום!] —

פְּרְסֵק (בלש' יוני' ורו' μῆλον περσικόν malum persicum בלשון ערבי' فرسق בל"פ فرشك, فرسك Pfirsich) פרסקין משיטילו (שאור) [צריך לו' גידים] [4]) (מעשרות פ"א מ"ב) ס"א אפרסקין — (א"ב שם פרי ואילן בל"י רו' וערבי). *[אחי"ה כע' אפרסק (ח"א, רמ"ב) הארכתי ע"ש האילן הוזכר ב"מ קט"ז סע"ב דלית שעל גבי פרסק . . . נעקר הפרסק וכו' עיי"ע דל א' ירוש' ב"מ פ"י די"ב ע"ג פרסיקו, ירוש' כלאי' פ"א דכ"ז. גוי שהרכיב אגוז ע"ג פרסק, ב"ר פמ"ב תפוח ופרסק והקבוץ פרסקין כלאי' פ"א מ"ד ובכ"י ש"ס האפרסקין. ודע כי בל"פ נכתבה המלה ג"כ فرشتك ונ"ל שהיא היא פרשתקא שאי' בירוש' כלאי' פ"א דכ"ז: ר"ש בר' הוי משקי פרסתקיה יין מבושל בשביל למתקה. ופרי נקרא ג"כ פרסיקא ירוש' פיאה פ"ז ד"כ. וכתובו' בבלי קי"ב רע"א אפרסקא והקבוץ פרסקין מעשרות הנ"ל כגי' רבינו כאן ובע' גד י"ב ועוד עיי"ע אפרסק וש"נ ירוש' כלאי' פ"א דכ"ז, ע"ש ומ"ש] —

פרסק (?) (לדעת רבינו מצודה Schlinge) בס"ג דפ' שילוח הקן (חולי' קמ"א:) אהדר ליה רבא פרסקי ותפשה פי' מצודה — (א"ב כתוב בנוסחאות פרסתקי). *[אחי"ה וכן גרס רש"י ופי' ג"כ פרסתקי מצודות ע"כ ולי נראה שהוא פרסתק פי' שליח עיי"ע פרסתק] —

פרסישמנג (= פּוּרְסִישְׁנַמְג מל"פ پرسش نامه Untersuchungsprotokoll) בפ' כל הגט בגמ' ג' דברים (גיטי' כ"ח:) א"ר אליעזר כי מקבלי שוחדא מקמי דליחתם פורסישמנג פי' הדיין הגדול — (א"ב בנוסח' כתוב פורסי שנמג ופירש"י פסק דין ואולי ל"ר זה פרסיש דין מנג גדול). *[אחי"ה כיון או לל"ר praeses magnus ואז צ"ל דיין או לל"ר phrasis magna עיי' פערלעס עט"ש 36 ושם מבואר היטב שעיקר הגי' פורסשנמג מל"פ הנ"ל פי' כתב חקירה שחותם הדיין עם בעלי הדינין ורש"י פי' ל"פ פסק דין, ורבינו נגרר אחר פי' ר"ח הובא בתוספו' גיטי' ד"ה פורסי שנמג. ועוד עיי"ע נגג וע' בוגני ח"ב, י"א] —

פְּרְסְתָּק (מל"פ فرستة, فرستك שליח Gesandter ולדעת רבינו כתב?) בפ"ק במגילי' בגמ'

---

[1]) כמו שהעיר החכם דר' קאהלער במ"ע דמ"ג חכ"ג 689 ושם בט"ד פרסם, פרסופא וצ"ל פרסם פרסומא. [2]) כ"ה בכ"י ובע' בלש ובדפ"ע בכאן בלש וצ"ל בלשיי. [3]) ושם (ח"ב, ק"ו:) שורה ח' מלמטה ממנוחי ט"ד וצ"ל ממנו חי. [4]) וכ"ה בע' גד י"ב ועוד עיו"ע סאור.

קראו את המגילה[1] (ז׳.) ודילמא פרסתקי שדור. בהגדה דפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ פ״ו רע״א) פריסתקא דמלכא. בהגדה דנזיקין (גיטי׳ נ״ו:) פריסתקא[2] דרומאי פי׳ כתב — (א״ב פי׳ בל״י כתב נוסף בסוף ספר). *[אחיה ר״ב כיון לל״י Zusatz, προσθήκη והנכון שהוא ל״פ הנ״ל ופי׳ שליח כפי׳ רש״י וכ״ה בברכות נ״ח. שדר עליה פריסתקא, כתובו׳ ס״ב. פריסתקא דמלכא עיי״ע דרוקא. ולפע״ד מזה פרסתקי בחולי׳ קמ״א: עיי״ע פרסק ב׳] —

פרוסתיקין עיי״ע פרצטיקין.

פרסתיותהא (הקבוץ נקבה פְּרִיסְתְּוָתָא בלש׳ סורי׳ פרסתנתא מל׳ פרסי׳ پرستا, پرستا Dienerin) תרג׳ חכמות שרותיה תענינה (שופטי׳ ה׳, כ״ט) — (א״ב פי׳ בל״י אשת חיל ושרה). *[אחי״ה כיון לל״י προστάτης וכ״ה בעיר דוד לר״ד דילארא והנכון כמ״ש ה׳ פליישער בהוספותיו לעמת״ר ללעווי שהוא ל״פ הנ״ל ובנו״ג חכימת פריסתותהא וזה הנכון, והיחיד פרסטא אי׳ בתפלה קודם תקיעת שופר המלאך שמשיאל הממונה על התרועה והמלאך פרסטא הממונה על קשר״ק והתואר פרסטא עולה עם שמשיאל בהוראת שם פרטי היינו שמש אל — ועוד עיי״ע פרצטק ומ״ש] —

פָּרַע (מל״מ ענינו גלוי והתר שער ראש auflösen, das Haar, entblössen) והפרעות (אהלו׳ פ״ח מ״ב נזיר נ״ד.) עיי׳ בע׳ סך (ד׳). בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ כרם (חולי׳ נ׳:) מאי מפרעתא אמר רב אויא היכא דפרעי טבחי. פי׳ מקום שפותחין בו הבהמה להוציא קרביה כדאמרינן (שם י״ט: וש״נ) שחיטה מפורעת כלומ׳ פתוחה. בפ׳ בהמה המקשה בגמ׳ בהמה שנחתכו רגליה (חולי׳ ע״ו.) צומת הגידים שאמר היכא דפרעי טבחי. בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ דסמך אין הטבחין (שם צ״ג:) והתניא חיצון הסמוך לעצם אמר רב יהודה היכא דפרעי טבחי. בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ד.) פריעת הראש בשבת רשות. פי׳ צריך לגלות חוטמו ושפמו וזקנו שהיה מכסה בימי אבלו להודיע כי אין אבלות בשבת אבל לגלות ראשו אין צריך. *[אחי״ה וכ״ה במיוחס לרש״י במ״ק. וכנ״ה בסוט׳ כ״ג. האיש פורע.. ואין האשה פורעת עיי״ע פרם וש״נ ספרא אמור פרק א׳ פ״ב. פסיקת׳ דר״כ צד ע״ז ויק״ר פי״א פורעין את ראשיהם. והשם פריעה מ״ק ט״ו. ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א: ב״ר פ״ק ובכתובו׳ ע״ב סע״א פֵּרוּעַ ראש ועיי׳ תר״י א׳ לויק׳ י״ג, מ״ה; כ״א, י׳; לבמ׳ ו׳ ה׳. ועוד הושאל לגלוי לפתיחת והרקת הגוף וכן בל״ע فرغ יומ׳ ע״ז. שהיו פורעים (בקידו׳ ע״ב. בהפציל מפריעין) עצמן וכו׳ פיעל ירוש׳ ברכות ספ״ט די״ד ע״ג לא פירע עד שישב. נפעל ברכות ס״ב. אין נפרעין מעומד אלא מיושב והישם רואה את פרועו (שם). ועוד ענין גלוי העור המכסה ראש הגיד die Eichel entblössen שבת קל״ג. מוהלין ופורעין. שהש״ר פ׳ עד שהמלך ובמד״ר פי״א משה היה מוהל ואהרן פורע. פיעל בענין פרום סוטה י״ג: בא גבריאל ופירעו. והשם פְּרִיָעה יבמו׳ ע״א: לא ניתנה פריעת מילה לאברהם ירו׳ יבמות פ״ח ד״ח ע״ד ירו׳ שבת פי״ט די״ז. דב״ר רפ״ו אחת (אחד) למילה ואחת לפריעה, ירו׳ נדרי׳ ספ״ג דל״ח: אחת לפריעה ואחת לציצין. שהש״ר פ׳ הנך יפה: הנך יפה במילה הנך יפה בפריעה] —

פָּרַע (מל״ם פי׳ גמל, שלם וכן בל״ע فرغ beschliessen) תרג׳ ואשלמה להם (תהלי׳ מ״א, י״א) ואפרע להון וענין קרוב לזה נקום נקמת (במדי׳ ל״א, ב׳) תרג׳ אתפרע פורענות. *[אחי״ה והרבה דוגמאות במתורגמן ע״ש וכן בדרז״ל ב״מ כ׳: כ״א. פרע לי .. פרוע, פריע. ב״ב ה׳. ושם: פרעתיך בתוך זמנו .. ולואי שיפרע בזמנו, ו׳. והלאה כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי וכ״ה בשבועות מ״א: ושם הרבה פעמים מ״ב. והלאה, ב״ב קע״ב. קע״ג. נפעל שבועו׳ מ״ה. הנפרעת, מ״ח. לא יִפָּרעו, ב״ב ה׳: הבא לִיפָּרַע מנכסי יתומים לא יִפָּרַע אלא בשבועה. ב״מ פ״א מ״ו נפרעין מהן, שם פ״ד מ״ב מי שפרע וכו׳ עתיד להפרע מי שאינו עומד בדבורו ועיי׳ תוספת׳ ב״מ פ״ג, ברכו׳ ס״ב. עיי״ע ספד, אבות פ״ד מ״ד נפרעין ממנו בגלוי, תוספת׳ כתובו׳ ספ״ד אין נפרעין מהן, ספרא אחרי פרש׳ ט׳ אני דיין להיפרע וכו׳ אני הוא שפרעתי .. ועתיד ליפרע מכם וכו׳. ובקל במובן הנפעל פי׳ פרע מהם חובו ונאמר באל יתברך מטעם שכתב התוי״ט בב״מ פ״ד מ״ד אבל תוספת׳ סוטה פ״ג אני נפרע מכם .. הקב״ה לא נפרע מהם, שמ״ר רפ״י הקב״ה פורע מן האמוריים .. פורע מן המצריים. אתפעל סוט׳ כ״ב: ליתפרע וכו׳ ובהבלעת הת״ו בתר״י ב׳ לשמות י״ט, ד׳ מה

[1]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע פרוסתקא.

דאיפרעית מן מצראי ובקשור מן ול' ענין נקמה עיי' הדוגמאות אצל ה' לעווי בעמת"ר — והשם פריעה ב"ב קע"ד. כתובו' פ"ו. ערכי' כ"ב. פריעת ב"ח מצוה ובלא"ר פריעא איכ"ר פ' על אלה ונסיב פריעיך. ועוד השם פֵּירָעוֹן ב"ק צ"ו. ב"מ ט"ז: י"ז. והלאה מ"ק ט': שבועות מ"א: ירו' כתובות ספ"י דל"ד. ובל"ס פוּרְעָנָא, פרענא תר"י א' לשמו' כ"א, ז' פורען כספא וגם תואר במובן השם כמו נוקם עיי' תר"י שם כ', ה'; ל"ד, י"ד וזולתו. ובל"נ השם פוּרְעָנוּת ברכות י"ח. מ"ח: ס': ס[9]א. שבת ס"ב: צ"ז. קט"ז. קל"ט. יומ' ע"ו. סוכ' כ"ט. ל"ח. תעני' י"ד. כ"ג. חגיגה ה': יבמות מ"ז. ס': ס"ג. נדרים נ': סוטה מ"ח. ב"ק ס"ט. ב"ב ח'. סנהד' ק"ב. ק"ח. חולי' קכ"ז: ערכי' י"ז. פסיקת' רכ' פי"ז הקבוץ פורענִיּוֹת ר"ה י"ח: תעני' י"ד. שבת קי"ח. קל"ט. אבות פ"ה מ"ח ובל"ס פורענוּתָא ברכו' נ"ד: עירו' כ"א. ב"ב י"ד: מ"ק כ"ב. בכ"י ש"ס בפורענותא בנו"ג בפורענתא ובתרג' ג"כ פורעָנוּ והקבוץ פורעָנָן תרג' יחזק' י"ד, כ' בנו"ג פורענין, ושם כ"ה, י"ז פורענוון] —

פרע (= פְּרִיַע תמיד בבי"ת פי' מהר, במהרה (eilends, schnell תרג' סרו מהר (שמו' ל"ב, ח') סטו בפריע ויתכן שנגזר מזה הקורא למפרע (מגילי פ"ב, מ"א) כי היא קורא במהרה ולא כסדר. *[אחי"ה ועיי' תר' דברי' ז', ב', שופטי' ב', כ"ד; ש"א כ', ל"ח. ירוש' קידושי' פ"א דנ"ט. אינשמת בפריע. בענין מפרע עיי"ע] —

* פַּרְעוֹשׁ (ל"מ Floh) שבת ק"ז: והקבוץ ב"ר פ"כ פרעושין ועיי"ע פורטענא.

פָּרַף (מהשם היוני πόρπη קרס Haken, Heftel הפעל πορπάζω, anhefteln) בפ' במה אשה (שבת ס"ה.) פורפת על האבן בפ' הוציאו לו (יומי נ"ב:) החיצונה פרופה מן הדרום. קרסי נחושת (שמות כ"ו, י"א) תרג' פורפין דנחש. — (א"ב פי' בל"י קרס). *[אחי"ה וכן העתיקה הפשיט' את קרסיו (שמות ל"ה, י"א) פורפוי כתר"י. שבת פ"ו, מ"ו מדיות פרופות עיי"ע מדי א'. תוספת' שבת ספ"ד (ה') פורפת בתחלה בדבר הניטל בשבת] —

פרף (= פְּרוּפִּי מל"י ἀπρέπεια Unschicklichkeit) בב"ר פ' פ"ז[1] (ר"פ פ"ו) ויוסף הורד מצרימה אמר הקב"ה בני בכורי ואני מורידו פרופי[2]. פי' לשון לעז אופרופריאו[3] כלומ' אני מורידו בבזיון (א"ב פי' אפרפי בל"י בזיון וקלון). *[אחי"ה כיון לל"י הנ"ל ובנו"ג אני מורידו בבזיון. ושם תיכף איני מורידו פומבי ותחת זה אי' במיוחס לרש"י פופולא ופי' בזיון בל"י וכגי' רש"י אי' באמת בב"ר כ"י פאריז] —

פַּרְפְּחִין (בל"ס פרפחינא מל"ע فرفخ בל"פ پرپهن Portulak) דהוה קא מבדר פרפחיניה (מגילה י"ח.) עיי' בע' חלגלוגות. *[אחי"ה (בח"ג, שצ"ה) הארכתי ועיי"ע גדגדניות (ח"ב, רמ"א) ומ"ש בשם ערוך כ"י ורק בקבוץ פרפחינַיָּה מגיל' שם ובירוש' פיאה פ"ח דכ"א רע"א ובירו' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד ובירוש' שביעי' רפ"ט דל"ח ע"ג פרפחיניא ובירו' מגיל' רפ"ב דע"ג. פרחינין וצ"ל פרפחינין] —

פִּרְפֶּל (פִּלְפְּלֵי Pfefferkörner) בס"ג דפ' ר"א אומר תולין (שבת קמ"א.) אמר רב יהודה האי פרפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי. „פי' ביו"ט רבא אמר כיון דמשני אפי' טובא והלכתא כרבא ויש מתיר כי האי גוונא אפי' בשבת" — (א"ב בנוסחאות כתוב פלפלין). *[אחי"ה בנו"ג פלפלי וכ"ה בפי' ר"ח אשר העתיק ממנו דבריו וכן לי' שנוי בגי' בכ"י ש"ס] —

* פַּרְפּוֹנְדָא (נ"ל מל"פ پروند, برفنده תיק או אגודה Beutel, Bündel) תוספת' ב"מ פ"ח נתנו בפרפונדא. ונגנב או שאבד חייב פי' שנתן המעות בתיק או באגודה.

פרפס (= פַּרְפִּיסָא לדעת רבינו מל"פ پر כנף ומן פיסא צרור עיי' בפנים ולדעת ר"ב מל"י πάροψις קערה קטנה) בס"ג דפ' המוציא יין (שבת פ"א:) האי פרפיסא שרי לטלטולה פי' בע' חתל[4] פ"א „פרפיסא פיים גדול כדאמרינן לעיל בזו ההלכה (שבת שם עמוד א') מאי פיים א"ר זירא כרשיני בבלייתא זורעין עליו זרעוני בשמים[5] וזולתם וצומחין ודומין לצרור שעלו בו עשבים ולשון פר דהכא מלשון פרסי הוא ככנפי יונה אף הזרע הצומח עליו נקרא פר וזהו פרפיסא וכיון דקאמר ר"ל מותר לקנח בו קא משמע מינה רב

1) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע פ"ו. 2) בדפ"ר פורופי. 3) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ר ובכ"י ה"ב פרופריא"ו ובכ"י ק"ט פורפריאו ובדפ"א פורפריאה וגי' הדפו"ו עיקר והוא ל"ר opprobrium בזיון. 4) ושם פי' פרפיסא כמו חתל ע"ש. 5) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ק"ט זרעונים ובשאר דפ"ע בשמים.

פפא דשרי לטלטולה מתקיף לה רב כהנא אם אמרו לצורך יאמרו שלא לצורך והאמר ר"ל מותר לקנח אבל לטלטולה שלא לצורך לא שרי והילכך לא צרכינן לדרב פפא אמר אביי האי פרפיסא הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא היה מונח ע"ג קרקע והניחו ע"ג יתידות חייב משום תולש כי כשזורעין אותו עושין לו מקום כמו כן או כמו שולים שיושב עליו שיעור שינוח עליו ע"ג קרקע ואפשר שהוא משרש שם ומתחבר לקרקע ובזמן שמניחו ע"ג יתידות הרי הוא מעבירו ממקום שמחובר ומתחייב משום תולש אבל אם זרעו מעיקרו להניחו ע"ג יתידות והיה מונח שם ולקחו והניחו ע"ג קרקע הרי הכינו במקום שמתחבר לקרקע וחייב משום נוטע" — (א"ב פי' בל"י ורו' קערה גדולה). *[אחי"ה מלה יונית ורומי' paropsis הוא קערה קטנה ולא גדולה ורבינו נגרר בפירוש הנ"ל אחר פי' ר"ח והעתיק דבריו מלה במלה (עיי' בש"ס ווילנ') ולפי זה מלה מורכבת היא מל"פ פר ומל' פיסא וקשה להולמו. ורמב"ם בהל' שבת פ"ח הל"ד העתיק פרפיסא ע"י גבשושית של עפר עיי' בהה"מ ואולי הלך ג"כ בעקבי מחצב המלה הפרסית כי پس ענינו ג"כ קובץ ורבוי ופיסא היינו צרור וא"כ פרפיסא קבוץ של רגבים היינו גבשושית של עפר. ורש"י פי' פרפיסא עציץ נקוב ועוד עיי' מ"ש בשם תשובות הגאונים וזהו מקור המנהג של מנהג כפרות בערב יוה"כ עיי' או"ח סי' תר"ה ותשוב' הרשב"א סי' שצ"ח] —

פרפסט (= פְּרוֹפָּסִיטִין מל"ר ויוני' האמצ' (Vorgesestzter, praepositus πραιπόσιτος בילמדנו חצצרת כסף (בתנחומא הנדפס והישן לי') לדוכוס שהיה יוצא למלחמה והיו הפרופסיטין באין תחילה ואח"כ הלגיונות כך הנשיאים באין תחילה שנא' (במד' י', ג') ותקעו בהן ונועדו אליך הנשיאים ואח"כ העדה לשון לעז ממש הוא לגדול קורין פרופוסיט"ו [1] — (א"ב פי' בל"ר שרים ונגידים). *[אחי"ה וכנ"ה במד"ר פ"ז אתה רואה מבו"ד יש לו פרופוסיטין אף האלהים יש לו פרופוסיטין וכו' והיחיד שם פ"א שיש לו לגיונות הרבה ואומר לפרופוסיטוס לך מנה את הלגיונות וכו', שמ"ר פט"ו וכן דוכוס וכן איפרכוס וכן הפרופוסיטון וכן הלגיונות וכו' — ועוד עיי"ע פרסוף] —

פרפסולה (צ"ל כְּרוּפְּסְלָה עיי"ע בח"ד, שמ"א זו אצעדה וכן הפארים (Armband והצעדות בירוש' בפ' במה אשה (פ"ו ד"ח:) — (א"ב פי' בל"י אצעדות ובנוסחאות כתוב כרופסלה ופי' בל"י אצעדות של ידים). *[אחי"ה וכח"ד שמ"א הארכתי [2]) וגי' כרופסלה עיקרית — ולדעת ה' אייזלער בט"ר ח"א, 83 פרוכסלה מל"ר brachialis אצעדה ואין נ"ל] —

1 פִּרְפֵּר (מל"ע فرفر ענין נדנוד וגלגול wälzen, (sich hin- u. herbewegen בר"ג דפ"ב ביומ' (כ"ג.) בא אביו של תינוק ומצאו שהוא מפרפר. בהתחננו אלינו (בראשי' מ"ב, כ"א) תר"י (א') מפרפר קדמינן פי' מתעגל בעפר — (א"ב פי' בל"י פעל המתגלגל). *[אחי"ה כיון לל"י περιφέρω והנכון שהוא ל"ע הנ"ל וכנ"ה בירוש' יומ' פ"ב דל"ט ע"ד, ירוש' סוט' רפ"ט דכ"ג ע"ג ראוהו מפרפר כאן ובא לאחר זמן ולא מצאו וכו'. תוספת' שבועו' פ"א מפרפר היה בני וכו', שבועו' ל"ד. סנה' ל"ז: הרוג מפרפר, ירוש' שבועות פ"ג דל"ד ע"ג חמתיה מפרפר ויהב ליה, שהש"ר פ' כמעט עבד מפרפר כל ההוא יומא. איכ"ר ריש פתיחת' חבטו ופרפר ומת ושם פ' לאמתם ולא משכח חלב ומפרפר ומית — ועה"ק שנ"ב לועזו בל"א צפיל"ט zappeln] —

2 פִּרְפֵּר (מל"ם וכן בל"ע فرفر פי' שבר ורצץ (zerschlagen, zerbröckeln בפ' יום טוב בביצה בגמ' בי"ש אומ' ב' תבשילין (י"ז:) ושוין שאם פרפר ביצה ונתן לתוך הדג שהן ב' תבשילין פי' מלשון (איוב ט"ז, י"ב) שלו הייתי ויפרפרני. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספ' ביצה רפ"ב פירפר ביצה, תוספת' שבת ספי"ב מפרפרין גלוסקין לחולה בשבת. אתפעל תרג' תהלי' כ"ב, ט"ו ואתפרפרן כולהון גרמיי] —

פִּרְפִּירָא (פּוֹרְפּוּרָא, פּוֹרְפִּירָא, פּוֹרְפּוּרְיָא, מל"י (Purpur, Purpurkleid πορφύρα בב"ר פ' (מ"ו) [צ"ל פ"ו] (ס"פ פ"ה) אדרת שנער (יהושע ז', כ"א) פורפירא בבלאה. בריש ויק"ר פ' הבן יקיר (פ"ב) ובריש קדושי' פ' ויגבה ה' (פכ"ד) ובפסיק' דכי תשא (פסיקתא דר"כ צד ט"ז:) למלך שהיה לו פורפירון [3]). בילמדנו בסוף אלה המשפטים (תנחום

[1]) לאי"ט preposito. [2]) ושם נשמט בט"ד סימן כוכב כי כל הערך הוא נוסף משלי. [3]) בכ"י ק"ט ובדפ"ר פורפירן ובדפ"א פורפיר' ועיקר הגי' פורפירון וכ"ה בפסיקת' ובתנחו' כי תשא סי' ח' פורפרין.

סי' י"ז) ובשלח לך אנשים כי תבאו (כ"ה בהוספה לשלח לך בתנחומי' הישן אצל הי' באבער צד מ"א:) אדרת שנער פורפירא [1]) בבליקון שהיה מלך בבל לובש ושולט ביריחו — (א"ב פי' בל"י ורו' בגד תכלת). *[אחי"ה בתנחומ' משפטים פורפוריא ובתנחומא הישן בהוספה לפ' שלח בכ"י רומי (באבער צד ל"ח:) פורפירה הלבישן ובילק' יהושע ר' י"ח פורפירא בבליקון ובב"ר ס"פ פ"ה פופריא צ"ל פורפירא כגי' הערוך ועיי' שהש"ר פ' כרם. ב"ר ר"פ ע"ה שלח פורפירא עיי"ע שלח וע' טלק. איכ"ר ריש פתיחתא ושהש"ר פ' גן נעול מפורש רקמה (יחזק' ט"ז, י') ע"י פורפורא. בצע אמרתו (איכה ב', י"ז) הועתק בויק"ר פ"ו בזע פורפירה. ושם פל"ד פורפירא דמלכא. שמ"ר פ"ל ביזו אותו בפורפורא שהוא לבוש וכו', שם ס"פ ל"ח הלבישו פורפורא שלו וכו', דב"ר פ"ז לבוש פורפורה שלי וכו', ויק"ר פכ"ח לבוש הדין פורפירא, אסת"ר פ' ויבז ישראל הן פורפירא שהקב"ה מתפאר בהן. מדרש שו"ט מזמור ט' כביכול הקב"ה כותבו בפורפוריא וכו' (ועיי"ע הבא) ועיי' שם מזמור כ"ב זו פורפריא של מלך. והקבוץ ויק"ר פ"ב מכל פורפּוּרין שיש לך וכו'. שמ"ר ס"פ נ"א פורפוּרְיָא. שם רפמ"ה פּוֹרְפְּרְיָאוֹת וכ"ה בתנחומא הישן כי תשא (צד נ"ד) ושם גם כן פורפיראות וכ"ה בתנחומא הישן תצוה (צד נ') פורפיראות הלבישן — ב"ר פע"ד העביר פיפורין צריך לומ' פורפורין עיי' מ"כ וגי' הילק' שם] —

☞ פרפרייא (לדעת ר"ב כתיבה וטעות הוא) מד' תהלי' מזמור על מות לבן (ט') מוציא פורפרייא שלו ודן אותם פי' כתיבה. *[אחי"ה והנכון שהוא מע' הקודם לזה] —

פַּרְפֶּרֶת (מלשון פִּרְפֵּר היינו מה שנחתך דק מן הדק כמו פֵּירוּר Zerhacktes, Nachtisch או מל"י περιφορά לפתן) בפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ב.) בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון בירך על הפת פטר את הפרפרת פי' [2]) פרפרת פת צנומה בקערה שאין בה תוריתא דנהמא [3]) דבורא מיני מזונות וכן הלכה דבירך על הפת המוציא פטר את הפרפרת וכל מיני מאכל אבל בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אבל מעשה קדירה כולהו פטר [4]). בפ' שואל אדם (שבת קמ"ח:) מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו. פי' מיני לפתן. בפ' ערבי פסחי' (קי"ד.) עד שהוא מגיע לפרפרת הפת. פי' „הביאו לפניו השלחן מטבל בחרוסת החזרת ומברך בורא פרי האדמה ומפסיק עד שהוא מגיע לפרפרת הפת והיא עת אכילת המצה" [5]) — (א"ב פי' פרפרה בל"י מיני מטעמים מובאים לפני המסובים בשלחן ובל"ר פרפרת שם כללי לדבר מתוקן ומוכן). *[אחי"ה ל"ר praeparatus אין ההמשך סובלו אבל ל"י הנ"ל הוא כפי' בעל עיר דוד ועוד י"ל שהוא מפעל פרפר אוכל המובא לצרכי סעודה באחרונה לפתן וכדומה וכדאי' בב"ר פי"ז אית פרפריין ובויק"ר פל"ד אית בה פרפריין וכו'. פסחי' פ"י מ"ג פרפרת הפת, תוספת' פסחי' ספ"י ולא טיבל אלא פרפרת אחת. ובתוספת' ברכו' פ"ד הביאו להם פרפראות ובירוש' ברכות פ"ו ד"י ע"ד היחיד הביאו להן פרפרת אחד וכו', סוכה כ"ז. בכל יום אתה ממשיך כמה פרפראות לכבוד עצמך ועכשיו אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך. ובהשאילה אבות פ"ג מי"ח פרפראות לחכמה פי' ענין טפל ורבינו הבדילו בע' המיוחד עיי"ע הבא אח"ז — ובעה"ק שנ"ב לועז פת צנומה בקערה שקורין זופ"א או מערא"ט בל"א י"א פפנקוכ"ן ע"כ והוא (flüssige Suppe = merate Speise) עיי' בט"ר לפערלעס צד 6. אבל פי' Pfannkuchen קשה להלמו] —

פרפריות (= פַּרְפְּרָאוֹת מע' הקודם ולדעת ר"ב περιφέρεια עגולים) בפ' עקביה (אבות פ"ג, מי"ח) תקופות וגימטריות פרפראות [6]) לחכמה — (א"ב פי' בל"י עגולה ושאר החכמות סובבות החכמה האמיתית שהיא כמרכז ונקודה תוך העגולה). *[אחי"ה וכן פי' ר"ד די לארא בעיר דוד ורבינו בע' קן פי' עדי מענין פרפירא ע"ש. ורשב"ץ במגן אבות פי' כמו הפרפראות שאדם אוכל לאחר הסעודה לקנוח דרך התענוג כן אל החכמות הם כבוד למי שיודע אותם בפני הבריות וכו'] —

☞ פרפרנין עיי"ע דפר וע' פרן [7]).

* פרפיראן איכ"ר פ' תקרא עיי"ע קס ב' וגי' רבינו.

---

[1]) בתנחו' שלח בט"ס פורפירורה. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע בט"ס פי' א ח ר. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח באו"ז ובדפ' פיזי והלאה תורת נהמא. [4]) וכ"ה באו"ז סי' קנ"ט בשם ר"ח ובתוספו' ברכות שם ד"ה ברך. [5]) הועתק מפי' ר"ח לפסחי. [6]) כ"ה בכ"י ק"ם ודפ"ר אבל בשדפ"ע פרפריות וכדאי' בכ"י גם בראש הע'. [7]) ח"ד קי"ד ומ"ש וע' פרן.

פָּרָץ (מל"מ פי' פרוד ופזור והתפשטות מרוב טובה (ausbreiten, zunehmen בפ"ק בשבת (י"ג·) בוא וראה כמה פרצה טהרה בישראל פי' גדלה כמו (בראשי' ל', מ"ג) ויפרץ האיש. *[אחי"ה וכן פי' בירוש' פ"א ד"ג סע"ב והביא הפסוק (שם ל', ל') ויפרוץ לרוב והביאו בספר המפתח לר' נסים גאון. ובב"ר ספע"ג דרש ויפרץ שנפרצה לו פרצה מעין דוגמא של עוה"ב] —

פָּרַץ (מל"מ ענינו שבירה בחומה או בגדר ein-reissen, trennen, durchbrechen, פֶּרֶץ, פִּרְצָה (Riss, Einbruch בס"ג דפ' היה קורא (ברכו' י"ז רע"ב) אין פרץ (תהלי' קמ"ד, י"ד) שלא תהא סיעתינו כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג שפרץ בנוב עיר הכהנים (ש"א כ"ב, ט' והלאה) ואין יוצאת כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל פי' שהיה יועץ רע וביועץ רע כתיב ביה יציאה שנא' (נחום א', י"א) ממך יצא חושב [1] על ה' רעה יועץ בליעל ואין צוחה ברחובותינו זה גחזי שהיה מצורע וצווח כדכתיב (ויק' י"ג, מ"ה) וטמא טמא יקרא [2]. בפ' הישן בגמ' שלוחי מצוה (סוכה כ"ו.) [3] פרצה קורא לגנב. פי' כשהגנב רואה פרצה מחשב ואומר מכאן אני יכול לגנוב הכא נמי אי עביד סוכה אמרי גנבי כדעייל למיכל לא מצי חזי לן ומצינן למגנב. *[אחי"ה הפעל העברי פרץ קרוב לפעל פרז, פרד ופי' שבר והרס תוספת' קידושי' פ"א נעל וגדר ופרץ, פסחי' נ"ו, מנחו' ע"א. פורצין פרצות בגנותיהן וכו', כלאי' פ"ד מ"ד פרוץ, ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג קופה פרוצה, מנחו' צ"ד: תיבה פרוצה עיי"ע תב ז'. — והושאל לעבור על האיסור כאלו פרץ הגדר שגדרו הראשונים ברכות ס"ג. כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ, ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א. לא פרצת גדירן של חכמים וכ"ה ב"ר פע"ט דב"ר פ"ה עיי"ע גדר ג' (ח"ב, רמ"ח:) וש"נ ויק"ר פכ"ו הנחש פרץ גדרו של עולם. ירו' כתובו' פ"א דכ"ה. שלא יפרצו בנות ישראל בזימה. תעני' כ"ד: דהוו קא פרצי בריפתא. נפעל כלאים פ"ד מ"ד גדר שנפרץ, שם: נפרצו בו פרצות, עירוב' ט': חצר קטנה שנפרצה לגדולה, סוכה כ"ט: ל"ב: נפרצו עליו פסול עיי"ע פרד, ובהשאילה ב"ר ס"פ צ"ז נפרצה הערוה. נתפעל ירו' שבת פ"ג ד"ו. ירוש' ביצה פ"ב דס"א ע"ג שלא תתפרץ .. שלא יתפרצו. והתואר במקום השם פָּרוּץ (Ausgelassener) ב"ר פ"ע אפי' אדם פרוץ אינו אומר כלשון הזה. הקבוץ פרוצין סוט' ז'. הפכו כשרין, פרוצות תוספת' גיטין פ"ג כתובו' ב': גיטי' מ"ו. הפכו צנועות ועוד התואר פריץ (בינוני פעיל) קידושי' ע"א. משרבו הפריצים וכו', ירוש' ברכו' פ"ב ד"ד: פריצי הדור ועוד עיי"ע הבא אח"ז. פרצא, פריצא ברכו' נ"ד. עיי"ע גמל ולנקבה בלא"ר פְּרִיצְתָּא מגילה י"ב: והשם פִּרְצָה, פִּירְצָה כמו פרץ בל"מ ב"ב נ"ג. פרץ פרצה, ירו' פיאה פ"ז ד"כ. צד הפירצה, ירו' גיטי' פ"ג דמ"ה רע"א היתה שם פירצה אחת. תנחומא וישלח רסי' ה' אין נותנין פרצה לפני הכשר ביותר לפני הגנב. והושאל לבעילה בל' נקייה נדה ס"ד: כתובו' ו': פרצה דחוקה — ועוד בענין פריצת גדר ויק"ר פל"ד הפרצה הזו עלי היה לגודרה והקבוץ פְּרָצוֹת מדות פ"ב מ"ג ירו' שקלי' פ"ו ד"נ. ברכו' י"ט. פסחי' נ"ו. תוספת' פ"ז ב"ב צ"א: עיי"ע גדר ג'. ועוד הקבוץ פִּרְצֵי שבת ק"ח. פריצין תרג' שני באסתר ג', ח'. ומה שענין פרצה ופריצות חציפות עיי' ב"ר פכ"ו, ב"מ צ"א. יבמות ע"ו. סוט' כ"ו: מ"ח.] —

פרץ (= פָּרִיץ מע' הקודם פי' רשע והושאל לזיתים קשים שאינם נפרכים) פריצי זיתים וענבים (עוקצי' פ"ג, מ"ז; ב"מ ק"ה.) כבר פירשנו בע' אללא. *[אחי"ה בע' אלל הביא רבינו שני פירושי' ע"ש ועתה הוברר לי שפי' ראשון שייך לר"ח והפי' השני לרה"ג ושניהם מובאים בשט"מ לב"מ ק"ה. בשם הרמב"ן ושם הובא ראיה לפי' ר"ח מילמדנו והוא נשאר מיתר הרפאים מן הגבורים שהרג אמרפל וחביריו שנא' ויכו את רפאים וכו' וזה פסולת שלהם כפריצי זתים הפלטים מתוך הגפת שנא' ויבא הפליט זה עוג וכן הוא עושה אותו שירים שנאמ' נשאר מתוך הרפאים אלמא פריצי זתים הן (הזחים) [צריך לו' הזתים] שנשארים שלמים בבית הבד ע"כ לשון הרמב"ן] —

פרצד (פַּרְצִידָא מל"ע فرصيد גרעין (Kern בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) ומפרצידוהי עבדין משחא. פי' גרעינין וכל מינא [4] מזרע הארץ

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע בטעות דובר. [2]) גירסת רבינו היא כגי' כ"י ש"ס ובכל דפוסי' הישני' ובילק' תהלי' קמ"ד והוגה בש"ס בדפוסי' האחרונים עפ"י התוספ' ועיי' מהרש"א ובהפשב"ע שנעלם מעיניו גי' הישנה והרא"ש ושט"מ (בספר ברכה המשלשת) הביאו שתי הנוסחאות. [3]) בנו"ג קוראה וכ"ה בילק' אמור ר' תרכ"ד וילק' נחמי' ר' תתרס"ז· [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר מינה ובדפו"ו מעה.

ומזרע הפירות נקראת פרצידא. בריש תעניו' (ד'.) עורפילא אפי' לפרצידא דתותי קלא מהני פי' „הפרי שתחת האבן צומח וכן תלמיד חכם דומה לפרי שתחת האבן ששואב שאוב וכיון שצומח צומח בבת אחת"[1]. ובר"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד.) ונמלייה פרצידי[2] דרומנא סומקא. *[אחי"ה והוא מל"ע הנ"ל ועוד עיי"ע פרצן ופי' גרעין וכדאיתא בערוך ורש"י וכפי' רגמ"ה ור"ח לתעני'] —

☞ פרצד (= פַּרְצִידָא כמו פְּצִידָא בל"ס גבא ואפיק (Kanal, Wasserbehälter תרג' אפיקי מגינים (איוב מ"א, ז') גיותנות פרצידוהי. *[אחי"ה וכה"ג במתורגמן וכן פרצידי מים בתרג' תהלים מ"ב, ב' ובאיוב י"ד, י"א אבל בכ"י תרג' שם פצידיהון וכן בדפוסי' באיוב מ"א ז' פצידיא וכן הוא עיקר עיי"ע פצד והרי"ש באמצע נוספת היא] —

פַּרְצְטָק (= פְּרַסְתָּק נ"ל כמו פרסתק מל"פ پرستا עבד (Diener בב"ר פמ"א אם כן ילך ייביא פרצטקין — (א"ב בנוסהאות כתוב פרוסתיקין ופירש"י אסופים מן השוק). *[אחי"ה היה מוכרח לפרש כן כי הוא גרס וכדאי' לפנינו ילך ויביא שני פרסתקין מ ן ה ש ו ק ואולי הוא כדעת רימ"ז בט"ר ח"א 152 מל"י -παρασ (παράσιτος) τικός, Schmarotzer, אבל רבינו לא גרס מן השוק ונראה שהוא מל"פ ושעורו למה הדביק את לוט כדי לירשו ילך ויביא לו עבדים ויורישם. ועיי"ע פרסתיותהא. ובדפ"ר וויניצי' הגי' ילך ויביא מ' פרצטקין וכ"ה בדפ"א ארבעים אבל בכ"י ק"ט וה"ב לי' המספר כל עיקר וגי' פרוצטקין אי' ג"כ בב"ר כ"י פ א ר י ז] —

* פרצם עיי"ע פרסם.

פרצם (= פַּרְצוּמָא מין יין רע עיי' בפנים) בפ' המוכר פירות בגמ' מרתף של יין (ב"ב צ"ה סע"ב) מודה רב יהודה בפרצומא דמזבן אקרנתא. פי' יין דקא תני הכא הוא יין שהקרים בפרצומא שהוא כגון חומץ תקיף דאחמיץ בפורצנין שאינו נמכר אלא בחניות בני קרנות שהן יושבי כפרים כדאמרי' בכל דוכתא (ברכו' כ"ח: ב"ק פ"ב. סנה' ג'.) יושבי קרנות. *[אחי"ה וא"כ פרצומא או כדאי' לפנינו פורצמא יש לו שייכות עם פורצני וברשב"ם הובא גי' ר"ח פרצופא ובכ"י ש"ס ה' (ד"ס ב"ב צד קמ"ו:) הגי' רצופא ואולי הוא נכון מל"פ زشت רע ובזוי. ולדעת קצת פרצומא כמו פרזומא עיי"ע] —

פרצן (פּוּרְצְנָא מל"ס פרצן, פרצנתא גרעין כמו בל"ע פרציד (Kern בפ' כיצד מברכין בגמ' דסמוך שעל הפת (ברכו' ל"ח.) הא בדשושמי הא בדפורצני[3]. בר"ג דפ' ואלו עוברין (פסחי' מ"ב:) הא ב ד ר ו ו ק א[4]) הא בדפורצני פי'[5]) „נותנין מים על החרצנים ב' וג' ימים ואח"כ סוחטין אותן והיוצא מהן נקרא תמד דפורצני והנותן מים בשמרי יין ומסנן אותן היוצא מהן נקרא תמד דרווקא"[6]. בפ' ג' מינין אסורין בנזיר (נזיר ל"ט.) ר' יוסי אומ' כדי שלא תטעה בזוג של בהמה החיצון זוג והפנימי עינבל. גמר' (שם) א"ר יוסף כמאן מתרגמינן מפורצנין ועד עצורין כר' יוסי פי' זוג היינו עצורין דזהו החיצון שמעצרין אותו כר' יוסי ד מ ת נ י ת י ן[7]) ופורצני היינו הפנימי[8]) ה ג ר ג י ר[9]) היינו פרצידא. *[אחי"ה וכנ"ה רק בקבוץ בע"ז ל"ד: פורצני דארמאי, חולי' ק"י. במאי טוויתינהו בפורצני] —

פַּרְצוֹף (פַּרְצוֹפָא, פַּרְסוֹף מל"י πρόσωπον פנים וקדם (Gesicht, Vorderseite בר"ג דפ' עושין פסין (עירו' י"ח.) ויבן ה' אלהים את הצלע (בראשי' ב', כ"ב) חד אמר פרצוף פי' גוף — (א"ב פי' בל"י פני אדם). *[אחי"ה וזה לאות כי רבינו לא הבין ל"י על בוריה כי מלה מורגלת היא בל"י פנים וכן העתיקו ע' הזקנים תמיד פנים וקדם (דניאל ב', ט"ו; ו', כ"ו) ובענין דיו (בכ"י דו) פרצוף עיי"ע דיופרצוף (ח"ג, מ"ו) ומ"ש ושם פרצוף פנים ע"ש ומ"ש ועם הכנוי פרצופיה ב"מ פ"ו. ירוש' סנהד' פ"ד דכ"ב: שינה פרצופיהן. והקבוץ פרצופין עיי"ע דיופרצוף וש"נ. סנהדר' ק"ג: בתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף ארבעה פרצופים, ועוד פַּרְצוֹפוֹת ר"ה כ"ד: ע"ז י"ב. מ"ב: תוספת' סנהדר' פ"ח (בכ"י אירפ') תוספת' ע"ז פ"ה (ו') פ"ו (ז') תוספת' כלים ב"מ פ"א ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג פַּרְסוֹפוֹת ובכנוי פרצופותיהן תוספת' ברכות פ"ז (ו') בכ"י אירפ'

---

1) הועתק מפי' ר"ח בתעני' בש"ס ווילנא ע"ש. 2) וכ"ה ברש"י ובכ"י ש"ס אצל ד"ס ובנו"ג פרצידיא. 3) עיי"ע ששמי. 4) כ"ה נכון בדפו"ו בעי' רווק ג' וכ"ה בנוסחאותנו אבל בדפו"ו כאן ובשדפ"ע בע' רווק אי' בוי"ו אחד. 5) בכ"י ה"ב בט"ס בירוש'. 6) ע"כ הועתק מפי' ר"ח לפסחי' ע"ש. 7) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר דמתני' ובדפו"ו דמתני. 8) עיי"ע חרצן ועי' זג ומ"ש. 9) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע הגרגר.

ובנו"ג פרצופיהן וכהיפך בתוספ' סנהדרין פ"ח פרצופותיהן, וגי' בסמ"ך אי' ג"כ בע' דיופרצוף ע"ש] [1] —

פֶּרֶק (מל"מ נבנה מהפעל פָּרַק עיקר הוראתו שבירה והפרשת דבר trennen, absondern וא"כ פֶּרֶק Gelenk, Theil der Schrift, Kapitel) בר"ג דפ' יו"ט של ר"ה (ל"א רע"א) „בראשון מהו אומר [2] לה' הארץ ומלואו (תהלי' כ"ד, א') על שום שקנה שמים וארץ שנא' (בראשי' י"ד, י"ט) קונה שמים וארץ כי ביום הראשון נבראו והקנה אותם לו שנא' (תהלי' קט"ו, ט"ז) והארץ נתן לבני אדם והוא שליט בעולמו [3]) שנא' (תהלי' כ"ד א'; צ"ח, ז') תבל ויושבי בה. בשני אומר בעיר אלהינו הר קדשו (שם מ"ח, ב') על שום שחילק מעשיו כדכתיב (בראשי' א', ו') ויהי מבדיל בין מים למים כך חילק העולם ובחר בירושלים ונקראת עיר אלהינו. בשלישי אומר אלהים נצב בעדת אל (תהלי' פ"ב, א') על שם שגילה ארץ בחכמתו כדכתי' (בראשי' א' ט') ותראה היבשה והכינה לעדתו שקבלו משפטיו שנא' (ירמי' ל"ג, כ"ה) אם לא בריתי יומם ולילה וגו' רביעי חמישי וששי פשוטין הן הללו כולן על שם מעשיו של הקב"ה בשביעי מזמור שיר ליום השבת (תהלי' צ"ב) ליום שעתיד להיות כלו שבת כלומר חרבן אלף שנה שהוא יומו של הקב"ה ואח"כ תחיית המתים א"ר נחמיה מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו כלומר ו' ימים על שם מעשיו ויום ז' יום שכולו שבת אלא גם יום ז' על שם מעשיו הוכנה השירה [4]) וכך פי' מזמור שיר ליום השבת על שם ששבת כדכתיב (בראשי' ב', ג') ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת" [5]). בר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ו.) קידוש ידים ורגלים במקדש עד לפרק לחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק. פי' פרק מקשרי אצבעותיו זולתי הכף של יד והפרק הכף של יד והאצבעות מקצה [6]) הזרוע המחובר בכף היד והוא הנקרא הפרק כדתנן בכיצד צולין (פסחי' פ"ה:) אבר שיצא מקצתו חותך עד שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותך מקום הפרק של יד שהוא עד מקום המרפק כדתנן בערכין כפ' האומר משקלי עלי משקל ידי עלי (ערכי' י"ט.) ר' יהודה אומר ממלא חבית מים ומכניסו עד מרפקו ושוקל בשר חמור וגידים ועצמות ונותן לתוכה עד שתמלא והוא כלל היד מן האצבעות עד המרפק היא הנקראת יד. בפ' ב' בידים (מ"ג) הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק. פי' „מקום שתתרפק הזרוע מן היד" [7]). בפ' הזרוע (חולי' קל"ד:) איזהו הזרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד. פי' במקום שמפריקין הטבחין הרגל עד הכף הנקראת בלעז אספל"א [8]). בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ג.) בהמה בחייה פרוקי מפרקה. פי' זה שאנו רואים הירכות מחוברות והחלב בתוכן אחר שחיטת הבהמה נתחברו הירכות אבל בחייה פתוחות היו והחלב הזה מגולה היה וזהו תרבא דאקליבוסתא — (א"ב תרג' על צוארינו נרדפנו (איכה ה', ה') על פריקת צוארנא). בגמ' דפ' אין דורשין (חגיג' י"ג.) אבל מוסרין לו ראשי פרקים. פי' „פותחין לו ראשי דברים" [9]). שהגיעו לפרקן ולא הגיעו (שבת פ' רע"ב) כבר פי' בע' טפל (א'). *[אחי"ה וכנ"ה בספרא צו מלואים פרש' א' בהן (ויק' ח', כ"ג) זה פרק האמצעי והקבוץ פְּרָקִים והושאל גם לדבר שאינו בעל חיים דב"ר רפ"ג מנורה שעשויה פרקים פרקים פי' חוליות (כדאי' בביצי' כ"ב.), תוספ' כלים ב"מ רפ"ג מספרת של פרקים. ועוד נאמר פרק על חלוק פרשיות ועיי' ציוני' הנ"ל מר"ה וחגיגה וכן ברכו' י"ג. במשנה אלו הן בין הפרקים וכו' ע"ש וברש"י ומה שענינו פסק ענין וחתיכה וחלק מה מזמן עיי"ע הבא אח"ז ונאצל הכל מהוראת הפעל פָּרַק ידוע בל"מ ועיי"ע הבא] —

פֶּרֶק (מע' הקודם Zeitabschnitt, Abschnitt im Vortrag. פָּרַק trennen, sondern, ab- auf- lösen) אמוראי [10]) (שבת פ"ז סע"א) כבר פי' בע' אמר (ה') [11]). הא במותיב פרקי הא במקרי שמע כפ' בכל מערבין בגמ' מתנה (עירו' ל"ו:) פי' שיושב

---

[1]) ובערך מלין כ"י באוצר כ"י להי' האלבערשטאם כתב בעל המחבר וז"ל פרצוף כמדומה בעיני שמן השם נגזר ל"י שאומר לפנים פרוסופוס ומפני שלא נמצאת הכרת הצד"י בלשונם שנה אות הצר"י לאות סמ"ך בלשונם סיגמ"א וכו'.
[2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח ובנו"ג מה היו אומרים. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בעולם. [4]) כ"ה נכון מאוד בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר ;כ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע אלא ו' ימים על שם מעשיו ויום ז' על שום ששבת. [5]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בר"ה כש"ס ווילנא. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר מקנה ובדפו"ו מקנח ! [7]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 41. [8]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע אשפלא ובכ"י ק"ט אספלולא והנכון כגי' כ"י ה"ב והוא לאי"ט Bug, Schulter, spalla. [9]) הועתק מפי' ר"ח בחגיג'. [10]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע אימוראה ובע' אמר בדפ"ע אטוראה. [11]) עיי"ע בח"א, קכ"ז ובהערות 6. 5.

וקובע פרק ומלמד תורה כך שנינו בא חכם מן מזרח עירובו למזרח שרוצה ללמוד ממנו במקרי שמע שאין ממנו הנאה שיש אצלן הרבה[1] כמותו שמקרין שמע אלא שהוא מבקש מהן ממון שיתנו לו ורגיל לבוא אצלן ולתבוע ממון לכן בורח ממנו[2]. ירושלמי (עירו׳ פ״ג דכ״א:) מאן דאמר[3] במזרח באילין חכימיא מאן דאמר במערב ברגיל. מזבלין ומפרקין (שביעי׳ פ״ב מ״ב) ככר פי׳ בע׳ זבל. פ״א משברין התלמין[4]. בפ׳ ב׳ בעוקצין (מ״ה) התחיל לפרק אוכל התחיל לפרק באגוזין. פי׳ לפרק כמו לפרש האגוזין יש להם ב׳ קליפות זו ע״ג זו וכשעושין אותם חמרים מפרקין מהן קליפה החיצונה[5]. בסוף שבת בגמ׳ ושוין שבוחשין (שבת קנ״ו.) מהו לפרק א״ל[6]) מותר פי׳ ליקח מלפני בהמה זו ולהניח לפני בהמה אחרת[7]. פ״א לפרק טעינה בשבת כגון (עיי׳ סנהד׳ קי״א:) מפרק עול שמים. פ״א לפרק להתיר פקיעים[8]) חולב חייב משום מפרק בס״ג דפ׳ המצניע (שבת צ״ה.). אבא שאול אומר נוהגין היינו שיונקין מבהמה טהורה ביו״ט וכו׳ עד לא צריכא דאיכא צערא וסבר מפרק כלאחר יד הוא שבת דאיסור סקילה גזרו ביה רבנן יו״ט דאיסור לאו לא גזרו ביה רבנן. ביבמות בס״ג דפ׳ חרש (קי״ר.) ובפ׳ אעפ״י בגמ׳ מינקת (כתובו׳ ס׳.) תניא ר׳ מרינוס אמר גונח יונק חלב בשבת מ״ט מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזרו רבנן. *[אחי״ה הטעם למה הסמיך רבינו זה דשבת צ״ה. להענין דיבמות וכתובות הוברר מפי׳ ר״ח בשבת (ש״ס ווילנא צד צ״ו ע״ב ע״ש) כי האריך והביא ג״כ שני ציונים. האחרונים לביאור זה דשבת ובעל לימוד ערך לשבת צ״ה. כיון לאמת עיי׳ מ״ש בשם תשובת הגאונים. ודע שזה הערך נכלל בכ״י ק״ט עם הע׳ הקודם והדין עמו כי משפט אחד לשני הערכים ופי׳ פֶּרֶק פסק זמן או פסק לימוד ד״מ ר״ה ל״ה. ברכות . . . של פרקים ופירש״י מועדות. תעני׳ כ״ו. בשלשה פרקים בשנה וכו׳. פסחים קי״ז. נביאים שביניהם תיקנו להם לישראל (את ההלל) שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק. ועוד פי׳ פרק חיתוך איזה זמן מזמנו של אדם ועיי״ע פרק ד׳. וחיתוך ופרשת לימוד בלא״ר פירקא (Vortrag) וזהו פרק אמוראי או יותר טוב כגי׳ כ״י ש״ס פירקא דאמוראי (שבת ס״ז.). פסחי׳ קי״ז. ריש פירקא . . סוף פירקא. ירוש׳ כתובו׳ רפ״ז דל״א: ראשה דפירקא, קידוש׳ ל״א. דריש בפירקא. שם ע״א. ופסחי׳ נ׳. למדרשיה בפירקא. פסחים ק׳. אנא אקלעי לפירקיה דר׳ פנחס. ירו׳ נדרי׳ רפ״ח ד״מ ע״ד עד דחסל פירקי וכו׳, תוספת׳ ב״ק פ״ז הולך ושונה פירקו. הקבוץ פִּירְקֵי כתובו׳ ס״ב. עיי״ע טייל ב׳. והפעל ענין שבירה ופסיקה והפרשת דבר מדבר ומזה בפיעל עוקצי׳ שביעי׳ הנ״ל ושבת צ״ה. וכתובו׳ ויבמו׳ הנ״ל. ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ סע״ב מפרקין את המנעל מעל גבי האימום, ירוש׳ ע״ז פ״ג דמ״ג: מפרק את פצימיו. ירו׳ יומא פ״א דל״ח ע״ג היה משה מושח את המשכן ומעמידו ומפרקו . . וביום השמיני העמידו ולא פירקו ועיי׳ ספרא צו מילואי׳ ס׳ פרש׳ א׳. ועוד פירושו הוציאו מחוליות ונאצל מהשם פֶּרֶק היינו קשרי האברים (עיי״ע פרק א׳) וכן בנפעל ובנתפעל שבת קמ״ז. קמ״ח. מי שנפרקו ידו ורגלו וכו׳, בכורו׳ ו׳: איבריה מתפרקין הימנה וכו׳, ירו׳ יומא פ״א דל״ח ע״ג נמשך נתפרק, שבת קכ״ב: ירוש׳ שבת רפי״ז דט״ז. שנתפרקו בשבת, תוספת׳ כלי׳ ב״מ רפ״ג נתפרקה[9]). יומא ע״ב. מתפרקין ואינן נשמטין. פַּעַל חולי׳ צ״ג. פרוקי מיפרקא. ובמובן של פעל עומד ב״מ פ״ו. פרק אשיתא פי׳ החומה יצאה מחבור חלקיה היינו נפלה. ועוד פי׳ פָּרַק כל״מ התיר אגודות הפכו טען שבת פ״ח. טענו . . פרקו, ירו׳ ב״ק פ״ג ד״ג ע״ד אחד פָּרוּק ואחד טעון, שהש״ר פ׳ שחורה אני טוענת ופורקת. ועוד עיי׳ ב״מ ל״ב. והלאה, שבת ל״ח. ושם: ירוש׳ שביעי׳ רפ״ג דל״ד רע״ג (ושם יפרוק וגם באפעל יפריק וכ״ה בתוספת׳ ברכו׳ פ״ב ע״ש). בינוני פעול ב״מ ל״ג רע״א מפוֹרָק ובהשאיל׳ ב״ר פל״ו בנתפעל: נתפרק יינו מעליו וכו׳. ובחבור עם עול כל״מ עיי׳ סנה׳ קי״א. תוספ׳ סוט׳ רפי״ד ותוספ׳ סוט׳ ב״ק פ״ז. — ועוד ענין תשובה על השאלה בפעל מפרק כלו׳ התיר אגודות הקושיות ופשר הכבדות והרבה בש״ס הוא מותיב לה והוא מפרק לה שבת קמ״ה. ב״מ פ״ד סע״א ומפרקינא

---

[1]) בכ״י ק״ט וה״ב אבל בדפ״ע בכמה. [2]) ובפי׳ ר״ח בעירו׳ אי׳ במותיב פירקיה פי׳ דרשן הוא בא לשמוע דברי תורה והא דקתני ר׳ יצחק בא חכם למזרח עירובו למערב במקרי שמע חזן שמתרחק ממנו מפני שאין צריך לו ומפרש כך בתלמוד א״י וכו׳ (עיי״ע טקסיוטי ועי׳ פרהגבן). ואח״כ הביא ר״ח סוף פסקא דירו׳ כבערוך. [3]) בנו״ג דמר. [4]) ובעי׳ זבל הביא פי׳ הירושלמי ע״ש. [5]) הועתק מפי׳ רה״ג בסר״ט 44 ושם מבואר יותר. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס [7]) וכפי׳ רש״י ותוספו׳ השיגו על זה הפי׳ ע״ש. [8]) ובפי׳ ר״ח כתב ראיתי בין הגאונים חילוקים בפירושם. [9]) כ״ה בכ״י אירפ׳ ובנו״ג נחלקה.

ליה כ"ד פירוקי וכו' ע"ז נ': עיי"ע נגר, ירו' תעני' פ"ב דס"ו. ידע פרקי גרמה. והשם המופשט פֵּירוּק הפכו עמידה במד"ר פ"ד פירוקן בשעת מסעות כעמידתן בשעת חניית המסעות, והקבוץ ירו' יומ' פ"א דל"ח סע"ב ורע"ג שבע עמידות וששה פירוקין, ושם: שלשה עשרה פירוקין. ועוד פְּרִיקָה הפכה תלישה שבת ע"ג: והפכה טעינה ב"מ ל"א. ל"ב. ומה שפי' פֵּירוּקָא תירוץ של קושיא עיי' ב"ק קי"ז. האי קושיא והאי קושיא והאי פירוקא והאי פירוקא. ע"ז ל'. פירוקא לסכנתא עיי' פירש"י. והקבוץ פֵּירוּקֵי ב"מ פ"ד. הוריו' י"ג:] —

פרק (= פְּרְקוֹן פי' הצלה מל"מ עיי' בפנים Aus-lösung, Loskaufung) בפ' נערה שנתפתתה (כתובו' מ"ו:) חייב במזונותיה ובפרקונה. גמר' (שם מ"ז:) תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה דהא שכיח תדיר והא שכיח תדיר ופרקונה תחת פירותיה פי' פירות קרקעותיה. דהא לא שכיח והא לא שכיח וקבורתה תחת כתובתה דהא שכיחי פעם אחת — (א"ב לשון פסוק זה (תהלים קל"ו, כ"ד) ויפרקנו מצרינו). *[אחי"ה ונבנה מפעל פרק וכ"ה בל"ס פי' גאל והשם פּוּרְקָנָא והרבה בתרג' להעתקת ישועה והצלה ופדיון עיי' המתורגמן ובתר"י פְּרְקוֹנָא תר"י לבמד' ג', נ"א; י"ח, ט"ז והקבוץ תר"י לבמד' ג'. מ"ו. מ"ח. מ"ט ולנקבה פּוּרְקָנוּתָא תרג' לתהלי' כ"ח, ח'; מ"ד, ה' והתואר פָּרוֹקָא וכ"ה בל"ס ובתר"י להעתקת הגאל רות ד', ג'. ו'. ח' ובכנוי פרוֹקָן תר"י לשמות ט"ו, י"ח, פרוקהון למשלי כ"ג, י"א. בויק"ר ס"פ ל"ב נדרש גלה (זכרי' ד', ב') פרוקא וכ"ה בשהש"ר פ' כלך יפה וקהל"ר פ' ושבתי. איכ"ר פ' על אלה אתיליד פרוקיהון דיהודאי, והקבוץ פָּרוֹקִין תר"י בראשי' מ"ט, י"ח; נ', כ"ה] —

פֶּרֶק (מע' פרק ב' Zeitabschnitt, Periode) בר"ג דפ' סדר תעניו' כיצד (ט"ז:) זקן ופרקו נאה אמר אביי שלא יצא ע ל י ו [1]) שם רע בילדותו. *[אחי"ה ובתוספת' חגיגה פ"ב הגי' ופרקו טוב כלומר זמן בחרותו היה הגון. שבת קכ"ט: עיי"ע פרס ו'. שקלי' פ"ג מ"א עיי"ע פרס א'. ירוש' יבמו' פי"ג די"ג ע"ד עד שתגדיל ותגיע לפרק. כתובו' נ"ט: סמוך לפרקה. תוספת' ר"ה פ"א פרק שעורים . . פרק חטים . . פרק גשמים, תוספת יבמו' ספ"ו עד שתגיעה לפירקה . . עד שיגיעו לפרקן, שבת פ': פסחי' מ"ג רע"א מ"ק ט': הגיעו לפירקן, ירו' שקלי' רפ"ג דמ"ז: פירקי לידה. אל תחלל (ויקרא י"ט, כ') תרג' סמוך לפירקיהן (עיי' סנהד' ע"ו.) שהש"ר פ' מי זאת פרקי תורה . . . פרקי מלכות] —

* פְּרָק אוֹנְסִין (שם מקום אולי Proconnesus) אסת"ר פ' חור עמודים של שיש מפרק אונסין עיי' מ"ש ה' נייבויער גיאגראפיא 396.

פַּרְקֵד (נ"ל מל' צענד כמו שכתבתי בע' אפרקד פי' על גבו rücklings, auf dem Rücken) בר"ג דפ' היה קורא (ברכו' י"ג:) ובר"ג דפ' כל היד (נדה י"ד.) פרקדן לא יקרא קריאת שמע פי' „השוכב על שדרו ופניו כלפי מעלה וכן פי' רב האי ז"ל וי"מ הישן על פניו משום דאתי לאיחמומי ובנדה מפורש שגזירות חימום הוא ודייקי אפורקדן אפוי בקידה" [2]). ורבי משה בר יעקב [3]) בר משה בר אבון מן נרבונא היה מפרש אפוריא ק ד ן [4]). בפ' שתי הלחם בגמ' השלחן (מנחו' צ"ו:) ולמאן דאמר מסגרתו למעלה הוה פרקודי הות מפרקדא. *[אחי"ה בדפ"ר פרקודי הוה מפרקדא וצ"ל מיפרקדא וכדאי' ברש"י ובפי' רגמ"ה ופי' מוטה לחוץ השלחן ע"כ ועיי' ג"כ ברש"י. ודע כי לפי פי' רבי משה מן נרבונא אפוריא קדן (= כמו קדל) משמע ששכב על קדל וכמו שפי' המהרש"א בנדה קדן כמו קדל ע"ש ולא הוצרכנו לדחוקים האלה אם נפרש פרקד מל"צ כאמור בע' אפרקד ע"ש. והפעל מנחו' הנ"ל ובאתפעל בתר"י א' בראשית מ"ט, י"ז רכביה מתפרקיד לאחוריה] —

פַּרְקֵד (נ"ל מל"פ פֿרזיגן ענין חבור וזיווג sich anschliessen, begatten) בב"ר פ' מ"ו (מ"ה) יונתי בחגוי הסלע למה עקרתי אתכם בשביל הראיני את מראיך ר' עזריה משום ר' חנינא אמר כדי שתהיינה מתפרקדות על בעליהן בנוייהן — (א"ב בנוסחאות כתוב מתדפקות וכמד' חזית שלא יהו מתרפקות). *[אחי"ה לכאורה נראה גי' מדר' שהש"ר שלא יהו מתרפקות עדיפה מגי' ב"ר אם המלה היא ל"מ מן מתרפקת על דודה עיי' פי'

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח ובנו"ג לו. [2]) ע"כ הוא מפי' ר"ח הובא באו"ז הל' ק"ש סי' ל"ו שהביא בשם רבותי הגאוני' וסיים בזה"ל ומראין הדברים האמורים בנדה שהוא כן וכו' ע"ש וא"כ מה שרציתי להגיה בע' אפרקד בדברי התוספו' במקום ר"ח מלת ערוך אינו מוכרח כי התוספו' כיונו לר"ח שהביא ראיה ליש מפרשים ודו"ק. [3]) בכ"י ק"ט עקיבא וט"ס הוא ועיי"ע דד א' ומבוא צד XV. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קדי.

מהרז״ו בב״ר אבל לפע״ד גי׳ רבינו עיקרית מל״פ הנ״ל ואז גי׳ ב״ר נכונה ושעור המאמר האמהות היו עקרות כדי שתהיינה מזווגין ומחוברין עם בעליהן בנויהן, וממה שלא פי׳ רבינו את המלה נראה שגזרה מע׳ הקודם ואז השעור כדי שיהו הופכות פניהן לבעליהן וכפי׳ רמ״ל — ובילק׳ שה״ש ר׳ תתקפ״ו הגי׳ מתפרקות. — שהש״ר פ׳ מי זאת פרקדן צ״ל פקרין עיי״ע] —

פרקדל (כמו פּוּרְדָּל, בורדל מל״י βουρδουλισμός (Stockstreich ירוש׳ בסוף פ׳ היה קורא (פ״ב ד״ה ע״ג) פגע ביה חד ליצן ויהיב ליה חד פרקדל זהו פרגל שפי׳ במקומו. *[אחי״ה עיי״ע פרגל אבל נראה שהוא כמו ברדל (ח״ב, קפ״ה) ובפי׳ מהרש״ם פי׳ פרק קדל] —

פַּרְקְדָן והטופח (כלאי׳ פ״א, מ״א ירו׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז.) עיי׳ בע׳ פול — (א״ב פי׳ ארקדן (?) בל״י מין כמו טופח עגול וקטן מכרשינים). *[אחי״ה ועיי״ע טפח (ח״ד׳ ס״א:) וע׳ פול ומ״ש] —

פרקדם אכל פרקדם אחד ומילא חיקה פורקדוסין (פסיקת׳ דר״כ צד ק״ד:) ס״א פקרם וכבר כתבנוהו[1]) במקומו — (א״ב לא פירשו). *[אחי״ה לפי גי׳ המעולה של כ״י הנ״ל עולה יפה ורבינו כיון על פקרם ג׳ ע״ש ומ״ש] —

☞ פרוקטו (לדעת ר״ב מל״י τροπικὸς (κύκλος) (Wendekreis ירו׳ דע״ז פ״ק (דל״ט ע״ג) א״ר יוחנן פרוקטו ראשה של תקופה נ״ל שיש לגרוס טרופיקי פי׳ בל״י ורו׳ ראש מזל גדי אשר בהגיע השמש שם סובב לצד צפון בתקופת טבת.

פרקטן (אולי מל״פ فركند (Rinne, Kanal עשיתי לי ברכות מים (קהלת ב׳, ו׳) תרג׳ פרקטנין דמיא. *[אחי״ה וכ״ה בתרג׳ שה״ש ז׳, ה׳; תר״י לבראשי׳ י״ד, ג׳; לבמד׳ כ״א, ל״ד והקבוץ פרקטוֹנֵי דנהרא תר״י א׳ לבמ׳ כ״ד, ו׳] —

פְּרַקְלָה (נ״ל כמו פרגל φράγελλιον (Peitsche בפסיק׳ דשובה (פסיקת׳ דר״ב צד קנ״ט:) ואח״כ הוא נותן לה פרקולה תאשם שומרון כי מרתה באלהיה (הושע י״ד, א׳) פי׳ פדיון. *[אחי״ה נראה שרבינו חשב פרקול כמו פרקון ולכן פי׳ פדיון והנכון שהוא ענין הלקאה וכן מוכח מהענין בפסיק׳ שם ואח״כ הוא נותן פרקולה ואח״כ הוא יוצא ליהרג וכו׳ ושם בפסיקת׳ (קנ״ט.) לפי כ״י א״פ וכרמולי ופ׳ הודה הוא נוטל פרקולה אבל הקב״ה אינו כן עד שלא הודה הוא נוטל פרקולה וכ״ה בילק׳ תהלי׳ ר׳ תתנ״ד וילק׳ משלי ר׳ תתקס״א והח׳ רש״ב הגיה בחנם ספקולה] —

☞ פְּרוּקְלָא (שם הפרסי Perikles מהתואר περικλεής (der Weitberühmte ירוש׳ דסנה׳ פ׳ דיני ממונות (פ״ג דכ״א:) כד על[2]) פרוקלא בצפורי פי׳ שם שר צבא רומי הנקרא פרוקלוס ובמשנת כל הצלמים דע״ז (מ״ד:) שאל פרוקלוס.

פרקלט (= פְּרַקְלִיט[5]) בל״י Anwalt, παράκλητος (Sachwalter בפ׳ בן זומ׳ (פ״ד מי״א) העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד. בפ׳ במה מדליקין (שבת ל״ב.) אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול. בר״ג דזבחי׳ (ז׳:)[4]) למה חטאת באה בפני עולה לפרקליט שנכנס לרצות רצה הפרקליט ונכנס דורון. בפ׳ השותפין בגמ׳ כמה יהא (ב״ב י׳.) כל צדקה וחסד שישראל עושין בעוה״ז שלום גדול ופרקליטין גדולים[5]) בין ישראל לאביהן שבשמים. מליצי ריעי (איוב ט״ז, כ׳) תרג׳ פרקליטיי חביריי — (א״ב פי׳ בל״י מליץ מלמד זכות). *[אחי״ה וז״ל בעל המחבר ערך מלין כ״י (באוצר כתב יד האלבערשטאם) והאמת שהוראתה בל״י על המליץ והמלה מורכבת מן פרא שהוא לשון קריבה אל הדבר וקליטוס שהוא לשון קריאה ופי׳ המלה אדווקאט״ו advocato וכו׳. וכנ״ה בירוש׳ ברכות פ״ד ד״ז: שנים ליום (במד׳ כ״ח, ג׳) שני פרקליטין ליום, ירו׳ תענית רפ״א דס״ג ע״ג לפיכך הן באין פרקליטין למים. ובל״ם פרקליטא וכ״ה בתרג׳ איוב ל״ג, כ״ג חד פרקליטא] —

פרקלמן (= פְּרַקְלִימִין מל״י παρακαλύμμα (Binden בסנדל פכ״ו בכלים (מ״ג) והפרקלימין טהורין פי׳ דבר שמחתל בו פדחתו ויש שגורסין פרלימנין — (א״ב פי׳ בל״י מכסה וכל דבר עשוי להגן). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י הנ״ל ובר״ש הגי׳ פרקנימין ובפי׳ הרמב״ם השוהו לע׳ הבא אח״ז וכן בערוך הקצר שנ״ב ובערוך הגדול כמו כן] —

---

1) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע פירשנוהו. 2) בנו״ג עאל. 3) וכ״ה בכ״י ק״ט וה״ב. 4) וכ״ה בספרא תזריע פרש׳ ג׳ פרק ג׳ ובתוספ׳ ריש פרה. 5) בתוספת׳ פיאה ספ״ד פרקליט גדול.

פרקלן (= פרקלין לדעת רבינו מע' הקודם eine Art Handschuh, Lederbezug) בשלשה תריסין בפ' כ"ד בכלי' (מ' ט"ו) ג' פרקלינין הן של צדי חיה ועוף טמאין מדרס של חגבין טמא מת של קייצין טהור מכלום. פי' „כלי עור העשוי כצורת יד אדם ומשימו בידו ותופש העוף ששמו באז [1]) ובלעז אסטורי [2]) ובו יוצאין לצוד חיה ועוף של חגבין לתפוש חגבין, של קייצין ללקט הקוצין" [3]). פרקלימנין ופרקלנין נראה שענין אחד יש להן. *[אחי"ה וגי' פרקלנין אי' ג"כ בתוספת' כלי' ב"ב ספ"ב בכ"י אירפ' ובנו"ג פרגלינין] —

פְּרְקָלוֹס (כמו פרוקלא ע"ש) בן פלסלוס בפ' כל הצלמין (ע"ז מ"ד:). *[אחי"ה וכה"ג פרקלוס בן פלוסלוס בירוש' ובריי"ף דפ' קושט' ומלת פלוסלוס היא גם ברא"ש דפו"ו ומלת פרקלוס היא גם ברש"י בדפ' פיז' ויתר השנויים עיי' ד"ס בע"ז והוא אחד עם פרוקלא] —

פְּרַקְמַטְיָא (כמו פרגמטיא ע"ש) בר"ג דמגלה (ו'.) אינו מועיל פרקמטיא שלו כלום. בר"ג דמפנין (שבת קכ"ז:) שמא פרקמטיא נזדמן לו זהו פרגמטיא שכתבנו במקומו. *[אחיה בכמה מקומות שהביא רבינו בע' פרגמטיא הנוסח בגימ"ל אי' לפנינו בקו"ף ע"ש וכנ"ה בקו"ף כתובו' קי"א: וש"נ, קידושי' ל"א. ב"ב צ"א. ירוש' סנהד' ספ"י דכ"ט ע"ד, תוספת' כתובו' פ"י ולנקבה פרקמטיתא מל"י πραγματική בעלת סחורה Geschäftsfrau תרג' הכנענית (דה"י ב' ב', ג') בת שוע פרקמטיתא]—

* פְּרְקוֹן, פְּרְקוֹנָא עיי"ע פרק ג'.

* פרקונים עי"ע פרכוטס ומ"ש.

* פרקסים (פי' כמו פרקוס, פרכוס Ausputz) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד משום פרקסים. עיי"ע פרקס.

☞ פְּרוֹקַסְטוֹרִין (Steuerbeamter, proquaestor) מדר' תהלי' מזמור שמעה ה' צדק (ריש מזמור י"ז) אם משלה להם פרוקסטרין למדינה שיגבו מהם פי' בל"ר ממונים לגבות המס. *[אחי"ה כיון לל"ר הנ"ל ובנו"ג פרוסטקוסרין אולי הוא משובש מן פרוסקוטרין מל"ר persecutor הרודף לגבות המס] —

פרקסין (= פִּקְרְסִין כמו אפיקרסין עיי"ע ח"א, רל"ד) למלך שהיה לו פרקסין הרבה (פסיקת' דר"ב צד ט"ו:) ס"א פקריסין וכבר כתבנוהו במקומו — (א"ב פי' בל"ר לבושים מרוקמים). *[אחי"ה אולי כיון ר"ב לל"ר picturatus כמו פקטרסין (עיי' מ"ש ה' אייזלער בט"ר ח"א, פ"ד) והנכון שהוא כמו אפקרסין ועיקר הגי' פקרס] —

פְּרָקוֹפֵי (מל"י προκοπή Fortgang, Zunahme Gedeihen) בב"ר פי"ב (ספי"ב) הארץ עשת צביוני תחלה הריני [4]) נותן לה פרוקופי שלא תזוז ממנה לעולם הה"ד (תהלי' ק"ד, ה') יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד. ובפ' מ"ט (מ"ח) אמר המלך כל מי שתופשו הריני נותן לו פרוקופי [5]) והיה מתפחד איזה פרקופי נותן לו ובפרש' צ"א (פ"צ) על פיך ישק כל עמי: שלא יהא אדם נוטל פרוקופי חוץ ממך ובסוף פ' צ"ו (?) [6]) התחיל מחלק להן פרוקופאות [7]). בויק"ר זאת תהיה בס"פ וזכור (ספי"ח) בו"ד נותן פרוקופי והקב"ה נותן פרוקופי הה"ד (במדבר א', ב') שאו את ראש. בילמדנו בציצית (תנחומ' שלח לי' ולי' בתנחומ' הישן) עושה מהן דוכסין ואפרכין ונותן להן פרוקופי. סיפר לנו ר' דניאל זצ"ל ששאל לדיין אחד פילוסופו גרמטיקו מהו פרוקופי השיבו כבוד הוא בלשון גרמטיקא [8]) — (א"ב פי' בל"י גדולה וכבוד). *[אחי"ה וז"ל בעל כ"י ערך מלין (שבאוצר כ"י החי' ה"ב) ויגעתי ומצאתי בל"י ושמושה במלה אחת דומה לה בל' הלאטינית

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפ"ע ווניצי' בקוים כאלו היה לאי"ט והנכון שהוא ל"ע ופי' עיי"ע באזיאר ובקצת כ"י ערוך בט"ס כאז, כאו, כאן וצ"ל באז ובפי' רה"ג בט"ס באו. [2]) בלאי"ט Taubenfalke, astore. [3]) עיי' פי' רה"ג ושם הסיום וי"מ שהם חבלים ורשתות שהן לצוד וכו'. [4]) בנו"ג הרי אני. [5]) בנו"ג פרוקופי. [6]) נ"ל שצ"ל צ"ט והוא פי' צ"ח שלי' לפנינו בדפוסי' כי אם בשטה חדשה נדפס בב"ר דפ' ווילנא מספר משפטי שבועו' לרה"ג ולפני הקדמונים היתה השטה החדשה בתוך ב"ר פצ"ח וגם המיוחס לרש"י מפרש את המאמרים הכתובים בשטה חדשה כאילו היה כתובים לפניו בפצ"ח עיי' הערות ותקונים להי' רש"ב למדי' תנחומ' הישן ויחי סי' ט'. אבל מ"ש ובן הערוך ע' פרקופי הביא בשם ב"ר פצ"ז בוונתו לפצ"ח כי הערוך מציין הפרשיות מב"ר עם פרש' אחת מוקדמת ע"ב לא דייק כהוגן כי אדרכה רבינו מונה פרשה אחת יותר מחשבון של פרשיות שלנו עיי' מה שכתבתי בהשחר שנה י' ומאמר משפט לעשוקים, וגם בבל דפ"ע וכ"י אי' בע' פרקופי פצ"ו ובודאי צ"ל פצ"ט והוא פרש' צ"ח ועוד עיי"ע שלש. [7]) בב"ר פצ"ח בשטה חדשה אי' כגי' רבינו ובמיוחס לרש"י פרוקיפאות ופי' מתנה וכ"ה בתנחו' הישן ויחי סי' י' פרוקפאות פי' מתנות וגליון הוא ובא לפנים ולי' בכ"י רו' רח"ם ופי' עיי' רש"ב שם. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר בלעז גרמטיקא ובשדפ"ע בלשון גרמטיקו ועיי' מ"ש במבוא ח"א צד X.

הוא שאו' פרופיציאו [1]) עיקרה על התמדת הפעולה עם הדריכה אל השלמות בדבר האמנם תבוא הוראתה לפעמים אל ההטבה אל הזולת וכן היא מלת פרקופי בל"י תורה לפעמים על ההצלחה וההטבה וכו'. וכנים דבריו ומ"ש המיוחס לרש"י מתנה (עיי' הערה 7) כיון לל"י περικοπή Auf-wand, Pracht. וכנ"ה פרוקופי בפסיקת' רבתי פ"ח רבון העולם הרי כל הפרוקופי שלנו . . . והיכן הוא הבטחת נביאים וכו', ושם פי"ב אמר מה פרוקופי אשאל מן המלך, שם הכבוד והפרוקופי טפלים לו. והקבוץ שם פמ"ג אמרו רבותינו נתגדלו בעוה"ז פרוקופאות וברות רבה פ' שבנה: והייתי סבור שתתן לי פרופקפיא וצ"ל פְּרוֹקָפַּיָא ובילק' תהלי' תתמ"ז נתן לו המלך פרוסקופי צ"ל פרוקופי וכ"ה לנכון בשו"ט מזמור צ"ג] —

פרר (= פֵּרוּר, פֵּירוּר Brotkrumen מפעל פָּרַר zerbröckeln) ירוש' בס"ג דפ' כיצד מברכין (ספ"ו ד"י ע"ד) פיתא ופרור אומר על הפרור במקום שהן עושין את הפרור עיקר. *[אחי"ה בנו"ג פירור ופי' מאכל שעושין מפירורין, ורגיל הקבוץ עיי' במנחות ע"ה: פתות (ויק' ב', ו') יכול לשנים ת"ל פתים אי פתים יכול יעשנה פירורין וכו', שבת קמ"ג, פירורין פחות מכזית, ברכו' נ"ב: פירורין שאין בהן כזית ושם ל"ז: אי' פרורין, ירו' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד ולא פירורין אינון, ירו' מ"ק פ"ב דפ"א: מלקט פירורין ואכל. תוספ' בְרכו' פ"ו (ה') פרורין, תוספת' דמאי פ"ה שחק את הפת ועשאו פירורין, וכן ענין פֵּרוּרָא שבע' הבא אח"ז. והשם המופשט פֵּירוּר das Zerbröckeln פסחים כ"ח, והפעל ממנו שם י': לפרר, שם כ"א. מפרר ירוש' פסחי' רפ"ב דכ"ח ע"ג מכיון שפיררו בטל, תוספת' שביעי' ספ"ד מפררין, אתפעל פסחי' ע"ד: בסמידא דמיפרר. תרג' והתפרדו (תהלי' כ"ב, ט"ו) בכ"י (אצל לעווי) ואתפררן. והתואר במקום השם פָּרוֹר פי' כף גדולה שמפרר המאכל פסחי' ל': ביצ' י"ד. תוספת' ביצ' פ"א עץ פרור עיי"ע עץ]—

פֵּרוּרָא (מענין הראשון Kleister aus zusammen-gerührten Krumen) בר"ג דפ' ואלו עוברין (פסחי' מ"ב:) וקולן של סופרים הכא תרגומא פרורא [2]) דאושכפי ואמאי קרי ליה קולן של סופרין דסופרין נמי מדבקין בו ניירותיהן.

* פרורא, פרורי (שם אמורא דא"י) ירו' פיאה פ"ז ד"כ רע"ב ר' אמר לרב פרורי, ירוש' ב"ב פ"ט די"ז, ר' פרירא אוקר לר' יהודה נשייא.

פָּרִישׁ (Quitte) בריש כלאי' (פ"א, מ"ד) ובאילן האגסין והקרוסטומילין והפרישין והעוזררין [3]) אינן כלאים זה בזה. בריש מעשרות (פ"א מ"ג) האגסין והקרוסטומילין הפרישין והעזררין [4]). בר"ג דפ' חבית (שבת קמ"ד:) סוחטין בפגעין [5]) ובפרישין ובעזררין. בר"ג דפ' לולב הגזול (סוכ' ל"א.) לא מצא אתרוג לא יביא לא רימון ולא פריש. בירו' בריש כלאי' (פ"א דכ"ז.) ובריש מעשרות (ירוש' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד) פרישין א"ר יונה [6]) איספרגלין ולמה נקרא שמן פרישין שאין לך מין אילן פריש לקדירה אלא זה כלבד. בן סירא קראן ספרגלין ובל' ישמעאל ספרגל — (א"ב פי' בל"ר פרי ועץ ידוע והוא מין תפוח אצל עוקצו חד והולך ומתעבה והעוזרד [צ"ל והעזרר] הנקרא כן בל' ישמעאל הוא פרי כמו פריש אשר בל' ישמעאל נקרא אגאץ אבל האגס נקרא בשם זה בל' ישמעאל והוא פרי מלא מיץ ובתוכו גרעין כמו שקד קטן והקרוסטומלין נקראין *בל' יון כרסומלין [7]) פי' פרי של זהב והוא הנקרא בל' ישמעאל ברקוק [8]) וצורתו כמו אגס ולכן חלקו אם הם כלאים ואם יהיו פירות אילו כדברי המפרשים בודאי כלאים הם ואל תתמה על דברי ר' יוסי [צ"ל ר' יונה] שאומר איספרגלין אשר בל' ישמעאל קורין כן לחבושין כי אולי בזמנו היו קוראים כן במקום ר' יוסי [יונה] לפי הנקרא בל' ישמעאל היום אגאץ כי שמות הפירות משתנים מלשון ללשון במקומות ובזמנים נפרדים ואיני כמקיים דברים אלו אלא דברי סברא הם וה' ינקנו משגיאות). *[אחי"ה אבל בכ"ז כשגגה יוצא מלפני השליט בלשונות כי פריש איננו ל"ר pirus אבל הוא מין חבושים ובלש' ישמעאל ספרגל سفرجل Quitte וכפי' רבינו ורה"ג לעוקצי' פ"א, מ"ו ועיי"ע אספרגל וע' חבש ומ"ש. ובאו"ז הל' שבת סי' נ"ח כרישין צ"ל פרישין ועיי' מ"ש ה' לעף פפלנ"צ 144 ולרוב אי' בקבוץ הפרישין אבל גם ביחיד פריש סוכה הנ"ל ותוספת' סוכה ספ"ב לא יטול בידו פריש. והדרש פריש לקדירה

---

[1]) proficio. [2]) וגי' רש"י פירורא. [3]) כ"ה בדפ"ר והעזררין ובדפ"ע וכ"י ק"ט וה"ב והעזרדין והעוזרדין ועיי"ע. [4]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע ובנוסח' והעוזרדין. [5]) בדפ' הישנים בפיגעין עיי"ע. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בשדפ"ע א"ר יוסי ועיי"ע אספרגלין ומ"ש. [7]) χρυσομήλον. [8]) برقوق.

אגדה בעלמא הוא אבל על כל פנים מוכח שאינם נאכלים חי כדרך חבושין כידוע] —

פָּרָשׁ (מל"מ ובלא"ר וסורי פָּרָשָׁא Reiter) בפ' ח' שרצים בגמ' אבוב רואה (שבת ק"ט סע"ב) אידמי ליה כפרשא אוכליה כשותא במילחא. בס"ג דיבמות (קכ"א:) חבל[1]) על פרשא זריזא דהוה בפומבדיתא דשכיב. בפ"ק בע"ז (י"ח סע"א) אזל נקט נפשיה כחד מן פרשיא[2]) אמ' השמעי לון. בפ' המוכר את הספינה בגמ' השולח (ב"ב פ"ח.) אתא פרשא מרמא[3]) מיניה. לפרשא ולטורזינא (שם ח':) כבר פי' בע' טרזין.

פָּרוּשׁ (בינוני פעול במקום השם מפעל פָּרַשׁ בל"ס ואר' ענין פרוד absondern. פָּרוּשׁ בל"ס פרישא Pharisäer) בפ' היה נוטל את מנחתה (סוט' כ'. במשנה) אשה פרושה ומכות פרושין. אשה פרושה כגון יוחני (סוט' כ"ב.) וכבר פי' במקומו[4]) ירושלמי (סוט' פ"ג די"ט.) מכות פרושין זה המשיא עצה ליתומין להבריח מזונות אלמנה כהדא אלמנת ר' שבתי[5]) הוות מבזבזא בנכסיא אתו יתמי לר' אלעזר אמר להון ומה נעביד לכון ואתון עמא שטיא[6]) כד נחתון אודעון לכתובה[7]) הכי אמר לן ר' אלעזר אמר להון הכותב אתחמון מזבני נכסיכון וכד תחזי היא דאתון מזבנין נכסיכון היא תובעת פורנא[8]) ומובדא מזוני עבדון כן לרמשא אתת קבילת לר' אלעזר אמר מכת פרושין נגעה בה[9]). פרוש שכמי (סוט' כ"ב:)[10]) העושה מעשה שכם שמלו שלא לשם מצוה[11]), פרוש נקפי המתרחק מלדחות בני אדם בדרכים ונדחק ונוקף רגליו באבנים. פרוש קיזאי כיוצא בו נדחק שלא להזיק העוברים והשבים ומקיז דם בכתלים, פרוש מדוכיא דמשפע בין[12]) מדוכיא כלומ' כורך בגדיו בידו ומראה עצמו מתרחק ממגע בני אדם שלא יטמא[13]), פרוש מה חובתי ואעשנה כלומ' נשארה לי חובה. פ"א נקפי שהולך כפוף כאילו הוא עניו ואינו מעיין בהליכתו ומנקף רגליו ולבו רע. המקיז דם בכותלים כיוצא בו מראה עצמו כאילו הוא עניו ומרוב ענוה אינו מעיין בהליכתו אלא מכה זרועו[14]) או כתיפו לכותל ויצא הימנו דם ולא לשום שמים אלא לרמות בני אדם. דמשפע כמדוכיא מי שמתעטף בטלית משופע הוא כעין מכתש שהפוך הפה למטה שראשו מלמעלה קצר ורחב מלמטה כך זה שעושה לפנים שהולך וטליתו משופע סביביו קצר מלמעלה ורחב מלמטה. מה חובתי ואעשנה כלומ' הודיעני מה פשעי ואתקן הא מעליותא היא מה חובתיתי[15]) ואעשנה שהוא עושה רעות ואמר מה פשעי תיתי תבא נא חובתי כלו' מי הוא שמגיד הובתי ואעשנה[16]) כלומ' שאין אדם יכול להגיד עלי שום פשע. פרוש מאהבה מאהבת אדם נעשה פרוש כלו' בשביל אדם או בשביל יראת שמים שגדול העושה מאהבת שמים מיראת שמים. ירוש' בפ' הרואה (ירוש' ברכו' פ"ט די"ד ע"ב) ואהבת את ה' אלהיך (דברי' ו', ה') וכתיב (שם י"ג) את ה' אלהיך תירא עשה מאהבה ועשה מיראה עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט[17]). שבעה פרושין הן פרוש שכמי מחזי[18]) טעין מצוותא אכתפיה כגון עצים לעשות סוכה וכיוצא בה[19]), פרוש נקפי אקיף לי ואנא עביד מצוה, פרוש קיזאי עבד חדא חובה וחדא מצוה ומקיז חדא להדא[20]), פרוש מה נכייתא[21]) מה דאית לי אנא מנכה ואנא עביד מצוה, פרוש מה חובתי ואעשנה הידא[22]) חובא עבדית דנעביד חדא מצוה דכוותה. פרוש יראה כאיוב, פרוש אהבה כאברהם כדכתי' (ישעי' מ"א, ח') זרע אברהם אוהבי אין לך חביב מכולם כאברהם שהוא פרוש אהבה. בגמ' דפ"ק בשבת (י"ג.) כיוצא בו לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ אטו זב פרוש לאו דברים טמאים אכיל. בפ' אלו דברים בפסחי' בגמ' אימתי מביאין (פסחי' ע':) ואנן טעמייהו דפרושים ניקום[23]) ונפרש כלומ' מדרש[24]) פרושין הוא זה אלא טעמא דהאי קרא הכי הוה וזבחת פסח לה' אלהיך וגו'.[25]). בסוף סוט' (מ"ט.) מתה טהרה ופרישות. בפ' אין דורשין (חגיג' י"ח:) בגדי עם הארץ מדרס

[1]) בנו"ג ווי ליה. [2]) בנו"ג כחד פרשא. [3]) כ"ה בדפ"א ובנוסחאות אבל בדפ"ר ווינציא מרטא. [4]) עיי"ע יוחני ח"ד, קי"ז.
[5]) בנו"ג ארמלתא דר' שובתי ובכ"י ק"ט ר' שבתאי. [6]) בנו"ג ואתון שטיין. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וב"ד אבל בדפ"ע לכאתובא ובירו' לי' מן כד וכו'. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס פותא. [9]) עיי' בירו' ושם כמה שנויים. [10]) בנו"ג שיכמי. [11]) וכ"ה בפירש"י. [12]) בנו"ג כי. [13]) וקצת פי' אחר עיי' ברש"י וחי' המאירי. [14]) בדפו"ו בט"ס רועו. [15]) בנו"ג תו. [16]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע לי' מן ואעשנה עד ואעשנה. [17]) בנו"ג מבעט. [18]) וכ"ה בפי' מהרש"ס ולפנינו לי' [19]) וכן פי' המהרש"ס. [20]) בנו"ג בחדא. [21]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו מדוכיא בט"ס. [22]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע הי דא ובכ"י ה"ב הרי דא. [23]) בנו"ג ניקו. [24]) כ"ה נכון בדפ"ד ובשדפ"ע מדרס. [25]) כ"ה בפי' ר"ח לפסחי' שם.

לפרושין פי' הן החברין האוכלין חוליהן בטהרה כשנוגעין בבגדי עם הארץ כאילו נטמאו מדרס וצריכין טבילה לאכול חוליהן בטהרה[1]. בסוף ידים (פ"ד מ"ו, ז', ח') קובלים אנו עליכם פרושין פי' „פרוש הוא שפירש עצמו מכל טומאה ומן מאכל טמא ועם הארץ שאינו מדקדק במאכל ומנין שהוא כן דקאמר לעיל (ציון משבת י"ג.) לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ ומסקינן בהלכה שלא יהא רגיל אצלו ויאכילנו דברים טמאים בימי טהרתו"[2]. מתשעה קבין ופרישות (סוט' כ', כ"א: כתובו' ס"ב.) פי' בע' קב (א'). בריש נדה (כ'.) פירשה וראת היא טמאה והן טהורות, פי' פירשה מן מיטתה. בפסחי' בס"פ האשה (צ"ב.) הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר. בפ' היה קורא בגמ' וקרא[3]) ולא דקדק (ברכו' ט"ו סע"ב) בפרש שדי מלכים בה תשלג (תהלי' ס"ח, ט"ו) פי' כשאתה מפרש ומדקדק אותן אותיות ותיבות שיש בהן מלכות שדי דהיינו קריאת שמע מלכים בה אותו גיהנם מקום מלכי אומות העולם הוא בה תשלג תצנן[4]). בפ"ק בקידושי' בגמ' עבד כנעני (כ"ג.) איכא דאמרי גדול היה זה פירש למיתה וזה פירש לחיים פי' עבד גדול היה ומתירא מר זוטרא דאי מתגייר קנה עבד נפשיה בן חורין וחזקה דמחיים ולא כלום הוא לכך החזיק בה בשעה שהיה גוסס והיינו זה פירש למיתה וזה פירש במקומו לעבדות. איכא דאמרי עבד קטן היה והחזיק בו לאחר מיתה כאבא שאול[5]) בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט את המסוכנת (חולי' ל"ח:) אלא פשיטא זה פירש למיתה וזה פירש לחיים. בסוף פיאה (פ"ח מ"ח) מי שיש לו ר' זוזים לא יטול לקט שכחה ופיאה ומעשר עני היו ר' חסר דינר אחד אפי' אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול. ירוש' (פיאה פ"ח דכ"א.) חד תלמיד מן דרבי[6]) היו לו ר' חסר דינר והוה ר' יליף זכי עמיה חדא לג' שנין מעשר מסכינין עבדון ביה תלמידוי עיינא בישא ומליין ליה אתא בעי מזכי עימיה אמר ליה רבי אית ליה[7]) שיעורא א"ל זה מכת פרושין נגעו בו רמז לתלמידוי ואעלוניה לקפילין וחסרוניה חד קרט וזכה עמיה היך מה דהוה יליף. *[אחי"ה ענין פרש בל"ס ואר' כמו פרד הרחיק עצמו וא"כ יש להשלים מלת עצם ד"מ אבות פ"ב מ"ד אל תפרוש מן הצבור[8]), יומ' י"ח: הוא פורש ובוכה והן פורשין ובוכין, זבחי' ע"ג. ושם: כל דפריש מרובא פריש, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ח: כל הפורש ממך כפורש מחייו, ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ד ראו אותו פורש מציפורין וכו' ועוד עיי' ירו' מ"ק פ"א ד"פ: ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ג ירו' גזיר ספ"ז דנ"ו ע"ד במד"ר פ"ט. ופיעל ירוש' כתובו' שם: פירש לרה"ר. פסחי' מ"ט: שנה ופירש יותר מכולן, שם פ"ז: פירש מן האשה. ועוד עיי' שם ע': שבת פ"ז. ב"ר פ"כ. הפעיל תרומ' פ"ד מ"א והלאה הפריש תרומה, ירו' פיאה רפ"ב דט"ז ע"ד הפריש פיאה, יומ' פ"א מ"א מפרישין כה"ג מביתו וכו', שם ט' רע"א אין מפרישין אלא תרומה גדולה, שם ח': בעי לאפרושי, מפרשינן ליה, ירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד ג' עיירות הפריש משה וכו', ויק"ר פי"ב מפריש בין מיתה לחיים וכו'. אפעל שבת מ': אפרושי מאיסורא. והתואר פָּרוּשׁ מי שהבדיל עצמו והרחיק עצמו מהליכות והנהגות בני האדם הן לטוב הן לרעה תוספת' סוט' ספט"ו רבו פרושים בישראל וכו' ועיי' ב"ב ס': מד' שו"ט סוף מזמור קל"ז. קדושים תהיו (ויק' י"ט, ב') מבואר בויק"ר פכ"ד כשם שאני פרוש כך תהיו פרושים. ריש ספרא קדושים: פרושים תהיו. ועוד לרעה תוספ' ברכו' ספ"ג בכ"י אירפ' שמונה עשרה ברכות וכו' כולל של מינים בשל פרושין ובנו"ג יותר טוב ושל פושעים[9]). וידוע הוא שבזמן אחור היו נקראים פרושים החברין ומאמיני במסורת הקבלה הופכי צדוקים עיי' סוט' כ"ב: קידושי' ס"ו. ולנקבה פרושה סוט' כ'. עיי' לעיל. והשם המופשט פרישה, פרישות עיי' יומ' ח': פסחי' כ"ב: חולי' ע"ב: סוט' כ'. כ"א: מ"ט. עיי' לעיל. שו"ט ר' מזמור ט"ו מצות פרישות. ב"ר פ"ע נשיקה של פרישות. יומ' ע"ד: זו פרישות דרך ארץ. במד"ר פ"י אין נזירות בכ"מ אלא פרישות] —

* פָּרַשׁ (מעניין הראשון הרחיק עצמו מיבשה להלוך הים (eine Seereise unternehmen ירוש' מ"ק רפ"ג דפ"א ע"ג אסור לפרש לים הגדול, ירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד מעשה שעשיתי מפרש

---

1) ועיי' ג"כ פי' הרגמ"ה לחולי' ל"ה. 2) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 41. 3) כ"ה בכ"י ה"ב. 4) ורש"י פי' בע"א ועיי' ג"כ האו"ז הלי ק"ש סי' פ'. 5) והוא כגי' הרי"ף והרא"ש ובנו"ג ודלא כאבא שאול ובכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר לי' איכא דאמרי השני ובמקום וזה פירש במקומו לעבדות אי' לחיים וציון בפי השוחט נשמט והכל בטעות. 6) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה לפנינו ובשדפ"ע דרומא. 7) בנו"ג לי ובכ"י ק"ט לי'. 8) ר"ה י"ז. כפיעל שפירשו מדרכי ציבור. 9) ועיי' ירו' תעני' פ"ב דס"ה: וירו' ברכו' פ"ב ד"ה.

בים הגדול, ירו' מגיל' פ"ב דע"ג: מפרשי הים פַּעֵל ב"ר פ"ו הוה מפרש בימא. שם: באילן יומיא פרשי אתמהא. הפעיל תוספת' גיטי' פ"ז (ה') שאני הולך ומפריש למדה"י הגיע למקום שהספינות מפרישות וכו'.

פֶּרֶשׁ (מל"מ שם תואר לגללי צואה מה שנפרד מן הגוף Mist, Excremente ובלא"ר פִּירְשָׁא) בס"ג דפ"ק בפסחי' (כ'.) נמצא בפרש כולו טהור. בפ' שואל אדם בגמ' עושין כל צרכי (שבת קנ"א:) וזריתי פרש על פניכם (מלאכי ב', ג') לאחר ג' ימים כריסו של אדם נבקעת ונופלת על פניו ואומרת לו טול מה שנתת בי. בס"ג דפ' כל הבשר (חולי' קט"ז:) מעמידין בקיבת נכרי ובקיבת שחיטת נכרי ובכשרה שינקה מן הטרפה וכש"כ בקיבת טריפה שינקה מן הכשרה מ"ט דחלב המכונס בעור קיבה פירשא בעלמא הוא. בפ"ק בבכורו' בגמ' שהיוצא (ז':) עור הבא כנגד פניו של חמור מותר מ"ט פירשא בעלמא הוא „פי' כשנולד החמור יש לו עור דק על פניו כעין שליא ולאו שליא הוא ואינו דבוק נמי בפניו אלא כך הוא בריה בפני עצמה ופירשא בעלמא הוא וכן נמי יש לאדם עור דק כשנולד ואותו עור אינו לא מהאם ולא מהולד וטהור הוא משום טומאת מת".[1]) במעילה בגמ' דפ' ולד חטאת (י"ב:) הזבל והפרש שבחצר של הקדש לא נהנין ולא מועלין „פי' הכא נמי נימא לא מקיימא בהמה בלא פרש שלא יהא לה מקצת פרש בבטנה ולמעול ביה אמרי לא דמי דמה לפרשה דפרש מעלמא אתי לה לבהמה מחמת מאכל אפי' אזיל האי לגמרי מגופה אתי אחרינא כשתחזור ותאכל ולא דמי לגופה"[2]).

פָּרַשׁ (= פַּרְשָׁה Bibelabschnitt) פרשייתא דכלה (ברכו' ח' רע"ב) ככר פי' בע' כל הרביעי. *[אחי"ה עיי"ע בח"ד, רכ"ז והוא הקבוץ מן פַּרְשָׁתָא ברכות שם וכן ירוש' תעני' ספ"ג דס"ז. אילין תרתין פרשיָתָא והיחיד פרשתא מגיל' ד'. בכינוי פרשתי ירוש' נדרי' רפ"ח ד"מ ע"ד. וכן במשקל עברי פַּרְשָׁה ברכו' ט': י'. ס"ג. מגיל' כ"א: כ"ב. והלאה, סוט' ל"ב. שמ"ר רפ"מ. פרשת נזיר . . . פרשת תרומות ומעשרות ברכות ס"ג. שם י"ג. פרשת שמע, כ"ב י"ד: ט"ו. פרשת בלעם . . . פרשת בלק, והקבוץ פַּרְשִׁיּוֹת ברכות ח'. ירוש' שבועו' רפ"ו דל"ו ע"ד עיי"ע ערב. ב"ר פ"צ ויק"ר פכ"ד ירוש' סנהדרין פי"א ד"ל: ארבע פרשיות שבתפילין, שם: שתי פרשיות שבמזוזה. עם הכינויים פרשיותיהן שבת י"ג. תוספת' שבת פ"א. ונאצלה המלה מהפעל פרש פי' כמו פסק והיינו חתיכה מהמקרא] —

פרש (= פָּרָשַׁת הָעִיבּוּר Abzweiguug der Wege) פרשת העיבור (ברכו' פ"ד מ"ה, ירו' ברכו' פ"ד ד"ח:) ככר פי' בע' עבר. *[אחי"ה פי' ענין פירוד כמו פרשת אורחין ירו' תרג' לבראשי' ל"ח, י"ד (אונקלוס שם בפרשות עיינין) והיחיד פרשת אורחא תרג' שופטי' ה', ט"ז; ליחזק' ט"ז, כ"ה; כ"א, כ"ג. כ"ה. תוספת' שביעי' רפ"ד ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג פרשת אשקלון. ועוד ענין התפצלות בשדרה חולי' מ"ה: מ"ו. פרשה ראשונה שניה שלישית והקבוץ שם בין הפרשות] —

פרש (= אפרש עיי"ע וש"נ) הלנצח תאכל חרב (ש"ב ב', כ"ו) תרג' הלאפרש תקטל[3]) חרבא. אם ישמר לנצח (ירמי' ג' ה') תרג' אם תתקף עלך מחא לאפרש. למה היה כאבי נצח (שם ט"ו, י"ח) ועברתו שמרה נצח (עמוס א', י"א) תרגום אחד יש להן — (א"ב עיי"ע אפרש).

פָּרַשׁ (אפרשותא die Hebe, das Absondern; פָּרַשׁ eine Hebe absondern) אך כל חרם אשר יחרים איש לה' (ויק' כ"ז, כ"ח) תרג' ירו' (ב') לחוד כל אפרשותא די יפריש גבר לשמא דה'. כל חרם קדש קדשים (שם) תר"י (ב) כל אפרשותא קדש קודשין. *[אחי"ה בנו"ג כל אפרשו, כל אפרשות וכתר"י א' אפרשו ועיי"ע אפרשה וכן תר"י תרומה (שמות כ"ה, ב'; במד' ט"ו, י"ט. כ'. כ"א; י"ח, י"א) אַפְרָשׁוּתָא והקבוץ אַפְרַשְׁוָתָא (שם י"ח, י"ט) באונקל' בד"ס] —

פרש (= פְּרָשָׁא בל"ס פי' מלמד הבקר Oehsen-stecken) בפ' השוכר האומנין בגמ' השוכר את הפרה (ב"מ פ'.) דנקיט פרשא משלם. במלמד הבקר (שופטי' ג', ל"א) תרג' פרשת תורא. איש את מחרשתו (ש"א י"ג, כ') תרג' גבר ית פרשתיה. *[אחי"ה רד"ק בש"א הביא התרג' משופטי' בפרשא דתורא ובנו"ג פרש תוריא ובתרג' ש"א ית פרשיה והוא העיקר לפי לשון סורי] —

---

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י בכורו' (בקובץ כ"י אנגיילי' דף ס"ו.). [2]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י למעיל' (בקובץ כ"י אנג' דף רס"ד.). [3]) בע' אפרש גרס ר"ב תאכל.

* פָּרַשׁ (מל"מ (ויק' כ"ד, י"ב) ענין ביאור erklären, deutlich machen) והרבה בדרז"ל בפיעל גיטי' ל"ו. התקינו שיהא עדים מפרשין שמותיהן בגיטין. ב"ב קכ"א. גמיר לה . . . ולא ידע ליה לפרושה. זבחי' י"ג. ואין לי לפרש א"ר עקיבא אני אפרש. סנהד' פ"ז מ"ה עד שיפרש השם עיי"ע שם א'. סנה' ל"ח. בשם המפורש (עיי"ע יהיד ומ"ש בחי"ד, קכ"ג.) חגיג' כ"ב: סתומות . . . מפורשות, ירושלמי ע"ז ספ"ב דמ"ב. ידע אנא מפרשה וכו'. נתפעל ויק"ר פ"ו נתפרש שמו. ונתפרש שם אביו וכו'. אתפעל ב"ק קי"ב: לדידי מיפרשא לי וכו', מגיל' ג'. דאורייתא מיפרשא מילתא דנביאי איכא מילי דמיפרשן ואיכא מילי דמסתמן. ירוש' כתובות פ"ד דכ"ה ע"ד אתתכת ולא אפרשת. אפעל יומ' י' רע"ב אתי לאפרושי. והשם פֵּירוּשׁ, פֵּירוּשָׁא ב"ב נ"ב. פירוש לפירושה . . . לפירושן. סנהד' פ"ז. פירושו מדברי סופרים, ירוש' גיטין ספ"ה דמ"ז. וסתמו לאו כפירוש הוא. ע"ז ד'. לא ידע למימר לן פירושא דהאי פסוקא, ירוש' ב"ב רפ"ד די"ד ע"ג כל הדין פירושא הפרש לכון וכו'. ובקישור עם בית בפירוש תואר הפעל וענינו בגלוי genau, deutlich והפכו כללא שבת ל"ט: בפירוש שמיע לך או מכללא שמיע לך. חולי' צ"ה. לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר. פסחי' י"ג סע"א בפירוש אמרת לן וכו'. ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ד בפירוש תני לה וכו', סנהד' נ"ו. אמור מה ששמעת בפירוש.

* פָּרַשׂ (מל"מ ענינו התפשטות והרחבה ausbreiten) מגיל' כ"ח. אין פורשין לתוכו מצודות. פרשז (איוב כ"ו, ט') נדרש בשמ"ר פמ"ב אחז בכסאו של הקב"ה ופרש הקב"ה טליתו עליו וכו' ולרוב אי' פרס עיי"ע וכן תחת יפרוס, פורס שמע אי' בירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד בשין שמאלית: כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוש את שמע הא אם ראה פורש.

☞ פַּרְשֶׁגֶן מל"מ ובל"ס פַּרְשַׁגְנָא ענין העתקה (Abschrift) בעזרא (ד', י"א; ה', ו') פרשגן אגרתא כמו פתשגן. *[אחי"ה עיי"ע פתשגן. תרג' משנה (דברי' י"א, י"ח) תרג' אונק' פרשגן כגי' דפ"ס ובכ"י ובש"י שם פתשגן וכ"ה בתרג' יהוש' ח', ל"ב וכן תרג' מכתם (תהלי' ס', א') וכן תרג' מדרש (דה"י ב', כ"ד, כ"ז) בדפו"ו ויש דפוסי' פתשגן ועיי"ע] —

* פְּרְשׁוּנְיָא, פְּרְשִׁנְיָא, פְּרְשִׁינָא (שם מקום בבבל נ"ל Persima) פסחי' ע"ו. ר' חיננא בריה דרבא מפשרוניא כ"ה בכ"י ש"ס מינכען בנו"ג דרבה מפרשניא וברש"י בדפ' הישנים מפרשינא ובדף צ"א. מפרישנא בכ"י ש"ס מ' מפרשדוניא בכ"י ב' מפשרוניא ורש"י מפרישנא ובעירו' ק"ד. בכ"י א"פ רב איקא בר חיננא מפשרוניא וכ"ה ביוחסי' השלם ובדפוסי' הישנים מפרשוניא ובכ"י רש"י ובד"ש מפרשניא (עיי' ד"ס לפסחי' ועירו') ונ"ל שעיק' הגי' פרשינא והוא הוא שם מקום בבבל על יד הפרת עיי' מאננערט ח"ה ב' צד ר' ולא כדעת ה' נייבויער גיאגראפיא צד 396.

* פרשע, פירשע Buchsbaum תוספת' כלי' ב"מ ספ"ב עיי"ע (פירשע) [פירשע] וע' אשכרע.

* פרשתיבנא עיי"ע פשתיכנא [צ"ל פשתיכנא].

פְּרָת (מל"מ וכן בל"ס שם הנהר הידוע בל"י Εὐφράτης) בפ"ק ביומ' בגמ' ללשכת[1] הפהרדרין (יומ' י'.) רחובות עיר (בראשי' י', י"א.) זו פרת דמישן כלה זו פרת דבורסיף. *[אחי"ה והוא הוא פרת דבורסי קידו' ע"ב. ועיי"ע ברסיף (ח"ב, קצ"ז:) ובענין דרשות של פרת עיי' ב"ר פט"ז פרת שפרה ורבה עד שעוברין אותו בספינות פרת שמימיו פרין ורבין פרת שמפריד והולך עד שכלה במגריפה ועוד עיי"ע אוותינטין. ב"ר שם אומרים לפרת למה אין קולך הולך אמר להם איני צריך מעשי מודיעים אותי וכו'. ברכו' נ"ח: עיי"ע נהר. שם נ"ט. עיי"ע גשר ב'. סוכה נ"ג: סולמא דפרת ועוד עיי' בט"ר לה' בערלינער 59] —

פרת (= פִּרְתָּא בל"ס פִּרְתָּא בל"ע فرث כמו פִּרְשָׁא, פרש Mist) בפ"ק בחולי' בגמ' חוץ ממגל קציר[2] (י"ח.) היכא דלא נמצאת סכינו יפה ממסמס ליה בפרתא דאפי' נמי לגוים לא מזדבן. בזבחים בפ' המזבח (פ"ה.) כיצד הוא עושה מוריד הקרבים למטה ומדיחן[3] היכי נעביד נקרבינהו בפרתיהו[4] הקריבהו נא לפחתך (מלאכי א', ח'). בס"ג דפ' ד' מיתות (סנה' ס"ז:) לבתר הכי דם [ופרתא] מי הואי פי' מי חזית להתם דם ופרש

---

1) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 2) בכ"י ובדפ"ר. 3) בנו"ג עוד: למה לי ולי' בכ"י ש"ס. 4) בנו"ג בפרתייהו.

(א"ב תר"י (א׳) בפסוק כפר לעמך ישראל (דברים כ"א, ח׳) ומן יד נפקין נחיל דמורנין מגו פרתא דעגלתא פי׳ פרש). *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי׳ נ"ו. איתיב לה פרתא בכרעא. הפרשדונה (שופטים ג׳ כ"ב) מפורש בב"ר פצ"ט פרתיה ועיי׳ התרג׳ ורד"ק בשופטים שם] —

פרת (= פְּרָתָא Nabel) תרג׳ בשרירי בטנו (איוב מ׳, ט"ז) בפרת דכריסיה והוא הטבור. *[אחי"ה בכ"י תרג׳ בפרתא דכריסיה ושם תרג׳ איוב ג׳, ט׳ פרתי ולסתיי ובדפו׳ פרתֵי דלתתי עיי׳ עמת"ר ללעווי. ועם הכינויים תרג׳ שה"ש ז׳, ג׳ מן פרתיה, תר"י א׳ לבמד׳ י"א, ל"א עד פרתהון. וגזרת המלה אולי מפעל פָּרַת בל"ס פַּרֵת scheiden, spalten ענין פרוד וכריתה וגם אריסטו מכנה הטבור προτμησις כי ע"י טריתת הטבור נפרד הולד ממעי האשה עיי׳ מ"ש ה׳ הירטל Onomatologia 583] —

פרת (= פּוּרְתָּא פי׳ מעט ein wenig, Bruchtheil) מסכת ברכות פ׳ ריש כיצד מברכין (ל"ה סע"ב) טובא גריר פורתא סעיד פי׳ מעט עיי׳ בע׳ פרע. *[אחי"ה ובע׳ פרא ג׳ כבר רמזתי על טעות זה ונאצלה המלה מפעל פרת וכנ"ה פורתא הרבה בבבלי עיי׳ מגיל׳ כ"ח: ב"מ קי"ח. קידו׳ ע׳. גיטי׳ ל"ד: נ"ו. ושם: מנחו׳ נ"ג: סנהד׳ ס"ז: ועיי׳ רד"ק מ"ב ד׳, ב׳ ומ"ש מתרג׳ של תוספתא. — ירוש׳ ברכות פ"ב ד"ה. עיי"ע פורתא] —

* פְּרַת (מפעל סורי פַּרֵת וכן בל"ע فرث פי׳ כמו פרד, פרש עיי"ע פרת ג׳) עיי׳ תרג׳ ישעי׳ י"ד כ"ט; נ"ט, ה׳. אתפעל ביצ׳ ב׳. אוכלא דמיפרת, פסחי׳ פ"ה. חולי׳ ע"ג. כמאן דמיפרתי דמי ועיי"ע פר א׳.

* פְּרַת (מל"ע فرث ausstreuen) קהל"ר פ׳ את הכל הוא פירת בממונו של עולם וכו׳ פי׳ בל"ע מפזר. מפרתיה איכ"ר פ׳ ישבו עיי"ע פדר.

* פַּרְתִּיאִין (תואר מן Παρθυαῖοι, parthisch) תרג׳ אסת׳ ח׳, ט"ו מוקי פרתיאין. —

פרתיזמיאה (= פְּרוֹתֵיְזְמְיָאה מל"י προθέσμια (ἡμέρα), vorherbestimmter Tag, Termin) בפסקא דבחדש השלישי (פסיקתי דר"כ ק"ג:) למלך שקידש מטרונה וקבע לה פרותיזמיאה כיון שהגיע פרותיזמיאה אמרו הרי השעה שתיכנס מטרונה לחופה — (א"ב פי׳ בל"י מועד וזמן קבוע). *[אחי"ה בפסיקת׳ בט"ס פרוזתימייא ובכ"י כרמ׳ פירות וזמייה וכבר הגיה הרב הח׳ רש"ב שצ"ל כגי׳ הערוך והביא ג"כ מכילת׳ בשלח ריש פ"א א"ל האקטורין הגיע פרותזימיה שלכם לחזור למצרים ובמד׳ שו"ט פי"ד לבן מלך שארס בת מלך וקבעו פרוסטוגמיא וכו׳ צ"ל פרותיזמיא וכצ"ל בילק׳ תהלי׳ ר׳ תרס"ג תחת: פרוזטוגמא פי׳ יום מועד וקץ וסומכוס העתיק קץ (איוב כ"ח, ג׳) προ-θεσμία ויש להשלים ἡμέρα, ὥρα] —

פַּרְתּוֹנָאֵי (פרתמים מל"פ עיי׳ פירסט ואולי פרתונאי πρότιμος חשוב Vor-züglicher) תרג׳ הפרתמים ושרי המדינות (אסת׳ א׳ ג׳) פרתונאי ורברבני מדינתא.

פָּשׁ (נרדף עם נָפַשׁ פי׳ שאף רוח לנוח aus-schnaufen, ruhen) בר"ג דשבת (ה׳:) לפוש פטור לכתף חייב חוץ לד׳ אמות לפוש חייב לכתף פטור. פי׳ „כגון שיגע במשאו ומתכוין לעמוד להתרווח ולנוח כדי שיסור יגיעו זה חשוב כאילו הניח המשא שעליו [1]) אבל לכתף שכוונתו לתקן המשאוי שעל כתיפו פטור דכמהלך דמי ולא עקר ולא הניח" [2]). בגמ׳ דפ׳ המניח (ב"ק ל"א.) מאי לאו כשעמד לכתף דאורחיה הוא לא כשעמד לפוש.

פָּשׁ (כמו נְפֵישׁ ענין רבוי viel sein) כפ׳ במה מדליקין בגמ׳ על ג׳ עבירות (שבת ל"ב.) תיפוש [3]) תירוס אמתא חד מחטרא להוי פי׳ ענין משל הוא כלומ׳ פעמים רבות תחטא ובאחת יפקד עליה הכל ויש אומרים [4]) וחד מחבטא [5]) להוי וענין אחד הוא [6]) — (א"ב תרג׳ פרו ורבו (בראשי׳ א׳, כ"ב) פשו וסגו). *[אחי"ה ועוד עיי׳ תרג׳ שה"ש א׳, ט"ז; ו׳, י׳, שבת פ"ט: מגיל׳ כ"א: כ"ב. פשו להו, תעני׳ כ׳: פייש להו לגינאי ובכ"י

[1]) בפי׳ ר"ח עוד: וכל כי האי גוונא הוה הנחה וכצ"ל בערוך. [2]) ע"כ הועתק מפי׳ ר"ח (בש"ס ווילני). [3]) בנו"ג תפיש. [4]) והוא כגי׳ ר"ח בשבת. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בשדפ"ע מחבתא. [6]) וז"ל ר"ח בשבת (בש"ס ווילני.) חד מחבטא גיהו פי׳ תרבה להתרומם השפחה על אדונתה אחת הכאה תהיה עליה כלו׳ פעמים רבות מכעסת אדונתה ומקבעת אדונתה את הכל בלבה והיא משלמת לה בהכאה אחת הכל.

ש"ם יתיר לגנאי, כתובו' ק"ו. הוו פיישי וכו'. א פ ע ל אפיש תרג' תהלי' ק"ה, כ"ד: איוב ל"ו, כ"ד. ובתפלת קדיש יפיש חייכון] —

פְּשַׁג (נ"ל מל"ע فسج הרחיק נדוד entkommen, entfliehen) דימים הוה פשגא[1]) עיי"ע בע' דמס[2]).

פָּשַׁח (מל"מ וכן בל"ס פְּשַׁח ענין בקוע וחתוך abspalten, auseinanderreissen) בפ' ד' בשביעית (מ"ו) אילן שנפשח [בריש ערלה (מ"ה) אילן שנפשח] ובו בריכה[3]). בסוף עוקצין (פ"ג, מ"ח) יחור של תאינה שנפשח ומעורה בקליפה. בס"ג דפ' משקין (מ"ק י':) אמר רבא האי מאן דפשח דקלא אדעתא דחיותא דשקל מחד גיסא שרי אדעתא דדיקלא כגון דשקל מהאי גיסא ומהאי גיסא אסיר. בפ' חזקת הבתים בגמ' בד"א בחזקה (ב"ב נ"ד.) אמר שמואל האי מאן דפשח דקלא אדעתא דדקלא קני והיכי דמי כגון דשקל מהאי גיסא ומהאי גיסא מחד גיסא אדעתא דדקלא לא קני. פי' „שזימר הדקל מן הענפים"[4]). בסוף יבמות (קכ"ב:) נתלה בייחור של תאנה ופשחו פי' סדקו ושברו. וישסף שמואל את אגג (ש"א ט"ו, ל"ג) תרג' ופשח שמואל. ויפשחני (איכ' ג', י"א). *[אחי"ה בדפ"א קודם ויפשחני אי' לשון מקרא והיא הוספת ר"ב. ותרג' פרק (תהלי' ז', ג') יפשח. בדפ"ר אי' בציון ממ"ק ומב"ב הגי' דתפשח בנין תפעל, ורה"ג בעוקצין הביא ג"כ ל' תרג' ול"מ ע"ש. ועוד עיי' תוי"ט לעוקצין והפשב"ע ע' פשח. וכנ"ה בתוספת' סוף יבמו' וירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד ופשחו, תוספת' כלים ב"ק פ"א שנפשח, ירו' פיאה פ"ז ד"כ: נפשח אחד מהן, תוספת' נגעי' פ"ה פשח מן הנימין, פַ ע ל ביצה ל"ג: הוה מפַשַׁח עיי"ע אלותא. קידו' פ"א. איפשח והוא אתפעל אבל עיי"ע אפשח ומ"ש. והשם המופשט שבת ק"ט: מפני אפשיחה דדיקלא עיי' פירש"י, וכן בל"ס פוּשָׁחָה הסתעפות האילן] —

פָּשַׁט (מל"מ ענין התרחב וכ"ה בל"ס ausstrecken, ausbreiten ועוד בל"ס einfach ועיי' בפנים) בפ' עושין פסין (עירובין י"ז: במשנה) ארבעה דיומדין וארבעה פשוטין. בס"ג דפ"ק בשבת (ט"ז.) כלי עץ כלי עור כלי עצם כלי זכוכית פשוטיהן טהורין ומקבליהן טמאין משנה זו בכלי' תחלת פ"ב (מ"א) ובפט"ו (מ"א) ועל אלו המשניות קשיא ליה רבי' נסים ז"ל הא דתניא בספרא (שמיני פרק ח' ר"פ ז') בענין שרצים כלי חרס[5]) אין לי אלא כלי חרס מנין לרבות כלי נתר ת"ל (ויקי' י"א, ל"ג) וכל כלי חרש[6]) ומנין לרבות אהלים ודין הוא ומה כלי עץ שטימא פשוטיו טיהר אוהליו אלמא פשוטי כלי עץ טמאין ופריק בהני דחזו למדרסות קאמר[7]) כגון המטה והכסא והספסל והקתידרא שהן פשוטין ומקבלין טומאה והתם בבכורו' (ל"ח.) כשהקשינו ואין לו תוך בכלי שטף מדאורייתא בר קבולי טומאה הוא דומיא דשק בענן דמטלטל מלא וריקן ופרקנו בהנך דחזו למדרסות פי' דאלמא מקבלי טומאה מדאורייתא[8]), והתם נמי בפ' במה אשה שנינו (שבת ס"ו.) כסא סמוכות שלו טמאים מדרס ואמרנו לענין[9]) סנדל של סיידין ממא מדרס והא לאו להילוכא עביד אמר רבי אחא בר רב עוא[10]) שכן הסייד מניחו ברגל ומטייל בו עד שמגיע לביתו וגמרת מינה דכל דעביד להילוכא טמא מדרס אבל שאר פשוטי כלי עץ דלא עבידי למדרס ולא מטלטלי מלא וריקן כלי עץ העשוי לנחת הוא וכל כלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה דבעינן דומיא דשק, ובגמ' דכל הכלי' ניטלין בשבת שנינו (שבת קכ"ג:) קנה של זתים אם יש קשר בראשו מקבל טומאה ואמרינן עלה בגמ' אמאי פשוטי כלי עץ נינהו וכו'. והתם בסוף חומר בקודש (חגיג' כ"ו:) לענין שולחן אקשינן כלי עץ העשוי לנחת הוא וכו' ופרקינן מלמד שמגביהין אותו וכו'. ואיתא במנחות פ' שתי הלחם (צ"ו:) וכוותה אמרינן נמי במגיל' בפ' בני העיר (כ"ו:) והתם בבבא בתרא בפ' המוכר את הבית אמרינן (ס"ו:) לענין דף של נחתומין שקבעו בכותל ר' אליעזר מטהר שאני פשוטי כלי עץ דרבנן דאלמא מדאורייתא טהורין נמצאו פשוטי כלי עץ תרי גווני מאי דחזי למדרס מקבל טומאה מדאורייתא וכל כלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה מדאורייתא אלא א"כ דרכו להטלטל מלא

---

1) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע פשגה וגי' דימים היא הנכונה. 2) ח"ג, פ"ז ושם הארכתי. 3) כצ"ל עיי' הפשב"ע. ובנו"ג אילן שנעקר וכ"ה בע' ברך ב'. 4) וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק. 5) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בספרא ובדפ"ע חרש. 6) בספרא אי' ת"ל וכלי חרס אבל גי' הרמב"ם בכלי' פ"ב מ"א בספרא ת"ל כל כלי חרש כגי' הערוך. 7) וכ"ה בפי' הראב"ד לספרא ע"ש. 8) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לבכורו' (בקובץ כ"י אנגיוליקי' דף ק"ב.). 9) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ול"ד ודפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס לעיל. 10) כ"ה בב"י ה"ב וכ"ה בכ"י ש"ם א"פ ובכ"י ק"ט אי' עודא וצ"ל עולא כגי' הש"ס ובדפ"ע אויא.

וריקן כדאמרינן. מחוי[1] פשוט (שבת ק״ו. מנחות ל״ה:) כבר פירשנו בע׳ כף[2]. בפ׳ אחרון דכתובו׳ (ק״ח סע״א ועיי׳ תוספ׳ סוף כתובו׳) הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל כלו׳ שאמר לו טול רגלי שאין לו המעות שפסק ליתן לו לשון בני אדם הוא, פ״א אם היית תולה אותו ברגל של עץ אינו נותן לך כלום. פ״א באדם מתלוצץ בחברו וטופח לו ברגלו ואומר לו אפי׳ שתחת רגלי איני נותן לך. *[אחי״ה כל הפירושי׳ האלה אי׳ בשטה מקובצת בשם רש״י במהדורא קמא הרי שרש״י משתמש בערוך וגם אפס קצהו תראה ברש״י בדפוסי׳ בשם ואני שמעתי וכיון לערוך, יען כן בכ״י ק״ט וה״ב ששם לי׳ פ״א ראשון ושני חסרון בפנים הוא, ורמב״ם וראב״ד פי׳ ופשט לו את הרגל שהלך לו. ובענינים שונים נאמר פשט על יד ורגל שבת פ״א מ״א והלאה פשט העני את ידו לפנים . . פשט בעהב״י את ידו לחוץ. פסחי׳ קי״ח: שפושטין פיסת[3] יד וכו׳, חולי׳ ל״ז. והלאה פשטה ידה ולא החזירה. ובהשאילה ר״ה כ״ו: ירו׳ ר״ה פ״ג דנ״ח ע״ד כדי שיפשטו לבם בתשובה, ר״ה שם: כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי, ירו׳ פיאה ספ״ח דכ״א: וירו׳ שקלי׳ ספ״ה דמ״ט: ידיה דלא פשטן מיתן לך יתקטעון. ויק״ר פ״ב פושטין לו יד, ירוש׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״ג פשט ידו בעיקר וכו׳, תוספת׳ סנהד׳ רפי״ג שפשטו ידיהן בזבול. פיעל ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א. התחיל מפשט את ידיו וכו׳. בינוני פועל ירו׳ נזי׳ פ״ט דנ״ז ע״ד רגליו מפוּשָׁטוֹת, נתפעל והתפעל ב״ב ק״כ. נתפשטו הקמטין, ירו׳ יבמו׳ פ״א ד״ב ע״ד עד שתתפשט הכף, ירו׳ סנהד׳ רפ״ח דכ״ו. משתתפשט הכף. ובינוני פעול פָּשׁוּט, נקבה פְּשׁוּטָה פי׳ בלי עקמימות gerade, einfach שבת ק״ו. מנחו׳ ל״ה: עיי״ע כף ולעיל. שבת ק״ד: נון פשוטה . . צדי פשוטה, שם ק״ג: פשוטין. ירו׳ שבת ספ״י די״ב ע״ד פשוטין הפכו מקופלין. מכילת׳ ריש בשלח דרך פשוטה, ושם כפשוטו. ב״ב ק״ס. גט פשוט הפכו מקושר, תוספת׳ גיטי׳ פ״ח (ו׳) עיי״ע גט. שהש״ר פ׳ הנך יפה לשון פשוט, ירוש׳ ר״ה פ״ג דנ״ח ע״ד פשוטה לפניה פשוטה לאחריה. פשוטי כלי עץ עיי׳ לעיל. תוספת׳ כלי׳ ב״מ רפ״ד- פשוטי כלי מתכת כגון השלחן הטבלה וכו׳. ועוד פָּשׁוּט הפכו בכור עיי׳ בכורו׳ נ״ב: ב״ב קכ״ד. והקבוץ פשוּטֵי במד״ר פ״ו. והשם המופשט פִּשּׁוּט, פישוט, ברכו׳ ל״ד: מגיל׳ כ״ב: פשוט (פישוט) ידים ורגלים, ירו׳ גיטי׳ רפ״ח דמ״ט: ירו׳ ע״ז ספ״ד דמ״ד: פ״ה דמ״ד ע״ד ומ״ה רע״א, ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ט. פישוט ידים ובירו׳ יומ׳ פ״ה דמ״ב: פשיטת ידים. ועוד ל״נ כמו בל״ס פשיטוּתָא הפכו בכירותא סוט׳ י״ג, ירו׳ ב״ב פ״ח דט״ז: פשיטות אביו הפכו כפילת אביו. — ועוד ענין פשט באר מקרא או הלכה בדרך ישרה בלי פלפול (den einfachen Sinn der Schrift erklären) שמ״ר פמ״ז והיה למד תורה ביום ופושט אותה וכו׳, במד״ר פי״ח היה יושב ופושט, הוריו׳ י״ג: פשט גרס ותנא. ב״מ צ׳: פשוט מהא חדא, שם י״ח: קא פשיט, קידושי׳ ט׳: בתר דבעיא הדר פְּשָׁטָהּ, איכ״ר פ׳ היו צריה: פשיט עלוהי מאה פרקין, ב״ר פי״ז הוון יתבין פשטין. תעני׳ כ״א. כתובו׳ ס״ט: ולא פשטינא ליה ממתניתי׳. התואר פְּשִׁיטָא einfach, selbstverständlich ב״ב קל״ז. פשיטא מהו דתימא וכו׳ ביצ׳ ל״ח. פשיטא לא צריכא . . . מהו דתימא וכו׳, ב״מ ט״ז. פשיטא. מגיל׳ ג׳: פשיטא לי, ירוש׳ פסחי׳ פ״ז דל״ד: פשיטא דא מילתא, ירו׳ שבת ספ״י די״ב ע״ד מה דצריכא לר׳ ירמיה פשיטא ליצחק אוריון. וקבוץ ירו׳ ביצה פ״א ד״ס: מילין דצריכן לרבנן פשיטן לכון פשיטן לרבנן צריכן לכון. שבת ס״ג. וש״נ אין מקרא יוצא מידי פשוטו[4]. כתובו׳ קי״א סע״ב חולי׳ ו׳. פשטיה דקרא. ירוש׳ סנהד׳ רפ״א די״ח. כפשוטיה דקרייא] —

פשט (פְּשִׁיטָא בל״ס מעות קטנות ופריטין Scheidemünze) בפ״ק דב״מ (ט״ז:) אי נמי אפשיטי דספרא זייר ליה פי׳ מעות קטנות שאינן נפרטות לאחרות. *[אחי״ה ושם י״ז. ולפשיטי דספרא חייש — ובענין זוזי פשיטי כתובו׳ ס״ה: ס״ז. עיי׳ פירש״י — וכן בל״פ بشيز, بشيزه מעה קטנה] —

* פָּשַׁט פסחי׳ קי״ג. עיי״ע נשט. ומה שענינו חליצת בגד מל״מ הוא ממנה שם מופשט ירוש׳ יומ׳ פ״ג ד״מ ע״ג הקיש פשיטה ללבישה מה לבישה מקדש אף פשיטה מקדש.

---

[1]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר וויניצי׳ וכ״ה בע׳ כף אבל בכ״י ק״ט כאן ובדפוסי׳ האחרוני׳ מחוי. [2]) עיי״ע בח״ד, רפ״ז: [3]) כ״ה בכ״י ש״ס. [4]) ותרג׳ הסורי על התורה נעשה ע״י איש יהודה כידוע נקרא פשיטא שהעתיק התורה על פי פשוטה — ובענין שימוש פשיטא עיי׳ מ״ש הר״ן בפ״ב דפסחי׳ ועיי׳ יבין שמועה סי׳ תצ״ת.

☜ פשטינא עיי"ע פשישנא כי כן גרס בעל הערוך.

* פִּישָׁיוֹן עיי"ע פסיון.

פֶּשֶׁךְ (מל"ם פי' טפח Handbreite) בר"ג דסוכה (ה':) משכן כמה הוי שיתין פושכי. טפח סביב (שמות כ"ה, כ"ד; ל"ז, י"ב) תרג' רומיה פושכא סחור סחור. *[אחי"ה באונקל' שם ובתר"י א' פושכא ובתר"י ב' פשך והקבוץ פושכֵּי תר"י א' לויק' כ"ג, מ"ב. תרג' הטפחות (מ"א ז', ט') פושכיא. ירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג פושכין רברבין.. פושכין דקיקין] —

פָּשַׁל (מל"ע فشل nachschleppen, herabhängen lassen) בפ' בני העיר (מגילה כ"ח סע"א) ואין מפשילין לתוכו[1]) חבלים. בפ"ג בזבין (מ"ב) ומפשילין בחבלין[2]) בפ' אלו הן הגולין בגמ' להיכן גולין (מכות י'.) ואין מפשילין לתוכן[3]) חבלים[4]). בהלכה קמא דפ' כל שעה (פסחי' כ"ו:) ובסוף כלאים (פ"ט מ"ה) והצנועין מפשילין במקל[5]). בפ' המביא כדי יין (ביצי' כ"ט: וכן ירושי' ביצה רפ"ד דס"ב:) המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחוריו. בפ' כיצד הרגל בגמ' כיצד השן (ב"ק כ'. וכן ירושי' ב"ק פ"ב ד"ג.) היתה קופתו מופשלת לאחוריו. ובגמ' דפ' כל קרבנות הציבור (מנחות פ"ה:) לאחר שהשלים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו. *[אחי"ה רגיל רק בהפעיל והפעל וכנ"ה ב"מ ל"ו. מ"ב. הפשילן לאחוריו, ירו' כלאי' רפ"ט דל"א ע"ד לא יפשיל את הקופה לאחריו, ירו' סוכה פ"ה דנ"ה: מפקיעין מפורש: מפשילין. והושאל ב"ר ספכ"ב הפשיל דברים לאחוריו פסיקת' דר"כ צד ק"ס. יצא כמפשיל דברים לאחוריו ובויק"ר פ"י הפשיל בגדיו. תוספת' שבת פ"ד (ה') ויפשיל את הרצועה תחת זנבו. שם פ"ו (ז') האומר אל תפשיל ידך לאחוריך וכו', שם לסוכ' פ"א הפשיל.. רגליו, שם לחולי' רפ"ח ומפשילין לאחוריו. הפעל תוספת' ב"ק פ"א ב"ק וירו' ב"ק הנ"ל וברכו' ס"ב: מופשלת] —

פִּשׁוֹן (= פִּישׁוֹן שם פרטי) פשון הגמל במידה כפושה מדד (יבמו' ק"ז: וירושי' יבמו' רפי"ג ד"ג ע"ד) כבר פי' בע' כפש.

פִּשׁוֹן (= פִּישׁוֹן שם הנהר נדרש בהגדה) בב"ר פט"ו שם האחד פישון (בראשי' ב', י"א) שהוא מגדל פשתן ר' אומר שמימיו מהלכין בשופי.

☜ פִּשׁוֹן (= פִּישׁוֹנָא מל"י ורו' πίσον pisum, Bohne) ירוש' ריש כלאי' (פ"א דכ"ז.) פול פולא ספיר פישונא פי' בל"י ורו' מין קטנית עיי"ע פול. *[אחי"ה וכן גרס רבינו בע' פול לנכון פישונא וכ"ה בר"ש כלאי' פ"א מ"ב ובנו"ג פושונה ובפי"מ להרמב"ם ביארו ע"י ماش Meer-bohne והוא בל"י ורו' phaseolus ואולי הוא הוא פישון] —

* פִּישָׁן ירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה: עיי"ע פישן באות פי'.

פָּשַׁע (מל"ם ענינו מרידה מעילה ובגידה freveln) בפ' השולח גט בגמ' דסמך העדים חותמין (גיטי' ל"ו.) ההוא מקרי דרדקי דאדריה רב אחא דהוה פשע בינוקי ואהדריה רבינא דלא אשכח דדייק כוותיה וישנו נמי בפ' אלו הן הלוקין[6]) בגמ' דסמך אכל נבלות (מכות ט"ז:) פי' שהיה מכה אותן ביותר. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י במכות ואולי מן וישנו שייך לאיזה בעל מוסיף והובא מגליון פנימה ולי' באמת בכ"י ק"ט. וכנ"ה בתעני' כ"ד סע"א כל מאן דפשע וכו', ב"מ ל"ד. והלאה ל"ו: פשע בה וכו', גיטי' נ"ז רע"א פושע ישראל והוא אותו האיש, ושם ובתוספת' סנהד' רפי"ג פושעי ישראל. והשם המופשט פְּשִׁיעָה ב"ק נ"ו. ב"מ ל"ו: צ"ד: צ"ה, ירוש' שבת פי"ד די"ד ע"ג ובל"ם פשיעותא וכ"ה מגיל' כ"ו: ב"מ מ"ב.] —

פִּשְׁפֵּשׁ (פלפל משרש פשש כמו משש = משמש tasten, fühlen, untersuchen) בפ"ק בעירו' בגמ' משום ר' ישמעאל (י"ג:) נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ממשמש במעשיו. פי' ימשמש מעיקרא שיהא זהיר מהחטא או אם חטא יפשפש מעשיו ויחזור בתשובה לפני בוראו שיזכה לחיי עד. וימשש לבן (בראשי' ל"א, ל"ד) תרג' ופשפש לבן וכן ויחפש בגדול החל (שם מ"ד, י"ב). *[אחי"ה רק בתר' ירוש' ועוד עיי' תר"י ויק' י"ג, ל"ו; כ"ז, ל"ג, והרבה בתרג' איוב (ה', כ"ז; י"ג, ט'; כ"ח, ג'; כ"ט, ט"ז ועוד) והוא כמו משמש, כתובו'

1) כ"ה בכל דפוסי' הישני' ובירו' דפו"ו ובפי' ר"ח ובנו"ג בתוכו. 2) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפו"ו בט"ס בזבין. 3) כ"ה בכ"י ערוך ובש"ס אבל בדפו"ו בתוכן. 4) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפו"ו אבל בשרפ"ע ובכ"י ק"ט נשמט מן ומפשילין בחבלין עד ומפשילין לתוכן חבלין 5) בירו' כלאי' מפשילין לאחוריהן. 6) כ"ה נכון בדפ"א ובדפו"ו הגולין.

י"ב. משמש ובירוש' כתובו' פ"א דכ"ה. פשפש, ברכו' ה'. יפשפש במעשיו . . פשפש ולא מצא. תוספ' שקלי' פ"א מפשפשין בו בכניסה וביציאה, תוספת' יבמו' פי"ד מפשפשין באותה העיר. שם לכתובו' פ"א מפשפשין את החתן ואת הכלה, לנגעי' פ"ו צא ופשפש בעצמך. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. ומפשפשין ליה, ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד אזלין ופשפשון, ב"ר פ"י ויק"ר פכ"ב קהל"ר פ' ויתרון אזלין ופשפשוניה. ב"ר פמ"ט פשפש דינא, ויק"ר פל"ו פשפשון בהדא שעתא . ; פשפשו בסקא וכו', איכ"ר פ' בכה מפשפש בעובדי, שמ"ר פכ"ה בו"ד מפשפש שטרותיו. והשם פִּשְׁפּוּשׁ וכן תר"י א' בקרת (ויק' י"ט, כ') ועיי' תרג' איוב ח', ח'; י"א, ז'; ל"ח, ט"ז, תרג' מחקרי (תהלי' צ"ה, ד') פִּשְׁפּוּשִׁין] —

פִּשְׁפָּשׁ (מל"ע فسفسة, فسفاس בל"ס פִּשְׁפְּשָׁא Wanze) בגמ' דפ' הרואה כתם (נדה נ"ח:) ת"ר פשפש זה ארכו כרוחבו לענין כתמים שאם הכתם גדול עד כפשפש תולה בה ולא יותר דהוא הוי ארכו כרוחבו ואי הוי הכתם טפי מהאי גוונא טמא טעמו כריחו לענין תרומה דתנן בפ"ח כתרומו' (מ"ב) או שטעם טעם פשפש בתוך פיו הרי זה יפלוט פי' אע"ג דאסור לאבד אוכלי תרומה משום דמאים ומנא ידע דטעם פשפש בפיו משום דטעמו כריחו ואכתי מנא ידע דטעמו כריחו לפי שברית כרותה לו שכל המוללו מריח בו וזה פשפש רמש הוא ויש לו דם הרבה ומצוי במשכבות ובלעז צימצי[1]) ובל' ישמעאל אלבק. *[אחי"ה البق עיי"ע בק וכן פשפש הוא ל"ע. ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג פשפש לעלוקתא. ועה"ק שנ"ב לועזו ונצי"ן Wanzen — ולדעת התשבי נקרא פשפש מלשון חפוש עפ"י מה שאמרו רז"ל בנדה הנ"ל ברית כרותה וכו'] —

פִּשְׁפָּשׁ (שער קטן kleine Pforte) בפ' ו' בשקלים (מ"ג) ושני פשפשין היו לו אחד בימינו ואחד בשמאלו. בפ"ק בתמיד (כ"ח.) נטל את המפתח ופתח את המפשפש פי' שער קטן בתוך שער גדול. בפסקא דעניה סוערה (פסיקתי' דר"כ צד קל"ו.) ובהגדת תהלי' יסודתו (מזמור פ"ז) עתיד הקב"ה לעשות שער מזרחי ושני פשפשין אבן אחת של מרגליות[2]). כפ' הנזקין בגמ' המטמא (גיטי' נ"ד:) ודילמא דחזוניה בפשפש קשיא. בס"ג דפ' איזהו מקומן (זבחי' נ"ה:) לא דגביהו נינהו הפשפשין שמונה[3]) ופשפשין שמונה מיתיבא כל השערים שהיו שם גובהן עשרים ורחבן עשר פשפש שאני. *[אחי"ה וכנ"ה בפסיקת' ובתי פ"ה במד"ר פי"ג נכנס בפישפש, שמ"ר פמ"ב פתח לו הקב"ה פשפש מתחת כסא כבודו, ב"ר פ"א עושה פשפשין ובזבחי' הנ"ל פישפשין ובכ"י ש"ס פשופשין, פשיפשין עיי' ד"ס שם] —

פִּשְׁפָּשׁ (= פְּסִיפָס Gesimse) בפ"ק ביומ' בגמ' ומקטיר[4]) (יומ' ט"ו:) ורמינהו הא דתנן בראש מדות (פ"א מ"ו) וראשי הפשפשין מבדילין בין קודש לחול ס"א פסיפסין פי' שהיו ראשי הקורות יוצאין מן הכותל עד אותו שהיה קודש והיה יודע איזה קודש ואיזה חול כדי לאכול קדשים בקודש[5]). פ"א ענין גמדים ובלעז מרול"י. *[אחי"ה בלאי"ט Zinne, Zacke merlo. וגי' פשיפש אי' ג"כ בכ"י תוספת' אהלו' פי"ח וכד"ם פסיפס — ועוד במקום פסיפס עיי"ע אי' בירוש' סנהד' פ"ג דכ"א. המשחק בפישפשין פי' עצים קטנים לשחוק] —

* פִּישְׁפְּשָׁה (שם אמורא דא"י) ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג פישפשה אמר קומי ר' יוסי.

☞ פשק (נ"ל מל"פ הרשומ' בע' דבשק ע"ש ופי' בצע מים Sumpf) בריש במה מדליקין במס' שבת (כ"א.) ומפשקי רבי כן גרס רש"י ובעל הערוך גרס דובשקי ע"ש ושניהם פירשו בצעי מים ובל' עברי פשק ובצע מענין אחד פושק שפתיו (משלי י"ג, ג') בצע אמרתו (איכ' ב' י"ז). *[אחי"ה וכבר הארכתי בפירוש המאמר בשבת בע' דבשק ולא יתכן מ"ש ר"כ] —

* פּוּשְׁקָא (= פּוּשְׁכָא עיי"ע פשך Handbreite) ילק' דניאל ר' אלף ס"ב קטיעא פושקא עיי"ע פרמשתק.

פִּשְׁקְצָא (עורב נקבה weiblicher Rabe) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג:) אתא פשקצא ובלעיה לתנינא פי' עורב נקבה. *[אחי"ה כ"ה בפי' רגמ"ה וברשב"ם ובנו"ג פושקנצה ובכ"י ש"ס פשקצא ודע כי בל"פ עורב زاغ ועוד [illegible]

---

1) בלאי"ט cimice מל"ר cimex. 2) במד' תהלי' שתי פשפשים של אבן אחת פסיקתי' רבתי פל"ב מאבן טובה אחת.
3) וכ"ה בשט"מ ובכ"י ש"ס דגביהו אינהו שמונה לא דאיכא קמייהו גובה שמונה ועיי' מ"ש בעל ד"ס זבחי' צר נ"א;
4) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 5) בנו"ג ביומ' פספסין ובכ"י ל"ד פסיסין וגי' מבדילין גם בכ"י ש"ס ובנו"ג מבדיל.

ובהרכבת שני כנוים پیسه زاغ = פשקצא — פשצקא או י"ל כי המלה מורכבת משתי מלות פרסיות [illegible] נקבה (נאמר על החיות) ומן زاغ וממש פירושו עורב נקבה] —

פְּשַׁר (מל"ם וקרוב לו בל"ע فسر ,auflösen, los (laumachen בפ' כירה (שבת מ"א.) ונתן הוא לתוכו או נותן לתוך הכוס כדי להפשירן, כס דחרשין ולא כס דפושרין (ב"מ כ"ט סע"ב וחולי' פ"ד רע"ב) כבר פי' בע' חרש. *[אחי"ה עיי"ע בח"ג, תק"ה, להפשירן הפכו לחמםן עיי' ירוש' שבת פ"ג ד"ו: ושם מותר להפשיר במקום שהיד שולטת ואסור להפשיר במקום שאין היד שולטת עיי"ע סלד. שבת מ': מפני שמפשיר מים שעליו. ויק"ר פכ"ו הפשירן ונתנן עליו[1]) קרך (דברים כ"ה, י"ח) מבואר בפסיקת' רבתי ס"פ זכר: הפשירך. ובקל פושר lau sein ספרא מצורע רפ"א מים פושרים הפכו מים חיים, ירו' פסחים ספ"ב דכ"ט. פושרין הפכו רותחין, ירוש' שבת רפ"כ די"ז ע"ג ותוספת' מנחו' פ"ז הפכו צונין. ב"ר ספפ"ו פושרין והיו פושרין ועוד עיי' ירוש' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג וירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג וע"ד ובחולי' פ"ד רע"ב אי' בפעול פשורים והיחיד תנחו' וישב כוס פשור] —

פָּשַׁר (מענין הראשון (auflösen בר"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק כ"ח:) מחייב ר"מ אפי' נפשרה. בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ז:) זבן חמרא כי מטא לאשקוייה מיא פשר פי' וחם השמש ונמס (שמות ט"ז, כ"א) תרג' פשר. *[אחי"ה והוא עפ"י מכילת' בשלח פרש' ד' כיון שהחמה זורחת עליו היה פושר והולך] —

פשר (= פִּישְׁרָא auftauendes Wasser) פישרא[2]) אין בו משום אסופי (קידושי' ע"ג:) כבר פי' בע' חרף[3]). עקולי ופשורי (ע"ז ל"ד:) כבר פי' בע' עקל (ג'). *[אחי"ה ורש"י פי' פישרא מקום שיפוע הנהר ע"י הפשרת שלגים שאין דרך ספינות לעבור שם ע"כ ונראה שלזה כיוון רבינו בע' חרף בפ"א פישרא מים שאינן חיים וכו' ובתרג' שני באסת' ריש ג', ח' מלקטין פישרי דטבת עיי"ע לקט. מיא פושרי תרג' קהל' ב', ח' והוא כמו פשורי חולי' מ"ו: הפכו חמימי וקרירי] —

* פָּשַׁר (sich losmachen, ausgleichen) פסיקת' דר"כ צד י"א דאת מפשר לה מן הכא והיא מתעריא מן הכא ובפסיק' רבתי פ"י ובתנחו' ריש כי תשא את מפשר לה מכאן וכו' פי' מפשר ענין התרת עצמו הפכו דבוק. ומזה ג"כ ענין שלום שעל ידו התיר את עצמו מיד הנושה פסיקת' דר"כ צד קס"ד. פשר פריטך ושם באתפעל עד זמן דמתפשר פריטוי וכיון דנתפשר פריטוי וכו'. ירו' שבת פ"ז ד"י. נסתבכו בגדיו בקוצים הרי זה מפשרן במקום צנעה פי' התיר בגדיו מן הקוצים. ירוש' ב"מ ספ"ו די"א. באותו שיכול לפשר . . באותו שאינו יכול לפשר, תוספת' עירו' פי"א (פ"ח) מפשיר בידו. פסיקת' רבתי פי"ג עמד ופשרו הימנו . . . היאך פישרתי הימך את הכלב וכו'. והושאל להתרת עסק עם בעל דינו לעשות עמו ביצוע ירו' כתובו' ספ"י דל"ד. פושר מן הראשון.. פושר מן השני, ירו' סוטה פ"ה ד"כ ע"ג והפשיר עמו וכצ"ל בירוש' ברכות פ"ט די"ד: ושם בט"ס והפסיד. ירו' סנהר' פ"א די"ח: שנים שפישרו אין יכולין לחזור בהן. נתפעל ב"ר ס"פ כ"ב ויק"ר פ"י עשיתי תשובה ונתפשרתי. והשם המופשט פְּשָׁרָה das Ausgleichen, der Vergleich עיי' ברכו' י' סע"א כתובו' צ"ה. סנהד' ה': והלאה ירו' סנהד' פ"א די"ח: ירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ד תוספ' ב"ק פ"ב תוספ' ב"מ פ"ג ויק"ר פ"ו ובל"ס פשורתא וכ"ה בתר"י א' לדברי' א', ט"ז.

* פָּשַׁר (מל"מ (דניאל ה', ט"ז) וכן בל"ע فسر ובל"ס פשר פי' כמו פתר (deuten ברכו' נ"ו. מפשר חלמי וכו' ע"ש יומ' כ"ח: הוא חלים והוא מפשר, בינוני פעול ברכו' נ"ה: חלמא דלא מְפַשַּׁר כאיגרתא דלא מקריא. והרבה בתרג' עיי' לבראשי' מ', ח'. ט"ז; מ"א י"ב. ט"ו; לשה"ש ב', ה', תרג' שני באסת' א', ב' והשם פִּשְׁרָא תרג' שופטי' ז', ט"ו; לקהל' א', ח' ועוד דניאל ב', ד' והלאה. ד', ד' והלאה. ועוד פּוּשְׁרָנָא פי' פתרון תרג' בראשי' מ', ה'. ח'. י"ב. י"ח.

☞ פְּשַׁר (מל"ס פי' מעלה גרה (wiederkauen תרג' מעלה גרה (ויקי' י"א ג', והלאה) מסקא פשרא. *[אחי"ה בנו"ג מסיק פישרא והפעל פשר פישרא תרג' ויק' י"א, ז, ולא פשר תרג' דברי' י"ד. ח'] —

פשש (= פָּשׁוֹשׁ נ"ל מל"פ [illegible], [illegible] צפרים קטנים (kleine Vögel בויק"ר אחרי מות פ' ויתרון (ויק"ר פכ"ב) חמא תרין פשושין מתכתשן[4])

[1]) עיי' יומ' ע"ז. [2]) בעי' חרף אי' ג"כ פשרא. [3]) וש"נ השנויים. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס מתכת שן.

דא ורא קטלת חדא חברתה אזלת ואיתיאת עשבא ויהבת עלה וחיית — (א"ב בנוסחאות כתוב צפרין מתנציין). *[אחי"ה וכנו"ג ג"כ בבמד"ר פי"ח וכפי גי' רבינו אולי מל"פ הנ"ל] —

פָּשׁוֹשׁ (ט"ס וצ"ל פפוש מל"פ پاپوش ומזה בל"ע بابوش (Fussbekleidung בחלומות דמגלת איכה (איכה רבתי פי רבתי) חמיתי בחלמא דלית ברגלוי פשוש — (א"ב פטש כתוב בנוסחאות ופי' פשוש בל"י כף רגל וגם פירושו שולי כסות ובגדים ויש שני משמעות לדברים אלו אחד שברגל לא היה כף והשני והוא הפתרון שבחג לא יהיה לו כסות). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י πέζα וטעות הוא וייש להגיה פפוש מל"פ והועתק לל"ע כאמור ומזה גם בל"י החדשה τό παπούτσι בשלאפית papuč ובל' הונגריא papucs וכלם נגזרו מל"פ הנ"ל כי پای הוא רגל והפעל پوشیدن פי' מכסה וא"כ פפוש דבר המכסה את הרגל כמו מנעל וכדומה. ועוד י"ל כי פשוש צ"ל פושש ממש בל"פ پوشش מכסה ומלבוש] —

פְּשִׁישְׁנָא (מין עשב) בפ' ח' שרצים בגמ' וכוס עיקרין (שבת ק"י רע"ב) ליתי פשישנא ולישטרא פי' עשב שאינו גס אלא רחב — (א"ב פשטינא כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה בנו"ג פשטינא ולישלוק בחמרא ולשפיה ובכ"י ש"ס פשיטנא ולישטרה] —

פַּשְׁתִּיבְנָא (נ"ל מל"פ پشتبان, پشتی بان Schutzherr, Beschützer) דפומבדיתא קאי ליה לאדא דיילא עד חרציה בפ' המפלת בגמ' המפלת שפיר (נדה כ"ה.) פי' אדם בעל קומה ששמו כך. *[אחי"ה בנו"ג פרשתבינא וכ"ה בבמד"ר פ"ט ובדפ"א פשתיכנא וצ"ל כבכ"י ובדפ"ר ודפו"ו פשתיבנא מל"פ הנ"ל פי' מגין העיר וכן פירשב"ם לשון פרנסות וממשלה עיי' תוספו' נדה שם שהשיגו על פירוש הערוך ורש"י ובאמת לפי פירושם היה צ"ל מפומבדיתא] —

* פִּשְׁתָּן (בל"מ פִּשְׁתָּה בקבוץ פִּשְׁתִּים Linnen, Flachs) שבת כ"ז: כ"ח. מ"ק פ"ב מ"א כלאי' פ"ט מ"ט כלי' פט"ז, מ"ו פיאה פ"ו מ"ה ירו' סוכ' פ"א דנ"ב: עיי"ע הץ וע' השני, ב"ק ס"ב: פשתנו, ב"ר רפט"ז עיי"ע פישון. ירו' כלאי' פ"ט דל"א ע"ד פשתן של ים והקבוץ פשתים כלאים פ"ט מ"א והתואר פִּשְׁתָּנִי פי' עושה פשתן ירוש' יבמו' פי"ג די"ג ע"ג ב"ר פל"ב ושם רפל"ד ושהש"ר פ' דודי לי ושם צ"ל פשתן שלו במקום פשתנו. תוספת' ב"ק פ"י פשתנו של חבירו.

פַּת (מל"מ פי' פרוסת לחם Brot, Speise) בפ"ק ביומ' בגמ' דסמוך מסרוהו (יומ' י"ח:) אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו. פי' מי שיש לו פת אינו תאב למאכל כל כך ומי[1]) שאין לו לעולם רעב[2]). בפ' כיצד הרגל בגמ' כיצד השן (ב"ק י"ט:) אי בעית אימא לעולם בבהמה ופתיתה. פי' פתיתה בתוך המרק[3]) פת עמלה (שבת ס"ב:) כבר פי' בע' יין. *[אחי"ה ועוד עיי"ע סעד. וכנ"ה בעירו' פ"א. פת אורז . . פת דוחן . . פת עדשים. הוריו' י"ג: פת פחמין. ב"מ ק"ז: פת שחרית. ע"ז ל"ה: הפת והשמן שלהן, שבת י"ז: פיתן ושמנן, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד פת ישראל פת גוים. שבת י': הנותן פת לתינוק וכו' עיי' שמחו' פ"א תוספת' ב"ק פ"י פת ניפולין. ובל"ס פִּתְּתָא ובל"ע فتات ברכו' מ': מריה דהא פיתא, ירו' תרו' פ"ח דמ"ה ע"ד פיתא תחות שיחיא ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א. אי' פותתא, ירוש' דמאי פ"א דכ"ב. נפל פיתותא מיניה צ"ל פותתא וכצ"ל בב"ק הנ"ל במקום פתיתא. ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג הורי פיתא צ"ל למיפא פיתא. — פותא שבת ס"ו: עיי"ע פאה] —

פַּת (פי' שתים עיי"ע טט ומ"ש) בר"ג דסנהדרין (ד':) פת באפריקי שתים. *[אחי"ה עיי"ע טט וש"נ השנויים] —

פתה[4]) (בל"ע فت נקב וחריץ מל"מ פתהן יערה (ישעי' ג', י"ז) Oeffnung, Loch für die Thürangel ועיי' בפנים) בפ' י"א בכלי' (מ"ב) הפותה שתחת הציר פי' אבקתא בל' גמרא והוא כמין כוס קטן של ברזל שתחת הציר ומוסבת הדלת עליה ומתמהרת בפתיחה וסגירה כדכתי' (משלי כ"ו, י"ד) הדלת תסוב על צירה וי"מ כמין מפתח כדכתי' (מ"א ז', נ') והפותות לדלתות תרג' ומוגלסיא. *[אחי"ה כל הע' נעתק מפי' רה"ג לכלי' בסר"ט צד 6 ע"ש ולפנינו אי' הפותח אבל פותה ג"כ נכון כל"מ מ"א וישעי' הנ"ל ובמד"ר פי"ב הביא פתות של מלכי' ר' סימאי אמר אלו פותחות] —

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע דמי. [2]) וכן פי' ר"ח ביומי ע"ד: ע"ש. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ושם ג"כ הגי' פתותא ועיי' ג"כ בשט"מ בשם ר"ח ובנו"ג בפתורה. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע פתא.

פת (= פתאה, פְּתָאוָא מפעל פתה בל"ס פתי offen, weit והשם פתאה (offener Platz תרג' ברחוב אכין מושבי (איוב כ"ט, ז') בפתאה אתקין מותבי. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' אסת' ד', ו'; ו', ט' פתאה דקרתא, לדברי' י"ג, י"ז לגו פתאה והקבוץ פְּתָאֵי (תרג' ישעי' ח', ט') פְּתָוֵי (לאיוב ל"ה, י"ח) פְּתָיֵי (למשלי ה', ט"ז) ולנקבה בְּפָתְיָן (לשה"ש ג', ב') פתאות קריה תרג' איכה ב', י"א, י"ב והפעל פַּתְיָא תרג' שמות ג', ח' ועוד הרבה עיי' עמת"ר ללעווי ובאפעל אפתי תרג' הרחיב והשם פּוּתְיָא יבמו' ס"ג, פַּתְיוּתָא וכ"ה בל"ס ועיי' תרג' לבראש' ל"ד, כ"א ותרג' ברחבה (תהלי' קי"ט, מ"ה) בפתיות, תרג' מ"א ה', ט' פתיות ליבא. ועוד עיי"ע פתי] —

פְּתָגָא (אולי מל"ס פְּתַכָא Mantel, buntes Kleid) סדין עשתה ותמכור (משלי ל"א, כ"ד) תרג' פתגא עבדת וזבנת. ועל לבושי יפילו גורל (תהלי' כ"ב, י"ט) תרג' ועל פתגי ירמון עדבא — (א"ב פי' בל"ר מין בגד ולבוש). *[אחי"ה אולי כיון לל"ר epitogium ἐπιτόγιον וכן בל"י המאוחרת מעיל כהנים בנו"ג בתרג' תהלי' פתאגאי ובכ"י תרג' פתאגי. וי"א שהוא פתיגיל של מקרא] —

* **פִּתְגָם, פִּתְגָּמָא** (בל"ס פֶּתְגָּמָא מל"מ (עזרא ודניאל) Wort, Befehl) הרבה בתרג' ונאצל מל"פ הישנה patigama בל' פרסי חחדש' پیغام עיי' געזעניאוס. מגיל' ט'. פי' רב פפא פתגם (אסת' א', כ') תרג' שכתבו מקרא.

פתגותא (שם מקום נדרש עפ"י האגדה) בריש ויק"ר פ' והוא ישקיט (פ"ה) השותים במזרקי יין מפתגותא שהיה יינה מפתח את הגוף. *[אחי"ה בנו"ג מפתוגתא ובבמד"ר פ"י פתגותא ועיי"ע פלג] —

פְּתַוַּר (נ"ל מל"פ پتاور קץ וגבול ומזה הפעל עשה קץ וגבול Ende setzen, begrenzen) תרג' בפסוק ויאמרו עבדי המלך (אסת' ג', ג' בתרג' שני) אסר יתי[1]) פתווריה באוצרי[2]) תהומא. פי' בל"י הורידו לעומק. *[אחי"ה ה' אייזלער בט"ר א', 84 עמל לבאר דברי ר"ב ולא עלה בידו ונ"ל שהוא מל"פ כלומ' שם קץ לים באוצר התהום — ובנ"א סכריה פי' סותמו ובעל המתורגמן היה מודה שלא ידע לפתרו] —

* **פתוותא** ע"ז ל"ג: עיי"ע פתיא גי' רבינו.

פָּתַח (מל"מ ענינו התרה הפך סגר öffnen, auf-thun) בגמ' דפ' הבונה (שבת קי"ד.) מאמר פתוח ומאמר סתום. פי' יש דבר שאתה רשאי לדרוש ויש דבר שאין אתה רשאי לדרוש ומאי נינהו כגון מעשה מרכבה. בפ' אלו נערות בגמ' דסמוך אלו שאין להן קנס (כתובו' ל"ו:) אי דקא טעין טענת פתח פתוח הכא נמי. פי' טענת בתולים תרין אפין טענת דמים וטענת פתח פתוח יש דמים שהן מועטין באשה וכשבגרה מימעטי טובא ואיכא דיבשין לגמרי והאי תנא דקתני הבוגרת אין לה טענת בתולים לענין דמים קאמר אבל לענין פתח פתוח אעפ"י שבגרה ראוי הפתח להיות סתום כתקנו ואינו נפתח בבגר כדרך שהדמין צומקין בבגר לפיכך יש לעולם טענת פתח פתוח וכיון דאית בוגרת דיבשין דמיה לגמרי ואיכא דלא יבשין אמר רב כגון האי נותנין לה לילה אחת[3]). בפ' במה אשה בגמ' ולא בכובלת (שבת ס"ב:) פתיגיל (ישעי' ג', כ"ד) פתחים המביאין לידי גילה פי' אותו מקום פתהן יערה (ישעי' ג', י"ז) שעשו פתחיהן כיער פי' אותו מקום מלא שער כיער. מלא עצים[4]). בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) מתירין בית הצואר בשבת אבל לא פותחין פי' כשנותנין חלוק חדש לכבסו בית הצואר שלו פתוח ולא תפור וחש[5]) תופר שמא יסתר וכורך עליו חוט ושוללו וכיון שאינו תפור כחלוק ועשוי עראי מותר לטלטלו בשבת ולהתיר בית הצואר אבל לא פותחין[6]). בר"ג דפ' בכל מערבין (עירוו' ל'.) עוג מלך הבשן פתחו כמלואו פי' „כשמת עוג אם פתח כמלואו וחושב להוציאו ממנו מטהר שאר פתחי הבית ואם לאו כל הפתחין טמאין"[7]). במנחות בר"ג דפ' ר' ישמעאל (ס"ה.) והיינו דתנן בפ"ה בשקלי' (מ"א) פתחיה על הקינים ולמה נקרא שמו פתחיה שפותח

[1]) וכ"ה במתורגמן ובנו"ג יתיה. [2]) בד"א באוצריה וכ"ה במתורגמן וט"ס הוא. [3]) רבינו גרס ופי' כפי' ר"ח הובא בשט"מ בד"ה ה"ג וז"ל ור"ח ז"ל גרס אי דקא טעין טענת פתח פתוח הכי נמי הב"ע דקא טעין טענת דמים ופי' הא דקתני אין לבוגרת טענת בתולים בטוען טענת דמים דקאמרי' פרט לבוגרת שכלו בתוליה והא דאמר רב בבוגרת שנמצאו לה דמים דלאו כל בוגרת אין להם דמים אלא יש בוגרת שיש להן ויש שאין להן אלו דברי ר"ח ועיי' מ"ש בעל שט"מ נגד זו השטה. [4]) וכן פירש"י ע"ש. [5]) בכ"י ה"ב ויש. [6]) וכן פירש"י במכו' ג': קצת מזה ועיי"ע בית צואר ופי' ר"ח תראה בעי' שלל א'. [7]) הועתק מפי' ר"ח.

דברים ודורשן ויודע בשבעים לשון כולהו סנהדרין נמי ע' לשון ידעי וכו' עד דהוה כייל לישני כדאמרינן עין סוכר גנות צריפין[1] והיינו דכתיב מרדכי בלשן. בס"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ ל"א:) פתוח תפתח אין לי אלא לעניי עירך וכו'. בפ"ב בכלאי' (מ"ו) ג' תלמים של פתוח פי' מלשון פתוח תפתח. *[אחי"ה ועוד ענין פָּתוּחַ (סנהד' צ"ד.) פתוחין (מגיל' ג'.) אותיות מנצפ"ך באמצע התיבה הפכו סתום, סתומין, ועיי' שבת ק"ג: סתום ועשאו פתוח כשר. ויק"ר פי"ד יצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח. ירוש' תענית פ"א דמ"ח. כנקבה הזאת שהיא פותחת לפני הזכר. ועוד בענינים שונים ד"מ לפתיחת החביות ירוש' ברכות ספ"ו ד"י ע"ד על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך וכו'. לפתיחת מקרא או פרשה עיי' ברכות ט': י'. ב"ק כ"ז. ערכי' י': ב"ר רפ"א ורות רבה רפ"א ר' . . . פתח, ובמדרש איכה רבתי בפתיחתא מן סי' א' עד ל"ג בכלל. ויק"ר פ"א פ"ג פ"ח פי"א פי"ג פ"כ פכ"ו פ"ל מתחילות פתח ר' . . וגם פרש' י"ב מתחלת כפי גי' רבינו פתח ר' עזריה עיי"ע סנטמא סקס ומ"ש, שמ"ר ר"פ ט', ל"ט — מ"ד, נ"א, נ"ב כך פתח ר' תנחומא בר אבא, מגיל' י': מכו' י': פתח לה פתחא להאי פרשתא וכו', שמ"ר רפ"א רבנין פתחין פתחא להאי קרא. אבדר"נ פ"ו אמר לו פתח [ודרש] א"ל איני יכול לפתוח . . עמד [ופתח] ודרש וכו' — אתפעל פסחי' מ"ב רע"ב דלא אפתח, גיטי' ס"ט: דלא איפתח, שם עמוד א' לאיתפתוחי (עיי' גי' רש"י לפתיחי), ויק"ר פכ"ב אתפתח, אתפתחת וכ"ה בקהל"ר פ' ויתרון. אפעל איכ"ר פ' רבתי אַפְתַּח ליה ביתיה. ועוד לענין היתר נדרים לפתוח בחרטה עיי' נדרי' ס"ד. פותחין לאדם בכבוד אביו וכו' ע"ש והלאה ובדף כ"ב: והשם פתיחה שהש"ר פ' ישקני, פתיחת נדר ירוש' נדרי' ספ"ח דמ"א, ירו' נזיר פ"ב דנ"ב. כולם ענין פתח ושער לבא להיות דריסת רגל, ב"ר פצ"א מצא להם פתח תוספת' נזירות פ"ב אין לך פתח גדול מזה. וכן לענין תשובה שם פל"ח פתח להן הקב"ה פתח של תשובה. שהש"ר פ' אני ישנה בני פתחו לי פתח אחד של תשובה וכו'. בפתח עינים (בראשי' ל"ח, י"ד) נדרש בב"ר פפ"ה מלמד שתלה עיניה בפתח שכל העינים תלויות בו. וכ"ה בירוש' כתובו' רפי"ג דל"ה ע"ג. פיתחה של תורה ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ג. ועוד בענינים שונים פֶּתַח בית דין ירוש' כתובו' פ"ד דכ"ח ע"ד. סותם את הפתח ב"מ צ"ב. הפתח פתוח עד התהום קהל"ר פ' את הכל. הקבוץ פתחים ב"ב פ"ט מ"א כתובו' פי"ג, מ"ג. והושאל לאותו מקום של האשה כתובו' ט'. והלאה פתח פתוח, ירו' כתובו' פ"א דכ"ה. מצא הפתח פתוח. ויק"ר פי"ט בפתח שיצא בו נכנס, הקבוץ פְּתָחִין שבת ס"ב: עיי' לעיל, והשם המופשט שבת קכ"ט. נדה כ"א. פתיחת הקבר עיי"ע קבר א'. ועוד השם פתחון כל"מ רק בקשור עם פה ופי' פתיחה לגנאי פתחון פה למינין ב"ר פ"ח ספרא ויקר' פרק ב' פרש' ב'. ועיי' שמ"ר פי"ג ויק"ר פ"כ במד"ר פ"ב. והשם המופשט פתיחה das Oeffnen אבות פ"ה מ"ו פסחי' נ"ד סע"א ב"ק מ"ט: נ'. ב"ר פי"ג. ועוד השם פּוֹתֵחַ כמו פֶּתַח כלי' פי"א מ"ב וגי' רבינו פותה עיי' לעיל. אהלו' פ"ג מ"ז פי"ג מ"ב והלאה פותח טפח. בינוני פעיל במקום השם פָּתִיחַ פי' מהרשת הפותח התלמים כלאי' פ"ב מ"ו ורבינו גורס פתוח עיי' לעיל ועיי' ירו' כלאי' פ"ב דכ"ח. וירו' פיאה רפ"ב דט"ז ע"ד תוספת' פאה פ"א ושם לכלאי' פ"ב — ועוד ענין פְּתִיחָא כמו בל"מ פְּקַחַ הפכו עיור, סמיא גיטי' ס"ט רע"א ויק"ר פכ"ב][2] —

פִּתַּח (= פִּתּוּחַ מל"מ ענינו חקיקה בעץ או באבן eingegrabene Arbeit, Sculptur) בפי"ד באהילות (מ"א) העטרות והפיתוחין[3] מביאין את הטומאה בפותח טפח פי' „ציורים". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 25 ובתוספת' אהלו' ספי"ד אי' בפי' (הפתויין) [צריך לומר הפתוחין] והציורין — וכנ"ה בירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד פיתוח יָדים ורגלים, ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג: הומר הוא בפיתוח, והקבוץ שם: העביר את הפיתוחים. והתואר פַּתָּח (Meissler) הקבוץ ירושי שקלי' פ"ד דמ"ח. פַּתָּחֵי אבנים והפעל בפיעל ירו' ע"ז הנ"ל פיתח בה פיתוחים, פרה פ"ג מ"ח ומפתחין בה חלונות עיי"ע חז ב'] —

פְּתִיחָה (einleitendes Gerichtsverfahren) בר"ג דפ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ב:) שליחא דרבנן מהימן כבי תרי הני מילי לשמתא אבל לפתיחא לא מ"ט ממונא קא מחסר ליה פי' דבעי למיהב לספרא פשיטי ולממונא בעינן תרי סהדי

---

[1]) ובעי' גגות צריפין (ח"ב, רל"ב) גרס גגות. [2]) אצל המדקדקים נקרא פתח בהיות יבוטא בפה פתוח ומזה פתוח, פתוחה. [3]) בנו"ג והפתוחים.

ולכך נקראת פתיחא דהיא כתבינן עלה בתחילה ואח"כ השמתא דהיא אחרמתא והיא יותר חמורה ממנה ואח"כ אדרכתא הרשאה למיפרע מנכסיה ודין אדרכתא כבר פי' במקומו. *[אחי"ה עיי' שטמ"ק ב"ק קי"א ע"ב ד"ה שליחא. ורש"י פי' פתיחא: שטר שמטא. ב"ק קי"ג. מאן דכתיב עליה פתיחא. והפעל ב"ק קי"ב: כגון דפתחו ליה בדינא ושלחו ליה ולא אתא] —

פֹּתֶחֶת (Verschluss) בפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ט.) זה עושה לו פותחת וזה עושה לו פותחות פי' בעל הבור ובעל הבית עושין מסגר כל אחד לעצמו על פי הבאר וכל אחד מפתח מסגר שלו בידו ולא יתכן לפתוח את הבור עד שיתקבצו שניהם ויפתחו. *[אחי"ה ובפי' הרמב"ם אי' בע"א ע"ש. וכנ"ה בכלי' פי"ג מ"ו השן שבטס שבפותחות ושבמפתח עיי"ע טס א'. תמיד פ"ג מ"ז הפותחות במ"ר פי"ב עיי"ע פת ג'] —

פַּתְיָא (נ"ל מל"פ ﭘﺎﺗﻮ כלי חרס irdenes Geschirr) בפסחי' בר"ג דפ' האשה (פסחי' פ"ח.) ובהגדה דמגלה (י"ד:) א"ל עניא סבא ואמרי לה פתיא אוכמא פי' הוא טפיח כדאמרי' (בכורו' מ"ה:) שחור לא ישא שחורה שמא יצא מהן טפיח ואמאי קרי לה פתיא אוכמא מפני שהוא קצר ושחור ופתיא היא קרויה כדתנן (שבת קכ"ה.) האבן שבקרויה והוא דלי כלומ' עב [1]) שחור כמין משל ואחד נקרא פתיא ורבים פתיאתא [2]) כדאמרינן בפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג:) אמר רב פפי הני פתיאתא [3]) דבי מכסי כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ואינו חושש. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) לשגדונא ליתי פתיא דמינוני פי' לחולי הנקרא גוט"א [4]) ליתי דלי מלא ציר של דגים. *[אחי"ה ורש"י פי' פתיא כלי חרס וכן פי' רגמ"ה בב"ב ח'. הבאתי דבריו בע' כר י"א (ח"ד. שו"ב ע"ש) ובע"ז ל"ג: אי' בד"פ וויניצ' שאלוני' וקראקא של"ט הני כלי חרס פתוותא עיי' ד"ס (ע"ז צד ל"ט) ובלי ספק מגליון הובא פנימה להורות על פתוותא וכן פי' ר"ח לע"ז פי' פתוותא כלי חרש עכ"ל ובאמת זה פתרון המלה בל"פ] —

פַּתְיָא (מל"ע ﻓﺘﻰ נער Jüngling) בחלק בגמ' י' שבטים (סנהד' ק"י:) ובב"ר פ"ח (ר"פ פ"ז) וארא בפתאים (משלי ז', ז') אלו השבטים א"ר לוי בערביא צווחין לינוקא פתיא [5]) ס"א פנטי והוא לשון לעז. *[אחי"ה כיון ללאי"ט fante ילד ובאמת בל"ע הנ"ל פתי פי' נער וכן ענין פתאים (משלי א', ד') הנזכר עם נער. ובסנהד' אמר ר"ע שכן בכרכי הים קורין וכו' וכיון לל"י παῖς וע' הזקני' העתיקו פתאים (משלי ז', ז') ע"י νοσπιοῖς וכן העתיק סומכוס פתאים (משלי א', ד') ופי' נער. יונק וכן העתיקו ע' הזקנים נער (משלי כ"ג, י"ג; הושע י"א, ב') יונק (ישעי' י"א, ח') וכן טף (ירמי' מ"ג, ו'; יחזק' ט', ו') — והשם הפרטי בר פתייא ירו' שקלי' ספ"ב דמ"ז. והוא כמו בר פדייא עיי"ע] —

(פתי) [פָּתוּי] (בינוני פעול מן פָּתָה כלומר מי שראשו רחב der Breitköpfige) בפ' הרואה בגמ' דסמוך על הזיקין (ברכו' נ"ח:) הרואה את הקטע ואת הסומא ואת פתוי הראש [6]) אמר ברוך דיין האמת [7]) פי' מי שאין ראשו סגלגלת אלא רחבה. מלא רחב ארצך (ישעי' ח', ח') תרג' פתאי ארעך — (א"ב פי' בל"י פעל הדורס ודורך וטעם המלה שהראש נכתשת כאלו היתה תחת המכתש ונקרא כן דרך סלולה כי היא דרוסה ונכתשת). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י πατέω דרס ומזה πάτος דרך סלולה (אייזלער בט"ר ח"א, 84) ודוחק הוא והנכון כפי' רבינו משרש פתה עיי"ע פת ד' ומ"ש. ורש"י ורא"ש וטש"ע פי' פתויי בע"א ע"ש. ובל"ס פַּתְיָא, פְּתֵי פי' רוחב וזה בפתי מילא חולי' קל"ט: אבל בענין פתי רמשא עיי"ע אפתי (ח"א, רמ"ז.) וש"נ] —

* פָּתָה (מל"מ ענין פתיחת הלב לקבל מה שידובר לו מן המסית ועוד גם לענין טוב ver- führen, überreden) סנהד' ל"ח סע"א דרש מי פתי (משלי ט', ט"ז) מי פתאו לזה אשה. כתובו' ל"ט. והלאה הַמְפַתֶּה, שם מ"ב. והלאה פיתית את בתי. ירוש' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד שהוא (יין העמוני) שהוא מפתח את הגוף נ"ל שצ"ל מפתה וכן מפתח בע' פתגותא צ"ל מפתה. ובענין טוב ירו' כתובו'

---

[1]) כ"ה ברפ"ר ובדפו"ו עבה. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר פתיאתא אבל בשדפ"ע בט"ס פתיותא ובנו"ג פתוותא. [3]) בדפ"ר פתיותא אבל בכ"י ק"ט גם כאן פתיאתא עיי' הערה הקודמת. [4]) עיי"ע שגדן. [5]) בנו"ג בב"ר למינוקא פתיה וכ"ה בכ"י ק"ט. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס כ"י מינכען וכ"ה בטש"ע או"ח סי' רכ"ה ובראב"ן סי' קצ"ט דכולה ברייתא בלי יחיד נאמרה עיי' ד"ס ברכו', ובדפ"ע ובנו"ג פתוי הראש. [7]) צע"ג כי בטש"ע או"ח הנ"ל אי' ברוך משנה הבריות וכ"ה במחבר או"ח סי' רכ"ה ס"ק ח' וברא"ש ברכו' סי' י"ב.

פ"ג דכ"ז: (שהפיתיתו) [שהפיתיתה] או שמחלה לו ירו' קידוש' פ"ג דס"ד ע"ג מפתים אותו ליתן גט, ב"ר פע"א דרש נפתלתי (בראשי' ל', ו') נופתי (נסיתי) פִּתיתי תְּלִיתִי אחותי עלי. ויק"ר פכ"ט שהן מכירין לפתות את בוראם בתרועה. נתפעל ריש אסת"ר נדרש אפתם (עזרא ד', י"ג) אפי' דברי' שהמלכות מִתְפַּתָּה בהם . . היא מזקת. ב"ר פי"ז נוח להתפתות. כתובו' מ"א: והלאה נערה שֶׁנִּתְפַּתְּתָה. בינוני פעול כאלו השרש פָּתַת ירו' כתובו' רפ"א דכ"ד ע"ד ספק פְּתוּתָה ומזה השם פִּתּוּי כתובות ל"ה: ל"ו. והלאה ועוד בכלל לקיחת דברים ודבור על לב (das Ueberreden) עיי' ירו' כתובו' ספ"ב דכ"ז. ירוש' ב"ק רפ"י ד"ז: תוספ' כתובו' פ"ג, שמ"ר פ"ג.

פְּתַךְ (מל"ם פי' מערב וקרוב לו ל"ע فتق durch- rütteln, mischen) בר"ג דשבועו' (ו'.) איזמור דשמעית ליה לר"ע בפתוך. בריש נגעי' (פ"א מ"ב) הפתוך שבשלג כיין המזוג בשלג. בפ' תמיד נגמ' ישחטו שלא לאוכליו (פסחי' ס"ג.) דפתיכי מולים. בב"ר פ"י נטל הקב"ה ב' פקעיות אחד של אש ואחד של שלג ופתכן זה בזה[1] פי' עירבן — (א"ב פי' בל"י פעל המכפל והמערב, תרג' בפסוק (איוב כ"ה, ב') המשל ופחד עמו ופתיכין אשא ומיא). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובכ"י תרג' (ובנו"ג פתכין) תרג' לושי (בראשי' י"ח, ו') פתוכי, תרג' בלול (שמות כ"ט, כ"ג, מ') בלולה (ויק' ב', ה') פתיך, פתיכא והוא מל"ם ולא מל"י כדעת ר"ב. ופירש"י ור"ח בשבועו' ורה"ג בנגעי' פתוך: מעורב. וכנ"ה בספרא תזריע (נגעים) פרק ב' פרש' ב' הפתוך שבשלג, שם פרק י"ד אין מטמאים בפתוך. ב"ר ספ"ד פתכן זה בזה, שהש"ר פ' צאינה: פתוכין זה בזה נדה ז'. התם לא פתיכא בהו תרומה הכא פתיכא בהו תרומה] —

פַּתְכָּא (נ"ל מל"פ پشته = פשתכא חבילה ומשאוי על הגב Bündel, Last am Rücken)[2] בפ' אלו מציאות בגמ' מצא שק (ב"מ ל':) ההוא גברא דהוה דרי פתכא דאופי בר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה.) פגע ביה באריסיה דדרי פתכא דאופי[3]) פי' חבילה של חריות של דקל. *[אחי"ה ורש"י פי' משאוי של עצים והוא הנכון שמלה פרסי' הנ"ל פי' משאוי הטעונה על הגב. וז"ל תשובת הגאוני' (בהוצ' החו' הרכבי סי' ל"ר צד 13) פתכא דאופי בל' ישמע' אופי כרב (كرب) והן עיקרי חריות של דקל עושין מהן מחרוזות לתינוקות וחוגרין אותן במתניהן כדי שיהו צפין ושטין על פני המים ופתכא הוא כמו ענק של צואר ובל' ישמ' מכנקה הגדולה נקראת פתכא והקטנה פתכתא] —

פַּתְכָּא (נ"ל מענין הראשון בקבוץ) חומרי פתכייתא (קידוש' ט' רע"א) עיי' בע' חמר (ט"ו)[4].

פתכמר (נ"ל מורכב משתי מלות פרסיות פת = بت אליל Götze ומן كمر חגורה Götzen- gürtel) במות טלואות (יחזק' ט"ז, ט"ז) תרג' במן מחפין פתכומרין[5]) ועושות המספחות (שם י"ג, י"ח) תרג' ועבדן פתכומרין — (א"ב י"מ פת של כומרין וחולקים המלה שתים). *[אחי"ה וכן כתוב בשתי מלות בדפ"ר ובנו"ג וברש"י פת גומרין ובכ"י ק"ט פתכמורין ואולי הוא מל"פ הנ"ל] —

פַּתְכַּר (= פתכרא בל"ם אליל Götze מל"פ پيكر) וקלל במלכו (ישעי' ח', כ"א) תרג'[6]) פתכריה טעוותיה, סכות מלככם (עמוס ה', כ"ו) תרג' סכות פתכריכון[7]) בצפניה (א', ה') והנשבעים במלכם. *[אחי"ה תרג' פתכריהון וברד"ק שם ושם נ"א פת כומריכון ואין ענינו כאן כי פתכרא הוא ל"ס ופ'. ילק' האזינו ר' תתקמ"ב הפתכר צ"ל הפתקס כבספרי האזינו סי' ש"ט] —

פָּתַל (מל"ע فتل וכן בל"ם drehen, umwickeln וממנו פָּתִיל, פְּתִילָה Gedrehtes, Docht) בפ' במה מדליקין (שבת כ':) לא בפתילת העידן עיי' בע' עמר[8]). עשהו גדיל ופתלהו[9]) מתוכו (מנחות ל"ט:) פי' בע' שעטנז. בגמ' דפ' ר' אליעזר אומר האורג (שבת ק"ו.) מה לי לבשל פתילה מה לי לבשל סממנים[10]) פי' בישול פתילה של אבר שמשליכין בפיהם של מחוייבי שרפה בישול סממנים דהוה במשכן[11]). בפ' כיצד הרגל בגמ'

[1]) וכ"ה בבמדב"ר פי"ב. [2]) עיי' פערלעס עט"ש 59 ועוד עיי"ע בזגא. [3]) כ"ה נכון רק בדפו"ו ובשדפ"ע ובכ"י נשמט בטעות. [4]) ועיי' מ"ש בח"ג, תל"ז. [5]) בדפו"ו בטעות ערך בפני עצמו וצ"ל הכל בע' אחד כבדפ"ר ובכ"י. [6]) בכ"י ק"ט ובדפ"ע תרי ירו'. [7]) בדפו"ו עוד: גבן. [8]) בנו"ג האידן ובכ"י ק"ט העדן. [9]) וכ"ה ביבמות ה': ובמנחות ל"ט: ופותלהו. [10]) בנו"ג סממנין וכ"ה ביבמות ו': ושם מה לי בישול. [11]) עיי' סנהד' נ"ב. מאי פתילה פתילה של אבר ובפי' הערוך אי' בספר המפתח לר' נסים בשבת ועיי' בפירש"י.

כיצד השן (ב״ק כ׳.) כי קאמר ר׳ חייא בפתילה דאספסתא פי׳ קשירה של אספסתא שהיא ארוכה כפתילה וכי אנח מקצתה בחוץ פשע דידע כי אכלה בהמה מה שבחוץ וגודרת מה שבפנים לחוץ משום הכי כי אכלה בחוץ פטורה. *[אחי״ה וכנ״ה בתנחו׳ שלח ובמד״ר פי״ז והוא צריך לפתלן ומל״ע הנ״ל והתואר فتيل חוט כפול ושזור ומזה فتايل פשתה פתילה לנר שבת כ״א. והקבוץ פתילות שם כ׳: ובל״ס פתילא פתילתא ירו׳ שבת פ״ב ד״ד ע״ד נסיב פתילא . . לא נסיב פתילא, ושם פתילתא, נדרי׳ מ״ט: פתילתא של אבר, סנהד׳ נ״ב. פתילה של אבר עיי׳ לעיל, ירוש׳ סנהד׳ רפ״ז דכ״ד: פתילה של בעץ . . פתילה של נפט. והקבוץ פתילָתָא גיטי׳ ס״ט.[1]) —

☞ פְּתַל (לדעת ר״ב מל״י φύτλη Erzeugung והנכון שהוא מלש׳ סורי׳ פותלא פי׳ עקמימות וערמימות (Hinterlist, Verkehrtheit מד׳ ב״ר פ׳ כי שנואה לאה (פע״א) נפתולי (בראשי׳ ל׳, ח׳) פותליה לא דידי הויין פי׳ בל״י הולדה והזרע. *[אחי״ה בנו״ג פיתולַיָיה כלו׳ עקמומיות והיחיד בתרג׳ משלי ח׳, ח׳ תרג׳ נפתל פיתולא ועיקומא. והתואר פתלנא תר״י ב׳ ופתלתל (דברי׳ ל״ב, ה׳) וכל״מ פְּתַלְתּוֹל בספרי האזינו פ׳ ש״ח אתם עוקמנים ופתלתולים ותרג׳ ונלוזים (משלי ב׳, י״ד) מְפַתְּלִין] —

פְּתוֹם (= פִּיתוֹם מל״י πύθον Bauchredner) בעל אוב זה פיתום (סנהד׳ ס״ה.) עיי׳ בע׳ אב. *[אחי״ה ספרא סוף קדושי׳ אוב (ויק׳ כ׳, כ״ז) זה הפיתום המדבר משחיו . . ותוספת׳ סנהד׳ פ״י זה הפיתום המדבר בין פרקיו ומבין אצילי ידיו] —

פתם (= פִּיתוֹם שם עיר נדרש עפ״י הגדה) בפ״ק בסוט׳ בגמ׳ וכן לענין (י״א.) את פתום ואת רעמסס (שמות א׳, י״א) פיתום שמה ולמה נקרא שמה רעמסס שראשון ראשון מתמסמס וחד אמר רעמסס שמה ולמה נקרא שמה פיתום שראשון ראשון פי תהום בולעו.

* פִּיתָם (צ״ל פִּיתָס מל״י πίθος Fass) ירו׳ שבת פי״ג די״ד, שמואל צד הוא בפיתם צ״ל בפיתס עיי״ע פטס.

* פְּתְמְנָאֵי תרג׳ ירוש׳ ב׳ פתנים (דברים ל״ב, ל״ג) פתמנאי.

פְּתִין (Querbalken) עיי׳ בפנים) בפי״ג בנגעי׳ (מ״ב) ראש ופתין פי׳ אותו האבן או אותו העץ שתופס מצד מערב נדבך שלו לצד מזרח נדבך של חבירו שם אותו האבן או אותו העץ ראש ואותן אבנים ועצים שבנדבך זה במערב אחד ובנדבך אחר במזרח אחד[2]) שמן פתין. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג רק בכ״י חסרון הוא בפנים ויש להשלימו מערוך ועיי׳ ג״כ הר״ש בשם הערוך והגאונים והתוי״ט האריך לבאר דברי הערוך הסתומים ע״ש — וכנ״ה בתוספת׳ כלי׳ ב״מ פ״ז מכתש של פתין] —

* פַּתָּן (מל״ע فتّان מצרף זהב Goldschmied) תוספת׳ כלי׳ ב״ב פ״ד עור הַפַּתָּן כ״ה בכ״י אירפורט ובנו״ג הכתן.

* פִּיתְנָא (מל״ס פַּתְנָא בל״מ פֶּתֶן Otter) עיי׳ תרג׳ בראשי׳ מ״ט, י״ז והקבוץ פִּיתְנִין תרג׳ דברי׳ ל״ב, ל״ג.

* פְּתוֹנְיָא (Mächtiger, potens ?) תרג׳ שני באסת׳ ו׳, ט׳ הפרתמים: גברא פתוניא מן שליטי דמלכא.

* פִּתְפֵּת (מל״ס פַּתְפֵּת פלפל מן פתת zerschlagen) ירו׳ סנהד׳ פ״ט ד״כ: שה״ש פ׳ סמכוני פתפותי ביצים, התפלפל: ירו׳ כלאי׳ רפ״ז ד״ל ע״ד בהדין רכיכה מתפתפת היא פי׳ נשתבר.

פתק (= פִּיתָק, פִּיתְקָא בל״ס פִּתְקָא בל״ע بطاقة בל״פ پتك מל״י πιττάκιον Zettel, Schreibtafel, Buch) בחלק בגמ׳ דג׳ מלכים (סנהד׳ ק״ב.) יצא ירבעם מירושלם יצא מפתקה של ירושלם יצא מן הכתב הכתוב לצדיקים לעתיד לבוא שיחיו וישמחו בירושלם כדכתי׳ (ישעי׳ ד׳, ג׳) כל הכתוב לחיים בירושלם. בפ״ק בסוט׳ בגמ׳ וכן לענין (י״ב.) מיכן לנשים צדקניות שלא היו בפתקה של חוה פי׳ בגזירה שנכתבה על חוה (בראשי׳ ג׳, ט״ז) בעצב תלדי בנים. ירו׳ בסוף פ״ק בסנהד׳ (פ״א די״ט סע״ג.) דבר תקנה[3]) עשה משה בשעה שאמר לו הקב״ה (במדי׳ ג׳, מ׳) פקוד כל בכור זכר (בבני) [צריך לו׳ לבני] ישראל אמר אי זה שבט מקבל עליו ליתן

---

[1]) פסילתה ירו׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז. הוא כמו פסילתא עיי״ע פול. [2]) בדפ״ר שבנדבך זה במערב אחת ומנדבך אחד במזרח אחד ור״ש שמנדבך זה במערב אחת ומנדבך זה במזרח אחת. [3]) לי׳ לפנינו ולא בבמד״ר פ״ד.

חמשת שקלים לגלגולת מה עשה נטל כ״ב אלף פתקין וכתב עליהן לוי ורע״ג כתב עליהן ה׳ שקלים והטילן לקלפי אמר להן בואו וטלו פיתקיכון כל שעלה בידו לוי א״ל כבר פדאך בן לוי וכל שעלה בידו חמשת שקלים א״ל ומה אעשה ומן השמים היא מתיב תני לחברייא הגע עצמך שעלו כולן לוי א״ל מעשה נס היה ומסורגין עלו — (א״ב פי׳ בל״ר כתב קטן כתוב בקלף תרג׳ (איוב י״ט, כ״ג) בספר ויוחקו בפיתקא יתרשמון). *[אחי״ה בנו״ג בתרג׳ כ״י פיטקא וכן בירוש׳ סנהד׳ תמיד בטי״ת אבל באותו ענין בבבלי סנהד׳ י״ז. ובבמד״ר הנ״ל בתי״ו. והרבה בתרג׳ בטית עיי״ע פיטקא ובע״מ תרג׳ ללעווי וכן בשהש״ר פ׳ כרם פיטקין קהל״ר פ׳ עת ללדת פיטקינן. ולרוב בתי״ו ב״מ פ״ו. נפל פיתקא מרקיע, קידו׳ ע׳. פיתקא דהזמנה וגי׳ רבינו עיי׳ בע׳ דסק. שם ע״ג: תלי פתקא, הוריו׳ י״ג: היו כותבין קושייתא בפתקי כ״ה באה״ת ובנו״ג בפסקא. ירו׳ ביכור׳ פ״ג דס״ה ע״ד אוף ר׳ יונה הוה בפיתקא, ירו׳ סוט׳ פ״א דכ״ז: ובמד״ר פ״ט כתוב חד פיתק, במד״ר פ״ד פיתק של לוי. ושם פי״ט הביאו ע׳ פתקין וכתבו עליהם וכו׳, ב״ר פצ״א קאים מקבל פתקין, תנחומא בהעלתך סי׳ כ״ב שבעים פתקים ובתנחו׳ במדב׳ סי׳ כ״ה פיטקים עיי׳ מ״ש ה׳ רש״ב בתנחו׳ הישן ח״ב צד י״א וכ״ט ובתנחו׳ חקת סי׳ י״ב פתקים. וגי׳ בטי״ת עולה עם כתיבה ערבי׳ ובתי״ו עולה עם כתיבת המלה בל״פ] —

פָּתַק (מל״ע فَتَقَ נרדף עם פסק ולפעמים כמו פתח (spalten, öffnen) ובלא״ר ענין השלכה (schleudern, werfen) בגמ׳ דפ״ק בשבת (י״ח. תוספת׳ שבת ספ״א) פותקין מים לגנה מערב שבת [1]). בתמורה בפ״ק בגמ׳ אין מים שאובין (י״ב סע״א) פותקין למקוה [2]) והן טהורין. בר״ג דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ח:) ובפ״ק בע״ז בגמ׳ אין בונה (ע״ז י״ז:) פתקיה ת׳ פרסי. בר״ג דיבמו׳ (י׳.) פתקה [3]) לוי במתניתא. בפ׳ אלו טרפו׳ בגמ׳ נפלה מן הגג (חולי׳ נ״א.) דפתקי גנבי פי׳ שמשליכין הבהמה מן הגדר ולחוץ [4]) כמו (פסחי׳ ס״ב: ר״ה כ״ה. שבועו׳ י״ח:) שקל קלא פתק ביה. וכן פתק ביה גירא (סנהד׳ צ״ה. ק״ז.). *[אחי״ה כ״ה נכון מאוד כפי גי׳ כ״י ה״ב ובכ״י ק״ט לי׳ מלות וכן פתק ביה וזה הוליך שולל לרשומי הציונים עיי׳ הפשב״ע. וכנ״ה בסנהד׳ שם פתקיה בריש מוחה, שם ק״ז. פתק ביה גירא פתקה לחלתה ובפירש״י ל״א פתחה ע״ש. תוספת׳ ב״ק פ״ב כ״י הפותקין ביביהן ובנו״ג הפותחין, ב״ק ל״ה. עיי״ע נזייתא. ירו׳ סנהד׳ פ״ט דכ״ז, פתק אמת המים עליו, ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד פותקין אמת המים לגינה וכו׳, ב״ר רפט״ז עיי״ע מגרף. שם ספנ״א אבל אתה מְפַתֵּק הנהרות שלהן. בפיעל. נפעל תוספת׳ מקוא׳ רפ״ג בכ״י אירפ׳ ונפתקו ובאו ובנו״ג ונפסקו] [5]) —

☞ פתק (= פִּיתְקָא בל״ס פַּתְקָא כוס (Becher) תרג׳ בפסוק (א׳, ח׳ בתרג׳ אסת׳ שני) והשתיה כדת והוי מתקרי שמיה פתקא. *[אחי״ה ובפשיט׳ נחמי׳ ז׳, י׳ הועתק מזרקות פטקא ולדעת קצת פתקא. ועוד עיי״ע פקתא. — חולי׳ ל״א. פתקא עיי״ע פקתא] —

פתר (פָּתוֹר, פָּתוֹרָא בל״ס פָּתוֹר, פָּתוֹרָא פי׳ שלחן (Tisch) פתורא פתורתא (שבת ל״ו.) ככר פי׳ בע׳ חצצרות. פתורא דינים (שבת קכ״ט.) עיי׳ בע׳ ינים. בפ׳ אלו טרפו׳ בגמ׳ עד כמה תחסר (חולי׳ נ״ד:) יוחנא [6]) פתוראה פי׳ יוחנא שולחני — (א״ב תרג׳ ועשית שלחן (שמות כ״ה, כ״ג) ותעביד פתורא). *[אחי״ה וכנ״ה בתר״י א׳ לבמד׳ כ״ח, ב׳ ובתרג׳ משלי ט׳, ב׳ פתורתה והקבוץ פתורין (תרג׳ ישעי׳ כ״א, ה׳) פתורַיָא (תרג׳ יחזק׳ מ׳, מ״ג). תעני׳ כ״ה. פתורא דדהבא ע״ש איזה פעמי׳ ובכ״י ש״ס אי׳ תכא. והשם הפרטי פתורא ירו׳ שקלי׳ פ״ג דמ״ז, ר׳ יהושע בן פתורא והוא כמו ר׳ טבלא שהוא בל״ר כמו פתורא עיי״ע טבלא, טבליי (ח״ד, י׳.) והתואר פתוראה פי׳ שולחני בל״י τραπεζίτης [Geldwechsler] —

פתר (= פְּתִירָא נ״ל מל״פ پَتْيَرْه מנוול במראה (hässlich anzusehen) בס״ג דפ׳ כל היד (נדה כ׳.) הא בגלימי הא בפתירי פי׳ גלימי סומקי פתירי בגדים מלובשין שהן לובשין תדיר אוכמי. פ״א פתירי בגדים מלובשים התפורים ולא גלימי. *[אחי״ה בנו״ג פתורא וברש״י פתורי ופי׳ כגון מפה וסדין ואולי לפי זה הוא מל״פ پَتْيَسْ מכסה להתעטף בו ולפי פי׳ רבינו בגדים מלובשין וכו׳ נ״ל שהוא ל״פ הנ״ל מנוול ומשחת במראה כדרך הבגדים המלובשים] —

[1]) בדפו״ו ר״צ בש״ס פותחין והגיה המהרש״ל. [2]) כ״ה נכון בכ״י ודפו״ו אבל בדפ״ר ופיז׳ ואמ׳ לגנה. [3]) בנו״ג בדקה. [4]) בנו״ג גנבי אבל בכ״י רגמ״ה לחולי׳ (בקובץ כ״י אנג׳ דף ש״ו) הגי׳ דפתקי גנבי ופי׳ כשגונבין בהמה דקה בלילה משליכין אותו דרך כותל. [5]) הפתק תוספ׳ ע״ז פ״ד (ה׳) עיי״ע אפתק (ה״א, רמ״ז). [6]) בנו״ג ר׳ חנה.

פָּתַר (מל"מ כמו בל"ס פשר deuten) בפ' אחרון דכתובו' בגמ' חנן (ק"ז:) א"ל פתריתון ביה כולי האי — (א"ב ל"מ זה (בראשי' מ"א, ט"ו) ופותר אין אותו). *[אחי"ה וכנ"ה בברכו' נ"ה: כ"ד פותרי חלומות היו בירושלם וכו' ע"ש ובל"ס פָּשׁוּרָא וכן פָּתוּרָא קהל"ר פי' אם קהה פָּתוֹר חלמיא. פתורה (בראשי' מ', ח') תרג' השמרוני פשור וכן בתנחו' בלק פְּתוֹרָה (במדי' כ"ב, ה') נדרש כמו פָּתוּרָה: בתחלה פותר חלומות היה וכו' ועיי' במד"ר פ"כ. והשם פִּתְרָנָא תמיד ל"ב. פְּתַר יבמו' צ"ז: ועוד פי' פְּתַר ענין פירוש כתובו' ק"ז: פתריתו ביה כולי האי והרבה מצוי בירוש' פתר, תיפתר כמו תירץ בבבלי עיי' ירו' ברכו' ספ"ב ד"ה ע"ד פתר כר"ג, שם פ"ז די"א, תיפתר כר' ישמעאל ועיי' ירו' דמאי פ"ד דכ"ד. ירו' מעשי' שני פ"ד דנ"ה: ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג: והשם פתרא, פיתרא עם הפעל עיי' ירו' דמאי ספ"ז דכ"ו ע"ג ירו' נזיר ספ"ה דנ"ג ע"ד, ירו' שבועו' רפ"א דל"ב ע"ד והקבוץ ירו' עירו' ספ"ד דכ"ב. פתר לה תרין פתרין ירו' פיאה פ"ד דט"ו: פ"ז ד"כ. ירו' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"ג ושם פתרייתא צ"ל פתרייא] —

* פָּתַר (= פָּשַׁר auflösen) ירו' ב"מ ספ"ד עיי"ע סרד.

* פִּיתְרָא (כמו פוטירין ποτήριον ,Becher) ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג פִּיתְרַיָּא רברבייא, או ל"ר patera וכן מצאתי בתנחו' הישן כי תשא סי' א' מהו אגן הסהר פתרון של פרגמטיא (הסהר כמו הסוחר) והוא הפי' הובא פנימה עיי' מ"ש רש"ב שם צד נ"ב: ושם: אין הלשון הזה אלא לשון פתרון שנא' (שמו' כ"ה, ו') וכו'.

פָּתַר (נ"ל מל"ע فتر ענין כחישה entkräftet, schwach) ובשרי כחש משמן (תהלי' ק"ט, כ"ד) תרג' ובישרי [1] פתרן מלמהוי פטים. וישלח רזון בנפשם (שם ק"ו, ט"ו) תרג' ושדר פתרנותא בנפשהון. השמנה היא אם רזה (במדי' י"ג, כ') תרג' ירו' (א') אפתרין [2] — (א"ב מכאן ראיה שדעת בעל הערוך היא שהתרג' הנקרא היום של יהונתן בן עזיאל על התורה הוא תרג' ירושלמי [3]). ופי' מלה זו בל"י חולי רזון ואבדון). *[אחי"ה כיון לל"י φθαρτός ,φθείρω והנכון שהוא ל"ע. והשם فتر, فترة וזהו פתרנותא] —

פַּתְשֶׁגֶן (מל"מ וכן פַּרְשֶׁגֶן עיי"ע Abschrift) אורייתא הדא תרג' (דברי' י"ז, י"ח) משנה התורה הזאת והוא כמו פתשגן כתב הדת (אסתר ד', ח') ופי' נוסחא כי הכתב הנכתב בשם המלך ונחתם על פיו נשלח ביד אחשתרנים וזהו נוסחתו ושניהם דיבור אחד.

* פָּתַת (מל"מ וכן בל"ע فت ענין שבירה ובקוע לחלקים brechen, zerbröckeln) מנחות י"ח. ושם: פתת . . פתתן שם ע"ה. פותתן ירו' ברכו' פ"ז ד"י. פתיתן והוא כמו פְּתִיתָתָן מהשם פְּתִיתָה מנחו' ע"ה. ושם: ב"ק י"ט: עיי"ע פת א' והקבוץ מנחו' י"ח: הפתיתות ושם ובדף ע"ה: ג"כ פתיתים. — פִּיתְתָא, פּוּתְתָא עיי"ע פת.

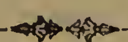
---

[1]) בנו"ג ובסרי. [2]) בנו"ג אין פתרנין. [3]) ועיי"ע צם ג' ועיי"ע אשן ב' והפשב"ע.

מכבד מכבדיו ומזלזל מבסר. הצליחֿ לערוך ערך שבסר ועתה ישכילני בערך תמניסר.

*[אחי"ה כתם אות פ' אי' כן בכ"י ו"ו א' וכ' ול"ד וה"ב ובריטיש מוזיאום ושם לנכון מכבדיו ובכ"י ו"ו מכבדין, ושם ובכ"י ל"ד וה"ב לנכון מבסר, ובכ"י ו"ו א' מ נ ס ר ובכ"י ו"ו ב' מ כ פ ר ובעל הגיון שלמה שהביא החרוזים האלה מכ"י ה"ב כתב וז"ל מבסר מענין בוסר והיינו כנוי לרשע כמו שמצינו בבוסר שמקהה שנים וגם ברשע אמר בעל הגדה הקהה את שניו ע"כ ובמח"כ לא ירד לכונת רבינו כי הוא כיון על התרג' כי מכבדי אכבד ובזי יקלו (ש"א ב', ל') ותרג' ובזי דמבסרין ועיי"ע בסר. ושיעורו נכון כשחר על פי פסוק הנ"ל. בכ"י ב"ר לי' החרוזים ובכ"י ק"ט אי' רק: נשלם ערך פה בריך רחמנא דסייען אחל ערך צד"י בע"ה].

ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae; cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione principis (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit.

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus Congregationis „Ahawath Chessed" in New-York (America).

TOMUS SEPTIMUS.

Auctoris, cui caes. scientiarum Academia Vindobonensis subvenit, impensis typis mandatum.

VIENNAE 1891.

Im Selbstverlage des Verfassers.

Buchdruckerei von A. Fanto in Wien, IX, Liechtensteinstrasse 5

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ״י א״ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז״ל

ראש מתיבתא דרומי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז״ל.

מיוסד על דפוס ראשון של הערוך (כערך הרל״ז) ודפוס וויניציאה (הרצ״א) עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא״מ מוהר״ר ישראל קאָהוט

רב ואב״ד בק״ק נעוו־יאָרק ולפנים בק״ק גראָססוואַרדיין ופֿינפֿקירכען והגליל יצ״ו.

חלק שביעי

בעזר האקאדעמיע של החכמות אשר להקיסר בוויען.

ווינן תרנ״א.

כדפוס של אברהם פֿאַנטא

מצבת זכרון עולם

לכבוד אדוני מורי וחתני עטרת ראשי הרב המאה"ג כש"ת מורנו

ר' אריה לוי דבית אל חיים

המכונה בפי כל ד"ר בעטטעלהיים נ"ע.

בשובו מהשתטח על קברי אבותיו כה"ר **שמואל** ומרת **חוה** ז"ל
אשר מנוחתם כבוד בק"ק פריישטאדט אונגריא;

ובשובו מדרוש את־פני אחיו היקרים עדמונד ומאקס בפעסט,
ואחיו המפואר Dr. JOSEPH BETTELHEIM בוויען;

ובהיותו חרד לקראת משפחתו היקרה באמעריקא, אהה! ירט הדרך
לנגדו והמות עלה בחלון האניה ונתבקש לישיבה של מעלה

ביום ה' אלול תר"נ לפ"ק

גויתו באת במעמקי מים ורוחו הטהורה שבה לבית אל חיים!

ואתה אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, הוקמת על לרעות רבים בשפתי אמת, לנוב חכמה ולהשביע רצון אלפי אלפים בארץ הישנה והחדשה מפרי פיך; אתה, אשר השבת רבים מעון ויגעת ומצאת הרבה חידושי תורה והכמה, כתעודת גליוני ספריך; אתה אשר מליך כושלים הקימו וברכים כרעות אמצת; אתה, כעת אשר הובלת לקבורה (בערב פסח תר"נ) בנך היחיד והמיוחד האברך והרך בשנים, (ה"ה הרופא המומחה ר' מרדכי עקיבה המכונה ד"ר פעליקס בעטטעלהיים, שהיה דרש טוב לעמו וכר"ע היה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד) עורך החזקת בתומתך, הלא יראתך כסלתך ותם דרכיך; אתה, הוי ארי! ארי! הוי גבור, הוי טבי, הוי נאמן! מנוחת קבר ישראל לא מצאה ולא יידע איש את קבורתך!

הנסתרות לה' אלהינו וְהנגלות לנו ולבננו, ועד עולם תהיה עדה המצבה הזאת
לשמך, וזכרך לא יסוף מקרב ישראל. סלה.

INSCRIBED

TO THE SAINTED MEMORY

OF

My Friend of Friends,

MY REVERED FATHER-IN-LAW,

Rev. Dr. Albert S. Bettelheim, M.D.

Born at Freistadt a/W. Hungary, April 4th, 1830.

Died on a homeward voyage from Europe to America, and buried at sea August 21st, 1890.

AND

To his dearly beloved son,

Felix A. Bettelheim, M.D.

Born at Kaschau, Hungary, September 2d, 1861.

Died April 4th, 1890.

"And the teachers that be wise shall shine
As the brightness of the firmament;
And they that turn many to righteousness
As the stars *for ever and ever.*"

Daniel XII, 3.

אות הצדי

* צ הוא אות השמונה עשר מהאלפ"א ביתא יבא במקום אותיות ז' ס' וש', גם במקום אותיות סט עיי"ע כצצרה, עם אות ט' עולה במלות זרות לאות ڟ של פרסי עיי"ע טצדקי, טצהר.

צא (עיקרו יצא מל"מ herausgehen) בפ"ק בקידו' בגמ' הנרצע (כ"ב סע"א) ת"ר ויצא מעמך הוא ובניו עמו (ויק' כ"ה, מ"א) א"ר שמעון [1]) אם הוא נמכר בניו נמכרין מכאן שרבו חייב במזונות בניו ואם בעל אשה הוא 'ויצאה אשתו עמו (שמות כ"א, ג') [2]) אם הוא נמכר אשתו נמכרת מכאן שנתחייב במזונות אשתו וצריכא וכו'. [ירושי' פ"ק דשבת (ריש פ"א ד"ב:) ומנין שהוצאה של שבת נקראת [3]) מלאכה שנא' (שמות ל"ו, ו') ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש. *[אחי"ה ועיי' ג"כ שבת בבלי צ"ו רע"ב ותוספ' שם ד"ה ממאי וציון מירו' לי' בדפ"ע ולי' בכ"י ואני השלמתי. וכל הערך עיקר מקומו בע' יצא ע"ש כי הארכתי ורבינו כדרכו אחז בשרש בעל שתי אותיות] —

* צָאִי (בינוני מן צאא בל"ס וכן בל"מ צאי (זכרי' ג', ג', ד') ענין צֹאה ומאוס schmutzig, unsauber) ירו' תרומו' ספי"א דמ"ח: מניהון צָאִין, ירוש' תענית פ'א דס"ד ע"ג מאנין צאין (הפכו מאנין נקיין) ויק"ר ספ"ה מאניה (צואין) [צריך לומ' צאין]. והפעל צַאָא בל"ס וכן דרש צא (ישעי' ל', כ"ב) ירוש' שבת פ"ט די"א עד צאהו נבלהו. והשם צָאתָא תרג' משלי י"א, ז'; ל', י"ב. ובל"מ צֹאָה בדרז"ל צואה פסיקת' דר"כ צד קי"א. דרש צא (ישעיה הנ"ל) צואה תאמר לו. ויק"ר רפי"ט אשכח דעבדין צואה וצואה עבדה יתושין.

צֹאן (מל"מ שם קבוץ לכל מין בהמה דקה Klein-vieh, Schafe) צאן בַּרְזֶל eisernes Vieh עיי' כפנים) באלמנה פ"ז ביבמות (מ"א דף ס"ו.) הכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל אלו הן עבדי מלוג אם מתו מתו לה ואם הותירו הותירו לה ואלו הן עבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו אם הותירו הותירו לו. פי' כגון בר ישראל שנתן לחברו ק' צאן בק' דינר וכל הוולדות והצמר והחלב יהיו חולקין למחצה לשליש ולרביע עד ג' שנים הן חסר הן יתר ואם מתו המקבל זה הצאן חייב באחריותן אסור דהוא אגר נטר לי [4]). פ"א צאן ברזל כל נדוניא שמכנסת אשה לבעלה ושמה אותה בדמים עליו קיבל אחריותן ונקרא צאן ברזל ואפי' כלה חייב לשלם. בפ' איזה נשך (ב"מ ע':) אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא ריבית אבל מקבלין צאן ברזל מן הגוים. בפ' החובל בגמ' חרש (ב"ק פ"ט.) אם אמרו בנכסי מלוג יאמרו בנכסי צאן ברזל. *[אחי"ה ורגמ"ה בבכורות (כ"י אנייליי דף פ'.) כתב וז"ל המקבל צאן ברזל מן הגוים (בכורו' ט"ז:) כלו' דמקבל מיניה בהמה לשעבד עליו שעבוד קשה כברזל כגון שקיבל ישראל עליו אם יפחתו דמיה או תמות שישלם לגוי כמה ששמין אותה עכשיו וכו' ע"ש ועיי' פירושים שונים בשט"מ לב"מ הנ"ל. וכ"ה בירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג וירו' יבמו' פ"ז ד"ה.] —

---

[1]) בנו"ג אם הוא נמכר בניו ו ב נ ו ת י ו מי נמכרים ולי' בנותיו גם בפירש"י בחומש עיי' גליון הש"ס. [2]) בנו"ג א"ר שמעון. [3]) בנו"ג קרוייה. [4]) קרוב לזה פי' הראב"ד הובא בשט"מ לב"מ ע': והוא כבתוספתי' ב"מ פ"ה מקבל אדם צאן ברזל מאשתו והוולדות והגיזין שלו ואם מתו חייב באחריותן ואיזהו צאן ברזל היו לפניו מאה צאן וא"ל הרי הן עשויות עליך במאה של זהב וכו'.

1 צָאר (מל"ם ضار עקם עצמו sich winden) בפ' אין מעמידין בגמ' החומץ (ע"ז ל'.) חזייה להההוא חוויא דהוה קא צארי ואתי להדיה [1]) פי' היה ממשמש ובא — (א"ב צר כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה ובעל ד"ס לא הביא שנוי הגי' מכ"י בכל זאת נ"ל גי' רבינו עיקר כי הוא מל"ע הנ"ל כי דרך הנחש לילך בעקימת עצמו] —

2 צָאר (מפעל צוּר בבינוני umwickeln) בג' החומץ (ע"ז ל'.) פש ליה חמרא בכובא צאריה בפרנקא [2]) — (א"ב וצרונהי כתוב בנוסחאות) בס"ג דפ' הקומץ רב' (מנחו' ל"ז:) האי מאן דצאריה [3]) לגלימיה לא עבד ולא מידי כמאן דשרי דמי. פי' שהיתה טליתו ארוכה מאוד וקיפל הכנף וחברו ושם בו ציצית לא עשה כלום מ"ט אע"ג דציירי׳ה שקשרו כמאן דשרי דמי וחשיב כמאן דהוי הציצית באמצע הכנף והוא צריך להניחו בסוף הכנף כמלא קשר גודל ותנן נמי (כליי פכ"ו מ"ד) כל החמתות הצרורות שנקרעו כמוציא רמון אע"ג דצררן טהורות דהשיב כמאן דשריין חוץ משל ערביין שהן צוררין אותן לכתחילה כשהוא חדש ואין תופרין אותו. ואת הא' [4]) שבאמצע תעלה כמו צאן מן (תהלי' ח', ח') צנה ואלפים כלם [5]) שארית [וגם] כל שרית ישראל (דה"י א' י"ב, ל"ח) [6]) (א"ב ל"מ (בראשי' מ"ב, ל"ה) צרור כספו).

צב (מפעל צְבָא בל"מ פי' ענין חפץ וכן בל"ע صاب ובל"ס צְבָא והשם צִבְיוֹן Wille, Lust, Verlangen ועוד עיי' בפנים) בגמ' דפ"ק בר"ה (י"א.) ובפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת דם) [צ"ל סימני בהמה] (חולי' ס'.) כל מעשה בראשית לקומתן נבראו [לדעתן נבראו] לצביונן נבראו [7]) פי' „לקומתן גדולים מלאים ולא קטנים שצריכין לגדל לדעתן נבראו ולא בדעת התינוקות לצביונן נבראו לתוארם כלו' ביפיותן שנא' (בראשי' ב', א') ופי' לצביונן" [8]). פ"א „כל מה שעתיד להיות לאחר זמן נברא עמו וכשנבראת בין בהמה בין אדם הראש נברא תחלה וכשנברא הראש היו הקרנים בראש ואח"כ נבראו הפרסות היינו לקומתן לצביונן הקב"ה שאל להן רצונכם שאברא אתכם" [9]) ולא אביתם לעלות (דברי' א', כ"ו) תרג' [ירוש'] ולא צביתון, ורצונו תמימי דרך (משלי י"א, כ') תרג' (ירוש') [10]) וצבי באילין דתמימין באורחתהון [11]) (ועוד יש לפרש לצביונן בהמה לצביונה וחיה לצביונה גדולים להיות גדולים קטנים להיות קטנים וכן כל מין ומין). *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו ולי' גם בכ"י ונ"ל שהוספת איזה מעתיק הוא עפ"י פי' רש"י בר"ה ע"ש. ופירש"י בענין לדעתן (ר"ה הנ"ל) מסכים עם פי' רגמ"ה בענין לצביונן ותוספו' בחולי' הביאו קצת בע"א פי' הערוך ע"ש. ופי' צביון בל"ס צֶבְיָנָא חפץ וחשק. צבי (יחזק' כ"ו, כ') נדרש בכתובו' קי"א. ארץ שצביוני בה מתיה חיים שאין צביוני בה אין מתיה חיים עיי"ע צב ג'. צבי (ישעי' כ"ח, ד') נדרש במגילה ט"ו: לעושין צביונו. צבא (איוב ז', א') נדרש בב"ר פ"י וכל צביונו של אדם אינו אלא על הארץ (עיי' ילק' איוב ר' תתק"א) שם ספ"י עיי"ע פרקופי. הצבבה (דה"י א' ד', ח') נדרש בשמ"ר פ"א שעשה צביונו של הקב"ה, שם פכ"ה אלהי הצבאות (הושע י"ב, ו') שהוא עושה צביונו בבריותיו . . . שהוא עושה צביונו במלאכיו. שהש"ר פ' השבעתי: בצבאות (שה"ש ג', ה') אלו אבות שעשו צביוני בעולם ועשיתי צביוני בם. מד' שו"ט ריש מזמור נ"ב אל תתן את פיך בצביון שאתה נותן ואין אתה נותן. דב"ר פי"א שמא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו. ועוד עיי' תרג' משלי י', ל"ב; י"א, א'. כ"ז; ל"א, י"ג ועוד השם בל"ס צבו, צבותא וכן בתרג' ירו' לויק' ח', ט"ו ואייתי בלא צבו, ובתר"י לבראשי' כ"ד, ה' צבות אתתא, יומ' פ"ו סע"ב ועיי' פ"ז. בצבו נפשיה . . . וצבו ביתיה. והפעל צבא כמו בל"מ אָבָא עיי' דניאל ד', י"ד. כ"ב והלאה סנהד' ס"ה: דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי. וכפי פי' ראשון בערוך והוא פי' ר"ח הנ"ל ענין צביון מל"ם צבי פי' יופי ותפארת] —

צב (= צִיב פי' בל"ע صيب זיע Ausschwitzung, Saft) בפ' העור והרוטב (חולי' קכ"ד.) הנוֹגע בציב היוצא ממנו פי' השומן היוצא מן העור וי"א אם הפשיט העור ונשאר עליו כזית בשר ונגע

[1]) כ"ה בדפ"ר ובש"ס לי' ובדפ"ע אחרונים להדיא. [2]) בפי' ר"ח גם פראנקא עיי"ע פרונקא. [3]) בנו"ג דצרייה ובכ"י מ' בע"ז ציירה. [4]) בדפ"א ואות הא'. [5]) וכ"ה בפירש"י שם. [6]) ועיי' דרוש בפי' המיוחס לרש"י ד"ה שם. [7]) כ"ה ג"כ בר"ה אבל בכ"י ש"ס ובחולי' ובפי' ר"ח בר"ה ובפי' רגמ"ה בחולי' בקומתן וכ"ה נכון וכ"ה בע"י וברש"י. [8]) ע"כ הועתק מפי' ר"ה (בש"ס ווילנא) לר"ה. [9]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי' לחולין דף שט"ז סע"ב) ושם עוד: לדעתן נבראו בכלל דעתן נבראו ע"כ. [10]) נ"ל שיש למחוק מכאן ולהשלימו אחר ציון מדברי' כי בתר"י אי' כמו שאי' בהערוך ולא בתרג' אונק' ובכ"י ק"ט לי' באמת מלת ירוש' אחר ציון ממשלי. [11]) לי' בתרג' שלנו.

אדם בריר שהוא כמים היוצא מבשר נבלה טמאה. *[אחי"ה ובתוספ' עוקצין רפ"א אי' סיב עי"ע סב ושם העתיק רבינו פי' רה"ג מאהלו' פי"ח מ"א ופי' ציב כמו צבתא עיי"ע צבת] —

צב (= צְבִי מל"מ (Gazelle, Hirsch (כריש) [צ"ל בסוף] גמרא דכתובו' (קי"א.) ונתתי צבי בארץ חיים (יחזק' כ"ו, כ') ארץ שצביוני בה מתיה חיים ודילמא הכי קאמר מייתינא עלך מלכא דקליל מטביא [1]). כצבאות או באילות השדה (שה"ש ב', ה') אמר להן הקב"ה אם אתם משמרים את השבועה מוטב ואם לאו אני אתיר את בשרם [2]) כצבאות או כאילות השדה (כתוב' שם). *[אחי"ה וזה הדרש קודם לדרש של ונתתי צבי ובערוך היפך הוא. ואולי רבינו בכונה העתיק ראשונה ונתתי צבי כי עיקר מגמתו לפרש צבי מל' טביא של ארמי' יען כן לא נכון עשה רמ"ל בהיותו כולל כל הערך תחת ע' צב א'. ועוד דרשות בענין צבי עיי' בכתובו' ק"ז: קי"ב. חולי' נ"ט: קידושי' פ"ב: שמ"ר פל"ב שהש"ר פ' ברח דודי. ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: כתבו על קרן הצבי עיי"ע קרן. הקבוץ צבאים ב"ר פל"א עיי"ע חצוב שבת קכ"ח. צְבָיִים. בכורו' כ"ט: בשר צבאים, תוספ' בכורו' פ"ג עורות צבאים ולנקבה כל"מ צְבִיָּה חולי' ע"ט: פ'. קל"ב. עיי"ע כוי] —

צָב מל"מ תואר לעגלה מקורה מלמעלה Sänfte ובל' תרג' צִיבָא) והביאו בניך בחצן (ישעי' מ"ט, כ"ב) תרג' וייתון ית בנך בציבין והצב גלתה העלתה (נחום ב', ח') תרג' ומלכתא יתבת ציביא. *[אחי"ה ובתר"י א' לבמד' ז', ה' ויהון ציכי צ"ל צִיבֵי ובענין פי' צב של מקרא עיי"ע אסקפי', סקפסתי ומ"ש — ורה"ג באהלו' פי"ח מ"א הביא ישני התרגומים האלה עם הציון מהולי' קכ"ד. ופי' ליף והוא סיב עיי"ע סב] —

צב (= צִיב כמו סיב עיי"ע Faser (ויקר' רבה ר"פ י"ז [3]) אילו לציבין ולעונות ואלו לאספריטין ציבין [4]) ציבין של עונות [5]) — (א"ב פי' חוטים דקים וכן עונות).

צב (= צִיב, צִיבָא מל"פ ܨܝܒܐ בל"ס ציבא Holz, Gehölz ובפרט עצי בשמים (Gewürzholz אבל שדא ביה ציבי [6]) לית לן בה עיי' בע' חרש — (א"ב לא פי' מימרא זו של ב"מ פ' ואלו מציאות (כ"ט סע"ב ועוד עיי' חולי' פ"ד:) בע' חרש ושם היה ראוי לפרשה ואולי פירשה שם ונשמט מנוסחאות שלנו [7]). פי' כגון הדס וסיאה [8]). בפ' סדר תעניות האלו בגמ' מעשה שאמר לו לחוני המעגל (תעני' כ"ג:) כי אתא דרא ציבי אחד כתפיה וגלימא אחת כתפיה. בר"ג דפ כל הבשר [9]) (חולי' ק"ה:) האי דשדי מיא מפומא דחצבא משום צבייתא הוא וכו' [10]) — (א"ב פי' קסמין וקש). *[אחי"ה ציבא כמו שיבא עיי"ע שב ד' והוא מל"פ הרשומ' ועוד עיי"ע שף י"א ועיי"ע צבת] —

* צָבָא (מל"מ פי' חיל (Schaar, Macht ב"ר פ"י דרש צבא (איוב ז', א'; י"ד, י"ד) אם זכה צבא לו ואם לאו צבא עליו וכו' עש"ה. שהש"ר פ' השבעתי: השביען בשמים ובארץ בצבאות בצבא של מעלה ובצבא של מטה בשתי צבאות ועוד בל"ז ב"ר שם הרבה צבאים מינה הקב"ה וכו' — והקבוץ מן צבי עיי"ע צב ג'.

* צָבָה מל"מ ענינו נפוח (anschwellen ירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: צבת, פיעל ירוש' פיאה פ"ה דכ"א: המצבא, תוספת' פיאה פ"ד המצבה את כריסו. נפעל ירוש' סוט' רפ"ה ד"כ. ונצבה, שם ונצבית.

צִבְחָד (הוא מלה מורכבת מין ציב ומן חד ein (Bischen, ein Fäserchen, etwas מעט מזעיר הלא עוד (ישעי' כ"ט, י"ז) תרג' הלא עוד זעיר ציבחד. *[אחי"ה דע כי בכל כ"י ודפ"ע אי' ציבחר ברי"ש וכ"ה בתרג' הנ"ל ובתרג' ישעי' ה', י"ח; י', כ"ה; ט"ז, כ"ד; ירמי' נ"א, ל"ב ותרג' כתר לי זעיר (איוב ל"ו, ב') אמתין לי צבחר ובירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ד אורכין צבחר פי' כתר זעיר ובדפ' קראט' (ב' פעמים) צבחד [11]) ועיקר הגי' בדל"ת וכדאי' בירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ג (ב' פעמי') ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה רע"א, ירו' ביצ' פ"ה דס"ג. ירו' תעני' ספ"ב דס"ו: ושם רפ"ג דס"ו ע"ג (ג' פעמי') ירוש' יבמו' פי"ב די"ב ע"ד, ירו' כתובו' פ"ו ד"ל ע"ד אבל בירו' שבת פ"ד ד"ו סע"ד, ירו' ברכו' פ"א ד"ג רע"ב

---

[1]) בנו"ג כי טביא ועוד לפנינו לי' ודילמא ודרוש בפני עצמו הוא ע"ש. [2]) בנו"ג מתיר את בשרכם. [3]) עיי"ע אספריטן.
[4]) בדפ"ר צובין. [5]) בנו"ג אלו הציבום לעונות ואלו לאיספליטון רבנן אמרי אין להם ציבום של עונות וכו' ועיי"ע אספריטן.
[6]) בנו"ג ציביא. [7]) כונת רבינו כי ריש המאמר הובא בע' הרש אבל ציבי מפורש כאן. [8]) בפי' רגמ"ה בחולי' (בקובץ כ"י אנגייליקי' צד שי"ט) פי' ציביא תבלין. [9]) בדפו"ו בט"ס החצר. [10]) והוא הקבוץ עיי"ע צבת. [11]) עיי"ע ארך (ח"א' רפ"ה:) ושם בשורה י"ז מלמעלה אי' בט"ס וצ"ל נכון.

ירו' פיאה רפ"ז ד"כ ע"ד (ב' פעמי') ירו' כלאי' פ"ו ד"ל ע"ג, ירו' חלה ספ"ב דנ"ח רע"ד ירוש' עירו' רפ"ח דכ"ה. (ב' פעמים), ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: (ב' פעמי') אי' ברי"ש ובפסיקת' דר"כ ויהי בשלח צד צ"ג. בט"ס צצחר וצ"ל צבחר עיי"ש מ"ש הח' באבער וגזרת המלה היא כאמור לעיל מן ציב חד כדעת ה' פליישער בהוספות לעמת"ר ללעווי] —

צָבַט (מל"מ ענין הושטה ונרדף עם צבע darreichen, anfassen) חגיג' כ"ב: מפורש בית הצביטה מקום שצבטו. והשם המופשט בית הצביטה חגיג' כ': כ"ב: כגי' הכ"י ש"ס ובנו"ג הצבטה, כלי' פכ"ה מ"ז וח' בית צביטתו וכר"ש בית הצביעה וכ"ה בתוספת' כלי' ב"ב ספ"ג ועיי"ע בית צביעה ומ"ש.

צבע (= צָבוּעַ מל"מ וכן בל"ע ضبع Hyäne) צבוע זה אפא (ב"ק ט"ז.) [1]) עיי' בע' אפא. בב"ר פ"ז (ספ"ז) ר' הונא בשם ר' מתני הצבוע הזה מטיפה של לובן הוא יש בו שס"ה מיני צבעונין כמנין ימות החמה. *[אחי"ה בתנחו' ר"פ תזריע נאמר זה על טווס בפי"מ להרמב"ם ב"ק מפורש ברדלס ע"י אלצבע ועיי"ע ברדלס (ח"ב, קפ"ו:) ירו' ב"ק ספ"א ד"ב ע"ג צבוע זכר, ירו' שבת פ"א ד"ג: צבוע הזכר — ואולי מזה שם המקום צבועים (בל"מ צְבֹעִים) חלה פ"ד מ"י ביכורי' פ"א מ"ג — ובלא"ר צְבַעְיָא מגדל צבעייא ב"ר פצ"ד, ויק"ר פי"ז ובאיכ"ר פ' בלע מגדלא דצבעייא] —

צָבַע (בהפעיל הִצְבִּיעַ מהשם אצבע, צִבְּעָא פי' הוציא אצבעות die Finger vorstrecken) בפ' ב' ביומ' (מ"א דכ"ב.) ובגמ' דתמיד (כ"ח.) בזמן שהן שנים שווין הממונה אומר להן הצביעו תנא הוציאו אצבעותיכם למנין. ירושלמי (יומ' פ"ב דל"ט רע"ד) מהו הצביעו הוציאו אצבעותיכם [2]) וכך היה הדבר מקיפין הכהנים ועומדין כמין כ ו ל י א ר [3]) והגדול אומר נחשוב ס' או ע' [4]) היה אומ' חשבון יותר משהיה הכהנים והממונה בא ואח"כ נוטל מצנפת מראשו של אחד מהן ויודעין שממנו פיים מתחיל והממונה לא היה יודע החשבון עדיין ואחר שנטל המצנפת מודיעין לו החשבון והוא אומר להן הוציאו אצבעותיכם ומונה והולך כל האצבעות אבל לא הגופין שאסור למנות את ישראל ובמקום שמשלים את החשבון הוא הזוכה [5]) — (א"ב תרג' הפיל פור (אסתר ג', ז') צבע פיסא אולי מענין זה) *[אחי"ה ועיי' תרג' שני באסת' ב', ז'; ג', כ"ט והוא נבנה מן צבעא פי' אחז באצבעו וכפי' ר' יוחנן בחגיג' כ"ב: מקום שנקיי הדעת צובעין ועיי"ע בית צביעה] —

צָבַע (קרוב לשרש טבע ובל"ע صبغ eintauchen, färben) בפ' אחרון דערלה (פ"ג, מ"א) בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק. בפ"ז בשביעית (מ"א) ממין צבעין [6]) ספיחי סטים וקוצה. בסוף [פ"ג] דמגילי' (כ"ד:) אף מי שהיו ידיו צבועות אסטים [7]) לא ישא את כפיו. וטבלתם בדם (שמות י"ב, כ"ב) תר"י (א') ותצבעון בדמא [8]) וכן וטבל הכהן [את] אצבעו (ויקרא ד', ו'). בס"ג דפ' היה, נוטל את מנחתה (סוטה כ"ב:) אלא מן הצבועין הדומין לפרושין כלו' לובשין שוחרין לפנים. *[אחי"ה עיקר הוראת צבע כמו טבע ענין טבילה במים שיש לו גוון ד"מ ירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד צבע פתילתא וכו', ירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג הוה צבע פיסתיה בקטמא, שבת ע"ג. ע"ה. ושם: ירוש' שביעי' רפ"ז דל"ז: ב"ר פצ"ו קהל"ר פ' טובה הכמה במד"ר פ"ב, ועוד ענין צביעה בגוון מנהו' מ"ב: היכי צבעיתו לה, ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד ציבעיה סומק וצבעו אוכם . . . צבעתיה סומק . . . צבעתיה אוכם. תוספת' ב"ק ספי"א צמר צבוע. את פעל אִצְטַבַּע דניאל ד', י"ב, כ' והלאה. תרג' ויק' י"ג, נ"ח. והשם צֶבַע מקואות פ"ז מ"ג מי הצבע במד"ר פ"ב עיי"ע מפה והקבוץ שביעי' עיי' לעיל בערוך ובל"ס צִבְעָא שבת ע"ה. ציבעיה עיי"ע צלח א', ירו' פסחי' רפ"ג דכ"ט ע"ד וזימא של צבעין, ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: צבעין לאדם . . צבעין לבהמה, והשם המופשט צביעה מנחות מ"ב: ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג, והתואר צַבָּע בל"ע صباغ Färber שבת י"א: ירו' שבת פ"א ד"ג: פ"ו ד"ח: ב"ק ק': והקבוץ צַבָּעִים, צַבָּעִין פסחים מ"ב. ושם: ירושלמי שביעית ספ"ט דל"ט. ירושלמי שבת פרק ז' דף י' ע"ג תוספת' שביעי' רפ"ה ובל"ס צַבָּעָא גיטי' נ"ב: עמרם צַבָּעָא — ועוד צִבְעוֹן פי' כמו צבע ורק בקבוץ עיי' תרג' שופטי' ה', ל'. לש"ב א', כ"ד. שבת ס"ה. צבעונין הוו, ירו' כתובו' פ"ז דל"א ע"ג תוספת' כתובו' פ"ז בגדי צבעונין, ברכות נ"ז.

---

[1]) בע' אפא ח"א, ר"ט שורה א' מלמעלה אי' בט"ס ק"ט. וצ"ל ט"ז. [2]) וכן הביא פי' ר"ח ליומי צד כ"ג. (בש"ס ווילנ') זה הירו' ובנו"ג הוציא אצבע. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע כוכליאר. [4]) בדפ"ר לי'. [5]) רוב דבריו הועתק מתוך פי' ר"ח ליומי הנ"ל. [6]) בנו"ג הצובעין. [7]) בנו"ג סמים עיי"ע [8]) בנו"ג ותטמשון.

גמד"ר פי"ג וי': מיני צבעונין פסיקת' רבתי פ"כ ארבעה צבעונים] —

צבע (= צְבִיעָא פי' אחיזת האצבעות) בכל הכלי' כפ' כ"ה בכלי' (מ"ז) כלי הקודש אין להם אחוריים ותוך ואין להן בית הצביעה עיי' בע' בית צבע. *[אחי"ה כלי' שם מ"ח בית צביעתו חגיג' פ"ג מ"א בירו' בית הצביעה וכן שם רפ"ג דע"ח ע"ד] —

* **צִבְעָא** (בל"ס פי' אצבע Finger) תר"י לויקרא י"א י"ג ולדברי' י"ד, י"א ציבעא יתירא פי' כמו אצבע יתירה (חולי' ס"א.) עיי"ע אצבע.

צְבוֹעִים (שם מקום) בסוף חלה (פ"ד מ"י) וברישׁ ביכורים (פ"א מ"ג) אנשי הר צבועים הביאו ביכוריהם קודם לעצרת פי' מקום [1].

צָבַר (מל"מ häufen) בפ' הוציאו לו (יומי נ"ב :) צבר את הקטרת ע"ג גחלים. בפ"ק בתמיד (כ"ח :) צבר את הגחלים ע"ג הרצפה. בפ' כל גגות בגמ' גג (עירו' צ"ב :) גדול ציבור בגדולה ושליח ציבור בקטנה יוצאין ידי חובתן — (א"ב ל"מ זה (מ"ב י', ח') שני צברים) ולא ישפך עליה סוללה (ישעיה ל"ז, ל"ג) תרג' ולא יצבר עלה מוליתא. *[אחי"ה בדפ"ע הוא ע' בפני עצמו אבל שייך לזה הערך ועניינו אסיפה וקבוץ זה על זה או זה אצל זה. ונאמר על אסיפת פירות עפר ואנשים וכדומה. ירו' ב"ב רפ"ג די"ג ע"ד צבר לתוכו פירות, ושם הנפעל פירות שראויין ליצָּבֵר. הָפּעַל סנה' ל"ח. ושם רע"ב הוצבר עפרו. והשם צֶבֶר (= צוֹבֶר) ירו' שביעי' רפ"א דל"ג: בעשויין צובר (ופני משה גרס צובה = הצובה), ירו' שבת ספ"ד ד"ז. צבר של קורות והוא כמו סוור עיי"ע. סוף רות רבה כבר את הצבר האחד וכו' והוא כמו צבור פסחי' י'. וברוב כמו בל"מ (צבורים) ברבים צבורין פסחי' ט': ט' ציבורין של מצה ואחד של חמץ, שם: שני ציבורין פיאה. פ"ו מ"ה שני צבורי זיתים ירו' פיאה פ"ו די"ט ע"ג לא אמרה אלא ציבורין הא זיתים לא. ב"מ כ"ד סע"ב צבורי פירות.. צבורי מעות. והשם המופשט צְבִירָה אהלו' פי"ז מ"ג מצבירת העצמות (נ"א מצבורת). ואסיפת אנשים צִיבּוּר, צִבּוּר, ציבורא עיי' ברכו' ח'. שם: ל"א. ל"ד: ר"ה ח': י"ז. י"ח. עירו' צ"ב: תעני' י': י"א. כ"ה. כתובו' מ"ט: ס"ז: ק"ו: סוט' מ'. ב"ק ע"ט: ע"ז ל"ו. ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו: ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד ירו' פיאה פ"ח דכ"א: ירו' גיטי' ספ"ג דמ"ה. ושם הקבוץ ציבורייא] —

* **צִיבָּרַיָּיה** (מל"ר Speisen, cibaria) פסיקת' רבתי פט"ז מבואר ברברים (מ"א ה', ג') מיני ציברייה ובפסיק' דר"כ צד נ"ח: ברברייא.

צבת (לדעת רבינו צִבְתָא כריכה מל"מ Gebund ולפע"ד הוא כמו ציב = סיב (Holz = Faser)) בפ' ר' אליעזר אומר תולין בגמ' מסננין (שבת קל"ט סע"ב) לא נהדק אינש צבתא אפומא דכוזינתא[2] משום דמחזי כמשמרת. בס"ג דפ' אלו טרפות (חולי' ס"ז.) לא לישפי איניש שיכרא בצבתא באורתא דילמא פריש ממנא לצבתא וכו' פי' מוך חדש וכדומה לו. בס"ג דע"ז (ע"ה סע"א ורע"ב) הני חלתא ודיקולי דארמאי דחייטי[3] בחבלי דצרי[4] מדיחן דצבתא מ נ ג ב ן[5] דכיתנא מיישנן וי"א לוף של דקל וכדומה לו. *[אחי"ה וז"ל ר"ח בשבת קל"ט סע"ב לא מהדק צבתא בפומא דכוזא פי' צבתא בפומא דכוזא מוך חדש וכדומה לו והוא מלשון מצאן צבתים או כרוכות (עירובי' צ"ה.) וי"א לוף של דקל וכדומה לו ע"כ הרי שרבינו העתיק שני פירושיו רק ציון מעירובי' הנ"ל הביא בע' מיוחד צבת ג' ושם פירש: מל"מ וענין המלה העברית צבתים אגודה ועמרים לכן פי' ר"ח ורבינו צִבְתָא מוך. ואחר פי' ר"ח נגרר רבינו ג"כ בפ"א וי"א לוף וכו' ואם פי' לוף (עיי"ע לף) ענין כריכה הוא אז אין הפרש בין פי' ראשון ובין פי' שני לכן דעתי נאמנה שצ"ל ליף והוא בל"ע لیف כמו ציב = סיב וזה דעת רה"ג באהלו' פי"ח מ"א וז"ל המגל בסיב א"ד ציב פי' צבתא בארמית ליף וכו' ועיי"ע סב שהעתיק דבריו ולפע"ד פי' י"א הוא העיקר ומל"פ הרשומ' בע' צב האחרון. ובכ"י ש"ס בשבת הנ"ל אי' צבאתא בפומא דכוזתא וכ"ה בה"ג וברי"ף ובראש ובדפ"ש ציניית דחביתא והמהרש"ל הגיה צינייתא ומשתבש כינייתא וזה מה שהוסיף ר"ב בדפ"א (בלי ציון היד) אחר צבתא כינייתא וטעות הוא. ובחולי' אי' בנוסח' שלנו הקבוץ בצבייתא ופירש"י ציבי שמסננין אותו דרך עצים וקשים ע"כ ובפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי' דף שי"ח) הועתק ציביא, והוא ג"כ הקבוץ מן ציב וכן ענין צבתא דע"ז הנ"ל ותמיד ל'. והוא כמו

---

[1]) עיי"ע צבע א'. [3]) עיי"ע כוז וש"נ השינויים. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דקולא וחלאתא דארמאי דהיטי. [4]) בנו"ג רצורי. [5]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ע אהרי' לי' ובנו"ג לנגבן.

ציבתא חולי' ק"ה סע"ב ופירש"י שם קסמין וקשין והקבוץ ציבייתא כגי' הכ"י ש"ס בסוכ' כ"ט רע"ב ובנו"ג ציבותא וצ"ל ציבתא (היחיד)] —

צָבַת (מל"ע ضبط, صفد ענין קשור וחבור ואגודה (fassen, binden, verknüpfen בפ"ק בר"ה בגמ' בארבע פרקים (י"ז.) חזייה דחליש ליה עלמא טובא א"ל צביתו ליה זוודתא. בפ' בנות כותים בגמ' המקשה (נדה ל"ז.) אזל שילא בר אבינא[1]) אמר לה לדביתהו צבית לי זוודתא פירוש הכיני לי תכריכים[2]). בפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת דם) [צ"ל סימני בהמה] (חולי' ס'.) בעינא דאצבית לחמא לאלהינו[3]). *[אחי"ה ובחולי' שם פוק צבית לגידא וכו', מ"ק כ"ז: צבית זוודתא לאידך מית, ירו' כתובו' פ"ה ד"ל. נשיא דצבתין עם אימא פי' שנזדווגו, ובאתפעל ב"ב פ'. מיצטבתא עיי"ע צבת ה'. ומזה ברכו' ו': לצבות עיי"ע צבת ה'. ושם השם צִבְתָּא חיבור וחברותא] —

צֶבֶת (מע' הקודם ומל"מ צבתים בקבוץ אחיזת עמרים (Gebund בפ' המוציא תפילין (עירו' צ"ה.) מצאן צבתין או כרוכות ובמנחו' בפ' ר' ישמעאל (ע"א.) לא יעשה אדם כריכות אבל מניחין צבתין[4]) כמו (רות ב', ט"ז) [וגם] של תשלו לה מן הצבתים. *[אחי"ה ובעירו' צ"ז. אמר רב הן הן צבתים הן הן כריכות צבתים זווי זווי כריכות דכריכן טובא ופי' ר"ח עירו' צ"ה: (בש"ס ווילנא) צבתים מעוכין אלו על אלו מלשון וגם של תשלו לה מן הצבתים ולישנא דרבנן שנים מדובקין זה על זה נקראין צבותין מלשון צבת בצבת עשויה וכו' ע"כ והראיה כי צבתים ענין כריכות הוא ממה דאי' בתוספת' ע"ז פ"ג בכ"י אירפ' ומצאו בידו שנים או שלשה צבתים של תפילין וכו' ובנו"ג כריכות. ושם היחיד בצבת הראשון. עירו' צ"ז. בצבת השני . . בצבת השלישי. ירו' עירו' רפ"י דכ"ו. מצא שנים שלשה צבתין בודק זוג ראשון מצבת ראשון וכן שני וכן בשלישי, ושם בודק ג' זוגות מכל צבת וצבת] —

צְבַת (פי' מענין הראשון ועוד עיי' בל"ע شباث מלקחים Zange) בפ' ד' מיתות (סנהד' נ"ב.) פותחין את פיו בצבת שלא בטובתו. בס"ג דפ' המדיר (כתובו' ע"ז:) ושקיל ליה בצבתא וקלייה בנורא[5]). בהגדה דפ' הניזקין (גיטי' נ"ו:) מייתינן צבתא ושקלינן לדרקון וקטלינן ליה. בפ' בעשרה מאמרות (אבות פ"ה, מ"ו) ובפ' מקום שנהגו בגמ' מקום שנהגו להדליק (פסחי' נ"ד.) ר' יהודה אומר אף הצבת[6]) בצבת עשויה פי' כלי הוא שתופשין בו כל כלי מתכות החמין ובלשון ישמעאל כלבתין[7]) מלקחיה (במד' ד', ט') תרג' צבתהא. *[אחי"ה ועוד עיי' בתרג' שמות כ"ה, ל"ח; ל"ז, כ"ג; למ"א ז' מ"ט ובל"ע كلّابة וזהו כלבתין בכ"י ג"ג הנ"ל ובפסחי' הנ"ל אי' לפנינו צבתא בצבתא מתעביד וצבתא קמייתא מאן עבד ועיי' תוספת' סוף עירו' תוספת' חגיג' ספ"א ועיי' גי' התוספות חגיג' י': ד"ה מעילות. וכנ"ה בעירו' ק"ד: צבת של עץ, תוספת' סוט' פ"ב צבת של ברזל והקבוץ ירו' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ד מצבתא אחת למדו כמה צבותות וכו'] —

צָבַת (מענין צבת ב' והוא כמו צִוַּת vereinigen, verbinden ענין קישור וזיווג) בפ"ק בברכו' בגמ' וחכ"א (ו':) ובפ' במה מדליקין בגמ' המככה (שבת ל':) כי זה כל האדם (קהלת י"ב, י"ג) כל העולם כולו לא נברא אלא לצבות לזה[8]). בר"ג דפ' החליל (סוכה נ"ב סע"א) אורחא רחיקא וצבתין[9]) בסימא. בפסחי' בפ' האשה (פ"ט:) אפי' סבולת דלצבתא[10]) [בעלמא]. בפ"ק דב"ק בגמ' כל שחבתי (ט':) התם צבתא דחרש קא גרים[11]). בפ' המוכר את הספינה[12]) (ב"ב פ'.) אימא בברתה מצטבתא ברתה באימא לא מצטבתא פי' מתחברת. יש ספרים שכתוב בהם לצוות לזה[13]). אלו ג' צבתים אחרונים קרובי ענין הם. *[אחי"ה וכ"ה באמת. ובמקום צבת אי' לפעמים בריכוך הבי"ת לו"ו עיי' חוץ משנויי' הנ"ל עוד בב"ק נ"ט סע"ב צבתא דחרש וכו' ובכ"י ש"ס אי' צוותא וכל"א בפירש"י ב"ק ט': ובמקום דלצבתא בעלמא דלעיל אי' בע"ז נ"א. לצוותא בעלמא. ב"ב כ"א. ליהוי צוותא לחבריה ובכ"י ש"ס ה' צוותא בעלמא וכו' וברש"י בד"פ צבתא] —

---

1) כ"ה בכ"י ה"ב ובנוסחי' לי' בר אבינא ובדפ"ע לי' שילא 2) וכן פי' ר"ח בר"ה הנ"ל וכ"ה בפירש"י. 3) בנו"ג דאיצבית נהמא לאלהייכו. 4) במשניות פ"י מ"ט צבותים. 5) לי' בנוסחאותינו. 6) בנו"ג בפסחי' ר"י אומ' אף הצבת. 7) כ"ה בכ"י ג"ג. 8) בנו"ג לצוות לזה ופסוק הנ"ל אי' ג"כ בכ"י ש"ס ברכו' ועיי' ד"ס שם. 9) בנו"ג וצוותין. 10) בכ"י ש"ס סיבולת נמי דלצוותא בעלמא ובנו"ג דצוותא בעלמא הוא וכגי' כ"י אי' בע' סבל. 11) בפירש"י אי' ג"כ ל"א צוותא ופי' יחודו. 12) כצ"ל ובדפ"ע המוכר פירות. 13) כה"ג בכ"י ק"ט וכיון לציון הראשון בברכו' הנ"ל ובדפ"ע אי' וכו' אבל גם בב"ב הנ"ל אי' דמיצטוותא.

* צְבַת (נ"ל מל"ם פי' ענין קשוט ויופי schmük-ken) שאילת' דר' אחאי ריש בראשית כאיניש דבני ביתא וכד מצבית ליה וכו' פי' כשהיה מקשט הבית ומתקנו בכל צרכי ההידור ויופי ובהעמק שאלה פי' בע"א ובתנחומ' בראשי' סי' ב' לי' זה המאמר.

צָדַד (הפעל מן צַד פי' כמו בל"ע صَدَّ נטה לעבר ימין או שמאל למעלה או למטה seitwärts thun, irgendwo hinneigen) בפ' אמר להן הממונה בגמ' בא לו למזרח (יומ' ל"ז.) דמצדד אצדודי פי' „לא ילך תלמיד בצד רבו שהוא כנגדו ממש שהעושה כן הרי זה בור גם המהלך אחרי רבו גס רוח אלא דמצדד אצדודי מקצתו כנגדו ומקצתו לאחריו"[1]). בפ' הוציאו לו בגמ' נטל את הדם (שם נ"ה.) כשהוא מזה למעלה מצדד ידו למטה פי' „נותן כף היד למטה ואצבעותיו כלפי למעלה ומזה וההזאה עולה למעלה מן הכפורת כנגד הכפרת מחוץ לכפרת וחוזר ונופל למטה בקרקע וכשהוא מזה למטה מצדד ידו למעלה כלומ' כף היד למעלה ואצבעותיו למטה ומזה כנגד עביה של כפרת שהיא מצחה והיא טפחה כדאמרן (שבת צ"ב. עירו' ד': סוכה ד': סנהד' ז'.) ארון תשעה וכפרת טפח וההזאה יורדת ונופלת בקרקע מחוץ לארון כנגדו"[2]). בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב:) אמר שמואל המצדד את האבן פי' „שמיישב אותו במקום הראוי לו תתאה בצדודי ועפרא פי' דרך הבנאין ביסוד[3]) מצדדין האבנים על העפר ומיישבין[4]) אותן"[5]). *[אחי"ה וכנ"ה בביצ' ל"ב: אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביו"ט, שבת קמ"א. עיי"ע כב (ח"ד, קע"ט.) כ"ב צ"ט. דמצדד אצדודי, ושם בינוני פעול מְצוּדָּדִין פניהם וכו' עיי"ע צעצע. ב"ר פ"ח ופי"ד אלא זה מצדד] —

צַד (מענין הראשון בל"מ פי' עבר Seite) בפ' בני העיר בגמ' אין מוכרין בית הכנסת (מגילי כ"ז:) ובפ' איזה נשך בגמ' כיצד לקח הימנו חיטים (ב"מ ס"ג.) צד אחד ברבית איכא בינייהו. פי' „אם תהיה ההלואה ב' דינרין בג' וכיוצא בו הרי זו רבית גמורה מב' צדדין גבי מלוה וגבי לווה ושניהן עוברין אבל העושה שדהו מכר על תנאי גבי לוקח הוי רבית דאי מייתי ליה זוזי מהדר ליה בעל כרחיה אבל גבי מוכר לא הוי רבית דאי בעי לא מהדר ליה לעולם ולא אתי לידי רבית ואפי' למהדר ליה לא הוי רבית אלא כשיחזיר וכן מוכח מהשתא שיחזיר דשמא לא יחזיר לעולם רבית על מנת להחזיר פי'[6]) כשיביא לו מעותיו יחזיר מה שאכל מן הפירות רבי יהודה מתיר ות"ק אוסר"[7]). בפ' י' יוחסין בגמ' כל האסורין (קידו' ע"ד:) ונוקמה בבת שלש שנים ויום אחד ואפי' כר"ש בן יוחי א"כ מצדה תברה בפי' ר"ח א"כ מצמדה תברה כלו' ממקום חיזוק זיווגה משם שבירתה שנמצא ממנה עצמה פירוכה. *[אחי"ה ורש"י פי' תשובתו מוכנת לצידו ע"כ וכעין זה אי' תשובתן בצידה (בצידן) ב"ר פ"ח ירו' ברכו' פ"ט די"ב ע"ד. סנהד' ל"ב. מתחילין מן הצד, שם ל"ו. מן הצד הוו מתחלי. שבת קל"ב. ב"ק ב'. ב"מ י"א. ירו' סוט' ספ"ד די"ט ע"ד. הצד השוה שבהן. קידוש' ע"ח. מייתי לה במה הצד, יבמו' ע"ז. ושם: צד עבירה . . צד כרת. ובענין כאי זה צד כיזה צד כיצד עיי"ע כיצד (ח"ד, ש"ט) ובתוספת' ב"ק רפ"ט כיזצד קטוע מן כיזה צד. ובענין הוראת אצל הרבה בתרג' ירו' צֵיד (= צַד) וכל"ס תר"י שמות כ"א, ט'; ויק' י"ח, י"ט. כ'. כ"א, תרג' למשלי ח', ל'; כ"ג ז'. ועוד צד בכפילת הדלי"ת צְדַד בקבוץ צְדָדִין חולי' ח'. מ"ט. סנהד' ק"ד: ירוש' שבת ספי"ג די"ד: ב"ר פכ"ב ירו' פיאה פ"ו די"ט ע"ג ובלא"ר צדדא תר"י א' לבמד' י"ט, י"ד ולא מן צדדיה והקבוץ ירוש' שבת פ"ז ד"י. כד מתברא בצִדָדַיָא] —

צַד (= צוּד נרדף עם צדה auflauern, fahnden ועוד ענין בהלה bange sein) בס"ג דפ' ר' אליעזר אומר אם לא הביא (שבת קל"ו.) בריה דרב דימי[8]) אתיליד ליה ינוקא ובגו תלתין יומין שכיב יתיב קא מאכיל עליה אמר ליה אבוה צודנייתא קא בעית למיכל. בפ' ואלו מגלחין בגמ' הקובר את מתו (מ"ק כ':) עוקבא שכיב ליה בר חמוה סבר למיתב עליה ז' ול' יום על (אתא רב הונא) [נ"ל אדא בר הונא][9]) אשכחיה א"ל צודנייתא קא בעית למיכל. בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ד:) ובס"ג דפ"ק דע"ז (י"ט.) מאי לא יחרוך רמיה צידו (משלי י"ב, כ"ז) לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי כלו'

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח ליומ'. [2]) הועתק מפי' ר"ח ביומ' שם. [3]) בפי' ר"ח באבני היסוד. [4]) בפי' ר"ח ומושיבן ועיי' ג"כ פירש"י. [5]) הועתק מפי' ר"ח בשבת. [6]) בדפו"י בט"ס פירות וצ"ל פירוש. [7]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח למגיל'. [8]) בנו"ג עור בר יוסף. [9]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובנו"ג על רב הונא ועוד מצאתי בקהל"ר פ' דור הולך רב אבא בר כהנא ואמרי לה בשם רב אדא בר חוניא ובסד"ה בר הוניא והיוחסין לא הביאו.

תלמיד הלומד ברמיות שלומד ואינו חוזר ללימודו ורב ששת אמר צייד הרמאי יחרוך כלו' האי לא יחרוך בתמיה וכי לא יחרוך כלומ' ודאי יחרוך ישתמר בידו שלומד ברמאות שאומר לרבו איני רוצה ללמוד עוד ואינו עושה כן אלא שרוצה לחזור לתלמודו. פ"א „לא יחרוך רמיה צידו כלו' אם יחרוך כנפי העוף רמיה צידו יעופו ממנו כך דברי תורה אם לא יחזיק בהם בטוב יעופו ממנו לא יחיה ולא יאריך ימים"[1]. בויק"ר אמור אל הכהנים (פ"ל) ולקחתם לכם: אתציד ההוא ליסטאה ואיחבישׁ. ובכי ימוך אחיך (פל"ד) צדינון[2] חבשינון בפילקי. בפ"ק בר"ה (כ"ב.) אם צודה להם[3]) לוקחין בידם מקלות. פי' אורב להם אדם כמו (שמות כ"א' י"ג) ואשר לא צדה ופוהדים ממנו לוקחין בידם מקלות. בויק"ר בריש ויהי ביום השמיני (פי"ב) וצדי לי מן נטורייא. *[אחי"ה הרבה ענינים נכללו בזה הערך וזה הסדר: משפט צדה קרוב לשרש צוד הוא הערמה להרע לזולתו וגם פרישת פח ללכוד ומזה בויק"ר פל"ד ור"ה הנ"ל וכ"ה בירושׁ' כלאי' פ"א דכ"ז. פרס כהנא מצודתיה על ריש לקיש וצדייה פי' לכד אותו בקושיות ומן צוּד בל"ע صاد בל"ס צָד בפעל צַיֵּד ירו' שבת פ"ז ד"י. ירו' ב"ב פ"ח דט"ז: ושם ספ"י די"ז ע"ד. אתפעל ויק"ר פ"ל עיי' לעיל וכן ירו' יבמו' רפט"ז דט"ו ע"ג ירו' סוט' פ"ט דכ"ג סע"ג אתצידון, ב"ר פע"ט מתצדא ועיי"ע דמס (ח"ג, פ"ו: וש"נ). ירושׁ' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד אתצדית באנגריא. ובהשאילה נדה מ"ה. אתצודי הוא דלא מתצדי עד וכו', אבל פי' צדה, צדי בויק"ר פי"ב צדי לי מן וכו' ענינו פחד וצער בפעל עומד וכן ירו' ברכו' רפ"א ד"ב. דצדי לון מקמי חיותא, קהל"ר פ' טובה חכמה וצדה לי בגינך. אתפעל בתרג' איוב י"ח, כ' בכ"י אצטדיאו בתראי, תרג' כ"י תהלי' ק"ב, י"ח מצתדיין (בנו"ג מצתדייאן). מענין ראשון התואר במקום השם צַיָּד, צַיָּדָא בל"ס כמו צַיָּד בל"מ בב"ר פי"ט, ע"ט ועיי"ע דמס. מ"ק י"א. אדא צײדא. ובע"ז ועירו' הנ"ל דרש צֵידוֹ מן צייד. ציד . . . שדה (בראשי' כ"ה, כ"ז) דרש בב"ר פס"ג שודני צידני צד בבית צד בשדה עיי' מ"כ שם שנדחק ובתנחו' הישן אי' ריש תולדות צידיו סורנא (צ"ל סודנא) ונ"ל מל"ר suadela לקיחה בדברים ועיי' מ"ש אפס קצהו בשמי הרב הח' רש"ב (בתנחו' שם ח"א, ס"ג הערה ח') ועוד הביא רבינו בזה הערך צודנייתא ולא פירשו אבל ממה שהביאו כאן נראה שחשב שהוא מל"מ צֵידָה (וכמו צֵדוּ טבא . . צדו בישא בויק"ר רפל"ג ענין אכילה) אבל בכ"י ש"ס במ"ק א' צורניאתא וכ"ה ברי"ף וברא"ש דפו"ן (ד"ס מ"ק צד ל"ד:) ובשבת לפנינו צוורוניתא ובכ"י ש"ס צורנייתא וכ"ה בכ"י רש"י וברש"י דפ"ש צווארנוייתא (ד"ס שבת קנ"ט:) והאחרון נ"ל עיקר מל"פ خورنده = خواره אכילה] —

צד (= צָדָה בל"מ בנפעל ענין שממה וכן בל"ס צְדִי, צְדָא (verheert, zerstört, verödet sein בכל תושיה יתגלע (משלי י"ח, א') וכל מולכאנא מצטדי[4]) וכל אויל יתגלע (שם כ', ג') וכל דשטי מצטדי[5]), כי נצתו מבלי איש (ירמיה ט', ט') [ארי צדיאו מבלי אנש][6]) — (א"ב תרג' תהו ובהו (בראשי' א', א') צדיא ורקניא). *[אחי"ה ענין צדי בל"ס ותרג' כמו צדה בל"מ (צפניה הנ"ל) פי' שמם עיי' תרג' ויקר' כ"ו, ל"ד. ל"ה; לישעי' א' ז'; ו', י"א; לירמיה י"ב, י' והרבה זולתו פַּעֵל ואפעל תרג' ויקי כ"ו, ל"א. ל"ב; לבמד' כ"א, ל"א; תהלי' ט', ז'; ע"ט, ז'; אתפעל תרג' לתהלי' ט', י"ז; לירמי' ב', י"ב ועוד זולתו ועוד ענין צדא בל"ס לעג וזה מה שאי' בתרג' באפעל אַצְדִי משלי י"ז, ה'; ל', י"ז ובאתפעל אצטדי כגי' רבינו בציונים הנ"ל וכגי' המתורגמן יתגלע כמו לעג וכנ"ה באיכ"ר פ' בלע צדו (איכ' ד', י"ח) צדיאת אורהא וכו' ועיי' התרג' שם. נפעל שהש"ר פ' הנך יפה כנגד ע' אומות שלא יצדה העולם מהם והשם צָדוּ באיכ"ר פ' ממרום מבואר שוממה (איכ' א', י"ג) לצדו וכן תרג' שמה (דברי' כ"ח, ל"ז. ועוד עיי' תרג' ישעי' י"ג, ט'; י"ה, כ"ג; לירמי' ט', י'; מ"ט, ב'; למיכ' א', ו', ז')] —

* **צְדָא** (מפעל צדי) דניאל ג', י"ד פי' כונה ועיי אוצ"ם עבריות.

צדד (= צְדִידָא פי' בל"ס פוך (Augenschminke ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט', ל') תרג' וכחלת בצדידא [עינהא][7]), מרביץ בפוך אבניך (ישעי' נ"ד,

[1]) הועתק מפי' ר"ח בעירובי' ובפי' ר"ח בע"ז הלשון כזה: פי' אם אינו משבר כנפי העוף שכבר אינה יכולה לפרוח אם מתעסק לצוד אחרת זו פורחת כך השמועה אם אינה שונה אותה הרבה עד שיתיישב בלבו אלא מתחיל אחרת משכח הראשונה ע"כ. [2]) בנו"ג סבתינון. [3]) בכ"י א"פ בש"ס עוד: בדרך. [4]) וכ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג מצטרי. [5]) בנו"ג מצטרי. [6]) זה הפסוק מצויין בדפו"ו אבל בכ"י ק"ט ושדפ"ע הובא נצדו עריהם מבלי איש (צפניה ג', ו') וגם זה נכון ותרג' צדיאה קרויהון וכו'. [7]) וכ"ה במתורגמן ובפשיטי' הסורית ובנו"ג בט"ס בצרירא.

י"א) תרג' כביש בצדידא [1]). *[אחי"ה מַל"ס הנ"ל וכן בל"ע صدود פוך לכחול אבל הפשיט' העתיק' ג"כ נופך (שמות כ"ח, י"ח) צדידא] —

* צָדֵי (כל"ם ובל"ע صاد אוֹת השמוֹנה עשר מא"ב שבת ק"ד. בכ"י ש"ס צדי כפופה צדי פשוטה, ירו' מגילה פ"א דע"א ע"ד צד"י.

צַדְיָא נ"ל מל"ע صدا, صدى (Eule תר"י (א') ואת הכוס ואת הינשוף והתנשמת (דברי' י"ד, ט"ז) וית קפופא וית שלינונא מן ימא וית צדיא. ובע' יוחנא (ח"ד, קי"ח בהערה) הבאתי הספרא (שמיני פ"ה עיי"ע ארזבנית) והצדיא שהזכירו בין מיני החגבים והנחתי שם בצ"ע אבל עתה הוברר לי שהיא היא מלה ערבי' הנ"ל שמורה ג"כ מין חגב מצפצף בלילה עיי' פרייטאג ח"ב 485] —

* צַדְיָא (פי' כמו צֵידָא Jagd) גבור ציד (בראשית י', ט') תר"י ב' גבר בצדיא בחטאה פי' ככ"ר במקומו צד את הבריות ועיי' פירש"י.

* צָדְיוּתָא (כל"ם מפעל צדי פי' שממה Verwüs-tung) עיי' תר"י א' לדברי' ל"ב, י'; תרג' ישעי' ו', י"ב; ל"ד, י"א; מ"ט, י"ט ועוד זולתו.

צִדוֹן (מל"מ מחוז בגבול אשר והתואר צידוני zidonisch) בפ"ד בכלי' (מ"ג) שולי קוסים [2]) והצידנין [3]). פי' בע' קסם (ה' [4]). בפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת דם) [צ"ל סימני בהמה] (חולי' ס':) צידונים יקראו לחרמון שרין (דברי' ג', ט') תנא חרמון ושניר שני הרים של א"י הן מלמד שכל אחד מאומות העולם הלך וכנה כרך גדול לעצמו והעלה לו שם על שם א"י מרוב הביבות [5]).

צדע (= צִדְעָא בל"ם וכן בל"ע صدغ [6]) Schläfe) צדעא וכת צדעא (שבת פ':) פי' בע' בת צדעא — (א"ב תרג' והיתד ברקתו (שופטי' ד', כ"א) וסיכתא נעיצא בצדעיה). *[אחי"ה וכן תר"י א' לשמות כ"ח, ל"ח מן צדעא לצדעא יתמטי. ספרא קדושי' פרק ז' פרש' ג' אלו הם הצדעים מיכן ומיכן מכו' כ': זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו נדה ל': ויק"ר פי"ד ב' צדעיו. נדרי' מ"ט: צידעי עיי"ע הגרני ובע' בת צדעא הביא הגי' השנויה בת צידא ע"ש] —

צדק (= צַדִּיק מל"מ היות נקיא מחטא fromm, gerecht, tugendhaft, צֶדֶק, צְדָקָה Gerechtig-keit, Wohlthat ועוד עיי' בפנים) בגמ' דפ' הבונה (שבת ק"ד.) צדיק כפוף צדיק פשוט [7]) פי' צדיק שאינו עניו ויש צדיק עניו פ"א כפוף בעוה"ז פשוט וגדול לעוה"ב. בס"ג דפ' אמר להם הממונה (יומ' ל"ח:) צדיק מעצמו פי' „כשנזכר צדיק מתברך הוא בעצמו כדכתיב (משלי י', ז') זכר צדיק לברכה כשנזכר רשע אחד מתקללין כל הרשעים שנא' (שם) ושם רשעים ירקב" [8]). בר"ג דר"ה (ד'.) ובפסחי' בפ"ק בגמ' כל מקום (ח'.) סלע זו לצדקה בשביל שיהיו בני [9]) ובשביל שאזכה בה לעוה"ב [10]) הרי זה צדיק גמור כך קבלנו מר' משה הדרשן צ ד ק גמור פי' צדקה חשובה היא אעפ"י שהזכיר שיחיו בניו זוכה לחיי עד [11]). צדקה תרומם גוי (משלי י"ד, ל"ד) בפ' השותפין (ב"ב י':) ובילמדנו בריש כי תשא (תנחומ' כי תשא סי' ה') ענין צדקה. בירוש' בפ"ק בפיאה (פ"א דט"ו סע"ב) ובסוף פיאה (שם פ"ח דכ"א רע"ב). בר"ג דחלק (סנה' צ"ב.) תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אין חוזרין לעפרם שנא' (ישעי' ג', ד') והיה הנשאר בציון וגו' ואותן אלף שנים שעתיד הקב"ה לחדש עולמו עושה להן כנפים כנשרין וטסין על המים בימים שנא' (תהלי' מ"ו, ג') על כן לא נירא בהמיר ארץ וגו' ושמא תאמר יש להן צער ת"ל (ישעי' מ', ל"א) וקוו ה' יחליפו כח וגו' [12]). כל הצדיקים שנאמרו בסדום צדיקים (בב"ר פמ"ט) עיי' בע' זקן. *[אחי"ה התואר צדיק בקבוץ צדיקים ובל"א צדיקא, צדיקין אי' הרבה פעמים וזה מה שדרשו רז"ל בענינו עיי' ברכו' ד', ז', שם: י', י"ז: י"ח, כ"ט, נ"ד: ס"א: שבת ל': ל"ג: נ"ה, ושם: נ"ו, שם: צ"ו: קי"ח: קמ"ט: קנ"ב, שם: עירו' כ"א: כ"ב, פסחי' כ', ח', ס"ח, פ"ז: קי"ח, קי"ט, יומ' כ"ב: כ"ט, ל"ו, ל"ח: ל"ט: ע"ה, ושם: פ"ז, סוכ' י"ד, מ"ה: נ"ב, נ"ו: ר"ה ט"ו: י"ז: י"ח: תעני' ו', ט': ט"ו, ט"ז, י"ח: כ"ג, כ"ה: ל"א, מגילה י': י"א, י"ג, שם: ט"ו, ט"ז, י"ז: חגיגה

[1]) בנו"ג בצרידא. [2]) בנו"ג ככה ורה"ג הביא ג"כ גי' הכוסים ועיי"ע קסם שהעתיק רבינו פירושו. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"א ובע' קסם הצידונין ובדפ"ע דפ"ר ווניצי' בט"ס והצדונים. [4]) כ"ה נכון בדפ"א ובשרפ"א וכ"י קס. [5]) רבינו קצר לשון הש"ס. [6]) ועל זו המלה הערבי' כיון פי' ר"ח בשבת פ': במלת אצדג. [7]) עיי"ע צדי גי' כ"י ש"ס. [8]) הועתק מפי' ר"ח ביומ'. [9]) ובר"ה בניו אבל כ"י ש"ס ובע"י בניי. [10]) בנו"ג לחיי עוה"ב וגי' ובשביל אי' ג"כ בנוסח' ובכ"י ש"ס או בשביל. [11]) וכ"ה בשם יש מפרשים בפי' ר"ת בר"ה [12]) רבינו היה מקצר הציון.

ט׳: י״ב: ט״ו. שם: שקלי׳ ד׳: ט׳. יבמות מ״ז. ס״ד. צ״ט: ק״ג. קכ״א. שם: כתובות ה׳. ק״ד. ק״ה. קי״א. שם: נדרים ח׳: ל״א: ס״ב. גיטין נ״ז. ס״א. ס״ח: סוטה י״ב. כ״ב. ל״ג. מ״ח: קידוש׳ מ׳. שם: מ״ט: פ״א: ב״ק ס׳. ב״מ פ״ג. שם: פ״ה. ב״ב ז׳. ע״ד: ע״ה. שם: ע״ח: סנהד׳ ז׳. כ״ו: ל״ח. מ״ו: מ״ז. נ״ב. ס״ג. ס״ה: ע״א: צ׳. צ״ב: צ״ג. שם: צ״ד: צ״ה. צ״ו: ק״א: ק״ג: ק״ח. שם: ק״י: קי״ב. קי״ג: ע״ז ד׳. י״ח. הוריות י׳: מנחו׳ כ״ט: חולי׳ ז׳: פ״ט. צ״ב. תמיד כ״ח. נדה י״ד. ט״ז: ל׳: ל״א. תוספתא סנהד׳ רפי״ג יש צדיקים באומות שיש להם חלק לעוה״ב. בכינוי צדיקו של עולם ב״ר פמ״ט ולנקבה צַדֶּקֶת מגילה י׳: ב״ר פמ״ה פס״ג פע״א ויק״ר פ״ה, פי״ט במד״ר פי״ד רות רב׳ פ׳ ותצא. בקבוץ שהש״ר פ׳ משכני: הצַדִּיקוֹת ועוד התואר צַדְּקָן שבת קנ״ו. והקבוץ נקבה צַדְּקָנִיּוֹת סנהד׳ קי״ב. ירו׳ סוט׳ רפ״ז דכ״א: ירו׳ סנה׳ ספ״י דכ״ט ע״ד ב״ר ר״פ ל״ז שמ״ר פ״א במד״ר פכ״א, והשם צדקה מל״מ עיי׳ הציוני׳ הנ״ל ב״ב ירוש׳ פיאה הנ״ל אבות פ״ה מי״ג ברכו׳ ז׳. י״ז: שבת ס״ג. קי״ח: קל״ח. קנ״ו: פסחי׳ הנ״ל ועוד י״ג. פ״ז: סוכה מ״ט: ר״ה ו׳. ט״ז: תעני׳ ח׳: כ״ב. כ״ד. מ״ק ט״ז. חגיג׳ ה׳. י״ב: י״ד. שקלי׳ ט׳. יבמו׳ ע״ח: כתובות מ״ח: מ״ט: נ׳. ס״ז. שם: ס״ה. גיטי׳ ז׳. שם: פ״ח. סוט׳ ה׳. קידו׳ ע״א. ע״ו: ב״ק ט״ז. י״ז. צ״ג. קי״ט. ב״ב ח׳: ט׳. שם: י׳. שם: סנהד׳ ו׳: י״ז: פ״א. ע״ז ח׳: י״ז: ערכי׳ ו׳. ח׳: ובל״א צִדְקְתָא ברכו׳ ו׳: ובתרג׳ צִדְקוּתָא. והשם המופשט צִדּוּק, צִידּוּק והרבה פעמי׳ בקשור עם הַדִּין ע״ז י״ח. ספרי האזינו פ׳ ש״ז, תנחומ׳ ראה. וכן הפעל בהפעיל ופיעל סנהד׳ ז׳: צדק את הדין וכו׳ עיי״ע דן (ח״ג, צ״ג.) ועיי׳ ברכו׳ י״ט. תעני׳ ח׳. י״א. הוריו׳ י״א סע״ב ירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב ע״ג ב״ר פמ״ג ויק״ר רפ״ג, ספרא ריש שמיני ולמודים צדיקים שמצדיקים עליהם את הדין אברהם צידק עליו את הדין וכו׳ עש״ה. ובקל ירו׳ סנהד׳ פ״ד דכ״ב: יכול אם צדק בדינך יצדק בדינו וכו׳ בינוני הפעל גיטי׳ פ״ו. מוּצְדָּק לעבדו פי׳ ראוי וכשר עיי״ע הבא אח״ז]—

צדק (בינוני הפעל gutbefinden, geeignet) עבדא דנן מוצדק לעבדו (גיטי׳ פ״ו.) כבר פי׳ בע׳ טצהר.

צָדוּק (שם פרטי אצל בן מתתיהו Σάδδουκος) ובייתוס כבר פי׳ בע׳ ביתסין. *[אחי״ה ח״ב, פ״ח ותלמידי צדוק נקראו צדוקין עיי״ע הנ״ל ציון מאבדר״נ פ״ה והרבה צדוקים, צדוקין, צדוקי עיי׳ ספרא פ׳ אחרי מות פרק ג׳ פרש׳ ב׳ יומא י״ט: נ״ג. ירו׳ יומ׳ ספ״א דל״ט. ידים פ״ד מ״ו ומ״ז וח׳ הוריו׳ ד׳. י״א. נדרי׳ מ״ט: סנהד׳ ל״ג: נדה ל״ג: ב״ב קט״ו: ירו׳ ב״ב רפ״ז דט״ז. ירו׳ חגיגה פ״ג דע״ט ע״ד תוספת׳ חגיג׳ ספ״ט. ובכ״י ש״ס הוריו׳ י״א. תחת צדוקי אי׳ לנכון מין והרבה פעמי׳ יש לתקן ככה ונשתנה מן הצענזור ולנקבה בתוספת׳ נדה רפ״ה נשי צְדוּקִיּוֹת, שם אנו בדיקין בצדוקיות וכו׳ ושם בכ״י אירפ׳ מעשה בצדוקה אחת אבל צ״ל כבנזי׳ ל״ג: בצדוקי אחד. — ירוש׳ שביעי׳ פ״ב דל״ד. הורה לר׳ שיבתי דצדוקי. ושם המקום צדוקא ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג ר׳ אלכסנדרא דצדוקא.

* צֶדֶק (שם מזל הנקרא Jupiter) שבת קנ״ו סע״א ורע״ב מאי דעתך דקאי צדק במערב וכו׳ ב״ר פמ״ג מזל צדק היה מאיר לו. פסיקת׳ רבתי׳ פ״כ ואחריו מה אתה בורא צדק שעתיד הקב״ה להצדיק עליהם את הדין.

צדר (= צַדְּרָא נ״ל מל״ע كاندير Hanf ונרדף עם قنب ועיי׳ בפנים) בפ׳ הזהב בגמ׳ עד מתי (ב״מ נ״א.) אמר רב פפא[1]) בצדרייתא אבל מאני תשמישיה דיקירי עליה לא. ובגמ׳ מי שהוטל (שם:) אמר רב פפא בצדרויי דיהבי אינשי ד׳ לק׳ פי׳ צדרויי מוכרי בגדים של בעלי בתים מנהגם להוסיף להם ד׳ אמות לק׳ שירויחו אותם[2]). בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ז:) ובר״ג דכתובות (ח׳:) והאידנא נהוג עלמא אפי׳ בצדרא בר[3]). זוזא — (א״ב בנוסח׳ כתוב צרדא פי׳ בגד עב). *[אחי״ה בב״מ נ״א. ונ״א: אי׳ כגי׳ רבינו אבל בכ״י ש״ס ובכל הדפ׳ הישני׳ ובהראשוני׳ (עיי׳ ד״ס במקומו) אי׳ בצרדייתא, בצרדויי ובכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח במ״ק בצררא ורש״י פי׳ בכ״מ בגד קנבוס ואולי היא מל״ע הנ״ל ונו״ן מובלעת ולתשלומו הדלית נדגשת. ועוד בל״ע كندير פי׳ עב וגס. ועל זו המלה היה מכוון רבינו בחרוז בסוף הערוך שאפס קצהו הדפסתי במבוא צד III ובמה שכתב „ואילו עמדנו בניהוג קדמון לתכריך צדרה[4]) מפני מחטטי שכבי היתה גדולה גדירה וכו׳ ועיי׳ מה שכתבתי באחרית דבר סוף הספר הזה] —

[1]) וכ״ה ברי״ף ברא״ש ובשאילתות ובה״ג ובכ״י ש״ס ובנו״ג רב חסדא. [2]) וכ״ה ברא״ש בשט״מ לב״מ שם. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובנוסח׳ ובדפ״ע בת. [4]) כצ״ל וכדאי׳ במ״ק וכתובו׳ הנ״ל ולא צררה כדאי׳ שם בט״ס.

* צְדָרוֹיָא (תואר מן צדרא Hanfkleiderverkäufer) עיי"ע הקודם לזה.

☞ צה (= צהי בל"ס צְהִי, צְהָא פי' בל"מ צמא dürstig sein) תרג' צמאה לך נפשי (תהלי' ס"ג, ב') צהית לך נפשי: תרג' לקראת צמא (ישעי' כ"א, י"ד) לאפי צהיא. *[אחי"ה הוא נרדף עם צחי ובל"מ צחה ובנו"ג בתרג' רות ב', ט' צחית ובקצת דפוסי' צהית ובתרג' שמות י"ז, ג' וצהי תמן כ"ה בכ"י ובדפ' סביוניטטא ובשדפ"ת צחי ובאפעל אצהי תרג' איוב כ"ד, י"א ובכ"י תרג' אצל לעווי אצחיאו ושם כ"ד, י"ט השם צְהִיָא ובכ"י צַהְיָא ובנ"א צהותא. ובל"ס צהיא כמו בל"מ צִיָּה מקוטע מן צְהִיָּה] —

צָהַב (חזוק של זָהַב פי' מאיר ומבהיק מל"ע صهب יש לו גוון אדום rothfarbig sein) בריש חולין (כ"ב.) ובסיפרא בפרשת ואם מן העוף (ויק' פרש' ז' פרק ח') תחילת הציהוב בזה ובזה[1] פסול. פי' ציהוב כדכתיב (ויק' י"ג, ל'). ושער צהוב והוא קרוב לגוון הזהוב. בפ' ב' במדות (מ"ג) מפני שנחשתן מצהיב פי' מאיר ומבהיק. בפ' ג' בנגעי' (מ"ה) הנתקין מטמאין בב' שבועות ובב' סימנין בשער צהוב דק ובפסיון. בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ז:) לאפוקי בין עיניך דאיכא בשר ושיער[2] לבן ואיכא נמי שיער צהוב. ובריש הפרק (י"ח.) צהבו פניו של יוסף הבבלי. בפ' ר' ישמעאל בגמ' העומר (שם ס"ח:) שתק ר' טרפון צהבו פניו של ר' יהודה. בר"ג דחולין (ז':) רצונך סעוד אצלי א"ל הין צהבו פניו של רבי. בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי[3] (פסחי' ק"ג:) צהבו פניו שול רב ספרא. בר"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים מ"ט:) א"ר טרפון היום פניך צהובים. בכתובו' בס"ג דפ' הנושא את האשה (ק"ג:) פניו צהובין סימן יפה לו פניו ירוקין סימן רע לו. *[אחי"ה בעצם הראשונה ענינה כמו זהב אדום ספרא תזריע פרשה ה' פרק ח' האדום והצהוב, שם אחת צהובה ואחת שחורה או אחת צהובה ואחת לבנה ובהפעיל ירו' יומ' פ"ג דמ"א. נחישתן היה מצהיב ויותר יפה היה משל זהב, ספרא ויק' פרק ח' פרש' ז' משיצהיבו, הָפְעַל בינוני מוּצְהָב ירוש' סוכה ספ"ה דנ"ה ע"ד, והשם המופשט ציהוב ספרא ויקר' הנ"ל וספרא תזריע הנ"ל ובהשאילה בחבור עם פנים ענין שמחה כאלו פניו מבהקת] —

צָהַב (מענין הראשון נהיה אדום מכעס או עסק roth werden vor Aergerniss) בפ' ואלו מגלחין בגמ' דסמך אין קורעין (מ"ק כ"ד:) היוצא במטה רבים מצהיבין עליו. פי' מרגישין ומצטערין. *[אחי"ה וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י. ובכ"י ש"ס מצווחין עליו. וכנ"ה בספרי האזינו פ' ש"ט היה עומד וצוהב כנגד וכו' ומזה הענין גם צהב ג'] —

צָהַב (מענין הקודם פעולת העסק וכעס שנראה מראת פניו אדומה vor Zank roth werden) בחלק בגמ' ד' הדיוטות (סנהד' ק"ה.) משל לב' כלבים שהיו בעדר אחד והיו צוהבין[4] זה לזה. בויק"ר בצו בענין שלום (פ"ט) אמרין ליה מגירתא כדו אתון צהובין[5]. בילמדנו (תנחומ' וארא סי' י"ד) ויהי ברד: אש וברד צהובין זה לזה כיון שבא זמן מלחמתה של מצרים עשה הקב"ה שלום ביניהם. וכעסתה צרתה (ש"א א', ו') תרג' ומצהבא לה. *[אחי"ה וכנ"ה בקהל"ר פ' עת לבקש: עבד גרמיה מצהיב עם בריה. והשם המופשט בילק' משפטים ר' רמז של"א מלמד שהצהיבה מביאה לידי מיתה ונ"ב צער] —

צְהַל (מל"מ פי' קול עליזה וגערת הסוס wiehern) בפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב.) אל ירך לבבכם (דברי' כ', ג') מפני צהלת סוסים פי' צעקת הסוסים נקרא צהל כדכתי' (ירמי' ח', ט"ז) מקול מצהלות אביריו ואביריו הן הסוסים היפים כדכתי' (שם מ"ו ג') שעטת פרסות אביריו מדהרות דהרות אביריו (שופטי' ה', כ"ב) ובלשון ישמעאל צהל אלכיל. *[אחי"ה נ"ל שצ"ל אלצהיל והוא الصهيل וכ"ה בל"ס צהלא. וכנ"ה בספרי שופטי' פ' קצ"ב שמע.. קול צהלת סוסים ומרתית. ובמובן הראשון ענין שמחה בבמד"ר פ"י צהלת שמחת כיהמ"ק... צהלת בת פרעה. והפעל בפסיק' רבתי פ"י הבהיקו וצהלין אפוי דבר פדיון ועוד עיי"ע זחל. בהפעיל ב"ר רפצ"ז פניו מצהילות, פסיק' רבתי פ"כ מצהיל את כל העולם כולו כחמה] —

צַהַר (כמו בל"מ צַחַר נרדף עם צהר פי' ענין בהק Glanz, Glanzfleck) בס"ג דפ"ק בביצה (י"ד:) ודילמא מאתמול עבדוה חזייה דהוה קליף צהריה.

[1]) בספרא שבזה ושבזה. [2]) לי' בדפ"ע הוץ מדפו"ו. [3]) כ"ה בדפו"ו. [4]) בנו"ג צהובין. [5]) בנו"ג צהיבין.

פי' מקום שנקלף מגהץ דמתחזי שהיום נקלף[1]. בפ"ק בקידושי' בגמ' כל מצוה שאינה תלוייה (ל"ט.) אמר להו לא צהריתו פי' לא נתבררה השמועה כצהרים לכם לא קיימא לן כר' יאשיה דאמר (חולי' ברכו' כ"ב. וש"נ) עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וזה לא זרע חרצן. *[אחי"ה ופי' לא צהריתו כמו לא חווריתו עיי"ע חוור מל"מ צֹהַר, זהר ונרדף עם צהל ובהפעיל ויק"ר פ"ה מצהיר את הגוף. והשם צִיהֲרָא קידו' מ"ח: כמו יצהר וכפי' רש"י בל' י"א (ועיי' ג"כ הפעל איוב כ"ד, י"א) — ובענין ציהרא כגי' ר"ח עיי"ע צר ו' ומ"ש] —

צו (צִוָּה מל"מ פי' פקד befehlen) בירו' בפ' דיני ממונות בשלשה זה בורר לו[2] (ירו' סנהד' פ"ג דכ"א רע"ב) מנין[3] שאם אמר גוי לישראל לעבור על אחת מכל מצות שבתורה חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים יעבור ואל יהרג הדא דתימא בינו לבין עצמו אבל ברבים אפי' על מצוה קלה אל ישמע לו כגון פפוס ולוליאנוס אחיו[4] שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קבלו מהן אמר לו נתכוונו משמדתיהון אלא מגבי ארנונין. *[אחי"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' לנכון הכל ציון אחד מירו' הנ"ל אבל בדפו"ו אחר פפוס ולוליאנוס אי': במסכת תענית ובלי ספק מגליון בא פנימה ואיזה מעתיק התחכם לרשום שבמס' תעני' (י"ח:) הוזכר פפוס ולוליאנוס. ורבינו מפני זה המעשה של פפוס ולוליאנוס היה מציין הירו' אבל השאר אי' ג"כ בבבלי סנהד' ע"ד. ע"ש. וכנ"ה צוה בענין פקידה ב"ב קנ"א: מְצַוֶּה מחמת מיתה וברוב בענין עשיית מצות ובבינוני פעול קידוש' ל"א. מְצֻוֶּה ועושה. . אינו מצווה ועושה. נתפעל נצטוו שם ל"ח. סנה' נ"ו. ע"ד: נצטוינו ירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ד ולנקבה צַוָּאָה סוט' י"ז. ב"ב קמ"ז. כמו ציווי ב"ר פ' י"ט ר"פ ל"ה במד"ר פ"ז ירו' כלאים פ"א דכ"ז: ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ירוש' יומ' פ"א דל"ח: והקבוץ צוויים ויק"ר פ"א ציוויין ירו' ברכו' פ"ד ד"ח.] —

צו (= צוי, צְוָא בל"ע صيّاً schmutzig) בפ' ראשית הגז (חולי' קל"ה.) מלובן ולא צוי כדי לעשות ממנו בגד קטן. בפ' עד כמה בבכורות (כ"ט:) ואין לוקחין ממנו צמר מלובין וצוי פי' לבן ומאוס ענין צואה. *[אחי"ה בנו"ג בבכורו' וצואי וכ"ה בפי' רגמ"ה וצ"ל וצאוי כגי' התוספ' חולי' פ"י ובכ"י אירפ' וצוי. והשם צוֹאָה ל"מ הוא וכ"ה בויק"ר רפי"ט. ובפסיק' דר"כ צד קי"א. דרש צא (ישעי' ל' כ"ב) צואה תאמר לו ועיי"ע צאא. תוספת' ב"ק פ"ו צואת תרנגולין. תוספת' מקואו' פ"ו צואה שתחת הצפורן וכו'] —

צוו (= צְוָוא, צְוָא. צְוִי מל"ס צְוָא ובל"ע صوى verdorrt, vertrocknet sein מייבש) בפ' מקום שנהגו בגמ' ששה דברים (פסחי' נ"ו.) וכל דקאים בד' אמות ולא עבדי ליה הכא צווי[5]. בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפחתו לו (שם ק"י: קי"א:) אזל חבקיה לדקלא פקע גברא[6] וצוא[7] דיקלא. בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין גורן קבוע (ב"ב כ"ד סע"ב) בשלמא מקשאיו ומדלעיו אזל יתיב בליביה ומצוי ליה פי' שורף ומייבש לחלוחיתו. *[אחי"ה והוא בפעל מְצַוֵּי ובכ"י רגמ"ה לב"ב מצבי וכ"ה בדפוסי' הראשוני' והגיהו המהרש"ל בדפ"ר כלפנינו. וכנ"ה בפסחי' קי"א. וצוו כרעיה ופירש"י ויבשו רגליו ע"כ והוא מל"ס וע' הנ"ל] —

* צוד, צֵיד (fangen, jagen) עיי"ע צד. ושם צודניתא ע"ש ומ"ש.

צָוַח (מל"מ ענינו צעקה schreien, laut rufen) בפ' כיצד מעברין בגמ' עיר של יחיד (עירו' ס'.) א"ל אביי זיל עריב להו וחזי דלא מצווחת עלי בבי מדרשא היינו דאמר דלא מצווחת עלי בבי מדרשא[8]. בס"ג דע"ז (ע"ד:) א"ל רבי חייא לרב קום זיל וחזי (דקא) [צ"ל דלא] מצווחת עלי בבי מדרשא אמר היינו דאמר לי חביבי חזי (דקא) [צ"ל דלא] מצווחת עלי בבי מדרשא — (א"ב ל"מ (ישעיה מ"ב, י"א) מראש הרים יצוחו) *[אחי"ה אבל בל"מ הוא קריאת של שמחה ובתוספת' גיטי' פ"ו (ד') כל"מ היה צווח מראש ההר ובדרז"ל קריאה מסבת עול ואון עיי' כתובו' י"ד: ב"מ ו'. כ"ד: ב"ב נ"ד. קל"ח. ב"ק פ"ו. עיי"ע קרטפן, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד האנק

---

[1]) וכ"ה בפירש"י צוהר מראיתו. ובכ"י ש"ס דהוה קלופיה. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע בגמרא זה בורר לו וט"ס הוא והרבה פעמים אי' כן תחת בשלשה בגמרא קיצור מן בג' = בגימל והופשט בטעות בגמרא. [3]) אולי צ"ל בגמרא מנין ומלת בגמרא דלעיל שייך לכאן והוא הסוגיא: על התורה מנין. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובירו' [5]) בנו"ג צאוי וכ"ה בכ"י ש"ס. [6]) לפנינו לי'. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע וצווא ובכ"י ש"ס צווא, צוא, צוה ובנו"ג צוח עיי' ד"ס בפסחי' ק"י: קי"א [8]) לי' בדפ"ע חוץ מדפ"ר וכ"ה בכ"י ה"ב.

דום (יחזק׳ כ״ד, י״ז) מכאן שצריך לצווח. ועוד ענין קריאה בקול תוספת׳ שבת ספ״ו המצוותת לתנור וכו׳, שבת ס״ז: המצווחת לגריסין [1]), קידוש׳, מ״ד סע״א עיי״ע כורכיא. תוספת׳ ב״ק פ״ו צווח באזנו. ובהפעיל עירו׳ וע״ז הנ״ל וכן שבת ל״ג: וקמצווחן ליה. ועוד כמו קרא בל״מ ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד: והוון צווחין בפרגמטיא׳ ויק״ר פכ״ח צוח רבי לכל רבנן ולא צוח לב״ק ע״ש וכן קרא לשם ירו׳ שבת פ״ט די״א ע״ד ב״ר ר״פ פ״ז תמן צווחין וכו׳, והשם כל״מ צְוָחָה ובדרז״ל צְוָוחָא ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח. והקבוץ צְוָוחוֹת פסחי׳ נ״ז, סוט׳ מ״ב. ובל״ס צְוָחְתָא עיי׳ תר״י א׳ לבראשי׳ כ״ז, ל״ד ובאונק׳ ציוחא כגי׳ דפ״ס ועוד עיי׳ תרג׳ ירמי׳ מ״ו, י״ב מ״ח ג׳ והלאה] —

* צוי, צאוי (מפעל צְאִי פי׳ מלוכלך) תוספת׳ חולי׳ פ״י בכ״י אירפ׳ מלובן ולא צוי. . צמר צוי ובנו״ג צאוי וצ״ל צָאִי עיי״ע צאי.

* צַוִי (מל״ע عوى פי׳ צעק) עיי״ע מצוי ומ״ש וש״נ.

צַוָּאר (מל״מ Hals) בריש חולין (י״ט:) כל העורף כשר למליקה וכל הצואר כשר לשחיטה. בס״ג דפ׳ שתי מדות (מנחו׳ צ״ג:) ת״ר ידו על ראש ולא ידו על הצואר ידו על ראש ולא ידו על גביים ידו על ראש ולא ידו על החזה וצריכא אי אשמעינן כתב רחמנא צואר משום דלא שוי לבהדי ראש אבל גביים דשוו לבהרי ראש וכו׳ פי׳ הצואר היינו הגרון. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ הרגמ״ה ובפירש״י ותרג׳ גרון (ישעי׳ ג׳ ט״ז; משלי ג׳, כ״ב) צואר — ובהשאילה ירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג: הרי דמו תלוי בצואר העדים ובבבלי סנהד׳ מ״ד סע״ב קולר תלוי בצואר עדים. ע״ז ל׳. עלי ועל צוארי. וגזרת המלה מל״ע صار ענין נטיה (drehen, neigen) ומזה נ״ל צואר ב״ב ל״ו. בצואר מחוזא פי׳ בנטיה וקרובה של מחוזא וכן פי׳ רגמ״ה קרוב למחוזא] —

* צום, צוֹעָה, צוּף, צוּץ, צוּק, צוּר, ועם המסתעפים מהם עיי״ע בלי וי״ו.

* צורנייתא, צוורוניתא פי׳ מל״פ בע׳ צד ג׳ אכילה וגי׳ רבינו ע״ש.

צוורן נ״ל מל״פ اسوار בפעהלוי اسوبر חיילות (Heer) בפ׳ י׳ יוחסין בגמ׳ דסמך אלו הן שתוקי (קידושי׳ ע״ב:) ומפיק מינן צוורני פי׳ גדודיות היילות. *[אחי״ה וכן פירש״י חבורות חבורות ונ״ל מל״פ הנ״ל עיי״ע אספר (ח״א, קצ״ב)] —

☞ צָוַות (= צָבַת verbinden) אלא לצוות לזה (ברכו׳ ו׳:) עיי״ע צבת בתרא.

*[אחי״ה ובהיפך תחת צוי של נוסחאותינו אי׳ בכ״י ש״ס ובפי׳ רגמ״ה צבי עיי״ע צוו בתרא] —

צוּת, צית עיי״ע צת.

* צַהֲוָנָא (Dürre, Trockenheit) עיי״ע הבא אח״ז.

* צְחַח (מל״מ צָחַח בל״ס צח ענין יבשות trocken sein) בינוני פעיל צחיחין תרג׳ תהלי׳ ס״ח, ז׳ תרג׳ לשה״ש ה׳, י״ד וקרוב לשרש צחה עיי״ע הבא

* צְחִי, צְחָא (מל״מ צָחָה פי׳ יבש בפנים והיינו צמא durstig sein) הרבה פעמים בתרג׳ להעתקת צמא עיי׳ הדוגמאות במתורגמן וכן בב״ר פצ״ח מפטפט צחי, ירוש׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ד צחינא, שם: אבא צחיא אנא, ירוש׳ פסחי׳ רפ״י דל״ז: סחח וצחא. פסחי׳ קי״ב. ע״ז י״ב: צחינא מיא, שם: אי צחי וכו׳. אפעל אצחי תרג׳ ישעי׳ מ״ח, כ״א, השם: צחוונא תרג׳ דברי׳ ח׳, ט״ו; לישעי׳ ל״ה, ז׳; מ״א, י״ח; מ״ה, ג׳ ובתרג׳ כ״י לתהלי׳ ק״ז, ל״ב; לאיוב כ״ד, י״ט (עיי׳ עמת״ר ללעווי) ועוד צַהְוָא תרג׳ ירמי׳ מ״ח, י״ח; צָחוּתָא תרג׳ שמות י״ז, ג׳; לדברי׳ כ״ח, מ״ח וזולתו וכ״ה במ״ק ב׳. לישנא דצחותא עיי״ע שלח ה׳, ירוש׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ד מאי עבדת צחיותך א״ל וכו׳.

צח (= צִחְצַח פלפל של צחח מל״מ פי׳ ענין זהר ובהירות das Blitzen, Blinken והושאל בדרז״ל לטיפה הזך שנסחט helle Tropfen) בר״ג דפ׳ חבית (שבת קמ״ד:) לפי שאי אפשר בלא ציחצוחי שמן. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ השיאו (ע״ז ל״ה סע״א) לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי חלב פי׳ לשון סחיטה המה. בויק״ר וכי ימוך (פל״ד) והשביע בצחצחות נפשך (ישעיה נ״ח, י״א) כשתהא נפשך מצוהצחת לצאת אני מיישבה. *[אחי״ה בנו״ג בריש פל״ד אף אתה בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופך אני משיבה לך וכו׳ אבל הפסוק לא הובא כל עיקר רק בסוף אותה הפרשה בדרוש אחר. והשם המופשט צחצוח פי׳ טיפה הזכה ומברקת וזהו צחצוחי שמן בתוספת׳ מקואו׳ רפ״א בכ״י אירפ׳ ובכ״י ב׳ הגי׳ צאצאי. נדה כ״ב. ב״ק כ״ה. צחצוחי זיבה ולנקבה ירו׳ יבמות ספי״ב די״ג. ב״ר ר״פ פ״א צחצוחית של רוק] —

---

[1]) ובתוספ׳ שבת ספ״ו (ז׳) המציצת (המוצצת) לאוזן (המצננת לאורז).

צח (= צְחַצַח מע' הקודם פי' ענין זהר ובהירות (klar machen, glätten, poliren) בפי' יו"ט של ר"ה בגמ' שופר (ל"ג.) אבא שאול אומר מים ויין מותר כדי לצחצחו. בפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ד.) מאימתי גמר מלאכתן ר"ל אמר משיצחצחן במים. בס"ג דפ"ק בביצה (ט"ו.) מפני שצריך לצחצחו. בפ' המפלת בגמ' אם היה מרוקם (נדה כ"ה רע"ב) בודקין אותו בשמן שהשמן רך ומצחצחו (א"ב תרג' מרקו הרמחים (ירמיה מ"ו ד') צחצחו מורנייתא ענין צח וזך). *[אחי"ה ועוד תרג' ישעי' כ"א, ה'; ירו' נדה ספ"ב ד"נ. מצחצח . . . מצחצחין; שבת קמ"ה. העומד לצחצחו; ויק"ר פ"א מצוהצחת. והושאל לדברי צחות ב"ר פצ"ד יחצאל (בראשי' מ"ו, כ"ד) הן מצחצחין בשיניהם ומלעיגין בשפתותיהם, דב"ר רפ"א לשונו מתרפאה ומצחצחה מיד בדברי תורה. תרג' צחות (ישעי' ל"ב, ד') למללא בצחצחן. והשם המופשט ציחצוח ותרג' ברק (יחזק' כ"א, ל"ג; נחום ג', ג'), סוט' מ"ב. ציחצוח חרבות. מדרש שו"ט מזמור י"ח הביא מיני ציחצוחין של ברזל ואף הקב"ה הביא ברקים שהן מצוהצחין] —

צחן (= צַחְנָה מל"מ ענין סרחון וכ"ה בל"ס צחנתא (Stinkendes) וזרמת סוסים זרמתם (יחזק' כ"ג, כ') תרג' וצהנת סוסוותא צחנתהון. בפסקא דדברי ירמיהו (פסיקתי דר"כ צד קי"א.) אדם אוכל צחנה פי' סרחון מלשון (יואל ב', כ') ותעל צחנתו. *[אחי"ה וכ"ה בילק' איכה ר' תתקצ"ח. בפיוט מוסף יוה"כ הושאל צחן, וצחנה לרוע הלב והטא והפעל ממנו צָחוּן] —

צחן (= צַחְנָה נ"ל מל"ע ܨܚܢܐ, ܨܚܢܬܐ דגים קטנים מחותכין (Fischlacke) בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"א:) הנודר מן הצחנה אסור בטרית טרופה ומותר בציר ומוריים. בפ"י בתרומו' (מ"א) ר' יהודה מתיר בצחנה שאינו אלא ליטול את הזוהמא. פי' צחנה דגים קטנים כבושים ואם משים בצל של תרומה בתוכן משליך את הבצלים והדגים מותרין ובלבד שיהא בצל כצורתו ולא נתערב עם הדגים[1]). בס"ג דפ"ק בסוכה (י"ח.) האי צחנתא דבב נהרא שריא[2]). בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ:) האי ארבא דצחנתא דאתאי לסיכרא[3]). ובסוף נגמר הדין (סנהדר' מ"ט.) אפי' מונינא וצחנתא (טעין) [טעים] ופרים להו. *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו וכ"ה בשדפ"ע בע' מנוני. וכנ"ה בירוש' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד הוא זבין ליה צחנא, ועיי"ע טרת (ח"ד, קי:) ומ"ש. נדרי' נ"א: אמר הרי עלי ציחין מאי תיבעי ע"ש.] —

* צְחוֹק (מל"מ צחק Gelächter, Spott) ב"ר פנ"ג פי' צחק (בראשי' כ"א, ו') אין הלשון הזה של צחוק אלא ע"ז . . אלא שפיכות דמים וכו'.

צָחֹר (מל"מ וכן בל"ע פי' מבהיר מלובן blendend weiss) בר"ג דפ' אין עומדין (ברכות ל"א:) לא ארוך ולא גוץ לא אוכם ולא צחור[4]) פי' לבן כמ: (יחזק' כ"ז, י"ח) צמר צחר.

צטם (= צְטָמָא מל"י הרשומ' בע' אסטמא (ח"א, ק"ע) Stahl) שינה בעמוד השחר כאצטמא לפרזלא (ברכו' ס"ב.) פי' בע' אסטמא[5]).

* צִטְרָא (= סטרא Seite) בתרג' ירו' לבראשית ו', ט"ז; לשמות כ"ה, י"ב. י"ט; לבמד' י"ג, י"ח וזולתו והוא כמו סטרא עיי"ע.

* צִיב, צִיבָא עיי"ע סב וע' צב.

* צִיד, צוּד, צַיָּד, צַיְידָן עיי"ע צד.

* ציידתה (שם מקום) ירו' מגילה פ"א ד"ע.

* ציל, צילותא עיי"ע צל.

* צַיְימָנִית עיי"ע צם.

צִיּוּן (מל"מ ענינו מצבה על הקבר או על הדרכים ובדרז"ל ענין סימן הקברים ע"י סיד והפעל צִיֵּין (bezeichnen, kenntlich machen, ein Grab) בריש שקלים (פ"א מ"א) ומציינין על הקברות ובריש מ"ק (ב'.)[6]) פי' מלשון (יחזק' ל"ט, ט"ו) ובנה אצלו ציון. כרם רבעי מציינין אותו בקוזזות[7]) אדמה (מעשר שני פ"ה מ"א) עיי' בע' חרס. בפ"ק בברכות בסוף הלכה והכ"א (ח'.) אוהב ה' שערי ציון (תהלי' פ"ז, ב') אוהב ה' שערים המצויינין בהלכה מכל בתי כנסיות ומדרשות. בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירובין נ"ד סע"ב) הציבי לך ציונים

1) וכ"ה בר"ש בשם עצמו ובפי"מ להרמב"ם פי' צחנה לשון סרחה וא"כ מעי' הקודם לזה. 2) וכ"ה בע"ז ל"ט. ועיי"ע דבב ועי' איתן. 3) כ"ה בכ"י ובדפ"ע לסכרא ובדפו"ו לסברא וצ"ל לסיכרא עיי"ע. 4) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אלם. 5) וש"נ השינויים ע"ש. 6) ברוב כ"י ש"ס ובשאר מקומות אצל ד"ס למ"ק ושקלי' אי' על הקברות ובנו"ג את וכ"ה בכ"י ק"ט. 7) בדפו"ו בקוזזאות.

(ירמי' ל"א, כ"א) עשו ציונין לתורה מאי משמע דהאי ציון לישנא דסימנא הוא דכתיב (יחזק' הנ"ל) וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון ר"א אמר מהכא ומודע לבינה תקרא (משלי ז', ד') וכו'. בפסקא ויהי ביום כלות משה (פסיקת' דר"כ צד ח'.) צב מצויינות צב מטוכסות פי' מצויירות. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע אי' מטוכסות פי' מצויירות וטעות המעתיקים הוא כי דפי' מצויירות שייך למצויינות ר"ל מצויירים ומצויינים בצבעונים ורש"ב בפסיק' דר"כ הנ"ל אות קמ"ב כיון לאמת והוא העיר ג"כ על ילק' נשא ר' תשי"ג בשם ספרי זוט' אין צב אלא מצויירת . . כצבעו של רקיע וא"כ דרש צב מן צבע ובמד"ר פי"ב אי' מצויירת ולי' מצויינת כל עיקר. בכלל עניין ציין כמו סימן בסיד וכפרט את הקברות עיי' ב"ב נ"ח. סנה' ע"א. שקלים ומ"ק הנ"ל ומ"ק ה': ו': ירו' מ"ק פ"א ד"פ: ירו' מעשר שני רפ"ה דנ"ה ע"ד ירו' שקלי' פ"א דמ"ו. ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ג תוספת' מעש' שני פ"ה תוספת' שקלי' רפ"א תוספת' סוט' רפ"ט [1]) — ועוד פי' ציין ענין פרסום כי מי או מה שיש לו סימן מובהק הוא מפורסם. ומזה ברכו' ח'. הנ"ל, שבת קמ"ה: ת"ח שבבבל מצויינין לפי שאינן בני תורה . . מצויינין לפי שאינן בני מקומן. בב"ר פפ"ה סנהדרין שהן מצויינין בפתיל. שמ"ר ס"פ נ"ב בנים המצויינין לי. איכ"ר פ' קראתי: תציינ' במצות שהיו ישראל מצויינין בהן. והשם: צִיּוּן קברות מ"ק ה'. ועיי' ירו' שקלי' הנ"ל ועוד כל"מ המצבה מ"ק ה': אין מעמידין ציון במקום טומאה וכו' ועיי' שם ו'. תוספת' שקלי' רפ"א שמ"ר ספנ"ב. ובתרג' (מ"ב כ"ג, י"ז; יחזק' ל"ט, ט"ו) צִיּוּנָא] —

* צִינוֹק (קרוב לל"מ צִינֹק אגודה במאסר ובל' רז"ל אגודה נצמדת מל"ע ضنك Festge-bundenes) ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. אוגדו צינוק גדול . . צינוק קטן, תוספת' מעשרו' רפ"א ירק שאוגדו . . לעשותו צינוק לישוק. ובתרג' ירמי' כ"ט, כ"ו צינוקא והוא צִינֹק של מקרא.

צייץ (נ"ל מהשם ערבי صوصا צהלה בקול zu-jauchzen) כס דחרשין ולא כס דפשורין וכו' אבל צייץ [2]) (חולי' פ"ד: ב"מ כ"ט סע"ב) עיי' בע' הרש [3]). בריש פסקא דדברי ירמיהו (פסיקתי דר"כ צד ק"י:) צהלי קולך (ישעי' י', ל') צייצי בקליך [4]). בב"ר פס"ו (ס"ה) אם מצאתם שם תינוקות מציצין בקולם. ס"א מצפצפין בקולם [5]). בפ' יוצא דופן בגמ' כל הנשים מטמאות (נדה מ"ב:) שמעתיה דצייץ [6]) בין השמשות. *[אחי"ה נ"ל מל"ע הנ"ל וכן בל"ס צוּץ, צוצי פי' מצפצף (lallen, pipen) קהל"ר פ' וסגרו כד שמע ציפרין מצוייצן וכו' ודיש קהל"ר צפור מְצוֹיֵיץ ויודע על מה מצוייץ. ועוד עיי"ע מצוי ומ"ש. תוספת' שבת ספ"ו המציצת לאוזן עיי"ע צוח. — והשם ציצי בל"ס צוציא (Pipen) מנהו' מ"ב. ברכו' מ"ב. מאי ציצי שמענא וכו'] —

* צִיץ, צִיצִית עיי"ע צץ.

* ציצותי (?) ירו' יבמו' פט"ז דט"ו רע"ד מעשה בשנים שירדו . . . לירדן בציצותי וה' לעווי פי' כמו בעתותי ערב.

* ציקין, ציר, צייר, ציריא, צית עיי"ע צר וצת.

* צַיְיתָנִית (בל"ס צַיוּתָא פי' ההאזנה וממנו התואר צייתנית Aufhorcherin) ב"ר פי"ח שלא תהא צייתנית והרי היא צייתנית ושם פמ"ה צייתָנִיּוֹת ובדב"ר פ"ו צוותנית, צוותניות.

צַיְיתוּר (מל"י σαθρός hinfällig, gebrechlich) במגילת איכה היו צריה לראש: א"ל אספסיאנוס מן קומי הדין צייתורא את קיים על ריגלך — (א"ב בנוסחאו' כתוב צותרא פי' בל"י חסר כל). *[אחי"ה ובמעריך פי' צותרא יבש ובאמת כ"ה נכון פי' יבש מפני הזקנה ורעוץ ונשבר וע' הזקני' העתיקו כן רעץ (שופטי' י', ח') σαθρόω והתואר σαθρός כן העתיקו רקבון באיוב מ"א, י"ח. ובנו"ג הדין סבא צותרא] —

צל (= צִיל, צוּל כמו צָלַל בל"ע صَلَّ ובל"ס צלל läutern, reinigen, צִילָא = צָלוּל klar) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"ג.) הוה מהדר מר

[1]) ויק"ר פ"ו המצויינין ט"ס עיי"ע צייץ. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר וכ"ה בחולי' אבל בדפו"ו ציוץ וצ"ל צויץ וכ"ה בב"מ ובכ"י ש"ס ציות וט"ס הוא ופי' צייץ רותח שהוציא המים הרותחין קול aufwallen. [3]) בה"ג תק"ח אבל שם לא פי' צייץ רק מאמר הבא אחריו בש"ס והפי' הוא עפ"י פי' ר"ח ע"ש וכ"ה בפי' ר"ח בכ"מ בש"ס ווילנא. [4]) בנו"ג בט"ס ישישי וצ"ל צייצי וכ"ה בילק' ישעי' ר' רפ"ד ועיי' מ"כ בראש בפתיחת איכ"ר סי' א'. [5]) וכ"ה לפנינו ובהיפך בויק"ר פ"ו מפורש המצפצפים (ישעי' ח', י"ט) המציינין וצ"ל המצייצין. [6]) בנו"ג רצויץ.

אמשחא דזיתא אמר האי ציל נהוריה טפי [1]. בס"ג דפ' במה אשה (שם ס"ו:) כי היכי דציל [2] האי משחא ליציל חמריה דפלניא בר פלניתא [3]. בפ' ח' שרצים בגמ' הילמי (שם ק"ט.) אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלול לתוך המשמרת בשבת וכו'. בערבי פסחי' בגמ' ואפי' עני (פסחי' ק"י:) עד י"ו הוה ציל [4] (לאהדורי) [צריך לומר לאזדהורי] [5]. בפ' המפקיד בגמ' אם היה שמן (ב"מ פ' :) בבעל הבית עסיקינן דניחא ליה בצילא. בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח:) הנהו מיא דצילי מיניה [6]. בפ' רא"א תולין (שבת קל"ט:) נותנין מים ע"ג שמרים בשביל שיצלו. בר"ג דפ' חרש שנשא (יכמות קי"ג.) דעתא צילתא הוא — (א"ב פי' זך ודבר שאינו עכור). *[אחי"ה וכנ"ה בעירו' ס"ד. לא צילאי דעתאי. שבת ע"ה. כי היכי דליציל ציבעיה עיי"ע צלח א' וגי' רבינו. וכן ענין צלל ירו' תרומו' ספ"ה דמ"ג ע"ד לוג יין צלול ב"ר ספ"פ צלולה היתה החבית, ושם: וצללנו אותה, ירוש' כתובות פ"א דכ"ה: חוזרת וצוללת, ירו' נדה ספ"ב ד"נ: יצללו ולא יעכרו, תוספת' נדה ספ"ג צללו לא יחזור ויעכרם שניים. שבת ק"ט. יין צלול ומים צלולין תר"י א' לבראשית א', כ"א מיא צלילתא, תר"י א' לשמות ז', כ"ר ולא אשכחו צלילין. חולי' כ"ה: צילי הפכו עכירי. ועוד ענינו כמו נקי ירוש' שביעי' ספ"ט דל"ט. רגלא צלילא. בפסיקת' רבה פי"ח מפורש צליל (שופטים ז', י"ג) על שצליל עליהם אותו הדור מן הצדיקים. והשם צִילוּתָא (Klarheit) מגילה כ"ח: שמעתא בעיא צילותא עירו' ס"ה. עיי"ע אסתנא. — בכורו' כ"א: רעותא דצלתא עיי"ע צל ו' ומ"ש] —

צל (= צָלָה, צלי מל"מ וכן בל"ע صلا פי' טוית בשר (braten) בס"ג דפ' כל שעה (פסחי' מ"א.) איכא בינייהו צלי קדר. בפ"ק דמגילה בגמ' קראו את המגלה (ז':) בשולא בתרא [7] קרו ליה צלי קדר [8]) פי' שצלאו בקדירה בלא מים ובלא שום משקה. *[אחי"ה צָלִי הוא השם כל"מ זבחי' נ"ו: והלאה אינו נאכל אלא צלי. ירו' פסחי' רפ"ז דל"ד. צלי אש ולא צלי שפוד לא צלי קדרה לא צלי אסכלא לא צלי מתכת ולא כל צלי כל דבר. והפעל שם חתך ממנו בשר וצלייו בו, ושם רע"ב היבהבו וצלייו מותר, שם פ"ה דל"א ע"ד אתה צולה, ע"ז כ"ט. ביצה צלוייה, ירו' נזיר פ"ט דנ"ז ע"ד נוניא צלייא. נפעל נִצְלֶה ירוש' פסחים רפ"ז דל"ד. נצלה מקצתו ... נצלה כולו .. נצלה לחצי שעה .. נצלה לשעה והשם המופשט צְלִיָּה ירוש' פסחים דל"ג: פסחי' ס"ה: צלייתו] —

צֵל (מל"מ ענינו אופל Schatten והפעל צֵל = צלל Schatten werfen) בס"ג דפ' ואלו עוברין (פסחי' ג'.) מאי על מצילות הסוס (זכריה י"ד, כ') עד שעה שהסוס רץ ומֵיצַל פי' „עד חצי היום שעושה הסוס צל לעצמו מתחתיו" [9]). בילמדנו ריש כי תשא (סי' ה'.) ישוב הצל [אחורנית] עשר מעלות (מ"ב כ', י') [10]) (מרודך) [ממרודך] [11]) בלאדן היה למוד לאכול בג' שעות וישן עד ט' כיון שחזר גלגל חמה בימי חזקיהו עמד ומצא שחרית וכו'. *[אחי"ה וכנ"ה בפסחי' קי"ד. אכול בָּצֵל ושב בְּצֵל וכו', ע"ז מ"ח: ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג: צל צילה וכו' ע"ש ב"ר ר"פ צ"ו ריש קהל"ר תנחומ' ריש ויחי כצילו של כותל .. כצילה של אילן .. כצילו של עוף וכו' הקבוץ בלא"ר ירו' מ"ק רפ"א ד"פ. צִילַיָּא ולרוב אי' בלא"ר טללא עיי"ע טל] —

צל (= צְלָא, צְלִי בל"ע صلى ובל"ס צלא ענין נטיה neigen, beugen והושאל בפעל צַלִּי מתפלל zum Gebete sich niederwerfen) בפ' אין (מעמידין) [צ"ל עומדין] בגמ' העובר (ברכו' ל"ד:) ובפ' הקורא את המגילה בגמ' [סמוך] יום טוב [12]) (כ"ב:) חזינא להו לאביי ורבא כי נפלו על אפייהו דמצלי אצלויי. „פי' לא היו טחין פניהם בהדיא בקרקע אלא מטין על הצד" — (א"ב תרג' לא תטה משפט (שמות כ"ג, ו') לא תצלי דינא). *[אחי"ה ופי' רבינו הובא באו"ז הלכ' תפלה סי' צ"ג בשם ר"ח ושם הגי' לא היו שחין פניהם וכו' וזה עיקר כי הוראה ראשונה פי' שחה ונטה תרג' ויט (תהלי' מ', ב') וצלא, תרג' כנטותו (שם ק"ט, כ"ג) בצליותיה ועוד הרבה בתרג' ובאתפעל אצטְלִי (תרג' ישעי' מ', כ'; מ"א, ז'). אפעל אצלי אודנא תרג' (תהלי' י', י"ז; ל"א, ג' וזולתו) כתובות

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס האי ציל ובדפ"ר האי צייל וצ"ל האי ציל כגי' כ"י ק"ט ובדפ"ע אחרי' האי דציל ובנו"ג צליל. [2]) בכ"י ש"ס א"פ צלילא. [3]) בכ"י ש"ס בר פלניא. [4]) בנו"ג צייל ובכ"י ש"ס ב' ציל. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ואיזדהר בנפשיה. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח וכ"ה באה"ת דציילי מיניה ובנו"ג דנפקי מיניה. [7]) בנו"ג בישולא בתרייתא. [8]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו. [9]) הועתק מפי' ר"ח. [10]) בתנחומ' ישם לי' הפסוק [11]) בפסוק אי' בראדך ועוד מראדך. [12]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו.

ק"ה. לאצלויי דינא וכן מַצלי אצלויי הנ"ל ענין שחיה והשתחויה לתפלה וברוב בפַעל צַלִּי דניאל ו', י"א; עזר' ו', י' ברכו' ל"ד סע"ב שבת י'. ר"ה ט"ז. ל"ה. עירובי' ס"ה. ב"ב י'. נדרי' מ"ט: ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ג, ירוש' תענית פ"ד דס"ד ע"ג ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ד ב"ר פל"ב פפ"א. והשם צְלוּ תעני' י"ב. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג ירוש' סנהד' פ"י דכ"ט ע"ג ויק"ר פט"ז תרג' בראשית י"ח, כ"ב תר"י א' לשמות י"ז, י"א. י"ב ועוד זולתו ובל"ס צלוּתָא וכ"ה ברכו' כ"ג: כ"ו. תעני' כ"ד: מגילה ט"ז. יומ' כ"ז: פסחי' קי"ז: ע"ז ד': סנהד' צ"ה. והקבוץ ב"ר פכ"ו תרתיהון צלָוָון בל"ס צַלְוָתָא, תרג' תהלי' ע"ב, כ' צְלוֹתַיָּא] —

צל (= צַלְיָינִית תואר נקבה מע' הקודם (betend בס"ג דפ' היה נוטל (סוטי' כ"ב.) בתולה צלינית[1]) פי' מראה עודה קטנה שמתמדת יומם ולילה להתפלל[2]) — (א"ב תרג' תפלה צלותא וכדניאל (ו', י"א) ומצלא ומודא). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ע"ש הדוגמאות] —

צל (= צלל מל"מ פי' טבע (hinuntersinken בזבחי' בר"ג דפ' פרת חטאת (קי"ג:) ובפ' אלו קשרים בגמ' מקפלין (שבת קי"ג:) ובירוש' ר"פ תפלת השחר (פ"ד ד"ז סע"ב)[3]) למה נקרא שמו צולה (ישעיה מ"ד, כ"ז) [אמר ריש לקיש] שכל מתי עולם נצטללו שם ור' יוחנן אמר למה נקרא שמה שנער שכל מתי עולם ננערו לשם[4]). בפ' החובל בגמ' א"ר עקיבא (ב"ק צ"א סע"א) צללת במים אדירים והעלית חרס בידך. צללו כעופרת (שמות ט"ו, י').

* צל (= צַלְתָּא נ"ל מל"ע صلّة ענין סרחה ועוד חתיכת בשר מעופש stinkend, stinkendes (Fleisch בכורות כ"א: היכי דמי טינוף אמר רבא כדאמרי רעותא דצלתא אצר היותא ופירש"י אצר חיותא נעצר רחמה ונימוק העובר ובכ"י רגמ"ה לבכו' (בקובץ כ"י אנגייליק' דף פ"ו.) גרס אצר חיותא ופי' כשחיה עוצרת רחמה ומוציאה טינוף ע"כ וקשה קצת שלא פירשו רעותא דצלתא וכן לי' בספר מזבח כפרה ושם הגי' עצר חיותא כשהיא עוצרת רחמה היא מוציאה טינוף. ונ"ל רעותא היא כמו רעיתא = טינוף וצלתא מל"ע סרחה או חתיכת בשר סרוח והביא רבא משל ההמון להורות מה הוא טינוף. ועוד הדבר צריך לימוד.

צל (צליין?) ירוש' דשבת פ' כלל גדול (פ"ז ד"י:) אהן צלין צמוקין פי' המפרש מין תאנים *[אחי"ה בנו"ג ההן דשטח צליין צמוקין ובירוש' פיאה פ"ז ד"כ: ר' חנינא הוה מזבן דבש דדבוריין והוה ליה דבש דצליין, ושם הוון ידעין דדובשא דיהבית לכון דצליין ינון] —

צַלָּא (מל"ע صلة עור (Haut, Fell בפ' הנודר מן הירק בגמ' הנודר מן המטה (נדרי' נ"ו.) מאי דרגש ערסא דגדא. רב תחליפא בר מערבא שמיה דהוה שכיח בשוקא דצלעי [ואמר לי] מאי דרגש ערסא דצלא (שם:). פי' צלא הוא עור נטוי וקשור בחבלים על המלבנות ומסורגות מלבנות המטה בחבלים הללו והעור בתוכם וכיון שמעמידין אותה ישנין על גבי העור. בריש[5]) פרק השותפין (ב"ב ה'.) ארבעי לצלא וארבעי לצללא. פי' משל משל לו רב ספרא לרבינא מה אתה מקפיד על רוניא ליטול ממנו השדה להרבות לך נכסים צלא הוא הפועל שעושה שכירות ועומד בשרב ושמש ואוכל ארבע ככרות ובעל הבית שישן בצל ואינו עומד בשרב ובשמש אינו אוכל אלא ד' ככרות הילכך דייך במה שיש לך ועזוב השדה זה לרוניא[6]) פ"א „כי היכי דצריכי לאושכף עשיר שהוא צלא ד' ככרות למזונותיו ואנשי ביתו כך צריכין ד' לצללא לאושכף עני משל אמר לו כלו' מעשה זה דבר מיצרא אינו אלא משום ועשית הישר והטוב וכיון דזה רוניא עני הוא אעפי"כ אינו אלא משום ועשית הישר והטוב[7]) אעפי"כ אינו יכול לחיות בלא שדה שאם לא יקח עכשיו שדה זו יפסיד מעותיו ואין לו במה להתפרנס משום הכי לא יכלת לסלוקי דאין לך ועשית הישר

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וצ"ל צלייניח כדאי' בש"ס ובדפ"ע צייליות, צילונית. [2]) ועיי' ברכו' כ"ו. כולי יומא מצלי ואזל.
[3]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב ובדפ"ע אי' ובריש וצ"ל ובירושי' והפלשב"ע יגע למצא המקור בבבלי ברכות אבל הוא בירושי' הנ"ל. [4]) וכגי' רבינו אי' בזבחי' אר"ל למה נקרא שמה מצולה שכל מתי מבול נצטללו (כגי' הכ"י ש"ס ובדפ' נצתללו) שם ור' יוחנן אמר למה נקרא שמה שנער וכו' ובשבת בכ"י ש"ס כגי' רבינו שכל מתי עולם וכ"ה בכ"י ילק' ובש"ס בד"ש (ד"ס שבת) ובשבת היפך הוא הסדר תחלה ר"ל למה נקרא שמה שנער וכו' ובירו' ברכו' תחלה א"ר יוחנן למה נקרא שמה צולה וכ"ה בקהל"ר פ' וישב וכן בילק' ישעיה מ"ד ר' שכ"ג ע"ש ואיכ"ר פתיחתא סי' כ"ג אבל בב"ר פל"ז רק אר"ל שנער וכו'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר. [6]) בגוף הענין תמצא כזה בפי' ן' מיגאש ועיי' שט"מ לב"ב.
[7]) כ"ה בכ"י ק"ט ולי' בדפ"ע ולי' בכ"י רגמ"ה.

והטוב גדול מזה דתשביק ליה למזבן". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב אשר ת"י ונדפס בש"ס ווילנא מאותו הכ"י. וישנן פירושים שונין עיי' ברש"י ובתוספות. ונ"ל מל"ע הנ"ל והתואר צַלָּאָה = צַלָּעָא הקבוץ צַלָּעֵי (נדריי הנ"ל). והיחיד צַלְלָא מעבד עורות Gerber] —

צְלַב (= מל"ע صلب ובל"ס צלב פי' תלה auf-hängen) תרג' תלוי (צלוב). *[אחי"ה בדפ"ר ובכ"י לי' מלת צלוב כדאי' בשדפ"ע ובאמת תלוי (דבריי כ"א, כ"ג) תרג' אצטליב והוא אתפעיל וכדאי' בתרג' אסתר ב', כ"ג, ותרג' שני שם ז', י'; ט', י"ג ובינוני פעיל צָלוּב תר"י א' לדברי' כ"א, א' הקבוץ צלובין תר"י ב' לבמד' כ"ה, ד' וכן בדרז"ל יבמות פט"ז, מ"ג ראוהו מגוייד וצָלוּב ע ל ה צְ ל וּ ב[1]) שם בגמ' ק"כ: אין מעידין על הצלוב, ירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג הרי שהיה צלוב או מגוייד עיי' תוספת' גיטין רפ"ז (ה'), תוספת' אהלות פ"ד צלוב שדמו שותת וכו', ב"ר פ"ל צולב את צולביו. אסת"ר פ' והשתיה את מרומם לזה וצולב לזה, קהל"ר פ' ומוצא בכיר לצלובים[2]), ירו' חגיג' פ"ב דע"ח. אזלין וצלבונון, נ פ ע ל תוספת' יבמו' פי"ד ניצלב. שמ"ר פ"כ הנצלבין צולבין את צולביהן, ריש אסת"ר יוֹצא להִצָּלב ושם פ' ותמאן כשנצלב המן, שם פ' אחר הדברים: סופו של אותו האיש ליצָּלב, א ת פ ע ל, אסת"ר פ' ותמאן מצטלב, קהל"ר פ' ומוצא אצטלב ב"ר ס"פ ס"ה למצטבלה. והשם צְלוּב והוא העץ שתולין בו שבת פ"ו מ"י מסמר מן הצלוב וני' הירו' ורבינו עיי"ע מסמר. ב"ר פנ"ו טעון צלובו בכתפו, פסיקת' רבתי פל"א טוען את הצלוב שלו. ובל"ס צְלִיבָא ירוש' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג אייתי לצליבא. העץ (דבריי כ"א, כ"ג) תרג' צליבא, העצים (הושע י', כ"ו) צליבין. והשם המופשט ב"ר פ"ל מתוקן לצליבה, אסת"ר פ' אחר הדברי' צליבָתָן ובתרג' רות א', י"ז; איכ' ה', י"ג צליבתא] —

צְלָבְחָא (מל"ע صلنباح Aal) בס"ג דפי' אין מעמידין (ע"ז מ' רע"ב) כך סימני עוברי דגים מאי ניהו צלבחא פי' שהוא דג טמא וכך קורין אותו בל' ישמעאל והוא דג ארוך עגול דמות נחש וכשבא אדם לתופשו מחליק בידו נופל ואין לו תפיסה עד שיעפררו בחול ונקרא בלעז אנגויל"א (א"ב בנוסחאות כתוב דהוה דמי לצלופחא). *[אחי"ה ר"ב כיון לע"ז ל"ט. אבל מלבד שזה צלופחא דג טהור הוא קשה כי רבינו היה מציין כך סימני עוברי דגים וא"כ כיון לדף מ' רע"ב ובנו"ג משכחת לה בשילפוחא ובפי' ר"ח גרס לה שם: סלפיתא ופי' מין דג שמו בל' יון (אל) סלפה א"ל כזה מהו א"ל טמא ע"כ ותיבת אל יש למחוק והוא בל"י ἡ σάλπη מין דג ים. ודע כי בדפ"ר ובכ"י ק"ט וה"ב לי' מן וכך קורין עד גמירא אבל בכ"י ו"ו וב"ר אי' כבדפ"ע מן פיז' והלאה וממה שלעזו רבינו מוכח שהוא הוציא מלין הללו והוא בלאי"ט ורו' anguilla וכן לועזו רש"י צלופחא בע"ז ל"ט. ובכ"י ש"ס מינכען הגי' צלונחא ונ"ל שצ"ל צלונבחא וכ"ה באמת בל"ע הנ"ל שנקרא בלא"ש Aal (בעה"ק איל"א) ומדמיונו לנחש נקרא בל"ר ואי"ט anguilla וכן בל"פ ماهی مار דג נחש ובה"ג (הלכות דגים צד קל"א רע"ג) גרס ג"כ (בע"ז ל"ט.) צלוכחא ובדף מ' חופאשי עיי"ע חפושית ב', בח"ג תס"ז ומ"ש] —

צַלְהֵב (נרדף עם שלהבת של מקרא שפעל מן להב brennen, erglühen machen) שער צהב (ויקי' י"ג, ל"ב) תר"י (א') שיער מצלהב, ויבער ביעקב כאש להבה (איכה ב', ג') תרג' ואדליק ביעקב כאישתא דמצלהבא[3]), וכלהבה תלהט הרים (תהלי' פ"ג, ט"ו) תרג' והיך שלהוביתא דמצלהבא. כעין נחשת קלל (יחזק' א', ז') תרג' כעין נחש מצלהב. כ י ל ק ס מ ר (ירמי' נ"א, כ"ז) תרג' כזחלא ד מ צ ל ה ב. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט ודפו"ו. ובדפ"א כל הערך נסמן בקו עגול סימן הוספת ר"ב וטעות הוא כי רבינו היה כתבו. וכנ"ה בבינוני הָפעל במכילת' בשלח פרש' ב' בכל יום היה מצולהב כזהב וכו', והשם צלהובא תרג' ולהב (נחום ג', ג')] —

* צְלוֹ, צְלוּתָא מל"ע וסו' صلوة, צְלוּתָא פי' תפלה) עיי"ע צל ה', ו'.

צָלַח (מל"מ ענינו תועלת gelingen, nützlich sein) בגמ' דפ' כלל גדול בשבת (ע"ה סע"א) כי היכי דליצלח[4]) צבעיה פי' לא ניחא ליה דתיפוק נשמה דכל כמה דאית ביה נשמה טפי מצליח צבעיה שצבעו מתעלה יפה ויהא צבעו יפה ובריא כמו (יהושע א', ח') כי אז תצליח. *[אחי"ה

---

1) פדאי' במשני' דירו' ובבבלי לי'. 2) בקצת דפ' לצלואים. 3) בנו"ג דמישלהבא וגי' רבינו נכונה עיי' תרג' ירו' א' שמות י"ט, י"ח; כ"ח, ל"ה; לויק' ט"ז, א'. 4) בנו"ג דליצלי עיי"ע צבע וגי' ר"ח כגי' רבינו.

ובמובן ביאת הטוב אל האדם בלי יגיעה כל"מ בברכו' מ"ו. ויצלה מאוד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסינו מוּצְלָהִים וקרובים לעיר, בהפעיל ואפעל ברכו' ס"ד. עלה והצליח וכ"ה מ"ק כ"ט. שבת ס"ג. הקב"ה מצליח להם, עירו' מ"ה. אי מַצְלַה אי לא מצלח, ע"ז י"ט: נכסיו מצליחין לו, ב"ב ג': כל עבדא דמריד השתא מצלח, ירושלמי סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג ולא מצלה מה דו עבד'. ירוש' יומא פ"ד דמ"א ע"ג במצליה בגורל, ירו' ר"ה ספ"ג דנ"ט. המלכות הרשעה הזאת גוזרת ומצלחת. ב"ר רפי"ג מרי תצליה ארעא וכו' והרבה בתרג' עיי' לבראשי' כ"ה, כ"א. מ', נ"ו; לדברי' כ"ח, כ"ט; כ"ט, ה' וזולתו] [1] —

צְלַח (פי' בל"ס כמו בל"מ בקע spalten; צְלָחְתָא בל"ס כאב בחצי הראש) בס"ג דפ' א"ר עקיב' (שבת צ'.) עטרן כל שהוא למאי הזי לצלחתא [2]. בריש רפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח:) לצלחתא [3]) ליתי תרנגולא ברא וכו' פי' צערא דנקיט בחד גיסא דרישיה ושמו בל"ע צלחתא [4]. פ"א מי שיש לו כאב באמצע ראשו כמו (בראשי' כ"ב, ג') ויבקע עצי עולה תרג' וצלח. בס"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ט.) שמואל צלחו ליה תכתקא [5]) דשגא. בפ' השוכר את האומנין בגמ' והבריקה (ב"מ ע"ט.) נצלחיה לציביה ונזבניה [6]. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ק קי"ג: זבין דיקלא . . . לצלחא, שבת קכ"ט. ר' יהודה צלחו ליה וכו' עיי"ע (יינום) [יינום] ועוד עיי"ע שרשף ושם קי"ט. מצלחי ציבי פי' בקעו עץ וכן בתרג' דה"י א' ב', נ"ד וצלחין קיסיא והשם צלחא (= בל"ס צליחא) תרג' לגזרים (תהלי' קל"ו, י"ג) לצילוחין ובכ"י לְצַלְחִין] —

צְלֹחִית (בל"מ צְלָחָה, צַלַּחַת, צְלֹחִית. ובל' סורי' צלוחיתא, צליחא פי' צנצנת וקערה flache Schale, Schüssel) בסוף ע"ז (ע"ב.) נטל משפך ומדד לתוך צלוחיתו. בפ' במה אשה (שבת ס"ב.) צלוחית של פלייטון. צנצנת (שמות ט"ז, ל"ג) תרג' צלוחיתא. *[אחי"ה וכן תרג' הצלחת (מ"ב כ', כ'; כ"א י"ג) וכן צפחת (מ"א י"ז, ו'; י"ט, י"ב) ובענין צלוחית של פלייטון, פולייטון (כליי פ"ל מ"ד שבת ק"ח) עיי"ע פלייטון. מכילתי בשלה מסכת' ויסע פ' ה' צלוחית המן צלוחית של מי נדה וצלוחית של שמן המשחה וככינוי צלוחיתו תוספת' ב"ק פ"ב והקבוץ צלוחיות ע"ז ע"ה: ירו' ביצה רפ"ד דס"ב: ירוש' נזיר פ"ו דנ"ה: שהש"ר פ' צאנה ובלא"ר צלוחְיָן ירו' שביעי' פ"ט דל"ט. וירוש' חגיג' פ"ב דע"ז:] —

* צלי, צליינית, צלל עיי"ע צל.

צְלוֹלִיבָא [7]) (בל"ס צלוליבא, צלולבא der Baum Ricinus) [8]) בריש במה מדליקין (שבת כ"א.) ולצלוליבא דמי פי' בתשובות אילן סרק יש במקומינו ועושה גרעינין ועושין מהן שמן ומין סממנין וכל מי שיש בו צנה הרבה שותה משמנו ושמו בל' ערבי אלכרוע ושמנו קורין דהן כרוע. *[אחי"ה והוא خروع ושמנו: دهن الخروع (עיי"ע אכרוע במו"ע) [9]) וע' קק א'. וכפי' רבינו אי' בפי' רד"ק ביונה ד', ו' ורד"ק ראה את הערוך ומשתמש בו (עיי' מבוא XXVIII) ואולי ראה זה הפי' בתשובות הגאונים כי ז"ל ופי' צלוליבא מצאתי בתשובת הגאונים אילן סרק וכו' עש"ה] —

* צללפונית, צלפוני עיי"ע הצללפוני, בח"ג, רל"ה.

צַלֵּם (בל"ס פי' עשה ציורים bemalen מהשם צֶלֶם, צְלֵם, צַלְמָא Bild) בס"ג דפ' הזהב (ב"מ ס':) רבה [10]) שרא לצלומי גירי פי' לצייר ההצים למידק צרדי [11]) פי' לחבט ולמעך במקלות בגדים שחוטן עבה כדי להראות דק ולצלומי דיקולי [12]) פי' לציורי סלי נסרים דערבה ובעתיקי אסיר דמתחזי כחדתי. בילמדנו ואתה תצוה (תנחו' תצוה סי' י"א) כבוד חכמים ינחלו (משלי ג', ל"ה) זה דוד ושלמה שבנו בית המקדש וכסילים מרים קלון אלו אוה"א שהחריבוהו והקב"ה עושה להם קלון ראה מה כתיב (תהלי' ע"ג, כ') ה' בעיר צלמם תבזה ולמה בעיר המשל אומר מקום שהליסטס מקפח שם הוא

---

1) בפיוט מוסף ליוה"כ צלח ובא פי' הצליח לבא פסיעה אחר פסיעה. 2) בנו"ג לצילחתא ובכ"י ש"ס לצליחתא. 3) בנו"ג לצליחתא. 4) איננו ל"ע כי אם ל"ס. 5) בדפו"ו בט"ס תכקתא אבל לנכון בעי' שגא ובעי' תכתק. 6) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו בט"ס ונבניה ובנו"ג ונשקליה ובכ"י ש"ס ליו. 7) כ"ה בכ"י ק"ט וכבאמצע הערך אבל בשאר כ"י ודפ"ע צלליבא. 8) עיי' מ"ש ה' לעף בספרו פפלנ"צ 354 בשם בר בלול הסורי. 9) ושם צ"ל خروع ולא جروع כנדפס בטעות. 10) בכ"י ק"ט וה"ב רבא ובכ"י ש"ס ר' אבא עיי' ד"ס ב"מ צד פ"ה: 11) וכ"ה בדפ"ר ועיי"ע צרד ובדפו"ו צדדי ובכ"י ק"ט צררי וכ"ה בכ"י ש"ס ר' אי ובי' (ד"ס שם). 12) ובכ"י ש"ס דיקלי ולפנינו הפוך הסדר עש"ה.

נתלה[1]. *[אחי"ה פי' צלם כל"מ דוגמת עצם וקרוב לענין דמות ב"ר פ"ח בצלם ובדמות עיי' שם פי"ד אבות פ"ג מי"ד. תנחומ' משפטים צלמו של הקב"ה. ועוד ענינו פסל איכ"ר פ' טומאתה צלם חלול, תעני' כ"ה רע"ב הועמד צלם בהיכל רות רבה פ' ויאמר לה בעז: אדם שהעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה, שמ"ר ר"פ כ"ד צלמו של מיכה. שו"ט מזמור כ"ה על כל בורגן צלם וכו', ובלא"ר צְלֵם דניאל ב', ל"א; ג' א', ט"ו. י"ט רות רבה פ' ויאמר לה בעז צלם פלן, וכ"ה איכ"ר פ' טומאתה, ירוש' ברכו' פ"ב ד"ד: ירו' שקלי' ספ"ב דמ"ז. צילמא. הקבוץ צלמֵי כתובו' פ"ו. ב"ק כ"ג: צלמַיָּא ירו' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד ושם פ"ה דמ"ד ע"ד. צִילְמָנָא תרג' פסל (שופטי' י"ח, י"ז) הקבוץ צילמַנַיָּא תרג' התרפים (בראשי' ל"א, י"ט) מ"ק כ"ה: עיי"ע שע א' וע' מחצל. — צלמא כמו צונמא ירו' כלאים רפ"ז ד"ל ע"ד פי' אדמה קשה כסלע הפכה רכיכה] —

צַלְמָוֶת (מל"מ פי' צֵל מות וענינו חשך אפילה (dichte Finsterniss בילמדנו בסוף כי תשא (סי' ל"ג) כל ימות החול הרשעים נידונין ובשבת אינן נדונין[2] וכשהסדרים שולמים מלאך ששמו דומה הממונה על הנשמות בא ונוטל נשמתן הה"ד (איוב י', כ"ב) ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים מהו צלמות צאו למות שכבר שלמו סדרים. *[אחי"ה ובמכילת' בשלח ויסע פרש' א' נדרש צֵל ועמו מָוֶת — ובענין דומה עיי"ע בח"ג פ"א] —

צַלְמִין (אולי הוא צַלְמוֹן של מקרא) בפ' ד' בכלאי' (מ"ט) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' קנה שלשה (ב"ב פ"ב:) מעשה בצלמין באחד שנטע את כרמו. בפ' ט"ז ביבמות (מ"ו דף קכ"ב.) מעשה בצלמון באחד שאמר אני פלוני בן איש פלוני פי' שם מקום — (א"ב בכולם כתוב צלמון). *[אחי"ה אבל ברפ' פיז' וברשב"ם גם בדפו"ו רפ"א ורפ"ח אי' בב"ב הנ"ל צלמין וכ"ה בכלאים הנ"ל בדפו"ו ובסיליאה וכ"ה במשניות נאפולי עיי' ד"ס לכלאי', ובדפ"ר ווניצ' אי' באמצע הערך צלמין וכ"ה בכ"י ק"ט גם בדבור המתחיל אבל בדפ"ע אי' בר"ה צלמים ובדפ"א גם באמצע הע' צלמים] —

* צַלְמוֹנָה (שם מקום מל"מ צַלְמֹנָה) ירו' ערלה פ"א דס"א. חרובי צלמונה ועיי' ירוש' מעשרות רפ"א דמ"ח ע"ג ועיי"ע שיטה וש"נ.

☞ צלמונית (לפע"ד מורכב מן ל"י ὅλος כל ומן μόνος יחיד ופי' (ganz allein מדר' ב"ר והקול נשמע (פצ"ד) דן נכנס בצלמוניתו פי' באחדותו צול בל"ר בדד ומונד בל"י אחדות. *[אחי"ה כיון לל"ר solus ול"י μονάς ולִי נראה משתי מלות יוניות הנ"ל וענינו דן נכנס רק בבנו היחיד והיינו כולו יחיד ומתברך בשבעים אלף וכו'] —

צֵלָע (מל"מ חדר או דרך נוטה לצד בבנין Seiten- (gemach, Seitengang תנא הוא יציע הוא הצלע הוא התא (ב"ב ס"א.) כבר מפורשים בע' אפתא. *[אחי"ה בע' אפתא לא מפרש צלע אבל עיי"ע ברקא, יציע, תא — ומה שענין צלע כל"מ צד עיי' חולי' מ"ב. נ"ב. והלאה רוב צלעותיה ושם נעקרה צלע וכו', קידושי' ו'. צלעתי מהו, ב"ר פכ"א כיון שנטלה ממנו צלעתו וכו'. צלעות שביעי' פ"ה מ"ד עיי"ע פאה ב'. וצלע שם מקום ש"ב כ"א, י"ד; יהושע י"ח, כ"ח וכ"ה בתרגום] —

☞ צלע (= צַלָּעֵי = צַלָּאֵי והיחיד צַלָּאָה Ger- (ber מסכת נדרים פ' הנודר מן הירק (נדרי' נ"ו.) דהוה שכיח בשוקא דצלעי ואמר ליה מאי דרגש ערסא דצלא פירש"י מוכרי עורות וצלעא כמו צלא[3].

צלף (מל"ס צַלֵּף ענין הכאה באפעל אצליף zum (Schlagen ausholen לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף (יומי נ"ג:) כבר פי' בע' מצליף ובע' נגד ובע' צד. יודע כמביא למעלה (תהלי' ע"ד, ה') תרג' יצליף בקורנסא. *[אחי"ה כבר פי' בע' הנ"ל ועוד עיי"ע מלקות ומ"ש ועיי"ע מנגדנא] —

צָלָף (בל"ע בהיפך האותיות لصف = اصف (Kapperstrauch בפ' ח' שרצים בגמ' כל האוכלין וכל המשקין (שבת ק"י.) לאתויי מאי לאתויי (מי) צלפין[4] בחומץ. בר"ג דפ' אין צדין (ביצה כ"ה:) ג' עזין הן ישראל באומות וכו' וי"א אף צלף באילנות[5]. בפ' במה מדליקין (שבת ל':)

---

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו נתקצר ע"י וכו'. [2]) בתנחומ' שם כל ימות השבת . . ובשבת אנו נוחין ובמוצאי השבת עד שהסדרים נשלמים וכו'. [3]) והנכון צלעא כמו צלאה מעבד עורות עיי"ע צלא. [4]) בכ"י ק"ט ל"י מי וכן ל"י בכ"י ש"ס ובדפ"ע ו"ו אי' מי צלפי וצ"ל צלפין. [5]) ועיי' תנחומ' בראשי' רסי' ז' וכמה דברים קשים יש בעולם . . ואתם ממתיקין אותו אין לך מר מן התורמוס וכו' וכן חרדל וצלף וכו' ע"ש.

עתידין אילני סרק שבא"י שמוציאין פירות וכו' עד נפק אחוי ליה צלף. בר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח:) אכלה ג' פירות בג' ימים כגון תאנה אכלה ג' פירות ביום אחד[1]) כגון צלף הוי חזקה. פי' „צלף יש בו קפריסין ועלין ואביונות" ואע"ג דאביונות אינן עיקר פירא הני נמי כפרי תאינה הן חשובין תהוי חזקה[2]). צלף מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין (מעשרות פ"ד מ"ו) עיי' בע' אביונות. פי' צלף הוא נצפא והוא פרחא והוא שם האילן. ובל' ישמעאל אל כבר ובלעז קפר"א תמרות הן לולבי נצפא וכשהן רכין נקראין (שיתי) [צ"ל שותי] [3]) ואוכלין אותן והן עיקר העץ שעושה הפרי ועליו ועל העלין אומ' בורא פרי האדמה שהן יוצאין מן האדמה ואביונות שהן יוצאין מהן הן עיקר הפרי ומברכין עליו בורא פרי העץ וגם על הקפרס שהוא שומר אביונות נמי מברכין בורא פרי העץ שהוא שומר הפרי ונקרא נצא דפרחא ועוד נקראין אביונות בוטיתא[4]). *[אחי"ה גם בע' נצפה פי' רבינו נצפה וצלף וקפרא ופרחא ענין אחד הוא ע"ש וכן מוכח לכאורה מברכו' מ': דנצפה פרחא ועיי' מ"ש בעל למוד ערוך ברכות צד ט"ז: ויפה דקדק (שם י"ז.) מדברי רבינו וכשהן רכין שנראה דגם בצלף סופו להקשות דומיא דצנון וקורא (ברכות מ' סע"ב) וגם בה"ג (ט' ע"ד) מוכח כן ע"ש ובמהרש"ל בשם הערוך ואין כאן מקום לתמיה כמו שתמה בעל שריד שבערכין ע' צלף. ורוב דברי רבינו הובא באו"ז הלכו' סעודה סי' קס"ג ע"ש ומסיק . . . וכן הלכה דאביונות פרי . . ומברך עליהן בפה"ע וקפריסין לאו פירא . . ומברך עליהן בפה"א ע"ש ובשט"מ לברכו' מסיק צלף אילן קטן ונקרא בערבי אל קפא"ר . . . האביונות הוא הפרי עצמו והקפרים הוא כעין קליפה וכו'. וצלף הוא מל"ם שפי' על שם בקיעת הפרי (כמו פקעים) ובל"ע בהיפך האותיות לצף (אצף) והוא كبر, كَبَار (ועוד قبار) בל"י κάππαρις Kapperstrauch ובפי"מ לרמב"ם מעשרות פרוס אל נכר צ"ל כבכ"י[5]) פקוס אל כבר — וכנ"ה בברכות ל"ו. ולפי גי' רבינו בע' אביונות ג"כ בעירו' כ"ח: וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח לעירו' שם צלף נטעי אינש וכו' עיי"ע שת ה'. ירו' כלאי' ספ"ה ד"ל. תוספת' כלאי' ספ"ג הצלף בישר"א כלאים בכרם וכו' ע"ש ירוש' ערלה רפ"א ד"ס סע"ג רימון ושקמים וצלף. והקבוץ צלפין שבת ק"י. עיי' לעיל ובהערה 4 ופי' רבינו הוא הוא פי' הגאונים כמו שתראה בע' תמר ב' עש"ה ומ"ש] —

☞ צְלָפְחָא (Aal) עיי"ע צלבחא כי כן גרס בעל הערוך.

צֶלְצַל (צִלְצַל מל"מ בקבוץ צלצלים Cymbel) כפ' ה' בשקלי' (מ"א) בן ארזא על הצלצל. בפ"ג בתמיד (ל':) מיריחו היו שומעין קול הצלצל[6]). בפ' ב' בערכין (י"ג.) והצלצל לבד. גמר' (שם:) מנהני מילי א"ר אסי דאמר קרא (דה"י א', ט"ו) ואסף במצלתים משמיע מצלתים[7]) תרי הוו כיון דחדא עבידתא הוו דעבד וגברא חד עביד בהו קרי להו חד. פי' צלצל שני גלילי נחשת ומכין זה את זה וקורין אותו צימבל"י ועוד קורין אותן פלושטר"י. *[אחי"ה כיון ללא"ט cimbalo, plaustro ובפי' רש"י בדף י'. ד"ה צלצל ובדף י"ג: ד"ה עבידתא וקורין צינב"ש cymbal, cymbes. בירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ג צלצל של מקדש של משה היה ושל נחשת היה נשבר ותקנוהו ולא היה מצלצל כמות שהיה. ותרג' וחליל (ש"א י', ה') וצלצלין, ושם י"ח, ו' תרג' ובשלשים: ובצלצלין ובתרג' תהלי' ק"נ, ה' צלצלָן — והפעל ירו' סוכ' הנ"ל מצלצל. ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו: ושרי מצַלְצֵל] —

צלצל[8]) (הורכב מן צל צֵל schattige Bedachung) בהגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ה.) עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורן של לויתן שנא' (איוב מ', ל"א) התמלא בסוכות[9]) עורו לא זכה לסוכה עושין לו צלצל[10]) שנא' (איוב שם) ובצלצל דגים ראשו כלו' צל מעל ראשו לא זכה לצלצל עושין לו קמיע פי' דבר הנקשר ותלוי בצואר שנאמר (שם כ"ט) ותקשרנה לנערותיך. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה אשר תחת ידי ונדפס בש"ס ווילנ' מתוך אותו הכ"י] —

צִלְצֵל (= צִלְצוּל מין חגורת אשה אולי מל"ר ויוני' האמצ' cilicium, κιλίκια, κιλιάκια

---

[1]) כה"ג בפי' ר"ח הובא בשט"מ ועיי' ג"כ תוספות ב"ב ד"ה כגון ועיי' ג"כ הפשב"ע ע' צלף. [2]) וכן מוכח מפי' ר"ח בשט"מ ע"ש. [3]) עיי"ע שת ה'. [4]) בדפו"ו בוטיטא אבל עיי"ע אביונות ועי' בטיתא. [5]) הובא בפפל"צ ללעף 264 ועיי"ע נצפה. [6]) בנו"ג קול בן ארזה מקיש בצלצל ובירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד והקיש בן ארזה על הצלצל ועיי' שהש"ר פ' כמגדל. ובירו' סוכה ספ"ה דנ"ה: מיריחו היו שומעין קול הצילצל. [7]) וכ"ה בש"ס ובפסוק דה"י א' ט"ו, י"ט והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים ועיי' שם פ' כ"ח. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע צלצול. [9]) במקרא בשכות. [10]) בנו"ג זכה עושין לו סוכה לא זכה עושין לו צלצל.

מכסה משער עזים) בפ' במה אשה בגמ' כובלת (שבת ס"ב:) ותחת חגורה נקפה (ישעי' ג', כ"ד) מקום שהיו חוגרות בצלצל נעשה נקפים. בר"ג דפ' ר' אליעזר אומר האורג (שם ק"ה.) הא למה זה דומה לאורג צלצול קטן שני חוטין ברחב ג' בתי נירין[1]. בס"ג דעירובין (ק"ג:) ובפ' כל הזבחים (י"ט.) א"ר יהודה בריה דר' חייא לא שנו אלא גמי אבל צלצול קטן הוי יתור בגדים. בפ' מקום שנהגו בגמ' א"ר מאיר (פסחי' נ"ה:) אפי' צלצול קטן ואפי' סבכה קטנה. בסוף מנחו' (ק"ט:) הלבישו באונקלי וחגרו בצלצול. בב"ר פ' כ' (פי"ט) ויעשו להם חגורות: הגור חגורי חגורות צלצלין[2] קולסין[3] סבכין. *[אחי"ה בדפ"א אי' הסיום „פי' חגור" והיא הוספת ר"ב היא אף אם נעדר סימן ציור היד ובדפ"ע הראשוני' לי' ולי' בכ"י ערוך ובזה הענין ג"כ בסוטה ח': צילצול קטן ושם ובדף ט'. היא חגרה לו בצילצול לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושרו לה למעליה מדדיה ופירש"י בנדי"ל בלע"ז. וכ"ה בבמ"ר פ"ט אסת"ר פ' להביא: ביקשה ליכנס אפי' בצילצול כזונה ולא הניחו אותה. ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ד חגרו צלצל. ור"ח בשבת ק"ה. פי' צלצול זה כמו אבנט ע"כ ורש"י פי' חגורה ובעירו' שם פי' אזור ובלע"ז בנדי"ל וכן לועז בשבת ס"ב: והוא ל"צ bandeau ובלאי"ט bandella = Binde — ואולי גזרת המלה מל"ר הנ"ל או יש לה שייכות עם ע' הקודם שע"י חגורה הערוה מכוסה ונצללה] —

צוּלְצְלָא (מל"ע صلصل Turteltaube) עיי"ע צצלא.

צְלַק (מל"ע صلق, سلق ענין פציעה spalten) בסוף חלומות דפי הרואה (ברכות נ"ו:) עד דאצטליק רישיה. פי' צלחיה כלומר בקעו לשנים תרג' ויבקע (בראשי' כ"ב, ג') וצלח. בפ' העור והרוטב בגמ' המפשיט (חולי' קכ"ד.) התם דצלקיה מצלק הכא דעבדיה גסטרא. *[אחי"ה וכן פירש"י בברכות נחלק לשנים והביא זה דחולי' הנ"ל. אצטליק הוא באתפעל. וממנו השם עיי"ע הבא אח"ז] —

צְלֶקֶת (מע' הקודם Narbe) בפ' מ' בנגעים (מ"ב) חזרו וחיו אעפ"י שמקומו צלקת נידונין כעור הבשר. בפ' המדיר בגמ' כל המומין (כתובות ע"ה.) נשכו כלב ונעשה מקומו צלקת הרי זה מום. פי' „משתתרפא המכה וקרם עליה עור ולא נשאר אלא רושם המכה בלבד שמו צלקת כדאמרינן בתורת כהנים (תזריע פרש' ה' פרק ו') יכול עד שיעשה צלקת ת"ל שחין (ויק' י"ג, י"ח) הא כיצד נתרפא ולא נתרפא"[4] פירוש אחר[5] נעשה מקומו שומא לבנה. בר"ג דפ' דם הנדה (נ"ה.) אמר בר רב אשי[6] בשר נעשה מקומו צלקת. *[אחי"ה ופירש"י שם רושם נראה בה חריץ או גומא ואין כולו חוזר ע"כ וכן פירש"י בכתובו' במהדורא קמא (הובא בשטמ"ק כתובו') צלקת כמו דצלקיה מצלק לשון סדק ע"ש. וכנ"ה בספרא שם פרש' ד' פרק ז' מכות אש (ויק' י"ג, כ"ד) יכול מורדות ת"ל מחית המכוה יכול עד שתעשה צלקת ת"ל מכות אש הא כיצד חיתה ולא חיתה וכ"ה בירו' פסחי' רפ"ז דל"א סע"א. אבל צרבת השחין (ויקרי' י"ג, כ"ג) מבואר בספרא במקום הראשון עד שתקרום כקליפת השום ועיי' ירוש' פסחי' הנ"ל אבל בתר"י ויקרא י"ג, כ"ג מתורגם צרבת השחין צולקת שיחנא ושם לפסוק כ"ח צולקת כואה וזה נגד הספרא הנ"ל — וכל הערך הזה שייך לע' הקודם וכן מוכח מפי' רה"ג שכלל כל הציונים של ע' הנ"ל בפי' של נגעים הנ"ל ע"ש] —

צם (= צִמְצֵם לדעת רבינו פי' מקשט sich schmücken ועיי' בפנים) בפסקא דשוש אשיש (פסיקתי' דר"כ צד קמ"ז:) כיון שעמדו ישראל על הר סיני מצמצמין עצמה ככלה פותחין אחת וקומצין אחת פי' מקשטין. *[אחי"ה רבינו פי' כן לפי ענין ולא לפי משפט המלה כי צמצם דכאן הוא כמו בע' צמצם א' ענין דוחק ונ"ל פי' כלה ישיבה שמתקבצין שם פעמים בשנה עיי"ע כלה (ח"ה, רכ"ז) וכענין שאי' בברכו' ו': אגרא דכלה דוחקא ודרש וככלה תעדיה כליה (ישעיה ס"א, י') מענין כלה פי' ישיבה וכן ישראל קובצין ודוחקין עצמן בהר סיני לשמוע עשרת הדברות וכ"ה בשהש"ר פ' מה יפו ליפרע מאומות העולם שבטלו מישראל עשרת הדברות שהיו מצמצמין עליהן ככלה ובמ"כ פי' „מחוברים ומקושטים" והרכיב שני ענינים שונים והוסיף ומקושטים עפ"י פי'

---

[1]) בירו' שבת רפי"ג די"ד. צלצול קטן שארג בו שנים חוטין על רוחב ג' בתים חייב ועיי' תוספתי' שבת רפי"ב (י"ג).
[2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע צולצלין ובנו"ג צילצולין. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה בב"ר ובדפו"ו קולצין ועיי"ע קלס.
[4]) בנו"ג נרפא ולא נרפא אבל כגי' רבינו אי' בפי' רה"ג בסד"ט 27 אשר משם הועתק פי' רבינו. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע רק פירוש. [6]) כ"ה נכון בכ"י ערוך.

רבינו. אבל בכ"ז לבי נוקף כי מה זה פותחין אחת וכו' וכדאי' בילק' ישעי' ר' שס"ה בשם הפסיקת' ואולי לפי זה צמצם הוא מל"ע ضم ענין קישור וחבור ופירושו היו מקשרין עצמן בעשרת הדברות ככלה וכדכתי' (ישעי' מ"ט, י"ח) ותקשרים ככלה שפותחת קשוריה וקומצת אותן. ורמ"ל העתיק זה הע' ממקומו וכללו בע' צמצם ג'] —

צם (= צִמְצֵם מל"ע ضمضم הרהיב בנפש עוז an- feuern, ermuntern) בריש מגילת איכ' (פתיחת' פי' כ"ג ד"ה וזכור) גם מגבוה ייראו מגבהו של עולם [1]) נתיירא אמר לא בעי אלא מצמצמא יתי ומעבד לי מה דעבד לסבי. ובלא האמינו מלכי ארץ. *[אחי"ה כלומ' זה המאמר אי' ג"כ באיכ"ר פ' לא האמינו ומ"כ פי' מה שפי' ונ"ל מל"ע הנ"ל וכנ"ה בסנהד' ע"ו: ההוא גברא דמצמצמא לחיותא דחבריה בשמשא ומתה וכו' פי' רודף וכובש] —

צם נ"ל מל"ע طم קצץ (abschneiden) ועשתה את צפרניה (דברי' כ"א, י"ב) תרג' ירו' (א') ותצמי ית טופרנהא — (א"כ גם זה יעיד שדעת בעל הערוך הוא כי התרג' המתיחס אל יונתן הוא תרג' ירו'). *[אחי"ה רמ"ל הוסיף אולי צ"ל תצמח (ועיי' בוקסט' שחשב כן) וטעות הוא כדמוכח מירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב. והוה יתיב מצמי טפרויי פי' ישב ונטל צפרניו ומתורגם ועשתה עפ"י פי' ר"א תקוץ עיי' יבמות מ"ח. וספרי במקומו ועיי"ע עש] —

צם (= צוּם מל"מ ענינו מניעת מאכל ומשתה fasten ועיי' בפנים) בויק"ר אמר אל הכהנים סמוך לפרש' לעולם ה' דבריך (ס"פ כ"ח) לא את חמי [2]) גבר צאים בסקא ובתעניתא. *[אחי"ה לפנינו לי' ונראה שהיה כתוב לפני או אחר המאמר מה עשה נתעטף בטליתו ועמד בתפלה וכו' בס"פ כ"ח. ובדפ"א אי' בסיום הערך „פי' צם" והיא מהוספת ר"ב. וצאים הוא בינוני וכן ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד דהות ציימה, ירו' סוטה פ"ג די"ט. כתולה ציימנית מציימא (= מן ציימא) אובדת בתוליה [3]), ירו' דמאי פ"ב דכ"ו: אמרו ליה ציים, ירו' תענית פ"ב דס"ו. ר' יונתן ציים . . ר' אבין ציים וכו' עיי"ע ערב, ירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ג צם תרין יומין, תרג' ש"ב י"ב כ"א. כ"ב. כ"ג צאים, תרג' ישעי' נ"ח, ג'. ד' אתון צָיְמִין תר"י ב' ויק' כ"ג, כ"ט דכמיסת למֵיצוּם ולא צָיְמָה ועיי' עוד תר"י א' שם. והשם צוֹמָא וכן בל"ס ובל"מ צוֹם ר"ה י"ח: קרי להו צום וכו', ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד ושם מ"ח סע"א והלאה ירוש' חלה פ"א דנ"ז ע"ג ירו' ע"ז פ"א דל"ט סע"ב אסתר שני בתרג' ג', ח' צומא רבא. והושאל לכבש כחוש אימרא דצומא תמור' כ"ט רע"א. והקבוץ ירו' ביצ' ספ"ב דס"א ע"ד מן הצומות ומן התעניות בתרג' שני באסת' ט', ג' צוֹמָתָא ושם בתרג' אסתר צוֹמַיָא ובתרג' שני ד', א'; ה', א' צומין] —

* צָמֵא (מל"מ פי' תאב לשתות dursten) בדברי רז"ל גם בהפעיל ספרי שופטי' פ' קצ"ט לא להרעיבה ולא להצמיאה וכו'.

צָמַד (מל"מ וכן בל"ס ובל"ע ضمد פי' דבוק וחבור zusammen = anbinden) בפ' מי שמתו בגמ' ר' יהודה אומר (ברכות כ"ב רע"ב) אצטמיד הצביה דרב נחמן פי' נתחבר השבר שנשבר כלומר עלתה לו ארוכה. בפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ה מ"א רע"ז:) מכר את הצמד ולא מכר את הבקר פי' הצמד העול שצומד הבקר למושכו [4]). במגילת איכ' גדר דרכי: נקיי ספרא דמגדלא הוה צמיד עיית קינדלוי בערובתא וסליק לירושלם כלומר היה מטיב את הנרות — (א"ב בנוסח' דידן כתוב והאי ספרא דמגדלא הוה מסדרא קנדליה). ולנשברת לא חבשתם (יחזק' ל"ד, ד') תרג' ולתבירא לא צמדתון. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' להעתקת חבש עיי' ליחזק' ל"ד, ד'. ט"ז. ב"ב נ"ג. נתן צרור דצמד לה מיא פי' חיבר המים שבתוכו שלא יצא לחוץ עיי' המפרשים. במ"ר פי"ב אין צב (במד' ז', ג') אלא צמודות והושאל בויק"ר פכ"ו והות צמידה אמרה לישן ביש פי' היתה אדוקה ומלומדת לספר לשון הרע. אתפעיל אצטמיד עיי' לעיל. ע"ז נ"ה. אזלי כי מתברי ואתו כי מְצַמְּדֵי. והשם צֶמֶד כל"מ זוג המקושר זה לזה ועוד עול Joch ב"ב פ"ה מ"א תוספת' ב"ב רפ"ד ב"מ קט"ז. ובל"ס צָמְדָא ובדרז"ל צִימְדָא ב"ב ע"ז: והתואר צָמִיד מקוּשָׁר במ"ר פ"כ ויצמד (במד' כ"ה, ג') נכנסין צמידים, ושם: כאדם צמיד במלאכתו] —

צֶמַח (פי' מל"מ גדול Gewächs והושאל בדרז"ל גדול בגוף של אדם כמו אבעבועות Blat- tern, Blasen) בפ' החובל (בבא קמא פ"ג: במשנה)

---

[1]) בנו"ג מגבותו וכו'. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע את חמי. [3]) ועיי"ע צלייניח. [4]) וכ"ה בפי' רגמ"ה.

עלו [1]) בו צמחים מחמת המכה חייב. בחלק בגמ' ר״ע (סנהד' ק״א.) נפקו ליה צמחי באנפיה. באלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ״ח.) העלה צמחים חוששין לה. פי' אבעבועות פי' היינו בועי — (א״ב במס' ע״ז פ' אין מעמידין (ל״ט.) חזו דהוה ביה צמחי פי' קשקשים קטנים). *[אחי״ה והוא בל״ס צֶמְחָא והקבוץ גם בחולי' מ״ח. דקיימי צמחי צמחֵי ובנטיעות הצְמָחִין ירו' שקלי' רפ״א דמ״ה ע״ד ולנקבה צימְחָתָה ירוש' פיאה פ״ג די״ז ע״ג ועוד השם צמחונין (עפ״י משקל זרעונים) מעש' שני פ״ב מ״ג ירו' מעש' שני פ״ב דנ״ג ע״ג ולנקבה תוספ' מעשר שני רפ״ב צמחונות ונ״א צמחוניות — תרג' ירו' א' לדברי' ל״ב, ב' צמחוני ארעא] —

צַמַח (מל״מ ענין גדול בשער ועוד כל״ס צמח ענין הברקה glänzen) בהנתקין פ״י בנגעים (מ״ג) הצומח מציל מיד שער צהוב דק. בויק״ר [ריש קדושים תהיו [2]) (פכ״ד) עם [3]) מצמוחיא [4]) דיומא — (א״ב ל״מ זה (יחזק' ט״ז, ז') ושערך צמח). *[אחי״ה מקרוב היה לר״ב להביא ושער שחור צמח בו (ויקרא י״ג, ל״ד) וכנ״ה מענין שער בתוספ' נגעי' רפ״ד היו בו שתי שערות צומחות, שם: אחת צומחת ואחת מבוצרת, והשם המופשט תוספת' נגעים רפ״ד להציל בצימוח והושאל לשאר דברים פסיקת' רבתי פמ״ו צמחה כפרתו, שהש״ד פ' מי זאת: עמוד אש צומח פי' זרח מזה בויק״ר הנ״ל מצמחיא דיומא. ומעשבים ירו' כלאי' פ״ב דכ״ז ע״ד מן דזרע צמחין, ירוש' מעשר שני ספ״ד דנ״ה ע״ג צמחין ובאיכ״ר פ' רבתי באפעל אינון מצמחין עשבין. הפעיל ספרי האזינו פ' ש״ז הצמיחו שלשה פסוקים] —

צמח (= צִמָּח מל״ע صمخ פי' נזק באוזן (صماخ) am Ohr beschädigt sein) בפ' מומין אלו בגמר' הצימח והצימם (בכורו' מ״ד. במשנה) איזהו הצימח שאזניו קטנות צימם שאזניו דומות לספוג פי' „גדולות מקובצות ביחד. תנא (שם בגמ') אף הצימע מאן בעי צימע [5]) ואשתכח גדיא חזיזא פי' שאזניו תלויות לו למטה". *[אחי״ה הועתק מפי' רגמ״ה בכורו' (קובץ כ״י אנגיילי' דף ק״ח.) ושם לי' אף הצימע. ובנו״ג במשנה הצומם והצומע ובתוספת' בכורו' ספ״ד הצומח והצומם . . צומח כל שאין לו אזנים צומם שאזניו מגופפות [6])] —

* צֶמַח (שם פרטי) אחד משמות של משיח צמח עיי' ירו' ברכות פ״ב ד״ה. עיי' זכרי' ג', ח'. — כפר צמח עיי״ע כפר.

* צִימּוּחַ (השם המופשט מן צמח das Sprossen, Wachsen) עיי' תרג' עמוס ז', א'; לישעי' מ', ל״א ועיי״ע צמח ב'. — צמחא, צמחונין עיי״ע צמח א' ועיי' תרג' בראשי' י״ט, כ״ה תר״י ב' לדברי' ל״ב, ב' והקבוץ תר״י א' שם כ״ט, כ״ב.

* צְמִי (מל״ס אֶצְמִי פי' שמע hören) תרג' אענך (תהלי' פ״א, ח') צמית יתך והשם צמיתא וכ״ה בתר״י א' לבראשי' כ״ה, י״ד להעתקת ומשמע אבל בתרג' דה״י א' א', ל' אי' וצייתא.

☞ צמייא (?) ירו' דמעשרו' פ״ק (דמ״ט.) משיבכר צמייא קייטא פי' המפרש מין פרי. *[אחי״ה אולי יש לו שייכות כדעת ה' לעווי עם ל״ע صمى מהר ללכת וא״כ איזה פרי הממהר להיות בשל] —

צֶמֶל (מל״ע صمل והתואר صميل קשה וחזק hart, fest והושאל לדדי האשה שנתקשו כבר) פגה בחל וצמל (נדה מ״ז. ושם: תוספתי נדה רפ״ו) בע' בחל.

צמם, צמע פירשנו למעלה בצמח. *[אחי״ה עיי״ע צמח ג' ובדפ״ע ובכ״י ק״ט אי' כן אבל בכ״י ה״ב לי' כל עיקר בטעות] —

צִמְצֵם (מל״ע صمّ ענין דוחק drängen, drücken) בפ' אלו הן הנשרפין בגמ' אלו הן הנהרגין (סנה' ע״ו:) כובש מנא לן אמר שמואל דאמר קרא או באיבה (במדבי ל״ה, כ״א) לרבות את המצמצם. בפ' כיצד אשת אחיו בהלכה ב' (יבמו' י״ט.) סבר לה כר' יוסי הגלילי דאמר אפשר לצמצם. בפ' ב' בבכורו' (י״ז.) תנן רחל שלא ביכרה וילדה ב' זכרים ויצאו ב' ראשיהן כאחת ר' יוסי הגלילי אמר שניהן לכהן שנאמר (שמות י״ג, י״ב) הזכרים לה' גמרא (שם: ר״י הגלילי שמעינן ליה דאמר אפשר לצמצם. בפ'

---

[1]) כ״ה במשניות ובירו' ובנו״ג עלה. [2]) עיי״ע מגרף מכש פס ה'. [3]) כ״ה נכון בדפ״ר ובכ״י ובשדפ״ע עד. [4]) בנו״ג מצמחיא וכ״ה נכון מל״ס מצמחא עיי״ע ובכ״י ק״ט בט״ס מצומוחית. [5]) בנו״ג הצימח . . . צימח. [6]) ובכ״י אירפ' צומים . . צומת.

החולץ בגמ' המחזיר (יבמות מ"ו.) ארפו ליה וצמצמו ליה. בפ' עגלה ערופה בגמ' נמצא מכוון (סוטה מ"ה:) מ"ט דר' אליעזר קא סבר אפשר לצמצם פי' שוות בכוון שתיהן. בב"ר בס"פ מ"ו (מ"ה) וצמצמה פניה וראת שפחתה והיא לא ראת. במגילת איכה אני הגבר: למטרונה שכעס עליה המלך נטרדה חוץ לפלטין מה עשת הלכה וצמצמה את פניה ועמדה לה אחורי העמוד פי' כסתה. *[אחי"ה וכ"ה בשהש"ר פ' הסבי ותרג' ירוש' ב' כסתה (בראשית ל"ח, ט"ו) צמצמת אפהא. ותתכס (שם כ"ד, ס"ה) תר"י ב' ואתצמצמת ופי' כסתה רק בהשאילה כלו' דחקה הכסוי או הצעיף נגד פניה כי עיקר הוראת המלה ענין דחיקה וכנ"ה בב"ר פ"ה ויק"ר פ"י שהש"ר פ' אשכול צמצמן בין שני בדי הארון, ויק"ר פכ"ט פסיק' דר"כ צד קנ"ב. מצמצם שכינתו ביניהם למטה. ויק"ר ספי"א מצומצם ביניהן, שם פי"ד מצומצמים בו כגולם ועיי"ע צמת. — פסיקת' דר"כ צד קמ"ז: עיי"ע צם א'. גיטי' ז' סע"א מזונותיו מצומצמין, ירו' חלה פ"א דנ"ז סע"ד מצומצמין, ירו' שבת פ"ב ד"ה רע"א מצומצמות. ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג שתהא חמה מצמצמת בו. והושאל לדיוק רב והשגחה דווקנית וזהו אפשר לצמצם . . . אי אפשר לצמצם עיי' בכורו' ט', י"ז. ושם: י"ח.] —

* צִמְצְמָאי (שם פרטי) שבת ס"ג רע"א בכ"י ש"ס בי גזא (בנו"ג בגזאי) דצומצמאי דמלכתא ובכ"י א"פ דצמצמאי ובנו"ג דצימצמאי.

צָמַק (מל"מ ענינו יובש trocken, hart sein, zusammenschrumpfen) בגמ' דפ' כירה (שבת ל"ז:) מצטמק ויפה לו אסור. בר"ג דפ' המצניע (שם צ"א.) הוציא כגרוגרת לאכילה וצימקה. בגמ' דפ' אין צדין בגמ' (ביצה כ"ו:) היה אוכל בענבים והותיר והעלן לגג לעשות בהן צימוקין, בפ' אלו טרפות בגמ' חרותה (חולי' נ"ה:) ת"ר איזו היא חרותה כל שצימקה ריאה שלה. בב"ר פ' ל"ב[1] (פל"א) וכל אשר בארץ יגוע (בראשי' ו', י"ז) יצמוק. *[אחי"ה ובדפ"א עוד פי' יבש והוא מהוספת ר"ב וכ"ה בתוספת' חולי' פ"ג שצמוקה. שבת צ"א. איזה פעמים: צמקה, ירו' תרומו' ספ"ב דמ"א ע"ד היתה צמוקה, כילו צמק וכו' עש"ה, ירוש' ערלה פ"א דס"א: בשלא צמקו. פיעל שבת ל"ח. ביצים מצומקות, ירו' מעשרו' רפ"ד דנ"א: פדיו וצימקו, ירו' נזיר פ"ו דנ"ה ע"ג צימיקו, ירו' פיאה פ"ז ד"כ: כרוב מצַמָּק, התפעל מצטמק שבת הנ"ל תוספ' שבת פ"ב (ג') וירו' שבת ספ"א ד"ד: ירו' תרומו' פ"ב דמ"א ע"ג. בינוני פעיל במקום השם צַמִּיקִין (כמו ל"מ צִמּוּקִים) תרג' ירוש' א' ויבשים (במדי' ו', ג') וצמיקין, והוא צימוקים ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד, ירוש' תרומ' ספ"א דמ"א. ירו' שבת פ"ז ד"י: ויק"ר פל"ו ושם: צימוקין] —

צֶמֶר (מל"מ ובלא"ר עמר, עמרא Wolle) בהמבריך פ"ז בכלאים (מ"ב) ר"מ אומר אף צמר גפן אסור ואינו מקדש. פי' מוך ובלע"ז בנבאג. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ב"ר והוא בלאי"ט bambagia, Baumwolle ובדפ"ע בנבצי ובכ"י ה"ב בנמצי בכ"י ל"ד נבצי בכ"י ו"ו בנצבי הכל בטעות. ובפי' מהרים"צ בכבצי צ"ל במכבצי. ובפי"מ להרמב"ם קוטון בל"ע קֹטן. ירו' כלאי' פ"ב דכ"ז ע"ד גפן הצמר. שבת כ"ז. צמר גמלים וצמר ארנבים. תוספת' שבת פ"ט (י') צמר גפן צמר כלך צמר גמלים צמר ארנבים צמר חיה שבים וכו', ירוש' מגילה פ"א דע"א: הצמרי (בראשי' י', י"ח) חמץ ויותר נכון בב"ר פל"ז הצמרי חמץ[2] ולמה הוא קורא אותה צמרי שהן עושין בצמר. שבת נ"ד. צמר לבן . . צמר נקי עיי"ע נקיא] —

צַמָּר פי' עושה בצמר או מוכר צמר Wollhändler, Wollzubreiter) בסוף עירובין (ק"א.) ר' יוסי אומר שוק של צמרים היה, בפ' כ"ט בכלים (מ"ו) חוט מאזנים של צמרים ושל שוקלי זכוכית טפחיים. *[אחי"ה וכנ"ה בעדיו' פ"ג מ"ד עיי"ע גלגל ח', ב"ב פ"ט. עיי"ע זג ח'. תוספת' ב"מ ספי"א הצמרין והצבעין וכו' -- ירו' ב"ב פ"ח דט"ז. צמרים צ"ל מצרים] —

צָמַר (כמו בל"מ סמר ענין יקוד וחום heiss sein, erhitzen); צִימְרָא Hitze, Erhitzung; צְמִירְתָּא hitzig) בפ' מקום שנהגו בגמ' מושיבין שובכין (פסחי' נ"ה:) משום דאכתי לא פרח צימרא מיניה. פי' „עדיין החמות בה והיא תחמם הביצים"[3]. בפ' הכונס בגמ' ליבתו הרוח (ב"ק ס'.) ר' זירא אמר דצמרא צמורי. פי' חממא חמומי שלא נשף בשפתיו אלא פער פיו ונשף מן הגרון דהיינו רוח חם לפיכך אינו דומה לזורה ורוח מסייעתו. פ"א שלא היה מלבה בכל כחו אלא מנשם ע"ג האור

[1]) בכ"י ה"ב ודפ"ר פ' ל' ובדפ"ע פ"ז וצ"ל ל"ב. [2]) עיי"ע בח"ג, תל"א. [3]) הועתק מפי' ר"ח.

וליבתו הרוח[1]). בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (כ"ח.) האי אשתא צמירתא כמכה של חלל דמיא. *[אחי"ה ובפסחים כ"ה: פירש"י אישתא צמירתא חולי שקורין מלוי"י צמירתא חם כמו דצמרה צמורי בב"ק ס'. ע"כ והוא בל"צ mal de feu פי' חולי חמה עיי' פירש"י לע"ז הנ"ל ובדברי' כ"ח, כ"ב פירש"י קדחת אש של חולים מלמיוו"י בלע"ז שהיא חמה מאוד ועיי' לברכו' ל"ב. אשתא דגרמי. ועוד עיי"ע צמר = צִימְרָא] —

צמר (= צַמְרִיתָא Blasenstein אולי מל"ס צְמָרָא כבדות בעת השתן) בר"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה רע"א) קביל עליה שית בצמירתא פי' אבן שבמקום זכרות ואין יכול להטיל מים אלא בצער על כן בעידנא דעייל ר' לבית הכסא להטיל מים היה זועק. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"ב) לצמירתא[2]) ליתי ג' נטופייתא משחא וכו' עד ונעיין בהומרתא דנפקא מיניה דמעליא לכולהו צימרי פי' אותו אבן שיוצא ממנו כשיתרפא אם ישחוק אותו יפה וישתה ממנו יועיל לכל מיני אבן שבגיד[3]) וי"א לכל מיני קדחת וכן מפורש (שם) לצמרא[4]) ברא קדחת ששורף אותו מבחוץ לצמרא גוא[5]) קדחת ששורף אותו מבפנים. *[אחי"ה וכן פירש"י בגיטי' צמרתא אבן הגדילה בגיד ועוצרת השתן אבל כולה צמרי פי' הולי שקורין פיוור"י = fiévre פי' קדחת ובב"מ פי' צמירתא אבן שבמקום קטנים ע"כ ואולי נגזר מל"ס הנ"ל כי בל"ע נקרא אותו אבן שבגיד حصاة ובל"פ سنك مثانه] —

צמר (= צִימְרָא כמו צמירתא עיי"ע צמר ג' צְמַרְמוֹרוֹת ;schmerzhafte Erhitzung Fieber-schauer) בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"א.) אעפ"י דמדוו וקיימי צימרא בעלמא הוא דנקיטא להו. פי' כאב. בהאשה פ"ט בנדה (ס"ג.) וכמין צמרמורות אוחזין אותה וי"מ סמרמורות מן (תהלי' קי"ט, כ"ב) סמר מפחדך בשרי. לבי סחרחר (שם ל"ה, י"א) תרג' לבי סמרמר. *[אחי"ה בנו"ג בתרג' צמרמר ופי'.רבינו הועתק מפי' רה"ג בנדה (בסד"ט 32) ושם הסיום וי"א מן צמארתא דקטנים ע"כ ובירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ר' אחא הוה ליה צמרמורין וכצ"ל בירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד ושם בט"ס צמר מורין. ובשה"ש ר פ' דודי לי: חשש בצמרמורַיָה ובנו"ג בט"ס בצמר מירייה] —

צָמַת (לדעת רבינו מל"מ אבל לי נראה מל"ע ضمد ענין חבור והדוק ואסיפה) בפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ו.) וכן שניטל צומת הגידים גמר' (שם) ממקום שצומתין עד מקום שמתפשטין פי' ממקום[6]) שמתכווצין. חד אמר מיצמת צמתי ליה (חולי' צ"ג: עיי' פסחי' ע"ד:) עיי' בע' אומצא. פי' מצמת צמתי ליה גומרי לחתיכה ומייבשא ליה לדמא בגויה ואסיר וחד אמר משב שייבי ליה גומרי לחתיכה ומייצן ליה לדמי ושרי אלמא כל מיצמת מייבושי היא. בפ' החובל בגמ' שבת (ב"ק פ"ה סע"ב) צמתה ידו וסופה לחזור פי' כגון צמתו בבור חיי (איכה ג', נ"ג) והוא כגון צטקה שאינו יכול לעשות בה מלאכה ואילו בא למוכרו פוחתתו בדמים וסופה לחזור. בפ' האשה שהלך בעלה בגמ' ר' יהודה בן בבא (יבמו' קכ"א.) היכא דליכא מכה מיצמת צמתי. בפ' השולח גט בגמ' מי שחציו (גיטי' מ"ב.) היכי דמי דלא כליא קרנא כגון שהכהו על ידו וצמתה ידו וסופה לחזור. בגמ' דפ' ח' שרצים (שבת ק"ט.) מי שנגפה ידו או רגלו צומתה בחומץ[7]) ואינו חושש. בס"ג דפ' כל שעה (פסחי' מ'.) ר' יוסי אומ' שורן בחומץ וחומץ צומתן. פחדא צמית בעתותא מרפיא (סוט' כ': נדה ע"א.) במגילה איכה רבתי בגוים: ואיצטמיתינן לבשרא ושלחת בעי ולא הוי לך דניתן לך ואת בעי חמר ואיצטמיתינן ולא הוה לן דניתן לך ויהבינן לך מינה[8]). בחלק בגמ' עדת קרח (סנהדר' ק"ט: ההוא יומא דהוו מצטמתין קמת[9]) — (א"ב ובנו"ג תוב דאנא מצילנא לך) ואשקיתיה חמרא. בב"ר פרש' כ"ג (כ"ב) ועד דהומיה מצמתונין הוא משכח עיגולא ומהלך ביה. בויק"ר אמור אל הכהנים פ' מה יתרון (פכ"ח) ובפסיקת' דעומר (פסיקת' דר"כ צד ע':) ושאף צמים חילם (איוב ה', ה') מ י ד ח ק[10]) ממונן של סיחון ועוג משה וכל המצומתין לו וכו'. בילמדנו ואת יהודה (בתנחומא לי' וכן לי' בתנחומא הישן) מבעד לצמתך (שה"ש ד', א'; ו', ז') שהוא מצמתן לבתי כנסיות ושותין דברי תורה בצמאה. בירוש' דפ' אחרון בפיאה (פ"ח דכ"א.) ויהיו כ"ג עד דהוא מצמת לון הוא מסכן. *[אחי"ה פי' ע נ י ן י ו ב ש ה ד ו ק ו ח ב ו ר ע"כ והיא

---

[1]) וכנ"ה בפי' רש"י. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע לצמרתא. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע שבגיף. [4]) בנו"ג לצימרא. [5]) בנו"ג גוונא. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע מקום. [7]) בנו"ג ביין. [8]) בנו"ג אצטמטימתון ושם בענין משונה ע"ש. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע קמיה. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב מי רחק.

מהוספת ר"ב ולי' בדפוסי' ראשונים ובכ"י ערוך. וכנ"ה בתוספת' פסחי' רפ"ב (ג') החומץ צומתן, שבת ק"ט. קא צמית ליה בחלא וכו' בהוראת הנ"ל ירושלמי פיאה פ"א דט"ו ע"ג אתת צמות לטחוניא [1]), ירוש' דמאי פ"א דכ"ב. גזר עליהון וצמתון, ירוש' סוט' פ"א די"ז: אזל וצמית ליה תרין תרין גוברין עד דצמת ליה מאתן גוברין וכ"ה בבמד"ר פ"ט. ירו' סוכ' רפ"ה דנ"ה. ב"ר פצ"ח מצמתא קהלא קומי ר' יוחנן, ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ד ומצמית ליה פריטין וכו'. ב"ר ס"פ פ"ג אבותיך מצמתין ואת מבזבז. שהש"ר פ' הנך יפה: צמתך כשמצמתת [2]) שערה לאחוריה וכו', ושם נראין מצומדין וכו' צ"ל מצומתין, ושם כמגדל: המצומתין שבכם וכו' פסיקת' הנ"ל איזה פעמי': המצומתין לו — ומהשם צמיתת: ירו' מעשרו' פ"ג ד"נ ע"ד ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ד אין צמית ביובל. והשם צוֹמֶת בקשֶׁר גידין פי' הכור ודבוק הגידין] —

צן (מל"ט צִנָּה ענין קרירות ובדרז"ל גם הפעל צָנַן kalt sein) בפ' ה' בדמאי (מ"ג) הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה. בהגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד:) הרג [3]) את הזכר וצינן את הנקבה פי' מלשון (משלי כ"ה, י"ג) כצנת שלג ביום קציר. *[אחי"ה צוֹנֵן (צוֹנֵין) הוא בינוני פסחי' ע"ו. צונן לתוך צונן . . חם לתוך צונן וכו', תוספת' חולי' רפ"ח חם וְצונן . . חם לתוך צונן וכו', ירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: תבשיל צונין, ביצ' כ"כ: תנור צונן, פסחי' מ"ו. תטיל בצונן, שם מ"ח: תלטוש בצונן, שם צ"ד: מעיינות צוננין וכו', ב"ר ספי"ב צונין קטוע מן צוננין הפכו חמין. ירו' שבת רפ"כ די"ז ע"ג צונין הפכו פושרין, מכילת' יתרו רפ"ד קרוב אדם אצלו נכוה רחק ממנו צנן וכו' עיי"ע שביל. ירוש' פסחי' פ"ד דל"א: שלא תיצן, ירוש' שבת רפ"ד ד"ו ע"ד מירתח רתיח ומיצן צוננה, שם: ספ"כ די"ז ע"ד שפוך צנינים על מאן דעדי ליה וכו', ירו' יבמו' פ"ד ד"ו. עד דלא תצנן, פ י ע ל ב"ב הנ"ל שבת נ"ג. לצננה הפכו לחממה, חולי' נ"ח: תוספת' חולי' פ"ג (ד') המצוּנֶנֶת, ב"ר פצ"ח וצינן דמו, שמ"ר פ"י ומצננות אותן, הָפ ע ל ירו' הוריו' פ"ב דמ"ו ע"ד מיד הוּצן, פסחי' כ"ו: כ"ז. והלאה יוצן, ה ת פ על ו נ ת פ ע ל סוטה י"א: שמ"ר פ"א מצטננות, יומ' ע"ז. נצטננו, שבת קכ"ט. ונצטנן — צְנָנָא נזיר כ"ב: עיי"ע צנף א' גי' רבינו [4]) — והשם צִנָּה (כל"מ) ובדרז"ל צִינָּה, צינתה ירוש' שבת פי"ד די"ד ע"ג מתו בצנה וכו' דצינתה תמן וכו' עיי' ויק"ר רפי"ט, ירו' שבת פ"ג ד"ו: תפוג צינתה, ירו' יבמו' פט"ז דט"ו רע"ד צפדתו הצינה, תוספת' אהלו' פ"ב ימות הצנה, ב"ר רפי"ט עיי"ע אכבית, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ט ע"ג ישיזבינך מן הדא צינתא וכ"ה בויק"ר פט"ז. תר"י ב' וקר (בראשי' ח', כ"ב) ותרג' קרח (איוב ו', ט"ז) צינתא. ובקבוץ צִנִּים מל"מ ענין קרירות כתובו' ל'. הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים, שמ"ר רפכ"ה בקש צנים . . . בקש גחלים וכו', ירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: שלג או צינים וכו' ושם ג"כ שלג או צונן] —

צִנָּא מל"ע صِنّ קופה נארגת (geflochtener Korb) בפ' אלו מציאות בגמ' ואלו חייב להכריז (ב"מ כ"ה.) הא בכובא וכיתנא הא בצנא ופירי. בגמ' דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' מ"ט:) ר' שמעון שקל צנא אכתפיה ואמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה. פי' היה מוליכה לבית המדרש ויושב עליה ומתכבד ממנה שאינו יושב ע"ג קרקע והוא כלי שדרך לשום שם פירות. *[אחי"ה וכנ"ה בתעני' ט': צנא דתמרי. . צנא דדובשא . . מלא צנא דסכיני וכו' ובפסחי' פ"ח רע"א מלא צנא סמא דמותא וכו', מגיל' כ"ח: צני דמלא ספרי, שם ז'. עיי"ע פלפל, חולי' נ"ז. עיי"ע נקר א'. ב"מ כ"ה. אוגנין לצנא ובתר"י אי' צינא והוא הנכון עפ"י כתיבה ערבית תר"י כליך (דברי' כ"ג, כ"ה) ולות צינך והקבוץ צִינַיָּא תר"י א' לדברי' כ"ו, ג' לדה"י א' ב' נ"ד] —

* צינא, צינה, צינתה עיי"ע צן.

* צִינַבְּרַיי (שם מקום Σεvvαβρὶς [5]) קרוב לטבריא) ואחד היא עם סנבראי ירו' מגילה פ"א ד"ע. עיי"ע. והתואר צינבריא ר' לוי צינבריא ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ד פ"ט דל"ט. ירוש' ע"ז פ"ב דמ"ב. והקבוץ ירו' מגיל' פ"ג דע"ד רע"א אורייתא דצנבראי ובדפ' קראט' בט"ס.

צני (= צִינִית, צִינִים, צִינִין, צִינֵי (= harte (Stein Palme) בר"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"א.) מפום נהרא עד ציניתא [6]) דבבל בפ' אלו מציאות

---

[1]) וכצ"ל בירו' קידו' פ"א דס"א: ושם אי' מצוותא ובבבלי קידו' ע"א. ציווי. [2]) בנו"ג כשמצמת. [3]) בנו"ג סירס. [4]) ובנדרי' י"א: אי' בהיתרא. [5]) מלחמות של בן מתתיהו ג', ט' ז'. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בי צניתא.

בגמ' כלי אנפוריא (ב״מ כ״ד:) ההוא דיו דשקל בשרא ושדייה בציניתא דבי מר מריון [1]) בחלק בענין נבוכדנצר (סנהד' צ״ו:) ותרגומו צינייתא דבבל. בר״ג דפ' עושין פסין (עירו' י״ט.) תני רבה בר מרי [2]) בדבי [3]) ר' יוחנן בן זכאי שתי תמרות יש בגי בן הנם ועולה עשן מביניהן וזו היא ששנינו בפ' לולב הגזול (סוכה כ״ט:) ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גיהנם. בר״ג דפ' הדר (עירובי' ס״ג.) רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי חזייה לההוא גברא דקא קטר [4]) חמריה בצינייתא [5]) בשבתא וכו' פי' היה קושר חמורו בדקל [6]). בפ' המוכר את הבית בגמ' ולא את מחיצת הקנים (ב״ב ס״ט:) קני לך דקלין ותאלין הוצין וצינין [7]) פי' „דקלין תמרים גבוהין תאלין שאר אילנות גדולים [8]) הוצין שאר אילנות קטנים צינין דקלים קטנים" [9]). *[אחי״ה ומשקל צינין אי' ג״כ בירוש' ב״מ ספ״ב ד״ח ע״ד קרדום מבקע בו עצים אבל לא צינים ועצי זית (עיי״ע צנם א') ובלא״ר צינית איכ״ר פ' פרשה מקל וצינית, ובקבוץ צינייתא סוט' מ״ו: צנייתא ב״מ הנ״ל ובל״ע صنو בקבוץ صنوان מין ממיני דקלים הם. ובענין בי צנייתא עיי״ע בזתא (ח״ב, ל״ה ומ״ש). תר״י א' לבמד' ל״ד, י״א ציני טוור פרזלא. ותרג' סנה (ש״א י״ד, ד') ציניך. תרג' אם יַעלו השמים (עמוס ט', ב') ואם יסקון בצינין דרמין ופרש״י בטורין רמין. ובתנחו' כי תשא סי' י״ג צנן (יהושע ט״ו, ל״ז) שהיא צינה עיי״ע צנן ומ״ש. צִינִּית שבת פ״ו מ״ו עיי״ע צנת] —

* צִינְתָא (שם מקום) עירו' נ״ב. תהא שביתתי בצינתא עיי״ע בזתא וע' קודם לזה.

צָנַם (בל״ע صنم חזק וקשה השם צוֹנָם, צוֹנָמָא וכן בל״ס Fels, harter Stein) בפ' ואלו עוברין בפסחי' בגמ' כיצד מפרישין (פסחי' מ״ז:) ראויות לכותשן כלאחר יד בצונמא וכו'. בר״ג דפ' לא יחפור (ב״ב י״ח.) הכא במאי עסקינן בצונמא. בס״ג דפ' המוכר את הספינה (שם פ״ט:) ת״ר אין עושין משקלות לא בשל עץ וכו' עד אבל הוא עושה של זכוכית ושל צונמא פי' אבן חזקה וקשה מאוד [10]). בפ״ק בנדה בגמ' אי זו היא בתולה (ח' :) נמצא בה חרש [11]) אין זו בתולת קרקע צונמא הרי זו בתולת קרקע. *[אחי״ה צונמא הפכו חרסית עיי' במד״ר פט״ז אם של צונמא הם הם שמנים וכו' וכ״ה בתנחו' שלח סי' ו' (ובתנחומ' הישן סי' י״ב) ועוד צוֹנָם ירו' ב״ב רפ״ב די״ג: ובצונם מותר ובתוספת' כ״י אירפ' ב״ב רפ״א בט״ס בצונן אבל בכ״י אירפ' בתוספ' ב״מ פ״ב לא צנם ולא זית צ״ל צינים עיי״ע צני ובנו״ג בט״ס צנון] [12]) —

צָנַם (מל״מ פי' ענין יבשות hart, trocken) ועיי״ע הקודם לזה) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכו' ל״ט.) פת הצנומה [13]) בקערה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ פי' פרורה פתיתין בקערה ויצק עליה. פ״א צנימא [14]) יבשה ואינו יכול לאוכלה אלא בקערה במקפה. *[אחי״ה וכפ״א אי' ברש״י והוסיף לנכון: וכן צנומות דקות ע״כ ובאו״ז הל' בה״מ ססי' קמ״ז הביא פי' הערוך והקשה עליו עש״ה ובמ״ש בעל למוד ערוך ברכו' שם ליישב דברי רבינו. ופי' הראשון לועז עה״ק שנ״ב שניטל״ן בל״א Schnitteln = Schnittlein] —

צנן (= צְנוֹן Rettig) בפ״ק בכלאי' (מ״ט) הטומן לפת וצנונות. בפ' במה מדליקין (שבת כ״ד:) ולא בשמן צנונות. בפ״ד במכשירין [15]) (מ״ו) צנון שבמערה נדה מדיחתו והוא טהור. פי' צנון במים שבמערה ובלישנא דרבנן שמו פוגלא ובל' ישמעאל שמו פגול ובלע״ז ארמורשא. *[אחי״ה והוא בלאי״ט armoraccio (= ramolaccio) Meer-rettig ול״ע הנ״ל הוא فجل עיי״ע פגלא ובעוקצין פ״א מ״ב פי' רה״ג (בסר״ט 42) הצנון פי' פוגלא העגולים. ובפי' מהר״י במ״צ בכלאים פ״א מ״ה פי'

[1]) בנו״ג בצנייתא ובכ״י ש״ס בי צינתא, בי ציניתא ובכ״י ש״ס מינכען בי ציבתא והוא ט״ס ובהיפך בשבת קל״ט: צנייתא צ״ל צבתא. [2]) בכ״י ק״ט רבא בר מרי וכ״ה רבא בכ״י ש״ס א״פ ושם ולפנינו מריון ובכ״י ילק' (אצל ד״ס עירו' הנ״ל) דבי בר מריון וכ״ה בב״מ הנ״ל וכגי' רבינו אי' בסוכ' ל״ב רע״ב. [3]) בכ״י ק״ט ברבי. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס וביתר המקומות אצל ד״ס ע״ש ובנו״ג אסר. [5]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ק״ט ודפ״ע בצנייתא ובדפ' שונצי' בש״ס בציניתא ושם בציניתא ד ד ק ל א וכ״ה בריי״ף ובתש' הריב״ש סי' רע״א. [6]) וכ״ה בפי' ר״ח בש״ס ווילנ'. [7]) בנו״ג וציצין וצ״ל כגי' הערוך וכ״ה בכ״י ש״ס ר' וכצ״ל בכ״י רגמ״ה אשר משם הועתק פי' רבינו. [8]) אבל עיי״ע תאל ומ״ש נגד זה הפי'. [9]) ע״כ מפי' רגמ״ה ושם אי' יותר נכון תאלין שאר אילני בחורין קטנים עיי״ע תאל. ועוד שם הסיום כעין צינייתא דבבל ע״כ מוכח שהוא ג״כ גרס צינין. [10]) ובפי' רגמ״ה ב״ב י״ח. פי' צונמא סלע חזק. [11]) בנו״ג חרס. [12]) ובפיוט לסוכות צנמון Dürre. [13]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע הצונמא. [14]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע צונמא. [15]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע בט״ס במשקין.

צנון בבלי פוגלי לעז רדיצי יוני רפנין ע"כ והוא radice בלאי"ט Meerrettig וכן פי' רבינו מלת נפום עיי"ע נפס בל"י ῥαφανίς. ברכות ל"ו. עיי"ע פגלא. שם נ"ז: לא צנון ולא חזרת עיי' תוספו' ע"ז י"א. ד"ה צנון. והקבוץ צנונות שבת הנ"ל ותוספת' שם רפ"ב מעשרו' פ"ה מ"ב] —

צנן (שם מקום נדרש מן צִנָּה פי' סלע וקשה כסלע (Fels, felsig בילמדנו בכי תשא (תנחו' שם סי' י"ג) צנן וחדשה ומגדל גד (יהושע ט"ו, ל"ז) צנן [1]) שהיא צנה, חדשה שהקב"ה עתיד לחדשה לעתיד לבוא מגדל גד שמשם הקב"ה יוצא ומגדר משתיתן של אומות העולם [2]). צנינן דקיקין תר"י צנומות דקות (בראשי' מ"א, כ"ג) — (א"ב בנוסחאו' שלנו תר"י נצן לקיין). *[אחי"ה בכ"י ק"ט הוא ע' בפני עצמו ושם ובדפ"ר לנכון צנִינָן דקִיקָן (ל"ג) ולא כבדפ"ע אחרי' צנינין דקיקין. וא"כ כפי ג' רבינו ל"מ צנומות כמו בל"ע صنم פי' חזק כסלע והוא הוא צנן עיי"ע צנם] —

צָנַע (מל"מ פי' עושה מעשים טובים בסתר ובענוה (fromm, keusch sein בפ"ו בדמאי (מ"ו) וצנועי בית הלל היו נוהגין כדברי בית שמאי. גמרא ירושלמי [3]) (ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ד) מהו צנועי כשירי אמר רבי חסדא כך שנינו שהכשר נקרא צנוע. בס"ג דעירובין (ק':) מלפנו מבהמות ארץ (איוב ל"ה, י"א) זו פרדה [4]) שכורעת ומשתנת [5]) ומעוף השמים יחכמנו (איוב שם) זה תרנגול שמפיים ואחר כך בועל, למדנו צניעות מחתול פי' שבועל בצנעה [6]) פ"א שמכסה צואתו [7]) גזל מנמלה שמכינה לחמה בקיץ [8]) ואין נכנסין לחור שאינו שלהן לגזול, עריות מיונה כל זכר הולך אצל אשתו ולא אל אשת חברו [9]). בפ' כיצד הרגל בגמ' דסמוך איזהו מועד (ב"ק כ"ג:) א"ל (אביי) [צ"ל לאביי] זיל אצנעינהו [10]) פי' „הזהר לבעליהן שישמרו אותן והושיבו אביי יאמרו בעליהן יגדור גדר לשדהו" [11]). — (א"ב ל"מ זה (משלי י"א, ב') ואת צנועים חכמה וענין קרוב לזה תרגום הניחו לכם (שמות ט"ז, כ"ג) הצניעו לכון. *[אחי"ה צ"ל אצנעו לכון אבל גם במתורגמן הצניעו לכון והרבה באפעל בתרג' עיי' תרג' שמות ט"ו. ל"ג. ל"ד; לויק' ט"ז, כ"ג; לבמד' י"ז, כ"ב; י"ט, ט' וזולתו. ב"מ כ"ה: אצנעינהו, ושם מצנעי. ב"ב כ"ד. אצנועי בגויה לא מצנעי ובהפעיל שבת צ': המצניע לזרע וכו' שם צ"א. כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו וכו' ע"ש, במד"ר פ"א אשה שמצנעת עצמה וכו' בינוני הָפעל תרומו' פ"ח מ"ח בכורו' ל"ג: ירו' פסחי' פ"א דכ"ח. מקום המוצנע. אתפעל ב"ב ס'. מצינו לאצטנועי מינך ע"ש ועיי' תר"י א' לבראשי' כ"ז, כ"ה; לשמות ט"ז, ט"ו. ובפעל ב"ב נ"ח. אמאי לא צניעת באסורא בינוני פעול צָנוּעַ נדה י"ב. כל המקיים דברי חכמים נקרא צנוע. ברכו' ס"ב. צנוע בבית הכסא. ושם צנוע באורחותיו, והקבוץ צנועים, צנועין ברכו' ח': יומ' ל"ט. מעשר שני פ"ה מ"א ב"ק ס"ט. קידו' ע"א. תוספת' סוט' פי"ג; שהש"ר פ' שניך, ושם לנקבה צְנוּעָה יומ' נ"ד. מגיל' י': ב"מ פ"ז. שבת נ"ג: כמה צנועה אשה זו וכו' והקבוץ צנועות כתובו' ב': ג'. נדה י"ב. ובבינוני פעיל צְנִיַע כתובות ס"ב סע"ב, מנחו' מ"ג. איניש צניעא והקבוץ צניעין, צניָען תר"י א' לדברי' י', ה'; לרות ד', א' לנקבה שבת ק"מ: צְנִיעָתָן, השם צִנְעָא, צִנְעָה מ"ק י"ב סע"ב. בחבור עם בי"ת בצינעא הפכו בפרהסיא ע"ש ביצה ט"ז. מ"ק כ"ד. סנהדרין ע"ה. פסחים קי"ג. תוספתא עירובין פי"א (ח) למ"ק רפ"ב והשם המופשט צְנִיעוּת, צְנִיעוּתָא מגיל' י"ג: ברכו' ס"ב: שבת קי"ג: ב"ק פ"ב. עירו' כ"ו. פסיקת' רבתי ר"פ מ"ה אין לך חבה לפני המקום מן הצניעות, שהש"ר פ' כמעט מבואר גלי צמתך (ישעי' מ"ז, ב') פרשי צניעותך וכו'] —

צְנַע (קרוב לענין הראשון פי' הסתר דבר verborgen, im Geheimen halten) בפ"ק בקידו' בגמ' וחכמים אומרים בכסף [12]) (כ"ה רע"א) סבי דנזוניא [13]) לא אתו לפרקיה דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל צנעינהו פי' לך געור ופגע בהון נזוניא שם עיר וקרובה לסוריא וכשאמרו לו קרנונא חס ושלום לא ביזוהו אלא אמרו לו וכי הדגים חמין הן קרים הן קרנונא ראוי לומר לך [14]). בפ' בנות

---

[1]) בשמ"ר פ"מ בט"ס צנה. [2]) בנו"ג משכנותיהן ומשתותיהן וכו'. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב. [4]) בנו"ג פרידה. [5]) ובנו"ג עוד מים אבל בכ"י ש"ס ובילקי איוב לי' ועיי' ד"ס שם. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) וכ"ה בפירש"י. [8]) וכ"ה בפי' ר"ח ואין נכנסין וכו' לי' שם. [9]) ועיי' פי' ר"ח לעירו' בש"ס ווילנ'. [10]) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס ה' (ד"ס ב"ק צד כ"ג.) זיל צנעינהו וכ"ה בריא"ף כ"י ובראי"ש דפו"ו ובנו"ג זיל אימא להו למרייהו דליצנעינהו ועיי' קידו' כ"ה. [11]) הועתק מפי' ר"ח ושם דבעליהן ובכ"י ק"ט לבעליהן וצ"ל דבעליהן. [12]) כ"ה בכ"י ערוך. [13]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע דנוזניא. [14]) מתוך פי' ר"ח הובא בתוספו' קידושי' שם בקיצור מוכח שזה הפי' שייך לר"ח ועיי' יוחסי' השלם ע' רב המנונא צד 130 שהביא פי' הערוך ועוד שם צד 131 ורש"י פי' קרנונא יושב קרנות.

כותים בגמ' המקשה (נדה ל"ו סע"ב) כי קא ניחא נפשיה דרב א"ל לרב אסי זיל צנעיה פי' מונעהו מזה ואי לא צאית גדדיה כלומר אם אינו מקשיב וחוזר בו מנעהו בהכאות ופצעים מלשון לא תתגודדו (דברים י"ד, א'). *[אחי"ה עיי' רש"א בחי' אגדות שמקשה על פי' רבינו ומ"ש בתירוץ השני שהוא כפתור ופרח כמו שהעיר כבר הגרי"ב בהשפב"ע. ולשון צניעה ענין סתר הוא והוא לשון נדוי כדאי' במ"ק י"ז. הכבד ושב בביתך עיי' פירש"י בקידושין ושם הגי' הסגר ושב בביתך] —

צנף (מל"ע صنف קצה ושפת הבגד וכדומה Wip-fel, Zipfel) כנפי בגדיהם (במדבר ט"ו, ל"ח) תר"י (ב') צנפת גוליהון, על ארבע כנפות כסותך (דברי' כ"ב, י"ב) [תר"י] (ב') על ארבע צנפת גוליכון. בר"ג דפ' מי שאמר הריני נזיר ושמע (כ"ב:) הרי עלי כבשר זבחי שלמים מהו כי מתפיש אינש בעיקרא מתפיש או דילמא בצנפא מתפיש פי' בעיקרא בשורש והיינו קודם שנִזרק הדם בצנפא בענף. בראש אמיר (ישעי' י"ז, ו') תרג' ברייש צנפא [1]) והיינו לאחר שנזרק הדם. ס"א בצננא [2]) פי' בעיקרא קודם שנזרק הדם שאסור באכילה ובהנאה וכן נמי האי בשר חולין בצננא כמו שהן בסוף לאחר זריקה דמותר באכילה אף האי נמי מותר באכילה וצננא לשון צונן הוא כדבר שהוא הם לכתחלה כלומר חם ואסור ומצטנן ומותר [3]).

צָנַף (פי' צהל wiehern) בר"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק י"ח:) סוס שצנף והמור שנער. בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי (קי"ג.) ואל תדור במתא דלא צניף בה סוסיא. בר"ג דפ' אותו ואת בנו (חולי' ע"ט) עבי קליה בר חמרא צניף קליה בר סוסיא פי' נעים דק כמין צהל. *[אחי"ה פי' צנף כמו נער בל"פ جنبیدن sich räuspern ושאגת סוס נקרא צניפה ושל חמור נעירה עיי' ב"ק הנ"ל קידושי' כ"ד: אבל נאמר ג"כ על צפצוף עופות בתרג' שני באסתר א', ג' וצניף צניפא. תרג' ישעי' י"ג, כ"ב ויצנפון חתולין עיי' רד"ק בדפו"ו ובנו"ג וינצפון] —

* צינוק עיי"ע צנק.

* צינורי (?) פסיקת' רבתי ר"פ כ"ד כל דאכיל צינורי מן קיסר יהב בי (מכה) [סכה] דפדן ובבמד"ר פ"ח כל דאכיל צינורא מן קיסר וכו' לפע"ד צ"ל ציבורי פי' מל"ר ciboria מאכל ומזון ועיי"ע ציברייה.

צנר (= צִינוֹרָא, צִינוֹרָה בל"ס צַנְרָתָה וו כפוף ומזלג krummer Haken, Gabel ועיי' עוד בפנים) כוס שבלע את הצינורא (כלי' פ"ו מ"ח) ככר פי' בע' כוש שלישי. מחטין וצינורות בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיג' כ"א:) שמא [4]) יטביל בהן מחטין וצינורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד. בכלי מתכות פי"א בכלים (מ"ט) צינורא טהורה העשויה כמין אשכול ונפרק טהור. פי' מנהג ארץ ישראל לעשות נזמי זהב באזניהם ועשוין ד' או ה' חתיכות שיהו כמו אשכול נזם כמו זה מקבל טומאה אבל אם נפל לארץ ונפרק נטהר ונזם העשוי כקדירה מלמטה וכעדשה מלמעלה וזה צורתו: [5]) בפי"ג בכליי (מ"ה) צינורא שפשטה טהורה חזר וכפפה טמאה. „פי' ברזל שעל הכוש שטוין בו" [6]) היתה כפופה שיתפוס החוט ואחר כך פשטה. בפ"ק ביומ' בגמ' ומתקינין לו (י"ב סע"א) לובש שמונה ומהפך בצינורא פי' מהפך במזלג אברין של תמיד בשחר. תרג' מזלגותיו (שמות כ"ז, ג') צינורייתיה. ר"ח ז"ל פי' עצי נורא. *[אחי"ה וכ"ה באמת בפי' ר"ח ביומא (בש"ס ווילנא) והובא בתוספו' סנהד' י"ד: ד"ה צינורא ע"ש ג"כ פי' ראשון בערוך וכן פירש"י שם מזלג ועיי' ג"כ שבת צ'. מנחו' ק"ז. ובפי"מ להרמב"ם כלי' פי"א פי' ג"כ מזלג והוסיף ולפי שהוא מעוות קורא אותו צינורא ע"כ והוא כל"ס הנ"ל ומה שפי' רה"ג ואחריו רבינו ברזל שעל הכוש שטוין הוא כל"ע صنار. ובתוספת' כלים ב"מ רפ"ג צינורה ובכ"י אירפ' צינורות עיי"ע מרדה ב' וכ"ה צינורה ירו' שקלים ספ"ו ד"נ: ב"ר פע"ד אפי' מחט אפי' צינורא לא מצאת [7]), והקבוץ צינורות חגיג' הנ"ל ובכ"י ש"ס צינוריות וכ"ה שם כ"ב. ובירו' יבמו' פי"ב די"ב: צינורין ובתרג' הנ"ל צִינוֹרָיְתָא] —

צנר (= צִינוֹרָא פי' חור שבדלת Loch der Thür-schwelle) בר"ג דפ' מי שמתו (ברכו' י"ח:) א"ל זוזי היכא א"ל זיל שקלינהו מתחות צינורא

---

1) בנו"ג ענפא. 2) וכ"ה לפנינו ובריב"ן בצינגא. 3) ובנדרי' י"א: גרס לישנא בהיתרא. 4) כ"ה נכון ג"כ בכ"י ובפי' ר"ח ובנו"ג בט"ס שלא. 5) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובכ"י ו"ו א' וב' אי' ג"כ הצורה בפי"מ להרמב"ם בכלים שם ובדפ"ע לי' הצורה וכן זה צורתו. ובכ"י ל"ד לי' חוץ היאורים ובכ"י ב"ר מדפ"ר צ"ל כגי' ועיי' התיבות הילק' 6) הועתק מפי' רה"ג בכלי' שם. 7) שם פמ"ב צנורת לך לך ר' ע"ב צורות.

דדשא. בפ' כל כתבי הקודש בגמ' כיצד נפלה דליקה (שבת קי"ט.) ומשלם להו אצינורא דדשא. בר"ג דפ' מציאות האשה (כתובו' ס"ז:) מר עוקבא הוה שדי להחוא עניא ד' זוזי בצינרא דדשא. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) ונגבי שב אומצי משב בתי [1]) ונפקינהו נהליה אצינורא דדשא. דילמא כבוצינא דריחיא אי נמי בצינורא דדשא (פסחי' צ"ד :) כבר פי' בע' בצין (ב'). הציר והצינור והקורה והמנעל (מ"ק י"א.) כבר פי' בע' צר (ה'). *[אחי"ה והקבוץ תוספת' כלי' ב"מ ספ"ב צינורות התוספות את הריחיים וכו'] —

צנר (= צִנּוֹר בל"מ מרזב וקילוח מים Kanal, Rinne, Aquäduct) האי תגרא דמי לצינורא דבידקא כיון דרווח רווח (סנהדר' ז'.) עיי' ע' בדק. פי' מרזב של מים. בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את הבית מכר את הדלת (ב"ב ס"ה :) ת"ר צנור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה. בר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה.) ה ז א [2]) צינורא דבידקא בארעיה פי' אמת המים. *[אחי"ה וכנ"ה בכ"ב נ"ט. צינור המקלח מים, תוספ' עירו' פי"א (ח') צינור המקלֵח לרה"ר וכו', ירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: צינור שמימיו מקלחין, תוספת' מעשר ראשון ספ"א קולט מן הצנור תוספ' עירו' פ"ט (ו') צינורו של פלוני מקלה מים וכו', מקואות פ"ד מ"א (ירו' שבת פ"א ד"ג סע"ג) המניח כלי' תחת הצנור, שם מ"ג החוטט בצינור לקבל צרורות, ירו' מ"ק פ"א ד"פ: החוטט בצינורה. הקבוץ ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג משכו צִינּוֹרוֹת דם בלודקיא, תוספת' שבת ספ"ז (ח') והמשיכו . . בצינורות יין ושמן] —

צנר (= צִינּוֹר Wasserstrahl, spritzende Flüssigkeit) בפ' מפנין בר"ג (שבת קכ"ז :) אמרנו שמא נתזה צינורא מפיה על בגדיו של ר' בסוף טהרות (פ"י מ"ו) מי שהיה עומד ומדבר על שפת הבור ונתזה צינורא מפיו בבור. בר"ג דפ' הוציאו לו (יומי מ"ז.) ספר עם ערבי ונתזה צינורא מפיו על בגדיו. בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיג' כ"ג.) ומשום צינורא דעם הארץ. פי' ניצוץ של רוק. *[אחי"ה וכפי' ר"ח בהגיג' הועתק צינורא של רוק וכ"ה בירו' יומי פ"א דל"ח ע"ד נתזה צינורא של רוק מפיו על בגדיו. ועיין מ"ש רש"ב בתנחומ' הישן פ' אחרי סי' ט' אות קכ"ט ועיי' בענין המעשה דיומ' הנ"ל ג"כ בתוספת' פ"ג דיומ' וירו' מגיל' פ"א הל"י והוריו' פ"ג הל"ב במד"ר פ"ב פסיק' דר"כ צד קע"ד אבדר"נ פל"ה ועוד עיי' מ"ש בתש' מהר"ץ חיות י"ג וי"ד באמרי בינה ומ"ש בעל שריד שבערכין] —

צְנִית (מפעל צנן ענין קישוי ברגל Verhärtung, Beule am Fuss) מאי צנית בת ארעא (שבת ס"ה.) פי' לשחין קורין בל"ע אלבתר [3]) ובל' ארמי בת ארעא [4]). ירושלמי (פ"ו ד"ח ע"ג) צנית פודגרא כבר פי' בע' בת ארעא [5]).

צע (עיקרו יָצַע מל"מ עיי"ע) בפ' אלו קשרים (שבת קי"ג.) מציעין את המטות מלילי שבת ללילי שבת. בר"ג דפ' ד' מיתות (סנהדר' נ"א.) כך היא הצעה של משנה זו. בפ' מי שמתו בגמ' בעל קרי (ברכו' כ"ב.) שונה הוא ב ר ג ל י ו ת [6]) ובלבד שלא יציען פי' שלא ילמד לאחרים כשהוא בעל קרי ודבר זה אנו לומדין מקל וחומר מסיני אם ללמוד אסור ללמד לא כל שכן. *[אחי"ה ובפירש"י בע"א ע"ש ומה שיש להשיו על פי' רבינו עיי' למוד ערוך ברכו' צד י' ומ"ש עפ"י תוספ' ר"י ההסיד — והשם צוּעָה (= יְצוּעָה) ירו' כתובו' פ"י דל"ג ע"ד] —

צע (= צָעָא בל"ס קערה Schüssel) משתי מיא בצעא [7]) (פסחי' קי"א :) עיי' בע' (בדק) [צ"ל ברק] (א'). בפ"ק במגיל' בגמ' קראו את המגילה (ז' :) קריבי לי שיתין צעי דשיתין מיני ק ד י ר ה [8]) ואכלי. פי' „קערות במיני מטעמים" [9]). צעי חקלייתא (ביצ' ל"ב.) עיי' בע' ע ר ן. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע עדן. ודע כי בדפ"ע בציון צעי וכו' הוא ערך בפני עצמו ואינו נכון כי הוא הקבוץ מן צעא וכ"ה במגיל' הנ"ל והיחיד עוד במגילה שם ובעאי למיכם צעא אבתרא. פסחי' הנ"ל עיי"ע חצב ב' חולי' מ"ז: עיי"ע קניא] —

* צָעַד (מל"מ ענינו דריכה בנחת schreiten) תעני' כ': לא צעדתי בפני מי שגדול ממני. הפעיל ברכו' כ"ט: תצעידני לשלום. והשם המופשט צְעִידָה ירו' סנהדר' פ"י דכ"ט. במ"דר פ"ד על כל צעידה וצעידה. ב"ר פצ"ח דרש בנות צעדה (בראשי' מ"ט, כ"ב) צעידה בתורה מהו צעידה פרשה.

* צוּעָה (Lager, Decke) עיי' סוף ע' צע א'.

---

[1]) כ"ה בדפו"ו ובכ"י ק"ט ובדפ"ע לי'. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע האי. [3]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ק"ט ג"ג ודפ"ר וכ"ה נכון עיי"ע בת ארעא ובדפ"ע מפיזי והלאה אלכתר ועיי"ע הנ"ל. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ר ובדפ"ר אבל בדפ"ע כתארא. [5]) היינו ששם פי' בת ארעא וצנית. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע ברוגליות אבל עיי"ע רגלא. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בצעי. [8]) כ"ה בכ"י ערוך ובש"ס ובדפ"ע לפרא [9]) כ"ה בפי' ר"ח במגילה.

צעצע (= צַעֲצוּעִים מל"מ צעצעים = צאצאים junge Kinder) בס"ג דפ' המוכר פירות לחברו (ב"ב צ"ט.) תניא אונקלס הגר אומר כרובים מעשה צעצועים היו פי' כמו צאצאים כלו' שדומין פניהן לנערים דלהכי נקרא שמו כרוב כלו' כרביא כילד". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב כ"י שלי אשר ממנו נדפס בש"ס ווילנ'] —

צָעַק (מל"מ נרדף עם זעק schreien, anklagen) בפ' מרובה בגמ' אין מגדלין (ב"ק פ' :) ושאר כל מיני פורעניות כגון חיכוך חגב צרעה לא היו מתריעין אלא צועקין[1]. לעזרה אבל לא לצעקה (תעני' י"ד. י"ט.) כבר פי' בע' עזר. *[אחי"ה וכנ"ה ביומ' ס"ט. ר"ה י"ז: ב"מ ע"ה: ע"ז י"ז. מנחו' נ"ג: תמורי ט"ז. נפעל ב"ק צ"ג. נִצְעָק. צעקת לגימה עיי"ע צקלג] —

צָעִיר (מלשון צַעַר וצעיר כמו צוֹעֵר פי' מצער der Quälende) בפ' ב' בערכין (י"ג :) וצעירי הלוים היו נקראין. גמ' (שם) תנא וסועדי הלוים היו נקראין "כלו' מסייעי הלוים בשיר ותנא דידן כיון דקטנים קולן דק והגדולים קולן עבה משום הכי קרו להו צעירי הלוים"[2] — (א"ב ל"מ (איוב ל"ב, ז') צעיר אני לימים). *[אחי"ה כבר הוכיח הגרי"ב בהפשב"ע טעותו של ר"ב שאינו עולה פירושו יפה עם סוגית הש"ס ובנו"ג וצערי וכן רוצה להגיה צערי או צוערי הלוים בדברי רבינו ובמשנה שבמשניו' אי' צוערי אבל בפי"מ להרמב"ם אי' כגי' רבינו. וה' גייגער (מ"ע ח"ה 71) האריך בפי' צוער או צעיר להוכיח שפי' Hirtenjunge והגהתו סוערי יש לה סמך בגי' רגמ"ה הנ"ל — ובינוני פעיל כאן מובנו פעל יוצא (ועיי' המפרשים שהביא הגרי"ב) והוא כמו צוער. מכילת' משפטי' פרש' ט"ז מעמו (שמות כ"ב, י"א) להוציא[3] את הצוֹעַר. ברכו' י'. מצערי ליה טובא, שם כ"ז: נצעריה, צעריה. יבמו' ס"ג סע"א קא מצערא ליה, כתובו' ח': צעורי קא מצער ליה, ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג לצעורי רבכון. פיעל נזיר כ"ב. ציער עצמו מן היין וכו'. התפעל נתפעל סוכ' כ"ו. ע"ז ג': מִצְטַעֵר פטור וכו' תוספת' מעשר שני פ"ה היה מצטער יומ' י"ט: הייתי מצטער, יבמו' קכ"א. ירו' יומ' רפ"ח דמ"ד ע"ד ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד ירו' מגילי ספ"א ד"ע ע"ד ספרי ברכה פ' שנ"ד. אתפעל אִצְטַעַר סוכה נ"ב סע"א ומצטער, שבת ק"מ: עד דמצטערן. תרג' יעצב (קהל' י', ט') יצטער בהון, תרג' כמתאננים (במד' י"א, א') כמצטערין] —

צַעַר (מע' הקוּדם (ובל"ע صغر פחיתת ערך ובל"ס צערא כאב Qual, Schmerz) ובושת ורפוי שבת ונזק מנלן גרסי' בר"ג דפ' החובל (ב"ק פ"ד.) אתיא תחת תחת (שמות כ"א, כ"ה) כתיב הכא עין תחת עין וכתיב התם (דברי' כ"ב, כ"ט) תחת אשר ענה באונס מה התם ממון אף כאן ממון יליף אדם מאדם ונזקים מנזקים. רפוי ושבת מפורשין רק שבתו יתן ורפא ירפא (שמות כ"א, י"ט), צער[4] גרסינן נמי[5] בר"ג דפ' החובל (ב"ק שם) ובס"ג דפ' כיצד הרגל (שם כ"ו:) פצע תחת פצע (שמות כ"א, כ"ה) ליתן צער במקום נזק. בושת בס"ג דפ' כיצד הרגל (שם כ"ז:) ושלחה ידה והחזיקה במבושיו (דברי' כ"ה, י"א) אינו חייב על הבשת עד שיהא מתכוין — (א"ב תרג' ארבה עצבונך (בראשי' ג' ט"ז) אסגי צעריכי וענין אחר קרוב לזה תרג' ריש וקלון (משלי י"ג, י"ח) מסכנא דאית ליה צערא). *[אחי"ה והרבה בתרג' משלי עיי' תרג' שם ג', כ"ה; ט', ז'; י"ב, ט"ז; צער בעלי חיים ב"מ ל"א. ל"ב. ל"ג. שבת קכ"ח. ועוד עיי' סנהד' י"ט: צער גידול בנים, סוט' מ"ח: שרוי בצער, ב"ב ט"ז: בשעת צערו, ברכו' כ"ח סע"א לישנא דצערא, ב"מ ל"א סע"א צערא דמרה . . צערא דידה, ב"ר ספנ"ב צערו של איש מרובה מצערה של אשה, שם פפ"ב מפורש בן אוני (בראשי' ל"ה, י"ח) בר צערי. ובתרג' ג"כ צַעֲרוּ תר"י א' לדברי' כ"ח, נ"ג. נ"ה, נ"ז] —

* צָעַר (נבנה מן צעיר פי' הקטין klein machen, verringern) בהפעיל ב"ר פ"ו הצעיר (בראשית מ"ח, י"ד) נדרש שהיה מַצְעִיר את עסקיו פי' מקטין את עצמו וכדאי' שם, בינוני הָפְעַל שבת י' סע"ב דרש מצער (שם י"ט, כ') מתוך שישיבתה קרובה עונותיה מוּצְעָרִין. והתואר צָעִיר כל"מ ולנ"ק צְעִירָה מגיל' ט': ירוש' מגיל' פ"א דע"א ע"ד עיי"ע ארנבא ומ"ש.

צף (= צָפָה מל"מ ענינו ראי' טבעית או שכלית ועוד ראיה אשר עמה תוחלת schauen, beobachten, harren) הכל צפוי והרשות נתונה (אבות

---

[1]) ועיי' תעני' י"ד. [2]) הועתק מפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגייליקי דף קל"ה:) ושם הגי' סוערי הלוים מסייעי הלוים. [3]) כגי' א"צ וילק' ובנו"ג להביא. [4]) בדפ"ר מתחיל כאן ע' בפני עצמו וט"ס הוא. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט.

פ"ג מט"ו) כבר פי' בע' סעד. הנשקף על פני הישימון (במדבר כ"ג, כ"ח)[1]) ונשקפה על פני הישימון (שם כ"א, כ') תר"י (ב') ומצטפיא[2]) מן כל קבל. בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחי' נ':) המצפה לשכר אשתו וריחים פי' „כדי להתפרנס ממנו מתקולתא משקל המטוה שטוה בכל יום שכר הריחים שכירותו מפני שהוא דבר מועט אינו רואה סימן ברכה בזו הדרך"[3]) פ"א[4]) מתקולתא חנוונית ששוקלת במשקל ופריצות הוא שמגבהת זרועותיה ומראה אציליה לבני אדם ריחים אגרתא משכיר ריחים שלו דכיון דעבדא אוכל נפש משום שכר אינו רואה סימן ברכה אבל עבדה מלאכה ומזבנה לה משבח בה קרא דכתיב (משלי ל"א, כ"ד) סדין עשתה ותמכור[5]). בפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכו' ס"א:) לא אמרו אלא מן הצופים וברואה מקום שהיה על שערי ירושלם ושמה היה בו מקום לצופים וזהו דתנן בפ' ואלו עוברין בפסחים (מ"ט.) מי שיצא מירושלם ונזכר שיש בידו בשר קודש אם עבר הצופים שורפו במקומו פי' וברואה מקום שהמקדש נראה משם כמו ששנינו (מגילי ט': זבחי' קי"ב:) לענין שילה קדשי' קלים ומעשר שני[6]) בכל הרואה. בתוספתי דפסחי' בפרק[7]) בצק (פ"ג) איזהו צופה הרואה ואינו מפסיק. *[אחי"ה צופים הוא שם מקום קרוב לירושלם ומובנו כמו צפיא בל"ס פי' מצפה. מ"ק כ"ו. כיון שהגיע לצופים וכו', ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: הרואה ירושלם מן הצופים וכו', סוט' מ"ח: נדרש נופת צופים (תהלי' י"ט, י"א) דבש הבא מן הצופים[8]) ובירו' סוט' פ"ט דכ"ד: אי' בצפייה. ובתנחומ' ריש עקב מבואר: שהיא צפה בפה ועץ יוסף הגיה צפה בנפה עיי' במד"ר פי"ג צפה ע"ג נפה. ומזה השרש נאצל מצופית כגי' ר"ח בעירובין מ"ג: בהעתקת הירו' עירו' פ"ד דכ"א ע"ד ופי' קנה חלול לצפות למרחוק Fernrohr עיי"ע שפופרת. והפעל חגיגה י"ב. צופה ומביט וכו', מגילה כ"ד: בכ"י ש"ס והלא הרבה צפו למרכבה וכו', סוט' י"ב: עיי"ע צף ד'. ב"ר פ"א צפה המלך . . צפה הקב"ה . תנחו' שלח רסי' ה' היה צפוי לפני הקב"ה ושם סי' ט' ובמד"ר פט"ז ב"ר פע"ט צפה . . ברוח הקודש. צופה ל"מ פי' הצופה ברוח הקודש והוא הרואה והוא הוא הנביא. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד מה שהתקינו לך הצופים מאן אינון אילו הצופין וכו' ועיי' ב"ר ספ"א וע' מנצפ"ך. מגיל' י"ד. הרמתים צופים (ש"א א', א') אחד ממאתים צופים שעמדו להם לישראל וכו'. הפעיל עירו' נ"ג: הצפיננו עיי"ע צפן וע' עלץ. פיעל ענין תוחלת ברכות נ"ז רע"ב יצפה לחסידות . . יצפה לחכמה. ביצה ל"ב: המצפה לשלחן אחרים וכו', איכ"ר פ' ממרום: צפה לרגליו של משיח עיי"ע משיח וש"נ] —

צף (= צוף פי' בל"מ ובל"ס טוף שט במים (fliessen, schwimmen בר"ג דשבת (י"ב רע"א) נתנה תחת ארובה מים הנתזין והצפין[9]) אינן בכי יותן. בפ"ד במכשירים (מ"ה) עריבה שירד הדלף לתוכה מים הניתזין והצפין[10]) אינן בכי יותן. בפ' ב' בטבול יום (מ"ד) מקפה וחמיטה של חולין ושמן של תרומה צף על גביהן. בפ' עגלה ערופה (סוטי מ"ד: במשנה) או תלוי באילן או צף על פני המים, גמר' (שם מ"ה:) נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על פני המים[11]). צף[12]) הכבשן ונימק סידו (סנהד' צ"ב סע"ב) עיי' בע' סר[13]) שלישי. בפ"ק בר"ה בגמ' ד' פרקים (ט"ז סע"ב וי"ז רע"א) בינוניים מצפצפין בה ועולין פי' שטין, פ"א מתפללין בה להקב"ה ועולין[14]). בפ' ב' בנדה (י"ט.) ובמימי אדמה מבקעת בית כרם מיצף מים פי' מבקעת בית כרם מאותו מקום שהיא אדומה ומציף עליו מים כמעט ויראה אדמימותה כקליפת השום כלו' שלא יציף עליה אלא מעט מים שלא יהו עוביין יתר מקליפת השום. *[אחי"ה וכנ"ה צף בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד וירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד אבות פ"ב מ"ו ירוש' סוט' פ"ט דכ"ד: הפעיל מֵיצַף נדה שם וכ'. וירו' נדה ספ"ב ד"נ: ותוספ' נדה ספ"ג[15]). ב"ר פל"ח הֵצִיף עליהן הים וכו', ויק"ר ר"פ כ"ז שלא יציף העולם וכו'] —

צף (= צָפַף פלפל צִפְצֵף מל"מ קול הברת העוף (pipen, zwitschern בפ"ק בסוט' בגמ' וכן לענין (י"ב:) המצפצפים והמהגים (ישעי' ח', י"ט) צופין ואין יודעין מה צופין מהגין ואין יודעין מה

---

[1]) לפנינו לי' כתרגי' של רבינו. [2]) בנו"ג יותר טוב ומצטייפא. [3]) הועתק מפי' ר"ח. [4]) מתוך תוספו' בפסחי' ד"ה מתקולתא מוכח כי גם זה הפי' שייך לר"ח. [5]) לי' כי אם בדפו"ו. [6]) בדפו"ו יש כאן בט"ס נקודה. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בגמ'. [8]) ובקצת הדפו' הצפיא. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובמאירי ועיי' בחי' הר"ן וברש"י ובדפ"ע הנצפין ובנו"ג עריבה שירד דלף לתוכה וכו'. [10]) בדפ"ע עוד והנצפין ולי' בכ"י ק"ט ולי' במשנה ועיי' הערה הקודמת. [11]) וכ"ה בספרי שופטים סי' ר"ה. [12]) בכ"י ובדפ"א לנכון המשך הערך ולא כבשדפ"ע ערך בפני עצמו. [13]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע סד. [14]) ועיי' פירש"י צועקים ובוכים וכו'. [15]) ובדפי' צוק"מ עפ"י כ"י בט"ס ומצא.

מהגין י״א ענין הגיון וי״א ענין ראייה[1]. וענה איים (ישעיה י״ג, כ״ב) תרג׳ וינצפון חתולין. ומעפר תשח אמרתך (שם כ״ט, ד׳) תרג׳ ומעפרא ינצפון מילך, ומעפר אמרתך תצפצף (שם). קול ישורר בחלון (צפניה ב׳, י״ד), כסוס עגור כן אצפצף (ישעי׳ ל״ח, י״ד). *[אחי״ה מתרג׳ מוכח השרש נצף (= צנף) ואולי גם זה היסוד גם בל״מ צפצף בהשממת הנו״ן, ועוד עיי״ע צפצף] —

צף (= יְצַף מל״ם עיי״ע (betrübt sein ואם לא מדאגה מדבר (יהושע כ״ב, כ״ד) תרג׳ ואם לא מייצפא[2] [מפתגם]. וכן ודאג לנו דשאול (ש״א ט׳, ה׳) [תרג׳ ייציף לנא]. בכל עצב יהיה מותר (משלי י״ד, כ״ג) תרג׳ וכל מה דאצפא לך. *[אחי״ה עיקרו יצף ע״ש ושם סמנתי גם הציון מב״ר פנ״ו שהביא רבינו בע׳ צף ו׳ ור״ב בדפ״א היה כוללו לזה הערך ובאמת שייך כאן אבל בכ״י ודפוסי׳ הראשונים הוא ע׳ בפני עצמו צף ו׳] —

צף (= צָפַף מל״ע ضفّ ענין דוחק (beengt sein בפ׳ בעשרה מאמרות (אבות פ״ה, מ״ה) עומדין צפופין ומשתחוין רוחים פי׳ דחוקים. בפ׳ כל קרבנות הציבור בגמ׳ תקועה (מנחו׳ פ״ה:) פעם אחת נצטפצפו אנשי לדוקיא לשמן — (א״ב בנו״ג נצרכו אנשי לדיקיא). בילמדנו בדברות אחרונות (בתנחומ׳ ואתחנן לי׳) ראוי היאך עומדין המלאכים צפופין ומרתתין לפני. *[אחי״ה פי׳ עומדים דחוקים ועיי׳ פירש״י ליומ׳ כ״א. עומדים צפופים וכ״ה ויק״ר ספ״י וקהל״ר פ׳ כל הנחלים. אתפלפל נצטפצפו במנחו׳ הנ״ל כגי׳ רבינו וכן בתוספת׳ סנהד׳ רפי״ג מצטפצפין ועולין ובר״ה ט״ז: י״ז. בפלפל מצפצפין עיי״ע צף ב׳ ופי׳ רבינו „שטין״ כלו׳ דוחקין למעלה. ומזה ירו׳ סוכ׳ ספ״ד דנ״ד. וירו׳ גיטי׳ פ״ב דמ״ד: תרונגיא הוון מצפצפין תמן פי׳ היו ביוקר ומצאן בדוחק ובצמצום. ויק״ר פל״ד בשעה שנפשך (מצפצף) [מצפצפת] לצאת וכו׳ אבל עיי״ע צח א׳. שהש״ר פ׳ מי זאת גאולתן של ישראל מצפצפת] —

צף (= יְצַף עיי״ע צף ד׳) בב״ר פנ״ז (נ״ו) יציף לההוא דגער ביה מכל מקום ה׳ יראה לו השה (א״ב פי׳ יגער ויצער וידאג). *[אחי״ה שייך לע׳ צף ד׳ וכן נדפס בדפא״מ וכן פי׳ המיוחס לרש״י בב״ר הנ״ל לשון צער ודאגה עיי׳ מ״כ שם. וכנ״ה בפסיקת׳ רבתי פ״מ הוא בא ליצף לך וכו׳ ובתנחומ׳ הישן סוף פ׳ וירא הוא בא ליצף אותך אבל הקב״ה אל יצף לנו פי׳ ענין דאגה וצער ובתנחומ׳ הנדפס וירא סי׳ כ״ב אי׳ בט״ס אינו בא אלא ליעף לנו ועיי׳ מ״ש רש״ב בתנחומ׳ שם אות רס״ג] —

צף (= צִפְּתָא בקבוץ צִיפֵּי מל״ע صُفّة (Sopha בס״ג דפ׳ מי שמתו (ברכו׳ כ״ה.) הני ציפי דבי רב פי׳ מחצלות שהיו יושבין עליהן והיו שולחי זמורה ואחרים בני רב עוסקין בתורה. בפ׳ האיש מקדש בו בגמ׳ האיש מקדש את בתו (מ״ה.) הנהו בי תרי דהוו יתבי וקא שתו חמרא תותי ציפי דבבל שקל חד מנייהו כסא וכו׳. בפ׳ השותפין בגמ׳ כמה יהא בעיר (ב״ב ח׳:) מריש לא הוה יתיב מר אציפי דבי כנישתא כיון דשמעה להא דתניא ורשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה הוה יתיב. בפ׳ ר״א אומר תולין (שבת ק״מ:) בר בי רב לא ליתיב אצפתא חדתי פי׳ מחצלת חדשה. בר״ג דפ׳ הנודר מן המבושל (נדרים נ׳.) דלי צפתא א״ל לשליחא חזי מאי איכא. פי׳ מחצלת אחת שהיתה מונחת ע״ג גומא של זהובים והראה לו לשלוחו של רבן גמליאל שהיה עשיר ולא היה צריך לטליתו אלא שלא היה רוצה ליהנות מן העולם הזה. *[אחי״ה ר״ח בשבת ק״מ: ורש״י ברכות הנ״ל ורגמ״ה לב״ב הנ״ל פי׳ ג״כ צפתא מחצלת וכ״ה באמת בל״ס ציפתא כסוי ול״נ שעיקרו מל״ע הנ״ל כסא והדום אשר יושבין עליו ועיי״ע שפתה ובקידושי׳ י״ב: ההוא גברא דקדיש בציפתא דאסא פי׳ רש״י ג״כ מחצלת של הדס ע״כ וקשה להלמו ונ״ל מל״ע سفّة אגודה וכן פי׳ תוס׳ ר״י הזקן ועיי״ע הבא אח״ז] —

צף (= צִיפָּה, צוּפָּה נ״ל מל״ע سفّة כריכה ואגודה ולדעת קצת מל״ע (Geflecht, Gebund, Knäuel صوف צמר (Wolle בר״ג דפ׳ במה טומנין (שבת מ״ח.) ובפ׳ לא יחפור בגמ׳ מרחיקין את הגפת (ב״ב י״ט.) טומנין בגיזי צמר ובציפי צמר פי׳ ציפי צמר המנופץ שעושות הנשים בשטוות הגיזה וכורכות אותן כעין אגודה כדי שיהא נוח לטוות ועדיין לא נצבע. יוצאין בפוקרין ובציפי צמר (שבת נ׳.)[3] פי׳ אדם קרח מביא צמר וצובעו וקושרו למעלה ממצחו עם חתיכת בגד כדי שיראה כי שערו הוא ומוציא קצותיו תחת הסודר[4] ואמרו

---

1) וא״כ לפי זה מפעל צפה עיי״ע צף א׳. 2) בנו״ג מיוצפא. 3) ובנו״ג בפקורין אבל גי׳ הרי״ף כגי׳ רבינו וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען וכ״ה בע׳ פקרין ע״ש. 4) וכ״ה בתוספו׳ שבת ד״ה בפקורין בשם ר״ח וכ״ה בחי׳ הרשב״א בשם רה״ג ורמב״ם בפי״ט מה״ש הט״ז.

חכמים (חולי' קל"ח.) כיפה של צמר היה מונח בראש כה"ג ועליו ציץ מונח שנא' (שמו' כ"ח, ל"ז) ושמת אותו על פתיל תכלת. *[אחי"ה ופי' ציפי צמר הנ"ל הוא כפי' רגמ"ה בב"ב הנ"ל וז"ל ציפי צמר זהו צמר סרוק ומלובן לצורך צביעה וי"א ציפי צמר כריכות צמר גדול וכו'. וא"כ לפי זה הוא מל"ע سفه כריכה. אבל בתוספת' שבת רפ"ה (ו') אי' בצופא (ובכ"י אירפ' ציפי צמר) וכ"ה בתוספ' כלאי' ספ"ה ובספרא שמיני פרק ז' פרש' ו' הציפה ובקבוץ צופים ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד ואולי הוא מל"ע הנ"ל פי' צמר והיינו חתיכות של צמר ודעת הראשונים הביא בעל הפשב"ע ע' צף ז' עש"ה] —

צף (= צָפָה מל"מ בפיעל ענין כסוי וחפוי be-decken, überziehen ; צִיפּוּי Ueberzug) בכלי מתכות פי"א בכלי' (מ"ז) היתה מצופית שלה של מתכת טמאה פי' אם היתה מצופה בכסף או בזהב או בבדיל הציפוי טמא ואם היה הציפוי כלי חרש הציפוי טהור. בפ' אלו מציאות בגמ' וחתיכות של בשר (ב"מ כ"ג:) א"ר הושעיה במצוף[1] פי' רשום ששם עפ"י החבית טיט הנרוק ורושם עליו כמין אות או שום סימן בעולם בריתא בפתוח שלא טח בפי החבית כלום אי בפתוח אבידה מדעת היא שנשפכת לארץ ולמאי אצטריך למימר הרי אלו שלו ר' הושעיה במצוף שמצופה פי חבית ואינה אבידה מדעת[2]. בתמורה בר"ג דפ' כל האסורין (כ"ח:) ומה אתנן ומחיר שציפוייהן מותרין הן אסורין נעבד שציפויו אסור אינו דין שיהא הוא אסור. *[אחי"ה וכנ"ה השם המופשט ציפוי (בל"מ צפוי) בירו' ר"ה פ"ג דנ"ח ע"ד ציפהו מקום הנחת פה או שהיה קולו עב מחמת הציפוי פסול, ירו' חגיג' ספ"ג דע"ט ע"ד לא ציפוי שעומד מחמתו הוא ועיי' עוד ספרא ויקר' פרש' ב' והקבוץ הציפויים כלים פי"ד מ"ה והפעל בפיעל מגילה כ"ד: ציפן זהב וכו', ר"ה כ"ו: מצופה זהב . . . מצופה כסף] —

צף (= צָפָא, צִיפָּא כמו ציפוי של מעלה - (Fleisch Ueberzug) בפ' אלו טרפות בגמ' הכרם הפנימית (חולי' נ':) כגון דקיימן תלת קשייתא בצפא בדוחקא פי' „כדעיילן תלת קשייתא עם שיורי האוכל שעליו שכשאוכל התמרים אין יכול לאוכלן על הכל ונשאר על קשייתא קצת מן הפרי וזהו צפא בלא צפא ערום בלא אוכל" י"ל גם זה ענין צפוי כמו של מעלה. *[אחי"ה כלומר כמו ע' שלפני זה אבל רמ"ל שנה הסדר בערכים לכן זה הסיום הוא שלא כסדרו. ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייליקי דף ש"ט:) ושם כגי' הספרים ציפא] —

צף (= צַפָּא[3] מל"ע صف שורה (Reihe בנדה כפ' האשה בגמ' ג' נשים (נדה ס"א.) רישא דגניין בצפא סיפא דמשלפי שלופי פי' שוכבות כולן ביחד בשורה סיפא דמשלפיא שלופי פי' מתפרדות זו מזו. *[אחי"ה לפנינו לי' כי אם א"ר אמי במשולבות ובע' שלף ב' אי' כפי מסורת ר"א זכות כ"י אשר תחת ידי גי' ר"ח משלחפי שלחופי שמתפרדות זו מזו ע"כ והוא באמת בתוספו' נדה בשם ר"ח ועיי' ג"כ ע' שלף ב' גי' הערוך בדפוסים ומ"ש] —

צף (= צָפִית, צָפִיתָה מל"מ פי' מנורה Leuchter) בב"ר פר' ס"ד (ס"פ ס"ג) צפה הצפית (ישעיה כ"א, ה') סדר מנרתא אית אתרא דקרין למנרתא צפיתא.

* צָפַד (מל"מ וכן בל"ע صفد קרוב לשרש צמד פי' דבק zusammenschliessen, zusammen-ziehen) ירו' תרומ' רפ"י דמ"ז. צופדות בקצת דפ' צופרות. ירו' פסחי' ספ"ב דכ"ט ע"ג ההומץ צופדן ירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד צפדתו הצינה[4]. פסיקת' רבתי פל"ז צפד עורך על עצמך.

צַפְדִינָא (אולי מל"י σηπεδών רקבון Mundfäule, Scharbock) בפ' יוה"כ בגמ' ועוד אמר רב מתיא (פ"ד.) ובפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח.) ר' יוחנן חש בצפדינא. בהגדה דהשוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה.) שית בצמירתא ושב בצפדינא פי' כאב שניים. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח ביומ' הנ"ל וברש"י לע"ז ולועזו מישג"א וכ"ה ברש"י בב"מ ושם הגי' בצפרנא אבל בכ"י ש"ס בצפדינא ובמנו"ה סי' ש"א בדפ' קושט' ובכ"י ש"ס ר' בצפדנא. וה' פערלעס (מיסצעללען 27) הגיה כ"מ צפרנא מל"פ zafar פה וחניכים וכפירש"י ביומ' — ובירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד הגי' ציפדנה] —

* צָפָה (פי' חלק ohne Rand, glatt) מנחו' ס"ג. וספרא ויקר' פרש' י' פרק י"ב עיי"ע חב (בח"ג שכ"ט).

---

[1] בכ"י ש"ס ובשט"מ אי' במוצף ובנו"ג במציף אבל בפי' ר"ה כגי' הערוך. [2] וז"ל ר"ח בב"מ (בש"ס ווילנ') כסוי הקנקנים כשהוא מהודק וטחוי בטיט נקרא רשום כשהוא מרופרף נקרא מצוף מלשון ציפוי וכו' וכ"ה בע' רשם מדעת עצמו אבל עיי' פירש"י. [3] ובדפ"ר וויניצי' וכ"י כ"ה בראש הערך. [4] בנו"א שצרפתו.

צפח (בל"ע صفح anstossen בל"ס צוּפְחָא das Ausgelassenheit ציפוח נפש Eindringen) בכל שאטך בנפש (יחזק' כ"ה, ו') בשמחת כל לבב [בשאט נפש] (שם ל"ו, ה'), בשאט בנפש (שם כ"ה ט"ו).

צַפַּחַת (נ"ל שם מקום ולפי' רבינו כמו צפיחית mit Honig eingerührte Speise) כל הנצוק טהור חוץ מדבש הזיפים והצפחת (מכשירי' פ"ה מ"ט) עיי' בע' זף. פי' מאכל העשוי מן קמח ודבש והוא רך כל כך שיכול להציקו וראיה לדבר כצפיחית בדבש (שמות ט"ז, ל"א). *[אחי"ה ובפי' הרמב"ם פי' על שם מקומם ועיי' סוט' מ"ח: ועיי"ע זף (ח"ג, ש"י) ובסוט' אי' ג"כ צפיחים, נזיר נ', צפיחית]—

* צַפְיָא, צפייה, צפיתא, ציפוי עיי' כל ע' בפני עצמו בע' צף.

צָפַן (הפעיל מן צָפָה בהוספת הנו"ן או צָפַן כמו צפי ענין כסוי) הצפיננו היכן ר' אילעא צפון (עירו' נ"ג:) כבר פי' בע' עלץ. צפנת [1] פענח (בראשי' מ"א, מ"ה) בב"ר פצ"א (פ"צ) צפונות מופיע ונוחות לו לומר חזקיה אמר צפונות מופיע בדעת מניח רוח הבריות בהן וכו'. *[אחי"ה ובגיטי' נ"ח. פי' צפנת בת פניאל . . צפנת שהכל צופין ביפיה וכו' וכן פי' רבינו בע' עלץ זה דעירו' הנ"ל מענין צופין. ועוד ענין טמן וכן סוכה נ"ב. הצפוני (יואל ב', כ') זה יצה"ר שצפון בלבו של אדם. ויק"ר פ"ב צפנה (ויק' א', י"א) כנגד מעשיהם של אברהם יצחק ויעקב שהם צפונים לפניו] —

צפן (= צָפוֹן מל"י ורו' Seife, sapo, σάπων) יכול להעבירו ע"י צפון ס"א ספון (נדה ס"ב. ב"ק צ"ג:) וכבר פי' במקומו. *[אחי"ה עיי"ע ספן, והפעל ממנו תוספת' נדה ספ"ח הצפינן ועבר פי' העביר עליו צפון (שם)] —

* צָפוֹן (מל"מ פאה השמאלית מד' רוחות התבל Norden) עירו' ל"ח. ירו' קידו' פ"א ד"ס ע"ד ב"ר רפ"א והתואר צפוני ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד נקבה צפונית זבחים פ"ה מ"ג והלאה ובל' תרג' (שמו' כ"ו, כ'. ל"ה; לישעי' י"ד, י"ג) צִיפּוּנָא, יומ' ל"ב: ירוש' תעני' פ"ב דס"ה: עיי"ע יצף — ומצפון תפתח הרע (ירמי' א', י"ד) וכן דימו הפרסיים ששם מלאכי החבלה עיי' מאמרי על המלאכי' צד 57 וכן בילק' איוב ר' תתקי"ג בשם מדרש רוח פנת המזרח וכו' רוח פנת הצפון בראו ולא גמרו . . ושם הוא מדורן של מזיקי' ורוחות ושדים וכו' ועוד עיי"ע שמאל.

* צִפְעוֹן (פי' מל"מ צפע, צפעוני מין נחש Basilisk) במדב"ר פ"י אסת"ר פ' אל תרא מה צפעון זה וכו' ע"ש.

* צָפַף (ענין דוחק) עיי"ע צף ה' ושם הפלפל צִפְצֵף.

* צִפְצֵף (קול הברת העופות pipen, zirpen) עיי"ע צף ג'. ועוד עיי' ילק' מ"א ר' קע"ה צפור מצפצף יודע מה מצפצף: ועיי"ע צץ. קהל"ר פ' טוב אחרית בת קול מצפצפת וכו'. ושם פ' וישב העפר בת קול מכרזת ומצפצפת וכו'.

צַפְצָפָה (מל"מ מין ערבה וכן בל"ע صفصاف) בפ' לולב הגזול בגמ' ערבה גזולה סוכ' ל"ד.) ת"ר איזו היא ערבה אי זו היא צפצפה וכו' — (א"ב מין עץ כמו ערבה). *[אחי"ה ועוד עיי' סוכ' ל"ג: ול"ד: ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ג תוספת' סוכ' ספ"ב ורש"י גיטי' ס"ח סע"ב פי' חילפא ע"י צפצפה עיי"ע חלף] —

צפר (מל"מ והשם צְפִירָה ענין סיבוב והיקף rundes Geflecht, Umkreis ועוד קרוב לל"י Geflochtenes, Windung σπεῖρα) בכל כלי עץ שנחלק בפ' ט"ז בכלי' (מ"ג) הקופה משיעשה בה שתי צפירות [2] לרוחב שלה והערק משיעשה בה צפירה אחת. פי' „אילו שעושין לקופה גדילין ותופרין אותן ומסבבין אותן ומניין שזה צפירה לשון סביבה וחזרה הוא שנא' (שופטי' ז', ג') ישוב ויצפור ואומר (יחזק' ז', ז') באה הצפירה". — (א"ב פי' בל"ר עגולה אשר אינה מסוגרת אבל חוזרת חלילה כמו נחש עקלתון ועושים קופות מצפירות). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר sphaera והוא הוא ל"י הנ"ל ורבינו העתיק פירושו מספי' רה"ג בסד"ט צד 12 ושם הסיום בזה"ל ואומר באה הצפירה כלומ' הגיע הגלגל אליך פירוה קדבלג אל דור אליך ומתרגמינן איצא אלו הראאל מעני ודהב האל איתגלאית מלכותא ועטא לממלכה אל דאירה להתהלך אל אמאס עכ"ל המגומגם בדפוס וכצ"ל (פירוה) [פירוש] قد بلغ الدور اليك

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י המשך הע' ובדפ"ע מתחיל הערך. [2]) וכ"ה בתוספתי כלי' ב"מ ספ"ה ובכ"י אירפ' צבירה . . צבירות.

ומתרגמינן اذا الله راى المعنى والذهبه אלאיתגלאית מלכותא وعطا المملكة الدايرة להתהלך الامام והעתקתו .באה הצפירה פירוש כשהגיע הגלגל אליך ומתרגמינן הנה ראה אלהים כונת ותהליכות גילוי המלכות ונתן ממלכת חוזרת להתהלך אלאמאם. וא״כ הבין התרג׳ צפירה כמו צפירת תפארה (ישעיה כ״ח, ה׳) עיי׳ רד״ק יחזק׳ שם. אבל הנכון כי הוא ענין סיבוב והיקף וכן בירו׳ עירו׳ ספ״א די״ט ע״ד דרש ויצפר (שופטים הנ״ל) ולמה הן חוזרין בצפירה מפני השונאין. — ועוד עיי״ע צפירה — והפעל ירוש׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג ההן דעבד קופין כד צפר חייב משום מיסך. והתואר במקום השם צְפָר עיי׳ ירוש׳ יומא ספ״א דל״ט: ועיי״ע קבוטר והקבוץ צְפַרַיָּא קהל״ר פ׳ טובה חכמה: האומנות (מ״ב י״ה, ט״ז).. צפריא] —

צפר (= צָפִיר, צְפִירָא בל״ס כמו שעיר בל״מ וכ״ה בלא״ר (דניאל ח׳, כ״א ועוד Bock, Ziegen-bock) בגמ׳ שני שעירי יוה״כ (יומי ס״ו:) משוך צפירה זו זעיר חובין דדרי סגיאין. פי׳ „מהר וצא שעיר זה קטן וחטאת הדור מרובין״ [1]), ס״א [2]) מה שהי לצפירא למה אתם שוהים השעיר [3]). בר״ג דפ׳ ואלו עוברין בפסחים (מ״ב:) וברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט:) צפירתא דלא איפתח. פי׳ שעירה שלא נפתה רחמה כלו׳ שלא ילדה וי״א עופות שמנים שלא ילדו — (א״ב תרג׳ שעיר (בראשי׳ ל״ז, ל״א; ויק׳ ט״ז, ט׳ והלאה) צפיר ובעזרא (ו׳, י״ז) וצפירי עזין). *[אחי״ה וכן הקבוץ צפירין תרג׳ ויק׳ ט״ז, ח׳ ולנקבה צפירתא תרג׳ שעירה (ויק׳ ד׳, כ״ח; ט״ו, ו׳). וכ״ה בגיטי׳ הנ״ל כפי׳ הערוך ופי׳ י״א קשה להלמו דאי׳ שם ט ח ל א (דציפרתא) [צ״ל דצפירתא] ופי׳ הראשון לקח רבינו מפי׳ ר״ח בע״ז כ״ה רע״ב (בש״ס ווילנא) ד״ה צפירתא עש״ה ועוד עיי׳ תש׳ הגאוני׳ (הוצא׳ הרכבי צד 23) ס׳ מ״ז] —

צִפּוֹר (נ״ל מל״ע عصفور קרום של מוח Gehirn-häutchen ועיי׳ בפנים) כפ׳ החובל בגמ׳ התוקע (ב״ק צ׳:) אם על צפור נפשו הכהו פי׳ תחת גרונו למעלה מחזה שלו הכהו לידע אם מת מחמת אותה מכה. *[אחי״ה בשט״מ הובא בשם הגאון הכהו על צפור נפשו וכנגד לבו וכדאמרינן פרח לבא וכו׳ וא״כ הבינו מן צִפּוֹר. וכן פי׳ החכם גייגער מ״ע שלו ח״ה, 169 והביא ראיה מספרים חיצונים וה׳ דערענבורג (שם ח״ו 294) השיג עליו וחוא הביא ל״ע عصفور שהוא כמו צפור בל״מ ותמהני עליו שלא העיר כי זו המלה מורה בל״ע ג״כ קרום המוח והוא חייתא דמתנח ביה מוחא (חולי׳ מ״ה.) וכנ״ה בתוספת׳ סנה׳ רפי״ב ועל ציפר נפשו הכהו ובתוספת׳ סוף מכות כדי שלא תגיע לציפר נפשו וימות ועיקר הגי׳ ציפור כגי׳ הערוך ורש״י פי׳ תנוך כנגד הלב ואולי כיון לל״ע صفر לב והזה] —

צפור (= צִפּוֹרֶת כְּרָמִים מין הגב טהור נ״ל מל״ע صفر schwirren והוא gryllus stridulus Schwirrheuschrecke) כפ׳ אמר ר״ע (שבת צ׳ רע״ב) צפורת כרמים בין חיה בין מתה כל שהיא פי׳ „ממיני חגב היא שמשחק בה קטן כדכתיב (איוב מ׳, כ״ט) התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך״ [4]). במי שטבל פ״ה במכשירין (מ״ב) העושה צפור במים הנתזין ואת שבה אינן בכי יותן. תוספת׳ (שם ספ״ב) ואת שבו הרי הן בכי יותן. בגמ׳ דפ׳ יש בקדשי בסוף תמורה (ל״ד.) שק ניבטיל ברובה כלומר „ניבטיל האי שיער בשק ברובה א״ר פפא בציפרתא כגון שארג מאותו שיער נזיר בשק דמות עוף דמלאכה חשובה היא הלכך לא בטיל וידלק״. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגייל׳ דף רנ״א.) — רבינו כולל צפורת כרמים עם צפור, בל״א ציפרתא אבל הראשון הוא חגב וכנ״ה בספרא שמיני פרש׳ ג׳ פרק ה׳ וחולי׳ ס״ה. ובל״א ציפרתא דדיקלא שבת צ׳: כפי ג״י רבינו בע׳ פלייה ע״ש ובענין עוף: צפור מל״מ עיי׳ ע״ז מ׳: מ״א. ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג. צפור דרור שבת ק״ו: עיי״ע דרור והקבוץ צִפֳּרִים, ציפורין ע״ז כ״ט. ירו׳ נזיר פ״א דנ״א: ובל״ס צִפְּרָא מעיל׳ כ׳: זבחי׳ ס״ד: והקבוץ ציפרין דניאל ד׳, ט׳. י״א והלאה ב״ב ע״ד: ציפרי מליחי. קהל״ר פ׳ טוב מלא: מתלא אמר דאגר גינא אכיל ציפרין דאגר גינייא אכלין ליה ציפרין. ועוד בענין משל ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ג אין ציפורך מדינית — ערכי׳ י׳. עיי״ע בית ציפרא וע׳ בן ציון. ועוף קטן ביותר Kolibri נקרא צִפַּרְתָּא שבת פ׳: סוכה ה׳ רע״ב יומ׳ ע״ה:] —

צְפַר (מל״ס צְפַר, צַפְרָא פי׳ בוקר die Frühe, der Tagesanbruch) תרג׳ בקר (בראשי׳ א׳, ה׳; מ״ד, ג׳; שמות ל״ו, ג׳ וזולתו) ותוכחתי

---

[1]) כ״ה בפי׳ ר״ח ליומי ושם כגי׳ רבינו וכגי׳ זו מוכח מכ״י ש״ס ב׳ רק שם בט״ס מאשי צפירא זעיר הוביה דדרא סגיאין וכתב בעל ד״ס (יומי צד צ״ד) לית ליה פתרא ע״כ ונעלם מעיניו שצ״ל משוך צפירא זו זעיר וכו׳ כגי׳ רבינו ור״ח. [2]) וכ״ה לפנינו. [3]) וכן פירש״י. [4]) הועתק מפי׳ ר״ח בשבת דפו״ו.

לבקרים (תהלי' ע"ג, י"ד) ומכסנותי לצפריר. ונקראו שדים של בקר צפרירי. תרג' יומם השמש לא יככה (תהלי' קכ"א ו') יימם כד שליט שמשא לא ימחינך צפרירי. *[אחי"ה צפרירי הוא הקבוץ מן צפר ובענין שדים של בקר צפרירי עיי' תרג' שה"ש ד', ו'; תר"י א' במד' ו', כ"ד ועוד עיי' מאמרי על המלאכים ועל השדים צד 61. ועוד בענין צַפְרָא עיי' פסחי' י"ב: קי"א: ב"מ ק"ז: חולין ק"ז. כתובו' צ"ד: — ברכו' ו'. עיי"ע כרע א'] —

צְפַר (מל"ע صفر ענין קריאה וצפצוף pfeifen, rufen, schwirren) ירו' דסנהד' פ' נגמר הדין (פ"ו דכ"ג ע"ג) ובחגיג' פ' אין דורשין (פ"ב דע"ז סע"ד) כד נא צפר לבשו מניכון וכד נא צפר תניינות עולו פי' ענין קריאה. *[אחי"ה ושם ושם הרבה פעמים צפר בזה הענין ע"ש והשם ירו' חגיג' שם דע"ח רע"א צְפַר תרין צִפְרִין וכו' ומזה נקרא צפורת כרמים עיי"ע צפור] —

* צְפַר והשם צְפָר ענין כריכה וסיבוב עיי"ע צפר א'.

צִפּוֹרִי [1] (נ"ל מל"ע صفر חבל Strick) כצפורי בפי הושט (מ"ק כ"ט.) פי' מביאין סיב של דקל נרגילה (עירו' נ"ח.) ותופרין את הספינה בו וכשמכניסין אותו בנקב של ספינה שדומה לושט נכנס וקולו הלך וקשר מאוד וכפיטורי (ברכו' ח'.) תבנית כציפורי ומאי שנא הללו משאר דברים שהללו קשין ביציאתן. פיטורי פי' במקומו. *[אחי"ה ועיי' ג"כ פי' המיוחס לרש"י במ"ק ועוד עיי"ע פיטורי] —

* צְפִירָא (פי' כמו ספירא Abgeschorenes) תוספ' כלי' ב"ב ספ"ב ושם ספ"ד של שעם ושל צפירא [2] ובסוכ' כ'. אי' בסמ"ך עיי"ע ספר א'.

* צְפִירָא (מל"י σπεῖρα ל"י המאוחרת τζαφαρία Cohorte) מכילת' בשלח עיי' עמ"ש לפערלעס 130.

צְפַרְדֵּעַ (מל"מ מין שרץ Frosch) בפ' אמרו לו שנים בגמ' ר"א אומר (כריתות י"ג:) יצא שרץ טמא וצפרדע טהור ששתויי יין מורין בו דז"ל קרי בי רב הוא דשרץ טמא ולא צפרדע. *[אחי"ה וכנ"ה בטהרות פ"ה מ"א ומ"ד השרץ והצפרדע פי' שרץ מטמא במגע וצפרדע טהור, כריתות י"ט: צפרדע טהור, סנהד' ס"ז: צפרדע אחת היתה וכו' והקבוץ צְפַרְדְּעִים פסיקת' דר"כ צד ס"ו: ובל"ס אורדעא עיי"ע וע' עורדען] —

* צִפּוֹרִי, צִיפּוֹרִי, צִיפּוֹרִין (שם מקום Σέπφωρις קרובה לעכו עיי' ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ג עיירות שבתחום ציפורין הסמוכות לעכו וכו' והיתה רחוקה מטבריא י"ח מיל ירו' תענית פ"ד דס"ט. ויושבת בראש ההר מגילה ו'. ולמה נקרא שמה ציפורי שיושבת בראש ההר כצפור. פסיקת' רבתי פ"ח ציפורי שנתונה בגבעות . . טבריה שעמוקה כמכתשת. והיתה בארץ קרה ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג ועיי"ע צן א'. ורבי הוה יתיב ליה בציפורין שבע עשרה שנין ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: ירוש' כתובו' פי"ב דל"ה. ב"ר פצ"ו והיא היתה עיר מלאה חכמים עיי' מ"ש מהרז"ף במבוא הירו' ג': והלאה ועיי' עוד מה שיסופר בענין ציפורין (בירוש' ציפורי ובמשני' שבמשניו' ערכי' פ"ט מ"ו ציפורים, קידו' פ"ד מ"ה צפורי) שבת קכ"א. ב"ב ע"ה: כתובו' ס"ז: [3] והרבה פעמים בתוספת' עיי' רשימת המקומות בתוספת' הו"ל הח' צוק"מ XLIV. והתואר צִיפּוֹרָאָה, צִיפּוֹרָיָא ציפוראיי עיי' ירו' תרומ' ספי"א דמ"ח: שהש"ר פ' ששים המה: ר' חייא ציפוריא (ציפוראה) ועיי' ירו' שבת פ"ב ד"ד: וירו' תעני' פ"ד דס"ח. קהל"ר פ' כי העושק. והקבוץ צִיפּוֹרָאֵי, צִיפּוֹרָאֵיי ירוש' כלאי' פ"ט דל"ב: ירוש' שבת ספ"ד ד"ז. ירוש' תענית פ"ג דס"ו ע"ג ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז. ירוש' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ג עיי"ע דרום. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד ועוד במשקל עברי צִיפּוֹרָנִין ירו' ביכורי' פ"א דס"ג ע"ד ולנקבה יחידה צִיפּוֹרִית תוספ' מעשר שני ספ"ד.

צִפּוֹרֶן (מל"מ צִפֹּרֶן בל"ע ظفر בלא"ר טפרא Fingernagel ועוד מין בושם בל"ע اظفار, ظفار Teufelsklaue עיי' בפנים) בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.) [4] הצרי והצפורן

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ציפורי. [3]) בכ"י אירפ' בט"ס צפור תוספת' מכשירי' פ"ג עיי"ע ציפורי. [3]) ושם אי' מעשה וכו' לעני בן טובים אחד מציפורי ובתוספת' פיאה פ"ד ליטרא אחת בשר בציפורי בכל יום בכל אלה המקומות צ"ל ככירו' סוף פיאה (פ"ח דכ"א:) בשר צפרים ובספרי ראה פ' קי"ו בשר של צפור וז"ל ר"ד פרדו בפי' על ספרי וכל זה טרחו רבנן לפי שהבינו תיבת מצפורי שהעני היה מצפורי אבל מספרין נראה דה"פ שלקחו לו ליטרא בשר מ"של צפורים והצפורים היו יקרים ע"כ ובתוספת' מכשירין פ"ג גרים . . של צפורי (כ"י אירפ') צ"ל של ציפורי ועוד עיי"ע צפורין. [4]) וכ"ה בירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד.

צפורן זו שחלת כדמתרגמינן (שמות ל׳, ל״ד) נטף ושחלת: נטופה וטופרא[1]) ובושם הוא שעשוי כצפורן של אדם — (א״נ אין בושם זה כצפורן של אדם אלא כצפורן של חיה והוא גדל בים) — באלו חוצצין פ״ט במקואות (מ״ד) צואה מתחת הציפורן וציפורן המדולדלת פי׳ צפורן שנזדעזע ממקומו ונשאר תלוי אינו דבוק עם הבשר ויכנסו לתוכו מים. בב״ר פ׳ מ״ו[2]) (פמ״ה) בא וראה כמה בין ראשונים לאחרונים מה מנוח אמר (שופטי׳ י״ג, כ״ב) מות נמות כי אלהים ראינו והגר שפחה ראתה המלאכים ולא נתיראה מהן א״ר אחא צפרנן של אבות ולא כריסן של בנים. *[אחי״ה וכ״ה ביומ׳ ט׳: טובה צפורנן של ראשונים מכריסו של אחרונים. ב״ר פ״כ חלקים היו כצפורן וכו׳ ושם פמ״ו ציפורן של אצבע קטנה. דב״ר פ״ז ימות משה ומאה כיוצא בו ולא תינזק ציפורנו של אחד מהם. הקבוץ מ״ק י״ז: אסור ליטול צִפּוֹרְנַיִם במועד, ירו׳ הוריו׳ פ״ב דמ״ו ע״ד ציפרני ידיו] —

צִפּוֹרֶן (מל״מ פי׳ עט ברזל לחקק בו Griffel, eiserne Stange) בויק״ר בצו בפ׳ אהבת צדק (פ״י) לבן מלכים שנזו לבו עליו ונטל את הצפורן לחפור על אביו[3]). בילמדנו בריש אלה פקודי (תנחומ׳ שם סי׳ ז׳) מה עשה נטל את הצפורן של ברזל והיה מכניסו תחתיו אמר מתוך שאני מפיל את הבסים האדריונטים נופל. פי׳ בלעז סובלוני[4]) והוא חד כצפורן של אדם וכן אמרנו לענין אצבעות (כתובו׳ ה׳:) מפני מה אצבעותיו של אדם משופין כיתדות. בתוספת׳ שבת בפ׳ בראשונה (רפט״ו) ר׳ יוסי אומר אף צפורן גדולה. *[אחי״ה וכ״ה בירו׳ שקלי׳ רפ״ח דנ״א. אבא שאול היה קורא אותו ציפורן שהוא דומה לציפורן] —

☞ צפורין (לפי׳ ר״ב מין קטנית? אבל עיי׳ בפנים) תוספת׳ בסוף מכשירין (פ״ג) בראשונה היה גרים של פול ושל טופח ושל צפורין טמא מפני ששורין אותו במים פי׳ מין קטנית הנקרא ספיר בריש משנת כלאים (פ״א מ״א). *[אחי״ה בר״ש מכשירין פ״ו מ״ב גרס לנכון של צפורי ופי׳ של עיר ציפורי עיי״ע בהערה 3. וכ״ה גרוסי צפורין ירו׳ פסחי׳ פ״ד ד״ל ע״ד ובירו׳ מ״ק ספ״ב דפ״א: גרוסי ציפורין] —

* צפריות (?) בילק׳ חבקוק ר׳ תקס״ה ג׳ צופריות וט״ס הוא וצ״ל דופריות עיי״ע דיופרא ובתנחומא הישן סוף תצוה בהערת רש״ב 102.

* צְפַת (עיר בארץ ישראל) ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. אילין דחמיין צפת מהו דיסבון ולפי כו״פ הוא Ciphia ואולי הוא Σὲφ של בן מתתיהו על המלח׳ ב׳, כ׳, ו׳ עיי׳ נייבויער גיאגראפיא 227[5]).

* צִיפְּתָא (Sopha. Matte)) עיי״ע צף ו׳.

צִיץ (= צוּץ בהפעיל מל״מ ענינו השקפה sorgfältig schauen) בגמ׳ דפ׳ אין דורשין (חגיג׳ י״ד:) בן עזאי הציץ ומת. פי׳ „הוסיף להזכיר שמות כדי להביט באספקלריא מאירה ומת״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא). ושם בחגיג׳ בן זומא הציץ ונפגע וכ״ה בתוספ׳ חגיגה פ״ב אבל בירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז: הסדר בן עזאי הציץ ונפגע בן זומא הציץ ומת עיי״ע פגע ובתוספ׳ ובירו׳ אי׳ עוד אחר הציץ וקיצץ את הנטיעות (בנטיעות) עיי״ע קץ ו׳. יומ׳ ס״ז. היו מציצין ורואין] —

צִיץ (= צוּץ מל״מ ענינו צמיחת פרח ועוד הברקה glänzen, blühen) בר״ג דפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ״ד.) בני אדם דומין לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין, פי׳ נוצצין צומחין כמו ויצץ ציץ (במדבר י״ז, כ״ג) כלומר שמתעשרין נובלין צומקין כלומר מתענין. בר״ג דפ׳ הבית (שבת קמ״ה:) יציץ ופרח ישראל (ישעיה כ״ז, ו׳) תני רב יוסף אלו תלמידי חכמים שבבבל שעושין ציצין ופרחין לתורה פי׳ שמגדילין מדרשות. *[אחי״ה נוצצין דעירו׳ הוא משרש נצץ עיי״ע ולפי משפט דקדוקו של רבינו (עיי׳ ריש מבוא) הוא צץ. וזה השרש העברי אי׳ בדרז״ל רק בהפעיל ב״ר רפכ״ח מציץ את האדם עיי״ע לוז (ח״ה, כ״ד) וש״נ ויק״ר רפי״ח ע״ש. קהל״ר פ׳ גם מגבוה האדם מציץ. הָפעל קידושי׳ ס״ו. ותוצץ הרעה וכו׳ עיי׳ פירש״י. והשם צִיץ פי׳ פרח ב״ר פנ״ג נבל ציצו ולנקבה (כל״מ) ירו׳ סוכ׳ רפ״ג דנ״ג ע״ג יבשה ציצתו — ובענין ציץ היינו פח הזהב על שם ההברקה עיי׳ שבת ס״ג: ציץ כמין טס של זהב וכו׳ עיי״ע טס א׳. זבחי׳ פ״ח: ציץ מכפר על עזות פנים. ב״ר פע״א בזה ציץ ובזה ציץ ובתרג׳ (ירו׳ אי לבראשי׳ ל״א, י״ט ותרג׳ שמות כ״ח, ל״ו; ל״ט, ל׳) ציצא] —

1) הועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגיילי דף ק״ע:). 2) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע מ״ז. 3) בנו״נ שנתגאה לבו עליו ולקח את הסייף לחתך את אביו ובשמ״ר רפל״ז שזחה דעתו עליו ונטל את הצפורן לחתור בית אביו. 4) אולי נשתבש מן bulino בלאי״ט כלי חפירה Grabstichel. 5) והגאון ר׳ עמרם זצוק״ל דודו של אבא מורי נ״ע היה חי שם וישב בישבת תחכמוני ושם נתבקש בישיבה העליונה.

צץ (= צִיץ Faser, צִיצָה, צִיצִית Quaste, Trod-del, צִיצִית Haarlocke) בפ' ר"א אומר אם לא הביא (שבת קל"ז.) אלו הן ציצין המעכבין את המילה. תשובת רב האי גאון ואביו רב שרירא יש"י ע"ם [1]) בשר החופה את רוב העטרה דאמריתו אמאי אפקוה בלשון ציצין כך הוא כל הבשר החופה העטרה אינו נקרא ציצין אלא אם נטל מקצתו ושייר מקצתו הנה מעט והנה מעט נקראו אותן מעט הנותרים ציצין מפני שדומין לסנפירין ותרג' סנפיר (ויקרא י"א, ט'. י'; דברים י"ד, ט', י') ציצין. בס"ג דפ' המצניע (שבת צ"ד:) ציצין שפירשו רובן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור. בר"ג דפ' משילין (ביצה ל"ו:) נקטוה בצוציתיה [2]) ואפקוה פי' בשערו כמו (יחזק' ח', ג') בציצת ראשי [3]). בפ' כל הצלמין בגמ' המוציא כלים (ע"ז מ"ג.) כל שיש לו ציצין בין פרקיו פי' שערות כמו בציצת ראשי. בכל כלי עץ שנחלק פי"ו בכלי' (מ"ד) סקירטיא משיחסום ויקנב ויעשה ציציתיה. נתן דצוציתא (שבת כ"ו:) פי' בע' נתן. בפ' הניזקין בהגדה (גיטי' נ"ו.) ובריש ברייתא דר' אליעזר (פ"ב) למה נקרא שמו בן ציצת הכסת שהיתה ציצתו נגררת ע"ג כרים וכסתות בקרקע במקום שהולך וציצתו נגררת עליהן. ירו' בפ' הרואה (פ"ט די"ד.) העושה ציצית לעצמו אומר בא"י אמ"ה אקב"ו לעשות ציצית לאחר לעשות ציצית לשמו נתעטף מברך להתעטף בציצית וכן לולב ומזוזה וכל מצות. הני כובשני צוצייני (חולי' ס"ב:) עיי' בע' כבשן [4]). פי' למה קורין אותן צוצייני שיש להן ציצית בראשיהן כמו שכתוב ויקחני בציצת ראשי. בר"ג דפ' התכלת (מנחות מ"ב.) ת"ר אין ציצית אלא ענף וכ"ה אומר ויקחני בציצת ראשי אמר אביי וצריך לפרודה בציצתא דארמאי פי' „וצריך לפרד הפתילין היוצאין מן הגדיל כקצוות שיער של בלורית שדבוקה מלמעלה ופרודה מלמטה" [5]). בר"ג [6]) דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) האי גלא דמטבע לספינתא נפקא ליה כי צוציתא דנורא חיוורתי ברישיה. בס"ג דפ' סדר תעניו' האלו (תעני' כ"ה.) חזייה דבכה ואחיך [7]) ונפק צוציתא דנורא מאפותיה פי' אלו שנים כעין ציצית וי"ל בענין ניצוצין דנור. *[אחי"ה וכי"ל אי' בפי' ר"ח בתעני' ועיי' פירשב"ם לב"ב הנ"ל. ובפי' רגמ"ה שם פי' גם זה מציצת ראש וכל"ס צוציתא (herabwallendes Haar) וכפי' במנחו' וביצ' הנ"ל והוא כל"מ ציצית עיי' זבחים כ"ו. ציציתו בחוץ. ספרא אחרי ס' פרק י"ג שלא תגדל ציצית וכו'. ועוד פי' ציצית ל"מ פאות התלויים בכנף הבגד ועיי' מנחו' מ"א. מ"ד. והלאה, והקבוץ צִיצִיּוֹת מנחות כ"ח. מ"ג. מ"ד. ספרי שלח פ' קט"ו ובל"ס צוּצִיתָא ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ג ציציתא דגולתיה, מדרש תהלי' מזמור ז' מה בין קטע ציציתא וכו', ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב. תכלת לציצתו, ושם בבבלי י"ט. לציציתו. ובכלי' הנ"ל לציצתו ובערוך ציציתיה. והקבוץ תוספת' ע"ז רפ"ג היא חגרה לו בציצין וכו' והושאל לדלדולי בשר סביב למילה שבת קל"ז. עיי' לעיל, תוספת' שבת פ"ט (ג') ציצין שפרשו רובן וכו' ועיי' ירו' שבת פי"ט די"ז. ירוש' נדרים ספ"ג דל"ח: ועוד הושאל לשער (כמו ציצית ראש) סביב לצואר עיי' ע"ז מ"ג. הובא לעיל וירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד כל שציצין יוצאין מצוארו. וגם סנפיר וכנף פי' ציצית וכן הוא בתרג' עיי' תר"י לדברי' י"ד, י"ט; לבמד' כ"ה, כ"ד; לתהלי' קל"ט, ט'. והפעל מן ציצית שבת קל"א, אם צִיֵּץ טליתו, שם כ"ה: סדינין המצוייצין, מנחות מ"ב: טלית מצויצת וכ"ה בפסיקת' רבתי פט"ו] [8]) —

☞ צץ (= צִיצָא אולי מל"פ سوز בוער והוא מין אבן טובה שמבהקת כאש) תרג' בפסוק בימים ההם כשבת (תרג' אסתר שני א', ב') באבניא ציצא ושיישא.

☞ צץ (= צִיצָא אולי כמו סיס Schwalbe) תרג' ואת התחמס (ויקרא י"א, ט"ז; דברי' י"ד, ט"ו) וציצא.

* צִיֵּץ (מל"ס צוץ, צוּצִי פי' מצפצף lallen, pipen, zwitschern) פיעל ופַעל ריש קהל"ר צפור מצוֹיֵּץ ויודע על מה מצוייץ, ויק"ר פ"ו המצפצפים (ישעיה ח', י"ט) המצייצין (ובקצת דפו' בט"ס המציינין) ב"ר פס"ה תינוקות מציצין בקולם [9]) עיי"ע צייץ ומ"ש וש"נ. ואולי מזה ציצא של ערך הקודם.

* צִיצָה, ציצת, ציצית, ציציתא עיי"ע צץ ג'.

* צוּצְיָינָא עיי"ע צץ ג' וע' הבא אח"ז.

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב והוא כידוע ר"ת של יבוא שלום ינוחו על משכבותם (ישעי' נ"ז, ב') עיי' צונץ צור געשיכטע 356 ובכ"י ו"ו בי שיע"ב? [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע בציציתיה. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח וכ"ה בכ"י רש"י בשיעור שעל שפתו שהן ארוכין או בזנבו ובדפו' אי' ברש"י רק בזנבו וכן פי' הראב"ן בשערו. [4]) ושם פי' רגמ"ה הכי שמייהו כפי' ריש"י. [5]) עכ"ל של רגמ"ה (כ"י אנגייל דף ג'.). [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בס"ג. [7]) בנו"ג דקא בכי והייך. [8]) תוספתי שבת פ"ו המציצת עיי"ע צוח. [9]) בדפי' המצפצפים עיי"ע צייץ.

צצלא (= צוּצְלָא, צוּצַלְתָּא והוא כמו צלצלא בל"ע صلصلة Turteltaube) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ה.) ובחלק בגמ' אפיקורוס (סנהד' ק'.) השתא כביעתא דצוצלא לא משכחינן, ובפסיקת' דעניה סוערה (פסיקת' דר"כ צד קל"ז.) אפי' כביעתא דשפנינא ליתי [1]. בפ' המוציא יין בגמ' קנה (שבת פ' :) כביעתא דצוצלתא מ"ט משום דזוטרא אימא דצפירתא. פי' ביצה של עוף והוא דייציפי וממין תורין הוא. *[אחי"ה בע' דייציפי (ח"ג, נ"ב) הוכחתי כי הוא ל"ע הנ"ל ושם סימנתי שינויי הנוסחאות ורבינו הלך בשיטת ר"ה וז"ל בשבת הנ"ל (בש"ס ווילנא צד פ"א.) צוצלא עוף ממין התורים ובל' חכמים דיציפי וקורין אותו אלפכתי' עכ"ל וצ"ל אלפכתה = الفاختة Ringeltaube. וכנ"ה בקבוץ בירוש' פסחים רפ"י דל"ז : נשים כראוי להם כסנים וצוֹצָלִין ולא כפי' המפרש בגדי צבעונין — וככתיבת מלה ערבי' עולה יפה הגי' צילצולתא בשבת פ' : בדפ' הישני' ובסנהד' ק'. בכ"י ש"ס צולצלא וכ"ה בכ"י ש"ס ב"ב ע"ה. ובכ"י ש"ס ה' צילצולא ועי' ד"ס שם ועיי"ע תסיל] —

* צוּצְרָה (הוא כמו כְּצוּצְרָה = כצוצטרה Kastell) ירו' עירו' פ"ח דכ"ה. ג' טפחים לצוצרה, ירו' שבת פ"ג ד"ו. בט"ס בצוצרה. והקבוץ צוצריות עיי"ע גסטרא וע' כצוצרה ומ"ש.

* צוצרייה, צורצייר (שם מקום בבבל) ירוש' יבמות ספ"א ד"ג : שניות עווניא גווכייא וצוצרייה ובירו' קידושי' פ"ד דס"ה רע"ד צררייא ובבבלי קידוש' ע"ב. ציצורא ובב"ר פל"ז צורצייר ואולי הוא Ciaceri נייבויער 327 ועיי"ע גאובאי (ח"כ, רי"ח).

צק (= יָצַק מל"מ ענין שפוך ausgiessen) בפ' אחרון בזבחים (קי"ב :) היוצק והבולל (עיי"ע יצק ח"ד, קנ"ב וש"נ), בר"ג דחלק (סנה' צ"ב:) יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע פי' משום דהוה מלך לא בעא למיטר ליה בל' גנאי אלא בל' כבוד. בסוף ידים (מ"ז) אמרו צדוקין קובלין אנו עליכם פרושין שאתם מטהרין את הנצוק. כל הנצוק טהור חוץ מדבש הזיפים (נזיר נ' סע"א סוטה מ"ח : וש"נ) עיי' בע' זף (ח"ג, ש"י) ובע' סלר. בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (ע"ז נ"ו :) ש"מ נצוק חבור. פי' יש שני כלים אחד למעלה שמַצִיק לכלי שלמטה ושלמעלה טהור ושלמטה יש בו יין נסך ואותו יין שבין כלי לכלי קורין נצוק על שם יציקה ונצוק משעה שמתחיל להציק מכלי אל כלי אינו פוסק עד שירד כולו. הנצוק והקטפרס ומשקה טופח עיי' בע' טפח. *[אחי"ה עיי"ע יצק ושם העיקר] —

צק (מע' הקודם = צִיקֵי קְדֵרָה Zuthat, Einguss wie Wein, Gewürz) בפ' מקום שנהגו בגמ' ז' דברים (פסחי' נ"ו.) משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה. בר"ג דפ' יוה"כ (יומי' ע"ה.) ובשלו בפרור (במד' י"א, י"ח) מלמד שירד להם לישראל ציקי קדירה עם המן. בפ' השוכר את הפועלים בגמ' מעשה בר' יוחנן (ב"מ פ"ו:) הללו לציקי קדירה. בהגדה דפ' השוכר את הספינה (ב"ב ע"ה :) אני ראיתי ציפורי בשלוותה והיו בה ק"פ אלף מוכרי ציקי קדירה. בס"ג דפ' אעפ"י שאמרו (כתובו' ס"ה.) מעשה בכלתו של נקדימון שפסקו לה חכמים סאתים יין לציקי קדירה. בס"ג דפ' בהמה המַקשה (חולי' ע"ז:) בנבלתה ולא בעצמות ולא בגידין וכו' עד לא נצרכה אלא שעשאן ציקי קדירה פי' דבר היורד לקדירה. *[אחי"ה ורש"י בחולי' פי' שבשלן הרבה עם תבלין ע"כ וכ"ה בפי' רגמ"ה. ובכתובו' פי' סתם להטְעים תבשיל ובענין הלעז עיי' מ"ל לרמ"ל בפסחי' הנ"ל] —

צק (= צוק מל"מ צר לחץ ודחק beengen; צוק Felsenberg, Spitzberg) בפ' שני שעירי (יומי' ס"ו:) עשר סוכות מירושלם ועד צוק. בפ' השוכר את הפועלין (ב"מ צ"ג:) העלה לראשי צוקין ונפלה. בפ' המפקיד בגמ' השוכר פרה (שם ל"ו:) אימא רישא עלתה לראשי צוקין ונפלה הרי זה אונס. פי' בראשי ההרים הגבוהים והאבנים והצורים שלו כסכינין. *[אחי"ה כ"ה בפי' ר"ח בב"מ ל"ו : ע"ש בש"ס ווילנא. והפעל ירושלמי שבת פ"א ד"ג : לא תצוק, הפעיל מֵצִיק סנה' ק"ד : ירו' כלאי' פ"ט דל"ב : עיי"ע מֵצִיק. והתואר צַיְיקָן, צוֹיְקָן פי' מי שרוחו צוק וצר והוא כילי (Engherziger) הקבוץ בפסחי' פ"א : פ"ב. הצייקנין עיי"ע צקן, ירוש' פסחי' פ"ז דל"ה. צויקן — ציוקי ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג צ"ל סידקי עיי"ע סדק] —

צִקְלָג (שם עיר פלשתית) בפ"ק בגיטין (ז'.) וצקלג ומדמנה וסנסנה (יהושע ט"ו, ל"א) רב אהא

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובשדפ"ע לית ובנו"ג לית אנא משכחין.

חתים בה [1]) מי שיש לו צעקת לגימא על חבירו [2]) שוכן בסנה עושה לו דינו.

צקן (= צייק בל"ע صيق תואר מן צוק עיי"ע צק ג' engherzig) בפ' כיצד צולין (פסחי' פ"א:) הצייקנין שורפין אותו לפני הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה. פי' בני אדם צרי עין. *[אחי"ה וכן פירש"י ושם ובנו"ג ציקנין ועיי"ע צק וש"נ] —

צר (= צְרוֹר מל"ס צְרָרָא פי' קשר Knoten ועוד מל"מ פי' אבן Stein) בפ' כ"ו בכליי (מ"ד) ר"מ אומר צרור שעה טהורות צרור עולם טמאות ר' יוסי אומר כל חמתות צרורות טהורות. פי' לפני המלכים עושין חכמי האומות צלמים ונותנין בידיהן כ"ד אבנים ותחתיו ספל גדול של נחשת ובסוף כל שעה משליך הצלם מידו אבן אחת לתוך אותו הספל ונשמע קול הספל בכל העיר ויודעין השעות. פ"א אם היתה החמת שנאמרה בראש ההלכה קשורה בקשר ואינו מתוקן ואינו של קיימא והוא לשעה אינו מקבל טומאה ואם הוא קשר של קיימא ועומד בקשירתו לעולם מקבל טומאה ובזה אמרו צרור עולם טמאות [3]). בהמניח פ"ד במקואות (מ"ג) החוטט בצינור לקבל צרורות פי' חופר בצינור שיהא רחב שאם יפלו שם צרורות ילכו להם ולא יסתמו הצנור. ברישׁ טבול יום (פ"א מ"ד) צרור שבככר וגרגר מלח הגדול. פי' יש מנהג בכמה מקומות שמשימין סימן בככר אבן. ברישׁ חולין (ג'.) בכל שוחטין בצור ובקנה. *[אחי"ה בנו"ג בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה. ונרדף צרור עם צור פי' אבן ומל"מ (ש"ב י"ז, י"ג; עמוס ט', ט') ובל"ע ظر, ظرر Stein. תוספת' שבת ספ"ח (ט') צרור אבן. גיטין ס"ה. צרור וזרקו וכו', ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה רע"ג אפי' קיסם אפי' צרור. ושם סע"ד חד צרור וזרקיה וכו'. והקבוץ צרורות כתובו' ו': נדה ס"ד: ירו' שבת פ"ז ד"י: ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג ירו' יומ' רפ"ד דמ"א: ב"ר פפ"ד ופצ"ג שמ"ר רפי"ג ובל"ס וארמי צְרָרָא ירו' פיאה פ"ח ד"כ ע"ד אהן צררא] —

צר (מל"מ צוּר, צָרַר ענין כריכה umwickeln) בפ' שור שנגח את הפרה בגמ' היתה שפחה (ב"ק מ"ט:) ובסוף הגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ו:) וכי לצור על פי צלוחיתו הוא צריך. בפ' המקבל בגמ' תבואה (ב"מ ק"ח:) הני צירי וחתימי [4]) והני שראי ושדאי [5]) לית בה משום דינא דבר מיצרא. פי' ביד בר מיצר צרור הכסף והתום ואומר הניחוהו אצלי עד שיעמדו במשקלם וימסרום לי ועכשיו יבואו [6]). בסנדל פכ"ו בכליי (מ"ב) צרור המרגלית טמא צרור המעות ר"א מטמא פי' בגד או עור עשוי לצור בו מרגליות או מעות. בפ' מציאות האשה בגמ' המשיא (כתובו' ס"ז:) ר' אבא הוה צייר זוזי בסודריה ושדי ליה לאחוריה. בפ' ר"י בגמ' לוקחין גת (ע"ז נ"ו:) והא קא מנסיך בידיה דציירנא ליה לידיה. בס"ג דב"ב (קע"ד.) ובערכין בפ' שום היתומין (כ"ב סע"א) רב הונא בריה דרב יהושע אמר צררי אתפסיה. פי' שמא צרור של כסף התפישו הלוה למלוה קודם מיתתו שיפרע חובו מהם. בפ' במה בהמה (שבת נ"ב:) העזים יוצאין צרורות ליבש. *[אחי"ה צוּר, צָרַר בל"מ ענין כריכה וכן בל"ס צָר וכבסנהד' מ"ח. למיצר ביה תפלין וצר ביה וכו' וכ"ה ברכו' כ"ג: ובירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ג הוה צייר גולתיה דרב, בינוני פעיל ב"מ כ"ד: דצָיְירִי בסדינא, חולי' ק"ה: דצייר וחתים, אתפעיל סוט' מ"ה: מיתצר. וכן צָרַר ברכו' כ"ג: צורר אדם מעותיו וכו', חולי' ק"ז: צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת וכו', תוספת' שביעי' ספ"א במועד צורר. ב"ר פי"ד ויצר רוח (זכריה י"ב, א') שנפשו של אדם צרורה בקרבו וכו', שהש"ר פ' הגידה: הייך שאני צוררה לך בכנפיך. נפעל נִצְרַר שבת ק"ז: חולי' מ"ו: ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג. וממנו השם צְרוֹר מל"מ קשירה (Bündel) כליי הנ"ל. שמ"ר פ"כ מצא צרור של מרגליות. ובל"ס צררא פי' צרור הכסף בקבוץ צְרָרֵי כתובו' ק"ז: ב"ב הנ"ל, ביצה ט"ו. צררי דפשיטי תרג' בראשי' מ"ב, ל"ה ובכ"י תרג' תהלי' ל"ח, א'; ע', א' צריר לבונתא ובנו"ג צריך עיי' עמת"ר ללעווי וש"נ הפעל עם יתר הדוגמאות] —

צר (= צוּר מל"ע صار נרדף עם יצר bilden, צוּרָה פי' בל"מ תבנית Form, Gestalt) בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ה:) אמר ריש לקיש הצר בכליי

[1]) בנו"ג רב אחא מבי הוזאה אמר בה הכי. [2]) לפנינו עוד: ודומם. [3]) וכפי' האחרון מוכח מפירש"י מנחו' ל"ז: ע"ש וכן נראה מירו' כלאי' פ"ט ד"ל: צרור עולם צריך חיתוך צרור שעה אינו צריך חיתוך ועיי' הר"ש בכליי ופי' אליבא דפי' האחרון וכפי פי' הראשון מענין צרור אבן קשה להלמו. [4]) וכנ"ה בכ"י ש"ס רומי ובכ"י פי' עוד: והתימי ובנו"ג ציירי והני שרי. [5]) לי' לפנינו ובשט"מ. [6]) כ"ה ברא"ש בשם ר"ח וכ"ה בטור ח"מ סי' קע"ה וע"ש בב"י ובדרישה ועיי' ג"כ שט"מ במקומו.

צורה חייב משום מכה בפטיש. פי' „אע"ג דפליג ר' שמעון[1]) בגמ' דפ' הבונה (שם ק"ג:) דתניא הצר בכלי צורה כל שהוא ר' שמעון אומר עד שיצור את כולו כלומר עד שיצור את כל הצורה יחידאה היא ואי ההיא צורה א'ת בה אותיות דמקרו חייב משום כותב ואי לא חייב משום מכה בפטיש"[2]). בפ' חזקת הבתים בגמ' בד"א בחזקה (נ"ד.) אמר רב הצר צורה בנכסי הגר קנה. בפ' כ"ד בכלים (מי"ג) ושל צורות טהור מכלום. פי' בגד שיש ביד רוקמי רקם[3]) ובו מיני צורות כדי לראות בו לעשות כמותו בגד אחר. בריש צו בילמדנו (תנחומ' סי' י"ד) וכשנגלה הקב"ה ליחזקאל ואמר לו (יחזק' מ"ג, י') הגד לבית ישראל את הבית אמר לו רבש"ע וכי עכשיו בונין אותו שאמרת וישמרו את כל חוקותיו ועשו אותם אמר לו עכשיו יהו קורין בצורת הבית ואני מעלה עליהן כאלו בבנינו הן עסוקין וכן בסדר קרבנות[4]) בס"ג דפ' משקין (מ"ק ט'.) א"ל לבריה אותן בני אדם אנשים של צורה הן. בפ' הוציאו לו בגמ' משניטל (יומא נ"ד.) כרובים בצורייתא הוו קיימי[5]) פי' אעפ"י שלא היו הארון והכרובים במקדש שני כרובים מצויירים בכותלים היו שם[6]). אפי' פיגול טעון צורה (פסחי' ל"ד: ע"ג: פ"ב: מנחו' נ':) כבר פי' בע' פגל. המתרגם פסוק כצורתו (קידושי' מ"ט.) פי' בע' תרגום. *[אחי"ה וכנ"ה בתעני' ט"ז. אדם של צורה. נדה כ"ה: צורת פנים, ב"ר פע"ג צורת הולד, במ"ר רפ"ט צורת העובר, ב"ר רפכ"ד ור"פ כ"ז דב"ר רפ"י קהל"ר פ' וסבותי אני ופ' מי כהחכם מדמין צורה ליוצרה. ירוש' שביעי' פ"ח דל"ה. נתקלקל צורתו, ירו' פסחי' ספ"ו דל"ג ע"ד תעובר צורתו עיי"ע עבר. וכן ירו' עירו' פ"א די"ח ע"ג — ירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד הגודל כלי צורה חייב משום בונה[7]) והקבוץ במ"ר פ"ט צוּרוֹת ביתך שחורות או לבנות וכו'. ובל"ס וארמי צוּרְתָא שבת ס"ג. צורתא דשמעתתא, ב"מ מ"ה: צורתא, שם ס"ט: לצור בה צורתא, ב"ב נ"ד. בצורתא. תרג' התבנית (דה"י א' כ"ה, י"ט) ותרג' קרני ברזל (שם ב' י"ח, י') צורתא. ועיד זולתו. והפעל שבת ע"ה: וק"ג: הצר צורה עיי' לעיל, סנהד' צ"א רע"א מן המים צר, ב"ר רפ"ז צר צורה ביבשה . . . צר צורה במים וכו'. והתואר צַיָּר ברכו' י'. דרש צור (ש"א ב', ב') אין צייר כאלהינו, קהל"ר פ' ופניתי דרש יצר (בראשי' ב', ז'. ח') הצור הוא צייר נאה וכו', ב"ר פ"א צייר גדול הוא אלהיכם וכו', במד"ר רפ"ט יו"ד של תשי (דברים ל"ב, י"ח) זעירה תש ידי הצייר . . לצייר שהיה צר איקונין של מלך וכו'. הקבוץ תוספ' כלי' ב"ב ספ"ב דפ' זאלק' של ציירין[8]). תרג' רקם (שמות כ"ו, ל"ו) עובד צייר, והשם צִיּוּר, צִיּוּרא תרג' רוקם (תרג' שם כ"ז, ט"ז ועיי' תרג' שם כ"ח, ל"ט; ל"ח, י"ח; ל"ט, כ"ט כגי' דפ"ס. הקבוץ צִיּוּרִין תרג' ירוש' א' ויקרא כ"ו, א'; לשופטים ה', י'. ל' ציורי צבעונין] —

צר (= צְרָא בל"ס וכן صرى בל"ע פי' קרע ובקע zerreissen, spalten, והשם צִירְיָא בל"ס צִיְרְתָּא (Spalt, Höhlung בפ' מי שהחשיך בגמ' הגיע (שבת קנ"ד:) יתיר חבלים ויפלו שקים מצטרו זיקי[9]). בפרק אין מעמידין בגמ' ההומץ (ע"ז ל'.) חד טילא[10]) חיורא דמצָרי זיקי. בפ' השוכר את הפועל[11]) בגמ' שכרו (ע"ז ס"ח רע"ב) והא רוצה בקיומו הוא דלא נצטרו[12]) זיקי. פי' ענין בקיעה כדכתיב (יהושע ט', ד') ומבוקעים ומצוררים (א"ב תרג' ויקרע מרדכי בגדיו (אסתר ד', א') וצרא מרדכי לבושיה). *[אחי"ה לנכון הוסיף ר"ב ככה מתרג' שני באסתר הנ"ל אבל היה לו להשיג על רבינו שהביא פסוק מיהושע הנ"ל שענין צרר פי' ענין כריכה עיי"ע צר ב'. והנכון שפי' ענין צרא בל"ע וסו' כאמור ענין בקיעה כמו שפי' ר"ה בשבת הנ"ל ובפירש"י בע"ז. וכנ"ה בע"ז ל'. הזייה לההוא חויא דצרי ואתי, בפַעל מצָרי (שם) אתפעל מצטרו (שבת הנ"ל) נתפעל נצטרו עיי' לעיל, יבמות י"ז. אצטרויי אצטרי. והשם צִירְיָא ורבינו הביאו בע' צר ו' ושייך לכאן] —

צר (= צִיר בל"מ שם תואר ליתד הקבוע בפתח תסוב הדלת עליו ובל"ע جارور Thürangel) מאי (הכר) [צ"ל היכר] ציר (עירו' י"א: מנחו' ל"ג.) אמר רב אויא אבקתא עיי' בע' אבקתא[13]). בס"ג דפ' מומין (בכורו' מ"ה.) כשם שצירים לבית כך צירים לאשה שנא' (ש"א ד', י"ט) ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה[14]). בפ"ק במשקין (מ"ק י"א.) הציר והצנור והקורה והמנעול. בפ' י"א בכלים

---

[1]) כ"ה נכון ובפי' ר"ה הועתק בט"ס ר' ישמעאל. [2]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) בשבת ע"ה: [3]) בדפו"ו בט"ס רוקם. [4]) רבינו היה מקצר הענין עיי' בתנחומ'. [5]) בכ"י ש"ס בצורתא ובנו"ג דצורתא. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) וגי' הקה"ע צורי ופי' צורי דקל. [8]) ובכ"י אירפ' ציורות. [9]) בכ"י ק"ט אי' מציירי זיקי. [10]) ובע' טלא אי' טולא וכ"ה בכ"י ש"ס ושם ג"כ גי' חריפא ובנו"ג כמו כן. [11]) כ"ה גי' הכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס הפועלים. [12]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע מצטרו. [13]) ועתה נברר אצלי שפי' רבינו שם הועתק מפי' ר"ח לעירו' כדאי' בש"ס ווילנ' ע"ש. [14]) במקרה צריה.

(מ"ב) והפותה שתחת הַצִיר. בפ' המוצִיא תפילין (עירובין ק"ב:) מחזירין ציר התחתון במקדש אבל לא במדינה והעליון כאן וכאן אסור. פי' ציר נוקבין הדלת וקובעין בו עץ חד כדי להכניסו באדן[1] לחזור לכאן ולכאן ואם יצא מן הדלת מחזירין אותו בשבת ועיקרו שתי ידות (שמות כ"ו, י ז. י"ט) תרג' תרין צירין[2] ופי' הצנור הוא החור שבאדן. (א"ב לשון פסוק (משלי כ"ו, י"ד) הדלת תסב על צירה). *[אחי"ה ובל"ס צַיֲרְתָא ובל"א צירא ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד צירא דתרעא דגיהנם וכו' ותרג' ציר (משלי הנ"ל) צירתא והקבוץ צִירִין תרג' צלעים (מ"א ו', ל"ד) והושאל לצלעי הרחם תרג' ירו' א' בראשי' כ', י"ח (ציריה) [צירי] בית ולדא ועיי' בכורו' הנ"ל. ובמשקל עברי צירים בכורות שם ויק"ר פי"ד. ירו' נזיר פ"ח דנ"ז. שומרי צירים היו ביו ושלם — ובל"ע صير פי' חריץ הדלת] —

צר (= צִירְיָא (עיי"ע צר ד') מל"ס פ' בקע וקרע (Spalt, Höhlung בס"ג דפ' כל שעה (פסחים מ'.) לא מיבעיא חטין דכיון דאית בהו ציריא עלת בהו מיא. פי' חריץ של חטה והשעורים שיעי ואין בהם סדק[3]. בפ' על אלו מומין בגמ' מומין אלו מנה אילא (בכורו' מ'.) ובפ' המפלת בגמ' המפלת מין בהמה (נדה כ"ג.) אמר רב יוסף לא קשיא הא באוכמא הא בציריא. „פי' אוכמא של עין דומה לשל אדם ציריא חריץ שהעין עומד בו אינו דומה לשל אדם"[4]. בפ' ר"ח ז"ל כתיב בציהרא ופי' אוכמא שחור של עין ציהרא אדום הסובב את השחור. *[אחי"ה לפי גי' ר"ח נ"ל ברור שהוא מלש' צענד çukhra בל"פ הישנה سوهر = سرخ פי' אדום ומבהיק. אבל כפי גי' הספרים ציריא הוא מל"ס ופי' חריץ וכנ"ה בפסחים הנ"ל דילמא אזלא הדא ויתבא בציריה דחברתה, ע"ז ס"ה: אגב צירייהו כמבוקעות דמיין] —

צר (= צרא אולי מל"ע صرة מרגיל לתכשיט ולקמיע kleine Muschel, Perle, Schmuck-gegenstand) במגילת איכה, איכה יועם זהב צרא דהבא. *[אחי"ה לי' בדפ"ע חוץ מדפו"ו וכ"ה בכ"י ק"ט ו"ו ול"ד. ובאיכ"ר פ' איכה יועם לי' ונ"ל כי במקום שהיה דומה לארנטס של זהב כדאי' באיכ"ר גרס רבינו צרא דהבא כי ארנטס עיי"ע פי' ג"כ תכשיט או אבן טובה. או י"ל כי במקום איך שינה דהבא כדאי' בספרים אי' בגי' רבינו צרא דהבא מל"ע صار בטל והמיר תמונתו] —

צר (= צִיר מל"ע صير (Saft, Fischlacke בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"א:) ומותר בציר ובמוריים. בפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט:) וציר שיש בה דגה. בר"ג דפ' בכל מערבין (עירובין כ"ז.) היו לוקחין ציר בכסף מעשר אמרו לו שמא לא שמעת אלא כשקרבי דגן מעורבין בהן אפי' תימא ר' יהודה בן גדוש[5] לא קאמר אלא בציר בשומנא דפירי. פי' כשכובשין הדגים ומאצצין ודוחקין ומצירין אותן לחלוח היוצא מהן נקרא ציר. *[אחי"ה וא"כ גזרו רבינו מפעל צוּר ענין דוחק, אבל בל"ע פי' ציר דגים קטנים כבושים במלח ומוהל היוצא ממנו ועיי' ע"ז ל"ה: מ'. תרומו' פ"י מ"ח הולין צ"ט: קי"ב: ק"כ. ספרא שמיני פרק ד' פרש' ג' עיי"ע רטב א' ובלא צירא ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה: וגם בענין מוהל דפירות עיי' פסחי' כ"ד:] —

צר (= צוֹר עיר הידועה בפעניציא Tyrus, תואר צוֹרִי (tyrisch בפ' יש בכור לנחלה (בכורות מ"ט:) חמש סלעין של בן במנה צורי ל' של עבד חמשים של אונס ומפתה מאה של מוציא שם רע כולן בשקל הקדש במנה צורי. גמ' (שם נ':) מאי צורי אמר רב מנה של צור אמר רב יהודה א"ר אסי כל כסף האמור בתורה סתם כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה כללא הוא והרי הקדש והרי מעשר וכו'. פי' כסף צורי הוא סלע צורי הוא ד' דינר כסף מדינה פלגו דזוזא חצי דינר ועוד מפורש בע' סלע. בב"ר פר' ס"ב (ס"א) בילמדנו ויהי השך אפלה (תנחומא בא סי' ד') ובפסקא דויהי בחצי הלילה אמר ר' אליעזר כל צור במקרא שלם בצור המדינה הכתוב מדבר חסר ברומי הכתוב מדבר. *[אחי"ה בפסיקת' דר"כ צד ס"ז: לי' בטעות כי נשמט מתחת ידי המעתיק מאמר שלם עיי' ט"ש רב ש"ב בהערה צ"ו. וכ"ה בפסיקת' רבתי ספי"ז ושמ"ר ספ"ט ילק' וארא ר' קפ"ב וילק' ישעי' ר' רצ"א. ומ"ש חסר ברומי כיון לשרש צַר היינו אויב וכדאי' בתנחומא הנ"ל שהיא מצירה לישראל. וכנ"ה בירו' ב"ק פ"ד ד"ד: סולמיה דצור ועוד עיי' תוספת' דמאי רפ"א לשביעי' פ"ד, לעירו' פ"ו

---

[1]) ובכ"י ק"ט בארץ ובכ"י ה"ב לארץ. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח בעירו' י"א. ע"ש. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח. [4]) הועתק מפי' רגמ"ה בכורו' (קובץ כ"י אנגייליקי דף ק"ד:) וגי' בציריא אי' ג"כ בהעתקת רגמ"ה (וכדאי' בנדה) אבל בבכורות גרסינן בחיוורא. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג גריש וכ"ה בערוך בדפוסי' ובתוספתא פ"א דמעשר שני גריש.

(הי) והתואר צורי. מנה צורי ב"ק צ': במנה צורי בכורו' מ"ט: ב"ר פפ"ד וירו' כתובות פ"א דכ"ה: ול"נ עיי"ע הבא אח"ז. והקבוץ ירוש' מגילה פ"ב דע"ג: דרשה ר' חייא בר בא לְצוֹרָיָיא. ירו' שבת רפ"ב ד"ד ע"ג צוֹרָאֵי — ועוד צוֹרָן = צור ירוש' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג וצורן ודאי כקיסרין] —

צר (= צוֹר תואר לנקבה צורית (tyrisch חצר הצורית (מעשרות פ"ג מ"ה) כבר פי' בע' חצר *[אחי"ה עיי"ע חצר (ח"ג תע"ו) ומ"ש בהערה. וזה הע' שייך לע' הקודם וכדאי' בדפ' פראג אבל בכ"י ובדפ' הראשוני' ע' בפני עצמו] —

צָר (= נֵצֶר, מֵצֶר (Zweig, Spross, Reis [חבלי] דצרי מדיחן בס"ג דע"ז (ע"ה סע"א). בס"ג דפ' אמר ר"ע (שבת צ':) צרי דקל שתים פי' מביאין נצרים והוצין וקורעין אותן ועושין אותן כמי' חוטין ועושין מהן חבלים כדתני רב יוסף (עירו' נ"ח.) שלשה חבלים הן של מגג ושל נצרים ושל פשתן. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח בשבת ע"ש בש"ס ווילנא ושם ובע"ז הגי' צורי וכ"ה בכ"י ק"ט בערוך וכ"ה בפירש"י ע"ש] —

צַר (מל"מ פי' אויב (Feind פסיקתא רבתי ספי"ז כל צר חסר במקרא ברומי הרשעה הכתוב מדבר עיי"ע צר ט', סוטה ל"ח: צָרֵי עין. עירו' ס"ה. בצר אל יורה אולי צ"ל יודה (בן סירה ז', י') והפעל יבמות ס"ג: אל תצר צרת מחר וכו', ב"ר פצ"א צרה ליה וערק, איכ"ר פ' ומרוב: קם וצריה. הפעיל גיטי' נ"ו סע"ב סנהדרין ק"ד: כל המציר לישראל נעשה ראש.

* **צְרָא** (zerreissen) עיי"ע צר ד'.

צרב (= צָרֶבָה כמו צָרֶבֶת (Narbe, Vernarbung בגופה פ"ו בנגעים (מ"ח) ובפ"ז (מ"א) ובפ"ח (מ"ה) השחין והמכוה והקרח שנעשו צרבה פי' מלשון (ויקרא י"ג, כ"ג) צרבת השחין. בפ"ג בכלים (מ"ח) הנוגע בצרבה טמא פי' הסותם פי החבית בזפת יותר מצרבה נקרא אותו היתר צרבה כמו צרבת השחין — (א"ב צרכה כתוב בנוסחאות. *[אחיה] ובמקום צרבה בציוני' הראשונים אי' לפנינו צרבת] —

צרב (ג' דעת רבינו קשה וחזק עיי' בפנים fest, hart) בר"ג דביצה (ז' רע"א) משום דצריבן פי' קשים וחזקים כדאמרינן צורבא מדרבנן חוזק תלמידי הכמים. *[אחי"ה לפי זה אולי מל"ע ضرب ענין שרפה והבערה עיי"ע הבא ומה שנשרף לשרפה נעשה חזק וקשה כמו חרש באש וכן הוא באמת בל"ע ضارب ארץ חזקה וקשה. ומלת צורבא מרבנן או מדרבנן נ"ל ג"כ מל"ע הנ"ל פי' חד ומחודד וחריף (רש"י בתענית ד' רע"א ע"ש) מל"ע ضريبة חדוד וחריפת איזה דבר כגון של סייף וסכין והושאל לחריפות ת"ח. ורבינו לא ציין מקום המצאו בהיותו רגיל בש"ס ואנכי טרחתי לאסוף כעמיר גרנה עיי' ברכות ט"ו. י"ט. ל"ג: ט"ז: שבת כ"ג: קי"ח: קי"ט. קכ"א: קל"ט: קנ"א: עירו' ל"ט. ס"ג. פסחים ד'. נ"ב. ס"ב: קי"א: ביצה ט"ז: כ': חגיג' ה'. שם: מ"ק ו'. ט"ז: י"ז. כ"ו: יומא כ"ו. סוכה מ"ט: תענית ד'. כ"א: מגילה כ"ז. כ"ח. ושם: יבמות קכ"א. כתובות כ': ק"ה: קי"א. קידושין ע"ו: גיטין כ"ז: ל"ז: נדרים מ"ח: מ"ט. ס"ב. ושם: ע"ב: ב"מ י"ט. כ"ג: מ"ב. ס"ז: פ"ג: פ"ד: ב"ב כ"ב. קנ"א. קס"ה. קע"ד: שבועות ל': מ"א. מ"ח: מכות כ"ד. בכורות ל"ה: חולי' נ"א: קל"ג. ערכי' כ"ג. נדה: כ"ד: ל"ג:] —

צרב (= צָרוֹבָא פי' נפח שהוא עובד באש מע' הקודם או כמו צורף (Silber = Goldschmiedt הצרובין והסרוקין[1]) כבר פי' בע' סרק[2]). ושבה והיתה לבער (ישעיה ו', י"ג) תרג' ויהון לצרבא — (א"ב בנוסחאו' דידן כתוב הצורפים והסריקין). *[אחי"ה ועיי"ע סרק ומ"ש ובתרג' הנ"ל גרסינן לצרכא וצ"ל לצרבא כדאי' בדפו"ו ובמתורגמן והוא מקור לְצָרָבָא וכצ"ל בתרג' דה"י ב' ל"ד, י' לבדוק: לְצרבא ובנו"ג בט"ס לצוכא] —

צרד (= צָרִיד מל"ע صرد נקי ולא בלול, rein ungemischt) בס"ג דפ"ק בפסחי' (כ'.) תפשוט דבעי ר"ל בפ' שני בחולין בגמ' השוחט בהמה (ל"ו.) צריד של מנחות מונין בו ראשון ושני. בפ' שני במעשר שני (מ"ד.) ובריש עדיות (פ"א, מ"ח) ב"ש אומרים יאכלו צריד. פי' מנחה יבשה שאינה בלולה פ"א פסולת הסולת כגון סובין וכיוצא בו. — (א"ב פי' בל"ר יבש מאוד). *[אחי"ה אולי כיון לל"ר torridum והנכון שהוא ל"ע הנ"ל ופי' ראשון שבערוך הועתק מפי' רגמ"ה בחולין (כ"י אנגייליקי דף ש"ב.) ופי' פ"א הועתק מפי' ר"ח בפסחי'. ועוד עיי' בע' קָבא אח"ז] —

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ודפא"מ. [2]) כ"ה בכ"י ודפ"ר ואמי' אבל בדפו"ו בט"ס סדק וצ"ל סרק (ב').

צָרוּד (= צָרִיד rauh, trocken) בפ' ראוהו בי"ד (ר"ה כ"ז:) היה קולו דק או צרוד כשר פי' בלעז רוקו[1]) ושייך בצריד[2]) מה המורסן עב במינו אף זה עב במינו. *[אחי"ה בנו"ג צרור וצ"ל כגי' הערוך ובהלכ' רצ"ג הלכות ר"ה צד ל"ה. הגי' צריד וכ"ה ברש"י מנחו' ק"ב: ד"ה צריד אבל בר"ה הנ"ל גרס צרור ופי' יבש וז"ל רגמ"ה במנחו' שם (בקיבץ כ"י אנגיילקי' דף מ"ד:) צריד דבר יבש של מנחות כגון סלת ולבונה כמו היה קולו עבה או צרוד בלעז רוקו מחמת שיבש הוא השופר ע"כ הרי שרבינו נגרר אחריו הן בגי' הן בפירוש] —

☞ צרדא מסכת ב"מ ס"פ הזהב (ב"מ ס'.) רבה שרא למידק צרדי ובר"ג דכתובות (ח:) והאידנא נהוג עלמא אפי' בצרדא בת זוזא פי' רש"י בגד קנבוס ובעל הערוך הביאו בע' צדרא[3]).

צְרָדָה (Mittelfinger) בפ"ק דיומא (פ"א מ"ז) מכין לפניו באצבע צרדה, גמר' (י"ט:) אמר רב יהודה צרתה דדא מאי היא הגודל. תוספתא (פ"א) אי זו היא אצבע צרדה זו אצבע גדולה של ימין. בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ה:) אמר ר"ל עד אצבע צרדא בילמדנו סוף בא אל פרעה (תנהומא סוף בא) ושעור רצועה של יד אמר ר"ל[4]) עד אצבע צרדה ומאי צרדה אמצעית פי' היא אצבע הארוכה. *[אחי"ה כבר הארכתי בע' אצבע ע"ש ובירו' יומא ספ"א דל"ט: ותוספות מנחות ל"ה: וציון מילמדנו לי' בדפ"ע כי אם בכ"י ערוך ונשמט בדפוסי' מן אצבע צרדה עד אצבע צרדה והתוספות במנחות הנ"ל הביאו ג"כ הילמדנו בשם הערוך ובאו"ז הל' תפילין סי' תקס"ח עש"ה ובכ"י ק"ט ורומי לא הביאו הציון ממנחו' רק הילמדנו — ובעל שריד שבערכין יפה הגיה והעיר על החסרון שבפנים אף אם לא ראה כ"י ערוך] —

צְרְדָה (נ"ל מל"פ زرده ירקון Gelbsucht) בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (פסחי' קי"א רע"ב) האי מאן דזגי[5]) אגירדא דדיקלא אחדת ליה[6]) רוח צרדה. בר"ג דפ' כל הבשר (חולין ק"ה:) לא שקלי מידי מפתורא כי נקיט איניש כסא בידיה משום דקשה לרוח צרדה פי' דאי הוה האי כוס שני מהדר פרצופיה לאחוריה כההוא דרבה בר נחמני המפורש בפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ו). *[אחי"ה כפי' רשב"ם בפסחים פי' כאב חצי ראש (וא"כ כמו צלחתא) ורש"י בחולי' לועז אשטורדישו"ן והוא בלאי"ט stordigione בל"צ הישנה estourdisson והיום יכונה étourdissement, Starrsucht והנראה לי צרדה מל"פ הנ"ל. ועוד עיי' מ"ש הפשב"ע ושריד שבערכין ע' צרדה] —

צְרָאדָא[7]) (נ"ל מל"פ زرد עוף על שם ירקותו) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולין ס"ב:) אמר רב יהודה צראדא שרי — (א"ב[8]) מין עוף). *[אחי"ה בנו"ג צרדא ועיי"ע (בר אדא) [בראדא] ב' (ח"ב קע"ב:) ומ"ש — ועוד בל"פ چرز Lerche] —

* צְרֵידָה (שם מקום) אבות פ"א מ"ד חגיגה פ"ג מ"ז סוטה פ"ט מ"ט וזולתו יוסי (יוסף) בן יועזר איש צרידה עיי' סד"ה צד ק"ו דפו"ו.

* צָרָה (מל"מ ענינו לחיצה והרע Leid, Gram Feindseligkeit) סנהד' ל"ז: מה לנו ולצרה הזאת, ירו' תענית פ"ב דס"ה ע"ד כל צרה שהיית' נכנס לה . . נכנסתי לצרתה של בת שבע . . . נכנסתי לצרתן של ישראל, ירוש' ע"ז פ"א דל"ט: צרת שעה צרה, ירוש' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד צרת נקבה, שהש"ר פ' כמעט צרתה של עילם . . . צרתה של מדי, ב"ר פל"ח צרה הבאה וכו' שם ר"פ פ"א במד"ר פ"ח והקבוץ צָרות ברכו' י"ג. ירו' סוטה פ"ט דכ"ד: ירוש' מגילה פ"א ד"ע ע"ד ועוד תואר נקבה יבמות ב' ע"א והלאה צרת בתו, צרת צרתה, והקבוץ שם צרות צרותיהן — יומא ט': נעשה לו מסכה צרה, שמ"ר ר"פ כ"ד עיי"ע צלם. ובלא"ר צרתה יומא י"ט: עיי"ע צרדה א'.

צרח (= צִירְחָא נ"ל מל"ע صرح היזק והשחתה והושאל צירחא דליבא כאב הלב) (בגמ' דפ' במה מדליקין)[9]) בפ' כיצד מברכין בגמ' דסמוך בורא מיני דשאים (ברכות מ'.) אבל כל יומא לא משום דקשי לצירחא דליבא[10]). ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) לצירחא דליבא ליכול תלתא ביעי בניניא וכמונא ושומשמי פי' כאב הלב. *[אחי"ה וכ"ה בתר"י א' דברי' כ"ח, כ"ב ושם בט"ס צירתא

---

1) בל"ר raucus, בלאי"ט rauco. 2) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' ובדפו"ו בט"ס במורסן. 3) ע"ש ומ"ש. 4) בנו"ג רמי בר אבא אמר רשב"ל. 5) בנו"ג דמצלי רישיה ובכ"י ש"ס א"פ דמזגי לרישיה ובאה"ת דמזגי רישיה. 6) בנו"ג אחדא ליה. 7) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר וויניצי. 8) לי' בדפ"א. 9) כ"ה בכ"י ודפ"ע ויש למחוק והובא בט"ס מע' הבא אח"ז (ע' צרי) בע' הנוכחי. 10) וכה"ג בכ"י ש"ס ובנו"ג חולשא.

דליכא. ואין למלה שייכות עם צרח של מקרא היינו צעקה וכן בתרג׳ שוקק (משלי כ״ח ט״ו) ובאתפעל יצטרחן (חר״י ואונקי׳ לבמד׳ כ״ד, כ״ד)] —

* צְרִיח (שם מקום) תרג׳ שופטי׳ ט׳, מ״ו ואתו לצריח בית אל ובל״מ ענין מגדל עיי׳ רד״ק.

צָרִי (מל״מ פי׳ שרף הנוטף (fliessendes Harz בגמ׳ דפ׳ במה מדליקין (שבת כ״ה:) אין מדליקין בצרי מפני שהוא עף. בפ׳ כמה בכריתות בגמ׳ המפטם את הקטרת (ו׳.) הצרי והצפרן. בב״ר פצ״ב (צ״א) מעט צרי (בראשי׳ מ״ג, י״א) קטף וכך תרג׳ פי׳ שרף היוצא מן העץ כיצד רושמין העץ ויוצא ממנו הצרי.

* ציריא עיי״ע צר ו׳.

צָרַךְ (מל״ע ضرك עני ואביון bedürftig sein וכן בל״מ ובל״ס עיי׳ בפנים) בפ׳ השואל פרה בגמ׳ שטף נהר (ב״מ ק״א.) אמר ר׳ ירמיה כגון דא צריכא רבה פי׳ טעם זה שפי׳ ר׳ יוחנן פי׳ גדול הוא ואי לאו דפירשו ר׳ יוחנן שהוא רב מובהק לאו כל איניש יכול לפרושיה אלא רב כמותו. פ״ט בנדה (נ״ט:) האשה שהיא עושה צרכיה וראה דם . . איש ואשה שעשו צרכיהן בתוך הספל — (א״ב ל״מ זה (דה״י ב׳ ב׳, ט״ו) ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון ככל צרכך. *[אחי״ה הרבה בש״ס ובוי״ו צוֹרֶךְ (ל״מ צֹרֶךְ) מ״ק י״ג. והלאה לצורך המועד וכו׳ פסחים ה׳ רע״ב מתוך שהותרה . . . לצורך וכו׳ (היינו לצורך יום טוב), שבת קל״א: צורך גבוה, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג שלא שמשו רביהן כצורכן וכו׳, והקובץ חגיג׳ ב׳. צורכי רבים, ברכו׳ מ״ו: צרכי סעודה, שבת קל״ג. צרכי מילה. ביצה כ״ח. לכם (שמות י״ב, ט״ז) לכל צרכיהם, ירו׳ ברכות פ״ה ד״ט: שואל צרכיו, שהש״ר פ׳ הגידה לי: לתבוע צרכי ביתה . . צרכיהן של ישראל, תר״י ב׳ לדברי׳ כ״ד, ו׳ צורכי נפשא, ושם תרג׳ ל״ב י׳, ולישעי׳ נ״ג, ג׳. י״ג וזולתם. ובקשור עשה פי׳ ענין תשמיש המטה ועוד לנקיות עיי׳ ברכות ס׳: ירו׳ ברכות פ״ג ד״ו ע״ג, ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ח. ירו׳ כתובו׳ פ״ה ד״ל: ב״ר ס״פ נ״ב — נדה הנ״ל סנהד׳ פ״ב: ויק״ר פי״ד במ״ר פ״ד ירו׳ שביעי׳ פ״ג דל״ד ע״ג. ותרג׳ ירוש׳ ויפן (שמות ז׳, כ״ג) ועבד פרעה צרכיה. להסך את רגליו (ש״א כ״ד, ג׳) תרג׳ למיעבד צורכיה. ועוד השם בתרג׳ צרוך, צריכותא (וכן בל״ס) פי׳ ערך שווי ומחסור עיי׳ דוגמאות במתורג׳ ואצל לעווי. ובירוש׳ נשתמש הרבה לא צורכה (צורכא) כמו התואר צריך, צריכה (צריכא) ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה: לא צורכה אלא וכו׳, ירו׳ פיאה רב״פ דט״ז ע״ד צורכה אנא מימר לך וכו׳. ירוש׳ דמאי פ״ו דכ״ה ע״ד צורכא לדין וצורכא לדין, ירו׳ פסחים ספ״ב דכ״ט ע״ג לא צורכה דלא וכו׳, ירוש׳ חגיגה פ״א דע״ו. הוי צורכה לההוא דאמר וכו׳ וכן התואר צריכה (צריכא) הפכו פשיטא ירו׳ ברכו׳ פ״ז די״א: התם צריכה ליה והכא פשיטא ליה, ירו׳ שקלים פ״ד דמ״ח. תמן צריכה ליה והכא פשיטא ליה, ירוש׳ נדרים רפ״ד דל״ח ע״ג לקצור צריכא ולבצור צריכא, ועוד עיי׳ ירו׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז. והאבטיח צריכה פי׳ ספק אם הם כלאים או לא עיי׳ מבוא הירו׳ למהרז״ף צד י״ב: וש״נ עוד איזה דוגמאות. תענית כ׳ סע״ב כל מאן דצריך, שם: כל דצריך, לא צריכא כ״א. אין צריך לומר, ברכו׳ י״ג סע״א צריכה כוונה. אינה צריכה כוונה, ירו׳ ברכו׳ פ״א. ד״ד: צריך כונה, ירוש׳ חגיג׳ פ״ב דע״ח. השעה צריכה לכך, יומ׳ פ״ג. צריך.. אינו צריך פסחי׳ ה׳ אינו צריך הקבוץ ב״מ ל״א. זבחים כ״ב: צריכי, חגיגה ה׳. רבים צריכין. בקל ופעל ירו׳ דמאי רפ״ב דכ״ב: צרכו חכמים ליתן וכו׳ צרכו חכמים למנותם, ירוש׳ סנהד׳ פי״א ד״ל רע״ב לא צריך לך . . צריך ליה, ירו׳ עירו׳ רפ״ה דכ״ב: צרך לך וכו׳, ירו׳ ברכות פ״א ד״ד: צריכת לי, יבמו׳ ק״ה: לא צריכת, [ירושלמי כ״ב פ״ח דט״ז: צרכת וכו׳, נפעל ביצה ל״ב. ל״ו לא נצרכה אלא וכו׳ ועיי׳ מ״ש יד מלאכי סי׳ שפ״ד. ב״ק נ׳ רע״ב לימים נצרך למכור שדהו, ברכו׳ כ״ג. שבת מ״א. הנצרך לנקביו, שמ״ר פ״ט בשעה שהוא נצרך תפוש אותו. הפעיל קידו׳ כ״ה. הצריכה רבי וכו׳, אפעל גיטי׳ ס״ג: אצרכה גט. הָפעל הוצרך הוצרכו יומא ס״ז. מנחו׳ ע״ט: זבחים ה׳: התפעל ונתפעל תענית כ״ב: שמא יִצְטָרֵךְ, שבת קי״ח. ואל תצטרך, ב״ב ק״י. ואל יצטרך אתפעל ביצה ל״ו. אצטריכא ליה וכ״ה בחולי׳ ל״ח. בכורות ל״א: איצטרכו ליה כתובו׳ צ״ז. אצטריך, איצטריך ביצה ז׳. יומ׳ ע״ד. פ״ד. תעני׳ כ״ג. ושם מצטריך] —

* צֵירוּךְ? ירו׳ נזיר רפ״ו דנ״ד ע״ג עיי״ע צרף.

צָרַם (מל״ע صرم חתך (abschneiden, abkneipen בפ׳ על אלו מומין בגמ׳ חוטין הפנימיות (בכורו׳ ל״ט:) והאמר רבי זירא אמר רב בפ׳ כל הזבחים שקיבל דמן בגמ׳ נשפך (כ״ה:) הצורם אזן הפר ואח״כ קבל דמו פסול שנא׳ (ויקרא ד׳) ולקח הכהן

מדם הפר וכו', בגמ' דפ' מי שהפך (מ"ק י"ג רע"א) וכפ' השולח גט בגמ' המוכר עבדו (גיטי' מ"ד.) אם תמצא לומר צרם אזן בכור ומת קנסו בנו אחריו וכו'. בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל מטבע (ב"ק צ"ח.) אמר רבא הצורם אזן פרתו של חבירו פטור מ"ט פרה כדקיימא קיימא לא עבד בה ולא מידי כולהו שוורים לאו לגבי מזבח קיימי פי' סדק אזן הבכור בידו או מיעכו ועשה בו רושם. בפ' החובל בחברו (ב"ק צ'.) צרם באזנו תלש בשערו. *[אחי"ה וכן פי' המיוחס לרש"י במ"ק צרם: חתך מאזנו מעט וכו' וכ"ה בפי' ה"ר יונתן בב"ק צ'. בשט"מ שם ובשט"מ לדף צ"ח. הביא פי' הגאון צרם: סרט ורגמ"ה כ"י בכורות ל"ד. (בקובץ כ"י אנגל' דף צ"ז:) פי' הצורם: הפוגם וזה מה שכתב רש"י בב"ק צ' סע"א צרם משך ובבכורו' (ל"ד.) שמעתי לשון פוגם ע"כ וכיון על זה הפי' של רגמ"ה וכלשון ראשון משך מוכח מתוספת' פרה ספ"ג צרם לו באזנו] —

צרן (= צִירָן תואר מן ציר חור הדלת והושאל לחור העין (dessen Augenhöhlen rund sind בפ' מומין אלו (בכורות מ"ג:) הזגדום[1] והצירן. גמ' (שם מ"ד.) תנא עיניו טרוטות צרניות דומעות דולפות וטורדות[2] פי' [צירניות][3] „שעגול אותו מקום שהעין מונח בו". *[אחי"ה כ"ה בפי' רגמ"ה (כ"י אנגיילי' דף ק"ח רע"א) וא"כ גזרו מן ציר וכן פירש"י צירניות עגולות וכ"ה בתנחו' הישן ויצא סי' כ' צירניות (פי' עגילות) ועיי' רש"ב שם. ובפי"מ להרמב"ם צירן מי שעיניו דומעות או שנוזלים קצת עינו תמיד והוא מה שאמרו בפי' השם הזה דימעות זולפות ע"כ תוספת' בכורו' רפ"ה מצודניות נ"א מלודניות ותחת מצודניות נראה שצ"ל מצורניות בינוני פעול. מלודניות נ"ל נשתבש מן lippitudo והתואר lippus מי שעיניו דולפות. כמו שהעתיק הוואולגאטא רכות (בראשית כ"ט, י"ז) lippis oculis וב"ר פי' רכיכין ובתר"י א' ועיני לאה הוון צִירְנִיָּתָן וא"כ גזרו מן ציר פי' זִיעָא וכדעת פי"מ להרמב"ם] —

צרע (צִרְעָה מל"מ מין דבורה (Hornisse, Wespe בפ' אחרון במכשירין (פי"ו מ"ד) דבש צרעין טהור ומותר באכילה פי' טהור שאינו כז' משקין להכשיר ומותר באכילה כי הצרעין הן דבורים מדבריות. וי"מ „צרעה היא ערעיתא וכן תרג' צרעה (שמות כ"ג, כ"ח; דברים ז', כ') ערעיתא ולמה נקראת ערעיתא שעומדת לקראת אדם ומכה אותו[4] כדכתי' (דברים כ"ה, י"ח) אשר קרך בדרך ומתרגמינן דערעך". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רה"ג מכשירין שם (סד"ט 38) ובבכורו' ז' : אי' הקבוץ הצירעין, הצירעים. שמ"ר פי"א צרעין ויתושין, סוט' ל"ו. שתי צְרָעוֹת. תנחומא משפטים שתי צרעיות והיחיד צרעה ירו' שבת רפי"ד די"ד] —

* צָרַעַת (מל"מ פי' מכות שחין Aussatz) יבמות ס"ג : אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו ובתרג' צִרְעָא צוּרְעָא, צִרְעֲתָא והקבוץ ב"ר פ"כ שמ"ר פ"ג צִרְעָן והפעל ממנו רק בנתפעל נִצְטָרַע יבמות ק"ה : שמ"ר פ"ג לא נצטרעה היד וכו', סנהד' ק"ז סע"א נצטרע דוד, שם ק"י : ראוי ליצטרע.

צרף (= צְרִיף לדעת ר"ב מל"ר sirpus, scirpus גמי Binsen או אולי מל"ע صريفة ענפי עץ דקל היבשים וסוכות הסוככין בהן) בפ"ק (סוכה ז' : י"ט:) העושה סוכתו כמין צריף, ובגמ' חבילי קש (שם י"ג רע"ב) אמר רבה אמר שמואל[5] הני צריפי דאורבני כיון שהותרו ראשי מדנין שלהן כשרין פי' מלון של שומרי שדות ואותן „צריפין מסככין אותן במורביות של ערבה וקושרין את ראשיהן ומשלשלין אותן מהנה ומהנה בגג וקושרין עד קצותן שלא יפרדו מלמטה"[6]. בפ' כיצד מעברין בגמ' היו שם גדודיות (עירו' נ"ה:) יושבי צריפין כיושבי קברות. בס"ג דפ' המפקיד (ב"מ מ"ב.) ההוא דאפקיד זוזי גבי חבריה אותבינהו בצריפא דאורבני ואגנבינו פי' „בית המסוכך בעצי הערבה"[7] בפ' השותפין בגמ' סמך לו רב יוסף אמר (ב"ב ו'.) אפי' צריפא דאורבני. פי' צריף המקורה במורביות של ערבה צר מלמעלה ורחב מלמטה ומי המטר שותתין ויורדין במורביות הללו בחצר חבירו וי"א אורבני[8] מין גמי ובעלי כפרין עושין כן[9]. — (א"ב פי' בל"ר מין גמי אשר בו הכפרים

---

[1]) עיי"ע בח"ג, רע"א. [2]) בנו"ג הצירן עיניו תרוטות וצירניות דומעות דולפות טורדות וגי' רגמ"ה טרוטות. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה. [4]) בפי' רה"ג ועפה ומכה בפניו. [5]) וכ"ה א"ר אבא אמר שמואל בה"ג ברי"ף ובראי"ש ובכ"י ש"ס ובנו"ג א"ר אבא. [6]) הועתק מפי' ר"ח סוכה י"ג : ושם צ"ל כבערוך. [7]) הועתק מפי' ר"ח. [8]) כ"ה רק בדפו"ו ובשאר דפ"ע וכ"י נשמט מן אורבני עד אורבני. [9]) כ"ה דעת רגמ"ה בב"ב הנ"ל והוסיף לבאר צריף חוטא בלע"ז והוא ל"ע فوت Weide.

מסככים בתיהם ואין להם גג שטוח כי הסיכוך משופע משני צדדין להתיך המטר ארצה). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר הנ"ל. וז"ל ה"ר יהוסף הלוי בן מיגש (הובא בש"מ לב"ב) ופי' צורפה מל' העושה סוכתו כמין צריף ופי' אורבני ערבה ונטפי היינו תקרה מכוסה ברע פי' שקורין לה בל"ע כרמאד (= قرميد רעפים Ziegel) שהמים מתפזרים על אותן רעפים ויורד בחצר בטירוף. ורש"י בעירו' י"ג: פי' צריפא דאורבני כוך של ציידין שאורבין בה את העופות וכו' ובב"מ פי' בית קטן עגול כמין כובע שעושין ציידי עופות לארוב — וכנ"ה בשבת נ"ו: נבנה צריף אחד וזו היא איטליא של יון ועיי' שהש"ר פ' אל תראני ואסת"ר פ' גם ושתי. ירו' עירו' פ"ח דכ"ב ע"ג צריפין.. בורגנין — ובענין שם מקום צריפין ירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד מנחו' ס"ד: עיי"ע גגות הצריפין וש"נ צריפא ב"מ פ"ו. עדיו' פ"ח מ"ז בית צריפה, ירוש' קידו' פ"ד דס"ה ע"ד בני צריפה ועיי"ע בן ציון ומ"ש] —

צרף (= צריף מענין הראשון) בס"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ו:) במתנית' תנא אותו היום שהעמיד ירבעם שני עגלים אחד בבית אל ואחד בדן נבנה צריף אחד וזו היא איטליא של יון — (א"ב פי' בל"י בית פתוחה עשויה מעץ). *[אחי"ה כיון לל"י σάρπος hölzernes Haus ורש"י פי' גם כאן כוך קטן מציידין שעושין מן קנים ומן ערבה וכו' וא"כ הוא מע' הקודם ובאמת שם שייך ורמ"ל הביאו בע' הקודם] —

צרף מל"מ עניני זקוק läutern צירוף (Läuterung בס"ג דכתובות (קי"ב:) צירוף אחר צירוף דכתיב (ישעי' ו', י"ג) ועוד בה עשיריה פי' צרה אחר צרה כדכתיב וצרפתים כדי למרק עונות. במי שטבל פ"ה במכשירין (מ"ז) המוליך את הספינה לים הגדול לצרפה, המוציא מסמר לגשמים לצרפו (שם) פי' „כשהנפח מבקש לעשות סייף או סכין או כל כלי כיון שיחמו באור ויעשנו בפחמין [1] נוטלו בצבת ונותנו במים זהו צירוף" [2] כמעשה דר' שמעון בן לקיש (ב"מ פ"ד.) הסייף והסכין והפיגיון וכו' עד מתי גמר מלאכתן ר' יוחנן אומ' משיצרפן בכבשן ר"ל אמ' משיצחצחן במים והלכתא כר"ל דהודה לו ר' יוחנן והני מילי בכלי נחשת דצירופן במים אבל כלי חרש ודאי צירופן בכבשן דתנן בספ"ד בכליי (מ"ד) כלי חרש מאמתי מקבל טומאה משיצרפו בכבשן והוא גמר מלאכתו. בפ' המביא כדי יין (ביצה ל"ב.) טאימתי מקבל טומאה משנגמר מלאכתו דברי ר"מ ר' יהודה [3] אומר משיצרפנו בכבשן. *[אחי"ה מל"ט הנ"ל וכן דרש צרופה (תהלים י"ח, ל"א) לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות, ושם שצרפו הקב"ה בכבשן האש וכ"ה בויק"ר פי"ג וכן בתרג' ישעיה מ"ח, י'; נ"ג, י'; לירמי' ט', ו'; למשלי ל', ה'; למלאכי ג', ג' והשם צרפא בל"ס Schmelztiegel מצרף ותרג' צרפא תרג' משלי כ"ז, כ"א ועיי' שם כ"ה, ד'; י"ז, ג'] —

צרף (בל"ס צרף בל"ע ظرب ענין חיבור ודבוק vereinigen, verbinden) בס"ג דפ"ק בפסחי' (י"ט.) ובסוף חגיגה (כ"ג:) א"ר חנין אמר קרא כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת (במד' ז', י"ד) הכתוב עשאו לכל מה שבכף אחת אלמא צירוף דאורייתא. ובפ"ב במעשרות (מ"ה) אוכל אחת אחת פטור ואם צירף חייב פי' אם חיבר שנים יחד. בפ' ג' מינין בגמ' נזיר שהיה (מ"ג.) א"ר אלעזר צירף ידו משום טומאה איכא משום ביאה ליכא צירף גופו טומאה וביאה בהדדי קאתיין [4]. בפ"ד במעשר שני (מ"ב) כמות [5] שהשולחני פורט ולא כמות שהוא מצרף. באמרו לן פ"ג בכריתות (ט"ו:) צירף את המעילה לזמן מרובה. בפ"ג במקואות (מ"ד) אלא שנפלו ג' לוגין מכלי אחד מב' ומג' מצטרפין מד' אין מצטרפין. — (א"ב תר"י (א') בפסוק וצים מיד (כתיב) [כתים] (במד' כ"ד, כ"ד) ויצרפון עמהון לגיונין פי' ענין חיבור). *[אחי"ה ובתר"י ב' באתפעל ויצטרפון בלגיונין. וכנ"ה ביומא ע"ב: צרופה (תהלי' י"ח, ל"א) זכה צורפתו לחיים לא זכה צורפתו למיתה. פיעל קידושי' מ'. ירו' פיאה פ"א דט"ז: מחשבה טובה (המקום) מצרפה למעשה ע"ש. זבחים כ"ה: צירף פיה לזינוק. ירו' פסחי' פ"ג ד"ל. שני חצאי זיתים בתוך הבית אין הבית מצרף בתוך הכלי הכלי מצרף. ירו' נדה ספ"ב ד"נ: ולא הוה מצרף לון עמיה .. חד זמן צרפון עימיה וכו', בגין צריפתכון עימי. ירו' פסחי' שם טחן ליה צרף. אתפעל יומא ע"ד. חזי לאצטרופי, סוכה י"ט. אצטרופי מצטרף. נתפעל התפעל פסחים מ"ג: אין היתר מצטרף לאיסור וכו' שם מ"ד. והלאה, נזיר ד'. סוטה י"ז. האי מצרף והא לא מצרף. השם צירוף עיי' לעיל בערוך, נזיר ד'. ר"ש לית

[1] בפי' רה"ג ויעשו כפחמין. [2] הועתק מפי' רה"ג (סר"ט 37) ושם ג"כ הציון מב"מ פ"ד. [3] בנו"ג ר' יהושע. [4] לי' כי אם בדפו"ו. [5] בדפו"ו בט"ס לא כמות.

ליה צירוף, ירוש' מעשרות פ"ד דנ"א: למה לי צירוף. והקבוץ לצירופין ירוש' נזיר רפ"ב דנ"ד ע"ג ובדפ' קרט' בט"ס לצרוכין — ועוד הושאל לחילוף מעות גדולות לקטנות מעשר שני הנ"ל ותוספת' מעשר שני רפ"ג. שקלים פ"ב מ"א מצרפין שקלים לדרכונות וכו', ירוש' ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ד לצורפה בירושלם מצרפה ביפה, ירו' מעש' שני ספ"ב דנ"ג סע"ג המצרף סלע וכו' — וכן בל"ע מצָרף נקרא صراف, صيرف, صيرفي Geld-wechsler והשם המופיעט צירפותא עיי' תש' הגאוני' סי' תק"ן (הוצא' ה' הרכבי צד 270) ועיי' ג"כ שם סי' תקנ"ב צד 274] —

צָרַף (צוֹרֵף נחושת Kupferschmied מל"מ) בר"ג דחגיגה (ד'.) המקמץ[1]) והמצרף נחושת והבורסי[2]) פטור מן הראייה. בפ' המדיר (כתובות ע"ז.) אלו שכופין אותן להוציא וכו' עד מקמץ ומצרף נחושת. גמרא (שם) מצרף נחושת מאי אמר ר ב[3]) חושלי[4]) דודי וכבר פי' בע' חשל. *[אחי"ה בירוש' כתובות ספ"ז דל"א. צורף נחושת והוא כל"מ (ישעי' מ', י"ט) ובכתובות מפורש המחתיך (בירו' המתיך) נחשת מעיקרו] —

צרף (= צָרִיף Alaun) כלי מחפורת של צריף (ע"ז ל"ג:) כבר פי' בע' חפר. פ"א כלים העשויין מאדמה שחופרין ממנ' צריף שקורין אלומ"י אין לו טהרה עולמית שסופג הרבה מכל משקין שנותנין לתוכו אמר רב זביד (כתובו' ק"ז: ע"ז שם) האי קוניא אוכמא וחיורא שרי ירוקא אסיר משום דמצריף פי' בירוק מעורב מאותו צריף שבולע הרבה ואי אית בהו קרטופני שהן בקעים כולהו אסירי. *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' ר"ח עיי"ע חפר (ח"ג, תס"ה:) ומ"ש. ובפעל דמצָרְפֵי ובלעי ע"ז הנ"ל. וכאן שייך ג"כ צריפא מע' הבא] —

צרף (= צְרִיפָא מכובס בצריף Alaun ge-waschen) בפ' נגמר הדין בגמ' רחוק (סנהד' מ"ד.) אדרת שנער: שמואל אמר סרבלא צריפא[5]) פי' ר"ח ז"ל טלית נקי לבן כדמתרגמינן ותרבי לך בורית (ירמי' ב', כ"ב) ותסגי לך צריפתא[6]). אלו ה' צרף כולן קרובי ענין הן. — (א"ב בנו"ג בתרג' ומחורי בבוריתא).

* צריפא (שם ע"ז בל"י Σεράπις) ע"ז י"א: צריפא שבאשקלון.

* צָרְפַת (שם עיר בצידון) מ"א י"ז, ט' עובדי' א' כ' וכתב הרד"ק בשרשים אומרים כי היא הארץ הנקרא פרנצ"ה Francia (Gallia). והתואר צָרְפִית ירוש' ברכו' פ"ה ד"ט: בנה של צרפית (קצור מן צָרְפָתִית).

צִרְצֵר (בקבוץ מל"ע صرصر Geräusch machen עיי' בפני') בספ"ב בכלי' (פ"ח) המסרק של צרצור ר"א מטהר וחכמים מטמאין. בפ"ג במקואות (מ"ג) המערה מן הצרצור מטיל למקומות הרבה. פי' „ראש הלגין שדומה לראש הרמון כשם ששנינו (עוקצי' פ"ב מ"ג) ר"א אומר אף המסרק טהור וצרצור על פיו יש צורות רשת כדי שלא יכנס לשם דבר רע ולכן שנינו מטיל למקומות הרבה ובל' קודש שמו בקבוק שכשאדם שותה בו או שופך בו עושה בקבוק ובלשון לעז ולשון ישמעאל שמו בוקאל[7]). בחלק בגמ' ד' הדיוטות (סנהד' ק"ו.) ובילמדנו אל תצר את מואב וצרצור יין העמוני מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין העמוני. *[אחיה לפנינו אי' בתנחומא בלק סי' י"ח ושם עדיין לא נאסר יין של גוים וכן בתנחומא הישן בהוצ' ה' באבער ח"ב, ע"ד. ובסנהד' אי' צרצורי ועיי' במד"ר פ"כ ובירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד והיה שם צרצור מלא יין מן היין העמוני שהוא קשה. ע"ז ע"ג. צרצור קטן, מקואות פ"ג מ"ג המערה מן הצרצור. ב"ר פצ"ח צרצור של מים. הקבוץ צרצורין תוספת' כלי' ב"ק ספ"ב. ופי' רבינו קצת הועתק מפי' רה"ג בכלי' (סד"ט 4)] —

צַרְצוּר (בל"ע صرصر בל"ס צַרְצוּרָא Grille) בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה:) והלא הצרצור הזה יש לו ד' כנפים וד' רגלים. *[אחי"ה ובתוספת' חולי' ספ"ג הגי' ולא כנצרין וכו', ויק"ר ספל"ג נצר כצרצרא וכ"ה שהש"ר פ' יונתי] —

☜ צַרְצְרָא (נ"ל מל"ע شرشور מין עוף או אולי כמו זרזיר עיי"ע בת קברייא)

---

1) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר וכ"ה בש"ס ובדפו"ו המקבץ ועיי"ע קמץ. 2) בכ"י ש"ס והבורסקי. 3) עיי"ע חשל ב'. 4) בנו"ג חשלי. 5) וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י דפ"ש ווניצי' ועיי' ד"ס במקומו ובנו"ג דצריפא. 6) בפי' ר"ח בסנהד' בקובץ כ"י אנגליי דף ק': לי' זה הפירוש אבל אי' קרוב לזה בתשו' הגאונים סי' שסיג (הוצא' ה' הרכבי צד 184 ועיי' 418).

7) بوقال בלאי"ט Pokal, boccale ובכ"י ו"ו א' וה"ב איי' בלעז יוון וכ"ה בכ"י ל"ד אבל בכ"י ב"ר ניון אולי הוא בלאי"ט Becher, nappo ובכ"י ק"ט כבדפ"ע בל' לעז ובל' ישמעאל בוקאל.

פד׳ אסתר פ׳ גם ושתי המלכה כהדא צרצרא דמתגלגלא בדילה ובלא דילה פי׳ מין עוף הנקרא בת קברייא ושם בפ׳ בהראותה את עושר: בין מן דידה ובין לא מדידה מתגלגלת בת קברייא והוא עוף המתפאר באברה ונוצה של עופות אחרים. *[אחי״ה עיי״ע בת קברייא ח״ב רי״ב ומ״ש וכנ״ה בב״ר פצ״ב כהדין צרצורא עבד כשאסרו] —

* **צַרְצוּר** (שם פרטי) כתובות צ״א סע״א נכסי דבי בר צרצור.

* **צרריא** (שם מקום בבבל) ירו׳ קידו׳ פ״ד דס״ה ע״ד עיי״ע צוצרייה ויק״ר פט״ו ר׳ אלעזר ור׳ תנחום בצרורייה.

צת (לדעת רבינו מן יצת ענין שרפה והנכון משרש יצא) בפ׳ הזהב בגמ׳ כשם שאונאה (ב״מ נ״ט.) אל תקרי מוצאת (בראשית ל״ח, כ״ה) אלא מוצת. בפ׳ שני שעירי (יומא ס״ז:) עד שיצת[1] האור ברובן מלשון (איכה ד׳, י״א) ויצת אש בציון. *[אחי״ה רבינו נגרר אחר פי׳ ר״ח הובא בתוספו׳ כתובו׳ נ״ז: ע״ש וז״ל הריטב״א הובא בשטמ״מ לכתובו׳ הנ״ל היא מוצאת פי׳ ר״ח ז״ל שהוא חסר אל״ף והוא מל׳ ויצת אש ולא מצינו כן בכל הספרים אלא לשון יציאה הוא וכדפי׳ רש״י וכו׳. אבל בכ״י ש״ס ב״מ בכ״י ר׳ א׳ וב׳ הגי׳ באמת מוצת וכ״ה בפי׳ המיוחס לרש״י בב״ר פפ״ה וז״ל היא מוצאת מוצת קרי לומר שהיתה ראויה לשריפה ע״כ ובברכו׳ מ״ג: וסוט׳ י׳: אי׳ גם בכ״י מוצאת ועיי׳ היטב מ״ש הגרי״ב בהפשב״ע ונעלם מעיניו פי׳ המיוחס לרש״י הנ״ל — ועיי״ע צתת ב׳] —

☞ **צָת** (מל״מ פי׳ האזין hören, horchen) תרג׳ האזינו השמים (דברים ל״ב, א׳) אציתו שמיא. *[אחי״ה והוא באפעל בל״ס אַצֵּת והרבה בתרג׳ עיי׳ מראה מקומות במתוג׳ ע׳ צִית ובכ״י ובדפ׳ סביוניטא בדגש בצדי. ובדרז״ל ב״ב ע״ד. אצית מאי שמעת ועיי׳ סנהדר׳ ק״י. כתובו׳ ס׳. ע״ז ל״ח: ובפעל צַיֵּית פסחי׳ ל״ג: כתובות ס״ג. יבמו׳ פ״ט. ע״ז כ״ח: ב״ק קי״ג. תרג׳ משלי י״ז, ד׳; כ״ט, י״ב; תר״י א׳ לדברים י״ח, י״ד כ״ט ג׳ וזולתו. פַּעֵל ירוש׳ תעני׳ פ״א דס״ד. ובסופה את מְצַיית ליה והשם צַיְּיתָא (בל״ס צָיוּתָא) תר״י לדברי׳ ל״ב. א׳ משה יהיב צייתא לשמיא וכו׳ תרג׳ ומשמע (דה״י א׳ א׳, ל׳) וצייתא. והתואר צייתנית עיי״ע ומ״ש — ועוד עיי״ע צתת א׳] —

☞ **צָת** (gegen) תרג׳ ומגדל וראשו בשמים (בראשית י״א, ד׳) ורישיה עד צית שמיא. *[אחי״ה והמתורגמן פי׳ צית כמו ציד עיי״ע צית ב׳ כי האריך וכן הוא באוהב גר לרשד״ל צד 119 והנכון שהוא מל׳ צית של הערך הקודם כלומר נטוי והוא כמו קְבֵל מן קבל וכדעת ה׳ לעווי בעמת״ר ח״ב 324 ושם יתר דוגמאות — ואולי מזה לציצותי בקצת דפוסי׳ בירו׳ יבמות פט״ז דט״ו ע״ד כלומר כפניא בנטיית היום ועיי״ע ציצותי] —

☞ **צוּתְרָא** עיי״ע צייתור כי כן גרס בעל הערוך.

צתרי (מל״ס צַתְרָא Saturei) סיאה צתרי (שבת קכ״ח. ירושי׳ שביעי׳ רפ״ז דל״ז:) כבר פי׳ בע׳ סאה — (א״ב פי׳ בל״ר וישמעאל מין עשב כמו אזוב והוא מתבלין של קדרה מפני הריח והטעם שהם טובים). *[אחי״ה ובע״ז כ״ט. ציתרי, ירוש׳ תרומות פ״י דמ״ז: מי צתרי ובל״ע صعتر עיי׳ לעף פפלנ״צ 325 והלאה ועיי״ע סאה] —

* **צָתַת** (הוא צַת ב׳ בהכפל התי״ו aufhorchen) ירו׳ סוטה רפ״ט דכ״ג ע״ג כי ימצא (דברי׳ כ״א, א׳) לא שתהא חוזר ומצותת עליו. ובעבודה ליוה״כ צותתיו פי׳ מאזיני לשם המפורש.

* **צְתַת** (כמו יצת בל״מ בהכפל התי״ו anzünden) שבת קי״ט. ר׳ זירא מצתית צתותי פירש״י מצית האור בעצים דקים. בהָפעל שמ״ר רפל״ד זהב מופז (מ״א י׳, י״ח) שהיה דומה לגפרית הזו שהיא מוּצֶתֶת באש ובירו׳ יומא פ״ד דמ״א ע״ד דומה לאש מצתת בגפרית, ובמ״כ גרס מוצתה ובשהש״ר פ׳ עמודיו מוצצת באש צ״ל מוצתת באש וכ״ה לנכון בבמ״ר פי״ב ועיי׳ בחי׳ הרד״ל שם. ולפי גי׳ רבינו בע׳ צת א׳ דרש כן מוצת ע״ש.

---

[1]) בנו״ג משיצית ובכ״י ש״ס מינכען משתצית וצ״ל כמו בכ״י בי משתיצת ובכ״י ל״ד משיוצת.

החסיננו חלויים מפירי גיניסר, סייעני לערוך ערך תמניסר וכן יצליחי בערך תישסר.

*[אחי״ה כ״ה בכ״י ה״ב ובכ״י ל״ד נמצא פעמים החרוז הזה ראשונה: החסיני חלמים מפרי גינוסר וכן יצליחי וכו׳ בערך תשיצה, ושנית: החסינני חדויים מפני גינוסר וכו׳ ונ״ל שצ״ל הדווים והוא הוא חלויים פי׳ שהם חולים מפירי גינוסר שהם מתוקים ונראה ששתי נוסחאות נתערבו. ובכ״י ו״ו א׳ החסני דהלום צ״ל דחלויים ובכ״י ו״ו ב׳ וכ״י ב״ר לי׳ החרוז וכן לי׳ בכ״י בריטיש מוזיאום ובכ״י ק״ט רק: נשלם ערך צד״י בריך רחמנא דסייען אחל ערך קוף בעזר הבורא] —

האות הקוף

* ק הוא אות הי״ט מהאלפ״א בית״א יבא במלות הלועזיות במקום אות גימ״ל עיי״ע פרקמטיא אווקי וכרומה במקום כ׳ כמו קלבא. בסוף התיבות הפרסיות יבא לפעמים במקום ה׳ עיי״ע תכתק גרקא וכדומה. ובראש התיבות בחבור בינוני אות ָק הוא קצור מן ָקא עיי״ע הבא אח״ז.

☞ ָקא (קטוע מן ָקאם עיי״ע הבא בחיבור עם בינוני פועל ומראה עת בינונית der Zustand der ist, seiend, anwesend) במסכת כתובות פ׳ האשה שנתארמלה (כ״א סע״א) מאי דקא מסהיד סהדא לא קא מסהיד דיינא ואיכא בכמה דוכתי (שם) קא משמע לן[1]. מלה זו נוספת וזולתה יובן הדבר והיא נחברת עם תבות אחרות ובפרט עם מלת אמר קאמר קאמינא קאמרינן קאמריתו. *[אחי״ה ובע׳ קמא הביא רבינו מפסחי׳ ג׳: ב״ב ק״מ: מאי דקאמא, דקמא וס״א דקאמר. ב״ק ל׳: פדקא איירינן עיי״ע אר (ח״א, רס״ד). ב״מ כ״ד: קא אכיל . . קא עבדיתון והוא כמו ָקאֵי (=ָקאֵים) ומורה על זמן עומד שמושך עצמו להבא או גם רק זמן בינוני, שם: מי קתני . . להכריז קתני, הוא קטוע מן קא תני עיי״ע הבא אח״ז וע׳ הקודם] —

☞ ָקאִי (קטוע מן ָקאֵים ונקוד בחירק כמו אִי, כִּי, דִּי במקום אֵין, כֵּין, דֵּין stehend, seiend, beziehend) בריש מסכת ברכו׳ (ב׳.) תנא היכא קאי [דקתני מאימתי] ובפרקא קמא (שם ז׳.) וקָאֵי אחד כרעא פי׳ כמו קאים ועומד עיי״ע אוקי וכן מוקי כמו מוקים. *[אחי״ה ברכו׳ ב׳. עד דקאי (בכ״י ש״ס אדקאי) בשחרית, פסחי׳ מ״ג: קאי באוכלין וכו׳ ע״ש וכל זה קטוע תחת קאים והראיה מירו׳ ברכו׳ פ״ב ר״ה. עובדא הוה בחד יוראי דהוה קאים רדי ושם סע״ג והוה ארכונא קאים דאין להר וכו׳ וזה מורה על הזמן ההוא אשר היה עוסק בו] —

* קאזא עיי״ע קזא.

* קאיהי ב״ב ס״ח: עיי״ע נגהקיהו.

☞ קאלוחסין (?) מדרש שמ״ר פ׳ ויחל משה (ס״פ מ״ג) העבד הזה שאתה מוכר קאקגריסין הוא או קאלחסין פי׳ בל״י טוב מאוד קאלו טוב חסין ג״כ טוב ופי׳ קאקגריסין בל״י רע מעללים. *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י καλὸς ὅσιος טוב וחסיד ומלה השני׳ κακοῦργος רע מעללים או מל״י κακήγορος וכ״ה בעיר דוד ורבים עמלו לעמוד על בוריָן של שתי תיבות הנ״ל ולא עלה להם עד שעמד החכם הבלשן פערלעס ופירשן (במ״ע מארג׳ געזעלש׳ חל״ה 140) על פי דת ומשפט של רומיים וסיריים ממאה החמישית למספרם אשר עליו נטו ידם החכמים ברונס — זאכוי (עיי׳ מ״ג הנ״ל). ועל פי נימוקי׳ אלה נמצא כתוב יש שני מיני מקח בענין עבדים, הראשון נקרא קאלא פראסים בל״ס והוא ל״י καλὴ πρᾶσις = „והוא תנוי שפירתא" (פי׳ תנאי או מקח יפה) והשני נקרא קקא פראסים והפלאונא = κακὴ πρᾶσις, ἁπλῆ ὠνή מקח רע. לפי מקח ראשון יכול הלוקח להחזיר את העבד לאדון הראשון אם מצא בעבד איזה מום ועל זה התנאי קנאו אבל לפי מקח שני בהיות נודע לקונה עבד שיש בו מום ודבר רע ואעפי״כ היה קונאו שוב אין יכול להחזירו וההחרטה אין מועלת לאדון השני מאומה, וא״כ במקום

---

[1]) ובקטיע הרבה פעמים קמ״ל.

קאלוחסין בלי ספק צ"ל קאלופרסין = καλὴ πρᾶσις וקאקגריסין צ"ל קאקפריסין ועל פי זה כל הענין בשמ"ר מזוקק שבעתים עש"ה וגם מבואר היטב כדעת ה' פערלעס הדבור: „ועל זה אני מוכרו" בשמ"ר שם פי' על תנאי זה אני מוכרו] —

* קאלוס פי' בל"י יפה עיי"ע הקודם ועי' קלוס.

* קאלמין עיי"ע קלמין.

* קאֵים עיי"ע קם ב'.

* קאניסין (שם מקום) ויק"ר פל"ג דרש סובאים (יחזק' כ"ג מ"ב) קאניסין סבאים.

* קאקא עיי"ע קק.

* קאקגריסין עיי"ע קאלוחסין.

* קארר עיי"ע קר.

קָאַת (מל"מ שם עוף טמא Pelikan, Kropfgans בל"ע قوق, בל"ס קקא) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.)[1]) קאת (ויק' י"א, י"ח; דברי' י"ד, י"ז) זו הקיק רחם זו שרקרק. בפ' אלו מגלחין בגמ' אין קורעין (מ"ק כ"ה:) קאת וקפוד הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא משנער פי' אפי' עופות רעות באות לראות כשמתו.

קַב (מל"י κάβος בל"ס קַבָּא עיי' ל"ע كَب Hohl-mass) בר"ג דהדר עם הנכרי (עירו' ס"ב:) ובס"ג דפ' החלוץ (יבמות מ"ט:) ובס"ג דפ' האומ' התקבלי גט (גיטי' ס"ז.) ובפ' הלוקח בהמה (בכורו' כ"ג:) משנת ראב"י קב ונקי פי' מעט וברור מכל ספק שהיא כסלת נקייה[2]). בריש שבת בגמ' לא יצא החייט (שבת י"א:) אלא מעתה הדיוט שחקק קב בבקעת בשבת לר"מ הכי נמי דלא מיחייב. פי' לקח חתיכת קורה וחקק בה כדי שיניח בה הקיטע שוקו כדתנן בפ' במה אשה (שם ס"ה:) הקיטע יוצא בקב שלו ופי' עושה דמות רגל מן עץ וחוקק בו ומשים בו שוקו כדי שלא יראה רגלו קטוע ומשים בו כתיתים כדי שלא יכאב מקום חתיכת שוקו בעץ שהוא מקיש ועוד מפורש בע' כתית[3]). בר"ג דחגיג' (ד'.) ובר"ג דפ' האומר משקלי עלי (ערכי' י"ט:) רגלים (שמות כ"ג, י"ד) פרט לבעלי קבין. בפ' י"א בכלי' (מ"ז) הקב[4]) שלה ר"ט מטמא גם זה פי' נרתק שלה וכלי הוא כמו קב הקטע שהוא כלי ונרתק לרגל. בר"ג דפ' מצות חליצ' (יבמו' ק"ב:) חלצה בקב הקטע ובמוק ובסמיכת הרגלים פי' ר"ח קב זה מחופה עור וכן הקיטע יוצא בקב שלו בשבת (ס"ה:). בפ' דיני ממונות בשלשה בגמ' כיצד בודקין (סנהד' כ"ט:) ההוא דהוו קרי ליה קב רשו כלומ' יש לו חובות מלא קב[5]). בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' הגמלין (כתובו' ס"ב:) ובפ' היה נוטל (סוטה כ'.) רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות פי' כיצד המשרה את אשתו ע"י שליש לא יפחות לה מב' קבין חיטין בשבת ומשמש עמה (כתובו' ס"ד:) והמודר[6]) על אשתו מתשמיש המטה מוסיפין לה על כתובתה ג' דינרין בשבת וג' דינרין עושין י"ח קבין לפי חשבון ד' סאים בסלע כיצד הסלע ד' דינרין והולכין ד' סאין בסלע הרי סאה בדינר ולג' דינרין ג' סאין וג' סאין הם י"ח קבין הרי נמצאו כשאינו משמש עמה י"ח קבין וכשמשמש עמה ב' קבין הרי ט' קבין לכל קב וקב זה שאמרו רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישת[7]). פ"א „רוצה אשה שיהיה בעלה חמר ויהיה מצוי אצלה בכל שבת לתת לה עונתה ולא יביא לה אלא קב חטין בלבד ולא יהא גמל שיהא הולך בדרך רחוקה ואינו נותן לה עונתה אלא אחת לל' יום ואעפ"י שמביא לה בשבת ט' קבין חביבה עליה העונה בכל שבת וקב אחד מט' קבין ופרישות ל' יום"[8]). בפ' מציאת האשה בגמ' המשיא את (בנו) [צ"ל בתו] (כתובו' ס"ח.) ת"ר המסמא את עינו המצבה את כריסו המקבה את רגליו ואת שוקו. פי' משים קב בשוקו להתראות שהוא חגר. *[אחי"ה בנו"ג המקפח וכ"ה בפיאה בתוספת' פ"ד ובפי' הגאוני' (בשט"מ כתובו' שם) והמקפה פי' מלשון להקפות . . כלומ' המעבה את שוקו כדי להראות שיש בו חולי כדי שיקח מן הצדקה ע"כ עיי"ע קפח ב' ומ"ש. ולפי גי' רבינו קִבָּה פיעל מן קב. ועצם הראשונה מורה

---

[1]) וכ"ה בירו' שבת רפ"ב ד"ד ע"ג. [2]) כ"ה בפי' ר"ח בעירו' וז"ל כלומ' מעט ומנוקה ואין צריך לנפותו ולנקותו ועיי' הרא"ש בפ' מי שהוציאוהו סי' ב'. [3]) ע"ש ושם הוכחנו כי נגרר אחר ר"ח ועיי' ג"כ ברש"י ובאו"ז הלכ' שבת סי' פ"ד ס"ק כ"א. [4]) בנו"ג הקו. [5]) וכ"ת בפירש"י. [6]) בנו"ג והמורד וכ"ת בתשו' הגאוני' בשט"מ וכצ"ל בערוך וכגי' התוספו' בכתובו' בשם הערוך ועיין בהפשב"ע ע' קב. [7]) נגרר אחר פי' תשובות הגאונים הובא בשט"מ כתובו' דף ס"ב: ונראה שהוא פי' רה"ג כדמוכח מתוס' סוטי' כ"א: [8]) הועתק מפי' ר"ח כדאי' בתוספ' סוטי' ע"ש וכן פי' גאון ורש"י במהדורא קמא הובא בשט"מ שם.

קַב על מדה (מן קבב פי' חקק) מכיל ד' לוגין ב"ב פ"ט: תוספת' ב"ב ספ"ה קב וחצי קב עיי"ע תמן א'. כתובו' ס"ד: חצי קב קטנית . . וקב גרוגרות, ב"מ פ': קב לכתף ובל"ס וארמי קבא סנהד' כ"ז. עיי"ע חישל א'. ושם כ"ט רע"א קבא דקירא, יבמו' י"ז. קבא רבא וקבא זוטא. קידו' ע"ט: בקבא זוטא . . בקבא רבה. פסחי' קי"ג. קבא מארעא וכו' והקבוץ קַבַּיִם ב"מ כ"א. ב"ב צ'. קְבִין קידושי' מ"ט: קַבַּיָּא ירו' חלה ספ"ב רנ"ח ע"ד. ריש אסת"ר העולם הוא עשוי . . כאפי קַבָּאֵי. ועוד קבותים עיי"ע קבת. והושאל לחתיכת עץ חקוק לשום בה רגל החגר עיי' לעייל ויבמו' ק"ב: ק"ג. והלאה. בעלי קַבִּין עיי' לעיל] —

קב (= נָקַב פי' מל"מ נקיבת החור durchlöchern) כפ' במה מדליקין (שבת כ"ט:) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה. בר"ג דסנהדרין (ו' רע"ב) וכפ' האשה שהלכה בעלה למדינת הים בגמ' נשאת ע"פ בי"ד (יבמו' צ"ב.) יקוב הדין את ההר, כלומ' אם יש דין לנקוב את ההר על כרחו יקבנו אעפ"י שדבר גדול הוא. פ"א יפרש הדיין את הדין כלומ' יפסוק הדין בלא פשרה וההר הוא הדיין — (א"ב העיקר נקב) *[אחי"ה עיי"ע נקב ולפי פי' שני יש לגזרו מן נקבה שכרך (בראשי' ל', כ"ח) ענינו פרש והגבל] —

קֻבָּה (מל"מ שם לחדר משכב ולאהל וכן בל"ע قبة וממנו Alkove והושאל לאהל של תענוג Lustzelt) בפ' הקומץ רבה בגמ' ב' פרשיות (מנחו' ל"א:) לא יעשנה כקובה. פי' קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה כאהל. בפ"ק בע"ז בג' אין בונין (ע"ז י"ז סע"ב) ועל בתו (שלא [1]) לישב בקובה פי' אוהל שמושיבין בו זונות כדכתי' (במד' כ"ה, ח') ויבא אחר איש ישראל אל הקֻבה. *[אחי"ה בנו"ג בקובה של זונות. ומזה ג"כ בב"ר פצ"א אמרו אחינו יוסף יפה תואר ויפה מראה שמא בקובה הוא וכו' תנחומא נח עיי"ע קביא — ובהשאיל' תעני' ח': כמין קובה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאים. ועיי"ע הבא אח"ז. ובלא"ר בתרג' אונק' ותר"י ב' במד' הנ"ל לקובתא] —

קֻבָּה (= קוּבְּתָא מל"ס קביצת מים Wasserbehältniss) פלג אלהים מלא מים (תהלי' ס"ה י') תרג' קובתא דאלהא. *[אחי"ה וכן תרג' תעלה (איוב ל"ה, ט"ו) בכ"י קובתא. תר"י א' לבראשי' א', ז' מיא דלעיל בקובתא דרקיעא עפ"י תעני' ח': עיי"ע הקודם לזה] —

* קֵבָה (= קֵיבָה מל"מ Magen) חולי' ק"ל. והלאה הקבה, שם קל"ד: ובילמדנו ריש פנחס עיי"ע זרוע (ה"ג, שכ"ד). ע"ז כ"ט: קיבת נבלה קיבת עולה . . קיבת עגלה עיי"ע אנייקא. ירו' ביצ' פ"א ד"ס. קיבה ממקום אחר באת והקבוץ קיבותיהם שם ובירוש' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג. ובלא"ר קֵיבְתָא תרג' לדברי' י"ח, ג'.

* קוּבְּתָא (פי' כמו קובה כלי נקוב וחקוק Hohlgefäss כמו סל Korb) בקבוץ ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג כד משתיא בְקוּבַיָּא משום מיסכת ובק"ע פי' קוביא כמו נקוביא מענין נקב אבל קרוב שהוא כמו קביא בתוספת' ב"מ כלי' ספ"ד כסוי קביא . . כסוי טני.

* קַבְּוָתָא (נ"ל כמו קובעתא בל"ס קובעי מסמרים ווים כפופים Holzpflöcke, Haken) מ"ק י"א. קביותא דדשי בכ"י ש"ס קבותא ופי' המיוחס לרש"י מסמרים של עץ וכ"ה בע' קוותא ע"ש ומ"ש וג"ל שהעי"ן מובלעת ומל"ס הנ"ל.

☞ קבטיות (נ"ל מל"ע قُبّاط, قُبَيْط מיני מתיקות המבושלות מחרצני יין וכדומה Süssigkeiten) פסחי' דירו' פ' ואלו עוברין בפסח (פ"ג ד"ל.) תני קובטיות בורתיות צריך לבער פי' המפרש מי עשבים שמפררין בהם פירורי לחם. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד קובטיות וקליות והמים שלהם וכו'] —

קבטין (= אֲקוּבִּיטוֹן מל"י ורו' niedrige Lagerstätte, Sopha, accubitum, ἀκούβιτον) בויק"ר בריש צו (פ"ז) (ובפרשת) [צ"ל ובפסקתא] דצו את קרבני לחמי (פסיקתי' דר"כ צד ס"א.) למלך שהיה מיסב על קובטין שלו פי' קטא קומא [2]) בלעז והוא כסא שיש לו סמוכות [3]) מכל צד כמו כתלים ואינו פתוח אלא מצד אחד — (א"ב עיי"ע אקוביטון). [*אחי"ה ובנו"ג בויק"ר אקוביטון ובפסיקת' רבתי פט"ז הקובטים ובפסיקת' דר"כ הקוביטין וגי' הילק' עיי"ע אקוביטון ומ"ש והוא מל"י ורו' הנ"ל ואולי בהשאילה אמרו בזמן רבינו catacomba על כסא שיש לו סמוכות מכל צד כי היושב בזה הכסא היה סגור ומכוסה מכל צד כאלו היה קבור שם] —

---

1) ט"ס ויש למחוק. 2) כ"ה בכ"י ובדפ"ע קאטאקומבא. 3) בדפ"ר סמיכות.

* קְבוּטַל, קְבוּטַר, קְפוּטַל (שם פרטי) יומ׳ י״ח: זכריה בן קבוטל וכ״ה בציון המשנה בדף י״ט: ושם ג״כ זכריה בן קפוטל ועיי׳ ד״ס נוסח״ שונות. ובפי׳ ר״ח העתיק קבוטר, קפוטר ובירו׳ יומ׳ ספ״א דל״ט: קבוטר, קבוטל, ובברכו׳ ס״ג. בן קבוטל.

* קוּבְטְרָא (מל״י κιβωτός בהוספת הריש לבנין התואר (כמו סנדלר מן סנדל) עושה מעשה עץ Schreiner) ירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ג זגגיא וְקוּבְטָרַיָּא וע׳ הזקנים העתיקו ככה ארון (שמות כ״ה, י׳; מ״ב י״ב ט׳, י׳) תבה (בראשי׳ ו׳, י״ד. ט״ו) וזולתו.

קַבְטְרָא (פי׳ בל״פ מצנפת הראש עיי״ע טטפת Kopfbund) ירוש׳ ריש פ׳ במה אשה (רפ״ו ד״ז ע״ד) קובטרא דבר שהוא נותן במקום טוטפת. *[אחי״ה בנו״ג קובטירה והוא ל״פ האמורה בע׳ טטפת (ח״ד, כ״ה) וה׳ לעווי ופליישער לא מצאו ידיהם בפי׳ המלה ולא חשו לראות במה שפירשתי בע׳ הנ״ל] —

* קַבְיָא עיי״ע קובתא ומ״ש.

קֻבְיָא (מל״י κυβεία Würfelspiel, Glückspiel) בפ׳ שואל (שבת קמ״ח:) ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה משום קוביא[1]. בפ״ק בר״ה (כ״ב.) אלו הן הפסולין המשחק בקוביא פי׳ „מתנין ביניהן תנאי אם אנצחך תתן לי כך וכך ואם תנצחני אתן לך כך וכך וכי האי גוונא אסמכתא היא ונמצאו בגזלנין לפיכך פסולין וישוב העולם כגון אומנות ועבודת הארץ[2] — (א״ב פי׳ בל״י גוף מרובע בעל ששה שטחים ועליו נקודות מן אחת עד שש עשוי לצחק וגם הצחוק עצמו נאמר כן וכל הדברים העשוים בצורת קוביא. מדרש אסתר בסוף פסקא ויהי בימי אחשורש ורבי אבין אמר כאפי קבאי כלומ׳ שהארץ היא כצורת קוביא). *[אחי״ה וגם י״ל כי כאפי קבאי פי׳ מענין קב א׳ ע״ש. וכנ״ה משחק בקוביא בסנהד׳ כ״ד: כ״ז: עירו׳ פ״ב. ירו׳ ר״ה ספ״א דנ״ז ע״ג ועיי׳ תנחומא הישן נח סי׳ כ׳ בלעם התחיל בקובה בקוביא וכו׳] —

קבייסטס (= קוּבְיוֹסְטִים מל״י κυβευτής Würfel-spieler) פי׳ משחק בקוביא ועיי׳ ג״כ בפנים) כפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בבהמה (חולי׳ צ״א:) וכי גנב אתה או קוביוסטוס אתה שאתה מתיירא מן השחר. בריש בכורו׳ בגמ׳ כהנים (ה׳.) וכי משה רבכם גנב היה או קוביוסטוס. בריש קדושין בגמ׳ דסמוך בכסף (י״א.) וכר״ג דפ׳ המוכר פירות (ב״ב צ״ב.) המוכר עבד לחברו ונמצא גנב או קוביוסטוס הגיעו פי׳ גנב גונב ממון קוביוסטוס גונב נפשות. בילמדנו בריש והיה עקב (הובא בילק׳ עקב ר׳ תתמ״ז) אבל זה קוביוסטוס הוא עכשיו הוא הולך ומשחק[3] ומאבד את כליו — (א״ב פי׳ בל״י זולל וסובא). *[אחי״ה איננו זולל כי אם מל״י הנ״ל פי׳ משחק בקוביא וכפי ר״ח כתוספות ב״ב הנ״ל ד״ה קוביוסטוס ורבינו נגרר אחר פי׳ רגמ״ה בב״ב שפי׳ גונב נפשות וכפירש״י אבל מילמדנו הנ״ל מוכח ג״כ כפי׳ ר״ח וכנ״ה בירו׳ ב״ב ספ״ז דט״ו ע״ד. וכן קוביוסטיסא ירו׳ נדרי׳ ספ״ה דל״ט: דילמא בקוביוסטיסא ועיי׳ ג׳ הרא״ש לגיטי׳ ל״ח: ושם הגי׳ בקביוסטא] —

קִבֵּל (מל״מ ענין לקיחת דבר שנתן לו מאחר empfangen, entgegennehmen; קִיבּוּל das Aufnehmen; קְבּוֹלֶת die Uebernahme einer Arbeit; קַבְּלָנָא Traditionslehrer) אם יש בה בית קיבול רמונים טמאה (שבת פ״ד.) ככר פי׳ בע׳ ענל. הבא[4] במדה טהורה מכלום, פי׳ העשויה למדוד בה בכייל. בר״ג דפ׳ מי שהפך (מ״ק י״ב.) מקבלי קבולת בתוך התחום אסור. פי׳ „גוים שקבלו שדה מישראל בדמין קצובין לתקנה כל זמן שירצו בתוך התחום בשבת וי״ט אסור חוץ לתחום מותר״[5]. בר״ג דפ׳ אעפ״י שאמרו (כתובו׳ נ״ח רע״א) ובפ״ק בקידושי׳ בגמ׳ דסמוך בכסף (י״א.) איכא בינייהו קיבל ומסר והלך. פי׳ קיבל כגון שקיבל עליו הבעל בשעת ארוסין כל מומין שיש בה לעולא אפי׳ הכי אינה אוכלת עודה בבית אביה גזירה שמא ימזגו לה כום של תרומה מבית חמיה ותשקה לאחיה ולאחותה לרב שמואל כיון שאינו יכול לטעון טענת מומין אוכלת וכן אם מסרה האב לשלוחי הבעל ואין עמה לא אחיה ולא אחותה אוכלת לרב שמואל אינה אוכלת שמא ימצא בה מום והלך פי׳ אם הלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל[6] לעולא אכלה דליכא אחיה ואחותה לרב שמואל לא אכלה

[1]) וכ״ה במשניות ובירו׳ ובריי״ף ובראו״ש ובכ״י ש״ס אבל במשני׳ דבבלי לי׳ כי אם בגמ׳ שבת קמ״ט: מנה גדולה וכו׳ מ״מ משום קוביא. [2]) כ״ה בפי׳ ר״ח בסנהד׳ כ״ד: ונ״ל שאחר ציון מר״ה יש להוסיף כזה בפי׳ זה בורר בגמ׳ ואלו הן הפסולין והוא ציון מסנהד׳ הנ״ל אשר שם היא ג״כ. פי׳ רב ששת . . לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם ועליו יסוב פי׳ ר״ה ואהריו רבינו כגון אומנות וכו׳. [3]) כ״ה לנכון בדפו״ו ובילק׳ אבל בשדפ״ע לי׳. [4]) בנו״ג הבאה. [5]) וכ״ה בפי׳ ר״ח במ״ק. [6]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמש׳ אבל בדפו״ו בט״ס.

משום סמפון אם הלך אחיה עמה [1]). בפ"ק בתעניות בגמ' הגיע (י"ב.) י"ז במרחשון אימת מקבלה רב אמר במנחה פי' „משעה שיתכוין לתפלת המנחה ואפי' מתעסק במלאכתו אומר מחר אהא בתענית יהי רצון שתהא תפלתי ביום תעניתי מקובלת ושמואל אמ' בתפלת המנחה כלומ' צריך להיות כולל אלו הדברים בשומע תפלה" [2]). אמר ר' נסים ב"ר יעקב ז"ל ראיתי בפירושי רבותינו הגאונים ז"ל ובתשובות שאמרו אין אומרים עננו אלא במנחה בלבד אבל בערבית ובשחרית של תענית לא וקשיא להו הא דתני ר' הושעיא ימים שאין בהן קרבן מוסף כגון שני וחמישי של תעניות ושל מעמדות ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח כדרכו ואומר מעין המאורע בשומע תפלה דאלמא צריך המתענה שיאמר עננו בערבית בשחרית ובמנחה ואיתא להא ברייתא בפ' במה מדליקין (כ"ד). ובגמ' דבני מערבא בברכות בפ"ד (ד"ה.) ובתעניות בפ"ב (דס"ה ע"ג) אמר ר' זעירא בשם ר' ירמיה [3]) יחיד בתענית צבור צריך להזכיר מעין המאורע [4]) והיכן אומרה בין גואל לרופא הולים מהו אומ' עננו אבינו עננו בעת ובעונה הזאת כי בצרה גדולה אנחנו ואל תתעלם מתחנתינו כי אתה עונה בעת צרה וצוקה כאמור (תהלי' ק"ז, י"ג. כ"ח) ויצעקו [5]) אל ה' בצר להם יוציאם ויושיעם [6]) בא"י העונה בעת צרה. ר' ינאי ב"ר ישמעאל בשם דבית [7]) ר' ינאי אומ' אומרה בשומע תפלה ר' יונה בשם רב אומ' ואפי' יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע והיכן אומ' ר' זעירא בשם רב הונא אומר [8]) בלילי שבת וביומו פי' ערבית ושחרית ומנחה ולקמן בהאי פרקא (ירו' תעני' שם דס"ו רע"א) נמי גרסינן א"ר שמעון מה ת"ל בהון בהון שני פעמים אלא מלמד שהלילה מותר והיום אסור כי הא דתני להו כל אנש דייתי עלוהי ייסר בצלו א"ר יוסי ב"ר בון שהוא צריך להזכירן מבערב ואתיא כדאמ' ר' זעירא בשם רב הונא [9]) אומרה בלילי שבת ואי' נמי בגמ' דמגלה דבני מערבא בפ"ק (ד"ע ע"ג) [10]). בס"ג דפרק כה"ג ונזיר (נ"ו:) כל שמעתא דמתאמרא מבי תלתא קבלני [11]) קמאי ובתראי אמרינן מיצעי לא אמרינן וכו' עד שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני וכו' עד ואלו יהושע וכלב לא קאמר שמע מינה. *[אחי"ה ועוד א' בהרבה ענינים מלקיחה הן במובן גשמי הן במוסרי ד"מ דמאי פ"ב מ"ב המקבל עליו להיות נאמן, שם מ"ג המקבל עליו להיות חבר בכורו' ל': עיי"ע חבר. ע"ז ס"ד: כל שקיבל עליו בפני ג' חברים וכו' כל שקיבל עליו ז' מצות שקבלו עליהם בני נח, שקבל עליו כל מצות האמורות בתורה וכו'. ירו' ברכו' רפ"ב ד"ד. מקבל עליו מלכות שמים ועיי"ע עול, ספרא ויקר' רפ"ב מקבלי ברית. ברכו' י"ז. מקובל על הבריות, אבות פ"א מט"ו עיי"ע סבר. שם פ"א מ"א קבל תורה מסיני, פיאה פ"ב מ"ו מקובל אני [12]) מר' . . שקבלו מן וכו'. ברכו' ל"ד. זבחי' ט"ו: מנחו' צ"ו: קידו' י"א. כתובו' נ"ו: ב"מ ק"ג. ושם: קי"ז. ועוד הרבה, נתפעל והתפעל זבחי' ל"ד: ל"ה. נתקבל בכלי, ספרא ויקרא פרק ד' פרש' ד' שנתקבל, ירו' נדרים ספ"ח דמ"א. כאלו נתקבלתי כתובות נ"ד: התקבלתי ועיי' שם נ"ו: והלאה גיטי' ס"ב: ס"ג. ס"ה. ובהפעיל הקביל (בקשור פנים כמו בל"מ ראה פנים) שבת קנ"ב. מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל וכו' [13]) חגיג' ה': אתם הקבלתם פנים הנראים ואינן רואין תזכו להקביל פנים הרואים ואינן נראין, ירו' הגיג' רפ"א דע"ה ע"ד הקבילו ר' יהושע בבקיעין. והשם קְבוֹלֶת, קִיבּוֹלֶת (Uebernahme) מ"ק י"א: י"ב. ירו' שבת פ"א ד"ד. תוספת' מ"ק רפ"ב מקבלין קיבולת, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. קבלנות ובתוספ' ע"ז רפ"ב אי' קבלות אבל בכ"י אירפורט ג"כ גרס קבלנות. ובתרג' קַבָּלוּתָא בל"ס קוּבָּלָא והוא כמו השם המופשט קַבָּלָה גיטי' ס"ב: שליח לקבלה הפכה שליח להולכה ועיי' שם ס"ג. והלאה. זבחי' י"ג. קבלת הדם, ירו' פסחי' פ"ה דל"ב. בשעת קבלה, במד"ר פ"א הלכות שחיטה וקבלה וכו' וכ"ה כמו קִבּוּל, קיבּוּל זבחי' י"ג. מ"ז. מ"ט. בענין בית קבול עיי' לעיל בערוך. ירו' ביצ' ספ"ב דס"א ע"ד כלי קיבול. קהל"ר פ' גם זה בית קבול מעות בית קבול מים. ועוד ענין קַבָּלָה מסורת הלימוד Tradition ונקראו כן גם נ"כ הפכה: תורה, דברי תורה ר"ה ז'. דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי קבלה למדנו, י"ט. דברי קבלה כדברי

---

[1]) עיי' בשט"מ בסוגי' דכתובו'. [2]) הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנ' ועיי' ג"כ או"ז ה' תעני' סי' ת"ד. [3]) בירו' תעני' ר' זעורה וצ"ל זעירא. [4]) וכן פסקינן עיי' ש"ע א"ח סי' תקס"ה סעיף ג' ע"ש. [5]) בפסוק י"ג יזעקו. [6]) בירו' ובכ"י ערוך ק"ט וה"ב רק יוציאם כבפסוק כ"ח אבל בפסוק י"ג יושיעם ורבינו אחז בשניים. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב ובירו' ברכו'. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב. [9]) בירו' חונא. [10]) עיי' או"ז הנ"ל שהביא פי' הגאונים והלכתא כשמואל ועיי' ג"כ בשאילתות ויחל. [11]) לי' לפנינו. [12]) בנזיר נ"ו: מקובלני. [13]) בכ"י ש"ס בהפעל לא הוקבלו.

תורה דמו, חולי' קל"ז. דברי תורה . . דברי קבלה. נדה כ"ג. אין דנין דברי תורה מדברי קבלה עיי' רש"י ב"ק ב': ירו' חלה פ"א דנ"ז: ולמדין מן הקבלה, ב"ר רפ"ז קהל"ר פ' כל זו ומן הקבלה אתה מלקני וכו'] [1] —

קְבַל (מל"ס פי' חשך finster והושאל לענו) בפ"ק כסנהד' בגמ' סמיכת הזקנים (סנה' י"ד.) דאמר ר' אלעזר בריש חלק במימרות דר' אלעזר (שם צ"ב.) [2] לעולם הוי קבל וקיים א"ר זירא אף אנן נמי תנינא (נגעי' פ"ב מ"ג) בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו פי' קבל כמו הושך תרג' חושך קבלא כלומ' שיהא ענו ויהא קיים. *[אחי"ה וכן פירש"י בסנהד' צ"ב, קבל אפל ושפל. וכן תרג' אפלה (שמות י', כ"ב) ותרג' ועלטה (בראשי' ט"ו, י"ז) ותרג' נשף (ירמי' י"ג, ט"ז) וזולתו, והפעל ממנו עיי' בתרג' ישעי' ג', י"ג; ליואל ב', י'; אפ על אקביל תרג' עמוס ה', ה'; ה' ט' — והושאל לצרה וכאב קהל"ר פ' וסבותי אני ובויק"ר פכ"ה בר קיבליי בר קיבליי (בר קבלוי) עיי"ע מרעלא — וכן פירוש קובלנא שבע' אח"ז ברש"י סנהד' ק"ד: בֵּל"א] —

קבל (= קַבְלָנָא מן קְבֵל מה שאומר כנגד אדם Gegenäusserung) בחלק בגמ' ג' מלכים (סנה' ק"ד:) לוא עליכם כל עוברי דרך (איכ' א', י"ב) אמר רבה א"ר יוחנן מכאן לקבלנא [3] מן התורה. פי' שרגילין העולם לומר איני אומר כנגדך הרעה שהקורה לי דקאמ' לוא עליכם כלומ' לא יבא עליכם כפורענותי — (א"ב תרג' עזר כנגדו (בראשי' ב', כ"א) סמך לקבליה, לנוכח אשתו (שם כ"ה, כ"א) לקבל איתתיה, מגמת פניהם (חבקוק א', ט') מקבל אפיהון). *[אחי"ה העתיקו מהמתורגמן ע"ש ויתר הדוגמאות וכ"ה בל"מ קְבֵל, קָבֵל ובל"ס קבול, קובלא ובלמ"ד בראש לקיבלא, לקובלא פי' נכח, נגד עיי' דניאל ב', ל"א; ג' ג'; ה', א' ועיי' תרג' בראשי' ט"ו, י'; ל', ל"ח; ל"ג, י"ב ירו' ע"ז פ"ב דמ"א: לקיבליה ירו' ערלה פ"ג דס"ג. לקובליה ועוד במי"ם ברא"ש מקבלת תרג' בראשי' כ"א, ט"ז; לדברי' כ"ח ס"ו. [4] — ירו' יומ' ספ"ו דמ"ד. פי' דידכאות (עיי"ע בח"ג, כ"ה) ע"י קבלן פי' מה שעומד כנגדו. ומזה ג"כ קבלא מל"ס קובלא פי' העומד כנגדו היינו סגולה נגד המזיקין ורבינו הביאו בע' מיוחד בע' קבל ה'] —

קְבַל (מל"ס קבל פי' צעק וזעק על החמס an- klagen, sich beklagen) בסוף ידים (ו', ז'. ה') קובלין אנו עליכם פרושין מן (שמות כ"ב, כ"ו) והיה כי יצעק אלי ומתרגמינן ארי יקבל קדמי ואקבל קבילותיה. בר"ג דפ' האומר להברו צא וקדש לי (קידו' נ"ט.) אזל רב גדל קבלה לר' זירא אזל ר' זירא קבלה לר' יצחק. *[אחי"ה וכן סנהד' ל"א: עוקבן הבבלי קבל קדמנא. והשם קבילתא בל"ס קבולנא Anklage עיי' תרג' בראשי' י"ח, כ'. כ"א; לשמות י"ט, י"ג; לאיוב ט"ז, י"ח; כ"ז, ט' וזולתו] —

קבל (= קִיבְלָא מע' קבל ג' Gegenmittel) בפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכות ס"ב.) אנן קיבלא גמרינן [5] מאי היא קיבלא [6] דבית הכסא צניעותא ושתיקותא פי' אם אדם צנוע ושותק בבית הכסא היא קמיעתו שיצילנו מהמזיקין. קבלא דייסורי [7] שתיקותא ומבעי רחמי כלומר מי שמיוסר קמיעתו המצילתו מאותן היסורין לשתוק ולהתפלל. *[אחי"ה וגי' קיבלא עם פי' הערוך הובא ג"כ באו"ז הל' טהרת ק"ש ותפלה סי' קל"ז ע"ש. ורש"י פי' מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו ועפ"י פי' זה הוגה בש"ס קבלה והנכון כגי' רבינו והוא מע' קבל ג'] —

קבל (= קַבְּלָנָא מי שהוא מקבל פקדונות מע' קבל א') בסוף ויקהל בילמדנו (לי' בתנחומא ולא בתנחומא הישן בהוצאת רש"ב) והוה לא קבלנא [8] בחיי בעלה פי' אהוב שהיה מקבל פקדונות [9] ומשמרם. *[אחי"ה והוא תואר כמו ערב וקבלן עיי' ב"ב קע"ג: קע"ד. והלאה. והקבוץ הקבלנים ויק"ר רפ"ו עיי"ע גד [10]). מ"ק י"א: הקבלנין. קַבְּלָנֵי כפי גי' רבינו בע' קבל א' מנזיר נ"ו: פי' שהם המקבלים השמועה איש מפי איש — והשם המופשט קַבְּלָנוּת פי' ענין עריבות Zahlungs- leistung ב"ב קע"ג: קע"ד. ועוד כמו קִיבּוֹלֶת מי שלוקח לעצמו החוב לעבוד איזה דבר ב"מ קי"ב.

---

[1]) בעבריי החדשה נקראי קבלה כידוע נסתרות הזוהר וכדומה וממנו התואר מקובל. [2]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו קצת ברוחק ואמר בחלק במימרות דרי (אליעזר) [צ"ל אלעזר] בראש. [3]) בנו"ג לקובלנא. [4]) ורש"י בלי ראשון פי' כמו בערוך אבל בל"א פי' מענין ע' ראשון עיי"ע הקודם לזה. [5]) כ"ה בערוך כ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובשאר כ"י בערוך קבלא גמרינן וכדפ"ר גמרא וגי' קבלא אי' ג"כ בכ"י ש"ס מינכען ובנו"ג קבלה. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר. [7]) בנו"ג קבלה [8]) בדפ"ר קיבלנא [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע פקדתם. [10]) ה"ב, רל"ט:

קבלנות עובר עליו משום בל תלין, תוספת' ב"מ רפ"ז קבלן נותנין לו לפי קבלנותו. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. עיי"ע קבל א' וש"נ] —

* קיבלי ט"ס יומ' ע"ה: עיי"ע ככלי (ח"ד, רכ"ג) וש"נ.

* קובליים ט"ס צ"ל קוכלין עיי"ע ככליאר (שם רכ"ג) וש"נ.

קבנאה (= קוּבְנָאָה נ"ל כפי פי' עמוד מל"פ הישנה עיי' בפנים או מל"פ کوپ פי' גבעה Hügel) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג סע"א) דהוה נקיטא אקובנאה דשורא דמחוזא. פי' עמוד בל' פרסי. פ"א אקובאות[1]) וכיפאות[2]) של חומה ושמן מירו"לי — (א"ב כי קא רהיט אקופי' כתוב בנוסחאות (ופירש"י) [צ"ל ופירשב"ם] שני החומה). *[אחי"ה וכן פי' רגמ"ה אקופיא דשורא על שיני החומה וכפי זה הפי' לועז רבינו עיי"ע אקובנאה בח"א, רנ"ד ומ"ש וגי' אקובנאה אי' ג"כ בכ"י ש"ס ה' (ד"ס ב"ב צד קי"ב:) ומה שפי' רבינו (אולי ע"פ ר"ח) בל"פ עמוד נ"ל שכיון לל"פ הישנה וצענד çkemba עמוד וכן çkañba עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן 297 ובענין פי' שני הוא کوپ פי' שן ההר וגבעה ועוד עיי"ע בח"א רנ"ד — ובל"ס קָבוּנָא] —

קבסתן (נ"ל מל"פ خويشتن מדקדק עד מאוד וזהיר בתכלית הדיוק Vorsichtiger, Skrupuloser ובפנים עיי' פירושים אחרים) בפ"ק בקידו' בגמ' נכסים שאין להם אחריות (קידו' כ"ו:) א"ל רב יוסף קבסתן אכפל תנא לאשמועינן. בפ' ד' מיתות בגמ' הבא על הזכור (סנהד' נ"ה.) בעא מיניה רב אחדבוי בר אמי מרב ששת המערה בעצמו מהו א"ל קבסתן, פי' מכעים. ר"ח ז"ל פי' גנבת דעתינו כדאמר (כתובות נ"ז: קידושין י"א: ב"ב צ"ב:) נמצא גנב או קוביוסטוס והוא בל"י מטעה בני אדם בדברי מרמות כגון גנב בעצמו. פ"א בתשובת קבסתן בל' ישמעאל גְתִיְתַנִי[3]) ברפה ולא בדגש כאדם שמראה את חבירו דבר מטונף והוא אומר הפכת כל האוכלין במעי עד שהגעתני להקיא ומשל זה אומרים למי שאומר ומדבר דברים רחוקים ודחוקים כלומר היאך יוכל אדם להערה את עצמו ועיקר לשון זה האדם המרבה במאכל ואוכל אכילה גסה ומצטער ומגיע לו שלשול מלמטה וקיא מלמעלה נקרא בל' ארמי קיבסא. *[אחי"ה פירושי רבינו רחוקים ודחוקים הם אבל בכל זאת יגעתי ומצאתי כי אולי כיון בפי' ראשון מכעים (ורש"י פי' ציערתני) לל"פ خستن פי' ענין חבלה וצער, פי' ר"ח כיון על שם משחק בקוביא עיי"ע קוביא, פי' התשובות כיון לל"ע جوى בבנין ח' גתויתני פי' עשית לי זרה להקיא. וז"ל הרי"ף בכ"ב פ"ה קבסתן כלומר הפכתה את בני מעי להקיא ועיי' גליון הש"ס קידושי' כ"ו: ומה שפי' בעל דרכי של תורה 152 ושור בהחלוץ ח"ח 118 (חוץ מזה שפי' חויסתן בל' הוצואריש איננו נבוך) קשה להלמו ורמ"ל ממציא המלה מל' ספרדי! אבל כפי מה שפי' בראש הע' נכון מאוד ויאות להמקשן שטרח להביא דקדוקים דקים על כן השיב רב יוסף ורב ששת (שניהם אמוראי דבבל) במלת פרסית שהוראתה מדקדק בתכלית הדיוק] —

* קבסיִ (שם פרטי) ירוש' דמאי פ"ג דכ"ג ע"ג ירוש' פסחים פ"ו דל"ג. ר' יהושע בן קבסיי, ירוש' תענית פ"ד דס"ח. קוביסין, תוספת' דמאי פ"א קבוסאי, קביסאי בכ"י אירפ' קופסאי וכ"ה בתוספת' ע"ז פ"ד (ה') ולבכורו' ספ"ג ורפ"ד, בתוספת' מקואות פ"ו קיפסאי ובכ"י אירפ' קבוסיי ובתוספת' סוף מכשירין קבוסאי, ובכורות ל"ט. קפוצאי[4]).

* קיבוסת (נ"ל מל"י κυβίστησις Gaukelei) ירוש' סנהדרין פי"א ד"ל: חנניה בן עזור נביא אמת היה אלא שהיה לו קיבוסת והיה שומע מה שירמיה מתנבא בשוק העליון ויורד ומתנבא בשוק התחתון וכו' פי' בל"י ענין גניבת דעת ע"י מעשה ליצנות וכדומה כאדם שעומד על ראשו כן חנניה בן עזור הופך דברי ירמיה.

קָבַע (מל' שומרוני ,קָבַע ענין תעודה ותקיעה festsetzen, bestimmen) כפ' תפלת השחר (ברכות כ"ו. במשנה) תפלת הערב אין לה קבע. גמר' (שם כ"ז:) מאי אין לה קבע אינה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות שהלכה כר' יהושע פי' רב האי גאון ור"ח ז"ל מי שלא נהג להתפלל אבל אם נהג להתפלל נעשת עליו חובה ואסור לבטלה[5]) ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים

---

[1]) בכ"י ק"ט אקובנאות. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב וברפ"ע וכפאות. [3]) כ"ה נקוד בכ"י ה"ב ובדפ"ר גיתיתני ובדפ"א גיתתני בכ"י ק"ט בט"ס נתתייפו. [4]) ובתשובת הגאונים (בהוצי' ה' הרכבי צד 149) ישאילאתא . . מר, יעקב בר מר משה דמן מריפת קאבס. [5]) ועיי' ג"כ ברי"ף ובראי"ש ובחי' הרשב"א.

(שם כ"ח:) גמרי (שם כ"ט:) כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי רבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים [1]. בר"ג דפ' איזהו מקומן (זבחים מ"ח.) ובכריתות בס"ג דפ' דם שהיטה (כ"ב:) ור"ע מי ילפינן מצות מחטאת חלב להכי הוא דילפי מה להלן בקביעה אף כאן בקביעה לאפוקי טומאת מקדש וקדשיו נאמר בהן אם לא תגיע ידו [2]) דעולה ויורד הוא. פי' חטאת חלב ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ והוא בקביעה שלא נאמר בה ואם לא תגיע ידו אלא חייב כשבה ושעירה אבל טומאת מקדש וקדשיו נאמר בהן ואם לא תגיע ידו והן בעולה ויורד כדפרישי' בע' על. וחטאת חלב מביאין על ל"ו כריתות כדפרישית בע' חלב. בפ' ב' בפיאה (מ"א) ושביל היחיד הקבוע פי' שדורכין אותו בקיץ שקבועה לעולם. בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז:) המקבעת בצים' בכותל. פי' לאחר שיצאו האפרוחין מן הקליפה לוקחין קליפי בצים ונוקבין אותן ונועצין אותן בכותל כדי שיתקיימו האפרוחים [3]) — (א"ב תרג' ויתקעה בבטנו (שופטי' ג', כ"א) וקבעה במעוהי) *[אחי"ה העתיקו ר"ב מהמתורגמן שהובא הציון ראשונה ושם ג"כ דוגמאות אחרות ועוד עיי' עמת"ר ללעווי וכנ"ה בדרז"ל כתובות ט"ו. זבחים ע"ג. כל קָבוּעַ כמחצה על מחצה דמי, בכורו' ל"ז: מום קבוע, שם ל"ח: תוספת' בכורות רפ"ד מים קבועין, ירו' מעשר שני רפ"ה דנ"ה ע"ד אבן קבועה. ברכות ו': י': כל הקובע מקום לתפילתו וכו' שם ל"ה: לא קבעי אינשי סעודתייהו וכו' ע"ש, שבת ל"א. קבעת עתים לתורה, מגילה ז', קבעוני לדורות ביצה כ'. ושם: בקשו לקבוע הלכה כמותן וכו' וכ"ה בירוש' ביצה פ"ב דס"א ע"ג. אבות פ"ג מ"ב הקב"ה קובע לו שכר. בינוני פעיל ברכות מ"ג: קביע ליה עידנא, ירו' פסחים פ"ה דל"ב: הא קביעא גבך כמסמרא. תר"י א' לשמות י"ב, ג' זמניה קביע תרג' שה"ש ד', ט' קביע על לוח לבי וכו'. בינוני פעול תרג' אסתר ח', ט"ו מקבעין ביה מרגלין ושם: תרג' שני א' ב' מקובע, מקובעין. במד"ר פי"ב מקוּבַּעַת. אתפעיל תר"י א' לבמד' י"ד, א' ואתקביעת, כריתות י"ח. איקבע. נפעל חלה פ"ד מ"א שלא יִקָּבַע הדבר חובה, ירו' יומ' רפ"ה דמ"ב: אין קרבנות צבור נקבעין אלא בשחיטה. חשם קָבַע ברכות כ"ח: כ"ט: עיי' לעיל ובאבות ב', י"ג, ושם פ"א מט"ו עשה תורתך קבע, ירוש' ברכות פ"ב ד"ד ע"ג אכילת קבע . . שינת קבע הפכו עראי עיי"ע. ועוד קְבִיָעא קיבעא בל"ס קְבָעָא ביצה ד': פסחים נ"א סע"ב קביעא דירחי, שם ק"א: לקיבעיה קמא הדר. זבחים ו'. ז'. בקבעא ביומא נ': בקביעותא עיי"ע קף י"א. כריתות י"ח. קביעותא לאיסורא. ברכות ל"ה סע"ב אי הויא קביעותא וכו'. ב"ב ו'. קְבַעְתָּא עיי"ע אפריזא. תר"י דה"י א' ד', כ"ג קביעות רישי שניא ומועדיא] —

קָבַע (מל"מ כמו עקב berauben) בר"ג דפ' ראוהו בית דין (ר"ה כ"ו:) קבען פלניא. „פי' גזלני פלוני כדכתיב (מלאכי ג', ח') היקבע אדם אלהים". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח במקומו. ועיי' ג"כ תנחום' הישן תרומ' סי' ו' היקבע אדם אלהים א"ר לוי לשון ערבי הוא ערבי בא להשיח עם חברו יאמר לו האת גוזלינו האת קובעינו וכו' ונ"ל שר' לוי כיון לל"ע قبع פי' הלך בעקמימות — וכנ"ה בידים פ"ד מ"ט. קובע אתה את השמים מלהוריד טל ומטר] —

* קוֹבְעָא (בל"ס קובעא בל"מ קוֹבַע כמו כובע Mütze) תרג' שמות כ"ח, י"ד והלאה בדפ' סביוניטטא, תרג' יחזקאל מ"ד, י"ח קובעין.

* קוֹבְעַיָּא (שם מקום) ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג.

* קוֹבַעְתָּא (נ"ל מן קובע הנ"ל) והם העמרים בצורת קוֹבַע ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. ירו' סנהד' פ"ג דכ"א: עיי"ע אסטו (ח"א, קס"ז). וי"א שהוא מל"ס קובעא עת המחרשת במסמרות. ועיי' ג"כ ע' קבותא.

קָבַץ (מל"מ ענין לקיטה ואסיפה sammeln, zusammenbringen) קבצאל ועדר ויגור (יהושע ט"ו, כ"א) כל המקבץ עדרים לתורה יגור במחיצת אל. *[אחי"ה לפי הנראה היה כתוב כן בספרי רבינו בגיטי' ז'. עיי"ע זיף וע' קדש ג'. ונפעל סנהד' קי"ב. נקבצין, נתפעל שם, מגילה י"ז: נתקבצו גליות. והשם המופשט שם: קיבוץ גליות וכ"ה באסת"ר פ' והשתיה. איכ"ר פתיחת' ד"ה משא גיא: אשפה (ישעיה כ"ב, ח') קיבוץ דגירי. כתובות חָ'. בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה [4]) — קביצה ושריפה סנהד' קי"ב.] —

* קָבֶץ תוספת' בכורו' ספ"ד ועיי"ע קפץ.

---

[1]) ואע"ג שלא חידש כאן הערוך דבר בכ"ז יש ללמוד מהעתקתו שהעיקר כשני פירושי הש"ס ולֹא כפי' ר"ח שהובא באו"ז עיי' מ"ש בעל למוד ערוך ברכות צד י"ד. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר. [3]) בנו"ג המבקעת אבל ברש"י אי' ג"כ גי' המקבעת ופי' כפי' הערוך. [4]) ועל שם קמיצת השפתים נקרא הנקודה ֻ קבוץ.

קֶבֶר (בהשאילה רחם האשה Muttermund) בפ' מפנין בגמ' ומיילדין (שבת קכ"ט.) פתיחת הקבר אמר אביי משעה שתשב על המשבר. בר"ג דפ' המפלת (נדה כ"א.) באפשר לפתיחת הקבר בלא דם קא מיפלגי. פי' בית הרחם.

קֶבֶר (מל"מ פי' חפירה לטמון שמה גוף המת Grab) בפ' ג' בפרה (מ"ב ומ"ג) ובר"ג דפ' הישן (סוכ' כ"א.) ותחתיהן חלול מפני קבר התהום פי' קבר התהום שאין אדם מכיר בו כל עקר כדתניא אי זו היא טומאת התהום שלא הכיר בה אדם (נזיר ס"ג. פסחי' פ"א:) [1] כלומר דבר זה כאילו משוקע בתהום ואין דרך לעמוד עליו. בפ"ק במעשר שני (מ"ו) תקבר ע"י עורה פי' לפי שעור הבהמה המקודשת אם מתה אסורה בהנאה ותקבר בעורה שלא יפשטנה אדם ויקח העור ויבא לידי מעילה. *[אחי"ה וכנ"ה קבר התהום בירו' נזיר פ"ט דנ"ז ע"ד ע"ש ועיי' ירו' שבועו' פ"ב דל"ג ע"ד תוספת' אהלות ס"פ ט"ז והקבוץ קברות נזיר ס"ד: ב"מ ק"ב. סנהדר' מ"ו. עיי"ע בית קברות (ח"ב, פ"ב), ועוד בל"ז קברים תעני' כ"ב: כ"ה: ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג ובלא"ר קִבְרָא תעני' כ"ג: חגיג' ט"ו: ב"ב נ"ח. והקבוץ ב"מ ק"ז: והשם כל"מ קבוּרָה מ"ק כ"ח. ירו' תעני' פ"ד דס"ט. תרג' בראשי' כ"ג, ט'. כ' והקבוץ קבוּרָן תרג' איוב כ"ט, ל"ב; ליחזקאל ל"ב, כ"ו. והתואר קַבְּרָאָה קַבּוֹרָאָה (בל"ס קָבוּרָא Todtengräber) בקבוץ סנהד' כ"ו: הנהו קַבּוֹרָאֵי תעני' ה': קברו קַבְּרַיָּיא והפעל שם ג"ב סע"א מי קובר את מי, סוטה י"ד. קבר מתים, כתובות קי"א. כל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המִזבח. נדה כ"ד: קובר מתים הייתי. בינוני פעיל קביר שבת קנ"ב. פיעל סנהדרין קי"ג. היה מְקַבֵּר והולך וכו', אתפעל סנהד' מ"ו: מדאיקבור צדיקי וכו'. ועוד בענין הטמנת קרא ע"ז ל"ח. קבר בה ישראל קרא מעיקרא] —

קבר (= קִיבּוּרָא מל"ס קְבָרָא פי' פקועות Knäuel) קיבורי דאזלי (ב"מ כ"ד:) עיי' בע' אזל. אייתו ליה תרי קיבורי (ע"ז י"ז:) עיי' בע' טרסי. בפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (חולי' צ"ה סע"ב) איתבד [2] ליה קיבורא דתכלתא. — (א"ב פי' פקעת של מטוה). *[אחי"ה וכן פי' רה"ג כלי' פ"י מ"ד והפקעת פי' קבורתא בארמית עיי"ע פקע ה', וכן בל"י האמצ' κούβαρι פי' פקעת של מטוה] —

קבר (= קיבורא מע' הקודם פי' פקעות הנצים Blütenstand, Blütenknäuel) בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ח.) כמאן תלינן קיבורא בדיקלא כי האי תנא. ובס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז.) כמאן תלינן כבסא[3] [בדיקלא][4] בפ' דיני ממונות בשלשה זה בגמ' ר' שמעון (סנה' כ"ו:) חד[5] גנב קיבורא ופסליה. בס"ג דשבת (קנ"ו:) סליק פסק קיבורא בשיניה. פי' סנסני תמרה שהן מכבדות של תמרה. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בסנהד' שם. וכן פי' רבינו (ור"ח למכות) כבסא עיי"ע וכן פי' רגמ"ה בחולי' ע"ח. (בקובץ כ"י אנג' דף של"ו) ע"ש. ובב"ב ה' רע"א קיבורא דאהיני פי' רגמ"ה אשכול של ג' או ד' תמרים וכו'] —

קבר (= קיבר מל"י κυβήριον פסולת החטין וגם שבה Kleien, Hülsen) בס"ג דכתובות (קי"ב.) סאה סובין סאה קיבוריא[6]. בפ"ב במכשירין (מ"ח) הולכין אחר רוב אוכלי פת קיבר. פי' לחם שאינו נקי — (א"ב פי' בל"ר פת עולה על שלחן עניים) *[אחי"ה כיון לל"ר cibarius והנכון שהוא מל"י הנ"ל והוא מורסן. ופת קיבר הפכו פת עיסה מכשירין שם והפכו פת נקייה ירו' ברכות פ"ו ד"י: ירוש' חלה רפ"ד דנ"ט ע"ד נקי וקיבר. שהש"ר פ' אל תראני נדרש מחוץ האפים (ירמיה ל"א, כ"ז) זו פת קיבר שנמכרת חוץ לפלטיא שהיא שחורה מסובים של שעורים. סאה קיבר (קבר) ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ירו' סוט' פ"א די"ז: ופ"ט דכ"ד: והקבוץ כתובות הנ"ל והושאל לרוע שבחלב ב"ר פמ"ח המעולה אחד מס' שבחלב והבינוני אחד מהארבעים והקיבר אחד מעשרים] —

* קְבַר עיי"ע הבא אח"ז.

* קבריא, קַבְרִיאֵל (שם נהר אולי Chaboras) ב"ר פי"ג כיצד היתה הארץ שותה ר' נחמיה אמר כמין תוביה דהדין קבריא דמרבה וקבר וכו' והמיוחס לרש"י גרס קבריאל ע"ש פירושו הארוך וגי' קבריאל אי' ג"כ בקהל"ר פ' כל הנחלים ושם הגי' תיכה ונ"ל שצ"ל תוביה[7] כגי' הערוך בע' תווי והוא מל"ע ثايب פי' גדילת המים שהולכת וגודלת

---

[1]) ושם ושם אחד. [2]) בכ"י ק"ט ו"ו ול"ד אייתר. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט וכן בכ"י ה"ב כיבסא ובדפו"ו בט"ס בכסא ובדפ"א לי' הציון משבת ועיי"ע כבס. [4]) וכ"ה בחולין כיבוסא ובכ"י רגמ"ה כבסא. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע בט"ס הזר. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע היחיד קיבורא. [7]) ובכ"ר הגי' תוכייה.

וזהו קבריא (כגי' הערוך) Chaboras נהר (ככר של מקרא) שפירשו ר' נחמיה דמרבה וקבר היינו צבר בל"ס שצובר מימיו ובאמת לפי עדות של אבולפעדא (הובא אצל מאננערט ח"ה ב', 215) זה הנהר נובע בקרוב המקום שמו Rhesaina (ריש עין) ושם היה למאה ראשים ולכן ר' נחמיה היטב ׃ כנהו תוביא קבוצת המים דמרבה וקבר. וגם Chaboras כנהו קבריא על שם צבורת מימיו ומלת אל בגי' קבריאל מורה על תקפו.

* קבוראה עיי"ע קבר ב'.

* קַבְרִין, קַבְרַיָּא שם עוף עיי' מ"ש בע' בת קבריא (ח"ב, רי"ב :).

* קברין ירו' נדרי' רפ"ג צ"ל קרונין עיי"ע.

* קֶבֶר גָּדוֹל (שם מקום) תוספתא אהלות פי"ח תחומי אשקלון מקבר גדול ועד יגור בכ"י אירפ' יגודיו וכו'.

קברנונא[1]) (שם דג) שרי וסימן קברי גוים בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט.) פי' שם דג. (א"ב בנו"ג קבר נונא אסור עיי' התוספות). *[אחי"ה וכיון ר"ב שתוספות הביאו גי' ר"ח שרי וא"כ רבינו נגרר אחריו ובכ"י ש"ס לי' אסיר אבל בפי' ר"ח בקובץ כ"י אנגייליק' אי' כבש"ס אסור ועיי' ג"כ מ"ש בע' קדשנונא] —

קברנט (= קברניט, קְבַרְנִיטָא בל"ס קוברניטא מל"י κυβερνήτης בל"ר (Steuermann, gubernator בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א:) ביום שנפטר אברהם אבינו ספדו לו כל אומות העולם אוי לו לעולם שאבד מנהיגו אוי לה לספינה שאבד קברניטה. בויק"ר אחרי מות פ' לדוד ה' אורי (פכ"א) ובפסקא דאחרי מות (פסיקת' דר"כ צד קע"ו.) כי בתחבולות (משלי כ"ד, ו') רבי אחא פתר קריא בקברניטין היך מה דתימא ויקרא אליו רב החובל (יונה א', ו')[2]) דאמר ר' יוחנן לעולם יעשה אדם את עצמו קברנט היאך לעשות מצות פי' לעז ממש הוא גוברנטור"י[3]) — (א"ב פי' בל"י נוהג הספינה רב החובל). *[אחי"ה וכן העתיקו ע' הזקני' חובל (יחזקאל כ"ז ח'. כ"ז. כ"ח) ובמדרש נדרש תחבלות מענין רב החובל וחידוש שכן הועתק ג"כ בע' זקנים במשלי כ"ד, ו' κυβερνήσεσι δέ וכן תחבלות (שם א', ה') γίνεται πόλεμος. וכנ"ה בברכות כ"ח. כגי' אה"ת וע"י ובמנו"ה אוי לספינה שאתה קברניטה לפנינו לי'. תנחומא סוף שלח ובמד"ר פי"ז שהיה מושלך לתוך המים הושיט לו הקברניט את החבל וכו'. באסת"ר פ' אל תרא דרש חִבֵּל (משלי כ"ג, כ"ד) כהדין קברניטא דיתיב בריש תורנא וכו' בויק"ר פי"ב הגי' קוורניטא ובילק' משלי ר' תתק"ם הגי' קרבניטא וצ"ל קברניטא] —

קברנט (נ"ל מל"י אמצ' κιβούριον, κιβούριν מקום המצבות והיינו בית הקברות Platz der Grabdenkmäler)[4]) בפ"ק בסוטה בגמ' מי לנו גדול מיוסף (י"ג.) ר' נתן אמר בקברנט[5]) של מלכים היה קבור פי' בבית הקברות של מלכים והיו שם ארונות הרבה ולא היה יודע משה איזהו עד שנזדעזע מעצמו. *[אחי"ה וכן פי' רש"י בקברניט של מלכים בקברות של מלכים ול"י הוא ע"כ וכ"ה הגי' בילק' בשלח ר' רכ"ז בקברניט ונ"ב בית הקברות וא"כ מה שהגיה רימ"ז בט"ר ח"א, נ"ה שצ"ל לברינט Labyrinth קשה לשבש כל הגי'. ונ"ל שהוא ל"י האמצ' הנ"ל. ובשמ"ר פ"כ הגי' פלטורין ואולי הוא sepultura קבורה ועוד עיי"ע קפסולין] —

קִבּוֹרֶת (נ"ל משרש קבר פי' בל"ס צבר עיי"ע קבר ג' וד' פי' היינו קבוצת בשר או מל"י κούβαρι (Fleisch, Knäuel, Dickfleisch בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ז.) ובר"ג דפ' המוצא תפילין (עירובין צ"ה:) תנא דבי מנשה[6]) על ידכה דברים ו' ח') זו קיבורת פי' על הזרוע כנגד לבו והוא גובה של יד. *[אחי"ה והתוספו' במנחות ועירו' פירשו הוא קבוצת בשר שבזרוע ועיי' ג"כ במנחו' ל"ז: דבעינן שתהא שימה כנגד הלב ור"ח בעירו' פי' קיבורת הזרוע שכנגד בית השחי והיא בצעת אדרע ויא טהר [ظهر] או כף ע"כ. וברש"י לועז ברדו"ן עיי' מ"ל לרמ"ל ברכות י"ג :] —

קבת (= קַבּוֹתַיִם מל"ס קובתא כלי מחזיק שני קב Doppelkab) באלו כלים פי"ז[7]) וכן קבותיים[8]) של מוריים פי' „קנקנים שדומין לקב"[9]) (א"ב פי' בל"י כלי כמו חבית). *[אחי"ה

[1]) בכ"י בתיבה אחת וכן בעי' קדשנונא ובדפ"ע כבש"ס בשתי תיבות. [2]) בנוסחי לי' הקרא ואי' ר' יוחנן כציון רבינו בסמוך. [3]) gubernatores אולם זו נאצלה מל"י ורו' הנ"ל. [4]) עיי' מיירזיאוס 244. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע בקברנטו. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ובש"ס וכ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר דבי מנשיא ובדפו"י ר' מנשיא. [7]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס י"ח. [8]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע ובמשנה קבותים. [9]) כ"ה בפירוש רה"ג בכלי' פ"ח מ"ט.

נראה שכיון לל״י κιβωτός Holzgefäss. ובפי״מ להרמב״ם פי׳ קבותים הן כלים על תמונת הקופות ולזה יקראוהו קבוצים וכו׳ וגי׳ כ״י תוספת׳ כלי׳ ב״ק פ״ז כפותים עיי״ע כפת ג׳] —

קד (=קָדַד מל״ע قدّ ובל״ס קד פי׳ חתך נקב schneiden, durchlöchern) בפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ״ח.) שמעתי שמקדדין [1]) פי׳ לא צריך לממשח׳ה לגבוה ההר אלא חזינא ליה כאלו קדוד ונקוב. בפ׳ (א׳) [צ״ל ב׳] בע״ז ועורות לבובין (ע״ז ל״ב.) גמר׳ ת״ר איזהו עור לבוב כל שקרוע כנגד הלב וקדוד כמין ארובה [2]) פי׳ ענין נקיבה וחתיכה [3]) וכן קודד בקופיץ (פסחים פ״ה:) [4]) וכן נמי (שבת קט״ז.) קודד כל אזכרות שבו[5]). בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ כרם הפנימי (חולי׳ נ׳:) א״ר אסי נקדדה [6]) כסלע טרפה פי׳ נקבה נקב עגול כסלע. בס״ג דפ׳ בהמה המקשה (שם ע״ז.) נקדד [7]) כמין טבעת מהו פי׳ נפתח בעצם כמין טבעת ופשטנא מסרטו מחתכו בעצם ומעלה ארוכה והוא הקנה אותו העצם (ד י ד י ה) [צ״ל ריריה] והוא לחלוחית וכשתיבש סותם הפתח „ודוקא בעצם שמסרטו אבל ברזל שורף ואינו מעלה ארוכה" [8]). בפ״ק בקידושי׳ בגמ׳ והנרצע (כ״ב:) באזנו ובדלת: קודד [9]) ויורד עד שמגיע אצל דלת — (א״ב בנוסחאות כל אלו כתובים קדר). *[אחי״ה אבל בירו׳ עירו׳ פ״ה דכ״ב ע״ד אי׳ כמה פעמים מקדדין . . אין מקדדין וכן בירו׳ סוטה פ״ה ד״כ: תחת מקדרין ומקדיר בבבלי עירו׳ נ״ח. נ״ח: ותוספת׳ עירו׳ ספ״ו (ה׳), ירוש׳ כתובות ספי״ג דל״ו: מקדד ויוצא וכו׳ אבל גם בירו׳ ביכורי׳ ספ״א דס״ד: דמקדרה, וירוש׳ מכות ספ״ב דל״ב. מקדרין וצ״ל בדלי״ת וכצ״ל מנחות פ״ג. בשר אגב דשמין קדיד ובנו״ג קדיר — קוד בגי׳ כ״י עיי״ע הבא — א ת פ ע ל תרג׳ אסת׳ ח׳, י׳ ואתקדרו צ״ל ואתקדדו. נ פ ע ל נִקְדַד עיי׳ לעיל וכ״ה בחולין נ״ז: נקדד [10]) קנה שלה והשם שם קדידת קנה] [11]) —

קד (עיקרו יָקַד, יָקַד עיי״ע brennen, anzünden) בר״ג דפ׳ אחד דיני ממונות (סנהד׳ ל״ג:) טעה בנואף ונואפת מהו א״ל אדמוקדך [12]) יקיד קוץ [13]) קרך וצלי. פי׳ „כגון שאמרו על הנואף החמירה תורה שנאמר (ויקרא י״ח, כ׳) ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לנואפת לא הזהירה מהו אמר ליה אדמוקדך יקיד קוץ [14]) קרך וצלי עד שהאש יוקדת לצליית קרי ראה כמו שצולין אותן ורוץ [15]) חתוך צלה גם אתה כלו׳ אם אינך יודע צליית קרי הנה מוקדה לצלייתם רוץ ראה ולמד כך אינו [16]) יודע דין נואף ונואפת הא מקרא מלא מות יומת הנואף והנואפת (ויק׳ כ׳, י׳) ילך וילמד" [17]). בפ״ק בשבת (י״ט סע״ב) ומחיזין [18]) את האור במדורת בית המוקד פי׳ מקום היה בעזרה שמדליקין בו האש תמיד ומשם מוליכין אש על גבי המזבח פירש בתלמוד (עירו׳ ס״ג. יומא כ״א: נ״ג.) אעפ״י שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט מן (ישעי׳ ל׳, י״ד) לחתות אש מיקוד — (א״ב בנו״ג אדמוקדך יקיד). *[אחי״ה וכ״ה באמת בערוך בדפוסי׳ הראשונים אבל בספרי ר״ב היתה הגי׳ אדמוקדי קרי. וכגי׳ דפ׳ אמש׳ על כן הוסיף. וכל הע׳ שייך לע׳ יקד ע״ש בח״ד, קנ״ד. ומ״ש] —

קד (= קוֹד בל״פ كدو كندو כמו קערה של חרס עיי״ע גנד (ח״ב, שי״ז) Schüssel) בכל כלי עץ פי״ן בכלי׳ (מ״א) רבי יהודה אומר אף המגס וקוד הבבלי. בר״ג דפ׳ מי שאחזו קורדייקוס (גיטי׳ ס״ח:) ובסנהד׳ בפ׳ כה״ג בגמ׳ ומוציאין למלחמת הרשות (סנהד׳ כ׳:) ובויק״ר בריש אחרי מות [19]) וזה היה חלקי מכל עמלי (קהל׳ ב׳, י׳) רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קודו. פי׳ מקלו מקלו שסומך עליו והולך ממקום למקום קודו קערה של חרס שאוכלים עליה בכל מקום שהולך כמו (סוט׳ ל״ב רע״ב) מקידה של חרש והוא מכלי גולה המפורשין בע׳ שטח. בסוף שבת (קנ״ז.) קשרו את המקידה בגומי. בר״ג דפ׳ ואלו נאמרין (סוטה הנ״ל) ובמה

---

[1]) וכ״ה בירו׳ וברש״י כ״י וביתר מקומות שהביא בעל ד״ס עירו׳ צד קט״ז: ובנו״ג שמקרדין. [2]) בנו״ג קדור ובתוספת׳ ע״ז פ״ד (ה׳) נקוב. [3]) וכ״ה בפי׳ ר״ח בעירו׳ נ״ח. ע״ש. [4]) ושם קוצץ בקופיץ וכ״ה בפ׳ קפץ א׳ והגרי״ב כתב: לא ידעתי מקומו. [5]) בנו״ג קודר וכ״ה בסנה׳ ק״ג: ועיי״ע אזכיר ומ״ש. ועוד עיי״ע קרט ב׳. [6]) בנו״ג נקדרה וכ״ה בפי׳ רגמ״ה. [7]) וכ״ה בפי׳ רגמ״ה ובנו״ג נקדר. [8]) וכ״ה בפי׳ רגמ״ה (קובץ כ״י אנגיילי׳ דף של״ו. ובע׳ רר אעיר על גי׳ רבינו שהיה גורס כר״ח ריריה וא״כ גם כאן כצ״ל וזה כמה שפי׳ והוא לחלוחית ובע׳ רר צוה עליו רבינו לעיין בע׳ קד. [9]) בנו״ג קודר. [10]) בנו״ג ברי״ש. [11]) בנו״ג קדירת. [12]) ברש״י עד דמוקדך. [13]) בכ״י ו״ו א׳ אי׳ קוד והוא מע׳ הקודם. [14]) בנו״ג ז י ל קוץ ולי׳ ג״כ בכ״י ש״ס וכן לא העתיקו ר״ח אבל מתוך פירושו מוכח שגרס לו. [15]) הרי שגרס: זיל. [16]) כ״ה נכון בפי׳ ר״ח וכצ״ל בערוך תחת איני. [17]) הועתק מפי׳ ר״ח ועיי׳ בע״א ברש״י. [18]) ובע׳ הז (ח״ג, שנ״ה) הגי׳ ומחזין וכ״ה בכ״י ש״ס עיי״ע הנ״ל ובנו״ג ומאחיזין. [19]) לי׳ לפנינו בויק״ר וכן לי׳ בפסיקת׳ דאחרי מות כדציין רבינו בע׳ קשר ב׳ אבל אי׳ בקהל״ר פ׳ וכל אשר ובפ׳ שבתי וראה ועיי׳ תנחומא אחרי מות ובתנחומ׳ הישן אחרי מות סי׳ ב׳ ומ״ש רש״ב באות כ״ה, ועיי׳ מ״ש בערך גנד.

היתה שותה במקידה של חרש. ובפ"ב בסוט' (ט"ו:) היה מביא פיילי של חרש חדשה ש"מ דבר אחד הן. *[אחי"ה וכ"ה באמת כי בל"פ פי' קדו, קנדו כוז וקערה של חרש וזה מה שהוזכרו יחד בכלי' ב"ק ספ"ג בתוספת' הכוז והקוד [1] הבבלי. ובפי' ר"ח בסנה' אי' פי' (קורו) [צ"ל קודו] קערה. ורה"ג בכלי' שם פי' וקוד הבבלי כלי עץ שדומה למקידה של חרס פי' קודה בטיית כדגרסי' לענין גטין וזה היה חלקי חד אמר קודו וחד אמר מקלו ע"כ הרי שרבינו נגרר אחריו וכן הביא רש"י זה הפי' דרה"ג בגיטי' ובסנהד' ע"ש ובנו"ג בגיטין ובסנהד' חד אמר גונדו וכבר רמזתי על זה בע' גנד והוא ג"כ ל"פ הנ"ל כי קדו וקנדו ענין אחד הוא ובענין פי' לבוש של רש"י עיי"ע גנד. ובקהל"ר בשני המקומות הנ"ל בהערה אי' במשקל ארמי קודיה ועיי"ע קשר ב'. וגי' קודו אי' ג"כ בכ"י ש"ס סנהד' ובילק' מ"א ד' ובכ"י רש"י אי' ברי"ש עיי' ד"ס סנה' צד כ"ג. ובענין מראה מקום ברש"י סנה' שהוא בטעות עיי' מ"ש הפשב"ע ונ"ל שעפ"י הערוך ציין בעל מראה מקום שראה מצויין בויק"ר פ' אחרי מות אבל עיקר הכונה ברש"י הוא כמ"ש בהפשב"ע ע' קד ג'] —

* קֵידָא (כמו יקידא) תרג' עמוס ו', י' עיי"ע יקד. ודוגמתו רידה במקום ירידה עיי"ע רד ז'.

קִדָּה (מל"מ פי' מין בושם וקידה לבנה מין אילן לדעת רבינו costus) בריש כלאי' (פ"א מ"ח) אין מרכיבין פיגם ע"ג קידה לבנה מפני שהוא ירק באילן וזו קידה לבנה מין אילן אבל קידה סתם מין ירק כמפורש בפ' בכל מערבין בגמ' נתנו בראש הקנה (עירו' ל"ד:) הקנים והקידין והאורבנין מין ירק [2] פירוש קידה לבנה קושט"ו בלעז [3] ויש לו ריח טוב. קידין [4] מן (שמות ל', כ"ד) וקדה חמש מאות והיא קציעה. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בעירו' וז"ל קידה מין ירק הוא אבל קידה לבנה מין אילן הוא ויש מי שאמר אלקשט ע"כ והוא القسط והוא הוא קושטו של הערוך וכ"ה בפי' מהר"י במ"צ בכלאי' בשם עצמו ולפי זה שיש חילוק בין קידין שהוא קדה דמקרא ובין קידה לבנה שהוא קשט יש להתיישב תמיהת הרב כס"מ בפ"א מה' כלי מקדש ה"ג על הרמב"ם עיי' מ"ש בטוב טעם ודעת בזה בעל הגיון שלמה צד ל"ו.] —

קָדַח (בל"ס קְדַח, בל"ע قدح durchlöchern) בפ' הבונה (פי"ב מ"א) הקודח כל שהוא, בפ' י"ג בכלי' (מ"ד) המפסלת והמקדח שנפגמו טמאין. בס"ג דב"ק (קי"ט:) היוצא מתחת המקדח וכו'. הסול והסירה והמקדח (קידושי' כ"א:) עיי' בע' סל. בפ"ב באהילות (מ"ג) ובר"ג דפ' אלו טרפות (חולי' מ"ה רע"א) [5] ובגולגולת בי"ש אומ' מלא מקדח באי זו מקדח אמרו בקטן של רופאים דברי ר"מ וחכ"א בגדול של לשכה. ובפי"ג באהילות (מ"א) העושה מאור בתחילה שיעורו מלא מקדח גדול של לשכה [6]. בר"ג דפ' ראוהו בי"ד (ר"ה כ"ז:) קדחו ותקע בו יצא פשיטא כולהו נמי מקדח קדחי אמר רב אשי שקדחו בזכרותו. פי' „נקבו במקדח בזכרותו שבתוך הקרן" [7]. בסוף פרה (פי"ב, מ"ח) כל ידות הכלים הקדוחות הבור. פי' יש בידות הכלים שהן קדוחות במקדח ובמרצע ומנוקבות והכלי נכנס בהן ושמן קדוחות ופעמים שהנצב שהוא קתא [8] משופה ביותר ונכנס בכלי [9]. בר"ג דמשקין (מ"ק ד' סע"ב) שרא לאקדוחי נהר בורצינן [10] פי' לפנות שרטון שבאמצע הנהר ששמו בורצנין [11] — (א"ב תרגו' ובחבל תשקיע לשונו (איוב מ', כ"ה) ובאשלא תקדח לישניה). *[אחי"ה פי' בל"ע וסו' ענין נקיבה וכנ"ה בתוספת' שבת רפי"א (י"ב) וירו' פסחי' פ"ו דל"ג: הקודח והגורר והקוצץ וכו', זבחי' כ"ב רע"א קודח בתוכו ורבינו פי' שאיבה עיי"ע קדח ד' וש"נ ג"כ ע"ז נ"ח, נכרי שקדח וכו', תוספת' ע"ז רפ"ז (ח') קדח במינקת וכו' [12], ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג אם היתה קרנה קדוחה ויק"ר פ"ד נטל אחד מקדח והתחיל קודח תחתיו וכו' לא תחתי אני קודח וכו'. שהש"ר פ' צוארך למיחרז .. למיקדח, ושם התואר אנא הוינא קָדוֹחָא — הפעיל ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. הקדיח לו הקב"ה ככברה וכו'] —

---

[1] בכ"י אירפ' הקיד. [2] כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפו"ו אבל בשדפ"ע נשמט מן מין ירק עד מין ירק. [3] בל"ר costus. [4] כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע לי'. [5] נראה שלזה הציון כיון רבינו וכן מוכח מפירש"י שם עפ"י הגהת המהרש"ל ע"ש. [6] כ"ה רק בדפו"ו. [7] הועתק מפי' ר"ח. [8] בפי' רה"ג אי' בט"ד תקא. [9] הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 30. [10] עיי"ע בח"ב. קצ"ט וש"נ השינויים ובפי' ר"ח אי' נהר ביצין. [11] וכ"ה במיוחס לרש"י עיי"ע בורצנין. [12] אבל כתוספתי ב"ב רפ"ה בכ"י אירפי קודח מן האגד צ"ל קונח מן חאגן.

קָדַח (מל"מ ענינו בעור ושרפה zünden, brennen ובהפעיל anbrennen lassen הושאל לרוע מעללים) בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג:) שלישית [1])̣ הקדיחתו [2]) במלח. בס"ג דפ' אין צדין (ביצי' כ"ט.) נחתום מודד תבלין לקדירתו שלא יקדיח תבשילו. בס"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"ד.) אם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחו מלח. בס"ג דפ' היה קורא (שם י"ז:) אין פרץ ואין יוצאה ואין צוחה (תהלי' קמ"ה, י"ד) ככר פי' בע' פרץ ברחובותינו שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים כ ג ו ן י ש ו ה נ ו צ ר י [3]). ובחלק בגמ' שלשה מלכים במנשה (סנה' ק"ג.) ונגע לא יקרב באהליך (תהלי' צ"א, י') שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים כ ג ו ן י ש ו ה נ ו צ ר י [4]) פי' שהיה מעמיד ע"ז בשווקים וברחובות [5]). בפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ח סע"ב וצ"ט רע"א וק' :) נתן צמר לצבע והקדיחתו [6]) היורה פי' ענין השחתה הוא [7]) כמקדיח תבשילו שמשחיתו מרוב מלח שאינו נאכל מחמת מלחו. *[אחי"ה בירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד פי' רב הונא אמר שהקדיחו סממנין אבל הקדיחה יורה אומ' לו הרי שלך לפניך, ב"ק צ"ט. כגון שהקדיחו בשעת נפילה, ועיי' תוספת' ב"ק פ"י. גיטי' צ'. הקדיחתו תבשילו ועיי' ירו' גיטין ספ"ח דמ"ט ע"ד וירו' כתובו' פ"ד דכ"ח סע"ב — ובהשאילה מקדיח תבשילו עיי' לעיל ובתוספ' ברכו' פ"ז סוף מקדיח את התבשיל ומקניט את רבו] [8]) —

קָדַח (מל"מ מע' הקודם פי' יקד (zünden, auflodern בר"ג דחגיג' (ה'.) אנחתיה אגבה דכרעה קדח [9]) פי' נשרפה רגלה. בס"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק ס"א.) לא שנו אלא בקודחת אבל בנכפפת פי' כגון אש נוקבת ושורפת מלשון (דברי' ל"ב, כ"ב) קדחה באפי אבל אם היא נכפפת כמו קופצת. יש ששונין קולחת [10]) ופי' עומדת כמו קלח של כרוב נכפפת הולכת ובאה. בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח:) קדחא ותחלת אוכלא. *[אחי"ה וכה"ג בש"ס ותחלת כגי' כ"י ערוך ובדפ"ע תחלא. ובנו"ג קידחא והוא השם ושם: הפעל דקרחא לה עינא וגי' ר"ח וקדיחא ליה עינא ופי' מורדת ריר וכואבת כאילו נועצין דבר בעינא וכו' ומעלה חמות כדכתי' כי אש קדחה באפי וכו' הרי שרבינו נגרר אחריו ועיי' ג"כ רש"י. והשם קִידחא בל"ס קְדָחָא כמו בל"מ ַקַדַּחַת (נגעי' ו', ח' ; ח' ה') המכוה והקדח ובספרא נגעי' רפ"ב קרח צ"ל קדח. נקלה (תהלי' ל"ח, ט') תרג' קדיחתא והוא כל"מ קדחת והבין נקלה מן קלה בל"ס קָלָא ענין שרפה וייבש] —

קָדַח (מל"ע قدح פי' שאב (schöpfen בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (נ"ח.) אגרדמים גוי שקדח במינקת והעלה פי' ענין שאיבה. בפ' כל הזבחי' שקבל בגמ' דסמך ערל (כ"ב.) ואם קדח ממנו רביעית מטבילין בו מחטין וצינורות. *[אחי"ה מל"ע הנ"ל וכן מוכח כפי' הערוך מגירסתו קדה ממנו וכגי' התוספו' קדח מתוכו וכ"ה בדפו"ו וכ"י ש"ס עיי' ד"ס זבחי' צד י"ט. אבל בנו"ג קודח בתוכו ופירש"י תוחב בתוכו וכן פירש"י בע"ז הנ"ל קדח: נקב ועיי' תוספו' שם ופירשב"ם שם עולה לפי פי' הערוך] —

קְדַח (פי' ענין צמיחה אולי מל"ע וסו' הנ"ל כלומ' בוקע ונוקב האדמה לצאת הצמח -aufschies (sen בפ' המקבל בגמ' שבע שנים (ב"מ ק"ט.) רב פפא קביל ארעא לאספסתא קדחו בה תאלי. בר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח:)̣ היכי דמי דקדח ואכלה [דקדח ואכלה] [11]) פי' כיון שצמחה חתך ואכל ועוד צמחה ל' ימים [12]) חתכה ואכלה. בחלק בגמ' אנשי סדום (סנה' ק"ט:) נקטיה גבך עד דקדחה. פי' עד שיגדילו אזניו. בפ' אלו מציאות בגמ' בחרוזות (ב"מ כ"ג:) ובפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' ק"י.) דקדחו בהו חילפי פי' „צמחו בו עשבים הנקראין חילפי והם קמשונים שצומחין בכרמים כלומ' ישנים היו מזמן רב." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בב"מ. וכנ"ה בברכו' נ"ו: חזן רומנא דקדחא אפום דנא] —

---

1) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ביום שלישי. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס בנו"ג הקדיחתן. 3) כ"ה בכל כ"י ערוך וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' הישני' בגמ' ובע"י עיי' ד"ס ובנוסחי ל"י ובדפ"ע דפ"ר כגון מנשה ובדפו"ו כגון הנצרי, ובכ"י. ערוך נמחק בדיו כאן ובסמוך. 4) כ"ה בכ"י ערוך ובכ"י ש"ס ובדפי הראשוני' ובע"י הראשון ובדפ' וו' בערוך רק כגון הנצרי ובדפ"ר כגון ירבעם נשנה מהצינזור. 5) כ"ה הסדר בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע א"י פי' וכו' אחר ציון הראשון. 6) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ובנו"ג והקדיחו. 7) וכן פירש"י קלקול. 8) תוספו' ריש מעש' משיקדיחו ט"ס עיי"ע קרח. 9) בנו"ג קדהא. 10) וכ"ה לפנינו אבל גי' הרמב"ם ג"כ בקודחת וכ"ה בירו' ב"ק ספ"ו ד"ה ע"ג בקודחת היא מתניתא אבל במקטפת וכו'. 11) כצ"ל וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דקדיח. 12) כ"ה בכ"י ק"ט ועיי' ג"כ פירש"י ובדפ"ר לימים ובדפו"ו ל"י ימים.

קַדְיָא (נ״ל שהוא כמו צדיא (Eule בסוף חלומות דהרואה (ברכו׳ נ״ז:) כל מיני עופות יפין לחלום הוץ מקדיא וקיפופא. בפ׳ המפלת בגמ׳ המפלת מין בהמה (נדה כ״ג.) והרי עוף שאין עיניו הולכות לפניו כשל אדם קדיא וקיפופא דעיניהן הולכות לפניהם כשל אדם. הכוס וינשוף (ויקרא י״א, י״ז) תרג׳ קדיא וקיפופא. פי׳ עיניהם לפניהם כשל אדם אבל שאר עופות עיניהם בצידי הראש. *[אחי״ה צ״ל את הכוס ואת הינשוף וכן התרג׳ בדברי׳ י״ד, ט״ז בכ״י ובדפ׳ ראשוני׳ ובדפ׳ המאוחרי׳ קריא, וכ״ה בש״ס אבל בכ״י ש״ס קדיא ונ״ל שהוא הוא צדיא שפירשנו במקומו — ורש״י היה לועזו ייבניץ Ohreule, hibou] —

* קודייקוס ירו׳ תרומ׳ פ״א מ״ד: עיי״ע קוניקוס.

קְדַל (קְדָלָא מל״ס וכן בל״ע قَذال פי׳ עורף) תרג׳ עורף. *[אחי״ה עיי׳ תרג׳ בראשי׳ מ״ט, ח׳; שמות כ״ג, כ״ז; ויקר׳ ה׳ ח׳; דברי׳ י׳, ט״ז ועוד זולתו. וכן בירו׳ ביצ׳ פ״ה דס״ג. חמיה קדליה דר״מ וכו׳, שמ״ר פנ״א היו אומרים חמי קדל דבריה דעמרם ובתנחומ׳ הישן פקודי סי׳ ד׳ היו אומרים ראה צואר ועיי׳ ירו׳ בכורי׳ פ״ג ה״ג וירו׳ שקלי׳ פ״ה ה״ב ועיי׳ מ״ש הרב החכם ר״ש באבער שם בתנחו׳ הער׳ ל׳ בענין כדאיתא בבבלי קידושי׳ ל״ג: והקבוץ קָדְלֵי מגיל׳ י״ג. עיי״ע קתל] —

קָדַם (מל״מ ענינו השכם וכן בל״ס קַדֵּם etwas früher thun; התואר קַדְמָאָה der Frühere, der Erste; קַדְמוּתָא das Frühersein ועוד עיי׳ בפנים) השוך תקין נפשך תקין קדים (תמיד כ״ז: כבר פי׳ בע׳ חשך[1]). ירושלמי בפ״ק בדמאי (דכ״א סע״ד) קדמאי בני מלאכים[2] אנן בני אנש[3]. בר״ג דפ׳ כל פסולי (בכורו׳ ל״א:) מעשר מזדבן והא תניא במעשר נאמ׳ (ויקר׳ כ״ז, כ״ח) לא יגאל ואינו נמכר הא מילתא קשיא ליה לרב ששת באורתא ושני בקדמיתא[4] מברייתא במעשר בהמה של יתומין עסיקינן ומשום השב אבידה ליתומין נגעו בה. *[אחי״ה מובן הפעל כל״מ ענין עשיה בזמן בקדימה חולי׳ ק׳. ושם: קדם וסלקו, סנה׳ ל״ח. יתוש קדמך, ברכו׳ ח׳. מקדמי ומחשכי וכו׳ עיי״ע חשך, ירו׳ מגיל׳ פ״ג דע״ד. מוטב שיקדום וכו׳, ושם ההפעיל לפיכך מקדימין וכו׳, ברכו׳ י״ז. שלא הקדימו אדם שלום וכו׳ עיי׳ אבות פ״ד מט״ו, אפעל ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: אקדמון ליה חד סב וכו׳ ועיי׳ תרג׳ בראשי׳ כ״ו, ל״א; לשמות ל״ב ו׳; לתהלי׳ י״ז, י״ג; לאיוב א׳, ה׳; מ״א, ג׳ וזולתו. הָפעל ירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב ע״ד אין מוקדם ומאוחר בתורה. פיעל ירו׳ ביצ׳ פ״ה דס״ג. ירו׳ תעני׳ ספ״א דס״ד ע״ד שלא יקדמנו אחר. התואר ותואר הפעל כמו לפני בל״מ פסחי׳ נ״ד. נבראו קודם, ב״ר פט״ו מקדם (בראשי׳ ב׳, ח׳) את סבור קודם לברייתו של עולם ואינו אלא קודם לאד״ה שם ספכ״א מקודם לגן עדן נבראת גיהנם ועוד במקום השם: אבות פ״ג מ״ט קודמת לחכמתו . . קודמת ליראת חטאו. ב״מ ל״ג. אבידתו קודמת . . שלו קודם. קידושי׳ כ״ט סע״א ורע״ב הוא קודם לבנו. ירו׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ג המשנה קודמת לגמרא. ירו׳ נדרי׳ פ״ט דמ״ב ע״ג חיי עיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת. ותואר הפעל קֳדָם דניאל ז׳, ז׳ והלאה והרבה בתרג׳ וירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט. בכנוי: קדמנא והתואר קַדְמַי, קַדְמָאָה בל״ס קַדְמָי ולנקבה קַדְמָיְתָא והקבוץ קדמָיָתָא דניאל ז׳, ח׳. ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ה: אתמנו קדמיי מן וכו׳, קדמיתא הפכו אחריתא עיי׳ ירו׳ פיאה ספ״ד די״ט. ירו׳ תעני׳ רפ״א דס״ג ע״ג ירו׳ שבועו׳ פ״ג דל״ד ע״ד, ירו׳ נדרי׳ פ״ו ד״מ. והרבה פעמים נשמט הדלת עיי״ע קם. והתואר קדמוני (כל״ט קדמֹני) ב״ר פכ״ב נחש הקדמוני, במד״ר פ״י אדם הקדמוני. השם המופשט: קַדְמוּתָא בכורו׳ ל״א ושם: עיי׳ לעיל. דב״ר רפ״א קדמותיך היא תניינותייך הוא, קדמותכון הוא תניינותכון הוא וכו׳ בקשור ל׳ בראש לקדמות בתרג׳ שמות י״ט, י״ז כמו לקראת בל״מ ועוד עיי׳ תרג׳ בראשי׳ כ״ד, י״ז. ס״ה; ל״ג ד׳[5]), קדמתא ב״מ ל׳: בקדמתא ובחשכתא, במקום תואר הפעל מקדמת דנה (דנא) דניאל ו׳, י״א; עזר׳ ה׳ י״א; תענית י״ב. תר״י א׳ לבראשי׳ כ״ח, י״ט קְדִימָה ב״ר פ״א קדמה אותן שש קְדִימוֹת] —

קדם (= קָדִים רוח הנושבת מפאת מזרח (Ostwind פ׳ כל הגט בגמ׳ בודקין את היין (ל״א.) בקדים[6] של מוצאי החג. בשק פ״ג במכשירין (מ״ח) בשעת הקדים למים. בהכרים פ״כ בכלי׳ (מ״ב) בקדים ונסדקה מקבלת מדרס פי׳ עריבה סדוקה הניחה בגשמים ונתנפחה מחמת גשמים נתנפח הסדק ונסתם ואח״כ הניחה ברוח קדים

---

[1]) ח״ג, תקי״ד וש״נ הגי׳. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר אבל בשדפ״ע בש״ס מלכים. [3]) בנו״ג נש. [4]) בנו״ג בקדמותא. [5]) בעברי החדשה קדמות העולם הפכו חדוש העולם. [6]) בנו״ג בקדום.

ונסדקה. *[אחי"ה ובתרג' גם קדומא רוח קדומא (תרג' חבקו' א', ט'; לאיוב כ"ז, כ"א) או רק קידום תרג' בראשי' כ"ג, כ"ז, מ"א, ו'; לדברי' ל"ב, כ"ב. ועוד ענין בשחרית תרג' משלי כ"ז, י"ד בצפרא בקדומא] —

קָדְקֹד (מל"מ ובלא"ר קָדְקְדָא פי' גלגולת הראש ובהשאילה מקום גבוה (Scheitel, Erhöhung בר"ג דפ' מומין אלו (בכורו' מ"ג:) קדקדא דבשרא בעלמא הוא פי' „תלתול" [1]). בב"ר פס"ג [2]) (ס"פ ס"ב) ואלה שני חיי ישמעאל: מה ראה הכתוב לייחס שמו של רשע כאן ע"י שבא מקדקדו של מדבר לגמול חסד לאביו. בויק"ר בצו פ' זובח (פ"ט) אלו בני אדם שנוהגין בשפחות היתר בעוה"ז הב"ה תולה בקדקדי [3]) ראשיהן לעתיד לבוא הה"ד (תהלי' ס"ח, כ') אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקד שער מתהלך באשמיו וכל עַמא ימרון ייזיל ההוא גברא בחוביה. *[אחי"ה וכ"ה בויק"ר פכ"ה ע"ש. עירו' צ"ה: מנחו' ל"ז, בין עיניך (דברי' ו', ח') זה קדקד עיי"ע רפס ג' ובספרי ואתחנן פ' ל"ה אי' גובה של ראש. ובתרג' ירו' א' וב' קודקדא לדברי' ל"ג, ט"ז, כ'] —

* קדיקה (?) שהש"ר פ' אתי מלבנון מטענין בכל קדיקה צ"ל בתיבה אחת בכלקדיקה עיי"ע גלוגדיקא ומ"ש וע' לקטיקא (ח"ה, נ"ח).

קָדֵר (בל"ע 𐡒𐡃𐡓 רעי Unflath) נפישי קטילי קדר מנפיחי כפן בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ג כע"א) פי' קדר רעי שמשהין עצמן ואין נפנין. *[אחי"ה פי' רבינו נתאמת ממובן מלה ערבי' הנ"ל ופירש"י מל' קדירה הוא דוחק ומזה שבת פ"ב. עד דשפך כקדרה — ועיי' ברכו' ס"ב רע"ב ועיי"א הבא אח"ז] —

קָדֵר (= קְדֵרָה, קְדֵירָה, קִידְרָא מל"ע 𐡒𐡃𐡓, בל"ס קדרא פארור (Topf, Kochgeschirr בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין (ב"ב כ"ד:) [4]) קידרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא [5]) פי' כל חד וחד סמיך אחבריה ולא התבשיל מתבשל ולא צונן ישאר. קדרא בת יומא אי אפשר דלא פגמא פורתא (פסחי' מ"ד: נזיר ל"ז: ע"ז ס"ז: ע"ו.) עיי' בע' פגם ובע' נבל. בפ' אלו טרפות בגמ' ניקב קרום של מוח (חולי' מ"ה.) כמין שני פולין מונחין על פי הקדרה. פי' מקום שמוח מונח שם נקרא קדרה ועוד נקרא חייתא דמתנא ביה מוחא [6]) — (א"ב תרג' ובשלו בפרור (במדבי' י"א, ח') ובשלו בקדירא ונקרא פרור הסיר מפני תחתיתו שהוא שחור מלשון (יואל ב', ו') קבצו פארור ונקרא קדרה מלשון (תהלי' ל"ח, ז') קדר הלכתי). *[אחי"ה וכן תרג' קלחת (מיכ' ג', ג') דוד (תהלי' פ"א, ז') סיר (תר"י במדי' ל"א, כ"ג; דה"י ב' ל"ה, י"ג). וכנ"ה בפסחי' מ"א. ושם: צלי קדר וכן צלי קדרה. ויק"ר רפי"ט קידרא חדתא. אסת"ר פ' ויבז נפל כיפה על קידרא ווי לקידרא נפל קידרא על כיפה ווי לקידרא בין כך ובין כך ווי לקידרא. והקבוץ קדרות פסחי' ל'. והלאה. במד"ר רפט"ז קדרות, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד קידרין. והושאל במשל סוט' י"א. שמ"ר פ"א בקדרה שבשלו בה נתבשלו עיי"ע זד. פסחי' קי"ב. לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך. ועל אותו מקום ירו' סנהד' רפ"ח דכ"ו. בשל הזרע מבפנים השחירה הקדירה מבחוץ. ועוד לענין שפיכת הרעי שבת פ"ב. עיי"ע הקודם ומזה ברכו' ס"ב רע"ב עד דרתך קדרך שפוך — והתואר ־קַדָּר עושה קדירות Töpfer טהרו' פ"ז מ"א ירו' קידו' ספ"ד דס"ו ע"ג והקבוץ ־קַדָּרִין ב"ק פ"ג מ"ד, ירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ד במד"ר רפט"ז וריש רות רב' — קדרים ב"ר ספפ"ו עיי"ע קרז]

☜ קדר עיי' קד קמא. *[אחי"ה בנו"ג קדר אבל גי' רבינו לנכון קדד] —

* קדריה (ירו' כלאי' פ"א דכ"ז.) עיי"ע שזף ומ"ש.

קַדְרוֹן (= ־קַדְרִינוֹן מל"י κέδρινον בל"ס קירדניא cedern) בב"ר בריש אלה תולדות נח (פל"א) עצי גפר (בראשי' ו', י"ד) ר' נתן אומר אעין דקדרינון וכן תר"י (ב'). בילמדנו ויורהו ה' עץ (תנחומ' בשלח סי' כ"ד) ר' יהושע בן קרחה אמר קדרינון [7]) — (א"ב פי' בל"י ורו' שם כולל לדבר העשוי מעץ גופר שהוא עץ שטים וכן תרג' עצי גפר דעין דקדרוס).

* ־קֶדְרוֹס (מל"י Ceder, κέδρος) תרג' גפר קדרוס עיי' סוף ע' הקודם. ר"ה כ"ג. ארז וקדרוס כ"ה בכ"י ש"ס ב' ובכ"י א"פ קתרוס וכ"ה בע' אדרא ובתוספ' סוכ' ל"ז. ד"ה מאי ארז ועיי' ד"ס ר"ה צד כ"ו אות נ'.

---

[1]) וכ"ה בפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייל' דק"ז:) ושם ובש"ס הגי' בט"ס קרקורא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ס"ד. [3]) בנו"ג תולה אותן בקדקדי. [4]) וכ"ה בעירו' ג'. [5]) בדפו"ו קדירא. [6]) בפי' רגמ"ה: עצם שהמוח מונח בו נקרה קדרה. [7]) בנו"ג קדרינן וצ"ל קדרינון וכן במכילת' ויסע פר' א' ר' נתן אומ' זה עץ קתרוס.

קוֹרְדַנְטֵים (מל"י κορδάντης בל"ר quad-rans מין מטבע קטנה) ירו' דקידושי' פ' האשה נקנית (פ"א דנ"ח ע"ד) שני קודרנטים מסימס שני פרוטות קדרנטים פי' בל"ר מין מטבע רביעית איסר. *[אחי"ה בנו"ג קרדינטס והוא בל"י ול"ר הנ"ל רביעית איסר ושויו ג' אונקין עיי' צוקערמאן על המטבעות צד 21] —

קָדֵשׁ (מל"מ ענינו פרישה והבדל absondern, abscheiden, heiligen עיי' בפנים) ירושלמי בפ' הרואה (פ"ט די"ג.) כי אלהים קדושים הוא (יהושע כ"ד, י"ט) קדוש בכל מיני קדושות. בס"ג דסוט' (מ"ט.) אלא עלמא אמאי מקיים אקידושא דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא. פי' החובה קריאת שמע כברכותיה והתפלה מפני שמוסיפין האידנא ואומרין מזמור ארוממך אלהי המלך, ובא לציון וקרא זה אל זה ועונין קדושה וגם קורין משנה או תלמוד ואומר קדיש ועונין יהא שמיה רבא [1]) על אילו שמוסיפין על החובה בהן מיקיים עלמא האידנא ופי' צלמות ולא סדרים (איוב י', כ"ב) ומפני מה הארץ צלמות לפי שאין בה סדרים כגון קידושא דסדרא ויהא שמיה רבא מכלל אי הוו בה הני סדרים ותופע כמו אור אחרי האופל אסמכתא בעלמא. בפ' החולץ בגמ' המחזיר (יבמו' מ"ו.) ובפ' אעפ"י בגמ' דסמוך ואלו מלאכות (כתובו' נ"ט:) ובסוף נדרי' בגמ' דסמוך נדרה אשתו (פ"ו:) ובפ' החובל בגמ' חרש שוטה וקטן (ב"ק פ"ט:) כדרבא דאמר רבא הקדש חמץ ושיחרור מפקיעין מיד שעבוד פי' חמץ כגון ישראל דשעבד חמצו לגוי [2]) והגיע שעת הביעור לא אמרינן כיון דמשועבד ליה לגוי והגיע שעת הביעור דגוי הוא אלא חייל עליה איסור הקדש מידי דהוה אקדושת הגוף כההיא אתתא דעיילא אצטילא דמלתא וכו' ואמרינן רבא [3]) לטעמיה כיון דשדייה אמיתנא איתסרא בהנאה דהוה ליה כקדושת הגוף וכן אמר רב אשי קונמות קדושת הגוף הוא וכדרבא אבל הקדש מידי דלאו קדושת הגוף אלא קדושת דמים לא מפקע מידי שעבוד דהא מקדים נכסיו והיתה עליו כתובת אשה דקא משוינן ליה הקדש טעות ושקלה כתובתה ולא מפקע הקדש לשעבוד דכתובתה שחרור כמפורש בפ' החולץ אמר רב חמא הלוקח עבד מן הגוי וקדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו בן חורין וכו'. קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא כפ' אלו הן הלוקין בגמ' האוכל ביכורי' (מכו' י"ט.) ובפ"ק במגלה בגמ' אין בין שילה (י'.) ובר"ג דחגיג' (ג':) ובר"ג דפ' השוחט והמעלה בחוץ (זבחי' ק"ז:) ובפ' אחרון בערכין בגמ' אלו הן בתי (ל"ב:) פי' קדושה ראשונה שקדשה יהושע קדשה לשעתה כשהיו שם ישראל עד שנחרב בימי נבוכדנצר ולא קדשה לעתיד לבוא לאחר שנחרב. בפ"ב בכתובו' בגמ' וכן שני אנשים (כ"ד:) במה הייתם אוכלין בגולה בקדשי הגבול עשר בגבולין כבר פי' בע' עשר. בערכין בר"ג דפ' האומר משקלי עלי (ערכי' י"ט:) ביד עד האציל ורמינהי קדוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק וכו'. בר"ג דקידושין (כ':) מעיקרי תני לישנא דאוריתא והוא האשה נקנית ולבסוף תני לישנא דרבנן האיש מקדש דאסר לה אכולי עלמא בהקדש ובזו הלכה נותן הבעל קדושין ואמר הרי את מקודשת לי היא נתנה ואמרה היא הריני מקודשת לך אינה מקודשת נתן הוא ואמרה היא חוששין מדרבנן. ובגמ' בביאה (שם ט':) כי יקח איש אשה ובעלה קדושין המסורין לביאה הוו קדושי שאין מסורין לביאה לא הוו קידושי. עוד ישנו בפ' האיש מקדש בגמ' המקדש אשה ובתה (שם נ"ב.) ובגמ' בית הלל אומרין בפרוטה (שם י"ג.) קדשה בגזל ובחמס ובגנבה או שחטף סלע מידה וקידשה מקודשת. בפ' האומר לחברו בגמ' האומ' לאשה קדשתיך (ס"ה.) המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו ואפי' שניהם מודין — קדש [למ"ד] מלמטה (שבת ס"ג:) כבר פי' בע' יה [4]) — קדש וחצור (ואתנן) [צ"ל ויתנן] (יהושע ט"ו, כ"ג) [5]) כל המקדש עצמו בדברי תורה וחוזר עליהן זוכה לפענח דברי תורה הנתונה בעשן שהוא תרגי' תנן חצור כמו חזור כמו עלץ עלז [6]). בפ"ו בפרה (מ"א) המקדש ונפל קידוש על ידו. פי' הנותן אפר הפרה ע"ג המים ומקדשן למי חטאת [7]). *[אחי"ה בעצם הראשון פי' קדש פרישה והבדל גוף או דבר לה' או לעבודת הקדש

---

[1]) ועיי' מ"ש בעל שריד שבערכין בזה — ועוד עיי' תוספו' ברכו' ג'. ד"ה ועונין — ובענין קדיש עיי' תשו' הגאוני' (הוצ' ר"א הרכבי צד 338) סי' תק"ב. [2]) כ"ה נכון ככ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע של גוי. [3]) בדפו"ו בט"ס הבא. [4]) כ"ה נכון בדפו"ו ובכ"י ובדפ"ר: ה' ועיי"ע י"ה בח"ד, קי"ג. [5]) בכ"י ובדפ"ע ותנן ובדפו"ו ואתנן וצ"ל כשהגהתי. [6]) מקורו כפי הנראה בגיטי' ז'. עיי"ע זיף ה"ג, ש"י. [7]) בכ"י ק"ט הכל ע' אחד אבל בדפ"ר וויניצי' קדש מלמטה וקדש וחצור ערכים בפני עצמן הם.

ברכו' י"ז. קדש עצמך מכל אשמה ועון וכו', יומ' ל"ט. אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה וכו'. שבועו' ט"ו. משיהתן מקדשן וכו', שם ט"ז. עזרא ־קִדּוּשֵׁי קדיש, מנחו' צ"ה: תנור מקדש . . שלחן מקדש, שם צ"ו. ק'. והלאה כלי שרת מקדשן. ובפעל עומד ירו' שבת ספ"ד ד"ז. קדש עליו היום כלומ' בעוד שעשה מלאכה נכנס השבת ומזה על האמירת ברכה בכניסת השבת פסחי' ק"א. לקדושי בביתא . . לקדושי בבי כנישתא. שם ק"ו: מקדש אריפתא . . מקדש אחמרא. ועוד לקביעת ר"ח. ר"ה כ"ה. קדשיה לירחא, שם כ"ד. וסנה' י': אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים (בשמים) ועיי' שם ושם. ושם: ראש בי"ד אומר מקוּדָּשׁ וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש בירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. מבואר מקודש: מקויים. שם רפ"ג דנ"ה ע"ג כשקידשו את השנה באושא, וכ"ה בתוספת' פ"ב. קידש אשה פי' ארס ועיי' ציונים הנ"ל קידו' ב': ג'. ושם: גיטי' ל"ג. והרבה זולתו. ובפעל יוצא פי' הארים: קידו' מ"א. האב מקדש את בתו וכו', שם נ"ט. אזל לקדושי אתתא לבריה וכו'. שם ס"ד. קדשתי את בתי וכו'. קידש ידים ורגלים כל"מ (שמות ל', י"ז:) יומ' כ"ב. כ"ה: ל"א: ל"ב. והלאה, זבחי' י"ט: ועוד קידש מי חטאת עיי' פרה פ"ו מ"א מ"ב והלאה פ"ז מ"א והלאה. הפעיל ב"מ ס"ח: והלאה נדרי' מ"ח. ערכי' כ"ג: והלאה, אפעל תרג' ויק' כ"ב, ב'; כ"ז, י"ד והלאה. התפעל ונתפעל שבוע' ט"ו. אין העזרה מתקדשת וכו' ושם ט"ז. תחתונה נתקדשה וכו', שמ"ר פט"ו והכלי מתקדש וכו'. קידו' מ"א. האשה מתקדשת וכו' ועוד עיי' שם מ"ד. מ"ה: מ"ו. מ"ח. איתפעל כתובו' ס"ב סע"ב מיקדשנא לך . . איקדשא ליה. קידו' נ"ד. ירושלם מי מיקדשא, נדרי' ל"א. כיון דאיקדוש אברהם וכו', תרג' שמות כ"ט, ל"ז. מ"ג; ל', כ"ט; ויק' כ', ז'; כ"ב ל"ב. השם קֹדֶשׁ, קוֹדֶשׁ ברכו' כ"ח. יומ' י"ב: מעלין בקודש וכו', ביצ' ה' רע"א ושם סע"ב היום קדש ולמחר קדש. פסחי' ק"ד: המבדיל בין קדש לחול. ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג כתבי הקדש. פסיקת' רבתי פל"ט פסולת . . כולו קודש. הקבוץ ב"מ ק"ט: שחיטת קדשים. תמור' ל"א. קדשי מזבח . . קדשי בדק הבית. זבחי' מ"ז. נ"ה. קדשי קדשים והפכו קדשים קלים. ירו' ברכו' פ"ד ד"ח ע"ג ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: שהש"ר פ' כמגדל בית קדש (קודש) הקדשים. ירו' גיטי' ספ"ו דמ"ח: כשם שבין קדשי קדשים לבין חולי חולין כך בין דורנו לדורו של ר' יוסי. ובהשאילה נקרא נחום איש קדש הקדשים עיי' ירו' מגילי' פ"ג דע"ד. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג ומ"ג: ועיי' פסחי' ק"ד. ובל"ס קוּדְשָׁא ירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד שאלו לקודשא בריך הוא וכו' ועיי' ברכו' ז'. כתובו' ע"ז: סנהד' צ"ה סע"ב [1]) סוט' מ"ט. עיי' לעיל בערוך. מגיל' כ"ז: דקביעא קדושתיה. ועוד השם נקבה קְדוּשָׁה ברכו' כ'. פסחי' נ"ב: ר"ה ל"ב. קדושת השם. ר"ה שם וביצ' ט"ו: קדושת היום, ברכו' ל"ג: קדושת שבת . . קדושת יום טוב, ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: קדושת שביעית, קדושי' נ"ה: קדושת הגוף הפכו קדושת דמים. והקבוץ קדוּשוֹת ויק"ר ס"פ כ"ד ירו' שקלי' רפ"ג דמ"ז ע"ד ועוד הברכה על הכוס לקדש השבת ויו"ט פסחי' ק"ה. קדושה על הכוס ושם ק"ו. ב' קדושית על כוס אחד, ברכו' ל"ג. קדושות והבדלות. ועוד קדושה שם תואר לכנוי הכבוד ירו' נדרי' פ"ו ד"מ. כתב לקדושת חנניה ועיי' ירו' סנהד' פ"א די"ט. והשם המופשט קִדּוּשׁ, קידוּשׁ א') קדוש ידים ורגלים זבחי' י"ט: כיצד מצות קדוש מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וכו', שם קידוש ראשון . . קידוש שני. עיי' שם כ'. חולי' ק"ו: הקבוץ יומ' ל'. עשרה קדושין טובל כה"ג וכו': ב') קדוש מי חטאת בכורו' כ"ט. קידוש' נ"ח: הזאה וקדוש, פרה פ"ו מ"א עיי' לעיל בערוך ושם מ"ב היה קדוש צף על פני המים. הקבוץ שם פ"ז מ"א חמשה קדושין. ג') קידוש השם סוט' י': סנהד' ע"ד: ירו' סנהד' פ"ג דכ"א: פ"ו דכ"ג ע"ד ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. ירו' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ג. פסיק' דר"כ צד פ"ז. ד') ברכת הקידוש עיי' פסחי' ק'. והלאה ב"ב צ"ז. מגיל' כ"ז: ובלא"ר קידושא פסחי' ק"א. ק"ו. מגילי' כ"ז סע"ב. ה') קידוש החדש סנהד' י': תוספ' סנהד' פ"ב ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג ירו' ר"ה פ"ב דנ"ה. ושם דנ"ח ע"ד וב"ב קכ"א. קדוש בית דין. ו') קידוש אשה היינו ארוסין מכילת' משפטי' פרש' ג' קידוש אחר קידוש ירו' ב"ק ספ"ט ד"ז. אהן קידושא דברתי וברוב הוא בקבוץ קדושין, קידושין (הפכו נשואין) יבמו' י': והלאה ירו' קידו' פ"ג דס"ד. קידו' ס': ס"ה. במ"ר פי"ב קידושים גדולים [2]). התואר קָדוֹשׁ ברכו' ו': הקדוש ברוך הוא עיי' לעייל. שם י': קדוש הוא . . הוא קדוש

[1]) ובלי' עברי הקדוש ברוך הוא ובר"ת הקב"ה, הב"ה. [2]) ועפ"י זה נקראה המסכת קדושין, קידושין.

ומשרתיו אינם קדושים, פסחי׳ קי״ח: ירו׳ מגיל׳ פ״ג דע״ד. רבינו הקדוש עיי׳ אביי. יבמו׳ כ׳. כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש, תעני׳ י״א. המתענה נקרא קדוש, סנהד׳ כ״ג. פהקדוש, ויק״ר פכ״ד כל מי שהוא גודר עצמו מן הערוה נקרא קדוש, יבמו׳ ק״ה: עם קדוש, ירו׳ מעש׳ שני ספ״ב דנ״ג ע״ד עדה קדושה. ועיי״ע קהל וש״נ. ובלא״ר וסורי קדישא מגיל׳ כ״ז רע״ב מעיקרא קדישא וכו׳, ברכו׳ ט׳: קהלא קדישא, סנה׳ ק״ט סע״ב כנישתא. קדישתא. ונקראו המלאכים קַדִּישִׁין (דניאל ד׳, ה׳. ו׳ והלאה) ועיי׳ ג״כ מאמרי על המלאכים צד 6. פסחי׳ קי״ג: רבנן קַדִּישֵׁי] —

קָדַשׁ (מל״מ מע׳ הקודם פי׳ הפרשת דבר מזרים שלא יהנו ממנו ונאסר ע״י זה absondern, בכרם פ״ה בכלאי׳ (übertrg. Verbot bewirken (מ״ה) הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מקדש מ״ה גפנים פי׳ שורף פן תקדש (דברי׳ כ״ב, ט׳) פן תוקד אש (קידו׳ נ״ו: חולי׳ קט״ו.). *[אחי״ה וכן אי׳ בתמור׳ ל״ג: אלו הן הנשרפין חמץ בפסח וכו׳ והערלה וכלאי הכרם וכו׳ ועיי׳ שם התוספו׳. ובפי״מ להרמב״ם כלאי׳ פ״ה מ״ז הובא התרג׳ פן תקדש: דילמא תיתוקד ונראה שכיון לתר״י תתחייב יקידתא והוא עפ״י ההלכה, אבל בתרג׳ אונקלוס שלפנינו מתורגם תסתאב ועיי׳ רש״י לדברי׳ הנ״ל כתרג׳ תסתאב כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקודש בין לגנאי כגון דבר אסור נופל בו לשון קדוש וכו׳. עיי׳ ישעי׳ ס״ה, ה׳; חגי ב׳, י״ב; יחזק׳ מ״ד, י׳. ומזה כלאי׳ הנ״ל וכן שם פ״ד מ״ה קידש שורה אחת.. קידש שתי שורות; שם פ״ז מ״ב גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת וכו׳, שם מ״ה ומ״ו והלאה. התפעל שם פ״ז מ״ז מאימתי תבואה מתקדשת משתשריש וכו׳] —

קָדֵשׁ (מל״מ תואר למזומן למשכב זכר männlicher Buhle) בפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ הבא על הזכור (סנה׳ נ״ד:) אזהרה לנשכב מניין ת״ל (דברי׳ כ״ג, י״ח) לא יהיה קדש פי׳ שלא יטמא גופו שלא יהא נשכב כמו אשה ומנא לן דהאי קדש בזכור מיירי דכתי׳ (מ״א י״ד, כ״ד) וגם קדש היה בארץ ויליף תועבה מתועבה מן ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא (ויק׳ י״ח, כ״ב) מה להלן זכור אף תועבות דהכא זכור.

קדש (= קָדָשָׁא מל״ס פי׳ טבעת ונזם Ring, Ohren- Nasenring) ובתי הנפש והלחשים (ישעי׳ ג׳, כ׳) תרג׳ וקדשיא וחלטיתא[1] (והנזמים) [ואת הנזמים] אשר באזניהם (בראשי׳ לה, ד׳) תרג׳ וקדשיא דבאדניהון. *[אחי״ה כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר ווניצ׳ אבל בדפא״מ ובנוסחאו׳ התרג׳ המאוחרין בט״ס קדישיא ועוד אי׳ בדפוסי׳ אחרוני׳ נקוד קַדָשָׁא וצ״ל כבכ״י תרג׳ קָדָשָׁא ועיי׳ עוד חתרג׳ לבראשי׳ כ״ד, כ״ב; ל׳, מ״ז; לשמות ל״ב, ב׳. ג׳; לבמד׳ ל״א, נ׳; לשופטי׳ ח׳, כ״ד; למשלי י״א, כ״ב; כ״ה, י״ב וזולתו בויק״ר פל״ג מתורג׳ צמידים (יחזק׳ כ״ג, מ״ב) קָדָשִׁין, ובירו׳ שבת פ״ו ד״ח: עגיל (במד׳ ל״א, נ׳) קָדָשַׁיָּא] —

* קדשין (שם מקום) ירו׳ כתובו׳ פ״ו ד״ל ע״ד תלמידוי דר׳ יוסי סלקין לקדשין.

קְדֵשְׁנוּנָא[2] (שם דג) בס״ג דפ׳ אין מעמידין (ע״ז ל״ט.) אסיר. *[אחי״ה ועיי׳ תוספו׳ מ״ש בשם ר״ח ועיי׳ מ״ש הפשב״ע שהקשה על גי׳ רבינו אבל בפי׳ ר״ח שבקובץ כ״י אנגיילי׳ק׳ וממנו הודפס בש״ס ווילנא גי׳ ר״ח קברנונא אסור וא״כ אין כאן קושי׳ על רבינו כי הוא נגרר אחר גי׳ רבינו חננאל שבכ״י] —

קה (= קָהָה כמו כהה מל״מ ענין עמום וחלש וכ״ה בל״ס קהא stumpf sein ובל״פ كاهيدن ver-ringern) בסוף חלומות דפ׳ הרואה (ברכו׳ נ״ו.) קוה חמרא כרומנא[3]. בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ ר״א ב״ר צדוק (פסחי׳ קט״ז.) צריך לקהוייה[4] וצריך לסמוכיה. בר״ג דפ׳ המוכר פירות לחברו (ב״ב צ״ז.) מי סברת חמרא הוא קיוהא בעלמא הוא. בפ׳ אעפ״י שאמרו בגמ׳ ד׳ יושבות בקתידרא (כתובו׳ ס״א.) כללא דמילתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא — (א״כ אולי מלשון (ירמי׳ ל״א כ״ט) ושני בנים תקהינה פי׳ שיש בהם טעם חומץ). *[אחי״ה כ״ה באמת ונרדף עם כהה. והשם קיוהא וכ״ה פסחי׳ ע״ה רע״א קיוהא דפירא. כתובו׳ ע״ה. קיוהא דחמרא[5]), והפעל אבות פ״ד מ״כ ענבים קהות (הפכו בשולות), ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה: ירו׳ יומ׳ פ״ח דמ״ד ע״ד ירו׳ תעני׳

---

[1]) וכ״ה ברד״ק אבל בנו״ג קדישיא. [2]) בכ״י ובדפו״ו בתיבה אחת ועיי׳ ג״כ ע׳ קברנונא. [3]) בנו״ג קאוי עסקך כרומנא ובכ״י ש״ס פי׳ קהא עסקך וכו׳ ונראה שכצ״ל גם בערוך ובכ״י ש״ס מינכען אי׳ פסיד עסקך וקאזיל כרימונא. [4]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר ובש״ס ובדפו״ו לקהויה. [5]) אבל עיי״ע משק גי׳ רבינו.

פ"א דס"ד ע"ג ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד והיו רגליו קיהות עליו, ירו' ברכו' פ"ט די"ג. וקהת החרב מעל צוארו של משה וכו' וכ"ה בדב"ר פ"ב. ב"ר פע"ח ושהש"ר פ' שרוך וקהו שניו של אותו הרשע, ויק"ר פל"ו שיניו קהות, במ"ר פ"ג אם ראית שקהו השמים מלהוריד מטר וכו', פסיקת' רבתי פל"ג והמעשה שהיה קהה הייתי שואל וכו'. הפעיל סנהד' ק"ט: בן קהת (במד' ט"ז, א') בן שהקהה שיני מולידיו. סוט' מ"ט. למה הקהית שיניהם בס, ושם: והקהית את שיני. ב"ר פצ"ט יקהת (בראשי' מ"ט, י') מי שמקהה שיני כל האומות. התפעל ונפעל קהל"ר פ' אם קהה: אם נתקָהָה התלמיד על הרב כברזל וכו' ושם: אם נקהה תלמודך עליך כברזל] —

קה (= קהא נ"ל מל"ע قهى זהיר בדבר, قاه (genau, emsig sein) בס"פ בית שמאי בגמ' מי שהיה ביבמות (ק"י:) יתבו וקא מקהו קהייתא[1] פי' מדקדק בשמועה זו עד אחריתא כאדם המדקדק הרבה בדבר כדגרסינן (עיי"ע כה בח"ד, ר"ב וש"נ) ר' יהושע אמר קיהה[2]) עיי' בע' כה (ג'), כלומ' מיאן לחזור בו ודקדק בדבר הרבה וטיהרו כדגרסינן בפ' הזהב בגמ' ואם היה מכירה (ב"מ נ"ב:) האי מאן דקהי' אזוזי מקרי נפש רעה וכן הברזל כשתחתוך בו הרבה קהה הברזל זה פי' ר"ח ז"ל — (א"ב וקמקוו אקותא כתוב בנוסחאות, מאן דמוקי אזוזי כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה ברש"י דמוקי ובגמ' דמוקים ונראה גי' רבינו ומל"ע הנ"ל פי' מי שהוא זריז בממון ודקדק בו הרבה וכפי' ר"ח שהביאו התוספו' ביבמו' ק"י: ע"ש וכן פי' קיהה החזיק בדבר עיי"ע כה ג' ועוד עיי' פי"מ להרמב"ם נגעי' פ"ד מי"א וש"נ נדה י"ט. מאי קיהה וטהר ובנו"ג כהה אבל גי' רבינו בע' כה ג' ג"כ בקו"ף. והשם קְהָיָיא יבמו' הנ"ל בקבוץ קְהָיָיתָא פי' דקדוקים וכפי' רש"י קושיות ובל' ראשון פי' מקוו: מקהילים וכו' וא"כ מן קוה ועיי"ע קהה, ומ"ש] —

קה (= קָהָא נ"ל מל"ע قهى קץ בדבר sich ekeln ועיי' בפנים) בויק"ר בסוף זאת תהיה (פי"ט) אמר לה הקהיתה ווי אזל ליה חמרא. *[אחי"ה בנו"ג אמתא דרבן גמליאל היתה בודקת בחביות כיון שהרגישו ישבה לה א"ל הא קהיתין אמרה לו לא כיון דאיתבונן אמר ווי דהא אזיל חמרא וכו' פי' רבן גמליאל שאל אולי קצתה נפשך כלומ' הרגשת דם נדות ומשום טומאה ישבת ועל זה השיבה על כל חבית וחבית הייתי בודקת ולא הרגשתי אלא בזו ומ"כ פי' בע"א ע"ש. וכן ענין בירו' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג שכן דרך הקהות אוכלות אותו, שהש"ר פ' עד שהמלך: היתה נפשם קוהא לאכול וכו', פ' הנה מטתו ופ' כמגדל לא תהא הלכה קוהא להם — ובדפא"מ הציון מויק"ר נכלל בע' קה א' בטעות] —

* קָהָה (פי' כמו יקה מל"ע وقه ענין משמעת וקיבול מצוה ומזה גם ענין אסיפה לקחת צווי (gehorsam sein, sich schaaren) ולו יקהת עמים (בראשי' מ"ט, י') פירש"י אסיפת העמים שהיו"ד עיקר וכו' ובתלמוד דיתבי ומקהו אקהתא (יבמו' ק"י:) ויכול היה לומר קהיית עמים ע"כ ועיי' ג"כ פירש"י ביבמו' בל' ראשון וע' קה ב'. ורד"ק שרש יקה וסיים בזה"ל ודמה ר' יונה המלה הזאת לערבי בזה הענין ע"כ וכיון למלה ערבי' הנ"ל וכן פי' דונש יקהת ע"י יתקהל ודגש בקוף סימן הת"ו חמובלע תחת יתקהת ומזה יש לפרש מיתה מתקהא לעשות שליחותיה בפסקת' דר"כ צד ד'. עיי"ע מתקהא, ובבמד"ר פי"ב הגי' מתקהלא ובשהש"ר פ' צאנה הגי' מיתה ומתקלהא מיתה ומתקלהא ונ"ל ששתי גירסאות נתערבו ובפעם אחת צ"ל מיתה מתקהא.

* קְהָיָיא עיי"ע קה ב'.

קָהָל (מל"מ קבוץ המון רב: עדה Versammlung, Gemeinde) בפ"ק בברכו' בגמ' מאמתי קורין את שמע בשחרין (ברכו' ט':) העיד ר' יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלם. בגמ' דפ' אין צדין (ביצ' כ"ז.) אמר רבי משום קהלא קדישא דבירושלם ר' שמעון בן מנסיא וחבריו אמרו הלכה כר"מ. ירושלמי במעשר שני בס"פ ב' (דף נ"ג ע"ד) עדה קדושה ר' יוסי בן משולם[3]) ור"ש בן מנסיא. בהגדת קהלת ראה חיים עם אשה אשר אהבת רבי, בשם עדה קדושה אמר קנה לך דברי אומנות עם דברי תורה[4]) מ"ט כדכתי' (קהלת ט', ט') ראה חיים עם אשה אשר אהבת ולמה קורין אותה עדה קדושה שהיו משלשין את היום

---

[1]) בנו"ג וקמקוו אקוותא וכ"ה בתוספו' ורש"י בל"א גרס דמקהו אקהתא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס כיהה. [3]) בנו"ג המשולם ובקהל"ר פ' ראה חיים כגי' רבינו. [4]) בנו"ג אומנות עם התורה.

שליש לתפלה שליש לתורה שליש למלאכה וי"א שהן יגעין בתורה בימות החורף ובמלאכה בימות הקיץ. *[אחי"ה קהלא בל"ס וארמי (עיי' תרג' ויק' ד', י"ג ; במדי ט"ז, ג' ; כ', ד' ; דברי' כ"ג, א' והלאה) כמו ל"מ קהל וכנ"ה קהלא קדישא דבירושלם בר"ה י"ט : יומ' ס"ט. ביצ' י"ד סע"ב תמיד כ"ז : ובל"מ אי' קידושי' ע"ג. קהל גרים, שם : קהל ודאי . . קהל ספק, ירו' הוריו' פ"א דמ"ו. כל השבטים קרויין קהל, שם : כל שבט ושבט קרוי קהל, ירו' יבמו' פ"ח ד"ט : ארבע קהלות אינון קהל כהנים קהל לוים קהל ישראלים קהל גרים. ול"נ קְהִלָּה מגילי ב'. י"ג זמן קהלה לכל היא[1]. ירו' ברכו' פ"ז די"א ע"ג במקהלות (תהלי' ס"ח, כ"ז) בכל קהלה וקהלה. והפעל ברכו' ס"א : וע"ז י"ח. מקהיל קהילות ברבים. ב"ר פצ"ט כשיקהל קרח את עדתו וכו'. התפעל ב"ר שם נדרש יקהת (בראשי' מ"ט, י') מי שאומות העולם מתקהלין עליו ועיי"ע קהה] —

* קֹהֶלֶת (ספר הידוע אחד מכ"ד ספרי קודש) שבת ל' : בקשו לגנוז ספר קהלת, מגיל' ז'. קהלת אינו מטמא ידים.

קַהַרְמָנָא מל"פ قهرمان שליט ופקיד Verwalter, (Vorgesetzter, Herrscher בפ' חזקת הבתים בגמ' ארים (ב"ב מ"ו :) מ"ט אימור קהרמנא שוויה. פי' אפיטרופא. בפ' כיצד מעברין בגמ' עיר של יחיד (עירו' נ"ט.) כיון דשכיחי גבי קהרמנא מדכרי אהדדי פי' השלטון של מקום — (א"ב בנוסחאות כתוב הרמנא ופירש"י הרמנא שוויה רשות נתנו לו אבל דשכיחי גבי הרמנא פי' מושל). *[אחי"ה וכנ' רבינו אי' בעירו' בפי' ר"ח אשר אחריו נגרר הערוך ובב"ב אי' בכ"י ש"ס ובפי' רגמ"ה בהרמנא ופירש רגמ"ה נתנו לו רשות וכו' וכפירשב"ם[2]. ואולי צ"ל כהרמנא או לפי גי' המעולה שבערוך קהרמנא והוא מל"פ הנ"ל והועתק ג"כ לל"ע בענין שופט[3]] —

קהת (אולי מל"ע قهی abgewandt sein) ותקע כף ירך יעקב (בראשית ל"ב, כ"ו) תר"י (ב') וקהת כף ירכיה דיעקב. *[אחי"ה התי"ו איננה שרשית כדעת רבינו, והשרש קהא או קהי ומל"ע הנ"ל פי' נפנה ונסח ממקומו] —

קהת (= קיהות, קִיחוֹת לדעת רבינו מל"מ קוח ולפע"ד מל"פ حلق מסגרת (Einfassung בפ' י"ו בכלי' (מ"ד) התרמל משיחסום ויקנב ויעשה את קהותיו „ויש שקורין קיחותיו פי' מסגרותיו ובלעז שמו אסולי[4] שבהן סוגרין כלי עור. אזניו כמו אזנים קטנות סביבות התרמל כאזנים של דיסקיות שיתן זו לתוך זו וסביבות השטיה (מכניסין) וסביבות הקטבליא ומכניסין באותן אזנים חבלים וסוגרין[5] אותן בהן ומניין שזה קיחותיו לשון סגירה שנא' (ישעי' ס"א, א') ולאסורים פקח קוח" *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 12 ויש לתקנו מע' הנוכחי וכן עפי"ז יש לתקן העתקת הר"ש שהביא הגאון והערוך. ורה"ג לועז קיחותיו פי' מסגרותיו ושמו בטיית עורי ע"כ ונ"ל שהוא ל"ע غورى תחתית הדבר Grund, Unter-satz) וערוך הקצר שנ"ב לועז קיחותיו ריילעכער בל"א ר"ל נקבים במלבוש לסגור המלבוש ע"כ ונ"ל שהוא Reilöcher ריי הוא בלא"ש האמצעי כמו בל' האללאנדי ry בל' אנגליא row, rew שורה Reihe ואלו הנקבים עומדים בשורה לתת בהם השנצים לסגור המלבוש] —

קַו (מל"מ פי' חוט, חבל Schnur, Schichte) בר"ג דפ' אין דורשין (חגיגה י"ב.) תהו זה קו ירוק שמקיף את כל העולם.

קו (= קִוָּה מל"מ ענינו דום ויחל hoffen, harren) בפ' אין עומדין בגמ' דסמך חסידים (ברכו' ל"ב :) אם רואה אדם שמתפלל ואינו נענה יחזור ויתפלל שנאמר (תהלים כ"ז, י"ד) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה [אל ה']. *[אחי"ה והשם קִוּוּי ילק' תהלי' שם אם בא קיווך יפה ואם לאו חזור וקוה, שם : מתוך הקיווי וכו'. ב"ר פצ"ו הכל בקווי יסורין בקווי קדושת השם בקווי וכו'] —

קַוָּאֵי[6] (תואר קבוץ פי' אורג החוטים Spinner, (Weber בפ' אילו קשרים בגמ' קושרין (שבת קי"ג.) כלי קוואי מותר לטלטלן בשבת. פי' „כלי אומנות האורג כגון האיכסן הכוכד שהיריעה תלוייה בו מלמעלה והכוכד שפשוטה עליו מלמטה מותר לטלטלן בשבת"[7]. בפ' ר"א אומר תולין

---

[1]) ובירו' מגילי רפ"א דס"ט ע"ד יום שלשה עשר יום מלחמה היה. [2]) ולא רש"י כבמוסף הערוך. [3]) ולפי גי' רבינו בע' הרמן הרמנא דמלכא אנא יותר נכון להיות קהרמנא אבל כגי' הש"ס (ב"מ פ"ג: פ"ד.) הוא תתכן גי' הרמנא. [4]) בכ"י ק"ט אטולי אולי נכון הוא מלאי"ט ורו' Gewebe, tela. [5]) בהעתקת ר"ש בכלים בט"ס מסרגלין וצ"ל מסגרין. [6]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע קווי. [7]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא קי"ג :) ושם הגי' הככר . . והככר ואולי צ"ל כרכד כדאי' בכ"י ק"ט ועיי"ע כרכד אבל מע' כבד מוכח גי' המעולה הכובד.

בגמ' אין שורין (שבת ק"מ:) אמר רבא ואם היה כלי קוואי מותר פי' „אם היה הבגד שטוח ככלי האורג מותר וכלי האורג נקראין כלי קוואי"[1] *[אחי"ה קוואי תואר קבוץ מן קַוָאָה נבנה מהשם קַו א' והקבוץ קַוִּין תרג' וקורי (ישעיה נ"ט, ה', ו') וקוין וגי' רבינו קיון עיי"ע. ובענין קו בכלים י"א מ"ז עיי"ע קב וגי' רבינו. ובענין קואי חולי' ס"ג. עיי"ע קק ה' וגי' רבינו] —

* קִוּוּי (מפעל קָוָה מל"מ ענין קבוץ versammeln) ירו' תרומות ספ"ד דמ"ג: מה שלמטן קוויה כשרה מה שלמעלן קוויה פסולה. והפעל ירוש' ברכו' ספ"ו ד"י ע"ד קָוּוּי לתוך ידו. פ י ע ל: פסיקת' דר"כ צד קצ"ג: כל זמן שישראל מקוין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הקב"ה מקוה שכינתו עמהם וכו' ע"ש הערה רש"ב. ה פ ע י ל ירוש' כתובו' פי"ב דל"ה: דיקליטיאנוס הקוה נהרות ועשאו. ועוד מלשון מקוה: תוספת' שקלים רפ"א כל מקוה שיש בו מ' סאה כשר להקוות עליו וכו'.

* קוֹא (מל"מ פליטת דבר בלוע ausspeien; auswerfen) אסת"ר פ' הוי משקה: קיקלון (חבקוק ב', ט"ז) מקיא מלמעלן וקלון מלמטה, כיון שראו שני גדולי לגיונותיו שמקיא מלמעלן וקלון מלמטן עמדו וכו' וא"כ נדרש קיקלון = קי קלון.

* קול, קולן, קולא, קולית, קולב, קולבון ויתר הערבים שמתחילים קול בע' הנ"ל בלי וי"ו וכן המתחילים קום, קון, קוס עיי"ע בלי וי"ו.

קַוְוסַר (מל"ר hinfällig, causariae) בב"ר פע"ד (ע"ג) צאן לבן הנותרות (בראשית ל', ל"ו) נותרת[2] כתיב מנהון בישין מנהון עקרין מנהון קווסרין. — (א"כ פי' בל"ר חלשים מפני חולי פנימי והולכים ודלים).

* קוֹס (= כּוֹס Kelch) כלי' פ"ד מ"ג קוסים צידוני'.

* קוסא, קוצא (מל' בקטרי' בל"פ הישנ' gâtu, gâthu הוצואריש gâs בל"פ הישנה گاه פי' מקום Ort, Gau)[3] תענית כ"ד. דיירנא בקוסא דחיקא דלית ביה חמרא לקידושא ואבדלתא ופי' רגמ"ה קוסא אתרא ובפי' ר"ח (בקיפא) [צריך לו' בקיסא] בכפר וכן פירש"י והוא גורס כלפנינו בקוסטא וצ"ל בקוסא כדאי' בילק' במנוה"מ ובכ"י ש"ס ב' ובאה"ת בקוצא ובכ"י ש"ס מינכען בדוכתא.

* קוסטינר עיי"ע קסטינר.

* קוסטר עיי"ע קסדר.

* קוסיטרפיזין עיי"ע קס ב'.

* קוסם עיי"ע קסם א'.

* קוֹעָא עיי"ע קע.

☞ קַוועַר (?) תרג' ורשעים לא ישכנו ארץ (משלי י', ל') ורשיעי לא יקוועֿרון בארעא. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן[4] וכתב כך מצאתי ולא ידעתי מה הוא וס"א שריין. ונ"ל אולי משובש מן קשער מל"פ shahar מל' סאנסקריט ksethra פי' משכן עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן 310] —

* קוּף, קופא, קופד, קופה, קופל, קופנא, קופים, קופסא, קופסולין עיי"ע בלי וי"ו.

* קוּץ, קוץ עיי"ע קץ.

קָוַוץ לדעת רבינו כמו כָּוַוץ (zusammenschrumpfen) בר"ג דפ' הישן (סוכה כ"ג:) זימנין[5] דמייתא קווצא[6] ולאו אדעתיה. בר"ג דפ' לולב הגזול (שם ל"ב.) לולב כפוף קווץ[7] סדוק. בר"ג דפ' אלו טרפות (חולין מ"ג:) איזהו וושט עצמו כל שחתכו וקווץ[8] פי' ענין צמיתה וכבר פי' ענין הזה בע' כווץ. *[אחי"ה וז"ל התוספו' בסוכה ל"ב. ד"ה קווץ פי' בקונטרס שיוצאין בשדרה שלו עוקצים כמין קוצים ובערוך פי' ענין צמיתה ע"כ. ומה שענין להסיר הקוצים עיי"ע קץ ד'] —

קווץ (= קְוֻוצּוֹת מל"מ קְוֻצּוֹת שם לפאה שער Haarlocken) בפ"ק בנדרים בגמ' כנדרי כשרים (נדרים ט': וכ"ה תוספ' נזיר פ"ד) וקווצותיו סדורות לו תלתלים. בב"ר פ' ס"ו[9] (פס"ה) ואנכי איש חלק: ר' לוי אמר לקווץ וקרח מן קווצותיו תלתלים (שה"ש ה', י"א) שייך זה בע' הראשון. *[אחי"ה ולפע"ד אין לו שייכות כי קְוֻץ (במשקל חֵגֵר, עִוֵּר) נבנה מן קוץ מי ששער ראשו נסבך כקוצים (von struppigem Haar) מרוב השער והפכו

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח ושם אי' בפירוש כמו שנסחתי לעיל כובד ושם ושם אי' כלי קיוואי וכ"ה בע' כבד. [2]) עיי"ע נותרת ומ"ש. [3]) פערלעס עט"ש 84. [4]) ובנו"ג תקוועדון? [5]) בנו"ג וכיון [6]) בנו"ג כווצא ובכ"י ש"ס בגליון קפצא. [7]) ובפי' ר"ח הועתק כווץ ובכ"י ש"ס בי כווץ קווץ שתי נוסחאות נתערבו יחד. [8]) בנו"ג וכויץ. [9]) כ"ה נכון בכ"י אבל בדפ"ע בט"ס ס"ד.

קרח מי שאין לו שער וכנ"ה בירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"נ קיווץ לא יתרום מפני החשד והקבוץ ספרי ברכות פ' שמ"ג יש בה בני אדם קְוֻצִּים. וכנ"ה קווצות הפכו קרח בפסיקת' רבתי פכ"ו העמדת להם אליהו בעל קווצות והיו מלעיגים ומשחקים עליו הרי מסלסל קווצותיו שכן [קראו שמו] בעל קווצות [1] העמדת להם אלישע והיו אומרים לו עלה קרח וכו'] —

* קוֹצָה, קוֹצָם עיי"ע קצה.

קווק (= קווקין לפע"ד מל"פ הרשומ' בע' דימונקי פי' כף הקטרת אצל הפרסיים Räucher-löffel) בס"ג דפ' סורר ומורה (סנהד' ע"ד:) הני קווקי ורימונקי היכי יהבינן להו [2]. פי' מיני מחתות שמוציאין בהן אש ומוליכים לע"ז ביום איד שלהן אלמא הנאת עצמו שאני [3]. פ"א „קווק כלי של טיט ודומה לעציץ [4] וכשמתחמם אדם כנגד המדורה ורוצה לישן כופה אותו על הגחלים כדי שלא תצת האש בבית [5]. רימונקי כלי עשוי לחתות בו גחלים ממקום למקום [6] ובמלכות פרס [7] היו חברים שלהן מחזרין בכל בתי ישראל ומכבין הנרות וחותין הגחלים ומוליכין לבית האור שלהן שהיא ע"ז ולא היו עוזבין לא אש ולא גחלים שילינו בלילה [8] חוץ לע"ז שלהן שהוא בית האור כדאמרינן בהמביא גט (גיטין י"ז.) אתא ההוא חברא שקלה לשרגא מן קמייהו והיו מוליכין אותו בקווקי ורימונקי [9] דהוו להו משמשי ע"ז ואע"ג דמשמשי ע"ז הן כיון דלא לעבורי [10] איסורא לישראל קא מיכווני אלא להנאת עצמן מותר לנו ליתן להם" *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' השאילתות וארא סוף סי' מ"ב וכמו שהעירותי לזה כבר בע' דימונקי בח"ג פ"ג ע"ש ומ"ש בענין גי' וגזרת המלה קווקי ורימונקי. ועוד נ"ל אולי רימונקי הוא ל"פ رومينا פי' כלי לקנות בו הזהומא וא"כ הוא כעין פי' רבינו כמין כלי עשוי לחתות בו גחלים ודשן. וכנ"ה בשאילתות שם הני קואקי ורמינקי (וגם יוכל היות ודמינקי) דפליגי לבי נורא וצ"ל דפלחי וכדאי' בה"ג הל' ע"ז שהבאתי בע' דמינקי. ובתשו' הגאונים מו"ל חברת מקיצי נרדמים דפ' בערלין ח"א צד 144 אי' בזה"ל קואקי ודמינקי: אמרו קואק עצים שהיו פרסיים נוטלים מהן לבית האור כי היה על כל בית מכם לעצים בכל שבת וישראל נותנים בכלל. דמינקי: שהיו החברים מחזירין על הבתים ונוטלין נר מבית כל א' וא' בלילה שקורין צְדָה כדי שיראו נרות מבחוץ וקוראין אותו דמינקי ע"כ. — ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד ר' חייא בר בא הוה ליה קווקין והות טימי דרומי ציירה בגווה עיי"ע טימי] —

קווק (נ"ל מל"פ הישנה והחדש' گاو וכלשונות קרובות לה qug, gôkh, ghog, ghôk [11]) פי' בקר ועדר בקר (Rind, Vieh, Viehherde בב"ר פס"ה (ספס"ד) לך מעמנו כי עצמת: אמרו לו כל עצמות שעצמת לא היו אלא ממנו לדעבר הוה לך חד קווקייא כדון אית לך קווקייא סגין. ובפ' ע"ה [12] (ע"ד) הלא נכריות וגו' אפשר כן אלא אי הוה חמי חד קווקייא טבא הוה נסיב. שית לבך לעדרים (משלי כ"ז, כ"ג) תרג' שווי לבך על קווקייך — (א"ב בנוסח' כתוב על קוטין). *[אחי"ה ובכ"י וי"ו ל"ד ק"ט וה"ב הגי' ג"כ קווטייך עיי"ע קווטא ומ"ש] —

* קוּק, קִיק, קוקאי, קוקיתא, קוקלא, קוקאני קוקרא עיי"ע בלי וי"ו.

* קוּקוּ (נ"ל מל"פ كوكا، غوغا זעקה Lärm, Geräusch) ילק' וארא ר' קפ"ב בשם תנא דבי אליהו עד שנשמע קולן בתוך כריסן של מצרים שהיו עושין קוקו וג"ב משל לקול הצפרדעים ובאמת כן ענין המלה בל"פ.

* קוֹר, קוֹרָא, קוֹרָה, קורדקין, קורדייקוס, קוריים, קורלין, קורנית, קורנוס, קורסין, קורקא, קורקס עיי"ע בלי וי"ו.

* קוֹשי קוּשִׁיא עיי"ע קש.

קוותא (= כַּוְּתָא חור, וחלון עיי"ע כו (ח"ד ר"ד) או צ"ל קבוותא עיי"ע פי' מסמרים Holz-pflöcke) בס"ג דפ"ק במ"ק (י"א.) כמאן מדלינן האידנא קוותא דדשי בחולא דמועדא כמאן כר' יוסי. ס"א כוותא פי' כשיוצאין מסמרין דעץ של קורה שעל הפתח בחולו של מועד לחוץ ונופלת הקורא מחזירין אותה ותוקעין המסמרין בחורין דהיינו כר' יוסי דשרי למיעבד בלא שינוי —

---

1) בילקי' הגי' איש בעל שער (מ"ב א', ח'). 2) בכ"י רי"ף עוד לנורא וכ"ה נורא בכ"י ש"ס עיי"ע דימונקי ומ"ש' 3) וכ"ה בפירש"י כלי נחושת שנותנין בהם גחלים. 4) ובשאילתות אי' עוד: ועושין אותו בני אדם וכצ"ל בערוך 5) בשאילתות בכלי' שבבית. 6) לי' בשאילתות בט"ד וצריך לתקנו מבערוך. 7) בשאילתות: פרסיים. 8) בשאילתות: שיוליכן בלילה. 9) בשאילתות בקוואקי ודמינקי. 10) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובשאילתות אבל בדפ"ע לעבודי. 11) יוסטי צענדלעקי' 104 ולא כדעת החכם פערלעס עט"ש 61 מל"ר pecus. 12) כ"ה בכ"י ערוך ולא ע"ח כדאי' בדפ"ע.

(א"כ פי' בל"י עומק ודבר צפון בארץ). *[אחי"ה איננו ל"י כי אם או כמו כוותא או כמ"ש בע' קבוותא ע"ש וכפי' רבינו אי' בפי' המיוחס לרש"י כ"י עיי"ע כו ומ"ש] —

קז (עיקרו נקז עיי"ע בהפעיל מַקִיז) בפ' ה' בבכורו' (ל"ג:)[1] בכור שאחזו דם אפי' מת אין מקיזין לו את הדם וכו' בכריתות בפ' דם שחיטה (כ':) דם הקזה שהנשמה יוצאת בו פי' בגמ' (שם כ"ב.) כל זמן שמקלח — פרוש קיזאי (ירוש' ברכות פ"ט די"ד:) כבר פירשנו בע' פרש. *[אחי"ה ובירו' סוטה פ"ה ד"כ ע"ג אי' פרוש קיזיי עבד חדא חובה וחדא מצוה ומקזז חדא עם חדא ובירו' ברכות הנ"ל ומקזו צ"ל ומקזז, ירו' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד ומקזה ליה תריי, והתואר קִיזַיי, קִיזַאי. והשם ממנו מקזוזא, מקזתא עיי"ע. והפעל קזז נרדף עם גזז, קצץ ענין חתיכה והושאל לנכיה abrechnen, abziehen] —

קזא (נ"ל מל"פ كَزْاتّه Baumwolle) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) מאי שמן קיק רב יצחק בריה דרב יהודה אמר משחא דקזא[2] פי' הוא שמן של גרעינין שיש בצמר גפן שעושין בגדים ממנו. *[אחי"ה בעה"ק שנ"ב לועזו באמול"א ב"א = Baumwolle פי' צמר גפן ומל"פ הנ"ל והוא כמו پنبه ועיי' לעף פפלנ"צ 92 אבל שם לא נתבאר גזרת המלה — ועוד עיי' ל"פ كُز בל"ע قز ובהרכבת كوز القز צמר גפן] —

* **קזא** (שם פרטי) כתובות ק"ד סע"א ר' יהודה בר קזא במתניתא דבר קזא ופירש"י שם חכם.

קזדור ס"א קסדור ומפורש במקומו.

קזז (= קוּזָזָא Klumpen) מפעל קזז = קצץ = קסס ענין חתיכה וא"כ קוזזות אדמה Erdscholle) כרם רביעי מציינין אותו בקוזזות אדמה (מעשר שני פ"ה מ"א ירו' מעשר שני רפ"ה דנ"ה ע"ד ב"ק ס"ט.) פי' עפר אדום ובלעז בולו[3] וכבר פי' בע' הרס (א')[4]. בב"ר פ' מ"ב (ר"פ מ"ב) היה אוכל קוזזות אדמה עד שעשה פיו ריח רע — בפסיקתא דויהי בשלח (פסיקתא דר"כ צד פ"ד.) מקזזוי מן קדמוי מקזזוי מן בתרוי. *[אחי"ה בנו"ג מקקוזיי ובילק' בשלח ר' רכ"ה מקזווי וצ"ל כגי' הערוך מקזזוי אבל אין ענין המלה כרעת רבינו רגבים וגוש עפר כי אם ענינה סריסים מפעל קזז = והיינו עבדים וכדאי' באמת הגי' במד' שהש"ר פ' גן נעול: „ועבדים מהלכין אחריו" עיי"ע מקזוזא. אבל קססות בנזיר ס"ה. פי' כמו קוזזות אדמה עיי' פי' רש"י ורא"ש. והוא מל"ע قصاصة הנחתך והנשבר] —

* **קוזית** (= כוּזִית שם פרטי) שהש"ר פ' שימני: ר' סימון בן קוזית והוא הוא כוזית עיי"ע כזית ח"ד. רי"ב:

קזם (= קוֹזְמִין או הקבוץ עברי מהשם היוני κόσμος או היחיד מל"י κόσμιον תכשיט ועדי Geschmeide, Schmucksache) בילמדנו ויהי העם כמתאוננים (לי' בתנחומא הנדפס והישן)[5] בתי אני הולך לעשות לך קוזמין[6] ואת תלך לכשפים. ובויהי עקב תשמעון פסול לך (לי' בתנחו')[7] לזהבי שאיבד חתנו קוזמין של בתו אמר לו אני נתתי קוזמין ואבדת אותו[8] — בב"ר פ"כ (י"ט) אמר לה קוזמירין[9] שלי בתוכו והוא מבקש לישא אשה אחרת וליתנם לה. פי' תכשיטין[10] ועדיים בל' יון קוזמירין ובברייתא דר' אליעזר פי"ג. *[אחי"ה בנו"ג בפדר"א הנ"ל והלא כל קומי' של מלך הרי היא בחבית זו וכו' וצ"ל קוזמין ולפי גי' רבינו קוזמרין וא"כ רבינו כולל שתי תיבות קוזמין וקוזמרין בערך אחד ובאמת הוראת שתיהם תכשיט ועדי כי κοσμάριον לשון קלילא מן κόσμος וכן κόσμιον לשנא קלילא ובדפ"א הגיה בציון מב"ר קוזמין ובע' מיוחד הביא קוזמריא והכל אחד הוא. וכנ"ה קוזמין בפסיקת' רבתי פי"ב והלך לו אצל הזהבי עשה לה קוזמין ומה בשעה שהכעיסתו עשה לה קוזמין וכו'. דב"ר פ"ב לאחד שגנב קוזמין מתוך פלטין של מלך ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא וכו'. תנחומא הישן (הוצא' ר"ש באבער) מקץ סי' ט' לא היה צריך לומר אלא יהב חכמתא לטיפשין אמר לה יש לך קוזמין אמרה לו הן א"ל אם בא אדם לשאול קוזמין שלך וכו' אני משאלת

---

1) בערוך דפו"ו הוכפל הציון מבכורות ללא נכון. 2) בנו"ג קאזא. 3) בל"י βῶλος בכ"י ק"ט לי' ובלעז בולו ובכ"י ה"ב אי' כולו ואולי הוא נכון מלאי"ט zolla גוש עפר Klumpen. 4) כ"ה נכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בט"ס הרש. 5) אבל אי' בילק' בהעלתך ר' תשל"ב בשם הילמדנו. 6) בילק' קוזמיין ושם הגי' ואת הולכת לעשות לי כשפים. 7) אבל אי' בילק' עקב ר' תתנ"ד. 8) כ"ה נכון בדפ"ר ובילק' אותה אבל בשדפ"ע אותן. 9) כצ"ל ובדפ"ע קוזמין אבל מתוך פי' רבינו מוכח שהיתה גירסתו כגי' כ"י פאריז בב"ר קוזמירין וכ"ה בילק' בראשי' רמז כ"ח ובנו"ג בב"ר קוזמיקון. 10) וכ"ה באמת באדר"נ פרק א' נוסחא ב' צד ד' בהוצא' החכם שעכטער.

לו קוזמין שלי וכו' וזה המאמר הובא בשם התנחו' בילק' איוב ר' תתקי"ט ונ"ב קוזמין תכשיט ע"כ וכן נ"ב בילק' בהעלתך הנ"ל וז"ל תכשיטין בל"י קוזמיון ע"כ וע' הזקנים העתיקו עדי (שמות ל"ג, ה'; ישעיה מ"ט, י"ח; ירמיה ד', ל'; יחזק' ז', כ'), עדן (ש"ב א', כ"ד) תפארת (משלי כ', כ"ט; ישעיה ג', י"ח) ע"י κόσμος וכן העתיקו תקן (קהלת י"ב, ט') ע"י κόσμιον] —

קוֹזְמִיקוֹן (מל"י κοσμικον מפורסם בעולם die Welt betreffend, weit verbreitet) בב"ר פ' כ"ה (פכ"ד) ירושלמי בפ' הרואה בהלכה על הרוחות (פ"ט די"ג ע"ד) אין לך קוזמיקון בהן אלא של אליהו פי' אין לך גדול ושר שברוחות השלש שהיו אחת בימי איוב דכתיב (איוב א', י"ט) והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית ואחת בימי יונה דכתיב (יונה א' ד') וה' הטיל רוח גדולה אל הים וגדול שבכולם של אליהו דכתיב (מ"א י"ט, י"א) והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים[1] ובויק"ר בראש (זאת תהיה) [צ"ל אדם כי יהיה] (ויק"ר רפט"ו) [2] פי' חזק — (א"ב פי' בל"י דבר של העולם כולו). *[אחי"ה כלומר הולך על מלא כל העולם ולפי הענין פי' רבינו חזק וכ"ה בהמיוחס לרש"י בב"ר הנ"ל וגי' המהרש"ם בירוש' הנ"ל גם כן קוזמיקון ובנו"ג קוסמיקון — אבל קוזמיקון בב"ר פי"ט צ"ל קוזמין או קוזמרין כגי' רבינו בע' קזם ע"ש] —

קוֹזְמְקְרָטוֹר[3] (מל"י κοσμοκράτωρ Weltbeherrscher) בב"ר פ נ" ט[4] (לפנינו נ"ח) ורדף ד' מלכים קוזמקרטורין. בפסיקת' דכי תשא (פסיקת' דר"כ צד י"ד.) ג' מלכים קוזמקרטורין שולטין מסוף העולם ועד סופו. פי' בל"י קוזמו[ס] עולם קרטור: תופש. *[אחי"ה בנו"ג בפסיקתא קוזמוקלוטורין וכבר עמד על זה הרב ה' רש"ב בהערה ע"ט ע"ש יתר המקומות ובאסת"ר פ' מהר קה בט"ם קומון קלטור וצ"ל קומס קלטור עיי"ע קומים, ושם פ' בימים ההם: כל מלך שאינו קוזמוקרטור בעולם אינו יושב עליו, ושם פ' הוי משקה אני מעמיד לך ג' מלכים קוזמוקרטורין מסוף העולם ועד סופו וכ"ה בשהש"ר פ' כמעט ע"ש. ושם פ' שימני אעפ"י שמניתיך (קפוקלטור) [צריך לו' ספקולטור] קוזמוקרטור על בריותי וכו' בויק"ר פי"ח קוזמוקטור וצ"ל קוזמוקרטור ירוש' ברכות פ"ט ד"ג: ואפי' תימא קוזמקרטור שולט ביבשה וכו' וכ"ה בירו' ע"ז פ"ג דמ"ב: פסיקתא רבתי פ"ג עשה אותו קוזמוקרטור וכו' ושם פל"ג קוזמסקרטור צריך לומר קוזמקרטור שמ"ר פ"ה יום קוזמוקרטור ובתנחו' הישי וארא סי' ב' אי' בטעות קוזמוקטור וכ"ה בתנחו' הישן תזריע סי' י' והרבה פעמים כתובה המלה הזרה שלא כהלכה עיי' בהערת רש"ב בפסיקתא הנ"ל] —

קוֹזְמַרְיָא (מל' יונית κοσμάριον kleiner Schmuck) ירו' דנדרים פ' אין בין המודר (רפ"ד דל"ח ע"ג) אילין קוזמריא דאית עליכון אסור מישאל לון. פי' בל"י תכשיטין קטנים. *[אחי"ה בנו"ג קוזמידיא ואולי גם זה נכון כי בל"י אמצעי κοσμίδιον פירושו כמו = κόσμιον אבל כפי גי' רבינו בע' קזם כ"ה קוזמרין ג"כ בב"ר פי"ט ובפדר"א פי"ג] —

* קוֹזְקְזְתָּא (נ"ל מל"ע قاقُزة, قاقُزَة בקבוק קטון kleines Gefäss) ירו' נדה ספ"ב ד"נ: באילין קוזקזתהון פי' כלי לשתות ומל"ע הנ"ל וכ"ה בל"ם קוקא.

קחח (= קחחא אולי מל"ע قاحٌ שחור כלילה tiefschwarz) שרוקים ולבנים (זכריה א', ח') תרג' קחחין וחיורין — (א"ב בנוסחאות גרסינן קוחין) *[אחי"ה בנו"ג קווחין וכ"ה ברש"י ובדפ"ע קחהין אבל בדפ"ר ובכ"י ק"ט וה"ב וב"ר קחחין ואולי הוא מל"ע פי' שחור כלילה ובאמת תחת קחחין אי' בתרג' זכריה ו', ב' שחורים] —

* קְוָוטָא (מל"ע قوط בקבוץ اقواط עדר צאן Schafherde) תרג' לעדרים (משלי כ"ז, כ"ג) על קווטייך כ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג קווטין וגי' הערוך עיי"ע קווק.

* קוֹטִית (שם מדה אולי עפ"י قوطه כפיפה Korb) ספרא קדשי' ר' פרק ח' משורה (ויקרא י"ט, ל"ה) זו קוטית קטנה ועוד עיי"ע זר ה'.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובשאר כ"י ודפ"ע נקטע ואי' רק אין לך קוזמיקון בהן אלא של אליהו שנאמר והנה ה' וכו' ואם כן נשמט מן של אליהו עד של אליהו. [2]) לפנינו לי' המלה הנ"ל רק הענין בשלשה מקומות יצתה רוח וכו' ע"ש ובלי ספק בספרי רבינו היה כתוב ועוד אי' הענין עם המלה בקהל"ר פ' הולך אל דרום. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו ה"ב וב"ר ובדפ"ע קוזמקרטור. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע נ"ח.

קט (= קָטַט מל"מ (בהתפעל) ענינו ריב ומצה (zanken, necken) בר"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א רע"ב) לא (תגנב) [צ"ל תגנובו] (ויקי' י"ט, י"א)[1] על מנת למקט פי' להכעיסו ולהקניטו ואחר כך יחזיר לו. בנדרים בס"ג דפ' נערה המאורסה (ע"ח:) א"ר יוחנן השתוק ע"מ למקט[2]) מפר אפי' מכאן עד עשרה ימים[3]) — (א"ב ל"מ זה ארבעים שנה אקוט בדור (תהלי' צ"ה, י') תרג' נצו גם נעו (איכה ד', ט"ו) אתקוטטו אף אתטלטלו) *[אחי"ה וכ"ה בתר"י א' וינצו (ויקי' כ"ד, י') ואתקוטטו כחדא והוא ל"מ בהתפעל (תהלי' קל"ט, ל"א). ובפֵּעל נדה ס"ז סע"ב דאיקוט. בפעל ערכי' י"ג: הני מקטטי והני לא מקטטי. והשם קְטָטָה שבת ק"ל. יבמות פט"ו מ"א ושם קט"ז. והלאה ירו' יבמו' פט"ו די"ד ע"ד ירו' כתובות רפ"ו ד"ל ע"ג ירו' ב"מ ספ"א ד"ח. פסיקת' רבתי פל"ח ב"ר פ"ח קהל"ר פ' יש אחד] —

☞ קט (= קטא בל"ע قثاء בל"ס קטותא בקבוץ קטייא בל"מ קשואה (Gurke) תר"י (במד' י"א, ד') את הקשאים ואת האבטיחים (א') ית קטיא וית מלפופניא ובל' משנה אבטיח ומלפפון שני מינים שונים.

☞ קט (= קיטא נ"ל מל"ע قات עני עיי"ע גרב ג' (Armer) בירו' סוף מס' תענית (פ"ד דס"ד.) טור שמעון הוה מפיק שלש מאות גרבין דמרקוע[4]) לקטיא בכל ערובא דשבא פי' בעל הערוך בע' גרב (ג') לעניים והביא מאמר דמגילת איכה יעיב פ' בלע ה' והוא משונה קצת בנוסחאות[5]).

* קְטָא, קיטא עיי"ע קטה. ומזה לישאנא קיטא בתשו' הגאונים הוצ' הרכבי צד 50 סי' פ' לשון קצור וקטוע ועתה בחתימת הספר של תש' ראיתי שהמו"ל הרגיש בזה בהערותיו צד 354 ורומז ג"כ על אגרת רש"ג האי קייט לישניה, ולישנא קייטא, מילתא דקייט, אורחא קייטא.

קֶטֶב (מל"מ מפעל קטב בל"ע قطب כמו בל"מ קצב, קטף והשם קֶטֶב תואר לרוח רע בל"ע قطرب) בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפחתו לו (קי"א:) תרי קטבי הוו חד מקמי טיהרא וחד בתר טיהרא וכו' פי' רוחות הן — (א"ב ל"מ (דברי' ל"ב, כ"ד תהלים צ"א, ו') קטב מרירי ונקראים כן שהן קוטבים וחוטבים האדם לשון (הושע י"ג, י"ד) קטבך שאול). *[אחי"ה וכנ"ה באיכ"ר פ' ומרב: ביומי דעקא משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב שבהם קטב מרירי מצוי, במדב"ר פי"ב קטב מרירי עשוי קליפין קליפין שערות שערות עינים עינים, ושם: עין אחת קבועה לו בלבו וכל מי שרואה אותה אין לו חיים מעולם בין אדם בין בהמה וכו'] —

קָטַב (עיי"ע הקדם הפעל פי' כמו בל"מ חטב (hacken, hauen) לחטוב עצים (דברים י"ט, ה') תר"י למקטב קיסין. *[אחי"ה בנו"ג בתר"י א' וב' למקטע] —

קטב (בל"ע قطب (Walze) בפ"ח בשביעי' (מ"ו) אין עושין זתים בבד ובקוטבי[6]) פי' משימין עץ גדול הכבד על הזתים שבבית הבד ונקרא קטב ובראשו תלוי אבן גדול פ"א קפיפות שעוצרין בהן הזתים. *[אחי"ה ובפי"מ לרמב"ם קוטב: גת קטון לזיתים ובספרא בהר פ"א פ"א בבד ובקוטבי ופי' הראב"ד קוטבי הוא הוא האבן הגדולה שממעכת את הקורה. וכנ"ה בירוש' שביעי' פ"ח דל"ח: אין עושין זיתים בבד ובקוטבי ורבותינו התירו לעשות בקוטבי[7]). — ובתוספת' שביעי' בט"ס עיי"ע קתבי וקתכו] —

☞ קטבא (מל"י κατάβα רֵד steige hinab) ילמדנו פ' צו אהי קטבך שאול (הושע י"ג, י"ד) לשון אלניסטי קטבך קטבאה שאול פי' בל"י שהוא אלניסטי[8]) קטבא רד למטה. *[אחי"ה ובנדפס בתנחו' שהוסיף המדפיס ממנטובה הגי' לשון אלנסטי קטבך קא טאבא שאול וצ"ל במלה אחת כגי' ופי' ר"ב ובתנחומא הישן (צד ח' בהוצאת רש"ב) לי' מלה זרה אלא לשון אלנסטי כיון שעשו יורד לשאול נשתייר יעקב לעצמו ע"כ] —

קטבל (= קַטְבּוּלְיָא, קַטְבָּלְיָא מל"י καταβολή Unterlage, Polster) בפ"ג בשקלים (מ"ד)

---

[1]) עיי"ע לא (ח"ה, ב' בהערה 6 וכ"ה בירו' סנהד' ר"פ י"א ד"ל. וצ"ל תגנובו ועתה מצאתי בד"ס ב"מ צד פ"ח. כי בכל כ"י אי' באמת לא תגנובו וכ"ה בספרא קדושי' ר' פרש' ב' ובילק' קדושי' ר' תר"ה) [2]) בנו"ג למיקט. [3]) כ"ה בדפו"ו ובשדפ"ע וכ"י ערוך לי'. [4]) בנו"ג דמרקוען. [5]) עיי"ע גרב ג' ומ"ש. [6]) כ"ה בכ"י ערוך ובכ"י הש"ס ובנו"ג ובדפ"ע בקוטב. [7]) ובל' עברי החדשה קוטב בל"ע قطب בל"ס קטיבא Erdpol ויש קוטב צפוני וקוטב דרומי. ויש עוד קוטב העגולה הוא הנקודה אשר על שטח העגולה אשר יהיו כל הקוים היוצאים ממנה אל מקיף זאת העגולה שוים עיי' ספר גדרים ושם נתבאר מהו קטבי הגלגל וקטבי העולם. [8]) ἑλληνιστί עיי"ע אלנסתין.

תרם את הראשון [1]) וחיפה בקטבליות [2]). בסנדל פכ"ו בכלי׳ (מ"ח) עור סקורטיא ועור קטבליא [3]). ביש מביאין פ"ח באהלות (מ"ג) סירוטיא וקטבליא. בפ׳ השוכר את הפועלים בגמ׳ ואלו אוכלין (ב"מ צ׳:) פורס [4]) קטבליא על גבי דישה [5]) פי׳ „עור שמכסין בו בני אדם מלמעלה בל׳ יון שמו אנבולי ושהוא מוצע [6]) למטה קורין אותו קטבולי ונטיית שמו נטע ובלעז ׳נטה ושוכבין עליו". *[אחי"ה הועתק מפי׳ רה"ג בסד"ט צד 12 ושם בט"ד בטיית גטע וצ"ל כבערוך נטע והוא ל"ע نطع ולאי"ט natta Binsenmatte, = Stroh. וכ"ה בבלי׳ פט"ז מ"ד (אשר עליו מוסיף פי׳ רה"ג הנ"ל) קטבוליא משיחסום ויקנב. ירוש׳ שבת פ"ו ד"ה. תוספת׳ שבת ספ"ג (ד׳) וירו׳ סנהד׳ פ"י דכ"ח. ומתעגל ע"ג קטיבליא חדשה. והקבוץ עיי׳ לעיל ציון משקלים ובירוש׳ שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג שמט את הקטבלייא — ובכ"י ש"ס פ׳ בב"מ הנ"ל קרטבליא והוא הוא עיי"ע קרטבל] —

קַטַבְלִיטוֹן (מל"י καταβλητόν פרעון חוב Schuldzahlung) מד׳ במד"ר פ׳ פקוד כל זכר (פ"ד) נמצא אותו שולחני חייב קטבליטון פי׳ בל"י תשלום ופרעון.

קְטִיגוֹר (מל"י κατήγορος Ankläger; קְטִיגוֹרְיָא κατηγορία Anklage, Beschuldigung) בפ׳ בן זומ׳ (אבות פ"ד מי"א) העובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד. בר"ג דפ׳ ראוהו (ר"ה כ"ו.) אין קטיגור נעשה סניגור פי׳ „מלשין רכיל" [7]). בס"ג דכתובות (קי"ב:) דור שבן דוד בא בו קטיגוריא בתלמידי חכמים — (א"ב פי׳ בל"י מליץ רע מלמד חובה ופי׳ קטיגוריא רכילות וחובה). *[אחי"ה וז"ל בעל המחבר ערך מלין כ"י בקובץ כתב יד האלבערשטאם: קטיגור, קטיגוריא פי בערוך מלשין רכיל והמלה יוני׳ מורכבת מן קטא שפירשו נגד ואגוריוו שהוא לשון אמירה ודבור כמו שביארתי במלת סניגור ונעשה משתי אלפא קטא ואגריוו אם אחת של איט"ה בהרכבה נעשה הפועל המורכב קטיגוריא והוא ענין הלשנה ואמירה נגד הבעל דין ויגד האיש אשר הלשין עליו ושם דבר ממנו קטיגוריא ושם התואר קטיגורוס וחז"ל העתיקו קטיגור והוא המלשין לאדם והמדבר כנגד ואולם לא יאמר על המדבר כנגד אדם אחר בעסקי ממון שבין אדם לחבירו מעסק משא ומתן אבל יעסק לבד על המדבר כנגד בדיני קנסות לבד אם עונשין ממון או עונש נפשות ומזה יקרא המלשין קטיגור עכ"ל. וע׳ הזקני׳ העתיקו ראשון בריב (משלי י"ח, י"ז) κατήγορος, להתגולל עלינו (בראשי׳ מ"ג, י"ז) העתיק סומכוס ע"י κατηγορία וכנ"ה קטיגור במקומות שציינתי בע׳ סניגור. והקבוץ פסיקת׳ רבתי פט"ז ויעברו סניגורים וכו׳, ירו׳ ר"ה פ"א דנ"ז: יעמדו קטיגורין.. יעברו קטיגורין, מדר׳ תהלי׳ מזמור ח׳ בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל אולי צ"ל קטיגורין ועוד עיי"ע קטרג. תרג׳ איוב ל"ג, כ"ג קטיגורייא. והשם המופשט קטיגוריא (הפכו סניגוריא) שמ"ר ס"פ ט"ו מלמד קטיגוריא, איכ"ר פ׳ ממרום קפצה קטיגוריא לפני כסא הכבוד. ועיי׳ ג"כ קהל"ר פ׳ מה יתרון פסיקת׳ רבת פ"מ ואלו אומרים קטיגורים צ"ל קטיגוריא וכצ"ל בב"ר ר"פ ל"א הגיע קטיגוריא שלהן לפני ובנו"ג קטיגורים] [8])

קַטְדִּיקִי [9]) (בל"י καταδίκη עונש Bestrafung, Verdammung) בויק"ר פ׳ זאת תהיה בסמוך פ׳ ראשו [10]) (ספי"ח) בישר ודם גובה קטדיקי והקב"ה גובה קטדיקי [11]) פי׳ בל"י עונש קטדיקי. בילמדנו ויצא בן אשה ישראלית (בתנחו׳ אמור ל"י) ובאל תצר את מואב (בתנחומ׳ דברי׳ ל"י) ה׳ שמשכו להן ערלה כמפורש בע׳ מל (ו׳) ולכולם נתתי קטדיקי על מצרים נתתי קטדיקי ויקם מלך חדש (שמות א׳, ח׳) שחידש עליהם שיעבוד וליהויקים נתתי קטדיקי והגליתי אותו לבבל (ירמי׳ כ"ז, א׳) ועל אדום נתתי קטדיקי כי אני חשפתי את עשו (שם מ"ט, י׳) ולבני עמון נתתי קטדיקי לא יבא עמוני (דברי׳ כ"ג ד׳). (בסוטה ובילמדנו) [צ"ל בילמדנו פ׳ סוטה] [12]) (תנחו׳ נשא סי׳ ה׳) ואח"כ יצא קטדיקי על אותה מדינה. *[אחי"ה בנו"ג שהיה קטאריקום על אותה מדינה ובילק׳ ירמי׳ ר׳ רמז ש"ה בשם התנחו׳ ואח"כ יצא קאטרקי על אותה מדינה ובשניהם צ"ל קטאדיקי ובבמד"ר רפ"ט הגי׳ קטאדיקום וזה הציון הביא

---

1) בנו"ג הראשונה. 2) וכ"ה בירו׳ שקלים אבל בבלי גרס קטבלאות. 3) בנו"ג קטבולין. 4) בנו"ג עוד לה ולי׳ בכ"י ש"ס. 5) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובנו"ג רישיה. 6) לי׳ בפי׳ רה"ג. 7) הועתק מפי׳ ר"ח ושם מלשון וכדאי׳ ג"כ בכ"י ק"ט ודפ"ע חוץ מדפ"ר ושם לנכון מלשין. 8) וכתשי׳ הגאוני׳ הוצ׳ הרכבי סי׳ רס"ט (צד 137) הגי׳ בכתובו׳ נעשת קרנטיגיא, קרטיגיא? 9) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטריק 10) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 11) בנו"ג בט"ס קטירקי. 12) וכ"ה נכון בע׳ ארך (ח"א, רפ"ו).

ר"ב בערך אח"כ בע' מיוחד וחשב שהוא מאמר אחר ממה שהביא הערוך ובתנחומ' הישן פ' נשא (בהוצ' רש"ב צד ט"ו:) הגי' יצא קאטריקון וצ"ל קאטדיקון והובא פירוש מגליון פנימה "פי' עונש בלשון יון". וכנ"ה בקהל"ר פ' יש רעה: כל סמא דמילתא הוא קטאדיקי דידיה כשבאה עליו קטאדיקי דמלכות יתן לה מה דיתן. פסיקת' רבתי פ"י מהו קטדיקי שלו כסף ישקל וגו' ובנו"ג קטריקי[1]. שמ"ר פ"ל נתן קטדיקי לקרטים (κριτής פי' שופט) ושם נתן קטאדיקי לאברהם בנו"ג קטריקי. וכ"ה בדב"ר פ"ג לתת עליד קטריקי צ"ל קטדיקי] —

☞ קָטְדִּיקוֹס (מע' הקודם לזה) מד' במד"ר פ' איש איש כי תשטה אשתו (רפ"ט) משל לארכיטקטון[2] קטדיקוס על אותה מדינה פי' גובה עונש ומס. *[אחי"ה ר"ב חשב שהוא ענין אחר ממה שהובא בע' הקודם לזה ולא היא כי הוא המאמר מילמ' פ' סוט' הנ"ל בע' הקודם, ועיי' מ"ש רש"ב בתנחו' הישן פ' נשא סי' ח' אות נ"ה] —

קטה (= קִיטָה אולי מל"פ ... וילון Vorhang) בכל הבגדים פ"א בנגעי' (מ"ז) קטה[3] שיש בה פספסין, בילמדנו בריש בהעלתך (בתנחו' ל"י) קיטאות של בוץ קיטיות של פורפירן. בספר וידבר בפנים אחרים של וישלהו[4] (בתנחו' שלח ל"י) לענין ציצית פרט (לפרפוסין) [צ"ל לפרסין][5] ולקיטיות. בפסיקת' דשור או כשב (פסיקת' דר"כ צד ע"ד.) ובויק"ר אמור אל הכהנים פ' צדקתך (פכ"ז) ר' יהושע בן לוי סלק לרומי חזא עמודיא דשישא מכסן בטפיטיא מן הצנה כדי שלא יקרשו ומן השרב כדי שלא יבקעו. ס"א עמודין של שיש מכורכין בקיטיות בשרב שלא יפקעו[6] ס"א מכורכין במחצלות. פי' היינו וילון. וי"מ קיטא לינא[7]. *[אחי"ה בע' טפיט (ח"ד, ס"ג) נסמן ויק"ר פל"ד (ל"ג) מיכסיין בטפיטין ובהערה 4 הבאתי שאר המקומות בזו הגי'. וכגי' פסיקת' הנ"ל מכורכין בקיטיות מוכח ג"כ מתנחו' אמור סי' ו' מכורכים בקניות ואין ספק שצ"ל בקטיות עיי' תנחו' הישן בהוצ' רש"ב לפ' נח (י"ז הערה ע"א) ולפ' אמור (סי' ח' הערה פ') ובפסיק' דר"כ הנ"ל הערה כ"א ונ"ל שהוא ל"פ פי' וילון וגי' רה"ג בסדר"ט (צד 27) קיטו ראיה לזה הפי'. וז"ל קיטו פי' כגון וילון סתר (ستر) בטיית כדאמרינן לענין סכה עשה בה קיטיות עכ"ל וכיון לירו' סוכ' פ"א דנ"ב: תולה בו קיטיות כשרה. וכן בירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: ותלו לו קטיות. ובבבלי עירו פ"ו: פרסו סדין על העמודים. וזה קצת ראיה לי"מ בערוך — פסיק' רבתי פל"א קטה ט"ס עיי"ע כו ומ"ש בח"ד, ר"ה.] —

* קָטָה (מל"ע قط ונרדף עם קטע = قطع ab-hacken) ירו' כתובו' רפ"ד דכ"ח: קטה את ידה שיבר את רגלה. פסיקת' רבתי פכ"א ההוא תלמידא קטא מן טורא דסיני בירו' סנהד' רפ"ד דכ"ב. אי' קטוע. וחושאל לחתיכת דבר כדי שיאכלו (abbeissen) ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ד אין קטא קטא שיחור וכו' וכצ"ל בירו' ע"ז פ"ב דמ"א. ושם קטה שידו וצ"ל שיחור. ובבנין פלפל קטקט ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ג ורע"ד וירו' פסחי' פ"ו דל"ג: השובט על האריג והמקטקט ובשבת בבבלי ע"ה: המדקדק:

קטו (או מע' הקודם מל"ע הנ"ל חתיכת עץ וכדומה או מל' צענד gadha מטה עץ או ברזל Keule) במגילת איכ' גלתה יהודה חד פרי בתר חבריה ובידיה חד קטו בעי מימחיניה בה חמא מזיקא פרי בתריה ובידיה חד קטו דפרזלא פי' מטה של עץ ומטה של ברזל — (א"ב בנוסחאות כתוב קטיתא). *[אחי"ה ובבמד"ר פי"ב חד קטו . . קטותא דפרזלא. והוא הוא קייטא דתוספת' סנה' רפ"ה דור לי בחיי ראשך בקייטא ובמקטייא דנקיטי ובירו' סנהד' רפ"ג דכ"א. אי' קיטה במקטיה] —

קְטִיזְמָא (מל"י κτίσμα בריאה ופעולה das Erbaute, Werk, Geschaffene) בריש ב"ר (פ"א) וענותך תרבני (תהלי' י"ח, ל"ו) בשר ודם מזכיר שמו ואח"כ קטיזמא שלו פלן אגוסטלא פלן פרוטאטא. ס"א ואח"כ מזכיר שבחו — (א"ב פי' בל"י בנין ופעל). *[אחי"ה בב"ר אי' ר' יודן בשם עקילוס אמר . . בתחלה מזכיר שמו ולבסוף קטיזמה שלו . . שמעון ב"ע אומר וענותך תרבני ב"ו מזכיר שמו ואח"כ שבחו פלן אגוסטולי וכו' אבל בילק' שמואל ר' קס"ב וענותך תרבני אמר בן עזאי מלך בו"ד (כשהוא) מזכיר את שמו ואח"כ

[1]) אבל בפסיקתי רבתי פי"ד ר' יצחק קטריקי צ"ל קרטגיני עיי' פסיקת' דר"כ צד ל"ט ובהערה קס"ח ומ"ש רש"ב.
[2]) עיי"ע ארך. [3]) בנו"ג קייטא אבל בפי' רה"ג קיטו. [4]) עיי"ע ספר. [5]) וכ"ה נכון בכ"י ת"ב ובדפ"ר וכצ"ל בכ"י ק"ט ושם לפיסין. [6]) כ"ה בפסיקת' דר"כ וכ"ה בתנחומ' עיי' בפנים ומ"ש. [7]) lina וברפ"א ליצא.

הוא מזכיר קטיזמא שלו וכו' והוא כגי' רבינו בעל הערוך וס"א של ערוך (שהביא ג"כ בע' אגוסטלא) לי' בילק' ואי' בב"ר: מזכיר שמו ואח"כ שבחו אבל המעתיקים שבשו לכתבו בדברי ר' יודן עיי' חידושי הרד"ל, ועיי' ג"כ מ"ש הח' רש"ב בתנחו' הישן בראשי' (צד ב':) הערה ל"ב ושם הגי' קטומה וצ"ל קטיזמה, ועוד שם במאמר ר' שמעון בן יוחי (צד ג'.) משמזכיר הטיומא צ"ל .קטיזמא, ובשו"ט מזמור י"ח בט"ס קטיגמא. ולס"א יש ראיה מירוש' ב"ק פ"ה ד"ה רע"א תני האומ' לחבירו שפחה וולדנית אני מוכר לך בניה משביחין אותה רשב"ג אומ' קוטיזמי היא זו פי' המפרש וכי שבח היא זו] —

* קָטַט, קְטָטָה עיי"ע קט.

קָטַל (מל"מ פי' הרג וכ"ה בל"ס וע' قتل אבל قطل פי' חתך abschneiden) בפ' כלל גדול בגמ' אבות מלאכות (שבת ע"ג:) האי מאן דקטל אספסתא חייב שתים. בס"ג דיבמות (קכ"א: ועיי' ג"כ סנה' ע"ד:) ההוא גוי דאמר ליה לבר ישראל קטלי אספסתא ושדי לה לחיוותא בשבתא וכו'. בר"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנהד' ל"ג.) אטו אנן קטלי קני באגמא [1] אנן כלו' „חוטבי עצים אנו." *[אחי"ה וכפי' ר"ח בסנה' (בש"ס ווילנ') וכנ"ה בשבת צ"ה. רבך קטיל קני באגמא הוה. ב"ר פל"ג ובשהש"ר פ' הנך יפה מבואר טרף (בראשי' ח', י"א) קטיל והוא כל"ע قطل ובענין הריגה קטל כל"מ ופעיל קטיל, קטילא דניאל ה', י"ט. ל' שהש"ר פ' כמעט אריא קטילא קטלת עיי"ע טחן. סנה' ע"ד. לקטולך ולא תקטול, ריש רות רב' קטלתון לא קטלנן . . לא קטלת מאן קטל עמך. פ ע ל ירו' תעני' פ"ד דס"ט. מקטלין לון. וכן כל ל' הריגה וחלל ויש לשון הכאה מתורגם קטל עיי' המתורגמן. התואר קָטוֹל, קָטוֹלָא וכל"ס עיי' תרג' במד' ל"ה, ט"ז והלאה; לישעי' י"ד, י"ב. בן הרוצחן (הרצחן) סוט' פ"ט (מ"ח) מבואר בירו' סוט' פ"ט דכ"ד. בריה קטולה, ממיתים (איוב ל"ג, כ"ב) תרג' כ"י קָטוֹלַיָּא [2]. והשם קְטָלָא (בל"ס קְטְלָא בל"מ קֶטֶל) עיי' סנהד' י"א. ע"ג: ע"ח: ע"ט: והשם המופשט קִיטוּל תרג' ישעי' כ"ב, ה'; ל', כ"ה] —

קטל (= קַטְלָא, קַטְלָה מל"ר catella שרשרת Kette) בפ' במה אשה (שבת נ"ז.) [3] לא בקטלא ולא בנזמים. בריש סוט' (ז' סע"א) היו עליה כלי זהב קטלאות [4] נזמים וטבעות. בכלי מתכות פי"א בכלי' (מ"ח) כל תכשיטי האשה טמאין עיר של זהב וקטלאות [5] ונזמים וטבעות שירי קטלא [6] מלא צואר קטנה. חח ונזם (שמות ל"ה, כ"ב) תרג' ירו' (א') קטלין וקדישין [7]. בתר"י (א') ונקרב את קרבן ה' (במד' ל"א, נ') קטלין מן אדרעיהון [8]. בפ"ה במעיל. (מ"א די"ח.) קטלא בצוארה טבעת [9] בידה פי' תכשיט שעושין בצואר האשה והוא רחב שחונקת עצמה ודוחקת בבשר צוארה ואין לה צער ונראה כבעלת בשר [10] ובל' חכמים בארץ ישראל פתיכאתא [11] ובלעז מורינ"א [12]. ויי"מ מלשון (איוב י"ג, ט"ו) הן יקטלני — (א"ב פי' בל"ר שרשרת זהב). *[אחי"ה וכ"ה באמת. וכנ"ה בתוספ' כלי' ב"מ ספ"א קטלא שחליות שלה של אילמוג והקבוץ קטלָיות עיי' גי' רבינו בערך הנוכחי וכ"ה בתנחו' הישן ויצא סי' גי' בכלי' פי"ב מ"ח ובע"ז פ"א מ"ח תוספת' מקואות פ"ו (עיי"ע גשש). במד"ר פ"ט קטלאות, ב"ר פצ"ח קטלין] —

קַטְלִיזָא (מל"י κατάλυσις Markt, Bazar, eig. Herberge, Platz für die Zugthiere) בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ':) הנמכר לפני חנווני בקטליזא אסורין פי' שוק כמו אטליסא. *[אחי"ה עיי"ע אטליז, עטליז. בנו"ג בע"ז בקטלוזא. תוספת' פ"ד (ה') אם היה נמכר בקטליזון בשוק הרי זה אסור, תוספת' ב"ב פ"ה והמוכר בקטלזון בשוק אולי בשוק הוא פי' הגליון שבא פנימה. תוספת' ב"מ פ"ו חייב להעמיד לו כדרך שמעמיד בקטלזון כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בקוטלזין — תנחו' הישן בלק סי' ט"ו (בהוצ' רש"ב צד ע:) ויבאו קרית חוצות (במד' כ"ב, ל"ט) שעשה שווקים של מקח וממכר ועשה אטלס] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובש"ס אבל בדפ"ע אגמא. [2]) בלשנא דהראשונים התואר נקבה קטלנית נאמ' על האשה שמתו ב' או ג' בעליה ועיי' נדה ס"ד. [3]) ועיי' תנחומי הישן בשלח הוצ' רש"ב צד פ"ה: [4]) בנו"ג קטליאות. [5]) בנו"ג וקטליות. [6]) בנו"ג קטלה. [7]) בנו"ג שירין ושיווין. [8]) בנו"ג קטלין מן צווריהון שיריא מן אדרעהון. [9]) בנו"ג טבעות. [10]) והוא עפ"י שבת דף נ"ז רע"ב ועיי"ע חנק. [11]) יש להשלימו מפי' רה"ג לכלי' פי"א (בסד"ט צד 8) וז"ל קטלה פי' פתיכתה בל' חכמים בא"י תולין אותן בצואריהן ומכנקא בטיית ע"כ והוא בל"ע مخنقة רביד הצואר וכן פי' הרמב"ם רביד. [12]) אולי צ"ל מונילא בלאי"ט Halsband, monile ובכ"י ק"ט מרנא ובעה"ק מורינא הלסבנ"דא בל"א Halsband.

* **קיטליזקי** (כמו מל"י ἡ κοτυλίσκη כלי חלול hohles Gefäss) תוספת' כליי ב"מ רפ"ח הדפין של קיטליזקי . . הגשישין של קיטליזקי ובכ"י אירפ' קיטליאקי.

קַטְלֶפְטָא (מל"י καταλεπτόν מעט מעט einzeln, geringe Zahl) במגילת איכ' העיר רבתי: אשכח חד חייט יתיב על פילי אמר ליה [לית] את מזבן קטלפטא[1]) א"ל לא אלא כולה כחדא פי' מעט — (א"ב פי' בל"י בחלקים קטנים ומעט מעט ובנוסחאו' כתי' לוקטא לוקטא). *[אחי"ה עיי"ע (בח"ה, נ"ז.) וכונת ר"ב על ל"י הנ"ל וכ"ה בעיר דוד לר"ד דילארא. ולדעת ה' לעווי καταληπτόν פי' מה שיש לאחוז והיינו ביחידות] —

* **קטליקוס**, **קטליקין** עיי' קתליכוס.

קטלת (= קָטְלִית, קָטְלֵי מל"י ἡ κοτύλη Hüft-becken) בפ"ק באהילות (מ"ח) שלשה בקטלת פי' למעלה מן הירך — (א"ב פי' קוטלא בל"י אטמא של ירך אשר בו נתקע הבוקא וחבור אלו עצמות). *[אחי"ה וז"ל רה"ג (בסד"ט 22) בקטלת א"ד בקטלי וטוען בכך מרבע מקום אלמושט בוכאניו ואסיתא וצ"ל מקום الموسط בוכאני ואסיתא כלומ' מקום העומד בין בוכנא ואסיתא. ובפי"מ להרמב"ם קטלית הוא כף הירך] —

קָטַם (מל"ע قطم בל"ס קְטַם פי' טרף abrupfen, abpflücken) בפ"ב בשביעי' (מ"ד) וכורכין אותן וקוטמין אותן פי' בע' זבל[2]). בפ' לולב הגזול (סוכה ל"ב: ל"ד:) נקטם ראשו אפי' שנים קטימין. בפ' המביא כדי יין בגמ' ר"א (ביצ' ל"ג:) קוטמו ומריח בו. טרף בפיה (בראשי' ח' י"א) תר"י (א') קטים בפומה[3]) ענין שבירה. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ע"ד: התולש את הכנף והקוטמו, ירו' שבת פ"ז ד"י: המורטה והקוטמה, סוכ' ל"ד: אפי' שלשתן קטומים ועיי' ויק"ר פ"ל. וירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג וע"ד. נפעל נקטם סוכ' הנ"ל וכ"ט:] —

קָטַם (פי' זרק אפר ע"ג גחלים mit Asche (Kohlen) bestreuen מהשם קיטמא בל"ס קְטֵם, קִטְמָא אפר ובל"ע قتمة, قتام, قتمة עפר) בפ' אלו טרפו' בגמ' נפלה (חולי' נ"א:) קיטמא נהילא חיישינן פי' אפר מנופה בנפה. פיח הכבשן (שמות ט', ח') תר"י (א') קטם דאתון[4]). בב"ר פצ"א (ספ"צ) ויקבץ את כל אוכל: עירב[5]) בהם עפר וקטמיות[6]) דברים שמעמידין את הפירות. ברודים אמוצים (זכרי' ו', ג') תרג' פצחין קטמין. *[אחי"ה בנו"ג סוסון פציחין קטמנין וגי' קטימין לנכון בכ"י ק"ט (ובדפ"ע קטמין). כלומ' יש להם מראה אפר aschfarbig. וכן הפעל בשבת ל"ו: ל"ז: גרוף ואינו קטום, תוספת שבת ספ"ב (ג') גרופה וקטומה, שבת שם: קטמה והובערו, ירו' שבת ספ"א ד"ד: כירה קטומה . . כירה שאינה קטומה, שם רפ"ג ד"ה ע"ג אחת גרופה וקטומה ואחת לא גרופה ולא קטומה, שם: הקוטם עד שיקטום כל צורכה. תמיד כ"ט: כיון דלא קטמי מגואי כה"ג בפי' רגמ"ה (בקבוץ כ"י אנגיילי דף רע"ז סע"ב) ובראב"ד ספרא ויק' פרש' ד' פרק ו' ובקרבן אהרן אבל בנו"ג דקטרי. והשם קטמא ברכו' כ"ח. ועיי"ע חצב ב' ושם: קיטמא וכ"ה ביו"ד בב"ר פמ"ט ובתרג' לרוב קטמא וקטם כל"ס עיי' הדוגמאות בעמת"ר ללעווי — קטומה בתנחו' הישן צ"ל קטיזמא עיי"ע — קוטמא מד' שו"ט מזמור י"ב צ"ל קוּפסא — קטמין ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג ט"ס עיי"ע (הונים) [הונוס] ח"ג, קצ"ד] —

* **קטימוס** ט"ס עיי"ע טימס ח"ד, מ"ד.

קָטָן (מל"מ שם תואר לקלות השנים או האיכות klein, insbes. jung an Jahren) בס"ג דפ' היה נוטל (סוטי' כ"ב) מאי קטן שלא כלו לו חדשיו זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ומקשינן והא רבה אורי פחות ממ'[7]) ופרקינן שני רבה דלית דכוותיה[8]) פי' רבה מבני עלי הכהן היה וחיה מ' שנה ומפורש ביבמו' (ק"ה.) ובר"ה (י"ח.) וישב ראש ישיבה כ"ב שנה נמצא שהורה מבן י"ח שנה ולמעלה ומשנינן בדורו לא היה כמותו. קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו (ברכו' מ"ח.) כבר פי' בע' פרח. בס"ג דפ' לולב הגזול (סוכ' מ"ב.) ובר"ג דערכין (ב':) קטן היודע לנענע חייב בלולב ויודע להתעטף חייב בציצית וכו'. בסוף (?) פ' האומ' התקבלי גט בגמ' דסמוך קטנה (גיטי' ס"ה.) אמר רב[9]) ג' מדות בקטן צרור וזורקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים וכנגדו בקטנה מתקדשת במיאון וכו'. ביבמות בס"ג דפ' נושאין על האנוסה (ק':) איזו היא קטנה מבת י"א שנה

---

[1]) בדפ"ר קטפלטא ובראש הע' קטלפטא ובכ"י ק"ט וה"ב קטלפסא. [2]) והוא כפי פי' השני מן נקטם ראשו, אבל כפי פי' הראשון כיון רבינו על ע' הבא אח"ז וקשה להלמו. [3]) בנו"ג לקיט תביר וניהית. [4]) בנו"ג קטם דקיק מן אתונא. [5]) בנו"ג נתן. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קיטמיות [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר (וכן מוכח מש"ס סוטי' כ"ב רע"ב) ובדפ"ע בט"ס מכ'. [8]) בנו"ג בשון ועיי' פירש"י ותוספו' ומ"ש בעל הפשב"ע. [9]) בנו"ג רבא.

ויום אחד עד בת י"ב שנה ויום אחד. קטנות נערות ובוגרות ככר פי' בע' בגר. בפ' כל הגט המביא גט ממדינת הים (גיטי' כ"ט:) אמר בר רב אשי הא דאבא קטינותא היא [1]) פי' זו שאמר מדעת קטנה פ"א בימי קטנותו אמרה [2]) מקוטנא לאולמא (שבת קל"ד.) ככר פי' בע' אלם. *[אחי"ה והוא בל"מ כמו קוטֶן (קֹטֶן בל"מ) ומובנו חלק דק וצד קליש וכן ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ד עוביה . . קוטנה. והשם המופשט קטנות הפכו זקנות איכ"ר פתיחת' ד"ה משא גיא, ועוד כהשאילה ענין מך ערך באמונה סוט' מ"ה סע"ב קטנות שהיתה בהם שלא האמינו בהקב"ה והתואר שם קטני אמונה, שם מ"ט: קטני חסידים, סנהד' ק"י: קטנים בני רשעים תוספת' סנהד' רפי"ג קטנים בני רשעי ארץ וכו'. ירו' שביעי' ספ"ד דנ"ה ע"ג קטני ישראל. קטני גוים וכ"ה בקהל"ר פ' וראיתי ורות רב' פ' קטן וגדול. ובל"ס ܩܛܝܢ, ܩܛܝܢܐ עיי"ע קטן ו'. ועוד הוא תואר לנקבים קטנים הפכו פי טבעת ב"ק צ"ב. ובתש' הגאוני' בהוצא' ה' הרכבי סי' רמ"ח ופי' דאית בקטנות ובאגדות, ושם: המדרשות יפין הן ונאין מן האגדות ומן הקטנות ונראה שפי' מסכתות קטנות עיי' מ"ש הרכבי שם צד 354 וש"נ ק ט נ ו ת שהזכירן הרמב"ם בהקדמתו לפי' המשנה — והשם קטונתא, קיטונתא במקום התואר ירו' סוט' ספ"ט דכ"ד ע"ג ר' יוסי קטונתא . . ולמה נקרא קטונתא שהיה תמציתן של צדיקים ושל חסידים במשנ' שבמשניו' ר' יוסי קטנותא ובמשנ' דירו' יוסי בן קיטונתא. ירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ד יוסי קטונתה. תוספת' סוט' פט"ו אבא יוסי בן קיטנית נ"א איש קטונתה שהוא קוטנה של חסידות. והפעל בהפעיל ירו' סוט' פ"ט דכ"ד: שהיה מקטין את עצמו. ב"ר פ"ו וס"פ ל"ז שהיה מקטין את עסקיו. התפעל תוספ' סוט' שם נתקטנה חסידות מישראל] —

קטן (= קוּטְנִין נ"ל מל"ע قطنيّة הקבוץ قطان, القطانى מין עדשים Linsen = Bohnenart) בסוף מעשרות (פ"ה מ"ח) ר' יוסי אומר אף [3]) הקוטנין פטורין מן המעשר (פ"א [4]) [פי'] ממיני קטניות הוא ושמו בל' ישמעאל סגיר אל אדנאב [5]) — (א"ב המפרשי' כתבו שהוא מין ממיני עדשים). *[אחי"ה וכן פי' הרמב"ם ונ"ל שהוא הקבוץ של מלה ערבי' הנ"ל ול"ע סגיר אלאדנאב הוא صغير الاذناب קטני הזנב ועיי"ע הבא אח"ז. ודע כי במשניו' הישנים ובפי' ר"מ ורע"ב הקוטנים ובדפ' פראג בט"ס הקוטנים ועוד הגי' לפנינו הקוטנין אבל במשנ' דירו' הקרטנים וצ"ל הקוטנים] —

קטן (= קוטנין, קוטין מענין הקודם) בתוספתא [6]) סוף מעשרות (ספ"ג) ר"מ אומר אף הקולקס אלו שעוקציהן קטנים והלקטיהן מרובין ר' יוסי אומר אף הקוטנין של מטה מהן והיינו קוטין והיינו קוטנין [7]) פי' של מטה דאמר ר' יוסי היינו דעוקציהן יותר קטנים מעוקצי הקולקס ולכך נקראין סגיר אלאדנאב [8]) ולא נקרא הקולקס קוטנין שפירושו קטני זנב אעפ"י שעוקציהם קטנים לפי שהקוטנין למטה מהן בזנב כלומ' יותר קטני זנב מהקולקס ולכך נקראין קוטנין זה מצאתי בערוך אחד. *[אחי"ה ככר במבוא בח"א צד XXI רמזתי על זה הערך להראות באצבע יתרה על גי' דפ"ר זו ובשאר דפ"ע וכ"י ערוך לי' וככר חויתי שם דעתי שלפע"ד כיון רבינו בזה הערוך על ערוך של רצ"ג אשר כמה וכמה פעמים העתיק ממנו ולא ידעתי למה השמיטו מדפ' פיז' והלאה הסיום הנ"ל זה מצאתי וכו' ובכ"י ה"ב לי' כל הערך הנוכחי כל עיקר ובכ"י ק"ט נכלל עם ערך הקודם כזה"ל קטן: בסוף מעשרות ר' יוסי אומר אף הקוטנין בתוספת' מעשרות ר"מ אומר אף הקולקס וכו' עד הסיום: פי' אחד ממיני קטנית הוא ושמו בל' ישמעאל (צגיד) [צ"ל סגיר] אלאדנאב ע"כ ולפי זו הגי' הכל ערך אחד וגם ישנו ל' ישמעאל סגיר אלאדנאב רק פעם אחת אבל בכ"ז נראה לי גי' הדפ"ר עיקר כי בע' קטן ב' הביא רבינו פי' על הקוטנין של מעשרות ואח"כ מצא ערוך אחד אשר בו מובא ומפורש אותה המלה (עם השנויים) מתוספת' מעשרו' והוסיף זה הערך] —

קִטְנִית (הקבוץ קִטְנִיּוֹת מע' הקודם Hülsenfrüchte, Erbsen, Bohnen) בפ"ק בביצה (יד:)

---

[1]) כ"ה נכון וכל"ס קטינותא פי' ימי קטנות Jugendzeit ובנו"ג דקטנותא. [2]) וכ"ה בפירש"י ובהפשב"ע הביא לכונת הענין מאמר מב"ב קנ"ז: מהדורא קמא דרב אשי אמר לן וכו' מהדורא בתרא דרב אשי אמר לן וכו' עיי"ע הדר. [3]) ל"ה נכון בכ"י ובדפ"ע חוץ מדפו"ו ושם בט"ס כף. [4]) כ"ה בדפו"ו ובדפ"ר פי' אחד (או אחר) וצ"ל כבדפ' אמ' ועה"ק שנ"ב פי'. [5]) כ"ה בכ"י ל"ד ובל"י אחרי' צגיד, צגיר אלארנאב וגם אלארנאב והנכון כבכ"י ל"ד ובדפו"ו בערך הבא אח"ז אבל בזה הערך צגיר אלאדנב. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע לי'. [7]) נ"ל שצ"ל ס"א הקוטין ועל זה בא פי' רבינו והיינו קוטין והיינו קוטנין ובאמת בכ"י אירפ' הגי' אף (הקיטין) [צ"ל הקוטין] ובנו"ג הקנטין נ"ל שצ"ל הקטנין. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו ועיי"ע הקודם לזה.

משלהין יינות שמנים וסלתות וקטניות פי' הן זרעונין ובלעז לגומ"י[1]) ובל' ערבי קטנית. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט והוא הוא מלה ערבי' הנ"ל قطنية ובדפ"ר קטאניא והוא הקבוץ מל"ע הנ"ל ובדפ' אחרי' קטניא. ואם גם מין עדשים ומין לגומי נכללו בסוג מלה ערבית הנ"ל יפה עשה רבינו להפריד בין הדבקים בערכי' המיוחדים כי שונים הם בענינם אבל רמ"ל לא נחת לחילוקים וכלל שני ערכים קטן וע' קטנית הכל בע' אחד! וכנ"ה קטניות בביצ' י"ג. תוספת' תרומ' ספ"י ירו' תרומ' רפ"ט דמ"ו ע"ג. כתובו' קי"ב. — ועוד בתרג' ירו' במד' ט"ו, י"ט קיטנֵי] —

קטן (= קָיְטוֹן מל"י κοιτών בל"ס קֵיְטוּנָא וכל"ע قيطون חדר Schlafgemach) בר"ג דסוכה (ג'.) בסוכה העשויה קיטוניות קיטוניות[2]). בפ"ק ביומ' ומקטיר את הקטרת (יומ' ט"ו:) ורמינהו בפ"ק במדות (מ"ו) ארבע לשכות היו בבית המוקד [כקיטוניות] פתוחות לטרקלין, בב"ר פ' כ"ה (פכ"ד) זה ספר: לארכון טקטונים שבנה המדינה חדרין וביבין ומערות. ויבא החדרה (בראשי' מ"ג, ל') תר"י ועל לקיטונא וכן בחדר משכבך (שמות ז', כ"ח) ומחדרים אימה (דברי' ל"ב, כ"ה) — (א"ב פי' בל"י חדר ובפרט אשר שוכבים בתוכו אבל טקטון בל"י חרש עצים ואבנים וארכיטקטון ראש האומנים והחרשים). *[אחי"ה עיי"ע ארך (ח"א רפ"ו). קיטון הפכו טרקלין ירו' ר"ה רפ"ד דנ"ט: ירו' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד ב"ר ר"פ מ"ח פפ"ז קהל"ר פ' טוב שם עיי"ע טרקלין. שמ"ר פל"ג קיטון אחת עשה לי שאדור אצלכם, בל"ס ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד לא נפיק מן הדין קיטונא וכו'. והקבוץ קיטוניות עיי' לעיל ובתרג' ירו' ב' במד' ל"א, נ'. תרג' משלי ז', כ"ז; ד' קיטוני. וע' הזקני' העתיקו ככה חדר (שופטי' ט"ו, א'; ש"ב י"ג, י'; יחזק' ח' י"ב) מקרה (שופטי' ג', כ"ד). משכב (שמות ח', ג'; ש"ב ו', י"ב; קהלי' י', כ') —

קטן (= קוּטְנָא מלא"ר פי' זנב ובל"ע قطن מה שבין שתי ירכות עיי"ע בית קוטנא) ואחוז בזנבו (שמות ד', ד') תר"י (א') [ואיחוד] בקוטניה. *[אחי"ה תר"י ב' דברים כ"ה, י"א במבשיו = בבית קיטמי נראה שצ"ל בבית קוטניה] —

קטן (= קְטִין, קְטִינָא בל"ס כמו בל"מ קטן klein, kurz, schmal) בפ' הכונס בגמ' כיצד משלם מה שהזיקה (ב"ק נ"ט.) רב פפא ורב הונא בריה דרב[3]) (שום) [צ"ל שמו] דיקלא אגב קטינא דארעא. בס"ג דפ' כל הגט (ל':) ר"ל אמר אפי' הניח מלא מחט גובה מלא קרדום כמעשה דקטינא דאביי פי' קטינא דאביי בר"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובו' צ"א:) ההוא גברא דהוו מסקו ביה מאה זוזי הוו ליה תרי קטיני וכו'. אמר רב ששת בריה דרב אידי[4]) בקטיני, פי' שדות קטנות. בגמ' דסמוך שום הדיינין (כתובות צ"ט:) אלו ששה[5]) קטנין[6]) כולן קרובי ענין אחד הן. *[אחי"ה גי' ששה תתכן כי קטן = קיטונא אין ענינו קטן כי אם מל"י הנ"ל יען כן סדר ר"ב בדפא"מ זה הערך קטן = קיטון באחרונה. וקטין של ע' הנוכחי הוא מל"ס הנ"ל וכנ"ה בערכי' י"ג: קטין קלייהו, זבחי' ס"ב: דאריך וקטין, ירו' מעשר שני ספ"ד דנ"ה ע"ג רגלי קטינא והקבוץ קטִינֵי כתובות הנ"ל, ב"מ פ"ט. קטיני . . אלימי. איכ"ר פ' זכר עניי עיי"ע חשך. והשם קוֹטֶן (כל"מ קֹטֶן) פי' ילדות כתובות כ"ח. בגודלן בקוטנן, בל"א קוּטנא עיי"ע קטן א'. וש"נ קטנות, קטנותא, קיטונתא. — ובהשם הפרטי (כמו זעירא) ברכות נ"ט. רב קטינא, שם: קטינא קטינא, יומ' ל"ז. בן קטין וכן בירו' שקלים רפ"ה דמ"ח ע"ג והוא כמו קטינא בלא"ר ועוד עיי' תעני' ז': יומ' נ"ד. חולי' כ"ח: בכורות מ"ד: מנחו' מ"א. צ"ז. ועוד במ"א] —

* קיטין (?) תוספת' תרומות רפ"ג בכ"י אירפורט התורם את הגורן צריך שיכון את לבו על מה שבקיטין ועל מה שבצדדין וכו' נ"א שבקעוטין ובנו"ג שבקשין וזה האחרון נ"ל עיקר או כגי' רבינו צ"ל קטעין עיי"ע.

☞ קְטַנְטִין (נ"ל מל"י κτανθείς רוצח ואיש דמים Mörder) מד' תהלי' מזמור בבא הזיפים (מזמור נ"ד) קטנטין שהיה רודף אחר חבירו פי' בל"י איש דמים ורוצח. *[אחי"ה כיון למלה κτάντης וכדאי' בעיר דוד אבל זה התואר לי' באוצ"מ יוני והנכון כמו שכתבתי. וראיה מגי' הילק' קטנתן צ"ל קטנתין] —

* קְטִים (מל"י κτῆσις קנין Erwerb) ילק' יחזק' ר' שס"ב מובאים סבאם (יחזק' כ"ג, מ"ב)

---

[1]) legumen. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטונות. [3]) בנו"ג דרב יהושע. [4]) בכ"י ק"ט דרב אמי ובנו"ג רב שישא בריה דרב אידי. [5]) בדפ"ר ז'. [6]) בכ"י ק"ט ודפ"ר עניינים.

מובאים קטיסין וכן העתיקו ע' הזקנים (בדפ"ר) קנין (תהלים ק"ג, כ"ה) ורכוש (עזרא ח', כ"א).

קְטִסְפּוֹן (עיר אשורית הידועה על הטיגרים Kte-siphon בל"ם קטיספון בל"י Κτησιφῶν) בב"ר פל"ה (ל"ז) ארך ואכד וכלנה (בראשית י', י') הדם [1]) ונציבון וקטיספון [2]) וכן בתר"י (א' וב'). בריש יומא בגמ' ללשכת פרהדרין (י'.) רסן זה קטיספון. *[אחי"ה אבל בויק"ר פ"ה ובמד"ר פ"י ג"כ כלנה זה קטיספון ועיי"ע אקטיספון (ח"א, רנ"ד) וש"נ. ומשם היה ר' חייא ובנו רבה ביצ' ל"ח: ר' חייא קטוספאה, רבה בר חייא קטוספאה יבמו' ק"ד, ב"ב צ"ג סע"ב ועיי' ג"כ ע' תוספאה] —

קְטַע (נרדף עם ל"מ קצע ובל"ס קְטַע ובל"ע قطع ענין חתיכה ושבירה abschneiden, ab-hacken). בפ' במה אשה (שבת ס"ה סע"ב) הקטע [2]) יוצא בקב שלו. וקצץ פתילים (שמות ל"ט, ג') תר"י וקטע יתהון. בב"ר פמ"ה (מ"ד) היה אברהם יושב ותמיה כל היום במה א ב ר ר [4]) אמר לו הקב"ה קטע [5]) חד פטטיא מן כדו [6]) ובפסקא דהחודש (פסיקתי דר"כ צד מ"ג) פסק הדא [7]) מ י ל י א מן לבך. *[אחי"ה כ"ה בדפו"ו ואמ' ובדפ"ר מילתא והוא ממש כמו פטטיא עיי' מ"ש בהערה 6 אבל בכ"י ק"ט אי' פסק הדא לכיא מן לבך ונ"ל שצ"ל מלכיא וכן תיקן הרב החכ' רש"ב בפסיק' דר"כ שם תחת מילניה ומלניא בילק' הנ"ל ובילק' לך ר' ע"ז שצ"ל מלכיא וכ"ה מלכי. בפסיקתא רבתי והוא מל"י μαλακία עיי"ע מלכיא במו"ע — וע' מלניא. וכנ"ה קטע בתרג' ירו' להעתקת קצץ (שמות ל"ט, ג') כרת (במדבר י"ג, כ"ג דברים י"ט, ה') גדע (דה"י ב' ל"ד, ד') זנב (דברים כ"ה, י"ח) פלח (איוב ט"ז, י"ג) וכן בדרז"ל ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג נפק מקטוע קיסין, ירוש' מגילה פ"ד דע"ה: אין קטעון רישיך וכו'. ב"ק פ"ח מ"א קטע את ידו, שם מ"ז (דף צ"ב.) קְטע את ידי וכו' תוספת' ב"ק רפ"ט קטע ידו . . וקטע רגלו, שם קיטע את ידו, ירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: הכהו על ידו וקטעה וכו', שם: הקוטע ידי עבד וכו', בינוני פעול קטוע עיי"ע דרקט (ח"ג, קס"ב) וע' קטה ועיי"ע סכם. בינוני פעיל ריש קהל"ר קטיע לישנא. עיי"ע פסלום וע' עמום. פסחים פ"ז: מלכותא קטיעתא. וכן השם הפרטי ע"ז י': קטיעה בר שלום עיי' ע"ז הנ"ל. בינוני פעול בפיעל מקוּטָּעִין ירוש' ביצה רפ"א ד"ס. ירו' יבמות פ"ד ד"ה סע"ג ודף ו'. ולנקבה מקוּטָּעוֹת פסיקת' רבתי פל"א. פַ ע ל מקטע ירו' שבת פ"ז ד"י. ירו' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג ירוש' נדרים פ"ט דמ"א ע"ג. מקטעין ירוש' מגיל' פ"ד דע"ה: תנחו' חיי שרה סי' ג'. א ת פ ע ל יתקטעון ירו' פיאה ספ"ז דכ"א ע"ג, תִקְטַע ירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג. והתואר קִיטֵּעַ וגי' רבינו קטע עיי' לעיל בערוך. והקבוץ קטעים ב"ר פל"ב, ירו' ב"ק ספ"ח ד"ו ע"ג קיטעין תוספת' ערכי' רפ"א הקיטעין ועוד עיי"ע הבא אח"ז] —

קְטָעִין (מע' הקודם פי' משוברין, תואר קטעין = קיטעין) בריש מעשרות (פ"א מ"ו) נוטל את הקטעין מן הצדדין ממה שבתוך התבן ואוכל כלומר נוטל את המשוברין מן הצדדין שבמירוח ואוכל בלא מעשר. *[אחי"ה בכ"י ק"ט בראש הע' קטעין ובאמצע: הקוטעין וכ"ה לפנינו ובתוספ' תרומ' רפ"ג צריך שיכון לבו על מה שבקוטעין ובכ"י אירפ' קיטין ועוד עיי"ע קיטין ומ"ש. ובענין קיטעין קיטעין ירו' מגילה רפ"ב דע"ג. ירו' ברכו' פ"ח די"ב. עיי"ע סרג] —

קְטָף Balsambaum ועיי' ג"כ מלה ערבי' قطف (Balsamodendron-Art [8]) הכופר והקטף (שביעי' פ"ז מ"ו נדה ח'.) עיי' בע' כפר [9]) פי' בלעז בלסמ"ו והוא תרג' צרי (בראשית ל"ז, כ"ה; מ"ג, י"א) והוא אפרסמון כמו שפי' במקומו. בפ' אין מעמידין בגמ' השיאו (ע"ז ל"ה:) עד כאן לא פליג ר' יהושע עילויה אלא בקטפא [10]) דגוזא [11]) אבל בקְטפא דפירא מודה ליה דתניא אמר ר' יהושע שמעתי שמעמידין אותה בשרף העלין ובשרף העיקרין מותר ובשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי — (א"ב כל המיצים העבים הנוזלים מהעצים נקראו קטף בשם כללי אבל בשם פרטי העץ שממנו נוזל הצרי נקרא כן והצרי עצמו).

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב בדפו"ו ובדפ"א והוא Edessa אבל בדפ"ר חרם ובנו"ג חרן וכ"ה בעי' נציבין. [2]) כ"ה בכ"י ובנוסחי אבל בדפ"ע קטספון. [3]) וכ"ה במשניות נאפולי אבל בנו"ג הקיטע וכ"ה ביומא ע"ח: יבמות ק"ג: ובעי' קב. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר וכשרפ"ע אברך כט"ס. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטיע. [6]) בנו"ג קטע הדן מוניטא מן כדו וע"ש המפרשים ובפסיקתא רבתי פט"ו אי' מלכי ותנחומא פקודי סי' ח' ומי' שו"ט סוף מזמ' נ"ב לי' אבל בשו"ט מז' מ' אי' קטע הדא מיליא והוא ממש כגי' הערוך כי פטטיא הוא ענין פטפוטי מלין עיי"ע פט ובילק' תהלי' ר' תשל"ז הגי' מלניא ונ"ב צער. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע חדא. [8]) עיי' פפלג"צ ללעָת 338. [9]) ה"ד, ש"א: [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בקיטפא. [11]) בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר דגנזא וצ"ל דגוזא ובכ"י ש"ס דגווזא.

*[אחי"ה וכנ"ה בכריתו' ו'. הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף וכן תרג' מעט צרי (בראשית הנ"ל) מעט קטף ב"ר ס"פ צ"א. נדה ח'. ושם: יש לקטף שביעית . . אין לקטף שביעית ועיי' ג"כ ירוש' ערלה פ"א דס"א סע"ב ובתוספת' שביעית פ"ה ובכ"י אירפ' שם גרס שיש לקט בשביעית וצ"ל שיש לקטף בשביעית. וקטפא דגווזא (ע"ז הנ"ל) פי' ר"ח קטף העץ. קהל"ר פ' יש רעה: המערב . . חלב חמור בקטף וכ"ה בספרא ויקרא סוף פרש' י"ב ועיי' מ"ש הראב"ד (בהוצ' הח' ווייס צד כ"ח.) ועוד עיי"ע שרף ב'] —

קְטַף (מל"מ ענין תלישת צמחים ונרדף עם חטף וכן בל"ע قطف ובל"ס קְטַף abreissen, ab-pflücken) בפ"ק בפסחים בגמ' ר' יהודה אמר (י"א.) מתוך שלא התרת לו אלא ע"י קיטוף זכור הוא. פי' קודם העומר אין קוצרין החיטין במגל אלא מקטפין ביד[1]. בפ' כל שעה בגמ' אלו דברים (שם ל"ו.) והכמים אומרים את שלשין בו מקטפין בו. פי' האשה מקטפת מן העיסה ועורכת הלחם. בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ פ"ט.) יצא הלש והמקטף והאופה. בע"ז בפ' השוכר את הפועל[2] בגמ' נטל את המשפך (ע"ז ע"ב:) כי זבניתו חמרא לגוים קטיפתו[3] קטופי. אמן קטופה (ברכות מ"ז. ירושי ברכות ספ"ח די"ב ע"ג תוספתי מגילה פ"ד (ג') ירושי סוכה פ"ג דנ"ד.) כבר פי' בע' אמן. הקוטפים מלוח עלי שיח (איוב ל', ד') בר"ג דע"ז (ג' :). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' גיטין ספ"ג דמ"ה: דאינון קטפין וכו'. איכ"ר פ' לא אליכם (איכה א', י"ב) מבואר עולל: קטף עוללתי. ושם פ' תבא כל: קטוף עולליהן כמה דקטפת עוללתי. בינוני פעיל קטיף קהל"ר פ' לב חכם ופ' שמח. פיעל ירוש' ב"מ רפ"ז די"א: הלש והמקטף. ירוש' פסחים דכ"ט ע"ג אין לשין . . אבל מקטפין וכו' עיי' בבלי ל"ו. מ"ב. ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג לש וקיטף ירו' שקלי' רפ"ה דמ"ח ע"ג — ב"ר פמ"ב ויק"ר פי"א רות ר' פ' ושם האיש מקטף בעוללות. תוספת' פיאה ספ"א היה מקטף. תוספת' פסחים רפ"ג (ב') אבל מקטפין אותה בכולן. תוספת' ב"ק פ"ו או שקיטפה לולבי גפנים. השם המופשט קטוף כל"ע قطاف פסחים י"א. ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג ספרא קדושים פרק ב' ירוש' פסחים פ"ג ד"ל: ובל"נ קטיפה פסחים שם. תרג' בציר (ויק' כ"ו, ה') קְטָפָא ובתר"י א' קיטפא (= בל"ס קְטְפָא) והתואר קטיף פי' בוצר עיי' תרג' ירמי' ו', ט' לעבדיה ה'] —

קְטַף (מענין הקודם והושאל לנתיקת השער sich losreissen) בר"ג דפ' תינוקת (נדה ס"ו רע"ב) נתר מקטף מיא אהל מסרך מיא. פי' קטוף וסרוך כגון דבוק השער זה עם זה ואין המים באין ביניהן. *[אחי"ה ורש"י פי' נתק השער ובהשאילה על נתיקת וקפיצת האש ירוש' ב"ק ספ"ו ד"ה ע"ג במקטפת . . בקודחת. השם המופשט תרג' שה"ש ב', י"ב קטוף בוכריא] —

קטף (= קטופא מל"ע قطف, قطافه Trauben-kamm) בס"ג דכתובות (קי"ב.) חזנהו להנהו קטופי[4] דהוו קיימי כי עגילי פי' אשכולות. *[אחי"ה ושם: קטופי נינהו. ורש"י גרס קטפי ופי' אשכולות כדמתרגמינן לא תבצר לא תקטוף. ועיי' ירו' פיאה פ"ז ד"כ: וע' סגל] —

קטף (= קְטִיפָה מל"ע قطيفة, قطايف Ueber-wurf, auch Bettdecke) במדרש ספר וידבר בפנים אחרים של וישלחו (בספרי כי תצא וליי לפנינו) קטיפות[5] אינן חייבות בציצית פי' ל' ישמעאל קטיפה ולשון משנה (כליי פכ"ט מ"א, אהלות פי"א מ"ג פט"ו מ"א נגעים פי"א מי"א) סגום ובלעז לצולה והיא דקה ורכה. *[אחי"ה והוא מל"ע הנ"ל והוא כענין מעיל ובגד עליון וגם ענינו מכסה המטה ואולי לצול"ה יש לו שייכות קצת עם לאי"ט letticello מטה השוכבים עליו לנוח והוא מכסה לזו המטה — ועוד עיי"ע סגום ומ"ש] —

קְטַפְרֵס (מל"י καταφερής פי' מדרון; abschüssig; abwärts geneigt) בפ"ג באהילות (מ"ג) נשפך באויר אם היה מקומו קטפרס. הנצוק והקטפרס ומשקה טופח (ע"ז ע"ב.) כבר פי' בע' טפח. בפ' הזורק גט בגמ' וכן לענין קדושין (גיטין ע"ח:) אמר רב יהודה היתה ידה עשויה קטפרס פי' כגון שהעמידה ידה משופעת ולא זקופה כמחיצה ולא פשוטה לקבל אלא עשויה כמין מדרון. במעילה בגמ' דפ' קדשי מזבח (י"ז.) נשפך על הרצפה והיה מקומו קטפרס — (א"ב פי' בל"י מקום משופע נטוי מלמעלה למטה כמין מדרון) *[אחי"ה וכנ"ה בטהרות פ"ח מ"ח מ"ט עריבה שהיא

---

[1] וכן בפירש ר"ח ורש"י ע"ש. [2] ברפ"ע בט"ס הפועלים. [3] כ"ה בדפ"ר ובשאר דפ"ע ובכ"י קטיפו ובנו"ג קטפי. [4] בנו"ג קטיפי. [5] בדפ"ר קטופות.

קטפרס תוספתא אהלות פ"ד מקטפרס ולפנים הבית וכו' — תוספת' פסחי' פ"ב (ג') אין שופכין אותן במקום הקטפרס. ירוש' פסחים ספ"ב דכ"ז ע"ג שופכן במקום קטפרס, ירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: הוה בר קטפרים ובהקבוץ ירו' שקלים פ"ד ד"נ. מֵי קטפריסות וע' הזקנים העתיקו מורד (יהושע ז', ה') ע"י מלה יוני' הנ"ל] —

קַטְפְּרַס (מל"י ἡ καταφορὰ מכה גדולה Hieb, Schlag) בפסקא דויהי בשלח (פסיק' דר"כ צד פ"א:) עשר קטפרס אתה לוקה אלו י' מכות. בויק"ר זאת תהיה בסמוך פ' ראשו (פי"ח) בשר ודם נותן קטפרס והקב"ה נותן קטפרס הה"ד (דברים כ"ה, ג') ארבעים יכנו לא יסיף — (א"ב פי' בל"י מכות גדולות ועצומות). *[אחי"ה וכנ"ה בשמ"ר פ"ל אותו שזרק אבן באיקונן של מלך לקה קטפרס, ושם כיון שזינתה אמרו לאביה לקתה כ"ד קטפרס. במד"ר פ"ז מלך בו"ד יש לו קטפירס אף האלהים יש לו קטפירס וצ"ל קטפרס] —

☞ קְטַפְּרַקְטוֹס (מל"י κατάφρακτος bepanzert) מדרש שה"ש פ' לססתי יצא פרעה קטפרקטוס פי' בל"י ורו' מזויין בלבוש ברזל. *[אחי"ה וכן העתיק סומכוס נשק (איוב ל"ט, כ"א) καταφράκτων, cataphractus] —

* קטיקטון עיי"ע קטרטון א'.

קָטַר (בלא"ר וסורי פי' אגד והוא כמו קשר בל"מ קיטרא, קטיר; verbinden, zusammenfassen בל"ס קִטְרָא פי' קשר Knoten) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד.) אית בהו קטרי [1]). פי' „מקום שצומחין ומגדלין אמירין ונצרין וכשחותכין אותן אותו החתך מפיק מיא והוה ליה כמבושל" [2]). בפ' הבא על יבמתו בגמ' שומרת יבם (יבמו' ס"א.) מינהו אין נתמנה לא אמר רב יוסף קטיר קא חזינא הכא כלומר קשר. בר"ג דר"ה (ז' רע"ב) בניסן נמי משכח שכיחי קיטרי פי' שמתקשרין שמים בעבים וחשוב כמו ימות הגשמים ולא אגרי לשלשים יום [3]). — (א"ב תרג' ותקשר על ידו (בראשי' ל"ט, כ"ח) וקטרת על ידיה). *[אחי"ה וכן בתרג' דברים ו', ח'; י"א, י"ח; תרג' שופטים ט"ו, ד'; למשלי ג', ג'; ו', כ"א; תר"י א' לבראשי' כ"ב, ד'; לשמות י"ב, ל"ד וזולתו. ברכות ט"ז. קטרין ליה גננא (גנונא). ירו' שבת פ"ב ד"ה: ב"ר פ"ו קטר לולבך וכו' עיי"ע לולב (ח"ה, כ"ו) קהל"ר פ' עת ללדת קטיר לולבך קטור אלפך, ושם פ' כל אשר: קטרו ברגלי, ירו' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ג קטיר בגמי, ירוש' נדרים פ"ו דל"ט ע"ד חלבא מקטרא. והשם קיטרא והקבוץ קטרין (דניאל ה', ו'. י"ב. ט"ז) חולין נ"א. אי אית ביה קיטרי, שם: איזלא ומקרבי קיטרי, כתובות צ"ג. הייתא דקיטרי, יבמו' ק"ז: תרי קיטרי עבדו ביה. ירו' שבת פ"ו ד"ח: ירוש' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ג חמשה קטרין שבעה קטרין וכו', ירוש' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג יחכמון שפייא קטריהון. תרג' ישעיה ז', י"ח קיטרי משיריית גברייא] —

קָטַר (מל"מ ענין עשון הנופל על הקרבן וכן בל"ע قتر duften, dampfen) בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו':) מה הפרט מפורש דבר שקוטר ועולה וריחו נודף אף כל דבר שקוטר ועולה. בביצה בס"ג דפ' יו"ט (ביצה כ"ג.) ובס"ג דמשקין (מ"ק י':) מאי קיטורא אי קיטורא בידא פי' לקטר את הכושם מבית יד של חלוק כשהוא מונח על הכלי פ"א מכניסין ומלקטין ומכווצין בית יד של חלוקיהן ונראה כווץ ומעשה אומן הוא ואסור [4]). בס"ג דמנחו' (ק"י.) בכל מקום מוקטר מוגש לשמי (מלאכי א', י"א) בכל מקום סלקא דעתך אלא אילו תלמידי חכמים שעוסקין בתורה בכל מקום מעלה אני עליהם כאילו מקטירין ומגישין לשמי ומנחה טהורה זה הלמד תורה בטהרה נושא אשה ואח"כ לומד תורה. בב"ר פ' ס"ב [5]) (פס"א) ושמה קטורה שקטרה [6]) מצות ומעשים טובים אמר ר' ברכיה אעפ"י דכתיב (בראשית כ"א, י"ד) ותלך ותתע במדבר תאמר שנחשד עליה בריה ת"ל ושמה קטורה [7]) כזה שהוא חותם גנזכה ומוצאה בחותמה. *[אחי"ה וא"כ ר' ברכיה פתר אותו מע' הקודם. ומזה ג"כ בני קטורה בזבחי' ס"ב רע"ב ופירש"י אינם יודעים לדבר בהלכה ע"כ כאלו הם אלמים וחתומים. ובדרוש ראשון בתנחו'

---

[1]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג אית ביה קיטרי. [2]) הועתק מפי' ר"ח ושם הגי' וכיון דמפקי מיא על הבשר חות ליה כמבושל וכו'. [3]) וכ"ה בפי' רש"י ועיי' ג"כ פי' ר"ח בש"ס ווילנא. [4]) וכן גי' רש"י בביצ' בירי ובכ"י רש"י בית יד וכה"ג בידי בכ"י ש"ס מ"ק וברוב הראשונים ובנו"ג בירי ובריו"ף בירא עיי' ד"ס מ"ק ומ"ש הפשב"ע וגי' ברי"ש הוא אליבא דפי' ר"ח עיי' הפשב"ע שם וכפי' רבינו אי' במיוחס לרש"י במ"ק ועיי' ג"כ לביצה הנ"ל ובכ"י ש"ס קיטורא כגי' הערוך ובנו"ג קטורא, קטורי. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י, ובדפ"ע בט"ס מ"ב. [6]) בדפו"ו לי' בט"ס ובנו"ג שמקוטרת. [7]) בנו"ג עוד קטורה מן קטר.

חיי שרה: קטורה שנאים מעשיה כקטרת ובלא"ר קטרתא כמו בל"מ קטרת, ועוד קיטרא, קוטרא, כמו בל"מ קיטור, חולין נ"ו: קיטרא עייל בהו, חגיגה ט"ו: סליק קוטרא מקבריה דאחר, ושם: פסק קוטרא וכו', במד"ר פי"ח נפק קוטרא תנחומ' הישן קרח סי' כ"ז נפקי קיטרא וכו' ועיי' תרג' ירוש' א' בראשית י"ט, כ"ה. והפעל כריתות שם. בפיעל שם ג': זיבח וקיטר, שם: מקטר לשד וכו' ברכות נ"ג סע"א מקטרות לכשפים. אפעל אַקְטַר תרג' שמות ל', א', ז', ח'; מ', כ"ז וזולתו] —

קָטַר (עיי' בפנים) בפ' ב' במדות (מ"ה) חצרות קטרות (יחזקאל מ"ו, כ"ב) אין קטורות אלא שאינן מקורות — (א"ב ר' דוד קמחי פי' קשורות ומפרשי המשנה מלשון קטורת ובעל הערוך פי' כאן מלשון ציורים וצורות). בילמדנו בריש ואלה תולדות יצחק: הרי אני צר אותו בכל קטירין של אביו שידעו הכל שהוא בנו של אברהם. בויק"ר בסוף אחרי מות (פכ"ג) וצר כל קטירין של ולד בדמות הנואף. בילמדנו אל תצר (עיי"ע צרצור א') היתה מוציאה כל קטירין של פעור מתוך פונדתה ואומרת השתחוה לזה. *[אחי"ה וכבר מלתי אמורה שבכל מקומות הנ"ל צ"ל בתיבה אחת כלקטירין עיי"ע כלקטירים בח"ד, רמ"ג ומ"ש, אבל במדות ענין קטרות מל"ס בית קטירא פי' בית בלי גג] —

קַטְרָב (מל"ע قطريب Querholz am Joch) בפ' י"ד בכלי' (מ"ד) העול של מתכת והקטרב פי' העול שבראשי השוורים. פ"א שני עצים יש מצד זה של עול ומצד זה של עול והם נקובין ומכניסין בתוך אותו נקב עץ ושמו קטרב וקטרין ליה שלא ישמטו הבקר בראש העול נקוב שני נקבין ושמן כנפים ומהן יצא הקטרב ונקראו כנפים מפני שהן ראשי קצה העול ולא העול לבד אלא אפי' קצה הבגד כדכתי' (חגי ב', י"ב) בכנף בגדו"[1]. ויש מפרשין הרצועה שקושרים בה צואר הבהמה ובלעז פליירא ועוד מפורש בע' כנף. *[אחי"ה עיי"ע בח"ד, רס"א ומ"ש בהערה 7. ודע כי פי' רה"ג שהועתק כאן בערוך עולה בקנה אחד עם פי' בעל אוצר מילין ערביין מוהיט אל מוהיט שפי' מלת קטריב בזה"ל القطريب عند ارباب الفلاحة خشبة صغيرة توضع فى خرق بطرق العود الداخل فى حلقة النير لتمنعه عن الخروج من مكانه פי' קטריב הוא אצל עובדי אדמה שם עץ קטן הנכנס בתוך נקב של קצה העץ הנכנס בטבעת העול למנוע ההשמטה ממקומו. ועיי' ג"כ פי' רוה"ג בכלי' פכ"א מ"ב סדר"ט צד 15 ובל"א קטרבא עיי' תר"י לבמד' י"ט, ב'] —

קִטְרֵג מל"י κατηγορέω anklagen, gegen Jem. reden) תרג' אם אמר איש כי יבלע (איוב ל"ז, כ') אם ימלל בר נש ארום יקטרג פי' בל' יוני פעל המנגד. *[אחי"ה וכן בל"ס קַטְרֵג מל"י הנ"ל בהיפך האותיות וכנראה מע' קטגר. תר"י א' לבמדבר כ"ט, א' סטנא דאתי למקטרגא לכון. שמ"ר ר"פ ל"א ופמ"ג השטן עומד ומקטרג קהל"ר פ' עת ללדת השטן מצוי לקטרג. ירוש' שבת פ"ב ד"ה: אין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה, ירוש' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג ויק"ר פי"ט שהש"ר פ' ראשו יו"ד שבירבה (דברים י"ז, ט"ז. י"ז) קיטרגו. פסיקת' רבתי פ"י מלאכי חבלה באים ומקטריגים אותו וכו'. התפעל אסת"ר פ' ויאמר המן: אין בניך מתקטרגין לא על שעבדו ע"ז וכו' אלא אין מתקטרגין אלא על שהן משמרין דתותיך][2] —

* קטריגון (אולי מל"י κατείργων ממונה על פקדון המלך לעשות צוויו Durch-führungsbeamter) שוחר טוב ריש מזמור י"ז בנוהג שבעולם המלך עושה כל מה שמבקש אם יתן קטריגון במדינה ויבאו ויבקשו ממנו בני המדינה שמא הן יכולין לפחות וכו'.

קַטַרְטוֹן (מל"י καθαρτικόν zum Reinigen gehörend) ירו' דשביעי' פ' כלל גדול (רפ"ז דל"ז): קטרטון שרי מורסינטון שרי פי' בל"י רפואה עשוייה לשלשל ולכן שרי אף שנעשה מפירות.

קְטַרְקוֹן[3] (מל"י καταῤῥοϊκός, καταῤῥοϊτικός katarrhalisch) בויק"ר בריש (תהיה) [צ"ל אדם כי יהיה][4] (רפט"ו) יום שנתנה בו רוח

---

[1]) הועתק מפי' רה"ג בכלי' שם בסדר"ט צד 10. [2]) ועתה ראיתי בתשו' הגאונים הו"ל החי' הרכבי בערלי' ה"א 137 דור שבן דוד בא נעשה קרנטיגיא לת"ח ופי' קרטיגיא וכו' ובנו"ג קטיגוריא עיי"ע קטגר. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטרטון. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ועיי"ע קוזמיקון ובנו"ג בדפ"ע בויק"ר זאת תהיה.

קטריקון נעשה רומאטיקון — (א"ב קטריטון פי' בל"י ורו' שם פרטי לחולי הנזילה הנוטפות מן הראש אל הפה ורומטיקון שם כללי לחולי הנזילה הנוטפת מן הראש אל האברים ופי' רוח בלשון חכמים הוא חולי והגי' משונה בנוסחאות ומשנה הוא. *[אחי"ה בנו"ג קטיקטון וצ"ל קטריקטון והוא הוא קטרקון של כ"י ק"ט ושניהם ל"י הנ"ל וכפי' בעל המוסיף ורומאטיקון הוא ל"י ῥευμα-τικός עיי"ע רמתיקום] —

* קִטְרוֹן, קִיטְרוֹן (שם עיר) ב"ר ס"פ פ"ז שמעון איש קטרון ובתנחו' הישן סוף נשא (סי' ל"ד) שמעון איש קיטרון ונקרא כן על שם העיר קִטְרוֹן שופטים א' ל'.

* קִטְרוֹן, קִיטְרוֹן, קִנְטְרוֹן (נ"ל מל"י κέντρον Stachelknute עוקץ ודרבן ומי שהוא מכה בו (Zuchtmeister) תוספת' סוטה פט"ו היה קשה מבעל זמורה מסרוה לקטרון וכו' עיי"ע בעל זמורה (ח"ב, קמ"ד) ובירו' סוטה פ"ט דכ"ד: אי' בעל הרצועה. ספרי האזינו פ' ש"ט אם היה קטרון שגדל הימנו וכו' ספרי בלק ר"פ קל"א לקיטרון שהשלים שניו וכו' וכ"ה בילק' אמור ר' תרל"א. תוספתא דמאי רפ"ו ואוצר שוקל לקיטרון. הקבוץ ירו' גיטין פ"ד דמ"ו. מפני תקנת השבויין דלא יהוון קטרינון צריך לו' קטרונין ועוד עיי"ע קונטרינים.

* קִטְרוֹן (פי' בל"ס קטִירָנָא בעל חמס מן קטירא קשה hart והושאל לרז"ל לאגוזים שקליפתם קשה (Steinnüsse) פסיקתא רבתי פי"א האגוז הזה יש בו שלשה מינים אגוזי פרך ובינונים וקטרונים . . . והקטרונים מתקשה לשבר וכו' ובשהש"ר פ' אל גנת אי' אגוזים קנטרנין ובילק' שה"ש ר' תתקצ"ב הגי' קטורנים .

קְטַרַקְטִין (מל"י καταράκτης, καταῤῥάκτης (Fallthüre, Zugthüre אשנב וארובה בב"ר (פ"ל) [צ"ל פל"ב] (פל"א) כיצד הוא עושה אלא כמין קטרקטין היה לו וכו' — (א"ב פי' בל"י ורו' אשנב או דלת פתוחה מלמעלה למטה במקום משופע). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו כן ארבה (בראשית ז', י"א; ח', ב'; מ"ב ז', י"ט; מלאכי ג', י') ועוד מהפכת (ירמיה כ', ב', ג') צנור (תהלים מ"א, ט') ובאמת בל"י ורו' ענין המלה עוד המים היורדים בזעף ממקום גבוה (Wasserfall עיי"ע אנטרגטייא (ח"א, כ"ב)] —

* קטריקי (?) פסיקת' רבתי פי"ד ובפסיקת' דר"כ צד ל"ט ר' יצחק קטריקי והגיה רש"ב לנכון שצ"ל קרטיגיני.

* קטריקי, קאטריקון, קטריקס ט"ס עיי"ע קטדיק.

* קיבלאות תוספת' נגעים רפ"ח עיי"ע קפל.

* קִידָה (השם המופשט מפעל קוד das Sichhin-strecken) ברכות ל"ד: תענית כ"ה, סוכ' נ"ג. מגיל' כ"ב: קידה על אפים וכו' ועיי"ע טלע א'.

* קיוהא (das Herbe von Früchten עיי"ע קה א'.

* קיון, קיואי עיי"ע קוואי.

* קיזאי, קיזי עיי"ע קז.

* קִיחָה (השם המופשט מן קוח = לקח Das Nehmen, Empfangen) קידושין ב'. גמר קיחה קיחה משדה עפרון וכו'. יבמות צ"ז. שכיבה . . קיחה וכו'. חולין פ"ב. גמר קיחה קיחה מעגלה ערופה. הקבוץ יומא ג': קיחות דעלמא — קיחות עיי"ע קהת ב'.

קַיִט (= קַיְטָא, קַיְיטָא מל"ע قيظ בל"ס קַיְטָא פי' בל"ס קַיִץ (Sommer בגמ' דפ' כל כתבי (שבת קי"ט סע"א) בקיטא[1]) מותיב להו בשימשא[2]) (א"ב תרג' וקיץ וחורף (בראשי' ח', כ"ב) וקיטא וסיתוא). *[אחי"ה בנו"ג וְקַיְטָא ובדפ' סיבוניט' וְקִיטָא ועוד עיי' תרג' ירוש' א' לדברים ג', ט', תרג' לתהלים ל"ב, ד'; לישעיה כ"ח, ד'; לעמוס ג', ט"ו וזולתו. קייטא הפכו סתוא, סיתווא עיי"ע סתו ויומא כ"ט. ירו' תענית פ"ב דס"ה: ירושלמי מעשרות פ"א דמ"ט. פתיהתא איכ"ר ד"ה משא גיא — וממנו קַייטְנָאֵי פרות הקיץ ירוש' שביעי' פ"ה דל"ו. לפי גי' הר"ש בשביעי' פ"ה מ"ד ובנו"ג קטינאי עיי"ע קץ ב'] —

* קַיָּיט (= קייץ (Feigentrockner ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג חמתיה חד קייט. עיי"ע קץ א'.

* קייטא עיי"ע קטו.

* קָיְטוֹן, קיטונא (Schlafzimmer) עיי"ע קטן ז'.

* קיכלי יומא ע"ה: עיי"ע ככלי (ח"ד, רכ"ג).

---

[1]) בכ"י ש"ס בקייטא. [2]) בנו"ג מותיב להו לרבנן היכא דמטיא שימשא.

* קיל, קילא, קילתא עיי"ע קל.

* קִילוס (השם הפרטי) איכ"ר פ' היו צריה עיי"ע פנגר.

* קילון, קילקי, קילורית, קילרין עיי"ע בלי יו"ד.

* קִים, קַיָם, קִיוּם, קִיוּמָא, קִימָה עיי"ע קם.

קְיָם (מל"ס קְיָמָא Bestehendes, Schwur) תחת ירך אברהם (בראשית כ"ד, ט') תר"י (ב') תחות קיימיה דאברהם. זאת בריתי (שם י"ז, י') תרגומו דין קיימי. *[אחי"ה ענין המלה כמו חֹק בל"מ וכן תרג' חק (תהלים צ"ט. ז'; ישעיה כ"ד, ה') והושאל לברית שהיא עומדת וכן תרג' ברית (בראשית ט', ט'. י"א. י"ב; דברים כ"ח, נ"ד. נ"ו וזולתו) וכן תרג' נדר (בראשי' כ"ח, כ'; ל"א, י"ג והלאה) ושבועה (במדב' ל', ג'; דברים ז', ח' וזולתו). והקבוץ קיימין תרג' שמות י"ח, ט"ז. כ' תר"י א' דברים כ"ז, כ"ו] —

קיון (= קַוָן כמו בל"ס והוא הקבוץ מן קַוָא בל"מ קַו Faden) קורי עכביש (ישעיה נ"ט, ה') תרג' ובקיון דעכוביתא קוריהם לא יהיה לבגד (שם ו') תרג' הא בקיון — (א"ב בנו"ג ובקוין דעכוביתא, הא בקוין).

* קימוליא, קימוניא, קימליא, קימוס עיי"ע בלי יו"ד.

קָיִין (נ"ל מל"ס خايه ביצים ותואר ממנו מי שיש לו ביצים ארוכין) מסכת בכורו' פ' מומין אילו (מ"ד:) תנא מאושכן זה הקיין הגרבתן זה בעל קיק קיין בביצים גרבתן בגיד פי' מי שביציו משוכים כן כתוב בנוסחאות אבל בעל הערוך גרס בעל קיק בביצים עיי"ע קיק.

* קַיְנָא מל"ע قَين צורף והושאל ליוצר ובורא (Schmied, Schöpfer) ירוש' סנהד' ספ"ט דכ"ז: המקלל בקסם כגון אילין נפתאי דמקללין לקנייך קיינך קנווך (בבבלי סנה' פ"א: יכהו הקוסם לו ולקונו ולמקנו). תרג' צורף (ירמיה י', ט') קֵינָי ועיי' תרג' שם נ"א. י"ז; לישעי' מ', י"ט; מ"א. ז' והקבוץ קִינָאֵי תרג' אסתר ה', י"ד ושם ג"כ קייצאי וצ"ל קינאי.

* קִינָה (מל"ס שיר הספד Klagelied) בכורות ז': מזמור לדוד (תהלים ג' א') קינה לדוד מיבעי ליה, איכ"ר פ' כלה בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף. והקבוץ קינות ב"ב י"ד: מגילת קינות ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ויק"ר פט"ו.

* קינומא, קינוניא, קינוף, קינטור, קינקל, קינוקוס, קינרס עיי"ע בלי יו"ד.

* קיסא, קיסם, קיסטא עיי"ע בלי יו"ד.

קַיְסְטוֹר (מל"ר Quaesitor בל"י אמצ' κοιαισί-τωρ Untersuchungsrichter) במגילת איכה יעיב (איכ"ר פ' ולא זכר) ואיש אחד בתוכם לבוש בדים (יחזקאל ט', י"א) ג' דברים היה אותו מלאך משמש ספקלטור וכהן גדול וקייסטור ספקלטור המד"א (ישעיה ל"ד, ב') החרימם נתנם לטבח כהן גדול המד"א (שם יחזק') ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים קייסטור המד"א (שם יחזק' ב') וקסת הסופר במתניו — (א"ב פי' בל"ר חוקר ושופט של אנשים פושעים והוא נקרא גם כן קסדור וקסטינר ע"ש ובנוסח' כתוב קסנטור והוא טעות). *[אחי"ה קייסטור הוא כאמור חוקר ושופט כל"ר ויוני' הנ"ל אבל קסדור (= קוסדור) או קוסטור יש לו מובן אחר קצת עיי"ע] —

* קִיסוֹס, קֵיסַר, קיסרין, קיסריא עיי"ע בלי יו"ד.

* קְיָאסְתָא (פי' בל"ע ופ' قياس מדה Maass) בתש' הגאונים סי' מ"ז (בהוצאת הרכבי צד 23) קיאסתא דמוריאתא היא מדה עכ"ל והוא הקבוץ ממלה ערבי' ופרסי' הנ"ל.

קַיִף (שם פרטי) בפ' ג' בפרה (מ"ה) אליועיני בן הקייף. *[אחי"ה בנו"ג אליהועיני בן הקיף וגי' רבינו נראה עיקר ודע כי שם כה"ג זה נקרא אצל בן מתתיהו על הקדמוניות פי"ט ח', א' Ἐλιωναῖος τοῦ Κανθηρᾶ παῖς כלו' אליועיני בן חמור נושא משא וא"כ קייף נראה שהוא לשון גנאי ולא שם הכבוד ואולי הוא קוף בל"י κεῖ-πος, κῆπος Affe] —

* קִיפָה, קיפלוס, קיפונוס, קיפוף, קיפרוס, קיץ, קיק, קיקיון, קיקלא, קיר, קירס, קיש, קיתון, קיתרוס עיי"ע בלי יו"ד.

* קִיפוֹנוֹת (מין דג) ספרא שמיני פרק ד' פרש' ג' ילק' שמיני ר' תקל"ז אין לי אלא המרבה בקשקשים ובסנפירים כגון קיפונות וכו' וגי' הראב"ד כפונית.

קַל (מל"ס הפכו כבד והפעל קָלַל בל"ע قل leichtsinnig sein, הפעיל הֵיקַל leicht sein leicht machen) לא יקל אדם את ראשו בסוף בְרָכוֹת (נ"ד.) פי' נטיית גרון כלומר לא יהלך בהרמת ראש בקומה זקופה אלא בכפיפת קומה

ובהרכנת ראש[1]. בפ' שני בנדרים (כ'.) שלא ינהגו קלות ראש בנדרים. בפ' עקביה (פ"ג מי"ב) הוי קל לראש. ראש דמאי (פ"א מ"א) הקלין שבדמאי. פי' שהקילו חכמים על פירות הללו הזכורים במשנה זו שהלוקח אותם מעם הארץ אין צריך לעשר. בפ' שלישי במעילה (י"א.) הדם קל בתחילתו וחמור בסופו בתחילה אין מועלין בו יצא לנחל קדרון מועלין בו. בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד בתפלה (ברכו' כ"ג:) זהו קל וחומר שאין עליו תשובה. בפ' אין דורשין בענין אחר (חגיגה ט"ו :) ובנגמר הדין פ"ו בסנהדרין (מ"ו.) אמר ר"מ בזמן שאדם מצטער מה הלשון אומרת קלני מראשי קְלני מזרועי, גמרא (סנהדי מ"ו :) מאי משמעה אמר אביי כמאן דאמר קל לית כלומר שאין בו קלות בכאב ודחה ר ב א[2]) ואמר מי שאין בו קְלות כובד יש בו כבד עלי ראשי מבעי ליה אלא אמר רבא כמאן דאמר קליל לי עלמא ופי' „תששה הרוח ונעשית [קלה][3]) ומעוטה כלומר רוח של אדם נכאב בזמן שנכאב אחד מן האברים"[4]) בגמ' דפ' השג יד (ערכי' י"ח.) ובס"ג דפ' שום היתומים (שם כ"ד.) ת"ר ונתן את הערכך ביום ההוא (ויקרא כ"ז, כ"ג) שלא ישהא שאפי' מרגלית בקלים אין לך אלא מקומה ושעתה הכי כתוב בתורת כהנים (ויקי' פרש' ד' פרק י"א). פי' אם הקדיש אדם מרגלית ורוצה לפדותה בזה המקום ונמכרת בזול ובמקום אחר נמכרת ביותר אין משלחין אותה לשם אלא מוכרין אותה במקומו ב ק ל[5]) ו ב ז ו ל ו כ ן א ם מ מ ת י נ י ן א ו ת ה ו מ ת י י ק ר ו ת א י ן מ מ ת י נ י ן א ו ת ה א ל א מ ו כ ר י ן א ו ת ה[6]) בשוויה כשעתה בזול. פ"א ונתן את הערכך ביום ההוא שלא ישהא מרגלית לקלים פי' „אם העריך [את] עצמו והוא אדם קל ועני ויש לו מרגלית

---

[1]) והפכו כובד ראש עיי"ע כבד ה' ועיי' ג"כ בלמוד ערוך ומה שמשיג על בעל שריד שבערכין. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובפי' ר"ח, ובדפי' ווינ' רבה. [3]) כצ"ל וכפי' ר"ח. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בסנהדי' בש"ס ווילנא ושם עוד קצת הרחבת הלשון ע"ש ושם ג"כ כגי' הערוך בזמן שאדם מצטער מה הלשון אומרת וכ"ה במשניות נאפולי וכן מוכח מפי"מ להרמב"ם ועיי' בתוי"ט אבל בנו"ג ש כ י נ ה מה הלשון אומרת (ובכ"י בי בש"ס חגיגה ובאה"ת הגי' בת קול). ונראה לי שמלת שכינה צריך לנקד שֶׁכִּינָה ובאה מגליון פנימה להורות על מלת א ד ם מצטער שהוא לשון כבוד כלפי מעלה וכנוי להשם הוא וכן לי' מלת שכינה בתשובות הגאונים סי' רמ"ד צד 122 בהוצאת החכם הרכבי ובהכפלת זו התשובה (שם סי' שס"ד צד 184) הוסיף ללא נכון ש כ י נ ה מה לשון אומרת וכו' וז"ל של תשו' הגאונים צד 122 ובימיו של ר"מ היו דברים הללו מצויין הרבה בפי בני האדם ואמרינן עלה מאי משמעא אמר אביי כמאן דאמר קלי לאית עד עכשיו כך דרך מדברי לשון ארמי בזמן שאדם מצטער הרבה אומרין עליו יתיב בקלי לאית ודומה כי הוא מלשון ק ו ל א שהוא פח כלומר יושב בצער כמי שהוא נלכד בפח וקולא זה שאנו אומרי בלי ארמי הוא ק ו ל ר האמור ומדומה בלי יוני. א"ל רבא האי כבד עלי מיבעי ליה אם מלשון קולא שהוא קולר ומלשון קלי לאית פי' ר"מ כי קללת א' תלי היאך היה אומר קלאני מראשי קלני מזרועי שהוא קלות והוא צריך לשון כבדות אלא אמר רבא קלני כמאן דאמר קליל לי עלמא וכן דרך אדם בזמן שמצטער אינו יכול להתכבד ולעמוד על עצמו אלא מתקלל כדבר הקל שמתנענע ומתנדנד לכאן ולכאן ואומר קלני מראשי ע"כ וזו השאלה באה ממדינת קרואן על שם הנגיד (עיי' תשה"ג צד 107) ועוד נשנה פעמים (עיי' שם צד 184) וז"ל בזמן שאדם מצטער מה לשון אומרת ק ל ע י נ י מזרועי לא כן הוא אלא קְלִני מראשי קלני מזרועי ו ש מ ו ע ה ז ו כ ב ר נ ש א ל נ ו ע ל י ה ב ש נ ה ה ז א ת מ ן ק י ר ו א ן ו כ ן צ ו י נ ו ו כ ת ב ו א ת ה ת ש ו ב ה א ל מ ר ר ב י ע ק ב ב ן מ ר ר ב נ ס י ם וכו' וקלני לשון מקוצר הוא ופי' קל אני כאשר שנינו משביעך ני וגם הוא מקוצר ופי' משביעך אני וכן רוצהני, שני אומר, יודעני . . . וכן דרש ר"מ קלני וכו' ובימיו של ר"מ וכו' אמר אביי כמאן דאמר קְלִי לַאְיַת עד עכשיו כן דרך מדברי לשון ארמי בזמן שאדם מצטער הרבה אומרין עליו יאתיב בְּקְלִי לַאְיַת ודומה כי הוא מלשון קולא שהוא פח כלומר יושב בצער כמי שהוא נלכד בפח וכו' וכו' ומלשון קלילאיית פי' ר"מ וכו' וכו' כמו לעיל. ותמה אני על זה הפירוש כי קלי לאיית אין לו שום שייכות עם קולא שהוא פח עיי"ע קלא ג'. ולי נראה שהוא ל"ס כי בל"ס קְלָיָא, קוּלָיָא פי' צער ולאיית או לאית מל"ס לאי בל"מ לאה וא"כ בקלי לאית פי' בצער נלאה ונתפס וראיה עצומה מצאתי מפירוש רב צמח גאון הזכירו כ"י ערוך של בעל היוחסין „ורב צמח פי' קלני צער שלי מראשי" (עיי' מבוא בח"א צד XVII). וא"כ קלני הוא כמו קְלָיְנִי פי' צערי ובאמת זו הגי' מוכחת מירו' סנהדי' פ"ו דכ"ג ע"ד רק שם מפורש בענין אחר וז"ל אנן תנינן קל י נ י אית תניי תני קל אני מ"ד קליני לית הוא אלא קליל מה דמר קל אני לית הוא אלא נטיל ע"כ ובשניהם כנוי הוא כלפי מעלה קליל (قليل) פי' קל ובלי ערך ועוד קל תמורת כבד ורש"י פי' בע"א ועוד עיי' תוי"ט לסנהד'. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב. [6]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ' אמשי ובשדפ"ע לי' בטעות

ואינה שוה בידו ובמקומו אלא שקל מחשבין אותה בשקל ונידון בהשג יד ופטור ואין אומרין ישהה עד שתמכר ביוקר ולא יהא נידון בהשג יד ת"ל ביום ההוא". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בערכין (קובץ כ"י אנגייליקא דף קמ"ו:) וכגי' זו לי' לפנינו אבל כפי' ראשון פי' ג"כ הראב"ד בספרא ושם אי' כגי' הנ"ל שבערוך. ובכ"י ערוך של בעל היוחסין הביא בסיום זה הערך פי' רב צמח כמו שנזכר לעיל בהערה. הפעל קלני כפי פי' הירוש' ובתשובו' הגאונים הנ"ל הוא כמו קל אני אבל עיי' מ"ש בהערה 4. ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ד קלת וחמרת. אפעל דלא אקיל וכו' ירוש' דמאי פ"א דכ"ב. חמתון מקילין וכו' ירוש' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג. בהפעיל יבמות פ"ח. ירו' גיטין רפ"א דמ"ח. היקלת עליה בסוף וכו'. [1]) ובחבור עם ראש פי' ענין פחיתות כבוד ברכות נ"ד. לא יקל אדם את ראשו וכו'. והשם קַלּוּת כתובו' ח' סע"ב ונהג קלות בעצמו וכו' תוספת' נדה ספ"ט אי' קלות ראש וכן אי' קלות ראש מגיל' כ"ח. אבות פ"ג מי"ג תוספת' סוכ' רפ"ד תנחו' מקץ. והתואר קל כמו קליל אבות פ"ג מי"ב הוי קל לראש וכו'. חולי' קמ"ב. ירו' סנה' פ"ג דכ"א: מצוה קלה, ירוש' קידו' פ"א דס"א: מצוה קלה שבקלות, יומא פ"ה: עברות קלות, כתובות קי"ב. א"י קלה מכל הארצות, שבת פ': ביצה קלה שבבצים, ירו' שבת פ"ח די"א: ביצה קלה. ירו' ר"ה ספ"ב דנ"ח: קלי עולם .. אבירי עולם. קל וחומר פי' אחת ממדות שהתורה נדרשת בהן עיי"ע חמר (ח"ד, תל"ח) וש"נ, ויש להוסיף זבחים נ': קל וחומר בן קל וחומר, שם: קו"ח בן בנו של קו"ח, ר"ה כ"ה: נישאין קטנים קל וחומר בעצמן. חגיגה ט"ו: קלין וחמורין. ועוד עיי"ע קולא — קלה השם הפרטי ירוש' ביצה פ"א ד"ס ע"ד] —

קל (= קַלִּיל, קַלִּילָה מל"ס קלל, קלילא ל"ע قليل כמו קל בל"מ (gering, leicht בר"ג דב"ק (ו':) האי תנא ירושלמאה [2]) הוא דתני לישנא קלילא [3]). טוב מעט בצדקה (משלי ט"ז, ח') תרג' טב קליל בצדקתא. יוקח נא מעט מים (בראשית י"ח, ד') תר"י קליל מיא [4]). מעט צרי ומעט דבש (שם מ"ג, י"א), ואכלה אותם כרגע (במדבר ט"ז, כ"א, ו' י"ז, י'). *[אחי"ה והרבה בתרגומים הן לקלות הדבר הן לפחיתות הזמן עיי' תר"י בראשי' כ"ה, י"ז; תרג' מ'שלי ו', י'; ט"ו, ט"ז. תרג' ירוש' ב' בראשית כ"ו, י'; תר"י א' שמות י"ז, ד'; כ"ג, ל'. ובדרז"ל גיטי' נ"ו. חייא קליל ממיתא, ירו' נדה פ"א דמ"ט ע"ג הרא דר"מ קלילא מדר' יוסי. קליל לי עלמא כפי גי' רבינו וכ"י ש"ס סנהד' מ"ו: עיי"ע קל א'. ועוד ־קְלִי כמי קליל מל"ע قل פי' מעט שבת ק"י סע"ב אושלן גלימיך ואגני ביה קלי, שם קנ"ג: דוקא רץ אבל קלי קלי לא פי' מעט מעט, עירו' נ"א. כי מסגי קלי קלי. ע"ז ל'. שקיל קלי מיא. והשם המופשט קלילותא תר"י א' בראשית כ"ט, א', ושם מ"ג, ב' ותרג' זכריה ה', ז'. ט' ־קְלִילוּ — ועוד קִילְתָא נזיר כ': חמירתא.. קילתא עיי"ע הקודם] —

קל (= קָלִי, קְלָא, קָאלֵי מל"מ קלה ובל"ע قلى פי' ענין שרפה (verbrennen, rösten בפ' כל שעה בגמ' דסמך לא יסיק בו תנור וכירים (פסחים כ"ו:) ובפ' אלו מציאות בגמ' כסות (ב"מ ל'.) נזדמנו לו אורחין לא ישטחנה לא ע"ג מטה ולא ע"ג מגוד [5]) בין לצרכה בין לצרכו שאני התם דקא קאלי [6]) לה אי משום גנבי אי משום עינא [7]). פי' „כיון שרואין אותה האורחין כאין בלילה וגונבין אותה נמצא כששוטחה כאלו שורפה באש" [8]). בר"ג דחלק (סנהד' צ"ג.) אשר קלם מלך בבל (ירמי' כ"ט, כ"ב) שרפם לא נאמר אלא קלם מלמד שעשאן כקליות [9]). בפ' ד' בבכורות הנוטל שכרו לדון וכו' (כ"ט.) עד לקדש מימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה שאינו חשוב אפר פרה אדומה. בפ' ב' בכתובות (ט"ו:) ר' יוחנן בן ברוקה אמר אף חילוק קליות ראייה. בפ' מי שהחשיך בגמ' מתלקטין (שבת קנ"ה:) אין גובלין את הקלי פי' לוקחין שעורין שלא הביאו שליש ומייבשין אותן באש וטוהנין אותן ואותו קמח גובלין אותו ואוכלין אותו כשהוא חי [10]). אבוב של קליות (כלי' פ"ב מ"ג מנחות פ"י מ"ד) ככר פי' בע' אבוב. *[אחי"ה ושם ג"כ הגי' קלאין ובספרא ויק' פרק י"ד פרש' י"ג אבוב של קלאים והוא התואר, והשם קָלִי מנחות ס"ו. ושם: ובוי"ק רפכ"ח מצות קלי, ספרא אמור פרק י"א פרש' י' קמח קלי, שבת הנ"ל אין

[1]) תוספתי' שבת ספ"ט (י') לא תקל אשה מדדיה צ"ל לא תקלה עיי"ע קלח ומ"ש. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ש פיזי וויניצי ובנו"ג ירושלמי. [3]) בדפו"י קלילאה. [4]) לפנינו חסר תרגום מקרא זה. אבל הגמיאני נא מעט מים (שם כ"ד, י"ז) אי' בתר"י קליל מוי. [5]) עיי"ע מגד ב' ובדפ"ע כאן בט"ס מגור. [6]) בנו"ג קלי וכ"ה בכ"י ש"ס. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג עינא .. גנבי. [8]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים. [9]) ובתרג' דקלינון בנורא. [10]) עיי"ע שתית.

גובלין את הקלי ור"ח גורס בקבוץ קליא. ולנקבה קְלָיִית ירו' כתובות פ"ב דכ"ו: ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד. ובכ"י ערוך אשר ת"י המיוחס לבעל היוחסין מבואר אותו קמח שגובלין אותו ואוכלין אותו כשהוא פחי על ידי ל"ע בסיסא והוא באמת ל"ע بسيسة. ותרג' קָלִי: קְלֵי (ויקרא כ"ג, י"ד) בדפ' סביוניטטא, תרג' רות ב', י"ד, ש"א י"ז, י"ז קַליא. והפעל תרג' השרפים (במדבר כ"א, ו') חיוון קָלָן. בינוני פעיל קָלֵי בנור תרג' ויק' ב', י"ד; קליא בנורא תרג' ש"א ל', ג'. סנהד' ל"א: אי בעי קלתיה. צ"ו: היכלא קליא קלית ושם היכלא מיקליא. ע"ז כ"ה. וקלנהו. חולי' נ"ב: לא קלי זיהריה — והשם קְלוֹן (משלי ג', ל"ה) פי' חרפה נדרש בבמ"ד פי"א כמו קלם עיי"ע שרף האחרון] —

קל (קִלְקֵל פלפל של קל ענין קלות וגריעות והפסד verderben, werthlos machen, entarten) בפ' המוציא יין בגמ' אדמה (שבת פ':) אפי' תימא רבנן קלקולו זה תיקונו. „אית ביה תרי פירושי חד דלענין שופריה דסיד קיימא ההיא ברייתא לאו לענין שרירותיה [1]) וקא סברי רבנן דסיד שעירב בו חול אעפ"י שהוא מתחזק הלך יפיו ומותר בגולה והכא [2]) משום שרירותא קאמרי חול נם כדי ליתן על מלא כף סיד. ופי' שני כיון דלא שרי למיסד ביה בגולה עד שיערב בו חול הוה ליה קלקולא דקא מקלקל הוא התיקון והלכך משערינן חול גם כדי ליתן על מלא כף סיד דחשיב ליה כדי שיהא מותר לסוד בו" [3]). בסוף הוריות (י"ג.) בזמן ששניהן עומדין בקלקלה האיש קודם. פי' האיש במשכב זכור והאיש בקובה. בסוף הגדה דפ' הנזקין (גיטין נ"ז:) מעשה בת' ילדים וילדות שנשבו לקלון [4]) הרגישו בעצמן למה הן מתבקשין וכו'. בס"ג דפ' אלו הן הלוקין (מכות כ"ב:) נתקלקל בין ברעי בין במים. גמ' (שם כ"ג.) קלה בין בראשונה בין בשנייה. פי' נתקלקל ברעי בין בהכאה ראשונה בין בהכאה שנייה. בר"ג דחולין (ח'.) סכין של ע"ז מותר לשחוט בה מקלקל הוא. פי' שחיטה מפסדת הבהמה כי דמיה בחייה יותר מן השחוטה. בפ' שלישי בדמאי (מ"ו) ובר"ג דחולין (ו'.) מפני שחשודה להלף [5]) המתקלקל. בפ' ר"א אומר (שבת ק"ו.) כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר מתני' ר' יהודה ברייתא ר"ש ובהלכה של מעלה מזו (ק"ה:) אימור דשמעת ליה לר' יהודה במתקן במקלקל מי שמעת ליה. ובר"ג דכתובות (ה':) במקלקל הלכה כר' יהודה או הלכה כר' שמעון, בפ' אלו דברים בפסחים בגמ' שחטו שלא לאוכליו (ע"ג.) לדברי האומר מקלקל בחבורה פטור. פי' „העושה חבורה בשבת מקלקל הוא" [6]). — (א"ב תרג' ויסלף דברי צדיקים (שמות כ"ג, ח') ויקלקל פתגמי תריצין). *[אחי"ה והרבה בתרג' עיי' לש"ב ט"ו, ל'. ל"ג; י"ז, י"ד; לישעיה ג', י"ב; מ"ד, כ"ה; לירמי' ב', ל"ה; לאיוב ח', ג'; כ"ט, י"ז; ל"ג, כ"ז וזולתם. וכן בדרז"ל יבמות קי"ט: ק"כ. סנהד' ק"ח: מ"ק פ"א מ"ב ירו' תענית ספ"א דס"ד ע"ד, תוספת' סוטה רפ"ב לב"ק פ"ב, אתפעל עירובין מ"ט. אִיקַּלְקוּלֵי, התפלפל ונתפלפל דמאי וחולי' הנ"ל ספרי כי תצא פ' רפ"ו והשם המופשט קִלְקוּל שבת ס"ד. חזרתם לקלקולכם ע"ז ס"ד. יחזור לקלקולו, ירו' תענית פ"ד דס"ח ע"ג קלקול חשבונות, ירו' נדרים ספ"ו ד"מ. ירו' סנהדר' פ"א די"ט. נוהגין בקילקול, במד"ר פ"ט תחלת קלקולו וכו'. הקבוץ מ"ק פ"א מ"ב ירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג קילקולי המים. ולנקבה קִלְקָלָה ברכות ס'. דבר קלקלה, אבות פ"ד מי"ח בשעת קלקלתו, ב"ב ק"ט: תולין את הקללה במקולקל, הוריות י"ג. עומדין בקלקלה ונ"א קלון עיי' לעיל. ועיי' ג"כ ירוש' תענית פ"ב דס"ה ע"ד ב"ר רפ"כ, תוספת' ברכות פ"ז תוספת' תענית פ"ב, תוספ' מגילה פ"ד (ג'). ובתרג' במד' ו', ב' ותרג' ירוש' ויק' י"ז, ט"ו קילקול] —

קל (= קוֹל בלא"ר קָל וכ"ה בל"ס קָלָא Stimme, Geräusch) בר"ג דפ' כל שעה (פסחים כ"ו.) קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה. פי' קול דשירה מראה דהיכל ריח דקטרת. פי' מראה שבוררת חיטים לאור בית השואבה כמפורש בסוכה (נ"ג.) ובירושלמי (פ"ה דנ"ה:) תני יכולה אשה לבור חיטים לאור המערכה ולא היו מועלות דאמר ר' סימון ריח מראה וקול אין בהן משום מעילה ששה קולות נשמעין מיריחו וכו' [7]). בפ' המדיר בכתובות (ע"ב.) ר"ט אומר אף הקולנית. תוספתא (כתובות פ"ז) [8]) אי זו היא קולנית כל שהיא מדברת

[1]) בפי' ר"ח שחרוריתיה. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע והוא. [3]) הועתק מפי' ר"ח ובנדפס בש"ס ווילנא שבת פ"א קצת בשבוש ויש לתקן מבערוך. [4]) רבינו חשבו כמו קלקול ובאמת בירו' הוריות פ"ג דמ"ח: אי' שניהם עומדין בקלון ובבבלי הנ"ל בקלקלה. [5]) בדמאי להלוף ובחולי' מחלפת. [6]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים. [7]) עיי' בספר באר שבע רפ"ג דתמיד [8]) תימא והא משנה שלמה היא בכתו' הנ"ל.

בתוךְ ביתה ושכניה שומעין את קולה פי' שמואל כ ג מ י [1]) (שם:) מספרת עמו בעסקי תשמיש כדרכה שלא בלחש שהשכנין שומעין ואינה ביישנית ומתניתא פירשה שבשעת תשמיש יש לה נחרה ואינה יכולה לכלוא את נשימתה מהשמע ובשביל כך מקשין הא מילתא מומא הוה לפי שלא ברצון האשה נשימתה נשמעת כדי שתמנה עם העוברת על דת אלא מום הוא ככל המומין ומסקינן מחוורתא מתני' כשמואל[2]). בפ' הערל בגמ' א"ר אליעזר (יבמות פ':) איזהו סרים חמה וכו' עד כל שקולו לקוי ואינו ניכר בין איש לאשה. בויק"ר זאת תהיה (כסוף) [בסמוך] פ' רפאני (פט"ז) אילין צפריא קלנין אמר הקב"ה יבוא הקול ויכפר על הקול. בפסיק' דויהי בחצי הלילה (צד ס"ו:) ואח"כ הביא עליהן קולנין צפרדעים[3]) א"ר יוסי ברבי חנינא קרקורן היה קשה עליהן יותר מהן[4]). *[אחי"ה וכנ"ה קול ובקבוץ קולות וקולֵי קולות ברכות ו': ט"ו: כ"ד. כ"ד: כ"ט. ל"א. ס'. פסחי' נ"ו. יומא ד': כ': ל"ה: ס"ט. תענית ט"ז. י"ז: כ"ט. שקלים ח': סוטה ל"ב: ל"ז: מ"ב. כ"ב ט"ז. סנהד' ל"ב: צ"א: מכות כ"ד. ע"ז י"ז. זבחי' פ"ח: קט"ז. מנחות נ"ג: תמיד כ"ח. ל': נדה ל"א: ב"ר פי"ז. ובענין בת קול עיי"ע. ובל"א וסורי' קָל, קָלָא ברכות נ"ט. שבת י"ב. עירובי' ס"ג. יומא ס"ט. ביצה י"ד. מגילה ל"ב. ב"מ פ"ה. מ"ק ד'. י"ח: ב"ב כ': סנהד' צ"ו: ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וכצ"ל בירוש' כתובות פי"ב דל"ה. ושם פרטי קָל שמ"ר פכ"א שרו של נבוכדנצר קל שמו. והתואר קוֹלָן הקבוץ זכר קולָנִין ולנקבה קולָנִיּוֹת במ"ר פ"ט ותנחומא נשא והיחיד קולנית עיי' לעיל בערוך — ובענין קולנין פי' צפרדעים יש להעיר על ל"פ كلا צפרדע ועיי"ע קלן ג'] —

קל (= קוֹלָא מל"י καυλός גבעול (Stengel, Stiel בויק"ר בסמוך פר' רפאני (פט"ז) מתלא אמר מאן דאכיל בהדא קורא ילקִי בהדא קולא[5]) — (א"ב פי' בל"י עצים ורמחים ובעל הערוך גרס בע' קר רביעי ילקי בהדי קירא). *[אחי"ה ובנו"ג בויק"ר דאכיל בהדי קולא ילקי בהדי קילא ובילק' אסתר ד"ה ויהי ביום השלישי גרס והמשל אומר הא קורה הא כילה אכלתון קורה לקון בכילה והנכון כגי' רבינו כאן כנוסח כ"י ק"ט פי' מי שאוכל ראש הדקל והרך שלו ילקה בגבעול וקן הדקל שהוא קשה ועיי"ע קר] —

קל (= קָלָל, קוּלָא, קוּלְתָא, קוּלִית מל"ע قلّة (bauchiges Gefäss, Wasserkrug בפ' ז' עדיות (מ"ה) העיד ר' יהושע ור' יקים איש חדיר[6]) על קלל חטאת. בפ"ג בפרה (מ"ג) ובפתח העזרה היה מתוקן קלל של חטאת. בפ"י (מ"ג) קלל של חטאת שנגע בשרץ טהור. בריש טבול יום (פ"א מ"א) וקולית של מים[7]) המחלחלת. וכדה על שכמה (בראשית כ"ד, ט"ו) תרג' וקולתה על כתפה, וספות וכלי יוצר (ש"ב י"ז, כ"ח) תרג' קולין ומן דהסף. הספות והמזמרות דשלמה ודיהואש (מ"א ז', נ'; מ"ב י"ב, י"ד) ואת הספים דירמיה (נ"ב, ט"ו) תרג' וית קוליא — (א"ב פי' קולול בל"ר כלי חרש ומיוחד לדבר של קדושה ופי' קוליא בל"ר נבלים ובפרט של עור). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"ר culullus ועוד על ל"ר culeus עיי' בט"ר לה' אייזלער ח"ג 67. והנכון כי תרג' ספות קוליא הוא מל"י κύλιξ סף אבל קלל במקומות הנ"ל ובתר"י א' לבמד' י"ט. ט' נגזר מל"ע הנ"ל והקבוץ קְלָלוֹת פרה פ"י מ"ד ובתוספת' פרה רפ"ג קְלִילִיּוֹת וגי' הר"ש פרה פ"ג מ"ג קילולות ועיי' ג"כ הראב"ד בפי' משנה ה' בעדיות פ"ז. — ובענין קולתא עיי"ע קלת] —

קל (= קִיל, קִילָא מל"י ורו' κέλλα, cella חדר (Zelle, Zimmer בבראשית רבה פ' (ל') [צ"ל ל"ב] (פל"א) ואל אמה תכלנה מלמעלה ר' יהודה אומר ש"ל קילין[8]) היו בה הקילא עשר אמות על עשר אמות וב' פלטיות של ד' ד' קילא מכאן וב' אמות לצדדין פי' רוחב התיבה נ' אמות וד' קילין היו בה ברוחב והן מ' אמות ב' קילין שהיו באמצע אחורי הקילין היו מרובקין ולפניהן היו ב' פלטיות אחת מכאן ואחת מכאן כל אחת רחבה ד' אמות ומצד אחד של פלט"א קיל אחד וכן קיל אחד מצד פלטיא האחרת יעלו בין הקילין לפלטיות מ"ח אמות וב' אמות לצדדין עולין נ' אמות פירנסתה רוחב התיבה ש' אמות תעלה שורה אחת של שלש מאות אמה ל' קילין שהרצועה של קיטונות באורך התיבה מראשה לסופה זו בצד זו ואין ביניהן הפרש כלום ככר פירשנו ד' קילין היו ברחבה וכל שורה היתה ל' קילין וד' פעמים ל'

---

[9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר. [2]) וכ"ה בתשו' הגאונים מו"ל ה' רא"ה בערלין ח"א צד 128 ע"ש. [3]) בפסיקֿ כגון הצפרדעים. [4]) הסיום א"ר יוסי וכו' לי' בפסיקתא אבל אי' בתנחומא פ' בא ובשאילתות ס"פ צו סי' פ' וכ"ה בע' קרקר א'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובנו"ג קילא וכ"ה בדפ"ע. [6]) בנו"ג הדר וביוחסין ע' יקים הדיר וכ"ה ברמב"ם סוף הקדמה לזרעים ובמאירי בפתיחה לאבות. [7]) וכ"ה בפי' הרמב"ם אבל בפי' הר"ש שלמים וכ"ה לפנינו במ"א ובמ"ב. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע קולין, ובנו"ג שלש מאות וס'.

יֹעלו ק"כ קילין תחתיים וק"כ קילין השניים יעלו ר"מ שלישים העליונים לא היו אלא שלש שורות שהיה מיצר ועולה ולא היה רוחב התיבה אלא מ' אמות וג' שורות עולין צ' ור"מ הנה ש"ל קילין לדברי ר' יהודה ר"מ [1]) אומר תת"ק קילין היו בה קיל שש אמות על שש אמות וג' פלטיות של ד"ד קיל מכאן וקיל מכאן וב' אמות לצדדין פי' רוחב התיבה נ' אמות ושש שורות של קילין היו שם וכל קיל ו' אמות עולין ל"ו אמות וג' פלטיות של ד"ד וב' אמות לצדדין עולין חמשים וכיצד נעשין אלו ו' קילין ברוחב התיבה ד' חדרים באמצע התיבה שנים לבד מדובקין מאחוריהן ושנים לבד מדובקין מאהוריהן וביניהן פלטיא של ד' אמות וחדר מכאן מצד הב' וביניהן פלטיא של ד' אמות וחדר מצד ב' האחרות וביניהן ד' אמות רוחב הפלטיא וב' אמות מצדי קילין היחידים פירנסתה רוחב התיבה ארך התיבה ש' אמות וכל קיל ו' אמה ו' פעמים נ' עולין ש' נמצאת השורה של קילין נ' קילין זה בצד זה מדובקין אין ביניהן הפרש והיו ששה שורות בתיבה כל אחת נ' עולין ש' וכן שניים וכן שלישים עולין תת"ק והקשינו אליבא דר"י שהיה פוחת שורה מן השלישיים מהא הא דכתיב ואל אמה תכלנה מלמעלה ר' נחמיה אומר כמין קמרוטין היתה מלמעלה משל מטה היאך ואל אמה תכלנה מלמעלה פי' היאך היו י"ב חדש בתיבה המתורץ בבראשי' רבה (פל"ג ועיי' פכ"ח עדיות פ"ב מ"י מדרש תהלי' מזמור ע"ח איכ"ר א', י"ב) תנן משפט דור המבול י"ב חודש כיצד בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש (בראשית ז', י"א) וכתיב (שם י"ב) ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה והשאר מרחשון וכסליו שנשארו מהן מ"ב וכתיב (שם כ"ד) ויגברו המים על הארץ (מקצה) [2]) חמשים ומאת יום הרי טבת ושבט אדר ניסן ואייר ואי אפשר להיות ה' חדשים שלמים זה בצד זה אלא מכ"ח בכסלו מיום השלמת מ' יום של גשמים היו ק"נ ימים ותנח התיבה בחדש השביעי בי"ז לחדש על הרי אררט זה סיון שהוא שביעי לירידת גשמים פי' מי"ז במרחשון עד י"ז בסיון שבעה חדשים מכוונין ומראש חדש סיון התחילו המים לחסר דכתיב (ח', ג') וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב פי' הולכים ושבים ולא חסרו ולא הותירו אלא עמדו בגבורתם ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום כלומר מהשלמת ק"נ יום שהוא סוף אייר התחילו לחסר מתחילת סיון ובסיון ותמוז חסרו המים אותן ט"ו אמה שהיו גבוהין על ההרים שנאמר (שם ה') והמים היו הלוך וחסור עד החדש העשירי בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה ראש חדש אב שהוא עשירי לירידת גשמים באלו ס' יום שמראש חדש סיון עד ר"ח אב חסרו ט"ו אמות אמה לארבע ימים טפח ומחצה לכל יום מכאן אתה למד שהתיבה היתה משוקעת במים י"א אמה מדכתיב ותנח התיבה בחדש השביעי בי"ז וכו' אותן ד' אמות שהיתה התיבה גבוהה על ההר פחתו בי"ז יום ונחה התיבה על ההר ועדיין היו המים על ההר י"א אמות גבוה והתיבה משוקעת בתוכן ואלו י"א אמה פחתו מי"ז בסיון עד ר"ח אב שהן מ"ד ימים דכתיב ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התיבה אשר עשה והמתין עוד שלשה שבועים בשילוח העורב ובשילוח היונה פעמים הרי ששים יום נשלמו אב ואלול ויגיע החשבון עד תשרי דכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחר לחדש זה ר"ח תשרי חרבו המים מעל הארץ נעשת כמטפח ובחדש השני יבשה הארץ ומה תלמוד לומר בעשרים ושבעה לחדש השני יבשה הארץ אלו י"א יום שימות החמה יתרין על ימות הלבנה – (א"ב פי' בל"ר שם כללי לחדר קטן ובפרט המיוחד לשמור דבר מאכל או משתה). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל ובענין פי' וגי' רבינו והמיוחס לרש"י בב"ר עיי' מ"ש במ"כ ובפי' מהרז"ו. ובפדר"א ר"פ כ"ג אי' בע"א מאה וחמשים קנים אורך ימינה של תיבה ומאה וחמשים אורך בצד שמאלה וכו' וכ"ה בתר"י א' בראשית ו', י"ד מאה וחמשין קולין תעביד לתיבותא וכצ"ל קולין או קילין בפדר"א הנ"ל. וידידי הח' רש"ז שעכטער כתב לי כי גם בעל מדרש הגדול מעתיק פי' הערוך אבל במד' שם נמנו ג' מהלוקות בדבר וז"ל בקוצר: כיצד עשה אותו ר' יהודה אומר ש"ל קילין היו בה וכו' עולים תשעים קיל כשאתה מצרף תשעים למאתים וארבעים יעלו שלש מאות ושלשים קיל דברי ר' יהודה דאמר כמין קמטרה היתה ר' יהושע בן לוי אמר ש"ס קיל ארבע שורות על ארבע שורות ואין בה מקום צר יעלו ש"ס קיל ר' אומר תשע מאות קילין היו בה כל קיל שש מאות וכו' (כמו בערוך בדברי ר' יהודה) ומסיים אחרי החשבון ומקשינן אליבא דר' יהודה שהיה פוחת שורה מן השלישים ניחא דהא כתיב ואל אמה תכלנה מלמעלה אלא

[1]) בנו"ג ר' נחמיה. [2]) י"ל וערבב הפסוק יש כאן עם ח', ג'.

למ"ד שכולה שוה מאי דכתיב תחתיים שניים ושלישים מלמד ששלשתן שוה ע"כ וכתב ה' שעכטער והני אין ספק שנוסח' בעל מדרש הגדול (אם גם שהיא קטועה במקצת) טובה יותר מנוסחת הספרים שבערוך דכתוב שם ר' נחמיה אומר וכו' ור' נחמיה מאן דכר שמיה לעיל ועכ"פ הדבר צ"ע דקשה הוא שיהא ריב"ל בר פלוגתיה דר' יהודה והדבר צריך עוד חקירה בנוסחאות ואנכי חושש שהמד' הגדול לקח דברי ריב"ל מפדר"א שהדברים שם נראים כחסרים ומדולדלים כי הוא מביא עפ"י רוב דברי פדר"א אבל בנוסחאות יותר טובות ושלמות מבספרים ע"כ. — וכנ"ה בתר"י א' במדבר כ"ד, כ"ה ואקים ית בנתהון דמדיינאי בקולין ובפדר"א פמ"ד אי' חנויות ובספרי בלק פ' קל"א מקולים ובסנהד' ק"ו קלעים. ובלשון קלילא נגזר מן κέλλα בלי יוני' מאוחרת κελλίον בל"ר cellula חדר קטן וזהו קיליינין, קולייניין לפירוש צב (במדבר ז', ג') עיי"ע קליינון] —

קָלָא (מל"פ كَلّ גוש עפר וטינא ורגב Erdscholle, Lehm) בפ' תמיד בגמ' שחטו שלא לאוכליו (פסחי' ס"ב:) שקל קלא פתק ביה, בס"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ה.) ובר"ג דתעניו' (ד'.) לפרצידא דתותי קלא מהני. בר"ג דפ' החובל (ב"ק צ"ב:) בירא דשתית מיניה מ י א ח ז י[1]) קלא לא תשדי ביה. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (י"ח:) הנהו כלבי דאכלי אנשי שקל קלא שדא בהו פי' אבן. *[אחי"ה ובפי' ר"ח בר"ה אי' באמת הגי' אבנא. ורש"י פי' בכ"מ פיסת רגבים וכ"ה באמת בל"פ הנ"ל] —

קלא (מל"י κλοιός ,Halseisen) יהי שלחנם לפניהם לפח (תהלי' ס"ט, כ"ג) תרג' קומיהון לקלא — (א"ב פי' קליא בל"י סהר קולר וסד אשר בו נאסר המחוייב). *[אחי"ה בנו"ג לקולא וכ"ה בתרג' עמוס ג', ה' והקבוץ קולין תרג' הושע ט', ח'; לירמ' י"ח, כ"ב. שהש"ר פ' היושבת וחכשן בבית קולין אבל עיי"ע בח"ב, פ"ג — ועיי"ע קל הערה 4, ועיי"ע קלין] —

* **קלא** ויק"ר פל"ו עיי"ע קלב.

* **קוּלָא** (מע' קל א' Erleichterung) הפכו חומרא עיי' קידוש' ע"ה: ירו' חלה פ"ד דנ"ט ע"ד וירו' ע"ז פ"ה דמ"ד: הקבוץ קולין . . חומרין חולי' מ"ג: מ"ד. ירו' סנהד' פי"א ד"ל. פסחי' נ"ה רע"א קוּלֵי קולי ובל"נ קוּלוֹתָיו ירו' סנה' פ"י דכ"ח: ועיי"ע חמר.

* **קוֹלָא** עיי"ע קלן א'.

קלאאילן[2]) (מל"י καλάϊνος מין צבע תכלת türkisfarbig, blau und grün schillernd) בר"ג דפ' התכלת (מנחו' מ"א:) טלת שכולה תכלת כל מיני צבעונין פוטרין בה חוץ מקלא אילן. בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ג:) בקלא אילן דלא הדר. ובר"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א:) וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא פי' אינדקו[3]) — (א"ב פי' ל"י מין צבע דומה לתכלת). *[אחי"ה וכן פירש"י בכ"מ. וכנ"ה בתוספת' סוף כלאי' וקלא אילן (כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג במ"ס וקלע ואילן) ובתוספת' ע"ז פ"ו (ז') אי' כמו בכ"י ק"ט כתיבה אחת קלאילן והוא מל"י כדעת הרים"ז (בט"ר ח"א 132) ועיי' ג"כ ברילל יאהרביכער ח"א, 201 אבל עיי' עוד מ"ש בעי' גלא קסינון בח"ב רפ"ט] —

* **קְלָאדִין** (נ"ל מל"י אמצעי' Kleinod, clenodium κλη̈νώδιον) תנחומ' הישן פ' קדושים סי' י"ב (בהוצ' באבער ל"ט:) כל קלאדין שלו עולה . . כל קלאדין שלי מן הפרדס . . א"י קלאדין של הקב"ה ונ"ל מל"י הנ"ל פי' כלי חמדה ויק"ר ובנו"ג קלרין עיי"ע קלר ב' וה' באבער תיקן בכ"מ קלארין.

* **קלאנין** עיי"ע קלן ב'.

* **קלאפנדר** עיי"ע קלפנדר.

קלב (עיי' פי' הערוך) בפ' במה אשה בגמ' ולא בקטלא (שבת ס'.) בקולב הלך אחר רוב מסמרותיו פי' עץ הוא וקובעין בו אונקליות של ברזל ותולין בו הקצבים הבשר. פ"א ממיני תכשיט הוא להשמיע קול כדורך גת ומחזקו במסמרים ומשמיעין קול פ"א הערביים עושין תכשיטין בצאורי גמלים חתיכות חתיכות של כסף או של זהב וקובעין אותן במסמרין ומשמיעין קול. *[אחי"ה פ"א הראשון הועתק מפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא) ובענין פ"א השני אולי כונתו על ל"ע كَلْب עץ קובעין בו אונקליות לתת שמה כלי תכשיט או מאכל לגמלים ופי' ראשון עץ הוא קובעין בו אונקליות של ברזל וכו' אולי מצא גזרת המלה ג"כ מל"ע הנ"ל ועיי' ג"כ פירש"י ומאירי. אבל פי' הרמב"ם בכלי' פ"ד קלב הוא ל"ע قَلْب דפוס ועיי' כסף משנה שם. ובספרא שמיני רפ"ו נזכר עם סולם: כלי עץ יכול הסולם והקולב והנחותה וכו' ועיי' שם פי' הראב"ד — ירו' שבת פ"ו ד"ח: בקולב אחר מעמידיו] —

---

[1]) ל"י לפנינו. [2]) כ"ה נכון בתיבה אחת בכ"י ק"ט. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו אינדק ובכ"י ק"ט אנדקי.

קלב (= קוֹלָב מל״י κολόβιον ובל״ם קולבא (Unter-kleid בסוף ויק״ר (פל״ז) הב ידך עמנא בהדא מצותא למזבן להדא יתמא חדא קולב. ס״א למזבן חדא איסתבינתא [1]) להדא יתמא — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ כתונת בלתי בתי זרועות וזה ענין למזבן לחדא יתמא הדא קולב ובירו׳ פ׳ במה יוצאה דשבת (פ״ו ד״ח:) המחלצות (ישעי׳ ג׳, כ״ב) פריזומטא המעטפות קוליבין). *[אחי״ה והוא מל״י הנ״ל וכנ״ה בירו׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ד קולבין של פשתן ובירו׳ כלאי׳ ספ״ט דל״ב ע״ד קובלין ומעפורין צ״ל קולבין. ובנו״ג בויק״ר הנ״ל הב חולקך בהדא מצותא דאנן זבנין חד ק ו ל א לחדא יתומתא ועוד עיי״ע קנבס. ובדפ״ע חוץ מדפ׳ פראג נכלל זה הע׳ ללא נכון עם ע׳ הקודם לזה] —

☞ **קלב** (= כּוּלָב מל״ע בע׳ כלב ח״ד, ר״ל (Zange מדר׳ ב״ר פ׳ ונבלה שם שפתם (פל״ח) איתי לי קולב בעל הערוך גרס כולב ופי׳ צבת. *[אחי״ה והדין עם בעל הערוך עיי״ע כלב ומ״ש. ועוד פי׳ מלה ערבי׳ הנ״ל כמו קרדום ובזה הענין ב״ר פל״ה לאחד שהיה בידו קולב] —

קֶלְבָּא (= חלבא (Milchrahm, Butter בפ׳ ר׳ אליעזר אומ׳ אם לא הביא בגמ׳ מוצצין (שבת קל״ג סע״ב) רבא אמר קירא וקלבא עיי׳ בע׳ אהלא. פירושו חמאה — (א״ב בתר״י (א׳) לבא הוא חמאה). *[אחי״ה עיי״ע לבא (ח״ה ו׳). וכנ״ה בב״ק פ״ה. וזה הציון הובא בע׳ אהל (ח״א מ״ב.) ועל זה כיון רבינו עיי׳ בע׳ אהלא אבל לא פי׳ שם ודע כי בכ״י ה״ב הגי׳ בע׳ אהל: קרבא ואולי הוא נכון ובפרט לפי פי׳ רש״י רשינ״א resine מין קטף והוא באמת ענין لبأ בל״פ. ובשבת הודפס בט״ד פירש״י מגליון פנימה כי רשינא מלה לועזת היא עיי׳ ד״ס שבת צד קנ״ה: ומ״ש רבינו פי׳ חמאה כיון על חלבא ואולי כצ״ל חלבא במקום חבלא וקבלא בכ״י ש״ס שבת ובכ״י ש״ס ב״ק לי׳ כל עיקר] —

קַלְבַּאי (= כלבאי תואר מן כלב (hündisch בר״ג דפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ פ״ד:) תמן אמרי באתר דמרי תלא ליה זיינא קולבאי רעיא קולתה תלא. בחלק בגמ׳ מנשה (סנהד׳ ק״ג.) ובריש ויק״ר פ׳ עוד ראיתי (ר״פ ד׳) מאי שער התוך (ירמי׳ ל״ט, ג׳) ששם חותכין את ההלכה במתלא אמרי זייניה הנדי תלא מרא קולבאי קולתיה פי׳ הדיוט רועה קולתיה תלא — (א״ב כתוב בנוסחאות של בב״מ כולבא רעיא ובמדר׳ ויק״ר פ׳ נפש כי תחטא כתוב הן די תלא מרא זייניה כולבא רעיא תלא קולתיה). *[אחי״ה וגי׳ רבינו בב״מ היא כגי׳ כ״י ש״ס ה׳ הובא בד״ס ב״מ צד קכ״ב: וע״ש כמה שינויים אחרים ובילק׳ כ״י הובא בד״ס סנהד׳ צד קנ״ז: קלנאי אולי צ״ל קונאי והוא ל״י κοινός ממש כפי׳ הערוך הדיוט. ורש״י בסנהד׳ פי׳ נבל ודע כי בל״פ قلابى פי׳ נבל ומרמה] —

קלבון (= קוֹלְבּוֹן מל״י κόλλυβον מטבע קטן (kleine Münze, Agio beim Wechseln בס״ג דפ׳ משילין (ביצ׳ ל״ט:) ובריש חולין (כ״ה:) ובסוף בכורות (נ״ו:) ובפ״ק בשקלי׳ (מ״ז) האחין השותפין [2]) שחייבין בקולבון [3]) פטורין ממעשר בהמה ושחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקולבון וכמה הוא קולבון מעה כסף דברי ר״מ וחכ״א חצי. פי׳ „האחין השותפין שחייבין בקולבון פטורין ממעשר בהמה והן שכבר חלקו כדתנן בבכורו׳ בפ׳ אחרון חלקו וחזרו ונשתתפו חייבין בקולבון ופטורין ממעשר בהמה פי׳ הייבין בקולבון דכיון דחלקו נעשו כרחוקין ותנן השוקל על ידו ועל יד חבירו חייב בקולבון ופטורין ממעשר בהמה דכיון דחלקו נעשו כלקוחות ותנן (בכורו׳ נ״ה:) הלוקח או שניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה ושחייבין במעשר בהמה שעדיין לא חלקו וירשו בהמה או קנו ועדיין לא חלקו חייבין במעשר בהמה דתנן קנו בתפיסת [4]) הבית חייבין ואם לאו פטורין ופטורין מן הקולבון כי מממון אחד הביאו הסלע כי עדיין לא חלקו כך היתה חובת קולבון אם היו אחין לא חלקו וקנו מתפיסת הבית אם הביאו שניהם סלע פטורין מן הקולבון ואמרינן התם בבכורות פטורים בזה ובזה שחלקו בבהמה ולא חלקו בכספין ואעפ״י שחלקו בבהמה גלו דעתיהו דלמפלגי קיימי וליחייבו בקולבון קא משמע לן״ [5]) — (א״ב פי׳ בל״י ורומי שכר הנתן לשלחני לפרוט או לצרוף או להחליף מעות). *[אחי״ה וכנ״ה ירו׳ שקלי׳ ספ״א דמ״ו: ירו׳ קידו׳ פ״א ד״ס ע״ד והקבוץ שקלי׳ פ״א מ״ו ותוספ׳ שקלי׳ קולבונות ושם ג״כ קולבונין] —

קלבן (= קוֹלָבָן מל״י κολοβός קצר רגלים (Kurz-füssiger בפ׳ מומין אלו בגמ׳ מקיש (בכורו׳ מ״ה.) הקישן והעיקלן והקולבן [6]) ת״ל או שבר רגל — (א״ב פי׳ בל״י מחוסר או שבור אבר). *[אחי״ה והוא ל״י הנ״ל וע׳ הזקני׳ (קאמפלוט׳) העתיקו חרום (ויקי׳ כ״א, י״ז) κολοβόχειρ ועקילס העתיק קצר (שמות ו׳, ט׳) κολοβότης. ועיקר הגי׳

---

[1]) גי׳ הכ״י ק״ט איסתנינתא. [2]) בשקלי׳ והשותפין. [3]) וכ״ה נכון בכ״י ש״ס ובנו״ג קלבון. [4]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובפי ר״ח אבל בדפע״י מתפושת. [5]) הועתק מפי׳ ר״ח בביצ׳ בש״ס ווילנ׳. [6]) בדפ״ע ובפי׳ רגמ״ה קילבן.

הקולבן כדאי' בספרא אמור פרק ב' פרש' ג' ובתוספת' בכורו' פ"ה קלבן ובפי' רגמ"ה בכורו' כ"י מצאתי: קילבן לא איתפרש לן [יש מפר' קילבן שזורק רגלו לאחריו כשהוא הולך] עכ"ל. ובעה"ק שנ"ב אי' כגון ההולך ומקיש בקרסוליו זו בזו] —

☞ קליבנטירין (= קלינטרין was zum Ruhe-bett gehört κλιντήριον) ירו' דברכו' פ' מי שמתו (פ"ג ד"ה ע"ד) ר' שמעון בן אלעזר אומר שומט קלבינטירין שלה[1]) ודיו פי' קלינטרין בל"י מין כסא לפני המטה וכו יושב השוכב וראשו נטוי על המטה ובירו' דנדרי' (סוף פ"ז ד"מ ע"ג) פרק הנודר מן הירק גרס בהדיא שומט קלנטירין שלה ודיו. *[אחי"ה ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ג. הגי' קלמנטרין ואותיות ב' ומ' נוספות הנה ועיקר המלה קלינטרין וכפי' ר"ב] —

* קָלְבּוֹס עיי"ע קנבס.

קלבס (?) בריש מגילת איכה (פתיחתא סי' ה') מהו לא נפל עליה גורל (יחזק' כ"ד, ו') אמר הקב"ה בשעה שהפלתי קלבסים על אומות העולם להגלותם לא גלו ואתם למה גליתם כי דמה בתוכה היה (שם ז') — (א"ב פי' בל"י ציווי כמו קלווסין). *[אחי"ה ובאמת גי' הילק' יהזק' אי' קלווסים והוא κέλευσις צווי אבל הנכון כמו שהעיר כבר בוקסטארף שצ"ל קלרסים מל"י κλῆρος גורל ובנו"ג קלסים — וה' אייזלער פי' כמו לקס λάχος גורל] —

קְלִיבוֹסֶת (Hüftbein) בס"ג דפ' שואל אדם (שבת קנ"ב.) וינץ השקד (קהלת י"ב, ה') זו קליבוסת פי' קליבוסת בין[2]) הפקקלות כמו תרבא דאקליבוסתא דגרסינן בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולין צ"ג.) אמר שמואל האי תרבא דאקליבוסתא אסור וזהו חלב שעל הכסלים. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח בשבת ש"ס ווילנא. ורש"י פי' עצם של הנק"א שהירך תקוע בו וכו' והוא בל"צ hanche בל' אנגלית haunches בלאי"ט anca וכן ראיתי בפי' רגמ"ה בחולין צ"ג (כ"י אנגייליק' צד שמ"א) קליבוסתא הַ נ י י ש והוא הוא ל"צ והוא נקרא אצל הרופאים os ischii, os ilei עיי' מ"ש ה' הירטל דאס אראבישע אונד העברעישע אין דער אנאטאמיע 26 והלאה ועוד בספרו Onomatologia צד 153 והלאה] —

קְלֻבְקֵר (= גלופקרין Decke zum Einhüllen) בפ' כ"ט בכלים (מ"ב) טלת אחת וקלבקרין אחר פי' שמיכה[3]). ס"א גלופקרין וכבר פי' בע' גלפקר[4]). *[אחי"ה ובתעני' י"א. אי' כר או כסת. ובמכילת' בשלח בסוף וכי לא היה לו למשה כר אחד או כסת אחד או קלוקרון] —

* קַלַבְרִיָא (Calabria) ירו' שקלי' פ"ו ד"נ. בראשונה יצא עד קלבריאה ועיי' ב"ר ס"פ כ"ג הובא בע' ברבר (ח"ב קפ"ד:).

קלגס (לפע"ד מל"י האמצ' ול"ר καλίγα, caliga מין מנעל בעלי חיילות Soldatenschuhe) בפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב.) אל תראו מפני הגפת תריסין ושיפת[5]) הקלגסין כמו המון החיילות — (א"ב פי' בל"י קול התרועה). *[אחי"ה כיון לל"י κλαγγή ובל"ר clangor אבל לפע"ד הוא הוא כמו שפירשתי בתחלת הע' ועיי' ג"כ ע' גלגס ולפע"ד עיקר הגי' ושיפת כגי' הערוך כלומ' שחיקת והגפת המנעלים של חיילות. ובספרי שופטי' ר' קצ"ב אי' שפעת עקלגסים ויש ששונין גלגסין] —

קלגרפון (= קליגרפון נ"ל מורכב מל"פ كال, كل כפוף ומל"פ جرف עמוק והוא כלי תנור עיי' כפנים) בהסייף פי"ג בכלים (מ"ב) קליגרפון שניטלה כפה טמאה מפני שינה פי' כל שיש לו שני ראשים האחד משימין בו הלחם בתנור ורודין בו ושמו מסא בל' חכמים ובלעז פלא[6]) והאחד גורפין בו הגחלים מן הפורני ושמו רישולי"י[7]). *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' רה"ג ושם מבואר בטיית אסטים וצ"ל אסטים اسطام פי' כלי תנור לרדות הפת ולגרוף הגחלים ושם הגי' קלו גרפין ועיי' פי' הרמב"ם בע"א. ונ"ל שהמלה מורכבת הוא מל"פ כאמור] —

קלד (= קְלִידָא = אַקְלִידָא מל"י κλείς בל"ס קלידא מפתח והפעל קְלַד אפעל. אקליד einschliessen, unsichtbar machen) בס"ג דפסחי' (קי"ט.) ובחלק בגמ' עדת קרח (סנה' ק"י.) וכולהו אקלידי ונופלי דגולדא. ס"א אקלידי דקופלי דגלדאי[8]). פי' קלידי מפתחות קופלי בלעז קנטרו[9]) גילדא עור. בסוף חלק (סנה' קי"ג.) מסר ליה אקלידא דמטרא. בהגדה דפ' הנזקין (גיטי' נ"ו.) כל אקלידי מסר לשמעיה לבר מדציבי. בס"ג דפ' אמר ר"ע

---

1) בפי' המהרש"ס קרביטין. 2) בפי' ר"ח מן. 3) כ"ה נכון ברפ"א ובכ"י ק"ט ושם בט"ס שמינה וברפ"ע סמיכה. 4) עיי"ע בח"ב ש"ב ומ"ש ושם הובא פי' רה"ג. 5) בנו"ג ושפעת וכ"ה באמ"ד. 6) Schaufel pala. 7) Scharre, Fege razzola. 8) גי' קופלי אי' ג"כ בכ"י מ' בפסחי' ובכ"י א"פ ובע"י הראשון וכ"ה באה"ת בסנהד' וברש"י ברפ"ש אבל ברפ"ר בערוך קולפי וכ"ה בכ"י ק"ט פעם אחת ובנו"ג בפסחי' קליפי ובסנהד' קילפי. 9) עיי"ע קפל ושם נסמן עיק' הגי' קטינצ"ו.

(שבת פ"ט:) אבל עצים דחזו לכבא[1]) דאקלידא. בפ' כל המנחות באות בגמ' ואם החמיצו (מנחו' נ"ז.) לא לעולם במקום אחד וחזו לכבא דאקלידא. בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ג:) אמר רב כהנא אקלודי מיקלד בהו פי' מקום יש בירך שמתפתל ומתהפך פנימי על החיצון וכמקום דפרעי טבחי פי' מפתח כל"י קלידי.

* קלידיקום צ"ל קליריקום עיי"ע איפיטיקום ח"א, רי"א.

קלדהי (?) כב"ר פל"ח[2]) (פל"ז) אדמה וצבויים עד לשע (בראשי' י', י"ט) עד קלדהי וכן תרג' ירוש' — (א"ב פי' בל' הנכרים ארץ כשדים והם היו בקיאים בהבטת הכוכבים והם הוברי שמים הנקראים בדניאל כשדיא ובגמ' כלדאין ע"ש). *[אחי"ה והנכון שט"ס הוא וצ"ל קלרהי ע"ש] —

* קָלָה (מהשם קָלוֹן פי' ענין גיעול sich beschmutzen) מכו' כ"ג. קלה בין בראשונה בין בשניה פוטרין אותו וכו' ע"ש כמה פעמים ומבואר לפי זה נקלה (דברי' כ"ה, ג') ע"י נתקלקל בריעי. בתוספת' מכות פ"ה (ד') אי' הפיעל קילה ועוד עיי"ע קלון וע' קל.

* קָלוֹן (מל"ט ענין חרפה Schande) סנהד' נ"ה. מגיל' כ"ה. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג והושאל לזנות ולבית הזנות גיטי' נ"ז: מגילה כ"ה. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג ירו' הוריו' פ"ג דמ"ח: תוספת' סוטי' רפ"ג במד"ר פי"א איכ"ר פ' על אלה ופ' בני ציון. ולנקבה קלונית עיי"ע קלן ד'.

* קָלוֹן (מפעל קלה שָׂרַף Verbrennung) במד"ר פי"א ואין קלון אלא שרפה כד"ת קלם (ירמי' כ"ט, כ"ב).

קִלְוֹן (ל"י κελεύων מְצַוֶּה befehlend) בב"ר פ' ויצא הראשון (פס"ג) אנא קלוון דתאזון בני[3]). ובר"פ ה' יקוו המים היו אומרים אלו לאלו נלך ונעשה קלווסין[4]) של הקב"ה. בסוף מגילת איכה על צוארינו: אדריינוס שחיק עצמות אפיק קלווסין. ס"א קליפסין פי' ציווי בל' יון — (א"ב פי' קלוון בל"י מצוה אני). *[אחי"ה והוא בל"י κελεύων ἐγώ וכצ"ל בויק"ר פכ"ה קלוואן אנא ושם אי' קלוואנין אנא. וכ"ה בקהל"ר פ' וסבותי. והשם קְלֶווּסִים κέλευσις ציווי וכנ"ה בירו' נדרי' ספ"ט דמ"א ע"ג נפקת קלווסים מן מלכותא פסיקת' רבתי פ"י הוצאתי (קילוונים) [צ"ל קלווסים] עליו וכו' ונמצא קלווסים שלך קיימת. תנחומ' הישן מקץ (הוצ' רש"ב צד צ"ו) (קלווסים) [צ"ל קלווסים] אחת אני מוציא עליכם וכו'. ויק"ר ספ"ז נומוס הוא וקילוסין הוא עיי"ע נמס ב'. והקבוץ קילְוָסִין תנחומ' הישן וירא (צד מ"ז.) עשו קילווסין של בוראן ובאיכ"ר פ' היו צריה אי' קלוונין ובב"ר פס"ג אנא יהיב קילוון צ"ל קילווסין — ילק' יחזק' קלווסים עיי"ע קלבס] —

קלוון (?) [צ"ל חקלוון] פי' שדות Felder) בסוף פסיקת' דויהי בשלח פרעה (פסיקתי דר"כ צד צ"ג.) אעליה לחד קילוון ואותביה תחות חד אילן. ס"א לחד חקל. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ב"ר ובדפ' ויניצ' אבל בדפ"ר ובשאר דפ"ע בט"ס דקל נסו הגי' המועטת החזיק רמ"ל ונפל בטעות בפי' קלוון שחשב לתקנו נקלווס והאמת שצ"ל חקלוון כמו שהעיר לנכון הח' ר"ש באבער והוא תקן לנכון דקל שצ"ל חקל וכדאי' בכ"י ובדפו"ו כאמור] —

* קלוניפי (ט"ס וצ"ל קלי נינפי בל"י καλή νύμφη כלה נאה) פסיקת' רבתי רפמ"א מהו יפה נוף (תהלי' מ"ח, ג') קלוניפי ובשמ"ר ס"פ נ"ב לנכון קלי נינפי ובתנחומ' הישן כי תשא סי' ט' קלוגינפי, עיי"ע נמפה.

קָלַח (מל"ע قلخ hohles Rohr, Strunk, Stengel) בפ' כל שעה (פסחי' ל"ט.) יוצאין בהן ובקלח שלהן. בפ' י"א בפרה (מ"ט) מצות אזוב ג' קלחין ובהן ג' גבעולין פי' "כשיצאו ב' וג' קנים משורש אחד שמן קלחין"[5]). בגמ' דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ':) שמואל הוה בדיק נפשיה בקלחא[6]) פי' היה משים קלח של כרוב בפיו ובולעו ומפשפש כל מעיו. בפ"ק בעירובי' בגמ' שיירה (ט"ז.) בשליפין בקנים ובקלחות[7]) פי' כמו קלח של כרוב קלחים של ירקות שנתעבו ונתקשו ונעשו יבשין. בפ' העור והרוטב (בגמ') [צ"ל בראש גמרא[8])] (חולי' קי"ט סע"א) בקלחא ומשום יד פי' הקנה שלהן כגון קלח של

---

[1]) בנו"ג לככא. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ולא ל"ה כבדפי אחרונים. [3]) בנו"ג דיתזון בי בני. [4]) בנו"ג קלוסין וכ"ה בכ"י ק"ט. [5]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 30 ושם הסיום: וכן אנו מפרשין תבא בכלח (איוב ה' כ"ו) שתניח בנים ובנות וכו' וקי' פתרון אחד הוא ע"כ. [6]) בנו"ג בקלותא. [7]) בנו"ג בקולחות. [8]) וכדאי' בדפ"ר ובכ"י ק"ט.

כרוב ומשום יד של כלים שרוצה להשתמש בקלחין הללו. בפ׳ טרף בקלפי בגמ׳ קשר לשון של זהורית (יומי׳ מ״א:) ובס״ג דפ׳ הכונס צאן לדיר (ב״ק ס״א.) כאן בקולחת כאן בנכפפת ס״א קולטת ס״א קודחת וכבר פי׳ בע׳ קדח [1]). בס״ג דפ׳ ראשית הגז (חולי׳ קל״ח.) אמר רב הסדא ר׳ יהודה היא דתנן בפ״ג בפיאה (מ״ה) המוכר קלחי אילן בתוך שדהו נותן פאה מכל אחד ואחד א״ר יהודה וכו׳. *[אחי״ה וכנ״ה בכתובו׳ קי״א: קלח של כרוב וכו׳ ירו׳ פיאה פ״ז ד״כ: קלח אחד של חרדל והקבוץ פיאה פ״ג מ״ב קלחים לחים וכן בל״נ מנחו׳ ס״ו. בקנים ובקילחות וכו׳ והוא בל״ע פי׳ קנים הנקובים] —

קָלַח (בלא״ר פי׳ כמו זחל fliessen, strömen) בפ״ב בטהרות (מ״א) ספק מן הקדירה נתזו וספק שהקלח נגע בידה פי׳ כמו מים מקלחין. בפ׳ השוחט אחד בעוף בגמ׳ השוחט בהמה חיה (חולי׳ ל״ו.) תנא דבי ר׳ ישמעאל ודם חללים ישתה (במד׳ כ״ג, כ״ד) פרט לדם קילוח שאינו מכשיר את הזרעים פי׳ אם דם הנהרג חשוב כמשקה להכשיר את הזרעים כדכתי׳ (ויק׳ י״א, ל״ח) וכי יותן מים על זרע אלא בעת שנעשה חלל בעת יציאת נשמה כדכתי׳ ודם חללים ישתה אבל המקלח במרזב ועוד נשמתו בו אינו מכשיר. *[אחי״ה והוא כפירש״י ועי׳ תוספ׳ שם. וכנ״ה קילוה בע״ז ע״ב: ירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ד. ירו׳ ב״ב ספ״ג די״ד: ירו׳ סוכ׳ ספ״ב דנ״ג. ירו׳ מעשרו׳ ספ״א דמ״ט: ירו׳ שבת פ״ג ד״ו: ותרג׳ זרם (איוב כ״ד, ח׳) קלוהא והוא הוא קלח בטהרו׳ הנ״ל ובתוספת׳ טבול יום רפ״ב והפעל עדיות פ״ו מ״ד זוהלין שקלחן בעלה אגוז, ע״ז י״ב. המקלחין מים לכרכים, תוספת׳ מקואות רפ״ב צינור המקלח למקוה והושאל לקבוץ ההמון תוספ׳ שבת רפי״ב (י״ג) אם היו מקלחין פטור וכ״ה בירו׳ שבת רפי״ד די״ד: שבת ק״ו. אם היו מקלחות ובאות — תוספ׳ שקלי׳ פ״ג מקלחין צ״ל מקבלין, תוספת׳ שבת ספ״ט (י׳) לא תקל אשה מדדיה ותחלוב לתוך כוס וכו׳ צ״ל לא תקלח כן העירני לנכון מורי חמי מוה״ר אריה לוי דבית אל חיים המכונה ד״ר בעטטעלהיים רב ואב״ד בבאלטימארע] *) —

קָלַחַת (מל״מ Kessel) בר״ג דהמוכר את הספינה (ב״ב ע״ד.) כל ל׳ יום מהפך להו גהינם כבשר בקלחת.

קָלַט (מל״א פי׳ כמו אסף אחז סגר einziehen, ein- aufnehmen, schliessen ועי׳ ל״ע قلص) בריש ר״ה בגמ׳ ולנטיעה (י׳:) דתנן בפ׳ ב׳ בשביעית (מ״ו) אין נוטעין ואין מבריכין וכו׳ עד ר׳ יהודה אומ׳ כל הרכבה שאינה קולטת לג׳ ימים שוב אינה קולטת וכו׳ פי׳ לדברי האומ׳ ל׳ צריך ל׳ ול׳ ל׳ לקליטה ול׳ לעלות לו שנה וכן לדברי האומ׳ ג׳ ג׳ לקליטה ול׳ לעלות לו שנה וכן לדברי האומ׳ ט״ו [2]). בפ׳ כל כתבי בגמ׳ מצילין (שבת קי״ז:) ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט. בפ׳ חזורק גט בגמ׳ הוא מלמעלה (גיטי׳ ע״ט.) כמאן כר׳ דאמר קלוטה כמו שהונחה דמיא. בר״ג דשבת (ד׳.) ובר״ג דפ׳ הזורק מרשות היחיד (גיטי׳ צ״ז.) ת״ר מרה״ר לרה״ר ורשות היחיד לאמצע ר׳ מחייב וחכמים פוטרין פי׳ קלוטה כמו שהונחה [3]) תפושה באויר אעפ״י שלא הונחה כמו שהונחה דמיא. בפ׳ המוצא תפילין (עירו׳ צ״ט:) קולט אדם מן המזחילה. פי׳ שחוטף בידו ושותה אבל נוטל מן המזחילה כשהוא מצרף ידו למזחילה אסור. בס״ג דפ׳ לולב וערבה (סוכ׳ מ״ט: ובמעילה בפ׳ ולד חטאת (י״א:) אפי׳ תימא ר׳ אלעזר ב״ר צדוק דאיקלט איכ׳ דאמרי לימא מתנית׳ ר״א ב״ר צדוק ודאיקלט וכו׳ [4]). בר״ג דפ׳ מקום שנהגו (פסחי׳ נ״ב.) לר׳ יהודה גבא [5]) דחמרא קלטינהו. פי׳ לפי׳ שהולכין למקום שכלו ע״ג החמור קלטן גבו של חמור לחייבן ביעור והוא החזירן למקומן ועדיין לא כלו שם. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ פסחי׳ רפ״ג דכ״ט ע״ד דיקלוט צבעא. כריתו׳ ה׳. קולט את הריח, שבת י״ז: כדי שיקלוט את העין, כתובו׳ קי״א. קולטתו מחיים . . קולטתו לאחר מיתה, אבות פ״ה מט״ו קולטת את השמרים . . קולטת את הסלת. סנהד׳ ק״ה: כל שהתיבה קולטתו וכו׳ תוספת׳ פ״א דמעשרות, תוספת׳ שבת פ״ג (ד׳) שם פ״י (י״א). ועוד מענין אסיפת זרע להתעבר ב״ר פמ״א טה

---

[1]) בקצת דפ״ע בט״ס בקורחת וכבר פי׳ בע׳ קרח וצ״ל קדה עיי״ע קדה ד׳: *) עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי כי בשובו מנסיעתו כאירופא נתבקש בישיבה של מעלה ונפטר בספינה „מינכען" ביום ה׳ אלול תר״ן וגופו הָטבע במצלות ים ותשב רוחו ויחי. [2]) ז״ל ר״ח בר״ה י׳: לדברי האומרים שלשים לקליטה כלומ׳ שישרש הנטע צריך אחר שישריש שלשים יום אחרים לעלות לו שנה וכו׳ עש״ה. [3]) כ״ה לנכון בד״פ ווניצי׳ אבל בשדפ״ע וכ״י נשמט מן שהונחה ראשון עד שהונחה שני בטעות. [4]) במעיל׳ דאי קלט וצ״ל כגי׳ הערוך וכדאי׳ בסוכ׳ והערוך העתיק כלשון הש״ס במעיל׳ ובע״א הוא בסוכ׳ ע״ש וד״ס לשם. [5]) בנו״ג אטו גבא ולי׳ ג״כ בכ״י ש״ס וברש״י.

הפרדה אינה קולטת זרע וכו'. ויק"ר פי"ד אין האשה קולטת אלא אחר נדתה ובסמוך. ומה שעניננו אסיפה באיזה מקום נכנה מהשם מקלט עיי' מכו' י"ב. י"ב: י"ט: כ'. ב"מ נ"ג: והשם המופשט קליטה מכו' י"ג. ר"ה י': ועוד בלא"ר קילטא ירו' יבמו' פ"ב ד"ד עיי"ע חבט ובירו' קידו' פ"ג דס"ד ע"ד ב"ר פ"ז קולטא] —

קָלוּט (מל"מ פי' ענין חבור והפכו סדוק ובפרט שפרסת רגל מחוברת כגון בגמל ein Thier (dessen Klaue zusammengewachsen ist בפ' מרובה בגמ' ר' שמעון (ב"ק ע"ח סע"א ורע"ב) טהורה מטמאה מי מיעברא דאיעבר מקלוט ל ר' [1]) שמעון. פי' שפרסתו כולה אחת ואינה סדוקה כמו החמור. בר"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ס"ח:) חר למקום חתך וחר לקלוט במעי פרה ואליבא דר' שמעון ואע"ג דאמר ר"ש קלוט במעי פרה אסור הני מילי היכא ריצא לאויר העולם אבל במעי אמו שרי. בר' בכורות בגמ' מהו באכילה (ו':) ת"ר רחל שילדה מן עז ועז שילדה מן רחל פטורה מן הבכורה ואם יש בו מקצת סימנין חייבת ר"ש אומר עד שיהא ראשו ורובו דומה לאמו איבעיא להו לאכילה מי בעי ר' שמעון ראשו ורובו אי לא וכו' עד ר"ש אומר גמל גמל שני פעמים וכו'. בר"ג דפ' מומין אלו (בכורו' מ"ג.) לקלוט וחטין דליתנהו באדם ובבהמה נמי לא פסלי. פי' „חטין דאדם לא הוו בגלוי כשל בהמה ולא פסלי באדם דלא קלטו דלא בענין כאדם פרסות סדוקות" [2]). *[אחי"ה בכורו' מ'. מבואר הקלוט: שרגליו קלוטות כשל חמור וכשל סוס. ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ד היתה רגלה קלוטה כשל חמור וכו'. בכורו' מ"ה. אצבעותיו מורכבות זעג"ז או קלוטות. ספרא אמור פרש' ז' פרק ז' פרסת רגלו דומה לשל סוס פרסת רגלו דומה לשל חמור. בכורו' ז'. קלוט במעי פרה. שבת ס"ז. זרעיך כקלוט וכו'] —

☞ קְלִיטִין (לדעת ר"ב מל"י κλιτύς Abschüssigkeit ולפע"ד מל"י κλύδων, κλυδώνιον (Brandung, Gestade מר' ב"ר פ' יקוו המים (פ"ה) הבאת עד נבכי ים (איוב ל"ח, ט"ז) עד קליטין דימא פי' בל"י מים רבים נגרים למקום מרון. *[אחי"ה ולפע"ד מל"י הרשומ' פי' מסגרי ים מקום אשר ישטפו שמה המים הרבים במהומה ומבוכה וכפי' רש"י לאיוב ע"ש. וכנ"ה קליטי של ים בירו' ב"מ ספ"ה ד"י ע"ג ע"ש] —

* קולוטוס (מל"י κηλήτης (Beinbrüchiger תוספת' בכורו' רפ"ה מרוח אשך . . זה הקולוטוס שנכנסה רוח באשכיו פי' מי שיש לו שבר ברגליו ובנו"נ הקליטים וגי' כ"י קולוטוס ועיקר הגי' הקליטים עיי"ע שחף.

* קלטיקה ירו' מגיל' רפ"ג דע"ג ע"ד ט"ס וצ"ל לקטיקה עיי"ע גלוגדיקא ח"ב רצ"א וש"נ השנויים.

☞ קְלֵיטוֹר (לדעת ר"ב מל"י κλητήρ, Herold, κλητώρ) מד' ויק"ר פ' והבאתם את עומר (פכ"ח) מאן דעביד קומס קלטור פי' בל"י שליח בית דין עיי"ע קומים.

* קלי, קלה ענין שרפה עיי"ע קל ג'. ושם קלאים, קלאין ובש"ס קליות.

* קַלִּי פי' מעט עיי"ע קל ב' ומ"ש.

קַלְיָא (מל"ע قلى (Laugensalz בר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ח סע"ב) מערבין בקליא פי' „קליא הוא עשב שורפין אותו ונותנין אותו בבורית ורוחצין ידיהן כמו (ירמי' כ"ט, כ"ב) קלם מלך בבל ואלו הירקות ירקות שדה הנאכלין הן ולפיכך אמרו מערבין בהן וכמה מלא היד" [3]) — (א"ב כן נקרא בל' ישמעאל עיי"ע נתר). *[אחי"ה ועשב זה נקרא על שם מלה ערבית הנ"ל וכ"ה בל"ס עיי' פפלנ"צ לה' לעף צד 43] —

קליא (= קיליא, קוּלְיָא מל"ס קוּלְיָן חלב חטים (Das Fette vom Getreide פנג ודבש (יחזק' כ"ז, י"ז) תרג' קיליא ודבש — (א"ב כמו קירא ופי' שעוה). *[אחי"ה ויותר נכון פי' הנ"ל מל"ס וכדעת ה' לעזוי וגי' דפו"ו קילויא וגי' אחרת קוליא] —

קליאם (= קוליאם מל"י κολοιός (Dohle, בילמדנו סוף כי תשא (תנחומ' כי תשא סי' ל"ב) היה משה מהלך ברקיע בקוליאם הזה עד שעלה אצל הקב"ה — (א"ב פי' בל"י מין עוף צועק ומצפצף וי"א שהוא סוס עגור וי"א שהוא מין אחר).

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע דר' ובנו"ג כר'. [2]) נעתק מפי' רגמ"ה בכורו' בקובץ כ"י אנגיילי' דף ק"ו: ושם אי' ולא קלוט וכ"ה בכ"י קאהוט. [3]) הועתק מפי' ר"ח לעירו' (בש"ס ווילנ').

קְלַיְינוֹן[1] (מל״י ורו׳ cella, κέλλα ובל״ע קלה חדר ול׳ קלילה κελλίον עיי״ע קל) בפסיקת׳ דויהי ביום כלות משה (פסיקת׳ דר״כ צד ז׳:) הוא דמלכא שרא טימיקון[2] דומות לקוליינין פי׳ טינדי״י[3]. אל הקובה (במדב׳ כ״ה, ח׳) תר״י (א׳) לגו קלא. *[אחי״ה וכנ״ה בבמד״ר פי״ב מהו צב (במדי ז׳, ב׳. ג׳) דומות לקליינין ובפסיקת׳ דר״כ אי׳ לקילקילין ואולי הוא מל״ר cancelli עיי״ע קנקל ב׳. ועוד עיי״ע קל האחרון] —

קוֹלְיָס (מל״י κολίας eine Art Thunfisch) האספנין (מכשירי׳ פ״ו מ״ה, תוספ׳ ביצה רפ״ב) כבר פי׳ בע׳ אספנין — (א״ב פי׳ בל״י מין דג אשר נמלח ונכבש בציר)؛ *[אחי״ה עיי״ע אספנין ומ״ש וכנ״ה בתוספת׳ חולין ספ״ג בכ״י אירפורט הקוליים ובנו״ג בט״ס הקוללוס] —

קוֹלִים באבני בית קולים (ע״ז נ׳.) כבר פי׳ בע׳ מרקולים. *[אחי״ה ועיי״ע אבני בית קולים ומ״ש] —

קוֹלִית (קולית נ״ל מל״י κοῖλος חלול והוא העצם של ירך החלול וסתום מב׳ צדדין Schenkelknochen) בפ׳ העור והרוטב (חולי׳ קכ״ד:) קולית המת וקולית המוקדשין הנוגע בהן בין נקובין בין סתומין טמא קולית הנבלה וקולית השרץ הנוגע בהן סתומין טהור. בב״ר פרשת י׳[4] וכל צבאם: ראה שם קולית אחת הוה מצנע לה והיא מתגלגלא. ובפרש׳ כ״ו[5] (לפנינו פכ״ו) הנפילים היו בארץ: [ז׳ שמות נקראו להם אימים וכו׳] רפאים גבורים מוח קוליתו של אחד מהן י״ח אמה. בפ׳ כיצד צולין בגמ׳ (העצמות) [השובר] (פסחים פ״ד:) נמנין על מוח שבראש ואין נמנין על שבקולית. פי׳ קולית העצם החלול וסתום משני צדדים והוא מלא מוח והוא עצם של ירך שיש בו מוח הרבה. *[אחי״ה ובפ׳ המיוחס לרש״י בב״ר פכ״ו אי׳ עצם הארכובה שקורין נדוכייל וברש״י פסחים פ״ה. ובחולי׳ קי״ט. אי׳ הלע״ז רדונדי״ל. ובעה״ק שנ״ב אי׳ עצם של ירך שקורין קלופבעיי״ן בלע״ז והוא (Klobbein, Klupbein). וכנ״ה בתוספת׳ פסחים ספ״ו תוספת׳ אהילות רפ״ד תוספת׳ עוקצי׳ רפ״ב ירו׳ פסחי׳ פ״ז דל״ה. ועוד נ״ל קולית מל״י κωλέα עצם של ירך Hüftknochen] —

* **קולל** עיי״ע קלר ד׳.

* **קְלַם** (מל״ע قلم חתך abschneiden) ירוש׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ד לקה באצבעיה ויהב עליה אספלנית חמתה מתחלחלה וקלמה פי׳ חתכו.

* **קלמא** עיי״ע קלמין.

קוּלְמוֹס (מל״י ורומי calamus, κάλαμος קנה ועט סופרים Rohr, Schreibrohr) בריש שבת (י״א.) לא יצא הלבלר בקולמסו[6] בס״ג דפ׳ מקום שנהגו (פסחים נ״ז.) אוי לי מקולמוסן. פי׳ „שהיו חוקקין חקקי און"[7]. בפ׳ השוחט בגמ׳ שנים אוחזין בסכין ושוחטין (חולי׳ ל׳:) שחיטה העשויה כקולמוס. פי׳ כגון ששחט במקום אחד ושפייה לסכין ואתא לצואר דהוה ליה כקולמוס. פ״א שחט הושט למטה ועקם הסכין שבידו וחתך העור ועלה ושחט כקנה שהוא כקולמוס הסופר[8]. בס״ג דפסחים (קי״ח:) גער באומה[9] שכל מעשיה נכתבין בקולמוס אחד. פי׳ שלעולם אינה כותבת טוב אלא רע. פ״א בקולמוס אחד כמו שכותבין כך עושין שאין יכולין לעשות עמהן שום פשרה[10]. עט שקר סופרים (ירמיה ח׳, ח׳) תרג׳ קלמוס דשקר למזייפא. בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פסיקתא דר״כ צד פ״ז.) שהיו נותנין כ ד ו ר י ו ת[11]. של אש תחת שיחיהן וקולמיות[12] של קנה תחת צפרניהן — (א״ב פי׳ בל״י ורומי עט סופר וגם שם כללי הוא לכל קנה). *[אחי״ה וכנ״ה בתענית כ׳. יבמו׳ ע״ה: ירו׳ יבמות פ״ח ד״ט: תוספתא שבת פ״ח (ט׳), שם פ״ט (י׳) ב״ר פס״ג תנחומא וילק׳ סוף כי תשא. תרג׳ לשופטים ה׳, י״ד; לאיוב י״ט, כ״ד; לתהלי׳ מ״ה, ב׳. והקבוץ ירו׳ שבת פי״ב די״ג ע״ג קולמסין; ב״ר פנ״ח קולמסין — תוספת׳ כלים ב״ב ספ״ז הקולמוסים? — ובענין קולמיות של קנה שהיו נותנין תחת צפרני הנהרגים עיי׳ מ״ש המפרש

---

[1]) כ״ה בכ״י ערוך וכ״ה באמצע הערך בדפוסים. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ע טימקון. [3]) לאי״ט tendi אוהלות. [4]) וכ״ה בקהל״ר פ׳ ויתרון ובמדר״ר פט״ו. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע כ״ו. [6]) בירו׳ שבת ס״ו ד״ח: בקולמוס שבאזנו. [7]) נעתק מפי׳ ר״ח לפסחים. [8]) וכ״ה בפי׳ הרגמ״ה (בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף רצ״ח:) וז״ל שחיטה העשויה כקולמוס שחותך הסופר באלכסון וכו׳ וכ״ה בפירש״י ע״ש. [9]) בנו״ג בחיה ובכ״י ובדפ׳ הישני׳ אומה הרשעה. [10]) וכפי׳ ראשון אי׳ ברש״י ורשב״ם. [11]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב וק״ט (ושם בט״ס קרוריות) וכ״ה בדפ״ד אבל בדפו״ו כדודיות ובשדפ״ע בדודיות וצ״ל כדוריות (עיי״ע בדד א׳ ומ״ש) וכ״ה בשהש״ד פ׳ השבעתי אתכם ועיי׳ מ״ש ר״ש באבער בפסיקתא שם אות קל״ג ועוד עיי״ע כדוד ומ״ש בח״ד קצ״ו. [12]) ובנו״ג בפסיק׳ וקרומיות וכ״ה בילק׳ תהלי׳ ר׳ תרס״ז עיי״ע קדם ג׳.

באוצ"מ דוקאנגע שרש ὄνυχες ועוד עיי' עט"ש לפערלעם 88] —

קלמזמס (לפי' ר"ב הורכב מן καλαμίς ומן מזיא (Werkzeuge zum Haarputz תרג' והקשורים (ישעי' ג', כ') קלמזמסיא הפארים הצעדות והקשורים — (א"ב פי' קלמים בל"י תכשיט השער ופי' מזיא בל' גמרא שער). *[אחי"ה בעה"ק ובדפו"ו הגי' בראש ובאמצע הע' קולמומס וכן בכ"י ו"ו א' קולמומסיא וברד"ק קול משמשאי וצריך לו' בתיבה אחת, ובדפ"ר ובשאר כ"י ערוך קלמזמסיא. ועוד עיי"ע קשר א' וגי' רה"ג שם] —

* קְלוּמִית (= קרומית Halm) ירוש' שבת ספ"ח די"א ע"ג קלומית של קנה פסיקתא דר"כ צד פ"ז. קולמיות של קנה עיי"ע קולמוס וע' קרם ג'.

* קַלְמִין (מל"י καλάμιον ובל"ע قلم Rohr) ב"ר ר"פ א' מילנין וקלמין עיי"ע מל י"ג וע' מלין ומ"ש. וגי' הילק' קלמרין עיי"ע.

קַלְמִין (מל"י κάλλιμος חשוב ונכבד der Edle, Vornehme) עד שלא הגיע למדינה היה מהלך כפנן משהגיע למדינה היה מהלך כקלמין (ב"ר רפ"נ) פי' אדם חשוב וכבר פי' בע' פגן — (א"ב פי' בל"י אדם חשוב ומכובד) *[אחי"ה בנו"ג כקאלמין ובויק"ר פכ"ו בקאלמין וצריך לו' כקאלמין]. —

☞ קַלְמִין (מל"ס קלמא בל"ע قمل Läuse, stechende Mücken פי' בל"מ כנים) תרג' להוציא את הכנים (שמות ח', י"ד) לאנפקא ית קלמין. ותהי הכנים (שם) והות קלמתא ובלשון גמרא כלמין. *[אחי"ה עיי"ע כלמי ח"ד צד רל"ח וע' הדר ג' וע' סרק ב' ובכ"י תרג' ג"כ ג' כלמתא. ותרג' כנים (תהלים ק"ה, ל"א) קלמתא והקבוץ קלמִין תר"י שמות הנ"ל] —

קלמר (= קַלְמָרִין מל"י καλαμάριον Rohrbehältniss, Pennal) בכל כלי עץ פ"ב בכלים (מ"ז) קלמרין המתאמת[1] פי' לשון לעז הוא קלמר"י[2] ובלשון ישמעאל מחברא והיא של זכוכית ופיה שוקע לתוכה ואם תטה לצד אחד לא ישפך הדיו (ואחד פה) [צ"ל ופה אחד][3] יש לה שמשים בו הדיו ואחד נקב מצדה ומניין שכן דאמרו בסוף מקוואות (פי"א מ"א) צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שיטנה על צדה קלמרין אינה טהורה עד שיקבנה מצדה קלמרין של יוסף הכהן היתה נקובה ועושין לה תיק של עץ ומניחין הקסת בתוכו ואותו התיק נקרא קלמרי המתאמת. — בריש ב"ר מילנין קלמין וקונדילין כבר פי' בע' מל (י"ג) — (א"ב פי' בל"י ורו' בית הקולמוסים וקני הכתיבה). *[אחי"ה ובלשון ישמעאל محبرة והוא מחברה של ערוך וכ"ה בפי' רה"ג לכלים שם ובפי' ר"ח לשבת פ'. לד"ה אות אחת בקולמוס ואות אחת בקלמרין. וכנ"ה בירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג הנייר והקולמוס דבר של כבוד הוא קלמרין צריכה. ורש"י בשבת שם פי' קלמרין קסת הסופר והרמב"ם פי' קסת הסופר אשר בו ישים הקולמוסים]. —

קלן (קולָא מל"י κόλλα פי' דבק של סופרים Buchbinderleim) בפ' אלו עוברין בפסחים (מ"ב.) וקולן של סופרים פי' מים וקמח מעירבין ומדבקין בו הסופרים ניירותיהן וכן שמה בלעז קולא ואם אין בו אלא מי פירות קיי"ל מי פירות אין מחמיצין. ירושלמי (רפ"ג דכ"ט ע"ד) א"ר מני וכולהו ע"י מויי[4] — (א"ב פי' בל"י ורו' מין דבק יש נעשה מקמח ומים ויש נעשה מעור בהמות או דגים). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל ועיקר המלה קולה וכגי' יש מי ששונה הנזכרת בפי' ר"ח וגו"ן היא שמושית ועיי"ע זומין וגי' זומה שהובא בע' הנ"ל. והוא בלאי"ט colla כמו שכתב רבינו וכתב בעל עיקרי התלמוד כ"י בע' קלן בלעז קול"א אבל בארצי קורין לזה גלוד"ו [וצ"ל גלודן = gluten] ומה שמוציאין כשמבשלין חתיכות עור שהוא שחור ועשוי כחרובין קורין קולא ע"כ ועיי' ג"כ קולן של רצענין פסחים מ"ב: ירו' פסחים הנ"ל קולן של סופרים באלכסנדריאה עבדין אמבטיות של בצק עיי"ע אמבטיות ומ"ש בח"א קי"ג.] —

קלן (= קְלָנִין = קלאנין נ"ל מלש' יוני' אמצעי' κολόνα והוא מל"ר columna עמוד והמון יוצא

---

[1]) וכ"ה בפי' רה"ג ובנו"ג המותאמות. [2]) בל"ר calamarius בלאי"ט calamajo. [3]) וכ"ה נכון בכ"י עיקרי התלמוד לר' אברהם זכות אשר ת"י עיי' מבוא לח"א צד XLII. [4]) הועתק מפי' ר"ח לפסחים ושם אי' עוד קולן יש מי ששונה קולה והדבר אחד והוא לוּשִׁי שמדבקין בו הסופרים ניירותיהם וכו' ובש"ס ווילנא אי' בט"ס והוא אל נשי וצ"ל והוא לוּשִׁי בל"ע لزاق.

כעמוד (Säule, Colonne, Haufen) בילמדנו בואתה תצוה (תנחו׳ תצוה סי׳ י״א) מהו וירם תולעים (שמות ט״ז, כ׳) היתה קלנין של תולעים יוצאין מתוך אהליהם של דתן ואבירם ונכנסין לתוך אהליהן של ישראל הוי אומר וכסילים מרים קלון (משלי ג׳, ל״ה) — (א״ב פי׳ המון הכא בבהלה ובחפזון). *[אחי״ה ואשר נ״ל׳ המון הכא בקו ישר כעמוד ודרש וירם ומרים קלון כי הקלנין או כגי׳ התנחו׳ קלאנין כעמודים העומדים ברום כן עומדים בהמון התולעים ודרש קלון כמו קלנין ובילקוט משלי ר׳ תתקל״ד לי׳ המלה׳ — ובתנחומא הישן בהוצאת הר״ש באבער ח״א, 100 הגי׳ קלאנון ונ״ב חיל והיא הוספת המעתיק היא ובאה מגליון פנימה לבאר המלה הזרה ואין ענינה צפרדע כדעת הרש״ב שם אות מ״ד עיי״ע הבא אח״ז] —

קלן (= קלאנין פי׳ מל״פ κλα צפרדע Frosch) בילמדנו (בסוף וארא) [צ״ל בראש בא] (תנחו׳ בא סי׳ ד׳) לא חזרו הביא עליהן קלנין אלו הצפרדעים ככר פי׳ בע׳ קל בריש זה הפרק. *[אחי״ה והוא בע׳ קל ה׳ וש״נ פסיקתא דויהי בחצי הלילה (ס״ו:) הביא עליהן קולנין צפרדעים ובנו״ג כגון הצפרדעים ולענ״ד צפרדעים בא מגליון להורות על קולנין שהוא מל״פ קלא ובקבוץ קלאנין צפרדעים והמפרשים ד״מ עץ יוסף חשבו שהוא בעלי קול. ובתנחומא אי׳ לנכון באל״ף קלאנים, ובשאילתות ס״פ צו סי׳ פ׳ הגי׳ קולנים ובפסיק׳ רבתי פי״ז קלנין צפרדעים] —

קלן (= קָלוֹן מל״מ פי׳ חרפה ונרדף לשם ערוה Schande, Schandthat) בס״ג דפ׳ היה קורא את המגלה עומד (כ״ה.) תני רב יוסף בקלון אביו ובקלון אמו כבר פי׳ בע׳ כן[1]. בר״ג דפ׳ המדיר (כתובות ע״ב.) אמר רב יהודה אמר שמואל דברים של קלון, פי׳ דבר ערוה. וחשופי שת ערות מצרים (ישעיה כ׳, ד׳) תרג׳ וגלן עריה קלן מצראי. בילמדנו (ואל שדי) [צ״ל סמוך לואל שדי] אמרו זה לזה נלך אצל הקולנית שמא שם נמכר[2]. במגילת איכה סלה (לפנינו בפי׳ על אלה) ובהגדה דפ׳ הנזקין (גיטי׳ נ״ז:) אספסיינוס שחיק עצמות מלא שלש ספינות מגדולי ישראל אנשים ונשים להעמידן בקלון וכו׳ וכבר כתבנו מזה בקל בראש זה הפרק *[אחי״ה והוא בע׳ קל ד׳. ע״ש ושם חשב רבינו שהוא מענין קלקול. ומה שענינו קלון היינו חרפה וזנות ובית זנות ככר הבאתי מראה מקומות בע׳ קלון ע״ש. והשם המופשט קלונית פי׳ בית הזונות וכצ״ל במקום קולנית בערוך וכ״ה בתנחומא הישן בפ׳ נשא סי׳ ד׳ ומוציא אני מר ממות לא קולנית וכו׳. ותרג׳ נבלה (דברים כ״ב, כ״א) ותרג׳ חסד (ויק׳ כ׳, י״ז) קלנא ועיי׳ עוד תרג׳ שופטים י״ט, כ״ד. כ״ה וכן תרג׳ ערוה עיי׳ תרג׳ ויק׳ כ׳, י״ח; להושע ב׳, י״א] —

קלן (= קִילוֹן מל״י κήλων Pumpe) בריש משקין (מ״ק ב׳.) אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון בארץ ישראל. בפ״ה במקואות (מ״א) אפילו נתמלאו בקילון, בהשוחה פ״ד במכשירין (מ״ט ותוספתא מכשירין פ״ב) הממלא בקילון עד ג׳ ימים טמאין. פי׳ „כשהמים מקובצים במקום אחד ומבקשין להביא אותן אל שדה אחר עושין לו דרך שיבואו בו המים ושם אותו הדרך שנמשכין בו המים נקרא קילון"[3]. פ״א מי קילון גומא עמוקה שיש בה מים ואינה מלאה וטרחא למדלא מינה מי גשמים אתו לידי מי קילון כלומר כי מדלו מינה נחסרת וממילא נעשית מי קילון וטריחא מילתא[4] — (א״ב פי׳ בל״י עץ ארוך שואבים בו מים מן בורות עמוקים). *[אחי״ה כפי פי׳ ראשון המלה היא ל״י הרשומה וכפי פי׳ שני נ״ל שהיא ל״י κοιλάς גומא עמוקה ופי׳ ר״ח למ״ק קילון כמו ביב מושך מים ע״כ וא״כ היא מל׳ יוני׳ αὐλών Hohlweg, Canal וכן העתיקו ע׳ זקנים עמק דה״י א׳ י׳, ז׳; י״ב, ט״ו; כ״ז, כ״ט; ירמיה מ״ח, ח׳. וכן פחת (ש״ב י״ז, ט׳) ואולי לפי׳ ראשון עולה יפה זו המלה יונית וק׳ נשמטת בראש כמו אטליז וכדומה] —

קלן (פי׳ מל״י הרשומה בע׳ קלא Halseisen) ופחים טמנו לרגלי (ירמיה י״ח, כ״ב) תרג׳ קולין צלו לפרסת ריגלי. נביא פח יקוש על כל דרכיו (הושע ט׳, ח׳) תרג׳ לנביאיהון קולין צלן — (א״ב הביאו בעל הערוך בע׳ קלא)[5].

* קילוני (פי׳ בעל קול Schreier) במד״ר פ״ד קראו לו קילוני לו ולבניו ע״ש והוא תואר כמו קולני עיי״ע קל ועוד עיי״ע קלן = קלון הציון מהתנחו׳ הישן.

---

[1]) ח״ה, רנ״ד אות 8 ובנו״ג בט״ס בן. [2]) בתנחומא מקץ סי׳ ח׳ אי׳ בקובה של זונות. [3]) הועתק מפי׳ רח״ג למקואות בסד״ט צד 34. [4]) ועיי׳ המיוחס לרש״י במ״ק ד׳. [5]) ועוד עיי״ע קל א׳ ומ״ש בהערה בשם תשו׳ הגאונים.

* קְלָנְבוֹ (שם מקום) עיי׳ סנהד׳ ס״ג: יומא כ״א. זבחים צ״ו. ועיין מ״ש בע׳ בת ח״ב, רי״ד.

קְלֶנְדַּס (מל״ר ויוני καλένδαε calendae, erster Tag des Monats, Jahresanfang) בריש ע״ז (ח׳.) ואלו אידיהן של גויים קלנדס וסטרנליא. גמר׳ (שם) מפרש מאי טעמא. ירושלמי (פ״א דל״ט רע״ג) כיון דחזא איממא [אריך] אמר קלנדס קלון דיאו[1]) — (א״ב משנת ריש ע״ז ואילו אידיהן קלנדא וסטורנלי׳ פי׳ בל״ר שם כללי לראש חדש ובפרט היו אומרים כן לראש שנתם אז היו שולחים מנות איש לרעהו וראשית שנתם הוא כמו שבעת יום אחר תקופת החורף בזמן שהימים מתחילים להתארך וכן בהדיא בירושלמי (הנ״ל) כיון דחמא איממא ארך אמר קלנדס קלון דיאס פי׳ קלון בל״י טוב פי׳ דיאס בל״ר יום). *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ ר״ח לע״ז וז״ל פי׳ קלנדס בל׳ יון טוב יום כלומר קלון דיאס ע״כ והוא καλὸν dies וגי׳ קלנדס אי׳ ג״כ בירו׳ אבל בבבלי אי׳ קלנדא וכ״ה בתוספת׳ ע״ז אבל בכ״י תוספת׳ קלנדס וכ״ה בירו׳ ע״ז שם קלנדס ייינוברים, קלנדס לפני תקופה ח׳ ימים וכו׳ ועיי״ע ינוברים ומ״ש בח״ד, קמ״א. ודע כי ע׳ קלנדס כדאי׳ בדפ״ר ופיז׳ ובדפו״ו וכל כ״י ערוך נשמט מדפ׳ אמש׳ ולכן ר״ב הביאו בהוספותיו] —

☜ קְלִינְטְרִין עיי״ע קליבנטירין.

קְלָנְיָא (מל״ר colonia Pflanzstadt, Ansiedelung) בפ׳ לולב וערבה (סוכה מ״ה. במשנה) מקום היה למטה מירושלם ונקרא מוצא. גמר׳ (שם) תניא מקום קלניא[2]) היה ותנא דידן מ״ט קרי ליה מוצא דמפיק מאכרגא דמלכא[3]). הורודוס קלניא מתעבד ככר פי׳ בע׳ זיין[4]). בר״ג דע״ז (י׳.) בעינא דתתעביד טבריא קלניא פי׳ שלא יתנו הדרים שם מס[5]). (א״ב מד׳ דב״ר פ׳ האזינו (פ״י) לאסטרטגין ששמש בשתי מדינות פורוס וקולוניא פי׳ שם כללי לערים בנויות מאנשי רומי ויושביה נחשבים כמושבי רומי ונקיים ממס אבל פורוס היא עיר כמו קולוניא אשר בה היו ירידים קבועים. *[אחי״ה אבל עיי״ע פרס י׳ ומ״ש ובנו״ג במדרש פרס וקלאונה. ומלת פרס הוראתה מס וקלאונה = קלוניא עיר פטורה ממס] —

* קוֹלַנִית (תואר נקבה פי׳ משמיע קולה ביותר) תנחומ׳ הישן הובא בע׳ קלן = קלון (ושם תמצא פ״א.) כתובות פ״ז מ״ו הקולנית תוספת׳ פ״ז איזו היא קולנית המדברת בתוך ביתה ושכיניה שומעין קולה עיי״ע קל ה׳.

קַלְנִיתָא (נ״ל מל״פ قالنجه Amsel) בפ׳ לא יחפור בגמ׳ מי רגלים (ב״ב כ׳.) שחיט ליה בטמא זבין ליה לגוי בקלניתא. בס״ג דפ׳ גיד הנשה (חולי׳ ק״ב:) ומי איכא מידי דבכולה לית בה כזית בשר ובחד איבר אית בה מישהו בשר גידים ועצמות אמר רב שרביא בקלניתא. פי׳ עוף שכולו עצמות ואין בו אלא בשר מועט. *[אחי״ה ורגמ״ה כ״י לב״ב פי׳ קלניתא עוף הוא שכחש ביותר וכן פירש״י בשני מקומות ויען כן הרב לעווינזאהן פירשו מל״י κηλόν אבל טעם המלה אינו כחש כדעתו והנכון שהוא ל״פ שם עוף הנקרא בל״א Amsel ועוף קטן הוא. ובעל עיקרי התלמוד כ״י פי׳ וכמו קלוי באש נקרא קלניתא ע״כ ואין נכון הוא] —

☜ קַלָּנִיתָא (מל״מ קלל glänzend) מסכת יומ׳ בס״פ אמר להם הממונה (יומ׳ ל״ח.) ר״א בן יעקב אמר נחשת קלניתא פירש״י מזוקקת ומין נחשת קלל. *[אחי״ה בכ״י ש״ס קלניתא ובנו״ג קלוניתא ובתוספת׳ יומ׳ רפ״ב נחשתן קלנתיא ופי׳ מל״מ הנ״ל פי׳ מצורף ומזוקק באש] —

* קלנליקין (?) תנחומ׳ הישן (הוצאת באבער צד ס״ב.) פ׳ חקת שני קלנליקין צ״ל קתוליקין.

קלם (= קוֹלָסָא תואר מן קוֹלָס פי׳ שומר או מוכר ירקות רכות Kohlverkäufer) דקולסא גברא (יבמו׳ ק״ח סע״ב כתובו׳ ע״ה.) ככר פי׳ בע׳ נפס (א׳). חלפות תרדין וקולסי כרוב ככר פי׳ בע׳ חלף (עיי״ע ח״ג, ת״ט) — (א״ב פי׳ בל״י ורוי גזע ועמוד בירקות אשר ממנו העלים נפרדים ומפני שיש לכרוב גזע וקלח גדול נאמר הכרוב קולס דקולסא גברא טלפחי לקדרה לא בעיא עיי״ע נפס). *[אחי״ה קולס פי׳ מל״ר ויוני καυλός caulis, קלח הכרוב Kohl-stengel וכדאי׳ בשבת פ״ח מ״ה ירו׳ ביצ׳ פ״ה דס״ג. קולסי אכרוב[5]). וכתב בעל עיקרי התלמוד כ״י קולסי

---

[1]) בכ״י ערוך חוץ מכ״י ק״ט וכ״י ו״ו ובדפ״ר נמחקו ב׳ תיבות אלו מן הצינזור מחסרון ידיעה כי בעלי הצענזור חשבו כי קלון הוא ל״מ חרפה ומלת דיאו חשבוהו θεός. [2]) ירו׳ סוכה רפ״ד דנ״ד: הגי׳ קלונייא. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג אידי דמיפק מכרגא דמלכא קרי ליה מוצא. [4]) עיי״ע בח״ג רפ״ז ושם בהערה הבאתי פי׳ רגמ״ה קלניא בן חורין נעשה עכ״ל וכ״ה אמת כי כאן ענין קלניא מל״ר ויוני אמצי׳ colonus, κολονός עבד המשעובד הפכו בן חורין עיי׳ אוצ״מ Du Cange Du Fresne ע׳ colonus ובפי׳ ר״ח לסוכה (בש״ס ווילנא) אי׳ הורדוס קלניא מתעבד פי׳ בן חורין נעשה צ״ל עבד בן חורין נעשה. [5]) וכ״ה בפי׳ ר״ח לע״ז. [6]) וכ״ה אכרוב בפי׳מ להרמב״ם כ״י לערלי׳ פ״ג מ״ז ולעוקצי׳ פ״א מ״ד.

הכרוב הם מה שכורתים מוכרי הכרוב ומשליכין אותם והם בראשי הכרוב ע״כ ועיי׳ פי״מ להרמב״ם לעוקצי׳ הנ״ל ופי׳ ר״ח עיי׳ בע׳ נפס א׳ (ח״ה שס״ה.) וכל הפי׳ הועתק מתש׳ הגאוני׳ (בהוצ׳ ה׳ הרכבי סי׳ ל״ג צד 13 עש״ה] —

קָלַם (מל״ע قلص ענין ריקוד hüpfen, tanzen, stampfen) טיפוח ביד קילוס ברגל (מ״ק כ״ז:) עיי׳ בע׳ טפח. *[אחי״ה וכנ״ה בתוספת׳ מ״ק ספ״ב קילוס זה פישוט זרועות. ב״ר פפ״ד ויהי כאשר בא יוסף (בראשי׳ ל״ז, כ״ג) ר׳ אלעזר אמר בקילוס היה בא. והפעל מ״ק כ״ז: המקלס לא יקלס במנעל ולא בסנדל מפני הסכנה [1]), ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ד והוה מקלס קומי כלייא וכ״ה ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג ובבבלי כתובו׳ י״ז. אי׳ מרקד — ועיי״ע קלם ה׳ וקלס ו׳ ושייכים לזה הענין] —

קלם (?) [צ״ל בקולם] בס״ג דזבחי׳ (ק״ה.) ר׳ אלעזר [2]) הכי בעי לה כגון דנקטי לה בקולסי — (א״ב בבקולסי כתוב בנוסחאות עיי״ע בקלם). *[אחי״ה בה״ב, קנ״ט ע״ש ומ״ש] —

קָלוֹם (מל״י καλῶς יפה schön, vortrefflich) בגמ׳ ח׳ שרצים (שבת ק״ח.) התורה אמרה לא תאכלו כל נבלה ואת אמרת יאכלו אמרו ליה קאלוס. פי׳ יפה וכן בל׳ יון. הנך יפה ובפ׳ האשה רבה בגמ׳ האשה (יבמו׳ צ״ב סע״ב) א״ל ר״ל לר״י אי לאו דקלסך גברא רבה הוה אמינא לך אנא מתניתין ר״ע היא [3]). *[אחי״ה וכן פי׳ ר״ח בשבת הנ״ל קאלוס בל׳ יון טוב כלומ׳ הודה לדבריו ועיי׳ פירש״י. ועוד עיי״ע קלוניפו שהורכב מן קלי נינפי פי׳ כלה יפה — ועוד עיי״ע הבא אח״ז] —

קָלַם (מע׳ הקודם פי׳ קרא לפני אדם גדול קלוס והיינו משבחו ומפארו Bravo zurufen, besingen, rühmen וכן בל״ס וערבי׳ قلس) בתרג׳ ירו׳ ויקראו לפניו אברך (בראשי׳ מ״א, מ״ג) מקלסין קומוי. *[אחי״ה וכן בתרג׳ אסתר ו׳, ט׳. י״א ויקרא וקלס קדמוי וכן תרג׳ ירו׳ ב׳ הרנינו (דברי׳ ל״ב, מ״ג) סלו (תהלי׳ ס״ח, ה׳) ועוד זולתו, וכן הרבה בדרז״ל ירו׳ מעש׳ שני ספ״א דנ״ג. וקלסיה, ירו׳ יבמו׳ פ״א ד״ב ע״ג וירו׳ סוט׳ ספ״ב די״ח: מקלס ליה, ירו׳ חגיגה רפ״ג דע״ח ע״ד וקלסון לאחרייא, ירו׳ סוט׳ פ״ה ד״כ: ירו׳ נדרים ספ״ט דמ״א ע״ג ומקלסו, ב״ב קע״ו. אעפ״י שקילס ר׳ ישמעאל את בן ננס הלכה כמותו ירו׳ ב״ב ספ״י די״ז ע״ד אעפ״י שקילס ר׳ ישמעאל את בן ננס על מדרשו קילסו אבל אינה כבן ננס. שמ״ר רפי״ז ויהיו מקלסין אותו . . ומצינו שהדשאים מקלסין להקב״ה, ושם פכ״ג מבקשין לקלס למלך וכו׳ מי יקלסך וכו׳ ע״ש ופ׳ כ״ה וריש שהש״ר הרבה פעמי׳. ויק״ר פ״ל ונקלס להקב״ה [4]). התפעל ירו׳ הגיג׳ פ״א דע״ו. ע״ג מתקלסין, סוט׳ מ׳. מיני ומיניה יתקלס עילאה. והשם המופשט קִילּוּס ובל״ס קולסא ב״ר פ״ח אף בקילוס אינו בא (אדה״ר) אלא באחרונה ועיי׳ ויק״ר פי״ד מד׳ תהלי׳ מזמור קל״ט ילק׳ תהלי׳ ס׳ רמז תתפ״ז. ועיי׳ עוד שמ״ר פ״ז ופכ״ה ושהש״ר פ׳ דומה דודי. ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ה ע״ג מבואר עַנּוֹת (שמות ל״ב, י״ח) קול קילוס עכו״ם אנכי שומע. ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג שומע המת קילוסו כמתוך החלום. ויק״ר ספ״ה בתחלה (דוד) שורר בקילוס וכו׳ והקבוץ ירו׳ ר״ה פ״ד ד״נ ע״ג אין פוחתין מעשרה מלכיות כנגד עשרה קילוסין שאמר דוד, ירו׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ג כל הקילוסין שישראל מקלסין להקב״ה כנגד שנותיו של יעקב, ירו׳ סוכ׳ פ״ה דנ״ה: אעפ״י שיש לפניו כמה קילוסין חביב קילוסן של ישראל יותר מכולם, ושם: לקילוסן הוא צריך וכו׳. ירו׳ פסחי׳ ספ״ח דל״ו: ירו׳ סנהד׳ ספ״ו דכ״ג ע״ד רבנן דקיסרין אמרין קילוסין, ירו׳ קידוש׳ פ״ג דס״ד: ירו׳ יבמו׳ פ״א ד״ב ע״ג וירו׳ כלאי׳ פ״ז דל״א: בתר כל אילין קילוסַיָא, ירו׳ סוט׳ פ״ב די״ח: בתר כל אילין פסוקי קילוסיא [5]). — ונגזרה המלה מע׳ הקודם לקרוא בפני פלוני טוב ויפה καλῶς והיינו לשבחו ולפארו וקרוב לזה בל״ע וסורי וכן מוכח דעת רבינו כי בע׳ הקודם לזה (כפי גי׳ הכ״י) הובא הציון מיבמו׳ בסוג ערך אחד עם מלת קאלוס] —

קלם (= קילוס לר״ב מע׳ הקודם שבח והידור אבל עיי׳ בפנים) בב״ר פפ״ה (פפ״ד) ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ר׳ אליעזר אומר בקילוס היה — (א״ב בשבח והידור מל״מ לקלם אתנן (יחזק׳ ט״ז, ל״א)) — בר״ג דמי שמתו (ברכו׳ י״ט.) ובפ׳ מקום שנהגו לאכול צלי (פסחי׳ נ״ג.) תודוס איש רומי הנהיג בני רומי להאכילן גדיים מקולסין. כפ׳ ב׳ בביצ׳ (כ״ב:) ועושין גדי מקולס בלילי פסחים. בר״ג דפ׳ כיצד צולין (פסחי׳ ע״ד.) ר׳ טרפון קורהו גדי מקולס פי׳ גדי מקולס שתולין חוצה

[1]) כגי׳ הכ״י ש״ס ותוספ׳ ובנו״ג בסנדל אלא במנעל. [2]) כ״ה בדפ״ר אבל בכ״י ובשדפ״ע ר׳ אליעזר. [3]) כ״ה בכ״י ערוך ו״ו ול״ד. [4]) ורמ״ל בע׳ נקלוס טעה במובן זה המאמר. [5]) קילוסין בויק״ר רפ״ז עיי״ע נמס ב׳ וע׳ קלון שפי׳ צ״ע

לו בדרך שתולה המגן לאדם ת"ר איזהו גדי מקולס כל שצלאו כולו כאחת או נשלק[1]) ממנו אבר אין זה גדי מקולס — וכובע נחשת (ש"א י"ז. ה' ועיי' ל"ח) וכן והתיצב (בקובעים) [צ"ל בכובעים] (ירמי' מ"ו, ד'), צנה ומגן (וכובע) [צ"ל וקובע] (יהזק' כ"ג, כ"ד). בב"ר פ' כ' (פי"ט) צוצלין קלוסין סבכין[2]) — (א"ב פי' בל"ר מין לבוש) *[אחי"ה ודע כי שלשה ערכים הנפרדים בדפ' אמ' ערכתי בזה בסוג אחד וכדאי' בעיקרי התלמוד כ"י וכדמוכח מעה"ק שנ"ב ונראה כי כלם מענין אחד הם ובדפ"ר וכ"י ערוך ציון מב"ר פפ"ד הובא אצל הציון בענין גדי מקולס ומזה מוכח כי רבינו חשב כי בקילוס בא פי' במגן וקובע בא היינו מזויין בא יוסף ולא כדעת ר"ב מל"מ לקלס אתנן כי בהיפך הענין קלס של מקרא ענין חרפה ולא שבח והדור ואת אשר נ"ל בקילוס עניננו רקידה כלומ' בשמחה וטוב לב בא יוסף אל אחיו עיי"ע קלס ב'. וענין גדי מקולס הוא גדי שתולין למעלה מראשו ונראין ככובע נחושת על ראש גבור וכדפי' רש"י בפסחי' ע"ד. ויתר מקומו' הנ"ל וכנ"ה בירו' פסחי' רפ"ז דל"ד. וירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג. תוספת' ביצ' ספ"ב עגל מקולס. והקבוץ פסחי' נ"ה: גדיים מקולסין. ודע כי בל"ע כובע قلنسوة והקבוץ قلانس. ומזה בירו' שבועו' פ"ו דל"ז. קולסיתא ובירו' קידוש' פ"ב דס"ב ע"ד קלוסיתה והקבוץ ב"ר פי"ט עיי' לעיל בערוך ולנקבה זבחי' פ"ה: קולסות] —

* קולסין עיי"ע תולסין.

☞ קָלוֹס (מל"י κῶλος דקים של בני מעיים העבים Darm והתואר κωλικός Kolik habend) מסכת ע"ז פ' אין מעמידין (פ"ב ד"מ ע"ד) הוה ליה קולוס פי' בל"י ורו' קוליקוס כאב דקים של בני מעים העבים. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד עיי"ע תחלם ומ"ש והוא מל"י ורו' colon וכן בל"ס כאבא דקולון וכן בל"פ كلك ובל"ע قولنج Bauchgrimmen] —

קְלַסְטְרָא (קלסתרא מל"י κολαστήρ Zuchtmeister; קוּסְטִינָר Quaestionarius) בחלק בגמ' ג' מלכים (סנהדי ק"ד:) כמדומין אנו שאדונינו בן קלסתרא של מלך הוא פי' הוא קוסטינר שבע' קס והוא שר הטבחים. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (ע"ז י"ח.) יצתה בת קול ואמרה ר' חנניה בן תרדיון וקלסטורו מזומנין לחיי העוה"ב — (א"ב פי' בל"י שליח בית דין ממונה להרוג ולייסר). *[אחי"ה ודע כי בסנהד' בנוסחאות לי' המלה הזרה ואי' במנו"ה וברש"י ובכ"י מ' אי' בן קלסתא של מלך עיי' ד"ס סנה' צד ק"ס ושם מובא הספור באריכות ובע"ז הגי' לפנינו קלצטונירי ובכ"י מ' קליסטנרי ובסמוך קלסטינריה ובמנו"ה דפ"ק קלסטינר וכן בדפ"ר בערוך קלסטינורו וכן מוכח מכ"י ק"ט ונראה שהוא ל"ר כמו קוסטינר כמ"ש בתחלת הערוך. והקבוץ ילק' אסתר לפסוק בימים ההם (ב', כ"א) שני קלוסנטרין ובתרג' שם קלוסנתרין ועיי"ע קסטינר ס"א ובאסת"ר בט"ס קלסריקין. — ועיי"ע קוסטינר] —

קלסטר (נ"ל מל"י האמצ' ול"ר κανστρίον, canistrum טנא Korb) בפ"ב בכלי' (מ"א) קלסטר בת ארבעת קבין א"ד קרסטל פי' „כדגרסינן (שבת נ"ג.) ולא סייחין בקרסטלין שבפיהם והוא כלי של עור ומחזיק ד' קבין שהן שני שלישי סאה שו' קבין הסאה"[3]) — (א"ב פי' בל"י כלי רועים). *[אחי"ה לפנינו בשבת טרסקל ובב"י ש"ס א"פ קרסטל וכ"ה ברש"י ובתוספ' בדפ"ש ועיי' בד"ס שבת וע' טרסקל וע' קרסטל ובכלי' לפנינו הקלוסטור אבל בפי' רה"ג קלסטר וא"ד קרסטל ובספרא מצורע פרש' א' פרק ב' הקלסתר ארבעת קבים והקבוץ קרסטלין בכ"י ש"ם ובדפ' ישני' בשבת הנ"ל ובתוספת' שבת פ"ד (ה') בכ"י וכ"ה בתוספת' ב"מ פ"ח אבל בירו' שבת רפ"ה ד"ז: קלסטירין ועיי' מ"ש בע' טרסקל] —

קלסטר (נ"ל מל"ר coelatura, caelatura צורה חקוקה והושאל לתואר פנים die eingegrabene Figur, Gesichtsausdruck) בפ' השוכר את הפועלי' בגמ' מעשה (ב"מ פ"ז.) מיד נהפך קלסטר פנים של יצחק ונדמה לאברהם[4]). בס"ג דפ' המפלת (נדה ל"א.) והקב"ה נתן בו רוח ונשמה וקלסטר[5]) פנים. פי' תואר פנים. ואור פני לא יפילון (איוב כ"ט, כ"ד) תרג' וקלסטר (אפוי) [צ"ל אפיי]. *[אחי"ה בנו"ג קלסתר וכ"ה בתי"ו בתרג' איוב י"ד, כ', ושם י"ז, ז' אבל בכ"י בטי"ת וכ"ה בטי"ת בשמ"ר רפכ"ה קלסטירין של משה דומה לאברהם אבל בב"ר פמ"א ופ"ס קלסתר פניו, ברכו' ז'. קלסתר פנים וכן ויק"ר רפי"ח וקהל"ר פ' עד אשר ועיי'

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב וב"ר אבל בדפ"ע ובכ"י ל"ד נשל. [2]) בנו"ג צילצלין קולסין סבנין. [3]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' צד 14 לסדר"ט. [4]) בנו"ג קלסתר. [5]) בנו"ג קלסתר.

פ' מי כהחכם ופ' וברבות. ונ"ל גזרת המלה מל"ר הנ"ל ופי' פתוחים וצורות [1]) והושאל לצורת ותואר פנים שהם כמו פתוחים כמו מטבעות בחותם כדרך שאמרו (סנהד' ל"ז.) הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אד"ה וכו') —

קְלֹסְטְרָא (מל"י Schloss, κλεῖστρον, claustrum (Riegel, Verschluss בגמ' דפ' כל הכלי' (שבת קכ"ג:) קנים ומקלות וקליסטרא [2]). פי' „קלוסטרא [3]) היא משנה בכלי' פי"א (מ"ד) שאסר ר' יהושע לטלטלה בשבת. תוספתא בכלי' בתחלת בבא מציעא (פ"א) קלוסטרא ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרין ברוריה אמרה שומטה מפתח [זה [4]) ותולה בחברו בשבת וכשנאמרו דבריה לפני ר' יהושע אמר יפה אמרה ברוריה" [5]). פי' קלוסטרא קטינא"ו [6]) בלעז והיא מרובע כמעשה קסת הסופר מחופה כדאמרינן (כלי' ב"מ פ"ב) דלוסקום הנעול וקולסטרא הנעולה. וי"מ קלוסטרא נגר ששנינו בסוף עירובין (ק"א:) נגר שיש בראשו קלוסטרא [7]) והוא כמין יתד וראשו עגול כמו רמון וכשיש בפתח ב' דלתות עושין טבעת בדלת אחת וכן באחרת ומכניסין באותן טבעות היתד — (א"ב פי' בל"י ורו' שם כללי למנעול ודבר הסוגר כמו נגר ובפרט נקרא כן חלק נגד הזז ומתנונע בעת סגירה ופתיחה). *[אחי"ה ור"ח בעירו' פי' גלוסטרא: רומנא והיא כמין אחיזת מאנא ע"כ וכפי' הערוך אי"ג"כ בהרמב"ם פי"א מהלכו' כלי' מ"ד ע"ש אבל ר"ש שם ורש"י בשבת ובעירו' פי' בע"א. וכנ"ה קלוסטרא בירו' שבת רפי"ז דט"ז. וירו' עירו' פ"י דכ"ו רע"ג] —

* קליסייא (שם מקום) ירוש' גיטי' פ"ד דמ"ו. אמתיה דר' אבא בר אדא ערקת לקליסייא.

* קולקיתא עיי"ע קלס ו'.

קלסק (=קְלוּסְקָא מל"י κόλλιξ rundes Brot von (feinem Mehl קלוסקא יפיפיה (פסחי' ו':) ס"א גלוסקא וכבר פי' בע' ג'. וי"מ פת בג וי"מ לחם גדול — (א"ב פי' קוליקס בל"י מין פת עגול ועוגה ובפרט מין פת קטן והוחלפו מקומות האותיות וכן בספסל). *[אחי"ה עיי"ע גלסק ח"ב, רצ"ט והלאה וש"נ ויש להוסיף הגי' בקו"ף ירוש' ברכות פ"ו ד"י: קלוסקין ושלימה של בעל הבית וכו', ירו' חלה ספ"א דנ"ח. עשאה קלוסקין, ירו' ע"ז פ"א ד"מ. עיי"ע גלסק וש"נ גי' רה"ג בידים פ"א מ"ה. ריש שהש"ר הוצא לי ממנה קלוסקיא אחת והקבוץ ירו' פסחים פ"ב דכ"ט ע"ג אין עושין רקיקין כקלוסקאות] —

קלסקה (מענין הראשון זיתים לדוגמא של קלוסקא מל"י κολλίκιος בס"פ אין מעמידין (ע"ז ל"ט:) זיתי קלוסקא המגולגלין פי' „רכין ולחין ורפויין, ירו' (ספ"ג דמ"ב.) הן סככות הן פרעות הן רפפות הן רעלות הן (אנגסטיות) [צ"ל אסטגיות] [8]) הן ספיות הן כוסות הן גומות הן מקום הנחת ח ת י כ ו ת [9]) הן זיתי קלוסקא הן זתים מגולגלין והשלוקין [10]) אסורין ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר מין הוא והן נותנין לתוכן חומץ שיהו חולצין את גרעיניהן" [11]). *[אחי"ה רבינו העתיק פי' ר"ח לע"ז שהביא גם כן הירוש'. ודע כי בירוש' הגי' זיתי קלוסקא המגולגלין ובבבלי ע"ז ל"ט: זיתי גלוסקאות ועיי"ע גלגל ב' בח"ב, רפ"ה ומ"ש] —

קְלוֹסְקוֹם (= גלוסקום (עיי"ע ח"ב, ש') Behälter, (Kiste בכוורת פ"ט באהילות (מט"ו) כמין קלוסקום הנוגע בה מכל מקום טהור. ס"א גלוסקום וכבר פ' בע' ג'. *[אחי"ה ושם העירותי על שנויי הנוסחאות והבאתי בשם הכ"י יש ספרים שכתוב בהן דלוסקמא ועתה מצאתי כי כן הגי' בפי' רה"ג באהלו' הנ"ל] —

☞ קלסרקין (?) מד' אסתר פ' קצף בגתן ותרש: (ב', כ"א): מעביר שני קלסריקין ומושיב הברברי פי' בל"ר קלסרין אנשים אורחים ונכבדי ארץ אבל בתרג' אסתר כתוב לסלקא תרין קלוסנתרין פי' קלו בל"י טובים סנתרים בל"ר אנשי עצה נכבדים. *[אחי"ה והנכון כי נשתבשה המלה מל"ר quaestionarius. עיי"ע קלסטרא עיי"ע קסטינר] —

קֶלַע (מל"מ שם תואר ליריעות מסך Vorhang וכן בל"ע قلع והושאל לחומת עזרה dieWände

---

[1]) וכן פי' ר' דוד דילארא בכ"כ מלת גלטורין (שבת קי"ג:) [2]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע וקלסטרא ובנו"ג גלוסטרא. [3]) וכ"ה בדפ"ר. [4]) כ"ה בפי' ר"ח וכצ"ל בערוך ובנו"ג מן הפסח זה. [5]) הועתק מפי' ר"ח בשבת במקומו. [6]) בלאי"ט catenaccio eiserne Querstange. [7]) בנו"ג גלוסטרא ועיי"ע ח"ב רצ"ט ומ"ש. [8]) כ"ה בכ"י וי"ו א' ובי' ל"ד ב"ר ועיי"ע אסטגיות ומ"ש ובכ"י ה"ב אגסטיות ובכ"י ק"ט ודפ"ע אגסטרות ובעיקרי התלמוד כ"י אגסתטרות ובנו"ג בירו' איסטיות וצ"ל איסטגיות וכ"ה בהעתקת הירו' בפי' ר"ח לע"ז. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וי"ו ול"ד וכ"ה בכ"י פי' ר"ח ובעיקרי התלמוד כ"י ובדפ"ע בט"ס כוסות. [10]) בנו"ג ובפי' ר"ח והשלוחין. [11]) בנו"ג גלעיניהן ובכ"י עיקרי התלמוד גלעיניהן ר"ל גרעין.

(der Tempelhalle) בפ״ק במגילה (ט׳:) קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים. בפ׳ איזהו מקומן (זבחי׳ נ״ד:) זבחי שלמי צבור ואשמות נאכלין לפנים מן הקלעים ומפורש בפ׳ אחרון בזבחים (קי״ב:) באו לשילה נאסרו הבמות וכו׳ עד קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה. גמרי׳ (שם קי״ח רע״ב) ר׳ אבהו אומר אמר קרא (בראשית מ״ט, פ״ב) בן פורת יוסף וגו׳ עין שלא רצה ליהנות ממה שאינו שלו תזכה ותאכל קדשים כמלוא עיניה. באו לירושלים וכו׳ עד קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני לפנים מן החומה. פי׳ חומה חומת ירושלים קלעים חומת עזרה ואמאי קרו לה קלעים שהיא במקום קלעי המשכן ועוד כשהיו בונין היו פורסין קלעים במקום חומת עזרה ואוכלין וכתיב במנחה ובחטאת (ויק׳ ו׳, י״ט) במקום קדוש תאכל בחצר אוהל מועד. בל פרשו נס (ישעי׳ ל״ג, כ״ג) תרג׳ ולא אפשר למפרס עלוהי קלע. *[אחי״ה וכנ״ה בתוספת׳ ב״ק ספ״ח שלא יפרים את הקלע ויעמיד את הספינה ב״ר פכ״ב כקלע הזה של ספינה וכו׳, נגעים פי״א מ״א קלע של ספינה והקבוץ בתרג׳ ישעיה י״ח, א׳ קילעיהון פריסן, ירוש׳ שבת רפ״כ די״ז ע״ג הוון פרסין קילעייה וכו׳. ובענין קלעי ההיכל עיי׳ עדיות פ״ח מ״ו כשהיו בונין בהיכל היו עושים קלעים להיכל וקלעים לעזרות אלא שבהיכל בונין מבחוץ ובעזרה בונין מבפנים. ועוד אי׳ קלעים הרבה פעמים בזבחים נ״ג. נ״ה. והלאה ק״ז: שבועות ט״ז;] —

קָלַע (מע׳ הקודם ארג כיריעה וכן בלא״ר flechten, weben ובל״מ משליך אבן בקלע schleudern;

קֶלַע (Köcher בפ׳ שני שעירי (יומא ס״ז: במשנה קלען במקלות [1]) והוציאן לבית השריפה, גמר׳ א״ר יוחנן כמין קליעה פי׳ „היה תולה במוטות כמו קלע כדכתיב (ש״א כ״ה, כ״ט) ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע״ [2]). בעדיות פ״ג (מ״ד) כל הקליעות טהורות. הקלע שבית קיבול שלה אריג טמאה (שם מ״ה). ויתקעהו ימה סוף (שמות י׳, י״ט) תר״י (א׳) ואקלע [3]). בפ׳ לולב הגזול בגמ׳ הדם הגזול (סוכה ל״ב:) תנא קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדס. בגמ׳ דפ׳ הרואה (ברכות ס״א.) ובפ׳ יוצא דופן בגמ׳ בת י״א שנה (נדה מ״ה:) קורין לקלעיתא בניתא. מעשה עבות (שמות כ״ח, י״ד. כ״ב) תר״י (א׳) עובד קליעה. *[אחי״ה וכן תרג׳ ירוש׳ העבתת (שם ל״ט, י״ז. י״ח) ועוד עיי׳ תר״י שם כ״ח, י״ד, ולמ״א ו׳, כ״ט. ל״ב; ז׳, ל״א וכן בדרז״ל שבת ס״ד. קולע שלש נימין וכו׳, ירו׳ שבת פ״י די״ב ע״ג הקולע שלש נימין באדם חייב משום אריג. תוספת׳ מעשרות רפ״א היה עתיד ליקלע . . אינו חייב עד שיקלע ויאגוד, ירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ. מלמד שהיה דוד מקלעתן ומקשטתן וכו׳, במד״ר פ״ט היא קילעה לו שערה וכו׳. והשם קְלִיָעָה ירו׳ שקלים פ״ח דנ״א: ירוש׳ סוכה פ״ג דנ״ג ע״ג ויעבתוה (מיכה ז׳, ג׳) מבואר בירוש׳ תענית פ״ב דס״ה: עבדוה קליעה דחובין וכ״ה בתרג׳ שם עבדונה כקליעה דחובין. ירו׳ סנהד׳ ספ״ז דכ״ה ע״ד ירוש׳ סוטה ספ״ט דכ״ד ע״ג קליעתא דשערה, ירו׳ שבת ספ״י די״ב ע״ג קהל״ר פ׳ טוב ללכת ב״ר ר״פ י״ח קלעיתא, קלעתא, קליעתא ועיי׳ ברכות ונדה הנ״ל, ועיי״ע מקלעיתא. והקבוץ עדיות פ״ג מ״ד עיי׳ לעיל. יומא מ״ז. קְלָעֵי שערי — והתואר נקבה ירו׳ מעשר שני פ״ד דנ״ד ע״ד נשיא קַלָּעָן] —

קְלַע (בל״א קִילְעָא פי׳ אוהל Zelt, Gemach) בפ׳ מי שמתו בגמ׳ ר׳ יהודה אומר מברך (ברכות כ״ב סע״א) כי אתא רבין אמר באישא [4]) הוה בקילעא דרב אושעיא. בס״ג דפ׳ החולץ (יבמות מ״ח:) ובר״ג דפ׳ אין מעמידין (ע״ז כ״ד.) יתיב ר׳ אמי ור׳ חנינא פפי ורב יצחק נפחא אקלעא דר׳ יצחק נפחא [5]) בר״ג דפ׳ ד׳ נדרים [6]) (נדרים כ״ב:) א״ל זיל לקילעך פי׳ לך לאהלך. שייך זה בקלע הראשון. *[אחי״ה ר״ל מע׳ קלע א׳ פי׳ יריעה והוא בהשאילה אוהל וכנ״ה במ״ק כ״ד: דרש אקילעא דר״ג, עירו׳ ס״ג: כל הישן בקילעא שאיש ואשתו שרויין וכו׳. ועוד נקרא קובה של זונות קלעים סנהד׳ ק״ו. עשה להם קלעים והושב בהן זונות וכו׳, ועיי׳ תנחומ׳ הישן בלק סי׳ כ״ז, ספרי בלק פ׳ קל״א בנו להם קלעים ונ״א מקולין ועיי׳ עוד ע׳ קלקלון וע׳ קעילה — וע׳ קנקל ב׳] —

[1]) בכ״י ובירו׳ במקלות ובמשנה שבבבלי ובמשניות במקלעות וכ״ה בדפ׳ פיזרו ובאמש׳ ובד׳ באזיל בערוך. [2]) הועתק מפי׳ ר״ח ליומא. וכתב בפי׳ רי״ד „כמין קליעה פי׳ היה עושה מן המקלות כמין קליעה בין שתי מוטות ומשכיבין עליה״ נראה שגרס ג״כ במקלות עיי׳ ד״ס ליומא צד צ״ו ופי׳ ר׳ אליקום שהובא שם. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר אבל בדפו״ו וקלע ובנו״ג וטלקיה. [4]) כ״ה נכון בע׳ באישא עיי״ע בח״ב, ד׳ ובנו״ג באושא וכ״ה בש״ס ועיי׳ בד״ס ברכות צד נ״ד: [5]) בנו״ג יתיב ר׳ אמי ור׳ יצחק נפחא ובכ״י ש״ס ר׳ אמי ורבי אסי וכ״ה בע״י ובילק׳ ש״א ט״ו. [6]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע בנדרים.

☚ קְלַע (נ"ל מל"ע قلع ענין נדנוד ממקום למקום auf eine Zeit, irgend- ובאתפעל אִיקְּלַע wo eintreffen) ברכות פ' כיצד מברכין בגמ' (מ"ב.) (רבא) [צ"ל רבה][1]) ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא ובשבת פ' ר"א דמילה (שבת ק"ל) לוי איקלע לבי יוסף רישבא פי' נתארח ובא וענין קרוב לזה פדיון שבויים איקלע לרבנן (תעני' כ"ב.) כלומר בא לידי רבנן ועיקר זה קרוב פירושו לעיקר שקדם נכנס ובא לאוהל בעל הבית. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ק"י. איקלע לאתרא, ב"מ פ"ה. איקלע רבי לאתריה דר' פלוני, מ"ק כ"ד: איקלע לסורא, סוטה מ'. איקלעו לההוא אתרא, ב"מ פ"ד. כי הוו מקלעי וכו', פסחים מ"ו: ביצה כ"א. הואיל ומיקלעו ליה אורחים וכו', מגילה ג': מיקלעי ליה מעלמא ועוד מענין זמן ודברים אחרים ר"ה כ'. איקלע יום ל"א בשבת, ברכות נ"ג: מיקלע ליה ממילא, שבת קי"ז: כי מיקלע להו ריפתא] —

* קְלַע (מל"מ משליך אבן בקלע schleudern) שבת קנ"ב: מקלעין נשמתן זה לזה, אפעל תרג' ש"א י"ז, מ"ט וַאקלע בקילעא, וכן תרג' ירו' ויתקעהו ואקלע כפי גי' רבינו בע' קלע ב'. והשם קִילְעָא בל"ס קְלָעָא פי' קֶלַע עיי' תרג' שופטים כ', ט"ז; ש"א י"ז, מ'. מ"ט. נ'; כ"ה, כ"ם; לירמי' י', י"ח. שבת ס"ז. קלע נטושה, עדיות פ"ג מ"ה עיי"ע קלע ב'. ספרא שמיני פרש' ו' פרק ח' כל כלי (ויקרא י"א, ל"ב) לרבות הקלע וכו' והתואר קַלְּעָא פי' בל"מ קַלָּע עיי' תרג' איוב מ"א, י"ז, והקבוץ קַלָּעַיָּא תרג' למ"א א', ל"ח. מ"ד; למ"ב ג', כ"ה; לש"ב כ', ז'. כ"ג.

קלעילין (?) במעילה בגמ' דפ' ולד חטאת (י"ג סע"א) הדש קלעילין[2]) בשדה הקדש מעל. בפי' מגנצא כתוב הדש מלעין ופי' מין קטנית. *[אחי"ה כיון לפי' רגמ"ה שגרס כן באמת בפי' למעילה (קובץ כ"י אנגייליקי דף רס"ד: וז"ל מלעין מין קטנית הן הדש מלעין בשדה הקדש וכו'. ובענין מלעין עיי"ע מלען ומ"ש וכן פירש"י ר"ש ותוספו' קלעילין מין קטנית] —

* קְלְעֵיתָא, קליעתא (Geflecht) עיי"ע קלע ב'.

קלף (= קְלִיפָה מפעל קָלַף בל"ע قلف פי' חשף abschälen עיי"ע הבא אח"ז והקבוץ קליפות, קליפין Schale, Haut) קליפי אגוזין וקליפי רימונין (עיי' ברכות ל"ו: שביעית פ"ז מ"ג ערלה פ"א מ"ח, שבת כ"ט. ע"ט. פ"ט: סנהד' כ"ה:) בפ"ו באהילו' (מ"ה) ותחתיה כקליפת השום. בחלק בענין סנחריב (סנהד' צ"ה:) לובשי שריון קליפה. פי' באמצע כל טבעת של שריון תולה קליפה אחת של ברזל כדי שלא יכנס חוץ בטבעת. — (א"ב פי' בל"י שם כללי לשומר דבר בעת גדולו כמו שומר הביצה והוא השפופרת ושומר גוף הדגים והוא הקשקשת וגם קליפה הבאה בקטורת היא קליפת עץ וריחה נודף ועל דרך השאלה יש קליפות בשריון שהן שומרות הגוף וחז"ל בנו פעל מן השם להסרת הקליפות ותרג' סנפיר וקשקשת (ויקרא י"א, ט'; דברים י"ד, ט':) ציצין וקלפין). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κελύφη, κέλυφος ויותר נכון שהוא מל"ע וסו' קְלַף פי' פצל והשם קְלַפְּתָא בל"ס היינו פיצול בל"מ Schale וכנ"ה בשבת פ"ט מ"ה קליפת רמונים. אהלות פ"ו מ"ו קליפת השום, בכורות נ"ח. עיי"ע בן עזאי ח"ב, ק"כ ומ"ש. תוספת' נדה רפ"ד המפלת כמין קליפה, נדה י"ז. עיקרן או קליפתן, ע"ז ע"ו. עד שתשיר קליפתן. והקבוץ שהש"ר פ' אל גנת: מה אגוז זה יש לה שתי קליפות וכו' וגם בל"ז שבת ע"ו: קִליפי פולין ועדשין, ירוש' תרומ' ספ"ה דמ"ג ע"ד (קילפי) [קליפי] איסור, ירו' מעשרות ספ"ד דנ"א ע"ד כל הקליפין גדלות עם הפרי וזה פרי מלמעלן וקליפין מלמטן, ירו' נדה רפ"ג ד"נ ע"ג קליפין ארומין במ"ר פי"ב קליפין קליפין][3]) —

קָלַף (מל"ע וס' פי' חשף ופיצל abschälen, die Rinde entfernen) בפ' כיצד צולין (פסחים ע"ה:) יקלוף את מקומו יקלוף את החיצון. בפ' ד' במעשרות (מ"ה) ובס"ג דפ"ק דביצה (י"ג:) המקלף בשעורים מקלף אחת אחת ואוכל. פי' חושף הקליפה. בסוף ביכורים (פ"ג מ"ח) סלי נצרים של ערבה קלופה. בסוף ע"ז (ע"ד:) יקלוף את הזפת. חשוף חשפה והשליך (יואל א', ז') תרג' מקלף[4]) קלפא ורמא. שייך זה בקלף הראשון. בב"ר פפ"ג (פפ"ב) כי אני חשפתי את עשו (ירמי' מ"ט, י') קלפית[5]) בצליא כל כך למה גליתי מסתריו. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר ס"פ צ"ה קלף בצליא. נדה י"ז. שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה. ירוש' מעשרות ספ"ב ד"נ. שלא יהא מקלף בתאנים. ירו' ב"מ רפ"ז די"א: שלא יקלף בתאינים. נפעל

[1]) עיי' ד"ס למקומו. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע קלעילון. [3]) ובספרי הקבלה קליפה, קליפות נופלת על שם המזיקין ורוחי חבלה הנצמדים בגופי בני אדם להכשילם. [4]) בנו"ג קלף. [5]) בנו"ג קליפת.

חול׳י׳ מ״ט רע״ב קרום ונקלף, איכ״ר פתיחתא ד״ה משא גיא מאליו נקלף . . טלאך היה יורד ומקלפו ועיי׳ שהש״ר פ׳ מי זאת. תנחומ׳ הישן בלק סי׳ כ״ח הענן נקלף מעליו ועיי׳ מ״ש רש״ב אות קס״ז. אתפעל ירו׳ סנהד׳ פ״ד דכ״ב. איתקליף מרקועך, תרג׳ ירו׳ א׳ ויק׳ י״א, י״ג מְקַלִיף. ותרג׳ פצל (בראשי׳ ל׳, ל״ז. ל״ח) קליף. ושם השם המופשט קִילוּף, ועוד קְלִיפָה פסחי׳ ע״ו. ועיי׳ רש״י שם ע״ה: ד״ה יטול. הקבוץ שבת כ״ט. בקליפותיהן ירוש׳ שבת פ״ז ד״י. כל מבחר בקליפייה משום בורר] —

קְלַף (מע׳ הקודם abgeschälte Haut, Pergament) כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין (שבת ע״ט: ירו׳ שבת פ״ח די״א:) כבר פי׳ בע׳ דוכססטוס. בפ׳ הקומץ רבה בגמ׳ ד׳ פרשיות (מנחו׳ ל״ה.) האי קליפא צריך למבדקיה. *[אחי״ה בנו״ג האי קילפא דתפילין צריך וכו׳ ומה שיש בין קלף ובין דוכססטוס עיי״ע דוכססטוס ח״ג, ס׳ ומ״ש ועיי׳ עוד תש׳ הגאוני׳ (הוצי׳ ה׳ הרכבי) סי׳ תל״ב צד 226 ועוד תשוב׳ פאר הדור להרמב״ם סי׳ י״ט וכ״מ הל׳ תפילין פ״ג הל״ה. והרבה פעמים אי׳ קלף בשבת ע״ט: ומנחות ל״א: והלאה. ובענין קליפי דפסחים קי״ט. וקילפי דסנהד׳ ק״י. עיי״ע קלד וגי׳ רבינו שם] —

קלף (= קְלָפָא, קלופי, קלפיתא וכ״ה בל״ס פי׳ ספחת (Schorf, Aussatz, Ausschlag שאת או ספחת (ויקרא י״ג, ב׳) שומא או קלפא וכן ולשאת ולספחת (י״ד, נ״ו) מספחת היא (י״ג, ו׳) — (א״ב פי׳ בל״י מין נגע עמוקה וקשה רפואתה). *[אחי״ה והנכון שהוא מפעל קלף שע״י הנגע זו נחשף עור בשרו ותעלה חזזית עליו. ובתרג׳ ירו׳ א׳ לויקר׳ י״ג ב׳ הגי׳ קלופי וכ״ה ביתר המקומות הנ״ל ובמתורגמן (לויק׳ י״ד, נ״ו) קליפתא וכמשקל סורי וכן תרג׳ קשקשת (ויקרא י״א, ט׳; דברי׳ י״ד, ט׳. י׳) קלפין כי הם כמו חזזית על עור הדג] —

קלף (= קִילוּפָה (die Rinde eines Gewürzholzes בפ״ק בכריתות בגמ׳ המפטם את הקטרת (ו׳. וכן ירוש׳ יומא פ״ד דמ״א ע״ד) קילופה שלשה. פי׳ לשון ישמעאל דארכסה — (א״ב עיי׳ קלף קמא). *[אחי״ה ובכ״י ה״ב דאירכסה ובכ״י ג״ג דארוכסא והרמב״ם פי׳ בל״ע קשר סליכא והוא قشر سليخة die Rinde des Cassia ועיקר הגי׳ דארכיסה והוא בל׳ פרסי دار كيسه, دار خيشن ופי׳ כמו בסבאסה (بسباسه) ברמב״ם עוקצי׳ פ״ג מ״ה עיי׳ לעף פפלנ״צ צד 86 וצד 349 וז״ל רגמ״ה בכ״י לכריתות (קובץ כ״י אנגלי צד ק״ע:) קלופה לא נתפרשה לנו מה בושם הוא עכ״ל. ועה״ק שנ״ב גורס פי׳ בל׳ ישמעאל אל מקרע דארבסה] —

* קְלָפַטְרָא (Kleopatra) נדה ל׳: עיי״ע גלופטרא (ח״ב, ש״ב) וש״נ תוספת׳ נדה ספ״ד ובדפ׳ צאלקיעב קלופטרא ובנדה שם בקליאופטרא מלכת (אלכסנדרוס) [אלכסנדרית].

קַלְפֵי (בל״י κάλπις, κάλπη גביע לשום שמה גורלות (Urne zum Loosen [כפ׳ ד׳ ביומ׳] (מ״א) טרף בקלפי והעלה ב׳ גורלות. גמר׳ (שם ל״ט.) אמר רבא קלפי של עץ היתה ושל חול היתה ואינה מחזקת אלא שתי ידים — (א״ב פי׳ בל״י גביע וסף). *[אחי״ה ירו׳ יומא רפ״ד דמ״א: לא סוף דבר קלפי אלא אפי׳ קלתות וכו׳, תוספתא יוה״כ פ״ב וקלפי היתה שם ובה שתי גורלות וכו׳, שם תענית רפ״ב והטילום לתוך קלפי, ב״ב קכ״ב. קלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו ע״ש. במ״ר פכ״א וקלפי הגורל לפני יהושע תנחו׳ הישן במדב׳ סי׳ כ״ה נתנן בקלפי . . מושיט ידו בקלפי וכו׳ והקבוץ ירו׳ יומא רפ״ד דמ״א: בשתי קַלְפִיוֹת נתחלקה א״י וכו׳] —

קוֹלָפָא (מל״י ורו׳ κόλαφος, colaphos Faustschlag, Kolbe) בחלומות דפ׳ הרואה (ברכות נ״ו.) תרי קולפי בלעת. ובגמ׳ מקום שנעקרה (שם נ״ח.) הבו ליה קולפא וידון דינא [1] ס״א קופלא. בריש מנחות בגמ׳ אחת מנחת הוטא (ז׳.) ובערכין בר״ג דפ׳ שום היתומין (כ״ב.) אמר רב חסדא קולפי [2] טבי בלעי בימי דאבימי [3] עלה דהא שמעתא פי׳ שבט שמכין בו בני אדם וראשו עב ובלשון ישמעאל היא אלמקרע [4]. בס״ג דפ׳ אעפ״י שאמרו (כתובות ס״ה.) נפקה אבתרה מחייה בקולפא דשיראי כלומר מחייה בשיראי שראשו קשור [5] (א״ב תרג׳ ירו׳ (א׳) ואת הבהמה תהרגו (ויק׳ ט״ו,

---

1) בנו״ג יהבו ליה קולפא אמרו ליה דון דינא ובכ״י ש״ס ודאין דינא. 2) כ״ה בכ״י ובדפ״ר אבל בדפו״ו קלפי. 3) בנו״ג מאבימי. 4) المقرعة Geissel. Peitsche ובכ״י ק״ט ודפ״ר ל״י וכן לא העתיק ל׳ ישמעאל וכו׳ בעל עיקרי התלמוד כ״י ואי׳ שם פורא בלע״ז. 5) בנו״ג מחחה בקולפא דשירא ופירש״י במנעול של ארגז וכן הוא בשט״מ לכתובות ושם הגי׳ בקלופא דשירא. וא״כ רש״י פי׳ קולפא כמו קולפי דסנהד׳ ק״י. ופסחים קי״ט. וכן הביא בעל עיקרי התלמוד ערך מיוחד וז״ל קולפי בפ׳ חלק ובפ׳ ערבי פסחים קלידי וקולפי פי׳ מנעולים קאדינאדו בלע״ז ע״כ ולי״ בערוך בע׳ קלף והובא המאמר בע׳ קלד ע״ש.

ט"ז) ויית בעירא תקטלון בקולפי. ויש קולפא שענינו שבט כמו שפי' בעל הערוך ויש קולפא שענינו המכה עצמה וכן בל"ר). *[אחי"ה ודע כי קולפא מל"י ורו' הנ"ל ענינו רק מכה עצמה אבל מה שפי' רבינו שבט שמכין בו וכו' כיון לס"א שהביא והיינו קופלא וכ"ה באמת בשבת ס"ג. מאי באלה קולפא וגי' רבינו וכ"י ש"ס קופלא והוא ל"ע ققلة עיי"ע אלה ומ"ש בח"א, פ"ו — ועיי"ע קפל ד'] —

* קַלְפּוֹנָא (מל"י καλλίφωνος wohlklingendes Instrument) תרג' עלמית (דה"י א', ט"ו כ') בסימות קלפונין די שבחא.

קלפנדר (לדעת ר"ב מל' יונ' κλεπτάνδρα (מן κλέπτης ומן ἀνὴρ, δρος Menschen-räuber) בב"ר פנ"א (פ"ג) ה' דייני סדום קושקר רב שקר רב נבל מסטה דין וקלאפנדר — (א"ב פי' בל"י גונב אדם). *[אחי"ה בנו"ג קץ ישקר ורב שקר רב מסטירין רב נבל קלא פנדר ובכ"י ה"ב וכ"י ל"ד א' מסתהרין ונ"ל שצ"ל מסתה דין ובכ"י ק"ט הגי' קושקר דבשקר דבנכר מטשהרין וקלא פנדר וגם בכ"י ל"ד במקום רב שקר הגי' דבשקר ובסנהד' ק"ט: אי' ארבע דייני היו בסדום שקראי ושקרוראי זייפי ומצלי דינא ובכ"י ש"ס הוגה ש ש ה דייני ונוסף אפשקר קפשקר עיי' ד"ס למקומו ובכ"י פאריז גרס בב"ר רב נבל רב מסטידין וקלא אפנדר. הח' בעער (לעבען אברהם צד 163) נדחק להשוות גירסאות של ב"ר עם הספור בסנה' ולא עלה בידו וגם סופרים ערביים האריכו למעניתם בענין דייני סדום והסופר Ja'ḳûbî הזכיר שנים בשם شقرى وشقرونى כמו בסנהד' הנ"ל עיי' גרינבוים צמ"ג חמ"ד צד 450] —

קלפס (= קְלוּפְסִין מל"י ורו' שנרשם בע' כלופסין ח"ד, רמ"ב: ע"ש) בתוספת' דתרומות פ' (שני) [צ"ל שלישי] מודין בקלופסין[1] שתורם על האוכלין חוץ מגרעיניהן והם זיתים גדולים ראויין לאכילה ואינן עושין שמן דתניא בר"פ (ג') [צ"ל ד'] דתוספת תרומות תורמין[2] קלופסין[3] על זיתי שמן ולא זיתי שמן על הקלופסין והיינו כלופסין דגרסינן בגמ' דבני מערבא. *[אחי"ה והוא בירוש' תרומו' ספ"ב דמ"א. ושם בט"ס כלוכסין וצ"ל כלופסין או כלובסין וכדאי' ג"כ בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ"י עיי"ע כלופסין ומ"ש ובכ"י ק"ט בט"ס כלוסין][4] —

* קלצטונירי, קליסטנרי עיי"ע קלסטור.

קַלֵּק (פי' כמו טלק השליך werfen) בפסקא ויהי בשלח (פסיקתא דר"כ צד פ"ט:) ומקלק בשוקא. קליל גרמך[5] ואין לא אנא מקלק לך[6] (פסיק' דר"כ שם צד צ"ג.)[7] פי' מקלק היינו מטלק שפירשנו במקומו — (א"ב תר"י (כ') וישלך אל המים (שמות ט"ז, כ"ה) וקלק לגו מיא). *[אחי"ה עיי"ע טלק ח"ד, ל"ו והלאה וש"נ ירוש' שביעית פ"ט דל"ח ע"ד ויתר מקומות. וכנ"ה בירוש' תרומ' פ"ח דמ"ו. קלק גרמיה גוויה. ויק"ר פכ"ב ומקלק באורחא. קהל"ר פ' שלח ומקלק. לימא רבא] —

קִלְקִי (מל"י ורו' κιλίκιον, cilicium grobes Tuch (Decke (von cilicischen Ziegenhaaren) בפ' במה אשה בגמ' לא יצא האיש (שבת ס"ד.) ת"ר שק (ויקרא י"א, ל"ב) אין לי אלא שק מניין לרבות את הקלקי ואת החבק. בפ' המוכר את הספינה בגמ' מכר חמור (ב"ב ע"ח.) את המרדעת ואת הקלקי[8]) ואת החבק. פי' קלקי שתחת הזנב חבק שתחת הבטן. פ"א קלקי וחבק דפ' במה אשה אומרי' „לשון יון הוא קילקי בגד עשוי משיער של עזים והוא קשה ועשוי להציעו[9] תחת כרים וכסתות חבק כיסוי הבהמות"[10]. בפ' כ"ט בכלים (מ"א) הגומדין[11] של ערביים הקלקלין והפונדא. פי' חלוק של צמר ויש לו נימין והוא שק שלובשין אותו מבית מי שמצער עצמו ובלע"ז כמשמעו ציליצ"ו[12] ובלע"ז אשתמינייא[13]. [בפרק ט'

1) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובכ"י תוספת' ובנו"ג ובדפ"ע קולפסין. 2) כ"ה נכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בטעות אין תורמין. 3) וכ"ה בכ"י תוספתי ובנו"ג גלופסין. 4) ודע כי כל הערך חסר בכ"י ערוך חוץ מכ"י ק"ט. 5) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע בט"ס גרמן. 6) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס מקלקלך. 7) ובדפ"ע שני הציונים הנפרדים יהדיו ידובקו בלי קו או נקודה ביניהם. 8) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' הקלקלי. 9) ובפי' ר"ח להצניעו. 10) כפי' ר"ח הכסאות ודע כי זה הפי' הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) ושם כגי' הש"ס קילקלי וצ"ל כגי' הערוך קילקי וכגי' כ"י ש"ס ודפ"ש ומאירי עיי' ד"ס למקומו וכ"ה בספרא שמיני פרש' ו' פרק ח' לפי גי' הראב"ד ובנו"ג הקילקלים. 11) כצ"ל וכדאי' בע' גמד ב' ובדפ"ע הגומרין. 12) בלאי"ט cilicio, härenes Gewand. 13) רמ"ל סגר זה ללא נכון כי כוונת רבינו שזה הבגד נקרא בלאי"ט stamigna בגד של שער Haartuch וכן פי' רה"ג לכלים פרק כ"ט מ"א הקילקין: מסח מן שער בטיית והיא مسح من شعر Haartuch ובעיקרי התלמוד כ"י הוסיף עוד לבאר: שהפרושים לובשים.

במקואות] (מ״ב) קילקי הלב והזקן ובית הסתרים פי׳ „כל איש שאינו חלוק ויש לו שערות כאיש שעיר בבית השחי או בלבו מודלה מגרונו[1] ויתמאס מן הזיעה והן מתקלקלין נעשין כקילקי" שפירשנו ציליצו[2]) ועוד בפ״ט במקואות (מ״ג) אלו שאינן חוצצין קלקי הראש פי׳ הצואי שעל הראש שידבק בו. *[אחי״ה הצעת הערוך היא כגי׳ כ״י ק״ט וה״ב וכן העתיק בעל עיקרי התלמוד כ״י אבל בדפ״ע עירבוב דברים ראיתי כי בתחלה הובאו דברי הערוך ד״ה ועוד בפ״ט במקואות וכו׳ אח״כ הציון מפ״ו בנגעים דשייך בע׳ הבא אח״ז ואח״כ קילקי הלב וכו׳ הכל בטעות הדפוס והמעתיקים. וכנ״ה בירו׳ נזיר פ״ו דנ״ה: מפספסין בקליקין צ״ל בקילקין ובירו׳ ביצה פ״ד דס״ב ע״ג בט״ס בקלקים וצ״ל בקילקין כדאי׳ בירו׳ שקלים פ״ג דמ״ז ע״ג — [3]). ופי׳ קילקין שער המסובך כשער העז וכפי׳ רבינו קצת מוכח מספרא מצורע פרש׳ ב׳ פרק ג׳ בבשר הזב (ויקרא ט״ו, ז׳) ולא בצואה שעליו ולא בקילקים שעליו] —

קִלְקִי (תואר על שם הארץ Kilikia בל״ס קִלִיקְיָא בל״י κιλικία (aus Kilikien, בפ׳ו בנגעים (מ״א) גופה של בהרת כגרים הקלקי מרובע מקום הגרים ט׳ עדשות וכו׳, בפ׳ י״ז בכלי׳ (מי״ב) גרים נגעים כגרים הקילקי. בסוף מעשרות (פ״ה מ״ח) שום בעל בכי ובצל של רכפה והגריסין הקילקין פי׳ כן שמם קיליקין[4]) וי״א על שם מקומן נקראו. ירושלמי (סוף מעשרות דנ״ב.) שום בעל בכי כל שאין לו אלא דור[5]) אחד מקיף את העמוד רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין לו אלא קליפה אחת איזה בצל של רכפה כל שעוקצו נמעך לתוכו רשב״ג אומר כל שאין לו ארס אלו הן גריסין הקילקין אילו גסין המרובעין תני רשב״ג אומר אין לך מרובע כו׳ זה בסוף תוספת מעשרות[6]) אלו הן גריסין הקילקין אילו המרובעין תני רשב״ג אין מרובע מששת ימי בראשית התיב ר׳ ברכיה והא תנינן גופה של בהרת כגרים הקילקי מרובע וכו׳ — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין בגד ולבוש עשוי משער תישים ועזים והיה נעשה במחוז קיליקיא ועל שם שער זה נאמרו אנשים בעלי שער עב ומסובך קיליקי ויש אנשים בעלי שער עב ומסובך בלב שהוא החזה ובזקן ובבית הסתרים ואולי במחוז קיליקיא היה גרים מיוחד הנאמר גרים הקלקי). *[אחי״ה חלק ראשון של הערה זו שייך לע׳ הקודם (כי בדפ״ע חוץ מדפ״ר הכל נערך בע׳ אחד) וכנים דברי ר״ב כי על שם מחוז Κιλικία נקראו גריסין הקילקין (ירוש׳ הנ״ל ועיי׳ עוד מעשרות פ״ה מ״ח, ירו׳ דמאי רפ״ב דכ״ב:) וגם יין הובא מאותו מחוז ירו׳ חלה ספ״ד זה הובא מקיליקה תוספת׳ שביעית רפ״ה זה בא לידי מקלקיא (כ״י מקלקיליאה). עזי קיליקיאה היו משובחים ביותר (Anistot. anim 8, 23) ומשערי עזים הארוכות עשו מלבושים ומכסאות עבות. ובענין גרים הקילקי שפי׳ רבינו בע׳ גרים חצי פול כבר הארכתי בע׳ גרס ועתה באתי להוסיף דברי בעל עיקרי התלמוד כ״י וז״ל והרמב״ם פי׳ גרים הוא חצי גרעין פול וקלקי הוא מיוחס אל מקום שהיה הפול מזה המקום גדול וכן בענין נדה בספר המצות גרים הוא חצי פול והוא ט׳ עדשות שלשה על שלשה וכן אמרו המפרשים ותימ׳ כי ר״י בעל התוספו׳ נסתפק בפ׳ במה מדליקין אם כעדשה הוא יותר מכגרים או פחות שנראה כפי פסחים בריש אלו דברים שהעדשה גדולה מכגרים וכן נראה פחות והשיב כי אם לא משמעתין ר״ל במה מדליקין מסברא אין להקשות דאיכ׳ למימר בכעדשה שהיא עבה וכמרדד לה הויא רחבה טפי מכגרים ואני תמה מזה כיון שהגרים הוא ט׳ עדשות בכל התלמוד ואפי׳ יותר אם מצא גרים יותר ועוד כיון שבעל הערוך לא פי׳ בכאן שהוא חצי פול נראה כי הוא מין נקרא גרים הִקלקי כמו שנראה בסוף מעשרות אעפ״י כי בעיקר גרים פי׳ שהוא חצי פול ובנדה בפ׳ האשה מי גרים לעיסת גריסין

---

[1]) כ״ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ״י ונכנים דברי מעדני יו״ט בהלכות מקואות סי׳ כ״ה שהגיה בגרונו מודלה ולא כגי׳ הר״ש ובדפ״ע מודלה על גרונו. ובפי׳ רה״ג אשר משם העתיק רבינו פירושו לי׳ כל עיקר. [2]) הועתק מפי׳ רה״ג בסדר״ט צד 34. [3]) קילקי כריתו׳ ו׳. צ״ל קיקלי עיי״ע קקל. [4]) כ״ה בדפ״ר ובדפ״ע קליקין ובכ״י ק״ט קיקלין. [5]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ה״ב ודפ״ר וכן העתיקו בעל עיקרי התלמוד כ״י וכ״ה בכ״י תוספתי סוף מעשרות ושם דיר עיי״ע זר (ח״ג שי״ח) וברפו״ו ובירו׳ בט״ס חור. [6]) ע״כ הוא בדפו״ו ועיי״ע רכפה ב׳ ולי׳ בשאר דפ״ע וכ״י ולי׳ בהעתקת בעל עיקרי התלמור כ״י אבל כוונת רבינו היא להעיר על גי׳ התוספתא אלו גסין המרובעין וכדאי׳ באמת בתוספת׳ כ״י (ובנו״ג בט״ס עיי״ע אלגוסין ומ״ש) וגי׳ אילו גסין מוכח מערוך דפ״ר ומהעתקת בעל עיקרי התלמוד אבל בדפו״ו אי׳ בט״ס אילו גריסין וצ״ל אילו גסין שאם לא כן למה היה הביא רבינו בין ציון מירושלמי את התוספתא.

של פול של חליקת נפש ובעיקר חלק פי' עכ"ל] —

* קִילְקָאֵי (מע' הקודם) בתרג' ירוש' א' לבמדבר ל"ד, ח' אבלם (תר"י ב' אוולם) דקילקאי פי' שם מקום.

* קַלְקֵל, קִלְקוּל, קִלְקָלָה עיי"ע קל ד'.

* קילקלתא, קיקלתא עיי"ע קקל ב'.

קלקלון (= קלוקלון נראה שהוא קיצור מן קלע קלון Vorhang, Verschlag des Götzentempels) בע"ז בפ' ר' ישמעאל (נ"א:) כל שהוא לפנים מן הקלוקלון אפי' מים ומלח אסור הוץ לקולקלון וכו' פי' כינוי לקלעים הוא לא רצה לו' קלעים כאותן של בית המקדש שהיה גנאי אלא כינה לשון אחר ושם אחר. *[אחי"ה כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע לי' ושם אחר ובדפ"ר הגי' כינהו לשם אחר וגי' הדפ"ר וכ"י ק"ט קלוקלון ובשדפ"ע קלקלון ובש"ס קלקלין ופי' ר"ח „חדר. Verschlag," ואולי הוא כמו קנקלון מל"י κιγκλίς Gitterwerk עיי"ע קנקל. ובירוש' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד בנו להם קנקלין ונ"א קלעים, קעילים מקולים עיי' בערכי' המיוחדים ובפדר"א פמ"ז אי' חניות] —

קַלְקַנְתּוֹם (מל"י ורו' χάλκανθος, chalcanthum בל"ס קלקנטום Kupfervitriol, Schusterschwärze) בפ' הבונה (שבת ק"ד:) ובפ' הקורא את המגיל' למפרע (י"ז.) בסם בסיקרא בקומוס ובקלקנתוס. בפ"ט בפרה (מ"א) דיו וקומוס וקלקנתוס. בריש ידים (פ"א מ"ג) נפל לתוכן דיו קומוס וקלקנתוס[1]. בפ"ק בעירובין בגמ' משום ר' ישמעאל (י"ג.) דבר אחד יש לי וקלקנתוס[2] שמו ובר"ג דפ' היה נוטל את מנחתה (סוטה כ'.) פי' בלעז ויטריאול"ו ובל' ישמעאל אלזאג[3] — (א"ב פי' בל"י ורו' מין דומם זך כמו זכוכית ויפה פי' בעל הערוך וקראוהו הרומיים בלשונם דיו הצבעים כי בו יוצבעו עורות שחורים וזה מאמר רבא בר שמואל[4]) במסכת גיטין (י"ט.) הרתא דאושכפי. *[אחי"ה וכן מוכח מפליניאוס Natur. Histor. ל"ד, ל"ב וז"ל Graeci cognationem aeris nomine fecerunt et atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum וכן נקרא בל"ע ופ' قلقنت, قلقند ועוד قلقطار ודע בבבלי גיטי' ובשבת ק"ד. וביתר מקומות הנ"ל אי' קנקנתום ובכ"י ש"ס פעמים קנקנתום אבל בירו' קלקנתום וכ"ה במשניות פיזרו למגילה ולשבת קלקלתום וצריך לו' קלקנתום כדאי' בהשאילתות פ' ויקהל ובתוספת' שבת ספי"א (י"ב) כ"י שתי נוסחאות נתערבו. ובענין שיטת התוספות ככר האריך בעל הפשב"ע במקומו ע"ש ורש"י פי' בעירו' י"ג: אדרימנ"ט (atramentum) וכן פי' בפ"ב בנדה כחרת וכן פי' שיהור ותפשו עליו התוספו' ועיי"ע שהר א'. ירו' סוטה פ"ב די"ה, כתב שהוא יכול לימחות ואי זו זו זו שאין בה קלקנתום] —

קלקס (= קוּלְקָס מל"י κολοκασία בל"ע قلقاس Colocasia, die ägypt. Bohne) בע' קרקס ובע' הלקט — (א"ב פי' בל"י ורו' וישמעאל שרש של מין נטע הגדל במצרים ונאכל וי"א שהוא שרש פול המצרי ויש חולקים). *[אחי"ה עיי"ע לוף ומ"ש בח"ה, כ"ט — ויש להוסיף ירו' פסחים פ"ד דל"א. אפי' ביצה אפי' קולקס בתוספת' מעשרו' ספ"ג וירו' עירובי' ד"כ ע"ג הקולקס ועיי"ע קרקס והקבוץ קולקסייא עיי"ע לוף] —

* קלוקרון (?) עיי"ע קלבקר.

קלר (= קִילוֹרִית מל"י ורו' κολλύρα, collyrium, Eine teigartige Masse, Augensalbe) בפ' המוציא יין (שבת ע"ו:) מים כדי לשוף בהן את הקילורית[5]. בגמ' דפ' ח' שרצים (שם ק"ח:) טובה טיפת צונן בשחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית מכל קילורין שבעולם. בס"פ כל היד בגמ' איזהו אדום (נדה י"ט:) מעשה ותלה ר"מ בקילור ור' תלה בשרף של שקמה. בויק"ר זאת תהיה (רפט"ז) ובפסקא דותאמר ציון (פסיקתא דר"כ צד קל"ב) ומסקרות עינים ר"ל אמר בקילורית אדומה פי' כחול אדום ודומה לאחד ממיני דם ומפסיק הדמע (א"ב פי' בל"י ורו' שם כללי לרפואה אשר צורתה ארוכה ועגולה ובפרט אם היא מתוקנת לחולי עינים אבל קילורית בל"י מין אדמה לבנה הבאה מאי סמיא[6]) ונקראת בל' משנה סם ומתערבת ברפואות

---

[1]) כ"ה רק בכ"י וי"ו אי' וב' ול"ד ובדפ"ע לי' ובנו"ג בידים וקנקנתום. [2]) בנו"ג קנקנתום. [3]) בל"ע زاج בל"פ زاك Vitriol. [4]) בנו"ג רבה בר בר חנה אמר שמואל וכבר תמה על זו הגי' בהפשב"ע ובאמת לי' בכ"י ש"ס א"פ ובמגילה י"ח סע"ב ולי' בע' חרת. ובכ"י א"פ אי' רבא בר שמואל כגי' ר"ב. [5]) וכ"ה בירו' שבת די"א: וכ"ה בבבלי בדפ' פיז' אבל בנו"ג הקילור. [6]) Samos.

לעינים לכן תהיה הגי' קילורית אדמה וזה פי' ומסקרות עינים כי בל"י סקירא מין אדמה לבנה עיי"ע סם וע' סקירא). *[אחי"ה גי' קילורית אדומה אי' ג"כ באיכ"ר פ' סורו ובויק"ר בקולריא אדומה ובפסיקת' בקולרית וגי' קילורית אי' ג"כ בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד נותנין קילורית ע"ג העין וכו', דב"ר פ"ח קילורית לעין, תוספת' דמאי פ"א וירו' דמאי פ"א דכ"ב. אי' קילור, ירו' שבת פ"ז ד"י: קילורין ובלא"ר קילוריתא ירו' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד. ומה שיש לתמוה על פי' ר"ב עיי' מ"ש ר"ש באבער בפסיקת' הנ"ל אות נ"ג] [1]) —

קלר (= קילרין, .קִילוֹרִין בל"י ורו' κελλάριον, cellarium אוצר Vorrathskammer) בב"ר פ"א ויברך: וכי הקילורין [2]) של מלך חסר כלום, ובפר' נ"ג (נ"ב) ובפר' נ"ה (נ"ד) לפי שחרב מקומה של סדום ופסקו העוברים והשבים ולא הסר קילורין שלו כלום. ובפר' ס' (נ"ט) וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כ"ד, א') ר' לוי אמר שלשה שהשליטו ביצרן ועשה ישמעאל תשובה ולא חיסר קילורין שלו כלום. פי' אוצר בל' יון קילרי ובלעז צילייר"ו. *[אחי"ה בלאי"ט celliere = Keller ובע' קלאדין פירשתי בענין אחר ע"ש וש"נ תנחומ' הישן פ' קדושים סי' י"ב] —

קלר (= קִילוֹרִית מל' יוני κολλύριον, κολλύρα Kuchen, Brod) בויק"ר בראש אחרי מות (פ"כ) ובפסיקא דאחרי מות (פסיקת' דר"כ צד קע"ג.) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כ"ד, י"א) וכי קילורית [3]) עלת עמהן לסיני פי' שמענו שיש מקום שקורין לעוגה קליר על כן נקרא ר' אליעזר הקליר שאכל עוגה שהיה כתוב בה קמיעא ונתפקח. (א"ב פי' בל"י ורו' עוגה ומין פת). *[אחי"ה סומכוס העתיק ככרות (ש"א י', ג') צלול (שופטים ז', י"ג) ועקילס העתיק רקיק (שמות כ"ט, ב') ע"י κολλύρα וע' הזקנים העתיקו בריה (ש"ב י"ג, ה') חלה (ש"ב ו', י"ט) לבבות (ש"ב י"ג, ו'. ח') ע"י κολλυρίς ולשון קלילה κολλύριον אשר על ידו העתיקו ע' זקנים נקדים (מ"א י"ד, ג'). וממנהג היהודים וסוריים היה לתת לילדים עוגות לאכול בעת שהלכו ראשונה לבית הסופר ללמוד עיי' מיכאלים אוצ"מ סורית צד 801 ועיי' כ"י מלמד לפ' במדבר הובא בס' צור געשיכטע אונד ליטע־ראטור לצונץ צד 168 והיו נחקקות בעוגות אלה פסוקים וקמיעות [4]). וידוע הלחץ הגדול בין המבקרים לפרש שם הפייטן המפואר ר' אלעזר בי רבי קליר עיי' תולדות ר"א הקליר לרש"ל ראפאפורט בב"ע שנת תק"ץ ובהוספות בשנת תקצ"א צד 92 ועיי' ליטע־ראטורגעשיכטע דער זינאג' פאעזיא לצונץ צד 29 והלאה. ובעיקרי התלמוד כ"י רמז על ספרו היוחסין אשר שם האריך (עיי' יוחסין השלם צד 36 וצד 52) —

קלר (= קוֹלָר מל' יוני ורו' κολλάριον, collare Halseisen, Halsfessel) בפ' האומר התקבלי גט (גיטי' ס"ה:) ובסוף טבול יום (פ"ד מ"ה) יצא בקולר ואמר כתבו גט לאשתי. בפ' י"ב בכלים (מ"א) הקולר טמא. בר"ג דסנהדרין (ז':) י' שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן. בס"ג דיבמות (קכ"ב.) מעשה בקולר של שני [5]) בני אדם. בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ב.) הש בראשו דומה כמי שנתנוהו בקולר. נתן בניו פליטים (במדבר כ"א, כ"ט) תרג' ירושי' (ב') שלילין בקולריא. ויתנוהו בסוגר (יחזק' י"ט, ט') תרג' ויהבוהו בקולרין. — (א"ב פי' בל"ר סוגר הנתון בצואר השבויים והחייבים ובנוסחא כתוב כפיתין בקולריא). *[אחי"ה וכ"ה בל"ס קוֹלָרָא תוספת' ביצ' פ"ג סואר של קולר, וברוב מחובר עם מלת צואר ד"מ סנהדר' מ"ד סע"ב קולר תלוי בצואר עדים. ירוש' נדרים רפ"ט דמ"א: נותן קולר על צוארו, איכ"ר פתיחתא ד"ה ויהי לאבל: העביר קולר מצוארו ונתנו בצואר הרבים. דב"ר פ"ו לגבור שהיה הקולר בצוארו נפנה מאותו הקולר לאחר ימים ראה הקולר נתון בצוארו של אחר וכו' וכנ"ה בירו' גיטי' פ"ו דמ"ח. קולר של סכנה . . . קולר של ממון תנחומא הישן סוף קדושים התר עצמך מן הקולר. הקבוץ ירו' ברכות פ"ז די"א ע"ג ירו' מגילה ספ"ג דע"ד ע"ג בניו מסורין בקוֹלָרִין, תוספת' ע"ז רפ"ב לא קולרין ולא שלשלאות של ברזל. תנחומא הישן וישב סי' י"ח ראוין היו ישראל לירד למצרים בשלשלאות ובקולרין (ילק' הושע ר' תקכ"ת שלול בקולרין). תנחומא הישן ס"פ שופטים הקב"ה משלה מלאכים בקולרין ובשלשלאות. שמ"ר פל"א הוציאו

---

[1]) ובעה"ק שנ"ב פי' הקילורית: פלוסטרא (= Pflaster) וי"א רוזן וושר (Rosenwasser) בל"א. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע הקילרין ובנו"ג הקלרין. [3]) בנו"ג במדר' וכן בב"מ רפ"ב קילורין ובתנחומ' הישן אחרי סי' ז' קלורין ונ"ב פי' עוגות. [4]) ואולי עג עוגה אצל הוני המעגל (תענית י"ט כ"ג:) הוא כמו כן צר עוגות מל"ע عاج Kuchen Formen (ועיי' ג"כ ילקוט חבקוק ד"ה על משמרתי מהו מצור שהצר לו צורה ואמר איני זז מכאן וכו'. [5]) ליי' בנוסחאותינו.

אותם השונאין בקולרין, שם רפליו וכופתין אותם בקולרין, איכ"ר פתיחת' ד"ה על ההרים כת של בחורים נתונים בקולרין — ועוד פי' קולר חבורה (Verband) עיי' לעיל הציון מיבמות ובתוספ' יבמות ספי"ד הגי' קולאר. והקבוץ קידושי' ע"ב: צוורני צוורני קולרין [קולרין] עיי' פירש"י] —

קלר בסוף מסכת יבמות מעשה בקולר של שני בני אדם פירש"י חבורה[1])

* קַלְרְהִי (מל"י Καλλιῤῥόη שם מקום) והוא במזרחית לימה של סדום ופי' בל"י מעינות יפים עיי' בן מתתיהו על הקדמוניות יז, ו'. ה' ועל המלחמו' א' ל"ג. ה'; ותרג' ירוש' א' לישע (בראשי' י', י"ט) קלדהי ובת"י לדברי' קלדוהי וצ"ל קלרוהי וכצ"ל בכ"ר פל"ז והגי' בדל"ת כבר מונחת לפני רבינו לכן העריכו בע' קלדהי אבל בירו' מגיל' פ"א דע"א סע"ב אי' לנכון עד לשע ר' לעזר אמר עד קלרה. ר' יודן בר שלום אמר מיכן לתרגום הרי שבתרג' צ"ל קלרהי ובזה עולה יפה מ"ש היעראנימוס בפי' בראשי' י', י"ט Quod Lasa sit, quae nunc Callirrhoe, ubi aquae prorumpentes in mare mortuum defluunt. ועיי' ג"כ פליניאוס ספר ה' פרק ט"ו.

* קולריא עיי"ע קלר א'.

* קלוריא (נ"ל מל"י κληρωτίς Urne, כוס גדול עיי' בפנים) ויק"ר פ"ה ובמד"ר פ"י מזרקי יין (עמוס ו', ו') רב אמר קלוריא ר' יוחנן אמ' בכוסות קטנים ובויק"ר אי' קלודיא ובע' זרבוב לא הביא רבינו המאמר ונ"ל שהוא מע' הבא אח"ז והיה כוס גדול לשום שמה הגורלות ודרש מזרקי מפעל זרק. ענין השלכה על השלכת הגולות וגם על שם זריקת המשקה שבתוכן.

* קְלֵירוֹם (מל"י κλῆρος Loos) מדרש תהלים מזמור י' אין הרשע מפיל (בקולרים) [צ"ל בקלירום] שלו אלא רשעים גבורים כמותו וכו' ועיי' עוד ע' קלבס. — קלירוס, קלורוס ביומ' פ"ד. עיי"ע קנדי.

קְלַשׁ (נרדף עם חלש schwach, dünn sein; קוּלְשָׁא כמו חולשא הפכו סומכא die dünne (Stelle בריש עירובי' (ג'.) ומ"ש בסוכה כשרה דאמרן קלוש מבוי נמי נימא קלוש פי' ראה הקורה כאילו היא קלושה וההוא פלגא דסומכא העליון כאלו נגסר במסור ונחתך וכאילו אינו והויא קורה כולה שהיא הצי טפח דעוביה התחתון כולו בתוך עשרים ולפיכך המבוי כשר. בפ' מי שהפך (מ"ק י"ג: במשני) מחפין את הקציעות בקש ר' יהודה אומ' אף מעבין. גמר' (שם) מהפין אקלושי פי' מכסין בענפין מרוהקין זה מזה מעבין אסמוכי סומך הענפין זה לזה[2]). ביבמות בר"ג דפ' חרש (קי"ג.) פשיט' דחרש דעתא קלישתא הוא. בר"ג דפ' נערה מאורסה (נדרי' ס"ח.) בעל מיגז גייז או מיקלש קליש — (א"ב תרג' רטפש בשרו (איוב ל"ג, כ"ה) איתקליש בסריה ענין חלישות ודקות). *[אחי"ה וככ"י ובדפ' רגיא כמו כן אבל בדפוסי' איתחליש, כתר"י א' לבראשי' כ"א, ט"ו ואתקליש בשריה. פעיל תר"י א' לבמד' ז'. י"ג י"ט גילדא קליש; תעני' ט': עיבא קלישא, סוט' ל"ד: איידי דקלישא ארעא וכו', יבמו' קי"ג. דעתא קלישתא. והשם קולשא חולי' נ"ה: עיי"ע סמך] —

קלת (= קְלָתָה מל"י ורו' calathus, κάλαθος סל, סל ארוג Korb, geflochtener Korb) בסוף ביכורי' (פ"ג מ"ח) בקלתות של כסף ושל זהב. בס"ג דפ' ההובל (ב"ק צ"ב.) מנא הא מילתא דאמור רבנן בתר עניא אזלא עניותא דתנן עשירים מביאין ביכוריהם בקלתות של כסף וכו'. בס"ג דפ' האשה שנפלו לה נכסים (כתובו' פ"ב:) עשירות עושות אותן קלתות של כסף ושל זהב. בר"ג דפ' היה מביא (סוט' י"ד:) אדם מביא מנחה בתוך ביתו בקלתות של כסף ושל זהב. בס"ג דאילו מגלחין (מ"ק כ"ז.) ת"ר בראשונה היו מוליכין לבית[3]) האבל עשירים בקלתות של כסף ושל זהב[4]). בפ' המדיר את אשתו בגמ' דת משה (כתובו' ע"ב:) דאורייתא קלתה שפיר דמי דת יהודית אפי' קלתה נמי אסיר. פי' אעפ"י שבשוק כפה של ראשה לבדה שרי מדאורייתא דת יהודית אסרה בשוק עד שתתן על ראשה דבר אחר אבל בחצר בקלתה אין בה משום פריעת הראש. בריש ב"מ בגמ' דסמך היה רכוב (ט':) קלתה מינח נייח. בפ' הזורק גט (גיטי' ע"ז.) [זורקה] להיקה או לתוך קלתה הרי זו מגורשת. בפ' י"ו בכלי' (מ"ג) הקלתות משיחסום. פי' קופות קטנות

[1]) עיי"ע הקודם. [2]) וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בבית. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וב"ר ובדפ"ע נשמט בטעות.

דומה לקלתה דגט"[1]) — (א"ב פי' בל"י ורו' מין סל עשוי מגמא או מנצרים וגם אם הוא של כסף וזהב). *[אחי"ה ובזו המלה העתיקו ע' זקנים דוד (ירמי' כ"ד, א'. ב') וסומכום העתיק כן כלוב (עמוס ח', א'). וכנ"ה קלתה בגיטי' ע"ה. ירו' גיטי' רפ"ח דמ"ט: ירו' יומ' רפ"ד דמ"א: תוספת' כלי' ב"מ ספ"ה] —

קלת (= קוּלְתָא וכן בל"ס מל"ע قُلّة כלי חלול כמו כד (bauchiges Gefäss, Krug) קולתיה תלה (ב"מ פ"ד: סנהד' ק"ג:) עיין בקלבאי. *[אחי"ה אבל בע' קלבאי לא פי' המלה רק הביא הציונים הנ"ל ועוד ויק"ר רפ"ד ע"ש ומ"ש. ובדפ' אמ' ופראג נדפס ללא נכון בע' הקודם לזה והנכון שהוא ערך בפני עצמו כדאי' בדפ"ר וויניצ' ובכ"י ערוך והוא מל"ע הנ"ל עיי"ע קל ז' ושם הביא רבינו תרג' וכדה על שכמה: וקולתא על כתפיה וכן העתיק בשם רבינו גם בע' הנוכחי כ"י עקרי התלמוד וזו ראיה עצומה שלזו המלה כיון רבינו והוא קולתא דמיא ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד ובירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד קלותא צ"ל קולתא. פסיקת' דר"כ צד קע"ו: מלי קולתיך, איכ"ר פ' בני ציון טרוף קולתיך קומויי. ויק"ר ס"פ ל"ג ושהש"ר פ' יונתי נפח בקולתא ועוד אי' קולא בזה הענין ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד והקבוץ אסת"ר פ' והשתיה אילין כתואי דלא שאתן חמרא דזיקין אייתי להון חמרא דקוּלַיָא. ולנקבה קולית עיי"ע קל ז'] —

קֶלֶת (נ"ל מל"ר אמצ' clota דבר חלול העומד לתת עליו דבר אחר Wölbung, hohles Postament) בפ"ד בזבין (מ"ג) על המשוט ועל הקלת. בפ"ז בכלי' (מ"א) הקלתות של בעלי בתים שנפחתה עיי' בע' איסטרוביל פי' „בנין סביב שהוא כמין בית קטן ובסיס הוא לכירה כמו שאמרו לענין רחיים אבל לא את הקלת ופי' קלת בסיס לרחים התחתונה." *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלים (בסדר"ט צד 5) ושם הסיום והיא כמין קלת ואולי כיון שהוא כמו קלתה עיי"ע וכן דעת ר"ש ותוי"ט ולא היא כי אם כמו בנין חלול ובסיס לדבר אחר ורגמ"ה כ"י לב"ב ס"ח סע"א פי' קלת היינו רחיים העליונה שחוזרת דלא הוי מחובר ע"כ ורש"י ב"ב כ': ורשב"ם שם ס"ה. פי' קלת האפרכסת וכן פי' רבינו נסים וזה לשון ר"י ן' מיגש הובא בשט"מ לב"ב כ': פי' איצטרוביל גלגל של רחים והקלת הוא הכלי שתולים אותו על פי הרחים ונותנים בו החטים והם יורדים ממנו מעט מעט לתוך פי הרחים ע"כ וכנ"ה הקלת בתוספת' ב"ב פ"א כ"י[2]) ובירו' ב"ב רפ"ב די"ג: וכן קְלָתוֹת תוספת' כלי' ב"מ פ"א. ומזה נ"ל הקבוץ בירו' תעני' פ"ד דס"ט: שמנים אלף פירחי כהונה ברחו להם לתוך קלתותים של ביהמ"ק וכולם נשרפו וכו' שהוא מל"ר הנ"ל Wölbung, Schwiebbogen פי' בכותל קמור וחלול שתחת ביהמ"ק] —

קם (= קוּם, קוּמָא מל"פ كَام، كَامَه abgesahnte Milch, Molke) בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"א:) הנודר מן החלב מותר בקום פי' היינו נסיובי דחלבא שלועזין סיר"ו[3]) והוא אלמיץ[4]) ר' יוסי אוסר דקא סבר יש בהן צחצוחי חלב — (א"ב חלב מקושר ונקפא ובהדיא כתוב בירוש' (פ"ו דל"ט ע"ד) מהו (בקם) [צ"ל בקום] חלבא מקטרא ובגמ' דידן מסכ' ע"ז פ' אין מעמידין בענין איסור גבינות (ע"ז ל"ה.) הכא כיון דאוקומי קא מוקים חשיב ליה כמאן דאיתיה לאסורא בעיניה ונקרא קם החלב מקושר שהוא קם ועומד ואינו נגר ובל' גמרא נקרא קומא אבל מה שנקרא מי חלב בל' משנ' נקרא נסיובי דחלבא בל' גמרא). *[אחי"ה והרמב"ם בפי"מ לנדרי' לועזו מיסא ורש"י ור"ן משג"א והוא mesgue = Molke וכן פירש"י נסיובי דחלבא פסחי' מ"ב. ע"ז ל': ל"ה: ב"מ ס"ח:] —

קם (= קוּם, קִים פי' עמד עם כל הוראות זה השרש בעברי (bestehen, bleiben, bestätigen) בפ' המפקיד פירות (ב"מ ל"ח.) שאני הני כיון דקם קם. פי' „כיון שהחמיץ כך יעמוד בחימוצו לעולם"[5]). בפ' מי שמת בגמ' בני רוכל (ב"ב קנ"ו:) מקיימי קוצים היו ור' אליעזר לטעמיה דתנן בפ"ה בכלאי' (מ"ח) המקיים קוצים בכרם ר' אליעזר אומ' קידש וחכמים אומרים לא קידש. בר"ג דמשקין (מ"ק ב':) ובפ' אלו הן הלוקין בגמ' יש חורש (מכו' כ"א:) המנכש והמחפה בכלאים לוקה ר"ע אומ' אף המקיים פי' שרואה כלאים זרוע ואינו עוקרן[6]). בפ' אלו הן הלוקין בגמ' הטמא (מכו' ט"ז.) ובס"ג דחולין (קמ"א.) הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו אלא למאן דתני ביטלו ולא ביטלו במה דלא שחטיה לא עבריה ללאויה פי' „קיימו קִיים עשה שבה

---

[1]) וכ"ה בפי' רח"ג בכלי'. [2]) ובדפוסי' בט"ס הקלס. [3]) בלאי"ט Molke siero. [4]) ואולי צ"ל מיצאל והוא ל"ע مصالة, مصل Molke. [5]) הועתק מפי' ר"ח. [6]) וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק.

פטור לא קיים חייב היינו דאיכא למימר לתקוני לאויה הוא דאתא אלא למאן דתני ביטלו חייב כיון שהאכיל הנותר לכלבים הוא דחייב דהא לא אפשר למשרפיה אבל הכא אם הנותר כמו שהוא אעפ"י שלא שרפו אינו חייב מאי איכא למימר. פי' התראת ספק הוא שיתכן לומר אחר שיקחנה ישלחנה והיכי הוי התראת ודאי כגון שבא לשוחטה והתרו בו אם תשחוט אותה תלקה ושחטה ור' יוחנן אמר אפי' התראה בלקיחה שמא התראה"[1]), הקם להן בציץ בין עיניך בס"ג דפ' האומר לחבירו צא וקדש לי (קידושי' ס"ו.) פי' שים הציץ בין עיניך והעמידם שכך היו עושין כשהיה כהן גדול מניח הציץ היו עומדין הכל בעמידה מפני שם שהיה כתוב בו חיינו דתני בלשון עמידה הקם להן בציץ[2]). במקויים כולי עלמא לא פליגי כבר פי' בע' אשר ובע' הנפק. בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ג:) ובפ"ק בקדושי' בגמ' כל מצות האב (ל"א.) אסור לאדם שיהלך בקומה זקופה ד' אמות משום שנאמ' (ישעי' ו', ג') מלא כל הארץ כבודו. רב הונא לא מסגי ד' אמות בגלוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי. בר"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' ל"ה.) קמה תוכיח פי' קמה היא התבואה דכתי' (דברי' כ"ג, כ"ו) וחרמש לא תניף על קמת רעך וחייבת בברכה לאחריה שנאמ' (שם ח', י') ואכלת ושבעת וברכת[3]). פ"א[4]) קמה היינו לחם דכתי' (דברי' ח', ט') ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכתי' בתריה ואכלת ושבעת וברכת בראש והיה עקב תשמעון. ובס"ג דפ' הזרוע (חולי' קל"ד רע"ב) אמר קמה אקמה רמא ליה ריש לקיש לר' יוחנן חורי נמלים וכו' עד ספק לקט לקט משום דבחזקת חיוב חייב אבל בחזקת פטור פטורה ורמינהו גר שנתגייר והיתה לו עיסה נעשית וכו' עד ספק חייב אע"ג דבחזקת פטורה קימא מצינן דעיסה ולחם איקרו קמה[5]). *[אחי"ה עיקר הוראת קום וקים כבלשון מקרא עמד וכון ב"מ ל"ח. כיון דקם קם, שם פ"ב. קמה לה מתניתין דלא כר"ע, שבת קל"ו. ע"ז ע"ו: קים לי בגויה, קידוש' ס"ו. קים ליה בנפשיה, גיטי' נ"ב: נ"ג. קים ליה בדרבה מיניה, ב"מ ז'. קָיימָא, ירו' תרומ' פ"א ד"מ: ירו' מעש' פ"ד דנ"א: קיימין, ב"ב מ"ג: היכא דקיימא תיקום ובקיצור: תיקו עיי"ע. זבחי' ד': תיקו במילתא, י"ז. תיקו בדוכתיה, ב"ק צ"ו. ניקו וניעבד.

בינוני קָאֵים כתובו' ס"ב סע"ב עירובי' ע"ט. ובהשמטת המים קאי עיי"ע ומ"ש. הקבוץ קָאמַיָא דניאל ז', ט"ז שמ"ר פמ"ג. אפעל ב"מ ל"ט: מוקמינן ב"ב מ"ד. ולוקמיה ועיי"ע אוקי בח"א רנ"ה וש"נ. פיעל קיים פי' כל"מ (אסת' ט', כ"ז) חיזוק הדבר גיטי' ב': מצויין לקיימו ב"מ ז'. כתובו' י"ט. צריך לקיימו, שם: קיימו שטרייכו וכו', שם כ"א: לקיים את השטר, ירושלמי גיטין ספ"א דמ"ג ע"ד קיימתיה מדאמר ר' בא וכו'. ועוד פי' ענין הקמת דבר erfüllen, aufrecht halten אבות פ"ד מ"ט כל המקיים את התורה וכו', יומ' כ"ח: קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שבת קי"ח. כל המקיים שלש סעודות בשבת וכו', ברכו' ט' רע"ב קיים בהם, מגילה ז' רע"ב קיימת בנו, ויק"ר פכ"ח למקיימא עליכון, ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: רצה מקיימה רצו אחרים מקיימים אותה. התפעל עירובי' נ"ד. תלמודו מתקיים בידו, אבות פ"ג מ"ט חכמתו מתקיימת, ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד תתקיים לכון נפשיכון וכו', גיטי' ט'. יתקיים בחותמיו. התואר זכר קַיָם, קַיָם, קַיָמָא וכ"ה בל"ס ברכו' ל"ב. נדרי' ס"ב. חי וקיים, גיטי' כ"ח. בחזקת שהוא קיים. ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: עיי"ע מוניט. ב"ר פנ"ד נכדו קיים, גיט' י"ט. דבר שהוא של קיימא, חולי' ק"מ: בני קיימא, ירו' יבמו' פ"ד ד"ה ע"ג בן קיימא. לנקבה קיימת ברכו' ל"ב. הקבוץ קַיָמִין ב"ב ק"ל. גיטי' פ"ח. שמ"ר פט"ו, קַיָמַיָא ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג ריש רות רבה. השם קְיָם, קְיָם קיימא פי' חוק ברית וכ"ה בתרגום חוק וברית ועיי' דניאל ו', ח'. והשם המופשט קִיּוּם פי' שמירה ועמידה עיי' פיאה פ"א מ"ד וירו' פיאה פ"א דט"ז ע"ג ירו' כלאי' פ"ב דכ"ז ע"ד ושם פ"ט דל"ב. ירו' שבת פ"ז ד"ט. והקבוץ ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד קִיּוּמֵי אש ועוד ענין חיזוק ואמיתת דבר ב"מ כ': לא משהי אינש קיומיה בידא דספרא, שם כ"א. עדי קיום, גיטי' ג'. ח': ירו' גיטי' רפ"ב דמ"ד. כתובו' כ"א: כ"ח. קיום שטרות[6]), ב"ר פע"ח קיום הגט. ירו' חגיג' פ"ג דע"ט רע"ב מתניתא מינה קיומה ומינה תברה. היקום (בראשי' ז' ד') תרגמו ר' ברכיה בב"ר פל"ב קיומיה. ואמרתם כה לחי (ש"א כ"ה, ו') נדרש בירו' סנהד' פ"ב ד"כ: לקיומא. ובירו' כמה פעמים אי' ולית ליה קיום והוא כמו תיובתא בבבלי עיי' מבוא הירו' למהרז"ף צד ט"ו. ירו' חגיג' ספ"ב דע"ח רע"ג

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח במכות ט"ו. והלאה כפי שנדפס בש"ס ווילני. [2]) וכן פירש"י. [3]) וכ"ה במשמעת קמה עיי' ספרי ראה פ' קל"ו ומנחו' ס"ו ע"א. [4]) וכ"ה בפירשי ברכו' ל"ה. [5]) עיי' כל הסוגיא בחולי' קל"ד. [6]) בענין קיום שטרות עיי' תשו' הגאונים (הוצאי הרכבי) סי' קפ"א, רל"א ותמ"ב.

ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח ע"ג. ועוד השם המופשט קִימָה כל"מ ברכו' י"א. שכיבה . . קימה, קידושי' ל"ב: לא אמרתי קימה אלה במקום הידור, שם ל"ג. איזהו קימה שיש בה הידור וכו', ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. לא היא עשייה לא היא קימה וכו'. ועוד השם קוֹמָה מל"מ פי' גובה גוף Höhe, Statur ברכו' מ"ג: קידושי' ל"א. עיי' לעיל בערוך. במד"ר פי"ג מבואר קוממיות (ויקי' כ"ו, י"ג) בקומה זקופה ואין יראים מכל בריה. ועיי' ג"כ בתרי"א. ועוד עיי' תרג' ישעי' י', י"ג; יחזק' ל"א י'. אסת' ה' א' בתרג' שני כד כפיפא קומתא. אסת"ר פ' חור: מלא קומה ופשוט ידים ורגלים. והקבוץ סנהד' מ"ה. שתי קומות. ובירו' ב"מ רפ"ט די"ב. עמיק תרתין קוֹמִין והיחיד ויק"ר פ"ד בשעה שעומד על קוֹמִי שלו. ומה שענינו תבואה קמה בל"מ ובתרג' קָמְתָא, ותרג' נציב מצבה, מצב קָמָא, קָמְתָא עיי' לעווי באוצ"מ תרג'. ובב"ר פנ"ג דרש מי מלל (בראשי' כ"א, ז') קומתו של א"א היתה יבשה ונעשה מלילות ופי' במ"כ מלשון קמה וגדיש וא"כ צ"ל קמתו של א"א וכו' וכדאי' באמת בפסיקת' רבתי פמ"ג והמשיל לאברהם לקמה שמתיבשת ונעשית מלילות ועוד נ"ל שכיון במלת קמתו כמו אֻמָּתוֹ עיי"ע אם ח"א, קי"א ובתנחומ' הישן פ' וירא סי' ל"ז דורש מי מלל שיש בו ליחה של נערות] —

קָמָא (קצור מן קָאמָא = קָא אֲמָא, קָא אֲמַר (= קָאמַר er spricht) בר"ג דפסחי' (ג':) מאי דקמא פי' מאי קאמר[1]). ובר"ג דפ' מי שמת (ב"ב ק"מ:) אדמון אומ' בשביל שאני זכר הפסדתי מאי דקמא ס"א מאי דקאמא[2]). בפ' מציאת האשה בגמ' המשיא את כתו (כתובו' ס"ז:) מאי דקאמא[3]) אמר לו נעניתי לך קום אכול פי' מאי שנא שהביאה לו עכשיו זו התרנגולת ולא קודם — (א"ב פי' לפני כמו קודם ואות דלת מובלעת. מסכ' גיטי' פ"ק (ו':) ומי איכא ספיקא קמי שמיא. תר"י בפסוק וספרתם לכם ממחרת השבת (ויקרא כג, ט"ו) מבתר יומא קמא דפסחא כמו קדמאה). *[אחי"ה ר"ב לא חש לדברי רבינו שהוא פירש קמא כמו קאמא = קאמר ועליו מורה נ"א קאמר ור"ב נגרר אחר רש"י שפי' בכל המקומו' הנ"ל קמא כמו קַמָּא ובאמת בסוט' ב' סע"ב מאי דקמא דקא בדלה מוכח כפירש"י ע"ש] —

* קַמָּא (והוא כמו קַדְמָא וד' מובלעת עיי"ע הקודם לזה der erste) ברכו' מ"ח: תנא קמא והוא לרוב בקצור ת"ק. שם י"ג: פסוקא קמא, כ'. קמאי הוו מסרו נפשייהו וכו', גיטי' י"ב: קמא קמא פי' ראשון ראשון, ב"ב מ"ו: קמאי דקמך, נזיר ל"ו: קמאי ובתראי ב"ר פל"ח למילף מן קמאי ולנקבה רבות: קידוש' ס"ו. ב"ב פ"ט סע"א תר"י בראשי' מ"א, כ' הך קַמַּיְתָא. ועוד כמו לִפְנֵי בעברי ברכו' ה' סע"א קמיה דר' יוחנן, ביצ' כ"ז. הוא יתיב קמייהו, ושם לקמיה דר' אמי, גיטי' ס"ז: קריבו תכא קמייהו, מגיל' ב'. כדבעינן למימר לקמן. ובכ"י תרג' תהלי' נ', כ"א; נ"ז, ז' ס"ט, כ"ג; פ"ה, י"ד והרבה זולתם שהביא הח' לעווי הגי' קומך, קומיי, קומיהון, קומוי ובדפ' אי' קדמך, קדמי וכו'. וכן בתר' ירו' בראשי' כ"ד, ז'. מ"ג לקמך, ושם ל"ג, ג' לקמיהון ובירו' הרבה פעמי' קומי ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: ירו' מגיל' פ"א דע"ב. ירו' גיטי' פ"ה דמ"ו ע"ד וכן קומיי ירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג איכ"ר פ' בני ציון ובבבלי רגיל ביותר קמי, קמא הוריו' י"ב: מ"ק כ"ב: קמי שפה עיי"ע קמי ור"ב שם. ויק"ר ספל"א וקמי מן כן וכו' פי' בראשונה, קודם מזה.

קמא (= קוּמָא מל"ס קוּמָא בל"י κόμμι ועוד κόμμι (Gummi, Harzart כפ' ח' שרצים בגמ' וכוס עיקרין (שבת ק"י.) מאי כוס עיקרין אמר ר' יוחנן ליתי מתקל[4]) קומא אלכסנדרית. קומוס קומא (גיטי' י"ט. שבת ק"ד:) עיי' בע' קומוס — (א"ב פי' בל"י מין שרף ואלכסנדרי' מובחרת שבכולם). *[אחי"ה ונקרא כן על שם אילן سنط acacia nilotica כובא מיצריא שגדל במצרים עיי' לעף פפלנ"צ 197 ובע' קומוס פי' רבינו קומא ודבריו נעתקים מפי' ר"ח כמו שתראה שם — ולדעת רז"ל שבת ק"י. ותוספת' יבמו' פ"ח קומא הוא חלק אחד הצרוך לכוס עיקרין שלא תלד או שלא יוליד] —

קוֹמָא (= קומים מל"י ורו' κόμης, comes (Fürst בפ"ק בע"ז בגמ' ויום גניסיא (י"א.) קומא (מינקיט) [צ"ל מי נקיט][5]) קמי איניש כלומ' הוא על כל השרים. *[אחי"ה ור"ח ורש"י בע"ז פי' קומא מלך והנכון שהוא ראש וממונה על אחרים זולתו נגיד ושר עיי"ע קמים ועיי"ע אפיפיורא בח"א, רכ"ז] —

* קוּמִי עיי"ע קמי.

* קמאה עיי"ע קמע.

---

[1]) בנו"ג מאי האי דקמן ופירש"י מה הדבר הזה שבא לפנינו. [2]) ובנו"ג מאי קאמר. [3]) בנו"ג דקמא. [4]) בנו"ג מתקל זוזא. [5]) וכ"ה בכ"י ובדפ"ר.

* קְמוּאֵל (שם מלאך) פסיקתא רבתי פ"כ בשעה שעלה משה למרום וכו' ופגע בו קמואל המלאך שהיה ממונה על שנים עשר אלפים מלאכי חבלה שהם יושבים בשער הרקיע ועיי' בזהר בשלח פ' ימינך ה': קמואל שמיה והוא ממנה על תריסר אלפין ממנן שליחן בעא לאזדווגא ביה במשה, אולי יש למלה שייכות עם קומים פי' ממונה ונקרא כן שהיה ממונה על י"ב אלפי מ"ח. ועוד נ"ל שהוא הוא Akoman אחד מראשי שדים אצל הפרסיים עיי' צענדלעקסיק' ליוסטי צד 11.

* קמז נפעל נקמז עיי"ע ומ"ש.

קֶמַח (מל"מ הפכו סולת ובל"ס קִמְחָא grobes Mehl ועל היין Kahm. הפעל קְמַח zermalmen) בס"פ כה"ג בגמ' על אלו הנזיר (נזיר נ"ג:) אלא דאקמח אקמוחי פי' טחון בריחים ועשאן כקמח. בכל קרבנות פ"ח במנחות (פ"ו: במשנ') ואינו מביאה מפיה מפני הקמחין[1]) פי' קמחין בלעז קנוט"י[2]) כלומר לבנים כמו קמח[3]). בפ' כיצד צולין בגמ' חל ששה עשר (פסחי' פ"ד.) א"ל דרמא לך הא לא חש לקמחיה הא הדר ביה וכו' בס"ג דפ' טרף בקלפי (יומא מ"ו.) ובסוף סוכ' (נ"ד.) אמר רבא האי מאן דלא חש לקמחיה, בפ' החולץ בגמ' אחד בתולות (יבמו' מ"ב:) דרמא לך הא לא חש לקמחיה סתם ואח"כ מחלוקת וכו' פי' „אכילתו להפסד הולכת שאינו מתעסק בתורה כראוי לה"[4]) וי"א „לא שימש כל צורכו ולא ידע שמועה זו ואתי לפרוקי לן"[5]) ס"א[6]) לא חש לקמיה כלומ' לא חשש לפניו הקושיא שתבוא לו. *[אחי"ה ובדפ"א ופראג אע"ג שנדפס' כראוי ס"א בכל זאת אי' בטעות לא חש לקמחיה וצ"ל כגי' כ"י ודפ"ר לקמיה וכדפי' רבינו לפניו. וז"ל ר"א ביומ' (הובא בר"ס צד ס"ב.) דלא חש לקמחיה הכי הוא כד"א אינו חושש אם אוכל פת חטין או פת שעורין האי נמי לא חש למלתיה ואית ספרי דכתיב בהו לא חש לקמיה ע"כ אבל בכ"י ש"ס לי' זו הגי' לקמיה וגם רש"י פי' בכ"מ מענין טחינה לא חש למה שהוא טוחן ומוציא מפיו כלומ' לדיבורו ובסוכ' הנ"ל כלומ' מרבה דברים ואינם — קמח אינו דק כל כך כסולת ומזה המשל בירו מגיל' פ"א דע"ב. וירו' יומ' פ"ג דמ"ז ע"ד אמרון כל קמחייא קמח (כל קימחייא קימחין) וקמחא דקמחית סולת. ירו' חלה רפ"ב דנ"ח: קמחין וסלתות, ירו' סוט' רפ"ב די"ז ע"ד מכאן והילך קמחין הן, קידוש' נ"ג. מיני קמחים, והיחיד קֶמַח, קִמְחָא עיי"ע נהל, טחן, חלט ב', מעס. ומה שענינו קמחין על היין מנחו' הנ"ל עיי' לעיל בערוך ורמב"ם פי' גרעיני חטה. והפעל ממנו קַמִּחַ בבינוני פעיל עיי"ע אפץ ובאפעל נזיר הנ"ל הובא בערוך] —

* קִמְחִית (שם פרטי לנקבה) ירו' מגיל' פ"א דע"ב. שבעה בנים היו לקמחית וכולם שמשו בכהונה גדולה וכו' וכן ירו' יומ' פ"ג דמ"ז. ובבבלי יומ' מ"ז. ועיי' ג"כ ע' לפני זה. ובענין ר' ישמעאל בן קמחית או ר' שמעון בן קמהית עיי"ע זרד ומ"ש בח"ג, ש"כ. ועוד עיי"ע בן קמחית ח"א, קכ"ג.

* קִמְחוּנְיָא (שם מקום) כתובו' ס"ז. אשלי דקמחוניא, קידוש' כ"ה: דרש רב בקימחוניא. לדעת קצת Gamach בארמיניא. עיי' נייבויער גיאג' 397.

קֶמֶט (מל"ס קִמְטָא Falte, Runzel) בפ"ו בנגעים (מ"ח) הקמטין שבצואר ובפ"ז (מ"א) בקטן ונולד בקמט ונגלה. בס"פ ח' במקואות (מ"ה) בית הסתרים ובית הקמטין אינן צריכין שיבאו בהן המים. פי' „בגברא תותי שיח'א ואתתא תותי שיחיה ותותי דדיה שמן קמטין כדתנן בפ' יוצא דופן (נדה מ"ז.) משיעלה הקמט תחת הדד"[7]). בפ' השוכר את הפועלין בגמ' מעשה (ב"מ פ"ז.) ובפ' יש נוחלין בגמ' בנות צלפחד (ב"ב קי"כ.) אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין. בס"ג דפ' ר' ישמעאל בע"ז[8]) ובפ' יוצא דופן בגמ' כל הנשים (נדה מ"ג.) אמר ר"ל קנה בקומטו של זב והסיט בו את הטהור טהור וכו' —

---

[1]) בדפו"ו הקמחון. [2]) אולי מלאי"ט canido לבן ובכ"י ק"ט קַטְטוֹ ובעיקרי התלמו' לר"א זכות קנגטי ובלשונינו נאפה [3]) ובעה"ק שנ"ב פי' על נכון קאמי"ג בל"א והוא kahmig והיינו שנראה על היין שטח לבן כמו עפוש. [4]) הועתק מפי' ר"ח בפסחי'. [5]) גם זה הועתק מפי' ר"ח בסוכה לכן הנה מה טוב ומה נעים לגרוס כגי' כ"י עיקרי התלמוד שאחריו אנו נגררים לציין ג"כ ובסוף סוכה שלי' בשאר כ"י ודפ"ע ורבינו ראה פי' ר"ח לסוכ' שם (נדפס בש"ס ווילנ') והעתיקו כדרכו אבל קצת קשה במ"ש וי"א כי גם זה הוא כפי' הראשון מפי' ר"ח. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט דפ"ר דפא"מ ובעיקרי התלמוד אבל בדפו"ו בט"ס. פ"א. [7]) הועתק מפי' רה"ג לנגעי' פ"ו מ"ח ושם הגי' תותי ביחשיה . . ותותי ביחשה עיי"ע בחש. [8]) כיון לדף ס': וכן ציינו רבינו בע' בחש והשמיט ציון מנדה וכבר העירותי בע' בחש שזה הציון מע"ז לי' בכ"י ק"ט בע' הנוכחי וכן לא העתיקו בעל עיקרי התלמוד כ"י ועיי' תוספו' וחי' הריטב"א בע"ז הנ"ל.

(א"ב פי' חדודי הבשר מתכווץ וצומת והוא לשון פסוק (איוב ט"ז, ח') ותקמטני לעד היה). *[אחי"ה וכ"ה דעת רד"ק בשרשים אבל הנכון שהוא ל"ע قمط ענין לכידה ואחיזה וכמו שהוא בכתב אלאסול לר"י ן' גנאח' בכ"ז השוהו שם (צד 636) לדרז"ל כשיעלה הקמט תחת הדד, והנכון שמלת קֶמֶט הוא ל"ס פי' ענין כפול עור הבשר ועשיית פימה מפני כווצת הבשר וקמט ובית הקמט נדה ס"ו: הוא כמו קוּמָט נדה מ"ב: שרץ בקומטו . . נבלה בקומטו שם מ"ג. קנה בקומטו של זב וכו' והפעל תוספת' נגעי' ספ"א סדין המקומט מפשטין את קומטיו וכו' סילקו הרי הוא כקמוט שנפשט] — קמט [1]) (מל"ע قمط ומל"ם ענין קמיצה ועצירה (packen, zusammenpressen בחלק בענין יושבי בנוב (סנהד' צ"ה.) תפשיה וקמטיה [2]) ויתביה תותי בי סדיא [3]). בפ' אין דורשין בגמ' ולא במרכבה (חגיג' י"ג:) אלו (תתקע"ז) [תתקע"ד] דורות שקומטו בעצמן [4]) קודם שנברא העולם. בס"פ השולח בגמ' המוכר עצמו (גיטי' מ"ז.) בעינא מקמטינכו [5]) ואותבינכו פי' אקשר ידיכם ורגליכם. עונותיו ילכדנו את הרשע (משלי ה', כ"ב) תרג' חובוי דרשיעא קמטין ליה. *[אחי"ה וכן תרג' יתמך דברי לבך (שם ד', ד') יקמט מיליי ליבך. ובעל עיקרי התלמוד כ"י הביא עוד ציון בזה"ל ובפ' מי שאחזו ונקמט בפומיה כמו ויקח בפיו ע"כ וכיון על גיטי' ס"ט סע"א ובנו"ג ונינקוט בפומיה. וכנ"ה בפסחים מ"ב: דקמיט מרפא ליה ודרפא מקמיט ליה. יבמות ס"ד: איכא משפחה דקמיט דמא. פועל חגיגה י"ג סע"ב עיי' לעיל. ושם י"ד רע"א ת"ח שמקמטין עצמן על דברי תורה בעוה"ז וכו' ילק' ויגש ר' קנ"א כולן עומדין חוץ לזיקה ואני מעי קומטין עלי כחבל עיי"ע קמתין ומ"ש ר"ב] —

* קוֹמֶט (Pupille im Auge) דרך ארץ ספ"ט קומט שבשחור זה ירושלים פרצוף שבקומט זה ביהמ"ק.

☞ קוֹמִיטָטוֹן (מל"י אמצ' ומל"ר κομιτάτον, מדר' (Suite, Hofstaat, comitatus אסתר פ' ובמלאת הימים: שושן הבירה כבית קומיטטון היה מאכל ומשתה מצוי בה פי' בל"ר בית גדול אשר בו המלך ועבדיו יושבים תר"י (ב') בכל ביתי נאמן הוא (במד' י"ב, ז') בכל קומיטטון דידי מהימן הוא [6]).

* קומטון בשבת קמ"ה: כגי' רש"י ובכ"י ש"ס קמוטרי וגי' רבינו קומון עיי"ע הגמון ומ"ש בח"ד, קע"ט הערה 1.

קַמְטָר (מל"י κάμπτρα, κάμψα (ובכ"י κάμτρα (Holzkiste, Korb (Du Cange בפי"ו בכלי' (מ"ז) כסוי קמטרא טהור. בפ"ט באהילות (מט"ו) עשוי כמין קמטרא. בס"ג דפ' מי שמתו (ברכות כ"ו רע"א) גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי. לאשר על המלתחה (מ"ב י', כ"ב) תרג' לדממנא על קמטריא [7]) פי' „לשון ערבי [יוני] רומי ואדומי". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלי' (בסד"ט 13) ושם הביא ג"כ פי' תרגום המלתחה קמטריה ע"כ וכיון רה"ג כי בכל לשונות הנ"ל קמטרא היינו מלתחה וכ"ה כונת רבינו ובאמת זו המלה אי' ג"כ בל"ע قمطر Bücherbehältnis תיק של ספרים וכ"ה במגילה כ"ו: קמטרי דספרי ופירש"י ארגז והביא ג"כ התרג' למ"ב הנ"ל ועוד התרג' ליחזק' כ"ז, כ"ד וזו התרג' הביא ג"כ רה"ג לאהלות פ"ט מט"ו (בסד"ט צד 24) ושם פי' קמטרה: ספטא בלי רבנן מקום שחובשין בו בגדים וספרים ע"כ ועיי"ע ספ"ט ובתש' הגאוני' (הוצ' ה' הרכבי) סי' שנ"ב פי' רש"ג ורה"ג מרצופין ע"י קמטרי שנותנין בהן פירות או משוי. ובתש' סי' קפ"ט (צד 86) וסמטרי דמנחין ביה זיבנא בספינתא, צ"ל קמטרי. — ובעה"ק שנ"ב לועז קמטר: וואצק בל"א ע"כ וכיון על לשון אשכנז (Felleisen = Watsack) עיי' אדעלונג ערך [Watsack —

* קַמְטְרָיָא (מע' הקודם (Garderobier ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ד שמעון קמטריא ופי' המהרש"ם תרג' מלתחה קמטרא שהיה עושה ארגזים ותיבות גאות ע"כ והוא התואר מע' הקודם וכן בל"ר ויוני' capsarius, καμψάριος פי' שומר בגדים בבית המרחץ.

קמי (= קוֹמִי בל"י ורו' Haupthaar, κόμη, coma (Haar בס"ג [8]) דפ' מרובה (ב"ק פ"ג.) ובס"ג דסוט' (מ"ט:) אבטולס בר ראובן [9]) התירו לו לספר קומי [10]) מפני שקרוב למלכות היה פי' כגון מלכות יון שקוצצין שער ראשיהן מלפניהן עד האוזן

---

1) בדפ"ע חוץ מדפא"מ נכלל בע' הקודם לזה. 2) בנו"ג כפתיה קמטיה ובילק' נקטיה וכ"ה בכ"י ש"ס עיי' ד"ס שם. 3) וכ"ה בדפי' הישנים בש"ס ובנו"ג בי בדייא. 4) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובאוצר הכבוד אצל ד"ס ובנוסחאותינו לי' בעצמן. 5) בנו"ג אקמטינכו. 6) ועיי"ע בלדר ומ"ש בח"ב, צ"ה. 7) ובקצת ספרי' הגי' קומטריא. 8) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בר"ג. 9) כ"ה בכ"י ובדפ"ע ב"ר ראובן. 10) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע קמי.

כלפי מצח כולו ומניחין השיער שכנגד העורף נוטף ומתפזר לאחוריהן[1]. במעילי׳ בס״ג דפ׳ קדשי מזבח (י״ז.) הלך ר׳ ראובן בן איצטרובולי וסיפר קומי והלך וישב לו ביניהן[2] בסוף הוריות (י״ב:) ובפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ב:) על כל המתים רצה מבדיל קמי שפה שלו רצה אינו מבדיל על אביו ועל אמו מבדיל פי׳ מבדיל קמי שפה שקורע בית צואר ממש אינו מבדיל שקורע למטה משפה[3] — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ צמה ותלתלי שער — וקמי שפה כמו: לפני עיין ע׳ קמא). *[אחי״ה וחידוש שלא העיר על זו הטעות בעל עיקרי התלמוד כי הוא העתיק תחת סוג אחד הציון מהוריו׳ ומ״ק. ובענין תספורת קומי כבר הביא התוספתא שבת רפ״ו (ז׳) אלו דברים מדרכי האמורי המספר קומי והעושה בלורית ובב״ק ובסוט׳ הנ״ל אי׳ רק התחלת המאמר אבל בספרא פ׳ אחרי מות פרק י״ג ר׳ יהודה ב״ב אומר שלא (תנחור) [צ״ל תנקור, כגי׳ הראב״ד] ושלא תגדל ציצית ושלא תספר קומי שפה דב״ר פ״ב המספר קומי והעושה בלורית מה המספר קומי זה המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין וכו׳] —

קמליא (= קִימוֹלְיָא מל״י ורו׳ κιμωλία, cimolia (kimolische Erde, weisse Thonart. נתר ובורית קימוליא ואשלג ס״א קימוניא כבר פי׳ בע׳ אשלג — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין אדמה לבנה המובאת מאי קימוליא ובה היו מכבסים הבגדים. ודע כי סם וסיקרא קימוליא וגרתיקון מיני אדמה לבנה הם וקילורית מין סם). *[אחי״ה בע׳ אשלג (ח״א. שט״ז:) הארכתי הן בענין קימוליא הן בענין הגירסאות ועתה אוסיף כי בתוספת׳ נדה ס״פ ח׳ אי׳ קימיליא וצ״ל קימוליא. ובירו׳ שבת ספ״ט די״ב: מבואר קימון קליא פי׳ קימון (= קימוניא) הוא ענין קליא Kalia. ובכ״י ש״ס בשבת צי׳. אי׳ לנכון קימוליא ובסנהד׳ מ״ט: קמוליא] —

☞ קמליא (קִימֵלְיָא מל״י κειμήλιον וכן בל״ס קִימֵלְיָאן (Kleinod, Kostbarkeiten. מד׳ ב״ר פ׳ ויבא יעקב שלם (ס״פ ע״ט) במאה קשיטה (בראשי׳ ל״ג, י״ט) א״ר סימון קו״ף קימליא[4] פי׳ בל״י ורו׳ כלים חמודים ותכשיטי׳ זהב וכסף.

קָמִין (מל״י κάμινος, καμίνιον וכן בל״ע قمين (Kamin. Ofen ירו׳ בריש כירה (ירו׳ שבת פ״ג ד״ו.) בראשונה היו סותמין הַקמין מערב שבת[5] ורוחצין בשבת. בויק״ר בריש אשה כי תזריע (פי״ד) אם המתין אדם בקמין[6] שעה אחת אינו מת לשון לעז הוא קאמינ״ו. *[אחי״ה בלאי״ט camino מל״ר caminus פי׳ כבשן האש ועיי״ע הבא אח״ז בפ״א. וכנ״ה בירו׳ ב״ב רפ״ד די״ד ע״ג בסלקי וקמין ובתוספת׳ ב״ב פ״ג ובכ״ב בבלי ס״ז: אי׳ בית היקמין עיי״ע וע׳ יקמין ויו״ד נוספת בתחלה וצ״ל קמין וכדאי׳ בכ״י תוספת׳ ב״ב. תוספת׳ מקואות פ״ה המת במרחץ הקטין טמא המת בקמין המרחץ טמאה. ובת׳ הגאוני׳ (הוצ׳ הרכבי) סי׳ קפ״ט הגי׳ יקמים, בית היקמים וע״ש הפי׳. וכנ״ה קמין בתנחומא הישן כי תשא סי׳ ב׳ ובילק׳ ישה״ש ר׳ תתקצ״ב ועוד קמין מקום או בית הכלא לחייבי מיתה לדונם באש של כבשן ירושלמי סוטה פ״ט דכ״ד: מסרוהו לשלטון והחזירוהו לקמין, תוספת׳ סוט׳ פט״ו והטילוהו בקמין ועיי״ע הבא. או י״ל שבירו׳ ובסוט׳ הנ״ל קמין הוא ל״פ كمان פי׳ כפה ושיעורו כמו כונסין אותו לכיפה סנהד׳ פ״א: עיי״ע כפה ומ״ש בח״ד ר״צ] —

קמניא (= קִימוֹנְיָא ein abschüssiger Ort in Rom, (Gemoniae בפ״ק בע״ז בגמ׳ ויום גניסיא (י׳:) כל דזכי למלכא אשדו ליה לקימוניא[7] חלילא פי׳ חפירה מליאה אפר מנופה שמשליכין בו חייבי מיתה. פ״א „לכבשן האש"[8] — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ ארובת העשן וכבשן). *[אחי״ה כפי פי׳ ר״ב והוא כפ״א בערוך היא המלה של ע׳ הקודם. ורש״י פי׳ „בית מלא עפר" אולי צ״ל אפר כפי׳ הערוך. ודע כי חייבי מיתה הועלו למקום מדרון ברומי שנקרא Gemoniae או יותר טוב Gemoniae scalae או gradus gemonii ומשם נסחבו בווים אחר נידונם ועיי׳ ג״כ ע׳ גרדם ח״ב, שנ״ט] —

* קמן נפעל נקמז עיי״ע נקמז.

* קָמָּן פי׳ לפנינו עיי״ע קַמָּא.

קמנטרים (= קוֹמַנְטְרִיסִין מל״ר commentarienses (Registratoren, Gerichtssecretäre. בפ׳ כל גט בגמ׳ ג׳ דברים א״ר אלעזר (כ״ח: כט.) מקומנטריסין של אומות העולם איש פלוני נהרג

---

[1]) וכ״ה בשט״מ בב״ק בשם גאון. [2]) וכן פי׳ רגמ״ה כ״י (דף רס״ח סע״א בקובץ כ״י אנגיילִיקא) וסיפר קמי גילח שערו שלפני מצחו והניח השער שלאחריו כעין בלורית כדרך שהגוים עושים ע״כ ועיי׳ ג״כ פירש״י בב״ק בשם תשו׳ הגאוני׳. [3]) ועיי׳ במיוחס לרש״י במ״ק. [4]) בנו״ג קמיליא. [5]) בנו״ג עוד ונכנסין. [6]) בנו״ג בחמין. וכ״ה בתנחו׳ תזריע אבל בתנחו׳ הישן סי׳ ד׳ אי׳ בקמון וצ״ל בקמין עיי׳ מ״ש רש״ב אות י״ט. [7]) כדפו״ו בט״ס לקימנוניא. [8]) הועתק מפי׳ ר״ח בע״ז.

פי' אע"ג דקיימא לן גוי מסיח לפ' תומו מהימן מילתא דשייכי בגווה כגון דאמרי בבית דין שלנו נהרג לא מהימן דעבידי לאחזוקי שקרייהו [1]) — (א"ב פי' בל"ר ספר המורה הדברים בקצור וגם נאמר כן מפרש הן הספר עצמו הן בעל הספר לכן רש"י ע"ה עד היום נקרא בין הנכרים קומנטרים שהוא פירש המקרא ואנחנו בחסרון אות קוראים לו קונטרים). *[אחי"ה וידוע כי בעלי התוספות קראהו לראש המפרשים לרוב קונטרס והוא com-mentarius. ורש"י בעצמו הביא זו המלה בשבת צ"ח: ד"ה אמר שמואל ובמנחו' ל"ב. ד"ה אטבא עיי"ע אטבא ח"א, ג"ט. אבל בגיטי' פי' קומנטריסין כותבי וסופרי הבית דין מל"ר הנ"ל והם היו ג"כ שומרי בית הסוהר לכן פירש"י בגיטי' כ"ח: קומנטריסין ממונין (ליהרג) [צ"ל להרוג] [2]), וכנ"ה בירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד (מקמנטריסי) [צ"ל מקומנטריסי] המלך שמע מת פלוני וכו', מדר' תהלי' מזמור כ' הגישו עצמותיכם (ישעי' מ"א, כ"א) קומטומוריסון של בני עשו והם אומרים רבש"ע מי עושה קומטוריסון של בניך וכו' צ"ל קומנטריסין] —

קוֹמְנִיתָא (נ"ל מל"ס קומלא, קמולותא (ול' ונ' מתחלפין) פי' עפוש בפת (Schimmel דאומא (פסחי' מ"ב.) כבר פ' בע' כפת. *[אחי"ה בע' כפת ג' פי' כפת שאור והביא אגב גררא קומניתא דאומא ול"נ שהוא ל"ס הנ"ל עפוש הפת וכדפי' רש"י ומה שפירשתי בע' אומא שהוא ל"ע פירשתי לשטת רבינו שהשוה בע' כפת למלת כפת עיגולין עיגולין וחזרתי מזה הפי' וגם מה שכתבתי בע' טהר (ח"ד, י"ז) אשר שם רציתי לתקן דאפיא אמיה שצ"ל אומיה הריני מתחרט אבל אומא עצמה הוא ל"פ כמו שרשמתי בע' טהר. וראיה לפירושי תמצא בתש' הגאוני' (הוצי' הרכבי) סי' שנ"ב עש"ה. ובכ"י ש"ס מינכען הגי' קומניתא דנהמא] —

קוֹמוֹס (מל"י κόμμι, κόμμις, Gummi) קומוס וקלקנתוס (גיטי' י"ט. שבת ק"ד: מגילי' י"ז. פרה מ"ט מ"א) עיי' בע' קלקנתוס. גמר' (שבת ק"ד: קומוס קומא. פי' הוא השרף כמו שאמרנו (שם כ"ג.) כל השרפים יפין לדיו" [3]) ובלעז גומא. *[אחי"ה בלאי"ט gomma וכ"ה בפירש"י בשבת ק"ד: וכנ"ה בירו' סוט' פ"ב די"ח סע"א קומוס וקלקנתוס, תוספת' מקואות פ"ו (ז') המור והקומוס, ספרא ויקר' סוף פרק כ"א קומוס במור ועיי' קהל"ר פ' יש רעה ופ' גם זה, במד"ר פ"ט אין כותבין לא בקומוס . . . אלא בדיו ועיי"ע קומא] —

קמוס (= קימוס ? Natter) בס"ג דפ"ק בב"ק (ט"ז.) ערפד לאחר ז' שנים נעשה קימוס. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ולא כבדפו"ו קומוס, ובכ"י ש"ס וילק' כ"י קימוס ובנו"ג קימוש ונראה שהוא מין נחש ונקרא על שם נשיכתה חדה כקוץ מל"מ (ישעי' ל"ד, י"ג) קמוש וחוח וכדמוכח קצת ממה דאי' בסמוך קימוש לאחר ז' שנים נעשה חוח אבל עיי"ע חוי ומ"ש בח"ג, שנ"ב וש"נ הגי' קמקמה (ירו' שבת פ"א ד"ג:)] —

קמים (= קוֹמֵים מל"י ורו' (ڤوميس) κόμης, comes (Oberst, Fürst ברי' ויק"ר פ' והוא ישקיט (פ"ה) ר' ברכיה אמ' מן (הנסכני) [הדא סיכני] [4]) הוה ועלה ונתמנה קומים אספוסריאון [5]) בירושלם [6]), ובאמור אל הכהנים פ' מה יתרון (פכ"ח) ויי ליה לההוא גברא מאן עביד קומים קלאטור אנא עביד בלנא וספרא ובפסקא דהעומר (פסיקתי' דר"כ צד ע"ב.) ויי ליה לההוא גברא דהוה עביד קומים פנטון קוזמוקלטור עביד בלנא וספר פי' קומפלציאו (?) של מלך. ירוש' בפ' הרואה בגמ' על הרוחות (פ"ט די"ג ע"ד) כיון שראה דוד שממון חביב עליו מינהו קומים תיסוורין [7]) שלו על בית המקדש שנא' (דה"י א' כ"ו, כ"ד) נגיד על האוצרות — (א"ב פי' בל"י ורו' נגיד ופי' קומים פנטון [8]) בל"י נגיד על כל הדברים, ובמד' אסתר פ' ותמאן המלכה קומים אסטבולי [9]) פי' בל"ר נגיד על ארוות הסוסים, קומים קלטור פי' בל"י [10]) ממונה על שלוח בית דין ולא תתכן גי' קוזמו קלטור כי אם קומיז קלטור כמו שפירשתי או קוזמוקרטור פי' בל"י אדון עולם). *[אחי"ה ובאסת"ר פ' מהר הגי' המוטעת קנמון קלטור וצ"ל קומין קלטור עיי' למטה ובקצת מקומות נכון לפרש ע"י κοσμο-κράτωρ עיי"ע קוזמוקרטור אבל במקומות אחרים קומים קלאטור לפי דעתי הוא מל"ר nomencu-

---

[1]) עיי' כ"ט. ושם קצת בשינויים. [2]) וכ"ה לנכון בתוספו' רי"ד. [3]) הועתק מפי' ר"ח בשבת ק"ד: [4]) וכ"ה בדפא"מ ובנו"ג הדא סכנין ובילק' סיכני. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר אספוסוריאון ובדפו"ו אספוסיריאון ונ"ל שצ"ל קומים אופסוריאון מל"י κόμης ὀψάριον (= comes obsoniorum) ממונה על המאכל והתבשיל Tafelmeister. [6]) כן הוא נכון בכ"י ה"ב וכ"ה בילק' ישעי' ר' ר"צ ושם הגי' קומוס ואיפרכוס בירושלם. ובדפ"ע בט"ס בירושלמי וגם בטעות בנקודה קודם המלה. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ו"ו ל"ד בדפ"ר תיסברין ברפו"ו תיסוברין (ובנו"ג קומים על תיסבריות שלו). [8]) κόμης παντῶν. [9]) comes stabuli, comestabilis. κόμης τοῦ στάβλου. [10]) κόμης κλήτωρ.

lator, nomenclator מל"י ὀνομακλήτωρ פי' ממונה על פלטין המלך Comes Palatii והיה מופקד לקרוא בשם מי ומי ההולכים לשולחן לאכול פת בג המלך עיי' Du Cange ע' Comes וע' nomenclator וזה מה שאי' בויק"ר פכ"ח מאן דעביד קומוס (בגרון) [צ"ל פנטון] מאן דעביד קומים קלטור מאן דעביד מנסטאר פלטין (minister palatii או מגסטאר פלטין (magister palatii הרי שנגיד קומים קלטור הוא הוא מנסטאר פלטין וראיה עצומה לזו ההשערה כי משרת קומים קלטור היה לקרוא ללחם מצאתי בקהל"ר פ' שבתי וראה וגם לא לחכמים לחם (קהלת ט', י"א) זה משה אתמול הוה עביד קומים קלטור בפלטין של פרעה והיום קראן לו ויאכל לחם. ובפסיקת' דר"כ צד ע"ב קומוס פנטון קומוס קלטור ובפסיקת' רבתי פ' העומר קומספנטון קומסקרטור ובאסת"ר פ' מהר (דומין) [צ"ל קומין] פנטון (קנמין) [צ"ל קומין = קומים] קלטור אולי בכ"מ צ"ל קומים פלטין קומים קלטור וכאמור כי Comes Palatii אחד היה עם Nomenclator [1] ובירו' הנ"ל קומים על תיסבריות ושהש"ר פ' סמכוני קומסין תסברין הוא ל"י κόμης τῶν θησαυρῶν ובל"ר Schatzmeister, comes thesaurorum. אסת"ר פ' ותמאן קומים אסטבלאטי מל"ר comes stabuli ועוד נקרא בתיבה אחת comes- = constabulatus tabulus (ועיי"ע אסטבלאט ח"א, קס"ה). וכנ"ה קומים בשמ"ר פל"ז קומים ורפוסא, במד"ר פט"ו היום הוא אפרכוס למחר סגן [צ"ל פגן] למחר קומים וכ"ה נכון בגי' פגן בתנחו' הישן בהעלתך סי' כ', תנחומ' הישן פ' תזריע סי' ט' קומים מתיירא מאפרכוס וכו'] —

* **קומיסין** בכ"י תנחומ' הישן חקת וצ"ל קומקמוסין עיי"ע קמקם ומ"ש רש"ב בתנחום' שם צד נ"א אות ל"ט.

* **קמיסמסין** (?) בתנחומ' הישן פ' בראשי' סי' ל"ג צד י"ב: בהוצ' הח' באבער צ"ל גמיסקין עיי"ע גמס.

קמע (= קְמִיעַ אולי מל"י ἅμμα קשירה ומזה Amulet περίαμμα) בפ' במה אשה (שבת ס'.) ולא בקמיע. בסוף [2] מקואות (פ"י מ"ב) הכדור והקמיע והאמום. בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט.) ובבכורות בס"ג דפ' עד כמה (ל:) מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קומעת [3] לו תפילין על ידו נישאת לעם הארץ והיתה קושרת לו קשרי מכם על ידו — (א"ב פי' ענין קשר ויש רפואה נקשרת בגרון או באבר מן האברים וגם כתבים נקשרים לרפואה). *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד כ"י פי' כמו כן (ואולי הוא מפי' רבינו אבל לא מצאתיו בכ"י ערוך) וז"ל פי' לשון קמיע הוא קשר בין של עשבים ועיקרין או אתמחי גברא גם אתמחי קמיעא גם של כתב ע"כ. שבת ס"א. איזה קמיע מומחה וכו' וע"ש כל הסוגיא ושם: אחד קמיע של כתב ואחד קמיע של עיקרין. ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג קמיע מומחה, שם פ"ו ד"ח: קמיע זה מומחה ועיי' תוספת' שבת פ"ד (ה') וירו' שבת ספי"ז דט"ז: — ירו' שבת פ"ח די"א: עור כדי לעשות קמיע.. כדי ליתן על הקמיע. ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג עור שעיבדו לשם קמיע. ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז. וסערה עשאה הקב"ה כמין קמיע ותלייה בזרועו. פסחי' קי"א: לקמיעא, קידושי' ע"ג: תלי קמיעא, כלי' פכ"ג מ"א [4] הקמיע והתפילין תוספת' כלי' ב"מ ספ"א קמיע של מתכת, ויק"ר רפכ"ה נטל מקל וחקקו ונתן בו קמיע. שמ"ר פט"ז עשה בהן קמיע, במד"ר פי"ב יהא הקמיע הזה עליך שלא ישלוט בך עין רעה עוד וכ"ה בפסיקת' רבתי פ"ה פ' ויהי ביום כלות משה והקבוץ שבת ס"א: ב"ר פע"ז שהש"ר פ' מי זאת קמיעין [5]. ונ"ל שהמלה נחצבת מל"י ἅμμα כאמור ופי' קשר ועוד בתוספת περι פי' סביב ענינו ממש קשירה סביב לגוף לרפואה וזה ממש קמיע (ופעמים ק' או א חסר בתיבות הנלקחות מל"י עיי"ע אטליז וכדומה וכאן בהיפך ההברה בשמוש תנועת הנשימה שאי' ביונית ἅμμα נבטא בקו"ף ועוד עיי"ע כי.) וראיה מופתית מצאתי לזה מב"ר פמ"ה קמיע היא צריכה הימוס היא צריכה וצ"ל הימום וזה ממש מל"י ἅμμα וכמו שהוכחתי בע' הימום (ח"ג, ר"ב) ונ"ל קמיע היא צריכה בא מגליון פנימה להורות על הימום ורבינו לא גרס לה באמת בע' מיימים ע"ש. והפעל ממנו קומעת בכורו' ע"ז הנ"ל וכ"ה בתוספת' דמאי ספ"ב בכ"י ובדפוסי' והיתה קושרת, תוספת' כלי' ב"מ רפ"ו הסנדל משיקמע] —

קמע (= קִימְעָא, קִימְאָה נ"ל מל"צ kamna ומזה בל"פ הישנה کم פי' מעט gering,

---

[1]) ואולי קומים קלטור צ"ל נומים קלטור ונשתבש קומים קלטור ממה שהקדימו קומים פנטון. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט והי"ב ובדפ"ע בפרק. [3]) בנו"ג בע"ז קושרת. [4]) ופי' רה"ג כותבין קמיע ונותנין אותו בתוך עור ותופרין. [5]) ועיי' בתש' הגאוני' בהוצ' ראה"ה צד 189 פי' שע"ג ולפום הכין מיכתבין קמיעי ונאמרין שמות כדי שיעזרו המלאכים בדבר.

(wenig בגמ' דפ' ערבי פסחי' (קי"ג:) אוכל הרבה ומוציא קימעא. *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' ס"ז. טוחן הרבה ומוציא קמעא, כתובו' ע"ט סע"ב ואכל קימעא קימעא ושם בגמ': וכמה קימעא וכו' ובתש' הגאוני' קדמוני' דפ' בערלין בהוצ' מקיצי הנרד' צד 136 הגי' כמה קימאה. ירו' יומ' רפ"ג ד"מ: בתחילה קימעא קימעא ובירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג קימאה קימאה, ירו' שקלי' ספ"ו ד"נ: משוך קימאה כלפי צפון, ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. אדם ישן קימאה ודיו, ירו' סנהד' ספ"ח ד"כ ע"ג ישנים הן קימעא וכו', ב"ר פ"ט אדם ישן קימעא וכו' שם פי"ב הוא רפי קימעה במד"ר פי"ט קימעא קימעא ועיי' עוד פ"ד שם ושהש"ר פ' כמגדל — ובעל התשב' רוצה לפרש מזה ג"כ קמיע של ע' הקודם לפי שמשימין בקמיע פתקין קטנים עם כתיבה מעוטה בראשי תיבות, וגמטריאות . . לפיכך נקרא קמיע ע"כ והוא דוחק] —

קַמְפּוֹן (מל"ר ויוני אמצ' Feld, campus, κάμπος (Ebene, Ringplatz בהכדור פכ"ג בכלי' (מ"ב) טפיטן של סוס טמא מושב מפני שעומדין עליו בקמפון פי' „שדה ששוחקין בו המלכים שמו בל' יון קמפון"[1]) וגם בל' לעז הוא קמפ"ו[2]). בפסקא דויהי בשלח (פסיקתי דר"כ צד פ"ב:) הוציא כרוז ואמר כל עמא יפקון לקמפון[3]), בויק"ר פ' (אל תהי עד חנם והוא עד) [צ"ל והוא עד פ' אל תהי עד חנם] (ר"פ ו') הוציא כרוז במדינה ואמר כל עמא יפקון לקמפון[4]) הביא חולדות וכו', ובאמור אל הכהנים פ' וצדקתך אלהים (פל"א) כל מי שילקוט ויאכל מפני שביעית יהו מחזירין אותן בקמפון[5]) ס"א קנפון[6]) — (א"ב פי' בל"ר שדה מרווח הן לטייל הן לצחוק). *[אחי"ה וכנ"ה בפסיקת' רבתי פכ"א למלך שהיה יוצא בקימפון וצ"ל בקמפון, ילק' יתרו ר' רפ"ו מלך בו"ד יוצא לקומפין כמה נאים כיוצא בו כמה גבורים כיוצא בו וכ"ה בילק' תהלי' סוף ר' תשצו בשם פסיקת' רבתי וצ"ל בפסיקת' דר"כ (צד ק"ח) ושם הגי' בט"ם יוצא לסימפון וצ"ל לקימפון וכ"ה נכון בתנחומ' הישן פ' יתרו סי' י"ד (צד ל"ט בהוצ' רש"ב) מלך בו"ד יוצא לקמפון ובכ"י רומי לקנופין וצ"ל לקמפין או לקנפין כפי גי' ס"א בערוך] —

* קומפנדר עיי"ע קפנדר.

☞ קוֹמְפּרוֹמְסִין (מל"ר compromissum וכן בל"י אמצ' -κομπρόμεσον, κομπρό μισον (gegenseitige Verabredung ירו' דמ"ק פ' ואלו מגלחין (פ"ג דפ"ב.) ושטרי ברורין קומפרומסין זה בורר לו אחד. כן נקראו בל' רומי. *[אחי"ה ובויק"ר פ"ו אי' בהבלעת המי"ם קופרמסאות וכן הביאו רבינו בזה הע' ע"ש וכבר רמז ר"ב על ע' הנוכחי ובאמת צ"ל קומפרומיסאות וכן העתיקו בעל עיקרי התלמוד] —

קָמַץ (נ"ל מל"ע قبض לקח abnehmen ועוד מל"מ לקח בקמצו (eine Hand voll nehmen בס"ג דפ' האומר לחבירו (ב"ב ק"ו:) ושמואל אמר מקמצין פי' כל אחד מוציא קומץ מן החלק שהגיעו והוא שליש ממה שהגיע בידו עיי' בע' וותר. קומץ אחד לעשרון אחד קומץ אחד לס' עשרין בסיפרא והביאה אל בני אהרן (ספרא ויקרא פרק י' פרש' ט'). זו קמיצה וזו אצבע (מנחו' י"א.) כבר פי' בע' אצבע. *[אחי"ה בב"ב הנ"ל פי' מקמצין נוטלין חלק אחד וכן ענין בחולי' נ' רע"א מקמצין פירש"י נוטלין מעט מעט, שם: קמצו והבו ליה, קמוץ הב לי, פסחי' ע"ה: ע"ו. יקמוץ את מקומו. ומה שענינו לקיחה בקומץ מל"מ עיי' מנחו' י"ג. הקומץ את המנחה, שם י"ב. י"ז. כל הקומץ ונותן בכלי וכו', שם י"א. כיצד קומצין . . כדקמצי אינשי וכו' עד חופה ג' אצבעותיו עד שמגיע על פס ידו וקומץ, קמץ בראשי אצבעותיו וכו' עיי"ע ברץ. ספרא ויקר' פרק י' פרש' ט' קמץ בשמאל יחזיר ויחזור ויקמוץ בימין ע"ש כמה פעמים ענין קמיצה. ב"ר ספ"ה ויק"ר פ"י עיי"ע חפן ומ"ש בח"ד, תס"ד. הפעיל ויק"ר פ"ג ראה את הכהן שהקמיץ ואכל את השאר. נפעל מנחו' י"ח: נקמצות . . אין נקמצות, שם כ"ג. מנחות שלא נקמצו. ירו' שבת פ"ב ד"ה. והרי קמיצה! עד שלא נקמצה אסורה לזה ולזה משנקמצה אסורה לזרים וכו'. והשם קוֹמֶץ ברכו' ג': אין הקומץ משביע את הארי וכו' מנחו' כ"ב. נתערב קומצה בקומץ חברתה, שם כ"ג. קומץ דמנחת חוטא, ויק"ר רפ"ג קומץ מנחת נדבה של עני קהל"ר פי' טוב מלא מלא קומצו של עני מנחת נדבה, ספרא ויקרא סוף פרק י' פרש' ט'

---

[1]) הועתק מפי' רה"ג כלי' שם. [2]) campo. [3]) בנו"ג לקומפון ובכ"י כרמולי הגי' לקופון וכן הביא רה"ג לכלי' הנ"ל אצל הגי' בקומפין א"ד בקופון ועיקר הגי' בקומפון וכדאי' בספרא מסכת זבים פי' מצורע פרק ג' פרש' ב' והובא המדרש ג"כ בשהש"ר פי' יונתי ופי' גן נעול. [4]) בנו"ג לקומפון. [5]) ובדב"ר פ"ב אי' בקומפין וכן בילק' ריש ואתחנן בקומפון אבל בספרי ריש ואתחנן פי' כ"ו בעקיפים עיי"ע עקף. [6]) וא"כ בפי' רה"ג ובכ"י כרמולי הנ"ל צ"ל קנפון תחת קופון.

נטמא הקומץ, ושם הרבה פעמים מלא קמצו, מגילי ט"ז. מלי קומצא דסולתא. ב"ר ספ"כ קומץ עפר של אדמה, ויק"ר פל"ד יהבין ליה שיתא דינרין בגו קמציה. והקבוץ קְמָצִים מנחו' י"א: פ"ז: ב"ר פ"ה ספרא אמור פרק י"ח פרש' י"ג ירו' שקלי' ספ"ו ד"נ: והשם המופשט קְמִיצָה מגילי' ט"ז. הלכות קמיצה מנחו' י"א. קמיצה . . זו היא אחת מעבודות קשות שבמקדש, ספרא ויקרא פרק י' ריש פרש' ט' הכהנים וקמץ (ויק' ב', ב') מלמד שהקמיצה מצות כהונה . . קמיצה שלא קבע לה צפון, מלא קמצו סלת יכול מקום הקמיצה יהא סולת וכו' ע"ש כל הענין. והקבוץ הקמיצות (מנחו' י"ח:). ועוד נקרא' האצבע שאצל הזרת קמיצה שממנה מתחיל הקומץ עיי' מנחו' י"א. וכתובו' ה': עיי"ע אצבע] —

קָמַץ (מל"ע قمز einsammeln וכן קרוב לזה ל"מ (בראשית מ"א, מ"ז)) בפ' המדיר (כתובות ע"ז. המקמץ והמצרף נחשת גמר' (שם) מאי מקמץ אמר רב יהודה המקמץ צואת כלבים ותנאי מקמץ זה בורסי קטן. *[אחי"ה וזה לפי המסקנא שם ובראשונה אי' מאי מקמץ אמר רב יהודה זה המקבץ צואת כלבים. ובתוספ' רי"ד פי' מקמץ מקבצם מעט מעט בכ"מ שמוצא ומתוך כך הוא מסריח ועיי' פירש"י שם [1]) ובחגיגה ד'. ד"ה המקמץ ועיי' ג"כ לברכות כ"ה. ד"ה בזמן וכבר עמד על זה הגרי"ב בהפשב"ע וגם בעל עיקרי התלמוד כ"י תמה על רש"י דכתובות והוסיף: אני אברהם ראיתי בארצי הרבה אנשים מלקטים צואת כלבים לעבוד העורות וכן כתב ז' הירחי ע"כ ובתוספת' כתובות ספ"ז איזהו המקמץ זה הבורסי ויש אומר המקמץ את הצואה ובירו' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד המקמץ זה המקמִץ צואה וי"א זה הבורסי] —

☞ קָמַץ (נ"ל מל' שמרוני קְמַץ פי' סגר zu- verschliessen) תרג' בפ' ברח דודי ודמי לך לצבי (שה"ש ח', י"ד) חדא קמיץ פי' סגור. *[אחי"ה וכ"ה בירוש' שבת רפי"ד די"ד: דו קמיץ חדא ופתח חדא, שהש"ר פ' ברח דודי: עינו אחת פחותה ועינו אחת קמוצה [2]). ומזה קורין לכילי קמצן שהוא סוגר וקופץ ידיו והרע לבבו לתת מאומה. חולי' מ"ו. מנחות פ"ו רע"א וסימניך עשירין מקמצין ופירש"י מקמצן לשון עצרן. ובלשון עברית החדשה כילי נקרא קַמְצָן [3]) והשם המופשט קַמְצָנוּת Geiz — קמצון עיי"ע קמצוץ] —

קמץ (= קוּמְצָא כמו גוּמָץ ומל"מ פי' פחת Grube) באחת הפחתים (ש"ב י"ז, ט') תרג' בחד קומציא וכן תרג' חופר גומץ (קהלי י', ח'). *[אחי"ה וכן תרג' הפחת הגדול (ש"ב י"ח, י"ז) קומצא רבא. ב"ר ספ"צ לקמצים (בראשית מ"א, מ"ז) ר' יוחנן אמר מן קומצא [4]) לריחיא ורבנן אמרי דְקָמְצָתָא ודלא קמצתא עיי"ע פי' המהרז"ו בב"ר. קומצא כמו כומצא עיי"ע כמץ] —

קמץ (= קַמְצָא בל"ס פי' חגב וכ"ה בל"ע قمص ובל"פ ܩܡܨܐ ובדרז"ל ג"כ נמלה Ameise) בר"ג דפ' הרואה (ברכות נ"ד:) שדר הקב"ה קומצא [5]) ונקביה ונחתיה לצואריה [6]). בפ' ואלו נאמרין בגמ' דסמך וכיון שעלה (סוטה ל"ה.) חזינן אנשי דדמו לקמצי באילני פי' הגבים. בס"ג דיבמות (קכ"א:) ודלמא קמצורא [7]) בעלמא שכיב להו דאסיקו ליה שמא פלני — (א"ב תרג' ונהי בעינינו כחגבים (במדבר י"ג, ל"ד) והוינא בעיני נפשנא כקמצין). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ע"ז: עיי"ע חלף ב' שם ק"י: עיי"ע מנוני תענית כ"א: אתו קמצי גזר תעניתא. עדיות פ"ח מ"ד עיי"ע איל קמצא. ירוש' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד ר' חזקיה אכל קמצין. ב"ר פכ"א לבוש בדים (דניאל י', ה') כהדין קמצא דלבושיה מיניה וביה רש"י בשבת ע"ז: ויבמות הנ"ל פי' קמצא חגב או נמלה אבל בשבת ק"י: פירש"י חגבים, ויותר נכין נמלים עיי' לעוויזאהן צאאלאגיע 295. וראיתי בעיקרי התלמוד כ"י שהביא תחת סוג זה ג"כ אין הקומץ משביע את הארי (ברכו' ג': סנהדי' ט"ז.) ופי' חגב [8]) — ועוד קמצא שם פרטי גיטי' נ"ה: אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים איכ"ר פ' בני ציון בין קמצא ובין בן קמצא חרב מקדשא] —

* קָמִיץ (Hemd) בחלומות דאיכא קְמִיץ שחיק ר"ל חלוק בלוי והוא לשון לעז קמיזא

[1]) ובמהדורא קמא הובא בשט"מ כתב רש"י אבל בארץ אשכנז ראה ר' ששורין בהן הבגדים וכו' ועיי' רש"י לב"ב י"ז. וי"ט. ועיי' כ"י רגמ"ה שהבאתי דבריו בעי' חמץ (ח"ד ת"ל). [2]) ומזה קראו ג"כ לנקודה כזו ָ קמץ שבהברתו צריך לקמוץ שפתיו יחד ובפתח צריך לפתוח אותם עיי' תשבי ע' קמץ. [3]) בתוספתי סוטה ספי"ג בכ"י אירפורט בן קמצן צ"ל בן חמצן עיי"ע חמץ בח"ד, תל"א ומ"ש. [4]) כפי גי' הילקי' ובנו"ג קוצא. [5]) בכ"י ש"ס קומצי ובנו"ג קמצי. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בצואריה. [7]) בנו"ג קמצא. [8]) ופ"א „מה שבקומץ ידו של אדם ממאכל לא ישביע הארי וי"מ כי הדוב והארי בחורף מלקקין בידם ובקומצן וזה אינו משביע להם".

וע' קמיץ ע"כ לשון עיקרי התלמוד כ"י ולא ידעתי אם מהוספות של ר' אברהם זכות היא או שייך לרבינו נתן אבל אני לא מצאתיו בכ"י ערוך שלפני וגם לי' המלה באיכ"ר פ' רבתי. והמלה עצמה היא ל"ע ולעז כמו שהוכחתי בע' המיצתא (ה"ד, רי"ח).

* קַמְצוּץ (מפעל קָמַץ בהכפל הצד"י פי' עצור ומעוך zusammengedrückt) בירו' דסוף נזיר (פ"ט דנ"ז ע"ד) מצאו קמצוץ פי' ראשו בצד מרגלותיו דאני אומר גל נפל עליו והורגו גם זה מדברי בעל עיקרי התלמוד כ"י. ושם בירו' מבואר קמצוץ מהו ראשיהם בצד מרגלותיהם . . . כגון אילין נוניא צלייא רישי דהן גבי עוקציה דהן עוקציה דהן גבי רישיה דהן. ירוש' פסחים פ"ט דל"ד ע"ד תיפתר שמצאו קמצוץ [1]. ירו' מ"ק פ"א ד"פ רע"ג וירוש' סוטה פ"ט דכ"ג ע"ג מת קמצוץ וכצ"ל בירוש' מעשר שני רפ"ה ושם בט"ס מת קמצון.

* קַמְצָר עיי"ע בן קמצר.

קמקום (= קוּמְקוּם, קומקמא, קומקמוס מל"ע قمقم ובל"י האמצ' κούκουμος κουκούμιον בל"ר (cucuma, Trinkgeschirr, Kochgeschirr, Kessel בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) ואתנח [2]) כוזא דמיא אפומא דקומקומא. בפ' ג' בכלים (מ"ז) קומקום שניקב ועשאו בזפת וכו' פי' לשון יון הוא ול' לעז קומקומא [3]) ואינו יכול לקבל את החמין כצונן שמים חמין ממיסין הזפת — (א"ב תרג' בפסוק והשתיה כדת (תרג' שני א', ז') והוו תמן קומקמי וכסי). *[אחי"ה וכנ"ה בכלי' פי"ד מ"א קומקום כדי ליחם בו. וגי' הרמב"ם קומקמוס וכ"ה בתוספת' מקואות פ"ז (ה') קומקמוס שהוא מלא חמין, מנחו' ק"ט: אני מטיל עליו קומקום של חמין, ירוש' פסחים פ"ו דל"ג. בקומקום הזה אני יורד לו מה הקומקום הזה כווה ומפציע ומפחם כך וכו', ירוש' ביצה פ"ב דס"א רע"ב קומקום של חמין וכו' שם דס"א ע"ג קומקום כנגד המדורה ושם ג"כ קומקמוס, דב"ר פ"ב מעשה באדם אחד שנגנב קומקמוס שלו . . . ומצאו על הכירה שלו וכו', ב"ב ע"ג: קומקמוסא דמיא. תנחומא חקת קומקא וצריך לו' קומקומא והקבוץ שבת קנ"א. עשרה קומקמין ובכ"י ש"ס קומקמוסין (ועיי' תר"י א' לבמדי ל"א, כ"ג) וכ"ה ע"ז ע"ה: היורות הקומקמוסין צריך לומר היורות והקומקמוסין כדאי' בתנחומא הישן חקת סי' ב' ובנדפס בטעות והקונקומיסין ובהשאילתות מטות סי' קל"ז וקומקומין וכדאי' בירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: וקומקמין. ורה"ג בכלי' פ"ג מ"ז פי' לשון יוני וכדאי' בערוך וכפי' רמב"ם שם כ"י ערבי קוראו אלקמקם והוא הוא ל"ע הרשומה בתחלת הערך ופי' יורה] —

☞ קמקמא פ"ק דמסכת שבת בירוש' (ד"ג:) קמקמא מתעביד חו פי' המפרש מין נחש. *[אחי"ה ועיי"ע קמס. ודע כי בל"ע خمخم פי' סרטן Krebs] —

קָמַר (מל' יוני' καμαρεύω, wölben) בפ' כיצד משתתפין (עירו' פ"ח. במשנה) מבחוץ צריך לקמור. בפ"ג באהילו' (מ"ז) ביב שהיא קמור תחת הבית, ובפ"ה (מ"א) תנור שהוא עומד בתוך הבית ועינו קמורה. פי' סגורה. *[אחי"ה ורה"ג באהלות פ"ה פי' כמור וסדור וצ"ל כמוס וסגור (עיי' תקנת המו"ל בסר"ט צד 52) ורש"י בעירו' הנ"ל פי' ביב קמור צנור חקוק ובפי"מ להרמב"ם אהלו' פ"ג מ"ז פי' קמור מכוסה ור"ש שם מקורה וזה עיקר וכן ענין המלה בל"י וכ"ה בל' צענד kamar gewölbt ומזה השם kamara ובל"ר camera בל"א Gewölbe (Kammer) וכנ"ה בירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: תוספת' עירו' פ"ט (ו') ביב שקמור ארבע אמות ברה"ר וכו' במד"ר פי"ב אין צב (במדי ז', ג') אלא קמורות ועיי"ע הבא אח"ז] —

קמר (= קָמְרוֹן מל"י καμάριον = καμάρα Gewölbe התואר קמרוטין καμαρωτόν gewölbtes; קָמַרְסְטָא καμάρωσις, Gewölbe) בפ' ט"ז בכליי (מ"ז) כסא שתחת התיבה וקמרון שלה ובפ' י"ח (מ"ב) הקמרון שלה בזמן שהוא קבוע חיבור לה. פי' „הקובה של מעלה בראש התיבה שהוא כסוי שלה שמה קמרון כדאמר צב (במדי ז', ג') דומות לקמרוסתא לענין שש עגלות צב בפסיקת' דויהי ביום כלות (פסיקתא דר"כ צד ח'.) [4]) אמרו רבותינו שפי' צב קמרוסתא שהוא קובה שלא

---

[1]) ובבבלי פ"א: אי' משובר ומפורק. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ואנח. [3]) בלאי"ט Kanne, cocuma [4]) וכצ"ל בדברי רה"ג אשר פירושו הועתק כאן מלה במלה וכן מוכח מפי' ר"ש לכלי' פט"ז מ"ז ושם בפרשת ויהי ביום כלות משה צ"ל בפסיקתא ועיי' מ"ש ר"ש באבער בפסיקת' שם הערה קמ"ג והוא כיון לאמת שרבינו מוסב על הפסיקת' ונעלם מעיני רש"ב כי כן הוא נדפס באמת בדפו"ו בערוך אבל בדפ"ר ובכ"י ערוך לי' וכן לי' בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ"י.

ישלוט בו העין והוא בצבים" (ישעיה ס״ו, כ׳) [1] וזו צורת

קמרון [2]. בב״ר (פ״ל) [צ״ל פ׳ ל״ב] (לפנינו פ׳ ל״א) [3] ר׳ נחמיה אומר כמין קמרוטין היתה [4] — (א״ב פי׳ בל״ר פעל הכונה בנין מקוער כעין קובה ופי׳ קמרון בל״י ורו׳ מכסה מקוער ובפרט אומרים כן היונים לעגלת צב ואומרים קמרוטון לכל דבר שהוא כמין קובה). *[אחי״ה והוסיף בעל עיקרי התלמוד בזה״ל וכן פי׳ הרמב״ם צריך לקמור בפ׳ כיצד משתתפין קובה וכן בפ״ג דאהילות ביב קמור פי׳ מקובב וכן בפי״ו דכלים קמרין פי׳ כמין קובה עכ״ל. ובאמת זה הערך ראוי להיות מקושר בע׳ הקודם לזה. ודע כי כגי׳ רבינו קמרוטין אי׳ ג״כ בשה״ר פ׳ יפה את עגלת צב: כמין קמרוטין היו שלא יהא כלי שרת מתבקעין ובבמד״ר פי״ב הגי׳ כמין כמרוסא ובילק׳ נשא ר׳ תשי״ג במין קמרסטא וכ״ה כאן בהעתקת בעל עה״ת כ״י ורבינו העתיק כגי׳ רה״ג כמרוסתא אבל המיוחס לרש״י בב״ר פ׳ ל״א בשם רה״ג קמרוטה וצ״ל קמרוסטה וכדאי׳ באמת בירו׳ שבת פ״א ד״ב ע״ד ובירוש׳ סוכה פ״א דנ״ב רע״א ובפסיקת׳ דר״כ הנ״ל בט״ם קמיסתא וצ״ל קמרסתא ועוד עיי״ע כמרוסא ומ״ש בה״ד, רנ״א] —

קמר (= קְמוֹר, קְמָרָא בלשון צענד kamara בל׳ פרסי החדש کمر וכן בל״ס קְמְרָא פי׳ אבנט (Gurt; Gürtel) בס״ג דהוריות (י״ג:) א״ל רשב״ג לר׳ נתן נהי דאהני לך קמרא דאבוך למהוי אב בית דין למהוי נשיא מי אהני לך. פי׳ קמרא חגורה שחוגרין אותו באבנט אלא שהיא רחבה יותר מאבנט וקובעין עליה כסף וזהב ומשמשי מלכים לובשין אותה וזהו דגרסינן בפ׳ במה אשה (שבת נ״ט:) אמר רב יהודה [5] קמרא שרי א״ר ארוקתא ואמר רב ספרא מידי דהוה אטלית מוזהבת א״ר אנסכא ואמר רב ספרא מידי דהוה אאבנט של מלכים. ופי׳ רוקתא מטלית שעושין מעשה אורג וקובעין עליה חתיכות של כסף ושל זהב [6] ומדמין אותה לטלת מוזהבת ומותרת בשבת ופי׳ נסכא חוטין שעושין אותה מעשה עבות כשרשרת וכאבנט וקובעין עליו חתיכות של כסף וזהב ומדמין אותו לאבנט של מלכים ומותר בשבת וזה מעשה דרשב״ג כשביקש ר׳ נתן לחלוק עליו להיות נשיא שהיה ר׳ נתן בבלי ובכמה מקומות אמרינן (גיטין ס״ה: ב״ב ע״ג. קל״א.) ר׳ נתן בבלאה הוא והיה אביו ראש גולה בבבל והיו ראשי גליות רגילין ללבוש חגורות דאינון קמרי ולעמוד לפני מלכי פרסיים עד סוף מלכות פרס ועלה ר׳ נתן לא״י והיה אב בית דין לפיכך אמרו לו אם הועִילה לך חגורה של ראש גלות שלבש אביך להיות אב בי״ד הלא די לך זאת ובקשת להיות גם נשיא זה פי׳ ר׳ שרירא גאון [7] וכעין זה הפי׳ פירשנו בע׳ נסך (א׳). חגרו שקים (איוב ב׳, י׳) תרג׳ קמרו [8] שקים על בשריהון — (א״ב פי׳ בל׳ יון חגורה וגם מין תכשיט של נשים). *[אחי״ה איננו ל״י כי אם ל״צ ופי׳ וסורי כאמור ואחד הוא עם המינא עיי״ע המיין עיי׳ ג״כ שבת נ״ט: קמרא עילוי המינא והרבה בתר״י עיי׳ לשמות כ״ח, ל״ט. מ״ב; לויק׳ ט״ז, ד׳ תרג׳ ובאבנט ועיי׳ לתהלים י״ח, ל״ג, מ׳; ס״ה, ז׳ וזולתו ובקבוץ קמורין תר״י בראשית ג׳, ז׳; לשמו׳ כ״ח, ד׳, מ׳ ובאונקלס המיניָן, והפעל ממנו קמר איכ׳ הנ״ל וכן בתרג׳ תהלים ס״ה, י״ג תתגרנה: תקמרן להון. וכתב הרי״ף קמרא הוא חגור של מתנים ויש בו חתיכות קבועות כגון כלילא עיי׳ או״ז הלכ׳ שבת סי׳ פ״ד סק״ו] —

קמרין (= קוּמְרִין כמו קלמרין Schreibrohr = Behältniss) בפ׳ המוציא יין בגמ׳ דיו (שבת פ׳ רע״א) אות אחת בקולמוס ואות אחת בקומרין פי׳ כמו קלמרין שפי׳ במקומו. *[אחי״ה וכ״ה קומרין בכ״י ש״ס ובמאירי ובדפ׳ הראשונים ועיי׳ עוד פי׳ הר״ש בכלים פ״ב מ״ז וקלמרין וקומרין הכל אחת עכ״ל] —

קמתין (?) בב״ר פ׳ צ״ד וקרהו אסון א״ל אעפ״כ כולן עומדין חוץ לזיקה אבל אני מעי קמתין עלי בחבל — (א״ב בנוסחאות הסרים דברים אלו

---

1) ע״כ הועתק מפי׳ רה״ג לכלי׳ בסר״ט צד 13. 2) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובכ״י ב״ר הצורה ובדפ״ע לי׳ ונשמטו התיבות וזו צורת קמרון ובכ״י ק״ט אי׳ התיבות ולי׳ הצורה. 3) כידוע שרבינו מונה אחת יתירה על מספר הפרשיות של ב״ר ובדפ״ע בט״ס ל׳ אבל בעיקרי התלמוד כתוב בהדיא שלשים הרי שמצא כבר הטעות ולא תיקנה. 4) וכ״ה במיוחס לרש״י בב״ר ובנו״ג קומרוטון. 5) בנו״ג עוד אמר רב שמואל והנוסח הנכון אמר מר יהודה א״ר ששת עיי׳ ד״ס שבת צד ס״ב. 6) וקרוב לזה אי׳ בפי׳ ר״ח בשבת וז״ל רוקתא מטלית שנמצא בין כלילא בין קמרא חתיכות של זהב נקובות ומרגלית קבועות במטלית שנמצאת מלאכתן כגון מלאכת טלית מוזהבת עכ״ל והן הן דברי רבינו בע׳ גסך א׳ בלי זכרון ר״ח. 7) ועיי׳ ספר היוחסין השלם צד 47. 8) בכ״י ק״ט קאמרו ובדפו׳: קמארו.

ונמצאים בפרקי ר' אליעזר והביאם בעל הילקוט (פ' ויגש ר' קנ"א) אבל כתוב קמטין עלי וכן תתכן הגי' עיי"ע קמט שפירושו לכד). *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמיד יש לו הסיום קמתין עלי בחבל: פי' קמו עלי ע"כ ולי' בערוך. והנכון כפי' ר"ב שעיקר הגי' קמטין עיי"ע קמט ב'] —

קן (= קַל, קָל פי' קול Geräusch ופ"א קצור מן תַּקֵן vorbereiten) בר"ג דגיטין (ו'.) שמע קן קולמסא וקן מגילתא פי' אפי' שמע הבעל כתוב גט לאשתי פלנית שאני מגרשה וראה הסופר שלקח הקולמוס והמגילה לכתוב בה הגט לשמה דיו ורב האי פי' שמע קל קלמוס שמע חיתוך הקולמוס וחיתוך המגילה שחתך הסופר לכתוב בו הגט שכן בל' ערבי חיתוך הקלמוס קורין קטע אלקלם [1] וחיתוך המגילה שחתך הסופר לכתוב בה הגט קטע אל רק [2]. פ"א קן קלמוסך דשמע דאמר ליה לסופר תקן קלמוסך לצורך הגט ותקן מגלתך שהוא הקלף פ"א שמע קול תיקון הקולמוס וקול תיקון המגילה. *[אחי"ה וכן פירש"י תיקון הקולמוס והקלף ועוד פי' קן כמו קול ואית דגרסי קל קולמוסא ע"כ ולי נראה שמלת קן הוא ל"פ کن צווי מן کردن פי' עשה ותקן] —

קן (= קָנֶה מל"מ ובל"א קניא Rohr, Stab ועיי' ל"י κάννη, κάννα) בר"ג דפ' שבועת הדיינין (שבועות ל"ט:) לאפוקי מקניא דרבא בפ' ד' בנדרים (כ"ה.) מפורש ההוא גברא דאתא לקמיה דרבא וכו' עד אייתי קנייא ומלייה הנהו זוזי וכו'. בס"ג דפ' כירה (שבת מ"ז.) קנה של סיידין לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור. פי' רב שר שלום קנה של ציידין [3] הוא ולא של סיידין ומורידין בהן העופות מן האילנות הגבוהין בדבק כדאמרינן בפ' אלו טרפות (חולין נ"ב.) דבקא אמימר אסר משום ריסוק איברים כשגובה ל' אמה או חסר או יתר אין מגיעו קנה אחד אלא או ד' או ה' ומתקנין אותן כדי שיהא נכנס עיקרו של זה בראשו של זה והעליון שבכולן מלוכלך בדבק ומלכלך בכנפיו של צפור ונדבקין זה בזה ונופל ובנין של אותן קנים קל הוא מקני המנורה אעפ"י שאסור לפיכך המחזיר קני מנורה בשבת חייב חטאת קנה של ציידין [4] לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור ואמרינן באידך פירקן (שבת פ'.) דבק כדי ליתן בראש השפשף שבראש קנה של ציידין. וי"מ [5] של סיידין האומנין שסדין את הבית שיהא לבן משימין קנה זה ע"ג זה כדי שיהו מגיעין למעלה. בפ' י"ז בכלים (מט"ז) קנה של עני שיש בו בית קיבול מים. פי' קנה חלול שותה בו המים. בכלי מתכות פי"א בכלים (מ"ז) קני מנורה טהורה, ובפי"ב (מ"ב) קנה מאזנים של סדוקות טמא. ובפ"ק בעוקצין (מ"ג) קנה של שיבולת ג' טפחים. בפ' אלו טרפות בגמ' נקב הלב (חולין מ"ה:) ג' קני הוו חד פריש לריאה וחד פריש לליבא וחד פריש לכבדא. *[אחי"ה וכנ"ה בכ"ב פ"ט. עיי"ע מתן ד'. ועוד קנה כמו גרגרת ויק"ר פ"ד והקנה לקול, ברכות ס"א סע"א קנה מוציא קול. חולי' כ"ח: נבדקיה לקנה ונשחטיה לקנה. סנהד' כ"א: ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג ונעץ קנה בים. ירוש' שבת פ"ג ד ו. לאלו דחית בקנה ועיי' ירוש' סנהד' פ"א די"ט: ירוש' ברכות רפ"ט די"ב ע"ד וי"ג רע"א וירו' פסחי' פ"ב דכ"ח ע"ד, ויק"ר פ"ד בקנה רצוץ. תענית כ', רך כקנה. הקבוץ מנחות צ"ו, צ"ז, מנקיות (שמות כ"ה, כ"ט) אלו הקנים וכ"ה במד"ר פ"ד, כלים פי"א מ"ז קני מנורה שם פי"ז מי"ז מחצלת קנים. קהל"ר פ' כנסתי קנים של **חצים** עיי"ע חץ (ח"ה, ת"ע), שמ"ר פל"ה חיה הדרה בין הקנים. ב"מ פ"ו. ביני קני עיי"ע אווש. סנהד' פ"ב: עיי"ע שולנאי. חולי' נ"ג: על לביני קניא] —

קֵן (מל"מ פי' שם למדור העוף ועוד מדור בכלל Vogelnest, Nest, Wohnung ועוד זוג היונים Taubenpaar) בפ"ד בנדרים בג' נדרי הבאי [6] (ל"ה: במשנה) מקריב עליו קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות פי' זב בעל שלש ראייות חייב להקריב ב' תורין או ב' בני יונה וע"כ נקראו קינים שנוהגין לעשות ב' ב' בבריכה דכתיב (דברים כ"ב, ו') כי יקרא קן צפור [7]. בפ"ג באבות (מי"ח) קינים ופתחי נדה הן הן גופי הלכות פי' מסכת קינים והלכה שבס"ג דפ' בנות כותים (נדה ל"ט:) נדה ופתחה מכ"ז מנינן כלומר אלו הדברים הן גופי הלכות וקשין [8], תקופות וגימטריא [9] פרפראות לחכמה כלומר עדי הן לחכמה כמו פורפירא לאדם. בגמ'

---

1) בדפ"א בט"ס אלקנס וצ"ל אלקלם כראי' בכ"י ובעיקרי התלמוד 2) قطع القلم Feder schneiden; قطع الرق Pergament schneiden. 3) וכ"ה הגי' בפי' ר"ח וכ"ה בתוספת' כ"י שבת ספי"ב (י"ג). 4) וכ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע סיידין. 5) וכ"ה בפירש"י. 6) כ"ה בכ"י. 7) עיי"ע ברך ד' ציון מר"ה ט"ו: ופי' רבינו הועתק מפי' ר"ח לר"ה. 8) ועיי' עוד ערכי' ח'. ופי"מ להרמב"ם שם ורגמ"ה בפי' האריך למעניתו ג"כ ורבינו לא הביאו. 9) בכ"י ק"ט וגימטריאות.

דפ' טרף בקלפי (יומא מ"א.) ובס"ג דכריתות (כ"ח.) אין הקינין מתפרשות אלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן. *[אחי"ה וכנ"ה בקינים פ"ב מ"א ומ"ד קן סתומה וקן מפורשת ב"ר פפ"ה היו משהין קיניהן. ומסכתא העוסקת בקרבנות העוף נקראת קינים וקראו אותה כן לפי שהוא שם כולל לתורים ובני יונה. פרפראות קשה לפרשה כפי' רבינו כאן ועיי"ע פרפראות ופרפריות ומ"ש. והושאל קן למדור כל"מ תהלים פ"ד, ח' וכן בשמ"ר פי"ט וכשבאו לא"י מצאו להם קן. ויק"ר פי"ד מעיה של אשה עשויין קינין קינין קהל"ר פ' מה שהיה שלא נבראו בי קינים וכו'. סנהד' ק"ב: עיי"ע קן ד'. ירוש' כתובות פי"ב דל"ה. קן דעכברין. ובעצם הראשונה פי' קן ומדור של עוף חולי' קל"ח: שלוח הקן, שם קמ"א: זיל טרוף אקן וכו', גיטי' ס"ח: קינא דתרנגולא ברא, ב"ר פי"ט אש יוצא מקינו (של חול). שם פס"ה איתי נורא על קיניה (דעורבא). בקינא הוו קיימי ב"ק נ"ח: עיי"ע קשב. קיני עירו' ג'. עיי"ע אטלתרא. — קן נשרייא ר"ה כ"ו. שם מקום והוא קנסרין בסיריא עיי' נייבויער 307 והפעל עיי' בע' קִנֵּן] —

קן (= קַנָּא מל"ט ענינו איבת איש לאשתו ועוד לזולתה ענין צרת עין eifersüchtig, neidisch sein) בר"ג דגיטין (ז'.) וקינה ודימונה ועדעדה (יהושע ט"ו, כ"ב) כל מי שיש לו קנאה על חברו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין. בר"ג דסוטה (ב' :) מאי לשון קינוי דבר המטיל קנאה בינו לבין אחרים אמר רב נחמן בר יצחק[1]) אין קינוי אלא לשון התראה וכן הוא אומר (יואל ב', י"ח) ויקנא ה' לארצו וגו' (שם ג'.). בגמ' דפ"ק במגילה (ז'.) קנאה את מעוררת עלינו פי' „כיון שתיכתב ותיקבע לדורות יהו האומות שומעין הדבר הזה ומתקנאין ואומרין נשלם גמולכם" [2]). בחלק בגמ' ג' מלכים (סנהד' ק"ב :) מאן דפרע קנאיה מחריב קיניה [3]). פי' מי שפורע קנאתו וחמתו מחריב ביתו כמו נבות היזרעאלי שגורש ממחציתו. בב"ר פ' מ"ב ויבא הפליט אמר אברדם זה קוניון[4]) הוא כלו' קנאי. בפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"א:) הבועל ארמית קנאין פוגעין בו פי' מי שמקנא לשם שמים כמו פנחס דכתיב ביה (במד' כ"ה, י"א) בקנאו את קנאתי. *[אחי"ה ובירוש' סנהד' ספ"ט דכ"ז: אי' הקנאין פוגעין בהן וכ"ה נכון כלומר פגעו בשניהן אבל גם בבמ"ר ספ"כ אי' פוגעין בו. אבות דר"נ ספ"ו בקשו קנאים לשרוף וכו' והיחיד ויק"ר פל"ג קנאי בר קנאי ובקבוץ נקבה דב"ר פ"ו קַנָּאִיּוֹת ובב"ר פמ"ה קַנָּאנִיּוֹת. וגי' רבינו בע' קנתנית בב"ר פמ"ה קנתנית וכמו כן שם פי"ח והוא קצור מן קנאתנית. ועוד תואר קוניון כמו קנאן עיי' לעיל בערוך. והשם קנאה אבות פ"ר מכ"א הקנאה והתאוה וכו', ב"ב כ"א. קנאת סופרים תרבה חכמה ובתר"י לשמות כ', ח'; דברים ה', ט' וזולתו קנאתא וכן בל"ס קְנֵאתָא, סנהד' ק"ב: קנאיה קצור מן קנאתיה עיי' לעיל. והשם המופשט קִינּוּי סוטה הנ"ל ושם קינוי וסתירה, ירו' סוטה רפ"א דט"ז: הקינוי . . . חובה . . רשות, והפעל סיטה ב'. המקנא לאשתו . . כיצד מקנא לה, ג'. וקנא את אשתו רשות דברי ר"י ור"ע אמר חובה, שם ריש העמוד אסור לקנאות . . מותר לקנאות. מ"ק י"ח: ויקנאו (תהלים ק"א, ט"ז) מלמד שכל אחד קינא לאשתו מפני משה, אפעל אַקְנִי תרג' דברים ל"ב, ט"ז. כ"א; לשמואל א', א', ו' אתפעל מגיל' ט"ז. אִיקַּנֵּי בה, איקני בדידי. שם י"ג סע"א אין אשה מתקנאה אלא וכו', שם י"ט. דאיקני בהמן, נתפעל שם נתקנא בכל היהודים, סנהד' נ"ט: מנחות ק"ט: נתקנא בו, התפעל מתקנא שבת י': פסחי' קי"ג. ע"ז נ"ד: נ"ה. סנהד' ק"ה:] —

קן (= קָנָאָה, קִינָאָה בל"ס קִינָיָא מל"ע قَيْن, قان צרף ברזל Eisen schmieden) (ויתנהו) [צ"ל ותתנהו] לצורף (שופטים י"ז, ד') ויהבתיה לקנאה[5]) וכן וצורף בזהב ירקענו (ישעי' מ', י"ט)[6]) וכן מעשה חרש וידי צורף (ירמיה י', ט'). *[אחי"ה כ"ה בכ"י ערוך ו"ו ל"ד וה"ב ובתרג' וידי קיני, ועיי' עוד תרג' שם י', י"ד; נ"א, י"ז; לישעי' מ"א, ז'; מ"ו, ו'; אסתר ה', י"ד ושם בט"ס קייצאי צ"ל קִינָאֵי] —

קן (= קָנָה מל"ט ענינו השגת חפץ במחיר erwerben, kaufen) סדום קנין ומחצה כבר פי' בע' סדום[7]) על שם שקנה והקנה (ר"ה ל"א.) כבר פי' בע' פרק. בר"פ השואל פרה (ב"מ צ"ו.) ובס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ו :) ובס"ג דפ' השולח גט (מ"ז :) פלוגתא דר' יוחנן ור"ל לקיש בקנין פירות

---

[1]) כ"ח בכ"י ק"ט וה"ב ובד"ר. [2]) הועתק מפיי ר"ה. [3]) בנו"ג דפרע קיניה מחריב ביתיה. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קיניון. [5]) בנו"ג לקינאה. [6]) בנו"ג קינאה. [7]) בב"ב קי"ד רע"ב הגי' שדה קנין ומחצה וכתב בעל עיקרי התלמוד נ"א סדום והכל אחד.

כקנין הגוף ר' יוחנן אמר כקנין הגוף ור"ל אמר לא. כס"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ה:) והקונה אדם לעצמו ומאי ניהו זה שתולה נכסיו בגוי. פי' דהשתא אתי גוי ושקיל להו מיניה וקאמר כיון דקא מודית לי דידי נינהו לא שביקנא להו לך ולא אזיל למתא אחריתי דהיינו קונה אדון לעצמו דהוה כאילו קנאו שר העיר אינו רשאי לזוז משם [1]. בר"ג דקידושין (ד'.) קנוי קנין עולם פי' זה הנרצע. כפ' השולח גט (ל"ז סע"ב ול"ח רע"א) וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו (ויק' כ"ה, כ"ה) אתם קונים מהם ולא הם קונין מכם ולא הם קונין זה את זה וכו'. *[אחי"ה וכנ"ה בקידושי' כ'. כ"ב. כל הקונה עבד עברי כאילו קונה אדון לעצמו. שם ט"ז. עבד עברי גופו קנוי, נזיר ס"א. עבד שאין נפשו קנויה לו, ב"ר פפ"ו הקנויין קונין [2]. ב"מ ס"ו: כל דאי לא קני, שם ק"ד: הא דקני מיניה הא דלא קני מיניה. ב"ב מ"ד. דאיקני קנה ומכר קנה והוריש לא משתעבד ועיי' שם קנ"ז. ירוש' ב"ק רפ"י ד"ז: דאיקני אינו גובה ממשועבדין, קידו' כ"ו. אי בעינא בכספא איקני אי בעינא בשטרא איקני, כתובות פ"ב. כתב לה דקנאי ודקנינא. ועוד נבנה מהשם קנין ע"י סודר (עיי' רות ד', ז') ב"מ מ"ז. במאי קונין רב אמר בכליו של קונה דניחא ליה לקונה דליהוי מקנה קונה ולוי אמר בכליו של מקנה וכו' ב"מ ט"ו. וש"נ שקנו מידו, גיטי' נ"א. בשקנו מידו, שם: בשקנו לזו ולא קנו לזו. נ פ ע ל קידושי' ב'. האשה נקנית וכו', כ'. או קנה מיד עמיתך (ויק' כ"ה, ט"ו) דבר הנקנה מיד אל יד. ו': אין אשה נקנית בחליפין, ירוש' כתובות פ"ה דכ"ט ע"ד שפחה כנענית שהיא נקנית בחזקה וכו'. ה פ ע י ל כתובות פ"ב: אשה הקנו לה מן השמים. ב"מ מ"ז. עיי' לעיל שם ל"ג: אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכו', סנהד' פ"א: מקנו. א פ ע ל קידו' ז'. ומקניא נפשה, ב"מ ע"ב. אקנייה לבנו קטן, ב"ב מ"ד: אי אקני ליה מטלטלי וכו'. והשם קִנְיָן גיטי' מ"ז. אין קנין לנכרי בא"י . . שיש קנין לנכרי בא"י ע"ש, ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ד מפני שהיא קניינו, ירוש' יבמות רפ"ג ד"ד ע"ג חליצה קניין, ב"ב ג'. קנין דברים בעלמא, שם מ'. קנין בפני שנים וכו'. תרג' הככודה (שופטים י"ה, כ"א) קנינא, סוטה ל"ד: ושמן קניינא והקבוץ קִנְיָנִין תרג' תהלים ק"ד, כ"ב; משלי ד', ז'. התואר קַנָּוָא ירו' סנהד' ספ"ט דכ"ז: דמקללין לקנייך קיינך קנווך ובבבלי פ"א סע"ב קוסם לו ולקונו ולמקנו] —

* קנה בירו' כמו קַמֵּי בבבלי ירוש' סנהד' רפ"ב ד"כ רע"א וירו' הוריות פ"ג דמ"ז ע"ד קנה שפה ובבבלי הוריות י"ב: מ"ק כ"ב: קמי שפה עיי"ע קמא.

☞ קוֹנָאוֹת (מל"י κῶνος Kreisel, Kegel) מסכת זבחים בס"פ המזבח מקדש (פ"ח:) וכמין קונאות של קולסות [3] שבראשי תינוקות פי' בל"י חדודי הכובעים.

קָנַב (מל"ע قنب מקצץ זמורה ab- beschneiden ועוד קטף abpflücken) בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ג:) האי מאן דקניב סלקא חייב שתים פי' מי שחותך תרדין המחוברין בקרקע. בס"ג דפ' אלו קשרים (שם קי"ד:) יוה"כ שחל להיות בשבת מותר בקניבת ירק. בפ' י"ו [4] בכלי' (מ"ב) כלכלה משיחסום ויקנב פי' „לאחר שחוסם חסימת הכלי [5] ונשארו קיסמין קטנים שם ופוסקן וקוטען [6] שמו קניבה כדגרסינן בביצ' בגמ' דפ' יו"ט (כ"ב) קניבא" [7] פי' לחתוך ראש הפתילה שנעשית גחלת [8] ויש מי שאומר „כגון אבוקה שהיא עשויה בחתיכות עצים קטנים אם נוטל ביו"ט [9] מאותן העצים שלא אחזה בהן האור שרי". *[אחי"ה זה הפי' הועתק מפי' ר"ח בביצ' וכ"ה ממש ברי"ף ורא"ש הביא שני פירושי הערוך שלא בלשון הערוך עיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע וש"נ ג"כ הגהת מיימוני להא דכתב הרמב"ם בפ"ד מהל' יו"ט הל"ג אגודה של עצים שהודלקו במדורה כל עץ שלא אחז בו האור מותר לשומטו וכו' וכתבו ההגהות כי כך פי' הרי"ף וכן בערוך יש מי שאומר כן ור"ח פי' קסמין דקין יש באור ועדיין לא הוסק האור ברובן וכו'. ודע כי נשמט מעיני ההגהות מיימוני כי יש מי שאומר בערוך הוא הוא פי' הר"ח בעצמו. ודע כי בל"ע קנב פי' להסיר העלים המעופשים מן הטובים וכדרז"ל ג"כ קטף וחתך וכנ"ה בשבת קט"ו. דבי ר'

---

[1]) ועיי' מ"ש הגרי"ב נגד המהרש"א. [2]) ירו' פיאה פ"ד די"ח: השעה קנויה צ"ל פנויה. [3]) וכ"ה ברש"י בשט"מ ובנו"ג קנסות ועיי"ע קלס. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו וה"ב ובדפ"ע בט"ס י"ז. [5]) בפי' רה"ג שחוסם השפה. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכצ"ל בדפ"ר ושם וקוטמן ובעיקרי התלמוד וקוטנין וצ"ל וקוטעין וכדאי' בפי' רה"ג ובדפ"ע וקוסמן. [7]) בפי' רה"ג קינבא וכ"ה ברש"י כ"י בביצה ובשאר מקומות שהביא בעל ד"ס ביצה צד כ"ו. ע"ש. וכל הפי' הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 12. [8]) וכ"ה בפירש"י אבל יש להשיג על זה הפי' כמו שהשיג הר"ן סביב לרי"ף שהביא פירש"י. [9]) כצ"ל וכדאי' בר"ח וברי"ף אבל בדפ"ע בשבת.

יהודה מקנבי כרבא. כלים פט"ז מ"ג וד' משיחסום ויקנב וכ"ה בתוספ' כלים ב"מ ספ"ז ושם ג"כ חתוכין ומקונבין. תוספת' דמאי רפ"ד כרוב שליקטו לקנב את האיספרגוס שבו. ירו' פסחי' פ"ד דל"א. מתבייש ולא מקנב. והשם קניבה (קנובה) שבת קי"ד: קט"ו. עדיות פ"ג מ"ג ירו' תרומו' פי"א דמ"ה. ירו' שביעי' פ"ח דל"ח. ירו' פסחי' פ"ג ד"ל. קניבת ירק ובתוספת' דמאי רפ"ד כ"י ובתוספת' שביעי' רפ"ו הג' קנובת ירק. ירו' שביעי' פ"ז דל"ז: קניבתא דירקא ירו' חלה פ"ד ד"ס. אפריש מן קנובתה. וגי' קינבא עיי' למטה בהערה 7 — קונביתא עיי"ע קנבי] —

* קנבטין גי' הילק' וצ"ל קוביטון עיי"ע אקוביטון (ח"א, רנ"ד).

קנבס (= קַנְבּוֹס א) = קרנבוס פי' כמון פשוט gemeiner Kümmel ב') מל"י ורו' cannabis κάνναβις בל"ע قنب בל"ס קנפא Hanf ג') קנבוס = קלבוס מין לבוש תחתון עיי' בפנים) בפ' ב' בכלאי' (מ"ה) היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף יש מפרשים ממיני תבלין הוא כמו כמון [או כרוייא] [1]) שמשים בקדירה [2]) ובפ' ה' [3]) (מ"ח) הקנבוס ר' טרפון אומר אינו כלאים. בכל הבגדים פי"א בנגעים (מ"ב) וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה פי' מין פשתן הוא ובלעז ק נ פ י [4]). בפ' כל כתבי בגמ' י"ח כלים (שבת קי"כ.) הקנבוס [5]) של פשתן פי' הוא הלוק התחתון שלובשין אותו לא על בשרו אלא על אונקלי ובלעז גונ"א והוא תחת החלוק שלמעלה — (א"ב פי' בל"י ורו' מין עשב אשר מחוטיו עושים בגדים ומתרים עבים). *[אחי"ה ג' ענינים שונים נתחברו בזה הערוך הציון הראשון מכלאי' ענין כמון או כרוייא כגי' בעל עיק' התלמוד כאמור וכמו שהארכתי למעניתו בע' כרויא (ח"ד, שי"ה) ושם הבאתי מלה פרסי' ופי' בן מהר"י מ"צ, ודעת הרמב"ם. הציון השני מכלאים ענין קנבוס מל"י ורו' וערבי הנ"ל והוא מין פשתן ונזכר אצל פשתן בנגעים הנ"ל וכן בירוש' כלאים רפ"ט דל"א ע"ד ובכלאים פ"ט מ"א. וכן בתוספת' מנחות ספ"ט בכ"י אירפורט שש זה פשתן הביאה מן הקנבוס[6]) כלאים פ"ט מ"ז עיי"ע זרד וע' זרב. וקנבוס בשבת ק"כ. כפי גי' רבינו כאן ובע' חלוק (ח"ג, תט"ו) וכ"י ש"ס פי' מלבוש התחתון ויש לו בתי ידים קצרות והוא מל"י κολόβιον או κολοβίων בל"ר colobium והוא כגי' הש"ס קלבוס וכ"ה בירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד קולבין של פשתן וכן בירו' שבת פ"ו ד"ח: וכ"ה בגי' רבינו בע' קלב ב' בסוף ויק"ר עיי"ע קלב ב' ומ"ש. אבל רבינו נגרר כאן אחר גי' ר"ה בשבת וז"ל קנבוס של פשתן הלוק התחתון שלובשין אותו ונקרא גלאלה ע"כ ותחת גלאלה נ"ל להגיה גונילא והוא הוא גונא של ערוך וכבר הראיתיך לדעת במבוא לח"א VII כי זו המלה היא ל' כנענית ורש"י הביאו בשופטים ד', כ"ב לבאר שמיכה של מקרא, והוא גם כן בל"י ורו' אמצעי' γοῦνα gunna, guna ובל' אנגלי' -gown ובלאי"ט gonna וכן gonnella ובל"ר אמצ' -gun nella Unterrock, Unterhemd וכן הביא בעל עיקרי התלמוד בלעז ג ו נ י ל י א או אלמיליא] —

קנבק (= קְנוּבְקָאוֹת לדעת רבינו ,Mostkuchen (Pfefferkuchen בפ"ק בחלה (מ"ה) תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבות בחלה וכן הקנובקאות [7]) חייבות פי' בלע"ז מוּשטצו"לי [8]) — (א"ב פי' קונכיקא בל"ר מין רקיקים עשויים כמו קערות ובתלמוד ירו' כתוב קנוקעות) (?). *[אחי"ה וגי' שלפני בירוש' בדפ' ויניצ' בירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ד ג"כ הקנובקאות. ורמב"ם פי' קנובקאות הוא קמח קלוי נילוש בשמן ואחר לישתו ואפייתו מפרכין אותו בידים ומהזירין אותו קמח ע"כ ובירו' משמע שרגילין להחזירה לסולתה עיי' פי' הר"ש. ובמהר"י בן מלכי צדק ראיתי וז"ל וכן הקנובקאות חייבות א"ר חנינא בר עיגול בשם חזקיה בן קילטא פי' ואין ידוע לנו אלא א"כ מסתבר עושים אותן מן הסולת וכו' ע"ש היטב ולא ידעתי מקום הציון הזה וחפשתי בירוש' ולא מצאתי אבל אחר עיון רב ראיתי כי בירו' שלנו חסר מאמר שלם והובא לנכון באו"ז הל' חלה סי' רי"ט אחר שהביא פי' רבינו יצחק מסימפונט [9]) ציין האו"ז הירושלמי וכן הקנובקאות חייבות בחלה ר' חנינא בר עגול בשם חזקיה ש ק י ל ט א שלא תאמר הואיל והוא עת״ד להחזירה לסולתה וכו' [10]) ונ"ל שקילטא הוא ל"ר scutella מין עיסה מבושלת במים ומעורבת בשמן ודבש] —

[1]) כ"ה נכון בכ"י עיקרי התלמוד. [2]) ודע כי בדפ"ע ערבוב דברים אי' ותיבות י"מ וכו' נדפסו אחר הציון השני (בפ"ה הקנבס וכו'). ושייכים לציון הראשון וכ"ה באמת בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ועה"ק שנ"ב וכבר הוכחתי בע' כרויא כי זה העיקר ע"ש. [3]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע בט"ס פ"ח. [4]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב והוא לאי"ט ,canapa canape ובדפ"ע קנבו. [5]) כגי' כ"י עיקר התל' ובדפ"ע הקנבס. [6]) בנו"ג בט"ס מן הנקבות. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בשדפ"ע הקנבקאות. [8]) בלאי"ט mostacciuli ,Pfefferkuchen. [9]) והוא הוא מהר"י בן מ"צ. [10]) ובנו"ג בירוש' וכן הקנובקאות חייבות ר' יהושע בן לוי תאמר הואיל וכו' מוכח ברור כי מאמר אחד נשמט קודם מלת תאמר.

קנג (קִינִיגִי, קִינֵיגִי מל״י κυνηγός צַיד Jäger; קִינִיגְיָא. קִינִיגְיוֹן ἡ κυνηγία, τὸ κυνήγιον Jagd) בר״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ד סע״ב) עתיד גבריאל לעשות קניגיא עם לויתן שנא׳ (איוב מ׳, כ״ה) התמשיך לויתן בחכה, בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני היה (ס׳:) וכי משה רבכם קניגי היה או כלסטרי היה. בס״ג דפ״ק בע״ז (י״ח:) ובדרך חטאים לא עמד (תהלים א׳, א׳) בקיניגיון [1] פי׳ כשהולכים ביערים לרדוף חיות [עם כלבים] והוא שחוק להם [2]. בב״ר פל״ג (ל״ב) והבאים זכר ונקבה (בראשית ז׳, מ״ז) א״ל [נח] קניגא אנא א״ל אי איכפת לך מובאים אין כתיב כאן אלא הבאים מאליהן. ובויק״ר ויהי ביום השמיני פ׳ ר׳ פנחס (פי״ג) בהמות ולויתן הן קניגין [צריך לו׳ קיניגין] של צדיקין לעתיד לבוא וכל מי שלא ראה קניגי של אומות העולם בעולם הזה זוכה לראותן לעתיד לבוא — (א״ב פי׳ קיניגיא בל׳ יון צידת חיות מדבריות פי׳ קיניגי הצד אותם). *[אחי״ה וע׳ הזקנים העתיקו ציד (בראשית כ״ה, כ״ז) εἰδὼς κυνηγεῖν. וכנ״ה באסת״ר פ׳ ותמאן אין הרשע יוצא מן העולם עד שהקב״ה מראה קניגין דידיה היאך הוה מתציד. שהש״ר פ׳ אחזו עיי״ע בלטוורא ומ״ש בח״ב, צ״ז. תנחומא הישן אמור סי׳ ו׳ השיבו דוד וכי קניגויי למדני אבא וצ״ל קוניגיי = κυνηγία פי׳ מעשה צידה. גי׳ רבינו בחולי׳ ס׳: אי׳ ג״כ גניגי עיי״ע ח״ב, שט״ז: והוא טעות ועיקר בקו״ף כמו שהוא בס״א שהביא. תרג׳ שני באסתר א׳, ב׳ וכל קיניגייא ט״ס וצ״ל קינייא, וכן הבין לנכון הביאור בפירושו צורפים וכן נמצא בתרג׳ ראשון פ׳ ותאמד לו זרש (ה׳, י״ד) ועיי״ע קן ה׳ ור״ב טעה להביאו בע׳ מיוחד וזה מאשר לא הכיר טעות הספרים — קנגריא צ״ל קנוגיא עיי״ע טברימי ח״ד, י״ג] —

☞ **קניגיא** (?) תרג׳ בפסוק בימים ההם כשבת המלך אחשורש: ואתון כל אומני עלמא וכל קניגיא למתקנא ית כרעיה דכורסא. פי׳ חרשים. *[אחי״ה מעולם לא הורה קניגיא להיות חרשים והנכון שהוא ט״ס עיי׳ סוף ע׳ הקודם לזה] —

קנדו (= קונדא מל״י האמצ׳ κοντὸς = κονδὸς קצר kurz) קונדא מכיראה (ב״ר ר״פ פ״ח) עיי׳ בע׳ מכר פי׳ קונדו בל׳ יון קצר. *[אחי״ה ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד הוסיף ר״ל חרב קטנה וכ״ה בעה״ק שנ״ב והוא κόνδος μάχαιρα] —

קנדי (שם לחש) בפ׳ יוה״כ בגמ׳ מי שנשכו (יומי פ״ד.) קנדי קנדי ק ל י ר ו ס. *[אחי״ה בכ״י ק״ט ו״ו ל״ד קלירוס ובכ״י ה״ב קלינרוס ובדפ״ע קלידוס ובנו״ג קלורים ובכ״י ש״ם קלירים ועיי׳ ד״ס הרבה שנויים אחרים. ודע כי בלשון צענד kun͠da הוא שם מלאך החבלה וכן kun͠dizha ובכ״י ב׳ בש״ם (ד״ס הנ״ל) הגי׳ קנתים וא״כ קנדי קנתים הוא ממש kun͠da, kun͠dizha וק׳ מן קלירוס שייך למלת קנדי = קנדיק kun͠dizha ונשאר לפי זה לירוס, לירים או ל י ד י ם וכדאי׳ באמת בכ״י ש״ם ב׳ ואולי הוא מל״פ لغو פי׳ שוטה וגם כלב נקבה, וזה הלחש הוא נגד נשיכת כלב שוטה] —

קָנְדִּיטוֹן (מל״י ורו׳ κονδῖτον, vinum conditum, arom. Gewürzwein) בפסקא בחדש השלישי (פסיקת׳ דר״כ צד ק״ב:) דברי תורה נמשלו כקונדיטון יש בו יין דבש ופילפלין כך דברי תורה וכו׳ — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ יין הרקח ומבושם). *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ד: כהדין דשתי קונדיטון וכ״ה בירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג סע״ג כהן דשתי קונדיטון ושם פ״ב דפ״א: שתי את קונדיטון. ירו׳ יומ׳ פ״א דל״ט. לא יין ישן ולא קונדיטון. ירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס ע״ד שחק הוא מרק קונדיטון ביומא טבא. ירו׳ שבת רפי״ט דט״ז ע״ד עיי״ע איזמל. ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א. הוה ליה קונדיטון מגלי ושם ובירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה ע״ג החד: קונדיטון. ירו׳ יבמו׳ פ״י די״א: אנא משקי ליה קונדיטון. תנחומ׳ וישב סי׳ ח׳ היה מוזג לרבו קונדיטון] —

קנדיל (= קוֹנְדִילִין בל״י האמצ׳ κονδύλι, κόνδυλος, Schreibfeder) קונדילין עיי׳ בע׳ מל — (א״ב מלה זו אינה נמצאת בנוסח׳ שלנו ופי׳ בל׳ יוני טבעת ובה חותמים האיגרות). *[אחי״ה ר״ב כיון על ל״ר condalium condalus טבעת ויש

---

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ם ובנו״ג שלא עמד בקנגיון ותיבו׳ שלא עמד לי׳ בע״י ובילק׳ כ״י עיי׳ ד״ס ע״ז. [2]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ״ע לי׳: עם הכלבים ועיי׳ ג״כ רש״י בע״ז קיניגיון: צידת חיה ע״י כלבים וכל מעשיהם לשם שחוק ושמחה. וא״כ הוא מן κύων כלב והפעל ἄγω. וז״ל בעל ערך מלין כ״י (מקובץ כ״י האלבערשטאם) והאמת כי המלה יונית קיניגיאו פועל מורה על הצידה קיניגיאה שם מורה על פעולת ומעשה הצידה, קיניגוס שם מורה על הציד ואם כי המלות ישתמשו בהם בכלל על כל מיני הצידה האמנם עיקר ההוראה מיוחדת על הצידה הנעשית עם כלבים כי קיון, קיונוס [κύων, ονος] שם מורה על הכלב וגזירת הלאטינים משם קוראין לכלב (קאנו) [צ״ל קאניס] = canis ע״כ.

לו קצת המשך עם ל"י κόνδυλος אבר האצבע והנכון שהוא ל"י האמצ' כאמור ופי' קן הסופר עיי' מ"ש ה' פערלעס (מיסצעללען 40). ולפנינו בב"ר פ"א נשמטה זו המלה ובע' מל י"ג הביאו רבינו ופי' נכון קולמוס. וכן הוא בל"י האמצ' κόνδυλον עיי' אוצ"מ של מיירסיאוס 265] —

קנדלא (= קַנְדִּילָא (מל"י האמצעי' ול"ר κανδήλα, candela וכ"ה בלי' סורי' קנדילא ובל"ע قنديل (Wachs = Talglicht מד' במד"ר פ' ויהי ביום כלות משה (פי"ב) כהדא שאשיתא דקנדילא דמיא ומשחא מעורבין כחדא והיא דלקא מן גביהון פי' בל"ר נר עיי"ע צמד. *[אחי"ה ובע' צמד הביא רבינו המלה מאיכ"ר פ' גדר. וכנ"ה בשהש"ר פ' צאנה עשאשיתא דקנדילא ועיי"ע אשש. ועיי"ע שאשיתא וע' ששיתא וע' עששית. ב"ר פ"ד כהדין קנדילא. והקבוץ אסת"ר פ' בשנת שלש: קנדילים. ירוש' מעש' שני פ"ה רנ"ו. מן דהיה עביד קנדילוי] —

קונדס עיי"ע קונטס.

* קנדס אסת"ר פ' בהראותו ט"ס וצ"ל קין רס עיי"ע קנרס.

* קנדקי תרג' אסתר שני א', י"ד ט"ס וצ"ל הנדקי.

* קנדרוג בע' גרם הביאו רבינו (עפ"י בה"ג הל' שחיטה) ועיי' ח"ב. שס"ז בהערה.

קונדריקון בעל חערוך גרס קרדיקון ע"ש. *[אחי"ה והוא בויק"ר רפט"ז קונדריקין עבה וצ"ל קורדקין עבין כגי' רבינו] —

* קָנֶה, קָנָה עיי"ע קן ב' וקן ו'.

* קַנָּוָא פי' כמו מַקְנֶה עיי"ע קן האחרון.

קְנַז (שם הפרטי) בס"ג דפ' יש בקרבנות (תמור' ט"ז.) אמר רבא חורגיה דקנז הוה דיקא נמי דכתי' הקנזי[1]) כלומ' שנקרא על שם בעל אמו כמו שיקרא אדם על שם עירו שאינו אביו דיקא נמי דקתני אל תקרי בניה אלא בוניה[2]) פי' הוא כלב בעלה. *[אחי"ה ועיי' פירש"י בסוט'. ורגמ"ה בתמור' פי' חורגיה דקנז ונקרא על שמו מפני שגדלו] —

קְנַח (ענין זיכוך וניגוב (abwischen, abreiben בפ"ח בברכות (נ"א:) מקנח ידו במפה ומניחה על השלחן. בפ' כ"ח בכלי' (מ"ב) לקנח בו הריחים. פי' בגד שמקנח בו הריחים. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת קמ"ג. ספוג . . מקנחין בו. שם קמ"א. מקנחו בכותל ואין מקנחו בקרקע. ירו' שבת פ"ג ד"ז. מהו לקנח. תוספת' שבת פ"ה (ו') מקנח את המכה וכו'. סנהד' ס"ד. פער בפניו וקינח בחוטמו ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד קינח עצמו בחוטמו של פעור. ב"ר פנ"ו אין מקנחין בה את הידים. ויק"ר פי"ט לקנח גופו. שם פכ"ח על מזגיה וקנחיה. נתפעל חולי' ל"ו. נתקנח הדם — ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג. מתקנחא ט"ס וצ"ל מתקנתא עיי"ע תקן. והשם פסחי' נ"ז. קינוח הסעודה והוא מה שאוכלין בגמר הסעודה] —

קנח (= קוֹנָח. כינוי לקרבן) בריש נדרי' (ג' י'.) קונם קונח. *[אחי"ה עיי"ע סג א' ועיי"ע קונם] —

קְנַט (מל"י κνήθω ענין התגרות לכעס erzürnen, (zum Zorn reizen בסוף מסכת ידים (פ"ד מ"ז) שמא[3]) אקניטנו וילך וידליק גדישו של אחר ואהא חייב לשלם. בר"ג דב"ק (ד'.) אטו עבד ואמה לאו טעמא רבה אית בהו שמא יקניטנו רבו וילך וכו'. עצמו מצמיתי (תהלי' ס"ט, ה') תרג' תקפו מקניטי[4]) — (א"ב פי' בל"י פעל עקיצה ודקירה ובענין שאלה פעל המגגד). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κεντέω והנכון שהוא ל"י האמורה בתחילת הערך. ובא רק בהפעיל וכנ"ה בפסחי' פ"ד. חולי' נ"ג: אל תקניטני וכו' ירו' כתובו' רפ"ז דל"א: במקניטה ונדרה. פסיקת' דר"כ צד קס"ה. לא הכעסנו אותו ולא הקנטנו אותו. תר"י לא תונה (שמות כ"ב כ') לא תקנטון. אל תפגעי בי (רות א', ט"ז) תרג' לא תקניטי בי. — בילק' משלי ר' תתקל"ב ובילק' איכ' ר' תתקצ"ה ונפשו קניטה עליו צ"ל נקיטה וכדאי' בפסקת' דר"כ צד קי"א. מל"מ (איוב י', א') נקטה נפשי בחיי וכן תר"י נפשנו קצה (במד' כא, ה') תר"י א' ונפשנא קנטת וכן ותקצר נפש העם (שם ד') תר"י א' וקנטת נפשא דעמא צ"ל נקטת. וכתב בעל עיקרי התלמ' כ"י ע' קנט וז"ל ולפי דעתי שהוא לשון כעס כמו ע"מ למקט אע"פ שנופל ממנו הנו"ן ע"כ אבל שרש של מקט הוא נקט עיי"ע ומ"ש] —

---

1) לי' לפנינו אבל מפירש"י מוכח שהיתה הגי' הזו לפניו עיי' גליון הש"ס וכ"ה באמת בסוט' י"ב. 2) גם זה לי' ואי' בסוט' הנ"ל. 3) בנו"ג שאם. 4) בנו"ג בט"ם מקטיני.

* קונטא עיי"ע טרייאקונטא ח"ה, פ"א ומ"ש.

* קוֹנְטַבְּרָא (מל"ר cantabra דגלים) עיי"ע אקלפרין ח"א, רנ"ו ומ"ש.

* קוֹנְטִיטוֹן (פי' כמו קונדיטון) איכ"ר פ' לאמותם דגן ויין (איכ' ב', י"ב) גלוסקין וקונטיטון עיי"ע קונדיטון כי הוא הוא. — קונטיטון בבמד"ר פ"ד ט"ס עיי"ע קנטס.

* קנטיר עיי"ע קנתנר.

* קנטר עיי"ע קנתר.

קִינְטוֹרִין (מל"י Centaur, κένταυρος) מדר' ב"ר פ' וידע קין (פכ"ג) עד כאן בצלם ובדמות מכאן ואילך נתקלקלו הדורות ונבראו קינטורין פי' בל"י ורו' מין אנשים בלי תרבות וברו הפייטנים שמחציים ולמעלה היו אנשים מחציים ולמטה סוסים לרמוז שהיו כסוס כפרד אין הבין ובעל הערוך הביאו בע' קנתר.

קנטס (= קוֹנְטָס, קוֹנְטוֹס מל"י κοντός וכן בל"ר contus פי' מטה, מוט Stange, Stecken) בפ' בכל מערבין (עירו' ל"ד:) נתנו בראש הקנה או בראש הקונטס[1]. בר"ג דסוכ' (ד' :) נעץ ארבעה קונטסין[2]. בפסיקת' דויהי ביום כלות (פסיקת' דר"כ צד ז':) היה לו להביא ד' קונטסין למתוח עליהן את המשכן פי' קורות של עץ כגון עמודים הן ובלעז שמו קנטו[3]. ס"א קונדם — (א"ב פי' בל"י ורומי עץ ארוך וראשו חד). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' תעני' פ"ב דס"ז. וירו' מגיל' פ"א ד"ע סע"ג תליין בקונטס והקבוץ קונטסין עיי' לעיל וכ"ה בשהיש"ר פ' צאנה ובבמד"ר פ"ד ושם ג"כ קונטסין ובפסיקת' רבתי פי"ב קונדיסים[4] — תנחום' הישן פ' תצא סי' י' קונדסין. וע' הזקנים העתיקו חץ (ש"א י"ז, ז') צנה (יחזק' ל"ט, ט') ורמח העתיק עקילס (במד' כ"ה, ז') ע"י מלה יוני' הנ"ל] —

קֶנְטֶר (מל"י κέντρον Stachel, spitzer Stift) בכלי מתכות פי"ד בכלי' (מ"ג) הקנטר של בנאים[5] פי' „כמין מטה ושבט של ברזל שהוא של בנאים לחתוך בו את הכותל"[6] — (א"ב פי' בל"י עוקץ ודרבן ודבר חד מדקר וסותר). *[אחי"ה ובתוספת' כלי' ב"מ רפ"ד הגי' קנתור של בנאי. וכנ"ה בירו' מגיל' פ"ג דע"ד: כהדין קינטרה עיי' בית יוסף לטור או"ח סי' תרצ"א ומסכ' סופרי' רפי"ג ושם בט"ס ע"ש. — והושאל לדברים חדים היורדים כמדקרות חרב spitze Rede פסיקת' דר"כ צד קי"ז: דברים קינטורין, דברי קינטורין וגי' רבינו עיי' בע' קנתר — ועוד עיי"ע קטרון ב'] —

קנטר (= קֶינְטְרָא, קינטרין מל"י האמצ' ול"ר Centner, 100 Pfund, centenarius, κεντηνάριον בפ' יש בכור לנחלה בגמ' ה' סלעים (בכורו' נ'.) א"ר חנינא כל כסף האמור בתורה סתם סלעין דנביאים ליטרין דכתובים קינטרין חוץ מכסף עפרון וכו'. בפ' השוכר את הפועלין בגמ' מעשה (ב"מ פ"ז.) וישקל אברהם לעפרן (בראשי' כ"ג, ט"ז) דלא שקל מיניה אלא קינטרא[7]. ככר זהב טהור (שמות כ"ה, ל"ט) תרג' ירו' קנטר דהב דכי[8] — (א"ב פי' קנטנרין בל"ר שם כללי לכל דבר שמניינו מאה כמו מאה ליטרין). *[אחי"ה בתר"י הגי' קנטינר וכ"ה בתרג' דה"י ב' כ"ג. י"א אבל בתרג' דה"י א' כ', ו' קנטר וכן הקבוץ בתר"י שמות ל"ח, כ"ד. כ"ה. כ"ז, כ"ט ודה"י א' י"ט, ו'; כ"ב, י"ד קנטינרין וכן קנטירין וכ"ה בל"י ורו' ובל"ס קנטינרא ובל"ע قنطار. בכורו' הנ"ל איכא דוכתא דקא קרן לקינטרא תקלא ובב"מ שם קינטרא. והקבוץ שם קינטרין ובירו' קידושי' פ"א דנ"ט ע"ד קינטירין וכ"ה בתנחומ' הישן פ' ראה סי' ד', פסיקת' רבתי פי"ח קינטרי דכספא — ועוד עיי"ע קונטרס] —

* קוֹנְטֵרְיָנִים (מל"י אמצ' ול"ר κεντηρίων, κεν-τουρίων, centurio) ספרי האזינו פ' שי"ז בני בשן (דברי' ל"ב, י"ד) אלו קונטרינים

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קנטס וכ"ה במשנ"י נאפולי ופיז' וברי"ף דפ קושט' אבל בירו' במשנ' ובגמ' פ"ג דכ"א. הקונטס ובנו"ג הקונדם וכס"א שבערוך. [2]) בנו"ג קונדסין. [3]) ובעיקרי התלמוד: קאנטו אבל דע כי הוא ל"י ולא לאיט"כ כי בלאיט"ט שמו stanga. [4]) ירו' שביעי' ספ"ט דל"ט. קונדסיא ט"ס עיי"ע קנרס. [5]) בנו"ג בנאי. [6]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' ושם אי' לחתור ונ"ל עיקר ג"כ בדברי רבינו ושם עוד הסיום ושמו בטיית בורסי ע"כ ולא ידעתי פירושו כי בל"פ پرز פי' כף של בנאים Maurerkelle לכן נ"ל להגיה ושמו בטיית מרבוע ועיי' פי"מ להרמב"ם קנטר בערבי אלעתל"ה (العتلة Brecheisen) . . והנגרים קוראים אותו אלמרבוע. [7]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלי' כ"י וכ"ה בכ"י ש"ס ר' א' וב' ובנו"ג קנטרי, קנטרין ובכ"י ש"ס מינכען קינטרי ובדפ"ע קינטריאה ובכ"י ק"ט קנטרייה. [8]) בדפו"ו בט"ס כדי.

(שמכינים) [צ"ל שמשיכין] מכין שיניהם ובילק' האזינו ר' תתקמ"ד הגי' אלו קוטרינין שמכישין והוא נגיד על המאות ונקרא אצל הרומיים centurio או centurianus וממנו בל"י האמצ' וכן בל"ס קנטרונא. והיה זמורה בידם לענוש עוברי פקודתם והוא הוא בעל זמורה עיי"ע ועוד עיי"ע קטרון ב'.

* קונטרן (אולי מל"ר contortum אריגה Gefloch-tenes) ירו' שבת פ"ז ד"י רע"ג ההן דעבד קונטרן נפן מחצלן וכו'.

* קנטרין ט"ס עיי"ע קסטר ב'.

* קנטרנין עיי"ע קטרון ג' ומ"ש.

קנטרינק (= קונטרונק מל"י τριούγκιον מל"ר teruncius והוא מטבע ושויו ג' אונקין) בפ"ק דקידושי' בגמ' ובי"ה אומרי בפרוטה (קידו' י"ב.) מסמס ב' קונטרונקין קונטרינק ב' פרוטות. — (א"ב פי' קדרנטים בל"ר רביעית איסר עיי"ע קדרנטים). *[אחי"ה וסוף דברי ר"ב ערכתי בע' אח"ז כי הוא נגרר אחר שבושי הספרים אשר בהם ערך הבא אח"ז נכלל בזה הערך. ופי' קונטרונק בל"י ורו' ג' אונקין והוא רביעית האיסר (והוא הוא קדריונטס κοδράντης = quadrans) שבירו' קידושי' דנ"ח ע"ד עיי' ציק"מ על המטבעות 21. וכנ"ה בתוספת' ב"ב ספ"ה בכ"י אירפורט מיסמס שני קונטרונין (קונטרונין) [צ"ל קונטרון] שני פרוטות, ובדפוסי' אי' קונטריסין, קונטרים] —

קונטרם (= קוֹנְטִירִין = עיי"ע קנטר centuria hundert) בס"פ מעשר בהמה בגמ' יצאו שנים (בכורו' ס'.) אמר ר' יוחנן מנאן זוגות זוגות קונטריסין קונטריסין ס"א קונטירין קונטירין פי' „שמנה מאה ונוטל י' ממאה למנין שלו הוא קדוש כמו שהוא מונאן"[1]) — (א"ב וענין זוגות קנטירין שייך בע' קנטר שקדם). *[אחי"ה כלומ' לע' קנטר ב' כי ענינו מאה וכפי' רבינו (עפ"י רגמ"ה) וכ"ה בפירש"י ודע כי אנו נגררים אחר גי' המעולה שבדפ' ווניצ' וכ"ה בכ"י ה"ב ל"ד וב"ר ששם קונטרם הוא ערך בפני עצמו ובשאר דפ"ע ובכ"י ו"ו זה הע' נכלל ללא נכון עם ע' הקודם לזה וגם השמיטו בט"ס שורה שלמה מן קונטרינק של ע' הקודם עד תיבת מנאן שבערך הנוכחי ולכן כתב ר"ב מה שכתב וגם לפני בעל עיקרי התלמוד כבר מונח בלבול הערך בערוך שלו] —

קונטרקוס (שם פרטי) בר"ג דבכורות (ה'.) שאל קונטרקוס הגמון את רבן יוחנן בן זכאי בכללן של לויים אתה מוצא וכו'. *[אחי"ה בנו"ג קונטרקוס השר ובירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג אנטונגוס הגמון שאל וכו' ורש"י בחול' כ"ז: ד"ה ועוד שאלו היה גורס קונטריקון ההגמון את רבן גמליאל ובתוספו' כתובו' נ"ח. ד"ה קוביוסטוס העתיקו קיסר את רבן גמליאל ובספרי הברכה פ' שנ"א אי' שאל אגניטוס הגמון את רבן גמליאל ועוד עיי"ע אנגטום (ח"א, קל"ז) ומ"ש ה' גרעץ במ"ע שלו חל"ד, י"ז והלאה] —

קני (= קיני לד"ק Kanah בשמרון (נייבויער 276)) בסוף אהילות (פי"ח מ"ט) רבי ובית דינו נמנו על קיני וטיהרוה פי' שם מקום. *[אחי"ה וכ"ה כפי' רה"ג. ובירו' תרומ' פ"ט דמ"ו: בעלי קנייה] —

קניא (= קוֹנְיָא מל"י κονία Kalkstaub zum Tünchen) בפ' כל שעה בגמ' דסמוך נכרי שהלוה (פסחי' ל'.) ובפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג:) בעו מיניה ממרימר מאני דקוניא מאי. בפ' אחרון דכתובו' בגמ' חנן אומ' (ק"ז:) והילכתא כוותיה דרב זביד בקוניא. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ז:) מייתינן צעא דקוניא. פי' קוניא תחילתו חרש וסופו טחין אותו כזכוכית כדגרסינן בע"ז (ע"ה:) קוניא פליגו בה רב אחא ורבינא חד אמר בתחילתו וחד אמר בסופו חד אמר בתחילתו כלי חרס הוא ואין צריך טבילה וחד אמר בסופו זכוכית הוא וצריך טבילה. *[אחי"ה בכתובו' הנ"ל בד"ה הני הסכימו תוספות עם הערוך דקוניא היינו כלי חרס המחופה בהתכת זכוכית וכו' ע"ש וכנ"ה בזבחי' נ"ד סע"א מביא זפת וקוניא וממחה ושופך, ושם סיד וקוניא וכו'. וע' הזקנים העתיקו שיד (דברי' כ"ז, ב'; עמוס ב', א') ע"י κονία וכן העתיק סומכוס עפר (תהל' כ"א, ל"ב; איוב מ', ח') ע"י κόνις. ורש"י פי' בכתובו' מאני דקוניא כלי חרס שמחפין עליהם עופרת ובזבחי' שם קוניא: ניתוך אבר כעין שעושין לצפוי כלי חרס וכזה פירש"י בע"ז ל"ג: וע"ה: ובחולי' הנ"ל וכן פי' רגמ"ה בחולי' כלי חרש שמעורב [בו] אבר וכו' ור' נסים פי' כלי חרס וטוחין באבר — ועיי' ג"כ בשאילתות פ' מטות סי' קל"ז ובהעמק שאלה] —

* קְנֶין, קִנְיָנָא עיי"ע קן ו'. קִנּוּי, קִינּוּי עיי"ע קן ד' וש"נ.

* קונייתא עיי"ע קרקס א' ציון מירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב.

קנכי (= קוֹנְכֵי מל"י ורו' κόγχη concha, Muschelschale) מין ממיני כלי' בדמות שבלול (בב"ר

---

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורו'.

פס"א (פ"ס) ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב רב הונא אומ' קונכי[1] פי' לשון לעז הוא כלי שרוחצים בו פניהם ורגליהם ור' משה (בן) [צ"ל מן] באריי[2] פי' קונכי[3] כלי מטוה הוא שטווה בו האשה. רבנן אמרין קליות ואגוזין. בילמדנו ריש בהעלתך (לי' בתנחו') מנורה של ברזל קונכי של נחשת — (א"ב פי' בל"י ורו' שם כללי לכלי מקוער ובפרט אם הוא ארוך וצר). *[אחי"ה ודע כי דרוש של רב הונא ורבנן בב"ר לא על כלי כסף וכלי זהב מוסב כי אם על מגדנות וכמו שהוכיח בעל המשביר וכנראה ברור מילק' הנ"ל שציין ג"כ ובגדים ומגדנות ועל זה אמר רב הונא קונכי פי' מגדנות (כלי"מ דה"י ב' כ"א, ג'; ל"ב, כ"ג) היינו חפצים יקרים נתבאר לר"ה ע"י קונכי קערות של שבלול ודרש מגדנות מל"ר μαγὶς, ιδος; magida כלי תבשיל כמו קערות וכפי' רבינו כלי שרוחצים הוא מלא"ט conca וכן בל"ר אמצ' Bade- concha Muschel, Wanne wanne — ורבנן סברי מגדנות הוא כמו מגדים מיני אוכל לכן אמרו קליות ואגוזים. ירו' יומ' פ"ג דמ"א. נברשת של זהב . . חד אמר מנרתא והרנא אמר (קונביתא) [צ"ל קונכיתא] והוא כילמדנו הנ"ל] —

☞ קנכר (= קֶנְכִּירָא מל"י κέγχρος, cenchros (Diamantart von der Grösse der Hirse) תרג' לשם שבו ואחלמה (שמות כ"ח, י"ט) קנכירא טרקיא ועין עגלא פי' בל"י ורו' מין אבן טובה ואומרים שהיא על הרוב קטנה כמו זרע דוחן ואחרים אמרו שנראין בתוך האבן נקודות כמו דוחן כי כן שמו בל"י. *[אחי"ה ודע כי ע' הזקנים העתיקו דוחן (יחזק' ד', ט') ככה וכן נקדה (שה"ש א', י"א) אבל לשם העתיקו (שמות שם ושם ל"ט, י"ב) ע"י λιγύριον ועוד נכתב λιγκύριον והוא lyncu- rion, lyncurium פליניאוס ח', נ"ז; ל"ז, ב' ועוד זולתו ואולי קנכיר או קנכירין (תר"י א' שמות ל"ט, י"ב; במדב' ב' י"ח) צ"ל לנכירין והוא ממש העתקת לשם] —

קנכיתר (= קנכתירין = כלקטירין מל"י χαρακτήρ (Charakter, Gepräge, Typus בויק"ר אמור אל הכהנים פרש' סביב (פל"ב)[4] קרא הקב"ה למלאך הממונה על ההריון אמר לו צא וצור[5] את אלו בקנכתירין של אבותיהן הה"ד (במדב' א', י"ח) ויתילדו על משפחותם לבית אבותם — (א"ב בנוסחאות הדברים אלו חסרים). *[אחי"ה אבל אי' בשהש"ר פ' גן נעול ושם אי' צר וצור אותן בכל קטורים של אבותם ומ"כ טעה בפירושו וצ"ל בתיבה אחת בכלקטירים וכן אי' בתיבה אחת בפסיקת' רבתי פ' כ"ד (תוצאת הה' פריעדמאן צד קכ"ד) ואתה יושב וצר בלקטרים שלו בדמות אחר וכו' וצ"ל כלקטירים ובפסיקת' דר"כ צד פ"ב: לי' המלה הזרה ועיי' רש"ב שם וכבר פי' הרימ"ז בט"ר ח"א 162 שזו המלה נשתבשת תחת כרקטירין או כרכתירין מל"י הנ"ל ובעיקר התלמוד כ"י אי' קנקיתרין. ועוד עיי"ע בילקטירים ה"ב' ק"ה ומ"ש — ועה"ק שנ"ב פי' קנכיתר י"מ דיוקן פי' צורתם ודוגמתם] —

* קוֹנָם (פי' כנויי לקרבן עיי' בפנים) נדרי' ג', י'. האומר קונם קונח קונס הרי אלו כינויין לקרבן, שם י"ג: האומר קונם פי מדבר עמך ידי עושה עמך וכו', שם י"ד: קונם שאני ישן שאני מדבר, קונם עיני בשינה, ירו' נדרי' פ"א דל"ו ע"ד עד כדון עצמו מה שיקדיש לשמים בלשון קונם נשמעינה מן הדא . . אמר קונם קורדם יש לי קונם נכסיי עליי וכו' וז"ל פי"מ להרמב"ם לר"ה האומר לחברו קונם פי מדבר והעיקר אצלנו שהנדרים אין חלין אלא על דבר שיש בו ממש וכו' הנדרים שרמז עליהם הוא שיאסר עצם הפעולה או שיעשה איזה דבר שיהיה כמו קרבן זהו שלו יחול אלא על דבר שיש בו ממש וכו'. ולפי זה נ"ל שמלת קונם הוא מל"ס קנומא ומל' שמרוני קנום פי' עצם ועצמות הדבר וכ"ה בל"ע אקנום ולפי זה קונם פי' ענין עצמות וממש לפי שבנדרים לא יחול הדבור רק על דבר שיש בו ממש ועצמות ומי שמנדר אומר קונם כלומ' דבר זה יהיה עצם וממש substanziel. ותרג' השבועה (דה"י ב' ט"ו, ט"ו) ותרג' בברית (שם כ"ג, א') קינומא וכן האלות (שם ל"ד, כ"ד) קינומי לווטיא. נדרי' י': קינמא מאי קונם קאמר או דילמא קינמן. והקובץ נדרי' ל"ה. קוֹנָמוֹת והפעל שם י': מקנמנא מקנחנא מקנסנא. ופי' קונם מל"י κνώμα טעות הוא עיי' גרעץ מאנאטש' חי"ט 233.

---

1) בנו"ג בט"ס קונבי ובילק' חיי שרה ר' ק"ט הג"י קונפי. 2) עיי"ע קרש א' וע' תתיה. 3) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ע נשמט מן קונכי עד קונכי. 4) ולי' לפנינו. 5) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס צור.

* **קוּנְמָא** (כל"ס כמו קִנָּמוֹן בל"מ וכן בל"י κιννά- μωμον, κίνναμον (Zimmt, תרג' משלי ז', י"ז וקונמא והוא כמו קינמן בנדרי' הנ"ל עיי"ע קונם, וכן בל"מ קנמון תרג' שה"ש ד', י"ד שבת ס"ג. ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ב"ר פל"ג ופמ"ו.

קנמיא (?) דמרי ביתא במגילת איכה. *[אחי"ה לי' לפנינו באיכ"ר ובדפ"ע אי' קנמיה וכ"ה בכ"י ו"ו ב' וב"ר אבל בכ"י ק"ט ול"ד קנמיא ובכ"י ה"ב קנומיא ובכ"י ו"ו א' קמני] —

* **קנמין** (?) אסת"ר פ' מהר עיי"ע קמים סוף הע' ומ"ש לעיל צד קכ"ג.

קָנוֹן (מל"י κανοῦν, κάνεον סל נארג ועוד קערה geflochtener Korb, Schüssel וכ"ה בל"פ کانون) בפ' כלל גדול בגמ' הזורה (שבת ע"ד.) (ובפ"ק בביצ' בגמ' הבורר קיטנית בקנון ובתמחוי לא יברור) [צ"ל בקנון ובתמחוי לא יברור. ובפ"ק בביצ' בגמ' הבורר קיטנית (ביצ' י"ד:) בקנון ובתמחוי]. בפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ז.) ואין מוליכין לבית האבל לא בטבלה ולא באסקטלא ולא בקנון. בפ' ט"ז בכלי' (מ"ג) הקנונים הקטנים הקנונים הגדולים — (א"ב פי' בל"י סל וזה ענין הקנונים הגדולים וגם פירושו קערה וזה ענין ולא בקנון אלא בסלים). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: ותוספת' ביצ' פ"א בקנון ובתמחוי. והקבוץ כלי' הנ"ל ושם פי"ז מ"ד הקנונים, תוספת' כלי' ב"מ ספ"ה הקנונים והקלתות. ועה"ק שנ"ב פי' קארב"א Korb וע' הזקנים העתיקו ככה סל (בראשי' מ', ט"ז. י"ז. י"ח; שמות כ"ט, ג'; ויקי' ח', ב')] —

* **קִנֵּן** (מל"מ נבנה מן קֵן nisten) כתובו' קי"א: שועל קינן בלפת ירו' פיאה פ"ז ד"כ: שועל קינן בראשה של לפת, שהש"ר פ' יונתי ומצאה שם הנחש מקנן וכו', תרג' קנן (ישעי' ל"ד, ט"ו) תקנן. ונבנה מהשם קֵן, קִינָּא עיי"ע קן ג'.

קנוניא (= קִינוּנְיָא מל"י κοίνωνια -gemeinschaft liche Verabredung, Gemeinschaft) בפ' שנים אוחזין בגמ' מצא שטרי חוב (ב"מ י"ג.) דחיישינן לפירעון ולקנוניא. בסוף ב"ב (קע"ג:) ובשום היתומין פ"ו בערכין (כ"ג.) כיוצא בו אמר רשב"ג הערב לאשה בכתובתה וכו' עד שמא יעשו קינוניא פי' רמאות בשביל שתקח כתובתה מן הערב וחוזרת ועושה פשרה עם בעלה — (א"ב פי' בל"י חברה ושיתוף לעשות דבר רע וכל הסכמה לעשות רמאות). *[אחי"ה וכן פירש רגמ"ה בב"ב ובערכין קִינוניא בערמה והוא לפי הענין אבל גזרת המלה היא מל"י כדעת ר"ב לכן ביו"ד אחר הקו"ף הוא עיקר כדאי' בפי' רגמ"ה בערכין אבל בנו"ג בכ"מ בלא יו"ד וכן בשבועו' מ"ב: אין אדם עושה קנוניא על ההקדש אבל בירו' ב"מ ספ"א ד"ח. אי' ביו"ד מפני קינוניא וכן בירו' יבמו' ספ"ג ד"ה. וכן בתוספת' קידושי' פ"ג שמא עשו קינוניא. וע' הזקני' העתיקו תשומת יד (ויק' ו', ב') ע"י κοινωνία. ובעל התשבי פי' המלה בדוחק גדול וטעות הִיא בידו אע"ג שנראה לו הישר והנכון מה שפי' במלה זו ע"ש בע' קנוניא — ובעל ערך מילין כ"י (בקובץ כ"י ה"ב) אחר שהביא פירש"י והרמב"ם הוסיף לומר בזה"ל והאמת שהמלה יונית והוראתה בל"י מלשון רמאות אבל היא לשון התאהרות לשנים או לרבים המתחכם ומשתתפי בדבר אם שיהיה דבר התלוי בהסכמה לבד שהם מתאחרים בה אם כדבר שהוא חוץ לנוי . . וכזה צדקו דברי הרמב"ם שפי' שהיא הסכמה בין התובע והנתבע ומ"ש שהיא תחבולה אינה מהוראת המלה אלא שעכ"פ בכל המקומות האלה שהזכירו חז"ל המלה הזאת הזכירוה על תחבולה שעלתה במחשבה אמנם פי' להשם קינוניא לא מצד שהיא תחבולה אלא מצד שהיא מוסכמת ביום אם יהיו שנים או רבים והאנשים האלה שלמים הם אתנו שפי' רמאות לא ידעו בטיב הלשון אלא שמטבע הדברים אשר הוזכרה בהם זאת המלה הבחינו שהיא ערמה ורמאות עלתה במחשבה וחשבו שזאת הוראת המלה העצמית וכו'] —

☞ **קְנַנְטְרוֹפוֹס** (= מל"י κυνάνθρωπος בל"ס קנטרופוס Hundmensch, d. h. von der Hundswuth überfallen) ירוש' דתרומות פ' חמשה לא יתרומו (פ"א ד"מ:) היוצא בלילה קנטרופוס הלן בבית הקברות פי' בל"י חולי שטות עיי"ע גנדרופוס. *[אחי"ה בנו"ג בירו' בט"ס קנוטרוכוס ובירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג גנדרופוס עיי"ע ומ"ש בח"ב שי"ט] —

קְנָס (מל"י המאוחר' κῆνσος בל"ר census עונש Strafe ומזנו הפעל κηνσεύω, censeo, ver- hängen, bestrafen) בס"ג דפ' ב"ק (ט"ו:) והלכתא פלגו ניזקא קנסא כלו' דכל ממון שאינו משתלם בראש קנס הוא. בפ' האיש מקדש בגמ' דסמך האומר לאשה התקדשי לי (קידושין מ"ו.) אלא אמר רב נחמן בר יצחק לומר שמשלם קנס כמפותה

פי' אלא אמר רב נחמן בר יצחק לעולם אימא אביה יכול למאן ולא היא כי נתקדשה שלא לדעתו ולמאי הילכתא כתיב הכא אם מאן ימאן דמשמע בין אביה בין היא לאו למיפק מיניה במיאון דידה אלא לשלם קנס כמפותה דמשלם קנס המפתה במיאון דידה לאביה כמו במיאון אביה האב עצמו והכי קתני אם מאן ימאן אין לי אלא אביה שאם מיאן אביה משלם קנס לפי שאינה אשתו מיאנה היא אע"ג דלא הוי מיאון דהא פיתה לשם אישות והיא אשתו מנין שמשלם קנס ת"ל מאן ימאן מכל מקום — (א"ב פי' בל"ר עונש של ממון). *[אחי"ה וכנ"ה בכתובות פ"ג מ"א אלו נערות שיש להן קנס, שם כ"ט. כ"מ שיש מכר אין קנס וכ"מ שיש קנס אין מכר ועיי' שם כל הענין ושם ל"ה: לא קנס ולא פיתוי, ל"ו. קטנה אין לה קנס, שם כ"ט רע"ב בני קנסא, ב"ק מ"א: מודה בקנס פטור, פסחים כ"ט. קנסא קניס. תר"י שמות כ"א. ל' קנסא דממונא; לבמדר' ט"ו ל"ב קנסא דשבתא. והקבוץ סנהד' ח'. ל"א: דיני קנסות, ירוש' יבמות רפי"ד די"ד: באילן קנסייא והפעל שבת נ"ה רע"ב מפני מה קנסת מיתה על אד"ה וכו' ב"ב ע"ה רע"ב קנסתי מיתה על אד"ה גיטי' נ"ג: קנסו שוגג אטו מזיד, ב"ק ל': קונסין אותו, שם קנסינן ליה. ירוש' ב"ק ספ"ה ד"ו ע"ג וקנסיה ליטרא דדהב, ב"ר רפ"כ למה הייתם קונסין את בניי וכו', פסיקת' דר"כ צד י"א רע"ב לית ליה קנים ליה, תר"י שמות ט"ו, כ"ה וקנסין דמקנסי לחייביא, אתפעל שם כ"א, כ"ב ענש יענש תר"י מתקנסא יתקנס וולדא ועוד עיי' תר"י במד' ל"ה, כ"ה; דברים ל"ב, נ'] —

קנם (= קִינְסָא = קִיסָא מל"ס קים, קִיסָא פי' עץ Span, Holzstück) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"ב:) והא הכא כיון דקביעי נרות לא אפשר דלא למשקל בקנסא ואדלוקי. פי' כמו קיסם [1]. בפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירובי' ק':) וקא נתרי (קנסי) [צ"ל קינסי] [2]. בר"ג דפ' כל הבשר (חולין ק"ה.) איכא בנייהו קינסא פי' חתיכות קרשים שאינן כלים כדאמרי' בע"ז בפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג:) קינסא פליגו בה רב אחא ורבינא חד אסיר וחד שרי ולדברי הכל מים אחרונים ע"ג קרקע לא משום רוח רעה ששורה עליהן. פי' קינסא דע"ז מדליקין חתיכות עץ ונותנין בתוך הכלי להרתיח הזפת. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בע"ז ע"ש. וכן פי' ר"ח בעירו' ק': קינסי עצים יבשים. סנה' צ"ג. עיי"ע קס א' ושם אביא להוסיף דוגמאות ונו"ן היא יתירה] —

* קינסין (מל"ר census פי' רשימה Verzeichniss) אסת"ר ריש פרשה א' הביאו לי קינסין הנעתקין פי' רשימת הכתבים.

☞ קנסודם (= קְנֵימוּדָס מל"י κνημῖδες Bein-harnische) ירו' דיבמות פ' מצות חליצה (פי"ב די"ב ע"ג) כגון אילין קנסודם תתכן הגי' קנמדם פי' בל"י מנעלים מחוברים עם בתי שוקים כמו מנעלי הפרשים. *[אחי"ה בנו"ג קנסורם וצ"ל קנימודם והוא ל"י הנ"ל וע' הזקנים העתיקו מצחה (ש"א י"ז ו') ע"י κνημῖδες והבינו מצחה כמו [Syriac] באותיות הסוכות מאותה ההוראה] —

קנע (= קוֹנְעָה פי' בל"ע אשה מפונקת עיי"ע זיטייטום) הסר קונעתו ועשאו זטויטום עיי' בע' זיטייטום.

קִינוּף (מל"י ורו' κωνωπεῖον, κωνώπιον cono-peum eine Art Himmelbett mit Vorhängen,) בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ח.) נכנסו חכמים אצלו והוא יושב בקינוף שלו. ויטו לאבשלום האהל על הגג (ש"ב ט"ז, כ"ב) תרג' קינופין על אינרא וכבר פי' בע' נקלט — (א"ב פי' בל"י ורומי וילון כמו אוהל סובב המטה שלא יכנסו היתושים). *[אחי"ה וכנ"ה בסוכה י'. פירסה ע"ג הקינוף ושם: וי"א. הקבוץ קינופות ועיי' פי' רבינו בע' נקלט והועתק מפי' ר"ח בסוכה שם שהביא זה הפי' בשם הגאון וכ"ה קינופות בתוספת' כלים ב"מ פ"ב ובתרג' הנ"ל אי' בל' זכר קינופין] —

קנפון (= קַמְפּוֹן עיי"ע) בפ' כ"ג בכלים (מ"ב) מפני שעומדין עליו בקנפון [3] ובפ' כ"ד (מ"א) ומשחקין בו בקנפון [4]. ס"א קמפון וכבר פי' במקומו.

קְנָקַל (מל"י κιγκλίς בל"ר cancelli Gitterwerk, Gitterthür) מעשה רשת ושבכה בויק"ר בסוף זאת תהיה (פי"ט) ובפסיק' דשובה [5] דרך

---

[1]) כונתו שהנו"ן יתירה עיי"ע סנטר אבל קיסם יש לו גזרה אחרת עיי"ע קסם, ורבינו היה לומר קינסא כמו קיסא.
[2]) וכ"ה בע' קסן א' ושם ג"כ הגי' קיסני. [3]) בגי' רה"ג בקופון צ"ל בקנפון. [4]) בנו"ג בקונפין ובפי"מ להרמב"ם קונפון.
[5]) לפנינו בפסיקת' דר"כ צד קס"ג רע"ב לי'.

קנקלון שלשלו אותה לו. בפסיקתא ויהי בשלח (פסיק׳ דר״כ צד פ״ו:) כיצד המים עשויין לישראל כאילין כנקליא[1]) פי׳ בלעז קנציל״י[2]) פי׳ אבן שיש בה חלונות הרבה ותהיה קבועה בכותל להאיר הבית. בס׳ פכ״ב בכלים (מ״י) קנקלין שיש בה בית קִבלת כסות[3]) טמאה. פי׳ כלי שמשימין תחתיו אש וגפרית לעשן הבגדים שעליו[4]) בפסיק׳ דשמעו (פסיקת׳ דר״כ צד קי״ז.) א״ר לוי האוזן לגוף כקנקל לכלים מה הקנקל הזה כשהוא מלא כלים אתה מעשן תחתיו וכולן מרגישין כך הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים (ישעיה נ״ה, ג׳). מכבר מעשה רשת (שמות כ״ז, ד׳) תר״י קנקל עובד מצרא[5]) וכן מכבר דויקהל (שם ל״ה, ט״ז) — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ שבכה, ובירושׁ׳ דפ׳ כלל גדול (פ״ז ד״י ע״ג) קנקלטין משום עושה בתים[6]) פי׳ מעשה שבכה) *[אחי״ה עיקר הגי׳ קינקל וכדאי׳ בדב״ר רפ״י האוזן לגוף כקינקל לכלים וכו׳[7]), ירושׁ׳ שבת דפ״ה ד״ז: קינקילון גורר[8]). ועוד עיי״ע הבא אח״ז והתואר בירו׳ שבת הנ״ל קינקלטון והוא בל״י κιγκλιλωτός וכן העתיק עקילס שבכה במ״ב א׳, ב׳] —

קִנְקֵל (מע׳ הקודם מל״י הנ״ל רק בהוראת אולם וחדר פנימי בפרט של היכל אליל Verschlag, (Götzen) Zelle בילמדנו קדשים תהיו: המולך כיצד הוא עשוי היה צלם והיה לפנים מן קנקלים מי שמקריב עוף היה נכנס לקנקל הראשון וכו׳ פי׳ חדרים — (א״ב פי׳ בל״ר חדר). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״ר coenaculum אבל לדעתי הוא מל״י הנ״ל והיה נקר׳ כן מקום הפנימי בהיכל אלילים שהיה מובדל במעשה רשת ושבכה וכן בל״ס קנקלא וכן העתיקו ע׳ הזקנים (כפי גי׳ הסורית שהובא בהעקסיפלא) אולם (ביחזק׳ ח׳ ס״ז) κιγκλίδα וא״כ קנקל או קינקל פי׳ בציון הנ״ל חדר פנימי ודע כי הציון הנ״ל הובא כבר בערוך ע׳ גיא בן הנם בשם ילמדנו פרש׳ קדושים ומגילת איכה פ׳ טומאתה בהרחבת הלשון וכבר העירותי (בח״ב, רע״ד) שכן אי׳ בשנויים בילק׳ ירמי׳ ר׳ רע״ז בשם ילמדנו וכן מצאתי בתנחומא הישן בהוספת לפ׳ ואתחנן (והביאו רש״ב על פי כ״י ה׳ א״פ צד ה׳ בהוצאת התנחו׳ הישן) וז״ל וכיצד היה המולך בגיא בן הנם וכו׳ עד ושבעה קנקלים היו לו והוא לפנים מהם ולפי קרבנו של כל אחד ואחד היה נכנס מי שמקריב עוף נכנס לקנקל הראשון וכו׳ ובאיכ״ר פ׳ טומאתה אי׳ בסגנון אחר; וצלם חלול היה נתון שם לפנים משבעה קנקלים וכו׳ עש״ה וכן הענין בירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א: בע״ז שיש להם קינקלין אבל בע״ז שאין להם קינקלין כל הבית ידון לשם קינקלין, ושם דמ״ב ע״ד כל שהכניסו לפנים מן הקנקלין אסרו וכו׳, ירו׳ ערלה ספ״א דס״א ע״ג הכניסה לפנים מן הקנקלין. ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ד בנו להם קנקלין ובסנהד׳ בבלי ק״ו. ובתנחומא הישן בלק סי׳ כ״ז אי׳ קלעים ובספרי פ׳ קל״א מקולים ובפדר״א פמ״ז אי׳ חנויות ועיי״ע קלע ג׳, קלקלון. — ירושׁ׳ שביעי׳ פ״ב דל״ד, עיי״ע תרמל. ועוד נקרא בל״י קנקל κιγκλίς מקום המובדל ע״י מעשה רשת אשר שם יועצים ודנים השופטים וזה מה שאי׳ בב״ר פע״ח וישתחו ארצה שבע פעמים.. למה שבע א״ל הוי רואה את עצמך כאלו את נתון לפנים משבעה קינקלין ויושב ודן וכו׳, איכ״ר פ׳ היו צריה: נסבוניה ויהבוניה לגיו מן שבעה קנקלין — שהש״ר פ׳ כמעט גלי צמתך: פרשי צניעותך זה המלך שנתון לפנים משבעה קנקלין] —

* קונקומיסין ט״ס עיי״ע קמקום ומ״ש לעיל צד קכ״ו.

קַנְקַן (נ״ל מל״ע قنقل (ל׳ ונ״ן מתחלפות) כלי למדת יבש או כפילות קן מ״ννα, κάννα, κάννα בל״ר אמצע׳ canna בלא״ש Kanne, Krug) בפ׳ ג׳ במעשר שני (מי״ב) המשאיל קנקניו למעשר שני[9]). בפ׳ המוכר פירות (ב״ב צ״ג:) קנקנים בשרון. בפ׳ בן זומא (אבות פ״ד מ״ב) אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא ישן וישן אפי׳ חדש אין בו. בפ״ו באהילות (מ״ב) בית שחצצו בקנקנים — (א״ב בל״ר כלי מוכן ליין או לשמן ואמר קן וחכמים כפלו המלה). *[אחי״ה וכנ״ה בכתובו׳ ק״ח: הטוען את חבירו כדי שמן והודה בקנקנים, ב״ב כ״ב. פוק תהי ליה בקנקניה, ירו׳ ביצה רפ״ד דמ״ב: מביאה ע״ג קנקנה, ירושׁ׳

---

[1]) בנו״ג קינקילייא. [2]) בלאי״ט cancello = Gitter. [3]) במשנה שבגמ׳ בט״ס כוסות. [4]) בפי׳ רה״ג לכלי׳ פי׳ קנקילי משגב בטיית כדאמר בפסקת שמעו ע״כ וכיון לפסיקתי׳ דר״כ המובא בסמוך בערוך ומלת משגב (לא משגב כדעת רש״ב והי׳ לעווי) הוא ל״ע مشجب כלי שיש לו בית קבול לכסות ובפי״מ להרמב״ם אלמישן צ״ל אלמשגב. [5]) בנו״ג מצרתא. [6]) בנו״ג קינקלטון. [7]) ובילק׳ ישעיה ס׳ רמז שמ״א וילק׳ ירמי׳ ר׳ שס״ד בט״ס קנקן. [8]) וכצ״ל בירושׁ׳ עירו׳ פ״י דכ״ו: ושם קנקילון גודר. [9]) בנו״ג קנקין ובירושׁ׳ קנקן אבל בכ״י ש״ס קנקניו.

ביצה רפ"ד דמ"ב: מביאה ע"ג קנקנה, ירו' סוכה פ"א דנ"ב: חבית וקנקנה, ירו' מעשר שני ספ"ג דנ"ד ע"ג קנקן לחולין, מעשר קנקן, קנקן מעשר עש"ה. ב"ר פפ"ה נטלו קנקן אחד . . החזירו הקנקן למקומו. והושאל לבדיקה כיוצר הבודק בקנקנים עיי' ב"ר פל"ב היוצר הזה אינו בודק בקנקנים מרועעים . . ובמה הוא בודק בקנקנים היפים. ועיי' עוד ב"ר פנ"ה שמ"ר פ"ב שהש"ר ספ"ב מד' שו"ט מזמור י"א ילק' ויראר' צ"ה ילק' ישעי' ר' ש"ב ילק' תהלי' ר' תרנ"ד. ב"ר פי"ט ארבעה שהקיש הקב"ה על קנקן ומצאו קנקנים של מי רגלים וכו'] —

קַנְקַן (נ"ל מל"פ הישנה kan בל"פ החדשה צווי ובינוני חפר ומן ל"פ ארץ וא"כ קנקן חופר ארץ והיינו את Pflugeisen) בפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ'.) נשבר הקנקן פטור, פי' דנקיט פרשא מרדע[1] הואיל והוא מכוין את הפרה לתלמיה ועיות את השורה ונשבר הקנקן הוא משלם דנקיט אותו שמהלך אחר המחרישה עץ המחרישה של אחריה בידו ומכבידו בקרקע כדי שיעמיק חרישתו וקנקן הוא המנא והוא את דכתיב (ש"א י"ג, כ') את אתו ואת קרדומו[2], במגילת איכה כי רחק ממני (פ' על אלה) ובירוש' פ' שני בברכות (ד"ה.) שרי תורך שרי פדנך[3] שרי קנקנך[4], בסוף עירובין בגמ' הדלת (ק"א.) ורמינהו דלת הנגררת וקנקן הנגרר, פי' קנקן אותו יתד שבמחרישה וסוגרין בו נמי פתחים ונועלין בהן אעפ"י שאין גבוהין מן הקרקע ומבעי' מתניתא שיהיו גבוהין מן הארץ — (א"ב פי' בל"י עץ קשה ויבש). *[אחי"ה והנכון שהוא כפי' הערוך והוא את ויתד המחרישה שחופר בארץ וכמו שפירשתי בתחלת הערך ובשיטת הערוך הלך ג"כ רש"י בב"מ וביצה הנ"ל ע"ש ועיי' ג"כ ע' מן ז'. והראב"ד (בשטמ"ק לב"מ) אחר שהביא שטת הערוך כתב וז"ל ואם את הוא הקנקן כמו שפי' בעל הערוך מה יהיה מחרשתו האמור עוד בפסוק רק נראה כי אתו הוא מן הסכינים הגדולים וכו' רק הקנקן הוא של עץ והוא המקבל המחרישה של ברזל ושוכב עליו ואיני יודע למה נקרא קנקן וכו' ע"ש היטב עד ונקרא קנקן על שם קנוקנות וכן קנקן הנגרר הוא יתד המחרישה שתוקעין בו את הדלת וכו' ע"ש] —

קִינוֹקוֹס (מל"י κυνικός tollwüthig, hündisch) ירו' דגיטי' פ' מי שאחזו (דמ"ח ע"ג) קינוקוס פי' בל"י עושה עצמו ככלב והוא מין שטות. *[אחי"ה בירוש' תרומות פ"א ד"מ: הגי' כוליקוס עיי"ע ח"ד, ר"מ] —

קְנוֹקְנוֹת (נראה שהיא כפלות מן קנה dünne Adern, Röhren) בפ' גיד הנשה בגמ' בגמ' ונוהג בבהמה (חולי' צ"ב.) קנוקנאות[5] שבה אילו ריקנין שבא"י פי' הם ענקוקלות שפירשנו במקומו — (א"ב בפ' גיד הנשה דחולין בגמ' ואינו נוהג בעוף (חולי' צ"ב:) לא אסרה תורה אלא קנוקנות שבו ופירש"י גידין דקין ההולכין באורך הירך [מתחת הבשר] מגיד החיצון לגיד הפנימי). *[אחי"ה בחולי' צ"ב. פי' רש"י קנוקנות וידייל"ש ובעיקרי התלמוד כ"י הלעז וורדילא"ש ואולי צ"ל ווריל"ש בל"צ vrilles קוים קטנים שבגפן דומין למזלג ורגמ"ה כ"י חולין פי' קנוקנות סופי ענבים שהם ענבים קשים ע"כ והנכון שהם ענפים או קוים דקים דומין לקוים שבגפנים והושאל לגידין דקין שבירך וכפירש"י] —

* קוֹנְקָנִיתָה (מע' הקודם Röhre) ירושי' עירובי' ספ"י דכ"ו ע"ד עדק . . אית דבעי מימר קונקניתה ובנו"ג קוקניתה.

קנקנתום עיי"ע קלקנתום.

קִנְרָס (= קִינְרָס, בל"ס קינרס, קנרס בל"י κινάρα בל"פ Artischocke) בפ' ה' בכלאים (מ"ח) הקינרס כלאים בכרם בפ"ק בעוקצין (מ"ו) עוקץ קינרס טפח עיי' בע' עכביות — (א"ב פי' בל"י ורו' דרדרים הנודעים בגנות וראשם עשוי דרים דרים והם למאכל). *[אחי"ה ובפי' המ להרמב"ם בכלאים מבואר קינרס: אל קנידיאה ונ"ל שצ"ל אל קנריאה قنارية בל"ע במגריב והוא הוא جنارة = خرشوف, וכנ"ה בתוספת' כלאי' ספ"ג הקינרס ונ"א הקינרא[6] וכן הקינרס בירוש' ברכות פ"ו ד"י: וירוש' כלאים ספ"ה ד"ל סע"א, בתוספת' שביעי' פ"ב בכ"י אירפ' הקנרס בנו"ג קונדס ונ"א קירנס וצ"ל קינרס, תוספת' ביצ' ספ"ג בכ"י הקונרס ובדפוסי' הקרנס, הקרנה וצריך לו' הקנרס, הקנרה, ביצה ל"ד. ב"ר פ"כ עיי"ע עכביות. אסת"ר פ' בהראותו קנדס צ"ל קינרס. והקבוץ ירו'

---

1) והוא פי' של פרשא וכ"ה בפירש"י. 2) וכ"ה בפירש"י ע"ש. 3) כ"ה בכ"י ה"ב ובקצת כ"י ודפ"ע בט"ס פרנך ועיי"ע פרן. 4) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע לי' שרי קנקנך ובדפ"א אי' שרי קנקנך ומלת פדנך נסגרת והיא מהוספת ר"ב והנכון שרבינו הביא שתי גירסאות כי בנו"ג באיכ"ר פדנך ובירו' קנקנך. 5) בנו"ג קנוקנות. 6) בכ"י אירפ' הכינרים.

ביצה פ"א ד"ס ע"ד קינרסיא ובירו' שביעי' ספ"ט דל"ט. בט"ס קונדסיא ושם רפ"ט דל"ח ע"ד בל"ז הקינרים] —

קנשברן (= קוֹנְשׁוֹבְרִינִין מל"ר consobrini Geschwisterkinder) בילמדנו וארבע מאות איש עמו (בראשי' ל"ב, ז') (בתנחו' לי') א"ר ישמעאל ת' מלכים וי"א ת' סנקליטיקין [1]) ור' ינאי אומר ת' קונשוברינין — (א"ב פי' בל"ר שם כללי לקרובים הנולדים מהאחים ובניהם). *[אחי"ה ובעיקרי התלמוד כ"י אי' לשון שררה והנכון כדעת ר"ב ומל"ר הנ"ל, ובב"ר ס"פ ע"ה הגי' ראשי גייסות ולי נראה להגיה קונשוכרינין מל"ר אמצ' consacraneus פי' העומדים בברית המוסרה באחוה ורעות] —

קְנִישְׁקִין (נ"ל מל"ר אמצ' cannicanna מין גביע וקנים סביב לו) בגמ' דפ' במה אשה (שבת ס"ב.) במזרקי יין (עמוס ו'. ו') ר' אמי ור' אסי חד אמר קנישקין, בע"ז בפ' השוכר בגמ' נטל את המשפך (ע"ב:) ריש גלותא שרא למשתי חמרא מקנישקין פי' כוס של זהב וי"א של זכוכית או של כסף ויוצאין ממנו כשני קנים דקים משני צדי הכוס וחלולין הן ושואבין בו שנים כל היין שבכוס ואם שתו ישראל וגוי ופסק ישראל קודם וחזר עמוד של יין שנמשך בפיו של ישראל ונופל לתוך הכוס ושואבו גוי מותר ואם פסק גוי ושואב ישראל אסור ששותה שירי הגוי ומגע הגוי שנגע בפיו. *[אחי"ה כ"ה נכון בדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקרי התל' וכ"ה בדפו"ו רק שם ואם פסק גוי קודם ישראל אסור לשתות שירי הגוי וכו' ובדפ"א לי'. וז"ל ר"ח בשבת קנישקנין כוס שיש בה שתי פיות ושותין ממנה שנים בבת אחת. וכזה פירש"י קנישקין כלי זכוכית ארוך ולו שני פיות ופי' ראשון הביא הר"ן בחי' שבת בשם י"מ ועיי' עוד פירש"י בע"ז באריכות לשון. ודע כי בנו"ג קנישקנין וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובר"ן בדפ' קושט' בע"ז גרס כנישכניז ובכ"י ש"ס א"פ בשבת קנישקניז. ויש פותרין קנישקין מלה מורכבת קני שקיין כלי שיוצאים ממנו קנים להשקות אנשים שותים יחד ולדעתי נ"ל מל"ר האמצ' הנ"ל] [2]) —

קנת (= קַנָתָה מל"ע قناة כמו בל"ס קַתָּא עץ ובית יד של כלי ברזל Stiel, Griff) בפ' אלו הן הגולין (מכות ז':) נשמט הברזל מן קנתו והרג. בריש קדושים תהיו בילמדנו (בתנחו' לי') עתידין ישראל להיות מדליקין בקנתות של רמחים ושל חרבות שבע שנים שנא' (יחזקאל ל"ט, ט') ובערו והשיקו וגו' — (א"ב פי' בל"ר קנה של חץ או של חמת ובנוסחאות כתוב הברזל מקתו) *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד פי' וז"ל נ"ל שהוא כמו קתא שהוא יד של כל כלי ברזל ע"כ וזה הנכון וכ"ה בל"ע וסו' כדאי' בתחילת הערך ובעה"ק שנ"ב לועזו שטיל בל"א Stiel. ובנו"ן נוספת אי' ג"כ בירו' נדרים פ"א דל"ו. קנתה דכולכה . . כולכה דקנתה וכן בירוש' נזיר פ"א דנ"א: ועיי"ע כלך (ח"ד, רל"ו). ועוד עיי"ע קת] —

קַנְתֵּל (נ"ל מל"י κανθήλιος cantherius, Packesel בל"ר ועוד עיי' בפנים) בסוף פרה (פי"ב מ"ט) הסלים שבקנתל פי' סלים עשויין להוליך בהן ע"ג החמור פירות או זבלים והם קשורים זה בזה ולחמור קורין בל' ישמעאל (?) קנתל [3]) — (א"ב פי' בל"י מין מרדעת אשר בשני צדיה שקים לתת כלים על החמור). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י κανθήλια (Saumsattel, Packkörbe ויותר נכון שהוא κανθήλιος מן κάνθος החמור שנושא הסלים הגדולים ולזה כיון ג"כ רבינו ותחת בלשון ישמעאל צ"ל יון וקרוב הדבר שהיה כתוב בל"י בראשי תיבות והמעתיק היה פושטו בל' ישמעאל תחת בל' יון. ובל' ישמעאל منقلة ענינו כלי אשר על ידו נקל המשא. ורה"ג בפרה פי' וז"ל הסלים שבקנתל א"ד שבקנטר ככר פי' ע"כ וכיון על פי' בכלי' פי"ד מ"ג אבל הקנטר של בנאי ענין אחר הוא עיי"ע קנטר. וגי' הרמב"ם סלים וקנתל ופי' כלי מחובר מקנים] —

---

[1]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע סנקיטילין ובדפ"א סנקליטין ועיי"ע. [2]) בעה"ק שנ"ב לועזו שקורין פפייפ"א בל"א. והוא Pfeife ורש"י בע"ז קרוגל"א Krüglein — ועתה בא לידי ס' זכרון לראשונים היינו תשו' הגאונים מוצ"ל החי' ר"א הרכבי ח"א צד 24 ואי' שם בזה"ל קנישקיז בזי"ן ואמרו כי הוא כלי אחר שיש בו דדין רגמת מה ששנינו עשר שנים עשר דד (יומי פ"ג מ"י) לכיור ובטיית בזל (נ"ל ל"ע بزال) והכלי ביד ישראל או שהוא תלוי ובא גוי ושתה מדד זה וישראל מדד אחר אם קדם ישראל ותתך משתהו מותר שאין בא אליו ממה שמשכו גוי במציצתו כלום אבל אם קדם וחתך הרי בא לפיו ממציצת הגוי ואסור עכ"ל. [3]) כ"ה בהעתקת ר"ש ותוי"ט בשם הערוך וכדאי' ברפ' אמ' אבל בדפ"ר ופיזי וויניצי' הגי' נקאל וכדאי' בראי"ש בשם הערוך. — ובענין שם גנאי לכה"ג Κανθηρᾶ עיי"ע קייף ומ"ש בח"ז, פ"ט.

ַקְנָתְנִית (כמו ַקְנָאנִית Neiderin ‹neidisch) בב"ר פי"ט (י"ח) ויבן ה' ובפרש' מ"ו (מ"ה) ותאמר שרי ולא מן הלב והרי היא קנתנית שנא' (בראשית ל', א') ותקנא רחל. *[אחי"ה בב"ר פמ"ה אי' הקבוץ קנאניות, ובפי"ח קנתנית והוא כמו קנאנית (עיי"ע קן ד') קצור מן קנאתנית ולפי זה יש לנקדו ַקְנָתְנִית] —

* קנתינר, קנתיר עיי"ע קנתנר.

ַקְנְתֵּר (אולי מל"ר contra נגד וממנו contraco הלך בקרי ענין התנגדות sich widersetzen או כמו קנט בהוספת הר"ש ענין כעס והתגרות לכעס (kränken, ärgern בר"ג ואלו דברים בפסחי' (ס"ו.) התחיל מקנתרן [1]) בדברים. בגמ' בפ' השותפין שנדרו (נדרים מ"ח.) אנשי גליל קנתרנין [2]) הן. בר"ג דפ' כה"ג (נזיר מ"ט:) ובפ' האיש מקדש בו בגמ' המקדש בחלקו (קידושין נ"ב:) אל יכנסו תלמידי [ר'] מאיר לכאן מפני שקנתרנין [3]) הן פי' מכעיסין הן. בב"ר פכ"ה [4]). (פכ"ד ועיי' ג"כ פכ"ג) עד כאן בצלם ובדמות מכאן ואילך קינן קִנתורין [5]). בפסקא דישמעו (פסיקתי דר"כ צד קי"ז:) וזה שהיה מבני המדינה היה אומר לה דברים של קנתורין פי' דברי כעס — (א"ב פי' בל"י פעל העוקץ והמפריש). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κετρόω וכן פי' קנט מל"י κεντέω והנכון כמו שפירשתי בראש הערך. ובפסיקת' דר"כ שם אי' כמה פעמים דברים קינטורין, דברים קינטורין, דברי קינטורין בטי"ת אבל בקהל"ר בתחלה: אי' ג"כ בתי"ו ע"י שהיה נבואתן דברי קנתרין ירו' ברכות פ"ב ד"ד ע"ג אלא קינתורין הוון וכו' וכן הפעל ירוש' פסחים רפ"ו דל"ג. כיון שקינתרן בדברים, ירו' מעשרות ספ"ג דנ"א. למה את מקנתר לון, ושם: מקנתר לאילין דאגדתא, ירוש' מעשר שני ספ"א דנ"ג. וקנתריה הפכו וקלסיה, שהש"ר פ' אם חומה: הוה מקנתר להון, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ד מבריחו מן החמור ומקנתרו בקלה וכו' וכ"ה בירוש' סוטה פ"א דט"ז ע"ד מבריחן מן החמורה ומקנתרן בקלה, ושם הרי היא דו מקנתר לון, ויק"ר פ"ה הוא שהנביא מקנתרו, שם פל"ו כיון שהנביא בא לקנתרו, פסיקת' רבתי פ"ז אעפ"י שבירך את השבטים האחרונים וקינתר את הראשונים. ספרי דברים פ"א נתקנתר על ידי ר"ע וכו' והיה מקנתרו. במד"ר פי"ג מפני שקינתרן אביהם ובשהש"ר פ' כולך יפה אי' שקינטרן, ירו' מגילה פ"א דע"ב. למקנתרה ובירוש' יומא פ"א דל"ח ע"ד מקנטרה, ב"ר פצ"ח כיון שראו שהוא מקנטרן. והתואר אסת"ר פ' איש יהודי: וכי קנתרן היה, והקבוץ קנתרנין, קנטרנין עיי' לעיל] —

קנתנר (= קנתינר, קנטיר, קנתיר פי' חצר אולי מל"פ ترخانه = תרקן Hof) בפרק [6]) המוכר פירות בגמ' המוכר מקום לחבירו (ב"ב צ"ח:) תנא קנתינר י"ב על י"ב מאי קנתינר תרבץ אפדניה — (א"ב פי' חצר ההיכל). *[אחי"ה וכן פי' בעל עיקרי התלמוד חצר ובנו"ג קנתיר ובכ"י ש"ס קנתור אבל בכ"י ש"ס ה' קנתינר וכ"ה ברי"ף וברא"ש ובכ"י רו' אי' קנטינר ובע' תרבץ א' גי' רבינו לפי העתקת בעל עיקרי התלמ' קנטר וכ"ה בדפ"א ובדפו"ו קנטנר וכ"ה בתוספת' ב"ב ספ"ו קנטינר אני מוכר לך הרי זה מעמיד לו שתים עשרה על שתים עשרה. לפי פי' הגמ' תרבץ הוצרכנו לומר כי קנתיר או קנטיר הוא כדעת ה' פערלעס כמו תרקן בל"פ חצר ועיי"ע טרכונא (ח"ד, פ"ב) ואולי גי' קנתינר, קנטינר נכונה היא ואז הוא מל"ר האמצ' centenaria מחוז וכברת ארץ District] —

קם (= ִקיסָא מל"ם קיס, ַקְיסָא פי' עץ Span, Holzstück, Baum) בריש חלק (סנה' צ"ג.) היינו דאמרי אינשי תרי קיסי [7]) יבישי וחד רטיבא אוקדוה יבישי לרטיבא. עצי עולה (בראשי' כ"ב, ג') תר"י קיסי וכן ובעצים ובאבנים (שמות ז', י"ט). משיתא קייסי סולתא (ברכו' מ"ד:) כבר פי' בע' גלגל (א') פי' מבואר ויש מפרשים [8]) ששה תרוודים של עץ מלאין סלת — (א"ב כאן נגרס

---

[1]) וכ"ה בירוש' בפסחים רפ"ו דל"ג. ובכ"י ש"ס ובע"י הראשון ובפי' ר"ח ובנו"ג מקנטרן. [2]) בנו"ג קנטרנין. [3]) ברש"י בנזיר קנטרנין. [4]) ודע כי לפנינו בב"ר פכ"ד נתקצר הספור ע"י „כדכתיב" לעיל' והמעתיק כיון לפרש' כ"ג אשר שם אי' כל הענין ושם אי' מכאן ואילך נתקלקלו הדורות ונבראו קינטורין וגי' המיוחס לרש"י קנתורין ופי' כנגד עשויין וא"כ פירשו ג"כ מל"ר contra אבל הנכון תראה מע' קנטורין ע"ש. [5]) וכן בפי' החומש לרמב"ן בראשית ו', ד' הגי' מכאן ואילך קינן קנטרנין ובילק' דה"י א' רמז אלף ע"ב הגי' נבראו קנטרין. [6]) בדפ"ע ו"ו בפסקא דשמעו ובפרק בדפ"א בפסקא דשמעו בפרק וכ"ה בדפ"ר ובכולם בט"ס כי הציון בפסקא דשמעו בא מע' הקודם לזה מע' קנתר ובאמת לי' בכ"י ה"ב ולי' בהעתקת בעל עיקרי התלמוד. [7]) בנו"ג אודי ובילק' ירמי' ר' ש"ט רק תרי יבשי. [8]) כ"ה בכ"י אמש' בדפו"ו לי' ובדפ"ר אי' ויש"ר ונתפשט בכ"י ה"ב וישראל ובכ"י ו"ו ל"ד ב"ר שעושין וכולם בט"ס ואולי ויש"ר של דפ"ר הוא ר"ת מן ויש רוצים.

בעל הערוך קייסי סולתא ובע' גלגל גרס אוקיי סולתא). *[אחי"ה עיי"ע גלגל ומ"ש (בח"ב, רפ"ד). וכנ"ה בירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו ע"ג ירו' הגיג' פ"ב דע"ח. עיי"ע ססא. חקבוץ ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג קיסייא. ירו' סנהד' ספ"ב ד"כ סע"ג מפצע קיסין שמ"ר פ"ל קרב קיסין למגיסטר. קהל"ר פ' כי כקול מימר אף אנן קיסין וגי' הילק' קהלת ר' תתקע"ג כל קיסיא כשהם דולקין אין קולם הולך כרם סירייתא קליהון אזיל מימר אנן מן (קוסיא) [צ"ל קיסיא] והרכה בתר"י עיי' לבראשי' מ', י"ט; לבמד' ט"ו, ל"ב, ל"ג; י"ט, ג' ותרג' לתהלי' ע"ד ה'; למשלי כ"ו, כ', כ"א וזולתו. ועוד עיי"ע כיסין ח"ד. רע"א: ובהוספת נו"ן קינסא עיי"ע קנס ב'] —

קם (= כְּסַס (עיי"ע בח"ד, רס"ט) kauen ועיי' בפנים) במגילת איכה תקרא ביום מועד: מגורי (איכ' ב', כ"ב) בני אדם שהם קוסי טרפיזין הבאתם עלי פי' אוכלי שולחני. בירוש' (ברכו' פ"ו ד"י ע"ג) [1] כתוב מקוסס את החטה בק' — (א"ב פי' בל"י לצים אשר מדי יום ויום הולכים לאכול על שלחן אחרים). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κοσσοτράπεζος Schmarotzer ובאמת בערוך ע' מגס נכתבה המלה כהוגן בתיבה אחת ע"ש אבל מע' הנוכחי נראה ברור שרבינו הבדיל בין הדבקים ופי' קוסי כמו כוסי מן כסס ובנו"ג באיכ"ר בני אדם שעשו קוסי פרפיראן שלי וכו'] —

* קוֹם כמו כום עיי"ע קסם ה'.

* קוֹסוֹ עיי"ע קסם ב'.

* קסגלגם בתוספת' סוט' פי"ג בכ"י אירפ' ויתר שנויים עיי"ע גיים ח"ב רע"ה.

קסד (= קְסִידָא, קְסָדָא מל"י המאוחרת κασίδα, κάσις, κάσσις בל"ר Helm, cassis) כפ' במה אשה (שבת ס'. במשני) ולא בקסדא. כפ' י"א בכליי (מ"ה) קסידא טמאה. בריש ילמדנו הן האדם (בתנחו' לי') כרבלתהון (דניאל ג', כ"א) י"א אלו הקסידין שבראשיהן כמין כובעין וי"א אלו הטליות שהן עטופין — (א"ב פי' בל"ר מין כובעין של אנשי מלהמה). *[אחי"ה וז"ל רה"ג בכליי הנ"ל (בסד"ט צד 7) קסידה א"ד כובע שבמקרא קסידה כל' חכמים וגרסינן בשבת (ס"א:) סינורתא דכרוך מזייה דלא מכרבל ע"כ ובענין הציון דילמדנו כבר הארכתי בע' כרבל א' (ח"ד, שט"ו) אשר שם הביאו רבינו ג"כ. ובשבת ס"ב. מבואר קסדא ע"י סנוארתא עיי"ע. וכנ"ה בתוספת' כליי ב"מ רפ"ג הקסדא, שמ"ר פט"ו קסדה ושריון. ובכ"ר פצ"ט אילו לובשים קובעים ואילו לובשים קיסים נ"ל שצ"ל קיסים היחיד ואם הוא הקבוץ צ"ל קיסידים] —

קסדור (= קְוֶסְדָר מל"ר Quaestor ובל"י האמצ' κοιαίστωρ Untersucher, Strafrichter) בגמ' דפ' במה טומנין (שבת מ"ט.) ראהו קסדור אחד פי' שליש [2] ובלעז קשטלדו [3] — (א"ב עיי"ע קייסטור). *[אחי"ה בע' קייסטור רשמתי גזרת המלה Quaesitor וגזרת קסדור או יותר נכון כגי' כ"י ש"ס קוסדר הוא כאמור בתחלת זה הערך Quaestor ושניהם קרובי ענין. ובע' קזדור הביא רבינו זו הגי' אצל גי' קסדור וכ"ה לפנינו בשבת מ"ט. וק"ל. ויותר טוב גי' כ"י קוסדור וכ"ה בילק' אסת' ר' תתרמ"ט ולא היית כקוסדר לרוץ לפני מרכבת אבי וכ"ה בוי"ו הקבוץ ילק' תהלי' ר' תשס"ה שהיה דוד משלח אחריו קוסדריות. וקרוב לזה הגי' קצדור בתוספת' בוכו' פ"ב בכ"י אירפ' קסדור אחד שהיה עומד על הפתח ובנו"ג קצדור וכן בתוספת' עירו' פ"ח (ה') בכ"י קצדור הבא לעיר ובנו"ג קסדר ובירו' עירו' רפ"ו דכ"ג: הגי' הנכונה הקוסטור והוא ממש Quaestor ובכורו' ל"ה. הגי' קסטור אחד וגי' רש"י קסדור] —

קַסְוָה (מל"מ בקבוץ קְשָׂוֹת והיחיד בדרז"ל קסוה = קַשְׂוָה Schale zu Libationen) כפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"א: במשני) הגונב את הקסוה פי' [4] כלי שרת כדכתיי (במד' ד', ז') ואתקשות הנסך. *[אחי"ה בנו"ג כגי' רבינו אבל בכ"י ש"ס מינכען כדף פ"א: ופ"ב: אי' הקיסווא ובירו' במשנ' ובגמ' (ספ"ט דכ"ז:) אי' הקסווא ומפורש שם ע"י קיסטא רב יהוד' אמר כלי משל בית המקדש היה כמה דתימר ואת קשות הנסך. ודע כי קשות הם כלי שרת דניסוך הם והצדוקים מתנגדים ניסוך המים במקדש עיי' סוכ' מ"ח: ותתכן דעת ה' גייגער (מ"ע ח"ה 108) כי להצדוקים כיוונו בזו ההלכה הגונב את הקסוה קנאין פוגעין בו כי הם מתנגדים הניסוך במים במקדש ולפעמים גנבו את הקסוה למנוע העבודה בהם. ותרג' שמרוני כסיה וגם היום מורגל בפיהם קסוה ותרג' אונק' שמות כ"ה, כ"ט

[1]) בנו"ג הכוסס. [2]) בכ"י ה"ב שליט. [3]) כ"ה ברפ"ע ובהעתקת בעל עיק' התלי והוא לאי"ט Verwalter castaldo ובכ"י כרי"ש קשטלרו ורמ"ל שנה הנוסח קשטל"נו כדי להשותו עם מלה איטלקית Hauptmann castellano ולא היא כי אינו עולה עם מובן שליש וכן רש"י לועז מנישטראל והוא ל"צ Verwalter minister והוא ממונה וכ"ה ברש"י שבת ק"ל. ד"ה קסדור וכן פירש"י קסדור בכורות ל"ה. [4]) והוא פי' הש"כ.

וקסוותיה, ושם ל״ז, ט״ז קסוותא וכ״ה בתרג׳ דה״י ב׳ כ״ח, י״ז, במד׳ הנ״ל קסוות ניסוכין, ובתר״י א׳ לשמות הנ״ל הגי׳ בשי״ן קשׂוותוי וכן בסוכ׳ מ״ח: שני קשוואות ובדפ׳ פיז׳ וויניצ׳ באסיל׳ וקושט׳ הגי׳ קסוואות עיי״ע קשוות. ובמנו״ה סי׳ שט״ז הגי׳ קסוי עיי״ע גלגל (ח״ב רפ״ד:). — וכנ״ה בתוספת׳ זבחי׳ ספ״א היין שניסכו בקיסווה ובכ״י אירפ׳ בקיסוא. ופירש״י בשמו׳ כ״ה, כ״ט קשותיו הן כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין לאורכן וכו׳ ובל׳ ערבי כל דבר חלול קרוי קסוא ע״כ ובכ״י קסווה ועוד קצבא (עיי׳ רש״י להי׳ בערלינער 75) והאחרון עיקר כי בל״ע قصبة פי׳ קנה וכן הביא ראב״ע בשם ר׳ נתן בעל הערוך והשיג עליו ע״ש וכבר הזכרתי במבוא ח״א צד V כי במזרחי הצדיק את הערוך נגד השגת ראב״ע אבל ללא צורך הוא כי לי׳ בערוך מה שהביא ראב״ע בשמו ועיי׳ ג״כ מ״ש רש״ל רפופורט (ב״ע תק״ץ צד 26) כי תלמידו ולא ראב״ע כתב כן. ועוד עיי״ע קסיא] —

קסט (= קִיסְטָא מל״י ξέστης בל״ר sextarius כלי מדה ללח ויבש (Ein Mass 20 Unzen haltig קיסטא [1] דמוריסא בלומא (ע״ז ל״ד:) עיי׳ בע׳ לם. בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ ואפי׳ עני (ק״ט.) א״ר יצחק קיסטא [2] דמוריסא דהוות בצפרי היא הוות לונא [3] דמקדשא. בפיסקא דאיכה (פסיקת׳ דר״כ צד קכ״ב:) הוה אזיל למזבן קיסט [4] דחמר. בב״ר פ׳ נ׳ (פמ״ט) כי ידעתיו: אמר ליה חד קיסט [5] דחמר בי׳ פולרי [6]. בפט״ו בכלי׳ (מ״א) דרדור עגלה וקסתות מלכים פי׳ הוא לגין ובל׳ ישמעאל הוא קסט והוא עשוי מכל דבר בין מחרס בין ממתכת בין מעץ בין מזכוכית. *[אחי״ה ודע כי בל״ע قسط פי׳ כלי מדה ליבש ועוד פי׳ כוז Kamm, Krug וכן פי׳ ר״ח בע״ז קיסטא ע״י כוז ורה״ג בכלי׳ גרס קסתות א״ד קסטות [7] כדגרסי׳ האי קסטא דמוריסא וכו׳. וזה ממה שהביא רבינו זה הציון בסוג זה הערך ובפי״מ להרמב״ם פי׳ קוסטת המלכים תיבת המלכים וזה שיעשו תיבת עץ גדולה שבתוכו קנים אשר יקבצו בהן מיני אוכלין ומשקים וכו׳ ולפי זה כיון על ל״י cista, κίστη וזה מה שסיים בעל עיקרי התלמוד אחר העתקת הערך וז״ל וי״מ כמין מגדל של עץ שנותנים בו מאכל מלכים והוא עשוי חדרים עכ״ל. ובענין קיסטא מל״י ξέστης כבר האריך ה׳ צוקערמאן על המשקלות (מ״ע גרעטץ תי״ג צד 301 והלאה) והוכיח כי הוא כמדת לג ובאמת ע׳ הזקני׳ (בדפ״ר) העתיקו לג (ויק׳ י״ד, י׳) ע״י ξέστης ובשאר מקומות העתיקו ע״י κοτύλη. ובירו׳ סנהד׳ ספ״ט דכ״ז: מבואר כן קסוה עיי״ע הקודם לזה. וכנ״ה בירו׳ תעני׳ ספ״ד דס״ט ע״ג אין הוה יליף שתי קסט דחמר ישתי פלגא ויק״ר פי״ב למשתי תרי עשר קסטין דחמר בכל יומא ויומא יומא חד אשתי חד עשר קסטין וכו׳, ושם קיסטון וצ״ל קיסטין ובאסת״ר רפ״ה ד״ה ר׳ עזריה פתח קוסטין וצ״ל קיסטין ושם היחיד: זבין לי חד קיסטא. [8] — היין תר״י א׳ שמות ל׳ כ״ד מלי קסטא והקבוץ קיסטין תר״י י״ט, ל״ו; דברי׳ כ״ה, ט״ו ועוד עיי״ע כססטאות ה״ד, רע״ז] —

* **קסטיא** (zinnern) תנחומא שופטי׳ סי׳ י״ד עיי״ע קסטר ב׳ ושם תמצא ג״כ מלת קסטיטריון.

קסטל (= קַרְסְטַל κάρταλος פי׳ סל Korb) בויק״ר זאת תהיה פ׳ ראשו (פי״ט) א״ר לוי לקסטל מלכים ששכרו בעליו פועלין למלאותו [9] מה הטפש אומ׳ מה אני מועיל כשאני מכנים בזו ומוציא בזו — (א״ב פי׳ בל״ר ברכה לפני מעין). *[אחי״ה כונתו על ל״ר Wasserkasten, castellum אבל הנכון שהוא כמו קרסטל וכ״ה באמת במדר׳ שמואל פ״ה א״ר לוי לקרסטל נקוב ושכרו הבעלים פועלים למלאותו ובנו״ג בויק״ר משל לטרסקל נקוב וכו׳ ובשה״ר פ׳ ראשו אי׳ ג״כ לקרסטל נקוב וכו׳ וגי׳ מוטעת נזדמנ׳ לרבינו [10] ובעה״ק שנ״ב הסיום פי׳ כמו משפך ע״כ וזה השערת עצמו היא ואולי גי׳ קסטל עיק׳ וכפי׳ ר״ב פי׳ ברכה לפני מעין ובזה הענין בתוספת׳ מקואו׳ פ״ד קסטלין (המחליק) [צ״ל המקלח] מים בכרכין אם היה נקוב וכו׳ — פי׳ מל״ר הנ״ל וכן בל״ס קסטלין מקוה מים] —

---

1) כ״ה נכון וכדאיי בעי׳ לם ובדפ״ע כאן קוסטא. 2) וכ״ה בה״ג ובריא״ף ובכ״י רשב״ם עיי׳ ד״ס ובנו״ג קיסתא וכ״ה בתי״ו בע״ז הנ״ל אבל בפי׳ ר״ח שם בטי״ת. 3) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג כמין לוגא. 4) בנו״ג קסיט. 5) בנו״ג קסיט. 6) כ״ה נכון בכ״י ודפ״ר ובשדפ״ע פולדי. 7) ורש״י הביא ג״כ הגי׳ קנתות. 8) תעני׳ כ״ד סע״א קוסטא ט״ס וצ״ל קוסא עיי״ע. 9) כ״ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ״ע למלאכתן! 10) ובע׳ טרסקל ח״ד פ״ט: שורה ט״ו מלמטה כבר רמזתי על זו הגי׳ ושם נדפס בטעות טסקל במקום קסטל.

☞ קסטל (= קַסְטְלִין מל"י האמצ' ,καστέλιν καστέλλιον, καστέλλοι בל"ר cas-tellum, Kastell) ירו' דע"ז פ' כל הצלמי' (פ"ג דמ"ב ע"ג) נפל קסטלין דטברייה פי' בל"ר מגדל עוז. *[אחי"ה בנו"ג קסיטולין וצ"ל קסטילין. ופי' בנין או מגדל עוז ושם היה ע"ז וכדמוכח מענין שבסמוך הכא אתעקרת ע"ז] —

* קוּסְטַנְטִינֵי, קוּשְׁטַנְטִינָא (עיר הידועה Kon-stantinopel) תרג' אדום (תהלי' ק"ח, י"א) קושטנטינא דאדום כ"ה בדפו"ו ובנו"ג קרתא וכ"ה בדפ"ו בתרג' איכ' ד', ב' ובתר"י א' במד' כ"ד, י"ט ושם פ' פ"ד קוסטנטיני, מדרש תהלי' ט', ז' קוסטנטינוס בנה קוסטאנטינא.

קסטינר (= קוּסְטִינָר מל"ר Quaestionarius דיין החוקר Strafrichter, Untersuchungsrichter) בפסקא דשובה (פסיקת' דר"כ צד קנ"ט:) לליסטים שהיה נדון לפני קוסטינר[1]), בריש אלה הדברי' בילמדנו (בתנחו' לי') ע ש ה[2]) לפרעה חרש ולקוסטינרין פסִחין[3]) — (א"ב פי' בל"ר דיין החוקר ושוטר החוקר ביסורים את חמחוייבים). *[אחי"ה ובעיקרי התלמוד סיים וז"ל: הוא שר הטבחים שהורג לחייבי מלכות ע"כ ובעה"ק שנ"ב פי' תליין ע"כ וכן מוכרח מבמד"ר פ"א שאו את ראשו (במד' א', ב') כאדם שאומ' לקוסטינר סב רישיה דפלן וכן בפסיק' רבתי פ"י שאו את ראשו תלו את ראשו שמעו הקוסטינרים[4]) ונטלוהו לחתוך את ראשו. ירו' ברכו' פ"ט די"ג. נתזה החרב מעל צוארו של משה על צואר קוסטנרו [וצ"ל קוסטינרו] והרגתו . . לי הציל וקוסטינר נהרג[5]) ובד"ר פ"ב בא הקוסטנר ליתן החרב על צוארו . . לי הציל הקב"ה אבל לא לקוסטנר וכ"ה שהש"ר פ' צוארך ובילק' שמות ר' קס"ז קסטינר וצ"ל קוסטינר וכן צ"ל בשהש"ר פ' שרוך. ובשו"ט ריש מזמור ד' קוסתינר קהל"ר פ' שמח: לאחד שברח מפני הקוסטנר וכו'. ובמתורגמן ע' קלסנטר הביא ס"א תרין קוסנטרין ופי' והוא שר הטבחים ועיי"ע קלסטרא וש"נ כמה שנויים ונראה שהם כולם נשתבשו מן קוסטינר] —

קַסְטְרָא[6]) (מל"י האמצ' κάστρα, κάστρον מל"ר castra, castrum, Burg, Festung) בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל מטבע (ב"ק צ"ח.) היו לו מעות בקסטרא או בהר המלך או שנפל כיסו לים. *[אחי"ה רבינו לא פירשו אע"ג בלאי"ט ג"כ castello = castro פירושו מבצר וגם ממה שהפריד זה הערך מע' הבא אח"ז מוכח שנעלם מעיניו פתרון המלה הזאת הקלה להבין וגם בע' גסטר לא פירשה לנכון. מצודתי (תהלי' צ"א, ב') מתורגם בבמד"ר פי"ב קסטרא דידי, איכ"ר פ' גדר קסטרה של פרסיין. בענין קסטרא (קצטרא) של ציפורין עיי"ע גסטר(א) וע' ביתר וע' בני קצרה של ציפורין. שהש"ר פ' כשושנה ובאיכ"ר פ' צוה קסטרא לחיפה עיי"ע גסטרא וש"נ ג"כ הקבוץ קסטריות ורבינו הביאו בע' הבא אח"ז בע' מיוחד ללא נכון] —

קסטר (מע' הקודם ורבינו פי' בע"א) בילמדנו בריש ויקחו לי (תנחומ' תרומ' סי' ט') ובריש ויק"ר (פ"כ) אלו היו אומות העולם יודעין מה המקדש והמשכן יפין להן היו אהליות וקסטריות (אותן לשמים) [צ"ל מקיפין אותן לשמרם] פי' היינו גוזטרא שפי' במקומו — (א"ב פי' בל"ר מבצר ומחנה של אנשי המלחמה ובמד' ויק"ר פ' בחקתי (פל"ח) הושיב בו קסטריינוס פי' אנשי מערכה. ושני ערכים אלו מענין אחד תר"י (א') בחצריהם ובטירותם (כראש' כ"ה, ט"ז) בכפרניהון ובקסטרוותהון). *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' דה"י א' ד', ל"ב, ל"ג. וקסטריות דילמדנו ויק"ר הוא הקבוץ מן קסטרא של ע' הקודם ובע' גסטר (ח"ב, ש"ל והלאה) הבאתי שאר ציונים בענין קסטריות ובתנחום' הישן תרומ' סי' מ"ג הגי' קסתריות ע"ש הערת רש"ב צד מ"ז הערה מ"ח ובתנחום' הישן במדבר סי' ג' לנכון קסטריות וכ"ה בילק' ואתחנן ר' תתל"א. ובענין קוסטרינוס (כה"ג לפנינו בויק"ר) ככר הארכתי בע' כוסטריינים (ח"ד, רע"ב) ע"ש עם השינויים ועתה נ"ל כי הוא ל"י האמצ' καστελλιανοί ובל"ר האמ' castelliani נציבים Milltärbesatzung אנשי מלחמה נתונים במבצר לשמרו מאויבים. וסומכום כפי' גי' כ"י העתיק באמת נציבים בש"ב ח', י"ד ע"י κάστρα וזה מה שאי' בדב"ר פ"א מהו נציבים (ש"ב שם) ר' סימון אמר קסטרם. ואולי מזה ג"כ קסטוריא בירו' נדרי' רפ"ט רמ"א: ע"ש] —

☞ קַסְטִיר (בל"פ قسطير מל"י κασσίτερον, ον בדיל Zinn) תר"י (א') את הבדיל

---

[1]) כ"ה נכון בוי"ו בהעתקת בעל עיקי התלי ובדפ"ע קסטינר וכ"ה בסמוך. [2]) כ"ה בהעתקת' עיקי התלי. [3]) בכ"י ה"ב פקחים! [4]) בד"פ בט"ס הקוסטברי ובז"א הקוסטנרוס. [5]) כ"ה נכון בדפ' מאינץ בגי' המהרש"ס ובנו"ג קוסנתר. [6]) כ"ה בהעתקת בעל עיקי התלי ובדפ"ע קסטרה.

ואת העופרת (במדבי ל"א, כ"ב) ית קסטרא וית אברא פי' בל"י בדיל עיי"ע גסטרון. *[אחי"ה וכן העתיקו ע' הזקנים בדיל (שם) ביחז' כ"ב, י"ח. כ'; כ"ז, י"ב וכן העתיקו עקילס סומכוס ותודוס בדיל ישעי' א', כ"ה, בתר"י א' קסטירא ובתר"י ב' קיסטרא. בירו' סנהד' רפ"ז דכ"ד: מבואר פתילה של בעץ אבר וקסטיטירון מעורבין, תוספ' כליי ב"מ רפ"א עשאו בבעץ ובקסטרון, תוספת' כלי' ב"ק רפ"ג בבעץ ובקנטרין צ"ל ובקסטרון ושם פ"ז אין מקיפין בקסטרון, תוספת' ב"ב פ"ה משקלותיו של בעץ ושל אבר ושל קסטירון כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בט"ס קיספורון. תנחומ' שופטי' סי' י"ד יצא פרעה לבוש בכלי זיין קסטיא נראה שצ"ל קסטיריא. — ובש"ס בבלי במקום קסטירא, קסטרון אי' בנימ"ל עיי"ע גסטרון (ח"ב, של"א)] —

* קסטיטירון עיי"ע הקודם לזה.

* קסטוריא עיי"ע קסטר, ושם תמצא ג"כ קוסְטרינוס.

קַסְיָא (= כַּסְיָא פי' כסוי ליד Handschuh, קסיא של שלחנות (Tischdecke oder Tischschale בס' ט"ז בכלי' (מ"ו) קסיא[1]) של זורי גרנות ושל הולכי דרכים וכו' פי' בל"י כירומניקא[2]). במי' שטבל פ"ה במכשירין (מ"ח) קסיא של שלחנות. פי' קְערות של שלחנות ויש מדמין לו קשותיו[3]) ומנקיותיו (שמות כ"ה, כ"ט) ואע"ג דגרסינן במנחו' (צ"ז.) קשותיו אלו סניפין[4]) והיא צלוחית של יין הוא כמו (במדי ד', ז') קשות הנסך וכתיב (יחזק' ט', ג') וקסת הסופר והוא כלי של דיו. *[אחי"ה כל זה הועתק מפי' רה"ג במכשירין (בסר"ט צד 37 והלאה) וז"ל קסיה פי' ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו דקא גרסינן במנחות . . ומנקיותיו אלו סניפין קשותיו אלו קינין ויש מפרשין שהוא צלוחית של יין דכת' את קשות הנסך וכו' עד כלי של דיו. הרי רבינו שמש בדברי רה"ג ויש מדמין שבערוך כיון לזה הפי' דרה"ג ובמ"ש והיא צלוחית הוא ביאור של קשותיו נגד פי' הש"ס וזה מ"ש ואע"ג דגרסינן אבל בפי' רה"ג שפי' קשותיו של מקרא ע"י קינין כגירסת שהיתה לפניו במנחו' הוצרך להביא ויש מפרשין שהוא צלוחית ועל זה הביא ראיה מן קשות הנסך ומן קסת הסופר שהוא כלי כמו צלוחית. ור"ש בכלי' הביא דברי רבינו אבל דברי הר"ש חסרין בראשו וצ"ל פי' הערוך בל"י כירומניקא ובמסכ' מכשירין וכו' וכבר עמד על זה הרב בעל שריד שבערכין ע"ש וקסייה של זורי גרנות פי' הרמב"ם כפי' רבינו עורות תפורות שיכניסו בהן היד וכן פי' במכשירין קסייא של שלחנות הכסוי שכופין על שולחני המזון וכו'. ובענין קסייא שהוא לשון כסוי יש לדמות קוסים צידונים שהוא כמו כוסים עיי"ע קסם ה' ועוד עיי"ע קסוה ומ"ש] —

* קסיוהא (Essigwein) שו"ט מזמור ע"ה יכול קסיוהא ת"ל חמר עתיק ועיי"ע קסס.

קסולפנם (נראה כמו קְלוּסְפָּנָם מורכבת מן κο-λοσσός עמוד גדול ורם כענק Riesen-säule ומן φανός Leuchte) בפסקא דקומי אורי (פסיקתי דר"כ צד קמ"ד:) עתידה ירושלם ליעשות קסולפנום לכל אומות העולם והן הולכין לאורה מ"ט והלכו גוים לאורך (ישעי' ס', ג'). בהגדת קהלת (פי' מה שהיה) מעשה ששלהה מלכות הרשעה אצל רבותינו שגרו לנו קסולופנם אחד אמרו כמה נרות כמה פנסין יש מאירין למלכות רומי שאין מבקשין אלא שמאיר להם פנים בתורה שלחו להן את ר"מ וכו' פי' גדול שבפנסים[5]). *[אח"יה ככר העיר הה' באכער על השערת חכם אחד בהכרמל (א', צ"ו) על גזרת המלה המורכבת כי קולוס בל"י הנ"ל מורה עמוד גדול ורם כענק ופנום ידוע בל"י עששית והמליצו בזה שעתידה ירושלם להיות עששית מאירה העומדת על נס גבוה ורם להאיר לכל האומות ובנו"ג בפסיק' קסילפנם ובילק' ישעי' ר' שנ"ט אי' רק פנס ובשו"ט מזמור ל"ו המעתיקים מחסרון המלה כתבו: מטרפולין ובכ"י ק"ט בראש ובאמצע הע' קספלגם ובכ"י ה"ב קספלנם אבל סדר האותיות מוכיח על הטעות ובקהל"ר שם אי' שלחו לנו קסילופונום אחד משלכם אמרו כמה קסילופונום יש להם והן מבקשין ממנו קסילופונום אחד כמה מקות פנסין כמה אבנים טובות ומרגליות וכו' ומי

[1]) בפי' רה"ג הגי' עוד קוסיא. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"א אבל בשדפ"ע בט"ס כינורמניקא ובעיקרי התלמוד הגי' כרומאניקא ס"א כזממניקא וט"ס הוא ועיי"ע ת"ה, של"ב. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס קסותיו. [4]) ודע כי רבינו אחז גי' הש"ס קשותיו אלו סניפין אבל בפי' רה"ג גרס בפי' למכשירין וז"ל דקא גרסינן במנחות . . מנקיותיו אלו סניפין קשותיו אלו קינין ועיי' פירש"י בשמות כ"ה, כ"ט שהביא יש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין וכו' ע"ש ועיי' תוספו' מנחו' צ"ו: ד"ה לא ופי' דרה"ג הוא כפי' הראשון ברש"י ועיי' מ"ש ה' בערלינער ברש"י ובבמד"ר פ"ד מבואר קשות הנסך: אלו סניפין והוא כגי' הש"ס וערוך. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכן העתיק בעל עיק' התל' ובדפ"ע שבפניסים.

שאומר שהמלה היא מורכבת מן ξύλον עץ ומן פנס אינו אלא טועה עיי' המעריך. והערוך הקצ' שנ"ב סיים לנטערן ב"א או לייכטער ע"כ אבל זה הוראת פנס בלבד והנכון כפי' הערוך גדול שבפנסים וכאמור] —

* קיסים עיי"ע קסד ומ"ש.

קסם (= ַקִיסָם, ַקִיסְמָא או מל"י κέασμα abge- hauenes Stück Holz או מל' צענד aêçma בלהצ"ו איסם בל"פ הח' هیزم חתיכות עץ עיי"ע הזמי ח"ג, קצ"ו) בפ"ק בשבת בגמ' לא יצא החייט (שבת י"א:) ולא נגר בקיסם שבאזנו. בפ' במה אשה (שם ס"ה.) ואפ"י[1]) בקיסמין שבאזניהן. בס"ג דפ' יש בערכין (ט"ז:) א"ר טרפון תמיה אני אם יש בדור הזה שיכול להוכיח טול קיסם מבין שיניך טול קורה מבין עיניך כלומ' יותר תועבות עושה השופט משאר העם. *[אחי"ה ובב"ב ט"ו: הגי' טול קיסם מבין עיניך[2]) אבל בכ"י ש"ס ה' בד"פ באה"ת ובע"י ובילק' כ"י אי' ג"כ שיניך. וכנ"ה בביצ' ל"ג. קיסם לחצוץ בו שיניו. שבת נ"ד: קיסמא דריתמא. שם ס"ז: ותוספת' שבת פ"ו (ז') קיסם של תות. סנהד' ס"ד סע"א ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ג אפי' צרור אפי' קיסם. ע"ז מ"ט: כל קיסם וקיסם. תוספת' שבת רפ"ה (ו') בקיסם שבשיניו. תוספת' חגיג' פ"ג בכוש או בקיסם. שם טהרות פ"ה הסיטן בקיסם. והקבוץ הקיסמין נזיר ס"ה. תוספת' אהלות פ"ב את הצרורות ואת הקיסמים. שם טהרו' רפי"א תוחב בו הקוסמים צ"ל הקיסמים עירו' ק': עיי"ע קסן. ובל"נ ברכו' ט"ו. בצרור ובקסמית ובכ"י ש"ס מ' בקיסמית אבל בכ"י פ' ובקיסם וכן מצאתי באו"ז ח"א סי' נ"ד. תר"י א' במד' כ"ה, ג' כמסמרא בקיסא דלא מתפרש בלא קיסמא. ורקב עצמות קנאה תרג' והיך (נטליתא) [צ"ל בלטיתא] בקיסם חסין וֹעיי"ע בלטיתא ח"ב, צ"ז] —

ָקַסם (נ"ל מל' שמרוני ופי' נקיבת השם באותיותיו עיי"ע יוסה ומ"ש בח"ד, קי"ט fluchen mit der Aussprechung des Tetragrammaton) בפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"א: במשני') המקלל בקוסם[3]). גמרא (שם) תאני רב יוסף יכה קוסם את קסמו[4]) פי' מקלל בקוסם שלו שם המיוחד וכנה השם בקיסמו כמו (ש"א ג', י"ג) כי מקללים להם בניו[5]). וכזה הפרק לפנינו[6]) כהן ששמש (שם פ"ב:) והוא מקלל בקוסם הא תאני רב יוסף יכה קוסם את קסמו[7]) דמחזי כמברך את השם רבנן ואיתימא רבה בר מרי אמרי קוסם לו ולקונו ולמקנו[8]) פי' מחשב הקסם באלוה[9]) ומקלל בו חברו. *[אחי"ה ועיי' פ"א ברש"י וכבר הארכתי בפי' זה המאמר בע' יוסה וש"נ גי' הכ"י ש"ס יכה קוסם את קוסו וע"ש פי' בח"ד, קי"ט ושם ככר העירותי על מלה שמרוני' קסם שפי' נוקב שם המפרש והוא כמו חהגה השם עיי"ע אגה ומ"ש. ועוד פי' קסם בל' שמרוני כמו בעברי ענין נביאות שקר וכשוף. ולמכשפים (שמות ז', י"א) תרג' שמרוני ולקסמיה. וכ"ה בל"ס קצם ותרג' קסם קסמים (דברים י"ח, י') קסם קיסמין ועיי' עוד תרג' למ"א י"ז, ז'; לש"א כ"ח, ח'; ליחז' כ"א, כ"ו במד"ר פ"כ מנחש ומקסם, שם: כל הגוים מקסמים ומנחשים, גיטי' ס"ח רע"ב קסמא דהוה קסים. והתואר ָקְסָמא תרג' יהושע י"ג, כ"ב והקבוץ תרג' דברים י"ח, י"ד; לזכרי' י', ב' ועוד זולתו וכן בל"ס ָקצוּמָא ובתרג' ָקסוּמָא בקבוץ תר"י א' לבראשית כ"ב, כ"א; לדברי' י"ח, י'. והשם ִקְסָמא בל"ס ֵקְצָמא פי' כישוף ונביאות שקר תר"י ב' דברים י"ח, י"ד אונקלם שם י'. ועוד קוּסְמִין תר"י דברים שם לבראשית ל', כ"ז; לבמ' ל"א, ח' וכן בירוש' מעשרו' ספ"ג דנ"א. סיפרי קיסמי. ומה שענינו גזרה וקצבה עיי"ע קסם ד'] —

קסם (= קיסם שם מקום) ועבר עצמונה (במדבר ל"ד, ד') תר"י מזיי בקסם. *[אחי"ה בתר"י א' הגי' ויעבר לקיסם ובתר"י ב' ויעבר בקסם ונראה שהעתיק עצמון מן עץ עיי"ע קסם א'. וכן תר"י א' וב' מעצמון (שם ה') מקיסם מן קסם)] —

קסם (= .קִיסוּמָא פי' מל"ע قسم מתנה Gabe, Abgabe) ואין בקר ברפתים (חבקוק ג', י"ז) תרג' ולא יגבון קיסומא בירושלם. *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד סיים לשון מס ע"כ והוא מפעל ערבי قسم חתך וגזר וכן תרג' דבר שנה בשנה (מ"א י', כ"ה) גזירת שנא בשנא. והפעל אי' בזה הענין בירו' שביעי' פ"ב דל"ד. וקסמיה בידיה פי' גזר וקצב וחתך דין ע"י סימן שנתן ביד. והשם ענינו קצבה מתנה ומס והמתורגמן לא ידע פירושו

---

[1]) בירו' שבת פ"ו ד"ה ע"ג אבל לא. [2]) וכ"ה בספריהם מתתיהו ז', ג'. [3]) בירו' במשני' ובגמ' הגי' בקסם. [4]) כ"ה ברפ"ר ובדפו"ו קיסמו ובנו"ג קוסמו [5]) כלומר כנהו כי לא רוצה לומר לאל יתברך והוא תקן סופרים עיי' רש"י ורד"ק שם. [6]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בפנינו. [7]) כ"ה בדפ"ר וברפ"ע קוסמו, קיסמו. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט וכן העתיק בעל עיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו ובדפ"ע לו ולמקנו ולקונו. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובהעתקת בעל עיקרי התלי' ובדפ"ע באלוהו.

והביא גם בעל הערוך וסיים ובעל הערוך הביאו ולא פירשהו] —

קסס (= קוֹסִים כמו כּוֹסִים Becher בפ"ד בכלים (מ"ג) שולי הקוסים הצידונין פי' כוסות ממש הן כ' בק' מתחלפין „ונקראו על שם מקומן ער [1] צידון רבה (יהושע י"א, ח') שנעשו שם ודומין לבזיכין ששנינו (פסחים ס"ד.) לא היו לבזיכין שולים שמא יניחום ויקרש הדם". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסר"ט צד 5 ושם הגי' הכוסים הצירונים פי' יש ששונין קוסין וכולו אחד הוא ונקראו וכו' וכפי' הערוך. ועיי' ג"כ פי' הרמב"ם שנקראו קוסים שהם חדי התושבות (בכ"י ערבי: חאדה אלקיעאן פי' חדי השולים) רומין לקוץ . . . וכבר נמצאו בקצת הנוסחאות כוסין ע"כ וגי' הר"ש קיסים ופי' כמו קשות הנסך וכן הביא הגונב את הקסוה ע"ש ופי' הרא"ש הקשות כמו קשות הנסך ע"כ ונראה שגרס קשות. ובכ"י אירפ' בתוספת' כלים ב"ק ספ"ג שולי הקיסום הצידוניים צ"ל הקיסים וזה כגי' הר"ש. ובכ"י תוספת' כלים ב"ב ספ"ז הכוסות הקיצין הסורניים נ"ל ברור שמלת הכוסות באה פנימה להורות על הקיצין] —

* קִיסְמָא (שם פרטי) ר' יוסי בן קיסמא ספ"ו דאבות סנהר' צ"ח. ר' שמעון בן קיסמא שבת ע"ה:

קסן (= קוסני ? וצ"ל קיסני) בפ' המוציא תפלין בגמ' שרשיו (עירו' ק':) והא קא נתרי קוסני פי' עלי האילן ס"א קינסי וכבר כתבנוהו במקומו [2] פי' ענפים יבשים. *[אחי"ה כפי גי' קוסני הוצרכנו לומר שהמלה היא כמו הוצנו = חוצני שפי' עלים עלי הדקל עיי"ע הץ וע' השני וזה מ"ש רבינו עלי האילן אבל תתכן גי' קינסי וכדאי' לפנינו וכ"ה בגי' ר"ח ופי' ר"ח עצים יבשים דקים שנפרכין ברגל או ביד וכו' ובר"אש הגי' קיסמי וכ"ה בדפ"ש והוא כמו קינסי עיי"ע קנס ב' וע' קסם א'] —

קסן (= קסנייתא פי' קטן וגי' קיסנייתא פי' כלבתא) קסנייתא ונרדשיר (כתובות ס"א:) עיי' בע' נרדשיר. ס"א קסינייתא זוטרתי ופי' כלבים קטנים כמיני שגל ששוחקין בהן. *[אחי"ה בע' נרדשיר ובע' גר י"א הבאתי שנויי נוסחאות ובע' גר (ח"ב, שמ"ה) פי' המלה הזרה כפי שתי נוסחאות דע' הנוכחי ע"ש. ובעיקרי התלמוד הסיום ושגל פי' כלבתא ע"כ ועיי' ר"ה ר'.] —

* קסנטר (?) באיכ"ר פ' ולא זכר קסנטור ספקלטור וכה"ג וגי' רבינו בע' קייסטור וירוש' ברכות פ"ט די"ג. קוסטנר ונ"א קוסנתור עיי"ע קסטינר.

קסס (= קוֹסֵם פי' מל"י ὀξύς חומץ säuerlicher Wein) בפ"ד במעשר שני (מ"ב) כגון היין שקסס [3]. בפ' המוכר פירות לחבירו (ב"ב צ"ג: במשנה) מקבל עליו י' קוססות [4] למאה. בריש אלה תולדות נח בב"ר (פ"ל) לאחד שהיה לו מרתף של יין פתח חבית אחת ומצאה חומץ ב' ומצאה חומץ ג' ומצאה קוסס א"ל קוסס הוא א"ל אית הכא טב מיניה א"ל לא. פי' בל' יון קיוהא הוא קוסס קרוב להחמיץ. *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל ובפ' הר"ש למעשר שני אחרי שהביאו גי' חקסים של ס"א פי' כמו פריה יקוסס (יחזק' י"ז, ט') אבל הנכון כי הוא מל"י הנ"ל וענינו התחיל להחמיץ. וכנ"ה יין קוסס בירוש' פסחים ספ"ב דכ"ט ע"ג ירו' סוטה פ"ט דכ"ב ע"ד תוספת' ב"ב ספ"ו ושם ג"כ קוססות כגי' הערוך. ושם בכ"י אירפ' ונמצא קוסס צ"ל קוסס וכדאי' בדפוסי'] —

קִסוֹם (= קִיסוֹם מלשון יוני' κισσός וכן בל"ס ובל"ע ופ' قسوس Epheu) בפ' ה' [5] בכלאי' (מ"ח) הארוס וקיסוס ושושנת המלך ובפ' ח' באהילו' (מ"א) הארוס והקסוס וירקות החמור. בריש סוכ' (י"א.) הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס מפרשין אותה בלעז אילר"א [6] — (א"ב פי' בל"י

[1]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בפי' רה"ג והוא כל"מ ובדפ"ע על. [2]) היינו בעי' קנס ב'. [3]) וכ"ה בירו' ובכ"י ש"ס מ' ובפי' הר"ש והרא"ש ובנו"ג שקרס עיי' תוי"ט. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובעיק' התלמ' אבל בדפו"ו קסוסאות ובכ"י ש"ס קיססאות. [5]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע: ח'. [6]) בלאי"ט ellera וזו חמלה איטלקי' הביא ג"כ רש"י בסוכ' ל"ז: ד"ה בסיב אוליר"א שגדל סביב הדקל וגכרך סכיב כלולבי גפנים ע"כ ובפי"מ לכלאי' כתב מהר"י בן מלכי צדק ו"ל קיסוס אילדא ואיני יודע מהו ע"כ ובלי ספק ראה בערוך אילדא וכן הביא בעל עיקרי התלמוד הגי' אדיל"א וכולם בט"ס וצ"ל כגי' דפ"ר וויניצי' ואמש' ברי"ש והוא לשון איטלי' הנ"ל ועוד בלאי"ט hedera וכן הביא רבינו בעי' חצב (עיי"ע ומ"ש בח"ג, תע"ב) ורש"י לועז קיסוס בסוכ' י"א. איר"א ונ"ל שצ"ל אידר"א hedre ובפי"ם לר"ש בכלאי' אינר"א (?) ובפי"מ להרמב"ם בערבי ללבב ובלעז קוריול"ה והוא ל"ע لبلاب ובלעז הוא ל' אספמיא corrigi- ola = coriola ובעל עיקרי התלמוד הביא בשם רש"י וז"ל ורש"י פי' עשב הגדל אצל הגדרים עד שמדלין אותה כגפן אילד"א בלע"ז יידר"א ע"כ ונ"ל אילרא כמו שפרשתי ויידרא הוא בל' אספמי' yedra והוא hedera הנ"ל.

רומי וערב מין נטע הנסבך בעצים ובכותל ועלהו לא יבול בחורף וזה ענין הדלה את הקיסום, אבל ענין הארום והקיסום לפי דעתי אחר הוא והוא פרח הנקרא בל״י ורומי נרקיסוס ותרג׳ חבצלת נרקס). *[אחי״ה ועיי״ע נרקס [נרקס]. והנכון כי נרקיסוס לחוד וקיסוס לחוד ובענין גי׳ שונות קיסוס, קיסום הארכתי בע׳ ארום א׳ ע״ש. ובירו׳ כלאים פ״ה ד״ל. מבואר קיסוס ע״י קיסוסא ובספרי ראה פ׳ ק״מ הדלה עליה את הגפן ואת הקיסים צ״ל הקיסום] —

קָסִים (מל״ר Helm = cassis) ב״ר סדר ויחי פ׳ למה תרצדון (פצ״ט) ואלו לובשי קסים פי׳ בל״ר כובע מיוחד לאנשי המלחמה ובפרט של ברזל עיי״ע קסד. *[אחי״ה בע׳ קסד הבאתי זה הציון והעירותי כי בנו״ג קיסים וצ״ל קסים היחיד ור״ב שנה הגי׳ בכונה] —

* קָסַם (מל״מ יחזק׳ י״ז, ט׳) פי׳ ענין כריתה וקציצה ונרדף עם קזז ומזה קססות נזיר ס״ה. עיי״ע קזז ומ״ש ועיי״ע קסקסין.

* קסם כמו כסם עיי״ע קס ב׳.

* קִיסוֹסָא ירוש׳ שבת רפ״ב ד״ד ע״ג ולא בשמן קיק,. קיסוסא והוא כמו קאזא בבבלי עיי״ע קז.

קְסוּסְטְבָן (כנראה מל״י ξέστιον מדה קטנה הנקרא בל״ר sextarius) בב״מ דירו׳ פ׳ איזה נשך (פ״ה ד״י ע״ג) מתרתין קסוסטבן או משלש קסוסטבן אין זו רבית אלא טרשא פי׳ מין מדה. *[אחי״ה בנו״ג קסוסטבון והוא כמו קסיסטון] —

* קְסוּסְנִין (שם מקום) ירוש׳ כתובות פ״ב דכ״ו ע״ג אפי׳ עדים בקסוסנין תמתין וכנראה הוא שם מקום רחוק ואולי הוא עיר Cossa ומזו Cosanum מחוז העיר הזאת באיטליא תחתונית.

* קַסְקְסִין (פי׳ כמו קססות קוזזות אדמה Erd-scholle) תוספת׳ אהילות רפי״ז החורש משדי קסקסין כ״ה בכ״י ובנו״ג קשקשין, תוספת׳ סוטה ספי״א טרשין וקסקסין. כתובות ס׳. עיי״ע קש.

* קיסרי (צ״ל קְסֵירֵי מל״י ξηρός יבש trocken) תוספת׳ דמאי ספ״ד בכ״י אירפ׳ הניח קיסרי ומצא אגרי הניח אגרי ומצא קיסרי הרי זה חושש משום מעשרות וכו׳ ובנו״ג עגרון ומצא קסרי ועיקר הגי׳ אגרי מל״י ὑγρή לח (עיי״ע אגר ג׳ ח״א, כ״ז) והפכו קסירי מל״י הנ״ל ופי׳ יבש.

קסר (= קֵיסַר מל״י Καῖσαρ Kaiser, Caesar,) בחלק בענין משיח (סנהד׳ צ״ח:) עתיד הקב״ה להקים לישראל דוד אחר וכו׳ עד כגון קיסר ופלגו קיסר פי׳ מלך ומשנה למלך וכן[1]) דוד בן ישי מלך ודוד אחר שני לו. בילמדנו ראה נתתיך אלהים לפרעה (תנחומא וארא סי׳ ח׳) מלך בשר ודם אין נקראין בשמו קיסר אגוסטא וכו׳ — (א״ב שם המושל הראשון אשר בחזקה כבש הרומיים תחת ידו ואחריו נקרא כן על שמו מושלי הרומיים ואוגוסטוס בן אחותו היה ומשל תחתיו אחר הריגתו ועל שמו נקראו המושלים אחריו וזה ענין קיסר אווגוסטוס). *[אחי״ה ועיי״ע אגוסטלא (ח״א, כ״ה) וש״נ ג״כ ב״ר פ״א קיסר אוגוסטא וש״נ ב״ר פ״ח ירוש׳ ברכות רפ״ט די״ב סע״ד ועיי״ע בסיליאוס (ח״ב, קל״א). ובתנחומא הישן וארא סי׳ ז׳ קיסר אגוסתוס בסילואוס עיי׳ הערה כ״א לה׳ באבער שם. ובע״ז י׳: בכ״י ש״ס מינכען (ובמנוה״מ סי׳ כ״ט) קטיעה בר שלום חד מחשיבי מלכותא דקיסר הוה וקיסר הוה סני ליהודאי וכו׳ [2]). והתואר שם ו׳: דינרא קיסראנא ובכ״י ש״ס דינרא דקיסר — גיטי׳ נ״ו. נירון קיסר, שם: דמית ליה קיסר, נ״ז. א״ל לקיסר מרדו בך יהודאי וע״ש כמה פעמים] —

קִסְרְיוֹן (שם העיר Καισάρεον, Καισάρεια, Caesarea) בסוף אהילות (פי״ח מ״ט) מזרח קסריון מערב קסריון וירדף עד דן (בראשית י״ד, י״ד) תר״י (ב׳) עד קיסריון — (א״ב שם עיר על שם קיסר). *[אחי״ה שתי ערים היו בשם קיסרין או קיסרי (קסרין). הראשונה בים התיכוני ע״ה מיל מירושלים (בן מתתיהו על הקדמוניות י״ג, י״א. ב׳; ועל המלחמות א׳, ג׳. ה׳) והיא נקראת Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης והורדוס היה בנאה ומחזיקה וקראה על שם קיסר אוגוסטוס (בן מתתיהו על הקדמוניות ט״ו, ט׳, ו׳) על כן שמה היתה בשלמות Καισάρεια Σεβαστή (שם ט״ז ה׳, א׳) עיי״ע סווסטי. ועל שם

[1]) כ״ה נכון בדפ״ר ובכ״י ק״ט אבל בשדפ״ע בן. [2]) ובנו״ג חהוא קיסרא הוה סני ליהודאי א״ל לחשיבי דמלכותא וכו׳ — וע״ש תוספו׳ ד״ה כל: שם קיסר למה נקרא עפ״י ספר יוסיפון.

הורדוס האדומ' נקראת ג"כ במגילה ו'. קיסרי בת אדום שהיא היתה מטרופולין של מלכים[1]) איכ"ר פ' שישי: בת אדום זו קיסרין, ועוד עיי' שם פ' היו צדיה ובצדה היה בונה חוף מפואר שקט מגלי הים[2]) וזה הוא למינה של קיסרין ירוש' גיטי' פ"א דמ"ג: עיי"ע למן (ח"ה, מ"ד). ואבנים גדולות ורחבות וארוכות היו בולטין בלמין של קיסרין כעין דיק ומצודה לשבור כח גלי הים בעת הסערה ונקראו אצל בן מתתיהו שם προκυμάτια Schutzwehr וזו היא במדרש ב"ר פ"י ויק"ר פכ"ב ר' יצחק ב"א הוה מטייל בשוניתא דימא דקיסרי עיי"ע שנית ועיי' ג"כ ע' כפה (ח"ד, רצ"א) ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו. הוון מטיילין בפלטיא דקיסרין ועיי"ע כפה הנ"ל יתר המקומות שהבאתי[3]), ושם היה מקום קבורה וזה כיפתא דקיסרי ולכן שנינו באהלות שם מזרח קסרין ומערב קסרין[4]) קברות. ירוש' פסחים פ"ג ד"ל סע"ב המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריה. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב רע"ג כגון אלו דקסרין דקברין בבית בירי. כ"ה גי' הרא"ש (מ"ק פ"ג סי' פ"ו) עיי"ע בית שריי בח"ב, פ"ז ומ"ש. בענין דיוטי של קיסרין (ריש אסת"ר) עיי"ע דייט (ח"ג, מ"ט). בענין כנישתא מדרתא (מרדתא) דקיסרין ירוש' סנהד' רפ"א די"ח. ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו. עיי"ע כנש וע' מרד. סוכה כ"ז: מעשה וכו' ששבת בגליל העליון וכו' בקיסרי ואמרי לה בקיסריון נראה כגי' הכ"י ש"ס (ד"ס סוכה צד מ') שלי' בגליל העליון ועיי' ג"כ תוספת' סוכ' פ"י. וגדולי האמוראים קבעו ישיבתן בקיסרי כגון ר' הושעיה רבה ר' אבהו ר' עולא דקיסרין ר' מנא ואחרים עיי' מבהי"ר למהרזף צד ד': וה'. ועוד הרבה פעמים (צ' פעמים) נזכרו בירושלמי רבנן דקיסרין עיי' מבהי"ר צד קכ"ג ועיי' עוד פסיקת' דר"כ צד קע"א ויק"ר פכ"ב תנחומא הישן אחרי סי' ד'. והתואר ירוש' סוטה ספ"ה ד"כ ע"ד וירו' תעני' רפ"ב דס"ה. ר' תחליפא קיסריא ובב"ר ספ"נ ר' חלפתא קסרייא וכן בשהש"ר פ' נפת רב הונא ור' חלפתא קיסרייה ונראה שהוא רב תחליפא קיסרייא ירו' ר"ה פ"ד דנ"ט ע"ג וירו' נדריי פ"א דל"ו ע"ד[5]). ועוד התואר ירו' כלאים פ"ט דל"ב. אגבין[6]) קיסריי. והקבוץ נקבה קיסרייתא ירוש' ברכות פ"ג ד"ו. ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג. וירו' נדרים ספ"ז ד"ט ע"ג — ועוד היתה קסרין אחרת קרובה למקור הירדן ונקראת בלשונם Caesarea Philippi Καισάρεια ἡ Φιλίππου (בן מתתיהו ה' ג', א') והיתה נקראת ג"כ Πανέας, Πανιάς והיא היא פמיים והוא הוא דן עיי"ע פניים וברייתא דר"א שם וזה מה שתרג' ירו' דן ע"י קיסרין וכן בתר"י ב' דברי' ל"ד, א' דן דקיסרוון ואולי קיסרין בירו' סוט' רפ"ז היא היא קיסרין פיליפפי עיי' מבהי"ר למהרז"ף צד ה'. ויש עוד קיסרין שבקפודקיא ירוש' יבמות ספ"ב ד"ד: ובירו' שם ספ"ו ד"ז ע"ד קיסרין של קפוטקייא] —

קסרקיט (= קסרקיטון מל"ר exercitus בל' יוני' המאוחרת ἐξέρκετον חיל Heer, Armee) ברי ש[7]) מגילת איכה (פתיחתי ד"ה הוי אריאל) קרית חנה דוד קריה שעשאה דוד לקסרקיטון שלו (א"ב פי' בל"ר צבא וחיל ומחנה ובמדר' שה"ש פ' היושבת בגנים נטל כל קצרקיטון] —

* קוסת (Wölbung) תוספת' כלים ב"מ רפ"ח מעקה שבמגדל והקוסת שבו בכלים פי"ח מ"ב אי' קמרון, והג' ר"א ווילנא גורם הקופה, ונראה שענין קוסת מפעל קסי כמו כסי (כמו קום וכום). ודע עוד כי בל"י ἁψίς פי' כמו καμάριον Wölbung ואז צריך לנקד קֻוסֶת וק' משמש הברת נשימה ובהיפך ק' נשמט כמו באיטלס.

* קיסתא עיי"ע קסט.

קע (= קוֹעָא כמו ܩܠܐ בל"פ gala בל' סנסק' וממנו לא"ש Kehle) בפ' אין מעמידין בגמ' אין מסתפרין (ע"ז כ"ט.) חנא חנא יאה קועיך לזוגא. בפ' השוחט בגמ' אחד בעוף (חולי' כ"ח.) כי אתי ממסמס קועיה דמא. בס"נ דב"ק (קי"ז.) קם רב כהנא שמטיה לקועיה [מיניה]. בס"ג דיומא (פ"ז סע"א) מחייה לקועיה[8]) פי' גרון. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות מ"ט. זקפיה רבי ששת לקועיה עלי. ב"ק נ"ה. האי אריך קועיה והאי זוטר קועייה.. האי אלים קועיה והאי קטין קועיה וגי' הכ"י ש"ס קאקיה וכ"ה בערוך בדפ"ר ופיז' ויניצ' בע' קק ע"ש. ובעל עיקרי התלמוד הביא עוד הציון וז"ל וב' הניזקין כדאכיל מתחזי בקועיה פי' בושט מצד כחישות התעניות ע"כ ודע כי בגיטי' נ"ו. לי' לפנינו כי אם כי הוה אכל מידי הוה מתחזי מאבראי

---

[1]) עיי' על המלחמ' ג' ט', א' דברי בן מתתיהו πόλιν Ἰουδαίας μεγίστην בן מתתיהו ἀκλύστῳ λιμένι (2 על הקדמוניו' ט"ו. ט' ו'. [3]) ונ"ל עתה שפי' פלטיא של קיסרין הוא πλατεῖον שטח העליון של אבנים רחבות בבנין הבולט על למין של קיסרין וכמו שהאריך למעניתו בן מתתיהו במקום הנ"ל. [4]) כה"ג ולא קסריון כבערוך ובתוספת' אהלו' רפי"ח מזרח קיסרי. [5]) ובפסיקת' דר"כ צד קנ"ה: בט"ס א"ר תחליפא בסרייא וצ"ל קסרייא. [6]) בירוש' שבת פ"ב ד"ד ע"ג בט"ס אנבין. [7]) כ"ה נכון בכ"י ערוך. [8]) בנו"ג בקועיה וכל הציון נשמט בט"ד ואי' רק בדפו"ו.

ע"ש רש"י. ובענין גזרת המלה נ"ל מפעל סורי קעא פי' צווח וצעק וא"כ קועא הוא הגרון אשר צועקין, ועיי' ג"כ ע' קעקע ב'] —

* קוָֹעָאֵי (Koäer) תרג' קוע יחזק' כ"ג, כ"ג קועאי.

קְעִילָה (פי' כמו קליעה, קילעא וכן בל"ס קעילתא פי' קליעה (Vorschlag, Vorhang, Gemach בר"ג דפ' הדר (סוכה ס"ג:) הישן בקעילה שאיש ואשתו ישנין בה. פי' בקעה גלויה וי"א עלייה וי"א קובה כגון הא דגרסינן בחלק בגמ' ד' הדיוטות (ק"ו.) בוא ואשיאך עצה עשה להן קעילין והושיב להן זונות ס"א קלעים. *[אחי"ה בעירו' אי' לפנינו בקילעא עיי"ע קלע אבל כגי' הערוך בקעילה אי' בע"י הראשון ובריטב"א אבל הגי' היותר מעולה אי' בכ"י ש"ס מינכען כל הלן בכילה וכ"ה בילק' מיכה ב' וכבר העיד בעל ד"ס שהיא גי' יפה מאוד ובדאיתא בסוכה י': וכבר הארכתי בזה בע' כל (= כילה) ח"ד, רכ"ח עש"ה ועוד עיי"ע קלקלון וע' קנקל ב' וע' מקולין] —

קְעִילָה (שם מקום והתואר קעילית (aus Keïla בר"ג דנזיר (ד'.) ובפ' בן סורר בגמ' אכל כל מאכל (סנה' ע':) ובס"ג דפ' מומין אלו (בכורו' מ"ה:) אכל דבילה קעילית ושתה דבש או חלב ונכנס למקדש חייב. פי' קעילה מקום כדכתיב (ש"א כ"ג, י"א) היסגרוני בעלי קעילה. *[אחי"ה ועוד דבילה קעילית בשבועות כ"ג. יומא ע"ו סע"א כריתו' י"ג: עיי"ע דבל. ירוש' ביכורי' רפ"ג דס"ה ע"ג ביקש להביא דבילה נאמר אם היתה קעילית מביא ושם העיר קעילה (יהושע ט"ו, מ"ד; ש"א כ"ג, א'; נחמי' ג', י"ז. י"ח) היא אצל בן מתתיהו (על הקדמוניות ו', י"ג, א') Κίλλα ואצל אייזיביאוס Κηλά ולפי אגדה ישנה אצל Sozomenus הובא ברעלאנד (פאלעשטינא 698) נקבר שם חבקוק וי' סטדיען משם (בעיר Βηραθσατία) נקבר מיכה] —

קְעֲקַע (מל"מ קַעֲקַע עשית חרותים בצבע על הכשר ועוד בדרז"ל ענין חפירה עד לשרש -gra (ben bis auf die Wurzel בפ' אלו-הן הלוקין (מכות כ"א.) הכותב כתבת קעקע כתב ולא קיעקע קיעקע ולא כתב, גמרי' (שם) אסור לאדם שיתן אפר מקלה ע"ג מכתו מפני שנראה כתובת קעקע פי' מנהג היונים שישרטו בבשרם וכותבין שם. בר"ג דפ' סדר תעניות (ט"ז.) כיצד מקעקע כל הבירה בפ' הנזקין בגמ' על המריש (גיטין נ"ה.) ביש אומרי' מקעקע כל הבירה כולה[1]) לקעקע ביצתם עיי' בריש פרק הן. *[אחי"ה ושם נסמן איכ"ר פ' ממרום ויק"ר פכ"ו ור"פ ל"א וכבר העירותי בע' ביצה (ח"ב קנ"ב) כי לפנינו באיכ"ר לי' ובשאר מקומות שהבאתי בע' הנ"ל מוכח ברור כי קעקע פי' עקר מן השרש וחפר עד העקר ויש להוסיף שמ"ר פל"ד והרי בבל אף היא החריבה אותו אלא שלא קעקעה אותו אבל אדום מה כתיב ביה (תהלים קל"ז, ז') ערו ערו וכו', נתפלפלות רבה פ' ותאמרנה עיי"ע ביצה ואסת"ר פ' והשקות מי גרם לבלשאצר שתתקעקעה ביצתו מן העולם. וכן ענין מקעקע כל הבירה תענית הנ"ל ובגיטי' נ"ה. ובירו' גיטי' פ"ה דמ"ז. יקעקע כל הבירה פי' יהרוס עד היסוד[2]). וה' גיזיניאוס המציא השרש של קעקע: קוע והשוהו עם קור! ויותר נכון שהוא מן נקע בל"ע نقع או יקע מל"ע وقع דקר וחרת -einstechen, ein schneiden ובהכפלת השרש קעקע יש כאן חיזוק הפעולה וזה כתבת קעקע ענין שריטה ויק"ר פי"ט שנמצאת כתובת קעקע חקוקה על בשרו — והפעל בפלפל קְעֲקַע מכות שם וכן ספרא קדושים פרק ג' פרש' ו' יכול אפי' כתב ולא קעקע יהי חייב ת"ל קעקע אי קעקע יכול אפי' קעקע ולא כתב יהי חייב ת"ל וכתבת הא כיצד עד שיכתב ויקעקע וכו'] —

קְעֲקַע (פלפל מן קעא בל"ס פי' הוציא קול וכן בל"ע قعقع (räuspern בפ"ק בקידושי' בגמ' כל מצות האב (ל"א.) הטיל להן מים בספל וקעקע להן כתרנגולין — (א"ב פי' בל"י קריאת התרנגול). *[אחי"ה כיון למלה יוני' -κακ κάζειν gackern, ויותר טוב שהוא מל"ע הנ"ל ובויק"ר פי"ז גרס רבינו צריך לכעכע ולי' לפנינו ועיי"ע כעכע ומ"ש. ורש"י בקידושי' פי' קעקע: קרקר ע"ש] —

קער (= קַעֲרָה מל"מ ול"ע قعر (Schüssel בפ' שתי הלחם בגמ' ד' סניפין (מנחות צ"ז.) קערותיו (שמות כ"ה, כ"ט) אלו דפוסיו. *[אחי"ה בנו"ג אלו דפוסין ובפי' רה"ג במכשירין פ"ה מ"ה גרס אלו טפסין. ובבמד"ר פי"ג קערותיו אלו דפוסים שהיו עושים לחם הפנים בדפוסים. ושם: הקריב קערה כנגד הים שהוא מקיף את העולם כולו ודומה לקערה וכו' ומנין שהים עשוי דוגמות

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע נשמט בטעות. [2]) ובדפ"ע אמשי' סיים הערך כזה: פי' ענין חיתוך הבירה ע"כ ואלה הדברים שייכים לר"ב ולא נרשמו בספ' מובהק — ובעה"ק שנ"ב: אושרייס"ן בל"א ausreissen.

קערה והעולם עשוי ככדור וכו' ע"ש וע' כדור ושם אי' ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג עד שראה את העולם ככדור ואת הים כקערה וכו'. ונ"ל כי הים נקרא קערה מל"ע قعر פי' עמוק וכן בל"ס קערא, קערתא עומק הכלי או דבר ומזה נאצל מלה עברית קערה וגם (כבנין שפעל) שקערורות. ומזה נאמר בהשאילה בב"ב ט"ז. בקש איוב להפוך קערה על פיה פי' להפוך עומק ותחתית להיות למעלה מה שלמטה ולמטה מה שלמעלה כלומר כלפי מעלה דבר שאין דין אמת בעולם„ וכן גדפת את הקערה בכריתות ז' : עיי"ע גדף] —

קף (= נָקַף מל"מ ענין הלוך בסיבוב im Kreise gehen ומזה הקוף הקריב זה לזה nahe rücken ועוד פי' נתן באמונה (leihen, borgen) בפ' אחרון בשביעית (פ"י מ"א) הקפת החנות אינה משמטת. בפ' עקביה (אבות פ"ג מט"ז) והחנוני מקיף. בפ' מרובה בגמ' מכרו חוץ (ב"ק ע"ט.) גנב והקיף גנב והחליף. בס"ג דפ"ק בקידושי' (מ'.) אין מקיפין בחילול השם אחד שוגג ואחד מזיד. פי' אין ממתינין לו עד שיעשה זכות כנגד אותה העבירה שיש בה חילול השם כדי לדחותה כמו הנוטל מן החנוני היום ומחר פורע בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ח.) אקפך[1] אנא, בב"ר פ' מ"א וילך למסעיו במסעות שהלך בהן חזר א"ר אלעזר הלך לפרוע הקפותיו פי' לפרוע מה שנטל באשראי ובאמנה. ובגמ' הריאה (חולי' מ"ו:) אין מקיפין בבועי. פי' ריאה שיש בה צמחים ונמצאת אחת מהן נקובה ואין ידוע אם קודם שחיטה ניקבה או אחר שחיטה אין אומרין ננקוב לזו האחרת ונדמה[2] נקב זה אם דומה לנקב זה אלא כיון שנמצאת נקובה טרפה אבל בבני מעים מקיפין אם נמצא נקב בבני מעים ואין ידוע אם ניקב קודם שחיטה או אחר שחיטה נוקבין נקב אחר בבני מעים ומדמין. *[אחי"ה לפי זה הפי' שהועתק ברוב בנינו מפי' רגמ"ה לחולי' (כ"י קובץ אנגייליקי צד ש"ז) נצרוך לפרש אין מקיפין בבועי מפעל נקף מל"מ נרדף עם נקב durchstechen, bohren וזה מ"ש אין אומרין ננקוב וכו' ובסיום הערוך : נוקבין נקב אחר וכו' וכל הערך שייך לע' נקף. ולפי פירש"י אין מקיפין פי' אין מביאין בועה אחרת להקיף ולקרב אצלה ולנקבה ולראות אם מראה הנקבים שוים. וזה המושג ענין הקפה היינו סיבוב והקרבות הועיל לנו לבאר ציונים הראשונים שבהם נמצא שרש נקף היינו נתן באמנה ובאשראי כי התגר שהלך הזור חזור נתן הסחורה וגובה המעות אחר זמן. וכן פרוש נקפי ירוש' ברכות פ"ט די"ד : מבואר שם אקיף לי ואנא עביד מצוה ובירוש' סוטה פ"ה ד"כ ע"ג הגי' ניקפי אבל בבבלי סוטה כ"ב : מבואר פרוש נקפי זה המנקיף את רגליו ועיי"ע פרוש — וציוני של ע' הבא אח"ז כולם נתיסדו על מושג הקפה היינו סיבוב] —

קף (= נָקַף מע' הקודם ענין סיבוב והקרבה anreihen, umringen, מוּקָף Umringtes, Daranliegendes) בסוף נדה (ע"א:) וקוצה לה חלה ומקפת וקורא לה שם. בפ"ד בתרומות (מ"ג) ר' יהודה אומר אף לא מן המוקף. בר"ג דחולין (ז'.) וב"פ במעשרות בתוספתא ודילמא עישר עליהם ממקום אחר[3] לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף פי' אי אפשר לחבר שיעשר מדבר שהוא בשני מקומות מזה על זה כי צריך לתרום מן המוקף מאותו דבר עצמו או מדבר שסמוך לו ומוקף כולו כאחד כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב. בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ב:) אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה פי' „חבית אחת מכאן וחבית אחת מכאן לשפות עליהם את הקדרה. ירושלמי (ביצ' פ"ד דס"ב רע"ד) משום בונה"[4]. בפ' שנים אוחזין בגמ' ראה את המציאה (ב"מ י':) איכא בינייהו איש דאמר לה לאשה אקף לי קטן[5] בר"ג דיבמות (ה'.) קא סבר האי תנא הקפת כל הראש שמה הקפה. בס"ג דפ' מי שאמר הריני נזיר (כ"ט.) הקפת כל הראש מדרבנן. *[אחי"ה ויפה העיר בעל עיקרי התלמוד שמזה הענין מקיפין בבועי שאמרנו למעלה וכן בס"פ כל הגט (גיטי' ל':) ופירש"י מן המוקף סמוך כמו אין מקיפין שתי חביות וכן בפ' נגמר הדין מקיף ידו וכן בסוט' בפ' כשם שהמים לתרום מן המוקף פירש"י לשון מחובר וקרוב כמו אין מקיפין שתי חביות ע"כ וכן פירש ר"ב לטבול

[1]) וכ"ה נכון בכ"י רגמ"ה לחולי' (בקובץ כ"י אנגלי דף ש"ח.) ובנו"ג אקפן. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע אי' ונראה ויותר טוב גי' הכ"י והוא כלשון הש"ס חולי' נ'. אקפינהו ולא אידמו. [3]) כ"ה בכ"י ערוך אבל בדפ"ע לי'. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ק"ט ודפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלי אבל בשדפ"ע אי' חייב משום בונה וצריך למחוק. וזה הפירי הועתק מפי' ר"ח שהביא ג"כ הירושלמי וביארו כזה"ל ירו' משום בונה שנמצא עושה כמין כירה ועליה הקדירה אהל וכו'. [5]) וכ"ה בהעתקת ר"ח אקיף ובנו"ג אקפי.

יום פ"ד מ"ב ומקפת וקורא לה שם: מקרבת לכלי אצלה וקוראה לה שם שמצוה לתרום מן המוקף ומוקף לשון סמוך כמו מקיפין שתי חביות וכ"ה לי הר"ש: וז"ל ר"ח בעירובי' ל'. שלא מן המוקף פי' אין תורמין על פירות שהן בכאן מפירות שהן מונחין במקום אחר ואינן מוקפין כלומ' ההיקף שמקיפין על כולן נמצא כאלו נוגעין אלו באלו ונמצא תורם מצד זו לצד זו ע"כ. וכנ"ה בעירו' נ"ג: מקיפין אותה גנות ופרדסין ומל"מ ויק' י"ט, כ"ז לא תקיפו פאת וגו' פי' כריתות קצוצי פיאה סביב לראש אי' בדרז"ל גם בהשמטת „ראש" ד"מ נזיר נ"ז: המקיף את הקטן ושם: איתקיש מקיף לניקף וכו'. ובלשון נקיה סנהד' ס"ח: ס"ט. הקיף זקן, ושם אקיף זקן. והשם הקפת ראש עיי' כמה פעמי' בנזי' הנ"ל ועוד עיי"ע הקפה בח"ג, רל"ו וש"נ] —

קף (= קוּפָה נ"ל מל"ס קופא חתיכות בשר נמוק zerkochte Fleischstückchen ופי' רבינו עיי' בפנים) העור והרוטב והקופה (חולי' קי"ז:), גמר' (שם ק"כ.) מאי קופה אמר רבא פירמא וכבר פירשנו במקומו [1]. וכפ' ג' בזבחים (ל"ה.) השוחט את הזבח לאכול כזית מן העור מן הרוטב ומן הקופה וכו' [2]. כפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"ב.) הנודר מן הבשר מותר ברוטב ובקופה [3]. גמר' (חולי' ק"כ.) א"ל אביי לרבא לדידך דאמרת פירמא [4] הוא עצמו יטמא טומאת אוכלין אלא אמר רב פפא תבלין. בפ"ב בטבול יום (מ"ה) בשר הקודש שקרש [5] עליהן הקופה ונגע טבול יום בקופה [6] חתיכות מותרות. כפ' העור והרוטב בגמ' הקופה (חולי' ק"כ.) תנן התם הקפה את [הדם ואכלו או שהמחה [7] את החלב וגמעו. פי' קרשו כגבינה כדכתי' (איוב י', י') וכגבינה תקפיאני. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' קי"א: ספרא שמיני פרק ד' פרשת ג' צירן ורוטבן ואת הקפה שלהן (ובחולי' וקיפה). ועיקר הגי' הוא כגי' רבינו בוי"ו קופה ומל"ס הנ"ל ונ"ל שמחצבה בל"פ كوفتة חתיכות בשר דק דק שיורד לשולי הקדירה והוא פירמא שפי' רבינו לנכון בשר מצומק שנמחה בקדרה וכפי' הר"ש בשם עצמו בטבול יום הנ"ל ושם הביא ג"כ יש מפרשין מקפה וזה כפי' המיוחס לרש"י בנדרי' נ"א וז"ל ובקיפה מקפה עבה מתבלין פונדליר"ש בלע"ז ע"כ ובחולי' ק"כ. אי' פונדרילי"א והוא ל"צ Bodensatz, fondrille והוא דקדקת הבשר ששוכנת בשולי הקדרה וכפירש"י ועיי' ג"כ פי' לחולי' צ"ז: ד"ה וקיפה] —

קף (= קְפָא נ"ל מל"פ كف קצף על פני המים Schaum וממנו הפעל בהפעיל יסיר הקצף מעל פני השטח das Obenaufliegende entfernen ולדעת רבינו מלא"ר קפא כמו צוף) בפ"ד בתרומו' (מי"א) תרומה שנפלה ע"ג מגורה וקפאה ר"א אומ' אם יש בקפוי ק' סאה תעלה באחד ומאה פי' קפאה שנפל מעל גבי מגורה כדמתרגמינן ויצף הברזל (מ"ב ו', ו') וקפא ברזלא אם יש באותו קפוי ק"א לכד מתחתוניות תעלה סאה תרומה שנפלה ע"ג מגורה פי' צבור תבואה יקיפנה פי' יטלנה מלמעלה ויאמר הרי זו תרומה שנפלה וא"כ יכול לעשות למה אמרו תרומה עולה בק"א כשאינו יודע אם בלולות הן התרומה והחולין או שאינו יודע להיכן נפלה אבל בזו שיודע להיכן נפלה וידע שאינן בלולות יקפנה והשאר מותר. ב' קופות וב' מגורות בזו נ' חולין ובזו נ' חולין [8] ונפל סאה תרומה לתוך אחת מהן ואינו יודע לאי זו מהן נפלה נוטל סאה מאחת מהן והשאר מותר אפי' הן בשתי עיירות יש להן דין זה שהיו שם מאה ושני חצאי אגודות ירק כשתחלק כל נ' של חולין והא' שנפלה לתוכה וחציה היתה תרומה (בין טהורה בין טמאה) [צ"ל בין טהורין בין טמאין] [9] ירקבו דכיון דנפלה לפחות ממאה דמעתן וכיון דטמאה היתה הרי הטומאה לא חזיא לכהן לא בימי טהרתו ולא בימי טומאתו ואין לו כהן היתר היסק דבחטים לא התירו להסיק אלא בשמן דכתיב למשחה למשחה [10] ואפי' להדלקה ימכרו לכהנים בדמי תרומה דדמי תרומה מועטין דבזול הן דאין לה [11] אוכלין כל כך כמו לחולין יקרא שם לתרומת מעשר וימכר ג"כ לכהנים בדמי תרומה יפדו וימכרו נמי יאכלנ' לכהנים נקודים פי' חצאי ביצה כדי שלא יהא במקום אחד כביצה דכביצה אוכל חולין

---

[1]) כלומי בעי' פרמא ב' ושם פי' בשר מצומק שנמחה בקדרה ע"כ ולזה עולה יפה פי' המלה הסורי הנ"ל ובעי' פרמא כבר העירותי על גירסאות קופה, ורבא ע"ש. [2]) בנו"ג הקפה ובכ"י ש"ס ובדפו"ו רפ"ט וש"ח ובמשניו' הקיפה. [3]) בנו"ג ובקיפה. [4]) הוא מפי' רבינו. [5]) בנו"ג שקרם וכ"ה בערוך בדפ"ר אבל בפי' משניו' לר"ש מוכח כגי' רבינו. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפ"ע אחריו בט"ס עליהן בקופה ולי' מן קופה לקופה בט"ד. [7]) כצ"ל וכ"ה במנחו' כ"א. [8]) וזה עפ"י הירוש' דתרומ' ספ"ד דמ"ג: [9]) והוא כלשון המשני' האי בפ"ה דתרומ' כגי' הירו'. [10]) כ"ה בדפ"ר ובדא"מ. [11]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע ל ך.

טמאים אסור ר' אליעזר אומ' תירום ותשרף שהוא כל הטמאין עולין בידו וחכמים אומרים תעלה ותאכל נקודים פי' שאינה אוכלה לשם תרומה והוי כמי שנולד לה ספק טומאה ואינו יכול לשורפה לאחר שהודו בית שמאי דאוסרין לבית הלל דמתירין ואמרי תעלה ר"א אומ' תירום ותישרף שסאה טמאה שנפלה היא שעלתה. מדמעת בתרומה ודאי שסאה תרומה שנפלה היא שעלתה אינה מדמעת אלא לפי חשבון. פי' שאחד מק' שבה תרומה אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון תרומה שיש בו ואין מחומץ פי' משאור של תרומה מחמץ אלא לפי חשבון תרומה שיש בו זו המשנה בפ"ק דתמורה[1] (י"ב.) איכא דאמרי כדתנן (ערלה פ"ב מי"א) שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך העיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ וכו' עד כדי לחמץ אין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון כדתניא (תוספתי פ"ג דמקואות) שלש לוגין מים שאובין שנפלו לתוך המקוה בין בב' וג' בין בד' וה' כלים פסלו המקוה יוסי בן הוני אמר בב' וג' פסלי בד' וה' לא פסלי[2]. עד שתרבה תרומה לחולין (תרומו' פ"ה מ"ז) שתפול שם תרומה יותר ממאה ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה ור' שמעון מתיר (שם מ"ח) רבנן סברי הרמתה מקדשתה וכיון שלא הרימה עד שנהיו שתים אסורה ור' שמעון סבר ידיעתה מקדשתה וכיון דהוה ידיעה בינתים אע"ג דלא הרים מותר כשם שפחתו חולין כך פתחה תרומה מותר שקליפי אסור מצטרפין להיתר וטנופת של תרומה מצטרפת עם החולין להעלות את התרומה[3]. בריש מעשרו' במשני' (פ"א מ"ז) ובתוספת' (פ"א) היין משיקפה אע"פ שקיפה[4]) קולט מן הגת העליונה ומן הצנור ושותה. בס"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ צ"ב:) ובע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (נ"ו.) והתני רב זביד בר ר' אושעיא יין משירד לבור ויקפה ר"ע אומ' משישלה[5]) בחביות פי' קיפוי[6]) הנוטל[7]) חחרצנין[8]) והזגין והקיסמין וכיוצא בהן שמעלה היין ברתיחתו והן צפין על פי הבור או על פי החבית ר' עקיב' אומ' משישלה[9]) בחביות פי' גם זה קיפוי הוא והוא מלשון שילוי מלשון השולה דגים (שבת ק"ז: תעני' כ"ד. חולי' ס"ג.) ופי' משישלה משיסיר הקצף שעל היין והחרצנין וזגין מפי החביות פ"א משיקפה משירתיח ויקח רתיחה שלו באתרא דההוא דנגיד איהו מקפה במקום שהפועל מושך היין ויריק אותו לחביות איהו לוקח רתיחות שלו מעליו משישלה בחביות משישאב היין מן החבית ויריק אותו מחבית לחבית[10]). בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א רע"ב) דמא דבשרא שכן דמא דכבדא קפי פי' דמא דבשרא שכן וכי שדי ביה תרי תילתא גללי דמילחא שכן ליה אבל דמא דכבדא קפי[11]) פי' קפי צף כדגרסינן בס"ג דפ' הכל שוחטין (חולי' כ"ו:) איידי דיקירי מיא שכני לתתאי ופירא קפי מלמעלה. בפ' אין דורשין בגמ' הלל ומנחם (חגיג' ט"ז סע"ב) אמרי להו לנשים אקפאי[12]) ידייכו פי' הקלו ידיכם[13]). בר"ג דפ' חומר בקדש (שם כ"א:) רמיא אקופי מקפי[14]) ליה למנא. בפ' החליל בגמ' הלויים (סוכ' נ"ג.) ובס"פ אלו הן הגולין בגמ' ר' יוסי (מכו' י"א.) קפא תהומא בעא למשטפיה לעלמא. *[אחי"ה ברוב מקומות הנ"ל רש"י פי' המלה הנוכחית ע"י התרגום למ"ב ו', ו' וכפי' הערוך בריש הערך וכ"ה בר"ש לתרומו' פ"ד מ"א ובפי"מ לרמב"ם שם פי' מגזרת קפאו תהומות (שמות ט"ו, ח') וכתב עוד ומנהג הדברים שמקפין אותן האויר כי העליון הוא קופא תחלה ולפיכך קראו הדבר העולה והצף קופא ונשתמשו בזו המלה ואמרו במי שרוצה להסיר מה שיעלה למעלה על דבר מעובה או מקובץ יקפאנה וכו' אבל במעשרות פ"א מ"ז פי' משיקפה[15])

---

[1]) כ"ה נכון בב"י ק"ט וה"ב, וברפ"ע בתרומי! [2]) בתוספתי הגי' שלשת לוגין מים שאובין אבא יוסי בן חנן (כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג אבא שאול בן חוני) אומ' מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין ומארבעה אין מצטרפין ע"כ אבל עיי' תמורה י"ב: ושם הגי' יוסף בן חוני. [3]) וכל זה מפורש על פי הירושי' תרומי' פ"ה דמ"ג ע"ד. ודע כי רבינו פי' אגב פי' מי"א דפ"ד תרומי' ג"כ פרק ה' דתרומי' על פי פי' הירושי' ובעל עיקר התלמוד לא ציין זה הפי' הארוך וכתב רק בזה"ל בכאן מאריך בעל הערוך ואין צורך בה. [4]) כ"ה בירו' במשני' ובבבלי שקפה ובתוספ' כ"י שקופה אבל בדפוסי' ג"כ שקיפה. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקי' התלי' אבל בדפ' פיזי' והלאה בט"ס משיעלה. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע קפוי. [7]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בשרפ"ע הנושל. [8]) כ"ה בכ"י ובהעתקת בעל עיקי' התלי' ובדפ"ע מן החרצנים וזה בעבור שגרסו הנושל אבל בדפ"ר ששם הנוטל בכ"ז בטעות מן החרצנים. [9]) בכ"י ובדפ"ר ובהעתקת עיקי' התלי' וכן בסמוך אבל בשדפ"ע משיעלה! [10]) וזה פי' ר"ח לע"ז נ"ו. וז"ל ר"ע משיקפה פי' קיפוי הסרת הקצף מעל היין כרכתי' בקצף על פני המים וכו'. [11]) כ"ה נכון בדפו"ו אבל בשרפ"ע לי' מן קפי עד קפי ואי' בכ"י ק"ט ול"ד וה"ב וב"ר. [12]) בנו"ג אקפו. [13]) וכ"ה בפירש"י. [14]) כ"ה בכ"י ה"ב וק"ט ובנו"ג אקפויי מקפו ובדפ"ע דקיפי מקפי.
[15]) וכ"ה יין משיקפה בירו' ב"מ רפ"ז ד"א:

פי' משיעלה עליו קצף ובל' חכמים אופיא ע"כ וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז הנ"ל וכן דעתי לפי גזרת המלה הפרסי' הנ"ל בתחלת הערך ובע' הפיא ב'. וכן ענין המקפה לתבשיל מעשרו' פ"ד מ"א. וכנ"ה בירו' תרומו' פ"ד דמ"ג. קפה וחזר וקפה. חולי צ"ג: מיקפא קפי ובהפעיל יקפיאנה תרומו' פ"ד מי"א ובכ"י יקיפנה ובירו' במשנ' ייקפינה ובפי' הר"ם הר"ש ורא"ש ובערוך יקפנה. והשם קפוי. קיפוי תרומה פ"ד מי"א ירושלמי תרומה פ"ד דמ"ג. ע"ז נ"ו.] —

קף (= קָפָא כמו צוף מה שצף למעלה והוא קל ובל"ע خف leicht) בס"ג דפ' ואלו עוברי' בפסחי' (נ'.) מאי יקרות וקפאון (זכרי' י"ד, ו')[1] אור שיקר בעוה"ז קפוי[2] הוא לעוה"ב. פי' „אור שיקר כלו' התורה כדכתי' (משלי ו', כ"ג) כי נר מצוה ותורה אור וכתי' (ש"א ג', א') ודבר ה' יקר קפוי הוא מצוי לעוה"ב וכל דבר מצוי ביד רבים כדכתי' (יואל ג', א') והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר בזול הוא." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח. והוא כפי' ר"א בש"ס ולא כדעת הגר"א שהוא אליבא דר"י דאמר אלו נגעים ואהלות שיקרין הן בעוה"ז וקפויין הן לעוה"ב וריהב"ל א'. אלו בני אדם שיקרין הן בעוה"ז וקפויין הן לעוה"ב וגי' שונות הן בדברי האמוראים עיי' בד"ס ובתנחו' חקת סי' ח' ובמד"ר פי"ט הובא הדרש בע"א עיי"ע בלם ושם אי' גי' רבינו מסכמת עם פסיקת' דר"כ צד ל"ט. עיי"ע בלם בח"ב, ק"א. ורש"י בפסחי' פי' כל דבר קל קרי קפוי צף על המים וכו'] —

קף (מענין הראשון קפא = צוף überfliessen) בפ' שנים אוחזין בגמ' מציאת עבדו (ב"מ י"ב סע"ב) כגון דאקפאי[3] אגמא בכוורי פי' גדל הנהר ויצא חוץ לתחומו ובאו לאגם עם הדגים ולבסוף נתמעט הנהר ונתייבש האגם ונותרו בו הדגים. בר"ג דפ' י' יוחסי' (קידושי' ע"ב סע"א) דאקפי פירא דכוורי[4] פי' שהיתה חפירה סמוך לנהר וגדול הנהר ונתמלאת החפירה מים ודגים וחזרו המים למקומן בשבת ונשתיירו דגים בחפירה וצדום בשבת. פ"א[5] דאקפי פירא דכוורי לבאי פי' קפיצה שקופצין הדגין ועולין ליבשה פי' פירא חפירה גדולה שקופצין בה הדגים וצדין אותם מתוכה דאקפו[6] פי' קפאו תהומות וי"א שהקיפו רשתות וצדו הדגים בשבת וכיוצא בו גרסינן (מ"ק י"א.) ברייתא לבאי כוורי.[7] *[אחי"ה בנו"ג בקדושי' דאקפי פירא בכוורי בשבתא וגי' רבינו מעולה יותר. ועיי' ג"כ פירש"י הציף הביבר דגים הרבה והלכו וצדו דאקפי הציף כדמתרג' ויצף הברזל: וקפא פרזלא. פירא בריכה עשויה לגדל דגים ובלע"ז ביבר ע"כ. וכן מצאתי זה השרש בענין זה בסנהד' ק"ח סע"א הקב"ה מביא עליכם את המבול ומקפה נבלתכם על המים ופירש"י מקיפה[8] מציף כמו ויצף הברזל דמתרג' וקפא ע"כ וכן פירש"י מקופיא מכפרא בזבחי' ו'. קופיא לשון צף ע"ש אבל עיי"ע קף י"א] —

קף (= נָקַף פי' ענין חבורה: נקפים Wunde Stellen נוקף Verwundende) בגמ' דפ' במה אשה (שבת ס"ב סע"ב) ותחת חגורה נקפה (ישעי' ג', כ"ד) מקום שהיו חוגרין בצלצול נעשה נקפים נקפים[9] כבר פי' בע' נקף. וגם זה הוא ביטל את המשררין ואת הנוקפין (מ"ש פ"ה מט"ו סוט' מ"ז. ירו' סוט' פ"ט דכ"ד).

קף (= קפא = κάππα) קפא כשורה (ברכו' נ"ו: ירו' מ"ש פ"ד דנ"ה:) עיי' בע' דיקא. *[אחי"ה ושם (בח"ג, קכ"א) פי' ר"ב לנכון כי קפא בל"י עשרים והיא אות במספר כף שלנו ועיי' מ"ש בע' הנ"ל ומ"ש רמ"ל כי בל"פ קורה נקרא-קפא טעות הוא בידו וכתב כן עפ"י פירש"י בברכו' בלי הזכרת רש"י — ועוד עיי"ע כפא (ח"ד, רצ"ב) — ועוד עיי"ע קף י'] —

קף (= קָפָא כמו צוף עיי' בפני' ופי' רבינו בע"א בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) אבל להקפות מותר. פי' „להעבות ראש הפתילה כדי שירבה האור." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ואולי חשב כי הוא באותיות הפוכות מל"י παχύς עב אבל יתכן פי' רש"י וז"ל לא להקפות: לא היו מדליקין האגוז אלא סומך עליה הפתילה

---

[1]) והכתיב יקפאון. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדו"ו צפוי וצ"ל קפוי. [3]) בנו"ג דאקפי ובכ"י ש"ס ר' בי דקפאי ובכ"י ש"ס ר' א' דאכפאי. [4]) כ"ה בהעתקת בעל עיק' התלמ' ובכ"י ק"ט ובדפ"ע דכוורא. [5]) ונ"ל שצ"ל ס"א שהוא מוסיף מלת לבאי וכן הביא רבינו בע' לבא ב' מקידושי' הנ"ל דאקפו פירא דכוורי לבאי ע"ש בח"ה, ו'. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בעיקרי התלמ' ובדפ"ע דאקפאי. [7]) כ"ה נכון בעיקרי התלמ' (ושם בט"ס לכאי וצ"ל לבאי) ובדפ"ע לי' כוורי ועיי"ע לבא ב' כוור ועי' בדיתא ומ"ש לפרש כל הענין. [8]) אבל גם בכ"י ש"ס הגי' מקפה. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלי' וכ"ה בעי' נקף.

להצ י פ ה שלא תטבע בשמן ויצף הברזל תרג' וקפא פרזלא ע"כ] —

קף (קופא נ"ל מל"פ چوب עץ יבש של זמורה (Rebstock, trockenes Holz בפ' כל הבשר בגמ' הכחל קופא סבא הואי [1]). בפ' המקבל בגמ' ואין לו בקורות (ב"מ ק"ט:) קופא סבא פלגא פי' גפן זקן כיון שהזמורות הזקינו צריך לעקרם ולשתול חדשים לפיכך נוטל פלגא. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח הובא בשטמ"מ לב"מ וז"ל ר"ח פי' קופא סבא כרם שזקן ורוצה השתלא לעקור ולנטוע חדשים לכן נוטל פלגא ע"כ ומ"ש השטמ"מ שם בשם הראב"ד פי' קופא קורה כדאמרינן בברכו' (נ"ו.) ע"ש הוא ללא נכון עיי"ע קף ח'. ובכ"י ש"ס ה' בב"מ הגי' קפא אבל בכ"י ר' ב' לנכון קופא ושם אי' פ י' ג פ ן קופא ע"כ ונ"ל שזו התיבות פי' גפן באו מגליון פנימה לבאר על ידן קופא וכפי' הערוך. ונ"ל גזרת המלה נחצבת מל"פ הנ"ל או י"ל שהוא מל"ר אמצ' ceppa זמורה וגפן והקבוץ בי קופאי ב"ב כ"ד. פי' בין הגפנים וכפי' רגמ"ה ורש"י אבל עיי"ע קפאי. ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד מטמר ביני קופייא] —

קף (= קוּפְיָא כמו הקפה, היקף das Umstehen, (Umringen בר"ג דזבחי' (ו. ז':) ובפ' הוציאו לו בגמ' נטל את המחתה (יומי נ':) אחיו הכהנים בקביעותא מתכפרי או בקופיא [2]) מתכפרי פי' „אין לאחיו הכהנים בפר כה"ג עד שעת ה ק פ ת הוידוי וכשמתקבצין ביוה"כ להאזין הוידוי באותה שעה מתכפרין ואם מ י מ ר [3]) קודם לכן תמורתו תמורה או לא". ס"א כנופיא. *[אחי"ה כל הע' נעתק מפי' ר"ח ליומ' ושם אי' ב ה י ק י פ א מתכפרי ובכ"י ש"ס מינכען הגי' בקיפיא ובכ"י ב' מיקפיא ובכ"י ש"ס ר' א' בזבחי' הגי' מקיפא וברש"י שם בדפ"ו רפ"ט וש"ח קפויא (עיי' ד"ס זבחי' צד ד':) ורש"י פי' ביומ': אין כפרתן קבועה בו אלא צפה על גב כפרת כה"ג כדבר הצף על פני המים . . ויצף הברזל מתרג' וקפא פרזלא ועיי' ג"כ לזבחי' ו'.] —

קף (= קָפְיָא מל"ס ܟܦܐ (Umgebung, Zubehör בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א.) קריבו ליה קניא בקפיה ואכלינן פי' „קריבו לו הכבד עם הריאה והקנה והלב דנשלק כולו ביחד." *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגייליקא דף שכ"ד:) ושם הגי' בקופיה וכ"ה לפנינו וברש"י ומסכים פירושו עם פי' רבינו ע"ש] —

קף (קוּפָּא מל"ע قُفّ נקב המחט וראש המחט (Nadelkopf, Nadelöhr בר"ג דפ' הרואה (ברכו' נ"ה סע"ב) ולא פילא דעייל בקופא דמחטא. בפ' המפקיד בגמ' רשב"ג (ב"מ ל"ח:) דילמא מפומבדיתא את דמעיילי פילא בקופא דמחטא כלומ' שאומרין דבר שאינו הווה. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ח:) חזינן אי קופא לבר נקובי נקב ואתאי פי' נקב של מחט בפי"ג בכלים (מ"ג) נשבר מקופו טהור פי' „מקום שנכנס בו הקתא" והוא הנקב — (א"ב פי' בל"י נקב). *[אחי"ה כיון לל"י ὀπτύα מערה וחור ויותר נכון שהוא ל"ע הנ"ל ופי' נקב המחט וכדומה וכפי' הערוך ורגמ"ה בחולי' מ"ח: פי' קופא אחוריה של מחט ופי' הערוך מקום שנכנס וכו' המה דברי רה"ג לכלים (סד"ט צד 9)] —

קף (= קוֹף מל"ט בל"ס קוֹפָּא בל"פ کپی וכן בל' סאנסקריט kapi ובל"י κῆπος (Affe בפ"ק בידים (מ"ה) והקוף נותן [4]) לידים. בר"ג דפ' אמר להם הממונה (יומי כ"ט:) ובמ"ג דפ' [5]) שתי הלחם (מנחו' ק':) נעשה כמי שסדרו הקוף. בפ' הגוזל עצים בגמ' נטל צמר (ב"ק ק"א.) אי נמי רצבע בהו קופא פי' כגון דאתא קוף וצבע האי צמר בהני סממנים שאין צבוע יפה ולא שבח לענין דמים וי"א [6]) דצבע בהו קופא של נצרים שגזל סממניו וקופתן של נצרים וצבע קופתו בסממניו וקא מהדר ליה קופתו צבועה דלא שבח לענין דמים. וי"א דצבע בהו הגזלן קוף של נגזל דקוף הוה מעיקרא וקוף לבסוף ולא שבח לענין דמי רבינא אמר הכא במאי עסקינן דלא גזל כלום אלא כגון דקיימי סממנין דחד גברא וצמר דחד גברא ואתא קוף ונסב צמר דהאי וצבעיה בסממנין דהיאך [7]). בפ"ק בבכורו' (ח'.) הפיל והקוף והקיפוף

[1]) לא מצאתי בחולי' ק"י. ונ"ל דאחר מלת דקדחו בהו חילפי היתה גיי' רבינו קופא סבא הואי והראיה מפי' המהרש"ל בחיי' חולין שהביא בשם הערוך וז"ל דקדחו בהו חילפי פי' צמחי עשבים הנקראים חילפי וכו' כלומ' ישנים היו מזמן רב ע"ב עיי"ע חלף בח"ג, ת"ט ששם הבאתי דברי המהרש"ל. ובעה"ק שנ"ב הגי' קופה סאה סבא הואי ובכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד לי' סאה ונראה שט"ס הוא וחידוש שהגר"א וגם ר"ב לא הרגישו מאומה כי גיי' רבינו לי' בספרים. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובעה"ק שנ"ב אבל בדפ"ע בקפיא (ובדפ"ר בט"ד בכפיא). [3]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ק"ט אבל בדפ"ע הימר. [4]) בנו"ג נוטל. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו נשמט בטעות. [6]) וכ"ה ברש"י בשם ואמרי לה. [7]) בנו"ג אי בעית אימא דצבע בהו קופא אבל ברש"י הגי' כגי' רבינו אי נמי וע"ש פירש"י ותוספו'.

לג' שנים וכנגדו באילן בנות שוח. בס"פ ח' בכלאי' (מ"ו) הפיל והקוף מין חיה פי' בלעז שימי"א. *[אחי"ה בלאי"ט ורו' simia וכנ"ה בבא בתרא נ"ח. הכל בפני שרה כקוף בפני אדם שרה בפני חוה כקוף בפני אדם חוה בפני אדם כקוף בפני אדם אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם. נדרי' נ': איתיה ליה בהון קופא. והקבוץ קוֹפִין ב"ק פ'. סנהד' ק"ט: ובב"ר פכ"ג בל"ג נעשו פניהם כקוֹפוֹת. קהל"ר פי' כי יש: מגדלי קופות ופי' מ"כ אפי"ן בלע"ז (Affen) ובפי"מ לרמב"ם בכלאי' פ"ח, מ"ו נקרא בל"ע (קדר) [צ"ל קרד] והוא قرد ובפי"מ לידים הקוף בערב (קדר) [קרד] והוא אשר קורין במצרים אלנסנ"א בל"ע וצ"ל אלנסנס והוא نسناس ועיי"ע אדני השדה (ח"א ל"ה, ומ"ש). ובעיקרי התלמוד הביא וז"ל קוף יש לו זנב ארוך ויש שקורין לו מימו"ן ע"כ והוא ג"כ ל"ע ميمون ועוד שם קורין לו בוגי"א בספרד מפני שהם מצויים בבוגיא"ה ע"כ ובברטינורא (ידים הנ"ל): חיה ששמה מונא בלע"ז] —

קף (= קפא לדעת רבינו מכביד ולדעת רש"י בהיפך עיי' בפנים) בפ' מפנין בגמ' כופין (שבת קכ"ח:) משום דמקפיא נפשה. פי' מכבדת עצמה. *[אחי"ה ורש"י פי' בהיפך מגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל . . מקפיא כגון אקפו ידייכו (חגיג' ט"ז:) ובזו השטה הלך הראב"ד שמשיג על הרמב"ם בפ' כ"ה מהל' שבת הלכ"ו עיי' הרב מגדל עוז שהוכיח כי הרמב"ם אוחז בפי' הערוך במ"ש מפני שהיא (התרנגולת) נשמטה מן היד וכו' וכתב בעל מגדל עוז שהרמב"ם פי' כן שסבר כערוך וכ"כ הר"ם ז"ל מקוצי ועוד הוכיח מפי' ר"ח כי בתרנגולתא איכא למיחש שמא תכבד עצמה ע"ש. ואולי לפי זה נגזרה המלה מל"פ خفّن תכבד עצמה לרחוק עצמה עד ששוכבת ארצה] —

קף (= קפא תולעת שבירק נ"ל מל"י κάμπη Krautraupe ועוד עיי' בפנים) בפ' ערבי פסחי' בגמ' הביאו לפניו מרר (קט"ו:) צריך לשקועיה משום קפא. פי' רב האי גאון עקר קיפה בל' ארמי' מלשון קיפוי כגון נפיחה והרוח שאוחזת במעים מן המאכולת נקראת קפא מפני שמנפחת והחרוסת סם הוא שטורדת אותה הרוח ולא היה שונה מריחא דחלא מיית אלא מריחא דחלא פקע ופי' קפא דחסא חמא (שם קט"ז רע"א) הרוח והניפוח שיש בחזרת פוקעת ונטרדת בצנון וקפא דחמא אסותיה כרתי הרוח שבצנון נטרדת בכרישין קפא דכרתי חמימי הרוח שבכרישין נטרדת במים חמין [1] אדהכי והכי פי' עד כה ועד כה עד שיביאו לו מים חמים נימא הכי קפא קפא דכירנא ליכי ולז' בנתיך ולח' כלתיך דברים אלו אין לפרשם וקבלה הם כגון לחש שאין לו פי' ובלחש ובקמיעין אתה מוצא דברים כאלו אדם מדבר עם האבן או עם הארץ וביותר רוחות שיש באוכלין כי כן רואין כי רוחות מן השדים קשורין בהן וזה הלחש וכן כל דברי לחש וקמיעין אין אנו יודעין טעמיהן ומאין נאמרו עיי' בע' (פס) [צ"ל פע] (א'). ור' גרשם פי' משום קפא למקטל ארס שבירקות ואבינו ר' יחיאל פי' קפא תולעת כדי שתמות הקפא שבירקות מן החומץ שבחרוסת וכן פי' ר"ח קפא תולעז דתניא בתרומו' (פ"ז בתוספת') האוכל תולעים שבעיקרי אילנות ואת הקפא[2] שבירק — (א"ב פי' בל"י נפיחה ורוח). *[אחי"ה והוא κάπος אבל זה מורה על הרוח והנשימה וכן καπνός כפי' חח' אייזנער אינו נכון שהוא מורה ענין עשן וקיטור Rauch, Dampf ועוד רה"ג פי' מל' ארמי' ולי נראה כי קפא הוא מל"י הנ"ל ומ' נשמט ופי' תולעת שבירק וכדאי בתוספת' תרומו' הנ"ל וכן פי' ר"ח הובא בתוספו' וברשב"ם וכ"ה בפי' ר"ח בפסחי'. ורש"י ורשב"ם פי' ארס כפי' רגמ"ה] —

* קף (= נָקַף פי' ענין חבור ודבוק — zusammen anfügen, verschliessen) בפ"י בכלי' (מ"ב) במה מקיפים בסיד פי' שיסתום פי הכלי או ידביק הכסוי על הכלי שיהיה מוקף צמיד פתיל. *[אחי"ה כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ולא ידעתי אם הוספת בעל עיק' התל' היא או מקולמסו דרבינו היא כי לי' ברפ"ע וכ"י. וזה הציון הובא בע' גפס ב' בלי פי' וכן פי' הרמב"ם בזה"ל ענין מקיפין שיסתום פי הכלי באלו הנזכרים או ידביק הכסוי על הכלי באלו דברים ע"כ ונראה כי בעל עיק' התל' הוסיפו עם פי' הרמב"ם] —

* קו"ף (אות הי"ט באלפא ביתא) מעש' שני פ"ד מ"א קו"ף קרבן, שבת ק"ד. קו"ף קדוש . . מ"ט מהדר אפיה דקוף מרי"ש וכו' ומ"ט מהדרא תגא דקו"ף לגבי רי"ש וכו'. במד"ר פי"ג קוממיות (ויק' כ"ו, י"ג) קוף מאה מיות מאתים. ובענין צורת הקוף בימי קדם ר"ל סגור כסמ"ך עיי' ב"ב קס"ו: ופירשב"ם שם ועוד עיי' תש' הרשב"א סי' א'.

קָפַּאי (שם מקום ועיי' עוד בפנים) בפ' לא יחפור בגמ' ניפול (כ"ב כ"ד.) הנהו זיקי דחמרא

1) זה הפי' הובא בשם רה"ג באבודרה"ם סדר תפלות ליל פסח צד פ' רע"ג. 2) בנו"ג הקפה.

דאשתכח בי[1]) קיפאי[2]). בר״ג דפ׳ אין עומדין (ברכו׳ ל״א.) רב מרדכי אלויה לרב שימי בר אשי מהגרוניא עד בי קיפאי פי׳ מקום ס״א עד בי כיפי[3]) פי׳ גשר וי״מ דאשתכח בי קפאי בין הגפנים כמו קיפא סבא דלעיל (קף י׳). *[אחי״ה וי״מ הוא כפי׳ רגמ״ה בב״ב ורש״י שם עיי״ע קף י׳ ומ״ש אבל בי קופא או קיפאי נראה שהוא שם עיר Kufa עיי׳ מאננערט ח״ה, 308 ועוד הוא שם משפחה יבמו׳ ט״ו: משפחה בית קופאי מבן מקושש] —

* קוּפָא (כמו כיפה מל״ע كفه חוף וקצה Rand, Saum) תוספת׳ עירו׳ רפ״ז (ה׳) אין בני חמתה באין אלא עד מקום הקופא כ״ה בכ״י אירפ׳ ובדפוסי׳ אי׳ הכיפה וכ״ה עד הכיפה בירוש׳ עירו׳ פ״ה דכ״ב סע״ד עיי״ע חמתא (ח״ג תמ״א) ופי׳ כיפה עיי״ע כף (ח״ד, רפ״ד[4]).

קפא (= קוּפָא מל״ס קופא מוט Stange) וישאהו במוט (במדבר י״ג, כ״ג) תר״י (ב׳) בקופא ו כ ן מ ו ט ד בְמ ד ב ר ס י נ י[5]) (במדבר ד׳, י״ב[6]) — (א״ב פי׳ בל״י מין מוט כפוף). *[אחי״ה כיון לל״י κύφων והנכון שהוא ל״ס הנ״ל וכן בל״ע قوفا מוט] —

* קפא (בהפעיל הקפיא מל״מ ענין קרישת והתקשות דבר הניגר gerinnen lassen) חולי׳ ק״כ. הקפה את הדם ואכלו. מנחות כ״א. הקפה באור . . הקפה בחמה. ב״ר פי״ד. ויק״ר ספי״ד הקפיאתני אינו אומר אלא תקפיאני. ובתר״י שמות ט״ו, י״ח קפאו תהומות: קפו עליהון תהומיא נראה שהוא הקל כל״מ קָפָא ובאונק׳ שם: קפו תהומי.

קפד (= קוּפָּדָא מל״ס קופדא דבשרא חתיכת בשר וכן בל״י ורו׳ האמצ׳ κοπάδιον, co-padium Stück Fleisch) בס״ג דפ׳ כיצד מברכין (ברכות מ״ד:) על הביעה ועל מיני קופדא בתחלה מברך עליהן שנ״ב. בב״ר פ״כ (לפנינו רפי״ט[7]) והנחש היה ערום חד אמר אייתי קופד צלי ובפ׳ נ׳[8]) (לפנינו פמ״ט) וה׳ אמר: חד ליטרא ד ק ו פ ד ב י י פ ו ל ר י ן[9]) ובפ׳ ס״ד (ס״ג) קופדא טבא כסא טבא לפומיה דאבא — (א״ב פי׳ בל״י חתיכה כמו חתיכת של בשר). *[אחי״ה מל״י וסורי׳ הנ״ל. ובעל עיקרי התלמוד סיים כזה״ל וי״ג כולם בריש ע״כ וכ״ה באמת לפנינו בב״ר בכל המקומות הנ״ל וכן בב״ר פנ״ד קופר חמר וביעון וצ״ל בדלי״ת וכן בפסיקת׳ דר״כ צד קס״ד קופד שמן[10]) וכ״ה בדל״ת בירו׳ ברכות פ״ב ד״ה ע״ג ליטרא דקופד. ירוש׳ תרומות פ״ח דמ״ו. חד בר נש הוה סני קופד דאימר חד זמן הוה אכיל קופד וכו׳. ירוש׳ שביעי׳ ספ״ו דל״ז. עבד ליה קופד. ירוש׳ שבת פ״ז ד״י ע״ד קופדה משלים לפיסתה פיסתה לא משלים לקופדה. ירוש׳ פסחים פ״ו דל״ג ע״ג ההין דאכל חובץ ובדעתיה מיכול קופד וכו׳. ירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג ע״ג קופדא שמינה. ירו׳ ב״מ פ״ב ד״ח ע״ג אפיק קומוי קופד דדהב. ירוש׳ חגיג׳ פ״ב דע״ח רע״א מייתיא פיתא . . . ומייתיא קופד. ירוש׳ שקלים ספ״ה דמ״ט: זבן קופד ושם דמ״ט. חמון שקין חמון כרעין חמון קוּפָּדָן בויק״ר פל״ד קפדן וגי׳ רבינו עיי״ע קפרן. מכל הציונים הנ״ל מוכח ברור כי קופד בדלית העיקר וכי מורגל רק בירוש׳ ובמד׳ ארץ ישראל ולי׳ בבבלי וא״כ מיני קופדא בברכות הנ״ל אשר הביא רבינו בלי פירוש ורש״י פי׳ כל מיני בשר קצת קשה שנחזיק בגי׳ רבינו ונ״ל יותר טוב כגי׳ שלפנינו קופרא וכ״ה בכ״י ש״ס בה״ג ואו״ז סי׳ קפ״ב וז״ל כל מיני בשר קרי קופרא ע״כ ובהלכות ברכות פ״ח הל״א כתב הרמב״ם בשר וגבינה ודגים וביצים ומים וחלב ודבש וכיוצא בהן בתחלה מברך שהכל וכו׳ הרי מינא קופד לא בשר דוקא במשמע יען כן דעתי נאמנה שעיקר הגי׳ בברכות מיני קיפר (כגי׳ כסף משנה) והוא כמו ציברייא עיי״ע ומל״ר cibaria מיני מאכל כגון בשר וגבינה וכדומה וכפי׳ הרמב״ם] —

קָפַד (מל״מ ונרדף עם צפד ענין קמיטה וכן בל״ס קפוד zusammengeschrumpft והושאל בדרז״ל zusammengedrängt, genau nehmen. קַפְּדָן Jäh-zorniger עיי׳ בפנים) בר״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת

[1]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר בו וכ״ה בדפ״א וצ״ל בי וכדאי׳ בהעתקת בעל עיק׳ הת׳ ובדפו״ו בט״ס בהו. [2]) בכ״י ש״ס פ׳ הגי׳ קפאי. [3]) וכ״ה בסוטי׳ מ״ו: ובברכו׳ לפנינו אבל בכ״י ש״ס בי קופאי עיי״ע בי כיפי ח״ב, נ׳. [4]) ושם: הובאה גי׳ הילקי׳ אסתר ר׳ תתרנ״ד קופה ובאסת״ר פ׳ ויבז הגי׳ כיפה. [5]) כ״ה בכ״י ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד. [6]) ושם בתר״י א׳ ויתנון על קופא. [7]) בדפ״ע בט״ס פ״ב. [8]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר אבל בדפו״ו בט״ד ג׳ ובדפ״א יותר משובש פרש׳ שלישית וחמישית ונראה כי איזה חכם הגיה בגליון כי תחת שלישית (ג׳) צ״ל חמישית (נ׳) ואח״כ בא מגליון פנימה חמישית והשאיר ג״כ בטעות שלישית ורמ״ל לא הרגיש בזה [9]) כ״ה נכון בכ״י ערוך וכ״ה בעיקרי התלמוד ובדפ״ע בט״ס סולרין ובדפו״ו בט״ד דפוקד וצ״ל דקופד. [10]) וה׳ רש״ב הביא ציונים הנ״ל בריו״ש והוסיף להביא קהלת ילקי׳ בריו״ש ופי׳ בשר ונעלם מעיניו פתרון המלה כי עיקר הגי׳ בדלת.

לי :) ולא יהא קפדן כשמאי. בפ"ב באבות (מ"ה) לא הביישן למד ולא הקפדן[1]) מלמד. בפ"ט במקואות (מ"ג ומ"ז) כל המקפיד עליו חוצץ פי' כל דבר שיש על בשרו או על בגדו ומקפיד להסירו חוצץ ואם אינו מקפיד אינו חוצץ. בר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ז.) קפדיתו אמנא קפדיתו אחזותא קפדיתו אשיעורא אין. פי' „קפדיתו אמנא דאי נקיב בכונס משקה לא נטליתו מיניה אחזותא שיהא להן מראה יפה אשיעורא שיהא בו רביעית"[2]). הקצר קצרה ידי מפדות (ישעי' נ', ב') תרג' האתקפדת איתקפדא גבורתי, וכן הן לא קצרה יד ה' מהושיע (שם נ"ט, א'). *[אחי"ה תרג' קפידות ידא וכן מקצר רוח (שמות ו', ט') תר"י א' מקפידות רוחא. הקצר (מיכה ב', ז') תרג' היתקפד מימר וכן תרג' קפדתי כאורג חיי (ישעיה ל"ח, י"ב) אתקפדו כנול גרדאין חיי[3]) הרי כי גם ל"מ השרש קפד מורה על התקמטות וענין קפד כמו צפד ומזה בהשאילה דקדק בדבר כאלו חש על המיעוט במיעוט לדאוג על מה בכך ועל חוט השערה ומזה בחולי' הנ"ל קפדיתו אמנא וכו' כדאי' בערוך[4]). ושם : אמנא ואחזותא קפדינן אשיעורא לא קפדינן. פסחי' ק"י : כללא דמילתא כל דקפיד קפדי בהדיה ודלא קפיד לא קפדי בהדיה וכו', שבת מ"ט סע"א קפיד עלייהו, שם : קמ"ז. אנן לא קפדינן מידי. הפעיל המקפיד מקואו' הנ"ל. ב"מ ע"ה. בני חבורה המקפידין זה על זה וכו'. והשם קְפִידָא קידושי' מ"ט. ע"ש. ושם ע"ב : מידי דקפדי בה אינשי הוי קפידיה קפידא מידי דלא קפדי בה אינשי לא הוי קפידיה קפידא. במד"ר פ"ט שלא תאמר בקפידת הבעל תלה הכתו' ובעל הוא קפיד. והשם המופשט הַקְפָּדָה עיי"ע בח"ג, רל"ו. ועוד פי' קפד כעס כי מי שהוא מדקדק ביותר וחושש על כל עוקץ ועוקץ לרוב בא לידי כעס והוא קצר רוח שבת ל"א. והלל לא יקפיד, תעני' כ' : ירוש' תענית ספ"ג דס"ז. מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד שלא אקפיד כנגד חבירי ולא חבירי יקפידו כנגדי, ירוש' כתובות פ"ד דכ"ח ע"ד במקפיד את הזקן. אתפעל אתקפד ובהבלעת התי"ו אִיקְּפַד קידושי' ל"ג. ירוש' ברכות פ"ב ד"ה : ירוש' ב"ק ספ"ח ד"ו ע"ג והתואר קפדן עיי' לעיל וכן סנהד' קי"ג : והשם המופשט שבת ל"א. קפדנותו של שמאי ב"ר פע"ד תנחומא ויצא סי' י"ג קפדנותם של אבות — ובעל צמח דוד רוצה לומר שלשון הקפדה בא מקיפוד והוא שרץ מלא קוצים עיי"ע הבא אח"ז וע"ש כי מאריך והשיג על התשבי שפי' הקפדה הוא לשון קיצור וכריתה — ודע כי בדפ"ע בר"ה הקצר קצרה עשו ערך מיוחד אבל לפע"ד הכל ערך וענין אחד הוא כאמור] —

קפד (= קוּפָּד מל"ע قنفذ, قنفذ Jgel) בפ' במה אשה (שבת נ"ד:) ולא פרה בעור הקופד[5]) בפ"ח בכלאים (מ"ה) הקופד וחולדת[6]) הסנאין. בפ' מרובה בגמ' אין מגדלין (ב"ק פ' :) וחתולות[7]) וקופדין[8]) קאת וקפוד (ישעיה ל"ד, י"א) שמה קננה קפוז[9]) (שם ט"ו). תרג' קופדא בל' ישמעאל קנפד ובלעז ריצ"ו. *[אחי"ה והוא ricco בלאי"ט מל"ר ericius (erinaceus) ובע"ב כלאים פ"ח מ"ה הקופד אריצ"ו בל' ספמיא erizo וכן הביא ל"ע קנפוד הרמב"ם כלאים שם וכ"ה באמת בל"ע שם שרץ שנימיו חדין כמחט וכפירש"י בשבת נ"ד : ושם לועז על נכון „וקורין לו הריצון" והוא ל"צ hérisson וכן לועז רש"י אנקה בויק' ובב"ב ד'. עיי"ע יילי (ח"ד, קכ"ח) וכן לועז קפד (ישעיה י"ד, כ"ג) ורד"ק ע' קפד הביא ל"ע קנפאד אבל הלעז טרטוגא (tortuga) ענין אחר הוא. וכנ"ה עור של קופד בשבת נ"ג : לפי גי' הכ"י ש"ס מ'[10]) וכ"ה בירוש' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג ולא פרה בעור הקופד שהוא נותן עור קופד בין דדיה בשביל שלא תינק את בנה — ובפשיט' בכל מקומות העתיק קִפֹּד ע"י קופדא] —

* קפו עיי"ע הבא אח"ז.

קַפּוּדְקְיָא (Καππαδοκία, Cappadocia) מחוז באסיא קטנה (Kappadocien) בסוף הלכה קמא[11]) דכתובות (י'.) שמעינן ליה לרשב"ג דאמר כתובת אשה דאורייתא דתנן בסוף כתובות (ק"י.) רשב"ג אומר נותן לה ממעות קפודקיא[12]) — (א"ב שם

[1]) בדפ"ר הקופדן. [2]) הועתק מפי' רגמ"ה. [3]) כ"ה בפשיט' ואצל בוקסט' ובנו"ג בט"ס אתקפלו כגול. [4]) ולפנינו בחולי' אי' רק פעם אחת מלת קפדיתו. [5]) וכ"ה בירו' ובכ"י ש"ס א"פ אבל בנו"ג הקופר בט"ס. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"ה בע' חלד ובנו"ג חולדת. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' פ' ור' ובנו"ג וחתולים עיי"ע חתול. [8]) בנו"ג וקופין ויותר טוב גי' רבינו מפני שנזכר אצל חולדות סנאים כדאי' ג"כ בכלאים הנ"ל ובהיפך אי' בברכות נ"ז: קיפוד וצ"ל קיפוף כגי' הכ"י וערוך בע' קיפוף ע"ש. [9]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע קפוד. [10]) ושם בט"ס קופר. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"א אבל בשדפ"ע ליי. [12]) בנו"ג קפוטקיא אבל בירוש' קפודקייא ובדפ"ר בערוך באמצע הערך קפדוקיא וכן הגי' בכ"י ש"ס פ' בברכות נ"ו: קפדוקיאה עיי' ד"ס ברכו' צד קנ"ו: והוא כמשקל יוני ובכ"י ק"ט בראש ובאמצע הע' אי' קפודיא והוא ט"ס.

מחוז בארץ אסיא בל״י ורו׳ אבל כלי ארמי נקרא קפוטקיא). *[אחי״ה איכ״ר פ׳ רבתי קום סוק לקפודקייא וכ׳ ע״ש ומן הן יליף ליה ר׳ יוסי כפא בלי יון עשרים דקייא הן בלי יון קורות וזו גי׳ האמיתי׳ ובענין אחר בברכות נ״ו: ובכ״ר פס״ח עיי״ע דקא וע׳ כפא וע׳ קף ח׳ ובכ״י פ׳ בש״ס ברכות נ״ו: ובב״נ שם הגי׳ קפו כשורי דקיא עשרה, וכנ״ה בירוש׳ יבמות ספ״ב ד״ד: קיסרין שבקפודקיא, שם פט״ז דט״ז ע״ג מגיזה שבקפודקיא. שבת כ״ו. תוספת׳ שבת פ״ב תנחומא הישן ריש פ׳ בהעלתך אנשי קפוטקיא. תוספת׳ יבמות פ״ד ניתפס בקפוטקיא ועוד עיי״ע קפטק. והתואר קפודַקאי, קפודקיא קפוטקיא (בל״ס קפדוקיא מל״י καππα-δόκης) ר׳ יורן קפודקיא ירוש׳ פיאה פ״א דט״ז ע״ג, ירוש׳ כלאים פ״ח דל״א: ירוש׳ תענית פ״ד דס״ז ע״ג, ר׳ שמואל קפודקיא ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה: שם פ״ד ד״ז ע״ג ירו׳ שבועו׳ פ״ד דל״ה ע״ג קהל״ר פ׳ כל זה, ירו׳ חלה פ״ג דנ״ח. ועיי׳ שמואל קפודקיא (בלא כינוי) ירוש׳ יומא פ״ו דמ״ג סע״ד וירוש׳ פסחים פ״ו דל״ג ע״ג. והקבוץ ירו׳ שביעי׳ פ״ט דל״ט. קפודקאֵי דציפורין שאלון לר׳ אימי וכו׳ ובתר״י א׳ וב׳ לבראשית י׳, י״ד, לדברים ב׳, כ״ג ובאונקלס קפוטקאי עיי״ע קפטק] —

קפה (= קוּפָּה מל״ע قُفَّة Korb בל״ר cophinus סל Korb) בפ׳ במה טומנין (שבת מ״ט.) קופה מטה על צדה ונוטל וכו׳, גמר׳ (שם נ׳:) הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא שאסור להחזיר, פי׳ קופה מלאה נעורת של פשתן או נסורת של חרשים [1] ועשה גומא בתוכן וטמן שם את הקדירה ואם נוטלה בשבת חיישינן שמא תתקלקל הגומא ואינו יכול להחזיר עד שיעשה גומא מתחילה בשבת [2]. בסוף פיאה (פ״ח מ״ז) הקופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. בפ׳ השותפין בגמ׳ עד כמה יהא בעיר (ב״ב ח׳:) ת״ר קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה פ׳ קופה שיש בה מעות של צדקה ידוע סכום כל אחד ואחד [3] כמה יתן אבל בחילוק צריכין לחלק ולעיין לפי העני כל אחד כראוי לו ואינו נגבית אלא מע״ש לע״ש והיא לעניי העיר, תמחוי הוא כגון קערה שמתקבצין בה לחם ומיני תבשיל להאכיל לעניי עולם ונגבית בכל בג׳ ומתחלקת בג׳ מפני שגיבויה וחילוקה שוין. בס״ג דפ׳ האומר התקבלי גט (גיטי׳ ס״ז.) ר׳ יוחנן בן נורי קופת הרוכלים [4] ר׳ אב״ע קופה של בשמים [5]) — (א״ב פי׳ בל״ר שם פרטי לכלי גדול של יין ובלי חכמים שם כללי לכל כלי גדול עשוי לתן בתוכו דבר מה). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״ר Kufe, cupa והנכון שהוא ל״ע הנ״ל והוא כמו כפיפה (= קפיפה) עיי״ע כפפה (ח״ד, רצ״ח) ושם הבאתי ירוש׳ יומא ספ״ח דמ״ה ע״ג כפיפה של חרובין ובבבלי ברכות ל״ב רע״א מתוך קופה של תבן.. מתוך קופה של בשר, וכן עירו׳ כ״א סע״ב וילק׳ סוף קהלת ר׳ תתקע״ט כפיפה שאין לה אזנים וכו׳ ובכ״י ש״ס קופה וכ״ה בדפ״ש ובע״י ובמנו״ה הקדמת נר ד׳ וכ״ה בריש שהש״ר. וכנ״ה בשבת ג׳. ביצה ח׳. מלא קופתו עפר. ירו׳ פסחים רפ״י דל״ז: אין ערב לאדם לוכל מן הקופה, ירוש׳ ברכות פ״א ד״ג. קופה מלאה עצמות, פיאה פ״ח מ״ז לא יטול מן הקופה, ירוש׳ פיאה פ״ח דכ״א. קופה מע״ש לע״ש קופה אינה אלא לאנשי אותה העיר בלבד. ירוש׳ כלאים רפ״ט דל״א ע״ד לא יפשיל הקופה לאחריו, ירוש׳ ב״ק פ״ב ד״ג. קופתו מופשלת לאחריו, ירוש׳ ב״מ רפ״ד ד״ט ע״ג קופה מלאה תורמוסין, ירוש׳ שבת פ״י די״ב ע״ג קופה של קשואין.. קופה פרוצה, ירו׳ כתובות פ״ו ד״ל ע״ד קופת בשמים, תוספת׳ כתובות פ״ו קופת בסמים, תוספת׳ שבת פי״ד (ט״ו) לא ירדה בידו ובקופה, תוספ׳ נזירות פ״א מלא הקופה, ותוספת׳ כלים ב״מ רפ״ח עיי׳ קוסת. רות רבה פ׳ ויהי בימי כל ישראל מסבבין פתחי זה בקופתו וזה בקופתו. ובלא״ר קופתא ירוש׳ שבת פ״ד ד״ו ע״ד כמרה גו קופתא, ירוש׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג זכותיה גו קופתיה והקבוץ קופות ירו׳ מעשר שני פ״א דנ״ב ע״ד ירוש׳ שבת רפי״ז דט״ז. ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ט. ירוש׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ד, ועוד קופִּין ירוש׳ ע״ז ספ״ד דמ״ד: ירוש׳ גיטי׳ פ״ח דמ״ט ע״ד, ירוש׳ נדה ספ״ב ד״נ: ועוד קופייא ירוש׳ פסחים רפ״ג ד״ל.] —

קָפַז (מל״ע قَفَزَ כמו קפץ בל״מ springen, hüpfen בב״ר פס״ט (ס״ח) עולים ויורדים בו, מעלין

---

[1]) ולא נקיט גיזי צמר כי סבר דטעמא שצריך להטות הקופה על צדה משום הטמנה ולא משום טלטול הגיזין וכפי״מ להרמב״ם וכבר עמד על זה הרב בעל למוד ערוך בשבת צד ל״ה: [2]) ועיי׳ מ״ש הרשב״א בשם רה״ג. [3]) וכ״ה בתוספו׳ בשם ר״ת. [4]) ובאדר״נ פי״ח אי׳ ריב״נ אומר.. ראב״ע אומר והוא ט״ס. [5]) כ״ה נכון בדפ״ר אבל בשרפ״ע אי׳ קופה של הלכות.

בו מורידין בו אופזין בו קופזין[1]) בו. ובפר' פ"ז (ס"פ פ"ו) ויהי איש מצליח: גבר קפוז הה"ד (ש"ב י"ט, י"ח) וצלחו הירדן לפני המלך. ובפ' פ"ח (פ"ז) וינס ויצא החוצה קפז בזכות אבות כד"א ויוצא אותה החוצה (בראשית ט"ו, ה'). מדלג על ההרים (שה"ש ב', ח') תרג' וקפז על קיצא[2]) בגין זכותא דאבהתהון דמטילו לטוריא. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר ספפ"ו כל דקפיז לה נסיב ליה . . כל אותה דובה קפוז קפז ואת רב מדין עיי' מ"כ שם — ועוד עיי"ע אפזים] —

קָפִז (= קְפִיזָא מל"פ كفيز, كويز בל"ע قفيز מדה קטנה וכן בל"ר אמ' cafisa, caphisus) בפ' שמנה שרצים בגמ' וכוס עיקרין (שבת ק"י רע"ב) תלתא קפיזי שמכי. בר"ג דפ' ואלו עוברין (פסחים מ"ח רע"ב) הני נשיא דידן נהגו למיפא קפיזא קפיזא פי' כלי שאינו מחזיק מ"ג[3]) ביצים שיעור שחייב בחלה. בס"ג דהמוכר את הספינה (ב"ב צ':) רב פפא בר שמואל תקין קבא[4]) בר תולתא קפיזי — (א"ב פי' בל"י ורו' מין מדה וכלי). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י καπίθη בל"ר capis והנכון שהוא ל"ע ופ' וכן סורי קפיזא והוא לדעת ר"ח בפסחים הנ"ל קבא מלוגנאה ורש"י פ' שלשה לוגין, וכן בשבת שם פירש"י כלי מחזיק ג' לוגין וכ"ה בפי' רש"י סוטה מ"ט: וכן בפי' רגמ"ה בב"ב שם: שהיתה מחזקת ג' רבעיות דהיינו ג' לוג ע"כ אבל במנחות ע"ח רע"א פירש"י קפיזי חצאי קבי' ובמנחות כ"ד. פי' קפיזא בקבא: שחקק מדה קטנה בתוך מדה גדולה וכו' ע"ש ושם ובשבת ק"י: אי' קפיז' כמה פעמים] —

קָפַח (מל"ע قفخ, كفخ ובל"ס קפח פי' חבורה וטפיחה schlagen, zertrümmern) בפ"ק בשבת בג' י"ח דבר (שבת ט"ז:) ואידך דתנן פט"ז באהילות (מ"א) כל המטלטלין מביאין את הטומאה בעובי המרדע א"ר טרפון אקפח את בני שהלכה זו מקופחת. בהגדה דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ה.) ר' איקלע לאתריה דר' טרפון אמר להן יש לו בן לאותו צדיק המקפח את בניו. בר"ג דפ' כל כתבי (שבת קט"ז.)[5]) אקפח את בני שאם יבואו לידי אני שורף אותן ואת אזכרותיהן. תרג' וערפתו (שמות י"ג, י"ג) ותקפיח[6]). בפ' משוח מלחמה (סוט' מ"ד סע"א) ורשות היה לו[7]) לקפח את שוקיו. בס"ג דפ' חבית (שבת קמ"ז:) קפחו י' שבטים. בפסחים בר"ג דפ' האשה (פסחים פ"ז:) אין לך כל נביא ונביא שלא קיפח ארבעה מלכים בימיו. בסוף פסחי' (קי"ח.) אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. בר"ג דפ' שור שנגח ד' וה' (ב"ק ל"ח:) אין הקב"ה מקפח שכר שיחה נאה דאלו בכירה וכו'. בס"ג דפ' כל גט (גיטי' כ"ט:) קפחינהו רב ספרא לתלתא רבנן סמיכי. בר"ג דפ' כהן ונזיר (נזיר מ"ט:) ובפ' האיש מקדש בו בגמ' המקדש בחלקו (קידו' נ"ב:) ולקפחני בדבר הלכה הן באין[8]). בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את השמן (ה'.) ובויק"ר בצו (פ"י) כיצד עשו הביאו עיקרין ושראום במים והציף עליהן שמן וקלט את הריח וקפחו[9]). בריש ויק"ר פ' ועוד ראיתי (פ"ד) נפש כי תחטא למה קיפח על הנפש. בב"ר[10]) פכ"ז (כ"ו) ויהי כי החל האדם קופח[11]) על ראשו של נמרוד ואמר זה המרידן עלי[12]) — (א"ב תרג' פשט גדוד בחוץ (הושע ז', א') ובמדברא בימטא קפחין פי' ענין טפיחה מכה והרג). *[אחי"ה עיקר פירושו בל"ע מכה על ראש במטה וכדומה ובזה נכון ב"ר הנ"ל קופח על ר א ש ו וכו' וכן ירוש' יבמות פט"ו די"ד ע"ד אין החמה קופחת על ראשו של אדם אלא וכו', שהש"ר פ' אל תראני: וקפחתו חחמה על ראשו, ושם פ' מי זאת: אי מה החמה קופחת וכו', ירוש' סנהד' פ"ח דכ"ו: מקפח את הכריות והורג את הנפשות ויק"ר פי"ח ליסטין אתאן למקפח יתי, שם פ"ל מקפח לעוברים ושבים. . קם קדמיה וקפחיה. א"ל מן כל מה דקפחית וכו', ב"ר פצ"ב מקפחין עליהון, קהל"ר פ' ומוצא אני: נפיק ומקפח בליליא. ב"ר ס"פ ס"ז קופחת זו לזו, ושם ר"פ ע"ה קם ושרי מקפח ביה, שם פפ"ז קום קפחינה. ירוש' דמאי פ"א דכ"ב. והוא מקפחו במים. יומא פ"ג: אני קפחתי את הרועה ואתה קפחת את העיר כולה. קידושי' פ"ב. ירוש' קידו' ספ"ד דס"ו ע"ד קיפחתי את פרנסתי. ירוש' שבת ספ"כ די"ז ע"ד קפוח קפיחה. ובהשאילה ענין ניצוח ירוש' כתובות פ"ד דכ"ט. קפחת את נתן הבבלי. ודרכו של ר"ט לומר אקפה את בניי עיי' שבת וירו' שבת הנ"ל ותוספת' אהלות ספט"ו

---

[1]) בנו"ג קפזים. [2]) בנו"ג טפז עיי"ע. [3]) בהעתקת בעל עיקרי התלמוד אי' משלשה וא"כ גרס מג' ולא מ"ג. [4]) וכ"ה בכ"י ה' ש"ס ובנו"ג כיילא. [5]) וכ"ה בירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג. [6]) בנו"ג ותנקפיה אבל גם בפי' רה"ג לאהלו' הנ"ל הביא זה התרגי עיי' מ"ש המו"ל. [7]) בנו"ג הרשות בידו. [8]) בנו"ג בהלכות. [9]) וכן בהוריו' י"א: ושם: וקופחו. [10]) בדפ"ע חוץ מדפ"א כאן ערך מיוחד ונכון הוא לכללו בעי אחד. [11]) בנו"ג קיפח. [12]) בדפ"ע עליו וצ"ל עלי.

וירוש' הוריו' פ"ג דמ"ז ע"ד, ירו' יומא פ"א דל"ח ע"ד, ירוש' מגילה פ"א דע"ב: ספרי בהעלתך פ' ע"ה. ועוד בהשאילה מדת הדין מקופחת ירוש' סוטה פ"ג די"ח ע"ד במד"ר פ"ט, פי' מוכחש ומופסד ומזה פסיקת' רבתי פ"ג ראה כמה קיפח לוט הרשע את אברהם הצדיק וכו' פי' הזיקו] —

קָפַח (= כיפח מל"ע הרשום' בע' גנח (ח"ב רכ"ד) ובע' כפח (ח"ד, רצ"ג) robuster Mensch) מסכת בכורו' בפ' מומין אלו (בכורו' מ"ה:) והקיפח והננס פי' בעל קומה ובעל הערוך גרס כיפח. *[אחי"ה כבר פירשתי בערכים הנ"ל שפי' בל"ע אדם חזק ובעל בשר ועב. ושנויי נוסחאות רשמנו בע' גבח ע"ש. וגי' קיפח אי' ג"כ בתנחומא הישן ר"פ פנחס (הוצאת באבער צד ע"ה:) ומזה נ"ל תוספת' פיאה פ"ד כ"י המקפח את שוקיו ובכתובות ס"ח. המקפח את שוקו ופירש"י כאלו שוקו נכווצת ע"כ ונ"ל המקפח כמו המעבה את שוקו כאלו שוקו נכווצת כדי לקבל צדקה ובאמת כ"ה הגי' המעבה בתוספת' פיאה בדפוסים והוא כשיטת פי' הגאונים שהבאתי בע' קב א' ע"ש ורבינו בע' הנ"ל גרס המקבה את רגליו ואת שוקו] —

* קפטאות, קפאטיות ט"ס עיי"ע קִפלט.

* קפטולִין (Kapitol) עיי"ע המיה (ח"ג, רי"ד) ועוד עיי"ע קיפוסולין.

קפטק (= קַפּוּטְקְיָא, קפודקיא Cappadocien) וגמדים במגדלותיך (יחזק' כ"ז, י"א) תרג': קפוטקאי במגדליך. כפתורים היוצאים מן כפתור (דברים ב', כ"ג) תרג' קפוטקאי דנפקן מקפוטקיא. *[אחי"ה ובתר"י א' קפודקאי וכן בתרג' בראשי' י', י"ד באונקלס בט"ת ובתר"י א' וב' בדלי"ת וכן תרג' כפתר בירמי' מ"ז, ד' עמוס ט', ז' קפוטקאי. עיי"ע קפודקיא וע' זקנים ומעתיקים הישנים כיוּנו בזו המחוז באסיא קטנה ושם המחוז נקרא בראשונה Katpatuk. ובהעתקת רס"ג בבראשי' י', י"ד נעתק כפתורים دمياطيين ובדברי' הנ"ל دمياطون וכפתור נעתק دمياط והוא עיר במצרים עיי' הטעם בוויענער רוו"ב ח"א, 211 וכ"ה במסעיו של ר"ב מְטודילא. וכן מצאתי בעיקרי התלמוד כ"י בע' קפודקיא וז"ל תרג' קפוטקיא והיא נקרא עתה דמיאט והיא אי שאמר הכתוב אי כפתור ונכנס נהר נילוס שם בים המערבי ע"כ] —

* קפִיטורין (Tauwerk, starker Strick) קהל"ר פ' ואלו חיה: כקפיטורין מתוך הושט וכ"ה בתנחומא מקץ סי' י' כקפוטרין יוצאה מתוך הושט וכ"ה בכ"י רומי בתנחומא הישן (הוצ' באבער צד ק':) כקפיטורין היוצאת בפי ושט ואי' שם פי' החבל בשעה שמושכין אותו בנקב של ספינה לקשרה בו והיא הוספת המעתיק היא עפ"י פי' רבינו בע' פיטורי ע"ש וגי' הרשומה שם.

קָפַל (= כָּפַל verdoppeln, zusammenfalten) בפ' במה מדליקין (שבת כ"ח:) פתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה לשון כפילה הוא וכן בפ' אלו קשרין (שם קי"ג.) מקפלים את הכלים. בס"ג דפ' חבית (שם קמ"ז.) היוצא בטלת מקופלת פי' כגון מוכרי כסות שמכפלין ומפשלין אותן על כתפיהן חייב חטאת וכן הלכה[1]. בפי"א באהילות (מ"ג) קפילין זו על גב זו. ס"א[2]) כפולין[3]) ואחד הן. וכן בפט"ו (מ"א). „ויש ששונין כפויות ומפרשין סגום ויש לו איתקא ושמו בטיית ברנוס[4]) וכופת דומה לברנוס ואין לו איתקא ושמו בל' יון קפיל ומי ששונה כפויות מלשון כופה"[5]). בפ' כל כתבי בגמ' מצילין סל (שבת ק"כ.) כאן בבא לקפל כאן בבא להציל[6]) פי' בבא לקפל כגון שמקבץ ונוטל מתוך הבית ממקומות הרבה בכמה כלים אין לו להציל אלא ג' סעודות, בכלי אחד שנוטלו כולו אפילו יש שם מאה סעודות שרי[7]). בקונם יין פ"ח בנדרי' (ס"א:) עד שיעבור הקיץ עד שיקפלו המקצועות פי' עד שיקפלו

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח לשבת. [2]) וכ"ה בר"ש שתי גירסאות. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס כופלין.
[4]) בל"ע برنس ובפי' רה"ג בט"ס בורגס וצ"ל בורנס. [5]) כל זה הועתק מפי' רה"ג לאהלות סדי"ט 25 ושם אי' קפילין א"ד קפיות פי' סגום וכו' וסיים ויש שונים כן כפויות. ונ"ל שכצ"ל גם בערוך אחר ויש ששונין צ"ל קפיות ומעתה נכון במה שסיים ומי ששונה כפויות הרי שנתן גי' חדשה בזו ועל זה הוסיף לבאר שהוא מלשון כופה (כדאי' לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע כופת). וכיון רבינו בזו ההוספה שהוא מלשון כופה על מה שכתב בע' כפה ב' (ח"ד, רצ"ב) פי' בגד שמשימה על ראשה האשה בשיער . . והיא קפילא בלעז ע"כ והיא בלאי"ט הנ"ל וכן בל"ר capella כסוי הראש קטן, וא"כ תחת בלי יון צ"ל בלי רומי, וגם כופת נ"ל לפי זה הוא ל"ר capitium כסוי ראש — אבל בע' כפת הי' פי' רבינו בע"א ע"ש. [6]) בנו"ג בהיפך הסדר ע"ש. [7]) הועתק מפי' ר"ח בשבת ע"ש בש"ס ווילנא.

הסכינין שקצצו בהן התאנים ומצניעין אותן. ס״א שחורזין הקציעות בקיסמין שקורין סירס״י. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ע סירטי ובכ״י ק״ט סרטי ובכ״י ו״ו א׳, ב׳ פריטי וג״ל סירסי לאי״ט cerchio פי׳ נזר וידוע כי תאנים נחרזו כן ונקראו בעת שנחרזו למכירה Kranzfeige ובעיק׳ התלמוד סיים סארטא שהוא חבל אשר מכניסים בו התאנים ונוקבים באמצע התאנה כמו ענקים וחרזין ע״כ. ור׳ אליקים פי׳ של תאנים קורא מקצועות ומקפלין אותם זו על זו לדורסן בעיגול ע״כ עיי׳ בשט״מ לנדרים ופי׳ הראשון הוא ממש כפי׳ הערוך כאן ע״ש, ועיי״ע מקצוע וש״נ נדרים ס״ב. תוספת׳ רמאי רפ״א ירו׳ דמאי רפ״א דכ״א ע״ג. וכנ״ה קפל בהוראת כפל בפרה פ״ב מ״ג קופל עליה את המוסרה עיי״ע מסר ג׳. שבת קנ״ב: קיפלום והניחום בקופסא. תעני׳ ל״א. אפילו מקופלין ומונחין בקופסא. ויק״ר פ״ב קפלו ונערו. פסיקת׳ דר״כ צד ט״ז: ותנחומא הישן פ׳ כי תשא סי׳ ד׳ נערה קפלה. ב״ר פנ״א ועיי׳ פע״ד ויק״ר פ״א קופל את הוילון ומדבר עמו. אסת״ר פ׳ ובמלאת קופל את הוילון ועושה אותה גינה. ירו׳ ביצה פ״ב דס״א ע״ג היו קופלין אותן (הסדינין). שמ״ר ר״פ נ״ב ג׳ חדשים קפלוהו ועיי׳ תנחומ׳ הישן פקודי סי׳ ו׳ ובפסיקת׳ רבתי פ״ו ועשה מקופל עד אחד בניסן ובמ״כ בשמ״ר פי׳ קפלוהו סדרוהו דבר דבור על אפניו ועל מקומו ע״כ [1]). ב״ב קכ״א: שבעו קפלו את העולם כולו וכו׳, חולי׳ צ״א: מלמד שקפל הקב״ה לכל א״י וכו׳, תר״י א׳ במד׳ י׳. ל״ה, ל״ו הוה ענינא מקפל ובאים והוא על פי הספרי היה עמוד הענן מקופל. התפעל ירוש׳ סוכה ספ״ד דנ״ד עד זכוכית לבנה המתקפלת. ושם ־קֶפֶל פי׳ בגד שנכפל ב״ב קס״ו: עיי״ע ספל והשם המופשט קִיפּוּל שבת כ״ח: ירוש׳ שבת פ״ב ד״ד ע״ד ושם ר״פ ט״ו דט״ו.] —

קֶפֶל (מל״י כתר העמוד κεφαλή, κεφαλίς Kapi-täl) אלף קפל עמודים כבר פי׳ בעי׳ טפף [2]). בויק״ר פ׳ קדשים תהיו (פכ״ה) בסים מלמטה וקפלון [3]) מלמעלה כך התורה נדרשת לפניה ולאחריה. בילמדנו והיה עקב פי׳ כי תאמר (לי׳ בתנחומא עקב ואי׳ בפ׳ וישב עיי׳ למטה) והיה עם אנטונינוס לגיון אחד נאה כארזים ראשיהן מגיעין (קיפלרין) [צ״ל לקיפלדין] של עמודים — (א״ב פי׳ בל״י כותרת העמוד. ילמדנו פ׳ וישב (סי׳ ג׳ בתנחומא וישב) ראה ר׳ שמעון שם לגיון אחד נאה ומשובח ראשו מגיע לקפלידם של עמודים). *[אחי״ה בנו״ג בתנחומא לקפאלירם וצ״ל כגי׳ ר״ב והוא הקבוץ יוני κεφαλίδες וכן קיפלדין בילמדנו עקב כפי גי׳ כ״י ק״ט ודפ״ר אבל בדפ״ע אחרים קיפלין, לקיפלין וכן בשהש״ר פי׳ שוקיו: קיפלורוסים מלמעלן צ״ל קיפלדים ושני מישקלות העברי והיוני נתערבו יחד. ובקהלת ילק׳ ר׳ תתקי״ץ אי׳ כותרת הרי שפי׳ ר״ב מתאמת והוא מל״י הנ״ל ובמד״ר רפ״י אי׳ במשקל עברי קופליות מלמעלן ובסיסיות מלמטן. — ובע׳ גוננא (ח״ב, שכ״א) פי׳ קפל בכ״ב בע״א ע״ש] —

קְפַל (מל״ס והוא כמו קְלַף abschaben, abschälen) בר״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ד׳:) קיפולא [4]) מידע ידיע. בר״ג דפ׳ כל שעה (פסחי׳ ל׳ רע״ב) ומקפל ליה לטינא [5]). בפ׳ הערל בגמ׳ אם נשתייר (יבמות ע״ו.) הני מילי קטן אבל גדול איקפולי איקפל [6]). בר״ג דפ׳ אלו טרפות (חולי׳ מ״ד.) התם דאיקפל איקפולי פי׳ שניקבו ונקפלו הכא נדלדלו והן מעורין בבשר אלא דאיפרוק איפרוקי הושט מן הקנה כדאמ׳ והוא דאיפרוק מהדדי ועומדין. *[אחי״ה ורש״י פי׳ דאקפל איקפולי שנקלף מעל הבשר אקפל כמו ונקלף ודומה לו וקפלו את האבנים במס׳ סוט׳ ע״כ שם אי׳ לפנינו בדף ל״ה: וקילפו הסיד אבל בדף ל״ו. אי׳ כגי׳ רש״י. וכנ״ה בב״ב ד׳: בכ״י ש״ס ה׳ דשריק ליה טינא ומקפיל ליה קיפולי, ובכ״י פ׳ ודילמא מקפיל קיפולא, ובנו״ג וקליף ליה קילופא עיי׳ ד״ס שם. מ״ק ט׳: בסיד שיכולה לקפלו במועד. והשם קיפולא ב״ב הנ״ל. ומזה קפלו׳] —

---

[1]) ונ״ל שהוא מל״ר copulare נסדר ונדבק זה בזה ומזה השם cupla בל״א Kuppel הגג של בנין ועמוד המוקף שסוכך אותו בגמר הבנין. [2]) באמת כ״ה בעי׳ טפף אבל בב״ב ע״ה: אי׳ אלף קפל מגדלים ופי׳ אי׳ בתשובי׳ הגאונים סי׳ ל״ו (הוציאו רא״א הרכבי בספר זכרון לראשונים ח״א צד 14) לשון קפל עמודים חזקים שעשויין למגדלות ולבנין גבוה ע״כ ואי״כ בעי׳ טפף וכאן צ״ל אלף קפל מגדלים לשון קפל עמודים חזקים וכו׳ ודע כי כל הערך טפף בשינוי קצת הועתק מתשובי׳ הנ״ל ובמקום: וכן תירוץ הדברים ניטוף אלף מגדלים יקפל אלף צ״ל כבתשובי׳ הנ״ל וכן תירוץ הדברים גגי טפף אלף מגדלי קפל אלף. [3]) בנו״ג וקיפלום וכ״ה בשהש״ר פי׳ שוקיו עיי״ע בסים (ועיי׳ למטה בפנים) ומ״ש בח״ב, קל״ד. [4]) וכ״ה ברא״ש בנ״י בשט״מ וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג קילופא. [5]) לפנינו לי׳ כי אם והדר מעילנא אבל בראב״ן דף ע״ב ע״ג אי׳ ומקלף ליה לטינא וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ אבל בכ״י מ׳ כגי׳ רבינו מקפל להו לטינא ומעייל. [6]) וכן ברש״י איקפולי מיקפל ובנו״ג מיקפולי מיקפל — וכל הציון לי׳ בדפ״ע חוץ מדפו״ו.

קפל (= קוּפָּל בל"ע قفلة (Kolben, Peitsche) מאי אלה קופל (שבת ס"ג.) ככר פי' בע' אלה. *[אחי"ה עיי"ע בח"א, פ"ו וע' קלף א'] —

קפל (= קוּפָל בל"ע ופי' قفل ועוד בל"פ کوپلہ מנעול Schloss) בב"ר פמ"ט (ספמ"ח) היפלא מה' דבר: לאחד שהיה בידו ב' קופליות והוליכן אצל נפח וכו'. בויק"ר אחרי מות פרש' לדוד (רפכ"א) ובפסיקת' דאחרי מות (פסיקת' דר"כ צד קע"ה.) מלמד שנתן הקב"ה רמ"ח קופליות של ברזל על רמ"ח איברים שבו פי' בל' ערבי קורין לקטינצ"ו קפל. *[אחי"ה בלאי"ט eiserner Riegel, catenaccio פי' מנעול ברזל כ"ה קטינצו בדפו"ו ועה"ק שנ"ב, ובדפ"ר אי' קטינרו בכ"י ק"ט קנטירו, כ"י ו"ו א' וב' קינטרו, כ"י ל"ד קיטנרו כולם בטעות בכ"י ב"ר קאיטינרו בכ"י ה"ב קטנלו. ואולי זה האחרון היה לפני בעל המעתיק במד' שמואל פכ"א ולכן הביא הנוסח כבלים כי הביאן בערוך קטנלו. שהוא לאי"ט catenella כבל קטן ושרשרת. והעיקר גי' הדפ' וויניצ' וכפי' מלאי"ט הנ"ל והוא מסכים עם ל"ע הנ"ל (שרמזתי עליו ככר בעי גננא לבאר בזה קפל של ב"ב ע"ה:)[1]) ובילק' תהלים ר' תש"ו אי' ג"כ בשם ויק"ר קופליות ובב"ר ספמ"ח הגי' קפליות ופי' בעל מ"כ בערוך משמע שלשלאות ע"כ הרי שגם בעל מ"כ גרס ככ"י ה"ב ופי' בטעות שלשלאות והנכון כפי' המיוחס לרש"י בב"ר שם קפליות: פותחות כענין שעושים למרצופין ע"כ. ובעיקרי התלמוד לנכון הוסיף מלה מ נ ע ו ל אחר שהביא דברי הערוך בל' ערבי קורין לו קופל ועוד הביא לנכון בשם עצמו אקלידי וק ו פ ל י פסחי' קי"ט סע"א סנהד' ק"י. וכדאי' באמת בכ"י ש"ס מינכען בפסחים ובע"י הראשון שם וכ"ה ברש"י דפ"ש בסנהד' וכ"ה בע' קלד ומ"ש ופירש"י פותחות — תוספת' כלים ב"מ רפ"ב שלשלת של קופלאות וכו', שמ"ר רפ"מ קפליות של תורה ביראת חטא וכו' אבל במד"ר רפ"י קופליות פי' כותרות עיי"ע קפל ב'] —

קָפַל (מע' קפל ג' או מל"ר אמצ' capulare, capellare (ein- ausschneiden, graben) חתך וקצץ וחפר בס"ג דפ' שואל[2]) (שבת קנ"ב;) הנהו קפולאי דהוו קא קפלי בארעא דרב נחמן בר יצחק[3]) פי' חופרים[4]).

קפל (= קַפֵּילָא מל"י κάπηλος Garkoch, Wein-schenk der mit Lebensmitteln Handelnde) בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א:) הכא נמי ליטעמיה קפילא גוי פי' מבשל. בב"ר פ"כ (רפי"ט) והנחש: שני בני אדם נכנסין לקפילין פי' שם מקום ששם מבשלין ומוכרין כל תבשיל — (א"ב פי' בל"י חנוני מוכר מאכל או יין או מיני תבשיל ופי' קפילין החנות כמו שפי' יפה בעל הערוך). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו סבאך (ישעי' א', כ"ב) οἱ κάπηλοί σου כאלו כתוב ספחך — וכנ"ה בחולי' צ"ז. קפילא ארמאה. ירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג יהב חד דינר לקפילה. איכ"ר פ' רבתי ואסת"ר פ' ר' עזריה אזל לגבי קפילא. ויק"ר פי"ב זה שנכנס לבי קפילא קדמאי. וילק' משלי ר' תתק"ם ואזל לבי (קפלא) [צ"ל קפילא]. והקבוץ ירו' שבועו' פ"ז דל"ח. סמכון כתפייא גבי קפילייא וכו', תוספת' ב"מ ספי"א הנחתומים והקפילאות. והשם קפילין (καπηλεῖον ב"ר הנ"ל. ירו' פיאה פ"ח דכ"א. ירו' סוט' פ"ג די"ט. אעלוניה לקפילין וכו'] —

* קיפל (שם בל"פעוף کافلو אבל עיי' בפני') ספרא מצורע ריש פרק א' מה מים הברורים שבמינן אף צפור הברורה שבמינה זו קיפל ופי' הראב"ד זו היא שכלי וקבלי (יומ' ע"ה:) ובר"ש נגעי' פי"ד מ"א גרס זו קובלי ופי' קובל שם מקום ששם הם המובחרים ע"כ, ובתוספת' נגעים רפ"ח אלו הן הקיכלאות וכו' ובע' ככלי (ח"ה, רכ"ג) הבאתי גי' הילק' קיבלי ובכ"י ש"ס יומ' הנ"ל קיפלי ונראה כי עיק' הגי' כיכלי או קיכלי, ועוד עיי"ע כפליות ומ"ש בח"ד, רצ"ו.

* קפלאות עיי"ע כפליות ומ"ש.

קפלט (= קַפְלוּטָה בל"ם בל"ע قفلوط מל"י κεφαλωτόν (syrischer Lauch בפ' ב' במעשר שני (מ"א) דגים שנתבשלו עם הקפלוטות. בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"ג.) מן הכרישין מותר בקפלוטות. בריש עוקצין (פ"א מ"ב) שרשי השום והבצלים והקפלוטות פי' כרישין שיש להן ראש שמן קפלוטות בל' יון קורין לראש קיפאלי[5]) — (א"ב פי' בל"י מן כרישין ולהם ראש). *[אחי"ה והוא נבנה מן κεφαλή ראש, התואר κεφαλωτός בעל הראש והוא כנוי לחצר הגדל בא"י עיי' ר"ש

---

[1]) ומה שנרשם בצד בילק' שמואל ר' קכ"ו „פי' בל"ע קורין לחוזק קיפל" טעה בדברי הערוך ובלבל זה הערך עם דברי הערוך בע' טפף במ"ש הערוך לביאור קפל דב"ב הנ"ל. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע השואל. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובילק' בראשי' ר' ל"ג ובילק' יחזק' ל"ז ובמנוה"מ סי' ר"ט. [4]) וכ"ה בפירש"י. [5]) כ"ה נכון בדפו"ו ובשדפ"ע ובכ"י קיפל.

למעש' שני הנ"ל וכן פי"מ לרמב"ם לנדרי' הנ"ל קפלוטות שם הכרתין שבא"י ובל"ע כנהו הרמב"ם كُراث الشامى וכן פ"רש"י שבת ע"ט. פ': כרישא ע"י קפלוט עיי"ע כרש (ח"ד, שמ"ב). וכ"ה בירו' כלאי' פ"א דכ"ז. כריתין כרתי שדה קפלוטין וכנ"ה קפלוט בפסחי' נ"ו סע"ב ושם צ"ז: ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ג, ירו' ביצ' פ"ב דס"א: ירו' נזיר פ"ו דנ"ד ע"ד ירו' שביעי' פ"ו דל"ז רע"א, תוספת' מעש' שני פ"א קפליט צ"ל קפלוט והקבוץ הקפלוטות מ"ש עוקצי' ונדרי' הנ"ל וכן ירו' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד. ירו' תרומו' פ"י דמ"ז. ירו' תרומו' פ"ב דמ"א ע"ג ראשי קפלוטות תוספת' פסחי' פ"ב (ג') קפלוטאות, ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד הדא א'שפלתא דקפלוטין, תוספת' ע"ז פ"ד (ה') בכ"י אירפ' הקופרצין והקפטאות ובדפוסי' הקפריסין והקפאטיות ט"ס וצ"ל כבע"ז ל"ח: הקפריסין והקפלוטות. תרג' ירו' א' החציר (במד' י"א, ה') קפלוטיא ובתרג' אינק' וכרתי — ועיי' תש' הגאוני' דפ' בערלין תרמ"ה ח"א צד 198 בענין קפלוט] —

קפליטא (לדעת ר"ב כובע עיי' בפנים) ירו' דשבת פ' במה אשה (רפ"ו ד"ז ע"ד) הורי לאיתתא דריש גלותא מיתן ליבדא דדהבא על קפליטא פי' כובע וכפה של ראש. *[אחי"ה כיון לל"י κεφαλίς, ιδος והנכון שהוא מל"י הרשום בע' לבד עיי"ע ומ"ש בח"ה, ו': וש"נ ג' רבינו ויתר גירסאות] —

קְפְלִיטִין (מל"ר אמצ' capil- (capillatura) litium, Perrücke) ירו' דכתובו' פ' המדיר (פ"ז דל"א סע"ב) היוצא בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע פי' בל"ר שער ותלתלים ופיאה נכרית. *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד הביא ג"כ זה הירו' אך בטעות כללו עם ע' קפלט סיים ובלע"ז קפיליגו שהוא על שער הראש ע"כ] —

קפלארגיא (?) בילמדנו בראש ויהי ביום השמיני (בתנחו' וילק' לי') אינו עשוי לקופלארגיא [1] הזו [2] הוי לא איש דברים אנכי (שמות ד', י'). *[אחי"ה ואולי הוא ל"י קופלאגיא κουφολογία פטפוטי מלים ודברים בעלמא וענינו אינו עשוי לפטפוטי מלים ודרש לא איש דברים] —

* קַפְלַרְיָא (שם מקום בתחום א"י) ירו' שביעי' פ"ו דלו ע"ד כאילו חוט מתוח מקפלריא ועד אוקיינוס ובתוספ' כ"י תרומ' ספ"א קיפלוריא ובתוספת' סוף חלה קפלוריא ובדפו' קפלריא.

קפינא (= קוּפִינָא פי' בית יד של קרדום אשר בו חור (מן קופא נקב) (Schaft einer Hacke) בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב:) עייל שופתא בקופ'נא דמרא. בר"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק כ"ז:) לפדא דמרא ולקופינא דמרא מאי כבר. פי' בע' פדא. *[אחי"ה ושם פי' שהוא ברזל המרא מגבו ששם החור וכו' וכן פירש"י בב"ק הברזל עצמו אצל הנקב, ובשבת פי' קופינא הוא חור בראש המר וכן פי' בגיטי' ל"ב רע"א וא"כ רבינו ורש"י גזרו אומרי' מלשון קופא היינו נקב. ואולי ג"כ ל"י σκαπάνη Hacke] —

קוּפוֹן (= קופנא מל"י κόπανον Schlägel) ירו' דשבת פ' כלל גדול (פ"ז ד"י.) אהן כותניא [3] בקופנא משום דש. פי' בל"י מקל עץ ומכבש כפוף לדחק דבר מה.

קפנום (= קיפונוס שם שער הר הבית) בריש מדות (פ"א מ"ג) קיפונוס מן המערב משמש כניסה ויציאה. פי' שם שער הר הבית המערבי משמש כניסה ויציאה בלומ' נכנס ויוצא ממנו.

* קִיפוֹנוֹת עיי' לעיל צד פ"ט וכתב לי הרב הח' דר' לעוויזאהן שלפי דעתו הוא מל"י κυπρῖνος דג ששמו Karpfen. ואות ר' נשמטת כמו במלת קסטל.

קֶפֶנְדַּר (מל"ר compendaria (via) שביל המקצר את הדרך kurzer Weg, wobei im Gehen gespart wird) בסוף ברכו' (נ"ד.) לא יעשנו קפנדריא. בפ' בני העיר (מגילה כ"ח סע"א) אין עושין אותו קפנדריא. פי' בית שיש בו פתחים נכנס בפתח זה ויוצא בפתח זה וכן מפורש בתלמוד (ברכו' ס"ב: מגילי' כ"ט.) אדמקיפנא בהא איעול אידרי בהא [4] ואומרים לשון יון הוא (א"כ פי' בל"ר שביל המקצר בדרך). *[אחי"ה והוא הנכון וכן בלאי"ט compendiario כל מה שהוא בקיצור ורבינו הלך בפירושו בשטת ר"ח במגילה וז"ל: פי' קפנדריא לשון יון כשתהיה חצר שיש לה ב' פתחים אחד במזרח ואחד במערב הנכנס בזה ויצא כנגדו מפסיק החצר נקרא קפנדריא ע"כ וכנ"ה בע"ז נ"ט. ירוש' ברכות ספ"ט די"ד ע"ג ובירו' ברכות רפ"א ד"ב: הגי' קפונדרא, ירוש' ב"מ ספ"ה די"א. במד"ר פי"א. ובכ"י רח"ם בתנחומא הישן קרושים סי' ח' הגי' קומפנדר וזו הגי' מורה באצבע על גזרה רומית הנ"ל] —

---

[1]) כ"ה בכ"י בתיבה אחת ובדפ"ע בשתי תיבות. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד. [3]) בנו"ג ההן כיתניה. [4]) בנו"ג אדרי איעול בהא.

קפנדר (= קְפוּנְדָּר מע' הקודם לזה) בילמדנו בריש קדושים תהיו (תנחומא קדושים סי' ח') ואם פירשת ממני לקפונדר תהא יודע שאני מניחך. כענין ראשון. *[אחי"ה ולכן מן הראוי שיהיה כלול בע' הקודם לזה ובתנחומא הנדפס והישן בשניהם הגי' שלפנינו וקירב לפני המלך בקופנדר [צ"ל בקפונדר] ובילק' קהלת ר' תתקס"ט וקהל"ר פ"ג נשמטה המלה] —

☞ קפים עיי"ע כפים. *[אחי"ה נ"ל להגיה עיי"ע קפיץ והכונה כי קפים אחד הוא עם קפיץ בירו' ביצה פ"ג דס"ב סע"א שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופים ובבבלי כ"ח. אי' הקופיץ עיי"ע קפץ א']

* קָפַס (= קפץ springen) ירוש' כתובות פ"ד דכ"ח ע"ד בני בנים קפסה עליהן ירושת תורה ושם רפ"י דל"ג ע"ד אי' קפצה עליהן עיי"ע קפץ ב'.

קַפְּסָא (מל"י ורו' κάψα, Behältniss, Kiste; capsa) בפ' ט"ז בכלים (מ"ז) כסוי קפסא טמא. בפ' אשה בגמ' ולא בטבעת (שבת ס"ב.) ומניחתה בידה עד שמגעת לקופסא. בר"ג דפ' התכלת (מנחות מ"א.) כלי קופסא חייבין בציצית פי' כלי שמשימין שם תכשיטין ומכסין אותו — (א"ב פי' בל"י ורו' ארגז ותיבה קטנה). *[אחי"ה וכן פירש רגמ"ה במנחות קופסא: ארגז ורש"י בשבת הנ"ל לועז אישקריינ"ה Schrank, Schrein, escrine. ובכלים הנ"ל אי' לפנינו קופסא ושתי הנוסחאות הובאו בפי' רה"ג בסדר"ט צד 13 ולרוב אי' בוי"ו ד"מ שבת קנ"ב: מד' שו"ט מזמור י"ב וילק' שם רמז תרנ"ו דב"ר פ"ב, ובילק' כי תצא ר' תתקל"ג בשם מנחות הנ"ל אי' הקבוץ כלי קופסין, ובירוש' נדה רפ"ב דמ"ט ע"ד אי' בצד"י קפצה של זכוכית, ושם הקבוץ קַפְּצָיוֹת] —

* קיפוסולין (= קַפִּיטוֹלִין מל"ר האמצ' capitellum, Capitolium, Reliquienbehältniss) במכילתא ריש ויהי בשלח בקיפוסולין של (מצרים) [מלכים] היה קבור יוסף נ"ל מל"ר הנ"ל פי' מקום מוצנה שגנזי נסתרות ועצמות מתים מפוארים נגנזים ובסוטה י"ג. הגי' קברנט עיי"ע ומ"ש וש"נ גי' שמ"ר פ"כ ובתוספת' סוטה פ"ד הגי' בקברי מלכים קבור — ספרי ראה פ' פ' מעשה בריב"ב ור' מתיא בן חרש שהיו יוצאים ח"ל והגיעו לפלטום וכו' ובילק' לפלטום ונ"ל שצ"ל לקפטולום, וידוע כי ר' מתיא בן חרש קבע ישיבתו ברומי.

קְפִיפָה (= כְּפִיפָה סל ארוג Weidenkorb) בפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ט:) בסודרין ובקפיפה מצרית בפ' כ"ו בכלי' (מ"א) ר' יהודה אומר אף קפיפה מצרית. במנחות בפ' ר' ישמעאל בגמ' האומר מתיר (ס"ט.) פיל שבלע קפיפה מצרית כבר פי' בע' פיל — (א"ב בנוסחאות כתוב כפיפה). *[אחי"ה אבל בכ"י ש"ס א"פ בשבת הנ"ל ובירו' פ"ח די"א: ובמשניות נאפ' ופיז' אי' קפיפה וכ"ה בכ"י ש"ס מ' בתרומ' פ"ט מ"ג קפיפות ובנו"ג בכ"ף עיי"ע זמם ב' (ח"ג, רצ"ה) ועוד עיי"ע כפפה (ח"ד, רצ"ח)] וע' קפה —

* קפוף (?) תוספת' חולי' רפ"ח נותנין בקפוף ובמחוק ומפשילין לאחוריו כנראה צ"ל קוּפָּה ועל זה נאמר לפעמים מפשילין עיי"ע פשל.

קִיפּוּף (כפילות של קוף א') מין חיה Meerkatze ב) מין עוף Ohreule) הפיל והקוף והקיפוף (בכורות ח'.) עיי' בקוף בזה הפרק (קף י"ד). חוץ מקדיא וקיפופא (ברכות נ"ז: נדה כ"ג.) עיי' בע' קדיא — (א"ב פי' בל"י מין עוף יושבת בימים והיא קלה וברוח קטן הולך סביב סביב. תרג' ואת הינשוף (ויקרא י"א, י"ז דברים י"ד, ט"ז) וית קיפופא ונקרא ינשוף מלשון נשפת ברוחך). *[אחי"ה כיון לל"י κέπφος leichter Seevogel וכדעת בעל עיר דוד ומה יעשה עם קיפוף בבכורות וברכות נ"ז: אשר שם מין חיה הוא וכבר הרגישו בזה בעלי התוספו' חולי' ס"ג ד"ה באות עש"ה. והנכון כי קיפוף הנזכר עם פיל והקוף בבכורות ובברכות נ"ז: כפי גי' כ"י ש"ס מינכען בב"נ ובכ"י פ' (ובנו"ג בט"ס קיפוד) ועוד בברכות נ"ח: פיל קוף וקיפוף (כגי' כ"י ש"ס ובנו"ג קפף) הוא חיה שנקרא בל"א Meerkatze וכפירש"י בבכורות ח'. מרקצ"א. ובברכות נ"ז: פירש"י ג"כ (קפוד) [צ"ל קיפוף] [1]) „חיה שדומה לקוף ויש לה זנב ארוך ושמה מרטינ"ה" והוא ל"צ Meerkatze, marmot. אבל בברכו' נ"ח: פירש"י קפוף עוף שקורין וולטי"ר ויש לו לסתות ולחיים כאדם ע"כ וכיון על Bartgeier, vulture וזה צ"ע כי רש"י סותר את עצמו ודעת נוטה כי גם בברכות נ"ח: הקיפוף הוא Meerkatze. אבל בחולי' ס"ג. קיפוף הוא עוף הצועק בלילה וכפי' רש"י ולועזו צאיט"ה chouette, kurzöhrige Eule,

[1]) כדאי' בפירוש בתוס' ר"י החסיד בשם רש"י ועיי' תוספו' נדה כ"ג. ד"ה קריא.

ועוד שם הלעז קיפּוּף: קלבא שורי״ע Fledermaus וזה קשה להלמו ופי׳ הראשון העיקר chauvesouris וכפירש״י בברכות נ״ז: קפופא: צואיטא בלע״ז. ועיי׳ ג״כ פירש״י בנדה כ״ג. וזה קיפופא הוא ל״ס קפופא = Eulenart ותרג׳ סורי׳ ושמרוני של תנשמת הוא עיי״ע בואת ומ״ש בח״א כ״ז. ותרג׳ ינשוף (ויקרא ודברי׳ הנ״ל) קיפופא וכן בתרג׳ ישעי׳ ל״ד, י״א וכן תרג׳ ככוס (תהלים ק״ב, ז׳). — ובענין בר קיפוף (קיפוק) עיי״ע בר אביו ומ״ש בח״א, קע״ב] —

קפיפיום ? בפ׳ הלוקח בהמה בגמ׳ ר״א (בכורו׳ כ״ב.) ר׳ אלעזר בר׳ צדוק אומר משיראו קפיפיום וכו׳ עד כך היו מפרשין בירושלים [1]) כפרה [2]) זו שכורעת להטיל מימיה ונראת פיקה מתוך פיקה — (א״ב בנוסחאות כתוב טפיפיות). *[אחי״ה ובע׳ טפיפה (ח״ד, ס״ח) פי׳ ורמזתי על גי׳ רבינו דכאן וש״נ גי׳ תוספת׳ אהלות ספ״ח שהיא כגי׳ רבינו ודע בכ״י ק״ט וה״ב אי׳ כגי׳ דפו״ו קפיפיום ובכ״י אחרי׳ ודפ״ר קפיפיום ובדפא״מ קפיפיות] —

קפיץ (= קוֹפִיץ מל״י κοπίς ἡ Hackmesser) בפ׳ כיצד צולין (פסחים פ״ה:) ובמוקדשין קוצץ בקופיץ. בפ׳ אין צדין (ביצה כ״ח.) שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופיץ [3]). בפ׳ עגלה ערופה (סוטה מ״ה סע״ב) ועורפין אותה בקופיץ מאחריה. בהלוקח בפ״ג בבכורות (כ״ד:) השוחד את הבכור עושה מקום לקופיץ מיכן ומיכן. בפ׳ אלו דברים בפסחים בגמ׳ ונאכלת לב׳ ימים (ע׳.) קופיץ נמי הא חזי לחגיגה. פי׳ קופיץ כמו סכין גדול ורחב וחידודו בולט מאמצעיתו. בכשיל וכלפות (תהלים ע״ד, ו׳) תרג׳ בקופיץ ומפצלת [4]) ריוסטר — (א״ב וכן בל״י). *[אחי״ה וכנ״ה בפסחים ע׳. כמה פעמים. ביצה ל״א: כמה פעמים ופי׳ קפיץ בל״י סכין גדול כפי׳ הערוך ולא כפי׳ בעל המתורגמן פטיש בל״א האמי״ר (Hammer)] —

קָפַץ (מל״מ ענינו סתימה ונרדף עם קבץ zusammenziehen, schliessen) בהנזיקין פ״ה בגיטי׳ (נ״ט.) בן בתירה אומר קופץ ונקפץ. בפ׳ מי שאחזו בגמ׳ נשתתק (שם ע״א.) חרש לא הלכו בו אחר רמיזותיו ואחר קפיצותיו פי׳ חרש רומז ונרמז ביד או בעין שיכול לישא וליתן ברמיזה קופץ ונקפץ שיכול ליתן ולישא ברמיזות הפה — (א״ב פי׳ עקימת וסגירת שפתים והוא ל״מ (איוב ה׳, ט״ז) קפצה פיה). *[אחי״ה וכ״ה בפירש״י בגיטי׳ נ״ט. ובתוספ׳ רי״ד שם. ובהשאילה סנהד׳ צ״ה. אבל רבינו הביאו בע׳ הבא אח״ז. ב״ר פל״ט קופצת אחת מאגפיה עיי״ע יון א׳. סוכה מ״ט: שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ. קהל״ר פ׳ כאשר יצא: כשאדם בא לעולם ידיו הן קפוצות כלומר כל העולם כולו שלי היא אני נוחלו וכו׳. והשם קפיצה גיטי׳ הנ״ל וכן קֶפֶץ ענינו קביצה ובאמת נ״א קֶבֶץ עיי״ע הבא אח״ז] —

קָפַץ (מל״מ ענינו דלוג springen, hüpfen) בר״ג דפ׳ מי שהוציאוהו (עירובין מ״ג.) ובר״ג דפ׳ האשה שהלכה היא ובעלה (יבמות קט״ז.) אי נמי דקא אזיל בקפיצה פי׳ ע״י קמיע. פ״א כדאמ׳ בחלק בענין סנחריב (סנהד׳ צ״ה.) ג׳ קפצה להן הדרך [5]) וזה הדבר בנס נעשה [6]). ויש לפרש [7]) כגון אדם גבור שיכול לקפוץ למעלה מי׳ טפחים ויוצא חוץ לתחום בקפיצה. בפ״ק בנדה בגמ׳ ואם ראת (י״א.) אמר רב הונא קפצה וראה קפצה וראה קבעה לה ווסת. בפ׳ אלו מומין בגמ׳ ערקוב (בכורות מ״א.) תנא קפץ העליון ולא קפץ התחתון ככר פי׳ בע׳ ערקוב וכנגדו בגמל ניכר ערקוב שלו לפי שהוא עב הרבה [8]). בב״ר פס״ו (ס״ה) ואין להם קפיצין קרבת על חד מן קאמיא (דניאל ז׳, ט״ז) כלומר אין להם פרקים. — (א״ב ל״מ זה (שה״ש ב׳, ח׳) מקפץ על הגבעות קפץ וקפז ענין אחד הוא). *[אחי״ה ושניהם נרדפים עם דלג ורק באהלות פ״ח מ״ה יש חילוק ביניהם הדולג ממקום למקום והקופץ ממקום למקום ע״ש בפירמב״ם, והחילוק שנתן בפי׳ הר״ש שם לא יתכן כי הרבה פעמים מצינו קפץ בחיות ד״מ ירוש׳ תענית פ״ד דס״ח ע״ג עד שנעץ החזיר וקפץ מא״י ארבעים פרסה, ירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה ע״ד עגלים וסייחין המקפצין. וכנ״ה קפץ לרוב מאדם ומלאכים וגם מדברים ברכות ל״ט. קפץ וברך, מגילה י״ב: הדיוט קופץ בראש עיי״ע הדיוט. נדה ח׳: מידי דקפיץ

[1]) כ״ה נכון בכ״י ובדפו״ו אבל בדפ״ע אחרי׳ בס״ס בירושלמי. [2]) בנו״ג כפרידה [3]) בירו׳ הקופים עיי״ע. [4]) בנו״ג מפסלת. [5]) בנו״ג הארץ, ושם: ובחולין צ״א: קפצא ליה ארעא ועיי׳ תר״י א׳ בראשית כ״ח, י׳ קפצת ארעא קומוי וכו׳. [6]) וכן פירש״י בעירובין בקפיצה: בשם. [7]) עיי׳ פי׳ ר״ח לעירו׳. [8]) בע׳ ערקב פי׳ רבינו חצי המאמר עפ״י פי׳ רגמ״ה (קובץ כ״י אנגיליקי דף קי״ד סע״ב) וכאן הוסיף פירוש כנגדו וכו׳ וגם זה נלקח משם — ובתוספת׳ בכורות ספ״ד אי׳ קבץ העליון . . קבץ התחתון.

עליה זבונא . . . מידי דלא קפיץ עליה זבונא. ירוש׳ שבועות פ״ה דל״ז. קפץ תלת קפיצין — ומי אנא ידע איך אתון קפיצין וכו׳. ירוש׳ גיטי׳ פ״ה דמ״ו ע״ד הכל קופצין עליה לישאנה ירוש׳ כתובות פ״ט דל״ג; עיי״ע חן (ח״ג, תמ״ב). תוספת׳ כתובות ספ״ב היאך קפץ פלוני לכהונה. ירוש׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ג איני קופץ אלא למה שאמר לי זקני . . קפוץ לג׳ דברים ואתה ניצול ואלו הן לתפלה לצדקה ולתשובה. ירוש׳ חגיגה פ״ב דע״ז. והיו מלאכי השרת מקפצין לפניהם וכו׳. שהש״ר פ׳ באתי לגני מקפץ וסליק מקפץ וסליק פסיקת׳ רבתי פט״ו מקפק צ״ל מקפץ. שבת קנ״ב. זקנה קופצת עלי. ירוש׳ פיאה פ״ג די״ז ע״ד קפץ עליו החולי וכו׳. ירוש׳ כתובות פ״י דל״ג ע״ד קפצה עליהן ירושת תורה. ירוש׳ כתובות פ״ד דכ״ח ע״ד עיי״ע קפס. ספרא שמיני בריש: קפצה פורענות על נדב ואביהו. הפעיל הקפיץ ב״ר פנ״ו. השם המופשט קפיצה נדה י״א. ושם הקבוץ קפיצות וכן קיפוץ ירוש׳ ביצה פ״ה דס״ג. קיפוץ עוקר שתי רגליו כאחת ריקוד עוקר אחת ומניח אחת. ועוד השם קֶפֶץ פי׳ חבור השוק והירך ובע׳ ערקב פי׳ רבינו (על פי פי׳ רגמ״ה) פרק והקבוץ קפיצין ב״ר הנ״ל ויק״ר פ״ו מלאכי חבלה אין להם קפיצין — תוספת׳ פרה רפי״א (י׳) ספק הקפצין נ״ל שפי׳ כל העומד בתלוי כאילו עומד בקפיצה ובפרה פי״א מ״ב אי׳ באמת כל התלוי — תוספת׳ כ״י ביצה פ״ג קופץ בכלי נראה שצ״ל קוצץ ובכ״י ב׳ ודפוסי׳ אי׳ חותך] —

* קַפְצָה עיי״ע קפסה.

* קפוצאי עיי״ע קבסיי.

☞ קפוקלטור (?) מדרש שה״ש פ׳ שימני כחותם . אף עפ״י שמיניתיך קפוקליטור קוזמוקרטור אולי יש לגרוס קומסקלטור פי׳ בל״י ממונה על שלוחי בי״ד עיי״ע קומס. *[אחי״ה והנכון שצ״ל ספקלטור σπεκουλάτωρ speculator רב הטבחים וכמו שהגיה לנכון בחי׳ הרד״ל בשהש״ר ובויק״ר פי״ח לי׳ המלה כי אם קוזמקרטור [1]).

* קֶפֶר, קַפָּרָא (שם פרטי אולו על שם אי קיפרוס Κύπριος) ע״ז מ״ג. אבות פ״ד מכ״א ר׳ אלעזר הקפר ועיי׳ חולי׳ פ״ד; וכמה מקומות עיי׳ סד״ה צד ל״ג; (דפוס ווארשא). ירוש׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג בן הקפר. בר קפרא עיי״ע בח״ב. קפ״א איכ״ר פתיחת׳ ד״ה וזכור: משנתו של בר קפרא. קהל״ר פ׳ בכל עת בר קפרא ור׳ יצחק בר קפרא אמרי וכו׳.

* קופר, קפרן עיי״ע קפד א׳ וע׳ קפרן.

* קַפראות תוספת׳ כלים ב״ק ספ״ג בכ״י איפ׳ צ״ל קרפאות עיי״ע קרף.

קַפְרָאמְסָאוֹת [2] (מל״י ורו׳ רשום בע׳ קומפרומסין gegenseitige Verabredung) בריש ויק״ר פ׳ אל תהי עד (פ״ו) א״ר יוחנן קופרמסאות נתנו ביניהן שאינו כופר בהן והן אינן כופרין בו א״ר יוחנן המשביע לגיונותיו אינו משביעין אלא בסייף לומר כל העובר על התנאים הללו תהא הסייף הזה עוברת על צוארו — (א״ב עיי״ע קומפרומסין). *[אחי״ה וש״נ ירוש׳ מ״ק פ״ג דפ״ב. קומפרומיסין וכצ״ל כאן ובאמת בעיקרי התלמוד בראש הע׳ נעתק קמפרמסאות אבל באמצע הע׳ בלי מי״ם] —

קפרן (?) בויק״ר וכי ימוך אחיך פ׳ אשרי (פל״ד) חמי שקין חמי כרעין חמי קפרן כלומר ראה כמה ראשו שמן — (א״ב פי׳ בל״ר תלתלי שער יורדים מן הראש על הפנים ובנוסחאות כתוב קפדן פי׳ בעל בשר כמו קופד בשר). *[אחי״ה הח׳ אייזלער שיער שר״ב כיון על ל״ר capillosus (ר׳ ול׳ מתחלפים) אבל הנכון שעיקר הגי׳ קפדן בעל בשר וכדאי׳ בירוש׳ שקלים פ״ה דמ״ט. חמין קופדן עיי״ע קפד א׳] —

* קיפרוס (מל״י Cyprien, Κύπρος, Cyprus אי בים האמצעי) ירוש׳ דמאי רפ״ב דכ״ב סע״ב והוא כמון בקיפרוס עקום הוא. איכ״ר פ׳ על אלה ופ׳ קלים קיפרס הנהר. ירוש׳ סוכה פ״ה דנ״ה: והלך הדם בים עד קיפרוס. ועוד עיי״ע הכא אח״ז [3]).

קַפְרִם (= קַפְּרִים מל״י κάππαρις capparis בלש׳ סורי׳ קַפָּר בלשון ערבי׳ كبر, كبار, قبار Kapper) בפ״ק בכריתות בגמ׳ המפטם את הקטרת (ו׳.) [4] יין קפריסין עיי׳ בע׳ אביונות — (א״ב פי׳

---

1) ושם בט״ס קוזמוקטור. 2) כ״ה בכ״י ל״ד ק״ט ה״ב ובדפ״ע קפרמסאות. 3) ועוד עיי״ע כפרוסאי בח״ד, ש״ח. 4) וכן ירוש׳ יומא פ״ד דמ״א ע״ד.

בל"י רו' וישמעאל עץ צלף ונץ שלו כמו זית או תמרה קטנה ואחר הפתחו יציץ פרח לבן ולו ריח טוב אשר שמו קפרים כשם העץ ואחר נפילת הפרח יגמול פרי מלא גרעינין אשר שמו אביונה — ולפי דעתי יין קפריסין אולי אינו נקרא על שם קפריסין הנתונים בו אעפ"י שיש להם סגולה לרכך דבר קשה אלא על שם מקום ידוע ושמו קפרוס בנאו הורודוס לכבוד אמו אשר כן שמה). *[אחי"ה ושם מקום זה Κύπρος נזכר בבן מתתיהו על המלחמות ב', י"ח, ו' ותכונתו היה מעל יריחו Κύπρος καθύπερθε δὲ ἦν Ιεριχοῦντος וכן על הקדמוניות ט"ז, ה' ב' χωρίον ὑπὲρ Ιεριχοῦντα ושם ושם נזכר של כבוד אמו בנאה הורדוס. ויותר נכון שהיין נקרא על שם אי קפרוס בקיליקיא אשר יינו היה מפורסם (ירושי' חלה ספ"ד ד"ס : תוספתי' שביעי' רפ"ה) עיי' קלקי, וכן פירש"י בכריתות יין קפריסין: „שבא ממקום ששמו קפרס". אבל הקבוץ קפריסין מוכיח שיותר נכון פ"א שאי' ברש"י שם (מגליון בשם מ"ר) יין קפריסין שעושין מקפרא של אילן ששמו קפרס כגון הצלף והקפרס ע"כ וכן פי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיילי' דף ק"ע:) יין קפריסין שעושין מן אביונות מן צלף ע"כ. וכנ"ה אביונות וקפרס ובברכות ל"ו. אי' קפריסין, ושם ל"ו: האי קפרס ליתא בשעת גמר פירא, ירוש' מעשרות ספ"ד דנ"א רע"ג הקפרס והתמורות מין אחד הן מעשר מקפרס על התמרות ומן התמרות על הקפרס אבל לא מהן על האביונות. ע"ז ל"ח: תוספת' ע"ז ספ"ד הקפריסין ובכ"י אירפ' הקופרצין עיי"ע קפלט — ועתה הראיתי לדעת בתשו' הגאונים (דפוס בערלי' תרמ"ה) ח"א 196 פי' נכון בענין קפריסין ותמרות עש"ה] —

קָפַשׁ (מל"ע قفش אכל במהירות (gierig essen בפ' בחלה (מ"ח) א"ל מעשה וקפשה זקן זר אמר להן אף הוא קלקל לעצמו ותיקן לאחרים. פי' חטפה ישראל ולא כהן. ירושלמי (פ"ב דנ"ח סע"ג) קלקל לעצמו דאכלה ואיענש ותיקן לאחרים דאינון אכלין ותליי ביה אית תנא תני תיקן לעצמו וקלקל לאחרים תיקן לעצמו אכלה מכל מקום קלקל לאחרים דאינון סברי שהוא פטור והיא חייבת [1]. *[אחי"ה כפי"מ לרמב"ם פי' קפש כמו כבש ורמ"ז חשב שהוא ל"ר capessere והנכון שהוא ל"ע הנ"ל ופי' חטפו ואכל וכפי' הר"ש ואולי צ"ל בערוך ג"כ חטפה ו א כ ל ישראל וכו'] —

* **קֶפֶשׁ** ירוש' מ"ק ספ"ג דפ"ג ע"ד איזהו איחוי כאריג הסולם והקפש ופי' פני משה מיני בגדים שהן עשוין כמלבוש חצי הגוף כמו שהנשים נותנין עליהן לתפארת וכו' וקה"ע פי' לקפל התפירה וי"ג והקפל, עיי"ע סלם.

* **קפשקר** עיי"ע קלפנדר.

קץ (= קָצָה , קצי', קצץ מל"מ קצה, קצץ ובלשון ערבית قصّ, קוץ כולם ענין חיתוך וכריתה (ablösen abschneiden, sondern בפ' ח' בשביעי' (מ"ו) תאנים של שביעית אין קוצץ אותן במוקצה [2]) אבל קוצה ה ו א [3]) בחורבה [4]). בר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"א :) ובפ"ג במעשרו' (מ"ד) מצא קציצות בדרך אפי' בצד שדה קצ י צ ו ת [5]). בפ"ב במעשרות (מ"ז) ובס"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ צ"ב סע"א) לקצות בתאנים וכו'. בס"ג דפ' המביא כדי יין (ביצה ל"ה :) ופ"ב במעשרו' (מ"ח) זה לאכול וזה לקצות חייב כבר פי' בע' מוקצה (ב'). בפ"ט במקואות (מ"ז) ר' יהודה אומר אף של קייצין כיוצא בהן. פי' סודר שמשימין לפניהן קוצצי תאנים לייבשן כדי לשמור הבגדים [6]) ובפ"ז בפרה (מי"ב) האוכל על מנת לקצות כשר ואם קצה פסול היה אוכל והותיר זורק מה שבידו לתחת התאנה או לתחת המוקצה בשביל וכו'. בפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח.) כנס את קייצו. בסנדל בפ' כ"ו בכלים (מ"ג) וכל ב' אצבעות טהורות חוץ משל קייצין. [*אחי"ה וכנ"ה קוץ, קצה, קצץ שבת קל"ב : אפי' יש שם בהרת יקוץ, שם קל"ג. לקוץ בהרתו וכו', סנהד' נ"ח : קץ ידא. ב"ק צ"א : דקץ תאינתה בלא זמנה, ב"מ ק"ז סע"ב ניקוץ מר א"ל קוצו עילאי ותתאי והדר ניקוץ וכו' עד אי קייצא קייצנא ואי לא קייצו אמאי איקוץ, שם ק"ח רע"ב א"ל קוצו קוצו אתא רבה בר רב הונא אשכחיה דקייץ אמר מאן קצייה תקוץ ענפיה עיי' פירש"י. נ פ ע ל תקצץ נדה י"ג רע"א ושבת ק"ח

---

[1]) בנו"ג דאינון סברין מימר שהוא פטור והיא חייבת. וכן הגי' נכונה שהוא פטור והיא חייבת בדפ"ר אבל בכ"י ק"ט ודפ"ע מפיזי והלאה אי' שהיא פטורה והיא חייבת. [2]) עיי"ע. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [4]) וכ"ה בדפו"ו בסיליאה וקראקי וכ"ה במשניות ובירושי' ובכ"י ש"ס אבל בנו"ג אין קוצין . . . אבל קוצץ ובירו' שביעי' פ"ח דל"ח : אי' אין קוצין . . אבל קוצה. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפא"מ אבל בדפ"ר פיזי וויניצי' קציצות שני מתחיל ערך בפני עצמו בט"ד, במשניות במעשר אי' קציצות ונ"ב ס"א קציעות וכ"ה בכ"י ש"ס ובב"מ וכ"ה בר"ש ובריע"ב. [6]) וכ"ה בפי' הרמב"ם אבל בר"ש אי' כלקטי קוצים.

סע"ב וק"ט רע"א כמה פעמים. נדה ע"א: וקוצָה לה חלה, ירוש' ברכות פ"ח ד"א: קוצָה חלתה ערומה, ירוש' כתובות פ"ז דל"א: פלוני קצה חלתה . . אינה קוצה לו חלה, ירוש' מעשרות ספ"ב ד"נ סע"א כמה פעמים: קוצין, לקצות. שהש"ר פ' ראשו מי שהוא טפש מהו אומר מי יוכל לקצות את זה מי שהוא פקח מהו אומר הרני קוצה וכו' עד שהוא קוצה את כולה ויק"ר רפי"ט אי' קוצץ . . קוצץ. ירוש' ברכות פ"ו ד"י. רב כד הוה קָצֵי וכו' ושם פ"ח די"ב. יהב ליה עגולה דקצי, ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד הוה עמן חד עיגל קצין פלגא וכו' תרג' ירוש' א' פחות אתה פתים (ויק' ב', ו') מיקציא תיקצי יתה קציין כפי' גי' הערוך קץ ו' ע"ש וש"נ נדה הנ"ל ועוד יתר מקומות מהציונים ששייכים לזה הע' ובאמת כדפ' פראג התחכם רמ"ל לכוללם יחד אבל בכל כ"י ודפ"ע המה נפרדים הפעיל הקצה, הָפעל הוּקְצָה שבת מ"ה. הואיל והוקצה למצותו הוקצה לאיסורו. והשם מוקצה עיי"ע. ועוד קְצָיָא הקבוץ קְצָיָן מל"ס פי' חתיכה עיי"ע קץ ו'. ותואר קַיָּץ פי' קוצץ תאנים לייבשן כפי' הערוך עיי' חוץ הציונים הנ"ל עוד בירוש' ברכות ספ"ד ד"ח ע"ג ברועים ובקייצים. קידושי' פ"ב: צבי קייץ וארי סבל, ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ד ארי סבל ארי קייץ. כלים פכ"ד מט"ו עיי"ע פרקלן ושם פי' רבינו ללקוט קוצים וכן פי' הר"ש שם ובמקואו' פ"ט מ"ז אבל הרמב"ם פי' במקואות וכן בכלים שם קייצין המייבשים הפירות הלחים כתאנים וענבים וכו'. וקייץ הוא כמו קייט עיי"ע תוספת' סנהד' רפ"ה דור לי בחיי ראשך וקיבל עליו אין יכול לחזור בו ומעשה באחד שנתחיב לחבירו שבועה בבי"ד ונדר לו בחיי הקייץ וקיבל עליו והעירני חמי מהור"א לוי דבית אל חיים המכונה ד"ר בעטטעלהיים זצ"ל כי בתשוב' הריב"ש סי' קל"ד הובא בשם הרמב"ן גי' התוספת' ואפי' נשבע לו בחיי הקרן ופי' שם הריב"ש בחיי קרן כלומר בחיי בעל הקרן והוא בחיי השור או בחיי הקרן ממש והוא השופר שתוקעין בו וכו' עש"ה ועיי' ג"כ סוף סי' ת"צ בתשו' הריב"ש] —

קץ (= קַ.יִצוֹן תואר מן קַ.יִץ פי' פירות של קייץ sommerlich בלשון סורי' קַ.יְטָיָא כל"ע قيظى) בשביעי' פ' בנות שוח (פ"ה מ"ד) וכן בצלים הקיצוני' פי' הנאכלים בקיץ [1]). ירושלמי (פ"ה דל"ו רע"א) קיטנאי [2]). קיץ וחורף (בראשית ח', כ"ב) תרגומו קיטא וסיתוא. בקונם יין בנדרים (ס"א:) עד הקיץ עד שיהא הקיץ עד שיתחילו העם להכנים בכלכלות. גמר' (שם) כלכלה של תאנים ולא כלכלה של ענבים. *[אחי"ה בתוספת' נדרים רפ"ד הנודר מן הקיץ אין אסור אלא מן תאינים כלבד רשב"ג אומר ענבים בכלל הקיץ. נזיר ח': תוספת' נזיר פ"א הילקטי קיץ עיי"ע הלקט א' וב' [3]). ב"ב כ"ח. כנס את קייצו פי' תאנים שליקט ורבינו הביאו בע' הקודם לזה. ב"מ ק"ו: וב"ר פל"ד חצי סיון תמוז וחצי אב קייץ. והפעל קִיֵּץ ב"ר שם מקייץ אני עליהם את העוף ודרש וקץ (ישעיה י"ח, ו')] —

קץ (= קַ.יִץ, קַ.יִץ מע' הקודם כהשאילה עיי' בפנים. קייץ המזבח die Uebersommerung (des Altars כר"ג דפ' שני דייני גזילות (כתובות ק"ו:) מותר תרומה מה היו עושין בה וכו' עד ומקיצין בהן את המזבח וזהו ששנינו כפ"ד בשקלי' (מ"ד) מותר פירות קיץ למזבח. בס"פ חחליל (סוכ' נ"ו.) ומקריב את הכל. גמר' (שם) לאיתויי קייץ המזבח. כפ"ק בשבועות בגמ' היה ר"ש (י"ב.) א"ר יוחנן מקיצין בהן את המזבח. תניא נמי הכי (מהן) [צ"ל מה הן] מביאין מן המותרות קיץ כבנות שבע למזבח [4]) והכתי' (ויקרא ב', י"א) כי כל שאור וכל דבש וגו' תאני ר' חנניא [5]) כבנות שבע לאדם [6]). פי' „מקריבין אותן שלא לשם תמידין אלא כמו מיני מגדים שאינם מעיקר הסעודה אלא לקינוח סעודה כך ענין קיץ למזבח. תניא נמי הכי מה הן מביאין מן המותרות קיץ למזבח כבנות שבע שהן תאני חיוורתא לאדם שאוכל אותן בקינוח סעודה" [7]). כפ' שתי מדות בגמ' מדות הלח (מנחות צ':) ואם לאו מקיצין בהם את המזבח וקיץ זה מ ה ו [8]) עולות בישר לשם ועורות לכהנים (א"ב פי' כמו פירות קיץ הבאים בקינוח סעודה).[*אחי"ה וכן פירש"י בשבועו' י"ב רע"ב ד"ה קיץ: כאדם שמביא בקינוח סעודה מיני מתיקה והוא לשון קיץ כדכתיב (ש"ב ט"ז, ב') הלחם והקיץ לאכול לנערים ע"כ וכן פירש"י בכתובות נ"ו. וז"ל קייץ המזבח כשהוא בטל שכלתה הקטרת תמיד ואין מביא נדר ונדבה וכו'

1) וכן בפי"מ להרמב"ם חמיוחדות לזמן הקיץ וזה מפני שיבשו מאוד ובר"ש שנזרעים בקיץ ובמהר"י במ"צ הנזרעים בקיץ ונתלשים בקיץ. 2) וכ"ה בר"ש קייטנאי ובמהר"י במ"צ קיטנא וצ"ל קיטנאי ובנו"ג בירוש' קטינאי וצ"ל קיטנאי עיי"ע קיט. 3) ובירו' נזיר פ"א דנ"א. הגי' כמלקטי (!) קייץ. 4) וכ"ה בכ"י ש"ס וגי' בנות שבע אי' ג"כ בתוספ' הרא"ש ועיי' תוספ' ר"ה ט"ו: ד"ה בנות שוח 5) בנו"ג חנינא בכ"י ש"ס חביבא ובשקלי' הגי' חנניה עיי' למטה בפנים. 6) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג כבנות שוח לאדם. 7) הועתק מפי' ר"ח לשבועות 8) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ר ושם מהן וצ"ל מהו.

עד ולשון קייץ כאדם האוכל תאנים בקינוח סעודה ועיי׳ ג״כ פירש״י במנחות צ׳. ד״ה לקיץ המזבח. וכן פירש רגמ״ה (קובץ כ״י אנגיילי דף ל״ה.) לקיץ המזבח שקונין מהן עולות ומקיצין המזבח בהן כשאין שם קרבנות ע״כ. וכן פי׳ רע״ב בשקלי׳ פ״ד מ״ד ע״ש. ושם ר׳ ישמעאל אומר מותר הפירות לקיץ המזבח . . ר״ע אומר מותר התרומ׳ לקיץ המזבח . . ר׳ חנניה סגן הכהנים אומר מותר הנסכים לקיץ המזבח. ובירוש׳ שקלים פ״ד דמ״ח סע״א ורע״ב אי׳ קייץ למזבח, והפעל שם מקייצין בהן את המזבח, ירוש׳ יומא רפ״ה דמ״ב: מקייצין בה את המזבח, במנחות צ׳: מקיצין, כתובות ק״ו: מקיצין בו את המזבח, תוספת׳ מנחו׳ פ״י לוקחין בהן עולות ומקיצין את המזבח. שבועות י״ב. אין מקיצין בגופן אלא בדמיהן, שם רע״ב אין מקיצין בעולת העוף] —

קץ (= קוֹץ מל״מ ענין דרדר Dorn פיעל קוֵּץ ונתפעל נתקווץ נטל הקוצים die Dornen entfernen) בפ״ד בשביעית (מ״ב) שדה שנתקווצה תזרע למוצאי שביעית. ובבכורות פ׳ כל פסולי בגמ׳ הצורם (ל״ד:) ובפ׳ השולח גט בגמ׳ המוכר עבדו (גיטי׳ מ״ד:) פירוש שנטלו ממנה הקוצים [1]). בריש משקין בגמ׳ ויוצאין אף על הכלאים (מ״ק ו׳.) ויוצאין לקוות את הדרכים פי׳ לפנות הקוצים שבדרכים [2]). בב״ר פ׳ מ״ו (מ״ח) ויבא אל הגר א״ר חנינא הקוצין [3]) הללו אינן לא ניכושין [4]) ולא נזרעין ומאליהן הן מתמרין [5]) ועולין. פי׳ הקוצין הללו אין אדם חופר הקרקע שלהן ולא זורען ומאליהן נצמחין כך הגר אבל שרה כחטה הזו וכו׳ [6]). מן הקוצין ומן הגרדין (סוכה ט׳. מנחו׳ מ״ב:) כבר פי׳ בע׳ גרד (ד׳.) בפ׳ י׳ יוחסין בגמ׳ כל האסורין (קידושי׳ ע״ה:). ויעשו להם מקצותם כהני במות (מ״ב י״ז, ל״ב) מן הקוצים שבעם כלומר מן הרשעים [7]). בפסיקת׳ דסליחות (פסיקתא דר״כ צד קס״ז:) שמח משה ואמר אין בישראל קוצץ בן קוצץ. בגמ׳ דפ׳ השוכר את הפועלין (ב״מ ס״ג:) יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו. *[אחי״ה וכעין זה בירו׳ מעשרות ספ״ג ד״נ סע״ד ולא קוצין כסיחין כסחתי א״ל ולא הוה לילך לך לסוף העולם להניח בעל הגינה שיקוץ את קוצין. בענין קוצץ עיי״ע קץ ו׳. ובעל עיקרי התלמוד הביא עוד דוגמא וז״ל וכפ״ק דעירובי׳ מידי דהוא אקוץ [8]) פי׳ שהנחש אינו מטמא אעפ״י שהורג כמו הקוץ שמכה ואינו טמא ורבינו צמח פי׳ נחש עוקץ וממית לא כארי וזאב שדורסין [9]) ופירש״י בס״פ קמא דסנהד׳ (י״ז:) כמה קוצים יש שהורגים ג״כ ואינם טמאים עכ״ל [10]). וכנ״ה בשבת קמ״ד: קוצי שדות לגמליהם. כלאים פ״ה מ״ח המקיים קוצים בכרם עיי׳ ירוש׳ כלאים רפ״א דכ״ו ע״ד. ירקין של קוצים מס׳ כלה פ״א דפ׳ קרניל בנו״ג בט״ס ארקין. ר״ה י״ז סע״א אליה וקוץ בה עיי׳ פירש״י קוצים ודרדרים עיי״ע דרדר (ח״ג, קמ״ד). ירו׳ שבת פ״ט ד״א ע״ד עין קוץ עיי״ע — בתי קוצין שו״ט מזמור י״ד עיי״ע יוסה (ח״ה, קי״ט) — וממנו התואר קיווץ עיי״ע קווצים ומ״ש] —

קץ (= קוֹץ, קוֹצָה מענין הראשון בהשאילה קו חד כקוץ על האותיות) בפ׳ הקומץ רבה בגמ׳ שתי פרשיות (מנחות כ״ט.) לא נצרכה אלא לקוצו של יוד [11]) פי׳ כתרו של יוד [12]). לדרוש על כל קוץ וקוץ (מנחות כ״ט:) פי׳ על כל כתר וכתר [13]). בויק״ר זאת תהיה פ׳ ראשו (רפי״ט) קוצי ר׳ אליעזר ור׳ יהושע פי׳ דורשין כתרי אותיות. *[אחי״ה בנו״ג בויק״ר שחורות כעורב אלו קוצי האותיות דברי ר׳ אליעזר ר׳ יהושע אומר תלתלים במי הן מתקיימות וכו׳ אבל כגי׳ רבינו ענינו ר״א ור״י היו דורשין קוצי אותיות ולכן נקראו בשם קוצי אותיות של ר״א ור״י עיי׳ חידו׳ הרד״ל וגי׳ מד׳ שמואל פ״ה קצת משונה ע״ש. ובויק״ר שם ומד׳ שמואל שם אפי׳ דברים שאתה רואה אותן קוצין בתורה תלתלי תלתלים הן, שהש״ר פ׳ ראשו אפי׳ דברים

1) וכ״ה בפירש״י בגיטין ובכורות ועי״ש התוספו׳ שהסכימו עם פירש״י ובגיטי׳ הביאו פי׳ ר״ח כמו כן וכן פי׳ רגמ״ה בבכורות (בקובץ כ״י אנגיילי דף צ״ח.) שנתקווצה: שעקר הקוצים ממנה. וכן בירוש׳ שביעי׳ פ״ד דל״ה (שנייקווצה) [שנתקווצה] תמן אמרין בשניטלו קוציה. 2) וכ״ה במיוחס לרש״י במ״ק ה׳. ד״ה לקווץ. 3) כ״ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ״ע הקיצונין. 4) בנו״ג מתנכשין. 5) בנו״ג יוצאין ומתמרין. 6) הסיום אבל שרה וכו׳ לי׳ במדרש רק החטים הללו וכו׳ ע״ש. 7) וכ״ה בירושי ע״ז רפ״א דל״ט. מקצות העם א״ר לא מן הקוצים שבעם ומפסולת שבעם ובעיקרי התלמוד פי׳ שהם כקוצים או מוקצין מן העם לפיסול. 8) כיון לדף י״ג: מעשה קוץ בעלמא אבל בד״פ הגי׳ מידי רהוה אקוץ וכ״ה בסנהד׳ י״ז רע״ב מידי דהוח אקוץ בעלמא וכדאי׳ בילק׳ כ״י ובכ״י א״פ בעירו׳ עיי׳ ר״ס שם צד י״ט: 9) וזו דוגמא אחרת לרשימת פירושי רבינו צמח גאון עיי׳ מבוא לח״א, XIX רשימה על פי עיקרי התלמ:ר. 10) וברש״י לפנינו קצת בע״א וכל הדבור ולא היא לי׳ בדפ׳ שונצינו. 11) בנו״ג לקוצה אבל ברש״י ובתוס׳ לקוצו. 12) כ״ה נכון בכ״י ק״ט. 13) ועיי׳ פירש״י.

שאתה רואה אותם שהם קוצים בתורה הן קוצי קוצים ר"א ור"י אומרים תילי תילים. עירו' כ"א סע"ב ילק' שהש"ר תתקפ"ט מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות, ובכ"י ש"ס מינכען אי' על כל קוצה וקוצה ובכ"י א"פ על כל קוצה וקוצה של תורה ובאה"ת ובילק' כ"י שה"ש (הובא בד"ס עירו' צד ל"ט:) קוצה וקוצה של כל אות ואות. שמ"ר רפ"ו שלמה ואלף כיוצא יהיו בטלין וקוצה ממך אינו מבטל. ועיי' ילק' מ"א סוף רמז קצ"ה ושם אי' אות אחת אינה בטלה ממך וילק' שה"ש ר' תתק"ץ וכ"ה באגדת בראש' פע"ה ויו"ד ממך אינה בטלה, ירוש' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג ודבר ממך אינו בטל] —

קץ (מל"מ קוץ, קָצַץ עיי"ע קץ א' וכן בל"ע قص, قص abhacken, abschneiden) בפ' בני העיר בסוף [1]) גמר' (מגילי ל"א:) ואל תקוץ בתוכחתו (משלי ג', י"א) אל תעשם קוצים קוצים [2]) פי' ענין חתיכות כלומר אל תחתכם אלא כולן ביחד [3]). ע"א אל תקוץ כמו (שמות א', י"ב) ויקוצו מפני בני ישראל לשון עקא כלומר לא יהא לך עקא מהם כי ממנו תוצאות חיים (משלי ד', כ"ג [4]). בפ' ב' בחלה (מ"ג) ובסוף נדה (ע"א:) האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות את עצמה [5]). בגמ' דפ' אין דורשין (חגיגה י"ד:) אחר קיצץ בנטיעה „פי' כיון שכינו המקום ההוא פרדס אמרו קיצץ בנטיעה כלומר דבר כלפי מעלה" [6]). בפ' ד' מיתות בגמ' המגדף (סנהד' נ"ח:) אמר ר"ל כל המגביה ידו על חבירו וכו' עד רב הונא קץ ידא. בפ' אלו הן הלוקין בגמ' יש חורש (מכות כ"ב.) וליחשוב נמי הקוצץ בהרתו ואזהרתיה מהכא השמר בנגע הצרעת (דברים כ"ד, ח'). בס"ג דפ"ב בכתובות (כ"ח:) שאכלנו בקצצה של בית פלוני כיצד קצצה [7]) וכו'. מה שיבה חולץ וקוצה וטח ככר פי' בע' בא. בפ' איזהו נשך בגמ' הלוהו על שדהו (ב"מ ס"ז:) אלא במאי ניכול בקיצותא היכי דמי קיצותא וכו' [8]). בפ"ק ביומא בגמ' ומקטיר את הקטרת (י"ז.) האי לשכה אקצויי מקציא פי' מוקצה היתה מקרנים ולא היתה במקצוע צפונית מערבית ולא במקצוע מערבית דרומית אלא באמצע רוח מערבית מאן דאתי מצפון כיון שלא היה מוצאה בצפון מיחזיא ליה בדרום ומאן דאתי מדרום כיון שלא [היה] מוצאה בדרום מיחזיא ליה בצפון ומסתברא אעפ"י שלא היתה בקרנים ממש ולא היתה בכיוון בחצי רוח מערב אלא יותר מקורבת למערבית דרומית ממאי מדרמינן [9]) וכו' זה הפי' קבלתי מר' משה הדרשן מעיר נרבונא [10]). בפ' י"א בכלים (מ"ג) ר' יוחנן בן נורי אומר הקצוצות [11]) פי' מלשון (שמות ל"ט, ג') וקצץ פתילם [12]). פתות אותה פתים (ויקרא ב', ו') תר"י (א') מקציא תיקציא יתה קציין. *[אחי"ה ובנו"ג בתר"י א' וב' רסיק יתה ריסוקין. וכן בל"ס קַצְיָא פי' חתיכה וכנ"ה עוד בשמ"ר ספ"ו המשל אומר מן שטייא לית הנאה אלא מן קצייא וכ"ה בתנחומא וארא סי' ב' ורבינו הביאו בשם הילמדנו (שהוא הוא תנחומא שלנו מספר שמות כידוע) בע' שט ח' ופירשו יפה ע"ש. והפעל קצא בל"ס כמו קָצָה (= קצץ) בל"מ ומזה ירוש' ברכות פ"ו ד"י. פ"ח ד"ב. וירוש' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד ויתר ציונים שהבאתי בע' קץ א' וכן ספרא מצורע נגעים פרק ד' פרשה ז' חולץ וקוצה וטח. אתפעל אתקצי ובהבלעת הת"ו יומא י"ז. עיי' לעיל בערוך, שבת מ"ג. איתקצאי עש"ה כמה פעמים ועיי"ע מוקצה ב' — ושרש קצץ הוא כל"מ ענין שבירה ופסיקה ד"מ תוספת' שבת רפי"א (י"ב) הקודח והגורר והקוצץ, ירוש' כלאים פ"א דכ"ז. הלכו וקצצום, ב"ק צ"א: נטיעותי קצצת אתה אמרת לי לקוצצם פטור ושם: אסור למקצצא. ירוש' שביעי' פ"ד

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר. [2]) בנו"ג מוסר ה' בני אל תמאס ר"ל אמר וכו' אבל רש"י פי' וז"ל במסכ' סופרים (פי"ב) יליף לה מספיה דקרא ואל תקוץ בתוכחתו אל תעשו קוצין קוצין פסקים פסקים לשון קציצה ע"כ ובמס' סופרים שם אי' אל תקוץ בתוכחתו אל תעשם קוצים קוצים וזה ממש כגי' רבינו וכ"ה מפורש יוצא בירוש' יומא פ"ג דע"ד סע"ב ובדב"ר רפ"ד אי' מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו אל תעש את התוכחות קוצין קוצין אלא אחד קורא את כולן והוא ממש כפי' הראשון בערוך ואולי בא משם. ובקהל"ר פ' אל תבהל: ואל תקוץ בתוכחתו אל תעש תוכחתו של הקב"ה קוצים קוצים. וגי' כ"י ש"ס מינכען אי' ג"כ סוף הפסוק ואל תקוץ בתוכחתו וכ"ה ברי"ף ובברא"ש וכ"ה בפי' ר"ח אבל מלות אל תעשם קוצים קוצים לא העתיק. [3]) וכתב בעל עיקרי התלמוד וז"ל והני מילי מוסר ראשון אבל של והיה כי תבא יוכל לקוץ וכבר נהגו גם בזה שלא להפסיק. [4]) כ"ה רק בדפו"ו אבל בכ"י ובדפ"ע ראשונים ואחרונים לי' וכן לא העתיקו בעל עיקרי התלמוד. [5]) בע' קץ א' הבאתיה וגם ש"נ ירוש' ברכות וירוש' כתובות ע"ש. [6]) הועתק מפי' ר"ח בחגיגה ויסר דבריו הלא הם נכללים בע' אבני שיש עש"ה. [7]) בדפ"ר קציצה. [8]) זה הציון יותר יתכן להיות בע' הבא אח"ז. [9]) כ"ה נכון בדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפו"ו בט"ס מרמינן. [10]) עיי' מבוא לח"א צד XV. [11]) כ"ה במשניות ובש"ס הקצוצות ובר"ש הקצוצין. [12]) וכ"ה בר"ש אבל הרמב"ם פי' בע"א ורעבר"ט פי' כמו כן אם קצין כלים לחתיכות ועיי' תוי"ט.

דל"ה: עיי"ע נתק. יבמות מ"ח. ספרי תצא פ' רי"ב תקוץ עיי"ע עש ב'. שמ"ר פ"א קוץ (דה"י א', ד' ח') כלב שקצץ מרגלים. ב"ר פפ"ה לסמוך רשע אל רשע קוצץ לקוצץ, ירוש' יבמות פ"ב ד"ד. קוצץ בן קוצץ, פסיקת' דסליחות עיי"ע קץ ד' ושייך לזה הערך. נפעל נגעים פ"ז מ"ה מי שהיתה לו בהרת ונקצצה טהורה. ועוד עיי' נדה י"ג. ירוש' נדרים פ"ג דל"ח. ירוש' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג. פיעל ב"ר פ"ו מקצצא ארזין מקצצא אילנות וכו' ושם פי"ט שלא יפול ויקצץ הנטיעות, פסחים נ"ו. ירוש' פסחים רפ"ט דל"ו ע"ד קיצץ דלתות של היכל וכו', ירוש' ברכות פ"ח די"א. מקצץ תורמוסין[1], שם פ"ב ד"ה ע"ג היה מקצץ כל נטיעותיו שמ"ר פ"כ וקצצו הנטיעות, חגיגה י"ד: עיי' לעיל בערוך וכן בירו' חגיגה פ"ב דע"ז: הציץ וקיצץ בנטיעות, שהש"ר פ' הביאני המלך כיצד קיצץ בנטיעות בשעה שהיה נכנס לבתי כנסיות ומדרשות וכו' ע"ש[2]. והתואר קַצָּץ פי' כורת אילנות ויק"ר פכ"ג הביא קצצים לקוצו שהש"ר פ' כשושנה הביא קצצים לקצצו. והשם המופשט קיצצה ירו' שביעית פ"ד דל"ה. מתכוין שתהא קיצצתן[3] שוה, וכן קְצִיצָה, קְצָצָא פי' כריתה ב"ק צ"א: אילן העומד לקציצה איכ"ר פתיחתא סי' ל"ג פ' ויהי לאבל שבו (ט"ו באב) זמן קציצה יפה לעצים שכל עצים שנקצצין בו אין עושין מאכלות (עיי' תענית ל"א.). בכורו' ל"ד: בהאי קציצה קנסוה רבנן, פסיקת' דר"כ צד פ"ד. קצצה של ארז. ילק' בשלח ר' רכ"ה קצצים של ארז, תנחומא הישן בשלח סי' ד' קצצין של ארז. שהש"ר פ' גן נעול קצצה של ארזים, ירו' כתובו' פ"ח דל"ב: אילנים וקצצות וכו'. קציצות (קציעות) מעשרות פ"ג מ"ד ב"מ כ"א: עיי"ע קץ א'. ועוד ענין קצוצות חתיכות עצים כלים פי"א מ"ג עיי' לעיל בערוך ותוספת' כלים ב"מ רפ"א העושה כלים מן הקצוצות. ובל"ז תוספת' ב"ק רפ"ג טול את הקצצין ותן לי את הנטיעות. ובל"א ביחיד ב"ק ס"ז. מעיקרא קיצצתא והשתא צינורא. — קצצה היינו שבירת החבית מלאה פירות לסימן שבני המשפחה רחקו עצמם מהקרוב שנשא אשה שאינו הוגנת מבואר היטב בכתובות כ"ח סע"ב. בירוש' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג נאמר ג"כ לענין אחוזה וז"ל בראשונה היו קונין בשליפת המנעל.. חזרו להיות קונין בקצצה מהו בקצצה בשעה שהיה אדם מוכר שדה אחוזתו היו קרוביו מעידין חביות וכו' ואומרין נקצץ פלוני מאחוזתו וכו' אף מי שהוא נושא אשה שאינה הוגנת לו וכו' עד ואומרים נקצץ פלוני ממשפחתו וכו' וכ"ה ברות רבה פ' וזאת לפנים ע"ש, ועוד בירו' כתובות ספ"ב דכ"ו ע"ד (ושם אי' קציצה) תוספת' כתובות רפ"ג] —

* קָץ (= קָצַץ, קוּץ מענין הראשון רק בהשאילה בענין חתוך הדין וגזירה ופי' כמו קצב (festsetzen, bestimmen שבועו' מ"ה: שתים קצצת לי והלאה אמר לא קצצתי לך אלא אחת, ב"מ ס"ז. לא קץ ליה פי' לא קצב לו הרבית, שם ס"א: רבית קצוצה (הפכו אבק רבית עיי"ע אבק), וכ"ה בל"ס קְצָצָא רבית. נפעל ויק"ר רפ"ל בר"ה נקצצין מזונותיו של אדם[4]. והשם שבועות מ"ה רע"ב קציצה ודאי מדכר דכיר ליה. ב"מ ס"ז: קיצותא (כמה פעמים) פי' כמו קציצותא, ורבינו הביא היכי דמי קיצותא (שם) בע' הקודם. ירו' כתובות פ"ו ד"ל ע"ד אם עשת קיצותא גובה את הכל פי' סך קצוב. ועיי' עוד ע' קצותא.

קֵץ (= קִיצָה קבוץ קִיצִין פי' מל"מ קץ עת קבועה (bestimmte Frist, festgesetzte Zeit בס"ג דפ' ר"י בע"ז (ס"א:) ממונה הבא לקיצים[5]) פי' עתים קבועים לישראל זה הבא לשמור כגון לשחרית או לערבית או לצהרים גריעותא היא דכיון דיש לו זמן קבוע יודע לשמור את עצמו אלא שאינו בא לקיצים. *[אחי"ה פי' קֵץ (מפעל קָצַץ) בל"מ גבול הזמן והמקום (ישעיה ל"ז, כ"ד; מ"ב י"ט, כ"ג). קצות הארץ (ישעיה מ"א, ה') נדרש בב"ר פמ"ד זה שרוי בקיצו של עולם וזה שרוי בקיצו של עולם, נדרים מ"א. כיון שהגיעו קיצו של אדם וכו' ותרג' קץ (בראשית ו', י"ג) קיצא והרבה בתרג' וכ"ה בל"ס קֵצָא ואיכ"ר פ' בלע ופ' צדו וירו' תענית פ"ד דס"ט. קרב קיצא דההוא ביתא ולרוב לזמן משיח וגאולה מגילה ג'. קץ משיח, סנהדר' צ"ב: מנו לקץ וטעו. תר"י א' לבראשית מ"ט, א' קיצא דעתיד מלכא משיחא למיתי, ושם תר"י ב' קיצא גניזא, קץ ברכתא ונחמתא. והקבוץ סנהד' צ"ז. מחשבי קיצין, שם: כלו כל הקצין וכו' — ירו' פסחי' פ"א דכ"ז ע"ד ברם הכא אחת לקיצין הן. ע"ז ס"א: לקיצין ורבינו גרס לקיצים ובמשקל עברי זה אי' ג"כ בשהש"ר

[1]) ועיי' ב"ר פע"ט פסיקתי דר"כ צד פ"ט: וע' טלק ועי' קלק. [2]) בויק"ר ספ"ה שעריה מקצץ פי' שעריו מבולבלים כקוצים ותתכן הגי' מקווץ מעי' קץ ד'. [3]) תוספתי שביעי' פ"ג קיצתן! [4]) ביצה ט"ז רע"א אי' כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה. [5]) בנו"ג לקיצין.

פ' קול דודי: מדלג על החשבונות ועל הקיצים ועיבורין עיי"ע עבר. והיחיד קיצה ירוש' כתובות פ"ד דכ"ט. וירוש' ב"ב פ"ט די"ז. כל מכה שיש לה קיצה.. ושאין לה קיצה וכו' ובתוספת' כתובו' רפ"ד אי' קיצבה. ובלא"ר קיצותא נדרים ד': פ"ו.] —

קץ (= קְצָצִין, קְצָצֵי, קְצִיצִין תרמיל וקליפה Schoten, Hülse) בתוספ' שביעי' בפ' מרבצין שדה (רפ"ב) אם עשה קציצין (גומרין) [צריך לו' גמורין] לפני ראש השנה פי' תרמילין. ובר"ג דכלאים דבני מערבא (ירו' כלאים פ"א דכ"ז.) וקצצויי דמיין לחרובה. *[אחי"ה כל הערך נשמט בכ"י ערוך וכן לי' בעיקרי התלמוד אבל אי' בכל דפוסי' הראשונים. וגי' קציצין בתוספ' שביעי' אי' בכ"י אירפ' אבל בדפו' בט"ס קצוצים, ושם אי' לנכון גמורין וכן מוכח מירוש' שביעי' פ"ב דל"ד. מקצתו עשה קצצין גמורין ומקצתו לא עשה.. ואפי' לא עשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה וכו'] —

קץ (= קְצוּצָיְתָא לפי' רבינו צנור ולפי' רש"י קרשים Bretter) כר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ו.) עבדינהו קצוציתא קני פי' שעושין ממנו צינור. *[אחי"ה ורש"י פי' קרשים וכן מוכח מגזרת המלה שפי' חתיכות עצים כמו העושה כלים מקצוצות תוספ' כלים ב"מ רפ"א עיי"ע קץ ו' וכן ושדי קצוציתיה ב"ר פע"ט. ופסיקת' דר"כ צד פ"ט:] —

קץ (= הַקָצָה נ"ל שצ"ל עקצה עיי"ע הקצה) בפ' ד' מיתות בגמ' בעל אוב (סנהד' ס"ה.) ומגדף מאי מעשה איכא הקצת שפתיו הוה מעשה. פ"א עקימת שפתיו הוי מעשה פי' שמעקים ומנענע שפתיו. *[אחי"ה בח"ג, רל"ו: כבר רמזתי על זו הגי' וכי היא נמצאת בכ"י ש"ס ורי"ף אבל בדפ"ש אי' עקיצת שפתיו וזו עיקר מל"ע عقس ממש כמו עקם וכס"א גרס בע' עקם וכ"ה לפנינו] —

קץ (= קוץ מל"מ ענינו געול ומאס Ekel, Widerwillen, empfinden) בס"ג דפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות ל"ז.) דברים שהנפש קצה בהן יחזיר להן הדמין כגון נבלות וטרפות שקצים ורמשים דברים שהנפש אין קצה בהם בשר בכור[1]) — (א"ב ל"מ זה (שמות א', י"ב) ויקצו מפני בני ישראל).

קץ (= קְצִיצָא eines der 4 Gehäuse der Kopf-tefillin) בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד (ברכות כ"ד.) לא קשיא כאן ברצועה כאן בקציצה. בפ' הישן בגמ' אוכלין אכילת עראי חוץ [לסוכה] (סוכה כ"ו:) ת"ר שכח ושמש מטתו בתפילין אינו אוחז לא ברצועה ולא בקציצה עד שיטול ידיו. בפ' י"ח בכלים (מ"ח) תפלה ד' כלים התיר קציצה ראשונה ותיקנה טמאה טומאת מת וכן שניה וכן שלישית וכו' פי' „יש לתפלה של ראש ד' בתים ומכונסין לתוכה ד' פרשיות שמע והיה אם שמוע קדש לי והיה כי יביאך וכל בית שמו קציצה" לפי שהוא קצוצה מחברתה. פ"א קציצה היא הטבלא[2]) במגילת איכה יעיב (פ' בלע) ובסוף הגדה דפ' הניזקין (גיטין נ"ח.) מ' סאה קציצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר. *[אחי"ה בגיטי' אי' כן בשם ר' יוחנן ור' ינאי בר' ישמעאל אמר שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה במתניתא תנא ארבעים קופות של שלש שלש סאין ע"ש בפירש"י, ובאיכ"ר פ' בלע אי' בזה"ל א"ר יוחנן שלש מאות קופות של (קצוצי) [צ"ל קציצי] תפילין נמצאו בביתר וכל אחת ואחת מחזקת שלש סאין וכשאתה בא לחשבון אתה מוצא שלש מאה סאין, וכ"ה באליהו רבא פ"ל ושם הסיום: וכשאתה בא לידי חשבון אתה מוצא תשע מאות סאין של תפילין ובירוש' תענית פ"ד דס"ח. אי' כזה"ל ומצאו שלש קופות של קצוצי תפילין של תשע סאין וי"א תשע של שלש שלש סאין. רש"י פי' בסוכה קציצה הן תפילין עצמן דפוס מושבן ורצוען והביא ראיה מגיטי' הנ"ל ובגיטי' פירש"י קצוצי תפילין דפוסי תפילין חוץ מן הרצועה קרוי קציצה והביא ראיה מסוכה כ"ו רע"ב אוחז ברצועה ואינו אוחז בקציצה. ועיי' ג"כ מ"ש תוי"ט לכלים פי"ח מ"ח והפשב"ע בזה הערך] —

קץ (= קצה בהפעל הוּקְצָה עיי"ע קץ א' וז') הדלת שבמוקצה (עירובי' ק"א רע"א) כבר פי' בע' מוקצה.

☜ קץ (= קִיצוֹצָא Eidechsenart) תר"י (א') והחמט והתנשמת (ויק' י"א, ל') וקיצוצא וסלמנדרא.

[1]) כנו"ג בכורות. [2]) פי' ראשון שייך לרה"ג בסר"ט צד 14 ופ"א שייך לר"ח בסוכה הנ"ל ובעל הפשב"ע האריך בחריפותו לישקל וטריא החלוקים בין שני פירושי הערוך.

* קְצִיצָא (מפעל קץ א' ו' פי' בהשאילה חתוך היינו מאותו תואר von gleichem Schnitt) תרג' שני באסתר א', ג' וכולהון בני קומא חדא וכולהון בני קציצא חדא, כמו בני חתיכה ושיעור ומדה אחת כמו (מ"א ז', ל"ז) מדה אחת קצב אחד לכל הנה.

* קְוָצָא, קְצוּצָה (פי' מן קץ, קוץ, קצץ חתך והוא הסרים כמו גַוְוָזָא עיי"ע גז Verschnittener) ברכות ט"ז סע"ב ואע"ג דקיימי דקיימי קצוצֵי עליה דרבי, שאלתות דר' אחאי פ' אמור סי' ק"ה דאסיר להון לדבית ישראל לסרוסי קצצא . . . ואסור למימר לגוי לסרוסי קצצא דישראל.

קָצַב (מל"מ ונרדף עם חטב, פי' כריתה abhacken, abschneiden ועוד בענין גזר bestimmen, verordnen) בפ' הניזקין בגמ' אין מוציאין (גיטין נ' :) ר' חנינא אמר לפי שאין קצובין. בפ"ק בביצה (י"א :) בית שמאי אומרים אין נוטלין את העלי לקצב עליו בשר — (א"ב ונקרא קצב מוכר הבשר מפני שהוא קוצב הבשר). *[אחי"ה כולם מענין חתיכה גיטי' נ"א. לפי שאין קצובין, ושם: קצובין וחתומין, שהש"ר פי' כמגדל מילין קצובין; ירו' ברכות רפ"ה ד"ח ע"ד הלכות קצובות. תוספ' תרומ' פ"א דבד הקצוב מן התורה. ביצה ט"ז רע"א עיי' הערה בע' קץ ז'. והשם קִצְבָה (כמו בל"מ קֶצֶב) פסחים ע"א סע"ב וע"ב. ירוש' פסחי' רפ"ו דל"ג. שיש להם קצבה . . שאין לו קצבה ועיי' ג"כ זבחי' י': י"א. שאין להם קצבה . . שיש לו קצבה. ב"מ פ"ט מ"ה מה קצבה בכרי, ירו' פיאה רפ"ה די"ח ע"ד מה קיצבה כרי, ירוש' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ג כנותן קצבה למדותיו של הקב"ה, ירו' שבת פי"ט די"ז: שלא ניתנה התורה קיצבה. וגם בל"מ קצב ירו' מעשר' פ"ד דנ"א: שיש בו יין קצב להיסב וכו' [1]). ובפיעל תוספת' ביצה פ"א מודים שאם קיצב על העלי, ירו' ביצה פ"א ד"ס ע"ג לקצב עליו בשר, ירו' מכות רפ"ב דל"א ע"ג טבח שהוא מקצב. ואצל האחרונים נקרא מוכר בשר קצב וכפי' ר"ב (ועיי' ג"כ ע' קקל א') והוא בל"ס קַצָּבָא שוחט בהמות ומזה הענין בביצה כ"ה: נטיעה מקטע רגליהון דקצביא וכו' עיי"ע נטע. ר' זכריה בן הקצב כתובות פ"ב מ"ט סוטה פ"ה מ"א עדיות פ"ח מ"ב ב"ב קי"א. תוספת' כתובות רפ"ג ועוד עיי' במבוא ח"א XVII. מ"ש ר' צמח גאון בענין מעון הזה] —

☞ קצד (?) תרג' ולשלש קלשון (ש"א י"ג, כ"א) ולמצלת קצדיא. *[אחי"ה ר"ב הלך בשטת המתורגמן שהביא כך וסיים הוא המזלג ע"כ אבל בתרג' שלנו אי' ולמצלת קצריא והוא הכובס עיי"ע קצר] —

* קַצְדּוֹר עיי"ע קסדור.

* קְצְוָתָא (כמו קִצְבָה) שבועות מ"ב. קצותא דתרעא מדכר דכירי אינש בכ"י פ' קיצותא וכ"ה בפי' ר"ח. ירו' שקלים פ"ב דמ"ו ע"ד שקצותן מן התורה ועוד עיי"ע קץ.

קִצָּה (= קוֹצָה Krapp, Färberröthe) ספיחי אסטים וקוצה עיי' בע' אסטס וקוצה הוא פואה ומפורש במקומו [2]) ובלעז רויי"א. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד והוא בלאי"ט robbia מל"ר rubia ובתוספת' שבת פ"ט (י') אסטים וקוצה ופואה כדי לצבוע וכו' [3]), ירוש' מעשרות ספ"ה דנ"ב סע"א זרע אסטים וזרע קוצה ועוד עיי"ע אסטים ורמב"ם בשביעית פ"ז מ"א פי' בשם יש מי שפי' קוצה אלעצפור = عصفر ועיי' פ"א בע' אסטים. וכן רש"י לועז סטים וקוצה בלעז אחד עיי"ע אסטים בסוף הע'. בירוש' פסחים רפ"ג דכ"ט ע"ד אי' קוצם — וכן בל"ר אמצ' cucium פי' שרש של נטע הצובעים — ובעה"ק שנ"ב אי' עץ פריזילג"א בל"א. וכיון על Brasilienholz] —

* קוֹצָה עיי"ע קץ ה'.

קֶצַח (מל"מ וכן בל"ע قزح Schwarzkümmel) בפ"ק בטבול יום (מ"ה) הקצח השמשמין [4]) והפלפל. ובסוף עוקצין (פ"ג מ"ו) הקצח בי"ש מטמאין ובי"ה מטהרין. בפ' הקומץ רבה בגמ' ב' מנחות (מנחות כ"ג סע"ב) ת"ש טיבלה [5]) בקצח ובשומשמין ובכל מיני תבלין כשרה. בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות מ'.) הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב וכו' עד ריחא קשי וטעמא מעלי [6]), והפיץ קצח וכמן יזרק (ישעיה כ"ח, כ"ה) פי' „קצח דומה לכמון אלא שהקצח שחור" ובלעז ניילי"א. *[אחי"ה והוא כלשון רש"י בשם רבותינו ניילא בלעז מל"ר ואי"ט nigella (בל"צ הישנ' nielle) ופי' רבינו נעתק מפי' רה"ג לטב"י הנ"ל (בסד"ט צד 42) ושם אי' עוד פי' שונין

[1]) ירושי' חגיגה פ"ב דע"ח. בדפי' קראטי' חוגג וקוצב צ"ל וקוצר. [3]) עיי"ע פאה ג'. [3]) בשבת פ"ט: במש' ליי וקוצה.
[4]) במשניות והשמשום. [5]) בנו"ג תיבלה עיי"ע תבל. [6]) בנוס' ליתנהו תיבות חללו אבל בכ"י ש"ס פי' אי' הא בריהא ה בטעמא ריחא קשה טעמא יפה.

בטיית. וכ"ה בפי"מ לרמב"ם עדיות פ"ה מ"ג וצ"ל שוניז ובפי"מ להרמב"ם לטב"י שונז וצ"ל שוניז כדאי' לנכון בפי"מ בעוקצ' הנ"ל והוא ל"ע ופ' شونيز، شنيز شينيز Schwarzkümmel ובעיק' התלמ' הביא כזה הלשון בלעז אשינוז ובערבי קזחא ע"כ והוא בלשון אספמי' agenuz ובל"ע قزحة ועיי"ע שצנית. והראב"ד בעדיות הנ"ל השיג על פי' הערוך והעלה כי קצח הוא קרובייא (carvi) והוא אלכמון (الكمون). — וכנ"ה קצח בתוספת' תרומ' פ"ה ירו' דמאי פ"ב דכ"ב סע"ג. ותרג' קצח (ישעי' הנ"ל) קיצחא] —

* קִיצְחָה (מין בצלים) ירוש' פיאה פ"ג די"ז ע"ג הדין קיצחה כד את זרע ליה הוא עביד בצל דקיק כד את שתיל ליה הוא עביד בצל רב ואין ענינו כמו קצח של מקרא בשם כינוי בצל כדעת פני משה ובאהבת ציון למהרז"ף מבואר מין בצל ועומד לזריעה אבל גזרת המלה לא נתן ולפע"ד כי הוא ל"ס כסחא ומבואר ב ב ר א ל י כסחא: בצלא זעורא דמזדרעין.

* קַצְטַנְטִינְיָה בתש' הגאוני' (בהוצ' ה' הרכבי) סי' רכ"ה צד 105 וצד 362 והיא היא קוסטנטיני ע"ש.

* קִצְטְרָא, קִנְצְטְרָא ס"א של גסטרא עיי"ע בח"ב, שכ"ט: ועוד שם צד ש"ל.

* קצי, קְצָיָיא עיי"ע קץ א'.

* קצי, קצייא (שם מקום והר במצרים התחתונה) ירוש' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג ב"ר פל"ג ויק"ר פכ"ז ועיי' מ"ש רש"ב בתנחומא הישן פ' אמור סי' פ"ג, ועוד עיי"ע אלכסנדרוס ח"א, צ"ה ומ"ש — ירוש' ביצה ספ"ה דס"ג ע"ב ר' יוחנן דקציון עיי"ע קרציון, קצרתה.

* קָצִין (ל"מ פי' ראש ומנהיג Fürst) ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ד שהיה עבדו של קצין וכו'.

קצע (= קְצִיעָה das Spalten der getrockneten Feigenkuchen) בפ' שני במעשרות (מ"ז) על מנת שאוכל בשעת הקציעה ולאחר הקציעה פי' תאנים שעושין מהן קציעות מניחין אותן במכתשת וכותשין אותן ועושין אותן כמין ככרות. בפ"ד בתרומ' (מ"י) בדורס ליטרא קציעות על פי הכד. בפ' מי שהפך (מ"ק י"ג:) ומחפין את הקציעות בקש. בר"ג דביצה (ג':) ליטרא קציעות שדרסה עפ"י העיגול. ובני קוצעי קציעות (תעני' כ"ח. ותוספ' תעני' פ"ד (ג')) כבר פי' בע' גנב. *[אחי"ה והפי' בע' גנב הועתק מפי' ר"ח בתענית כ"ח סע"א עיי' בש"ס ווילנא. — וכנ"ה בתוספ' תענית פ"ד (ג') ומחפין כמו קציעות ובכ"י אירפ' בקציעות, ושם להיכן אתה הולך אמר להן לעשות קציעות הללו. והשם המופשט קציעה נגזר מפעל קצע עיי"ע הבא אח"ז] —

קָצַע (מל"מ ענין חתיכה וקליפה abschneiden, abschaben) בפ' כ"ז בכלי' (מ"ד) המקצע מכולם טפח על טפח טמא. בפ' העור בגמ' המפשיט (חולי' קכ"ג:) במקצע ובא דרך סביבותיו. בר"ג דפ' מרובה (ב"ק ס"ו:) הכא במאי עסקינן שקיצען[1] פי' שחתכן. בפי"ב[2] בנגעים (מ"ו) שניהן קוצעין שניהן חולצין[3] פי' „מקלפין הסיד או הטיט שהוא טיח[4] על הקיר שנא' (ויק' י"ד, מ"א) יקציע מבית ומתרגמינן יקלפון מלגיו". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בנגעים (סד"ט צד 27) ושם הסיום: וכדעתיה דר' יוסי מקלפין מן קרקע הבית ג' אצבעות ע"כ והוא בתוספת' נגעים פ"ו היה קולף את העפר שבין אבן לחברתה וכו' ר' יוסי בר' יהודה אומר מקרקע הבית היה נוטל את העפר ג' אצבעות שנ' ואת הבית יקציע מבית סביב ע"כ אבל בתו"כ מצורע פרק ד' פרשה ו' מוכח שלא כדעת ר' יוסי והעלה שהוא סביב לנגע וכ"ה ברש"י בויק' הנ"ל ושם לועז יקצע ר ד ו י " ר בלע"ז והוא abkratzen radere וכן צריך לו' בב"ק ס"ו: תחת ד ר ו מ י " ר וכנ"ה בזבחים צ"ד. עוצבא שחישב עליה לקוצעה עד שיקצענה, ושם: עד דמקצע לה, תוספת' כלים ב"מ רפי"א עד שיקצע. שמ"ר פמ"א קְצִיעֵי צואריא, ירוש' נדרים פ"ג דל"ח. קציעות המלך והשם המופשט קִיצּוּעַ ב"ק ס"ו: עיי"ע אברזין. ועוד קציעה פי' כמו קציצה פי' בתי התפילין תוספת' כלים ב"ב רפ"ד ושל ראש משיתיר מג' רוחות בין קציעה לחברתה, והפעל שם: קוצעה אעפ"י שהוא עתיד ליתן בה את הרצועה] —

קצע (= קְצִיעָה מל"מ פי' שם בושם בל"ס קסיא בל"י κασσία Cassia, Zimmtrinde) בס"ג דפ' השותפין (ב"ב ט"ז:) קציעה (איוב מ"ב, י"ד) שהיה ריחה נודף כקציעה[5]. בפ"ק בכריתות בגמ' פטום הקטרת (כריתות ו'.) מר וקציעה שבלת נרד וכרכום. מר ואהלות קציעות (תהלים מ"ה, ט') בל' יון קסיאה ובלש' קדש קידה[6]. בתוספת טבול יום (פ"ב

[1]) בכ"י ק"ט וברש"י שקצעין. [2]) כאן היא התחלת ערך מיוחד בדפ"ע ללא צורך. [3]) בנו"ג שניהן חולצין שניהן קוצעין וכ"ה בתו"כ מצורע פרק ד'. [4]) וכ"ה בכ"י ק"ט וכדאי בפי' רה"ג אבל בדפ"ע טות. [5]) וכ"ה בתרג' איוב שם. [6]) וכ"ה בפי' רגמ"ה לכריתות ולב"ב.

עגולי דבלה שנפל משקה על מקצתן הרי זה נוטל [1]) עובי שלש אצבעות על רוחב מלא קציעה. *[אחי"ה ותרג' וקדה (שמות ל', כ"ד) קציעתא והקבוץ קְצִיעָתָא תרג' תהלים הנ"ל ועיי"ע קדה] —

קָצַף (מל"מ ענין שפיכת חמה zürnen בהפעיל הִקְצִיף (zum Zorn erregen בהגדה דפ"ק במגילה (י"ג:) ובב"ר פפ"ט (פפ"ח) הקציף הקב"ה מלך על עבדיו לעשות רצון צדיק. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ש"ם פ', ובכ"י ב' ול' ובילק' וברש"י כ"י (הובא בד"ס מגילה צד ל"א.) אדונים על עבדים וכ"ה בב"ר הנ"ל אדונים על עבדיהם ליתן גדולה לצדיקים ובנו"ג במגילה אדון על עבדיו. והשם קִיצָפוֹן ספרא שמיני פרק ב' פרשה א' אף אהרן היה בקיצפון, ויק"ר פל"ב להם הוא הקצפון ולי מה אני קצפון, אסת"ר פ' והיום הזה כדי הקצפון לבזיון הזה וע"ש ושם פ' בימים ההם: מה קצפון היה שם וכו' והשם המופשט קציפה אסת"ר פ' והיום הזה איכ"ר פתיחת' פ' כי אם ופ' אזכרה נגינותי. ועוד בל"מ קֶצֶף ובפרט שם א' ממלאכי חבלה תרג' ירוש' במד' י"ז, י"א, י"ב שמ"ר פמ"א פמ"ד ושאר המקומות שציינתי בע' חמה (ח"ג, תכ"ג)] —

* קצץ, קציצא, קצצא, קצוצא עיי"ע קץ א' ו' וקודם ע' קצב.

קָצַר (מל"מ ענין כריתת התבואה baschneiden, ernten) בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ה סע"ב וג"ו.) קוצרין [2]) וגודשין. בספרא ובקצרכם את קציר ארצכם (ספרא אמור פרש' י' סוף פרק י"ג) א"ר ורדימוס [3]) ב"ר יוסי וכי מה ראה הכתוב ליתן באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים מכאן אלא לומר לך שכל המוציא לקט שכחה ופאה ומעשר עני מעלין עליו כאלו בית המקדש קיים והוא מקריב קרבנותיו לתוכו וכו'. בויק"ר זאת תהיה פ' וזכור (פי"ח) נד קציר (ישעיה י"ז, י"א) נדרתם עליכם קצירן של מלכיות קצירו של מלאך המות קצירן של ייסורין [4]). *[אחי"ה ועוד עיי' ר"ה ט'. מנחות ע"ב. ובל"נ קצירה שבת ע"ב: ירוש' פיאה רפ"א דט"ו. ירוש' חלה פ"א דנ"ז ע"ג כמה פעמים ספרא פ' אמור פרק י' ר' פרש' י'] —

קצר (= קְצִירָא בל"ם פי' חולה der Kranke) בפ' הרואה בגמ' הנכנס (ברכות ס' רע"ב) אמר שמואל שוי [5]) אבא לכולי עלמא קצירי. בפ"ק בשבת בגמ' לא יפלה (שבת י"ב:) אזלינן בתריה דר' אלעזר לשיולי בקצירא ס"א חלשא, ס"א תפיחא [6]). בפ"ק בר"ה בגמ' בד' פרקים (ט"ז.) אמר רב יוסף כמאן מצלינן האידנא אקצירי ומריעי כמאן כר' יוסי. בר"ג דפ' הנודר מן המבושל (מ"ט:) רבא אמר מאן חולין רבנן רבא לטעמיה דאמר רבא כמאן מצלינן האידנא אקצירי ומריעי קצירי קצירי ממש מריעי רבנן — (א"ב פי' חולים וחלשים כי רוחם קצר). *[אחי"ה וכ"ה בל"ם ממש חולה: קצירא תרג' לפסח (איוב כ"ט. ט"ו) קצור ערסא. והקבוץ קצירי ר"ה נדרים הנ"ל וכן גיטי' נ"ו סע"א נקוט נפשך בקצירי פי' החזק עצמך כחולה עיי' פירש"י וכן בר"ה פי' רש"י קצירי: חולים. ובעל עיקרי התלמוד פי' ומקרו קצירי לפי שנפשם קצרה מחמת חוליין ע"כ] —

קצר (= קְצָרִית Kürze רוח קצרית Kurzathmig-keit) במומין אלו בפ"ז בבכורות (מ"ד:) רוח קצרית באה עליו פי' בלעז דימונס. *[אחי"ה עיי"ע בן נפיל ב' בח"ב, קי"ז ושם פירשתי באריכות לשון] —

קצר (= קְצָרָה die kurze Seite הפכה ארוכה die lange Seite einer Bettstelle) בפ' י"ח בכלים (מ"ה) ניטלה קצרה ושתי כרעים טמאה. פי' ראשי המטה הן הקצרות וצידי המטה הן הארוכות. *[אחי"ה מל"מ קָצֵר הפכו ארוך. ברכות כ"ט: תפלה קצרה, שם י"א. אחת ארוכה ואחת קצרה, אבות פ"ב מט"ו היום קצר, ירו' ברכות פ"ד ד"ח: דעתן קצרה, ר"ה כ"ה. פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה, ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: פעמים מהלך בארוכה ופעמים מהלך בקצרה, ירוש' הוריות פ"ב דמ"ה: בא לו בארוכה חייב ובקצרה פטור, ירוש' פסחים פ"ז דנ"ג: ילך לו בקצר, ירוש' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג ושהש"ר פ' דודי ירד היה מטייל עצמו ארוכות וקצרות. והתואר קוצרא אסתר תרג' שני ז', י'. ועוד קַצְרָן מכילתא ריש ויסע תלמיד חכם קצרן, ברכות ל"ד. א"ל תלמידיו קצרן הוא זה, והפעל שם והיה מקצר יותר מדאי.. כלום מקצר יותר ממשה וכו', שם י"א. מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך, ירו' יומא רפ"ו דמ"ג: ירו' סנהד' פ"ג דכ"א רע"ג ירו' שבועות רפ"ד דל"ה: קצר בדבריך (דבריך). התפעל ויק"ר פכ"א היו שנותיהן מתקצרות,

---

[1]) וכ"ה בכ"י אירפ' ובד"פ אי' קוצה הימנו עד. [2]) עיי' פירש"י שלא גרס לה. [3]) בנו"ג אוורדימס עיי"ע ורדימס ומ"ש בח"ג, רנ"ז: [4]) בנו"ג קצירן של ייסורין קצירו של מה"מ. [5]) בנו"ג שוינהו. [6]) וכ"ה לפנינו ובכ"י ש"ם וכן הועתק בפי' ר"ח.

אתפעל תר"י א׳ בראשית כ"ח, י׳ אתקצרו ליה, שעוי דיומא, תרג׳ ישעי׳ כ"ח, כ׳ יתקצר חיליהון, תרג׳ מ"ב י"ט, כ"ו אתקצר חילהון] —

קצר (= קצרה = קַצְטְרָא castra מבצר Kastell, Burg) בס"ג[1] בערכין (ל"ב.) כגון קצרה הישנה של ציפורי פי׳ מדינא היא. המוקפת חומה מימות יהושע בן נון והיא ישנה — (א"ב תתכן גי׳ קצטרא עיי"ע גסטר). *[אחי"ה והדין עם ר"ב עיי"ע גסטרא ח"ב. ש"ל ועיי"ע בני קצרא של ציפורין ח"ב קכ"ג וע׳ ביתר ח"ב, פ"ט וע׳ ישנה ח"ד, קס"ט. וגי׳ קצרה הישנה אי׳ ג"כ בפי׳ רגמ"ה בערכין. וכנ"ה בירוש׳ מעשרות פ"א דנ"ב ע"ד אם היו לו מעות בהר המלך ובקצרה ובב"ק צ"ח. הגי׳ בקסטרא עיי"ע הר ח"ג, רל"ח ומ"ש. והקבוץ ירו׳ שביעית פ"ו דל"ו ע"ג קצריא דגליל] —

קַצָּר (= קַצָּרָא, קַצָּרָה מל"ע قصار, בל"ס קַצָּרָא פי׳ כובם Walker) בס"ג דפ׳ יציאות שבת (י"ט סע"א) האי מאן דיהיב מנא לקצרא נימשח וניתיב ליה נימשח ונישקול מיניה[2]) אי טפא אפסדיה דמתחיה אי בצר אפסדיה דכווציה, ס"א בצר לא גדם[3]) מיניה כלומר לא חתך ממנו מלשון גידם טפי אפסיד ביה כלומר דמתחיה והוא קרוב לישבר. בר"ג דפ׳ התכלת (מנחות מ"א:) רב[4]) יהודה מסר ליה לקצרא פי׳ „מסר ליה גלימיה עם התכלת לקצרא ומפייסו שיזהר שלא יקלקל מראה התכלת עביד ליה סיסא[5]) היה כורך התכלת בחוטין אחרים כדי שלא ישנה מראהו חייט מירוט תופר בטליתו"[6]). בס"ג דפ׳ הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ט:) קצרא שמיה וקצרא שקיל ליה. פי׳ הני שני חוטין או ג׳ שחורין שהן על גבי לבן קצרא שמיה שהן קורין להן בשביל שהן דבר קצר ומעט וקצרא שהוא כובס שקיל להו והכל עולין למנין תכלת פי׳ דבעינן לשלשולי התכלת בכנף הטלית כמלא קשר גודל ואמר ר׳ יהודה ואלו חוטין דשמיהו קצרא עולין למנין מלא קשר גודל ויצחק בריה הוה קפיד ולא היה מכניסן בחשבון מלא קשר גודל זה פי׳ ר"ח ז"ל. ורבי[7]) משה הדרשן מעיר נרבונא[8]) שנה לנו קצרא[9]) שויה וקצרא שקיל ליה פי׳ הוא הכובס ששם אותן החוטין לשמור חוטי הבגד שלא יצאו והוא לוקחם אחר כביסתו. והיו תוצאותיו אל עין רוגל (יהוש׳ ט"ו, ז׳) תרג׳ לעין קצרא. שדה כובס (ישעיה ז׳, ג׳) תרג׳ חקל משטח קצריא. *[אחי"ה וכן העתיקה הפשיטה הסורית בשני מקומות הנ"ל וכן תרג׳ הפשיט׳ ש"ב י"ז, י"ז בעין רגל וכ"ה בתרג׳ שם. ומלה סורי׳ קַצָּרָא וכן ל"ע הנ"ל היינו כובס בל"מ וכן פירש"י בשבת י"ט. קצרא: כובס ובב"ק פירש"י הכובס נקרא קצרא בל׳ ארמי וכו׳ אבל בתענית כ"ט: ד"ה קצרי פירש"י כך שמם בל׳ ישמעאל והם כובסים שמעתי אומרים ע"ש שמקצרין בגדי הצמר כשדורסין אותן ברגליהן במים והיינו דמתרגמינן עין רוגל עינא דקצרי ע"כ ואולי כיון בזה לפי׳ ר׳ משה הדרשן שהיה ג"כ רבו של רש"י (עיי׳ מבוא הנ"ל.) וכנ"ה בירוש׳ כלאים פ"ט דל"ב: בר מן קצרא וכ"ה בירוש׳ כתובות פי"ב דל"ה, וקהל"ר פ׳ טובה חכמה ופ׳ כל אשר ע"ש. — ירוש׳ תענית פ"ד דס"ז ע"ד וירוש׳ ברכות פ"ד ד"ז ע"ד הד קצר (ובבבלי ברכות כ"ח. אי׳ כובס). ירו׳ ב"ק ספ"י ד"ז ע"ג הוה קצר והוא עביד ליה וכו׳. וכן במשקל ערבי ירו׳ שקלים רפ"ח דנ"א. קַצָּרָן של עכו"ם. והקבוץ תענית כ"ט רע"ב קצרי דבי רבי. תרג׳ ש"א י"ג, כ"א מצילת קצריא וגי׳ הרד"ק קרציא. ירוש׳ עירו׳ רפ"ה דכ"ב: והקצרין פי׳ בתי כובסים] —

* קַצְרָה, קַצְרַתָּה, קוֹצִירָא (שם פרטי ואולי מענין הראשון) ב"ר ס"פ ע"ב ר׳ יוסי בן קוצרי בשהש"ר פ׳ יפה את הגי׳ ר׳ יוסי בר קסריי ובאסת"ר פ׳ ויאמר המלך ר׳ יוסי בר קצרת[10]), ירו׳ ב"ב פ"י די"ז ע"ג ר׳ יסא קוצירא. שהש"ר פ׳ דומה דודי לצבי: ר׳ יוחנן בן קצרתה ועיי"ע בסד"ה צד ק"ד בדפ׳ ווארשא. שבת קנ"א סע"ב ר׳ יוחנן משום ר׳ יוסי בן קצרתה בכ"י ש"ס בן קצרתא — תנחומא הישן ס׳ ויחי סי׳ ו׳ מעשה בר׳ קצרא ור׳ אלעזר ובתנחומא הנדפס מעשה ברבי וצ"ל ברבי קצרא עיי׳ מ"ש ה׳ רש"ב ועיי"ע ברקיריא. ועיי"ע כף ח"ד רצ"א.

* קְצֵרִים (מל"מ קצר נפש פי׳ טעם מיאוס Eckel-haftes) שהש"ר פ׳ כי טובים: מה דבש

---

1) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בט"ס בפי ג׳. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י א"פ ועיי׳ גי׳ רש"י ובנו"ג במשחא ניתיב ליה ובמשחא נשקול מיניה. 3) בכ"י ק"ט ו"ו וה"ב גרים וכ"ה בעיקרי התלמוד וט"ס הוא. 4) בנו"ג רבי. 5) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר, ובדפו"ו בט"ס סימא. 6) הועתק מפי׳ רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיילי׳ צד ב׳ ע"ב). 7) בעיקי התלמוד ורבינו. 8) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב מקרית נרבונא ובדפ"ע מנרבונא ועיי׳ מבוא לזה החבור ח"א XI, XV. 9) כ"ה נכון בכ"י בדפ"ר וויניצי׳ אבל בדפ"א בט"ס בקצרה. 10) בפסיקתא דר"כ צד ט׳ בט"ס ר׳ יוסי ובר קצה עיי"ע קרס ד׳.

יש בו קצרים יכול אף דברי תורה כן וכו' עיי' מ"כ שם.

☞ קצרקיטון עיי"ע קסרקיטון.

קק (= קִיק, קִיקִי מל"י κίκι Ricinus שמן קיק κίκινον ἔλαιον; Ricinusoel קיק (קוק) מל"פ قيق، قوق עוף הים וצוארו ארוך langhalsiger Seevogel) בפ' במה מדליקין ולא בשמן קיק (שבת כ': במשנה) גמרא (כ"א.) עוף יש בכרכי הים וקיק שמו. ירושלמי (רפ"ב ד"ד ע"ג) תני ר' ישמעאל (קאת) [ואת הקאת] (ויקרא י"א, י"ח) זה קיק ותר"י קקא. וכן בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) קאת זה הקיק[1]. ר"ל אמר קיקיון דיונה (שבת שם) פי' יש לו פרי שעושין ממנו שמן — (א"ב פי' קיק בל"י מין עוף ואומרי' שיושב בימים וגם קיק בלשונם מין נטע אשר מגרעוניו עוצרים שמן לנרות ולרפואה). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י κήξ Seemöve וכן בל"ע قيق Seekrähe ועוד בל"ע قوق וכדאי' בחולי' לפנינו. אבל שמן קיק בלי ספק נגזר מל"י הנ"ל κίκι (Herodot, 2, 94) ועוד κοῦκι וזהו קיקיון דיונה ועיי"ע צלליבא] —

קק (= קָקָא מל"ם Löffelgans) בפ' מי שמתו בגמ' העומדין בשורה (ברכות כ'.) דמיין עלי כקקי חיורי, פי' אווזין לבנים. בר"ג דפ' הכותב לאשתו (כתובות פ"ה.) ובגמ' זה גיטיך מהיום בפרק[2] מי שאחזו (גיטין ע"ג.) קקי חיורי משלחי גלימי דאנשי פי' אווזים לבנים כלומר אנשים קשים זקנים טלשון (ב"מ ק"ט:) קש לחמש שנין[3] בעלי שיבה מפשיטין בגדי אנשים. נראין הדברים שגם אלו עופות טמאין כעופות של מעלה וכולן שוין. *[אחי"ה אבל קקי שבע' הזה ענינם אווזים ואינם עופות טמאין והנכון שהוא מל"ם הנ"ל פי' מין אווזים ובנו"ג בכ"מ קאקי באל"ף ופי' רש"י אווזים. ונראה שנגזר מן קוק עיי"ע ע"ש השמעת קול אווזין ותרנגולין gackern, schnattern ובתרג' כ"י לתהלים ק"ב, ז' אי' ג"כ ל"נ אידמית לקקתא דמדברא ובנו"ג לקאתא. ותרג' הקאת (ויקרא י"א, י"ח; דברים י"ד, י"ז) קקא, וקקא חוורתא ועיי"ע הקודם לזה — ואולי יש לפרש קקי חיורי משלחי גלימי וכו' מל"פ كك، كاك תרנגולה שפסקה להטיל ביצים והמשל מבואר על ידי זה יותר עפ"י פי' רבינו הנ"ל] —

קק (= קָיָק נ"ל מל"פ خايه ביצים והתואר קָיָק מי שיש לו ביצים ארוכין ביותר Langhodiger) בפ' מומין אלו בגמ'[4] בעל גבר (בכורות מ"ד:) הקיק והגרבתן בעל קיק בביצים כלו' מי שביציו משוכים[5] ביותר — (א"ב בנוסח' גרסא אחרת עיי"ע (קיק) [צ"ל קיין]). *[אחי"ה וגם שם בע' קיין רמזתי כבר על זו המלה הפרסי' ונ"ל עיקר כי הה"א בסוף מלות פרסיות מקבילות לקו"ף בהעתקתן באותיות עבריות. ובענין גרבתן עיי"ע. ובנו"ג משובן זה הקיין חגרבתן זה בעל פיק קיין בבצים גרבתא בגיד ע"כ ופירש"י הקיין היינו משובן ע"כ] —

קק (= קַקְיָא צואר וגרון נראה מפעל קוק ע"ש השמעת קול בגרון וכן קעקע מן קוע עיי"ע קע וקעקע) בפ' סדר תעניות האלו בגמ' מעשה (כ"ד.) אתו עבדי שדו ליה סודרא בקקיה — (א"ב בנו"ג בצואריה) והוו קא מצערן ליה בס"ג דפ' שור שנגח את הפרה (ב"ק נ"ה.) האי אריך קקיה והאי גוצה קקיה אלא מעתה גמלא טייעא וגמלא פרסא דהאי אלים קקיה והאי קטין קקיה הכי נמי כלאים זה בזה פי' קועיה והוא הצואר. ור"ח פי' שוקיו — (א"ב מסתברא שבעל הערוך גרס בכל אלו קקיה דאם לא כן היה לו להביאן בע' קע). *[אחי"ה ר"ב טעה לגרוס בכ"מ קועיה וכדאי' ג"כ בדפ' באסיל וכולם היו נגררים אחר גי' השם קועיה אבל בכ"י ק"ט ה"ב ו"ו וב"ר ובדפ"ר ובד' פיז' ויניצ' אי' לנכון קקיה וכ"ה קאקיה בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י ה' ושם הוגה קעקיה] —

קק (= קוּאַי, קוּקַאי Kautz, Käuzchen ?) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) אמר אביי קוא וקוקאי אסירי קוקיתא שריא. *[אחי"ה בנו"ג קקואי . . . קקואתא (וכ"ה בפי' רגמ"ה) וה' לעוויזאהן (צאאלאגיא 163) רוצה לפרשו ע"י תרגום אשכנזי הנ"ל וא"כ תהיה מל"ע ام القويق kleines Käuzchen. ואולי הוא מל"ר אמצ' cucus (cugus) בל"א Kukuk והוא קוקואה שהביא רש"י בחולי'

---

[1]) בנו"ג הקוק. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו בט"ס ובפרק. [3]) כ"ה נכון בדפו"ו אבל בשדפ"ע קש ליה שנין וגם לא ציינו מקומו וגם בעל השב"ע לא הרגיש מאומה. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע משוכין ועיי' גי' שונות בע' בעל גבר הערה 2.

ס"ב. ד"ה והני מילי ונרויח בזה שעוף Kukuk כבר נשנה בש"ס] —

קַקְבַּטִין (פי' מל"ר אמצ' panis cacabacius, cacabazius, kleienloses Brod) בפסקא את את קרבני לחמי (פסיקתא דר"כ צד נ"ט.) מהו לחם הפחה (נחמיה ה', י"ח) הונא בר יקי [1]) אמר קקביטין פי' לחם חם — (א"ב תר"י (ג') סלי חרי (בראשית מ', ט"ז) סלי דרפתא קקבטון). *[אחי"ה והמלה נבנה מל"י κάκαβος ול"ר cacabus ומזה התואר cacabatus, κακάβατον עישוי בפארור ובפרט לחם שאין בו סובין נקרא כן כמ"ש בתחלת הע' עיי' דוקנגע וכבר העיר על זה הח' גידעמאנן בסוף פסיקתא רבתי הוצ' הח' מא"ש וזה מה שתרג' חורי מל' חר ט' עיי"ע בח"ג. תפ"ג ונ"ל שדרש הפחה מל"פ پختن בשל והיינו לחם המבושל בפארור ואולי גם קקבטין פי' מל"פ كاك پخته פי' לחם מבושל] —

☞ קקגריסין (?) מדר' רב' שמ"ר ויחל משה (ס"פ מ"ג) העבד הזה שאתה מוכר קקגריסין פי' בל"י איש מקלל ורע מעללים. *[אחי"ה עיי"ע קאלוחסין ושם פי' על פי פי' ר"ב אבל הנכון שצ"ל קקאפרסין וכמו שהגיה לנכון הח' פערלעס] —

קקל (= קְקוּלֵי מל"י καυκαλίς doldentragende Gartenpflanze — קקולין בל' פרסי' قاقله, قاقلى בל"ם קקולג Distel) בפ' ערבי פסחי' בגמ' דסמוך מזגו לו (קי"ד.) דאכיל אליתא טשי בעיליתא דאכיל קקוליא [2]) אקיקלי דמתיא שכיב פי' „מי שמנהגו לקנות בשר שמן באשראי ואוכל מתחבא בעליות מפחד הקצב שתובעו זה פי' דאכיל אליתא טשי בעליתא והנהוג לאכול קקולי שהן ירקות השדה שמביאין בלא דמים ואם קונה אותן דמיהן מועט יושב על אשפה שבשוק ואינו חושש שאין מי שנושה בו" [3]) — (א"ב מין ירק בל"י ורו' ונקרא פעפועין. ירוש' דפיאה פ' מאימתי כל אדם (פ"ח דכ"א רע"א) פעפועים גרגדניות חלוגלוגות קוקלין הנדקוקי פרפחיניה [4]) ועליהן כמו עלה כרפס ובראשו אגן של פרחים לבנים וירק זה נאכל חי ומבושל וכבוש). *[אחי"ה קקולי בפסחים נראה שהוא ל"י הנ"ל כי מה שענין פעפועין ובל"ע قاقله אינו מאכל אדם כי אם מאכל בהמות עיי"ע גדגדניות ומ"ש בח"ב. רמ"א בהערה. ובירו' פיאה הנ"ל ובירוש' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד קקולי הוא מל"ע וסורי' הנ"ל ועיי' פירש"י עירו' כ"ח. ד"ה פעפועין ועיי' ג"כ זה הערך וע' חלגלגות וע' פרפחין] —

קקל (= קִיקְלָא · קִיקַלְתָּא וכ"ה בל"ס והוא כמו קלקלא, קלקלתא פי' אשפה Misthaufen) אקיקלי דמתא שכיב (פסחים קי"ד. עיי"ע הקודם לזה). ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) וניכלינהו אקיקליא דמתא [5]). בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את חשמן (ו'.) על קיקלי דמתא מחסיא תיבו ולא על אפדני פומבדיתא [6]). שער החרסית (ירמי' י"ט ב') תרג' תרע קיקליתא [7]). חבקו אשפתות (איכה ד', ה') תרג' גפיפו קיקלתן [8]) בפסיקת' דשמעו (פסיקתא דר"כ צד קי"ז רע"ב) כ ד ת י ר ו ם [9]) קיקלא ק י ק ל א שמיה [10]) הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג, י"ד) הלואי [11]) לא היה. *[אחי"ה בילק' ירמי' סוף ר' רס"ד הובא הפסיקתא בגי' קלקלה. וכנ"ה קיקילתא בע"ז כ"ח. לפי גי' רבינו בע' נקר ב' ובנו"ג קילקתא וצ"ל קילקלתא וכדאי' בכ"י ש"ס. שהש"ר פ' כמגדל ולא תצלי בההיא קיקלתא ובב"ר פ' ל"ב הגי' ביתא קלקלתא ובפ' פ"א בההיא קלקלתא [12]) ובילק' נח ר' נ"ז בט"ס קילקתא וצ"ל קילקלתא [13]). ויק"ר פכ"ה עדור בקוקלתך צ"ל בקיקלתך] —

☞ קוּקְלָא (מל"י κουκούλιον der Cocon der Seidenraupe, Seide) מדרש איכ' פ' האמנים עלי תולע (בד"ה האוכלים) טריפין בקוקלא פי' בל"י טריפין אמונים וגדלים קוקלא שני תולעת *[אחי"ה פי' מל"י הנ"ל והכונה מטוה ובגד של משי] —

קקני (= קוּקְנֵי פי' תולעים וכן בל"פ کوخ Wurm) בפ' ח' שרצים בגמ' אזוביון (שבת ק"ט:)

---

[1]) בפסיקתא דר"כ אי' רבי הונא ב"ר יוסי אבל בפסיקתא רבתי פט"ז הונא בר יוקו ואולי הוא רב הונא בר רב איקא ברכות מ"ג: וביותסי' רב הונא בר איקו. [2]) בנו"ג קקולי ובכ"י ש"ס קילקולא. [3]) הועתק מפי' ר"ח בפסחים. [4]) ר"ב קצר המאמר ע"ש. [5]) בנו"ג בקלקולי. [6]) בנו"ג אקילקי ובפי' רגמ"ה הועתק על קלקלי. [7]) בנו"ג קילקלתא. [8]) בנו"ג קקלאתן. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכן העתיקו בעל עיקרי חתלמוד אבל בדפ"ע בט"ס בר תירוס. [10]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובכ"י ק"ט ובדפ"ר אי' קוקלא ובשרפ"ע אי' רק קוקלא שמיה (פעם אחת) וצ"ל כבכ"י ק"ט. [11]) בדפו"ו בט"ס קלואי. [12]) ועיי"ע טר (ח"ד, ע"ב:) [13]) קיקלון (= קלקלון) נדרש קיא — קלון עייע קוא.

למאי אכליה ליה לקוקני [1]. בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ (ברכות ל"ו.) אבל קמחא דשערי כיון דקשי לקוקני [2]) לא עבידי אינשי דשדו לפומייהו. בפ' אלו טרפות (חולי' ס"ז:) אמר רב שישא בריה דרב אידי קוקני אסירי וכו' פי' תולעים. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר' נסים לשבת הנ"ל וז"ל לקוקני הם תולעים נקראים בל' ישמעאל חב אל קרע ותמצא בפ' א"ט והלכתא קוקאני אסירי וכו'. ובעיקרי התלמוד הועתק תולעים שבבני מעים ורש"י בחולי' פי' תולעים שבכבד ושבריאה ועיי' תוספו' שם שהשינו עליו — ורגמ"ה פי' בחולי' תולעי הראש] —

* **קוקניתא** ירוש' עירובי' ספ"י דכ"ו ע"ד עיי"ע קונקניתה ומ"ש.

קקים (?) מדרש שה"ש פ' כמעט שעברתי קקים כאמי מחי עיי"ע כאמי. *[אחי"ה ובע' הנ"ל הגיה ר"ב קתים (עיי"ע כאמי בח"ד, קע"ח) אבל עיי"ע באמי ומ"ש בח"ב ג'] —

קָקוֹפְדְפְּטֵי (מל"י κακοπαίδευτοι Schlecht-erzogene) ירו' דב"ב פ' יש נוחלין (פ"ז דט"ז:) כגון אתון קקופדפטי הכו לי מהו דיהבית לכון פי' בל"י טפשים בני תרבות רעה.

* **קקוזתא** (שם הפרטי) שבת קנ"ו. דימי בר קקוזתא בכ"י ש"ס א"פ קקוזית ובדפ' הישנים קקוזיתא.

קקרי (= קוּקְרִי נ"ל מל"י ורו' אמצ' κούκουρον cocura תיק Behältniss, Köcher) בפ"ק בשבת בגמ' אין שורין (שבת י"ח.) ובס"ג דפ' הניזקין (גיטין ס"א.) באיזלי ואוהרי [3]) כולי עלמא לא פליגי כי פליגי בלוחי וקוקרי פי' מסגרות שעושין מן לוחות לתפוש הדגים ושמן בל"ע קולקא. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר וכ"י ק"ט וכ"י ה"ב ואולי הוא کلك פי' כמין רפסודות Floss תיבה מן לוחות, ובדפ"ע ובעיקרי התלמוד אי' בל"ע קוקלא. ובע' לח פי' רבינו בע"א ע"ש. וגוזר אני קוקרי מל"י ורו' הנ"ל ופי' תיק ומסגרת לצוד בו דגים או חיות ועיי"ע ג"כ פירש"י בשבת] —

קקת (= קָקְתָא מע' קק א') תרג' לקאת מדבר (תהלים ק"ב, ז') לקקתא דמדברא עיי"ע קק קמא.

קר (= קְרָא, קְרֵי מל"מ וסו' קְרָא, קְרָא שנה במקרא die Bibel lesen) בגמ' דפ' בני העיר (מגילה כ"ט.) הני מילי למאן דקרי ותני אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא פי' „קרא או שנה אבל דמתני שמעתא לית ליה שיעורא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח. ומזה הענין כתובות י"ז. מאן דקרי ותני. שבת קנ"ב: אפי' נביאי לא קרית. ברכות פ"ב מ"א היה קורא בתורה וכו'. שם פ"א מ"א מאימתי קורין את שמע בערבית . . . לא קרינו את שמע. שהש"ר פ' היושבת: כשישראל קורין קראית שמע וכו' (ובלי שמע) ברכות פ"ב מ"ג קרא ולא דקדק וכו'. שם פ"א מ"ו יטו ויקרו . . קורין כדרכן. תענית כ"ז: הקורא בתורה. מ"ק ה': קרי עליה, ב"ר רפ"מ הוה קרי עליהון. והרבה פעמים אי' אל תקרי (ר"ת א"ת) ד"מ ברכות ה'. עיי"ע בעל (ח"ב, קמ"א), נ"ד: מ"ק ט': סוטה ל"ה. עיי"ע בעל. מנחות מ"ג: עיי"ע מאה ומ"ש. ר"ה ו': כ"ד. קרי ביה, שם ז'. קרי ליה ועיי' זבחים ס"ד. כריתות ז'. ועיי' מ"ש יד מלאכי סי' תקמ"ז. פעיל נדרים ל"ז: ל"ח. קְרָיָן עיי"ע כתב. ירו' מגילה פ"ג דע"ד: ששה קריאָיָא. הפעיל ואפעל סוטה י' סע"א ורע"ב אל תקרי ויקרא (בראשית כ"א, ל"ג) אלא ויקריא מלמד שהקריא א"א לשמו של הקב"ה וכו' איכ"ר פ' ויצא. הקריני דף אחד . . . השניני פרק אחד. שבת קנ"ב: דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי. ב"ב כ"א: מקרי דרדקי. מקרי ינוקי. גיטי' כ"ד. ושמע קול סופרים מקרין וכו'. ירו' סוטה פ"ה ד"כ ע"ג לקטן שחוא מַקְרָא את ההלל . . . לגדול שהוא מקרא את ההלל. והשם קְרָא ופי' מקרא או פסוק מן המקרא חגיגה ד': ה'. כי מטי להאי קרא. סנהד' מ"ה: בענין קרא. כריתות י"א סע"ב קרא בעי. ברכות ב'. אקרא קאי, כ"ז. אמר קרא, כ"ט: נ"א. מכות י"ב: חולי' קכ"ח: ע"ז כ"ד: ב"ק כ"ב. זבחי' קט"ז: מאי קראה (מאי קרא) עיי' יד מלאכי סי' תל"א שהש"ר פ' הנה מטתו פתר קרא. קבוץ מ"ק ג': קראי הפכו הלכתא. קראי דייקי. קרא אסמכתא בעלמא עיי' י"מ סי' תקמ"ה, תקמ"ו. ועוד בענין קרא אשכה ודרש שם סי' תקל"א. ובלא"ר קריא. קרייא הרבה בירושלמי עיי' ירוש' ברכות פ"ב ד"ד. ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד, ירוש' סנהד' רפ"א די"ח. שם פ"ז דכ"ה ע"ג. ירו' עירו'

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג לקוקאיני ובכ"י ש"ס מינכען לקורקנו. [2]) בנו"ג קוקאני. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' אבל בדפו"י בט"ס ואזהרי וצ"ל ואוהרי עיי"ע אהרי.

פ"ג ד"כ ע"ד, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד, ירו' מגיל' פ"ד דע"ד ע"ד, והקבוץ קָרָיָיא ירו' ברכו' פ"א ד"ג: קהל"ר פ' ידעתי כל, ועוד קָרָיִין ויק"ר פכ"ב, והתואר קָרָא (קצור מן קָרָאָה) ברכות ל': תענית כ"ז: ר' חנינא קרא פי' מלמד או בעל מקרא. קרי קראיך (קרייך) ברכות שם יבמות מ', כתובו' נ"ו, קבוץ פסיקתא דר"כ צד קס"ה: קָרָאִים טובים דרשנים טובים. מגילה כ"ד: ה"ז דרך הקראים[1] וצ"ל דרך המינות כדאי' בכ"י ש"ס ובדפ' הישנים ונשתנה מן הצענזור עיי' ד"ס שם צד ס"ד. אות צ'. — ובלא"ר קָרִיי ויק"ר רפ"ל ובשהש"ר פ' מי זאת קראוי. ועוד התואר קריינא ב"מ פ"ג: קידו' מ"ט. והשם המופשט קריאה, קרייה ברכות י"ג: מגילה פ"א מ"ד ספרא ריש ויקרא, ירו' שקלים דמ"ה ע"ד ויק"ר פכ"ח דב"ר פ"ז רפי"א. והקבוץ קרויות (פי' כמו קריאות) ירוש' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג; פ"ח די"א: ירו' תענית פ"ד דס"ח.] —

קר (= קִיר, קִירוּתָא מל"י ורו' κηρός, cera בל"פ [illegible] שעוה ועוד קירא, מל' פרסי' ועי' [illegible] ול"ס קירא זפת Pech) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ':) שעוה קירותא[2] פסולתא דדובשא. בס"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"י:) תלתא קפיזי קירא דנישתרופי. פי' שעוה שנעשת מאותו דבש שזב מן הכוורת כשהוא מלאה[3] — (א"ב פי' בל"י ורו' שעוה תר"י[4]) בפסוק ישנו עם אחד (תרג' שני אסתר ג', ח') מנהון מזבנין קירא). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן וסיים לא ידעתי מהו ע"כ ובנו"ג קיר. וכנ"ה בסנהד' צ"ה סע"א בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער ונ"ב במהרש"ל ברש"י ד"ה בר ברך פי' בנך שעוה ימכור ואתה לא תצטער ע"כ שבת קל"ג: שב מינאי תרבא וחדא קירא. שם: קירא וקלבא עיי"ע קלבא ועי' אהל א'. עירו' נ"ג. כאצבע בקירא פירש"י בשעוה קשה ועיי"ע אצבע ופי' רבינו הועתק מפי' ר"ח (ש"ס ווילנא). נדה כ'. כקיר כדיו ופירש"י קיר שעוה שחורה ע"כ והוא ל"ע ופ' פי' זפת וכן ב"מ מ' סע"א חפו בקירא ע"ש פירש"י. קידושי' ע"ב. עיי"ע איהי דקירא (ח"א, ס"ו.) והתואר ב"מ ס"ג: יהיב זוזי לקיראה פי' מוכר שעוה. קבוץ פסחים ס"ט: הוה שקיל אוגנא דקירא מקִירָאֵי ומזה הענין פי' בעל פני משה בירוש' קידושי' פ"ג דס"ד. סמכון לתנאי קרייה גבי זבונה ע"ש ובעל קרבן העדה פי' קרייה בעלי משנה ומקרא א"נ למלמדי מקרא] —

קָר (= מן קור (עפ"י דרש מירמיה ו', ז') Quell) ממלאין מבור הקר (עירובי' ק"ד. במשנה ושם: בגמ') ככר פי' בע' בר[5]). בגמ' דפ' במה בהמה[6] (שבת נ"ה.) רישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי. *[אחי"ה קְרִירָא בל"ס וכן [illegible] בל"ע הוא קַר בל"מ הפכו חם. שבת נ"ג. קרירא ליה עיי"ע תקופה, ב"ר פמ"ח טולא קריר. והקבוץ קרירי הפכו חמימי חולי' מ"ו: נדה ל"ו סע"ב. בְּ"ב כ"ד: עיי"ע קֶדר. עלית המקרה (שופטים ג', כ') מבואר בב"ר פצ"ט עיליתא קרירְתָא, שם: פמ"ז לא תמלי רוחי קריר. והפעל שבת קל"ד. מיקר דקר פומיה, שם קנ"א: כלי מיקר ע"ש פירש"י אבל עיי"ע קר ט"ז פי' אחר. הפעיל ירוש' ברכות פ"ב ד"ה: להקר גופו. כלאים פ"א מ"ח שתהא מקירו עיי"ע חצב ב' (ח"ג, תע"ב) ועי' קר י"ב. שהש"ר פ' שני שדיך: אחת מקירת ואחת מרתחת. אֶפְעֶל ב"ב ע"ג: לאקורי נפשין. תרג' ישעי' ל"ב, ב' כֵּיף מֵיקַר. פַּעֵל ע"ז ל"ח: וקיירי מבינתא דרישייהו. בינוני פעול ירו' שקלים פ"ה דמ"ה ע"ד כיף מְקוֹרָר, אתפעל לרחץ תר"י א' שמות ב', ה' לאתקררא על נהרא. נתפעל יבמות ס"ג. במד"ר פי"ד לא נתקררה דעתו. והשם קָר עירו' הנ"ל עיי"ע בר. ובל"מ קוֹר ב"מ ק"ו, ב"ר פל"ה חצי שבט אדר וחצי ניסן קור. ותרג' קֹר (בראשית ח', כ"ב) קוּרָא וכ"ה בל"ס ועוד קַרְתָא ובתרג' משלי כ"ה, כ' והרבה בחבור רוח קורות רוח (Beruhigung des Gemüths) אבות פ"ד מי"ז יבמות ס"ג רע"ב ויק"ר ספ"ג במד"ר פי"ד, ובירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד קורת נפש] —

קר (= קוֹר, קוֹרָא מל"ס קוּרָא Gipfeltrieb, Kopf-mark, Palmkohl) כפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ו.) ובר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ח:) קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שנ"ב. בס"ג דפ' כיצד מברכין בגמ' והוא אומר על המוגמר (ברכות מ"ג:) תלא ליה קורא[7] לדבר אחר והוא לדידיה אזיל[8] פי' תלא

---

1) ואין ענינו לכת הקראים שיסדו ענן. 2) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו ובדפ"ע קירותא. 3) וכ"ה בפירש"י. 4) וכ"ה במתורגמן. 5) ח"ב, ק"ע וש"נ שנויי הנוסחאות ורבינו פי' קרוב לפי' ר"ח כדאי' בנדפס בש"ס ווילנא ע"ש. 6) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס אשה. 7) כ"ה נכון בכי' ק"ט ודפ"ר אבל בדפו"י קרא. 8) בנו"ג ואיהו דידיה עביד ובכ"י ש"ס והיא בדידה הוה ידע.

ליה קורא לדבר אחר דליכול והוא לדידיה אזיל ואכיל צואה. פי' קורא ראש הדקל כשהוא רך. בויק"ר זאת תהיה בסמך פ' רפאני (סוף פט"ו) מאן דאכל בהדא קורא ילקי בהדא קורא פי' מי שאוכל קור של דקל אם איני שומרו כראוי לוקה בקורתו של דקל — (א"ב עיי"ע קל). *[אחי"ה ר"ל כי בע' קל ו' גרס רבינו בהדא קולא וכדאי' בויק"ר. וכנ"ה בירו' ברכות פ"ו ד"י: קורא . . בורא פרי העץ וכו' ע"ש, ירוש' שביעי' ספ"ד דל"ה רע"ג קור וכפניות תוספת' שביעי' ספ"ג בקור ובכפניות, שם מעשר שני פ"א ובתוספת' עוקצי' פ"ג קור ניקח בכסף מעשר. עוקצי' פ"ג מ"ז הקור הרי הוא כעץ לכל דבר ופי' רה"ג הקור פי' קורקורא בל' רבנן ובטיית נומאר ע"כ וצ"ל פי' קור קורא בל' רבנן ובטיית גומאר והוא جمّار = Palmhirn מוח של דקל וכן מצאתי בפי' ר"ח לעירובי' קור אלגומר ע"כ ורש"י פי' קור דבר רך הנוסף על הדקל בכל שנה וקודם שיגיעו ימות הגשמים ויתקשה ויעשה עץ קרי ליה קור וטוב למאכל הוא. ובפי"מ להרמב"ם בעוקצי' הקור הוא ראש הדקל והוא עץ לבן רך וכו' ע"ש ודבריו בל"ע הובאו בפפל"צ ללעף 116] —

קר (= קוֹרָא נ"ל מל"ע قارية עוף שמנקרו ארוך (ein langschnabliger Vogel) בב"ר פ' ס"ה (ס"ד) רק טוב: אתא הדין קורא מצראה דמקוריה אריך ויהיב מקוריה[1]) ואפקיה פי' עוף הוא ופיו שמנקר בו ארוך ביותר.

קר (= קרא מל"ם קראא והוא בל"ע قرأ = قرع (Kürbiss פי' דלעת בהגדה דמגלה (י"ב.) ובפ"ק דסוטה בגמ' שמשון (י'.) היינו דאמרי אינשי איהי בקרי ואתתיה בבוציני פי' האיש אם לא ימצא אשה לזונתה[2]) נוקב בקרא נקב קטן לזנות בו וכך האשה אם לא תמצא זכר תעשה מקשואין מקום זכרות לזנות בו. בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את השמן (ו'.) אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל איניש למחזי[3]) בריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקי ותמרי סימן קרכס"ת. *[אחי"ה והטעם תמצא מבואר היטב בטור או"ח סי' תקפ"ג ע"ש. וסי' קרא אי' בטור שם מפני שממהר להיות גדול ובבית יוסף הובא בשם מרדכי יקראו לפניך זכיותינו ועוד שיקרע גזר דיננו ע"כ וא"כ הוא מל"ע قرع וכנ"ה בתש' גאונים קדמונים דפ' בערלין דף מ"א: אטרפא דקרעא והן עליו של דלועין. וכנ"ה קרא בסוכה נ"ו, כתובות פ"ג: תמור' ט' רע"א עיי"ע בצין (ח"ב, קנ"ג), הקבוץ קָרֵי מגילה הנ"ל שבת קכ"ט: עיי"ע קרן ב'. ב"מ ס"ד. קרי קרי . , מאן דיהיב זוזי לגינאה אקרי וכו'. ב"ב פ"ח. קארי. ושם: קרא קרא. נדרים נ"א. עיי"ע קרקז. ירוש' נדרים רפ"ז ד"ם: כל אילין קַרַיָּא וכרובתא וכו' — ועיי"ע קירייא] —

קר (= קֶרִי מל"ם ועניניו כמו מִקְרֶה Begegniss, (Unfall בפ"ק בר"ה בגמ' בד' פרקים (ט"ז.) תבואה שאירע בה קרי או אונס פי' קרי בידי שמים כמו מקרה לילה (דברים כ"ג, י"א) אונס בידי אדם. *[אחי"ה וע"ש ג"כ פירש"י. ועוד בר"ה שם: אדם שאירע בו קרי או אונס. ומזה קראי שהביא רבינו בע' קר י"ד ע"ש. והפעל קרי כמו קָרָה בל"מ פי' עשה דבר במקרה כתובות י"ח. איקרי וכתבי, סנהד' ל"ג. איקרי ועבד כחד מינייהו. ועוד קֶרִי כמו מקרה לילה Polution. יומא כ"ח. ראה קרי. שם בעל קרי. ירוש' מגילה פ"א דע"ב. אירע בו קרי. ב"ר פצ"ח טיפת קרי והקבוץ בעלי קריין עיי"ע בעל קרי (ח"ב, קמ"ט). ובתרג' ירוש' א' בראשית מ"ט ג' ובתרג' דברים כ"ג. י"א קיריות. והפעל ממנו מגילה ט"ו. האומר רחב רחב מיד ניקרי ובתענית ה'. נקרי] —

קר (= קִיר מל"ם פי' כותל Wand) בזו ההלכה (ר"ה ט"ז:) ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם קיר נטוי פי' „נטוי ליפול כלומר רעוע והולך זה ויושב תחתיו סומך בזכיותיו להנצל וכן המעיין בתפלתו שתתקבל ותבוא שאלתו וסומך בצדקתו וכן המוסר דין על חבירו כלומר אני צדיק ומוסר דין להפרע ממך דא"ר אביי המוסר דין על חבירו[4]) הוא נענש תחילה שאומר לפניו מה זכיותיו של זה שעושה כך והלא יש בידו כך וכך עון". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בר"ה — ובענין קיר בסוכה כ': עיי"ע בדיא] —

---

[1]) והוא בל"ע منقار עיי"ע מקורא פי' חרטום של עוף. [2]) בדפו"ו לזוגתה. [3]) וכ"ה בהוריות י"ב. אבל באה"ת אי' למיכל וכ"ה בכריתות לפנינו. [4]) כ"ה נכון רק בדפו"ו וכ"ה כפי' ר"ח אבל בשרפ"ע נשמט מן על חבירו עד על חבירו וכן לי' בעיקרי התלמוד.

קר (= קָרָה מל״מ בפיעל פי׳ עשית מְקָרָה wölben bälken) כפ״ק במ״ק (ו׳ :) ומקרין את הפרצה במועד גמר׳ (שם ז׳.) כיצד מקרין רב יוסף אמר בהוצא ודפנא במתניתא תנא צר בצרור ואינו טח בטיט. *[אחי״ה והוא מל״מ (תהלים קי״ד, ג׳; נחמיה ג׳, ג׳) וכנ״ה בסוכה ט׳ו. המקרה סוכתו בשפודין וכו׳. ירוש׳ סוכה פ״א דנ״א ע״ד סוכה מקורה פסולה מבוי מקורה כשר. ירו׳ קידו׳ פ״ד דנ״ז ע״ד מערה מקורה . . . מערה שאינה מקורה. והשם המופשט ירו׳ סוכה פ״א דנ״א רע״ד מצינו סיכוך שהוא כְקִירוּי, ירוש׳ שקלי׳ רפ״ו דמ״ט ע״ג סכך שהוא כקירוי וכן ירו׳ סוטה פ״ח דכ״ב ע״ג — ירוש׳ נדרים רפ״ה דל״ט. קירוי שמועיל לתנור, פסיקת׳ רבתי פ״ו בקירוי של ירבעם ושל אחאב — ובל״נ קרויה שמ״ר רפ״ג הלך ומצאו עומד על הקרויה פי׳ ה״ה בונה קרוי לבית] —

קר (= קוֹרָה פי׳ מל״מ העץ שעושין ממנו התקרה Balken ותקרה מפורש בפני׳) בפ׳ הבית והעליה (ב״מ קט״ז :) תחתון נותן את התקרה והעליון נותן את המעזיבה פי׳ הקנים או הקרשים שמקרה בהם את הבית נקראין תקרה והטיט שנותן בהן ומעגל במעגילה נקראת מעזיבה. פ״א בע׳ מעזב — (א״ב הפי׳ הראשון קשה לגי׳ בעל הערוך כי הוא גרס בע׳ מעזב מאי מעזיבה ר׳ יוסי בר׳ חנינא אמר קנים וסנאין וטינא ריש לקיש אמר קנים וסנאין וטינא ריש לקיש אמר לוחאי א״כ לא לדעתא דמר ולא לדעתא דמר שייך מה שאמר הכא אבל לגי׳ דידן ניחא שהיא מאי תקרה ר׳ יוסי ברבי חנינא אמר קנים וסנאין וכולי והפי׳ אחר אתיא שפיר לגי׳ בעל הערוך ונראה שהיא גי׳ אמיתית כי אין דרך הגמר׳ לאסברא המלות ידועות אלא המלות שאינן ידועות ומלת תקרה ידועה שהיא מלשון קורה אבל מלת מעזיבה אינה מורגלת ולכן שואל מאי מעזיבה והשתא דאתינו להכא נאמר שיפה גרס בעל הערוך קנים וסנאין וטינא ולא כגירסאות דידן וסטיני אמר ר״ל ופירש״י שם חכם כי לא מצינו שם זה בשיתא סדרי ולא יתכן שבשם סטיני והוא מלשון שטן יכנה תלמיד חכם ואף אם נניח הגי׳ במקומה מאי תקרה ר׳ יוסי אמר קנים וסנאין אתיא שפיר וטינא כי יש טיט שמחבר הקנים והסנאין והוא מן התקרה ויש טיט אחר שטוחין על התקרה והוא נקרא מעזיבה ובמשנת אהלות פרק אדם וכלים מוכח בהדיא שהמעזיבה היא שעל הקורות ע״ש). *[אחי״ה ר״ב כיון לאהלות פ״ו מ״ד מעזיבה שבין הבית לעליה וז״ל הר״ש (וכ״ה ברע״ב) מעזיבה היא תקרה המפסקת בין בית לעליה והביא שם הר״ש התוספת׳ וסיים עוד תניא בתוספתא (פ״ז) וכן היה רבי יהודה אומר כל המעזיבה תשמיש לעליה וכו׳ ע״כ ולכאורה מזה אינו מוכח כי מעזיבה היא שעל הקורות אבל ראיה אחרת עצומה מצאתי בפי׳ רה״ג לאהלות שם וז״ל מעזיבה פי׳ אותו הטיט ששמו הימליטא בארמית מן וטמנתם במלט (ירמיה מ״ג, ט׳) ואותו החרסות והצרורות שנותנין על התקרה שמו מעזיבה ועקרו מן המקרא (נחמיה ג׳, ח׳) ויעזבו ירושלים עד החומה ע״כ וזה כדעת ר״ב שהמעזיבה היא על הקורות. ובגוף הפי׳ בע׳ מעזיב הלך רבינו בשטת רה״ג ודע עוד כי בסוף הפי׳ של רה״ג לכלי׳ אי׳ וז״ל הימלטי טיט הוא מעזיבה יש מקומות נותנין עליו חרסית וצרורות ושמו מעזיבה ע״כ ועל פי דברים אלה נבין מה שפי׳ רבינו בזה הערך והטיט שנותנין בהן (ר״ל בקנים או בקרשים) . . נקראת מעזיבה, וזה ג״כ ראיה שהמעזיבה היא שעל הקורות כדעת ר״ב. אבל במ״ש ר״ב נגד הגירסאות שלנו כי לא מצינו שם חכם וסטיני אמר ר״ל טעה וכבר העירותי בע׳ מעזב כי מיניה וביה בסוגיא שלנו אי׳ כן בירוש׳ ב״מ רפ״י די״ב. ר׳ יוסטא בשם ר״ל התחתון נותן תקרא ולווחים והעליון נותן המעזיבה וכן תפס בעל סד״ה בע׳ ר׳ וסטיני לרב בנימין מספיא וז״ל והנה בעל הערוך מוסף גורע והרה עמל וילד שקר וכו׳ דהכי אי׳ בירוש׳ סוף ב״מ וכו׳ ע״ש בדפוס ווארשא צד נ״ז ע״ד. והאריך להביא מקומות אשר מצינו ר׳ יוסטיני ועיי״ע אצלנו בח״ד, ק״כ. ובאמת בכ״י ש״ס פ׳ בב״מ קי״ז. הגי׳ יסטיני ארשב״ל ובכ״י ה׳ ויוסטני אמר משום רשב״ל (ד״ס במקומו)] —

קר (= קוֹרָה מענין הראשון Balken; תקרה Ge-bälk) בס״ג דפ׳ ר׳ אליעזר אומר תולין (שבת קמ״א.) ולמר בריה דרבינא במאי מקנחו ליה בקורה. בילמדנו בראש שמות (תנחומא שמות סס״י ג׳) למה אין שוין שמותיהם של שבטים בכל מקום אלא שפעמים מקדים זה לזה וזה מקדים לזה לפי שהן תקרתן [1] של עולם והמתקן תקרה כראוי נותן עוביה של תקרה זו בצד ראשה של זו ומנין שהן תקרה של עולם שנא׳ (ישעיה מ״ח, י״ב) שמע

---

[1] כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ובתנחומא אבל בדפ״ע תקרתו.

אלי יעקב וישראל מקוראי. *[אחי"ה וכירו' סוטה פ"ז דכ"א ע"ד דרש כמו כן וישראל מקוראי מה התקרה הזו עוביה דהן וכו' עיי"ע בעל קורה ח"ב, קמ"ט וש"נ שמ"ר רפ"א ויתר המקומות מב"ר ע"ש. וכנ"ה בנדרים כ"ד: קורת בית הבד, בירו' שבת פ"ז ד"י. קורת שקמה. ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג כתיבה . . כקורה. במד"ר רפכ"ג צל הקורה והקבוץ קוֹרוֹת תענית י"א. חגיגה ט"ז. ירו' פיאה ספ"ז ד"כ ע"ג וירוש' תרומ' פ"ב דמ"א: תוספת' אהלות פ"ז פסיקת' רבתי פל"ו ב"ר ס"פ צ"א ובל"א קוֹרָיין ירו' פסחים פ"ו דל"ג. אפי' הנשים מאחורי הקוריין יודעות היו וכו' ועיי"ע קר אחרון. ובמשקל יוני קוֹרָיים קהל"ר פ' את הכל: לאחד שהיה לו שפעת קוריים בתוך דירתו וביתו וכו' עד שתהא סובלת קורות שלפניה וקורות שלאחריה — ומזה קורות החצים עיי"ע קר י"ג] —

קר (= קוּר הפעיל מֵקִיר kühlen) בפ"ק בכלאים (מ"ח) אין נוטעין ייחור של תאינה לתוך חחצב שתהא מקירו פי' לשון צל וי"א לשון קור הוא. אלו ד' קר קרוב ענין הן. *[אחי"ה ושני הפירושים האלה הביא כבר רבינו בע' חצב (ג') בח"ג. תע"ב ע"ש וש"נ האו"ז הל' כלאי' סי' רס"א וכן שני הפירושי' בפי' ר"ש בשם עצמו ובפי' הרמב"ם כדי שיקרר אותו וכו' עיי"ע קר ג'] —

קר (= קוֹרָה Gehäuse קוֹרַת הַחִצִּים (Pfeilköcher בטבעת פי"ב בכלים (מ"א) קורת החצים טמאה ושל אסירים טהורה פי' מלשון מקרא (איכ' ג' י"ב) כמטרה [1]) לחץ. וכן במגילת איכה דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ רבנן דתמן אמרי לאספריסא רבנן דהכא אמרי כקורת חצים שהכל מקוששים [2]) בה והיא עומדת — (א"ב פי' בל"ר אשפה שהחצים מונחים בה ויצטדק הערך קרת). *[אחי"ה והנכון שהוא מל"מ קוֹרָה פי' בהשאילה בית וא"כ קורות חצים כמו בית חצים עיי"ע קר י"א] —

קר (= קְרַאי פי' כמו קרי כלומר ענין מקרה zu-fällig) בר"ג דפ' יו"ט של ר"ה (כ"ט:) איכא ביניהו בי דינא דקראי פי' „מקום שאין שם חכמים קבועים לבי"ד ועכשיו נזדמנו שם אורחים". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח ושם הגי' בי דינא דאקראי וכ"ה לפנינו וכ"ה בדפ"ע באסיל ואמש' וכן מורגל בש"ס עיי"ע אקראי ח"א. רס"א] —

קר (= קִיר מל"י κύριος ובל"י האמצ' בקיצור κῦρ, κῦρις אדון Herr) סך קירי פלסטור (ע"ז י"א:) ככר פי' בע' סך. בר"ג דשילוח הקן (חולין קל"ט:) ואמרין קרי קירי ככר פי' בע' מל [3]). בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ':) מתרי ותלת קיראי שמיעא פי' אדונים [4]) בב"ר פע"א (פ"א) והנה שם שלשה עדרי צאן (בראשית כ"ט, ב') אלו שלשה קרויים [5]) פי' ג' אדונים [6]) של בית הכנסת — (א"ב פי' בל"י אדון) *[אחי"ה וא"כ הגי' היותר מעולה בב"ר ג' קירויים או קוריים. וכן קירי בב"ר ר"פ פ"ט עיי"ע כר בח"ד, שי"א ומ"ש. ירוש' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד עיי"ע ברכסון (ח"ב, קצ"ד). ותר"י ארון: קירים κύριος עיי' לבמד' י"א, כ"ו; לתהלי' נ"ג, א'; צ"ז, י'; קי"ד, ז'; לאיוב ג', י"ח; ה', ב'. והתואר קִירָאָה בקבוץ קיראי ע"ז הנ"ל כגי' רבינו ולפנינו אי' מתלתא קראי שמיע לי מרב ושמואל ורבי יוחנן ופירש"י מג' חכמים גדולים שהם כדיי לסמוך עליהם כעל המקרה ע"כ ובפי' ר"ח לא העתיק רק מרב ושמואל ור' יוחנן ובעיקרי התלמוד הובא פי' ר ב צ מ ח: כמו מזומנים לתורה (עיי' מבוא לח"א, XVII). ועוד הוסיף בעל עיקרי התל' וז"ל ויש גורסין קריגאי פי' עמלי תורה ע"כ ונ"ל שהוא ל"פ گراز פי' חזק ואמיץ לב וגבור והקבוץ گرازان Heroen וזהו קריגאי = קריזאי אולם לא מצאתי זו הגי' בשום מקום ולי' בכ"י ש"ס] —

קר (לדעת רבינו כלי מיקר = יקר אולם הוא מל' מל' קרירות) בפ' שואל בגמ' עושין כל צרכי המת (שבת קנ"א:) כל לאיתויי מאי לאיתויי הא דת"ר מביאין כלי מיקר פי' גללתא יקירתא — (א"ב פירש"י כלים שמביאים קרירות כגון זכוכית).

קר (= קוּרְיָים מל"י Schnüre auf dem καῖρος (Webstuhl, Gewebe בב"ר פ"ג (ר"פ מ"ט) שמותן של רשעים דומין לכלי קוריים [7]) מה כלי קוריים כל מה שאתה משמש בהן הן עומדין הנחתם הן מתרפין. ובפ' ע"ב (ע"א) אף הנשים

---

[1]) במקרי אי' כמטרא באל"ף. [2]) ובעיקרי התלמוד מקשקשין והכל אחד עיי"ע קש וברפ"א בט"ס מקושטים ובנו"ג מורים . . והיא נצבת. [3]) מל חי ועיי' מ"ש בע' כר ח"ד שי"א: [4]) בסד"ה ע' שמואל צר קע"ו (דפו"ו) הביא בשם היוחסין פי' הערוך הזה וכתב בעל סר"ה „לא מצאתי בערוך" וזה תמיה ועיי' ג"כ יוחסין השלם צד 192 ע"ב. [5]) בנו"ג קרואים. [6]) כ"ה נכון בכ"י ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ועה"ק שנ"ב וברפ"א אבל בדפ"ר וויניצי' בט"ס ארונים. [7]) כ"ה בכ"י ערוך אבל בדפ"ע קיריים, קוריים.

מאחורי קוריים היו סונטות[1] בה. בפסיקת' ויהי בשלח (פסיקתא דר"כ צד צ"ב.) מה הדין דכתי' (דברי' ח', ד') שמלתך לא בלתה מעליך שמא כלי (קוריות) [צ"ל קוריים][2] היו מהלכין עם ישראל במדבר: ירוש' בפ' כל הכלים (ר"פ י"ז דמ"ז.) מהו לטלטל כלי קוריים בשבת — (א"ב פי' בל"י חוט הערב ונקראו כן כלי אריגה עיי"ע קירוס). *[אחי"ה וכנ"ה בשהש"ר פ' נפת כלי קוריים יצאו עם ישראל למדבר דב"ר ספ"ז במדבר ועיי' מד' תהלים מזמ' כ"ג ילק' עקב ר' תת"ן ובילק' תהלי' ר' תרצ"א — אסת"ר פ' ביום השביעי עיי"ע גת (= גָּיֵת) בח"ב, שפ"ה והלאה ושם פירשתיו בע"א ע"ש. קהל"ר פ' ושנאתי: נתעטף בכלי קוריים שלו. — ושם פ' את הכל שפעת קוריים עיי"ע קר י"א]—

קרא (= קוֹרֵא מל"מ Rebhuhn) בסוף חולין (קל"ח:) קורא זכר ר' אליעזר מחייב — (א"ב עוף טהור והוא ל"מ (ירמיה י"ז, י"א) קורא דגר והוא עוף טהור כדמוכח בהדיא בגמ' שם (ק"מ:) (הוא) [צ"ל הא] טהור וטהור חייב דלמא בקורא וכן פי' שם בקונטרים וכן בפירשו על המקרא (ש"א כ"ו, כ') כאשר ירדף הקורא [בהרים] מפרש שהוא העוף הנקרא פרדיץ ולכן יש לומר שיש טעות בגירסאות בפי' הקונטרים במשנ' (חולין קל"ח:) קורא זכר טמא הוא ולא נהירא אלא יש לגרוס טהור הוא אך יש לתמוה שרש"י פי' בפסוק קורא דגר שהוא קוקו והוא עוף טמא). *[אחי"ה וכן פי' הרמב"ם בחולי' ובפי' הרד"ק שרש קרא שהוא העוף הנקרא פרדיי"ץ בל' אספמיא perdiz בל"ר perdrix וכ"ה בעיקרי התלמוד והביא ג"כ ל"ע חגל حجل וכן לועז רש"י פרגיות ברכות ל"ט. פרדר"י אבל מה שפירש"י בירמיה הנ"ל שקורא הוא קוק"ו Kukuk קשה להלמו ועיי' ג"כ מה שהשיגו התוספו' עליו בחולי' ס"ג. ד"ה הנץ ועיי' רש"י חולי' ס"ב. ד"ה והני מילי ועיי"ע קק ה' — קורא מצראה עיי"ע קד ה'] —

* קוֹרְיָאָה, קוראה (מע' הקודם) תרג' קורא ש"א וירמיה הנ"ל בערך הקודם קוריאה, קוראה. והקבוץ לישעי' ל"ד. ט"ו קוֹרֵיהוֹן.

* קוֹרָא (ונראה שהוא הענבל בדלת Klöppel) כלי' פי"א מ"ב והציר והקורא ולי' פי' בפי"מ להרמב"ם והר"ש והרא"ש ולי' בפי' רה"ג ובע' צר ה' וכן בעל תוי"ט לכלים כתב וז"ל לא מצאתי פירושו ע"כ ונראה שהוא הענבל בדלת ונקרא כן על השמעת קול בפתיחת הדלת, ובמשנ' דש"ס אי' הקורה בה"א בסוף, אבל במשנה דמשניות הקורא.

קֶרֶב (מל"מ שם לאיברים הפנימים Eingeweide ובקבוץ בל"מ קְרָבַיִם (תהלים ק"ג, א') ובדרז"ל קירְבַיִם, קִרְבַּיִים) בפ"ד בתמיד (מ"ב) נוטל את הקרבים. *[אחי"ה בנו"ג הקרביים אבל שם ג"כ והקרבים מדיחין אותן וכו'. ירוש' יומא ספ"ב ד"מ. וכמה הן איברים עשרה ואחד בקרביים וכו' וכ"ה בספרא ויקרא ריש פרק ו' פרש' ד'. נדרים נ"ד: קרביים לאו בשר וכו' ירו' נדרים רפ"ז ד"מ: קרבייא לאו בשר וכו'. חולי' ט"ז: ירוש' שבת פ"ב ד"ד ע"ד קירבי דגים] —

קָרַב (מל"מ פי' נגישת גוף אל גוף במקום או בזמן sich nähern ועיי' בפנים) בפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ז':) לפי קירוב בתים הן גובין פי' החצר הסמוכה לחומת העיר נותנת יותר[3]. במעילה בס"ג דפ' חטאת העוף (י':) כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו (ויק' כ"ב, ג') בכל הקדשים הכתוב מדבר יכול יהו חייבין עליו מיד ת"ל אשר יקרב א"ר אלעזר וכי יש נוגע שהוא חייב הא כיצד כל דבר שיש לו מתירין אינו חייב ער שיקרבו מתיריו וכו'. בס"ג דפ' שואל (שבת קנ"ב.) קרובים נעשו רחוקים, ובויק"ר פ' זאת תהיה פר' וזכור (פי"ח) רחוקות נעשו קרובות אילין עיניא דהוו חמיין מרחיק כדו אף[4] מקריב לית אינון חמיין קרובות נעשו רחוקות אילין אודנייא דהוו שמעין בחד זמן כדו אף[5] מקריב במאה זימנין לית אינון שמעין. בס"ג דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ה: וש"נ) אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע. פי' אלו העיד על אחיו שהוא רצחן לא היה פוסלו קל וחומר על עצמו. ירושלמי בר"ג דפ' הרואה (פ"ט די"ג.) אשר לו אלהים קרבים אליו (דברים ד', ז') קרוב בכל

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ועיי"ע סנט ובדפ"ע סוטנות. [2]) וכ"ה בדפ"א אבל גם בפסיקתא אי' קוריות. [3]) בדפ"ר הוא נותן יותר. וכפי' רגמ"ה בב"ב וז"ל כלומר אותן בתים חיצוניות שצריכין להם יותר לחיזוק החומה יותר מן הפנימית ויתנו יותר ועיי' בפירש"י אבל עיי' פי' התוספו' בע"א. [4]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בויק"ר אפילו ובדפ"ע את. [5]) בעיקרי התלמוד ובדפ"ע את.

מיני קריבות. בר״ג דפ׳ נגמר הדין (סנהד׳ מ״ג.) בערב הפסח תלאוהו לישו הנוצרי והכרוז יוצא לפניו ארבעים יום וכו׳ עד שאני ישו הנוצרי דקרוב למלכות הוה[1]. פי׳ היה ידוע למלך שהיה באותה שעה אית דאמרי קרוב לינאי המלך ממש הוה. *[אחי״ה קרוב הדבר שהעתיק רבינו זה הפי׳ מפי׳ ר״ח בסנהדר׳ ושם בקובץ כ״י אנג׳ דף ק׳ ע״ב נמחקה שטה אחת וחצי. וז״ל בעל עיקרי התלמוד הפי׳ הראשון עיקר שכן בס״פ מרובה (ב״ק פ״ג.) אבטולם בן ראובן התירו לספר דקרוב למלכות הוה ולא היה קרובו של קיסר אלא כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי כדאי׳ במעיל׳ (י״ז.)[2] וכן של בית ר״ג מפני שהיו קרובים למלכי יון ומצרים למדו חכמה יונית וזה שהיו קרובים למלכות ואפי׳ נאמר כפי הפי׳ ינאי המלך שהוא אלכסנדר כהן היה מהחשמונים וכן הורודוס היה עבד שלא היה מזרע היהודי וא״כ לא יצא לנוצרים מזה פרי ולא עלה עכ״ל. וכנ״ה בגיטי׳ י״ד: בני אדם הללו קרובים למלכות. אסת״ר פ׳ אחר הדברים אם אסתר יהודית היא קרובתי מן אבי עשו ואם גויה היא כל הגוים קרובים אלו לאלו. ב״מ ל״ט. קרוב מחמת קרוב, סנהד׳ כ״ז: ואלו הן הקרובין וכו׳, שם כ״ט רע״א קרובים ונתרחקו, ב״ר פי״ח נשא אדם אשה מקרובותיו עליו הוא אומר עצם מעצמי. תרג׳ עצמי (בראשית כ״ט, י״ד) קָרִיבִי, תרג׳ שאר (ויקרא י״ח, י״ב) קריבת אבוך ותר״י קריבת בשר אבוך והקבוץ תרג׳ איוב י״ט, י״ד קָרִיבַיי ולנקבה קְרִיבַן ויקרא י״ח, י״ז. וליחידה ירוש׳ כתובות פ״ט דל״ג. כהדא קריבתא דר׳ שמואל בר אבא. והשם המופשט פסחים קי״ח: קריבות שהיו חפצין בה, ב״ר פ״ע נשיקה של קריבות[3]. ובל״ס קריבותא וכ״ה בתר״י א׳ לדברי׳ ל״א, ל״ד קריבותא במיתתהון, והוא כמו קְרִיבָה ב״ר פצ״ו כל מי שנאמר בו קריבה למות וכו׳ משה כתיב ביה קריבה וכו׳ — שם פע״א בזה קריבה ובזה קריבה, ויק״ר פ״כ על הקריבה ועל הקרבה, ירוש׳ הוריות פ״ב דמ״ו ע״ד קריבה פרישה, ירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ה. קריבה קריבה, סנהד׳ ג׳ סע״ב משעת קריבה שלשה. ע״ז י״ז. קריבה בעלמא אסור, בשבת י״ג. הגי׳ קורבה, ושם לא אסרה תורה אלא קורבה של גלוי עריות. ב״ב כ״ג: קורבה דאורייתא. שבת י״ג: ירוש׳ קידוש׳ ספ״ד דס״ו ע״ג קירוב בשר, כתובות מ״ח. שארה (שמות כ״א, י׳) זו קרוב בשר וכו׳. ועוד קירוב הפכו ריחוק ירוש׳ ב״מ פ״ה ד״י ע״ג קירוב שכר וריחוק הפסד, ירוש׳ מעשר שני ספ״א בריחוק מקום . . בקירוב מקום, ירו׳ קידו׳ רפ״ד דס״ה: וצריכין קירוב פנים שמא ניירו לשם. ומזה הענין באתפעל כתובות נ״ו רע״א משום איקרובי דעתא הוא והא איקרבא ליה דעתא, הפעיל ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ג. מקריבין לכנפים פי׳ הבא לקבל דברי חבירות מקריבין אותו לכנפים ובבכורו׳ ל׳: ובתוספת׳ דמאי פ״ב הגי׳ הבא לקבל דברי חבירות וכו׳. וכן בפיעל ובפועל כל״ם nahebringen עדיות פ״ח מ״ז שאין אליהו בא . . לרחק ולקרב אלא לרחק המקורבין בזרוע וכו׳ עיי״ע בן ציון (ח״ב, קכ״ב.) וש״נ קידוש׳ ע״א. וירוש׳ קידושין פ״ד דס״ה ע״ד וירוש׳ יבמות פ״ח ד״ט ע״ד ע״ש — ירו׳ קידושי׳ רפ״ד דס״ה: וירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״ג אני לא מקרבן ולא מרחקן אלא וכו׳. וכן בקל עדיות פ״ח מ״ד דיקרב למיתא, ירוש׳ ב״ב רפ״ט דט״ז ע״ד אתון בנוי קרבון לר״א וכו׳, ירו׳ דמאי פ״א דכ״ב. בני קרתי קורבין לי . . בני דידי קורבין לי, ירוש׳ תענית פ״ג דס״ו רע״ג בני קרתי קורבין לי . . . בני דילי קורבין לי. אתפעל ירו׳ ברכות פ״ט די״ג: כלן מתקרב לי וכו׳. והפעיל בענין הקרבת קרבן עיי״ע קרבן. התפעל ירוש׳ מגילה פ״א ד״ע ע״ג שלא יהא קרבן מתקרב וכו׳ — וגם בפָעֵל ירוש׳ סוטה פ״ג די״ט: הקומץ קָרֵב לעצמו והשירים קריבין לעצמן, ספרי נשא ר״פ כ״ט קבע זמן לקריבים וקבע זמן למקריבים וכו׳] —

קָרוֹב (וכן קְרוֹבָה לדעת רבינו דרשן והנכון שליח צבור Vorbeter עיי׳ בפני׳) קריי ותניי קרוב ופייטם[4] (ויק״ר פ״ל) עיי׳ בע׳ פייט פי׳ בעל מקרא בעל משנה דרשן ופייט — (וא״ב פי׳ בל״י איש בקי בדינים ובעל הלכות). *[אחי״ה כונת ר״ב על ל״י ἀκριβής ופי׳ זה רחוק ודחוק הוא והנכון שהוא מפעל קָרֵב בפיעל ובפָעל ונשתמש מהחזן שירד לפני התיבה וככר רמזתי על זה בע׳

---

1) כ״ה נכון בכ״י ל״ד ו״ו א׳ ב׳ וה״ב וב״ר אבל מטושטש הוא בכתב ע״י הצענזור ועיי׳ העתקת כל הענין ברד״ס סנהד׳ צד ס״ג ונשמט בדפ׳ באסיליא מן הצענזור ובדפ״ר בערוך ובדפו״ו קצת מזה נדפס ויש ריוח לג׳ מלות שאני ישו הנוצרי. 2) ועיי׳ בתוספו׳ ב״ק שם. 3) הקרבות בתוספת׳ ע״ז פ״ה ט״ס וצ״ל הרוקבות כדאי׳ בכ״י ארפ׳. 4) כ״ה בדפ״ר ובדפ״ע אחרי׳ פייטן.

חזן וש״נ שו״ט מזמור י״ט חזיוה לחזנא דקריב ואמר האל הגדול הגבור האמיץ וכו׳ ירו׳ ברכות פ״ד ד״ח: זה שעובר לפני התיבה אין אומרין לו בא והתפלל אלא בא וקרב עשה קרבנינו עשה צרכינו עשה מלחמתנו פיים בעדנו ובגי׳ מהרש״ם אי׳ עשה וקרבנו הרי שפי׳ קָרוֹב ענין הקרבת תפלות ותחנונים במקום קרבן או הקרבת לבות האדם למקום ומזה גם בירוש׳ ברכות פ״ט די״ג סע״ד יקרב אברהם מן גבי ועד גביי ואנא מיקרב מן גביי ועד סוף כל דרי ואין לא יצרף אחיה השילוני עמי ואנא מקרב כל עמא. פי׳ יקרב יתפלל ועיי׳ סוכה מ״ה: בשינויים ומזה השם קָרוֹב בויק״ר פ״ל כגי׳ רבינו ובנו״ג דרשן ובשהש״ר פ׳ מי זאת קריבוי. ירוש׳ ברכות פ״א ד״ג סע״ג ר׳ זעירא הוה סמך ¹) לקרובה כדי לשוח עמו תחלה וסוף עיי׳ פי׳ המהרש״ם וסיים לקרובה ש״צ קרוי כך שהוא מקרב לבן של צבור למקום. ובויק״ר פי״ט ובשהש״ר פ׳ כתם ר׳ אלכסנדרי קרובה ופי׳ במ״כ שהיה ש״ץ שאומר פיוטים ועיי׳ בתש׳ חמדה גנוזה סי׳ קמ״ה מה שהשיב ר׳ יצחק בר יעקב גאון ז״ל בענין הללו קרובות שאומרים החזנים בשבתות וביוה״כ ובימים טובים אם אומרים אותן מעין כל ברכה וברכה וכו׳] ²) —

* קְרָב (ל״מ מלחמה Kampf) ירוש׳ סוטה פ״ח דכ״א ע״ג ירוש׳ יומא פ״א דע״א: רומי לקרב. ויק״ר פכ״ב דעבד קרבא עם מלכא וכו׳. תרג׳ עשו מלחמה (בראשית י״ד ב׳) עבדו קרבא. והרבה בתרג׳ עיי״ע קרב חאחרון במתורגמן והפעל ב״ר פצ״ו ויקרבו (בראשית מ״ז, כ״ב) כאדם שאומר פלוני קרב על חבירו ועוד עיי׳ ירוש׳ ברכות פ״ד ד״ח: בע׳ הקודם לזה.

קרבט (= קרביט נ״ל מל״י κρηπίς כמו κράσπεδον מה שתלוי מן הבגד והושאל לרצועה) דרגש מתיר קרביטיו (מ״ק כ״ז. וש״נ) פי׳ רצועותיו עיי׳ בע׳ גד. *[אחי״ה בע׳ גד א׳ הביא רבינו הציון ממ״ק ויתר המקומו׳ בענין דרגש . . ערסא דגדא ואני פירשתי בע׳ דרגש (ח״ג, קמ״ג) מל״י הנ״ל ע״ש. ומיוחס לרש״י במ״ק פי׳ קרביטיו ג״כ רצועות ועיי׳ פירש״י לסנהד׳ כ׳ סע״א. ודע כי גי׳ המהרש״ם בירו׳ ברכות פ״ג ד״ה ע״ד שומט קרביטין שלה ובנו״ג קלבינטרין ועיי״ע קליבנטירין] —

קָרְבָּן (מל״מ פי׳ נדבה למזבח Opfergabe ועוד תשורה Geschenk) בפ׳ שני בנדרים (כ׳.) נדר בקרבן ואמר לא נדרתי אלא בקרבנות מלכים. בע״ז בר״ג דפ׳ השוכר (ס״ד:) רב יהודה שדר קרבנא לאבי דרבא ³) ביום אידם. (בר״ג דחולין (ח׳.) באטמי דקיימו לקרבנא פי׳ בסכין של ע״ז) [צ״ל בר״ג דחולין בגמ׳ בסכין של ע״ז (חולין ח׳.) באטמי דקיימן לקורבנא] פי׳ ירכות שלמות שרוצה לשלח מנחה הפסידן ומנען מלשלח ולא נהנה. בפ׳ ד׳ במעשר שני (מי״א) המוצא כלי וכתב עליו קמדט״ת ק׳ קרבן, מ׳ מעשר, ד׳ דמאי, ט׳ טבל, ת׳ תרומה, וכו׳ עד ר׳ יוסי אומר וכולן שמות אנשים הן ק׳ קרח, קין; מ׳ משה, ד׳ דוד, ט׳ טוביה, ת׳ תרח כלומר שלהן הן וחולין הן. *[אחי״ה קָרְבָּן בל״מ ובל״ס קוּרְבָּן, קוּרְבָּנָא (חולין הנ״ל זבחים קט״ז: גיטין נ״ו.) ענינו נדבה ובפרט נדבה למזבח תרג׳ מנחה (בראשית ד׳, ג׳) קורבנא כגי׳ כ״י וסביוניטא ועוד מנחה לאדם חשוב תרג׳ הושע י״ב, ב׳ וקורבנא למצרים מובלין. ספרא ויקרא פרק ב׳ פרשה ב׳ כ״מ שנאמר קרבן אמור ביו״ד ה״א וכו׳. מנחות ק״י. בא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלקים אלא ה׳. וכנ״ה הרבה בש״ס ובפרט בקרבן למזבח בקשור עם הקריב עיי׳ ברכו׳ ט״ו: י״ז. כ״ג. שבת כ״ח: פ״ח. עירובי׳ י״ט. ס״ט: פסחים י״ז. ע״ב: סוכה מ״ה. תענית כ״ז: מגילה י״ב. חגיגה ו׳: י״ב: נדרים י׳. נזיר כ״ג: סנהד׳ מ״ג: ע״ז ח׳. כ״ד. הוריות י׳: זבחים ל״ד. ס״ב. פ״ח: מנחות כ׳. ערכי׳ י׳: נדה ל״א: ירוש׳ יומא ספ״ב ד״מ. קרבן יחיד קרבן צבור. ירושלמי סוף שקלים וליסוד ארץ אלו קרבנות. ירוש׳ נזיר רפ״ב דנ״א ע״ד כל הלשונות משמשין לשון נזירות חוץ מלשון קרבן כל הלשונות משמשין לשון קרבן חוץ מלשון נזירות עש״ה בענין קרבן שמ״ר פ״ל בקש הקב״ה ליתן להם ד׳ דברים תורה ויסורין ועבודת קרבנות ותפלה ולא בקשו . . .

---

¹) כה״ג במהרש״ם וכ״ה בחי׳ הרשב״א ספ״ה דברכות והובא בב״י או״ח סי׳ קכ״ז ובנו״ג סבר. ²) ועיי׳ ג״כ מ״ש החי׳ היידענהיים בפתיחת מחזור לשבועות וכתיבת קרובץ אינה נכונה ועוד עיי׳ צונץ זינאגי פאעזיא צד 65. וראיתי בעיקרי התלמוד שסיים הע׳ קרוב: וגם נקרא הש״ץ קרוב שהוא במקום כה״ג המקריב קרבנות ויש הגי׳ קרובות ווי״ג קרובץ והסי׳ קול רנה וישועה באהלי צדיקים ע״כ וכ״ה בב״י או״ח סי׳ ס״ח ועיי׳ מ״ש הגרי״ב בהפשב״ע. ³) כ״ה בעיקרי התלמו׳ וכ״ה בתוספות רבי׳ אלחנן בריש המסכ׳ (ד״ס ע״ז) ובדפ״ר וויניצי׳ לאבי דארבא ובנו״ג לאבידרנא וכ״ה בדפ״ע דפ׳ אמש׳.

ומה שדי כי נעבדנו (איוב כ"א, י"ט) אלו הקרבנות, ויק"ר רפ"ז אהרן נוטל קרבנם ופוחסו לפניהם וכו', שם: יודע אני ששלמה בני עומד ובונה את בית המקדש ובונה את המזבח ומקטיר עליו את הקרבנות שבתורה. וחקבוץ זכר ב"ר פצ"א ט' מאות קוּרְבָּנִין איכ"ר פ' בני ציון קוּרְבָּנַיָּיא — תנחומא בשלח רסי' י"ח קרובים צ"ל קרוכין עיי"ע אדר (ח"א, ל"ח)] —

קָרַד (קרוב לל"מ קרץ, גרד, חרט, חרת قرص בל"ר אצמ' cratare, gratare בלא"ש krat-zen בלאינ"ג (scratch, cratch בביצה פ' יו"ט (כ"ג.) ובפ"ג בעדיות (מי"ב) ובגמ' דפ"ק בפסחים (י"א:) אין מקרדין את הבהמה מפני שעושה חבורה אבל מקרצפין פי' קירוד במגורדת ששיניה דקים נכנסין בבשרה ועושין חבורה קירצוף במגורדת ששיניה עבים ואין עושה חבורה. ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב', ח') תרג' לאיתקרצפא ביה[1] „פ"א קירוד כמין תולעים והוא רמש כגון אינכא[2] שנושכין בבשר הבהמה והם קטנים ואין נפרדין מבהמה אלא בעשיית חבורה כגון האינכא[3] שאין שולפין אותה מן השיער אלא בקושי והם קטנים והפרדת הגדולים נקראת קרצוף" ובל' ערבי קורין לתולעת קרד. *[אחי"ה והוא באמת בל"ע قراد תולעת אדוקה בגמלים ובסוסים ובל' יון κροτών נקרא תולעת הכלבים ופ"א נעתק מפי' ר"ח בפסחים ובקיצור אי' כן גם כן בפי' ר"ח בביצה אבל ל"ע קורין לתולעת קרד לי' בפי' ר"ח וכן בפי"מ להרמב"ם בביצה מקרדין הוא הסרת הזבובים הקטנים הניתלין ביריכות הבהמה ועושין שם חבורה כשמסירין אותן ומקרצפין הסרת הזבובים הגדולים וכו' וכ"ה בפי"מ להרמב"ם בעדיות וכבר השיג על זה הפי' בעל שירי קרבן בספ"ב בביצה ירוש' ע"ש. ופי' ראשון הוא הנכון וכן מוכח מירוש' ביצה ספ"ב דס"א ע"ד איזהו קירוד אלו הקטנים שהן עושין חבורה קירצוף אלו הגדולים שאין עושין חבורה ועיי' פי' קה"ע אלו הקטנים כעין מגירה קטנה של ברזל ששיניה דקות ומחככין ומגרדין בה הבהמה.. אלו הגדולים מגירה של עץ ששירה גסות ואין עושין חבורה, וכירוש' אי' בתוספת' ביצה ספ"ב ועיי' ג"כ פירש"י בביצה כ"ג. במשנה. ירו' ביצ' שם אין מקרדין שלא יבואו לידי חבורה ואין מקרצפין שלא יבואו לידי תלישה] —

קָרַד (מל"ע قرد קבץ ואסף ansammeln, sich ansetzen) ע"ז ע"ו. האי קריד והאי לא קריד פי' נדבקת ונקבצת ועיי' פירש"י.

* קִרְדָא (אולי מל"ע בע' קרד א' תולעת) ויק"ר פי"ח מהו לזרא (במדבר י"א, כ') ר' אביתר אומר לקרדא וכ"ה בבמד"ר פ"ז אבל עיי"ע דרריא כי כן גי' רבינו (ח"ג, קס"ג).

* קַרְדוּ עיי"ע כרדו (ח"ד, שי"ז) וש"נ ב"ב צ"א. והשינויים, וכן בל"ס כַּרְדוּ אחד הוא עם קרדו אי בחוף הטיגרים. ויושביה נקראו קַרְדוּיִין ירוש' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ג ירוש' יבמות ספ"א ד"ג: ובבבלי יבמות ט"ז. ועיי"ע קרתויין.

* קרדיה ירו' כלאים פ"א דכ"ז. ט"ס עיי"ע קריה ב' וע' אפרסק (ח"א, רמ"ב).

קָרְדְיָינָא (= קוֹרְדְיָינָא, קוֹרְדִיקִינִי פי' כמו גּוֹרְדִינוֹן, גּוֹרְדְיָינִי. gordianisch, vom Kaiser Gordian herrührend) בפ' אלו טרפות בגמ' עד כמה תחסר (חולי' נ"ד:) ובעא מינאי דינרא קורדיינא לשעור ביה טריפתא פי' מאותו מקום — (א"ב מין דינרים של גורדיין קיסר עיי"ע גרדיון). *[אחי"ה ועיי"ע הדריינא, טרינא, נירון כי המטבעות נקראו על שם קיסר רומי המצווה לטבען. ובע' גרדיון (ח"ב, שנ"ט) כבר העירותי כי בנו"ג בחולי' קורדינאה אבל בירוש' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד קורדיינא וכ"ה בירו' קידושי' פ"ב דס"ב ע"ד ומנחו' כ"ט. עיי"ע גרדיון. ורבינו שפי' מאותו מקום וכן רש"י בחולי' סברו שנקראו על שם הפרטי Korduene עיי"ע קרדן] —

קַרְדְיָיקוֹס מל"י καρδιακός חולי הלב Herzkrankheit (Melancholie) ועיי' בפנים) בפ"ז בגיטין (מ"א דס"ז:) מי שאחזו קרדייקוס פי' רוח (א"ב הדופקת בלב נקראת קרדייקוס והוא לשון יון — ובחולי זה הלב נפוג וזיעה קרה נגרת מהגוף). *[אחי"ה בע' המים (ח"ג, רי"ד) הבאתי ירו' גיטי' וירוש' תרומ' ששם פי' ר' יוסי קרדייקוס[4] ע"י המים כבדות הלב וכן נראה ממה שאמר ר' יוחנן בגיטי' ירוש' רפ"ז דמ"ח ע"ג עודהו קודייקוס עליו כותבין גט ונותנין לאשתו וכו' נתן לה את גטה ואמר לא יהא גט אלא למחר ונעשה קורדייקוס וכו', ושם ובירוש' תרומות רפ"א ד"מ: מפורש

---

[1]) וכ"ה במתורגמן ובכ"י תרג' לאתקרספא ביה ובנו"ג בט"ס לאתקרנפא וצ"ל בצד"י. [2]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ועיי"ע אנבא וע' יניכא אבל בדפ"ע כאן אינבא וכ"ה בפי' ר"ח. [3]) וכ"ה בדפ"ע וויניצי' ובדפ"ר האינבא ובפי' ר"ח האלכא. [4]) ושם נדפס בטעות καρδαικός וצ"ל καρδιακός.

קורדייקוס פעמים שוטה פעמים חולה וכו' ע"ש, ובפי"מ להרמב"ם פי' חולי מתחדש ממלוי חדרי המוח ומתבלבל הדעת מפני כך והוא מין ממיני חולי הנופל ע"כ ואולי פי' כן עפ"י הירו' פעמים שוטה וכו' ורש"י פי' שם שידה השולטת כששותה יין הרבה מגיתו ופי' כן עפ"י הש"ס מאי קורדייקוס אמר שמואל דנכתיה חמרא חדתא דמעצרתא וכו' הא קמ"ל דהא רוחא קורדייקוס שמה. וכבר ידעת שחכמי בכל לא הבינו ל' יוני על בוריה — ועיין בענין גונדרפוס וקורדיאקוס (כ"ה נכון הגי') בתש' הגאונים בהוצ' ר"א הרככי צד 122 בסי' רמ"ה] —

* קרדיונטס ירוש' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד עיי"ע קודרנטים.

קַרְדֹּם (מל"מ פי' שם נרדף לגרזן Axt וכן בל"ע קרטים קרזם, / קרזים) בפ' המביא כדי יין (ביצה ל"א.) לא בקרדום ולא במגל — (א"ב ל"מ זה (ש"א י"ג, כ') ואת קרדמו). *[אחי"ה וז"ל הרד"ק בשרש קרדם כתב ר' יונה כי הם המרות ולא יתכן כי המר הוא כלי אחר שיחפרו בו והוא הנקרא בלה"ק אֵת והקרדום הוא כלי שמבקעין בו עצים דשטר"ל [1]) בלעז וכן זכרו רז"ל מר וקרדום בשני כלים כמו שאמרו (ב"מ פ"ב:) ואף אבא שאול לא אמר אלא במר ופסל וקרדום וכו' הצעתי לשון הרד"ק כי השתמש בו ג"כ בעל עיקרי חתלמוד וז"ל אבא שאול לא אמר וכו' והוא כלי שיבקעו בו הכלים והעצים דיסטר"ל ונקרא פאס בל"ע (فاس) והוא ל"מ ואת קרדמו ודלא כר' יונה ז' גאנה שפי' שהוא המרא וזה אינו כן כי המרא הוא כלי אחר שיחפרו בו את הארץ ונקרא בלה"ק אֵת ובמשנה הם שני כלים עכ"ל. וכנ"ה באבות פ"ד מ"ה קרדום לחפור בהם, גיטי' ל': מלא קרדום. תוספת' כלים ב"ב רפ"ז יד הקרדום, תוספת' מ"ק רפ"א ובירוש' מ"ק רפ"א תוחב בשפוד ומכה בקרדום וכו', ירוש' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג מבקעין בקורדם, ירוש' נדרים פ"א דל"ו ע"ד השאילני קרדומך אמר קונם קורדם יש לי וכו' ועיי' תוספת' נדרים פ"ד ובבלי נדרים ל"ה. יומא כ"ג. איזו היא נקימה . . . א"ל השאילני מגלך וכו' השאילני קרדומך וכו' ע"ש ובפירש"י לויקר' י"ט, י"ח. ירו' תרומו' ספ"ו דמ"ד: לא נמצא לוקח לו קוררום מדמי שביעית. פסיקת' רבתי פמ"ב שמעון עסוק בקרדומו. ירוש' ב"מ רפ"ב ד"ח: מחרוזות של קרדומות. ילק' חבקוק ר' תקס"ב אמר הקב"ה כל מי ששבר קרדומו יבא אצלי ובשו"ט מזמ' ז' הגי' אני מחזר על כל מי ששבר קרדומו יבא אצלי וכו' ע"ש כל הענין. ומורי חמי מוהר"א דר' בעטטעלהיים זצ"ל פי' קרדומו דילק' ושו"ט מל"י κραταίωμα מצור וחיזוק וענינו כל מי ששבר את המצור שלו (ולא כמו שהתפאר על עצמו הנביא ואתיצבה על מצור) נענה ואח"כ אמר לו כתוב אל"ף בלוח פי' סוף האות בל"י ὦμεγα (ω) ופי' כתוב עת הקץ ובשו"ט הגי' כתוב לך בלוח אחד אל"ף בי"ת וכו' וגי' הילק' נכונה עכ"ל מורי ז"ל] —

* קוּרְדִּימָא בשבת קמ"ז. עיי"ע פלם ומ"ש וש"נ הגי'.

* קַרְדִּימָא (שם פרטי) קהל"ר פ' חפר גומץ: נסב חד מית וטמריה.. בשוק דבר קרדימא ועיי' נ"א בב"ר פע"ט.

* קַרְדָּן (נ"ל מל"ע قرص חתיכת לחם ein Stück Brod) איכ"ר פ' על אלה עד שאני אוכל קרדן גלוסקאן זו פי' עד שאני אוכל ככר לחם זה כה"ג במדר' רבה דפ' אמש' שנת א"ת אכל בשד"פ אי' קרן והבאתי בע' גלסק.

קרדן (= קוֹרְדְנְיָיתָא תואר נקבה מהשם הפרטי Korduene ארץ מלאה הרים בארמיניא) בר"ג דפ"ק בפסחים (ז'.) המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדנייתא אין חוששין לקידושיו פי' חיטין שגדילין בהרים שהן קשין אע"ג דאיכא למימר אין מחמיצין כיון דלתתן ולא שמרן בשעת לתיתתן שמא החמיצו ואינן ברשותו לקדש בו האשה. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח פי' קורדניאתא חטים חזקים ואין מחמיצין אפי' אלו כיון שהוכשרו במים איסורי הנאה הן כחמץ גמור ע"כ ויפה פירש"י הטי קורדנייתא הצומחים בהרי אררט קשים הם מאוד וכו' ע"ש ועיי' ג"כ פי' ר"ח ורש"י בפסחים כ"א. וכפירש"י מוכח מב"ר פל"ג על הרי אררט (בראשית ח', ד') על טורי קרדוניא וכן העתיק אונקלוס טורי קרדו וכ"ה בפשיט' ובתר"י א' טוורי דקרדון שום טוורא חד קרדניא ושום טוורא חד ארמניא. ותרג' ארץ אררט (מ"ב י"ט, ל"ז; ישעיה ל"ז, ל"ח) ארעא דקרדו, (ירמי' נ"א, כ"ז) ממלכות אררט תרג' מלכות ארא דקרדו [2])

[1]) בלי אספמי' destral. [2]) אבל בב"ר פל"א תיבותא דאעין דקרדינון כדאי' בקצת דפוסי' ט"ס הוא וגי' המעולה דקדרינון עיי"ע קדר וש"נ ג"כ גי' תנחומא בשלח סי' כ"ד.

וכן פירש"י בחולי' נ"ד: דינרא קורדינאה מהרי אררט אבל עיי"ע גרדין וע' קורדיינא ועוד עיי"ע כרדו ובה"ג הלכ' פסח (צד כ"ט רע"ב) הגי' בחיטי קורדניאתא ובכ"י ה"ג אשר ברומי וכעת ת"י הרב החכ' הילדעסהיימער אי' הפי' חיטי מנית הרי אררט קורתייתא וזה הערת הכותב הוא עפ"י רש"י פסחים הנ"ל — ובירוש' פסחים פ"א דכ"ז ע"ג חטים קורטבניות] —

קרדקיים (= קוֹרְדְּקַיְסִין מל"ר אמצ' scordisci סנדלים של עור (Lederschuhe בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ"א.) יוצאין בקרדקייסין בשבת ובבירה אין יוצאין[1]). בר"ג דמצות חליצה (יבמות ק"ב:) לא יטייל אדם בקורדקייסין בתוך ביתו. בילמדנו (והיה עקב) [צ"ל ראה אנכי] פ' כי יברית (בתנחו' לי') מקום שנהגו לצאת בקרדקייסין מותר מקום שלא נהגו אסור. אמר ר"ל נמצאו עוברין משום לא תתגודדו. בויק"ר בריש זאת תהיה (רפט"ז) ובמגילת איכה סורו טמא בפסקא ותאמר ציון (פסיקתא דר"כ קל"ב:) הלוך וטפוף תלכנה (ישעיה ג', ט"ז) כשהיתה אחת מהן ארוכה היתה מביאה שתי קצרות אחת מכאן ואחת מכאן כדי שתראה טפח על גביהן[2]) וכשהיתה אחת מהן קצרה היתח לובשת קורדיקין עבין שתראה ארוכה פי' בלעז פטיטין (?) וכבר פי' בע' עכס — (א"ב מין סנדל). *[אחי"ה והוא ל"ר הנ"ל והראיה ג' סקרדק ע"ש ובנו"ג קורדיקיים והלע"ז פטיטין (ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד פטיסי) אולי צ"ל פידולין מלאי"ט Socke, pedule עיי"ע אמפליא ובאמת בעה"ק שנ"ב לועז קרדקיים פאנטאפיל (Pantoffel) וי"מ בוטשוהא (grobe Schuhe = botschuoch) וכמו כן לועז אמפליא ושם לועז ג"כ אונדרשוה"א Unterschuhe וזה מה שכתב רש"י ביבמות ק"ב: אונדרשו"ך בל' אשכנז ועיי' הלעז בפסחים נ"א. במ"ל ללאנדוי ובפי' ר"ח בפסחים מבואר קורדקייסין מנעל שאין לו עקב והוא סנדי (?) [3]) ובעיקרי התלמוד הובא פטינים בערבי ונ"ל שצ"ל פטיבה והוא ל"פ پاتابه = پاپيچ ומזה ל"ע بابوج (וכ"ה בל' הונגרי' Papucs) Pantoffel ובילק' איכא קורדקין אבל בויק"ר בט"ס קונדיריקון ובאיכ"ר קרקוסין וכנ"ה לנכון באסת"ר פ' ויאמר ממוכן ע"י שהיתה מסטרתו בקורדקין שלה על פניו לכאן ולכאן ופי' כמו טפח בסנדלו, ב"ר פמ"ה טפחתה בקורדקיים על פניה עיי"ע סקרדק. ירוש' שבת פ"ו ד"ח: עיי"ע עכס. ירוש' שביעית פ"ח דל"ח. אילן קורדְּקַיָא] —

☞ קרדנטס עיי"ע קדרנטים.

* קרדוס (= קַרְדֵּיס כמו קרטים מל"י χάρτης charta נייר חלק (Papier, Karte מד' שו"ט סוף מזמור מ"ה משל למי שמבקש לעלות לבימה נטל קרדוס חלק ונתן לדיין א"ל למה לא כתבתיו וכו' ובקצת דפוסים קונ' ובילק' תהלים רמז תשמ"ט הגי' קונטרס חלק ועיקר הגי' קרדים כמו קרטים עיי"ע קרטס האחרון. ומזה הפעל תוספת' כלים ב"ק ספ"ז קרדסן שפן וכו' וכ"ה בכ"י אירפ' ובכלים פ"ל קרטסן עיי"ע קרטס ובדפ' זאלקיעוו קרקסן וט"ס הוא פי' קרדסן שָׁפָן במין ארמה לבנה mit Kreide (creda) polieren.

* קרוא, קְרְוָיָה עיי"ע אחר ע' קריאסות.

☞ קרוינין עיי"ע סבקין.

קרז (= קְרוֹז = כְּרוֹז (Krug בב"ר פפ"ז (ס"פ פ"ז וירא אדניו: א"ל מה יוסף תבן בעפרים קרוזים בכפר חנניא גוזין בדמשק חרשים במצרים באתר דחרשין חרשין אתמהא — (א"ב כמו כרוז ע"ש ובנוסח' כתוב קדרים). *[אחי"ה ובמד"ר פ"כ ומצאן קרוז של מי רגלים ובקצת דפוסים בט"ס קרון ובויק"ר פ"י אי' כרוז עיי"ע] —

* קְרֵזֶל בינוני פעול מְקוֹרְזָל עיי"ע.

קָרַח (מל"מ ענינו מריטת השער kahl sein והושאל לנקודים בצאן ולכרם אשר הוא חלק ונעקרו ממנו האילנות) קרח קרחייכו (פסחים ק"י סע"א) כבר פי' בע' חר (ח'). בפ"ד בכלאים (מ"א) ובר"ג דעירובי' (ג':) קרחת הכרם. פי' מקום שאין בו זרע מלשון (ויקרא י"ג, מ"ב) — (א"ב גם היונים והרומיים קוראים בלשונם[4]) לכרם של גפנים מעטים ונפרדים זה מזה כרם קרח). בריש מעשרות (מ"ג) החזרין משיקרחו, ירוש' (מעשרות פ"א דמ"ח

---

[1]) בנו"ג יוצאים בקורדקיסון בשבת ואין יוצאין בקורדקיסון בשבת בבירי ובכ"י ש"ס מינכען בקורדייקסין ובכ"י בי בקורדקסין ובכ"י א"פ כגי' הערוך בקורדקייסין וגי' בירה אי' בדפ"ע וויניצי' אבל בדפ"ר כ"י ל"ד ה"ב בירם ובדפ"א בירי.

[2]) כה"ג באיכ"ר ובויק"ר אי' כדי שתראה ארוכה ובפסיקת' כדי שתהא נראית שפה על גביהן ובילק' איכ' ר' אלף לי טפה ועיי' רש"י שבת ס"ב: ד"ה הלוך וטפוף שתראה צפה על ראש חברתה ועיי' רש"י בישעי' שם וכיון על הפסיקת' כמ"ש התי' רש"ב. [3]) ואולי צ"ל סנדל. [4]) עיי' מלה יוני' ψιλός ומלה רומי' calvus.

סע"ד) כל הלבנים כגון אילין מרפייתא משיקרחו[1] ר' חנינא בר פפא אמר משיעשו קרחות קרחות לבנות. וי"מ כשישליך הנץ שלו כעין קרח שאין לו שיער[2]. קרחת וגבחת (נגעים פ"ג מ"ו; פ"י מ"י) ככר פי' בע' גבח[3]. בפ' מומין אלו (בכורות מ"ג.) הקרח פסול איזהו קרח כל שאין לו שיטה של שיער מקפת מאוזן לאוזן מפורש בגמ' (שם מ"ג:) בסוף בכורות בגמ' ר"מ [אומר] באחד באלול (בכורו' נ"ח.) אמר בן עזאי כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה ומנו ר' עקיבא בן יוסף[4] „ור' יהושע בן קרחה (ברכות ז'. י"ג. י"ד. שבת ק"א: ק"נ. קנ"ב. מ"ק כ"ג. ר"ה ל"א: יומא ל"ט: ע"ה. ע"ה: מגילה ב': י"ג. י"ד. ט"ו. ט"ו: כ"ה: כ"ח. כתובות כ"ו: ס"ח. קידושין מ"א: גיטין ל"ג: כ"ז: נדרים ל"א: (פעמים) נזיר כ"ג: ב"ק ל"ח: ק"ב. ב"מ פ"ג: פ"ד: ק"ד. ב"ב י'. ט"ו. ל"ב. צ"א: קי"ג. קס"ה: ע"ז ו'. ז'. סנהדר' ו': י"ט: כ"א. ל'. נ"ה: צ"ד. צ"ט. ק"ח. ק"י: הוריו' י"א. זבחים ק"ב. קט"ו. מנחות פ"ה: בכורות ל"א. חולין נ':) הוא בן ר' עקיבא הקרח כדגרסינן התם אמר לו ר' יהושע בנו של ר' עקיבא לר' עקיבא". *[אח"ה הועתק מפי' רגמ"ה לבכורות הנ"ל ושם אי' ג"כ אמר לו ר' יהושע בנו של ר"ע לר"ע וכיון לשבועו' ו'. אבל בנו"ג שאל יהושע בנו של ר' עקיבא מר' עקיבא וכ"ה בירוש' שבועות רפ"א דל"ב רע"ד שאל יהושע בן ר' עקיבה את ר' עקיבה ובתוספת' נגעים רפ"א שאל יהושע בנו של ר' עקיבא את ר' עקיבא ועוד עיי' תוספת' כתובות רפ"ד ומעשה ביהושע בן ר' עקיבא שנשא אשה וכו' וכן בירו' כתובות רפ"ה דכ"ט רע"ד מעשה בר' יהושע בנו של ר"ע וכו' וכן פירש"י בבכורות נ"ח. ד"ה חוץ מן הקרח הזה היינו ר"ע עש"ה וציין שם רש"י שבועו' ו'. כגי' רגמ"ה ורבינו אבל התוספו' בכורו' שם ד"ה חוץ השיגו עליו עש"ה ובעל יוחסין בע' ר' יהושע ב"ק (יוחסין השלם 40 ועוד עיי' 68) ובעיקרי התלמוד האריך בזה ע"ש וסיים ובחלק יש ר' יהודה בן קרחה אולי שהיה קרח או היה אחיו ע"כ אבל אני לא מצאתי בפ' החלק גי' ר' יהודה בן קרחה (בדי מקומות הנ"ל בציון מסנהדי אי' ר' יהושע וכן אי' בכ"י ש"ס) ובעל סד"ה ע' יהודה בן קרחה הביא עוד הציון מסנהד' ו': ר' יהודה בן קרחה אבל בנו"ג ר' יהושע ב"ק ובסד"ה (צד צ"ב ע"ג) הביא מירוש' סוכה ר' יהודה בן לקרח אבל בנו"ג בירוש' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ד ר' יהודה בר לקרה. ועיי"ע לקרה ומ"ש. ובענין קרחה עיי"ע בן עזאי ומ"ש שאינו לשון גנאי — אבל משבת קנ"ב. מוכח שהיה באמת קרח עיי"ע קרחינא. וכנ"ה קֵרֵחַ בב"ר פס"ה עיי"ע קווץ. ב"ק ס': קרח מכאן וקרח מכאן, ולנקבה ב"ב קל"ב. קֵרַחַת מכאן ומכאן, גיטי' פ"א: עיי"ע גט. בלא"ר קָרְחָא שבת קנ"ב. קרחא מצויינא, סנהד' ס"ג: עיי"ע אשימא ועוד עיי"ע ברחא (ח"ב, קפ"ט). והקבוץ בכורות מ"ג: ספרא ויקרא פרק ו' פרש' ד' הקרחינין, ירו' יומ' ספ"ב ד"מ. הַקֵּרְחִים, ירוש' נדרים פ"ד דל"ח ע"ד קרחין. והשם כל"מ קָרְחָה מגיל' י"ג: סנהד' ק"ט: ועוד קָרַחַת כלאים פ"ד מ"א עיי' לעיל והקבוץ קַרְחוֹת ירו' מעשר פ"א דמ"ח ע"ד וירוש' מגילה פ"ד דע"ה. ובל"ס קָרחוּתָא וכן בתרג' ויקרא י"ג, מ"ב. מ"ג והקבוץ תענית ג' סע"ב שמשא דביני קַרְחֵי. והתואר קרחינא עיי"ע לקמן. והפעל פסחי' ק"י סע"א עיי' לעיל, ירוש' שבת ספ"כ די"ז ע"ד קרוח קריחה. סנהדי ק"ט: עד דקרחא צ"ל דקרחא עיי"ע קדח ה'. הִפְעִיל ירו' כלאים רפ"ד דכ"ט. קרחת הכרם הוא כרם שחרב קרחת הכרם מקריחין אותו מאמצעו כרם שחרב מקריחין. אותו מכל צדדין, ירוש' מעשרות פ"א דמ"ח ע"ד וכי מחמת האוכל הן מקריחות וכו'. בינוני הָפְעַל ירו' כלאי' פ"א דכ"ז: מוּקְרָחִין, ועוד הושאל למריטת הצמר ע"ג הצאן עד שנראה נקוד וטלוא ותרג' וטלוא (בראשית ל', ל"ג) והטלאים (שם ל"ה) ותרג' נקדים (שם ל"א. ח'. י'. י"ב) קרוח, קרוחין] —

* קָרְחָה (נ"ל מל"פ کرخى, کرخت טפוש dum-mer Mensch) מגילה י"ב: אפי' קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי בע' פרדכשא הביא רבינו ולא פירשו ורש"י פי' שאף הגרדן שורר בביתו ונ"ל שאף טיפוש הוא מצווה ופקיד על ביתו והראיה שבכ"י (ד"ס מגילה צד כ"ז) הגי' הגולייר והוא פי' חלש עיי"ע.

* קָרְחָא (Eis) תרג' קֶרַח תהלים קמ"ז, י"ז; איוב ל"ז, י'; ל"ח, כ"ט.

קַרְחַיִים (שם מקום) בפ' ח' במנחות (מ"ו דפ"ו:) קרחיים וחטוליין אלפא ליין. פי' מקומות

---

[1] בירוש' הגי' משיקריחו, בהפעיל. [2] ועיי' בפי"מ להרמב"ם במעשרו'. [3] ח"ב, רכ"ד וש"נ ספרא דנגעים ספ"י. [4] לי' בש"ס עיי"ע בן עזאי (ח"ב, ק"ב) ובפי' רגמ"ה (דף קי"ט סע"א בקובץ כ"י אנגל') אי' היינו ר"ע וכל הפי' של ערוך הועתק משם.

הן. *[אחי"ה עיי"ע חטלים (כת"ג, שע"ג) שנויי נוסחאות ומ"ש] —

* קַרְחִינָא (שם מקום) שבת קנ"ב. א"ל ההוא גוזאה לר' יהושע בן קרחה מהכא לקרחינא כמה הוי א"ל כמהכא לגוזניא ופירש"י להקניטו על קרחתו נתכוין וכן פי' ר"ח ביקש להודיעו שהוא קרח וכו' (עיי"ע קרח) והשיבו ר' יהושע כמו הכא לגזוניא כלומר אתה גזוי ע"כ בכ"ז נראה לי שהיה שם מקום ואולי Charcha במזרח צפוני של מסופוטמיא עיי' מאננערט ח"ה, 221 ומזה התואר קרחינאה סנהד' צ"ב. רב אדא קרחינאה וכ"ה בכ"י ש"ס פ' בברכות ל"ג. ובאה"ת אבל בכ"י ש"ס מינכען רב אדא בר אהבה קרחינאה ובנו"ג רב אחא קרחינאי וצ"ל רב אדא וכ"ה ביבמות י' רע"א רב אדא קרחינא — ועוד עיי"ע קרקוניא.

קרט (= קְוַרְטוֹר נ"ל מל"ר quarteria, carta = quarta מקום מושב, בית, Quartier, Lager-platz) הממלאים בתיהם כסף (איוב ג', ט"ו) די מליין קורטהון סימא, הבאת אל אוצרות שלג (שם ל"ח, כ"ב) תרג' האפשר דעלתא[1] לקורטיתלגא — (א"ב בנוסחאות כתוב קורטריהון סימא, לקורטורי תלגא ופי' קורטי בל' יוני חפירה תחת הארץ). *[אחי"ה כיון לל"י κρατήρ Krater, Oeffnung ודעתי היא ל"ר הנ"ל ודע כי בעיקרי התלמוד הביא הגי' בשם רבינו קורטרהון וכדאי' לפנינו אבל בשדפ"ע אי' קרטיהון וגם זו הגי' נכונה על פי השערתנו כי הוראת carta, quarta כמו quarteria ובנוסחאותינו אי' בכ"מ קורטור תר"י במדר' כ"ב, י"ח; כ"ד, י"ג תרג' לדה"י א' כ"ח, י"א; כ"ט, ח'] —

קרט (= קוֹרֶט מל"ע قرطة מפעל קרט قرط חתך בחתיכות קטנות וא"כ קורט Bischen, Stückchen, Theilchen) בפ' שני בע"ז (ל"ה:) וקורט של חלתית, בס"ג דפ' כירה (שבת מ"ז.) הכא במאי עסקינן דאית ביה קרטין[2]. פי' גרגרים של לבונה שלא שלטת בהן האור. בר"ג דפ' נגמר הדין (סנהד' מ"ג.) היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה ביין שתיטרף דעתו עליו. בר"ג דפ' היה מביא את מנחתה (סוטה י"ד:) כדתנן בפר' [קמא דמנחות] (ו'.) [3] ובסיפרא (ויקרא פרק י' פרש' ט') והביאה אל בני אהרן: קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט של לבונה פסול. בס"ג דפ"ק בעירובי' (י"ז:) ובר"ג דפ' כל הבשר (ק"ה:) ומשתכחא כי קורטא בכורא, בפ' אין מעמידין בגמ' ובעורות לבובין (ע"ז ל"ב.) אם יש עליו קורט דם אסור. בר"ג דפ' אלו טרפות (מ"ג:) אפכיה ובדקיה ואשכח עליה תרי קורטי דמא, ובגמ' דאחוזת דם (שם נ"ח:) חילתית אחילתית לא קשיא כאן בעלין כאן בקרטין. בס"ג דפ' בהמה המקשה (שם ע"ז.) ההוא נשבר העצם דיצא לחוץ דאישתקל קרטתא[4] מיניה. בס"ג דפ' כל היד (נדה כ'.) ר' חנינא פלי קורטא דגר גישתא ובדיק פי' קורטא מלשון קורט של לבונה. *[אחי"ה ובעל עיק' התלמ' הוסיף פי' גרעין וחתיכה קטנה ובאמת כן ענינו בל"ע הנ"ל. וכן פירש"י בנדה שם פלי קורטא דדיותא מבקע חתיכות דיו יבש. ובל"נ קורטיתא חולי' ע"ז. עיי' לעיל והקבוץ קורטין או קרטין עיי' לעיל וכן בירוש' יומא פ"ב דל"ט ע"ד, ירוש' שבת ספ"ג ד"ו ע"ג קרטים של בוסם. והפעל כמו בל"ע قرط חתוך לחתיכות קטנות מצאתי בתנחומ' הישן הוספת קרח סי' א' צד מ"ח בהוצ' הח' רש"ב אני קורט אזכרותיהן וכו' בתוספת' ובשבת קט"ז. אני קודר עיי"ע קד א' וע' אזכיר. ובכפילות קַרְטֵט ירוש' מעשר שני פ"ד דנ"ד ע"ד וקרטטן . . . מקרטטא] —

קרט (= קַרְטָא בל"ע قرطيط קטן בל"ר curtus, kurz) בב"ר פי"ו שם האחד פישון ובויק"ר בסוף ויהי ביום השמיני (ספי"ג) על שם ננסא קרטא קטיע פושכא, במגילת איכה דרכי ציון אבלות מעשה בכלבא אחת קורטית שעלתה לראש הסלע ושמשה עם זכרה — (א"ב פי' בל"י גבן קטן וקצר ובנוסחאות כתוב כופרית שעלתה). *[אחי"ה כיון לל"י κύρτος krummgebogen ויותר קרוב מלה רומי' הנ"ל, ור"ב לא העיר מאומה כי בב"ר ובויק"ר לי' לפנינו גי' רבינו כי בב"ר אי' רק פישון זה בבל אבל בכ"י פאריז של ב"ר אי' באמת וז"ל פישון זו בבל ננסא קורטא קטוע פושכא. והוא מל"ע ורו' הנ"ל וכן בל"פ خورد פי' קטן ומעט] —

קְרַט (נ"ל מל"פ كَردیدن לשוח בשדה ועוד חוקר (einhergehen, sinnig betrachten מדר' ויק"ר פ' אשר ישחט שור או כשב או עז (פכ"ב) יתבון

---

[1]) כ"ה בכ"י ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"י בט"ס דעלמא. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג הכא נמי דאית ביה קרטין. [3]) גי' בפר' (והוא בפרק) אי' בדפ"ר אבל בשדפ"ע נפשט בט"ס בפרה. [4]) בנו"ג קירטיתא וצ"ל קורטיתא.

למקרטע באורחא פי' לנוח. *[אחי"ה אולי כיון על ל"י χαριτόω פי' התענג ולפוש וכפי' מ"כ לנוח ולפוש אבל נ"ל יותר מל"פ הנ"ל ע"ש כל חסיפור ובקהל"ר פ' ויתרון ועיי' הספור בלי עברי' באלפאביתא דבן סירא הוציאו הח' שטיינשניידער (בערלין תרי"ח) צד ז'] —

* קֶרֶט (מל' יוני' κεράτιον בל"ם קירטא ובל"ע قيراط (Karat, kleine Münze ירוש' פיאה פ"ח דכ"א. ירוש' סוטה פ"ג די"ט. חסרוניה חד קרט, ירו' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג קרט בקרט שרי — קרטין עיי"ע קורטין.

קרטב (= קַרְטוֹב, קורטוב מדה קטנה מאוד ואולי (quarta במנחות פי"ב (מ"ד דק"ג:) ובפ"ק בר"ה בגמ' ולנדרי' (י"ג.) ובס"ג דפ' הנושא את האשה (כתובות ק"ד.) כל מדת חכמים כן היא במאה סאה הוא טובל חסר קורטוב אינו טובל. בפ"ג במקואות (מ"א) מקוה שאין בו מ' סאה ונפלו בו ג' לוגין אפי' חסר קורטוב כשר. בס"ג דפ"ק בחולין (כ"ו.) ובר"ג דמכות (ד'.) דתנן ג' לוגין מים חסר קורטוב שנפל לתוכן קרטוב יין ומראהו כמראה יין. בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ'.) אחד משמונה בשמינית זה הוא קרטוב [1] פי' אחד משמונה בשמינית בלוג. *[אחי"ה וכתב בעל עיקרי התלמוד וז"ל וא"כ הוא שמינית שלשה רבעי ביצה וכן פי' הרמב"ם בפ"ג דמקואות הקרטוב אחד מס"ד בלוג והלוג ששה עשר ביצים ויהיה הקרטוב אחד מעשרה ושני שלישי ביצה ע"כ. ואולי הוא ל"ע قرطبة (ועיי' נבלע) כל שהוא. ובפי' רגמ"ה במנחות ק"ג: קורטוב „שמונית הלוג"] —

קרטבל (= קַרְטַבְלָא = קטבלא מל"י בע' קטבל פי' מכסה (Unterlage בפ' המוציא יין בגמ' עור (ע"ט סע"א) ההוא בקרטבלא [2] פי' עור שאינו עשוי לכתיבה והיינו קטבליא שפי' במקומו. *[אחי"ה וכנ"ה בחגיגה כ"ד. שצברין ע"ג קרטבלא ובכ"י ש"ס הגי' קטבלא וכ"ה בפי' ר"ח שם ובתש' גאונים קדמונים דפ' בערלין סי' ע"ב צד כ"א ושם קיטבוליא ובהיפך במקום קטבליא אי' לפעמים קרטבליא עיי"ע קטבל ורש"י בחגיגה פי' עור שלוק ור"ח בשבת פי' „קורטובלא והוא בל' ישמעאל ספארה" והוא ל"ע سفرة עור שמוצע על הקרקע לישב בו או לאכול עליו] —

* קרטיגיא, קרנטיגיא ט"ס עיי"ע קטיגור (צד ע"ח ומ"ש בהערה 8.

* קרטיגני עיי"ע קרתיגני.

* קרטט עיי"ע קרט ב'.

קרטל (= קַרְטָלָא מל"ם וכן בל"ע قرطلة, قرطالة מל"י κάρταλος, κάρταλλος (Korb בס"ג דפ' המפקיד (ב"מ מ"ב.) אותבינהו בקרטליתא ואגניבו, בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד:) מאי בעיתון בהאי קרטליתא. פי' טנא בל' יון קרטילי ובלעז קרטילי"א. *[אחי"ה ובכ"י ה"ב קרטנילא"ה אבל בלאי"ט שם הטנא cestello, canestro ולכן נ"ל להגיה תחת בלעז: בל' ערבי וכדאי' בהעתקת בעל עיקרי התלמוד אף אם שם ג"כ בלע"ז. ורש"י בב"מ ורשב"ם פי' בב"ב קרטליתא ארגז וכ"ה בפי' רגמ"ה בב"ב קופסא. וקרטליתא (וכ"ה בב"ב ע"ד סע"א) הוא ל"נ ובל"ז קרטלא ויק"ר פכ"ה וקהל"ר פ' וסבתי [3] מלא קרטלא תאינין. ב"ר פ"ס חד קרטיל דתאינין. ובירוש' דמאי פ"א דכ"א סע"ד אי' מסאנא] —

קֶרֶטֶם (מל"ע قرطم חטף וחתך abschneiden, abpflücken) בפ"ג במעשרות (מ"ט) כסבר שהיא זרועה בחצר מקרטם עלה עלה ואוכל. בילמדנו כלחוך השור (תנחומא קרח לי') למה לא אמר בהמה אחרת אלא כל בהמה כשהיא רועה היא מקרטמת אחד אחד שור סופת הכל פי' מחתך כמו (סוכה ל"ב: ל"ד:) נקטם ראשו. *[אחי"ה ותהיה אז קרטם בנין פרעל מן קטם כמו גרדם מן גדם, וכ"ה בל"ע. וכנ"ה בירוש' מעשרות פ"ג ד"נ ע"ג מקרטם ובתוספ' מעש' פ"ב מקרטים עלה עלה ואוכל ושם בתוספ' כ"י אבל מקרטים הוא במחובר לארץ ובנו"ג אלא מקרטמו. ירוש' ב"ק פ"ב ד"ג. וקירטמו החילפין, שם רפ"ו ד"ה ע"ב קירטמה לולבי גפנים. והשם ירו' ב"ק שם הקירטום משלם נזק שלם וכו' ובתוספת' הקיטום וכן שם קיטמו] —

קרטם (= קוּרְטְמָא בל"ם וכן בל"ע قرطم בל"ר (carthamus tinctorius Saflor, דקורטמי קא אמרת (ברכות ל"ח.) ככר פי' בע' טרימא. בר"ג ואלו עוברין בפסחים (מ"ב:) תולתא שערי תולתא קורטמי — (א"ב פי' בל"ע ורומיי מין נטע אשר פרחו כמו כרכום ונקרא כרכום יערי וזרעו כמו שעורה ויש לו סגולות ברפואה). *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' ע'. עיי"ע חח א', חר ד'. וקורטמא

---

1) וכ"ה בתוספת' ב"ב ספ"ה ושם קורטוב. 2) בנו"ג קרטובלא ובכ"י ש"ס קורטבלא. 3) ועוד עיי"ע קרסטל, קסטל טרקסל.

היינו חריע עיי"ע בח"ג, תצ"ח ומ"ש ועוד עיי"ע אסטים ומ"ש בח"א, קע"ב ועיי"ע מרקא ג'] —

קַרְטְמָן (מל"פ הרשום' בע' זלדקן klug, listig) עיי' בע' זלדקן [1].

קַרְטוֹן (נ"ל מל"ר curtis, cortis ובל"י האמצ' κόρτη = cohortes, Hof) כל גסטרא בראתי ב: ל' קרטון (ברכות ל"ב:) עיי' בע' גסטרא — (א"ב פי' בל"י גבור ומנצח). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κρατερός (מן κράτος) אבל בע' גסטרא (ח"ב, ש"ל) הואלתי לבאר כי הוא מלה רומ' ויוני' האמצ' ומושג זה מילדי פרסיים הוא עש"ה וגי' שונות שם] —

* קְרַטוֹן (מל"י κρατερός מנצח וגבור ושר החיל Kriegsoberster) ספרי האזינו פ' ש"ט אם היה קרטון שגדול הימנו וכו' כה"ג בילק' האזינו ר' תתקמ"ב ונ"ב שלטון אבל בספרי ט"ס קטרון. ילק' ירמיה ר' שכ"א בשם ילמדנו שאל קרטון אחד את ר' יוסי.

קָרְטִין (קוּרְטִין, גּוּרְטִין נ"ל מל"י ἑορτή מועד Fest) בקבוץ עברי עיי' בפנים; קירסין καιρὸς עת Zeit) בפסקא ויהי ביום כלות משה (פסיקתא דר"כ צד ט' ע"א) ובב"ר פע"ג (ע"ב) נתן אלהים שכרי: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (דה"י א' י"ב, ל"ב) מהו לעתים ר' תנחומא אומר לקירטין. ס"א לקירסין. פי' עת בל' יון [2]) קירוס; מועדים בל' (רומי) [צ"ל יוני] קירטין [3]) — (א"ב פי' בל"י עת וזמן וזה דעת בעל הערוך באמרו בל' גרמטיקין כי יש לשון יוני המוני ויש לשון יוני אשר בו נכתבו דברי חכמה והוא מיוסד על הדקדוק הנקרא גרמטיקין). *[אחי"ה במבוא לח"א IX והלאה כבר העירותי בענין לשון גרמטיקין וציינתי דברי הרב המוסיף אבל בגוף הענין בכונת רבינו בע' הנוכחי ר"ב הפלא לטעות כי בראותו גי' דפ' פיז' ובאזיל שגרסו גירטון או גירטין (וכ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר כאמור) ר"ב הגיה גרמטיקין וכשנדפס בדפ' אמש' ועל זה הוסיף ר"ב מה שהוסיף והאמת כי כונת רבינו היא פי' עת בל' יון קירוס καιρὸς; מועדים בלשון יוני קירטין או גירטין והוא לפע"ד מלה יוני' ἑορτή אשר על ידה העתיקו ע' זקנים מלת חג (במדבר כ"ח, י"ז) מועד (ויקרא כ"ג, ב'; במדבר י', י'; תהלים ע"ג, ח') וקו"ף או גימ"ל במלת קירטין גירטין הוא תחת ἑ אות חנשימה ולפעמים בהיפך נשמט אות קו"ף או כ"ף של יוני כמו אטליז עיי"ע. וא"כ קירטין, גירטין או יותר טוב קורטין. גורטין הוא קבוץ עברי של מלה יוני' הנ"ל. ודע כי בפסיקת' דר"כ אי' ר' תנחומא אמר לקירסין וכ"ה בשהש"ר פ' יפה את רעיתי ובאסת"ר פ' ויאמר המלך לחכמים: ר' תנחומא אמר לקורסין ובבמד"ר פי"ג לקרסין אבל בב"ר הגי' שלפנינו ר' תנחומא אמר לקורניסין ובמ"כ הגיה עפ"י הערוך לקורסין ובאמת כה"ג בערוך אבל גם גי' קורניסין תתכן שהוא ל"י χρόνος [4]) פי' עת במשקל הקבוץ עברי. ובע' קרס ד' הביא רבינו מלבד שתי גירסאות קירסין וקירטין עוד גי' קילסין ע"ש ושם אפרש מהו שהיו יודעים לרפאות את הקירוס דאי' בשהש"ר ואסת"ר] —

* קְוַרְטִין (quartus) ירוש' שקלים פ"ב דמ"ו ע"ד דינרין קורטין עיי"ע טבע (ח"ד, י"א הערה ג') ופי' דינרין היינו רביעית הסלע. ובנו"ג קרטין וכן בתוספת' מנחות ספ"א מועט לבונתה אפי' שני קרטין כשרה.

קרטם (= קָרְטִים נ"ל מל"ר אמצ' cordicia Tau-werk, Strickwerk (מל"ר ויוני' האמציעי' cordo, κόρδα מיתר)) בפסקא דבחדש השלישי (פסיקתא דר"כ צד ק"ד:) למלך שהיה משיא את בתו וקבע קרטיסים בים ואמר בני רומי לא יחתון לסוריא ובני סוריא לא יסקון לרומי וכו' — (א"ב פי' בל"י גל ומצבה). *[אחי"ה ר"ב שיער כן בנפשו מהמשך הענין ועוד גל ומצבה יש לו שמות אחרים בל"י, ולי נראה מל"ר הנ"ל פי' מיתרים חזקים למנוע ספינות שלא יפרשו בים ויפה שיער ר"מ די לונזאנו במעריך וז"ל קרטיסים בים פי' עיכוב ומניעה שלא יפרשו ספינות בים הגדול ע"כ אבל בפסיק' שלפנינו לי' מלת בים וכן לי' בילק' יתרו ר' רע"ג ונ"ב בילק' נמוסי מלוכה בל"י וכיון לל"י κράτος צווי וכן פירשו רמ"ל ולעווי ואחרים אבל לא יתכן בגי' רבינו ועוד קבע לשון שאינו הגון הוא בחבור עם κράτος] —

קְרַטִים (מל"י κράτος מלוכה Herrschaft, Regierung) בריש ע"ז (ח'.) וסטרנליא וקרטיסים.

---

[1]) ח"ג, רצ"ג ומ"ש. [2]) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ר בל' רומי ובישדפ"ע לי' כל עיקר. [3]) בדפ"ר פיז' ובכ"י ה"ב גירטון ובדפ' באז' גירטין. [4]) והי' לעווי טעה לומר κάρνεια.

גמ' (שם :) מאי קרטיסים אמר שמואל יום שתפשה בו רומי מלכות והוא לשון יון. *[אחי"ה ובפי' ר"ח גרס קראטים ופי' בל"י תפישה (ועיי' ג"כ תוספו' שם ד"ה קורטסים) אבל הנכון שהוא בל"י ממשלה וכמו כן κράτησις מלכות, ובתוספת' ע"ז רפ"א בכ"י אירפ' ג"כ קרטיסים ובכ"י ב' ובדפ' קראטים, קראטוסס והיא היא κράτησις] —

קְרִטֵים (מל"י κριτής דיין ושופט (Richter בב"ר פנ"א (פ"ג) ולוט היה ארכי קריטים שלהן פי' ראש דיינים — (א"ב עיי"ע ידק ובמד' שמ"ר פ' ואלה המשפטים (פ"ל) נתן קטדיקי לקריטים פי' בל"י דיין). *[אחי"ה ובזו המלה העתיקו ע' זקנים דַּיָּן (ש"א כ"ד, ט"ז; עזרי ז', כ"ד; תהלים ס"ז, ה') שופט (דברים א', ט"ז; ט"ז, י"ח ועוד זולתו) ועוד עיי"ע ארכידיקי (ח"א, רפ"ח) ומ"ש בשינויי נוסחאות, ובע"מ כ"י אשר ת"י (מקובץ כ"י האלבערשטאם) מצאתי שני עֶרכים כמעט דומה זה לזה ואני אעתיק ע' שני בר"ה קרטים וז"ל בערוך הביא מן הב"ר ולוט היה ארכיקריטים שלהם פי' ראש דיינים והאמת יורה דרכו כי ארכוס בל"י פי' ראש ושר וקריטים פי' (ראש) דיין והורכבו שתי המלות ארכי קריטום פי' ראש הדיינים כי כן נמצאות מלות רבות מעניינים אחרים בל"י מורכבות עם מלת ארכי וכולם עניינים ראש לאותו ענין, ובספרים שלנו בב"ר נמצאו ישב כתיב אותו היום מינוהו ארכי דיינים חמשה ראשי דיינים היו בסדום לוט ארכי דיינים שבכולן כלומר ראש אל הראשים וראה כמה דקדקו בדברים כי לחמשה קראו ראשי דיינים כי אפשר לראשים היותם רבים אמנם ללוט קראו ארכי דיינים מפני שזאת המלה כשתבא בהרכבה תורה על המיוחד שבענין ההוא לא ישותף בו שניות גם הכתיבה באה כדיוק ע"ד הכתיבה לל"י מלת ארכי בכ"ף כנגד אות קי"י (χ) ומלת קריטים בקו"ף כנגד אות קאפ"א ואפשר שמה שהביא הערוך בערוך אחר משל למלך שהיה משיא בתו וקבע קרטיסים בים יהיה מענין [הזה] כלומר משפט ודת שבני רומי לא יבואו לסורי וכו' ע"כ וזה האחרון דחוק הוא עיי"ע קרטס ומ"ש] —

קְרְטֵם (מל"פ كرته, كرتك, كرتى ובל"ע قرطق, قرطه בלשון סורי' קוּרְטָא, kurzes Kleid, (Tunica [1]) הגליונים והסרינים (ישעיה ג', כ"ג) תרג' ומחזיתא וקרטסיא [2]).

קַרְטֵם (מל"י χάρτης בל"ר Papier, Karte, charta (Schriftstück בויק"ר וכי ימוך (פל"ד) אתא רבן יוחנן בן זכאי [3]) לגביהון ואמר להון כמה אפקתון אמרו ליה הא קרטסיא [4]). קדמך אזיל קרי וחשב [5]). ירוש' בפ' האומר לחברו צא וקדש (פ"ג דס"ד.) ק' דינרין אינון בקרטים. פי' שטר ולשון לעז ממש קרטא — (א"ב פי' בל"י ורו' נייר ואגרת). *[אחי"ה וכן בלאי"ט charta ובקבוץ charte פי' כְּתבים [6]) וכדאי' בויק"ר כתבא תחת קרטים. וכנ"ה בירוש' קידושי' הנ"ל אין לא יהיב לך קרטיסה לא תתן ליה כלום פי' אם לא יתן לך הכתב (שהיה חייב לו במלוה בשטר) לא תתן לו המעות. ושייך לזה הערך הציון שבע' אח"ז ע"ש ועוד עיי"ע קרדום וקרטס האחרון — אבל קרטיות בשהש"ר פ' השבעתי הוא ט"ס וצ"ל קרומיות כדאי' בפסיקת' דר"כ צד פ"ז. ועיי"ע קולמוס וע' קרם ג'] —

קַרְטֵם (מע' הקודם) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט.) וקורטסא ומוריקא פי' נייר של עשב — (א"ב גם זה שייך בע' שקדם). *[אחי"ה וכן פירש"י נייר של מוכין] —

קִרְטֵם (= קרדם מלשון רומי creta נבנה הפעל (mit Kreide abreiben בסוף כלי' (פ"ל, מ"א) קירטסן ושפן בשופין טמאין. פי' תיקנם ועשאן חלקין השוליים בקרטס [7]) טמאין — (א"ב פי' קרטא בל"ר מין אדמה לבנה ובה מלבנים כלי כסף ומנקים כלי זכוכית ובירוש' דביצ' בפ' המביא כדי יין (פ"ד דס"ב ע"ג) שפין את הכסף בקרטיקון כן נק' בל"י ורו' עיי"ע גרתיקון). *[אחי"ה ובע'הנ"ל בח"ב, שע"ח פירשתי ע"ש ובתוספת' כלים ב"ק ספ"ז הגי' קרדסן עיי"ע קרדום. ורה"ג בכלים פי' קיטסן וז"ל קורטסן פי' אותן השוליים. . כיון שעשה אותו השבר חלק כקרטס וכו' ומזה יש להוכיח כי רה"ג פי' קירטסן (או קורטסן) פעל מן קַרְטֵם פי' חלק כנייר — ובהלכות כלים פי"ב הל"י גרס הרמב"ם ואם ק י ר ס ם את מקום השבר וכו'] —

קִרְטַע (אולי מל"י σκιρτάω רקד ודילג ,hüpfen (springen בפ' בהמה המקשה בגמ' השוחט (חולי' ע"ה.) דג מקרטע [8]) איכא בנייהו. בפסקא

[1]) עיי' וואוללירס ח"ב 813 ובריללל טראכטען 62. [2]) ורמ"ל בט"ס קרמססיא. [3]) וכן מוכח מב"ב י'. ע"ש אבל בויק"ר אי' ר"ש בן יוחאי. [4]) בדפו"ו בט"ס קרטמיא. [5]) בנו"ג בויק"ר אמרו ליה הא כ ת ב א שרי קרי הדא כתבא ואשכח וכו'. [6]) וע' הזקנים העתיקו מגלה (ירמיה ל"ו, כ"ג) ע"י χάρτης. [7]) ברפ"ר ואמ' ובעיקרי התלמוד בקרטן. [8]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד אבל בדפ"ע מתקרטע ובפי' רגמ"ה מקורטע.

דרני עקרה (פסיקת' דר"כ צד קמ"ב.) ולפניו תדוץ דאבה (איוב מ"א, י"ד) מקרטעא כהדא ריפתא [1]) בב"ר פ' ל"ט (ל"ח) וישבו שם: א"ר לוי בכ"מ שאתה מוצא אכילה ושתיה ארכילסטים מקרטע [2]). בילמדנו בריש בהעלותך (כתנחומא ל"י) וכיון שהוא יוצא ורואה את הנר מיד הוא שמח ומקרטע. פי' ענין דילוג. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פע"ד מלמד שנכנסו ליסטים בתוך ביתו והיו מקרטעים בו כל הלילה ונ"א מקרקרים וכ"ה בע' קרקר ב'. פסיקתא רבתי פ"מ שלא (נדחה) [נראה] המאכלת באה עלי ונקרטע ונפסל מן הקרבן. תנחומא כי תשא סי' י"ט ויצא העגל (שמות ל"ב, כ"ד) גוער כשהוא מקרטע [3]) ונראה שמלה יונית היא ובה העתיקו ע' הזקנים ויתרוצצו (בראשית כ"ה, כ"ב) רקד (תהלים קי"ג, ד' ו'. ועיי' שם כ"ח, ו') וכן העתיק סומכוס פזז (ש"ב ו', ט"ז)] —

קרטפן (= קרטופנא פי' חַבורה וסדק נ"ל מל"פ كَرْفَتَن verwunden, durchbohren והשם كِرْفَتَه (Schlag, Wunde בפ' החובל בגמ' שבת (ב"ק פ"ו.) צער דאית ליה קרטופני ברישיה ושקלנהו וצווחי ליה.. בעו אחוויי גוני ארישיה ולא מצי מחוויי מהנהו קרטופני [4]). הני מאני דקוניא דאית בהו קרטופני כולהו אסירי (ע"ז ל"ג סע"ב ועיי' פסחים ל': כתובות ק"ז: תנחו' הישן חקת סי' ב') עיי' בע' קוניא פי' בקעים וחבורות — (א"ב בנוסחאות כתוב קרטפני ברישיה וצווחי אבל לגי' הערוך נוח היה לאיש זה שלא יסורו החברות כי הם מצילים האיש מיד חולאים פנימיים של ראש). *[אחי"ה ר"ב טעה בדברי הערוך כי בדפ' באזיל ואמש' אי' בטעות ושקלונהו ונייחי ליה וכו' לכן כתב ר"ב בנו"ג וצווחי וכתב מה שכתב אבל בדפ"ר פיז' ויניצ' וכ"י ערוך בכולם אי' כגי' שלנו וצווח ופירש"י בע"ז קרטופני בקעים וסדקים וכן בכתובו': ביקועי, ובב"ק: בקעים בקעים חטטין, ובפסחי': בקעים, וכן פי' ר"ח בפסחים קרטופני: סדקים. ונ"ל מל"פ הנ"ל באותיות הפוכות קרפטן פי' עושה חבורה וסדק] —

* קרטיקון עיי"ע קרטס האחרון וע' גרתיקון.

* קורטור עיי"ע קרט א'.

קְרִיאָסוּת (נראה שהוא ל"י ἀκρόασις das Angehörte, Vortrag [5]) בויק"ר אמור אל הכהנים פ' סביב (פל"ב) יש קול קריאסות לטובה וישמע ה' את קול דבריכם בדברכם אלי [וגו'] עד הטיבו [כל] אשר דברו (דברים ה', כ"ה) יש קול קריאסות לרעה וישמע ה' את קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר (שם א', ל"ד) — (א"ב פי' אקרואסים בל"י שמועה ובנוסחאות כתוב קרסיות). *[אחי"ה בויק"ר ל"י המלה כל עיקר אבל בקהל"ר פ' גם במדעך הגי' קרסיות] —

קַרְוְיָה (פי' כמו קָרָא ausgehöhlter Kürbiss) בפ' כל הכלים (שבת פי"ז מ"ו דקכ"ה.) האבן שבקרויה. בפ' חמישי בפרה (מ"ג) קרויה שהטבילוה במים. בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ז סע"ב) והטיל בה הרופא חידוק של קרויה [6]) פי' אבן שבקרויה „מביאין קרא יבשה ומוציעין בני מיעיה ועושין אותה חלולה ועושין אותה כעין זרנוקא [7]) לדלות בה מים מן הבור והיא קלה ואינה שוקעת במים אלא צפה ואין יכולין למלאות בה מים מן הבור וכשרוצין להכבידה נותנין בתוכה אבן מחודקת בדפנותיה [8]) שלא תהא מתנדנדת וממלאים בה מים מן הבורות" [9]) וכיון דאינה נופלת מתבטלת האבן והיא [10]) דופן קרויה — (א"ב תרג' ירוש' (א') ויקח לחם וחמת מים (בראשית כ"א, י"ד) ונסיב לחמא וקרויא דמיא). *[אחי"ה ושם אי' קרווא אבל בפסוק י"ט אי' בתרג' ירוש' א' קירווה וכן בנו"ג בשבת קירויה אבל בכ"י ש"ס קרוייה וכ"ה ברש"י ועוד בכ"י ש"ס האבן שבקריא וכן רבינו בע' הדק גרס קרא. ובאמת נתרכך קרוייה מן קרא (קרע) כמו קרווא של תרג' ירוש'

[1]) ובעיקרי התלמוד רפיתא ובשהש"ר פ' נגילה הגי' חפיתא ועיי"ע רץ ומ"ש בח"ג, קט"ז סע"ב. [2]) וב"ה בע' ארך ת"א, רפ"ה וש"נ השינויים ובגי' רבינו מצאתי ג"כ בב"ר בכ"י פאריז ושם אי' ארבילליסטוס וצ"ל ארכיליסטים. [3]) בע' גרגשתא בח"ב, שנ"ג: שורי י' קרטע נדפס בטעות וצ"ל קורטא. [4]) רבינו קאי על בבא שניה שבת דהוה מרקיד בי בובי דבעיא (ובכ"י ש"ס כגי' רבינו ובעי) מחוי גונא ובכ"י ש"ס אחווי גוונא וכו' ובפעם ראשונה היינו צער דאית ליה קרטופני ל"י בכ"י ה' ופי' דבור מהנהו קרטופני וכן ל"י בערוך. [5]) עיי' בט"ר לאייזלער ח"א, 89. [6]) כ"ה בכ"י ב"ר ובדפ"ע אבל בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ה"ב הירוק וכן בע' הדק אבל בע' חרק בחי"ת ופי' תידוק של קרויה עיי' בע' חרק עפ"י רה"ג ח"ג, שמ"ט ובע' הדק (שם קס"ו.) גרס הרוק של קרא. [7]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וב"ה בפי' ד"ת ועיי"ע זרנק (ח"ג שכ"ג) ובדפ"ע באן זרניקא. [8]) ל"י בפי' ר"ח. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמ' ובנו"ג והוי.

מן קרבא בל"ע قربة נאד. וכנ"ה בירו' חגיג' ספ"ג דע"ט ע"ג ירוש' פסחים פ"ג ד"ל. ירוש' עירובי' ספ"ט דכ"ה ע"ד תוספת' כלים ב"ק רפ"ג ושם קרויה [1]). והקבוץ עיי"ע קירייא. וכל הפי' בערוך הועתק מפי' ר"ח בשבת וכ"ה בשיטת רש"י אבל הרמב"ם פי' שהוא כלי חרש ולא נהירא] —

קַרְיָה (לפי ר"ב מל"ר caries רקב ועיי' עוד ע' כר (ח"ד, שי"ב) פי' בל"פ עפוש וזהומא Schmutz, Fäulniss) בר"ג דסוטה (ג' :) זניתא בביתא כי קריא לשומשמי פי' כמו התולעת והרקב בשומשמין שמכלין אותן בזמן קרוב כן הזנות מכלה הבית ומחרבת אותו כדכתיב (משלי י"ב, ד') ו כ ר ק ב ב ע צ מ ו ת י ו מ ב י ש ה ו כ ת י ב (הושע ד' י"א) ז נ ו ת י י ן ו ת י ר ו ש י ק ח ל ב [2]), פי' תקפא (שם) [3]) מחלוקת ואידי באתתא אם היא מנאפת או אשה רעה — (א"ב פי' בל"ר רקב). *[אחי"ה וכן פירש"י קריא תולעת של שומשמין ובתוספו' שאנ"ץ קריא לשון קרי שהוא וכו' ודוחק הוא ויותר קרוב שהוא מל"פ كره עפוש וזוהמא עיי"ע כר ורבינו בע' כד א' גרס כריא [4])] —

קִרְיָה (פי' תואר מן קִרְיָא (בל"מ קריה) בל"ס קוריא בל"ע قرية כפר והתואר קִרְיָה בל"ס קוֹרָיָיה בל"ע قرى Dorfmann) בב"ר פי"ט (י"ח) ויביאה אל האדם: אמר רבי אבין טבוי לקריה דמלכא שושביניה פי' כפר בל' יון (?) כוריאו והוא קרתני שבסוף זה הפרק. *[אחי"ה בכ"י ק"ט אי' בע' קרתן פי' בל"ע קורין לכפר אלקריה ולכופרי ק ר י א נ י הרי שרבינו היטב ידע שבל' ישמעאל כפר הוא קריה ולכופרי נקרא قرى לכן נ"ל שגם כאן פי' כפר בל' י ש מ ע א ל צ"ל ולא בל' יון ואולי רבינו היה כותב בל"י ונשתבש בהעתקה בל' יון תחת בל' ישמעאל ובכ"י ה"ב וב"ר אי' בל' רומי! וגי' המיוחס לרש"י בב"ר טבוי לקרתא. והקבוץ בירוש' שבת פ"א ד"ד. כגון אילין קוֹרָיָיאֵי דלא מקפדין פי' בני הכפר ולא כפי' קה"ע שם עיר או לשון אדנות, ירוש' סנהד' פ"א די"ח ע"ג מעשה בכ"ד קריות של בית רבי פי' הדיוטים. וכן קִרְוָיָא פי' בן כפר שבת מ"ה: ההוא סבא קרויא ובכ"י ש"ס קרויה ובכ"י א"פ קירויא, ב"ב קכ"ג סע"א אבא חליפא קרויא ובכ"י ש"ס ה' חילפא קירויה וביוחסין ר' אבא חלפתא קרוייה ובירוש' מעשר שני רפ"ד דנ"ד ע"ד חילפיי בר קירויא. והשם קִרְוָא פי' כפר ירוש' תענית פ"ד דס"ח ע"ד כל קירוא דהוינן עלין תמן וכו' והוא הוא קריא, קרייא ירו' ברכות פ"ב ד"ה. הוה עייל קריא ונפיק קריא עד דעל לההוא קריא כה"ג במהרש"ם ובנו"ג עייל קרייה ונפקא קיריה עד דעל לההוא קרתא ובשהש"ר פ' אל תראני עליל לקרייא ונפיק לקרייא וכו', שם פ' ידיו גלילי קרייתא המוניא, והקבוץ קִרְיָיתָא סוכה מ"ד: קרייתא אית לי, שם: בני קרייתא, ריש פתיחתא דאיכ"ר והוו עלין לקרייתא, ירו' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג למעבר בקרייתא דארעא דישראל, ובירוש' מעשרות פ"ב דמ"ט ע"ג ארבע וחמש קוריָן, תר"י א' לבמד' ל"ה, ח'. י"א ותזמנון לכון קוריין, והיחיד קוריא תר"י ב' שם ל"א, נ' ולנקבה קִרְיְתָא (וכ"ה בל"ס), תרג' אסתר שני ט', כ"ז תרג' משלי י"ח, י"ט וזולתו. והקבוץ מן קִירְוָא קרוין, קִרְוַיָּא עיי' עמת"ר ללעווי] —

☞ קריה (מל"י κάρυα אגוזים Nüsse) פרסיקא ירוש' בריש כלאים (דכ"ז:) מה נפיק מינהון קריה פרסיקא פי' בל"י מין אגוזים גדולים עיי"ע שיזפין. *[אחי"ה עיי"ע קרדיה וע' אפרסק ח"א רמ"ב: וש"נ שינויים] —

* קריא (שם פרטי) ירוש' כתובות פי"ב דל"ה: בר קריא ובירו' כלאים ספ"ט דל"ב רע"ד ברקיריא [5]). ב"ר רפי"ט אבא בר קורייה ובילק' בראשית ר' כ"ו לי'.

* קַרְיָא עיי"ע קרים.

* קַרְיָה (נ"ל מל"י אמצ' κάῤῥον (χάρρα) בל"ר carrum עגלה Wagen = בל"י אמצעית καῤῥέττα) בקבוץ ירוש' ב"ב פ"ט די"ז. עשרים וארבע קריות מיני חדת בין פסח לעצרת, ב"ר רפי"ח עשה כתלים של זהב ובתי קריות של אבנים טובות ומרגליות, כתובות י"ז: קריתא דמנמנמא כלתא ועיי"ע הנמא ה"ג, רכ"ה ושם תמצא ראיה מירוש' כתובות דפ"ב דכ"ו סע"ב פוריומא ע"ש, ירו' ב"ב רפ"ב די"ג סע"ב: אינון עמודיא דרכינין מכוח קריית אינון רכינין. וגי' השט"מ חריתא עיי"ע הנמא במקום הנ"ל.

---

[1]) אבל קרויה בשמ"ר רפי"ג ענין אחר הוא עיי"ע קר ט'. [2]) כ"ה רק בדפו"ו. [3]) בנו"ג תוקפא. [4]) בחי"ד, קצ"ה בשורה י"ט נדפס בטעות כריאל שומשמי וצ"ל כריא לשומשמי וע"ש הערה 14. [5]) ובזה הסיפור שהובא ג"כ בתנחומא ויחי סי' ג' אי' מעשה ב ר ב י ור' אלעזר ונראה שצ"ל (כרבי) [בר קריא].

* קירייא (צ"ל קַרְיָיא Kürbisse) ירוש' ערל' פ"ג דס"ג רע"ב כל אילין קירייא וקרותוא וצ"ל כדאי' בירוש' נדרים רפ"ז ד"מ: כל אלין קרייא וכרובתא עיי"ע קר ו', ועוד עיי"ע קרויה.

* קַרְיָיא, קַרְיָיה (פי' מקרא, קרא); קְרָיָה, קְרִיאָה; קְריי, קְרְאוֹי עיי"ע קר א' ומ"ש.

קריוט (= קוֹרְיָיטֵי מל"י καρυῶτις בל"ר caryotis מין תמרים דומה לאגוזים eine wie Nüsse gestaltete Dattelart) בס"ג דפ' שלשה שאכלו (ברכות ני:) לרבנן דאמרי כי לא נתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי (האדמה) [צ"ל הגפן] למאי חזי א"ר זירא חזי לקורייטי פי' פוצונ"י[1]. פ"א לערבו בבשמים ולעשות תרייקא[2] וי"א גואריסן[3] ואמרו קורייטי הוא נקלווס האמור בע"ז בפ"ק בגמ' נקלווס (י"ד:) כי אתא רב דימי אמר רב חמא בר יוסף קורייטי — (א"ב פי' בל"י ורו' מין תמרה וכותבת חשובה גדלה בארץ ישראל ובסוריא). *[אחי"ה התמרה נקראה cariota, caryota ומשקה העומדת לרפואה וזולתה נקרא cariotum ובירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד מבואר (חצד) [חצב] קורייטה עיי"ע חצב (ח"ג, תע"ג)[4] — ועוד עיי' פליניאוס כ"ג, נ"א וז"ל Illinuntur caryotae stomacho, vesicae, ventri, intestinis. וזה סיוע לפ"א ולי"א בערוך] —

* קירון נ"ל מל"פ آخور Stall) תוספת' מנחות רפי"ג הרי עלי קירון הביא נימוס נימוס והביא קירון מה שהביא הביא וכו' נ"ל מל"פ הנ"ל אורית בהמות ואם נדר הרי עלי להביא בהמה מן האוריה והביא נימוס וכו' עיי"ע נמס ועוד עיי"ע אהורייר ומ"ש.

קרכין (= קָרוּכִין מל"י καρούχιον מל"ס כרוכא, ל"ר carruca בל"י אמצ' κάῤῥον = carrum, בל"ר אמצ' carrocium Reisewagen) בב"ר פ"ח למלך ואיפרכוס שהיו בקרוכין[5]. בויק"ר בריש זאת תהיה (רפט"ז) והיתה מוציאה דם עד שמלאה את כל הקרוכין[6], ובאמור אל הכהנים פ' וצדקתך אלהים (פל"א) למלך שהיה מהלך הוא ובנו על הקרוכין[7] פי' לשון לעז הוא קרוכא[8] — (א"ב פי' בל"ר מין עגלה). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פ"צ ייתון וירקבון על קרוכין ובמיוחס לרש"י קרונין, שמ"ר פמ"ג אני יוצא בקרוכין שלי שאתן להם התורה, ויקרא פל"א נהפכה קרוכין על בנו, ובר"פ ט"ז הגי' קרון עיי"ע אבל צ"ל קרוכין כגי' רבינו והראיה מגי' הילק' איכה ר' תתרל"ד וממלאים קרוקין דם, ושם ומשליכים אותם תחת קרוקין וצ"ל קרוכין. ירוש' מגילה פ"א ד"ע סע"ג והיה הורג בחיילותיו עד שהגיה לקרוכין שלו וכיון שהגיע לקרוכין שלו וכו' וכ"ה בירוש' תענית פ"ב דס"ו. ושם בט"ס קרובין, וצ"ל קרוכין וכ"ה במגילת תענית ר"פ י"ב — ירוש' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד קרוכין דמלכותא בירוש' נדרים רפ"ג דל"ז ע"ד בט"ס בדיויין למלכותא ועוד עיי"ע פחלץ וע' אדר (ח"א ל"ח, הערה 8)] —

קְרִינָא (מל"י κάροινον בל"ר caroenum, carenum süsser, eingekochter Wein) בפ' אין מעמידין בגמ' חומץ (ע"ז ל' סע"א) אמר ר"ל קרינא אין בו משום גילוי מאי קרינא אמר ר' אבהו חמרא דאתיא מבי אסיא — (א"ב פי' בל"י ורו' תירוש מבושל עד שיעמוד על שליש ויהי בארץ עסיא מחוז הנקרא קריא ויין הגדל שם קרינא. בנוסחאו' כתוב חליא דאתיא מעסיא). *[אחי"ה ורש"י פי' קרינא חליא מתוק אבל בפי' ר"ח קרינא יין מתוק הבא מעסיא וכו' הרי היין נקרא על שם המדינה וכפי' ר"ב והוא מל"י ורו' אבל חכמי הלשון חולקין בטעם על שם מה היה נקרא היין המתוק ומבושל קרינא ויש שפירש שהוא מורכב מן οἶνος — careo עיי' אוצ"מ לשעללער, ודוקאנגע אבל מהוספת הש"ס דאתי מעסיא יש להוכיח כי המלה מורכבת היא מן Καρία ומן οἶνος רלומר היין שבא מקריא באזיא הקטנה] —

* קֶרֶן (מל"ס קֶרְיוּנָא = בל"ר cereus אבוקה של שעוה Wachslicht) שמ"ר פמ"ז באו ולמדו

---

1) בלאי"ט pozione וכן פירש"י בברכות פישון והוא potion מין משקה לרפואה Arzneitrank. 2) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ועיי"ע תריק ובדפ"ע טרייקא, ובכ"י ל"ד ו"ן ה"ב וק"ט טריאקה והוא ל"ע ترياق, ترياقة מין יין מעורב בבשמים נגד המחלה. 3) נ"ל מל"ע جوارش ומל"פ گوارش רפואה לעיכול המאכל עיי' וואללירס ח"ב, 1040. 4) ועוד עיי' ספלנ"צ ללעף 111. 5) וכ"ה בעי' אפרכוס וע' דומינו ובנו"ג בב"ר ובקהל"ר פ' מה שהיה קרונין. 6) בנו"ג וממלא הקרון דם. 7) וכ"ה בנוסחאותינו וה' לעווי טעה להביא הציון פרש' כ"ז בשם הערוך תחת פ"ל לכן לא מצא המלה בויק"ר. 8) ל"ר carruca לאי"ט carro, carrozza. 9) ושם הגהתי במקום קרובין של דפ"ע כרוכין כגי' כ"י וכגי' הערוך בעי' פחלץ והוא מל"ס כרוכא פי' אחוזת מרעהו Gefolge ועתה מצאתי ראיה מגי' התנחומא הישן פ' בשלח סי' י"ז ושם הגי' ועברה ש י י ר א וכו' והוא הוא.

תורה דשחירין ודקרין בלילה פי' בשחרית ובנר של שעוה בלילה ובע' אימטין (ח״א, קט״ז:) פי' בע״א ע״ש והקבוץ קרינין שמ״ר פל״ו עיי״ע סבקין ועוד קרוינין במו״ע.

* קַרְיָינָא (תואר מן קרא, קרי פי' קוֹרֵא der Leser) קידושי' מ״ט. על מנת שאני קריינא כיון שקרא ג' פסוקים וכו', ב״מ פ״ג: קריינא דאגרתא עיי״ע פרוונקא.

* קְרִינוֹס (שם מקום) כפר קרינוס, קריינוס עיי״ע כפר בח״ד, ש' [1].

* קריוסי, קִירְיוֹסִים (מל״ר curiales = curiosi Hofleute) פסיקתי רבתי פ״י הנה אביך חולה יש אומרים קריוסי הושיב יוסף בפלטרין כיון שהרגישו ביעקב שחולה באו והודיעו ליוסף, ושם רפי״ח כשם שלמלכי בו״ד יש קירְיוֹסים הם מודיעים למלך כל דבר ודבר כך יש לפני הקב״ה קיריוסים ומגידים כל דבר ודבר שאדם עושה במטמוניות בחשך בגלוי ואלו הן הקיריוסין של הקב״ה זו הנפש שמגדת למלאך ומלאך לכרוב וכו' ונראה שהוא ל״ר הנ״ל פי' בעל משגיחים ובפרט נקראו כן אצל הרומיים מי שהיו ממונים על עניני הבי דואר Postbeamte ועוד ענין המלה הנ״ל בל״ר אמצ' כמו curiales והם הם אנשים מאחוזת המלך שפקידתם להגיד להמלך את כל מה שנעשה תחת ממשלתו הן מאוהבי הן מאויבי המלך.

קרים (= קִירְיָם מל״י κύριος ובל״י האמצ' κῦρος, κῦρις Herr אדון) בתר״י דהאזינו השמים: בכינוי דקירים [2] שומר נפשות חסידיו (תהלי' צ״ז, י') תרג' מטול דקירים נטר נפשות ח ס י ד ו י [3], מלפני אדון (כל הארץ) [צ״ל חולי ארץ] (תהלים קי״ד, ז') תרג' מן קדם קירים — (א״ב פי' בל״י אדון עיי״ע קר). *[אחי״ה בע' קר ט״ו הביא רבינו ציונין מש״ס ומדרש וכאן ציונים מהתרג' ובאמת משקל קירים נמצא רק בתרג' ועיי' עור תרג' מאדוניו (איוב ג', י״ט) מקירים דידיה, ושם ה' ב' רגוז קירים [4], תרג' לתהלי' נ״ג, א' שמא דקירים, תרג' ירוש' במדבר י״א, כ"ו קירים איטימוס להון, וכן תרג' הריב (משלי י״ז, י״ד) וקדם ק ר י א מטעי דינא נראה שהבין הריב כמו הרב וכן בתרג' הפשיט' קדם שליטא וכו', וקריא הוא הוא קֻטָא = κῦρις אדון, רב] —

קוֹרַלִּין (מל״ר coralium בל״י אמצ' κούρα- λιν, κουράλλιον בל״פ ڤرول Koralle) ירוש' שבת פ' כלל גדול (ירו' שבת פ״ז ד״י.) ההן דגזז ספוגא גומין וקורלין פי' בל״י ורו' מין [צמח אבן] הגדל בים ויש אדום לבן ושחור ומן האדום עושים כדורים קטנים וחשובים והם ענקים לגרון ונקרא בל' ארמי כסיתא.

קָרַם (מל״מ וענינו כסה בעור überkrusten, eine Kruste bilden; והשם קְרוּם, קְרָמָא Kruste, Haut) ברייש שבת (י״ט:) ולא חררה ע״ג גחלים אלא כדי שיקרמו פניה רא״א כדי שיקרם התחתון שלה פי' שעלה על פני הלחם קלף מחמת האש. בפ' הערל בגמ' פצוע דכה (יבמות ע״ו.) זהו למעוטי מאי למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה מ מ ק ו ם א ח ר ש ל א מ ק ו ם ר ב ו ת א [5]. פי' אם היתה מכה בריאה ומחמת המכה עלתה שם קליפה וסתם הנקב לא הועיל כלום כנקובה דמיא והני מילי ב א ו מ ה ד ל א מ ק ו ם ר ב ו ת א פ י' ש א י נ ה נ ר ב צ ת ע ל ה ד ו פ ן א ב ל ה א ו נ ו ת ש ה ן נ ר ב צ ו ת [6] על הדופן ושם מקום צר אם עלה שם קרום מחמת מכה ונסתבך בדופן כשרה וכן מפורש בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולין מ״ח.). באלו חוצצין פ״ט במקואות (מ״ד) קרום שעלה מחמת מכה [7] טמא ומטמא פי' „כשתתרפא המכה מעלת קרום כדאמרינן (חולין צ״ג.) חמשה קרמי איכא בחיותא וכתיב (יחזקאל ל״ז, ח') ויקרם עליהם עור". *[אחי״ה הועתק מפי' רה״ג לסד״ט צד 35, וכנ״ה בנגעים פ״א מ״א קרום ביצה, תרי״א לויקו' י״ג, י' קרם ביעתא, חולי' מ״ב. ניקב קרום של מוח, שם מ״ג. קרום שעלה מחמת מכה בושט אינו קרום, מ"ז: ריאה שניטוקה וקרום שלה קיים וכו' תוספת' פ״ג נימוקה הריאה וקרום שלה קיים וכו', חולי' נ״ו סע״א הואיל וקרומו רך, שם מ״ה, מ״ו. קרמא עילאה . . קרמא תתאה [8]. והשם המופשט ירוש' חלה רפ״ב דנ״ח: ושם פ״ג דנ״ט: הכל הולך אחר קרימה בתנור [9]) — והפעל קָרַם כל״מ וכן בל״ס קְרַם. שבת ל״ז: הא קרמו

---

[1]) ושם בשורה י״ג צ״ל ויקי״ר פי״ז ולא פכ״ח. [2]) לפנינו לי׳. [3]) כ״ה נכון ברפי״ר ובדפו״ו בט״ס חסידוי. [4]) כ״ה בכ״י תרג' אצל החי' לעווי. [5]) לי' בנוסחאותינו ועיי״ע רב ג' ומ״ש. [6]) כ״ה נכון בדפו״ו. [7]) בנו״ג שעל המכה וכ״ה בהעתקת רח״ג ובתוספתי מקואי' פ״ו קרום שעל גבי (המזבח) [צ״ל המכה]. [8]) קרום ירו' סנהד' פ״א דו״ת ע״ג ט״ס וצ״ל קרום. [9]) קירומה ירו' שבת פי״ג די״ד. צ״ל קירוסה עיי״ע קרומה.

פניה שרי. מנחות ע"ח: שחטו עד שלא קרמו פניה בתנור ואפי' קרמו כולן וכו'. ברכות כ"ה סע"א ירוש' ברכות פ"ג ד"ו. קרמו פניה. תוספת' טבול יום ספ"ב חוט של ביצה שקרם על דופנה של אילפס, ירוש' שבת ספ"א ד"ד: אינה קרוייה לחם עד שיקרמו פניה בתנור, ירוש' חלה רפ"ב דנ"ח: אם קירמו פניה מן החוט ולפנים וכו', הפעיל ירו' תרומ' פ"י דמ"ז: ביצים שהקרימו הרי אלו אסורות[1]. תרג' מצְפה משלי כ"ו, כ"ג דקרים כה"ג במתורגמן ובנו"ג בט"ס דקרים] —

קרם (= קְרָמָא בל"ס פי' מלבוש חשוב דק feiner Ueberzug עי' בפנים) בפ"ב בשבת בענין חנוכה (כ"ב.) ובפ"ק דסוכה בגמ' פרס (י'.) עטרה בקרמין[2]. בס"ג דפ"ק במשקין (מ"ק י':) שרא לכסכוסי קרמי[3]) פי' בגדים חשובים דקים כקרום ביצה וכקרום של מעלה. *[אחי"ה ורש"י פי' בביצה ל': קרמין בגדי צבעונין שקורין אובריי"ץ והוא ל"צ ouvrés פי' יריעות מרוקמות בציורין ובאמת הפשיט' העתיקה רקמה (יחזק' כ"ז, ב') ע"י קרמא וכן מוכח מתרג' משלי ז', ט"ז ובקרמא מצראה קרמתה וכן בל"ע קְרָם יריעה מצויירת] —

קרם (= קְרוֹמִית כמו קולמית (Rohr καλαμίς והושאל לעוקץ החד וסוף das (spitze) (Ende, Splitter בר"ג דשבת (ח'.) אי אפשר לקרומיות של קנה שלא יעלו למעלה מי' טפחי' פי' מה שמשתייר מן המחצלת כשמתקנין אותה. בגמ' דפ' כל הכלים (שם קכ"ה.) אמר שמואל קרומית של מחצלת מותר לטלטלה בשבת פי' „שירי מחצלות שבלו"[4]). בפ"ק בחולי' בגמ' השוחט במגל (חולין ט"ו:) ובפ' האיש מקדש בגמ' המקדש בערלה (קידושין נ"ו:) בכל שוחטין בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה. ירוש' בפ' המוציא יין (ספ"ח דשבת די"א ע"ג) ה' דברים נאמרו בקרומית של קנה וכו' עד מפני שרוח רעה שורה עליו. בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ז:) רחל היתה בשכונתינו שנקדר[5]) קנה שלה ועשו לה קרומית של קנה וחיתה. *[אחי"ה בנו"ג קרומין אבל רגמ"ה העתיק לנכון קרומית וכ"ה בחולין ג' רע"א תוספת' חולי' רפ"א ותוספת' מנחות רפ"א קרומית של קנה והקבוץ קרוֹמִיוֹת כ"ר פנ"ו ובירוש' שבת הנ"ל אי' לפנינו קלומות. שהש"ר פ' השבעתי קרומיות ובע' קולמוס הובא בשם פסיקתא דויהי בשלח: קולמיות של קנה עיי"ע כדוד (ח"ד, קצ"ז.) ובענין עוקץ החד של קנה עיי' קורמיות בפירש"י לישעיה ל"ו, ו'] —

קרם (= קְרָמִית אולי מל"ע קְרָם מין נטע)[6]) בפ' עושין פסין בגמ' מותר להקריב (עירו' כ"ב.) מי שלימו להו קרמי באגמא[7]) בפ' כל שעה בגמ' אלו דברים (פסחים ל"ה.) ר' יוחנן אמר קרמית חייבת בחלה פי' „עשב כדאמרינן (עירו' הנ"ל) קרמי דאגמא"[8]) — (א"ב מין עשב אשר מזרעה עושים פת עיי' שיצניתא). *[אחי"ה בפי' ר"ח בפסחי' קורמי וכ"ה במנוה"מ ובעירו' הנ"ל ובכ"י ש"ס קירמי בדפ"ש קוראמי ועוד גי' קראמי. קרמא עיי' ד"ס לעירו' צד ל"ט: ובתוספת' חלה רפ"א בכ"י אירפ' אף הקרומית חייבת בחלה ובדפו' הקרמית וכ"ה גם בכ"י אירפוט בתוספ' פסחים פ"א (ב') ובירוש' פסחים פ"ב דכ"ט: וירו' חלה רפ"א דנ"ז. ובאו"ז הל' חלה סי' רט"ו הגי' קרמות, וז"ל בעל עיקרי התלמוד גמרא (פסחים ל"ה.) שיצניתא דאית' ביני כלנייתא פירש"י נייל"א בלעז והיא נגילי"א[9]) והוא השחור שבין החטים ובעיקר שצניתא שם אפרש בע"ה (קלניתא) [צ"ל כלניתא] מקורב צמח פי' חטים שלא נתמלאו יפה[10]) ע"כ והוא כפ"א בע' שצניתא ע"ש ומ"ש] —

☞ קרומה (?) ירו' דשבת פ' ר"א אומר האורג (רפי"ג די"ד.) בקירום קירומה פי' בל"י הוא קירוס הוא קירומה עיי"ע קירוס תרג' חטובות אטון מצרים (משלי ז', ט"ז) ובקרמא מצראה קרמתא. *[אחי"ה כבר העירותי בע' קרם ב' שמלת קרמא היא ל"ס ול"ע פי' יריעה מרוקמת ומצויירת ואין ענינה עם קירוס שהוא ל"י καῖρος פי' אריגה וקירומה של ירוש' שבת צ"ל קירוסא והוא הוא קירוס עיי' קרם א' בהערה 9] —

* קירומא (שבת קמ"ז: כפי' גי' קצת) עיי"ע פלם ומ"ש.

---

[1]) אקרים ע"ז וב"ב ט"ס וצ"ל אקרים עיי"ע קרס ב'. [2]) ובשבת כ"ב. מ"ה. וביצה ל': קרמים. [3]) וכ"ה בע' כסכס ע"ש ובמיוחס לרש"י קרמין אבל בפי' ר"ח ולפנינו קירמי וצ"ל קרמי וכ"ה בכ"י רש"י עיי' ד"ס. [4]) בכ"י ק"ט ודפ"ר שברי וכ"ה בעיקרי התלמוד וצ"ל שירי וכדאי' בדפו"ו והוא כפי' ר"ח בשבת קכ"ה. ועפ"י זה נוכל לברר פי' בעל הערוך הקצר שנ"ב קרומית של קנה מה שמשתייר וכו' ולעמין וי"א שלימו"ן בלא"ש וכבר העיר ה' פערלעס (בט"ר 7) שצ"ל ולעקין Flick = vlec או Flocke = vloc והוא חתיכת בגד בסוף האריגה וי"א כיון ללא"ש slieme פי' עור וכיון לקרום של ע' קרם א'. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע ובנוסחי נקדר. [6]) עיי' ספלנ"צ ללעף 202. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה באגמא בש"ס נדפס ובכ"י ש"ס ובדפ"ע דאגמא. [8]) הועתק מפי' ר"ה בפסחים. [9]) עיי"ע קצה. [10]) עיי' מבוא לח"א XX.

קְרְמִיד (מל"י κεραμίς, ἴδος וכן בל"ע قرميد רעפים (Dachziegel) בב"ר פי"ג ובירוש' בפ' הרואה בגמ' על הגשמים (פ"ט ד' י"ג סע"ד) וכמה גשמים ירדו ויהא אדם צריך לברך ר' חייא בשם ר' יוחנן בתחילה כדי רביעית [1] ובסוף כדי שידוחו פני הקרמיד [2]. בספרא בפרש' נגעים (ספרא מצורע פרש' ו' פרק ד') ולקחו אבנים אחרות (ויקר' י"ד, מ"ב) יכול אפי' קרמידין ואפי' לבנים פי' בלעז קניל"א [3] (א"ב פי' בל"י רעפים של חרס לכסות הגגות. *[אחי"ה הדין עם ר"ב והוא ל"י הנ"ל וכ"ה בל"ע והוא הוא כרמיזא אשר בה העתיק התרג' אגרוף עיי"ע כורמיזא (ח"ד. של"א:) מל"מ מגרפותיהם (יואל א', י"ז) עיי' רמב"ן שמות כ"א, י"ח ורשב"ם שם אבל בספרא הגי' קרומדים ובפי' ראב"ד קורדימים וט"ס הוא וצ"ל כגי' הערוך ומ"כ בב"ר לא ירד לכונת הערוך כי ציין קורמוס ובמהר"ם לונזאנו פי' נכון קירמיידן [צ"ל קרמידים] רעפים כפופין שמכסין בהן הגגות בארץ יון ואדום טיגס (tigula, teja) בלעז ע"כ ויפה פי' וכ"ה בעיר דוד לר"ד די לארא. אחר הדברים והאמת האלה צ"ע מה שלועז רבינו קרמידין ע"י קניל"א פי' צנור ואח"כ מצאתי ראיה לדבריו מתוספת' כלים ב"ק רפ"ב בכ"י אירפו' הסילונות והקרמודין [4] הרי שענין סילונות הוא והיינו צנור ובכ"ז נ"ל שגם כאן ענינו רעפים כפופים שעשה בהן בית קבול מים] —

קַרְמְיוֹן (שם נהר אמנה) מי קרמיון ומי פיגה (פרה פ"ח מ"י וש"נ) עיי' בע' בץ [5] ובע' (פגי) [צ"ל פגה] [6]. פ"א קרמיון נהר הוא בדרך דמשק והוא אמנה פיגה הוא פרפר (מ"ב ה', י"ב) מי ביצים מלשו' בצותיו (יחזק' מ"ז, י"א) [7]. ירמוך נהר הוא בדרך דמשק. *[אחי"ה עיי"ע ירדן, ירמוך אצלנו ועוד עיי"ע פלם. ופי' רבינו קרמיון ∴ אמנה פיגה ∴ פרפר תמצא מבואר היטב בתבואות הארץ למהר"י שווארץ נדפס בירושלים צד ל"ג ע"ש ובהעתקה אשכנזי' דאס הייליגע לאנד צד 31] —

☞ קרמולין (?) ירוש' דשביעי' פרק אימתי חורשין (ספ"ב דל"ד:) ובירו' דנדרי' פ' הנודר מן הירק (רפ"ז ד"מ:) קרמולין פטורין מן המעשר פי' מין דומה לירק ולא יכלתי להבין פי' אמיתי. *[אחי"ה והם ממיני שחלים כדמוכח מתוספת' שביעי' ספ"ד שחלים [8] וקרומלים. בכ"י ו"ו בקרמלוס ובכ"י אירפ' וקרומנין ואולי הוא עיקר והוא מל"י κάρδαμον פי' שחלים וה' לעף לא יכל לפרשו [9] ועוד אני אעיר כי בל"ע قرنفل הוא פרי של עץ דומה לאשל] —

קרמן (מחוז קְרְמַנְיָא Karmania كرمان (Kerman בר"ג דפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ח.) אף מטה אסורה בדקרמנאי [10] פי' „הוא מטה של פרסיים דאמרו בס"ג דפ' כירה (שם מ"ז.) לא יתכן להחזירה אלא א"כ יתקע לפי שמלבנותיה וכרעיה דחוקין ואינן נשלבין אלא אם יתקע בהן וכיון שתוקע בהן חייב" [11]. בפ' כיצד הרגל בגמ' דסמוך מ צ ד י ה ר ח ב ה (ב"ק כ"א.) [12] קרמנאי הוו דיירי בה. פי' מדקדקי ומנפצי פשתן ובלעז קרמינטורי [13]. בנזיר בר"ג דפ' בית שמאי (ל"א:) כי אמר בתוראי [14] דקרמנאי פי' הם אנשים שהיו באותן השנים בבבל בארץ קירמאן שהיא אחורי פרס והיתה מלאכתן שיש להן שוורים שמשכירין אותן לחרישה ולא היו בודקין אלא שוורים לבנים שהן לבנים ביותר ולא היו בהן בהרות שחורות כי הלבן יפה לחרישה אבל לעורו [15] השחור עדיף ולעולם אוכמא בחיורא מעלי חוץ מלחרישה בלבד. *[אחי"ה מחוז ἡ Καρμανία, Karmania كرمان (והיום كرمان) היה גדול מאוד מקצה דרומי של לשון ים פרס עד הנהר בגראדא המבדיל אותו מן פרס עיי' מאננערט ח"ה, ב' ל"ד והלאה ויושביה Carmani קרמנאי לא היו נודעים ליונים רק מעט ובפרט הזכיר שטראבא שמספר החמורים היה רב מאוד בקרמניא ולא מספר הסוסים. וגם רש"י פי' בשבת קל"ח. בפי' ראשון שהוא שם מקום אבל בל"א קרמנאי מוכרי בגדי פשתן ע"כ וא"כ הוא כפי' רבינו קרמנאי דב"ק. ובב"ק פירש"י קרמנאי שם אומה ל"א קרמונאי קדמונים היו יושבין בה וכו'. והר' עזריאל בשט"מ לנזיר פי' קרמנאי לשון קרמיון ופגה שם

---

[1]) בנו"ג רביעה. [2]) בירושי ברכות אי' עד שידוחו פניה אבל בגי' המהרש"ס פני הקרמיד וכ"ה בירוש' תענית פ"א דס"ד רע"ב. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט והוא לאי"ט canale, canalino צנור וזה מ"ש הערוך הקצר שנ"ב פי' בלעז קנליקלי הוא הצנור שמניחין על הגג ע"כ וגי' קנליקלי אי' בכל דפ"ע ובעיקרי התלמוד. [4]) ובדפוסים אי' בט"ס והקרמיון. [5]) ושם העתיק רבינו פי' ר"ח לסנהד' ה': כמו שהראיתי לדעת עתה מכ"י פי' ר"ח אשר ת"י ונדפס בש"ס ווילנא. [6]) ושם העתיק רבינו פי' רה"ג בפרה. [7]) ובמקרא כתוב בצאתו. [8]) בכ"י אירפי בט"ס שתלים. [9]) פפלנ"צ 354. [10]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס א"פ ובכ"י ש"ס מינכען בט"ס בדקמינאי וצ"ל בדקרמנאי ובדפ"ע בקרמנאי ובנו"ג כדקרמנאי. [11]) הועתק מפי' ר"ח (בשבת קל"ח.) ובאמת גרסר"ח בשבת מ"ז. מטה של פרסיים אבל בנו"ג טרסיים וכ"ה בערוך ע' טרסי וזה קצת קשה. [12]) וכה"ג בפי' ר"ח ובנו"ג בצידי רחבה. [13]) בל"ר Wollkrämpler, carminator. [14]) בנו"ג בתורא [15]) וכ"ה בפי' הרא"ש אבל ברש"י ל ב י ש ר א אוכמא עדיף טפי.

נהר שהשוורים רועים על שפת הנהר ולכן נקרא שמם קרמנאי ע״כ והוא דחוק מאוד] —

קֶרֶן (מל״מ וכן בל״ס וארמי קַרְנָא Horn, Blasehorn ועוד עיי׳ בפני׳) כס״ג דפ׳ כירה (שבת מ״ז.) קרן עגולה חייב קרן פשוטה פטור פי׳ ר ב ש ר ש ל ו ם[1] „קרן זו מכלי שיר היא והיא של קרן ממש והיא של חוליות ויש בהן פשוטות ויש בהן עגולות והן נדבקות זו בזו כשמזמרין בה כדכתיב (דניאל ג׳, ה׳) קל קרנא משרוקיתא והעגולה קשה להדביקה יותר מן הפשוטה והוא כלי ויש בו מלאכה להחזירה לפיכך המחזיר קרן עגולה בשבת חייב וקרן פשוטה פטור אבל אסור״, ותנן בפי׳ י״א בכלים (מ״ו) הכוש והאימא וכו׳ עד קרן עגולה טמאה ופשוטה טהורה[2]. בסוף פרה (פי״ב מ״ט) קרן של כליכה[3]) וקרנים[4]) של יוצאי דרכים פי׳ קרן של כליכה מטה של מתים[5]) עושין לה קרן של ברזל לקשור המת שלא יפול וקרני של יוצאי דרכים קרני בהמה או חיה שמוליכין עמהן יוצאי דרכים למלאות בהן מים ולשתות בשביל שלא תשבר[6]). כס״ג דברכות (ס״ב רע״ב) קרנא קריא ברומי בר מזבין תאני וכו׳ פי׳ רגילין ברומי להכריז בקל קרנא משרוקיתא ולומר כן בן מוכר תאנים מכור תאנים באביך ואל תשנה מאומנתו כי כן טוב לך, בפ׳ ח׳ שרצים (שבת ק״ח.) נפקא ליה קרנא בעיניה[7]) פי׳ „קרן של בשר יצא בעינו״[8]). בס״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ט״ז ע״ב) קרן הפוך (איוב מ״ב, י״ד) אמרי דבי ר׳ שילא קרנא דקרוש[9]) פי׳ „קרן של חיה ששמה קרש, לקותא היא כלומר אינו יפה מפני שיש בו גוונים[10]) אלא כי כורכמא רישקא במיניה כלומ׳ קרן כרכום שהוא חשוב במינו מכל שאר מיני כרכום״[11]). בפ׳ ב׳ בנדה (י״ט. וכ״ה בירוש׳ נדה ספ״ב ד״נ:) וכקרן כרכום כברור שבו כבר פי׳ בע׳ בר (כ׳)[12]). בב״ר פע״ז[13]) (פע״ו) הצילני נא: מסתכל[14]) הוית בקרניא וארו[15]) קרן אחרי זעירא (דניאל ז׳, ח׳) זו מלכות הרשעה ותלת מן קרניא קדמייתא אלו שלש מלכיות הראשונות וארו[16]) אינין כעיני אינשי בקרנא דא (דניאל שם) זו מלכות הרשעה שמכנסת עין רעה בממונו של אדם וכו׳. שבעה שופרות היובלים (יהושע ו׳, י״ג) תרג׳ קרן דכריא. *[אחי״ה ועיי׳ תרג׳ שם ו׳, ה׳, ו׳ והלאה כמה פעמים קרן דכריא. תרג׳ ש״א ט״ז. א׳. י״ג קרנא דמשחא, ירוש׳ עירו׳ פ״א די״ט: זכרותו של קרן, כתובות ק״ז: קרן הצבי. ב״ר פ״ב פט״ז ופמ״ב ויק״ר ספט״ז כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל ויק״ר פי״ג כתבו על קרן השור שאין לישראל חלק וכו׳ ;ועיי׳ ירו׳ חגיגה פ״ב דע״ז ע״ד תנחומא תזריע סי׳ י״א — במד״ר פי״ב קרן אחת יוצאה בתוך מצחו והוא מתגלגל ככה, חולי׳ ס׳. קרן אחת היתה לו במצחו עיי״ע קרש. ר״ה כ״ו. כל השופרות איקרו שופר ואיקרו קרן דפרה קרן איקרי שופר לא איקרי, ועיי׳ ירוש׳ ר״ה פ״ג דנ״ח ע״ד. שבת קנ״ד: מכות ט״ז: קרנא דאומנא (Schröpfkopf) עיי״ע הבא. הקבוץ ירושׁ׳ תענית פ״ד דס״ח ע״ד תוקעי קרנות, ועוד בל״ז קרנין תרג׳ מ״א כ״ב, י״א; ליחזק׳ כ״ז, ט״ו, ב״ב ע״ד. והוו ליה קרני, ושם: ואית לה קרני. סנהדר׳ ק״ו. עיי״ע גמל. בעל קרנים ב״ר פצ״ט ע״ש. כפר קרנים ירוש׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד עיי״ע כפר (ח״ד, ש׳:) וש״נ — קרנים ירוש׳ כלאים רפ״א דכ״ו ע״ד להביא קרנים ממקום למקום צ״ל קוצים כדאי׳ בר״ש ובגי׳ רא״פ. והפעל קרן בהפעיל מַקְרִין עיי׳ חולי׳ ס׳. ע״ז ח׳. מקרן מפרים (תהלים ס״ט, ל״ב) מקרין תרתי משמע..

---

[1]) ובזה השם העתיק כמה פעמים רבינו את פי׳ ר ב ה א י ג א ו ן לסדי״ט וגם זה הפי׳ שייך לרה״ג (בכלים פי״א מ״ו) ובעיקרי התלמוד אי׳ רק פי׳ רב שלום וט״ס הוא. [2]) רוב מנינו ורוב בנינו של זה הפי׳ אי׳ בפי׳ רה״ג בכלים הנ״ל ע״ש ובזו השטה הלך ג״כ פי׳ ר״ח בשבת מ״ז (נרפס בש״ס ווילנא מ״ז:) וז״ל קרן עגולה חייב פשוטה פטור אלו הן כלי שיר והן של חליות ויש מהן קרן עגולה וקרן פשוטה כדכתיב (דניאל שם) קל קרנא משרוקיתא וזה שהיא עגולה היא כלי שיש בו מלאכה להחזירה לפיכך חייב חטאת אבל פשוטה אין בה עסק כלום כדתנן בכלים פי״א וכו׳. [3]) כ״ה ג״כ בפ״י רה״ג לפרה ובדפ״ר פיז׳ וויניצי׳ אבל בנו״ג ובדפ׳ באזיל ואמש׳ כליבה ובכ״י ק״ט כלובא ועיי״ע כלב (ח״ד, ר״ל) וע׳ כלכה (שם רל״ו) וש״נ יתר השנויים והציונים. [4]) במשנה שבמשניות קרנין. [5]) עיי׳ פי׳ רה״ג וע׳ כלכה. [6]) וכ״ה בפי׳ הרע״ב בפרה בשם עצמו ובעל תוי״ט לא הרגיש כי נעתקים הם הדברים מהערוך. [7]) וכן גרס בע׳ דל ב׳ וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ עיי״ע רל (ח״ג, ס״ר) ומ״ש. [8]) וכ״ה בפי׳ ר״ח בשבת נדפס בש״ס ווילנא ק״ח: וכבר הזכרתי בע׳ דל שזה הפי׳ הארוך שבערך רל שייך לר״ח כרמוכח מפי׳ הראשונים ועתה תמצא באר היטב כל זה מוכח מפי׳ ר״ח הנדפס וביוחסין השלם ע׳ קרנא הביא הערוך עם פי׳ ר ה ״ג וזה קצת צ״ע. [9]) בנו״ג רומה לקרנא דקרש אבל בכ״י ש״ס קרנא רקרש כגי׳ הערוך ובכ״י ש״ס ה׳ אי׳ דקורש וצ״ל דקרוש. [10]) בפירש״י וקרניה משחירין כמו צבע. [11]) הועתק מפי׳ רגמ״ה בב״ב. [12]) ובעיקרי התלמוד הביא פי׳ בה״ג בזה״ל וי״מ קרן כרוכום משם בה״ג שהוא שרש עשוי כצורת קרן ושמו בערבי כורכום ועושה צורת אדום במים ויש בו ברור ושאינו ברור ע״כ. [13]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב ורפ״ר אבל בשדפ״ע פע״ו אבל ידעת כבר כי רבינו מונה פרשה אחת יותר בב״ר על כן גי׳ כ״י נכונה. [14]) וכ״ה בב״ר אבל במקרי אי׳ משתכל. [15]) במרי ובמקר׳ ואלו. [16]) במק׳ ואלו.

מקרן כתיב עיי׳ שם ובירוש׳ שבת פ״ב ד״ד ע״ד ירוש׳ ר״ה פ״ג דנ״ח ע״ד] —

קֶרֶן (= קַרְנָא מענין הראשון. קַרְנָא דְאוּמָנָא Horn (des Aderlassers = Schröpfkopf מאה קרני בזוזא (שבת קכ״ט:) ככר פי׳ בע׳ פגר [1]). בפ׳ מי שהחשיך בגמ׳ הגיע (שבת קנ״ד:) כי קאמר רב הונא בקרני דאומנא דלא חזיא ליה פי׳ שמוצצין בו הדם ואפי׳ לטלטלו בשבת [2]). בפ׳ אלו הן הלוקין בגמ׳ אכל נבלות (ט״ז:) האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום אל תשקצו. בס״ג דפ׳ כל היד (נדה כ׳.) שקלו ליה קרנא קדמייתא [3]) לאמימר חזייה אמר אדום דתנן (במשנה נדה י״ט.) כי האי גוונא.

קרן (= קַרְנָא, קַרְנְתָא פי׳ כל״מ קרנות (בקבוץ נקבה) היינו זויות (Ecke, Winkel בס״ג דפ״ק בפסחים (י״ב:) שית בקרנתא קאי [4]) פי׳ בשעת ו׳ באמצע הרקיע עומדת חמה ואינה נוטה לא למזרח ולא למערב אלא עומדת בין קרן מזרחית לקרן מערבית ואי אכיל בו׳ זמנין דסבר שעדין היא נוטה למזרח, וכבר נוטה למערב והוי שעה שביעית. בס״ג דכתובות (קי״א.) אמר אביי גמירי בבבל לא חזי חבלי דמשיחא תרגומא הוצל [5]) וקרי לה קרנא דשיזבותא. פי׳ קרן זויות ששם ניצולין מחבלו של משיח. בר״ג דפ׳ המניח את הכד (ב״ק כ״ז רע״ב) ור׳ יוחנן אמר בקרן זוית פי׳ כגון דקיימא חבית במקצוע רשות הרבים דלא מצי לעיוני ומיזל ואנוס הוא [6]). בס״ג דפ׳ מרובה (ב״ק פ״ב.) שיהו קורין במנחה בשבת משום יושבי קרנות. בריש [7]) גמר׳ דסנהד׳ (ג׳.) אלא משום יושבי קרנות פי׳ אנשי דלא עיילי לבי מדרשא אלא רגילין שיושבין בקרנות העיר ועוסקין בדברי שיחה כי ההיא דפ׳ תפלת השחר (ברכות כ״ח:) דמצלי ר׳ נחוניא ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שעמלין בדברי שיחה. ישיחו בי יושבי שער (תהלי׳ ס״ט, י״ג) תרג׳ ימללון עלי יתבי תרע בי קרנאתא [8]). ועוד יש מהן בריש פרק סח [9]) ובע׳ פרצם. *[אחי״ה ורש״י פי׳ בסנהד׳ ג׳. יושבי קרנות: תגרין ובב״ק פי׳ יושבי חניות ובברכות כ״ח רע״ב פי׳ חנוונים או עמי הארץ שעוסקים בדבר שיחה. וכנ״ה במנחות מ״ב. הטיל על הקרן, שם: נוטפת על הקרן, שם ל״ד. פיתחא דאקרנא, ב״ק כ״ז: קרנא דעצרי, תוספת׳ תענית פ״ג (ב׳) אם עמד אדם על קרן אפל [10]) תוספת׳ סוכה רפ״ד חזן הכנסת עומד על הקרן [11]), ברכו׳ י״ז. בקרן אורה.. בקרן חשכה עיי׳ פירש״י. והקבוץ קְרָנוֹת סנהד׳ ב״ק וברכות הנ״ל, קרנָתָא ב״ב צ״ה: עיי״ע פרצם. קרנים חולי׳ ל״א. ועיי׳ פירש״י. תוספת׳ עירובי׳ פי״א ניתלו בה קרנין וכו׳ כ״ה בכ״י אירפ׳ ובדפוסי׳ אי׳ קוצין ועיי׳ סוף ע׳ קרן א׳] —

קרן (מל״מ קַרְנַיִם פי׳ קווי הזוהר היוצאים מהשמש (Sohnnenstrahlen בגמ׳ דפ״ק בפסחים (ח׳.) וקרנים מידו לו (חבקוק ג׳, ד׳) פי׳ אורה מידו של הקב״ה לו לצדיק כמו (שמות ל״ד, ל״ה) כי קרן עור פני משה ושם חביון עוזו אעפ״כ שם אצל המקום עוזו כלומ׳ תוקף האור הגדול אצל הקב״ה יותר מאצל הצדיקים ויאצל מאורה שעמה לצדיקים כדכתיב כי קרן [עור] פני משה וכתיב במשה (במדי׳ י״א, כ״ה) ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים. *[אחי״ה כ״ה רק בדפו״ו. ומזה קרני ההוד שמ״ר פמ״ז תנחומא סוף כי תשא סי׳ ל״ז וילק׳ כי תשא ר׳ ת״ז. ופי׳ זיו הפנים וכדאי׳ בדב״ר פ״ג. ועל דרך דרוש אמרתי שכוונת המאמר עד שמשה כותב את התורה נשתייר בקולמוס קמעא והעבירו על ראשו וממנו נעשו לו קרני ההוד כלומר מה שלא כתב משה רבינו בענין מעשה בראשי׳ ומעשה מרכבה תחיית המתים משיח וכדומה מעניני סודי האמונה ורק בטיפת דיו אחת היה יכול למלאות החסרון אבל הוא בחכמתו הרבה לא גלה רזי התורה למעלה ממושג האנושי אבל משה רבינו בעצמו העביר אותו הדיו הנשאר בקולמסו והביאו על ראשו עיין בדברים עמוקים ומשם זכה לקרני ההוד] —

קֶרֶן (מל״מ תוקף ועוצם ובל׳ רז״ל בהשאילה לראש הממון הקצוב (Grundkapital בריש פיאה (פ״א מ״א) והקרן קיימת לו לעוה״ב. אשם תרג׳ ירוש׳ (א׳) קרן. והשיב את אשמו בראשו (במדי׳ ה׳, ז׳). *[אחי״ה ותרג׳ ויתן קרנא וחומשא למאן דאתחייב ליה והוא עפ״י ב״ק ס״ה. ק״ח. קרן וחומש. קידושי׳ מ׳. תוספת׳ פיאה פ״א

[1]) בדפ׳ אמש׳ ופרי בט״ס חֲגר. [2]) הועתק מפי׳ ר״ח. [3]) בנו״ג קמייתא. [4]) וכעין זה בכ״י ש״ס בי שש בי קרנתא קאי ובנו״ג שית יומא. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר ובדפו״ו. ובנו״ג תרגמה אהוצל דבנימין. [6]) וכן קרוב לזה בפי׳ ר״ח בב״ק ועוד עיי׳ בשט״מ בשם ר״ח. [7]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ע בט״ס בס:ף. [8]) בנו״ג קרנתא. [9]) כ״ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכיון על ע׳ סח א׳ ע״ש, ובדפ״ע בט״ס בריש פסחים! ונ״ב מראה מקום דף ה׳! [10]) כ״ה בכ״י ובנו״ג בקרן אפיל. [11]) בסוכה נ״א: אי׳ בימה.

ירוש' פיאה פ"א דט"ז רע"ב אבדר"נ פ"מ הזכות יש לה קרן ויש לה פירות ; . עבירה יש לה קרן ואין לה פירות. ב"ק ג'. מיכליא קרנא. ירוש' מ"ק פ"ב דפ"א : אגרא וקרנא קרן הוא אין ידע דלא מזבין והוא פחת מן קרנא יזבין וכו'. והקבוץ ב"מ נ"ד סע"א משלם שני קְרָנִים] —

קָרוֹן (מל"ר carrus, carrum בל"ר ויוני' אמצ' carri, carrae, carra κάρρον עגלה Wagen, Karren) כפ"ח בכלאים (מ"ג) היושב בקרון סופג את הארבעים. בס"ג דפ"ק בכתובות (ט"ו.) נבעלת בקרונות סלקא דעתך אלא נבעלת בשעת קרונות כשרה לכהונה [1]. בהגדה דפ' הניזקין (גיטין נ"ז.) א ל ו פ'[2] קרוני[3] מלחמה שנכנסו לכרך ביתר. בפ' עשרה יוחסין בגמ' אסטרטיא (קידושי' ע"ו:) ויושבין בקרונות[4] של זהב ומהלכין בראשי גייסות פי' עגלות של זהב ובלעז קר"ו[5]. (א"ב פי' בל"ר מין עגלה). *[אחי"ה וכן תמצא מבואר המלה בשהש"ר פ' אני ישנה אני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסים בו[6]) ולפעמים אי' לפנינו קרונין וצ"ל קרוכין שהוא שוה בענינו ד"מ בב"ר פ"ח ובקהל"ר פ' מה שהיו שהיו בקרונין וגי' רבינו בע' קרכין : קרוכין וש"נ ויק"ר רפט"ז, ובפסקת' דר"כ צד קל"ג ומושיבה על קרונין שלו. וכ"ה בילק' ישעיה ר' רס"ו אבל בילק' איכ' ר' אלף ל"ב הגי' קרוקין וצ"ל קרוכין. שמ"ר פט"ו והושיבה בקרונין שלו, שהש"ר פ' לא ידעתי וילק' שה"ש ר' תתקצ"ב והושיבה עמו בקרונין, ושם פ' כמעט בקרונין של כסף וזהב וכו'. איכ"ר פ' סורו טמא : והיתה הקרונין עוברת עליהם ומפסקתן, ירו' שביעית פ"ג דל"ד ע"ד בלע קרונין ובירוש' נדרים רפ"ג דל"ז ע"ד קרבין עיי"ע אדר ומ"ש. ירוש' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד מעשה בקרון אחת של בית רבי וכו' והקבוץ שבת קכ"ב. קרונות של בית רבי. ושם קרונות של נכרים. ב"ר פע"ה פגע ביושבי קרנות צ"ל קרונות. במ"ר פ"כ קרון צ"ל קרוז עיי"ע] —

קְרוֹנָה (מל"י κρήνη פי' מעין וברכה Brunnen, Quelle) בר"ג דמגלה (ה':) ורחץ בקרונה של ציפורי פי' מים נובעים וקרים — (א"ב פי' בל"י מעין נובע ומתגבר) *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו ככה בְּרֵכָה (ש"ב ב', י"ג; ד', י"ב; מ"א כ"ב ל"ח; מ"ב כ', כ) וא"כ אין ענין המלה עם קר כדעת רבינו וכן טעה במח"כ רש"י בפי' בקרונה : ביום השוק בפרהסיא בשעת הילוך קרנות ע"כ וכיון על קרון של ערך הקודם לזה, וגם היה חושב בלי ספק שהוא הוא בקרונות של ציפורי כתובות ט"ו רע"א ושם פי' רש"י כמו כן ביום השוק שסיעות ושיירות ממקום אחר באות שם וכן הבין ג"כ הש"ס שם נבעלת בשעת קרונות מענין קרון וכמו שערך מטעם זה רבינו הציון מכתובות בע' הקודם לזה אבל יתכן יותר לסדרו בע' הנוכחי. וכבר הניף ידו החזקה בעל דרכה של תורה 53 על זה הענין והעלה פנינים בידו להוכיח כי הבבלי טעה במלות קרונה של ירוש' כתובות (פ"א דכ"ה ע"ד) דאי' שם רב יהודה בשם רב (כהן) [צ"ל בְּהָן] קרונה של ציפורין הוה עובדא ולפי שאמר ר' יוסי (במשנ') מעשה בתינוקת שירדה למלאות מים מן ה ע י ן וכו' פירש רב שהוא העין הידוע בציפורי המפורסם שם להמון העם בשם היוני קריני פי' מעין וברכה אבל בבבל לא הבינו זו המלה היונית ושבשו ב ק ר ו נ ו ת של ציפורי היה המעשה וכדר' אמי וכו' ע"ש ועיי"ה מ"ש הח' פינלעס במקום הנ"ל] —

קְרָן (נ"ל מל"פ كران כבד וגדול מנשוא schwer, unerträglich) ירו' קידושי' פ"ג דס"ד. קרן זבונה ואזל ליה פי' התגר מצא וראה כי הובתו היתה כבדה ואין לאל בידו לשלמה ברח ומפרשים פי' בדוחק גדול ע"ש פ"מ וקה"ע.

* קרנונא קידושי' כ"ה. עיי"ע צנע ב'. ועוד י"ל שהוא ל"ס קַרְנְנָא פי' בעל קרן (Gehörnter) כלומ' שור והוא לשון גנאי וכן דעת הח' לעוויזאהן והעירני על הדבור „וזה אומר אותי קראה ק ר נ ן" (בספר ארחות חיים לר' אהרן הכהן כ"י הביאו השד"ל במגד ירחים ח"א צד 8).

* קַרְנָת (?) תר"י ב' חמת (בראשית כ"א, ט"ו) קרנת במתורגמן קַרנתא אבל בתר"י א' קרווא, קירווא והוא ל"ע قربة חמת Schlauch ואולי קרנת צ"ל קרבת ל"ע הנ"ל.

קַרְנְזוֹל (Diagonale) כפ' המקבל בגמ' בסמוך[7] המקבל שדה מחברו לשנים מועטות (ב"מ ק"ח סע"ב) פלגי לה בקרנזול. בפי' השותפין בגמ' ולא את השדה (ב"ב י"ג.) מושך עליהן נגרא ופלגי ליה בקרנזול פי' שדה אשר מזרחה וצפונה מושך עליהן נהר ומערבה ודרומה מושך עליהן נגרא חולקין זו השדה בקרנזול נוטל האחד חציה מזרחה

---

[1]) עיי"ע הבא אח"ז ומ"ש בענין טעות הפי' קרונות וצ"ל קרונה ושייך לע' קרונה. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמי אבל בדפו"ן בט"ס פי'. [3]) בנו"ג קרני ועיי' פי' רש"י הדחוק. [4]) בנו"ג קרוניות. [5]) בלאי"ט Karren, carro. [6]) וגי' אחרת עיי"ע גסטר ח"ב, ש"ל. [7]) כ"ה נכון בדפ"ר.

ודרומה והאחד מערבה וצפונה נמצאת שנחלקת באלכסון לשני חצאין וכל אחד מהן טריגונא כלומר יש להן ג' זויות לכל אחד מהן ויש לכל אחד מהן נהרא ונגרא שאם ייבש הנגרא ישקה מן הנהר וקאי דקאמר חד גיסא לאו בהד גיסא דשדה קאי אלא כל היכא דמשיך נהרא חד גיסא קרי ליה וכיוצא בו נגרא. *[אחי"ה כגי' רבינו אי' בכ"י ש"ס בב"מ ובב"ב וברי"ף ובר"אש אבל בנו"ג בב"מ בקרנזיל ובב"ב בקרנא זול וכ"ה בה"ג בל' ב"ב צד ק'. ובכ"י ש"ס פ' בשני מקומו' בקרנדול ובכ"י ה' בקרנזור. ורש"י בב"מ פי' לשון קרנזיל זיל בה לקרנות. ופי' רבינו הוא פי' ר"ח אשר קצתו תראה בתוספו' ב"ב ד"ה חד ע"ש. ומפי' רגמ"ה ב"ב מוכח כי הוא פי' בקרנזול: „בקו השוה שלא יהא חלקו של אחד יפה' משל חברו'. וי"מ מקרן זו לקרן זו. וי"מ קרן — זוי (= זוית)] —

* קרנטיגיא (?) בתש' הגאוני' חוצ' ה' הרכבי סי' רס"ט צד 137 ובנו"ג (בכתובות קי"ב: קטיגוריא עיי"ע.

☞ קירינטון (מל"י Lilie κρίνον) ירו' דכלאי' פ' כרם שחרב (ספ"ה ד"ל.) ושושנת המלך קירינטון פי' בל"י מין פרח לבן. *[אחי"ה נ"ל מל"י הנ"ל וכן העתיקו ע' הזקנים חבצלת (ישעיה ל"ה, א') פרח (שמות כ"ה, ל"א. ל"ג. ל"ד; ל"ז. י"ח) שושן (מ"א ז', כ"א. כ"ה; שה"ש ב', ט"ז; ד', ה'; ה' י"ד) שושנה (דה"י ב' ד' ה'; שה"ש ב', א' ב'; הושע י"ד, ו'.) ונ"ל ששתי מלות מורכבין ἄνθη κρίνον (Lilienblume)] —

* קִירְנֵי, קְרִינֵי (שם עיר) תרג' קיר (עמוס א', ה'; ט', ז') והוא Κυρήνη, Cyrene, במצרים.

קרנית (= קוּרְנִיתָא בל"ס בל"ע قرنيت eine Art Origanum) הסיאה והאזוב והקורנית[1] (מעשרות פ"ג מ"ט, עוקצין פ"ב מ"ב) עיי' בע' סאה — (א"ב פי' בל"ר כתר והוא מין עשב הנקרא בל"י אסטפני פירושו כתר כי מן העשב היו עושים עטרות לשום בראשי המסובים בבתי משתאות כי ריחו נודף ועשב זה מין ממיני תבלי קדרה ונקרא בל' ישמעאל חשאי ובגמ' (שבת קכ"ח.) בהדיא מאי קורנית חשאי עיי"ע אסטפני. *[אחי"ה בע' אסטפניני ח"א, קע"ג הוסיף ר"ב מין עשב וכו' ע"ש אבל כבר העירותי שם שטעה ר"ב וגם כאן טעה שאינו Coronis (כתר) כי אם ל"ס וערבי עיי' פפלנ"צ ללעף 329 ועיי' עוד מ"ש בע' חשאי[2]). וכנ"ה בתוספת' שבת פי"ד (פט"ו) ירוש' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג ירוש' שביעי' רפ"ז דל"ז: ירוש' שבת פ"ח די"א:] —

* קְרוֹנְתָּא (מל"י κορωνίς כתר מין תכשיט הבנין coronamentum, Capitäl) תרג' הכתרת (מ"א ז', ט"ז והלאה) והקבוץ קְרוֹנְתָּוָן תרג' כותרת (שם ז', ט"ז והלאה) עיי"ע קרונת קודם ע' קרס.

קרנם (= קוּרָנָס מל"ס קורנא פטיש Hammer) בפ' הבונה (שבת ק"ב:) אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה[3]). בפ' כל הכלים (שם קכ"ב: וירוש' שבת רפי"ז דט"ז סע"א) קורנס לפצוע בו אגוזים דמחייה בקורנסא וטרשיה (ב"ק צ"ח.) עיי' בע' טרש. פי' קורנס מקבת קטנה של ברזל פטיש גדול — (א"ב פי' בל"י קרדום ופטיש תרג' את הולם פעם (ישעיה מ"א, ז') דמטפח בקורנסא). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κέαρνον קרדום ועוד למלה κορύνη ונראה שהוא ל"ס הנ"ל. וכנ"ה בשבת קכ"ג. קורנוס של בַּשָּׂמִים, כלי' פכ"ט מ"ו יד הקורנס של זהבים, ירוש' שקלים רפ"ו דמ"ט ע"ג הקיש עליו בקורנס, שמ"ר פל"ז היה מקיש עליו בקורנס ב"ר ספ"י כזה שהוא מכה בקורנס ע"ג הסדן, ירו' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד מתרין בו על כל קורנס וקורנס לכשיגמר לוקה, תרג' תהלים ע"ד, ה' יצליף בקורניסא, תר"י א' במדבר ח', ד' עובד אומן בקורנסא] —

קָרְדָם (לפי' הערוך מל"י κέρας בל"ר cornum קרן Horn) בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולין נ"ח:) ס"י[4]) מאני דפרזלא תלו לבקא בקורנסיה. פי' בקרנו ופרקינן[5]) בכלים שלהן[6]) לפי מה שהם[7]) קטנים כך כליהם קטנים וכך שנותיהן רגעין הן. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י רק בקורנסיה פי' מרטי"ל והוא ל"צ martel = marteau פטיש וכן פי' רגמ"ה לשון קורנס] —

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובע' סאה וכאן בדפ"ע קרנית. [2]) ושם ח"ג תקי"א שורה ח' מלמטה צ"ל שבת קכ"ח. ולא כ"ח. כמו שנדפס בטעות. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה לפנינו במשנה (שבת פי"ב מ"א) אבל בדפ"ע בט"ס בשעת גמר מלאכה וכ"ה בכ"י פי' ר"ח וכ"ה ברי"ף ובמשניות פיזרו. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ששים ובדפ"ע ל"י בטעות. [5]) כ"ה נכון מאוד בכל כ"י ובדפ"ר ופרקי' ונפשט בטעות בשדפ"ע ופ"ק, ופרק קמא וכבר התעורר על זה הפשב"ע והגיה ופירש והנכון כגי' הכ"י ופרקינן. [6]) בנו"ג במני דידהו. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וביעקרי התלמוד אבל בדפ"ע בטעות משהן.

קרנסא בפ"ק בנדרים בגמ' נדר במוהי[1] (י' :) קורנסא[2]) לא אמר כלום כלומר אינו כינוי לקרבן [כמו קונם][3].

קרנס (= קוֹרנסין נ"ל שצ"ל קלרנמין κληρο-νομία חלק גבול ירושה (Besitz, Erbtheil בב"ר פ' נ"ט (נ"ח) בקרית ארבע (בראשית כ"ג, ב') שהיא עולה בקורנסין של ארבעה — (א"ב פי' קורונים בל"י מעלה ושררה). *[אחי"ה ולא ירדתי לכונת ר"ב והנכון שהוא כפי' מ"כ גורלות והוא ירושה על ידי גורלות ומל"י הנ"ל לפי מה שתקנתי ובזו המלה היוני' העתיקו ע' הזקנים גורל (תהלים ט"ו. ה'; ישעיה י"ז, י"ד) ירשה (דברים ב', י"ב; ג', כ' ועוד) מורשה (דברים ל"ג, ד'; יחזקאל י"א, ט"ו ועוד). ובנו"ג בב"ר בקרסין ובמיוחס לרש"י בקנסרין] --

* **קורניסין** ב"ר פע"ב לעתים (דה"י י"ב, ל"ב) לקורניסין נ"ל מל"י χρόνος עת וגי' הערוך לקורסין עיי"ע קרטין וקרם ד'.

קרונת (= קְרוֹנְתָא מל"י κορωνίς (בל"ם כרמתא) כותרת תכשיט בבנין (Capitäl כרותות ארזים (מ"א ז', י"ב) תרג' קרונתהון[4]) וכתרות אשר על (העמודים) [צ"ל ראש[5]) העמודים] (מ"א ז', י"ט) תרג' קרונתוון[6]) — (א"ב פי' בל"י ורו' כותרת העמוד). *[אחי"ה עיי"ע קרונתא. והתרג' הבין כרותות (מ"א ו', ל"ו; ז', ב'. י"ב) כמו כותרות וכדאי' בפסוק ט"ז והלאה. ועוד עיי' התרג' מ"ב כ"ה, י"ז ירמיה נ"ב, כ"ב] —

קרם (= קֵירוֹס מל"י καῖρος חוט הערב Schnüre, Baststreifen auf dem Webstuhl in der (Kreuzung der Gelese בפ' ר' אליעזר אומר האורג (שבת ק"ה.) שני בתי נירין בנירים ובקירוס בפ' כ"א בכלים (מ"א) בנירים בקירוס ובחוט. גמר' (שבת שם) מאי קירוס אמר רב יהודה[7]) מצובייתא[8]) פי' כלי שאורגים אותו מן הסיב או מן זולתו ומסנגין בו ודומה לו (ע"ז ע"ה רע"ב) דצבתא מנגבן וקורין אותו מסננת[9]). פ"א אומנות שעושין מן קנים דקים חלקין שבו אורגין אורגי בידים וברגלים והוא קלוט בשתי כמו הנירים עצמן ודומה לו (סוכה כ"ט.) וקא מבלבל מצובייתא[10]). (א"ב פי' בל"י חוט הערב אשר גם שמו מיתון בל"י וקוראים כן חבור הערב עם השתי באריגה) *[אחי"ה ועם פי' הערוך האחר עולה פירש"י ומזה נראה שליף מצבייתא בשבת ק"ה: וכ"ה בסיום זה הערך בעיקרי התלמוד ונראה שדברי הרב בעל עיקרי התלמוד הם. וכפי' ראשון בערוך שהוא פי' ר"ח פי' ג"כ הרמב"ם בפי"מ בשבת אבל בכלים פי' הרמב"ם (וכ"ה ברע"ב שם) קירוס מסרק שבו מכים על האריגה ועיי' בתוי"ט ומ"ש ובהלכ' שבת פ"ט הלט"ז השמיט הרמב"ם בקירוס ועיי' תוי"ט שם. ובירוש' שבת פי"ג ד"יד. פי' קירוס קירומה ונראה שצ"ל קירוסה — וז"ל תשו' הגאונים (הוצא' ר"א הרכבי סי' ק"ץ צד 86 ועיי' 358) (צביתא) [צריך לו' מצוביתא] עץ אחד ושל אורגין והרצפנין שלו סדקין ומכניסין אותן בין שתי לשתי וההוטין נתונין באותן הסדקין כדי שתהא המסכת מתוקנת עכ"ל] —

קָרַם (מל"ע قرص נשך הלשון die Zunge ste-chen והיינו החמיץ (sauer werden בפ' כיצד מברכין בגמ' על דבר שאין גידוליו מן הארץ (ברכו' מ':) ובגמ' דפ' המוכר פירות לחברו (ב"ב צ"ה:) על הפת שעפשה ועל היין שהקרים ועל תבשיל שעברה צורתו אומר שנ"ב. בפ' אין מעמידין בגמ' החומץ (ע"ז ל' סע"א) חמרא דאקרים ל' יום קמא' יש בו משום גילוי פי' בע' פרצם — (א"ב וכן בל"ר חומץ חזק אקרים). *[אחי"ה ר"ב כיון על acer, acris חריף אבל הנכון שהוא מל"ע הנ"ל כאמור ומתוך שהיין החומץ נושך הלשון נאמר עליו הקרים וכ"ה נכון הקרים בכ"י ש"ס פ' בברכו' ובכ"י ש"ס ה' בב"ב אבל בנו"ג בט"ס שהקרים וכ"ה בטעות בע"ז אבל ברי"ף דפ' קושט' ובחי' הרמב"ן ובתורת הבית בית ה' ריש שער ג' דאקרים ובפי' ר"ח אי' שהחמיץ. והשם קירסי ומל"ע قرص חריפות והיינו חומץ ומזה בתרג' משלי י"ט, י"ג קשה הוא לאבוי היך קירסי עיי"ע קרסי במו"ע] —

קָרַם (= קָרַשׁ (zusammenziehen — schrumpfen בב"ר בס"פ י"ב למלך שהיו לו שני כוסות

[1]) כ"ה בכ"י. [2]) בנו"ג קרינשא. [3]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וג"ג ובדפ"ע קרנותיהן וכ"ה במתורגמן קרנותהון ובנו"ג מרישא. [5]) וכ"ה בכ"י ה"ב. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב וכ"ה בתרגו' שם פסוק ט"ז והלאה ובדפ"ע קרונתוין. [7]) וכ"ה בע' מצביתא ובפי' רה"ג בכלי' ובכ"י ש"ס ובנו"ג אמר רב. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובפי' ר"ח ובנו"ג מצוביתא עיי"ע ובפי' רה"ג בכלים שם גרס ציבתנא, וברי"ף כ"י בשבת ק"ה סע"ב שליף מסוביתא ובכ"י ש"ס מצובתא עיי' ד"ס צד קט"ז. [9]) זה הפי' שייך לר"ח וז"ל קירוס הוא מצובייתא פי' מסנות אורגין אותה מן הסיב או מן חוטי צמר ומכיוצא בהן ומסנגין בהן. [10]) בנו"ג וקא מייתי ציבותא ועיי"ע מצביתא.

רקים אמר אם אתן בהן חמין נבקעין צונן מקריסין[1] (א"ב תרג' אם בשרי נחוש (איוב ו', י"ב) אין בשרי קרים כנחשא). *[אחי"ה ויש דפוסים קרים וט"ס הוא והוא מל"ס קרם כמו קרש עיי"ע פי' נתכווץ ע"י הקור וכדומה — ובמיוחס לרש"י בב"ר פי' מקריסין משתברין ס"א נבקעין וכו' ועיי' במ"כ כמו כן ומזה נ"ל בתנחומא הישן שמות סי' י' הפשתני הזה . . כשהוא רואה שאינו יפה (הפשתן) אינו כותש עליה שלא תקרים] —

קרם (= קַיְרָם מל"י καιρός עת (Zeit, Zeitpunkt מהו לעתים (דה"י י"ב, ל"ב) ר' תנחומא אמר לקירסין ד"א לעיבורין ס"א לקירטין וכבר פירשנו בע' קרט — (א"ב פי' בל"י עת וזמן, בנוסחאות כתוב ר' יוסי בן קוצרי אמר לעיבורין). *[אחי"ה ודע כי בדפ"ע אי' ר' תנחומא אמר לקירסין ס"א לקילסין ס"א לעיבורין ס"א לקירטין וכ"ה לפני מעריך לר"מ לונזאנו לכן כתב והערוך הביא ג' נ"א משובשות ע"כ ויען כן הוסיף ר"ב בנו"ג ר' יוסי בן קוצרי[2] אמר לעיבורין אבל בכ"י ק"ט וה"ב אי' כמו שנסחתי ד"א לעיבורין וכיון רבינו באמת על דעת ר' יוסי בן קוצרי ועל גי' לקירסין הביא נ"א לקירטין וכן בע' קירטין הביא נ"א לקירסין ושתי גירסאות נכונות הן כי קירוס והקבוץ קירסין הוא ל"י עת καιρός וקירטין או קורטין (גורטין) מל"י הרשומ' בע' קרטין ע"ש. וכונת המאמר לפי דעת ר' יוסי שהיו יודעים לעבר השנה ולחשוב תקופות ותנועות והילוך כוכבים ומזלות וכדאי' בתרג' דה"י י"ב ל"ב ע"ש ורד"ק שם ועיי' הערה קנ"ז לרש"ב בפסיקת' דר"כ צד ט': והוא יפה העיר על הטעות באסת"ר פ' ויאמר המלך שהיו יודעים לרפאות את הקירוס (וכדאי' ג"כ בשהש"ר פ' יפה את) „פי' קליפת העולה מחמת מכה" כי המעתיק קרא המלה כאלו כתוב קירום וראה בע' קרם שהביא מאמר רז"ל קרום שעלה מחמת מכה וכתב הערוך קליפה ומזה יצא לו הפי' הזר הזה. ולפע"ד פי' שהיו יודעים לרפאות את הקירוס פי' שהיו יודעים להלוך נגד רוח הזמן להועיל לבית ישראל בחוקים טובים ובחכמות הנולדות על ברכי הזמן להשנות זמניא ועדניא כדרך המאמר זכור ימות עולם בינו ש נ ו ת דור ודור, ואין כאן להאריך יותר — וכנ"ה בקהל"ר פ' אם ימלאו: אם הגיע קירסו של ת"ח להורות, אם הגיעו קירסן של נביאים להתנבאות, אם הגיע קירסו של ת"ח להסתלק מן העולם וכו' — דב"ר פ"ג כעבד שאדונו מבקש למכור אותו קוריסין בכל מה שמוצא וכבר הגיה רד"ל שצ"ל קגריסין כההוא דשמ"ר ס"פ מ"ג ועיי"ע קאלוחסין ומ"ש להגיה קקופרסין] —

* קרסיות קהל"ר פ' גם במדעך עיי"ע קריאסות.

קְרַסְטַל (הפוך מן קרטלס מל"י κάρταλλος, κάρταλος סל Korb) בר"ג בפ' במה בהמה (שבת נ"ג.) תולין קרסטל[3] לבהמה בשבת. בפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ צ' רע"א) מביא (פול) [צ"ל בול][4] מאותו המין ותולה לה בקרסטל שבפיה.[5] בב"ר פס"א (פ"ס) ר' ירמיה שלח לר' זעירא חד קרסטל[6] דתאני' היינו טרסקל פי' סל. *[אחי"ה עיי"ע טרסקל. קרטל וכנ"ה בירוש' שבת פ"י די"ב ע"ג עד שיטלנו בקרסטל. שהש"ר פ' ראשו לקרסטל נקוב ובויק"ר פי"ט טרסקל. תוספת' ב"מ פ"ח בכ"י אירפ' קרסטלין בנו"ג קרצטלין וכן בתוספת' שבת פ"ד (ה') ולא סייחין בקרסטלין שבפיהם וכ"ה בשבת נ"ג סע"א בכ"י ש"ס א"פ ובדפוסי' הישנים וברי"ף ובראש ובנו"ג טרסקלין] —

☞ קְרִיסְטַלִין (= קְרִיסְטַלִינָא Krystall מל"י κρυστάλλινος) תרג' על רצפת בהט ושש (אסתר א', ו') קריסטלינין ומרמרין פי' בל"י ורו' זכוכית ואבן זכה כלבנת הקרח. *[אחי"ה והוא התואר מן השם κρύσταλλος (בל"ר crys-tallus) ובזה העתיקו ע' הזקנים בדלח (במדב' י"א, ז') קרח (איוב ו', ט"ז) וכן העתיק סומכוס זכוכית (איוב כ"ח, י"ז) וכן העתיקו אקדח (ישעיה נ"ד, י"ב)] —

קרסטמל (= קְרוּסְטְמֵילִין מל' יוני' χρυσόμηλον (Goldapfel, Quitte בריש כלאים (פ"א מ"ד) ובריש מעשרות (פ"א מ"ג) ובריש עוקצין (פ"א מ"ו) האגסין והקרוסטמלין פי' כרוסמילי[7] (פ"א אגסים) ובלעז פירא מילין[8]. פי' [נ"ל פ"א] תפוחים

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה לפנינו ובעיק' התלמ', ובדפ"ע נקרסין. [2]) בפסיקתא דר"כ צד ט' אי' ר' יוסי ובר קצה וצ"ל ור' יוסי בר קוצרי ובשהש"ר פ' יפה את רעיתי הגי' בר קסריי עיי"ע קצרה. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובבה"ג וברי"ף וברש"י וכתוספ' בדפ' הראשונים עיי' ד"ס צד נ"ב: ובנו"ג טרסקל. [4]) וכ"ה בע' בול א'. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובשאר כ"י אצל ד"ס בקרסטלין ובנו"ג בטרסקלין. [6]) בנו"ג קרטיל עיי"ע. [7]) כ"ה נכון בכ"י ג"ג ובדפ"ע גרוסומילי. [8]) כ"ה בכ"י ג"ג וכן בכ"י ק"ט פירא מילא ובעיק' התלמ' (פירם מלי) [צ"ל פירא מלין] ובדפ"ע פירימילי.

קטנים שדומין לעפצים הנקראים מילין[1]) — (א"ב פי' כרסומלין בל"י מין פרי ונסתפקו הכותבים בפירושו יש אומרים שהוא המכונה ברקוק בל' ישמעאל והוא פרי כמו אגס). *[אחי"ה אמת כי אגס נקרא בל' המוני של ערביים ברקוק עיי"ע אגס (ח"א, כ"ה) וכ"ה באמת בפי' הרמב"ם לכלאי' הנ"ל אבל אין זה כרוסמילי כדאי' לנכון בכ"י ג"נ או כרסומלין כדאי' במוסיף הערוך שהיא ל"י הנ"ל וכן בל"ר Crysomelum והם ממיני תפוחים עיי' פליניאוס ט"ו, י'. וכן לכאורה קשה לפי' פ"א בערוך היאך השוה הקרוסטמלין עם-אגסים וללועזו פירה מילין שענינו פיר"א pera, Birn ועוד מילין Apfel, melum מה היא הרכבת שני מינים האלה מלבד שאגסים ענינו רק פירא עיי"ע אגס לכן נראה לי שתיבות „פ"א אגסים" יש למחוק ואיזה סופר הגיה ככה בראותו פי"מ להרמב"ם כלאי' ע"ש שהוא פי' קרוסתומלין ע"י (כמתהי) [צ"ל כמתרי كمثرى Birne וההמון יקראו להם אגעז וצ"ל כגי' בעל עיקרי התלמוד אנגאץ = انجاص Birne ולכן עפ"י זה הוסיף איזה מעתיק פ"א אגסים ולי' באמת בעה"ק שנ"ב וא"כ בלעז פירא מילין הוא פי' של כרוסמילי ונ"ל שהוא בלאי"ט fieri mela תפוחי יער Holzäpfel, wilde Äpfel ובאמת כ"ה ג"כ בערוך הקצר האלצאיפ"ל (Holzäpfel). ואחר כך הביא רבינו פי' או יותר טוב פ"א (כגי' ערוך הקצר) תפוחים קטנים וכו' והם הם דברי רה"ג לעוקצים וצ"ל כגי' רבינו תחת שעפצים בל' רבנן קומולין צ"ל שעפצים נקראים מילין. — ובענין כתיבת קרוסטמלין עיי"ע אגס ח"א, כ"ה בהערה ז' וש"נ השינויים. ועיי' עוד ירוש' כלאי' פ"א דכ"ז. היו מרכיבין קרוסטמלין ע"ג אגס וצ"ל אגס ובתוספת' כלאים רפ"א היו מרכיבין קרוסטמיל ע"ג עוגס. תוספת' שביעי' ספ"ז כגון העוגסין והקרוסטמילין, תוספת' עוקצין רפ"ג בכ"י אירפ' פגי העוגסין הקרוסטומלין וכו'[2]) —]

* קריסטור (?) ילק' יחזק' ר' רמז שמ"ט ספיקלטור כה"ג וקריסטור . . וקריסטור כד"א וקסת הסופר במתניו ונ"ב סופר ונ"ל שצריך לו' סקריטור מל"ר ויוני האמצ' σεκρετάριος secretarius, Sekretär.

קַרְסִי (Essig) תרג' הוות לאביו בן כסיל (משלי י"ט, י"ג) בר כסלא קשה הוא לאבוי היך קרסי. *[אחי"ה בנו"ג קירסי ועיי"ע קרס ב' ושם פירשתיו] —

קרסל (= קַרְסוֹל מל"מ קַרְסֻלַּיִם פרקי הרגל Gelenk ועיי' פנים) בפ' אלו טרפות (חולין נ"ט. ס"ה:) וארבע כנפים וקרסולים[3]). בריש אהילות (פ"א מ"ח) עשרה בקרסול[4]) פי' גבול"א[5]) מן (ש"ב כ"ב, ל"ז) ולא מעדו קרסלי. *[אחי"ה וכ"ה כפי' רה"ג לאהלות צד 22 ושם עוד: והוא מוצע אלבעב בטיי"ת וצ"ל מוצע אלכעב בל"ע موضع الكعب מקום פסת רגל. וכנ"ה בחגיגה י"ג. קרסולי החיות, ברכות נ"ד: בקרסוליה, כתובו' ק"א סע"ב הלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים, תוספת' סוכה רפ"ג עובר במים עד קרסוליו בכ"י אירפ' קרצוליו. ב"ר פל"ב הגיעו המים עד קרסוליו. ב"ב ע"ג: דיתיב בימא עד קרסוליה כה"ג בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג דקאים עד קרצוליה במיא. ויק"ר פי"ח השקד (קהלת י"ב, ה') אלו קרסולות קהל"ר פ' גם מגבוה אי' החגב אלו קרסוליו ועוד עיי"ע קרצל וש"נ התרג' — תרג' כרעים (ויקרא י"א, כ"א) קרסולין] —

קרסל (נ"ל מל"פ خاسر, خارزار Dornart קמוש וחוח במבצריה (ישעיה ל"ד, י"ג) תרג' קרסולין וחוחין, קימוש יירשם חוח באהליהם (הושע ט' ו'). *[אחי"ה עיי"ע חתול ב' ומ"ש בח"ג, תקי"ט והוא מל"פ הנ"ל ואולי תרג' משלי ט"ו, י"ט כמשוכת חדק: קרצובי וכובי צ"ל קרצולי וכובי] —

* קְרְסוֹלַכְנוֹן (מל"י χρυσολάχανον Melde, ירו' כלאים פ"א דכ"ז. בגי' ר"ש (כלאי פ"א מ"ג) קרסולכנון וכן העיר רבינו על זה הערך בע' כרך לבנון ושכח להביא זה הע' עיי"ע כרך לבנון ומ"ש ;ע' כריסלכנון וע' שזף.

קְרַסַם (מל"ע قرصم פי' כמו כרסם בל"מ ענינו לקק abfressen, abrupfen) בפ"ב בפיאה (מ"ז) ובמנחות בס"ג דפ' ר' ישמעאל (ע"א:) קירסמוה נמלים שיברתה הרוח עיי' בע' זרד פי' חותכי שבולת לבדה ויישאר התבן עומד. וי"א שנוטל הענפים

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיק' התלמ' ובדפ"ר אבל בשרפ"ע מיל"י. [2]) והחי' לעף פפלנ"צ חשב קרוסטומילין להיות Crustuminum pirum ורחוק הוא ושם הביא פסיקתא דר"כ צד קפ"ז: שקדים תמול שצ"ל קרוסתומילין ובאמת הרוקח הלכ' סוכ' סי' רי"ט גרס קריטמלין צ"ל קריסטמלין עיי' רש"ב בפסיקת' שם. [3]) במשניו' ובתוספת' חולי' ספ"ג כמו כן ובנו"ג בש"ס קרצולים. [4]) בנו"ג בקורסל. [5]) עיי' מ"ש בע' אסתוורא (ח"א, ר"ד) ככל (ח"ד, קפ"ד הערה 11) וסוף ח"ב, 390.

שייבשו והוא כמו זימור אבל זימור בכרם וקירסום בשאר אילנות. כי (יאכלנו) [צ"ל יחסלנו] הארבה (דברים כ"ח, ל"ח) תרג' ירו' (א') ארום יקרסם יתיה גובא — (א"כ כמו (תהלים פ', י"ד) יכרסמנה חזיר מיער). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ק"ג. ירו' שבת פ"ז ד"י. [1] מ"ק ג'. ע"ז מ"ט: עיי"ע זרד, וכ"ה בתנחו' הישן בשלח בכ"י א"פ ומקרסמת אותן עיי' מ"ש רש"ב שם צד 62. נתפעל תוספת' כליי ב"ב פ"א שנתקרסמו, השם המופשט קירסום ירוש' שביעית פ"ב דל"ג ע"ד] —

קרסם (= קוּרְסָם מל"י κροῦσμα מכה ודחיפה (Schlag, Stoss ירושלמי בפ' היה קורא (פ"ב ד"ה ע"ג) דלא ילקי בר נש קורסם לא אכיל ליטרא דקופד [2]) פי' היינו ברדל [3]) שפירשנו במקומו. *[אחי"ה ועיי"ע ברדל ופרגל ופרקדל ורבינו הישוהו לזו המלה מפני שאי' בירוש' הנ"ל בסמוך יהיב ליה פרוקדל חד ונראה שמלת קורסם היינו ל"י הנ"ל הרשומה בתחלת הע'. ובנו"ג בירו' מה ביש מנהגא דהכא דלא אכיל בר נש קופד עד דמחו ליה חד קורסם. ושם: בכמה הדין ליטרתא א"ל בחמשין מניי וחד קורסם ופי' מהרש"ם קורסם מכה של רצועה] —

* קְרָסֵף עיי"ע קרצף.

* קְרִיסְפָּא, קְרִיסְפֵּי, קְרוּסְפֵּי, קְרִיסְפְּדָא, קְרִיצְפָּא עיי"ע כרוספדאי בח"ד, של"ז:

* קָרַע (מל"מ ענינו חיתוך ובקוע zerreissen, einritzen) בפיעל גיטי' י"ט. מקרעין להם נייר חלק וממלאים את הקרעים דיו, ירוש' גיטי' פ"ב דמ"ד: מביא נייר חלק ומקרע לפניהן וכותבין. ר"ה ט"ז: מקרעין גזר דינו של אדם. נפעל בכורו' מ"ב: טומטום שנקרע ונמצא זכר. ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: עור הנקרע הרי כשר נתקרע הרי זה פסול, וכ"ה בתוספ' גיטי' ספ"ט אבל עיי' ב"ב קס"ח: נקרע פסול נתקרע כשר. והשם המופשט קְרִיעָה יומ' פ'. ירוש' חגיגה פ"א דע"ו. קריעת ים סוף ירוש' ברכות פ"א ד"ג סע"ד שמ"ר פי"ט — והרבה נשתמש קרע מבגדים בענין אבלות מ"ק כ"ב: על כל המתים כולן קורע טפח וכו' ע"ש כל הענין, סנהד' ס'. חייב לקרוע . . . אינו חייב לקרוע, ירוש' תענית פ"ב דס"ה: אם אתם קרעתם לבבכם בתשובה אין אתם קורעים בגדיכם לא על בניכם ולא על בנותיכם. והשם המופשט קֶרַע, קְרָעָא, קְרִיעָה עיי' מ"ק כ"ב: כ"ד. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד ירו' סנהד' פ"ב ד"כ. ירו' הוריות פ"ג דמ"ז ע"ד, ירו' ב"מ ספ"ב ד"ח ע"ד ב"ר פל"ט עיי"ע אח א' כתובות ק"ד. והקבוץ קרעים גיטי' י"ט. מ"ק כ"ו. ספרא תזריע פרק ט"ז תוספת' ב"ק רפ"ג, קְרָעִין ירוש' כלאים פ"ט דל"ב. קְרִיעוֹת מ"ק כ"ו.

קרף (= קִירְפְּיוֹת, קוּרְפְּיוֹת נ"ל מל"י κορυφαῖος כל דבר שיש לו עוקץ חד zugespitzt, am Kopfe stehend ועיי' בפנים) בפ"ד בכלים (מ"ג) שולי קירפיות פי' „כלי חרס שאין להם שולים לשבת אלא יביאו כלי חרס אחר כמין גביע ומושיבין הקורף [4]) הזה עליו". וי"א כלים הן ונקראין בל' תלמוד [5]) קורפי. *[אחי"ה כי"א אי' בפי"מ להרמב"ם וז"ל בכ"י ערבית (נדפס בבערלין תרמ"ו ע"י הרב הח' ר"נ דירינבורג צד 65) וקורפיות קואדים אלסאקי"ה והי אלתי נסמיה באלמגרב אלסאני"ה וכו' וקורפיות הטפיחים שישאבו בהם מים והם יקראו בארץ המערב אלסאני"ה (= السانية פי' קערה גדולה) והם חדי השולים ואי אפשר להושיבם על קרקעיתם ע"כ [6]). ופי' הראשון בערוך הועתק מפי' רה"ג לכלים צד 5 ושם הגי' קורפיום ובנו"ג קורפיות [7]) ופי' הר"ש ורע"ב על שם מקומם ונ"ל שפי' רה"ג ורבינו הוא העיקר מפי' לש' יוני הנ"ל שהוראתה מיושב על קדקדו וא"כ כלים אלה מחדי השולים אי אפשר להושיבם על קרקעיתם צריכים כלי חרס אחרים להושיבם בתוכם. וזה ומושיבין הקורף וכו' פי' קורף ראש וקדקד וע' הזקנים העתיקו ראש (שמות י"ט, כ'; כ', כ"ח; כ"ג, ט' וזולתו) וכן קדקד (דברים כ"ח, ל"ה; ש"ב כ"ד, כ"ה) ע"י מלה יוני' κορυφή Kopf, Spitze ומזה התואר κορυφαῖος ובתוספת' כלים ב"ק ספ"ג בט"ס קפראות וצ"ל קרפאות] —

קַרְפְּדַאי (מל"פ خارپشت ובל"ע قنفذة Stachel-schwein) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) אמר אביי בואת שבעופות קיפוף בואת שבשרצים קרפדאי ס"א אישכרתי. *[אחי"ה בנו"ג באות . . קורפדאי ועיי"ע בואת וכס"א אי' בפי' רגמ"ה בחולי' (בקובץ כ"י אנגיילי' דף שי"ז) ופי' אישכרתי טלפא ע"כ וכן פירש"י

---

[1]) ובעי' זרד ח"ג, ש"כ שורה א' בטעות נדפס י"ד. [2]) כצ"ל עיי"ע קפד ובנו"ג ליטרא דקפיד ובמהרש"ם לנכון קופד ובדפ"ע קופר. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס ברזל ועל זה הוסיף בעל עיקרי התלמוד וז"ל נ"ל ברזא שהוא רצועה כי ברזל לא מצאתי. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקי התלמוד וכ"ה בפי' רה"ג אבל בדפ"ע הקרף. [5]) עיי' במבוא ח"א צד IX. [6]) וריש המאמר לי' בהעתקה שלפנינו בפי"מ. [7]) ובכ"י ק"ט קרפיות.

טלפא מלת קרפדאי בחולי' ובברכות נ"ז: חוץ מקורפדאי אבל בע' בואת ובע' אשכרתי הוכחתי כי עיקר הגי' בברכות כדאי' בכ"י ש"ס קופדאי והוא הוא ל"ע הנ"ל ובל"פ אשכרתי וקאורפסת אחד הוא והוא הוא קופדא (קונפדא) של ערבי הנ"ל] —

* קוּרְפְּדַיָּיא (נ"ל מל"י κάλπις, ιδος Wasser-krug) ול' ורי"ש מתחלפות) ירוש' ביצה ופ"ד דס"ב ע"ב כדי יין . . מתניתא באילין קורפדייא דקיקתה וכו' פי' בל"י כד כאמור בריש הערך.

קַרְפְּטָא (= קַרְפִּיטָא מל"י ורו' הרשום' בע' אקרפטא Ruhebett) בר"ג דפ' י' יוחסין (קידוש' ע'.) ליתיב מר אקרפיטא א"ל מי סני[1]) ליה למר למימר ספסל כדאמור רבנן או אסטוה כדאמרי אינשי[2]).

קַרְפְּסָא (= קוראפסא אולי מל"י κρηπίς קן ובסים Untersatz, Basis) בילמדנו בריש בהעלתך (תנחומא ל"י) מנורה של זהב קוראפסה[3]) (של זהב) פי' קונקי של זהב — (א"ב פי' בל"ר גוף[4]).

☞ קַרְפְּסִינוֹן (מל' יוני' ורו' καρπάσινον von feinem Flachs, Linnen, carbasinum) עיי"ע איירינון.

קַרְפֵּף (= קַרְפִּיף, קַרְפִּיפָא umzäumter Ort, Gehöfte) בפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ז.) נותנין קרפף לעיר. בפ' המביא כדי יין (ביצה ל"א.) מן הקרפף ואפי' מן המפוזר פי' מקום שמוקף מחיצות בלא קירוי כמו חצר. *[אחי"ה ושם הרבה פעמים: איזה קרפף כל שסמוך לעיר וכו' ע"ש בגמ', וכן בירוש' עירו' פ"א די"ט. ובבבלי י"ח. גנה וקרפף, ירוש' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג, תוספת' עירובי' רפ"ג (ב') ושם: קרפיף וכן בתוספת' עירו' פ"ו (ה') תוספת' ביצ' פ"ג תוספת' ב"ק פ"י משנכנס לקרפיפו, ירוש' ב"מ רפ"ב ד"ח: וירוש' קידושי' רפ"ב דס"ב. קרפיפא והקבוץ שבת ק"ל: קרפיפות ורש"י בעירו' י"ח. פי' קרפף היקף גדול חוץ לעיר להכנים שם עצים לאוצר. ושם נ"ז סע"א פירש"י חוצה: קרפף] —

קָרַץ (מל"ם וכן בל"ע قرص, قرض — einabschneiden) בפ' אמר להם הממונה (יומא ל"א:) ובפ' השוחט (חולי' כ"ט.) קרצו ומירק אחר שחיטה. גמרא (יומא ל"ב סע"ב) מאי קרצו אמר עולא לישנא דקטלא כדכתיב (ירמיה מ"ו, כ') קרץ מצפון בא בא. *[אחי"ה ובירו' יומ' פ"ג ד"מ רע"ג מבואר קֶרֶץ של מקרא בשני אופנים חד אמר נכוסה וחורנה אמר נסוחה מאן דאמר נכוסא מן הדא הביאו לו את התמיד קרצו ומאן דאמר נסוחה מגליינא מחמר קורצתי וכו' ומה שענינו עוד כריתה וחיתוך עיי' בערכים הבאים, תוספת' עוקצי' פ"ב המחתך לבשל כיון שקרצו וכו' ובעוקצי' פ"ב מ"ה אי' התחיל לפרק] —

קָרַץ (לדעת רבינו אחיזה ותפישה והוא מל"ע قرص erfassen, (mit den Fingern) anpacken) בפ' ד' בנגעים (מ"ד) עד כדי לקרוץ בזוג[5]). בפ' בא סימן (נדה נ"ב:) שתי שערות וכו' עד ר' אליעזר אומר כדי לקרוץ בציפורן ר"ע אומר כדי שיהו ניטלות בזוג פי' ענין תפישה. בפ' ח' במקואות (מ"ה) קירצה שפתותיה כאילו לא טבלה כדאמרינן (מנחות ק"ג: וש"נ) כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבתו אבל אם היה הפה פתוח ויכול ליכנס בו המים אינו חושש אם לא נכנס כדאמרינן (שם) כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. בפ"ז בפיאה (מ"ד) אם נקרצת עם האשכול פי' אם מתאחזת ומדבקת. בר"ג דפ' הדר (עירובי' ס"ה.) אי קרצתן כינה לא גרסי[6]). *[אחי"ה בכל ציוני' הנ"ל יש לפרש השרש קרץ כמו מענין הראשון היינו חיתוך ועקיצה וזה מה שהדפיסו בכל דפ"ע (חוץ מדפו"ו) הכל בערך אחד נכלל עם ערך הקודם לזה וכ"ה בהעתקת בעל עיקה"ת וכ"ה בכ"י ערוך אבל אנחנו נגררנו אחר דפו"ו שהפריד בין הדבקים בנכון יען שפי' רבינו כאן קרץ ענין תפישה ועוד אם מתאחז' ומדבקת[7]) ובאמת כן הוראת מלה ערבי' הרשומה בתחלת הע', וכן פירש"י בנדה לקרוץ: לאחוז מעט וכן פי' הר"ש קרצה שפתיה ע"ש בפי"מ למקואות וכן הובא פי' ר' נסים בעיק' התלמוד ועוד הביא שם פי' י"מ (לפיאה הנ"ל) נקצצת ונחתכת עם האשכול. אי קרצתן כנה לא גרסי ר"ל אם עוקץ הכנים לאדם בבשרו לא יוכל לקראת וכו' וכן מצאתי בפי' ר"ח בעירו' שם אילו היה הכינים נושכין (אותו) [אותי] לא הוינא יכול למגרום ע"כ ובודאי רבינו נתן מודה כי בכל אלה מקומות האחרונים פי' קרץ ענין חיתוך ונשיכה.

---

1) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בע' אקרפט ובדפ"ע בט"ס מיסני. 2) עיי"ע אקרפט וע' אסטוה ב' ח"א, קס"ז. 3) בכ"י ק"ט קורפסא. 4) corpus. 5) לי' בדפ"ע כי אם בדפו"ו ועיי' מ"ש בסוף הערך. 6) וכ"ה בפי' ר"ח אבל בנו"ג לא תנאי. 7) וגם השמיטו בדפ"ע מן מצפון בא בא של ערך הקודם עד בפ' בא סימן.

וכנ"ה בירו' פיאה פ"ז ד"כ. הנקרצות עם האשכולות ובספרא קדושים ריש פרק ג' אי' שתי גירסאות אם נקצרת עם האשכול והוגה נקרצת ובהיפך בירו' פסחים פ"ד דל"א: שקורצין יותר נראה שצ"ל שקיצרין הפכו וגודשין. ובענין מקרץ בשפתיו (יומא י"ט:) עיי' פירש"י ול"מ הוא. והשם המופשט יבמות ק"ח: מכרת ברמיזותיו וקריצותיו, ושם: בקריצותיהם] —

קֶרֶץ (מל"ע قرص חלות לחם עגול runder Brod-kuchen בתנור שחצצו פ"ח בכלים (מ"ו) שרץ בתוכו והקרץ בינתיים, פי' „ככר עגול שמו קרץ חלות מצות (ויקרא ז', י"ב) תרג' גריצן פטירן"[1], בתוספת' חלה בס"פ ר' יוחנן (ספ"א) משתעשה מקרצות, בריש טהרות (פ"א מ"ז) ובריש טבול יום (פ"א מ"א) מקרצות נושכות זו בזו וככרים נושכים זה בזה והאופה[2] חמיטה ע"ג חמיטה, בפ' (י"ו) [צ"ל ט"ו] בכלים (מ"ב) התקינו להיות קורץ עליו פי' לערוך עליו הלחם, וי"א לחתוך עליו הבצק מלשון (איוב ל"ג, ד') מחומר קורצתי. *[אחי"ה וכן פי' רה"ג בטהרות ובט"י הנ"ל מקרצות פי' ככרות חתוכות על שם מחומר קורצתי ובאמת בל"ע مقرص פי' כל דבר שיש לו צורת עגול ובפרט הלחם שנחתך מעיסה גדולה לחתיכות קטנות עגולות וזה מה שנינו בתוספת' טהרות רפי"א הקורץ מקרצת מן העיסה ונמצא שרץ במקרצת העיסה טהורה וכו' ע"ש ועיי' הר"ש בטבול יום פ"א מ"א[3]. וכנ"ה בטהרות פ"א מ"ח מקרצת שהיתה תחלה והשיך לה אחרות וכו', ירו' חגיגה רפ"ג דנ"ט. משתעשה מקרצות. והרמב"ם בפי"מ לכלים פ"א מ"ו פי' קרץ הדופן המבדיל בין השרץ והשאור ע"ש] —

קרץ (קְרְצָא, קוּרְצָא מל"ס ܩܰܪܨܳܐ מלשינות Verläumdung בקשור עם אכל מל"מ עיי' בפני') בפ' הרואה בגמ' במקום שנעקרה (ברכות נ"ח.) אכל קורציה בי מלכא[4] פי' קרא עליו מלשינות וכן תרג' קרא בגרון (ישעיה נ"ח, א') אכלי. לא תלך רכיל (ויקרא י"ט, ט"ז) לא תיכול קורצין. *[אחי"ה והיה לו להביא כי נמצא כבר בדניאל (ג', ח') ואכלו קרציהון די יהודיא ושם (ו', כ"ה) די אכלו קרצוהי די דניאל הרי אכל אין ענינו קרא[5] כי אם ל"מ אכל וכ"ה בפשיט' (Luc. 16, 1) ואתאכל לה קרצוהי והשטן המקטרג נקרא אצל הסוריים אָכֵל ַקְרְצָא וכ"ה בתרג' משלי י"א, י"ג ושם כ', י"ט אכיל קירצא ובתרג' יחזקאל כ"ב, ט' אכלי קירצא בכולם צ"ל קורצא וכדאי' בתרג' תהלי' ט"ו, ג'; ק"כ ג'. וכ"ה בתר"י א' לבראשי' מ"ט, כ"ג אכלו קורצוי קדם פרעה, תר"י א' לויק' י"ט, ט"ז למיכול קורצין. וכן בדרז"ל גיטי' נ"ו. איכול בהו קורצא איכ"ר פי' בני ציון איכול קרצהון, אבדר"נ פט"ז אוכילו קורצא אצל שלטון (ובהוצ' ה' שעכטער הגמון אחד) ובלי הפעל אכל אי' במסכ' דרך ארץ פי"א קורצין [וצ"ל אוכלי קורצין] ה"ז משופכי דמים שנא' לא תלך רכיל בעמך וגם בל"ע اكل لحمًا :אכל לחם בהשאילה על המלשינות וכן בל' פרסי' خوردن אכל הרבה פעמים מתחבר עם השמות לחיזוק פעולת צער ודאגה ודומיהם ועיי' גיזיניאוס תיזוירוס שרש אכל[6] וגם היוניים ורומיים השתמשו בפעל אכל להורות על חיזוק הרכילות עיי' Lengerke לדניאל ג', ח' וכן פי' ראב"ע דניאל שם ואכלו קרציהון תרג' לא תלך רכיל המדבר בסתר רעה על אחד כאלו אוכל בשרו ועיי' ר"מ לונזאנו במעריך ע' קרץ והביא ל"מ לאכול את בשרי (תהלים כ"ז, ב') וא"כ אכל קרצא פי' אכל חתיכות מאיש פלוני אשר דברו עליו רכילות וכן בל"ע قرص פי' הלך רכיל] —

קְרַץ (נבנה מן קְרִיץ, קְרִיצְתָּא die Frühe, der Morgenanbruch ומזה קרץ השכים וכן בל' שמרוני קְרַץ früh aufstehen, in der Frühe thun) בויק"ר קדושים תהיו (פכ"ה) אי קרצת לא אחשכת[7] פי' אלו הגעת לשחר לא הגעת לערב[8] ובאמור אל הכהנים פ' סביב (פל"ב) חד זמן קרץ[9] נוגש אצל שוטר. ותקם בטרם יכיר איש (רות ג', י"ד) תרג' וקמת בקריצתא עד דלא אישתמודע

---

[1]) הועתק מפי' רה"ג ועיי"ע גרץ (ח"ב, שע"ז). [2]) בנו"ג האופה. [3]) רק הוא פי' מקרצות מלש' קרץ מצפון וכן פי' בטהרות פ"א מ"ז. [4]) בנו"ג אכל ביה קורצי בי מלכא. [5]) ואכלה בתרג' ישעיה הוא אפעל של כלי, כלא עיי"ע כל (ח"ד, רכ"ז). [6]) אבל טעה לפרש א כ ל קורצא מענין קריאה כדאי' ג"כ בערוך. [7]) בנו"ג חשכת. [8]) ור"מ לונזאנו במעריך השיג על פי' מ"כ וכתב ה"ק ליה אם תגיע לאור הבקר לא תגיע לערב כי זקנת מאד ולמה לך לטרוח וכנראה כ"ה כונת רבינו אבל בכ"ז אני רואה פי' מ"כ עיקר אם יגעת ועמלת בבקר בימי נעוריך כדי שיהיה לך מה לאכול לעת הזקנה לא חשכת אל תייגע עצמך בימי החושך לעת הזקנה שלא תזכה לאכול ממנו ע"כ ואולי צ"ל בערוך אלו יגעת לשחר לא יגעת לערב. [9]) בנו"ג קדם.

גבר ית חבריה. ותבא אל חמותה (שם ט"ז) תרג' ואתת לות חמותה בקריצתא. מי זאת הנשקפה כמו שחר (שה"ש ו', י') תרג' אמרו אומיא כמה זיותנין עמא הדא כקריצתא[1]. במגילת איכה ספקו עליך כפים קרץ וזבניה[2]. ובנגדר דרכי: לא הוה בר נש קריץ לתאינייה דצפורי קדמאי מנהון[3]. *[אחי"ה תרג' שמרוני וישכם (בראשי' כ"א, י"ד) קרץ וכנ"ה בירו' תרומות ספי"א דמ"ב: וירוש' שבת פ"ב ד"ד רע"ד ע"י כן הוה שחר וע"י כן הוה קְרֶץ. ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד נקרוץ נסדר לאילין כוביא. קרץ ונפק ליה. והשם קְרִיץ בתרג' תהלי' נ"ז, ט'; לאיוב ל"ח, י"ב ולנקבה קְרִיצְתָּא תרג' לתהלי' כ"ב, א' קורבן תדירא דקריצתא (= תמיד של שחר). תר"י לבראשית כ"ד, נ"ה ואשכחונוהי בקריצתא, שם ל"ב, כ"ד עמוד קריצתא (= עמוד השחר) וזולתו. ירוש' ברכות פ"א ד"ב ע"ג 'ירו' יומא רפ"ג ד"מ: שהש"ר פ' מי זאת הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתא וראו אילת השחר שבקע אורה. ירוש' ביצה פ"ה דס"ג. בקריצתא דשובתא] —

☞ קרץ (= קוֹרְצִין לדעת ר"ב מל"י ולדעתי מל"פ תלתלי שער אצל המצח ופיאותיו (Lockenhaar מדר' דב"ר פ' ואתחנן (פ"ב) מהו המספר קומי זה המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין פי' בל"י תלתלי שער ובפרט אצל המצח ופיאותיו. *[אחי"ה כיון לל"י -κόρσης, κορ- σεῖον ולדעתי מל"פ کُرس, کُرس]

* קָרוּצֵי (מע' קרץ א' פי' נשך ועקץ מל"ע הנ"ל (Stechende, Beissende ריש שהש"ר מה ילדת חיפושיתא קרוצי בישי מיניה ובילק' ש"א ר' רמז קל"ד בט"ד קרוני וצריך לומר קרוצי פי' רמשים הנושכים והעוקצים ול"נ יחידה קרצית שבעמיר גיטי' פ"ו: פי' כדאי' בש"ם דידבתא דביני כיפי עיי"ע קרצית.

☞ קרצובין (נ"ל כמו קרסולין (Dornsträuche תרג' כמשוכת חדק (משלי ט"ו, י"ט) קרצובי וכובי[4].

* קרצוד תוספת' מכשירין פ"א אפי' קורצד שנפל לתוכו טיפת מים כש"ה כ"ה בכ"י אירפ' ובדפ' זאלק' כור ציר ובר"ש עוקצי' פ"ב מ"ג נֿבור ציר.

☞ קרצטיונא (Schnellwage) עיי' ערוך כרסטיותא[5].

* קרצטל עיי"ע קרסטל.

* קרציון (שם מקום) ירוש' ברכות פ"ח די"ב: ר' יוחנן דקרציון[6] ובירוש' ביצה ספ"ה דס"ג: דקציון ועיי"ע קציא וע' קצרה.

* קְרָצִין (נ"ל מל' ערבי' جُرزة אגודה (Bündel תוספת' ב"מ פ"ט המקבל . . . פשתן עד שיעשנו קרצין פי' אגודות.

קרצל (= קַרְצוּלָא בל"ם קורצלא פי' כמו קַרְסוֹל, קַרְסוּלָא (Fussgelenk, Knöchel בר"ג דפ' המוכר את הספינה (כ"ב ע"ג) דקאי עד קרצוליה במיא. תרג' ויעבירני במים מי אפסים (יחזקאל מ"ז, ג') מי קרצולין. *[אחי"ה בנו"ג קרסולין. וכ"ה בתוספת' סוכ' רפ"ג מי שאדם עובר במים עד קרצוליו כה"ג בכ"י אירפ' ובנו"ג קרסוליו. וזיז שדי (תהלי' נ', י"א) תרג' ותרנגול ברא דקרצוליה שרין בארעא ורישיה מטי בשמיא וכו' והוא עפ"י ב"ב הנ"ל — ועוד תרג' בהונות (שופטים א', ו'. ז') קרסולי וכן תרג' כרעים (ויקרא י"א, כ"א) עיי"ע קרסל א' וש"נ חולי' נ"ט. קרצולים כפי גי' הערוך ובמשנה שבמשניות קרסולים ופירש"י הם שנים רגלים ארוכים לבד ארבעה רגלים והם סמוך לצוארו ממעל לרגליו לנתר בהם כשהוא רוצה לקפץ] —

* קרצום (?) (שם מקום) מגילה ט"ז. כפר קרצום עיי"ע כפר ח"ד, ש' וש"נ השינויים.

קְרֵצַף (נ"ל מל"ע قرصب עושה חיתוך בלי חבורה (kratzen, mit der Striegel einschneiden אבל מקרצפין (ביצה כ"ג. וש"נ) כבר פי' בע' קרד — (א"ב תרג' חרש להתגרד בו (איוב ב', ח') פחד לאתקרצפא ביה). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג בט"ס לאתקרנפא וצ"ל בצד"י לאתקרצפא ובדפו"ו לאתקרספא. והטעם שאין מקרצפין אי'

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ובעיק' התלמוד ובדפ"ע לי'. [2]) בנו"ג וזבין. [3]) בנו"ג בנות צפורי הוין סלקן ושבחן בבית מקדשא ולא הוי בר נש קריץ לתאנה קדמי מנהון פי' שאילני תאנה של צפורי היו מקדימים לבכר פירותיהם בזכות שהיו עולה לביהמ"ק. ובדפי באזיל אמש' ופראג בט"ס נדפס בערוך פי' דצפרי וכו'. [4]) ועיי"ע קרסל ב'. [5]) חיד' שלו: [6]) בגי' מהרש"ם דקסריון.

בירוש' ביצה ספ"ב דס"א ע"ד שלא יבאו לידי תלישה עיי"ע קרד ושם השם המופשט קְיְרצוּף, קְרֵצוּף ביצה כ"ג. ירו' ביצה הנ"ל ותוספת' ביצה ספ"ב] —

קָרָצִית (die Stechende, die Bremse) בפ' המגרש בגמ' כתב בכתב ידו (גיטי' פ"ו:) מאי קרצית אמר אביי[1]) דידבתא[2]) דביני כיפי פי' בע' דדב[3]) — (א"ב זבוב בין אבנים). *[אחי"ה ור"ב הבין כיפי פי' אבנים אבל הערוך ורש"י פי' עמרים עיי"ע כפי א' וב' בח"ב, רצ"ג ורצ"ד. ועוד אי' בגיטי' שם (קרצית) קטנה . . עד כזית ועיי' לעוויזאהן זאאלאגיא 315 .314. ובענין גזרת המלה עיי"ע קרוצי] —

* קָרָק (שם מקום الكرك (Χάρακα, תרג' שני באסתר ו' ריש פסוק י' וסב מתמן כלילא רבא דדהבא מוקדוניא דאייתי יתיה לי מן קרק מדינתא כה"ג במתורגמן[4]) ובנו"ג קריין. ונ"ל קרק הוא הוא כרכא דמואב (תרג' ישעיה ט"ו, א') והיינו קיר מואב ונקרא Χάρακα בספר מקביים ב' י"ב, י"ז ואצל סופרים ערביים الكرك עיי' גיזיניאוס תיזוירוס שרש קיר.

קַרְקָא (מל"ם קַרֵקָא, קַרְקָיָא מין מנעל Schuh mit Sohle) בר"ג דמצות חליצה (יבמות ק"ב:) ההוא קורקא מקרי. פי' מנעול של עור והוא עב ופעמים יעשנו מן שני עורות מדובקין בקולן[5]) ומלמטה עור עב והוא כעין מוק תחתיו מעץ וקורקא תחתיתו עור עב. *[אחי"ה בנו"ג קרקא אבל בפסיקתא דר"כ צד קל"ב: וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קורקון עבין. ורש"ב הגיה קורדקין וכדאי' בכ"י א"פ ופ' ועיי"ע קרדקיים. ומלה סורי' הנ"ל נגזרה לפע"ד מל"פ کرکو מין מנעל ועוד עיי"ע קרקס ו'] —

קָרְקְבָן (מל"ע قرقب בל"ס קוּרְקְבָנָא פי' זפק Kropf, Magen) בפ' אלו טרפות ניקב הקרקבן (חולי' נ"ו. במשנה) ובגמ' סימני העוף (שם ס"ב:) כולהו עופות טהורין קרקבנן נקלף. בפ' הרואה בגמ' בכל לבבך (ברכות ס"א סע"א) קרקבן טוחן — (א"ב תר"י (ב') והסיר את מראתה (ויק' א', ט"ז) ויעדי ית קורקבניה). *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' שם י"א, י"ג ודקורקבניה ליתוי מקליף, תר"י א' לדברים י"ד, י"א וקורקבניה קליף. וכן אי' בוי"ו הקורקבן בחולי' מ"ג. נ"ו. ס"א. אבל בתוספ' חולי' רפ"ג (ד') כגי' רבינו בלא וי"ו בקרקבנין בכבד ובלב, ספרא ויקר' פרק ח' פרש' ז' נוטל את הקרקבנין עמה. ועוד נקרא המסס באדם קורקבן ברכות הנ"ל עיי' בערוך ועוד שבת קנ"ב. בשביל קורקבן שאינו טוחן ובויק"ר פי"ח הגי' המסס ובקהל"ר פ' וסגרו דלתים אי' מסוסא עיי"ע המסס וע' מסס] —

(קרכוז) [קְרְקוּז] (נ"ל שצריך לומר קרבוז בל"פ خربز خربزه، خرپزه، خربوز، خربوزه Kürbiss, süsse Melone) בס"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ"א.) מאי דלעת הרמוצה אמר שמואל קרי קרקוזאי פי' דלועין עגולין. *[אחי"ה וא"כ חשב רבינו שהוא ל"י κρίκος κίρκος עגול והמיוחס לרש"י הר"ן והרא"ש פי' על שם מקומן ועיי"ע כרכוז (ח"ד, שכ"ה:), אבל הנכון שהוא ל"פ הנ"ל ודע כי בכ"י ק"ט הגי' בריש הערוך קרכוז ומזה נ"ל להגיה קרבוז (אף אם סדר האותיות ופי' הערוך מוכיח שהוא גרס בכ"ף או בקו"ף) ושמואל פי' קרי בלישנא דרבנן שהוא דלעת (עיי"ע קר ו') ועוד בלשון המון עם היינו בל"פ ועוד כיון שמואל בזו המלה לכונת הרמוצה שפי' ממותק ע"י רמץ (עיי"ע רמץ ציון מהירושלמי) וכן ענין המלה הפרסי' הנ"ל קישואין מתוקין] —

* קרוקיתא, קרוקתא (Frosch) עיי"ע אקרקתא ח"א, רס"א.

☞ קרקומניקין (?) (Handeisen) מר' שה"ש פ' אתי מלבנון אחריך ילכו בזיקים קריקומניקין פי' בל"י טבעות הכבלים ובמקומות אחרים כתוב כירומניקים ע"ש[6]). *[אחי"ה בנו"ג קרקומניקיא וכבר הגהתי בע' הנ"ל שצ"ל כירומנקיא] —

קרקן (= קוֹרְקְנִי נ"ל מל"י χορήγιον Anführung des Reigentanzes) בס"ג דהנודר מן המבושל בגמ' ומותר בביצת טורמיטא (נדרי' נ"א.) בקורקני דאמך פי' במזיגת אמך. *[אחי"ה

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה בע' דדב ובדפ"ע אחריי כאן אביי אמר. [2]) וכ"ה לפנינו אבל בכ"י ה"ב די דבתא וכ"ה דבתא בעי' דדב. [3]) ח"ג, כ"ה. [4]) אבל פי' "קראקה שבמדינת פולן" אינו ראוי למי שאמרו. [5]) κόλλα, Leim. [6]) בח"ד, של"ב.

בדפ״ר בטעות במדינת אמך. וזה לשון הש״ם למחר שתינא חמרא בריקודא דאביך ובקירקני דאמך ופי׳ המיוחס לרש״י במזיגתה שאמך תמזוג לי הכוס והוא כפי׳ הערוך והרא״ש גרס בריקודא דאמך ובקרקני דאבוך ופי׳ שתהא אמך מרקדת לפני ואביך מכרכר וכר״ן בקירקני דאמך שתהא אמך מקרקרת ומזמרת וזה האחרון נ״ל ומל״י הנ״ל ופי׳ עמידה בראש המחול וזמר] —

* קָרוּקִין (Reisewagen) עיי״ע קרכין.

* קורקנות (מל׳ יוני׳ κερύκιον, κηρύκιον בל״ר פסיקת׳ (Heroldstab, cerycium אמצ׳ רבתי פמ״ג הושיבה עמרם (את יוכבד) בפוריא והיה אהרן מכאן ומרים מכאן טוענים קורקנות ומהלכים לפניה פי׳ מטות אשר נושאים מבשרי השמועה עיי׳ פי׳ מלות זרות לר״מ גידעמאן נר״ו בסוף פסיקת׳ רבתי בהוצ׳ רמ״פ.

* קורקוניא (= אקרו קוניא נ״ל מקום בבבל עם הוספת אקרא (Känä) Καιναὶ (Burg ע״ז ט״ז: א״ר זירא.. כי אתאי לקורקוניא.. כי אתאי לסורא, ובכ״י ש״ס הגי׳ לאקרוקוניא והוא הוא מקום במסופוטמיא דרומי ומשם הלך ר׳ זירא לסוריא ומשם לא״י ועיר Καιναὶ היתה בתוך מערבית של טיגרים עיי׳ מאננערט 244 ואולי בעירו׳ ס׳. בני קויקוניא[1] צ״ל קורקוניא במובן של אותה העיר.

קָרְקָס (= קלקס Colocasia) בסוף מעשרות (פ״ה מ״ח) ר׳ מאיר אומר אף הקרקס. ירו׳ (ספ״ה רנ״ב.) אלו הן הקרקס כל שעוקציהן מעוטין והלקטיהן מרובין מה דמי לה א״ר יוסי כגון אילין קונייתא פי׳ כמשמעו בל׳ ערבי קלקס והוא ממין הלוף שפי׳ במקומו. *[אחי״ה ודע כי בע׳ לוף (ח״ה, כ״ט) הוכחתי כבר שהוא מין ממיני לוף ובענין גזרת המלה עיי״ע קלקס ובנו״ג בירוש׳ הקריקס וכן במשניו׳ דפ׳ נאפ׳ במעשרו׳ הקירקיים ויותר טוב גי׳ קולקס עיי״ע לוף וע׳ קלקס. ובאמת בתוספת׳ סוף מעשרות אי׳ ר״מ אומר אף הקולקס ורבינו בע׳ הלקט גרס קרקס. ובע׳ הלקטי (ח״ג, רי״ג) כבר העירותי כי לקולקס יש לו קן גדול אחד וכו הרבה קמטים, ונ״ל שזה כונת ר׳ יוסי בירו׳ כגון אילין קונייתא] —

קְרְקָס (מל״י κίρκος κρίκος טבעת או וו עגול (Ring, runder Haken בריש ברייתא דר׳ אליעזר (פ״ג) קורקסי השמים במימי אוקינוס אחוזין. ועשית קרסי נחשת (שמות כ״ו, י״א) בב״ר פי״ט (רפי״ח) אפי׳ קורקוסים של זהב עשה לו — (א״ב פי׳ בל״י טבעת). *[אחי״ה והוא נכון כי סומכוס העתיק חוח (ישעיה ל״ז, כ״ט) ועקילס העתיק ק ר ס י ם (שמות ל״ה, י״א) ע״י κρίκος וזה מה שפי׳ רבינו ע״י קרסי נחשת וכ״ה במיוחס לרש״י בב״ר ובבמד״ר פ״ד ופורקין את הקורקסין פי׳ מ״כ דהיינו הווין ועיי׳ בפי׳ מהרז״ו] —

קרקס (מענין הקודם גלגל עגול כמו טבעת מצופה ברזל והוא מורג (Dreschwalze עיז״א[2] דקורקסא ככר פי׳ בע׳ טרבן[3]. *[אחי״ה ובע׳ טרבן (ח״ד, ע״ד) הבאתי תשו׳ הגאונים קדמוני׳ עושין ג ל ג ל של עץ.. והוא מצופה ברזל וכו׳ והן הן מוריגים ותרג׳ והמוריגים (דהי״א א׳ כ״א, כ״ג) קורקסוותא] —

קְרְקָס (מענין הראשון ובל״ר κίρκος Circus מקום מוקף לשחוק אצל היוניים והרומיים Circus, (Ringplatz בתי קרקסאות וכתי תיאטריות פי׳ בע׳ תיאטריות — (א״ב תרג׳ ונגינות שותי שכר (תהלי׳ ס״ט, י״ג) וזמריהון דאזלין למשתי מרוות בבית קרקסון). *[אחי״ה בנו״ג קרקסָוֹן ובע׳ תאטר קרקסיהון ולפי גי׳ עיקרי התלמוד ס״א קרקסוון ובתר״י א׳ לדברי׳ כ״ח, י״ט וקורקסתכון ובדרז״ל קרקסיות, קרקסאיות, קרקסיאות עיי״ע תאטר וש״נ] —

☞ קָרְקָס (מל׳ יוני׳ κώρυκος ארגז של עור (Ranzen, lederne Kiste ירו׳ נדרי׳ פר׳ ר״א (פ״ט דמ״א ע״ג) אין אתין כל גמליא דערביא לא טעינן קורקסייא[4] דאפותיקי דידי פי׳ המפרש ארגזים ותיבות. *[אחי״ה פי׳ המפרש ארגז של עור וכ״ה עפ״י הוראת לשון יוני׳ הנ״ל] —

קרקס (פי׳ כמו קרקא מין מנעל (Schuh ירוש׳ פיאה פ״ג די״ז ע״ד אשכח חכינה כריכה על קרקסוי פי׳ נחש היה כרוך על מנעלו.

* קְרְקְסִיוֹן (שם עיר כרכמיש בל״ע قَرْقِيسِيا בל״י Κιρκήσιον בל״ר Circessum, Cir-

[1]) כ״ה בכ״י ש״ס ועיי׳ שנויים אחרי׳ בד״ס עירובי׳ צד ק״כ : [2]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד אבל בדפי׳ פיזי׳ והלאה בט״ס עיינא. [3]) כ״ה נכון בכ״י ובעיקרי התלמוד ובדפ״ע בט״ס סרבן. [4]) בנו״ג קירקסייא.

(cesium, Cercusium איכ"ר פ' צדיק הוא בקרקסיון דעל פרת והוא הוא כרכמיש על פרת (דה"י ב' ל"ה, כ') והיה בפתחו של נהר Chaboras על פרת עיי' מאנגערט 211.

קַרְקַע (מל"מ חלק הארץ מלמעלה Boden ועוד הפכו מטלטלין (Immobilien, Grundstück
בס"ג דפ' בן סורר (סנהד' ע"ד:) אסתר קרקע עולם היתה. פי' אסתר היתה צדקת ולא שמה דעתה לעבירה וכקרקע זו לא זזה ממקומה אלא כאבן שאין לה הופכין. *[אחי"ה וכן פירש"י אינה עושה מעשה הוא עושה בה מעשה ע"כ. וז"ל הרז"ה (הובא בעיקרי התלמוד) דלא עבדה מעשה והיא לא היתה עושה מרצונה אלא כדי להציל ממות והא דאמרינן אפי' אבק של גלוי עריות או ע"ז יהרג כגון שעלה על לבו טינא שאמרו שתספר אחורי הגדר אסור זהו מרצונו אבל של אסתר למי שאין דורש לבת שהיתה אשת איש כיון שאינה אשת איש ואינה רוצה אבק כזה מותר היה להצילה מהמות ולא יאונה לצדיק כל און ע"כ וז"ל השאילתות וארא ססי' מ"ב ושאלתם היכי דמי קרקע עולם וכו' ומפרק אביי דאסתר לא דמיא לע"ג ולחילול שבת דנשים לכך נוצרו כשם שהארץ נוצר לזריעה ולעבוד בה כך אשה נוצרה לבעילה ע"כ ועיי' בהעמק שאלה שכתב שסברה זו אינה פשוטה ע"ש — וכנ"ה בענין תחתית הארץ ירוש' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד מחובר לקרקע, ירוש' כתובות פ"ח דל"ב: זתים וקרקען גפנים וקרקען, ירוש' סוכה פ"א דנ"א ע"ד מקרקע סוכה את מודר וכו', ב"מ ל"א. אבידת קרקע והפכו מטלטלין עיי' ב"מ י"א: והקבוץ קרקעי ב"מ שם; קרקעות כתובות פ"ז: ירוש' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד ולנקבה קרקעיתא תר"י לבמד' י"ט, י"ד. שבת קמ"ז: עיי"ע דמוס. חגיגה כ"ג. יבמות קט"ז: בקרקעית של ספינה] —

קרקף (= קַרְקַפְתָּא בל"ם גלגלת (Kopf, Schädel
בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז.) אקרקף דארי ואאוסי דגוריתא פי' אקרקף דארי אראש דארי ואאוסי דגוריתא אחוטם של כפיר במשרא דכרתי בערוגה של כרישין חבטתיה כגון חובטין בלועא דחמרא חטרתיה בלחי החמור הכיתיו בחוטרא [1]. בפ"ק בר"ה בגמ' בד' פרקים (י"ז.) פושעי ישראל בגופן מאי ניהו אמר רב קרקפתא דלא מנח תפילין. בפ' הערל בגמ' מצרי ואדומי (יבמות ע"ח.) ובפ' עושין פסין בגמ' ר' יהודה אומר אם היה (עירובי' כ"ב:) קרקפנא חזיתיה לרישך ביני [2] עמודי כי אמר ר' יוחנן להא שמעתא פי' אדם גדול ראיתי ראשך בין העמודים של בית המדרש. פ"א [3] בעל גולגלת גדולה נקראת קרקפנא בפ' חזקת הבתים בגמ' בד"א בחזקה (ב"ב נ"ה.) כרגא אקרקפא דגברי מנח. *[אחי"ה בנו"ג אקרקף וכפי' רשב"ם אקרקפתא ופי' רגמ"ה אקרקף וכו' ראש האיש עצמו משתעבד לכרגא ולא שדהו וכו' וכן פירשב"ם שם קכ"א סע"ב לקרקף גברי איפלוג: לראשי אנשים ורגמ"ה פי' לפי האנשים ע"כ כלומר למספר גלגלותיהם ועיי"ע הבא אח"ז — והתואר קַרְקְפָנָא בעל גלגלת] —

קרקפל (= קַרְקְפִיל, קָרְקֶפְלִין הורכב מן κόρυς גלגלת ומן קפלי ἡ κεφαλή וא"כ גלגלת הראש (Kopfschädel בפ"ק בע"ז בגמ' יום תגלחת (ע"ז י"א:) ומניחין קרקפלו [4] של ר' ישמעאל בראשו. בפ' העור בגמ' וכולן שעבדן (חולין קכ"ג.) ואל תתמה שהרי קרקפלו של ר' ישמעאל מונח ברומי פי' עיירות שהפשיטו מן הראש של בני אדם נקראין קרקפלין בל' יון — (א"ב פי' בל"י עצם הראש אשר בתוכו המוח). *[אחי"ה בנו"ג בחולי' אין לך כל לגיון ולגיון שאין לו כמה קרקפלין [5]) ואל תתמה שהרי קרקפלו של ר' ישמעאל מונח בראש מלכים ופירש"י קרקפלין עור של אדם מת וזה למכשפות במלחמה ע"כ ור"ח בע"ז הביא המלה בלי פירוש כזה ומניחין בראשו קרקפלו של ר"י שפשטו אותו עם עור פניו הנעימים מעל ראשו וזהו ר' ישמעאל כה"ג [6]) ומהרוגי המלכות היה עיי' רש"י בע"ז והוא הוא ר' ישמעאל בן אלישע אשר עליו נאמר ברכות נ"ז: הרואה ר"י בן אלישע ידאג מן הפורענות ופירש"י מהרוגי מלכות היה והפשיטו עור קרקפתו בחייו ע"כ [7]) הרי רש"י גרס קרקפתו וא"כ קרקפיל אחד הוא עם קרקפתו] —

---

[1]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [2]) בעירו' אי' בי אבל בכ"י ש"ס ביני וכ"ה ביבמות ועיי' ד"ס. [3]) והוא מפי' ר"ח בעירו'.
[4]) וכ"ה בהעתקת ר"ח ובנו"ג קרקפילו ובאה"ת קרפילו. [5]) ובתוספתי חולי' פ"ח אין לך לגיון שאין בו קרקפלין.
[6]) והנכון שהוא היה בן כה"ג. [7]) ועיי' בספר המפתח של ר"נ ושם תראה שהוא הוא ר"י בעל מחלקותו של ר"ע וזהו נכון.

קִרְקֵר (מל"ע قرقر gackern, quacken) בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הסולם (כ"ב כ"ג.) אפיקו ליה [1]) קורקור [2]) מהכא פי' צפצוף העורבים וזעקתם [3]). ובס"ג דתעניות (כ"ט סע"א) מ ק ר ק ר ע ל י ה ן כ ת ר נ ג ו ל ת ש מ ק ר ק ר ת ע ל ב נ י ה ש נ א מ ר (ישעיה כ"ב, ה') מקרקר קיר ושוע אל ההר [4]). בפ' אלו טרפות בגמ' דרוסת הזאב (חולין נ"ג.) אינהו נמי מקרקרין פי' מתרעדין וצועקין. בילמדנו ויהי חשך (תנחומא בא סי' ד') ובפסיקתא דויהי בחצי הלילה (פסיקתא דר"כ צד ס"ו:) צפרדעין קרקורן היה קשה להן יותר מהשחתתן כלומר זעקתם [5]) — (א"ב פי' בל"י פועל הצועק וההומה). *[אחי"ה והוא ל"ע הנ"ל והוא עפ"י השמעת קול התרנגול וכן בל"ר cucurire ובל"י κακκάζειν ובל"א gackern וכנ"ה בל"ס קְרַקַר צועק והשם קוּרְקָרָא וזהו קרקורן היה קשה וכו' ועוד קוֹרקוֹר בב"ב הנ"ל. בשמ"ר פ"ט דרש ויקרא (שמות ז', י"א) התחיל . . מקרקר אחריהם כתרנגולת] —

קִרְקֵר (מל"מ הפעל נבנה מהשם קיר וא"כ קרקר הרס החומה והשחית die Mauer nieder-reissen, abreissen) בב"ר פע"ה (פע"ד) וישב לבן למקומו חזר ל ד י ו ו י ו [6]) מלמד שנכנסו לסטים בביתו והיו מקרקרין כל הלילה. מקרקר קיר (ישעי' כ"ב, ה'). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פס"ד מגרר (בראשית כ"ו, כ"ו) מגוֹרד מלמד שנכנסו ליסטין לתוך ביתו והיו מקרקרין בו כל הלילה, איכ"ר בפתיחתא ד"ה משה גיא היו מקרקרים קירות בתיהם וכו'. ירוש' תענית פ"ד דס"ט ע"ג ירוש' מגילה פ"א ד"ע ע"ג ותוספת' תענית ספ"ד (ג') היו מקרקרין בו] —

קרקר (= קַרְקָרָה, קוּרְקְרָה מל"ע قرقر תחתית der Boden der Gefässe) בפ' אלו טרפות בגמ' עד כמה (חולין נ"ד סע"ב) ת"ש מהא דתנן בפ"ב בכלים (מ"ב) הדקין שבכלי חרס קרקרותיהן ודפנותיהן יושבין שלא מסומכין שיעורן כדי סיכת קטן ועד לוג פי' הכלים הקטנים אם נפחתו ונשתייר בשוליהן שהן קרקרותיהן והיינו קרקעותיהן או בדפנותיהן שהן הצדדים שיעור שיש בו במקום שלא מסומכין ויכולין לקבל אפי' כל שהוא עדיין מקבל טומאה ולא נאמר בפירוש כמה שיעור קבלתו ושיעור של אותו כלי כשהיה שלם למטה כדי סיכת קטן למעלה עד לוג מלוג עד סאה ברביעית פי' הכלי כשהיה שלם היה מחזיק למטה לוג למעלה עד סאה ונפחת ונשתייר ממנו כדי רביעית עדיין עומד במקומו כדי לקבל טומאה בזה נתן שיעור בכלי כשהיה שלם למטה ולמעלה ובשיור כשנשתבר וכן מסאה ועד סאתים בחצי לוג אם היה שהיה מחזיק בתחלה למטה סאה למעלה עד סאתים ונשבר ונשתייר ממנו שמחזיק חצי לוג מקבל טומאה וזה שבראש המשנה יושבין שלא מסומכין ולא פירש כמה מחזיק יש לומר הואיל כשהיה שלם שיעורו כדי סיכת קטן שיורו כשנשתבר כדי סיכת אבר קטן של קטן בן יומו כמפורש בגמ' דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) לענין הוצאת שבת ויש לומר ילמוד סתום מן המפורש חצי לוג בסאתים חלק אחד מצ"ו חלקים בה וכך רביעית בסאה חלק אחד מצ"ו חלקים בה גם אלו הדקין אם ישאר להן תוך והן יכולין לקבל חלק אחד מצ"ו בלוג מקבל טומאה כדאמרינן בכל מקום סמכו ענין לו ותו אמרינן קתני בסיפא והוא הדין ברישא [7]). בפ' כ"ח בכלים (מ"י) התחיל בה מפיה טהורה עד שיגמר את קרקרותיה [8]). ובפ"ט באהילות (מט"ז) כנגד קרקרתה [9]) טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. פי' קרקעיתה. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה בחולי' נ"ד: (בקובץ כ"י אנגייל' דף שי"ב) הן וקרקעותיהן . . אילו השולים. וז"ל רה"ג בכלים פ"ב מ"ב וקרקרותיהן פי' תחתית הכלים שהוא למעלה מן השולים שמו קרקרת וכיוצא בו אמרנו . . . עד שיגמור את קוקרתה. קירות הכלי הן הדפנות ע"כ תוספת' אהילות ספ"י תחת קורקרתה . . כנגד קורקרתה. ושם ג"כ קורקורתה, קורקורתיה. ובנו"ן נוספת תוספת' כלי' ב"ק רפ"ב יש להן קרקרנות ואין להן דפנות] —

קִרְקֵשׁ (= כִּרְכֵּשׁ, כִּשְׁכֵּשׁ עיי"ע schütteln, klingeln; קַרְקָשׁ, קַרְקַשְׁתָּא Klingel, Schelle

---

1) בנו"ג לי. 2) בהעתקת בעל עיקרי התלמוד קור קור וכ"ה בכ"י ש"ס ר'. 3) וכ"ה בפי' רגמ"ה ורש"י ע"ש. 4) לי' לפנינו כי אם אף בהקב"ה נאמר מקרקר קיר אבל בכ"י ש"ס מ' ובע"י ובילק' אי' ואף הקב"ה מקרקר אחריהם כתרנגולין שנאמר וכו' ועיי' בד"ס במקומו. 5) בפסיקת' לי' בטעות אחר המאמר קולנין כגון הצפרדעים ורבינו בע' קל ה' הביא ג"כ הפסיקתא דויהי בחצי הלילה קרקורן היה קשה עליהן יותר מהן וכ"ה בהשאילתות צו סי' פ' קירקורין של צפרדעים היה לחן קשה יותר מן הכל. 6) הארכתי הן בגי' הן בפי' המאמר בע' דיוו בח"ג, מ"א: ע"ש וע' שד ו'. 7) ועיי' פי' הארוך בפי"מ להרמב"ם בכלי פ"ב מ"ב אבל הרמב"ן אומר שזאת ההלכה היא קשה ואין אדם יכול לכוין ההלכה עם זאת המשנה שנראה כמו טעות. ובשיטת הרגמ"ה הלך ג"כ רש"י ע"ש. 8) בנו"ג קורקורתה. 9) ובכ"י ק"ט קורקרותה ובנו"ג קורקותה.

כפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכות ס"ב.) מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזי בלקני. בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (קי"ב.) ואי לא נקרקש[1] נכתמא אחצבא. בפ' הכותב לאשתו בגמ' הניח פירות (כתובות פ"ו.) אי פקח הוה מקרקש ליה זוזי וכתב ליה שטרא בשמיה. בפ' השולח גט בגמ' דסמך עבד שעשאו רבו אפותיקי (גיטי' מ':) מוקמינן ליה אפיטרופא ומקרקש ליה זוזי וכתב ליה גיטא דחרותא על שמיה — (א'ב ענין נקישה וקשקוש) *[אחי"ה עיי"ע כרכש, וכשכש (ח"ד, שכ"ז, שמ"ט). וכנ"ה בתוספת' שבת ספי"ג (י"ד) אין מקרקשין לא את הזוג ולא את הקרקש לתינוק בשבת, ב"ר פי"ב היא מקרקשת בקרניה, שהש"ר פ' אמרתי אעלה: והוו מקרקשין בהון. והשם קַרְקַשׁ תוספת' שבת הנ"ל ירוש' שבת פ"ו ד"ז ע"ד ירוש' ביצה ספ"א דס"א. ובלא"ר קרקשתא ב"ק נ"ב רע"א עיי"ע כרכשתא כי זו גי' הערוך ורי"ף וכ"י ש"ס ובה"ג. ופי' קרקש כרכש צלצול וקשקוש] —

☞ קַרְקַשְׁיָא (מענין כרכשתא (ח"ד, שכ"ט) (klingelnde Troddeln ירוש' דשבת פ' במה אשה יוצאה (פ"ו ד"ח:) הקשורים (ישעיה ג', כ') קרקישיא[2] פי' קורקוסין וקרסים. *[אחי"ה ויותר נ"ל מל"י ופ' הרשומ' בע' כרכשתא עש"ה] —

☞ קָרָר (בל"ס קַרָרָא מנהיג הקרון Wagen-lenker (carrus) משנת ב"מ פ' השוכר (פ"ו מ"א דע"ה:) את חחמר ואת הקרר להביא פריפרין פי' בל"ר מנהיג הקרון. *[אחי"ה כיון לל"ר האמצ' carrator, carrarius וכן בל"ס קַרָר מנהיג הקרון ובדפוסי' אי' בב"מ קדר וצ"ל קרר עיי' תוספו' שם ד"ה את הקרר. ירוש' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ג קרר קדר תוספת' כלים ב"ב ספ"א ישיבת הקרר ובכ"י אירפ' הקארר] —

* קָרַר, קְרִירָא, קְרִירְתָּא עיי"ע קר ג'.

☞ קְרִירְטוֹן (לדעת ר"ב Claret, Kräuterwein, (claretum ירו' דשבת פ' ח' שרצים (פי"ד די"ד ע"ג) מהו מישתי קרירטון[3] בשבתא. פי' קלריטון בל"ר יין מעורב במיני רפואות לכן משיב אם לתענוג מותר אם לרפואה אסור.

קָרֵשׁ (בל"ס קַרֵשׁ הקפיא gerinnen, fest, hart (sein, werden בפ' תמיד נשחט (פסחי' ס"ד.) שמא יניחום ויקרש הדם בפ"ג בטהרות (מ"א) קרשו הרי אלו שניים חזרו ונמחו בפ"ק בסוכה בגמ'[4]) זה הכלל (י"ב.) ואימא יין קרוש הבא משניר שדומה לעיגולי דבלה פי' הוא כדגרסינן בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז.) תנא יבש כזית[5]). ר' משה כלפו מן בארי[6]) אמר יש לו ראיה בתרג' ירו' (א') וקרח בלילה (בראשית ל"א, מ') וקרישא[7]) בלילא. *[אחי"ה ותרג' תקפיאני (איוב י', י') קרשתא יתי ועוד שם ל"ח, ל' מוי קרישן, תר"י לשמות י"ד, כ"ב מיא קרשוון; לבמדב' י"א, ז' וכד הוה קדיש צריך לו' קריש. תוספת' מעילה פ"א סוכה מ"ט. יין קרוש. תוספת' שבת פי"א (י"ב) בדם הקרוש.. בחלב הקרוש, מנחות כ"א. ירוש' שבועות רפ"ג דל"ד: דם שקרש, ירו' נדה רפ"ג ד"נ ע"ג דם הוא שהוא קָרוּשׁ, ירו' שבת רפ"ח די"א. לכשיקרש, חולי' ק"כ. עיי"ע חל ו'. והושאל לעשית חזק ירוש' ברכות פ"א ד"ב ע"ג יהי רקיע (בראשי' א', ו') יקרש הרקיע, ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו: הנפל שלא קרשו אבריו, ב"ר פל"ג ויק"ר פכ"ז בצנה שלא יקרשו וכו', הפעיל תוספת' חולי' ספ"ו הקריש את הדם אתפעל תר"י לבמדי' כ"ה, ח' אתקריש אדמהון, והשם קרישא תרג' ירו' הנ"ל[8])] —

קֶרֶשׁ (Kartaz-onon שם חיה אשר יש לה קרן אחת (Einhorn בפ' אלו טרפות בגמ' סימני בהמה (חולי' נ"ט:) קרש טביא דבי עילאי פי' יש בחיות בריות גדולות כמו הענקים בבני אדם והם במקום פלוני — (א"ב מסכת ב"ב בסוף השותפין (ט"ז:) קרן הפוך (איוב מ"ב, י"ד) שדומה לקרנא דקרש ובמסכת חולי' פ' אלו טרפות (חולי' שם) קרש אעפ"י שאין לו אלא קרן אחד[9]) פי' בל"י קרן ויש חיה אשר לה קרן אחד במצחה ולקרן סגולות הרבה ברפואה). *[אחי"ה ועוד נזכר בירוש' שבת פ"ב ד"ד ע"ד ושם פ"ז ד"י ע"ג מין חיה טהורה ברא הקב"ה למשה במדבר כיון שעשה בה מלאכת המשכן נגנזה רבי אבון אמר קרש היה שמה תנא ר' הושעיה דחדא קרן. הרבה היו יגעים למצא פשר דבר בענין קרש. לדעת ר"ב הוא κέρας פי' קרן וכיון על μονόκερος, Einhorn אבל אז „קרן אחת היתה לו" וכו' תהיה יתרון דברים

---

1) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ש"ס ובדפ"ע נקרקיש ובנו"ג מקרקש. 2) צ"ל קרקשיא. 3) בנו"ג קרורטין. 4) כ"ה בכ"י ובדפ"ע ליי. 5) וכן פי' ר"ח בשבת שם על הא יבש והביא ראיה מסוכה מ"ט. ע"ש וכן רש"י פי' יבש יין קרוש. 6) עיי' מבוא ח"א XV. 7) בדפוסי' קרושא. 8) והשם המופשט קרישה בעבודה למוסף יוה"כ. 9) בנו"ג אחת.

וגם ὄρυξ אשר בו מבאר הח' לעוויזאהן (זאאלאגיא 114[1]) את קרש קשה להלמו שלזו חיה לרוב יש לה ב' קרנים. ולפע"ד הוא החיה אשר רשמתי בריש הערך וידובר בה קטיסיאס והארכתי אודותיו בע' טגרוס (ח"ד, ט"ו) וענין בחולי' יבואר על זה יפה יפה. ודע עוד כי בענין קרן של Kartaz- onon הזכיר הסופר הנ"ל שיש לו גוונין הרבה צבע הקרן למטה הוא לבן באמצע שחור ולמעלה אדום ולפע"ד יען כן דימו קרן הפוך (= הָפּוּךְ) לקרנא דקרש שהיה לו גוונים הפוכים זה לזה[1])] —

* קרושא, קרושַׁיְתָא נ"א תחת כרושייתא גיטי' ס"ט: עיי"ע כמך וע' כרושייתא וע' ברושיא ומ"ש.

קרשן (= קַרְשִׁינֵי (Erdschollen קרשיני בבלייתא (שבת פ"א.) ס"א כרשיני עיי' בע' פיים.
*[אחי"ה ועיי"ע כרשן ומ"ש (בח"ד, שמ"ד) וגי' בקו"ף מוכח ג"כ מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וז"ל קרי שני בבליאתא וצ"ל קרשיני בבליאתא[2]) שהיא אדמה שהיא קרב להתפרך ולהתכתת ואינו אבנים ולא לבנים שרופות דקריין אגורי ע"כ ועיי"ע פיים] —

☞ קורת החצים הביא בעל הערוך בע' קר (י"ג.).

* קַרְתָא, קַרְתָּה עיי"ע הבא אח"ז.

קַרְתָּן (= קַרְתָּנִי פי' עירני ובפרט הדר בעיר חוץ מירושלים (Städter, Provinziale בפ"ו בדמאי (מ"ד) קרתני שקבל שדה מירושלמי פי' בלשון ערבי קורין לכפר אלקריה[3]) ולכופרי קריאני *[אחי"ה כ"ה רק בכ"י ק"ט ועיי"ע קְרָיָה ומ"ש ובאמת כפר נקרא בל"ע قرية (וזהו אלקריה כפי' גי' כ"י ק"ט ועיקרי התלמוד) ולכופרי קורין قرى ובל"ס קוּרְיָיא וקרתני נבנה מן השם קַרְתָּא, קַרְתָּה ירו' תעני' פ"ד דס"ח עד מירון קרתה. שם דס"ח רע"ד טב קרתא, ב"ר פמ"ח עלת לקרתא וכו' עיי"ע נמס. ירוש' ברכות פ"ב ד"ה. עיי"ע קְרָיָה וש"נ יתר מקומות. והתואר קַרְתָּנִי הפכו ירושלמי דמאי הנ"ל יכול הוא הקרתני לעלות ולאכלו בירושלם, וכ"ה בירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ג. ויק"ר ר"פ כ"ד מעשה בקרתני וכו'. תנחומא הישן האזינו סי' ב' באקרתני אחד וכו', (ולנקבה שהש"ר פ' אל תראני: מעשה בַקַרְתָּנִית אחת וכו'). ילק' ויקרא ר' תס"ד בשם התנחומא (= תנחומא הישן ויקרא סי' י"א) אחד קרתני ואחד בן פלטין] —

* קַרְתּוּיִין (יושבי עיר קרדו עיי"ע כרדו בח"ד, שי"ז) יבמות ט"ז. אין מקבלין גרים מן הקרתויין .. קרתויי פסילי, ושם: קרתויי לחוד וקרדויי לחוד עיי"ע כרדו וע' קרדו.

* קַרְתִּיגִינִי, קַרְטְגִינִי, קַרְטְגִינָא (Karthago), ירו' שביעי' רפ"ו דל"ו: וירו' קידושי' פ"א דס"א ע"ד הקנזי (בראשי' ט"ו, י"ט) קרתיגני ובב"ר ס"פ מ"ד קרטגינא. ויק"ר פכ"ז אלכסנדרוס מוקדן אזל להרא מדינתא דשמה קרטגינא וכו' ע"ש ובפסיקת' דר"כ צד ע"ד ובתנחומא הישן אמור סי' ט' הגי' קרטיגנא ובנדפס אי' בתנחו' קרטיגרא, קרטינדרא[4]) וידוע הוא כי קרתגיני או קרטגינא היא העיר המפורסמת בימי קדם בחלק אפריקי וכעת סמוך במקומה עיר תונים ועיי' מ"ש רש"ב בפסיק' ובתנחו' שם בהערותיו. מנחות ק"י. מצור ועד קרטגיני מכירין את ישראל ואת אביהן שבשמים ומצור קלפי מערב ומקרטגיני כלפי מזרח אין מכירין וכו'.

* קרתיגנייה, קרתיגנאה, קרטיגניא (נ"ל על שם העיר Carteja עיי' בפנים) ירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ג ר' אבא קרתיגנייה, ירו' ברכו' פ"ד ד"ח. ירוש' כלאים פ"ב דכ"ז ע"ב ר' אבא קרתיגניא, בירו' שבועות רפ"ג דל"ד: ירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ג ירו' תענית פ"ב דס"ה ע"ג קרתיגנאה, ירוש' שבועות פ"ז דל"ז ע"ד קרתיגנא, ירו' שבת פ"ז ד"ט: קרטיגנאה. ירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג חיננא קרתיגנאה ובברכות כ"ט. אי' ר' יצחק דמן קרטיגנין ועל פי זה רצה להגיה רש"ב בפסיקתא דר"כ צד ל"ט ר' יצחק קטריקי שצ"ל קטריגיני אבל בכ"י ש"ס ברכות הגי' ר בא דמן קרטגני וצ"ל ר' ב א דמן קרטגני (כי בירוש' ר' בא הוא ר' אבא) ובאמת בב"ג הגי' ר' אבא דמן קרתאגני ועיי'

---

[1]) ורש"י פי' בב"ב בע"א עיי"ע קרן, ולאיוב פי' על שם הקרן שנותנין בו כחול ובורית שנאמר וכו' ולזה כיון ר"ב ולקרן סגולות הרבה ברפואה. [2]) ובש"ס ווילנא הוגה כ ר ש י נ י בבלייתא. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובכ"י ה"ב אלקריאה ובדפ"ע אלקריא. [4]) ומפורש שם בגליון נ"ל דגרס קרטגיינא לפי שהיתה עיר של נשים נקראת כך כי קרתא הוא בלי תרגום עיר וגינא הוא בל"י אשה עיי"ע אנטרופי עכ"ל והי' לעווי פי' קרת — גיני γυνή כי אשה Dido היתה מיסדה את העיר.

ד"ם שם. ודע כי בעל המבוא הירוש' (ו': ס"ו.) חשב כי קרתיגנא „היתה עיר בארמיניא הגדולה" ואני בעניי לא מצאתיה בספרים רק Karkathio-kerta בארמיניא (מאנגערט 173) ולפע"ד היא העיר Carteja באספמיא הישנה Hispania Baetica אשר יסדוה הפעניציים מאה ושבעים ושתים שנה קודם למספרם. ויען שהפעניציים יסדוה נקראה ג"כ על שם עיר ואם Carthago אבל בלי ספק מובדלת היא מאותה. ואחרים (נייבויער, לעווי) חשבוהו להיות Carthagena באספמיא אבל זו העיר נתיסדה בזמן מאוחר.

* קַרְתִּיסְיָא (על שם מקום) ירוש' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד חנניה קרתיסיא אשתבאי.

קָשׁ (השרש נָקַשׁ מל"ע نقش ומל"ם נָקַשׁ klopfen zusammenschlagen) בפ"ז בבכורות (פ"ז מ"ו דמ"ד:) המקיש בקרסוליו פי' כשהולך מקיש קרסוליו זו בזו ומשמיע קול והוא הקישן שבגמ' (שם מ"ה.) [1] ועיקרו מן דא לדא נקשן (דניאל ה', ו'). בפ"ד בזבין (מ"א) זב שהקיש על כצוצטרא [2] פי' „הכה כאותה ששנינו הקיש בקנה" בפ' כל הקרבנות (מנחות פ"ז.) [3]. ובפ"ג בסנהד' בגמ' מפריחי (סנהד' כ"ה:) בנקישא [4] תליא מלתא פי' שסופק כפיו זו לזו כדי להפריח יונו ויקדים לאידך יון אמר אנא ידענא למנקש [5] טפי ולא גמר ומקני הילכך פסול אבל תולה בדעת עצמו כגון משחק בפספסין דלאו בכח תליא מלתא פי' שסופק כפיו זו בזו אימא גמר ומקני קמ"ל [6]. בס"ג דפ' הזהב (ב"מ נ"ט סע"א) במשלם [7] שערי מן כדא נקיש ואתי תיגרא פי' בהפנות התבואה מן הכלי כלומ' נשאר הבית ריקן מן המזון דופקת המריבה ובאה [8]. בהגדה דפ"ק דמגילה (י"ב:) בן קיש שהקיש על דלתי [9] רחמים ופתחו לו. פי' דפק [10]. בפ' שור שנגח את הפרה בגמ' כסהו כראוי. (ב"ק נ"ב:) מהו דתימא איבעי ליה לנוקשי [11] עליה קמ"ל. פי' לדפוק.

בר"ג דעירובי' (ח'.) ואי נקש ביה [12] סיכתא וחבריה ביה חבריה. ותתקע את היתד (שופטים ד', כ"א) תרג' ונקשת ית סיכתא וכן ותתקע ביתד (שם ט"ז, י"ד) דדלילה. בפ' ד' מיתות בגמ' בעל אוב (סנהדרין ס"ה.) ובפ"א דכריתות בגמ' המחלל (ג':) הקשת זרועותיו הוה מעשה. פי' שמקשקש בזרועותיו. *[אחי"ה ועיי"ע קשקש ב'. וכל הערך עיקר מקומו היה בע' נקש עיי"ע ומ"ש אבל רבינו אחז בשרשי בעלי שני אותיות כדרכו —]

קש (= אֻקּוּשָׁא כמו קוּשִׁי Verhärtung) בר"ג דסוטה (ד':) ברכיכא או באקושא פ' בע' אקש. *[אחי"ה ושם נסמנו שאר ציונים ע"ש ועוד עיי"ע קשא —]

קש (= נוֹקְשָׁא, נוֹקְשָׁה עיי"ע verdorbene Säure) בר"ג דפ' ואלו עוברין (פסחים מ"ג.) ובר"ג דפ' כל המנחות באות (מנחות נ"ד.) נהי דחמוץ גמור לא הוי נוקשא הוי פי' נוקשא כגון עמילן של טבחין וזומא של צבעין וקלין של סופרים שנתחמץ מאליו בלי שאור. *[אחי"ה כ"ה בפי' ר"ח בפסחים. ובפי' רגמ"ה במנחות (קובץ כ"י אנגיילי דף י"א.) אי' נוקשה עיסה שהוקשת ואינה לא חמוץ גמור ולא מצה ע"כ —]

קש (= קָשֵׁשׁ וכן בל"ס קַשׁ פי' זקן כמו בל"מ יָשִׁישׁ alt sein) בפ' גט פשוט בגמ' כותבין גט (ב"ב קס"ז סע"ב) היא היא קשא [13] לה ובגר לה קלא [14]. בפ' המקבל בגמ' לשנים מועטות (ב"מ ק"ט:) ההוא גברא דקביל [15] פרדיסא מחבריה לעשר שנין וקש לה' שנין. בס"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובות צ"ה רע"ב) דההוא גברא דמשכן פרדסא לעשר שנין וקש לה' שנין פי' זקן מל' קשיש וישיש. ואתם ישישים (איוב ל"ב ו') תרג' ואתון קשישין. קש דינא (סנהדרין מ"ב.) פי' בע' זקן. *[אחי"ה וכנ"ה בחגיגה ה' סע"ב כי קש ורש"י גרס כדקש ופי' כשהזקין ושם י"ג. לא קשאי כי קש

---

[1]) כ"ה בפי' רגמ"ה וכ"ה בפירש"י [2]) כ"ה נ"א בפי' רה"ג אצל גזוסטרה ובנו"ג כצוצרה וכ"ה בע' כצוצרה ע"ש. [3]) הועתק מפי' רה"ג לזבי' צד 40 והמה סוף דברי פירושו ותחלתו הובא בע' כצוצרה (ח"ד, ש"ט: ע"ש) ורבינו הוסיף כאן רק המראה מקום ובדפ"ע בטעות נפסק ע"י נקודה אחר מלת בקנה. [4]) בנו"ג בנקשא. [5]) בנו"ג לנקושי ורש"י גרס בנקשא. [6]) נראה שזה הפי' שייך לרה"ג אשר קצת פירושו תראה בע' ארא. [7]) בנו"ג כמשלם. [8]) וזה כפי' ראשון ברש"י. [9]) וכ"ה בילק' ובע"י ובכ"י ש"ס אצל ד"ס ובנו"ג שערי. [10]) בכ"י ש"ס אי' שנקש. [11]) בנו"ג למיזל ומנקש ובכ"י ש"ס לך מיזל ומינקש וכ"ה ברש"י. [12]) וכ"ה בש"ס בד"ש אבל בדפי' פיזי' וויניצי' ועוד בדפי' אחרים ובכ"י א"פ ואו"ז אצל ד"ס הגי' נקיט וצ"ל נקיש וכן אי' נקיט בכ"י ש"ס ב"מ נ"ט ובילק' כ"י בהר ובילק' סוף תהלים במקום נקיש כדאי' בדפוסי' בב"מ (עיי"ע ד"ס ב"מ צד פ"ב.) ובנו"ג בעירו' נעיץ. [13]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קשיא. [14]) בנו"ג מיקש הוא דקשה לה ובכ"י ש"ס ר' מיקש הוא דקשיא. ורשב"ם מיקשא קשיא אבל בכ"י ש"ס מינכען אי' כגי' רבינו היא היא קשה לה. ובפי' רגמ"ה כלומר בשביל שהזקינה נתחלפה קולה וכו'. [15]) בנו"ג דמשכין ובכתובו' צ"ה רע"ב דמישכן.

נח נפשיה דר"י כתובות צ"ה: עביד דקיש, סנהד' ק"ח: דתיקיש ותינוק עיי"ע חל ג', ב"ק צ"ב: השתא דקשישנא, ב"ב קמ"ב: דקשישנא מינייכו וכו'. תרג' ש"א י"ב, ב' ואני זקנתי: ואנא קשית כ"ה בגי' המתורגמן ובנו"ג קשיש. והתואר קָשִׁיש וכ"ה בל"ס תרג' מ"א ב' כ"ב; לאיוב ג', י"ח. ב"מ ס': אנא קשיש מאבוך, יבמות ט"ו. מי קשיש דוד כולי האי, אביי קשישא שבת נ"ו. שבועות מ"ב: סנהד' ז'. יבמות כ"ד. כתובות צ"ד. מר קשישא ב"ב ז' רע"ב ועיי' שם תוספו', שבת קי"ד: תעני' כ"ח סע"א סוכה ח'. ב"ק צ"ו: וזולתו. תעני' כ"ג: ינוקא קשישא. והקבוץ קְשִׁישֵׁי ברכות ל'. מ"ו: ביצה כ"ז. הוריות י"א: סנהד' ס"ט: שהש"ר פ' אמרתי אעלה תרג' איוב הנ"ל ושם י"ב, י"ב; כ"ט, ח'. והשם המופשט קשישותא וכ"ה בל"ס ב"ב קמ"ב: תרג' משלי ל', י"ז] —

☞ קש (שרש נקש בהפעיל ע"ש (vergleichen מסכת סנהד' פ' חלק (קי"א.) מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ פי' מדמה ומשוה. *[אחי"ה ושייך לע' נקש ע"ש וש"נ] —

קִשְׁקֵשׁ (נ"ל שהוא מענין קש כלומ' להסיר הקש ועשבים רעים היינו עדר behacken, jäten, umgraben) תרי קשקושי הוו חד אברויי אילני וחד סיתומי פילי (מ"ק ג'. ע"ז נ': סוכה מ"ד:) כבר פי' בע' אבר [1]) י"מ קשקוש היינו עידור אלא שעידור בגפנים וקשקוש בזתים. *[אחי"ה וכ"ה כי"מ בפי' המיוחס לרש"י במ"ק הנ"ל וכנ"ה במ"ק שם וקשקוש בשביעית מי שרי וכו' ובסוכה וקשקושי מי שרי והקבוץ קשקושֵׁי עיי' לעיל והפעל סוכה מ"ד: מקשקשין בכרמיא, מ"ק ג'. לא יקשקש תחת הזתים, ושם ובסוכה שם: תשמטנה (שמות כ"ג, י"א) מלקשקש. ופי' המיוחס לרש"י במ"ק ד"ה יקשקש היינו עדור וכו' וכדברי הערוך וכן פירש"י בסוכה ומקשקשין: עודרין את הכרמים אבל בפי' ר"ח לע"ז נ': מצאתי פי' קישקוש כדכתיב לקושש קש וכו'] —

קִשְׁקֵשׁ (= כשכש פי' השמיע קול ועוד ענין תנוע ונדנוד schütteln, bewegen; klingeln, Geräusch machen) בפ' בהמה המקשה בגמ' השוחט את הבהמה ומצא בה (חולי' ע"ד:) נעשה כאגוז המתקשקש בקליפתו. בפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (שם צ"ד.) ת"ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש. בפ' העור והרוטב בגמ' קולית המת (שם קכ"ה.) כגון דאיכא כזית מוח [2]) המתקשקש. *[אחי"ה ולזהִ שייך גם ציון נדה מ"ז. עיי"ע הכא אח"ז. ובפיעל סוטה ט' סע"ב היתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג. ירו' תענית פ"ג דס"ז רע"א (שקשקש) [צריך לו' מקשקש] את רגליו בנחל קדרון וכ"ה משקשק בכ"י תוספת' תעני' ספ"ג (ב') אבל בדפוסי' לנכון מקשקש, ירוש' שבת פ"ב ד"ה: כיון שהאשה מקשקשת בעיסתה במים וכ"ה בב"ר רפי"ד כפי הגי' שהובא בילק' בראשי' ר' כ' ור' ל"ב וכ"ה בתנחומא נח סי' א' אבל רבינו גורס בע' שק ג' משקשקת והביא הציון מירו' ומב"ר. יומ' פ"ד: מקשקיש ליה באמגוזי כגי' רבינו בע' שבת ובכ"י ש"ס ומכשכש אבל בנו"ג ומשביש והושאל לטלטול גברא ונסיון ב"ר פס"ט לטובתך משקשקין וממרקין לך מן חוביך אבל עיי"ע שק ג'] —

קיש קיש קריא (ב"מ פ"ה רע"ב) ס"א כיש כיש קִריא כבר פי' בע' כש [3])] —

קִשְׁקֵשׁ (מענין קשקש ב' ענין תנוע ונדנוד hin- u. herschütteln) בס"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"ז.) ת"ר אילו הן סימני בגרות ר' אליעזר בר ר' צדוק אומר משיתקשקשו [4]) הדדין פי' נטו ונתקשקשו [5]) הדדין וגם צמחו (לך) [צ"ל לה] שערות. פ"א נתגדלו כל כך שנוקשות זו בזו. נראים הדברים שזה וע' של מעלה והראשון שייכי בהדי הדדי.

קש (= קַשְׁקַשִׁין כמו קש בל"מ Stoppeln, Streu ועוד קשישין Brettchen) עיי' בפנים) בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ומניקה (כתובות ס'.) צנור שעלו בו קשקשים. בסוף תוספת עירובי' (פ"ח) צנור שעלו בו קוצים וקישושית [6]) דורסין ברגליו בצנעה כדי שיצאו המים. בפ' המוכר את הספינה בגמ' חלות דבש (ב"ב פ':) כגון שזב ע"ג קשקשים

---

[1]) היינו אברויי והפי' דאי' שם מצאתי עתה בפי' ר"ח לסוכה מ"ד: [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע כיון . . מת. [3]) ח"ד, ש"נ וש"נ שינויים. בדפ"ר ופיז' וויניצי' ובאסיל הגי' בראש הע' רק קיש וצ"ל קיש קיש כדאי' בכ"י ק"ט ושם נכלל בע' הקודם לזה. [4]) וכ"ה בתוספתי נדה רפ"ו אבל בכ"י אירפ' משיתקשו. [5]) בדפ' פראג בט"ס ונתקשו. [6]) כ"ה בדפ"ר בערוך וכ"ה בתוספתי וקישושות אבל בדפ"ע וקשקשיות וכ"ה בכ"י ובעיקרי התלמוד ועיי' מ"ש בסמוך בפנים.

פי' „כגון שנפל ע"ג הקש ועל התבן דמטושטש הוא ומוקצה הוא" [1]. בפ' במה בהמה בגמ' חמור (שבת נ"ג.) ובקשישין [2] שעל גבי השבר פי' עשב שמשים ע"ג המכה. פ"א דפין של עץ שנותנים על השבר שלא תתחכך — (א"ב ובקששין כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה כבר הוכחתי כי כ"ה בדפ"ר ובכ"י וכן הובא באו"ז הל' שבת סי' פ"ג ססי"ק ט' בשם רבינו ולפני ר"ב גי' מוטעת היתה וכ"ה נדפס בדפ"א ובקשקשין. וכתב האו"ז שם שללשון השני של הערוך אתיא בגמגום משנה ובריית א אהדדי ע"כ דהיינו דלקמן במשנה אי' ולא בסולם שבצוארו [3]. וכפ"א אי' ג"כ בע' גשש והועתק זה הפי' מפי' רה"ג לזבים (בסדר"ט 39) עיי"ע גשש. וש"נ א"ד קשיש, וכיון על גי' שלפנינו כאן היינו לציון משבת נ"ג. וגזרת המלה של קשיש (= גשיש) עיי"ע הנ"ל וכן בירוש' שבת פ"ה ד"ז סע"ב ורע"ג מה בין סולם לקישושות וכו' מה בין קישושות לקמיע . . . מה בין קישושות לאגד שע"ג המכה ופי' קוצים וקישושיות (קישושות) מל"ע قشاش, قُشَيْش פסולת Abfälle שמכבדין מן הבית וכדומה, וכן בתוספת' שביעי' פ"ב אין מלקטין עשבין מגבי הזבל אבל מלקטין הימנו קישושות. ובענין קשקשים כתובו' וב"ב הנ"ל מלת קַשׁ היא כפולה ומל"מ תבן דק מאוד וכל"ע قَشّ Stoppel, וכנ"ה בתענית ו'. דבר שממלא תבואה בקשיה, ירוש' פיאה רפ"ד די"ח. תבואה בקשה, שבת ל"ו: עיי"ע גב ו'. כלים פי"ז מי"ז מחצלת הקש ושפופרת הקש עיי' בפי"מ להרמב"ם ור"ש ובתוי"ט. והקבוץ ירוש' פיאה ספ"ה די"ט. זוכר את הַקְשִׁים, ב"ר פל"ה קשתי (בראשי' ט', י"ג) קישותי דבר שהוא מוּקָשׁ לי אפשר כן אלא קשין דפירי עיי' פירוש מהרז"ו] —

קשקש (קַשְׂקֶשֶׂת מל"מ, Schuppen) בר"ג דפ' השוחט אחד בעוף (חולין כ"ז:) עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסימן אחד תדע שיש ברגליו [4] קשקשין כדגים. בפ' אלו טרפות בגמ' ובדגים (שם ס"ו:) תנן התם בפ' בא סימן (נדה נ"א:) כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר אלו הן הקשקשין הקבועין בו וסנפירין שהוא פורח בהן גמר' (נדה שם) ממאי דקשקשין [5] לבושא הוא דכתיב (ש"א י"ז, ה') ושריון קשקשים הוא לבוש. *[אחי"ה ועיי' עוד ע' סנפיר. ובספרא שמיני פרק ד' פרש' ג' אפיקי מגנים (איוב מ"א, ז') אלו קשקשים] —

קשב (= קַשְׁבָּא בל"ס כמו قَسْب בל"ע תמרים ותמרה Dattel, Dattelpalme) חצב קשבא (ע"ז י"ד:) כבר פי' בע' חצב. *[אחי"ה פי' תמרים אבל רבינו פי' קנה סוכ"ר אשר על כן היה מיהד לציונים הבאים בע' הבא ערך מיוחד אבל שייכים לזה הערך] —

קשב (= קַשְׁבָּא מע' הקודם לזה) בפ' הכונס בגמ' כיצד משלמת מה שהזיקה (ב"ק נ"ח:) ההוא גברא דקץ קשבא מחבריה. פי' קשבא ציני והוא מין דקל והוא דקלא פרסאה [6] שמעולה ושמן ודקלא ארמאה הוא דקל וכחוש [7]. ס"א דקץ תלתא [8] מחבריה פי' תלתא דקלי קץ מיניה לדידי חזי לי הנהו דקלים וג"ג בקינא חדא הוו קיימי שהיו עומדין ג' דקלים בשרש אחד [9] וקץ חד מהנהו תלתא. *[אחי"ה ודע כי בנו"ג לדידי חזי לי ותלתא תאלתא בקינא הוו קיימי והוו שוו מאה זוזי זיל הב ליה תלתין ותלתא ותילתא ופירש"י ותלתא תאלתא בקינא הוו שלשה דקלים זה אצל זה ע"כ אבל ברש"י בדפוסי' הישני' לי' תאלתא וכן לי' בכ"י ש"ס אבל ברי"ף ובה"ג אי' תלתא תלתא ופי' הנ"י שלש שלש וכדמוכח מפי' רבינו הוא ג"כ גרס תלתא תלתא אבל לפי ס"א דקץ תלתא נ"ל שצריך לנקד תָּלָתָא והוא כמו תָּאלָתָא (עיי"ע תאל) שפי' בלשון פרסי تال דקל וזה מ"ש רבינו „פי' תָּלָתָא דקלי קץ וכו' ועל זה בא ר"ג להוסיף שהוא חזה ג' ג' דקלים זה אצל זה, והכל נכון וישר. ועל פי זה בכ"י ש"ס צ"ל איכא דאמרי תלתא (= תאלתא) ובאמת בכ"י פי' אי' תלאא וצ"ל תאלא וכמו שהעיר בעל ד"ס ע"ש. ודע כי בשט"מ לב"ק הובא הגי' בשם הראב"ד איכא דאמרי דקל תלתא כמו שתילים של דקל וכו' ע"כ ונ"ל ברור שצ"ל איכא דאמרי דקץ תלתא וכגי' ס"א וכ"י ש"ס ולא הבין הראב"ד תלתא ופי' שתילים — והקבוץ מגילה ז': מלא

---

1) הועתק מפי' רגמ"ה בב"ב. 2) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ל"ד ה"ב דפ"ר ובעיקרי התלמוד וכן הוכחתי שצ"ל בע' גשש בח"ב, ש"פ בהערה 10 בשאר מקומות ובע' דפ' פיזי והלאה בט"ס ובקשקשין וכ"ה בטעות בתוספת' שבת רפ"ד (ה'). 3) עיי' ל"ע לשבת צד מ' שרמז כבר על פי' הר"ן. 4) בנו"ג תדע שהרי עופות יש להן. 5) בנו"ג דקשקשת. 6) ועיי' מה שהקשו על זה התוספו' ב"ק שם ד"ה דדאין. 7) עיי"ע ארם ב' ועי' דקל ועיי' בשט"מ לב"ק שהביא את הערוך. 8) וכ"ה בכ"י ש"ס ואיכא דאמרי תלת. 9) והתוספו' בב"ק פי' בקינא חרא במקום אחד ועיי' מה שאכתוב בס"ד בע' שדך ג'.

טסקא דְקַשְׁבֵּי ובכ"י ש"ס קשבי [תמרי] והוא פי' שִׁבָא מגליון פנימה עיי' ד"ס שם ובנו"ג קשבא ביחיד וכ"ה בע' טסקא] —

קָשַׁב (כמו הקשיב בל"מ aufhorchen, merken) בהגדה דפ' הניזקין (גיטין נ"ו סע"א) וליעלון בך תלמידך דאנהו קשבי דחייא קליל פי' ישכבון עמך חד מן תלמידך במטה דלהוי משוי משום שהם יודעין שהחי קל. *[אחי"ה נעלמה מעיני ר"ב והגרי"ב שלי' מלה זו בנוסחאות כי אם דאינהי ידעי דחייא קליל. והפעיל בל"מ לרוב מחובר עם אזן וכן בקל (ישעיה ל"ב ג') ופי' ענין שמיעה וההבנה. ובברכות ו' רע"א פירש"י על זה: לוא הקשבת (ישעיה מ"ח, י"ח) לשון המתנה היא והוא עפ"י הדרש שם ברכות ה' סע"ב] —

קשוות (= קַשְׁוָואוֹת Schalen) בס"ג דפ' לולב וערבה (סוכה מ"ח:) ר' יהודה אומר שני קשואות היו שם. פי' כלים כעין קשוה שפי' בע' קס. *[אחי"ה ר"ל בע' קסוה ושם פי' (עפ"י הגמרא) כלי שרת וכצ"ל כאן. ובנו"ג קשוואות ובכ"י ש"ס קשוואות ובדפ' פיז' וויניצ' באסיליא וקושט' קסוואות ועיי' ד"ס שם ובע' קסוה ובע' קסיה] —

* **קִשּׁוּת**, **קִישׁוּת** (בל"מ קִשֻּׁאִים רק בקבוץ ובדרז"ל היחיד קִשּׁוּת, קִישׁוּת והקבוץ קִשּׁוּת, קִישׁוּת Gurke) כלאים פ"א מ"ב תרומה פ"ב מ"ו הקישות והמלפפון. כלאים פ"ב מי"א הקישות ופול המצרי, ושם פ"ג מ"ה קישות ודלעת, תרומ' פ"ג מ"א התורם קישות ונמצאת מרה. ב"מ פ"ז מ"ה אוכל פועל קישות (ועיי' תוספ' פ"ח), עוקצי' פ"ב מ"א עיי"ע כשות (ח"ד, שנ"ד), ושם מ"ט קשות שנטעה בעציץ. תוספת' תרומה רפ"ד אין לך מר בקישות אלא פנימי שבה, שם ספ"ה קישות של תרומה.. קישות של חולין, שם דמאי פ"ה נוטל מכל קישות וקישות. ע"ז י"א. לא קשות ולא צנון. והקבוץ קשואים, קשואין, קישואין ברכות נ"ז: לא צנון ולא קשואין[1]) ושם: למה נקרא שמם קשואים מפני שהם קשים לגוף כחרבות וכן בע"ז כ"ט. ושם: קשואין מפני שהן קשין לכל גופו של אדם כחרבות ועיי' מכילת' בשלח ס"פ א'. כלאים פ"ג מ"ד שורות של קישואין, ושם שורה של קשואים, תוספת' כלאים ספ"ג הקישואין והדלועין, שבת קנ"ג: קישואין ודלועין ב"ק פ"ג: שומר קישואין. והיחיד קשות הוא לא"ר כדרך קטותא הסורי[2]) ובענין קישואי חמור עיי"ע ירק (ח"ד, קס"ד). בענין נטיעת קשואין סנה' ס"ח. עיי' תשו' גאונים קדמונים דפ' ליק סי' ל"ו ומה שפי' רה"ג שם. ועוד עיי' תשובו' הגאונים בהוצ' ה' הרכבי סי' שצ"ה צד 209 ועיי"ע בציון ח"ב קנ"ג ומ"ש] —

* **קִישׁוּת** (Ähnlichkeit) ב"ר פל"ה עיי"ע קש האחרון פי' התדמות ודמיון מפעל נקש בהפקיל הקיש.

קֹשְׁטְ (מל"ע قسط, בל"ס קוּשְׁטָא בלשון יוני' ורו' Kostwurz, κόστος, costus) בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.) הקושט שנים עשר[3]). הקושט והחמס[4]) (עוקצים פ"ג מ"ה) עיי' בע' (חמס) [חמם][5]) פי' „כשרתא בלישנא דרבנן" ובלעז קושט"ו — (א"ב פי' בל"י ורו' וערבי מין בשם והוא עץ קטן וריחו טוב וטעמו מר אבל חריף מאוד והלבן אשר הוא קל הוא נבחר). *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' רה"ג כמו שהעירותי כבר בע' כישר (ח"ד, שנ"ג). ועוד עיי"ע כשת (= כושת) ומ"ש וקרוב הדבר שגם בברכות צ"ל כשותא במקום כשרתא כמו שהובא בירוש' הכושת במקום הקושט של עוקצין עיי"ע כשת — ורגמ"ה לכריתות לא היה יכול לפרש קושט ע"ש] —

* **קְשַׁט**, **קַשָּׁט** עיי"ע הבא אח"ז.

קשט (= קַשְׁטָנִית, קַשְׁתָּנִית hölzerner Bogen, Bohrwerkzeug) בהנוגע פכ"א בכלים (מ"ג) במכבש של חרס ובקשטניות טהור. פי' „כמין קשת העשוי על המשור הקטן שמו קשטנית"[6]) פ"א קשת שע"ג כלי הנככד וחד שבו נוקבין המלחים נסרים נקרא קשטנית. בתוספת' שבת בפ' אע"פ (ספי"ג) (י"ד) ולא יקדיח בקשטנית[7]) — (א"ב מדר' במד"ר (פ"ו)[8]) יש מזיק שהוא פורח באויר כעוף וקושט כחץ פי' מורה בקשת. תר"י (כ') או ירה יירה (שמות י"ט, י"ג) או גירי דאשא יתקשטון ביה) *[אחי"ה וכנ"ה קוּשְׁטָא פי' קֶשֶׁת בתרג' שני באסת' א', ג' לממחי בקושטא לא

---

[1]) ועיי' דב"ר פ"א [2]) עיי' לעף ספלנ"צ 330. [3]) וכ"ה בירוש' יומא פ"ד דמ"א ע"ד. [4]) כ"ה נכון ברפ"ר ועיי"ע (חמס) [חמם] ובדפ"ע אחרים החמס. [5]) ח"ג, תכ"ח. [6]) בפי' רה"ג אשר משם הועתק אי' ובקשתנית פי' כמין קשת עשוי על המסמר הקטן ע"כ וכ"ה בר"ש בשם עצמו. [7]) בנו"ג הקשתנית בשתי פעמים. [8]) וכ"ה בתנחומא נשא.

יכלין. והתואר קַשָּׁט ובל"ם קְשָׁטָא פי' קֶשֶׁת ירו' תענית פ"ד דס"ט: שמנים אלפים קַשָּׁטִין . . . שמנת אלפים קשטין וכ"ה בנ"א בב"ר ס"פ נ"ו עיי"ע קשת וש"נ איכ"ר וגי' הילק' וא"כ גם במלת קשטנית תתכן גי' בטי"ת או בתי"ו ורע"ב פי' בכלים שם: קשטנית כמין קשת קטן של עץ שתוחבים בו ברזל של מקדח כשרוצה לקדוח בו והאדם אוחז בקשת ומגלגל בו את הברזל. ורמב"ם פי' קשתנית קשת המקבת וכו' ע"ש וכן מוכח מתוספת' שבת הנ"ל מטלטלין את המקבת . . ואת הקשתנית ולא יכה במקבת . . ולא יקדיח בקשתנית — והשם המופשט קִישׁוּט תנחום' הישן וירא סי' מ"ה מהו מוריה . . למקום שאני קושטך ואין חלשון הזה אלא לשון קישוט שנא' . . . או ירה יירה ועיי' מ"ש רש"ב שם צד נ"ז אות רמ"ח] —

קִשֵּׁט (מל"מ קשֶׁט קשְׁטְ, פי' אמת ותמים וצדק וכ"ה בלשון ערבי' قسط ובל' סורי' קוּשְׁטָא gerade, Festigkeit, Geradheit ומזה הפעל קִשֵּׁט ועוד ענין לבישת תכשיט ועדי zurecht machen, (putzen, schmücken מה הקב"ה מקשט כלות (ב"ר פ"ח) [1] — (א"כ תרג' וככלה תעדה כליה (ישעיה ס"א, י') וככלתא דמתקשטא בתיקונהא. *[אחי"ה והוא ענין הכנה ללבישת תכשיטין וכן הכון (עמוס ד', י"ב) תרג' אתקשט לקבלא אולפן אורייתא. וכן בב"ר הנ"ל דרש כן מן ויבן ה' אלהים את הצלע (בראשית ב', כ"ב) על דרך דרשתם בברכות ס"א. עירו' י"ח: נדה מ"ה: עיי"ע קלע ב' וכן דרש בב"ר רפי"ח ויבן: קישטה ככלה ואח"כ הביאה לו . . אלא משקשטה בכ"ד מיני תכשיטין אח"כ הביאה לו וכ"ה בקהל"ר פ' טוב ללכת ועיי' אבדר"נ רפ"ד. שמ"ר פכ"ג בנוהג שבעולם כלה מקשטין אותה ואח"כ מכניסין אותה לחופה . . ירו' סנהד' פ"ב ד"כ סע"א מקלעתן ומקשטתן ומכניסן לפניו וכו'. בינוני פעול במ"ר פ"כ ונערה יוצאה מקושטת וכו' שבת כ"ה: אשה מקושטת. שם קנ"ג. נכנסו לפניו כשהן מקושטין. ב"מ ק"ז סע"ב דרש התקששו וקושו (צפניה ב', א') קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים ובב"ב ס': וסנהד' י"ח. וי"ט. קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים ובשו"ט מזמור נ"ג אם תרצה לקשט אחרים קשט עצמך תחלה ואח"כ קשט אחרים ועוד עיי"ע קשש. יבמות ס"ג: עיי"ע תכא. שבת קנ"ג. קשטו עצמן לסעודה. הפעיל ב"ר רפכ"ח והקשיטן לפורענות וכו'. התפעל תוספת' כתובו' פ"ז שלא תתקשט באחד מן המינין. במד"ר פ"ג שמתקשטות בה הנשים והשם המופשט איכ"ר. פ' מה אעידך [2]: כמה קישוטין קשטתי אתכם — ומה שענינו כל"מ קשְׁטְ ובדניאל קְשׁוֹט (ב' מ"ז; ד', ל"ד) הרבה בתרג' קשוט, קושטא והתואר קשיט, קשיטא עיי' במתורגמן ואצל הח' לעווי וכן בדרז"ל קושטא שבת ק"ד. סנהד' צ"ז. סוטה ט': ב"מ י"ט: והקבוץ ירוש' חגיגה רפ"ב דע"ז. קוּשְׁטָן אתון אמרין וכו'] —

קְשִׁיטָה (מל"מ מין מטבע ועיי' בפנים) בפ' ראהו ב"ד (ר"ה כ"ו.) בכרכי הים [3] קורין למעה קשיטה. בב"ר פ"פ (ס"פ ע"ט) אשאל לי מרגלותיך אשאל לי קשיטך אפיק חדא אמרתא למרעיא אפיק חדא קשיטה למרעיא [4]. ויתנו לי איש קשיטה אחת (איוב מ"ב, י"א) תרג' ויהבו ליה אינש מעה ואית דאמר מרגליתא ואית דאמ' חורפא. *[אחי"ה בנו"ג רק חורפא עיי"ע בח"ג, ת"ק ועוד עיי"ע מרגל וע' מע א' וע' דנק. ותר"י לבראשית ל"ג, י"ט העתיק קשיטה ע"י מרגל וע' הזקנים העתיקו שם ἑκατὸν ἀμνῶν וכן הוואולגאטא centum agnis מאה כבש וכן הפשיט' מאה נַקְוָן ומה שענינו מעה וכפי' רש"י בבראשית ובסוף איוב עפ"י ר"ה הנ"ל יש להעיר כי בתחלת המצאת המטבעות היו עושים צורת כבשים וכדומה על המטבעות ועוד השתמשו בשה בתמורת מטבע וכן יקרא ממון בל"ר pecunia ונגזר מן pecus צאן. ואי' עוד בב"ר שם במאה קשיטה א"ר אבא בר כהנא במאה אונקיות במאה טלאים במאה סלאים ועיי' המיוחס לרש"י ומ"כ שהוא לשון נוטריקון ועוד עיי"ע טריון ומ"ש בח"ד, פ"א] —

* קשי, קָשָׁא, קָשֶׁה (ידוע מל"מ שיש לו שני פירושים א') קשה הפכו רך hart וב') הפכו קל (schwer א') קָשֶׁה והוא כמו בינוני הרבה במאמרי מוסר ד"מ ברכות ז': י"ח: תענית ח': כ'. מ"ק כ"ט. יבמות כ"א. קידושי' ל': ב"ב ט"ז.

---

[1] בדפ"ע אי' כזה: בהנוגע בפ"ק בכלים מה הקבה וכו' ובלי ספק באה מע' קשט א' בטעות הדפוס או המעתיק ובאמת לי' בכ"י ק"ט ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ומקור המאמר בב"ר פ"ח וז"ל מצינו שהקב"ה . . מקשט כלות . . ומקשט כלות מניין וכו' עיי' למטה בפנים. [2] ודרש אעידך מן עדי [3] וכ"ה ברש"י לבראשי' ל"ג, י"ט ובנו"ג כשהלכתי לאפריקי היו קורין. [4] בנו"ג השאילי לי כסיתתך עיי"ע כסיתא ומ"ש בח"ד, רפ"א.

פ"ח: קט"ז. חולי' פ"ט. ובל"ס וארמי קשי עיי' יומא כ"ח: והלאה והקבוץ קָשִׁים, קָשִׁין יבמות ק"ט: פסחים קי"ח. סוטה ב'. ירוש' שבת פ"ח די"א: קשייא.. רכיכייא. ופיעל כדרך ל"מ ותקש בלדתה (בראשי' ל"ה, ט"ז) פי' היתה מקשה לילד ומזה בדרז"ל נדה ס"ו. קשתה שני ימים, חולי' פ"ד מ"א וב' בהמה הַמְּקַשָּׁה לילד, נתפעל ב"ר פפ"ד נתקשת אמו בלידה. התפעל יבמות מ'. מתקשה בשעת תשמיש. והשם קוּשִׁי יבמו' פ"ג. ספרא תזריע ריש פרק ב'. ועוד קִישּׁוּי נדה ל"ו: ס"ו. ירו' נדה פ"א דמ"ט: ירו' יבמות פ"ד ד"ו. יבמו' כבלי פ"ג. ועוד קושי סנהד' נ"ה. פי' קישוי הגיד ור"ח העתיק קישוי. שבת י"ב: בקושי התירו פי' שלא ברצון. והשם המופשט קַשְׁיוּת ובל"ס ואר' קַשְׁיוּתָא (Härte, Starrsinn תעני' ו'. דרש מלקוש: דבר שמל קשיותן של ישראל, באיכ"ר פתיחת' ד"ה משא גיא דרש מקשת (ישעי' כ"ב, ג') מקשיותם נמסרו למלכות, ב"ר ספנ"ג רבה קשת (בראשית כ"א, כ') רָבָּה וקשיותו עמו, שם פצ"ח קשיות שנתקשה עם אדונתך, ושם פ' פ"ז קשתו (בראשית מ"ט, כ"ד): קשיותו. ירוש' ברכות פ"ז די"א: עד כדון את בקשיותך, ירוש' פיאה פ"ז ד"כ: קהל"ר פ' טובה חכמה ואת קאים בקשיותך ריש אסת"ר מן קשיותיהון וחוביהון דברייתא וכו', קהל"ר פ' עת ללדת מילייא קשייאתא. ותרג' בפרך (שמות א', י"ד) בקשיו; תרג' לדברים ט', כ"ז קשיות עמא, והיחיד קשיתא עיי"ע הבא אח"ז. ב') ענין מציאת והמצאת קושי בלמוד ובעיון (hart, schwierig finden) ובהפעיל ואפעל הכביד בשקלא וטריא ועוד שאל (Schwierigkeit erheben, fragen) ב"ק ס"ו: האי מילתא קשי בה רבה וכו', סנהד' ל"ח: קשו קראי אהדדי, פסחים ע"ח: מתניתין קשיתיה, ירוש' ברכות פ"א ד"ב רע"ג קשייתא קומי דר"ח וכו', קשתה על דעתך, קשתיה לכשיבוא אליהו ויאמר וכו'[1]. ירוש' תרומה פ"ה דמ"ג ע"ג ר' סימון קשייתה, ירו' נדרים רפ"ח ד"מ ע"ד לא כבר קשונתה ר' לעזר וכו', אפעל יבמו' ע"ז. אקשי להו כל הני קושייתא, ירוש' שבת ספ"ט די"ז: מן קושיי מקשה ליה ר' ינאי, ירוש' יומ' פ"א דל"ח ע"ד עד דאת מקשי לה אדר' יהודה קשייתה על דרבנן, אתפעל ירו' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ד איתקשיית קומי ר' פינחס, ב"ר פס"ב הוון יתבין ומתקשיין, ויק"ר פכ"ט עד דאינין יתיבין מתקשין עבר כהנא. בינוני קַשְׁיָא וכ"ה בל"ס ולפעמים במקום השם, מגילה ב' סע"א קשיא ליה, ו': לא קשיא, עירובין י"ג. כתובות מ"ח: הא גופא קשיא, וע"ש הרבה פעמים קשיא. וכן בב"ב נ"ב: קשיא שבת כ"ב: קשיא קשיא[2], ב"ב מ'. אי קשיא לי הא קשיא לי עיי' יד מלאכי' סי' ס"ב והשם קושיא גיטי' כ': וכ"א. מנחות צ"ה: מאי קושיא, ב"ק קי"ז. האי קושיא והאי קושיא, סנהדרין ע"ו. מהאי קושיא. חולי' ג': כי קושייה, ושם הקבוץ כל הני קושייתא, הוריו' י"ג סע"ב הוו כתבי קושייתא בפתקא, יומ' ג': כולהו קושייתין, ירוש' פסחים פ"ז דל"ה: כילין קישוּיָא ועוד עיי' יד מלאכי סי' תק"ם והלאה — ובענין החילוק בין קשיא ותיובתא עיי"ע תיובתא ומ"ש וש"נ כל קושיא בש"ס] —

קְשָׁיְיתָא (הקבוץ מן קְשִׁיתָא בל"ס פי' כמו גרעין (Kern בפ' יוה"כ בגמ' האוכל (יומ' ע"ט:) היינו דאמרי אינשי תרי קבי תמרי תרי קבי קשייתא וסריח. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ט.) ההיא קשייתא דאשתכח במרירתא[3] פי' גרעינים של תמרים או של זתים. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות נ"ו רע"א עיי"ע פרהדיא, שבת כ"ט. אכל תמרי ושדא קשייתא. ע"ז כ"ח. קשייתא דזיתי, ושם קשִׁייתא דאסנא] —

קשן (= קִישָּׁן פי' המקש בקרסליו der Krumm-beinige) הקשן והקלבן (בכורות מ"ה.) כבר פי' בריש זה הפרק. *[אחי"ה היינו בע' קש א', ועיי"ע קלבן ובתוספת' בכורות ספ"ה הגי' היקשן צ"ל הקישן] —

קשק (= קוּשְׁק מל"פ ע' וסורי' הרשומה בע' אברוארי (Kiosk, hohes Gebäude בקושקי[4]) ואברוארי (שבת י"א:) כבר פי' בע' אברוארי — (א"ב קשקושי כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה אבל כבר הוכחתי בע' אברוארי כי בכ"י ש"ס אפ' אי' כגי' רבינו וביתר שנויים וגזרת המלה עיי' ערך הנ"ל ושם הובא תרג' מגדל (תהלי' ס"א, ד') גושקא עשינא ובכ"י קושקא ובדפ' בטעות בקושטא וכן התרג' בדה"י ב' כ"ו, ט"ו קושקי חליליא] —

* קושקר עיי"ע קלפנדר.

---

[1]) ואולי מזה פירשו תיקו: תשבי יתרץ קושיות ואבעיות. [2]) והיא כמו תיובתא . . . תיובתא. [3]) בנו"ג ההיא קשיתא דאשתכח במרה, ורש"י ורגמ"ה קשייתא. [4]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בע' אברוארי ובדפ"ע כאן קשקי.

* קְשֵׁקֵשׁ, קִשְׁקוּשׁ, קַשְׁקֶשֶׁת, קַשְׁקַשִּׁין עיי"ע אחר ע' קש.

קָשַׁר (מל"ם ענינו אסירה והתחבר הן לטוב הן לרע binden, befestigen; קֶשֶׁר, Anschluss, Knoten ועוד בעניינים שונים) רבה[1] בר פפא קישרי (שבת ס"ו:)[2] כבר פי' בע' אנקטמין. קשרי פואה[3] (שבת שם) כבר פי' בע' פאה (ג')[4]. בפ"ג בשביעית (מ"א) ר' יוסי אמר משיקשר (פירוש) [צ"ל בירוש'][5] (בירושלמי שביעי' פ"ג דל"ד רע"ג) משיעשה קשרין קשרין שכיון[6] שנתקשר[7] קשר העליון מיד הוא יבש. בפ' אחרון במקואות (מ"ג) אלו שאינן צריכין שיבואו בהן המים קשרי העני פי' הקשרים שבבגדי העני אינו צריך להתירם בשעה שטובל הבגד[8]. פ"א „קשרים שיש לבגדים כמו שיש לבגדי אנשי המלכות בגדים נפתחים ונסגרים[9]) ויש לנשים עדי כדכתיב (ירמי' ב', ל"ב) התשכח בתולה עדיה כלה קשוריה. וכתיב (ישעיה ג', כ') והצעדות והקשורים ומתרגמינן וקלמזמסיא[10]) בפ' בא סימן בגמ' תינוקת (נדה נ"ב:) אחת על קשרי אצבעותיה של יד ואחת על קשרי אצבעותיה של רגל. בחלק בגמ' דור המבול (סנהד' ק"ח:) ת"ר שלשה שימשו בתיבה וכולן לקו ואלו הן עורב וחם וכלב כלב נקשר עורב רק חם יצא ממנו כוש שלקה בעורו וישנו בע' פחם. *[אחי"ה עיקר ענינו כל"מ אסירה ירוש' גיטי' ספ"ח דמ"ט ע"ד קשרו וחתמו מבפנים... קשרו וחתמו מבחוץ ושם בפיעל מְקַשֵּׁר ומחתם, ויק"ר פ"כ קהל"ר פ' מי כהחכם פסיקתא דר"כ צד ל"ז. פסיקת' רבתי פי"ר תנחומא הישן אחרי סי' ג' י"ג חופות קשר לו הקב"ה לאדה"ר, פסיקת' דר"כ צד ק"ע: ותנחו' הישן אחרי סי' ג' ענן קשור ע"ג ההר. בינוני פועל ב"ב ק"ס. גט.. מקושר עדיו מאחוריו וע"ש ק"ס: כמה פעמים ובירוש' ב"ב רפ"י די"ז ע"ג ובתוספ' גיטי' ספ"ח (ו') ועיי"ע גט. נתפעל תענית כ'. נתקשרו שמים בעבים וכו', והנשאל לחבור פנימי הן לטוב הן לרע ירו' נדה פ"א דמ"ט: אלו יהושע שהיה קָשׁוּר למשה וכו'. תוספת' סנהדרין רפי"ד קושרין שנאה בלבם עלינו, ב"ר רפנ"ד והוא קושר לו אהבה פסיקתא דר"כ צד פ'. הוא קושר לו אהבה וחיבה, הָפעל ויק"ר פ"ל יוקשרו כולם אגודה אחת וכו'. והשם סנהד' כ"ו. קשר רשעים וכו' מל"מ. שבת קי"א: קשר הגמלים.. קשר הספנים, קשר של קיימא.. קשר שאינו של קיימא. ירו' גיטי' הנ"ל בין קשר לקשר העדים חותמין, גיטי' פ"א: כל שקשריו מרובין מעדיו עיי"ע גט. ב"ר פ"י כסיל מושך בין קשר לקשר. בכורו' ל': עיי"ע קמע. שבת ס"ו: וירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג עיי"ע פאה ג'. ירוש' ברכות פ"ח די"ב. ירוש' שבת פ"ח די"א סע"ב ירו' נזיר פ"ז דנ"ו: במד"ר פי"א קשרי (קישרי) אצבעותיו. ועוד עיי"ע פרק א'. סוט' מ"ד. ירו' סוטה ספ"ח דכ"ג. קשרי המלחמה, ברכו' ז' סע"א קשר של תפילין עיי"ע תפל. במד"ר פי"ח ה' קשרין. והשם המופשט קִישּׁוּר שבת ט"ז: קישור עבים.. פיזור עבים, שם קי"א: חייב על קישורן.. על היתרן, ירו' שבת ספ"ד ד"ו. צריכות קישור.. אין צריכות קישור, ושם קישורא. ועוד קשירה ירוש' שבת פ"ז ד"י ע"ג מה קשירה היתה במשכן שהיו קושרים את המיתרים, ירו' עירו' פ"ג דכ"א. היא קשירה היא נעילה] —

קשר (= קוּשַׁרְתָּא פי' כמו קשורים. וקשרי עני פי' חגור על המתנים Gürtel) בפסקא דאחרי מות (לפנינו לי') ובויק"ר בריש אחרי מות (לפנינו לי') ובכי ימוך פ' אשרי משכיל (פל"ד)[11]) וזה חלקי מכל עמלי מאן דאמר קודיא[12]) מאן דאמר קניא מאן דאמר[13]) קושרתיה. *[אחי"ה בירוש' סנהד' פ"ב דכ"ג. אית דמרין קישרתיה ובקהל"ר שם ושם קשרתי. קשרתיה ובהוספת המדפים בתנחומ' אחרי מות סס' א' קו שררתיה וצריך לו' קושרתיה וכגי' רבינו עיי"ע גנד וע' קד ג' ועיי' פסיקת' דר"כ צד קס"ד אשר שם היה ראוי שימָּצֵא ציון הנ"ל ונשמט מהמעתיקים ועיי' הערת רש"ב שם אות ל"ח ובתנחומא הישן אחרי מות סי' ב'

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובעי' אנקטמין רבא ב"פ וכ"ה לפנינו. [2]) ועיי' שנויים בעי' אנקטמין. [3]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע פיאה. [4]) בדפ"ע פיאה וצ"ל פואה וכגי' כ"י ה"ב. [5]) ועיי' דוגמאות אפיטרופס, הדפה, וותיק, כיון וזולתו. [6]) בנו"ג א"ר חנניה מכיון וכו'. [7]) בנו"ג עוד: בו. [8]) וכ"ה בר"ש בשם עצמו ועיי' ג"כ פי' הרמב"ם. [9]) בפי' רה"ג נסגרין ונפתחין אלו מתלאלקבה וצ"ל מתל אלקבה בל"ע مثل القب פי' דומה למטלית סביב הבגד. [10]) כ"ה בהעתקת עיקרי התלמוד ובכ"י ק"ט וכ"ה בעי' קלמזמס ובדפ"ע כאן ושם קולמומסיא ובפי' רה"ג וקולמוסמסיא וכל הפי' שייך לרה"ג עיי' סרי"ט 35. [11]) וכל זה לי' לפנינו אבל אי' בקהל"ר פ' וכל אשר ופ' שבתי וראה וכמו שהעירותי בעי' גנד ובעי' קד ג'. [12]) כצ"ל ולא קוריא כדאי' בדפ"ע עיי"ע קד ג' ובכ"י ק"ט כאן גרס קודא והוא נכון. [13]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד וכ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע איכא דאמרי.

הערה כ"ה ועוד עיי' ר"מ לונזאנו ערך קושררתיה שהשיג על המדפיס של תנחום' אבל תיקונו שצ"ל קערתיה במקום קשרתיה דוחק הוא עש"ה] —

* קָשַׁשׁ (מל"ט ענין לקיטה sammeln) בירו' סנה' פ"ה דכ"ב ע"ד מבואר מקשש (במדבר ט"ו, ל"ב) שמצאוהו תולש עצים מן הקרקע וכ"ה בספרי שלח סי' קי"ג ועוד עיי' שבת צ"ו: נתפעל ירו' תעני' רפ"ב דס"ה. נתקושש גרמן עד דלא נקושש חורנין ויותר טוב גי' קשוט עיי"ע קשט ואולי צ"ל נתקושט . . נקושט.

* קָשִׁישׁ, קשישותא עיי"ע קש.

* קְשִׁישִׁין עיי"ע קשקש ד'. ושם קישושות.

קֶשֶׁת (מל"מ כלי שמורים בו חצים Bogen ועוד קשת הנראה בענן Regenbogen ועוד עיי' בפנים) על הקשת כשרואה אותו מברך בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים [1]) בשבועתו (ברכו' נ"ט.) ובסוף פ"ק בקידושין (מ'.) אקשינן לר' אליעזר והא תנן (חגיגה י"א:) כל שלא חס על כבוד קונו ראוי [2]) לו כאילו לו בא לעולם רבה אמר זה המסתכל בקשת פי' מהרהר בלבו שיש דמות כדכתיב (יחזק' א', כ"ח) כמראה הקשת וגו' והרואה בקשת אסור לו להסתכל בו דהיינו הבטה ביותר [3]) כדי שלא יראה דמות כבוד ה' אלא יהפך פניו ממנו ויברך וכדכתיב בסופיה דקרא (שם) ואפל על פני וגו' [4]). בר"ג דפ' חלק (סנהד' צ"ב.) כל המסתכל בערוה קשתו נִנערת שנאמר (חבקו' ג', ט') עריה תעור קשתך פי' ערוה של אשה קשת שלא ננְערת אבר שלו מתחסרת להזריע שנא' עריה משמע ערוה כלומר אם מסתכל אתה בערוה תעור קשתך. בס"ג דפ"ק ביבמות (ט"ז:) מתדמור [5]) מאי טעמא לא וכו' עד שיתא אלפי קשתויי שנפנו על בנות ירושלם שנא' (איכת ה', י"א) נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה [6]). בב"ר פנ"ז [7]) (ספנ"ו) וירש זרעך את שער אויביו זה תדמור וכו' עד בחרבן ראשון העמידה פ' אלפים קשתיים וכו' (ספר אחר כשטים) ס"א קשטים. לא יורה שם חץ (מ"ב י"ט, ל"ב; ישעיה ל"ז, ל"ג) תרג' לא יקשית תמן גירי. *[אחי"ה בתרג' ישעי' יקשת וכן בתר"י ב' שמות ט"ו. ד' קְשַׁת עליהון גירין. תרג' יחזק' כ"א, כ"ו קְשַׁת בגירריא רש"י רד"ק ומתורג' בנ"א קשית. והשם קֶשֶׁת. קַשְׁתָּא וכל"ס והרבה בתרג' עיי' המתורגמן ועמת"ל ללעווי. וכן בדרז"ל עירו' נ"ה. נ"ז: עיר העשוי כקשת ועוד קשת הענן עיי' ברכות נ"ט. חגיגה ט"ז. ועוד קיבה של בהמה עגולה כקשת נקרא קשתא חולי' נ' רע"א עיי"ע יתר א' והושאל לאבר המוליד סנהד' הנ"ל סוטה ל"ו: וַתֵּשֶׁב וגו' (בראשי' מ"ט, כ"ד) שבה קשתו לאיתנו ובירו' הוריות פ"ב דמ"ו ע"ד נמתחה הקשת וחזרה. ועוד מזל קשת ב"ר פצ"ח פסיקתי רבתי פ"כ. והתואר קַשָּׁת ובל"ס וארי' קַשָּׁתָא והקבוץ קַשָּׁתַיָּא תרג' ש"ב כ', ז', כ"ג למ"א א', ל"ח. מ"ד; לדה"י ב' י', ג'; י"ח, י"ז, יבמות הנ"ל קַשָּׁתוֹיֵי באיכ"ר פ' בלע קַשָּׁתִין בב"ר הנ"ל קשתים נ"א קשטין וס"א כשטים דאי' בדפ"ע לי' בכ"י ובהעתקת בעל עִיקרי התלמוד מפני כן סגרנוהו [8]) ועוד עיי"ע קשט וש"נ ירוש' תענית פ"ד דס"ט: ותנחומא הישן פ' וירא] —

קַשְׁתָּא (שם מקום) בפ' חזקת הבתים בגמ' כל חזקה (ב"ב מ"א:) ההוא גברא דדר בקשתא דעיליתא פי' „קשתא שם מקום בעיליתא בעלייה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה וכ"ה בפירשב"ם ואולי היתה העיר בנוי בקשת כמו עיר העשויה כקשת של ע' הקודם לזה] —

קת (= קַתָּא בל"ס פי' כמו קַנְתָּה יד הסכין ונרגא Stiel, Schaft) בגמ' דפ' כל שעה (פסחי' ל':) קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא. בפ' אמר להם הממונא בגמ' מולבז [9]) (יומא ל"ז:) בקתתא דנרגי וחציני. בפ' המביא כדי יין בגמ' ר' אליעזר (ביצה ל"ג:) ואעפ"י דחזו לקתתא דנרגי וחציני. בפ' אלו מציאות בגמ' מצא מגל (ב"מ כ"ו.) אמר רב אשי סכינא בתר קתיה. בס"ג דפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ"ב.) ובדשמואל קא מפלגי דאמר שמואל בס"ג דפ' שבועת הדיינין (שבועות מ"ג:) האי מאן דאוזפיה אלפא זוזי לחבריה ואנח ליה קתא דמגלא עילויהו וכו' [10]). בס"ג דפ' השואל (ב"מ ק"ג.

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ר וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען וכן הובא בשם הערוך בהג' מיימוני הלכ' ברכו' פ"י אות נון, ובדפ' פיזי והלאה אי' במאמרו וכ"ה בש"ס שלפנינו. [2]) וכ"ה בקידושי' אבל בחגיגה רתוי ועיי"ע. [3]) ועיי' יד מלאכי סי' קע"ט. [4]) ועיי' חגיגה ט"ז. [5]) בנו"ג תרמוד. [6]) רבינו היה מקצר לשון הש"ס ע"ש. [7]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע נ"ו. [8]) ובהיפך בכ"י ה"ב לי' ס"א קשטים. [9]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע מונבז. [10]) וכ"ה בב"מ אבל בשבועו' ומשכן ליה אולם בכ"י ש"ס ובחי' הר"ן מיגש ובראש אי' ואנח כגי' רבינו ובפי' ר"ח בשבועו': ואנח קתא דמגלא משכון עילויהי הרי שתי גירסאות נתערבו.

ומהדר ליה קתיה פי' יד הסכין ויד נרגא וחצינא ומגלא נקרא קתא. *[אחי"ה והוא בל"ס וכנ"ה בסנהד' כ"ז: עיי"ע ברטיא. ועיי' תשובות הגאוני' דפ' בערלין תרמ"ה ח"א צד 144 — והקבוץ קַתָּתָא ביצ' ושבועו' הנ"ל ושם ג"כ קַתָּאתֵי ובכ"י ש"ס קתתי. ועוד עיי"ע קנת. ותרג' ירו' א' העץ (דברי' י"ט, ה') מן קתא עפ"י פי' הש"ס במכות ז': נשמט הברזל מקתו עיי"ע קנת] —

☞ קָתָא (מל"מ קָאָת Kropfgans, Pelikan והקבוץ קָתָא) תרג' קאת וקפוד (ישעי' ל"ד, י"א) קתין וקפודין. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' צפני' ב', י"ד קתין ואף קופדין, והיחיד קאתא, קתא עיי"ע קאת וש"נ חולי' מ"ק וירוש' שבת ע"ש] —

* קתבי (קוטבי גלגל Walze) תוספת' שביעית ספ"ו זיתים של שביעית אין עושין אותו בקתבי ובירו' שביעי' אי' בקוטבי עיי"ע קטב ובכ"י אירפ' בט"ס בקינבי ועיי"ע קתכו.

קָתֶדְרָה (= קָתִידְרָא מל"י καθέδρα Katheder, Stuhl, Sessel der Vornehmen) בפ' אעפ"י בכתובו' פ"ה (מ"ה דף נ"ט:) ארבע יושבת בקתדרה[1]. בהחרם פ"ד בכלים (מ"ג) היתה מוטה על צדה כמין קתידרה. ובפ' כ"ד (מ"ב) שלש עגלות הן העשויה כקתידרה טמאה מדרס פי' עגלה עשויה כספסל „והוא כורסי[2]) והוא כסא והוא גוהרקא"[3]) בר"ג דפ' החליל (סוכה נ"א:) וע"א קתדראות היו שם כנגד ע"א זקנים[4]). בפ' כיצד מברכין בגמ' הסבו (ברכות מ"ג.) אורחין נכנסין ויושבין ע"ג ספסלים וע"ג קתדראות. בב"ר פ' מ"ה (מ"ד) ויקח לו את כל אלה: על דעתיה דר' יהודה קתדרין דדין (קבל)[5]) [לקבל] דדין[6]) — (א"ב פי' בל"י ורו' מין כסא מוכן לאדם חשוב). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו כן שֶׁבֶת (מ"א ח', י"ג; י', י"ט; מ"ב י"ז, כ"ה) וכן העתיקו עקילס וסומכוס מושב (ש"א כ', י"ז. כ"ד; מ"א י', ה') ועיי' עוד עקילס לתהלי' ל"ב, י"ד. וכנ"ה בכתובות ס"א. יושבת בקתידרא באיכ"ר פ' רבתי היו מציעין לו קתדרה לישב עליה וכו' ושם פ' ישבו לארץ: הוציאו להם קתדראות והושיבן וכו'. שמ"ר פמ"ג עיי"ע אסקולסטיכא (ח"א, קצ"ז). ירו' שבת ספ"ג ד"ו ע"ג וירוש' ביצה ספ"ב דס"א ע"ד הספסל והקתידרה. ירוש' ברכות פ"ו ד"י ע"ד על הספסלין ועל הקתדריות, ירוש' יומא פ"ד דמ"א ע"ג כמלך שהוא יושב על קתדרין שלו] —

* קתכו (?) בתוספת' טהרו' ספ"י קתכו מניח כדי קתכו ט"ס וצ"ל קתבי עיי"ע והוא הוא קוטבי.

קתל (= קַתְלָא, כְּתָלָא נ"ל מל"ע كتال בשר עב Fleisch, das Dicke vom Fleisch קדלא ל"ע قذال Nacken) בהגדה דפ"ק במגילה (י"ג.) וישנה ואת נערותיה לטוב (אסתר ב', ט') ושמואל אמר קותלי דחזירי[7]). בפ"ק בחולי' בגמ' הכל שוחטין ולעולם שוחטין (חולי' י"ז.) ובתים מלאים כל טוב (דברים ו', י"א) קותלי[8]) דחזירי פי' בלעז פכי"ש[9]). פ"א של גאון חתיכות של בשר שמן מבשר חזיר שעושין אותו עם קמח וסולת ונקרא קתל ובטיית כותל. ויש ששונין הא דמגילה קדלי[10]) דחיזרי ומפרשין עורף של חזרת כלומר ראש של חסא. *[אחי"ה ויפה העיר בעל עיקרי התלמוד ולא נהירא כי כיון דדרש מלת לטוב הוא כמו בתים מלאים כל טוב דפ"ק דחולי' כי לדעת כ"ע הוא דבר טמא ופירש"י בקונ"ש בלעז ופי' קדלי דחזירי עורפי חזירים וכבר אמרנו למעלה (ר"ל בע' קרקע) שכיון שלא היה לרצונה אין אשם ע"כ ודע כי רש"י פי' בחולי' כתלי דחזירי חזרים יבשים שקורין בקינ"ש ע"כ והוא ממש כפי' רגמ"ה בכ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגיילי' ר"ץ) רק שם בקונ"ש בלע"ז. ובפירש"י במגיל' אי' בקוני"ש שמינית ע"כ והיא לפע"ד מל"ר אמצ' baco, bacco, bacho ובקבוץ bachones, baccones ובלי' אנגלית bacon חלב חזיר מעושן בתמרת עשן

[1]) בנו"ג בקתדרא. [2]) בדפו"ו בטעות קווין ע"ג הסמך כאלו היה לשון לעז. [3]) הועתק מפיי רה"ג בכליי פ"ד סדי"ט צד 5 ושם בט"ס גזהרקא וצ"ל כבערוך ועיי"ע גהרק (ח"ב, רנ"ב). [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס בילקי ובירש"י ובכ"י ב' ושבעים ואחת קתדראות של זהב היו שם כנגד שבעים ואחד זקנים וכ"ה בתוספת' סוכה פ"ד ובנו"ג ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א של סנהדרי גדולה והקשו בתוספו' ד"ה והיו מהא דתנן (סנהדר' פ"א מ"א) סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד ר' יהודה אומר שבעים וא"כ ה"ל לעשות רק שבעים ע"ש מה שתירצו ובאמת עיקר הגי' תראה בירוש' סוכה רפ"ה דנ"ה סע"א תני א"ר יודה . . שבעים קתידראות של זהב היו שם מקובעות אבנים טובות ומרגליות כנגד שבעים זקינים. [5]) כ"ה בכ"י ב"ר ובדפ"ע כל קביל וצ"ל כבפנים. [6]) בדפ"ע חוץ מדפ"ר ואמי בט"ד דרין וצ"ל דדין ודרש לקראת רעהו (בראשי' ט"ו, י'. [7]) בנו"ג קדלי בכ"י ש"ס מינכען כותלי וכ"ה באה"ת ובילקי כ"י אצל ד"ס וברש"י כתלי ובכ"י פ' קדלי ל"א קתלי. [8]) בנו"ג כתלי ובילק' ואתחנן ר' תתמ"ד כותלי. [9]) עיי' למטה בפנים. [10]) ועיי"ע קדל והערה 7.

geräucherter Speck ובערוך נ"ל שצ"ל ג"כ פכינ"ש ובכ"י ה"ב כביש הוא ט"ס. והגאון שהביא הערוך אולי כיון לל"ע הנ"ל] —

קְתָלִיכוֹס (מל"י καθολικός Vorgesetzter, Schatz-meister) בילמדנו ויקרא יעקב (בתנחומ' לי') למלך שעשה לאוהבו קתוליכוס שלו האמינו על אוצרות שלו. ירושלמי בשקלים בפ' אלו הן הממונין (ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט.) תני משני קתוליקון[1] (א"ב פי' בל"י ורו' איש ממונה על כל דברי בית ובידו לעשות מה שירצה). *[אחי"ה וזאת הפקידה היתה בבית השני ונקרא καθολικός אצל הרומיים בימי הקיסרים איש הממונה על אוצרות המלך[2]) ובירוש' שקלי' שם הגיזבר חותם ונותנו לאמרכל אמרכל חותם ונותנו לקתיליקוס קתיליקון חותם וכו' ובשקלים בש"ס בבלי קתליקא והקבוץ כתליקין ובדפו"ו רפ"ז קתילקא ובשאר דפוסי' הישני' קתלקא, קתילקא ובכ"י ש"ס קתלוקא וכנ"ה בשהש"ר פ' אמרתי אעלה: פחותא (דניאל ג' כ"ז) קתאליקי. שמ"ר רפל"ז למלך שהיה לו אוהב ובקש למנות קתליקוס ומנהו על כל בית גנזיו. במ"ר פי"ח שהיה (קרח) קתליקוס על ביתו של פרעה והיה בידו מפתחות האוצרות שלו. ושם פי"ט משל למלך שהיו לו שני קטליקין ולא היו עושין דבר בלא דעת המלך וכו' ובתנחומא חקת סי' ט"ו שני קתוליקין ובילק' חקת ר' תשס"ד הגי' סנקליטין ובתנחומא הישן חקת סי' ל"ח קלנליקין וכבר הגיהו לנכון הרב המוצ"ל שצ"ל קתוליקין][3]) —

קתן (= קִיתוֹן מל"י κώθων צלוחית וכום Trink-geschirr, Becher, Pokal) בפ' טרף בקלפי (יומא מ"ג:) והיום מן הקיתון של זהב[4]). בס"פ הישן (סוכה כ"ח:) ושפך הקיתון על פניו[5]). בפ' ד' מיתות בגמ' מצות הנשרפין (סנהד' נ"ב רע"ב) למה ת"ח דומה לפני ע"ה בתחילה דומה לקיתון של זהב וכו' — (א"ב פי' בל"י מין צלוחית וכום). *[אחי"ה כיון למלה יוני' הנ"ל[6]) וכן העתיקו ע' הזקנים משתה (אסתר ח', י"ז) κώθων וכנ"ה בתוספת' שבת פ"ג (ד') לתוך מיחם אחד או לתוך קיתון אחד, תוספת' שם פי"ד (ט"ו) דלי או קיתון, ושם פט"ז (י"ז) ותוספת' ביצה פ"ב כום או דלי או קיתון, תוספת' כלים ב"מ רפ"ב דלי . . המיחם . . והקיתון, ושם רפ"א קיתון שעשאו מן הטמא וכו', סנהד' הנ"ל קיתון של זהב . . קיתון של כסף . . . קיתון של חרש ובאסת"ר פ' אל תרא בלא"ר קיתונא דנחשא . . קיתונא דחספא, ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד אהן קיתונא מכיון שאת משקעו במים דבר של בזיון הוא, ירוש' קידושי' פ"ג דס"ד. הב לי קיתונא דאית לי גבך וכו'. ילק' איוב ר' רמז תתצ"ז בשם התנחומ' אם היית עושה קיתון לא היית רוצה לעשות בו אזנים ומקורו הוא בתנחומ' הישן וישלח סי' ח' צד פ"ד בהוצ' רש"ב. והקבוץ ב"ר פע"ד א"ר יוחנן תרפים לא מצא קִיתוֹנִיּוֹת מצא נעשו תרפים קיתוניות שלא לבייש את רחל] —

קתר (נ"ל מל"ס קְתָרָא מין קוצים Stachelginster) בילמדנו (תנחו' בחקותי לי') והרי הארץ מתקנת לכם קתרין ונתנה הארץ יבולה ואין הארץ מתקנת לכם קתרין ואת ארצכם כנחושה. *[אחי"ה מלת קתרא פי' בר בלול הסורי אצל לעף פפלנ"צ 341 על ידי القنديل ופי' כהוכחת הח' הנ"ל כמו ל"י ἀσπάλαθος וכן תרגמתי וחידוש שלא העיר על קתרין של ילמדנו שבערוך ודע כי תיבות ואת ארצכם וכו' לי' בעיקרי התלמוד ובאמת קשים הם להלמם — ורמ"ל הוסיף בסוף הע' (בלי סימן היכר) ענין קוץ ודרדר] —

קתר (בל"ס קָתָרָא פי' סלע grosser Stein, Fels) וישימו בסלע ביתם (משלי ל', כ"ו) תרגומו ועבדין להון ביתא בקתרין. *[אחיה בנו"ג בקתארי -- ובעיקרי התלמוד נכלל ללא נכון זה הע' בערך הקודם לזה] —

קַתְרוֹם (שם הפרטי עיי' בפנים) אוי לי מבית קתרום אוי לי מקולמוסן (פסחים נ"ז.) עיי' בע' קולמוס — (א"ב פי' בל"י אליל ואשת הזמה הנקראת גם בלשונם אפרודיטי). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י Κυθέρεια שם מכונה של Ἀφρο-δίτη עיי' אוצ"מ יוניים אבל אין דעת סובלתו לבאר ככה אוי לי מבית קתרום. והנכון כי כה"ג אשר יכונה כאן מבית קתרום[7]) הוא הוא אליועיני

1) בנו"ג קתלקין ושם: קתיליקין. 2) עיי' מ"ש ה' מאמזען באורשריפט לגייגער 492. 3) ובענין הקותיליקום הנוצרי אשר עמו נשא ונתן רה"ג עיי' מ"ש במבוא ח"א, XI. 4) ור' יהודה אומר שם: לעולם כה"ג מקדש ידיו ורגליו מן הקיתון של זהב. 5) וכן העתיק ר"ח בסוכה בגמ' כ"ט. את המשנה ושפך הקיתון לפניו ובנו"ג במשנה ושפך לו קיתון על פניו. 6) ור"ד דילארא פי' מל"י κώθωνος אבל פי' זו המלה כום אשר משתמשים בו לגורלות ולא לשתיה. 7) ובתוספתי סוף מנחות בכ"י קדרום וצ"ל קתרום.

בן הקייף הנזכר בפרה פ"ג מ"ה ובע' קייף הבאתי בן מתתיהו שהוא קוראו בן Κανθηρᾶ והוא שם מגונה ועוד בקדמוניות י"ט ו', ב' הזכיר בן מתתיהו כהנים גדולים Θεόφιλον τὸν Ἀνάνου ועוד Κανθηρᾶς אשר יכונה τῷ Βοηθοῦ Σίμωνι הרי נזכרו יחד בית בייתום בית חנין, בית קתרום כמו בפסחים נ"ז.] —

קִתְרוֹם (קְדְרוֹם מל"י Ceder κέδρος) אדרא (ר"ה כ"ג.) עיי' בע' אדר — (א"ב פי' בל"י ורו' עץ גפר ושטים ונקרא גם בלשונם קדרום). *[אחי"ה ועיי"ע אדר ח"א, ל"ז ועיי"ע זבלינא וע' גלמוש בח"ג, רצ"ט).

קִתְרוֹם (מל"ם ול"י κίθαρις בל"ם קיתרא ובל"ע قيثار Cither) תוף וחליל ויין משתיהם (ישעיה ה', י"ב) תרג' קתרום[1]) ואבובא. קיתרם שבכא פסנתרין וסומפוניא וכל זני זמרא (דניאל ג', י')[2]) — (א"ב אלו כלי נגון של יונים הם ונעתקו אל הכשדים ושמותם לעד ופסנתרין הוא פסלתרין בל"י וקתרום סבכא וסומפוניא כן נקראים ושרשם יוני אבל כנור ונבל נעתקו עם שמותם מן היהודים ליונים). *[אחי"ה עיי' כל ערך וע' בפני עצמו ומ"ש. ודע כי בדניאל (ג', ה'. ז'. י') הכתיב קִיתָרֹם והקרי קַתְרֹם ובתרג' קתרום והקבוץ בתרג' קהלת ב', ח' קַתְרוֹסִין] —

[1]) וכ"ה בדפו"ו אבל בנו"ג בתרגי קנתרוס. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפא"מ אבל בדפ"ר ווינציא אי' קתרוס סבבא פסנתרין והוא פסוק ה' בדניאל ג'.

נִשלמו כסדר ערוכים, תִשעה עשׂר ערכים, נִיצוח למתקיף רכים, ולפניו אכף עיוף לתקף ערך ק' כהוגן לתקף.

*[אחיה החרוזים האלה עם ראשי תיבות נתן ישנן בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וה"ב עם שנויים כאלה: במקום רכים של כ"י ו"ו א' וה"ב אי' בכ"י ו"ו ב' דכים ובכ"י ל"ד דקים, במקום ערך ק' של כ"י ו"ו ב' אי' בכ"י א' ל"ד וה"ב כף וגם בכ"י ו"ו ב' אי' ערך כף ק' ונ"ל שמלת כף צריך למחוק. בכ"י ה"ב סוף המלה לתכף וצ"ל כבכ"י אחרי' לתקף. ובכ"י ב"ר (וכ"ה בדפ"ר) אי' רק: סליק ערך קו"ף ברחמי שמיא אחל עתה ערך ריש. וכן לי' החרוזים בכ"י בריטיש מוזיאום. ובכ"י ק"ט רק: נשלם ערך קו"ף בריך רחמנא ע"כ] —

אות הריש

* ר׳ רי״ש הוא אות העשרים מהאלפא ביתא והוא ממוצא אותיות הגרון ולדעת קצת בעלי דקדוק ממוצא השנים יען כן יבא לפעמים במקום דל״ת עיי״ע כרכום (χάλκωμα) פרהדרין, פלהדרין, גרעיני = גלעיני, השתדר = השתדל, קרסטר (κάρταλος), ולפעמים לעומת נו״ן זרח = דנח, כרע = כנע. בספר יצירה (בתחלה) נמנה הרי״ש בין שבע אותיות כפולות בג״ד כפר״ת שקריאתם רפויה או דגושה (עיי׳ ד״מ מ״ב ו׳, ל״ב; יחזק׳ ט״ז, ד׳) ובמחברת עלי בן יהודה הנזיר נאמר מאנשי טבריה שהרגישו מבטא הכפול שברי״ש. יבא לפעמי׳ נוסף באמצע המלה עיי״ע גרמיד, כורסא, שרביט ולפעמים נשמט בסוף ד״מ אֱמִי = אֱמַר, זוטא = זוטרא, ורי״ש נשמט בסוף בפרט במלות לקוחות מל״פ עיי״ע איזגדא, סרכא וכדומה.

ר (= יְרָה פי׳ ענין זריקה (werfen בס״ג דפ׳ הבא על יבמתו (ס״ה.) היא קים לה כיורא כחץ והוא לא קים ליה כיורה כחץ. בס״ג דנדרים [1] (צ״א.) הכא נמי היא גופה אמרה נהי דכביאה ידע בעלה ביורה כחץ מי ידע משום הכי משקרא — (א״ב ירה הוא העיקר והוא לשון פסוק (שמות י״ט, י״ג) או ירה יירה). *[אחי״ה ובע׳ ירה (ח״ד, ק״ס) הארכתי. וכבר ידעת דרך רבינו לאחוז בשרש אפי׳ אות אח׳ עיי׳ מבוא לח״א, X] —

ר׳ (= רי״ש (der Buchstabe Résch בויק״ר פרש׳ ראשו (פי״ט) אם אתה עושה ר׳ ד׳ [2] אתה מחריב את כל העולם כגון (שמות ל״ד, ד׳) לא תשתחוה לאל אחר אם עשית ד׳ ר׳ אתה מחריב את כל העולם כגון (דברים ו׳, ד׳) שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד וכן אם עשית כ׳ ב׳ ב׳ כ׳, ה׳ ח׳ ח׳ ה׳. *[אחי״ה רבינו היה מקצר לישנא המדרש ע״ש ובאגדת שמואל פ״ה. וכתב בעל עיקרי התלמוד וז״ל ונ״ל לכך שניהם מאותיות גדולות שבתורה לרמוז זה וכו׳. ועיי׳ במנחת שי לדברים שם. וכנ״ה בירו׳ שבת פ״ז ד״י רע״ד עיי״ע דלת (ח״ג, ע״ה) וש״נ שבת ק״ג סע״ד הקבוץ רישי״ן] —

ר (= יָרֵא ענין פחד; יָרָה בהפעיל מוֹרֶה (lehren בריש חולי׳ (ו׳:) התם מוריא ואמרה בר בי רב ליכול חמימא. חמורה הלכה לפני רבו חייב מיתה בר״ג דפ׳ הדר (עירו׳ ס״ג.) [3] — (א״ב למה הביאו כאן ואין זה מקום העיקר וכבר הביאו בע׳ מוריא וגם אין מקומו שם). *[אחי״ה עיי״ע מריא ב׳ ומ״ש ר״ב כי העיקר ירא. וכאן הוסיף רבינו ציון המורה הלכה וכו׳ והוא מעיקר ירה ע״ש — וקשה כי רבינו הביא בע׳ רא ב׳ דוגמאות להוראת יראה והיה יכול לכוללו כאן] —

רא (= רָאָה מל״מ ענינו הכטה ע״י חוש העין או בעין השכלית ובכל יתר הוראות הנסתעפות ; sehen, ersehen, beobachten רְאִיוֹן das sich (Sehen- lassen, Erscheinen im Tempel בריש פיאה (פ״א מ״א) הפיאה והביכורים והראיון אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה מפורש בפ״ק דחגיגה (ז׳.) עד אבל אמרו חכמים הראייה

---

[1]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע בט״ס דפ׳ ד׳ בנדרים. [2]) בנו״ג רי״ש דל״ת וכ״ה באגדת שמואל פ״ה. [3]) ושם ובברכות ל״א: אי׳ בפני רבו ושם בברכות אי׳ ג״כ מורה הלכה לפני רבו היה ובכ״י ש״ס בפני רבו.

מעה כסף וחגיגה ב׳ כסף עוד מפורש בע׳ חג[1]. מראות נגעים (שבועות ג׳.) ככר פי׳ בע׳ דע. בשילה אוכלין קדשין קלין [ומעשר שני] בכל הרואה (חגיגה ט׳:) פי׳ „העומד בשילה כל מקום שרואה מלא עיניו אוכל קדשים קלים ומעשר שני"[2], ולמה בכל הרואה מפורש בע׳ קלע (א׳). בפ׳ נערה בגמ׳ האב (כתובות נ׳ סע״א) וראה בנים לבניך שלום על ישראל (תהלים קכ״ח, ו׳) כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתו לידי חליצה ויבום. בילמדנו בסוף פ׳ אלה תולדות (תנחומא נח סס״י י״ח ועיי׳ בהערה) אמר איוב ידעתי כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזמה (איוב מ״ב, ב׳) והוא אמר וירד ד׳ לראות את העיר ואת המגדל (בראשית י״א, ה׳) אלא ללמד לבריות שלא יאמרו עדות אלא א״כ ראו שנאמר (ויקרא ה׳, א׳) והוא עד או ראה[3]. בגמ׳ דפ״ק בברכו׳ (ז׳:) אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי. *[אחי״ה הפעל בקל נפעל והפעיל כל״מ בשתי הוראות הנ״ל תמצא באלה המקומות ברכות ו׳. ז׳. י״ח. ל״א: ל״ד: ס״ב: ס״ג. יומא ל״ח: ע״ד: סוכה נ״א. תעני׳ ד׳. מגיל׳ כ״ד: חגיגה ב׳. ד׳. ה׳: י״ב: סוטה ח׳. י״ב: ל״ה. מ״ו: ב״ק נ״ה. ע״ד: ע״ט: ב״ב ס׳. קכ״ג: סנהד׳ ז׳. נ״ב. פ״ב. ק״א: ק״ד: קי״א. זבחים ס״ב. מנחות מ״ג: חולי׳ ס״ג: תוספת׳ שבת רפי״ז (י״ח) שבת ק״נ. ע״ז ז׳. לא יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב עיי׳ פירש״י עתה נראה והתוספו׳ ע״ז הנראה בעיניך? ור״ח בשבת גרס הא נראה. נראה הוא ספרי נשא, לא נראה ערכי׳ ט׳. נראים דברי כריתות פ״ה מ״ג קידושי׳ כ״ד: ב״מ כ״ד: נ״ד. ב״ב י׳: תוספת׳ חולי׳ פ״ב ופ״ח תוספת׳ תמורה פ״א. מעילה כ׳. הנאה הנראה לעינים. כתובות ק״ט. רואה אני את דברי אדמון ומפורש שם הלכה כמותו, ועוד עיי׳ ר״ה פ״ב מ״ח; ב״ב פ״ט מ״א; שבועות פ״ו מ״ג, פסחים ע״ח ע״א וע״ב תוספת׳ מעילה פ״א. תוספת׳ סוטה פ״ו, תוספת׳ מנחות פ״ח אבות פ״ב מ״ט אבדר״נ פי״ד, ספרי ואתחנן עיי״ע ארבע. וכן בנפעל נראין עיי׳ ברכו׳ ל״ג: חולי׳ ק״ח: ק״ט. ירוש׳ כתובו׳ ספ״ו דל״א. ברכות כ״ג, כ״ו. עיי״ע קרי. בינוני פעול (כמו מל״מ אסת׳ ב׳, ט׳) פי׳ מובחר ומתוקן סנהד׳ כ״א: ראוי היה עזרא וכו׳, שבת פ״ט: ראוי היה יעקב אבינו וכו׳ ועיי׳ סוטה ט׳. חולי׳ פ״ג: עיי״ע בל א׳, ב״ב נ״ה. נדה מ״ט: ולנקבה ראוייה סנהד׳ ח׳. ק״ז. והקבוץ ראויים ברכות ד׳. הפעיל קידושי׳ מ״ח: מ״ט. מראה מקום, ובקשור פנים פי׳ ענין ביקור חולים ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב: להראות לו פנים, שם פ״ג. אין מראין פנים לא בר״ה ולא ביוה״כ וכו׳, ב״ר פ״ק למה מראין פנים בשבת מפני האיבה. הָפעל ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב ע״ג בשלא הוראו לו רוב פנים אבל אם הוראו לו רוב פנים וכו׳ ראה בקשור כ או כאילו פי׳ הסתכל עיי׳ כלאי׳ פ״ה מ״ב, פ״ו מ״ט, תרומו׳ פ״ד מ״י פסחים פ״ט מ״ה ב״ק פ״ו מ״ה, פ״ח מ״א ומ״ו, חולי׳ פ״ו מ״ה זבחי׳ פ״ח מ״ד מ״ו ומ״ט סנהד׳ כ״ב. מה ראה בקשור ש (או עם מקור) עיי׳ מגילה י״ט. הוריו׳ ו׳: ב״ב קכ״ג. תוספת׳ ברכו׳ פ״א ב״ר פס״ב שמ״ר פי״ח ומ״ח מדר׳ תהלים מזמור י״ז. מה ראית ברכו׳ מ״ז רע״ב פסחים ל״ה: יבמו׳ ע׳: ע״א. ע״ג: ב״ק כ״ד. קידושי׳ ה׳. שבועו׳ כ״א: זבחים כ״ז: מנחו׳ נ״ט: ס׳: ס״א. מה ראתה מגילה ט״ו: מה ראו פסחים נ״ג: והשם רָאִי ב״ק ג׳: ד׳. זבחים ה׳. עיי״ע הרי (ח״ג, רמ״ד). והשם המופשט רְאִיָּה איכ״ר פ׳ זכור ה׳: הבטה מרחוק וראייה מקרוב, ב״ר רפ״ט מביט בעליונים ראיה אחת ובתחתונים ראיה אחת אבל הקב״ה מביט בעליונים ובתחתונים ראיה אחת, ושם: העוה״ז והעוה״ב הביט בהן הקב״ה ראייה אחת וע״ש פמ״ב. ב״ב ב׳: ג׳. נ״ט: עיי״ע היזק (ח״ג, קצ״ז). והקבוץ שמ״ר פ״ג ראיה אחת . . . שתי רְאִיּוֹת. ועוד רְאִיַּת קרי או ראית דם נדה עיי׳ זבי׳ פ״א מ״א; פ״ב מ״ג נדה פ״א מ״ו והקבוץ רְאִיּוֹת נדה ל״ז: ועוד ראית פנים בעזרה וראיית פנים בקרבן ביצה ז׳. ר׳ יוחנן דאמר ראיית פנים בעזרה ראיית פנים הוא דאין לו שיעור הא לקרבן יש לו שיעור ור״ל אמר ראיית פנים בקרבן דאפי׳ קרבן אין לו שיעור. ירו׳ פיאה פ״א דט״ו. ראית פנים. . ראית קרבן ושם מפורש והריאיון: מתני׳ בראיית קרבן אבל בראיית פנים יש לה שיעור ועיי׳ גי׳ התוספו׳ ביצ׳ הנ״ל ד״ה ר׳ יוחנן. והריאיון (כדאי׳ בירו׳) הוא הראיה בחגיגה ב׳. ושם ו׳. עולת ראיה . . עולת תמיד] —

---

[1]) ושם פי׳ רבינו עפ״י פי׳ רה״ג ע״ש ובפי׳ ר״ח אי׳ מאי הראיון ר׳ יוחנן אמר ראיית פנים בעזרה כלומר ביאתו ויציאתו בעזרה כמה פעמים אין להשיעור ר״ל אמר ראיית פנים בקרבן וכו׳ ע״ש בחגי׳ ז׳. בש״ס ווילנא. [2]) הועתק מפי׳ ר״ח בחגיגה ט׳: [3]) בתנחומא הנ״ל אי׳ וירד ה׳ לראות וכי הוא צריך לרדת ולראות והלא הכל צפוי וגלוי לפניו שנאמר (דניאל ב׳) ידע מה בחשוכא וגו׳ אלא ללמד לבריות שלא לגמור את הדין ושלא לומר דבר מה שלא רואין ועיי׳ מ״ש רש״י נח י״א, ה׳ בשם התנחומא.

רא (= יָרֵא ענין פחד fürchten) בילמדנו בפר' קדושים תהיו (לי' בתנחומא קדושים כי אם בהעלתך עיי' בפנים) ירא את ה' בני ומלך (משלי כ"ד, כ"א) אמר הקב"ה ירא את השם בני ואח"כ מלך אעפ"י שאמרתי לך שתחלוק כבוד למלכות אם אמרו לך שתטעה אחריהם אפי' אתה מאבד את עצמך לא תשמע להם ואם תתירא ממני אני ממליך אותך עליהם שנא' ירא את השם בני ומלך ועם שונים אל תתערב עם אותם שאומרים שני אלוהות הן אל תתערב. ד"א עם אותן שהן משונים במעשיהם ונעשין מינין אל תתערב. *[אחי"ה וז"ל התנחומ' בהעלתך סי' ט' ועם שונים אל תתערב . . עם אותן שאומרים שהם שני אלהות בעולם אל תתערב להם שסופן לאבד מן העולם . . כל מי שהוא ירא מן הקב"ה נעשה מלך וכו' וכ"ה בתנחומא הישן בהעלתך סי' ט"ז וי"ז והובא בילק' משלי ר' תתקס"א ועיקר הוא ירא ושם שייך עיי"ע ועוד עיי"ע ר', ד' ומ"ש] —

* רְאוּבֵן (שם אמורא) ירו' שבת ספ"ו אמר ראובן צ"ל ר' ראובן ירו' כתובות פי"א דל"ד ע"ג ר' ראובן בעא קומי ר' מנא, ירו' סנהד' פ"א דף"ח. ר' ביבי בשם ר' ראובן. ר' ראובן האיצטרבולי אבדר"נ פט"ז מ"ק י"ח; ועיי"ע אסטריבוליא.

* רָאֵיג בל"ס רָאֵג ענין התאות עיי"ע ר"ג.

* רואה (פי' תולעת) עיי"ע ראתן בסוף הערך.

* רָאִי (פי' מל"מ נחום ג', ו' והוא הוא רעי, ראי שפי' בע' בית רעי פי' זבל וטינוף Mist, Excrement) ספרא מצורע זבי' פרש' א' הליחה והזיעה סרוחה והראי טהורים מכלום. מכשירי' פ"ו מ"ז הזיעה והליחה סרוחה והראי ועיי"ע בית רעי בח"ב, פ"ד:

רְאָיָה (שם הפרטי) בילמדנו בכי תשא (תנחו' כי תשא סי' י"ג) ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל (דה"י א' ב', י"ט. כ') וראיה בן שובל הוליד את יחת ויחת הוליד את אחומי ואת להד אלה משפחות הצרעתי (שם ד', ב') בצלאל שם שקראה לו אמו[1] והקב"ה קרא לו ה' שמות על שמו של משכן ראיה שהקב"ה הראה לישראל שהוא מתוקן מבראשית לעשות את המשכן שובל שהוא בא להעמידו יחת שנתן חתיתו של הקב"ה על ישראל אחומי שאיחה ישראל להקב"ה להד שהעמיד הוד והדר [כמשכן] שהיה הדרן של ישראל ור' חייא בר אבא[2] אמר להד שהדל שבשבטים נזדווג לו שנאמר (שמות ל"א, ו') אתו [את] אהליאב [בן אהיסמך למטה דן].

רְאָיָה (פי' הוכחה שמראה ומוכיח שכן הדבר Beweis, Ausweis) מגילה כ'. אין מביאין ראיה מן וכו' ע"ש, ב"ק מ"ו; ירוש' ביכורי' ספ"ב דס"ה; המוציא מחבירו עליו הראיה. סנהד' ל"א. כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין אמרו לו כל רְאָיוֹת שיש לך הבא מכאן ועד ל' יום וכו', ב"ב קנ"ד; ראיה בעדים . . . ראיה בקיום השטר. כתובות ט"ו. אייתי ראיה דישראל את וכו', עדיות פ"ב מ"ב לא ראינו אינו ראיה[3], פסחים ט"ו. כ'; אין הנדון דומה לראיה, ירו' יבמות פ"ד ד"ו. אעפ"י שאין ראיה לדבר זכר לדבר. ירוש' כתובות פי"ג דל"ו רע"ב הטוען בראיותיו, ירוש' סנהד' ספ"ג דכ"א סע"ד יבטל ראיותיו, ירו' שבועות פ"ו דל"ז. כופר ברעיותיו, ירו' שבת ספי"ד ע"ד אני מביא ראיה ירוש' ע"ז פ"ב ד"מ סע"ד אני אביא ראייה[4]. ב"ר ס"פ ל"ו הראיות.

* רְאֵם (מל"מ וכן בל"ע ريم eine Antilopenart) מדרש תהלים מזמור כ"ב בשעה שהיה דוד רועה את הצאן הלך ומצא את הראם ישן במדבר והיה סבור שהוא הר ועלה עליו והיה רועה גנער הראם ועמד וכו' עש"ה ותרג' ירו' ב' ראם (דברים ל"ג, י"ז) ראימא ותרג' אונקל' ודישן (שם י"ד, ה') ורימא ובתר"י א' רֵימְנִין וכ"ה בתרג' תהלי' כ"ט, ו' והיחיד רימנא בתרג' ירו' א' לדברים ל"ג, י"ז; לתהלים ע"ח, ס"ה; צ"ב, י"א; ובירו' כלאים ספ"ח דל"א ע"ג ואילין דמתרגמין ותורי בר וראמנין כר' יוסי[5].

* רָאם, רָאֵים, רָאמָא עיי"ע רם.

רָאמוֹת (Korallen ?) וכדכד נתנו בעזבוניך (יחזק' כ"ז, ט"ז) תרג' אבנין טבין ומרגלין[6].

* רְאוּמָטִיקוֹם עיי"ע רמתיקום.

* רָאס (כמו רסס בל"ס פי' כמו רעף träufeln) תרג' ירעפו (איוב ל"ו, כ"ח) שחקיא ראסן ובפשיט' ורסן ובנו"ג בט"ס דאסי וצ"ל ראסי.

---

[1]) בנו"ג אמו אומתו. [2]) בנו"ג ור' אדא בר חייא. [3]) בש"ס אין לא ראינו ראיה. [4]) ובבלי ע"ז כ"ז: אני אביא מקרא. [5]) בת"י א' ורימנין ותורי בר ובאונק' ורימא ותורבלא. [6]) ועיי' רד"ק שרש רום שפי' כמו אלמוגים בלעז קור"ל.

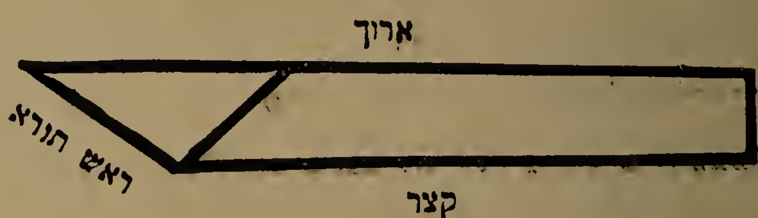
* רְאָעֲתָא (פי' כמו רוע בל"מ Schreien) תרג' שני באסת' ט', ל' וזעקתם : מילי רצומא וראעתא כ"ה בדפו"ו ובדפ' אחרונים וצלותהון .

ראש (מל"מ הוא האבר העליון שבגובה הגוף בבעח"י ועוד ראש כל קומה אף אם איננו בעח"י Haupt, Spitze ועוד מזמן Anfang וביתר הוראות עיי' בפנים) בפ"ק בר"ה בגמ' בד' פרקים (ר"ה, י"ז.) תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה פי' „אדם ישר ותמים בדרכיו אם נכשל בחטא ועדיין לא בא חטא על ידו מעודו [1]) אותו החטא אין הקב"ה כותבו עליו אלא מעבירו וכך היא מדתו של הקב"ה שלא לחייבו מבתחילה כדכתיב (איוב ל"ג, כ"ט) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר . אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק אלא תלוי הוא ועומד עד שעת מיתתו ואם נמצאו זכיותיו מרובין [על] עונותיו עברו ראשון ראשון והלכו להם ונהיה [2]) במחיצתן של צדיקים . ואם נמצאו עונותיו מרובין מתחשב גם הראשון התלוי ועומד בכלל העונות שעשה אחר כן וקיימא לן (קידושי' מ':) דהני כולהו בזמן שמת בלא תשובה אבל אם מת בתשובה הקב"ה מוחל לו על כל עונותיו שנא' (יחזק' ל"ג, י"ב) ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו. פי' אחר [3]) והיא המדה היא השביעית [4]) בויעבר שנקראו י"ג מדות והיא ורב חסד בית הלל אומר מטה כלפי חסד ופי' רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון ומתרבה החסד" [5]). החמס וראשי בשמים עיי' בע' חמס [6]). פי' ראשי בשמים בלעז מוסקאטא [7]) — (א"ב כמו בל"מ (שמות ל', כ"ז) בשמים ראש ענין חשיבות). בפ' אחד דיני ממונות בגמ' דיני נפשות (סנהד' ל"ה.) קח את כל ראשי העם והוקע אותם (במדב' כ"ה, ד') אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אמר רב יהודה אמר רב א"ל הקב"ה למשה חלק להן בתי דינין מ"ט אילימא שאין דנין שנים ביום אחד והאמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין אלא כדי שישוב חרון אף מישראל. ראש השנה אסור בתענית מהכא ירושלמי בר"ג דפ' סדר תעניות האלו (ירו' תענית פ"ג דס"ו רע"ד) ר"ע אמר מתריעין אבל לא מתענין שכן מצינו בראש השנה מתריעין אבל לא מתענין [8]). בפ"ק בר"ה בגמ' על ששה חדשים שלפניו (ר"ה י"ט.) תיפוק לי דהוה יום של אחר ראש חדש . בתשוב' הגאון רב שר שלום כתיב בראש השנה בשתי ישיבות [9]) אומר בין בתפלה בין בקדוש היום מועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון [10]). בפ' אמר ר"ע בגמ' מנין לערוגה (שבת פ"ה:) מי לא תנן בפ"ג בכלאים (מ"ג) היה ראש תור ירק ונכנס לתוך שדה ירק [11]) מותר. בהשידה פי"ח בכלים (מ"ב) כיצד מודדין אותו ראש תור. בר"ג דסוכה (ו' סע"ב וז' רע"א) אותו טפח היכן מעמידו רב אמר כנגד היוצא. פי' סוכה זו יש לה ב' דפנות מערבית ודרומית ורוח מזרחית ורוח צפונית פנויין וזה הטפח יעמיד בקרן מזרחית צפונית [12]) כנגד היוצא מסוף דופן דרומית כדי שיהא לדופן מזרחית כצורת פתח ויהיה היכר לפתחה ויעמידנו כנגד ראש תור בזוית של רוח צפונית מערבית כדי שימתח חוט מזוית צפונית מערבית [13]) לסוף דופן דרומית באלכסון שתיק רב. פ"א כנגד היוצא כנגד אותו קצה הדופן היוצא והוא ודאי מקום הפתח אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב דקאמרת לאוקומי בקצה כלפי חוץ במקום הפתח כדי שיהא כנגד היוצא אפשר דמוקים ליה גוואי והוא כנגד היוצא בראש תור דאע"ג דבריבועא אינו כנגדו באלכסונא ישנו כנגדו ובריר מילתא דהכי הוי ראש תור באלכסונא מדקאמרי' התם בר"ג דפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ב.) מצר לו מצד אחד ארוך ומצד אחד קצור אמר רב לא קנה אלא כנגד הקצר א"ל רב כהנא ורב אסי לרב ויקנה כנגד ראש תור [14]) והכין אמרו לענין סוכה כד הויא דופן ארוכה ודופן קצרה זו לזו כנגד ראש תור וכיון דפרישנ' כנגד קצר [15]) ראש תור ולפנים

---

1) בפיי ר"ח מעידו וצ"ל מעודו ובדאי' ברי"ף 2) בפי' ר"ח רק : והלך. 3) בפיי ר"ח אי' רק פי' וצ"ל פ"א ובדאי' ברי"ף וז"ל פ"א לגאון וששאלתם ובו' וכ"ה ברא"ש. 4) בפיי ר"ח ובריי"ף הששית אבל עיי' בפי' הר"ן סביב הרי"ף בענין הפרש בין פי' ראשון ושני. 5) ע"ב הועתק מפי' ר"ח וב"ה בריי"ף ע"ש ובר"ן. 6) עיי"ע חמס = חמם בח"ג, תכ"ח. 7) בלאי"ט muscato. 8) ועיי' ג"ב ברי"ץ גיאת הלכה תשובה צד מ"ג. ועוד עיי' פי' הרא"ש בסוף ר"ה ובטור אוח"י סי' תקצ"ז. 9) כ"ה נבון בדפו"ו ובב"י ק"ט אבל בדפ"ר ואמ' בשני ימים. 10) עיי' פי' הרא"ש בסוף ר"ה ובריי"ץ גיאת ה' ראש השנה. 11) בכלאים אי' לפנינו לתוך שדה ירק אחר וכן העתיקו כל הראשונים בשבת פ"ה : אבל בנו"ג בשבת לתוך שדה אחר ובב"י ש"ס בגי' רבינו שדה ירק. 12) ב"ה בדפו"ו וב"ה בב"י ה"ב ובדפ"ר לי' צפוני' וכן לי' בב"י ק"ט אבל הנבון כגי' דפו"ו וכ"י ה"ב כי הקרן נקרא מזרחית צפונית. 13) לי' בב"י ה"ב ובעל הגיון שלמה האריך לקיים גי' הב"י ה"ב אבל בבל דפ"ע וב"י אחריו אי' צפונית מערבית. 14) כאן אי' הצורה בב"י עיי' בפנים בהוספותי. 15) ב"ה נבון בב"י ה"ב

וכנגד היוצא לחוץ אישתכח דר' יהושע בן לוי לא פליג על מאן דאמר יעמידנו כנגד ראש תור אלא הכין קאמר אע"ג שמעמידו כנגד ראש תור ירחיק מן הזוית פחות משלשה מפני שהוא כלבוד וכמו שישנו בזוית דמי וקא הוי בה נמי היכרא טפי ואתי מיני הכשר סוכה דהוא שבעה טפחים הואיל ופחות מן השלשה זויות וטפח שוחק שמעמידו ועד פחות משלש מאחוריו נמי כלפי הפתח כלבוד דמי נמצאו ז' טפחים [1] — (א"ב פי' תור בל"י חד ונכנס לפנים). בי' בתים פי"ג בנגעים (מ"ב) בית הבנוי ראש ופתין כבר פי' בע' פתין [2] *[אחי"ה אַחַר תִּיבות כנגד ראש תור אי' בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ה"ב ועיקרי התלמוד הצורה כזו

כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ו"ו ועיק' התלמ' ובכ"י ל"ד אי' כזו

ועיי' הצורה בפי' רשב"ם בב"ב ס"ב. ועוד עיי' צורה ברש"י שבת פ"ה ובפי"מ להרמב"ם כלאי' פ"ב מ"ו ושם פי' הרמב"ם תור מל"מ כמו תורי זהב (שיר השירים א', י"א). ופי' הערוך בענין ראש תור כמדומה לי הועתק מפי' רה"ג לזרעים כי בפי' רה"ג בסד"ט צד 14 רמז רה"ג על זה הפי' וחבל על דאבדין — ראש הוא האבר העליון שבבעלי חיים שבת ס"א. ראש מלך על כל אבריו. שם י"ג סע"ב ראשו ורובו וכו'. מנחות ל"ז. מי שיש לו שני ראשים באיזו מניח תפילין. ספרא בחקותי פרשה ב' פרק ח' וכי ראש בראש פרעתי מהם וכו'. והושאל על כל דבר גבוה ועוקץ. ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד ראש גויה עיי"ע גויה (ח"ב, רנ"ו) וש"נ נגעים פ"ו מ"ז כ"ד ראשי איברים וכו' ע"ש וקידושי' כ"ה. ועוד ראש פי' המובחר כמו ראשית. ברכות ס"ג: שבת ל"ג: ראש המדברים בכל מקום עיי' ד"מ למהרז"ף צד 158 הערה 8. ברכות נ"ז. ראש ישיבה . . . ראש לבני כלה. ובזמן גאוני הישיבות בבבל נקראו ראשי הישיבות ראש כלה או ריש כלה והוא כמו ראש או ריש סידרא ועיי' תשו' הגאונים הוצא' הרכבי צד 376 — כתובות ק"ג: ישב בראש. סנהד' ק"ב סע"א מי בראש. ירוש' הוריו' פ"ג דמ"ח: ראש וזקן זקן קודם וכו' ע"ש. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: ר"ה בבלי כ"ב. ראשה של גדר עיי"ע גדר (ח"ב, רמ"ט). ראש הלפת. ראשי לפתות עיי"ע לפת ח"ה, נ"ג: ועוד ראש כמו ראשית היינו תחלה Anfang הפכו סוף ב"ר ר"פ ע"א לא ראשו של פסוק זה סופו ולא סופו ראשו. ראש השנה הוא ריש שתא (ר"ה ל"ב:) עיי' ברכו' י"ח: שבת פ"ז: עירובי' מ': ביצה ט"ז. עיי"ע חדש. ר"ה[3] י': ט"ז. ט"ז: י"ח. ל"ב: ב"ב י'. הוריו' י"ב. ע"ז ד': ויק"ר ר"פ כ"ט ביום ראש השנה בשעה ראשונה וכו'. ועוד עיי"ע ריש א'. ראש כמו קרן סנהד' ג' רע"ב ממון שאינו משתלם בראש. חולי' ל"א רע"ב ראשין . . כיפין עיי"ע כף י"א (ח"ד, ר"צ) וש"נ פי' רגמ"ה גלים שמחוברין לנהר ועה"ק שנ"ב בע' רשן גורס רישין ופי' בלא"ש וואלקנברושט = Wolkenbrust והוא הוא Wolkenbruch וכיפין פי' וולוש בל"א = vluz. פי' מים נוזלים] —

* רִאשׁוֹן (מל"מ das, der Erste) ר"ה י"ז עיי"ע הקודם לזה. פסחים י"ז. ראשון היינו ראשון לטומאה עיי"ע רבע א'. ברכות ל"ד. יומא ט': סנהד' צ"ה: ראשונים . . . אחרונים. ברכות כ'. ראשונים עיי"ע רחש. לנקבה ירו' תעני' פ"ב דס"ה: בראשונה . . . בסופה ובבבלי ר"ה ט"ז: אי' בתחלתה. תעני' כ'. בראשונה . . באחרונה. נדרים צ"א. משנה ראשונה . . . משנה אחרונה עיי"ע משנה וש"נ. ועוד עיי' בענין ראשונים . . אחרונים. שבת נ"ו: קי"ב: עירובי' נ"ג. ס"ד: מגיל' י"ב. מ"ק ט"ז: שקלים ח'. יבמו' ס"ד. סנהד' ל"ח: צ"ד: צ"ה: תמיד כ"ח. מים הראשונים עיי"ע מים. ב"ק נ"ד: דברות ראשונות . . ובאחרונות.

* רֵאשִׁית (מל"מ ענינו קדימה במעלה ועוד מעלה עצמה Amt eines Oberhauptes) ירוש' ר"ה פ"א דנ"ז: והעבירו מראשיתו ובבבלי ר"ה כ"ב. והורידוהו מגדולתו.

רָאתָן (מל"י הרשומה בע' בעלי ראתן בח"ב, קמ"ט Schleimfluss) בסוף רפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ע'.) ובפרק כל היד בגמ' בית שמאי (נדה י"ז.) הקיזו שניהן ושימשו הויין להו בנים בעלי ראתן. בב"ר פמ"א וינגע ה' את פרעה ובויק"ר

[1] קצת כזה עיי' בפי' ר"ח לסוכה. [2] כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיק' התלמוד אבל בדפ"ע פאתין. [3] ומזה נקראת מסכת ראש השנה בְּרַיית ר"ה על עסוקה בזה הענין.

בריש זאת תהיה (פט״ז) אמר רבן שמעון בן גמליאל מצאתי זקן אחד מוכה שחין בציפורי ואמר לי כ״ד מיני שחין הן ואין לך מכולן רע לתשמיש אלא ראתן בלבד וכו לקה פרעה הרשע[1]) — (א״כ פי׳ בל״י כל מין נזילה וגם זוב דם ושכבת זרע ושלשול). *[אחי״ה והוא מל״י הרשומה בע׳ בעלי ראתן. ושם כבר רמזתי על פי׳ רש״י הזר שפי׳ בגיטי׳ בעלי ראתן חלשים הרבה מחמת שיש להן שרץ במוח וכו׳ וכן בכתובות ע״ז: פירש״י בעלי ראתן שרץ יש לו במוחו ופירש כן ממה דאי׳ בסמוך שם ורמו דידבי עליה ופירש״י זבובים כרוכין אחריו ע״כ ואולי סמך לזה הפי׳ אי׳ ממה שמצאנו בתוספתא שביעית ספ״א ונוטל את הרואה וכ״ה בירו׳ שביעי׳ רפ״ב דל״ג ע״ד פי׳ תולעת ואולי מל״י εὐλή תולעת] —

רַב (= רֹב, רוֹב מל״מ פי׳ ענין המון ורבוי Menge, וכלא״ר רוּבָּא Mehrheit ועוד פי׳ רַב אדון וגדול Herr, Meister ועוד שם הכבוד לאמוראי דבבל ובפרט שם הכבוד לר׳ אבא אריכא) ירוש׳ בפ״ב בכתובות (רפ״ב דכ״ו.) לא הלכו למדת הדין[2]) ולממון אחר הרוב. רוב המדבר שבלשונו (קידושי׳ כ״ה.) כבר פירשנו[3]) בע׳ לשון (א׳.). בר״ג דמסכ׳ יומא (ה׳.) ריבוי שבעה ומשיחה שבעה פי׳ ריבוי ז׳ מה שלובש כה״ג ח׳ בגדים שבעה ימים, משיחת ז׳ פי׳ שמושחין אותו ז׳ ימים משמן המשחה ואח״כ הוא כה״ג. משוח בשמן המשחה ומרובה בגדים (מגילה ט׳:) כבר פי׳ בע׳ משח (א׳). בפ׳ השותפין בגמ׳ אין חולקין את החצר (ב״ב י״א:) אמר רב הונא אחד מבני מבוי שביקש לסתום כנגד פתחו בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן את הדרך פי׳ אם בקש לסתום אותן ד׳ אמות שיש לו בחצר ולהקיפן בגדר בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן הדרך להקיף אותו סיתום[4]). פ״א[5]) כגון שיש לראובן חצר בסוף המבוי וביקש לסתום כנגד פתחו מכלל המבוי בני המבוי מעכבין עליו שאומרין לו עד עכשיו כשרבין בני אדם במבוי דוחקין ונכנסין במבוי עד סופו ומעתה שסתמת הרבית עלינו רגל בני אדם הדורסין במבוי. בס״פ חזקת הבתים בגמ׳ לקח בית (ב״ב ס׳ רע״א) מ״ט מפני שמרבה עליהן את הדרך פי׳ „לקח אחד מן השותפין בית בחצר אחרת לא יפתח לחצר השותפין מפני שמרבה על השותפין דריסת הרגל של אותן שיהיו דרין באותו בית טה שלא היה שם קודם לכן“[6]). בפ׳ מי שמת בגמ׳ האחין[7]) השותפין (ב״ב קמ״ד:) מסייע ליה לרב הונא דאמר רב הונא ברכת הבית מרובה כבֹר פי׳ בע׳ ברך[8]). בריש עירובי׳ (ד׳:) ובריש סוכה (ו׳:) רובו ומקפיד עליו חוצץ. פי׳ דבר תורה אם נקשר רוב שערו של טמא כל שער ושער בפני עצמו והוא מקפיד עליו להתירו חוצץ בינו לבין המים אם לא יתירנו[9]). פ״ה בבבא מציעא (פ״ה מ״א ד״ס:) איזהו נשך ואיזהו תרבית. בס״פ קמא בע״ז (י״ט:) ובס״ג דפ׳ היה נוטל את מנחתה (סוטה כ״ב.) כי רבים חללים הפילה (משלי ז׳, כ״ו) זה תלמיד שלא הגיע להרואה ומורה כמו שפי׳ בע׳ קטן (א׳) ועצומים כל הרוגיה (משלי שם) זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. בפ״ק בתמורה בגמ׳ אין המים שאובים (תמורי י״ב רע״ב) שהשאיבה מטהרת ברביה ובהמשכה. פי׳ „אם רובה דהן כ״א לא הוו שאובין אלא מי גשמים דראויין לטבילה לכל הטמאין[10]) חוץ מזבין מטלא בכתף מן השאובין י״ט סאה ופותקן למקוה וזורקן לחוץ אצל המקוה ועושה [בהן] חריץ כעין צינור והן נמשכין למקוה[11]). בילמדנו בריש וישלח יעקב (תנחומא וישלח סי׳ ב׳ בהרבה שינויים) כי רב מאוד מחנהו כי עצום עושה דברו (יואל ב׳, י״א) מה ענין זה לזה אמר הקב״ה הן שהמלאכים קשין ומי קשה מהן ומי עצום מהן עושה דברו[12]) מי שמקיים תורתי הוא גדול מהם[13]).

---

[1]) בב״ר הגי׳ ואין לך קשה מכולם שהאשה רעה לו אלא ראתן בלבד וכ״ה בירו׳ כתובות ספ״ז דל״א ע״ד ואין לך קשה מכולם ושהאשה רעה לו אלא ראתן וכ״ה בתוספתי׳ כתובות ספ״ז בכולן שהאשה רעה לו וכו׳ אבל בילקי׳ לך לך ר׳ ס״ט הובא בשם ב״ר פמ״א כגי׳ רבינו ואין לך מכולן שהתשמיש קשה לו אלא ראתן בלבד וכ״ה בויק״ר הנ״ל ע״ש ובבלי כתובות ע״ז: [2]) בנו״ג לא הילכו למידת הדין. [3]) היינו שהביא זה הציון. [4]) הועתק מפי׳ רגמ״ה ע״ש. [5]) והוא כפי׳ ר״ח הובא בתוספו׳ ב״ב י״א: ד״ה אחד. [6]) הועתק מפי׳ רגמ״ה במקומו. [7]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג אחין. [8]) בע׳ ברך א׳ (ח״ב קצ״א:) הביא רבינו ציון מכתובות ק״ג. רק אני הוספתי להביא ג״כ ציון מב״ב קמ״ד: כי רבינו כיון לזה הציון כאן. [9]) וכן פירש״י ותוספו׳ בענין שער ע״ש ובפי׳ ר״ח בסוכה אי׳ פי׳ המקפיד כגון שעוה וכיוצא בה שיש דבוק בבשרו של אדם ומקפיד עליו להוציאו מעל בשרו חוצץ ע״כ. [10]) בפי׳ רגמ״ה לכל בעלי טבילה, ובכ״י ה״ב לכל הטבילה וצ״ל בעלי טבילה. [11]) בפי׳ רגמ״ה ופותקן היינו שמושכין למקוה דרך אותו צינור ע״כ והועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגיילי דרכ״א סע״א) לתמורה. [12]) כ״ה נכון רק בדפו״ו ובשדפ״ע נשמט מן עושה דברו עד עושה דברו. [13]) ובתנחומא אי׳ ומי עצום מהן עושי דברו אלו הצדיקים ע״ש ובילקי׳ יואל ר׳ תקל״ד בשם התנחומא.

בפסקא דסליחות (פסיקתי דר״כ צד קס״ז)[1]) רב חסד מטה כלפי חסד ויש מענין זה בע׳ כובש[2]) ובע׳ ראש. בפ׳ אלו הן הגולין בגמ׳ ומכוונות (מכות י׳:) ר״מ אומר הוא מדבר ע״י עצמו שנאמ׳ (דברי׳ י״ט, ד׳) וזה דבר הרוצח אמרו לו הרבה שליחות עושה כלומ׳ יותר מועיל דבור שני תלמידי חכמים שהן שלוחי בית דין מדברי רוצח. בפ״ב באהילות (מ״א) רוב בנינו ורוב מנינו של מת אעפ״י שאין בהן רובע טמאים וכמה רוב מנינו מאה ועשרים וחמש. בפ׳ כה״ג ונזיר בגמ׳ השדרה (נזיר נ״ב:) ובית הילל אומרים מן הגויה מרוב הבנין או מרוב המנין[3]) הואיל וישנן במרפקי[4]) ידים ורגלים. בפ״ק בפסחים בגמ׳ ועוד (י״ג:) ובפ׳ לולב וערבה בגמ׳ מצות ערבה (סוכה מ״ה.) אמר רחבא אמר רבי[5]) הר הבית סטיו כפול היה פי׳ הוה מספקא ליה אי משום רב יהודה אי משום רבי יהודה והיה מדקדק שלא יחליף השמועות והיה שונה רָבי [פ״א משום דהוה רב יהודה רבו מובהק קרי ליה רָבי בלשון כבוד דעדיף מרב][6]) ואמר רבינו יחי לעד אינו כן אילו היה אומר רָבי לא[7]) היה אומר לא רב ולא רבי ואינה מלה כלל ואינו אומר טעם ולא כבוד לו וכך אמר יחי לעד כי רחבא לא ראה רבי יהודה מעולם ולא ראה אלא רב יהודה וסופר טעה וכתב רבי יהודה וראו הגאונים בזמן הזה שאין באותו הדור רבי ואמרו כך[8]) אלו דברי ר׳ חננאל זצ״ל[9]). ולפי׳ הראשון מצאנו סייוע בפ׳ מקום שנהגו בגמ׳ כיוצא בו (פסחים נ״ב:) אמר רב ספרא נקיט דרב הונא בר איקא בידך דדייק וגמר שמעתא מפומיה דרביה כרחבא דפומבדיתא וכו׳[10]). בפ׳ השולח גט בגמ׳ עבד (גיטי׳ ל״ח:) ובפ׳ העור והרוטב בגמ׳ הלטאה (חולי׳ קכ״ב:) רב תנא הוא ופליג[11]). פי׳ רב האיי[12]) גאון זצ״ל דלישנא דייקא מפומא דרבוותא מצאנו רב אבא בשלשה מקומות חד בפ׳ שלשה שאכלו בגמ׳ נשים (ברכות מ״ט רע״א)[13]) ר׳ אבא אמר צריך שיאמר הודאה תחילה וסוף, והאידך האשה שנפלה לה נכסים (כתובו׳ פ״א סע״א) ר׳ אבא אמר שאלתי את סומכום ובשבת בפ׳ ר״א אומ׳ אם לא הביא (קל״ה:) ר׳ אבא אמר[14]) הטבילה

[1]) והוא ג״כ בירוש׳ פיאה פ״א דט״ז: ירו׳ קידושי׳ פ״א דס״א ע״ד ירו׳ סנהדר׳ רפ״י דכ״ז ע״ג. [2]) בבש ג׳ ח״ד, ק״ץ. [3]) בנו״ג או מרוב בנין או מרוב מנין. [4]) כ״ה נכון בדפ״ר ועיי״ע מרפק ובנו״ג במפרקי וכ״ה בכ״י ה״ב בערוך ובשדפ״ע בכל פרקי. [5]) צ״ל נקוד בקמץ רָבִי עיי׳ בסמוך ובדפ״ר השמיט מלת רבי בראותו נקוד רָבִי אז ראבי שהוא לשון שאינו מורגל. [6]) השלמתי עפ״י השערת בעל ד״ס ביצה י״א. ורבינו הביא ראיה לפי׳ הראשון הרי פי׳ השני נשמט. [7]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ר אבל בשדפ״ע ולא. [8]) צ״ל רב וכמו שהעירותי בסוף ע׳ אביי או אולי כך פי׳ שצריכין לנקד בקמץ ולקרותו ראבי. [9]) כבר הבאתי דברי ר״ח לפסחים נ״ב: בע׳ אביי ע״ש היטב ודע כי בעל הערוך הביא דברי ר״ח באריכות לשון קצת כי בפי׳ ר״ח בפסחי׳ אי׳ רק בזה״ל כרחבא דהוה דייק בין ר׳ לרב שלא תתחלף לו שמועה ויאמר אותה בשם זולתי האמרה וכיון שנסתפק לו בעל השמועה מי הוא אם רבי יהודה אמרה אם רב יהודה היה גורסה בשם שניהם דאמר רחבא אמר ר א ב י יהודה הר הבית סטיו כפול ע״כ וכן מצאתי בפי׳ ר״ח בסוכה מ״ה. (בש״ס ווילנא) וז״ל אמר רחבא אמר רבי יהודה וכו׳ היה מספקא ליה אי משום ר׳ יהודה אי משום רב יהודה והיה מדקדק על עצמו שלא יחלף השמועות והיה שונה רבי ע״כ ובש״ס ווילנא (אשר שם בהערה רמז על מה שכתבתי בסוף ע׳ אביי) היה נקד רַבִּי אבל בלי ספק צ״ל רָבִי ודברי ר״ח אלה לסוכה הם הם הנזכרים בע׳ הנוכחי רק בהרחבת הלשון ובסוף ע׳ אביי פירשתי כל הענין עפ״י גי׳ הכ״י ו״ו ראבי וכדאי׳ בפי׳ ר״ח לפסחים וכ״ה גי׳ רָבִי בדפ׳ שונצי׳ בביצי׳ י״א: עיי׳ ד״ס במקומו אשר פי׳ לנכון דברי הערוך בכאן ועוד עיי׳ יתר מקומות שהבאתי בח״א, י׳ הערה 1 ובעל סד״ה (צד קע״א ע״ד דפו״ו) נבוך בפי׳ הערוך ועיי׳ ג״כ בתשו׳ זכרון יוסף שאלה ט׳, י׳, י״א, י״ב. [10]) ומזה ראיה דהגי׳ ראבי ומשום ספיקא אמר לה והוא כמו שפי׳ וגרס ר״ח וכמו שציינתי דבריו לעיל. [11]) וכ״ה עירו׳ נ׳ סע״ב, ב״ב מ״ב רע״א בתובו׳ ח׳ סע״א. [12]) כ״ה בדפ״ר ובדפו״ו היי. [13]) אולם עיי׳ מ״ש נגד זה הרב החי׳ וויים בתולדות רב במ״ע בוכבי יצחק ח״ח צד 26 ובקצור בדור דור ודורשיו ח״ג 148 הערה 7 ובאמת בכ״י ש״ס פי׳ הגי׳ ר׳ יוסי אבל קשה לי גם בזו הגי׳ דאקדמיה כבר בדף מ״ח סע״ב ר׳ יוסי ודעת ר׳ יוסי היא שצריך שיזכור בה (בבה״מ) תורה. [14]) בע׳ אביי בתב רבינו וז״ל ויש בתנאים שקרואין רב במקומות ידועין כגון רב חמא אמר בשבת (קל״ה:) ואח״ב הביא ר׳ אבא בשני מקומות (בברכות ובתובות הנ״ל) הרי שרבינו היתה לפניו שתי גירסאות בשבת קל״ה: היינו רב חמא ועוד ר׳ אבא וכדאי׳ באמת בס׳ העיטור עיי׳ מ״ש בע׳ אביי צד ז׳: הערה 3 ורבינו בע׳ אביי נגרר אחר פי׳ ר״ח במו שהראית לדעת עתה מפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא וז״ל קיי״ל דבולהו תנאי מא״י אינון לפיכך קרי להו רבי בר מתלת דובתי ואע״ג דתנאי אינון קרי להו רב, רב אבא בהאשה שנפלו לה נכסים ורב אבא נמי בגי׳ שאבלו כאחד ורב חמא בהדא דובתא ע״ב וביוחסין השלם ע׳ אבא צד 99 הביא זה פי׳ של רב האי גאון והשיג עליו כי לא מצא הוא היינו בעל היוחסין לא בגמ׳ ולא ברש״י ותוספו, בשבת (קל״ה:) גי׳ אבא אלא רב חמא אבל באמת בכ״י ש״ס בשבת אי׳ ר׳ אבא עיי׳ ד״ס שבת צד קנ״ח: וכן בעיקרי התלמוד השיג בעל היוחסין על פי׳ רה״ג והביא שם וביוחסין השלם שם תוספתי חולי׳ פ״ו ותוספתי ביצה פ״א וחולי׳ פ״ד: פ״ה. שאי׳ אמר ר׳ אבא וכו׳ ע״ש ובסד״ה ע׳ אבא (צד ג׳ ע״ג בדפו״ו) וביבמות ק״ח: מצינו דקאמר מאן תנא על רב וע״ש רש״י ועיי׳ יד מלאכי סי׳ תקנ״ב — תקנ״ה.

ואח"כ ילדה ואבא הוא רב כאשר פי' בע' אביי[1]) פ"א רב תנא הוא ופליג רב הוא מכלל לוי וכר קפרא ור' שמעון בר רבי ורבן גמליאל בר רבי שהן תנאין ועוד הוא מכלל אמוראי כגון שמואל ורב הונא קמא וזולתם ואין ברייתא דוחה דבריו לפי שהוא תנא חולק עם תנא. בפ"ב בכתובות בגמ' דסמך האשה (כ"ב.) דכתיב ביה דאמר לנא רבנא אשי פי' שנשא ונתן עמהם וכיון דכתיב ביה הכי ורבנא אשי ודאי איהו לא משוי נפשיה כבית דין חצוף. בס"ג דפ"ק בסנהד' (י"ז:) רבותינו שבבל רב ושמואל רבותינו שבא"י ר' אבא. כגון דא צריכא רב ה[2]) (ב"מ ק"א.) כבר פי' בע' צרך. ויקראו לפניו אברך (בראשית מ"א, מ"ג) תר"י (א' וב') רב בחכמא וזעיר בשנייא[3]) — (א"ב תרג' כי תשתרר וכו' (במד' ט"ז, י"ג) אתרברב עלנא אף רברבא). *[אחי"ה בנו"ג אתרברבת עלנא אף אתרברבא וכ"ה במתורגמן וכצ"ל במו"ע ובדפ"א נסגר גם ציון התרג' מבראשי' הנ"ל בשני חצאי עגולין ואחר ציון של תרג' מבמדב' וכל זה טעות דפוס הוא כי ציון תרג' ויקראו וכו' שייך לרבינו נתן, ורַבְרֵב הוא בל"ס פלפל מן רַב ואתפלפל אתרברב עיי' תר"י א' בראשי' י"ד, כ"ג, לשמות ט', י"ז; לבמד' ט"ז, ג'; ליחזק' ה', ט"ו וזולתו ועוד רְבַב מל"ע רבَّ ענין גדלות ורוממות ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: אנן דרבבינן. . ואנן אפי' רבבינן וכו' וכן רָבָה מל"מ ובלא"ר רבי חגיג' ט"ז: פרו ורבו. ב"ר פל"ד פרה ורבה ולִרוב בפיעל רִבָּה, רִיבָּה ובינוני פעול מְרוּבָּה שבועו' ל"ג. ריבה ומיעט, פסחי' כ"ב: את לרבות, סנהד' מ"ו. לרבות בן סורר ומורה, סוטה מ"ז: כמה פעמים משרבו ע"ש, סנהד' צ"ז. ירבו . . . יתמעטו. יומא ע"ו. מדה טובה מרובה וכו'. מגילה ט': הוריו' י"א: מרובה בגדים . . . המרובה בגדים עיי' לעיל, אבות פ"ג מי"ז כל שחכמתו מרובה . . מעשיו מרובין, ירו' יומ' ספ"ב ד"מ. תפשת המרובה לא תפשת וכו'. ב"ב ו': צדיקים שהם מרובין וכו'. הפעיל ברכות ה': אחד המרבה וכו', ס"ג. אל ירבה רעים בתוך ביתו, יומא ל"ח. בקשו להרבות כבודן וכו', תעני' כ"ט. מרבין בשמחה, כתובות קי"א. אל תרבה בישיבה וכו', מכו' כ"ג: הרבה להם תורה ומצות, ע"ז ב': הרבה כסף וזהב הרבינו וכו', אבות פ"ב מ"ה המרבה בסחורה, שם פ"ז מרבה בשר מרבה רמה וכו'.

ב"ב י"א: מרבה עליהן את הדרך עיי' לעיל בערוך. נתפעל יומ' ה'. נִתְרַבָּה עיי' לעיל בערוך. השם רִיבּוּי וכנ"ה סוף אסת"ר הבּרכה בריבוי השלום בריבוי ובפרט בדרוש ריבוי הפכו מיעוט שבועו' כ"ו. מאי ר"ע דדריש ריבויי ומיעוטי דתניא וכו' ע"ש, שבועו' כ"ה. מריבוי הכתוב, ושם: מריבויא דקראי, תוספת' שבועו' פ"א ר"ע . . . היה דורש ריבויין ומיעוטין. ב"ר פנ"ג אתין וגמין ריבויין, ירו' שבת פי"ט די"ז. ירוש' יבמות פ"ח ד"ח ע"ד לשונות ריבויין, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה: אין כאן כלל ופרט אלא ריבויים. סנהד' בבלי מ"ה סע"ב ומ"ו רע"א ר' אליעזר דריש ריבויי ומיעוטי. מנחו' פ"ט. אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט עיי' יד מלאכי סי' כ"ז. והשם המופשט יבמו' ס"ב. פריה ורביה ירו' גיטי' פ"ד דמ"ו רע"א וירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ב פרייה ורבייה. בן פרת (בראשי' מ"ט, כ"ב) נדרש בב"ר פע"ח רביית יוסף, ושם פצ"ח רבית יוסף. במד"ר פ"ב הרבה ארבה (בראשי' כ"ב, י"ז) רביה לאב רביה לבן. והתואר במקום השם רַב פי' אדון וגדול גיטי' כ"ב. ושם: יכול הרב לומר לעבד וכו', שם ל"ז: רבו ראשון . . . רבו שני, ועוד מלמד ומורה ברכו' ס"ג: הרב בכעס ותלמיד בכעס, עדיות פ"א מ"ג חייב אדם לומר בלשון רבו. ועיי' עוד ברכו' י"ז. כ"ז: ל"א: ל"ב. שבת ל': צ"ה. עירובי' ס"ג. סוכה כ"ז: כ"ח. ר"ה ל"א: תענית ח'. מ"ק י"ז. חגיגה י"א: ט"ו. כתובו' פ"ד: קי"א. סוטה י"ג. קידושי' ל': מ"ב: ב"מ ל"א. ועוד רבי ב"מ פ"ה. ורבי קרו לך, שם פ"ו. רבי לא יתקרי, פ"ד. רבי קרו לי, ע"ז י"ז: ומ"ט קרו לך רבי רבן של טרסיים אני. משה רבינו ועוד בר"ת מרע"ה (משה רבינו עליו השלום) עיי' יבמו' מ"ט: סוטה י"ג. מ"ח: זבחים ק"א: מנחו' ס"ה. בכורו' מ"ד[4]). והקבוץ בכינוי רַבּוֹתַי, רַבּוֹתֵינוּ חגיגה ה'. מבעט ברבותיו הוי, י"ד. תלמיד המחכים את רבותיו, תעני' ז'. הרבה למדתי מרבותי וכו', ע"ז ל"ו סע"א וסמכו רבותינו על וכו', שבועות מ"ז. רבותינו שבבבל וכו' עיי' לעיל בערוך. ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג וירו' ביצה ספ"ב דס"א סע"ג רבותינו שבגולה נהגו כן ירו' חלה פ"ד ד"ס סע"א רבותינו שבגולה עיי"ע רב ב', ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד וירוש' גיטי' פ"ז דמ"ח רע"ד בג' מקומות נקרא ר' יהודה הנשיא רבותינו וכו', ירוש' מגילה פ"א ד"ע ע"ד מרדכי

---

[1]) וגם עיי"ע אבא. [2]) כ"ה בעיקרי התלמוד ובדפ"ע רבא [3]) בנו"ג בתר"י א' וב' ורכיך בשנוא (בשנייא). [4]) ורבינו משה הוא שם כבוד לר"מ בן מיימון.

ואסתר כתבו אגרת ושלחו לרבותינו [1]. וכתנחומ' הישן אי' כמה וכמה פעמים אמרו רבותינו, ילמדנו רבותינו שנו רבותינו עיי' מבוא לרש"ב צד ל'. ושם הכבוד של ר' אבא אריכא: רב עיי' בערוך הנ"ל וע' אביי. ור' יוחנן כתב ליה לקדם רבינו שבבבל חולי' צ"ה: ונקרא ר' יהודה הנשיא בשם הכבוד רבי [2]) (ברכו' י"ג. נ"ז: גיטי' נ"ט. והרבה זולתו) וגם רבינו הקדוש שבת קי"ח: עיי"ע אם (ח"א, קי"א.) ונקרא ג"כ ר' יהודה נשיאה נכדו של ר' יהודה הנשיא בשם הכבוד רבי עיי' סד"ה וד"מ וע' אביי ומ"ש — ועוד עיי"ע רַבָּן, רַבָּנָא. ובענין כללי הש"ם הלכה כרב באיסורי עיי"ע הלכה ויד מלאכי סי' קמ"ח, קמ"ט, קנ"א, קצ"ג, רל"ו, רל"ז. הלכה כר' מחבירו שם סי' קע"ה, רכ"ה, רל"ג, רל"ח. ומה שענין רוֹב כל"מ רֹב. רוֹב ובלא"ר רוּבָּא פי' המון ורבוי הרבה בכללי הש"ם ד"מ יבמות קי"ט. כי אזלי רבנן בתר רובא ברוב דאיתא קמן אבל רובא דליתא קמן לא אזלי רבנן בתר רובא, חולי' י"א. רובא דאיתא קמן לא קא מיבעיא לן כי קא מיבעיא לן רובא דליתא קמן. והא לך קצת כללים חולי' ג': י"ב. רוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם, חולי' י"א. יבמות קי"ט. רוב קטנים לאו סריסים נינהו, חולי' שם סנהד' ס"ט. יבמו' שם רוב נשים לאו איילנות נינהו. חולי' שם: רוב חוטי השדרה לאו נקובים נינהו יבמו' שם: רוב נשים מתעברות ויולדת, יבמות שם: רוב נשים אינן מפילות, שם (עיי' חולין ע"ז:) רוב יולדות לאו זכרים. יבמות ל"ז. סנהדר' ס"ט. רוב נשים יולדת לט', חולי' ע"ז: רוב בהמות יולדות דבר הקדוש בבכורה, חולי' י"א. סוטה כ"ז. רוב בעילות אחר הבעל, חולי' י"א: רוב אנשים לאו טרפים נינהו. שם רוב בהמות כשרות נינהו, חולי' נ"ג. רוֹב אריות דורסין, שם: רוב שוורים מתחככין, שם פ"ו. רוב מעשי חשו"ק מקולקלין הן, שם ונדה י"ח: קידושי' פ'. טהרו' פ"ג מ"ח רוב תינוקות מטפחים באשפה (דרך התינוק לטפח). גיטי' ב': רוב ישראל בקיאים הם. שם ס"א. שבת י"ג. כתובות כ"ד. רוב עמי הארץ מעשרים הם, גיטי' כ"ח. רוב חולים לחיים, גיטי' שם שבועו' ל"ג. ל"ז: קידושי' ע"א: ערכי' י"ח. רוב גוססין למיתה, נדה י"ח: כ"ט. רוב נשים ולד מעליא ילדן, שם ל"א: רוב נשים אינן חזיין בקטנותן, שם מ"ח. ברוב נשים סימן תתאי אתי ברישא, שם י"ז: רוב שליות אינם בלא ולד, שם י"ט. רוב חתיכות של ד' מיני דמים הם, כתובו' ט"ז. כ"ח. ב"ב צ"ב: רוב נשים בתולות נישאות קידושי' נ': רובא מסבלי ואח"כ מקדשי, כתובות י"ג: רוב נכרים פרוצים בעריות נינהו, סנהד' ס"ט: רובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחי, בכורות י"ט: רוב בהמות מתעברות בתוך שנתן, שם וכ"ד. רוב בהמות אינן חולבות אא"כ יולדות, ע"ז ל"ד: עגלים של בית אונייקי נשחטים לע"ז, ב"ק מ': רוב שוורים לרדיא. שם מ"ו: כי אזלינן בתר רובא באיסורא אבל בממונא לא אזלינן בתר רובא, בכורו' כ' רע"א כי אזלי רבנן בתר רובא ברובא דלא תלי במעשה אבל ברובא דתלי במעשה לא] —

רַב (= רוֹבָא, רוֹבָה בלא"ר נער כמו רָבֵי, רַבְיָא Jüngling ועוד עיי' בפנים) בריש תמיד (פ"א מ"א) והרובין שומרין שם. בר"ג דסוכה (ה':) שכן בבבל קורין לינוקא רביא. בפ' ארוסה ושומרת יבם בגמ' מעוברת (סוט' כ"ו רע"א וכ"ה בתוספת' סוטה רפ"ה) והרובא שנשא עקרה. והנערה טובת מראה (בראשי' כ"ה, ט"ז) תרג' ירוש' [3]) רביתא שפירת חיזו [4]). בחורים טחון נשאו (איכה ה', י"ג) תרג' רוביא ריחיא נטלו — (א"ב נאמרו רובים פרחי כהונה מורי ורובי קשת). *[אחי"ה וא"כ לדעת ר"ב רובים כמו ל"מ רַבִּים Bogenschütze ותרג' רבה קשת (בראשי' כ"א, כ') והוה רביא קשתא בקצת דפוסי' ובקצת הגי' רבי קשתא והנכון שהוא כפי' רבינו מלא"ר רוֹבָא = רָבֵי, רַבְיָא פי' בחור ונער כתרג' דה"י א' כ"ב, ה' רובי ורכיך והקבוץ רוֹבִין תרג' רות ג', י'; תרג' איכה ה', י"ב. י"ג; ושם ב', י"ב רוֹבַיָּא ותרג' נער (בראשי' ל"ז, ב') והוי רבי ועוד עיי' תרג' שמות ב', ו'. ח' ט'; לישעיה ט', ה' וזולתו והקבוץ רָבַיָּא תרג' איכ' א', ה'. ולנקבה רִיבָא, רְבִיתָא רק בתר"י עיי' לבראשי' י"ח, כ"א; כ"ד, י"ד. ט"ז. מ"ג. נ"ה. נ"ז; ל"ד, ג'. י"ב וכ"ה בסנהד' נ"ח: רביתא דפלניא, קידושי' ע': ההיא רביתא [5]), ירוש' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ד רובה שנשא ריבה.. רובה שנשא אלמנה.. אלמון שנשא ריבה והקבוץ ריבות עיי"ע הבא אח"ז וא"כ הרובים או הרובין בתמיד פי' פרחי כהונה שלא הגיעו עדיין לעשות עבודה עיי' המפרש בתמיד וכן בחולי' כ' רע"א יקבלו הרובין את תשובתן ופירש"י הנערים

---

[1]) בבבלי מגילה ז'. אי' חכמים [2]) בענין נקודה רבי עיי' בתשבי ע' רב. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"י ערוך. [4]) בנו"ג ורבא שפירא למחמי. [5]) ב"ב *: הגי' ינוקתא.

בני ר' חייא. וכן ירוש' חגיג' ספ"ג דע"ט סע"ג א"ר ינאי הרובין היו אומרים בתרומה שנעשית ע"ג הקודש וכו' עד אתיא דר' ירמיה כרובים. ובירו' חלה ספ"ד ד"ס סע"א א"ר יוחנן רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומה ומעשרות עד שבאו הרובין ובטלו אותן מאן אינון הרובין (תרגמוניא. ר' זעירא) [צ"ל תרגמוניה ר' זעירא] ר' יהודה בשם שמואל חלת חוץ לארץ וכו' ע"ש והתוספו' בע"ז דף נ"ט. בד"ה בצר הביאו הירוש' וכתבו „ולא נודע פי'" [1] ודע כי מהרז"ף במקום הנ"ל (בהערה 1) פי' הרובין הוא מל' רובא פי' גדול וכיון ר' יוחנן בזה על שמואל וקצת קשה לשון רבים וגם רבותינו שבגולה הם הם רב ושמואל (עיי"ע הקודם) והיאך קורא ר' יוחנן שמואל בשם רובין וכנראה שהוא בל' גנאי אמרו. ולי נראה שעיק' הגי' דובים כגי' הראש בקצת דפוסים וכבר הארכתי למעניתו בע' דב (ח"ג. ד"ד: והלאה) ע"ש] —

רב (= רְבוּתָא, רְבִיתָא פי' כמו רְבוּעֲתָא, רְבִיעֲתָא היינו רביצה (das Aneinanderliegen דלא מקום רבותא (יבמו' ע"ו.) [2] פי' רבועתא ע' מובלעת וכבר פי' בע' קרם (א') [3] — (א"ב ענין רביצה). *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' מ"ו סע"ב אבל כסדרן היינו רביתייהו ופי' ר"ח (עיי' תוספו' שם מ"ז רע"א וע' אן ב' ח"א. צד קל"ג) רביתייהו כמו מרבעיתייהו. וכן גרס רבינו בע' אן בשם הגאונים דהיינו רביעתיהו. ועוד בחולי' מ"ח. מקום רביתא] —

רב (= רִבּוֹא מל"מ (עזרי ב', ס"ד) והוא כמו רבבה (Zehntausend, Myriade בפ"ק בגיטי' בגמ' ר"מ אומ' (ט'.) ובפ' מי שמת בגמ' שייר קרקע (ב"ב קמ"ט סע"ב) דתנן בפ"ג בפאה (מ"ח) חוץ מאחד מריבוא שבהן פי' אחד מריבוא לאו כל כך דוקא דצריך למימר הכי אלא אפי' אמר אחד מריבוא לא יצא בן חורין דמסתברא דאותו אחד מריבוא אדידיה קאי. יש ששונין חוץ מאחד מרובו ופי' חוץ מדבר אחד שהוא הרוב [4]. בר"ג [5] דפ' גיד הנשה (חולי' צ':) ובגמ' דמס' תמיד (כ"ט:) פרוכת דתנן בסוף שקלים (פ"ח מ"ה) ומשמנים ושתי רבוא נעשית פי' פ"ב כיכרין [6], ס"א [7] „ומשמונים ושתי ריבות כלומ' פ"ב בתולות ארגוה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בחולי' (קובץ כ"י אנגייל' דף ש"מ) ושם הגי' בפירוש ריבות וכ"ה בערוך בכ"י ה"ב וכן העתיקה בעל עיקרי התלמוד אבל בדפ"ר אי' ריבו וצ"ל ריבות ונשמט הקו מעל הוי"ו ובשדפ"ע בט"ס ריבוא וזה הוליך תועה לבעל הפשב"ע לו' „שאינו משנה רבינו הגי' מרבוא אל ריבות אלא הניח הגי' כמות שהיא בתוספו' יו"ד בין רי"ש לבית" וכפי' וס"א של ערוך עולה יפה פי' רש"י בחולי' בלישנא אחרינא: „ריבות נערות העוסקות בה" ע"כ וכן ברע"ב בשקלים וז"ל וי"ס שכתוב בהן ובשמונים ושתים ריבות כלו' דשמונים ושתים נערות בתולות מתעסקות בעשייתה ע"כ וכ"ה בפי' דמס' תמיד עיי' תוי"ט לשקלים. ודע כי בכ"י ש"ס בשקלים ומשמנים ושתים ריבו' וצ"ל ריבות וכגי' רגמ"ה וערוך אבל היותר טוב לפי גי' זו ופי' הנ"ל ובשמנים ושתים וכ"ה באמת במשניות נאפולי. וריבות הוא הקבוץ מן ריבא, רביתא עיי"ע הקודם לזה. וכפי פי' הראשון רבוא = ריבוא הוא ל"מ רבוא או רִבּוֹא (דניאל ז', י') וכ"ה בל"ס רֶבּוֹ, רֶבּוּתָא גיטי' נ"ז. ע"ז כ"ד. ששים רבוא, ירו' מעש' שני פ"א דנ"ב ע"ד מאה רבוא ובתרג' דברים ל"ב, ל' ולשופטים כ', י' ג"כ רִיבּוֹתָא בל"נ ובקבוץ רִיבּוֹתָן תרג' כ"י תהלים ס"ח, י"ח ועוד רִיבְוָן תרג' ש"א י"ח ו', ז', ח'; ליוג' ד', י"א, חולי' ז', בדניאל ז', י' רִבְּוָן ועוד רִבְּוָתָא סנהד' כ"ו. תרג' דברי' ל"ג, י"ז] —

☞ רב (= רַבִּי ובאתפעל אִתְרַבִּי, אִתְרַבָּא (salben, weihen מל' שמרוני עיי' בפני') תרג' ויקח משה את שמן המשחה וימשח את המשכן (ויק' ח', י') ונסיב משה ית משחה דרבותא

---

[1] וש"נ א"ר זעירי תרגומיא ובתוספו' בכורו' נ"ד. ד"ה ושני אי' תורגמינן ר' זעורא והנכון כמו שהגיה מהרז"ף במ"ע ח"א, 360 תרגמוניה ר' זעירא כלומר פי' ר' זעירא. והרא"ש בע"ז פ"ד ססי' ט' גרס מאן רובים תרגמניא יש מפרשים גדולים חכמי ישראל באו שמה ודרשו להם שאין צריכין להפריש וי"מ הכתות שהעמידו הכותים לדרוש להם ולהחזיק דתן תקנו לתת להם מעשרות שרותיהן ע"כ ובעיקרי התלמוד הביא זה הפי' בשם פסקי הרא"ש וז"ל פ"א רובים כתות של ישו הנוצרים שתקנו לחזק דתם מעשרות ואם יפרשו היהודים מעשר בחו"ל יקחו אותו הגויים ע"כ. [2] כפי גי' רבינו בע' קרם ולפנינו לי'. [3] כ"ה נכון בדפו"ו ובד' אמש' אבל בדפ"ר ובכ"י בט"ס קרס. [4] ובכ"י ש"ס בפיאה הגי' בריבוא וכ"ה בתוספתא פיאה ספ"א. [5] כ"ה נכון בדפ"ר. [6] רש"י בחולי' פי' חוטין וכ"ה ברע"ב בשקלים כך היה מנין החוטים שהיא נעשית מהן פ"א מנין דנרי זהב שהיו מוציאין עליה ע"כ וא"כ בזה עולה פי' רבינו ונ"ל שנגרר אחר גי' בעל הלכות גדולות הלכו' מנחו' (צד קל"ז:) וז"ל ומשמונים ושתי רבואות מנה נעשית ע"כ ועיי' ג"כ פי"מ להרמב"ם שמונים ושתי רבוא שמנים מאות אלף ועשרים אלף דינר וכו'. [7] כ"ה נכון בדפ"ר אבל בשרפ"ע בט"ס פ"א.

ורבי ית משכנא. *[אחי"ה משחת (בתר"י לבראשי' ל"א, י"ג ותרג' שמות ל', כ"ו; מ', ט') תרג' די רביתא ועוד עיי' תרג' ויק' ח' י"ב. וכן תרג' ומשוח (ש"ב ג', ל"ט) ומרבֵי למלכא נסכתי (תהלי' ב', ו') רביית מלכי. והשם רְבוּ, רְבוּתָא עיי' תרג' שמו' כ"ט, ז'; ל', כ"ה; מ', ט"ו; ויק'ז', ל"ה; לבמד' י"ח, ח' למשחה: לרבו נ"ל מל' שמרוגי שהעתיקו למשחה בהם: (שמו' כ"ט, כ"ט) למתרבאה בון. משחת קדש (שם ל', כ"ה) תרג' שמרוני משח רבות. משחתם (שם מ', ט"ו) תרג' שמרוני רבותון] —

* רָבָא שם אמורא המפורסם והוא בר יוסף בר חמא עירו' נ"ד. סוכ' ל"ד סע"א חולי' מ"ג: ועוד בהרבה מקומות והרבה אמוראים נקראו רבא הלא הם נזכרים בסד"ה וכתב היוחסין בשם ר"ח כי רבא באלף הם י"ב ובה"א ל"ו ואני מצאתי יותר עכ"ל ועל זה כתב בעל סד"ה גם אני מצאתי יותר ויותר עיי' שמותיהם על פי סדר נכון בסד"ה דפוס ווארשא מצד קס"ב עד ק"ע ושם תמצא ג"כ כל שמות אמוראים בשם רַבָּה. ורבה סתם הוא בר נחמני אחיו כייליל אביו של אביי.

* רַבָּא, רַבָּה, רוֹבָּא, רוֹבָּה (מל"ס רַבָּא פי' כמו רב גדול ומורה ועוד ישיש gross, alt, Lehrer, der Ältere) יבמות כ"א: בי אבא רבה . . דבי אמא רבתי עיי"ע כלת. ב"מ ק"א. צריכא רבה עיי"ע צרך. ויק"ר פכ"ב ואיפשר כן רבה שאיל לתלמידא, ירו' יבמות פ"ד ד"ו: הידינו רבה רבה דמתניתא רבה דאולפנא. והרבה פעמים רובא, רובה, רבה אצל השם הפרטי פי' זהו ומורה שהוא שם כבוד להבדילו מאותו השם המאוחר בזמן ד"מ ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: ר' הושעיה רובא ב"ר רפ"א ר' הושעיה רבה [1]), ירו' כלאים פ"ט דל"ב: ר' חייא רובא ושם ג"כ רובה ובירושי' שבת פ"ז ד"ט ע"ג בנויי דר' חייא רובא, ירו' שקלים פ"א דמ"ו. ר' חייא רבה, ושם רב הונא רבה דציפורין עיי' מבוא הירו' למהרז"ף כל ערך וערך. ובענין והוא דרבה מנה פי' והוא גדול ממנה כלומ' הסברה נותנת להפך, דרובא אתא אימור לך עיי' מ"ש בע' אדרבא (ח"א, ל"ט) וכן בירושי' פיאה פ"ד די"ח: רובה דר' יוחנן ורובה דר"ש בן לקיש ועיי' מה"י צד י"ד: ובאהבת ציון לירו' פיאה הנ"ל — והקבוץ סנהד' ק"ב. רַבְוָותָא פי' גדולים ומורים.

רְבָב (מל"פ וע' رب, رباب, ربوب פסולת של שומן או גבינה וכדומה Bodensatz von Fettigkeit) בס"ג דפ"ק בשבת (כ':) של זפת ושל גפרית של רבב ושל גבינה [2]). בפ' המוציא יין בגמ' המוציא חבל (ע"ח:) רבב כדי לשוט [3]) אספוגית [4]) קטנה. בס"ג דפ' אלו קשרים (שבת קי"ד.) כל ת"ח שנמצא רבב על בגדו פי' רבב שומן וקירא ונפטא וזפת וכיוצא בהן אם נמצא על בגדו של חכם" חשוב ממשניאי התורה שאין בני אדם דבקין בו שלא יתלכלך מלבושם ממנו. פי' רבד [5]) דם יבש כמו ריבדא דכוסילתא אמר רמי בר אבא [6]) האי ריבדא דכוסילתא עד תלתא יומי לא חייץ מכאן ואילך חייץ (נדה ס"ז.) ות"ח שנמצא דם על בגדו העליון הרי זה מכוער" [7]) — (א"ב לפי דעת התוספות (ע"ז ל"ג.) רבב ורבד מענין אחד והביאו בפ' אין מעמידין דע"ז ראיה מסוגיא זו לבריתא דנודות הגוים גוי רבבן זפתן ועיבדן ובתוספתא (פ"ד) (ה') גרים רובדן שהכל אחד ולפי הראיות צדקו דברי התוספות חדא משום ג' התוספתא ושם אין שייך לפרש ריבדן מלשון דם ותו שריבדא אינו דם אלא שריטה הנשארת אחר הקזאת דם. [8]) בפ' לא יחפור בגמ' ואת מי רגלים (ב"ק כ':) אמר רב בכל עושין מחיצה חוץ ממלח ורבב. בפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג.) גוי רובבן ועובדן וישראל נותן לתוכן יין. פי' רובבן זופתן כזפת רובבן כמו רבב גוי רובבן וישראל נותן לתוכן יין שנותנין מעט יין בזפת כשנדלק הזפת כדי לצננו. בס"ג דסוטה (מ"ט.) א"ר אילעא בר ר' ברכיה [9]) אלמלי תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי

---

[1]) ומזה פתח דבר של בראשי' רבה: ר' הושעיה רבה פתח וכו' נקרא' אגדת ספר בראשי': בראשית רבה ואח"כ נקראו ככה יתר מדרשי ספרים כידוע. [2]) גי' הרי"ף של גפרית של רבב ושל קירה וכגי' רבינו אי' בפי' ר"ח ושם של זפת ס"א של גפת וכ"ה של גפת בכ"י ש"ס א"פ ובסי' העתים שתי גירסאות כבפי' ר"ח ובעל ד"ס שבת צד י"ח. לא ידע עודנה מפי' ר"ח ובכ"י ש"ס הנ"ל אי' גפת במקום גבינה ואינו נכון ובנו"ג הסדר של גבינה ושל רבב. [3]) בנו"ג לסוך בר"יף לשוף ובר"יף כ"י לטוש וכ"ה ברא"ש ולשוט הוא הוא לטוש עיי' ד"ס בפסחי' צד מ"א: ועוד עיי"ע שט. [4]) וכ"ה בזה הערך עיי' ח"א, קפ"ו וש"נ השינויים. [5]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וכ"ה בדפ"ר וכן העתיק בעל עיקרי התלמוד וכן הגיה הפשב"ע אבל בשרפ"ע בט"ס רבב. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בנדה וכ"ה בהעתקת ר"ח ובדפ"ע ובהעתקת בעל עיק' התלמוד רמי בר חמי. [7]) כל זה מן תיבות חשוב עד גמירא הועתק מפי' ר"ח בשבת וקצת מזה אי' ג"כ ברי"ף ושם אי' כמו כן פי' רבב כגון קירא וזיפתא וכיוצא בו. ודע כי בפי' ר"ח אי' עוד רבד מלשון מרבדים רבדתי (ערסי) [צריך לומר ערשי] וכמו כן אי' ג"כ בפירש"י וכ"ה בהגהת כ"י ש"ס עיי' ד"ס בשבת צד קכ"ז: [8]) ועיי' מ"ש בסוף הערך. [9]) בנו"ג יברכיה.

רבב שנא׳ (תהלי׳ ט׳, כ״א) שיתה ה׳ מורה להם. פי׳ רבב פסולת שעוה הוא ומפני שהזכיר שבטל נופת צופים בא להודיע שלא נשאר להם אלא פסולת של שעוה. פ״א מוכרי דבר מאוס מרוב עניות שיתה ה׳ מורה להם התפלל להקדוש ב״ה שיעשירם שיראו בני אדם מהם ומאדם עשיר מתייראין. *[אחי״ה ורש״י פי׳ בשבת כ׳ :

רבב שומן ושעוה וכל דבר הניתך וכן בזבחי׳ צ״ח: פירש״י כל דבר הניתך כגון שומן וחלב ושעוה ובשבת ע״ח: רבב שומן וחלב ולדף קי״ד. פירש״י רבב שומן וחלב וכבר אמרתי בתחלת הערך כי בל״פ וע׳ רב והקבוץ רבאב או רבוב פי׳ פסולת של שומן או גבינה וכדומה. ונבנה מזה הפעל רובבן ועובדן בע״ז הנ״ל כפי ג׳ רבינו ובנו״ג ריבבן ובתוספת׳ ע״ז הנ״ל עובדים וזופתים ובכ״י ו״ו ורוכבו ובכ״י ד׳ ורוכבין ונ״ל שצ״ל ורובבו או ורובבין ובכ״י אירפ׳ ו ר ו ב ד ו ומחק הסופר ותקן וזופתו [1]) ועל זו הגי׳ ורובדו כיוונו התוספו׳ בע״ז במה שכתבו בתוספתא גרס ריבדן וצ״ל רובדן כגי׳ ר״ב הנ״ל ע״ש ועיקר הגי׳ רובבן פי׳ טש אותו בפסולת של שעוה וגי׳ רובדן נבנה מן רבד שהוא לפי׳ רבינא בשבת קי״ד. כמו רבב, ובענין ריבדא עיי״ע רבד] —

רְבוּבָה (מל״ע رباب כלי שיר musikalisches Instrument [2]) עביד ליה רבובה לבריה (סוטי׳ מ״ט:) כבר פי׳ בע׳ ארוס — (א״ב בנוסחאות כתוב רכובה). *[אחי״ה ר״ב טעה במח״כ כי במקום עביד ליה ר ב ו ב ה לבריה אי׳ בנוסחאות שלנו טנבורא עיי״ע אבל בע׳ אלים (ח״א, צ״ד) הביא רבינו מאמר שלי׳ לפנינו כל עיקר אביי אמר כובא ובפי׳ רה״ג לכלים פט״ו מ״ו גרס בסוטה אביי אמר דכובא ונ״ל שצ״ל רבובה והוא הוא رباب של הנ״ל אבל עיי״ע אלית וע׳ ארוס ב׳ (ח״א, רצ״ז:) גי׳ שונות ופי׳ כל גי׳ וגי׳ ע״ש] —

רְבוּבָה (Höhlung) בפ״ג במדות (מ״ג) וכבש היה בדרומו של מזבח ל״ב על רוחב ט״ז ורבובה היתה במערבו ושם היו נותנין פסולי חטאת העוף — (א״ב פי׳ גמא או מקום נבוב שהיה בכבש וטעם רבובה כמו רבוע ואולי רבובה כמו ארובה ובא אות הכפול במקום הדגש). *[אחי״ה וכן בפי״מ להרמב״ם פי׳ רבובה גומא, ורא״ש פי׳ חלון עש״ה [3]) והוא ממש כלשון התוספת׳ זבחים רפ״ז ר׳ ישמעאל בר׳ יוחנן בן ברוקה אומר חלון היתה שם למערבו של כבש ורבוכה היתה נקרית ששם זורקין פסולי חטאת העוף שתעבר צורתה ותצא לבית השריפה ע״כ ובכ״י אירפ׳ הגי׳ רביכה וגי׳ הרא״ש רבובה, ורבובה הוא כמו נבובה כמו נבוב לוחות (שמות כ״ז, ח׳) ענין חלולה עיי׳ רע״ב למדות ובתוי״ט שם] —

* רבבהו (קיצור מן רב אבהו) סנהד׳ כ״ב סע״ב בכ״י ש״ס מינכען רבבהו אומר ובנו״ג ר׳ אבהו.

רָבַג (פי׳ נ״ל מל״ע ربق דבק וחבר aneinanderfügen, verbinden); מַרְבֵּג Gefüge אבל עיי׳ בפנים) בפ״ג באהילות (מ״ז) ובר״ג דפ׳ הישן (סוכ׳ כ׳:) וכן מרבג של אבנים וכן סוור של קורות. בס״ג דפ׳ כל הכלים (שבת קכ״ה:) פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא מרבג של אבנים. ס״א מרבך. פי׳ „מרבג כמו בנין של אבנים זה ע״ג זה כדתניא בריש תורת כהנים (ספרא ויקרי׳ פרק ד׳ פרשה ד׳) לענין זריקה יכול יהא זורק ורובג ופי׳ שיתן אחד על אחד״ כמו מרבג של אבנים. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג באהלו׳ הנ״ל ובנו״ג באהלות מרבך של אבנים ונ״ל שצ״ל מדבך וכדאי׳ באמת בסוכה ובכ״י ש״ס שבת קכ״ה: ועיי״ע מדבך וע׳ נדבך ומ״ש. ועיקר הגי׳ מדבק או נדבך עיי״ע סוור. והפעל רובג בספרא הנ״ל נ״ל הוא הוא רבץ ענין זריקה עיי״ע רבץ ולכן יפה פי׳ בערוך הקצר גישרענקלט וצריך לו׳ גישפרענקלט gesprenkelt אבל רה״ג ואחריו רבינו פי׳ מרבג מן רובג ענין סדור זה ע״ג זה ועפ״י כן אולי הוא מל״ע הרשומ׳ בתחלת הערך וכן בלשון סוריי רבגא פי׳ קשורים ודבוקים] —

רבד (= רִיבְדָא נ״ל מל״ע ربذ einstechen, einritzen; רִיבְדָא Ritz) דכוסילתא (מ״ק כ״ח. מכות כ״א סע״א שבת קכ״ט. ויתר מקומות בעי׳ כסל) כבר פי׳ בעי׳ כסל [4]) ובע׳ פגר — (א״ב פי׳ בל״י שריטה עשויה בדבר מה). *[אחי״ה כיון לל״י ῥάβδος Stich והח׳ פערלעס (עט״ש צד 53) פי׳ ריבדא = תרפתא מל״י δρύπτω ritzen, kratzen ועיי״ע תרף ג׳ וגי׳ רבינו שם. ויותר קרוב שהוא ל״ע הנ״ל

---

1) עיי׳ מ״ש המו״ל ד״ר צוקערמאנן צד 467 בהערה ונשמט זה מעיני ה׳ לעווי בעי׳ הנוכחי. 2) ובלאי״ט ribeba Bauerngeige. 3) והביא פסחים ל״ד, ע״ש. 4) ח״ד, רע״ה.

ועוד עיי"ע שני ערכי' הרשומ' בערוך ובהוספותי שם. ושם הבאתי פי' ר"ח. והקבוץ נדה ס"ז. הני ריבדי דכוסילתא וכו' — ותחת ריבדא דכוסילתא בכתובות ל"ט: גי' רבינו תרפתא דסיכורי עיי"ע תרף ג'] —

רָבַד (מל"ע ربد, ربط קשר ודבק zusammen-fügen) ומזה רובד רצפה עשוייה מאבנים מדובקים יחד (Terasse, Estrich) בפ' טרף בקלפי (יומא מ"ג:) על הרובד הרביעי שבהיכל. בפ"ק במדות (פ"א מ"ח) בית המוקד כיפה ובית גדול היה מוקף רובדין של אבן. ובפ"ד (מ"ד) התחתונה חמש ורובד שש האמצעית ו' ורובד ז' והעליונה ז'. ובפ"ג (מ"ו) רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה ורובד ג' אמות[1]) פי' מצבות — (א"ב פי' בל"י מין עמוד מרובע). *[אחי"ה ר"ב כיון על לשון יונית ῥόμβος, ῥομβοειδής[2]) והנכון כמו שכתבתי מל"ע הנ"ל ותרג' הרצפה (דה"י ב' ז', ג') רובדא ולנכון פי' רש"י ביומא כל הרצפה עשויה שורות שורות טבלאות אבני שיש וכל שורה ושורה קרויה רובד ע"כ ורא"ש בתמיד פ"א מ"א פי' רובדין אצטבאות חתיכות של אבני גזית בולטות מן החומה זו למעלה מזו ועליהם היו ישנים זקני אותו בית אב וכו'. ונ"ל גם כן להגיה בדברי הערוך תחת מצבות אצטבאות וכן רבינו גרשם פי' בתמיד שם רובדין כסאות. ועה"ק פי' „פ"א מעלה ציילין בל"א והוא Zîle פי' כמו שורה Reihe וזה כפי' רש"י ביומא הנ"ל ולפי זה מל"י ῥάβδος שורה. וכנ"ה בתוספת' אהלו' רפי"ז משוקעים ברובדים ובאבנים וכו'. יומא פ"ד מ"ג הרובד . . שבעזרה, תוספת' סוף סוכ' ותוספת' מנחו' פי"א הרובד שבאולם][3]) —

* רוֹבֶד (נ"ל מל"י ῥάβδος ענף Ruthe, Gerte) חולי' ק"מ סע"ב וקמ"א רע"א היתה יושבת בין שני רובדי אילן פי' ענפים ורבינו נסי' גורס שני בדי אילן אבל מצינו זו המלה ג"כ בירוש' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג א"ר יוחנן רובדי אילן שיש בהן ארבעה על ארבעה . . ידו אחת בצד זו וידו אחת ברובד עיי' שם המפרשים.

* רְבוּתָא (מל"ס פי' גדלות ומעלה Grösse, Vorzug) חולי' ס': מאי רבותיה, סנהד' ק"ו: רבותא למבעי בעי. גיטי' ס"ח: מאי רבותייכו מינן, שם: אחוי לך רבותאי. תרג' אסת' ב', כ"א לית רבותא לסלקא תרין קלוסנתרין. תרג' הבו גודל (דברים ל"ב, ג') הבו רבותא קדם אלהנא. והוא כמו רְבוּ עיי"ע רב א' ורב אחרון, ועוד עיי' תרג' תהלי' קמ"ה, ג'; ק"נ, ב'. וכן רביתא ירוש' כתובות רפ"ה דכ"ט ע"ג אשכח גידול רביתא ומר זעירתא פי' גידול מצא דבר גדול ואמר דבר קטן.

* רַבּוּתָא (זקנות Alter) תרג' הבכור כבכורתו (בראשי' מ"ג, ל"ג) רבא כרַבּוּתיה כה"ג בדפ' סאביוניטא.

* רְבִיתָא (שם נהר) חולי' ס' רע"א פוק צבית לגידא דרביתא עיי"ע צב ועיי' פירש"י.

רְבִיתָא, רְבוּתָא כמו רביעתא, רבועתא עיי"ע רב ג'. ועוד ענין צמיחה Wachsthum יומא ע"ח: רביתיה דינוקא, ושם: הנך דלאו רביתייהו.

☞ רוּבְיָא (Fönnkraut?) מסכת חולי' פ' אלו טרפות (חולי' נ"ב.) כל מיני קטניות אין בהם משום ריסוקי אברים לבר מן רוביא, ובפ"ק דכהיתות (ו'.) ובפ' בתרא דהוריו' (י"ב.) למחזי ריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקא ותמרי פירש"י תלתין ולא נהירא לי כי תלתן נקרא בל' תלמיד שבלוליתא ולפי דעת רש"י יש לגרוס למיחזי בריש שתא ולא למיכל בריש שתא כמו שכתוב במקצת נוסחאות[4]) כי התלתן אינו נאכל אלא בשעת הדחק. *[אחי"ה ובע' גר ט' הביא רבינו משבת ק"ט: מגירי דרוביא ופי' לולבי גפנים פ"א זרע פשתן ובעיקרי התלמוד בע' תלתן אחרי שהביא פירש"י כי תלתן הוא רוביא הוסיף להביא אבודרהם שפי' רוביא פול המצרי ובנתיב י"ז בחלק שביעי מאדם וחוה תלתן הוא גלגלין וזרע פשתן וכו' וכו' ולפי זה נ"ל כי רוביא הוא כמו לוביא בל"ע لبيه, لوبياء פול המצרי עיי"ע לובי (ח"ה, ה'). ובענין השגת ר"ב על רש"י כבר עמד בעל הפשב"ע בזה הערך עש"ה] —

* רַבְיָא (שם חכם) יומא מ"ב רע"א רביא בר קיסי ושם רביא קיסי וצריך לו' בר קיסי וכדאית' בכ"י ש"ס ופעם ראשונה אי' בכ"י ש"ס רבינא וכ"ה רבינא בר קיסי בב"ב ס"ג. אבל בכ"י ש"ס ה' ופ' אי' רביא ועיי' בד"ס ב"ב שם, ובחולי' כ': אמר רבינא אמר לי רבין בר קיסי.

---

[1]) עיי' שם בקצת שנויים קטנים. [2]) עיי' בט"ר להי' אייזלער ח"ב 77. [3]) כ"ה נכון בכ"י אירפ' ובכ"י ב' בט"ס שבאילים. [4]) בכרי' הנ"ל ובאה"ת גרס כן ג"כ בהוריו' הנ"ל.

* רָבִין (שם אמוראים) רבין סבא ב"ב קמ"ו: עיי' סד"ה צד י"ד ע"ד וש"נ רבין בר חיננא (חנינא), רבין דנרש, רבין חסידא, רבין בר ממל, רבין בר אבא, רבין בר שבא ע"ש כל ערך וערך, ועיי"ע אביי ראבין אבין שמו.[1]

* רְבִינָא (שם אמורא מאוחר שבאמוראים) ע' אביי כתב רבינו נתן רבינא אבינא שמו אשי ואבינא סוף הוראה (ב"מ פ"ו.) ושם אי' הסימן עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם (תהלים ע"ג, י"ז) ע"ש פירש"י. ועוד היה רבינא הקדמון בזמן רב יוסף עיי' סד"ה צד ק"ע ורבינא זוטי היה בן אחותו של רבינא הקדמון. רבינא בר שילא סוכה י"ג. מ"ק י"ז: יבמות ס"ח: זבחי' ל"ו: כגי' כ"י ש"ס ק' אצל ד"ס זבחי' צד ל"א:[2]. רבינא מפרזיקיא זבחי' ק"ח. כגי' כ"י ש"ס ק' אצל ד"ס (זבחי' צד ק"ח) ובנו"ג רבא מפרזקיא וצ"ל מפרזיקא וכ"ה רבא מפרזיקא ב"ב ד' רע"ב ותמור' ל' סע"א ונזיר ל"ח סע"ב א"ל רבא[3] מפרזקיא לרב אשי וכ"ה בסוט' כ"ו: ב"ק ל"ו. ושם מפרזיקא וכצ"ל ביבמות נ"ט: תחת מפרקין וצריך לו' מפרזיקא ובכ"י ש"ס ב"ק פרזיקיא עיי"ע.

* רִבִּית, רִיבִּית (מל"מ תרבית ונשך ובל"ס רִבִּי, רִבִּיתָא Zins) ב"מ ס': ריבית דאוריית', ושם ס"א: רבית קצוצה.. אבק רבית עיי"ע אבק א'. שם ע': רבית דגוי ע"ש והלאה כמה פעמים תוספת' ב"מ רפ"ד יש דברים שהן ריבית ואינן ריבית... יש דברים שאינן ריבית אבל אסורין משום הערמת ריבית וכו' ע"ש, ירוש' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג מלוה ברבית, ויק"ר רפ"ג דיוזיף בריביתא, תוספת' ב"מ ספ"ו מלוה רִיבִּיוֹת מתמוטטין והולכין מן העולם ועוד הקבוץ רִיבְיָין תר"י א' שמות כ"ב, כ"ד תר"י א' וב' לויק' כ"ה, ל"ז.

רבך (= רְבִיכָה מל"מ מֻרְבֶּכֶת בל"ע رَبِيكَة mit Oel eingerührte Speise) בגמ' דמסכ' תמיד (כ"ח:) א"ר ירמיה להחם[4] חמין[5] לרבוכה פי' מן (ויק' ו', י"ד) מרבכת תביאנה. במגילת איכה בכה תבכה בלילה: למה בלילה שלא היה קולן הולך ביום מקול תרבוכות היום — (א"ב בנו"ג לפי שאין קול הולך אלא בלילה). *[אחי"ה ובתמיד הגי' לרביכה וכ"ה במנחו' פ"ט. אבל בפי' רגמ"ה ורש"י וברש"י כ"י (בש"ס ווילנא) רבוכה עש"ה. ירו' פסחים פ"ב דכ"ט: יכול יצא ידי חובתו ברביכה. ירוש' סנהד' פי"א ד"ל: שליש לרביכה. תרג' מרבכת: רביכא וכ"ה בתרג' דה"י א' כ"ג, כ"ט. והרמב"ם פי' רביכה מרובה בשמן וקלוייה בו וכו'. והוא מענין ל"ע הנ"ל. וי"מ רבוכה חליטה במים רותחין ושתי דעות נזכרו בעיקרי התלמוד — רביכה בכ"י תוספת' זבחי' רפ"ז צ"ל רבוכה עיי"ע] —

רְבַל (אתפעל מירבל מהשם ארבלא פי' כברה sieben) בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ט.) מירבל הוא דרבילא ביה ככבר פי' בע' ארבל. *[אחי"ה בע' ארבל ב' בח"א, רס"ח הבאתי זה הציון ברמיזה על פי' רבינו ושם העירותי שלא הביא ושלא פי' זה המאמר בע' ארבל ואולי כיון על ארבלא וש"נ הציון ב"מ כ"ו: ע"ש וכן הביא רש"י בחולי' זה הציון מב"מ ע"ש ובנו"ג מירבל הוא דרביל ובפי' רגמ"ה גרס מירבל הוא דקא רביל ופי' ע"י כוברין עש"ה] —

* רַבַּמִי וְרַבַּסִי (שני אמוראים וקטוע מן רב אמי ורב אסי) בע' רבע א' הביא רבינו כגי' דפ"ר מברכות י"ד. רבמי ורבסי וכ"ה בירוש' ע"ז פ"ה דמ"ה. שאל... לרבמי ולרבסי, ושם מ"ה: רבמי סליק עם ר' יודן נשיאה לחמתא. שהש"ר פי' מי זאת רבי ברכיה בשם רבסא ופי' מ"כ לשון קצר ר' אסי.

* רוֹבָן בפרה פי"ב מ"ח עיי"ע כש ומ"ש בח"ד, שמ"ט.

* רִבּוֹן, רִבּוֹנָא (פי' בל' תרג' כמו ארון Herr) וכתב המתורגמן כל אדוני מתורגם בל' יחיד אם אדוניו (שמות כ"א) אם רבוניה, בי אדוני (בראשי' מ"ד) בבעו רבוני וכל אדוֹנִי מתורג' בל' רבוני חוץ מן שמענו אדני (בראשי' כ"ג, ה') שתרג' רבננא ועיי' עוד דוגמאות שם ובעמת"ר ללעווי. וכ"ה בתרג' לאדון (בראשי' מ"ה, ח') לרבון ב"ר ספצ"ג, והרבה פעמים רבונו של עולם ובר"ת רבש"ע ד"מ ברכות ד', ז', י': ל"א: ל"ב. ושם: שבת ל', פ"ח: עירו' י"ח: כ"א: יומא ל"ו: פסחי' קי"ח: מכו' י'. סנהד' ק"ב, ק"ו: ק"ז. יבמו' ע"ז. צ"ו: כתובות ק"א: ב"ב ח', י': מנחו' נ"ג. חולי ס': ולנקבה רִבּוֹנְתָּא תרג' משלי ל', כ"ג בכינוי תרג' בראשי' ט"ז, ח'. ט'.

---

[1]) ובח"א, ט' נדפס בטעות ראבון אבון שמו וצ"ל ראבין אבין שמו. [2]) ובנו"ג בר סלא. [3]) ובנזיר רבינא. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע לחם ובנו"ג א"ר יהודה. [5]) בכ"י ק"ט תמיד וכ"ה בעיקרי התלמוד.

* רַבָּן (שם כבוד לנשאים מבית הלל בא"י, ובבבל שם כבוד לראשי ישיבות רַבָּנָא פי' אדונינו ומורינו (Hauptlehrer, Rabban הראשון המכונה בשם הכבוד הזה היה בן בנו של הלל רבן גמליאל הזקן וכתב מהרז"ף בר"מ צד 58 הטעם לפי שהוא היה הראשון אשר ישב יחידי בראש הסנהדרין בלא אב"ד בצדו ולכן נקראו לו רבן כלו' אדונינו ור"י ברילל נ"ע במה"מ צד 51 נתן טעם אחר ע"ש. בזה השם הכבוד יפואר ג"כ רבן יוחנן בן זכאי אף כי לא נזכר מפורש שנקרא בשם נשיא אבל הוא היה בלי ספק הגדול שבדור וגם ממלא מקום הנשיא כידוע רק רבי או רבינו הקדוש אעפ"י שהיה נשיא לא נקרא בשם רבן עיי"ע אביי ומ"ש. וראשי גליות וראש חכמי הישיבות בבבל נקראו רַבָּנָא (וכ"ה בל"ס) פסחי' קט"ו: רבנא עוקבא ועיי' יתר ציונים בע' אביי (ח"א, ד"ה:) וזה הכנוי נתן לרב אשי שנקרא רבנא אשי כתובו' כ"ב. מר בריה דרבנא יבמות כ"ב. וכ"ה מר בריה דרבנא בכ"י ש"ס בסנה' ק"ו: ובנו"נ מר בריה דרבינא. ועוד נקרא רַבָּן בזמן מאוחר לרב ומורה סתם ירוש' תרומו' פ"ח דמ"ו. חד בר נש זמין רבן וכו', ירוש' ב"מ ספ"ב ד"ח ע"ד רבן דמך וכו'. תינוקות של בית רבן עיי"ע בית רבן ח"ב, פ"ג ע"ש והקבוץ רַבָּנִין שבת כ"ג: סנהד' ק"ו: ליהוו ליה בנין רבנין, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד אילין רבנין עיי"ע אפיקורוס (ח"א, רל"ג:), ירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב רע"א חברון דרבנין. ב"ר רפס"א שתי כליותיו כמין שני רבנים, שהש"ר פ' צוארך נאוו לחייך בתורים (שה"ש א', י') אילו הרבנין. ובלא"ר רַבָּנָן פי' חכמים מגילה ב'. אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקינו אכנה"ג, יומא ס"ט: ורבנן היכי עבדו הכי ועקרו תקנתא דתקין משה, גיטי' ל"ז: לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן, חולי' ס"ד: מדרבנן, עירו' כ"ג סע"א כמה פעמים אי' רבנן, ובירוש' מורגל מיליהון דרבנן אמרי עיי"ע מל ח' וש"נ ג"כ כל מנא הא מילתא דרבנן אמרי. ירוש' יבמות פ"ד ד"ה: על דעתיה דרבנן, ושם ד"ה סע"א וירוש' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד רבנן דאגדתא. רבנן דקיסרין ונזכרו בירו' צ' פעמים עיי' מבה"י למהרז"ף צד קכ"ג ושם ע"ב נסמן רבנן דתמן והם החכמים דבבל ע"ש הציונים. רבנן סבוראי עיי"ע סבר (ח"ו, י"ד) ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב רע"ד רבנן דרומאי עיי"ע דרום ח"ג קנ"א: ויק"ר פ"כ רבנן דרומא צ"ל דדרומא וכדאי' בתנחו' אחרי סי' ג'. שבת כ"ג: קידושי' י"ג. ההוא מרבנן, צורבא מרבנן עיי"ע צרב וש"נ. קידושי' ל"א: תנו רבנן והרבה פעמים בר"ת ת"ר עיי"ע תני. והשם המופשט רַבָּנוּת פי' לשון אדנות פסחי' פ"ז: או לה לרבנות וכו', הנהיג את עצמו ברבנות, ועיי' סוטה י"ג: אבות פ"א מ"י ושנא את הרבנות, במד"ר פי"ד כשיעקב גזר שתהא רבנות לאפרים וכו' ועיי' תר"י א' לבראשית מ"ג, ל"ג כהלכת רבנותיה, לבמד' י"א, כ"ו איטמרו למיערוק מן רבנותא ועוד כמה פעמים בתרג' כ"י אצל הח' לעווי.

* רַבָּנַאי (שם אמורא דבבל) ברכות כ"א סע"א ל"ח: חולי' ע"ו: ב"מ כ"ז. אבל בכ"י ש"ס גרס דרבינא וכ"ה בכ"י ש"ס בב"מ ב'. במקום והא אמר רבנאי וכן גרס ר"ח שם רבינא וכן הגיה המהרש"ל עיי' ד"ס במקומו. ביצה ט"ו סע"ב רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה. סנהד' ע"ד רע"ב רבנאי אחוה דר' חייא כה"ג בכ"י ש"ס ובילק' ואתחנן ר' תתל"ח ובברכות כ"א: ובכתובות כ"א רע"ב ובכתובו' נ': אי' ר' בנאי.

* רַבַּסִי עיי"ע רַבַּמִי.

רבע (= רְבִיעִי; der, das Vierte רְבִיעִית; ¼ Log רְבִיַע = רוֹבַע מל"מ רֹבַע) der 4te Theil) בס"ג דפ"ק בפסחים (י"ח:) רביע בקודש פסול פי' „הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו (חגי ב', י"ב) שנגע בו שרץ ונגע בשר זה בכנף בגדו הטמא[1] ונגע עוד הבשר בלחם או בנזיד או ביין או בשמן ונגעו אלו אל מאכל[2] נמצא הכנף של בגדו שנגע בשרץ ולד[3] ראשון והבשר שנגע בכנף ולד ב' והלחם והנזיד שנגע בבשר ולד ג' ויין ושמן שנגעו באלו ולד ד' ושאלם היקדש כלו' היפסל. פי' זה בסוף (סוטה ירושלמי)"[4] [צ"ל בסוף פ"ה דסוטה ירושלמי] (דף כ':). פ"א בע' בשר. בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"א סע"ב) רביעית דם נתתי בכם וכו', בר"ג דסוטה (ה' סע"א) ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קימעא עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעית אחת על אחת כמה וכמה פי' הוא הדם הצלול שבלב שממנו משתית הלב

---

1) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר ופי' ר"ח אבל בשדפ"ע של טמא. 2) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובפי' ר"ח אל כל מאכל ובשדפ"ע אלו המאכל. 3) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר. 4) הועתק מפי' ר"ח בפסחים י"ז. וגם הוא הוא מציין אחרי שהרחיב דבורו בפי' הנ"ל והוסיף לו כאלה רבות וז"ל ומצאנו בתלמוד א"י בסוף מסכת סוטה קרוב לזה הפי' מיהו פירשנו מה שקבלנו וכתבנו מה שמצאנו תמן אמרו שתי שאלות שאל חגי הנביא וכו' ע"ש הרי שכיון ר"ח על ירושי סוטה פ"ה ד"כ: וצ"ל בסוף פ"ה דסוטה ורבינו נגרר אחר טעות הסופר.

אין בו אלא משקל כ"ה [1] סלעים [2] שהוא רביעית לוג [3]. ירושלמי בר"פ המוציא יין (פ"ח ד"י"א.) רביעית של תורה [4] אצבעיים על אצבעיים על רום אצבע ומחצה ושליש אצבע. רביע בקרקע ורביע במעות (ב"ק ט'. ב"ב ק"ז.) כבר פי' בע' ויתר. בפ' הניזקין (גיטין נ"ה: במשנה) בי"ד של אחריהם אמרו הלוקח מסיקריקון נותן לבעלים רביע. גמר' (שם נ"ח:) אמר רב הונא [5] רביע בקרקע שהוא רביע במעות פי' כגון שקנה מסקריקון שדה ארכה ת' אמה בש' דינרין מחזיר לבעלים פ' אמה נשאר ביד הקונה ש"כ אמה רביעם פ' אמה דמי כל פ' אמה ממנו ע"ה דינר. נמצאו פ' אמה בע"ה דינר רביע הקרקע הנשאר בידו של קונה שהן רביע נמי במעות שקנה בהן כל השדה ושמואל אמר רביע בקרקע שהן שליש במעות פי' כשמחזיר הלוקח לבעלים ק' אמה שהם רביע של כל השדה נשארו ביד הקונה ש' אמה בש' דינר דמיהם לפי מה שקנה מאה דינר בכל מאה אמה ונמצאו מאה אמה שלוקח בעל השדה דמיהן ק' דינר שהן שליש המעות שקנה בהם השדה במאי פליגי רב הונא סבר נכי חומשא זבן כלומר מוזיל ס י ק ר י ק ו ן [6] מה ששוה חמשה בארבעה אותו שהוזיל הסקריקון מחזירו לבעליו ושמואל אמר נכי ריבעא זבין וכן הפי' אחד הוא שכבר ביארנו חשבון אחד רב הונא סבר מחזיר חומש בקרקע או רביע במעות קסבר נכי חומשא זבן פי' מה ששוה מנה קנה בשמני' כשנותן לו עשרים נמצא שנותן לו רביע הפי' שקנה בהן קרקע שהן רביע הקרקע שנשאר בידו ושמואל סבר נכי ריבעא זבן פי' שקנה בע"ה מה ששוה מנה הלכך נותן לבעל השדה כ"ה שהן דמי רביע כל השדה שקנה ושליש המעות שנתן לסיקריקון ומותבינן על שמואל זו משנה הראשונה בית דין של אחריהן אמרו וכו' עד רבי הושיב בי"ד ונמנו שאם שהת בפני סיקריקון י"ב חדש כל הקודם בהן זכה ונותן לבעלים רביע בקרקע ורביע במעות קשיא לשמואל שאמר שהן שליש במעות ופריק רב אשי כי תניא ההיא מתנית' רביע במעות לאחר שבאו מעות לידו של בעל השדה כגון שקנה ת' אמה בש' דינר ונתן גם לבעלין ק' דינרים נמצאו ק' דינרים רביע במעות שנתן הלוקח לסיקריקון ולבעלים דדמי שדה זו שהיא גבי דמי רביע הקרקע כל ק' אמה בק' דינרים והלכתא כרב אשי דהוה בתרא ומתרץ מתניתא אליבא דשמואל דהוא רביע בקרקע ושליש במעות שלקח הסיקריקון. בפ' גט פשוט בגמ' כתוב בו זוזין מאה (ב"ב קס"ו:) בפ"ק בכריתות (ח'.) אם אלין הלילה עד שיהו בדינר [7] וכו' עד עמדו קינין בו ביום ברבעתים פי' „היינו חצי דינר כסף ולא משום הכי קרי רבעתים דליהוי רביע אלא שבלשון הברייתא ובלשונן קורין לחצי דינר רבעתים דהשתא נתזלזלו בפחות מה שאמרו ולהכי נשבע ותיקן שלא יתאחרו שם היולדות ויתבטלו מפריה ורביה" [8] פ"א רבעתים ב' רביעים של סלע שיבאו ב' דינר כמו שנשבע [9]. בפ' עושין פסין בגמ' ר"א אומר (עירו' כ"ג:) איכא בינייהו ריבועא דרבנן פי' ריבועא דרבנן [10] דמפרש באידך פרקין (שם מ"ט:) עגולות דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס וחכמים אומרים מרובעות בטבלא מרובעת כדי שיהא נשכר את הזויות לר' אליעזר דאמר אם היה אורכה יותר על ב' ברחבה אפי' אמה אחת אם היא מרובעת לא שרי לטלטולי בה דכי משחת לה באלכסונא מזוית לזוית אשתכח טפי משנים ברחבה כר' חנינא בן אנטיגנוס דאמר זה יהיה לכם גבול לזה אתה נותן פיאות ואין אתה נותן פיאות לשובתי שבת ואילו ר' יוסי דאמר אפי' ארכה בב' ברחבה מרובה דיליף ממשכן דהוה ארכו מאה ורחבו נ' שנמצא ארכו מרובע כב' ברחבו אע"ג דאלכסנון טפי מן ב' ברחבן

---

[1]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכן מוכח מתוספו' ובדפ"ע כ"ח. [2]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכן מוכח מתוספו' ובדפ"ע כספים. [3]) זה הפי' שייך לר"ח כדמוכח מפיי התוספו' סוטי' ד"ה אדם. ובגליון הש"ס ווילנא הביא ברית שלום על התורה פ' כי תשא הוכחה טובה כי רביעית הלוג הוא כ"ה סלעים ע"ש. ורש"י פי' בסוט' אדם שאין בו אלא רביעית אחת שברביעית דם הוא מתקיים ע"ש וכן מוכח אמיתת פירושו משבת קכ"ט סע"א לא ליתיב היכא דכריך זיקא דילמא שפי ליה אומנא ומוקים ליה ארביעתא וכו' ע"ש פירש"י וזו הראיה הביא ג"כ בעיקרי התלמוד לחיזוק פירש"י ועוד ממה דאי' בפי' המקשה דם חיי האדם תלויים בו שבכך מתקיים נפשות שתים מת דבר שמיתה באה על ידו דהיינו רביעית ועיי' חולי' ע"ב. בפירש"י. [4]) בנו"ג כמה הוא שיעורו של כוס. [5]) בנו"ג אמר רב. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט והי"ב. [7]) בנו"ג עד שיהיה בדינרין. [8]) הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב ודבור אלא שבלשון הברייתא וכו' לי' בפי' רגמ"ה ב"ב אבל אי' בפי' רגמ"ה בכריתות ורבינו הרכיב שני פירושי דרגמ"ה ביחד. [9]) וכשני פירושי הערוך אי' בפירש"י לכריתו' ע"ש, ורשב"ם בב"ב פי' ברבעתים ברביעית דינר . . ודכוותה אשכחן במס' מעשר שני (פ"ב מ"ט) בי"ש אומרים בריבעא כסף ובריבעא מעות דהיינו ריבעא דינר ע"כ (בנו"ג בשינויים עש"ה). ורש"י ביומ' נ"ה סע"ב ד"ה ונברור פי' הרובע חצי דינר צורי שהוא ארבעה זוזי מדינה ע"כ ויפה העיר בעל עיקרי התלמוד וז"ל ונראה מפי' (ר"ל מפירש"י) כי לכך נקרא רבעתים רובע א' ליונה ע"כ. [10]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובר"ש וברי"ף ובהרא"ש וברימב"א ובספר מפתח לר"ן ובפי' ר"ח (ומו"ל בש"ס ווילנא לא עשה יפה להגיה כגי' הספרים שלנו ריבעוה דרבעוה רבנן.

שרי כרב אחא דאמר המעביר ארבע אמות ברה"ר איני חייב עד שיעביר הן ואלכסונן ואמר רב פפא בדיק לן רבא עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' מי בענין הן ואלכסנון או לא ופשיטנא (מיהא) [מי הא] דתני רב חנניה כזה יהו כל שובתי שבת ובהא אסיקנא הלכה כר"ע והלכתא כר' יוסי ותרוייהו לקולא דאפי' אריך וקטין ואפי' לא יש בה (לא)[1] שומרה ולא בית דירה שרי"[2]. בפ' שני באהילות (מ"ז) רובע עצמות שנדקדקו ואין בכל אחד ואחד עצם כשעורה. בס"פ כה"ג ונזיר (נזיר נ"ג:) חצי קב עצמות אין רובע עצמות לא היכי דמי אילימא דאית בהו עצם כשעורה תיפוק לי משום עצם כשעורה אלא דאקמח אקמוחי. בפ' כ"ה בכלים (מ"ד) הרובע וחצי רובע נטמא הרובע לא נטמא חצי הרובע פי' חתיכת עץ יש בה שני מדות בחפירה האחד מחזיק רובע הקב והשני חצי רובע אם נטמא אחד מהן לא נטמא האחר. בר"ג דפ' היה קורא (ברכות י"ד.) רבמי ורבסי[3]) טעימי עד רביעתא. פי' גאון מטעמת זו אין בה בליעה כל עיקר אלא טועם ומשליך ואין צריך ברכה לא לפניו ולא לאחריו ודאי לא פירש בכל טעימה וטעימה כדי רביעית או ביום כולו בכמה פעמים עד כשיעור זה ומן הכלל למדנו דאכילה ושתיה הוא דקביל עליה והוא לא קא אכיל ושתי אבל הנאה לא קביל עליה אע"ג דקא מתהני אין בכך כלום הלכך טועם ואין בכך כלום ורבמי ורבסי דהוו טעימי עד רביעתא אם תאמר כך היה מעשה שכל זמן שהן מבקשין לטעום מכניסין רביעית לתוך פיהן הרי אין צריכין לכל כך כי פחות מכך הרבה מאוד בבאו אל הפה הרי הטעם נודע אלא ש"מ שאין טועמין ביום תענית כלום מכל המינים בכמה טעימות אלא עד רביעית אבל יותר מכאן לא ואין זה מותר עד שיהא מתכוין מעיקרא לטעום שהוא נזהר מבית בליעתו שלא יכנס בו כלום[4]). בפ"ק בקדושין בגמ' נכסים שאין להם אחריות (כ"ו:) לקח בית רובע סמוך לירושלם. פי' הלך וקנה שדה בית זריעה רובע הקב.[5]) *[אחי"ה רובע בכל מקומות הנ"ל ועוד עיי' באהלו' פ"ב מ"א ומ"ז והלאה תוספת' ב"ב ספ"ה תוספת' מקואות ספ"ו ועוד זולתו הוא בל"מ רֹבַע ובל"ס רוּבְעָא וכ"ה בירוש' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד קביא באתרהון רוּבְעַיָּא אזדרעון. ועוד הקבוץ רְבָעִים חלה פ"א מ"ד פחות מחמשת רבעים בתבואה, שם פ"ב מ"ו חמשת רבעים קמח, ירוש' פסחים פ"ב דכ"ח. ארבעת רבעים. רביעית היינו רביעית לוג תוספת' ידים רפ"א מי רביעית נוטלין לידים וכו', והקבוץ רְבִיעִיּוֹת סוטה ה'. עיי' לעיל בערוך וכן באיכ"ר פ' איכה יועם: אלו שתי רביעיות של דם וכו'. רִבְעָה פי' חלק רביעי ובמספר הזוגי רִבְעָתַיִם פי' כמו ארבעתים בל"מ (ש"ב ד', ו') כריתו' ח'. י': ב"ב קס"ו רע"ב עיי' לעיל בערוך. וכן בל"ס רִיבְעָא (כמו רֶבַע בל"מ) גיטי' נ"ה: נכי ריבעא עיי' לעיל בערוך, כריתות י': ריבעא דפרוטה ובל' תרג' בל"נ רבעת קבא תרג' מ"ב ו', כ"ה; רבעות הינא תרג' במד' ט"ו, ד'. ה'. ומספר סדורי רְבִיעִי בתרג' רְבִיעַי, רְבִיעַאי (בל"ס רְבִיעָיָא) והקבוץ רְבִיעִין (תרג' מ"ב י', ל') רְבִיעָאִין (שם ט"ו, י"ב). ועוד רִיבּוּעָא עירו' כ"ג: פי' יפה בערוך הנ"ל והוא בל"מ רָבוּעַ בלשונינו Quadratur הפכו עיגולא סוכ' ח'. עיגולא דנפיק מגו ריבועא ריבועא דנפיק מגו עיגולא ע"ש כל הענין עם הציורים ברש"י ותוספו'. זבחים ס"ב. ושם: ק"ח סע"ב, ק"כ. יסוד וריבוע כלומ' המזבח היה מרובע. עירו' נ"ו. בא לרבעה מרבעה בריבוע עולם נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם ומפורש שם בגמ'. אבל בירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג מרבעה ריבוע עולם כדי שיהא מערבה למערבו של עולם ובתוספת' עירו' רפ"ו (ה') מרבעה כריבוע עולם . . א' ר' יוסי אם אינו יכול לרבעה כמין העולם ירבעה כמין תקופה וכו'. וממני בינוני פעול מרובעת ירוש' עירו' פ"ב ד"כ. הפכו עגולה, ירוש' מעשרו' ספ"ה דנ"ב. אין מְרוּבָּע מששת ימי בראשית . . מרובע באוכלין אין מרובע בבריות ועיי' ירו' נדרים פ"ג דל"ז ע"ד, ירוש' שבועו' פ"ג

---

1) לי' בדפ"ר וכ"י וכן לי' בפי' ר"ח. 2) ע"כ הועתק מפי' ר"ח במקומו בש"ס ווילנא. 3) כ"ה בדפ"ר עיי"ע רבמי ועתה מצאתי כזו הגי' בכ"י ש"ס מינכען בהגהה א"י ד רבמי ורבסי וכ"ה גם בפסקי הריי"ד וכדאי' בד"ס במקומו ונעלם מעיניו שכ"ה הגי' בערוך דפ"ר ובנו"ג רב אמי ורב אסי. 4) זה הפי' הוא עפ"י פי' ר"ח שהובא בראשונים ועיי' תש' הרשב"א ח"א סי' רס"ז מ"ש בשם רה"ג ועיי' בחי' הרשב"א בסוגיא ופי' ר"ח הובא בקצור בתוספו' והרא"ש ותוספ' הר"י חסיד ובטור או"ח סי' ר"י וסי' תקס"ז עש"ה. 5) ובענין בית רובע עיי"ע בח"ב, פ"ג ושם שורה א' מלמטה אי' בט"ד Quadratellen 101 וצ"ל $110\frac{1}{4}$ Quadratellen וזה רבות בשנים כתב לי החי ר"י לעוויזאהן בשטאקהאלם וז"ל יש להתפלא על סוף דברי הערוך בעי' בית רבע במה שאמר בית רבע מאה אמה וששית אחת והוא י' אמות וחצי על י' אמות וחצי ויתר מעט אבל אם תחשוב תראה שהמספר $10\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ עולה להמנין $110\frac{1}{4}$ ולא להמנין $104\frac{1}{6}$ ע"כ נ"ל שטעות הדפוס נפלה בסי הערוך וצ"ל י' אמות וחמישית על י' אמות וחמישית ואז תמצא שהמספר $10\frac{1}{5} \times 10\frac{1}{5}$ עולה להמנין $104\frac{1}{5}$ וזאת מעט יותר מן $104\frac{1}{6}$ עכ"ל אבל במחי"כ טעה בחשבון כי $10\frac{1}{5} \times 10\frac{1}{5}$ עולה להמנין $104\frac{1}{25}$ וזאת מעט מן $104\frac{1}{6}$.

דל"ד ע"ד ועיי"ע קלקי. ירו' נדרי' שם: ירבענה הוא, ירוש' שבועו' שם: ירבעונה הוא — ירוש' סוטה פ"ה ד"כ: מאן דמרבע ארבע גרבין בעי אשיתסר] —

רָבַע (מל"מ קרוב לשרש רָבַץ lagern, בֵּי מַרְבַּעְתָּא (Lagerplatz, Aufenthalt בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) וחזינן (א') [צ"ל בי][1]) דכוכבא. ובי[2]) מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא (שם ע"ג:). ויברך הגמלים (בראשית כ"ד, י"א) תר"י (א') וארבע גמליא. ברכות שדים ורחם (בראשית מ"ט, כ"ה) תר"י (א') ומעיא דרבעא בגויהון. *[אחי"ה בנו"ג מעיא דרבעת בהון. תרג' ירו' רובץ (בראשית מ"ט, י"ג) מַרְבַּע, וכן רובץ (שמות כ"ג, ה') רְבִיַע ועיי' יתר דוגמאות בתרג' רבץ במתורגמן ובעמת"ר ללעווי. וכן שבועו' כ"ב: ואריא הוא דרביע עילווה, ירוש' ברכות פ"ח די"ב: את רביע והוא קאים.. הוא רבע ואת קאים. ירוש' תענית ספ"ב דס"ו. רביעין על מעיהון ולא ידעין דהיא תעניתא. ב"ר פ"ז רביע ואנא מודע לך קהל"ר פ' כל הדברים: רבע לִיה עלרגליו. אפעל ב"ק קי"ד. ארבעית לי אריא אמיצראי. ירו' ביכורים פ"א דס"ד. ארבעיה על ספסלא. ירו' יבמות פ"ד ד"ו. אנא בעי מרבעתה עד דלא תצנן. במד"ר פי"ט ארבעיניה דילקי. והשם ריבעא בל"ס רְבָעָא בל"מ רֶבַע (תהלים קל"ט, ג') פי' רביצה. ירוש' שבת רפ"כ די"ז ע"ג הוות ריבעה בבי מדרשא והוון פרסין קילעיה תרג' רבעי (תהלים הנ"ל) רַבְעוּתִי. והשם המופשט תוספת' ב"ק פ"א רביעה.. בעיטה כגי' כ"י אירפ' ובנו"ג רביצה וכ"ה בסמוך כתוספת' בכ"י עיי"ע רבץ כ'. והקבוץ רְבִיעִיּוֹת פי' מחנות ואוכלסין במ"ר פ"כ רבע (במד' כ"ג, י') הרביעיות שלהן מי יוכל למנות אוכלוסין ועיי' ג"כ מה שכתבתי בספרי על העתקה פרסי' לִיב"י טאווס (צד 146) שתרג' שמרוני וע' זקנים ורס"ג כולם העתיקו ומספר = ומי ספר וכדאי' במדרש הנ"ל. וגם בתורת שמרונים כתיב בפירוש ומי ספר מרבע ישראל. נדה ל"א. מלמד שהקב"ה יושב וסופר את רביעיותיהם של ישראל עיי' פירש"י. ועוד השם מרבעתא ב"ב הנ"ל ופי' רגמ"ה בי מרבעתא דכוכבא בית רביצת הכוכב] —

רָבַע (פי' מענין הקודם כמו רָבַץ וכפרט ממשגל הבהמה belegen ועוד רְבִיעָה מירידת הגשם שהוא כבעלה של ארץ (Regenfall בריש סנהד' (ב'.) הרובע והנרבע פי'[3]) רוֹבֵע בהמה זכר הבא על האשה כדכתיב (ויקרא י"ח, כ"ג) ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה, נרבע בהמה שרבעה אדם. בפ' אחרון בפאה (פ"ח מ"א) ובפ"ק בתעניות בגמ' עד אימתי שואלין (ו':) ובר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"א:)[4]) ובזיתים משתרד רביעה שנייה. בתוספת שביעית בפ' אין [מחללין] (ספ"ז)[5]) רשב"ג אומר גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה ולא פסקו יש בהן כדי רביעה שנייה. ובס"ג דפ' קונם יין (נדרים ס"ג.) גשמים שירדו שבעה ימים זה אחר זה אתה קורא בהן רביעה ראשונה שנייה ושלישית כמאן כר' יוסי פי' כל הגשמים שיורדין במרחשון עד יום י"ז נחשבין רביעה ראשונה למה אם רביעה שתרד ביום י"ז היא ראשונה כל שכן קודם לכן מי"ח ועד כ"ג היא בינונית ומכ"ד ועד ר"ח כסליו היא אפילה עכשיו כשהתחילו הגשמים מחצי יום י"ז וגמרו[6]) בחצי יום כ"ד שהן ז' ימים מיום ליום אתה מונה בהן רביעה ראשונה שנייה ושלישית. אמר ר' אבהו (תענית ו':) מה לשון רביעה שרובע את הקרקע כדרב יהודה דאמ' רב יהודה מטרא בעלה דארעא שנא' (ישעיה נ"ה, י') כי כאשר ירד הגשם והשלג וגו' עד והולידה וגו'. *[אחי"ה וכ"ה בירוש' ברכו' פ"ט די"ד. וכמה גשמים ירדו ויהא בהן כדי רביעה מלא כלי מחזיק ג' טפחים דברי ר"מ וכו'. תוספת' תענית רפ"ב איזהו זמנה של רביעה ר"מ אומר בכירה בשלשה בינונית בשבעה אפילה בשבעה עשר. ירוש' ביצה ספ"ה מדבריות... יוצאות בפסח ונכנסות ברביעה. תוספת' שביעי' ספ"ז מאימתי פורשין משבילין שבשדות משתרד רביעה שנייה. תוספת' תענית רפ"א איזהו רביעה שנייה משתגיעה זמנה של רביעה דברי ר"מ והכ"א כדי שתרד רביעה שנייה ר' יוסי אומ' כל שתלי ברביעה משתרד רביעה שנייה וכו' ע"ש. ב"מ ע"ה רע"ב ירוש' ב"מ פ"ה ד"י. תוספת' ב"מ פ"ו ימי גריד... ימי רביעה. ירוש' תענית פ"ב דס"ה:

[1]) וכ"ה בעי' בזק ובכ"י ק"ט ודפ"ר כי וצ"ל בי ובהעתקת עיקר התלמ' במרבעתא. [2]) בדפ"ר וויניצ' ובכ"י ק"ט כי צ"ל בי. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בריש גמרא פי' ובכ"י ה"ב בפ' כ"ג פי' צ"ל בעשרים ושלשה ושייך לקודם: הרובע והנרבע בעשרים ושלשה ובכ"י ק"ט לי' וכן לי' בעיקרי התלמוד רק פי'. [4]) ולי' לפנינו. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובעיקר התלמוד ובדפ"ר אי' בתוספת שביעית בפ' אין עומדין וצ"ל אין מחללין ובדפ"ע אחרי' נשמט בטעות בתוספת' שביעית ואי' רק בפ' אין עומדין ונ"ב ברכו' ל"ג! ובהפשב"ע הגיה בפ' מאימתי מזכירין במס' תענית דף ו': [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע נגמרו.

כד הוות רביעתא קדמייתא וכו' ב"ר ספי"ג לא נחתא רביעתא. והפעל תענית ו': דבר שרובע את הקרקע, ירו' ברכו' פ"ט די"ד. שהיא רובעת את הארץ. בפיעל ירו' פיאה פ"ז ד"כ: מכיון שהוא מרבעה היא עושה יותר לשנה הבאה. ועיי' רע"ב בפיאה פ"ח מ"א למה נקרא המטר רביעה — ובענין שכיבה עם בהמה כל"מ אי' עוד בסנהד' ט': פלוני רבעו. נפעל ב"ק מ'. מן הבהמה (ויקרא א', ב') להוציא את הרובע ואת הנרבע. ע"ז כ"ב רע"ב ותוספת' ע"ז פ"ב לוקחין מהן בהמה לקרבן ואין חוששין לא משום רובע ולא משום נרבע. ע"ז שם סוף העמוד רבעה. ירוש' ע"ז פ"א ד"מ. מביא לה זכר והוא רובעה . . . מביא לו נקבה והיא (רובעת) [צ"ל נרבעת] ממנו. תמור' ל': ע"ז כ"ד. ולד הנרבעת אסורה היא וולדה נרבעו. שם מחלוקת שנרבעו. והשם המופשט רְבִיָּעה ע"ז כ"ב. כ"ב סע"ב, כ"ג.] —

רבע (= רְבִיָּעא הקבוע רְבִיעִין חתיכות מרובעות של ארז viereckige Tafeln) בפ"ג במדות (מ"ה) ורביעין של ארז על גביהון פי' לוחות של ארז. *[אחי"ה וכ"ה רביעין במשנ' שבמשניו' ובש"ס ורביצים וכפי' רע"ב רבועין ופי' חתיכות מרובעות ובתמיד פ"ג מ"ה אי' ורביעית של ארז ע"ג אבל רגמ"ה גרס גם שם ורביעין ופי' קנים של ארז] —

רְבִיעִין (נ"ל מע' הקודם כלי שיר עשוי מחתיכות מרובעות) של אליית (כלי' פט"ו מ"ו) כבר פי' בע' אליית. ובמנענעים ובצלצלים (ש"ב ו', ה') תרג' וברביעין ובצלצלין. *[אחי"ה גזרתו מע' הקודם ובאמת בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד נכלל עם ע' הקודם לזה] —

* רְבַעי (פי' רביעית) כרם רבעי עיי"ע כרם (ח"ד, ש"ל) וש"נ כל המקומות פי' כרם של שנה רביעית שנטע. מעש' שני פ"ה מ"ד נטע רבעי וכ"ה ירוש' פיאה פ"ז ד"כ: ע"ש.

רָבַץ (פי' זורק מים להשכיב את האבק besprengen die Erde mit Wasser) כפ' ג' במכשירין (מ"ד) המרבץ את ביתו פי' הזורק מים בתוך ביתו וכן לענין שבת (שבת צ"ה.) אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רה"ג בסד"ט 37 ושם עוד פי' המרבץ א ל ד י י ר ו ש כטיית ונ"ל שצ"ל ירוש מל"ע رش פי' זורק את הבית במים besprengen (ועיי"ע רבצל) וכנ"ה בשבת שם המכבד המרבץ, הרוצה לרבץ את ביתו וכו' וכן בירוש' שבת פ"ז ד"ט סע"ד. ושם ספ"ב ד"ה ע"ג וספפט"ו דט"ו: נמצאת מרבצת את ביתה בשבת, ירוש' ברכות פ"ו ד"י ע"ד המרבץ אלינתות בתוך ביתו, תוספת' טהרות ספ"ה (המרביץ) [צריך לו' המרבץ] את ביתו במים טמאים, תוספת' ע"ז פ"ד (ה') לא ריבצתי עליהן את המשקין. ירוש' פיאה פ"ד די"ט. המרבץ שדהו. ירו' שביעי' ספ"ב דל"ד: וירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג מרבצין בעפר לבן בשביעית אבל לא במועד. ירוש' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד איתחמי מְרַבֵּיץ ליה — מרביצי ביתיה תר"י ב' ילידי ביתו (בראשי' י"ד, י"ד) ט"ס וצ"ל מרביני ביתיה כדאי' בתר"י א' — ובהשאילה אי' בפסיק' רבתי רפל"ז באותה השעה קורא הקב"ה לרוח צפונית ולרוח דרומית אומר להם באו כבדו ורבצו לפני אפרים משיח צדקי בכל מיני בשמים של ג"ע ולזה המאמר כיון בעל הילק' בשה"ש ר' תתקפ"ח (דף קע"ט סע"ג) ושם אי' בשם פסיקת' רבתי בזה"ל: הצדיקים לעתיד לבוא אינם צריכין לא אפרסמן ולא כל מיני בשמים רוח צפונית מ ר כ ב ת וזוחלת לפניהם כל מים סמני ג"ע. ונ"ל שצ"ל מ ר ב צ ת וכדאי' בפסיקת' רבתי הנ"ל כבדו ורבצו. ובענין גזרת המלה נ"ל שבאה מע' רבק הבא אח"ז היינו זריקה להשכיב את האבק ועוד קרוב להוראת רָבַע ג' בפיעל ע"ש ובפרט הציון מירוש' פיאה פ"ז ד"כ: ואי' עוד בהפעיל תנחומ' חקת סי' ח' במד"ר פי"ט פסיקת' דר"כ צד מ': פסיקת' רבתי פי"ד מרביצין עליה מים וכו'] —

* רָבַץ (מל"מ ענין שכיבה במנוחה lagern, ausgestreckt sein) חולי' מ', ע"ז נ"ד. היתה בהמת חבירו רבוצה לפני ע"ז. ירוש' ב"ק ספ"ז ד"ו. ראוהו רבוץ, ירו' ר"ה רפ"ב דנ"ד ע"ד ראיתיו רבוץ בין שני סלעים. ובהפעיל ב"ר ספמ"א עיי"ע רד ט'. פסיקת' רבתי פ"ד הרביצם על פניהם, במד"ר פ"א מהו ויסב (שמות י"ג, י"ח) שהרביצם כדרכי המלכים רובצין על מטותיהן. בפיעל הושאל להרבות תורה שלמדו ברביצה על הארץ לרגלי המורה או יותר טוב נבנה מהשם תרבץ עיי"ע תרבץ א', ובעל תשבי לא ידע פתרונו. תמורה ט"ז. עיי"ע יעבץ (ח"ד, קמ"ד). מ"ק כ"ה. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב סע"ב וירוש' כתובות פי"ב דל"ה. ריבץ תורה בישראל וכו'. והשם המופשט רביצה ב"ק ב': תוספת' ב"ק ספ"א (ועיי' ג"כ ע' רבע ב') ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. רביצה בעיטה. והתואר רַבְצָן ב"מ ל"ג רע"א רובץ (שמות כ"ג, ה') ולא רבצן ולנקבה רבצנית שם פ'.

רִבְצָל (חמת קטן זורק מי בשמים מפעל רבץ א' Gewürzbeutel) בהכרים פ"כ בכלים (מ"א) ר' יהודה אומר אף הרבצל והמזרה [1]) כל שהן הרי אלו טמאין פי' „כמין חמת קטן ביותר שיש לבשמים ליתן בו הבשמים". *[אחי"ה הועתק מפי רה"ג בסד"ט צד 15 ועיי' ג"כ ע' מזר ג'. ועוד אי' בפי' רה"ג א"ד דובצל ונ"ל שצ"ל רובצל והוא מפעל רבץ וכדאי' בעיקרי התלמוד וז"ל ונראה שהוא מענין רביצה שאמרנו לעיל והוא שזורק מי בשמים מעט מעט רשאש בערבי ע"כ והוא הוא رشّ שהבאתי בע' רבץ לפרש דברי רה"ג. ורשאש رشّاش הוא כלי לזריקת המים.

רבק (= רִבְקָה פי' בל"ע ربقة צמד Gespann ועוד מבואר מל"מ מֹרבק Krippe עיי' בפנים) בפ' עושין פסין (י"ז:) וביניהן כמלא ב' רבקות של ג' ג' בקר.[2]) בר"ג דפ' כל שעה (פסחי' כ"ו.) ובפ' אלו מציאות בגמ' מצא כסות (ב"מ ל'.) הכניסה לרבקה ודשה כשרה. בפ' הניזקין בגמ' המטמא (גיטין נ"ג סע"א) פרה שהכניסה לרבקה על מנת שתינוק ותדש. פי' רבקה צמד פרות שעומדות ביחד ג' או ד' לדוש. פ"א לרבקה לפטומה מלשון (ירמיה מ"ו, כ"א) עגלי מרבק, ודשה כשרה, בשביל שתינוק ותדוש פסולה הנה כיון שנתכוון לדוש פסולה. ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו', ד') תרג' מגו רבקה. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' מלאכי ג', כ' ועיי' עוד תרג' ירמיה מ"ח, כ"א; נ', י"א; וכתב ר' יונה ז' גנאח שרש רבק וז"ל מרבק هو الموضع الذى تربق به الشاة او العجل بالربق וכו' פי' מרבק הוא המקום אשר שמה יוקשר השה או העגל בחבל ויפה פירש"י בפסחים כ"ו סע"א רבקה קופלא בלעז (copula) שקושרין ארבע פרות ביחד וקרוב לזה פי' בב"מ ובגיטין הנ"ל. ולפי זה יפה פי' רבינו בפי' ראשון צמד וכן מוכח מתוספתי' פרה רפ"ב (א') הכניסה לרבקה ודשה עם אמה וכו' הרי שהיתה קשורה עם אמה וכן פירש"י בגיטי' לנכון רבקה מקום אסיפת הבהמות וקישורן וכו' וזה ג"כ ענין מרבק בל"מ] —

* רִבְקָה בת בתואל הובא בדרושי רז"ל עיי' סוטה י"ג. ב"ר פנ"ח, ס', ס"ג, ס"ה, ס"ו, ע"ה, ק'; ויק"ר פכ"ג, פ"ל; במד"ר פי"ד; שהש"ר פ' כשושנה; איכ"ר פ' היתה כאלמנה ד"ה מעשה בר"י. רות רבה פ"ו.

* רַבְרֵב (מוהשם רַב בנין פלפל gross gestellt sein) את פל פ ל אתרברב עיי' תרג' דה"י א' ט"ו, כ"ב תרג' יסור: מתרברב, תרג' ירוש' א' י"ד, כ"ג מתרברב למימר, תר"י א' שמות ט', י"ז מסתולל אנת מתרברב, תרג' תשנשאו (במדבי' ט"ז, ג') מתרברבין, במד"ר פי"ח על מה את מתרברב עלינו וכו' ולפעמים הבי"ת נבלע כמו בל"ס אִתְרוֹרֵב עיי' תרג' ירמיה מ"ח, מ"ב על עמא די"י אתררב; תר"י ב' במדב' כ"ד, ז' ותתררב מלכותיה. והתואר רַבְרְבָא בל"ס רוֹרְבָא והקבוץ רַבְרְבִין דניאל ג', כ"ג; ב', מ"ה, תרג' בראשי' י"ב, י"ז. כ"א; לשמו' ו', ו'. תרג' נשיאים (בראשי' כ"ה, ט"ז) תרג' כהנים (ש"ב ח', י"ח) רברבין וכן הרבה בתרג' וכן בדרז"ל ברכות נ"ז: הא ברברבי הא בזוטרי, ירוש' ברכו' פ"ב ד"ה: ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד ורברבייא קומוי וכו' עיי"ע דרום. קהל"ר פ' לשחוק חד מרברי, ב"ר פפ"ט ריבי רברבין פי' כמו רִבְוָן, ויק"ר ספ"ה חובי רברבין . . חובין רברבין. ולנקבה ב"מ כ"ה. נפל בר חברין ברברְבָתָא, ירוש' גיטי' ספ"ה דמ"ז ע"ג באילין רברבתא . . באילין דקיקתא. ועוד התואר רַבְרְבָנָא בל"ס רוֹרְבָנָא תרג' שרים (איכה ה', י"ב) סריסי (אסתר ב', כ"א) רברבנין ועוד זולתו ועיי' דניאל ד', ל"ג; ה', א'. והשם רַבְרְבָנוּתָא תרג' תהלי' י"ב, ד' ולישנא דממללא[3]) רברבנותא. פסחים ק"ד: רברבנותיה דמר וכו'.

* רַבָּתָא (תואר ונבנה מן רַבִּי פי' המגדל Erzieher) ב"ר רפ"א אמון (משלי ח', ל') רַבָּתָא אמון פדגוג עיי"ע אמון וע' פדגוג. ולנקבה רַבְתָא וכ"ה בל"ס ב"ר שם אמון (נחמיה ג', ח') אלכסנדריא רבתא. יבמו' כ"א: אמא רבתי עיי"ע כלת. ותואר למלכי אשור רַבְתָנָא עיי' תרג' מ"ב י"ח. י"ט. כ"ח; לישעיה ל"ו, ד'. י'.

רג (בל"ס רַג ובפלפל רַגְרֵג פי' כמו עָרַג בל"מ gelüsten) לא תתאוה (דברי' ה', כ"א) תרג'[4]) לא תירוג וכל מחמדינו (ישעיה ס"ד, י') וכל בית ריגוגנא. *[אחי"ה בנו"ג בט"ס ריגגנא. תרג' תערג (תהלים מ"ב, ב') מרגגא וכן אוה וחמד הועתק כן עיי' המתורגמן ובעמת"ר ללעווי. בינוני רָאֵיג בל"ס רָאֵג תרג' חמד (משלי י"ב, י"ב) ראיג (באיזה דפוסים בט"ס דאית), התאוה תאוה (שם כ"א, כ"ו) ראיג רגתא ובפלפל כל"ס רַגְרֵג אתפעל ואתפלפל תרג' משלי כ"ג, ג' לא תתרגג, ושם י"ג, ד' מתרגרגא נפשיה.

---

[1]) עיי"ע מזר ג' ומ"ש שעיקר הגי' ברל"ת. [2]) בתוספתי' עירובי רפ"ב (א') בהוצי' צוק"מ נדפס בטעות ב ק ש! [3]) כ"ה בכ"י אצל ה' לעווי ובנו"ג דמללא. [4]) כ"ה בדפ"ר ואמ' ובדפ' וויניצ' אי' תרג' ירוש'.

בינוני פעיל ובמקום התואר רָגִיג, רְגִינָא תרג' ירמי' נ"א, ז'; לאיוב ל"ג, כ' והקבוץ לאיכה ב', כ' עיי"ע לף א'. והשם רְגָגָא, רִיגְגָא, רִיגּוּג, רְגוּגָא עיי' תרג' יחזק' כ"ד, ט"ז; כ"א, כ"ו; לתהלים ק"ו, כ"ד; שם י', ג'; ע"ח, כ"ט. ל'; קי"ב, י' ועוד רבים זולתו. ובחרוזים שבסוף הערוך לרבינו נמצא כפי ג' כ"י ו"ו ב' ריגוגי עיי' מבוא ח"א, IV. ועיי' סוף אות ת"ו באחרית הדבר. ולנקבה רִיגְתָא (= בל"ם רַגְתָא) עיי' תרג' משלי י', כ"ד; י"א, כ"ג; י"ג, י"ב ועוד זולתו. תרג' תוי (= תאותי) איוב ל"א, ל"ה הא רגרוגי וכו' כ"ה בכ"י ובנו"ג רגוגי, תרג' תאות תהלים י', ג': רגרוג נפשיה] —

רָגָב (שם מקום כמו ארגב (דברים ג', ד') בפרק כל קרבנות (מנחות פ"ה:) שניה לה רגב בעבר הירדן *[אחי"ה וקרוב הדבר שהוא כמו ארגב המקרא ועוד Ραγαβᾶ אצל בן מתתיהו על הקדמוניו' י"ג, ט"ו, ה' וכן תרג' שמרוני במקום ארגב גרס ריגובאה ועיי' מ"ש בספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס צד 205 והלאה] —

* רִגְבָא (מל"מ רגב בל"ע رجب (Erdscholle) ויק"ר פט"ז רִגְבַיָא דטבריה ובקהל"ר פ' עד אשר רגבייה דטבריה. ודרש הגלגל (קהלת י"ב, ו') ורגבי (איוב כ"א, ל"ג).

* רָגַז (מל"מ ענין כעס (zürnen, aufgeregt sein בהפעיל ברכו' ה' רע"א לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצר הרע, ב"ב ט"ז. עולה ומרגיז וכו' עיי"ע שטן. אפעל סנהד' ק"ג: קמאי לא ידעי לארגוזי וכו' תרג' אכעיסם (דברי' ל"ב, כ"א) ארגזינון, התעבר (תהלים ע"ח, ס"ב) ובאחסנתיה ארגיז. תעכסנה (ישעי' ג', ט"ז) מרגזן כאלו כתוב תכעסנה. ובתרגם עוד בפעל תרג' בראשית מ', ב'; מ"א, י'; תהלי' ב', י"ב ועוד זולתו. אתפעל תרג' שמות ט"ו, י"ד, והשם רְגַז. רַגְזָא רוגזא כמו רוֹגֶז בל"מ ולנקבה רוגזיתא. רגוזתא עיי' הציונים אצל ה' לעווי. וכן השם רְגִיז תרג' קהלת ז', ג' תרג' כ"י איוב ה', ב'; ט', כ"ג וזולתו ובירוש' תענית פ"ב דס"ה: ארך אפים רחיק רגיז. והתואר רַגְזָן שבת קנ"ו. קידושי' מ"א. הקבוץ רגזנין שמ"ר פ"ז ולנקבה רגזניתא תרג' משלי כ"א, י"ט כגי' המתורגמן.

והשם המופשט רַגְזָנוּת קידושי' מ"א. רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו. יבמות ס"ד. מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות.

רַגְיָא (פי' בל"ס משקל (Gewicht, Gewichtmass בס"ג דפ"ק בבכורו' (י"א.) עין יפה בסלע עין רעה במשקל עין בינונית ברגיא אמר רבא הלכתא ברגיא רגיל הכא רגיל הכא והיינו פי' רגיא רגיל הכא ורגיל הכא „כלו' קרוב לזה וקרוב לזה שג' זוזין לא נחסר מסלע אלא זוז ואינו יותר משקל אלא זוז"[1]. — (א"ב תרג' פלס ומאזני משפט (משלי ט"ז, י"א) רגיא ומסחתא[2]) דתריצותא ופי' בינונית ברגיא במשקל פלס כלו' אם תשים בכף מאזנים סלע ובכף אחרת שקל יכריע לצד הסלע אבל אם תסיד מהסלע זוז ותתן אותו בכף אשר שם השקל יהיה המשקל ברגיא ופלס ויהיה שלשה זוזים בכף ושלשה זוזים בכף אחרת). *[אחי"ה ודעתי נוטה לדעת הה' צוקערמאן שהגיה רגי להכא ורגי להכא מע' רג וכן בל"ע رج כלומר נוטה לזה ונוטה לזה כלומ' במאזנים ישאו יחד ורגיא פי' בל"ס פלס ומשקל] —

* רִיגְיוֹן (שם נהר מיטהי) פסיקת' רבתי פ"כ כיון שעבר פגע בו ריגיון נהר של אש שגחליו שורפים את המלאכים ושורפים בני אדם . . . ושוב מלאך אחד שנוטל אודות של ברזל ועליהם גחלי ריגיון ומעמידם כנגד המלכים וכנגד נגידים כדי שתפול אימתם בעולם. וכ"ה בקצת שנויים בילק' ראובני סוף משפטים כיון שעבר משה מסנדלפון פגע בו רגיון הנהר של אש וגחלים שלו שורפים מלאכי השרת ובו טובלים כולם ויוצאים (התחת) [צ"ל מתחת] כסא הכבוד מזיעות החיות וכו' . . ועוד מדה אחת של גליצור שנוטל כמין מחבת של ברזל והוא של אש ומקבל עליה גחלים של אש מנהר רגיון ומעמידה נגד מלכים וכו' כדי שיצילם זיוום ותפול אימתם בעולם ע"כ וכנראה זה הנהר הוא נהר די נור בדניאל ז', י'. וגזרת המלה נ"ל מל' צענד ruc מזהיר rukhsh מאיר וא"כ ריגיון נקרא על אור אשו וזיוו, וכן נקרא בל' צענד זיוו raocanh והוא הוא רגיון[3]).

רָגַל (הרגיל מל"מ ענין למד ההלי"ה ברגל והושאל לעשית דבר זה אחר זה sich gewöhnen

---

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה בבכורו'. [2]) בנו"ג מסחא ויותר טוב מסאתא. [3]) ובדרך אגב אעיר כאן על דמיון הפרסיים שלעתיד לבוא המתכות שבהרים יתכו ונהר אש זוחל להרע לרשעים ולהטיב עם הצדיקים עיי' מה שכתבתי בזה במאמרי Eschatologie במ"ע דמ"ג חכ"א 582.

רְגִילָה (das Geläufige) בפ' מי שמתו בגמ' בעל קרי (ברכו' כ"ב.) אבל הוא שונה ברגיליות[1] פי' דבר שהוא רגיל לשנות בו. לא שנו אלא חולה לאונסו (שם סוף העמוד) פי' שראה קרי באונס שלא בתשמיש אבל חולה המרגיל שראה קרי מחמת תשמישו אינו נטהר אלא במ' סאה של מקוה. בר"נ דפ' יש מותרות (יבמות פ"ה:) זו היא מרגילה וזו היא מרגילתו. פי' אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט הואיל והוא פוסלה הוא מחזר אחריה והיא אינה מחזרת אחריו והוא מרגילה שתינשא לו לפיכך נותן לה כתובה אבל שניות מדברי סופרים הואיל והוא לא פסלה וולדה לא פסיל היא מחזרת אחריו ומרגילתו שתינשא לו לפיכך אבדה כתובתה. *[אחי"ה והוא מל"מ (הושע י"א, ג') .וכנ"ה ביבמו' שם היא מרגלא ליה.. לא מרגלא ליה. ברכות כ"ב. חולי המרגיל וכריא המרגל ופירש"י המרגיל וממשיך את הקרי עליו שמשמש מיטתו. שם ס': ותרגילני לידי מצוה ואל תרגילני לידי עבירה. שם: שתרגילני בתורתיך וכו', אבות פ"ג מי"ג מרגילין לערוה. אתפעל נדרי' ס"ו: כי היכי דלא לתרגלי למנדר. נתפעל ירו' נדרים ספי"א דמ"ב ע"ד הן מתרגלין לבא דרך סעודה. ירוש' שבת פ"א ד"ג ע"ג שהוא מתרגל עמו בימי טומאתו מתרגל עמו בימי טהרתו. בינוני פעול מרגלא בפומיה וכו' עיי"ע מרגל. בינוני פעיל ועוד התואר רָגִיל פי' מלומד שבת כ"ג: הרגיל בנר וכו'. שם קמ"ח: הרגיל אצלו. כיון דרגיל אצלו עיי' ביצה כ"ט: ברכו' מ': הרגיל בעדשים.. הרגיל בחרדל. פסחים ק"ד. הרגיל אומר הרבה ושאינו רגיל אומר אחת. ב"ב י"ב: הרגיל ביין וכו'. בכורות י"א. עיי"ע רגיא. תרג' מהיר (תהלים מ"ה, ב') רגילי. והקבוץ תרג' איכה ב' כ"א דהוו רגילין וכו'. יומא פ"ז. רגילין במצוה. לנקבה יחידה רגילה כתובות ס"ה. והקבוץ רגיליות ברכות הנ"ל בערוך ובכ"י ה"ב הרוגליות וכ"ה בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד ובתוספת' כ"י ברכו' פ"ב ובנו"ג שם הרגילות ובכינוי שבת קי"ט סע"א אי רגיליתו וכו'] —

רָגַל (נבנה מהשם רֶגֶל פי' קשר ברגלו den Fuss befestigen הפעיל פי' בפנים) לא עקוד ולא רגול פי' בע' עקד[2]. בפ' העור (חולי' קכ"ג.) המרגיל כולו חיבור לטומאה. פי' אם הפשיטו כדי לעשותו נוד שלם צריך להוציא רגליו מצוארו[3]. בבכורו' בפ' כל פסולי בגמ' בי"ש (ל"ג.) ובגמ' דפ' ולד חטאת (תמורה כ"ד.) ת"ר בתוספת' ביצה[4] (פ"ב) אין מרגילין ביו"ט כיוצא בו אין מרגילין בבכור וכו' עד מה שמשביח בעור פוגם בבשר. כרעיו (שמות כ"ט, י"ז) תר"י (ב') רגלוי. וכן תרג' [ירוש'] והקרב והכרעים (ויקרא א', י"ג). *[אחי"ה ועוד עיי' תר"י ויק' ח', כ"א; ט' י"ד. והשם רֶגֶל במספר הזוגי רַגְלַיִם נדה ל"א. הילוך רגלים, ברכות ל"ב רע"א רגליהם של שונאי ישראל. ושם בהשאילה על האבות כסא של שלש רגלים. כסא של רגל אחד. ב"ר פ"ב מאין הרגלים עיי' שם במ"כ. ועוד בהשאילה רגלים לדבר ירוש' סוט' פ"א דט"ז ע"ד, שם ספ"ו דכ"א. ירוש' נזיר ספ"ט דנ"ח. כלומר ראיה לדבר. ברכות ו'. מי רגלים תוספת' שבת פ"ג (ד') מימי רגלים, תרג' אסתר ה'. א' מוי דריגלן ועיי' ישעי' ל"ו, י"ב בקרי. ובתרג' רִגְלָא והקבוץ ריגלין ויק' י"א, מ"ב. ירו' שביעי' פ"ט דל"ט רע"א רגלא צלילא וכו'. סוכה נ"ג. רגלוהי. ירוש' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ג ריגלוי דבר אינש. והתואר רִיגְלִי, רִיגְלָאָה פי' בל"מ רַגְלִי ובל"ס רַגְלָיָא (Fussgänger) תרג' שמות י"ב, ל"ז; לבמד' י"א, כ"א. לירמיה י"ב, ה'; לשופטים כ', ב' והקבוץ שם ט"ו. ח' ריגלאין. ומהשם נבנה הפעל ואפעל ירוש' ע"ז פ"ה דמ"ה. אהן דמרגל זיקא מעיל לרע וכו' כלומר הפשיטו מרגליה כלפי ראשה וכן אין מרגילין דלעיל בערוך וז"ל רגמ"ה בתמור' כ"ד. אין מרגילין ביו"ט לפשוט עור בהמה שלם לצורך מפוח ולהכי קרי ליה מרגילין דדרך הרגלים מתחילין לפשוט עור לשום אותו צורך וכו' וכן פירש רגמ"ה בבכורו' הנ"ל וכפי' הערוך] —

* רֶגֶל (פי' מל"מ שלש רגלים (שמות כ"ג, י"ד) Wallfahrtsfest פי' מועד) עירו' צ"ו. פסחי' ח': סנהד' ק"ב. עולה לרגל. יומא כ"א. מ"ט: עולין לרגל. פסחים שם יומא כ"א: עולי רגלים. ר"ה פ"א מ"א ר"ה.. לרגלים. מ"ק י"ט. ר"ה ויוה"כ כרגלים ועוד עיי' ר"ה ד': שבת קנ"ב: סנהד' פ"ט. ירוש' כתובו' פ"ז דל"א: ירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה ע"ג איכ"ר פ' רבתי. ובלא"ר ריגלא סנהד' ז': בכורו' ס'. וב"ק קי"ג. בני ריגלא הפכו בני כלה עיי"ע. תרג' קהלת ג'. י"א עולי ריגלאין — ועוד בל"מ לרגלי (בראשי' ל', ל') פי' לסבת או בעבור באי ירוש' ברכות פ"ב ד"ה. ברגליה חרוב

---

1) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר בריגליות ובשדפ"ע ברגלויות. 2) עיי' פי' בשבת נ"ד. וירו' שבת פ"ה ד"ז ע"ד ותוספת' שבת רפ"ד (ה'). 3) ורש"י פי' שהתחיל לחותכו מרגליה כלפי ראשה ומפשיטה. 4) כ"ה בכ"י ערוך.

ובִרגליה מתבני, ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד נרגל (מ"ב י"ז, ל') ריגליה דיעקב וריגליה דיוסף פי' בעבורו.

רֶגֶל (בקבוץ רוֹגְלִיּוֹת (רוֹגְלוֹת) גפנים נמוכים אשר צעדו עליהם האנשים niedrig stehende Weinstöcke) בס"פ ז' [1]) בפיאה (מ"ח) וברוגליות משיעביר ממנה, בכל קרבנות בפ"ח במנחות (פ"ו:) אין מביאין מן הדליות אלא מן הרוגליות פי' גפנים נמוכים. *[אחי"ה בנו"ג במנחות ובתוספת' שם פ"ט ובספרי כי תצא פ' רפ"ה ברגליות ופירש"י יין שגדל בגפנים נמוכים וככ"י רש"י (בש"ס ווילנא) הרגליות ששוכבות ע"ג קרקע לרגלי בני אדם שאינן מודלות ע"כ ועיי"ע דל א'. ירו' פיאה ספ"ז ד"כ ע"ג כל רוגליות ורוגליות אומן בפני עצמו. ובירוש' פסחים ספ"ד דל"א: הגי' רוגלות. וכן רוגליות פי' צעדים שהש"ר פ' הנך יפה: מה יונה זו שוגרת רוגליות הרבה וחוזרת לשוכבכה כך וכו'. ושם פ' צאנה. והתואר רִיגְלוּתָיָה פי' נמוך ירוש' ביכורים ספ"ג דס"ה ע"ד אבהו ריגלותיה אתמני וכו'] —

☞ רגל (?) מסכת ביצה פ' המביא (ביצה ל'.) דדרו בדחקא נדרו בריגלא פי' מין עץ שיש בראשו כמו שני ענפים עיי"ע גד שלישי. *[אחי"ה ור"ב היה להזכיר כי גי' רבינו היא בדל"ת וכ"ה בע' דגל וכן מוכח מל"ע שרשמתי בע' גד ג' וזה כגי' הרי"ף בביצה אבל בנו"ג בביצ' ובגליון כ"י ש"ס בשבת קמ"ח. בריגלא אמנם בתוספ' שבת שם ד"ה אתקין לנכון בדל"ת] —

☞ רָגַל (מל"מ פי' כמו רכל einhergehen zu verläumden ור"ב פי' כמו רָגַן) תר"י (א') וירגלו אותה (דברים א', כ"ד) ותרגינו יתה, תרג' [ירו'] ויחפרו לנו את הארץ (שם כ"ב) ויתרגנון לנא ית ארעא נראה שהשרש הוא תרגן. [*אחי"ה צ"ל שהשרש הוא מֵרְגַן כלו' מן רגן והנכון שהוא כמו רכל] —

רְגִילָא (מל"ע رجلة Portulak) בכלל גדול פ"ז בשביעי' (מ"א) הרגילה ונץ החלב, ובפ"ט (מ"ה) אוכלין ברגילא עד שיכלו סנדיות [2]) ובסוף עוקצין (פ"ג מ"ב) חוץ מכרישי שדה והרגילה ונץ החלב פי' עשב הנקרא פורקקלא ובלשון ערבי שמו רגלא. *[אחי"ה ורה"ג פי' בעוקצין הרגילה ככר פי' הרגילה היא זרע של חלוגלוגות וכך קורין אותן בטיית בזר רגלה ע"כ ועיי"ע גרגדניות וע' חלגלגות ומ"ש בח"ג שצ"ח וש"נ הלעז בורדולייג"ש וכמעריך וירדולאגאש = verdolaga כל' אספמיא וכ"ה בעיקרי התלמוד לר"א זכות ובענין פורקקלא עיי"ע חלגלגות ומ"ש ועוד עיי"ע פרפחין] —

* רַגָּלָא ? בע"ז כ"ב: צ"ל דגלא עיי"ע בח"ג, ט"ז ומ"ש.

* רָגַם (מל"מ ענין זריקת אבן steinigen) סוכה מ"ח: רגמוהו כל העם באתרוגיהן. קידו' ע': נפקו אבתריה למרגמיה ותרג' סקל רגם עיי' במתורגמן. והשם ריגמא קדושי' שם, והשם המופשט תרג' רות א', י"ז רגימת אבנא ובל"ס רִגוּמְיָא וכ"ה בתרג' אסת' ה', י"ד הב יתיה לרגומנא והתואר רָגוּמָא תרג' איכה א', י"ח רגמו רָגוֹמַיָּא גירין למלכא.

* רָגַן (מל"מ קרוב לשרש לון murren עיי"ע רגל האחרון תרג' הרשום שם. נרגן (משלי ט"ז, כ"ח) מבואר בב"ר רפ"כ זה הנחש.. שריגן דברים על בוראו, נרגן (משלי י"ח, ח') מבואר בבמד"ר פט"ז דברים שרגנו אחר הקב"ה גרמו להם צרה גדולה. ומזה התואר נקבה ראגנית תנחומא נשא סי' י"ב אשה ראגניות צ"ל ראגנית פי' אשת מדנים אבל עיי"ע רוטגנית.

* רָגַע (מל"מ ענינו השקט מתנוע ובהפעיל הִרְגִיעַ sich unruhig bewegen) ירוש' ב"ב רפ"ג ד"ג ע"ד וירוש' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ד בתינוק שאינו מרגיע אבל כתינוק המרגיע וכו'. והשם רֶגַע חלק קטן מהעת ברכות ז'. וכמה רגע אחד מחמשת רבוא ושמנת אלפים ושמנים ושמנה בשעה וזו היא רגע. ושם: וכמה זעמו רגע וכמה רגע.. רגע כמימריה, תוספ' ברכות רפ"א וירו' ברכו' פ"א ד"ב רע"ד והרגע אחת מעשרים וארבע בעת (לעת). תרג' קהלת ט', י"ב ברגע חדא.

* רְגִיעָה (נראה מל"ע رجعة שטר אמנה Vertrag) תוספת' ב"מ ספי"א רשעים הנהתומין לעשות רגיעה ביניהן כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג רגועה,

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס פ"ו. [2]) עיי"ע וגי' נכונה היא וכדאי' בדפ"ר וויניצי' אבל בדפ' אמ' סנריות ובכ"י ק"מ סוריות ועיי"ע סנדיות ומ"ש.

* רְגוֹעִיתָא (פי' השקט Ruhe) שם פרטי לאחת משבע נערות אסתר תרג' אסת' ב', ט' והוא עפ"י מגילה י"ג. ואת שבע הנערות אמר רבא שהיתה מונה בהן ימי שבת.

רָגַף (מל"ע رجف פי' ענין תנועה חזקה ורעדה ותגעש (erschüttern, heftig bewegt sein ותרעש (ש"ב ב', ח') תרג' ואיתרגיפת ואתרגשת. יגעשו[1]) עם (איוב ל"ד, כ') תרג' ובפלגות ליליא מתרגפין מצראי. *[אחי"ה רק באתפעל ועיי' ג"כ בתרג' שופטים ה', ה', לתהלים י"ח, ח'; מ"ו, ד'; ע"ז, י"ט; ק"ד ל"ב. תרג' ישעי' א' ב' בדפ' רגיא: ארעא דאתרגיפת וכו' ובנו"ג דאתרגישת ועיי"ע רגש] —

* רַגְרֵג, רַגְרוּגָא עיי"ע רג.

רָגַשׁ (כהפעיל ואפעל כמו בל"ס אַרְגֵּשׁ ענין משמה (merken, spüren בב"ר פ' ל"ג (ל"ב) בעצם היום הזה בא נח ובפ' (מ"ז) [מ"ח] (לפנינו ס"פ מ"ז)[2]) [בעצם] היום הזה נימול אברהם ורגישה ליה ימליל. בפ' האשה שהלכה בגמ' הכל נאמנים (יבמות קי"ז:) שאני התם דרגיש ליה צערא[3]) — (א"ב פי' [ורגישה ליה ימליל] מי שמרגיש ויודע ובמסכ' מגיל' פ"ק (ט"ו:) אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס). *[אחי"ה רק בהפעיל ואפעל וכל"ס הנ"ל וכנ"ה ביומא כ"ב: עיי"ע חל ט', שבת י"ג סע"ב בשר המת שבחי מרגיש באיזמל עיי"ע אזמל (ח"א נ"ג.) וש"נ ירוש' תענית פ"ג דס"ו ע"ד, שבת קכ"ט סע"א ארגיש בנפשיה. נדה י"ג. מ' רע"א היה אוכל בתרומה והרגיש, שם נ"ז: בבשרה (ויקרא ט"ו, י"ט) עד שתרגיש בבשרה, ירוש' ברכות פ"ה ד"ט. רבי לא הרגשת אמר להן יבא עלי . . . . אם הרגשתי, ירוש' עירו' פ"א די"ט: אלו ישמט אינו מרגיש, תוספת' שבת פי"ג (י"ד) הרגיש בו, קהל"ר פ' טוב שם: כשנולדה מרים לא הרגיש בה בריה וכשמתה נסתלקה הבאר והרגישו הכל, ב"ר ספמ"ו כיון שהרגישן בהן אמן, שם ספמ"ז הרגיש ונצטער, שם דרגש ליה ימלל וכגי' רבינו דרגשה אי' בילק' ישעיה ר' שכ"ה בשם ב"ר פמ"ז וכ"ה בשהש"ר פ' עד שיפוח. ויק"ר פי"ט כיון שהרגישה . . . לא הרגשתי וכו', קהל"ר פ' אם ישך עיי"ע רת ג'. תר"י א' שמות ב', ג' מצראי מַרְגְשִׁין עלה. והשם המופשט הַרְגָשָׁה עיי"ע ח"ג, ר"ם ועוד עיי"ע בני הרגשה ויש להוסיף הרגשה פי' חוש המרגיש ילק' שופטים ר' מ"ב לכל הרגשה והרגשה נתן הקב"ה תורה מה לעשות ומה לא לעשות ומזה הָהפעל במד"ר פי"ד ה' מוּרְגָשׁוֹת פי' דברים המקובלים ע"י ההרגשה] —

* רָגַשׁ (מל"מ ענין רַעַשׁ (stürmen, toben, zittern התפעל תעני' י"ד. פורעניות המתרגשות ב"ק פ': פורעניות המתרגשות ובאות על הצבור, ירו' ב"ק פ"ח ד"ה ע"ד המתרגשות לבוא לעולם, אַפעל דניאל ו', ז'. י"ב. ט"ז והשם מגיל' כ"ט. קל ריגשא, תרג' משלי ז', ט"ו רְגָשָׁא ועוד רְגוֹשָׁא, רגוש תרג' שאון (תהלים ס"ה, ח') ועיי' תרג' איוב ל"א, ל"ד ותרג' מהומה (ישעיה כ"ב, ה') יום ריגוש.

רד (= רָדַד מל"מ ענינו רָקוֹעַ ,spannen, platt (dünn schlagen בס"ג דעירובי' (ק"ד.) כשהוא מרדה . . . מרדה בשולי הקופה[4]). בסוף תמיד (ל"ג.) צבר את הגחלים ע"ג המזבח ורדדן בשולי המחתה. בפ"ז במקואות (מ"ז) מקוה שמימיו מרודדין. בפ"ז באהילות (מ"ב) מקצתו מרודד על הארץ. פי' „שהאהל מרוקע על הארץ כדכתיב (תהלי' קל"ו, ו') לרוקע הארץ ואומר (מ"א ו', ל"ב) וירד על הכרובים ותרג' וירקעו (שמו' ל"ט, ג') ורדידו"[5]). בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ג. ותוספת' שם פי"א (י"ב)) שכן מרדדי טסי המשכן עושין כן. בפ' העור בגמ' עור שיש עליו כזית (חולין קכ"ד:) כדאמר רב פפא במרודד הכא נמי במרודד פי' דק פשוט דבר שלא יצלח לגרדו מעל עור ולאוכלו כמו תרג' וירקעו ורדידו וכן פי' הא דבעי רב אשי מרודד מהו בפ' אלו טרפות בגמ' ניטלה הכבד (שם מ"ו.) כלו' אם היתה דקה ופשוטה ואם תתחבר זו על גב זו יהיה בכללה כזית ועלתה בתיקו[6]). בר"ג דפ' קונם יין (נדרים ס"א:) ענבים נמי בכלל תאנים כי מירדדו מקצתן בידא פי' כשהן דקין העוקצין של אשכולות מקצתן ביד בלא סכין. *[אחי"ה והוא בנין אתפעל. ובפַעל בב"מ פ"ג: רדודי רדיד וכן בתרג' במד' י"ז, ד' ורדידונין, פיעל תוספת' מ"ק רפ"א וירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג מרדד אדמה תחתיה. בינוני פעול ירוש' עירו' פ"ז דכ"ד ע"ג אם היה התבן מְרוּדָּד

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ולא כבדפו"ו יגששו. [2]) הגהתי פי' מ"ח כי רבינו מונה פרשה אחת יותר. [3]) כ"ה בדפו"ו ובעה"ק אבל בשרפ"ע וכ"י לי' ובעי' גש ב' גרס רבינו דגיש ע"ש. [4]) רבינו היה מקצר עיי' בש"ס. [5]) הועתק מפי' רה"ג לאהלות בסד"ט צד 23. [6]) וכן פירש"י בחולי' מ"ו. מרודד: מרוקע וכן פי' ר"ח בשבת הנ"ל מרדדי טסי: מרקעי פחים וכל דברי ר"ח הועתקים בעי' אמן אי ח"א, קי"ט: וכחיי חרשב"א אי' כן בשם רה"ג כמו שהעירותי בעי' אמן ע"ש.

וכבבלי ק"ד. מביא תבן ומרדה בה והוא כמו מרדד פי' לדרום ובריי"ף הגי' ומדדה וצ"ל מרדה וכדאי' בסמוך וכשהוא מרדה וכו' עיי' לעיל בערוך. והשם רֶדֶד פי' בגד שטוח על הארץ תוספת' אהלות רפ"ח כזית מן המת על הרדד. מלשון המשנה באהלות פ"ז מ"ב מקצתו מרודד] —

רד (= רְדִיד מל"מ צניף Schleier וכל"ע رداء (Umwurf, Hülle בפ' כ"ט בכלים (מ"א) נומי[1]) הסגום והרדיד פי' רדיד בל' ישמעאל רדא והוא צעיף דק שמכסה האשה על ראשה וצעיף תר"י רדידא ותכס בצעיף ותתעלף (בראשי' כ"ד, ס"ה). ויש מדמין לו נשאו את רדידי (שה"ש ה', ז'), והצניפות והרדידים (ישעי' ג', כ"ג) תרג' וכבינתיא[2]) וזה פי' תנתן כבינתי לבתי (גיטין י"ד: ב"ב קנ"א: קנ"ו :). *[אחי"ה רבינו כיון בזה ויש מדמין לפי' רה"ג כי הוא הוא פי' כן בסד"ט צד 20 ובל"מ נראה שהוא כמו בל"ע הנ"ל מלבוש נשים כמו מ ע ט פ ה וכן בירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג: הקורע מן הרדיד וכו' וכן ר' יונה אבן גנאח מדמה רדיד למלה ערבית رداء ואולי אליו כיון רבינו] —

רד (ורדא = דרא feucht מל"פ עיי"ע אסא) אסא רדא (פסחים נ"ו. גיטין ס"ט.) עיי"ע בע' אסא — (א"ב בנו"ג אסא דרא).

רד (= רָדָה מל"מ ענינו נסיחה ממקום שיחובר, רדה פת (das Brod abschieben בר"ג דשבת (ג' :) הדביק פת בתנור בשבת במזיד התירו לרדותה קודם שתאפה שיבא לידי איסור סקילה שהאופה בשבת מאבות מלאכות היא ולא אפשיטה. „וקשיא לן מכדי רדיית פת חכמה היא ואינה מלאכה דגרסינן בפ' כל כתבי (שבת קי"ז:) תנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו יצא תקיעת שופר ורדיית הפת שהוא חכמה ואינה מלאכה וכיון שאינה מלאכה אמאי לא פשטו לה להיתירה ואמר ר"ה ז"ל קבלנו מרבותינו כי בעיא זו להיתר בפטור ומותר הוא לפיכך לא אפשיטא. וי"א כי רדיית הפת (והאפייה) [צ"ל האפויה][3]) היא חכמה ואינה מלאכה אבל רדייתה בעודה עיסה קודם שיקרמו פניה מלאכה היא הלא תראה הפת האפוייה אפשר לרדותה בסכין וכיוצא בה אבל העיסה אי אפשר לרדותה אלא בידים שנמצא כמו לש ועורך ומתקן הוא ואינו מקלקל ולפיכך לא הזכירו במקום זה הא דתנא דבי שמואל כלל ללמד שאינו דומה זה לזה [כלל]"[4]). כפ"ב בחלה (מ"ד) ר' אליעזר אומר אף הרודה ונותן בסל הסל מצרפן לחלה ובפ' אלו עוברין בפסח בגמ' כיצד מפרישין (פסחים מ"ח:) דעבדן כר' אליעזר דתנן ר' אליעזר אומר וכו'[5]) כפ"ג במכשירין (מ"ג) הרודה פת חמה ונותנה על פי חבית של יין וכו'. בס"ג דפ' תמיד (פסחים ס"ה.) והרודה דבש בשבת בשוגג חייב חטאת. בסוף שביעית (פ"י מ"ז) ובסוף עוקצין (פ"ג מ"י) והרודה ממנה בשבת חייב. פי' הרודה שנוסח הדבש כדכתיב (שופטים י"ד, ט') כי מגוית הארי רדה הדבש ואומ' (שם) וירדהו אל כפיו ומתרגמי' ונסחיה ומשום הכי קורין לספר שכותבין ממנו לספר אחר נוסחא ואמ' בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את הדלת (ב"ב ס"ו.) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' הלת דבש (שם פ' :) א"ר אלעזר מ"ט דר' אליעזר דכתיב (ש"א י"ד, כ"ז) ויטבל אותה ביערת הדבש מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת אף דבש הרודה ממנה בשבת חייב חטאת". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בעוקצין, וכנ"ה בב"מ ס"ד. ההולך . . לרדות את כוורתו ואמר מה שכוורתי רודה מכור לך וכו' ופירש"י על שם שעשויות חלות חלות ודבוקות מדופן אל דופן קרי ליה רדייה כרדיית פת מדובקת בתנור ע"כ. ירוש' פסחים פ"ג ד"ל. וכשהוא רודה וכו' ע"ש על דעתיה דר' אליעזר יקרא לה שם וירדנה וכו' ע"ש ותר"י א' לויק' כ"ו, כ"ו ומרדיין. תוספת' שבת פי"ג (י"ד) לאחר השבת הרודה רודה בסכין אבל לא במרדה. התואר רוֹדֶה כמו מַרְדֶה כלי שרודין בו הפת תוספת' כלי' ב"מ פ"ג ניטל הרודה וכו'. והשם המופשט רְדִיָּה ר"ה כ"ט: רדיית הפת חכמה ואינה מלאכה. ירוש' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד היו בקיאין במעשה לחם הפנים וברדייתו . . . וברדייתו לא היו בקיאין ועיי' עוד ירו' יומ' פ"ג דמ"א. ושהש"ר פ' מי זאת] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בט"ס נזמי. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובעיקי התלמי ובפיי רה"ג. אבל בדפו"ו והלאה אי' תרג' ו ר ד י ד י א וכבינתיא ובאמת התרגי על הצניפות הוא כתריא וכ"ה בעי כבינת. [3]) וכ"ה בפיי ר"ח ובעיקי התלמוד העתיק באפוייה. [4]) כל זה הועתק מפיי ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא דף די סע"א ורע"ב) ועיי תוספוי ר"ה כ"ט: ד"ה רדיית הפת ועיי הרי"ף ריש שבת ומה שהשיג עליו הרז"ה ועיי בחי' הר"ן סביב הרי"ף ובעיקרי התלמוד הובא צורף הענין בלי קצרה. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע ליי.

רד (= רָדָה מל"מ פי' כבש ועיי' בפנים bewälti- gen, sich überheben) בפ' ג' כפרה (מ"ג) ר' יוסי אומר אל תתנו מקום למינים[1]) לרדות אלא הוא נוטל ומקדש. בר"ג דפ' טרף בקלפי (יומי מ':) עלה בשמאל מהו שיחזירו לימין אמר להן אל תתנו מקום למינים[2]) לרדות פי' לרדות אותנו למצוא תשובה להשיב לנו. „כלומר[3]) כיון שתעשו כך וכך יאמרו עזאזל רשות אחרת היא מיהו אחת גדולה לפיכך הוצרך לכבדו בימין שהיא משובחת והן אינן יודעין כי גזירת הקב"ה היא ואין להרהר אחריו"[4]) — (א"ב פי' ליסר אותנו תרג' אבי יסר אתכם בשוטים (מ"א י"ב. י"א. י"ד) אבא רדא יתכון בשרביטין, תרג' מוסר (משלי א', ב'. ג' ז') מרדותא ופי' מכת מרדות מכת של מוסר. פ"א לרדות לשלוט עלינו מלשון מקרא (בראשית א', כ"ח) ורדו בדגת הים). *[אחי"ה וכפ"א אי' ברש"י ביומ' לרדות: ולמשול בהן לקפח אתכם בדברים וכו'[5]). שמ"ר פ"א ארדון (דה"י ב', י"ח) שרידה את יצרו — רודם (תהלים ס"ה, כ"ח) דרש בענין ירידה עיי"ע רדם ומזה השם רְידָא שהש"ר פ' אמרתי אעלה: לית את סגיד לצלמא דרידא ליה פי' יש לו ממשלה. והשם המופשט רְדִיָה ב"ר פל"ד מורא וחתית חזרו ורדיה לא חזרה ואימת הזרה בימי שלמה כי הוא רודה וכו'. ובענין מוסר מכות ח': הרב הרודה את תלמידו, מכילת' משפטים פרש' ד' הרודה בבנו ובתלמידו וכו', ב"ר ספ"נ ובקש לרדותן אמר אם רודה אני וכו', שמ"ר רפ"א שלא רידהו ביסורין ולא גער בו וכו', והרבה בתרג' עיי' תרג' ויק' כ"ו, י"ח, כ"ח; למשלי ג', י"ב; ל"א, א', אתפעיל תר"י א' לויק' כ', ה' לאתרדאה בייסורי ועיי' למשלי כ"ט, י"ט; לירמיה ו', ח' ועיי"ע מרד א'] —

רד (= הרדאה אולי מל"פ ἄλευρον קמח עב dickes Mehl) בפ' כל כתבי בגמ' מצילין מזון (שבת קי"ז:) ת"ר הציל פת נקייה אינו מציל פת הדראה. בפ' כל שעה בגמ' אלו דברים (פסחים ל"ז.) ת"ר יוצאין בפת נקייה ובהדראה פי' לחם עב ובלע"ז אונא מאנו[6]) ולשון לעז ממש[7]) הוא ארד"ו. (א"ב בנו"ג הדראה). *[אחי"ה וכ"ה בכ"מ ובכ"י ש"ס עיי"ע הדראה (ח"ג, קפ"ט) ומ"ש ועוד עיי"ע הרדאה (שם ר"מ) ושם כתבתי שהוא ל"ר אבל י"ל שהוא ל"פ הנ"ל ואולי מזה ג"כ שקי דאורדיא (כתובות ס"ז.) לפי גי' רבינו בע' אשל (ועוד עיי"ע בח"א, רע"ד) ולעז ארד"ו אולי הוא לאי"ט orzo שעורים Gerste ועל פי זה הרדאה תהיה ל"ר hordeum עיי"ע הרדאה והדראה, והפכו פת נקייה עיי' תוספת' שבת פי"ג (י"ד) ורש"י פי' פת קיבר שניטל הדרה ובסוף כתובו' פי' קיבר קמח שאינו יפה שהוא אחר הקמח והסלת ואחריו הוא סובין ובעיק' התלמוד סיים וי"מ לשון תולעת כמו הדירא והכינא וכו' וכל זה דוחק הוא אעפ"י שזו דעת הרמב"ן ועיי' מ"ש הרב בעל הפשב"ע בע' רד ו' ושם האריך] —

רָד (= יָרַד מל"מ) הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו (קידושין כ"ח.) עיי' בע' חי. בפ' נערה שנתפתתה בגמ' האב מגלגל עם בנו עד י"ב שנה (כתובות נ'.) מכאן ואילך יורד עמו לחייו. פי' מגלגל אדם עם בנו ומלמדו שלא בצער מכאן ואילך מלמדו הרבה ומכה אותו בשבט עד שילמוד[8]). פ"א למקרא מבן ו' וספי ליה כי תורא ולמתני הרבה במשנה ובתלמוד עד י"ב שנה מכאן ואילך מקצת היום מלמדו אומנות כדי שיחיה ממנה. בפ' הזורק בעגלות (שבת צ"ט.) כי היכי דלא לירדו קרשים פי' „אם הן שתי אמות ומחצה אפשר שישמט הקרש וירד ולא יכון". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא שבת צ"ט סע"ב) וז"ל כי היכי דלא לירדו קרשים פי' אם הן שתי אמות ומחצה מיכן ושתי אמות ומחצה מיכן מוטלין בעגלה אפשר שישמט וירד הקרש ולא יכון וכו' ע"כ וגי' לידדו אי' ג"כ בנוסחאות ובכ"י ש"ס כי לי' בד"ס שינוי וכבר העירותי על זה בע' דדא ח"ג כ"ד אבל בתשוב' לחד מגאוני קדמאי הנדפסת בסוף חי' הר"ן בשבת הגי' כי היכי דלא נירדו קרשים ופי' כיון שיש בהן יוצא בזיז באין להירדות ולזחול ולהעקר ולשון נירדו קרשים מל' רדיית הפת מן התנור וכו' — וכל הערך שייך לע' ירד כי זה העיקר — והשם רידה במקום ירידה[9]) אסת"ר פ' ותמאן: מצרים ברידתן בים לא נידונו אלא ערומים] —

---

[1]) בנו"ג לצדוקים. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח ובדפוסים הישנים ובכ"י ש"ס אבל בנו"ג לצדוקים. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקר התלמוד וכלשון ר"ח אבל בדפ"ע בט"ס לומר. [4]) הועתק מפי' ר"ח ביומא. [5]) ושם בכ"י רש"י (לצדוקים) [למינים] לתלמידי ישו הנוצרי החולקים וכו' אבל לפי הנראה המינים כאן הם הם מאמיני שתי רשויות ועיקר הגי' לצדוקים מאמיני הצענד מאמיני שתי רשויות. [6]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה כתיבה אחת בעיקי' התלמ' ובכ"י ק"ט אונאמנו ובכ"י ה"ב אונו מאנו ובשאר דפוסי ערוך לי' ולא ידעתי פירושו. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקי' התלמ'. [8]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [9]) עיי"ע קידא במקום יקידא.

רד (= רִידְיָא = Ardvî שם מלאך הממונה על הגשם עיי' כפנים) כס"ג דפ"ק ביומא (כ"א רע"א) ג' קולן הולך מסוף העולם ועד סופו וכו' עד וי"א אף רדיא פי' „זה דומה לרידיא דתעניות כס"ג דפ' סדר תעניות האלו (כ"ה:) ושם מפורש דדמי לעגלא תולתא והיינו קול התור נשמע בארצינו (שה"ש ב', י"ב) ופי' תור היינו עגל שהוא עיגלא תולתא בן ג' שנים [1]) — (א"ב תרג' ונוזלים מתוך בארך (משלי ה', ט"ו) ורדיא מן בירך ויהיה פי' רדיא זרם מים והמלאך הממונה על השקות הארץ ממטר השמים ממעל ומן התהום מתחת נקרא כן שהוא ממונה על הנוזלים ורש"י פי' שנקרא רידיא לשון שור חורש שהוא דומה לעגלא ותרג' לא תחרש (דברים כ"ב, י') לא תרדי). *[אחי"ה ובתעני' פירש"י רק רידיא: מלאך הממונה על הגשמים כך שמו וכו' קול התור מלאך דומה לשור תרג' שור תור ע"כ. ודע כי במאמרי על המלאכים והשדים צד 43 והלאה הארכתי להוכיח כי רדיא או רידיא אחת הוא עם Ardvî בסמיכות Areduyâo שהוא שם מלאך נקבה אצל הפרסיים וממונה היא על „הגשמים להמטירם משמי מעל" [2]) „ועל הגשמים על פני האדמה הנוזלים בחזקת קול" [3]) ועל שם ממשלתה על תהומות התחתונות נאמר bãshnubyô areduyâo [4]) תהומות של אֲרֶידוּיָא הרי Areduyâo מושל בתהומות עליונות ותחתונות וזה מה שאי' בתענית כ"ה: תהום אל תהום לקול צנוריך אמר רבה [5]) לדידי חזי לי האי רידיא דמי לעיגלא (תלתא) [6]) . . וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה לתהומא עילאה אמר ליה חשור מימיך (ופירש"י ברקיע) לתהומא תתאה א"ל אבע מימיך (ופירש"י למטה בקרקע). וגם גזרת Ardvî יש לה שני פירושים א') ardva עליון וממעל ב') מלי יוני' ἀρδεύω פי' אבע מתחת עיי' מאמרי הנ"ל וזה מ"ש רש"י ביומא רדיא מלאך הממונה על השקת הארץ ממטר השמים ממעל ומן התהום מתחת ע"כ וכמו שנאמ' על ארידויא שהולך ברעש הגשמים בחזקת הקול כך נאמר מרדיא (יומא שם) שלש קולות הולכין מסוף העולם ועד סופו ואלו הן וכו' וי"א אף רידייא. ודע עוד כי שם הכבוד של Ardvî הוא çura פי' חזק ונעלה (stark, hehr) ותמיד נזכרה בשם Ardvî — Çura ודעתי נאמנה כי בבבל היהודים קראו לה בשם זה ויען ששמות המלאכים עלו עמהם מבבל (ירו' ר"ה פ"א הל"א ב"ר פמ"ח) שם זה המלאך היה בפי ההמון (א)רדייא תּוּרָא ובמשך הזמן שכחו הוראת תורא שהוא ל' צענד çura ובלבלוה עם תורא תרג' שור וסמכוה על לשון המקרא וקול התור נשמע וגו' כלומ' תרג' שור תורא עד כי ההמון חשבו כי רידיא דמי לעיגלא! ודו"ק. ועוד אני אעיר כי מלאך אחר אצל הפרסיים הישנים הממונה על המים ובפרט על המטר נקרא Tistrya ודימו הפרסיים שהוא בדמות שור בפרסות (או בקרני זהב) [7]) ובעל מלחמתו הוא שד הנקרא Apaosha ואם המלאך הוא המנצח אז חצי ברק ישלה על השד הנ"ל והוא יוצא בזעם והשמיע אז קול הרעם [8]) — ובתשו' הגאונים (הוצ' ר"א הרכבי סי' רפ"ט) מצאתי בזה"ל רידיא: ועכשיו יש בבבל קול שנישמע מתוך אגמים וחריצים של מים וקול קשה הוא ואומרין זה קול רידיא ואף הישמעאלים כך קוראין אותו רִידיא. ואין נשמע אלא מחודש איאר ולהלן כל ימי קציר ע"כ] —

רד (= רְדָא בל"ס פי' חרש (pflügen, ackern כפ' המניח את הכד בגמ' שור שוה מנה (ב"ק ל"ג:) למה מכור לרדיא פי' שחורש בו הלוקח כל זמן שהוא אצלו ואין מעלה שבר לניזק. בפ' החובל בגמ' התוקע (שם צ"א.) אי הכי תם נמי נידייניה דיני ממונות ברישא ונשתלם מרדיא וכו' עד זאת אומרת רדיא עלייה דמרה היא כלומ' כי משתלם מרדיא היינו מעלייה ולא מגופו היא. בר"ג דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ב:) בתר רובא אזלינן ורובא לרדיא זבני ושמואל אמר כי אזלינן בתר רובא לאיסורא בממונא לא אזלינן בתר רובא. בפ' השותפין בגמ' ולא את השדה (שם י"ב.) בבבל מאי אמר רב יוסף כי רדי יומא [9]) פי' כשיעור מה שחורש הפועל ביומו ומקשינן עליה שדה שחרש בה יום אחד אין בה כשיעור זריעה ביום אחד משלים זריעתה בחצי יום מה יעשה הפועל בשאר היום ישב בטל אי יומא זרעא לא הוי ב' יומי כרבא ופרקינן אי בעית אימא יומא זרעא

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח ביומ' ותעניו' ע"ש. [2]) עיי' Yç 64, 14; Abân-yt 21, 96. [3]) Aban-yt 4, 15. [4]) Vendidâd 2, 51. [5]) בכ"י ש"ס רבא. [6]) לי' בכ"י ש"ס ובילקו' כ"י עיי' ד"ס ורש"י ג"כ מחקו. [7]) עיי' Vendidâd 19, 126 וישפיעגעל פירוש ווענדידאד ועוד בספרו על הקדמוניות איראן צד 71. [8]) Vend. 19, 135 ועיר Bundehesh 17, 10 שפיעגעל הקדמוניו' שם 72. [9]) בנו"ג בי רדו יומא ובכ"י ש"ס בי רדי.

והאי דאמרת לא הוי ב' יומי כרבא כרוב יומא ופלגא והדר תני וכריב עד דשלים יומיה אי בעית אימא יומא כרבא [1]) וכשיבוא לזורעה חורש ובחזירתו עוד מושך המחרישה על הקרקע וזורע וזה פי' וזרעי ליה בהדורי [2]). והוא חורש (מ"א י"ט, י"ט) תרג' והוא רדי. אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה (ישעיה נ"א, כ"ג) מה היו עושין להן היו מרביצין להן בפלטיות [3]) ומעבירין [4]) רודין עליהן עיי' בע' מג. *[אחי"ה ושם הביא רבינו שני ציונים מב"ר פמ"א וס"ט בלי הצעת המאמר הזה ובב"ר פמ"א הגי' רדיה ובפס"ט כרים. וכנ"ה בתרג' ירוש' בראשי' מ"ה, ו' דלא רדיין, תרג' דברים כ"ב, י' עיי"ע רד הקודם לזה במו"ע. חרשו חורשים (תהלים קכ"ט, ג') תרג' רדו רָדַיָא; תרג' חורש (עמוס ט', י"ג) רַדְיָא ושם ו', י"ב. אתפעיל אם יתרדי ועיי' תרג' ירמי' כ"ו, י"ח; מיכ' ג', י"ב. ירו' ברכות פ"ב ד"ה. דהוי קאים רדי איכ"ר פ' על אלה ד"ה מעשה בדואג: דהוה קא רדי. ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. שרי לכון מירדי. ירוש' סנהד' פ"ג דכ"א: מירדה עיי"ע אסטו (ח"א, קס"ז): בינוני פועל רודין ב"ר הנ"ל בסוף הערך ובמ"כ פי' רדיה כלי מחרישה. והשם המופשט רְדָיָא ב"ק ל"ג: מ"ו. ושם: ב"ב צ"ב. ושם: ירוש' שביעי' פ"ה דל"ו. והתואר נקבה רַדְיָינִית פי' פרה העומדת לרדיה עיי' רות רבה פ' ותלכנה לפרה הדיוטית שהעמידוה בעליה בשוק אמר רדיינית היא וכו'. — רדיא דעיזי (תעני' ט':) עיי"ע חר ח' (ח"ג, תפ"ג) וש"נ עיקר הגי' ע"ש] —

* רדו (Zahlenwert 210) רדו (בראשי' מ"ב, ב') בישרם שהן עתידין לעשות שם ר"י שנה מנין רד"ו ב"ר פצ"א במד"ר פי"ג עיי' רש"י בראשי' ט"ו, י"ג.

* רידיא, רידייא עיי"ע רד ה'.

* רָדַיָא (מל' צענד rudh נזל fliessen) תרג' נוזלי' (משלי ה', ט"ו) רדיא ועיי"ע רד ה', ומ"ש ר"ב.

* רַדְיוֹנֵי ענין שכשוך ונדנוד hin- u. herbewegen מל"י ῥαδανίζω) נדה ס"ז רע"א אימור ברדיוני נפל ופי' רש"י נראה שהוא לשון שיכשוך וכו' עיי"ע דידיוני ומ"ש בח"ג כ"ה ועוד עיי"ע ברדיוני וש"נ ע' אדוותא גי' רבינו. ולפי פירש"י י"ל שהוא מל"י הנ"ל וראיה מצאתי לזו ההוראה מתוספת' תרומ' ספ"ט החושש בגרונו לא ירדנו בשמן וכו' כה"ג בכ"י אירפ' ובנו"ג יערענו. ונ"ל ירדנו משרש רדן פי' משכשך.

* רדיינית עיי"ע רד ט'.

רדוות (= רִידְוָתָא (הקבוץ) מל"י האמצ' ול"ר rhedium, rheda = ῥαιδίον, ῥεδίον, ῥέδα (Reisewagen, Räderwagen) ויסר את אופן מרכבותיו (שמות י"ד, כ"ה) תר"י (א') רדוותיה — (א"ב פי' בל"ר מין עגלה). *[אחי"ה בנו"ג רידוותיה. ובתר"י ב' שם חזרו גלגליא ורידוותא למיהויין נגדין (למזלותא) [צ"ל למוליתא] עפ"י המכילתא: המרכבות מושכות הפרידות. ובענין רידוותא עיי"ע דיספק [ריספק] ח"ג, נ"א — וגי' המתורגמן אשר אחריו נגרר ר"ב אי' בתיו עיי"ע רתוות] —

רדם (השרש מל"מ רדה ענין כבישה ודרש מל' ירידה) בפ' ואלו נאמרין בגמ' ו' שבטים (סוטה ל"ז רע"א) צעיר רודם (תהלים ס"ח, כ"ח) אל תקרי רודם אלא רד ים. *[אחי"ה בדפא"מ אי' עוד שבט בנימין ירד ראשון לים ע"כ והוא הוספת ר"ב על פי השי"ס סוט' ע"ש. ודע כי רודם הוא מל"מ רדה והראוי רוֹדָם בקמץ וכן המעלָם והראוי המעלָם ורז"ל דרשוהו מל' ירידה] —

רָדַם (מל"מ ענינו שנה מטרוף הדעת ובהלה be-täubt sein) נרדמו לא יאכלו [5]) (פסחים ק"כ רע"ב) עיי' בע' נם. *[אחי"ה בל"מ רק בנפעל, אבל בתרג' ובמדרש גם בקל תרג' מואב נדמה (ישעיה ט"ו, א') ואינון רדימין, אסת"ר פ' אם על: עד מתי אבות העולם רדומים בשינה וכו'. וראיתי בעיקרי התלמוד כ"י וז"ל ודע שהם ג' מינים תנומה שינה תרדמה. תנומה היא מעט מהשינה והיא כשאדם בצער שלא יוכל לנום כמו שאמרו נים ולא נים תיר ולא תיר והשינה היא הטבעית והתרדמה היא אחר עברו עליו צרות כמו מיתה קרוב שאין לזה תיקון הוא ישן בתרדמה כמו מת כמו ותרדמה נפלה על אברם וכן בשאול

---

[1]) גי' רבינו הוא כלשון רש"י בפי' הראשון ובפי' השני כתב רש"י כגי' שהיא לפנינו אב"א יומא דכרבא דכריב ותני ועיי' הפשב"ע. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר ובעיק' התלמוד ועל זה כיון רבינו בע' הדר (ח"ג, קפ"ז.) ובשרפ"ע בטעות וזה פי' וזרעי ליה בי רודי. ובנו"ג ג"כ בהדורי אבל בפי' הרגמ"ה ג"כ הגי' בהררי ע"ש כל הפי' הארוך בש"ס ווילנא נדפס מתוך כ"י שלי. [3]) בב"ר ס"פ מ"א וס"ט הגי' בפלטריות. [4]) וכ"ה בב"ר בשני המקומות ובכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ומכירין ? [5]) כ"ה נכון בכ"י.

ואין מקיץ כי תרדמת ה' נפלה וזה רמז דוד אני שכבתי ואישנה שלא אהיה מתנמנם אמר עוד הקיצותי שלא יהיה תרדמה שאמר ואין מקיץ ובשינה נקרא הקצה אולי ישן וייקץ ע"כ] —

* רָדַן (מל"י הרשומה בע' רדיוני schwenken) לא ירדנו בשמן וכו' עיי"ע הנ"ל.

* רְדִינִין (אולי מל"ע ردن ענין משי Seiden-kleid) תרג' שני באסתר ו', י' ותרין רדינין די לבושיהון לבושא דמלכותא וכו' נ"ל בגדי משי או לבוש רקום כל"ע ובמתורגמן הגי' רדינון ופי' כמו רדידין ע"ש.

רדם (= רוֹדְסִיוֹת ? יוני רודסיות (חולין קל"ט: עיי' בע' יון. *[אחי"ה עיי"ע בח"ר קט"ז וש"נ השינויים ושם פירשתי ועוד עיי"ע הרדום (ח"ג, רמ"א)] —

* רדוסים (מל"ר hordeum) ירוש' קידושי' פ"א פ"א דנ"ח ע"ד שלשה דורסים צ"ל רדוסים עיי"ע הדרם ח"ג, קפ"ט:

רָדַף (מל"מ ענין ריצה וההליכה אחר איש או דבר treiben, verfolgen רגל רדופין das Fest der Antreibungen) וילכו בלא כח לפני רודף (איכה א', ו') עיי"ע גאל. בפ' בן סורר ומורה (סנהדי ע"ג.) אלו שמצילים בנפשם הרודף אחר חבירו להורגו וכו'. בפ' החולץ בגמ' שאר כל הנשים (יבמות מ"ב.) הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה או שהיה לה כעס מבעלה וכו'. בפסחים בר"ג דפ' האשה (פ"ז.) ובכתובות בר"ג דפ' המדיר (ע"א:) כאן ברדופה כאן בשאינה רדופה וכו' עד ורדופה לילך להגיד שבחה פי' כיון שנכנסה בבית בעלה ונמצאת שלימה רגל ראשון היא רדופה לילך ולהגיד שבחה בבית אביה ושאר הרגלים אינה רדופה [1]) — ירו' (פסחים רפ"ח דל"ה ע"ד וירוש' כתובו' פ"ז דל"א:) איזהו רגל רדופים א"ר יוסי בר ר' בון רגל ראשון שאביה רודפה לבית בעלה. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' יבמות פ"ד הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה. שהש"ר פ' אם חומה: אנו דומין לבת מלכים שהלכה לעשות רגל רדופים בבית אביה סוף שחוזרת לביתה לשלום. ובינוני פועל רוֹדֵף בל"ס רָדוּפָא סנהד' ע"ד. רודף שהיה רודף אחר חבירו.. ורודף שהיה רודף אחר רודף להצילו וכו' ועיי' הפעל בתרג' בראשי' י"ד, י"ד; ל"א, כ"ג; לדברי' ט"ז, כ'; לש"א כ"ג, כ"ח. בפיעל ירו' סנה' רפ"ג דכ"א. מרדף זכותו. נפעל פסיקת' דר"כ צד ע"ו והאלהים יבקש את נרדף (קהלת ג', ט"ו).. עתיד הקב"ה לתבוע דין של נרדפים מיד רודפיהם.. רשע רודף רשע והאלהים יבקש את נרדף ע"ש היטב ובויק"ר פכ"ז, ושם אף בקרבנות כן אמר הקב"ה שור נרדף מפני ארי עז נרדף מפני נמר כבש מפני זאב לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפין וכו'. והשם המופשט רְדִיפָה ירו' ב"ק פ"ד ד"ד: כשרדף ג' רדיפות וכו'. ועוד ענין רָדַף פי' הלך בריצה ונאמר על חוזק נזילת המים heftig strömen) ע"ז ע"ה. מימיו מקלחין.. מימיו רודפין, ב"ב ע"ג: יומ' ע"ז: רדיפי מיא] —

* רְדִיפָה (שם אמורא דא"י) ירו' פיאה פ"ד די"ח סע"ב ירו' כתובו' רפ"ו ד"ל סע"ג, ירוש' סוטה רפ"ב די"ז רע"ד, ירוש' קידושי' פ"ב דס"ב: ועוד ר' יצחק בר רדיפה ירו' שביעית פ"ט דל"ט רע"א ובבלי שבת כ"ג רע"ב כתובו' ק"ו. ושקלי' ז'. ר' יצחק בר רדיפא, ובכ"י ש"ס יצחק בר רדיפא בשם ר' אמי וכ"ה בכתובות שם.

* רדופי (מל"ע رادفة בקבוץ روادف ענפים דקים junge Ranken) תר"י א' נזירך (ויק' כ"ה, ה') ענבי רדופיכון.

☞ רָדְתָא (פי' מרחשת Tiegel, Pfanne) תרג' מנחת מרחשת (ויק' ב', ז') מנחת רדתא. *[אחי"ה כה"ג בכ"י ובקצת דפוסים אבל בדפ' סאביוניטא מנחתא רדתא [2]) א"כ הוא התואר, תרג' וכל נעשה במרחשת (שם ז', ט') וכל דתתעבד ברדתא ובכ"י ובדפ' סביונטא בְרָדְתָא] —

* רָהַב (מל"מ פי' עוז בגאוה) תרג' תהלי' כ"ב, ח' הפעיל שהש"ר פ' הסבי עיניך: הם הרהיבוני הם המליכוני עליהם וכו'. והשם רַהַב ובתרג' תהלי' פ"ט, י"א רַהְבָא כגי' כ"י.

רְהַט (בל"ס פי' רוץ laufen; רָהוֹטָא בל"ס רַהֲטָא רָץ der Läufer) בפ' המוציא יין בגמ' נייר (שבת ע"ח:) רהוטי מכסא איכא בינייהו [3]) פי' לא מוכס עצמו אלא שמש שעומד לפניו כדכתיב (ש"ב ט"ו,

---

[1]) וכ"ה בפי' ר"ח בפסחים ע"ש. [2]) בדפ' ליססאבון מנחתא דרדתא. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם רהיטי ובנו"ג איכא בינייהו רהיטי מכסא.

א׳; מ״א א׳, ה׳) והמשים איש רצים לפניו ומחפשים מי נתן המכס ומי נטל[1]) הקשר ומי שלא נתן אעפ״י שהראוהו למוכס עדיין צריך לו[2]). במעילה בס״פ הנהנה (מעילה כ׳.) מאי איריא רהיט ותני הדר בבית מערה, רהיט בנפא ותובליא (נדרי׳ פ״ט:) עיי׳ בע׳ גפא[3]) — (א״ב תרג׳ רץ אברהם (בראשי׳ י״ח, ז׳) רהט אברהם). *[אחי״ה והרבה בתרג׳ עיי׳ בראשי׳ י״ח, כ״ז; כ״ד, י״ז, כ׳; ליהוש׳ ז׳, כ״ב; למשלי ד׳, י״ב; ו׳, י״ח; י״ח, י׳ וזולתו. ברכו׳ ו׳: למרהט . . דקא רהטי וכו׳, עירו׳ נ״א. אבל רהיט מטי. ירוש׳ שקלי׳ ספ״ה דמ״ט: רגליא דלא רהטן, מ״ק ט׳: ריהטא עיי״ע טבל (ח״ד, ט׳). התואר רָהוֹטָא עיי׳ בערוך לעיל הקבוץ רָהוֹטֵי ובנו״ג רהיטי, וכן בתרג׳ התואר רָהִיט תרג׳ ש״ב י״ח, כ״ב. כ״ד והקבוץ רָהֲטִין תרג׳ תהלי׳ נ״ט ה׳, ועוד רָהֲטַיָּא תרג׳ ש״א כ״ב, י״ז; לשופטים ה׳, כ״ח וזולתו ולנקבה רָהֲטָן תרג׳ משלי א׳, ט״ז. והשם ברכות ו׳: אגרא דפירקא רָהֲטָא או יש לנקוד רְהָטָא ובל״ם רֵהְטָא ובתרג׳ ש״ב י״ח, כ״ז ריהטא] —

רהט (= רָהִיט י״מ ל״מ (שה״ש א׳, י״ז) קורות Querbalken) בפ״ק בתעניות בגמ׳ הגיע (י״א.) ובפ׳ אין דורשין בגמ׳ כל המסתכל (חגיגה ט״ז.) אבני ביתו ורהיטי ביתו של אדם הן מעידין בו שנא׳ (חבקו׳ ב׳, י״א) אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה[4]) — (א״ב ל״מ זה (שה״ש הנ״ל) רהיטנו ברותים). *[אחי״ה בנו״ג בחגיגה קורות ביתו של אדם אבל בכ״י ש״ס בחגיג׳ ובתעני׳ ובספר השרשים לרד״ק שרש רהט ובפי׳ רש״י שה״ש אי׳ כגי׳ רבינו. ועיי׳ כמה פירושים על רהיטנו של מקרא בשרשים לרד״ק ושם הובא מדר׳ שהש״ר פ׳ קורות למדה תורה ד״א שיהיה אדם מקרה ביתו בארזים ומרהט ברותים — ועוד היה רהיט שם קצת קרובות עיי׳ מ״ש הח׳ פערלעס מיסצעללען 32 שהוא העתקת מל׳ יונית κοντά-κιον ובל״ם קונדקא] —

רהטא (= רִיהֲטָא אולי מל״פ رهشه מאכל מן קמח שמן ודבש eine Speise von Mehl, Honig und Oel) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ חוץ מן היין (ברכו׳ ל״ז:) אמר רבא רהטא[5]) דחקלא[6]) פי׳ מאכל שעושין בקדירה משמן ודבש וקמח במחוזא שהן עשירים מרבים הדבש דחקלא[7]) שהן אנשי כפר והן עניים מרבים קמח. *[אחי״ה י״מ מענין רהט ראשון ואין לו שחר ולפע״ד מל״פ הנ״ל. וי״מ כמו רדתא הנ״ל] —

רָהטוֹן (מל״י אמצ׳ ῥοῦττα ובל״ר ruta בל״ר אמצ׳ rupta שם מספר בעלי מלחמה Rotte, Soldatentrupp ולפי פי׳ רבינו אולי מל׳ צענד ratu שר) בפ׳ אין עומדין בגמ׳ דסמוך חסידים (ברכו׳ ל״ב:) על כל רהטון ורהטון בראתי בו[8]) ל׳ לגיון פי׳ ענין שרים. *[אחי״ה כגי׳ רבינו אי׳ ג״כ בכ״י ש״ס ועיי״ע קרטון וע׳ גסטר(א) הנ״ל. ושם הוכחתי כי זה המושג על ברכי הפרסיים נולד. וגי׳ כ״י ה״ב רהיטון ובכ״י פ׳ ריהטון] —

רְהִטְנֵי (= רְהִיטְנֵי אולי מל״י ῥίνη Feile, Raspel) בר״ג דפ׳ הזורק (שבת צ״ז.) לפי שאי אפשר לרשות הרבים שתלקט במלקט וברהיטני. בס״ג דפ׳ הגוזל ומאכיל (ב״ק קי״ט:) היוצא מתחת המקדח ומתחת הרהיטני פי׳ בלעז רדיטורא[9]) ויש עוד מהם בע׳ מלקט ויש פ״א בע׳ נגוסטר. *[אחי״ה עיי״ע מלקט וע׳ נגוסטר ומ״ש. ודע כי רש״י פי׳ בשבת צ״ז, ובקידו׳ ל״ה: רהיטני ע״י פליינא של עושי תריסין ועיי׳ ג״כ בשבת מ״ח: בפירש״י ד״ה איזמל, ונ״ל שהוא Feile בלש׳ אשכנזי׳ האמצ׳ vile בל׳ אנגלי׳ file ועוד עיי׳ אדעלונג שהביא ג״כ figila בזו ההוראה ובאמת בעיק׳ התלמוד הובא פירש״י בלעז פלגא והוא הוא, ורבינו כיון בלאי״ט הנ״ל בזה המושג פי׳ כלי לחקק ולצחצח בו וזהו רְהִינֵי בל״י הנ״ל ונ״ל שהוא הוא רהיטני. ובמכות כ״א. פירש״י בד״ה גילוח: רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו ע״כ ודע כי בל״פ ريهن פי׳ משחית ואולי יש למלה זו שום שייכות עם מלה רהיטני. וכנ״ה בתוספת׳ ב״ק ס״פ י״א ובתוספת׳ מכות פ״ג (ד׳) ובתוספת׳ כלים ב״ב רפ״ב] —

* רְהָטִים (מל״מ Tränkrinne) שה״ש פ׳ ראשך: ברהטים של אבינו יעקב וכו׳ ברהטים של מי מריבה ע״ש ודרש מלך אסור ברהטים (שה״ש ז׳, ו׳) ובויק״ר ר״פ ל״א דרש זו המלה בתוך רהיטין של יעקב מל׳ רהט פ׳ רץ עש״ה שהביא

---

1) בכ״י ה״ב ינטל. 2) וכ״ה בפי׳ ר״ח בשבת בש״ס ווילנא ע״ש. 3) ועוד עיי״ע תבליא. 4) כ״ה נכון בכ״י כי מסוף פסוק הראיה ובדפ״ע נתקצר ע״י וגו׳. 5) בעי׳ מח זי ריהטא. 6) בנו״ג דחקלאי. 7) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ולא בחקלא כגי׳ דפ״ע. 8) בכ״י ק״ט לו עיי״ע גסטר(א) ח״ב, ש״ל בהערה. 9) עיי״ע אזמל ומ״ש בענין מלה איטלקית זאת.

ראיה ואל הבקר רץ אברהם ועיי' המפרשים ור"מ די לונזאנו[1] פי' רהיטין של יעקב: לזרעו קורא כן לפי שהוא רץ כחץ!

רָהַן (מל"ע رهن נתן בערבון verpfänden) בראש תוספת מעשר שני (רפ"א) ואין מרהינין אותו כיצד אין מרהינין אותו לא יאמר לו הילך מעשר זה יהא בידך ותן לי עליו חולין ויש מהן בערך הרהין והן צריכין להכתב כאן. *[אחי"ה כה"ג לנכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ו ופיז' והלאה ואין צריכין וכו'. ולפני בעל כותבי הכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וב"ר אולי היה מונחת זו הגי' ואין צריכין לכן השמיטו כל הערך הנוכחי באשר סמכו על ע' הרהין ושם בהיפך לי' כל הערך בדפ"ר ופיז'. ודע כי מרהינין היא הגי' המעולה וכדאי' בירוש' מעש' שני פ"א דנ"ב ע"ג וכ"ה בתוספ' כ"י אירפ' ובנו"ג מהרהינין וצ"ל מרהינין, וכנ"ה בהפעיל כשהרהינו אצלו, כגון שהרהינו אצלו פסחים ל"א. ושם רע"ב, ושם: נכרי שהרהין פת פורני וכו'. הָפְעַל הורהן עדיות פ"ח מ"ב כתובות כ"ו: ירו' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד עיי"ע הרהן (= הרהין), וש"נ מירוש' הנ"ל השם הירהון, — רוהנא ט"ס וצ"ל דוהנא עיי"ע דהן (ח"ג, כ"ח:)] —

* רהון (= הרהון עיי"ע בח"ג, רמ"ב עביט של מימי רגלים Nachtgeschirr) ירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"ב (דהון) [צ"ל רהון] של מימי רגלים, וכ"ה דהון של מימי רגלים בירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג סע"א וצ"ל רהון ובירו' שבת ספ"ט די"א ע"ד אי' וצווחין לרחוץ וצ"ל לרהון והוא הוא הרהון ע"ש.

* רהקא (?) ביצ' ל'. דדרו ברהקא וכו' נדרו באגדרא[2] וכו' כה"ג בכ"י מ' וגי' שלפנינו בדוחקא וכ"ה בערוך ע' גד ג' (ח"ב, רל"ו) ופי רבינו מי שהיו רגילין לשאת משאם בדוחק וכו' וכן פירש"י בדוחקא: בטורח אבל המשך הענין מראה שהוא כלי לשאת בו ואולי גי' רהקא ברי"ש העיקר ואולי הוא מל"י ῥοικός עץ כפוף ומי שהיה רגיל לשאת בעץ כפוף כזה ישא ביו"ט מפני השינוי בדיגלא (כגי' רבינו) היינו בעץ שיש לו שני ענפין, ועוד ראיתי להעיר כי בל' צענד raça פי' עגלה Wagen אבל לשון דדרו משמע שהיה נושאים ביד ולא בעגלה.

רו (= רַוֵּי מל"ס רְוֵא, רַוְיָא פי' שכור der Betrunkene) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת ל"ב.) שבקיה לרויא דמנפשיה נפיל — (א"ב תרג' שותה שכור (מ"א ט"ז, ט'; כ', ט"ז) שתי רווי והוא ל"מ (דברים כ"ט, י"ח) למען ספות הרוה). *[אחי"ה הפעל בל"מ בקל (ירמיה מ"ו, י'; תהלים ל"ו, ט') בפִּעֵל (ישעיה ל"ד, ה'. ז'; ירמיה ל"א, י"ד ועוד) בהפעיל (ישעי' נ"ה, י'; ירמי' ל"א, כ"ו ועוד) כולם פי' ענין שתיה לשובע או יותר מהצורך וכן בתרג' בראשי' ט' כ"א; מ"ג, ל"ד; לישעי' כ"ח, ז'; כ"ט, ט'; ל"ד ז', למשלי כ"ג, כ'. כ"א ועוד, בפַּעֵל בתר"י א' וב' לדברים ל"ב, ב'; תרג' ישעיה נ"ה, י'; נ"ח, י"א; אתפעל תרג' ישעי' ה', כ"ב; מ"ט, כ"ו; נ"ו, י"ב ועוד, אפעל תרג' הרוני (איכה ג', ט"ו) ארווני וכן בדרז"ל בקל גיטי' ס"ח. רוה וגנה' פיעל ברכו' ז': עיי"ע רות. נתפעל ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ג. כשם שנתרויתם בשמן המשחה כל שבעה כך וכו', ב"ר פל"ג ירדו גשמים ונתרוה העולם. והתואר רַוְיָא שבת הנ"ל ועיי' תרג' ישעיה י"ט, י"ד; לירמיה כ"ג, ט' ועוד והקבוץ רַוַיָּא תרג' יואל א', ה': ולנקבה רֵיְוָתָא ויק"ר פ"כ ברי דריותא. והשם רַוְיוּ תרג' מיכה ב', י"א ובל"ס רַוְיוּתָא ובתרג' רַוְיְתָא תרג' משלי כ', א'; להושע ד', י"א. השם המופשט רְוִיָּה פסיקת' דר"כ צד נ"ז: הסך נסך שכר (במדבר כ"ח, ז') לשון שתיה לשון רויה לשון שכרות ובפסיקת' רבתי פט"ז אי' רוויה] —

רוא (מל"פ روى, رو פנים תואר Aussehen, Gesicht) תרג' יפת תואר (דברי' כ"א, י"א) שפירא בריוא. *[אחי"ה בדפ"סביוניטא שפירת רֵיו בכ"י וקצת דפוסים רוו ובתרג' אסתר ב', ז' שפירת ריוו ובתרג' שני יא"א בריוא ובתרג' בראשי' כ"ט, י"ז, ל"ט, ו' שפירא בריוא. ותרג' תארם (איכה ד', ח') ריווהון, וכן נאמר על תואר ומראה העץ תרג' רענן (ירמיה י"א, ט"ז) דשפיר בריויה, תר"י א' לדברים י"א, ב' אילין דריויה שפיר. וככר נמצא בדניאל (ג', כ"ה) וְרֵוֵהּ פי' תואר פניו ומל"פ رو, روى נאצל' מלש' ארמי' רֵו, ריו, רֵיוָא] —

* רוֹב רוֹבָא רוֹבי רוֹבְיָא עיי"ע רב.

* רוֹגְנָג (שם נהר) ב"ב ע"ג רע"ב עיי"ע גשר ב' ומ"ש בח"ב, שפ"ד. וש"נ השינויים.

* רוֹדוֹס (Ῥόδος אי הידוע) ירוש' מגילה פ"א דע"א: עיי"ע אורדיא (ח"א, רע"ד).

* רָוָה, רְוָא עיי"ע רו.

---

[1]) והוא ציין בטעות ויק"ר פל"ה וצ"ל ל"א. [2]) ודע כי בר באהלול הסורי פי' מלה סורית אגדין ע"י שקל טענא (עיי' Payne Smith Thesaurus I, 23) וזהו אגדה והעתקתו H e b e l.

☜ רָוַז (מל"ס פי' עלז frohlocken, sich freuen) תרג' ותעלזנה כליותי (משלי כ"ג, ט"ז) ונרוזן כוליתי. *[אחי"ה וכן תרג' ישמח (שם י"ג, ט') נִרְוַז וכ"ה בפשיט' הסורית גירוז. ושם י"א, י' תעלץ תרוז ובנו"ג תדוץ ועיי' יתר מקומות בתרג' כ"י בעמת"ר ללעווי] —

* רוּז עיי"ע רז ב'.

* רוּזְגָּר (מל"פ روزگاری שכר יום האוכל משכירות יומו Taglöhner) ורבינו גורס רונגר עיי"ע ומ"ש ועיקר הגי' רוּזְגָּר.

* רוּזִינְקָא עיי"ע רזינקא.

רוּחַ (מל"מ בכל עניניו Geist, Wind, Hauch, Luft, Luftrichtung = Seite) בפ' במה מדליקין (שבת כ"ט:) מפני רוח רעה. פי' שיד וי"א מחשבות רעות שמעלה לו מרה שחורה[1]) — רוח צפונית מנשבת בחצי הלילה (ברכו' ג' סע"ב) עיי' בע' כנור[2]). בס"ג דפ' אלמנה ניזונות (כתובו' ק'.) אי לא טעו אמאי יכולין למחות ברוחות. בר"ג[3]) דפ' השותפין (ב"ב ג'.) בשקנו מידן ברוחות פי' קנו מידם להיות חצי חצר זו במזרח לפלוני וחצי חצר זו במערב לפלוני[4]). בילמדנו הנה אביך חולה (תנחומא ויחי ל"י) רוח איש יכלכל מחלהו (משלי י"ח, י"ד) כל ימים שאדם משומש בנערותיו כלום' שמשמשין לו ועושין לו הנאות אעפ"י שמזקין ובא לו חולי אין בו כח לקבל החולי אבל אם היה מטורף בנערותו אם יזקין ובא לידי חולי יש בו כח לקבל החולי כן אתה מוצא יעקב אבינו לפי שהיה מטורף וכו'. *[אחי"ה רוח כמו בל"י πνεῦμα פי' הבל ואויר היוצא מפי בעח"י ועוד רוח סערה ורעיון רוח ועוד הוא שם לדבר רוחני המופשט ונקראו מלאכי חבלה רוחות רעות וכמו בל' צענד mainyu פי' רוח ובא בהרכבת anro פי' רע וא"כ anra mainyu הוא הוא רוח רעה πονηρὸν δαιμόνιον (ספר טוביה ו', י"ד) וכמעט כל דמיונו' רז"ל בענין מלאכי חבלה ומזיקים ורוחות רעות לקחו מפרסיים כמו שהראיתיך לדעת במאמרי על מלאכים ושדים. ועיי' על רוח רעה עירו' מ"א: פסחי' קי"ב. יומא פ"ג: תענית כ"ב: חולי' ק"ה: והקבוץ סנהד' צ"ד. מלאך הממונה על הרוחות עירו' י"ח: רוחין ושידין ולילין ב"ר פ"כ רוחות הזכרים.. ורוחות נקבות, שם רוחֵי דביתא.. רוחי דחקלא, ויק"ר פ"ה שריהון דרוחָתא עיי"ע אשמדאי, ירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט רע"ב רבהון דרוחייא — רוח פסקנית (תנחומ' הישן סוף הברכה) עיי"ע איטמון ח"א ס"ב. ובענין רוח פי' נפש עיי' ב"ר ספ"ז נפש חיה (בראשי' ב', י"ט) זה רוחו של אדם הראשון, שם פ"ב ורוח אלהים (שם א', ב') זה רוחו של מלך המשיח, שם ספל"ב רוח חיים.. כאן הוא עושה נשמה רוח ולהלן הוא עושה נשמה נפש וכו' ע"ש, נדה ל"א. הקב"ה נותן רוח ונשמה וכו'. והרבה פעמים נזכר רוח הקודש (ובר"ת רוה"ק) עיי' ברכו' ד': י'. ל"א: עירו' ס"ד: פסחים קי"ז. יומא ט': כ"א: ל"ח: ע"ג: מגילה ו'. י"ד. י"ד: סוטה י"א. שם: מ"ז. מכות כ"ג: ע"ז כ': ערכי' ט"ו: ירוש' ע"ז פ"א ד"מ ע"ד וירוש' הוריו' ספ"ג דמ"ח ע"ג אבדר"נ פ"ד פ"ל פל"ד. ותחי רוח (בראשית מ"ה, כ"ז) תרג' ושרת רוח קודשא על יעקב ובתר"י א' רוח נבואה וכן בתרג' כ"י לתהלי' מ"ה, א' דאיתמר ברוח קודשא בנוסח' אי' בנבואה, תרג' דה"י א' י"א, י"א רוחא דקודשא והוא שם לנבואה וכל"מ תהלי' נ"א, י"ג ועיי"ע בת קול (ח"ב, רי"ג). ומה שענין רוח רצון עיי"ע הבא אח"ז. ובענין סוער עיי' חגיגה י"ב. רוח ומים נבראו ביום א' וכו', ושם: מים עומדים על ההרים רוח בסער וכו', שמ"ר פט"ו ג' בריות קדמו את העולם המים והרוח והאש.. הרוח הרה וילדה חכמה וכו'. יבמות ע"ב: רוח צפונית, ב"ב כ"ה: סנהד' ק"ו. רוח דרומית. גיטי' ל"א: רוח קדים.. רוח צפונית, ב"מ פ"ה: משיב הרוח נשב זיקא. שם ק"ז: הכל ברוח, ב"ב י'. רוח מפזרתן עיי"ע פג א'. והקבוץ רוחות יומא כ"א. סוכה ל"ו: תענית ג'. שם: גיטי' ל"א: סנהד' ק"ו. אבות פ"ג מי"ז ובל"ז רוחין בישין תר"י א' דברים ל"ב, כ"ד — ומה שענין רוח אחת מארבע פנות העולם הוא ל"מ (יחזק' ל"ז, ט') Weltgegend וזה בשקנו מידן ברוחות ב"ב ג'. עיי' בערוך בפנים. וכנ"ה בברכות נ"ח: בד' רוחות דעלמא, תעני' ג': ד' רוחי בעלמא, פסחים צ"ד, ד' רוחות העולם. ירוש' כלאים ספ"ו ד"ל ע"ג ארבע רוחות, ושם רוחיות וצ"ל רוחות. והקבוץ במשקל ארמי ב"ב כ"ה. לכל רוחָתָא, תרג' ירמי' מ"ט, ל"ו לכל רוחתא האילין] —

רוּחַ (מערך הקודם נפש רצון Gemüth, Wille) כי רוח מלפני יעטוף (ישעיה נ"ז, ט"ז) פי' רצון וכבר פי' בע' גוף. *[אחי"ה עיי"ע גף ו' (ח"ב, של"ה) והוא מל"מ ונרדף עם הוראת לב ונפש Gemüth כמו רוח איש משלי י"ח, י"ד שהביא הערוך בערך הקודם לזה וכן בדרז"ל אבות פ"ג מ"י ותוספת'

[1]) וכ"ה בפי"מ להרמב"ם. [2]) ח"ד, רס"ג וש"נ השינויים. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר. [4]) וכ"ה בפי' רגמ"ה.

חגיג׳ פ״ב רוח הבריות נוחה הימנו ועיי״ע נח (ח״ה, שכ״ז) וש״נ. ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג עושה הנחת רוחו של אביו וכן בירו׳ קידו׳ פ״א דס״א סע״א עיי״ע הנחה (ח״ג, רכ״ג) וש״נ ירו׳ דמאי רפ״ז דכ״ו סע״א נחת רוח, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג רוח נמוכה, ב״ר פמ״ז רוחי קריר. גסי רוּח עירו׳ נ״ה, עיי״ע גס ב׳ (ח״ב, שכ״ו: וש״נ סוט׳ ה׳, גסי הרוח.. נמוכי רוח ע״ש] —

רָוַח (מל״מ רָוַח ענין התפשט והתרחב לכל צד sich verbreiten, ausdehnen והושאל לענין מוסרי רוח הצלה ותועלת (Verdienst, Nutzen בר״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק י״ד.) כי פליגי להרויחא פי׳ „להתעשר כלומר לסחור ולהרויח״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא). וכנ״ה ב ה פ ע י ל וא פ ע ל ב״מ ע״ג. אנא מרווחנא להו בכמה (הפכו אתון מפסדתון להו), ירוש׳ נדרים ספ״ה דל״ט: נדר דלא מרווחא. ב״ר פי״ג מרויחין (כמה פעמים), שם פל״ט והם (החולים) מרויחים... החולה רואה אותו ומרויח. ובקל וכפיעל ענין התפשטות סנהד׳ ז׳. כיון דרווח רווח, ב״ב צ׳: תרעא דרווח רווח, חולי׳ ח׳. בית השחיטה מירווח רווח, תעני׳ כ״ג: השתא רווח עלמא, ירוש׳ יבמות פ״א ד״ג. ועיי׳ תוספ׳ יבמו׳ רפ״א הלכה רווחת בישראל, תוספת׳ חגיג׳ פ״ב הלכה יוצאה ורווחת בישראל ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג תורה יוצאת ורווחת לכל ישראל. פַעל תרג׳ משלי י״ח, ט״ז מְרַוְּחא ליה, לירמיה כ״ב, י״ד עליין מְרַוְּחין, בינוני פ ע ו ל ירו׳ שביעי׳ ספ״ב דל״ד: ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ רע״ג אם במרווחין.. אם ברצופין. ו ב א ת פ ע ל ענין השבת ברית הגוף (genesen) עיי׳ תרג׳ ירו׳ א׳ בראשי׳ כ״ו, כ״ו. ל״א; תרג׳ ש״א ו׳, ג׳; ט״ז, כ״ג ועיי׳ עוד תרג׳ בראשי׳ כ׳, י״ז וברש״י שם. והשם רְוַח, רַוְּחָא תרג׳ רֶוַח (בראשי׳ ל״ב, ט״ז) רַוְּחָא ועיי׳ תרג׳ אסתר ד׳, י״ד; לישעי׳ ל״ב, ט״ו. שבת קמ״ו: דלא הוה ליה רווחא, ב״מ קט״ז. רווחא דמילתא, מגילי ז׳: רווחא לבסימא שכיח. חולי׳ פ״ג. יש לו ריוח... אין לו ריוח, והתואר הפעל בריוח פי׳ קל הפכו צער עיי׳ תוספת׳ סוטה פ״ב יולדת בצער יולדת בריוח. ב״ר פי״ט לרוח היום (בראשית ג׳, ח׳) לריוח היום, שם פע״ד במקום רווח. כתובות ס״ט. פ׳: רווח ביתא פי׳ ריוח מן הנכסים Wohlstand וכן בב״ר פפ״א בשעת רווחה, ריש שהש״ר בשעת רווחיה הפכה עקתא, אננקי. ולנקבה רְוָחָה אבות פ״א מ״ה פתוח לרוחה, ובתרג׳ רווחא, רווחתא, רְוַחְתָּא עיי׳ תרג׳ תהלים י״ח כ׳; ל״א, ט׳; ס״ו, י״ב תרג׳ לרויה: לרוחתא — ירוש׳ סוטה פ״ט דכ״ד. בשעה שישראל בצרה ואו״ה ברווחה, תרג׳ נחום א׳, ט׳ רווח בתר עקא. והקבוץ נקבה תר״י א׳ רחבות (בראשי׳ כ״ו, כ״ב) רַוְּחָתָא, ולזכרים אבות פ״ה מ״ה ויק״ר ספ״י משתחוים רְוָחִים] —

☞ רְוַח (פי׳ מגרש Bezirk, ein die Stadt umgebender freier Raum) תרג׳ למושב ולמגרש (יחזק׳ מ״ח, ט״ו) למותב ולרוח. *[אחי״ה וכן כל מגרש במקרא עיי׳ תרג׳ ויק׳ כ״ה, ל״ד; לבמד׳ ל״ה, ב׳, ד׳. ה׳; ליהושע י״ד, ד׳; כ״א, ב׳ והלאה; ליחזק׳ מ״ה, ב׳.] —

* רוחא ט״ס וצ״ל דומא עיי״ע מרכוף (ח״ה, רנ״ג) ומ״ש.

* רוי, רָוָה, רַוְיוּ, רְוִיָה רְוְוָיָה עיי״ע רו.

* רוּם, רוֹמָא עיי״ע רם, וש״נ ג״כ רוֹמֵמוּת, רָמוּת.

* רוּמָה עיי״ע ארומה ח״א, רע״ו ואולי זו העיר בגליל היא היא רומי אשר שם היה ר׳ חייא בר ווא עיי׳ מבוא הירוש׳ למהרז״ף צד פ״ב. ואולי גם בב״ר פי״א א״ר תנחום עובדא הוה ברומי וכו׳ כיון לזו העיר ועיי׳ ג״כ ע׳ הבא אח״ז.

רוּמָה[1] (עיר הנ״ל בע׳ הקודם והיא היא עיר בגליל) בפ׳ הרואה כתם בגמ׳ על שוקה (נדה נ״ח.) הוריתי ברומה לאיסור. *[אחי״ה בנו״ג בעיר רומי ובתוספת׳ מקואות רפ״ד ברומי אבל לפע״ד אין זה רומי באיטליא (עיי״ע הבא אח״ז) כי אם רומה שבגליל וזה מה שאי׳ בסמוך בש״ס וכשבאתי אצל חכמים שבדרום וכו׳ וזה דר״א בר׳ יוסי נ״ל הוא הוא ר׳ לעזר דרומיה דבעי קמיה ר׳ יוסי ירו׳ פיאה פ״ח ד״כ ע״ד עיי״ע דרום (ח״ג קנ״ב רע״ד) וש״נ. וזה דר׳ לעזר בי ר׳ יוסי הורה בשם ר׳ תנחום (ירוש׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט. וירוש׳ מ״ק פ״א ד״פ רע״ב) וזו ראיה כי ר׳ תנחום היה בן עירו או ישב עמו ברומי (ברומה) וא״כ מה דאי׳ בב״ר פי״א א״ר תנחום עובדא הוה ברומי (עיי״ע הקודם) היא היא רומה בגליל אבל עיי״ע הבא אח״ז] —

* רוֹמִי (רוֹמָא) (עיר ידועה באיטליא Ῥώμη Roma בל״ם רוומי, רהומי) שבת נ״ו: כרך גדול של רומי כה״ג בכ״י א״פ וכ״ה בדפ׳ ישנים ונשתנה בדפ׳ בסיליאה מן הצענזור ובכ״י מ׳ שברומי ועיי״ע שרטון וש״נ השינויים. בסנה׳ כ״א: בירוש׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ג ושהש״ר פ׳ אל תראני ססתי׳

[1]) כ״ה בכ״י אבל בדפ״ע רומא.

קי"ח: בכרך גדול של רומי כה"ג בכ"י ש"ס ובילק' ישעי' כ"ג דפ' שאלוניקי ובדפוסי' הישני' בש"ס שברומי ונשמט בד' באסיליא מן הצענזור. ירוש' תעני' פ"א דס"ד. אם יאמר לך אדם איכן הוא אלהיך אמור לו בכרך הגדול שברומי [1]. שם: בספרו של ר"מ מצאו כתוב משא דומה משא רומי, ויק"ר ספ"ז והיכן הן (תהו ובהו) עתידין לשמש בכרך גדול של רומי. מכות כ"ד סע"א קול המונה של רומי עיי"ע המיה, קהל"ר פ' אם עושק אם ראית עשו בכרך הגדול שברומי עושק דלים וכו'. ב"ר ס"פ ס"א (ועיי' שמ"ר ספ"ט תנחומא בא סי' ד' תנחומא הישן וארא סי' ט"ו ילק' ישעיה ר' רצ"א) אר"א כל צור שבמקרא מלא בצור מדינה הכתוב מדבר חסר ברומי הכתוב מדבר. תנחומא הישן שם: אמר רב תנחומא זו תברוש ותוצינוש [2] שהן נתונין על שפת רומי. ב"ר פי"א עובדא הוה ברומי וכו' אבל עיי"ע רומה א' וב'. שם פ"י כיון שהגיע לרומי וכו'. דב"ר פ"א עיר מצור (תהלים ס' י"א) זו רומיי . . שמצירה ומבצרה לישראל. ב"ר פ"ע זו מלכות רומי עיי"ע טרן ב'. ובהשאילה נק' מלכות אדום רומי חזיר עיי"ע ח"ג, שס"ה ועיי' ג"כ פסחי' קי"ח: וב"ר פמ"ד ושמ"ר פט"ו. פסיקת' דר"כ צד ק"ד: שמ"ר פי"ב בני רומי, תוספת' יוה"כ ספ"ב (ג') אני ראיתיה ברומי, שם יו"ט פ"ב ופסחי' נ"ג: איש רומי עיי"ע תודוס. סנהד' ל"ב: הלך אחר ר' מתיא לרומי עיי' יומא נ"ג סע"ב ופ"ו. ע"ז נ"ד. שאלו את הזקנים ברומי ע"ש. והרבה פעמים בתרג' רומי ועוד רומא עיי' המתורגמן. והתואר רוֹמִי ירו' סוטה פ"ז דכ"א ע"ג רומי לקרב, ירוש' תרומות ספ"ח דמ"ו ע"ג רומי זעיר, שהש"ר פ' אל תראני: רומי בבלון, ברכו' ס"ב: ההוא רומאה [3]. והקבוץ רוֹמָאֵי תרג' במד' כ"ד, כ"ד; לחבקוק ג', י"ז; לאיכ' א', י"ט; ד' י"ז (בדפו"ו) ושם ה', י"א בדפו"ו ובנו"ג ארמאי וכן ארומיים במקום רומיים גיטי' י"ז. ועיי' ילק' הושע ר' תקכ"ט ועיי"ע ארם 3 וש"נ (ח"א, רצ"א:) פסיקת' רבתי ספי"ז וירדו ראמים (ישעיה ל"ד, ז') רומיים. פסחים קי"ט. באו רומיים. ע"ז י"א. גונדא דרומאי. ירו' עירו' פ"ג דכ"א: אילין רומאי. ולנקבה יחידה רוֹמִיתָא ב"ב י"א: עיי"ע אכסדרא (ח"א, ע"ט בהערה). מ"ק כ"ג. עיי"ע המיצתא.

* רומוס, רומולוס עיי"ע רמוס במו"ע.

* רומנא ט"ס תחת דרומיא עיי"ע דרם ח"ג קנ"ב רע"ד.

* רומניא ? (שם מקום) במד"ר פכ"ב אמר ר' אבא מרומניא וכו' עיי"ע רם, ושם אוכיח כי עיקר הגי' א"ר אבא מסרונגיא.

* רומנוס (שם הפרטי) שבת מ"ז. א"ר יוחנן א"ר חנינא א"ר רומנוס [4]) לי התיר רבי וכו', נדרים ל"ח. ואמר ר' רומנוס וכו', יבמות ס': שלח רבי את ר' רומנוס ועיי' ירוש' מגיל' פ"א דע"ב: ירוש' ביכורי' פ"א דל"ט ע"ג, ירוש' שבת פ"ג ד"ו ע"ג, ירוש' יבמות פ"ד ד"ט: ירוש' קידושי' פ"ד דס"ו: ושם אי' רומינוס.

* רוֹנְיָא (שם הפרטי) ב"מ ק"ט סע"א רוניא שתלא דרבינא הוה, ב"ב ה'. עיי"ע צלא.

* רוּנְקָא עיי"ע רקן.

רוּם (לפע"ד כמו רים עיי"ע רס ד' (Wegmass) אבל לפי' רבינו בע"א עיי' בפנים) בס"ג דפ' ואלו מציאות (ב"מ ל"ג.) אחד מז' ומחצה במיל זהו רום. פי' מהו רום כמטחוי קשת (בראשית כ"א, ט"ז) ולמה נק' מטחוי קשת לשון רום זה הרום חשבון הוא מאתים וששים וששים לפי שמאתים וששים ושש הוי מטחוי קשת ותמנאהו ותמצאהו ז' פעמים ר' הרי אלף וד' מאות וז' פעמים ס' הרי ת"כ סך אלף תת"כ וז' פעמים ו' מ"ב וחצי רום קל"ג סך הכל אלף תתקצ"ה הרי אלפים פחות ה' אמות וזה חסרון הה' אל יקשה בעיניך לפי שלא היה יכול לעשות רי"ם שהיה עולה החשבון יותר מאלפים ולכן העמידו ברום — (א"ב בנוסחאות כתוב רים). *[אחי"ה וכ"ה רים בילק' משפטים ר' שנ"ב וכ"ה בה"ג בפי' ר"ח ברי"ף ובראי"ש, ובעלי התוספו' הביאו ג"כ גי' רום ופי' כמו שפי' רבינו רק הם היו מקצרים פירושו וכמו שהעירותי על זה כבר במבוא (ח"א, XXVI) ועיי' במהרש"א ומהרש"ל והרא"ש הביא ג"כ גי' רום וכן בפי' הריטב"א שפי' על פי החשבון דאי' בערוך ועיי' בשט"מ במקומו. ועל פי האמת רום הוא כמו רים עיי"ע רם ד' ועיי"ע בית ריסא ומ"ש בח"ב, פ"ד [1])] —

* רוּע, רוּפִיטוֹן, רוּפִילָא עיי"ע רע, רפט, רפילא.

---

[1]) ודרש אֵלַי קרא משעיר (ישעיה כ"א, י"א) כמו אֵלַי ושעיר הוא רומי. [2]) Tibrus, Ticinus עיי' מ"ש ר"ש באבער בתנחומא שם צד ט"ו: [3]) כה"ג בכ"י ש"ס ועיי' ד"ס שם וש"נ ילק' ישעיה מ"ג ב"ר פ"י ויק"ר פכ"ב ועיי' ג"כ תוספות ב"ק ל"ח. ד"ה אלא. [4]) בכ"י מינכען מרינוס.

* רופוס (שם פקיד רומי האכזר בימי הדריאנוס (Ῥοῦφος, Rufus עיי"ע טורנוס רופוס ח"ד, פ"ו וש"נ.

* רוץ עיי"ע רץ.

רָוֹוק (נ"ל מל"ע رَاقَ הקבוץ رُوق בחור ומזה رَوْق עת בחורים) בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחים קי"ג סע"א) על רווק הדר בכרך ואינו חוטא. בסוף קידושי' (פ"ב.) ר' יהודה אומ' לא ירעה רווק בהמה. ובחורים כשל יכשלו (ישעיה מ' ל') תרג' ורווקי רשיעיא תקלא יתקלון. *[אחי"ה וכנ"ה בקידושי' שם במשנה לא ילמד אדם רווק סופרים ומפורש שם בגמ' משום אמהתא ועיי' פירש"י ובירו' קידושי' פ"ד דס"ו ע"ג משום שאמו באה עמו אחותו באה עמו. פסחי' שם: ר' ספרא רווק הדר בכרך הוה, ויק"ר פכ"ז זה רווק הדר במדינה וכו', תנחומ' הישן אחרי סי' ט"ו עשיר גדול רווק ואין לו אשה ועיי' תנחומא הישן אמור רסי' י' ומ"ש המו"ל. והקבוץ רַוָוקִין קידושי' שם ותוספת' שם פ"ה. ורש"י פי' בפסחים רווק: פנוי וא"כ אולי מל' ריק כלומ' ריק ופנוי מן האשה והנכון שהוא מל"ע הנ"ל ועיי' תוספות בקידושי' הנ"ל ד"ה לא] —

רַוֹוק (מל"ע راووق משמרת der Seiher) בס"ג דע"ז (ע"ה.) הני רווקי דארמאי דמזיא[2] מדיחן פי' משמרת של יין ובל' ישמעאל קורין למשמרת ראווק. *[אחי"ה כה"ג לנכון בדפו"ו בשני וי"ן וככתיבה ערבית הנ"ל ולא ראוק כגי' דפ"ר וצ"ל ראווק וכדאי' בעיקרי התלמוד ובנו"ג בע"ז כגי' הערוך הני רווקי וכ"ה בשאילתות האזינו סי' קס"ב אבל בתש' הגאוני' דפוס בערלין צד מ': ראוקי ופי' שם משמרת וכ"ה בפירש"י. ומזה ערך הבא אח"ז] —

רווק (= רְוָוקָא das Wasser der Weinhefe) הא בדרווקי הא ברפורצני (פסחים מ"ב:) כבר פי' בע' פרצן. [*אחי"ה ושם מוכח כי מים היוצא מן שמרי יין נקרא תמד דרווקא והוא עפ"י פי' ר"ח בפסחי' ועיי' ג"כ תוספו' ע"ז ל"ד. ד"ה דורדיא. ובל"ע راووق נקרא יין העומד על השמרים. ועיקר הגי' בשני וי"ן דרווקי וכדאי' בדפו"ו כאן ובעה"ק ועיי"ע פרצן והערה 4 שם. וזה הערך שייך לע' הקודם] —

* רוק, רקק עיי"ע רק.

* רוקי (?) תוספת' כלים ב"מ פ"ה כ"י אירפ' כל התלויין וכו' אף הרוקי וכו' וצ"ל אף הסדוקין כהגהת הגר"א ור"ש בכלי' פט"ו מ"ד גרס הסרקין וצ"ל הסדוקין ועיי' פירושו בפי' מים טהורים בש"ס ווילנא כלים הנ"ל.

* רוקן, ריקן עיי"ע ריק.

* רוֹקָנִי עיי"ע רקן.

* רוּקְתָּא (כמו ארקתא א') שבת נ"ט: כלילא דארוקתא . . . מר סבר רוקתא עיקר עיי"ע ארקתא א' וע' נסך א'. ועוד עיי"ע רקע ב'.

* רוֹר (שם מקום) ירוש' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג שינא דרור ובתוספת' שביעית פ"ד בכ"י אירפ' ושורא דרור — ומה' שענין רור כמו רִיר עיי"ע רר.

רות (שם פרטי לאשת בועז) בפ"ק בברכות בגמ' וחכמים אומרים (ז':) מאי רות א"ר יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ובתשבחות — (א"ב מלשי' (תהלי' כ"ג, ה') כוסי רויה). *[אחי"ה ודרש רות (שהוא כמו רְעוּת) מן רִוָיָה עיי"ע רו. ויתר דרשות בענין רות המואביה עיי' בשבת קי"ג: יבמו' מ"ז: נזיר כ"ג: ב"ק ל"ח: ב"ב צ"א. סנהד' י"ט: ב"ר פמ"א ס"ו, ס"ח, פ"ח, ויק"ר פל"ה, במד"ר פי"ט וכ"א ורות רבה פ"ב ופ"ד] —

רָז (נ"ל מל"פ رَز כח וזעף stürmisch, heftig) ברג דתענית[3] (ג':) ובפרק[4] סדר תעניות האלו (שם י"ט רע"ב) הא דאתיא ניחא הא דאתיא רזיא. בפ' נגמר הדין בגמ' ואם לאו נוטל את האבן (סנהדרי' מ"ה:) ובפ' אלו הן הלוקין בגמ' המכה (מכו' כ"ג.) כי היכי דתיתי מרזיא. פי' בכח. (א"ב פי' בל"י דבר הבא בכח גדול ובזעף כמו זרם ושטף מים). *[אחי"ה אולי כיון לל"י ῥῶσις כח וגבורה ולי נראה מל"פ הנ"ל. וכגי' רבינו אי' בכ"י ש"ס במכות דאתיא מרזיא ועיי' גם כן במהרש"א ובדפוסי' לי'. וכנ"ה בתעני' ג': מיטרא

---

[1]) ובכ"י ק"ט ו"ו וה"ב הגי' תמנהו ותמצאהו ז' פעמים ר' הרי אלף וד' מאות וז' פעמים ס' הרי ת"כ היה לנו מקודם אלף וארבע מאות ועתה ת"כ הרי אלף ושמנה מאות וז' פעמים ו' מ"ב ושמנה מאות וששים ושתים וחצי מנין רק הרי אלף ותתקס"ב וחצי הם הן ל' וחצי הו' ג' הרי ל"ג וס"ב הרי צ"ה הרי אלפים פחות ה' הם אלפים אמות של מיל וזה החסרון וכו'. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל מדפי פיז' והלאה בט"ס דמיא. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"מ וה"ב. [4]) בדפ"ע בפרק סדר תעניות וציון הראשון לי'.

רזיא לאילני [1]) ופירש"י רזיא: כח כפי' רבינו ומזה הפעל באפעל מיא דמרזו מכה יבמו' מ"ז: ק"כ: קכ"א. עיי' פירש"י שם ועיי"ע מרזו] —

רז (= רוז נ"ל מל"ע رز מדה (Gewicht בס"ג דפ' המוכר את הספינה ב"ב צ': וקרו ליה רוז פפא „פי' מדת רב פפא שחישב ברזי לבו פ"א למדה היו קורין בלשונו רוז" [2]). חרש לאמר (יהושע ב', א') ברז למימר, ותבא אליו בלט [3]) (שופטי' ד', כ"א) תרג' ועלת לוותיה ברז [4]). *[אחי"ה וכן בְּרָז תרג' בלט תרג' שופטים ט', ל"א, ש"א י"ח, כ"ב; כ"ד, ה'; ופי' רָז בל"ס ארז, ארזא, ראזא (מל"פ راز, رازه) סוד עצה, עמוקה (עיי' דניאל ב', י"ח והלאה; ד' ו') ותרג' בסודם (בראשית מ"ט, ו') ברזהון (ברזיהון) ועוד עיי' תרג' ישעיה כ"ד ט"ז; ליחזק' כ"ח, ג'; לעמוס ג', ז'; לאסתר ו', א' וכן בדרז"ל ברכות נ"ח. חכם הרזים; שבת פ"ח. מי גילה רז זה; ב"מ פ"ה: מאן גלי רזיא בעלמא. סנהדר' ל"א. דין גלי רזיא, צ"ד. רזי לי, אבות פ"ו רזי תורה. אבל רוז פפא אין מענין זה כי אם מענין מדה וכפי' השני בערוך ורגמ"ה ועיי' רשב"ם בב"ב וגי' התוספות יבמות ע"ט. ד"ה דונגר: דון פפא ואולי הוא ל"ע زنه מדה אבל דונגר בעצמו הוא ט"ס עיי"ע רוזגר] —

רַזְבּוֹנִית (מין ארבה בל"י (Heuschreckenart בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה.) הערצוביה [5]) והרזבונית. *[אחי"ה בדפ"א עוד: „פי' מין חגב" וזו היא הוספת ר"ב (מבלי סימן היכר). ובענין פי' המלה עיי"ע ארזבונית וע' יוחנא וש"נ השינויים] —

* רָזַח (מל"ע رزح פי' מי שמצבו הוא ברע sich übel befinden והושאל לאבל) מ"ק כ"ח: אבל שהוא מרוזח נעשה וכו' כה"ג בכ"י ש"ס ובנו"ג מרזח ובכתובו' ס"ט: מר וזח עיי' רש"י שם ואולי צ"ל בתיבה אחת מרוזח בינוני פועל ועוד עיי"ע מרזח.

* רָזִיחַ (כינוי הנדר כמו נזיח) ירוש' נזיר רפ"א דנ"א. רזיח הזיח וכו'.

* רְזִיאֵל (מענין רָז, מלאך המסר ספר הרזים) [6]) תרג' עוף השמים (קהלת י', כ') רזיאל מלאכא מכריז בכל יומא מן שמיא וכו'.

* רָזִים (= ארזים) ירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג עיי"ע מהמורת ח"ה, מ"ה.

* רוֹזֵן (מל"מ שם תואר למושל (Fürst, Herr ויק"ר פי"ב שני רוזנים היו לי ולא מתו אלא מפני היין.

רְזִינְקָא (נ"ל מל"פ روزيانه, روزينه לחם חוק מידי יום ביומו (Tagesbedarf בפ' סדר תעניות האלו כגמ' מעשה (כ"ג:) איזול ואיזבון לכו רוזינקא, ס"א איזול ואיתי בזוזא עיבורא. בר עדי טייעא נחיתא ליה רוזינקא בחיטי דתלתא פרסי (מנחות ס"ט:) כבר פי' בע' עדי. *[אחי"ה בנו"ג בתעני' כס"א ובמנחות רום כיזבא וט"ס הוא וכ"ה בט"ס ככר בפי' רגמ"ה רום ניזבא וכ"ה בכ"י ש"ס מ' ובכ"י ש"ס ר' הגי' רום ניזכא (ד"ס מנחות צד פ"ה:) ועיי"ע עדי ועיקר הגי' כגי' רבינו והוא מל"פ האמור בתחלת הערך ומזה ג"כ ריזגר עיי"ע שמורכב מן רוז וגר ופי' רוז יום ופי' רוּזְיְנְקָא או רוּזִינְקָא טרף חוק של שכיר יום וכ"ה בל"ס רוזיקא והוא הוא עיבורא שרגיל יותר ולכן הסופרים הביאום תחת מלה שאינה מורגלת ועיי' ג"כ ע' רסן ומ"ש ועתה נ"ל כי אוזינקא (ב"ב ו':) יש להגיה רוזינקא פי' סך קצוב מדי יומו היינו הוצאות כדאי' בפי' רגמ"ה בב"ב ובע' אוזינקא (ח"א, נ"ג)] —

* רזק עיי"ע רסק.

רחב (= רְחָבָה כמו רְחוֹב בל"מ פי' מקום רחב ופנוי (weiter, offener Platz ברכת רחבה (כתובות ח':) ככר פי' ברך. *[אחי"ה ברך א' (ח"ב, קצ"ב) ושם פי' רבינו עפ"י רב האי גאון וכן הובא בשם רב האי ורבי שרירא בליקוטי הראשונים בשט"מ לכתובו' ח': וכנ"ה בכתובו' שם בשורה.. ברחבה, מ"ק כ"ז: היו מברין אותו ברחבה, תעני' ט"ו. רחובה של עיר, ירוש' נדרים ספ"ה דל"ט: רחבה שדרך רבים מפסקתה. והקבוץ תרג' ירמיה ט', כ'; לעמוס ה', ט"ז; לזכריה ח', ה'. והתואר ירוש' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג עני וידו רחבה (הפכו עשיר וידו מעוטה), אבות פ"ה מי"ט נפש רחבה והוא כמו רחב נפש משלי כ"ח, כ"ה ותרגומו (בדפו"ו) גברא רחב. והפעל בהפעיל ברכות נ"ז: מרחיבין דעתו של אדם וכו' ויק"ר פל"א היום קטינות מבחוץ ומרחיבות לפנים, התפעל שהש"ר פ' שרוך:

---

[1]) ועל פי זה התרגי באיוב ל"ז, י"ג ע"ש. [2]) הועתק מפירוי רגמ"ה לב"ב. [3]) בכתיב בלאט. [4]) בכ"י ק"ט בדפ"ר ואמ, הכיא הפסוק ותבא אליו בלט ועלת רות ברז וא"כ כיון לרות ג' ז' אבל שם לי' אליו. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בדפו"ו הערצובית ועיי"ע ארזבונית. [6]) עיי' ספר רזיאל צד כ"א:

כתאנה זו שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה כך עתידה ירושלם להיות מתרחבת בכל צדדיה] —

* רְחָבָה (שם אמורא) ברכות י"ח סע"א שבת ס"ג רע"א מנחות ל"ג סע"ב אמר רחבה אמר ר' יהודה, פסחים י"ג רע"ב רחבה אמר ר' יהודה סוכה מ"ה רע"א אמר רחבה אמר רב יהודה ועיי"ע אביי וע' רב ומ"ש שהיה מדקדק בשמועתו (עיי' (פסחים נ"ב :) ואמר ראבי כגי' הכ"י בערוך וש"ס להבין רַבִּי וְרַב. ובדפ"ר בע' אביי א' רהבא והוא כמו רב אהבה כמו רפרם קטוע מן רב אפרים.

* רחוינות, רחוינית, רחזיונות (?) בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ה כולם בט"ס וצ"ל רחוונות עיי"ע דחון ה"ג, ל"ד ומ"ש.

רֵחַיִם (=רֵיחַיִם מל"מ כלי שטוחנים בו die Mühle, Handmühle) בביצה בפ' יו"ט (כ"ג :) הריחים של פלפלין טמאין משום ג' כלים וכו' פי' „כלי עץ חקוק ובאמצעיתו טס של ברזל קבוע במסמרים עומדים מלמטה והוא נקוב נקבים דקים כמין כברה והעליון משופה ליכנס בתוך התחתון ומצופה ראשו של עליון ברזל עשוי כמין פטפוטין בלוטין קטנים קטנים ונותן הפלפלין באותו ברזל המתוח באמצע החקוק לארכו הנקוב ככברה ושוחקין בעליון שראשו מצופה ברזל כמין פטפוטין קטנים גסין יותר מעט מן הנקבין ונותן הפלפלין על הברזל העשוי ככברה וטוחין בעליון וכשישחק יורד מן הנקבים למטה ויש בקרקעית התחתון נקב גדול סתום כשרוצה פותח ונוטל הפלפלין השחוקין ומפורש בגמ' שלנו וגם כך פי' בירושלמי (ספ"ב דפ"ב :) התחתון כלי קיבול העליון משום כלי מתכות אמצעי משום כברה". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילא) לביצה. ירוש' ב"ב רפ"ד די"ד ע"ג מכר את הריחים התחתונה אבל לא את העליונה ועיי' בבלי ב"ב ס"ז : ועיי"ע טלפח. מנחו' פ"י מ"ד ריחים של גרוסות עיי"ע גרס. ובל"א ריחיא ובכל"ס רַחְיָא מ"ק י' : אמת ריחיא עיי"ע אם ג' (ח"א, ק"י) וש"נ מברכות י"ח : אמה דריחיא וצ"ל אמת דריחיא וכדאי' לפנינו בש"ס, מ"ק שם : חמרא דריחיא ועיי"ע חמר בסוף הע' (ח"ג, תל"ד.) ועיי' תרג' שמות י"א, ה'; לבמד' י"א, ח' ובתר"י שם רֵיחוּתָא ובתר"י ב' בקבוץ רַחְוָתָא] —

רֵיחַיִם (מע' הקודם Mühlstein) בצוארו ועוסק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו בפ"ק בקידושי' בגמ' ללמד תורה (קידושי' כ"ט :) פי' הא לן לבני בבל דאית להון נכסים ושדות וספק בידן לעשות תרווייהו נושא ואח"כ לומד הא להו לבני א"י דלית להו שדות ומזונות מרווחים ואם נושא אשה ריחים בצוארו. *[אחי"ה ורש"י פי' בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליו נושא אשה דהוה בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה לבני א"י הלומדים במקומם אם נושא אשה יהו צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו ע"כ וכן פי' תוספ' ר"י הזקן והוסיף בזה"ל ומסתברא דהכי פירוש' הא לן שיצרנו מתגבר עלינו הא להו שמתוך שהם חפצים בתורה אין יצרם מתגבר עליהם ע"כ — וזה הע' שייך לע' הקודם וכדאי' באמת בכ"י ק"ט ובעיק' התלמ' בסוג אחד] —

* רָחֵל א') (שם מין צאן Mutterschaf, Lamm ב') שם פרטי) א') רחל הקבוץ בל"מ רְחֵלִים וכ"ה בתרג' רַחְלֵי (בדפ"ס) או רחֵילֵי בתר"י לבראשית ל"ב, י"ד ובתרג' דברים י"ד, ד' רַחְלִין אבל בדרז"ל רְחֵלוֹת חולי' קל"ה. ושם קל"ז: דקא מתני ליה לבריה רחלים א"ל אתנייה רחלות . . לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצמן. ובשבת נ"ב : הרחילין ובמשנה פיז' הרחלים אבל בכ"י ש"ס מינכען הרחלות ושם ג"כ הרחלים. והיחיד רחילא כתובו' ס"ג. רחילא בתר רחילא אזלא, ירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ג תורתא או רחילא וכו', תרג' רחל: רחלא (ישעיה נ"ג, ז') — ב') רָחֵל אשת יעקב אבינו עיי' דרשות רז"ל בברכות ט"ז : כ"ט. ר"ה י"א. יבמות ס"ד : מגילה י"ג רע"ב ב"ב קכ"ג רע"א סנהד' כ"ב : ב"ר פמ"ה ע', ע"א, ע"ב, ע"ג, ע"ד, פ"ב, פ"ז, צ"ג, צ"ח ויק"ר פ"ל במד"ר פי"ד, איכ"ר פ"א, שהש"ר פ' הדודאים, רות רבה פ"ב. ועוד אמו של ר' מארי עיי' ב"מ ע"ג : ברש"י ועיי"ע רב מארי בר רחל בסד"ה וביוחסין.

רחם (= רַחֲמָן פי' מל"מ (נקבה רחמניות איכה ד', י') barmherzig) בעל הרחמים בפ' הערל בגמ' ממזרי (יבמות ע"ט.) רחמנים וביישנים וגומלי חסדים. *[אחי"ה וכ"ה בירוש' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ג רחמנין ובויישנין וגומלי חסדים ועיי' מד' תהלים א', י"ז שמואל רבתי פכ"ח. פסחים קי"ג : ג' חייהם אינם חיים הרחמנין והרתחנין ואניני דעת, ירוש' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג ירוש' מגילה פ"ד דע"ה ע"ג תהוון רחמנין בארעא, לנקבה מגיל' י"ד : רחמניות הן, שמ"ר רפ"ב מדותיו ועלילותיו של הקב"ה רחמניות ולנקבה יחידה ירו' תרומות פ"ח דמ"ה ע"ג חדא אתתא הוות רחמנא וכו'. והרבה פעמים נקרא האל יתברך שהוא בעל

הרחמים: רַחֲמָנָא עיי' פסחים ל"ט. תענית ט', שקלים ח': ב"מ ג': יבמות ס"ג. כתובות מ"ה. גיטי' י"ז, כריתות ז', ירוש' פיאה פ"א דט"ו ע"ג, ירוש' קידושי' פ"א דס"א: וזולתו. והשם כל"מ רַחֲמִים ברכות ז', ל"ב. ב"ר פכ"א מדת הרחמים, פסיקת' דר"כ צד קס"ב. מדת רחמים ועיי"ע מד, ויק"ר פי"ז בעל הרחמים, ע"ז ג': כסא רחמים. במד"ר פ"כ מלאך של רחמים ועיי' עוד בענין רחמים ברכו' ל"ג: נ"ה, פסחים פ"ז: ב"ב י', חולי' ס"ג, מכות י"א. ובל"א רחמין דניאל ב', י"ח ועוד רחמֵי חולי' נ"ט: ס', ובל"ס רחימתא ובכנויים רחימתין סנה' ז', ועוד התואר במקום השם רָחֵם, רָחְמָא וכ"ה בל"ס פי' חביב גיטי' נ"ה: איכ"ר פ' בני ציון: רחמיה. . ובעל דכביה, שהש"ר פ' מה יפו: ברתיה דרחמִי, ירו' שביעי' פ"ט דל"ט, דלית לאילן עמא רחם וכו', הקבוץ רָחֲמֵי שבת ל"ב. עיי"ע בב. תרג' מרעהו (בראשי' כ"ו, כ"ו) רחמוהי, מרעהו (שמות י"א, ב') תר"י א' מן רחמיה וכן פי' רחוּמִי (Liebling) בקבוץ ב"ר פס"ה כמה רחומין לי. ובתרג' רְחִים, רְחִימָא, הקבוץ רְחִימִין והשם המופשט רַחְמָנוּת סוכה י"ד, כתובות נ': מדת רחמנות, ב"ב ט"ו, רחמנותא דאברהם, ב"ר פ' נ"ו מרחמנותו של אבא, ובתרג' רַחֲמוּ רחמותא עיי' תרג' משלי ה', י"ט; י', י"ב, ט"ו; י"ז, י"ז, י"ט, תרג' תהלים כ"ט, י' כורסי רחמותא. ומזה רֶחֶם כל"מ Mutterleib אבר ההולדה באשה עיי"ע בית רחם (ח"ב, פ"ד) וכן חולי' ע', ירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד דרך הרחם, ב"ב ט"ז: אילה זו רחמה צר, ב"ר פל"ט מרחמו של עולם וכו', והקבוץ רְחָמִים חולי' שם. והפעל ממנו כל"מ (תהלים י"ח, ב') וכן בל"ס וארמי רְחֵם, רְחֵים פי' אהב שבת כ"ג: דרחים רבנן וכו', כתובות ק"ה: למאן דרחים ליה, דמרחמין ליה וכו', ירו' ברכות פ"ט די"ד: רחמתיה בכל לבי ורחמתיה בכל ממוני וכו', ירוש' שבת ספי"ד די"ד ע"ד וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד חד בר נש רחם איתא וכו', ויק"ר פכ"ה רחמא תינין, וכן בפיעל ירו' תרומות פ"ח דמ"ה ע"ג מרחמין שמועתא ועוד כל"מ ענין חמלה וחנינה עיי' ברכות ל"ג, אסור לרחם עליו, שבת קל"ג: המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, ביצה ל"ב: המרחם על הבריות וכו' ועוד עיי' שבת קנ"א: תעני' ט"ז, י"ט, כ"ה, מ"ק כ"ח, סוטה מ"ב, ב"ק ק"ז, ב"מ פ"ה, סנהד' ע"ב: מכות כ"ג: ע"ז י"ח, מנחו' פ"ו, נדה מ"ה, ירוש' שבת ספי"ח דט"ז ע"ג אף מרחמין על הבהמה עיי' שם ובבבלי שבת קכ"ח: עיי"ע בול א', אתפעל ירו' תעני' פ"ב דס"ה: אמרין אין לית מתרחם עלינן לינן מרחמין עליהון ועיי' תרג' בראשי' מ"ג, כ"ח, תר"י א' לשמות ל"ג, י"ט; למשלי ט"ו, ט'] —

* רְחוּמִי (שם אמורא תלמיד רבא) הוזכר איזה פעמים עירו' י"א, י"ד סע"ב, פסחי' ל"ט, זבחים ע"ז, חולי' פ"ט סע"א מנחו' ל"ג: כתובות ס"ב: נזיר י"ג.

* רְחִיפִין פי' כמו טפיחין או ספיחין עיי"ע טפח (ח"ד, ס"ב) ויש"נ בהערה 7 עם גי' שונות.

רָחַץ (מל"מ waschen) וטוענין רחיצת ידים (ביכורי' פ"ב מ"א חלה פ"א מ"ט חגיגה י"ח: ב"מ נ"ב סע"א ונ"ג רע"א) ככר פי' בע' טען. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' נזיר ספ"ז דנ"ו ע"ד על רחיצת גופו ענוש כרת וכו', במר"ר פי"ד גחזי שלקה ע"י רחיצה, והפעל בבינוני פעול זבחים י"ז: י"ח. רָחוּץ בפיעל ירו' כתובו' פ"ה ד"ל, מרחצת לו את רגלו, תוספת' מנחו' פ"א משפשף ומרחיץ משפשף ומרחיץ בינוני פועל שהש"ר פ' כמגדל: מרוּחָצִין מן העונות.

☞ רְחַץ (מל"מ פי' כמו בטח vertrauen) תרג' מה הבטחון הזה אשר בטחת (מ"ב י"ח י"ט) מה רוחצנא הדין דרחצתא. *[אחי"ה בנו"ג דאתרחצתא ור"ב נגרר אחר גי' בעל המתורגמן וע"ש כמה דוגמאות בתרג' בפעל ואתפעל וכן באפעל תרג' מ"ב י"ח, ל'; לישעי' כ"ח, ט"ו; כ"ט, ל"א וכן בדרז"ל ירוש' ברכות פ"ב ד"ה, רְחִיצַיָא אנן, סנהדר' ז', גברא דריחצנא עליה, אתפעל דניאל ג', כ"ח, ירו' שבת פ"ב ד"ה ע"ד לא תתרחיץ על צלותי, שהש"ר פ' מה יפו: בגין דאתרחיצו ביה, והשם רוּחְצָן, רוּחְצָנָא פי' בטחון, תרג' בטח (בראשית ל"ד, כ"ה) קרתא דיתבא לרוחצן ועיי' תרג' ישעי' כ"ח ט"ו, י"ז; לירמיה י"ז, ה', ז', י"ז והקבוץ שם ב' ל"ז] —

* רחוץ ט"ס וצ"ל הרהון עיי"ע הרהון ח"ג, רמ"ב וע' עמד ומ"ש.

רָחַק (מל"מ פי' הפכו קרב weit sein, entfernen השכם ושב כדי שלא תתרחק (ברכות ס"ב סע"א) ככר פי' בע' חשך [1]). בילמדנו ויאמר משה

---

[1]) בח"ג, תקי"ד ע"ש ומ"ש בהערה 7.

לחובב (תנחומא בהעלותך לי׳) כי הנה רחקיך יאבדו
(תהלי׳ ע״ג, כ״ז) מי שמתרחק[1] מן הקב״ה שלא
לעשות תשובה אבד מן העולם ואני קרבת אלהים
לי טוב (שם כ״ח) מי שמתקרב לאל אשריו תדע
יתרו ע״י שנתקרב להקב״ה זכה להורות למשה
שנאמ׳ (שמות י״ח, כ״א) ואתח תחזה מכל העם וכו׳.
*[אחי״ה ובילק׳ תהלים ר׳ תת״ט הביא בשם מדרש
כאלה ע״ש בפיעל ריחקו הקץ ועוד בפיעל סוטה
י׳: ריחקן . . . וקירבן, סנהד׳ ק״ג: מרחקת . . .
ומקרבת, עדיות פ״ה מ״ז יקרבוך . . ירחקוך, שם
פ״ח מ״ז לרחק ולקרב . . המרוחקין בזרוע עיי״ע
קרב וע׳ בני ציון. הפעיל ואפעל סוכה י״ז. הרחיק
את הסיכוך וכו׳ ב״ב י״ח: להרחיק את עצמו, סנה׳
שם שהרחיקה ב׳ משפחות, חולי׳ מ״ד: הרחק מן
הכיעור וכו׳, אבות פ״א מ״ז הרחק משכן רע וכו׳,
שם פ״ו ומרחקתו מן החטא וכו׳, ברכות ב׳. כדי
להרחיק האדם מן העבירה, שבת קכ״ח: לא מרחקא
ולדא וכו׳, גיטי׳ נ״ח. כמה מרחיקנא מדוכתא פלן
וכו׳, סנהדר׳ כ״ט: משום דמרחקא דעתיה ועיי׳
תרג׳ לשמות ל״ג, ז׳; ליהושע ח׳, ד׳; לישעי׳ ו׳,
י״ב; ל״ג ט״ו וזולתו, נתפעל סנהד׳ כ״ח: קרוב
ונתרחק, ברכו׳ ל״ד: שהיה קרוב לעבירה ונתרחק,
חגיגה ד׳: יתרחק הימנו, יבמות ק״ט. יתרחק מג׳.
אבות פ״ב מ״ט שיתרחק ממנה האדם, אתפעל
תרג׳ תהלים ק״ו, כ״ד; לישעיה ס״ב, י״ב וזולתו.
התואר כל״מ רָחוֹק ברכו׳ ל״ד: שבת קנ״ב. פסחי׳
צ״ג: שקלים ח׳: גיטי׳ נ״ז. סנהד׳ ס״א: איכ״ר
פ׳ רבתי ויק״ר פי״ח עיי״ע קרב. ובל״ס וארמי רָחִיק,
רְחִיקָא סוכה נ״ב. מגילה י״ב. והקבוץ רחיקין ירו׳
שביעי׳ פ״ט דל״ח ע״ד וירוש׳ נדרי׳ ספ״ט דמ״ב
ע״ד תרג׳ יהושע ט׳, כ״ב, לתהלי׳ ס״ה, ו׳ ולנקבה
יחידה רְחִיקְתָּא תרג׳ למשלי כ״ה, כ״ה. והשם רוֹחַק
תרג׳ כ״י למשלי ל״א, י״ד. והשם המופשט ריחוק
עיי״ע קרב וש״נ ויש להוסיף איכ״ר פ׳ פרשה:
לנדה (איכה א׳, י״ז) לריחוק היתה] —

רָחָשׁ (= רָחְשָׁא, רִיחְשָׁא רִחְשָׁא בל״ס רַחְשָׁא פי׳
כמו שרץ בל״מ Kriechendes, Reptil,
(Schlange בפ׳ חבית בגמ׳ אין נוקבין (שבת קמ״ו
סע״א) אוסופי ודאי[2]) בלול של תרנגולין לא
אתי לאוסופי משום רחשא פי׳ שלא יכנס שם
רחש ויאכל התרנגולין[3]). בהאשה בפ״ח בתרומה
(מ״ד) ובר״ג דחולי׳ (י׳.) כדי שיצא הרחש ממקום
קרוב וישתה. תרג׳ שרץ (ויקי׳ י״א, כ׳. כ״א; כ״ב, ה׳)
ריחשא כגון הנחש והלטאה וכיוצא בהן. *[אחי״ה
ובאמת בירוש׳ יבמות פט״ו די״ד ע״ד אי׳ דרישחא
שכיח ובבבלי יבמות קט״ז: אי׳ נשכו נחש. וכנ״ה
בב״מ פ״ד: חזאי ריחשא דקא נפיק מאוניה ושם
פירש״י תולעת ומזה הפעל ב״ר פכ״ג התחיל
המת מרחיש פי׳ התליע ברמה תרג׳ ורמה לא היתה
בו (שמו׳ ט״ז, כ״ד) וריחשא לא הוה ביה וכן בתר״י
א׳. והקבוץ ריחשי, רחשין תר״י א׳ לבראשי׳ א׳,
כ״ד; תר״י ב׳ לדברים י״ח, י״א] —

רָחַשׁ (מל״מ ענין תנוע וכן בל״ע رخش sich
bewegen) בס״ג דפ׳ ד׳ מיתות (סנהד׳ ס״ז:)
חזייה לאתתא דהות קא מרחשן שפוותה. מרחשת
דאתיא ארחושי[4]) הפה (מנחות ס״ג.) כבר פי׳ בע׳
חב[5]). — (א״ב ל״מ זה (תהלים מ״ה, ב׳) רחש לבי
דבר טוב). *[אחי״ה ועיי״ע חב ב׳ (ח״ג, שכ״ט:
וש״נ) ג״כ ממנחות שם ארחושי הלב ועפ״י זה יש
להגיה מ״ש בהפשב״ע ע״ש. וכנ״ה בסנהד׳ צ׳:
דילמא רחושי מרחשן שפוותיה בעלמא, ירוש׳
ברכות פ״א ד״ד: כל האומר שמועה בשם אומרה
שפתותיו רוחשות עמו בקבר ובירו׳ שקלים ספ״ב
דמ״ז. אי׳ ג״כ מרחשות. יבמות צ״ז. מרחשות כגי׳
רבינו בע׳ דבב עיי״ע בח״ג, ג׳: ובירוש׳ ברכות
רפ״ד ד״ז. בהפעיל: להרחיש בשפתותיו, ושם:
מרחיש בשפתותיו. פסיקת׳ רבתי פי״ג אם מרחישים
אנו בקרבנו דברים היש ה׳ בקרבנו והוא יודע מה
מרחישים בקרבנו וכו׳. ויק״ר פ״ג מנחות ס״ג. ספרא
פרשה י׳ פרק י״ב מעשיה רוחשין עיי״ע חב ב׳.
פסחים פ״ח: וריחשה ופירש״י ופירכסה. רחוש
בעלים, רחוש בבנים ויק״ר פ״ל עיי״ע דחס (ח״ג,
ל״ו) ומ״ש. אפעל תרג׳ אשר שרצו המים (בראשית
א׳, כ״א) דארחישו מיא ועיי׳ שם ט׳ ב׳ ובתר״י
א׳ שמות ט״ז, כ׳ וארחיש מורנין ועיי״ע הקודם
לזה. והשם המופשט מדר׳ תהלים מזמור ס״ב
בריש: ריחוש שפתים ולנקבה שהש״ר פ׳ כמגדל
רחישת פיך] —

* רָחוֹשׁ (כמו מרחשת Tiegel) תוספת׳ כלים ב״מ
רפ״א הרחוש שנפרץ וכו׳ תוספת׳ ע״ז
רפ״ה (פ״ד) הרחוש העשוי כמין הדרקון, ירו׳ ע״ז
פ״ג דמ״ב ע״ד המוצא דרקון עשוי כמין רחוש

---

[1]) בדפ״ר ואמ׳ הגי׳ שרוחק ובדפו״ו כמו בפנים. [2]) כ״ה נכון בכ״י. [3]) ועיי׳ ג״כ פירש״י. [4]) כ״ה לנכון בהעתקת עיקרי התלמוד וכ״ה בע׳ חב ב׳ ובדפ״ע כאן ארחשושי. [5]) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובדפ״ר הב וצ״ל חב (ב׳) ובשרפ״ע בט״ס חבת

אסורה רחוש ועליו דרקון נוטל את הרחוש ומשליך את הדרקון.

רחש (= רְחִישָׁה פי' כמו חֲרִישָׁה מל"מ חורש יער Wald) בב"ר פ' (מ"ב) [צ"ל י"ב] אלה תולדות השמים: לרחישת הקנים שלא היה אדם יכול ליכנס בתוכה. פי' יער תרג' חורשה. (ויבא) [צ"ל וישב] דוד (חורשה) [צ"ל בחרשה] (ש"א כ"ג, י"ח). (א"ב בנו"ג לחרישת הקנים, תרג' על גל שרשיו יסבכו (איוב ח', י"ז) די על איגר שרשיו חרשין אבל תר"י (א') נאחז בסבך בקרניו (בראשי' כ"ב, י"ג) אחיד ברחישותא דאילנא בקרנוי). *[אחי"ה עיי"ע חרש בח"ג, תק"ו ושם פירשתי ובררתי כי עיקר הגי' חרישת הקנים ועוד עיי"ע חש האחרון (שם צד תק"י)] —

* **רְחַש** (נ"ל מל"פ رخشيدن זרח והאיר erschei-nen, hervorleuchten) באתפעל ובחבור עם ניסא פסחים ג': קידושי' כ"ט: מגילה ז': מתרחיש ניסא, שם י"ט. אתרחיש ניסא, ב"מ ק"ו סע"א אי הוית חזית לאתרחושי לך ניסא הוה אתרחיש לך ניסא וכו'. ועיי' עוד ברכות כ'. ס'. שבת ל"ג: גיטי' מ"ה. ע"ז י"ז. ובכולם פי' הענין שנעשה נס בפתע פתאום כמו השמש זרח והאיר.

* **ריחוש** עיי"ע חש ח"ג תק"י הערה 9.

* **רוּחְשִׁיתָא** שם פרטי לנערה המשמת את אסתר בארבעה בשבת עיי' תרג' אסת' ב', ח'.

רַחַת (מל"מ פי' מזרה Schwinge, Wurfschaufel) בפ' כל הכלי' (שבת קכ"ב:) את הרחת ואת המזלג. בפ' ט"ו בכלי' (מ"ה) רחת של גרוסות טמאה כדכתיב (ישעי' ל', כ"ד) אשר זרה ברחת ויש לו שם אחר בתלמוד (סוכה י"ד. יבמות ס"ד.) עתר. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רה"ג בכלים שם ואלה דברי הרמב"ם בפי"מ שם בלש' ערבי' רחת מדרא ויסמי באלערביה . . . אלראחה ע"כ ובדפוסי' אי' בט"ס „אלאראחה" והוא בלעז פאל"א וכפירש"י בשבת והוא בל' פרובינצא palo ובל"צ pelle ובל"ר pala מזרה וכנ"ה בירוש' שבת פי"ז דט"ז רע"ב את הרחת ואת המלגז [1] לתת עליו לקטן] —

* **רחתת** (?) ירו' ברכות פ"ט די"ד סע"ב רחתת ענתה דקרית שמע צ"ל כּבגי' המהרש"ס כיון דאתת וכו'.

רטב (= רוֹטֶב בל"ע رطب מל"מ (איוב ח', ט"ז; כ"ה, ח') ענין לחות Feuchtes, Saftiges והושאל למרק Brühe) בפ' כיצד צולין (פסחי' ע"ה:) נטף מרוטבו על החרס. הרוטב והקופה (חולי' פ"ט מ"א ותוספ' נדרי' רפ"נ) עיי' בע' קף הג'. ומרק פגולים כליהם (ישעיה ס"ה, ד') תרג' ורטף ס"א ורטב [2] פיגול במאניהון על כן מפרשין רוטב מרק. נהפך לשדי (תהלי' ל"ב, ד') תרג' אתהפיך רוטבי היך שרבא דקייטא לעלמא. ובגמ' העור והרוטב (חולי' ק"כ.) מפרש חלא [3] דקריש — (א"ב פי' ליחות יוצא מן הבשר מלש' (איוב ח', ט"ז) רטוב הוא לפני שמש שפי' לח). *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ק"ח. רוטב רכה.. רוטב עבה. חולי' קי"ב: ק"כ. ספרא שמיני פרק ד' פרש' ג' צירן .ורוטבן עיי"ע צר ח' ובתר"י א' לויק' י"א, י"א צידיהון ורועדיהון צ"ל ציריהון ורוטביהון, ובתר"י א' שם י"א, ל"ח ברוטביה. ותרג' פימה (איוב ט"ו, כ"ז) רוטבא. ועוד עיי"ע הבאים אח"ז] —

רטב (= רְטִיבָא תואר במקום השם פי' ענין לחות das Frische, Saftige מע' הקודם) בחלק בגמ' ד' הדיוטות (סנהדי' ק"ה:) ובר"ג דע"ז (ד':) מ"ט לא רכיבת סוסיא אמר להו אשראי ברטיבא. פי' כשהעשב לח דרך בני אדם להשליך שם הסוסים. *[אחי"ה בנו"ג ברטיבא שדאי וצ"ל כגי' הערוך וכן מוכח מתרג' ירוש' א' במד' כ"ב, ל' סוסיא דידי שרי ברטיבא. וכנ"ה רְטִיב, רְטִיבָא (וכ"ה בל"ס פי' לח וירוק) בגיטי' ס"ט: סיסין רטיבא . . איצא רטיבא עיי"ע אצא. ירוש' כלאים פ"ח דל"א ע"ג כדון רטיב אינון וכו' עיי"ע לבדקס (ח"ה, ז'). עץ לח (יחזקאל כ"א, ג') תרג' אילן רטיב, ושם י"ז, כ"ד אעא רטיב. והקבוץ רטיבין תרג' בראשי' ל', ל"ז, לבמד' ו', ג'; לשופטים ט"ז, ז'. ח' וזולתו. ולנקבה ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג פונדקא רטיבתא והוא שם מקום. והפעל באתפעל מֵרְטִיב (תחת מתרטיב) תר"י א' לשמות ג', ב'. ג'. אפעל תר"י א' דברים כ"ח, כ"ג ולא מַרְטִיב אילני. ב"ר פס"ח מה רטיבה הרטיב וכו', ויק"ר פכ"ב ישראל מרטיבין והולכין וכו', שהש"ר פ' אני חבצלת הרטבתי מעשים טובים וכו' פי' גדול צמוח והתרחבות] —

רטב (= רוֹטֶב מל"ע رُطب תמרים לחים frische Dattel) בטבול יום בפ' כל ידות (פ"ג מ"ו) תמרים רטובות כל שהוא רוצה למוץ, בפ"ב

---

[1] וכ"ה גי' המשניות והירוש' במשנה עיי"ע. [2] בנו"ג ורטף. [3] בדפ"א ובנו"ג בט"ס חלב.

בעוקצין (מ"ב) גרעינה [1]) של רוטב אעפ"י שיצאה מצטרפת פי' לתמרים שאינן מבושלות קורין בל' ישמעאל רוטב. *[אחי"ה והוא הוא تمر رطيب או רק رطب והוא רוֹטֶב וכדאי' בתוספת' עוקצי' רפ"ב הרוטב שנאכל חציו וחציו קיים הרוטב שנימוק חציו וכו', תוספת' חולי' ספ"א ברוטב . . ביבישה עיי' הר"ש בעוקצי' פ"ב מ"ב. תוספת' כלי' ב"ב רפ"ה ניקורי רוטב באביהן וכו' ובירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד אי' ניקורי רטב וכו' וכ"ה בר"ש כלים פכ"ז מ"ה ע"ש. תוספת' פאה רפ"א בכ"י אירפ' רוטבות תמרה (בנו"ג רטיבות ובכ"י וויען רטובות) ובירו' פיאה ספ"א דט"ז ע"ג רוטבי תמרים. פי' בל"ע תמרים לחות ומבושלות וכן חולק ר"מ לונזאנו במעריך על רבינו ע"ש] —

רטב (= רְטוֹב פי' רשת בל"ר rete ?) בהכדור פכ"ג בכלים (מ"ח) האקון והרטוב והכלוב פי' כלי ציידים המה. *[אחי"ה וכן הוא בפי' רה"ג ועיי"ע אקן בח"א, רנ"ז.

* רְטִיבֵי אולי צ"ל רטיני עיי"ע יוחני ח"ד, קי"ז ומ"ש.

☞ רוטגנית ? מדר' במד"ר פ' ויהי ביום כלות משה (פי"ב) למלך שהיתה לו מטרונה רוטגנית פי' בל"י הומיה מקללת עולבת. *[אחי"ה וכן הגיה רימ"ז במ"ר ח"א, קס"ח רנונית (פסיקת' רבתי פ"ה) שצ"ל רוטננית ומל"י ῥάθαγος אבל נ"ל יותר שעיקר הגי' כדאי' לפנינו רוטננית מפעל רטן ע"ש ורונונית בפסיקת' רבתי צ"ל רוטנית ובתנחומ' נשא סי' י"ב הגי' ראגניות עיי"ע רגן] —

☞ רטט (כמו רְתַת beben ועוד עיי"ע רטע) תרג' קול ה' יחיל מדבר (תהלים כ"ט, ח') קל ה' מרטט מדברא. *[אחי"ה ותרג' רגע (איוב ז', ה') רַטֵּיט ותרג' ויתגעשו (תהלים י"ח, ח') ואתרטיטו [2]) בתרג' שני באסת' ה', ד' אתרַטְּטָא ואמרת שהש"ר פ' לסוסתי: כמרטט לפניהם פי' מרקד ומנענע ונרתת כפי' במ"כ וכדמוכח מל"מ (ירמיה מ"ט, כ"ד) ורטט החזיקה ובמעריך לר"מ לונזאנו פי' מוצי רעי ע"ש [3])] —

* רטי, רָטָה (פי' סחט auspressen) תוספת' טהרו' ספ"ה הסוחט את שערו והרוטה את פשתנו ובדפוס זאלקיעוו בט"ם והרוטב ושם ספ"ד פשתן שטוואתו . . ר"י אומ' אף הרוטיהו בנו"ג הסוטיהו וצ"ל הסוחטיהו ובד"ז הרטיבין ? ומזה ע' הבא אח"ז.

רְטִיָּה (מע' הקודם Compresse, Verband) בסוף עירובי' (ק"ב:) מחזירין רטייה במקדש. הלכתא מותר לצאת בה בשבת ממר בר רב אשי [4]). פי' בלע"ז פרינט"א. *[אחי"ה אולי מלאי"ט premito ענין סחיטה והוא כמו אספלנית (עיי"ע ח"א, קפ"ח) שפי' רבינו לנכון ע"י רטיה, והוזכרו יחד בתוספת' פסחים רפ"ב (ג') האספלנית והרטיה וכו' ועוד הוזכרו יחד עם מלוגמה (עיי"ע) תוספת' סוף כלאי' תוספת' כלים ב"ב ספ"ו מלוגמא ורטייה, תוספת' דמאי ספ"א רטייה ומלוגמא, תוספת' שבת רפ"ה (ו') רטייה שעל גבי המכה, תוספת' מנחות פ"א רטייה ע"ג בשרו. ירוש' שבת פ"א ד"ג ע"ד נותנין רטיה ע"ג מכה, שם פ"ו ד"ח: מכה שנתרפאת נותנין עליה רטייה וכו', ירוש' עירו' פ"י דכ"ו ע"ג רטייה שתפחה, קידושי' ל': ספרי עקב פ' מ"ה כל זמן שהרטיה זו על מכתך וכו', שמ"ר פכ"ו ויק"ר ספי"ח בו"ד . . מרפא ברטיה, דב"ר פ"י הקב"ה מרפא שלא ברטייה ואלישע ריפא את נעמן שלא ברטייה, שהש"ר פ' שני שדיך בו"ד אינו מקדים רטיה עד שרואה את המכה אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא מקדים הרטיה ואח"כ הוא מכה. והקבוץ שמ"ר ספכ"ז והרופא נותן לו רטיה בראשו וכן בידיו וכו' ונמצא כולו רְטִיּוֹת וכו'] —

☞ רטל (= רִיטְל בל"ס רֶטְלָא בל"ע رطل פי' משקל של י"ב אונקיות) ירוש' דכתובות פ' אעפ"י (ספ"ה ד"ל:) א"ר מנא ארבעה ריטלין פי' מין משקל וכן בלשון ישמעאל. *[אחי"ה ועיי' מ"ש בענין רטלא ה' צונץ צור געשיכטע צד 549 וש"נ הקבוץ רטלים רטלין אצל סופרים המאוחרים] —

רטן (= רָטְנִין כמו רַהֲטָנִין פי' רצים Schnell-läufer) כפ' חביות בגמ' מי [5]) שנשרו כליו (שבת קמ"ז) הרטנין יוצאין בסודר שעל כתיפן פי' הרצים יוצאין בסודר שעל כתפיהן מקובץ ולא משולשל בשביל שלא יעכבו לרוץ. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא) ושם הגי' כגי' רבינו הרטנין יוצאין וכ"ה בתוספת' שבת ספ"ה (ו') הרטנין יוצאין בסודר שלהן ולא רטנין בלבד אמרו וכו' וא"כ מה דאי' בגליון הש"ס היוצאין וכן בגי' ר"ח אינו מדוייק הוא כי היתר הוא כדאמר

---

[1]) בנו"ג גלעינה עיי"ע גלען. [2]) כ"ה בכ"י ובנו"ג ואתרטישו. [3]) ולפי פירושו אולי הוא מל"ע رطأ ענין הוצאת רעי.
[4]) עיי' פי' ר"ח בשבת. [5]) ברפו"ו בט"ס בכל מי.

בש"ס וכשבא הדבר וכו' אבל בד"ש וויניצ' ובאסיל אי' באמת היוצאין ויפה הגיהו בד"ק עיי' ד"ס שבת צד קע"ה: ועיי' ג"כ הפשב"ע. ודע כי רש"י פי' הרטנין על שם מקום והתוספו' פירשו יפה הרטנין כמו הרהטנין וכיוונו בזה על פי' הערוך. וזה הוא נכון, ובעיקרי התלמוד לר"א זכות מצאתי בכ"י אשר תחת ידי וז"ל ורב צמח פי' חברים תרג' וחובר חבר ורטין ריטן ע"כ (עיי' המבוא בח"א, XVII). וא"כ רצ"ג פי' מענין ע' הבא אח"ז וזה דוחק הוא יען כן רבינו נתן יתר שאת לפי' ר"ח שפי' הרטנין הרצים] —

רְטַן (מל"ס פי' רנן בלחש (leise lispeln, murmeln בפ' היה נוטל את מנחתה בגמ' רשע ערום (סוטה כ"ב.) מסתברא כרב אחא בר יעקב דאמר מי שלא שימש ת"ח הרי זה מגוש דאמרי אנשי[1] רטין מגושא ולא ידע מאי רטין[2] תני תנא ולא ידע מאי אמר[3] פי' כמו דאמגושא רטין ולא ידע מאי רטין כן[4] תני תנא ולא ידע מאי אמר בשביל שלא שימש ת"ח ולא פי' תלמודו ולא סבר סברא. וחובר חבר (דברים י"ח, י"א) תרג' ורטין רטן. *[אחי"ה הראשון הוא הפעל והשני היינו רְטַן הוא השם ובל"ס רֶטְנָא ובתרג' תהלים נ"ח, ו' חובר חברים תרג' רטוּנֵי רָטָן כ"ה בכ"י ובדפו' בט"ס רֶטֶן ורטוני הוא הקבוץ מן רָטוֹנָא וכ"ה בל"ס פי' חובר והוא התואר. ורצ"ג פי' מזה הרטנין של ע' הקודם ע"ש. והתואר נקבה רוֹטְנָנִית במד"ר פי"ב למלך שהיה לו מטרונה רוטננית . . . כל ימיה שהיתה עסוקה וכו' לא היתה מרננת וכו' וגי' אחרות עיי"ע רוטגנית ומ"ש. והשם המופשט: רוטנניתא במד"ר שם: צווח ווי שלא תחזור לרוטנניתה וכו'] —

רָטַע (נרדף עם רתע ועיי"ע רטט ובהוספת ק': קרטע (zittern, beben בריש ילמדנו (לי' בתנחומא) אין צור כאלהינו (ש"א ב', ב') עד שלא יגמור צורת הולד יפה היא מרטעת וצווחת פי' הוא כמו מקרטע שפי' בע' קרטע. *[אחי"ה ואולי מזה ועל ידי רשעים ירטני (איוב ט"ז, י"א) והוא כמו ירטעני ועי"ן מובלעת וענין רטע כמו רטט ובאמת הספורנו פי' ירטני מן רטט החזיקה (ירמיה מ"ט, כ"ד) ושאר פירושים עיי' בפי' ספר איוב לידידי הרב החכם ד"ר סאלד צד 172] —

רֶטֶף תרג' ומרק פגולים (ישעיה ס"ה, ד') ורטף פגול הביאו בעל הערוך בע' רטב. *[אחי"ה עיי' המתורגמן שהביא דוגמא מן הפקר והבקר] —

רָטַשׁ (פי' כמו בל"מ נטש verlassen; רְטוּשִׁין (Auswanderer, die Heimath Verlassende בפ' המפקיד בגמ' רשב"ג (ב"מ ל"ח:) ובאין מקדישין בערכין פ"ז (דף כ"ה:) נקראות רטושי רטושין[5] פי' בגמ' המפקיד בגמ' רשב"ג[6] — (א"ב תרג' ויטש דוד (ש"א י"ז, כ"ב) ורטיש דוד). *[אחי"ה והרבה בתרגומי' ובא להעתקת נטש עיי' דוגמאות במתורגמן ובעמ"ת ללעווי. וכן פי' הש"ס בב"מ ל"ח סע"ב ומ"ש הני דקרו להו רטושים נטושים בע"כ[7] דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה. תוספת' כתובו' פ"ח היורד לנכסי רטושין מוציאין מידו . . אלו הן רטושין כל שאינו יודע היכן הם, ב"מ שם ואלו הן נכסי רטושין הרי שהיה אביו או אחיו או אחד מן המורישין כאן ואינו יודע להיכן הללו, ושם ל"ט רע"א רטושים דמדעתן וכו' ועיי' ג"כ ירוש' יבמות פט"ו דט"ו רע"א ושם: המטלטלין אין בהן משום ניכסי רטושין. ערכי' כ"ה: הגיע יובל ולא נגאלה הכהנים נכנסין לתוכה . . ר"א אומר . . נקראת שדה רטושין עד היובל השני הגיע היובל השני ולא נגאלה נקראת רטושי רטושין[8] עד היובל השלישי ופירש רגמ"ה שדה רטושין שדה מונחת שאין רשות לאדם בה כדכתיב תשמטנה ונטשתה ומתרג' ותרטשנה . . רטושי רטושין שלא יגע אדם בה עד יובל ג' וכו', וכן פירש"י שדה רטושין עזובה עד שיגאלנו אחר וכו' וכן בב"מ פירש"י נכסי רטושין שהנכסים רטושין וכו' ע"ש וקשה להולמו כי הסמיכות נכסי מורה באצבע שיש לנקד רְטוּשִׁין פי' נכסי היוצאין למדינת היום וכדאי' בירוש' יבמות הנ"ל בענין ניכסי נטושין ע"ש היטב[9]) ונכסי נטושין הוא הוא נכסי רטושין ור"ח לא גרס נכסי רטושין ופי' על נכסי נטושין בזה"ל היורד לנכסי נטושין מוציאין אותו מידו והן שיצאו למדינת הים ואין ידוע להיכן הלכו ע"כ] —

* רְטַשׁ (נ"ל מל"ע رطس (zerbröckeln ירוש' פסחים פ"ג ד"ל: בחטין ארבעת קבין

---

1) כ"ה נכון בדפו"ו. 2) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ודפ"ר אבל בשדפ"ע וש"ס אי' אמר. 3) כ"ה נכון בדפ"ר ודפו"ו. 4) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובעיקי התלמ'. 5) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובהעתקת עיקרי התלמ'. 6) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 7) כ"ה נכון בכ"י ש"ס פ' ור' א' ובי' ועיי' פירש"י ובנו"ג דבע"כ. 8) בתוספת' ערכי' פ"ד הגי' רטושין רטושין. 9) ובבבלי ב"מ ל"ח: אי' כן על נכסי שבויין.

דאינון חָטין ובשעורין שלשת קבין דאינון רטישין פי' היינו שהן נפרדים ואינן מדובקין עיי' בפי' מראה הפנים אבל שם מבואר מן ע' הקודם נטש תרג' רטש והנכון שהוא מל"ע הנ"ל ענין כתיתה ופרידה ובפי' ק"ע ופ"מ נדחקו לפרש המלה ופ"מ וגרס רטיטין.

* רי, רירי. עיי"ע שברירי.

* (ריאגיסו ?) שו"ט ריש מזמור ל"ד כיון שראו אותו אמרי הרי אגיסו בא ברגליו אמרו לו הרי דוד שהרג אחיך בא אצל אכיש. בעל המשביר וה' לעווי ופליישער לא מצאו ידיהם בפי' לפי ששגו ברואה לקרוא בתיבה אחת הריאגיסו ובאמת ב' תיבות הן הרי אגיסו בא ברגליו ונ"ל אגיסו פי' מגן וצנה שלו ר"ל של שאול בא ברגליו לכו ונהרגהו ואגים הוא ל"י ורו' αἰγίς, aegis ויש למחוק זו התיבה מערכי מילין התלמודיים.

☞ רֵיאָה (מל"ע رِئَة Lunge) משנ' חולי' פ' אלו טרפות (פ"ג מ"א) הריאה שניקבה או שחסרה פי' מעים שבתוך החזה אשר בהם הסמפונות והם כמו מפוחים להקר חום הלב. *[אחי"ה ובל"י נקרא הריאה πνεύμων על שם πνεῦμα נשימה כי ע"י הריאה בעלי חיים ינשמו. ובויק"ר רפי"ח דרש ר' חייא בר נחמן הרואות (קהלת י"ב, ג') אלו כנפי הריאה שמשם יצא הקול[1], ויק"ר פ"ד הריאה לשתיה. וכמה מאמרים בענין ריאה עיי' בחולי' מ"ז: ומ"ח:] —

* רִיב (מל"מ פי' מצה וקטטה Streit) ויק"ר פ"ט לא קנה . . . ולא מצות וריבות וכו' והוא כל"מ דברי ריבות (דברים י"ז, ה').

* רֶיוַח, רֶוַוח (weiter Raum, Befreiung von Bedrängniss) עיי"ע רווח.

* רֵיחַ (מל"מ הבל היוצא מדבר בשמי (Geruch עיי' ברכות מ'. וע' קצח. שם מ"ג: איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו וכו' זה הריח, שם נ"ז: קול ומראה וריח, יומא כ"א. ריח בשר הקודש, שם ל"ט: ריח קטורת, סוטה מ"ח. נטלה הריח, ב"ב ע"ד: ע"ה. לעמוד בריחו, ברכות נ"א. שבת ס"ג. סנהד' ק"ח. ב"ר רפל"ט ריחו נודף, סוטה י"ב. הוריות י"ג: כריתות ו': ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ד ריח רע. ירו' קידושי' פ"ב דס"ב ע"ד ריח הפה וריח הזיעה. ובל"א וסורי ריחא פסחים ע"ו: וש"נ ריחא בעלמא היא וריחא לאו מלתא . . ריחא מילתא היא. ברכות מ"ד: משום ריחא, כתובו' ס'. בריחא ובטעמא, תמיד ל"ב: נפל בהו ריחא. ובהשאילה גיטי' פ"ו. ושם: ריח הגט, ירוש' גיטי' פ"ט ד"נ רע"ב ריח פסול, ירוש' סוטה פ"א דט"ז ע"ד ריח ערוה, זבחים צ"ו: ריחא אתי לה ליד עיי' פירש"י וע' ארקפט[2]). הקבוץ שהש"ר פ' לריח: כל השירים שאמרו לפניך האבות רֵיחות היו וכו'. והפעל רִיחַ, רוּחַ ב"ר פל"ד הלך וריחה, בהפעיל ואפעל ב"ר שם הֵרִיחַ ריח של אברהם. . הריח ריח דורו של שמד, סוטה י"ב. שלא יריח אותו צדיק ריח רע, סנהד' י"א. הריח ריח שום. שם ק"ט. ומריחין אותו, זבחים ס"ב. הריחו ריח קטורת, נדה נ"ח: כל המולל מריח בו. סוטה מ"ט. מרחינא ריחא וכו', ירוש' תענית פ"ב דס"ה: הוו מריחין בעפרא, ב"ב ע"ג: ומורח ביה, ברכות מ"ג: סנה' צ"ג: דמורח. ושם מרח וצ"ל כבכ"י ש"ס מריח. שבת קמ"ו רע"ב לארוחי] —

* רֵיחָנָא (מע' הקודם במשקל ערבי ريحان בשמים טובים (wohlriechende Spezereien בקבוץ יומא ע"ו: חמרא וְרֵיחָנֵי פקחין, תרג' דה"י ב' ט"ז, י"ד זני ריחנין.

* רֵיחְתָּנָא (מע' הקודם במשקל סורי רִיחְתָּנָא (Wohlriechendes גיטי' ע'. סומקא ריחתנא.

* רִיטְלִין עיי"ע רטל.

* רִים עיי"ע רם.

* רֵימָא (כמו רְאֵם בל"מ בל"ע ريم، رِئْم Gazellenart) ב"ב ע"ג: זבחים קי"ג: עיי"ע ארזלא ומ"ש בח"א, רע"ז, תרג' ודישן ותאו (דברי' י"ד, ה') ורימא ותרבלא. ובתר"י: ורימנין ותורי בר ועיי' ירו' כלאים ספ"ח דל"א ע"ג ואילין דמתרגמין ותורי בר וראמנין וכו', והנו"ן הוא כבמשקל ערבי בסוף התיבה בנפרד.

* רִימִין עיי"ע רמי.

* רִים, רִיסָא, רִיעַ, רֵיעַ, רֵיעָא עיי"ע רם, ורע.

* רִיסְפָּק עיי"ע דיספק בח"ג נ"א: ומ"ש.

* ריסקום (?) תנחו' הישן תולדות סי' י"ז והריסקום בידו צ"ל והדיסקום פי' קערה עיי"ע בח"ג ק"א: ושם בהערה 3 נסמן גי' הילק' משלי ר' תתקס"א ריסיקוסין וצ"ל כגי' הערוך דיסקוסים.

* ריפין כמו רפפות עיי"ע רף ב'.

* ריפע עיי"ע רפע ומ"ש.

---

[1]) אבל עיי' שבת קנ"ב רע"א. [2]) מגילה כ"ז: ריחא צ"ל ריתא עיי"ע רת.

* רִיץ, רוּץ, רִיצָה, רִיק, רֵיקָא, רִיקָן, רֵיקָן עיי"ע רץ ורק.

* ריר, רירא, ריש עיי"ע רר, ריש.

* רֵישׁ (הוא אות העשרים מאלפא ביתא) שבת ק"ד. רי"ש רשע מ"ט מהדר אפיה דקו"ף מרי"ש וכו' ומ"ט מהדריה תניה דקוף לגבי רי"ש וכו', ירוש' מעשר שני פ"ד דנ"ה: רי"ש ראשית, ירוש' שבת ספ"ז ד"י ע"ד היה דל"ת ועשאו רי"ש, רי"ש ועשאו דל"ת חייב משום כותב ומשום מוחק. הקבוץ בשבת ק"ג: דלתי"ן רישי"ן.

* רֵישׁ (כמו בל"מ ראש פי' ארס Gift, Galle) תרג' וראש פתנים (דברים ל"ב, ל"ג) וכריש פתני[1]), והקבוץ שם ל"ב רישי חיוין ועוד עיי' תרג' ירמי' ח', י"ד; ט', י"ד; להושע י', ד' וזולתו.

* רֵישְׁבָּא עיי"ע רשבא.

* רֵישִׁינָא שבת קל"ג סע"ב מלה לועזית היא ובאה מגליון (של פירש"י) פנימה עיי"ע קלבא ומ"ש.

* רִיתָא, רִיתָּה עיי"ע רת.

* ריתיכוס (?) ספרי ואתחנן ס"פ כ"ז צ"ל דיתיכוס והוא כמו דידוכוס עיי"ע דדכאות בח"ג כ"ו ומ"ש.

רַךְ (ענינו מל"מ הפוך קשה weich, dünn; רַכֵּךְ weich machen) בס"ג דפי' מרובה (ב"ק פ"א.) כד קיימי ביני עשבים מירככא לשון ריכוך. ל"א מרככא שוטחת עצמה ע"ג עשבים וגדילה באורך[2]) *[אחי"ה ובנו"ג מירככא ובכ"י ש"ס מינכען מידרכא וכ"ה בערוך בכ"י ה"ב ובכ"י ר' מימרכא אבל בדפ"ש ופיז' אי' כגי' רבינו מירככא וכ"ה בשט"מ בשם המאירי. וכנ"ה באיתפעל אתרכיך בתרג' רות ג', ח', ובתר"י א' לשמות י"ב, י"ב ולבמדי' ל"ג, ד' מתרככין. פַּעֵל תר"י ב' בראשי' מ"ה, י"ט מְרַכֵּיךְ במילוי, שם כ"ז, מ' בתר"י א' ומְרַכִּיךְ ותאי. בינוני פועל מכילתא משפטי' פ' ח' מְרוּכָּךְ. והתואר רַךְ מנחו' ס"ו: רך ומל עיי"ע כרמל. זבחים צ"ד סע"א עיי"ע בטן ג' (ח"ב מ"ב) ומ"ש שמ"ר פ"ה בפרך (שמות א', י"ג). בפה רך עיי' רש"י בחומש. יומ' מ"ד: והיום רך כגי' כ"י ש"ס אבל הנכון כגי' הערוך עיי"ע גלד א' (ח"ב, רצ"ב בהערה 12). ולנקבה רַכָּה סנהד' נ"ב: עיי"ע סדר (ח"ו, כ"ז:) ובתרג' הרבה פעמים רַכִּיךְ (וכל"ס) עיי' במתורגמן ע' רכך וכ"ה בדרז"ל ירו' כלאים רפ"ז ד"ל ע"ד הדין רכיכה, והקבוץ ירוש' שבת פ"ז ד"י ע"ג באילין רְכִיכַיָּא, שם פ"ח די"א: באילין רכיכָתָא (בל"נ) וכצ"ל שם ספט"ז דט"ו ע"ד במקום: באילן רכיכה, ב"ר פ"ע רַכּוֹת (בראשית כ"ט, י"ז) עינוהי דלאה הוו רכיכין צ"ל רַכִּיכָן וכו', שם פצ"ג מילין רכיכן. והשם רִכּוּכָא תרג' תהלים י"ט, ו', רַכִּיכוּ תרג' דברי' כ"ח, נ"ו, שהש"ר פ' הגידה לי מיני ריכוכין. וכל"ס רוּכָּכָא חולי' נ"ו. אגב רוככיה וכו'] —

רֵךְ (= רֵכָא, רֵיכָא מל"י אמצ' ῥήξ = rex מלך Herrscher) לא ריכא ולא בר ריכא (ב"ב ד'.) כבר פ' בע' זין. *[אחי"ה ובדפ"ר כאן ובכ"י ק"ט ובהעתקת כ"י עיקרי התלמוד הגי' רכא, בר רכא ובע' זין רך בין רך עיי"ע זין ח"ב, רפ"ז, ובנו"ג רכא והובא ראיה בש"ס מל"מ ש"ב ג', ל"ט, ועוד מתרג' אברך ובכ"י ש"ס: אברך ומתרגמינן אבא למלכא וכ"ה בהעתקת הפשיטה הסורית אבא ושליטא וכ"ה בהעתקה הפרסית לריב"י טאווס עיי' ספרי על העתקה הזאת צד 141 ומ"ש] —

רָכַב א) (מל"מ פי' רכיבת בהמה וגם בהשאילה על גב בני אדם reiten, auf Jem. sitzen) ב') בהפעיל ענין נטיעת ענפים זה ע"ג זה pfropfen, ein Reis in das andere setzen. מַרְכָּב Sitz; רֶכֶב מל"מ פי' אבן העליונה בריחים der obere Mühlstein) בראש כלים (פ"א מ"ג) למעלה מן המורכב מושב[3]) ששוה מגעו למשאו. ובפ' הכדור והאמום (שם כ"ג, מ"ג) מה בין מרכב למושב מרכב חלק מגעו ממשאו פי' שמשאו מטמא בגדים ומגעו אין מטמא בגדים, ומושב לא חלק מגעו ממשאו פי' אלא אפי' מגעו מטמא בגדים והכי תניא בספרא (מצורע זבים פרש' ב' ריש פרק ד') והנושא אותם (ויק' ט"ו, י') מה ת"ל שיכול אין לי שמטמא במשא אלא מורכב בלבד משכב ומושב מניין ודין הוא ומה אם מרכב שאין מגעו מטמא בגדים משאו מטמא בגדים משכב ומושב שמגען מטמא בגדים אינו דין שיהא משאן מטמא בגדים ת"ל והנושא אותם לרבות המשכב והמושב וכדומה לו מי חטאת שחלק נמי מגען ממשאן שמי חטאת שאין בהן כדי הזייה מטמאין במגע ולא במשא כדמפרש

---

[1]) כ"ה בדפ"ש ובנו"ג וכרישי. [2]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ר ואמ' ובשאר דפ"ע כאורך ובכ"י ק"ט בארץ. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ובהעתקת עיקרי התלמוד ולא כבדפו"ו ע"ש.

ביומא (י"ד.) ובנדה (ט׳) בהמה טמאה[1]) נמי חלק מגעה ממשאה ועשאה אב הטומאה ולטמא אדם ולטמא בגדים אף אני איני מרבה אלא וכיוצא בה את מה אני מרבה את מיעוט מי חטאת והמרכב אשר חילק מגען ממשאן ועשאן אב הטומאה לטמא אדם ולטמא בגדים שהבהמה הטמאה הנוגע בה אינו מטמא בגדים והנושא מטמא בגדים זה פי׳ ר׳ ניסים ז"ל. בר"ג הפסחים (ג׳.) בזכר קראו מרכב ובאשה קראו מושב. פי׳ „מרכב פיסוק רגלים ודרך גנאי באשה להזכירו אבל ברכיבת גמל וכיוצא בו שהוא משום פחד שמתירא שלא תפול אי אפשר שלא להזכיר רוכבת, רכבת כתיב (ש"א כ"ה׳ כ׳) ואם תאמר היה לכתוב ישבת חסר לא אשכחן ישבת[2]) חסר אלא למדרש או לרמוז שכל יושבת מלא יושבת בארץ עוץ (איכה ד׳, כ"א) יושבת תחת תומר (שופטים ד׳, ה׳) לפיכך רכבת בלשון קצרה"[3]). בפרק לא יחפור (ב"ב י"ז.) שלשה מן השכב שהן ארבעה מן הרכב פי׳ שכב רחים התחתון ויש בנין מכל סביבותיה טפח רכב העליונה המורכבת עליה. בהלכה קמ׳ דפ׳ כיצד מעברין (עירובין נ"ד:) רוכבי אתונות (שופטים ה׳, י׳) אלו ת"ח שהולכין מעיר לעיר וכו׳ צחוחות שעושין אותן כצהרים וכו׳ — מרכיבין דקלים כל היום (פסחים נ"ה:) ככר פי׳ בע׳ נסן. בר"ג דפ׳ המוכר את הבית (ב"ב ס"ב:) לא אמרן אלא דאיכא עליה ריכבא דדיקלי והוי ט׳ קבין, בפ׳ המוכר את הספינה בגמ׳ קנה שלשה (שם פ"ג:) ובפ׳ האומר לחבירו (שם ק"ד:) ריכבא דדיקלא מאי[4]) תיקו, פי׳ משימין אילן בתוך אילן, פ"א דקלים רצופין. *[אחי"ה אולי בפ"א כיון רבי׳ לפי׳ רגמ"ה שפי׳ בב"ב ס"ב: וק"ד: ריכבא דדיקלא שורה של דקלים, ורשב"ם בב" פ"ג: פי׳ הרכבת דקלים הרבה ביחד ורש"י בב"מ ק"ח סע"ב פי׳ אי ריכבא דדיקלא: הדקלים הכפופין וסמוכין זו לצד זו ומסוגרין כאותן שקורין פלשייר"י בלע"ז וצ"ל פלשייד"י בל"צ pallisade Palisaden, Pfahlwerk. וקרוב לזה רכב של תמרה תוספת׳ כלאים פ"א וירו׳ כלאים פ"א דכ"ז: פ׳ כמו גזע של תמרה עיי׳ בל"ע رَكَبَة. וחפעל בהפעיל ואפעל פי׳ כמו בלשון סורי׳ ובל"ע رَكَب משים אילן בתוך אילן, שביעי׳ פ"ב מ"ו אין מבריכין ואין מרכיבין וכו׳, פסחים פ"ד מ"ט ותוספת׳ פסחי׳ ספ"ב (ג׳) מרכיבין דקלים, ירו׳ כלאים פ"א דכ"ז: הרכיב אילן, ירוש׳ שבת פ"ז ד"י. המרכיב .. חייב משום זורע, תוספת׳ ערל׳ רפ"א ואין מרכיבין כפניות של ערלה, שם כלאים פ"א ירוש׳ כלאים הנ"ל אין מרכיבין זיתים ברכב של תמרה (עיי׳ לעיל) מפני שאילן באילן. אתפעל ירוש׳ יבמות פט"ו רט"ו. וירוש׳ כתובות פ"ד דכ"ט. אילין דקליא רבבל דלא צריכין מירכבא. בינוני הָפעל ירו׳ ב"ב ספ"ד די"ד ע"ד החרוב המורכָּב. ובענין רכיבה ע"ג בהמה או אדם עיי׳ ב"מ ב׳. אחר רוכב ואחר מנהיג, ח׳: רָכוּב ומנהיג, סנהד׳ ס"ז סע"ב חמרא רכבה, קהל"ר פ׳ כל הדברים עלין יתיה רכיב חמרא בשבתא, שמ"ר פכ"ו רכוב על כתיפו של אביו .. אתה רוכב על כתיפי וכו׳, ירוש׳ חגיגה פ"א דע"ו. איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתיפו של אביו, ירוש׳ ב"מ רפ"א ד"ז ע"ד אשה שהיתה רכובה ע"ג בהמה. בינוני הפעל סנהד׳ כ"ב: מורכָּב על כתיפו של אבא. הפעיל סנהד׳ צ"א: הרכיב חיגר ע"ג סומא. אפעל כתובו׳ נ"ה: ב"ב קנ"ב. עיי"ע רכש וש"נ. והושאל על הרכבת קנה המנורה תוספת׳ שבת פי"ב (י"ג) המרכיב קנה של מנורה. ועוד הושאל על הרבעת כלאים תרג׳ לא תרביע (ויקר׳ י"ט, י"ט) לא תרכיב][5]) —

☞ רכב (= רְכוּבָא מל"ע رُكْبَة בקבוץ رُكَبَات Knie ברכים, כרעים) תרג׳ על הברכים (דברים כ"ה, ל"ה) על רכובין, והוא כמו (דניאל ה׳, ו׳) וארכבתיה דא לדא נקשן ובלי׳ חכמים ארכובא. *[אחי"ה עיי"ע ארכובה (ח"א, רפ"ז:) ועיי׳ עוד תרג׳ ישעיה ל"ה, ג׳; ס"ו, י"ב; לנחום ב׳, י"א וזולתו, ותרג׳ קרסלי (תהלים י"ח, ל"ז) רכובתָי. וכן בדרז"ל חגיגה י"ג. רכובֵי החיות. ועוד רכובה פי׳ הכאה בברכים ב"ק כ"ז: ירו׳ ב"ק ספ"ח ד"ח ע"ג לרכובה שלש ועיי"ע סנוקרת וגי׳ רבינו רכיבה, וכן מפתח הכפוף בארכובה תוספת׳ כלים ב"מ ספ"ד מפתח של (רוכבה) [צ"ל רכובה] שנשבר מתוך רכובתו ועיי׳ כלים פי"ד מ"ח וע׳ ארכובה. ועוד ענף כפוף מל"ע رَكُوب תוספת׳ מקואות פ"ה סילון של רכובא] —

☞ רכב (?) עביד ליה רכובה לבריה (סוטי מ"ט:) בעל הערוך גרס רכובה ע"ש. *[אחי"ה ובע׳ רבובה הראיתי טעות דר"ב עש"ה] —

---

[1]) כ"ה בדפו"ו אבל בשדפ"ע ובעיקרי התלמוד אי׳ רק טומאה ועיי׳ עוד שם בדפוסים אחרים חוץ מדפו"ו קצת בקיצור.
[2]) עיי׳ בהפשב"ע בזה הערך. [3]) הועתק מפי׳ ר"ח לפסחים ע ש. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה׳ אבל בנו"ג מהו שתפסיק.
[5]) כ"ה בדפ׳ סביוניטא ובנו"ג בט"ס תרביב.

* רְכוּבָא (בל"ם כמו רכוב בל"מ היינו מרכב Wagen) תרג' שני באסתר א', ג' אתרכינת מן רכובה, שם: רכוביך, תרג' כ"י תהלי' ק"ד, ג' רכוביה דמהלך על כנפי נשרא.

* רַכָּבָא (פי' בל"ם כמו רַכָּב בל"מ Reiter) עיי' תרג' מ"ב ט', י"ז מן רכב א'.

* רְכַךְ עיי"ע רך א' וש"נ רִיכּוּךְ, רוּכְּכָא.

רכל (מל"מ רֹכֵל ובלא"ר וסורי רוֹכְלָא ההולך ממקום למקום לקנות ולמכור Krämer, Hausierer) בפ' שני במעשרות (מ"ג) הרוכלין המחזירין בעיירות. בפ' אמר ר"ע (שבת צ' סע"א) ובר"ג דפ' המצניע (שם צ"א:) המוצא קופת רוכלין בס"ג דפ' הבא על יבמתו (יבמות ס"ג.) רבים היו פצעי רוכל. פי' מוכר בשמים מלשי' (שה"ש ג', ו') אבקת רוכל. *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' ס"ז. קופת הרוכלים, גיטי' ל"ג. ערכי' כ"ג: כי רוכלא עיי"ע אטו (ח"א, ס':) וש"נ. והושאל לזכות ולמתנה נקנה ע"י חזירה בדרכים כרוכל שהש"ר פ' מי זאת עולה מכל אבקת רוכל . . . זה יעקב אבינו . . מה קופת הרוכל יש בה מכל מיני בשמים כך וכו' ברם רוכלותיו של יעקב לא היתה אלא מאותו האבק שתחת רגליו . . . כל הרוכלות שישראל עושין ומצליחין בעוה"ז בזכות אותו האבק של יעקב אבינו וכו' ודרש אבק (בראשית ל"ב, כ"ה) כמו אבקת רוכל] —

* רְכִילוּת (השם המופשט מן רכיל פי' מלשין וא"כ רְכִילוּת מלשינות Verläumdung) ירוש' פיאה פ"א דט"ז. לא תלך רכיל זו רכילות לשון הרע שלא תהא כרוכל הזה מטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה. וזו ראיה כי רכיל קרוב לשרש רגל כי ההולך רכיל הוא כמו רוכל שדרכו לילך ממקום למקום לשמוע פה שמועות רעות ולספרם במקום אחר עיי"ע הקודם וע' רגל.

רְכַן (מל"ם רְכֵן ובל"ע رَكَنَ נטה neigen, sich herabbeugen) בסוף תרומה (פי"א מ"ח) הרכינה ומצת [1]) הרי זו תרומה. נטוי על ראשיהם (יחזקאל א', כ"ב) תרג' מרכן על רישיהון. *[אחי"ה וכתב בעל הפשב"ע וז"ל וחידוש קצת שלא הביא תרג' הטינא כדך (בראשית כ"ד, י"ד) ארכיני כען קולתיך ע"כ ובאמת בעיקרי התלמוד אי' כן ורק נראה שהוא מהוספת ר"א זכות. ודע שהרבה פעמי' אי' זה השרש בתרג' עיי' תרג' יטנו (משלי כ"א, א') נירכן ליה, נטויה (דה"י א' כ"א, ט"ז) רכינא. אתפעל עיי' תר"י ב' בראשי' י"ז, י"ז; תר"י א' שם ל"ג, ד'; נ', י"ח וזולתו. תרג' בראשי' כ"ד, ס"ד ותפל אתרכינת וכ"ה בב"ר פ"ס. ובאפעל תר"י ב' שם מ"ט, ט"ו; תר"י א' שמות י"ד, ט"ז, ועיי' תרג' ישעיה מ"ח, ח'; לירמי' כ"ה, ד' וזולתו וכן בדרז"ל גיטי' פ"ז מ"א ירוש' תרומות רפ"א ד"מ: הרכין בראשו, שם: עד שהרכין ג' פעמים, ירו' נדרים פ"א דל"ו ע"ד הרכנתיו בראשי, ב"ר פס"ה בשעה שיעקב מרכין בקולו וכו', במד"ר פי"ד הוא לא הרכין צוארו וכו', ירוש' יומא פ"ח דמ"ה: בהוא דהוה רכון, ירוש' ב"ב רפ"ב אינון עמודיא דרכינין מכח קִרְיַת אינון רכינין] —

* רָכַן (פי' כמו דכן (עיי"ע בח"ג, נ"ז) פי' ענין דחיפה) תרג' ישעיה י"ד, י"ב אתרכנתא מן רומא, שם י"ט אתרכנתא מן קברך ועיי"ע דכן ומ"ש בשם כ"י תוספת' שביעי' פ"ב ויתר הציונים ועוד עיי"ע הבא אח"ז.

רָכַס (מל"ע ركس דש בעקב stampfen) בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו (ב"מ פ"ט: צ'.) ת"ר פרות המרכסות' בתבואה והדשות בתרומה פי' המרכסות בתבואה [2]) בכוססת לקלפה שאינה נדושת כשאר תבואה. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' ב"מ רפ"ח המרכס בתבואה והוא כגי' הרי"ף דפי' קושט' בב"מ פ"ט: ודע כי בירוש' תרומו' רפ"ט דמ"ו ע"ג אי' הגי' המרכין בקטניות וכו' והוא מענין רכן ב' ע"ש ובע' דכן.

רכס (= רִיכְסָא פי' צרורות לחיזוק מפעל רָכַס befestigen) בר"ג דפ' השותפין (ב"ב ג'.) הני מילי בטינא אבל בריכסא בעיא טפי פי' בצרורות קטנים ובטיט לקשור האריחים בטיט שלא יבעטו בכותל. *[אחי"ה בתחלה עלה בדעתי לומר שהוא מל"ר אמצ' roca, rocha, rochus סל וצור ואבן אבל נ"ל יותר שהוא מל"ם וירכסו את החשן וכפי' רבינו בע' הבא אח"ז בע' רכס ד'. וכפי' רבינו כאן צרורות . . לקשור. ובפי' רגמ"ה לב"ב אי' ריכסא היינו טיט חוצות שמוגבל במים ועפר וכו'

---

[1]) וכ"ה בירוש' ובר"ש דפו"ו וכ"ה בב"ב פ"ז: בכ"י ובר"שבס"ם ובתוס' וכ"ה בכ"י ש"ס בתרומ' ובנו"ג ומיצה. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע נשמט.

ע״כ. ומזה הענין שמ״ר פט״ו בנה את העליות לא באבן ולא בגזית אלא רְכָסִים של מים. וכאן שייך מה שהביא רבינו בע׳ רכם ד׳] —

רְכַם (באתפעל אירכס פי׳ נאבד verloren gehen נ״ל מל״פ رهيده (= رستن) entschlüpfen, abhanden kommen) בס״ג דפ׳ השותפין (ב״ב י״ד:) נכתביה בענפי נפשיה[1] איידי דזוטר מירכס. בגמ׳ דפ׳ חזקת הבתים (שם ל״ב: מ״א.) [ואירכס], ובר״ג דפ׳ גט פשוט (שם קס״ד: ועיי׳ קע״ב.) א״ל הב לי שטרי וא״ל אירכס לי. בר״ג דפ׳ אעפ״י (כתובות נ״ו סע״ב) אחתי דרמי בר פפא הוות נסיבא לרב אויא[2] אירכס כתובתה וכו׳ עד אי הכי זיל כתיב לה. בר״ג דפ׳ חרש (יבמות קי״ג.) רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחות דבי מדרשא. פי׳ נאבדו לו מפתחות בית המדרש ברה״ר בשבת א״ל ר׳ פדת זיל דבר טלי וטליא כו׳ פי׳ לך הולך באותו מקום תינוקות שישחקו שם ואם ימצאום יביאום. *[אחי״ה וכנ״ה בנדרים צ״א: ארכוסי הוה מירכס. ונ״ל שנגזר מל״פ הנ״ל והראיה שלי׳ בירוש׳] —

רָכַם (מל״מ ענין חיזוק וקישור befestigen) בריש ילמדנו (כתנחומא לי׳) אימתי רכס הקב״ה עליותיו במים מיום השני. פי׳ ענין חיזוק כמו (שמות כ״ח, כ״ז) וירכסו את החושן. *[אחי״ה ומזה גם הרכסים לבקעה (ישעיה מ׳, ד׳) פי׳ הרים קשורים וכן מרכסי איש (תהלי׳ ל״א, כ׳) פי׳ קשירת המרידה, ומזה רכסים של מים בשמ״ר הנ״ל בע׳ רכם ב׳. ושם שייך זה הערך ובעה״ק שנ״ב אי׳ באמת זה הערךְ תיכף אחר ע׳ רכס ב׳. והראי׳ה לכונת אימתי רכס הקב״ה וכו׳ פי׳ חזק ממה דאי׳ בב״ר רפ״ד יהי רקיע: רב אמר לחים היו מעשיהם ביום הראשון ובשני קרשו יהי רקיע יחזק הרקיע ע״כ וזו הראיה מצאתי אח״כ בעיקרי התלמוד] —

* רְכֵים (שם נהר) ב״מ י״ח סע״א שוירי מתא דעל רכים נהרא. בכ״י ש״ס ר׳ א׳ נקוד בשַׁוִירֵי מתא דעל רְכֵים ואולי הוא Rhogonis, Ῥώγονις שם נהר על חוף פרס עיי׳ מאננערט ח״ה, 391.

רכפה (רְכְפָּא Färberpflanze) בפ׳ ז׳ בשביעית (מ״ב) וממין הצבועין הפואה והרכפא[3]. פי׳ בל׳ ישמעאל שגר[4] מרים והן עיקרין שחופרין מן הארץ ושולקין אותן ושותין המים ומי שיש תלעים בבטנו ימיתם וי״מ ברזיל בקם בל״ע[5]. *[אחי״ה וכן הביא מהר״י בן מלכי צדק בשם עצמו ובלי ספק העתיק ככה מהערוך. ושגר מרים הוא בל״ע شجرة مريم עיי׳ על זה לעוו פְּפלנצ״נ צד 307 וצד 362 וש״נ כותב ערבי Gauhari שפי׳ رخف ضرب من الصبغ מוכח מזה שהוא צמח הצבועין ולא כפי׳ הרמב״ם שהוא بقم[6]. פי׳ ברזיליענהאלץ. ודע כי לפי גי׳ בעל עיקרי התלמוד גם רבינו מפרש כן. ונ״ל שיש לחזק בזו הגי׳ כי גם בכ״י ק״ט סיים „וי״מ ברזי״ וצ״ל ברזיל בלאי״ט brasile ובדפ״ר ווניצ׳ אי׳ כן וי״מ ברזי אחר ע׳ בצל של רכפה עיי״ע הבא. ושייך לע׳ רכפא א׳] —

רִכְפָּה[7] (= רִכְפָּא מין בצלים ואולי ע״ש מקומם) בסוף מעשרו׳ תוספת׳ (פ״ה מ״ח) איזהו בצל של רכפא[8] כל שעוקצו מעוך לתוכו[9] ככר פי׳ בע׳ קילקי[10]. פ״א בצל של רכפא[11] בצל קשה שהאוכלו מדמע. *[אחי״ה וכפי״מ להרמב״ם בסוף מעשרו׳ פי׳ בצל של רכפא הוא בצל שאין לו אלא גלד אחד חריף כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות רבות, תרג׳ חשרת מים (ש״ב כ״ב, י״ב) רכפת מיא ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות ע״כ וא״כ גזרת רכפא (רכפה) כמו רכפת דתרג׳ עיי״ע הבא אח״ז. ובענין פי׳ שני ברמב״ם יש להעיר כי כן פי׳ ג״כ רבינו בע׳ קלקי ע״ש ואזי רכפה אולי הוא Raphia קרוב לעיר Gaza עיי׳ נייבויער גיאגר׳ צד 20 ועוד עיי׳ שם 303 שהביא בשם צונץ שהוא Raphané. ובענין פי׳ בצל של רכפא כל שעוקצו מעוך (נמעך) לתוכו (תוספת׳ וירוש׳ מעשרות הנ״ל) נ״ל לגזור המלה מל״ע كرب מעך וא״כ רכפה כמו כרפה והפעל איכרפית דדיך (נדה מ״ח סע״א) עיי״ע כרף (ח״ד, ש״מ)] —

רכפת[12] (אולי מל״ע הרשומ׳ בסוף ע׳ הקודם كرب = כרף zusammenpressen, zu-

---

[1]) וכ״ה בילק׳ כ״י (אצל ד״ס בב״ב צד ל״ג) וליכתביה באפי נפשיה אבל בנו״ג וליכתביה לחידיה וליקדמיה. [2]) בכ״י ה״ב אייא. [3]) כ״ה בכ״י ובדפ״ע בה״א בסוף. [4]) בדפי אמ׳ בט״ד שגד. [5]) כ״ה בעיקרי התלמוד. [6]) וכנ״ה בתוספת׳ כלאי׳ ספ״ג הכולפסון והרכפא אבל בכ״י אירפ׳ הגי׳ והכרפסא עיי״ע בח״ד, שמ״א עש״ה. [7]) בכ״י ובעיקרי התלמוד ערך מיוחד ובדפ״ע נכלל ללא נכון עם הע׳ הקודם. [8]) בכ״י ובדפ״ע בה״א בסוף וכה״י בירו׳. [9]) ובע׳ קלקי גרס נמעך וכ״ה בירוש׳ מעשרות ספ״ג דנ״ב. [10]) מזה ראיה לגי׳ אמיתית של דפוס ווניצי׳ בע׳ קלקי כמו שהצעתיה שם. [11]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד ובדפ״א ושם אי׳ וי״מ בצל של רכפא אבל בדפ״ר ופיז׳ אי׳ וי״מ ברזי בצל של רכפא ובלי ספק תיבות „וי״מ ברזי״ שייכין לע׳ הקודם לזה ע״ש ועירוב הדברים ראיתי כאן. [12]) כצ״ל ובדפ״ע רכף.

sammenfügen ענין קבוץ והושאל לרוב והמון ושפעה Masse, Menge) עבי שחקים (ש"ב כ"ב, י"ב) תרג' מריכפת עננין קלילין [1]), המון מים בשמים (ירמיה י. י"ג; נ"א, ט"ז) תרג' ריכפת [2]), כי אערוץ המון רבה (איוב ל"א, ל"ד). *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' איוב כ"ו, י"ד; ל"ו, כ"ט [3]); לתהלים ס"ה, ח'; לדה"י ב', י"א, כ"ג; י"ג, ח'; י"ד, י' וזולתו. וגם בנפרד הוא רכפת עיי' תרג' דה"י ב' ל"א, י' רכפת טובא הדין] —

רֶכֶשׁ (= רִיכְשָׁא בל"ס רַכְשָׁא מל"מ רֶכֶשׁ מין סוס או פרד מהיר המרוצה schnell galoppiren- des Maulthier) בר"ג דפ' אעפ"י (כתובות נ"ה:) ובפ' מי שמת בגמ' שייר קרקע (ב"ב קנ"ב.) בבי רב משמיה דרב אמרי ארכביה אתרי רכשי פי' על שני סוסים הרכיבוהו „כלומ' ב' כוחות וחזוקין מחזקינן ליה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בב"ב. וכ"ה בירושי' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג ושם פי' ריכשי: ברקי ועיי"ע ברקא (ח"ב, רע"א) ומ"ש] —

*רְכִישׁ (שם אמורא) רכיש בר פפא חולי' מ"ב: נ"ה.

רָם (מל"מ רום hoch sein; רָמוּת רוּחָא פי' גסות Höhe, רוּם, רוּמָא, רוֹמֵמוּת; Selbstüberhebung Erhabenheit) אכסדרה רומִיתא (ב"ב י"א: מנחו' ל"ג:) כבר פי' בע' אכסדרא. פ"א אע"ג דפתיחן זרויחן מן הצדדים הני אכסדרי רומיתא גביה [4]) פתחיהון ורמות הלכך יש להן ד' אמות. בר"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ד:) ובב"ר פנ"ה (נ"ד) רומי רומי [5]) השיטה התנופפי ברוב הדריך. „פי' זה ארון שהיה מעצי שטים רומי לשון הגבהה התנופפי לשון הגבהה ס"א רוני לשון רנה — המחושקה ברקמי זהב שהיתה מצופה בציורין של זהב כענין (שמות ל"ח, כ"ח) וחשק אותם. בדביר ארמון בהיכל" [6]). בס"ג דפ' המצניע (שבת צ"ד.) התם רמות רוחא הוא דנקיטא להו. פי' משום גסות הרוח הולכין עקב בצד גודל אבל אם מצטרך להם הרבה יכולין לרוץ [7]). בפ' ואלו קשרי' בגמ' מקפילין (שבת קי"ג.) כיון דכל יומא לא עביד הכי והאידנא עביד הכי לא מתחזי כרמות רוחא. בפ' השוכר בגמ' המוכר יינו לנכרי פסק (ע"ז ע"א.) והאי דלא הדרי בהו רמות רוחא הוא. בס"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"י:) רמות רוחא הוא דנקיטא ליה. פי' משום הכי מותר ליטול כרבלתו שממנו אינו מסתרס אלא משום הכי אינו נזקק שוב לזווג שרמות רוחא נטלה ממנו אבל לעולם אם היה מ ס ת ר ס [8]) אפי' ממילא הוא אסיר והא דאמר ומיעקר שמותר הוא שכבר סרים הוא. בפ' ב' בנדרים (י"ח:) סתם תרומה ביהודה אסורה ובגליל מותרת פי' ביהודה היינו ירושלם דהויא חלקו של יהודה אסור דאיכא למימר בתרומת הלשכה נדר דלשכה הוי בארץ יהודה דהויא כדבר הנדור ובגליל מותר דאם אמר הרי עלי מתרומת הלשכה הואיל ואין בגליל לשכה אלא תרומת הגורן היינו דבר אסור שאין אנשי גליל מכירין תרומת הלשכה לפי שאינה ביניהן. בר"ג דפ' הערל (יבמות ע"ד סע"א) ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי (במדבר י"ח, ח') בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה ואמר רחמנא שלך תהא להסקה תחת תבשילך ואם היה שמן תרומה טמאה מדליקו בנר מכאן שמותר ליהנות מתרומה טמאה. ובזו ההלכה מפורש שהתרומה והביכורין שוין דתנן (ביכורים פ"ב מ"א) התרומה והביכורים חייבין עליהן מיתה וחומש וכבר פי' זו המשנה בע' טען (א'). בר"ג דפ' האשה שהלך בעלה למדינת הים (יבמות צ'.) ת"ש אכל תרומה טמאה משלם חולין טהורין שילם חולין טמאין וכו' עד הוינן בה במזיד אמאי אין תשלומיו תשלומין תבוא עליו ברכה דאכל מידי דלא חזי ליה למיכל אפי' בימי טומאתו וכו' מכאן שאסור לכהן לאכול תרומה טמאה לעולם אפי' בימי טומאתו וכו'. בפ' הניזקין בגמ' המטמא (גיטי' נ"ג.) אי מטמא תרומה משום דקא מפסיד לה לגמרי פי' דאסירא באכילה לעולם כדאמרן אבל (מטמא) [צ"ל מדמע] דלא קא מַפסיד לה לגמרי אימא לא. פי' דמותרת בהנאה כדאמרינן בהמפריש פ"ד בתרומה (מ"ז) ר' אליעזר אומ' תרומה עולה במאה ואחד. פי' אם נפלה סאה אחת של תרומה בק' חולין לוקח מהן אחד ואומר זו היא התרומה שנפלה והשאר מותר ואם החולין פחות מק' אסור הכל [9]). בס"ג דפ' כל הבשר (חולין קי"ז.)

---

[1]) ועיי' עוד תרגי תהלים י"ח, י"ב. [2]) בנו"ג בט"ס דיכפת וכן הובא בטעות התרג' בפי"מ להרמב"ם מעשרות פ"ה מ"ח. [3]) לפי גיי כ"י ובנו"ג בט"ס ריכפת. [4]) בדפ"א בט"ס גבוהן. [5]) ב' פעמים כדאי' בכ"י ל"ד ה"ב וב"ר וכ"ה בפי' ר"ח. [6]) נגרר עפ"י פי' ר"ח ורבינו הביא באמצע פי' משם עצמו ועוד ס"א רוני וכ"ה לפנינו רוני רוני. וכ"ה בילקי שמ"א רמז ק"ג עיי"ע ארמון ח"א, רצ"ג. [7]) וכן מוכח מפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא צד צ"ה:) וז"ל רמות רוחא מענגין את עצמן מלהלך . וכי בעי למרהט מצי וכו'. ורש"י פי' גסות וכן פי' בע"ז ע"א. [8]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד. [9]) וכתב בעל עיקרי התלמוד ורמז לזה כי מעשר ממעשר שהוא אחד ממאה נקרא תרומת ה' לאהרן הכהן וערלה וכלאים שהן אסורין בהנאה היה כפלים שהוא במאתים ואסור בהנאה פן תקרש פן תוקד אש ועוד רמז ביחזקאל ושה אחד מן המאתים ממשקה ישראל ודרשו רז"ל מן המותר בישראל כיון שנתערב במאתים מותר ומובחר ע"כ.

תרומת הדשן ובגדי כהונה שני כתובין הבאין כאחד פי' מדשן אפר המערכה וקומץ ממנו בקומצו ונקרא תרומת הדשן כשם [1]) שנאמר במנחה (ויק' ו', ח') והרים ממנו בקמצו פי' בתורת כהנים (צו פרשה א' פרק ב') ושמו (ויקרא ו', ג') כולו שלא יתפזר [2]) וקבלה הוא שנבלע במקומו. בפ"ב בכתובו' בגמ' וכן שני אנשים (כ"ה.) בתרומת דרבנן אכול בתרומ' דאורייתא לא תיכול. פי' תרומת חוצה לארץ ותרומת א"י. תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומו (פ"ד דמאי מ"א) כבר פי' בע' דמאי ובע' חזר. *[אחי"ה ובע' תרם אוסיף להביא דברי רז"ל בענין תרומה. הפעל רום עבר רָם כל"מ ול"ס ועוד רִים. ירוש' ביצה פ"א ד"ס ע"ג וחשבון עלה ורימונה. ירוש' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד בחייך דאת מרים אילין כיפיא מן דרימון וכו'. קידושי' ע' : ורמיא קלא וכו'. צווי רוּמִי. ע"ז וב"ר הנ"ל בערוך. בינוני קהל"ר פ' אשר אין : רוֹמְיָא עללין, רומיא נפקין, תרגם דברים ח', י"ד וְיָרַם ליבך [3]). שם י"ז, כ' דלא יירם ליביה [4]). אִתְּפְעַל תרגם בראשי' ז', י"ז ואיתְּרָמַת לשמות כ"ט, כ"ז דאיתְּרָם [5]). ירוש' סוטה ספ"ט דכ"ד רע"ג איכ"ר פ' נפלה עטרת וקהל"ר פ' יש רעה איתרים רישיה. אַפְעֵל איכ"ר פ' על צוארנו : ארימון ראשיה מיניה. תרג' תהלים ג', ד' מֵרִים רישי. ועוד עיי' תרג' בראשי' ל"ט, ט"ו, י"ט ; לשמות ז', כ'; לויקרא כ"ג, י"א. י"ב וזולתו. פּוֹלֵל ירוש' מעשר שני ספ"ד דנ"ה ע"ג את מתרוממא. ועיי' תרג' תהלי' ל"ז, ל"ד ויתר דוגמאות אצל הח' לעווי בעמת"ר וש"נ שאר דוגמאות מבניני פלפל רַמְרֵם (במשקל סורי) בהבלעת המי"ם והוי"ו רוֹרֵם, רָרֵם, אתפלפל אִתְרוֹרַם, אִתְרָרַם. התוֹאַר רם הקבוץ כתובו' ק"ג סע"ב נהוג נשיאותך ברמים ועיי"ע דם ב'. במד"ר פ"כ דרש מן ארם (במדב' כ"ג, ז') מן הרמים הייתי. ושם עוד : עם רם שלמעלן הייתי . . . רם הייתי והורידני בלק. והשם רום (עזרא ו', ג' דניאל ג' א'). רוּמָא ב"ב ס"ג : עומקא ורומא, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. לרומא . . לארעא. ירוש' תענית פ"א דס"ד : מרום, תר"י א' דברים י"א, י"ח רום ידכון, תרג' ברמה (ירמיה ל"א, ט"ו) ברום עלמא; לבמדב' כ"ג, כ"ב; לדברים ל"ג, י"ז תוקפא ורומא; לתהלים ע"ג, ח' רום לבהון והוא כמו רָמוּת (יחזקאל ל"ב, ה') ובל"ס רָמוּתָא בקשור רוחא פי' גסות הרוח עיי' לעיל בערוך וכ"ה בקידו' ע'. וע' : ובתרג' ירמי' מ"ח, כ"ט רמות לבהון, תרג' גבהות (ישעיה ב', י"א. י"ז) רמות, תרג' משלי ח', י"ג גיאותא ורמותא. וכן רוֹמְמוּתָא בתרג' ירוש' א' לבמד' כ"ג, כ"ב והוא מל"מ רוֹמֵמוּת וכן בויק"ר פכ"ד ואתה מרום (תהלים צ"ב, ט') רוממות אתה נוהג בעולמיך. במד"ר פכ"ב אמר ר' אבא מרומניא כל הרים שבמקרא הרים חוץ מזה (תהלים ע"ה, ז') שהוא רוממות שאין אדם מתרומם מן הדברים האלו וכו' וקרוב לזה הביא רבינו בשם ילמדנו בע' הר (ח"ג, רל"ח) והעירותי כבר כי בתנחומא מטות סי' ו' אי' בהרחבת הלשון ושם אי' אמר ר' אבא סנגוריא ובילק' מטות ר' תשפ"ו ובילק' תהלי' ר' תת"ב אי' אמר ר' אבא וכ"ה בתנחומא הישן אבל בילק' ש"א ר' פ"ה בט"ס אמר ר' אבין וכבר העיר רש"ב בתנחומא שם (צד פ':) כי עיקר הגי' אמר ר' אבא סרונגיא ועיי"ע סרונגין, וא"כ מרומניא צ"ל מסרונגיא וכן הגיה כבר הרש"ש במד"ר פי"ד א"ר אבא סדרונגיא שצ"ל סרונגיא ובאיכ"ר ס"פ על אלה ר' ביבא סנגוריא ובפ' ממרום : ר' ביבא מרגגיא ובכולם צ"ל ר' אבא סרונגיא] —

☞ רָם (מל"ם רָמָה בלא"ר רְמָא, רמי werfen ובהשאילה פי' הקשה עיי' בפנים Frage ; aufwerfen, einwenden רוּמְיָא Einwand, Widerspruch) רמו קראי אהדדי פי' משליכים ומקשים פסוקים זה על זה, ורמינהי כשמשליך המקשן משניות ובריתות הסותרות זו לזו ועיקר לשון הוא (שמות ט"ו, א') מלשון רמה בים. *[אחי"ה והרבה בתרג' לשון השלכה והפלה עיי' המתורגמן ועמת"ר ללעווי. ובאפעל תרג' שופטי' כ', ט"ז מַרְמָן; חגיגה ט"ו : מאן מַרְמֵי ליה מאן, פסחי' י' : ארמויי ארמי מיניה. אתפעל חולי' י"ג. לא אתרמי ליה. וכן בּפְּעַל מנחות מ"ב. רמי חוטי, שבועות ל"ד : מ"א : מ"ב. כ"ב ל"ט. כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש וכו', זבחים ה'. רמי ר"ל על מעוהי וכו'. ובהשאילה : ב"מ כ"ב : ר"פ רמי. פסחים ע"ה. רמי ליה וכו', ביצה ג'. רמי דר' יהודה אדר' יהודה. שם : מדקא מרמי להו אהדדי, ט' : י'. ורמינהי וכ"ה. בשבת כ"א : בב"מ י"ח : שם ע"א ס"א ובגיטי' כ"ז סע"א ותענית ד' רע"ב פסחים ע"ה. ורמינהו. ברכות ז'. ורמינן קראי אהדדי. סוכה ט"ז. איכא דרמי לה מרמי וכו'. תעני' ד' : וש"נ גברא אגברא

[1]) ברפו"ו בט"ס שם. [2]) בנו"ג ושמו בנחת ושמו כולו ושמו שלא יפזר ועיי' בפסחים כ"ו. כ"ז : תמורי' ל"ד. זבחים מ"ו. תוס' ד"ה ולא. [3]) ברפ"ש בדפ"א וְרִים. [4]) ברפ"ש ובנו"ג ירום. [5]) בדפ"ש, ובדפי' אחרים ובתר"י דאִיתְּרֵם.

קא רמית. נדה ל"ג: רמא ליה תורא רמא ליה מתניתין אהדדי תנן . . . ורמינהו . והשם מנחות מ"ב. והא מאי רוּמְיָא] —

☞ רם (= רְמָא, רמי treffen) תרג' לך אל נמלה עצל (משלי ו', ו') אתרמי (לשומשנא) [צ"ל לשומשמנא] עטלא ובל' גמרא (סנהד' ק"ט:) אליעזר עבד אברהם אתרמי התם. *[אחי"ה נ"ל כי הוא כמו איתקלע, איקלע להתם (שם) ומל"מ קָלַע שהוא כמו רמה ופי' הושלך לשם כלומ' בא שמה ע"י סבות דברים (ועוד עיי' ציון מהולי' י"ג. בע' הקודם) וקצת קשה להבין כן גם בתרג' ודע כי בע' ששמן גי' רבינו בכ"י ק"ט אתדמה כלומר תהא דומה ובדפ"ע אי' אתרמה, אתרמי] —

* רַמַּאי, רַמַּיי, רַמָּאָה, רַמָּיָה (פי' בעל מרמה Betrüger) ב"מ פ"ג מ"ד ומ"ה א"כ מה הפסיד הרמאי. עירובי' נ"ד: צייד הרמאי. ב"ר פס"ג ארמי (בראשית כ"ה, כ') אביה רמאי ואחיה רמאי וכו', שהש"ר פ' כשושנה אביה היה רמאי אחיה היה רמאי. ויק"ר ר"פ כ"ג אביה רמאי ואנשי מקומה רמאין. ב"ב קכ"ג. אבא רמאה הוא. ויק"ר פ"ה הוה תמן חד בר נש והוה שמיה אבא יודן רמאי וחס ושלום לא היה רמאי אלא דהוה מרמי במצוותה וכו' וכן בירוש' הוריו' פ"ג דמ"ח. והיה תמן חד רבהון רמייא חס ליה דלא הוה רמאי אלא שהיה מרמה במצוות. הקבוץ כתובות ס"ח. נחזיק טובה לְרַמָּאִין, ב"ב מ"ו. רַמָּאֵי דפומבדיתא. ירוש' גיטין פ"ה דמ"ו ע"ג בעל חוב בבינונית מפני הרמאין; דמאי פ"ג מ"ה, ירוש' סוכה רפ"ד דנ"ד: אין אנו אחראין (ירוש' מעשרו' פ"ה דנ"א ע"ד אחריין) לרמאין. ב"ר ספ"ע אנשי מקומך רמאין. ולנקבה יחידה ב"ר שם: אמר לה (יעקב ללאה) מה רַמַּיְיתָא בת רמאה וכו'. והפעל אגדת בראשי' ס"פ מ"ח אמר לה ברתיה דרמאה למה רמית אותי א"ל ואת לא רמית באביך וכו'. ויק"ר וירוש' הוריו' הנ"ל מרמי. מרמה. בינוני פועל סנה' ל"ב: דין מרומה. והשם המופשט ב"ב קכ"ג. מאי רמאותיה. שם: אחיו אני ברמאות ומי שרי להו לצדיקי לסגויי ברמאותא וכו'. קידושי' נ"ט. מנהג רמאות. ירו' קידושי' רפ"ג דס"ג ע"ג מנהג רמיות. ירוש' תעני' פ"ב דס"ה: ב"ר פ"ט תשובה של רמיות. תוספת' יבמות פ"ד דרך הרמאות. ויק"ר רפכ"ג כללן כולן ברמאות. תר"י בראשי' כ"ה, כ"ח מילי רמיותא. ושם כ"ט, י"ט עיטא דַרְמִיו ועוד עיי' תר"י במד' כ"ה, י"ח; תרג' תהלים י', ז'; למשלי י"ב, ה', כ'; י"ד ה' וזולתו.

* רְמָה עיי"ע הקודם פי' עושה מרמה.

רמז (בל"ע رمز פי' קרץ בעיניו winken, zunicken) חרש רומז ונרמז (גיטי' נ"ט.) כבר פי' בע' קפץ. בפ' כיצד הרגל בגמ' איזהו מועד (ב"ק כ"ד:) דקא מרמזי רמוזי. פי' „דאיכא סהדי דחזו להו בהתקבצם בבית דין מרמזי רמוזי אהדדי כלומר זאת אומרת לכת האחרת הגישו והעידו והנה אנו מעידים אחריכם"[1]. בפ' אלו נערות בגמ' הבא על אחותו (כתובות ל"ג.) ונתרי בהו מעיקרא קודם שהתחילו העדות ונרמזינהו רמוזי בשעה שמעידין ולא מצו למימר אשתלין. קורץ עין (משלי י', י') תרג' דרמיז בעיניה. שלח אצבע (ישעי' נ"ח, ט') תרג' מרמיז באצבע. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' משלי ו', י"ג; לתהלים ל"ה, י"ט ובתר"י ב' לבראשית מ"ד, י"ט; לבמד' כ"א, ט"ז. וכנ"ה בדרז"ל בשבת ס"ב: ומשקרות (ישעיה ג', ט"ז) דהוו מלאן כוחלא לעינייהו ומרמזן, תעני' ט'. מרמזי אהדדי. כתובות ק"א: רמוז בעיניך וכו'. מגילה ב'. סנהד' פ"א: זבחים קט"ו. היכא רמיזא. והשם חולין צ"ב. שבת ק"ג: רֶמֶז רָמַז לו (לה). ירוש' ברכות פ"ד ד"ח. רמז לת"ח וכו'. ועוד עיי' יומא ע"ד: מגילה ט"ז: סנהד' צ"ג: ב"ר רפי"ב יודעין רמוזו והגיונו ובילק' איוב ר' תתקי"ד אי' רמוז של דבר. והשם המופשט רמיזה גיטין נ"ט. בגיטין ד"ה ברמיזה. ב"ר רפ"ה ור"פ כ"ח ברמיזה ובאצבע. סנה' פ"ו: רמיזא לאו כלום הוא. הקבוץ גיטי' ע"א. רמיזות — איכ"ר פי' ממרום כמה רמיזות עשית' ונ"ל שצ"ל רשתות. ובירוש' סנהד' ספי"א ד"ל ע"ג אי' באמת חרמים וכן בויק"ר פכ"ו כמה מצודות וחרמים פרשתי לו ועיי"ע רפש] —

רמח (בל"מ רֹמַח בל' סורי' ולא"ר רוּמְחָא Lanze, Spies) לצנינים בצדיכם (במד' ל"ג, נ"ה) תר"י (א') לרמחין בסטריכון. *[אחי"ה בנו"ג כתריסין. ותרג' רמח, חרב וכידון רומחא עיי' במתורגמן] —

* רמ"ח (לשון נוטריקון) נדרי' ל"ב: רמ"ח אברים עיי"ע גויה. ב"ר ר"פ ס"ט רמ"ח אברים שיש בי צמאים לך.[2]

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח בב"ק נדפס בש"ס ווילנא. [2]) ירוש' שבת רפ"ג ד"ה ע"ג רמ"ח צ"ל רמץ.

רמי (= רִימִין נ״ל מל״י ורו׳ ῥάμνος, Lotos = (rhamnus) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ נובלות (ברכות מ׳:) ובריש דמאי (פ״א מ״א) כל הרימין פטורין חוץ מרימי שקמנא. בריש כלאי׳ (מ״ד) השיזפין [1] והרימין פי׳ פולצרק״י [2] בלעז לכן הקלו עליהם לענין דמאי דלאו פירי מעליי נינהו. *[אחי״ה בע׳ כנר (ח״ד, רס״ג) דואלתי לבאר מלת פולצרקי ע״ש אבל בענין מה שכתבתי כי רימין הוא رئين אני חוזר בו כי בלי ספק הוא הוא מלה יונ״ ורו׳ הרשום׳ בתחלת הערך ופי׳ Lotos והוא نبق בל״ע וכמו שפי׳ הרמב״ם בכלאים הנ״ל. ודע כי בפי׳ מהר״י בן מלכי צדק לכלאים שם פי׳ רימין צינפירי ובדמאי פי׳ רימין: סורכי. וכנ״ה בירוש׳ כלאים פ״א דכ״ז. זיתין (ורימון) [צ״ל ורימין] עיי״ע שזף. ברכות מ׳: רימין כנרי עיי״ע כנר ומ״ש. ברכו׳ מ׳: תוספת׳ דמאי רפ״א השיתין והרימין עיי״ע שתין. ועיי׳ מ״ש פליניאוס כ״ד, ע״ו בענין rhamni.

* רַמִּי (נתקצר מן ר׳ אמי ועיי״ע רבמי) שם הפרטי לכמה אמוראי דבבלי ד״מ רמי בר יחזקאל שבת ס׳, קל״ח. עירובי׳ י״ד: נ״ח: יומא נ״ח: וזולתו. רמי בר חמא, רמי בר רב, רמי בר רב יודא, רמי בר שמואל, רמא בריה דרב ייבא, רמי בר פפא, רמי בר תמרי, רמי בר אבא, רמי בר מרי, רמי בר חלקיה, רמי בר אבין עיי׳ ערך בפני עצמו בסדר הדורות.

רָמָךְ, (רְמָכָה מל״ע رمكة ובל״ס רַמְכָא סוס נקבה (Stute בפ״ח בכלים (מ״ה) והרמך מותר פי׳ סוס כמו (אסתר ח׳, י׳) בני הרמכים. בפ׳ סדר תעניו׳ האלו בגמ׳ מעשה (כ״ג.) חמרתיה הוה מעברא [3] אולידא רמכי רמכי פי׳ עדרים עדרים. *[אחי״ה בפירש״י ולדות וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י אבל בל״ע פי׳ סוסיא נקבה וכ״ה נכון בפי׳ רע״ב בכלאי׳ פ״ח מ״ה על: והרמך מותר, ירוש׳ כלאים פ״ח דל״א ע״ג עיי״ע כלינס (ח״ד, רל״ט). ספרי כי תצא פ׳ רל״א יחדיו (דברים כ״ב, י׳) פרט לרמך, מל״מ אסת׳ ח׳, י׳ וכ״ה בתרג׳ שם רמכין, ושם בתרג׳ שני רמכיא ודע כי בעיקרי התלמוד הכל ערך אחד אבל ברפ״ע וכ״י ישנן שני ערכים ואולי בתעני׳ הדין עם רבינו פי׳ עדרים והוא מל״פ رمه עדרי צאן סוסים ודומיהם] —

* רָמַם (מל״מ וקרוב לשרש רום פָּעַל רוֹמֵם er- (heben פסיקת׳ רבתי פ״י משה כל זמן שאתה יכול לרומם את האומה הזו רוממה שבאילו לי אתה רומם. פיעל שמ״ר פ״א רימם הקב״ה מלכותו. שם: רימָמן הקב״ה על הכל. והתואר שהש״ר פ׳ כמגדל: טורי רָמְמַיָּא והפכו מכיכיא.

* רְמוֹנָא, רוּמָנָא (בל״ס וכן בל״פ رومنا בל״מ רִמּוֹן = בל״ע رمان Granatbaum-(apfel בתרג׳ רִימוֹנָא שה״ש ד׳, ג׳ מלי פקודיא כרימונא עפ״י ברכות נ״ז. ע״ש. ועוד רומנא תרג׳ שה״ש ז׳, י״ג ובתר״י שמות כ״ח. ל״ד. והקבוץ רוּמָנִין תר״י במד׳ כ׳, ה׳. כ״ח וזולתו. ברכו׳ נ״ו. חזן רומנא וכו׳ עד עסקך כרומנא. ויק״ר פ״ל״ב רמונא מתקרי רמון וכו׳ רימוני באדן עיי״ע באדן (ח״ב, ב׳) וש״נ.

* רוּמְנָא (Wange) ע״ז ל׳: ורומני דאפא ופירש״י פומיל״א של פנים אשר אצל העין. וכן פירש״י בשה״ש ד׳, ג׳ רקתך היא גובה הפנים שקורין פומיל״ש בלעז אצל העינים ובל׳ גמרא קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רמון וכו׳ וא״כ נגזרה מע׳ הקודם. והלע״ז הוא בל״צ Wange, pomelle וכן בל״ס חזור פכא פי׳ תפוח הלחי ודע כי גם בכ״י ר״ח אי׳ ורומני ובכ״י ש״ס ורומנא דאפא אבל בכ״ז לבי נכון בטוח שצ״ל דומנא בדל״ת והוא ממש לשון צענד daêman ובל״פ החדשה ديم, ديمه פי׳ גובה הפנים.

☞ רמונקי עיי״ע קוק וע׳ (רמונקי) [צריך לו׳ דמונקי]. *[אחי״ה וז״ל תש׳ הגאונים (הוצ׳ הרכבי צד 144 סי׳ רצ״ז ורצ״ח) קואקי ודמינקי אמרו קואק עצים שהיו פרסיים נוטלין מהן לבית האור כי היה על כל בית מכם לעצים בכל שבת וישראל נותנין בכלל. דמינקי שהיו החברים מחזרין על הבתים ונוטלין נר מבית כל אחד ואחד בלילה שקורין צְדָה כדי שיראו נרות מבחוץ וקורין אותו דמינקי כמה שאנו אומרים בהמביא גט (גיטי׳ י״ז) וכו׳] —

☞ רֵמוּם Remus ורומולוס (Romulus מד׳ תהלי׳ מזמור למה ה׳ תעמור ברחוק (מזמור י׳) רמוס ורומולוס מתה אמם הזאבה נזדמנה והניקתן

---

[1]) כ״ה נכון השזפין בדפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בט״ד השיפין. [2]) כ״ה בכ״י ה״ב ל״ד וב״ר ובעיקרי התלמוד בשתי תיבות פול צרקי ובדפ״ר וויניצ׳ פולצאראקי ובכ״י ק״ט ובכ״י ו״ו א׳ ובי פולצדקי. [3]) בנו״נ חזא לחמריה דאיתילידא ולי׳ בכ״י ש״ס ובילקי׳ כ״י ועיי׳ ד״ס תעני׳ צד ס״ח.

הם היו בוני עיר רומי כמו שכותבים סופרי דברי הימים של רומי. *[אחי"ה עיי' מ"ש Livius פ"א ד' והלאה. ועיי' ג"כ במד' תהלים מזמור י"ז אלו שני יתומין שנשתיירו מהן רומס ורומולוס וזימנת להם זאבה אחת שהניקתם עד שהגדילו ונעשו מלכים גדולים, ירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג יום שהעמיד ירבעם שני עגלי זהב באו רומס ורומולוס ובנו שני צריפים ברומי] —

* רָמַס (מל"מ ענינו דריכה ובעיטה ברגל mit Füssen stampfen, zertreten) ע"ז י"ז: שמא תרמסוני ברגליכם, קידושי' ס"ו. רומסם, ירוש' ברכות פ"ד ד"ח. הרמוסה ביד עריצים, ירו' פיאה רפ"ח די"ח ע"ד וספ"ז ד"כ ע"ג רומס הייתי זיתים וכו', פיעל ויק"ר פט"ז ומרמסן, אתפעל ע"ז הנ"ל איתרמוס, שם: אירמס. תרג' שסוהו (תהלים פ"ט, מ"ב) רמסון יתיה.

רֶמֶץ (מל"ע رماد אפר Asche) בר"ג דחולין (ח'.) איזו היא מכוה לקה[1]) בגחלת וברמץ[2]). בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ה.) מכות אש (ויקרא י"ג, כ"ד) אין לי אלא שנכוה באש נכוה בגחלת וברמץ[3]), בר"ג דפ' בא סימן (נדה מ"ט:) שופתה ע"ג הרמץ אם רמץ מעמידה[4]). בריש כלאים (פ"א מ"ה) דלעת יוונית עם המצרית והרמוצה, ובפ' הנודר מן המבושל (פ"ו מ"א דמ"ט.) ובדלעת הרמוצה, גמר' (שם) רב אשי אמר דלעת הטמונה ברמץ. ירושלי' בריש כלאים (פ"א דכ"ז.) א"ר חנינא כמין דלעת [היא] והן ממתקין אותו ברמץ[5]) פי' בלעז (קליבא [צ"ל פבילא] או שיניזא [אפר] חם. *[אחי"ה בדפ"ע אי' רק פי' בלעז צנים"ו או צניסה[6]) ובדפ"א הוסיף עוד פי' אפר חם ותיבת חמה אי' ג"כ בעיק' התלמוד ושם הגי' בלעז שניזא חמה וגי' שניזא אי' ג"כ בעה"ק שנ"ב ואחריו נגררנו ושם גם כן קליבא ונ"ל ברור שצ"ל פבילא והוא בלאי"ט favilla אפר חם והוא הוא שיניזא = cinigia heisse Asche. ומן השם רמץ ובל"א (בירוש' נדרי' הנ"ל) רמצא נבנה הפעל בבינוני רְמוּצָה פי' טמונה ברמץ וכ"ה בתוספת' כלאים רפ"א בכ"י אירפ' (דלעת) היוונית כלאים עם הרמוצה][7]) —

רמץ (= רמצא, רימצא נ"ל מל"ע رميض סכין חד ודומה לו spitzes Messer, Nagel u. s. w.) בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ג.) כגון דבזעה ברמצא[8]) דפרזלא ושבקיה בגווה עיי' בע' אשלג[9]) פי' חתיכה של ברזל שהוא עגול וחד כמסמר גדול. *[אחי"ה וכן פירש"י בשבת מסמר ארוך של ברזל ויותר מדוייק כמו שכתב רבינו חד כמסמר וזה ענין המלה הערבית הרשומה. ובנדה ס"ב לא פירש"י רק היה מציין דברי הש"ס מפקי ליה ברמצא דפרזלא עיי"ע אשלג. ור"ח בשבת הנ"ל (בש"ס ווילנא ק"ד:) פי' רימצא (כגי' ר"ח) מקדח, ולפי הענין נכון הוא היינו כלי ברזל לקדוח בחודו — ומזה הענין רְמַץ בתרג' עיי"ע הבא אח"ז] —

☞ רְמַץ (מע' הקודם פי' קדח ושבץ wirken, durchstechen) תרג' וכתונת תשבץ (שמות כ"ח, ד') וכתונא מרמצא. *[אחי"ה וכ"ה שם בפסוק ל"ט תרג' ושבצת: ותרמץ ועיי' תרג' שם ל"ט, י"ג משבצים: מרמצין, תרג' תהלי' מ"ה, י"ד דִמְרַמְצִין בדהבא. והשם תרג' דה"י א' כ', ב' רימוץ דהבא] —

* רְמַץ (כמו רמז zwickern) בכורו' מ"ד. מרמצן עיניה ועיי"ע טרטות ח"ד, פ' ובהערה 7.

☞ רְמַשׁ (בל"ס רְמֵשׁ, רַמְשָׁא פי' ערב Abend) תרג' ויהי ערב (בראשית א', ה'. ח') והוא רמש. *[אחי"ה ועיי' עוד תרג' בראשי' כ"ה, ס"ג; לויק' כ"ג, ל"ב; לישעיה כ"א, י"ג ועוד. וכן בדרז"ל ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג, ירוש' סוטה פ"ג די"ט. ירוש' נדרים רפ"ח ד"מ ע"ד ברומשא, ירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ג ברמשא, ויק"ר פכ"ו ברמשא.. בצפרא. ותואר הפעל רַמְשִׁית, רוּמְשִׁית ירוש' נדרים הנ"ל וירוש' סנהד' פ"ח דכ"ו רע"ב והוא כמו שחרית ערבית שהוא תואר הפעל במקום השם] —

* רֶמֶשׂ (מל"מ שם קבוץ לבעלי חיים השורצים בארץ Amphibien, Kriechthiere) שבת ק"ז: קמ"ה: נדה כ"א. מכות ט"ז: שקצים ורמשים ועיי' עוד ע' שקץ. ותוספות נדה כ"ג: ד"ה ליתני פירשו והנחש.. לא מיקרי חיה סתם אלא חיה הרומשת ע"ש.

[1]) בנו"ג נכוה. [2]) בדפו"ו ואמ' מגחלת ומרמץ אבל בדפ"ר וכ"י ובעיקרי התלמוד בגחלת וברמץ. [3]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וי"ו ל"ד וב"ר, ובדפ"ע נשמט מן בגחלת וברמץ עד בגחלת וברמץ. [4]) וזה הדבור ג"כ בתוספתי' כלים ב"ק פ"ז אם נתנה ע"ג הרמץ והרמץ מעמידו. [5]) ובירוש' נדרים פ"ו דל"ט ע"ג אי' ממתקין אותה ברמצא. [6]) בכ"י ק"ט צנומה וצ"ל צנוסה. [7]) ובנו"ג בט"ס הרמוסה. [8]) בדפו"ו בט"ס ברצמה. [9]) ושם לא פי' רק היה מציין הסוגי' דשבת.

* רֶמֶשׁ, רַמְשָׁא (שם פרטי לאיש או למשפחה) נדה כ"ה: אבא שאול בר נש ואמרי לה אבא שאול בר רמש אומר וכו' אבל מצאתי ביוחסי' השלם (צד 32) אבא שאול מבית מרמשא וכתב וז"ל אבא שאול מבית מרמשא היה יחיד בדורו והיה כמו תלמיד חבר לריב"ז אבא שאול אומר משמו אבל רב צמח גאון פי' משמו משם נפשו וכו' (ועיי' מבוא לח"א, XVII) ומוכח מיוחסי' שם שהוא הוא אבא שאול המוזכר בנדה כ"ד: וכבר תמה עליו הרב בעל סדר הדורות (צד קע"ג בדפו"ו), אבל בעיקרי התלמוד הביא המחבר שהוא בעל היוחסין וז"ל: רמש בפ' המפלת אבא שאול בר רמש אומר ופירש"י מנענע באותו מקום ע"כ כיון לנדה כ"ה: וא"כ גרס בר רמש וכדאי' לפנינו. ולי נראה כי בר רמש הוא שם גנאי על קטנותו (כאילו רומש על הארץ) והוא הוא אבא שאול בר נ נ ס שנזכר באבדר"ן רפכ"ט ואולי תחת אבא שאול בר נש בנדה הנ"ל צ"ל בר ננס ועל זה אמר א"ל בר רמש ודו"ק, ומכונה בשם גנאי זה כדי להבדילו מאבא שאול דנדה כ"ד: דאי' שם ושמא תאמר אבא שאול ננס הוה אבא שאול ארוך בדורו היה וכו' ע"ש.

* רמתא עיי"ע בית רמתא.

רְמַתִּיקוֹס (= רְאוּמַטִּיקוֹס מלי' יוני' ῥευματικός (rheumatisch, katarrhalisch עיי' בע' קטריקון [1]) ובסוף זאת תהיה (ויק"ר פי"ט) ימך המקרה (קהלת י', י"ח) נעשה אירומתקום — (א"ב פי' בל"י בעל חולי הנזילה). *[אחי"ה ור"ב כיון לל"י הנ"ל וגי' ר"ב בדפ"א ריומתקס ובנו"ג ראומתיקוס וכצ"ל בערוך. ודרש המקרה כמו מוקרא, גלגלת] —

רן (= רִנָּה מל"מ פי' הרמת קול בנגון לשמחה Jubel מפעל רָנַן) בריש ברכות בגמ' וחכמים אומרים (ו'.) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנא' (מ"א ח', כ"ח) לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה פי' במקום קבוץ עם שמשיחין ומרננין שם תהא תפלה. *[אחי"ה כונת רבינו במ"ש שמשיחין היינו שמרננין בקול תפלה וכדאי' בברכות כ"ו: אין שיחה אלא תפלה. וביומ' ע'. ושאר התפלה רנה תחינה בקשה וכו'. דברים רבה רפ"ב רנה זו קילוסו של הקב"ה ותפלה לצרכיו של אדם, ושם א"ר יוחנן י' לשונות נקראת תפלה ואלו הן שועה צעקה, נאקה, רנה, פגיעה וכו'. ירוש' סוכה פ"ג דנ"ד רע"א בעשרה לשונות של שבח נאמר ספר תילים באישור בניצוח וכו' עד ברינה בתודה בתפילה בברכה עיי' פסחים קי"ז. שמ"ר פמ"ז רנה של תורה. ועוד עיי"ע רן ג' — ובדפ"א הוא נהפך הקערה והובא ערך רן ג' בתחלה וע' רן א' בסוף ע"ש] —

רן (= רָנַן מל"מ וכן בל"ע رنّ ענין תנועה ותרעומה (schwirren, murren, lärmen בס"ג דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ו.) ברננה לא מפקינן, על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל ל"ו, ג') תרג' ורננת עמא — (א"ב וענין קרוב לזה תרג' יהגו ריק (תהלי' ב', א') מרננין סריקותא, ובתורתו יהגה (שם א', ב') ובאורייתיה מרנן וטעם המלה קלא דלא פסיק הן קול טוב הן רע). *[אחי"ה וכ"ה בל"ס רֵנְיָא והפעל יבמות ל"ד: קא מרננין רבנן אבתריך, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ג והוו רבנן מרננין ביה, ברכות כ"ז: בכורות ל"ו. ירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד עד שרננו (שרינגו) כל העם וכו', ירוש' תענית פ"ד דס"ז ע"ד עד שרינגו בו כל העם, ירו' ברכו' פ"ט די"ד: הכל מרננין אחריו. והתואר נקבה רוננית במד"ר פי"ב ועיי"ע רוטגנית וע' רטן — ודוגמאות שהביא ר"ב יותר ראויים בע' רן ג' ע"ש] —

רן (רְנָנָה כמו רִנָּה עיי"ע רן א' מל"מ הרמת קול לשמחה ושיר Jubel, Gesang ועוד כמו הגיון (Gedanke בפ"א בברכו' בגמ' בשחרין [2] (ברכו' י'.) רני עקרה לא ילדה (ישעיה נ"ד, א') רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כוותייכו. וכפ' תפלת השחר בגמ' רבן גמליאל (שם כ"ט.) הני כ"ד דתעניתא כנגד מי אמר ר' חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכנים ארון לבית קודש הקדשים (עיי' מ"א ח', כ"ח והלאה). ירוש' (ברכות פ"ד ד"ח רע"א) כנגד כ"ד פעמים שכתוב בפרש' שלמה רנה [3]) תפלה תחנה. כפ' במה מדליקין בגמ' המכבה (שבת ל'.) ובס"ג דפ' משקין (מ"ק ט'.) אמר [שלמה] כ"ד רננות ולא נענע. *[אחי"ה וכ"ה בבמד"ר פי"ד. וכן בברכו' י"ז. לשונך ירחיש רננות פי' הגיונות וכן בלשון תרג' תהלים י"ט, ט"ו רינגת רעיוני, שם מ"ט, ד' ורינגת ליבא. וכן תרג' הניגי (שם ה', ב') רינוני. ירוש' ר"ה פ"ד דנ"ט ע"ג רנתי (תהלים י"ז, א') זו רינון תורה וכל"מ עליו תרנה (איוב ל"ט, כ"ג) וכן

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"י ו"ו ולד"ר, ובדפ"ע בט"ס קטריטון וצ"ל קטריקון ע"ש וש"נ הגירסאות. [2]) כפי גי' רבינו ובנו"ג בשחרית ועיי"ע וש"נ השינויים. [3]) בנו"ג רינה.

הפעל בתרג' תהלים ל"ז, ל' רָנֵין חוכמתא, שם א', ב' ובאורייתיה מרנין ועוד עיי' תרג' שם ל"ה כ"ה; ל"ח, י"ג ל"ט ד'; קט"ו, ז'] —

* רוֹנָנִית עיי"ע רן ב'.

* רִינְנָא, רְנָנָא עיי"ע רן ב'.

רונגר (צ"ל רוֹזְגַר מל"פ روزيكر, روزكر פי' עושה שכר יום Taglöhner, Tagwerk machend) בפ' הערל בגמ' ממזרי (יבמות ע"ט.) ודילמא רונגר בעלמא. בפ' יש נוחלין בגמ' בנות צלפחד (ב"ב קכ"ב.) א"ל רב פפא לאביי אימא רונגר בעלמא פי' לשון פרסי רוז[1] יום, גר שכיר, כלו' שמא שכיר יום הוא. *[אחי"ה כבר פניתי מקום לזו המלה בע' רוזגר כי שם עיקר מקומו כי בל"פ רוז פי' יום וגר הוא كار كر רכוך מן كار עושה והם אותיות השימוש בסוף התיבה לחזק ענין העשיה וא"כ רוזגר روزكر، روزكار روزكاري כולם פי' שכר יום שאכל שכר יומו ועיי' ג"כ ע' רזינקא ומ"ש. ודע כי בכ"י ערוך ל"ד אי' בנכון רוז יום אבל אז היה לכתוב גם בראש הע' רוזגר ולא רונגר וביבמות אי' דוגזר ובכ"י ש"ם מינכען בב"ב דוזגר ובכולם צ"ל רוזגר ופי' רבינו שייך לר"ח כדמוכח מפי' רשב"ם לב"ב שהביא בזה"ל כפי גי' דפ"ו רפ"א (אצל ד"ס צד ק"ע:) ור"ח פי' ריזגר רוז בל' פרס יום וגר שכיר כלומר שכיר יום ע"כ ולדפוס זה כיון בהגהת הכ"ח בב"ב וביבמו' הנ"ל עש"ה — אבל רוז פפא ענין אחר הוא עיי"ע רז ב' ומ"ש. ובענין שאר גירסאות רונגר, אונגר עיי' בד"ס שם וכולם ט"ס הן][2] —

רנק (= רונקי, רומקי עיי' פירושו בפנים) בפ"ב בכלים (מ"ה) מפני שהיא הופכת עליו את הרונקי. ס"א רומקי פי' „הירקות כשמאסף אותם לצד אחד להמצות מהם מים נקרא רומקי, איכא דאמרי כשהן שולקין את הירקות ומוציאין אותן מן הקדירה ונותנין אותן לציר ישמן רונקי". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג במקומו וכ"ה בפי' הר"ש בשם הערוך, ובפי"מ להרמב"ם אי' רונקי שם יוני והוא הירק השלוק כאשר נעצר ונדבק קצתו לקצתו ע"כ ובפי' הרא"ש הביא פי' הערוך וגרס הרא"ש רונקי ואית דגרסי רוונקי ובתוספת' כליי ב"ק פ"ב מצאתי הגי' הרוקמי וכ"ה בכ"י אירפ'] —

רנק (רונקא והיותר נכונה גי' רוקנא Hobel עיי"ע רקן) בהסייף פי"ג בכלים (מ"ד) והרונקא בפני עצמה טהורה — (א"כ מביאו בע' רקן ופירשו שם).

רנק (= רוֹנְקִין נ"ל מל"פ رنك Derwischmantel) בספרי במדבר סיני שהוא כעין מדרש וישלחו (ספרי כי תצא) אין הרונקין חייבין בציצית. *[אחי"ה בע' ברדם (ח"ב, קפ"ז) כבר הוכחתי כי כונת רבינו על ספרי כי תצא פ' רל"ד ולפנינו לי'[3] ונ"ל שהמלה פרסית היא ופי' מעיל כעין של מעילי הנזירים הפרסיים ויען שהוא עגול לכן אינו חייב בציצית ועיי"ע בדס וע' טג ומ"ש[4]. — ועוד זה המלבוש אינו בגד בהיותו סחופי בלועים ונקרא ג"כ מזה הטעם בל"י ורו' האמצעי ῥάκη, ῥάχη, ῥάκος, ῥάκκος racana, rachana, rachena, rachina כולם מל"י ῥάκος Lumpen ונקרא כן מלבוש הנזירים והועתק כן מל"פ הנ"ל ודע כי במסכת ציצית אי' בין המלבושים הפטורין מן הציצית ארביקוה ונראה שצ"ל ארניקוה ונראה שהוא הוא (א)רונקין של בעל הערוך][5] —

רַם (מל"ם וכן בל"ס רַס פי' הרטבה וזילוף träufeln והשם בל"מ רְסִיס ובלא"ר רְסִיסָא Regentropfen) ושחקים ירעפו טל (משלי ג', כ') תרגום ועננֵי רס טלא (א"ב בנו"ג וישמיא צעי [ד]מטליא)[6] וימנעו רביבים (ירמיה ג', ג') תרג' ואתמנעו רססיא. כמו[7] רסיסי לילה (שה"ש ה', ב'). הדין ריסא לית מיניה אלא רסים (ויק"ר פי"ט) פי' הדין ריעוע של גג לית מיניה אלא רסיסי לילה עיי' בע' בז. *[אחי"ה בח"ב, ל"א בע' בז סמנתי הנוסחאות. ובתרג' דברים ל"ב ב', ירמיה י"ד, כ"ב, תהלי' ס"ה, י"א; ע"ב, ו' רביבים רסיסין, והפעל מל"מ (יחזק' מ"ו, י"ד) לָרֹס פי' לרטוב ולזלף, תרג' ירוש' א' ירעפו (דברים ל"ג, כ"ח) רסיין, תרג' נפתי (משלי ז', י"ז) רסית וכן בל"ע رشّ besprengen, befeuchten] —

רם (= רָסַס כמו רָצַץ בל"ע رضّ פי' כתת ושבר zerstossen, zerschlagen) בפ' המוציא יין (שבת

---

[1]) וכ"ה נכון בכ"י ל"ד. [2]) ובעיקרי התלמוד שתפס גי' המוטעת רונגר הוסיף פי' רונגר מדת שכירות שרון לשון מדה כדאמרינן בב"ב וקרון ליה רון פפא. [3]) והי' לעווי טעה לחשוב שהוא ספרי שלח. [4]) ובכ"י ל"ד וה"ב וויען הגי' באמצע הערך הרונכי. [5]) ואח"כ מצאתי שכבר עמר על זה החכם ברילל במאמרו טראכטען צד 52. [6]) אבל בכ"י תרג' ושחקי רסן ובפשיט' הסורית ועננו רסי. [7]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד.

פ׳:) אם היה עב או מרוסס. בפ״ב בעוקצין (מ״ה) האגוזין והשקדים חיבור משירסס[1]. בס״ג דפ׳ בהמה המקשה (ע״ז.) מתרוסס מהו פי׳ כמו (ישעיה מ״ב, ג׳) קנה רצוץ. המפים מורסא בשבת (כתובות ו׳: שבת ק״ז. ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה:) עיי׳ בע׳ מפים. בריש[2] פרק מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט רע״ב) למרסא אנפקא דחמרא באהלא תולענא[3]. מכה טריה (ישעיה א׳, ו׳) תרג׳ במחא מרססא. *[אחי״ה ותרג׳ וכתות (ויקרא כ״ב, כ״ד) ודרסים ובתרג׳ ירו׳ א׳ שם דמרסים גידוי. ועיי׳ ג״כ ע׳ רם האחרון. עוקצי׳ פ״ב מ״ו עד שירסס, בתוספת׳ עוקצי׳ פ״ב אע״פ שריסס, ירוש׳ נזיר פ״ו דנ״ד ע״ד רססן ואכלן ועיי״ע רסק. סוטה י״א: (שמ״ר פ״א) רעמסס שראשון ראשון מתרוסס ועיי״ע פתום גי׳ רבינו. פי׳ מתרוסס נשתבר ובחולי׳ הנ״ל פי׳ רגמ״ה בכ״י מתרוסס שאינו שלם על העצם ע״כ והשם המופשט ירוש׳ נזיר פ״ו דנ״ד ע״ד אכל מן רסוסין וכו׳] —

רם (= רִים לדעת פערלעס מל״י ὀφρύς מל׳ סאנסק׳ bhrû בל״פ החדש׳ ابرو וממנו בל״א Braue ובדרז״ל עפעף Wimper) בפ׳ מומין אלו (בכורו׳ מ״ג: במשנה) ושנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין. בפ׳ על אלו מומין (שם ל״ח.) ריס של עין שניקב ס״א חריץ של עין שניקב פי׳ בגמ׳ (שם רע״ב) תורא ברא דעיניה והיינו עור שעל העין. בפ״ק בקידושי׳ בגמ׳ כל מצות האב (קידו׳ ל״א.) א״ל מבין ריסי עיניך אתה ניכר שבן אלמנה אתה. בהפורח פ״ח בנגעים (מ״ו) בשתי ריסי עיניו אעפ״י שמדביקין זה לזה טהור. בפ׳ יש נוחלין בגמ׳ אחד הבן (ב״ב קכ״ג.) עד שנשרו ריסי עיניו[4] — (א״ב תרג׳ ושבו העבים אחר הגשם (קהלת י״ב, ב׳) ריסי עיניך יהון זלגין דמעין כעננין). *[אחי״ה וכנ״ה בתר״י א׳ שמות י״ג, ט״ז ריסי עינך ותר״י א׳ חרוץ (ויקרא כ״ב, כ״ב) דריסוי לקיין וכ״ה בספרא אמור פרק ו׳ פרש׳ ז׳ חרוץ: ריס של עיניו שניקב שנפגם ושנסדק וכן גי׳ רבינו חריץ של עין שניקב בבכורות ל״ח. בע׳ חרץ וכגי׳ ס״א שבערך הנוכחי ועיי״ע חרץ (ח״ג, תקי״ב) ושם הוכחתי בשטת רבינו עפ״י פי׳ רגמ״ה שפי׳ חריץ (או כגי׳ המשנה שלפנינו חריס) בת עין אבל בנגעים הנ״ל ובכורו׳ מ״ג: וב״ב הנ״ל בלי ספק פי׳ ריסי עין עפעפים וכן פי׳ רגמ״ה בב״ב הנ״ל, וכן מוכח מפסיקת׳ רבתי פ״ה ועיני ישראל כבדו מזקן (בראשית מ״ח, י׳) . . . שריסי עיניו כבדו מזוקן והיו דבוקים זה לזה. וכן מוכח מתוספת׳ נגעים רפ״ח ריסי עיניו אין צריך לגלח ועוד מהוריו׳ י״ב. נותנין לו שמן בין ריסי עיניו פי׳ בין גבי עיניו וכדאי׳ לנכון בפי׳ הרמב״ם הלכ׳ כלי המקדש פ״א הל״ט וכן תר״י א׳ חרוץ גביא עיי״ע גב (ח״ב, רכ״ג) והוא מל״ע جب ענין כריתה וחריצה ולפי זה י״ל כי חריץ עיקר הגי׳ מל״ע הרשום׳ בע׳ גב, או ריס הוא כמו ריסא מפעל רסס einschneiden כי עפעפים הן כמו חריצים שבעין ולא הוצרכנו לגזור מל״י כדעת הח׳ פערלעס (עט״ש צד 58)] —

רם (= רִים מלש׳ פרסי׳ اسپ ريز, ريس ונתקצר اسريس עיי׳ וואולירס ח״א, 36 מלשון הוצואריש açprâç Pferdeweg, Pferdebahn) עד פנת שער הסוסים מזרחה (ירמיה ל״א, ל״ט) תרג׳ עד זוית תרע בית ריסא[5] דמלכא מדינחא. הוא עמק המלך (בראשית י״ד, י״ז) הוא בית ריסא דמלכא. *[אחי״ה בע׳ בית ריסא (ח״ב, פ״ד) כבר רמזתי על גזרת המלה הפרסי׳ הנ״ל עיי׳ ג״כ עט״ש לפערלעס 56 ופי׳ מרוצת סוסים ורבותינו ז״ל השמיטו תחלת התיבה אסף שפי׳ בל״פ סוס ואחזו רק בסוף התיבה ריס = ريز، رز، ريس מפעל رسيدن פי׳ בא כלומ׳ כברת ארץ אשר שמה רץ ובא הסוס והונח בדרז״ל לשם מדת ארץ ושיערו רז״ל בב״מ ל״ג. ועיי׳ בתוספת׳ ב״מ ספ״ב שהוא אחד מז׳ ומחצה במיל עיי״ע רום ושם תראה הדחק כפי׳ רבינו ועיקר הגי׳ שם בב״מ ריס וכמו שהעירותי בע׳ הנ״ל. תוספת׳ ב״ק פ״ח ב״ק ע״ט: ל׳ ריס ופירש״י ארבע מילין, ועיי׳ שם פ״ג ובתוספו׳ שם ד״ה והתניא. שהש״ר פ׳ לריח: בית מדרשו של ר״א היה עשוי כמין ריס וזה ממש כמו שפירשנו Hippodrom. והקבוץ ירו׳ ב״מ ספ״ה ד״י ע״ג אילין דמפרשין לרִיסִים] —

רם (= רְסִים Zerstückeltes מע׳ רס ב׳ והונח לחתיכות דקות של עדשים) בס״ג דפ״ק בביצ׳ (י״ד:) ובר״ג דחולי׳ (ו׳.) עדשין לעשות מהן רסיסין שייך זה בע׳ שני. *[אחי״ה כלומ׳ נגזר משרש רסס אשר דבר בו בע׳ רם שני ובעה״ק בט״ס בע׳ טסני] —

* רִים (נתקצר מן ארס מל״י ורו׳ ופי׳ הרשום׳ בע׳ ארס ח״א, רצ״ו Gift) ב״ר פצ״ח מה הנחש הזה

---

[1]) בנו״ג עד שירסס. [2]) כ״ה נכון בכ״י [3]) בנו״ג תולאנא עיי״ע אהל א׳ ומ״ש בח״א, מ״ב הערה 4 ועיי׳ ג״כ פירש״י בגיטין. [4]) בנו״ג עיניה. [5]) בדפו״ו בט״ס בית רישא.

ריסו מחלחל וכו'. רות רב' פ' ליני מפעפע בכְּרֵיסָהּ כְּרֵיסָהּ של חכינא, ועיי"ע חכן בח"ג, שפ"ד וש"נ קהל"ר פ' טוב אחרית וצ"ל כברות רבה הנ"ל ועוד עיי"ע ארם הציון מפסיקת' דר"כ צד י"ג: כריסה של עכנא וגי' רבינו בע' חכן כאירסה.

רסן (= רוּסְנִין מל"פ روزينه לחם חוק מידי יום ביומו (Tagesbedarf) רוסנין קב חיטי (מנחות ס"ט:) כבר פי' בע' עדי. *[אחי"ה ע"ש וכבר הוכחתי בע' רזינקא שעיקר הגי' רוזינקא אבל גם רוסנין הוא הוא וכמשקל מלה פרסי' הרשומ' בתחלת הערך ופי' טפח פי' טעות הוא ואחר זה הפי' נגרר ג"כ הח' לעווי והח' פליישער עושה עצמו כאינו יודע] —

* רֶסֶן (שם עיר) יומא י'. רסן (בראשית י', ב') זה אקטיספון עיי"ע וע' קטספון. ודע כי ר' שמואל גמע (מבוא ח"א XLI) כתב בסוף הערותיו[1]) וז"ל מחוזה מדינה תערף אל מדאין והוא רסן ע"כ ולפע"ד כונתו במ"ש אל מדאין לל"ע ופי' مدائن הקבוץ של مدينة וככה קוראים כותבי סוריים וערביים הערים Seleucia, Ctesiphon ועוד مدائن נקראה קטיספון עצמה עיי' וואולירס ח"ב 1150 ומלת תערף הוא ל"ע عرف פי' ידע וא"כ תערף פי' נודע וכונת כל המאמר כי מחוזה מדינה נודע ונקרא אלמדאין והוא רסן וא"כ רסן הוא הוא קטיספון והוא הוא אלמדאין ומחזה היא מחוז Mahuza אשר שם היו הערים קטיספון כוכי Koche וסיליקיא עיי' ריטטער י', 166 ועיי' בערלינער יאהרעסבעריכט או בייטרעגע צור געאגראפיא 42. וסמך לזה מצאתי בתש' הגאונים (הוצ' ר"א הרכבי צד 214) סי' ת"ד וז"ל רבא מן מחוזא שהיא רסן והיא היתה מדינת המלכות ע"כ הרי רסן ומחוזא עיר אחת היא.

* רִיסְנָא (פי' בלא"ר כמו רֶסֶן בל"מ Zaum) תרג' שני באסתר ו', א' ריסניה דסוסיא.

* רְסַם, רסים, ריסום עיי"ע רס.

* רסיסה עיי"ע ארוס ב'.

* רִיסְפְּקָא עיי"ע דייספק ומ"ש בח"ג, נ"א שעיקר הגי' ברי"ש ושייך לכאן.

רָסַק (כמו רָסַס בפיעל רִיסֵּק zermalmen, zerstückeln) כבצל פ"י בתרומו' (מ"ב) תפוח שרסקו[2]) ונתנו לתוך העיסה. בפ' חבית (שבת קמ"ג: במשני וש"נ) חלות דבש שריסקן פי' "כשמבקשין לרדות הדבש מן הכוורת חותכין בסכין ומוציאין חלות חלות ושמן ריסוק כזה שאמרנו תפוח שריסקו"[3]). בפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ה.) אין מרסקין לא את השחת [וכו']. בסוף עוקצין (פ"ג מי"א) חלות דבש מאימתי מטמאות משקה וכו' עד משירסק[4]). בס"ג דפ' במה טומנין (שבת נ"א:) אין מרסקין[5]) לא את השלג [וכו']. בפ' אלו הן הלוקין בגמ' אכל נבלות (מכות ט"ז:) ריסק ט' נמלים והביא אחד[6]) והשלימו לכזית לוקה ו'[7]) פי' ענין כתישה וכתיתה. משליך קרחו כפתים (תהלי' קמ"ז, י"ז) תרג' מטלק קרחיה פליג היך ריסוקין. — (א"ב פי' בל' רומי פעל החותך דבר לחתיכות קטנות. *[אחי"ה ר"ב כיון על reseco והנכון שהוא כמו רסס ועיי' עוד מלה ערבי' رضخ, رضع פי' ענין כתישה וכתיתה, ופתות (ויק' ב' ו') תר"י ב' ותרסק ובתר"י א' רַסֵק ועיי' שם ו', י"ד בתר"י א', וכן השם פִּתִּים ויקרא שם ושם בתר"י א' ריסוקין. ובירוש' נזיר פ"ו דנ"ד ע"ד אי' רסקן במקום דאי' בבבלי מכות שם ריסק עיי"ע רס ב', וכנ"ה בתוספת' שבת ספ"ג (ד') אבל מרסק הוא לתוך הכוס וכו', שם ספי"ד (ט"ו) שום שריסקו, ושם בכ"י אירפ' אבל מרסק הוא ביד של סכין וכו' וכ"ה בתוספת' ביצה ספ"א אין מרסקין דבילה וכו' אבל מרסק הוא[8]) ביד הסכין וכו' וזו ראיה לפי' רה"ג בסוף עוקצין אשר אחריו נגרר רבינו בפירושו] —

* רִיסוּק (מע' הקודם Verrenkung) חולי' נ"ב. ריסוקי איברים, ועיי"ע שוק ב'.

רסק (= רסוקא כפי' רבינו חגור Gurt) רסוקא אית ליה מפרחיתא (שבת נ"ט:) כבר פי' בע' נסך. *[אחי"ה ושם פי' (על פי פי' ר"ח) חגור של עור ואולי הוא ל"פ ريشته חבל שעומד להיות חגור והמלה צריכה להיות רסתקא ותי"ו נבלעת כמו דסקא תחת דסתקא וכדומה. ורש"י פי' רסוקי חתיכת מעיל רחבה. ובנו"ג רסוקא ובדפ"ש וכ"י ש"ס ריסקא[9]) וכ"ה בריסקא בב"ב כ':] —

---

[1]) בכ"י אשר תחת ידי אשר העתיק בעבורי החי' פעררוי. [2]) וכ"ה בירושי' חלה רפ"א ובתוספתי' תרומי' פ"ח שריסקו וכ"ה בערוך בסמוך. [3]) הועתק מפי' רה"ג בסוף עוקצין. [4]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה לפנינו אבל בדפ"וו שירסק. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובתוספת' שבת ספ"ג (ד') וכ"ה בכל הראשונים ובנו"ג מרזקין ועיי' הפשב"ע. [6]) רבינו לא גרס חי וכן ליי' בדפו"ו בש"ס אבל עיי' תוספו' שם ובכ"י ש"ס מינכען והביא אחרת. [7]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב. [8]) בנו"ג בט"ס מסרק. [9]) ובעי' נסך רסיקא

☞ רסקא (צ״ל רסתקא מל״ס רוסתָקָא מל״ע رستاق וכולם מל״פ روستا روستاق כפר (Dorf, Landschaft תרג׳ בפסוק מהר קח את הלבוש ואת הסוס (תרג׳ שני באסתר ו׳, י׳) מני יתיה על מדינתא חדא או על רסקא חדא פי׳ מחוז. *[אחי״ה כה״ג בדפו״ו ובדפ׳ פראנקפ׳ אי׳ דיסתקא וצ״ל ריסתקא והיא היא מלה פרסי׳ הנ״ל פי׳ כפר אבל במגילה ט״ז. אי׳ דסקרתא ופי׳ בל״פ עיר עיי״ע דסקרתא ח״ג, ק״ד. ואולי מזה השם התואר בר רסתק עיי״ע רסתק ב׳] —

* ריסיקוס ילק׳ משלי ר׳ תתקס״א ריסיקוסין ט״ס. וכן והריסקוס בתנחומ׳ הישן תולדות סי׳ י״ז וצ״ל הדיסקוס עיי״ע דסקס בח״ג, ק״א. הערה 3.

☞ רסתנא עיי״ע דסתנא. *[אחי״ה בח״ג, ק״ה. הוכחתי כי עיקר הגי׳ בדל״ת אבל הגי׳ ברי״ש יש לה פי׳ וגזרה אחרת עש״ה] —

רְסְתָּק (מל״פ راسته רחובה ושוק Freier Platz, Markt) בס״ג דפ׳ השוכר את האומנין (ב״מ פ״ג.) ריסתקא דמחוזא שכיחי בה אנשי פי׳ שוק. *[אחי״ה ברש״י הגי׳ רסתקא ופי׳ רחבה וכן בברכו׳ נ״ד. רסתקא דמחוזא ופירש״י בשוק, ב״ב י״ב: ברסתקא דמחוזא ופירש״י שוק רה״ר ובשבת קכ״ד: פירש״י בריתקא דמחוזא שם רה״ר אבל גם שם צ״ל בריסתקא וכדאי׳ באמת בכ״י ש״ס מ׳ וא״פ ובה״ג וברי״ף וברא״ש] —

* רסתק (שם פרטי ועוד אולי פי׳ בן כפר) עירו׳ ס״ג: המן בר רסתק כ״ה בכ״י ש״ס וברי״ף וברא״ש ובשאר מקומות שהביא בעל ד״ס למקומו וכ״ה גי׳ המן בפי׳ ר״ח וכן בשמו בתוספו׳ שם ופירש״י (כפי גי׳ שלפנינו) לחמן בר ריסתק כך שמו ע״כ ואולי בר רסתק פי׳ בן כפר תואר מן (רסקא) [רסתקא] מל״פ روستا = روستائي rusticus, ומזה הענין בה״ג הלכות נחלות דף ק״ח ע״ב רחב הזונה.. רוסתקיאתא הוות ולא מז׳ גוים הות.

רע (= רַעֲוָא פי׳ רצון Wolgefallen והפעל רְעָא, רעי (gernhaben, verlangen על אשר יהיה שמה [1]) הרוח ללכת (יחזקאל א׳, כ׳) תרג׳ לאתר דהוה תמן רעוא למיזל. לא חפצתי לקחתה (דברי׳ כ״ה, ח׳) תרג׳ לא רעינא למסבה — (א״ב לשון פסוק זה (קהלי א׳, י״ד) ורעות רוח). *[אחי״ה ולי נראה שהוא כמו רצה ובא ע׳ תחת צ׳ והוא מל״מ (תהלים ל״ז, ג׳; משלי י״ג, כ׳; כ״ח, ז׳; כ״ט, ג׳; שה״ש ב׳, ט״ז) ובתרג׳ בא הרבה פעמים להעתקת חשק, חפץ, רצה עיי׳ דוגמאות אצל ה׳ לְעווי. וכן בתוספת׳ יבמות ר״פ י״ג ולא רעיא ליה פי׳ ולא רצה לו. והשם רְעוּ, רְעוּתָא, רַעֲוָא ופי׳ כמו רצון בל״מ עיי׳ תר״י בראשית כ״ג, ח׳, תרג׳ שם מ״ט, ו׳; לשמות כ״ח, ל״ח; לויק׳ א׳, ג׳ והלאה; כ״ב, י״ט והלאה; לדברים ל״ג, כ״ג; לישעי׳ מ״ט, ח׳; לירמיה ג׳, ט״ו; לתהלים א׳, ב׳; ס״ט, י״ד; ק״ה, ג׳ ועוד זולתו ומל״מ עזר׳ ה׳, י״ז; ז׳ י״ח וכן בדרז״ל סנהד׳ ז׳: ברעות נפשיה וכו׳, מ״ק ט׳: נדה ל״ג: ביצה כ״ח. שם ל״ח. יבמות ל״ז רע״א פ׳. כתובות ס״ח. קהל״ר פ׳ עת ללדת יהא רעוא וכו׳ ופי׳ כמו יהי רצון וכו׳] —

רֵעַ (מל״מ ועוד רֵיעַ (איוב ו׳, כ״ז) פי׳ חבר Freund, Geselle) בס״ג דפ׳ תעניות האלו (כ״ה:) תהום אמר לחברו אבע מימך קול שני ריעים אני שומע פי׳ „קול שני צינורין ניסוך המים וניסוך היין הנמשכים מנקבי הספלים שעל [2]) המזבח כדכתיב (תהלי׳ מ״ב, ח׳) תהום אל תהום קורא לקול צנוריך״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח בתעני׳, וקרוב לזה בפי׳ רגמ״ה [3]). ובשמ״ר פ״א דרש רעואל שנעשה ריע לאל. והקבוץ רעים עיי׳ ברכות ס״ג. נדרים מ׳. סנהד׳ ק״ד. תמור׳ ט״ז. בכ״ב י״ט. אחז בל״מ (איוב ל״ו, ל״ג) בהשאילה יגיד עליו ריעו פי׳ חברו הקרוב אליו ופשטו של מקרא: רעם. והשם המופשט רֵעוּת, רֵיעוּת ברכות ט״ז: ירוש׳ ברכות פ״א ד״ג ע״ג ופ״ד ד״ז ע״ד יבמות י״ד: ויק״ר פ״ב, והפעל שהש״ר פ׳ דומה דודי: רעיתי יפתי (שה״ש ד׳, א׳) בתו של יצחק שריעה אותי וייפה אותי על גבי המזבח] —

רע (= רֹעֶה, רוֹעֶה ובלא״ר וסו׳ רָעְיָא Hirt, der das Vieh weidet) בר״ג דפ׳ הגוזל עצים (ב״ק צ״ד:) מתיבי הרועין והגבאין והמוכסין תשובתן קשה פי׳ רועי בהמה דקה. *[אחי״ה וכלשון ארמי וסורי רָעְיָא ב״מ ה׳, פ״ד: עיי״ע קלביא, שבת ל״ב. עיי״ע בב והקבוץ כל״ס רַעֲוָתָא בכורו׳ כ״א: וכן בתרג׳ בראשית כ״ו, כ׳; י״ג, ח׳; שה״ש א׳, ח׳. ועוד הקבוץ רָעַיָא תרג׳ שמות ב׳, י״ז, י״ט; רַעַיָיא תרג׳ ש״א כ״א, ח׳; רֵעְיָין תר״י א׳ בראשי׳ מ״ו, ל״ב ובאונקל׳ שם רָעָן, ובמשקל עברי בכורו׳ כ״ו: עיי״ע בית רועים. ולנקבה יחידה רָעִיתָא תרג׳ בראשית כ״ט, ט׳. ועוד רַעְיָא בתרג׳ פי׳

[1]) בפסוק שם. [2]) בדפו״ו בט״ס שצ׳ [3]) בש״ס ווילנא נדפס מתוך כ״י שלי.

מרעה ,מרעית בל"מ עיי' תרג' בראשי' מ"ז, ד'; לשמות ג', א'; לתהלים ע"ד, א' וזולתו. והשם המופשט רְעִיָּה זבחים קי"ב. ועוד רְעִיָּה יומא ס"ו. ושם הקבוץ כל רְעִיּוֹת. והפעל רְעָא, רעי תרג' בראשי' כ"ט ז' ל', ל"א, ל"ו; ל"ז, ב'. י"ב; וזולתו. בינוני פעיל איכ"ר פ' רבתי ד"ה חד מאתינם: חד . . ריע וחד לא ריע] —

רע (= רְעַ מל"מ (ירמי' ב', ט"ז) פי' כמו רצץ (zerbrechen, zerschlagen בפ"ג בכלי' (מ"ד) חבית שנתרועעה כמו (תהלי' ב', ט') תרועם בשבט ברזל — (א"ב תרג' עשוק ורצוץ (דברים כ"ח, ל"ג) עשיק ורעיע). *[אחי"ה וכן תרג' רצוץ (ישעיה מ"ב, ג') רְעִיַע ועיי' תרג' לירמי' ל"ו, ו'; לאיוב כ', כ"ט, תרג' ותרץ (שופטים ט', נ"ג) ורעיעת עיי' במתורגמן. וכן בדרז"ל בינוני פעול רעוּע ב"ק ל'. כלים פ"ג מ"ה קידו' ל"ט: פ ע י ל רעיעא תענית כ': כ"א. וכן בדף כ"ט רע"ב דריע מזליה נתקצר מן דרעיע ובאמת כ"ה בכ"י ש"ס ובע"י וברי"ף וברא"ש דרעיע ליה מזליה. ובאתפעל הוריו' י"ב. מִיתְּרַע מזליה, יבמות ל"ז. איתרע ליה רובא. חולי' י'. סכין אתרעאי בהמה לא אתרעאי. בינוני פועל ב"ר פל"ב ול"ד קנקנים מרועעים, ירוש' שבת פ"ב ד"ה: קהל"ר פ' עת ללדת: בית מְרוֹעַע, ירוש' תענית פ"ג דס"ו ע"ד בתים שאמרו בריאים אבל לא מְרוֹעְרָעִים, נתפעל נִתְרוֹעֲעָה כלי' פ"ג מ"ד עיי' לעיל, ושם פ"ד מ"ב גיסטרא שנתרועעה, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד כיון שנתרועעה אחת מהן נתרועעו כולן, ב"ר פ"ק מתרועעת, בירוש' מ"ק ספ"ג דפ"ג ע"ד בנתפלפל שנתרערעה . . נתרערעו כולן, מנחות נ"ג: נתרועעו דליותיהן של ישראל. הָפעל ב"ק ז': קידושי' כ': הוּרַע כחו. והשם רֵעוּתָא, ריעותא חולי' ט'. י'. ביצה ל"ד. נדה ב': ופי' ריעותא הפסד ומום ונזק] —

רע (= רֵעִי כמו רֵאִי פי' פֶּרֶשׁ (Unrath ואת פרשם (ויקרא ט"ז, כ"ז) תר"י (א') ריעיהון וכן וקרבו ופרשו (ויקרא ד', י"א) — (א"ב תרג' בפסוק ותלבש אסתר מלכות (אסתר ה', א') הות מקלקלא בריעא עציצא פי' באציץ של רעי כמו (מגילה ט"ו.) אציצא דבית הכסא נקרא בל' גמר' גרף של רעי[1]), והמתורגמן בספרו לא יכול להולמו). *[אחי"ה לא ידעתי מאין היה לר"ב שבעל תורגמן לא יכול להולמו כי בשרש רְעָה הביא רק הדוגמאות מלבד שני ציוני דרבינו גם ציון מאסתר הנ"ל ועוד תרג' דומן (תהלים פ"ג, י"א) ריעיא, כגללו (איוב כ', ז') היך רעיינא וצ"ל רעייה וכל זה נכון רק לא הביא גזרת המלה כמו שלא הביא ג"כ ר"ב והגזרה תמצא בע' בית רעי ח"ב, פ"ד ע"ש ובע' ראי, וכן תרג' ירוש' צאתך (דברים כ"ג, י"ד) ריעייך ועוד עיי' תר"י שמות כ"ט. י"ד ויקרא ח', י"ז; לבמד' י"ט, ה'. בכורות ז': דרך הריעי ועוד עיי"ע בית רעי וש"נ] [2]) —

* רע (= רוּע בהפעיל מל"מ פי' הרמת קול בשופר (Lärm blasen ר"ה ט"ז. ושם: תוקעין ומריעין וכו', מריעין לה בסופה. התפעל תעני' י"ד. ב"ק פ': מתריעין ע"ש כל הענין ובתוספו' ב"ק שם.

☞ רַע (פי' הפכו טוב ועוד מה שהיא למטה unten, niedrig; לְרַע, מִלְּרַע unten, von unten) תרג' מתחת לרקיע (בראשי' א', ז') מלרע לרקיעא פי' מלמטה כמו מלארעא. *[אחי"ה רק בחבור ל' אולמ' עיי"ע לרע ומ"ש ויש להוסיף ירוש' פיאה ספ"ח דכ"א: לרע מינך, לרע מיניה, ירוש' סנהד' פ"א די"ח ע"ג האן ביתא דלרע — אבל בענין רוּעַ אי' בפעל ויק"ר פט"ו לחמורה שרעת ונכוית פי' שניזק' ונעשה לה פצע. הפעיל ב"ב י"ב: כל המריעין לו וכו' וכ"ה בב"ק פ': הָפעל הוּרַע אבל עיי"ע רע ד'. וש"נ השם רֵעוּתָא, ריעותא] —

* רָעֵב (מל"מ ענין כפר וחסר מזון hungrig sein הפעיל מרעיב ג"כ הונח למניעות המשגל) תעני' י"א. כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה וכו' ע"ש, ירוש' כתובו' פ"ה ד"ל: אבר הזה שבאדם הרעיבתו השביעתו השביעתו הרעיבתו. סנהד' ק"ז. אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע. והשם רְעָבוֹן סמיכו' רַעֲבוֹן תעני' י': י"א. ירו' תרומ' פי"א דמ"ח. שני רעבון, יומא ע"ד: ירוש' יומא פ"ח דמ"ד ע"ד עינוי של רעבון, והתואר רְעַבְתָן (gefrässig) עירו' פ"ג: יתר על כן רעבתן, ב"מ צ"ב. מלמדין את האדם שלא יהא רעבתן, ביצה כ"ה: ואם אכל הרי זה רעבתן, והשם המופשט רְעַבְתָנוּתָא חולי' ק"ה:

רעד (= רְעָדָה, רְעָדוֹת עיי' בפנים) בצלוחית פי"א בפרה (מ"ב) הרעדות טמאות לחטאת פי' מים שיוצאין מן הקרקע טיפה טיפה בחלישה בלא כח.

---

[1]) עיי"ע גרף ב'. [2]) ורע כי הוספת ר"ב היא בע' בפני עצמה אחר ע' הבא אח"ז אבל הנכון ששייך לכאן.

*[אחי"ה נגרר אחר פי' רה"ג אבל שם אי' בזה"ל: הרעדות פי' כגון מקום שיוצא בו מים טפה טפה כן בטיית ע"כ ונ"ל שכיון לל"ע قنى מקום שיוצא מים מתחת הארץ, ובפי"מ להרמב"ם ישנו פ"א וז"ל הרעדות עצים מחוברים חבור חלוש ולזה נקרא רעדות להתרעדם אם ינעו וכו' ע"ש, וברא"ש וכר"ש מפורש עפ"י מה דאי' בתוספת' זבי' ספ"ד זה הכלל כל שהיא מכח הסטה טמאין מכח הרעדה טהורין ועל זה קאמר ר' אליעזר דטמא לחטאת. ואולי במקום רעדות צ"ל רעלות והוא הוא כמו רפפות שאי' במשנה שם עיי' ירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן רפפות הן רעלות ועיי"ע רעל ב'] —

רָעַד (מל"מ פי' ענין התפלץ והתחלחל erschüttert (sein, zittern בראש מכשירין (פ"א מ"ב) המרעיד את האילן להשיר ממנו זרעים — (א"ב פי' מנענע). *[אחי"ה וכנ"ה במכשירי' שם מ"ג המרעיד את האילן, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ט. רעדת ארעא ושקועת, ירוש' תעני' רפ"ב דס"ה. הוה גופו רעד (בבבלי תעני' ט"ז. מזדעזע). פַּעַל ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד מרעדא כתליא, תרג' נחום ג', י"ב דאם ירעדונון[1]) יתרון. אתפעל תרג' שני באסת' רפ"א, בי אִיתְרַעֲדַן מיניה כל שלטוניא. והשם המופשט רְעָדָה עיי"ע הקודם ועוד עיי' יומ' ד': נדרים ל"ב. זבחים קט"ז.] —

* רְעוּ, רְעוּתָא, רֵעוּת, רֵיעוּת, רַעֲוָא, רְעִיָּה, רְעִיָּה עיי"ע רע א', ב', ג'.

* רַעֲיָנָא (בל"ס רַעֲיָנָא כמו בל"מ רַעְיוֹן Denken, (Sinnen, Gedanke הרבה בתרג' משלי ו' ל"ב; ז', ז'; ט', ד'. ט"ז וזולתו. תרג' ומחשבתיך (תהלי' מ', ו') פרישוותך ורעיינך[2]) ועיי' תרג' איוב א', ה'; י"ז, י"א וזולתו. ירוש' כתובו' פ"ה ד"ל. רעיון רעיון אית ליה לר"ל ואולי צ"ל דעוון דעוון או דַעֲוָן דַעֲוָן מענין דעה עיי"ע דע בסוף הע' (ח"ג, קי"ז:).

רָעַל (umschleiern מל"מ רְעָלוֹת בל"ע رعل צעיף (Schleier ערביות רעולות (שבת ס"ה.) כבר פי' בע' ערב. *[אחי"ה עיי"ע ערב ד', וש"נ ירו' שבת פ"ו ד"ח סע"ב ועוד עיי"ע כלינרין (ח"ד, ר"מ) אבל בפי"מ להרמב"ם בשבת שם מבואר רעולות כמו פעמונים או זגין . . . והוא מין ממיני החלי הנטיפות והשרות והרעלות (ישעיה ג', י"ט) וכי פי' הרעלו (נחום ב', ד') כלומ' הונדו והונעו ע"כ אבל זה שייך לע' הבא אח"ז] —

רְעַל (בלשון סורי' פי' ענין נדנוד וכן בל"ע رعل schwanken והוא מל"מ עיי' בפנים) וברכים כושלות (ישעיה ל"ה, ג') תרג' רכובין דרעלן. *[אחי"ה והוא קרוב לשרש רעד ומזה הרעלו (נחום ב', ד') עיי"ע הקודם לזה וכן באותיות הפוכות והערל (חבקוק ב', ט"ז) פי' כמו והֵרָעֵל מענין תמהון משרש רַעַל (זכריה י"ב, ב') פי' ענין נדנוד מפני שכרות. ומזה ג"כ רְעָלוֹת עצים דקים מחוברים חבור חלוש ונעים ונתנדנדים הנה והנה וזה מה שאי' בירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן רפפות והן רעלות ועוד עיי"ע רעד א'] —

רַעַם (מל"מ Donner) בב"ר פי"ב ורעם גבורותיו מי יתבונן (איוב כ"ו, י"ד) א"ר הונא הרעם הזה בשעה שהוא יוצא בתיקונו אין כל בריה יכולה לעמוד עליו מתבונן אין כתיב כאן אלא מי יתבונן. *[אחי"ה והקבוץ רעמים ברכות נ"ט. חולי' פ"ו. תוספת' שבת ספ"ו (ז'). ובתר"י א' שמות י"ט ט"ז קלין דרְעִים וממנו הפעל רְעֵם וכ"ה בל"ס תרג' אסת' ו', א' שמיא רעימין עלי, אפעל תר"י ב' בראשית ל"ט, י"ח כד ארעימית קלי[3]), הפעיל כל"מ באבדר"נ פל"ג מצרים הרעימו בקולם אף הקב"ה הרעים עליהם] —

☞ רְעֵם (פי' כמו לנה בל"מ murren) תרג' וילן העם (שמות י"ז, ג') ואתרעם עמא. *[אחי"ה וכן כל לשון תלונה מתורגם ככה עיי' מתורגמן וכן וירגנו (תהלים ק"ו, כ"ה) תרג' ואתרעמו וכן יזעף לבו (משלי י"ט, ג') מתרעם ליביה והוא כעין ל"מ בעבור הרעימה (ש"א א', ו') ענין כעס וכן בל"ע رغم. התפעל מגילה ו'. מתרעם על מדותיו. סנהד' ק"י. המתרעם על רבו. אַפְעַל וילינו (במד' י"ד, ל"ו) תרג' אונק' ותר"י א' וארעימו. ומזה השם תרעומה עיי"ע] —

☞ רְעֵם (ענין הרמה erheben) תר"י (כ') ואתה הרם את מטך (שמות י"ד, ט"ז) ואנת ארעם ית חוטרך. *[אחי"ה וכן בתר"י ב' לבמד' כ', י"א. וירם משה את ידו: וארעם משה ידיה וכבר העירותי על זה התרג' בע' רעם וחשב התרגום כי זה השורש נופל לא רק על הרמת קול כי גם על הרמת איזה דבר, ובהשאילה על הרמת

[1]) כ"ה בדפו"י ובנו"ג בט"ס ידערונון. [2]) כ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג ורעותך. [3]) ובתר"י ב' נאמר ג"כ מענין הרמת יד ומטה עיי' תר"י ב' לשמות י"ד, ט"ז; לבמד' כ', י"א.

עצמו פי' ענין גאוה sich überheben תרג' ראמות לאויל חכמות (משלי כ"ד, ז') מתרעם שטיא בחכמתא] —

* רְַעַע עיי"ע רע ד'. והפלפל רערע תוספת' סוט' רפ"ב בכ"י אירפ' המים היה מתרערעין עליה ובנו"ג מתערערין, שם: אמרה איני שותה מרערעין אותה ומשקין אותה ובנו"ג מערערין ועיי"ע ער א'.

רעף (= רְעָפִים מל"ע رغف aus Lehm geformte Ziegel) בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ג.) אין מלבנין את הרעפים. בפ' כל המנחות (ס"ג.) מאפה כופח מעפה רעפים פי' כלי חרש שעל התקרה. בב"ר פי"א זימן לו הקב"ה שני רעפין והקישן זה לזה ויצא מהן האור ובירך עליה וכו' עד מפני מה מברכין על הנר במוצאי שבת מפני שהוא תחלת בריתו. *[אחי"ה וכ"ה בב"ר פי"ב ופפ"ב וירו' ברכות פ"ח די"ב: ועיי"ע ברך א' בסוף הע' אשר שם היה מציין רבינו (כפי גי' דפ"ר ווינצי') ב"ר הנ"ל וכן הירוש' הנ"ל. וכנ"ה בתוספ' מנחו' ספ"ז עשאן בכופח וברעפים, ביצה ל"ג סע"ב רעפים חדשים, ל"ד. לבון רעפים ופירש"י בביצ' ובמנחו' טייבלי"ש, טיבל"ש בלעז והוא ל"צ tuiles פי' לבנים (ועיי' פירש"י פסחי' ל': ד"ה בוכייא ובחומש (בראשי' י"א, ג') וכן פי' רגמ"ה למנחות רעפים: לבנים. ובשו"ט מזמור צ"ב אי' שתי אבנים במקו' שני רעפים דהגירסאות ופי' רֹעף בל"ע התיכת טיט הנגבל והנשרף בכבשן, ועוד רֹעיף = رغيف (בל"ס רַעְפָא) ככר לחם היינו פת הנאפה על הרעפים ומזה רִפְתָא ועי"ן מובלעת] —

רַעַץ (פי' כינוי לכתב שמרוני עיי' בפנים) בס"ג דפ' כה"ג (סנהדי כ"ב רע"א) אלא כיון שחטאו נהפך להן לרעץ[1]) פי' צער להיפך. ס"א „לדעץ תרג' ויצג (בראשית ל', ל"ח) ודעץ כלו' בקושי כמו דבר נעוץ דעוץ". *[אחי"ה בע' דעץ (ח"ג, ק"ח) כבר העירותי כי ס"א שייך לר"ח אשר דבריו העתיק רבינו מלה במלה וכפי' ראשון רעץ = צער אי' ג"כ בפירש"י בדפ' שונצ' נהפך להם צער ששכחוהו ע"כ (עיי' ד"ס סנהדי' צד כ"ז. שלא העיר על פי' הערוך הזה) ובנו"ג ברש"י לרועץ לש' תרעץ אויב (שמו' ט"ו, ו') ובע' אשר ד' (ח"א, שכ"ה) הואלתי לבאר מל"מ זה ומל"ע رعص שכנוי לכתב שמרוני נופל על מושג שבירת ורציצת האותיות, ותרג' ותרץ (שופטים ט', נ"ג) ורעיץ [צריך לומר ורעיצת][2]) וא"כ רועץ או יותר טוב כגי' כ"י פי' (ד"ס הנ"ל) רעוץ[3]) פי' כתב רצוץ ונשבר[4]) אבל גם גי' דעץ יש לו מובן עיי"ע אשר, וע' דעץ ועוד עיי"ע ליבונאה ומ"ש, ועיי' ג"כ תש' הגאוני' ס' שנ"ח (הוצי' הרכבי צד 181) כתב עברי שהוא דעץ והוא הכתב שהחזיקו בו הכותים הנקראין הדיוטות וכו' בירושלמי מגילה שם דע"א רע"ג מאן דאמר ברעץ ניתנה התורה · עי"ן מעשה ניסים מ"ד אשורית ניתנה התורה סמ"ך מעשה ניסים כי העין יש לה בכתב שמרונית צורה כזו ▽ כמו ם בכתב אשורית] —

* רָעַשׁ (מל"מ בהפעיל ענינו רעד erschüttern, erzittern) פסיקת' רבתי פ"י הרעישה אזנך וכו', ב"ר פע"א יערשיה (ד"ה א' ח', כ"ז) בשעה שהיה הקב"ה מרעיש עולמו וכו' עיי"ע יערשיה, ועוד מזעפת הים תרג' שני באסת' ג', ג' רָעִיש ולא עבר תחומיה.

רף (= רִיפָא נ"ל מל"ע رغيف, رغيفة בל"ס רַעְפָא ככר לחם Leib Brod ועיי' נבלעת במקום רעיפא) תליסר .ריפי כעכי (ברכות מ"ב רע"א) ככר פי' בע' כעך[5]), בר"ג דפ' ג' שאכלו (שם מ"ה:) כרכי ריפתא בהדי הדדי פי' היינו פת והיינו נהמא. *[אחי"ה בע' רעף כבר העירותי על גזרת זו המלה והתי"ו סימן הקבוץ הוא וצריך לנקד רִיפָתָא על כן כרכי ריפתא ברכו' כ"ב: מ"ה: כריך (כרך) רִיפָּתָא תענית כ"ג סע"א חולי' ק"ה: עיי"ע כרך (ח"ד, שכ"ג) הוא הוא כמו רִיפֵּי (ברכות מ"ב רע"א) ועיי"ע כעך (ח"ד, רפ"ב). פ"א ריפי כעכי כלו' כעכין הם רפי והם כעכי. וכנ"ה בקבוץ בביצה כ"ט: ל"ב: ריפתא מעלייתא ועיי' ג"כ תר"י א' לדברים ל"ב, נ' ותר"י ב' לבראשית מ', ט"ז ועיי"ע רפת ב'] —

רף (= רוּף, רוֹפֵף מל"מ ענין נדנוד ותנועה וכן בל"ס רָף wanken, schwanken); פלפל רִפְרֵף flattern; רְפָפוֹת lose Gitterwerke מלש' ערבי' رف, رفوف Stukkatur, Gitterwerk) בהעושה פי"ג באהלות (מ"א) הסריגות והרפפות מצטרפות פי' „רפפות של אלקטיות כדאמרי' בתוספת' (אהלות רפי"ד) סריגות אלו הן של אוצרות רפפות אלו

---

1) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע אלא שנהפך להן לרעץ כיון שחטאו. 2) עיי' המתורגמן. 3) וכצ"ל בתוספתי סנהדי פ"ד רועץ כגי' כ"י אירפ' ובירושי מגילה פ"א דע"א: רעץ ועיי' פי' רה"ג בסד"ט צד 41 (ידים פ"ד מ"ה). 4) וכן נקרא מין כתב שבור ורצוץ בל"פ شكسته gebrochene Schrift, Fracturschrift עיי' וואולירס ח"ב 446. 5) ח"ד י רפ"א וש"נ השינויים.

של אלקטיות". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 24 וע"ש ג"כ בפי' הר"ש וכן פי' הרמב"ם שם רפפות מין ממיני שבכות וכו' וכן פי' הרמב"ם בפרה י"א מ"ב הרפפות הן שבכות מעץ ורמז על פירושו באהילות הנ"ל אבל רבינו נגרר גם בזה אחר פי' רה"ג עיי"ע הבא אח"ז. ובתוספת' פרה רפי"א (י') אי' הרפופות בירוש' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן רפפות הן רעלות עיי"ע רעל ב' וע' רעד א'. ורפפות הן הן ריפין תוספת' כלאים רפ"ד ערים שהעבירו ע"ג הריפין הרי הריפין כמחיצה. והפעל בתר"י א' בראשית מ"ד, י"ח [1]) בעט יוסף בעמודא דהיכלא ורפפיה. באתפעל מתרפפין תרג' יתפלצון (איוב ט', ו') ור"ב הביאו בע' מיוחד ע' רף ד'. וכן אצל רז"ל תוספת' זבי' רפ"ד ואמצעיתה רופפת. תוספת' חולי' פ"ב הרופפת בעיניה ובחולי' ל"ח: אי' בפלפל עיי"ע רפרף. ב"ר ספ"ד החלב מרפף ושם פי"ד ובויק"ר ספי"ד אי' רופף עיי"ע מסס. ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג ע"ג כל שבעה החרב שלופה עד שלשים היא רופפת וכו'. ובכב"ר התפלפל מתרַפְרֶפֶת, ירוש' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד עמודי בית הוועד מרופפים ובהשאילה כל הלכה שהיא רופפת וכו' ירוש' מעשר שני פ"ה דנ"ו: ירו' יבמות פ"ז ד"ח. וירוש' פיאה פ"ז ד"כ ע"ג. הפלפל עיי"ע רפרף] —

רף (רְפָפוֹת מע' הקודם אבל רבינו פי' בע"א) בצלוחית פי"א בפרה (מ"ב) הרפפות טהורות לקדש ולתרומה ולחטאת פי' „מקום ביצה מים שיש בו רפש". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 30 וז"ל הרופפות פי' כך המקום שיש בו רפש ויוצא מים פסול לקודש ע"כ במקום ויוצא צ"ל כבערוך וביצה ונראה שהיתה גירסא לפניו רפשות ועיי' הר"ש לפרה שכבר תמה על זה הפי' ממה דאי' בפרה פ"ח מ"י ע"ש. והנכון כפי' הרמב"ם שהוא מע' הקודם ע"ש ועיי' ג"כ בפי' הרא"ש] —

☞ רף (schwanken) תרג' ועמודיה יתפלצון (איוב ט', ו') ועמודיה תתרופפין. *[אחי"ה צ"ל מתרופפין וכדאי' בקצת דפוסים ובקצת דפוסים ובכ"י לנכון מתרפפין ושייך לע' רף א' ע"ש] —

רָפָא (מל"מ השבת הגוף לבריאתו אחר שחלה genesen; בפיעל רִפָּא heilen; מַרְפֵּא מל"מ Heilung, Genesung) בגמ' דפ' אלו דברים (ברכו' נ"ג.) זח בתוספת שבת בענין דרכי האמרי (תוספ' שבת פ"ז) (ח') של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש פי' לא היו אומרים למתעטש מרפא מפני ביטול בית המדרש [2]). בפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ז. במשנה) מתרפאין מהן רפוי ממון אבל לא רפוי נפשות מפרש בגמ' (שם) ריפוי ממון דבר שאין בו סכנה וכו' עד ריפוי ממון בהמותו ריפוי נפשות גופו. בפ' אין בין המודר (נדרים ל"ח:) ומרפאהו רפואת נפש אבל לא רפואת ממון, גמר' (שם מ"א:) רפואת נפש גופו רפואת ממון בהמתו. *[אחי"ה ובירוש' כתובות פי"ג דל"ה ע"ד הגי' מרפאהו ריפוי נפש אבל לא ריפוי בממון. וכן ריפוי שבת ב"ק פ"ג: ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. ועיי"ע צער. ירוש' סנהד' פ"ט דכ"ז. ורפא ירפא (שמות כ"א, י"ט) חייב ליתן לו שבת וריפוי ובב"ק פ"ה. ורפא ירפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות. ושם כמה פעמים ריפוי ע"ש וריפוי הוא השם המופשט ופי' כמו רפואה ובענין רפואה עיי' ברכו' מ"ד: ס' סע"א שבת ס"ז: ק"ט. קי"ט: ר"ה ט"ז: מגילה י"ג: סנהד' פ"ד: ק"א. והקבוץ רפואות שבת ק'. יומא מ"ט. פ"ג: פ"ו. ירוש' ברכות פ"ה ד"ט: ירוש' תענית פ"א דס"ג ע"ד עיי"ע נרתק. — ספר רפואות ברכות י': פסחים נ"ו. עיי' תש' הגאונים סי' שע"ט צד 197 הוצ' הרכבי ובתש' הרשב"א סוף סי' תי"ג — ונקרא רפואה הברכה השמינית שבי"ח עיי' מגילה י"ז: רפואה דתחלואים, ושם: רפואה דסליחה. והשם רוֹפֵא מל"מ (Arzt) עיי' ברכות ס'. רופא נאמן, ושם וב"ק פ"ה. עיי' לעיל. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז. לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות, כתובות נ"ב: מידי לרופא, ק"ה. אדם נותן מעות לרופא וכו', סנהד' י"ז: עיר שאין בו רופא וכו', צ"א. רופא אומן, שמ"ר פכ"א המשל אומר כבד את רופאך עד שלא תצטרך לו עיי"ע אס (ח"א, קס"ג) וש"נ המשל בל' ארמי. ויק"ר פי"ג משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים וכו' והקבוץ ב"ק פ"י ושאלו לרופאים וכו', קידו' פ"ב. טוב שברופאים לגיהנם [3]). ועוד נקרא רופא: מוהל ע"ז כ"ו: עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה רופא כותי ורופא ארמאי ימול ארמאי וכו', ושם כ"ז. ויק"ר פכ"ו רופא מומחא. והפעל בפיעל מרפאין ברכו' מ"ד: נ"ז: מְרַפֵּא שבת קמ"ז. שריפא גיטין נ"ח. סנהד מ"ז. חולי' ז': שריפו נדרים מ'. התפעל פסחים

---

[1]) בתרגום דפי"ר הובא אצל הי' לעווי. [2]) עיי"ע עטש וע' זיטא (ח"ג, רפ"ג) ומ"ש וע' ייס (ח"ד, ק"ל) וז"ל התוספת' האומר מרפא ה"ז מדרכי האמורי ראב"צ לא אמר מרפא מפני ביטול תורה של בית רבן בן גמליאל לא היו אומרים מרפא. [3]) רפאים בל יקומו (ישעיה כ"ו, י"ד) העתיקו ע' הזקנים כאלו כתוב רופאים ἰατροὶ οὐ μὴ ἀναστήσουσι

כ"ה. מתרפאין ועיי' ע"ז כ"ז, כ"ח, כ"ט, ב"ב ט"ז: כתובות ק"ה. מתרפא, שבועות ט"ו: להתרפאות, נתפעל שם מ': נתרפא] —

* רָפָה, רפי (מל"מ רָפָה פי' מיעט כח וחולשה וכ"ה בל"ס רְפָא) schlaff, schwach sein גיטי' ל"ב רע"א עיי"ע כף ז' (ח"ד, רפ"ז.), שבת קי"ג. קט"ז. ב"מ י"ד: קידו' ס"ה. אין ולאו ורפיא בידיה, שבת קמ"א: אם היה רָפוּי, ב"ר פ"ק נולד בן זכר במשפחה מיד היה רפה. פיעל בכורו' ה': עיי"ע הבא אח"ז, ויק"ר פי"ט שרפיתם עצמכם במעשיכם הרעים, ירוש' חגיגה רפ"ג דע"ח ע"ד יְרַפֵּם עד שיבא בהן מים, בינוני פעול שבת ק"ל. מְרוּפָּה, אפעל נדרים מ"א: קא מרפי לה וכו', ירוש' כלאים פ"ט דל"ב: וירו' כתובו' פי"ב דל"ה. ארפונן, ירושלמי ברכות פ"ז די"א ע"ג ארפוניה, ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א. ארפון לון, וירף ממנו (שמות ד', כ"ו) תר"י ב' וכד ארפי מחבלא מיניה, תרג' תרף (משלי ד', י"ג) תַּרְפֵּא, אתפעל תרג' משלי י"ח, ט'; כ"ד, י'. והשם רפיון ידים ערכי' ה': ועיי"ע הבא אח"ז. שהש"ר פ' משכני: מרפיון התורה שבכם וכו' — רפיון כמו רפן עיי"ע.

* רפיאות? תנחומא תצוה סי' י"ג יש לי גפן אחת . . . שהיא עושה לי שלש רפיאות [1]) ובילק' חבקוק ר' תקס"ה ג' צופריאות ובכ"י רומי דופריות ובכ"י רח"ם רופריאות ובכולם צ"ל דופריות כדאי' בתנחומא ישן עיי' מ"ש החו' המו"ל רש"ב צד נ"א: תצוה אות ע' והוא לשון משנה דיופרא עיי"ע, ותיבות „שלש" יש למחוק כמו שהעיר רש"ב שם, והח' לעווי טעה בפירושו.

רְפִידִים (שם המקום) בר"ג דבכורות [2]) (ה':) מה לשון רפידים (שמות י"ז, א' וזולתו) ר' אליעזר בן יעקב [3]) אומר רפידים שמו ר' יהושע אומר [4]) על שריפו ידיהם מדברי תורה וכן הוא אומ' (ירמי' מ"ז, ג') לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים.

רָפַח (קרוב לשרש נפח ובל"ס רְפָחָא פי' כמו נפיחה An- Aufschwellung) ותהיין מורת רוח (בראשית כ"ו, ל"ה) תר"י (ב') סרבנין ורפחן רוח — (א"ב בנו"ג ואפחת רוח).

* רְפִיחַ דחגרא (שם מקום) ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג אבל בתוספת' שביעי' פ"ד הגי' ורקם דחגרא, וכצ"ל בספרי סוף עקב ועיי"ע הגר (ח"ג, שמ"ה) — ועוד עיי' תרג' בחצרים (דברים ב', כ"ג) ועואי דיתבין ברפיח כדאי' בדפ' סביוניט' ובנו"ג בדפיח ובתר"י דדפיע וצ"ל דרפיע וכ"ה רפיח בתר"י ב' במד' ל"ד, ט"ו.

רָפַט (קרוב לשרש רפץ ובל"ע نَفَضَ nachlassen, lose sein) בס"ג דפ' ר"א אומ' תולין (שבת קמ"א:) לא תצא אשה במנעל המרופט, בס"ג דפ' שואל (שם קנ"ב.) שפתותיהם של זקנים [5]) מתרפטות כבר פי' בע' מרפט [6]). בר"ג דפ' בני העיר (מגילה כ"ו:) האי תיבותא דאירפט „פי' תיבה שנתחלחלה כמו מנעל המרופט וכן שפתותיהם של זקנים מתרפטות". *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד ובדפו"ו רק: כמו מנעל המרופט וכל זה הועתק מפי' ר"ח במגיל' וכמו שהעתיק דבריו בע' מרפט. וכן פי' רש"י דאירפט [7]) ארון שנתקלקל ונפרד מחבורו ורמז על יבמות ק"ב. ובשבת קנ"ב. פירש"י מתרפטות מתבקעות וביבמות אי' לפנינו נפרם רק גי' רבינו היתה המרופט, ופי' (עפ"י ר"ח) על ידי רפוי] —

☞ רפט (= רוֹפֵּיטוֹן מל' יוני' ῥοφητόν leicht schlürfbar) ירוש' דנדרי' פ' הנודר (רפ"ו דל"ט ע"ג) ומותר בביצה טרומיטא רופיטון פי' בל"י ביצה ראויה לגמוע כשהיא מגולגלת וגם קוראים אותה טרומיטא ע"ש. *[אחי"ה עיי"ע כח"ד, פ"ד ושם ביארתי] —

רפילא (= רוּפִילָא עיי"ע אלקפתא) אלקפטא ורופילא (שבועות ו':) כבר פי' בע' אלקפתא. ויבאו שדה מואב ויהיו שם (רות א', ב') תרג' והוו תמן רופלין — (א"ב פי' בל"ר שר החיל). *[אחי"ה כיון לל"ר Rufulus, Kriegsoberster אבל עיי"ע אלקפתא. וכנ"ה בב"מ מ"ט: ק"ז סע"ב ופירש"י פחת פרסיים. ותרג' איש (אסתר ט', ו', י"ב) גברין רופילין] —

רפן (= רִיפָּן מל"י ῥιπή Schwung, Wurf תלוי in der Luft בריפן = ברפיון פי' תלוי באויר

---

1) בדפ"א שטעטין רפואות! 2) בדפו"ו בט"ס דבכורים. 3) לי' בבכורות וסנהד' ק"ו. ובמכילתא בשלח מסכ' דעמלק. 4) במכילתא אחרים אומרים. 5) כ"ה בעיקרי התלמוד וכ"ה נכון בעי' מרפט אבל כאן בט"ס צדיקים. 6) ושם הביא רבינו מיבמות ק"ב: ק"ג. מנעל המרופט ופי' הועתק מפיו ר"ח בשבת קמ"א: וקצת מזה דף קנ"ב.). 7) שהוא אתפעל בל"א כמו מתרפטות במשקל עברי

(schwebend, ungewiss בב"ר פכ"ג (ספכ"ב) ובפ' ל"ג (ל"ב) ומחיתי כל היקום: ר' לוי בשם ריש לקיש אומר זה קין שהיה תלוי ברפיון ובא מבול ושטפו וימח את כל היקום. בילמדנו (תנחומ' וארא סי' ט"ז) ומטר לא נתך ארצה תלויין ברפיון ואימתי ירדו בימי יהושע על האמורי (עיי' יהושע י', י"א [1]) פי' אויר בלעז ריפא. *[אחי"ה לא מצאתי בל' איטלקית כי אויר נקרא ריפא ונ"ל שהוא ל"י פי' השלכה באויר ובתנחומא הישן אי' בפי' כן אמרו רז"ל נתלה באויר ע"כ וכן בלקח טוב סוף וארא: אלא עומדין תלויין ועיי' ברש"י שמו' ט' ל"ג וברכות נ"ד: ד"ה לא נתך ארצה לא הגיע לארץ אלא עמדו באויר ע"כ ובב"ר ספכ"ב אי' תלאו ברפיון [2]) ושם פל"ב ושמ"ר פל"א וקהל"ר פ' אם יוליד, תלוי ברפיון, שמ"ר פי"ב תלאן ברפיון, ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג תליין יהושע בריפן וכצ"ל בירו' קידוש' רפ"ד דס"ה: ושם לדופן צ"ל בריפן. ב"ר פצ"ח איני לא מרחקך ולא מקרבך אלא הרי אני תולה אותך ברפיון עד שיבא משה וכו' ודרש חללת על חלל העולם לא בשמים ולא בארץ כאלו נתלו באויר] —

רָפַס (בל"ע رفس וכן בל"ס רְפַס פי' דרס treten, zerstampfen) בס"ג דפ' בכל מערבין (עירו' מ':) דליוה [3]) לרטיבא רפסא ל י [4]) ברוכתיה. פי' „מי שרואה חברו מחפש על עץ לח אומר בדעתו שמא להכות אותי מה עסקו לכך שואל אותו מה עסקך והוא מדקדק אחריו. פ"א רפסא לבי דוכתיה [5]) שמא במקומו דבר טמון". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא בדף מ"א סע"א) ע"ש ויש לתקן עפ"י הערוך ושם פ"א אי' בתחלה ורש"י פי' בע"א ועיי' עוד פ"א בהעמק שאלה לסוף שאילתות, עפ"י ע' הבא אח"ז. ובכ"י ש"ס הגי' דפסא ליה דוכתיה, ובדפ"ש מדפרסא לדוכתיה עיי' ד"ס צד ע"ו. אבל עיקר הגי' רפסא וכנ"ה בויק"ר רפט"ז היתה רופסת עליה עיי' במ"כ ובשבת ס"ב: הגי' בועטת. ותרג' ורקעך (יחזק' כ"ה, ו') ורפסתא בריגלך ושם ו', י"א ורפוס, שם כ"ב, מ"ג רפסתינון, תר"י ב' בראשית מ"ד, י"ט ורפס במסאניה עיי"ע רפש וש"נ ב"ר פצ"ג. אתפעל תרג' וישחו (קהלת י"ב, ד') ויתרפסן ספוותך — ירוש' עירובי' פ"ה דכ"ב ע"ד מתרפס וצ"ל מטרפס עיי"ע טפס (ח"ה, ס"ז) — נפעל ב"ר רפע"ה כשם שאי אפשר למעין להֵרָפֵס וכו' והוא מל"מ (משלי כ"ה, כ"ו). ויק"ר פל"ו היא נרפסת ברגל וכו', והוא כל"מ (דניאל ז', ז') ברגליה רפסה ועוד עיי"ע רפס ד', ובהשאילה קידושי' ס"ג: הני שמעתתא דידי מרפסן איגרי פי' דורסות ומשברות גגין עיי' פירש"י ורבינו הביאו בע' הבא. והשם המופשט ריפסא עיי' תרג' יחזק' כ"ו, י' וכ"ה בל"ע رفسة Fuss-schlag] —

רְפַס (קרוב לענין ע' הקודם durch Stossen erschüttern) בפי' השוכר את האומנין בגמ' אנגריא (ב"מ ע"ט:) משום רפסתא [6]) דספינתא פי' מתרועעת הספינה בהוצאת חבילות ובהכנסת חבילות [7]). בפי' האומר לחברו בגמ' האומ' קדשתי את בתי (קידושי' ס"ג:) הא שמעתתא דידי מרפסן אגרי פי' מרעעין הגגות. *[אחי"ה ורש"י פי' משברות עיי"ע הקודם וכן رفش פי' בל"ע שיבר ואין הצריכה לשער שגי' רש"י מפרסן כמו שכתב בעל עיקרי התלמוד אליבא דרש"י] —

רפס (= רוֹפֵס weich, weichgedrückt) בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ז.) מקום שמוחו של תינוק רופס. ירושלמי בפ' המוציא [8]) תפילין (עירו' רפ"י דכ"ו.) במקום שראש התינוק רופף [9]) פי' מתרכך [10]).

רָפַס (גם זה מע' רפס א' פי' דָרַךְ; הִתְרַפֵּס sich treten lassen פי' הכנע את עצמו ובדרז"ל דרשוהו בשתי תיבות עיי' בפנים) בס"ג דפ' גט פשוט (ב"ב קע"ג: ועיי' ג"כ יומא פ"ז. וב"מ קט"ו.) לך התרפס ורהב ריעך (משלי ו', ג') אם ממון יש לו בידך התר לי פיסת ידך — (א"ב תרג' ורקע ברגלך (יחזק' ו', י"א) ורפס ברגלך). *[אחי"ה והיה לו להביא ל"מ (דניאל הרשום בע' רפס א') ועיי' פי' רש"י וראב"ע. וכל ארבע' ערכים אלה קרובי ענין הם ויוצאים ממושג דריכה והיו לארבעה ראשים — ודע כי ברפ"א הוספת ר"ב נדפסת עם ע' הקודם ושייכת לכאן כמו שהעירותי בהערה 10 — ועוד עיי"ע רָפַשׁ] —

[1]) ובתנחומא אי' מפורש שנאמר (יהושע שם) וה' השליך עליהם אבנים גדולות וגו' ובתנחומא הישן אי' עד שיבא גוג ומגוג והביא ראיה מיחזקי ל"ח, כ"ב וכ"ה בלקח טוב סוף וארא ועיי' ברכות נ"ד רע"ב ושמ"ר פי"ב. [2]) ובכ"י פאריז אי' בב"ר בדיקפיון והוא ט"ס. [3]) בכ"י ש"ס דלויה. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ליה. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ובעיק' התלמוד ובדפ"ע אי' לי ברוכתיה. [6]) בכ"י ש"ס רפסא. [7]) וכ"ה בפירש"י. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובעיק' התלמ' ובדפ"ע נשמט בטעות. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובירוש' אבל בדפ"ע בט"ס רופס דא"כ מה הפרש יש בין גי' הבבלי ובין גי' הירוש'. [10]) מה שאי' כאן בדפ' אמ' שייך לע' הבא כי הוספת ר"ב תתכן יותר לע' הבא אח"ז.

☜ רפס (= רפוסא) Rufulus (Rufus) פי' שר החיל (Oberster der Infanterie, מדר' שמ"ר פ' ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך (פל"ז) משל לאוהבו של מלך קומים ורפוסא פי' בל"ר שר החיל כמו רופילין דלעיל.

* רפסודות ? תנחומא בראשית סי' ה' מלך בו"ד יושב על כסא גבוה ואין רגליו מגיעות לרפסודות שתחת רגליו והקב"ה השמים כסאו והארץ הדום רגליו נ"ל שצ"ל הפפודות, והוא אפופודין בל"י ὑποπόδιον הדום רגל וכדאי' בויק"ר פל"ו ויתר מקומות שבע' אפיפודין (ח"א, רכ"ו).

רפע ? בפסקא דרני עקרה — (א"ב במדר' שה"ש פ' צוארך כמגדל ר' זכאי רבה אמר עד שיחי ריפע עד היקבים שייקבן מלך מלכי המלכים פי' בל"י ורו' שם הרים גבוהים במחוז טטר וי"א שנקראים כן על שם ריפת בן גמר (בראשי' י', ג') *[אחי"ה ר"ב כיון להרים חנקראים τὰ Ῥιπαῖα ὄρη ; ὄρη Ῥιπαῖα; Riphaei (Rhipaei) montes בקצה צפוני של Sarmatien וכל פי' ר"ב הוא רחוק כרחוק הרים האלה העומדים בשער ההשערה אבל ידע תידע כי כבר העירותי בע' יקב (ח"ד, קנ"ד) כי עיקר הגי' דיפו. וז"ל הפסיקת' דר"כ צד קמ"ג. כי ימין ושמאל תפרוצי (ישעיה נ"ה, ג') . . לאורך מניין ממגדל חננאל עד יקבי המלך (זכריה י"ד, י') . . ר' זכאי רבה אמר עד שִׁיחָיָה דיפו וכדאי' ג"כ בילק' ישעיה ר' של"ד ובכ"י כרמולי (אצל הח' רש"ב בפסיק' שם הערה מ"ח) בט"ס שוחיא דופיע ובשהש"ר פ' צוארך כמגדל שיחיה ריפע וגי' מוטעת זו נזדמנה לרבינו בפסיקת' דרני עקרה (שם) וכבר העיר רש"ב שצ"ל שיחיה דיופי ופי' היקבים שׁל עיר יפו (עיי' פירש"י לזכרים הנ"ל) — ובענין למינה שׁל יפו עיי"ע למן (ח"ה, מ"ד) — רפיע בתר"י עיי"ע רפח] —

* רְפַף, רְפָפוֹת, רְפוּפוֹת עיי"ע רף.

רְפַק (פי' חפר graben ; רָפוֹקָא Pflüger, Gräber) בסדר תעניו' האלו בגמ' מעשה (תענית כ"ג סע"א) אשכחיה דקא רפיק [1]) ריפקא [2]). בס"ג דפ' עושין פסין (עירו' כ"ה.) ואתא ישראל אחרינא ורפיק ביה פי' חופר. בפ"ק בסוטה בגמ' שמשון (י'.) קמי רפוקא גריוא דחלפי פי' בפני חופרי שדות גדישי דשאים. *[אחי"ה בסוטה הגי' גרידיא דובלא ובבמד"ר פ"ט גרידא דיבלא [2]) וזו הגי' הביא ג"כ עיקרי התלמוד וז"ל נ"א גריוא דחבלי נ"א גריוא דיבלי והוא עשב שהוא חצבא בל' חכמים ע"כ וא"כ הוא פי' גירדא דיבלא כמו דאי' בע"ז כ"ח. וכפי' רבינו בע' גרד [4]). ועיי' ג"כ תש' הגאוני' (הוצאת ה' הרכבי צד 22) סי' מ"ז וז"ל גירדא דיבלא גרודת שגוררת מעשב ששמו חצב במשנה ובטיי"ת אלתול (אולי מל"פ تولة Heliotrop, Malve) — וכנ"ה מנחו' פ"ז. רב יוסף הוה ליה קרנא דפרדיסא דרפיק ליה[5]) טפי ריפקא ופי' רגמ"ה שחפרו פעמים. ב"מ ק"ג. אושלן מרה למרפק ביה האי פרדיסא וכו' ושם כמה פעמים רפיק, וב"מ ע"ו סע"ב דאגר אגירי לרפקא פי' לחרוש, ב"ב נ"ד: רפיק בה פורתא. והתואר רָפוֹקָא סוטה ובמד"ר הנ"ל, השם המופשט רִיפְקָא תענית ומנחות הנ"ל] —

* רָפַק (צ"ל פרק) במד"ר פ"ט תהא מתרפקת איברים צ"ל מתפרקת עיי' חיד' הרד"ל — שהש"ר פ' יונה מתרפקות עיי"ע פרקד.

רִפְרֵף (פִלְפֵל מן רפף פי' תנועה תמידית וכן בל"ע رفرف flattern, hin- u. her schweben) בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' דסמוך השוחט לנכרי (חולי' ל"ח:) ובעוף אפי' לא ריפרף אלא בגפו ס"א אלא בעינו [6]), ובתוספת' פ"ב הרופפת בעיניה מענין כהרף עין. (ברכות ב': שבת ל"ד:) *[אחי"ה וכן בל"ס רְפַף עינא פי' תנועה בעין, קריצת עין. ועיי"ע הבא אח"ז שענין אחד לבית ערכים] והשם המופשט רִפְרוּף עיי' רש"י חולי' ל"ח:] —

רִפְרֵף (מע' הקודם) בב"ר (פנ"א) [צ"ל פ' כ"א] [7]) (לפנינו פ"כ) לפי שרפרפה בלבה ואמרה איני נזקקת לביתי עוד לפיכך תביא קרבנה מרופרף ולקחה שתי תורים — (א"ב פי' בל' ישמעאל תנועה תמידית כמו שהתורים והיונים עושים והמילדת מתנענעת במחשבתה ומהרהרת אם תזקק עוד לבעלה אם לא. תרג' ועמודיה יתפלצון (איוב ט', ו') ועמודיה מתרופפין וכבר הבאתיו בע' רף וענין שני ערכים אלו אחד הוא). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פ"ב ורוח אלהים מנשבת אין כאן כתיב אלא מרחפת כעוף הזה מרפרף בכנפיו וכנפיו נוגעות ואין נוגעות וכו'. ב"ר פ"ק עד שלשים יום מתרפרפת ועיי"ע רף ב'. תוספת' מכשירין פ"ג מפני שהיא מתרפרפת וחוזר ואוגדה] —

---

[1]) בדפ"א בט"ס דרחיק. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' (בד"ס צד כ"ח ולא העיר על הערוך) ולפנינו בש"ס לי' ריפקא ובכ"י ש"ס ובפי' ר"ח אי' דרפק בדברא. [3]) כצ"ל בע' גרד ח"ב, שנ"ח שורה י"ז. [4]) ח"ב, שנ"ו ע"ש ועי' חצב ג' ועי' יבל. ועוד עיי"ע גריו ומ"ש בח"ב, שס"ב. [5]) כ"ה נכון בפי' רגמ"ה ורש"י ובנו"ג ביה וצ"ל ליה. [6]) בנו"ג לא רפרף אלא גפו. [7]) וכדאי' לנכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד.

רֶפֶשׁ (מל"מ Koth, Schlamm) בפ' המניח את הכד בגמ' השופך את המים (ב"ק ל'.) ולא יהא אלא כרופשו [1]) פי' מלשון רפש וטיט (ישעי' נ"ז, כ') *[אחי"ה ועיי"ע רף ג' ומ"ש בענין גי' רבינו שאולי הוא גורס בפרה י"א מ"ב רפשות].

רָפַשׁ (מל"מ כמו רפס פי' ענין דריכה treten) בר"ג דפ' השואל פרה (ב"ק צ"ה:) אע"ג דקא מרפיש [2]) ואזיל קמא קמא [3]) פי' מרפק ומפתח הארץ לפני החורש ומתחיה [4]) הקשה כדי שיה' נוח לחרישה. בב"ר פ' ויגש אליו (פצ"ג) רמז למנשה ורפש חד רפיש [5]) וזעת כל פלטין. ויטש על המחנה (במדב' י"א, ל"א) תרג' ירושלמי (א') רפש במשריתא *[אחי"ה בענין תר"י זה עיי"ע הבא אח"ז. ופיר' רפשׂ בל"מ (יחזק' ל"ב ב'; ל"ד י"ח; משלי כ"ה כ"ו) כמו רפס וכנ"ה באיכ' רבתי פי' ממרום כמה רפשים עשיתי שרפשׂתיו בידך פי' כמה דריסות דרסתי כ"ה במ"ד שמואל ס"פ כ"ד ע"ש ובויקרא פכ"ו אי' בע"א עיי"ע רמז בסוף הע' בהוספותי. שמ"ר פט"ו רפש הענבים ובעט ראשון ראשון. פַעל מרפיש ב"מ צ"ה: עיי' לעיל כגי' רבינו. הפעיל שהש"ר פי' מי זאת ראה את המלך עומד על גבו והרפישׂ את עצמו תחתיו וכו' והוא כל"מ התרפס ענין הכנעה כאלו נדרס עיי"ע רפס. והשם רְפֵישׁ ב"ר פצ"ג עיי' לעיל והוא כל"ס רְפָסָא דריסת רגל והקבוץ רפשים איכ"ר הנ"ל]. —

* רְפַשׁ (נ"ל מל"ע رفش ענין שריה במקום sich an einem Orte niederlassen) תר"י א' במד' י"א, ל"א ויטש ורפש במשריתא כה"ג בערוך ע' הקודם לזה וכ"ה במתורגמן [6]) והוא מל"ע ואין ענינו לשון דריסה כמובן של ע' הקודם.

רֶפֶת (מל"מ Viehstall) בגמ' דפ"ק דפסחי' (ח'.) ורפת בקר ולולין ומתבן פי' מקום דירה לבהמות *[אחי"ה והוא מל"מ (חבקוק ג' ט"ז) ואין בקר ברפתים וכמו שפי' כבר ר"ה בפסחי'. וכן בב"ב י"ח. רפת בקר, ירוש' פסחי' פ"ד דל"א: הרפת בין גדולה בין קטנה] —

☞ רפת (צ"ל רִיפְתָא פי' ככר לחם Laib Brod) תרג' ירו' (ב') סלי חרי (בראש' מ' ט"ז) סלין דרפתא קקבטון פי' פת בל' גמרא *[אח"יה בע' רף א' כבר הוכחתי כי התי"ו שמושית היא לסימן הקבוץ ועיקרו ריפא עיי"ע רף ומ"ש] —

* רָץ (מל"מ פי' הליכה מהירות laufen) והשם המופשט רִיצָה קהל"ר פ' שמח מיעוט בריצה שלא תרבה בחזירה. תוס' סוט' רפ"ד רץ שלש ריצות.

רץ (= רָצָה בהפעיל הרצה פי' כמו בל"ע رضى ענין נתינה ובדרז"ל בפרט מנתינת ומנין ממון Geld auf- hinzählen) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת כ"ב.) אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה. בפ' חזקת הבתי' בגמ' ערים [7]) (מ"ח:) תלייה וזבין זביניה זביני עד דלא ארצי זוזי [8]). בסוף [9]) גמ' דפ' ד' מיתות (סנה' ס"ח.) הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן פי' זה אמר מטעמי תורה כלומ' ספקות יש לי ואין מי שיפרשן [10]). (א"ב ענין מנין וחלוף מעות שהמונה או מחלף זורק במרוצה המעות) *[אחי"ה ולא הוצרכנו לזה עפ"י מה שכתבתי בתחילת הע' עפ"י גזרת המלה. ורש"י פי' בכ"מ להרצות למנות. ובעל עיקרי התלמ' פי' נראה לשון נתינה ובחירה ע"כ והיא היא הוראת המלה הערבי' הנ"ל. וגם בעברי הוראת רצה היא ענין שלום עיי' ויקר' כ"ו, מ"א, מ"ג; דה"י ב' ל"ו, כ"א] —

רץ (= רָצָה מל"מ עני אבה וחפץ וכן בל"ע رضى wollen; wohlwollen) בפ' חבית בר"ג (שבת קמ"ד.) שהמשקין היוצאין מהן לרצון טמאין ושלא לרצון טהורין מאי לאו לרצון דניחא ליה פי' „מקבלין טומאה מפני שהן משקין והמשקין אין צריכין הכשר" כדאמרינן (פסחי' י"ח:) שהן עלולין לקבל טומאה *[אחי"ה עד כדאמרינן הם דברי ר"ח וכנ"ה לרצון ושלא לרצון במכשירין א', א'; ו' ח'. ברצון כתובו' ט'. עשה רצונך בשמים ממעל וכו' ברכו' כ"ט: תוס' ברכו' רפ"ג. והפעל ברכו' ז'. כשרציתי לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה, שם ב'. עין שלא רצתה לזון וכו', ל"א. לכל רוח שירצה. שם י': פסחי' מ"ט. עירו' ק': ביצ' ט"ו: יומ' ע"א. ב"ב כ"ה: כתובו' נ"ט: ע"ז כ': חולי' פ"ד: וזולתו הרוצה וכו' — בפיעל כל"מ (איוב כ' י') ענין פיוס begütigen, sühnen וכן בדרז"ל פסחי' ט"ז: הציץ מרצה, שם ע"ה. לא מרצה, ברכו' ו': אין מרצין וכו', יומ' פ"ה: עד שירצה את חברו, אבות פ"ד מי"ח אל תרצה את חברך בשעת כעסו. חולי' ז': דם ניקוף מרצה עיי"ע נקף ב' ספרי ואתחנן סי' ל"ב כשם שקרבנות מרצים כך יסורים מרצים ועוד

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפ"ע רופשו ובנו"ג כרפשו. [2]) בדפו"ו מרפש ובנו"ג בש"ס וברש"י מרפי וכ"ה בכ"י ש"ס. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס פי' ובכ"י ר' א' וב' קמה קמה ובנו"ג רק פעם אחת קמה. [4]) כ"ה נכון בכ"י בדפ"ר ובדפו"ו ועיק' התלמ' אבל בדפי' פיז' ואמ' בט"ס מתחיה. [5]) עיי"ע רפס א' תר"י ב' לבראשי' מ"ד, י"ט. [6]) בנו"ג שרא ובאונק' רמא. [7]) כ"ה בכ"י. [8]) רבינו לא גרס לא ארצי ל"ה כדאי' בכ"י ש"ס ובדפ' ראשונים ועיי' תוספ' ד"ה ואפי'. [9]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד ובד"א אבל בדפ"ר וויג' ופיז' בט"ס בריש. [10]) ועיי' ג"כ פירש"י.

שהיסורים מרצים יותר מקרבנות וכו'. פַּעֵל ברכו' ל"ג: לרצויי למריה. תעני' כ"ג רע"ב אפשר דמרצי הקב"ה וכו'. אפעל עירו' ק': דמרציי ארצויי קמיה. נתפעל ברכו' נ"ג סע"א קידושי' מ"ה. ושם: נתרצה. ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד נתרציתם. הָפעל יומ' ז'. הוּרְצָה. והשם המופשט תעני' ד': רִיצוּי שאלה] [1] —

רץ (= רצה השם המופשט הרצאה כמו ריצוי נשיאת חן ופיוס (Besänftigung בפ"ק בקדושי' בגמ' עבד עברי (י"ד סע"ב) ההוא להרצאת אדון הוא דאתא פי' כדכתי' (דברי' ט"ו, י"ח) לא יקשה בעניך [2]. ס"א להרצעת אדון הוא דאתא פי' שנרצע אינו עובד ליורש. *[אחי"ה לפי ג' שלנו הרצאת אדון הוא ריצוי שבע' הקודם בסוף, ועיי"ע הרצאה (בח"ג רמ"ח) וש"נ] —

רץ (נ"ל מל"מ רצה פי' סָפַר erzählen ועיי' בפנים) בגד' דפ' אין דורשין (חגיג' י"ד:) ג' הרצאות הן חנניה בן הכינאי הרצה דברים לפני ר"ע [3]) פי' כמו (שבת ק"ג: ק"ז: פסחי' ע"ה: ביצ' י"ט. מ"ק ה'. סוכ' כ"ב: יבמו' י"א: י"ב מ"ג: צ"א. צ"א: ק"ט. כתובו' י"א: יבמו' קט"ו. ב"ב פ': ק"א: שבועו' כ': כ"ו: זבחי' כ"ז: ק': ק"א. מנחו' צ"ב: נדה ס'. ס"ט:) תריץ ואימא הכי. אלו ארבעה רץ קרובי ענין הן *[אחי"ה בכל זאת יש הפרש ביניהם בהסתעפות המושג ולכן לא יפה עשה רמ"ל לכללם בסוג ערך אחד. וגם קשה לרבינו שהוא הסכים כי קרובי ענין הם ר"ל שכולם נגזרו משרש רצה איך יוכל להביא להוראת רץ האחרון הזה הגזרה מן תריץ ששייך לע' תרץ. ולי נראה שפי' הרצה דברי' מל"מ ורציתם (דה"י ב' י' ז') ומזה ג"כ ואחריהם בפיהם ירצו סלה (תהלי' מ"ט י"ד) ויפה פירש"י לתהלי' שם וז"ל ירצו הרצאת דברים ע"כ ופי' הרצה דברים ספר דברים ובפרט לפני הרב המובהק עיי' חגיג' הנ"ל ותוספת' חגיג' רפ"ב תן לי רשות וארצה לפניך . . והרצה לפניו . . ר' יהושע הרצה לפני ריב"ז וכו', ע"ז ל"ו: הרציתי דברי לפני רבי וכו', חגיג' שם דארצי וארצו קמיה קחשיב דארצי ולא ארצו קמיה לא קא חשיבי ירו' פיאה פ"ה די"ט סע"ב והרציתי את הדברים לפני ר' אלעזר בן עזריה, ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט. כשבאתי (והריציתי) [צ"ל והרציתי] את הדברי' לפני ר"ע וכו' ועוד אי' במנחו' י"ח. כפי ג' רבינו בע' חב להרצות מדותיו וע"ש פי' הערוך. ואולי מזה ג"כ בתרג' משלי ו', כ"ב היא תשיחך: היא תהוי רצייך וא"כ תשיחך = שִׂיחך]

רץ (= רָצַץ מל"מ קרוב לשרש רעע ענינו שבירה ודחיקה (zerdrücken, zermalmen בפ' אלו טרפות (חולי' נ"ו.) או שרצצתה [4]) בהמה והיא מפרכסת אם שהתה מעת לעת ושחטה כשרה פי' מן (ישעי' מ"ב, ג') קנה רצוץ, וירעצו וירוצצו (שופטי' י', ח'). בהדר בפ"ח בטהרו' (מ"ב) אם מסר לו תיבה מלאה בגדים בזמן שהיא רוצצת טמאה. פי' דוחקת. *[אחי"ה וכנ"ה בהולי' ע"א. וש"נ טומאה רצוצה. ירו' מכות רפ"ב דל"א ע"ג והושיט התינוק את ידו ורצצה וכו'. ירוש' קידוש' ספ"ד דס"ו ע"ג הטוב שבנחשים רצץ את מוחו, ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג שלא ירוץ את גולגלתו שמ"ר פ"ל רצצו גפנים, במד"ר פי"ט ורצצו כל אותן גבורים, תר"י ב' לבמדי' כ"א, ט"ז ורציצו רישי גיבריהון, תר"י ב' שמות ט"ו ה' דרעע ומרצצא שורי וכו', ועיי' תרג' איכ' ג', ט"ז — ומזה השם רְצִיצָה עיי"ע. והפעיל ירו' יבמו' פ"א ד"ג. בשביל שיריצו את מוחי, תוספת' אהילו' ספי"ח שמא יריצו את ראשי. ויק"ר פכ"ח דברים, שהן מריצין לבני מעים]—

* רָצַד (פי' בל"ע رصد ארב auflauern) בויק"ר פכ"ו אזל ורצד עלוי פי' ארב לו עיי' מ"כ.

רָצַח (מל"מ פ' מכות מות בזדון morden) בהלכה ראשונה בפ' כל שעה (כ"ה:) ובס"ג דפ' בן סורר ומורה (סנה' ע"ד.) „ר' אומר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש (דברי' כ"ב, כ"ו) וכי מה למדנו לרוצח מעתה [5]) פי' מה נלמד לרוצח מן הנערה [6]) וכי י"ל אם יקום איש על רעהו ורצחו אין לו דין מות כמו זו הנערה שכתוב בה אין לנערה חטא מות אלא זו נערה באה ללמד לאחרים ונמצאת היא למדה והוקשה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבר כך הנערה המאורסה אם יאמר לך [הישמעאלי] [7]) השמיעי לי ואם לאו אני הורגך תהרג ואל תשמע לו ואם תפשה ונתחזק עליה אין לה חטא מות" [8]) וזהו דשאילתות (וארא סי' מ"ב) וברישׁ זו ההלכה אלא ניתן להצילו בנפשו

1) בעבודה דיוה"כ לתפלת מוסף ריצוי הזיות. 2) וכ"ה בפירש"י. 3) וכ"ה הרצה דברים בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י בי ובע"י ובנו"ג רק הרצה ורבינו הביא רק הסוף וסומך עצמו על הקורא לעיין הצעת הש"ס וז"ל ג' הרצאות הן ר' יהושע הרצה דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי ר"ע הרצה לפני ר' יהושע חנניה בן חכינאי הרצה לפני ר"ע ובכ"י ש"ס בשתי פעמים הראשונים הרצה דברים וכו'. 4) בנו"ג ריצצתה אבל בביצה ל"ד. כגי' רבינו. 5) וכ"ה בסנהד' ובשאילת' וארא סי' מ"ב ובפי' ר"ח ובכ"י ש"ס א"פ בפסחים (עיי' ד"ס שם צד ל"ד:) ובנו"ג בפסחים וכי מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה. 6) דברי רבינו הם וכגי' שלנו. 7) כ"ה בפי' ר"ח. 8) הועתק מפי' ר"ח לפסחי'.

מנא לן אתיא בק"ו וכו' עד דבי ר' תנא הקישא הוא כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכי מה למדנו מרוצח מעתה הרי זה בא ללמד ונמצת למד פ' מה יליף נערה מאורסה שהיא אנוסה ופטורה מן רוצח שהוא מזיד וחייב בא ללמד הרוצח לנערה ונמצא למד ממנה מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו שהרואה מי שרודף אחריה לבועלה ואינו יכול להצילה בענין אחר אלא בנפשו של רודף יהרוג הרודף להצילה דכתי' (שם כ"ז) ואין מושיע לה הא יש לה מושיע מושיעה בכל מה שיכול אף רוצח ניתן להצילו לנרדף בנפשו וזה שבראש ההלכה מה למדנו מרוצח ושבסוף הלכה מה למדנו לרוצח בשני ענינים דרשו הפסק ר' ותנא דבי ר' *[אחי"ה ועיי' הסוגי' בפסחי' ובסנהד' ועוד ביומ' פ"ב, ובתוספו' שם, ועוד עיי' פי' העמק שאלה לשאילתו' וארא סי' מ"ב — וכנ"ה בינוני רוצח והוא הוא התואר שביעי' פ"י מ"ח, הקבוץ רוצחים מכו' ט'. י'. ועוד סוט' מ"ז. במשנ' בן הרצחן הקבוץ הרוצחנין ובירו' סוט' פ"ט דכ"ד. בן הרוצחן ועיי"ע בן דינאי (ח"ב קי"ג) ב"ר ספכ"ב רוצחנים. והשם המופשט רְצִיחָה סנהד' ל"ה. מכילת' משפטי' פרש' ד'] —

* רצי עייע רץ' וש"נ רִיצוּי.

רָצַם פי' כמו ל"ע رصم drücken, fest auf-einander liegen) כס"ג דפ' אין צדין (ביצ' כ"ח:) שפוד שנרצם [1]) וכפ' המפלת בגמ' המפלת סנדל (נדה כ"ה:) ת"ר סנדל דומה לסנדל [2]) דג של ים ולד הוא מתחילתו אלא שנרצם [3]) פי' סנדל ולד שנתמעך ואין ניכר אם זכר אם נקבה שכשעיברתו אמו עיברה שוב ולד אחר ובא שני וקלקל צורת הראשון ולהכי קרוי סנדל שסנוי [4]) ודל מפני שנתקלקל ואע"ג דאין האשה מתעברת וחוזרת ומתעברת קודם שתלד ה"מ למיהוי תרווייהו בני קיימא אבל הוזרת ומתעברת ונתקלקל שני מן הראשון וכן המפלת שיליא אע"ג דאין בה שפיר תשב לזכר ולנקבה דהיישינן שמא היה עמה לדג של ים שהוא רחב ודק וחד כלפי ראשו שנרצם שנתקלקל כגון שפוד שנרצם *[אחי"ה פי' נרצם נדחק ע"י שכיבת אחת על גבי חברתה וכמלה ערבי' הנ"ל. ובקל ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ד אין סנדל אלא שרצמו חי] —

רצן (= רְצִינָא פי' תולעת ובל"ר ricinus) כס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א:) רב נחמן אמר רְצִינָתָא פי' „שלא יאכלוה תולעים" *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה ועיי"ע דרא (ח"ג קל"ט) וש"נ פרה פ"ט מ"ב פי' רה"ג ע"ש, ודע כי בל"מ נקרא ירקון ובל"ע يرقان = ارقان חולי התבואה ואולי הוא הוא רצינא ובקבוץ רצינתא ובת' הגאוני' (הוצ' הרכבי צד 51) ססי' פ"א רצינאתא, ע"ש] —

* רָצַע (מל"מ וכן בל"ע رصع פי' נקיבת נקב באוזן durchbohren, stechen) קידושי' כ"א: כישהן רוצעין אין רוצעין אלא במילת, עיי"ע מל. וכן בספרי ראה ס' קכ"ב בינוני פעול תוספת' בכורו' רפ"ה אזניו רצועות ותרגו' ורצע (שמות כ"א ו') ויַרְצַע. נפעל קידו' שם אין עבד עברי כהן נרצע וכו', ירו' קידושי' פ"א דל"ט ע"ד המילת הזה נרצע. והשם המופשט קידו' י"ד: הנרצע נקנה ברציעה, שם י"ז: להעניק או אינו אלא לרציעה וכו', שם ט"ז סע"ב אין סימנין באיש ורציעה באשה וכו'.

רצע (= רְצוּעָה מל"ע رصيعة Riemen) כפ' במה בהמה (שבת נ"ד:) ולא ברצועה שברגלו. כפ' במה אשה (שם נ"ז.) ולא ברצועה[5]) שבראשה. *[אחי"ה וכנ"ה בנגעים פי"א מי"א רצועות מנעל וסנדל, תוספת' יבמו' פי"ב הותרו לו רצועות מנעל. תר"י א' שרוך (בראשי' י"ד, כ"ג) סנדלת רצועה תרג"י ב' רצועה דסנדלא, מנהות ל"ה: רצועה דתפילין, ושם: גרדומי רצועות, ברכות כ"ד. תוספת' ידים פ"ב רצועה.. קציצה, יומא י"ב. ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה וכו', ועוד רצועה ללקות בה ירוש' גיטי' ספ"א דמ"ג ע"ד וירוש' קידושי' פ"ג דס"ד. ורצועה עולה ויורדת. במד"ר פט"ז משל לתינוק שסרח ולקה ברצועה וכו', במ"ר פי"ט רצועות מרדות היה עמלק לישראל. ירוש' ביכורים פ"א דס"ד. ירו' קידוש' פ"ד דס"ו: ירוש' סוטה ספ"ז דכ"ב. ויק"ר רפכ"ח קהל"ר פ' מה יתרון ופ' שמח בהשאילה: הותרה הרצועה. והתואר רוצען, רצען עיי"ע הבא אח"ז. והפעל נבנה מהשם קידושי' ע'. אליהו כופתו והקב"ה רוצעו, תוספת' סוט' פט"ו מסרוה לרוצען [6]) וריצעו והיה קשה מן הרוצען מסרוהו לשלטון ובירוש' סוטה פ"ט דכ"ד: עיי"ע בעל זמורה (ח"ב, קמ"ד:)] —

[1]) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס ובראי"ש בדפו"ו ועיי' ד"ס למקומו ובנו"ג שנרצף. [5]) וכ"ה בירושי' נדה פ"ג ד"נ ע"ד ובתוספתי' נדה פ"ד ובנו"ג לדג של ים. [3]) בנו"ג שנרצף. [4]) ובקצת כ"י ששנוי. [5]) וכ"ה במשניות נאפולי ובנו"ג במשנ' [6]) בכ"י אירפי' בט"ס לרוצח. ובגמ' ברצועות וכן הפעל בקבוץ שת ר פ ס.

רצע (תואר רוֹצְעָן, רַצְעָן או אושכף שמלאכתו במרצע Schuhmacher או מע' הקודם לזה (Riemer בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ה.) ר' יוסי אומ' אף הרוצענים[1]). בפ' במה אשה בגמ' סנדל (שבת ס':) בעא מיניה ההוא רצענא מר' אמי. פי' האושכף לפי שמלאכתו במרצע נקרא רצען וי"א לפי שמלאכתו ברצועות של עור נקרא רצען. *[אחי"ה וכן פירש"י בפסחים רצענין אושכפין אבל בכ"י רש"י לי'. ובשבת הגי' רצענא. הוראת המלה אושכף מוכחת ג"כ מפי' הירושלמי פסחים פ"ד דל"א: שכן דרך עולי רגלים להיות מתקנין מנעליהן וסנדליהן במועד. והקבוץ ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד הרוצענין מכלבין במועד] —

רָצַף (מל"מ ענין סידור זה אצל זה דחוק זה לזה וכן בל"ע رصف reihen, verbinden ומזה רִצְפָּה הצעת טבלות של שיש או עצים צבועים דחוקים זה לזה (Paviment, mit Steinen ausgelegter Fussboden) בריש יומ' (י"ט:) עמוד והפג אחת על הרצפה. בפ"ו בשקלים (מ"ב ועיי' ירוש' שקלים רפ"ו דמ"ט ע"ג) מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה את הרצפה משונה. בריש תמיד (כ"ח:) הגיע לרצפה והפך פניו לצפון. בגמ' דפ' הקורא את המגלה עומד (כ"ב:) רצפה של אבנים הואי וכדתניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה (ויק' כ"ו. א') עליה אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה על אבנים שבמקדש וכדעולא דאמר עולא לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים ואמר עולא לא אסרה תורה אלא פשוט ידים ורגלים ולמה נקרא שמה רצפה שהיה עשוי קרקע עזרה מאבני שיש חשובים קטנים מגוונים הרבה והיו רצופין ונראין כאחד. בפ' אחרון באהלו' (פי"ח מ"ה) הרוצף בית הפרס באבנים שאינו יכול להסיטן פי' „שוטח שם אבני שיש כדכתיב (מ"ב ט"ז, י"ז) ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויתן אותו[2]) על מרצפת אבנים, ואומר (יחזקאל מ"ב, ג') נגד העשרים אשר לחצר הפנימי[3]) ונגד רצפה"[4]). בכל הבגדים[5]) פי"א בנגעי' (מ"ט) שתי אם היה רצוף מטמא. פי' מאלתר כשמסיך המסכת מאספו ומגלגלו על מנור אורגים. בר"ג דפ' כל היד (נדה י"ד.) דאשתכח מאכולת רצופה [וכו'] אימור[6]) שמש רצפה פי' דחקה. בפ' חזקת הבתים בגמ' אמר ר' ישמעאל (ב"ב ל"ז:) אכלן רצופין אין לו חזקה מכרן רצופין אין לו קרקע. פי' קרובין נטועין זה בצד זה בלי הפרש בינתים כלום' מעורבין זה בזה. בפ"ק בשבת בגמ' י"ח דברים (שבת ט"ז:) איכא בינייהו דרצפינהו מרצף פי' „כגון שפוד שנרצף[7]) ששיקע כתלי הכלי בתוכו ונעשה כאילו נשברו כתליו לאביי דחייש שמא לא[8]) יקבנו בכדי טהרתו אע"ג דרצפיה חייש ועדיין טומאה ישנה עליו לרבא פרחה טומאתו דהא רצוף ולאו כלי הוא"[9]). פ"א דרצפינהו מירצף ששיברן מהכל למאן דאמר שלא יקבנו מכדי טהרתו ליכא למ"ד שמא יאמרו טבילה בת יומא עולה דאיכא דרצפינהו כמו (נדה הנ"ל) מאכולת רצופה[10]). בפ' דם חטאת בגמ' כלי נחושת פוחתו (זבחים צ"ה.) והא כלי אמר רחמנא ולא כלי הוא דרציף ליה מירצף. בב"ר פ"ז רצוף רצפך דהיא טבא באולפנא כלו' רבוע לך ושטח עצמך בארץ. *[אחי"ה עיי"ע חבט בח"ג, של"א הערה 3 ומעריך לר"מ לונזאנו שפי' בע"א ע"ש. ודע כי עיקר הוראת המלה העברית כמו בערבית ענין סדר זה ע"ג זה או זה אחר זה והיינו חבור ואדוק ומזה ב"ב כ"ט. שלש שנים רצופות, שם ל"ז: רצופין עיי' לעיל בערוך, ירוש' ערל' רפ"א ד"ס ע"ג ברוצף לקורות, ירוש' כלאים פ"ג דכ"ח ע"ד רוצף, ירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג ברצופין פי' שנטועין זה אצל זה או אחר זה והפכו במרווחין, ירוש' גיטין ספ"ה דמ"ט ע"ד ברצופין, שהש"ר פ' כחוט השני רצוף מצות, פי' מלא כאלו סדור זה ע"ג זה וסמוך זה לזה, תר"י א' לויקרא י"ב, ה, תלתין ותלת יומין רציפין, מ"ק ט'. כולן רצופין כלומ' דליכא הפסק בינתיים עיי' פירש"י. בנפעל נרצף נדה וביצ' הנ"ל ורבינו גורס כאן נרצף כי העתיק פי' ר"ח אשר שם הגי' ככה כאמור לעיל אבל בע' רצם גרס נרצם. והשם כל"מ רִצְפָּה מטעם שפי' רבינו וכנ"ה רצפה בירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד שם רפ"ו דמ"ט ע"ג, שם פ"ז רנ"ו: ומזה השם נבנה הפעל רצוף ב"ר רפ"ז — אבל מירצף בשבת ובזבחים הנ"ל

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר וכ"ה בירוש' פ"ד מ"ז, ובבבלי ובתוספת' ספ"ב (ג') הרצענין וכ"ה בדפ"ע האחרונים. [2]) בכ"י רק ר"ת את"וא וכ"ה בדפ"ר ובדפו"ו בטעות ואומר. [3]) כ"ה נכון בדפ"א אבל בדפ"ר וויני' בט"ס הפתח. [4]) הועתק מפי' רה"ג לאהלות ושם אי' פי' מרוצף בשיש מובלט בטיי"ת והוא مبلط gepflastert ורבינו השמיט הערבי כדרכו והביא העתקתו שוטח שם אבני שיש. [5]) כ"ה נכון בדפ"א אבל בדפ"ר וויני' בט"ס הבתים. [6]) בנו"ג אימא. [7]) נדה כ"ה: ביצה כ"ח: עיי"ע רצם. [8]) בדפ"ר שלא ובדפו"ו שמא יקבנו וצ"ל שמא לא וכו'. [9]) הועתק מפי' ר"ח בשבת. [10]) כפ"א אי' ברש"י ועיי' בר"ן ובענין שיטת הרמב"ם עיי' מ"ש בעל לימוד ערך לשבת צד י"א.

פי' ענין חזק ע"י הכאת הקורנס מל"ע رصف fest machen פי' כאלו הקריב והסמיך חלקים להיות חזק — ועוד מהשם מרצפתא = مرصافة — [Hammer

* רְצָפִית עוקצי' פ"א מ"ב ותוספת' עוקצי' פ"א כגי' רבינו (ורה"ג) רצפית ובנו"ג רצפות עיי"ע סג ב' ושם מפורש.

* רציפתא (שם מקום) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד פרשתא ורציפתא וכו' עיי' נייבויער גיאגראפיא צד 274.

* רָצַץ עיי"ע רץ.

רְצִיצָה (מע' רץ = רָצַץ פ' דחק ופי' רציצה אפרוח דחוק בקליפתו zusammengedrücktes Küchlein) בפ"ק בבכורו' בגמ' היוצא מן הטמא (בכורו' ח' סע"ב) רציצה דמית בביעתא בהאי נפקא רוחיה אמר להו בהני דעל פי' אפרוח של ביצה. *[אחי"ה ובפי' רגמ"ה אי' אפרוח שמת בתוך ביצתו וכן פירש"י אפרוח שמת בקליפתו] —

רק (רוק = רָקַק מל"מ ענינו הפלטת הליחה מהפה ausspeien, רוק, רוֹקָא מל"מ רֹק (Speichel בס"ג דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ד סע"ב) רוק שהוא למעלה מן הכילה אמר רבי הואיל ומכוער הדבר תצא. פי' שנמצא רוק בכילה למעלה איכא למימר ששכבה פורקדנית בשעת תשמיש ורקקה למעלה מן הכילה זה פי' מגנצא[1]) ואבא מרי רבינו יחיאל ז"ל פי' רוק שהוא זרוק בכח ועלה למעלה מן הכילה שזה ודאי כח איש הוא ולא כח אשה והיה מספר במשל סוחר אחד היתה לו אשה יפה וזינת עליו ובשעת תשמיש רק אותו האיש למעלה בשמי הקורה העליונה והיתה הקורה מצופה זהב כולה אח"כ בא בעלה לשכב עמה ולשמוח עמה נשא עיניו למעלה וראה רוק למעלה בקורה אמר לאשתו מי רק שם ואמרה אני אמר לה עשי כן לפני ואראה זה הכח שיש ליך ולא יכלה והרגיש מה שעשתה, וכן מצינו בפי' ר"ח ז"ל בחלק בגמ' הלוחש (סנהדי' ק"א.) רוקא[2]) דחמת קא חזינא הכא, פי' שידה ששמה חמת ושורה על אותו כלי של שמן שלוחשין עליו. בפ' כל היד בגמ' בי"ש אומרים צריכה (נדה ט"ז:) עד שהרוק בתוך הפה נימוק והולך לו פי' עד שהלחלוחית של תשמיש בתוך הפה נימוקה אותה טיפה והלכה לה. *[אחי"ה ורש"י פי' בע"א. וכנ"ה רוק תפל בנדה ס"א: ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד ירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ומפורש בנדה ס"ב. איזהו רוק תפל כל שלא טעם כלום. יבמו' ק"ו: רוק הנראה לדיינין, והפעל שם: רקת . . רקתה, ירו' יבמו' ספי"ב די"ג, וירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב. ורקת קדמנא רוקא דמתחזי על ארעא, ירו' יבמו' שם רקה דם. בבלי יבמות ק"ה. ובב"ר רפפ"א רקקה דם, חגיגה ה'. הרק בפני חברו תוספו' ב"ק ספ"ט שרק וטש בפני חבירו, ויק"ר פ"ט ורוקת באנפי דרושה, שם: רוקי באנפי שבע זמנין — ב"ק צ'. רקק והגיע בו רוקו וכו', סנהד' ק"א. וברוקק בה, ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד הרוקק בביה"כ כרוקק בבת עינו, ירו' שבת פ"ז ד"י: רקק והפריחתו הרוח, קהל"ר פ' אל תבהל כל דרקק לעיל על אפוי נפל, ילק' ישעיה ר' רמז של"ט מרקקין בו וכצ"ל בפסיק' רבתי ר"פ ל"ב ע"ש. והשם המופשט רקיקא יבמו' ק"ה. סנהדר' ק"א. ירו' ברכו' ספ"ט די"ד ע"ג] —

רק (מן יָרַק בהפעיל הוֹרִיק grün, gelblich werden) בס"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרים נ"ה. נ"ט:) אם היו עלין שלהם שחורין אסורין הוריקו מותרין פי' אם היו העלים שחורים שמחמת בריאות שיש להן כח אין נוטין לצד שחרות[3]) אסורין דגידול מבטל חעיקר, הוריקו שהן כמו כמושין ומוכספין מותרין ראינון חשובין גידולין. *[אחי"ה עיקרו ירק עיי"ע בח"ד, קס"ג וש"נ הדוגמאות] —

רק (= רֶקֶק מל"ע رق הקבוץ رقاق seichtes Wasser, Sumpf) בר"ג דשבת (ח':) מתניתין היא דתנן בפ' הזורק (שם ק':) אם היה רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו וכו'. בר"ג דפ' השוחט אחד בעוף (חולי' כ"ז:) עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסימן אחד אמר שמואל קפוטקאה תדע שהרי עופות יש להן קשקשין כדגים פי' רקק מים שהיא קרובה לארץ[4]) פ"א של ר"ח רקק מים שאין בהן י' טפחים כדתנן בהזורק (שם) רקק מים פחות מעשרה טפחים ואעפ"י שיש שם מים פחות מי' טפחים הן חשובין כיבשה ופי' רקק כמו רוק של פה מה רוק מעט מכל ליחה שבגוף כך הרקק מעט מכל מים שבים. *[אחי"ה כ"ה רק ברפו"ו. ונ"ל יותר טוב לגזרו מל"ע הנ"ל. וכנ"ה בעירו' מ"ג. במהלכת ברקק, מ"ק כ"ה: דגי רקק. ועיי' ג"כ תנחומא הישן חקת סי' ט"ו —

[1]) עיי' מבוא ח"א XV וכן בפירש"י. [2]) בכ"י ש"ס ריקא וצ"ל רוקא ובנו"ג זיקא עיי"ע זק. [3]) ועיי' הר"ן לאו שחורים ממש אלא נוטים לשחרות. [4]) ורגמ"ה פי' רקק מים ואדמה מעורבין זה בזה ורש"י פי' „גרביל"א (gravelle) שיש בו מים ויבשה ועוד עיי' פירש"י לשבת ח':

ירוש' סנהד' פ"א די"ח ע"ג רקקה ט"ס וצ"ל דקקה עיי"ע דקיק ח"ג, קכ"ז :] —

רק (= רְקִיק פי' מל"ם וכן כל"ע رقاقة dünner (Kuchen כפ' לא יחפור בגמ' ואת מי רגלים (ב"ב י"ט :) רקיק אינו ממעט בחלון פי' קיי"ל דחלון טפח מביא את הטומאה לבית חברו כשהמת בבית אחד וחלון טפח על טפח פתוח לבית חברו מביא לשם הטומאה ומטמא כל מה שבתוכו ואם בחלון נתון רקיק שהוא כגון רקיקין וכל שכן פת עבה הואיל וצרוך ליטלו ולאכול אותו אינו ממעט בחלון מטפח אלא רואין אותו כמי שאינו אעפ"י שנילוש במי פירות כגון שמן וכיוצא בו שאין מכשירין את האוכלין וכן כל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה. *[אחי"ה וכזו השטה הלך רגמ"ה עיי' פי' בש"ס ווילנא הנדפס עפ"י מטבע כ"י שלי. ועיי' ג"כ שט"מ לב"ב בסוגי'] —

רק (= ירק בהפעיל הוֹרִיק gelb, bleich machen ועוד הפעיל משרש ריק = הֵרִיק zum Krieg (rüsten כב"ר (פמ"ו) [3] [צ"ל מ"ד] (לפנינו מ"ג) [4] וירק את חניכיו (בראשית י"ד, י"ד) בכלי זין הוריקן כדכתיב והרק חנית וסגור (תהלים ל"ה, ג') כמו שלוף חנית מתערה לקראת רודפי ואחר הרצחנות סגור אותה בתערה כמנהג העולם מאחר שמכין לשונאיהם חוזרין החרב או החנית בתערה[5] ר"ל אמר באבנים טובות ומרגליות הוריקן הה"ד (תהלים ס"ח, י"ד) בירקרק חרוץ; ילידי ביתו בעלי חניכתו שמם אברם כשמו. בס"ג דפ' ד' נדרים (ל"ב.) מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו ר"י שנה מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים שנא' וירק את חניכיו ילידי ביתו וירק את חניכיו רב ושמואל חד אמר שהריקן בתורה וחד אמר שהריקן בזהב. *[אחי"ה בנדרים הגי' שהוריקן אבל הר"ן הביא ג"כ ל"א שהריקן מן התורה מל' והבור רק. ופי' הוריקן באבנים טובות וכו' עיי' בתוספו' סוכ' ל"א : ד"ה הירוק ועיי' תוספו' חולי' מ"ז : ד"ה אלא. ושם בב"ר ר' לוי אמר בפרשת שוטרים הוריקן ובתנחו' לך לך סי' י"ג וירק מלמד שהריקן בדבריו אמר להן מי האיש הירא וכו' וכ"ה באגדת בראשי' פי"ג ועיי"ע ריק] —

* רַק (מל"ם מלת הטעם וענינו כמו אך (nur bloss ובדרז"ל גם בקבוץ אכין וְרַקִּין ב"ר פ"א ירו' ברכו' פ"ט די"ד : ועיי"ע אך ח"א, ע"ג וש"נ.

* ריק, רוּק (מל"ם שוה לשרש ערה ausleeren ועוד ענין שפיכה (aus- ergiessen הפעיל הֵרִיק מל"ם (leer machen ברות רבה פ' ותאמר רות : ויקר מקרה (רות ב', ג') כל הרואה אותה מריק קרי, בענין הריק חרב נדרים ל"ב. שהריקן כגי' רבינו בע' רק ה' ע"ש וש"נ התנחו' ואגדת בראשי'. והתואר רֵיקָא פי' רֵק מן המצוה ודרך ארץ עיי' תעני' כ' : ברכות כ"ב. ל"ב סע"ב גיטי' נ"ח. ב"ב ע"ה. פסיקת' רב' פכ"ח, והקבוץ קהל"ר פ' ומצא בה : ווי רֵיקַיָּא. ותואר הפעל רֵיקָן (כמו בל"מ רֵיקָם) רֵיקָנָא וכ"ה בל"ס סנהד' ז' : ריקן לביתיה אזיל, שבת ק"ט : אליבא ריקנא, ברכות מ'. כלי ריקן וכו', בכורו' ל"ח. מלא וריקן, שהש"ר פ' כחוט השני : הריקן שבך וכו' וכן שם פ' כמגדל ופ' יפה את ב"ר פל"ב הריקין צ"ל הריקן והקבוץ רֵיקָנִין רות רבה פ' ותאמר שש השעורים לא יצאו רֵיקָנִין בבזה. ולנקבה רֵיקָנִית יומא נ"ג. ביאה ריקנית, ב"ר פפ"ה שלא אצא מן הבית הזה ריקנית, ירו' ב"ק ספ"ג ד"ג ע"ד ריקנית . . . מלאה. והשם המופשט רֵיקָנוּת (Leerheit) פסיקת' רבתי פל"ב דברים של ריקנות, פסיקתא דר"כ צד קל"ד : ושם הגי' רינגית וצ"ל ריקנות ובתרג' איזו פעמים (לישעי' ל', ז'. כ"ח) ריקנו ובפרט בלמ"ד בראש לריקנו והוא כמו לריק בל"מ עיי' תרג' לויק' כ"ו, כ'; לישעיה מ"ה, י"ח. י"ט; ירמי' נ"א, נ"ח. ומתואר הפעול נבנה הפעל ויק"ר פכ"ד להצילך (דברים כ"ג, ט"ו) לרוֹקָן כל נכסי האומות וליתן לך, סנהד' ס' : ריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד, תרג' תער (תהלים קמ"א, ח') תרוקן, אתפעל תרג' איכה א', א' אתרוקינת, תרג' ותתערי (שם ד', כ"א) תתרוקני, ונקתה (ישעי' ג', כ"ו) ותתרוקן עיי' פירש"י. ויק"ר פל"ד דמלי מתרוקן דמתרוקן מתמלא. נתפעל נדרי' ס"ח, ע'. ע"ב. ע"ח : תוספת' פ"ו ירושי' נדרים רפ"י דמ"א ע"ד נתרוקנה, ב"ר פפ"ד נתרוקן בורו של יעקב.

☞ רקב (= רוּקְבָּא פי' נד כל"ס רַקְבָּא ובל"ע قربة (Schlauch (באותיות הפוכות) כפ' אין מעמידין בע"ז (ל"ב.) והרוקבאות של גוים תרג' וחמת מים (בראשי' כ"א, י"ד) ורוקבא דמיא. *[אחי"ה וכן תרג' נד (יהושע ג', ט"ו. ט"ז) וכן פירשו ר"ח ורש"י בע"ז רוקבאות והביאום התרג' של חמת, ורבינו הביא הציון בע' דרדור ע"ש, וכנ"ה שם : יין הבא ברוקבאות וכו' וז"ל מהר"ם

[3] כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"א ובדפ"ר וויניצי' מ"ג ובכולם צ"ל מ"ד. [4] עפ"י הכלל שרבינו מונה פרשה אחת יתרה בב"ר. [5] כ"ה רק בדפו"ו והוא פי' יפה של פסוק בתהלים הנ"ל.

לונזאנו בע' רקב: כלי עור שנותנין בו מים נקרא בערבי ראקווי ע"ב וכיון למלה ערבית ركوة הקבוץ ركاء ורוקבא הוא ל"ס היא ול"ע הרשום' בתחילת הע'] —

* רָקַב (מל"מ ענינו בליה והשחתה morsch sein, faul werden) תוספת' תרומ' רפ"ו פחות מכן ירקבו. שם: תרום ותרקב, ב"ר פפ"ד פירות שלכם רקיבים. הפעיל ב"ר פצ"א כל תבואה שהיתה בכתינו הרקיבה. . פת שהיה בסל הרקיבה, ירוש' יומא פ"ז דמ"ד: שם היו גנוזין שם היו מרקיבין, ירוש' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד הרקיבו מן הכנימה . . הרקיבו מתולעין, תוספת' גיטין רפ"ג שמא הרקיבה תבואה, שם ספ"ט (ז') נימוק או שהרקיב. וכ"ה בתוספת' ב"ב פי"א אבל בכ"י אירפ' שם הגי' שהרקיע מענין ע' רקע א' פי' נעשה מטולא fleckig. ובהוראת פעל יוצא דב"ר פ"ב כעש הזה שנכנס בכלים ומרקיבן, נפעל ב"ר פצ"א אם גוזר על התבואה ונרקבת. והשם כל"מ רָקָב אהלות פ"ב מ"א נדה כ"ז. ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו: תוספת' אהלות רפ"ב, ובלא"ר וסורי רְקָבָא נדה ל"ו: ובתרג' ישעיה מ', כ' רִיקְבָּא. ועוד כל"מ רָקְבוֹן והקבוץ תוספת' תרומה רפ"י הרקבונות [1] של תרומה. ועוד השם רַקְבּוּבִית יומא ל"ח: רקבובית תעלה בשמותן, ירוש' פיאה פ"ז ד"כ: הרי אנו גורפין רקבובית, ירוש' שבת רפ"ד ד"ו ע"ד רבת רקבוביתן, תרג' כרקב (איוב י"ג כ"ח) היך רקבובית, תרג' כעש (שם כ"ז, י"ח) היך רקבוביתא כ"ה בדפו"ו. ועוד תרג' סס (ישעיה נ"א, ח') רוּקְבָּא והוא רַקְבָּא Kleidermotte תרג' כרקב (הושע ה', י"ב) כְּרַקְבָּא פי' רש"י תולעת האוכל עץ. — והשם המופשט עוד: הרקבה עיי"ע ח"ג, רמ"ח.

רָקַד (מל"מ וכן בל"ע رقص ענין דלוג tanzen, hüpfen, springen; תואר רָקְדָא בל"ס רָקוּדָא Tänzer והשם המופשט רְקִידָה das Tanzen) בגמ' רפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ"א.) למחר שתינא חמרא ברקודי [2] דאבוך, אמר ליה לרבי קום רקוד (שם). בריש מגילת איכה (פתיחתא דאיכ"ר ד"ה מעדה) ושר בשירים על לב רע (משלי כ"ה, כ') כל דזמר זמרא לא עייל באודנא דרקדא כל דזמר זמרא [3] ברא דטפשא לא שמע — (א"ב ל"מ זה (תהלים כ"ט, ו') וירקידם כמו עגל). *[אחי"ה וכנ"ה בקל במנחו' צ"ר: כמין ספינה רוקדת פי' רגמ"ה שהיא הדר מלמטה וראשיה משופעין ועולין למעלה ובאמצע נמוכה ועיי"ע ספן א' ועיי"ע תב ז' ושם העתיק רבינו פי' הרגמ"ה בלי הזכרת שם אומרו. פיעל ביצה ל"ו: לא מרקדין, כתובו' י"ז. ומרקד לפני הכלה, שם: ומרקד על תלת, במד"ר פ"כ השטן מרקד לו עד שגומר העבירה, פסחים קי"ב: שטן מרקד עיי' מאמרי על המלאכים והשדים צד 88, שמ"ר פ"כ למרקדא קדמוי, ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז: שרון מטפחין ומרקדין [4]), קהל"ר פ' עת ללדת: עד דאת מרקיד לן צבחד וכו'. והתואר רָקְדָא איכ"ר פתיחת' הנ"ל בערוך, והקבוץ רקדנין תרג' מ"ב י"א, י"ג. והשם המופשט רִיקּוּד ירוש' ביצה פ"ה דס"ג. ריקוד עוקר אחת ומניח אחת עיי"ע טפח. והקבוץ ויק"ר פי"ב פ' מיני ריקודין רקדה בת פרעה באותו הלילה] —

רקד (בפיעל ויותר טוב בהפעיל הִרְקִיד sieben) בפ' כלל גדול (שבת ע"ג.) הטוחן והמרקד פי' „מטיל אוכל ופסולת בכברה אם הפסולת כמין עפרורית היא יוצאה מהכברה ונשאר האוכל ואם האוכל דק והפסולת עבה כמין תבן יוצא האוכל ונשאר הפסולת". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא דף ע"ד.) ובכי האי גוונא שכובר בכברה אפי' אוכל מתוך פסולת חייב עיי' הפוסקים. ורש"י פי' המרקד בנפה שהפריש פסולת מתוך אוכל וכתב בעל עיקרי התלמוד וכן מסתברא דאחר טחינה אין כברה אלא נפה ע"כ ורע כי בנו"ג כגי' רבינו מרקד וכ"הבפי' ר"ח ובירו' שבת פ"ז ד"י: אבל יותר נכון בהפעיל וכדאי' בירוש' שבת רפ"כ די"ז ע"ג משום מרקיד, ירוש' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג טחן הרקיד לש וכ"ה תוספת' ברכו' רפ"ז (ו') ושם לדמאי ספ"ד טוחנין ומרקידין [5]), ירוש' שביעי' ספ"ה דל"ו. לא טוחנין ולא מרקידין עמו, ירוש' שקלים רפ"ה דמ"ח ע"ג טחנו הרקידו לשו. והשם המופשט הרקדה עיי"ע ח"ג, רמ"ח. ונראה שגזרתו מע' הקודם כלומ' ע"י כברה רקד הרגן ונשאר הפסולת ויש חילוק בי הרקדה ובין כבר עיי"ע] —

רקד (רָקוּד פי' בל"ע راقود כד Krug) בר"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ז.) הא דמשתקלי ג' ג' בקופה ברקודי דהרפנאי פי' „כדות שעושין בהרפנא והן קטנות ונטלות ג' ג' בקופה" [6]). בר"ג דפ' השוכר את הפועלי' (ב"מ פ"ד.) אבריה דרב פפא גופיה כרקודי דהרפנאי — (א"ב בנוס' כתוב דקורי עיי"ע דקר). *[אחי"ה וכבר העירותי בע' דקר (ח"ג, ק"ל) סתירת ר"ב ע"ש ושם כבר הבאתי מלה ערבי' הנ"ל שפי'

[1]) בכ"י אירפ' רקביבות. [2]) בנו"ג בריקודא ועיי"ע קרקן א'. [3]) כ"ה בדפ"ר ודפו"ו. [4]) בנו"ג בט"ס ומרקדקין. [5]) כ"ה נכון בכ"י אירפ' ובנו"ג ומרקדין. [6]) הועתק מפי' ר"ח בשבת.

כד וא"כ רקודי כדין או כדות (כגי' רבינו עפ"י ר"ח ובהעתקת עיקרי התלמ' איי שתיהן) ובכ"י יש"ם מינכען בב"מ הגי' כדקוראי ויותר טוב להגיה כרקודאי. ועוד עיי"ע הרפניא ומ"ש] —

* רְקִיתָא צ"ל דקיתא או זקיתא עיי"ע בח"ג, שט"ז: ושי"ז.

רֶקֶם (מל"מ עיר בנחלת בניטין (יהושע י"ח, כ"ז) ובתרג' העתקת קדש ברנע) בריש גיטי' (ב'.) אף המביא מן הרקם ומן החגר, בפ' דם הנדה (נדה נ"ו:) כל הכתמים הבאים מרקם טהורין פי' קדש ברנע (דברים א', י"ט) תרג' רקם גיאה. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' אונק' ותר"י א' לבמד' ל"ב, ח' וכ"ה בפשיט' הסורי' לדברים הנ"ל רקם דגאיא. ובתר"י א' שם רקם גיעא וכ"ה בתלמוד ירוש' שביעי' פ"ד דל"ו ע"ג וכן תרג' קדש (בראשי' י"ה, ז', במדבר י"ג, כ"ו) רקם, ועיי' נייבויער גיאג' 20] —

רָקַם (מל"מ ענינו אריגת בגד בצבעים שונים sticken, weben והושאל לריקום הצורה wirken, bilden) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ד.) שאם ריקמה וניקבה מטמא בכעדשה. בפ' העור והרוטב (שם קכ"ו:) ביצת השרץ המרוקמת טהורה ניקבה כש"ה טמאה. בפ' המפלת (נדה כ"ד:) אם היתה מרוקמת תשב לזכר ולנקבה פי' אם היתה אותה חתיכה מרוקמת מצויירת כצורת אדם ואין בה לא סימן זכר ולא סימן נקבה סופרת לזכר ולנקבה ובסוף הפרק (ל"א.) רקמתי בתחתיות ארץ (תהלים קל"ט, ט"ו) דרתי[1]) לא נאמר אלא רקמתי פי' לא נגמרה ריקום הצורה אלא במדור התחתון שהוא תחתיות ארץ. המחושקה ברקמי זהב (ע"ז כ"ד:) כבר פי' בע' רם. בס"ג דפ' בא לו כה"ג (יומא ע"ב:) רוקם מעשה מחט לפיכך פרצוף אחד חושב מעשה אורג לפיכך ב' פרצופין. *[אחי"ה פי' ל"מ רֹקֵם וחֹשֵׁב (שמות כ"ו, ל"ו; כ"ז, ט"ז) ביומ' שם: שרוקמין במקום שחושבין ועיי' פירש"י. והשם רֶקֶם תרג' יחזק' כ"ז. ט"ז רקם ובוץ, בקבוץ רקְמֵי ע"ז הנ"ל ובב"ר פנ"ד. שבת ק"ז: מאי חברברותיו אילימ' ריקמי ריקמי וכו', ובתרג' רקמתא (הוא רִקְמָה בל"מ) תרג' חברברתיו (ירמיה י"ג, כ"ב) שלטי רקמתיה — ובהשאלה על ציור הולד חולי' ס"ד. עיי' לעיל וכן ירו' ביצה פ"א ד"ס. ביצים שריקמו גוזלים, תוספת' הוריו' פ"ב כאילו יצרו וריקמו והביאו לעולם. פועל נדה כ"ה סע"א תוספת' שם פ"ד ירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד שפיר מרוקם, תוספ' שם שפיר שלא מרוקם. אסת"ר פ' אחר הדברים עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו וכו'. והשם המופשט תוספת' חולי' ספ"ח ביצת השרץ מרוקמת טהורה וכמה ריקומה כדי שיראה שרץ מתוכה] —

רקן (= רוּקָנֵי מל"י ῥυκάνη בל"ר runcina בלשון סורי' רקנא בלשון פרסי' رنده ומזה בל"ע החד' رندج Hobelstift, Hobel) בהסייף פי"ג בכלי' (מ"ד) והרוּקנא בפני עצמה טהורה, פי' „ברזל נתון בתוך העץ והוא עשוי לשוע[2]) ולהחליק הנסרים והוא מכלי הנגרים ובל' ישמעאל שמו רוקן" ובלע"ז רדיטור"א[3]) — (א"ב בל"י כן שמו ובע' רנק כבר הביאו). *[אחי"ה וכבר העירותי בע' הנ"ל כי עיקר הגי' רוקני והוא מל"י וסורי הנ"ל ולפי פי' רה"ג בסדר טהרות צד 9 אשר דבריו העתיק רבינו, הוא ג"כ בטיית רוקאן וכן פי' בר באהלול הסורי[4]) והרמב"ם מודה שלא ידע שם הכלי על בוריו אבל הענין יורה שהיא כלי מכלי הנגרים עיי' בפי"מ לכלים שם. והוא הכלי אשר נקרא בל"מ מעצד ובל"א האבעל וכדאי' ג"כ בעה"ק שנ"ב „הובל"א ב"א". וכנ"ה בתוספת' כלים ב"מ פ"ג איזמל של רוקני[5]) עיי' בפי' הר"ש והרא"ש] —

רַקַּע (בל"ע رقع flicken; רְקוֹעַ grossgefleckt בלשון ערבי' رقعاء ולנקבה במספר הרבים רְקוֹעָתָא) בס"ג דפ הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ח:) מודה רב ברוקעתא פי' מטולאים מקצתם שהורים ומקצתם לבנים — (א"ב תרג' נקד וטלוא (בראשי' ל', ל"ב) נמור ורקוע). *[אחי"ה והקבוץ בל"ז רְקוֹעִין (שם ל') רְקוֹעַיָּא (שם ל"ה) ולנקבה רְקוֹעָתָא (שם) — והפעל הרקיע בתוספת' ב"ב פי"א עיי"ע רקב ב'. ואולי בזבחים י"ח רע"ב מטושטשין או מקורעין צ"ל מרוקעין ועיי' תוספת' ב"ב הנ"ל שאי' (הרקיב) הרקיע או שניטשטש] —

רַקַּע (מענין הקודם. מַרְקוֹעַ בל"ע رقعة Flecken, Fetzen, Lappen) בחלומות דמגילת איכה (פ' רבתי) קמיץ שחיק אית לך ואית בה כ"ד מרקועין את חייט מן הכא ומתקטע מן הכא פי' חלוק בלוי יש לך ובו כ"ד טילואין אתה תופר מצד אחר ומתקרע מצד אחר. ונעלות בלות ומטולאות (יהושע ט', ה') תרג' [ומסנין] בלן ומרקען[6]). הוי למתפורות כסתות (יחזקאל י"ג, י"ח) תרג' דמחטטין רקעי חשוך. פי' לשון ישמעאל חתיכת בגד התפורה על הקרע שמו רוקעא. בפ' לא יחפור בגמ' ואת מי

1) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בדפו"ו והלאה רדתי. 2) וכ"ה נכון בר"ש וכצ"ל בפי' רה"ג תחת לישע. 3) כ"ה בכ"י ק"ט ול"ד והוא לאי"ט raditura ובכ"י ה"ב ודפ"ע דריטורא, בכ"י ו"ו בי דירטורא. 4) עיי' לעף ספלנ"צ צד 10. 5) בכ"י אירפ' בט"ס דיקני. 6) בנו"ג ומרוקעין.

רגלים (ב"ב כ׳.) מטלניות חזו[1]) למרקע לבושא[2]). *[אחי"ה ועיי"ע מרקוע וש"נ יתר דוגמאות והוא מל"ע הרשומה رقعة פי׳ מטלית ומעתה ברור לי שמלת רוקתא בשבת נ"ט: עיי"ע היא היא המלה הערבית הנ"ל (ומזה הענין רוקעא בתשו׳ הגאוני׳ (הוצ׳ הרכבי צד 271) סי׳ תק"ן) ועי"ן נבלעת ורבינו בע׳ נסך א׳ פירשו לנכון (עפ"י פי׳ ר"ח) ע"י מטלית] —

רקע (= מַרְקוּעַ מל"י האמצעי μεργία (Brotstück גרבין דמרקועין[3]) (איכ"ר פי׳ בלע) כבר פי׳ בע׳ גרב. *[אחי"ה ושם בע׳ גרב ג׳ (ח"ב, שמ"ח) פי׳ רבינו לנכון ע"י פתותי לחם וכבר הארכתי שם לחזק זה הפי׳ נגד פי׳ בעל מ"כ שחשב שהוא מע׳ הקודם ובירוש׳ תענית פ"ד דס"ט. אי׳ היחיד דמרקוע עיי"ע גרב ומ"ש. ובעיקרי התלמוד נכלל זה הערך בטעות עם ע׳ הקודם וכן בערוך בדפ׳ פראג, וכן לא יעשה] —

רקע (= רִקּוּעַ מל"מ פח מרודד דק Platte, Metall-blech) בפ׳ ד׳ בשקלים (מ"ד) וכר"ג דפ׳ אחרון דכתובות (ק"ו:) מותר התרומה מה היו עושין בה ריקוע זהב צפוי לבית קדשי הקדשים. בפ׳ כל הצלמים בגמ׳ הגוים[4]) (ע"ז מ"ו:) ובתמורה בפ׳ כל האסורין בגמ׳ נתן לה מעות (ל׳:) ת"ר בית ה׳ אלהיך (דברי׳ כ"ג, י"ט) פרט לפרה שאינה באה לבית דברי ר׳ אליעזר וחכמים אומרים לרבות את הרקועין מאן חכמים ר׳ יוסי בר׳ יהודה היא דתניא נתן לה זהב ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר אין עושין אותו רקועין אפי׳ אחורי בית הכפרת פי׳ „אפי׳ אחורי בית הכפרת מבחוץ לטוח הקיר דהתם נמי קרינא בית ה׳". *[אחי"ה והוא ל"מ רקעי פחים (במדי׳ י"ז, ג׳) וכ"ה בעיקרי התלמוד. ורבינו נגרר אחר פי׳ רגמ"ה בתמור׳ הנ"ל ושם הגי׳ הריקועין ובע"ז הנ"ל הריקועים] —

רָקַע (מל"מ פי׳ ענין התפשטות ausdehnen, aus-breiten) בס"ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח.) מאן חשיב מאן ספין מאן רקוע[5]) כלומ׳ מי יכול להתפשט ולהתגבר באותה שעה. *[אחי"ה בפי׳ ר"ח אי׳ בזה"ל מאן הישוב מן ספון מן רקיע פי׳ כלומר כיון שנמסר אדם ביד מלאך המות אין שם חשיבותו עכ"ל ולכאורה נראה שזה פי׳ של מאן חשוב מן ספון ובאמת רבינו בע׳ ספן פי׳ כן על ספון יען כן נראה כי פי׳ רבינו בע׳ הנוכחי הוא הוא פי׳ ר"ח ונשמט בכ"י אשר מתוכו נדפס בש"ס ווילנא. ומיוחס לרש"י במ"ק פי׳ רקיע מתוקן, ודברי התוספו׳ שם ד"ה מאן רקיע תמוהין הם כי העתיקו ערכים הקודמים של רבינו עיי׳ הפשב"ע והשמיטו ערך העיקר, ובלי ספק פי׳ רקיע או רקוע ענין התפשטות הוא מל"מ ומע׳ הקודם ומזה הענין ע׳ הבא אח"ז] —

רָקַע (מע׳ הקודם ausbreiten) בר"ג דפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ"ג:) התריגו לפחמין הרקיעו[6]) לזהבין פי׳ „הכו הפחמין[7]) שברו אותם מלשון (עירובי׳ ס"א.) טטרוגי מטטרגי להו, הרקיעו לזהבין בערו אותן להיות לוחשות כמראה הזהב ועשו לי בהן שני עופות והן שכוי[8]) נקראו כן שהן מגידין בעלטה העתות איזו עת הוא מן הלילה"[9]). פ"א התריגו האדימו כאתרוג הגחלים הרקיעו הוציאו הגחלים לחוץ ענין (שמות ל"ט, ג׳) וירקע. *[אחי"ה וכפ"א אי׳ ברש"י ע"ש. ובעיקרי התלמוד בסוף זה הע׳ מצאתי הוספה יקרה וז"ל: ורב צמח פי׳ לזהבין הם הנחתומים שמבשלים לו התרנגולים כי שניהם בפחמים מלאכתם" ע"כ וזו ההוספה דוגמא אחרת מפי׳ רצ"ג שלא הבאתי במבוא ח"א, XX] —

*רָקִיַע (מענין הקודם פי׳ התפשטות השחקים כל"מ (איוב ל"ז, י"ח) Ausgedehntes, Himmelsgewölbe) עיי׳ דרז"ל בענין רקיע, רקיעא ברכות נ"ה. נ"ח: פסחים צ"ד. צ"ד: חגיגה י"ב: ב"ב ע"ד. אדר"נ פל"ז ב"ר פל"ח. תעני׳ ז׳: עיי"ע בהר. ירוש׳ ר"ה פ"ב דנ"ח. ירוש׳ סוכה פ"ד דנ"ד ע"ג עיי"ע רשם.

* רוֹקְעִיתָא (שם הפרטי לאחת מנערות אסתר) תרג׳ אסתר ב׳, ט׳ עיי"ע רגועיתא.

* רָקַק, רָקִיק, רֶקֶק עיי"ע רק.

רַקַּת (מל"מ שם עיר בנחלת נפתלי ופי׳ כמו رقة Uferstadt בל"א רַקְּתָא Ufer) בפ׳ הישן בגמ׳ שלוחי מצוה (סוכה כ"ו.) גנו ארקתא דסורא. בפ׳ המביא כדי יין בגמ׳ אין גורפין (ביצה ל"ב:) אנן ארקתא דפרת סמכינן. בר"ג דמגילה (ו׳.) רקת זו ציפורי ולמה נקרא שמה רקת דמדליא כרקתא דנהרא פי׳ „גבוה כשפת הנהר"[10]). פ"א גדותיו של נהר כגון (יהושע ג׳, ט"ו) והירדן מלא על גדותיו והוא כמין טיט על שפת הנהר מקום דלא בר

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר, ובשדפ"ע הוו. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה׳ (ד"ס ב"ב צד מ"ו) ובנו"ג הזו ליה לקריעה דלבושא. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע מרוקעין. [4]) כ"ה בכ"י ערוך. [5]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע רקיע. [6]) וכ"ה בע׳ תרג וכ"ה התריגו . . הרקיעו בפי׳ ר"ח ובכ"י ש"ס מינכען ובנו"ג אתריגו . . ארקיעו. [7]) בש"ס ווילנא בפי׳ ר"ח בטעות הכי פחמין וצ"ל הכו. [8]) בפי׳ ר"ח בש"ס ווילנא בט"ס שבו. [9]) ע"כ פי׳ ר"ח בש"ס ווילנא וצריך לתקן מבערוך. [10]) כ"ה בפי׳ ר"ה במגילה ושם הגי׳ כבערוך וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובכו"פ דף כ"ב: ושם ושם ברקתא

תשמיש הוא. בפ' אלו מציאות בגמ' וחתיכות בשר (כ"ג:) רקתא דנהרא לא הוי סימן דאמר ליה כי היכי דאת אגחת חברך נמי אנח[1]). רקת פי' כ"ל עזריפ"א של נהר והיא גבוה הרבה על הנהר. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד והוא לאי"ט ורו' ripa פי' שפת הנהר וכן פירש"י רקתא בסוכה ביצה ובכ"מ שפת הנהר וכ"ה בפי' ר"ח בביצה ובב"מ הנ"ל וכנ"ה בב"מ ק"ח. האי מאן דאחזיק ברקתא דנהרא וע"ש פירש"י. ובענין רֶקֶת שהוא ציפורי או טבריא עיי' מגילה ו'. ובע' זג.ג' פי' רבינו (עפ"י ר"ח בסנהד' י"ב.) רקת זו טבריא. ואגב גררא אעיר כאן על פי' מהודר שכתב לי מורי חמי מהור"א דר. בעטטעלהיים זצ"ל וז"ל אי' בסנהד' י"ב. אין מעברין את השנה לפני ראש השנה ואם עיברוה אינו מעוברת אבל מפני הדחק מעברין אותו אחר ר"ה מיד ואעפ"כ אין מעברין אלא אדר איני והא שלחו ליה לרבא זוג בא מרקת ותפשו נשר ובידם דברים הנעשים בלוז ומאי ניהו תכלת וכו' למה האריך כל כך? ובידם תכלת תהיה די והותר אשר על כן נ"ל הענין היה כך שלא יוכלו באיזו מן הסבות לעבר אדר שני והוכרחו לעבר חדש אחד קודם ראש השנה בעברו אב שני ואב ראשון יהיה ל' יום ואב שני חודש ששי ואלול חודש שביעי ותקופת תשרי תהיה כסדרן ותשרי מלא ומיראת הממשלה הרומית בחרו לשון ערומים כזה זוג בא מרקת וכו' ובידם דברים הנעשים בלוֹז (=ל יום באב; ו אב שני ז אלול) ומאי ניהו תְּכֵלֶת (=ת קופה כ סדרן ל שלשים יום ת שרי) עכ"ל — (א"ב פי' בל"י גבעה סלע וחומה). *[אחי"ה ויותר נכון מל"י ῥηχίη, ῥαχία Brandung, Gestade —]

* רקתא (או דקתא הנעורת הדק שנופל מן הפשתן) ב"ב כ"ו. כי הוה נפצי כיתנא הות אזלא רקתא ומזקא אינשי ופירש"י רקתא מה שמנערין מן הפשתן ע"כ ובפי' רגמ"ה רקתה שלועזין ארישת"א והוא הוא ריישט"א אשר על ידו פי' עהק"צ שנ"ב בע' אנץ: פשתן דדייק ונפיץ וכ"ה ברש"י כמה פעמים עיי"ע אניצי בח"א, קמ"ח בהערה 3. ודע כי נפֿ פי' בל"ע היותר דק אבל גם דקתא ענינו ככה וכ"ה בחולי' נ"א: עיי"ע דק א'. ובאמת בכ"י ש"ס ב"ב הנ"ל הגי' דקתא וכ"ה בדפו"ו רפ"א ורפ"ח ברש"י וכד' לובלין של"ו בגמ' וברש"י וכ"ה ברי"ף כ"י עיי' ד"ס ב"ב צד נ"ו:

רר (= רִיר מל"מ וע' ريق וסורי רוּרָא Speichel, Schleim) בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ז.) דילמא התם דקני משכא ריריה פי' במקום שנמשך בעצם ריר ומילא מקום השבר שהריר בתוך העצם חשוב כבשר אבל העצם שלא נמשך אליו ריר והיא הלחלוחית אין העור חשוב כבשר — (א"כ בנוסחאות כתוב דקני משכא דידיה ופירש"י שהחזיק העור בשלו[2]). נקדד[3]) כמין טבעת והוא דקנא גרמא ריריה[4]) (חולי' שם) פי' בע' קד[5]). בפ"ב בעוקצין (מ"ח) עלי בצלים ובני בצלים אם יש בהן ריר פי' בני בצלים בצלים קטנים ריר כמו (ש"א כ"א, י"ד) וירד רירו. רירא דיצה (ע"ז כ"ח: ביצה כ"ב.) כבר פי' בע' דץ (א'). בס"ג דפ' המדיר (כתובות ע"ז:) ואתי ליה רירא מפומיה. *[אחי"ה והקבוץ ירוש' תרומ' פ"ה דמ"ו. עברת רירין עלוי וכו', ב"ר פי"ח רירין ודם. תוספת' זבים רפ"ה כיחו וניעו ורירו. ובהשאילה בעוקצי' הנ"ל פי' מוגלא וז"ל רה"ג ריר מוגלא בל' חכמים א"ד ריס וכך תמצא בצלים שיש בהן ריר שהוא כמוגלא של ריאה ומוגלא וריר וריס הן כמו רוק כדכתיב ויורד רירו וכו'] —

רש (עיקרו ירש erben) בפ' יש נוחלין בגמ' סדר נחלות (ב"ב קט"ז.) ויאמרו ירשת פליטה לבנימין (שופטים כ"א, י"ז) פי' התנו על שבט בנימין על עסק ירושה ואח"כ נתנו להם פליטה וכך התנו שאותן הנשים שיחטפו כל בת שהיא יורשת אביה שלא היה לה אח לא תירש נחלת אביה אלא[6]) תשאר ליורשי אבי אביה שלא תשוב נחלה משבט אחר לשבט בנימין. פ"א ירושת פליטה לבנימין לאותה פליטה שנשארה לבנימין ראוי לירש נחלתן שלא ימחה שבט מישראל. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וכ"ה בדפו"ו. והפי' הראשון הוא קרוב לפי' ר"ח שהובא בשט"מ בקוצר נמרץ וז"ל שהתנו שכל אשה שישאו משאר השבטים והיא בת נחלה שתשאר הנחלה לאחי אביה ע"כ ונ"ל שכצ"ל גם בערוך במקום: אבי אביה

---

[1]) וכ"ה בשט"מ בשם הריטב"א ע"ש וכ"ה בכ"י ש"ס וז"ל מ"ט דרקתא כי היכי דמנחת את חברך נמי אנח ואב"א כי היכי דאתרמי לך וכו' ובנו"ג רק כגי' אב"א ועיי' ג"כ ברש"י שהיה לפניו שתי גירסאות עיי' ד"ס ב"מ צד ל"א [2]) וכה"ג ופי' בפי' רגמ"ה אבל מתוך התוספו' מוכח שגי' ר"ח היא ברי"ש וקרוב הדבר שכל פי' רבינו שייך לר"ח. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיי"ע קד א' ובנו"ג נקדר ובדפו"ו בט"ס נקרר. [4]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע במעות נתקצר ע"י וכו'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובעיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס קר אבל בעי' קד גרס רבינו בעצמו דידיה לכן מן ההכרת יש להגיה שם ריריה אשר על כן רמז כאן על ע' קד. [6]) בדפ"א בט"ס אלה.

ועיי' ג"כ פי' רגמ"ה בהרחבת ביאור, ורשב"ם פי' בע"א. ועיקר השרש ירש עיי"ע] —

רש (= בל"ט ראש, רֵיש, רֵישָׁא בלא"ר וסורי רִיש רִישָׁא ובדניאל : רֵאשׁ Kopf, Haupt, Anfang) כס"ג דפ' סדר תעניו' כיצד (תעני' י"ז:) ובמנחות בר"ג דפ' ר' ישמעאל (ס"ה.) מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דילא למספד [1] שהיו הצדוקין אומרין יחיד מתנדב ומביא תמיד וכו'. כס"פ חזקת הבתים בגמ' דסמך המרזב (ב"ב נ"ח.) בראש כל מרעין אנא דם בריש כל אסוון אנא חמר. כפ' דיני ממונות בג' זה בורר בגמ' הגבאין (סנהד' כ"ה סע"ב) ריש נהרא אתי למתא. בר"ג דפ' ואלו נאמרין (סוטה ל"ה.) רישיה קטיעה ממלל פי' להכי קרו ליה ריש קטיעה לפי שקראו משה ליהושע כלומ' ראש שמו קטוע לפי שהיוד אות קטועה היא [2]. כס"ג דפ' השוחט אחד בעוף (חולי' ל"ט:) אי איניש אלמא דלא מצי מדחי ליה אסיר ואי לא אמר ליה רישיך והר פי' אם הגוי אלם שיאמר זו הבהמה מכרת לי וישראל אינו יכול לדחותו לבהמה אחרת נעשית כאילו יש לגוי שותפות בגויה ואסיר, אבל אם אין הגוי אלם ויכול ישראל לדחותו לבהמה אחרת מותר [3]. כפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ג.) אמר רב יהודה ריש מעיא באמתא בעי גרירה. פי' הוא מעי הנמשך מן הקיבה ולמטה וי"א המעי הנמשך מן הכרכשא ולמטה דקיימא לן כר"ע דאמר (חולי' מ"ט:) תותב וקרום ונקלף כמו החלב שעל הקרב וזהו חלב שעל הדקין [4]. רישא בכבשא (חולי' צ"ג:) תליה אבית שחיטה שרי אצדדין אסיר אנחיריה אי דץ ביה מידי ופתחיה כדי שיזוב הדם מותר ואם לאו אסיר וכן הלכה. *[אחי"ה בנו"ג רישא בכיבשא אותביה אבית השחיטה דייב דמא ושרי אצדדין מיקפא קפי ואסור אותביה אנחיריה דץ ביה מידי וכו' — ויש להשלים ציונים בענין ראש, רֵיש, רֵישָׁא ב"ב י"ב: ריש מתיבתא עיי"ע מתיבתא, סוכ' ל"א. שבועו' ו': סנה' ה'. וזולתו ריש גלותא. ריש לקיש קצור מן ר' שמעון בן לקיש עיי"ע בסד"ה. ריש בריוני עיי"ע בריוני. ראש גויה עיי"ע גויה (ח"ב, רנ"ו), ב"ב כ"ב: ריש כלה עיי"ע ח"ד, רכ"ה. ריש גרגותא עיי"ע. ירוש' שבת פ"א ד"ד. דלא מעלה רישי ביני אריוותא, שבת נ"ה. רישך בקרירי רישא דרישך בחמימי עיי"ע קר ג'. ירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד רישא דרישך יכוה ברותחין וכו'. ברכו' ל"ג. פסחים קי"ב: ריש תורא עיי"ע דקל (ח"ג, קכ"ג), ב"מ ס"ט. ריש עגלא. שבת ק"ל. רישא דטווסא עיי"ע טווס. והקבוץ מנחות ל"ז. אית ליה תרי רֵישֵׁי, מ"ק כ"ה. דלויי רֵישִׁין, רֵישְׁוָותָא קידושי' כ"ט: והיחיד בל"נ פסחים ק"י. רֵישְׁתְּינְהוּ דנשים כשפניות ובהוראת תחלה ב"ב קמ"ז. ריש שתא, מריש הוה אמינא סנהד' צ"ז. חולי' ק"ה: ברישא כיון דשמעי ב"ב י"ב: רישא אטו סיפא זבחי' צ"א. רישא . . . סיפא ר"ה ט"ו. גיטין פ"ו. חולי' פ"ו. והרבה מאוד. והרבה בתרג' רֵיש, רֵישָׁא עיי' בעמת"ר ללעווי — וכן שם רֵישִׁית רישיתא והוא הוא ראשית בל"מ] —

רָשׁ (מל"מ פי' דל arm, der Arme) בתמורה בגמ' דפ' יש בקרבנות (ט"ז.) ובויק"ר וכי ימוך פ' אשרי משכיל (פל"ד) רש (משלי כ"ט, י"ג) זה שרש בתורה איש תככים זה שושנה סדר אחד וכו' עשיר ורש נפגשו (שם כ"ב, ב') עשיר זהו שעשיר בתורה וכו' ד"א רש זה שרש בנכסים איש תככים זה שהוא עושה בפועל וכו' ד"א עשיר ורש נפגשו עשיר זהו שעשיר בנכסים וכו'. *[אחי"ה וביומא ע"ו: דרש תירוש שכל המתגרה בו נעשה רש, ר"ה ט"ז רע"ב דרש מראשית (דברים י"א, י"ב) שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה שנאמר מראשית השנה מרשית כתיב. מגילה י"א. שהכל נעשו רשין בימיו. ויק"ר. פל"ד ז' שמות נקראו לו עני וכו' רש וכו' עיי"ע אביון] —

רש (= רָשָׁה, רשי רְשָׁא מל"ע رسا ענין הוזק stark, fest sein ומזה בהשאילה מי שיש לאל בידו ויש ביכולתו im Stande sein, vermögen הִרְשָׁה bevollmächtigen; רְשׁוּ, רְשׁוּת, רְשׁוּתָא Erlaubniss ועוד עיי' בפנים) ורשו אינש לית עלוהי (גיטי' פ"ו.) פי' ורשות אדם אחר אין עליו כמו (סנהד' ה' רע"א) אנא נטל [5] רשותא וי"א ענין ואל תתודע לרשות (אבות א', י') וי"א הלואה כמו רשות מדעם כי תשה ברעך משאת מאומה (דברים כ"ד, י') תרג' ארי תרשה בחברך רשות מדעם [6]. ס"א ורשום אינש

---

[1] והוא כגי' הספרים וכגי' רגמ"ה בתעני' אבל גי' ר"ח בתעני' להתענאה והוא כגי' התוספו' עיי' תוספ' מנחו' ס"ה. ד"ה מריש ועיי' ד"ס תעני, צד מ"ט. כי האריך. [2] ורש"י פי' בע"א ע"ש ועיי' ג"כ פי' מהר"ם לונזאנו ע' בעל. [3] ורש"י ורגמ"ה פי' בע"א ועיי' חיד' הרשב"א שהביא פי' הרמב"ן וסותרו ומסיק קצת קרוב לפי' רבינו. [4] ורגמ"ה פי' ריש מעיא מן המצר ולמטה כשמתחיל בני מעים מן הכרס באורך אמה חשוב ככרס עצמו ורש"י פי' כשהדקין יוצאין מן הקיבה וכו'. [5] נקיטנא אי' בנוסחאותינו וכ"ה בכ"י ש"ס אבל עיי"ע נטל. [6] כ"ה בכ"י ו"ו א', ב' ל"ד וכ"ה בדפו"ו

ככר פי' בע' טצהר. בר"ג[1]) דפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב ח':) רשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי. *[אחי"ה בנו"ג בגיטין הנ"ל רשום ועיי"ע טצהר אבל תוספו' בגיטי' ד"ה רושם הביא גי' אית ספרים ורשו ופי' שאין עליו מלוה והוא כי"א בערוך כפי גי' כ"י ודפו"ו והוא כמו קב רשו סנהדר' כ"ט: פי' קב מלא חובות עיי"ע קב א' וכן תרג' נושה (ש"א כ"ב, ב') וכן כל בעל משה ידו (דברים ט"ו, ב') מרי רשו והקבוץ ב"ב צ"ב: מרי רַשְׁוָותָךְ, אבל נראה יותר כי רשו בגיטין הוא הוא רְשׁוּת וכן בירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ג יהב רשו לכתובא וכו' והרבה בתרג' אסת' ט', י"ג יתיהב רשו, תר"י א' בראשי' ג', ב' אית לן רשו, תר"י א' לבמד' כ"ב, י"ח; לדברי' ט"ו, ב'; י"ז, ט"ו; כ"א, ט"ז וזולתו לית ליה רשו וכו'. וכן ענין רשות (עיי"ע) והוא כל"מ רשיון (עזרא ג', ז') ברכות כ"ז: רשות או חובה, ביצה ל"ו: רשות . . . מצוה, ברכות כ"ח. ניתנה להם רשות לתלמידים, חולי' ק"ה. ושם: מים אמצעים רשות, נדרים ע'. רשות לאב וכ"ה תוספת' שם רפ"ו רשות לאב . . רשות לבעל, תוספת' קידושי' פ"א רשות בעלה עליה. ב"ק ע"ט. רשות הבעלים. ושם בכ"י ש"ס ר' מרשות שומר. ב"ק ס'. כיון שניתן רשות למשחית וכו', ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג ויק"ר פי"ז נטילת רשות, סנהד' ה'. לא נקיט רשותא, לישקול רשותא, רשותא דנקיט שם י"ג סע"ב יהבי ליה רשותא. ב"ר פס"ז שלשה ברשותו ושלשה אינן ברשותו וכו', אין לך רשות להרהר עיי' רש"י ריש חוקת ועיי' בסמוך. ונקרא רשות היחיד מקום שיש עליו רק כח יחיד ורשות הרבים מקום שעליו כח וחלק רבים. ב"ק פ"א מ"ב והלאה רשות המיוחדת למזיק ורשות הניזק והמזיק, שם פ"ג מ"א והלא' רשות הרבים . . . רשות היחיד. ב"ק ל"ט: מ': רשות משנה, שם פ"א: תעני' ו': שבילי הרשות, שבת ז' סע"א וש"נ רשות יחיד עולה עד לרקיע, והקבוץ גיטי' ע"ט. רשויות חלקות בגיטין, ירוש' עירו' פ"ה דכ"ב סע"ד מפני הרשויות. שבת ו'. תוספ' שם רפ"א ארבע רשויות לשבת רה"י רה"ר וכו'. והושאל לבנות שנותנות לרשות לאביהן ירוש' נדרי' פ"ח ד"מ ע"ד וירו' קידושי' פ"ג דס"ד ע"ג הרשיות הגדולות . . . הרשויות הקטנות. והתואר רַשַּׁאי berechtigt מגיל' ב': שבת ק"ד.

תמור' ט"ז. אין נביא רשאי לחדש וכו'. פיאה פ"ז מ"ה בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים, במ"ר פי"ט אי אתה רשאי לעבור על גזרתי, תנחומא הישן חקת סי' ד' וזולתו. אסת"ר פ' בהראתו: אנא רשיי . . . לית אנא יכיל ולא רשיי, ולנקבה עוד: רַשָּׁאָה תוספת' יבמות רפ"ח האיש אינו רשאי . . והאשה רשאה וכו', ושם: והאשה רשאי. חקבוץ רַשָּׁאִין אבות פ"ד מ"ח ועיי' ג"כ בתר"י שמו' כ"ג, י"ט; ל"ה, כ"ו; לדברי' ד' ב' וזולתו. והפעל בהפעיל ב"מ י"ד: הרשה לפלוני, חגיגה י"ד: ירוש' חגיגה רפ"ב דע"ז. רבי תרשיני, ירוש' כתובות פ"י דל"ג ע"ד במרשות זו את זו כשהִרְשָׁת השלישית את השנייה וכו', אפעל תרג' דה"י ב' כ"ג, ח' אַרְשִׁי; כ"ה, י' ארשיאינון; תר"י א' שמות י"ט, י"ג; לדברים ט"ז, ח' מַרְשַׁן, הָפעל חגיגה י"ג. ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ג ב"ר פ"ח במה שהורשית (שהורשיתה) התבונן. ב"ר פס"ח מהיכן הורשע וע"ש פי' מ"כ שפי' ניטל ממנו הרשות וע"ש אם נותן לי רשות וכו'][2]) —

☜ רש (= רְשָׁא, רשי קרוב לע' הקודם וקרוב לל"מ נָשָׁא, נָשָׁה fordern, schulden) תרג' בעל משה [ידו] אשר ישה (דברים ט"ו, ב') מרי רשו די רשי. *[אחי"ה צ"ל דירשי וכן שם כ"ד, י' ארי תרשי. שם י"א דאת רשי ביה ורבינו ככר הביא אלה הדוגמאות בע' הקודם כגי' כ"י ודפו"ו, ור"ב לא ראה ערוך שלום כי נשמט שורה שלמה בדפ' אחרונים. ופי' רשא, רשה כמו בל"מ נשה נופל על המלוה ובקשור ב' נופל על הלוה כמו כנשה כאשר נשה בו (ישעיה כ"ד, ב') וכן תרגומו רָשָׁא כמאן דרשי ביה לא נשיתי ולא נשו בי (ירמיה ט"ו, י') תרג' לא רָשָׁאן בי ולא מה דאנא רשי אנא תבע מנהון. נדרים נ"א. דרשינא בך פי' שאתה חייב לי, והתואר רַשַּׁאי ערכין כ"ח: אעפ"י שאינו רשאי ופירש"י לשון חייב נושה (שמות כ"ב, כ"ד) מתרגמינן רשיא ומזה הבין הרב ר' יעקב בר שמשון (הובא בתוספ' ערכי' ד"ה אומדין) אין בעל אומניות רשאין לעמוד בפני ת"ח ע"ש בתוספו' ובתוס' חולי' נ"ד: ד"ה אין. ובספר ישן הגי' שאינו חייב אבל גם בפי' רגמ"ה אי' שאינו חייב ובעיקרי התלמ' הביא בשם רגמ"ה הגי' שאינו רשאי וכן הביא רש"י בתשו' בשמו. וכן תרג' והנֹשֶׁה (מ"ב ד', א') רשיא. והשם

---

[1]) בדפ"ע כאן התחיל ע' חדש אבל בדפ"א הוא לנכון המשך מע' הקודם. [2]) ומזה בלשון עברי החדשה מוּרְשָׁה מי שיש לו רשות Bevollmächtiger, והשם המופשט הרשאה עיי"ע.

רשו פי' מלוה (תרג' דברים ט"ו, ב' עיי' לעיל), וכן הבין רש"י בעירו' מ"א: והרשות ופירש"י מי שיש לו נושין אבל עיי"ע רָשׁוּת] —

רַשַׁאי (שם פרטי) בר"ג דפ' אותו ואת בנו (חולי' פ'.) בית רשאי היו מגדלין מהם עדרים עדרים — (א"ב בנו"ג דושאי [ופי' רש"י] משפחה נקראת על שם אביה)[1]. —

רֵשְׁבָּא (= רֵישְׁבָּא ר"ת של רִיש בית אב Familien-oberhaupt) בפ"ק בתעניו' (י'.) מכי מעיילי ציבי דבי טבות רישבא פי' הגאון כאשר כתוב (במדי' ג', כ"ד. ל'. ל"ה) נשיא בית אב תרגומו ר יש ב ית א ב א[2]) זה ראש בית אב. בפ' יש נוחלין בגמ' דסמוך האומר איש פלוני בכור (ב"ב קכ"ו:) מר זוטרא מדרישבא פלג בצנא דפלפלי בהדי דאחוה. *[אחי"ה ובפי' רגמ"ה בב"ב פי' מדרישבא שם מקום. וביוחסין השלם הביא נ"א בר רישבא וכ"ה בר רושבא בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י ש"ס ה' מידרושבנא ובכ"י ר' מדרשיכא. ועוד אי' טבות רישבא אמר שמואל בשבת קמ"ו: ולא פירש"י כלום אבל בשבת י"ז רע"ב טבי רישבא אמר שמואל (ובכ"י ש"ס א"פ וברש"י בדפ"ש ווניצי' ר"פ ד"ס שבת צד י"ד ועיי"ע טבי ח"ד, ז') פירש"י פורס נשבין לצוד חיה ועוף וא"כ הוא חשב מע' הבא אח"ז] —

☞ רִשְׁבָּא (= רִישְׁבָּא פי' כמו נִישְׁבָּא בל"ס רשת וא"כ רישבא פורס רשתות Netzleger, Vogelfänger) מס' חולי' כל הבשר (קט"ז.) ומסכת שבת פי' ר"א דמילי' (ק"ל.) לוי איקלע לבי יוסף רישבא פירש"י צייד עופות לשון אין פורשין רישבין ליונים, (ב"ק ע"ט:) ובנו"ג פורסין נישבין ואין כתוב רישבין). *[אחי"ה וכן פירש"י בחולי' צייד עופית רישבא לשון אין פורסין רישבין ליונים, ושם נ"ד. פי' רישבא צייד וכן בפי' רגמ"ה לשני מקומות הנ"ל פי' כן רישבא צייד[3]) וזה נכון כי רישבא הוא הוא נישבא (ר' ונ' מתחלפות כבשאר לשונות) ובענין שאר מקומו' שפי' רש"י ככה עיי' גליון הש"ס בחולי' קט"ז. ובהפשב"ע. ובענין יוסי רישא באיכ"ר פ' ויגרם עיי"ע טוס בח"ד, י"ח בהערה 4] —

* רושחתא (גיטי' ס"ט:) עיי"ע שחתא ב' בגי' רבינו.

* רשי, רְשָׁה, רשאי, רשו, רשותא עיי"ע רש ועיי"ע רשות.

* רש"י ר"ת ר' שלמה בן יצחק נודע לשם ולתפארת בפירושיו אשר על ידם האיר כמעט כל התורה שבכתב ושבעל פה וכבר העיד עליו אחד מבני דורו הראב"ן „שפתותיו שמרו דעת ותורה נתבקשה ונתחדשה ונדרשה. מפיו תורת אמת היתה בפיהו בשלום ובמישור הלך והעמיד לעולם רגל שלישי והגדיל תורה והאדיר" ע"כ עיי' הקדמה לר' אברהם בערלינער בספרו היקר רש"י על התורה ועיי' תולדות רש"י מאת הח' צונץ (צייטשריפט שלו) ונעתק לל"ק עם הערות ותקונים מאת הח' ר' שמשון בלאך הלוי ועיי' ג"כ מ"ש הרב הח' מהרי"ה וויים בספרו היקר דור דור ודורשיו ח"ד, ורש"י היה בן דורו של רבינו נתן בעל הערוך ועיי' מ"ש במבוא ח"א XXI והלאה. וידידי ההכם והחריף מהרשז"ח האלבערשטאם נ"י כתב לי (מי"א סיון תרל"ה) וז"ל לפע"ד לא את הערוך הביא אתו ר' קלונימוס רק פירושים מישיבת רומי הביא ר"ק וכן ר' משה מפביאה ופירושים כאלה הביא גם ר' נתן בספרו הערוך וגם רש"י הביא פירושים כאלה בשם שמעתי כי שמע אותם בשם החכמים הבאים מרומי אשר גם ר' נתן שאב ממקורם וא"כ גם רש"י גם ר' נתן בעל הערוך שאבו ממקור אחד ולא לקחו זה מזה ורק במקום אחד או שנים אשר מצאנו כי רש"י מביא את הערוך גם הרב שי"ר כתב כי הוסיף רש"י בימי זקנתו (כרם חמד ח"ו 184 ועוד 196) כי הדבר רחוק כי נתפשט ס' הערוך בזמן קצר מן תתס"א עד שנת תתס"ה, שבו נפטר רש"י, מרומי לצרפת וכי השתמש בו רש"י הרבה, ואם הדבר כן הוא מדוע יזכירנו רק פעמים — אין זאת כי לא לקח פירושיו ממנו רק נתפשטו אלה הפירושים באשכנז ע"י החכמים אשר בהו לשם מרומי ואשר גם ר' נתן לקח משם את פירושיו ולכן כתב רש"י בשם שמעתי על פירושים הנמצאים בערוך כי הוא לא ראה את הערוך רק שמע את הפירושים בעל פה — ויש להעיר ג"כ על מ"ש החכם צונץ ז"ל בספרו צור געשיכטע צד 65 כי לדעתו הגדולה קרוב הדבר שמה שמביא בערוך ערך אי תלמיד מגנצה הוא רש"י. (ועיי' ג"כ בהקדמת בעל ד"ס ליומא שגם ר' אליקים מביא חכמי ומגנצא).

רשל (מל"ם וע' נַשׁל, ارسل ענין רפיון schlaff, locker sein) בר"ג דפ' כל הזבחים שקיבל (י"ח.)

---

[1]) אבל בפי' הרגמ"ה אי' רישאי מקום. [2]) כה"ג בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע רב בית (בא) [צ"ל אבא] וכ"ה בתרג' אונקלי ותר"י. [3]) אבל בתענית י'. לא פי' רגמ"ה טיבות רישבא כלום וזו ראיה שפי' כמו רבינו בע' הקודם.

ת״ר היו מרושלין מסולקין משוחקין ועבד עבודתו כשרה. כל ידים תרפינה (ישעיה י״ג, ז׳) תרג׳ וכל ידיא יתרשלן וכן החזיק ידים רפות (שם ל״ה, ג׳) [ידין דרשלאן]. *[אחי״ה כ״ה בהעתקת עיקרי התלמוד ובדפ״ע לי׳ וכ״ה דרשלָן בדפו״ו ובקצת דפ׳ תרגום דמרשלן ובקצת בט״ס דרשיין וכן הרבה בתרג׳ לרוב בקשור יד, ידא עיי׳ תרג׳ יהושע י׳, ו׳; לש״ב י״ז, ב׳; לירמי׳ ל״ח, ד׳ ובאתפעל לש״ב ד׳, ואתרשלא ידוהי ועיי׳ תרג׳ לירמיה נ׳, מ״ג; לצפניה ג׳, ט״ז אבל גם בלא ידא. תר״י א׳ לדברי׳ י׳, ו׳ עד דאתרשלנא במספדא דאהרן חסידא, תרג׳ יהושע י״ח, ג׳ עד אימתי אתון מתרשלין למיעל, תרג׳ תשלו (דה״י ב׳ כ״ט, י״א) לא תתרשלון, ב״ב כ״א: אתי לאתרשולי. נתפעל במד״ר רפ״ט נתרשלו ידיו, שם פי״ד נתרשלו ידי אוהבו של מלך, קהל״ר פ׳ טוב שם נתגעשו ונתרשלו ישראל מלגמול חסד ליהושע. פיעל במד״ר שם: הנואף הזה כביכול מרשל כה השכינה. ירוש׳ ברכות פ״ט די״ג ע״ד ב״ר פכ״ד ויק״ר רפט״ו וילק׳ מ״א ר׳ רי״ט עיי״ע חשל (ה״ג, תקט״ז) וע׳ עטף האחרון. פועל תוספת׳ מנחו׳ רפ״א היו מְרוּשָׁלִין ומסולקין וכו׳ ובזבחי׳ הנ״ל בלי וי״ו היו מרושלין מסולקין וכדאי׳ בש״ס י״ח: רב חדא תני מרושלין מסולקין ע״י אבנט עש״ה ובשט״מ. והשם המופשט אתרשלותא תרג׳ ירמי׳ מ״ז, ג׳] —

* רִשְׁיוֹן פי׳ כמו רשות עיי״ע רשות.

רָשַׁם (מל״מ וע׳ رَسْم, رسم auf- be- zeichnen, zeichnen; רָשׁוּם Schrift; דוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת Sachvergleicher; רוֹשֶׁם, רְשׁוּם Merkmal) מתניתין ברשום (ב״מ כ״ג:) פי׳ "מסובריא דנזייתא כסוי הקנקנים כשהוא מהודק וטחוי בטיט נקרא רשום כשהוא מרופרף נקרא מצוף מלשון צפוי"[1]) פ״א בע׳ צף תשיעי. הרשום בכתב אמת (דניאל י׳, כ״א) כבר פי׳ בע׳ נבל[2]). בס״פ המביא כדי יין (ביצה ל״ד:) עד שירשום ויאמר מכאן ועד כאן. בפ׳ הבונה (שבת ק״ג.) לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם. בפ׳ הזרוע (הולי׳ קל״ב.) והמשתתף עמהם צריך שירשום פי׳ שעל הרושם מכיר שהוא לכהן. בס״ג דפ׳ מרובה (ב״ק פ״ב.) וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות ט״ו, כ״ב) דורשי רשומות אמרו אין מים אלא דברי[3]) תורה. בחלק בגמ׳ דסמך ד׳ הדיוטות (סנהד׳ ק״ד:) דורשי רשומות אמרו לי גלעד [וכו׳], בפ׳ מי שמתו בגמ׳ חיה עומד (ברכות כ״ד.) דורשי רשומות[4]) אמרו והיו חייך תלואים לך מנגד (דברים כ״ח, ס״ו) זה התולה תפילין פי׳ פסוקים הרשומים. בפ׳ המביא גט שני בגמ׳ בכל כותבין (גיטי׳ כ׳.) רושמא מחרץ חריץ או כנופי מכניף פי׳ כגון הרושם בחותם על השעוה חורץ מקום החקיקה והמקום הבולט נשאר כמו שהיה או דוחה בחריצתו מהנה ומהנה ומקבץ כמין גבשושית וזהו הבולט המקובץ מהנה ומהנה השיבו מחרץ חריץ. בר״ג דפ׳ היה נוטל את מנחתה (סוט׳ י״ט:) שאם רשומו ניכר לא עשה ולא כלום. פי׳[5]) שימחוק המגילה יפה יפה ולא ישאיר בה רשום לכתיבה כל עיקר. בפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ מצות הנחנקין[6]) (סנהד׳ נ״ב סע״ב) מה מיתה האמורה בידי שמים אין בה רושם פי׳ שהרי כשמת אדם שלם בגופו ואין בו חבלה[7]). ותחת חגורה נקפה (ישעיה ג׳, כ״ד) תרג׳ רושמין דמחא. חבורה תחת חבורה (שמות כ״א, כ״ה) תרג׳ ירו׳ (א׳) תשלומי רשם[8]). לא יקרחה קרחה (ויקרא כ״א, ה׳) [תר״י (א׳) לא ירַשמון בין עיניהון ולא רושם ברישיהון], והתוית תו על מצחות האנשים (יחזקאל ט׳, ד׳) [ותרשום תו]. הוי החקקים חקקי און (ישעיה י׳, א׳) תרג׳ ויי דרשמין רישומין. *[אחי״ה הפעל ענינו כל״מ כתיבה ע״י חקיקה כדאי׳ הרשום בכתב (דניאל י׳, כ״א) וזה מה שמתרגמינן החקקים: דרשמין וכן מחקקים (שופטים ה׳, י״ד) כד מרשמין וכן וכתבת (ויקרא י״ט, כ״ח) רושמין חריתין. ועיי׳ ג״כ דניאל ה׳, כ״ד. כ״ה. ירוש׳ חלה ספ״ג דנ״ט ע״ג ורושם עד כאן תרומה וכו׳, תוספת׳ גיטין רפ״ב הרושם על העור כתבנית כתב וכ״ה בירוש׳ גיטי׳ פ״ב דמ״ד ע״ד ושם: רושם לפניהן בדיו וכו׳ וכ״ה בירוש׳ שבת ספי״ב די״ג ע״ד ושם: רושם לפניהן במים. ירוש׳ סוכה פ״ד דנ״ד ע״ג היתה רשומה ברקיע, בינוני פעול רָשׁוּם ב״ר רפפ״א עיי׳ לעיל בהערה 3 והשם רוֹשֶׁם סנהד׳ נ״ב: עיי׳ לעיל, ירו׳ תעני׳ פ״ג דס״ו ע״ד עשת רושם, ב״ר פמ״ג עושה רושם ועיי׳ ג״כ פירש״י ריש ויצא.

---

[1]) הועתק מפי׳ ר״ה בב״מ. [2]) ושם לא פי׳ רק הביא פי׳ (ס״ב) [צ״ל פ״ב] מב״ר מבלי שהזכיר הענין ונראה שסופרים מהירים השמיטוה כי בלעדי זאת רבינו לא היה רומז על ע׳ נבל. וז״ל ב״ר ר״פ פ״א אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת . . רשום עד שלא נגזרה גזירה אמת משנגזרה גזירה. [3]) לי׳ לפנינו. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובב״נ ובאו״ז הל׳ תפילין סי׳ תק״ץ ובשאר מקומות אצל ד״ס במקומו, ובנו״ג המורות. [5]) כ״ה בהעתקת עיקרי התלמוד אבל בדפ״ע פי׳ אחר! [6]) כ״ה בכ״י. [7]) וכ״ה בפי׳ ר״ח ועיי׳ ג״כ פירש״י. [8]) כ״ה בדפ״ע ועיקרי התלמוד אבל בכ״י רושם וכ״ה בכ״י תרג׳ אבל בנו״ג הלכשיש ועיי״ע הלבשוש בח״ג, ר״ו.

רְשׁוּם גיטי' פ"ו. ועיי"ע רש ג'. והוא הוא רְשַׁם בתר"י שמות כ"א, כ"ה עיי' לעיל. ובל"ס ואר' רוּשְׁמָא גיטי' כ'. והקבוץ רוּשְׁמִין עיי' בתרג' הובא לעיל. והשם המופשט רְשׁוּם, רִישׁוּם כשרישומו ניכר חולי' פ"ז. סוטה י"ט: עיי' לעיל וכן ברכות כ"ה. ירוש' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד במד"ר פ"ט קהל"ר פ' דברי חכמים. והקבוץ רישומין תרג' ישעי' י', א' כפי גי' רבינו דלעיל ובנו"ג רישמין. אבל דורשי רשומות אין זה מן הענין עיי"ע דרש וע' המר ומ"ש בה"ג, רי"ט ועוד אי' דורשי רשומות בקהל"ר פ' זבובי מות.

רָשׁוֹן (מין סלעם Heuschreckenart) בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה. וכ"ה בספרא שמיני פרש' ג' פרק ה') סלעם זה רשון. בפ' המפלת בגמ' אם היה מרוקם (נדה כ"ה.) אבא שאול אומר תחילת ברייתו כרשון ושתי עיניו כשתי טיפין של זבוב וכו', בויק"ר בריש אשה כי תזריע (פי"ד) בשומי ענן לבושו (איוב ל"ח, ט') זה השפיר וערפל חתולתו זה השליא. . [ברייתו דומה לרשון] — (א"ב בנוסחאות כתוב תחלת ברייתו מראשו). *[אחי"ה ר"ב כיון לנדה הנ"ל אבל כבר העירו תוספו' שם ד"ה תהלת דעיקר הגי' כגי' ר"ח (ברשון) [וצ"ל כרשון] וכ"ה בתוספו' יומא פ"ח. ד"ה אבא שאול ושם בפירוש אמרו „וכן פי' בערוך" ע"כ הגי' רבינו נגרר אחר גי' ופי' של ר"ח ועיי' ג"כ בפי' הרא"ש בנדה, ובתוספת' נדה פ"ד אי' בכ"י אירפ' תחילת ברייתו ברושם וצ"ל כרושם, ובנו"ג בראשו ובתוספו' נדה ובר"אש נדה גרסו כתוספת' נדה כעין חגב ובירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד ובויק"ר פי"ד אי' דומה לרשון. ותרג' סלעם (ויקרא י"א, כ"ב) רשונא[1]) וכן תרג' ילק (תהלים ק"ה, ל"ד). ואולי מזה הפעל בתר"י א' לשמות ל"ד, כ"ו ואירשין פירי אילניכון וי"מ שהוא משרש רוש רשש ענינו הריסה ושבירה] —

☞ **רֵשָׁנָא** (= רשאנא כמו רֵישָׁנָא מל"ס פי' מי שיש לו כח ושלטה Machthaber) תרג' יפתה קצין (משלי כ"ה, ט"ו) ישתרגג רשאנא ובמסכ' פסחים פ' ערבי פסחים (ק"י.) אמרה לי רישתינהי דנשים כשפניות פי' גברת השולטת עליהן. *[אחי"ה עיי"ע רש ב' ושם הבאתי הגי' רישתינהו והוא ל"נ של רישא וגי' רשאנא בתרג' הוא כגי' בעל המתורגמן ובדפו"ו ובדפ' אחרי' רֵישְׁנא והוא מל"ס כאמור] —

☞ **רשנא** (?) מסכת סנהד' פרק חלק (סנהד' צ"ד:) האי רשנא להאי פרדשנא בעל הערוך גרס דשנא ודבריו נכונים ע"ש[2]).

רָשַׁע (מל"מ פי' עושה עול böse handeln; הִרְשִׁיעַ schuldig erklären, רָשָׁע Bösewicht, Frevler) בס"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובות צ"ה:) ובס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ז.) ובס"ג דפ' גט פשוט (שם קע"ד:) ובס"ג דפ' שום היתומין (ערכי' כ"ג.) איזהו רשע ערום זה המשיא עצה למכור בנכסיו כרבן שמעון בן גמליאל ביש נוחלין העיקר ושם מפורש דתניא נכסי לך ואחריך לפלו' וירד ראשון ומכר ואכל השני מוציא מיד הלקוחות דברי ר' רבן שמעון בן גמליאל אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון. בר"ג דאלו הן הנשרפין (סנהד' ע"ו.) אין לך עני בישראל אלא רשע ערום וכו' עד איזהו עני ורשע ערום זה המשהא בתו בוגרת [פי' משהא בתו בוגרת][3]) עני דאין לו ממה לשכור שפחה ורשע שמעכבה מלהשיאה שמא תלך ותזנה וערום שמתפרנס ממלאכת ידיה, בר"פ ד' מיתות בגמ' דסמוך זו מצות הנסקלין (שם נ"ב.) אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפי' לרשיעא בר צדיקא כמאן כי האי תנא דאמר את אביה היא מחללת (ויקרא כ"א, ט') שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרים ארור שזה ילד ארור שזה גידל ארור שזה יצא מחלציו. בכריתות בפ' אמר לו בגמ' אמר ר"ע (ט"ו.) משכחת לה ברשע בן רשע וכו'. *[אחי"ה בנו"ג רשיעא בר רשיעא וכ"ה במכות י"ד. קהל"ר פ' כל הדברים: חמרא דההוא רשיעא וכו', ולנקבה תרג' איכה ד', כ"א אדום רַשִׁיעָא, שם כ"ב רומי רשיעא והיא היא אדום הָרְשָׁעָה שמ"ר פל"ה מלכות הרשעה ברכות ס"א: ב"ר פע"ו, ל"נ תרג' ירוש' בראשית כ"ז, מ"ו איתא רַשִׁיעֲתָא. ובענין רָשָׁע והקבוץ רשעים ובל"א רשיעא, קבוץ רשיעיא עיי' דרז"ל ברכות ו'; ז'; ט'; י'. י"ט. כ"ט. ס"א: שבת ל"א: נ"ה. ק"ד. קל"ט. קמ"ט: קנ"ב: עירובי' י"ט. כ"א. ושם: כ"ב. ק"א. פסחים ס"ח. צ"ד. קי"ז. קי"ח. יומא ל"ה: ל"ח: ע"ה. שם: פ"ו: פ"ז. סוכה נ"ב. נ"ו: ביצה כ"ה: ר"ה ט"ו: ט"ז: תעני' ה'. ו'. שם: ט"ז. י"ח: כ'. מגיל' ו'. י"א. י"ג. ט"ו. שם: ט"ז. י"ז: כ"ח. חגיגה ט': י"ג: ט"ו. שם: יבמו' כ'. כ"ה: וש"נ, ס"ג: ס"ד. ק"ג. קכ"א. כתובות ק"ד. ק"ה. נדרים

---

[1]) בקצת דפוסים בט"ס רשונא עיי"ע בח"ג, קס"ח ושם בט"ד עיי"ע דשון וצ"ל רשון. [2]) ח"ג קס"ה. [3]) כ"ה בכ"י ק"טו דפו"ו.

ח׳ : כ״ב. ל״א : נ״א. גיטין נ״ו. ס״ח : סוטה כ״א : כ״ב. ל״ה : מ״א : מ״ב : קידושין ל״ג : מ׳. שם : מ״ט : נ״ט. פ״ב. ב״ק, ס׳. שם : ס״ט. ב״מ פ״ג : ב״ב י׳. נ״ז : ע״ח : סנהדר׳ ז׳. ח׳. כ״ו. כ״ז. ל״ח. מ״ו : נ״ב. נ״ח : ע׳. ע״א : פ״ב : צ׳ : צ״ד. ושם : צ״ו. ושם : ק״ג : ק״ה : ק״ח : ק״י : קי״ב. קי״ג. ושם : ע״ז ד׳. י״ט. נ״ד : הוריות י׳ : עדיות פ״ה מ״ו. זבחים ק״ב. נגעים פי״ב מ״ה. נדה י״ב. י״ג. י״ד. ט״ו : ל׳ : אבות פ״א מ״ח שם פ״ב מי״ג שם פ״ד מ״ז שם פ״ה מ״א אכדר״נ פכ״א ב״ר רפ״כ הנחש הזה רשע בעל תשובות, בכורו׳ ח׳. נחש לשבע שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר. והשם המופשט רִשְׁעָה כל״מ ובכינוים קהל״ר פ׳ אמרתי אני : מדת רשעתו והקבוץ ירוש׳ תרומ׳ רפ״ז דמ״ד ע״ג כדי רשעתו (דברים כ״ה, ב׳) רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו שתי רִשְׁעִיּוֹת, ירוש׳ כתובות פ״ג דכ״ז : במי שיש בו שתי רשעיות הכתוב מדבר, ירוש׳ נזיר רפ״ט דנ״ז ע״ג ולמה נקרא שמו כושן רשעתים שעשה שתי רשעיות ועיי׳ בבלי סנהד׳ ק״ה. והקבוץ מן רִשְׁעָה סנה׳ קי״ב. שיעור דרשעיות[1]) ובתרג׳ ירו׳ א׳ בראשי׳ ג׳, י״ג ברשעותיה. והפעל בהפעיל סנהד׳ י׳. עדים שהרשיעו את הצדיק וכו׳ פרט למרשיע את עצמו. אפעל זדו (שמות י״ח, י״א) תר״י א׳ דארשיעו, ותזדו (דברים א׳, מ״ג) תרג׳ וארשעתון, אתפעל תרג׳ תתלוצצו (ישעי׳ כ״ח, כ״ב) תִּתְרַשְׁיעוּ] —

רֶשֶׁף (מל״מ שם תואר ללהב אש Flamme) בר״ג דברכות (ה׳.) אמר ר׳ יצחק כל הקורא קרית שמע על מטתו מזיקין בדילין ממנו דכתיב (איוב ה׳, ז׳) ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא דברי תורה שנאמ׳ (משלי כ״ג, ה׳) עינך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמ׳ (דברים ל״ב, ל״ד) מזי רעב ולחומי רשף אמר ר״ל כל העוסק בתורה ייסורין בדילין הימנו שנא׳ ובני רשף יגביהו עוף ואין רשף אלא ייסורין שנא׳ מזי רעב ולחומי רשף ואין עוף אלא תורה. ובפ׳ ערבי פסחים בגמ׳ לא יפחתו לו (קי״א :) דבי נגרי רשפי — (א״ב בנו״ג דבי איגרי פירש״י שדים המצויים בגגות ששמם רשפים וגי׳ בעל ערוך נכונה שבבית נפחים יש רשפי אש). *[אחי״ה ובשמ״ר פי״ב רשפים (תהלים ע״ח, מ״ח) אילו עופות אבל בתרג׳ רשפין דנור] —

רשק (= רישקא פי׳ בל״ס כורמא דרשקא Safran) בפ׳ שמונה שרצים בגמ׳ כוס עיקרין (שבת ק״י סע״א) ומתקבל זוזא כורכמא רישקא. בפ׳ המקבל בגמ׳ לזורעה שעורים (ב״מ ק״ז :) דכל פורתא [ופורתא] חזי לכורכמא רישקא פי׳ כרכום ששוה משקלו שקל כסף רישקא אוריינטל״י[2]) כפרים עם נרדים (שה״ש ד׳, י״ג) תרג׳ כופרין עם רשקין, נרד וכרכום (שם י״ד) תרג׳ רישקא ומוריקא. *[אחי״ה בנו״ג כתרג׳ רישק. ורבינו האי גאון בכלים פט״ו מ״ב (סד״ט צד 11) פי׳ נרד וכרכום והוא בארמית (כירכמא רושק) [צריך לומ׳ כורכמא רישקא] ובל׳ ישמעאל זעפרן ע״כ ועיי׳ מ״ש בע׳ פוך ועוד מ״ש לעף פפלנ״צ צד 216 ועוד עיי״ע מרקא] —

רשש (= רששין, רשושין נ״ל מל״ע رصّاصة ארץ קשה harter Boden) בפ״ק בנדה בגמ׳ איזו היא בתולה (נדה ח׳ :) ת״ר איזו היא בתולת קרקע כל שמעלה רששין. פי׳ כשחורשין אותה מעלה המחרישה חתיכות חתיכות אדמה ואין עפרה תיחוח[3]) בידוע שלא נעבדה. *[אחי״ה בנו״ג רשושין ופירש״י אבנים דקין שקורין פרדוי״א (pyrite ? שטיינקיעז) ל״א רגבי אדמה קשין שאין עפרה מתפזר ע״כ ונ״ל שהוא ל״ע הרשומ׳ אבנים קטנות מתדבקות זו עם זו ועוד ארץ קשה.

רְשַׁשׁ (נ״ל מל״ע رضّ שבר לחלקים דקים in kleine Theile zerschlagen) רשושי חילקא טרגים וטיסני (מ״ק י״ג :) פי׳ המשברין תבואה חדא לתרתי דהיינו חילקא — (א״ב פי׳ כמו רסס אבל בנוסחאות כתוב דשושי חלקא ופירש״י דשי תבואה או משברים חדא לשנים ומסייע גי׳ רש״י הא דתנן בפ׳ מי שהפך במ״ק (שם :) הדשושות ומוכרי גרוסות). *[אחי״ה במשנה הגי׳ הדשושות והגרוסות אבל במשנ׳ נאפולי ריווא וויניצ׳ ועוד (עיי׳ ד״ס מ״ק צד כ׳ :) והרששות וכ״ה בתשו׳ הגאונים שערי תשובה ססי׳ רט״ו ובהל׳ חוה״מ להרי״ץ גיאת צד כ״ב הציירין והרשושות והגדושות וצ״ל ציידין והרששות והגרוסות וכצ״ל בכ״י ש״ס מינכען תחת והרשתות וכן בגמ׳ שם דוששין בצנעה בכ״י ש״ס הגי׳ רושישן וצריך לו׳ רוששין וכן תחת דשושי ציפורי הגי׳ בכ״י ש״ס רשושי ופי׳ המשברין לחלקים קטנים אבל עיי״ע דשושא ומ״ש בח״ג, קס״ח וכפי׳ רבינו והוא הוא

[1]) וברש״י גרס רשעניות וכ״ה בכ״י ש״ס ק׳ עיי׳ ד״ס צד קס״ב. [2]) וכ״ה בפירש״י בשבת קרו״ג אוריינט״ל morgenländ. Safran, croc oriental וכצ״ל בפירש״י בב״מ. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר וויני׳ תוחח.

כפי' המיוחס לרש"י במ"ק — ודשושות או רשושות הוא הקבוץ נקבה בהוראת הזכר ודוגמתו גרוסות, דרוכות חכורות, לקוחות משוחות, משושות נמושות] —

רָשׁוּת (פי' מענין ראש כלומר רַבָּנוּת וּשְׂרָרוּת (Regierung, Herrschaft, Obrigkeit בפ"ק באבות (מ"י) ואל תתודע לרשות בפ' שני (מ"ג) הוו זהירין ברשות. חללה של רשות בר"ג דשבת (י"א.) פי' שמעללין עלילות על בני אדם. בפ' שואל אדם בגמ' מחשיכין (שבת קנ"א.) דיקא מתניתין כוותיה דשמואל דתנן בפ"ב במכשירין (מ"ה.) עיר שישראל וגוים וכו' עד אם יש בה הרשות רוחץ מיד מאי הרשות א"ר יצחק בריה דרב יהודה אם יש אדם חשוב שיש לו י' עבדים שמחממן לו י' קומקמין מים בבת אחת רוחץ מיד[1]. בס"ג דיומא (פ"ו:) והרשות מקברת[2] בעליה ערום נכנס לה וערום יוצא ממנה ולואי שתהא ביאה כיציאה. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (ע"ז י"ז.) לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי ל', ט"ו) קול שתי בנות וכו' עד קול גיהנם שצועקת ואומרת הביאו לי שתי בנות שאומרת בעוה"ז הב הב ומאי ניהו המינות והרשות. בפ' מי שהוציאוהו בעירובין[3] (עירובין מ"א:) ג' דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו וכו' עד למבעי עליו רחמי מלפני הקב"ה שיצילהו מהם דלא ליתי לעבור על דעתו ועל דעת קונו גוי ורוח רעה מילתא ידועה היא דמעבירין אותו על דעתו ועל דעת קונו שאונסין אותו על כרחו לעשות מה שאינו רשאי ולעבור על מצות וגם דקדוקי עניות מביאין את האדם לידי גזל וגניבה וכזב כדכתיב (משלי ל', ט') פן אורש ונגנבתי ותפשתי שם אלהי[4]) והרשות שהן משרתי השלטונים שהן תמיד בפחד ואימה ומתייראין על נפשם וחייהם תלויין לנגדן ואלו ג' ייסורין קשין אפשר שיש להן כפרה דקדוקי עניות וחולי מעים והרשות — (א"ב פי' ענין ממשלה ושררה מלשון ראש). *[אחי"ה וכנים דברי ר"ב ולא כמו שפי' רע"ב באבות פ"א מ"י מענין רְשוּת וכדא' ג"כ בעיקרי התלמוד ועוד הביא שם בעל עיקרי התלמוד פי' מענין ראש, ורש"י פי' בעירו' הנ"ל מי שיש לו נושין עיי"ע רש ה' ונ"ל הטעם כי הוא גרם הרשוי (כגי' דפ"ש בגמ' וברש"י עיי' ד"ס) והוא כמו רשו עיי"ע רש ד' וה' ורבינו הלך בעקבות ר"ח ע"ש כדפ' ש"ס ווילנא ושם הוא בל' יותר קצרה ופי' שם ר"ח הרשות עבודת השרים והשלטונים ע"כ ועיי' ג"כ מה שכתבו התוספ' בשם ר"ח ועיי' הפשב"ע כי האריך — וכנ"ה בירו' סנה' ספ"ו דכ"ג ע"ד ודכ"ד. ומה רשות של מטן שיש בה כזב ושקר . . רשות של מעלן שאין בה לא כזב ולא שקר וכו' וכן בתרגום ירוש' א' בבגדו (שמות כ"א, ח') חלף דמני מרה רשותא עלה, (באונק' במישלטיה בה), תר"י ב' ויק' כ"ו, ו' ואיבטל רשות חיות ברא, תר"י ב' לנפשה (דברים כ"א, י"ד) ברשות נפשה, ושם עניתה תרג' ירו' יהבית רשותך עלה, והקבוץ חגיגה ט"ו, ב"ר פ"א שתי רשויות] —

רְשׁוּת (עיי"ע רש ד' (Erlaubniss, Freigestelltes והרשות נתונה (אבות פ"ג מ' ט"ו) כבר פי' בע' סעד. בס"ג דפ' בכל מערבין (מ':) אנא אקרא חדתי אמינא זמן אמר ליה רשות לא קא מבעיא לי כי קא מבעיא לי חובה. פי' זה שאתה מברך שהחיינו על קישות ודילוע רשות הוא ואינו חובה אני שאלתי על החובה — (א"ב ל"מ (עזרא ג', ז') ברשיון כרש). *[אחי"ה וכבר העירותי על ענין זאת המלה בע' רש ד' ע"ש וש"נ ויש להוסיף רשות . . . מצוה ר"ה ט'. שביעי' פ"א מ"ד מכות ח': מ"ק ג'. מנחו' ע"ב.] —

רֶשֶׁת (מל"מ שם כלי שצדין בו עופות ודגים (Netz בהכדור פכ"ג בכלים (מ"ה) הרשתות והמכמורות. *[אחי"ה ועיי"ע רמז ומ"ש בענין איכ"ר פ' ממרום ועיי"ע רפש. ובענין גי' כ"י ש"ס במ"ק י"ג: עיי"ע רשש] —

רת (? רית, רתת עיי' בפנים פי' רה"ג) בפ' הרואה בגמ' דסמוך מקום שנעקרה ע"ז (ברכות נ"ז:) קיבה והרת[5]) ויותרת הכבד. פי' קיבה לא הקִיבה שבבהמה גדולה היא אלא שבבהמה קטנה שמעמידין בה את הגבינה רית[6]) היינו חתיכה רכה ולבנה של בשר שיש בכבשים קטנים שעדיין יונקין החלב הויא על לבן כלפי צואר חתיכה יתירה וזו היא הרית וקורין אותו בל' לעז אנמילי[7]). יותרת הכבד כמשמעו מרפאין בה את בעלי שברירין שבעין זה

1) כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו אבל בשדפ"ע נשמט בט"ס מן רוחץ מיד עד רוחץ מיד. 2) בדפו"ו בט"ס מקרבת. 3) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע נשמט בטעות יען כי לי' מראה מקום בדפ' חדשים. 4) לי' בדפ"ע חוץ מדפו"ו. 5) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפו"ו אבל בדפ"ר ואמ' ורתת. 6) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע רת ובכ"י ק"ט הרת. 7) עיי"ע הרת ופי' שם אבל בכ"י ק"ט וה"ב הגי' ארמילו.

פי' רב האי גאון ז"ל. פ"א בע' הרת מסתפקא לן אי ה' יסוד אי לא — (א"ב כבר הביאו בע' הרת ופירשו רחם). *[אחי"ה בע' הרת פי' רבינו רחם וכמו כן בפירש"י ועיי' ג"כ פירש"י לברכות מ"ד: וע"ז כ"ט. ושם ציינתי דברי עיקרי התלמוד ע"ש. ודע כי מ"ש רבינו בשם פי' רה"ג נמצא בתשו' הגאונים (הוצא' הרכבי) צד 209 ססי' שצ"ד וז"ל רֵ י ת אמרו חתיכה קטנה יתרה שנמצאת על לב של כבשים קטנים שיונקים חלב ונקרא אללבלאב (الابلاب) ונקראת אלחלוה (الحلاوة). ויש בו כמה מיני הועיל. יותרת הכבד כמשמעה. מרפאין בהןבעלי שברירין שבעין שנקראין בל' ישמעאלי אלעשא (العشاوه nächtliche Blindheit) ו א ל ש ב כ ר ה (الشبكره) ע"כ עיי' ספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד 9—168 ורבינו כדרכו השמיט תיבות ערביות. ולא עלה בידי למצוא מלה הנופלת על פי' רת, רית הרת בענין חתיכה רכה ולבנה של בשר ואולי הרת הוא כמו הרט שפי' בל"ע هرط חתיכת בשר רכה וכחושה של כבש היונק וגם כבש בעצמו וכן هيرط schlotternd, schlaff והיינו חתיכה יתירה שהיא כמו תלוייה ומרופרפת. אבל כפי פי' רה"ג בתשובות הנ"ל רית נגזר מע' הבא אח"ז והיינו מל"ע ענין רכות ונעימות — ומה שפי' רה"ג כי ביותרת חכבד מרפאין את בעלי שברירין שבעין מצאתי חבר בסיפורי הפרסיים עיי' מה שכתבתי במאמרי על ספר טוביה במ"ע גייגער ח"י 62 והלאה ועיי' טוביה פ"ו פסוק ד' והלאה ופי"א פסוק י' והלאה] —

רת (= רתי מל"ע رثى mitleidig, barmherzig sein; רָתוּי לוֹ es wäre ihm lieb) בספרא (שמיני פרשי' א' פרק א') הנותרים לאמר (ויקרא י', י"ב) ראויים היו לישרף [1]) אלא שריתה הכתוב לאהרן. בב"ר פ"כ (פי"ט) לרוח היום (בראשית ג', ח') ועל דעתיה דזבדי [2]) ריתה עליה פי' הניח לו כדאמרינן רתוי לו פי' נוח לו בס"ג דפ"ק בקידושי' (מ' סע"א) איני והתנן בפ' אין דורשין (חגיגה י"א:) כל המסתכל בארבעה דברים רתוי לו כאילו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. כל שלא חס על כבוד קונו רתוי לו כאילו לא בא לעולם. ספר אחר ראוי לו פי' „טוב ממנו הנפל שלא בא לעולם" [3]). בס"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ה.) רתוי לו שיפול שנים עשר חדש במטה. *[אחי"ה בנו"ג בר"ה ראוי וכ"ה בפי' ר"ח בחגיגה הנ"ל ובתשובו' הגאונים שערי תשובה סי' קכ"ב ובכ"י ש"ס ובשאר מקומות שהזכיר בעל ד"ס חגיג' צד ט"ז: אבל בנו"ג במשנ' ובציון מן המשנ' בחגיג' ט"ז. רתוי וכ"ה בע"י הראשון ובירו' חגיג' במשנ' ועיי' תוי"ט לחגיג' שהביא הערוך אבל בקידושי' הנ"ל ראוי ורש"י בחגיגה י"א: פי' רתוי טוב ויפה היה לו . . מרוחם הוא אם לא בא לעולם והביא ראיה מספרא הנ"ל ראויין היו לישרף אלא שריתא הכתוב לאהרן ע"כ וכן במיוחס לרש"י בב"ר פי"ט ריתה עליו ריחם עליו ודומה לו בתורת כהנים וכו' וכן גרס הראב"ד בספרא וציין ג"כ ב"ר הנ"ל ע"ש וסוף דבריו וז"ל ואיני יודע לו שרש דבר מה ענין רתוי למנוחה ע"כ אבל שרש דבר תמצא בל"ע שפי' הפעל רתי כמו ריחם וכפירש"י ורתוי הוא מרוחם וטוב ויפה (ומזה רית שבעי' הקודם). וזבדי דרש לרוח היום מענין הרוחה וכן בספרא הנותרים מענין ויתור. וותרן עיי"ע וותר. וגי' ראוי בלי ספק תיקון סופרים הוא והחליפו הזר במורגל והראיה כי כבר מצא מקומו בתוספת' נגעים פ"ו בכתב יד אירפורט ואין המקום דן את האדם אלא בְּרִתְיוֹן הרי הן באין על ביתו . . הרי הן באין על בגדיו . . הרי הן באין על גופו פי' ברתיון ברחמים ובנחת בל"ע رثى ובנו"ג בט"ס בדתן מחסרון ידיעת הסופרים] —

רת (= רָתַת כל"מ וכ"ה בל"ס רַת ובל"ע رت zittern, beben) בפ"ק בסוט' בגמ' ששם משקין (ח'.) רותתת מי משקין, בפ' גט פשוט בגמ' דסמוך כותבין גט (ב"ב קס"ז.) דרב אחא בר אדא דרתית [4]) ידיה היכי זייפת. בפ"ק דחולין בגמ' הכשר בכהנים (חולי' כ"ד:) א"ר חנינא עד שירתת פי' אינו יכול לעמוד בחזקה אלא ברתת וברעד איברים מלשון (הושע י"ג, א') רתת (בגמ' דפ' הדר (עירו' ס"ז.) רב ששת מרתת כוליה גופיה). *[אחי"ה הבאתי ציון האחרון שאי' בדפ"ע במסגר כי מלבד שאי' לפנינו מרתע רבינו בע' רתע גרס כן בעצמו וכבר עמד על זה בעל הפשב"ע ע"ש ובאמת לי' זה

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט (ושם בט"ס לישראל) וכהעתקת עיקרי התלמוד ודפא"מ וכ"ה ברש"י חגיגה ובמיוחס לרש"י בב"ר פי"ט ובגי' חראב"ד, ובנו"ג לישטף וכ"ה בדפ"ע. [2]) בנו"ג דזבדי בן לוי ובכ"י ו"ו דזימרי בכ"י ל"ד דומרי בכ"י ב"ר דזכרתי ובכ"י ה"ב דזברי וכ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר דו כרי או דז כרי וכולם בט"ס וצ"ל כגי' דפו"ו ואמ' דזבדי ועיי"ע זביד ומ"ש. [3]) הועתק מפי' ר"ח להגיגה ט"ז. [4]) כ"ה נכון בדפ"א ובדפ"ר וגי' ריתא.

הציון בע' הנוכחי בכ"י ק"ט ולי' בהעתקת עיקרי התלמוד. רתת ל"ם וקרוב לשרש רטט וכן בל' תרג'. תרג' יחיל (תהלי' נ"ה, ה') ירתית, חילו (שם צ"ו, ט') רתותו וכן תרג' תחפזו (דברים כ', ג') תרתתון, זע (אסתר ה', ט') רתת. פיעל ב"ר ספ"ה התחילו האילנות מרתתים . . . מה לכם מרתתים וכו', שמ"ר פכ"ז והיה העבד עומד ומרתית . . . למה אתה מרתית, שמ"ר פכ"ט ההר מרתת, שם והיתה מרתתת. במד"ר רפ"כ והיה מרתת על עצמו ושם פ' י"ב. קהל"ר פ' אם ישך: וכולן מרגישין ומרתתין, הפעיל תוספת' חולין פ"ב היה שוחט והרתית, שמ"ר הנ"ל וישראל מרתיתין. אתפעל יבמו' קט"ז. בכורות ל"ו רע"ב מירתת, ע"ז כ"ב: מירתתא, מירתתי, חולי' צ"ו. אירתת, תירתת. ב"ר ר"פ מ"ח זה לוקה וזה מירתת. והשם רֶתֶת ברכות כ"ב. ברתת ובזיע וכ"ה בויק"ר פי"א ופכ"ז, ובל"א וסורי רְתִיתָא סוטה י"ט: תרג' רתת (הושע י"ג, א'), חיל (תהלים מ"ח, ז') זלעפה (שם קי"ט, נ"ג) השבץ (שם א', ט') רתיתה ועוד רִיתוּת כל"ם רוּתָּתָא בויק"ר פי"ב כדבר ירבעם ריתותו של שלמה וכו'] —

רת (= רִיתָא פי' לפע"ד מל"פ ريته, رته פי' אגוז הבא מהנדו ובדרז"ל חגור מקליפת זה האגוז) רב הונא בר נתן[1]) הוה אסר ריתא (מגילה כ"ז סע"ב) פי' בע' תור (עיי"ע תר ט'). ס"א דיתאה וכבר פי' במקומו. *[אחי"ה כ"ה נכון בדפ"ע ובהעתקת עיקרי התלמוד וכצ"ל בכ"י במקום ריתאה כי בלעדי זאת אין חילוק בין ריתא ובין ריתאה לכן ס"א צ"ל דיתאה וכדאי' בכ"י ש"ס ב' ובא"ה דיתא וכ"ה שתי גירסאות בע' דתאה ע"ש ומ"ש בח"ג, קס"ט ושם כבר העירותי על עיקר הגי' הזו ברי"ש ופירשתיו כבר מל"פ הנ"ל ע"ש ג"כ בע' תר ט' ובע' אפסקימא ושם הוכחתי שדרכם לעשות חבל וחגורה וכדומה מקליפת אגוז הנדו] —

☞ רתות (= רַתְוָתָא מרכבה Räderwagen עיי' בפנים) תרג' ירו' אופן מרכבותיו (שמות י"ד, כ"ה) גלגלי רתוותיהון ובנוסחאו' אחרות כתוב רדוותיהון עיי"ע רדוות. *[אחי"ה בנו"ג בדלי"ת עיי"ע רדוות ובתי"ו הגי' במתורגמן ע"ש ובע' רדוות גזרת המלה ובל' צענד אי' ג"כ בתי"ו — [Wagen (raça) ratha

רָתַח (מל"מ ובל"ס פי' ענין בשול חזק עד שיעלו אבעבועות sieden הפעיל הרתיח aufwallen machen ; רֶתַח, רִיתְחָא (Schaum, Zorn אדרתחא[2]) קדרך שפוך (ברכות ס"ב רע"ב) כבר פי' בע' כפן[3]). בפ' כירה (שבת מ"ב.) האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין. בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחי' קי"ג:) ת"ר שלשה חייהן אינן חיים הרחמנין והרתחנין ואניני הדעת אמר רב יוסף וכולהו איתנהו בי. ועזוב חמה (תהלים ל"ז, ח') תרג' ושביק רתחא. בר"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א:) ובמשורה (ויקרא י"ט, ל"ה) שלא ירתיח פי' מסורת קבלה בידם שהמרתיח ומודד כל דבר לח מוספת המדה שלו כשמרתיח על המדה בצונן חלק אחד משלשים וששה בלוג זה פי' רבינו חננאל[4]) וי"מ כשממלא המדה בדבר לח בכח עולה הקצף למעלה ונראית מלאה וכשתנוח נחסרת[5]). בס"ג דפ' תפלת השחר (ברכות כ"ט:) לא תרתח ולא תחטיא[6]). מרבכת תביאנה (ויקרא ו', י"ד) תר"י (ב') מרתח ייתינה[7]), וכן מרחשת (ויקרא ב', ז'; ז', ט') [תרג' ירו' מרתחא]. בריש טבול יום (פ"א מ"ב) רתיחת גריסין של פול ראשונה ורתיחת יין חדש פי' „רתיחה בל' משנה ותרג' כקצף על פני מים (הושע י', ז') כרתיחה[8]) על אפי מיא וכן הא דאמרינן (ב"מ הנ"ל וב"ב פ"ט:) במשורה שלא ירתיח ובלשנא דרבנן חופיא". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לטב"י בסד"ט צד 41 ושם אי' פי' אופיות בל' דרבנן וצ"ל אופיא כדאי' בחולי' ק"ה: וכ"ה אופיא בדפ"א ובהעתקת עיקרי התלמוד אבל רבינו גורס גם בע' הפיא ב' הופיא ועוד חופיא וכדאי' בפי' רגמ"ה עיי"ע הפיא ח"ג, רל"ב ועוד עיי"ע אפי. הפעל נמצא במקרא בפיעל (יחזק' כ"ד, ה') בפועל (איוב ל', כ"ז) ובהפעיל (שם מ"א, כ"ג) ובתרג' ובדרז"ל גם בפעל ובקל ורק בתר"י עיי' לבראשי' נ', א' המרין רָתחין. בינוני פעיל תרג' איוב כ"ה, כ"ד במיא רְתִיחִין קלקילו

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובעיקרי התלמוד וכ"ה בעי תר ט' ובנו"ג רב הונא ובדפ"ע רב חיננא. [2]) וכ"ה בעי כפן ובנו"ג עד דרתחא. [3]) ח"ד, רצ"ו. וכל פי' הגאון הובא בתשו' הגאוני' (הוצ' הרכבי צד 212) סי' שצ"ז. ובמקום שכחו עליו (שם בע. כפן שורה ט"ז מלמטה) צ"ל כבתשו' הגאונים: שכוחך עליך. [4]) ועיי' בשט"מ ועוד תוספו' ב"ב פ"ט: ד"ה במשורה ועיי' בהלכות גניבה לרמב"ם פ"ח הל"ז ובהג' מימוניות שם. [5]) וזה כפי' רגמ"ה ב"ב פ"ט: וז"ל שלא ירתית כלומר שלא ישפך לו כדי שיעלה חלאת הקצף למעלה לפי שנראת המדה כמו מלאה ועיי' ג"כ פירשב"ם שם. [6]) בנו"ג דלא תחטיא. [7]) בנו"ג מְרַתְּחָא תעיל יתה. [8]) וכ"ה ברד"ק הושי שם ובנו"ג כרותחא וכ"ה בהעתקת רה"ג בטבול יום.

ובמיא רתיחין טפזין דמדיינין [1] והוא עפ"י סנהד' ק"ח: ברותחין קלקלו וברותחין נדונו. ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: אפי' ברותחין, פסחים צ"ד: רותחין, ב"ר ס"פ פ"ו מזוג רותחין, והיו רותחין, פסחים צ"ד: רותחין, שם ע"ו. סולת רותַחת. . חרס רותֵחַ, ירו' פסחים פ"ג ד"ל. דלא ירתחן ויחמען, ושם רפ"ז דל"ד. והרי הוא רותח ומרתיח.. מתכת אינ׳ מרתיח ועיי' ג"כ תוספת' פסחים ספ"ה. ירו' סוט' פ"ט דכ"ד. חלב רותח. הפעיל ואפעל ירו' פסחים ותוספת' פסחים הנ"ל מרתיח, תוספת' טבול יום ספ"א היו מרתיחין, ירו' ב"ב רפ"ב די"ג: הסלעים מרתיחין, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט: היו מרתיחה בתוך גיהנם. ב"ר פמ"ח ניקב נקב בגיהנם והרתיח כל העולם כולו, שם פי"ט כל שהיום עולה מרתיח, שהיש"ר פ' עד שיפוח: עד שארתיח היום. ובהוראת פעל עומד ירו' שקלים פ"ו ד"נ. מפני שהוא מרתיח, ב"ר פס"ז כותלי הבית מרתיחים, שהשי"ר פ' שני שדיך: אחת מקירת ואחת מרתחת. אפעל פסחים ע"ו: דמרתח ליה לסולת. . והדרא סולת ומרתח ליה לדידיה, תרג' איוב מ"א, כ"ג מרתח היך דורא. פועל בויק"ר פי"ד מעיה של אשה מְרוּתָּחִין, שבת מ"ב. עיי' לעיל בערוך. והושאל לחימום של כעס כמו בל"מ חָרוֹן מן חָרָה, ברכות כ"ט: עיי' לעיל זבחים ל': א"כ מרתח רתח, תעני' ד'. האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא דקא מרתחא ליה וכן בתרג' ירו' דעת עליון (במדי' כ"ד, ט"ז) ידע שעתא דרתח בה אלהה (עיי' ברכות ז'.), תר"י שם כ"ה ו' רתח ואשתלי; לדברי' י"ט, ו' ירתח ליביה ועיי' תרג' תהלים ל"ט, ד' וזולתו וכן השם ריתחא תרג' ירוש' בראשית כ"ז, מ"ד; לבמד' כ"ה, י"א וזולתו תרג' מחמתו (תהלים י"ט, י"ז) מן ריתחיה (כאילו כתוב מֵחֲמָתוֹ). סנה' ק"ה. כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא וכו', ר"ה ז'. מי איכא ריתחא קמיה דקב"ה. ומל"מ רֶתַח והקבוץ בשמ"ר פמ"ה תרתין אפין מזגין רְתָחִין, והתואר ירו' נדרים רפ"ו דל"ט ע"ג מעשה רותחנה (במשנה רתחתא), קידושי' ח': פסחי' ק"י. רתחנא והקבוץ שם קי"ג. עיי' לעיל בערוך] —

* רתי, רתוי עיי"ע רת ב'. וש"נ רִתְיוֹן.

רָתַךְ (כמו נָתַךְ, יָתַךְ ענין יציקה ומסיסה löthen, schmelzen ועיי' ל"ע בפנים בהוספתי) בפ' במה בהמה וטובלן במקומן גמרי' (שבת נ"ב:) אמאי והא איכא חציצה ופריק ר' אמי בשריתכן פי' „ריתכן באור [2]) ובעודן [3]) השירים כמו גחלים לוחשות הטבילן [4]) והמים באין אליהן מכל צד וליכא חציצה ואמרינן [5]) האי פירוקא דר' אמי דלא כר' יצחק נפחא היא דאי אליבא דר' יצחק נפחא טבעת של בהמה יורד לקבל טומאה אפי' אם יחשב עליה להיות טבעת של אדם וטבעת של אדם אינה עולה מידי טומאה להיבטל מעליה תורת כלי אלא בשינוי מעשה כדתנן (כלים פכ"ה מ"ט) כל הכלים יורדין וכו' ואי בשריתכן הנה עשה בהן מעשה ונסתלקת תורת כלי מעליהן ואין צריכין לא הזאה ולא טבילה כי בעינן [6]) מעשה לסלק תורת כלי מעליה מעשה לקלקל כגון שבירה וביוצא בה אבל ריתוך שהוא תיקון וחיזוק [7]) לכלי מתכות אינו מעשה לטהר ולא מבטל הטומאה מעל הטבעת" [8]). פ"א ריתכן [9]) באור והסיר [10]) קליפתן ונדקדקו ואח"כ הטבילן [11]) והמים באים אליהם מכל צד וליכא חציצה ולפי זה הפי' אפי' לאחר שמצטננות יכול להטבילן. בפ"ק בשבת בגמ' י"ח דבר [12]) (ט"ז:) נטמאו כל כליה ושברתן ונתנתן לצורף וריתכן ועשאן מיד כלים [13]) פי' ריתכן זה כמו התיכן וכן הא דגרסינן בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' ע"ז של נכרי (ע"ז נ"ב.) בעי רב המנונא ריתך כלי לע"ז מהו פי' שברו והתיכו ועשאו כלי לכתחלה. *[אחי"ה בע"ז כפי המסקנא דהתם מאי איריא דקא מיבעיא ליה ריתך כלי תיבעי ליה עשה ופי' ר"ח אמאי בעי ריתך דהוה כבר כלי ליבעי מעשה בתחלה ופרקינן אין הכי נמי וכו' ע"ש ועפ"י זה תבין פי' רבינו. וע"ש ג"כ פירש"י ובענין ריתך פירש"י

[1]) כ"ה נכון בכ"י. [2]) בדפו"ו עוד: ונדקדקו אבל ל"י בפי' ר"ח ונראה שבא מפי' אחד בערוך. [3]) כ"ה בכ"י ופי' ר"ח אבל בדפ"ע ובעוד. [4]) בפי' ר"ח והטבילן במים בעודן השירין כמו גחלים לוחשות. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ורפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח ולא כבדפ"ע ואמר רב ועיי' הפשב"ע. [6]) כונתו על תירוצא דש"ס דאמר סבר לה כר"י דבעינן מעשה לתקן עיי' הפשב"ע ובש"ס ווילנא הגיה בעל המגיה בדברי ר"ח „ושנינן" ואינו מן הצורך והיה לו לעיין בערוך. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובפי' ר"ח ובדפ"ע אי' בטעות אבל ריתוך ותיקון שהוא רחוק. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע אי' ולא לבטל הטומאה מעל הטבעת לעולם. וכל הפי' הנ"ל הועתק מפי' ר"ח בשבת. [9]) בכ"י ה"ב ריתקן ואולי הוא נכון. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע והשיר. [11]) וכנראה זה ג"כ מובן של פי' רש"י ע"ש. [12]) כ"ה בכ"י. [13]) וכן מוכח הגי' מפי' ר"ח וכנראה לא גרס מה דאי' לפנינו „ועשאה מהן כלים חדשים" ובאמת ל"י בכ"י ש"ס.

שם: כלי שנשבר והקיש עליו בקורנוס עד שריקעו ונתפשט וכו' ועיי' ג"כ פירש"י לשבת נ"ב: והוא כפ"א בערוך הנ"ל ריתכן באור . . ונדקדקו וכו'. והשתא דאתינו להכי י"ל כי גי' כ"י ה"ב כפ"א ריתקן נכון הוא ופי' ענין הכאה עיי"ע רתק וע"י הכאה וההקשה בקורנס נתפשט הכלי ונדקדק, וכן פי' בל"ע رتق (zusammenlöthen) ומזה אולי בתוספת' מעש' שני פ"א בכ"י וויען ודפוסי' ריתכאות של תמרה [1]) ענין כלי מתכת שריתכו באור והפכו קופות — אבל מרתך עיי"ע אין ענינו עם רתך] —

רָתַךְ (מענין הראשון רכב Gespann עיי' בפנים) תרג' וראה רכב (ישעי' כ"א, ז') ויחזי רתך. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' שם פ' ט' ועוד לשופטים ד', י"ג והלאה, וכן תרג' מרכבת (בראשית מ"א, ד'; מ"ו, כ"ט) והקבוץ רְתִיכִּין (שם נ', ט'; לשמות י"ד, ז') רְתִיכַּיָא (לשמות שם י"ז. י"ח. כ"ח) וזולתו. ובתר"י באל"ף נוספת בראש ארתיכא עיי' תר"י בראשית מ"ט, כ"ב; תרג' דה"י ב' י', י"ח; י"ח, ל'. ל"א והקבוץ אֲרְתִיכִין תר"י לדברים כ', א'; ארתכין, אֲרְתַּכַּיָא תרג' דה"י ב' א', י"ד; ח', ו'; בכינויים ארתכוי דפרעה תר"י שמות י"ד, ט'; ט"ו, ד' — ונראה שהוא ענין קשירה וחבור וצמד] —

* רִיתְכָאוֹת עיי"ע רתך א'.

רֹתֶם (מל"מ וכן בל"ע رتم Ginsterstrauch) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד:) עשבי סמתרי הוו גומרי ריתמי [2]) הוו פי' „גחלים של רותם שאינן נכבין מהרה" [3]) — (א"ב ל"מ זה (תהלי' ק"כ, ד') גחלי רתמים). *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שם גחלי ריתמין. ותרג' שרש רתמים (איוב ל', ד') עיקרי ריתמין, והיחיד רֹתם (מ"א י"ט. ד'. ה') ריתמא. ב"ר פנ"ג השיחים (בראשית כ"א, ט"ו) שכן דרך הרותמים להיות גדלים במדבר. רש"י במ"א י"ט ד' פי' יינבר"א בלע"ז ועיי' רד"ק שם י"מ שהוא שלועזין (זנישתא) [צ"ל גנישתא וכדאי' בשרשים שרש רתם יינשתא) וי"א שהוא שלועזין אותו יינבירו ע"כ וכיון על juniperus והנכון שהוא גינישתא בל' פרובינץ genesto, ginesto ומל"ר genista וכזה בל"א Ginster ובעה"ק וואכלטע"ר בל"א וכיון על Wachholder כפירש"י ורד"ק בפי' ראשון] —

* רִיתְמָא? ילק' שמואל ב' ריש ר' קנ"א כלי יוצר הבאים מחמת ריתמא ט"ס וצ"ל הבאים מבית רמתא וכ"ה בשו"ט מזמור ג' ועיי"ע בית רמתא (ח"ב, פ"ד).

רָתַע (נרדף עם רטע ע"ש ענין רעדה zusammen-fahren, zittern, zurückweichen) בגמ' דפ' הדר (עירו' ס"ז.) רב חסדא מרתע ממתניתיה דרב ששת ורב ששת מרתע מפלפוליה דרב חסדא [4]). בפ"ג בפרה (מ"ג) מכה את הזכר ונרתע לאחוריו. ותשב אחור (איכה א', ח') תרג' ורתעת [5]) לאחורא. השיבנו אחור (שם א', י"ג) תרג' ורתעני [6]) קדל קדם בעלי דבבי. *[אחי"ה ותרג' ויניעו (שמות כ', י"ח) ורתען, תרג שה"ש ב', ה' זעית ורתעית בתראי. ובאפעל תרג' השיב אחור (איכה ב', ג') אַרְתַּע לאחורא וכן בדרז"ל לרוב בהפעיל ונפעל ב"ר פ"י ראה נחש מרתיע ובא ויק"ר פכ"ב ראה נחש אחד מרתיע ובא, ירו' ברכות פ"ג ד"ו ע"ד והרתיע מלפניו כמרתיע מפני הנחש. במד"ר פי"ב והרתיע לאחוריו. נזיר ל"ב: הרתיע לאחוריו אינו נזיר. נפעל ר"ה כ"ב: נתרעתי ונפלתי לאחורי. ירוש' ר"ה רפ"ב דנ"ז ע"ד וראיתיו ונבהלתי ונתרעתי לאחוריי ודע כי רתע בקישור עם אחור, קדל ענינו שוב אחור ופנה לאחריו umkehren, sich umwenden ומזה מכילת' יתרו מסכת' דבחדש פ' ט' מגיד שהיו ישראל נרתעים לאחוריהם שנים עשר מיל וחוזרין לפניהם שנים עשר מיל, פי' חזרו ישראל לאחוריהם י"ב מיל וכדאי' בשבת פ"ח: ע"ש] —

* רְתַע (כל"ס כמו רתח aufbrausen) יחם (דברים י"ט, ו') תר"י ב' ירתע ובתר"י א' ירתח. אתפעל תרג' שני באסת' א', ג' וחמא נכוכדנצר לדמיה דמירתע בארעא עיי' גיטי' נ"ז: קמרתח.

רָתַף (מל"ע رتب סדר זה ע"ג זה aufspeichern) בפ"ק בפסחים (ב'.) במה אמרו שתי שורות במרתף. בתוספת' בבא מציעא בס"פ השוכר את הפועל [7]) (פ"ח) השוכר בית מחברו מעמיד בו

---

[1]) בכ"י אירפ' דורכאות. [2]) בנו"ג דריתמא ובכ"י ש"ס ריתמא. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ועיי' פירש"י בתהלים הנ"ל. [4]) בנו"ג רב חסדא מרתען שיפוותיה ממתנייתא דרב ששת ורב ששת מרתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא, ובע' רת ג' כפי גי' דפ"ע אי' מרתת כוליה גופיה אבל בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד לי' עיי"ע רת ג'. [5]) בנו"ג ורתיעת. [6]) וְרַתְעַנִי הוא בפעל ובנו"ג ירתיעני. [7]) בדפ"ע בט"ס הפועלים.

ריחיים של חמור אבל לא ריחים של יד לא ירתף על גביו יין מפני שטוען[1] את הכתלים. (א"ב פי' אוצר של יין או של שמן ובלי' יוני קוראים מרתף לאוצר של בשמים או של שמן). *[אחי"ה אין גזרתה מל"י כי אם מל"ע ומרתף הוא כמו مرتبة עיי"ע מרתף] —

רתק (= רִיתְקָא (Zaun, Geländer בפ' המקבל בגמ' תבואה (ב"מ ק"ז רע"ב) הא דעביד לה שורה וריתקא[2] פי' שורה חומה וריתקא סייג שעל החומה. *[אחי"ה ורש"י פי' רתוקת גדר של נצרים. ואולי מל"ע رتج סגר הדלת וא"כ הוא מסגר Verschluss או אולי מל"מ רתק ענינו קשור בשרשות] —

רתק (ענין דפק כמו טרק וכן בל"ע (klopfen בפסקא דאחרי מות (פסיקתא דר"כ צר קע"ו.) ובויק"ר אחרי מות פרש' לדוד (פכ"א) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה (משלי כ"ד, ו') רבי בנאה אמר צריך אדם לשקע[3] עצמו במשניות[4] שאם ירתיק יפתחו לו ר' אליעזר בשם ר' יהושע בן לוי עמוד ברזל משנה — (א"ב ענין סגירה והוא ל"מ (נחום ג', י') רתקו בזקים). *[אחי"ה וא"כ הוא מענין ע' הקודם לפי מה שכתבתי מל"ע אבל ברוב המקומות ענינו כמו דפק על כן כמרומה עלי שהוא כמו טרק. תוספת' זבי' רפ"ד תוקעו טמא רותקו[5] טהור ולרוב בהפעיל ירוש' ברכות פ"א ד"ב סע"ד (הביאו בעל עיקרי התלמוד) והרתיק על פתחו של מלך ויפה פי' בעל עיקרי התלמוד ומהרש"ם דופק וברש"י ברכות ד' רע"ב ד"ה זה הסומך הגי' בפירוש ודפק על פתחו של מלך. ב"ר פמ"ה כל מי שהרתיק אחר מדת הדין וכו'[6], שמ"ר פכ"ז לא הניח לאומה שלא הרתיק אחריה ולא קבלו עליהם לשמרה, שם פל"ג והקב"ה מרתיק עלי ועיי"ש מ"כ מרתיק לשון הכאה ודפיקה] —

* רָתַת, רֶתֶת, רִיתוּת, רְתִיתָא עיי"ע רת ג'.

* רתת עיי"ע רת ב' ומ"ש.

---

1) וכ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג שמכחישין. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י ובנו"ג רתקא. 3) בנו"ג לעולם ישקיע אדם עצמו ועיי' ירושי סוף הוריות. 4) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע במשנאות. 5) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג התקו. 6) עיי' מ"כ ושם בשם רבינו בחיי מרתיע.

נוֹאי תְּפארתי נָח בְּאפריון נְסרים, רְבוֹ יְתירא חַיִּ"ל למשמעתו סרים, אבוקיו לשום חלף זקוקיו לשרים, עוצם הרבה לערוך ערך עשרים כמו כן ישכילני יחיד ומיוחד, לערוך בסדר ערך עשרים ואחד.

*[אחי"ה החרוזים האלה אשר נשאו שם רבינו נתן בן רב יחייל נמצאו אחר אות רי"ש בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ה"ב ובריטיש מוזיאום בלונדון בשינוי קצת בכ"י ה"ב נואי בכ"י ל"ד נויי בכ"י בריטיש מוזיאום ניאי, בכ"י ו"ו א' נאזר ובכ"י ו"ו ב' נאור, בכ"י ה"ב באריון וצ"ל באפריון כדאי' בשאר כ"י הנ"ל, בכ"י ו"ו א' למשמעות פרים בכ"י ו"ו ב' למשמעת ספרים אבל בכ"י ה"ב ובריט' מוז' ול"ד למשמעתו סרים, ויתר דברי החרוזים אין כאן שינוי נוסח. ובעל הגיון שלמה שהביא חרוזים אלה (צד ל"ט) שיער כי פי' אבוקיו לשום חלף זקוקיו לשרים בזה"ל ע"י הבחירה . . נתעלה האדם במעלה גדולה והוא עומד בזה למעלה ממדרגת המלאך שהאדם נקרא מהלך והמלאך עומד; וזהו שאמר: אבוקיו, היינו האדם, שהוא אבוק תמיד עם יצרו הרע (כמו ויאבק איש וגו') וזקוקיו היינו המלאכים שהם זקוקין דנור והשם יתברך שָׂם אבוקיו תחת זְקוקיו לשרים ע"כ].

ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae; cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione principis (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit.

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus Congregationis „Ahawath Chessed" in New-York (America).

TOMUS OCTAVUS.

Auctoris, cui caes. scientiarum Academia Vindobonensis subvenit, impensis typis mandatum.

VIENNAE 1892.

Im Selbstverlage des Verfassers.

Buchdruckerei von A. Fanto, Wien.

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות ההמורות בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ״י א״ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז״ל

ראש מתיבתא דורמי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז״ל.

מיוסד על דפוס ראשון של הערוך (כערך הרל״ז) ודפוס וויניציאה (הרצ״א) עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא״מ מוהר״ר ישראל קָאהוּט

רב ואב״ד בק״ק נעוו־יָארק ולפנים בק״ק גראָססוואַרדיין ופִינפְקירכען והגליל יצ״ו.

חלק שמיני

בע״ז האקאדעמיע של החכמות אשר להקיסר בוויען.

וויען תרנ״ב.

נדפוס של אברהם פָאנטָא

RESPECTFULLY DEDICATED

TO THE PATRONS

OF

JEWISH SCIENCE

ADOLF BERNHEIMER, SIMON BORG,

NEWMAN COWEN, HENRY HERMAN

LEONARD LEWISOHN, SOLOMON LOEB,

M. W. MENDEL, MAX NATHAN,

HENRY NEUSTADTER, LOUIS STERN

BY THE GRATEFUL

AUTHOR

אות השי"ן

* שׁ (= שׁין) הוא אות העשרים ואחד מאותיות אלפ"א ביתא ואין חילוק בין שִׁין ימנית ובין שִׂין שמאלית בדרז"ל כמו שחולקים בעלי מדקדקים האחרונים [1]) וכמו אין חילוק בכתבי הקדש (ד"מ תהלי' קי"א, י'; קי"ט;, קס"ב; איכה ג', ס"א; ועיי' עוד שְׂדֵמוֹת = שְׁדוֹת; מִשְׁאֶרֶת מן שְׂאַר והוא כמו שְׂאוֹר) וגם שין ימנית היה קרוב במבטא לסמ"ך עיי' שופטים י"ב, ו' שִׁבֹּלֶת = סִבֹּלֶת, בושם (עמוס ה', י"א) = בוסס, שִׁרְיוֹן (ש"א י"ז, ה'. ל"ח; נחמיה ד', י'; דה"י כ"ו, י"ד) = סִרְיוֹן (ירמי' מ"ו, ד'; נ"א, ג'), שִׂכְלוּת (קהלת א', י"ז) = סִכְלוּת ובהיפך סכר (עזרי' ד', ה') כמו שׂכר. בל' ארמי שׂין אינו בנמצא (כמו בסרא = בשר, סָב = שׂב, סגי = שׂגיא) וגם בל' סורי תמיד בסמ"ך במלות שבאה גזרתם בל"מ בשין. וגם רז"ל אין חולקין בין שׁ ובין שׂ ולפעמים ביניהם ובין סמ"ך ד"מ סוטה ה' סע"א ר"ת של בָּשָׂר בושה, סרוחה, רמה איכא דאמרי שאול דכתיב בשין. שם ג'. אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות שנא' (במדב' ה', י"ב) איש איש כי תשׂטה ועיי"ע שט האחרון, חגיגה י"ג. כבשים (משלי כ"ז, כ"ו) דברים שהן כבשונו של עולם עיי"ע כבש ד' (ח"ד, ק"צ) ושם צד קצ"א: ציון מילמדנו פ' את קרבני לחמי בישׂ"א כבשים שהן כובשין את העונות וכו' אמרו להן בי"ה אעפ"י שכתוב כבשים בשין אנו קורין כבסים בסמ"ך ובילק' משלי ר' תתק"א ובמנו"ה סי' רס"ז א' בפירוש א"ת כבשים אלא כבושים. סנהד' ק"ד. בהיפך דורש כובס (ישעיה ז', ג') כמו כובש עיי"ע כבס ב' (שם קפ"ו:) ובירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד אל תהי קורא כובס אלא כובש. לרוב פעמים החילוף מן שׁ לשׂ או לסמך או בהיפך ובפרט בדברי אגדה נדרש ע"י אל תקרי מ"ק ה' סע"א ושָׂם דרך (תהלים נ', כ"ג) א"ת ושם אלא ושם דרך יומא ע"ה רע"א דאגה בלב איש ישחנה (משלי י"ב, כ"ה) . . ישיחנו לאחרים עיי"ע שח ו'. ובכ"י ש"ס באה"ת ובע"י יסיחנה, שם ע"ה: כתיב שליו (שמות ט"ז, י"ג) וקרינן סליו . . צדיקים אוכלין אותו בשלוה רשעים אוכלין אותו ודומה להן כסילוין עיי"ע סל. סוטה י"ג. א"ת אמרי שפר (בראשית מ"ט, כ"א) אלא אמרי ספר. נדה י"ג. א"ת ושוחטי (ישעיה נ"ז, ה') אלא וסוחטי ועיי' ראב"ע בראשי' מ', י"א. חולי' כ"ז. א"ת ושחט אלא וסחט ממקום שסח חטהו עיי"ע שח ב', חט ב'. מכילתא בשלח פ' ויסע משה ושם נסהו (שמות ט"ו, כ"ה) שם נשא לו גדולה דברי ר' יהושע שנאמר (ירמי' נ"ב, ל"א) נשא אויל מרודך ואומר (במד' ד', כ"ב) נשא את ראש בני גרשון א"ל ר' אלעזר המודעי והלא תלויה אינו אלא בשין וכאן לא כתיב אלא בסמך וכו' ע"ש בענין הגי' בפי' מ"ע בהוצא' פריעדמאן צד מ"ו [2]). ב"ר פי"ז ויסגר בשר תחתנה . . מתחלת הספר ועד כאן אין כאן סמ"ך כיון שנבראת נברא שטן עמה וכו' שהש"ר פ' לסוסתי עיי"ע שִׁישָׁה — ש' בא לפעמים במקום ז' ס' צ' בהיותו מאותו מוצא. ובא כידוע במקום ת"ו (במלות ארמיות)

---

[1]) רש"י בשבת פ"ט. ד"ה קושר כתרים כבר ידע זה החילוק באמרו ראש השין השמאלי. [2]) עיי' מ"ש החי' ר"א בערלינער במאמרו פליטת סופרי' 40 וביטרעגע 23 וש"נ הדוגמאות הנ"ל.

שׁוּב = תּוּב, שבר = תבר, שם, שמה = תם, תמן. לפעמים יבא בראש הפעל לבנות על ידו בנין שפעל ד"מ שחרר, שעבד וכדומה — שֶׁ־קצור במקום אשר ד"מ שלא = אשר לא, שאמר = אשר אמר וכל"מ בְּשַׁגָּם, שַׁקַּמְתִּי וכדומה, ועיי"ע שֶׁל.

ש (עיקרו נָשָׁה) בפ' גיד הנשה בגמ' בירך של ימין בבהמה (חולין צ"א.) למה נקרא שמו גיד הנשה שנשה ממקומו [1]) וכן הוא אומר (ירמיה נ"א, ל׳) נשתה גבורתם — (א"כ אין זה עיקר [2]).

ש (אות שי"ן) שרי לבזוייה בג' וש' פי' בע' סן (א׳). שקלה לע"ז ואותבה בש' ות' שלך [3]) (מגילה כ"ה:) פי' „שת ותחת כדכתיב (ישעי' כ׳, ד׳) וחשופי שת ערות מצרים ופי' שת [4]) מקום השתנת מי רגלים תחת מקום הצואה". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח במגיל' וכן נגרר אחריו בפי' המאמר שרי לבזוייה וכו' בע' סן א' ע"ש והם המה דברי ר"ח ולא כפי' רצ"ג עיי' מ"ש במבוא ח"א, XVIII ועוד XX. — בנו"ג בשי"ן תי"ו, גימ"ל שי"ן. וכנ"ה בשבת ק"ד. שי"ן שקר, תי"ו אמת. מנהות ל"ה. שי"ן של תפילין הל"מ עיי' תוספו' שם] —

1 שָׂא (עיקרו נָשָׂא) בהפעיל מַשִּׂיא פי' העלה, מַשּׂוּאוֹת (Flamme, Fackel, Signal בפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ב:) ובר"ג דפסחים (ב' סע"ב) היו משיאין משואות פי' [5]) לשון יקידה וליהוב כדכתיב (ש"ב ה׳, כ"א) וישאם דוד ומתרגמינן ואוקדינון דוד. *[אחי"ה עיי"ע נשא, נסא, משואה, מסאה, מַסָּעָה. וכנ"ה בירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. אין משיאין לילי זמנו אלא לילי עבורו לילי זמנו אין משיאין מפני יו"ט וכו'. תוספת' ר"ה ספ"א מאימתו משיאין על החודש לאור עבירו וכו'] —

2 שׂא (עיקרו נָשָׂא (erheben נשיאת כפים ע"ג ראשיהן חוץ מכהן גדול (סוטה ל"ח. תמיד פ"ז מ"ב). *[אחי"ה והפעל נשא כפיו מגיל' כ"ד. ושם: כ"ו. ספרא שמיני פרש' א'. ומה שענינו סבל עיי"ע משא, משאוי וש"נ — ועוד עיי"ע סא כ' וש"נ] —

3 שָׂא (מל"ם נָשָׂא ענין לקיחה וקבלה ולקיחת אשה nehmen, eine Frau nehmen; נִשּׂוּאִין, נִישׂוּאִין (Hochzeit, Heirath בפ' החולץ בגמ' דסמוך ד' אחים נשואין ד' נשים (יבמות מ"ג סע"ב) נישואין בלא סעודה איכא שמחה אלא אירוסין בלא סעודה מי איכא שמחה. נישואין ומלקות כרבי וסתות ושור המועד כרשב"ג מפורש בס"ג דפ' הבא על יבמתו (שם ס"ד סע"ב). רבא אמר אדם נושא כמה נשים והוא דאפשר בסיפוקייהו (שם ס"ה סע"א [6]). נושא כובש (ר"ה י"ז סע"א ערכי' ח':) כבר פי' בע' כבש [7]). בפ' מעשר בהמה בגמ' דסמוך [8]) ג' גרנות (בכורות נ"ז:) ומי שריא [9]) לה והכתי' (איוב ל"ט, י"ג) כנף רננים נעלסה וגרסינן במנחו' בפ' ר' ישמעאל בגמ' קצרוהו (מנחו' ס"ו:) ובספרא [10]) בפ' ואם תקריב (ספרא ויקרא דיבורא דנדבה פרק י"ד פרש' י"ג) נושא עולה ונתחטא פי' „נושא ומעלה לביצתה ומניחתה בתוך קן שלה וכשהיא רוצה להטיל ביצתה יורדת לארץ ומטילה בנחת שנא' (איוב ל"ט, י"ד) כי תעזב לארץ ביציה אלמא דלא שדיא לה שנשתבר. ההיא דנפלה מוזרת הואי [11]) ולא חששה לה" [12]) (ויס"ג עולה (ומנחתא) [צ"ל ומתחטא] פי' ענין טיול ותענוג כמו (ברכות י"ט. תענית י"ט. כ"ג.) מתחטא לפני המקום (כן) [צ"ל כבן] המתחטא לפני אביו שהם בע' חט). *[אחי"ה מן ויס"ג עד חט הבאתי במסגר שלי' בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ונראה לי שאיזה סופר הגיה כן בדפו"ו אשר אי' שם זו ההוספה בראותו כי בספרא הגי' מתחטא וכ"ה בכ"י רש"י לבכורו' ועוד עיי"ע חט ומ"ש בח"ג, שס"ז. ודע כי בדפ"ע חוץ מדפו"ו לי' זה הערך כל עיקר בע' נשא ב' ושם כבר העירותי שעיקר מקומו כפי שטת רבינו הוא כאן בע' שא ג' ולכן העתקתיו פה אף אם כ"י ו"ו ול"ד הביאו ג"כ בע' נשא ב'. וכנ"ה בענין לקיחה ומכירה בכ"מ מ"ח. נשא ונתן, הנושא ונותן בדברים, שבת ל"א סע"א נשאת ונתת באמונה ובלא"ר נְשָׂא עיי'

---

[1]) בדפו"ו בט"ס במקומו. [2]) עיי"ע נשה וז"ל הגריב בהפשב"ע אחר שהביאו דברי ר"ב: כל זה בגמ' הנ"ל מבואר ותמה אני על החכם חמוסף ע"כ ואני תמה על אדם גדול כמוהו שנעלם ממנו שעיקר פירושו ש ר ש הפעל. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ולי במגילי כ"ה: וכ"ה בעי' הראשון ובשאילתו' פ' יתרו ובריי"ף ובהרא"ש בפי' ר"ח אבל בנו"ג ש ל ו ובנו"ג ואנחיה בשין תיו. [4]) מכאן ראיה שגם בפעם ראשונה צ"ל בערוך פי' שת וכן מוכח מפי' ר"ח שהעתיק בשת שלך ולא פי' בשת ותחת כדאי' בדפ"ע. [5]) ר"ל בגמ' ר"ה שם. [6]) ובנו"ג והוא דאית ליה למיזיינינהי. [7]) ח"ד, ק"צ: והפי' הנ"ל הועתק מפי' רגמ"ה בערכין כדמוכח מפי' הנדפס עתה בש"ס ווילנא. [8]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו אי בי ל"ד אבל בדפו"ו בט"ד דסימן. [9]) בדפו"ו שריא ונכון בסמוך למטה. [10]) כ"ה נכון בכ"י הנ"ל אבל בדפו"ו בטעות בספרי. [11]) בנו"ג בכורות שם חהיא מוזרתא הוא אבל בהעתקת רגמ"ה אי' כבערוך. [12]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה בבכורות.

עזר׳ ה׳, ט״ו; דניאל ב׳, ל״ה והוא כמו נסב בתרג׳ עיי״ע. ומהוראת לקח אשה ברכות ל״ב: אדם נושא אשה וכו׳, עירו׳ מ״ז. לישא אשה, פסחים ק״ב: נושא אשה ולו בנים ועוד עיי׳ יומא י״ח: ע״ב: מגילה י״ג. מ״ק ח׳: יבמו׳ ל״ז: ס״ב: ס״ג: ס״ד. קי״ג. כתובות כ״ח: ס״ב: ס״ז: פ״ב: קי״א. גיטין נ״ז. סוטה י״ב. כ״ז. מ״ד. קידוש׳ כ״ט: ע׳. ע״ו. ב״ב ק״י. סנהד׳ י״ח. י״ט: נ״ח: צ״ג. צ״ט: בכורות מ״ו. בינוני פעול נָשׂוּי (verheirathet) כתובו׳ צ׳. צ״א. תוספת׳ יבמו׳ פ״ו נְשָׂאוּי והקבוץ נשואים, נשואין ברכות מ״ד. יבמות כ״ו. וזולתו וליחיד נקבה נשואה והקבוץ נשואות יבמות ק״ז. ירו׳ יבמות פ״א ד״ג. נפעל שם ושם ותנשא, להינשא, יבמות ל״ה. לינשא ועיי׳ כתובות ס״ז רע״ב. שם כ׳. ה׳: נשאת, כ״ו. נישאו ועיי׳ ע״ז ל״ט. הפעיל כתובו׳ ס״ז: משיאין, שם צ׳ רע״א קטן שהשיאו אביו. שם קי״א: המשיא בתו וכו׳ ועיי׳ סנהד׳ ע״ו. שם ק״ד. שהיו משיאין קטנה. והשם נִישּׂוּאִין, נִשּׂוּאִין יבמות מ״ג סע״ב הנ״ל ויתר מקומות עיי״ע נשואין קודם ע׳ נשב וש״נ] —

שָׁאַב (מל״מ פי׳ דלה מים schöpfen ונרדף עם שאף והושאל למשיכה anziehen בל״ס سأب einschlürfen) בפ׳ במה מדליקין (שבת כ״ט:) בשביל שתהא שואבת. בפ״ו במקואות (מ״ג) היה השאוב באמצע פי׳ המים השאובין באמצע המקוה. *[אחי״ה והרבה פעמים: מים שאובין מקואות פ״א מ״ז והלאה עדיות פ״א מ״ג, תוספת׳ מקואו׳ פ״ב אחד שאוב ואחד כשר. התואר שָׁאוֹב פי׳ כלי לשאוב בו מים ירו׳ נדרים פ״א דל״ו ע״ד והלכתי למלאות את השאוב מים וכצ״ל בירו׳ נזיר ספ״א דנ״א ע״ג במקום ניאב. סוטה י״א רע״ב יומ׳ ע״ה. שמ״ר פ״א בשעה שהולכות לשאוב מים וכו׳. השם המופשט ירו׳ ערל׳ פ״ב דס״ב. משום שאיבה [1]) ניכרת. בענין שמחת בית השואבה (סוכה פ״ה מ״א ירו׳ סוכה רפ״ה דנ״ה. תוספתי סוכה רפ״ד ב״ר פ״ע רות רבה פ׳ עיניך) עיי״ע בית שואבה (ה״ב, פ״ה). ועוד פי׳ שאב בהשאילה כמו משך שבת כ״ט: עיי׳ לעיל. סנהד׳ ק״ז: אבן שואבת עיי״ע (ח״א, י״ג) ובלא״ר אבנא שְׁאֵבְתָּא תרג׳ דה״י א׳ כ׳, ב׳; ושם ב׳ כ״ג, י״א אבן טבא ושָׁיבא, חולי׳ צ״ג: פסחי׳ ע״ד: משאב שאיבי ליה עיי״ע שב ו׳. ירו׳ סוכה רפ״ה דנ״ה. שואבים רוח הקדש, ב״ר ספי״ד עולה ושואבת לו חיים מלמעלן. שם פמ״ב שנאב (בראשי׳ י״ה, ב׳) שהיה שואב ממון. — ב״ר ספנ״ט דרש שואבות (בראשי׳ כ״ד, י״א) תואר לכלבים ששואבין המים בלשונם עיי׳ מ״ש ידי משה] —

* שָׁאַב (שם מקום) ואחריו נקרא ר׳ מני בן דורו של ר׳ יהושע דסיכנין: פסיקת׳ דר״כ צד קע״ב: ר׳ מני דשאב ר׳ יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי אמרו וכ״ה בתנחומא הישן פ׳ אחרי מות סי׳ ז׳ ובתנחומא הנדפס סי׳ ו׳ ועיי׳ ויק״ר פ״כ. ונראה שהוא הוא Shoaib בגליל העליון עיי׳ נייבויער גיאג׳ 278.

☞ שאג (מל״ע ساج בל״ס שגא Wachholder-art) תרג׳ בפסוק (שה״ש א׳ י״ז) רהיטנו ברותים: בראתי ושאגי ושורבני פי׳ מין עץ ארז. *[אחיה בנו״ג בט״ס ושני וצ״ל ושגי וכדאי׳ בתרג׳ שם ג׳, ט׳ מעצי הלבנון ושאגי ושורבני דאתי מז לבנון, ובע׳ שגא אעריך ע״ש] —

* שָׁאט עיי״ע שט ז׳.

* שאיה ג׳ היוחסין עיי״ע שייא.

שָׁאַל (מל״מ נרדף עם דרש ובקש verlangen, fordern, fragen ומזו בקשת הלואה gelie-hen nehmen; השאיל leihen; נפעל נשאל Gelübde auflösen, sich ausfragen lassen) אף בחול שואלו ואוכל על פיו (חולי׳ ע״ה סע״ב ועיי׳ מנחות ל׳ סע״ב) כבר פי׳ בע׳ דמאי ובע׳ חזר. בר״ג דיבמות (ה׳.) מה לנזיר מצורע שכן ישנו בשאלה פי׳ יתכן לו שישאל על נזירותו ויתירהו הכם ונמצא שלא יהיה נזיר לפיכך לאו שלא קל הוא לפיכך עשה דחי ליה. בס״ג דפ׳ השואל את הפרה (ב״מ ק״ג.) אמר רב נחמן שואל אדם [2]) בטובו לעולם פי׳ „יש לשואל להשתמש בכלי ששואלו לעולם כטובה שהחזיק למשאיל כשהשאילו והני מילי בתשמיש שאינו מבלה [3]) אותו הכלי ואם קנה מן המשאיל שהשאילו לשואל להשתמש בו בכל מלאכה שיחפוץ יש לו להשתמש בו כל מלאכה ואעפ״י שהוא חסר ובלה [4]) ואם לא נשאר ממנו אלא ידו של אותו הכלי ובלה והסר כולו מחמת המלאכה שהיה משתמש בו מחזיר לו אותו היד

[1]) בדפ׳ קרטי׳ שאובה. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט. [3]) כ״ה נכון בדפ״ר ובפי׳ ר״ח אבל בדפ״ע מכלה ולמטה בסמוך אי׳ לנכון. [4]) כ״ה בדפ״ר ובדפ״ע ובשט״מ בט״ס וכלה.

ופטור וזהו[1]) ומהדר[2]) ליה קתיה"[3]). בס"ג דחלק (סנהד׳ קי"ג.) חיאל[4]) שושביניה דאחאב היה אזל אליהו ואחאב למשאל ליה טעמא וכו׳[5]). קוסם וזקן (ישעיה ג׳, ב׳) תרג׳ משתאיל וסב. *[אחי"ה פי׳ שאל א׳) כל"מ, שְׁאֵיל, שְׁיֵיל בלא"ר, שְׁאַל בל"ס כמו בקש ודרש ד"מ ברכות ט׳ סע"א בבקשה מכם שאלו ממצרים וכו׳ ועיי׳ רשב"ם לשמות י"א, ב׳ וישאלו לשם מתנה גמורה. יומ׳ ע"ה סע"א ורע"ב בשר ששאלו שלא כהוגן ניתן להם שלא כהוגן לחם ששאלו כהוגן ניתן להם כהוגן. תענית ד׳. ג׳ שאלו שלא כהוגן וכו׳. ע"ז ז׳: שואל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל. וכן שְׁאַל, שְׁאֵיל בתרג׳ (לדברי׳ י"ד, כ"ו; י"ח, ט"ז; לש"א ח׳, י׳; למ"א ג׳, י׳ והלאה) וכן ב"ב פ"ט מ"א ישאלו על הפתחים כל"מ (תהלי׳ ק"ט, י׳; משלי כ׳ ד׳). ועוד ב׳) כל"מ (בראשית מ"ג כ"ז) וישאל להם לשלום grüssen וכדרז"ל ברכות פ"ה מ"א שואל בשלומו ועיי׳ שם ט׳: נ"ד. שקלים ד׳: גיטי׳ ס"א: קידו׳ ע׳: סנהד׳ מ"ו. ב"ר פצ"ד בתחלה שואלים בשלום התלמיד ואח"כ שואלים בשלום הרב. ועוד ג׳) ענין דרישה לדעת איזה דבר הנעלם (כל"מ בראשי׳ כ"ד, נ"ז) שאל בן דמה וכו׳ מנחו׳ צ"ט: שאלה אשה חכמה יומא ס"ו: שאלה קליאופטרא וכו׳ סנהד׳ צ׳: שאלו את ר׳ פלוני יומא ט׳: ס"ו: קידושין ל"א. שאלו את שלמה ב"ב י׳: שאלו צדוקין סנה׳ צ׳: שאלו תלמידיו שם י"ט: צ"ח. צ"ח: מגילה י"ב, כ"ז: כ"ח. ב"ק ע"ט: הוריו׳ י"ג. שאל פלוספוס ע"ז נ"ד: שאל טורנוס רופוס ב"ב י׳. סנהד׳ ס"ה: ועוד עיי׳ ברכו׳ כ"ז: שבת כ"א. ל׳. צ׳. ק"ח. קי"ד. פסחים ו׳. פ"ח: יומא מ׳: נ"ג: ס"ו: ע"ג: ע"ו. סוכה כ"ז. כ"ח: ר"ה י"ז: מגילה י"ב. כ"ז. והלאה חגיגה י"א: י"ב. ט"ו. שקלי׳ ו׳. יבמו׳ ט"ו. נדרי׳ כ׳. קידו׳ ל׳. ל"א. ב"ק נ"ד: ע"ט: פ׳. סנהד׳ ד׳. צ"ג: צ"ו. צ"ח. צ"ח: ע"ז כ"ה: כ"ט: מ"ד: נ"ד: נ"ה. חולי׳ כ"ז: צ"א: ק"ו. תמור׳ ט"ז. בכורו׳ ה׳. ל"ו. נדה ס"ח: ס"ט: מעילה י"ז. אבות פ"ה מי"ז ובלא"ר שבת ג׳: לא תשייליה, תעני׳ כ"א. אי איכא דשאיל מתניתא, שם: דשייל מרא וכו׳, שקלי׳ ה׳: בגין דשאיל לך וכו׳, ביצ׳ י"ט. לשיולי, ב"ק ק"ו: נדה מ"ב. שייליה, ב"ב כ"א: שיילי, ירו׳ שביעי׳ פ"ז דל"ז ע"ג מישאלוניה.. שאלוניה וכן בתרג׳ (לבראשי׳ כ"ד, מ"ז; ל"ב, כ"ט; מ"ג, ו׳ וזולתו) פַּעֵל תמיד ל"ב. משיילנא לכו. נפעל יומא ע"ג. השואל פניו כלפי נשאל והנשאל פניו כלפי שכינה וכו׳, שבת ל"ג: יומ׳ פ"ה. קידושי׳ מ׳: נשאלה שאלה זו, נדרים פ"א. דבר זה נשאל לחכמים, ע"ז ז׳. הנשאל לחכם, סנהד׳ ס"ה: נשאל בגולגולת. ירוש׳ תרומ׳ פ"ח דמ"ו. דעתו להישאל עליה, ובפרט לענין נדרים כדי להתירן, נדרים צ׳. ושם: נשאל על נדרו.. נשאל על נזירו, שבת קנ"ז. נשאלין לנדרים שהן לצורך, וכן באתפעל: נדרים נ"ט. עיי"ע של ב׳, ושם צ׳. ניתשיל ברישא... איתשיל ברישא. ירו׳ שבת פי"ב די"ג ע"ג אשתאלת לר׳ שמעון ב"ל, ירוש׳ כלאים רפ"ג דכ"ח רע"ג אשתאילת לרב הונא ספרא דסידרא, ירוש׳ מעשר רפ"ב דמ"ט ע"ג אשתאלית לאילין דברי ר׳ ינאי. ובינוני משתאל עיי"ע לעיל תרג׳ ישעי׳. ד׳) ענין בקשת הלואה כל"מ וכן בדרז"ל שבת פכ"ג מ"א שואל אדם, ב"מ ק"ג. עיי׳ לעיל, ב"מ צ"ד. השואל, שבועות מ"ט. שומר חנם והשואל וכו׳, פַּעֵל ומשיילא תעני׳ כ"א: הפעיל כתובו׳ נ׳. הכותב ספרים ומשאילן, שם ע"ב. שלא תשאיל, גיטי׳ כ"ט. אין השואל רשאי להשאיל, ב"מ קט"ז. דברים העשויים להשאיל ולהשכיר, נדרים מ"ב: לא ישאילנו ולא ישאל ממנו לא ילונו ולא ילוה ממנו, שבת קמ"ח. מ"ש השאילני ומ"ש הלויני א"ל השאילני לא אתי למכתב הלוני אתי למכתב וכו׳, ספרא קדושים פרש׳ ב׳ פרק ד׳ השאילני מגלך... השאילני קרדומך. אפעל ב"מ קט"ז. לאושולֵי ולאוגורי, שם קי"ג. אושלן האי גורגיתא. ה׳) בירו׳ שאל לפעמי׳ פי׳ ענין אבעיא וספק עיי׳ מ"ש מהרז"ף במבוא הירו׳ צד י"ב: וש"נ. והשם שְׁאֵלָה, שְׁאֵילְתָא א׳) ענין בקשה, ודרישה ברכו׳ כ"ט. שאלה בברכת השנים, שאילת שלום מכות כ"ג: ירוש׳ ברכות פ"ה ד"ט. ירוש׳ מ"ק פ"ג דפ"ב. ולפעמים בקצור (בלי שלום) כדי שאילת תלמיד לרב ב"ק ע"ג: מכו׳ ו׳. נזיר כ׳: כ"א. ב׳) בעגין קושיא ב"ק קט"ז.

---

[1]) כיון למסקנת הש"ס אהאי דרב מורי בריה דרב אשי ובשט"מ אי׳ וזהו שאמר רב אשי. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ודפ"ר אבל בדפו"ו ומחזיר. [3]) הועתק מפי׳ ר"ח הובא בשט"מ בסוגיתינו ובעלי התוספות לא ידעו כי פי׳ הערוך דכאן הוא הוא פי׳ ר"ח ואקשו על הערוך ע"ש. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובעיקרי התלמוד חיאל בית האלי (והוא כל"מ מ"א ט"ז, ל"ד) ובדפ"ע בטעות חזאל ובכ"י ק"ט חזל וצ"ל חיאל. [5]) בנו"ג למשאל בשלמא בי טמיא וגי׳ הערוך הוא כי"א ברש"י וכ"ה בילק׳ כ"י (ד"ס סנהדר׳ צד קפ"ג:) למשאל בי טעמא ובע"י הראשון למשאל בי טמא ועיי"ע טם א׳ ועיי"ע אגר ומ"ש בת"א, כ"ו ובסנהדר׳ כגי׳ הספרים נתערבו שתי נוסחאות עיי׳ ד"ס.

זו שאילה וכ"ה בזבחים ל' : צ"ב : שבת ק"ה. וזו שאילה שאל ולרוב אי' שְׁאֵלָה שבת ל' : ל"א . ל"ג. קידו' מ' : ב"ב י'. סנהד' ס"ה : ועוד בל"א שְׁאֵילְתָא שבת ל' רע"ב בגי' רש"י ד"ה לענין. והקבוץ שְׁאֵילָן תר"י א' דברי' ח', ט'. ועוד שְׁאֵלָתָא ירו' נזיר פ"ז דנ"ו :[1] ג') בענין שאלת חכם נדרי' ע"ה. יש שאלה בהקדש . . אין שאלה בהקדש. נזיר ט'. כיון דאין שאלה בהקדש אין שאלה בנזירות , נדרים ס'. צריך שאלה לחכם, שבת קנ"ז. ושאלה לצורך ע"ש. ד') בענין הלואה ב"מ צ"ה : שאילה בבעלים פטור, ושם : עד שיהו בעלים משעת שאילה עד שעת שבורה ומתה, ושם היה עומד בשעת שאילה אין צריך להיות עמו וכו', צ"ו. שאלה עדיפא ע"ש כל הענין] —

שְׁאוֹל (מל"מ שם לארץ תחתיות ,Unterwelt Hölle) בפ' היה קורא בגמ' קרא ולא דקדק באותיותיה (ברכו' ט"ו :) מאי דכתיב (משלי ל' , ט"ז) שאול ועוצר רחם וכו'. *[אחי"ה וכנ"ה בסוט' י' : נבקע שאול מתחתיו, עירובי' נ"ד. חוק בשאול מי יודה לך ירו' יבמו' פ"א ד"ג. לדייטי התחתונה של שאול ועיי"ע דייט ה"ג, מ"ט ועוד עיי"ע בט ה' (ח"א , ל"ט) — ועיי"ע שִׁיוֹל כדאי' בתרג'] —

* שָׁאוּל (שם הפרטי) א') לבן קיש ועיי' דרז"ל באלה המקומות ברכו' י'. י"ב : (עירו' נ"ג :), י"ז רע"ב ל"א : מ"ה : עירובי' נ"ג סע"א , מ"ק ט"ז : תענית ד'. יומא כ"ב : מגילה י"ג רע"א ושם : ט"ז. יבמות ע"ה סע"ב ב"ק קי"ט. סוטה י'. סנהדי' י"ט : זבחים ק"ב. ב"ר פכ"ה, ל"ד, נ"ג, נ"ה, ס"ג , פ"ב , צ"ט ; שמ"ר , פי"ט , ל'; ויק"ר פ"ט , פכ"ז; במד"ר פ"א , ג', ד', ה', ח', ט', י"ד ; דב"ר פ"ה, שהש"ר פ' ראשו, אסת"ר פ"א ופ"ה. ב') לתנא אבא שאול תנא דמשנה[2] עיי' ציונים אצל בעל סד"ה צד קע"ג דפו"ו וש"נ אבא שאול בן בטנית, אבא שאול מבית מרמשא עיי"ע רמש — אבא שאול בן אמא מרים תנא דברייתא (כתובו' פ"ז.) אבא שאול גבל של בית רבי (פסחי' ל"ד.) אבא שאול בן נגס (עיי"ע רמש). רבי שאול דנווה עיי"ע שילא. ב"ר פצ"א ר"ל בשם ר' יוחנן בר שאילא בקצת דפוסים הראשונים בר שאילה ונ"ל שצ"ל בר שאונה וכדאי' בויק"ר פ"ה ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאונה וגי' רבינו עיי"ע בר הודיא.

* שְׁאֵלָה, שְׁאֵילָה, שְׁאֵילְתָא עיי"ע שאל ועוד עיי' תרג' מ"א ב', ט"ז; לשופטים ח' , כ"ד] ; לבמד' י"א , ד' תרג' תאוה.

* שְׁאַלְתִּיאֵל עיי"ע שתל.

☞ שַׁאְמֵם (= שַׁעְמֵם בנין שפעל של עֲמַם verwirren) תר"י (א') ויהם את מחנה מצרים (שמות י"ד, כ"ד) ושאמם ית משרית מצראי כמו שעמם.

☞ שאני (מל' שני etwas Anders) ע"ז פ' אין מעמידין (ע"ז כ"ח.) אדם חשוב שאני ולפעמים כתוב שני פי' ענין שנוי. *[אחי"ה בדפ"א המראה מקום ע"ז כ"ה וצ"ל כ"ח. ועיי' שבת נ"א. וש"נ כל מקום דאי' אדם חשוב שאני ועיי"ע חשב. וכנ"ה שאני בברכות י"ט. כ'. וש"נ , שבת ל"ג. פסחים כ"ב. כ"ג. ע"ד. ב"ב ע"ג. סוטה מ"א : ועיי"ע שן ג'] —

☞ שאן (? צ"ל שיחני Grinde) תרג' חבורות פצע (משלי כ', ל') שאני ופעתותא נ"ל שיש לגרוס ופדעתא. *[אחי"ה ר"ב נגרר אחר גי' מוטעות הספרי' וכדאי' ג"כ במתורגמן ונעלם מעיניו גי' רבינו בע' בע ד' שהביא התרג' בזה"ל שיחני ובועתתא ועיי"ע בע ד' ומ"ש בה"ב, קל"ז הערה 6 והידוש שר"ב משים עצמו כאינו יודע בענין שאני המשובש בספרי] —

* שְׁאוּנָא (שם פרטי) נדה ס"ה : ר' חנה שאונא וא"ל ר' חנה בר שאונא וכ"ה בכ"י ש"ס ובע"ז ע"ה. ר' חנא שאינה וא"ל ר"ה בר שאינה ובויק"ר פ"ה ר' יוחנן בר שאונה וגי' רבינו בע' בר הודיא בר שהינא .

* שָׁאסָא כמו סאסא עיי"ע ססא וש"נ קהל"ר פ' שבתי.

* שָׁאַף עיי"ע שף ה'.

* שָׁאקָא עיי"ע שק ה'.

שְׁאָר (מל"מ פי' כמו יתר das Uebrige) בפ' בא לו כה"ג (יומא ס"ח :) ובסוט' בפ' אלו נאמרין (מ' :) ועל שאר תפלה מפורש בגמ' (יומ' ע'. סוט' מ"א. ב"ב קי"ט.). *[אחי"ה ועיי"ע שמן ג' ובלא"ר שְׁאָרָה

---

[1] ועפ"י זה נקרא שאילתות דרב אהאי גאון על שם הפתיחה שאילהא בתחילת הסימנים. [2] הרב החכם ר' יעקב לעווי מורה צדק בבית המדרש לרבנים בברעסלוי ערך מאמר יקר בענין משניות של אבא שאול.

רות רבה פ' ורחצת והיא עבדת שארה ועיי' תרג' שארא ש"ב ג', ח'; לתהלים ע"ו, י"א; לדה"י א' י"ב ל"ח; שם ב' ל"ו, כ' תרג' שארית. וכתרג' קהל' ג', י"ט שְׁאָרוּתא סמיכות שם שארות גברא. והפעל באתפעל אִשְׁתְּאַר עיי' עזר' ד', ז' ט' ותרג' בראשי' ז', כ"ג, ועוד עיי' שם י"ד, י'; לשמות ח', ה'. ז'; י', ה' וזולתו. אַפעל אַשְׁאַר לשמות י' י"ב. כ"ו; לבמד' ט', י"ב. פיעל שַׁיֵּיר עיי"ע. פועל ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג נותן מן הַמְשׁוֹאָר על מה ששייר, ירוש' פסחים פ"ז דל"ה. לא עשה בה המשואר כיוצא וכו'] --

שְׁאֵר (מל"מ שם למזון (Speise, Nahrung בפ' נערה שנתפתתה בגמ' חייב במזונותיה (מ"ז:) שארה (שמות כ"א, י') אלו מזונות וכן הוא אמר (מיכה ג', ג') ואשר אכלו שאר עמי. *[אחי"ה ור' אלעזר אומר שארה זו עונה וכן הוא אומר (ויקרא י"ח, ו') איש איש אל כל שאר בשרו וגו', ור' אליעזר בן יעקב אומר שארה כסותה וכו' כתובו' מ"ח רע"א וכן בירו' כתובו' פ"ה ד"ל רע"ב אית תניי תני שאר זו דרך ארץ . . . אית תניי, תני שאר זה המזון, מכילת' משפטים פרש' ג' שארה אלו מזונותיה. . דברי ר' יאשיה ר' יונתן אמר שארה [כסותה] כסות שהיא נופל לשארה . . . ר' אומר שארה זו דרך ארץ שנאמר וכו'. שאר בענין בשר כל"מ עיי' ירו' ברכו' פ"ט די"ד. וחוק בשאירו שם וכו' ועיי"ע ידיד (ח"ד, ק"י) וש"נ] —

* שְׂאוֹר (מל"מ Sauerteig) ביצ' ז': שאור שחמוצו קשה, שאור שאינו ראוי לאכילה, פסחי' ה'. השבתת שאור, שם מ"ג. שיאור ישרף, מ"ח: איזהו שיעור קרני חגבים, שם: איזהו שיאור כל שהכסיפו פניו וכו' עיי"ע כסף א', שם מ"ה: עיי"ע כפת ג' כף י"ב בכ"י ש"ס בכ"מ שאור, ועוד פירושו ליחלוה לבן כמו שאור Säure מעשרו' פ"א מ"ב וגי' רבינו עיי"ע סאר. ירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג כשהטילו שאור . . כשלא הטילו שאור. והושאל ליצר הרע ברכות י"ז. שאור שבעיסה. ב"ר פל"ד עלוב הוא השאור שמי שברא אותו מעיד עליו שהוא רע.

* שְׂאוֹר (נ"ל מל"ע ופי' سحر כישוף (Zauberei ב"ר פי"ט מי הגיד לך כי ערום אתה המן העץ א"ר לוי לשואלת שאור שנכנסה אצל אשתו של חַבָּר וכו' עש"ה כ"ה בכ"י פאריז בב"ר ונ"ל שהיא היא מלה ערבי' ופ' הנ"ל פי' שואלת איזה כישוף מאשת חבר פי' לוחש. ובנו"נ שואלת חומץ ומיוחס לרש"י ומ"כ נדחקו כפי' וכ"ה בילק' בראשית ר' כ"ה, ואבדר"נ פ"א בנוס' ב' (בהוצ' שעכטער צד ד') נכנסה אצלה זקנה אחת כגון אלו ששואלות חומץ וכו' שואל חומץ זה הנחש ובפדר"א פי"ג נכנס אצלה זקן אחד ושאל ממנה חומץ וכו' עד זקן שואל חומץ זה הנחש. ונ"ל חומץ הוא ל"פ أمين מרקחת כישוף וכן נאמר המכשף سحر أمين העושה מרקחת לכישוף. ור' לוי בעל המאמר השתמש לרוב במלות ערביות.

* שָׁאשֶׁיתָא (מל"פ شيشه = עששית = عشيشة כלי זכוכית אשר בו נר) במ"ר פי"ב שאשיתא דקנדילא עיי"ע קנדלא ועיי"ע איש (ח"א, שב"ז) וש"נ ובפסיקת' דר"כ צד ג': שאשתא דקנדילא ועיי"ע ששיתא ועוד עיי"ע עששית.

שְׂאֵת (עיקרו נָשָׂא) בפ' כל שעה בגמ' ואלו דברים (פסחים ל"ו:) כי לא תוכל שאתו (דברים י"ד, כ"ד) ואין שאתו אלא אכילה וכו'. *[אחי"ה רבינו הביאו בגלל הדרשה ועיי' ג"כ ב"מ נ"ג. מכות י"ט: סנהד' קי"ב:] —

שב (עיקרו נָשַׁב עיי"ע (wehen בפ"ג באבות (מי"ז) ואפי' כל הרוחות באות ונושבות בו פי' כמו (תעני' ב'. כ"ד. כ"ה: ב"מ פ"ה:) משיב הרוח.

שֵׁב (עיקרו יָשַׁב ציוו שֵׁב ! setze dich; שב ואל תעשה bleibe u. unterlasse es; תּוֹשָׁב Bei-sass ועיי' בפנים) במכילת' בא אל פרעה (פט"ו) תושב ושכיר לא יאכל בו (שמות י"ב, מ"ה) תושב זה גר שכיר זה הגוי. בסיפרא [1]) אמור אל הכהנים (פ"ד פ"ד) וכל זר לא יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש (ויקרא כ"ב, י') תושב זה קנוי קנין עולם שכיר זה קנוי קנין שנים ואלו ישראל ומפורש בר"ג דפ' הערל (יבמות ע'.) בפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכות ס"ב.). משמש ושב ואל תשב ותמשמש [2]) פי' כשאדם רוצה לעשות צרכיו משמש תחלה באותו מקום אם יש בו צרור או טינופת יסירנה ואחר ישב ואל ישב במקום ואח"כ ימשמש תחתיו וגמירי דהא מילתא מהניא בכשפים על כל מושב שב חוץ מן הקורה גם זו

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד, בדפ"ר בסיפרא ובדו"ו נפשט בטעות בספרי. [2]) ובכ"י ק"ט תשמש ושב אל תשב ותשמש ובכ"י ש"ס משמש ואח"כ תשב ואל תשב ואח"כ תמשמש.

מפי השמועה אמרוה שהישיבה על הקורה והשכיבה על הקרקע בזמן שאין שם מחצלת ולא מצע חוצץ יש בה דבר רע ואמר הגאון ולא פורש לנו מהו מ א י ל א ו[1]) דקאמרי[2]) (פסחים ק"י:) משום ז ו ו י[3]) שתי ביצים וב' קישואין ושני אגוזין ודבר אחר הלכה למשה מסיני וגזרו רבותינו על כולהו זווי[4]) משום דבר אחר להודיעך דהני מילי דאית בהו מפי נביאים ואית בהו הלכה למשה מסיני. בפ' מי שמתו בגמ' העומדים בשורה (ברכו' כ' רע"א) שב ואל תעשה שאני. פי' לא ענש הקב"ה למיטמא' ובטל מלעשות פסח אלא ענש כרת לטהור ולמי שלא היה בדרך רחוקה ובטל ולא עשה פסח ולא עבר המיטמא אלא מפני שגרם לבטל הפסח ויכול לעשות פסח שני וזהו שב ואל תעשה שאני כלומר קל הוא זה מפני כך דחאו כבוד מת מצוה אבל לאו דכלאי' כיוצא בו שהוא לאו גמור אינו נדחה מפני כבוד הבריות וקימא לן דסדין בציצית וכבשי עצרת ולולב ושופר והזאה וערל ואיזמל הנהי כולהו שב ואל תעשה נינהו. וכן בס"פ האשה דפסחים (צ"ב.) ובהאשה רבה דיבמות (צ' :) זה פי' ר"ח. ורב האי גאון פי' האי ברייתא של הולך לשחוט את פסחו אינו מיירי בנזיר אלא בשאר אדם[5]) והוה ליה פסח מצות עשה ולענין מת מצוה נאמר לו שב ואל תעשה פסח ולפי שהיא מצות עשה שהיא קלה דחינן לה בשביל כבוד הבריות אבל כלאים שהוא לא תעשה לא דחינן בשביל כבוד הבריות ומפורש בהאשה רבה דיבמו' (שם) דסדין בציצית וכבשי עצרת וכו' שב ואל תעשה אינון ולא קשין על מצות לא תעשה. פירוש מגנצא[6]) שב ואל תעשה שאני להכי יכול לבטל מצות פסח משום כבוד מת מצוה דלאו איסור גמור דעביד בידים הוא דלא עביד כלום אלא יושב ומתבטל ממצות עשה דפסח אבל כלאים דעביד בידים אין דוחין אותו משום כבודו[7]). בפ' כיצד הרגל בגמ' אם נהנית (ב"ק כ':) ר' חייא בר אבא[8]) נתיישב בדבר פי' ישב ועיין בדבר ולא עמד על בירור אמר עדיין צריך עיון. *[אחי"ה וכן פירש"י נעיין בה ובגיטי' ס"ג: פירש"י נתיישב בדבר נעיין בה עד שיתיישב דעתינו להשיב כהלכה ע"כ ועיי"ע ישב וש"נ] —

שָׁב (= שׁוּב מל"מ ובלא"ר תּוּב zurückkehren; שִׁיבָה (das Zurückkehren זו היא שיבה זו היא ביאה (מכות י"ג: יבמות י"ז: מנחות מ"ה: ויתר המקומות שהבאתי בעי' ב"א ח"ב, ב' הערה 1 ועיי' רש"י מנחות ד' ד"ה זו היא) כבר פי' בע' בית בתחלתו[9]). שב מידיעתו (חולין ה': הוריות ב'. י"א.) שב פירשנו בע' דע (ח"ג, ק"ו). בב"ר פ ס " ז[10]) (לפנינו פס"ו[11]) ויתן לך: שובי שובי השולמית (שיר השירים ז', א') ד' פעמים כתב שובי כנגד ד' מלכיות שישראל נכנסין בתוכן בשלום ויוצאין בשלום. *[אחי"ה וכנ"ה כל"מ (יחזק' ל"ה, ד'; זכריה ז', י"ד; ט', ח') בענין תנועה סוטה י' רע"ב עובר ושב. ומענין קירוב למקום (sich bessern, zurückkehren השב מידיעתו עיי' לעיל. אבות פ"ב מ"י שוב יום אחד לפני מיתתך ועיי' שבת קנ"ג. יומא פ"ו. מנקה לשבים, ב"ב ק"י. וכי שבואל (ד"ה א' כ"ו, כ"ד) שמו והלא יהונתן שמו . . . ששב לאל בכל לבו. ה פ ע י ל כל"מ בקשור נפש פי' החיה רוח (erquicken) (שופטים ט"ו, י"ט; איכה א', י"א; שם ט"ז) ירוש' יומא פ"ח דמ"ה. החומץ משיב את הנפש ועוד כל"מ פי' תת לחזרה (zurückerstatten) גיטי' נ"א: משיב אבידה ועל השבת דברים בטענה (widerlegen) ירו' גיטין רפ"ט ד"נ. נכנסו . . . להשיב על דבריו. וכתואר הפעל שוב (בלא"ר תוב = תו) פי' עוד (ferner) שבת פ"ח סע"ב ופ"ט רע"א שוב מה כתיב בה, כיון . . . שוב יומא ל"ח: חגיגה י'. כתובות י"א. י"ח: וש"נ נדרים מ"ז. סנהדר' נ"ב רע"ב, נדה מ"ז. וזולתו, ברכו' ל"ד סע"ב שוב מעשה ב"ר חנינא וכו', שבת ל"א. שוב מעשה בגוי אחד וכו', ועיי"ע שוב במו"ע] —

שַׁב (= שְׁבַב מל"ע سَبَّ abbrechen, zerschlagen; שִׁיבָא = שִׁיפָא מל"פ چوب, چوب בלש' הוצואריש çiba, Stückchen Holz, Spahn) בפ' אמר ר"ע בגמ' מניין לפולטת (שבת פ"ז.) וישב משה (שמות י"ט. ח') דברים שמשבבין דעתו של אדם. פי' ששוברין לבו של אדם ונפיק מכי שבבים יהיה" (הושע ח', ו')[12]). בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז רע"א) ושבעה שיבי[13]) משבעה כשורי. בר"ג

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע מי לאו. [2]) ועניננו כדרך דקאמרי. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב ו"ו ובכ"י ק"ט ודפ"ע זוגי ועיי"ע זוו (ח"ג רע"ו). [4]) כ"י ועיי' הערה הקודי' [5]) זהו כפירש"י בסוגיין ובמגילה ג': ובנזיר מ"ח: אבל עיי' פירש"י בסנהדי ל"ה: [6]) עיי' מבוא ח"א XV. [7]) ועיי' פי' ר"ח לסנהדי' הנ"ל ותוספו' שבועות ל': ד"ה אבל. [8]) בנו"ג עוד: אמר. [9]) ר"ל בע' בא. [10]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע ס"ו. [11]) וכ"ה בשהש"ר פ' שובי ילק' שה"ש ר' תתקצ"ב. [12]) הועתק מפי' ר"ח בשבת נדפס בש"ס ווילנא פ"ז: [13]) וכ"ה בכ"י ש"ם מינכען ובנו"ג ציבי.

דסנהד' (ז׳ :) ובר"ג דהוריות (ג׳ :) רב הונא בדינא מכניף י' רבנן[1]) ורב אשי בטריפתא מכניף לכולהו טבחי אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא פי' חתיכה קטנה מן הקורה. בפ' יוה"כ בגמ' ספק נפשות[2]) (יומא פ"ד:) ואע"ג דקא מתבר ליה בשיבי[3]). בפ' חזקת הבתים בריש הלכה ר' ישמעאל אומר (ב"ב ל"ו:) כל שיבא[4]) דכרבא[5]) ליעול בה פי' חודה[6]) של מחרישה יכנס בה. בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד.) וניתי של דקל כיון דאית ביה שיבי מפיק מיא. פי' חרותות כמו שורות שבעץ. *[אחי"ה ורש"י פי' שיבי קנלי"ר (בלע"ז canellure = פורכע) שעשוי שורות שורות ע"כ ור"ח פי' שיבא כמו שאיבה ורגמ"ה ב"ב הנ"ל פי' בענין אחר וז"ל שיבא לועזין ד־ישט"ל שמכסין בו התבואה לאחר שיהא זרועה ע"כ ורשב"ם פי' לנכון קיסמים שבמחרישה ע"כ ונראה כי לזה כיון ג"כ רבינו במ"ש חודה של מחרישה היינו קסמים דקים שבראש המחרישה. ופי' שיבא (או שובה כגי' כ"י ש"ס ל"ד ביומא הנ"ל) כמו ציבא (עיי"ע צב ו') ושיפה (עיי"ע שף י"א) מל"פ הנ"ל ‏ﺷﻮﺑﺔ חתיכת עץ, ורבינו (עפ"י פי' ר"ח בשבת) פי' מל"מ הושע ח', ו' וכן פי' הרא"ש בעירו' פ"י סי' י"ג ע"ש ועיי"ע דלת (ח"ג, ע"ד) ומ"ש שם בהערה 6. ועתה מצאתי כי כל פי' רבינו בסוף ע' דלת הועתק מפי' ר"ח בעירו' ק"א. (נדפס בש"ס ווילנא) וכנ"ה שיבא בקהל"ר פ' ויתרון: שיבא למעבד חבלא. ובסנהד' הנ"ל פירש"י לנכון שיבא נסורת קטנה מן הקורה והביא ראיה מהושע הנ"ל, ובהוריות פירש"י שיבא אופתא. אבל משבבין בשבת פ"ז. פי' כל"ע הנ"ל ענין שבירה וכריתה וכן בסוטה י"ב. שובב (ד"ה ב', י"ח) ששיבב את יצרו וגי' רש"י ששיבב את עצמו ועיי' שם פירושו, בריש קהל"ר ושבבה וסיתתה וכו'] —

שב (= שִׁיבְבָא מל"ס שְׁבָבָא שכן Nachbar ועיי' עוד בפנים) בפ' ח' שרצים בגמ' יועזר (שבת ק"ט :) ולישקליה לשיכרא בי שיבבי[7]) פי' בין השמשות פ"א בין שכניו, תרג' משכנתה (שמות ג', כ"ב) משיבבתה[8]) ס"א בי שיכבי פי' בבית הקברות. *[אחי"ה ורש"י הביא ג"כ שתי נוסחאות ופי' בי שבבי בין השמשות בחשוכתא דשמשי ל"א בי שבבא בבית אחד משכניו ע"כ וא"כ שני פירושי רש"י היינו כב' פירושי דרבינו עיי"ע בי ג' (ח"ב, מ"ד) ותתכן גי' רש"י בי שבבי בין השמשות כי הוא מל"פ ‏شَبّ חשכת לילה וכפי פי' בין שכיניו עיקר הגי' שיבבא מל"ס הנ"ל והרבה בתרג' עיי' לשמות י"ב, ד' ושיבביה ולנקבה שיבבתא וכל"ס והקבוץ זכר תרג' דברים כ"ד, י"ז שיבבון וצ"ל שיבבין, תרג' תהלים מ"ד, י"ד לשיבבנא וכ"ה בתרג' שם ע"ט. ד' ובנו"ג בט"ס לשיכננא וכן שם י"ב ולקבוץ נקבה תרג' רות ד', י"ז שִׁיבַבְתָּאן וכן בדרז"ל ב"ב כ'. שִׁיבָבֵי מידע ידיעו, סנהד' צ"ו: שיבבי בישי ולנקבה שם צ"ז. אתאי שִׁיבַבְתָּהּ. והשם המופשט שִׁיבָבוּתָא בל"ס שְׁבָבוּתָא ברכות י' רע"א שבת קי"ט. בשבבותיה, סוטה כ"ב. בשיבבותה, תענית כ"ג: בשיבבותן, תר"י א' דברים ט"ו, י"א עניי שיבבותכון — והתואר מזה עיי"ע שב ט' ומ"ש] —

שב (כלא"ר שְׁיֵיב כמו שאב ענין משיכה an sich ziehen) אנחיה אגומרי מישב שייבן (פסחים ע"ד: ועיי' חולין צ"ג:) עיי' בע' אמץ. בס"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ט.) אתי זיקא ושייב מיניה פי' ענין שאיבה. *[אחי"ה בחולי' הנ"ל אי' משאב שאיבא ליה, ובשבת הגי' שאיף וכ"ה בע' שף ה' ושם ציין הדבור דאי' בשבת קודם מעט: דלמא שפי ליה ובכ"י ילק' הגי' שייב כדאי' בערוך ועיי"ע שאב] —

שב (פי' כמו שֶׁבַע sieben) בזבחים (בסוף) [צ"ל בריש] גמ' דפ' קדשי קדשים (נ"ח :) עשרים ושב[9]) בעי[10]). תר"י שבע שבתות (ויקרא כ"ג, ט"ו) שַׁבִּין שבתות. *[אחי"ה וכ"ה בתר"י בראשי' כ"ט, י"ח שבע שנים: שב שנין ובתר"י שם כ"ז. ל' שיב שנין וכנ"ה בסנהד' כ"ט. חולי' נ"ח: בכורו' ח' סע"א שב שני, סנהד' ז'. שב בירי וכו', פסחים קט"ז. שב בנתיך . . . שב כלתיך עיי"ע קף ט"ז. חולי' מ"ב: שב שמעתתא, גיטי' נ"ז רע"א אשב ימי עיי"ע בדר, שם ס"ט: רע"א שב חומרי, שם: שב אומצי, שם ס"ט: שב ביני דמיא, שבת ס"ז. כפי גי' רבינו בע' בין א' וב' ובנו"ג שבע. ובצירוף עם עסרי בהבלעת שני עיינין

[1]) ועיי' הפיסב"ע בענין הגי'. [2]) לי' בדפ"ע כי אם בכ"י ערוך. [3]) בנו"ג דקא מיכוין למיתבר בשיפי ובכ"י ש"ס מינכען דקא מתבר ליה בשיפי ובכ"י ל"ד בשובי ובראי"ש כבערוך בשיבי. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג כל שיבא ושיבא. [5]) בנו"ג דכרבו. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס הורה. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו ול"ד וכ"י ש"ס ובנוסחאות אבל בדפ"ע בי שבבי. [8]) כ"ה בכ"י ה"ב וק"ט ודפי"ר אבל בדפו"ו בט"ס משיבתה. [9]) בנו"ג ושבע. [10]). כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ביעי.

שָׁבְסַר כ"ב י'. שבסר דינרי, תר"י בראשי' ז', י"א בשבסרי יומין, שם ל"ז, ב' בר שבסרי שנין, תרג' שבעה עשר (דה"י א' כ"ד, ט"ו) שביסראה] —

שב (= שָׁבָה בל"מ ענינו לכידה וגלות וכן בל"א וסורי שְׁבָא fangen, gefangen nehmen) תואר שַׁבַּאי בל"ס שַׁבָּיָא Gefangenwärter) בס"ג דפ' השותפין (ב"ב ח' סע"א ורע"ב) מאי מצוה רבה פדיון שבויים. בס"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ צ"ג:) אזל שבאי שמטיה מיניה. *[אחי"ה בנו"ג שבו ופירש"י שם הגנב ליסטים מזויין היה אבל בכ"י ש"ס שבי ובריי"ף כ"י שבוי ומוכח כגי' רבינו וכפי' שומר השבויים מסנהד' ק"ד סע"א מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהם וכו' ושם: אמר להן שבאי אבל כגי' הרי"ף כ"י אי' בכתובו' כ"ג. אוקמן לשבויינהו מאבראי והוא הקבוץ וכן באיכ"ר בפתיחת' ד"ה משא גיא: שַׁבָּאֵי אי בחייכון אתון קטולי וכו'. והפעל בינוני פעול שבוי, נקבה שבויה עיי' שקלי ד': אין פודין שבוי בשבוי, כתובו' כ"ג. בשבויה הקילו, שם נ"א: שבויי מלכות הרי הן כשבויין. פדיון שבויים עיי"ע פד א'. ירו' תרומ' פ"ח דמ"ו. שביין עלין לקרתא והקבוץ לנקבה קידושין פ"א. הנך שְׁבוּיָתָא ועוד וּשְׁבָן תרג' דברים ל"ב, מ"ב בדפ' סביוניטא. נפעל שבת ס"ח: שבועו' ה'. כריתות ג': סנהד' ק"ד. גיטין נ"ז: אתפעל ב"מ ל"ט: אישתבאי, כתובות כ"ג. אישתביין ועוד עיי' תרג' בראשי' י"ד, י"ד; לש"א ל', ג'. ה' וזולתו. והשם שִׁבְיָא כמו שְׁבִי בל"מ עיי' תרג' שמות י"ב, כ"ט; לדברים כ"א, י"א. י"ב וזולתו והשם המופשט שִׁבְיְתָא בל"מ שביה תר"י א' לדברים כ"א, י'. י"א. י"ג, לתהלים ס"ח, י"ט] —

שב (= שְׁבָבִית נ"ל מל"ס שְׁבָבְתָא שְׁכֵנָה ותואר לאשה שמבקרת תמיד שכנתה ועיי' בפנים) בס"ג דפ' היה נוטל (סוטה כ"ב.) אלמנה שובבית [1]) פי' שהולכת שובבת בדרכי לבה שאינה צנועה בבית אלא הולכת בשווקים וברחובות. ירו' (סוטה פ"ג די"ט.) אלמנה שובבית [2]) משום [3]) דנסבית שום ביש. פ"א שאומרת חזרתי בתשובה שאינה נשאת לעולם אלא השאלתי נפשי כל ימי חיי לה' דבר שאינה יכולה לעמוד וכשיכבד עליה תערים לחטוא הרבה. *[אחי"ה כפי פי' ראשון הוא מל"מ וילך שובב בדרך לבו (ישעי' נ"ז, י"ז) וכפי פי' אחר נראה שכיון לל"מ הבת השובבה (ירמיה ל"א, כ"ב) וכנראה שזה פי' כוונת הירו' מי חגלה נסבת שם ביש עיי"ע חגל ומ"ש, אבל רש"י פי' שובבית בעלת שכינות הולכת ומבקרת שכינותיה תמיד והוא מל"ס הנ"ל כמ"ש] —

שב (= שְׁבִיב מל"מ להב Flamme) בר"ג דפ' קדשי קדשים (זבחים ס"א:) שביבי [4]) הוה משדרה. כורסיה שביבין דינור (דניאל ז', ט'). *[אחי"ה וכן שם ג', כ"ב שביבא די נורא וכן באיוב י"ח, ה' שביב אשו ומזה גם הפעל לפע"ד תשובב לנו (תהלים ס', ג') ענין התלהב וכל"ע شَبَّ ובל"ס שב — ומזה משביב עיי"ע שחבב ומ"ש] —

☞ שב (= שַׁבְבָא, שיבבא בל"ע سبب Band וכן בל"ס שׁביבא) תרג' אצעדה וצמיד (במדי' ל"א, נ') שרין ושבבין כן גרס המתורגמן ונראה שהגי' נכונה היא שבכין כמו סבכין תרג' השביסים והשהרונים (ישעי' ג', י"ח) שבסיא וסיבכיא עיי"ע סבך. *[אחי"ה ועיי"ע שבך במו"ע. אבל גיר' שבבין אי' ג"כ בדפ' סביוניטא ובכ"י תרג' שיבבין וכ"ה בע' דלת עיי' מ"ש בח"ג, ע"ה הערה 1 ושם נסמן ג"כ תרג' ונזם (שמות ל"ה, כ"ב) ובתר"י אי' שיווין] —

שַׁבְהַר (כל"ס שפעל מן בְּהַר פי' הזהיר glanz-reich machen; שִׁבְהוֹרָא בל"ס שַׁבְהוּרָא, שובהרא פי' זוהר, הדר פאר Glanz, Pracht, Herrlichkeit) עטרת תפארת שיבה (משלי ט"ז, ל"א) תרג' כלילא דשבהורא שיבותא. תפארת בנים אבותם (שם י"ז, ו') ושבהורתיהון דבניא אבהתהון. ותפארתו עבור על פשע (שם י"ט, י"א) תרג' ושבהוריה דנעבר על חובה. אל תתהלל ביום מחר (שם כ"ז, א') תרג' לא תשתבהר ביומא דלמחר. *[אחי"ה והוא איתפעל וכ"ה בתרג' משלי כ"ה, ו'. י"ד וכן בתר"י קרן עור פניו (שמות ל"ה, כ"ט. ועיי' ל'. ל"ה) אשתבהר זיו איקונין דאנפוי. ובשפעל בתרג' כ"י תהלים קמ"ט, ד' יפאר: ישבהר ובנו"ג ישבחו. והשם שבהורא הרבה בתרג' דתהלי' ומשלי עיי' אצל הח' לעווי. וכן בתר"י לתפארת (דברים כ"ו, י"ט) ושיבהורא] —

[1]) כ"ה בכ"י ת"ב בעיקרי התלמוד ולפנינו בש"ס, אבל בדפ"ע שבבית. [2]) כ"ה בכ"י בעיקרי התלמוד ובירו' אבל בדפ"ע שבבית. [3]) ועיי' ג"י ירו' בע' חגל ומ"ש. [4]) בנו"ג שביבא.

* שְׁבַז (Moder) תרג' כמק (ישעיה ה', כ"ד) כשבז יהי אולי מל"פ سبز ירוק כי הרקבון יש לו נקודים נקודים ירוקים, ומזה ג"כ ע' הבא אח"ז.

שַׁבְזִיז (תואר לאבן ספיר מל"פ הנ"ל בע' הקודם על שם גוון התכלת) ספיר גזרתם (איכה ד', ז') תרג' ושבזיזא פרצופיהון, נפך ספיר (שמות כ"ח, י"ח) תרג'[1]) זמרגזין[2]) ושבזיז. *[אחי"ה וכנ"ה להעתקת ספיר בתרג' שמות ל"ט, י"א, תר"י במדב' ב', י', תרג' יחזק' כ"ח, י"ג; לאיוב כ"ח, ו', ט"ז. והקבוץ תרג' שה"ש ה', י"ד בהיקין כשבזיזין] —

שֶׁבַח (מל"מ ענין תהלה וכן בל"ס שובחא Lob, Preis, Profit, Gewinn ועוד פי' הטבת שדה (Verbesserung בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ה.) האי פרות ושבח פירות היכי דמי. בר"ג דפ' הגוזל עצים (שם צ"ה:) ובפ' שנים אוחזין בגמ' מצא שטרי (ב"מ ט"ו:) ובפ' חזקת בגמ' האומנין (ב"ב מ"ב:) שבח המגיע לכתפים פי' מגיע לכתפים כגון ענבים והגיעו ליבצר ולישאם על כתפיו. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח לב"מ הנ"ל וכ"ה בפירש"י ורשב"ם אבל בעלי תוספו' בב"ב מ"ב ד"ה שבח הקשו על זה הפי' ור"ת פי' מגיע לכתפים היינו דבר שבא ע"י טורח והביא ראיה מב"ב קל"ה: שבח ששבחו נכסים מאליהם מהו בשבח המגיע לכתפים לא תבעי לך . . כי תבעי לך בשבח שאינו מגיע לכתפים כגון וכו' עש"ה. וכנ"ה בב"מ י"ד: ע"ב: ב"ב קנ"ז: לשבח קרקעות כיצד וכו', ב"מ י"ד: מעות . . . שבח, שם ט"ו. שופרא שבחא ופירי. שם: שיעור שבחאי, שם קי"ב. שבח כלי, קכ"ד. שבחא דאיתא ברשותיה, ב"ק ק': אם השבח יותר על היציאה ואם היציאה יתירה על השבח, שם ק"א. יש שבח סמנין על הצמר או אין שבח סמנין על הצמר, ב"ב קכ"ד: שבח שהשביחו יורשין לאחר מיתת אביהם אבל שבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם וכו', פסחים כ"ו: כ"ז. יש שבח עצים בפת תוספת' קידושי' פ"ב שבח ממון. במד"ר פט"ז במקום השבח . . במקום הפסולת. וכן בל"מ ענין תהלה ירו' סוטה פ"א דט"ז סע"ד וירוש' כתובות רפי"ג דל"ה ע"ג דרש ג' מקראות (מקריות) לשבח, פסחים קי"ז. בעשרה שמות של שבח נאמר ספר תהלים וכו', ברכות ל"א. דברי שבח. שם ל"ב. שבחו של קב"ה, ל"ג: שבחי דמרך וכו', עירובי' י"ח: ב"ר פל"ב מקצת שבחו של אדם בפניו וכו', יומא ל"ז. והיו מזכירין אותו לשבח ועיי' עוד מגיל' י"ג. ט"ו. י"ח. כ"ה: שקלים ט'. כתובו' ח': סוטה מ"ב: קידושי' ל"ג: אבות פ"ב מ"ח ובתרג' שְׁבָחָא, שְׁבַחְתָא והשם המופשט שְׁבוּחָא תרג' תהלים י"ז, א' והקבוץ תרג' משלי ח', ל'. ל"א. והפעל מהוראת הטבת שדה ב"ב קל"ה: שבח ששבחו נכסים מאליהם. שם קכ"ד: עיי' לעיל ושם בהפעיל שבח שהשביחו היורשין, ב"מ י"ד: ומכרה לאחר והשביחה, שם ע"ב: ב"ב קנ"ז: ע"ש. ב"ק צ"ו השביח לוקח . . . השביח עכו"ם תוספת' ב"ק פ"ג כמה פעמים והשביח ובהוראת תהלה מגיל' כ"ה: שרי לישבהוה ומאן דשבחיה וכו', גיטי' נ"ו. ושבחו רבנן וכו', פ': שביחא להו מילתא, סוט' י': הודו ושבהו וכו', מ"א. ושבחוהו חכמים, בינוני פעול ברכות מ"ה: ה"ז משובח, ירוש' יומא פ"ו דמ"ג רע"ג משובה בגופו משובח במראו, ריש שהש"ר: שיר המשובח שבשירים, במד"ר פט"ז להודיעך שבחה של .א"י שהפסולת שלה משובה הרבה יותר מן המשובח של מצרים תוספת' סוט' רפ"ג בכוסות המשובחים. אתפעל מגיל' י"א: אשתבוחי הוא דקא מישתבח בנפשיה, ברכות ו'. ומי משתבח קב"ה בשבחייהו דישראל וכו', ל"ח. משתבחין להו רבנן וכו', ע"ז ד'. משתבח להו ר' אבהו וכו' ועיי' ג"כ בתרג' לתהלי' י', ג'; ל"ד, ג'; מ"ט, ז'; נ"ב, ג' וזולתו; לירמי' ד', ב'; ט', כ"ב. כ"ג וזולתו. התפעל ב"ר ר"פ ל"ד משתבחת היא] —

שְׁבַט (או מל"ע سبط ענין מתיחת השער (עיי"ע שטף ג' ומ"ש) ובדרז"ל מתיחת המסכת das Gewebe dehnen או מל"ס שבט מכה בשבט mit dem Stabe klopfen) בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ה:) המדקדק והשובט פי' ראשונים[3]) שובט[4]) זה המנפט[5]) בקשת. פ"א. "יש לו לאורג עץ שראשו חד ושמו כרכד[6]) ודומה לקוץ[7]) מעבירו ע"ג השתי בשעה שמתוח לפניו ושובט בו את

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ד אבל בשדפ"ע בטעות תרג' ירוש'. [2]) בנו"ג אזמרגזין והוא הוא עיי"ע בח"א, נ"ג ובח"ג, ש"א ובדפ"ע אזמרגדין אבל בכ"י ק"ט זמרזגין. [3]) בהעתקת עיקרי התלמוד הגאונים. [4]) בדפו"ו בט"ס שומט. [5]) בדפא"מ המנפס. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע כרכר וצ"ל כרכד עיי' ח"ה, שכ"ד ומ"ש ובפי' ר"ח כמו שנדפס בש"ס ווילנא שבת ע"ו. אי' בט"ס כדבר וצ"ל כרכד. [7]) בפי' ר"ח למחט של סקאין.

החוטין ומקרב את ה ק נ י ם [1]) שמבדילין בין שני חלקי חוטין העליונין ותחתונין ומיד נוחים [2]) להתפרק העליונים מן התחתונים ונפתח שער לירות ביניהן [3]) את הוט הערב, ואין זה אב אלא בכלל מיסך הוא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילני דף ע"ו.) וכבר הביא רבינו דבריו (מבלי שהזכיר את ר"ח) בע' כרכד ועיי' מ"ש. ועיי' ג"כ פי' הרמב"ם בחלכות שבת פ"ט הל' י"ז וי"ח ולחם משנה שם. וכנ"ה השובט בירו' פסחים פ"ד דל"ג: וירו' שבת פי"ב די"ג ע"ג, שבת צ"ב סע"ב ושובטין בקולמוס ותר"י תחבט (דברים כ"ד, כ') תשבטון, ונבנה מהשם שבט ובל"א שיבטא וכ"ה בירו' שקלי' פ"ד דמ"ה: שיבטא דכרכד וכן בתרג' משלי כ"ב, ח'. ט"ו שבטא דמרדותא ועיי' שם כ"ג, י"ג. י"ד; כ"ט, ט"ו ועוד שובטא תרג' שם י', י"ג; כ"ו. ג'] —

שֵׁבֶט (= שִׁבְטוּטָא פי' כפל מן שבט כלו' זמורה (Ranken, Reben בב"ר פל"ד (ל"ג) והנה עלה זית ובויק"ר אמור אל הכהנים פ' וצדקתך (פל"א) ר' אבא אמר משבטוטין שבארץ ישראל הביאתו — (א"ב פי' שבטים ובנו"ג משבשושין וענין אחד הוא עיי"ע שבט) [4]). בילמדנו אל תירא אברם (בתנחומא לי') ואת האחד נתן בדן (מ"א י"ב, כ"ט) ואעפי"כ עשו השבטים ביניהם שכל מי שעושה ע"ז יוצא מחלקו שנא' (יהושע י"ט, מ"ז) ויצא גורל [5]) בני דן מ ה ם וכן הוא אומר (שופטי' י"ח, א') שבט הדני מבקש לו נחלה [לשבת] כי לא נפלה לו נחלה כתיב ויעל גורל בני דן וכתי' כי לא נפלה לו נחלה אלא שהוציאוהו מחלקו. *[אחי"ה יגעתי ולא מצאתי פסוק ויעל גורל בני דן ולי' באמת בכ"י ק"ט ונ"ל שצ"ל כתי' ויעלו בני דן והוא סוף פסוק של ויצא גבול בני דן מהם (יהושע הנ"ל) ועל זה הפסוק כיון ובפרט מוכח כן מגי' כ"י ק"ט אשר שם אי' לנכון מלת מהם (ולי' בדפ"ע) ועל זה אמר בסמוך ויעלו בני דן אלא שהוציאוהו וכו' ודו"ק. בענין השבטים עיי' דרשות רז"ל שבת קמ"ז: יומא ס"ו: סוכה כ': ר"ה ל': מגילי י"ד. כ"ו. יבמו' ט"ז: סוט' ל"ב. ל"ו. ל"ו: מ"ג. קידושי' ע': ע"א. ב"ק י"ז. פ"א: צ"ז: ב"ב קט"ו: קט"ז. ק"כ. קכ"א: קכ"ב. סנהד' ה'. י"ז. פ"ב. שם: ק"י: הוריות ה': ו': י"א: חולי' צ"ב. אבדר"נ פ"ד ירו' תרומו' פ"א ד"מ ע"ד וירו' חלה פ"ג דנ"ט:] —

* שְׁבִיט (Planet) ברכו' נ"ס סע"ב כוכבא דשביט עיי"ע ככב (ח"ד, ר"כ ומ"ש).

* שְׁבָט (מל"מ) שם לחדש האחד עשר (זכרי' א', ז') ר"ה פ"א מ"א.

שבט (= שִׁיבּוּטָא בל"ע الشبوط מין דג ועורו רך ועוד שם לדג הנקרא Stöhr) בגמ' דפ' כל כתבי (שבת קי"ט.) ובר"ג דפ' האיש מקדש בו (מ"א.) רבא מלח ש י ב ו ט א [6]). בס"ג דפ' שור שנגח את הפרה (ב"ק נ"ה.) ובפ' ד' מיתות בגמ' המגדף (סנה' נ"ט:) הנהיג בעיזא ושיבוטא מהו פי' שיבוטא דג גדול כענין בהמה גדולה בים [7]). בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' ק"ט:) חזיר מוחא דשיבוטא. *[אחי"ה במכשירין פ"ו מ"ג פי' הרמב"ם קולים האספנים בזה"ל מין דגים ועורו רך מאוד ונודע אצלנו במערב וקורין לו אל שבוטא ע"כ וזה הדג נקרא כן באמת בל"ע ואותו מלח רבא לכבוד השבת עיי' שבת וקידו' הנ"ל וכ"ה בשבת ק"י: לייתי רישא דשיבוטא דמילחא וכו' ירו' תענית פ"ד דס"ט: כולהם גלו עם ישראל לבבל וכשחזרו כולהם חזרו עמהן חוץ מן הדג הנקרא שיבוטא. אבל שיבוטא הנזכר בב"ק וסנהד' הנ"ל וכן בפסחי' קי"ב: ועור בחולי' הנ"ל נראה שהוא מין דג הנק' אצל פליניאוס (ל"ב ה', י"ט) porcus marinus או porculus marinus (שם ט', ט"ו, י"ז) ובל"א Stör עיי' לעוויזאהן 265 וזה נקרא שיבוטא שדומה לחזיר וכדאי' בתנחומא שמיני סי' ה' התרתי לך את הדג ששמו שיבוטא שהוא דומה לחזיר ובויק"ר פכ"ב אי' רק התרתי לך דג ששמו שבוטא ובילק' תהלים ר' תתפ"ה אי' התרתי לכם לשון דג ובתנחו' הישן שמיני סימן י"ב התרתי לך לשון דג ששמו שיבוטא שדומה לחזיר ונראה ששתי גירסאות נתערבו יחד ורש"י לחולי' ק"ט: ד"ה מוח פי' של דג ששמו שיבוטא טעמו כטעם חזיר אבל טעם של דג Stör הוא כטעם של בשר עגל והנכון כי שיבוטא דומה לחזיר בצורה] —

[1]) לי' בט"ס בפי' ר"ה וצ"ל כבערוך. [2]) בפי' ר"ח בט"ס עיי"ע כרכד ומ"ש. [3]) בפי' ר"ה ונפתח נפש המסכת (לידות) [צ"ל לירות] בתוכם וכ"ה בע' כרכד. [4]) ובמיוחס לרש"י בב"ר הנ"ל הגי' ג"כ כגי' רבינו. [5]) במקרא גבול. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע שיבטא. [7]) והתוספו' ע"ז ל"ט. ד"ה וסימנך פי' בדרך שקשה להולמו וכבר מתמיה בזה הפי' בעל הפשב"ע ע"ש.

* שְׁבְיוֹן (שם הפרטי) תוספת' תרומ' ספ"ב מעשה בשביון ראש הכנסת של אכזיב ובכ"י אירפ' הגי' בשנביון.

שבך (= שׂוֹבָךְ נ"ל מל"ע شباك ארובה Tauben- schlag, Gitterfenster) בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ה:) מושיבין שובכין לתרנגולין. בפ"ח באהילות (מ"ב) הזיזין והגיזריות והשובכות. והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת (ירמי' מ"ח, כ"ח) תרג' והוו כיונה דשבקה פום שובכא [1]) וכיונה מארץ אשור (הושע י"א, י"א) [תרג' וכיונא (דיתבא) [צ"ל דתיבא] לגו שובכא] פי' „מגדלים של יונים" [2]). בר"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב:) כתיב (ש"ב י' ט"ז. י"ח) שובך וכתי' (דה"י א' י"ט' ט"ז. י"ה) שופך רב ושמואל חד אמר שובך שמו ולמה נקרא שמו שובך שעשוי כשובך וחד אמר שופך שמו ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך כקיתון. *[אחי"ה תרג' ארובתיהם (ישעיה ס', ח') לגו שובכיהון ודע כי ארבה פי' חלון ודירת יונים וכ"ה בל"ע הנ"ל ושְׂבָכָה או י"ל שהוא לשון שומרוני ופי' מגדל כי מגדל (בראשית י"א, ד'. ה'. ח') תרגם השומרוני ע"י שוביכה וזה מה שפי' רבינו (עפ"י פי' רה"ג) שובכות מגדלים של יונים וכן הוזכרו יחד בגיטי' ס"ה: ערב לי במגדל ועירב לו בשובך בשובך ועירב לו במגדל וכ"ה בתוספ' עירו' רפ"ד (ג'). ולפי זה גזרת המלה מל"פ [illegible] דבר העשוי מן העץ (עיי"ע שב ד') וכנ"ה בב"ב פ"א מ"ה ומ"ו יוני שובך, שם פ"ג, מ"ג פירות שובך, ב"ב כ"ג. ושם: מרחיקין את השובך מן העיר וכו' ולא יעשה אדם שובך בתוך שלו, ושם קמ"ד. שובכא דיוני' ירו' ביצה פ"א ד"ס. סולם של שובך, ירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ד מאן דבעי מיעבד ביתא כמין שובך וכו'. והקבוץ שובכין פסחים הנ"ל ב"ק פ"א. ולנקבה השובכות אהלות הנ"ל. ובהשאילה נדרש שובך על שם שהיה גבור וארוך כמגדל שעשוי כשובך ועוד פי' בל"ע سبك כמו שפך וזה מה שדרש שכל הרואה אותו וכו'. ובשמ"ר פ"מ דרש שובל (דה"י א' ד', א'. ב') על בצלאל בל' נוטריקון שובך לאל עיי' במ"כ שובל שהעמיד שובך לאלהים זה המשכן שהיה עומד כשובך, ושם: העמיד הקב"ה משכן כשובך ועיי' מ"ש מהרז"ו שם ולפע"ד קרא כאן המשכן שובך על שם מגדל עז שם ה'] —

☞ שבך (= שבכין ?) תרג' אצעדה וצמיד (במדי' ל"א, נ') שרין ושבכין עיי"ע שב בתרא. *[אחי"ה ושם הוכחתי כי עיקר הגי' בכית בי"ת עפ"י גי' כ"י ודפ' שביוניטא וגי' רבינו בע' דלת] —

☞ שבך (= שַׂבְּכָא וכן בל"י σαμβύκη) בדניאל (ג', ז'. י'. ט"ו) שבכא פסנתרין (פסנטרין) מין כלי זמר. *[אחי"ה ובדניאל שם ה' אי' סבכא עיי"ע] —

* שְׂבָכָה פי' כמו סבכה מל"ע شبكة Netz, Kopf-putz der Frauen) פסחים נ"ה רע"ב שבכה קטנה, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד אחד דומה לשבכה, ירוש' שבת פ"א ד"ג ע"ד אחד עשוי כשבכה.

שְׁבִיל (מל"מ וכן בל"ע سبيل בלא"ר וסורי שְׁבִילָא פי' נתיב ודרך Weg, Pfad, Engpass) בפ"ב בפיאה (מ"א) שביל הרבים ושביל היחיד ושבילי בית גלגול עיי' בע' גילגול. בס"פ מרובה (ב"ק פ"א:) מהלכין בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שנייה פי' שבילין שהן רשות לבני אדם כלומר אינן מופקרין לרבים אלא יש להן בעלין אמר רב פפא השבילין שלנו „אפי' טלה [3]) קשי ליה ומשימה חלקלקות וכל שכן מטר פ"א כמו (ש"א ט"ו, ד') ויפקדם בטלאים" [4]). בס"ג דפ"ק בנזיר (ח':) הריני נזיר כמנין הילקטי קייץ ומנין שבילי [5]) שמיטה פי' הילקטי היינו קציעות כלו' כשמפרשין התאנים בשדה ליבשן בחמה הם הרבה ועושין להן שבילין הרבה שהולך בהן כדי להפכן ואין חשבון לאותן שבילי קייץ וכן נמי אם אמר כמנין שבילי שמיטה אין חשבון לאותן שבילין „לפי שבשנת שמיטה אדם פורץ גדר שדהו וכרמו ועושה אותו הפקר וכל אדם נכנס בהם וכל צד שרוצה עושה שביל ונכנס". *[אחי"ה פי' מנין שבילי העתיק רבינו מפי' ר"ח הובא בשט"מ בנזיר וז"ל אשיבלי שמיטה שפורצין גדר שדותיהן וגנותיהן בשמיטה כדי שיכנס שם כל מי שירצה ע"כ ובענין כמנין הלקטי קייץ פי' ר"ח כמין תל המתלקט והוא כמו קיר (חיצון) [צ"ל חוצץ] בין בתים והכי נמי תילים של קציעות והן השורות ע"כ הרי כי גם בזה הפי'

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע שבכא. [2]) הועתק מפי' רה"ג לאהלות הנ"ל. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ק"ט טלא ובנו"ג טל. [4]) הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ אבל רש"י פי' בע"א ע"ש ועיי' בהפשב"ע. [5]) וכ"ה בפי' רש"י ותוספ' אבל בנו"ג שבלי.

נגרר רבינו אחריו כמו שתראה בע' הלקט א' (ח"ג, רי"ב) ע"ש וכמו שהעירותי ככר שהלך רבינו בעקבות ר"ח עפ"י מ"ש התוספו' ועתה תראה בפי' ר"ח בעצמו שנדפס בינתים בש"ס ווילנא כי נכונה היתה השערתי, והפי' שהביא רבינו בע' הנוכחי בענין הילקטי קייץ הוא כמו שפירש"י וכ"ה בתוספו' שם ד"ה מנין, ובנו"ג שבלי שמיטה וכ"ה בירוש' נזיר פ"א דנ"א: אם אמר כמלקטי קייץ וכשיבלי שמיטה. וכנ"ה שביל כל"מ ובל"א וס' שְׁבִילָא בתרג' נתיב (איוב י"ה, י'; תהלים קי"ט, ל"ה) והקבוץ בתרג' ירמי' י"ח, ט"ו; למשלי ח', ב'[1]) וזולתו, וכן בדרז"ל ברכו' נ"ח: שבילי דרקיעא.. שבילי דנהרדעא עיי"ע נהר, ירו' חגיגה רפ"ב דע"ז, התורה הזו דומה לשני שבילין וכו', קהל"ר פ' ראיתי את כל המעשים, ויק"ר פ"ד היו לפניו שני שבילין וכו', שם ר"פ י"ז אלו שבילי דאורייתא. ובבית בראש: בשביל הוא מלת היחס עיי"ע שבל ד' במו"ע] —

שבל (= שִׁבֹּלֶת מל"מ זרת מים (Strom בפ"ק במכשירין (פ"א מ"ו) הנותן פירותיו לשבולת הנהר להביאם פי' עקרו מן שביל של מים מן (תהלים ס"ט, ג') שבולת שטפתני. *[אחי"ה כצ"ל ובדפ"ע שבולת מים! ובהעתקת עיקרי התל' הביא הפסוק (תהלים שם ט"ז) אל תשטפני שבלת מים והוסיף: הוא שטף המים ומקום שנגרים שם בכח ע"כ וכן כל"מ (ישעיה כ"ז, י"ב) משבלת הנהר בלא"ר בויק"ר פל"ז שבלתא דנהרא. ותרג' שבלת (שופטים י"ב, ו') שׁוּבַלְתָּא] —

שבל (= שִׁבּוֹלֶת מל"מ שִׁבֹּלֶת ובלא"ר שׁוּבַל, שׁוּבְלָא, שִׁבְלְתָא בל"ס שֶׁבְלָא, שֶׁבְלְתָא פי' ראש קנה דגן Achre, ובפרט בדרז"ל כמו נרד בל"מ וכ"ה בל"ע سبيل (Narde בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם[2]) (ו'.) שבלת נרד וכרכם. ושהלת וחלבנה (שמו' ל', ל"ד) תר"י (ב') שיבלא[3]) מריא[4]) פי' ממין סמין הוא וקורין אותו שפיק"א נרד"ו[5]). *[אחי"ה והוא נרד ובכ"י ה"ב אספו"ק נרד ובכ"י ב"ר אספיקא (ורד) [צריך לו' נרד] בלאי"ט spicanardi מל"ר spica nardi וזהוא כפי' רגמ"ה בכריתו' (בש"ס ווילנ' דף ח' השייך לדף ו'.) שבלת נרד בלעז שפיק"ו ועיי' ג"כ פירש"י. וכנ"ה שבולת נרד בירו' יומא פ"ד דמ"א ע"ד. ובענין שִׁבֹּלֶת של מקרא אי' בירוש' פיאה פ"ג די"ז ע"ד וירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד וירו' ב"ב ספ"ט די"ז רע"ב שהיה שם מקום שיבולת אחת ובלא"ר שׁוּבַל, שׁוּבְלָא תר"י א' לבראשית מ"א, מ"ז דכל שובל והקבוץ שם בתרג' אונקלס בראשי' מ"א, ה' והלאה שובלין, שובליא בוי"ו כגי' דפ' סביוניטא וכ"ה בתרג' ישעיה י"ז, ה' ובדרז"ל ב"ב קכ"ד. הפירה והוו שובלי ועיי"ע חפר. יבמות ס"ג. כיני שִׁיבָּלֵי. נזיר ה': שבלי שמיטה אבל עיי"ע שביל — פסחים ל"ה רע"ב הקדימו בשיבלים ובכ"י ש"ס בשיבלין — ושם ל"ה. ומנחות ע': עיי"ע הבא אח"ז] —

שבל (= שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, שִׁבלי תעלא (Hafer בריש כלאים (פ"א מ"א) השעורים ושבולת שועל. בפ' בכל שעה (פסחים ל"ה. במשני) בכוסמין ובשבולת שועל פי' סיגאל"א[6]) וי"א וינ"ה[7]) העשויה כזנב השועל. *[אחי"ה בע' דשר (ח"ג, קס"ה) כבר העירותי על פי' רגמ"ה במנחות ואחריו נגרר רבינו כאן במלות לועזיות כי סיגאל"א הוא לאי"ט segala ,segale וכן בל"צ ול"ר עיי"ע דשר ווינ"ה או אוינ"א הוא לאי"ט ,vena Hafer avena וכפי' רגמ"ה אביינ"ה וגם רש"י נגרר אחר פירושו בפסחים ומנחות. עיי"ע דשר. והלעז השני הוא העיקר כי צורת אווינ"א הוא כזנב שועל וכדאי' בערוך וברש"י. ובגמ' פסחים (שם) פי' שיבולת שועל (שבילי) [צ"ל שיבלי] תעלא ובכ"י א"פ שבולי תעלא וכ"ה במנחות ע' רע"ב ובכ"י ב' ובכ"י רש"י (אצל ד"ס פסחים צד מ"ה:) אי' שובלי ועיי"ע הקודם לזה. וכפי"מ לרמב"ם בכלאים פ"א מ"א פי' ע"י שעורים מדברים — ובעה"ק שנ"ב ישנו שבולת שועל: שקורין האברי"ן = Hafer] —

* **שׁוּבַל, שִׁיבְלָא** (מל"מ פי' ענפי זית (Zweig תרג' שבלי הזיתים (זכריה ד', י"ב) שובלי זיתיא, תרג' שני אסתר א', ב' שיבלין דדהבא.

☞ **שבל** (= בִּשְׁבִיל כמו בל"ע على سبيل um wegen, um willen, auf, nach (Weise תרג' (?) בעבור בשביל. *[אחי"ה

---

[1]) ושם ב', ט' בטעות שיבלי וצ"ל שיבלי. [2]) דפ"ר וכ"י ערוך. [3]) בדפ"ר שיבליא. [4]) בנו"ג ושובלא מורייא. [5]) כ"ה בדפו"ו ודפ"א אבל בדפ"ר ופיז' אשפיקא (אספיקא). [6]) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ר ואמ' סיקאלא ובכ"י ל"ד ו"ו ועיקרי התלמוד סיקלא. [7]) כ"ה בדפו"ו ובדפ"ר ואמ' ווינ"ה בכ"י ה"ב בינה וכצ"ל בכ"י ו"ו ול"ד תחת בינה, ובעיקרי התלמוד אוינ"א.

איננו לשון תרג' כי בתרג' הוא בגין אבל אי' בל' משנ' ותלמוד ד"מ שבת פ"ב מ"ד בשביל שתהא מנטפת, בשביל שתהא שואבת ושם מ"ה ואם בשביל החולה וכו'. ברכות נ"ה. לא טרח אלא בשבילי, סוכה כ"ט. ושם: סוטה מ"ו: בשביל ארבעה דברים. סוטה מ"ז. בשביל מ"ב קרבנות וכו'. שם מ"ו: בשביל שכנעני זה וכו'. סנהד' נ"ב. בשביל חנופה וכו'. שם ק"ד. בשביל הטוב בעיניך עשיתי וכו'. ושם ק"ד: בשביל מה הקדים וכו'. מגילה ט"ז: בשביל משקל שני סלעים וכו'. ב"ר ס"פ נ"ב בשבילך אני עושה, ויק"ר פ"כ בשביל ד' דברים מתו בני אהרן, פסיקת' דר"כ צד ק"ט. לא בשביל שקראתי אותך אלהים וכו' — שביעי' פ"א מ"ב מ"ג מ"ה בשבילן] —

שַׁבְלוּל (מל"מ Schnecke) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) שבלול לכתית[1]) כמו (תהלים נ"ח, ט') שבלול תמס יהלוך ככר פי' בע' אשת. *[אחי"ה וש"נ מ"ק ו': וכנ"ה בירוש' ברכות פ"ט די"ג ע"ג כפי גי' מהרש"ם ובדפו"ו בט"ס שבלון ועוד יש חילוק בין זכר לנקבה כדמוכח ממה דאי' בירו' נדה פ"ג דנ"ט ע"ד אלין נשייא דאמרן שבלוליה דכר שבלולה נוקבא לית אנן סמכין עליהון. וכפי' ר"ה בשבת ש"ס ווילנא דף ע"ז: אי' שבלול אמרו הוא דביש שנקרא חבלילו ע"כ ואולי צ"ל תיבללא והוא תרג' שבלול (תהלי' הנ"ל)] —

שבליל (= שַׁבְּלִילְתָא מל"פ شنبليله, شنبليد Fönnkraut) כונא דשבליליתא[2]) (שבת ק"י רע"ב) אי' בע' כן[3]). בפ' אין מעמידין בגמ' והשלקות (ע"ז ל"ח:) כור[4]) שבליליתא[5]) פי' „זרע תלתן". *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ה בע"ז וברש"י שם ופי' פנגריי"א והוא תלתן ובשבת ק"י רע"ב פנגרי"ג תלתן. וכן במנחות מ"ב סע"ב ומיא דשבלילתא פירש"י „מים היוצאין מן התלתן שקורין פנגרי"א", וכ"ה בפי' רגמ"ה: שבליליתא תלתן ובגיטין ס"ט סע"א פירש"י ושבלוליתא תלתן פינוגר"י והוא בל"צ fenagrec ועיי' פפלנ"צ ללעף 316 שהביא ג"כ אסף שלועזו פינוגריק"ו ועוד חולבה וזה האחרון הוא حلبه בל"ע וכן מצאתי בעיקרי התלמוד ע' שבלול פי' הוא תלתן והוא חולבא והעתיקו מע' תלתן ע"ש. ומלת שבלילתא (או כגי' דפ"ר ור"ח ור"ג במנחות הנ"ל) שבליליתא היא היא ל"פ הנ"ל[6]) וכן צ"ל חולבה בתשו' הגאונים (הוצא' החי' הרכבי צד 23 סי' מ"ז) וז"ל שבלילתא זרע תלתן בטיית חולכה וצריך לומר חולבה] —

* שֶׁבְנָא (שם הפרטי) שבת י"ב רע"ב שבנא איש ירושלם ובכ"י ש"ס שבנא היה בירושלם וכ"ה ברש"י דפ"ש ובגמ' דפ"ש איש בירושלם ועיי' רש"י וגי' התוספו'. ועוד שבנא אחיו של הלל עיי' סוטה כ"א סע"א.

שָׁבִים (מל"מ פי' בגד הראש מנשים קרוב לשרש שבץ geflochtener Kopfputz) בכל הבגדים פי"א בנגעים (מי"א) ושבים של שבכה פי' כדכתי' (ישעיה ג', י"ח) והשביסים והשהרונים. ירו' בפ' במה אשה (פ"ו ד"ח:) השביסים שרטטיא כמו דתימא שבים של שביכה — (א"ב בנו"ג השביסים שלטוניה). *[אחי"ה בכלי' פכ"ח מ"י סבכה וכו' שבים שלה טמא וע"ש בפי' הר"ש וסיים בזה"ל ועל השבים משימין טסי זהב וחוליות של אבנים טובות ומרגליו' ע"כ ועיי' ג"כ מה שכתב הארטמאן דיא העברעארין אם פוטצטיש ח"ב צד 250 והלאה ודבריו הועילו להבין התוספת' כלי' ב"ב ספ"ה שבים של שבכה .. הטסין והצפויין וחליות שבו טהורין ומשום חיבורי שבים טמאין והרצועות שבו טהורו' וכו'. וכנ"ה שבים של סבכה בספרא שמיני סוף פרק י"א פרש' י' ושם פרק ז' פרש' ו' הגי' שביץ של סבכה. וזה מוכיח כי שבים היה בגד מרוקם ומצוייר וכן פי' הרא"ש בכלי' שם עש"ה ובענין השביסים של מקרא עיי' פי' אחר בפי' גיזיניאוס ח"א 209] —

* שביסתנא (שם פרטי) ברכות נ"ט רע"ב יבמו' קכ"א רע"א גישרא דשביסתנא ונראה שהיה קרוב למחוזה.

[1]) כ"ה בעיקרי התלמוד ובדפ"ע לכתות ועיי"ע כתית. [2]) כ"ה בדפ"ר ובדפ"ע אחרים דשבלוליתא וכ"ה בע' כן ג' ועיי' שם בח"ה, רנ"ג בהערה 5 בענין שינוי הגירסאות. [3]) ר"ל הביא הציון משבת הנ"ל. [4]) בכ"י ג"ג כורא ובדפ"ע כור ובעיקרי התלמוד בזרא וכ"ה בש"ס ואולי כצ"ל בערוך ובפרט שרבינו העתיק פי' ר"ח והוא גורס ג"כ בזרא אבל עיי"ע בזר (ח"ב, ל"ד) ושם גרס רבינו ביזרא ולפנינו בש"ס שבת ק"מ: אי' כורא וכן ר"ח בשבת ק"מ: גרס בזרא וכל פי' רבינו בע' בזר הועתק מפי' ר"ח כמו שתראה מפי' ר"ח שנדפס בינתיים בש"ס ווילנא. [5]) כ"ה בדפ"ר ובנו"ג שבלילתא ובדפ"ע אחרונים שבלוליתא. [6]) עיי' פפלנ"צ הנ"ל.

שבע (שָׁבוּעַ מל"מ אגודת זמן מן שבע ימים Woche, eine Anzahl von Sieben, hebdomas ובלא"ר וסו' שָׁבוּעָא, שָׁבוּעְתָא; שׁוּבַע Siebenzahl; שִׁבְעָה, לנקבה שֶׁבַע ובלא"ר שָׁבְעָא, שׁוּבְעָא, שִׁבְעָתֵי ולנקבה שְׁבַע sieben) בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ' סע"א) ובס"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב ס' סע"ב) שבוע הבן פי' לבית המלה, ישוע הבן פי' יום לדת הבן כדכתיב (ישעיה ס"ו, ז') והמליטה זכר ישוע ומילוט אחד הוא והיה מנהגם ליכנס לכבד אבי הבן בבשורת בן זכר זה פי' ר"ח ז"ל פ"א בע' ישע[1]. בנזיר בס"ג דפ' בית שמאי (ל"ב:) אמר אביי לא ידעינן לאימתי והכתיב (דניאל ט', כ"ד) שָׁבֻעִים שבעים נחתך על עמך פי' חשוב מגלות בבל[2] עד גלות טיטוס ע' של גלות בבל ות"כ של בנין בית שני הרי ת"צ[3] שנים שבעה פעמים שבעים שנחתך ונגזר על ירושלים להחריב ולכלה מקום מזבח שהיו מביאים חטאות ואשמות לכפר עונם ולהשלים בענין ירושלם שהיא בניין בית עולמים כמו (בראשית מ"ט, י') עד כי יבא שילה ולמשוח קדש קדשים שלא היה שם משיחה בעולם ומחרבן ראשון היתה גזירה גזורה לחרבן שני והיינו דכתיב שבעים שבעים ומכאן יכלו לידע אימתי חרבן שני וכאן הוא אומר (בראשית ו', ג') והיו ימיו מאה ועשרים ואומר (שם ז', י"א) בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' מלמד שהיתה גזירה גזורה קודם המבול ק"כ שנה[4] וכן הוא אומר (ישעיה ז', ח') ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם ואומר[5] בשנת ארבע לאחז אי אפשר לומר כן אלא שהיתה הגזירה גזורה מימי עמוס שנתים לפני הרעש (עמוס א', א') וישראל גלה יגלה מעל אדמתו (שם ז'. י"א. י"ז) ותדע ותשכל מן מצא דבר להשיב גלות[6] ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבעים שבעה (דניאל ט', כ"ה) אלו שעשו בגולה ועלו ושבעים ששים ושנים (שם) שעשו בארץ ושבוע אחד מקצתו בארץ ומקצתו בחוצה לארץ והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמה נחרצת שוממות (שם כ"ו)[7]. פ"א ותדע ותשכיל ממוצא דבר כשתוציא ממספרך כ"א שנה שטעית עדיין לא הלכו מע' שנה של גלות אלא שבועים שבעה שהם מ"ט שנים ונותרו כ"א להשלים לע' עד שיבא משיח נגיד והוא כורש שנאמר (ישעיה מ"ה, א') כה אמר ה' למשיחו לכורש ועתה כבר עברו ז' שבועים ועד תכלית ס"ב שבועים תתיישב ירושלים ותבנה רחובותיה שהן כלה ונחרצה ואותן של בית שני במצור ובמצוק היו ישראל שעשו מלחמות הרבה כמו שכתוב בספר יוסף בן גוריון[8] ולאחר השבועים ס"ב יכרת משיח שתחרב ירושלם וישחיתה נגיד הבא זה טיטוס שישטוף הכל ועד קץ מלחמות גוג ומגוג תהיה נחרצת שוממות והשבוע האחד שנחסר שלא נשלמו ע' שבועים לפי שבתחלת שבוע האחרון הגביר טיטוס ברית עם אומות אחרות לבוא על ירושלם חצי השבוע צר עליהם ולא יכול להם ובחצי השבוע היה בירושלם רעב גדול עד שיאכלו שקצים ורמשים ואז תפשה והחריבה ונשבת זבח ומנחה ולפי שבא לירושלם בתחלת השבוע נחשב כאילו נחרבה מיד. בריש בכורות (ח' רע"א) ובב"ר פכ"א (פ"כ) נחש מוליד לשבע שנים שנאמר (בראשית ג', י"ד) ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה אם מבהמה נתקלקל מחיה לא כש"כ אלא לומר לך כשם שבהמה מחיה אחד לשבע ומאי ניהו חמור מחתול כך נתקלקל הוא מן הבהמה אחד לשבע דהוו להו ז'[9] שני חתול לנ"ב[10] יום בהמה טמאה לי"ב חדש[11]. בפ' אעפ"י שאמרו (כתובות ס"ג) המורדת על בעלה פותחין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת. בב"ר פנ"ג (נ"ב) למה ז' דינרין מפני שהיא מתחייבת לעשות ז' מלאכות טוחנת ואופה מכבסת ומבשלת ומניקה את בנה ומצעת המטה וטווה[12] וכן המוריד על אשתו מוסיפין לה על כתובתה ג' דינרין בשבת למה ג' מפני שהוא חייב לה ג' שארה כסותה ועונתה. בריש ד' מיתות

---

1) ובע' הג"ל בח"ד' קס"ח: כבר העירותי כי כפי' הערוך בשם ר"ח אי' בתוספו' ב"ק בשם ר"ת ואולי צ"ל ר"ח וכפי' הערוך בע' ישוע אי' בתוספו' בשם הערוך וכ"ה ברש"י בע"ז ד'. 2) בכ"י ו"ו ל"ד ב"ר מגלות צדקיהו. 3) בדפו"ו בט"ס ט"צ. 4) ועיי' רש"י בראשית ו', ג' שכתב כן בשם סדר עולם. 5) לא מצאתי זה הפסוק. 6) לי' בפסוק. 7) ועיי' ג"כ פי' המיוחס לרס"ג בדניאל ט', כ"ה קצת קרוב לפי' רבינו. 8) רבינו כנראה מפי' ראב"ע לדניאל ט', כ"ד הלך בזה הפי' אחר רס"ג ובראב"ע שם הזכיר ג"כ ספר יוסף בן גוריון ורבינו כנראה הוא הראשון שמזכיר ספר זה עיי' מבוא IV אבל עיי' תולדות ר"נ לרש"ל רפופורט צד 44 ועיי' ג"כ מ"ש בספר דור דור ודורשיו ח"ד, 224 ובאמונות ודעות לרס"ג סוף מאמר ח' ליתנהו דברי ראב"ע בדניאל הנ"ל. 9) בנו"נ שב עיי"ע שב ז'. 10) כ"ה בהעתקת עיקרי התלמוד וכ"ה בפי' רגמ"ה אשר אחריו נגרר רבינו ובדפ"ע לנ'. 11) עיי' פי' רגמ"ה ופירש"י. 12) ועיי' כתובות נ"ט:

בגמ' המגדף (סנהד' נ"ו.) ובב"ר פי"ו[1]) ויצו ה' אלהים על האדם לאמר: צוהו על ש ב ע מצוות וכו'[2]). בפ' ז' בשקלים (מ"ו) א"ר שמעון שבעה דברים התקינו בי"ד וזה אחד מהן גוי ששלח עולתו וכו'. בפ"ב בזבין (מ"ב) בשבעה דרכים בודקין את הזב עד שלא נזקק לזיבה במאכל ובמשתה וכו'. בסוף מכשירין (פ"ו מ"ד) שבעה משקין הן הטל והמים והיין והשמן והדם והחלב והדבש. *[אחי"ה ויש להוסיף דוגמאות בענין שבעה ולנקבה שבע ד"מ שבעה דברים מכוסים מבני אדם וכו' פסחים נ"ד: שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם וכו' שם נ"ד. שבעה מנודין לשמים אלו הן וכו', שם קי"ג: שבעה שמות יש לו ליצר הרע, סוכה נ"ב. שבעה שמות יש לגיהנם וכו', עירו' י"ט. שבעה פרושין הן וכו' סוטה כ"ב: עיי"ע פרש. שבעה נביאים נתנבאו לע"ז וכו', ב"ב ט"ו: שבעה קפלו את כל העולם כולו וכו'. שם קכ"א: שבעה לא שלט בהן רימה וכו', שם י"ז. שבעה בנים היו לה לקמחית וכו' יומא מ"ז. שבעה סמנין וכו' נדה ס"א סע"ב וש"נ. שבעה מיני פורעניות אבות פ"ה מ"ח, ושם מ"ז שבעה דברים בגולים. שבעה טובי העיר מגילה כ"ו סע"א. שבעה דברים צוה ר"ע וכו' פסחי' קי"ב שבעה ימים נתאבל הקב"ה וכו', ב"ר ספכ"ז שבעה זהבים היו בביהמ"ק שמ"ר פל"ה, שבעה ימים ב"ב ע"ד: ירו' כלאים פ"ט דל"ב ע"ג עיי"ע ים. שבע שנים יומא נ"ד. גיטין נ"ז. שבע נביאות מגילה י"ד. שבע בעילות יבמות ק"ג. ערכי' י"ב: שבע שכיבשו ושבע שהילקו, סנהד' כו'. שבע חקירות פסיקתא דר"כ צד ק': שבע מצות ועיי' מ"ש רש"ב ועיי"ע שש ב' שבע עברות איכ"ר פתיח' ד"ה ר' יהושע דסכנין ופ' בלע ופ' מחטאת. ב"ר ספט"ו בנות שבע, ברת שבע עיי"ע. ובתרג' ירוש' אי' שׁוּבְעָא בראשי' ד', כ"ד (ובאונקי שבע), ועוד שם ז', ב' (ובאונקלס שבעא) וכן בירוש' כלאים רפ"ד דכ"ט. מן שובע שובע. ועוד שִׁבְעָתֵי תר"י בראשי' כ"ט, כ"ז. כ"ח, לויקרא כ"ג, ל"ו. ומספר סדורי שבעה = שביעי קידושי' ל"ח. בשביעי באדר מת משה וכו', ובתרג' שְׁבִיעָאָה (עיי' תרג' לבראשית ב', ב'. ג'; לירמיה מ"א, א'; לזכריה ג', ה'; ח', י"ט) ולנקבה שְׁבִיעִיתָא (תרג' לשמות כ"ג, י"א; לדברים ט"ו, ט') ובל"מ שביעי, נקבה שביעית והקבוץ בויק"ר פכ"ט כל הַשְּׁבִיעִין חביבים ע"ש כל הענין. ועוד שביעית פי' שנה השביעית ומזה נקרא' מסכת שביעית שרוב ענינו בעסקי שביעי' עיי' שביעי' פ"א מ"א והלאה ערב שביעית, מוצא שביעית ועיי' עוד סוכה מ': חגיגה ג': גיטין נ"ד. ס"א. סנהד' כ"ו. ל"ב. צ"ז. והקבוץ שְׁבִיעִיּוֹת ירו' סנה' פ"ג דכ"א. וירו' שבועו' פ"ז דל"ז ע"ד ועוד נקרא מנין של שבע שנים שָׁבוּעַ גיטין ע"ז. לאחר שבוע שנה לאחר שנה חדש, נדרים ס'. שבוע זה אסור בכל השבוע ושביעית שעברה, סנהד' פ"ה מ"א באיזו שבוע באיזו שנה, מכות ז'. סנהדרין ההורגת אחד בשבוע וכו' והקבוץ ירו' שבת פי"ט די"ז. אי אפשר לשני שָׁבוּעוֹת שלא חל ארבעה עשר להיות בשבת. ומנין שבע ימים וכל"מ סנהד' צ"ז. שבוע שבן דוד בא וכו', שם ל"ב: שבוע הבן, ירו' פ"א דכ"ה ע"ג (עיי' מגילה תעני' פ"ו) וירו' כתובות פ"א דכ"ה ע"ג עיי"ע אר א' ופי' רבינו שם הועתק מפי' ר"ח בסנהד' שהופיע בינתיים בש"ס ווילנא תוספת' סוטה ספט"ו שלא להקים שבוע הבן ובכ"י אירפ' נשמט בטעות. ובתרג' (בראשית כ"ט, כ"ז. כ"ח; ויקרא כ"ג, ט"ז וזולתו) שבועתא והקבוץ נקבה שָׁבוּעָן (לויקר' כ"ג, י"ג) ולזכר שָׁבוּעִין (לדברי' ט"ז, ט') ושם פסוק י' ומנחות ס"ה. ס"ו: חגא דשָׁבוּעַיָּא פי' הג השבועות] —

שבע (רק בנפעל כל"מ schwören ועל יתר הבנינים עיי' בפנים; שְׁבוּעָה בלא"ר שְׁבוּעָא, שְׁבוּעֲתָא (Schwur בתשובות רב שר שלום משמיה דרב

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ולא כבשאר דפ"ע פרשה י"ז כי ככר הוכחתי במאמרי (נדפס בהשחר י') כי נטיית הפרשיות אצל רבינו מתחלת מפי' י"ז ועד פרש' י"ז אין הפרש במנין שאי' בדפוסים בב"ר ממה שמונה אותן רבינו (חוץ מפי' י"ב וי"ג) ומפי' י"ז והלאה רבינו מונה פרשה אחת יתירה ובאמת בכ"מ שאי' לפנינו פי' י"ז הובא בערוך פי"ח (עיי"ע אסתא, אפיפורין, הגל, מרמטא, נדה, סנטר א', פס ד', פרגיות, שק ד', תפי) ופי' י"ז איננו בנמצא בערוך אמור מעתה כי מה דאי' כאן בדפ"ע (חוץ מדפ"ר) פי"ז צ"ל כדאי' בדפו"ו פי"ו והוא באמת כלפנינו ספי"ו. [2]) בסנהד' אי' שבע מצוות נצטוו בני נח ובדף נ"ו: הביא הפסוק ויצו (בראשית ב' ט"ז) וכן בפסיקתי דר"ב צד ק': הובא זה הפסוק להוכיח כי אדם הראשון נצטווה על ש ב ע מצות אבל בב"ר ספט"ז אי' שש מצות וכ"ה שש מצות נתתי לו בב"ר פכ"ד ודב"ר פ"ב ואתיא כמ"ד אדה"ר לא נצטווה על אבר מן החי עיי' סנהד' נ"ט: ועיי' מ"כ לב"ר ספט"ז ושו"ט מזמור א', במד"ר פי"ד תנחומא יתרו רסי' ג' וילק' בראשית ר' כ"ב וליתרו ר' רע"ב ולתהלים ר' תרי"ג ולמשלי ר' תתקס"ד ולשה"ש ר' התקפ"א.

יהודאי גאון אמר הנשבע בעשרת הדברות[1]
ובספר התורה אין לו הפרה לעולם. *[אחי"ה
כן מצאתי באמת בתשובות הגאונים חמדה
גנוזה (בדפ׳ ירושלים) סי׳ ע"ה לרב שר שלום גאון
זצ"ל וז"ל הנשבע בעשרת הדברות ובספר תורה
אין לה הפרה לעולם ולהתיר לו חכם ולעשות
כדקאמרי׳ (נדרים ע"ז סע"ב) חכם מתיר בעל אינו
מתיר וכתיב לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל
אחרים מוחלין לו א"א שכך אמרו משום רב
יהודאי גאון ז"ל שעכשיו אין חכם שיכול לפתוח
ואין מי שיש בו זכות להתיר שבועה ואין מנהג
בישיבה להתיר שבועה לאדם עכ"ל וז"ל הרמב"ן
סוף הלכות נדרים: מר רב יהודאי ז"ל החמיר ואמר
אין בנו מי שיודע להתיר מחילת נדרים ושבועות
ואין בנו לשון מרפא ומשני מר רב יהודאי לא
נשנית נדרים בישיבה והגאונים שאחריו נמנעו
מלהתיר נדרים אלא לדבר מצוה כגון וכו׳ עש"ה[2].
שבועת ביטוי, שבועת שוא עיי׳ שבועו׳ פ"ג מ"ז,
מי"א, שבועת העדות שם פ"ד מ"א והלאה פ"ז מ"ד,
מ"ה, שבועת הפקדון שם פ"ה מ"א ומ"ב פ"ז
שבועת הדיינין שם פ"ו מ"א, שכנגדו חשוד על
השבועה שם פ"ז מ"ד, חשיד על שבועתא ב"מ
ה׳: שבועת היסת שבועות מ׳: עיי"ע הסת. שבועו׳
שגגות כגון רב כהנא ורב אסי הדין אמר שבועתא
דהכי אמר רב והדין אמר שבועתא דהכי אמר רב
נדרים כ"ה: וש"נ ועיי׳ ג"כ תשו׳ הגאונים שערי
תשובה סי׳ ע"ה מ"ש רה"ג ז"ל. שבועו׳ ל"ב: כל
המחוייב שבועה ואינו יכול לישבע משלם, ירוש׳
שבועו׳ פ"ו דל"ז: בן זכאי בין חייב לשבועה לא
תיעול ועוד עיי׳ בענין שבועה ברכו׳ י"ח: שבת
ל"ג. ק"כ. ר"ה י"ח. כתובו׳ ע"ז: קי"א. נדרים ח׳:
נזיר ג׳: סוטה ט׳: י׳. י"ג. סנהד׳ ל"ח. והרבה
זולתו והקבוץ שְׁבוּעוֹת שבועו׳ רפ"א מ"א ומזה
נקראת המסכת׳: שבועות שרוב ענינה בשבועות
הוא. ובתרג׳ שבועא, שבועתא (עיי׳ תר"י א׳ לדברי׳
ל"ב, מ׳, ותר"י ב׳ שם כ"ט, י"א). ויק"ר פכ"ט חדש
השביעי (ויקרא כ"ג, כ"ד) ר׳ ברכיה הוה קרי ליה
ירחא דשבועתא שבו נשבע הקב"ה לאברהם אבינו
וכו׳, והפעל בנפעל ברכו׳ י"ח: שבועה שנשבעתי
לכם, שם ל"ב. אלמלי נשבעת וכו׳ ועיי׳ ג"כ ביצ׳
י"ז: תעני׳ כ"ג. חגיג׳ י׳. יבמות ל"ב: גיטי׳ ל"ה.
נ"ז: סוט׳ י"א. י"ג. ב"ב ע"ד. ע"ז ד׳. נ"ד: שבועו׳
מ"ד: מ"ה, וזולתו. הפעיל שם כ"ט. וכשמשביעין
אותו . . משביעך אני וכו׳, נדרים כ"ה. כשהשביע
משה את ישראל אמר לא על דעתכם אני משביע
אתכם וכו׳ ועוד עיי׳ שם ס"ה. סוטה ל"ו: כתובו׳
קי"א. נדה ל׳: אפעל תעני׳ כ"ד. אשבעתיכו
מ"ק ט"ו. דמשבעינן ליה, קידושי׳ פ"א. אשבע
ועיי׳ תרג׳ ירו׳ א׳ שמות י"ג, י"ט, תרג׳ שה"ש
ב׳, ז׳. אתפעל שבועו׳ כ"ט. כי קא משתבע
אדעתיה דידיה קא משתבע, שם ל"ב. הוה
משתבענא . . מי יימר דמשתבעת ועיי׳ עוד שם
כ"ו. ל"ו. והלאה, ברכות מ"ח. ב"ק ק"ג: ע"ז כ"ח.
ועיי׳ תרג׳ ירו׳ א׳ שמות כ׳, ז׳; תר"י ב׳ בראשי׳
מ"ד, י"ח. בינוני הָפעל מוּשְׁבָּע מפי עצמו מושבע
מפי אחרים שבועו׳ ל"א. ושם: ושם כ"ב: מושבע
ועומד מהר סיני הוא] —

שָׂבַע (שָׂבֵעַ מל"מ אכול עד שיהיה די satt sein;
הִשְׂבִּיעַ (befriedigen, sättigen בפ׳ דיני
ממונות בשלשה זה בורר בגמ׳ כיצד (סנהד׳ כ"ט:)
אדם עשוי שלא להשביע את עצמו. פי׳ שלא
להראות את עצמו עשיר בפני אחרים. *[אחי"ה
ורש"י פי׳ שלא ליראות שבע ממון, ושם בסנהד׳:
כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך
אדם עשוי שלא להשביע את בניו ועיי׳ ב"ב קע"ד
סע"ב וקע"ה רע"א ופי׳ רגמ"ה שלא להשביע את
בניו שלא יאמרו בני אדם כמה ממון מניח להם
ונותנין בו עין וכו׳ ע"ש. ב"ר ספע"ו כדי להשביע
עיניו של רשע, ירוש׳ כתובו׳ פ"ה ד"ל: הרעיבתו
השביעתו עיי"ע רעב. ב"ק פ"ב סע"א שום משביע,
סנהד׳ ק׳. המרעיב עצמו בעוה"ז קב"ה משביעו
לעוה"ב. אפעל תעני׳ כ"ד. כי היכא דאשבען,
פַּעֵל יומא ע"ט: כביצה משבעא, בינוני פעול
ויק"ר פכ"ט השביעי (ויקר׳ כ"ג, כ"ד) מְשׁוּבָּע בכל.
תואר שָׂבֵעַ, בקבוץ שְׂבֵעִין עיי׳ ברכות נ"ח: יומא
ע"ד: תעני׳ י׳: והשם שׂוֹבַע סנהד׳ צ"ז. ובלא"ר
שׂוֹבְעָה ירו׳ כלאים פ"ט דל"ב רע"ג, והשם המופשט
שְׂבִיעָה יומא ע"ט: ואכלת ושבעת (דברי׳ י"א, י"ד)
אכילה שיש בה שביעה ואיזה זה כביצה. ירו׳ סוכ׳
ספ"ד דנ"ד רע"ד לשון חיבה לשון שיבעה לשון
שיכרות וצ"ל שביעה כדאי׳ בפסיקת׳ רבתי פט"ז —
כלבא שבוע כתובו׳ ס"ב: גיטי׳ נ"ו. עיי"ע כלב] —

---

1) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע הדברים. 2) ורשימת ערכים אשר שם הביא רבינו רב שר שלום, פירוש רב שלום, תשובת הגאון רב שר שלום תמצא במבוא ח"א, XVI וכחמדה גנוזה סי׳ ע"ו עוד לרב שר שלום וז"ל והנשבע בלי ישמעאל בלי פרסי חלה שבועה עליו בכל לשון שנשבע וכו׳ ע"ש.

שָׁבַץ (מל״מ ענינו אריגה מרובעת mit Verzierung (versehen, wirken בס״ג דפ״ק בחולין (כ״ה.) לגדר לכרכם להטיח בטונס פי׳ ענין (שמות כ״ח, ל״ט) ושבצת. *[אחי״ה בנו״ג לגרר לכרכב ועיי״ע כרכום וע׳ כרכד ומ״ש וגי׳ כרכם אי׳ ג״כ בפי׳ רגמ״ה לחולין. וכנ״ה בחולי׳ שם וכ״ה רע״ב כל שעתיד לשוף ולשבץ. תוספת׳ כלי׳ ב״מ ספ״ב לשבץ ולהקיש בקורנס. — שביץ עיי״ע שבים] —

שְׁבַק (מל״ס וארמי פי׳ כמו עזב בל״מ lassen, (ver = ablassen בר״ג [דפרק] תמיד[1]) (פסחים נ״ט:)[2]) שבקיה לקרא דהוא דחיק ומוקים נפשיה פי׳ „שבקיה לקרא כיון דלית ליה דרשא אחרינא הוא דחיק ומוקים נפשיה הכי[3]). בפ׳ איזהו נשך בגמ׳ שמין פרה (ב״מ ע׳ רע״א) יתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בתר שבקייהו פי׳ יתומין שאוכלין ממון שאינו שלהם ילכו אחרי אביהם וימותו[4]). גרושה תר״י (א׳) (ויקרי כ״א, ז׳) משבקא וכן (במדבי ל׳, י׳) ונדר אלמנה וגרושה. *[אחי״ה בנו״ג בתר״י מפטרא, מתרכא ובדפ״א אי׳ עוד הוספה ובלי סימן היכר נכלל עם דברי רבינו: תרג׳ אשר לא עזב די לא שבק ע״כ ור״ב העתיק זה מהמתורגמן שכתב וז״ל אשר לא עזב הסדו (רות ב׳, כ׳) די לא שבק טיבותיה אבל דאליעזר (ר״ל בבראשית כ״ד, כ״ז) תרג׳ די לא מנע ע״כ ושם הרבה להביא דוגמאות ובאמת עזב מתורגם ככה כמעט בכל מקום עיי׳ דוגמאות אצל לעווי. וכבר מצא מקומו בדניאל ד׳, י״ב, כ׳. כ״ג. וכן בדרז״ל שבת ל״ב. שבקיה לרוייא וכו׳, יומא י״ב. אורח ארעא למשבק גולפא וכו׳ עיי״ע אשפיז וגלף א׳. ב״ק צ״א: לא שבקת חיי לברייתא, בכורו׳ כ״ד. לא שבקא דידה ומרחמא דלא דידה, לא שביק היתירא וכו׳ גיטי׳ ל״ז: ע״ז ל״ט: חולי׳ ד׳. תמור׳ כ״ז. לא שביק אינש מידי דאית ליה הנאה מניה קידושי׳ נ״א: ס״ד: ושם ושם לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה וכו׳, כתובו׳ מ״ג רע״א ושבועו׳ ל״ח: לא שביק איניש מידי דקיץ וכו׳, גיטי׳ פ״ז רע״ב לא שביק איניש שמיה וחתים שמא דאבוה. ב״ב קְכ״ה. לאו הני מעות שבק אבוהון . . . לאו הא קרקע שבק אבוהון, ערכי׳ כ״ב. מי שבקינן ליה, ירו׳ נדה ספ״ב ד״נ: שובקתיה לצפרא. . שובקתיה לרמשא ועוד פי׳ ענין נשוא חטא כלו׳ עזב עונש על חטא. בינוני פעיל ויק״ר ספ״ה הא שרי לך והא שביק לך, תעני׳ ד׳. שביק להו עיי״ע עשר אחר ע׳ עסק. וכ״ה בתרג׳ בראשי ד׳, י״ג; י״ח, כ״ד. כ״ו; נ׳, י״ז; לבמד׳ י״ה, י״ט. כ׳. באתפעל אִשְׁתְּבֵיק קהל״ר פ׳ מתוקה לית אנן משתבקין, שהש״ר פ׳ נגילה בעיין למשתבקא דין מדין וכן בתרג׳ ישעי׳ י״ז, ט׳; י״ח, ו׳; לירמי׳ מ״ט, י״א. ועוד פי׳ נסלח עיי׳ תרג׳ ויק׳ ד׳. כ׳, כ״ו; ל׳, ו׳. ט׳. ועוד פי׳ שבק בפַעל עזב אשתו היינו גרש ירו׳ כתובו׳ רפ״ו ד״ל ע״ג הן דמשביק אנתתיה וכו׳, ב״ר פי״ז שבק יתה מיניה בינוני פעול ויק״ר פל״ד משבקא, משבקתא וכ״ה בתר״י הנ״ל בערוך והשם שִׁיבוּקָא תר״י במד׳ י״ט, ט׳ שיבוק חובת עיגלא, תרג׳ איוב ב׳, א׳ שיבוק סירחניא והוא כמו שְׁבוֹק תרג׳ אסתר ב׳, י״ח, ולנקבה שביקותא (וכ״ה בל״ס שְׁבוּקוּתָא) תרג׳ תהלי׳ ק״ל, ד׳ גבך שביקותא. והקבוץ מן שיבוקא גיטי׳ פ״ט מ״ג איגרת שיבוקין] —

* שְׁבוּקָה (כינוי נדרים) ירו׳ נדרי׳ פ״א דל״ז רע״א שבוקה שקועה שקורה וכו׳ עיי׳ בבבלי י׳:

שָׁבַר (מל״מ ענינו רצוץ ונפוץ zerbrechen, zerschlagen, שְׁבָרִים (gebrochene Töne בס״ג דפ׳ השותפין (ב״ב י״ד:) ובס״ג דפ׳ שתי הלחם (מנחות צ״ט סע״א) אשר שברת ושמתם בארון (דברים י׳, ב׳) תני רב יוסף מלמד שהלוחות ושברי הלוחות מונחין בארון מכאן לתלמיד ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נוהגין בו מנהג בזיון[5]) אמר ר״ל פעמים שביטול תורה זו היא יסודה דכתיב אשר שברת יישר כחך ששברת[6]). פי׳ שלשה שברים (ר״ה ל״ג:) „שלשה יבבות זו אחר זו שברים בניחותא והפסק בינתים״[7]). — (א״ב יש שטר הנקרא שטר שובר והוא שטר פרעון שהוא שובר וסותר שטר המלוה). *[אחי״ה עיי׳ בענין שובר בב״מ י״ט: כ׳. והקבוץ שוברין שם י״ח.

1) כצ״ל ובדפ״ע אי׳ בר״ג דתמיד. 2) בדפ״א נרשם בצדו בטעות תמיד כ״ו. 3) הועתק מפי׳ ר״ת בפסחים. וכן אי׳ שבקיה לקרא וכו׳ בקידושי׳ ס״ח סע״א ונדה ל״ג סע״א. 4) וכ״ה בפי׳ רגמ״ה בערכי׳ כ״ב סע״א וז״ל ליזלו בתר שבקייהו כלו׳ שהיה מקללן שלא יאריכו ימים אלא ילכו אחר אביהם שהניחן למיתה וכו׳ ועיי׳ פירש״י בב״מ אחר אביהן לבית הקברות. 5) זה אי׳ רק במנחות אבל לא בב״ב ע״ש וריש המאמר אי׳ ג״כ בברכות ח׳: 6) ועיי׳ ג״כ בשבת פ״ז. ויבמות ••
ופירש״י במנחות פעמים שביטול תורה וכו׳ כגון שמבטל תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה וכו׳. 7) הועתק מפי׳ בר״ה שם. ושם אי׳ ומעט הפסק בינתים וכונתו שלא להפסיק לגמרי ;עיי׳ ג״כ בתוספו׳.

עיי״ע דייתק [1]). ומזה הפעל תוספת׳ כתובות פ״ד שברה לה מקצת כתובתה שברה לה על כולה. ושם רפ״ט היא שוברת לו על הכתובה וכן בירו׳ יבמות פ״ד ד״ה ע״ד היא שוברת לו על כתובתה וירושׁ׳ כתובות פ״ה ד״ל: והיא שוברת כתובתה ויוצאה ויפה פי׳ ר״ב שובר וסותר שטר המלוה (ובל״א quittiren) ודוגמתו בירושׁ׳ קידושי׳ רפ״א דנ״ח: נשבר קל וחומר פי׳ נתבטל והוא כמו נפרך: ומזה ג״כ ירו׳ שביעי׳ רפ״ח דל״ז ע״ד ושובר מדרש ראשון. ועוד בהשאילה כל״מ (תהלים נ״א, י״ט) תוספת׳ ב״מ פ״ב כדי לשבור את לבו. תנחומ׳ שלח ססי׳ ט׳ נתכוונו המרגלים לבן של ישראל שנאמר ויניאו את לב בני ישראל. והשם שֶׁבֶר כל״מ ירו׳ תרומ׳ פ״ב דמ״א ע״ג שלום מן השבר שלום מן השפיכה ובהשאילה שבר לב ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ה: עלה שבר מלמטן מיד הגשמים יורדין. ובב״ר פצ״א דרש שבר (בראשית מ״ב, א׳) כמו שֶׁבֶר ושֵׂבֶר = סֵבֶר כי יש שבר זה הרעב כי יש סבר זה השבע ע״ש כל הענין. והקבוץ שברי לוחות עיי׳ לעיל, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ד שברי דרקון. ב״ר פ״ל מוכנים לשני שְׁבָרים לשבר מלמעלן ולשבר מלמטן. שמ״ר פי״ח השברים שאני שובר את המלכיות. שברים בר״ה עיי׳ לעיל ור״ה ל״ד. אתקין ר׳ אבהו בקיסרי תקיעה שלשה שברים תרועה ותקיעה. והשם המופשט שִׁיבּוּר ירו׳ ב״ק פ״ב ד״ג. על השיבור חצי נזק, ירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ד. או שיבור או גידוע וכו׳. שמ״ר רפמ״ו שבור הלוחות. ול״נ ירושׁ׳ ערלה פ״א ד״ס ע״ד היא שבירה היא נפיצה, ירו׳ פסחי׳ פ״ו דל״ג ע״ג שבירת עצם] [2]) —

* שָׁבַר (פי׳ כמו סָבַר verständlich machen) לשבר האוזן עיי״ע שכך.

שָׁבוּר (שם הפרטי לשלשה מלכי סאסאנידיים בל״פ شاپور Sapores והיה כינוי הכבד לשמואל) בפרק יש נוחלין בגמ׳ סדר נחלות (ב״ב קט״ו:) ובפ׳ מקום שנהגו בגמ׳ מקום שנהגו להדליק (פסחים נ״ד.) אמר רבא אמינא מילתא דלא אמרה שבור מלכא ומנו שמואל אמר קרא (בראשי׳ ל״ו, כ״ד) הוא ענה דמעיקרא. פי׳ חשוב שמואל בין ישראל כשבור מלכא בין האומות שהוא מלך. *[אחי״ה שלשה מלכים ממלכי פרס החדשים מבית סאסאן נקראו בשם שבור, הראשון שבור מלכא בן ארדשיר מלך עד 271 לנוצרים, שבור ב׳ בנו של הורמיז חי בימי אביי ורבא 381 שבור בן שבור השני 389 עיי׳ ע״מ לראפופורט 201 ובע׳ אביי (צד ט׳.) סמנתי המקומות אשר בם נזכר שבור בהיותו כנוי לשמואל וכנראה לי בהיותו מכובד בעיני שבור (הראשון) שהיה דין ודברים עמו עיי׳ ברכות נ״ו רע״א סנהד׳ צ״ח. מ״ק כ״ו. אמר ליה שבור מלכא לשמואל וכו׳ — ובענין שבועו׳ ו׳: כגון שבור מלכא וקיסר עיי״ע חרש ג׳. — שבור השני היה שונא את היהודים ואמו אפרא היתה מגינה בעדם עיי״ע איפרא ומ״ש. ב״מ קי״ט. עיי׳ תוספ׳ שם ד״ה שבור מלכא מ״ש בציוי מע״ז ע״ו: ובעיקרי התל׳ הביא בשם ר׳ ברוך כי השי״ן והמים משמואל שבור מלכא — ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (הרכבי צד 24) אי׳ לנכון הגי׳ שאבור מלכא] —

שְׁבַר (= שַׁבְרָא בל״ס פתי ובר Einfältiger, Unbesonnener ולנקבה שְׁבַרְתָּא וכן בל״ס והשם המופשט שַׁבְרוּתָא Einfalt) פתיות ובל ידעה מה (משלי ט׳, י״ג) תרג׳ שברתא [3]) ולא ידעא טבתא. ואָרא בפתאים (שם ז׳, ז׳) תרג׳ שברי. *[אחי״ה וכן תרג׳ פתי׳ שם ט׳, ד׳. ט״ז; י״ד. ט״ו; לאיוב ה׳, ב׳, לתהלים י״ט, ח׳ והקבוץ לתרג׳ משלי א׳, ד׳. כ״ב. ל״ב; כ״ב, ג׳; כ״ג, כ״ח ובדפוסים לרוב נשתבש שכר, שכרא וצ״ל שבר, שברא וכ״ה בפשיט׳ הסורית והשם המופשט שברותא תרג׳ משלי א׳, כ״ב וכ״ה בפשיט׳] —

שַׁבְּרָא (מין צמח ממיני פיגם הנקרא peganum Harmala בל״ע حرمل) בפ׳ במה מדליקין ולא בפתילת המדבר (שבת כ׳:) גמר׳ (שם) פתילת המדבר שברא פי׳ בתשובות לתת סימנים שלו אי אפשר אלא ממיני זרעים הוא ואינו נאכל וזרעו מין סממנין הוא וחם ביותר ושותה אותו מי שיש לו צנה ושמו בל׳ ערבי חרמל ומירק שלו עושין פתילה ואני שמעתי שקורין אותו בלעז פירול״א. *[אחי״ה והוא לאי״ט Rautenkraut ferula והוא באמת מין ממיני פיגם ואצל דיאסקארידים πήγανον ἄγριον ויש מין אחד πήγανον ἄρμαλα והוא ל״ע הנ״ל עיי׳ לעף פפלנ״צ 371 אבל פי׳ שברא בל״ס כמו פתילה וא״כ שברא הוא פתילת המדבר עיי׳ פפלנ״צ 67 ורש״י פי׳ שוברא (ובדפ״ש שיברא) מין עשב ארוך וקורין אותו אורטי״א

[1]) ובתש׳ הגאונים דפי׳ בערלין בדוצא׳ מקיצי נרדמים ע״י ה׳ הרכבי (סי׳ תקנ״א צד 273) אי׳ ג״כ בל״נ שטרי שוברות.
[2]) בענין שבירת קרדום עיי״ע קרדם ומ״ש. [3]) וכ״ה בכ״י הרג׳ אבל בדפי׳ בט״ס שכרתה.

?) ortie ברעננעססעל) ואולי צ"ל רוטא , Raute עיי' פפלנ"צ 372] —

שַׁבְרִירִי (נ"ל מל"פ شبكوری עורון לילה nächt-liche Blindheit) ברירי רירי (פסחי' קי"ב. ע"ז י"ב:) כבר פי' בע' ברירי. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) לשברירא דליליא פי' שאינו רואה בלילה לשבירי דיממא פי' כדאמר בע' סך (ו') סכי שמשא (בכורות מ"ג:) — (א"ב תרג' הכו בסנורים (בראשי' י"ט, י"א) (מתו) [צריך לומר מחו] בשברירייא. *[אחי"ה וכן בסנורים (מ"ב ו', י"ח) בשברירייא וגי' רבינו בחיוורוריא עיי"ע חוור (ח"ג, שנ"ג) ע"ש ומ"ש בהערה 5 ועיי"ע בביתא (ח"ב, ט') וע' ברירי (ח"ב, ר"ב) וריב"י טאווס העתיק בסנורים על ידי מלה פרסי' הנ"ל עיי' מ"ש בהעתקה פרסי' לריב"י טאווס 168 והלאה ועיי' ג"כ מ"ש במאמרי על מלאכים ושדים 94 לבאר הלחישה בפסחים וע"ז הנ"ל. ע"ז שם: סכנת שברירי[1]) אחרי שכתבתי כל זה ראיתי כתש' הגאוני' היו"ל במקיצי נרדמים ע"י הח' הרכבי צד 209 סי' שצ"ד וז"ל מרפאין בהן את בעלי שברירין שבעין שנקראין בל' ישמעאל אלעשא ואלשבכרה ע"כ והוא בל' ספק عشى בל"ע עורון ועוד בל' פרסי' شبكوری מלה הנ"ל וברוך שכיוונתי ועיי' ג"כ שם צד 379] —

שַׁבְרַר (נ"ל מל"פ شبر שביב אש Flamme) בר"ג דפ' אמר להם הממונה (יומא כ"ח סע"ב) שברירי דשמשא קשי משמשא פי' „שמש הנכנס מן החור וכיוצא בו". *[אחי"ה פי' זה הועתק מפי' ר"ח וכן הראית לדעת כי מ"ש רבינו בע' זה (ה"ג, רע"ב) זיהא דשמשא וכו' הועתק מפי' ר"ח ליומא ע"ש בש"ס ווילנא ובגוף הענין פירש"י כמו כן רק הביא לביאור שברירי תרג' סנורים ועיי' ג"כ בתשובת הגאונים הנ"ל סי' ל"א צד 12 ולפע"ד אין למלה זו שייכות עם ע' הקודם וגם רבינו הפריד בין הערכים. ונ"ל שהוא מל"פ הנ"ל פי' שביב אש. ומזה הקבוץ במכילת' יתרו פ"ו ואשר במים מתחת לארץ . . . להביא את השברירים פי' חיות המבריקין במים. ועיקר הגי' שברר ומתוך שגרא דלישנא של ערך הקודם נולדה הכתיבה: שבריר] —

שבש (= שִׁיבְשָׁא ובל"נ שְׁבִישְׁתָּא מל"ס שבישתא פי' זמורה וכד של הדם Myrten-Ranke, zweig; תואר שַׁבָּשָׁא מזמר זמורות) בפ"ק בברכו' בגמ' וחכ"א (ה':) מ"ט לא יהיב מר שבישתא לאריסיה[2]) פי' זמורות של כרם[3]) אמר להו ומי שבקו לי כלו' הם לוקחין בלא ידיעתי לפיכך לוקח אני מהם אמרו לו וכי טוב לך לגנוב שלך אחר הגנב[4]) וזה אינו עושה אותו אלא הרוצה לטעום טעם מתיקות הגניבה כדכתיב (משלי ט', י"ז) מים גנובים ימתקו וכדאמרי אנשי בתר גנבא גנוב וטעמא טעום פ"א אם אתה גונב מגנב אותו הדבר שהוא גונב אתה טועם טעם הגנבה שהיא אסורה. בפ' איזהו נשך בגמ' אין פוסקין (ב"מ ע"ג.) אמר להו שמואל להנהו שבשי שבשא[5]) פי' בעלי בתים יהבין חיטי לאריסי סייעו בהדיהון בארעא דאי יהבי לכו טפי פורתא על חולקיהון להוי לההוא דקא טרחתון בהדיהון בארעא ולא מיחזי כרביתא. פ"א „דזבני שבשי המקדימין פירות לבעלי הכרמים בזמורות בכך וכך משואות ובעת שזומרין הכרמים שוה המשאוי יותר"[6]) אמר שמואל ללקוחות הפיכו בארעא בקרקע הכרם דניהוי כמאן דקני לכו קרקע הכרם לזמורות שבו עד שיחתכו ואי לא הוו להו הני דמי הלואה ואסיר למשקל טפי מכדי הנהו דמי — (א"ב תרג' ובגפן שלשה שריגים (בראשית מ', י') ובגופנא תלתא שבשין, תרג' הזמורה אשר היה בעצי היער (יחזקאל ט"ו, ב') שבשתא דהוה בעאי חרשא). *[אחי"ה וכן בתרג' בראשית שם י"ב ויואל א', ז' ועוד תרג' יונקתו (איוב ט"ו, ל') שיבשיה וכן ראש יניקתו (יחזק' י"ז, ד') רייש שבשתיה ועוד עיי' תרג' תהלי' י"ח, י"ב; לאיכ' א', י"ד. ובלשון זכר שבישא אי' לפנינו ברכו' הנ"ל ורבינו גרס בל"נ וכנ"ה בירוש' פאה פ"א דט"ו ע"ד בדפו"ו רשב"י הוה נסיב שיבשתא[7]) והוה מקלס קומי כליא . . . נחתת אישתא מן שמיא ואתעבידת כעין שיבשא דנור בין ערסיה לציבורא והוון ברייתא אמרין הייא דהדין סבא רקמת ליה שבשתיה[8]) וכירו' ע"ז רפ"ג דמ"ב ע"ג דהוה נסיב שושיבתא וכו' (הייא) [צ"ל הייא] דאהן סבא דעבדת ליה שושבתא ובב"ר רפנ"ט רשב"י דהוה מרקד אתלת שבשין וכו' עד

---

[1]) בעיקרי התלמוד פי' שברירא: שובר ראיה! [2]) בנו"ג הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא לאריסיה. [3]) כ"ה נכון רק בדפו"ו ולי' בשדפ"ע. [4]) בנו"ג עוד הא קא גניב ליה כוליה ולי' בכ"י ש"ס וכמו שלא העתיק רבינו. [5]) בנו"ג דשבשי שבשא וכפי' ר"ח הובא בשט"מ הגי' משבשי שיבשא וכ"ה בכ"י ש"ס ה'. [6]) זה הפי' הועתק מר"ח הובא בשט"מ בסוגי'. [7]) ובכתובו' י"ז. אי' בד של הדס ועיי"ע שט ג'. [8]) בדפ"ק בט"ס חיוי דדין סבא דקמת שבישתיה.

ונחתה שבשבה דנור ואיתעבידת כמו שבשבה דהדס . . חמון דהדין סבא דקאי ולעי דקמה ליה[1]) שבשתיה. קהל"ר פ' יש רעה ר' ירמיה דשבשתא נטל עטרה של זית וקשרה בראשו ובאיכ"ר פ' נפלה אי' ר' ירמיה דשבשב נטל עטרת זית וכו' ובירו' סוטה ספ"ט דכ"ד: אי' ר' ירמיה שיבשב ולבש עטרה של זית. והקבוץ קהל"ר פ' את הכל נתן להם שְׁבִישָׁתָא דהדס וכו', ב"ק קי"ט רע"א רבא[2]) זבין שבישתא מאריסא וכו' והובא בתוספו' ב"מ ע"ג. ד"ה דשבשי ועיי' מ"ש הגרי"ב בגליון הש"ס ובהפשב"ע ושם בתוספו' הובא פי' ר"ח והוא הוא כפי' הערוך בפ"א וכ"ה בשט"מ בשם ר"ח ע"ש וכפי' הראשון בערוך פי' רש"י בב"מ. כ"ב ק'. עיי"ע טן ג' (ח"ג, מ"ו). ועוד הקבוץ בתנחומ' נח סי' ט' אפי' שבישתין לפילין. וכו' ובתנחומא הישן נח סי' י"ד בט"ס שבישכין ובכ"י ר' שכשתין וצ"ל שבישתין כמו שהגיה לנכון רש"ב (צד י"ט: בתנחומא שם) ובב"ר פל"א אי' בלה"ק: זמורות לפילים ועיי' שבת קכ"ח: ועיי"ע חצב ג'. ובתנחו' הישן נח רסי' ב' אי' הפיל עצי גפנים. ועוד אי' במשקל עברית שבשבת והוא כמו שבישתא שבת ע"ה: ראש השבשבת עיי"ע דבק וע' שפשף ועיי' מ"ש בח"ג, ז' הערה 4 והוא הוא שבשבה דנור ב"ר הנ"ל. והתואר שַׁבְּשָׁא בקבוץ שַׁבְּשֵׁי כגי' רבינו בב"מ הנ"ל. והפעל נבנה מן השם: תשלח קציריה (תהלים פ', י"ב) תרג' שַׁבֵּישְׁתָּא[3]) שיבשין, פלפל שבשב ירו' סוט' הנ"ל ואיכ"ר הנ"ל ופי' ר' ירמיה שיבשב התך זמורות ועיי' המפרש בירו' ולא כמ"ש במ"כ שם מקום, ועוד בתרג' יהליף (איוב י"ד, ז') שבשב כלומר יצמח יונקותיו, ישלה שריגיו. ובאתפעל אִשְׁתַּבֵּשׁ תרג' ישתרגו (איכה א', י"ד) אשתבשו כשיבשין דגופנא] —

שִׁבֵּשׁ (נבנה מהשם שִׁיבְשָׁא, שְׁבִישְׁתָּא עיי' בפנים שַׁבֶּשְׁתָּא = שִׁיבּוּשׁ ; verwickeln, verwirren (Vewickelung, Fehler בסוף[4]) יבמות (קכ"ב.) אתם יודעין שמדינה זו משובשת בגייסות. בפ' יוה"כ בגמ'[5]) מפני שספק[6]) (יומא פ"ד:) אפשר דיהיב בהאי גיסא ומשכיש ליה באמגוזי ס"א ומקשקיש ליה[7]). בס"ג דנדרים (פ"ט:) אתא רב אהא בר הונא ושבשיה ואנסביה איתתא פי' פיתה אותו עד שנשא אשה. פתיתני ה' ואפת (ירמיה כ', ז') תרג' שבישתני ה' ואישתבשית. *[אחי"ה וכן בתרג' שני באסתר א', ג' שבישת יתיה רוחא דקודשא, תרג' קהלת ה', א' לְשַׁבָּשָׁא ית מילי פומך. ונבנה מהשם שבע' הקודם בעבור ששריגי הגפן הם סרוגים וקלועים לכן הושאלה המלה לדבר מבולבל ומסוכסך בעבור זה תרג' ישרגו (איוב מ', י"ז) משבשין. יבמו' ע"ה: רבינא לשבושי למרימר הוא דבעי. שם ק"ה: אזיל משבש ומייתי לה ומזה משבשתא גיטי' ע"ג. שבת קכ"א: עיי"ע. בינוני פועל משיבשת יבמות הנ"ל ויק"ר פל"ה שהש"ר פ' אל גנת משובש בגייסות ועיי"ע גיים אבל גי' רבינו בע' ארימון משגש (עיי' בח"א, רצ"ב ומ"ש). אתפעל שבועות כ"ה: זבחים כ"ו. אישתבשת, פסחים י"ז. אישתבש כהני וכן בדניאל ה', ט' ורברבנוהי משתבשין, ובהבלעת התי"ו יבמו' ק"ה: הא כבר שבשא ולא אִישַּׁבְּשָׁא. והשם שִׁיבּוּשׁ ר"ה ל': שבשתא ב"מ צ"ו: עיי"ע הרף ג' פסחים קי"ב. שבשתא כיון דעל על וכ"ה בב"ב כ"א סע"א ושם שבשתא ממילא נפקא][8]) —

* **שְׁבָאשָׁא** (Lockvogel) סנה' כ"ה. מבואר מפריחי יונים ע"י ארא ואי' בתשו' הגאונים (הוצא' הרכבי צד 182) סי' שנ"ט ארא . . . פירושו שבאשא מנהג מפריחי יונים שמעמידין שובכין ופיגמין ומציבין בהן יונים שבאשי שמשבשין בהם יונים וכו' עש"ה ועפ"י זה יש להגיה מ"ש רבינו בע' ארא א' עש"ה.

* **שִׁבְשֵׁב, שַׁבְשְׁבָה, שַׁבְשֶׁבֶת** עיי"ע שבש א'.

* **שַׁבְשׁוּשִׁין** (פי' זמורות) ב"ר פל"ג ויק"ר פל"א עיי"ע שבט ב'.

שֶׁבֶת (מל"מ פי' ענין ביטול והשבתה ,Versäumen (Nichtsthun, Müssigsein בפ' השולה גט בגמ' מי שחציו עבד (גיטי' מ"ב רע"ב) שבת גדולה ושבת קטנה פי' שבת גדולה הוא הנזק[9]) כדאמרי'

---

1) וא"כ גירסא דקמת אינו ט"ס. 2) כ"ה נכון בכ"י ש"ס עיי' ד"ס וגליון הש"ס. 3) בכ"י ובנו"ג שבישת. 4) ברפ"ע זה הציון נכלל עם ע' הקודם והנכון שכאן נתחיל ע' מיוחד. 5) לי' בדפ"ר. 6) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 7) ובכ"י ש"ס מינכען ומכשכיש ליה ובכ"י א"פ ומקרקיש ועיי"ע כיש = כשכש בח"ד, שמ"ט: ושה"נ השינויים. 8) פה ראיתי להעיד על מה דמורגל בפי המון מדברי לשון עלגים יארגאן לומר על הטעות גרייז = Greis והוא לפע"ד כמו בלי אשכנז הישנה Gereis זמורה כי כותבי ומעתיקי ספרים עשו סימן כעין זמורה וענף על גבי השורה אשר שם טעו בכתיבה והסו על כתב ידיהם ולא רצו למחקו והעירו בזה הסימן שטעות נפלה בכתב ידיהם וכ"י ערוך שלי יש לו כמה וכמה סימנים אלה וכן כותבי ספרי יוניים השתמשו בזה סימן ——÷—— ושמו ὀβελός עיי' אוצ"מ יוניים. 9) כ"ה נכון בכ"י ובהעתקת עיקרי התלמוד ולא כבדפ"ע ניזק.

(ב"ק פ"ו.) שמין אותו כעבד, שבת קטנה כאילו שומר קישואים. פ"א שבת גדולה[1] הוא דמי צמיתת ידו שצמתה והוא נזק ושבת קטנה שכר בטלה והוא כפי' הראשון. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו ובעיקרי התלמוד אבל בשדפ"ע אי' בזה"ל בפ' השולח גט וכו' נותן לו שבת גדולה הוא דמי צמיתת ידו שצמתה והוא נזק ושבת קטנה שכר בטלה פ"א שבת גדולה הוא (הניזק) [צ"ל הנזק] כדאמרינן וכו' ופירש"י בגיטין שבת גדולה הן פחת דמיו לימכר עכשיו בשוק והוא נזק ולהכי קרי ליה שבת שפחת דמיו של עכשיו אינו אלא משום שבת שאינו ראוי לעשות מלאכה בשתי ידיו וכו' ושבת קטנה היינו כאילו הוא שומר קישואין וכו' עש"ה ובב"ק פ"ו. וקידוש' כ"ד: ועיי' בשט"מ לב"ק. ועיי' פי' הגמ' בב"ק פ"ה: על הא דאי' במשנ' (פ"ח מ"א) שבת רואין אותו כאילו שומר קישואין, ושם וכדף פ"ו. הרבה פעמים שבת ע"ש. ושבת הוא מקור של ישב כלו' ישב ובטל או מל"מ רק שבתו יתן (שמות כ"א, י"ט) והקבוץ ירוש' ב"ק רפ"ח ד"ו: תרין שִׁבְתִּין אינון הכהו על ידו וכו'] —

שָׁבַת (מל"מ ענין הפסק והנחה מלפעול ruhen, feiern; שְׁבוּת das Ruhen an Sabbath- u. Feiertagen; שְׁבִיתָה das Ruhen, Verweilen am Sabbath oder Feiertag an einem Ort) בסוף עירובי' (ק"ד:) ר' שמעון אומר מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך שלא התירו אלא משום שבות ומפורש בגמ' דפ' משילין (ביצה ל"ו:) אלו הן משום שבות ומפורש בגמ' בפ' אלו עוברין בפסחים (מ"ט.) ולשבות שביתת הרשות יחזור מיד, ירוש' (פסחים פ"ג ד"ל:) לשבות שביתת הרשות לשבות אצל רבו או אצל מי שהוא גדול ממנו. גדול השלום שהוקש לב' דברים שחייבין עליהן כרת מילה ושחיטת פסח. *[אחי"ה רבינו נגרר אחר העתקת ר"ח שהביא בפסחים זה הירו' כהצעת הערוך ועיי' גם כן באשר"י אבל בנו"ג בירו' בזה"ל א"ר יוסה בי ר' בון[2] בוא וראה מה גדול הוא השלום שהוקש לשני דברים שחייבין עליהן כרת מילת בנו ושחיטת פסחו וכו' עד: אפי' יכול לילך ולשבות לחזור ולבטל שאין שביתת הרשות אצל רבו או אצל מי שהוא גדול ממנו בחכמה[3]. בביצה ל"ו: במשנ' כל שחייבין עליו משום שבות וכו' ואלו הן משום שבות לא עולין באילן וכו' גמר' שם ל"ז. ע"ש ושם: שבות גרידתא . . שבות דרשות . . שבות מצוה. יומא ע"ד. מנין ליוה"כ שאסור ברחיצה וכו' ת"ל (ויק' ט"ז, ל"א) שבתון שבות ופירש"י שבתון וגבי עינוי כתיב וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינה מלאכה גמורה ה"נ שבתון דגבי עינוי וכו' ועיי' בספרא אמור פרק י"ד שבתון שבות. ושם ריש פרש' י"א ר"א אומר שבתון זו קדושת היום א"ל ר"ע אינו אומר שבתון אלא שבות שכן הוא פותח בשביתה ראשון ועיי' ר"ה ל"ב. ושם אי' שבתון שבות שבו פתח הכתוב תחלה ועיי' בפירש"י. שבת פ"ט. כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכים שבות. שבת ח': עירו' ל"ב: ל"ד: ל"ה: ע"ה: כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות[4] שבת צ"ד: אוסרין משום שבות עירו' ק"ג: ברש"י ד"ה בשיניו. פסחים ס"ה. אין שבות במקדש[5], ירו' יומ' פ"א דל"ח סע"ד משום שבות שהתירו במקדש, שבת קי"ד: פסחים מ"ז. שבות קרובה התירו שבות רחוקה לא התירו. וכתרג' אונקלס תרג' שבת שבתון: שַׁבָּא שְׁבָתָא או שַׁבַּת שְׁבָתָא עיי' לשמות ל"א, ט"ו; ל"ה, ב'; לויק' ט"ז, ל"א; כ"ג, ל"ב. ועוד שבות כמו השם המופשט שְׁבִיתָה ירו' סוכה רפ"ב דנ"ב סע"ד ראוי הוא לעבור על השבות ולוכל וכו' ושם: באומר שביתתי תחתיו, עירו' מ"ט: והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום שביתתי בעיקרו מהלך ממקום רגליו עד עיקרו אלפים אמה וכו', ירו' עירו' פ"ג דכ"א. אינו יכול להביאו דרך שביתה, ושם בריש העמוד ראוי הוא לעבור על השבות ולאכול. ירו' ביצה רפ"ה דס"ג. הוא מצוה על שביתת בהמה כמותו למען ינוח שורך וחמורך כמך[6], ירו' שבת פ"ה ד"ז: מצוה על שביתת בהמתו[7]. שבת י"ה. שביתת כלים

---

[1]) כ"ה בכ"י. [2]) ובפי' ר"ח א"ר יוסי בר בון, ורבינו השמיטו. [3]) וכ"ה באשר"י ובפי' ר"ח לי' כמו שלי' בערוך.
[4]) ועיי' במ"א בסי' שמ"א ומ"ש בעל מחבר מלא הרועים ח"א 198. [5]) ופעמים איכא עיי' הדוגמאות בפחד יצחק ד"ה שבות במקדש. [6]) עיי' מ"א באו"ח סי' רמ"ו סקי"ב. [7]) בס"ם רמ"ה הביא בי' הריב"ש בבי ישראלים שהיה להם שותפות שוורים עם הנכרים דנכרי יכול לעשות עמהם בשבת מלאכה ואין הישראל עובר משום שביתת בהמתו כיון דיש לנכר חלק בהם.

ע"ש כל הענין ובתוספו' ד"ה ולימא. והקבוץ ירו' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ד כמה שְׁבִיתוֹת — ועוד עיי"ע שביתה פי' ישיבה] —

* **שַׁבָּת** (מל"מ א') שבוע Woche (ב') יום המנוחה ויום טוב (Sabbath, Feiertag גיטי' ע"ז. לאחר חדש שבת לאחר שבת מאי וכו', שם: חד בשבא ותרי ותלתא בתר שבתא ארבעה וחמשה ומעלי שבתא קמיה שבתא. מגילה י"ג. ימי שבת, נדרים ס'. קונם יין . . שבת זו אסור בכל השבת ושבת שעברה, שם ע"ח: שבת בראשית, מנחות ס"ה: ס"ו. ממחרת השבת (ויקרא כ"ג, ט"ו) ממחרת יו"ט או אינו אלא למחרת שבת בראשית עש"ה. שבת ס"ט: היה מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ימים ומשמר יום אחד ועש"ה. ברכות נ"ז: שבת א' מס' לעוה"ב, שבת י': מתנה טובה יש לי ושבת שמה, ל"ג. קי"ט. ושם: גיטין ו': חילול שבת, שבת קי"ט רע"א ר' חנינא מועטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה ר' ינאי וכו' אמר בואי כלה בואי כלה, שם: מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא, שם: עשירין שבא"י במה הן זוכין וכו' ושבשאר ארצות במה הן זוכין . . . בשביל שמכבדין את השבת, מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף — תבלין אחד יש לנו ושבת שמו . . כל המשמר את השבת מועיל לו ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו, ירוש' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה, ירוש' נדרים ספ"ג דל"ח רע"ב מצינו שהשבת שקולה כנגד כל המצות שבתורה, מכילת' ריש כי תשא יכול וכו' קדושת שבת מסורה לבי"ד וכו' לשם שבת מסורה ואינו מסורה לבי"ד (עיי' ב"ב קכ"א.) ושם: אות היא לעולם מגיד שאינו שבת בטלה מישראל. ועיי' עוד שבת פ"ז: קי"ג. קי"ז. קי"ח. ק"נ. קנ"א: פסחים ק"ו. קי"ג. יומא פ"ד: ביצה ט"ז. ר"ה י"ט. תעני' ח': כ"ה. כ"ז: מגילה י"ב: חגיגה י'. ט"ו. יבמות ה': ו'. שם: מ"ז: צ': סנהד' נ"ו: ס"ח: מעילי' י"ז. ערב שבת (בר"ת ע"ש) שבת י"ב. כ"ה: קי"ט: עירו' מ"ג: פסחים נ': ק"ה. סוכה מ"ד: תעני' כ"ז: ב"ק ל"ב. סנהד' ל"ח. חולי' כ"ו: ירו' כתובות פי"ב דל"ה. וכן מעלי שבתא (Freitag) גיטין ע"ז. שבת ס"ט: קי"ט. תעני' כ': והקבוץ סנהדר' ס"ז: כל מעלי שַׁבְּתֵי — מוצאי שבת (בר"ת מו"ש) שבת קי"ט: פסחים ק"ה. קי"ג. ירוש' שקלים רפ"ד דמ"ז ע"ד מוצאי שבת והקבוץ פסחים קי"ג. מוצאי שבתות. וכן נקרא שַׁבָּת, שַׁבְּתָּא אותה השבת אשר בה דרש ר' פלוני בפני רבים ברכות כ"ח. חגיגה ג'. תוספת' סוטה פ"ז שבת של מי היתה שבת של ראב"ע היתה, ירושלמי סוטה פ"ב די"ח. וספרא ריש מצורע אמר ר' יהודה שבתי היתה וכו' ופי' הראב"ד בספרא שם פי' שבת הראויה לו לדרוש כי היו דורשים לשבתות וכו'. ובלא"ר שַׁבְּתָּא ברכות ו': שבת י"ב. קי"ט. יומא פ"ז. תעני' כ': גיטי' ל"ח: ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: שׁוּבְתָּא ושם פי"ד די"ד ע"ד בשובתא, שם פט"ו דט"ו רע"ב שובתא היא, ירו' פסחים פ"ד ד"ל ע"ג באפוקי שובתא. ובהבלעת התי"ו שַׁבָּא, שׁוּבָּא ביצה ט"ז. מחד שביך לשבתיך, שבת קנ"ו. בחד בשבא . . בתרי בשבא . . בתלתא בשבא . . . בארבע בשבא, ירוש' סוטה פ"א דט"ז ע"ד כל לילי שובא, ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד ערובת שובא, בפוקי שובא והקבוץ ירו' תעני' פ"ד דס"ט. כל ערובת שובאי תר"י ויקרא כ"ז, ל"ד. מ"ג שובי שמיטהא, שם כ"ג, ל"ב ושבתין שוביכון (בתר"י ב' שובתיכון). שבת קי"ט. יוסף מוקיר שַׁבֵּי. והפעל כל"מ סנהד' נ"ח: נכרי ששבת חייב מיתה, עירובי' נ"א. שובתי שבת, נדרים ל"א. הנודר משובתי שבת אסור בישראל וכו', מנחות כ"א. עיי"ע בן ב'. תרג' שמות ל"א, י"ז שבת ונח, שם ט"ז, ל' בדפ"ש תרג' וישבתו ושבתו עמא ביומא שביעאה. ועוד מן שבת בהוראה דרישה בשבת נבנה הפעל ירו' חגיגה רפ"א דע"ה ע"ד וירו' סוטה פ"ג די"ה סע"ד מי שבת שם א"ל ר' לעזר בן עזריה וכ"ה במכילתא בא פרש' ט"ז ומי שבת שם א"ל ראב"ע אמר להם אפשר ששבת ר"א ולא חידש לכם דבר. ושם: כבר שבתו תלמידים ביבנה ולא שבת שם ר' יהושע. ובענין שבות ושביתה עיי"ע הקודם לזה[1]) ועוד עיי"ע שביתה.

שֶׁבֶת (בל"ם שְׁבַתָּא מל"פ شبت, شوذ ובל"ע שׁבֵת Dill) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות ל"ט.) ובפ' בא סימן בגמ' כש"ה חייב בפיאה (נדה נ"א:) ובסוף עוקצין (פ"ג מ"ד) השבת משנתנה טעם בקדירה אין בה משום תרומה[2]). בפ"ד במעשרו' (מ"ה) ובפ"א בע"ז בגמ' ר' ישמעאל

[1]) ונקרא מסכת שבת ע"ש רוב ענינה בהלכות שבת. [2]) בעוקצין משנתן טעמו.

אומר (ז׳ :) ר״א אומר השבת מתעשרת זרע וירק וזירין. בפ״ג בפיאה (מ״ב) ומודין חכמים לר״ע בזורע שבת או חרדל בג׳ מקומות. פי׳ אניט״ו [1]) ואם זרעו בג׳ מקומות נותן פיאה מכל אחד לפי שדרכו ליזרע ערוגות ונותן פיאה מכל אחד ואחד — (א״ב וכן שמו בל׳ ישמעאל). *[אחי״ה וכן פי׳ הרמב״ם בעוקצין הנ״ל וכנ״ה בתוספ׳ שביעי׳ פ״ב השבת מתעשרת וכו׳, תוספת׳ עוקצין רפ״א שורשי השבת וכו׳, תוספת׳ ריש כלאים השבת והגופנין וכו׳ בכ״י אירפ׳ לי׳. ירו׳ מעשרו׳ רפ״ד דנ״א סע״ב שבת שזרעה לזרע וכו׳. ובה״ג ברכו׳ פ״ו דף ח׳: גרס שביתא, ושם מיא דשביתא וכ״ה בכ״י ש״ס פ׳ בברכות ל״ט. ובנו״ג מיא דשיבתא. ופירש״י שם דשיבתא ירק שנותנין מעט בקדרה למתק בעלמא ולא לאכלו אני״ט בלע״ז והוא בל״צ anet וכצ״ל בע״ז ז׳: ושם בטעות אוי״ר וצ״ל אניט [2]) ובל׳ רומי אניט״ו ע״כ והוא בל״ר anethum (בל״י ἄνηθον) ואולי כיון רש״י לפי׳ רבינו ומזה קצת ראיה שראה ספר הערוך ועיי׳ ג״כ ע׳ אסטומכא ומ״ש בח״א, ק״ע] —

שִׁבְתָּא (= שִׁיבְּתָא שם רוח רעה או מחלה עיי׳ בפנים) בפ׳ יוה״כ בגמ׳ ברהיצה (יומא ע״ז:) ובר״ג דפ׳ כל הבשר (חולי׳ ק״ז:) וגזרו עליו שיאכל בשתי ידיו מ״ט אמר אביי משום שיבתא. בר״ג דפ׳ סדר תעניו׳ האלו (כ׳ :) איכא דאמרי מילתא דשיבטא הוה גמיר. פי׳ בתשובו׳ רוח רעה שאוחזת התינוקות בצואר במפרקת בגידים שאחורי הצואר ומייבשת אותם מתנונה והולך עד שימות ושמה בל׳ ארמית שיבתא וזמנה מבן ב׳ חדשים ומתירא קטן ממנה עד ז׳ שנה וממה היה בשעה שאמו באה מבית הכסא או מנהר ומניקה בנה לאלתר. פ״א בהלכות גדולות (הל׳ יוה״כ דף ל׳ סע״ג) שיבתא רוחא היא דשריא על ידא דאנשי בלילא ומאן דנגע במיכלא בלא מימשא ידוהי שריא ההוא רוחא על מיכלא ומסכנא ומשום הכי שרו רבנן למימשא [ידא] ומיספא לינוקא [3]) וי״מ מילתא דשיבתא דתעניות (הנ״ל) משקה של רפואה. *[אחי״ה זה פי׳ ר״ח בתעניות אמור מעתה מה שהביאו התוספו׳ בחולי׳ ק״ז: ד״ה התם בשם ר״ח צ״ל ר״ת וכדאי׳ בתוספו׳ יומ׳ ד״ה משום ולקוחים הם מהערוך וכדאי׳ בפירוש בתוספו׳ ישנים יומא שם שהזכיר ר״ת את הערוך [4]), וכן פי׳ רגמ״ה בתעני׳ שיבתא רוח רעה ששורה (על המים) [צ״ל הידים] ע״כ ועיי׳ ג״כ ר״ח ליומ׳ הנ״ל וכן בפירש״י בתעני׳ ובחולי׳ ורגמ״ה בחולי׳ גרס שיכתא כלומר משום רוח רעה שלא נטל ידיו שחרית ע״כ וכנראה שצ״ל שיבתא וכ״ה בהל׳ רי״ץ גיאת הל׳ יוה״כ צד נ״ב וז״ל שיבתא רוח רעה ששורה על ידו של אדם וכשאינו רוחץ ידיו שורה על אכילה] —

שְׁבוּתָה (כינויי שבועה] בריש נדרים (י׳.) שבותה שקוקה נדר במהא [5]) הרי אלו כינויין לשבועה. *[אחי״ה בירו׳ נדרים פ״א דל״ז. שבותה שפותה] —

שְׁבִיתָה (פי׳ ענין עכוב ומנוחה Sichaufhalten, Feiern) בפ״ב במעשרות (מ״ג) ר״מ אומר עד שמגיע למקום שביתה פי׳ למקום היישוב. *[אחי״ה והוא מפעל שָׁבַת (עיי״ע שַׁבָּת) פי׳ פסק ונח ומעכב במקום וכן מוכח מירוש׳ מעשרו׳ פ״ב דמ״ט ע״ד דתני עלה אפי׳ שבת בשני ויש שביתה בשני אלא ברוצה לשבות . . . מה בין לינה ומה בין שביתה אדם מגלגל בלינה ואין אדם מגלגל בשביתה בכל מקום אדם לן ואין אדם שובת בכל מקום ועיי׳ ר״ש במעשרות פ״ב מ״ג. ועוד בירו׳ שם: מתוך שיודע שביתו והוא כמוֹ שביתתו] [6]) —

* שיבתנא (?) (לפע״ד צריך לו׳ שוכתנא מל״פ سوختني Hitze, Brand מן سوختن שרף) בתעניות ו׳: ואיכא דאמרי דלא שקיל שודפנא אבל בהעתקת פי׳ ר״ח אי׳ שיבתנא ופי׳ כלומר לא נסתלק החום וכו׳ וכ״ה בערוך ע׳ תרבץ בדפ״ע ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ע״ש. ונ״ל שצ״ל בכ״ף וכל״פ וכאמור, ודע כי לדעת קצת شواظ פי׳ חום האש (וואולירס ב׳ 474) ואולי היא היא שיבתנא ועיי״ע שרפנא ומ״ש.

* שַׁבְּתַאי, שַׁבְּתַי (א׳ שם כוכב כיון Saturn ב׳) שם הפרטי לאיש) פדר״א פ״ו תקופה הראשונה של ניסן נכנסת בראש שעות שבתאי תקופת תמוז נכנסת בחציה של שבתאי וכו׳ ושם ג״כ שמות שאר הכוכבים ושמן שצ״ם

---

[1]) כ״ה בדפ״ר והוא בלאי״ט anetho וכ״ה בדפ״א ועה״ק ובדפו״ו אנים״י. [2]) בעיקרי התלמוד הביא בשם רש״י ע״ז הלעז אנילדו ? [3]) בה״ג בט״ד לצוקא. [4]) אבל עיי׳ האו״ז הל׳ יוה״כ רסי׳ רע״ז שהביא את ר״ ח. [5]) כ״ה בדפ״ר ובנו״ג במוהי ובדפ״ע בט״ם כמהא. [6]) ודוגמתו אהילן (נזיר פ״ז מ״ב) תחת אהילתן ושם נ״ג. ושם: אהילו = אהילתו.

חנכ"ל (= שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה) ובא זכרונם ג"כ בשבת קנ"ו, עיי' רש"י ד"ה מזל. ובפסיקת' רבתי פ"כ אחריו מה אתה בורא שבתי שעתידים או"ה למשול בהם בישראל, ב"ר פ"י יש מזל שגומר הלוכו לשלשים שנה והוא שבתי. שבת קנ"ו. האי מאן דבשבתאי יהי גבר מחשבתיה בטלין ואית דאמר כל דמחשבין עלוהי בטלין והקדמונים חשבו כי כח זה הככב רק רע במנהגי תבל וגם הערביים קראהו النحس الأكبر das grosse Missgeschick עיי' וויענער רוו"ב ח"ב, 386 ונקרא זה הכוכב בל"מ כיון עיי' ראב"ע לעמוס ה', כ"ו ורד"ק שם וכן בל"ע ופ' كيوان ועוד הוראת זו המלה בל"פ רקיע השביעי אשר שם גומר הלוכו כוכב זה על כן נ"ל שנקרא שבתי, שבתאי מן שבת שהוא שביעי בימי השבוע[1] ועוד נ"ל שנגזר מן הפעל שָׁבַת על שם שגמר הילוכו בכבדות וכן דעת הרמב"ם (יסודי התורה פ"ג הל"א) שבתי נקרא כן לפי שתנועתו כבדה והוא נראה כשובת ונח יותר מכל השבעה. ושם פרטי: יומא פ"ג רע"א שבתאי אצר פירי, שבתאי בר מרינוס אקלע לבבל וכו' ביצה ל"ב: שבתאי בריה דר' מרינוס ב"מ י"ז. ר' חנן ואיתימא ר' שבתאי סנהד' ח', ועיי' עוד יתר מקומות בסד"ה ובירו' סוכה ספ"ד דנ"ד ע"ד א"ר שובתיי ובנדרים פ"ה דל"ט: אי' ר' שובתא ועוד ר' שבתי. ר' שובתי עיי' מבוא הירו' למהרז"ף קכ"ד וש"נ ר' שובתי דצדוקי ירו' שביעי' פ"ב דל"ד עיי"ע צדק.

שָׁגָא (בל"ם שָׁגָא בל"ע ساج eine Wachholder-art) בפ' מפנין בגמ' מילדין (שבת קכ"ט.) תכתקא דשגא פי' כסא של עץ ששמו תדהר[2] כדגרסינן בר"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ג.) ובפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ':) תדהר שגא ותאשור שורבינא. *[אחי"ה בר"ה ובב"ב אי' לפנינו שאגא וכ"ה בשבת הנ"ל והוא עפ"י משקל ערבי וכ"ה בתרג' עיי"ע שאג אבל בכ"י ש"ס ר' בב"ב ובילק' כ"י פ' בשלה אי' שגא והוא במשקל סורי ובכ"י ש"ס בשבת קכ"ט. בטעות תחתבא דתנא וצ"ל תכתקא דשגא ובשבת קי"ט. אתכתקא דשינא צ"ל דשיגא כדאי' בכ"י ש"ס א"פ וצ"ל דשאגא או דשגא כדאי' ברא"ש דפו"ו ועיי' רש"י. ובתנחומא תרומ' סי' ט' תדהר אספו נרמוז וצ"ל אספנדמון עיי"ע ח"א, קפ"ט] —

שְׁגָא (נ"ל מל"ע شغشغ פי' נפל herabstürzen) בס"ג דפ' הבא על יבמתו (יבמות ס"ג:) אתו חברי לבבל שגא נפל מקבלי שוחדא תריץ יתיב — (א"ב פירש"י כפף). *[אחי"ה ולפי פירש"י אולי הוא מל"ע شنج sich zusammenziehen ולפע"ד הוא מל"פ הרשומה בתחלת הע' ופי' כשל ונפל ובספר המפתח לר"נ גרס שאג ונפל עיי"ע תַּבָּר (ח"ג, של"ט הערה 4 וש"נ גי' הכ"י הי"ב) ובעיקרי התלמוד זה הערך אי' כך גורסין שאג פי' שאג כארי מרוב דאגה ע"כ אבל גם בע' חבר גי' רבינו כגי' הספרי' שגא וזה עיקר ואין אצלי ספק שמלת נפל באה מגליון להורות על מלה זרה שגא והראיה בע' שקא ע"ש — ובגוף הענין המדובר ביבמות הנ"ל הרחבתי דבורי בע' אמגושא ובע' חבר עש"ה] —

שְׁגָא (מל"ם פי' כמו שָׁגָה בל"מ ובל' תרג' כמו נפקד ונעדר fehlen, abwesend sein) ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א, מ"ט) תרג' לא שגא. ויפקדו מעבדי דוד (ש"ב ב', ל') תרג' ושגו, עד אחד לא נעדר (שם י"ז, כ"ב). *[אחי"ה ועיי' גם כן בתרג' ש"א כ"ה, ז', ט"ו. כ"א; ל', י"ט; תרג' מ"א כ', ל"ט; מ"ב י', י"ט. ותרג' להפקד (שופטים כ"א, ג') לְמִשְׁגֵי[3] ובא פעל שם כ', ט"ז ולא יחטא ולא משגן צ"ל מַשְׁגָן ועיי' פירש"י ומה שענין שגא כמו שָׁגָה בל"מ עיי' תרג' משלי י"ט, כ"ז; כ', א', אפעל מַשְׁגֵי שם כ"ח, י'. ועוד עיי"ע שגג] —

* שְׁגַב (מל"ם שָׁגַב ענינו חזק stark sein פַּעֵל stark machen) תרג' ישגבך (תהלים כ', ב') ישגבינך, ועיי' שם צ"א, י"ד; ק"ז, מ"א ותרג' ותצרך (משלי ד', ו') ותשגבינך.

* שָׁגַג (מל"ם עשיית דבר בטעות fehlen aus Irrthum; שְׁגָגָה Sünde aus Irrthum) ביצ' ל'. שוגגין . . . מזידין, מגילה ט"ו: שמא אתה דן לשוגג כמזיד. ועוד עיי' חולי' ט"ו. מגיל' ט"ו: עיי"ע זד (ח"ג, רע"ב) וש"נ. והשם מנחות נ"ג: שמא בשגגה חטאו. והקבוץ שגגות יומא ל"ו: חטאות שגגות, ירו' שבועו' פ"א דל"ג. הטאתם אלו השגגות, ב"מ ל"ג: ששגגת תלמוד עולה זדון ובל"א ויק"ר ספ"ה שגיאות (תהלים י"ט, י"ג) שגגתא. ועוד עיי"ע שגא ב'] —

[1]) ויום השביעי היה קדוש לכוכב זה כפי דעת או"ה לכן נקרא יום השביעי בל"ר dies Saturni ובל' אנגלית Saturday באנגלית סאקסאן Sätres däg בצרפ"ת Samedi. [2]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע ששמו כן. [3]) כ"ה בדפו"ו אבל בנו"נ בטעות למסגי.

☜ שגד (= שִׁיגְדָּא פי׳ בל״ס כמו שקד בל״מ (Mandel, Mandelbaum תרג׳ בטנים ושקדים (בראשי׳ מ״ג, י״א) בוטנין ושגדין. *[אחי״ה וכן תרג׳ ויגמל שקדים (במדבר י״ז, כ״ג) וכפית שיגדין. וכן העץ במספר יחיד תרג׳ קהלת י״ב, ה׳ כשיגדא] —

שגדן (= שִׁגְדּוֹנָא לדעת קצת מלשון יוני׳ ורו׳ (Hüftweh, ischiadicum ἰσχιαδικόν בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ נפלה (חולי׳ נ״א.) אמר רב יימר האי שיגדונא נקטה פי׳ חולי הגיעתה על הירך לפיכך מושכת כרעה בתריית׳ וי״מ בלעז גוט״א. ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט סע״ב) לשיגדונא ליתי פתיא דמינוני — (א״ב פי׳ בל״י כאב הירך והוא באטמא). *[אחי״ה בנו״ג שגדונא ופי׳ רש״י קרנפ״א והוא ל״צ Krampf = cramp עוות האברים ועיי׳ פירש״י קהל׳ י״ב, ג׳ והתעותו „יאחזם עוות שקורין קראנפ״ף" והוא לא״ש וזה מ״ש עויך הקצר שנ״ב וז״ל שיגדונא נ״ל הוא שקורין עוית שקורין גייאיכטא (Gicht) בל״א וי״מ קראמפא (Krampf) בזה י״מ כיון לרש״י הנ״ל וכן לועז רש״י בגיטין ע׳. ד״ה עוית קרנפ״א. ובגיטין ס״ט: פי׳ רש״י שגרונא כבערוך חולי הירכים. אבל אז גי׳ בדלת העיקר כגי׳ הערוך וכ״ה בגי׳ רגמ״ה בחולי׳. ואולי גי׳ ברי״ש תתכן מפעל שגר וז״ל הצעת הש״ס אימרתא דהוה בי רב חביבא דהוו שדרן כרעיה בתרייתא אמר רב יימר האי שיגרונא נקטיה ורש״י ותוספ׳ גרסו דהוו שגרן כרעיה וכו׳ וא״כ שגרונא מענין שגרן כרעיה ועיי״ע שגר ושדר — ובענין גוט״א בערוך וכ״ה בע׳ פתיא עיי״ע גוטא ומ״ש בח״ב, רנ״ז וכ״ה מל׳ אנגלית Gicht, gout] —

* שָׁגַח (מל״מ בהפעיל פי׳ ענין השקפה והסתכל (schauen, sorgfältig sehen ברכות ל״ד סע״ב לא היו משגיחים עליו. תוספת׳ ביצה רפ״ג אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. ירו׳ כתובות פ״ז דל״א: ואין בריה משגחת עליה. אפעל סוכ׳ ל״א. ולא אשגח בה רב נחמן. ירוש׳ ב״ב רפ״ה רט״ו. דלא משגח עליה. ירוש׳ מ״ק פ״ג דפ״ג: משגחין עלינן, ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א ע״ג אשגח למיגוס וכו׳ שם ספ״ו דכ״ג ע״ד משגחן רבנן מימר מילה דאורייא אמרו ליה אשגח מרן. ירוש׳ נדה ספ״ב ד״נ: משגח עלינן יומא דנן [1]).

שֵׁגָל (מל״מ שם כנוי לפלגשים Nebenfrau, Kon- (kubine ישגלנה ישכבנה (מגילה כ״ה:) [2]) כבר פי׳ בע׳ דביון [3]). בר״ג דר״ה (ד׳.) ואי בעית אימא לעולם שגל מלכתא היא ורבה בר לימא [4]) להא [5]) גמרא גמיר לה ומאי קרי לה שגל שהיתה הביבה עליו כשגל אי נמי שהושיבה במקום שגל. *[אחי״ה ופירש״י להאי [6]). שגל דהכא גמרא גמיר לה מרביה דכלבתא הואי ע״כ ולפע״ד ברור כי רבה בר לימא כיון לל״פ سگ פי׳ כלב בלש׳ צענד çag ובל׳ קלילה בל׳ פרסי׳ سگل kleiner Hund [7]) אבל לפי המסקנא שגל הוא כל״מ (תהלים מ״ה, י׳; נחמיה ב׳, ו׳) וכן בדניאל ה׳. כ״ג שגלתך ולחנתך והוא שם כנוי לפלגשים והקבוץ סנהדר׳ צ״ה: ועמהן שגלונות וזונות. ובענין ישגלנה דכתיב עיי׳ תשוב׳ הרשב״א שהבאתי בע׳ דביון] —

שֶׁגֶם (= שַׁעַם Kork פיעל שִׁיגֵּם wie mit Kork (eindrücken, verkorken בפ׳ י׳ בכלים [8]) (מ״ו) עשאן בסנים או בשגמין פי׳ זמורות [9]) שמתוחין מקיר אל קיר ושוטחין עליהן בגדים. וי״א עץ כפול שהן כופלין אותו ולא ישבר והוא עץ רך ולא ישתבר בין לח בין יבש ובל׳ תלמוד שעם. בהשלחן פכ״ב בכלים (מ״י) נסרים שבמרחץ ששיגמן. בב״ר פכ״ז (כ״ו) לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר (בראשית ו׳, ג׳) הרי אני משגמן ביסורין אמר ר׳ אייבו מי גמר להן שימרדו בי לא (עד) [צ״ל על ידי] שלא שיגמתי [10]) אותם ביסורין אתמהא הדלת הזה מי מעמידו שגמיו ענין קישור ועינוד — (א״ב פי׳ בל״ר חתיכה קטנה מעץ או מדבר אחר כמו העץ הנושר מן המפסלת).

---

[1]) ובל׳ עברי החדשה השגחה Vorsehung. [2]) תוספתי מגילה ספ״ד (ג׳) בכל מקום שכתוב ישגלנה קורין ישכבנה. [3]) ופי׳ שהביא שם הועתק מפי׳ ר״ח במגילה כ״ה: ובפ״א כיון לר״ה המצויין כאן. [4]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב וכ״ה לפנינו בש״ס ובכ״י ש״ס ורבא בר לימא ובדפ״ע יימא ובדפ״ר ימא. [5]) לי׳ בנוסחאות ואי׳ בכ״י ש״ס ושם להאי וכ״ה ברש״י ע״ש. [6]) וצ״ל נקודה אחר להאי. [7]) וכן מצאתי אח״כ במ״ע להי׳ ברילל ח״א 134 והוא העיר ג״כ על שם Kyno אם של כורש שפי׳ כלב (הערא׳ דאט א׳, כ״ב). [8]) כ״ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד ובדפ״ע בט״ס בבלי מתכות פי״א. [9]) ולפי פי׳ זה אולי שגם הוא מל״ע شجن ענפים וזמורות מסובכין. [10]) כ״ה בהעתקת עיקרי התלמוד וכ״ה לפנינו במדרש אבל בדפ״ע לא על ששיגמתי.

*[אחיה ר"ב כיון על ל"ר segmen ואין ההמשך סובלו במקומו' הנ"ל ודע כי בע' שעם פי' רבינו שעם קליפי עץ והוא שגמין שפירשנו ע"כ וזה מה שכתב כאן בשגמין . . . בל' תלמוד שעם ונגרר בזה אחר פי' רה"ג שפי' בכלים פ"י מ"ו (בסדי"ט 6) וז"ל בשינגמין פי' א"ד בשיגמין וא"ד בשגימין כמין כיווראן (?) עץ הוא והוא רך ואינו משתבר בין לח בין יבש ועושים ממנו כלים כמות אלו הצפחת ע"כ. ומלת כיווראן הזכיר רה"ג עוד בכלים פי"ד מ"ה (סד"ט 10) לפרש מלת שעם וז"ל של שעם פי' כמו שפירשנו דומה לכיווראן ע"כ וזה „כמו שפירשנו" רמז לפע"ד על כלי' פ"י מ"ו אמור מעתה שתיבות: „ובלשון תלמוד שעם" נשמטו מפי' רה"ג בכלים פ"י וצ"ל כבערוך ובכלים פכ"ב מ"י (סד"ט 17) הזכיר רה"ג ג"כ שולחן של עצי כוורן ורבינו ע' טרסקל כמדומה לי היה נגרר גם בזה אחר פירוש רה"ג ורק הכין עצי כווראן: ערבה קלופה. ומלת כווראן אינה כמו שכתבתי בע' טרסקל ל"ע הנזכר שם (כח"ד, 89) כי אם خيزران שזכרתי בע' חזר (ח"ג, שס"ג) ופי' קנה אגמון Bambus ועוד כל עץ רך שאם כופל אותו לא ישתבר וזה כמו שעם ובאמת ברי"ץ גיאת הל' יוה"כ צד נ"ד פי' בזה"ל סנדל של שעם פי' כיזראן. ומהשם שֶׁגֶם הקבוץ שְׁגָמִין (ובנו"ג בכלים פ"י שוגמין) נבנה הפעל שַׁגֵּם דחק כמו בשעם וכן כי' הרמב"ם בכלים פכ"ב מ"י וז"ל ואמרו ששינגמן כמו מאמר ששעמן ושעם הוא הגמי וכו' [1]) ומזה בהשאילה ב"ר פכ"ו הרי אני משגמן ביסורין פי' אני דוחק אותם. ושם: הריני משגמן אלו באלו. ושם על ידי שלא שינגמתי אותם ביסורין. ומלת שגמיו בב"ר נ"ל עצים רכים כשעם שלוחות הדלת מסומרות שם [2]) והם קיום הדלת ומזה בקהל"ר פי' טובה חכמה מפורש האמנות (מ"ב י"ח, ט"ז) רבנן אמרין שיגמיא או אולי צ"ל גישמיא מע' גישם (ח"ב, שפ"ב) פי' אסקופה התחתונה כפי' הרי"ף ועוד עיי"ע דלת ומ"ש והראיה מתרג' למ"ב הנ"ל עש"ה] —

שגר (מל"מ שָׁגֵר ענין השלכה וכן בל"ם שגר werfen ובדרז"ל ענין הליכה כסדר כל"ע der Reihe nach folgen (כבנין ז') سجر ועוד שלך כמו שלח (schicken) כפ' תפלת השחר (ברכו' כ"ח: אם שגורה תפילתו בפיו פי' אם נרדפת התפלה בפיו מלשון שיגר אחריו [3]) וי"א ענין סחיבה וריצה כמו תרג' נבלתך [4]) למאכל (דברים כ"ח, כ"ו) משגרא למיכל. בפ' לא יחפור (כ"ב כ"ג.) ר' יהודה אומר בית ארבעת כורין כמלא שגר היונה פי' שילוח מלש' (שמות י"ג, י"ב) שגר בהמה וכתיב (איוב כ"א, י"א) ישלחו כצאן עויליהם. *[אחיה בל"מ שָׁגֵר רק השם מצוי ופירושו השלכה ובדרז"ל רְהִיטָא או פריחה וזה מלא שגר היונה ופירש"י מרוצת פריחתה פעם אחת וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י כמו שיכולה היונה לפרוח בבת אחת ע"כ [5]) ומזה הענין הפעל בשהש"ר פ' הנך יפה מה יונה זו שוגרת רוגליות הרבה וחוזרת לשובכה וכו' ושם פ' צאנה אי' משוגרת. ואולי מזה בתוספת' ברכו' רפ"ג אם שגרה תפלתו בפיו סימן יפה לו כה"ג בכ"י אירפ' פי' אם רצה תפילתו שהיא באה מפיו במרוצה ובנו"ג אם שגורה תפלתו. ברכו' ל"ד סע"ב אם שגורה תפילתי בפי וכו'. ועוד בענין שלח וכן בל' שמרוני שְׁגַר. ברכות שם שגר שני ת"ח אצל ר' חנינא בן דוסא וכו', מגיל' ט"ז: בכ"י ש"ס ובע"י מלמד ששגר לו יין ובנו"ג שלח לו יין ישן עיי' רש"י בראשי' מ"ה, כ"ג, תוספת' שבת ספי"ג (י"ד) שיגר לו חמשים דינר [6])׳ ברכו' נ"א: ומשגרו לאנשי ביתו וכו', סנה' צ"ה: אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום וכו', ב"ב קמ"ו. שיגר לו ובכ"י ש"ם וברשב"ם שיגרו. ושם ששגר לבית חמי ובכ"י ש"ם ר' ששלח גיטי' נ"ח סע"א אשתי ששיגרתי לך, פסחים פ"ז: להיכן משגרה לבית אמה, סוטה ל"ה: שיגרו נוטירין שלהן וכו' ותר"י א' הנה אנכי שולח מלאך (שמות כ"ג, כ') הא אנא משגר מלאכא [7]) ובהפעיל ואפעל ירוש' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג ש"צ שהשגיר שתים שלש ברכות אין מחזירין אותו. ושם מַשְׁגַּר מכניע זדים בסופה פי' רץ ודילג ומזה השם המופשט אשגרה. השגרה עיי' ערכם. ועוד בענין השלכה ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וירו' כתוב' פי"ב דל"ה. אשגרית עיני (בירוש' כתו' עינוי וצ"ל עיניי) בכל ספר תילים אגדה. ירוש' שבת פ"ז ד"ט: אשגרת עיינוי דר' אחא בכל אורייתא וכו' פי' ענין שימת וסקירת

---

[1]) ולא כמו שפי' הר"ש שפיסלן ועיי' תוי"ט. [2]) ועיי' ידי משה ומעריך לר"מ לונזאנו. [3]) לא ידעתי מקומו וכבר רמזתי על זה בסוף המבוא ח"א LXVI ובעיקרי התלמוד הגי' כמו שיגר אחריו ע"כ. [4]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד וכדפ"ר נבלתו ובדפו"ו נבלתם. [5]) ורמב"ם פי' צבור יונים. [6]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג שלח וכ"ה בירו' יומ' ושבת ונדרי עיי"ע בני קצרא של ציפורין בח"ב, קכ"ג: ויש"נ. [7]) ובעבודה ליוה"כ שיגרו ביד איש עתי.

עין ובתרג' לרוב בפַעל וכפרט בענין השלכת נבלה עיי' תרג' דברים הנ"ל, ולישעי' ה'. כ"ה; לירמיה ז', ל"ג; כ"ב, י"ט; ל"ו, ל'. וכל"מ שגר בהמה (שמות י"ג, י"ב) תר"י בעירא דמשגרא אמיה — ועוד עיי' סוף ע' שגרא פי' משט"מ, ועוד עיי"ע שיגרוניה] —

שְׁגַר (מל"ס וערבי سجر anzünden, Feuer anlegen) בר"ג דפ' אמר להם הממונה (יומא כ"ט רע"א) שילהי קייטא קשי מקייטא וסימנך תנורא שגירא. ובערו והשיקו בנשק (יחזק' ל"ט, ט') תרג' ויהון שגרין[1]) ומסתוברין [וכו']. פי' „שלהי קייטא אחרית הקייץ כלומר העולם כולו חם ואם תוסיף עכשיו מעט חמות שורף". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח ביומ'. ועיי' ג"כ תש' הגאוני' סי' ל"א (הוצא' הרכבי צד 12) וכנ"ה בשבת ק"ט: כ"מ פ"ה סע"א שגר תנורא ובאפעל ירו' תרומ' פי' דמ"ז: משגר ליה בחרותה] —

* שְׁגַר (מל"ע سجر (בבנין שני) ענין הזלה fliessen lassen) תרג' ותרד עיני דמעה (ירמיה י"ג, י"ז) ותישגר עיני דמעין, ושם (ט', י"ז) ותרדנה: וישגְרָן עיננא דמעין והוא קרוב להוראת שגר א' ענין השלכה.

שִׁגְרָא (= שִׁיגְרָא מל"ע ثجير die Trestern ausgepresster Datteln ורבינו פי' בע"א) בר"ג דפ' האשה שנפלו לה נכסים (כתובו' פ' רע"א) אמר ר' אבא אמרי בי רב ואפי' שגרא דתמרי פי' כובס של תמרים. *[אחי"ה בנו"ג שיגרא ובתש' הגאונים (בהוצאת מקיצי נרדמים עי' החי' הרכבי) ח"א סי' רס"ז צד 136 אי' אפי' שוגריא דתמרי נקראו חותלות של תמרים וכלי הוא מעלין של דקל שגודלין אותו כאריג או כמעשה עבות וכו'. ורש"י פי' שיגרא דתמרי: תמרים נידוכין יחד כדרך שדורסין תאנים יחד לישראות אף אלו כן ומיקרי שיגרי ואני שמעתי שיגרא טרויות (?) כמין אשכול תמרים וקשיא לי וכו' ובמהדורא קמא (הובא בשט"מ) פירש"י בעצמו כן שגרא דתמרי: אפי' לא אכל אלא אשכול של תמרים וכו' והנה לכאורה זו כפירוש הערוך כי כובס של תמרים היינו אשכול של תמרים וא"כ מ"ש רש"י שמעתי אולי שמע כן על פי פי' הערוך. ובענין שיגרא או שגרא י"ל שהוא ל"ע הנ"ל[2]). תמרים נידוכין ובפרט פסולת שלהן והוא קרוב לפירש"י תמרים נידוכין יחד כדרך שדורסין תאנים וכו' ובשט"מ הובא עוד פי' שיגרא דתמרי תמרים הנופלים קודם גמר בישולן . . מלי שגר בהמה] —

* שִׁיגְרוֹנַיָּה (מע' שגר א' פי' רץ ומזה השם פי' תוצאות העיר Ausläufer) ירו' ביכורי' ספ"א דס"ד: אילין שיגרוניה דבישן מינהן פי' תוצאות של בית שאן הן הנה מקומות של זבת חלב ודבש.

* שַׂגְרִיר (אולי מל"ר אמצ' sacristarius הוא הממונה על אוצר המלך עיי' Du Fresne זו המלה Schatzmeister) ירו' שבועו' פ"א דל"ב ע"ד לשני מלכים ושני שגריריהן מלכו של זה גדול ממלכו של זה ושגרירו של זה משל זה ואין שגרירו של זה גדול ממלכו של זה נ"ל מל"ר אמצ' הנ"ל ויש מי שאמר שהוא secretarius אבל למלה זו יש כתיבה אחרת עיי"ע אסקרטורי וע' סקרדין, ועוד אולי שהיא ל"י ורו' אמצ' -σουκου εστράριος, sequestrarius משנה ואמצעי של מלך königl. Stellvertreter עיי' דוקאנגע ומיירסיאום צד 516.

* שָׁגַשׁ (פי' כמו גשש פי' מישש וחפש, betasten wühlen) תנחום' פקודי סי' ג' עולם שני דומה לחזיר שהוא שוגש באשפות כך הולד שוגש בצואה כשהוא בן שנתים פי' חפש וכרסם, או אולי מע' הבא אח"ז מל"ע سجس aufrühren.

שְׁגַשׁ (מל"ע سجس aufgerührt sein בל"ס שְׁגַשׁ בפעל ענין מהומה verwirren, in Verwirrung bringen ועיי' בפנים) בס"ג דפ' השותפין (ב"ב ט' :) עולא משגש אורחתא דאמיה. פי' למה נקרא שמו משגש מפני שגרם להתגלות לפני רב ששת ואמרה לה ראה השדים שלי שינקת מהם כלומר אני חשובה לך כאם מינקת. ובאין[3]) נרגן ישתוק מדון (משלי כ"ו, כ') תרג' והיכא דלית שיגושא[4]) אישתק תיגרא, ודברי נרגן כמתלהמים (שם כ"ב) מילוי דשיגושא מרכנן[5]) ליה — (א"ב תרג' והמם מהומה גדולה (דברים ז', כ"ג) וישגשגון שיגוש רב, ותרג' התהוללו הרכב (נחום ב', ד') וישגשגון רתיכיא). *[אחי"ה בנו"ג משתגשגין וכ"ה במתורגמן ושם הובא תרג' והתגעשו (ירמיה כ"ה, ט"ז) וישתגשגון ובנו"ג וישתגשון והוא בכפילת

1) בנו"ג שגרן. 2) עיי' פפלנ"צ להי' לעף. 3) כאן מתחיל הערך בדפ"ע אבל בהעתקת עיקרי התלמוד הוא המשך הערך וזה נכון. 4) וכ"ה בפשיטי הסורית. 5) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע ובנו"ג מדכנן, ובכ"י תרג' מרבנן.

העין הפעל. ולרוב בא זה התרג' להעתקת המם בעברי עיי' תרג' שמות י"ד, כ"ד; כ"ג, כ"ז; לישעיה מ"ד, כ"ה; לש"א ז', י'; לש"ב כ"ב, ט"ו. ובאתפעל אִשְׁתַּגִּשׁ. אִשְׁתַּגִּישׁ תרג' לש"א ד', ה'; למ"א א', מ"א. מ"ה; לישעי' כ"ט, ט'; לירמי' כ"ה, ט"ז. כ"ז ושם כ"ג, י"ט תרג' מתחולל משתגש וכן הבין תרג' נחום הנ"ל יתהוללו כמו יתהוללו. ויק"ר פי"ח מפורש תשׂגשׂגי (ישעי' י"ז, י"א) שגישתון אורחא. ושם: שגישתון בי ומזה הענין בב"ב הנ"ל ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה ועיי' ג"כ ע' משגש ופי' רצ"ג עיי' במבוא ח"א XIX ורש"י פי' לשון מהומה והראיה כי בב"ר ר"פ פ"ז מפורש הומיה היא וסררת (משלי ז', י"א) שַׁגִּישְׁיָא וטעיא והוא התואר וכן בגיטי' ע': דעתא שַׁגִּישְׁתָּא והשם שִׁגּוּשׁ. שִׁיגּוּשָׁא כל"ס שוּגָשָׁא, שִׁגּוּשְׁיָא (בל"ס שָׁגוּשָׁיָא) עיי' תרג' דברים הנ"ל בערוך וכן לש"א ד', י"ד שם ה', ט'. י"א; י"ד, כ"ב והקבוץ שִׁיגּוּשַׁיָּא תרג' עמוס ג' ט' ולנקבה שִׁגּוּשָׁתָא תרג' מהומות (דה"י ב' ט"ו, ה') ובתרג' אסתר שני ו', א' שגושתא ושם א', י' מהומן: גרי ביה יי מלאכא דשגישתא ודרש מהומן מלשון מהומה] —

שד (= שְׁדָא בל"ע سدى ענין סדר החוטים בטויה והיינו טוה weben, die Fäden des Gewebes ordnen; שדא בל"ס זרק, רמה werfen, schleudern) בר"ג דפ' המוצא תפילין (עירובין צ"ו:) חוטין נמי לימא אדעתא דגלימא שדנהו [1]) בשזורין. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט:) חוטי דזהוריתא דשדתיה דומה בת דומה. בפ"ק בסוכה בגמ' המקרה סוכתו (ט"ז.) למיתב עלה ולמישדא אשלי פי' „למיתב עלה ראויה היא לישב עליה לטוות נעורת או פשתן או קנבוס לאשלא לפי שכל הנטוה צריך לישב גם הטווה ע"ג מקום גבוה כדי להפשיל וירד למטה וכשזוקפין ארוכה או קצרה [2]) על שתי כרעים וסומכין אותה בכותל [3]) ויושבין עליה היא ככלי חשובה אעפ"י שאינה מטה על מתכונתה לפיכך מיטמאה ומטהרת איברים" [4]). בחלק (סנהד' צ"ה.) אמיה דישבי בנוב (ש"ב כ"א, ט"ז) הות קא שדיא [5]). ודן ויון מאוזל (יחזקאל כ"ז, ט') תרג' ודן ויון שדיא [6]) — בס"ג דפ' דיני ממונות (סנה' ל':) [7]) זה שמיעא לי עילוויכו דשדיתו דקלי וזקיפו להו. ס"א רמיתו דקלי כלומר בעלי קושיות ותירוצים אתם [8]) — (א"ב תרג' ירה בים (שמו' ט"ו. א', כ"א) שדי בימא, דם שפך (ויקרא י"ז, ד') דמא שדא). *[אחי"ה בנו"ג אשד. ענינים שונים הם כי בהציונים הראשונים פי' שדה כמו טוה ומל"ע הנ"ל וכ"ה בכתובו' ע"ב: דהוה יתבה קא שדיא פילכא וכילק' ויצא דלעיל. ובציון האחרון שדיתו דקלי פי' כמו בס"א רמיתו וכל' תרג' ירה בים וכן הרבה עיי' תרג' ש"א כ', כ'; ש"ב כ"א, כ"ד; למ"ב י"ג, י"ז. ובדרז"ל ברכות ו'. ולשדייה, גיטי' ס"ח: ושדא קמיה, ושם ושדי התם, נדה ל"א. שדי בשרא לכלבא, ב"ק צ"ב: לא תשדי ביה קלא עיי"ע קלא א' וש"נ ע"ז י"ח: ועיי"ע שקל ב'. ביצה י"ח. שדי גברא ביניהו, מ"ק י"ז סע"א שדי שמתא, סנהד' ל': וש"נ שדא בה נרגא עיי"ע נרג. אתפעל תרג' ירה יירה (שמות י"ט, י"ג) אשתדאה ישתדי. אפעל תרג' ועפר בעפר (ש"ב ט"ז, י"ג) מַשְׁדֵי עפרא וכל זה מל"ס שְׁדָא פי' רמה, ירה ועוד שדא כמו אָשַׁד פי' שפך והרבה בתרג' תרג' שפך (ויקרא ד', י"ב) מֵישַׁד קטמא תרג' ירו' א' שמות כ"ה, ל"ט; מ', ז'; לבמד' ל"ה, ל"ג; לתהלים ה', ז'; ס"ט, כ"ה; ע"ט ג', ו' וזולתו. אפעל תרג' דה"י א' כ"ב, ח' אשדיתא — ומזה לפירש"י שודא דדייני עיי"ע שד ה' פי' השלכה והטלה] —

שַׁד (מל"מ פי' דד והקבוץ שָׁדַיִם Brüste) בילמדנו ותבאנה אל רעואל אביהן (תנחומא שמות סי' י"ב) וכי לא היה לו להקב"ה לכתוב אלא שדים נכונו ושערך צמח (יחזקאל ט"ז, ז') אלא שדים זה משה ואהרן שנא' בהן (שה"ש ד', ה') שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה ושעריך צמח הגיע הקץ אלא שאת ערום ועריה במעשים טובים. *[אחי"ה ועיי' נדה מ"ה. שהביא הש"ס זה הפסוק שסימן עליון קדים וכן דרש פסוק בשה"ש הנ"ל על משה ואהרן במד' שמואל פט"ו ועיי' שהש"ר פ' שדים

---

[1]) וכ"ה בדפ"ש בש"ס ובכ"י א"פ ובדפי' פיזי צבעינהו שרינהו ובשאר דפי' השמיטו צבעינהו והדפיסו בגמ' וברש"י שרינהו וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ועיי' ד"ס ובנו"ג טוינהו ולפנינו ברש"י שזרינהו וצ"ל כמו דאי' בכ"י ובד"ש שדנהו ופי' טוואם.
[2]) בפי' ר"ח וקצרה. [3]) לי' בפי' ר"ח. [4]) ובפי' ר"ח בסוכ' הובא בשם פי' גאון ממש כפי' הערוך ושם בסיום אי' כזה"ל לפיכך מיטמאת איברים ומיטהרת איברים הללו ע"כ ורש"י פי' ומשדי אשלי ונותן חבלים ומסרג וראוית למשכב וכו'.
[5]) בילק' כ"י שמואל הגי' קא שדייה תכלתא ובפ' ויצא שיירא פלכתא וצ"ל שדייא (ולא שריא כדעת בעל ד"ס סנהד' צד קל"ז הערה ה') ובע' שזר א' גרס רבינו שזרה. ובנו"ג בסנהד' נוולא ובכ"י ש"ס קא טווי' וכן בגי' רש"י נוולה: טווה ובכ"י ש"ס פי' קא עזלא וכ"ה בע"י ובאה"ת קא מעזלא תכלתא. [6]) בנו"ג בשירין ואולי צ"ל בשזורין. [7]) בקצת כ"י כאן ע' חדש והוא נכון. [8]) ועיי' פירש"י ושם ובגמ' אי' כס"א דרמיתו.

ועש״ה בכמה ענינים מה שדים הללו. • כך מישה ואהרן. — ב״ר פמ״ב עיי׳ סוף ע׳ שדה א׳] —

שֵׁד (= שֵׁדְיָא מלשון נקבה של שֵׁד = שֵׁידָא, שֵׁידְיָא dämonisch) בס״ג דפ׳ כל הגט (גיטין ל״א:) שדיא נשיב פי׳ רוח קדים מנשבת. כנוע עצי יער (ישעיה ז, ב׳) תרג׳ כאישדוות אילני. *[אחי״ה בגי׳ המתורגמן אי׳ אִישְׁתְּדָיוּתָא והוא מל׳ שְׁדָא היינו רמה כלומר תנועה אילך ואילך ובדפו״ו הגי׳ כאשתריות אילני חורשא ונראה שצ״ל כאשתדיות אילני ובענין שדיא כבר העירותי בע׳ אסתנא (ה״א, ר״ה) שהוא מענין שד וכדעת הפרסיים שקוראים רוח צפונית רוח השדים ובע׳ הנ״ל פי׳ רבינו כי רוח דרומית הוא שדיא — ועוד עיי״ע שד ו׳] —

שֹׁד (מל״מ כמו (עמוס הנ״ל בפנים) והוא כמו שָׁדוּד פי׳ ההרוס והיינו החלש Schwächling) בר״ג דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ז:) המבליג שד על עז (עמוס ה׳, ט׳) פי׳ שד חלש כמו (ירמיה ד׳, ל׳) ואת [1]) שדוד. *[אחי״ה וכן פירש״י שד: שדוד. וכן הנפעל בב״ר ר״פ ע״ה אימתי אני קם לכשתראה עניים נִשְׁדָּדִים ואביונים נאנקים ודרש משד (תהלי׳ י״ב, ו׳)] —

שד (= שׁוּדָא = שְׁחוּדָא מל״ם כמו שוחד בל״מ פי׳ מתנה ונתינת רצון Begünstigung, Beschenkung ועיי׳ בפני׳) בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ זה אומר של אבותי (ב״ב ל״ד סע״ב) ומאי שנא מהא דאתמר [2]) בס״ג דפ׳ מי שהיה נשוי (כתובות צ״ד.) שני השטרות היוצאין ביום אחד רב אמר חולקין ושמואל אמר שודא דדייני. פי׳ ר״ח ז״ל אין יכול לעשות שודא דדייני אלא דיין המומחה לרבים כגון רב נחמן בדורו דהא רב ששת גברא רבה הוה וא״ל רב נחמן אינך דיין ודחאו מלעשות שודא ואין דנין דין שודא אלא במקרקעי אבל במטלטלי לא אמרינן ממון המוטל בספק חולקין. בר״ג דפ׳ המוכר את הבית (ב״ב ס״ב:) אמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי גיסא שודא דדייני. בר״ג דפ׳ שבועות העדות (שבועות ל׳:) אי נמי לשודא דדייני. בפ׳ הכותב לאשתו [3]) בגמ׳ הניח פירות (ב״ב פ״ה:) שכנים שניהם קרובין שניהם תלמידי חכמים מאי שודא דדייני. בס״ג דפ״ק בגיטי׳ (י״ו:) וחב״א יחלוקו מספקא להו וכן אמר מה [4]) שירצה שליש [5]) יעשה סבר שודא דדייני עדיף כלומר נתינתו לאחד מהן עדיף מחילוקו פי׳ שודא [6]) למה שהוא נוטה דעתו לידע באומדנא שהוא שלו יתננו לו. *[אחי״ה וזה לכאורה כפירוש רגמ״ה בב״ב ל״ה. ד״ה שודא כלו׳ להיכא שתינטה דעת בי״ד וכו׳ וכ״ה בפירש״י שם שודא דדייני לאותו שיהא נוטה לב הדיינים שהיה הנותן אוהבו או קרובו וכו׳ שודא לשון השלכה ירה בים [מתרגמינן] שדי בימא ע״כ וכן פירש״י בשבועו׳ ל׳ רע״ב ע״ש וכן בכתובו׳ פ״ה: שודא דדייני הטלת הדיינים לפי מה שיראו הדיינים [7]) ובגיטי׳ פירש״י שודא ראות עיניו וכו׳ ור״ת חולק עליו עיי׳ תוספו׳ שם ד״ה וכאן ובכתובו׳ פ״ה: ד״ה שודא וביתר ביאור דף צ״ד: בד״ה לימא ועיי׳ תוספו׳ ב״ב ל״ה. ד״ה שודא ומתוך דברי התוספו׳ הוברר כי לשיטת ר״ת אינו תולה באומד הדעת אלא ברצונם יתנו הדיינים למי שירצו ובעיקרי התלמוד הביא בשם רבינו נסים כי בירו׳ שוחדא לדייני כלומר יתן שוחד לדיין ואז יזכה בדינו דהיינו לשון שודה והחי״ת מובלעת ע״כ וכן פי׳ הריטב״א (הובא בשט״מ לכתובו׳ פ״ה:) וז״ל ואמרו בירו׳ (שוהד) [צ״ל שוחדא] דדייני ולשון גוזמא הוא לפי שהרשות נתונה להם לעשות כמו שירצו ע״כ [8]) וזו ממש כפי׳ רבינו בע׳ סר ב׳ שפי׳ כן דרך לשון ארמי להבליע ח׳ וע׳ כגון שודא דדייני שהוא שוחדא וכו׳. ומה שפי׳ רבינו בשם ר״ח דאין יכול לעשות שודא דדייני אלא דיין המומחה וכו׳ כ״ה בתוספו׳ כתובו׳ צ״ד: ד״ה אמיה פי׳ ר״ח דקבלה בידינו דשודא דדייני דוקא במקרקעי ודוקא דיין מומחא וכו׳ וכתבו התוספו׳ ולי נראה שודא נמי במטלטלי ע״ש ובתוספו׳ ב״ב ל״ה. ד״ה שודא ועוד עיי׳ שט״מ כתובו׳ צ״ד: ד״ה לימא שהעלה בשיטת הרי״ף דבשטר חוב עבדינן שודא מטעם הנתון שם בשט״מ עש״ה. והאמת כי שודא דדייני כמו שוחדא דדייני כדאי׳ בירו׳ עיי״ע שחד ופי׳ מתנה ונדבת לב וכן פירש״י בקידושי׳ ע״ד. ד״ה בשודא דדייני.. למי שיתנדב לב הדיין לומר נראה לי שזה היה רגיל אצלו יותר לזה נתן ע״כ] —

---

[1]) בפסוק ואתי בכתי׳ וקרי ואת. [2]) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב וק״ט ובעיקרי התלמוד ובדפו״ו אבל בשדפ״ע נשמט בטעות. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט אבל בדפ״ע בט״ס הכותב ג ט. [4]) כ״ה בכ״י ק״ט ובנו״ג וכאן אמר מה כגי׳ הב״ח ובדפ״ע בט״ס וכן אמר מי. [5]) כנו״ג שליח. [6]) כ״ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד. [7]) ובמהדורא קמא (הובא בשט״מ כתובות) פירש״י שודא דדייני אחר בית דין גריר לאותו שיראוהו בי״ד רגיל אצלו ואוהבו יותר. [8]) אבל עיי׳ תוספו׳ כתובו׳ פ״ה: סוף ד״ה שודא.

שֵׁד (מל"מ רק בקבוץ (דברים ל"ב, י"ז; תהלי' ק"ו, ל"ז) ובדרז"ל גם היחיד שֵׁד, שֵׁידָא בל' סורי' שֵׁאדָא וכן בל' הוצואריש שֵׁידָא (Dämon בב"ר פ' ל"ז (ל"ו) ויהיו בני נח ובריש ויק"ר פ' והוא ישקיט (פ"ה) מדנפק פגע ביה שידא [1] אשמדון רבהון דרוחתא. *[אחי"ה בנו"ג בב"ר ר"פ ל"ו שידא שמדון ובויק"ר שידא שריהון דרוחתא ובהעתקת עיקרי התל' אי' עוד וז"ל והוא אשמדאי שידא כדאי' בפ' מי שאחזו ע"כ וזו ההוספה בלי ספק שייכת לבעל עיקרי התלמוד כי בע' אשמדאי כבר הוכחתי כי רבינו לא הביא בשום מקום השם אשמדאי ולא ידע מאומה מאותה הגדה בגיטי' ס"ח. וס"ח: אעפ"י שהביא מאמרים רבים משני עמודין הנ"ל (עיי"ע אשמדאי ח"א, שי"ח וש"נ כי עיקר הגי' אשמדוו) וכבר הארכתי זה רבות בשנים בענין שדים ויחוסם למעמד אמונת השדים אצל הפרסיים במאמרי המיוחד איבער דיא יידישע אנגעלא־לאגיא אונד דעמאנאלאגיא וכו' צד 48 והלאה עש"ה. ואין כאן מקום להאריך והא לך קצת מאמרי רז"ל מגילה ג' סע"א אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא ובסנהד' מ"ד סע"א אסור לו לאדם שיתן שלום וכו' וע"ש תוספו' ד"ה חיישינן. גיטי' ס"ו. יבמות קכ"ב. וליחוש שמא שד הוא וכו' עיי"ע בבואה. ב"ק ט"ז סע"א נעשה שד עיי"ע קמוס. סנה' ס"ז: דקפיד אמנא שד וכו'. אין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה ועיי' שמ"ר פ"י. סנהד' שם עיי"ע לט ג'. שבת ס"ז. שידא דבית הכסא, חולי' ק"ה: עיי"ע בר שידא יבמות קכ"ב. אמר לי יונתן שידא, עירו' מ"ג. דילמא יוסף שידא אמרינהו, פסחי' ק"י. אמר לי יוסף שידא אשמדאי מלכא דשֵׁידֵי וכו', גיטין ס"ח. דילמא אשמדאי מלכא דשידי ידע ושם: שדה ושדות (קהל' ב', ח') הכא תרגימו שידה ושידתין [2] במערבא אמרי שידתא א"ר יוחנן שלש מאות מיני שדים היו בשיחין ושידה עצמו איני יודע מה היא ועיי' פירש"י. עירובי' י"ח: רוחין ושידין ולילין, ילק' איוב תתקי"ג רוחות ושדים עיי"ע צפון, חגיג' ט"ז. אבדר"נ פל"ז ששה דברים נאמרו בשדים וכו' עיי' הרמב"ן ויקר' י"ז, ז', ויק"ר פכ"ב ואין שעירים אלו אלא שדים . . ואין שדים אלו אלא שעירים וכו', ספרי האזינו פסי' שי"ח דבר שאין מטיבים להם אלא מריעים להם לשדים מה דרכו של שד נכנס לאדם וכופה אותו (פסיקתי זוטרתי נכנס באדם). ועיי' ג"כ תרג' ויק' הנ"ל ולדברי' ל"ב י', י"ז באונק' ובתר"י א'. והתואר שֵׁדָיָין ב"ר פס"ה איש שעיר (בראשית כ"ז, י"א) גבר שדיין כמא דאת אמר (ישעי' י"ג, כ"א) ושעירים ירקדו שם ומזה שֵׁדְיָא בע' שד ג'] —

☞ שד (= שְׁדִי כמו דאה בל"מ schweben, schwirren) תרג' יעוף יומם (תהלי' צ"א, ה') דשדי בימי. *[אחי"ה בנו"ג דשדי בימָמא תרג' נדד כנף (ישעי' י', י"ד) נטיל מכא ושדי כא. ובאתפעל תרג' ידאה (ירמיה מ"ח, מ') כנשרא דמשתדי וכן שם תרג' י"ב, ט'. כאשר ידאה הנשר (דברים כ"ח, מ"ט) תרג' כמא דנשתדי נשרא, תרג' ויעף (ישעיה ו', ו') ואתשדי, אבל עיי"ע שו ב'. יעפו (חבקוק א', ח') (משתרן) (צ"ל משתדן]. תרג' נוע תנוע (ישעיה כ"ד, כ') אשתדאה תשתדי ארעא ועיי' ג"כ ע' שד ג'] —

שד (= שִׁידָא פי' כמו צידדא, צד Seite, Ecke) תרג' על ירך המשכן (שמות מ', כ"ב) על שדא דמשכנא כמו צד. *[אח"יה וכן תרג' ירך המזבח (ויקרא א', י"א) שידא דמדבחא, ירכתי צפון (תהלים מ"ח, ג') שידא דציפונא, ירכתי ביתך (שם קכ"ח, ג') שידא דביתך וכן ירך המנורה שידה עיי' תרג' שמות כ"ה, ל"א; ל"ז. י"ז] —

שָׂדֶ[ה] (מל"מ מקום ישוב ועוד מישור Feld, Ebene, Blachfeld) בריש שביעית (פ"א מ"א; פ"ב מ"א) שדה האילן ושדה הלבן [3], בסוף ספרא (בחוקותי פרשה ד' פרק י"א) והיה השדה בצאתו ביובל (ויקרא כ"ז, כ"א) מלמד [4] שהשדה קרוי בל' זכר. *[אחי"ה ושם עוד: בלשון הקודש אבל בלישנא דרבנן לרוב בל"נ ב"מ י"א. זכתה לי שדי, שדי קנויה לך, פיאה פ"א מ"ג מתחלת השדה ומאמצעה, ב"ק פ"ו מ"ב אותה שדה והכלל בזה ובשמות אחרים כמו רחל (עיי"ע) לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמה. ובספרא הנ"ל

---

[1]) כ"ה בכ"י ו:דפ"ר ובדפו"ו ש:ידה. [2]) בקהל"ר פ' כנסתי שדה ושדות שֵׁידָא ושֵׁידָתָא ועוד דרש שם בזה"ל שרים ושרות . . שדה ושדות דיינין זכרים ודיינין נקבות ופי' מ"כ מלי שודא דדייני אבל נעלם ממנו כי אשה פסולה לדין עיי' חידי הרד"ל ולי נראה ברור שצ"ל דיווין זכרים ודיווין נקבות עיי"ע דיוו ח"ג מ"ב פי' שדים זכרים ושדים נקבות וכדאי' בגיטי' הנ"ל, ושם: איתי שידה ושידתין כבשינהו אהדדי, וכן בשמ"ר פ"ל כמה רוחות ושדים כבש שלמה ובתרג' שני באסתר שדים ופגעים וכו' עיי' מאמרי הנ"ל 81. [3]) עיי"ע לבן. [4]) בנו"ג מגיד.

התעורר הרב הח' מהרי"ו במסרת התלמוד אות ע' כי גי' הספרים קרוי לשון זכר בלשון הקדש טעות היא כי מלת קודש מוסב' אשלמטה קדש מהקדש וכו' ובילק' גרס קרוי על שם זכר ע"כ ובפי' ר"ש בספרא (רפו"ו) הביא גי' ישנה מלמד שהשדה קרוי על שם הגזבר[1] וראיתי בשטה מקובצת לערכי' כ"ה: דנ"מ הכא דאי שדה לשון נקבה הוי אמינא דתהיה אשדה קאי וה"ק והיה השדה אם גאלה הכהן מגזבר תהיה לו כאחוזתו ולא תצא מתחת ידו אבל השתא דשדה לשון זכר א"כ ע"כ תהיה לא אשדה קאי אלא אאחוזתו קאי כדדריש הכא אחוזתו תהיה שלו ולא שדה זו שלו ע"כ ועיי' ג"כ התורה והמצוה להרב מלבים ימ"ש בספרא שם. והקבוץ ב"ר פמ"ב עמק השִׂדִּים (בראשית י"ד, ג') שהוא עשוי שדים שדים תלמים[2], ושם: שהוא מניק את בנו בְּשָׁדַיִם עיי"ע עמק א'] —

שִׁדָּה (אולי מל"מ עיי' בפנים ועיי' ל"ע سدّة ל"י אמצ' σέδα, σέδας Trag- Sopha, Sitz (stuhl, Lehne בפ' כל כתבי הקדש (שבת ק"כ.) ע"ג שידה תיבה ומגדל פי' „דומה לתיבה כדכתיב שדה ושדות (קהלת ב', ח') ואע"ג דבגיטין לאו כי האי גוונא דגרסינן בר"ג דפ' מי שאחזו (ס"ח.) שדה ושדות הכא תרגימו שידא ושידתין קיימא לן (שבת ס"ג. יבמות י"א: כ"ד.) אין מקרא יוצא מידי פשוטו". בכל המעורב פ"ו במקואות (מ"ה) השידה והתיבה שבים פי' אם יש בים כלים כדי לרחצן ונתמלאו מים. *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' רה"ג בכלי' פכ"ב מ"ח בסד"ט 17 ושם הביא ג"כ ראיה מב"ק צ"ה: נתן לחרש שידה תיבה ומגדל וכו' הרי לדעת רה"ג שידה של משנה היא היא שדה של מקרא וזו ג"כ דעת רש"י בקהלת וז"ל שדה ושדות מרכבות גוי עגלת צב ובל' גמרא יש שדה תיבה ומגדל ע"כ וכ"ה בל"ע ובל"י אמצ' הרשומ' בתחלת הערך כי מלה ערבי' מורה כסא רך להתענג ועוד سدة الملك כסא המלך ובל"י הנ"ל פי' כסא כמו אפריון כעין מטה שנושאות בה נשים והוא כעין ארגז וכן פירש"י בב"ק שם שידה ארגז של עגלה העשויה למרכב נשים וכן פי' רש"י בשבת מ"ד: ד"ה מוכני ע"ש וכן בגיטין ס"ח. שידתא: שידה עגלה למרכבת נשים ושרים ע"כ ובכתובו' ס"ה. ד"ה בקולפי דשידה פירש"י במנעול של ארגז[3]. וכנראה כן הבינו ל"מ חכמי התלמוד כדמוכח מגיטי' הנ"ל שדה ושדות הכא תרגימו שידה ושידתין במערבא אמרי שידתא כלומר בבבל פירשו שד זכר ושד נקבה (עיי"ע שד ו') ובארץ ישראל פירשו מרכבות נשים ועיי' פירש"י, ושם: א"ר יוחנן שלש מאות מיני שדים היו בשיחין ושידה עצמה איני יודע מה היא והגי' היותר מעולה בירוש' תעני' פ"ד דס"ט סע"א ר' ירמיה בשם ר' חייא בר בא שמונים שידות של מתכת היו בשיחין א"ר ינִיי שידה לא היתה בימינו. ורד"ק בשרש שדד הביא פירושים אחרים בענין שדה של מקרא ע"ש ובעל עיקרי התלמוד הביא כל זה הפירושים מבלי שהזכירו הרד"ק. וכנ"ה בכלים פי"ח מ"ג השידה התיבה והמגדל שנטלה אחת מרגליהן, במנחו' ל"א רע"א כלים פי"א מ"א ע"ש פי' הרמב"ם והתוספו' במנחו' ד"ה השידה ותוספו' שבת מ"ד: ד"ה מוכני. עירובי' ל' סע"ב חגיגה כ"ה. גיטין ח': נזיר נ"ה. הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל וכ"ה בתוספת' שבת רפי"ד (ט"ו), תוספת' שם רפט"ז (י"ז) ומחזירן לשידה ושם סוף עירו' ומחזירן ציר התחתון של דלת התיבה ומגדל ושידה, ירו' תעני' פ"ב דס"ה: מה שהיה בכף ידיהם החזירו[4]) מה שהיה בשידה ובתיבה ובמגדל לא החזירו] —

שדה (?) בס"ג דסוט' (מ"ה:) משחרב בית המקדש ראשון בטלה שידה ופרידה וזכוכית לבנה. (א"ב שירא פרנדא כתוב בנוסחאות ופירש"י מין משי). *[אחי"ה עיי"ע שר ה' ומ"ש. ורבינו גי' מוטעת נזדמנה לו וצ"ל שירא פרנדא. ובהיפך בירו' שבת פ"א ד"ד. במקום שידתא צ"ל שיירתא. ורבינו כתב לנכון שירא פרדנא בע' כלך ע"ש ועיי"ע שר ה'] —

שִׁדּוּן (איוב י"ט, כ"ט) ברייש ואלה המשפטים בילמדנו (תנחומא סי' ד') למען תדעון שדון (איוב שם) שדין כתיב. *[אחי"ה בנו"ג שדון שדן כתיב וצ"ל שדין כתיב כלומר שיש דין בעולם וכדאי' ברש"י שהביא התנחו' וכ"ה בשמ"ר קרוב לס"פ ל' שדון שדין כתיב שיש דין בעולם ועיי' מנחת שי באיוב הנ"ל (וש"נ בטעות פל"ז בשמ"ר וצ"ל פ"ל) וש"נ הזהר וארא ומצורע ע"ש] —

---

1) ומזה נשתבש בילק' על שם זכר. 2) ונראה שבא מגליון להורות על שדים ובע' עמק א' רבינו לא גרס תלמים.
3) וגי' ופי' רבינו עיי"ע קלף האחרון. 4) דרש בכפיהם (יונה ג', ח').

* שְׁדִי שֵׁדְיָא עיי"ע שד.

שְׁדַךְ (כל' שמרוני כמו בלא"ר פי' ענין השקטה beruhigen, פַּעֵל שַׁדֵּיךְ ׳ ruhen, ruhig sein (stillen ויִשׁכּו המים (בראשית ח׳, א׳) תר"י (א') ושדיכו[1]) מיא. עד ישוב אף אחיך (בראשית כ"ז, מ"ד) תר"י (א') עד דתשדך[2]). והארץ שקטה ממלחמה (יהושע י"א, כ"ג) תרג' וארעא שדוכת. כב"ר פ"פ (פע"ט) ויחן את פני העיר: נפק ואשכה מיליא משדכן. *[אחי"ה ובירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד אי' כד חמא דשדכן מיליא פי' כשראה שדברי גזרתו שקטים ובינוני פ ע ו ל בפַעל מְשַׁדְּכָן כבב"ר הנ"ל וכן בירו' יומא פ"ח דמ"ה. ושדך . . ולא שדך פי' נח ושקט, ו ב פ ע ל השקיט ב"ר ס"פ ס"ד וישדיד צבורא. וכן הרבה בתרג' בהוראת והעתקת שקט ושכך עיי' תר"י ב' דברים ל"ג, ג' לא נייחין ולא שָׁדְכִין, תרג' ישעיה י"ד, ז' נחת שדוכת ארעא ועיי' תרג' שופטים ג', י"א; ה', ל"ב; לתהלים פ"ג, ב'. א ת פ ע ל תרג' אסתר ב', א' ואִשְׁתְּדַךְ; שם ז', י' אשתדיכת, פַּ ע ל תרג' תהלים ס"ד, י"א תְשַׁדֵּיךְ; צ', י"א מְשַׁדְּכִין רוגזך, אַ פ ע ל: תרג' ירוש' א' והשכותי (במדב' י"ז, כ') ואַשְׁדִיךְ, תרג' ישקיט (איוב כ"ד, כ"ט) והוא ישדיך. וגזרת המלה מל' שמרוני שתרג' שמרוני העתיק וישכו המים (בראשית הנ"ל) ואשתדכו מיא, והשכתי מעלי (במדבר הנ"ל) תרג' שמרוני ואשדך מן עלי[8]) והתואר שְׁדִיךְ פי' שאנן ושָׁקֵט עיי' תר"י ב' במדבר כ"ג, כ"ד לא ניח ולא שדיך ושם הקבוץ ולא שדיכין ובל"נ שדוכא תרג' דה"י א' ד', מ'. ומה שענינו ריצוי בנשואין עיי"ע שדך האחרון] —

שדך (= שְׁדָכָא = שְׁדָאכָא נ"ל מל"פ ستاك, استاك, شتاك זמורה לחה (frischer Zweig כפ' אמר ר"ע בגמ' מניין לערוגה (שבת פ"ה: שאני התם דאיכא שדכא[4]) פי' גאון „שדכי עלין רחבין שאוחזין בארץ ורווחין ונכנסין אלו באלו כדגרסינן בפרק המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירו' ק':) תני חדא אסור להלך ע"ג עשבים בשבת ותניא אידך מותר וכו' הא דאיכא שדכי הא דליכא שדכי"[5]). בפ' השוכר את הפועלים בגמ' היה עושה בתאנים (ב"מ צ"א: אמר רב שישא בריה דרב אידי בשדכא[6]) פי' „עלין וזמורות משוכים מכרם זה למקום שהשור דש בו שהם הם". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בב"מ הובא בשט"מ וקרוב לזה פירש"י בב"מ בשרכא בזמורה ארוכה מאוד ומגעת עד לפני השור ובשבת פירש"י שראכא זמורותיהן ארוכות ומתערבות וכו' ובעירו' פירש"י פתילה ארוכה שהעשב ארוך ע"כ מוכח בין לדעת רבינו (היינו ר"ח אשר אחריו נגרר בשני המקומות) בין לפירש"י הוראת המלה זמורה והיא היא מלה פרסי' הנ"ל זמורה לחה יוצאה משרשי האילן ובפרט אותה זמורה הנאכלת מרוב לחלחותה בהיותה ירוקה. וגי' בדל"ת לפי זה היא העקרית והידוש שר"ח ורש"י אוחזין בגי' רי"ש] —

שדך (= שַׁדְכָּא מע' שדך א' פי' ההולך שאנן ובטל מהמלאכה der ruhig geht, müssig ist, Müssiggänger) בס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ט. מתניתין בשדכא בשדכא פשיטא. פי' „אדם בטל שאינו מרויח כלום מן הנכסים אבל אדם אחר שמרויח מאי דעבד בשדכא פשיטא דאין מתפרנסין הואיל דלית להו הנאה מיניה לא מחלי ליה"[7]). בס"ג דפ' ההובל (ב"ק צ"ב:) שייך[8]) ואזיל דקלא[9]) בישא בהדי קינא דשדכי פי' בדקל רע מצוי קן של יונים שאינן פרין כשאר יונים. בפי' מגנצא כתב דיקלא בישא לגבי גינה דסרקי פי' דקל רע מחשבין אותו עם אילני סרק — (א"ב בנוסחאו' כתוב מטייל ואזיל דיקלא בישא גבי קינא דשרכי באות רי"ש). *[אחי"ה והתוספו' בב"ק כבר העירו על גי' רבינו שהיא בדל"ת ופירשו

[1]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד אבל בדפ"ע ושדכו ובנו"ג באתפעל (ואשתרבו) [וצ"ל ואשתדכו] מיא. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה עד בעיקרי התלמוד ובדפ"ע עד זמן ובנו"ג עד די תשדוך. [3]) וכן ושכתי כפי (שמות ל"ג, כ"ב) תרג' שמרוני ואשדך כפי והוא טעות בקראו ושכתי כפי וכן טעה לקרוא משכיתם במקום משכיתם (במדבר נ"ג, נ"ב) יען כן העתיק השמרוני משדיכון [4]) בנו"ג שראכא ובכ"י ש"ס ישרכא וכ"ה ברש"י ותוספי בד"ש ובשאר מקומות אצל בעל ד"ס שבת צד צ"א. וש"נ כ"י א"פ שדאכא וכ"ה במאירי בחיי הר"ן ובכפתור ופרח פי נ"ז [5]) פי' זה הועתק מפי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנא פ"ו. וקוראו רבינו גאון. ור"ח גורס שם שראכא וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען בעירו' ק': אבל בכ"י ש"ס א"פ ובר"ף ובאו"ז הל' עירובי' סוף סי' ר"ו אי' כגי' רבינו שדכא ובפי' ר"ח בעירובין בש"ס ווילנא הגי' שראני וצ"ל שראכי ובתש' הגאונים בהוצ' מקיצי נרדמים סי' הכ"ה (צד 220) הגי' ג"כ בדלת ופי' שראכי ענפים ארוכים שמשתלהין ומשתדכין באשר לפניהם כי שידוך כלשון קשירה הוא. [6]) בנו"ג בשרכא ובכ"י ש"ס רי א' בסרכא. [7]) הועתק מפי' רגמ"ה ועיי' ג"כ בפירשב"ם. [8]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס שידך ובנו"ג מטייל בכ"י ש"ס פ' משאיל ובב"י ה' מְשָׁאֵל ובאה"ת משייל וכו"ת במ"ם וצ"ל שייך וכדאי' ג"כ בע' שך א' וכן בדפו"ו בערוך. [9]) בילק' שופטים ר ס"ז בט"ס דהלא.

קינא (דשרכי) [צ"ל דשדכי] כלומר מקום הבטלנים ופי' קינא היינו מקום והביאו ראיה מב"ק נ"ח: תלתא תאלי בחדא קינא וכן בסוכה ל"ב: בחד קינא במקום אחד וכו' ולפי זה קינא הוא ל"פ خان, خانة דירה ומקום ופי' רבינו עיי"ע קשב. ודע כי שַׁדְכָּא הוא תואר ופי' בטל מע' שדך א' שפירושו שקט וכפי' התוספו' בב"ק וב"ב וכן פירש"י בב"ק קינא דשרכא אילנות בטלים כלו' דרך דקל רע ליגדל בצד אילן סרק. והוא קרוב לפי' מגנצא שהביא הערוך ורש"י הרכיב שני ענינים היינו שרכא ברי"ש כמו שדכא בדל"ת ועוד כמו סרק. ובילק' תולדות ר' קי"ו גרס קינא דסרכי ובילק' שופטים ר' רמז ס"ז שרכי וג"כ פי' שהועתק מפירש"י בב"ק. אבל מ"ש התוספו' בענין תרג' יודע ציד נחשדכן הנכון מה שכתבתי בע' זה שעיקר הגי' נחשרכן ברי"ש] —

☞ שְׁדַךְ (ein Mädchen zur Heirath geneigt) (machen מסכת קידושין פ"ק (י"ג.) התם בדשדיך ומנא תימרא דשני לן בין שדיך ובין לא שדיך פי' כשהאיש מדבר על אשה והיא נתרצית להנשא לו. *[אחי"ה וכן פירש"י בדשדיך שדבר בה קודם לכן ונתרצית להתקדש לו ע"כ ונראה שהוא מע' שדך א' שע"י דבור על לב הפנויה להתקשרה בקשר נשואין נחה שקטה דעת הצדדים המתחתנים בתנאיהם. פ י ע ל שבת י"ב סע"א אין משדכין את התינוקות לארס ובתוספת' שבת ספט"ז (י"ז) אין משדכין בין איש לאשתו וכו', שבת ק"נ סע"א תנא דבי מנשה משדכין על התינוקות ליארס בשבת, קידושין מ"ד: א"ר נחמן והוא ששידכו עולא אמר אפי' מיאון אינה צריכא אע"ג דשידכו, והשם רק בקבוץ קידו' י"ב: (יבמו' נ"ב.) רב מנגיד . . על דמקדש בלא שידוכֵי . . נהרדעי אמרי בכולהו לא מנגיד רב אלא על דמקדש בביאה בלא שידוכי וא"ד אפי' בשידוכי נמי משום פריצותא, ירו' קידושי' פ"ג דס"ד סע"ב שמואל אמר המקדש בלא שידוכים לוקה ותופסין קדושין מר עוקבא בשם שמואל אמר תלת המקדש בלא שידוכין לוקה וכו'] [1]) —

* שדכן עיי"ע נחשירכן.

שדל (= שַׁדֵּל מל"ס בפַעֵל ענין פתוי והסתה überreden ב) שְׁדַל כמו שְׁדַר מל"ע شذر ענין זריזות וזירוז למלחמה eifrig sein, sich be- (streben, zum Kampf rüsten וישובבתיך ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל ל"ח, ד') תרג' ואשדלינך ואתן שירין בליסתך. בני אם יפתוך חטאים (משלי א', י') תרג' ברי אם ישדלונך [2]) חטאים לא תטפים. ואנה עשית (רות ב', י"ט) תרג' ולאן אשתדלת למעבד, אשר עשיתי עמו (שם) תרג' דאישתדלית עימיה — (א"ב תרג' ויאבק איש עמו (בראשי' ל"ב, כ"ד) ואשתדל גבר עמיה פי' כלם ענין עסק). *[אחי"ה ושם פסוק כ"ה ויאבק תרג' באשתדלותיה עמיה וזה מל"ע שדר והוא כמו שדל רי"ש ולמ"ד מתחלפין פי' זריזות וחריצות, ברכו' ט': ישתדל לחץ לקראת מלכי ישראל, שבועו' ל'. השתדל לדונו יפה, תוספת' קידושי' פ"ה לעולם ישתדל אדם ללמוד וכו'. ובפרט זירוז למלחמה וזה נאבק פי' מזרז במלחמה ringen ומזה השתדר להיות איש (אבות פ"ב מ"ה) וג"א השתדל עיי"ע שדר א' וש"נ אבות ד', י"ח אבל ענין פתוי הוא בפַעֵל מל"ס הנ"ל. תרג' וכי יפתה (שמות כ"ב, ט"ו) וארי ישדל ועיי' תרג' שופטים י"ד, ט"ו; ט"ז, ה' דה"י ב' י"ח, ב'; ליחזקאל ל"ט, ב' תרג' ושבבתיך: ואישדלינך וכן בדרז"ל יומא ל"ה: בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, קידושי' ל"א רע"א מפני שמשדלתו בדברים וכו'. ה ת פ ע ל קהל"ר פ' דברתי אני הלב מִשְׁתַּדֵּל וכו', פסחים קי"ג. הוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו נ"ל מל"ס שדל שפי' ג"כ חנף כלומר הוי חונף למי שהשעה היינו הצלחה משחקת לו ומזה ב"ר פכ"ב אית כלבין ברומי דידעין למשתדלא וכו' פי' ע"י חניפה וחכמה הם מתפרנסים וכ"ה בילק' בראשי' ר' ל"ו אבל בילק' תהלים תת"ם הגי' משדלא ובע' פרט י' משדרא. ואולי מזה ג"כ במקום שאין אנשים השתדל להיות איש הוי חונף לעצמך ותפתה לבך שאתה האיש אשר יש לאל בידו לעשות גדולות] —

* שׁוֹדְנִי (= סֻוּדְנָא מל"ר הרשומה בע' צד Ueber- (redung ב"ר פס"ג שודני צידני צד בבית צד בשדה עיי"ע צד ומ"ש.

☞ שְׁדַף (נ"ל מל"ע سدف בבנין ד' اسدف או شطف ענין נשיגת אחור sich zurück-

---

[1]) ובל' עברי החדשה נקרא המשדך בזיווגן (רשב"ם בב"ב קע"ד סע"ב ד"ה מצוה) שדכן, Heirathsvermittler

[2]) בנו"ג נישרו לך צ"ל נשדלו לך ובכ"י תרגי נישדלונך.

ziehen) תרג' כי שיח וכי שיג לו (מ"א י"ח, כ"ז) דילמא שועי ליה או אשתדפא אישתדיף. *[אחי"ה ר"ב הביא כן עפ"י המתורגמן והוא סיים נ"ל שהוא ל' שותפות הדל"ת היא במקום תי"ו התפעל כמנהג ופי' שמא יש לו שותפות ועסק עם אחר ע"כ ואין נ"ל וגם פ' ה' לעווי שהוא כמו הדף דחוק מאוד ולי נראה ברור כי תרג' שיג פי' ענין נשיגת אחור (לפנות נקביו) הועתק כן בל"ע הנ"ל באותו הענין ועיי"ע אשתדיף (בח"א, שכ"ט)] —

* שָׁדַף (מל"מ ענין לקות הזרע מרוח קדים vom Ostwind geschlagen) רק בנפעל ונתפעל כמו בל"מ בינוני פ ע ו ל ושְׁדֻפֹת קדים (בראשית מ"א, ו') פי' נחבט מרוח מזרחית וכהעתקת התרג' שקיפן קדום וכן פירש"י בחומש חבוטות והלעז בכ"י רש"י השליד"ש elidés ausgeschlagen, ב"מ ק"ה: במשנה אכלה חגב או נשדפה ובגמ' שם כגון דאישדוף רובא דבאגא עולא אמר כגון שנשתדפו ארבע שורות, ושם ק"ו רע"א ואשתדוף נמי הנך שערי ע"ש כמה פעמים אשתדוף, משתדפו, נשתדפו. גיטי' מ"ט סע"ב בדהוו ליה ואישתדוף, ב"ב קע"ד: מיהוי הוה ליה ואשתדוף. נ פ ע ל ב"מ ק"ה סע"ב נשדף תלם אחד וכו', ירו' שקלים פ"ה דמ"ה ע"ד פעם אחת נשדף כל העולם כולו, ירו' מ"ק פ"ג דפ"א רע"ד חיטה אחת חצייה נשדף וחצייה לא נשדף. והשם שִׁדָּפוֹן כל"מ ב"מ ק"ו. ערכי' כ"ט: ובלא"ר שודפנא תעני' ו': תרג' דברים כ"ח, כ"ב שדפנא ועוד בקצת דפ' וכ"י שידפונא ובתרג' מ"א ח', ל"ז; לדה"י ב' ו', כ"ח שודפנא, ועוד שידפא כמו שדפון עיי"ע סלמנטין ציון מב"ב צ"א סע"ב וכפי' רגמ"ה שם.

שָׁדַר (מל"ע הנ"ל בע' שדל streben, ringen) בפ' ר' אומר איזו היא דרך ישרה (אבות פ"ב מ"ה) ובמקום שאין אנשים השתדר להיות איש. ובפ' בן זומא (שם פ"ד מי"ח) ואל תשתדר לראותו בשעת קלקלתו עיי' בע' אל ס"א אל תשתדל, השתדל[1]). (א"ב בדניאל (ו', ט"ו) הוה משתדר להצלותיה). *[אחי"ה ופי' השתדר כמו השתדל הוה מזורז ונלהם strebe, ringe darnach ועיי"ע שדל[2]) ומזה הענין בדניאל ויפה פי' המיוחס לרס"ג וז"ל משתדר מתעסק ונלהם ונאבק . . ויאבק מתרגמינן ואשתדל רי"ש מתחלף עם למ"ד ע"כ ומזה אשתדור פי' מרידה עיי"ע בח"א, שכ"ט] —

שדר (= שֵׁדְרָא פי' בל"ס תְּאַטְרָא בל"מ שמרים Hefe) בפ' המפקיד בגמ' יוציא לו שתות (ב"מ מ' רע"ב) איכא גולפי ושדריא פי' שמרים. *[אחי"ה וכ"ה בע' גלף וש"נ א"ד דאי' לפנינו בגליון הש"ס אצל הגי' שמריא וכן בכ"י ש"ס ושדרייא וכ"ה בפי' ר"ח ושדריא וכ"ה ברש"י ע"ז ס"ה רע"ב ד"ה הוה שפיך. ונ"ל כי הוא הוא תאטרא אשר בו הועתק שמרים בפשיט' הסורית (בירמיה מ"ח, י"א; תהלי' ע"ה, ט') ובל"פ נקראו דרדא עיי"ע דרד] —

שְׁדַר (מל"ס שַׁדַּר פי' שלח schicken) בר"ג דפ' בא סימן (נדה מ"ח רע"ב) אשתדרו ד ד י ך[3]) נמי ולא הדרת בך פי' ענין שלוח. וישלח לבלעם (במד' כ"ב, מ') תרג' ושדר כלומר נתארכו ונתגדלו הדדים ס"א אשתררו[4]) וככר פי' בע' כרף — (א"ב בנו"נ אישתדו דדיך ופירש"י מל' שדים כלומר שנעשו גדולות ובעל הערוך בע' כרף נראה שגרס אשתרור מלש' שרירין וחזקין). *[אחי"ה עיי"ע כרף (ה"ה, ש"מ) וש"נ השינויים ושם נגררתי אחר גי' דפ"ר אבל מס"א דאי' כאן כפי גי' כ"י ה"ב מוכה כי גי' אשתררו הוא העיקר בע' כרף וכגי' דפו"ו ואמ' וכ"י ה"ב ו"ו ואז צ"ל בע' כרף ואישתרור מלשון שרר והוא מל"ע شدّ פי' ענין יבש מלהלוחית וזה מה שכתוב הערוך בע' כרף נתקשו מלחלוחית שבהן וברש"י בנדה מ"ח רע"ב סד"ה אישתדו: אשתדו יבשו זאת מצאתי ע"כ תתכן להיות אשתרו מל"ע הנ"ל. אבל כפי גי' אשתדרו כמו שנסח רבינו בע' הנוכחי הוכרה רבינו לפרש מענין שלוח. ותרג' וישלח לבלעם לא מצא בעל המתורגמן ובאמת בכ"י ובדפ' הראשונים העתיקו ושלח ובאונקלס אי' הפעל שדר רק בבראשי' ל"ה, כ'. כ"ג ואולי בערוך צ"ל וישלח . . אל בלעם (במדבר כ"ב, ה') תרג' י ר ו' ושדר. וכן הרבה בתר"י שמות ג', י"ב. י"ג, לבמד' י"ג, ל"ה;

---

1) כ"ה בדפ"ר ולפי זה מוסב ס"א על שני ציונים הנ"ל וכ"ה באמת כי בע' אל גרס רבינו בעצמו ואל תשתדל בלמ"ר וגי' השתדל באבו' פ"ב מ"ה אי' לפנינו ועיי' ג"כ מגן אבות לרשב"ץ שהביא שתי נוסחאות ובדפ"ע אי' רק ס"א אל תשתדל ובכ"י ק"ט וה"ב רק ס"א השתדל. 2) ועוד ישם פ"א מענין שדל בל"ס תהגוף לעצמך לפתה אותך אבל זה הפי' אינו עולה יפה באבות פ"ד מי"ח. 3) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע לי'. 4) כ"ה בכ"י ה"ב והוא כגי' דפו"ו ואמ' וכ"י ו"ו וה"ב בע' כרף אבל בעיקרי התלמוד כאן: ס"א אשתרדו ובדפ"ע אישתדלו.

כ"ב, ט"ו, ל"ז; כ"ד, י"ב; לדברי' י"ט, י"ב, תרג' תהלים ק"ה, כ"ח; למשלי כ"ו, ו'; לאיוב ל"ט, ג' והרבה בש"ס עיי' חולי' צ"ה: שם: נ"א, עיי"ע שגדון, מגילה ז'. ושם: גיטין נ"ו, כתובות פ"ה, ע"ז י': ב"ב ד', זבחים קט"ז: פַּעֵל מְשַׁדַּר קידוש' ל"ג, משדרינן מ"ק ט"ז, יומ' י"ח: משדרי שלוחא. אתפעל ב"ר פס"ג משתדר ואזיל. תרג' משלי י"ז, י"א יִשְׁתַּדַּר, לאיוב י"ח, ח' דאשתדר] —

שדר (= שְׁדְרָה = שְׁזָרָה (עיי"ע שזר) Rückgrat, והושאל לרכסים Spindel hügelige Stel-len) בר"ג דפ' האומר לחבירו בית כור (ב"ב קי"ג:) ובר"ג דפ' אין מקדישין (ערכי' כ"ה.) הנהו שדרי דארעא מיקרו פי' רכסי הארץ כדכתי' (ישעיה מ', ד') והרכסים לבקעה ועיקרו מל' שדרה. בפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת דם) [צ"ל סימני חי'] (חולין ס':) השסועה (דברים י"ד, ז') בריה בפני עצמה היא שיש לה ב' גבין וב' שדרות. בפ' המפלת בגמ' וחכ"א (נדה כ"ד.) אתמר המפלת בריה שיש לה ב' גבין וב' שדרות[1] פי' בע' שסע. בר"ג דפ' העור והרוטב (חולין קי"ט:) הכא נמי בשדרה ומשום שומר פי' שדרה של שבלת החטים. *[אחי"ה וכראי' בעוקצי' פ"א מ"ב השדרה של שבולת ופי' הרמב"ם וכשימשכו גרעיני החטה מן השבולת ישאר מקומו כדמות שלשלת ובו חליות חליות ולכן נקראו שדרה של שבולת והיא ג"כ שומר מכלל שומרין וכו', ובכ"י בפי' הרמב"ם הגי' שזרה וכ"ה בערוך ע' שזב ע"ש וש"נ הדוגמאות, וכנ"ה בתוספת' פיאה ספ"ג איזהו כתף בסיגין המחוברות בשדרה זו ע"ג זו נטף הענבים המחוברות בשדרה ויורדות ועיי"ע כתף (ח"ד, שס"ג) וש"נ הירו' פיאה פ"ז ד"כ. נטף תלויות בשיזרא עיי' הערה 10. חולי' מ"ב. חוט השדרה תמיד, ל"א. עיי"ע שזר. ויק"ר פ"ל השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם. תוספת' חולין רפ"ג וכמה הן רוב צלעותיה אחת עשרה צלעות בשדרה מכאן ואחת עשרה צלעות בשדרה מכאן וכו'. שבת קמ"ז סע"ב חומרי שדרה עיי"ע עצב א'. ברכות כ"ח: אהלות פ"א מ"ח י"ח חוליות שבשדרה עיי"ע חלי ח"ג, ת"ג[2]. ב"ק ט"ז סע"ב עיי"ע חוי. ב"ר ר"פ כ"ח ויק"ר רפי"ח וקהל"ר פ' גם מגבוה לוז של שידרה וגי' רבינו שיזרא עיי"ע לוז (ח"ה, כ"ד:). והושאל לגבשושיות וכן פירשב"ם שידרי

כב"ב הנ"ל ורגמ"ה שם פי' סלעים נמוכים מי' שידרי דארעא מיקרו כלומר כמו שידרא שבקרקע וכן כפי' רגמ"ה בערכין ע"ש] —

☞ **שׁוּדְרָא** (= שְׁדְרָא מע' הקודם כמו שזרא מל"מ שזר וכן בל"ע شَزْر Gefloch-tenes, Strick) בגיטין בר"פ מי שאחזו (ס"ט רע"א) לשברירי דלילא ניתי שודרא ברקא פי' חבל של שיער, בעל הערוך בע' ברקא גרים שריא ברקא. *[אחי"ה בע' ברקא ב' (ח"ב, ר') ככר העירותי באות 2 כי גי' מוטעת נזדמנה לר"ב כי רבינו נתן גרס לנכון (כפי גי' כ"י ודפ"ר) שדרא ברקא ופי' חבל של שיער ובנו"ג בש"ס שודרא] —

* **שדרגנין** (צ"ל שַׁרְדְּנְגִין σαρδόνυξ, σαρδονύχιον שם אבן טובה) שמ"ר ס"פ ל"ח ראובן שדרגנין ובלקח טוב תצוה כ"ח, י' וכך היו נחקקים על אודם היה חקיק עליו. ראובן מוכח כי אבן טובה של ראובן היתה אדם ובאמת ע' הזקנים העתיקו אדם (שמות כ"ח, י"ז; ל"ט, י'; יחזקי כ"ח, י"ג) ע"י σάρδιον וואולגאטא Sardius וכן העתיקו שהם (שמות כ"ה, ח') והוא הוא σαρδόνυξ אשר בו מתרגם עקילס שהם (בראשית י"ב, ב') ובדפ"ר בע' זקנים לאיוב כ"ח, ט"ז מתורגם שהם σαρδονύχιον ועיי' פליניאוס ל"ז, כ"ג ועיי' בן מתתיהו על הקדמניות ג', ז', ו' ועל המלחמות ה', ה', ז' שהעתיק ככה אדם אמור מעתה כי שדרגנין צ"ל שרדנגין והוא הוא מלה יוני' הנ"ל. וכן גרס ר"ב עיי"ע שרדנגין.

* **שֶׂה** (ל"מ קטן מן הכבשים Lamm ודרשו מל"י σέ אותך du, dich) פסיקת' רבתי פ"מ אלהים יראה לו השה (בראשי' כ"ב, ח') יזמן קרבנו ואם לא שה לעולה בני שה לעולה (חי) [צ"ל סי] לעולה לשון יונית והכונה לל"י σέ אותך עיי' רימ"ז בט"ר ח"א, 20 ברילל פרעמד' רעדענסארטען 26, ובפירוש מלות זרות לר"מ גידעמאן בפסיקת' דפ' 'וויען.

שה (= שְׁהָא בל"ס ענין עכוב ואיחור abwarten, zuweilen; אתפעל אִשְׁתְּהִי verweilen; הפעיל הִשְׁהָה zurückhalten) שהייה[3] דרסה כבר פי' בע' גרם. כי לולי התמהמהנו בראשית מ"ג,

---

[1]) בנו"ג בחולין ובנדה שדראות ובתר"י א' לדברים י"ד ז' שֶׁדְרָאִין. [2]) וכן בקדושה של ר"ה יסד הפייטן שמונה עשרה חוליות שבשדרתיהן וביש נוסחאות שבשזורותיהם ועיי"ע שזר. [3]) שְׁהִיָּה das Pausiren des Schlachtmessers.

י') תרג' ירו' (א') ארום אילולי דאשהינא [1]). לא תאחרו אותי (שם כ"ד נ"ו) אל תאחרו אותי [2]). בפ' בהמה המקשה בגמ' השוחט (חולי' ע"ה:) מישהא הוה שהי ושתיק פי' „משהא הוה ליה ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן ושתיק עד דגמר טענתיה והדר פליג עלוהי ור' אסי נפק לברא קודם שיגמור דבריו איכא דאמרי מישתא הוה שתי ריש לקיש כי אמרה ר' יוחנן להא שמעתא וקודם שיגמור לשתות נפק ר' אסי". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בחולי'. ובגוף הענין פירש"י כמו זה בחולי' שם ובשבועו' מ'. ועיי"ע שתק בפ"א שפי' רבינו בשם רה"ג אבל ר"ח בשבועו' פי' מישהא שהי יגע היה ולפיכך לא השיב וי"א שותה היה ע"כ וכן פי' רצ"ג עיי' מ"ש בשם יוחסין השלם צד 195 במבוא ח"א XIX, וא"כ שהי מע' הבא אה"ז. וכנ"ה בתר"י א' ולא יכלו להתמהמה (שמות י"ב, ל"ט) ולא יכילו למישהי ושם ל"ג אין שָׁהֲיָין הינון הכא וכן בדרז"ל שבת קל"ה. ויבמו' פ': נדה מ"ד: כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל וביבמו' ל"ו סע"ב כל ששהא. יבמות ס"ד. נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה וכו' ושם: ורשאי השני לשהות עמה י' שנים. שבועו' י"ד: ושהה בכדי השתחואה תוספת' נזי' רפ"ג ושהה [3]) כדי דיבור. הפעיל נדה ל"א רע"ב מַשהין עצמן בבטן, סנהד' ע"ו. המשהא בתו בוגרת, ב"ר פפ"ה היו משהין את קיניהן. ויק"ר רפל"ז משהא את נדרו. אפעל תר"י א' לא יאחר (דברים ז', י') לא מַשְׁהֵי, שם כ"ב, כ"ב לא תשהונה עד דתיליד (עיי' ערכי' ז'.). אתפעל תר"י א' לבראשי' י"ט, ט"ז; ל"ב, ד'. כ"ד וכן ביצה ו'. לא אמרן אלא דאִשְׁתָּהִי אבל לא אשתהי משהינן ליה רב אשי אמר אע"ג דלא אשתהי נמי לא משהינן ליה, יבמו' פ': ואשתהויי הוא דאשתהי, ושם: ואשתהי עד תריסר ירחי שתא וכו'. נתפעל ר"ה ל': ביצ' ד': נשתהו העדים, נדה כ"ז. מעשה ונשתהה הולד וכו'. ובענין איחור בשעת שחיטה עיי' חולי' כ': ג', שמא ישהו שמא ידרסו, שם י"ב. שמא שהה שמא דרס, שם ל"ב. אם שהה כדי שחיטה . . . אם שהה כדי ביקור עיי"ע גרם וש"נ השם שְׁהִיָּה וכן השם שהייה בענין איחור במקום אחד שבועו' ט"ז סע"ב וי"ז רע"א בעי רבא צריך שהייה למלקות או אין צריך שהייה למלקות לקרבן גמירי שהייה למלקות לא גמירי שהייה או דילמא כפנים גמירי שהייה וכו' נזיר י"ז סע"א נזיר והוא בבית הקברות מהו בעי שהייה למלקות או לא עש"ה, והקבוץ שְׁהִיּוֹת שבועו' י"ז. ועוד השם שָׁהוּת ר"ה ל': כדי שיהא שהות ביום, מעילה ו'. לא הוה שהות למזרקיה, ירו' שבת ספ"ד ד"ז. ירו' עירו' פ"ז דכ"ד ע"ג ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג: כאן לשעה כאן לשהות. ירוש' מעשרו' פ"ג ד"נ ע"ד נותנין לו שהות, שם: בתוך כדי שהות, ירו' ברכות פ"א ד"ב רע"ד על ידי שהות רפה, על ידי שהות הוא מעלה הלודה ועיי' ב"ר פי"ב וע' אננקי] —

שה (= שְׁהָא נ"ל מל"ע ܫܗܐ פי' עיף ויגע müde, matt sein) כפ"ק בברכו' בגמ' וחכ"א (ו' רע"א) הני בורכי דשהיי מיניהו פי' הברכיים שמתעייפין מפני המזיקין שסומכין עליהן — (א"ב בנוסחאות כתוב ברכי דשלהי). *[אחי"ה וכ"ה בכ"י ש"ס ברכי דשלהי ובגליון דמשלהי אבל תתכן גי' רבינו ומל"ע הנ"ל וכן פירש ר"ח בשבועו' מ'. מישהא שהי יגע היה עיי"ע הקודם לזה. וכן פי' הר"י ן' מיגאש בשבועו' מ'. שהי כמו משילהי תרג' עיף ויגע ע"כ] —

☜ **שה** (נ"ל כמו שאה בל"מ ונבנה מהשם הסורי שַׁהְיָא חרבן Verwüstung) תרג' גלים נצים ערים בצורות (מ"ב י"ט, כ"ה; ישעיה ל"ז, כ"ו) גלין דשהו קרוין כריכין. *[אחי"ה בנו"ג במ"ב בתרג' גלין דישהו ובתרג' ישעיה גלין דשהו וכן הגי' בערוך ע' שה ה' ור"ב נגרר אחר גי' המתורגמן בה"א והיא העתקת נצים ונ"ל שהוא מל"ס ענין חרבן וכן הבין המקרא הרד"ק במ"ב הנ"ל פי' נצים הרבים מן עריך תצינה — והשם שַׁהְוָא בל"ס שַׁהְיָא תרג' למשואות (תהלים ע"ג, י"ח) לשהוָתָא כ"ה בדפו' ווניצ' ובנו"ג שחוותא ועיי' במתורגמן] —

* **שְׁהָא** (מל"ס שְׁהָא כמו שָׁאָה (בהתפעל) gedankenlos sein, träumen, gaffen) תרג' והאיש משתאה לה (בראשי' כ"ד, כ"א) וגברא שהי בה, תרג' ותמהו (ישעיה כ"ט, ט') ושהו (אבל עיי"ע שו ב'). ומזה לפע"ד השם שהי עיי"ע.

☜ **שְׁהַד** (מל"ע ܫܗܕ פי' ניער wach sein) תרג' בפסוק בלילה ההוא נדדה (אסת'

---

1) כ"ה בדפ"ע בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד דאשהינן ובנו"ג אילוליפון שהינא. 2) בנו"ג בתר"י לא תעכבון ית׳. 3) בכ"י אירפ׳ ושהא.

ו', א') דהוה שהיד ולא שכיב והוה שכיב ולא דמיך. *[אחי"ה ושם עוד פעמים. וה' לעווי רוצה לתקן שהיר וכן הח' אייזלער בט"ר ב', 78 ואין מוכרח אף אם בל"ס שהר פי' כמו כן ניער עיי"ע שהר] —

שְׁהִי (נ"ל מל"ס בע' שהא פי' תמהון gedanken-loses Einhergehen, Gaffen) בהגדה דמגיל' (י"ג:) דמפקי לה לשתא בשהי פהי. פי' מתעוללין עלילות להבטל[1]) ממלאכת המלך ואומר שבת היום פסח היום — (א"ב תרג' בפסוק ישנו עם אחד (תרג' שני ריש ג', ח') ומפיקין שתא בשהי פהי נוטריקון שהי שבת היום, פהי פסח היום). *[אחי"ה ובאמת בדפוסי' אי' בסימני הקו שה"י פה"י וכ"ה ברש"י שפי' כפי' הערוך אבל בכ"י ש"ס הגי' דמפקי ליה לשתא בשיהי פיהי[2]) וא"כ שיהי פיהי פי' מבלים זמנם בתמהון לב ובטיול אנה ואנה עיי"ע פיהי] —

שהיא (= שִׁיהֲיָא Lauf) בגמ' דפ' ר"א אומר האורג (שבת ק"ו:) ובר"ג דפ' אין צדין (ביצה כ"ד.) ומטי ליה בחד שיהיא פי' „כגון ריצה אחת ואינו צריך לפוש ביני ביני" — (א"ב בנו"ג שחיא). *[אחי"ה בנו"ג שיהיא ובכ"י ש"ס מינכען בשבת שחייה אבל בכ"י א"פ שהיי וז"ל הרב המאירי דמטי לה בחד שהייא ר"ל שמגיע לו בכפיפה אחת וי"ג בחד שהייה כלומר שמגיעו בריצה אחת עכ"ל, ופי' רבינו בעל הערוך הועתק מפי' ר"ה בביצה ושם הגי' שהיא בחי"ת, ובאו"ז הל' יו"ט סי' שנ"ב גרס ג"כ שיהיא ופי' בפעם אחת שהוא שוהה עליו לתופסו ע"כ והוא כפירש"י בביצה אבל בשבת פירש"י שיהיא מרוצה שהוא שוחה לאחוז בו עכ"ל והוא כשני הפירושים — ונ"ל שיהיא מל' ערבי' إثاءة Wurf] —

* שְׁהִיָּה, שְׁהוּת, שַׁהֲוָא עיי"ע שה א' ושהג'.

* שיהופא עיי"ע שף י"ג (י"ב).

* שְׁהַר (פי' בל' סורי' ענין ניעור wachen) ירו' תרומו' ספ"ט דמ"ה: וירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד ע"י כן הוה ישהר וע"י כן הוה קרץ. שמ"ר פמ"ז בואו ולמדו תורה דשחירון ודקרין בלילה וצ"ל דשהרין ודקרצין בלילה כמו שגרס ה' לעווי בשם הח' ניססען מברעסלוי ובע' אימטין (ח"א, קט"ז) הארכתי כפי' המאמר הסתום בע"א אבל לגי' דשהרין ודקרצין הכל יבא בשלום.

* שַׂהַר (כמו סהר פי' היקף Rondel) עוקר מתוך שהר זה ונותן לתוך שהר זה תוספת' שביעי' ספ"ב בגי' כ"י אירפ' ושם ג"כ סהר וכן גרס רבינו עיי"ע סהר א' ופי' היקף, והקבוץ תוספת' דמאי ספ"ו שַׂהֲרֵי שבלים.

שו (= שְׁוָיָא, שִׁוּוָיָא מל"ס תַשְׁוִיתָא עיי"ע Lagerstatt, Bett) יצועי עלה (בראשית מ"ט, ד') תרג' לשיוויי ברי סליקת. מעל משכבו (ש"ב י"א, ב') תרג' מעילוי שיווייה. מרבדים רבדתי ערשי (משלי ז', ט"ז) תרג' בתשווייתא שוית ערסי. וחיק[3]) לה אמה (יחזק' מ"ג, י"ז) תרג' ותשויתא לה אמתה. *[אחי"ה וכן ביחזק' שם פסוק י"ג וחיק האמה תרג' ותשויתא אמתה וחיק מל' חיקוי וקביעות וזהו היסוד (מנחו' צ"ז רע"ב.) הפַעל שַׁוִי פי' בל"ט הציע המטה וכן תרג' הפשיט' הסורית רפדתי יצועי (איוב י"ז, י"ג) תשויתי שוית וכן מרבדים רבדתי ערשי (משלי הנ"ל) וכן תרג' מושב (ש"א כ', כ"ה) ערש בתר"י א' דברי' ג', י"א, תרג' משכב (תהלי' ד', ה'; מ"א, ד'), מטה (שם ו', ז') ועוד עיי"ע תשויתא. והקבוץ עמוס ב', ח' בגדים תרג' שְׁוָיָן] —

שו (= שְׁוִי אולי מל"ע سوى ישת לבו לדבר מה zustreben, sich bestreben) ויעף אלי (ישעי' ו', ו') תרג' ואשתוי לוותי[4]), וחרד על דברי (ישעי' ס"ו, ב') תרג' ומשתוי לקבל פתגמי[5]) — (א"ב תרג' בפסוק (חבקוק א', ה') והתמהו תמהו: אתרפו שוהו). *[אחי"ה וזה האחרון מענין תמהון משרש שוי = שְׁוַהּ כמו תְּוַהּ בל"ס כמו שוא, שאה בל"מ וכן תמוהו (ישעיה כ"ט, ט') כגי' המתורגמן שוהו ובנו"ג שהו עיי"ע שהא. תרג' למשואות (תהלים ע"ד, ג') למשוה אומיא כה"ג בהמתורגמן ובקצת דפוסי' למשווה ובנו"ג בט"ס למשווק. אתפעל תר"י א' דברים כ"ה, ל"ד והיית משגע:

---

1) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמי אבל בדפו"ו בט"ס להינטל. 2) וישם עוד: ולא יהבי כרגא וכ"ה בשאר מקומו' אצל ד"ס (מגילה צד ל"ב). 3) בפסוק אי' והחיק. 4) וכ"ה בהמתורגמן ובנו"ג ואישתדי עיי"ע ישד ז' ומזה באקדמות לשבועות לכל אתר דמשהלחין זריזין באשותא ועיי' במחזור רעדעלהיים ומזה נראה לפרש תנחומ' נשא ססי' כ"ה (וכן בתנחומ' הישן נשא סי' ל"ב) ויהי איש מצליח למה כתיב איש מצליח א"ל הקב"ה שוית מה שלא ישוה אדה"ר ואין מצליח אלא לשון שויה שנא' (ש"ב י"ט, י"ח) וצלחו הירדן ופי' צלח עבר במהירות ובב"ר פפ"ו אי' בע"א עיי"ע קפז. 5) ועיי' תרג' שם פסוק ה'.

ותהון משתוין מפורענותא. והשם שְׁוָוהָא תרג' שואה (איוב ל', ג') אתר שווחא כגי' כ"י ובנו"ג שוּחָא — וכן השם שַׁוְיוּתָא תרג' ירו' א' שגעון (דברים כ"ח, כ"ח)] —

שו (= שַׁוִי בל"ס וארמי פי' כמו שום בל"מ legen, setzen) תרג' שם על שכמה (בראשי' כ"א, י"ד) שוי על כתפה. ובדניאל (ה', כ"א) ולבביה עם חיותא שוי. *[אחי"ה והרבה בתרג' עיי' לבראשי' ד', ט"ו; כ"ז, ל"ז; כ"ד, ב'; ל' מ'; ל"א, מ"א. מ"ב ובמקומות אחרים. וכן בקשור לב שוי לבא כמו שם על לב עיי' תרג' שמות ז' כ"ג; לדברים ל"ב, מ"ו; לש"א ט', כ'; לישעיה מ"א, כ"ב וזולתו'. ירו' תעני' רפ"ב דס"ה. נשוי ליבינן לכף ידינו ואח"כ אל אל בשמים ועיי' איכ"ר פ' נשא. אתפעל אשתוי תרג' איוב כ', ד'; משתוי תרג' יחזק' א', ט"ו. ומזה השם עיי"ע שו א'] —

* שְׁוָא (כל"ס כמו שָׁוָה בל"מ gleich, ähnlich sein; werth sein א') היות דומה באיכות או בכמות בערך לדבר אחר. תר"י א' בראשי' א', ט"ז והון שוין; לויק' ט"ז, ח' עדבין שוין; לדברי' י"ה, ח' בשוה ייכלון; לישעי' ט"ז, ו' לא שוי להון, קידושין ס'. שוו נפשיה וכו', כתובו' כ"ב. שוויה לנפשה חתיכא דאיסורא, שם כ"ג: איהי שויתא לנפשה וכו', שם ג' רע"א וש"נ שויוה רבנן לבעילתו בעילת זנות. ירוש' סנהד' פ"א די"ט סע"א לא שוייהנא ליה. וכל"מ ב"ק י"ד: שוה כסף, שם בגמ': דבר השוה כל כסף ועש"ה. יומא ס"ב. (במשנ') מצותן שהיו שוין במראה וכו' אעפ"י שאינן שוין כשרים ועיי' ירוש' יומא פ"ו דמ"ג. ירו' סנהד' פ"ג דכ"א ע"ג מה ת"ל שני (ויקי' ט"ז, ז') שיהו שניהן שווין.. שתי (במדבר י', א') שיהו שוות.. ירו' שקלי' רפ"ג דמ"ז: ב"ב קנ"ח: אלא שבאת לחלוק עלינו את השוין. ירו' קידו' פ"א דס"א סע"ב כשם שמתן שכרן שוה כך פורענותן שוה, שם דנ"ח ע"ג פחות משוה פרוטה, ירושי' סוטה ספ"ד די"ט ע"ד הצד השוה שבהן ועיי"ע צד וש"נ. שבת צ"ז רע"א גזרה שוה עיי"ע גזר ג' (חיג' רס"ט) וש"נ. הפעיל פסחי' מ"ג סע"א וש"נ השוה הכתוב איש לאשה לכל עונשין שבתורה וכו'. נדה מ"ו רע"ב השוה הכתוב הקטן כגדול. ירו' קידושין פ"א דס"א סע"ב השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה שבחמורות וכו', ב"ר פל"ד שהשוה דעתו לדעת המקרא. ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג זה שעומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו. אפעל ירו' גיטי' ספ"א דמ"ג ע"ד אילו אשויי עימי, שבת קכ"ז רע"א לאשוויי גומות. תרג' דמינו (תהלי' מ"ח, י') אשוינא, ואתמשל (איוב ל', י"ט) תרג' אשוון יתי לטינא. אתפעל ירוש' שבת פ"א ד"ג: אזיל ואִשְׁתַּוִּי לחברך, ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג ואִשְׁתַּוַּות להכרתה ועיי' תרג' תהלי' מ"ט, י"ג. כ"א; פ"ט, ז'. נתפעל נִשְׁתָּוָה משלי כ"ז, ט"ו. כ') ענינו כל"מ שימה והערכה וכן בל"ס שַׁוֵא, שַׁוְיָא werth sein תרג' שני באסת' ב', א' דלא הות שויא לגזירתא, ב"ק צ"ז. ב"מ ס"ד: לא שוי עיי"ע נהם. ב"מ נ"ב. שוי לכריסך, ע"ז ל"ד: דשוי חמרא, והשם שְׁוִי במשקל פְּרִי, כְּלִי כתובו' ס"ז. והרי הן בשוייהן. ירו' ע"ז פ"א ד"מ. מעלה עמו בשוויו, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד מוכרת לו את החפץ בשוויו וכו'. ועוד השם שְׁוִיאוּ תרג' שני באסתר ג', ח'. וכן השם שׁוּתִי עיי"ע — שיווי עיי"ע שב האחרון.

* שָׁוְא (מל"מ) שבועת שוא עיי"ע שבע ב'.

שׁוּב (פי' כמו תוּב, תוּ פי' עוד עיי"ע שב וש"נ) משנת נדה פ' יוצא דופן (נדה מ"ז.) כיון שבגרה שוב אין לאביה רשות בה. פי' עוד כמו תוב בל' תרגום ותו בל' תלמוד —

* שובדא (?) (שם פרטי) ירו' שבועו' פ"א דל"ג: לוי שובדא וצ"ל סוכייה וכדאי' בירו' יומא פ"ח דמ"ה: ועיי' עוד המקומות האחרות במבה"י למהרז"ף ע' ר' לוי סוכיא, סוכייה ולא העיר על ירו' שבועו' הנ"ל.

* שׁוּזָה עיי"ע שחז.

שְׁוַח (מל"ס שְׁוַח kernen, grünen) תרג' גלה חציר ונראה דשא (משלי כ"ז, כ"ה) שווח עמירא 1) ואתחזי דישאה. *[אחי"ה ר"ב נגרר אחר המתורגמן שגרס ככה וסיים: איני יודע מה הוא ואינו בערוך ע"כ וכ"ה בכ"י תרג' ובפשיטה הסורית ופי' כמו שהעתקתי. ובנו"ג בט"ס שוות] —

---

1) כצ"ל ובדפ"א עמידא.

* שְׁוַח (בלא״ר כמו שוּחַ בל״מ עיי״ע שח ב׳ (sich beugen, bücken תרג׳ ושח עינים (איוב כ״ב, כ״ט) ודשווח בעיני ברייתא כדאי׳ בכ״י וכן הביא הרמב״ן בפירושו ושם ותשוח עיי״ע שוּח במתורגמן והוא הביא ג״כ גי׳ הספרים ושוח בסורחנא ולפנינו ושַׁוַח, ועוד בכ״י תרג׳ תהלי׳ י׳, י׳ ישוח תרג׳ וִישְׁוַח ובנו״ג וְיִשּׁוּחַ — ומה שענינו משואות ושואה עיי״ע שו ב׳.

* שְׁוַח (בלא״ר כמו שוּחַ בל״מ (Grube תרג׳ בור כרה (תהלים ז׳, ט״ז) שווח כרה כה״ג בכ״י ובנו״ג שוח חפר. והקבוץ שיחות (שם קי״ט, פ״ה) שַׁוְחָן, ונ״ל מל״ע ـوُلخ בור טיט ועיי״ע שח ד׳.

שווך (= שַׁוְכָּא מל״ע شوكة פי׳ קוץ (Dorn בפ״ק בסוכ׳ בגמ׳ חבילי קש (סוכה י״ג רע״א) כיון דנתרן שווכייהו שביק לה ונפיק ס״א עלייהו — (א״ב נראה שגרסת בעל הערוך היא כיון דשווכי טרפייהו). *[אחי״ה ר״ב (ואחריו רמ״ל) נגרר אחר גי׳ המשובש דפ׳ באסיליא ולכן כתב מה שכתב ובאמת גי׳ דפ״ר פיז׳ וויניצ׳ וכ״י א׳ כיון דנתרן שווכייהו וכ״ה בכ״י ש״ס ב׳ דנתרי שוכיהו וכ״ה ברי״ף כ״י אצל ד״ס צד י״ז. וש״נ בהל׳ רי״ץ גיאת הלכ׳ סוכ׳ צד ע״ו ובמ״מ הל׳ סוכ׳ פ״ה הל״ב ושם ושם הגי׳ סוכייהו ופי׳ ענף עיי״ע הבא אח״ז אבל הגי׳ היותר מעולה שווכייהו והוא מל״ע הנ״ל ופי׳ קוצים ובנו״ג טרפייהו ופי׳ העלים שלו והוא כס״א שהביא רבינו עיי״ע טרף ח״ד, צ״ב] —

* שׂוֹךְ, שׂוֹכָא, שׂוֹכָה (מל״מ והוא סוך, סוֹכָה מל״פ شاخ (Ast, Zweig שופטי׳ ט׳ מ״ח שׂוֹכַת עצים, ושם מ״ט שׂוֹכֹה פי׳ ענף. איכ״ר פ׳ בחורים: שליש מאות תינוקות נמצאו חרוזים בשוכה אחת, ירו׳ בתובו׳ ספ״ב דכ״ז. ובלבד במפריח אבל בשוכו לא. ובענין שוכא דארזא עיי״ע לגש וע׳ שך ד׳ ומ״ש.

* שוּל עיי״ע שלי.

שוול (= שווליא, שוליא (Schüler, Jünger בר״ג דפ׳ הזורק (שבת צ״ו:) זורקין בוכיאר לשווליהן[1] פי׳ משרתיהן. בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ ואפי׳ עני (ק״ח.) כי תניא ההיא בשווליא דנגרי[2] בפ׳ המניח את הכד בגמ׳ המבקע (ב״ק ל״ב סע״ב) שווליא[3] דנפחי למקטלא קאי. בסוף הגדה דפ׳ הניזקין (גיטין נ״ח סע״א) שנתן עיניו באשה[4] ושווליא דנגרי הוה פי׳ תלמיד. *[אחי״ה וז״ל ר״ח בשבת (בש״ס ווילנא צ״ז סע״ב) פי׳ כגון שוליא דנגרי והוא כגון תלמיד המשרת ללמוד מלאכה נקרא שולא ע״כ ואחריו נגרר רבינו רק הוא גורס בכל מקום בשני ווין וכגי׳ כ״י ש״ס אבל בדפוסי׳ בוי״ו אחת ומדהקישה הש״ס בשבת צ״ו: ותו מי שאילי מהדרי משמע קצת כגי׳ שלפנינו לשואליהן, ורש״י פי׳ כפי׳ הערוך תלמיד ובגיטין נ״ח. לועז אינדריי״ן ואולי הוא כדעת רמ״ל במ״ל ein Lehrling, un tirone ועיי׳ הלעז ברש״י מכות ח׳: כד״ה בשוליא. ולולי יראתי הייתי אומר שְׁוּלְיָא הוא משובש מן discipulus תלמיד ותחלת התיבה נשמט׳ ב״ר פי״ט שואלת שאור (חומץ) אולי מזה הענין פי׳ מלומדת בכישוף. והוצרך לנקוד שְׁוָאלֶת כגי׳ שואל בשבת צ״ו: ועוד עיי״ע שאור ומ״ש] —

שוולנאי (שם זונה) בס״ג דפ׳ אלו הן הנשרפין (סנהדי׳ פ״ב:) לא כזבי (במדבי׳ כ״ה, ט״ו) שמה אלא שוולנאי בת צור שמה בין קני לאורבני שוולנאי מאי בעיא פי׳ ועל שם שוולנאי שזינתה נקראו שאר זונות בשמה בין קני לאורבני שוולנאי מאי בעיא כלומר במקום ייחוד לא אזלא אלא משום זנות כך היא לא באה בין ישראל אלא משום זנות בהדי קליפי דקני שוולנאי גפתה[5] לאמה בין קליפי הקנים זונה עשה חרפה לאמה שמזנה שם. מושבה בית סאה[6] ומשתנת בית סאה פי׳ שמשתנת מים ונשפכין לארץ והולכין עד בית סאה ודתני רב יוסף קבר שלה כינוי הוא לרחם שלה ודאמר רב ששת מפי שמועה אמרו כי כן היה שמה שוולנאי ואשר אמרו בין קני לאורבני שוולנאי מאי בעיא שמענו במשל הקדמונים על גדולה של זונות השם הזה דאמר רב ששת מפי שמועה היה שמה וזה אשר אמרו המושלים שוולנאי לכזבי נתכוונו ופתרון המשלים כך הן אומרין בין קנה לגומא מה זונה גדולה מבקשת כלו׳ שלא ישבה כאן אלא אורבת לזנות כענין שנאמר (ירמיה ג׳, ב׳) איפה לא שוכבת[7] על דרכים ישבת להם, והאחר כך פתרונו

---

[1]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ובדפו״ו לשוליהן וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען ובכ״י ש״ס א״פ כגי׳ הערוך דפ״ר בשני ווין ובנו״ג לשואליהן [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס בשווליא דנגרי ובנו״ג שוליא. [3]) בכ״י ש״ס בשווליא וכ״ה בכ״י גיטין נ״ח. ובנו״ג שוליא. [4]) בנו״ג באשת רבו. [5]) בכ״י ה״ב בט״ס געה. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד ולי׳ בדפ״ע וכ״ה בש״ס ובכ״י ש״ס ובילק׳ פנחס ר׳ תשע״ב מושכה. [7]) בקרי כתיב שגלת.

עם קליפה של קנה נאפה שוולנאי את אמה כלו' שמנאפת בפני אמה ואינה חוששת וכקליפת הקנה חשוב לה. *[אחי"ה נגררנו אחר גי' כ"י ה"ב שגרס בשני ווין וכן הגי' בכתב יד ש"ס מינכע: שוולאנאי, שוולאני ובכ"י פ' שוולנאי ובנו"ג שוילנאי ובילק' פנחס ר' תשע"ב שולנאי וכ"ה בדפ"ע ודע כי בל"פ שלפינה شلفينه פי' רחם של אשה ומזה شلف זונה ובכ"י ג"נ יש לה הוספה אחר תיבות כן היה שמה שולנאי אי' בזה"ל כלו' בעלת קבר השול שלה גדול מאוד וכן קורין לאותו מקום בל' ישמעאל ע"כ וכיון לל"ע سولة בעלת רחם גדול — ולבי אומר לי כי זה הפי' הערוך שייך לר"ח אבל בכ"י אנגייליק' חסר מדף נ"ז עד דף פ"ט וחסר בפי' ר"ח קונטרס שלם] [1] —

☞ שׁוּם (בלא"ר וסורי כמו שֵׁם Name מִשּׁוּם (durch diesen Namen, wegen, weil תרג' שם אשת אברם (בראשית י"א, כ"ט) שום איתת אברם וחז"ל הרגילו לומר משום במקום מפני, משום כבוד אשתו, משום שנאמר, ואין שום או לא שום כמו אין כל אין מאומה. *[אחי"ה ועיי' ג"כ מ"ש בעל התשבי. ועיי' תרג' בראשית ב', י"א; ג', כ'; י"א, ד' וזולתו, ובכינוי לבראשי' ה', ב', ולדברים ז', כ"ד בדפ"ס ובתר"י שומהון. ברכו' ה' רע"ב ההוא סבא משום ר"ש וכו', ושם אי משום תורה וכו', ב"ב קכ"ו: במשנה משום ירושה . . . משום מתנה, גיטי' ע"ט: (במשנה) לשום מלכות שאינה הוגנת וכו' ושם בגמ': משום דאין להם לא כתב ולא לשון. ופי' מִשּׁוּם כמו על שום ויק"ר ספט"ו על שום רישיה פי' בעבור מפני, והרבה בש"ס עיי' ביצה י"ב. לוקה משום מבשל גיד ולוקה משום אוכל גיד, ב"מ ל"ב רע"ב משום מאי לאו משום צער בעלי חיים. ע"ז כ"ו סע"א משום איבה, שם כ"ג. משום הנאה פורתא, ב"מ ק"ט. וש"נ מישום דאתיתו ממולאי עיי"ע מל ז', מטלא. שם ק"א רע"ב משום יישוב א"י. כתובו' ס"ג סע"ב וס"ד רע"א משום דרב זביד גברא רבה וכו', שם פ"ד סע"א וש"נ משום חינא, יבמו' פ"ה רע"א משום דמהימן וכו' ושם: משום דבידו לתקני, שם וגיטי' ג'. משום עִיגונא וכו', יבמו' ק"א. קידושי' י"ח: וש"נ משום פגם משפחה, קידושי' שם משום כבודו דאברהם שאני. ירוש' שבת פ"ז ד"י. חייב עליה משום זורע ומשום קוצר וכו', ירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד משום שהוציא נזירו' מפיו . . משום כינויי כינויין. ועוד פי' שום מאומה נדה מ"ג: שום שרץ . . שום שכבת זרע ועוד עיי"ע שם א'] —

* שׁוּם, שׁוּמָא עיי"ע שם ג' וד'.

* שׁוֹמָה (שם מופשט של שׂוּם, שִׂים das Thun, Legen) ירו' כתובו' פ"ד דכ"ח ע"ג נאמר כאן (דברי' כ"ב, י"ד) שומה ונאמר להלן (שמות כ"ב, כ"ד) שומה מה שומה שנאמר להלן ממון אף כאן ממון ובכתובו' בבלי מ"ו. אי' אתיא שימה שימה עיי"ע.

* שִׁימְפּוֹזִין (נ"ל שצ"ל טוֹמְפּוֹזִין = טוֹפּוֹזִין מל"י τοπάζιον) שמות רבה ספל"ח שמעון שימפוזין . . על פטדה היה כתוב שמעון. ודע כי ע' הזקנים העתיקו פטדה (שמות כ"ח, י"ז; ל"ט, ח'; איוב כ"ח, י"ט) ע"י τοπάζιον וכצ"ל ג"כ במדרש טימפוזין. ובלקח טוב (תצוה) אי' על אהלמה טופאג ובתרג' שהש"ר טבאג (עיי"ע ומ"ש בח"ד, ה') והוא הוא בל"פ.

* שׁוּמְשְׁמִין עיי"ע שמשמן וע' ששמן.

* שׁוּנִית עיי"ע שנית.

שְׁוִיסְקֵי (נ"ל מל"פ سوزاك, سوزه פי' צלי אש שרופת אש im Feuer Gebratenes) כפ' מי שהיה טמא (פסחים צ"ו רע"א) ודלמא שויסקא עבדינהו [2] „כלומר צלו אותם מיני מאכל ואכלום". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח וכן הוא אמת כי בל"פ שוסאק פי' צלי ושרופת אש וכן פי' רש"י בקידו' ע'. בשם רבינו הלוי שויסק צלי ומזה שויסקאל מי שאכל צלי. והפעל سوزانيدن פי' שרף באש וכן העתיק ריב"י טאווס ז"ל באש תשרפו (שמות י"ב, י') ותשרף באש (שם כ"ט, י"ד). ורש"י בפסחים פי' שויסקי „בשר צלי בשפוד" ולפי זה הוא מל"פ سوزن יתד, ושפוד והראשון נראה עיקר ויפה מדוייקת מלה פרסית כפי אביי בעל המאמר הנ"ל] —

* שְׁוִיסְקָאל (מע' הקודם פי' אוכל צלי Braten-esser) קידו' ע'. מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי דשקל מן קמאי עיי"ע הקודם ופירש"י בקידושי'.

---

[1]) ודע כי בש"ס ווילנא ההדש חסרה יריעה שלמה מפי' ר"ח בדף צ' בסנהדרין אבל בקובץ כ"י אנגיילי' (דף קי"א) שנמצא בכ"י אשר תחת ידי אי' הפירוש לדף צ' ותמה אני היאך אירע תקלה כזאת להמגיהים המדוייקים! [2]) בנו"ג דלא שויסקי עבוד ובכ"י ש"ס מינכען דלא עבדינה שויסקי ובכ"י ב' וא"פ דלא שויסקי עבדינהו והוא כגי' רבינו וכ"ה ברש"י בקידושי' ע'. ובהעתקת פי' ר"ח.

* שׁוּעַ, שׁוּעָא, שׁוּף, שׁוּפָה, שׁוּפִי, שׁוּפְיָא, שׁוּפִינָא, שׁוּפְתָא עיי"ע בלא וי"ו.

* שׁוּפְרָזָא (מל"ע شفارج קערה גדולה) כתובות ס"ה. ועיי"ע שפר ג' ומ"ש בע' שופריזא קודם ע' שפך.

* שׁווצרא עיי"ע שוש.

* שׁוּק שׁוּקָה, שׁוּקָא, שׁוֹק, שָׁקָא, שׁוֹקִי, שׁוֹקֶת עיי"ע בלא וי"ו.

שׁוֹר (מל"מ זכר בבהמה גסה ,Rind, Ochs, Stier) בר"ג דפ' מרובה (ב"ק ס"ה:) שור בן יומו קרוי שור דכתיב (ויקרא כ"ב, כ"ז) שור או כשב או עז כי יולד איל בן יומו קרוי איל שנא' (בראשית ל"א, ל"ח) ואילי צאנך לא אכלתי אילים הוא דלא אכל הא טלאים אכל אלא ש"מ איל בן יומו קרוי איל. *[אחי"ה והרבה דרשות אחרת בענין שור או כשב עיי' בויק"ר פכ"ז ובפסקתא דר"כ פסקא ט' שור או כשב צד ע"ג והלאה. וכנ"ה בשבת כ"ח. שור שהקריב אדה"ר, חולי' ס'. עיי"ע כרם א', פרס ב', פסחים קי"ב: ועיי"ע דקל א'. כלאים פ"ח מ"ו שור בר עיי"ע תורכרא, תעני' ה'. עיי"ע חזין. חגיגה י"ג: ב"מ פ"ו: ב"ב ט"ז. ידים פ"ד מ"ז ב"ק רפ"א ועיי' שם ד'. ותוספת' ב"ק רפ"ט, ב"ק מ"ד: שור המדבר, ירו' ב"ק ספ"ז ד"ו. שור שחור, ירו' נזיר פ"ה-דנ"ד. שור לבן . . שור שחור, והקבוץ שוורים ירו' גיטי' פ"ט דמ"ו ע"ד וירו' כתובו' פי"ג דל"ו: ועיי"ע שר ז' וש"נ עירו' נ"ג: ע"ש] —

שְׁוַר (מל"ם שְׁוַר ובל"ע سار (ثار) קפץ springen; שַׁוָּור = شوّار Springer; מְשַׁוַּרְתָּא Spring-platz ועיי' בפנים) בר"ג דפ' הרואה (ברכות נ"ד:) שוור י' אמין. בפ' ח' שרצים בגמ' ושותה אבוב רועה (שבת ק"י.) ואי לא לשוור[1]) נגרא. בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחים קי"ג.) לא תשוור נגרא[2]). בפ' המוכר פירות בגמ' מדתף (ב"ב צ"ו:) ושמואל אמר חמרא אכתפא דגברי שוור. פי' „כשנושאין אותו מבית מוכר מדלג ומפיק טעמו ממנו"[3]). בפ' ד' מיתות בגמ' הנותן מזרעו (סנהד' ס"ד:) רבא אמר כמשוורתא דפוריא פי' אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו העברה היכי [דמי] אמר אביי שרגא דליבני ביני מיצעי[4]) נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא. פי' שורה אחת של לבנים באמצע וחלקה היתה ונורא מהאי גיסא ומהאי גיסא ומעבירו על אותה שורה וחוזר ומעבירו עד שתופש בו האור ונופל לתוכו פי' משוורתא בית קפיצה כי אדם שהוא קופץ אומר קא משוור ואם קפץ אומ' שוור ליה והקפצן שרגיל בקפיצה קורין שוורא, ואפי' היין בזמן שממהר להחמיץ אומר קפץ ובל' ארמי אומר משל המרא אכתפא דגברי שוור פוריא[5]) הם ימי הפורים מנהג בבבל ובעילם[6]) הבחורים עושים צורה בדמות המן ותולין אותה על גגותיהן ד' וה' ימים ובימי הפורים עושין מדורה ומשליכין אותה צורה לתוכה ועומדין סביבה ומזמרין ויש להן טבעת תלוייה בתוך האש שנתלין וקופצין[7]) מצד האש לצד האש אותה טבעת נקראת משוורתא כלומר בית קפיצה, וכן נמי הטבעת שתולין בחמור ובסוס שהרוכב בה מניח רגלו וקופץ באחרת ועולה על גבי בהמה נקראת משוורתא וכן עושה זה [מעביר בנו באש][8]) מקפץ בנו עליה וחוזר ומקפץ עד שתשש כחו של תינוק ונופל[9]). בגמ' דחלק (סנהד' צ"ו:) שוור בר שוורא שוור נבוזראדן שוור דמטא זימנא[10]). בסוף ע"ז בגמ' המניח (ע'.) אמר רבא חמרא שרי רוב משוורי ישראל[11]) פי' קופצין ובוזזין. מקפץ על הגבעות (שה"ש ב', ה') תרג' ושוור על שעבודא ק"צ שנין על צדקתא דאמהתא דמתילן לגבעתא. *[אחי"ה ותרג' ויתר ממקומו (איוב ל"ז, א') ושוור מן אתריה והוא כגי' ל"א בע' טפז ע"ש. וירקידם (תהלים כ"ט, ו') תרגום

---

[1]) בנו"ג לישואר. [2]) בנו"ג ניגרא. [3]) וגי' אכתפא דגברא שוואר אי' בכ"י ש"ס מינכען וכ"י ה' ובבה"ג ובהעתקת רגמ"ה ובריי"ף ותוספ' וברשב"ם בד"פ ובנו"ג ברשב"ם אגבא דגברי ובנו"ג אכתפא דמאריה שוואר ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה. [4]) בנו"ג במיצעי וכ"ה בע' שרג ב'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובדפ"ר ואמ' ובדו"ו פירוש. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובעיקרי התלמוד ובדפ"ר ובגליון ילקי אהרי ר' תקצ"ז אבל בדפי אחריי נשתבש בכל העולם כולו ועיי' דרכי משה או"ח סי' תר"צ. [7]) בכ"י ק"ט שניתלין בה הקופצין. ובכ"י ב"ר שתולין בה המן וקופץ מצד האש וכו'. [8]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד. [9]) ועיי' פירש"י בסנהדי ולפי פירושו צריך לנקד מְשַׁוַּרְתָּא פי' קפיצה. [10]) וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ושם שוואר בר שוואר שואר וכו' ועיי' בד"ס צד קמ"א: ובנו"ג שוור בר שוור נבוזראדן שוור. [11]) ובכ"י ש"ס מינכען שיירי וצ"ל שוורי עיי' ד"ס במקומו וש"נ גי' הריטב"א דפ"ש שוורי ושם עוד הגי' שוארי ובר"ן שוארי ובנו"ג גנבי.

ושוורינון, תרג' שני באסתר ג'. ה' משוורין ומרקדין היך גדיין. תר"י שמות י"ז, ה' ושוור בלילה ההוא, שם ל"ב, י"ט מטפז ומשוור. וכנ"ה בב"מ פ"ד. שוור לירדנא, ב"ב ע"ג. עיי"ע סרג ג'] —

* שׁוֹר (מל"מ שֹׁר, שֹׁרֶר טבור האדם מל"ע سُرّ, בל"ס שֵׁרָא (Nabel, Nabelstrang יחזק' ט"ז, ד' כרת שָׁרֵךְ ובשה"ש ז', ג' שָׁרְרֵךְ בב"ר ר"פ ל"ו דנקטע שׁוֹרֵךְ, ושם שׁוֹרִי ובע' גלג גי' רבינו שוררי ע"ש. ויק"ר רפ"ה ואני חותכת את שורך, קטע שורך, ושם: שורי, ועוד עיי"ע שר י"ן (ט"ז).

* שׁוּר, שׁוּרָא, שׁוּרָה, שׁוּרְתָּא עיי"ע שר.

* שׁוּרָא (Balken) עיי"ע דקא וע' שר י' ומ"ש.

* שַׁוִירֵי (שם מקום) עיי"ע רכים.

* שׁוּשׁ (שם מקום) עיי"ע ששתרי.

שׁוּשׁ (בל"ס שׁוּשָׁא בל"ע سُوس Süssholz שְׁוָצְרָא בל"ס ובל"פ شُواصرا (Feldbeifuss בפ"ק בסוכ' (י"ב סע"ב) הני שושי [1]) ושווצרי [2]) מסככין בהו פי' „שמות עצי השדה ושווצרי מפורש שריחם רע". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח. ודע כי שתיהם מלות סוריות הנה ומצויין ג"כ בל"פ עיי' ספר פפלנ"צ 80 ועוד 378 וברי"ץ גיאת הנ"ל אי' שושי ושווצרי הכי אמרי רשוותא דעשבים הם גדלים אצלם בבבל ורגילים להסיק בהם וגדלים משתים וג' אמות ע"כ ורש"י ובאו"ז הנ"ל פי' מיני ירקות עיי' בענין הלע"ז במ"ל] —

* שׁוֹשִׁיבָא, שׁוֹשְׁבִין, שׁוֹשְׁבִינָא, שׁוֹשְׁבִינוּת, שׁוֹשְׁבִינוּתָא, שׁוֹשָׁטָה, שׁוֹשֶׁלְתָּא עיי"ע בלא וי"ו.

* שׁוֹשֶׁבְתָּא (נתקצר מן שַׁבְשֶׁבְתָּא) פי' כמו שבשא עיי"ע שבש א' וש"נ ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג ותנחומא נח. ועיי' גם כן ל"פ شوش Ranke.

* שׁוּשְׁמָן, שׁוּשְׁמָנָא, שׁוּשְׁמָא, שׁוּשָׁן, שׁוּשַׁן, שׁוֹשַׁנָּה, שׁוֹשִׁיפָא, שׁוּשְׁתְּרֵי, שׁוּתָא עיי"ע בלא וי"ו.

* שׁוּתִי (פי' כמו שְׁוִי ערך ושויו (der Werth ירו' תרומו' ספ"ב דמ"א ע"ד ושם רפ"א דמ"ז סע"ג ורע"ד וירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג מפני שממעטו ממידתו. . מפני שממעטו משותיו פי' יין מבושל נתמעט משויו כי אינו שוה כל כך כמו יין חי ועיי' פי' פני משה בתרומ' ספ"ב אבל עיי' פי' ר"ש ומהר"י ן' מלכי צדק בתרומו' פ"א מ"א.

* שׁוֹתַר (שפעל מן ותר) עיי"ע שתר במו"ע.

☞ שֵׁזֵב (מלא"ר וסורי שַׁאֵזֵב פי' חלק, הציל (losmachen, retten, befreien תרג' ואת בתינו הציל (שמות י"ב, כ"ז) וית ביתנו שזיב, ובדניאל (ג', י"ז) מן ידך מלכא ישזיב. *[אחי"ה ועיי' עוד בדניאל ג'. ט"ו. כ"ח; ו', ט"ו. י"ז. כ"א. כ"ח ובתרג' כל לשון הצלה ושריד מתורגם ככה עיי' המתורגמן תרג' שמות ב', י"ט; ה', כ"ג; ו', ו' תר"י א' בראשי' ל"ב, י"א, תרג' יהושע ב', י"ג; לשופטים ו', ט'; לישעיה ה', כ"ט; כ', ו'; ל"ו, י"ד והלאה, וכן תרג' למקלט (במדבי ל"ה, י"ב) לשֵׁיזָבָא ועיי' תרג' יהושע כ', ב'. בויק"ר פל"ד יחליץ (ישעיה נ"ח, י"א) ישמוט יזיין, ישזיב וכו', שם: הלוצים תעברו (דברים ג', י"ח) ישזיב. סנה' צ"ו רע"א אלהא רבא דשיזביה. ב"ר פל"ג שזבני, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט ע"ג ישיזבינך ובאשתפעל אִשְׁתֵּיזֵיב (בל"ס אֶשְׁתַּאזַב) ירו' נדרים פ"ו דל"ח ע"ד אשתיזיב כולה, ויק"ר פט"ז תשתיזב מן צנתא . . . תשתיזב מן שרבא, קהל"ר פ' שלה ולא אשתיזב גבאי מידי, וכן תרג' ימלט (תהלים ל"ג, י"ז) משתיזיב, נמלט (דה"י ב', ט"ז. ז'), שרדו (יהושע י', כ') ועיי' תרג' בראשי' ל"ב, ל'; לדברים כ"ג, ט"ז; כ"ח, נ"ב והולתו. והשם שֵׁיזָבָא, שֵׁיזַבְתָּא (בל"ס שׁוּזָבָא) עיי' תרג' ירו' א' בראשי' ג', כ', תרג' שם מ"ה, ז'; ליהושע ב', ה' (עיי' רד"ק); לשופטי' כ"א, י"ז. ולנקבה שיזבתא תרג' יהושע ג', ט', כתובו' ק"א. עיי"ע קרן ג'. וכן שֵׁיזָבוּתָא תר"י א' לבראשי' ל"א, כ"א ותרג' מחיה (דה"י ב', י"ד, י"ב) ותרג' מקלט (במדבר ל"ה, ו'. י"א, י"ג) וזולתו] —

* שֵׁזְבִי, שִׁיזְבִי (שם אמורא דבבל) עיי' שבת כ"ג: ק"ב. קל"ו: עירו' נ"ד: ע"ז. פ':

---

[1]) כ"ה בכ"י ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע באמצע הערך שושי וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען וצ"ל שושי ובכ"י ק"ט באמצ' הערך בט"ס שוצי ובאו"ז הל' סוכ' סי' רפ"ט שוצי ונשתבש על ידי מה שאי' בסמוך שוצרי וכ"ה בטעות בכ"י ש"ס ב'.

[2]) כ"ה בדפ' פיז' וכ"ה לפנינו בש"ס ובכ"י ש"ס ב' וברי"ף ובפי' ר"ח שואצרי ובכ"י ש"ס ב' וברי"ף ובראי"ש שוצי ושיצרי וצ"ל שושי ושווצרי וכדאי' ברי"ץ גיאת הל' סוכה צד ע"ו.

פסחים קי"ח. יומ' פ"א. ב"ק נ"א: ע"ז י"ט. גיטין נ"ה: יבמו' פ"ג: זבחי' ס"ט: בכורו' י"א. כריתות ד':

* שיזבין צ"ל שִׁיזְפִין עיי' סוף ע' שזף.

שְׁזַג (שפעל מן זְגַג פי' עשה בהיר וטהור היינו (reinigen, klar machen, waschen רחץ ורחצת קרבו וכרעיו (שמות כ"ט, י"ז) תרג' ירו' (בְּ' ו ת ש ז ג[1]) בני גווייא[2]). רחץ במים (ויקי ה', כ"א) תרג' ירו' שזג במיא. *[אחי"ה וכבר מלתי אמורה בע' זג (ח"ג, ר"ע) כי השרש הוא זגג = זכך ובהבנין שפעל שזג ושני הציונים כבר הביא רבינו בע' זג ובנו"ג בויק' בתר"י ובאונק' חליל. וכנ"ה בתר"י לחעתקת רחץ בראשי' י"ט, ב' ושזוגו ריגליכון; כ"ד, ל"ב למשזוג ריגלוי; מ"ג, כ"ג ושזיגו ריגליהון. ועיי' תרג' א' וב' שם מ"ג. ל', ועוד לויק' א', ט'; י"ז, ט"ז; תרג' לאיוב כ"ט, ו'; לתהלי' נ"ח, י"א. ותרג' חף (איוב ל"ג, ט') שזיג. ושזבית (תרג' תהלי' ע"ג, י"ג) צ"ל ושזיגית וכמו שמורגלה המלה בתרג' ירו' כן בתלמוד ירושלמי ירו' פסחים פ"ג ד"ל. אין שזג ידוי במיא. ירוש' מגילה פ"ג דע"ד. משזיג ידוי ורגלוי, ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ג וירו' קידושי' פ"א ד"ס: אנא בעי א משזגה ריגלוי וכו', ירוש' שבת פ"ו ד"ח. משחין ומשזגין, ירו' ב"מ ספ"י די"ב ע"ג וירו' סנהד' פ"י דכ"ט: משזגא מאנין (מנוי דמרי), ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד וירו' שקלי' פ"ז ד"נ ע"ג עיי"ע אסקופתא 2 ומ"ש בח"א, קצ"ה. א ת פ ע ל אִשְׁתְּזַג תרג' משלי ל', י"ב. והשם שְׁזוּג תרג' ירו' ב' משרת (במדבי ו', ג') ועוד שִׁיזוּגָא תרג' רחצי (תהלי' ס', י'; ק"ח, י')] —

שׁוּף (= שִׁיזְפִין בל"ס זוזפא בל' ערבי' زُفْرُوف בלשון פרסי' زِيزْفُون[3]) בל"ר zizyphus בל"י אמצי' (Judendorn σιζυφαία, σίζυφα[4]) בריש כלאים (פ"א מ"ד) השיזפין והרימין אעפ"י שדומין זה לזה כלאים זה בזה. ירו' (כלאים פ"א דכ"ז.) תני גוי שהרכיב אגוז ע"ג פרסק אעפ"י שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ייחור ממנו ונוטע במקום אחר מה נפיק מינהון (קדריה)[5]) [צ"ל קרביא] פרסקיה. הרכיב תריד ע"ג דרקון[6]) אף על פי שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו זרע וזורע במקום אחר מה נפק מנהון (כרסיבלנון)[7]) [צ"ל כרסילכנון] והוא ל' יון[8]) ובלעז אטריפצ"י[9]) זרגון[10]) ולפת מה נפק מינהון פיטרושילינון[11]) זרגון ל' ישמעאל ובל' קודש שריג גפן[12]). לוזין ובוטנים מה נפק מנהון פיסתקין[13]) זתים ורימין מה נפק מינהון שיזפין. — (א"ב פי' בל"י ורו' מין עץ ופרי אדום וצורת הפרי כזית קטן ובתוכו גרעין גדול ויש לפרי סגולות ברפואות ובפרט מועיל לחלאים חמים של ריאה וחזה וכבר פירשתי[14]) שבל' יוני קריא פירסיקא מין אגוזים גדולים הובאו מפרס לארץ יון על דרך שנאמרו הלוזים פונדיקין שהובאו מארץ פונטוס לארץ יון[15]). ומאמר תלמוד ירושלמי זר בעיני. ופי' פיטרושליגון בל"י ורו' מין כרפס הגדול בין הסלעים ונעתק משם ויוטע בגנות. וגירסא זו משובשת וגי' אמיתית היא גרסת רבינו שמשון בפי' דמשנת כלאים (פ"א, מ"ד) הרכיב תריד ע"ג ירכון[16]) אעפ"י שישראל אסור לעשות כן נוטל ממנו זרע וזורע במקום אחר מה נפק מנהון קרסולכנון[17]) וגדין ולפת מה נפק מינהון אסטפנין[18]), שמר[19]) פטרושלינון[20]) ונראה לי שגי' הערוך היתה זאת אבל נשתבשו הנוסחאות והעד כי הוא פי' זרגון שריג גפן). *[אחי"ה וזה נכון יותר מגי' הר"ש וגדין וכן גי' ר"ש קירדו פירסיקיא איננה נכון וגי' הערוך בגי' כ"י ק"ט הנ"ל תתכן יותר. וכבר הנפתי ידי על כל ענין

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד וכ"ה בע' זג ז' אבל בדפ"ע כאן תשזיג וכנו"ג בטעות תשזק. [2]) וכ"ה בע' זג ובדפ"ר וכ"י ערוך אבל בדפי פיז' וויניצי' בט"ס גוזייא וצ"ל גווייא. [3]) באוצר מילין פרסיים לוואולירס בט"ס زِيزْفُرْن [4]) ועיי' ג"כ פפלניץ ללעף 285. [5]) כ"ה בדפ"ע ובירו' ובמו"ע בע' קריה גרס קריה ובכ"י ק"ט גרס קבריא וצ"ל קרביא וכן נ"ל עיקר. [6]) ובנו"ג דרכון וצ"ל ירבוז עיי"ע ח"ד, קנ"ח עפ"י גי' הר"ש ירבון וצ"ל ירבוז. [7]) כ"ה בדפ"ר וצ"ל כרסילכנון ועיי"ע כרך לבנון ח"ד, שכ"ג ועי' קרסולכנון ובכ"י ה"ב כורסי לבנון ובכ"י וי"ו ול"ד כורסין לבנין. [8]) -χρυσο λάχανον. [9]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט וה"ב בט"ס אטריצפי וכ"ה בעיקרי התלמוד ובדפו"ו אטריפצ"ו. [10]) עיי"ע בח"ג, שי"ט. [11]) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ר פיטרה שילינון ועיי"ע פטרושלינון. [12]) עיי"ע זרגון. [13]) בנו"ג פיסטקין. [14]) בע' קריה ב'. [15]) עיי"ע פונדק ב' במו"ע ומ"ש. [16]) וצ"ל ירבון והוא שבוש תחת ירבוז עיי"ע. [17]) בנו"ג בר"ש קירבי לבנין ור"ב היה מגיהו עיי"ע כרך לבנון. [18]) בנו"ג בר"ש אסטפלינון ועיי"ע אסטפניני ח"א, קע"ג ומ"ש [19]) בנו"ג בר"ש שומר והוא בל"ס שומרא = شمار Fenchel עיי"ע ובע' אסטפניני הבאתי גי' הר"ש ובדפי נשתבש שומה וצ"ל שומר. [20]) בר"ש לפנינו פיטרוסילנון.

ועניין בע' מיוחד ועוד עיי"ע אפרסק (ה"א רמ"ב) ונרויח בגי' הר"ש מלבד שהועיל לתעמיד גי' הירו' על נכונה גם דבר אחר והוא ששמר לנו מאמר אחד שלי' בירו' עיי"ע אסטפניני ומ"ש [1]). וכנ"ה השיזפין בתוספת' פיא' רפ"א וביומ' פ"א. זר שבלע שיזפין של תרומה והקיאן וכו' ובנו"ג שזפין וכ"ה בהעתקת האו"ז הל' בכורות סי' תפ"ב ובהעתקת התוספו' מנחו' ס"ט: ד"ה דבלע ובכ"י ש"ס יומא שיזבין ונראה שצ"ל שיזפין ובכ"י ש"ס בכלאי' הנ"ל הגי' שזיפין (וכ"ה בכו"פ). ופירש"י ביומ' שזפין פרונ"ש (prunes) בלע"ז קשה להלמו. אבל בפי"מ להרמב"ם בכלאי' יפה פירשו מל"ע عناب שהוא הוא שיזפין Judendorn ובמהר"י ן' מלכי צדק פי' לעז שיזפין זיזיבי יווני זיזופא ע"כ] —

* שָׁזַף (מל"מ verbrennen) שהש"ר פ' אל תראני כך אנו אם שמשה של ע"ז שזפתנו אבל אתם שזופים ממעי אמכם וכו'.

* שַׁזְפָר, שִׁיזְפָר (שם הפרטי) ר"ה כ"ב רע"א שזפר ראשה של גדר וכו' ובכ"י ש"ס ב' וא"פ שיזפר וברש"י בדפ' הישני' שזפרו ובכ"י ש"ס מינכען שחפו (ד"ס במקומו).

שָׁזַר (מל"מ ובל"ע شزر פי' עשית פתיל zwirnen, den Faden drehen) בר"ג דפ' המוציא תפילין (עירו' צ"ז:) בשזורין נמי אדעתא דשיפתא דגלימא עייפינהו. בפ' בא לו כה"ג בגמ' כה"ג (יומא ע"א:) חד לגופיה דכיתנא וחד שיהו שזורין [2]). בר"ג דפ' כל הזבחים (י"ח:) בד שזורין בד חוטין כפול ששה [3]). הוות קא שזרה (סנהדר' צ"ה.) ס"א (שדא) [צ"ל שריא] וכבר פי' בע' שד (א') [4]) — (א"ב ל"מ זה (שמות כ"ו, א'. ל"א. ל"ו; כ"ז, ט'; כ"ח ו') שש משזר. *[אחי"ה ובתרג' בוץ שזיר. ותרגי ירו' כליל (במדי' ד', ו') לבוש שזיר. ותרג' ירו' א' פתיל (שמות כ"ח, כ"ח; ל"ט, ל"א; לבמדי' ט"ו, ל"ח) שזיר חוטא. ירוש' שקלי' פ"ה רנ"א: אלו נאמר (שמות כ"ו, ל"א) חוט אחד כפול לשנים שָׁזוּר לשלשה משזר לששה וכו' שזור לארבע משזר לשמונה . . . שזור לששה משזר לשנים עשר. איכ"ר פ' רבתי: שזור לי חוטין ואנא חייט ליה. ומזה גם ע' הבא אח"ז] —

שזר (= שִׁיזְרָה, שֻׁזְרָה פי' העצה שהיא כחוט שזור Rückgrat) בפ' אלו טרפות (מ"ב.) נשברה השיזרה [5]) בפ' ד' בתמיד (ל"א.) היה הותך ויורד עד השיזרה [6]) פי' הוא העצה כרמתרגמינן לעמת העצה (ויק' ג', ט') לקביל שיזרתא [7]). בריש עוקצין (פ"א מ"ב) ושזרה של שבולת פי' הוא גב השבולת ושזרה היא שדרה. *[אחי"ה וכ"ה שזרה של שבולת בכ"י פי' הרמב"ם לעוקצ' עיי"ע שדר ושם הביא רבינו הולי' קי"ט: וע"ש פירושו. ונקרא שיזרה של שבולת Spindel der Aehre והוא סאסא דשבלתא וכפי' רש"י בחולי' שם וכן שיזרי חריות כגפת וכעצים ירו' שבת פ"ג ד"ה סע"ג [8]) ירו' סוכה רפ"ג דנ"ג ע"ג לולב טפח מלבד שיזרה ושם ג"כ מלבד שזרה. ירו' שקלים פ"א דמ"ו. על השזה ועל הגלגולת ירו' נזיר פ"ז רנ"ו ע"ג וירו' סוטה פ"ט דכ"ג ע"ג השזרה והגולגולת, ירוש' תעני' פ"ב רס"ה ע"ג שמנה עשרה חליות שבשזרה ועיי"ע חלי (ח"ג, ה"ג וע' שדר) ותרג' השקך (קהלת י"ב, ה') תרג' שזרתך. ירו' תרומ' פ"ח דמ"ו. שזרתיה דהיוי עיי"ע חוי וש"ג ירוש' שבת פ"א ר"ג: בר שיזרתא עיי"ע חוי. והקבוץ ירוש' ע"ז פ"ב דמ"ב. כל שהראשים והשְׁזָרוֹת שלה קיימין] —

* שְׁזוֹרִי, שִׁיזוֹרִי (שם התנא על שם מקומו שיזור סמוך לכפר ענע"ן) ר' שמעון שזורי (דמאי פ"ד מ"א, שביעי' פ"ב מ"ח גיטין פ"ו מ"ה, חולי' פ"ד מ"ה, כריתות פ"ד מ"ג, כלי' פי"ח מ"א טהרות פ"ג מ"ב טבול יום פ"ד מ"ה) ובמנחו' ל': נזכרו רוב הלכות ר"ש שזורי ורבין בר הינגא אמר עולא נתן הכלל הלכה כר"ש שזורי ולא עוד אלא כל מקום ששנה ר' שמעון שזורי הלכה כמותו. ושם ל"א. (והוספתי דמאי פ"ה) מוכח שהיה תלמיד ר"ט פעם אחת וכו' ובאתי ושאלתי את ר"ט ועיי' מבוא

---

[1]) ומעיקי התלמוד קצת נראה שלפניו היתה ג"כ גי' שדפין ועל זה כתב נראה שהם השזיפין שכתבנו. [2]) ועיי"ע בד ג' ועתה הוברר לי שפי' רבינו שם הועתק מפי' ד"ה ביומי' (בש"ס ווילנא). [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט רק שם בט"ס בר וכיה בשאד כ"י ובעיקרי התלמוד בדי ובדפ"ע אחרונים בדי וצ"ל בד. [4]) רבינו כיון על ציון בסנהדי' הנ"ל ועיי"ע שד אי ומ"ש. ובדפ"ע הנקודה אחד כפול ששה חסרה בטעות ומדפיסים לא ציינו המקור ור"ב והגדי"ב לא העירו מאומה. [5]) בנו"ג השדרה. [6]) השדרה. [7]) כ"ה ברפי' הראשונים ליקביל שְׁזַרְתָּא וכדאי' בדפ"ס ובכ"י שֵׁזרתא ובדפו' אחרוני' שררתא. [8]) ובעי' חרת ח"ג, תק"ט שורה כ"ז נדפס בטעות בגפת ובעצים והי' לעווי בעי' שזורי הפליא לטעות בהביאו זה הציון מירו' וז"ל ר' אסי שיזרי כאילו הוא שם הפרטי וז"ל הירו' דניאל בריה דרב קטינא בשם ר' אסי: שיזרי חריות כגפת ובעצים.

המשנה למהרז"ף צד 131 ועיי' יתר הציונים בסד"ה צד קפ"ג (דפו"ו) ושם אי' בשם הרמב"ם נקרא שזורי על שם מלאכתו והוא מהעתקתו של בעל היוחסין (עיי' יוחסין השלם צד 79) וכתב ולי נראה כי הוא על שם מקומו ובגליל העליון קרוב לצפת יש כפר אחד שנקרא שזור עד היום והוא קבור שם . . . וכן בפ' המרובה יש נוסח א"ר שמעון שזורי מבעלי בתים של גליל העליון היו בית אבא וכו' ע"כ וכיון על ב"ק פ'. ובנו"ג א"ר ישמעאל אבל בכ"י ש"ס ה' ר' אי' ר' שמעון שזורי וכ"כ המהרש"ל משם ס"א. וראיתי בספר תבואת הארץ לר"י שווארץ צד ק"א: וז"ל שיזור למערב כפר ענע"ן בערך שעה וחצי הכפר שיזו"ר וסמוך לכפר קבורת ר"ש שזורי וסמוך ר"י בן אלישע כה"ג וקבר ר"ש בן אלעזר ע"כ ורגלים לדבר ששניהם ר"ל ר' ישמעאל ור"ש היה משזורי, וכן מצאתי בתוספת' תרומות רפ"ה בכ"י אירפ' ר' ישמעאל ור' שמעון שזורי אומרים ובנו"ג ר' ישמעאל שזורי ור' שמעון וכו' וכ"נ ר' שמעון שזורי בתוספת' דמאי רפ"ה לשביעי' רפ"ב ושם באמצע, לשבת פ"ב (פעמים), לחולי' פ"ד (ה') לכלים ב"ב רפ"ד [1].

שָׂח (מל"מ שִׂיחַ בהפעיל ענין הגיון ועיון וסיפור (nachdenken, reden בס"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ד:) שח [2]) בין תפלה לתפלה פי' בירך להניח תפילין ולבש תפילה של יד ושח שיחת דברים והפסיק ואחר לבש תפילה של ראש זו היא עבירה דאביי ורבא דאמרי תרווייהו לא שח בין תפילה של יד לתפלה של ראש מברך אחת שח מברך שתים כמפורש בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ו) על תפילה של יד אומר להניח תפילין על של ראש מצות תפילין. *[אחי"ה ועיי' תוספי' מנחו' ד"ה עבירה — שח מל"מ היא תשיחך (משלי ו', כ"ב) ירו' סנהד' פ"ג דכ"א ע"ג איני יודע מה אתה שח ולרוב אי' בל' תרג' ותלמוד סח עיי"ע סח א' וש"נ שיחת דקלים סוכ' כ"ח. ב"ר רפי"ג מבואר שיח השדה (בראשי' ב', ה') כל האילנות כאילו משיחין אלו עם אלו כל האילנות כאילו משיחין עם הבריות. שמ"ר פ"א להשיח עלינו. יומ' ע"ה. עיי"ע שח ו' — והשם שיחה סוכה שם: שיחת מלאכי השרת ושיחת שידים וכו', ושם מימי . . לא שחתי שיחת חולין, שם כ"א. אפי' שיחתן של ת"ח צריכה לימוד, יומא י"ט: השח שיחת חולין וכו', קידו' מ"ט: עשרה קבין שיחה ירדו לעולם תשעה נטלו נשים וכו', אבות פ"א מ"ה אל תרבה שיחה עם האשה וכו', מסכ' דרך ארץ ספ"א שכל שיחתה של אשה אינה אלא דברי ניאופים, ויק"ר פכ"ו אפי' שיחה קלה שאדם משיח עם אשתו הן נכתבין על פנקסו של אדם, חגיגה ה': אפי' שיחה יתירה שבין איש לאשתו וכו', שם י"ב: הפוסק מד"ת ועוסק בדברי שיחה וכו', נזיר כ"ג: אפי' שכר שיחה נאה, ב"ב קט"ז. כשיחה בטלה וכו', סנהדרין צ"ג: שהיו אונסין עצמן . . מן השיחה. והקבוץ ירוש' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ד שִׂיחוֹת בני אדם משיחין] —

שָׁח (= שׁוּחַ מל"מ ונרדף עם שָׁחַח, שָׁחָה פי' ענין כפיפת הגוף (sich bücken בר"ג דשבת (ה'.) בהשוהה [3]) פי' „כפוף כדכתיב (ישעיה נ"ח, ה') הלכוף כאגמון ראשו" [4]). בר"ג דפ' השוחט (חולי' כ"ז.) במקום ששח הטהו. פי' מלשון (ישעיה נ"א, כ"ז) שחי ונעבורה. *[אחי"ה וכנ"ה שם ואיתא מזגבו שח מכלל שזקוף בענין והא שח ועומד הוא. ושם דרישה אחרת ממקום שסח חטהו ופי' רגמ"ה שסה כלומר שגועה זהו גרונו. ורש"י פי' שסח: שמוציא קול. וכנ"ה באבות פ"ה מכ"א בן תשעים לשוח, ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ג בשעה שאדם עומד ומתפלל צריך לשוח בכולן כלומר בי"ח חוליות שבשדרה, והוא כמו שָׁחָה ברכו' ל"ד סע"א אלו ברכות שאדם שוחה בהן וכו' ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה וכ"ה בתוספת' פ"א ובכ"י אירפ' אלו ברכות ששוהין בהן וכו' והשוחה בכל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה, וכ"ה בב"ר פל"ט וילק' מלכי' ר' קצ"ב אבל בירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג הגי' אלו ברכו' ששוחחין בהן . . השוחח על כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישוח . . . כה"ג שוחח על סוף כל ברכה וברכה וכו', שם רפ"ד ד"ז. ברוך אתה שוחח בא להזכיר את השם זוקף. ירו' תעני' פ"ג דס"ז. ושח (איוב כ"ב, כ"ט) אני אמרתי לשחוח עיניהן ברעה ואתה אמרת להושיען, ירוש' תרומו' פ"ה דמ"ו רע"א ושהה ושתה. רות רבה פ' ויאמר בעז: כל

---

[1]) הי' לעווי הביא ר' אסי שיזרי וטעות גמורה היא עיי"ע הקודם לזה בהערה 8. [2]) וכ"ה לפנינו ובמנחות ל"ו. סח. [3]) בנו"ג בשוהה. [4]) הועתק מפי' ר"ח ושם יותר מדוייק בשוחה כדכתיב (ישעיה ס', י"ד) והלכו אליך שחוח והוא פי' כפוף כדכתיב הלכוף כאגמון ראשו ע"כ וכצ"ל בערוך.

הנשים שוחהות ומלקטות וזו יושבת ומלקטת וכו'. ובלי' תרג' יְשַׁוַּח, ושח עינים (איוב כ"ב, כ"ט) תרג' ושווח בסורחנא תפרוק וגי' כ"י עיי"ע שווח ב' ויש"נ יתר מקומות. והשם שיחיא פי' כפיפה ביצה כ"ד. וגי' רבינו שיהיא עיי"ע שהיא, ובמו"ע ע' שחיא. גיטי' ע': שיהיא דלאו לאו . . . שיחיא דהן הן עיי' פירש"י. וגי' רבינו שיחה עיי"ע אמת ושם מפורש מענין שיהה של ע' הקודם לזה. ובענין שְׁחִי, שיחי עיי"ע] —

שָׁח (בל"ס שָׁח בל"ע سحّ ساح פי' מסס fliessen, zerfliessen) בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז סע"א) ננעלת כתרים שיח שיח פי' המס תמס — (א"ב בנו"ג שיישא שיישא ופירש"י רד רד [1]). בב"ר פנ"ז (ג"ו) אל תשלח ידך: וסכין איכן הוא נשלו דמעות ממלאכי השרת עליה ושחה [2] בויק"ר אחרי מות פ' ויתרון ארץ (פכ"ב) נתנוהו בקערה וכמה דהדין שיה הדין שיח [3] עד שעמד על עקרו ופרח [4]. והם השמיש (שמות ט"ז, כ"א) תר"י (א') שיח [5]. גלה הציר ונראה דשא (משלי כ"ז, כ"ה) תרג' שווח עמירא ואיתהזי דיתאה — (א"ב עיי"ע שווח). *[אחי"ה וכ"ה בכ"י תרג' ובפשיט' והוא מל"ס יְשַׁוַּח עיי"ע שווח ובנו"ג בט"ס שוות. ואין זה מענין שח. שיח שבציונים הראשוני' שנזרתה מל"ס שָׁח ומל"ע הנ"ל פי' מסס. ופי' אחר בענין הלחש בשבת ס"ז. עיי"ע אדדא. ומה שענין שָׁחָה מל"מ עיי"ע שַׁחְיָנָא אחר ע' שחי] —

שח (= שִׁיחָה מל"מ פי' בור וחפירה Grube, Graben) בפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח.) והבורות והשיהין והמערות כבר פי' בע' חרץ. יקבי המלך (זכריה ד', י') תרג' שיחי מלכא. *[אחי"ה ובשהש"ר פ' צוארך כמגדל הביא זה הפסוק ופי' עד שיהי ריפע ובע' רפע כבר העירותי כי עיקר הגי' שִׁיחַיָּה דיפו ועוד עיי"ע יפו. ב"ק נ': בור שיח ומערה ירו' ביצה פ"ד דס"ב רע"ג בור ושיח ומערה, תוספת' ב"ב רפ"ג לא מכר לא את הבאר ולא את השיח ובל"מ רק בל"נ (תהלי' נ"ז, ז'; קי"ט פ"ה והוא כמו שוחה משלי כ"ב, י"ד; ירמיה ב', ו') ובקבוין שיהין ב"ב הנ"ל ב"ק נ'. הופר שיחין [6] תוספת' שקלים רפ"א והופרין את הבורות ואת השיחין ואת המערות וכו', ירו' תרומ' פ"ה דמ"ה סע"ד כדי שתהא חבית שיהין מתמלא מהן [7] ובתוספת' תרומ' פ"ז כדי שתהא חבית של שיהין ונתמלאת מהן [8] — ובתרג' תהלי' קי"ט, פ"ה בל"נ שְׁיָחָן [9] והיחיד שְׁיַיח תר"י א' דברים ט', י"ט חפר שייח; תרג' שיחה (תהלי' נ"ז, ז') שייחא — ונגזר מן שוח ובלשי' תרג' .ג"כ שווח עיי"ע שוח ג'] —

שח (= שָׁחָה = שאה עיי"ע שה ג') גלים נצים (מ"ב י"ט, כ"ה; ישעי' ל"ז, כ"ו) תרג' גלין דשחי. *[אחי"ה ועיי"ע שה ג' ומ"ש] —

שח (מל"מ שָׁחָה ענין כפיפה ונדרש מן שִׂיחַ, ועוד עיי' בפנים) בר"ג דפ' יוה"כ (יומי ע"ה.) ובר"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב סע"ב) דאגה בלב איש ישחנה (משלי י"ב, כ"ה) רבי אמי ורבי אסי חד אמר ישיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים פי' כדי שיבקשו עליו רחמים — (א"ב מענין היסח הדעת כלו' יסירנו מדעתו). *[אחי"ה פי' ישיחנה מדעתו כלו' יסירנו מדעתו והוא כמו יסיחנה וכ"ה באמת בכ"י ש"ס ב' ביומ' ובאה"ת ובע"י וכן פירש"י בסוטה ישחנה יסחנה מדעתו ישיחנו לאחרים וכונת רש"י לפרש למ"ד ישחנה מדעתו כאלו כתוב יסיהנו (עיי"ע ש' שהשי"ן והסמ"ך מתחלפות) אבל למ"ד ישיחנה לאחרים מענין שיחה ודיבור ועיי' בפירש"י במשלי הנ"ל ובהפשב"ע ע' שח. ובסנהד' ק': לא פי' רש"י מאומה. ובענין שיחה ודיבור עיי"ע שח א'] —

* **שׁוּחַ** עיי"ע בנות שוח ח"ב, קכ"ח וש"נ וכל הפי' הארוך שבערוך הועתק מפי' ר"ח לר"ה ט"ו: עש"ה ובש"ס ווילנא.

* **שִׂיחַ** (מל"מ, הפעיל הֵשִׂיחַ) עיי"ע שח א' וע' הקודם. והשם שִׂיחָה עיי"ע שח א' וע' סח.

* **שִׂיחַ** (מל"מ פי' אילן) והושאל לצדיקים ב"ב ע"ח: מקרית סיחן (במדבר כ"א, כ"ח) מקרית צדיקים שנקראו שיחין.

---

[1]) כ"ה בדפ' הישנים ובדפו"ו כ"ה גם ברש"י ובדרשות הר"ן סי' י"ב ובדפ' שונצי' אי' ברש"י רך רך וכ"ה בעיקרי התלמוד וגי' אחרת עיי"ע אדדא ח"א, ל"ב: ול"ג ומ"ש. [2]) בדפ"א בט"ס ושהת ובכ"י ק"ט נזלו דמעות ובעיקרי התלמ' נפלו ובנו"ג וסכין היכן היה נשרו שלש דמעות ממלאכי השרת ושחת הסכין ופי' מ"כ ושחת: ונשחתת. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע שיח. . הדין שח ובנו"ג כל מאן דהוה הדין שני הוה הדין שני ופי' מ"כ שונה ומחליף כח כלומר שהיה חי. [4]) ובנו"ג פרח יתושא פרח נשמתא דטיטוס הרשע. וכתב במ"כ ובערוך גרס שחי ופי' בו מגלה ומגדל ע"כ ולפנינו לי' בערוך. [5]) בנו"ג שְׁיָית. [6]) סוטה י"ח: עיי"ע שיחין. [7]) ובעמת"ר ללעווי שגה ברואה לקרוא בית שיחין ופי' מה שפירש. [8]) ותוספתי שבת פי"ד (ט"ו) עיי"ע שחינא. [9]) כ"ה בכ"י תרגי ובנו"ג שוחן.

* שִׁיחִי עיי"ע שחי וש"נ שיחיה. ושחאתא.

* שִׁיחְיָא עיי"ע שחיא.

* שַׁחְיָנָא, שַׁחְוָנָא (תואר מל"מ שָׂחָה צף על המים schwimmen והתואר שחינא, שחונא, סחוון Schwimmer) ירו' שקלי' ספ"ד ד"נ. באתרין צווחין לשייטא שחינא ובקצת דפוסים שחונא ובע' סווח גי' רבינו בציון ט׳יומא ע"ז: סווחי ובנו"ג סייחא עיי"ע סווח. והוא מל"מ הַשּׂוֹחֶה לשׂחות (ישעיה כ"ה, י"א; מי שחו יחזקאל מ"ז, ו') ובתוספת' שבת פי"ד (ט"ו) אי' בכ"י אירפורט חבילה של גמי וכנה של שיחים ונראה לי שהוא שַׂיָּחִים פי' הַשּׂוֹחִים ובנו"נ כנה של שבחין[1]) וזה כמשקל ערבי سَبَّاح Schwimmer.

* שָׁחִין, שִׁיחִין (נראה שהוא עיר Ἀσωχίς אצל ציפורי) מעשה שנפלה דליקה בחצרו של יוסי בן סמאי בשחין וירדו בני קצרה של ציפורין לכבותו עיי"ע בני קצרא (ח"ב, קכ"ג) וש"נ מקומות בירו', ובבבלי שבת קכ"א. ותוספת' שבת פי"ג (י"ד) אי' ביו"ד בשיחין וכ"ה בתוספת' נדה פ"ח מעשה במערה בשיחין וכו' ובנדה ס"א. במערה של שיחין, וכ"ה שיחין בירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד[2]) ובירו' יומא פ"ח דמ"ה: הגי' בשחין והוא הוא Ἀσωχίς בקרובה של ציפורי כדמוכח מבן מתתיהו לקדמוניו' י"ג, י"ב, ד'; על המלחמו' א', ד', ב' ובהייו סי' מ"ה παρὰ δέ Σεπφορίτων εἰς Ἀσωχὶν καταβάντες וכן מוכח מתוספת' סוף מעילה הביא לי.. משיחין והביא מציפורי וכנראה מהיי בן מתתיהו סי' מ"א היתה בעמק יזרעאל ἧκον εἰς τὸ Μέγα πεδιον — Ἀσωχίς ἐστιν ὄνομα τούτῳ והוא הוא כפר שיחִין. כפר שיחיא עיי"ע כפר (ח"ד, ש':) ומשם היה נחמיה שנקרא נחמיה איש שיחין ירו' סוטה ספ"ב די"ח: ובב"ר פ"ב אי' נחמיה איש כפר סיחון, וצ"ל שיחין, ובבבלי סוטה י"ח: בטעות נחוניא חופר שיחין. גיטי' ס"ח. ירו' תעני' פ"ד דס"ט סע"א עיי"ע שד א' וע' שְׂדֵה ושם בירו' כבול ושיחין ומגדל צבעייא.

☞ שחבב (נ"ל שפעל מן חַב בל"ס פי' שרף באש וא"כ משחביב verbrannt ועיי' בפנים) תרג' ונמקו כל צבא השמים (ישעיה ל"ד, ד') ויתימסון משחביב כל חילא שמיא. *[אחי"ה בנו"ג רק ויתימסון כל חילא שמיא וכן בפשיטה ונתמסון וכו' וגי' ר"ב היא היא כגי' בעל המתורגמן מְשַׁחֲבִיב ספרים אחרים מַשְׁבִּיב ע"כ ולא פירשו ולי נראה טל"ס הנ"ל פי' כל צבא השמים יתמססו בשרפת אש וכן לפי ס"א משביב מענין שביב בל"מ ושב בל"ע וסורי עיי"ע שב י'. ודע כי לפי דעת הפרסיים הקודמים העולם נידון לעתיד לבוא באש וכל צבא השמים וכל הרים הגבוהים יתמססו כמתכת צדיקים ילכו במתכת ניתוכת זו כמו בחָלָב ופושעים נדונו בה וככר הרחבתי דיבורי בזה הענין במאמרי במ"ע מארגענל' געזעלשאפט חלק כ"א 582 ושם רמזתי על דעת רז"ל ע"ז ג'. נדרי' ח': ב"ר פ"ז ילק' מלאכי ר' תקצ"ג שמ"ר פט"ו וילק' שמואל ר' קס"א וילק' ישעי' ר' ש"ד עש"ה] —

שָׁחַד (מל"מ וסורי ופי' נתן במתנה מאהבה או להנצל מעונש beschenken, bestechen, שחַד, שוּחֲדָא וכן בל"ס Begünstigung, Bestechung) בר"ג דפ' שני דייני גזילות (כתובות ק"ה:) אמר רבא מ"ט דשחד כיון דשקיל מיניה הוה ליה כגופיה ואין אדם רואה חובה לעצמו מאי שחד שהוא חד[3]). בס"ג דפ' השותפין (ב"ב ט':) ושחד בחיק חמה עזה (משלי כ"א, י"ד) פי' שחד בחיקו של עני כופה חימה עזה. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה וסבר ר' אלעזר דהאי שוחד בחיק ארישא קאי ועיי' ג"כ פירש"י. ובנ"ה שוחד, שוחדא בפיאה פ"ח מ"ט שבת קט"ז: יבמות ס"ג: כתובות ק"ה: ב"ב ט': נדרים מ"ז: וכתובו' שם שוחד ממון.. שוחד דברים והפעל סנהדר' מ"ג: שחודי שחדיה במילי, ברכו' כ"ח: ולשחדו בממון. ובירו' כתובו' פ"י דל"ג ע"ד ושם בסוף הפ' דל"ד. הגי' שוחדא דדייני ובבבלי שודא דדייני עיי"ע שד ה' ומ"ש. וכן בתרג' שחד (מ"א ט"ו, י"ט) שוחדא פי' מתנה וכ"ה בל"ס, ועוד תרג' שמות כ"ג, ח'; לתהלים ט"ו, ה'; כ', י'] —

* שַׁחְוָוא, שַׁחְווּתָא (עיי"ע שווח ג' שח ד') פי' כמו שחות, שחת עיי' תרג' איוב ט', ל"א; י"ז, י"ד וכ"ה שם ט', כ"ב. כ"ד בכ"י תרג' ובנו"ג שווחתא וכן בתרג' תהלים ט', ט"ז בשחוותא ובנו"ג בשויחתא.

* שחוור עיי"ע שחר ג'.

---

[1]) וכדאי' בכ"י ו"ו ולא כבדפוסי' בט"ס טבחים. [2]) והי' לעווי בעי' שית טעה לחשוב שהוא כמו שיחין ומערות. [3]) כ"ה נכון בדפו"ו ובשאר דפ"ע אחד.

שָׁחַז (מל"ע شحذ schleifen, den Schweif auf- recht halten) כפ' במה בהמה (שבת נ"ב: במשני) הרחלות יוצאות שחוזות. פי' בגמ' [1]) (שם נ"ג סע"ב) שאוחזין אליה שלהן למעלה כדי שיעלו עליהם זכרים. ירוש' (רפ"ה ד"ז:) אית [תניי] תני שוזות כמה דתימא (משלי ז', י') שית זונה מאן דתני שחוזות כמה דתימא [אין] משחיזין את הסכין [2]). בפ' אין צדין (ביצה כ"ח.) אין משחיזין את הסכין. בפ' ב' בחולי' (ל"ב.) השחיז את הסכין. בכלי מתכות פי"ד בכלי' (מ"ה) הסכין משישחיזנה. חרבו ילטוש (תהלים ז', י"ג) תרג" סייפיה ישחיז [3]). [פי' י"ז בכלי' (מי"ז) משחזת שיש בה בית קיבול] [4]) פי' משחזת נקראת בשביל ששוחזין בה ולוטשין הסכין ובלעז אקוטי ובל' יון אקוני. *[אחי"ה והוא בלאי"ט cote, Schleifstein, ובל"י ἀκόνη מן הפעל ἀκονάω אשר ע"י העתיקו ע' הזקני' מלטש (תהלים נ"א, ב') וכן סומכוס העתיק לטש (תהלים ט', י"ג) וכן העתיקו ע' הזקנים שנן, שָׁנוּן (עיי' לתהלים מ"ד, ז'; ס"ג, ג'; קל"ט, ג'; למשלי כ"ה, י"ח) וכן בל"ע נקרא אבן שמשחיזין בה את הסכין مسنّ וכצ"ל בפי' רה"ג לכלים פי"ז מי"ז תחת מסבה וצ"ל מסנה. ודע כי בכ"י ערוך לי' בל"י אקוני ובכ"י ק"ט אי' בלעז אקוטרי ובעיקרי התלמ' העתיק אגוזא דירא והוא בלאי"ט הפעל aguzzare = שלייפען. ובנ"ה בירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג אין משחיזין להן את הזיין וכן בבבלי ע"ז ט"ו: עיי"ע משחז. והוא מל"ע הנ"ל, ועוד פי' שחז (شحذ) בל"ע הרמת האליה של רחלה וכדומה בשעת לידתה וא"כ יפה פי' בגמ' בשבת נ"ג סע"ב שאוחזין האליה שלהן (ולא מענין אחז כי אם שחז) וזו כוונת הירו' שבת הנ"ל מ"ד שוזות מעתדן פי' מעותדין להיעלות, ופסוק שית זונה אסמכתא בעלמא היא. שוזות הוא כמו שְׁחוּזוֹת בהבלעת החי"ת עיי"ע סר ב' וע' שד ה'] —

* שָׁחַח (מל"מ כמו שָׁחָה sich bücken) עיי"ע שח ב' וש"נ.

שָׁחַט (מל"מ פי' המית בעח"י כדרך הדין בהולכת והבאת הסכין הראוי schlachten, rituel schächten; hinziehen, שחט בל"מ (כמו שטח hindehnen) בפ' השוחט (חולי' ל':) התיז את הראש בבת אחת מנהני מילי אמר קרא (ירמיה ל"ט, ו') חץ שחוט פי' משוך [5]) כמו חוט צריך להוליך ולהביא הסכין על הצואר ואם לא הוליך והביא זו היא דרסה ופסולה. בסיפרא בצו בפ' אשם (ריש פרשה די פרק ח') אין לשון שחיטה אלא לשון [6]) משיכה שנאמר (מ"א י', ט"ז. י"ז) זהב שחוט [7]). בפ' כל היד בגמ' דסמך כל הנשים (נדה ט"ו.) הרי שור שחוט לפניך כלומר הרי הכתם מוכיח שיש שם נדה ואינו דומה למעת לעת שבמעת לעת אין שם דם נדה אלא חשש הוא שמא למפרע ראתה. בפ' המקבל בגמ' לשנים מועטות (ב"מ ק"ט:) כי מטית שחיטת קדשים תא אקשי לי. פי' אם קרית כל התלמוד וידעת דרכו אז תבא תקשי לי שכיון שקרית הכל תרגיש ותבין הטעם שאומר לך. *[אחי"ה רש"י פי' וכי מטית למסכת זבחים שהיא עמיקה תא אקשי לי . . . וי"א דחויי מדחיה ולא היא וכו' עש"ה ורבינו פי' כי"א וזו היא דעת ר"ח שהובאה בשט"מ וז"ל ועיקר הפי' כדברי ר"ח שפי' דדחויי מדחי ליה וא"ל עדיין לא שנית כל התלמוד ולא ידעת דרכו וכשתגיע לסדר קדשים ושנית הכל תא אקשי לי שיתברר לך טעמו וכן פי' רבי' האי גאון בתשובי' שאלה ועש"ה בשט"מ. וכנ"ה בקל חולי' ב' רע"א הכל שוחטין ושחיטתן כשרה ועי"ש ולהלן כל הענין שם כ"ז. השוחט שנים בבהמה ואחד בעוף שחיטתו כשרה . . . ר"י אומר עד שישחוט את הוורידין עיי"ע ורידין, שם: ושחט את בן הבקר ממקום ששח חטהו עיי"ע שח ב', חט ב'. ועיי' חולי' כ"ח. והלאה כמה פעמים, פ"ז. מי ששחט יכסה, זבחים ק"ו. עיי"ע טמא, חולי' נ"ו: ושחטיה קמיה באחיזת עינים, מגילה ז': קם רבה שחטיה לר' זירא עיי"ע בסס א'. נפעל נשחט חולי' ט'. פסחים ס"ד. בכורו' מ'. הפעיל חולי' פ"ג. עירו' פ"א: משחיטין את הטבח, אתפעיל גיטי' ס"ט: אשתחיט. והשם פסחים ס"ט. בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתו, שם ע"ה: טעון שחיטה, ברכות י"ז. סוף בהמה לשחיטה, ל"א: שחיטה בזר כשירה, ס"ב: שחיטת התמיד, כתובות ק"ו. חולי' ט'.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט, וה"ב, ובדפ"ע כגון. [2]) בנו"ג בירו' אית תניי תני שחוזות ואית תניי תני שוזות מאן דאמר שוזות מעתדן כמא דתימר שית זונה ונצורת לב מאן דאן דמר שחוזות כמא דתימר אין משחיזין את הסכין. [3]) בנו"ג בפעיל שחיז. [4]) כצ"ל וכדאי' בע' משחז. [5]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובפירש"י. [6]) לי' בספרא. [7]) ובאמת גם בגמ' בחולי' הוברר כן בהביאו זה הפסוק.

הלכות שחיטה, חולי׳ י״ג. שחיטת נכרי נבלה, כ״ז: עיי״ע רק ג׳. ויק״ר פכ״ב אסרתי לך שחיטה בעופות והתרתי לך דגים, ושם דקדוקי שחיטה, ושם הקבוץ שתי שְׁחִיטוֹת] —

שְׁחִי (= שִׁיחִי, שִׁיחֲיָא מקום כפיפה תחת אצילים Achselhöhlung מפעל שָׁחָה, שחי) אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון (תמיד ל׳ רע״ב ב״מ ל״ג.) עיי׳ בע׳ כיון (פירוש) [צ״ל בירוש׳] (בירוש׳ ב״מ ס״פ ד״ה ע״ד) [1] מוריד ידו עד השחי ופותח שחי בלשון ישמעאל אלאבט ובלעז טיטיל״ו. כאורגת בעומדין [2] ככר פי׳ בע׳ מסק ובע׳ עדר. *[אחי״ה פי׳ שחי או שיחי כאמור בראש הע׳ והוא בל״ע الابط ובלאי״ט Achselhöhle ditello, ובדפו״ו אי׳ הלעז שיל״א והוא לאי״ט ascella מאותה הוראה ורבינו כיון בפי׳ אחד יורד לאמת השחי וכו׳ על הירושלמי הנ״ל וכמו שהעירותי כבר בע׳ כיון (ח״ד, ר״ז), וז״ל הירו׳ ב״מ הנ״ל אחד יורד לאמת בית השיחי ואחד פותח כיון שהיה מוריד ידו עד שיחיו [ואחד] היה פותח כיון, ובירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג: אי׳ מהו יורד לאמת השיחי שהיה שוחה אמה עד שלא יפתח ובירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ח: שהיה שיחה אמה עד שלא יפתח ועיי״ע כיון ששם הביא רבינו כפי גי׳ דפ״ר הירו׳ מ״ק. ובפי׳ ר״ח ב״מ ל״ג. פי׳ והאחד לא יכול לפתוח עד שהיה מוריד ידו עד שחיו וכך היה פותח וכן הוא מפורש בתלמוד ארץ ישראל ע״כ הרי שרבינו כיון ג״כ לתלמוד ירוש׳, ועיי׳ ג״כ פי׳ רגמ״ה לתמיד. נזיר נ״ח. נ״ט. אי׳ בית השחי עיי״ע ח״ב, פ״ו, ירוש׳ שבת פ״ו ד״ח. בית שיחיו. סנהד׳ ס״ה. ירו׳ סנה׳ פ״ז דכ״ה ע״ג המדבר משיחיו עיי״ע פיתום. שהש״ר פ׳ השבעתי תחת שיחיהן בפסיקת׳ דר״כ צד פ״ז. תחת בית שיחיהם ובע׳ כדוד גרס רבינו שחייהן עיי״ע כדור (ח״ד, קצ״ז) וש״נ. ובלא״ר שִׁיחֲיָא, שִׁיחֲיָא ירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ה רע״ד פיתא תחות שיחיא. ירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״ג הוי תחות שיחיה חד עגול ובתר״י א׳ דברים כ״ב, ה׳ בי שיחייא וכ״ה בירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א סע״א עיי״ע בי שיחיא (ה״א, ג״ד) ובל״ס שְׁחָתָא וכ״ה בתרג׳ משלי להעתקת צלחת (משלי י״ט, כ״ד; כ״ו, ט״ו) ור״ב הביאו בע׳ שחתא ג׳] —

☞ שחיא (שִׁיחֲיָא פי׳ כפיפה das Sich-bücken ועיי׳ בפנים) ומטי ליה בחר שחיא עיי״ע שהיא כי כן גרס בעל הערוך. *[אחי״ה בשבת ק״ו: הגי׳ שיחייא ובביצ׳ כ״ד. שחיא ועיי״ע שהיא ושם הבאתי השינויים ופי׳ בשטת רבינו ורש״י. וכפי פי׳ רש״י ואו״ז הובא בע׳ הנ״ל הוא ענין כפיפה מהפעל שח, שוח עיי״ע שח ב׳ וש״נ גיטי׳ ע׳: שיחיא דלאו. . שיחיא דהן] --

* שַׁחְיָנָא עיי״ע קודם ע׳ שחין.

שָׁחַל (מל״ע سحل herausziehen, ab-herabwerfen) משחילין פירות דרך ארובה (ביצה פ״ה מ״א דף ל״ה:) גמר׳ (שם) מאן דתני משחילין לא משתבש דתנן בפ״ו [3] בבכורו׳ (מ׳.) השחול והכסול שחול כל שנשמטה ירכו כלומר נמשכה ממקומה [4]. בס״ג דפ׳ הישן (סוכה כ״ט רע״א) חצבא ושחיל [5]. בפ׳ יוה״כ בגמ׳ אסור באכילה (יומא ע״ח.) מ״ט [6] משחל שחיל. פי׳ „שואבין המים ומקיאין אותן לחוץ ונמצא המצטנן רוחץ גופו במים" [7]. כמשחל ביניתא מחלבא (ברכו׳ ח׳.) עיי׳ בע׳ בין [ב׳] פי׳ כמשיכת נימא של שיער מתוך החלב. בכלי מתכות פי״א בכלים (מ״ג) מן השחולת [8] ומן הגרודת פי׳ „מה שנשתייר והשחיל מן הכלי". *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג בכלים ושם אי׳ ממה שנשתייר מן הכלי ונותר ועודף וסרח ושחל ממנו כדתנן השחול והכסול ע״כ [9]) ובאמת כן הוראת מלה ערבית سحالة Abfälle. ועצם הוראתה ענין השלכה והורדה וכפי׳ ר״ח בביצ׳ משחילין. . וכן משירין ומשחירין כולם טעם אחד הוא מלישון הורדה ושלשול ע״כ וכנ״ה בירוש׳ ביצה רפ״ה דס״ב ע״ד היה שם חלון משחילין דרך חלון. ירו׳ יומ׳ פ״ב דל״ט. משחיל ותורם, ירו׳ כלאים ספ״ט דל״ב ע״ד חוט שהשחילו למחט. הָפְעַל ויק״ר פל״ו זרע צדיקים שמושחל מבין שני צדיקים נמלט. בינוני פְּעוּל ירו׳ שבת רפט״ו דט״ו. חבל משוחל, ושם בקל: חבל שָׁחוּל. תרג׳ משיתהו (שמות ב׳, י׳) מן מיא שחלתיה כ״ה

[1]) ובע׳ כיון בח״ד ר״ז שורה ו׳ מלמטה אי׳ בט״ד קידושי׳ וצ״ל ב״מ. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ר וכ״ה בנגעים פ״ב מ״ד ובספרא תזריע פרשי׳ ג׳ פרק ד׳ בעומרין ובדפו״ו כעומדת וכ״ה בעיקרי התלמוד. [3]) בדפו״ו פ״י ובעיקרי התלמוד פ״ז וצ״ל פ״ו. [4]) ועיי׳ פירש״י [5]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בע׳ חצב ב׳ ובעיקרי התלמ׳ חצבא שחיל ובדפ״ר ושחול ובדפו״ו דשחיל. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס. [7]) הועתק מפי׳ ר״ח בנדפס בש״ס ווילנא ע״ש ורש״י פי׳ פולט מים שבולע. [8]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ה״ב ודפ״ר וכ״ה בע׳ נרד א׳ ושם השוחלת ובדפו״ו פיזי׳ ואמ׳ בט״ס המשחולת. [9]) ופי׳ רה״ג בענין גרודת עיי״ע גרד ב׳ ה״ב, שנ״ו:

בדפ״ש וברש״י ובדפוסי׳ החדשים שלחתיה, ובתר״י א׳ שחילתיה, תרג׳ דה״י א׳ ד׳, י״ה כד שלחתיה מן מיא. והשם שְׁחֹלֶת (על דרך נְעֹרֶת) פי׳ שיורים העדופים ומל״ע הנ״ל ובתוספת׳ חולי׳ ספ״ו לא בשחולית ולא בגרודות ולא בקצוצות] —

שַׁחְלָא (כל״ס שחלא Seiher כל״ע مشخل) בהלכות גדולות בסוף שבת (פכ״ג דף כ׳ סע״ג) חמרא דשפייה בשחלא דהוצי דהיינו כפיפה מצרית. *[אחי״ה על זה דאי׳ בשבת קל״ט: ומסננין את היין . . . בכפיפה מצרית הביא בעל ה״ג חמרא דשפייה בשיחלא דהוצי בין שפייה מחמת דורדיא ובין שפייה במידי אחרינא שרי דקא תני ובכפיפה מצרית דהיינו שיחלא דהוצי ע״כ ולי נראה שהוא מל״ס וע׳ הנ״ל פי׳ כלי מסנין בו ובע׳ כפפה (ח״ד, רצ״ח) הבאתי פי׳ רה״ג לכלי׳ כ״ו, א׳ (בסדר״ט 18) שפי׳ כפיפה מצרית ע״י שמלא דהוצא בלישנא דרבנן ע״כ ורציתי להגיה סלא דהוצא וכן ראיתי עתה שכ״ה בש״ס ווילנא כלי׳ הנ״ל אבל לפי פי׳ בעל ה״ג אין ספק שצ״ל שיחלא דהוצא. ועוד ראיתי בע׳ פטס שהזכיר רבינו המלה הזאת בהוראת סנן ע״ש קנקנים דשחלי והן השואבת היין ומזיעות אותו בחוץ] —

שַׁחְלָא (מל״ע سخلة הריון Foetus (Trächtigkeit בס״ג דפ׳ שור שנגח את הפרה (ב״ק נ״ה.) רב פפא אמר הא טענא חדא ביעתא בשיחלא והא טענא טובא בשיחלא פי׳ אווז בר טוענת חדא ביעתא ודוגרת עליה ואווז של יישוב טוענת ביצים הרבה ויולדת אותם ועוד ממלאת אשכול שלה ביצים טובא ויולדת ודוגרת על כולן. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ נשתברו רגליה (חולי׳ נ״ח.) הכא במאי עסקינן בשיחלא קמא. פי׳ הריון ראשון כלומר הביצים שנתקשרו בשליל עד שתלד כולם. *[אחי״ה בנו״ג התם ברשיחלא קמא אבל גם מפי׳ רגמ״ה מוכח כגי׳ רבינו וז״ל פי׳ הרגמ״ה הכא במאי עסקינן בשיחלא קמא כלומר שהיו במעיה קודם שנטרפה וכו׳, ורש״י פי׳ בב״ק שיחלא טעינה ע״כ והוא הוא הריון ומל״ע הנ״ל ועוד בל״ע سخيل אשכול Hodensack] —

שַׁחְלָא (מל״ס פי׳ נזילות האוזן Ohrenfluss ועיי׳ בפנים) דעבדי ליה[1]) לשחליא (שבת ס״ז.) עיי׳ בע׳ חרגול[2]) פ״א צער שאוחז באוזן ושמו בל׳ ארמית שחלא ודומה לחזזית לחה ויוצאה ממנו מים של לחה סרוחה. *[אחי״ה וכן בל״פ شخول, شخيل פי׳ לחה סרוחה ועיפוש וחולי זה הוא הידוע שבא ע״י כאב האוזן] —

* **שַׁחְלָא** (כל״א כמו בל״מ שחל Löwe) עיי׳ תרג׳ תהלי׳ י״ז, י״ב; משלי כ״ו, י״ג; לאיוב ד׳, י׳.

* **שיחלא** בחגיג׳ ט״ו: בכ״י ש״ס אבול (גוזא) [גווה] ושדי שיחלא וכ״ה בפירש״י אבל גי׳ רבינו עיי״ע תחל ב׳ ומ״ש ועיק׳ הגי׳ שילחא עיי״ע שלח ג׳.

שַׁחְלִים (בלא״ר תחלי מל״ס תַחְלָא Kresse) בפ״ד במעשרות (מ״ה) השחלים והגרגיר. בר״ג דפ׳ בכל מערבין (כ״ח.) השחלים והגרגיר שזרען לירק מתעשרין ירק וזרע. בפ״ק ביומ׳ בגמ׳ כל ז׳ ימים (י״ח.) ה׳ דברים מביאין את האדם לידי טומאה השחלים והשום וכו׳. בר״ג דפ׳ הוציאו לו (יומא מ״ט.) לשחוק ולשתות שחלים בשבת. בסוף חלומות דפ׳ הרואה (ברכו׳ נ״ז:) ובפ׳ אין מעמידין בגמ׳ מתרפאין (ע״ז כ״ט.) ת״ר י׳[3]) דברים מחזירין את החולה לחליו וכו׳ עד והשחלים והתגלחת. בהגדה דפ׳ הניזקין (גיטי׳ נ״ז.) כפר שחלים שהיתה פרנסתן משחלים — (א״ב פי׳ מין ירק חם ויבש וטעמו חד מועיל לפתוח האיברים אטומים) *[אחי״ה וזה לשון המעריך השחלים והשום בערבי חרף או רשאד בלעז מסטוירסו נסטורצי ע״כ ועיי׳ ג״כ ע׳ תחל ב׳ וכיון לל״ע حرف, رشاد והוא הוא בל״ר nasturtium ובל׳ אספמ׳ nasturzi ובפי׳ הרמב״ם במעשר אי׳ חב אלשאר וברע״ב חב אלשארי וצ״ל חב אלרשאד וכדאי׳ לנכון בעיקרי התלמוד והוא حب الرشاد[4]). וכנ״ה בברכות מ״ד: ע״ז ל׳ רע״ב שבת ק״מ. תיספת׳ שביעי׳ פ״ד, תוספת׳ שבת פט״ו ועיד עיי״ע תחל. וכפר שיחליים (גיטי׳ נ״ז.) או כגי׳ רבינו שחלים ובאיכ״ר פ׳ בלע כפר שחליים עיי״ע תחלם ירו׳ יבמו׳ פט״ז דט״ו ע״ד כפר שיחלה ובירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ט. כפר שיחלייא הוא כפר קרוב לאשקלון ונקרא سخلين ובע׳ תחלם אעריך בזה] —

שַׁחְלִים (קדירת שחלים Kressenspeise) בפ׳ השוכר בגמ׳ זה הכלל (ע״ז ס״ז.) וכך היו עושין

---

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ס שבת ס״ז. [2]) ושם בה״ג תפ״ז פי׳ רבינו פצע האוזן עפ״י פי׳ ר״ח ע״ש ומ״ש וכ״ה באו״ז. [3]) כ״ה נכון בכ״י, ובדפי׳ ערוך ד׳ ובכ״י ב״ר ה׳. [4]) עיי׳ פפלנ״צ ללע״ת 397.

בערבי שבתות בציפורי והיו קורין אותו קדירת שחלים — (א"ב פי' שהיו נותנים חומץ לתוך גריסין צוננין כמו שהיו נותנים בשחלים). *[אחי"ה בנו"ג שיחליים ומלת קדירת לי' ובירו' ע"ז פ"ה דמ"ד רע"ד אי' וקורין אותו שחלייא. ודברי ר"ב נעתקים מהתוספו' ע"ז ס"ז. ד"ה וקוראין עש"ה ובתוספו' ע"ז ל': ד"ה השחלים] —

* שִׁיחְלַיָּא, שַׁחְלַיָּא עיי"ע הקודם וע' שחלים א'.

שחלנית (מין חגב) בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה:) למינהו להביא את הכרפסת[1] השחלנית.

שְׁחֵלֶת (מל"מ מין בושם לקטרת Räuchermuschel והוא הוא צפורן (Seenagel, Räucherklaue בריש כריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו':) סמים תרי נטף ושחלת וחלבנה הא חמשה. *[אחי"ה הוא הסם הנקרא בל' המשנה צפורן (כריתות ו'.) והוא חלק ומצהיר כצפורן וכן אי' בתרג' וטופרא ועיי"ע טפר ב' וע' צפורן א'. ועיי' פי' רגמ"ה (בש"ס ווילנא כריתות ח'.) בקובץ כ"י אנגייליקא כריתות דף ק"ע: ושם ט"ס טרופא וצ"ל טפורא] —

* שַׁחְלֵיף עיי"ע שלחף.

שחם (פי' בל"ס שחים, שחימא קרוב לאדום ונוטה לשחור röthlich, schwärzlich ובל"ע ܫܚܡ, ܫܚܡ dunkelschwarz; שְׁחַמְתִית (בהבלעת החי"ת שַׁמְתִית (röthlich, bräunlich) בפ' המוכר את הספינ' (ב"ב פ"ג:) שחמתית ונמצאת לבנה גמר' (שם פ"ד.) אמר רב פפא ש"מ האי שמשא סומקתי היא פי' התנה לתת לו חטים אדומים שנתאדמו מחמת החמה הזורחת עליהם ועל שם החמה קורין שחממית[2]. בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל פרה (ב"ק צ"ו:) שחמי[3] ועבדינהו חרתי לא קני פי' אדומים ישנים[4]. בפ' אלו טרפות בגמ' חרותה (חולי' נ"ה:) אייתי משיכלי[5] שחמי[6]. בפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג:) אמר רב עוירא הני הצבי שחמי דארמאי כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ומותרין וי"א שחור[7]. הקודרים מני קרח (איוב ו', ט"ז) תרג' דשחימין מן צנתא עליהון אתחייל תלגא. וכל חום (בראשי' ל', ל"ה) תרג' וכל דשחום — (א"ב בירו' דמעש' שני פ' המוליך פירות (ירו' מ"ש רפ"ד דנ"ד ע"ד) גרים שמת' אפי' מן האגרו על השמתית פי' אגרו בל"י לח פי' שמתית יבש וחם כמו שחמתית ואות חי"ת מובלעת). *[אחי"ה וכ"ה בירו' תרומו' ספ"ב דמ"א רע"ד אפי' (מאגדון) [צ"ל מאגרון] על שמתית ומן שמתית על (אגדון) [אגרון], ירו' פיאה פ"ב די"ז. קצר חצי איגדו וחצי שמותית וצ"ל כגי' הר"ש (בפיאה פ"ב מ"ה) קצר חצי אגורי וחצי שחמתית ועיי"ע אגרו (ח"א, כ"ח) וש"נ ירוש' נזיר פ"ה דנ"ד. שחמתית ונמצאת אגרון[8]) והוא שחמתית בב"ב הנ"ל ופירשב"ם שחמתית אדומה ולא שחורה וכו' ע"ש וכן פירש"י בע"ז הנ"ל שחמתית רוש"א בלע"ז וכן בהומש (בראשית ל', ל"ב) פירש"י חום שחום דומה לאדום רו"ש בלע"ז (rothgelb, roux; roth, rouge). וא"כ מה שפי' בב"ק צ"ו: שחורין (עיי' למטה בהערה 4) קצת קשה. ויפה פי' הרמב"ן בבראשי' הנ"ל וכל שה חם פירשו בו שחור כי השחרות מפני הום ואיננו נכון בעיני כי רוב הכשבים שחורים אף כי בארץ קדם שהיא חמה . . . והנכון דעת אונקל' שחום והיא קרוב לאדום וקורין אותו רו"ש וכן פירש"י ויהיה חום מגזרת ואור החמה שהוא דומה לשמש אשר יתאדם קצת ע"כ ורגמ"ה בקובץ כ"י אנגייליק' (חולי' דף שי"ג:) פי' שיכלי שיחמי כלוי הרס שורשמין כלי חרס דחמימי ובנדפס בש"ס ווילנא הסגירו ללא נכון מלות חרס שורשמין ונ"ל שהוא ל"צ rougissement פי' מראה אדום וצ"ל חרס רושישמן. ונגזר המלה מל"ס שחם (שפעל מן חם בל"מ חום) ובל"ע הנ"ל פי' אדום קרוב לשחור והוא כי"א בערוך וברש"י ב"ק צ"ו: — והשם שיחמא ב"ק שם: שיחמייהו] —

שחם (= שִׁיחְמָא נ"ל מל"פ نَخْم הכאה (Schlag בפ' שור שנגח את הפרה בגמ' כיצד משלם דמי ולדות (ב"ק מ"ט.) כל היכא דמטי ליה שיחמא לולד פי' כל היכא דסליק בולד שיחמא

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ב"ר וג"ג ובנו"ג הכרספת וכ"ה בכ"י ו"ו ב' ל"ד ה"ב ובדפ"ע כרסנית ועיקי הגי' הכרפסת עיי"ע ומ"ש בח"ד, 341 (ושם שורה ח' וט' מלמעלה שייך לע' כרופסלה ונתערבב בדפוס). [2]) וכ"ה בפירשב"ם ע"ש. [3]) כ"ה בדפו"ו ועיקרי התלמוד וכ"ה בכ"י ובדפוסי' הראשונים ובנו"ג שיחמי ובכ"י ק"ט שחמו ובדפ"ר שחמיה. [4]) וכ"ה ברמ"ה בפריטיו בשט"מ ורש"י פי' שחורין כעין ישנים. [5]) בנו"ג בחולי' מ"ו: מתיכלתא אבל בדף נ"ה: לנכון משיכלי. [6]) בנו"ג שיחומי. [7]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד ולי' בשאר דפ"ע. [8]) ואות חי"ת מובלעת כמו שכתבתי בע' סר ב' וע' שד ה' וזולתם.

הוא מקום החלול לאפוקי ידיה ורגליה דלא סליק ביה שיחמא לולד[1] ואם הכה ביד או ברגל ויצאו ילדיה פטור. *[אחי"ה ורש"י פי' שיחמא חמימות והיינו כנגד כל החלל כולו ע"כ וא"כ פי' מע' הקודם ובנו"ג כל היכא דסליק ביה (ובכ"י ש"ס ליה) שיחמא לולד לאפוקי וכו' ונ"ל שהוא מל"פ הרשומ' פי' הכאה] —

* שְׁחַמְתִּית, שַׁמְתִּית, שְׁמוּתִית עיי"ע שחם א'.

שָׁחַן (כל"ס שְׁחֵן בל"ע سخن warm, heiss sein, erwärmen) בפ' הוציאו לו בגמ' ומתפלל (יומא נ"ג:) שתהא שנה זו שחונה וגשומה[2]. בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ב.) ת"ר ה' דברים נאמרו בשום משביע ומשחין ומרבה הזרע וכו'. בפ"ק בכתובות בגמ' בתולה כתובתה ר' (י' :) ובסוף רפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ע'.) תמרי משבעא ומשחנא משלשלא ומאשרא ולא מפנקא פי' בע' אשר[3]. בגמ' דפ' לולב הגזול (סוכה מ'.) ובפ' הגוזל עצים בגמ' נתן צמר (ב"ק ק"א:) והא איכא עצים דמשחן פי' עצים שמדליקין בהן התנור לאחר שריפת העצים הנאתן לאפות בהן את הפת והעשויין להתחמם בהן בני אדם הנאתן וביעורן שוה שהעצים [כוערין] והאדם מתחמם בהם[4]. בערכין בפ' המוכר שדהו בגמ' אין מונין לו (ל"א:) ולימא ליה אנא [קדים] שחין[5] נורא מקמה דידך פי' „לימא אותו שקנה בט"ו באדר ראשון לאותו שקנה בריש אדר שני אנא קדים שחין נורא כלומר אני הסקתי אש בביתי במדורתי קודם שהסקת אתה בביתך שאני קניתי קודם מפני מה נחלט לך ביתך קודם משיחלוט אותו[6] שלי שקניתי קודם דאמר ליה את נחית לעיבורא[7] שקנית בחדש העיבור בט"ו באדר ראשון גלית דעתך דשנת עיבור אתה רוצה לחשב הלכך לא נגמרה שנתך[8] עד ט"ו באדר"[9]. ולא יחם לו (מ"א א', א') תרג' ולא שחין ליה ב"ר פי"ו[10] משל הדיוט עבד מלך כמלך דבוק לשחון[11] וישחון לך[12]. כחם צה (ישעי' י"ח, ד') תרג' כשחין פציח. *[אחי"ה וכן תרג' ירו' א' וחם השמש (שמות ט"ז, כ"א) שחין שמשא ועיי' עוד תרג' ישעי' מ"ד, ט"ו. ט"ז; לחגי א', ו'; לקהלת ד', י"א; בפעל לירמי' י"ז, י"א; נ"ט, ה'; לאיוב ל"ז, י"ז; ל"ט, ט"ז. כתובו' י': סוכה מ'. עיי' לעיל בערוך. ירו' שבת ספ"א ד"ד: מהו מיהזרתיה ומשחנתיה. ויק"ר פכ"ה ויהבה להון תחות אגפיה ומשחנא להון וכו'. אתפעל וישתחון בספרי הנ"ל וצריך לו' ויישתחן, תרג' יתחמם (איוב ל"א, כ') ישתַחן, תר"י א' דברים כ"ב, י"א ומשתחנין[13]) ופי' דבוק לשחון וישחון לך כפי פי' בעל מעריך התדבק עם החם והתחמם אבל עיי"ע שחון ומ"ש] —

שחן (= שִׁיחְנָא כפי פי' הערוך ל"ע משוי Last אבל עיי' בפנים) בר"ג דפ' מציאת האישה (כתובו' ס"ז.) כדבעי ליה למעבד לא עבד דאמרי אנשי לפום גמלא שיחנא. בס"ג דפ' הנושא את האשה (שם ק"ד סע"א) א"ל הין[14] לפום גמלא שיחנא[15] בפ"ק בסיטה בגמ'[16] מי לנו גדול ממשה (י"ג:) תנא דבי ר' ישמעאל לפום גמלא שיחנא. פי' למה מנעו הקב"ה ליכנס לארץ מפני מי מריבה מפני שהיה אדם גדול דקדק עליו. בב"ר פ"כ[17] (רפי"ט) תנא ר' ישמעאל לפום גמלא שיחנא פי' שחן[18] משאוי בל' ישמעאל. *[אחי"ה וכן פירש"י בסוטה לפי כח הגמל מרבין במשא ובכתובו' ס"ז. לפי כח הגמל יטעינוהו משא ובכתובו' ק"ד. פי' המשוי לפי הגמל ובשט"מ שם הביא פי' תלמידי ר' יונה לפי כח הגמל מטילין עליו המשוי . . . ושיחנא הוא מל' חמותי ראיתי אור דמתרגמינן שיחנית והמשוי נקרא כך ע"ש שהבהמה מתחממת בו ע"כ ויותר נראה פי' המיוחס לרש"י בב"ר שיחנא משוי ולא נשא אותם הארץ תר"י לא אישחינת יתהון ארעא ע"כ אבל בנו"ג בתר"י בראשי' י"ג, ו' ולא סוברת יתהון ארעא וכ"ה באונק'[19]). ודע מה שכתב רבינו שחן בל"ע

---

1) כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו ובשדפ"ע לי' בטעות. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס בי ובכ"י א' במינכען שנת שחונה שנת גשומה בירו' יומא פ"ה דמ"ב ע"ג שנת גשומה ושחונה ובנו"ג ביומא שתהא שנה זו גשומה ושחונה וכ"ה בויק"ר פ"כ. 3) אשר א' ושם אי' משבען ומשחנן וכו' הקבוץ וכ"ה נכון וכראי' בשני המקומות. 4) ובזו השטה הלך ר"ח עיי' פי' בסוכה ועוד עיי' שט"מ בב"ק מ"ש בשם הגאון. 5) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי' אבל בדפ"א כגי' הספרים אנא קדים שחין וכנראה מפי' רבינו 6) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר וא"מ וכ"ה בפי' רגמ"ה ובדפו"ו אי' בט"ס אותי. 7) בדפ"ר בעיבורא ובשדפ"ע לעיבורא. 8) בפי' רגמ"ה שנתה. 9) הועתק מפי' רגמ"ה בערכין. 10) כ"ה בדפ"ר ואמ' וכ"ה נכון אבל בדפו"ו בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד פיז'. 11) בנו"ג לשיחין ובמיוחס לרש"י לשחוור וכ"ה בספרי דברים פי ו' ובכ"י ג' לשחוון וישתחוון לך וכן בילק' דברים ר' תת"א הדבק לשחוור וישחון לך. 12) בספרי וישתחוו לך. 13) ועיי' יבמות ד': לבישא דאית ביה הנאה. 14) לי' לפנינו. 15) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע לי'. 16) כ"ה בכ"י ערוך. 17) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ד פי ב'. 18) בנו"ג שהן ובכ"י ק"ט שהם אבל בכ"י אחרי' שחן. 19) ובילק' ואתהנן ר' תתי"ט נ"ב פי' הרש"י.

מישאוי חפשתי ולא מצאתי וראה זה מצאתי כי בל"ע سحنة מספוא לגמל כדי לשבעו מדי יום ביומו וא"כ פי' לפי כח ועבודת הגמל נמדד המזון. וגם הערביים השתמשו במשל הדיוט זה: הרי אתה מטעין לגמל בן שנה משא ראוי לגמל בן תשע עיי' דוקעס בלומענלעזע 200] —

שְׁחִין (מל"מ מין צרעת הבא מחום העור (מע' שחן א') ובל"א שיחנא בל"ס שׁוּחְנָא entzünde-tes Geschwür, Grind) בס"ג דפ' על אלו מומין (בכורות מ"א.) שחין תלתא גווני הוו דקרא יבש בין בפנים בין מבחוץ דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים דכתי' (שמות ט', ט'. י') אבעבעת דמתניתין לח מבפנים ויבש מבהוץ — (א"ב ג' הנוסחאות היא אחרת). *[אחי"ה וזו היא הגי' שלפנינו אלא תלתא הוו דקרא יבש בין מבפנים בין מבחוץ דמתני' לח מבחוץ ומבפנים דמצרים יבש מבפנים ולח מבחוץ דכתיב (שם ט', י') ויהי שחין (פורח אבעבועות) [צ"ל אֲבעבעת פרח] אבל מילק' וארא ר' קפ"ד מוכח כגי' הערוך ושם בילק' הביא בזה"ל אלא תלתי גווני הוו דקרא יבש בין בפנים בין מבהוץ דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים דאמר ר' יהושע בן לוי שחין שהביא הקב"ה וכו' ונ"ב וצ"ל מתניתי' לח מבחוץ ומבפנים אבל האמת כי גי' הילק' מוכח משטה מקובצת ושם אי' דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים דאמר ריב"ל שחין שהביא הקב"ה על המצריים לח מבחוץ ויבש מפנים דכתי' ויהי שחין אבעבועות וכו' ומאמר דריב"ל אי' ג"כ בב"ק פ': וכנ"ה בכורו' מ"ד: דם רבה שחין רבה, כתיבו' ע"ז: ב"ר רפמ"א מוכי שחין ועוד עיי"ע ראתן. תנחומא וארא סי' י"ד שחין מפני ששמו את ישראל לחום לחם חמין וכו' אמר ריב"ל נס גדול נעשה בשחין וכו' ע"ש. ובל"ס שיחנא נדרי' פ"א. עיי"ע חרף ד'. ועיי' בתרג' שמות ט', ט'. י'. י"א לויק' י"ג, י"ח והלאה; לדברים כ"ח, ל"ה, תר"י א' שם כ"ה, ד' והקבוץ שִׁיחְנֵי תר"י א' דברי' כ"ח, כ"ז ותרג' משלי כ', ל' כפי גי' רבינו בע' בע ד' ע"ש] —

* שָׁחוֹן (בל"פ شحنة וכן בל"ע ובל"ס שַׁחְנָה Prätor, Stadthalter) ב"ר פט"ז דבוק לשחון וכו' עיי"ע שחן א' וש"נ השינויים ורבינו פי' כנראה מל' חימום והנכון שהוא שם הפקיד מל"פ וע' וס' הנ"ל ועוד עיי"ע שחר ג' ושם אפרש ג' שחיור.

שחף (= שַׁחְפָא לדעת רבינו קליפה עיי' בפנים; שְׁחַף נ"ל מל"פ شكافتن; شكوفيدن .ein-schneiden) בס"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"י.) וליתי שחפי ד ק נ י א [1]) ולישדי התם דכי אתי שמעי קליה. פי' קליפות הקנים. בפ' המפלת בגמ' המפלת סנדל (נדה כ"ו.) מיכרך כריך ליה ולד לסנדל אחרציה ומשחיף ליה כלפי רישיה פי' אוחזו באמצעיתו ולפי שהסנדל ראשיו חדין מלמעלה ומלמטה נשמט הסנדל ועולה למעלה כשהולד אוחז באמצעיתו — (א"ב ומשחליף כתוב בנוסחאות). בר"ג דמשקין (מ"ק ד':) לשחופי נהרא פי' לעקור ענפי אילנות הגדילים בנהר. *[אחי"ה וכ"ה במיוחס לרש"י ואולי כיון ללשון המקרא (יחזקאל מ"א, ט"ז) שחיף עץ. ולי נראה מל"פ הנ"ל פי' בקע עץ וכן ומשחיף בנדה פי' חתך ע"י דחיקה ודחיפה ורש"י פי' בנדה דחפו ובנו"ג משלחיף וכ"ה בע' שלחף ופי' רבינו מתפרד. ור"ח במ"ק גרס לסחופי וכ"ה ברי"ץ גיאת ה' הוה"מ צד י' וברי"ף ובראש ובכ"י ש"ס והוא מל"מ מטר סוחף. ושחפי בשבת אשר פי' רבינו קליפות נראה שהוא מל"ע سحف abschälen קרוב לל"מ חשף] —

שחף (שָׁחוּף מל"ע سحاف מל"מ שחפת חולי המכחיש את הגוף Schwindsucht) בס"ג דפ' ארוסה ושומרת יבם (סוטה כ"ו:) שחוף מקנין על ידו פי' ר"ח ז"ל שחוף הבועל כדרכו ואינו מזריע דתניא (תוספת' בכורות רפ"ה) [2]) איזהו מרוח אשך (ויקרא כ"א, כ"א) זה הקליטים [3]) שנכנס רוח באשכיו דברי ר"ע ר"י אומר זה השחוף — (א"ב פי' שיש לו שחפת עצמות והוא חולי שהאדם יבש כעץ). *[אחי"ה והוא מל"ע ועיי' לעיל. ופי' ר"ח הובא בתוספו' בכורו' שם ע"ש. ורש"י הביא ראיה מתורת כהנים (ספרא בחוקותי פרש' ב' פרק ד') השחפת מלמד שהוא נשחף או עתים שהוא שחוף ועיי' פירש"י. ותרג' שחפת (ויקי כ"ו, ט"ז; דברים כ"ח, כ"ב) שחפתא ובתר"י א' שחופתא — שחופות חולי' קל"ה. עיי"ע שחף ד'. ירו' מעשר שני פ"ד דנ"ד ע"ד מישחף צ"ל משחה. שחיף באסת"ר עיי"ע שעשגז] —

שְׁחַף (נ"ל מל"ע سحب sich einherschleppen, schleppen) על גחנך תלך (בראשי' ג', י"ד)

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ולפנינו לי'. [2]) ונעלם מקורו מהפשב"ע וע"ש. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ובשדפ"ע הקליטים וכ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו ב' הקליטין ועיקר הגי' הקליטיכ עיי"ע קולוטים וש"נ יתר השנויים.

תר"י (א') על מעך תהא שחיף [1]). ואל מקומו שואף (קהלת א', ה') תרג' ולאתריה שחיף. *[אחי"ה וכן כל הולך על גחון (ויקרא י"א, מ"ב) תר"י ב' כל דשחף על מעוי. נ"ל מל"ע הנ"ל פ' הלך והתנהל לאט וקרוב לל"מ סחב [schleppen —

☞ שחף (פי' שחור עיי' בפנים) משנת חולין פ' ראשית הגז (חולין קל"ה.) היו לו שני מינים שחופות ולבנות פי' שחורות ורש"י פי' לא שחורות ולא לבנות. *[אחי"ה וגי' רבינו בעל הערוך טחופות עיי"ע טחף ומ"ש בח"ד, כ"ב ודע כי בל' צענד çyâva (בל"פ החד' سیاه) פי' שחור ועיי"ע סייבא וסיינא] —

* שַׁהְפָּא (שם עוף בל"מ שַׁחַף) תרג' ויקרא י"א ט"ז; דברים י"ד, ט"ו.

שַׁחַץ (מל"מ פי' ענין גבהות רוח וכן בל"ע شاخص מי שהגביה עיניו der stolz Einherblik-kende) כפ' במה אשה בגמ' כובלות [2]) (שבת ס"ב:) אנשי ירושלים אנשי שחץ הן. ובר"ג דפסחי' (ג':) בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול פי' פסילות [3]) משפחה כדכתיב (שמות ל"ב, כ"ה) לשמצה בקמיהם ואימא לה [4]) שחץ פסול גסות הרוח והיינו ערל לב. פ"א „שמץ דבר ערוה וע"ז [5]) כדכתי' לשמצה בקמיהם ושניהם פסולים לכהונה כדתנן בסוף מנחות (ק"ט.) הכהנים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלם וכיון דבית חוניו פסול כל שכן לע"ז שנא' (מ"ב כ"ג, ט') אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה'. שחץ [6]) גסות הרוח ולעיגות לשון כדאמרי אנשי ירושלם אנשי שחץ היו" *[אחי"ה כל הפ"א הועתק מפי' ר"ח ע"ש קצת באריכות ונקצר בתוספו' פסחי' ד"ה שמץ ועיי' מ"ש בהפשב"ע והאריך לעומקת הפשט בערוך ועיי' ג"כ מ"ש ר"י שטערן בהערות לפי' ר"ח בפסחים. ופי' שחץ גאוה כל"ע וכן פי' הרד"ק בני שחץ (איוב כ"ח, ח'; מ"א, כ"ו) וזהו אנשי שַׁחַץ (שבת הנ"ל) וכן השם שַׁחְצִית ירו' שקלים פ"ד דמ"ח, והתואר ילק' ישעי' ר' רס"ד שחוצים היו וכ"ה בתנחומא הישן אחרי סי' ז' א"ר לוי שחצים היו וכ"ה בויק"ר פ"כ ותנחומ' לחקת סי' כ"ה פסיקת' דר"כ צד מ'. וכולם שחצים היו. תנחומא וארא סי' ט' הקב"ה עושין מהן שחצים בעולם, ושם ונעשה שחץ בעולם.. הקב"ה מראה שחץ של גיותנין לכל הבריות וכ"ה בשמ"ר פ"ח ע"ש ושם: מראה שחצו. וכן התואר שָׁחָץ פסיקת' שם אותו צדיק שהיה שחץ ובירו' שקלים פ"ד דמ"ח. אי' שיחץ וצ"ל שָׁחוּץ וכן בירו' שבת פ"ו ד"ח. האיש ע"י שאינו שחוץ. שהש"ר פ' אתי מלבנון: מה הארי הזה שחוץ כך היו סיחון ועוג שחוצים וגבורים, ילק' ישעי' הנ"ל שחוצים היו. ובשמ"ר הנ"ל שָׁחָצִים, ועוד התואר שַׁחְצָן מדר' שו"ט מזמור ע"ח נדב ואביהו שחצנין היו ובדפ"ר שקרינן היו. ולנקבה ירו' שבת פ"ז ד"ז ע"ד ע"י שהנשים שחצניות וכו'. והפעל בפיעל ילק' משלי ר' תתקנ"ט שחץ (איוב כ"ח, ח') שהיה מְשָׁחֵץ בשיניו פי' מתגאה (stolziren) התפעל ספרי בלק פ' קל"א מתגאה ומשתחצת וכ"ה בילק' בלק ר' תשע"א וילק' דברים ר' תת"ט] —

* שַׁחַץ, שַׁחְצָא (מל"מ איוב הנ"ל בע' הקודם פי' אריה Löwe) עיי' ילק' משלי ר' תתקנ"ט בע' הקודם לזה ותרג' דפ' רגיא ככפיר (תהלי' י"ז, י"ב) כשחצא ובנו"ג כשחלא.

שָׁחַק (מל"מ פי' ענין מלול וכן בל"ע سحق ab-reiben. abnützen; שְׁחָקִים בל"א שַׁחֲקֵי (abgenutzte Kleider בפ' כל היד בגמ' בית שמאי (נדה י"ז.) שחקי דכיתנא. פי' בלאי בגדי פשתן. (א"ב תרג' בלוי הסחבות, ובלוי מלחים (ירמי' ל"ח, י"א) בלאי טפסן ובלאי שחקן). *[אחי"ה וכן שם פסוק י"ב. ספרא תזריע פרק ט"ו בקרחתו (ויקרי י"ג, נ"ה) אלו השחקים בגבחתו אלו החדשים ועיי' תרג' ויקרא שם בשחיקותיה או בחדתותיה. כתובו' ס"ד: אין נותנין לה לא חדשים בימות החמה ולא שחקים בימות הגשמים.. והיא מתכסה בבלאותיהן בימות החמה והשחקים שלה. והפעל זבחים י"ח. היו משוחקין. וכן משאר דברים תוספת' מעשר שני רפ"ב אין שורין תמרים.. אבל שוחקן וכו', שם דמאי פ"ה שחק את הפת וכו', ירוש' דמאי רפ"ב דכ"ב: שחוקה היא, ירוש' ברכו' פ"ו ד"י. ויין לא שחוק הוא.. הא שאר כל הדברים אעפ"י ששחוקין, ופת לאו שחוקה היא וכו'. ירו'

---

[1]) בנו"ג מטייל. [2]) בדפ"א בט"ס רוכל. [3]) כ"ה בכ"י ובעיקרי התלמוד, ובדפ"ע פסול. [4]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד ובנו"ג אלא אימא ובדפ"ע פיז' ווינצי' ואמ' אי' פי' אחר ובדפ"ר לי' כל עיקר והובא כדתנן בסוף מנחות וכו' מה ששייך לפ"א ובפ"א נשנה עוד הפעם. [5]) בפי' ר"ח ובתוספי' בשם ר"ח אי' רק ע"ז אבל כפי גי' רבינו לא קשה קושי' מהרש"א. [6]) בדפ"ר ווינצי' אי' בטעו' התחלת ערך בפני עצמו וצ"ל המשך הע' כראי' בכ"י ובדפא"מ ובעיק' התלמ'.

שבת פ"ז ד"י. ההן דשחק וכו', ביצה כ"ג. שוחקין את הפלפלין וכו', ב"ב קמ"ו. דלא שחקי ליה מרגליתא וכו', ב"ר פמ"ט פע"ח ויק"ר פכ"ה שחיק עצמות וכן בד"ר פ"ג וירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד עיי"ע אנדריינוס, ועיי"ע טמיא (ח"ד, מ"ב) וש"נ שחיק טמיא, שחיק שמוי עש"ה. ויק"ר ספל"ב מדכרין ומשחקין עיי' מ"כ שם. והשם המופשט שחיקה ירוש' שבת פ"א ד"ג ע"ג ושם פי"ד די"ד ע"ג] —

* שַׁחַק (מל"מ רק בקבוץ עבים דקים, שמים der Himmel עיי' חגיג' י"ב: ב"ר פי"ג קהל"ר פ' וזרח השמש.

* שַׁחֲקָא (מע' שָׁחַק פי' עמל שממרק ושוחק את האדם Mühsal) תרג' ועמלו לא יזכר עוד (משלי ל"א, ז') ושהקיהון לא נזכרון תוב.

* שָׂחַק (מל"מ נרדף עם צחק ועיי"ע סחק lachen) שבת ל': שחוק ששוחק הקב"ה עם הצדיקים, יומא ל"ח. שקלים ט'. בכה ושחק. ירו' קידו' פ"ג דס"ג ע"ד מימי לא שחק בי אדם אלא זה, דב"ר פ"ג ראה אותה שוחקת וכו'. ברכות ס"א. טחול שוחק ושם ס"ב. ושחיק. סוכה ז'. טפח שוחק עיי"ע סחק וש"נ עירו' פ"ג. פיעל ירו' סוט' פ"ג די"ט. הפעיל ב"ר פכ"ב להשחיקך. השם שְׂחוֹק ברכו' ל"א. שבת ל': קמ"ט: עירו' ס"ה: סנהד' צ"ג: ע"ז ג': אבות פ"ג, י"ג שחוק וקלות ראש. שמ"ר רפמ"ב אין שחוק האמור כאן (שמות ל"ב, ו') אלא גילוי עריות ושפיכת דמים. ירו' פיאה פ"א דט"ז. על שעשה דמן של נערים שחוק. והשם המופשט מדר' שו"ט מזמור ב' ארבע שְׂחִיקוֹת הן וכו'.

שחר (= שָׁחוֹר בל"מ (הפך לבן) schwarz; שְׁחַר schwarz werden וכן בהפעיל. שיחור, שִׁיחוֹרָא וכן בל"פ سكار Kohle; שַׁחְרוּרִית Schwärze) כפ' ארבע נדרים (ל':) הנודר משחורי הראש.. שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים. בר"ג דפ' אמר להם הממונה (יומא כ"ח:) צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי. פי' „תפלת האבות כולן ולא הזכיר אברהם אלא מפני שהוא עיקר[1]) וכתיב (בראשית כ"ד, ס"ג) ויצא ישחק לשוח בשדה לפנות ערב משעה שיכנס השמש במערב ובאותה העת מתחילין הכותלים שבמזרח להשחיר וזו השיחה תפלת הצהרים כדת המסורה לו מאביו[2]) ניקום ונגמור (ברכות שם) כלו' אברהם קיים המצות ועדיין לא ניתנה התורה ואין לנו ללמוד אלא ממנהג הנביאים כגון דניאל וכיוצא בו מפני שנהגו בהלכה למשה מסיני"[3]). בפ' כיצד הרגל בגמ' ואם נהנת (ב"ק כ':) משום שחררתא[4]) דאשייתא פי' כיון שמשתמשין בבית מיטנפין הקירות ונראין מושחרין כישנים והוא מבקש לגבות ממנו דמי בנין חדש לפיכך מנעו מלהשתמש בו. בריש יבמות בגמ' וכולן שמתו (י"ב:) אפי' לר' יהודה דאמר עד שירבה השחור על הלבן. בפ' אלו נערות בסוף הלכה הבא על אחותו (כתובות ל"ו.) עד מתי הבת ממאנת עד שתביא שתי שערות דברי ר"מ ר"י אומר עד שירבה השחור על הלבן. פי' עד שיהא רוב השיער שחור פ"א עד שירבה עיקר השער שהוא השחור על ראשו של שיער שהוא הלבן אלו פי' ר"ח ז"ל[5]) פ"א עד שירבה שער השחור על הבשר שהוא לבן[6]). בס"ג דפ' הבונה (שבת ק"ד:) ובפ' המביא גט שני בגט' בכל כותבין (גיטין י"ט.) בשחור ובשיחור. פי' „שחור כלי ברזל כדתנן בהסייף פי"ג בכלים (מ"א) השחור והזוג של מספריים[7]) שנחלקו ורושם בו את המגילה שיחור גחלים שכבו"[8]). נופח באש פחם (ישעיה ל"ד, ט"ז) תרג' נפח נור[9]) בשיחורין[10]). ופעל בפחם (שם מ"ד, י"ב) תרגי

---

[1]) וכתב בעיקרי התלמוד וז"ל וכבר פי' בתחלת ס' יוחסין שזה הפי' הוא עיקר ע"כ ועיי' יוחסין השלם צד 5 ושם הביא ג"כ ורב צמח פי' צלותיה דאברהם תפלת מוסף שהיא ג"כ מתפילת שחרית שתיקן (עיי' מבוא בח"א XVII) וכתב בעל היוחסין וזה הפי' אינו כי בפי' אין עומדין אפי' לר' יוסי בר חנינא אומר שתפילת מוסף לא תקנו האבות וכו' עש"ה. [2]) בפי' ר"ח המאמר וזו השיחה וכו' קודם למאמר משעה שיכנס וכו'. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח ושם מפני שנהגו הל"מ אחרי שנתנה התורה ועיי' תוספי' ברכות כ"ו: ד"ה יצחק וביוחסין השלם שם. [4]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו א' ק"ט ל"ד ה"ב ועיקרי התלמ' ובדפ"ר וכ"ה לפנינו שחרירותא ובכ"י ש"ס שיחרתא ובכ"י ו"ו ב' שחרתא ובדפ' פיזי וויניצי' שהורתא. [5]) ועיי' תוספו' כתובו' ד"ה עד שהביא פי' ר"ח בזה"ל ור"ח פי' על הלבן שהשערות סמוך לבשר הם שחורים ובראשם לבנים ע"כ ופי' לפירושו עיי' בשטמ"ק לכתובות ופי' הראשון עד שיהא רוב השיער שחור עולה בקנה אחד עם פי' רגמ"ה בחולין כ"ו: עד שירבה השחר כלומר עד שישחיר באותו מקום לרוב שערות ע"כ. [6]) עיי' תוספו' ב"ב קנ"ו. ד"ה עד והוא כנגד פירש"י נדה נ"ב רע"א ופירשב"ם שלא גרסו על הלבן ועיי' תוספו' חולין וכתובות הנ"ל. [7]) בנו"ג ספרים וכ"ה בעי' זוג. [8]) הועתק מפי' ר"ח עיי' בסוף הע' בהוספותי. [9]) כ"ה בכ"י. [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו ב' ה"ב ובדפ"ר בשיחרורין ובפעם שניה לנכון בשיחורין ובשדפ"ע בשיחרורין וצ"ל בשיחורין.

ונפח ניר בישיחורין [1]. בפ"ג בפרה (מי"א) שחור שיש בו אפר כותשין אותו פי' בשר שהור אם יש במקצהו אפר. *[אחי"ה שָׁחַר מל"מ (איוב ל', ל') ענינו קדרות והוא פעל עומד ובדרז"ל גם בפַּעל בזו ההוראה יומ' הנ"ל משחרי כותלי, ברכו' כ"ח. דמשַׁחְרָן עיי"ע אשיתא (ה"א, שכ"ח). וכן בהפעיל ב"מ ל'. מפני שמשחירן, ירו' שביעית פ"ו דל"ו ע"ד מכיון שהשחיר מתעשר וכו', ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג והשחירו שיניו מן הצומות וכן ירו' ביצה ספ"ב דס"א ע"ד השחירו שיניו מן הצומות ומן התענית, שמ"ר פ"א אשחור (דה"י א' ד'. ה') שהשחירו פניו בתענית ובסוטה י"ב. בהפעל עיי"ע אשחור (ה"א, ש"ט), ירוש' חגיגה פ"ב רע"ז ע"ד השחירו פניהן כשולי קדרה. והושאל לאותו מקום ירוש' סנהדר' רפ"ח דכ"ו. השחירה הקדירה מבהוץ, והתואר שְׁחוֹר בהשאילה לאותו מקום כתובות ל"ו. יבמות י"ב: חולין כ"ו: נדה נ"ב. עיי' לעיל בערוך. נדה י"ט. שחור אדום הוא אלא שלקה עיי' חולי' מ"ז: ירו' ב"מ ספ"ה די"א ע"ד עפר שחור; פרה פ"ג מי"א עיי' לעיל. והושאל לפנים זועפות איכ"ר פ' על צוארינו: ההוא גברא נחת בשחור אפין. נדה ל"א. שחור שבעין. ויק"ר פל"א אין אדם רואה מתוך הלבן שבו (בגלגל העין) אלא מתוך השחור. והקבוץ נדרים ל': שחורי הראש, ב"ר רפנ"ט שחורי ראש עיי"ע מטלא ועוד התואר שְׁחַרְחוּר פי' שחור מאוד כמו בל"מ שחרחר וכפילת העין והל' הפעל מורה על חוזק הענין כמו אדמדם ירקרק וכמו יפיפית (תהלי' מ"ה, ג') והתואר יפה־פיה (ירמיה מ"ו, כ') וכן שחרחר פי' שחור מאוד. איכ"ר פ' רבתי רישיה גריע ושיחרור אפוי. והשם המופשט שַׁחְרוּרִיתָא ב"ק כ': עיי' לעיל בערוך, ב"מ קי"ז: משום דאיכא שהרוריתא והושאל לכיעור פנים תענית כ"ג סע"ב תחזור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה לשחרוריתה ועוד לכיעור עונות שהש"ר פ' אל תראני: אל תראוני בשחרחרותי וכו' והוא כל"מ שְׁחַרְחֹרֶת. ועוד השם שִׁיחוֹר פי' פחם בל"ס שׁוּהֳרָא ושְׁחוּרָא וכן פי' רש"י חשך משחור תארם (איכה ד', ח') הוא פחם וכ"ה ברד"ק שרש שחר והביא שם וכן בדרז"ל (גיטין י"ט. שבת ק"ד:) בכל כותבין בשחור ובשיחור והשחור הוא הפחם ושיחור הוא קנקנתום הנקרא אוודרמנ"ט בלע"ז (atramentum) או הנקרא ויטריאול"ה (vitriolum) ע"כ וכן פירש"י בגיטין שהור פחם, שיחור חרתא דאושכפי עיי"ע חרת (ח"ג, תק"ח) וכן פירש"י בשבת בשחור פיחם שיחור אדרמינ"ט ועיי"ע קלקנתוס ומ"ש. ורבינו בעל הערוך פי' שיחור ע"י פחם והביא ראיה מתרג' ישעי' הנ"ל וכן יש להביא ראיה כי שיחור הוא פחם מירו' תרומו' פ"ח דמ"ה רע"ד אין קטא קטא שיחור ואין אובד מרגלי עיי"ע קטה [2] וכן בשמ"ר פמ"ב אדם שנותנין לפניו מרגליות ושיהור מניח המרגליות ונוטל השיחור וכו' אבל פי' הערוך דשחור הוא כלי ברזל ורושם בו את המגילה קצת קשה בהמשך הענין בשבת ובגיטין ועיי"ע הבא אח"ז אבל רבינו נגרר בזה אחר פי' ר"ח כי כן מצאתי באו"ז הלכ' גיטין ס' תשי"ד בשחור פחמים ובשיחור חרתא דאושכפי פר"ח זצ"ל אבר עופרת שחור ברזל כדתנן השחור והזוג של ספרים שנחלק ורושם על המגילה שיחור גחלת כבויה ע"כ והן הן דברי הערוך בפנים וכנראה פי' ר"ח זה הועתק מפי' ר"ח לגיטין אבל בפי' ר"ח לשבת (כמו שאי' בנדפס בש"ס ווילנא) אי' בזה"ל שיחור כלי ברזל שמשרפו. שחור בל' ישמעאל אל סֻבאס ואל סודאי ע"כ ונראה לי להגיה שחור כלי ברזל [שיחור] גחלים שנשרפו בל' ישמעאל אלסבאת ואלסואד. אלסבאת הוא الشبّ פי' צבת עיי"ע ואלסואד הוא السواد שחרורית של פחמים ובזה עולה יפה פירוש ר"ח עם פירושו בגיטי' ועיי' ג"כ ערך הבא אח"ז] —

שחר (= שחור אולי כמו חשור מל"י ξυρόν, ξυρός תער Rasiermesser ועיי' בפנים) בר"פ משילין (ביצ' ל"ה:) מאן דתני משחירין לא משתבש דתנן (כלים פי"ג מ"א) השחור וזוג של מספריים [3] פי' „מספריים ולמה נקרא שמו שחור שמשחירין את השיער" והם קטנים וזוג של מספריים הוא גדול מן השחור ובלעז פירפצ"י [4]) וי"א אלו של נפחין הם לחתוך בהם כל מיני מתכות. „מספרת יביאו רדיד של ברזל ויחודו [5]) אותו משני צדדין ומכפלין אותו לצד אחר ושמו מספרת". וי"א מספרת [6]) תרג' תער מספר. *[אחי"ה רוב בנינו של זה הפי' שייך לרה"ג ומה שלא נסמן

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ליד ה"ב ובדפ"ר ובשדפ"ע בשיהרורין ובדפ"א בשיהוריין. [2]) וש"נ ירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"א ושם שידור צ"ל שיהור. [3]) וכ"ה בעי' הקודם ובנו"ג ספרים. [4]) והוא בלאי"ט forfice (forbice) מספריים Scheere ובכ"י ק"ט פורפזי. [5]) כ"ה כ"י ק"ט ליד ה"ב ב"ר וכ"ה בפי' רה"ג ובדפ"ע ויהדדו. [6]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בשדפ"ע לי' בטעות.

בקוים שייך לרבינו והשמיט דברי רה"ג זוג של ספריז פי' אלגאסין בטיית ע"כ וצ"ל אלמגס והוא المقص פי' מספריים, וכן פי' הרמב"ם ושחיר אלמקץ אלצגיר וזוג של ספרים מקץ אלחגאמין והוא כביר וכו'[1]) פי' ושחיר[2]) מספרת קטנה וזוג של ספרים מספרת הספרים והיא גדולה. ותרג' תער ומורה (במד' ו', ה'; ח', ז'; יחזק' ה', א'; שופטי' י"ג, ה'; ט"ז, י"ז) מספר ובתרג' של ע' זקנים הועתק מורה" (שופטים שם שם) ותער (במדבר שם, תהלים נ"א, ב', ירמיה ל"ו, כ"ג ויתר מקומות) ע"י ξυρόν, ξυρός ולפע"ד היא היא שחור, שחיר תחת חשור, חשיר ורז"ל הפכו האותיות כדי להקל על המבטא. והפעל ξυρέω, ζυράω ובה מתורגם בהעתקת הע' הפעל גִּלַּח (בראשי' מ"א, י"ד; ויקרא י"ד ח'. ט'; במדבר ו', ט'. י"ט) קרח (ויקרא כ"א, ה'; ירמיה מ"ח, ל"ז) וזה מה שאי' בביצה ל"ה: מאן דתני מחשירין לא משתבש דתנן השחור וכו' ופירש"י השחור תער על שם שמשחיר את השער אלמא לשון השפלה הוא] —

* שְׁחַר (פי' הסיר השער ע"י כלי ברזל תער וכדומה abrasieren) ביצה ל"ה: עיי' סוף הע' הקודם לזה.

שַׁחַר מל"ם שַׁחַר ועיקרו מל"ע ופי' سخر anhalten; zum Frohndienst שַׁחְרָן, שַׁחְוּר der zum Frohndienst Anhaltende) בפ' חזקת הבתים בגמ' ארים[3]) אין לו חזקה (ב"ב מ"ז.) הוה ממטי ליה לדיריה ולחמריה לשחרן[4]) פי' „היה מוסרו לעבודת המלך כגון אנגריא כענין התרג'[5]) לא חמרא דחד מנהון שחרית (תרג' אונקלי במדבר ט"ז, ט"ו) בפ' עקביה (אבות פ"ג מי"ב) הוי קל לראש ונוח לתשחורת". *[אחי"ה זה הפי' הועתק מפי' רגמ"ה ושם הובא ג"כ התרג' הנ"ל וכן פי' של תשחורת. וכן פירש"י תשחורת זה גזבר [העיר והוא ל' תלמוד כמו ממטי ליה לחמריה לשחוור] ודוגמתו בתורה לא חמור אחד מהם נשאתי ומתרגמינן שחרית[6]) [הרבק לשחוור וישתחוו לך] נ"א תשחורת לשון עבודת השר אם נטלו בהמתך לאנגריא של שר וכיוצא הוי נוח לעשות רצונם פן יקחוהו בע"כ וכן פי' ר' יונה והרמב"ם ורע"ב פי' תשחורת ילדות ועיי' ג"כ מגן אבות לרשב"ץ שהסכים לזה הפי' האחרון.

ועיי"ע שחון אשר שם הגי' שחון ועיי"ע ישחן א' וש"נ ג"כ הגי' שחוור ותמצא שם פירושים שונים כפי גי' הספרי בכ"י ג' השחון וישתחוו לך הפעל לעומת השם וכפי גי' שחוור נכון גי' וישחר לך. וכ"ה כזו ההוראה של עבודת אנגריא בברכות נ"ו רע"א חזית דמשחרי לך פרסאי ע"ש פירש"י וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען שם (משחדי) [צ"ל משחרי] לך רומאי ובנו"ג חזית דאתו רומאי ושבו לך] —

* שַׁחַר (מל"מ פי' התחלת אור בוקר ובל"א שַׁחְרָא, שַׁחֲרָה Morgengrauen) ברכו' י"א. בשחר, שם פ"א מ"א עמוד השחר. תרג' בראשי' י"ט ט"ו ותר"י ב' שם ל"ב כ"ו עמוד שחרא; ברכות פ"ד מ"א תפילת השחר. ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג אילת השחר. ושם איילתא דשחרא. ושם ד"ב ע"ד אעירה שחר (תהלים נ"ז, ט') אנא הוינא מעורר שחרה שחרה לא הוה מעורר לי. ופסיקת' דר"כ צד ס"ג ופסיקת' רבתי פי"ז שחרא. והקבוץ ברכו' פ"א מ"ב מאימתי קורין שמע בשַׁחֲרִין כ"ה בירו' בה"ג ברי"ף ובר"אש בסדרע"ג ג'. באו"ז הל' ק"ש סי' י"ג וכ"ה במשניות דפ' נאפולי ובכ"י ש"ס וכ"ה בעַרְבִין בכל המקומות הנ"ל ובע' מתי ובנו"ג בשחרית, בערבית ובתוספת' ברכות רפ"א בשחרין, בערבין ובכ"י, המשניות הוציאו ה' הנוצרי לו אי' בשחרים, בערבים (בלה"ק). שַׁחֲרִית פי' עת השחר כמו גיטי ס"ט: פת שחרית, ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ג טובלי שחרית, וכן ענין שַׁחֲרוּת במד"ר פ"י מתוך השחרות נפלה צווחה בעיר וכו'. והפעל ממנו תרג' שקדי און (ישעיה כ"ט, כ') דהוו משַׁחֲרִין למינס. — ותרג' שם ח', כ"א לית מן דיִשְׁחָר ויבעיניה הוא מל"מ שָׁחַר פי' חפש וחקר.

* שיחורין עיי"ע דובנא ח"ג, ז' וע' דכן שם נ"ז. הערה 6.

☞ שחרור[7]) (= שַׁחְרוּרָא Befreiung. הפעל שַׁחְרֵר frei machen שפעל מן חרר וכ"ה בל"ע حرّر) תר"י (א') או חפשה לא נתן לה (ויקרא י"ט, כ') או שטר שחרורה[8]) לא איתיהב לה. מסכ' פסחים פ' ערבי פסחים (קי"ג.) בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה ענין חירות. *[אחי"ה וכנ"ה בברכו' מ"ז: גיטי' ל"ח: כל המשחרר

1) בהוצ' דירינבורג צד 119. 2) כ"ה בגיי הרמב"ם. 3) כ"ה נכון ברפ"א ובדפ"ר וויניצי' עדים וצ"ל ערוס. 4) כ"ה בדפ"ר ודפו"ו אבל בשדפ"ע לשחוור וכ"ה לפנינו ובפי' רגמ"ה ורשב"ם. 5) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד. 6) ועיי' ג"כ תרג' ש"א י"ב, ג'. 7) בדפ"א בט"ס שחררו. 8) בנו"ג שיהרורה.

עבדו עובר בעשה, שם: שהרר עבדו וכו' ועיי' תר"י בראשי' ל', ד'. ט' ושחררת וכו', גיטי' פ"ד מ"ד עבר .. ושיחררו .. אלא משחררו. בינוני פעול ירו' יבמות פ"ז ד"ח. שיחררו מְשׁוּחְרָר, שם פ"ח ד"ט ע"ג שחרים (דה"י א' ח', ח') זה בועז שהיה משוחרר מן העונות ועיי' רות רבה פ' ושחרים. ירו' ב"מ רפ"א ד"ז ע"ד צריכה גט משניהן וצריכה לשחור את שניהן ושניהן משחררין זה את זה, נשתפעל גיטין מ"ג. ושם: שנשתהררה, כתובות כ"ט. שנשתחררו. תרג' ירו' שמות כ"א, ז' דמשתחררין בשינא ועינא והשם שיחרור הפכו שעבוד קידושי' ט"ו: לשיעבוד .. לשחרור. גיטי' ט': י"ג. שטר שיחרור ושם ט'. י'. ב"מ י"ח. שיחרורי עבדים — ובתוספת' גיטי' פ"א שחרורי עבדים] —

שַׁחַת (מהפעל שָׁחַת פי' כמו גֵז מן גזז מה שנותר אחר קצירת השדה Grummet) באלו מפסיקין בפ"ב בפיאה (מ"א) הקוצר לשחת מפסיק. בפ' חזקת הבתים בגמ' חזקתן ג' שנים (ל"ו.) פי' דלית הוא [1] גמר פירא שכך עושין זורעין התבואה כדי להאכילה בירק לבהמות וקוצרין אותה כשהיא לחה טרם תעשה [2]). גזי המלך (עמוס ז', א') תרג' והוא צמיח דעדק בתר דאתגזיזת [3]) שיחתא [4]) דמלכא. בפ' האומר לחברו בגמ' המקדש את האשה (קידושין ס"ב:) שחת דבי כבשא פי' ששותה מי המטר אבל שחת דבי שקיא פי' שדה שמשקין אותו בזרנוקא [5]) *[אחי"ה שחת פי' הרמב"ם בפיאה מל' השחתה ועניני בזה המקום הקוצר גז לבהמות ע"כ וכנ"ה בתוספת' פיאה פ"א וקוצר לשחת וכן במנחו' ע"א. ולעולם שחת ופי' רגמ"ה דאינו ראוי לחרמש לאדם. ושם במשנה ובגמ' ע"א: ע"ש ורש"י פי' בשבת קנ"ה. אין טרסקין לא את השחת וכו' שחת עשב של תבואה והוא אספסתא ע"כ ושם בגמ' מה שחת דרכיכי וכו' אף שחת דאקושי] —

* שָׁחַת (מל"מ בהפעיל השחית ענינו קלקול) על דרך לשון לא תשחית (דברים כ', י"ט) אי' בדרז"ל כל תשחית עיי' קידושי' כ"ט. — שבת ק"מ: עובר משום בל תשחית ולאו מילתא היא בל תשחית דגופא עדיף וכן שם קכ"ט. וכן קסבר מר משום בל תשחית אמר ליה בל תשחית דגופאי עדיף לי — ירו' סוכה פ"ה דנ"ה ע"ג פי' משתחויתם של קרא (יחזק' י"ח, ט"ז) שהיו משתחוים לחמה ומשחיתים להיכל. פעיל שְׁחִית תר"י א' ויקרא כ"ב, כ"ד ונתוק: ודשחית ועוד במקום השם כמו בדניאל ו', ה' שְׁחִיתָה פי' כמו מִשְׁחָת ובתרג' רות ד', כ"ב לתהילי' י"ז, ג' שחיתא פי' עָוֶל.

* שַׁחְתָא (כל"א כמו בל"מ שַׁחַת Grube) תרג' (תהלים צ"ד, י"ג) שחתא [6]) ועוד כל"מ שְׁחִיתָה (תהלי' ק"ז, כ') ביומא י'. ששי (במדבי' י"ג, כ"ב) שמשים את הארץ כשחיתות ועיי' פירש"י.

שחתא (= שִׁיחֲתָא אולי מל"ע سحج תחתוניות Dysenteria) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) לשיחתא [7]) ליתיי אקקיא פי' תחתוניות — (א"ב בנוסחאות כתוב לרושחתא). *[אחי"ה וכ"ה שיחתא בע' אקקיא. ובנו"ג לרושחתא ופי' רש"י ג"כ תחתוניות] —

שְׁחָתָא (= שְׁחָאתָא מל"ס שְׁחָתָא פי' כמו שחי, שיחי, שיחיא Achselhöhle) תרג' טמן עצל ידו בצלחת (משלי י"ט, כ"ד; כ"ו, ט"ו) עטלא טמשי ידיה בשחאתא. *[אחי"ה ושייך לע' שְׁחִי] —

שט (= שׁוּט מל"מ כפיעל הלוך אנה ואנה ובלא"ר כמו שָׂחָה schwimmen; שַׁיָּט, שַׁיָּטָא Ruderer, Schwimmer) בפ' שני בכלים (מ"ג) הבית של שייטין. פי' עושין בני אדם חבית כדי ללמד בה לשוט על פני המים כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיה כ"ה, י"א) תרג' כמו דמפריש [8]) שייטא למישט. *[אחי"ה ותרג' היו שטים (יחזק' כ"ז, ח') הוו שייטין, ויחתרו (יונה א', י"ג) תרג' ושייטין, צפו (איכה ג', נ"ד) שטו מיא. ופי' רה"ג בכלים וחבית של שייטין פי' חבית שהיא מוכנת לשחות בה על פני המים ושנינו (ביצי' ל"ו:) ולא שטין על פני המים ע"כ ורש"י בביצה פי' בע"א ע"ש וביומא ע"ז: מפורש מי שחו (יחזקאל מ"ז, ה') שיוטא [9]) שכן קורין לשיטא סייחא ועיי"ע סווח ועיי"ע שחינא וש"נ ירו' שקלים פ"ו ד"נ. ירו' ב"מ ספ"ח די"א ע"ד בששטן כגושיהן פי' הנהר מציף ושוטף את זיתים בגושיהן ובדפ' זיטאמיר

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט דפ"ר ועיקרי התלמוד ובשרפ"ע להוא. [2]) ובפי' רגמ"ה אי' בזה"ל ג' שנים שלא המתין עד שתגדיל התבואה אלא היה קוצצה כשהיא שחת ומאכילה לבהמות וכו' וכ"ה בפירשב"ם ע"ש. [3]) וכ"ה בכ"י ערוך ק"ט הי"ב ליד וב"ר ובדפ"ר אבל בדפי' פיזי' והלאה דאיתגזרת ובכ"י ו"ו ז' דאיגזיית וצ"ל דאתגזיזת וכדאי' בתרג'. [4]) בכ"י ק"ט שחתא. וכ"ה ברד"ק. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בעיקרי התלמוד ופי' צנור עיי"ע זרנק ובדפ"ע בזרניקא. [6]) כ"ה בכ"י ובנו"ג שוחה [7]) בדפ"א לשחיתא. [3]) בנו"ג דמפרים. [9]) ובכ"י ש"ס שייטא.

אי' כששטפן. הפעיל קידו' ג"ט. ותוספת' שם פ"א וי"א אף להשיטו במים — פיעל ע"ז מ' רע"א שוטטות בו פירש"י לי שטין על המים] —

שט (= שוט נ"ל מל"ע شاد פי' שוף וטח über-(ziehen, abreiben בס"ג דפ' המביא כדי יין (ביצה ל"ד.) ואין שטין אותן במטלית. בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלי' (ב"מ צ"א) ואין שטין את התנור באליה ואם שט כל הפת[1]) אסורה. פי' כתוב בשין וקורין בשין ומהו שטין שפין. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ובדפ"ר ווניצ' אבל בדפ' א"מ אי' פי' כמו טשין ויש קורין טשין ומיהו שטין שפין. בנו"ג בביצה ובב"מ אין טשין וכ"ה בפסחי' ל' רע"ב וזבחי' צ"ה: עיי"ע טש אבל בכ"י ש"ס ב' בפסחי' ובזבחים ובכ"י ש"ס בב"מ אי' אין שטין עיי' ד"ס לפסחים וש"נ יתר המקומות כגון שאילתו' ס' מטות והרי"ץ גיאת הל' פסחים צד פ"ו ועיי' תוספו' ב"ב ק"י. ד"ה נשוט והביאו שם בזה"ל רוב פעמים מתחלפין האותיות בענין זה כמו אין טשין התנור באליה דהוי כמו אין שטין כמו וטח את הבית (ויק' י"ד, מ"ב) תרג' ירו' וישוטון ית ביתא ע"כ ובנו"ג בתרג' ירו' ב' ויטשון ובתרג' ירו' א' ויתְּטַשׁ ית ביתא אבל גי' התרג' ירו' א' ושמן לא תסוך (דברי' כ"ח, מ') ומשח לא תישוטון[2]) ונ"ל עיקר הגי' אין שטין את התנור וכגי' רבינו והוא מל"ע הנ"ל ופי' אין שפין וכפי' רש"י בביצ' רק הוא גרס אין טשין ופי' שפין וכ"ה באו"ז הל' יו"ט סי' שס"ד. ובירו' מ"ק ספ"א דפ"א רע"א אי' ואין טולין אותן במטלית וצ"ל ואין טשין או אין שטין] —

שט (= שוט מל"מ ענינו הליכה אנה ואנה herum-schweifen ובל"ע شاط laufen; שוט פי' מל"מ כמו שבט Stab, Ruthe וכן בלא"ר וסו' שוֹטָא שוֹטִיתָא) בר"ג דפ' המוציא יין[3]) (שבת ע"ז: שטתא שוט איתי פי' מטה שישוט אדם עמו בחוץ להביא ריוח בביתו כמו תרג' המשענת (שופטים ו', כ"א)[4]). ס"א שוטיתא פי' ענף של הדס שמשחקין בו למשתה משום הכי נקרא שוטיתא כעין שטית[5]). בר"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק י"ד.) לישוט דברי הכל אסור פי' לשוט בעולם ולראותו שלא לצורך כמו (איוב א', ז') משוט בארץ כמטייל ומשתעשע[6]) בס"ג דפ' ואלו מגלחין (שם כ"ח.) אהוי ליה שוטי[7]) דנורא פי' וידע[8]) שהוא מלאך המות[9]). בר"ג דפ' ב' בכתובו' (י"ז.) שהיה נוטל בד של הדס ומרקד בו לפני הכלה וכו' עד אהני ליה שוטיתא לסבא[10]) ואמרי לה שטיותיה לסבא[11]). בפ"ק בקידושי' בגמ' ובי"ה אומרי' בפרוטה (קידו' י"ב:) ההוא גברא דקדיש בשוטיתא דאסא בשוקא. בס"ג דפ' המדיר (כתובו' ע"ז סע"א) הא בשוטֵי הא במילי[12]) פי' שמיסר אותו בשוטים כדכתיב (מ"א י"ב, י"א) אבי יסר אתכם בשוטים. המשענת אשר בידו (שופטים ו', כ"א) תרג' שוטיתא[13]) דבידיה. קצה המטה דיהונתן (ש"א י"ד, כ"ז). [אח"ה בתרג' ש"א הנ"ל ריש שוטיתא דבידיה וכן שם פ' מ"ג בקצה המטה אשר בידי תרג' בריש שוטיתא דבידי. ובל' זכר כל"מ מכילת' בשלח ריש פרש' ב' כך מדה מהלכת על פני כל הדורות שוט שאנשים ישרים לוקין בו סופו ללקות וכו'. ותרג' ירו' א' במקל (במדבר כ"ב, כ"ז) בשוטא וכן בל"ס שַׁוְטָא וכ"ה במשקל סורי בתרג' משלי כ"ו, ג'. ובהשאילה מ"ק כ"ח. הנ"ל שוטא דנורא ובקבוץ איכ"ר פ' משא גיא: דנקטין לי בשוטין שוטי דנורא וכו'. והפעל שוט כל"מ הלך אנה ואנה וכן כל"א תרג' שטו העם (במדי' י"א, ח') שָׁיְטִין עמא ובתר"י ב' הוו שייטין. ב"ק פ"ג סע"א וכ"ב כ"ג. מישט שייטי טובא וכו'. קידושי' ע': מאי שייטא דמר הכא ובנו"ג שיאטיה דמר הכא ועיי' פירש"י וגי' רבינו עיי"ע סר ב'. סוט' מ"ח: ושייטן ברומי עלמא.

---

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע כל הפת כולה. [2]) ובע' טש גרס רבינו תטושון. [3]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"א אבל בדפוסים הראשונים בט"ס המוציא כדי יין. [4]) את קצה המשענת תרג' ית רישא שוטיתא וכ"ה במתורגמן וכ"ה בתרג' דפו"ו ובקצת הדפוסים שולטיתא ועיי' למטה בסמוך בסוף הערך. [5]) וכ"ה לפנינו בשבת שוטיתא שטותא ופירש"י נראה המרקד כשוטה ע"כ ובדפי' שונצ' אי' בגמ' שטתא וכגי' רבינו ובילקו' כ"י (אצל ד"ס שבת צד ס"ב:) שטאתא שטתאה. [6]) וז"ל המיוחס לרש"י לשוט: אם יצא שלא לצורך ולא יצא אלא כדי לשוט בעולם ולראותו וחזר במועד ע"כ ובפי' ר"ח אי' פי' לשוט כמטייל וכמשתעשע כלומר שלא לצורך ע"כ ובערוך נתערבו שני הפירושים. [7]) בנו"ג שוטא בכ"י ש"ס שיטא ובאה"ת שוטיתא. [8]) כ"ה נכון בכ"י ערוך וכ"ה במיוחס לרש"י ובדפ"ע דידע. [9]) וכ"ה במיוחס לרש"י. [10]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ערוך ובדפ"א שוטיתיה לסבא וכ"ה לפנינו. [11]) כ"ה בדפו"ו ובכ"י ערוך וכ"ה לפנינו ועוד אי' לפנינו שיטתיה לסבא ופירש"י שיטתו ומנהגו ועיי' שט"מ ושם הובא פי' ר"ח שוטיתיה מלשון ארז שטה דאף הדס מין ארז הוא כדאי' במסכ' ר"ה ע"כ ועיי' הריטב"א שהקשה לפי' ר"ח ופרק לה אליביה דפי' ר"ח עיי' שט"מ. [12]) בנו"ג הא במילי הא בשוטי. [13]) כ"ה נכון בדפ"ר ובעיקרי הזלמ"ד וכן מ"כ מציין רבינו בריש הערך אבל בדפו"ו והלאה שוטיא.

ע״ז ג׳: ושט בי״ח אלף עולמות. הפיעל כל״מ ובהשאילה תרג׳ ירו׳ ב׳ בראשי׳ כ״ב, י׳ משוטטין ע״ש. — ע״ז מ׳ רע״א עיי׳ סוף ע׳ שט א׳] —

שט (פי׳ מל״מ שט בהפעיל ענין שליחת יד dar-reichen, ausstrecken) בתוספת׳ דמאי (ספ״ב) לא יושיט אדם כוס יין לנזיר (א״ב ל״מ זה (אסתר ה׳, ב׳) ויושט המלך. *[אחי״ה עיקרו ישט עיי״ע בח״ד, קס״ט וש״נ יתר הדוגמאות — ובל״מ רק בהפעיל וכן בל׳ תרג׳ באפעל (וכל״ס אושט) עיי׳ תרג׳ שופטי׳ ו׳, כ״א; איכה ג׳, ל׳ ולרוב בקשור ידא עיי׳ תרג׳ לבראשי׳ כ״ב, י״ב; לשמו׳ כ״ב, ז׳, י׳; לשופטי׳ ה׳, כ״ו; לש״א כ״ב י״ז; כ״ד, ו׳; כ״ו, י״א; לש״ב י״ח, כ״ב וזולתו ובאתפעל תר״י א׳ בראשי׳ ט״ז, י״ב; ליחז׳ ב׳, ט׳ ומזה השם המופשט אושטות ידא תרג׳ דברי׳ י״ב, ז׳, י״ח; כ״ג, כ״א פי׳ בל״מ משלח יד Erwerb] —

שט (= שוטה בקבוץ שוטין לדעת רבינו Fen-chel עיי׳ בפנים) בפ״ט בשביעי׳ (מ״א) ובפ׳ לולב הגזול בגמ׳ הלוקח לולב (סוכה ל״ט:) הפיגם והירבוזין השוטין והחלגלוגות פי׳ פינוקלי. [אחי״ה בע׳ ירבוז (ח״ד, קנ״ח) גרס רבינו ג״כ בשני המקומו׳ השוטים ופי׳ י״א פינוקלי״י [1] Fenchel, foeniculum וא״כ גרס בלא וי״ו כגי׳ ר״ח בסוכ׳ וכגי׳ המשניו׳ בשביעי׳ ובכל זאת פי׳ שהוא מין נטע בפני עצמו ולא התואר לירבוז והנכון כפי זה הפי׳ שהגי׳ בוי״ו והשוטין וכדאי׳ בסוכ׳ ובכ״י ש״ס [2]. וראיתי בכו״פ פמ״ח וז״ל (צד 107) שיטים שומר בערבי קורין לו ראזיאנג ע״כ ובאמת בל״ס שמרא, שומרא ובל״ע شمار ובל״ע עוד رازيانج (בל״פ رازيانه) פי׳ Fen-chel עיי״ע שמר. וא״כ נ״ל לדעת רבינו כי שוטין הוא מל״ע המשתמשים בו במצרים حبة سودا והוא הוא שומרא (شمار) ועוד ראיתי כי שמו בל״ע سنوت ואולי זה הירבוזין והסנוים או והסנויס כדאי׳ בכ״י ש״ס מינכען בסוכ׳ (ד״ס סוכה צד ס״א). ובלי פי׳ רבינו הייתי אומר כי השוטים תואר לירבוזין כפי״מ להרמב״ם והם ירבוזין שיש להם עלים רחבים והוא כדרך שמצינו לוף השוטה, הדס שוטה עיי״ע לוף (ח״ה, כ״ט) וש״נ פי׳ רבינו (עפ״י פי׳ רה״ג עוקצין פ״ג מ״ד) שהוא מאותו המין שעליו רחבים] —

שט (שְׁטָה, שִׁיטָה. שִׁיטָא פי׳ כמו שרטא או שטרא מל״ע سطر סדר Reihe, Linie בפ״י בנגעים (מ״ז) שני נתקים זה בצד זה שיטה של שער מפסקת ביניהן — (א״ב פי׳ סדר תרג׳ ועל ספר הקה (ישעיה ל׳, ה׳) ועל שטין דספר רשם) *[אחי״ה וכן בתרג׳ שה״ש א׳, י״א מסדרן בשיטין כתיבין, ושם ה׳, י״ג כתיבין בעשר שיטין דמיין לשיטי גינת בוסמא. חולי׳ ס״ה. התם בישתי תיבות פסיק להו בשני שיטין לא פסיק להו אבל הכא אפי׳ בשני שיטין פסיק להו. שבת ס״ג: סוכה ה׳. כתוב עליו בב׳ שיטין וכו׳ וכתוב קדש לה׳ בשיטה אחת עיי״ע יה (ח״ד, קי״ג) ועיי׳ ירו׳ יומא פ״ד דס״א ע״ג ולא היה כתוב עליו אלא שיטה אחת קדש לה׳ — ירו׳ גיטי׳ פ״ט ד״נ רע״ג תוספת׳ גיטי׳ פ״ט (ז׳) הרחיק את העדים מן הכתב מקום (מלא) שני שיטין . . . רשב״א אומר מלא שיטה אחת ועיי׳ ירו׳ ב״ב רפ״ט די״ז רע״ג — אין לומדים משיטה אחרונה עיי׳ תשוב׳ הרשב״א סי׳ אלף י״ג. ירוש׳ שבועו׳ פ״ו דל״ז. בשיטיה דקולסיתא עיי״ע קלס ו׳. ירו׳ גיטי׳ פ״ה דמ״ו ע״ד כתיב ביני שִׁיטַיָּא, ירו׳ מעשר שני ספ״ד דנ״ה רע״ג ארבעתי שִׁיטתיה דערסי ובאיכ״ר פ׳ רבתי ארבעת שיטתי דערסא — ועוד פי׳ שִׁיטָה, שִׁיטָא, שִׁיטְתָא סברה ופירוש אשר בו הסכימו כמה דעות שאין הלכה כמותן אעפ״י שעמדו בשיטה אחת כלומר בשורה אחת וסדר אחד וז״ל מבוא התלמוד לר״ש הנגיד (סוף מסכת ברכות) ושיטא היא קהלת הכמים שאין הלכה כמותם כשיאמרו ר׳ פלוני ור׳ פלוני כולהו סבירא להו וכה״ג שיטה ואין הלכה כחד מהם ע״כ ועיי׳ ספר כריתות לשון לימודים שער ג׳ סי׳ כ״ג, ועיי׳ יבין שמועה כלל תב״א מ״ש בשם הר״ן, ועיי׳ ביד מלאכי סי׳ תר״כ ותרכ״א. וראיה מב״מ ס״ט. לאו הילכתא איתמר אלא שיטה איתמר עיי׳ פי׳ ר״ח הובא בתוספ׳ ד״ה אלא. ועיי׳ עוד ש״ך יו״ד סי׳ רצ״ד ס״ק ל״א, ועוד עיי׳ בתשו׳ חוות יאיר סי׳ צ״ד ועוד עיי׳ בתשו׳ הרשב״א סי׳ תל״א ותרפ״ח. והרבה פעמים בש״ס (ברכות י״ז: מ״ט: פסחים מ״ט: נ״ה. ביצה ג׳. ט׳: י׳. עירו׳ צ״ט.) מוחלפת השיטה ובירו׳ כלאים פ״א דכ״ז. וירו׳ גיטי׳ פ״ט ד״נ ע״ג ירו׳ סנהד׳ פ״ח דכ״ו. מחלפה שיטתיה דרבי פלוני פי׳ דבריו סותרין זה את זה, ופירש״י בעירו׳ החליף ר׳ יהודה שיטתו ויצא הימנה ובכתיבו׳ י״ז. אהניא

---

[1]) וכ״ה במהר״י במ״צ בשביעי׳ ובגליון כ״י רש״י לסוכה עיי״ע ירבוז ומ״ש. [2]) ושם לנכון והשנוים ולא כבדפוס הש״ס והשיטין וכ״ה והשוטין בכ״י ש״ס בשביעי׳ ובכפתור ופ׳ פס״ח ועיי׳ תוי״ט.

ליה שיטתיה פירש"י מנהגו עיי"ע שט ג'. זבחים י"ב: דכולהו בחדא שיטתא הוו קיימא ופירש"י בישיבה אחת [1]. נזיר ל"ב: בשיטתייהו עיי"ע שטף ב', ירוש' שבת פ"א ד"ד. כשיטתיה דר' סימאי, ירו' פסחים רפ"ז דל"ד. בשיטת ר"מ, ירו' ברכות פ"ט די"ג. ר' יודן בשם ר' יצחק אמר בשיטה אוחרי, ושם ר' יודן בשם ר' יצחק אמר בה ארבע שיטין, ויק"ר פ"ב ר"ש בר נחמי אמר תרתין (שטין) [צ"ל שיטין] ושם ר' שמעון בר נחמן אמר שיטה אחרת, רות רבה פ' ויאמר לה ר' יוחנן פתר בה שית שיטין] [2] —

☜ שט (בל"ס שָׁט בל"מ שָׁאט פי' בזה verachten) תרג' ויבז בעיניו (אסתר ג', ו') ושט בעינוהי. *[אחי"ה ר"ב נגרר אחר המתורגמן שהביא זה התרג' ולפנינו אי' בע"א ע"ש וש"נ תר"י לאסתר והוא תרג' שני א', י"ז למהוי שייטין [3] בעליהון ותרג' נבזה (תהלים ט"ו, ד') דשָׁט, נמבזה (ש"א ט"ו, ט') מדעם דשיט, תרג' הנקל (מ"א ט"ז. ל"א) והוה שיט, תרג' בזו (משלי א', ז') שייטין ועוד הרבה ובאתפעל תרג' יקלו (ש"א ב', ל') יִתְּשָׁטוּן, אפעל כי בזתני (ש"ב י"ב, י') תרג' חלף דאשיטתני ועיי' שם י"ט, מ"ג; למשלי ט"ו, כ'; י"ט, ט"ז]—

שט (= שִׁטָּה מל"מ בל"ע سنط, صنط מל' מצריי Çanth, Sonth, Sunth [4] Akazienbaum) בגמ' דפ' אם אינן מכירין [5] (ר"ה כ"ג.) כל שיטה ושיטה שנטלו גויים מירושלם עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר (ישעיה מ"א, י"ט) אתן במדבר ארז שטה ואין מדבר אלא ירושלם שנא' (שם ס"ה, ט') ציון מדבר היתה ירושלם שוממה. בילמדנו בריש וארא (תנחומא וארא סי' ב') המשל אומ' מן שטיא לית הנאה אלא מן קציה [6] פי' מן עצי שטים אין לאדם הנאה ממנו שאינו עושה פרי אלא אם יקצצנו ויעשה ממנו כלים או יסיקנו כן פרעה אין ראוי אלא ללקות. *[אחי"ה וכנ"ה בשהש"ר פ' עד שהמלך אעין דשטים ובר"ה כ"ג. וב"ב פ': מפירש שטה ע"י תורניתא (Cypresse) ורש"י פי' תורניתא פיניי"א Pinie וכן פירש"י בגיטי' נ"ז. אבל עיי"ע תרניתא. ובר"ה הנ"ל וש"נ מונה עשרה מיני ארזים ע"ש ובירו' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד ארבעה ועשרים מיני ארזים הן ע"ש וכ"ה ב"ר רפט"ו ועוד בתנחומא תרומה סי' ט' ע"ש. ושם: למה קורא אותם עצי שטים כדי לרפאות מה שעתידין לעשות בשטים, ד"א חטאו בשטים ולקו בשטים ומתרפאין בשטים וכו' ע"ש וכן בסי' י' עצי שטים בזכות אברהם.. שטים הם עשו שטות.. יבאו עצי שטים ויכפרו על שטותן ד"א שטים ש' שלום ט' טובה י' ישועה מ' מחילה, שמ"ר פל"ה למה עצי שטים למד הקב"ה ד"א לדורות וכו' ע"ש. (רוני רוני) רומי רומי השטה ע"ז כ"ד. עיי"ע רם וש"נ ב"ר פנ"ד] —

שט (= שִׁטִּים שם מקום ועוד דרש מענין שְׁטוּת Tohrheit, Wahnsinn מן שָׁטָה, שְׁטָא בל"א וסורי' ענין סכלות unsinnig, thöricht sein) בריש בכורו' (ה':) מה לשון שטים (במדי' כ"ה, א') ר' אליעזר אומר שטים שמה ר' יהושע אומר על שנתעסקו בדברי שטות — (א"ב תרג' והיית משוגע (דברים כ"ח, ל"ד) ותהי משתטי). *[אחי"ה ועיי' סנהד' ק"ו. וכן בתנחומא תרומ' סי' י' עיי"ע הקודם לזה. וכן אי' בבמד"ר פ"כ שטים שעשו שטות נואף אשה חסר לב ונראה כי דרש בבמד"ר כי תשטה כמו כי תשטה עיי' סוטה ג'. ועיי"ע ש וכן אי' בפירוש במד"ר פט"ו תשטה (במדי' ה', י"ב) כתיב בשי"ן לומר שאינה מזנה עד שיכנס בה השטות [7] וכן בספרי בלק פ' קל"א וישבו להם בשטים במקום השטות וכן בתר"י א' במדי' שם שטים על שטותא וקלקולא. וכנ"ה בתרג' תהלי' מ"ט, י"ד זה דרכם כסל למו: גרם שטותא להון ובמשקל סורי שַׁטְיוּתא והרבה בתרג' משלי י"ג ט"ז; י"ד, ח'. י"ח. כ"ד. כ"ט. ל"ג וזולתו. שבת ע"ז: עיי"ע שט ג', שם קכ"א רע"ב אבין שטיא מתני שטותא לבריה ירו' נזיר פ"ט דנ"ז ע"ד אדיין בן פיקה עומד בשטותו, ויק"ר ס"פ ט"ז הדר שטיא לאורה שטותיה. הגיג' ג' סע"ב עביד להו דרך שטות. והתואר שׁוֹטֶה חולי' פ"א מ"א תרומות פ"א מ"א חרש שוטה וקטן עיי"ע חרש (ה"ג, תק"ח) וש"נ יתר המקומות. שבת י"ג: אין שוטה נפגע, שם ק"ד: שוטה היה ואין מביאין ראיה מן השוטים, הולי' מ"ט: שטיא היה ואין מביאון ראיה וכו' ועיי' נדה ל': עירו' נ"ג: גלילי שוטה. יומא פ"ג: כלב שוטה. לוף השוטה, הדם השוטה עיי"ע לולב,

---

[1] ובכ"י ש"ס ר' בי הגי' בחדא שעתא וכ"ה ברש"י בשט"מ. [2] וספר אסיפת זקנים לבצלאל אשכנזי ז"ל יכונה בשם שיטה מקובצת יען שקבץ שיטת הגאונים וגדולי הראשונים. [3] צ"ל שַׁיְטָן. [4] עיי' לעף פפלנ"צ 197. [5] כ"ה בדפא"מ ובדפי' ראשונים בט"ס ראוהו בית דין. [6] בנו"ג כן שטייא לית הנייה אלא מן קצייה וכ"ה בשמ"ר ספ"ו ושם קציה. [7] ועיי' סוטה ג'. אין אדם חוטא אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות.

גיטי' ס"ה: מכדי שוטה בחדא מילתא לא סריך, ב"ב י"ב: מיום שחרב ביה"מ נתנה נבואה לשוטים, עדיות פ"ה מ"ו מוטב לי להקרא שוטה כל ימי וכו', מנחו' ס"ה: שוטה ולא תהא תורה שלנו וכו', חולי' פ"ז. שוטה שפיל לסיפא דקרא, צ"ה. בשביל שוטה זה שעושה שלא כהוגן וכו', שם: עיי"ע חרז א'. חגיגה ג' סע"ב תוספת' תרומה פ"א איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה וכו', שם ד' רע"א תוספת' שם איזהו שוטה זה המאבד כל מה שנותני' לו, ירוש' תרומו' פ"א ד"מ. סימני שוטה היוצא בלילה וכו' ירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג סימן השוטה וכו', שם: אפי' שוטה שבשוטין אין מאבד מה שנותנין לו, ירו' תרומו' אפי' שוטה שבשוטים אינו עושה כן, ע"ז ג'. שוטים שבעולם, שם נ"ג: יאבד עולמו מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקילקלו עתידין ליתן את הדין, ב"ר פצ"א בכור שוטה ועיי"ע סכל ב' ולנקבה שוטָה נדרים ל"ו. אשתו שוטה, שם ל"ה: בין פקחת בין שוטה, ירו' כתובו' פ"ז דל"א ע"ג אין שוטה היא. והקבוץ שוֹטוֹת נדה נ"ג: ובל"א וסו' שַׁטְיָא שבת קכ"א: חולי' מ"ט: ויק"ר ספט"ז עיי' לעיל, כתובו' כ'. בר שטיא, תמיד ל"ב: הויתי שטיא פסיקת' דר"כ צד קי"ח: עיי"ע מר ח' וש"נ: וחקבוץ שַׁטְיַיא ירו' מעשרו' פ"ב דמ"ט ע"ד תרג' משלי ח', ה'; כ"ד כ"א ועוד שָׁטַיָא תרג' תהלי' מ"ט, י"א; לש"א כ"א ט"ז ולנקבה יחידה שַׁטְיָתָא תרג' משלי י"ד, א'. והפעל בנפעל תוספתי ב"ק רפ"ד בכ"י אירפ' שור שנתחרשו בעליו או שנישטו בעליו בנו"ג בנתפעל שנשתטו. תוספת' נדה ספ"ה עד מתי אתם נשטין, ירוש' הוריו' פ"א דמ"ה סע"ד נתחרש או נשטה, גיטי' בבלי ע"א רע"ב נישטת לא יוציא. בנתפעל שם נתחרש הוא או נשתטה יבמות ק"י: נשתטית לא יוציא נתחרש הוא או נשתטה לא יוציא עולמית ועיי' שם קי"ב: במשנ' ובירוש' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג, זבחים י"ב רע"ב וש"נ ונשתטה וחזר ונשתפה וכו', תוספת' בבא מציעא פ"ז והבריקה או שנישטתה צריך לומר שנישתטה. פיעל יבמות ק"ו. ב"ק קט"ז. משטה אני בך [1]) ב"ב קע"ה. משטה בשעת מיתה או אינו משטה בשעת מיתה. אתפעל תרג' דברי' עיי' לעיל. תרג' ויתנבא (ש"א י"ח, י') ואִשְׁתַּטִּי, ויתנבאו (מ"א י"ח, כ"ט) ואשתטיאו; עברו יין (ירמי' כ"ג, מ') תרג' דמישתטי מן קדם חמרא, תשתכרין (ש"א א', י"ד) תרג' את משתַּטְיָא, ב"ר פ"נ ויל או (בראשי' י"ט, י"א) אשתטון ודרשו מן אויל (ירמיה ד', כ"ב). מגילה י"ב: ההוא גברא אשתטי בחמריה וכו'] —

* שִׁיטָה (שם מקום) ספרי ראה פ' ק"ה ירוש' מעשרות רפ"א דמ"ח סע"ג חרובי שיטה וצלמונה וכו' ובר"ש מעשרו' פ"א מ"א גרס חרובי שיקמי וכ"ה באמת בספרא בחקותי סוף פרק י"ב חרובי שקמה וצלמונה אבל בראב"ד הגי' שטה, ובילק' ראה ר' תתצ"ו שיטה, ועיי"ע שקמה.

* שוט מְשוט, שוט מְשוש, שוש מִישוט (Sa-mosata) קידושי' ע"ב. ההוא גברא דאמר להו אנא מן שוט מישוט ... שוט מישוט בין הנהרות עומדות וכו' ובכ"י ש"ס רומי שוט משוש ועוד שוש מישוט עיי' בייטרעגע לה' בערלינער צד 63 ושם הובאו שיני נוסחאות של עיר Samosata (ריטטער 259, X) כזו Samosate, Samosdia, Shamshad, Shamishat, Shamshat, Sumaisat, Samosat, Samsat ועיי' ג"כ מ"ש הח' גרעץ מ"ע ח"ב, 195; ונייבויער גיאג' 354, 331.

שָׁטַח מל"מ וכן בל"ס שְׁטַח פי' ענינו מתיחה ופישוט ausdehnen, ausbreiten; שְׁטִיחַ (die ausgebreitete Decke בפ' חבית (שבת קמ"ו:) שוטחן בחמה. בפ' העור והרוטב בגמ' ואלו שעורותיהן (חולין קכ"ב.) ובר"ג דפ' דם הנדה (נ"ה.) גזירה שמא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין. בפ' כ"ד בכלי' (מי"ב) ג' עורות הם העשוי לשטיח טמא מדרס. בפ' כ"ו (מ"ה) אלו עורות טמאין מדרס עד שחישב עליו לשטיח [2]). בפ' כ"ח (מ"ה) חמת שעשאו [3]) שטיח ושטיח שעשאו חמת [4]). בפ' העור והרוטב (חולין קכ"ג.) בשטיח [5]) כדי אחיזה פי' המפשיט מן העור עד כדי אחיזה וכל שכן פחות חיבור הוא ואם נטמא העור מן השרץ נטמא הבשר טומאת אוכלין וזהו שאמרו (חולין קי"ח.) שומר הוא להכנים ולהוציא טומאה מכאן ואילך יתר מכדי בית אחיזה טהור המופשט ודרך המפשיט לשטיח להתחיל מאמצעית הבהמה כדרך שעושין לשוורים ולחמת כלומר אם רוצה העור לצורך חמת שמפשיט העור שלם כולו חשוב חיבור עד שיפשוט את ההזה מפני שההזה קשה

---

[1]) zum Narren haben. [2]) כ"ה נכון בדפו"ו וכ"ה בעיקרי התלמוד. [3]) בנו"ג שעשאה. [4]) וכ"ה בדפ"ר וויניצ' ועיקרי התלמוד אבל בדפ"א לי'. [5]) בנו"ג לשטיח.

להפשיט יותר מן הכל אשר בבהמה וכיון שהפשיט החזה שוב אינו חיבור לא בטומאה ולא בטהרה המרגיל כולו חיבור פי' המתחיל להפשיט למטה מרגלים כיון שחזה מפשיט לבסוף כולו חשוב חיבור ליטמא הנוגע בעור מחמת הבשר אם היא נבלה או טמאה ואם טהורה ושחוטה ונגע שרץ בעור נטמא הבשר [1]). במגילת איכה היתה למס ויגרס בחצץ [2]) עשה לך כלי גולה (יחזק' י"ב, ג') מה היו ר' חייא רבה אמר חמת קערה ושטיח כל חד וחד משמש שני דברים חמת ממלאה קמח ונותנו תחת ראשו קערה אוכל בה ושותה בה שטיח ל ש ע ל י ו וישן עליו. *[אחי"ה בנו"ג ר' חייא בר אבא וכו' שטיח לישיבה וישן עליה וכ"ה בילק' יחזק' סוף רמז שנ"א. ושם בילק' נסמן גם גמ' נדרי' (מ':) כלי גולה אמר רמי אמר רב זה חמת נר קערה ושטיח ודע דלפנינו בנדרי' אי' זו נר וקערה ושטיח וכ"ה בע' כל (ח"ד, רכ"ט) אבל הרא"ש הביא בנדרים עוד הגי' נאד . . את דגרסי נר ע"כ ולפע"ד חמת בילק' בא מגליון פנימה ואיזה הכם כתב בצדו נר בנדרי' צ"ל נֹד (= נאד) היינו חמת (וכדאי' באיכ"ר הנ"ל) ואח"כ בא פנימה עם גי' נר. ורה"ג בכלי' פכ"ד מי"ב גרס בנדרים ג"כ נר ושטיח וקערה. ושטיח פי' רה"ג וז"ל לשטיח פ' . . ופרה עור הוא והישמעאלים פורסין אותו למאכל קופרה בטיית כדגרסינן לענין עשה לך כלי גולה נר ושטיח וקערה ע"כ. אחר פ' יש ריוח כמו לתיבה אחת ואולי צ"ל פי' בטיית ואז ופרה צ"ל ופדה והוא בל"ע فضّة מצע עוֹר. אבל מלת קופרה לא אתפריש לי ואולי צ"ל קופנה והוא قَبان מכסה מעור לסוס וכדומה — וכנ"ה בתוספת' ע"ז פ"ד (פ"ה) אין עושין אותן אלא שטיחין לבהמה ויק"ר פ"כ הרבה סייחין מתו ונעשו עורותיהן שטיחין ע"ג אמותיהן ובסנהד' נ"ב . וילק' בשני המקומות הרשומים בע' אינשא אות נ' ובב"ר פס"ז לי' מלת שטיחין עיי"ע בת קול (ח"ב, ריי"ג:). ו ה פ ע ל ירו' שבת פ"ז ד"י: ההן דשטח צליין, רות רבה פ' באשר תמותי אנן שטחין קליה וכו'. ושם פ' ויהי ביתך מלמד שהיה יצחק שָׁטוּחַ ורבקה שטוחה וכו', נ ת פ ע ל חגיגה כ"ב: נשתַּטַּח על קברי בי"ש וכו', א ת פ ע ל ב"מ פ"ה: אישתַּטְחִי אמערתיה וכן בתרג' עיי"ע הבא אח"ז] —

שְׁטַח (מערך הקודם מל"מ שְׁטַח וכן בל"ע וסורי ausbreiten ובפרט מענין פישוט ידים ורגלים לתפלה) ויפל אברהם על פניו (בראשי' י"ז, י"ז) תרג' ירו' ואשתטח אברהם על אפוי. *[אחי"ה ובנו"ג בתר"י א' ונפל ובתר"י ב' ואתרכין. אבל במתורגמן הגי' כבערוך וכן הביא תרג' אונקלס ואתנפל לפני ה' (דברים ט', י"ח. כ"ד) ואשטחית ובנו"ג ב א ת פ ע ל ואשתַּטָּחִית וכ"ה בתר"י א' וכן ואפל על פני (יחזק' א', כ"ח; ג', כ"ג) ואשתטחית על אפי ועיי' עוד תר"י א' לבמד' כ"ד, ד', ט"ז; תרג' למ"א י"ח, כ"ו (עיי' רד"ק שם); לישעי' ס', י"ד; לירמי' ד', ל"א וכן בדרז"ל עיי' סוף ע' הקודם לזה] —

* שֶׁטַח (שם פרטי) בנו שמעון ועיי' בד"מ להרז"ף 35 על הזוג יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח שחי תחת ממשלת אלכסנדר ינאי. ועיי' מ"ש הרב ד"ר לאנדוי בחיי שמעון בן שטח במ"ע מהרז"ף ח"ב צד 107 והלאה וביוחסין השלם 195 הביא ד"ק ר' שמעון בן שטח אמורא ירושלמי ב"מ?

* שַׁטְיָא, שְׁטוּת, שְׁטוּתָא, שׁוֹטִיתָא עיי"ע שט ג', וח'.

* שַׁטְיוּתָא (מל"ם פי' בזיון Verachtung) תרג' בוז (משלי י"ח, ג') בשטיותא ייתי וכ"ה בפשיטה הסורית אתיא עלוהי שטיותא ועיי"ע שט ז'.

* שָׂטַם (מל"מ ענין נטירת שנאה Hass nachtragen) וישטם עשו (בראשי' כ"ז, מ"א) תר"י א' ושטם עשו כ"ה במתורג' ובנו"ג ונטר שנא. נ פ ע ל במד"ר פ"א זה נשטם וזה נשטם וכו'.

* שָׂטָן (מל"מ פי' ענין התנגדות Gegner, Widersacher) וכן בל"ע شطن פי' התנגד ומזה השם شيطان ובל"ס וארמ' סָטָנָא רוח המתנגד הטוב

[1]) פי' רבינו הוא כי"מ שהביאו התוספו' חולי' קכ"ג. ד"ה טהיר וכפי' הרב רבינו יעקב מאורלינ"ש ע"ש ועיי' ג"כ כסף משנה להלכות אבות הטומאה פ"א הל"י אבל עיי' ים של שלמה חולין פ"ט סי' ה'. [2]) כ"ה בדפ"ר ובעיקרי התלמוד רק היתה למס וכ"ה בר"ש כלים פכ"ד מי"ב אשר שם הביא לשון הערוך בלי הזכרת רבינו ובשאר דפ"ע רק ויגרס בחצץ ודע כי לפנינו אי' בפסקא בכה תבכה וזו הפיסקא הוא תיכף אחר היתה למס אבל מתוך פירש"י ליחזק' י"ב, ג' מוכח שהציון במדרש איכ"ר היה לפניו כפסוק ויגרס בחצץ.

Satan ובזה הענין בריש ספר איוב ובספרי על המלאכים והשדים הוכחתי כי רז"ל השאילו כמה וכמה תוארים להשוה השטן לראש שטנים של פרסיים הנקרא Agramainyus ואצל האחרונים Ahriman (עיי"ע אהורמין) אבל יש הבדל גדול ביניהם כי השטן הפרסי נולד באותו הזמן עם Ahuramazda (Ormuzd) ושניהם הם כתאומים ושתי רשויות אלה חלקו ביניהם עולם התחתון למשול על הטוב ועל הרע אבל השטן הוא כמו בספר איוב אחד מבני האלהים והוא אחד מן הנבראים עיי' ילק' בראשית ר' כ"ג והיה סמאל (עיי"ע) והוא הוא שטן שר גדול בשמים ועלה ורכב על הנחש והוא ממש כדמיון הפרסיים עיי' ילק' בראשי' ר' כ"ה ומ"ש במאמרי צד 65. יורד ומתעה ועולה ומרגיז נוטל רשות ונוטל נשמה ב"ב ט"ז. וזה שנוטל רשות מראה באצבע יתירה שאינלאל ידו לעשות דבר גדול או דבר קטן בלתי נטילת רשות מאת הבורא. וכדעת הפרסיים הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות ב"ב שם. ירוש' שבת פ"ב ר"ה רע"ב אין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה עש"ה. יומא כ'. שטן ביו"כ לית ליה רשותא. השטן בגימט' שס"ד. ועיי' עוד יתר מאמרי רז"ל בענין שטן ברכו' י"ט. מ"ו. שבת פ"ט. ק"ט. עירו' כ"ו. פסחים קי"ב: יומא ס"ז: ר"ה ט"ז: מגילה י"א: גיטין נ"ב. קידושין ל'. פ"א. ב"ב ט"ז. סנהדר' כ"ו. פ"ט: צ"ה. ק"ז. במד"ר פ"כ, ספרי כי תצא פ' רי"ח והכנים שטן לתוך ביתו תנחומא וישלח סי' ח' השטן מזדווג לו. השטן מקטרגו וכו'. ובל' ארמי שִׂטְנָא מנחות ס"ב. סוכה ל"ח: גירא בעיניה דשיטנא (דשטנא), תמיד ל"ב. א"ל שטנא נצח. והקבוץ דב"ר פי"א ראש כל השטנים עיי"ע סמאל וע' אשמדאי. והושאל למי שעומד על דעתו בכור שטן יבמו' ט"ז. עיי' רש"י וירו' יבמו' פ"א ר"ג.

שֶׁטֶף (מל"מ ענינו רחיצה במים das Abspülen עיי' בפנים) בפ' ה' בזבין (מ"א) הנוגע בזב או שהזב נגע בו המסיט את הזב או שהזב מסיטו מטמא אוכלין ומשקין וכלי שטף במגע ולא במשא. בר"ג דזבחים (ג':) ובפ"ק דחולי' בגמ' הטהור בכלי חרש (כ"ה.) תוכו ולא תוך תוכו ואפי' כלי שטף מציל. פי' הן כלי עץ שנאמר (ויקרא ט"ו, י"ב) וכל כלי עץ ישטף במים וכמו כן כלי נחושת שנא' (ויקרא ו', כ"א) ואם כלי נחשת בשלה ומורק ושטף במים. *[אחי"ה ורש"י בחולי' פי' כל שאר כלים שאינם כלי חרס מיקרו כלי שטף על שם שיש להם טהרה במקוה ע"כ. והפעל תוספת' חולי' רפ"י השוטף רחליו חייב בראשי' הגז פי' השוטף הרוחץ וכ"ה בל"ע شطف waschen. נפעל ספרי האזינו פ' ש"ז מה ראו אנשי דור המבול שנשטפו במים... ומה ראו אנשי סדום להשתטף באש וגפרית, וכן התפעל תוספת' שבת רפ"ג (ד') אין משתטפין לא בחמין ולא בצונן, הָפעל שמ"ר פכ"ד מושטפים על פני המים וכו'. ותרג' רחצו (מ"א כ"ב, ל"ח) שטפו וכן עשה (רגל) תרג' שטף עיי' תרג' ש"ב י"א, ח'; י"ט, כ"ה; אשה רוחצת (שם י"א, ב') אתתא משתטפא. והשם המופשט שבת ע"ד: צ"ט. שטוף בעזים וכו', שהש"ר פ' נפת שטף של עזים, ולנקבה שְׁטִיפָה ספרא צו פרש' ג' פרק ז' זבחים צ"ו. צ"ז. שטיפה בצונן, ושם כשטיפת הכוס, תוספת' זבחים פ"י מריקה ושטיפה] —

שֶׁטֶף מל"מ ענינו זרמת מים בחוזק קלוח ומרוץ Erguss ובהשאילה רבוי והמון (Fülle, Menge בס"ג דפ' בא סימן (נדה נ"ג:) והא זימנין בעאי מינך ולא אמרת לי ולא מידי דלמא אגב שיטפך אתיא לך אמר ליה אין וכזה הענין בר"ג דפ' ר' אליעזר אומר אם לא הביא כלי (שבת ק"ל:) פי' דלמא אגב שחזרת תלמודך בריהטא אתיא לך גמרך ונזכרת אמר ליה אין[1]. בנזיר בס"ג דפ' בי"ש (ל"ב:) אמר רבא שטפוה רבנן לר' אליעזר ואוקמוה בשיטתיהו. בב"ר פרש' פ"ב (פפ"א) בפסוק קום עלה בית אל: בשעת עקתי נדרי בשעת רווחי שטפי. פי' בתימה כלומ' בשעת צרה נודר ובשעת רווחא יסיעו מלבו כשטף מים. *[אחי"ה בנו"ג בשעת עקתא נדרא בשעת רווחא שיטפא ובמיוחס לרש"י בשעת עקתי נדרי בשעת רווחי שבקי העברת את הנדר ולא קיימתיו. ובילק' וישלח ר' קל"ה בשעת עקת נדר בשעת רווח שטופ'. ובתנחו וישלח סי' ח' בשעת עקתא נדרא ובשעת רווחא שמטי כשהיית בצרה נדרת וכשאת בריוח שכחת ע"כ. ודע כי רבינו פי' מל"מ שטף מים (תהלי' ל"ב, ו') וכן פירש"י בנזיר ל"ב: שטפוה רבינו: העבירוהו מדעתו כמו שטף מים (ב"מ ק':) ע"כ ושם בב"מ אי' שטף נהר וכנ"ה בב"ק קי"ז: שטפה נהר, שם קט"ו. שטף נחל חמורו, ירו' שקלים פ"א דמ"ו. ירד שֶׁטֶף של גשמים ושטפו, סוכה נ"ג סע"א ובעי

[1] וכן פירש"י בנדה שיטפך ריהטך ובשבת כשהיית שטוף בגרסתך לחזור על שמועה זו דר"ל עם מרוצת גרסתך וכו'.

למשטפא עלמא. והוא מל"מ אזי המים שטפונו (תהלים קכ"ד, ד') וכ"ה בתרג' שם מיא שטפו יתנא, ותרג' ונחלים ישטפו (שם ע"ח, כ') ונחליא ישטפון מיא, תר"י ב' במד' כ"א, ט"ז שטיפו נחליא והושאל ירו' ברכות פ"ט די"ד: ששטף בדינו (כמו שוט שוטף כי יעבר ישעי' י', כ"ב) ענין ריצה במהירות, קהל"ר פ' ונתתי ושטופין בגזל, במ"ר פ"כ שטופין בזימה, והשם שטף, שיטפא נדה ושבת הנ"ל אגב שיטפך פי' אגב ריהטך, ירו' שבת רפי"ט רט"ז ע"ד כד תחמון שטפא עבר וכו' פי' שפעת המון. ובתרג' שיטפא תרג' שטף (איוב ל"ח, כ"ה) ועוד עיי' תרג' ירמי' י"ב, ה' כמיא דגהתין שְׁטוּף לירדנא] —

שטף (= שִׁיטְפָּא אולי מל"ע شط (באותיות הפוכות) פי' שער ארוך עיי' בפנים) בויק"ר (בזאת תהיה) [צ"ל באדם כי יהיה] (פט"ו) מי פלג לשטף תעלה (איוב ל"ח, כ"ה) אית אתרא דקריין לשערא שיטפא. *[אחי"ה בנו"ג אמר ר' ברכיה אית אתרין דצווחין לשערא שיטפא ובתנחומא תזריע רסי' ו' א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי בערביא קורין לשער שטפא וכ"ה בילק' איוב רמז תתק"ד בשם התנחומ' ובילק' איוב ר' תתקכ"ד אי' רק בערביא קורין וכו' ונ"ל שהוא מל"ע הנ"ל. ועל זה המדרש כיון רש"י בפי' לאיוב שם ובד"א כיון רש"י על ב"ב ט"ז. ושם נדרש מן הסערה (איוב ל"ח, א') כמו מן שערות עיי' ג"כ פירש"י באיוב שם. מדר' שו"ט תהלי' מזמור ע"ח מה הצאן גיזזה צמרה ושטפה של בעליה] —

שְׁטַר (פי' אולי כמו ל"ע ستر belegen, bedecken (mit Salbe bestreichen משה רטיה בר"ג דפ' ואלו עוברין בפסחי' (מ"ד.) ובר"ג דפ' ג' מינים אסורים בנזיר (ל"ו:) אי דקא גריף[1]) ואכיל בטלה דעתו אצל כל אדם. ס"א אי דקא שריף משרף[2]) אלא מישטר קא שטיר[3]) ואכיל. בהגדה דפ' השוכר את הפיעלין (ב"מ פ"ה סע"ב) אשטר לך מישטר[4]) וימרהו על השחין ויחי (ישעיה ל"ח, כ"א) תרג' וישטרון על שיחנא ויתסי — (א"ב בנוסח' כתוב וישרטון). *[אחי"ה וכן הביאו ר"ב בע' שרט ובנו"ג וישרוטון ובדפ' רגיא וישטחון אבל בדפו"ו הראשון אי' כגי' רבינו. ונ"ל מל"ע הנ"ל פי' כיסה וטח והוא כדרך התחבושת וכן פירש"י בב"מ אשטר לך משטר: אמשח לך ע"ג העין משטר מטפח מוליו"ר = mouiller = בעפייכטען;

פ' יִשְׁוֶה וכן פירש"י בגיטין ס"ט: ונשטרינהו בכמכא ופירש"י ישרה אותם בכותח. ומשטר קא שטר פירש"י טובל בה פיתו וכן כפי' ר"ח בפסחי': כעין טבילת פת במרק] —

שְׁטָר (מל"ע شرط פי' כמו חרט, הטט eingraben, kratzen ומזה שטר Vertrag ועוד سطر schriftliches Dokument וכן בל"ם שְׁטַר, שְׁטָרָא) שטרי בירורין (ב"ב קס"ח. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. ירו' ב"ב ספ"י די"ז ע"ג) עיי' בע' בר (ב')[5]) — (א"ב תרג' ואכתב בספר (ירמיה ל"ב, י') וכתבית בשטרא). *[אחי"ה וכנ"ה שם תרג' ספר המקנה (ירמיה שם פסוק י"א) שטרא דזביני; תר"י א' ויקר' י"ט, כ' שטר שחרורה. כתוב' ק"ד: ב"מ כ'. שטר כתובה, שם י"ט. שטר אמנה עיי"ע אמן ב'. ב"ב פ"י מ"ד שטרי אירוסין ונשואין, שטרי אריסות וקבלנות, ב"מ כ'. (ב"ב קס"ח.) שטרי טענתא, ושם שטרי חליצה ומיאונין, ושם אגודה של שטרות, ושם תכריך של שטרות, כתובו' ע"ט. שטר מברחת, ושם שטר פסים עיי"ע פסים. ב"ב קנ"ד. קיום השטר, גיטין נ"ז: שטר פרטתא עיי"ע פרט ו'. ב"מ פ"א מ"ו ומ"ה ב"ב קס"ה. שטר חוב, ב"ב קס"ז: כותבין שטר ללוה, כותבין שטר למוכר. ב"מ י"ג. שטר הקנאה, שטר אקנייתא, שם י"ד. ב"ב קס"ח סע"ב וקס"ט רע"א ושטרי הלואה, שטרי מקח וממכר. פסחים ע"ה. שטרא מזכא לבי תרי הוא, גיטי' י': י"א. כל השטרות העולין בערכאות של עכו"ם וכו'. שטר כים עיי"ט הכא אח"ז. ועוד פי' שטר כמו (בל"ע) רשימה ירו' פיאה פ"א דט"ז: נשא עון (שמות ל"ד, ז') הקב"ה חוטף שטר אחד מן העבירות וזכיות מכריעות או י"ל שהוא כמו שטר חוב והעד כי בירו' קידוש' ספ"א דס"א ע"ד אי' חוטף אחד מחובותיו] —

שְׁטַר כִּים (Gesellschaftsvertrag) היוצא (ב"ב ע':) עיי' בע' כים — (א"ב נעלם ממני דעתו). *[אחי"ה ר"ב לא ירד על סוף דעתו של רבינו[6]) כי הוא כיון בזה הציון מב"ב הנ"ל על ע' כס ו' אשר שם פי' שכים הוא שותפות ועוד הובא זה הציון בע' עסק ג' כפי הכ"י אבל בדפ"ע בט"ס שטר המס ולא פירשו רבינו ורבינו גרשום ז"ל פי' בב"ב שם וז"ל שטר כים היוצא על היתומין: כגון מי שנתן לחבירו ממון שירויח לצורך

---

[1]) וכ"ה בפי' ר"ה ובדפו"ו בט"ס גדיף. [2]) וכ"ה לפנינו בש"ס. [3]) בפסחים ואי משטר קשטר, בנזיר: אי מישטר קא שטר. [4]) בנו"ג משטר. [5]) ח"ב, קס"ד. ופי' רבינו הועתק מפי' ר"ח (בב"מ כ'.) ע"ש בש"ס ווילנא. [6]) וגם הגרי"ב בהפלי' שבערכין לא הרגיש מאומה.

שניהן והקרן של נותן וכתב לו שטר שכך וכך נתן לו ממון למחצית שכר ומת המקבל והוציא הנותן אותו שטר כים על היתומין ע"כ ובזו השיטה הלך ג"כ הרשב"ם ע"ש וממה שרבינו בעל הערוך רומז על כס ו' אשר שם מפרש כים ע"י שותפות מוכח שפי' שטר כים היינו שטר של שותפות קרוב לפי' הרגמ"ה כגון מי שנתן לחבירו ממון שירויח לצורך שניהן וכו' ובזה מתיישבין היטב לפע"ד דברי הרמב"ם הלכו' שלוחין ושותפין פ"ד הל"א וז"ל כשירצו השותפין להשתתף במה יקנה כל אחד מהן ממון חבירו להשתתף בו אם המעות נשתתפו יביא זה מעותיו ויביא זה מעותיו ויטילו אותן לכים אחד ויגביהו את הכים שניהם אבל אם כתבו שטר וכו'] [1] —

שטרי מחוזנאי (ב"מ ס"ח.) עיי' בע' חכר — (א"ב טעות הוא ובע' חכר גרים טרשי מחוזנאי). *[אחי"ה אדרבה בע' חכר (ח"ג שפ"ד) הוא הטעות וכבר העירותי שם שצ"ל כשטרי דמחוזנאי, ופי' רבינו שם עולה יפה עם פי' ראב"ד הובא בשט"מ ב"מ ס"ח. ד"ה זוקפין] —

* שִׁטְרָא (פי' כמו משטר בל"מ ענין ממשלה וסדר) תרג' משטרו (איוב ל"ח, ל"ג) שטריה, ותרג' מזרות (שם ל"ב), ותרג' חדרי תימן (שם ט', ט') ועיי' עוד תר"י א' בראשית א', י"ז; לשמות ל"ט, ל"ז.

* שִׂי (בל' תרג' כמו שֶׂה בל"מ Mutterschaf) תר"י א' וב' לויקרא כ"ב, כ"ז זכותיה דשִׂייָה ולנקבה שִׂיתָא אונק' שם כ"ח כגי' כ"י וקצת דפוסי' באונקל' ויק'ה', ז' ובקצת דפוסי' וכ"י סִיתָא והקבוץ זכרים בכורות י"א. עשרה שִׂיין.

* שייא שבת ס"ז. עיי"ע אדרא וע' שח ג'.

* שייא (שם אמורא) זבחים ל"ד: אמר רב שייא וכו' וביוחסין השלם 189 רב שאיה ובכ"י ש"ס שישא.

* שִׂיאוֹר עיי"ע שאור, וע' סאור.

* שִׁיבָה עיי"ע שב ג'.

* שֵׂיבָה (מל"מ פי' זקנה Greisenthum) ב"ב ע"ה. אין שיבה פחות מע', אבות פ"ה מכ"א בן שבעים לשיבה, ירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד וירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ד נתמלא כל ראשו שֵׂיבוֹת [2] ועיי"ע סב האחרון.

* שיג ? ירו' סנה' פ"י דכ"ה. משיגין צ"ל משזיגין עיי"ע שזג.

* שֵׁיד, שֵׁידָא עיי"ע שד ו'.

* שידתא ירו' שבת פ"א ד"ד. צ"ל שיירתא עיי"ע.

* שידו' ירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"א שידו' עיי"ע שחר א'.

* שֵׁיזֵב, שֵׁיזְבָא, שֵׁיזְבִי, שִׁיזְפִין, עיי"ע שזב, שזף.

* שִׁיחַ, שִׁיחָא, שְׁיחַ, שִׁיחָה עיי"ע שח וע' סח.

* שַׁיָאטא, שַׁיָטָא עיי"ע שט.

* שַׁיָךְ (מל' הוצואריש çajak (מל' צענד çac passend sein, geziemend ועיי' בפנים) קידושין מ"ב. אם אינו ענין להיכא דשייך תנהו ענין להיכא דלא שייך, ב"ק ט"ו. דלא שייך במצות.. דשייך במצות, שם צ"ב: שייך ואזיל דיקלא בישא עיי"ע שדך ועיי"ע שך א'. ב"מ צ"ח: שכירות בשאלה מישך שייכא, ע"ז ע"ב: עיי"ע גשתא, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד עז דלא שייך בה גיזא, פי' בכל מקום ראוי ומעותד ויחוס והוא ממש מל' הוצואריש וצענד הנ"ל וכן בל"פ החדשה شايستن, شايدن מן khshi עיי' וואלירס ח"ב, 397 ויוסטי צענדל' 291 ועיי' פערלעס מ"ע גרעץ חי"ה 476 והשם המופשט שַׁייכוּת בל"פ شايگان ועיי' עוד ساخته das Passende, Geeignete.

* שַׁיְכָא עיי"ע שך א'.

שְׁיוֹל (בל"ם שיול פי' שְׁאוֹל Unterwelt, Hölle) בפ' ואלו מגלחין בס"ג (מ"ק כ"ח:) שיול איצטלא דמילתא לבר הרי [3] דשלימו זוודיה. פי' אדם בעל ממון שכלה ממונו מקוננת עליו על קברו כך איצטלא דמילתא לבן חורין שכלו מזונותיו כלומר הקבורה טובה לו מן החיים [4]. שאול צעדיה

[1]) ועוד עיי' בענין שטר שותפים הגהת אשרי ב"מ פ"ו סי' ט"ז. [2]) בבלי ברכות כ"ח רע"א חוורתי עיי"ע חור. [3]) בפי' ר"ח לבר חורי ובנו"ג לבר חורין. [4]) וקרוב לזה הפי' בפי' ר"ח כלומר דומה כאצטלה של מילת לבנה לבן טובים שירד מנכסיו ושלמה הצידה שלו הקבורה טובה לו מחיים ויש אומרים וכו' ולפי' ר"ח נגרר רבינו גם במאמר עטף וכו' עיי"ע עטף ג'. ומיוחס לרש"י פי' שיול אצטלא דמילתא כלומר יפה מיתה כמלבוש של מילת. שכלו לו מזונותיו שהוא עני ע"כ ורבינו הרכיב שני פירושים.

יתמכו (משלי ה׳, ה׳) תרג׳ שיול הלכתהא מסמכן. בעמקי שאול קרואיה (שם ט׳, י״ח) תרג׳ בעומקיא דשיול מזמנהא. *[אחי״ה וכנ״ה באונק׳ דברי׳ ל״ב, כ״ב; לבמ׳ ט״ז, ל׳; תרג׳ לתהלים ט׳, י״ח; פ״ו, י״ג ובתרגי׳ לפעמי׳ שְׁיוֹל וכגי׳ רבינו ובכ״י שְׁיוֹל, שייול וכ״ה בש״ס מ״ק שם ובל״מ שְׁאוֹל עיי״ע] —

* שְׁיֵיל (fragen, fordern, sich leihen) עיי״ע שאל וש״נ.

* שִׁילָא (שמות פרטיים א׳) שם איש אחד גיטי׳ ס״ט. אנא פפי בר שילא. ושם שופט עיי׳ ברכות נ״ח. ור׳ שילא דנוה ירו׳ שבת פ״ב ד״ה. ועיי״ע שאול. ר׳ שילא בר בינא ירו׳ סנהד׳ פ״ח דכ״ו. והוא הוא ר׳ שילא בר אבינא דבבלי ע״ז כ״ב: ועיי׳ שם ט״ו. ר׳ שילא בזמן רב ושמואל ברכו׳ ט״ו: מ״ט רע״ב כתובו׳ ע״ה. יבמו׳ קכ״א. דבי ר׳ שילא ר״ה כ״ג. תעני׳ י״א. סנהד׳ ק״ח: שילא מרי שבת ל״ב: מ״ג: ר׳ שילא משלנייא מ״ק י״ב. ר׳ שילא איש כפר תמרתא מגילה ט״ז רע״א סוטה ל״ה. נדה כ״ו. ועיי׳ סד״ה וש״נ. וכן ר׳ שילה ירו׳ מכו׳ פ״ב דל״א סע״ד.

* שִׁילוֹ, שִׁילֹה, שִׁילֹא (שם פרטי) שילו (שילא, שילה) חטא ויוחנא משתלמא עיי״ע יוחנא (ח״ד, קי״ח) וש״נ ושמעתי מאת המותי ד״ר בעטטעלהיים זצ״ל כי הכונה במ״ש שילה על אותו האיש שהוא מעיד על עצמו שהוא משיח עיי׳ סנהד׳ צ״ח: מה שמו (של משיח) שילה) ויוחנא הוא Johannes בספריהם אשר נהרג בציווי של הורדוס.

* שִׁילִי (שם מקום סמוך לפומבדיתא) עיי״ע היני (ח״ג, רכ״ג) וש״נ ורציתי שם להתאים שילי עם Sele הנזכר בפטלמיאוס, אבל זה המקום היה מרוחק יותר באיראן (עיי׳ בט״ר לה׳ בערלינער 33) ועתה ברור לי שהיא העיר Hilaea, Eliia (מאננערט ח״ה 228) והיתה קרובה לעיר Ana (שם 227) והיא היני ודו״ק.

* שִׁילֵי (עיי״ע טפף) ב״ב ע״ה: שילי טטפראות ועיי״ע טטפראות ומ״ש בח״ד, כ״ד ועיי״ע טפף (שם ס״ח.) וע׳ גוננא ועיי״ע שלי ותשובות הגאונים הו״ל ח״ב מקיצי נרדמים ע״י ה׳ ר״א הרכבי ח״א צד 14.

* שִׁילְיָא, שִׁילְיָיא עיי״ע שלי.

* שילת (שם פרטי) אביו של שמואל עיי׳ סד״ה צד קע״ד:

* שִׂימָה (א׳ שם מופשט מן שׂוּם das Thun, Legen ב׳) כמו סִימָא (Schatz ברכות י״ג: ושמתם (דברים י״א, י״ח) צריכה שתהא שימה כנגד הלב, כתוב׳ מ״ו. עיי״ע שומה — שהשי״ר פ׳ כי טובים דרש תשים (שמות כ״א, א׳) מה שימה זו אינה נגלית לכל אדם אף דברי תורה כן, פי׳ כמו סימא עיי״ע סם ב׳. תנחומא הישן ויצא סי׳ כ״ד מצא שימא עיי׳ מ״ש רש״ב צד פ״א.

* שִׁימִי (שם פרטי לכמה אמוראים) שימי בר חייא חולי׳ ק״א: יבמות מ״ה. מנחו׳ כ״ט. ועיי׳ סד״ה הנ״ל וש״נ יתר המקומות וגם רב שימי בר חזקיה, רב שימי בר עוקבא, רב שימי בר אשי, שימי זעירי, רב שימי מקסרין, רב שימי בר אבא, רב שימי בר אדא, רב שימי מנהרדעא, רב שימי מחוזנאה, רב שימי מבירתא דשוחרי.

* שִׁימַאי עיי״ע שמאי.

* שַׁיִין (שם אמורא ירושלמי) ירו׳ ביכורי׳ פ״ג דס״ה ע״ד א״ר שיין ובירו׳ עירו׳ פ״א די״ט. אי׳ שין והוא הוא אשיאן, אשיין אשייאן עיי׳ מבה״י צד ס״ה. ושם נרשם „עיי׳ ע׳ ר׳ שיין" אבל הע׳ שיין נשמט בחיבורו.

* שין (אות הכ״א מאלפא ביתא עיי״ע ש׳. מגילי׳ כ״ה: אנחיה בשי״ן תי״ו שלו עיי״ע ש׳ וע׳ סן א׳. גימל ושי״ן עיי״ע גמל א׳. מנחו׳ ל״ה. שי״ן של תפילין הל״מ ועיי׳ תוספו׳ שם. שהשי״ר פ׳ לסוסתי עיי״ע שישה.

* שֵׁינָא (מל״מ שֵׁין (ישעיה ל״ו, י״ב) Urin) ברכות ס״ב: שינא בעמוד השחר וכו׳ עיי״ע שן ו׳ במו״ע אבל גי׳ רבינו שֵׁינָה עיי״ע אסטמא.

* שִׁינַיָא (שם פרטי) ירוש׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט. נהוראי בר שיניא אמר משום ר׳ שמעון.

* שינותא צ״ל שוניתא עיי״ע שנית.

* שַׁיַּיע (פַעל מן שׁוּע פי׳ החליק glätten עיי״ע שע א׳) ב״ר ס״פ ע״ז ותקע (בראשית ל״ב, כ״ו) ר״א אומר שייעא ר׳ ברכיה אומר סדקה עיי׳ מ״כ שפי׳ לנכון החליק הבשר מן העצם, וכ״ה בשהשי״ר פ׳ מי זאת.

* שִׁיעַ, שִׁיעָא, שְׁיַע עיי״ע שע ד׳.

* שִׁיעֲתָא עיי״ע שע ב׳.

* שִׁיעֲלוֹן (כל"ס שועלא מל"מ שֹׁעַל פי' תפישת יד, מלא יד) ירו' מעשרו' פ"ד דמ"א: הוי לון מלא שיעלון ועיי"ע שְׁעוֹלָא ומ"ש.

* שַׁיֵיף, שִׁיפָא, שִׁיפָה, שִׁיפוֹן, שִׁיצָא, שֵׁיצָא, שִׁיצִינָא, שִׁיצְנִיתָא עיי"ע שף, שץ.

שַׁיֵּיר (מל"מ שאר, בל"ע سار, سيّر übrig lassen) ואת היותרת מן הכבד (ויק' ט', י') תרג' ירושי'[1] וית מה דמשתייר. *[אחי"ה ולפנינו בתר"י ובכל מקום תרג' יותרת הכבד: חצר כבדא עיי"ע חצר. ונאמר אִשְׁתַּיַּיר (אתפעל) מהותרת הקרבן עיי' תר"י א' שמות י"ב, י'; לבמד' י"ח, ט'; אבל היותרת על הכבד (שמות כ"ט, י"ג) אי' בתר"י א' וית דמשתאר על חצר כבדא ונ"ל ששתי גירסאות נתערבו יחד והמתורגמן הביא הגי' דמשתייר מכבדא. והפעל והשמות שנבנו ממנו נמצא רק בתר"י ולא בבבלי עיי' תר"י לשמו' י', י"ב; י"ב, י', לדברי' כ"ח, י"א ובאתפעל לשמות ח', ה'. ז'; לבמד' י"א, כ"ו; לדברים כ"ח, נ"ה. וכן בדרז"ל ב"מ כ"ה. אשתייר ביה מידי. נתפעל חולי' מ"ב. ולא נשתייר הימנו כלום, מ"ה. אפי' לא נשתייר בה אלא וכו', מ"ו. ונשתייר הימנה כזית, יומ' ע"ז. לא נשתיירו משונאיהן של ישראל וכו', פיעל סוכה נ"ד. ושם: בבא קמא ח': ט"ו. בבא בתרא ק"נ. ושם: גיטין פ"ט מ"ז וזולתו. והשם שְׁיָרָא פי' כמו בל"מ שְׁאָר תר"י א' דברים כ"ח, נ"ד; תרג' דה"י א' י"א, ח'; י"ט, י"א; כ"א, ט"ו. ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג שייריה הוא, וכן ענין שִׁיוּרָא תר"י א' בראשי' מ"ה, ז'; לתהלי' י"ז, י"ד, סוכה נ"ד רע"ב לאו שיורא הוא וכ"ה בב"ק ט"ו. ירו' תרומ' פ"ה דמ"ג ע"ג אין כאן שיור, ב"ב ק"נ. ושם: הוי שיור. והקבוץ במד"ר פי"ט אותם שִׁיוּרִים שיצאו ממצרים. והמספר הזוגי שִׁירַיִם תוספת' סוטה פ"ב זבחים נ"א: שם נ"ב. שירי חטאת, שירי מצוה. מגיל' ט"ו: לשאר עמו (ישעיה כ"ח, ה') למי שמשים עצמו כשיריים ועיי' עוד ירו' יומא פ"ה דמ"ג. ירו' עירו' פ"ב ד"כ: ועיי"ע שר ו' וש"נ פרה פ"ג מי"א] —

☞ שְׁיָירָא (כל"מ בקבוץ שְׁרוֹת בל"ע سيّارة, בל"ס שְׁיָרְתָא פי' אורחה Karawane) מסכת עירובי' פ"ק (ט"ז:) בשיירא דכרו. תרג' אורחת ישמעאלים (בראשית ל"ז, כ"ה) שירת ערבאי ענין חבורה של הולכי אורח. *[אחי"ה ותרג' אורחות דדנים (ישעיה כ"א, י"ג) שיירת בני דדן וכן תרג' שפעת (שם ס', ו') וכן בעירו' ט"ו: שיירא שחנתה, ב"ק קט"ז: שיירא שהיתה מהלכת במדבר. איכ"ר פ' העיר: עובדא הוה בחד שיירא. ירוש' קידושי' פ"ד דס"ה סע"ד ושיירא. ירו' עירו' פ"א די"ט ע"ג אין שיירה פחות משלשה, שיירא שחנת בתל וכו', שם פ"ב ד"כ: לכשייתרצו שיירה וכו'. ירו' גיטי' רפ"ד דמ"ה ע"ג סלקית לשיירא, ירו' ביצה פ"ג דס"ב. שיירתה הות עברה וכצ"ל בירו' שבת פ"א ד"ד. ושם בט"ד שידתא הוות עבדא. ילק' ישעי' ר' שס"ה בשם שו"ט (והוא במזמ' י') לשיירא שהיתה מהלכת בדרך כו' והקבוץ שְׁיָרוֹת ב"מ י"ח:] —

* שִׁיר, שִׁירָה, שֵׁיר, שֵׁירָא, שֵׁירוּת, שַׁיִשׁ, שַׁיְישָׁא, שִׁישָׁא עיי"ע שר וששׁ.

* שִׁישָׂה (שם מופשט מן שׂוּשׂ das Sichfreuen) שהש"ר פ' לסוסתי: כל מקום שנא' שישה כתוב בשין וכאן בסמך. פסיקת' דר"כ צד קמ"א: בי' לשונות נקרא שמחה גילה שמחה שישה וכו' ועיי' שהש"ר פ' נגילה ואבדר"נ ס"פ ל"ד.

* שִׁישֶׁלְתָּא, שׁוּשֶׁלְתָּא, שִׁישׁוּרָא עיי"ע ששל, ששורא.

שִׁית (= שיתין מל"י אמצ' σέδετον הפירה Grab) בב"ר פס"ג (ס"ב) שם ועבר היו מהלכין לפני מטתה של שרה וראו איזה שית מופנה לאברהם אבינו — (א"ב בנוסחאות כתוב איזה מקום מופנה). *[אחי"ה אבל בע' דיוטר (ח"ג, מ"ז ע"ש) גרם רבינו ג"כ כמו כאן ושם רמזתי על גי' שלפנינו בב"ר. ובכ"י ק"ט וה"ב ובעיקרי התלמוד הגי' כאן שיית. ופי' בעל עיקרי התלמוד קבר, ולפע"ד הוא מל"י הנ"ל ומזה אולי שיתין בסוכ' נ"ג. אבל עיי"ע שת וש"נ שִׁית פי' יסוד] —

* שִׁית, שִׁיתָא, שִׁתַּאי עיי"ע שת, שתי.

שך (= שַׁיְכָא נ"ל מל"פ سكّ נקב kleine Oeffnung, Spalte) בריש כתובות בגמ' בתולה כתובתה מאתים (י' סע"ב) מטר משקה מרוה מזבל ומעדן וממשיך. או מושכות כסיל תפתח (איוב ל"ח, ל"א) עיי' בע' כסל. מישכוה גברי לגברא (זבחי' כ"ג:) כדרך שתיקנו משיכה במוכרין (ב"מ מ"ז: מ"ט:) עיי' בע' משך. שייך ואזיל דיקלא בישא (ב"ק צ"ב:) עיי' בע' שדך. בפ' השוכר את הפועל[2]

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע לי' בט"ס. [2]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס הפועלין וכ"ה כמעט בכל מקום שהובא זה הפי' בערוך עיי' בספר המפתח לערוך השלם ושם אאריך.

בגמ' המניח יינו (ע"ז ס"ט:) מ"ט לא מפקדנא חמרא בי' [1]) גוים משום שיכא. פי' בתשובות כששותם פי החבית ועושהו צמיד פתיל מביא כוש או בצבוץ [2]) ונוקב בתוכו שיצא הבל של יין ויכנס לו אויר וינדוף ריחו ונקרא הנקב בלשון ארמי שיכא וחוששין שמא מריח בו הגוי ויכנים קנה קטן ויוציא בו יין. פ"א משום שיכא משום נקב שעושין בחבית שיצא הרוח שלא תבקע החבית וי"מ אי קרינן שיכא מלשון מישך שייך [3]) ואי קרינן שיבא מלשון (פסחים ע"ד: הולי' צ"ג:) שאיב מישאב. *[אחי"ה גי' רש"י משום שייכא ופי' נקב דק מאוד שהוא במגופת החבית להיות ריה היין יוצא וכו' והתוספו' אחרי שהביאו פי' וגי' רש"י הביאו גי' ופי' הערוך שלא כגי' שאי' לפנינו בערוך עש"ה. ודע כי ציונים הראשונים עד הציון מע"ז הנ"ל לא שייכים בסוג זה הערך כי אם בע' משך ושדך, ועוד עיי"ע שייך] —

שך (עיקרו נָשַׁךְ beissen) בפ' שני בחלה (מ"ד) העושה עיסתו קבין ונגעו זה בזה פטור מן החלה עד שישוכו פי' עד שמתדבקין זה בזה מלשון נשיכה. מקרצות נושכות זו את זו (טהרות פ"א מ"ז) עיי' בע' קרץ (ג'). בגמ' דפ"ק בשבת (י"ז.) גזירה משום הנושכות פי' „כגון שיש לקופות הללו אוגנים ונושכות בהן הענבים ופולטין משקין פ"א שנושך אדם אשכול ונוטפין ממנו משקים" פי' מזופפות שאינן פולטות משקין ומתכוון לאותן משקין. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בשבת עד נוטפין ממנו משקים ועיי' ג"כ פירש"י. והציונים שייכים בע' נשך] —

שד (= שׁוֹכָא נ"ל שהוא מל"פ سوخة Zünder עיי' בפנים) בס"ג דפ"ק (שבת כ':) ובר"ג דפ' שני בשבת (שם:) מאי לכש [4]) שוכא דארזא. *[אחי"ה בע' דדנין וע' לגש הוכחתי כי בירושלמי מפורש לוגשא (והוא הוא לגש של גי' רבינו או לכש כגי' הש"ס וגי' רבינו כאן) ע"י דדנין שהוא לפיד שעושין עצו מן ארז וא"כ שוכא דארזא היינו כמו דדין דמן ארזא בל"ס ועל פי זה שערתי שהוא מל"פ הרשומ' בתחלת הע' היינו דבר העומד להבערה ולהצית בו אש ועיי' ג"כ פירש"י ד"ה שוכא דארזא] —

* שׁוֹכָא עיי"ע שווכא.

שֶׁכֶב (מפעל שָׁכַב liegen; שֶׁכֶב (כמו רֶכֶב) רחיים התחתון der untere Mühlstein) שלשה מן השכב שהן ארבע מן הרכב (ב"ב י"ז. ותוספתי ב"ב רפ"א) עיי' בע' רכב.

שָׁכַב (= שְׁכִיבָה das Liegen) שכיבה וישיבה (עיי"ע דרס ד') פי' כל משכב ומושב שאין רובו של זב נושא עליו אינו מטמא משל משכב ומושב אלא משל מגע ומה בין משכב ומושב לטומאת מגע אלא טומאת מגע אין הנוגע בו טעון כיבוס בגדים וטומאת משכב ומושב טעונה כיבוס בגדים. *[אחי"ה וכנ"ה שכיבה שהוא שם המופשט בירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג וירו' גיטי' פ"ג דמ"ד ע"ד ב"ר פפ"ז במד"ר פ"ט קהל"ר פ' מעוות. והפעל ברכות ס"ב: על כל משכב שכב וכו' יבמות כ"ד: ב"ק ס"ה. כי ניים ושכיב. ב"ב כ"ו. לא שכיב שכחת ברי עיי"ע שכחת. שם קמ"ו: שכיב מרע עיי"ע מרע. ב"מ פ"ה. לא שכיב אינש בלא זמניה פי' לא מת. ב"ר ר"פ צ"ו חייך אתה שוכב ואין אתה מת. והוא מל"מ (בראשית מ"ז, ל') וכן בתרג' שם: ואישכוב עם אבהתי. ועיי' תר"י א' לדברים ל"ב, נ'; ל"ד, ז'. ח'; תרג' מ"א ג', י'. י"א מ"ג וזולתו. הפעיל ואפעל סנהד' נ"ד: אזהרה לנשכב מנין . . . לא תשכב (ויקרא י"ח, כ"ב) קרי ביה לא תַשְׁכִּב [5]), תרג' מ"א י"ז, י"ט; מ"ב ד', כ"א; לאיוב ל"ח, ל"ז. נפעל סנהד' שם. והתואר שָׁכְבָא עיי"ע הבא אח"ז] —

שכב (= שָׁכְבָא מל"ס פי' שוכב והושאל למת der Liegende, Gestorbene) בס"ג דפ' נגמר הדין (סנהד' מ"ח:) כגון שכבי דהרפניא פי' „בהרפניא מלינין [6]) את המת ותכריכיהן עבין [7]) וקלין ביום, ובלילה אורגין לו בגד ומשלימין". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח אבל בדפ' ש"ס ווילנא אי' בטעות ותכריכיהן כלין וצ"ל קלין כדאי' בכ"י פי' ר"ח אשר תחת ידי והוא בקובץ כ"י אנגייליקא דף ק"ד ע"א. וענינו תכריכי המת הם קלין כלו' בלי ערך ופחותים הם ובלילה היו אורגין בגדים הראוים למת ורש"י פי' קצת בע"א ע"ש וכגי' שנסחתי אי' בכ"י ודפ"ר ואמ' ועיקרי התלמוד אבל בדפו"ו פיז' ובאזיל אי' ואורגין וצ"ל אורגין — וכנ"ה

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפי פיז' ובנו"ג ביד. [2]) כ"ה בדפ"א ובדפ"ר ווניצי' שבצבוץ ובכ"י ק"ט צבצבוץ. [3]) אולי כיון על ב"מ צ"ח: מישך שייכא. [4]) ועיי"ע לגש. [5]) כריתות ג'. איי לא תשכיב. [6]) בדפ' פראג בט"ס מוליכין. [7]) לי' בפי' ר"ח.

בסנהד' מ"ו: יקרא דשכבי. יבמו' ס"ג: מחטטי שכבי עיי"ע חבר, חטו'. ב"ב צ"א. עיי"ע מנביות. מ"ק כ"ז: שפורא דשכבא.. לא שכבא איכא במתא וכו'. ובהוראת שֵׁינָה אי' בסנהד' כ"ט: עִירֵי ושכבי. וכן תרג' שְׁכִיב וכל"ס פי' א') שוכב תרג' ירו' א' בראשי' מ"ח, א' שכיב מרע עיי"ע הקודם, ועיי' תרג' ש"א י"ט, י"ד; לאיכה ג', ג', ב') מת תר"י במדר' י"ט, י"א. י"ג; לדברי' כ"ה, ה'. ו'. הקבוץ שְׁכִיבַיָּא תרג' איכה ד', ב'. ומזה השם אשכבתא עיי"ע] —

* שְׁכוּבְתָּא (כל"ס שְׁכִיבוּתָא פי' כמו בל"מ שְׁכֹבֶת (Beischlaf עיי' תרג' ויקר' י"ח, כ'. כ"ג; כ', ט"ו. ועוד שׁוֹכֶבֶת או שׁוּכְבְתָא שְׁכָבְתָא בקישור עם זרעא פי' כמו בל"מ שְׁכָבָה פי' ענין משגל עיי' תרג' ויקרא ט"ו, ט"ז; י"ז, ל"ב והלאה, לבמד' ה', י"ג ובדרז"ל שִׁכְבַת זרע עירו' י"ח: גיטי' ל"א: נ"ז. סוטה ל"ו: בכורו' מ"ד: נדה ט'. י"ג. וזולתו.

* שַׁכְבְּנָא (Jemand dessen Augenbrauen auf den Augen liegen) בכורו' מ"ד. שכבנא שגביניו שוכבים עיי' פירש"י. ורגמ"ה גורס שכביא ובתוספת' בכורו' רפ"ה אי' שכניה ועוד עיי"ע זגדוס ומ"ש בח"ג, רע"א:

* שֶׁכְוִי (der Hahn) ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג ר"ה כ"ו. ויק"ר פכ"ה עיי"ע סכוי ומ"ש.

* שַׁכְוִין (נ"ל מל"י אמצ' σάγιον מל"ר sagum בגד עליון, או עיטוף) ירו' ב"ב רפ"ד ע"ג לא מכר את היצועין והשכוין (והחרותין) [צ"ל והחדותין] פי' המצעות והעטופין והחפירות או בית האוצר עיי"ע דות וע' חדות וע' יצע ובתוספת' ב"ב פ"ג לא את הבאר ולא את השיח ולא את היציעין ולא את הדותיות, ובבבלי ב"ב ס"ז: אי' השקין ובכ"י ש"ס הסקין.

☞ שְׁכַח (מל"ס וארמ' פי' מצא finden) תרג' לא מצא עזר כנגדו (בראשי' ב', כ') לא אשכח סמך בקבליה, ובדניאל (ה', כ"ז) והשתכחת חסיר. *[אחי"ה והרבה בדניאל באתפעל עיי' ב', ל"ה ה', י"ב; ו', ה'. כ"ד ובאפעל ב', כ"ה; ו', ו'. י"ב; עזר' ד', ט"ו אולי מזה גם וישתכחו בקהלת ח', י'. והרבה בדרז"ל ובתרג' אפעל: ברכו' ס'. אשכח מציאה, ע"ז י'. דק ואשכח, גיטין נ"ו סע"ב דלא לשכחיה, ב"מ נ"ט: קי"ר. אשכחיה, שם כ"ג: אשכח כופרה, יבמו' ק"י: אשכחתיה, ב"ר פל"ג עיי"ע סם ב', יבמו' צ"ב סע"ב ב"מ י"ז: מכו' כ"א: מי משכחת וכו' עיי"ע מרגניתא וע' דל ה"ג, ס"ד: וש"נ הירו' ספ"ה דמעשרו' אשכחת. משכח ירו' שבועו' פ"ה דל"ח ע"ד, חולי' נ"ב: פסחי' ז'. ע"ז מ': משכחת לה. אתפעל שבת צ'. נדה ס"ב. משתכח, סנהדר' קי"א. לא משתכחו, ב"מ ט"ז: דמשתכחי וכן בתרג' לדברי' י"ז, ב'; כ"ב א'. ג' תר"י א' שם ל"ד ה' ויותר מצוי באפעל תרג' בראשי' ו', ח'; ה', ט'; י"ח, ג'; י"ט, י"ט; ל', כ"ז; תר"י א' שם י"ח, כ"ו; כ"ד, נ"ה, תרג' דברי' ד' ל' וזולתו. ובינוני פעיל והוא תמורת התואר שְׁכִיחַ פי' מצוי ב"מ פ"ה: אליהו הוי שכיח וכו', תעני' כ"ג: אתתא שכיחא בביתא, ביצה ב': מלתא דלא שכיחא, חגיגה ה' סע"א עיי"ע זוז] —

* שָׁכַח (מל"מ הפוך זכר vergessen) ברכו' ח': זקן ששכח תלמודו, שם כ"ח סע"ב שכחה, שבת ק"ד. שכחום, ק"נ. חגיג' י"ד. גמר ושכח ועיי' פסחי' ס"ו. ק"ו: יומ' י"ה. נדרי' ל"ח. סנהד' ק"ו: ק"ט. ע"ז נ"ב: זבחים ק"א. מדות ל"ה. בינוני פעול שָׁכוּחַ ב"מ י"א. נפעל תִּשָּׁכַח תמור' י"ד: יִשָּׁכַח שם ט"ו. פיעל מְשַׁכֵּחַ עיי' ברכו' י"ג. פסחים מ"ט. יומא ל"ח: נדרים כ"ב: קידושי' ל"ג: סנהד' ק"ט. הוריו' י"ג: זבחי' צ"ט: תוספת' סוטה פ"ג. התפעל ברכו' נ"ח: משתכח, שבת קל"ח: תשתכח ועיי' ג"כ פסחי' נ"ד: תעני' ז': כתובו' ק"ג: סוטה מ"ח. ב"מ פ"ה. נתפעל נִשְׁתַּכְּחָה עירו' נ"ד. סוכה כ'. ב"ב כ"א. נשתכחו סנה' י"ג: תמורה ט"ז. הפעיל פסיקת' רבתי פל"א השכיח את הקץ, תואר שׁוֹכְחָן (vergesslich) ירוש' פיאה פ"א דט"ז: אין לפניו שכחה אבל בישראל נעשה שוכחן. והשם שִׁכְחָה ירו' שם ב"מ י"א. שבת ל"א. עירו' נ"ג. ועוד נקרא שכחה עומר שנשתכח בשדה עיי' ב"מ י"א. ושם שכחת העיר, פיאה פ"ד מ"ט לקח שכחה ופאה יכמות מ"ז. פסיקת' רב' פל"א אבדר"נ פל"ח ועוד עיי"ע לקט. והשם המופשט שְׁכִיחָה איכ"ר פ' למה לנצח שכיחה ועזיבה ועיי' פסיקת' רבתי פל"א.

* שַׁכְחַת (שם פרטי) ב"ב כ"ו. א"ר הנינא לא שכיב ברי וכו' שם קכ"ו. זילו לגבי שכחת ברי ועיי' סד"ה ע' שבחת.

* שִׁכֵּךְ (מל"מ ענינו נח והשקט beruhigen) מכילת' יתרו ריש פרש' ד' ומה ת"ל כבשן (שמו' י"ט, י"ח) לשכך האוזן מה שהיא יכולת לשמוע כיוצא בו אריה שאג וגו' (עמוס ג', ח') . . . הרי אנו מכנין אותו לשכך האוזן וכ"ה בתנחומא סי' י"ג וכ"ה בילק' יתרו ר' רפ"ד וכ"ה בכ"י רש"י אבל בנו"ג ברש"י לשבר ופי' כדי להסביר אל אוזן של אדם ואולי ט"ס הוא. והשם המופשט שְׁכִיכָה אסת"ר פ' ותמאן ופ' אחר הדברים והקבוץ שְׁכִיכוֹת מגילה ט"ז סע"א וילק' אסתר ר' תתרנ"ט ושם אי' שכיבת וצ"ל שכיכות.

* שָׂכַל (מל"מ פי' ראה ופעל בשֶׂכֶל verständig handeln) פסיקת' רבתי פ"ג שכל את ידיו (בראשית מ"ח, י"ד) השכילו ידיו של יעקב ברוח הקודש[1]) וכן בתרג' באפעל תרג' תהלי' ב', י'; מ"א, ב'; ק"א, ב'; ק"ו, ז' וזולתו. והשם שִׂכְלָא תרג' משלי א', ג'; י"ג, ט"ו; לתהלי' ל"ב, א' וזולתו וכן בל"ס שוכלא וכ"ה בכ"י תרג' איזה פעמים, ועוד עיי"ע סכל וש"נ שִׂיכוּלָא, שׂוּכְלְתָנָא.

שיכלי[2]) (מל"י אמצ' τζίχλα Drossel, Krammetsvogel) שיכלי[3]) כיכלי[4]) ופסיוני בר"ג דפ' יום הכפורים (יומא ע"ה:) — (א"ב פי' בל"י שם עוף טהור אוכל תאנים ובעת התאנים הוא שמן עד מאוד ועולה על שלחן מלכים). *[אחי"ה ר"ב כיון על συκαλίς עיי"ע ככלי והח' לעוויזאהן (זאאלאגיא 210) הוכיח לנכון שעוף שיכלי הוא הוא τζίχλα הנ"ל ועיי' ג"כ מיורסיום צד 563 שהביא נוסחא אחרת κίχλα והוא הוא כיכלי הנ"ל] —

שַׁכְלֵל (בל"א וסורי ענין גמירת הבנין ein Gebäude vellenden ועוד בל"ס ענין כלילת יופי schmücken) כלילת יופי (יחזקאל כ"ז, ג') תרג' משכללא בשופרא. *[אחי"ה והוא בנין שפעל מן כלל וכבר אי' בעזר' ד', י"ב בקרי ושם ה', ג. ט'. י"א; ו', י"ד וכן בא שת פ על אשתכלל עזר' ד', י"ב בכתיב. שם ד', י"ג וכן הרבה בתרג' עיי' עמת"ר ללעווי וכן בדרז"ל סנהד' ל"ח. משל למלך שבנה פלטרין ושיכללן והתקין סעודה וכו', פסיקת' רבתי פ"ב אין אתה משכללו. נשתפעל ב"ר פ"י נשתכללו השמים בחמה ולבנה וכמזלות ונשתכללה הארץ באילנות ובדשאין וג"ע. אסת"ר פ' בחדש הראשון: יום שבת בו נגמרו מעשיך ונשתכללו. והשם ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד אם לשכלול ארץ קדמה וכן בויק"ר ר"פ ל"ו. וכן בתר"י ב' בראשי' ז', י"א שכלול עלמא וכן בתר"י א' שם כ"ב, י"ג; לבמד' כ"ב, כ"ח והקבוץ תרג' ש"ב כ"ב, ח'. ט"ז שִׁכְלוּלֵי תבל תר"י א' ויקרא כ"ב, כ"ז שכלוליהון וכן בל"ס שׁוּכְלָלָא] —

שְׁכֶם (שם פרטי) נסיב ומבגאי גזיר (מכו' י"א. ועיי' ב"ר פ"פ) עיי' בע' מבגאי. *[אחי"ה וקרוב לזה המשל עיי"ע זגוד, יוחנא, שילה — והתואר שיכמי סוטה כ"ב: פרוש שיכמי עיי"ע פרוש ובענין הירוש' ברכות פ"ט די"ד: עיי"ע פרוש] —

* שָׁכַם (רק בהפעיל הִשְׁכִּים פי' עושה בשחר früh thun) שהש"ר פ' ראשו כמי שהוא משכים ומעריב.

שָׁכַן (מל"מ פי' חנה ruhen, sich niederlassen; שְׁכוּנָה, שְׁכוּנָא Niederlassung, Nachbarschaft) (דמא דכבדא שכן) [צ"ל דמא דבשרא שכן דמא דכבדא קפי][5]) (חולי' קי"א:) כבר פי' בע' קף הרביעי. בר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ט:) ובס"ג דפ' מי שמת (שם קנ"ט:) אנא בשכוני גואי הואי. פי' אמר לו המערער מעולם לא מכרתי אות' לך ולמה החזקת בה יותר ממני דאנא בשכוני גואי הואי בגו ההוא ביתא ולא חששתי למה שהיית דר בשכוני בראי — יצרנהו כאישון עינו (דברי' ל"ב, י') תר"י שכנא בבא דעינא. *[אחי"ה וכ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג בתר"י ב' היכמא דשכינא נטרא בבא (דעיונה) [וצ"ל דעייניה], ושם: היך דשיכנא נטר עיינא ובדפ"ע אמר [היך] דשכינא נטרא בבא דעינא. ודע כי שכנא, שכינא, שיכנא פי' עפעפים בל"י σκύνιον ואין ענינו עם שכן, ושכונה שלמעלה. וגוף הענין כמו בל"מ ענין חניה ודירה ד"מ ברכו' ט"ז. יה"ר שתשכן אהבה ואחוה וריעות וכו', פסחי' כ"ו רע"ב פרה פ"ב מ"ד שכן עליה עוף, ב"ק צ"ב: כל עוף לימינו ישכון וכו' עיי' תשוב' הגאונים הנקרא ספר שערי תשובה (דפ' לייפציג) סי' קכ"א ושם פי' רה"ג ז"ל. חולי'

[1]) ושם ג"כ שכל ידיו של יעקב בבכורתו של מנשה. [2]) כ"ה נכון בכ"י וכ"ה בדפ' פיז' ובדפ"ר שכלי ובדפו"י שכל. [3]) וכ"ה בדפו"ו באמצע הע'. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו ובכ"י ל"ד בט"ס ביבלי ועיי' יתר שינויים בע' בכלי ומ"ש. [5]) ובכ"י ק"ט אי' לנכון דמא דכבדא קפי וריש המאמר נשמט.

ס"ה. ישכן עם טמאים טמא וכו'. שם כ"ו: איידי דמיא יקירי שכני וכו'. ב"מ ק"ח: מאי משכנתא דשכונה גביה. ועיי' תרג' תהלי' ק"ד, י"ב; לשה"ש ג', י'. הפעיל שהש"ר פ' באתי: השכינו שכינה. במד"ר פי"ג השכינו שכינה בארץ. תואר שָׁכֵן כל"מ ובלא"ר שְׁכֵינָא פי' קרוב לביתו ברכו' נ"ח. נתקללו שכיניה, סוכה נ"ו: אוי לרשע ואוי לשכינו, סוטה ז'. שכנים רעים, אבות פ"א מ"ז שכן רע, שם פ"ב מ"ט שכן טוב, ירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב ע"ג שכן חד הוה לנא. לנקבה ירו' ביצ' ספ"ב דס"א ע"ד שְׁכֵינָתוֹ היתה. והקבוץ תרג' מ"ב ד', ג' שְׁכֵינַיְכִי. והשם המופשט שִׁיכּוּן פי' קריבות ושייכות ב"ר ספ"א זה שיכון לעשיית התיבה, ושם פל"ב זה שיכון ליכנום בהמה חיה ועוף. ועוד השם שְׁכוּנָה גיטי' ו'. ירו' גיטי' פ"א דמ"ג. תוספת' גיטי' רפ"א מכות י"ב: משכונה לשכונה, ע"ז כ"א. אין שכונה פחותה מג' בני אדם. ב"ר פל"ט ופנ"ה מולדתך (בראשי' י"ב, א') שכונתך. נזיר ס"ה. נ"א: ירו' נזיר פ"ז דנ"ו רע"ג שכונות קברות ובל"א שְׁכוּנְתָּא ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג הוא ושכונתיה, ב"ר פי"ז שכונתיה דר' יוסי. והקבוץ שכונין תרג' ירמיה ג', ב'. ט'; כ"ה, כ"ד, ולנקבה שְׁכוּנָן תר"י א' שמות כ"ג, ל"ג. ונקראה שריית המקום במקדש, בבית הכנסת או ביחידי סגולה שְׁכִינָה, שְׁכִינְתָּא אצל רז"ל ואולי המושג הפרסי quarenô ובל"פ החד' كياخره שענינו אור המעלה יוצא משכינת אל היה ידוע לרז"ל עיי' מ"ש בזה בספרי על המלאכים צד 34. ונמצאה המלה הרבה בדרז"ל ברכו' ה': ו'. ז'. י"ז. כ"ז: מ"ג: ס"ד. שבת י"ב: כ"ב: ל'. ל"א. ושם: ל"ג. נ"ה: נ"ז. ס"ז. פ"ז. צ"ב. קכ"ז. קל"ט. פסחים פ"ז: יומ' ט': י'. כ"א: נ"ו: ע"ג: פ"ד: סוכ' ה'. כ"ח. מ"ה: ר"ה ל"א. מגיל' ט"ו: כ"ט. מ"ק כ"ה. חגיג' י"ד. ושם: ט"ז. ושם: יבמות ס"ד. צ"ח. כתובות קי"א. סוטה ג': ה'. ט': י"א. י"ב. י"ג. ושם: י"ד. י"ז. מ"ב. מ"ח: קידו' ל"א. ע': ב"ק כ"ה. ב"ב י'. ט"ו: כ"ב. כ"ה. ס'. סנהד' ז'. ל"ט. מ"ב: צ"ו. ק"ג: ק"ה: ק"ז. ק"י. זבחים נ"ד: קי"ח: מנחו' מ"ג: חולי' ס'. בכורו' ח'. מסכ' כלה, ד"א פ"א, אבדר"נ פל"ד. במד"ר פ"ז ופי"ג ועיי"ע בית שכינה. ועיי' תר"י ב' שמות י"ט, י"ח ותרג' ירו' א' לבמד' ה', ג'. ואונקל' שם ולשמות י"ז, ז'. ותרג' לתהלים מ"ד, י'; ע"ד, ב' וזולתו] —

* שְׁכִינָא, שִׁיכְנָא (פי' עפעפים) עיי"ע הקודם לזה ומ"ש.

* שְׁכַנְיָה עיי"ע שכבנא.

* שכנציב (מקום בבבל נראה שהוא קרוב לשילהי) יבמו' ל"ז: רב נחמן כי איקלע לשכנציב [מכריז] ועיי' שאילתות וארא ססי' מ"א מכריז רב נחמן בשכנציב [1]), יומ' י"ח: רב נחמן כד מקלע לשכנציב מכריז וכו'. וכתב רש"ג (איגרת צד 32 בהוצי' רד"ב גאלדבערג) וז"ל ובשנת תקע אתא פפא בר נצר ואחרבא לנהרדעא ואזל רבה בר אבוה זקנינו ורב נחמן לשכנציב ולשלהי ולמחוזא ע"כ [2]) ואנשי שכנציב ליצנים היו עיי' פסחים קי"ב רע"ב ד' דברים ציוה רבינו [3]) את בנו [4]) אל תדיר בשכנציב משום דליצני הוי. מ"ק כ"ח: (ז' פעמים) נשי דשכנציב. ונראה כי שכנציב הוא הוא Elsib בדרומה של באגדאד עיי' גרעץ שם צד 295 ובכ"י ש"ס בפסחים הגי' שכנסיב.

* שַׁכָּף (בל"ע سكاف פי' כמו אושכף Schuh-macher) תוספת' כלי' ב"ב ספ"א בכ"י מכביש של שכף ובנו"ג אשכף. ירו' ע"ז פ"ב דמ"ב. עולא שכפא פי' כמו אושכף עיי"ע.

שֵׁכָר (מל"מ פי' משקה לרויה berauschendes Getränk) פ"ג בפסחים ואילו עוברין בפסח (מ"ב.) כותח הבבלי שכר המדי. גמר' (שם:) דרמו ביה שערי. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ב"ר ובשאר כ"י דרמו ביה מי שערי וכ"ה בש"ם ובהל' רי"ץ גיאת הל' פסחים צד פ' דרמו בי שערי ובכ"י ש"ס דתרו ביה שערי וכן לי' מי בכ"י א"פ וב' עיי' ד"ס פסחי' צד ס"א. וז"ל בעל עיקרי התלמוד כ"י: סתם שכר הוא של שעורים וכן שכר תמרים ובתורה שכר של נסוך התמיד ושכר האמור בנזיר הוא יין חי ולא מזוג אבל שכר של יין ושכר אל תשת הוא כל דבר המשכר כגון דבלה ודבש וחלב נכנסו בכללו ע"כ ועיי' במד"ר פ"י יין (במדי' ו', ג') זה מזוג שכר זה חי. פסחי' ק"ז. זימנא חדא איקלע אמימר לאתרין ולא הוה לן חמרא איתינא ליה

[1]) אבל עיי' קידו' ע'. וכן מוכח מיומי ע"א. דרב נחמן היה בשכנציב ראי' שם (לפי גי' כ"י מינכען אצל ד"ס) כי מיפטרי רבנן בשכנציב מבי רב נחמן כו'. [2]) עיי' ג"כ מ"ש ה' גרעץ בקורות היהודים ח"ד ב' צד 489 הערה 28. [3]) כ"ה בפי' ר"ח ובשאר מקמות אצל ד"ס ובנו"ג רבינו הקדוש ובכ"י א"פ רבא וזה נראה יותר. [4]) כדאי' בכ"י ובפי' ר"ח ולא בניו כדאי' לפנינו

שיכרא ולא אבדיל וכו' ע"ש. שם: מהו לקדושי אשיכרא ע"ש. עירו' ס"ה. שמואל לא מצלי בביתא דאית ביה שיכרא ועיי' עוד בענין שכר. ושכרא שבת פ': ק"מ: עירו' נ"ו. חולי' ק"ה: עיי"ע ברסם. ב"ב צ"א סע"ב. והתואר שִׁכּוֹר כל"מ ברכו' ל"א: עירו' ס"ד. ושם: תעני' כ"ו סע"ב. והשם המופשט שִׁכְּרוּת (כל"מ שִׁכָּרוֹן) עירו' ס"ה. שכרותו של לוט. סוכה מ"ט רע"ב שכר לשון . . . שכרות. תענית כ"ו: במנחתא משום שכרות האידנא ליכא שכרות . . . שכרות לא גזרו בה רבנן. ביצה ב'. משום שכרות. סוטה מ"ט: י' קבין שכרות ירדו לעולם. והפעל עירו' ס"ד: מְשַׁכֵּר, משכרתו. התפעל ברכו' ט'. אשתכור (במשקל ארמי), כתובו' ח': שותין ומשתכרין, סנהד' מ"ב. העוסקין ברזו של עולם אל ישתכרו. נתפעל גיטי' ע'. שתה וְנִשְׁתַּכֵּר וכו', אסת"ר פ' אם על ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו] —

* שָׂכַר (מל"מ המקבל שרות מזולתו נגד שלום (um Lohn dingen, miethen תוספת' דמאי רפ"ו השוכר במעות. ב"מ צ"ג. שׂוֹכֵר נפעל נִשְׂכַּר פסחי' נ': זריז ונשכר. . שפל ונשכר כתובו' י"א. חוטא נשכר. הפעיל ב"מ ק"א: ק"ב. המשכיר בית . . השכיר לו להדשים. התפעל פסחים נ"ד: אין אדם יודע במה מִשְׂתַּכֵּר, ב"ב צ'. והמשתכר אל ישתכר יותר משתות, שם צ"א רע"א אין משתכרים בא"י בדברים שיש בהם חיי נפש. . אין משתכרים פעמים בביצים וכו' התואר שָׂכִיר עירו' ס"ד. ב"מ ק"י. וזולתו. והשם כל"מ שָׂכָר ברכות ד'. ה': כ"ד. ס"א: שבת ס"ז. קל"ט. עירו' כ"א. כ"ב. ס"ה. פסחי' כ"ב: קי"ח. ביצ' ט"ז. כ"א. ר"הד'. תעני' י"א: חגיג' ג'. יבמו' ס': נדרים ל"ט: נזיר כ"ג: סוטה ה': ז'. י"ב: י"ד. י"ז. כ"ב. ושם: מ"ב. מ"ד. קידו' ל"א. ל"ט: ב"ק ט"ז: ב"מ פ"ג. ב"ב ט"ו: ע"ח: סנהד' ט'. צ"ו. צ"ז. ק"ו. מכו' כ"ג: ע"ז ג'. י"ט. זבחים קט"ו: מנחות כ"ט: מ"ד. ק'. אבות פ"ב מט"ז ושם פ"ה מ"א. נושא שכר שבועו' מ"ט. ושם: פי' המקבל שכר עיי"ע שמר. והשם המופשט שְׂכִירוּת ב"מ צ"ח. ושם: צ"ט. וזולתו.

* שִׂכָּרוֹן (?) ב"ר פ"ח מה שכרו׳ נעשה במדינה היום כ"ה במיוחס לרש"י ופי' מה שכר נתנו לחמרים וכן גרס המעריך ופי' מל"ע סוכרא אנגריא וכיון לל"ע سخرة Frohndienst ובנו"ג שכרון עיי"ע.

שכר בזאי (= שְׁכָר בָּאזֵי מל"פ شكار باز צידת הנץ (Falkenjagd בחלק (סנהד' צ"ה.) יומא חד נפק לשכר בזאי אתא שטן אידמי ליה כטביא פי' שכר ושת כדכתי' (ישעיה י"ט, י') כל עושי שכר אגמי נפש ונץ בל' ישמעאל באז כלו' לצוד חיות ועופות ברשת ונץ עיי' בע' זיידן. *[אחי"ה בע' זיידן (ח"ג, רפ"ה) ככר העירותי כי עיקר הגי' בי זיידן וזה משובש הוא מן באזיאר כמו שתראה מע' באזיאר (ח"ב, ב':) ושם ככר הבאתי מלה פרסית כי شكار باز פי' צידת נץ וגי' שלנו בסנהד' לשכור בזאי יותר טובה כי הוי"ו תשמש הברה ארוכה לעומת א' במלה פרסית שכאר. ובשו"ט מזמור י"ח נקוד לַשְׁכָר בְזַאי ותחת בזאי צריך לומר באזי ובכ"י ש"ס ובילק' כ"י ואה"ת נשתבש יותר לשבר בזאי, לשבור בואי, לסבור (לסבר) בזאי עיי' ד"ס במקומו. ואם לשכור הוא פעל אז המלה היא شكردن פי' לצוד [1] ורש"י פי' בסנה' שכר ביזאי לשון פרסי קניגיא [2] ועוד עיין נ"א בע' באזיאר ומ"ש] —

שִׁכְשֵׁךְ (פי' כמו כשכש בל"ע حسحس, حشحش תנועה ונדנוד ביד mit der Hand schwenken) בפ' דם חטאת בגמ' אחר הבגד (זבחים צ"ד. וצ"ד:) זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב ושכשכי ליה מסאניה [3]. בפ' הקומץ רבה בגמ' נתערב קומצה (מנחות כ"ג.) משכשכו בשירי הלוג ומעלהו. בפ' אין מעמידין בגמ' נודות הגוים (ע"ז ל"ג:) דבר שאין מכניסו לקיום משכשכן במים והם מותרין [4]. בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (שם נ"ז:) הוה חמרא בדולא שדא ביה ידיה ושכשך ביה [5] — (א"ב פי' קינוח ביד והערעת מים). *[אחי"ה לפע"ד ענין נדנוד במים וכדומה ומל"ע הנ"ל בהיפך האותיות והראיה כי בע' כש ד' הביא רבינו פסיקת' דזכור מכשכשו הוא בולם ובע' בלם הביאו בזה הלשון משכשכו וכ"ה בילק' תהלי' ר' תשי"ט וכ"ה בתנחומא הישן פ' כי תצא סי' ו' אבל עיי' מ"ש רש"ב שם צד י"ט: בהערה ועוד עיי"ע בלם וכש ד' ומ"ש — ירו' תרומו' פ"א דמ"ב. משכשכין ט"ס וצ"ל משתמשין וכדאי' בתוספת' תרומ' פ"א. והשם המופשט שיכשוך זבחים שם] —

---

1) ודע כי פי' שהביא רבינו בע' זיידן בשם רה"ג איי ג"כ בפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא דף צ"ח רע"ב) בכמה שבושים וצריך לתקנו עפ"י מ"ש בע' זיידן. 2) כ"ה נכון ברש"י שבע"י הראשון וכן הגיה המהרש"ל וכן הביא בעל עיקרי התל' ובנו"ג בט"ד קריט"א. 3) בנו"ג ושבשיכי. 4) כ"ה בכל כ"י ערוך וכדאי' בש"ס אבל בדפ"ע והן טהורין. 5) וכ"ה נכון בכ"י ש"ס בל בנו"ג בט"ס שיכשוך ביה.

שַׁכְתָּא (מל״פ [1]) شختـ כסף סיגים קשים ver- (härtete Silberschlacke אלא משום שוכתא (שבת ס״ה.) [2]) ככר פי׳ בע׳ בת ארעא. *[אחי״ה ע״ש ובענין י״א עיי״ע שתך ומ״ש] —

של (= שלי, שָׁלָה מל״ס שָׁלָא פי׳ משך, משה מים משישַׁלֶה (herausziehen (aus dem Wasser) בחבית (ב״מ צ״ב:) ככר פי׳ בע׳ ק ף. *[אחי״ה כ״ה נכון בכ״י ק״ט ו״ו ה״ב ל״ד ועיקרי התלמוד אבל בדפ״ע בטעות בע׳ כף וצ״ל קף (ד׳) והוא בפיעל וכנ״ה בירו׳ תרומ׳ פ״ב דמ״א: משישלה וישם: נטמא עד שלא שילה. ובקל ירו׳ מעשר שני פ״ג דנ״ג ע״ג שולה בידים טהורות. תוספת׳ מעשר ראשון פ״א המקדיש את הבור עד שלא שולה, ושם ג״כ הפיעל עד שלא שילה. תוספת׳ יו״ט ספ״א היו ממלאין דלי . . ושולה. ביצה י״ד: עיי״ע דח א׳. מ״ק י״ב: שולה פשתנו מן המשרה. חולי׳ ס״ג. שלך (ויקרא י״א, י״ז) השולה דגים מן הים, שבת ק״ז: השולה דג מן הים. ב״ק מ״ב רע״א משל לצייד ששולה דגים מן הים. ובעיק׳ התלמוד ראיתי שקל וטריא ראוי להסָפח כאן וז״ל בפ׳ ח׳ שרצים השולה דגים מן הים כיון שיבש בו כסלע חייב פירש״י שהיה עצור מבעוד יום וכן בתוספות ונשמר בזה כי כיון שחייב משום צידה מה צריך עוד לשימות והרמב״ם בפי׳ אמר אם דלה דג מן הים בתוך ספל של מים חייב ר״ל בצידה ובפי״א אמר אם העלה דג בספל של מים והניחו עד שמת חייב ר״ל משום חונק וכו׳ עד כסלע ולשונו מבולבל ואני הייתי אומר לפי עניות דעתי שאם היו ניצודים למה לו לומר מן הים אלא מן הכלים ועוד דאמרינן בפ׳ אלו טרפות שלך זה ששולה דגים מן הים ר׳ יוחנן כד חזי להאי שלך היה אומר משפטיך תהום רבה וכי בתהום רבה הם ניצודים הם ועומדים אלא לשון שולה הוא כשאוחזו בפיו או בידיו ואין זה דרך צידה בדגים כי אם ברשתות ומכמורות ולכן כיון שאין דרך צדה בשולה דג מן הים אינו חייב משום צידה אלא משום שהוציא דג מחיותו חייב משום שוחט שהוא נטילת נשמה וקים להו לרבנן שאם ייבש כסלע בין סנפיריו שסופו למות וחייב ואולי מפני טעם זה לא פליגי תלמוד שלנו עם הירושלמי בצד הלזון שפוטר משום צידה מפני שהיו לוקחים אותם בידים במים וכדי ליקח הדם היו רוצים שיהיו קצתם במים ויהיו פוצעים ויקחו הדם כשהם חיים ותלמוד שלנו מחייב בצידה כשיקחו ברשתות וכן בתוספ׳ אמרו צריך עיון בפ׳ כלל גדול ואני איני מתקיים בסברא זאת כיון שגאוני עולם פירשו דבר אחר אלא ויהי מה כמו משא ומתן] —

של (= שְׁאֵיל, שְׁיֵיל אתפעל אִתְּשִׁיל befragt (werden בס״ג דפ׳ הנודר מן הירק (נדרי׳ נ״ט.) שאני קונמות הואיל ואי בעי מיתשיל עלייהו. פי׳ שואל לחכם ומתיר לו נדרו. *[אחי״ה עיי״ע שאל וש״נ הדוגמאות] —

של (= נָשַׁל מל״מ ענין הפלה והדחה וכן בל״ע نسل ונרדף עם נָשַׁר הפעיל מַשִּׁיל herab- werfen; שִׁלְשֵׁל herab- mittels eines Strickes (lassen משילין פירות (ביצה ל״ה: ותוספת׳ ביצ׳ פ״ד) פי׳ „[משילין] משלשלין משחילין [3]) משירין [4]) מנשרין [5]) כולן פי׳ אחד להן לשון הורדה ושלשול" [6]). — בר״ג דשבת (ה׳.) שלשל ידו למטה משלשה. בר״ג דפ׳ כיצד משתתפין (עירו׳ פ״ג:) לזה בשלשול ולזה בשלשול היינו חריץ שבין ב׳ חצירות. בריש סוכה (ט״ז.) המשלשל דפנות מלמעלה למטה. משלשלן מאשרן [7]) (כתובו׳ י׳: גיטין ע׳.) פי׳ בע׳ אשר. ותורידם בחבל (יהושי ב׳, ט״ו) תרג׳ ושלשלתנון באטונא [8]) — (א״ב תרג׳ ומוסרות ערוד (איוב ל״ט, ה׳) ושושלי ערודא ובמסכ׳ חולי׳ פ׳ ואלו טרפות (ס״ג.) השולה דגים מן הים לשון העלאה דרך שלשול והוא הפך ירידה ותרג׳ ואת השלך (ויק׳ י״א, ז׳; דברים י״ד, י״ז) וית שלי נונא וענין קרוב לזה במס׳ שבת פ׳ שמונה שרצים (שבת ק״י.) כסא קמא (מרפא) [צ״ל מרפי] אידך משלשל, פי׳ מוריד ומריק הרעי). *[אחי״ה מה שכתב ר״ב בענין שולה דגים שייך לע׳ של א׳ ע״ש אבל בזה הצדק עמו כי שלשל נגזר מן שושִׁלְתָּא שִׁישֶׁלְתָּא וכ״ה בל״ס פי׳ כמו שלשלת ובל״מ שרשרת וא״כ שִׁלְשֵׁל פי׳ הוריד ע״י חבל ועוד בסתם ענין הורדה וכנ״ה בשבת י״ט: ותוספת׳ פסחי׳ רפ״ז משלשלין את הפסח בתנור, שם קמ״ז. שילשל טליתו. ירו׳ סנהד׳ פ״ב ר״כ: להסך (ש״א כ״ד, ד׳) . . הוי חמי ליה משלשל צבחד ומסלק צבחד, ירו׳ ברכו׳ פ״ד

---

[1]) בע׳ בת ארעא ח״ב, ר״י אי׳ בט״ד בל״ע וצ״ל בל״פ. [2]) בע׳ בת ארעא בט״ד ס״ה: [3]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר וויניצי. [4]) בדפו״ו ובדפ״ר אי׳ משילין משירין אבל מלת משילין שייך אחר תיבת פי׳. [5]) לי׳ בפי׳ ר״ח. [6]) הועתק מפי׳ ר״ח בביצה. [7]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד וכ״ה בע׳ אשר ובדפ״ע כאן משלשלא מאשרא. [8]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע אי׳ עוד ושלחה מביתו (דברים כ״ד, א׳. ג׳) וישליתה. מביתיה ולי׳ בתרג׳ שלפנינו.

ד"ז: היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני טלאים פעם אחת שלשלו להן וכו' עיי' במנחות ס"ד: בכל יום ויום היו משלשלין להן דינרין בקופה וכו'. ירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד מעשה . . . ששלשלהו הים. מכות ז' סע"א היה משלשל בחבית, ויק"ר פי"ט נטלוהו ושלשלוהו, תוספת' עירו' פ"ט (ו') (כמה פעמים) משלשל וממלאו וכו', תוספת' סוכ' רפ"ב משלשלין מיטותיהן בחלונות, תוספת' מכות רפ"ב היה משלשל כלים מלמעלה למטה, והושאל למשיכה אחריו תוספת' ברכו' פ"ו (ה') ומשלשל כולן אחריו. ועוד הושאל להולכה והבאה חזרה למקור ראשון ירו' קידושי' פ"א דס"א. אם יכול את לשלשל שמועה עד משה שלשלה וכו'. ועוד בהשאילה שביעי' פ"ד מ"י עיי"ע שלשל וש"נ השם שלשלת, שושילתא ושם אביא דוגמאות אחרות. נתפלפל ב"ר פפ"ה שלה שנשתלשל מן העולם. והושאל עוד להורדת ולהרקת מעים ובל"ע شلشل פי' השתין. והשם המופשט שלשול עירובי' פ"ג: עיי' לעיל ושם פ"ה. וירו' עירו' פ"ח דכ"ה. ובהשאילה ירו' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג החרובין שלשולן הוא חנטן ועיי"ע שלשל — אבל מַשִּׁילִין בביצה ל"ה: עיי' לעיל עיקרו נָשַׁל עיי"ע] —

שׁל (= נָשַׁל abziehen, abwerfen ודרש שְׁלִי מענין נשל) בס"ג דפ' נגמר הדין (סנהד' מ"ט.) לדבר אתו בשלי (ש"ב ג', כ"ז) אמר רב יהודה אמר רב על עיסקי של ו[1]) פי' „שאלה שאלו בענין החליצה כדכתיב (שמות ג', ה') של נעליך" גידמה במה הולצת א"ל בשיניה א"ל הראה לי היאך וכששחה להראות לו הכהו בחומש (שם). *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בסנהד' אבל בש"ס ווילנ' מקוצר וכפי' הערוך אי' ג"כ ברש"י ע"ש] —

שַׁל (מל"מ ענין שגגה das Irren, Fehlen) בר"ג דפ' ואלו נאמרין (סוטה ל"ה.) ויכהו שם האלהים על השל (ש"ב ו', ז') חד אמר על עיסקי של ו[2]) פי' שגגה כדכתיב (שם ו') ויאחז בו כי שמטו הבקר א"ל הקב"ה נושאיו נושא הוא עצמו לא כל שכן. *[אחי"ה (ובדה"י א' י"ג, י') כתוב במקום: על השל ויכהו על אשר שלח ידו על הארון וזה ראיה כי ענין של פי' שגגה וכן תרג' על השל: על דאישתלי עיי"ע שלה. ועוד אי' בסוט' שם: חד אמר שעשה צרכיו בפניו וא"כ דרש של מן כי ישל זיתך עיי' רש"י או כמו שלשל עיי' סוף ע' של ג'] —

שֶׁל (מלה מורכב מן אֲשֶׁר לִ'. שֶׁ- לִ' להוראת הסמך) בלשון גמר' משנת אבות פ' בעשרה מאמרות (פ"ה מ"י) האומר שלי שלך ושלך שלי מלה של באה במקום הסמך או במקום אשר. *[אחי"ה ובל"מ רק בהרכבות: בְּשֶׁל, בְּשֶׁלִּי, כְּשֶׁלָּמִי והרבה בלשון משנה וגמרא אבות שם האומר שלי שלי ושלך שלך . . שלי שלך ושלך שלי, שלי שלך ושלך שלך. שם מ"ח רעב של בצורת . . של כליה, שם פ"ב מי"ב כשלך, שם מ"י של הכמים שם מ"ב בנו של ר"י הנשיא. ב"ק קי"ז: ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד הרי שלך לפניך, קידושי' נ"ז: שחוט לי בשלי ושלך בשלך מה שלי בשלך אסור אף שלי בשלי אסור אי מה שלי בשלך ענוש כרת אף שלך בשלי ענוש כרת. ועיי' ירו' ע"ז פ"ה דמ"ה: קצת בשינוי. ב"ק צ"ה. צ"ו: ב"מ ק': הרי שלך לפניך. ברכו' ל"ב. מגיל' י"ח. שבחו של הקב"ה, ערכי' ט"ז. טובתו של חבירו. סוטה מ"ב: שבחן של רשעים. ברכו' ס"א. דבריו של אדם, נ"ח: גופו של אדם, ב"מ נ"ט. ביתו של אדם, קידושי' פ': אנינתו של אדם, מגילה י"ג. חוט של חסד. ע"ז. פיד של תרנגולים ועוד רבים זולתו וחדלתי לספור כי אין מספר] —

שָׁלַב (מל"מ ענינו חִבֵּר שתי חתיכות verbinden שְׁלִיבָה הקבוץ שְׁלִיבוֹת = שְׁלַבִּין, שְׁלַבִּיּוֹת Sprossen, Stufen ובל"מ שְׁלַבִּים) בפ' במה אשה בגמ' ולא בקטלא (שבת ס' רע"א) בסולם הלך אחר שליבותיו פי' אלו חווקין[3]) שעושין בו כדגרסינן בר"ג דפ' חלון (עירו' ע"ז:) סולם ששליבותיו פורחות ומהו פורחות שמרוחקות זו מזו וקאמר אילולי שליבותיו אותן שני עצים שבצידי הסולם מה טומאה מקבלין פשוטי כלי עץ הם אלא מי גרם להיות כלי ולקבל טומאה שליבותיו לפיכך הלך אחר שליבותיו פ"א בסולם הלך אחר שליבותיו אם הם ממתכת מקבל הסולם טומאה דאינון משוו ליה כלי ופשוטי כלי מתכות מקבלין טומאה[4]). בר"ג דפ' אלו הן הגולין (מכות ז':) היה עולה בסולם

---

1) כ"ה בכ"י ועיקרי התלמוד ודפ"ר, ובשאר רפ"ע בט"ס של. 2) כ"ה בכ"י ודפ"ר וויניצ' אבל בדפ"ע בטעות שלי.
3) בדפו"ו בט"ד חזוקין. 4) עיי' מ"ש בעל לימוד ערך בשבת צד מ"ח אבל חזר ממ"ש עפ"י ג' הכ"י ה"ב שלי' שם פ"א עיי' מ"ש בהגיון שלמה צד מ' אבל בכל שאר כ"י ערוך אי' פ"א.

ונשמטה שליבה מתחתיו. *[אחי"ה ור"ה בעירו׳ פי׳ סולם ששליבותיו פורחות כלומר המדרגות המשולבות זו בזו עודפות אחת על חברתה וכו׳ וכן פירש"י שליבות חווקין . . מדרגות שלנו. בתוספת׳ כלים ב"מ ספ"ג הגי׳ בסולם ובקולב אחר השלובין וצ"ל השלבין ובירו׳ שבת פ"ו ד"ח: אחר שליביו. ירו׳ תעני׳ פ"ד דס"ח: כמין שלבין. ירו׳ סוכ׳ ספ"א דנ"ב ע"ג סיכבה בשלביות[1]) והיחיד: ירו׳ עירו׳ דכ"ד: שליבה. ותרג׳ השלבים (מ"א ז׳, כ"ח) שליביא. והפעל קידושי׳ ע"ג רע"ב משלבי הדמיא והוא כגי׳ ר"ח הובא בע׳ הדם ע"ש. ותרג׳ משלבות (שמות כ"ו, י"ז; ל"ו, כ"ב) משלבין (ובתר"י א׳ מכוונין) נדה ס"א. במשולבות עיי׳ רש"י ועיי"ע שלף ב׳ ומ"ש ובהוספת ש׳ בסוף שַׁלְפֵּשׁ ועוד שַׁלְוַיִשׁ ע"ש] —

שלב (= שִׁלְבָּא נ"ל מע׳ הקודם עיי׳ בפנים) בפ׳ אלו קשרים בגמ׳ וקדירה של בשר (שבת קי"ב) דאית ליה שלבא[2]) פי׳ „כגון דדי הכיור שמקלחין המים אע"ג דיכול לאורוקי[3]) המרק מן השלבא מותר להתירה"[4]) — (א"ב בנו"ג דאית ליה שלכא). *[אחי"ה בנו"ג שלאכא אבל בכ"י ש"ס א"פ אי׳ כגי׳ רבינו ור"ח שלבא וברש"י דפ"ש ובחי׳ הר"ן שלאבא עיי׳ ד"ס במקומו. וכתב הר"ן בחידושיו דאית ליה שלאבא פי׳ שני ראשין לקדרה ופעמים מתירין האחד ומניחין האחר קשור וכו׳. וא"כ הוא מע׳ הקודם. ורש"י פי׳ ברצון ובדפ"ש ברוצון ואולי הוא ל"צ brisure נקב וחריץ והוא מקום הנקב שנכנס בו המרזב Spundzapfen] —

☞ **שַׁלְבּוּקִין** (מל"ש Brandwunden, Beulen) תר"י (א׳) אבעבועות (שמות ט׳, ט׳). י׳) שלבוקין ובקצת נוסחאות כתוב שלפוקין ובעל הערוך כתב כן הערך. *[אחי"ה בתר"י א׳ אי׳ שלפוקין ובתר"י ב׳ שלבוקין והפעל ממנו בירו׳ כתובו׳ פ"ה ד"ל. מסרחת את הפה ומשלבקת את השפיות ועיי"ע שרבט — ודע כי תרג׳ שמרוני העתיק לא יבער הסנה (שמות ג׳, ג׳) לא ישתלבק סניה והוא אשתפעל מן שלהב בהבלעת הה"א ובהוספת הקו"ף וא"כ שלבוקין כמו שאי׳ בתרג׳ שומרוני להעתקת אבעבועות פי׳ ענין מכוה והוא הוא צרבת (עיי"ע) ויקרא י"ג, כ"ג. כ"ח בתרג׳ שמרוני: שלבית] —

* **שלברות** ? ירו׳ סוטה פ"ב דו"ח רע"א ולמדתי בה שבע הלכות שהיא (מקל) שלברות ובדפ׳ זיטאמ׳ שליברות ובתוספ׳ כ"י נגעים פ"ח של אברית ובנו"ג שלא ברית בספרא ריש מצורע של ברות ונראה שזו העיקר.

* **שֶׁלֶג** (מל"מ Schnee) שבת ל"ב: יומא ל"ה: חגיג׳ י"ב: נדה י"ז. ירו׳ חגיג׳ רפ"ב דע"ז. והקבוץ שְׁלָגִים עיי׳ נדה שם, ועיי"ע תלג[5]).

שַׁלְגָּא שמיה (נדה ס"ב.) עיי׳ בע׳ אשלג. *[אחי"ה ושם פירשתי עם שינויי הנוסחאות וה׳ לעף פי׳ מל"ע عسلج עיי׳ שם בצד 305][6]) —

שֶׁלֶד (וגם שִׁלְדָּה, שִׁלְדָּא מל"ס פי׳ בנין עצמות של גוף Gerippe) בפ׳ ואלו מגלחין בגמ׳ אין קורעין (מ"ק כ"ה.) כאן כששלדו קיימת כאן בשאין שלדו קיימת. בפ׳ המפלת בגמ׳ שיליא (נדה כ"ז סע"ב וכ"ח רע"א) מת שנשרף ושלדו קיימת טמאה. בר"ג דפ׳ דם הנדה (שם נ"ו.) הני זבזגי דמחוזא כי שלדן קיימת טמאין. פי׳ השדרה וצלעותיה הן שלדו. בפ׳ המניח את הכד בגמ׳ דסמוך זה בא בחביתו (ב"ק ל"א:) רב פפא אמר דפסקה לאורחא בשלדא פי׳ „כגון שפשט ידיו ורגליו לרחבה של דרך ופסקה מלעבור בה בני אדם"[7]). וימטר עלימו בלחומו (איוב כ׳, כ"ג) תרג׳ ויחית עליהון מטרין דפורענותא[8]) בשלדיה. *[אחי"ה ושם בתרג׳ מפלי (מ"א, ט"ו) שַׁלְדֵיהּ בסריה. ובל"ג איכ"ר פ׳ עודינו: רמז הקב"ה לְשִׁלְדוֹתֵיהֶן והיו שטין ע"פ המים . . . מה טיבן של שלדות הללו וכו׳] —

* **שָׁלָה** עיי"ע של א׳.

* **שָׁלָה** עיי"ע שלהי ומ"ש. ומה שענינו שַׁלְוָה בל"ס שְׁלָא עיי׳ דניאל ד׳, א׳, כ׳.

שלהב (= שַׁלְהוֹבָא, שַׁלְהֵיבָא בל"ס שוּלְהָבָא פי׳ בל"מ שלהבת Flamme) פני להבים פניהם (ישעיה י"ג, ח׳) תרג׳ פני שלהובין אפיהון. *[אחי"ה ותרג׳ להבות (תהלים כ"ט, ז׳) שלהובין דנור, ובל"ג שַׁלְהוֹבִיָּן דנור תר"י שמות כ׳, ב׳, ג׳. והיחיד זכר שלהובא, שלהיבא תר"י א׳ לדברי׳ ד׳, י"א; ותר"י

---

1) וכצ"ל שם דנ"ב: ושם בט"ד בשלכיות. 2) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובפי׳ ר"ח אבל בשדפ"ע שליבה. 3) בפי׳ ר"ח בש"ס ווילנא נדפס בטעות לאודוקי. 4) הועתק מפי׳ ר"ח בש"ס ווילנא דף קי"ג: 5) ומזה במוסף יוה"כ בפיוט הפועל יושלגו אדמי שנים. 6) ועוד עיי"ע שונאגא במו"ע. 7) הועתק מפי׳ ר"ח בב"ק בש"ס ווילנא. 8) וכ"ה בכ"י תרג׳ ובדפוסי׳ לי׳.

ב' שמות י"ט, י"ח ולנקבה שַׁלְהוֹבִיתָא (ובל"ס שלהביתא) תר"י א' בראשי' ל', כ"ה וכל"מ שַׁלְהֶבֶת אי' בב"ק ט': כ"ב: נ"ט: ירו' ב"ק פ"ו ד"ה ע"ג ירו' ביצה פ"ה דס"ג: והפעל שַׁלְהֵב (entflam-men) בינוני פעול קהל"ר פ' וזרח: ובשעה שהוא רוצה לצאת הוא מְשׁוּלְהָב וכו' ועיי' תרג' תהלים ק"ו, ט"ז. ובאשתפעל: אִשְׁתַּלְהַב תרג' מתלקחת (שמות ט', כ"ד) משתלהבא, תר"י א' שם ל"ב, א' אשתלהב בטוורא] —

שְׁלְהֵי (מל"ס שָׁלָה פי' נפק wegziehen שִׁלְהֵי מפקותא Aus- Weggang והיינו סוף וקץ (Ende בפ' איזהו נשך בגמ' כיצד לקח (ב"מ ס"ד.) אמר רב כהנא הוה יתיבנא בשילהי פירקיה דרבא[1]) בפ' אלמנה לכהן גדול בר"ג (יבמות ס"ו:) יתיב רבה ורב יוסף בשילהי פרקיה דרב נחמן[2]) פי' בסוף הפרק ובאחריתו. שלהי[3]) קייטא (יומא כ"ט.) עיי' בע' שגר. בר"ג דר"ה (ו':) דכי מטי ליה שילהי אדר בתראה. בר"ג דפ' האשה שהלכה (יבמות קט"ו.) ההוא גברא דבשלהי הלולה איתלי ביה נורא. בפ' ואלו טרפות בגמ' ונשתברו רוב צלעותיה (חולי' נ"ב:) משכחת לה בשלהי כפלי — (א"ב פי' סוף וקץ, תרג' בפסוק (ישעיה י', ל"ב) עוד היום בנוב לעמוד: כד ישלה עלמא קיצא). *[אחי"ה ובתר"י ב' שמות י"ב, מ"ב אי' ישלים עלמא קיציה וזה נראה לי יותר] —

שַׁלְהִי (בנין שפעל מן להי, בל"ס שלהי פי' כמו עיף בל"מ (ermüden, verschmachten ונעו מים עד ים (עמוס ח', י"ב) תרג' וישתלהון. תתעלפנה הבתולות היפות (שם י"ג) תרג' ישתלהיין. *[אחי"ה והוא בנין אשתפעל וכן תרג' ירו' וילאו (בראשית י"ט, י"א) ואשתלהיו, ותרג' ותלה (שם מ"ז, י"ג) ואשתלהי ועוד עטף ועלף מתורגם ככה עיי' עמת"ר ללעווי. וש"נ גם הרבה דוגמאות לבנין שפעל עיי' תרג' עיף משלהי (בראשי' כ"ה, כ"ט. ל') ועיי' תרג' ישעיה ה', כ"ז; כ"ט. ח'; מ"ד, י"ב ורבים זולתו וב"ר פכ"ד הביא התרג' מהו יעטף (ישעיה כ"ז, ט"ז) משלהי ליה. קהל"ר פ' מה יתרון: והוא עליל משלהי משלהי. ברכו' ו': ברכי דשלהי בכ"י ש"ס דמשלהי וגי' רבינו עיי"ע שה. מ"ק ב'. עיי"ע שלה ה'. ע"ז ע"ב: דלמא משתליתו וה"א נבלעת במקום משתלהיתו והוא אתפעל או מע' הבא. והשם שַׁלְאֲהוּתָא תרג' תאלתך[4]) (איכה ג', ס"ה) ושלאהותך ועוד שִׁילְהֱיֵ תרג' מעוף (ישעי' ח', כ"ג[5])).

☞ שָׁלָה (מל"מ פי' היות במנוחה וכן בל"ס שְׁלָא וכתרג' בהשאילה שכח וזנח (sorglos sein, vergessen, verwerfen תרג' לא שכח צעקת ענוים (תהלים ט', י"ג) ולא שלי קבלת ענותנין. *[אחי"ה בנו"ג קבילת ענותני, וכן תרג' שכחי אל (איוב ח', י"ג) דשָׁלְיָין אלהא, תרג' ותשכח (שם ל"ט, ט"ו) וְשָׁלְיָיא. אתפעל ישכח (תהלים ט', י"ט) משתלי, ויותר טוב בכ"י אִשְׁתְּלִי. ברכו' נ"ג: אכיל אשתלי ולא בריך, יבמו' קט"ו: אשתלויי אשתלי ע"ז ע"ב: דילמא משתליתו פי' אולי שכחתם ועיי"ע הקודם. ועוד ענין שָׁלָה בל"מ ענין שגה בנפעל (דה"י ב', כ"ט, י"א) ובהפעיל (מ"ב ד', כ"ח) פי' מַשְׁגֶה והשם שַׁל (ש"ב ו', ו') עיי"ע של ה'. וכן בתרג' ומה שגיתי (איוב ו', כ"ד) ומה דשליתי, שגיתי (שם י"ט, ד') שליתי, שגג ומשגה (שם י"ב, ט"ז) שָׁלֵי ומשלי. אתפעל: אִשְׁתְּלִי עיי' תרג' ויק' ד', י"ג; ה', י"ח; לש"ב ו', ו' עיי"ע של ה'. משגע (ירמי' כ"ט, כ"ו) תרג' גבר דמשתלי וביחזקאל מ"ה, כ"ה אי' כן להעתקת שגה — אפעל אַשְׁלִי תרג' תהלי' קי"ט, י' תַשְׁלִינַנִי; לאיוב י"ב, ט"ז מַשְׁלֵי ועוד עיי"ע הבא] —

☞ שָׁלָה (מע' הקודם באפעל פי' שכח, הסיר מדעתו ומזה רחק וזנח sich ent- (schlagen einer Sache, weg- verwerfen תרג' זנח ה' מזבחו (איכה ב', ז') אשלי ה' מדבחיה. *[אחי"ה ושם (ג', ל"א) יזנח: יִשְׁלֵי צ"ל יַשְׁלֵי, תרג' נאצו (משלי א', ל') אשליו תרג' השע (תהלי' ל"ט, י"ד) אשלי, תרג' לא תשעה (איוב ז', י"ט) לא תשלינני ועוד זולתו. ומזה בב"ר פכ"ב ידע מאיזו שלוה נשלה פי' אדה"ר ידע מאיזו שלוה והשקט הוסר, ושם פכ"ו לא יִשָּׁלֶה ווי מפומך פי' לא יפסוק ויסור ועי' במ"כ] —

* שְׁלֵיוָא, שְׁלֵיוְתָא (כלא"ר כמו שָׁלֵו, שַׁלְוָה בל"מ (ruhig, zufrieden תרג' שלו

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובעיקרי התלמוד וכ"ה בכ"י ש"ס עיי' ד"ס במקומו. [2]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע נשמט מן פרקיה עד פרקיה וכן נשמט בעיקרי התלמוד אף אם שם לנכון הגי' פרקיה דרבא ולא כבדפוסי הערוך אמר רב כהנא . . בשילהי דרב נחמן! [3]) בכ"י ערוך ובדפ"א ובעיקרי התלמוד המשך הערך ובדפ"ע הראשונים בטעות ערך חדש. [4]) כמו תלאתך. [5]) והמתורגמן בעי' לאה רומז על ע' שלה ושם שכח מלהביאו.

הייתי (איוב ט"ז, י"ב) שליוא הויתי ועיי' תרג' ירמי' כ"ב, כ"א ולנקבה שליותא תרג' דה"י ד' מ' וכן השם שְׁלֵיוָא כמו בל"מ שַׁלְוָה תרג' יחזק' ט"ז, מ"ט ולנקבה שְׁלֵיוְתָא תרג' ישעיה ל"ג, כ' ועוד שַׁלְוָה עיי"ע הקודם ציון מב"ר ותרג' איכה א', ה' ולנקבה שַׁלְוְתָא תרג' תהלי' ע"ג, י"ב; קכ"ב, ו' ועוד שלויתא תר"י א' בראשי' ל"ז, א' וישב יעקב: ויתיב יעקב בשלויתא עיי' רש"י שם עפ"י ב"ר ר"פ פ"ד.

* שַׁלְאֲהוּתָא, שִׁילְהֲוֵי, שַׁלְהֲיָיא עיי"ע שלהי.

שַׁלְוֵושׁ (פי' כמו שַׁלְבֵּשׁ מפעל שָׁלַב בהוספת השי"ן בסוף verbinden, als Leisten (oder Riegel durchlaufen משולבות (שמות כ"ו, י"ז; ל"ו, כ"ב) תר"י (א') משלוושן — (א"ב בנוס' כתוב מכוונן). *[אחי"ה ומזה תר"י מבריח (שם כ"ו, כ"ח) מְשַׁלְבֵּישׁ לברח (שם ל"ו, ל"ג) לְשַׁלְבְּשָׁא. ב' ו"ו מתחלפין] —

* שלות כלי' פכ"ה מ"ד עיי"ע כת וע' שלחת ומ"ש.

שָׁלַח (מל"מ schicken בינוני פעיל תמורת השם שָׁלִיחַ (שְׁלוּחַ Bote, Abgesandter, Bevollmächtigter) שליח צבור (Gemeindeabgesandter, Vorbeter) בפ"ק דחולין בגמ' הכשר בכהנים (כ"ד:) ת"ר נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח צבור ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו. בפ' המביא גט שני בגמ' דסמוך ועל הקרן (גיטין כ"א.) שליחות לקבלה מדעתה איתא בעל כרחה ליתא וכו'. בר"ג דפ' האיש מקדש (קידושי' מ"א.) שליחות מנא לן דתניא ושלח (עיי' ושלחה דברים כ"ד, א') מלמד שעושה שליח שלחה מלמד שהיא עושה שליח ושלחה מלמד שהשליח עושה שליח אשכחן בגירושי' בקידושין מנא לי: עד מכאן ששלוחו של אדם כמותו (שם מ"א:) שנאמר (שמות י"ב, ו') ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכי כולן שוחטין והלא אין שוחט אלא אחד אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו וכו' עד והלכתא שליח נעשה עד. במכילתא ויקחו להם איש שה לבית אבות (בא פ"ג פ"ה) וכי כולן לוקחין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו וכן ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל. בב"ר פ' ל"ו[1] (לפנינו פל"ה) כתיב (יהושע כ"ב, ו') ויברכם יהושע וישלחם מה ת"ל וגם כי שלחם יהושע אל אהליהם ויברכם אלא כתחילה נטלו רשות מיהושע ובירכם ושהו עוד ימים וחזרו ונטלו רשות ממנו וכן כיום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך (מ"א, ח', ס"ו) מה ת"ל ביום כ"ג[2] לחדש השביעי שלח את העם ויברכו את המלך[3] אלא נטלו ממנו רשות ועוד המתינו ימים ונטלו רשות ממנו פעם שניה. ובפ' מ"ט (מ"ח) לעתיד לבא אברהם אבינו יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל יורד בה ואותן שחטאו יותר מדאי מעביר את הערלה מעל גבי תינוקות שמתו עד שלא מלו ונותנה עליהם ומורידן לגיהנם הה"ד (תהלים נ"ה, כ"א) שלח ידו בשלמיו חלל בריתו. במגילת איכה (?) שלחתי בבלה (ישעיה מ"ג, י"ד) שולחתי בבלה כתיב. *[אחי"ה לי' באיכ"ר ועיי"ע בריח אבל אי' בשו"ט מזמור קל"ז ועיי' ויק"ר ס"פ ל"ב מכילת' פ' בא פי"ד ספרי ס"פ מסעי ושהש"ר פ' אתי מלבנון וילק' ישעי' ר' שי"ז וילק' זכרי' ר' תק"ע ועיי' מ"ש לישעי' מ"ג, י"ד וש"נ שאר מקומות וכן יסד הפייט כהושעת קהלות בבלה כשלחת רחום למענך שֻׁלחת, ונראה שהיה לפניהם שילחתי ביו"ד ודרשו שוּלחתי עיי' מ"ש בעל מ"ש שם. וכנ"ה בילמדנו ריש תולדות עיי"ע הפאטיקון, ב"ר פכ"א שלחו מג"ע וכו' תענית כ"ג: עמי היתה ושלחתיה. התפעל ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ג שעיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, אתפעל אִשְׁתַּלַּח עיי' תרג' שופטי' ה', ז', ט"ו; לתהלים מ"ה, ו'; ליחזקאל א', י"ד, אפעל תרג' משליח (שמות ח', י"ז) אנא מַשְׁלַח והורגל בפַּעֵל ובפַּעֵל וברוב פעמים מתורגם בלשון שדירה עיי' המתורגמן, והבינוני במקום השם שלוחכם קידו' הנ"ל ושם מ"ב, ירו' קידושין רפ"ב דס"ב. שלוח, שליח, שלוחין תנחומא בלק סי' י' שלח שלוחין קידושי' כ"ג: שלוחי דרחמנא, ברכו' ז': שלוחא דציבורא וברוב בלש"ן עברי שלוח צבור (בקצור ש"ץ) עיי' ברכו' פ"ה מ"ה, ר"ה י"ז: תעני' ט"ז: חולי' כ"ד: ועיי' עוד ע' הזן ומ"ש. והשם המופשט שִׁילּוּחַ יבמות קי"ד: שילוח נחשים ועקרבים, סוט' ט'. בשלחה (ישעיה כ"ז, ח') .. עד שעת שילוחה. חולי' קל"ח: והלאה ירו' קידו' פ"א דס"א סע"ב שילוח הקן, ירו' ב"ק רפ"א ד"ב: שילוח טמאים, ספרא ריש מצורע: שילוח ציפרים, ב"ר פס"א

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ד ל"ז. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ועיקרי התלמוד ובשדפ"ע בט"ס י"ג. [3]) וכ"ה בב"ר ולי' בפסוק.

שטר שילוח, שם פי"ט ופתיחתא דאיכ"ר ד"ה ר' אבהו פתח דנתי אותם בשילוחין ועיי' פסיקתא דר"כ צד קי"ט: ילק' בראשי' ר' כ"ז, ילק' הושע ר' תקכ"ג וילק' איכ' ר' תתקצ"ט [1]). ועוד השם המופשט שְׁלִיחוּת, שְׁלִיחוּתָא קידושי' מ"א. ושם: מ"ב. מעילה כ"א. ב"ר פ"נ ויק"ר פכ"ב תרג' אסתר שני ה', ח'] —

שְׁלַח (בל"ם פי' שלף, חלץ וכן בל"ע سلخ (ועיי' ג"כ איוב ל', י"א; ל"ט ג') (ablegen, ausziehen בס"ג דפ' אעפ"י (כתובות ס"ה:) האי תנא שליח ערטיל וסיים מסאניה. בפ"ק בסוטה בגמ' היתה מכוסה לבנים (סוטה ח':) מהוא דתימא בהכי אית לה ביזיון טפי כדאמ' אנשי שליח ערטיל וסיים מסאניה. תרג' ופשט [את בגדיו] [2]) (ויק' ו', ד') ושלח, תרג' ערום ערטילאי [3]) כלומר יותר ביזיון יש לאדם שיהא ערום ומנעליו ברגליו כן הסוטה הייתי אומר נבזה אותה האשה שתהיה ערומה ועליה כלי זהב קמ"ל היו עליה וכו' פשוטה וערה (ישעיה ל"ב, י"א) תרג' שלחו ואתערטלו. *[אחי"ה וכן תרג' פשט (נחום ג', ט"ז) להפשיט (דה"י ב' כ"ט, ל"ד) ועיי' תרג' אסתר ה', י"ד, אפעל: אַשְׁלַח תרג' בראשית כ"ז, כ"ג; לבמד' כ', כ"ו. כ"ח; תר"י א' בראשי' ג', י"ד. כ"א וזולתו. ועיי' הפשב"ע שלח ב'. שבועות מ"א. משלח גלימי דאינשי, ברכו' כ"ח. שלח מדך ואנא אלבשיה שבת ל"ג: הוו משלחי מנייהו, ירו' תעני' פ"ג דס"ז. שלח מסאניה, ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: משכיה ישלח, בינוני פעיל שְׁלִיחָא וכן בל"ם קהל"ר פ' ברכות: איך אינון אתיין שְׁלִיחִין או לבושין וכו' ע"ש ועיי' סנהד' צ' סע"ב. ומזה השם שֶׁלַח, שִׁלְחָא עיי"ע הבא] —

שֶׁלַח. שִׁלְחָא (פי' מע' הקודם עור הנפשט das abgezogene Fell) בפ' במה טומנין (שבת מ"ט.) טומנין בשְׁלָחִין פי' „עורות שגלושין ניטל צמרן ועדיין לא נעבדו" [4]), בגמ' (שם מ"ט רע"ב) אבא שלחא פי' אומן מפשיט עורות [5]). בפ"ה במכשירין (מ"ו) החובט את השלה. פי' המכה הָעור אחר רחיצתו כדי לנערו מן המים שרחצו בם [6]). בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ה.) כל היכא דכי מיתלי [7]) [ביה] בשילחא. פי' כשאוחז בו בעור הבתים ומושכו אליו והדר חלים שחוזר העור ועומד במקומו הראשון והיינו עור ישן ואם אינו חוזר העור היינו חדתא. *[אחי"ה וכנ"ה בבכורו' נ"ז. ושם רע"ב והשלח קיים תוספת' שבת רפ"ח (ט') הגוזז . . . אפי' מן השלח וכו'. חגיגה ט"ו: (כפי גי' כ"י ש"ס ב') ושדי שילחה לבר עיי"ע תחל ב'. והקבוץ שְׁלָחִין שבת הנ"ל ובירו' נדרי' ספ"ז ד"מ ע"ג כגון אילין שְׁלַחַיָּה ובדפ' זיט' שלחים. והתואר שַׁלָּחָה שבת הנ"ל] —

שִׁלוֹחַ (מל"מ שִׁלַּחַ שם מעין Siloah) בחלק [8]) (סנהדי' צ"ד:) יען כי מאס העם [9]) הזה את מי השילוח ההולכים לאט (ישעיה ח', ז') אמר רב יוסף אילמלא תרגומא דהאי פסוקא לא ידעינן מאי קאמר (דקץ חלף) [צ"ל חלף דקץ] [10]) עמא הדן במלכותא דבית דוד דמדברין [11]) להון בנייח [12]) כמי שילוחא דנגרין [13]) בנייח. והורדתם אותי אל גיחון (מ"א ל"ג, ל"ח) תרג' לשילוחא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' קהלת ב', ה' מיא דשילוח, ירו' תעני' רפ"ב דס"ה סע"א אם יהיה השרץ בידו של אדם אפי' טובל במי שילוח או במי בראשית אין לו טהרה עולמית [14]). ועיי' בענין תכונת מעין שילוח מ"ש רוימער Palästina צד 271] —

שלח (רק בקבוץ שְׁלָחִין אולי מל"מ (שה"ש ד' י"ג) או = שלח מים (איוב ה', י') Wasser-berieselung) משקין בית השלחין [15]) במועד (מ"ק ב'.) פי' שדה שעומדת בהר וצריך להשקותה ואם אינו משקה נפסדת [16]) גמר' (שם) מאי משמעא דהאי בית השלחין לישנא דצחיחותא [17]) הוא דכתיב (בראשית כ"ה, כ"ט) והוא עיף תרג' והוא משלהי [18]). בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את

1) ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: תנא בינה שילוח צ"ל בונה בר שילה. 2) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד. 3) עיי"ע ערטל. 4) הועתק מפי' ר"ח ושם שנגזז הצמר. 5) וכן פי' ר"ח שם. 6) וכן פי' רה"ג פי' אלו הרוחצין העורות וחובטין עליהן ששלח הוא עור עכ"ל. 7) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובכ"י ב"ר מידלי ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב מיתלית ובדפ"ע מיתלא. 8) כ"ה נכון בכ"י ערוך. 9) לי' בטעות בדפו"ו 10) וכ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר ואמ' רק דקץ. 11) בנו"ג דמדבר. 12) בנו"ג בניח. 13) כ"ה בכ"י ה"ב בדפו"ו ופיז' אבל בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ר ובנוסחאות אי' דנגדין. 14) בתעני' בבלי י"ז. ובאיכ"ר פ' נחפשה לי' במי שילוח. 15) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובש"ס אבל בדפ"ע בית השלחים. 16) וכ"ה במיוחס לרש"י. 17) בנו"ג דצחותא. 18) כ"ה בכל כ"י ערוך ובאונק' אבל בדפ"ע משלחי ובש"ס הובא הפסוק ואתה עיף (דברים כ"ה, י"ח) ואת משלהי כגי' המיוחס לרש"י וכ"ה בכ"י ש"ס וברי"ף ובראַ"ש ובדפוסים הראשונים אי' בש"ס נישלהי והוגה בקצת דפוסי' משלהי ועיי' ג"כ הפשב"ע.

העיר (ב"ב ס"ח.) מאי שלחין באגי דכתי' (איוב הנ"ל) ושלח מים על פני חוצות וכו' עד מי סברת מאי שלחין באגי לא מאי שלחין גינוניתא דכתיב (שה"ש הנ"ל) שלחיך פרדס רימונים. בפ' המוכר פירות בגמ' מי שיש לו גינה (שם צ"ט:) אמר שמואל אמה בית השלחין אני מוכר לך נותן לו שתי אמות לתוכה ואמה מכאן ואמה מכאן אגפיה[1] אמה בית הקילון אני מוכר לך נותן לו אמה אחת לתוכה וחצי אמה מכאן וחצי אמה מכאן אגפיה חצי א מ ה[2]. *[אחי"ה גזרת המלה היא מל"מ הנ"ל או מל"ע עיי"ע בית בעל ומ"ש בע' שם בח"ב, ס"ג וראיה לפי' רבינו שדה שעומדת בהר וכו' הבאתי בע' בית שלחין (שם פ"ו) וש"נ. וגזרת הש"ס מלשון משלהי נראה רק כדרוש] —

שלח (= שִׁילְחָה פי' פִּשׁוּט ורוחב מל"מ עיי' בפני' (das Ausgestreckte, die Breite בפ' ב' במדות[3] (מ"ג) רום מעלה[4] חצי אמה ושילחה חצי אמה פי' ורחבה חצי אמה. *[אחי"ה וכן שם פ"ג מ"ו רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה ופי' רע"ב בפ"ב: ושלחה משך רוחב המעלה דהיינו מקום דריסת הרגל חצי אמה ע"כ ועיי' תוי"ט שהביא רש"י יומא ט"ז. ע"ש ובש"ס ושם הגי' כגי' הערוך ושילחה ביו"ד ובמדות אי' בלי יו"ד ולפע"ד הוא מל"מ יחזק' י"ז, ו'. ז' ותהלים מ"ד, ג' שפי' שִׁלֵּחַ: פשט וא"כ שִׁילְחָה פישוט ורוחב. — ומזה ע' הבא ע"ש] —

שֻׁלְחָן (= שׁוּלְחָן מל"מ ונבנה מהפעל שלח פי' ענין פשוט (עיי' סוף ע' הקודם) (Ausgebreitetes) Tisch ועוד שולחן המצרף (Geldwechsler-tisch; שׁוּלְחָנִי (Geldwechsler) בהאשה פ"ה בכתובו' (פ' :) וכן לא יאמר לאשתו הרי כתובתיך מונחת על השולחן פי' המעות שעל השלחן שמתעסק בהן השולחני ועצה טובה קמ"ל דלא לימא לה הכי שמא יגנבו או יאבדו היכא דמייחד לה. פ"א לא מייחד לה כלים שמשתמש בהן על השלחן. ובגמ' בסוף הפרק (שם פ"ב:) תניא נמי הכי בראשונה היו כותבין לבתולה מאתים ולאלמנה מנה פי' בלא אחריות היו מזקינין ולא היו מוציאין נשים התקינו שיהיו מניחין אותה בבית אביה כשהיה כועס עליה היתה קלה בעיניו להוציאה אומר לה לכי אצל כתובתיך התקינו שיהו מניחין אותה בבית חמיה עשירות עושות אותן[5] קלתות של כסף ושל זהב וזהו ששנינו לא יאמר לה הרי כתובתיך מונחת על השלחן ומסייע לפי' שני עד שבא שמעון בן שטח והתקין שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתיך ואחר שנושא ונותן בכל נכסיו ואינו מיחד לה כתובתה קשה בעיניו לפרוע לה ואינה קלה להוציאה והיינו דגרסינן בשבת בגמ' שמונה עשר דברים (שבת י"ד:) שמעון בן שטח תיקן כתובה לאשה פ"א של ר"ח ז"ל ו ל א ס ב י ר א ל ן[6] אמר רב יהודה בראשונה היו כותבין לבתולה מאתים פי' שהיו נותנין לה כתובה קודם שתכנס לחופה ולפיכך לא היו הנשים נושאות אותן ומסתייע הדין פירושא מדקאמר לקמן לא יאמר לה הרי כתובתיך מונחת על השלחן אלא כל נכסי אחראין לכתובתיך[7]. ירושלמי (כתובות ספ"ח דל"ב רע"ג) שמעון בן שטח התקין שיהא אדם נושא ונותן בכתובת אשתו. בפ' האומר לחבירו (קידושין ס'.) אם הראה על השלחן אינה מקודשת פי' על השלחן של שלחני והוא המוכר מטבעות ולפי שהשלחן לפניו תמיד ומוכר וקונה על השלחן לפיכך נקרא שולחני. *[אחי"ה וכנ"ה שולחני פי' המצרף עיי"ע טרפיז וע' טרפסיטים (ח"ד, צ"ג) ועוד עיי"ע פתר א' בירו' שבת פ"א ד"ג: ושם פ"ו ד"ח: ולא השולחני בדינר שבאזנו, תנחומא בלק רסי' ד' פתורה (במדב' כ"ב, ה') כשולחני היה וכו', שם סי' י"ב משל לשולחני שהיה משקר במשקלות וכו', שמ"ר פמ"ב וליתן לו אבן טובה מן השמים נתנה לשולחני ופרנס אותה שבת, במד"ר פ"ד נמצא אותו השלחני חייב קטבליטון, והקבוץ ירוש' שקלים ספ"א דמ"ו: שוּלְחָנִין היו נוטלין אותן בשכרן. ובענין שולחן עיי' מאמרי רז"ל ברכות נ"ה: נ"ז: ביצה כ': ל"ב. חגיג' ז'. קידושי' מ"ו. ב"ב נ"ז: סנהד' צ"ב. מנחו' כ"ט. פ"ו: אבות פ"ג מ"ג. ע"ז ס"ח: ירו' קידושי' רפ"ד דס"ה: שולחן מלכים. ירו' דמאי פ"א דכ"ב. ועלה השולחן מאליו והקבוץ שולחנות שקלים ט': מנחו' צ"א: והושאל לתשמיש המטה נדה כ'. הופכים את שולחנם ושם: ערכתי לו שולחן והפכו] —

[1]) בנו"ג לאגפיה. [2]) לי' בש"ס ובאמת נראה כמיותר. [3]) בדפו"ו בט"ד במתות. [4]) בנו"ג במשניו' המעלה. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אותה ולי' בשרפ"ע. [6]) ועיי' דוגמאות אחרות במבוא הלק א' צד XIII שרבינו חולק על פי' ר"ח. [7]) עיי' מ"ש התוספות כתובות דף פ"ב: ד"ה בתחלה בענין פי' ר"ח ז"ל.

שַׁלְחֵף (שפעל מן חלף באותיות הפוכות וכן בל"ס שַׁחְלֵף פי' המיר wechseln, übereinander legen) בר"ג דפ' הזורק (שבת צ"ו:) ודילמא שלחופי הוו משלחפי פי' „זה יושב באחורי זה באלכסון ממנו או זה יריעתו מתוחה למערב או זה יריעתו מתוחה לצפון"[1]. בפ' אלו מציאות בגמ' ואלו חייבין להכריז (ב"מ כ"ה.) הא משלחפי שלחופי חייב להכריז פי' „אם היו המעות משלחפי שאינן מיושבות זו ע"ג זו אלא מקצתה עליה ומקצתה אינה עליה ויוצאה מעליה כגון כנפי הכרובים כדגרסינן בפ' המוכר פירות בגמ' רומו (ב"ב צ"ט.) ודלמא שלחופי הוו משלחפי ידייהו[2] פי' שלחופי הוו משלחפי כנף אל כנף. שכל את ידיו (בראשי' מ"ח, י"ד) תר"י שלחפינון לידוי"[3]. מיכרך כריך ליה ולד לסנדל אחרציה ומשלחף כלפי רישיה בנדה בפ' המפלת סנדל (כ"ו.) פי' דאביק ליה עד מתניו ומשם ולמעלה כלפי ראשו מתפרד כדאמרינן גבי כרובים ספר אחר שחיף וכבר פי' במקומו[4]. והחליף את משכורתי (בראשית ל"א, ז') תר"י ושלחיף ית אגרי. *[אחי"ה רק בתר"י ועיי' ג"כ תר"י שמות ל"ד, ט'. י'; לויקרא כ"ז. י' ועיי"ע שלף ג'. ותרג' תחלפהו (איוב כ', כ"ד) תשלחפיניה, שבת צ"ח: דלא לישלחופינהו. ובאשתפעל תרג' תחליף (שם כ"ט, כ') מישתלחפא ועיי' שם כ"ח, ט"ז. י"ט. ותרג' בהמיר ארץ (תהלים מ"ו, ג') בעידן דאשתלחיפו אבהן והשם שַׁלְחוּפָא (בל"ס שוּחְלָפָא) תרג' כפר (משלי כ"א, י"ח) ותרג' תמורתו (איוב כ', י"ח)] —

שלחת (?) (צ"ל של בת עיי' בפנים) בכל הכלים פ' כ"ה (מ"ד) אמר להן שלחת קודמין ס"א (שלבת) [צ"ל של בת] קודמין פי' הבת מדת המשקין היא ומחזקת כמו האיפה שנא' (יחזקאל מ"ה, י"א) האיפה והבת תוכן אחד (להן) [צ"ל יהיה] וקא מתמה ר"ע בית הרובע קודמת היא כדי שיהא חצי הרובע אחורים לה. *[אחי"ה וזה מפי' רה"ג וז"ל: של בת קודמין א"ד שלות כמות תמהון קמתמה ר"ע לחכמים וממשל וכי זה הרוב הוא קודם לבת (קודמין) ובת איפה היא שנא' האיפה והבת תוכן אחד [יהיה] האיפה מדת היבש (והאיפה) [צ"ל והבת] מדת הלח ע"כ וכבר העירותי בע' כת שעיק' הגי' של כת ועיי' פי' הרא"ש והר"ש וראיתי בעיק' התלמוד כ"י אשר ת"י שפי' בע' שלוות וז"ל: בס"פ קמ' דכלי' א"ל שלוות קודמין היא פי' ר"ל זהו הדבר אשר איפשר בו שנשים הקודם איזה מהם שנרצה והאחר נמשך אליו אולי מי שיאמר קודם איפשר שהוא מאוחר וכו' ר"ל הרובע אחוריים לחצי רובע או להיפך ע"כ וא"כ פי' שלוות (או שלות כגי' רה"ג) מענין משלבות של מקרא] —

שֶׁלֶט (מל"מ בקבוץ שְׁלָטִים schildförmige Flekken עיי' בפנים) ונמר חברברותיו (ירמי' י"ג, כ"ג) תרג' ונמרא שלטי רקמתיה. *[אחי"ה וז"ל המתורגמן: בעל הערוך הביאו ולא פירשו ונראה לי שהוא לשון שלטי הגבורים (שה"ש ד', ד') שהוא לשון מגינים כן חברברות הנמר הם כצורת מגינים בל' אשכנז שילטליך. וכ"ה בעה"ק שנ"ב פי' שלטים קטנים וכ"ה בל"ס מגן שולטא, שַׁלְטְיָא ועיי' התרג' ש"ב ח', ז'; למ"ב י"א, י' ז'; לירמי' נ"א, י"א. השביסים (ישעיה י"ג, י"ח) מבואר בירו' שבת פ"ו ד"ח: שַׁלְטוֹנָיָה. ב"ר פצ"ג שני שלטונין זולגות דם] —

☜ **שְׁלַט** (מל"מ שָׁלַט ובל"ס שְׁלַט פי' היות לו הכח לעשות איזה דבר Gewalt haben, befugt sein) תרג' גש פגע בו (ש"ב א', ט"ו) אזיל שלוט ביה. *[אחי"ה ועיי' ג"כ התרג' ש"א כ"ב, י"ז. י"ח; לשופטים ח', כ"א; ט"ו, י"ב תרג' תפגעו. ועוד בהשאילה היות כח על אשה לשכוב אצלה תרג' בבגדו (שמות כ"א, ח') וכן תרג' לרבעה (ויקרא י"ח, כ"ג; כ', ט"ז) — ועוד כל"מ שָׁלַט פי' כמו מָשַׁל עיי' תרג' בראשי' א', ט"ז; ל"ז, ח' וזולתו וכן בדרז"ל שבת פ"ב. רוח רעה שולטת בו, ירו' ברכות פ"ט די"ג: בו"ד . . שולט ביבשה . . שולט בים וכו' עיי"ע פטרון, ירוש' ב"מ רפ"י די"ב ע"ג שולטת היד מצד אחד, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד האור שולט, ירוש' מעשרו' ספ"א דמ"ט: ירו' שבת פ"ג ד"ו: ורפ"ג

---

1) הועתק מפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנא צ"ז: 2) כ"ה בכ"י ערוך וכ"ה בפירשב"ם בב"ב ובכ"י ש"ס ר' ובדפ"ע ובפי' ר"ח לי'. 3) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בב"מ בש"ס ווילנא ושם לי' מלות כנף אל כנף ונראה דשייכין לר"ח כדמוכח מפי' רשב"ם בב"ב שהביאן בשם ר"ח ושם ושם אי' תר"י הנ"ל אבל בנו"ג בתר"י א' ובי' פרג ית ידוי ובהיפך בתרג' תהלים ט"ו, ד' ולא ימיר תרג' ולא משלחיף ובכ"י אי' יפרג — ורגמ"ה בב"ב פי' ודלמא שלחופי הוו משלחפי ידיהן: כנפיהן שבאמצע היה כנף זה יוצא לפני כנף של זה והיו קצת הכנפים זה כנגד זה משוכין זה לפני כנף של זה וכו'. 4) עיי"ע שחף ובנו"ג ומשחליף ועיי' גי' ר"ח בנדה ס"א שהביאו התוספ' והרא"ש עיי"ע שלף ב'.

ד"ה ע"ג היד שולטת פי' כמו היד סולדת עיי"ע סלד. ב"ר פמ"ה ופנ"א עיי"ע עד ג'. ב"ר פצ"ו שהן שולטין מסוף העולם ועד סופו. פסיקת' רבתי פל"א אתם שלטתם באצבעותיכם וכו' — קידו' ע"ג: עיי"ע שלב: פיעל ירו' נזי' פ"ד דנ"ג: מְשַׁלֶּטֶת על נכסיו. נתפעל ירוש' כתובות פ"ט דל"ג. נכסים שֶׁנִּשְׁתַּלְּטָה בהן וכו'. אפעל תרג' עמוס ד', א'; לתהלי' קי"ט. קל"ג וזולתו. אתפעל תרג' משלי י"ז, ב'. התואר שַׁלִּיט כל"מ יבמות ע"ה: שליט בה אוירא. ובל"ס שליטא ויק"ר פ"ט הדין שליטא. במד"ר פי"ד עשרה שליטים שבאדם. תרג' ממשלתיו (תהלים קי"ד, ב') שליטוי. תרג' מושל (משלי כ"ג, א') קדם שַׁלִּיטָיָא. תרג' אסתר שני א', ג' בתחלתו אתתא חרא שַׁלִּיטְיָא. ועוד התואר במקום השם שלטון דניאל ג', ב'. תרג' בראשי' מ"ט, ט' שלטון יהא. וכן תרג' שבט ומטה (ישעיה ט', ג'; מיכה ו', ט') ירוש' סוכה רפ"ג דנ"ג ע"ג כיבד את השלטון תמחוי אחד. ירוש' קידושי' פ"ג דס"ד: אדבר עליך לשלטון. ירוש' סוטה פ"ט דכ"ד: מסרו לשלטון. הקבוץ ב"ר פפ"ב מלכיות ושלטונים. שמ"ר פל"א כמה מלכים . . וכמה שילטונין. ועוד עיי' שם פט"ו במד"ר פ"ב ולנקבה פסיקת' רבתי פמ"ב השלטונים והשלטונות. ובתרג' הרבה פעמים במשקל הסורי שׁוּלְטָנָא עיי' תרג' בראשי' ל"ז, ח'; מ"ט, י'; לישעיה ט', ג'; י"ד, ה' וזולתו. והשם המופשט שׁוּלְטָנוּת בל"ע سلطان، سلطنة (Macht, Herrschaft) ב"ר ס"פ ס"ח שולטנותן גומרת בהן. תרג' תהלי' קמ"ה. י"ג; לקהל' ו'. ג' והושאל לפאר ולתפארת ונוי ירוש' ע"ז רפ"ג דמ"ב אם דבר בריא שהן של שולטנות דברי הכל מותר. והשם המופשט עוד שילוט ירו' שקלים פ"ו דמ"ט ע"ד וירו' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ג חצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לשילוט פי' מקום פנוי היה בארון אשר שם היו הלוחות ונשתייר מכל צד הארון חצי טפח להיות ריוח לשלוט בו ועיי' סוגי' בב"ב י"ד ופי' רגמ"ה שם. ואולי מזה שׁוּלְטָתָא באיכ"ר פ' רבתי ארבעה ארזין ארבעתי שולטתא דערסא ועיי' ירוש' מעשר שני ספ"ד דנ"ג ע"ג] —

* שלטניא עיי"ע שבים וע' סלבון.

שלי (= שול רק בקבוץ כל"מ שׁוּלַיִם פי' שפה התחתונה (Saum, der untere Rand בפ' במה מדליקין בגמ' המכבה (שבת ל'.) ובפ"ק במשקין בגמ' אין נושאין נשים (מ"ק ט'.) באותה שעה [1] נהפכו פני שוני דוד כשולי קדרה[2]. בסוף כלים (פ"ל מ"א) שולי קערה ושולי האסקוטלה פי' „כמין קערה קטנה תחת הקערה והיא יושבת עליה ופעמים שנשברה הקערה ונשארו שוליה והיא עדיין כלי קיבול וכמו כן שולי האסקוטלה"[3]. בר"ג דנדה (ג':) לזו יש לה שולים פי' לקופה יש לה קרקעית שוה ולא עגול ונתעכב בו השרץ מן הצד של קופה ולא יצא לחוץ ואימור משעת טהרות הראשונות היה שם להכי טמאות אבל אשה אין לה שולים לעכב דמיה. בפ' העור והרוטב בגמ' קולית (חולי' קכ"ו.) ובפי"א באהלות (מ"ז) שהטומאה יוצאה דרך שוליו. בס"ג דפ' השואל את הפרה (ב"מ ק"ב.) אמר אביי מדביק בשולי פרה. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' ב"ב פ"ה שולי המידה. ותרג' שולי המעיל שפולי עיי"ע] —

שלי אלף שילי טטפראות (כ"ב ע"ה:) עיי' בע' טפף[4].

* שלי, שלא מל"ס עיי"ע של א', שלה.

שְׁלְיָא (בל"ס שֶׁלְיָא כמו בל"מ שְׁלִי פי' ענין השקט Ruhe והושאל להפכו: שׁוֹאָה Unwetter; מן שליא כל"ס (plötzlich בבא כשואה פחדכם (משלי א', כ"ז) תרגומו כד אתי[5] כשליא דלוחיכון (לא) [צריך לו' אל] תירא מפחד פתאם ומשאת רשעים כי תבא (שם ג', כ"ה) תרג' לא תדחל מן דלוחיא דמן שליא[6] ומן חיפא דרשיעי ארום ייתי. פתאום יבא אידו פתע ישבר (שם ו', ט"ו) תרג' מן שליא ניתי תבריה ומן שליא נתבר. *[אחי"ה וכן כי פתאם יקום אידם (שם כ"ד, כ"ב) תרג' דבשיליא אתי תברהון וכן בפשיט' ובתרג' נדפס בטעו' דכשיליא וכן תרג' שואה (תהלים ל"ה, ח'. י"ז) ובהוראה ראשונה פי' השקט תרג' בשלי (ש"ב ג', כ"ז) תרג' בשיליא ותואר הפעל שליאית תרג' פתאם (משלי ז', כ"ב) והשם במשקל סורי שְׁלְיוּתָא תר"י א' בראשי' מ"ט, י"ט ישרון בשליותא ושם פ"א תר"י ב' שליותא דעדן] —

שְׁלְיָה (מל"מ הכים שבו הילד במעי אמו Nach-geburt) בפ' המפלת (נדה כ"ד:) המפלת

---

1) עיי' דה"י ב' ו', י"ד והלאה. 2) וכן בירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד השחירו פניהן כשולי קדרה. 3) נעתק מפי' רה"ג במקומו. 4) ועיי' שילי ומ"ש. 5) בנו"ג כד ייתי. 6) וכ"ה בפשיט' הסורית ובנו"ג בטעות דחלייא ומן שליא.

סנדל או שליה. גמ' (שם כ"ו.) ת"ר שליה תחילתה דומה כחוט של ערב וסופה [1]) כתורמוס וחלולה כחצוצרת ואין שליה פחותה מטפח וה' שיעורן טפח שליה שופר שדרו של לולב וכו' [2]) (שם עיי' בע' חמש. בפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ז.) השוחט את הבהמה ומצא בה שליה נפש היפה תאכלנה פי' כדכתיב (דברים כ"ט, נ"ז) ובשליתה היוצאת מבין רגליה. *[אחי"ה בנו"ג בש"ס שליא באלף בסוף וכ"ה נדה כ"ו. במשנה שליא בבית הבית טמא לא שהשליא דולד אלא שאין שליא בלא ולד ושם בגמ' רשב"ג אומר שליא דומה לקורקבן של תרנגולין, שם: תולין את השליא בולד, אין תולין את השליא אלא בדבר של קיימא, שם וחולין ע"ז. בזמן שהשליא קשורה עמהן וכו', ויק"ר פי"ד הקב"ה משמרו שלא יעשה שפיר ושלא יעשה שליא, שם פל"ה נוח לו שנהפכה שליתו על פניו וכו' וכ"ה בירו' ברכות פ"א ד"ג רע"ב נוח לו אילו נהפכה שיליתו על פניו — ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג ע"ג חוץ משליתה צ"ל משרייתה. ברכו' ו'. עיי"ע סלתא. זבחי' ל"ה. עיי"ע שלל ותר"י א' לדברים כ"ח, נ"ז ובשליתה: שפיר שיליתא, וכ"ה בל"ס שְׁלִיתָא] —

* שליית עיי"ע ים ח"ד. קל"ו ומ"ש.

* שְׁלָיוּתָא עיי"ע שליא.

* שלינונא עיי"ע שלך ב'.

שָׁלִיל (מל"ע سليل Embryo, Foetus) בפ"ג בזבחי' (ל"ה.) השוחט את המוקדשין לוכל שליל או שליה בחוץ ולא פיגל. בפ' גיד הנשה (חולין פ"ט:) ונוהג בשליל ר' יהודה אומר אינו נוהג בשליל פי' הוא העובר. טוב ממנו הנפל (קהל' ו', ג') תרג' אמרית במימרא דטב מיניה שלילא דלא חזא עלמא הדין. *[אחי"ה השסועה (דברים י"ה, ז') תר"י א' שלולא דלית תרין רישין] —

שָׁלַךְ (שְׁלוּכָה פי' כמו מוּשְׁלָכָה die Verworfene) בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג:) שלוכתי תיכליך לבא פי' רצתה לומר שכינתי אוכלת חלבא אמרה לה שלוכה תיכליך אריא. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח ע"ש ועיי' ג"כ פירש"י שרצתה לומר שלוכתי פי' כמו משולבות והיינו חברתה —

שלכא שלאכא שבת קי"ב: עיי"ע שלב ב'. ירו' סוכ' פ"א דנ"ב: שלכיות ט"ס עיי"ע שלב א'] —

* שָׁלָךְ (מל"ם Seerabe) חולי' ס"ג. שלך (ויקרא י"א, י"ז) זה השולה דגים מן הים ופירש"י והוא עורב המים ואונקל' שם ובדברי' י"ד, י"ז תרגם שלינונא וכ"ה בל"ס שלאנונא ועיי"ע של ג'.

שָׁלַל (מל"ע شل weite Stiche nähen; שֶׁלֶל das Heften, die geheftete Stelle) בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח:) תנן בפ"ב בעוקצין (מ"ו) שלל הכובסין והבגד שהוא תפור בכלאים חיבור לטומאה עד שיתחיל להתיר. בסוף פרה (פי"ב מ"ט) שלשלת המפתחות ושלל הכובסין והבגד שהוא תפור בכלאים חיבור לטומאה ואין חבור להזאה [3]) פי' מנהג הכובסין כשמכבסים [4]) הבגדים אם הם חתיכות קטנות מחבר ד' וה' ביחד ואינו תופרן בטוב אלא מכלב כדגרסינן בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ב:) על כל המתים כולן שולל. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בשבת וז"ל פי' הכובסין שוללין את היריעות זו עם זו כדי שיהו נוחין לכביסה ואינה תפירה אלא שלילה מלשון (מ"ק שם) על המתים כולן שולל וכו' והוא מל"ע הנ"ל פי' תפירה גסה אחת הנה ואחת הנה ולא כדעת הרא"ש בסוף פרה ותוי"ט למ"ק פ"ג מ"ו מלשון שלל וביזה ע"ש. וכנ"ה במ"ק כ"ו: האשה שוללתו לאלתר וכו', ושם: לא ניתן לשוללו, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: על כל המתים הוא שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים (ועיי' פי' ר"ח למ"ק שהביא זה הירו'), והשם ירו' שם דפ"ג ע"ב הקורע . . . מן השלל ועיי' מ"ק בבלי כ"ו: ועיי"ע מל ג'. ושבת ועוקצ' עיי' לעיל [5]) והושאל לחיבור איכ"ר פתיחתא סי' ל"ד ד"ה על ההרים והיה ירמיה רואה . . כת של זקנים שלולים בשלשלות וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד קי"ג שלולים בקולרין ועיי' ברש"י ירמיה י', א'] —

שֶׁלֶל (מענין הראשון פי' חבור שלל הביצים Eierstock עיי' בפנים) בר"ג דביצ' (ז'. וכ"ה בתוספת' זבים ספ"ה) האוכל מנבילת עוף טהור מן השלל של ביצים פי' שלל של ביצים גדולות, אשכול של ביצים קטנות. *[אחי"ה פי' שלל בצים הבצים שמחוברין בגידין ועיי' פי' ר"ח ורש"י

[1]) בתוספתי נדה פ"ד וראשה כתורמס. [2]) והוא כתניא ר' אושעיא. [3]) בפרה אי' להזייה. [4]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכדפ"ע כשמכבס. [5]) ועוד השם שלילה עיי' במיוחס לרש"י מ"ק כ"ו: ד"ה דלא ניתן: קורע כל השלילות.

פי' יפה ע"ש והוא מלשון שלל של כובסים עש"ה והלעז בשט"י הוא ל"צ bâti פי' תפירה וקיבוץ Anfügung ועיי' ג"כ ערך הבא אח"ז] —

שלל (שְׁלוּלִית נ"ל מל"ע شل פי' שטיפת הנהר Ueberströmung eines Flusses ועיי' בפנים) כפ' שני בפאה (מ"א ותוספתי' פיאה ספ"א) ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית מפורש בס"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק ס"א סע"א) מאי שלולית אמר רב יהודה אמר שמואל מקום שמימי גשמים שוללין פי' יורדין ונקוין מלשון (דברים כ"ח, מ') כי ישל זיתך וכתיב (רות ב', י"ז) וגם שול תשולו לה ור' יוחנן[1] אמר אמת המים המחלקת שלל לאגפיה פי' כשתמלא אמת המים מתמלאין גדותיה סביבותיה. בר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"א:) מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר, פי' מקום ריצת הנהר. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' ב"ק ספ"ו ד"ה ע"ג עברה נהר או שלולית, תוספתי' ב"ק ספ"ו עברה נחל או גדר או שלולית, ב"מ כ"ד. ע"ז מ"ג. משלילותו של נהר, תוספתי' ב"מ רפ"ב משלילותו של ים ומשלילותו של נהר ופי' ר"ח בב"מ כ"א: שלוליתו של נהר: פי' בתוך הנהר מקום שמי גשמים שוללים והוא מקום שטיפתו ע"כ ורש"י פי' בב"מ שם: כשהוא (הנהר) גדל ויוצא חוץ לגדותיו ושולל שלל ושוטף הנמצא ע"כ ובגוף הענין פי' כן ברש"י לע"ז הנ"ל וזה נ"ל עיקר ומל"ע הנ"ל בראש הע' או מל"ע הנזכר בע' זט (חי"ג, רפ"א:) עש"ה. אבל בב"ק פירש"י שוללין מתקבצין כמו מן השלל של ביצים ד"א לשון שלל ומלקוח ע"כ וכן פירש הרא"ש מקום שמתקבצים שם המים כמו שלל של כובסים ע"כ][2] —

* **שְׁלָלָא** (פי' כמו בל"מ שָׁלָל Beute) עיי' תרג' אסתר ג', י"ג ושלליהון לעדאה ועוד שוֹלָלָא תרג' מיכ' א', ח'.

שָׁלַם (מל"מ הפעל פי' ענין גמר מלאכה ועוד תמים בלי חסרון vollenden, unversehrt sein; והשם שָׁלוֹם, שְׁלָם, שְׁלָמָא Friede, Heil; שְׁלָמִים Friedensopfer ועיי' בפנים) בס"ג דפ' הניזקין (גיטין ס"ב.) שלמא עלייכו מלכי שלמא עלייכו מלכי ומנין דרבנן איקרו מלכי שנא' (משלי ח', ט"ו) בי מלכים ימלכו ומנלן דכפלינן שלמא למלכי וכו'. בר"ג דפ' טבול יום (זבחים צ"ט:) שלמים יקריבנו[3] כל קרבנות שהוא מביא כשהוא שלם מביא ואינו מביא כשהוא אונן. בספרא ואם זבח שלמים (ויקרא פרשי' י"ג פרק ט"ז) שהכל שלמים[4] בהן הדם והאימורין למזבח החזה והשוק לכהנים העור והבשר לבעלין. בב"ר פ' ס"ז[5] (פס"ו) ויתן לך: השולמית (שה"ש ז', א') שמסיים בה שלום בכל יום שנא' (במדבי ו', כ"ו) וישם לך שלום וכו'[6]. בספרי וישם לך שלום (ספרי נשא פ' מ"ב) בכניסתך שלום ביציאתך שלום[7]. בויק"ר בצו פ' זובח (פ"ט) גדול שלום שכל הברכות כלולות בו. שלמית בת דברי (ויקרא כ"ד, י"א) כבר פי' בע' דברי[8]. בפ"ק בגיטין[9] בגמ' דסמוך ר' יהודה אומר (גיטין ז'.) אם שלמים וכן רבים (נחום א', י"ב) אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה. *[אחי"ה וכן פירש"י בגיטי' שלמים מצומצמים ע"ש אבל בנחום פי' וז"ל יפה תרגום של יונתן מיושב על המקרא אם יהון שלמים בעצה שיהו כולם שוים בהסכמה אחת ע"ש ובשאר המפרשים. שלום, שלם, שלמא בהבנת ל"מ שלום ושאילת שלום איתא הרבה פעמים בדרז"ל עיי' ברכו' ג'. ו': ח'. ט': י"ד. ט"ו: י"ז. כ"ז: ל"ב. ל"ד: ל"ט: נ"ד. ס"ד. פיאה פ"א מ"א שבת י': נ"ו: פ"ט. קט"ו: יומא נ"ג: ע"א: ר"ה י"ח. כ"ג: תעני' ט': כ"א: כ"ב. ושם: כ"ג. כ"ד: מגיל' ג'. מ"ק כ"ח: חגיג' י"ב: ט"ו. שקלים ב'. ד': יבמו' ס"ב: ס"ה: צ"ז: קי"ט. כתובו' י"ז. נ'. ס"ט. נדרים ח'. ס"ו: גיטי' נ"ב. נ"ו. נ"ט. ס"א. ס"ב. קידושי' מ'. ס"ו: ע': ב"ק ע"ג: ע"ה: ב"ב ט'. סנה' ו': י"ד. ל"ז. מ"ו. פ"ב: צ"ו. צ"ח. צ"ט. ושם: ק"ה. מכו' כ"ג. סוף עדיות, תמיד כ"ח. נדה ל"א: סוף עוקצי' אבות פ"א מי"ח שם פ"ד מט"ו דא"ז פ"ט ירו' ברכו' פ"ב ד"ד: ד"ה: ירו' שקלים ספ"ב דמ"ז. ועיי"ע שאל. ירו' שביעי' פ"ד דל"ה: ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ג עיי"ע חס. ועוד הרבה מאמרים בענין שלום עיי' בפרק השלם וב"ר פל"ו פל"ח ויק"ר פ"ט ול"ב ספרא וספרי

---

1) בנו"ג רב ביבי אמר ר' יוחנן. 2) בלי עברי החרשה שלילה פי' המניעה Negation. 3) וזה אינו פסוק שלם עיי' ויקי' ג', א' ולי' הפסוק בש"ס זבחים ולי' במ"ק ט"ו: 4) בנו"ג שלם וגי' הילק' שהכל משלמים בהם. 5) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע פס"ו וצ"ל פס"ז כפי כלל הידוע שרבינו מונה פרשי' אחת יתירה בב"ר עיי' בספרי מפתח לערוך השלם. 6) בנו"ג אומה שהכהנים משימין לה שלום בכל יום שנאי (שם) ושמו את שמי. 7) בנו"ג ביציאתך שלום עם כל אדם וכ"ה במד"ר פי"א. 8) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע דבר. 9) בדפ"ע הוץ מדפ' פ' מתחיל כאן ע' מיוחד ולא ידעתי למה.

במקומו הנ"ל בערך. ובל' נקיה לאבר המוליד שבת קנ"ב. משים שלום בבית ופירש"י אבר תשמיש. ובתרג' אי' במשקל סורי שְׁלָמָא עיי' תרג' בראשית מ"ג, כ"ז; תרג' מ"א ב', י"ג; מ"ב ה', כ"א; לתהלים ל"ח, ד'; מ"א, י' וזולתו ומזה נבנה בִּשְׁלָמָא עיי"ע בח"ב, ר"ז וש"נ. והקבוץ במ"ר פי"ג הוא עושה שני שלומות שלום למעלה ושלום למטה וכו'. והשם הפרטי לאשת ר"א: אימא שלום שבת קט"ז סע"א ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג. התואר שַׁלְמָן (ובל"מ שַׁלְמוֹן) ברכו' ל"ט: שלמן שלום אתה ושלימה משנתיך ששמת שלום בין התלמידים. ועוד שַׁלְמָנָא בל"ס מְשַׁלְמָנָא סנהד' ז'. שב בירי לשלמנא וכו', שם כ"ב. עיי"ע סר ו'. והשם המופשט שְׁלִימוּתָא שבת פ"ח: אנן דסגינן בשלימותא וכו' ובתרג' תהלי' כ"ו, א'. י"א; ל"ז, ל"ז; ע"ח. ע"ב; ועוד במשקל סורי שַׁלְמוּתָא תרג' איוב ד', ו', לתהלי' כ"ה, כ"א. ועוד התואר והשם המופשט בהוראת תמים בלי מגרעת נזיר מ"ד. לאביו (ויקרא כ"א, ב') בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר, שבת ל"ג סע"ב שלם (בראשי' ל"ג, י"ח) שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו ועיי' רש"י לבראשי' וב"ר פע"ט שלם בגופו שלם בבניו שלום בממונו.. רבי יוחנן אמר שלם בתלמודו, נדה מ"ד. ושם: מסכת שמחות פ"ג מ"א חתן שלם עיי"ע חתן, נקבה שלימה. חולי' צ"ח רע"ב עיי"ע בשל (ח"ב, ר"ו), זבחים ה'. משנה שלימה, ברכות ל"ט: ושלימה משנתך עיי' לעיל. במ"ר רפ"כ אומה שלימה, ספרא ויקר' הנ"ל מי שהוא (שלום) [צ"ל שלם] מביא שלמים וכו'. והרבה בתרג' שה תמים (שמות י"ב, ה') תרג' אימר שלים, תר"י בראשית י"ז א'; ל"ג, י"ח; לויק' כ"ב, כ"ז; כ"ז, י' וזולתו. ולנקבה שַׁלְמָא תרג' ויקרא ד', כ"ח ובתר"י שם שְׁלִימְתָּא וכן שם ג', ט' ובאונקל' שם שַׁלְמְתָא והקבוץ זכרי' שַׁלְמִין תרג' שמות כ"ט, א'; ויק' ט', ג' וזולתו ולנקבה שַׁלְמַן תרג' ויק' כ"ג, ט"ו דברי' כ"ז, ו' והשם המופשט שְׁלֵימוּתָא תרג' איוב ה', כ"ו; כ"א, כ"ד. והפעל פי' ענין גמירה הרבה בתרג' בפעל ובאפעל עיי' עמת"ר ללעווי וכן בדרז"ל ירו' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ג שלום (דה"י א' ג', ט"ו) שבימיו שלמה מלכות בית דוד וכו'. הפעיל ואפעל ברכו' מ"ז: השלימו לעשרה. יומא ל"ג. עליה (ויק' ו', ה') עליה השלם כל הקרבנות כולן, ירו' ר"ה פ"א דנ"ז. משלים שנתו. ירו' סנהד' פ"א די"ט. קם ר' נתן ואשלים וכו' ע"ש. קהל"ר פ' טובה חכמה: אני הוא שהשלמתי מנינן של ישראל וכו'. ועוד כל"מ פי' ענין שלום חוב ושלום גמול (bezahlen, vergelten) בפיעל ירו' תענית פ"ב דס"ה: שלם לי ואשלם לך, ירו' גיטי' פ"ה דמ"ו ע"ד ישלם לי טיבו, ב"ר פע"ט ושלם (איוב ח', ו') עתיד הקב"ה להתעורר עליך ולשלם לך כל צדקות שעשית, אבות פ"ב מט"ז שישלם לך שכר פעולתך. אתפעל פסחים כ"ח. משתלים עיי"ע נגר ג'; תרג' תהלי' ס"ה, ב'; משלי י"ט, י"ז; לישעי' ג', י'; מ"ב, י"ט] —

* שלום (שם אמורא) רב שלום ויק"ר פכ"ו ועוד ר' יהודה בן שלום, יוסי בן שלום, לוי בן שלום עיי' סד"ה.

* שלומי, שלנמי שם העיר עיי"ע אבטליות ח"א ו' ובהערה שם וש"נ השינויים.

* שלמיה (שם פרטי לאומה נבטאית (Salmioï ב"ר ס"פ מ"ד קנזי (בראשי', ט"ו י"ט) שלמיה, ב"ב נ"ו. הקדמוני: שלמאה והקיני (במד' כ"ד, כ"א. כ"ב; ש"א ט"ו, ו') תרג' שלמאה. והקבוץ שַׁלְמָאֵי תרג' אונקל' בראשי' ט"ו, י"ט ובתר"י א' שם ולבמ' שם שַׁלְמַיָּא, וכ"ה שלמייא בירו' שביעי' רפ"ו דל"ו סע"א ערביא שלמייא וכצ"ל בירוש' קידו' פ"א דס"א רע"ד ושם אי' שמליא ועיי' נייבויער גיאגראפיא 429 ועיי' שם 427.

* שְׁלָמְיָא (שם אמורא) רבי שלמיא בזמן רב, בר שלמיא ספרא עיי' סד"ה.

* שַׁלְמָן, שלמוני (שמות אמוראים) ביצה ה': ב"ק פ"ט. ירוש' כלאי' פ"א הל"ה, ר' שלמוני ב"ר פס"ח עיי' סד"ה.

* שלמצה, שלמתו (?) ויק"ר פל"ה מעשה בימי שמעון בן שטח ובימי שלמצה המלכה וכו' ובספרא ריש בחוקותי אי' בימי שב"ש (בימי) [ובימי] שלמצו המלכא [1]) ובבבלי תענית כ"ג רע"א אי' רק בימי שמעון ב"ש אבל עיי' התוספו' שבת ט"ז: ד"ה דאמר ואין ספק כי שלמצה, שלמצו צ"ל שלמינה, שלמינון והוא

[1]) ובילק' בחקותי ר' תרע"א לי' ובספרי עקב פ' מ"ב אי' בימי הילני המלכא וזה בטעות של חסרון ידיעת המעתיקים שלא ידעו לפתור שם שלמצא או שלמצו המלכא.

אשת ינאי המלכא ואחות של Salome, Salominon שמעון בן שטח עיי' ברכות מ"ח. וב"ר פצ"א ושם חסר שם הפרטי ואי' רק: אמר (שב"ש) לאחתיה אבל בקהל"ר פ' טובה חכמה עם נחלה: אי' אמר לשלמתו אחתיה ובלי ספק צ"ל לשלמינו אחתיה[1]) ועוד נשתבש השם הפרטי הזה: שלציון שבת ט"ז רע"ב מעשה בשלציון המלכה וכו' כ"ה בחי' הר"ן וכ"י ש"ס ובנו"ג בשל ציון והתוספ' שם ד"ה דאמר.

* שלמיני? ירוש' שבת פ"ו ד"ח סע"ב נטיפות (ישעיה ג', י"ט) של מיני וצ"ל בתיבה אחת שלמיני ואולי מל"י אמצ' σόλεμνιος ובל"ר אמצ' solemnia, Kostbarkeiten.

* שְׁלָנָא (נראה תואר מן שלל Plünderer) תרג' שופטים ה', כ"ז נפל שלנא בזיזא כ"ה בדפו"ו ובשאר דפוסי' לי' — שלונאי תר"י א' במד' כ"ה, י"ד דמתקריא שלונאי בת בלק עיי"ע שולנאי.

* שלניא, שילנייא (שם העיר) מ"ק י"ב: ר' אשי הוה ליה אבא בשלנייא ובכ"י ש"ס שילנייא.

☞ שלעטוש ירו' דע"ז פ' לפני אידיהן (פ"א דל"ט רע"ג) ונעץ קנה בים ונעשה שלעטוש פי' בל"ר יער. *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"ר silvaticus או על לשון רומי saliticum, salictetum, Gestrüpp ולפנינו הגי' שלעטוש ונראה שהוא הוא שירטון עיי"ע] —

שלף (פי' ענין חלץ בל"ס herausziehen, abziehen וא"כ שִׁלְפֵי פי' כמו שִׁילְהֵי מוצאי Abzug, Auszug, Ende) בגמ' דפ' במה אשה (שבת ס'.) שלפי השמד היו[2]) פי' שהיו נמלטין מן השמד. בפ' האשה שהלכה היא בגמ' בי"ה אומרי' (יבמות קט"ז) אמר שמואל שלפי קציר חטים היו כלומר במוצאי קציר חטים. ירושלמי (יבמות פט"ו דיי"ד ע"ד) למה קציר א"ר מונא[3]) דאנסא שכיח שאין החמה קופחת על ראשו של אדם אלא בשעת קציר[4]) כדכתיב (מ"ב ד', י"ח) ויצא אל אביו אל הקוצרים וגו' אמר רבי יוסי בר[5]) בון (תהלים ק"מ, ח') סכותה לראשי ביום נשק ביום שהקיץ נושק (מן) [צ"ל את][6]) החורף. *[אחי"ה וכן פי' רש"י בשבת שלפי הגזירה בני אדם הנשמטין מן הגזירה היו וביבמות פי' שלפי סוף קציר חטים שלפי לשון שלף איש שכבר היה הקציר משתלף ועובר, ובשהש"ר פ' סמכוני: בשלפי השמד נכנסו רבותינו לאושא[7]) ופי' במ"כ כשנתחלף ועבר הגזירה וסיים וכן פי' בספר תניא ע"כ והיה לרמוז על פירש"י] —

שָׁלַף (מע' הקודם בל"מ וכן בל"ס פי' חלץ abziehen heraus- ; loslösen ; שְׁלִיפָא Verschnittenes שלציון = שְׁלוֹף דוֹץ entziehe u. befestige) בס"ג דפ' המוציא יין (שבת פ"ב רע"א) ובר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה:) ולא שלף[8]) לכו ירקא ואכיל לכו מכושא[9]) דאסר גינאה. בריש עירובי' בגמ' ואם יש לו (י"א:) זיל שלוף שדינהו. בס"ג דפ' שואל אדם (שבת קנ"ב.) שליפה תוכחה פי' סרים שנשלפו ונתקו ביציו אתה מוכיחני[10]) וי"א הכי קא"ל סרים תוכחה אני עושה עמך ולא מצות[11]). בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ג:) שינוי דהדר למילתייהו[12]) הוא דאי כעי משליף[13]) להו. בר"ג דפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ פ"ט.) אע"ג דקא משליף קטיני מביני אלימי. בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ב.) שלפתיה לעילאי וקאי לתתאי בר"ג דפ' השולח גט (גיטי' ל"ג:) כל מילתא דמתעבדא בבי עשרה צריכה ביה עשרה למשלפה. בר"ג דפ' הזורק גט (שם ע"ח.) דעויק[14]) לה חרציה ושלפתיה. וחלצה נעלו (דברים כ"ה, ט') תרג' ירוש' (א')[15]) ותשלוף סנדליה. בפ' האשה שהיא עושה צרכיה בגמ' נשים שהיו ישנות (נדה ס"א.) רישא דגניא

---

[1]) ועיי' גרעץ ח"ג, קי"ז והערה שם. [2]) וכ"ה בש"ס דפ"ש ווינ' קראקא ובכ"י ש"ס ושם: שליפי ובנו"ג שלפי הגזירה. [3]) בנו"ג ר' מנא. [4]) וכצ"ל בתוספו' יבמו' קט"ז: ד"ה לא דברו ושם אי' בט"ס שאני החמה קודחת בראשו של אדם בשעת הקציר. [5]) בנו"ג בי ר'. [6]) וכ"ה בדפ"א. [7]) ובברכות ס"ג: אי' לכרם ביבנה. [8]) בנו"ג בשבת שליף ובחולי' לי'. [9]) בדפו"ו מכושא בוי"ו אבל בש"ס ובכ"י ובשאר דפ"ע מכישא אבל בוי"ו עיקר הגי' עיי"ע כש א' (בח"ד, שמ"ז) וש"נ כ"י פי' רגמ"ה אבל בעי' כש האחרון אי' גם בדפו"ו ביו"ד. [10]) וכ"ה ברש"י. [11]) וכ"ה בפי' ר"ח וז"ל השיב ר' יהושע תיש נתוק תוכחה איגם דברי ריב אלא דברי תוכחה ע"כ ויתר דברי ר"ח מסכימים לפי' רבינו בע' אקא (ח"א, רנ"ד) אשר שם העתיק הערוך דברי ר"ח (בלי הזכרת שמו) וכן גרס רבינו חננאל איקא כבערוך. [12]) בנו"ג לבריותא ובכ"י ש"ס החוזר לברייתו. [13]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע משלף. [14]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בעי' עויק ע"ש ובכ"י ו"ו א' דעקיר צ"ל דעריק כדאי' בכ"י ל"ד ובכ"י ו"ו ב' דעדיק ובדפ"ע דעייק. [15]) כ"ה נכון בעה"ק שנ"ב ובדפ"ע לי'.

בצבא סיפא דמשלפי שלופי פי׳ רישא במשולבות כמו (עירוי צ״ה סע״א במשנ׳) מצאן צבותין [1]) סיפא בשאינן משולבות [2]). בפ׳ בי״ש בגמ׳ שני אחים (יבמות ק״ט:) בערבי שלציון דעבדי שלוף דוץ פי׳ הנתק מזה והנעץ לזה כלומר עזוב הלוה ותפוש הערב. *[אחי״ה צ״ל בתיבה אחת שלציון עיי״ע ובדפ״ע של ציון וז״ל רש״י בערבי שלציון שם מקום שמניחין הלוה ותופסין הערב ל״א שלציון קורין שם הערבון ע״ש נוטריקון שלוף דוץ שולף עצמו מן הלוה ותוקע עצמו על הערב ע״כ וא״כ שלוף דוץ (= דוץ כמו דעץ עיי״ע) הוא הוא בל׳ נוטריקון שלציון ואם הוא שם המקום עיי״ע ומ״ש. ודע כי בל״מ פי׳ שָׁלַף הוצאת דבר התקוע ובפרט נאמר על הוצאת חחרב מתיקו ועוד גם מן נעל (רות ד׳, ז׳) וכן בתרג׳ שלף סייפיה מן תיקה תר״י במדבר ל״א, ח׳, שליפי חרבא תר״י א׳ דברי׳ כ״ח, כ״ב; שלופי חרב לויק׳ כ״ו, ו׳ ועיי׳ תרג׳ במדב׳ כ״ב כ״ג, ל״א; לשופטים ג׳, כ״ב; ח׳, י׳, כ׳. ועוד בענין חליצת נעל תר״י של (שמות ג׳, ה׳) שלוף, חלוץ (דברים כ״ה, י׳) שליף. חלצו את האבנים, חלץ את האבנים (ויקרא י״ד מ׳. מ״ג) מתורגם בזה הפעל בבנין פַּעֵל. ובאתפעל במדבר כ״ה, ח׳; אונקל׳ י״ט, ה׳ ונשל: וישתליף ועוד זולתו. וכן בדרז״ל יבמות ק״ב: וחלצה נעלו (דברי׳ הנ״ל) מישלף וכו׳, ושם החלצו (במדבר ל״א ג׳) שלופי מביתא לקרבא ועיי״ע חלץ (ח״ג, ת״י), שבועו׳ ל״א. עיי״ע מנפיים. מ״ק ד׳: עיי״ע מדל א׳. בינוני פעיל שליפא (שבת הנ״ל) פי׳ נתוק וכן תרג׳ ונתוק (ויקרא כ״ב, כ״ד) דשְׁלִיף. ירו׳ קידו׳ פ״א ד״ס ע״ג שלף איש נעלו (רות הנ״ל) מי שלף .. חד אמר הקונה וחד אמר המקנה והשם המופשט שם: בראשונה היו קונין בשליפת המנעל וכו׳] —

שלוף [3]) דוץ (שבת צ׳. נדה ס״ב.) עיי׳ בע׳ אשלג. *[אחי״ה (שם ח״א, שט״ז) פירשתי או מל׳ שְׁלוֹף דוץ של ע׳ הקודם או מל״ע سلب ולשון פרסי׳ ..., ... ע״ש ומ״ש ורש״י בשבת לא יוכל לפתרו ועוד עיי״ע קמליא] —

שלף (umtauschen) לא יחליפנו (ויקרא כ״ז, י׳) תר״י (א׳) לא ישלפיניה. *[אחי״ה כ״ה בדפו״ו ועיקרי התלמוד ובעה״ק שנ״ב ובכל כ״י ערוך ולי׳ בדפ״ר ופיז׳ ובדפוסי׳ האחרונים. והוא מל״ע سلف פי׳ המיר. ובנו״ג בתר״י לא ישלחפיניה ועיי״ע שלחף] —

שלף (= שְׁלִיף מל״ע سلف פי׳ שק קטן ע״ג בהמה (Kleiner Futtersack) בפ״ק בקידושין בגמ׳ עבד כנעני (כ״ב:) ובר״ג דפ׳ כיצד הרגל (ב״ק י״ז:) באיכוף [4]) שעליה בשליף שעליה ובס״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב פ״ו:) [שליפי רברבי] ובר״ג דפ׳ מי שהחשיך (שבת קנ״ד:) בשליפי זוטרי פי׳ טעונות קטנות שיכול לשמש הכרים מתחתיהן. *[אחי״ה וכ״ה בפירש״י בשבת שליפי זוטרי: משואות קטנים ששומט הכר מתחתיהם. ור״ח פי׳ שמנער את הכר או את הכסת מעט והן נופלות. ורגמ״ה ב״ב פ״ו: פי׳ בשליפי במשואות של פירות שקושרין בחבילות שאין יכול להגביהן וכן פי׳ רגמ״ה שם דף ע״ה: ובשליף שעליה אותו משוי שמשימין על גבה. ונ״ל שהוא מל״ע הנ״ל ופי׳ שק קטן או גדול. וכנ״ה בשבת שם היתה בהמה טעונה שליף של תבואה. ירו׳ ב״ק רפ״א ד״ב. בשליף שיש בה. תוספת׳ ב״ק רפ״א בשליף שעליה ובמשאוי שעל גבה. תוספת׳ ב״ב רפ״ד את האוכף ואת השליף ובתוספת׳ שבת רפי״ח שליף מלא נכנס תחתיו ומפרקו. ובתוספת׳ ב״ב הנ״ל שליף מלא נופצו (כ״ה לנכון בכ״י ארפורט) ונותן לו (ובכ״י ארפ׳ בטעות ונותנין לו) פי׳ המוכר מנפץ ומנער השק המלא ונותן השק הרק לקונה] [5]) —

* שָׁלָף (נ״ל מל״ע سلفة שדה משודד geeggter Acker) תוספת׳ ב״מ ספ״ט אינו דומה מניחה לפניו נירה למניחה לפניו שלף. והקבוץ שהש״ר פ׳ לא ידעתי משל לבת מלכים שהיתה מלקטת בשְׁלָפִים [6]) וכו׳ אתמול היתה מלקטת בשלפים והיום יושבת בקרונין עם המלך פי׳ שבלים על שדה המשודד ומ״כ לא ירד לעומק פי׳ המלה ע״ש ובענין שיעור המשל עיי׳ בפי׳ יפה קול.

שְׁלַף (= שְׁלוֹפָפֵי מל״מ וע׳ شلف פי׳ ענין פריחה וגץ blühen, knospen עיי׳ בפנים ומזה השם בקבוץ שְׁלוֹפָפֵי, שְׁלוֹפָאפֵי פֶּרַח) שלופפי והוו תמרי עיי׳ בע׳ חפר. *[אחי״ה ושם בח״ג. תס״ה הגי׳ בכ״י ובדפ״ר שלופאפי וכ״ה בכ״י רי״ף ב״ב ובכ״י ש״ס ה׳ ה׳ שלפופאי ובנו״ג בב״ב קכ״ד.

---

[1]) וכ״ה בפי׳ ר״ח ועיי״ע צבת ג׳ וש״נ השינויים. [2]) בנו״ג בנדה שם מ״ש רישא . . מ״ש סיפא א״ר אמי במשולבות ופירש״י במשולבות תכופות ודבוקות יחד וז״ל הרא״ש י״ס שאין כתוב רישא אלא במשולבות גרידא ויש לפרש סיפא במשולבות ומכוונות כל אחת במקומה ולא דחקו זה את זה. ור״ח פי׳ סיפא דמשלחפי שלחופי פי׳ שמפורדות זו מזו ע״כ וכ״ה בתוספו׳ ד״ה אמר רבי. [3]) כ״ה בדפ״ר וכ״ה בע׳ אשלג ובשרפ״ע שלף. [4]) בנו״ג באוכף. [5]) וא״כ נופצו הוא פעל ולא שֵׁם וע׳ נופץ (ח״ה, שס״ו:) יש למחוק. וכן העירני ידידי ד״ר יאסטראוו רב ואב״ד בפילאדעלפיא. [6]) ובילק׳ שה״ש רי תתקצ״ב בשלפין ובשו״ט מזמור כ״ב סי׳ י״ב הגי׳ בשפלין ועיי׳ מ״ש הרב ר״ש באבער שם בהערותיו.

שלופפי וכ״ה בבכורות נ״ב: שלפופי ובע׳ חפר לא פי׳ רבינו אבל בפי׳ רגמ״ה לבכורו׳ אי׳ שלפופי הניח תמרים קטנים ונעשו תמרי רברבי ורש״י פי׳ סמדר ובב״ב פי׳ רגמ״ה שלפופי תמרים מפריחים במקצתן ובפירשב״ם דקלים שהפריחו פירות ע״כ וזה נ״ל וזה רבות בשנים פירשתי כן בספרי על העתקה פרסית לריב״י טאווס צד 73 והבאתי ראיה מהעתקת רס״ג שתרגם גבעל (שמות ט׳, ל״א) ע״י مشلف פי׳ הפריח והוא כמו כפת בל״ס אשר בו העתיקה הפשיטה הסורית וכן תרג׳ טאווס كل اورك ועוד העירותי שם (בהערה 1) נגד פי׳ ה׳ גרעץ (מ״ע שלו חי״ח, 252) שקדמת שלף יבש (תהלי׳ קכ״ט, ו׳) פי׳ בטרם שהפריח יבש וכתרג׳ שם דמן קדם דיציץ או כגי׳ כ״י דייניץ, וא״כ שלופפי פי׳ הפרח קודם שיפתח וחפשתי מוצא דבר בפפלנ״צ ללעף ולא מצאתי] —

שַׁלְפּוּחִית (נ״ל מל״ס سلفينه، شلفيه אם ורחם (Gebärmutter היא האם היא טרפחת היא שלפוחית (חולי׳ נ״ה:) עיי׳ בע׳ אם (ה׳)[1] — בפסיקת׳ ותאמר ציון פסיקת׳ דר״כ צד קל״ב:) ובויק״ר בריש זאת תהיה תורת (רפט״ז) שלפוחית של תרנגול פי׳ זפק. *[אחי״ה בנו״ג בויק״ר שפופרת של ביצה ובאיכ״ר פ׳ סורו טמא אי׳ כפי׳ הערוך זפק של תרנגול נראה שהשמיטו המדפיסי׳ מלה זרה שלפוחית ובילק׳ איכה ר׳ אלף ל״ב אי׳ שלחופית וצ״ל שלפוחית ובפסיקת׳ דר״כ שם שלוטחית וכבר הגיה הרב החכם רש״ב שצ״ל שלפוחית ומה שפי׳ רבינו היינו זפק קצת ראיה מחולי׳ נ״ו: הורו בטרפחת כרבי בזפק ע״ש וטרפחת הוא הוא שלפוחית עיי״ע טרפחת. חולי׳ מ״ח רע״א ניטלה שלפוחית[2] שלה וכו׳ ופירש״י קרום שהולד מונח בו ובלעז מרי״ץ צ״ל מדריץ כדאי׳ בפי׳ רש״י בחולי׳ נ״ד. ד״ה האם ועיי׳ לברכו׳ מ״ד: ד״ה הרת ופי׳ בל״צ matrice רחם ונ״ל שהמלה פרסית היא ובל״ס שלפוחיתא פי׳ כיס השתן Wasserblase וזה שילפוחא בע״ז מ׳ רע״ב ופירש״י משיא״ה של דג שמליאה רוח וצ״ל ושיא״ה בל״צ Blase, vessie ועפ״י זה יש לתרץ מה שהקשו התוספו׳ חולי׳ מ״ה רע״א ד״ה שלפוחית דלמה לא הזכיר הש״ס ניקב כיס של שתן די״ל כיס השתן היינו שלפוחית ואסף (הוזכר אצל ה׳ לעף פפלנ״צ צד 26) כתב וז״ל נבל מקוות השתן הנקרא שלפוחית. ועוד שם: שלפוחית שהיא נבל מקוות המים ע״כ] —

שלפק (= שַׁלְבּוּקִין (Hitzblasen אבעבועות בכל ארץ מצרים (שמו׳ ט׳, ט׳) תר״י (א׳) שלפוקין. *[אחי״ה ובתר״י ב׳ שם ובפסוק י׳ שלבוקין וכ״ה בתרג׳ שמרוני ועיי״ע שלבק ומ״ש כי עיקר הגי׳ בבי״ת] —

שלציון (קיצור מן שליח ציון (Zionsbote בפ׳ אין צדין (ביצה כ״ה:) א״ל רב נחמן לחמא בר ארא שלציון כי סליקת[3] להתם פי׳ שליח ציון שהיה הולך תדיר לארץ ישראל. *[אחי״ה ובנו״ג שליח ציון וכ״ה בש״ס כ״י כי בעל ד״ס לא הביא איזה שינוי וכ״ה באו״ז הל׳ יו״ט סי׳ שנ״ד ורש״י פי׳ שליח ציון כבערוך ועיי׳ מה שהקשה עליו בעל סד״ה בע׳ חמא בר ארא] —

שלציון (שם מקום או קיצור מן שלוף דוץ) בערבי שלציון דעבדי שלוף דוץ (יבמות ק״ט:) פי׳ מקום שמנהגם לעשות כך פ״א שלציון היינו שלוף דוץ. *[אחי״ה עיי״ע שלף ב׳ ודע כי בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב הגי׳ שלוצין. ורש״י ביבמות פי׳ כמו כן כשני פירושי הערוך. ואם הוא שם מקום אולי הוא הוא Seleucia הנקרא גם כן Σολόκη אצל שטראבו עיי׳ מאננערט ח״ה 357] —

* **שלציון** (ט״ס וצ״ל שלמיון) שבת ט״ז רע״ב וכפי גי׳ התוספו׳ שם גם בתענית כ״ג רע״א והיא היא אחותו של שמעון ב״ש עיי״ע שלמצה ומ״ש.

שָׁלַק (בל״ע سلق בל״ס שְׁלַק kochen, sieden, שָׁלוּק, שֶׁלֶק; einkochen eingekochte Speise, (Kräuter בפ׳ כיצד מברכין (ברכות מ״ד.) אכל שלק והוא מזונו פי׳ ירקות שלוקין או זיתים שלוקין מבושלין הרבה. השתי משישלק (נגעים פי״א מ״ח וכ״ה בספרא תזריע פרש׳ ה׳ פרק י״ג) עיי׳ בע׳ אנין[4]. בפ״ה בכלים (מ״ה) מוסף יורה של שולקי זיתים פי׳ מנהג של שולקי זתים עושין שפה סביב היורה שיכיל יותר. בריש מעשרות (פ״א מ״ה) אבטיח משישלק. פי׳ כשנגמרין הן ירוקין כעין דבר השלוק בפ״ב בע״ז (ל״ה: במשנה) אלו דברים של גוים אסורים ואין איסורן איסור הנאה חלב שחלבו

[1]) ח״א, קי״א: [2]) בתוספתי חולי׳ פ״ג הגי׳ שלפוחות. [3]) בדפו״ו בט״ס סליקת כי. [4]) בדפ״ר בט״ס אמן.

גוי ואין ישראל רואהו הפת והשמן שלהן והשלקות רבי ובית דינו התירו השמן[1]. בריש בכורו׳ בגמ׳ זכר ונקבה (ט׳ : י״א.) פריק ליה בשלקי[2] בשויו פי׳ „נותן לכהן ירקות שלוקין בשויו של בכור ופודה"[3]. — (א״ב תרג׳ חציר גגות ושדפה (מ״ב י״ט, כ״ו) כעשב אגריא דישלוק[4]) ענין בשילת פירות וירקות במים ע״י האור וחחום). *[אחי״ה וכנ״ה בע״ז ל״ח: עיי״ע אהין. בירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג אנן שלקין ביעין, תוספת׳ עוקצ׳ ספ״ב ביצה שלוקה, תוספת׳ יו״ט ספ״ב בישל הימנו כל שהוא שלק הימנו כל שהוא. ירו׳ ברכו׳ פ״ו ד״י: בההוא דשליק וכו׳, מעשרו׳ פ״א מ״ה ואם אינו משַׁלֵּק וכו׳ ; פ״ד מ״א השולק, ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט. פיקס ושילק, ירו׳ שקלים רפ״ו דמ״ט ע״ג שמן זית הן שנים עשר לוג שבו שולקין את העיקרין דברי ר״מ ור״י אומר שולקן היה במים ונותן שמן על גביהן וכ״ה בירו׳ סוטה פ״ח דכ״ב ע״ג ועיי׳ כריתות ה׳ סע״א משלקו העיקרין וכו׳ הביאו העיקרין ושלקום במים עיי״ע קפח א׳. נפ על נגעים הנ״ל. כלים פי״ב מ״ח עד שתְּשַׁלֵּק. בינוני פעול במקום השם שָׁלוּק בקבוץ ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ג נזרו . . . על שלוקיהן. והוא כמו שֶׁלֶק ברכו׳ מ״ד. (עיי׳ לעיל) ושם: מי איכא מידי דהוה שלק מזונו וכו׳, ירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג מי שלק של ביצים, ירו׳ תרומו׳ ספ״י דמ״ז ע״ג מי שלקות, תוספת׳ תרומות פ״ז מי כבושין ומי שלקין . . . מים ששרה בהן כבשין שלקין וכו׳, והשם המופשט שליקה תוספת׳ כלים ב״מ ספ״ב מחוסרים שליקה (עיי׳ כלים פי״ב מ״ח) פסחים ל״ד. בשליקתא עיי״ע סלק ג׳. ובענין שליקה כתב הר״ן בפרק כל שעה וז״ל ירקות כבושין פי׳ בחומץ שלוקים מבושלים הרבה עד שנמוחו מבושלים כדרך בשולו ובפ׳ הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק שאינם בכלל מבושל שלוק בשיל ולא בשיל דנהי דשלוק נמי משמע מבושל יותר מראי כדאמרינן בפ׳ כל שעה הבשר הכבד שליקה אוסרת ונאסרת שליק דהכא בשיל ולא בשיל הוא דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם ותבשיל יותר מראי תבשיל הוא ע״כ. והרא״ש בפי׳ המשנ׳ בפ״י מתרומו׳ אמר כי הירוש׳ סובר שלוק פחות מבישול ובפ׳ כל הבשר בבלי שהוא יותר מבישול ופליגי ע״כ] —

☞ שְׁלַק (מל״ע شلق aufschlitzen) בכורו׳ פ׳ מומין אלו (מ״ה.) מעשה בתלמידיו של ר׳ ישמעאל ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך[5]) נראה שפי׳ מלה זו כמו שלק חתך ובקע ואולי מזה אבטיח משישלק (מעשרות פ״א מ״ה) כלומר משיתבקע כי האבטיח יבקע מאליו בהיותו גדול.

* שַׁלְקִי, שַׁלְקוּת (שם האמורא) רב אחא בר שלקי ר׳ חנינא בר שלקא (אסת״ר פ׳ ויפקד) עיי״ע בסד״ה. בן שלקות נדה נ״ב: ותוספת׳ נדה רפ״ד.

* שַׁלְקוּנְדִית עיי״ע סלקנדית.

* שלקוקא ירו׳ מעשרות פ״א דמ״ט. משישלק (מעשרות פ״א מ״ה) מאן די ירים שלקוקיה ועיי׳ ר״ש במעשרו׳ שם וש״נ שליקוקיה ופי׳ שילוק לאבטיח כפיקוס לקישואין ע״כ והמשך הענין השיער הדקה הצומח בהן כמו נוצה כשהן קטנין וכשמתגדלין הרבה נושר מאליו. והר״י בן מ״צ פי׳ משיתבשל ויעשה כמו שילוק.

שָׁלשׁ (או שָׁלוֹשׁ לנקבה ושְׁלשָׁה לזכרים שם מספר יסודי drei ; שָׁלַשׁ in drei Theile theilen ; שְׁלִישׁ ein Drittel ; שָׁלִישׁ der Dritte, Vertrauens-mann) בריש נדה בגמ׳ איזו היא בתולה (ח׳ :) שלש בתולות הן בתולת קרקע בתולת שקמה בתולת אדם וכו׳ עיי׳ בע׳ בתול. בפ׳ כל היד בגמ׳ בי״ש (שם י״ז.) שלשה דברים נאמרו בצפרנים זורקן רשע שורפן חסיד קוברן צדיק פי׳ משום הכי נקרא חסיד דאע״ג דידע ששריפת צפרניו מזיק לגופו אפי׳ הכי שורפן שלא יהו בעולם למכשול קוברן צדיק שזה דינם[6]). בפ׳ בי״ש בגמ׳ שני אחים (יבמו׳ ק״ט.) ידבק אדם בשלשה בהבאת שלום ובהפרת נדרים ובחליצה ויתרחק משלשה מן המיאונין ומן הערבות ומן הפקדונות. ובריש ויגש אליו בב״ר (רפצ״ג[7]). ובס״ג דפ׳ אלו הן

[1]) בנו״ג הפת ותשמן שלהן רבי ובית דינו התירו השמן והשלקות וכו׳. [2]) בנו״ג בשילקי. [3]) הועתק מפיי רגמ״ח בבכורות. [4]) וכ״ה בתרג׳ ישעי׳ ל״ז, כ״ז). [5]) ובנדה ל׳ : ותוספתי נדה ספ״ד איי במעשה קלופטרא : וקרעתן. [6]) עיי׳ בתוספו׳ נדה ד״ה ושורפן בקצת יתר ביאור בשם הערוך וכן בראי״ש בשם הערוך. [7]) ועי״ש ובילק׳ ויגש ר׳ ק״נ ועיי׳ ירו׳ יבמו׳ פי״ג די״ג ע״ג.

הלוקין (מכות כ"ג:) ובב"ר בויחי יעקב (פצ"ה בשיטה חדשה[1]) ובסוף ברכות ירו' (ספ"ט די"ד ע"ג) שלשה דברים גזרו בית דין שלמטה והסכימו בית דין של מעלה עמהן ואלו הן ח ר מ ה ש ל י ר י ח ו מגילת אסתר ושאילות שלום בשם וכו'[2]. בס"ג דפ' איזה מקומן (זבחים נ"ז רע"א) ה ו י[3]) אשם שלישי[4]) ושלשה ודאי אין מלמדין. בהלכה קמא בחולין (י'.) תנן התם בפ"ח בתרומו' (מ"ד) שלשה משקין אסורין משום גילוי המים והיין והחלב. ובוילמדנו ויקח קרח פ' קח את (המטה) [צ"ל המחתה או שצ"ל בוילמדנו זאת חקת התורה פ' קח את המטה] יש להם סמך מן התורה מים דכתיב (תהלים קל"ו, ו') לרוקע הארץ על המים, חלב דכתיב (שופטים ד', י"ט) ותפתח את נאד החלב ותשקהו ותכסהו (בשמיכה)[5]) (במדבר י"ט, ט"ו) יין וכל כלי פתוח. בפ' האומר התקבל גט בגמ' דסמך קטנה (גיטין ס"ה.) שלש מדות בקטן צרור וזרקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים וכו'. בפ' כיצד הרגל בגמ' איזה תם (ב"ק כ"ד.) הרי אלו[6]) שלש עדיות והן עדות אחת להזמה פי' „כגון דאתו תרי סהדי ואסהידו[7]) בבית דין דבתרי בשבא נגח האי תורא דשמעון במקום פלוני ואתו אחריני ואסהידו בג' בשבא נגח תורא דלוי במקום פלוני נעשה השור מועד ומעכשיו כל מה שיגח משלם נזק שלם מן העליה נמצאת כת אחת זוממת כגון שבאן עדים ואמרו [לאלו העדים] עמנו הייתם במקום פלוני בההוא חד בשבא רחוק מן המקום שהעידו כי ראו העדות באותו מקום יותר ממהלך יום בעל השור פטור הוא מלשלם נזק שלום שהרי עדיין אין השור מועד ונמצא שלא נגח אלא שני נגיחות בלבד ועדיין תם הוא והעדים פטורין מלשלם צד המועדות כי לאחר שנתקיים העדות של שלש כיתות מתחייב במועדות (וכולן) [צ"ל וכיון[8])] שמקצתן הוזמו ומקצתן לא הוזמו כשם שפטורין מי שלא הוזמו כך פטורין מי שהוזמו וזה דומה לשני עדים שהעידו והוזם אחד מהן והאחד לא הוזם ששניהם פטורין ולפיכך אמרה הברייתא והן עדות אחד להזמה כלומר אינן חייבין [לשלם[9])] עד שיזומו שלשתן ובענין הזה השנייה והשלישית ואעפ"י שהראשונה כשהוזמה פטורה מלשלם צד המועדות שבנגיחה רביעית משלמת התמות שחייבתו לשלם לראובן עומדת וכן דין השנייה וכן דין השלישית אבל אם הוזמו אלו שלש כתות כולן משלמת הראשונה מה שחייבתו בעדותה לשלם לראובן והשנייה משלמת מה שחייבתו לשלם לשמעון והשלישי (משלמת] מח שחייבתו לשלם ללוי ושלשתן משלמות ומשלמות[10]) צד מועדות שבנגיחה רביעית ועל זה נאמר (דברים י"ט י"ט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ופעמים שמשלמות גם צד התמות שברביעית היכי דמי כגון שהודה בנגיחה רביעית וקיי"ל פלגי נזקא קנסא ואין אדם משלם קנס על פי עצמו וכיון שהעידו הללו שהוא מועד נתחייב על עדותן"[11]). בפ' חזקת הבתים (ב"ב נ"ו:) שלשה אחין והאחד מצטרף עמהן הרי אלו שלש עדיות והן עדות אחת פ י ר ו ש להזמה[12]) פי' ראובן שמעון ולוי ג' אחין וכלב נכרי העיד ראובן וכלב בראשונה ושמעון וכלב בשנייה ולוי וכלב בשלישית הרי זו חזקה נמצאו ג' אחין בחצי ה א ח ד[13]) וכלב בחצי האחר והן עדות אחד להזמה. ההוא שטרא דהוו חתימי עליה תרי שכיב חד מינייהו אתא אחוהי דקאי וחד נוכראה[14]) לאסהודי אחתימת ידיה דמיתנא (שם נ"ז רע"א) והאי דקא מסהיד אחתימת ידיה דנפשיה כי האי גוונא לא מקיימינן האי שטרא דהא נפיק פלגו דממונא אפומא דהאי סהדא דהוא חי ופלגו אחריתי נפיק אפומא דאחוה דהאי דהוא חי ואפומא דההוא נוכראה דמסהיד אחתימת ידיה דמיתנא אשתכח דקא נפיק האי ממונא כוליה דכתיב בשטרא נכי ריבעא אפומא דחד והילכתא בהא כרב אשי דפסיל[15]). פ"א[16]) „הרי אלו שלש עדיות שעל מה שמעיד אח זה אינו מעיד אח זה וכשרה היא העדות והן עדות אחת הואיל וכל

---

[1]) עיי"ע פרקופי וכ"ה בתנחומ' ויחי ובתנחו' הישן ויחי סי' ו' וילקי' יהושע ר' י"ח. [2]) כ"ה בדפ' ווניצי' וכ"ה בירו', אבל בשדפ"ע אי' ואלו הן מגילת אסתר ושאילת שלום בשם והבאת ש ל ו ם וצ"ל מעשר וכ"ה בכ"י ערוך והוא כנוסח הש"ס מכות הנ"ל וב"ר ותנחומא. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע בט"ס הני. [4]) בנו"ג שלשה. [5]) כ"ה בכ"י ערוך והוא מפסוק הקודם ויש למחוק. [6]) בנו"ג כאן וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) בפי' ר"ח שהדי ואשהידו. [8]) וכ"ה נכון בפי' ר"ח. [9]) כ"ה נכון בפי' ר"ח. [10]) בש"ס ווילנא בפי' ר"ח נסגרה זו המלה ללא נכון. [11]) ע"כ הועתק מלה במלה מפי' ר"ח בב"מ נדפס בש"ס ווילנא ובעל עיקרי התלמוד לא עשה יפה לקצר פי' רבינו. [12]) בנו"ג במשני' והן עדות אחת להזמה אבל בכ"י ש"ס ובמשניות נאפולי ובירו' ובדפוסי' הראשונים ובри"ף לי' על כן רבינו הוסיף מדעת עצמו פ י ר ו ש להזמה נשמע מזה כי בספריו לי' מלת הזמה כמו שליי בדפוסים הראשונים והמהרש"ל הוסיפה בדפ"ר. [13]) כ"ה נכון בדפו"ו. [14]) בנו"ג אחרינא. [15]) ועיי' הרי"ף. [16]) הועתק מפי' רגמ"ה ב"ב.

אחת מצטרף עם זה נכרי אם הוזם זה ה נ כ ר י[1] נמי א ו[2] אחד מן האחין שמצטרף עמו בטלה כל העדות של חזקה הואיל וזה נכרי מעיד עם כולן[3] אין הכרעה שלישית מכרעת (חולין קל״ז סע״א) כבר פ י׳ בע׳ כרע[4]. בסוף נגעים (פי״ד מ״ג ומ״ד) שלש טהרות במצורע ושלש טהרות ביולדת שלשה מגלחין ותגלחתן מצוה הנזיר והמצורע ו ה ל ו י י ם[5] וכולן שגילחו שלא בתער או ששיירו שתי שערות לא עשו כלום. בויק״ר בריש אחרי מות (רפ״כ) (ובפרש׳) [צ״ל ובפסק׳] אחרי מות (פסיקת׳ דר״כ צד ק״ע:)[6] ובפסקא דפרה (פסיקת׳ דר״כ צד ל״ז.) ובילמדנו זאת חקת התורה פ׳ לוה רשע שלש עשרה חופות קשר לו הקב״ה לאדם הראשון בגן עדן הה״ד (יחזק׳ כ״ח, י״ג) בעדן גן אלהים היית וכו׳[7]. בריש מעשרו׳ (פ״א מ״ג) התבואה והזתים משיביאו שליש. ירו׳ (פ״א דמ״ט רע״א) אמר ר׳ זעירא עשר תעשר את כל תבואת זרעך (דברים י״ד, כ״ב) דבר שהוא נזרע ומצמיח יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח[8]. בפ׳ איזהו נשך בגמ׳ אין מושיבין (ב״מ ס״ט.) מותר שליש בשכרך. פי׳ כל שיעלה בריוך עד כנגד שליש בקרן נחלוק בינינו והמותר מן השליש יהיה לך לבדך בשכרך כגון דהוי קרן ש׳ זוזי אמר ליה כל מה דהוי טפי מן ק׳ זוזי הוא אגרך. עד שליש משלו (ב״ק ט׳ רע״ב) ככר פי׳ בע׳ הדר[9]. בפ׳ איזה נשך (ב״מ ס״ח סע״א) ומגדלין אותן עד שיהו שלשין פי׳ עד שיהו בעגל בשליש בשור ובסייח בשליש בסוס ואח״כ יטול השומר חצי השבח[10]. בפ׳ הקומץ רבה בגמ׳ שני פרשיות (מנחות ל״ג.) בתחילת שליש העליון. *[אחי״ה וכנ״ה במנחות ע״א. עד שלא הביא שליש. ירו׳ פיאה פ״ב די״ז. וירו׳ שביעי׳ רפ״ה דל״ה ע״ד הביא שליש, ירוש׳ שקלים רפ״ג דמ״ז: לא כחנט ולא כשליש ירו׳ פיאה ספ״ב די״ז: למחצה לשליש ולרביע, ירו׳ שבת פ״א ד״ד. שליש בשולו, גיטי׳ ע׳. אכל שליש ושתה שליש. ולנקבה שְׁלִשִׁית פרה פ״א מ״א שמעתי אלא שלשית. . אם אתה אומר שְׁלִישִׁית לאחרות במנין וכשאתה אומר שלשית בת שלש שנים חולי׳ קכ״ו רע״ב ע״ש. ועוד נקרא נאמן של שני כתים: שָׁלִישׁ גיטין ס״ד. כתובות ס״ד: תוספת׳ כתובות ספ״ה וממנו הפעל תוספת׳ יבמות ספ״ו המשלש גט לאשתו ובגיטי׳ י״ח. יותר טוב המשליש ופי׳ שנתן גט לשליש. תוספתא כתובות ספ״ו וכתובות ס״ט: המשליש מעות לחותנו, ושם: המשליש מעות לבתו. הָ פ ע ל תוספת׳ שם כתוב׳ שם וירוש׳ כתובו׳ ספ״ו דל״א. יעשה השליש מה שֶׁהוּשְׁלַשׁ בידו. בינוני פעול ב פ י ע ל מן שלש דב״ר פ״ב השלישית (זכריה י״ג, ח׳) אלו ישראל שנקראו שלישין שהם משולשין כהנים לוים וישראלים. ב״מ ס״ח: עד שיהו משוּלָּשִׁין וגי׳ רבינו עיי׳ לעיל. ובדרז״ל הרבה פעמים נאמר איזה כלל מוסרי או של הלכה בדבור המתחיל שלש או שלשה ד״מ ע״ז מ״ז: שלשה אבנים הן, פסחים נ״ה. שלש אומניות וכו׳, שביעית פ״ו מ״א שלש ארצות לשביעית סוט׳ י״ב. שלש נזירות גזה, חולי׳ קכ״ו רע״ב שלש טומאות פורשות, מכו׳ י״ב. שלש טעיות וכו׳, סנה׳ כ׳: שלש מצוות נצטוו ישראל וכו׳, ברכות ה׳. שלש מתנות טובות נתן הקב״ה לישראל וכו׳, ישם נ״ו: שלש שלומות הן וכו׳, ב״ב קס״ד: שלש עבירות וכו׳, יומא כ׳: שלש קולות וכו׳, סנהד׳ מ״ד: שלש שמות יש לו עיי״ע אטמון, עירובי׳ י״ג: שלש שנים נחלקו ב״ש וב״ה וכו׳, ע״ז ג׳: ד׳: שלש (שעות) ראשונות וכו׳, פסחים קי״א. שלשה אין ממצעין וכו׳, שם קי״ג. שלשה אין מתקנאין וכו׳, שם: שלשה אוהבין זה את זה וכו׳, עירו׳ מ״א: שלשה אין רואין פני גיהנם וכו׳, סנהד׳ צ״ז. שלשה באין בהיסח הדעת, שם ק״א: שלשה באו בעלילה וכו׳, ברכו׳ ז׳. נ״ד: נ״ה. שבת ס״ב: פ״ז. עירו׳ מ״א: פסחים מ״ב. נ״ד: מכות כ״ג: ב״ב קמ״ז. מנחו׳ כ״ט. נדה י״ז. שלשה דברים וכו׳, כ״ב ט״ז: שלשה הטעימן הקב״ה וכו׳, סוטה י״א. שלשה היו באותה עצה וכו׳, פסחים

1) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד וכ״ה בפי׳ רגמ״ה. 2) כ״ה נכון בדפ״ר ועיקרי התלמוד אבל בדפו״ו בט״ס בו. 3) וסוף דברי רגמ״ה ומשלמין בין ארבעתם. 4) ח״ד, שלי״ט ושם גרס רבינו הכרעת ש ל י ש י. 5) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובדפ״ר אבל בשדפ״ע והלוי. 6) ושם אי׳ בדפוס: ושאר קטיעא כי קצר המעתיק יען כי כבר נמצא בפסקא דפרה ורבינו מצא המאמר הנהסר במקומו ועיי״ע דסקר ומ״ש התי׳ רש״ב בהערה נ״ו בפסיק׳ שם. 7) וכ״ה י״ג חופות וכו׳ בתנחומא אחרי רסי׳ ב׳ ובקהל״ר פ׳ מי כהחכם פסיק׳ רבתי פי״ד אבל בב״ב ע״ה. ובפדר״א ס״פ י״ב ובילק׳ יחזק׳ ר׳ שס״ז אי׳ עשרה חופו׳ ועיי׳ ב״ר פי״ח. 8) וכ״ה בפי׳ מהר״י במ״צ ובנו״ג בירו׳ ומצמח ובפי׳ ר״ח בר״ה י״ב: הביא הירו׳ בזה״ל דבר שזורע וצומח וכו׳ ושם בר״ה אי׳ כגי׳ רבינו התבואה והזיתים מ ש י ב י א ו שליש אבל במעשרו׳ אי׳ לפנינו ובכ״י ש״ס ובירו׳ משיכניסו שליש אבל עיי׳ פי׳ הר״ש. 9) ח״ג, קפ״ו ועיי׳ בפי׳ ר״ח בב״ק שם. 10) בנו״ג משולשים ופירש״י לכשיעמדו על שליש גדילתן שליש שור ושליש סוס אז יחלקו ובמשניות נאפולי הגי׳ שיהו ש ל ש ש נ י ם וכ״ה בפי״מ לחרמב״ם וכ״ה בריא״ף בתשו׳ המועתקת מל״ע הובא בשט״מ במקומו ע״ש.

קי"ג: שלשה הקב"ה אוהבן וכו', שם: שלשה הקב"ה שונאן וכו', חגיגה ה': שלשה הקב"ה בוכה עליהן, יומא ע"ב: שלשה זירים הן וכו', נדה ל"א. שלשה חדשים הראשונים וכו', פסחים פ"ז: שלשה חזרו למטעתן וכו', שם קי"ג: ביצה ל"ב: שלשה חייהם אינם חיים, סוטה מ"ז. שלשה חינות הן וכו', שם: שלשה חלאין, ברכות ס'. שלשה ימים הראשונים, סוט' ט'. שלשה כוסות האמורות במצרים וכו', שבת ע"ז: שלשה כל זמן שמזקינין וכו', ב"ב י"ז. שלשה לא שלט בהן יצה"ר וכו', פסחים קי"ג. שלשה מכריז עליהן הקב"ה וכו', שם. שלשה מנוחלי העוה"ב וכו', ברכות נ"ז: שלשה מעין העוה"ב וכו', מגילה י"א. שלשה מלכו בכיפה וכו', שם ט"ו: שלשה מלאכי השרת וכו', סנהד' ק"ו: שלשה מלאכי חבלה וכו', תעני' כ'. שלשה מפתחות וכו', ברכות נ"ז: שלשה מרחיבין דעתו של אדם וכו', שלשה משיבין דעתו של אדם וכו', עירובי' מ"א: שלשה מתין כשהן מספרין וכו', סנהד' ק"א: שלשה ניבטו ולא ראו וכו', ברכו' נ"ז: שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן וכו', תענית כ'. שלשה נקדמה להם חמה בעבורן וכו', ב"ב ע"ה: שלשה נקראו על שמו של הקב"ה, יבמו' ע"ט. שלשה סימנים יש באומה זו וכו', ר"ה ט"ז: שלשה ספרים נפתחין בר"ה וכו', ביצה כ"ה: שלשה עזין הן וכו', תעני' ט'. שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל וכו', עירו' י"ט. שלשה פתחים יש לגיהנם, ב"מ ע"ה: שלשה צועקין ואינן נענין וכו', ברכו' נ"ה. שלשה צריכים רחמים וכו', שם נ"ד: שלשה צריכים שימור וכו', סנהד' צ"ה. שלשה קפצה להם הארץ וכו', תעני' ד'. שלשה שאלו שלא כהוגן וכו', עירו' נ"ד: שלשה שהיו מהלכין בדרך וכו', פסחי' קי"ג: שלשה שונאין זה את זה וכו', קידו' ל': נדה ל"א. שלשה שותפין הן באדם וכו', סנה' ק"ח: שלשה שמשו כתיבה וכו', חולי' צ"ב. שלשה שרי גאים היוצאין מישראל וכו', תמור' ט"ז. שלשת אלפים הלכות נשתכחו וכו', ברכות ח'.: סוכה מ"ט: עירו' ס"ה: סנהד' ל"ח. בשלשה דברים וכו', מכ"ו כ"ג: סוטה ל"ג: מ"ב: זבחים קי"ח: בשלשה מקומו' וכו', ועוד הרבה מאמרים כאלה] —

שִׁלְשֵׁל wie eine Kette herunterhängen מהשם שַׁלְשֶׁלֶת פי' עבות (Kette, Strick) כפ"ד בשביעי' (מ" י) ובי"ה אומרים החרובין משישלשלו [1]) פי' משיתחילו להכביד ולהתלות לשון שלשלת. בס"ג דפ' ב' בכתובות (כ"ז.) דמהדר ליה למתא שושילתא כלבא זוגא ואווזא. פי' שושילתא שהוא כעין עבות של ברזל ותולין בה זוגא שהוא תרג' פעמון (שמות כ"ח, ל"ד; ל"ט, כ"ו) ואווז וכלב קשורין לשלשלת וכשתברח אשה נכשלת בשלשלת ומתנודדת ונוקש הענבול בזוג ואווז וכלב צועקין ומתנערות המשמרות [2]). בכלי מתכות פי"ד בכלים (מ"ג) שלשלת של משוחות פי' „אלו שמושחין ומודדין הקרקע [3]) יש שמושחין בחבלים ויש שמושחין בשלשלאות של ברזל כדי לצאת ממה שגרסנו (ב"ב פ"ט:) לא תעשו עול [במשפט] במדה (ויקרא י"ט, ל"ה) זו מדידת קרקע" [4]) — (א"ב עיי"ע של שלישי). *[אחי"ה ובע' של ג' הבאתי דוגמאות להוכיח כי הפעל שִׁלְשֵׁל נבנה מהשם שלשלת (= שַׁרְשֶׁרֶת) ובהשאילה נאמר מכבדות ותליית הצמח בפ"ד שביעי' עיי' לעיל וכפי' רבינו ובע' שרשר גי' רבינו משישרשרו ועיי"ע גרע ב' וכן באתפעל ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד הוא משתַלְשֵׁל, והשם שִׁלְשׁוּל (das Herabhängen) ירו' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג עיי' סוף ע' של ג' בהוספותי. וכנ"ה שַׁלְשֶׁלֶת במקואו' פ"י מ"ה שלשלת דלי גדול ועיי' כלי' פי"ד מ"ג. ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ד הריני עושה לה שלשלת שאם אבדה השלשלת וכו' ובהשאילה שלשלת יוחסין, שלשלת האבות עיי' ירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ד ב"ר פע"א פפ"ב ושהש"ר פ' קמתי וילק' וישלח סוף רמז קל"ו, במד"ר פ"ד ופי"ח דב"ר פ"ו ובל"ס שישלתא, וכן בשהש"ר בתחלה. ועוד שושילתא גיטי' נ"ו: ס"ח. (עיי"ע ששל) והרבה בתר"י תרג' מוסר (איוב י"ב, י"ח) מועקה (תהלים ס"ו, י"א) כבל (שם ק"ה, י"ח) והקבוץ תר"י שרשרת (שמות כ"ח, י"ד) שִׁישְׁלָן, תרג' איוב ל"ט, ה' עיי"ע של ג' במו"ע. ושושילתא, שישלתא נתקצר מן שוּלְשֶׁלְתָּא, שִׁלְשֶׁלְתָּא כמו קיקלתא מן קלקלתא, שישורא מן שרשורא עיי"ע שרשר וע' ששורא וכדומה, ובכ"י תרג' איוב הנ"ל אי' שולשילתא.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ועיקרי התלמוד אבל בדפ"ר וויניצי' משישלשלו. [2]) בנו"ג שושילתא וכלבא וגווזא ואווזא ועיי' פירש"י ובשט"מ בסוגי'. וגי' רבינו תסתייעי' מירו' גיטי' פ"ג דמ"ה רע"א כגון זוגין ושלשלאות וכלבים וכצ"ל בירו' כתובו' פ"ב דכ"ו ע"ד ועיי"ע כרקום ח"ד, שמ"א ומ"ש בהערה ועיי"ע זג (ח"ב, רס"ח:) ובהיסך גרם רש"י בנדה י"ז. מקרקש זגי ורבינו גרס גזי עיי"ע גז (ה"ב, רס"א.) [3]) בפי' רה"ג את הארץ. [4]) הועתק מפי' רה"ג בכלים שם ושם אי' זו מדת קרקע ובנו"ג כגי' רבינו.

ובדפוסי׳ בלי למ״ד והקבוץ שַׁלְשְׁלָן תרג׳ שופטי׳ ט״ז, כ״א; למ״א ו׳, כ״א ועוד שֶׁלְשְׁלָוָן לתהלים קי״ח, כ״ז ועיי׳ שם קט״ז, ט״ז וזולתו] —

* שִׁלְשֵׁל (abführen, Durchfall bewirken) עיי״ע של ג׳ וש״נ, ועיי׳ רש״י כתובות י׳: ד״ה משלשלן.

שִׁלְשׁוּל (Kreusel- Regenwurm, Blindschleiche) [1]) בס״ג דפ׳ אם א׳נן מכירין (ר״ה כ״ד:) [אפי׳ שלשול קטן] [2]) ובפ׳ כל הצלמים בגמ׳ המוציא (ע״ז מ״ג:) לעבדם אפי׳ שלשול קטן נמי. בס״ג דפ׳ השוחט אחד (חולי׳ מ׳.) לשם [3]) מיכאל השר הגדול לשם שלשול קטן שבים. בס״ג דפ׳ אלו טרפות (שם ס״ז:) ת״ר הולך על גחון (ויקרא י״א, מ״ב) זה נחש כל (שם) לרבות את השלשול ואת הדומה לשלשול — (א״ב פי׳ מין תולעת נמצא באשפה המשלשל את עצמו כשהוא זולח). *[אחי״ה ורש״י בר״ה ובחולי׳ מ׳. פי׳ תולעת ושם ס״ז: פי׳ תולעת ארוכה כנחש הן והן הנמצאין באשפה. וכנ״ה בב״ר פ״ח ויק״ר רפי״ד שלשול זה קרמך. שם ר״פ נ״א כשבלול (תהלים נ״ח, ט׳) כשלשול הזה שהוא נמחה בצואה ועיי׳ מ״כ שם ואולי בזה המקום הוא כמו לשלשת פי׳ ענין צואה (עיי״ע ח״ה, ס׳.)] —

* שלשושית ? עיי״ע לשישית ח״ה, ס״ב.

שֵׁם (מל״מ עיקר ענינו והכנוי המסמן את הדבר להבדילו מזולתו Bezeichnung, Name ועוד שם להאל הנכבד המיוחד והוא שם הויה) שואל אדם שלום חבירו בשם (ברכות נ״ד.) כבר פי׳ בע׳ עת. בפ׳ ד׳ מיתות המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם (סנהדי׳ נ״ה סע״ב במשנה). גמר׳ (שם נ״ו.) תנא עד שיברך שם בשם פי׳ „עד שיברך עד שיקלל כלו׳ יזכיר שם ויברך אותו השם בשם״ [4]). בס״ג דפ׳ במה אשה (שבת ס״ז:) הוא בשמה והיא בשמו א׳ין בו משום דרכי האמורי [5]) פי׳ אם קורא איש אשתו בשמה ואשתו קוראה את בעלה בשמו. בס״ג דפ״ק בביצה (י״ג. ושם:) שמו טובלו לתרומת מעשר פי׳ „כיון שנקרא מעשר ראשון חייב להפריש ממנו תרומת מעשר״ [6]). שמות [7]) מובהקין [8]) (גיטין י״א רע״א) בבר פי׳ בע׳ הרמיז. בילמדנו בריש ואלה שמות (תנחומ׳ שמות סי׳ ב׳) יש בני אדם שמעשיהן כעורים ושמותיהן נאים וכו׳ [9]). בר״ג דחלק (סנה׳ צ״א סע״א) נתן אברהם מתנות (בראשית כ״ה, ה׳) שמסר להן שם טומאה פי׳ מעשה כשפנות ומעשה שדים — (א״ב תרג׳ ולשם ולתפארת (דברים כ״ו, י״ט) ולשום ולתושבחתא ובל׳ חכמים אומרי׳ כשם במקום כמו ויש ענין אחר קרוב לראשון משנ׳ מכות פ״ק (ד׳.) שלא השם המביאין לידי מכות פי׳ טעם כי בטעם ובסיבה יוכר הדבר כמו שניכר בשם). *[אחי״ה א׳) שם בל״מ שְׁמָא בלא״ר וסורי ועוד שׁוּם (בל״ע اسم) נגזר מלשון ערבי׳ وَسْم, سِمَة פי׳ סימן עיי׳ פירשט כי בשם נסמן האדם והדבר. ברכו׳ ד׳. נ״ו : חולי׳ ז׳ : סנהד׳ ס״ז. למה נקרא שמן וכו׳, שבת קי״ג : זבחים קי״ג : סנה׳ כ״ו : תמור׳ ט״ז. למה נקרא שמה, ברכו׳ ל״ט. יומא ל״ט : בכורו׳ נ״ה. חולי׳ צ״א. למה נקרא שמו וכו׳, ברכות י״ז. אבות פ״ב ופ״ד שם טוב, שבת י׳ : שבת שמה, כ״א. קיק שמו ועוד עיי׳ שם נ״ד : נ״ו : פ״ט. ק״ד. ק״ח. קל״ד. קמ״ו : עירו׳ נ״ג. ס״ד : פסחים ה׳. מ״ט. פ״ו : קי״א. קי״ג : קי״ז. יומא ב׳. סוכה נ״ג. ר״ה ג׳. ושם : ט״ז : י״ח. כ״ה. תענית ט״ז : כ׳. כ״ה. מגילה ו׳. י״ב. ושם : י״ג. י״ד. ט״ו. מ״ק ט״ז : חגיגה ה׳ : י״ב : י״ג : ט״ו. שקלי׳ ח׳ : ט׳ : יבמו׳ ט״ז. כ״ד. ל״ד : מ״ט : ע״ז. כתובות י׳ : מ״ו. ע״ב. נדרים מ״א. גיטי׳ ז׳. ס״ח. סוטה י׳. ושם : י״א. ושם : י״ב. ל״ו : ל״ח. מ״ב : מ״ו : מ״ח : מ״ט. קידושי׳ כ״ה. ב״ב ט״ו. ט״ז : ע״ד : צ״א. ושם : ק״ט : ק״י. סנהד׳ י״ט : כ״א. כ״ב. ל״ז. ל״ח. ושם : מ״א : מ״ד: ס״ו : פ״ב. צ״ד. צ״ו. צ״ח : ק׳. ק״א : ק״ה. ק״ו. ע״ז ג׳. י״ט. מ״ו. נ״ד : הוריות י״א : מנחו׳ מ״ד. ס״ד : חולי׳ כ״ז : ס׳ : ס״ג. צ״א. קל״ט : ערכי׳ ט״ו. והקבוץ שֵׁמוֹת עירו׳ י״ט. גיטי׳ י״ד : סנהדרין ל״ח : צ״ה. הוריות י״ד. שבת פ״ט. ה׳ שמות אבדר״נ פ׳ ל״ד י׳ שמות נקראו אלולי׳, שם פל״ט : ו׳ שמות נקרא שלמה וכו׳, דורש שמות ב״ר פמ״ב עיי״ע שמאבר. ירו׳ ר״ה פ״א דנ״ו ע״ד שמות חדשים עלו בידם מבבל . . רשב״ל אמר אף שמות המלאכים עלו בידן מבבל ב״ר פמ״ח שמות חדשים עלו מבבל . . אף שמות מלאכים עלו מבבל עיי׳ מאמרי על המלאכים צד ז׳. פסחי׳

---

[1]) עיי׳ לעוויזאהן זאאלאגיע 242. [2]) כ״ה בעיקרי התלמוד. [3]) בנו״ג לשום. [4]) הועתק מפי׳ ר״ח בסנהד׳. [5]) וכ״ה בע׳ דן ב׳ וכ״ה בכ״י ש״ס אין בו משום דה״א אבל בנו״ג יש בו וכה״ג ברש״י אשר על כן פי׳ משום ניחוש [6]) הועתק מפי׳ ר״ח בביצה י״ג : [7]) בדפ״ע עיך חדש אבל בכ״י ערוך ובעיקרי התלמוד לנכון המשך הערך. [8]) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע מבוהקין. [9]) בנו״ג יש בני אדם ששמותיהן נאין ומעשיהן כעורים ויש ששמותיהן כעורין ומעשיהן נאין וכו׳.

פ"ו: בעל השם עיי"ע בח"ב קמ"ט. ועיי' יוחסין השלם ע' רב הונא צד 127 ומ"ש בשם ר"ח כי עשו סמיכה וקראוני רב הונא ובפי' ר"ח אי' סמוך בישיבה אני ב) ועוד שם כל"מ (דברים כ"ח, נ"ח) הוא שם האל יתברך ונקרא ג"כ שם המיוחד, שם המפורש עיי"ע יחיד ומ"ש (ועיי' ג"כ מורה נבוכים א', ס"א. ס"ב) קידושי' ע"א. שם בן ארבע אותיות . . . שם בן שתים עשרה אותיות . . . שם בן ארבעים ושתים אותיות עיי' פירש"י [1]. ברכות נ"ד. שואל . . בשם, שבת ק"ד. ה"ו שמו של הקב"ה, סוטה י'. יומא ל"ז. שמו של קב"ה, שבת קט"ז. שמי נכתב בקדושה ימחה, סוכ' מ"ב: שהשם וכל כינויו מונחים בארון. סנהד' ל"ח: שמו כשם רבו עיי"ע מיטטרון, נ"ה: נ"ו. עיי' לעיל, ס'. שם בן ד' אותיות צ'. ע"ז י"ח. חהוגה השם באותיותיו. יומא ל"ה: אנא השם, ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ד בראשונה הוא אומר אנא השם ובשנייה הוא אומר אנא בשם [2]. ברכות ס"ג. מגילה ג'. יומא פ"ו: ר"ה י"ח: יבמות ע"ט. סוט' ט': סנהד' ק"א. ק"ג: שם שמים. והקבוץ שבועו' ל"ה. יש שמות שאינם נמחקין ויש שמות שנמחקין. ג') שם פי' טעם דבר ופעולה מכות הנ"ל עיי' במו"ע. קנים פ"א מ"ג בין משם אחד בין משני שמות, שבועו' ג': יומא מ"ב: לא מן השם הוא זה, כריתות י"ג: אינו מן השם. ובל"ס וארמי שְׁמָא יומא פ"ג: ר"מ דייק בשמא, אבות פ"א מי"ג נגד שמא אבד שמיה, ע"ז ס"ו. בתר טעמא . . בתר שמא ועוד עיי' ברכות ג'. שבת ל"ו. צ'. קמ"ה: פסחים קי"א. יומא כ': ל"ח: סוכ' מ"ה: מגילה י"ד: ב"ב ט"ז. ק"ט: סנהד' מ"ד. צ"ג: צ"ז. ע"ז י"ז. הוריו' י"ג: חולי' ה'. ועוד הרבה בתרג' עיי' לבראשית ו', ד'; לדברים כ"ח, נ"ח; תר"י ב' שמות ל"א, ב'; תר"י א' לויק' כ"ד, י"א. ט"ז ועוד בל"א וסורי שוּם תרג' בראשי' ב', י"א והלאה; ג', כ'; י"א, ד' וזולתו וכן אצל רז"ל גיטי' ע"ט: לשום מלכות ועיי"ע לשון — ובכ"ף בראש כְּשֵׁם פי' כמו, כדבר (sowie) ובא אחריו כך. ד"מ כתובות י': כשם שהשאור יפה לעיסה כך דמים יפה לאשה ועיי' ברכו' נ"ה סע"א (נדרים ח'.), שבת קכ"ז: עירובי' ק"א. יומא ע"ה. ר"ה ל"ג: תענית ג': י"א. פסחים נ"ו. קי"ח: (ערכי' ט"ו.), גיטי' צ'. סוט' כ"ה. כ"ז סע"א כ"ז: קידושי' י"ג. מ': ע"ו: וש"נ, ע"ז. ב"ק מ"א: ע"ט סע"א ב"מ נ"א. נ"ח: ק"א: ק"ג סע"א ק"ג: ב"ב י' סע"א י': סנהד' צ"ז סע"א ק': ע"ז י': י"א. כ"ה. שבועו' ב' סע"ב הוריות י"ג: וזולתו וכן שוּם בקשור מ' בראש: מִשּׁוּם פי' מן שם בעבור (wegen, weil) גיטי' פ'. משום דאין להם לא כתב ולא לשון שבת ע"ז: מאי טעמא . . . משום, ירושי' שבת פ"ז ד"י. חייב עליה משום וכו'. ביצה י"ב. לוקה משום וכו', ירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד משום שהוציא נזירות מפיו . . . משום כינויי כינויין. ב"מ ל"ב: לא קאמר אלא משום וכו', משום מאי לאו משום צער בע"ח . . . משום דאיכא חסרון כיס. ועיי' יבמות ע"ה: כתובו' פ"ה. ב"מ ק"ט. ב"ב קל"ז: קנ"א. משום דאתיתו וכו' עיי"ע מל ז', ממלא. ב"מ ק"א רע"ב משום יישוב א"י, ב"ק פ"ו: משום כיסופא, משום זילותא, ב"ב ק' רע"ב משום יקרא דשכבא ושם קכ"ו: משום ירושה . . משום מתנה, כתובו' ס"ג סע"ב וס"ד רע"א משום דרב זביד גברא רבה וכו', שם פ"ד סע"א גיטי' ל"ה. מ"ט: משום חינא. ויק"ר ס"פ ט"ו על שום רישיה. והרבה פעמים משום שנאמר, ר' פלוני משום ר' פְלוני ועיי"ע שום במו"ע ושם הבאתי כבר קצת מהציונים הנ"ל] —

שֵׁם (בן נח) ומלכי צדק מלך שלם (בראשית י"ד, י"ח) תר"י (ב') שם רבה. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד וכ"ה בתרג' ובדפ"ע אי' שם רבא, וכ"ה בסנהד' ק"ח: שם רבה. תנחו' הישן לך לך ממי היה (אברהם) מתירא מן שם . . מה עשה יצא לקראתו שם לרצותו שנא' (בראשי' שם) ומלכי צדק מלך שלם וכו'. ועוד דרשו רז"ל בענין שם בנדרים ל"ב: ביקש הקב"ה להוציא כהונה משם שנאמר והוא כהן לאל עליון כיון וכו', ביומא י'. אין השכינה שורה אלא באהלי שם, מגילה ט': אהלו של שם. ע"ז ל"ו. בית דינו של שם בית מדרשו של שם. מכות כ"ג: בג' מקומות הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם וכו'. ב"ב קכ"א: שם ראה מתושלח יעקב ראה שם, סנהד' ס"ט: שם גדול מחם שנה וכו', קי"א רע"א

[1] ועיי' מ"ש ה' צונץ זינאגאגאלע פאעזיא צד 145 וש"נ כמה ציונים מבעלי קבלה. ועיי' ג"כ מ"ש החכם השלם רב"ז באכער במאמרו על אגדה של אמוראים בבליים צד י"ח והלאה ותורף דבריו הוא מנין אותיות חכמה תבונה דעת כה גערה גבורה צדק משפט חסד רחמים (עיי' חגיגה י"ב.) בצירוף אותיות יהו"ה עולה לחשבון מ"ב הרי שם בן ארבעים ושתים אותיות, ומנין חכמה תבונה דעת עולה לחשבון י"ב הרי שם בן שתים עשרה אותיות. וזה הפי' הוא כפתור ופרח, וראוי למי שאמרו

[2] וכן בעבודה דיוה"כ.

שלישי של שם ע"ש פירש"י. ועיי' עוד ב"ר פכ"ו, ל', ל"ו, ל"ז, מ"ד, מ"ה, נ"ו, ס"ג, ס"ז, צ"ד; שמ"ר פי"ח; במד"ר פ"ד, דב"ר פ"א קהל"ר פ' מתוקה] —

שׁם (= שׁוּם מל"ע سام נתן ערך ושויו באומד הדעת abschätzen, schätzen ובפיעל בהוספת נו"ן מְשַׁמֵּן) בפ' השוכר את הפועלין בגמ' אלא עד שלא יתחילו (ב"מ פ"ז סע"א) וחכ"א משמנין ביניהן פי' „מחשבין גדול שבשכירות והפחות שבשכירות וכולל זה עם זה ונותן לו חציו של שניהם וזהו בינוני" [1]. בפ' ב' בבכורות (י"ז: י"ח.) ר"ע אומר משמנין ביניהן. בפ"ק בב"מ (כ'.) אגרות שום. פי' „שטר שומת בית דין" [2] עיי' בע' אגרת. בויק"ר פ' זובח בצו (פ"ט) ושם דרך אראנו בישע אלהים (תהלים נ', כ"ג) בשין כתב דשאים ארחיה סגי שוי. *[אחי"ה בנו"ג דשיים אורחיה ובמ"ק ה'. כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה אל תקרי ושׂם אלא ושׁם וזו כונת ג"כ בויק"ר עיי' מ"ש בעל מנחת שי בתהלי' הנ"ל. וכנ"ה במכות ג'. כיצד שמין וכו' עיי"ע שמין כי שם הביאו ופי' רבינו. ב"מ ע"ו: שמין להן ושם ע"ז: גיטי' מ"ח: הניזקין שמין להן וכו', ב"ב קל"ט רע"א שמין את המחוברין ללוקח, כתובו' ס"ז. שמין אותו והרי הוא כשויו, תוספת' ב"מ רפ"ט שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו ואין שמין אותה כנגד שדות שבצידה, תוספת' ב"מ רפ"ט הרי אילו שמין לו כיזה צד שמין לו וכו'. תוספת' כתובו' פי"א שמין לה מה שאכלה . . שמין אותה במנה . . עושין אותה שומא ושמין אותה שליש. שם פי"ב א"כ ישומו לו בזיבורית וכו'. ירו' קידו' פ"א ד"ס ע"ד דבר שהוא צריך לָשׁוּם ובבבלי קידושי' כ"ח. כל הנִישׁוֹם דמים באחר וכו'. כתובו' ס"ו: במנה הנישום והוא הנפעל [3]. והשם שׁוּם, שׁוּמא מל"ע سوم (Preis, Schätzung) ערכי' כ"א: עיי' תוספת' כתובות פי"א ותוספ' ערכי' רפ"ד שום היתומים . . . שום ההקדש, ב"ק י"ד: שום כסף ע"ש בגמ'. מ"ק י"ח: ירו' מ"ק דפ"ב. אגרות שום. כתובו' ס"ו. כנגד השום הוא פוסק, ס"ו: תנא שומא רבה וקתני שומא זוטא, תני שומא דידיה וקתני שומא דידה, ירוש' כתובו' פ"ו ד"ל ע"ד שומא דברתיה דר' יוסי. תוספת' כתובו' פי"א ירדו לְשׁוּם, שם: שום הריינים, תוספת' ב"מ פ"ט נותנין לו את שומו] —

שׁם (= שׁוּמָא מל"ס שׁוּמָא, שׁוּמְתָא ובל"ע شامة פי' סימן מובהק בגוף Zeichen, Mal, Merkmal) בשומא מצוייה בבן גילו קא מפלגי (ב"מ כ"ז: עיי' בע' גל השלישי. שאת או ספחת (ויק' י"ג, ב') תר"י (א') שומא או בהקי וכן לשאת ולספחת (שם י"ד, נ"ו) לשומא ולבהקי. *[אחי"ה ועיי' עוד תר"י שם י"ג, י"ט, כ"ח, מ"ג; שם י"ט כ"ז ועוד עיי' תר"י בראשי' ל"א, ח', י', י"ב; לבמד' י"ט, ב'. ב"מ שם שומא שאינה עשוייה להשתנות. נדה מ"ו. שומא . . . סימן, ירו' יבמות פ"י די"א: הרי זה שומא. ירו' נדה רפ"ג ד"נ ע"ג שומא יש לה מבפנים תוספת' נדה רפ"ד שומא יש במעיה, ירו' קידו' פ"ב דס"ב ע"ד שומא שאין בה שיער ועיי' תוספת' כתובות פ"ז. תוספת' יבמות פי"ד מעידין על השומא, תוספתא בכורו' ספ"ה היתה בה שומא] —

שֻׁם (= שׁוּם מל"מ וכן בל"ע ثوم ובל"ס תּוּמָא (עיי"ע תם) Knoblauch) בסוף מעשרות (פ"ה מ"ח) שום בעל בכי פי' שום חריף כל שאוכלו מדמע. בריש כלאי' (מ"ג) השום והשומנית ירוש' (פכ"א דכ"ז.) תומניתא. בסוף תוספת מעשרו' (ספ"ג) איזהו שום בעל בכי כל שאין לו אלא דור אחד המקיף את העמוד. *[אחי"ה ובירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב. בטעו' כל שאין לו אלא חור אחד וכו' וצ"ל דור עיי"ע בעל בכי ומ"ש בח"ב, קמ"ג. וכנ"ה בב"ק פ"ב. ה' דברים נאמרו בשום עיי"ע שחן א'. ב"ק שם: ושיהו אוכלין שום בע"ש ירו' מגילה פ"ד דע"ה. בלילי שבתות. נדרים ל"א. תוספת' נדרי' פ"ב אוכלי השום. והוא מל"מ (במדב' י"א, ה') השומים בקבוץ וכן בירו' שבת פ"ז ד"י. שוּמִין, שבת בבלי קי"ח: ראשי שומין. ושומניתא הוא הוא תומניתא עיי"ע ולפע"ד הוא הוא שנונית עיי"ע] —

* שום טמיא (שם מקום) ב"ב קנ"ג. ההוא דאתא לקמיה דרב נחמן לנהרדעא שדריה לקמיה דר' ירמיה בר אבא לשום טמיא ובכ"י ש"ם מינכען שוטמי' ובכ"י פ' שיטמיה ובכ"י ו'. שטמיחם עיי' ד"ס במקומו.

☞ שֶׁמָּא (= קצור מן שֶׁ = אֲשֶׁר ומן מָא . . vielleicht möglich dass) במשנת

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח הובא בשטמ"ק בסוגיא. [2]) הועתק מפי' ר"ח. [3]) כדרך: ניזון: נידון.

אבות פ' רבי אומר (פ"ב מ"ד) ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה פי' אולי. *[אחי"ה נתקצר מן שתי תיבות הנ"ל או כמו דילמא בלא"ר וסו' עיי"ע דלמא ומ"ש בח"ג. ע' וש"נ נדרי' כ"ב סע"א דילמא חס ושלום ובמנחו' נ"ג: שמא חו"ש. ברכו' ד'. סנהד' צ"ח: שמא יגרום החטא, ברכו' י"א. שמא יראו התלמידים. תעני' ה': שמא יקדים קנה לושט. מ"ק י"ח: שמא יקדמנו אחר, גיטי' כ"ח רע"א שמא מת לא חיישינן שמא ימות חיישינן, ב"ק ק"ה. שמא תייקר לא חיישינן, קידו' מ' רע"א שמא דבר ערוה בא לידך וניצלת, ע"ז ח'. שמא בשבילי שסרחתי עולם חשך בעדי, ירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג אוי לי שמא שכתוב בו ואתה תשופנו עקב שמא יבא לנשכני, דב"ר ר"פ עקב שמא לרעתך נתתי לך את השבת לא נתתי אלא לטובתך דב"ר פ' נצבים: שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה וכו', כתובו' י"ב: י"ד. ב"מ ל"ז: וזולתו ברי ושמא עיי"ע בר (ח"ב, קס"ה)] —

שֶׁמְאֵבֶר (דרש כמו: שָׁם אֵבֶר) בב"ר פמ"ב [1]) שנאב (בראשית י"ד, ב') שואב ממון, שמאבר (שם) שמאבר שהיה פורח ומביא ממון. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ובדפ"ע ופורח וכו' ובנו"נ בב"ר ר"מ היה דורש שמות ריב"ק היה דורש שמות . . שנאב שהיה שואב ממון ושמאבר שהיה פורח ומביא ממון ופי' מ"כ שמאבר שם אבר לפרוח לקבץ הון רב ע"כ ורש"י על התורה פי' שָׂם אבר לעוף (בכ"י כעוף) לקפוץ ולמרוד בהק"ה ועיי' מ"ש ר' אליהו מזרחי לבראשי' הנ"ל ומה שדרשו אותם בסין והם בשין הוא הפך מה שדרשו גבי ושם דרך אראנו א"ת ושם אלא ושם וכו' ע"ש. ורמ"ל הטעה לתרגם Name des Fittichs וצ"ל der Schwingen Ansetzende] —

* שַׁמַּאי (שם פרטי (בל"מ שַׁמַּי) בעל מחלוקה של הלל) שמאי הזקן קידושי' מ"ג. ונמצאו הלכות ממנו כמעט בכל ששה סדרי משנה עיי' סד"ה ודה"מ למהרז"ף ודור דור ודורשיו ובמבוא המשנ' למהר"י ברילל ואגדה לתנאים להח' השלם בכער ח"א ואין כאן מקום להאריך. ירו' נדרי' ספ"ה דל"ט: יונתן בר עוזיאל הדירו אביו מנכסיו ועמד וכתבן לשמי מה עשה שמי וכו'. עדיות פ"א מ"ד שמאי והלל כו' שהרי אבות העולם כו' ובב"ר פ"א ופי"ב נקראו בי"ש ובי"ה אבות חעולם. ספרי שופטים פ' ר"ג תוספת' עירובי' פ"ד ולמעש' שני פ"ב שמאי הזקן. ועוד ר' שַׁמַּי אמורא ירושלמי בדור החמישי חברו של ר' מנא ב' עיי' מבהי"ר למהרז"ף צד קכ"ה: וש"נ. — כפר שמי עיי"ע כפר ומ"ש.

שמאי (= שימאי בל"ע شام Syrien, Palästina ועוד עיי' בפני') בריש עירובי' בגמ' ואם יש לו (י"א.) ובהקומץ רבה בגמ' [2]) ב' פרשיות (מנחות ל"ג:) כי תניא ההיא בפיתחי שימאי פי' אומרים בל' ערבי בלד אלשאם [3]) והיא ארץ ישראל [4]). דלית לה תיקרה פי' דרך בעלמא [5]) שעושין על גבם תיקרה לשבת תחתיה ובפתחי שימאי שערים להגן מן החמה ומן הגשמים במסיבה בפתחי אין דרכן לעשות. ואחרינא אמר [6]) אין דרכן לעשות משקוף לפתחיהן. *[אחי"ה וז"ל ר"ת בעירו' (נדפס בש"ס ווילנא) פי' שימאי של א"י שהיא ארץ בני שם ע"כ וכ"ה בתוספו' שם ד"ה פתחי (ובקצת דפוסי' אי' פי' ר"ת וצ"ל ר"ח עיי' הפשב"ע) אמור מעתה שפי' רבינו הועתק מפי' ר"ח ובאמת בלד אלשאם بلد الشام פי' ארץ ישראל ודמשק ובכלל ארץ סוריא. ורש"י בשני מקומות פי' מל' זקן אשמאי (קידושי' ל"ב:) וזה דחוק, ועוד פי' בל' ראשון בעירו' פיתחי שימאי: פתחין שוממין וכן פי' ר"ת זקן אשמאי בקידו' עיי' תוספו' שם ד"ה זקן ולפי זה הוא תואר שִׁימָאָה והקבוץ שִׁימְאֵי פי' שָׁמוּם ועיי"ע שָׁמַם] —

שְׂמֹאל (מל"מ הפכו ימין linke Hand; והפעל מזה בהפעיל פנה לצד שמאל [ובדרז"ל עשה שלא כהוגן (linkisch, unordentlich thun בילמדנו ואלה שמות (תנחו' שמות סי' י"ח) וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו (מ"א כ"ב) וכי שמאל למעלה אלא מיימינין אלו שהן מטין לכף זכות משמאילין אלו שהן מטין לכף חובה. *[אחי"ה וכ"ה בשהש"ר פ' לסוסתי ושם: אלו מימינים ואלו משמאילים אלו מכריעין לכף זכות

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע לי'. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר. [3]) בכ"י ה"ב ו"ו ובדפי' אחרוני' בטעות בלר אלשאם ועוד בלר אלשם, אלאשם וצ"ל כגי' דפ"ר וויניצי' כמו בפנים וכ"ה בעיקי' התלי' וכן הביא הערוך בעל כפתור ופרח פ"י דפ"ט.. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר וויניצי' ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ולא כבדפי' האחרונים ישרה ובעיקי' התלי' עוד יותר הוא ארץ ישראל ודמשק שקורין לו בל"ע בלאד אלשאם. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר ואמ'. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"י ק"ט ובעיקי' התלי' והיינו אמורא אחרינא עיי' בש"ס בשני המקומות. ובדפ"א ואחרים אומרים וצ"ל ואחרינא אמר ובדפו"ו בטעות נשמט ואיתי בסיום הערך אין דרכן בעלמא לעשות משקוף לפתחיהן ע"כ ומלת בעלמא באה מערבוב השורות משורה הקודמת.

ואלו וכו'. ובמאמרי על המלאכים צד 30 העירותי כי השמאל היה צד פורעניות אשר על כן גבריאל שהוא מלאך הקשה עומד משמאל [1]) ואם נשים אפים קדימה למזרח אז צד הצפון הוא משמאל וצפון היה באמת צד הפורעניות ומלאכים רעים עיי' מאמרי שם 57 ועיי"ע צפון וש"נ המדרש ועוד עיי"ע אסתנא ומ"ש בח"א, ר"ה. — שהש"ר פ' שמאלו: אין אדם מניח את המנורה משמאל כדי שלא תהא מעכבת הימין וכו' וע"ש כמה דרושים בענין שמאל וימין ועיי"ע ימין וש"נ שבת ס"ג, פ"ח: ויתר מקומות ששמאל הפכו ימין. ובל"א שְׂמָאלָא ירו' נדרים ספ"א דל"ז. שמאלא הרי זה שבועה ועיי' תר"י א' בראשי' מ"ח, י"ג; לויק' י"ד, י"ד והלאה ולנקבה שְׂמָאלִיתָא תר"י א' לדברים י"א, י"ח ועיי"ע סמאל] —

שַׁמְגָּז (נ"ל מל"פ زمخت, زمخك herb, stark) בפ"ק בע"ז בגמ' עיר שיש בה ע"ז (י"ב:) וכרפואו' דפ' מי שאחזו (גיטין ע'.) נשקיוה רביעתא דחלא שמגז. *[אחי"ה בדפא"מ אי' בלי סי' יד לסי' הוספת ר"ב פירש"י חזק ורמ"ל הוסיף חטא על פשע לרמוז על שבת ס"ז. וכל זה אינו מקולמסו של רבינו. וגם ר"ח בפי' ע"ז פי' שמגז (ובגיטין בט"ס שמזג) חזק והוא לפע"ד מל"פ הנ"ל ופי' חומץ חזק] —

* שַׁמְגָּז (פי' שד Asmogs) שבת ס"ז. עיי"ע אסטממיתיה ומ"ש בח"א, קע"א.

שְׁמָד Religionszwang מהפעל שְׁמַד במקום שעמד עיי' בפנים) בר"ג דביצה (ד':) זמנין דגזרי שמדא [2]) ואתי לאיקלקולי [3]) פי' מ"ט עבדינן בגולה תרי יומי משום דשלחי מא"י הזהרו לעשות שני ימים טובים כמנהג אבותיכם דחיישינן שמא יגזרו שמד וישכחו חשבון הקביעות ויבאו לידי קלקול [4]) בפ' יו"ט של ר"ה בג' העובר (ל"ב:) א"ר יוהנן שעת השמד שנו [5]). ירושי' (ר"ה פ"ד דנ"ט ע"ג) תקעו בתפילת השחר והשונאין סברו [6]) שעליהם הולכין [7]) ועמדו עליהם והרגום ותקנו בתפלת המוסף מגו [דאינון] חמין לון דקרי קרית שמע ומצלו וקרו [8]) בתורה [9]) והדר תוקעין אמרי בנימוסיהון עסקין [10]). בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בטהורה (חולי' ק"א ע"ב) אלא אמר רבא שמדא הוה ושלחו דיומא דכפורי דהא שתא שבתא. פי' שמדא הוה וגזרו דלא לשדורי עיבור ושלחו להו יומא דכפורי דהא שתא כשבתא נהוי ולא בזמניה וכדאשכחינן בשני דרבא דשלחו ליה אחוה זוג בא מרקת ותפשו נשר וכו' (סנה' י"ב.). פ"א בעת שאמר ר"י הגללי הזיד בשבת ושגג ביוה"כ פטור מן הקרבן בעת השמד שלא היו יודעין שיום שבת היה י"ה וקיבלו איסור שבת לבדו ועשו מלאכה בזדון ואח"כ נודע שהוא יוה"כ בשבת זו ואמר אלו הייתי יודע שיוה"כ היום לא הייתי עושה מלאכה ר"ע אומר חייב קרבן שהרי שגג ביוה"כ ר"י הגלילי סבר כי בעת שקיבלו עליהם השבת לא היו יודעין שהוא יוה"כ שקיבלו עליהם ואין איסור זה וזה כבת אחת. *[אחי"ה וכזו השיטה הלך רגמ"ה ע"ש בש"ס ווילנ'. וכנ"ה בירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ג גזרו שמד, ושם אעפ"י שבטל השמד המנהג לא בטל, תוספתא שבת ס"פ ט"ו (ט"ז) ותוספת' ע"ז ספ"ה (ו') ירוש' ע"ז פ"ה דמ"ה. ב"ר פפ"ב בשעת השמד וכו', ירו' חגיגה פ"ב דע"ז: בשעת שומדא, ירו' קידו' פ"ד דס"ה ע"ד בימי שמד, ב"ר פע"ט קהל"ר פ' חופר גומץ ביומא דשמדא. שהש"ר פ' סמכוני שלפי שמד ועוד עיי"ע שלהי. שהש"ר פ' שמני דורו של שמד והקבוץ ב"ר פס"ז גזרו עליו שְׁמָדִים, שו"ט מזמור י"ח שמדין גזרו עלינו. ונגזר מהפעל ב"ר פפ"ב אני משמד אתכם, ירו' שביעית פ"ד דל"ה. לא אתכוון משמדתון ובירו' סנהד' פ"ג דכ"א רע"ב לא אתכוון משמדתהון, נתפעל ירוש' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג וירוש' הוריו' פ"א דמ"ה סע"ד נשתטה (נשטה) או נשתמד, ירוש' סוכה ספ"ה דנ"ה ע"ד מרים כת בלגה שנשתמדה וכ"ה בתוספת' סוכה ספ"ד. אתפעל קידושי' ע"ב סע"א ואישתַּמּוֹד. ודע כי בע' משומד הבאתי פי' רה"ג „כי משומד משפטו משועמד מלש' עטד.. ומשום שיעמידוהו לטבול במים המקודשים נקרא כך" עיי"ע שגע

---

[1]) ובתפלת יוה"כ יסד הפייטן מיכאל מימין מהלל גבריאל משמאל ממלל. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובכל דפוסים הראשונים עד בסיליאה עיי' ד"ס במקומו וש"נ תשובי' רה"ג ובנו"ג גזרו המלכות גזרה (ותיקון הצענזור היא). [3]) כ"ה בכ"י ערוך ובנו"ג לאקלקולי ובדפ"ע לאתקלקולי. [4]) עיי' תשו' הגאונים דפי' ליק סי' אי תשו' רה"ג. [5]) בדפו"ו בט"ס שאני וגי' שעת השמד אי' בכל כ"י ש"ס ודפוסי' ראשונים ונשתנה מהצענזור עיי' ד"ס למקומו בנו"ג גזרת המלכות. [6]) בנו"ג והיו השונאים סבורין וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח. [7]) בנו"ג ובהעתקת ר"ח שמא עליהן הם הולכין. [8]) וכ"ה בהעתקת ר"ח ובנו"ג ומצליין וקוראין. [9]) וכ"ה בפי ר"ח ובנו"ג באורייתא. [10]) רבינו העתיק כפי סיגנון לשון ר"ח בר"ה (כש"ס ווילנא) ושם אי' ג"כ הפי' באמצע בתפלת השחר. בתפלת המוסף מה שלי' בירו' ועיי"ע חט (ח"ג, שע"א) שרבינו העתיק הירו' סוף ר"ה ירו' על פי פי' ר"ח ביומא.

במחברת הפרחון ומה שכתב הרב המו"ל ר"ז כוכב טוב ומה שכתב החכם צונץ שם צד ב' ע"ד (בחלק הדקדוק) כי בל"ס עמד פי' טבילה והעמדה במים וא"כ משומד הוא כמו משועמד ועי"ן נבלעת וא"כ נִשְׁתַּמֵּד, אִשְׁתַּמּוֹד הוא במקום נשתעמד, אישתעמוד. וכן תרג' אונקל' בן נכר (שמות י"ב, מ"ג) בר ישראל דאשתמד [1]) על פי מה שאמרו יבמות ע"א. המרת הדת פוסלת ואין ענינו מל' שמד כדעת התשבי ע' שמד ואין ענינו מן אשתפעל של ידע כדעת הרמב"ן (שמות שם) כי אם הכל בנין שפעל של עמד ומהפעל נבנה השם. — ומזה הענין שהש"ר פ' משכני שמעמידין בכל שנה ושנה ובב"ר פכ"ח שהן מעמידין בכל שנה ע"ש כל הענין ועיי"ע כרת ועיי' מ"ש הח' יעללינעק בביה"מ ח"ה XLVI ועל זה העירני מורי חמי ד"ר בעטטעלהיים ז"ל] —

* שַׁמְהוֹן עיי"ע אשמדאי ח"א, שי"ח והלאה וע' שד ו' ובנו"ג בב"ר פל"ו שמרון וט"ס הוא וצ"ל שמדון ועיי' מ"ש הרמב"ן בבראשי' ד' כ"ב.

☞ שמדע (אשתפעל אִשְׁתְּמוֹדַע erkennen) תרג' ולא הכירו (בראשית כ"ז, כ"ג) ולא אשתמודעיה. *[אחי"ה עיי"ע אשתמודע (ח"א, שכ"ט) וש"נ יבמות ל"ט: והוא אשתפעל מהשרש ידע (עיי"ע הקודם לזה), או נבנה מן השם מודע והרבה בתרג' עיי' עמת"ר ללעווי] —

* שְׁמוּאֵל (שם הפרטי) א) לשמואל הרמתי לבנה של חנה ודרשו רז"ל הרבה על חין ערכו עיי' ברכו' י': ל"א: שבת נ"ו. וש"נ קי"ג: קנ"ב סע"ב עירו' מ"ה. פסחי' ס"ו: קי"ט סע"א, חגיג' ד': ו' רע"א מ"ק כ"ח. תענית ה': וש"נ ט"ו. כ"ד. כ"ז. יומא ל"ח: נדרים ל"ח. נזיר ה'. וש"נ ס"ו. סוטה מ"ח רע"ב ב"ק ס"א רע"א ב"ב י"ד סע"ב ט"ו רע"א, מכו' כ"ג: זבחים קי"ח סע"ב, ב"ר פנ"ו פ"ע, שמ"ר פ"ג, פ"ה, פט"ז ופל"ה, ויק"ר פכ"ב, במד"ר פ"ג, פ"י פי"ד פט"ו ופי"ה, דב"ר פ"י, איכ"ר פ' תשיב להם, שהש"ר פ' אם חומה, קהל"ר פ' גם כל ימיו, פ' טוב שם, אסת"ר פ"א וירוש' סוטה פ"ט דכ"ד: ב') שמואל הקטן אבות פ"ד מי"ט ולמה נקרא קטן עיי' בירו' סוטה הנ"ל ועיי' שהש"ר פ' אם חומה ועיי' סד"ה וש"נ. ג') שמואל (הכהן מגילה כ"ב סע"א) ונקרא ירחינאי, שבור מלכא, אריוך, שקוד עיי' כל ערך וערך בפני עצמו ועיי"ע אביי ועיי' סד"ה. וש"נ כמה אמוראים הנקובים בזה השם ד"מ רב שמואל בר אבא (מהגרוניא), רב שמואל בריה דר' אבהו, רב שמואל בר שילת, רב שמואל בר מרתא, רב שמואל בר נדב, רב שמואל בר אמי, רב שמואל בר אניא, ר' שמואל ברב יצחק, רב שמואל בר נהמני, רב שמיאל בר יהודה הנדוואה, רב שמואל ברב שבא, ר"ש בן חלפתא, ר"ש בר חייא, ר"ש בריה דר' יוסי, ר"ש בר אחיתאי, ר"ש בר אחא, ר"ש בר ביסנא, ועוד אחרים עיי' סד"ה ע' שמואל ומבה"י צד קכ"ד: והלאה.

* שָׂמַח (מל"מ הפכו דואג sich freuen, fröhlich sein) עיי' ברכו' ה'. ט': שבת ל'. קמ"ה: פסחים קי"ט. יומ' כ"א: ס"ו: מגילה י'. מ"ק י"ח: קידו' ס"ו. ב"ק ע"ד: נדה ל"א: אבות פ"ד מ"א ירו' חגיגה פ"ב דע"ז: שהש"ר פ' צוארך, ד"א פ"ג. פ י ע ל ברכות ו': יומא ע"ו: ב"ב י': והשם שִׂמְחָה ברכות ל"א. שבת ל': שמחה של מצוה, סוכה נ"א. והלאה שמחת בית השואבה עיי"ע שאב. ירו' ב"ב רפ"ד דט"ז ע"ד שמחת זכר, (עיי' נדה ל"א:) שבת ק"ל. כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה וכו', תענית כ"ו: ממעטין בשמחה ושם כ"ט. מרבין בשמחה, מ"ק ח': ב"ר ספ"ע אין מערבין שמחה בשמחה ועיי' עוד סוכה מ"ח: מגילה ט"ו: יבמות ס"ב: ערכי' ל"ב: והקבוץ זבחים ק"ב. חמש שְׂמָחוֹת [2]).

* שַׁמְחֲזַאי (שם פרטי לאחד הנפילים) תר"י א' לבראשי' ו', ד' שמחזאי ועוזיאל הינון נפילין מן שמיא ע"ש ילק' בראשי' ר' מ"ד בשם מד' אבכיר שני מלאכים שמחזי ועזאל ע"ש כל הענין ושם שלח מטטרן שליח לשמחזי וכו', נדה ס"א. סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו וכו'. ואולי הוא הוא שמגז עיי"ע.

שָׁמַט (מל"מ פי' הניח יד lösen, loslassen ובבנין יוצא losmachen, entziehen וכן בל"ס וע' سمط) בר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח:) משמטט הוא דשמיט ואכיל. בס"ג דפ' המקבל [3]) (ב"מ קי"ד:) משכנו ומת שומטו מעל גבי בניו [4]). בס"פ גט פשוט בגמ' שנים שהיו (ב"ב קע"ג.) שני אחים דשמטי מהדדי [5]). בנדרים [6]) בגמ' דפ' השותפי

---

[1]) כפי גיי המתורגמן בעי' שמד. [2]) ונקראה כן מסי' אבל רבתי: מסכת שמחות בדרך כינוי. [3]) בדפ"ע עוד בט"ס: גט ויש למחוק. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע מעל גביו. [5]) בכ"י ש"ס ר' אחין דשמטי אהדרי. ובנו"ג אחין הוא דשמטי מהדרי. [6]) בדפו"ו אי' נקודה אחר מלת בנדרים וט"ד הוא.

(מ"ח רע"ב) דהוה שמיט כיפי דכיתנא פי' ענין חטיפא. *[אחיה ותרג' ירו' וחלצו (ויק' י"ד, מ') וישמטון ותר"י ונשל (דברים י"ט, ה') וישמוט וכן בויק"ר פל"ד יחליץ (ישעיה נ"ח, י"א) ישמוט, ירו' כתובות פ"ה ד"ל: מהו ותאלצהו (שופטים ט"ז, ט"ז) שהיתה שומטת עצמה מתחתיו, ועיי' סוטה ט': ושם בנפעל נשמטה מתחתיו. חולי' נ"ד. שמוטה ושחוטה. ירו' ברכות פ"ג ד"ה ע"ד ירוש' נדרים ספ"ז ד"מ ע"ג וירו' מ"ק פ"ג דפ"ג. עיי"ע קלבנטרין. ב"ר פי"ד היה שומטה ומשליכה, פסיקת' רבתי פ"ס נשמוט אותה. ב"ר פס"ח עיניה שמוטה. נפעל מנחו' ל"ב: נשמט וישב ע"ג קרקע, מכו' ז': נשמט הברזל מקתו. תוספת' עירו' ספי"א (ח') ירו' שבת ספי"ז דט"ז: נגר נשמט. פיעל תוספת' שביעית פ"א מוותרין ומשמטין ירו' שביעי' פ"ב דל"ג ע"ג מוותרין בגפנים ומשמטין בקנים וכו'. הפעיל ירושלמי מגילה פ"א דע"א ע"ג טעה והשמיט את השם. אתפעל ב"מ ג': י"ז, אשתמוטי הוא דקא משתמיט מיניה וכו', ב"ב מ"ח: לאישתמוטי יומא פ"ז סע"א אשתמיט גרמא. תרג' ירו' א' שרוע (ויקר' כ"א, י"ח) דמשתמיט ירכיה וכ"ה בספרא שנשמטה ירכו עיי"ע שרע. ועוד עיי' תרג' תהלים קמ"א, ו'; לדה"י ב' כ"א, ח', י'. ומזה התואר ע"ז ט"ו סע"ב עיי"ע משמוט — והשם המופשט ספרי שופטים ר' קצ"ב שימוט סייפים. ועוד שמט בפיעל כמו בל"מ (בקל והפעיל) ענין יניח ידו מגשת אליו ובפרט בענין שמיטה (die Schulden erlassen) שביעית פ"י מ"א ומ"ב שביעית משמטת את המלוה, כל מעשה בי"ד משמטין, סנה' צ"ז סע"א כשם שהשביעית משמטת וכו' כך העולם משמט וכו'. ועיי' תרג' שמו' כ"ג, י"א; לויקרא כ"ה, ל"ד. ל"ו; לדברים ט"ו, ב', ג'. והשם שמיטה בקבוץ מ"ק ב': בשתי שְׁמִיטּוֹת הכתוב מדבר אחד שמיטת קרקע ואחד שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים וכו' ועיי' גיטי' ל"ו. ושם ע"ב ובתרג' שמיטא, שמיטתא (תר"י ב' דברי' ל"ג, כ"ד; ושם ט"ו, א', ב' שמיטתא) והקבוץ שְׁמִיטָּתָא תר"י א' דברים ל"ג, כ"ד שני שמיטתא ובתר"י א' שמות י"ב, מ' תלתין שְׁמִטִּין] —

שמט (= שָׁמוּט lang) כפ' אעפ"י בגמ' ומניקה (כתובות ס' סע"ב) דמשמשא על ארעא הוו לה בני שמוטי פי' ארוכים ודקים. כס"ג דפ' מומין אלו (בכורות מ"ה:) באריכא שמיטא סניא. פי' „ארוך ודק השנאוי לראות". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה ושם קצת יותר ארוך והוא כפי' רבינו בע' גבה א' ע"ש. ועיי' ג"כ פירש"י בבכורות וכ"ה בבכורות מ"ג: תנא וצוארו שקוט ושמוט . . . שמוט דאריך ושמוט, וכן פירש"י בכתובות הנ"ל שמוטי: ארוכי צואר, ובמהדורא קמא (הובא בשט"מ) שמוטי: שצוארן אריך לכתפיה יותר מדאי ע"כ — ונ"ל שהוא מל"ע سمطوط פי' ארוך] —

שמט (= שמוטא פי' כמו משוטא בל"ס חוטף הפירות והוא שם חסיל Heuschreckenart) ויתר הילק אכל החסיל (יואל א', ד') תרגומו מותר פרחא אכל שמוטא. *[אחי"ה וכן תרג' חסיל (מ"א ח', ל"ז; דה"י ב' ו', כ"ח)] —

* שָׁמוֹטָא (פי' פרוצה Ausgelassene) תרג' ותעגבה (יחזקאל כ"ג, כ') ואתרעיאת למיהוי שמוטא ועיי' רד"ק שם.

* שַׁמְטוּטִין (Weinranken) שהש"ר פ' הנך יפה עיי"ע שבט ב'.

* שַׁמַּי עיי"ע שמאי.

שְׁמִיכָה (מל"מ פי' ענין מצע Decke, Teppich) בויק"ר בסוף אחרי מות (פכ"ג) ותכסהו בשמיכה (שופטים ד', י"ח) רבנן דתמן אמרי בסודרא רבנן דהכא אמרי במשיכלא אמר ר"ל חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה מהו שמיכה בשין כתוב שמי כאן מעיד שמי על יעל שלא נגע בה סיסרא. *[אחי"ה בנו"ג שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו הרשע. ועיי' בענין פירש"י מ"ש במבוא צד VII. ובענין הדרוש יש להעיר כי הוא היפך ממה שאמרו רז"ל ביבמות ק"ג סע"א הוריות י': נזיר כ"ג: שבע בעילות בעל אותו רשע באותו היום שנאמר בין רגליה כרע וכו' ע"ש וכבר התעורר בזה בעיקר התלמוד ועיי' ג"כ פי' מהרז"ו בויק"ר] —

שָׁמַיִם (מל"מ פי' מרום ושחקים Höhe, Himmelshöhe) ביבמות בס"ג דפ' בית שמאי (קי"ב.) ובסוף נדרים (צ':) שמים ביני לבינך יעשו דרך בקשה. ירוש' (נדרים ספ"ט דמ"ב ע"ד) כמה דשמיא רחיקין מן ארעא כן תהא אתתא איהי רחיקא מן ההוא גברא שאינו יורה כחץ. יעשו דרך בקשה אמר רב הונא יעשו סעודה והן מתרגלין לבא דרך סעודה. פ"א שמים ישפטו ביני ובינך שאין שכבת זרעך יורה כחץ שארגיש בה ואתעבר יעשו דרך בקשה שמבקשין הימנה שלא תחשוב שאינה מצווה

על פריה ורביה [1]) בריש ילמדנו ביום ראשון לא ברא אלא שמי השמים שנאמר (נחמיה ט׳, ו׳) אתה הוא ה׳ לבדיך אתה עשית את השמים שמי השמים [2]) ושמי השמים אינו אומר כ א ן [3]) אלא שמי השמים הן הן שמי השמים הן הן שמים והיכן זכו ליקרות שמי השמים משנברא הרקיע הזה בשני. *[אחי״ה ובב״ב כ״ה. דרש בע״א ע״ש. בל״מ רק בקבוץ אבל בל״ע גם ביחיד سماء מפעל سما פי׳ רום וא״כ עיקר הוראת שמים מרום (ועיי׳ ראב״ע לבראשי׳ א׳, א׳ וטעם שמים גובה ומעלה וכן בלי ישמעי׳ וכו׳). וכן בדרז״ל שמי קורה פסחי׳ ח׳: יומ׳ נ״ג. ב״מ מ״ב. ובלא״ר שמי טללא ברכו׳ מ״ח. ובתרג׳ מ״א ו׳ ט״ו שמי שריתא. ועוד פי׳ רום שמים היינו שחקים ועיי׳ דרשות רז״ל בענין שמים ברכות ל״ב. נ״ח: פסחי׳ פ״ז: קי״ח: חגיג׳ י״ב. שם: ע״ז ג׳. ובל״א וסורי שְׁמַיָּא דניאל ד׳, ח׳ והלאה תרג׳ בראשית א׳, ח׳. ט׳ וזולתו. והושאל למי ששוכן בשחקים אלהא שמיא (דניאל ב׳, י״ח) ברכו׳ ז׳: מילי דשמיא תר״י א׳ במד׳ כ״ה, י״ט רחמי שמיא. ברכו׳ ל״ג: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שם י״ג. חגיגה ה׳: מלכות שמים, כ״ח: אבות פ״א מ״ג; פ״ד מי״ב מורא שמים, סנהד׳ כ״ז. רע לשמים, ב״מ ל״ז. לצאת ידי שמים. ברכות נ״ג: במד״ר ספ״ד כבוד שמים, מ״ק י״ז. שמא דשמיא ועוד עיי״ע שם וש״נ שם שמים. ומזה הענין שמים ביני לבינך כפי פי׳ הש״ס בבבלי וכפ״א בערוך] — שַׁמְכֵי (פי׳ מל״ס שמכא בצלים (Zwiebeln בפ׳ אף עפ״י שאמרו בגמ׳ ומניקה (כתובו׳ ס׳:) אפי׳ שמכא והרסנא. בר״ג [4]) דפ׳ האומר משקלי עלי (ערכי׳ י״ט.) באתרא דשקלי [5]) שמכי פטור נפשיה אפי׳ בשמכי — (א״ב בנוסח׳ כתוב אפי׳ כמכא והרסנא ופירש״י כותח). *[אחי״ה אבל בשט״מ לכתובו׳ אי׳ שתי גירסאות כמכא והרסנא אית ספרים דכתיב בהו שמכא והרסנא ע״כ וכן גרס הרי״ף שמכי ופי׳ בצלים גדולים ע״כ והוא הנכון [6]) וכ״ה בל״ס וכן פירש״י בערכין שמכי: בצלים וכן פי׳ רש״י בשבת ק״י רע״ב שמכי פרסאי בצלים גדולים וכן בסנהד׳ ק״ט רע״ב תומי או שמכי ופי׳ רש״י שומים או בצלים. קידוש׳ נ״ב: עיי״ע מזא א׳ ומ״ש בח״ה, צ״ז ושם פי׳ רבינו ראשי בצלים] —

* שַׁמְלַאי (שם פרטי לאמורא דא״י) ירו׳ פסחים פ״ה דל״ב: ירו׳ שקלי׳ פ״ד דמ״ח. וכן הוזכר בבבלי פסחים ס״ב: ובמקומות אחרים עיי׳ סד״ה ומבה״י צד קכ״ז וש״נ ר׳ שמלאי הדרומי ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד ירו׳ ע״ז. פ״ב דמ״א ע״ד ועיי׳ בבלי ע״ז ל״ז. ב״ב קי״א. וסד״ה הביא כמה מקומות אשר שם נזכר ר״ש ויש להוסיף מכות כ״ג סע״ב דרש ר׳ שמלאי שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו למשה וכו׳, ב״ב קי״א. קנ״ח: ע״ז ל״ז. ועיי׳ סנהדר׳ צ״ח. ושבת קל״ט. בד״ס שם. וידיו רב לו באגדה ובויכוח עם כת החדשה עיי׳ מ״ש החי׳ ד״ר באכער (אגדה לאמוראים א״י ח״א צר תקנ״ב והלאה וש״נ) — ר׳ שמלא דבירא ירושלמי מגיל׳ פ״א דע״ב ע״ג ובקהל״ר פ׳ ידעתי ר׳ שמלאי דברויירא.

* שָׁמַם (מל״מ ענינו חרבן (verwüsten, zerstören הפעיל הֵשַׁם, הפעל הוּשַׁם ירו׳ ביצה פ״ב דס״א ע״ג נכנס לעזרה ומצא אותה שוממת אמר ישמו בתיהן של אלו שהשימו בית אלהינו ובירו׳ הגיגה פ״ב דע״ח, שחישמו את בית אלהינו צ״ל שהשימו. קהל״ר פ׳ קמתי אני: ראה המדינה שוממת וכו׳ ב״ר ס״פ כ״ו אנשי השם (בראשית ו׳, ד׳) שהשימו את העולם ושהושמו מן העולם ושגרמו לעולם שישום. איכ״ר פתיחתא ד״ה משא גיא: שממה עלי נפשי. והשם כל״מ שְׁמָמָה בקבוץ סוף פתיחתא דאיכ״ר מְשַׁמְמוֹת הארץ, שהש״ר פ׳ כמעט דרך שממות וכו׳. והתואר שַׁמָּם נחרב ונטרף בדעת שהש״ר פ׳ הנך יפה לא היו בהן . . . לא שוטין ולא שַׁמָּמִין לא טפשין וכו׳ עיי׳ במ״ר פי״ג ושם לי׳ ועוד י״ל שהוא כמו שעמם ועי״ן נבלעת עיי״ע שעמום. ועוד פי׳ שמם כל״מ ענין תמהון מרוב הפלאה (erstaunen, sich entsetzen) בהתפעל ו א ת פ ע ל ב״ר ספ״ד שמים שהבריות משתוממים עליהן וכו׳. חולי׳ כ״א. אשתמם כשעה חדא [7]). תרג׳ נשמו (איכה ד׳, ה׳) אשתממו. ויתהלל (ש״א כ״א, י״ד) תרג׳ ואשתמם בידיהון.

☞ שְׁמָמִיתָא (פי׳ בל״ע سام (Eidechse תר״י (א׳) והכח והלטאה (ויקרא י״א, ל׳) וכחא ושממיתא. *[אחי״ה וגי׳ הערוך וסממיתא

---

[1]) וכן הובאו שני פירושים אלה בר״ן ובראי״ש והתוספו׳ ביבמות כתבו בשם ר״ת יתפללו למקום ויתן להם בנים ורש״י פי׳ בע״א ע״ש. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ועיקרי התלמוד אבל בדפ״ע ושמי השמים וצ״ל כדאי׳ בפסוק שמי השמים. [3]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ע כן. [4]) כ״ה נכון בכ״י וכדפו״ו אבל בשדפ״ע בט״ד בס״ג. [5]) בנוי״ג דתקלי. [6]) ובעה״ק שנ״ב אי׳ בזה״ל שמכי נראה לי דגים קטנים. [7]) ובפסוק אי׳ חדה דניאל ד׳, ט״ז.

עיי"ע סממית ומ"ש — ובירו' שבת פ"א ד"ג: אי' שְׁמָמִי] —

שָׁמִין (מהפעל שום (עיי"ע שם ג') והוא בינוני (man schätzt ab בר"ג דפ' כיצד העדים (מכות ג'.) כיצד שמין רב חסדא אמר בבעל פי' אם העידו על האשה שגירשה בעלה ונתן לה כתובתה והוזמו אינן משלמין אלא טובת הנאה בכתובתה כדמפרש בפ' החובל בגמ' חרש שוטה וקטן (ב"ק פ"ט:) פי' כיצד בבעל אומדין כמה אדם רוצה ליתן לבעל אם תמות אשתו ויירש בעלה כתובתה יגבנה הלוקח ממנה וזה דבר מועט הוא כיון שאין לו אלא סירכא חדא רב נתן בר הושעיא אמר באשה פי' אומדין כמה אדם רוצה ליתן לאשה שאם נתארמלה או תתגרש יגבנה הלוקח ויותר דבר יתן הלוקח מן האשה מהלוקח מן הבעל שיש לו ב' סירכות, רב פפא[1]) הוסיף ודאי יתן לה יותר שיש לו ב' סירכות אלמנות וגרושין כדאמרת ועוד לאלתר לוקח שטר כתובתה מידה ויש לה יותר חזקה[2]) — (א"ב פי' בל"ר ענין ערך). *[אחי"ה כיון לל"ר summare ורמ"ל כתב summa ועוד העתיק רמ"ל כל הערך ממקומו וכללו בע' שם. ובאמת שייך שמה אבל בכל כ"י ודפוסי' ראשונים הוא ע' מיוחד בפני עצמו ונסדר אחר ע' שמכי וקודם ע' שמן. ובענין גזרת המלה עיי"ע שם ג' וש"נ הדוגמאות ובהוספת נו"ן שִׁמֵּן ב"מ פ"ז. עיי"ע שם ג'] —

שֶׁמֶן (מל"מ Oel) בפ' במה מדליקין ולא בשמן שריפה (שבת כ': במשנה) גמר' (שם כ"ג סע"ב) מאי שמן שריפה אמר רבא[3]) שמן של תרומה שנטמאת ואמאי קרו לה שמן שריפה[4]) הואיל ולשריפה עומד וכבר ביארנו דינו[5]) בע' רם[6]). ירו' בפ"ק בשבת (פ"ג ד"ג ע"ד) ובע"ז (ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד) שמן ר' ובית דינו התירו רב לא אכל א"ל שמואל אכול ואי לא אנא כתיבנא עלך זקן ממרא. *[אחי"ה בנו"ג בירו' שבת אכול דלא כן אנא כתיב עלך וכו' וכ"ה בירו' ע"ז ע"ש ועיי' תוספו' בבבלי ע"ז ל"ו. ד"ה אשר. וכנ"ה בשבת י"ז: ע"ז ל"ו רע"ב פיתן ושמנן יינן ובנותיהן כולן מי"ח דבר, ע"ז ל"ה סע"ב שמן רב אמר דניאל גזר וכו', שם ל"ו. ל"ח: שמן ר' יהודה ובית דינו נמנו עליו והתירו וצ"ל בדף ל"ו. ר' יהודה הנשיא וכדאי' בדף ל"ח: וכ"ה בכ"י ש"ס וברי"ף, וזה ר' יהודה הנשיא הוא ר' יהודה נשיאה עיי' רש"י ע"ז ל"ה: ד"ה ר' ובית דינו ותוספו' ע"ז ל"ו. ד"ה אשר ועיי' סד"ה ע' ר' יהודה נשיאה. מנחו' פ"ח מ"ג עיי"ע אלפא — הוריו' י"א: שמן המשחה שעשה משה וכו', מעשר שני פ"ב מ"ב. שמן של מ"ש.. שמן מפוטם. והקבוץ שְׁמָנִים שבת כ"ג: והלאה, ירו' ביכורים פ"א דס"ד: שְׁמָנִין] —

שָׁמֵן (מל"מ ובלא"ר וסו' שְׁמֵינָא fett) בב"ר פס"ח (ס"ז) הנה משמני הארץ (בראשי' כ"ז, ל"ט) מן שמיניא דארעא פי' עשירים מפיק דוכסין ונוטל שלהם מעייל דוכסין ונותנין לו שוחד. *[אחי"ה רבינו פי' מפיק דוכסין ומעייל דוכסין שאי' שם בב"ר. ובנו"ג שם: משמני הארץ מן שמיניא דארעא מן הן מתעבדא ארעא שמניא שמינין מן טלא ומטל השמים: מעל אנטונינוס שלח וכו' ונראה דלא גרס רבינו כל זה וגי' היתה כגי' הילק' תולדו' סוף רמז קט"ו משמני הארץ מן שמיניא דארעא אנטונינוס שלח וכו'. וכנ"ה בזבחים קט"ז. שפי' ומחלבהן (בראשית ד', ד') משמניהן וכן בב"ר פכ"ב מן שמניהון וכ"ה בויק"ר פ"ט וכמד"ר פי"ג ושהש"ר פ' עורי צפון ירוש' מגילה פ"א דע"ב סע"ב ילק' בראשית ר' ל"ה, ל"ו. ילק' שהש"ר ר' תתקפ"ח. ותרג' אונקל' בדפ' סביוניט' ומשמיניהן. משמני (בראשית כ"ז, כ"ה) דרש בב"ר פס"ה זה הבאר שהיתה מעלה להם דגים שמנים יתיר מדאי. חולין מ"ה: גדי שָׁמֵן עיי' רש"י ובנו"ג בט"ס שמינה, פסחים מ"ב סע"א ע"ו: והלאה כתובו' ס"א. בשר שמן, ב"ב כ"ב. בישרא שמינא, ירוש' בבא קמא רפ"ט ד"ו ע"ד גזל שמינה. איכ"ר פ' זכור עיי"ע חשך. והקבוץ שְׁמֵינִין, שְׁמֵינֵי תר"י א' דברים ו', ג'; ל"ב, י"ד וזולתו. והשם שׁוּמֶן בל"א וסו' שׁוּמְנָא Fettigkeit הפכו חֵלֶב כריתות פ"ד מ"א שומן וחלב. שם י"ז: ספק של חלב ספק של שומן, ע"ז ל"ה רע"ב שומן חזיר. חולי' צ"א. שמנו מותר. ויק"ר פכ"ב אסרתי לך את החלב התרתי לך את השומן (עיי' חולי' קי"ט:), חולי' קי"א. שומנא בעלמא. והושאל למיץ של פירות וחלב דגן סוטה פ"ט

---

[1]) בדפו"ו בטעות כדאמר רב פפא. [2]) רבינו פי' על פי שיטת ר"ח במכות ע"ש קצת בלשון יותר ארוך ודברי רב פפא לא פי' ר"ח כי חסרו בכ"י איזה שורות ועיי' רש"י ובעל המאור ורמב"ן מלחמות ובחידושיו ובריטב"א. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' הראשונים ועיי' תוספו' ובנו"ג רבה. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב. [5]) לי' בדפוסי' אחרונים. [6]) עיי' שם ציון מיבמו' ע"ד.

מי"ב שומן הפירות שם מי"ג שומן הדגן. ובתוספת' סוט' פ"ט שמן ואת הדגן. והשם המופשט שַׁמְנוּנִית ביצה כ"ח. וכ"ח: חולי' קי"א רע"א ירו' פסחי' פ"ב דכ"ט ע"ג. תרג' ירו' א' חלב הארץ (בראשי' מ"ה, י"ח) שמנונ־תא דארעא. תר"י א' החלב על החזה (ויקרא ז', ל') שומנוניתא דעל תדיא. והפעל כל"מ פי' עבה. הפעיל ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו כחושה והִשְׁמִינָה. התפעל משתמנת ב"ר פל"ב, ל"ד. אתפעל אשתמן, משתמן ב"ר פכ"ח] —

* **שמן** (שם אמורא) רב שמן בר אבא מגיל' ב': שבת ס': וס"א. תלמיד רבי יוחנן היה עיי' סד"ה ועוד רב שמן אמר לרב אשי קידו' כ"ד: ועוד רב שמן דסיכרא חולי' י"ח סע"ב נדה ל"ו.

שמן (= שְׁמוֹנֶה בל"ז שְׁמוֹנָה בל"נ ומל"מ מספר יסודי acht, שְׁמִינִי מספר סדורי der Achte) ומברך עליה שמונה ברכות (יומא ס"ח: סוטה מ':) עיי' בע' שאר [1]), על התורה כדרך שמברכין עליה בבית הכנסת בא"י אשר בחר בנו וכו' וחותם הבוחר בתורה שכך פי' בירו' (יומא רפ"ז דמ"ד רע"ב וירו' סוטה ספ"ז דכ"ב.), על העבודה שאותך לבדך ביראה נעבוד [2]), על ההודאה הטוב שמך ולך נאה להודות[3]), על מחילת עון מוחל לעונות עמו ישראל[4]), על המקדש הבוחר במקדש[5]), על הכהנים הבוחר בכהני', על ישראל הבוחר בישראל, על ירושלים הבוחר בירושלים[6]). בספרא ויהי ביום השמיני (ריש שמיני) אין אנו יודעין אם שמיני לחדש אם שמיני למנין כשהוא אומר (ויקרא ח' ל"ג) כי שבעת ימים ימלא וכו' ויהי ביום השמיני הוי אומר שמיני למנין ולא שמיני לחדש אותו היום נטל עשר עטרות וכו' עד וראשון לראשי חדשים [7]) ומצינו למדים שבשלשה ועשרים באדר קרבו המלואים ונשלמו באחד בניסן. *[אחי"ה ועיי' פירש"י על ויהי ביום השמיני. וכנ"ה שמנה גיטי' ס'. שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן וכו', מגילה י"ד: שמנה נביאים והם כהנים וכו', סוטה ל"ד. שמונה נשאו אשכול וכו', גיטי' ע'. שמונה ממעטין את דזרע וכו', שמונה רובן קשה ומיעוטן יפה וכו', ילק' בראשית ר' ב' שמונה דברים נבראו ביום א' וכו', חולי' ט"ב סע"א ורע"ב שמונה עשרה טרפות וכו', חגיג' י"ד. שמונה עשר קללות וכו', איכ"ר פתיחתא ד"ה ר' יהושע דסכנין: שמונה עשרה שנה היתה ב"ק יוצאת וכו'. שבת ט"ו. שמונים שנה עד שלא חרב הבית וכו', ושם י"ג: ע"ז ל"ו. שמונה עשר דבר וכו'. ברכות כ"ח: מגיל' י"ז: שמונה עשרה ברכות. מנח' ל'. שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן בביה"כ, סוכה כ"ח. שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן וכו', קידו' ל'. חמשת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה פסוקים הויא ס"ת וכו' אבל עיי' בילק' עקב ר' תתנ"ה ובזית רענן — ומספר סדורי שמיני עיי' ספרא ריש שמיני ושם נדרש בכמה פנים. ועוד יו"ט אחרון של חג נקרא שמיני ר"ה ד': סוכה מ"ז. מ"ח: חגיגה י"ז. יומא ג'. שמיני רגל בפני עצמו הוא ועיי"ע פז"ר קש"ב. שְׁמִינִית שם מדה ירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג חצי שמינית טיברנית ישנה, ירו' שבת רפ"ח די"א. חצי שמינית טברינית הישנה עיי"ע טבריה (ח"ד. י"ג:)] —

שמן (= שָׁמִין שם מטבע) שתי פרוטות (לשמן [צ"ל לשמין] (קידושי' י"ב.) עיי' בע' הדרם. פי' מטבעות הן. *[אחי"ה בעיקרי התלמוד גרס שומן וכ"ה בע' הדרם ושם (בח"ג, קפ"ט) כבר תיקנתי שצ"ל שמין, ושם הקיבוץ שמינין ובקיד' שמנין ובתוספת' ב"ב ספ"ה שמין... שמינות ובכ"י אירפ' שמן... שמנין והוא הוא תמניתא עיי"ע תמנתא] —

* **שמון** עיי"ע שמע.

* **שוּמְנִיתָא** (eine Knoblauchart) כלאי' פ"א מ"ג השום והשומנית עיי"ע שם האחרון וש"נ ירו' תומניתא, תוספתא ריש כלאי' השומנית והשום והבצל.

* **שַׁמְנוּנִיתָא** (Fettigkeit) עיי"ע שמן.

שָׁמַע מל"מ פי' שמיעת האוזן ועוד הבין hören, verstehen עם כל הוראות שבל"מ. והשם שְׁמוּעָה Kunde והושאל לתורה שבעל פה ולמסורה überlieferte Lehre, Tradition ובלא"ר שמועתא, שְׁמַעְתָּא, שְׁמַעְתְּתָא ועיי' בפנים) שמועות הללו

---

1) ר"ל שם ציון שני מקומות בש"ס. 2) כ"ה בירו' סוטה אבל בירו' יומא נירא ונעבוד. 3) בנו"ג בירו' יומא וסוטה הטוב לך להודות וכ"ה בהעתקת ר"ח ביומא ע'. בש"ס ווילנא. 4) וכ"ה בהעתקת ר"ח שם ובירו' שם ושם עוד: ברחמים. 5) ובירו' שם ושם אי' עוד ואמר רב אידי השוכן בציון. 6) לי' בירו' שם ושם ובפי' ר"ה שם נשמטה שורה שלימה וסיים כמו בירו' בא"י שומע תפלה. 7) ועיי' ראב"ד ריש שמיני והרחיב בזה הענין מררש סיראג אלעקול (למנצור אלדמארי) אשר תחת ידי ועיי' מאמרי על זה המדרש הנפלא במ"ע Jew. Quart. R. ח"ח.

הולכות ומתמעטות (כתובות נ'.) עיי' בע' בז (ג'). בס"פ הדר בגמ' האחין (עירו' ע"ג.) אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתא וא"ל אביי את אמרת ניהלן מפורש בנדרי' בגמ' דפ' אין בין המודד (מ"א.) רב יוסף[1] חלש איעקר ליה תלמודיה אהדריה אביי קמיה ובכל דוכתא היה אומר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתא וא"ל אביי את אמרת ניהלן — בתחלת[2] שקלים (פ"א מ"א) באחד באדר משמעין[3]). ירוש' (פ"א דמ"ה ע"ד) מהו משמעין[4]) רב הונא אמר מכריזין כמה דאת אמר (דה"י ב' כ"ד, ט') ויתנו קול ביהודה ובירושלם. *[אחי"ה הפעל פי' כל"מ דאזין והבין עירו' י'. ע"ג. ע"ד: שמע מיניה (בר"ת ש"מ). ע"ז ע"ב: מהא ליכא למשמע מיניה, פסחי' ל"ד. אין שומעין לו, שם: מידי שמיע לך בהא וכו', עירו' י'. מ"א. ס"ו: ע"ג. פ"ט: נדרים מ"א. מכו' ד'. נדה ל"ט. ס"ג: לא שמיע לי הא שמעתתא וכו' עיי' לעיל בערוך וכפי' הערוך א' בפי' ר"ח בעירו' י'. ע"ש. גיטי' ו'. לא שמיע ליה ועיי' עוד ברכות ה': ט"ז. כ"ז: מ'. ס'. שבת מ"א. פ"ח: יומא ד': ל"ה: ס"ו: סוכה כ"ח. ל"ח: ר"ה כ"ז. ביצה י"ד. תענית כ"ב: חגיגה ב': כתובות ה': גיטין נ"ו: סוטה מ"ח. קידו' כ"ב: מ"ב. נ'. — ב"מ כ"ג: חולי' מ"ו. ובהרבה מקומות תא שמע (בר"ת ת"ש) עיי' מ"ש יד מלאכי סי' תרכ"ט ובירו' אי' איתא חמי עיי"ע אתא, בא, חם ג'. ירוש' תרומו' פ"י דמ"ז: מה דשמעית ואינון מה דשמעון, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג. נשמעינה מן הדא, ירו' ברכו' פ"ב ד"ד ע"ג נשמעיניה מן הדא ירו', ערלה פ"א דס"א. אית בר נש שמון בריכה ברוך ה' והוא קיצור מן שָׁמְעוּן. ירוש' ב"מ רפ"א ד"ז ע"ד לא שמע מינה כלום. ברכות ב'. קמשמע לן ובר"ת קמ"ל פסחים ל"ד. מאי קמ"ל עיי' ביד מלאכי סי' ת"ג. הפעיל ברכו' י"ג. שמע (דברי' ו', ד') בכל לשון שאתה שומע. . הַשְׁמַע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך ועיי' ירו' ברכות פ"ב ד"ד ע"ד וירו' תרומו' פ"א ד"מ ע"ג ושם: שמע לאזניך וכו', ר"ה כ"ח: נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע וכו' ע"ש. שקלים הנ"ל מַשְׁמִיעִין ובירושלמי הנ"ל בפיעל מְשַׁמְּעִין וזו הגי' העיקרית כי השם המופשט שִׁימּוּעַ ירו' שקלים רפ"א דמ"ה ע"ד וירוש' מגילה פ"א דע"א נבנה מפיעל ולא מהפעיל. אפעל עירו' י'. קאתי לאשמועינן, קידו' ו'. שמעינהו, סנהד' צ"ו: שמעינה, יבמות ק"ב: משמע הכי ומשמע הכי ועיי' תרג' דברים ד', ל"ו; לישעיה מ"ג, י"ב; ס"ב, י"א וזולתו. נפעל ב"מ ק"ז. עירו' י"ח: נשמעין, ר"ה כ"ה: נשמעים, יבמו' ס"ה: נשמע. הִשָּׁמְעִי. . תִשָּׁמְעִי סנהד' פ"ב. אתפעל מִשְׁתַּמְעִי ר"ה כ"ז. אשתמע, סנהד' צ"ה: עיי"ע בעל דבב. והשם שְׁמַע נבנה מן שְׁמַע ישראל (דברים ו'. ד') ומובנו פרשת שמע ברכו' פ"ב מ"א. שם פ"א מ"א קריאת (קרית) שמע עיי"ע קר א', ברכות ל"ג: מגילה כ"ה. האומר שמע שמע וכו', ירו' סוטה רפ"ז דכ"א: עיי"ע אלנסתין. והרבה פעמים קריאת (קרית) שמע בר"ת ק"ש עיי' ברכות ד': ה'. ח'. י': י"ב. שם: י"ג: י"ד: ט"ו. שם: ט"ז: כ"ד. שם: כ"ו. ל"ג: ס"א: ס"ג: שבת קי"ט: פסחים נ"ו. יומא י"ט: ל"ז: סוכה מ"ב. מגילה ג'. שקלי' ו'. סוטה מ"ב. שם: ב"ק צ"ב: מנחות צ"ט: אבות פ"ב מי"ג אבדר"נ פכ"א. והשם: שֵׁמַע, שָׁמְעָא עיי' תרג' בראשי' כ"ט, י"ג; לתהלי' י"ח מ"ה: ליהושע ו', כ"ז ובהוספת הנו"ן שׁוּמְעָנָא מגילה כ"ה: מ"ק י"ז. עיי"ע סן א'. והשם המופשט שִׁימּוּעַ עיי' לעיל ועוד שְׁמוּעַ ירו' סנהדר' פ"י דכ"ט: כשמועו, ירו' יומא ספ"ב ד"מ. כל ששמועו מרובה ושמועו ממועט וכו' והוא כמו משמעו עיי"ע משמע. ולנקבה שְׁמִיעָה ר"ה כ"ה: לא תהא שמיעה גדולה מראיה, אבות פ"ו נדה ל"א. שמיעת האוזן. ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג שמיעת ב"ק. שהש"ר פ' כתפוח הקדימו אמנה לשמיעה . . הקדימו עשיה לשמיעה. שמ"ר ס"פ כ"ז ע"י שמיעה זכה לחיים ששמע ונתגייר וכו'. ועוד כל"מ שְׁמוּעָה פי' כמו בְּשׂוֹרָה ר"ה ג'. סנהד ק"י. מה שמועה שמע, ר"ה י"ח: יום שמועה, גיטי' נ"ו: שמועה טובה. והקבוץ ברכות פ"ט מ"ב מ"ק כ"ו. שמועות רעות. ועוד שמועה ובל"א שמועתא, שמעתא שמעתתא, פי' „כל הלכה שתבא בענין תורה ולא בדבר אחר" (מבוא התלמוד). עירו' ס"ד. כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה וכו', שקלים ד': האומר שמועה בשם אומרו, יבמו' צ"ז. ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו וכו', מנחו' י"ח. לא כיוונו שמועתינו, אבות פ"ו המכוון את שמועתו, עדיות פ"ה מ"ז אני עמדתי בשמועתי והן עמדו

---

1) כ"ה נכון בדפו"ו ובכ"י ה"ב ל"ד ב"ר, ובדפ"ע נשמט בטעות מן רב יוסף עד רב יוסף. 2) בקצת דפ"ע כאן מתחיל ע' חרש ולא ידעתי למה. 3) בדפ"ע האחרונים כגי' הש"ס משמיעין אבל בדפו"ו משמעין וכ"ה בירו' במשנה ובגמ' וכ"ה בירו' מגילה פ"א דע"א. 4) עיי' הערה הקודמת כי כ"ה בירו'.

בשמועתם, סנהד' פ"ח סע"א הוא אמר מפי השמועה וכו'. הקבוץ ב"ב קמ"ה. חגיגה י"ד. בעל שְׁמוּעוֹת. ירו' גיטין רפ"ט ד"נ. שמועתא רובא ממתניתא, ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ד מרי שמועתא, ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח רע"ב מרה דשמועתא, ויק"ר פכ"ט מרי דשמעתא: ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד ר' יוחנן אמר שמועתה כן וכו', ירו' סוכה פ"א דנ"ב: ר"ח ב"א עביד לה שמועה, ירו' מ"ש פ"ב דנ"ג רע"ג ולא ידעינן אם מן שמועה אם מן מתניתא ובבבלי אי' שמעתא, שמעתתא והקבוץ שמעתָתָא עיי' ברכו' ו': ל"ג: מ"ב. שבת כ': קמ"ב: עירו' ט"ו. ס"ה. מגילה כ"ח: פסחים ס"ב: פ"ח. ק"ד: קי"ז. יומא ע"ג. ביצה כ'. כ"ז. כ"ח: מ"ק ט"ו. חגיגה ט"ו: כתובו' ס"ב: נזיר ג"ו: סוט' ז'. כ"א. קידו' ס"ג: ב"ק ס': קי"ז. ב"ב קמ"ט: סנהד' ל"ח: ק"ו: חולי' מ"ב: פ"ו: בכורות ס'. כריתות ו'. נדה כ'. וכן בתרג' דה"י א' י"א, י"א; ב', נ"ה והקבוץ שְׁמוּעֲיָן תרג' שה"ש ה', י'] —

שְׁמַע (בל"ס הסר למשמעתו ומזה התואר שָׁמְעוּאָ (der Hörige, Bediente במס' ברכות כיצד מברכין (ברכות מ"א:) מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך ובפ' הרואה (שם ס"ב.) פני[1]) לי דוכתא פי' כמו שמש. *[אחי"ה כוונת ר"ב רק שמובן שָׁמְעָא הוא כמו שמש אבל גזרתה מל"ס הנ"ל. וכנ"ה בברכות שם ר"ה כ"ח סע"ב ול"ג רע"ב א"ל ר' זירא לשמעיה, פסחים ק"ג: שמעא אדעתיה דנפשיה קא עביד. והפעל ברכות מ"א: עיי' לעיל וכן מגילה ל"ח: ניחא לי דאשמעיה למר] —

* שִׁמְעִי (שם פרטי) מנחות ק"ט: לא קיבל עליו חוניו שהיה שמעי אחיו גדול ממנו ב' שנים ומחצה ועל חוניו עיי' בח"ג תמ"ה.

* שְׁמַעְיָה (שם פרטי) א') שמעיה ואבטליון המה הזוג הרביעי בסוף מלכות החשמונאים (עיי' דה"מ למהרז"ף צד ל"ז) ביצה כ"ה. עדיות פ"א מ"ג; פ"ה מ"ו וזולתו. ב') לכמה אמוראים ר"ה ו': עירו' ל"ב. רב שמעיה בר זירא, פסחים ז'. כתוב' פ"א. ובעירו' צ"ג. ב"מ כ"ו. רב שמעיה בר זעירא והוא הוא ועיי' סד"ה וש"נ ושם עוד רב שמעיה בזמן רבינא עיי' עירו' מ'. רב שמעיה מקלנבו יומ' כ"א. זבחים צ"ו. ועוד שמעיה אביו של ר"א ורב יוסף.

* שׁוּמְעָנָא עיי"ע שמע א'.

שִׁמְעוֹן (שם פרטי) בפ' ח' בטהרות (מ"ז) שמעון אחי עזריה אומר לא כך ולא כך. *[אחי"ה ונזכר עוד בזבחים פ"א מ"ב שמעון אחי עזריה אומר ועל זה כיון רש"י בסוטה כ"א סע"א אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ופירש"י תנא הוא במשנה קמייתא דזבחים ולמד תורה ע"י אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא וכו' ע"ש וכ"ה באמת בויק"ר פכ"ה (הובא בילק' משלי סוף ר' תתקל"ד) שמעון אחי עזריה אומר משמו והלא שמעון היה גדול מעזריה אלא ע"י שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו. ובעל יוחסין ע' שמעון (יוחסין השלם צד 79) וסד"ה הביאו זה המאמר בשם ילמדנו קדושים — והרבה תנאים ואמוראים היו נקובים בשם שמעון. שמעון הצדיק כ"ג היה משירי אכה"ג עיי' אבות פ"א מ"ב ושמש בכ"ג ארבעים שנה עיי' יומא ט'. ל"ט. ועיי' שם באריכות על גודל צדקתו וכן בירו' יומא פ"ו דמ"ג ע"ג נדרי' ט': נזיר ד': תוספת' נזירו' פ"ד, תוספת' סוטה פי"ג. יומא ס"ט. ויק"ר ספי"ג מגילה תעני' פ"ח ועיי' ג"כ תנחומא הישן חוקת סי' כ"ה וכ"ז פסיקתא רבתי פ' פרה (סי' י"ד). — שמעון בן שטח תעני' פ"ג מ"ח חגיג' ט"ז. שבת י"ד: סנה' י"ט. ל"ז: שבועות ל"ד. ויתר מקומות ואחותו שלימנון היתה נשואה לינאי המלך עיי"ע שלמצה ומ"ש. שמעון בן הלל הזקן, שמעון בן בתירא, שמעון הפקולי, שמעון איש המצפה, ר' שמעון בן נתנאל, רבן שמעון בן גמליאל, שמעון הצנוע ר' שמעון בן הסגן, ר' שמעון בר כהנא, שמעון העמסוני, שמעון התימני, ר' שמעון בן ננס, ר' שמעון בן זומא, ר' שמעון בן עזאי (ונקראו כן בן זומא, בן עזאי), ר' שמעון בן עקשיא, שמעון בן אנטיפרס, ר' שמעון השקמוני, ר' שמעון בן גוריון, ר' שמעון בן חלפתא, ר' שמעון שזורי, ר' שמעון בן גודע (גודא), ר' שמעון בן יוחאי (הוא סתם ר' שמעון עיי' רש"י שבועו' ב': ורשב"ם ב"ב ק"ב.) רבן שמעון בן גמליאל, ר"ש בן חנניה, ר"ש בן אלעזר, ר"ש בן יהודה איש כפר עכו, ר"ש בן מנסיא, ר"ש בן רבינו הקדוש, ר"ש בן יוסי בן לקוניא, ר"ש בר' יוסי, ר"ש בן יהוצדק, ר"ש בן זירוד (זירוז), ר"ש המחוזי, ר"ש בן לקיש הוא הוא תלמיד חבר של ר' יוחנן הוא ריש לקיש, ר"ש בר אבא (בר בא, ווא בירו'), ר"ש בן יעקב דמן צור, ר"ש בן אליקים, ר"ש בן פזי, ר"ש בר

[1]) בנו"ג פנו.

לוי, ר"ש בר ביסנא, ר"ש בן קיסמא, ר"ש בן יסינא (יוסינא), ר"ש בר סנא, ר"ש בר כרסנא(ה), ר"ש בן אבישלום, ר"ש בן (רב) זביד, ר"ש נזירא, ר' שמעון בן נזירא, ר"ש השילוני, ר' שמעון בר' יונה, ר"ש בר ינאי, ר' שמעון בר חייא, ר' שמעון חסידא, (וגם ר' שמעון החסיד)[1] שמעון בן אבטולמוס, ר"ש איש קטרון, שמעון קמטריא, ר"ש בן תחליפא, ר"ש בר' סימון, ר"ש בר גרשייה, ר"ש דתוספתא, ר"ש ספרא דטורבנא, ר"ש בן מיישא, ר"ש בר אייבו, ר"ש בר זכריה, ר"ש בולוטה (בולווטא), ר"ש בר ר' ישמעאל עיי' על כל ע' וע' בסד"ה צד ק"פ: עד צד ק"ט: והשמיט ר' שמעון דימה ירו' פיאה רפ"ז ועיי' ירו' נדרים פ"ד הל"י ועיי' מבה"י ע' שמעון. ועוד שמעון בן קמחית תנחומא הישן אחרי סי' ט' אבל ביומא מ"ז. אי' יש:עאל בן קמחית. שמעון בן פתירה תוספתא עדיות רפ"ג בכ"י אירפ' אבל בנו"ג בתירא — ובענין טור שמעון עיי"ע טר ב' ח"ד, ע"ב: ועיי"ע ביתר ח"ב, פ"ט: ומ"ש] —

שֶׁמֶץ (מל"ט אבל בדרז"ל קרוב להוראת ל"מ שִׁמְצָה פי' דופי, שם רע Nachtheiliges, übler Ruf) פסול (פסחי' ג':) כבר פי' בע' שחץ[2]. ובס"ג דפ' הקורא את המגלה עומד (כ"ה:) בדק אחריו ומצאו בו שמץ פסול. בר"ג דפ' י' יוחסין (קידושין ע"א:) אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו שמץ פסול יש באחת מהן. בפ' אין מעמידין בגמ' החומץ (ע"ז ל"א:) בשלמא חמרא משום שימצה אלא שיכרא מ"ט משום שימצא דשימצא פי' שימצא משום מגע גוי שימצא דשימצא גזרה שכר אטו יין. *[אחי"ה וכנ"ה בויק"ר פ"כ ומצא בשושבינה דבר של שמצא, פי' שם רע ותרג' אונק' ותר"י א' לשמצה (שמות ל"ב, כ"ה) שום ביש. ועיי' עוד ע' שחץ. וכ"ה בתש' הגאוני' (הוצאת הרכבי) צד כ"ג. שימצא שם רע שימצא [דשימצא] דבר הגורם לשם רע] —

שֶׁמֶר (רק בקבוץ שְׁמָרִים בל"מ. ופי' חלק הגס הנשאר בשולי כלי המשקים Hefen) בגמ' דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ו:) ת"ר אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין מברך עליהן שהכל נהיה בדברו וכן הלכתא והיכא דרמא תלתא ואתו תלתא ופלגא אבל רמא תלתא ואתו ד' בורא פרי הגפן[3]. בפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ח.) גמר' (שם) איבעאי להו שימר[4] מאי היכי דמי לשמר ככר פי' בע' חזק. *[אחי"ה כיון על גמרא שבת קמ"ו רע"ב ושם פי'[5]. והוא הפיעל נבנה מן השם שמרים ורש"י פי' בשבת קל"ח. שימר: נתן שמרים לתלויה וסינן ורבינו פי' בע' חזק בענין אחר. ירו' שבת רפ"כ די"ז ע"ג המשמר חייב משום בורר. מה המרקד קמח למטן וסולת למעלן אף המשמר יין למטן ושמרים למעלן וכ"ה בירו' ביצ' פ"א ד"ס סע"ד ושם ושם השם המופשט שִׁימּוּר. אתפעל תרג' השמר (ישעיה ז', ד') אִשְׁתַּמֵּר ונוח וגי' הרד"ק אסתמר מן סמר ע"ש. ותרג' ושוקט הוא אל שמריו (ירמיה י"ח, י"א) כחמרא דנטיר על שְׁמָרֵיהּ והוא היחיד אבל בל"מ ובדרז"ל (עיי' ב"ב הנ"ל וב"מ ס'.) רק בקבוץ] —

שמר (= שׁוֹמִירָה Wächterhütte מפעל שמר פי' ענין השגחה והפקדה behüten, bewachen) בפ"ה בכלאים (מ"ג) שומירה שבכרם. בפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ח:) ואת השומירה שעינה עשויה בטיט פי' בית דירה שעושין לשומר השדה אם עשויה בקנים או בקש או בעצים דירת עראי היא ונמכרת עם השדה ואם עשויה בטיט ונעשית קבועה בבית אינה נקנת בטפילה עם השדה עד שיקננה בפירוש[6] — בפ' מרובה בגמ' היה מושכו (ב"ק ע"ט.) כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות כך תיקנו משיכה בשומרין. *[אחי"ה ודע כי גי' שומירה אי' בכ"י ש"ס כלאי' הנ"ל וכ"ה בעירו' כ"ג: ובב"ב אבל בדפוסים הראשונים שם ובכ"י ש"ס ב"ב ובירו' כלאים אי' שומרה. ופי' שומירה כפי' רבינו וכ"ה בפי' רגמ"ה ב"ב בית קטן שבשדה שיושב בו השומר ע"כ וכן מוכח מעירו' כ"ג: שומירה או בית דירה. אבל פי' ר"ש ומהר"י במ"צ בכלאים כעין סלע גבוה ואדם עומד עליו לשמור הכרם ורואה למרחוק ועיי' ג"כ בפי"מ להרמב"ם שם. אבל שומרין שהביא רבינו מב"ק הנ"ל[7] הוא ממה שאמרינן ארבעה שומרין הן שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר שבועות מ"ט. ובב"מ צ"ג: שומר חנם והשואל שומר שכר וכו'. שם פ"ב. שומר אבידה, שבועו' מ"ט: שבועת שומרין. שומרי פירות ב"מ פ"ז מ"ח. שומר שמסר לשומר ב"ק נ"ו:[8] חגיגה ט"ו: שומר הפתח. ירו' סוכה פ"ב

---

[1]) והוא היה תנא עיי' חגיג' י"ג: סוטי י'. חולי' קכ"ז וכבר האריך בזה החי' השלם ד"ר באכער (אגדת אמוראי בבלאי צד ע"ז) [2]) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפי אחרונים בט"ס שמץ. [3]) והוא כפי הר"י בעליות הובא בשט"מ בסוגיא. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע שמר. [5]) על פי פי' ר"ח עיי"ע חזר ח"ג, שמ"א. [6]) והוא כפי' הרא"מ הובא בשט"מ בסוגיא. [7]) עיי' חו"מ סי' רצ"א ועיי' תשי בן חביב סי' צ"ד. [8]) ועיי' תשו' רשר"ם ח"ד סי' ני ושאר מקומות שהביא פחד יצחק.

דנ"ג. שומרי העיר, ירו' תעני' פ"א דס"ד. שומר העולמים. ויק"ר פל"ו מה הגפן שומר שלה עומד למעלה כך ישראל השומר שלהם למעלה. ולנקבה פסחים פ"ח מ"ה שומרת יום כנגד יום וכו', יבמו' פ"א. צ"ב: צ"ה. צ"ו. גיטי' פ': סוט' י"ח: שומרת יבם פי' זקוקה ליבם בין ליבום בין לחליצה [1]). והשם המופשט שִׁימּוּר, שְׁמִירָה חגיגה כ' סע"א. תמור' כ"ט. שימור, נדרים ל"ז. שכר שימור, ב"ק ט"ו. הוריות י"ג. חזקת שימור, ברכות נ"ד: שלשה צריכין שימור, קהל"ר פ' כרבות אפי' בן יומו חי אינו צריך שימור . . כיון שמת אדם ניטלה אימתו וצריך שימור, ירו' פסחי' פ"ב דכ"ט: מצה שצריכה שימור. פסחים ל"א: כספים אין להם שמירה אלא בקרקע. ב"ק ד'. שמירת גופו עליו, שם מ"ה: שמירה מעולה. ירוש' שבת פ"ב ד"ה רע"ב אינו צריך ליה שמירה, ירו' מעשרות פ"ב דמ"ט ע"ד חצר בית שמירה [2]). ירו' קידו' פ"א ד"ס: שמירת המפתח, שמ"ר ספכ"ה על שמירת יום אחד של שבת בן דוד בא ועיי' ירו' תענית פ"א סוף הל' א' סנהד' צ"ז. ויק"ר פ"ג ילק' תהלים ר' תתנ"ב. והפעל שבת קנ"א. שמור לי . . ואני אשמור לך, סנהד' ס"ג: שמור לי בצד עכו"ם פלוני, ספרי ראה פ' קכ"ז שמור החודש שהוא סמוך לאביב וכו', שבת קנ"א: תינוק בן יומו אין צריך לשומרו וכו' עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן חחולדה וכו', ובב"ר פל"ד בפיעל אין משמרין . . משמרין אותו מפני החולדה ועוד בפיעל כמו בקל חולי' ג'. ע"ז ס"א. אין השומר צריך להיות יושב ומשמר, ירו' קידושין פ"א דנ"ח ע"ד המקום משמר ולא אירע מעשה מעולם, ע"ז י"א. קב"ה . . משמרן, ויק"ר פי"ט מאחר שמשמשרת ימי זיבה יושבת ומשמרת ז' ימי נדה. בינוני פעול ר"ה י"א: ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית, פסחים ק"ט. ליל שמורים המשומר מן המזיקין. התפעל עירו' נ"ד: משתמר, מנחות צ"ט: המשמר התורה נשמתו משתמרת. ב"מ י'. חצר המשתמרת] —

שָׁמִיר (מל"מ אבן חזק והושאל לאבן יקרה היותר חזקה Diamant וכ"ה בל"ע سامور, شمور ועוד עיי' בפנים) המוציא לך מים מצור החלמיש (דברים ח', ט"ו) תר"י (א') שמיר טינרא וכן ושמן מחלמיש צור (דברים ל"ב, י"ג). *[אחי"ה כ"ה בתר"י כ'. וכ"ה בתרג' חלמיש (תהלים קי"ד, ח') בחלמיש (איוב כ"ח, ט') והבנת שָׁמִיר של מקרא עיי' תרג' ירמי' י"ז, א'; זכריה ז', י"ב; יחזק' ג', ט' כמא דשמירא תקיף מטינרא. ובדרז"ל שמיר, שמירא הוא בריה כשעורה עיי' סוטה פ"ט מי"ב משחרב ביהמ"ק בטל השמיר בגמ' מ"ח: שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו במה משמרין אותו כורכין אותו בספוגין וכו' ושם: כותב עליהן בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן, ירוש' סוטה פ"ט דכ"ד: מה טיבו של שמיר הזה ביריה היא מששת ימי בראשית וכיון שהיה מראין אותו לאבנים היו מתפתחות לפניו כלווחין של פינקס וכו בנה שלמה בית העולמים וכ"ה בתוספת' סוטה רפט"ו ע"ש גיטין ס"ח. איכא שמירא דאייתי משה לאבני אפוד, ושם: בעינא דאיבנייה לבית המקדש וקא מיבעי לי שמירא וכו' ועיי' מ"ש במאמרי על המלאכים והשדים צד 82 ועיי' בפי"מ להרמב"ם אבות פ"ה מ"ו ומ"ש בשמונה פרקים (ثمانيه فصول) ועיי' ג"כ מדרש כ"י אשר ת"י למנצור אלדמרי (פרש' שמיני צד ט':)] —

☞ שמר (= שׁוּמָר, שׁוּמָּרָה בל"ס שמרא, שׁוּמְרָא Fenchel) ירו' דכלאי' פ"ק (דכ"ז.) שמר וכרפס מה נפיק מנהון פיטרושלינון זו גירסת רבינו שמשון בפי' משנה כלאים (פ"א מ"ד) ולא כגי' הספרים שהיא משובשת ופי' שמרגון בל"י ורו' מין ירק כמו כרפס ופטרוסלינון מין אחר דומה לו. *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י ורו' smyrnium, σμύρνιον והנכון שהוא ל"ס הנ"ל [3]) וכן נקרא במצרים شمار ואסף פירשו על ידי פנוקל"ו foeniculum והוא Fenchel, והוא גופנין של דמאי פ"א, מ"א ובאמת הירו' דמאי פ"א דכ"א רע"ד פי' והגופנן שמירה צ"ל שומרה וכ"ה בסמוך. שומרה שומר מרה וכו' ובמהר"י כמ"צ בדמאי גרס שומירה וצ"ל שומרה ועוד עיי"ע גפנן (ח"ב, של"ט)] —

* שָׁמְרַאי, שָׁמְרַיי (תואר מן שֹׁמְרוֹן, שֹׁמְרוֹנִים Samaritaner, Σαμαρεῖται (מ"ב י"ז כ"ט)) ב"ר ס"פ פ"א ופצ"ד חד שמראי, ושם פל"ב חד שמריי והקבוץ שמריין ירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג ושם פ"ה דמ"ד ע"ד והעיר שֹׁמְרוֹן או שָׁמְרַיִן עזר' ד', י'.

* שְׁמִירָה, שְׁמִירַת, שְׁמִירָמִית, שְׁמִירַעַם (שם פרטי Semiramis) ויק"ר ס"פ י"ט מה

---

[1]) עיי' מהר"ר לוי בן חביב ל"ו. [2]) ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד הגופנן שמירה צ"ל שומרה עיי"ע שמר האחרון. [3]) עיי' לעף פפלנ"צ 382.

היה שם אשתו של נבוכדנצר רב הונא אמר שמירה שמה ר' אבין אמר שמירמות שמה ורבנן אמרי שמירעם שמה, תנחום' ויקר' סי' ו' שמורת אשתו של נב"נ, ילקט ירמיה ר' ש"ט עד שהגיעו לשמירת אשתו של נבוכדנצר. אסת"ר פ' גם ושתי איזבל ועתליה . . שמירמית [1])

* שְׁמִירוֹן (מל"י σήμερον פי' היום heute) ירו' כתובו' פ"ב דכ"ו ע"ג עיי"ע סמרון.

שְׁמַרְקַע (Trüffel עיי' בפנים) בסוף עוקצין (פ"ג מ"ב) שמרקועין ופטריות פי' מין בצל. *[אחי"ה וכ"ה בר"ש ובר"אש בשם הערוך ורמב"ם פי' כמו כן שמרקעין [2]) בציל חריף משתמשין בו ברפואות ע"כ. והנכון כי הוא ל"פ سماروغ עיי' לעף 303] —

שַׁמֵּשׁ (מל"א שַׁמֵּשׁ וכ"ה בל"ס פי' כמו שֵׁרֵת bedienen, dienen; שַׁמָּשׁ בל"ס שַׁמָּשָׁא Diener) מי שלא שימש [3]) תלמידי חכמים (סוטה כ"ב רע"א) ככר פי' בע' רמן (ב'). בפ' שלשה שאכלו בגמ' והכותי (ברכות מ"ז:) אחרים אומרים אפי' קרא ושנה ולא שימש ת"ח זהו עם הארץ אמר רב הונא הלכה כאחרים. בפ' אלו טרפות בגמ' ופסוקת הגרגרת (חולי' מ"ד:) כל מי שקרא ושנה ושמש ת"ח ורואה טרפה לעצמו עליו הכתוב אומר (תהלים קכ"ח, ב') יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. תרג' לשרת (שמות כ"ח, ל"ה ועוד) לשמשא. משמש מת (סנהד' נ"ה. יבמות נ"ה:) ככר פי' בע' מת. בפ' כל היד בגמ' בי"ש אומרים (נדה ט"ז:) אסור לשמש מטתו ביום שנאמר (איוב ג', ג') והלילה אמר הורה גבר ר"ל אמר מהכא ובוזה דרכיו ימות [4]) (משלי י"ט, ט"ז) — (א"ב בדניאל (ז', י') אלף אלפין [5]) ישמשוניה). *[אחי"ה והרבה בדרז"ל שבת ל"ב: ומשמשין לו ב' אלפים וכו', סנהד' ל"ט. ונתנו לו שפחה לשמשו, אבות פ"א מ"ג אל תהיו כעבדים המשמשין וכו', ובתרג' כל לישנא כהנה בפעלי' וכן שרת מתורגם ככה עיי' המתורגמן ולעווי, וכן תוספת' יבמות ספ"ה זר ששימש במקדש וכן בעל מום ששימש בטומאה, תוספת' גיטין פ"ז (ה') ע"מ שתמשי את אבה . . . ושימשתו וכו'. ומענין שימוש ת"ח בפיעל: חגיגה י"ב. אתה ששימשת את נחום וכו', כתובות צ"ו. המונע תלמידו מלשמשו וכו', ק"ד. הם שמשוני בחיי ישמשוני במותי, קידו' ל"ב: חולי' נ"ד. ששימש. התפעל ונתפעל ב"מ פ"ד: כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול, ברכו' נ"ב: אסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין, מותר להשתמש בשמש ע"ה. חולי' ס': רע"ב שישתמשו בכתר אחד, אתפעל אבות פ"א מי"ג ודישתמש בתגא חלף. מגילה ט"ז. לאשתמושי במני דמלכא. ובהשאילה נאמר על המשגל: שימש או שימש מטתו עיי' ברכות כ"ה: בית שיש בו ס"ת אסור לשמש, שבת פ"ו. אין משמשין מטותיהן ביום, קכ"ט: שימש מטתו ועמד. פסחים קי"ב. המשמש לאור הנר וכו' ועוד עיי' תענית י"א. מ"ק כ"ד. יבמות ל"ד: כתובות ס': ס"ב: ע"ז: גיטי' נ"ח. ע'. סנהד' ק"ח: בכורות ח'. נדה ט"ו. י"ז. ל"ח. נדרים י"ד: ירו' נזיר רפ"ב דל"ז: וכן בתרג' שמש עם אתתא עיי' תרג' שמות כ"ב, ט"ו; לויק' ט"ו, י"ח; כ', י"א; לדברים כ"ב, י"ד. כ"ב והלאה ועיי' עוד לויק' כ', י"ג ועיי"ע תשמיש. ונאמר עוד מהאשה נדה י"א. לשמש את ביתה. והתואר שַׁמָּשׁ, שַׁמָּשָׁא וכ"ה בל"ס ברכות נ"ב: שמש ע"ה, סנהד' נ"ט: שמש גדול. כתובו' ס"א. כפני השמש, ירו' קידו' פ"ד דכ"ח ע"ד דהיא שמשא. ירו' תענית רפ"ב דס"ה. לא מטא שמשא לגביה וכו', וכן ענין משמשנא עיי"ע. והקבוץ חולי' ס'. חד מְשַׁמְשֵׁי, ר"ה כ"ד: שמשין שבמדור העליון, ושם: לא תעשון כדמות שַׁמָּשַׁי המשמשין לפני במרום ובמכילתא פרשה י' דיתרו דמות שמשיי וכו'. ואבר המוליד נקרא שַׁמָּשׁ נדה י"א: י"ב. והשם המופשט שִׁמּוּשׁ ברכות ז' סע"ב שמושה של תורה אבות פ"ו מ"ו שמוש חכמים. תרג' השרד (שמות ל"א, י') לבושי שימושא לבמד' ד', ב' מני שמושא. תרג' והקריב אליו (שם ט"ז, ה') יקריב לשמושיה] —

שֶׁמֶשׁ (מל"מ וכן בל"ע شمس ובל' סורי' שֶׁמְשָׁא Sonne) בפ"א בתעניו' (ח':) שמש בשבת צדקה לעניים. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת קכ"ט. איכא יומא דמעלי בה שמשא, פסחים ב'. כעין זריחת שמש לצדיקים לעו"ה, יומא כ"ח: עיי"ע זה א', נדרים ל"ט: שעלו שמש וירח מרקיע וכו', סנהד' ע"ב. אם זרחה השמש עליו וכי עליו לבדו זרחה וכו', שם צ"ה: ויזרח לו השמש וכי לו לבדו זרחה וכו', מכילתא משפטים פרשה י"ג מה שמש שלום בעולם אף זה אם ידוע הוא שבשלום עמו והרגו הרי זה חייב, ב"ר רפנ"ח וקהל"ר פ' וזרח עד

---

[1]) והשם הפרטי שמירמות עיי' דה"י א' ט"ו, י"ח. ועיי' מ"ש בן מתתיהו נגד אפיון א', י"ט. כ' ועיי' מ"ש הה' גריענבוים במ"ע דמ"ג חכ"ג, תרי"ט והי' שראדער קילענאינשריפטען צר שס"ו. [2]) כת"ג במשנה. [3]) וכ"ה נכון בע' רטן וברפו"ו בט"ס שימשת. [4]) במקי' יומת. [5]) במקר' אלפים.

שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק זה הוא מזריח שמשו של צדיק חבירו, יומא ל"ח : קידוש' ע"ב : עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי ועיי' מד' שמואל פ"ח ילק' חיי ר' ק"ב , ילק' יהושע ר' כ"ו , ילק' שמואל ר' צ"ז, ויקר' ר"פ כ"ח הקב"ה מזריח להם השמש. ושם על פסוק מה יתרון לאדם וגו' תחת השמש וכו' א"ר יודן תחת השמש אין לו למעלה מן השמש יש לו, ב"ר פל"ג , ויק"ר פכ"ז וירו' ב"מ פ"ב ד"ח סע"ג עיי"ע דנח. ב"ר פס"ח בא השמש בא השמש אתא שימשא אתא שימשא בשעה שאמר יוסף והנה השמש והירח אמר יעקב מי גילה לו ששמי שמש ועיי' ב"ר פפ"ד. שהש"ר פ' אל תראני : שמשה של ע"ז. והקבוץ בין השמשות, בי שִׁמְשֵׁי (ברכות מ"ג :) בין שמשיא , ביני שמשתא עיי"ע בין השמשות] —

שמש (= שִׁימְשִׁין , שִׁמְשְׁמִין מענין הראשון סומקא כשמש Röthe ועיי' בפנים) בויק"ר בראש ויהי ביום השמיני (פי"ב) למאן שמשמין דעיינין למי חכלילות עינים (משלי כ"ג, כ"ט) — (א"ב פי' עיניו אדומות כשמש פ"א לפני עיני השכור נתראים כדורים כשמש). *[אחי"ה והפי' הראשון עיקר וכ"ה במ"כ. וכן מצינו בב"ב פ"ד. הא' שמשא סומקתי היא. וא"כ שמשמין או כגי' אסת"ר פ' אל תרא שמשין פי' סומקתי דעיינא] —

שמש (= שִׁימְשָׁא פי' כמו חמה hitziges Fieber) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ז :) לשמשא בת יומא פירוש לקדחת תדירא יום ליום פירוש אחר[1]) באותו יום שהתחילה עליו. *[אחי"ה ופירש"י חולי שאחזתו מחמת חום של יום פי' שהלך בשמש. וכנ"ה בגיטין שם שמשא עתיקתא, ועיי"ע חמא (ח"ג, תכ"ו.)] —

* שִׁמְשׁוֹן (שם פרטי לשמשון הגבור) ועיי' מה שדרשו עליו רז"ל ר"ה כ"ה סע"א נדרי' י"ט : נזיר ד'. י"ד, סוטה ט' : י'. ב"ב צ"א. — ירו' נזיר פ"א דכ"א : כינויי שמשון , שמשוך, שמשור שמשוץ. ב"ר פנ"ב, נ"ג, ס"ו, ס"ז. פ"ה, צ"ח, צ"ט. ויק"ר פ"ה, ח', ך' כ"ג , במד"ר פ"ט, י', י"ד, כ"ב , כ"ג, קהל"ר פ' כי ברב, פ' חכמת.

* שִׁמְשַׁי (שם פרטי לסופר פרסי) עיי' עזר' ד' ח', ומגילה ט"ז רע"א מלמד ששמשי מוחק וגבריאל כותב ועיי' פירש"י ותרג' שני אסתר ג', ז'; ו', א' שמשי ספרא.

שְׁמְשְׁם (שומשום בל"ע سمسم ובל' סורי' שוּשְׁמָא ובדרוז"ל בקבוץ עיי' בפנים) (Sesam [בכמה מדליקין (שבת כ"ד :) ובפ' הנודר מן המבושל] (נדרי' נ"ג.)[2]) שמן שומשמין. בפ"ק בר"ה בגמ' (ולירקות [צ"ל ולנדרים] (ר"ה י"ג.) בס"ג דפ' הנושא אשה (כתובות ק"ד.)[3]) כביצה הסר שומשום אינו מטמא טומאת אוכלין פי' בל' ישמעאל סמסם ובלע"ז סיסומ"י[4]) זרעונין ירוקין הן. *[אחי"ה והנכון שהוא כל"ע וסורי הנ"ל וכן בל"י σήσαμον כמין כמון ונעצר מגרעיניו שמן וכנ"ה בשבת כ"ג. משחא דשומשמי, ושם כ"ד : ונדרים נ"ג, עיי' לעיל וכ"ה בתוספ' שבת רפ"ב ותוספ' נדרים רפ"ג. חלה פ"א מ"ד, שביעי' פ"ב מ"ז עיי"ע פרגין, טבול יום פ"א מ"ה הקצח והשמשום, מכשירין פ"א מ"ו האוכל שומשמין באצבעו, סוטה ג' : עיי"ע קרייה, תוספת' תרומ' רפ"י קליפי פולין ושומשמין, שם ספ"י מערבין שומשמין באפולים. ירו' שביעי' פ"ב דל"ד רע"א פרגין ושומשמין וכ"ה מכילתא בא רפ"ח ועיי' ספרי שלח סי' ק"י וספרי פנחס סי' קמ"ו וספרי ראה סי' ק"ה ובכל אלה המקומות שומשמים. ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג חבית . . . שאתה נותן לתוכה שומשמין היא מחזקת, ירו' יומא פ"ב דל"ט ע"ג הקטירו אפי' שומשמין יצא . ברכות ל"ח . עיי"ע טרימא וע' ששם ושם גרס רבינו שושמי על פי משקל סורי וכ"ה בה"ג ועיי"ע ששמי] —

☞ שמשמנא (Ameise) תרג' לך אל נמלה עצל (משלי ו', ו') אתרמא לשומשמנא, מסכ' יבמו' פ' הערל (ע"ו.) שומשמנא גמלא פי' נמלה גדולה עיי"ע שושמנא כי כן גרס בעל הערוך. *[אחי"ה וגי' רבינו הוא במשקל סורי שושמנא וגי' שומשמן הוא כפי משקל ערבי سمسمان, سمسمة ובע' שושמן אעריך] —

שַׁמְשַׁק (מל"ע سمسق בל"י σαμψύχον, Majoran) בפ' שמונה שרצים בגמ' אזוביון (שבת ק"ט :) רב פפי אמר שמשק פי' הוא אזוב שכתוב

---

1) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד. 2) בדפ"ע וכ"י לי'. 3) לפנינו לי' אבל במנחות ק"ג : ותוספתי מנחות ספי"ב שאי' שם כמו כן אי' כמו בר"ה. 4) כ"ה בכ"י ה"ב ובשאר כ"י משובש סימסומי. סימוסי ובדפ"ע שושמי.

כתורה — (א"ב פי' בל"י מין עשב של ריח טוב ועלהו עומד בליחותו ימים רבים וי"א כי כן שמו גם בל' מצרי ואדומי). [אחי"ה וזה לשון של מעריך נ"ל דהיינו מאגוראנא כי כן בלש' לטין נקראת שמפשוקום ע"כ והוא הנכון וכ"ה בל"י וגי' שמשק כגי' רבינו עולה יפה עם משקל ערבי ובנו"ג שומשוק] —

שמת (שַׁמְתָּא פי' הרם ונידוי והפעל שַׁמֵּת מנדה מל"ע شمت excommuniciren, in Bann legen; שַׁמָּתִי, שַׁמּוּתִי Excommunicirter או תואר נבנה משמאי, שַׁמַּי Schammaite) בר"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק י"ז.) מאי שמתא אמר רב שם מיתה ושמואל אמר שם תהא[1]) פי' „שם מיתה מיתה בה שם תהא שם תיתי כדכתיב (זכריה ה', ד') ובאה אל בית הגנב"[2]). בפ' איזהו נשך בגמ' דסמוך אין מקבלין (ב"מ ע' סע"א) ולא קיבל עליה שמתא דרבנן פי' „כגון מי שנתחייב בבית דין וסירב ושמתוהו[3]) בית דין או[4]) נשא ונתן במעות ולא משך וחזר בו וקיבל עליו מי שפרע אלו וכיוצא בהן אבל הטוען על חבירו בבית דין ונתחייב שבועה ונשבע לא אמר רבנן"[5]). בר"ג דפ' ר"א אומר אם לא הביא (שבת ק"ל:) חדא דר' אליעזר שמותי הוא פי' מבורך הוא פ"א „מתלמידי שמאי הוה"[6]) והכי מסתברא וכן מפורש במס' שביעית ירו' בפ' ט' בהלכות ט'[7]) (ירו' שביעי' פ"ט דל"ט סע"א) ר' אליעזר[8]) אומר ינתנו לאוכל דהא ר' אליעזר[9]) שמותי הוא דתנינן אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה כדברי בית שמאי וכו' — (א"ב תרג' בפסוק דודי לי ואני לו (שה"ש, ט"ז) ית עמלק וית עמיה בשמתא). *[אחי"ה וכ"ה בתר"י בראשי' מ"ב, ל"ז; לבמד' כ"א, כ"ה; לדברים ז', ב' ותר"י החרם (דברים י"ג, י"ח) מדעם דשמתא, תר"י הרם (שם ז', כ"ו) דשמתין הינון. ודע כי בכ"י חוץ מכ"י ק"ט לי' מן והכי מסתברא עד סוף הע' ובאמת לי' בפי' ר"ח וגם לא רגיל על לש' הערוך להביא הלכות של הפרק בירו' אבל בכ"ז לא הסגרתי זה הציון כי כ"ה בכל דפ"ע. וכנ"ה ר' אליעזר שמותי הוא בירו' נזיר ספ"ו דנ"ה ע"ד ובירו' תרומו' פ"ה דמ"ג סע"ג אי' ור' ליעזר לאו שמותי הוא ובירו' ביצה פ"א ד"ס ע"ג ושם ספ"ד דס"ב ע"ד ור' ליעזר לאו שמתי הוא, ירו' יבמות פי"ג די"ג ע"ד דר' ליעזר שמתי וכן הכריעו התוספו' בשבת ק"ל: ד"ה דרבי אליעזר דשמותי היינו שהוא מתלמידי ב"ש ועיי' ג"כ תוספו' נדה ז' רע"ב ורש"י שם ושם ומ"ש הפשב"ע ע' שמת. ועיי' מ"ש מהרז"ף ד"מ 89 מאיזה טעם שמתוהו. בענין שמתא עיי' עירו' ס"ג. מ"ק ט"ז. י"ז. כ"ז: פסחים נ"ב. נדרים ח': נ': כתובות ס"ט. סוטה ה'. קידו' י"ב: ע"ז כ"ו. ל"ו. חולי' קכ"ג. ובתשו' הגאונים בהוצ' הח' הרכבי (צד 161) כתוב שמאתא ובכינוי שמאתיה (שם צד 235). והפעל שַׁמֵּת אי' באלה המקומות מ"ק ט"ו. ט"ו: כמה פעמים יבמות קכ"א. קידו' ל"ט. ע'. ע"ב. ב"ק קי"ג: קי"ז. סנהד' כ"ה. חולי' ק"ה: בינוני פעול ומשומת שבת ס"ז. עיי"ע אסטמטיתיה (ח"א, קע"א.) — ובתשובת הגאונים הנ"ל (צד 234) בתשו' מרב יהודה ראש כלא אי' נוסח התרת הנידוי וז"ל ואם מנודה הוא מתירין לו בלשון הזה מחמת שמותא דאישתמת פל' דנן משום דעבד כן וכן והשתא הדר ליה ואודי ליה וקביל דינא על נפשיה שרי ליה ורחמנא נחיל ליה מן בית דינא עילאה דהוא מרי בית דינא תחתאה ודאמר ליה למשה סלחתי כדבריך וכו' וכו' ע"ש] —

* שַׁמְתִּית קצור מן שחמתית עיי"ע שחם א' וש"נ.

שֵׁן (מל"מ עצם בפי האדם ובעח"י לטחון המאכל Zahn והושאל לראש החד שבסלע Zahn des Felsens, Klippe ועוד עיי' בפנים) בפ"ק בקידושין בגמ' וחכמים אומרים בכסף (כ"ד סע"א ורע"ב) אי כתב רחמנא שן הוה אמינא אפי' שן דחלב[10]) פי' שן תינוק שיונק החלב שחוזר מפני שמחליף שיניו. שן של מעדר (כלי' פי"ג מ"ז[11]) עיי' בע' מעדר. בר"ג דפ' המדיר (כתובות ע"א.) הוא נתן אצבע בין שיניה משל הוא כאדם שנתן אצבע בין שיני חברו ואמר לו למה נתת אצבע בין שיני הכא נמי כיון דנדרה ולא הפיר לה יוציא ויתן כתובתה דאמרה ליה אמאי לא היפרת לי. כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והציפורן (אהלות פ"ג מ"ג נזיר נ"א.) עיי' בע' גרם (א'). בס"ג דפ' המוציא יין (שבת פ"ב.) ובפ"ק דחולין בגמ' השוחט במגל (ט"ז:) המקנח בדבר שהאור שולט

---

[1]) וכ"ה בפיו ר"ח ובכ"י ש"ס וברש"י סביב לרי"ף שמה יהיה ובנו"ג שממה יהיה. [2]) הועתק מפי' ר"ח במ"ק בש"ס ווילנא בדף י"ז: [3]) בפי' ר"ח והוא מסרב ומשמתין ליה. [4]) כפי' ר"ח כגון. [5]) הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ בסוגיא. [6]) כ"ה בפי' ר"ח בשבת. [7]) כ"ה בכ"י ע' ק"ט. [8]) בנו"ג ר' ליעזר. [9]) בנו"ג ר' ליעזר דהוא. [10]) Milchzahn. [11]) Zahnähnlicher Zacken.

בו שיניו נושרות ועשבים יבשים וקרומית של קנה אור שולט בהן במהרה. *[אחי"ה בנו"ג בשבת שיניו התחתונות ולי' בכ"י ובר"ף ובראש וכן לי' ברש"י ופירש שיני הפה מכרכשא ע"כ וכן פי' הרגמ"ה בחולי' שיניו נושרות שיני דכרכשתא דהאי כרכשא אתלת שיני קאי ע"כ עיי"ע כרכש ב'. ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה שם וז"ל אינו אומר בדבר שהאור שורף שבל דבר האור שורף אלא דבר שבמהרה האור שורפו כגון קרומית של קנה יבש ע"כ. ועוד נקראו השיניים בל' כבוד תלתולי הבשר שברחם עיי"ע בית שיניים וש"נ נדה מ"א: וירו' יבמות רפ"ו ד"ז: ועוד כל"מ שן הסלע וכן בל"ס שֵׁן, שֵׁנָא ב"ר פע"ד כשן הזה של טבריה היתה גיטין ס"ח. מנח להו אשינא דטורא, סנהדר' צ"ו: ילק' ישעיה ר' רפ"ז ותוב אשינא דטורא וכן בלי' צענד câena ובל"פ سِنّة פי' ראש ההר עיי' מ"ש במאמרי על המלאכים צד 82 ועוד עיי"ע שן האחרון. וכ"ה בתר"י א' בראשית מ"ט, כ"א שיני טוריא, תרג' ירמיה מ"ט ט"ז שיני כיפא, והיחיד שינא דכיפא תרג' ש"א י"ד, ד', ה' — שן תותבת שן של זהב, שן של כסף שבת ס"ד: וס"ה. עיי"ע תב א'. כליי פי"ג מ"ו עיי"ע טס א'. שבת ס"ז. ירוש' שבת פ"ו ד"ח ע"ג שן של שועל, שן דפיל, שינא דפיל תרג' מ"א י', כ"ב; כ"ב ל"ט. שבת קי"ט. אתכתקא דשינא וגי' הכ"י ש"ס מינכען דפילא (Elfenbein) אבל גי' רבינו עיי"ע תכתק. ב"ק כ' רע"ב ג' אבות גאמרו בשור הקרן והשן והרגל, שם תולדה דשן, שם וג'. שן יש הנאה להזיקה ועיי"ע גלל ב'. ב"ק פ"ב מ"ב כיצד השן מועדת וכו', קידו' כ"ד. יוצא בשן ועין וראשי אברים. והמספר הזוגי השינים חוליי ט"ו: השיניים עיי"ע בית השיניים בכינוי כתובות ט"ז. בהשאילה הרי כריסה בין שיניה. סמיכות שבת פ"ב. עיי"ע כרכש ב'] —

שֵׁן (= שְׁנֵי סמוך של שְׁנַיִם מספר יסודי זכר (zwei שני דברים שלמד דוד מאחיתופל (אבות פ"ו, מ"ג) מפורש[1]) בגמ' דבני מערבי בפ' כל ישראל יש להם חלק (ירו' סנה' פ"י דכ"ח.) אחיתפל אדם גבור בתורה היה וכו' וירכיבו את ארון (ה') [צ"ל האלהים] (ש"ב ו', ג') אמר ליה ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו (במדב' ז', ט') ובשעה שכרה דוד שיתין[2]) לימדו לכתוב שם בחספא ולמשדי באפי תחומא[3]). בפ"ג במנחו' (כ"ז.) שני מינין שבנזיר וג' שבפרה וכו' פי' שני מינין חלות ורקיקין, ג' שבפרה עץ ארז ואזוב ושני תולעת, ד' שבתודה חלות מצות ורקיקי מצות וסולת מרבכת וחלת לחם חמץ, ד' שבמצורע שתי צפרים עץ ארז ואזוב ושני תולעת, ד' שבלולב[4]) פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל, (ב') [צ"ל ז'] הזאות שבפרה עיי' בפרה (פ"ג מ"ט) ז' הזאות שעל בין הבדים ביוה"כ מדם השעיר ומדם הפר ב' פרשיות שבמזוזה (מנחות כ"ה.) שמע והיה אם שמוע, ד' פרשיות שבתפילין (שם) קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע. שני דברים המתירין מעלין זה בלא זה (יבמות ק"ד:) ככר פי' בע' מעל (ב'). קסבר ר' יהודה שני כתובים הבאים כאחד מלמדין[5]) בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ז:) ובפ"ק בקידו' בגמ' סמוך[6]) כל מצות לא תעשה (קידושי' ל"ה.) ר"מ סבר שני כתובין הבאים כאחד מלמדין[7]) פי' היה האחד למד מן האחד לא בא השני[8]) אלא להוכיח שאין בזה דין אלא אלו ב' בלבד ולא ללמד מהן שאלו היה האחד היו למדין בכל התורה ממנו בא השני לבטל דין זה[9]). בילמדנו ויאמר משה לחובב[10]) מיכן סמכו הדורות שיהו מתענין שני וחמישי שכשעלה משה בה' עלה ובב' ירד ויבאו מ' יום והתקינו רז"ל שיהיו מתענין בעלייתו ובירידתו. ועם שונים אל תתערב עיי' בע' רא[11]). בב"ר פי"ט (ספי"ח) כשעלה נחמיה

---

[1]) כ"ה בעיקרי התלמוד. [2]) בירו' אי' שבא דוד לחפור תימליוסים. [3]) בירו' אי' נוסחא אחרת עש"ה אבל גי' רבינו מוכח מסוכ' בבלי נ"ג סע"א ורע"ב ע"ש — ובפי' לאבות פ"ו מ"ו אי' מצא אחיתופל לדוד שהיה יושב יחידי ועוסק בתורה א"ל למה אתה לומד יחידי וכו' ושוב פעם אחרת מצאו שהיה נכנס לבית מדרשו בקומה זקופה א"ל וכו' וקרוב לזה אי' בעיקרי התלמוד בשם י"מ ועוד אי' שם וי"מ שהוא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וזה לא נהירא כי בימי בועז שהיה נגיד ישראל נתחדשה הלכה זו שלקח רות בלא פקפוק וכן בימי שמואל נתחדשה כשדואג דבר על דוד כששאל לאבנר בן מי זה העלם כדאי' בפ"ג בערל (יבמות ע"ו: וירו' יבמות פ"ח ד"ט ע"ג.) [4]) בנו"ג הסדר ד' שבלולב ד' שבמצורע. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס אין מלמדין. [6]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר, ובשאר דפ"ע לי' בטעות. [7]) בדפ"ע בט"ס אין מלמדין גי' מלמדין. [8]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס השלישי. [9]) בענין דין שני כתובים הבאים כאחד ופלוגתא עיי' בשני המקומות הנ"ל ובהליכות עולם יבין שמועה וכללי הגמרא צד ס"ו: וש"נ ספר הכריתות לשון למודים שער א' ועוד עיי' יד מלאכי סי' תרכ"ב ותרכ"ג ועוד עיי' ספר מלא הרועים ח"ב צד 39 ועיי' פחד יצחק ע' כתובים ואין כאן מקום להאריך. [10]) לי' בתנחומא בהעלתך ועיי' מטה משה אות רי"ט בענין שני וחמישי. [11]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל מדפ' פיז' והלאה בט"ס יראו.

מן הגולה נתפחמו וכו' עד הוא שמלאכי אומר (ב', י"ג) וזאת שנית תעשו שנייה לשטים אמר הקב"ה מאן קבל מהן בכי ואנקה משגזלת וחמסת ונטלת יפיה ממנה את משלחה. שני בני יצהר זה אהרן ודוד בספרא בצו זאת משחת אהרן (פרש' י"א ריש פרק י"ח). *[אחי"ה ועוד כמה וכמה מאמרי הלכה או אגדה המתחילים בתיבת שני שנים שתי או שתים בענין שתי שתים עיי"ע שתי. ובענין שני, שניים הא לך קצת דוגמאות יבמות פי"ד מ"ג שני אחים חרשים, ושם מ"ד שני אחים אחד חרש ואחד פקח, כתובות פי"ג מ"א שני דייני גזירות וכו' עיי"ע איש ושם הגי' גזילות. קידו' ע"ה רע"א נדה ג'. ושניהם לא למדוה אלא וכו' עיי' כללי גמרא על הליכות עולם יבין שמועה ק' : גיטי' כ"ז. שני יוסף בן שמעון בעיר אחת, עירו' פ"ג מ"ז שני עירובין, ביצה ד' : שני ימים טובים של גליות, שני ימים טובים של ר"ה. שני כתובים המכחישים זה את זה וכו' ברייתא דר"י בריש ספרא עיי"ע כרע (ח"ד, של"ט סוף ע"ב), שבת ל"ט סע"ב כ"מ שאתה מוצא שנים חולקין וכו' עיי"ע כרע. ב"מ רפ"א שנים אוחזין, חולין פ"ב מ"ח ומ"י שנים אוחזין בסכין וכו', סנהד' כ"ט. שנים מזכין או שנים מחייבין וכו'. מגילה ט"ו. שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות וכו', פסחים נ"ד. שני דברים עלו במחשבה ליבראות וכו', זבחים פ"ח : שני דברים לא מצינו להן כפרה, סנהד' נ"ב. שני חוטין של אש וכו', שבת קי"ט : תענית י"א. שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם וכו', ברכות נ"ד. שני מצורעים היו וכו', גיטין נ"ז. שני נחלים יש בבקעת ידים וכו', בכורו' מ"ד : שני נקבים יש בו באדם וכו', יומא פ"ו : שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל וכו', חגיגה י"ב : שני רקיעים הן וכו', שבת ס"ג. תעני' ח', י' : מגילי' ל"ב. סנהד' כ"ט. סוטה מ"ט. שני תלמידי חכמים וכו'. פסחים י'. וש"נ שני שבילין וכו'. ומספר סדורי שֵׁנִי עירו' פ"ג מ"ו הראשון . . . השני שם מ"ז בראשון . . ובשני ולנקבה תענית י"ט. ראשונה ושניה ועוד ענין שני לטומאה עיי' פסחי' י"ד. והקבוץ שְׁנִיּוֹת ידים פ"ג מ"ב ירו' חגיגה פ"ג דע"ט : ועוד שני בקרבות עיי' סנהדר' כ"ח. שני בשני, שלישי בשני ובל"נ יבמות כ'. והלאה שניה מדברי סופרים, שם כ"א. מה הם שְׁנִיּוֹת וכו', ירו' יבמות פ"ב ד"ג ע"ד אילו הן השניות וכו'] —

שן (שָׁנָה מל"מ verwelken, sich verändern ; שְׁנוּ (Staunenswerthes בר"ג דפ' סדר תעני' האלו (תעני' י"ט.) זרעים שצמחו וחזרו ושנו [1]). פי' כמשו [2]) שמה ושערורה (ירמיה ה', ל') וכן שערורית עשתה מאוד (שם י"ח, י"ג). *[אחי"ה וכן תרג' שערוריה (הושע ו', י') ובל"ס פי' שניא, שניותא : שגעון ועוד שנו פי' ענין שינוי והפך עיי' תרג' יחזקאל ט"ז, ל"ד. והשם המופשט שִׁינוּי תוספ' טבול יום פ"א שינוי מראה, ב"ק ס"ה סע"ב שינוי השם, ושם שינוייהם, שם ס"ו רע"א שינוי קונה . . אין שינוי קונה, ס"ו : שינוי השם כשינוי מעשה, ב"ר פמ"ד שינוי השם . . שינוי מקום. שנייא היא ירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ד ירושלמי ר"ה פ"ג דנ"ח ע"ה, לא שנייא (שניא) ירושלמי פסחים פ"ה דל"ב ע"ג ירו' דמאי דכ"א ע"ד ובבבלי שני, שאני ע"ש. והפעל לא שנא בקצור ל"ש, מאי שנא בקיצור מ"ש סוכה כ"ט : יבמות כ"א : פיעל גיטין ל"ד : היה משנה שמו ושמה, שבת י' : לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים ועוד עיי' ר"ה י"א : מגילי' ט'. ב"מ פ"ו : סנהד' צ"ב; ק"ח : ערכי' ו'. ירו' פסחים רפ"ד ד"ל ע"ד. פַּעַל תענית כ"ד : שני דוכתיך שני דוכתיה. אתפעיל סנהד' ע"א : אשתני, להשתנות ועיי' תר"י לדברים ל"ב, ה'; תר"י ב' שם ל"ד, ז', תרג' ש"א כ"ח ח'; למ"א י"ד, ב'; אפעל תרג' דברי' ל"ב, ה'; למלאכי ג', ו' וזולתו. — התפעל ונתפעל עיי' שבת נ"ג : קנ"ב. עירו' קט"ז. יומא ל"ח. ר"ה י"ט. מגיל' ט"ו : סוטה ל"ה. קידו' כ"ב : סנהדר' כ"א : מ"ו : ע"א : צ"ו. שבועות ט'. ערכי' ט"ז :] —

שן (שָׁנָה נבנה מהשם מִשְׁנָה (Mischna) lernen, lehren ; שן = שָׁנַן scharf sein ; שִׁינְנָא פי' מחודד ועיי' בפנים) בפ' הזורע בגמ' השוחט לכהן (חולי' קל"ג.) כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקולים. בפ' אלו הן הנשרפין בגמ' כל הייבי מיתות (סנהד' פ' :) שיננא לא תימא ליה לאבוה הכי, בר"ג דפ' כל היד (נדה י"ג.) שיננא אחוז באמה והשתן מים לחוץ פי' מחודד בתלמוד מלש' (משלי כ"ה י"ח :) חץ שנון. וי"א גדול השינים. כס"ג דפ' אלו הן הנשרפין (סנהדרי' פ"ב.) שלף שיננא [3]) והניחה באנקלי שלו פי' ברזל המחודד, ולהבת חניתו (ש"א י"ז, י"ז) תרג' שיננא דמורניתא. *[אחי"ה וכן תרג' להט (בראשית ג', כ"ד) שְׁנַן חרבא ; הלהב

---

[1]) וכן העתיק ר"ח וכ"ה ברי"ף ובראש"ש ובפסקי רי"ד ובנו"ג ונשתנו ובכ"י ש"ס שינו. [2]) הועתק מפי' ר"ח. [3]) בנו"ג שננא וכ"ה בל"ס ובתרג' הנ"ל למטה בפנים.

(שופטי' ג', כ"ב) שננא. והשם המופשט שִׁנּוּן. ושננתם (דברים ו', ז') אלו בשנון . . ואין קדש בשנון ספרי ואתחנן סי' ל"ד. והתואר שיננא (ברכות ל"ו. שבת נ"ה. עירו' נ"ד. חגיגה ט"ו: ר"ה כ"ד: כתובות י"ב: י"ד. נ"ג. קידושי' ל"ב. גיטי' ע"ח: ב"ק י"ד. ט"ו: ל"ו: ב"ב קל"ג: ע"ז מ"ג: סנהד' פ': כריתות י"ט: נדה י"ג. י"ז. כ"ה:) ואי' ביד מלאכי סי' תרכ"ה שיננא דרגיל שמואל לקרא לרב יהודה תלמידו כתב ה"ע בש"א פ"ג דר"ל חכם מחודד ואמת הדבר שכ"כ הערוך מדידיה אך כתב עוד בשם י"א פי' שני שר"ל גדול השינים ודע שהך י"א הוא רבינו האיי גאון שמצאתי בשט"מ לר' בצלאל על כתובו' דשם בפ"ק דס"ה ד' כתב ז"ל כתב רבינו האי גאון ז"ל שיננא דהוה א"ל שמואל לרב יהודה לשונו בל' ארמי ששיניו גדולות שכל מי שהוא גדול השינים קרו ליה שיננא ויש שדורשים אותו ששמעתיה חריפין כהץ שנון ולא דמי דהכין הוה אלא מיהזייא מילתא דרב יהודה (דבון) [צ"ל רבין] שיניה כמשמעו ע"כ וכן הביאו זה השט"מ הגרי"ב בהפשב"ע ובתשו' הגאונים בחוצא' החי' הרכבי צד 214 מצאתי (בין שאלות בני קירואן בשנת אלף ש"ג צד 188) נוסח התשובה בזה"ל: סי' ת"ה: שינאנא גם כן שמואל הוא שאומר הרבה כך לרב יהודה ופירושו בעל שינים כי אמרו שיניו שלרב יהודה היו גדולות ביותר ודילמא הוה ידיע רב יהודה באותן עתים שינאנא . . . ויש שנושאין עצמן[1]) לומר דכואת שמואל ורבא[2]) לא הוו קארו שמי לתלמידיהון כי הני והאיי שינאנא ששונה הלכות או ששנונין טעמיו . . . והני מִילי בעלמא אינון שיננא בדור בלשוננו אפי' בפי נשים וקטנים שכל גדול שינים כך קוראין אותו וכו' הרי רבינו הלך בכל הערך הנ"ל בעקבות דרבינו האיי גאון ז"ל — וכנ"ה בענין שונה הלכה נדה ע"ג. כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב שנא' הליכות עולם לו וכו', מגילה כ"ח: כל השונה הלכות מובטח לו וכו'. שם ל"ב. ושונה בלא זימרה, חגיגה ט"ו: שהיו שונים ש' הלכות וכו', מגילה ל"א. כתוב בתורה ושָׁנוּי בנביאים וכו', מ"ק ט"ז: אם קרית לא שנית וכו', עירו' צ"ב. וש"נ וכי רבי לא שנאה ר"ח מנין לו, וזולי' פ"ה. שנאן בלשון חכמים, סוטה כ"ב. ועם שונים וכו' אלו השונים הלכות וכו', סנהד' ס"ח. שאני שונה ש' הלכות בבהרת וכו', ק"ג: מנשה היה שונה נ"ב פעמים בת"כ, ב"מ מ"ד. שנית לנו בילדותיך . . ותחזור ותשנה לנו בזקנותיך וכו', יבמות ק"ח: מי ששנה זו לא שנה זו עיי"ע תבר. חולי' פ"א: לא שנו אלא אבל וכו', אבות פ"ו מ"א שנו חכמים בל' המשנה. נפעל ברכות כ"ח. עריות בו ביום נשנית, ב"מ ל"ג: בימי רבי נשנית משנה זו. בינוני הפעיל משנה הקבוץ משנים עיי"ע. איכ"ר פ' ויצא השניני פרק אחד] —

שן (= שֵׁן פי' שן הסלע והקבוץ שְׁנָנִים Felsen-klippe) באהילות פ"ח (מ"ב) השננים והסככות והפרעות פי' „שן הסלע מהעבר מזה" (ש"א י"ד, ד'). *[אחי"ה עיי"ע שן א' מל"מ וכן בל"ס שְׁנָנְתָא ועוד עיי"ע שנית.

☞ שן (מל"מ שִׁין (כתיב) פי' השתן (Urin ברכות בגמ' דלא יקל בפי' הרואה (ברכו' ס"ב:) שינא בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא פי' השתנא מל' מקרא (ישעיה ל"ו, י"ב) את שיניהם. פ"א בע' אסטמא. *[אחי"ה עיי"ע שינא ומ"ש] —

* שֵׁן שֶׁל חָלָב (Milchzahn) מכילת' משפטים ר"פ ט' אפי' הפיל שן של חלב . . מה העין שאינה יכולה להחזיר אף השן שאינה יכולה להחזיר (ובמדרש הגדול כ"י אשר תחת ידי פ' משפטים מה עין שאינה חוזרת אף שן שאינה חוזרת).

* שָׁנָה (מל"מ ענינו כפילת פעולה אחת wieder-holen) יומא פ"ו: אם שנה בהן . . ואם לא שנה בהן. פיעל ירו' סנהד' פ"ג דכ"א: צריך הדיין לשנות טענותיהן וכו', נפעל סנהד' נ"ט. כל מצוה שנאמרה לבני נח ונִשְׁנֵית . . ולא נשנית וכו'.

* שְׁנָא (בל"ס פי' שָׁנָה בל"מ ענין השתנות והושאל לרז"ל למענה שע"י נשתנה דעת השואל beantworten, antworten) פסחי' כ'. רמי . . ומשני. והשם שִׁינּוּיָא שבת ג': משני לך שינויא דלאו שינויא היא הקבוץ נדה כ"ו. הני שִׁינּוּיֵי.

* שָׁנָה, שְׁנָא (Jahr) מל"מ מפעל שָׁנָה היינו חזרה ותקופה והיינו תקופת החמה שהם שס"ה ימים והקבוץ בל"מ שנים ועוד שנות וכ"ה בל' חכמינו ז"ל ועיי' ברכות נ"ה. שנה טובה, שם: כל שנותיו של דוד.. וכל שנותיו של אחיתופל ועיי' שבת ט"ז. פ"ט: קמ"ה: יומ' ט'. ל"ט: נ"ג: נ"ד. ע"א. ר"ה ב': ג': י"א. ט"ו: ל"א. ושם: תענית כ"ג. כ"ט. מגילה ה'. י"ב: י"ז. מ"ק ט'.

---

[1]) והוא הוא ויש שדורשים של שט"מ הנ"ל.

[2]) כיון לברכות מ"ד: ועיי' תשובה פי' ת"ד שם.

חגיגה ה׳ ; יבמות ע״ב. נזיר ה׳ · גיטין נ״ז. סוטה י״ג. קידושי׳ ל׳. ב״ק ט״ז. ב״ב צ״א. סנהד׳ ל״ח. מ״א. ס״ט ; צ״ג ; צ״ז. ושם ; צ״ט. ע״ז ט׳. ושם ; מנחות מ״ד. צ״ט ; נדה ל׳ ; סופרים פט״ז ובלשון תרג׳ שְׁנָא וכ״ה בל״ס והקבוץ שְׁנִין תרג׳ בראשי׳ י״א, י׳, י״א והלאה ועוד במשקל נקבה תרג׳ תהלי׳ צ׳, י׳ יומי שְׁנָתָנָא כגי׳ כ״י אצל לעווי ושם דוגמאות אחרות. ועוד במשקל סורי שַׁנְתָּא עיי״ע שתא.

* שֵׁנָה, שֵׁינָה, שֵׁינְתָא (Schlaf) מפעל יָשֵׁן הפך הקיץ ברכות ג׳ ; בשינה, ד׳. משנתיה, נ״ז ; שינה אחד מס׳ למיתה, ס״ב ; עיי״ע אסטמא וע׳ שינא, ושן האחרון במו״ע. עירו׳ ס״ה ; מסר שינתיה לשמעיה, לא איברי ליליא אלא לשינתא, ומא י״ח, מאכל מביא לידי שינה, סוכה כ״ו. אין קבע לשינה, כ״ח. שינת קבע, נ״ג. טעם שינה, שם ; לא היינו רואים שינה בעינינו, מגילה י״ג ; לא ראינו שינה בעינינו, כתובות ס״ב. מנדדות שינה, ב״ב י׳. מנדדין שינה, סוטה מ״ח. וכי יש שינה לפני המקום וכו׳, קידו׳ מ״ט ; י׳ קבין שינה ירדו לעולם, ב״מ פ״ג ; סמא דשינתא, ב״ב י׳. עיי״ע פכח, סנהד׳ ע״א ; שינה לרשעים הנאה להם וכו׳, צ״ג ; אונסין עצמן מן השינה, תמיד כ״ח. אונס שינה, ע״ז י״ח ; אלך ואגרה בשינה, אבות פ״ג מ״י שינה של שחרית, שם פ״ו במיעוט שינה.

* שׂוֹנֵא (מל״ט בינוני מן שָׂנֵא הפכו אהב מל״מ והשם שִׂנְאָה Hass) סנהד׳ כ״ח ; שונא כל שלא דיבר עמו ג׳ ימים באיבה, ובדניאל ד׳, ט״ז שִׂנְאָה והוא כמו סָנְאָה פי׳ אויב, בינוני פעול ב״ב קכ״ג. שנואין, ריש רות רבה עול שנוי הקבוץ סוכה כ״ט. שונאיהם של ישראל והוא כינוי לישראל. ירו׳ חגיגה פ״ג דע״ז ע״ד שנאיהן דישראל, תרג׳ כ״י תהלים קכ״ט, ו׳ שַׂנְאֵי ציון, שם ט״ה, ו׳ שנאי מלכא, פסחי׳ מ״ט ; גדולה שנאה ששונאים ע״ה לת״ח משנאה ששונאים או״ה לישראל; קי״ג ; אוהבן . . . שונאן, מותר לשנאותו וכו׳, ע״ש תענית ז׳ ; אדם שיש לו עזות מותר לשנאותו, מגילה ט״ז ; מפני שאוהבין . . מפני ששונאים וכו׳, ב״מ ל״ב ; אוהב . . . שונא, סנהד׳ צ״ג. שונא זימה, ק״ה. יש אב שונא את בנו, ק״ח ; רבך שנאני ואתה שנאתני, ע״ז ד׳. אחד אוהבו ואחד שונאו, נדה ט״ז ; שונאן . . . אוהבן, אבות פ״א מ״י שנא את הרבנות, אבדר״נ פכ״ג איזו גבור מי שעושה שונא אוהבו, דר״א פי״א השונא את חבירו . . . השונא את אשתו. והשם יומא ט׳ ; שבת ל״ב ; שנאת הנם, פ״ט. סיני שירדה שנאה לאו״ה, מגילה י״ד. שנאת המן ועיי׳ סוטה ל״ג. מנחות י״ח ; אבות פ״ב מי״א ויק״ר רפ״ז. ועוד שִׂנְאוּתָא שבועות ל״ה ; שנאותיה מאי נינהו וכו׳.

☞ שונאגא שמיה בעל הערוך גרס שלגא שמיה בע׳ אשלג ע״ש [1].

* שנביון עיי״ע שביון ומ״ש.

* שניגור (פי׳ כמו סניגור ע״ש Anwalt, Verthei-diger) ירו׳ סוכה רפ״ג דנ״ג ע״ג אי לו לזה שנעשה שניגורו קטיגורו.

☞ שְׁנְדְּפִין (פי׳ כמו שנדפיל Elfenbein) תרג׳ ירו׳ (א׳ וב׳) בפסוק ויפול יוסף על פני אביו (בראשית נ׳, א׳) וארבע יוסף ית (אביו) (צ״ל אבוי] בערס דשנדפין [2] פי׳ כמו שן דפיל. *[אחי״ה והוא נכון ועיי׳ מ״ש החכם פליישער בהוספותיו לעמת״ר ללעווי ח״ב, 578] —

* שְׁנוּ, שינוי, שנייא עיי״ע שן ג׳.

* שְׁנוּן, שְׁנָנָא, שִׁינְנָא (שִׁינָאנָא) עיי״ע שן ד׳.

* שנמג גיטין כ״ח ; עיי״ע פרסי שמנג.

* שנונית (Sennesblätter ?) תוספת׳ טבול יום רפ״א השום והשנונית, ושם התבלין והשנונית, בר״ש טבול יום פ״א מ״ד פי׳ מין בושם [3] ולפע״ד הוא הוא שומנית הנזכר אצל שום בכלאים פ״א מ״ג והוא תומניתא עיי״ע שם האחרון.

שִׁנְעָר (שם מחוז בבבל ונדרש מן פעל נִעֵר ועיי׳ בפנים) עיי׳ בע׳ צל [4]. בב״ר פל״ח (ל״ז) ובמגילת איכה (פתיחתא דאיכ״ר סי׳ כ״ג ד״ה ר׳ יהושע דסכנין) שנער שמנוערת מן המצות לא תרומה ולא מעשרות ולא שביעית, שנער שמתין בתשנוק [5] בלא נר ובלא מרחץ, שנער ששריה מתים נערים, שנער ששריה מביטין בתורה כשהן נערים. *[אחי״ה בב״ר עד שהן נערים ובאיכ״ר שנער עיר ששריה נערים מבעטים בתורה ועוד שם ושם ד״א שנער שהעמידה שונא ועָר להקב״ה ועיי׳ ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז סע״ב וילק׳ נח רמז ס״ב ילק׳ ישעיה ר׳ שכ״ג] —

שָׁנַץ (קרוב לל״מ שָׁנַס פי׳ ענין הידוק zusammen-was zusammen- שָׁנֵץ ; drücken, pressen

---

[1] ועוד עיי״ע שלגא ומ״ש. [2] בנו״ג דשינדפין. [3] והי׳ לעת 384 מדמה אותו למלה ערבית سنا Sennesblätter.
[4] ושם הובא זבחים קי״ג ; ויתר מקומות ע״ש. [5] בנו״ג בב״ר בתשניק ובאיכ״ר בתשנק.

(hält, Schleife, Riemen בפ' כ"ו בכלים (מ"א) סנדל עמקי וכים של שנצות. בסוף מקואות (פ"י מ"ד) ושנץ של סנדל[1]). בפ' אלו מציאות בגמ' מצא בגל (ב"מ כ"ו רע"א) כיסא בתר שנצי[2]). בס"ג דפ' מצות חליצ' (יבמות ק"ב.) וסנדלא בתר שינצי[3]), בר"ג דפ' כל היד (נדה י"ג סע"ב) ויש להם שנצים. בר"ג דפ' המצניע (שבת צ"ב רע"א) וכיון דאיכא שנצים מפיק ליה עד פומיה. פי' כיס של שנצות הכיס אינו קשור אלא יש לו שנצים מלמעלה ומלמטה ומכניסין באותו שנץ חוט של משיחה ויש שמכניסין רצועות וכשנותן בו מעות שונצהו ואין צריך לקושרו אלא מותחו לאותו החוט והוא מתקשר מאליו ומתפתח מאליו ופעמים יש לכיס ארבע בתים וכולן נפתחין ונסגרין יחד[4]) וכן פי' הגאון שנצי[5]) דהמצניע והאיכא שנצין דאינון לולאות דאגידי עד שוליו בהדי הדדי והיכי אמרת אי אפקיה דרך פיו הכי נמי דמחייב דאי בעי שקיל ואיסור גניבה קודם איסור שבת והא לא מצי למשרי[6]) ברישיה אלא מכלפי שוליו דאלמא צריך להוציאו כולו ודהינן בדליכא שנצים אי נמי אית ליה ומכרכי על פומיה ואינן עקודין כלפי שוליו[7]) — (א"ב פי' בל"ר חריץ שבין הקמטים כמו בסנדלים ישנים ובכים לסתום פיו) *[אחי"ה כונת ר"ב על sinus והנכון שהוא נבנה מפעל שָׁנַץ פי' כמו שָׁנַס בל"מ ענין אידוק והידוק וכן בל"ע شنص ונקראין הלולאות שנצים (שינצין ובכ"י ש"ס בב"מ שנאצים) מפני שאוגדים הסנדל או הכים או הבגדים ור"ח בב"מ פי' שנצי רצועות שהכים קשור בהן שהרצועות נקראות שנצי ע"כ וכ"ה בתר"י א' לדברים כ"ה, ט' סנדלא . . . דחייט בשנצי, ושם: ותשרי שנצי ועיי' יבמו' ק"ב. הנ"ל וירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ג שורציפא דשנצוי. ומזה תבין הוראת הפעל בירו' כלאים ספ"ט דל"ב ע"ד דהוא שנץ גרמיה והוא נחתא לה פירו' כשנדחק גופו החגור נפל, ירו' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג ההיא עונקתא דהות רפיא כבר שניצת[8]) ופי' כבר דחקת כלומר הרי נדחק שעתה ידחקו ההבל על צוארו ויחנק עיי' מעריך ללונזאנו ע' שנץ. ומהרש"ס פי' לנכון מענין וישנס מתניו כלומר ראית שנדרשה נקמתך ממני ע"כ, והושאל לכתיבת דחוקה ודבוקה של כתיבת עשרת בני המן ירו' מגיל' פ"ג דע"ד סע"ב צריך שיהא איש בראש דפא ואת בסופה שכן הוא שניץ ונחת כהדין קינטרה[9]) ובעיקרי התלמוד פי' י"מ נכנס ויוצא כמו אבני הקנטרא וי"מ משם ר' פרץ כמו שנצי הכים שעולה ויורד ר"ל ואת בסוף השיטה וכו' וי"מ עולה למעלה ויורד כמו המאזנים ששוקלים וי"מ נכנס ויוצא כמו שיני הכלב ע"כ] —

* שנץ (?) עיר בתחום צור ירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד שצת ובתוספת' שביעי' פ"ד שנץ.

שַׁנֵּק (מל"ס פי' כמו חנק (strangulirен, erwürgen את אשר התעוללתי במצרים (שמות י', ב') תר"י[10]) ית מה דשניקית מצראי. והפחתם אותו (מלאכי א', י"ג) תרג' ושנקתון[11]), בלכתך לא יצר צעדך (משלי ד', י"ב) תרג' כד תזיל לא תשניק[12]) אורחך. וכן תרג' וצוקה בבא עליכם צרה וצוקה (שם א', כ"ז) וינער (שמות י"ד, כ"ז) תרג' ושניק. *[אחי"ה וכן ונער (תהלים קל"ו, ט"ו) תרג' ושניק ועיי' עוד שם ע"ד, י"ג. אתפעל שם ס"ה, כ"ג; לאיוב ז', י"ב ותר"י א' בראשית כ"ב, כ'; לבמד' י"ד, י"ג. פיעל פסיקתא רבתי פ"ל משנקים את רוחך בעול. והשם שִׁינּוּקָא וכל"ס שׁוּנָּקָא תרג' מחנק (איוב ז', ט"ו) שינוקא כ"ה בכ"י ובנו"ג שירנוקא עיי"ע שרנק, תרג' ירו' מות יומת (שמות כ"א, ט"ו. ט"ז) כשינוקא דסודרא ועיי' תר"י לויקרא כ', י'; לדברים כ"ב, כ"ב; כ"ה, ז' ועיי"ע סרנוקא. ועוד בל"ס תַּשְׁנִיקָא והוא הוא תשנוק, תשניק בב"ר פל"ז ואיכ"ר עיי"ע שנער שדרש מן ש — נָעַר אשר תרג' שניק — ועיי"ע תשניק] —

---

[1]) בנו"ג בט"ס ושניצן. [2]) בנו"ג שנציה. [3]) בנו"ג בסנדל דאית לה שינצין. [4]) וכן מוכח מפי' רה"ג לכלים פכ"ו וז"ל וכיס של שנצות פי' כמין בתים בתים יש לכיס ובראש הכיס כפול העור שמו שנץ כדגרסינן בהמצניע הגונב כיס בשבת חייב וכו' ומפרקינן דליכא שנצין אית דאמי דאית ליה ומכרכי עליה ע"כ ועל זה הפי' דמצניע כיון רבינו לפי' הגאון תיכף אחר זה עיי' בהערה הבאה. [5]) ברפ"ר ופיז' כאן מתחיל הע', והנכון שהוא המשך וכדאי' ברפ' וויניצי' ובכ"י ערוך. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ק"ט ה"ב ועיקרי התלמוד אבל ברפ"ע בט"ס למשדי. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב וב"ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע ולא עקירן, ובכ"י ו"ו ול"ד ואינן עוקרין וצ"ל עקודין. ודע כי גי' זו של הגאון היא היא גי' רבינו האי גאון הובא בחידי' הרשב"א בשבת צ"ב. עש"ה ועל פי גי' זו פי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנא צד צ"ב רע"ב ע"ש בד"ה והכין פירשוהו רבותינו עד ואינן (עקורין) [צ"ל עקודין] ודברי ר"ח מגומגמים בדפוס ויש לתקנם על פי הערוך והמו"ל חדל מלהעיר על הערוך. [8]) כ"ה במהרש"ס ובנו"ג שנצת. [9]) ועיי' ב"י בטור או"ח סי' תרצ"א ומ"ש רמ"ל בע' שנץ. [10]) לי' לפנינו. [11]) כ"ה נכון ברד"ק ובדפו"ו אבל בנו"ג בט"ס ושביקתון וצ"ל ושניקתון. [12]) בנו"ג בט"ס תטעוך.

שנר (שׁוּנְּרָא, שִׁינְּרָא בל"ע سنار, سنور Katze) בפ' הרואה בחלומו' (ברכו' נ"ו:) הרואה חתול בחלומו באתרא דקרו ליה שונרא נעשה לו שנוי רע[1] — (א"ב תרג' בפסוק ויהי בימים ההם כשבת (תרג' שני א', ב') שונרא דדהבא). *[אחי"ה והקבוץ שם שונרין טייסין. ובל"נ כמו בל' סורי' שִׁנְרְתָּא ברכות ו'. שיליתא דשונרתא אוכמתא, ולזכר שונרא חולי' נ"ג. ושם: סנהד' ק"ה סע"א ב"מ צ"ז וע"א] —

שְׁנָתוֹת (אולי מל"ע ثنط חריץ Kerben, Ein-schnitte) אלא אמר רב כהנא שנתות (שבת פ':) כבר פי' בע' אנדיפי. בפ"ט במנחות (פ"ט מ"ב דף פ"ז:)[2] שנתות[3] היו בהין עד כאן לאיל פי' סימניות כגון שינים שעושין בחתיכות עץ זכרון חשבון שנים כן שיניים בולטין ויוצאין בתוך ההין. *[אחי"ה כ"ה נכון בעיקר התלמ' זכרון שנים להשבון כן שיניים וכו' וכן בדפ"ר זכרון חשבון שנים כן שינים בולטין וכו' ובכ"י ה"ב זכרון חשבון שונים שיניִם ובכ"י ק"ט זכרון חשבון שניים שיניים ובדפ"ע חשבון שינים כן שינים וכו' וכל זה בטעות והנכון כמו שנסחתי לפי דפ"ר ועיקרי התל' ושיעורו כי חשבון השנים נסמן ע"י חתיכת עץ שחותכין בעץ לפי מנין השנים חריצים ונקרא בלא"ש das Einkerben והעץ נקרא קערבהאלץ וכ"ה בעה"ק שנ"ב[4]) וז"ל ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא) שנתות שהוא משים סימנים בכלים ולמדות ומצייר בתוכן בביצת הגיר רושם וכו' והוא הוא פ"א שהביא רבינו (בשם עצמו) בע' אנדיפי וכן פירש"י שנתות סימנים כלי חרס גדול ויש בו בליטות כמין אגוזים קטנים וכו'. ורגמ"ה במנחות פי' שנתות: סימניות ובכ"ב פ"ו: פי' רגמ"ה שנתות: סימנים וגם הרא"ם ז"ל (הובא בשטמ"מ לב"ב) פי' שנתות סימנים כמו שריטות ע"כ וכ"ה דעת רה"ג בתשו' הגאונים בהוצ' הח' הרכבי סי' שפ"ה צד 200 ומצאתי ראוי לספח כל התשובה כאן כי הלכות רברבי נשמע ממנה וז"ל התשובה הנ"ל וששׁ' שנתות היו בהין כי מר רב צמח זק"ל אמר שנותות ופרש שהיו בו סימנין כמין חרב שנונה. מעולם לא שמענו אדם ששנה אלא שנתות היו בהין ואין ברור לנו איזה לשון הוא. ובתורת מחקר שחקר מר רב צמח (ואמר) [אמר] שמא מלשון שנינה הוא ואנו אינו דומה בעינינו שהוא מלשון הזה וי"א מלשון שינוי כי מקומות משונים זה מזה יש בו עד כאן לאיל עד כאן לכבש ומן הדקדוק שנתות אחת מהן שנת[5]) כגון חמתות אחת מהן חמת, קשתות קשת, עשת עשתות. וסת וסתות ועל פי כך אינו יוצא לא מלשון שינוי ולא מלשון שנינה. ושמא הסימן נקרא שנת והסימנין נקראין שנתות או שמא נקודות היו כדרך שיש בקערות של נחושת הנקובות מתחתיהן העשויות לשער בהן שעות שמניחין אותן במים וכשנכנסין המים עד שנת זו להצי שעה ועד שנת זו לשעה ועד שנת זו לשעה ומחצה והנקודות שכן [צ"ל שבהן] הן נקראות שנתות. או שמא כורין[6]) כמו חוטין סובבין נקראין כטוט[7]) בערבית והרי למדנו מן התלמוד שהכירים המכויירים אפי' בסיד נקראין שנתות וכו'. וחמי מורי דר. בעטטעלהיים זצ"ל העירני כי אולי תורת מחקר שחקר מר רב צמח היא היא ערוך של רב צמח גאון (עיי' מבוא לחלק א') ומי יתן שאמצא ראיה להשערה זו] —

שנית (= שׁוּנִית Felsenklippe) בסוף אהלות (פי"ח מ"ו) בים ובשונית טהור אי זו היא שונית כל מקום שהים עולה מזעפו פירוש משונית א[8]) בארמית הוא מקום שמגיע לשם הים בעת הסערה[9]). ב"ר פ"י וכל צבאם ובויק"ר אחרי מות פ' ויתרון ארץ (פכ"ב) יצחק בן אלעזר הוה מטייל בשוניתא דימא דקיסרי. *[אחי"ה ובנו"ג על משוניתא ובקהל"ר פ' ויתרון שונתא דימא צ"ל שוניתא דימא וכדאי' שם פ' שלח

---

1) כ"ה בכ"י ש"ס שונרא נעשה לו שינוי רע באתרא דקרו ליה שורנא נעשה לו שירה נאה ובכ"י ש"ס פי' שונרייה שירה נאה נעשית לו ובנו"ג בהיפך שונרא נעשת לו שירה נאה שינרא נעשת לו שינוי רע. 2) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"ה בכ"י ק"ט וכן מוכח מעיקרי התלמוד וכבר העירותי על ג"י המעולה זו בע' אנדיפי אבל בשאר דפ"ע אי' בזה"ל שנתות; אלא אמר רב כהנא שנתות היו בהין וכו' וא"כ חסר הרמז על ע' אנדיפי וחסר הציון ממנחות ומשבת. 3) וכ"ה בתוספתי' מנחות פ"י. 4) ועיי' תשובת מהר"ם בר ברוך סי' תת"י בענין אחר שפי' סימן כמנהג בני אדם שחותכין עץ אחד לשנים וכו'. 5) וכ"ה בשטמ"מ לב"ב הנ"ל. 6) צ"ל כירין וכן בתשו' סי' ש"ד אי' מלת כיר אחד שנקרא כט ופי' החי' הרכבי צד 367 ר"ל קו (ליניע) ע"כ אבל מלת כיר לא פי' ונראה לי שרה"ג כתב זו המלה ערבית באותיות ערבית حز שהוא حز פי' שריטה Kerbe ור' וז' אות אחת הוא בכתיבה ערבית רק הנקודה מבדלת אותן ובהעתקה נשתבש להיות כיר וצ"ל כוז. 7) خطوط. 8) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד אבל בדפ"ע משונית. 9) הועתק מפי' רה"ג. לאהלות ע"ש.

(מקפל) [צ"ל מטייל] בשוניתא דימא. במד"ר ספי"ח מטייל בשוניתא (בקיסרי) [צ"ל דקיסרין] ובקצת דפוסים בט"ס בשינותא. ירו' ב"ק רפ"יד"ז: המציל . . משנונית הים והקבוץ שננים (אהלות פ"ח מ"ב) עיי"ע שן ה' ועוד עיי"ע משוניתא וש"נ — ושם בח"ה, ר"פ הוכחתי כי לפע"ד הוא ל"ע ופי' דייק וסוללה והוף הים ובמדרש הגדול כ"י אשר ת"י פ' בשלח: תהמות יכסיומו וכי יש תהמות שם והלא ש ו נ י ת היא אלא מלמד שעלה תהום התחתון כו' וגי' מעולה היא, ובמכילת' בשלח הגי' עשונית עיי"ע עשן ומ"ש] —

* ש"ס (ר"ת שיתא סדרי (משנה) והיינו התלמוד) חגיג' י'. אפי' מש"ם לש"ס, זבחי' ה'. ונסיב לה הש"ס וכו' ועיי' יתר דוגמאות בע' תלמוד ומ"ש.

שם (= שָׁסָה, פיעל שִׁיסָּה ענין התגרות anreizen אולי מלשון פרסי' سازيدن (= ساختن (anrichten, zurichten כפ' אלו הן הנשרפין (סנה' ע"ו:) שיסה בו את הכלב שיסה בו נחש. *[אחי"ה בדפ"א אי' בסיום: פי' גירה והוא מהוספת ר"ב ולי' ברפוסים הראשונים וכ"י ערוך ונ"ל שהוא מל"פ הנ"ל או אולי מל"י א ש ו ר י ת שסא rufen, reden ופי' גירה ע"י דבור וקריאה. וכנ"ה בב"ק כ"ג: כ"ד: משסה, המשסה כלבו של חבירו בחבירו חייב שיסהו הוא בעצמו פטור. ב"ר פפ"ד אמרו בואו ונשסה בו את הכלבים] —

שסע (= שְׂסוּעָה מל"מ (דברים י"ד, ז') ו ה פ ע ל שָׁסַע פי' הוית דבר כבקע וחריץ ein- aus- (einanderreissen השסועה בריה בפני עצמה היא (חולי' ס':) עיי' בע' שדר *) פי' בגמ' דהמפלת (נדה כ"ד.) רב אמר בבהמה אסור באכילה באשה אינו ולד וכי האי גוונא אינה מתקיימת בעולם אלא במעי בהמה נמצאת ואסורה באכילה ושמואל סבר מתקיימת ולאויר העולם אסורה אבל במעי בהמה שריא מ"ט כל מה שבבהמה תאכלו. *[אחי"ה פי' דרבינו הוא על פי מסקנא דש"ס. ו ה פ ע ל ב ב י נ ו נ י פ ו ע ל ספרא שמיני ריש פרש' ד' מפרים ומשוּסָּע והשם המופשט ספרא ויקר' פרש' ז' פרק ט' אותו (ויקרא א', י"ז) בשִׁסּוּעַ ואין עולת בהמה בשסוע והקבוץ ספרא שמיני רפ"ד שיסועים . . שאין שיסועים] —

שסקי (בל"ם שיזקא מל"פ شزنك (Mispel [1]) כס"ג דפ' הזהב (ב"מ ס'.) ובפ' לא יחפור בגמ' באמת ביין התירו (ב"ב כ"א:) אנא פליגנא אמגוזי ואתפליג שסקי פי' שקדים פ"א אפרסקין. *[אחי"ה בב"מ פרש"י פרונ"ש (prines) ובב"ב כ"א: פי' רש"י שיוסקי: שקדים וכ"ה בפי' רגמ"ה ובכ"י ש"ם שיסקי ובכ"י ה' שסקי ובכ"י אחרת שיבקי עיי' ד"ס בב"ב צד מ"ט. ובה"ג ברכו' פ"ו צד ח': שתיתא דכנארי ודגובירי ודשיסקי בורא פרי העץ] —

שְׁסְתַּג (נ"ל מל"פ شستجه וממנו בל"ע شستجة (Handtuch ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט:) ליתי בזרא גרגילא ונציירה בשוסתג פי' התיכה של בגר. *[אחי"ה בנו"ג בשיסתג ופירש"י חתיכת בגד של צמר גפן ע"כ אבל פי' הערוך תתכן יותר כפי הוראת שוסתה, שוסתג שפי' בל"פ וערבי חתיכת בגד כמו מפה להטפיה בו הידים וכדומה, ובע' בזר גרס רבינו גרגילא ובנו"ג גלגילא] —

שַׁסְתְּמֵיה (שפעל מן סתם (verschliessen בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח סע"א) שדא [2]) ליה [3]) שושילתיה ושסתמיה [4]) פי' סגר השלשלת.

שע (= שׁוּעַ כמו שָׁעַע ענין חלק glätten, kräm- (peln בסוף כלאים (פ"ט מ"ח) אינו אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנא' (דברים כ"ב, י"א) לא תלביש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז, פי' שעטנז כך הוא כי הכלאים בג' מ ד ו ת [5]) או [6]) שוע או טווי או נוז, שוע לשון שעיעות כתרג' על חלקת צווריו (בראשית כ"ז, ט"ז) ש ע י ע ו ת [7]) והוא [8]) שטורפין צמר ופשתים זה עם זה ועושין מהן לבדין [9]) ועושין מהן כמו לבוש [10]) ותנן (כלאי' פ"ט מ"ט) הלבדין אסורין מפני שהן שועין, טווי הוא ב' פנים [11]) או טורפין צמר ופשתים וטווין אותן או טווין צמר לבדו ופשתים לבדו [12]) והוזרין

---

*) עיי' מ"ש בעל המשביר כי החיה Tajassu (נמצאת בבראזיליא) יש לה על גבה כעין בקע רחב ועמוק ועי"ז נראה כאלו נפרדו גבה ושדרתה וע"כ אמרו על זה: וכי מ"ר קניגי ובליסטרי היה. וידידי ד"ר לעוויזאהן בשטאקהאלם הסכים לזו הדעת.

[1]) לעף 286. [2]) כ"ה נכון בכ"י וי"ו וה"ב וק"ט וכ"ה בעיקרי התלמוד ושם אי' עוד בר"ג דמי שאחזו ב א ש מ ד א י וזו התיבה הוסיף בעל עיקרי התלמוד כי רבינו לא הזכיר בכל הערוך מלת אשמדאי עיי"ע. ובדפ"ע ליתשרא וצריך לומר ליתשדא. [3]) בנו"ג ביה. [4]) בנו"ג סתמיה. [5]) כ"ה נכון בדפו"ו וכ"ה בתשו' הגאונים. [6]) כ"ה בכ"י ודפ"ר ובתשו' הגאוני' אבל בדפו"ו הוא וצ"ל או. [7]) וכ"ה בתשו' הגאונים שערי תשובה סי' ס"ב ובתשו' הגאונים בהוצ' ה' הרכבי צד 24 לי'. [8]) וכ"ה בשערי תשובה ובתשו' הגאונים אי' וכך צורתו. [9]) וכ"ה בשערי תשובה, ובתשובי הגאונים-ועושין אותם כמו לבדים. [10]) וכ"ה בשערי תשובה ובתשובי הגאונים מלבוש. [11]) וכ"ה בש"ת ובתשובי הגאונים והטווי על שני פנים. [12]) בתשי הגאוני' או שטווין צמר ופשתים טרופין זה בזה או שטוין חוט צמר לבדו וחוט פשתן לבדו.

ושוזרין ב' חוטין זה עם זה[1]). נוז גם הוא ב' פנים או באריגה[2]) או תכיפה במחט זלא מצינו ללשון הזה עיקר אלא בהגדה של ויקרא (פ"י[3]) לבן מלך שנזז לבו עליו ונטל צפורן .לחתור על אביו[4]) ומפרשין אותו לשון סיבוך[5]) כדבר שהוא מסתבך או (מסתרך) [צ"ל מסתכסך][6]) [ואעפ"י שבתורת כהנים][7]) ר' אליעזר[8]) הסיע הנו"ן ללמד[9]) ופירשו דבר המליז את ישראל מאביהן שבשמים כלומר מרחקן מלשון (משלי ד', כ"א) אל יליזו מעיניך הדרך[10]). הראשון עיקר ואפקינהו קרא בחדא מילתא"[11]). גדיל שנים גדילים ארבעה (יבמות ה' רע"ב) דברים ברורים הם כי חוט אחד לא יקרא גדיל ואין גדיל שהוא עבות פחות מן ב' חוטין ואין גדילין פחותין משני גדילין ונמצאו ארבעה וזהו פי' עשהו גדיל ופתלהו מתוכו דגרסינן[12]) בר"ג דיבמות (שם). ובנדה בפ' האשה בגמ' בדקה אחת (ס"א:) אמר רב אחא בר יוסף[13]) משמיה דמר זוטרא האי מאן דאכד[14]) חוטא דכיתנא בגלימיה דעמרא ונתקיה ולא ידיע אי נתיק אי לא נתיק שפיר דמי וכו' עד מתקיף ליה רב אשי אימור או שועי או טווי או נוז והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחדא מילתא[15]). פי' שוע קרמינט"ו[16]) טווי פילט"ו[17]) נוז טיסוט"ו[18]). בגמ' הריאה באלו טרפות (חולין מ"ז:) דשיעא דלית ליה חיתוכא דאוני[19]). בפ' במה אשה בגמ' הבנים (שבת ס"ו:) ומייתי שיעא דדנא פי' דבר שמלפפין בו החביות[20]). אשתעו כל צלמניא (מ"ק כ"ה:) ככר פי' בע' מחצל. בפ' כל שעה בגמ' חמץ של נכרי (פסחים ל':) כי תבעי לך דשיעי פי' הלקין[21]).

*[אחי"ה הפעל שוּע כמו שְׁעַע בל"ס שַׁע פי' ענין חלק glätten, überziehen סוכ' נ"א: סבר למשעיין בדהבא ובב"ב ד'. למשעייה פי' טח עיי' תרג' לויקרא י"ד, מ"ב וישוע ית ביתא, ותר"י א' לדברי' כ"ז ב', ד' ותשועון; לדה"י א' כ"ט, ד' למשוע. אתפעל אִתְּשַׁע תרג' ויקר' י"ד, מ"ג, מ"ה וכן ענין שְׁעַע ותרג' והנם טחים (יחזקאל י"ג, י') ושיעע ליה טין, ושם פ"ב אן שיעא דשעיתון וכן באתפעל תרג' הטוח (ויקרא י"ד, מ"ג. מ"ה) בתר דאיתשע, פַּעֵל ע"ז מ"ז: דשַׁיַּע והדר שייעיה, מ"ק י"ב. בר שית סאוי ושייע מבר תמני ולא שייע, אתפעיל מ"ק כ"ה: אִשְׁתָּעוּ עיי' לעיל בערוך, ב"ר פל"ח אתי למישייע תרתין והוא מישייע ארבע, שם ספע"ז עיי"ע שַׁיַּע ומ"ש. בינוני פעיל שִׁיַּע תרג' ירו' א' שעטנז (דברים כ"ב, י"א) כיסוי

---

[1]) בתשו' הגאונים עוד להיות משזר. [2]) בתשו' הגאונים לי' בט"ס וכבר השלימו החי' הרכבי על פי הערוך וכ"ה באמת בש"ת. ובספר הישר לר"ת ד"ס. בשם פי' ר"ח יש להגיה דמ"ש טווי בפני פנים שצ"ל נוז בי פנים. [3]) בש"ת באגדה דויקרא רבה ובתה"ג באגרה של ויקרא. [4]) כ"ה בתשו' הגאונים ובש"ת איי מלך שלוז לבו עליו וצ"ל לבן מלך וכו' ובנו"כ בויק"ר משל לבן מלכים שנתגאה לבו עליו ולקח את הסייף להתך את אביו. ובשמ"ר פל"ז איי משל לבן מלכים שזחה דעתו עליו ונשל את הצפורן לחתור בית אביו. [5]) בדפי' האחרונים בט"ס סיכוך. [6]) וכ"ה בתשו' הגאונים כדבר שהוא מסתכסך או מסתבך ובשערי תשובה הגי' כאדם שהוא מסתבך וברפי' אחרונים בערוך מסתכך. [7]) כצ"ל וכראיי בש"ת ובתשה"ג והוא בספרא קדשים (פרשי' ב' פרק ד') ועיי' כלאים פ"ט מ"ח, ספרי פ' רל"ב. [8]) וכ"ה בש"ת ובתשה"ג ר' אלעזר ובנו"ג ר' שמעון בן אלעזר. [9]) בש"ת הגי' הסיע את הנוז ובתשה"ג את הנון הזה ללבד צ"ל ללמד וכגי' הערוך. [10]) בדפ"ע והדרך. [11]) עד כאן הובא הפי' בתשובת שערי תשובה סי' ס"ב בשם ר"ח ובתשו' הגאונים הוציא מחדש החי' הרכבי בסי' מ"ט צד 24 ועיי' שם בהערות בסוף הספר צד 351 ועיי' עוד ס' הישר לר"ת במקום הנ"ל ובתחלת מסכת' יבמות ודברי ר"ת המובאין בר"ן סביב לרי"ף פ"ק דמס' ביצה ובראש"ש מסכת' נדה. ועיי' תוספו' יבמות הי: ד"ה עד. ותשובה הנ"ל הובא באשכל הלכו' ציצית ססי' ל"ב צד 101 בסתם בשם הגאון. [12]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ששייך על המאמר שהביא רבינו בתחלה מיבמות אבל בדפ"ע בט"ס וגרסינן. [13]) בנו"ג בריה דרב ייבא ובש"ת בתשי הגאו' סי' ס"ג הגי' בר יעקב וכ"ה בכ"י ערוך ה"ב. [14]) בנו"ג דרמי וכן העתיקו התוספו' יבמות הנ"ל ובתשי הגאונים הנ"ל האי מאן ראית ליה. [15]) בנו"ג לישנא וכ"ה בתשו' הגאונים הנ"ל מראפקינהו רחמנא בהר לישנא שעטנז ועיי' ג"כ דברי חטורות להלכות כלאי בגדים למ"ש הרא"ש בשם הר"ת שעטנז יחדיו. ובתשו' הגאוני' ש"ת סיים וז"ל: ותמהיי על האי דכתב רבינו חננאל או שוע או טווי או נוז דהא גרסינן במס' נדה והלכת' כמר זוטרא דאמר עד שיהא שוע וטווי ונוז דכולהו בעיי כחדא ע"כ. [16]) gekrempelt, carminato. [17]) gesponnen, filato. [18]) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר וברפו"ו טישוט"ו והוא gewebt, tessuto ובכ"י ערוך ג"ג איי עוד מה שליי בשאר כ"י וז"ל ובל"ע שוע אלנפש טוי גדיל נוז נסיק ע"כ וכיון על ל"ע النفش جديل, نسيج ופתרונם כמו פתרון מלות איטלקיות שהביא רבינו. [19]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו' אחרים דאוניה. [20]) בעיקרי התלמור הביא עוד וז"ל ס"א שעל פי החבית ע"כ ואולי לפי זה נוכל לתקן במקום שמלפפין שצ"ל שמגפפין וכפירש"י שיעא דדנא: מגופת החבית והיינו ענין שיעא שעויתא שנעשה החבית ע"כ שוה וחלק עיי' ל"ע למס' שבת צד נ"ז. הערה קמ"ב ועיי"ע שע ד' ומ"ש. [21]) וכ"ה בפירש"י.

דשיע ועזיל ונוז עפ"י כלאים ונדה הנ"ל בערוך ובספרי תצא פ' רל"ב שעטנז שוע טווי ונוז. ועיי' עוד ירו' כלאים ספ"ט דל"ב ע"ד ניתני שעז ולא ניתני טוי . . . ניתני שעט ולא ניתני נוז . . . ניתני טנז ולא ניתני שע וכו' אלא הלבדין אסורין מפני שהן שועין. ועוד בינוני פעיל שְׁעִיעַ וכ"ה בל"ס תרג' איש חלק (בראשית כ"ז, י"א) גבר שעיע, ולנקבה שְׁעִיעָא תרג' איוב כ"ה, ו' והקבוץ זכרים תרג' ש"א י"ז, מ' שְׁעִיעֵי ולנקבה שְׁעִיעָן תרג' תהלים י"ב, ג'; נ"ה, כ"ב והשם המופשט שְׁעִיעוּתָא וכ"ה בל"ס תרג' חלקת בראשית כ"ז, ט"ז עיי' לעיל בערוך ועיי' תרג' ירמיה י"ג, ד'; יחזק' כ"ה, ד' י"ד וזולתו ועוד עיי"ע שעועית] —

שע (= שוּעִי, שוּעִיתָא בל"ס פי' סיפור, שיח Unterhaltung, Gespräch ועיי' בפנים) את מספר החלום ואת שברו (שופטים ז', ט"ו) תרג' ית שועית חלמא וית פשריה, את האיש ואת שיחו (מ"ב ט', י"א) . *[אחי"ה תרג' ית גברא וית שועיתיה וכן תרג' שיח (מ"א ט', ז') שועי, ותרג' סודו (משלי ג', ל"ב) שועיתיה ותרג' ולשנינה (דברים כ"ח, ל"ז) ולשועי. ומן הנקבה שועיתא נתקצר שותא עיי"ע שת ב' ובירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד מתחמד משמוע שיעתה פי' המלך מבקש לשמוע שיחתה. והפעל שְׁעִי פַּעֵל שַׁעִי = שְׁעַע פי' דבר חלקות מע' הקודם. תרג' יחליקון (תהלים ה', י') משעיין כ"ה בכ"י ובנו"ג משעעין, תרג' החליק (שם ל"ו, ג') שעע ליה כ"ה בכ"י ובנו"ג שְׁעִיעַ ומזה באת פעל בל"ס אִשְׁתְּעֵי erzählen, sich unterhalten הרבה בתרג' בראשית כ"ד, ס"ו; שופטים ה', י' ו', י"ג וזולתו ועיי' עמת"ר ללעווי וכן בדרז"ל ב"מ י"ד. משתעי דינא בהדיה, בכורו' מ"ז: לאשתעויי דינא בהדיה, ב"ב ע"ג. אשתעו לי וכו' שם ע"ד. משתעי, עירו' נ"ג: כי הוה משתעי. סנהדר' ל"ח סע"ב משתעי קרא וכו', ירוש' ברכות פ"ב ד"ד ע"ד כמה דאשתעי קרייא כן אשתעייא מתניתא. ורד"ק בשרש שעה פי' ואשעה בחקיך (תהלים קי"ט, קי"ז) ענין ספור מתרג' ויספר: ואשתעי וכן מצאתי בעיקרי התלמוד] —

שע (= שָׁעָה מל"ע ساعة ובלא"ר וסורי שָׁעָא, שַׁעְתָּא kurze Zeit, Stunde) ואמרי לה כל שעתו (גיטי' ע"ו:) כבר פי' בע' סע. *[אחי"ה עיי"ע סע ב' שהביא ופי' השתי נוסחאות. ור"ב כלל זה הע' עם ע' הקודם ללא נכון ומפני כן היה מיחד ע' בפני עצמו לזה המושג בע' שע ה'. וכנ"ה שעה, שעא, שעתא (דניאל ג', ו'. ט"ו; ד', ל' ועוד) והקבוץ שָׁעוֹת, שָׁעֵי בברכות ז'. לכוין אותה שָׁעָה . . בהנך תלת שָׁעֵי, שם: השעה משחקת לו, ח'. בשעה שהצבור מתפללין, ט': דיה צרה בשעתה, לעמוד בג' שעות, ל"ב. שעה קודם ושעה אחר התפלה, ירו' תענית פ"ג דס"ז. אסור להתענות עד שש שעות בשבת, דב"ר פ"ב שעתא עברת. ועוד עיי' ברכות ל"ד: ס"ב: ס"ד. שבת פ"ז. קנ"ו. פסחי' קי"ב. מגיל' ז': נדרי' מ'. סוט' ט': סנהד' ל"ח: ס"ה: צ"ו. ע"ז ג': ד': ט'. מנחות צ"ט: אבות פ"ב יפה שעה אחת וכו', ירו' ביצה פ"ב דס"א ע"ג באותה השעה, ושם: בשעתה, ירו' ברכות פ"ג, ד"ו. חיי שעה, שם ספ"ה ד"ט ע"ד באותה שעה, ירו' תעני' פ"ג דס"ז. יולדתך (משלי כ"ג, כ"ה) שעתך, ירו' פיאה פ"ד די"ח: השעה (קנוייה) [צ"ל פנוייה]. ילק' לך לך ר' ע"ו בשם פדר"א כל היום דוה חוץ משתי ידות שעה [1]) תדע לך שהוא כן בא וראה כשהחמה נוטה לבא במערב שתי ידות שעה תיש אורו אין נוגה לו. תרג' רגע (שמות ל"ג, ה') שעה חדא, ותרג' כרגע (במדבר ט"ז, כ"א) כשעה ובתר"י א' כשעה זעירא. הקבוץ שָׁעִין תרג' מ"ב כ', ט' ובתרג' ישעיה ל"ח, ח' שָׁעָן, וישם ובתרג' מ"ב, כ', י"א אבן שָׁעַיָּא ועיי"ע אבן שעות] —

☞ שָׁע (= שוּעַ מל"ס שָׁע וכן שְׁעַע ובל"מ שָׁעַע ובל"ע ساع פי' טח verkleben) תרג' וטח את הבית (ויקרא י"ד, מ"ב) וישע [2]) ביתא איה הטיח אשר טחתם (יחזקאל י"ג, י"ב) אן שיע די שעיען. *[אחי"ה בנו"ג אן שיעא דשַׁעיתון עיי"ע שע א' וש"נ יתר דוגמאות וכאן אני מוסיף להביא השם שְׁיַע, שִׁיעָא או שְׁיַע פי' כמו בלש' סורי' שְׁיָעָא ובל' ערבי' ساع טִיחַ וחומר Cement, Mörtel. תרג' ירו' א' העתיק לחמר (בראשית י"א, ג') לשיע, בַּפַּד (= בסיד) (איוב י"ג, כ"ז; ל"ג, י"א) בְּשְׁיַע, צמיד פתיל (במדבר י"ט, ט"ו) תרג' מגופת שִׁיעַ ובקצת דפוסים שְׁיַע וזהו מה שפירש"י בשבת ס"ו: שיעא דדנא מגופת החבית ועיי"ע שע א'] —

☞ שע (= שוּעָא בל"ס פי' צור Fels, Stein) תרג' עלי צור (משלי ל', י"ט) עלי שוע. *[אחי"ה בנו"ג שועא וכ"ה בפשיט' הסורית ונגזר מן שע א' פי' כמו בל"מ חלקי אבנים] —

---

[1]) פי' שני חלקי השעה בל"מ (בראשית מ"ז, כ"ד) ארבע הידות פי' ד' חלקים ועיי' סנהד' י"ג. ותוספתא שם פ"ב שתי ידות בחדש כי יום. [2]) בנו"ג וישוע ית ביתא.

☜ שע (= שָׁעָה, שְׁעָא, שָׁעְתָא עיי"ע שע ג') תרג' רגע אחד אעלה בקרבך (שמות ל"ג, ה') שעה חד[א] ובדניאל (עיי"ע שע ג') בה שעתא. *[אחי"ה כל הע' שייך לע' שע ג' ע"ש] —

* ש"ע, שע"ז, שע"ט קטוע מן שוע, שוע ג"ז, שוע טווי ירו' כלאים ספ"ט דל"ב ע"ד עיי"ע שע א'. [1]

* שׁוֹעָא (פי' מל"מ שׁוֹעַ הפכו כִּילַי Edler, (Glücklicher תרג' שוע (איוב ל"ד, י"ט) שועא.

* שעייא עיי"ע שעמם.

☜ שְׁעְבֵּד (שפעל מן עבד dienen lassen, unterwerfen; שְׁעְבּוּד, שעבודא וכן בל"ס שׁוּעְבָּד, שׁוּעְבְּדָא Unterwerfung, Verpflichtung) תרג' ורב יעבד צעיר (בראשית כ"ה, כ"ג) ורבא ישתעבד לזעירא ובלשון גמרא שעבוד קרקעות ונכסים משועבדים פי' אשר הם כמו עבדים ותחת רשות ארון. *[אחי"ה בשפעל שעביד וכן בל"ס שַׁעבד פי' כמו העביד בל"מ עיי' במתורגמן ובעמת"ר ללעווי. אשתפעל אשתעבד וכן בדרז"ל ב"מ י"ג. שעביד ליה נפשיה, משעבדי פי' נכסים משועבדים שם י"ד: שם ע"ג: ארעא לטסקא משעבדא, ב"ק כ': ביתא לעליה משתעבד, שם מ': כי היכא דמשתעבדנא לדידך משתעברנא להיאך דר' נתן ובענין שעבודא דר"נ עיי' גיטין ל"ז. וש"נ. ב"מ י"ד: משועבד לבעל חוב, תוספת' יבמות רפ"ט מבני שמשועבדין לאשה. ירו' חגיגה פ"ג דע"ט: הכל משועבד להלכה, סנהדר' צ"א. שכר- עבודה ששיעבדתם במצרים, ב"ר פמ"ד אני משעבדן, התפעל שבת פ"ח: לפרעה השתעבדתם, ר"ה ח': ולא משתעבדים, כתובות קי"א. שלא ישתעבדו בישראל, מנחות נ"ג: ישתעברו בד' מלכיות. ע"ז ב': ה': אתפעל אישתעבדו, אישתעבדי. והשם ב"מ ד': שעבוד קרקעות, שם י"ד: שבח שפר ושעבוד, ברכו' ט': הייתי עמכם בשיעבוד זה וכו', י"ג. ט"ז: שיעבוד מלכיות, ירו' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ג שיעבוד' של בבל היה קשה משיעבודה של מצרים. שהש"ר פ' יונתי כדי שיצאו רוב שנים בלא שעבוד. ב"ר פמ"ד אף אני בשיעבוד. תר"י א' בראשית כ"ז, מ'; ל"ז, י"ז שעבוד מצראי; לדברים ה', ו' שעבוד עבדיא. והקבוץ לבראשית מ' י"ח תלתי שעבודיא הינון וכו'] —

שעבז (= משועבז מי שיש לו ביצים גדולים (der lange Hoden hat בפ' מומין אלו (בכורות פ"ז מ"ה) משועבז ובעל גבר. גידי פהדיו ישרגו (איוב מ', י"ז) תרג' גובריה ושעבזוהי משכשין [2]. גמר' (בכורות מ"ד:) תנא משועבז בבצים בעל גבר בגיד פי' שהן גדולים וארוכים עד הארכובה [3]. (א"ב בנוסחא כתוב ותניא דפחדוי משבשין וכן גרס בעל הערוך בערך ותן ואולי מצא זולתה נוסחא אחרת. *[אחי"ה וככר העירותי כי כגי' הערוך כאן אי' בכ"י תרג' וגזרת המלה קשה הבנה היא ואולי הוא בנין שפעל מן עבז עיי"ע אכוזו (ח"א, ע"ד) וגי' כ"י ש"ס עירו' אבוז. . עבוז ובע' אכוזו פי' לפי ב' גירסאות ע"ש. ודע כי במשנ' שבמשניות הגי' המאושכן ובעל גבר ופי' ברע"ב הכים של ביצים ארוך וכו' ובמשנ' שבש"ס המאושבן ובגמ' המשובן וכפי' הרגמ"ה המשוכן ופי' משוכן בביצים שביציו גדולים ביותר ועיי"ע בעל גבר (ח"ב, קמ"ג) וש"נ שינויי הנוסחאות (עיי' הערה ב') ועוד עיי"ע אשך וע' גרבתן] —

* שְׁעָה, שְׁעָא, שְׁעְתָא עיי"ע שע ג' ושע ו'.

שַׁעֲוָה (ובלא"ר שַׁעֲוִתָא בל"ס שעותא Wachs (בל"ע شمع) ועוד כְּמו נכאת) לא בזפת ולא בשעוה (שבת כ':). נכאת (בראשית ל"ז, כ"ה) תרג' ירו' [4]) שעוה, כדונג מפני האש (מיכה א', ד') תרג' כשעיתא מן קדם נורא. בב"ר פ' מ"ה [5]) (לפנינו פמ"ד וכ"ה בפי' ס"ה) אל תשתע (ישעיה מ"א, י') אל תשוע — (א"ב תרג' ירו' של נכאת שעוה אבל אונק' תרג' שעף). *[אחי"ה תר"י א' לבראשית ל"ז, כ"ה; מ"ג, י"א שעוה ובשני המקומות באונקל' שעף, וכ"ה בב"ר ספצ"ב נכאת שעוה ותרג' דונג (תהלים כ"ב, ט"ו; ס"ח, ג') שעותא, שעוא, תרג' מיכה עיי' בערוך לעיל. שבת כ': שעוה פסולתא דדובשא, שם: שעוה קירותא (cera) עיי"ע קר ב', עטרן. ירו' סוכה פ"ג דנ"ג ע"ד איזהו ירקרק שבירוקים ר' לעזר אמר כשעוה וכשושנת

---

1) ש"ע ר"ת שולחן ערוך למרן רי"ק. 2) וכ"ה בפ"י תרג' אבל בנו"ג ויתניא דפחדוי, וגי' ושעבזוהי אי' לנכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע ושעבזוהי. 3) והוא על פי מסקנא דש"ס ועד כמה מחוי רב יהודה עד רכובה (בגי' רגמ"ה כבערוך עד הארכובה). 4) כ"ה נכון בדפ"ר ועיקרי התלמוד. 5) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ב"ד וק"ט ועיקרי התלמוד אבל בכ"י וי"ו ודפ"ר פי' כ"ה וצ"ל פמ"ה ובשרפ"ע לי' הציון.

כרמל. זהב שהוט מפורש בשמ״ר פל״ה שהיה נמשך כחוט והיה סכין בו כשעוה הנתונה ע״ג פינקס. ובב״ר פמ״ד דרש תשתע (ישעיה הנ״ל) מל׳ שעוה: לא תשעו פי׳ לא תרפה כדונג וכן בב״ר שם אל תשתע . . . בשעה שאמר יצחק ליעקב גשה נא וכו׳ והיה לבו רפה כשעוה וכו׳] [1] —

* שעוה (פי׳ כמו שוה) תוספת׳ אהלות ספ״י הנוגע בה מכ״מ טהור הנוגע בשעוה שלה ר״א מטמא וכו׳ כ״ה לנכון בכ״י אירפ׳ [2]) וכ״ה בפי׳ הר״ש אהלות פ״ט מט״ו וז״ל הנוגע בשעוה שלה בשעוה כמו בשוה שהדלוסקום שלה בשוה וכו׳ עיש״ה ובמשנה שם הנוגע בו מכל מקום טמא היתה שוה הנוגע בה מכ״מ טמא וכו׳ עיי״ע קלוסקם בלי פירוש] —

* שעטנ״ז ג״ץ מנחו׳ כ״ט: שבעה אותיות צריכות שלשה זיונין ואלו הן שעטנ״ז ג״ץ.

שַׁעַטְנֵיזָא תרג׳ שעטנז של מקרא ויק׳ י״ט, י״ט; דברים כ״ב, י״א ועיי״ע שע א׳.

* שְׁעִי את פעל אשתעי, שועי, שועיתא עיי״ע שע ב׳.

שעל (= שוּעָל טל״ט ובלא״ר תַּעֲלָא (Fuchs בר״ג דפ׳ המדיר את אשתו (כתובות ע״א:) ובר״ג דפ׳ אלו נדרים (פ״א:) שלא מצינו שועל שמת בעפר פיר [3]) שלא מצינו שועל שמת בעפר פיר דמית [4]) מאי פירושה כך ראינו דבר זה משל הוא אשה שנדרה שלא תגלח שיער שבאותו מקום אינו מפיר [5]) לה בעלה מפני שדבר זה אין מעכב בתשמיש המטה וחשו חכמים לאומרה בפרט מפני הגנאי ומפני הפריצות — (א״ב בנוסח׳ כתוב בעפר פיר). *[אחי״ה והוא כגי׳ רבינו כפי נוסח הכ״י ודפו״ו ועה״ק עיי׳ הערה 3 ופיר פי׳ כמו חפירה ועיי״ע פרא ב׳. ופי׳ רבינו כאן איזורו מוכיח עליו כי הועתק מתשובת הגאונים. וכן פירש״י בכתובות במהדודא קמא עיי׳ שט״מ במקומו ד״ה הכא במ״ע. וכנ״ה בשבת ס״ז. שן של שועל, אבות פ״ב מ״י נשיכת שועל, שבת נ״ג. זנב שועל, סנהד׳ ס״ה סע״ב נחש מימינו ושועל משמאלו, ברכות ס״א: משל למה״ד לשועל וכו׳. ירו׳ שבת פ״י די״ב ע״ג ארי בן שועל. והקבוץ ממשלות שועלים עיי״ע משל ב׳ ועיי״ע ממשל ומ״ש בח״ה, קס״ו [6]). אבות פ״ד מט״ו ירו׳ סנהד׳ פ״ד דכ״ד: ראש לשועלים. שמ״ר ר״פ כ״ב כשהיה מושל המלכיות וכו׳ וכשהוא מושל את המצרים אינו מושלן אלא לשועלים מה שועל זה קטן מן ד׳ היות וכו׳ מה שועל זה מהלך ומביט לאחוריו. וכ״ה בשהש״ר פ׳ אחזו ערומים היו המצריים לפיכך הוא מושלן בשועלים מה שועל זה מביט וכו׳. ושם: שועלים קדמאה מלא תנינא (תהלים ס״ג, י״א) חסר שעלים כתיב אותם הם השועלים שירדו לשעלו של ים. ועיי׳ רש״י בשה״ש ב׳ ט״ו — ודע כי בנוסח׳ הספרים שלפנינו בשה״ש ב׳, ט״ו ג״כ חסר כמו בתהלים הנ״ל ועיי׳ מ״ש מנחת שי לשה״ש בשם מכלל יופי — שבלת שועל עיי״ע שבל ג׳.] —

* שְׁעוֹלָא, שָׁעֳלָא (פי׳ מל״מ שֹׁעַל ובל״ס שועלא (hohle Hand עיי׳ שהש״ר סוף ע׳ הקודם שעלו של ים דרש שעלים שַׁעַל יַם. ותרג׳ ישעיה מ׳, י״ב כטיפה בשעולא והקבוץ ליחזקאל י״ג, י״ט שָׁעֳלֵי סערין — ירו׳ מעש׳ פ״ו דנ״א: עיי״ע שיעלון אבל לשעלים (מ״א כ׳ י׳) שמתורגם למיסב בשעלי פי׳ ל׳ משעול הכרמים הוא עיי׳ המתורגמן ע׳ שעל א׳.

* שִׁיעוּל, שִׁעוּל (בל׳ סורי׳ שעלא בל״ע سعال (Husten עיי״ע גנח א׳ ומ״ש.

שַׁעַם (כמו שֶׁגֶם (Kork בכלי מתכות פי״ד בכלי׳ (מ״ה) סנדלי בהמה טמאה של שעם [7]) טהורין. בס״ג דפ״ק דסוכה (כ׳:) של שעם ושל גמי, בפ׳ יוה״כ בגמ׳ אסור באכילה (יומא ע״ח:) ובר״ג דפי מצות חליצה (יבמות ק״ב:) סנדל של שעם פי׳ קליפי עץ והוא שגמין שפירשנו. *[אחי״ה וכנ״ה בתוספת׳ כלים ב״ב ספ״ד כל החוצלים [8]) בין של שעם ובין של שק וכו׳ ובענין שעם שהוא כמו שגם עיי״ע שגם והפעל ממנו (כפי פי׳ הרמב״ם בכלים פכ״ב מ״י) שעמם = שיגמם. — ורש״י ביומא פי׳ שעם מין גומא שקורין פוי״י צ״ל פויי״ל כגי׳ בעל עיקרי התלמוד בשם רש״י

1) תשה״ג הוצי׳ ה׳ הרכבי צד 207 כמין מטבע של שעות דר וצ״ל כמין מטבע של שעוה דרך כמ״ש חח׳ רייפמא[ן] עיי׳ בסוף הספר צד 418. 2) ובנו״ג בט״ס ואם נודע בשעוה שלהן. 3) כ״ה נכון בכ״י ובראי׳ בש״ס בכ׳ מקומות ברפו״ו ועה״ק שנ״ב אבל בשרפ״ע ובעיקרי התלמוד כט״ס בעפר אפר. 4) כ״ה בדפ״ר ואמ׳ ובדפו״ו לי׳. 5) כ״ה בכ״י ערוך ועיק׳ התלמוד אבל בדפ״ע מעכב. 6) ובמדרש כ״י (לפע״ד למנצור אלדאמרי) כפי בחקתי מצאתי הגי׳ ממשלת שועלים וממשלת כוכבים. 7) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובדפ״ע בט״ס של עם הארץ! 8) כ״ה בכ״י אירפ׳ ובנ״ג כל החולצית.

וכן לועז בסוכה כ': ד"ה שעם פוויי"ל מין שיפה והוא בל"צ paille קש ובסוכה ט"ז. ד"ה שיפא לועז לישק"א וכמו שפי' סוף סוטה ד"ה חילת לישקא כמין גומא הגדל במים ואולי כיון על ל"צ פי' Kork liège] —

שַׁעֲמֵם (שפעל מן עָמַם נרדף עם המם, השם שִׁעֲמוּם פי' תמהון לב Geistesverwirrung, Unsinn בל"ס שעומא פי' שוטה (unsinnig בפ' אעפ"י (כתובות פ"ה, מ"ה) שהבטלה מביאה לידי שעמום. ואת המהומה (דברים כ"ח, כ') תר"י (א') וית שעמומיתא [1], ובתמהון לבב (שם כ"ח) ובשעממות ליבא. *[אחי"ה בתר"י א' בשיעממות ובאונק' בדפ' סביוניט' ובשעַממות ליבא ובדפ' אחרונים ובמשעממות ותרג' בתמהון (זכרי' י"ב, ד') בשעממותא. נדרים פ"א. מייתא לידי שעמומיתא עיי"ע חרף ד'. וכ"ה בל"ס שעומותא פי' שגעון. ועוד השם והתואר שִׁעֲמוּם כתובו' הנ"ל. סוטה כ"ר רע"ב וכ"ז. ובמד"ר פ"ט אשת שוטה ואשת שעמום. ולנקבה תוספת' כתובו' פ"ז שוטה היא שעמומית היא כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג משוממת היא וצ"ל משועממת היא (עיי"ן מובלעת) והוא בינוני פעול וכ"ה באמת בב"מ פ'. משועממת היא ובתוספת' ב"ב פ"ד א'. התואר שעמומית היא ובכ"י אירפ' שעייא וט"ס הוא. והפעל תרג' ירו' ב' ויהם (שמות י"ד, כ"ד) ושעמם, והשמותי (ויקרא כ"ו, ל"א) תר"י א' ואשעמם. משגע (הושע ט', ז') תרג' משעממין להון, אשתפעל יתמהו (ירמיה ד', ט') תרג' ישתעממון, נבעת (אסתר ו', ז') תרג' אשתעמם. נתפעל במד"ר פ"י יצא כל דעתו נשתעממו כל הכליות וכו'] —

שַׁעַן (zusammenschlagen ימחאו כף (ישעי' נ"ו, י"ב) תרג'[2] ישענון בענפיהון. ובכ"י מדרש הגדול פ' בראשית מצאתי: אחז בידו שרביט של הדם והיה משענן בו עד שעברה כלה מלפניו (נ"א מנענע דרך שחוק).

* שַׁעַע עיי"ע שע, וש"נ שעיע, שעיעותא.

שְׁעוּעִית (מין פול) עיי' בע' פול. *[אחי"ה וש"נ לציון מכלאים (פ"א מ"א פול הלבן ושעועית) פי' הירוש' פ"א דכ"ז. למה נקרא שמו שעועית[3] שמשעשעת את הלב וכו' ורמב"ם פי' לוביא בל"ע لوبيا עיי"ע לובי (ח"ה, ה'):

שְׁעַף (= שְׁעִיף כמו שַׁעֲוָה מין בושם Gummi, Harz) עלי גלעד וקחי צרי (ירמיה מ"ו, י"א) תרג' וסבי שעף, וכן קחו צרי למכאובה (שם נ"א, ח'), ופנג ודבש ושמן וצרי (יחזקאל כ"ז, י"ז). *[אחי"ה ועוד עיי"ע שעוה וש"נ תרג' אונק' נכאת: שעף. ולדעת הרמב"ן בשמות ל'. ל"ד שעף הוא לשון שמן משחה מל' תלמיד (חולי' קי"א:) עבדו ליה שיפא בצעא והוא מבולע העין שעיפא דשייף ליה מההוא מינא בפומיה דשעיף וכו'] —

שָׁעַר (מל"מ פי' חשב באומד דעת überdenken, taxiren, abschätzen; שַׁעַר פי' כמו בל"ע سعر; Marktpreis, Taxe שיעור, שיעורא Abschätzung, Mass) בפ' ד' במעשר שני (מ"א) פודהו כשער מקומו פי' כשוה במקומו. בס"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ר:) אי פסק כשער הגבוה שקיל פי' כשער הזול. *[אחי"ה וכנ"ה בב"מ פ"ה מ"ז אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער. שם: כשער הגבוה, שם: מ"ח נוטל מהן כשער הזול, ירו' קידושי' פ"א ד"ס: שער הפחות, תוספת' ב"מ רפ"ו עד שיצא השער ללוקח ולמוכר, תוספת' כתובות פי"א אין לה אלא כשער שמכרה, גיטין נ"ז. נחסר השער מודיא אחת, הקבוע ב"ב פ"ט. שְׁעָרִים עיי"ע גרדמין, מגילה י"ז: מפקיעי שערים, תענית ט"ו: שלא להפקיע השערים, ריש רות רבה נפל שעריהון דפוריא. פי' בל"ע הנ"ל מקח ומחיר לפי שווי החפץ ואומדן הדעת והוא מל"מ מאה שערים (בראשית כ"ו, י"ב) וכ"ה בתרג' בדפ' סאביוניט' על הד מאה בדשַׁעֲרוּהִי ובתר"י א' בדשערו וכן בל' מקרא הפעל (משלי כ"ג, ז') כי כמו שער בנפשו כן הוא פי' ענין אומר ובזה הענין ברז"ל הוריות י'. שיודעין לשער כמה טיפין בים וכו'. חולי' פ"ז מ"ד דצ"ו: כיצד משערים אותה וכו'. צ"ז: כשהן משערין משערין ברוטב וכו'. כל איסורין שבתורה משערין כאילו הן בצל וקפלוט.. ולשערינהו בפלפלין ותבלין וכו' א"ל שיערו חכמים וכו' כי משערינן בדידיה משערינן וכו'. שם צ"ח. לשעוריה במאי דבלע.. לשעוריה בתלתין וכו'. אבא לא שיער בארבעים ושבע ואני אשער בארבעים וחמש וכו'. כלים פי"ז מ"ה לשער בהן את הכלים וכו'. ויק"ר פכ"ב שערותא רבנן פי' שערו אותה רבנן. שם פל"ז מְשַׁעֵר את רביעית יין באיטלקית והשם שיעור. שִׁיעוּרָא פיאה פ"א מ"א אין להם שיעור. חלה פ"ד מ"ח יש לה שעור.. אין לה שעור. יומא ע"ג: ע"ד. חולי' צ"ח. אמר

---

[1]) בנו"ג עירבובא. [2]) בדפו"ו ואמ' תרג' ירו' ומ"ס הוא ובדפ"ר לי' ולי' בעיקרי התלמוד וכ"י ערוך. [3]) ובקצת דפוסים שעשועית עפ"י הפי' שמשעשעת.

ר' יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה. נדה כ"ו. שיעור שופר, כלים פי"ז מ"ב שיעורה מ"א מ"ג מ"ד שיעורן [1] הקבוץ יומא פ'. שיעורן . . הל"מ, חולי' צ"ח. שיעורן דרבנן ירו' סוטה פ"א דט"ז ע"ג כל אילין שִׁיעוּרַיָא [2] — וכן שיעור, שיעורא כתר"י בראשי' כ"א ט"ז; לשמות ל' י"ג] —

שַׁעַר [3] (מל"מ פי' פתח Pforte, Thor) שער התוך (סנהד' ק"ג. ויקרא רפ"ד) עיי' בע' קלבאי.

*[אחי"ה ושם מבואר עפ"י שני מקומות הנ"ל מאי שער התוך (ירמיה ל"ט, ג') ששם חותכין את ההלכה [4] שהש"ר פ' שררך: זו ההלכה שיוצאת מבית שער ומרווחת לרבים. מדות פ"א מ"ג. מ"ד חמשה שערים היו להר הבית . . שבעה שערים היו בעזרה עיי"ע נצוץ. תמיד כ"ו: ב' שערים היו בבית המוקד עיי"ע בית מוקד. סוט' ז' סע"א עיי"ע ניקנר. ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג שער המזרחי וכו', שבעה שמות נקראו לו שער סור שער היסוד שער חריסית שער איתון שער התוך שער חדש שער העליון וכו' ועיי' שהש"ר פ' דומה דודי. כתובות מ"ה: שעריך (דברים י"ז, ה') זה שער שעבד בו . . או אינו אלא שער שנידון בו וכו', ספרי תצא פ' רמ"ב שער העיר (דברים כ"ב, כ"א) שער שנמצאו בו ולא שער שנדנו בו. ברכות ל"ב: ננעלו שערי תפלה שערי דמעה לא ננעלו, ב"מ נ"ט. שערי אונאה, שבת ל'. דפקו שערים זה בזה, קי"ט: שערי ג"ע יומא י"א. בשעריך אחד שערי בתים וכו', ב"ב ט'. נכנסו בשער אחד, סנהדר' צ"ח. לכשיפול השער הזה. והתואר שׁוֹעֵר מל"מ פי' מי שעמד על השער (מיכה ז', י'; דה"י ב' ל"ד, י"ג) Pförtner דב"ר פ"ב מבקש מן השוער ליכנס וכו' ב"ר פצ"א וכן השוֹעֲרִים (אצל בן מתתיהו נקראו -טה Thürhüter ϑυρωροὶ או λωροὶ) וממנו הפעל שִׁיעֵר ערכי' י"א: משורר ששיער ומשוער ששורר וכו' אתה מן המשוררים ולא מן המשוערים] [5] —

שַׁעַר (מע' שער א' Taxe והושאל לנשך Zins) לא תשימון עליו נשך (שמות כ"ב, כ"ד) תר"י (א') [לא] שַׁעֲרִין [ולא] רביין [6]. אל תקח מאתו נשך ותרבית (ויקרא כ"ה, ל"ו). *[אחי"ה בתר"י א' לא תיסבון מיניה לא שערין ולא ריביין. בנשך ובמרבית (שם ל"ז) תר"י א' בשערין ובריביין] —

☞ שֵׂעָר (מל"מ והיינו שער ראש והושאל לשערות דקות מן הדקות של צמחים וכדומה Härchen, Zäserchen) מס' שבת פ' נוטל אדם את בנו (שבת פכ"א מ"ג דקמ"ג.) שער של אפונין עיי"ע סער כי שם הביאו בעל הערוך. *[אחי"ה ושם גרס רבינו (בדפי' הראשונים) בשין שמאלי' ונסדר בע' סער ובדפ"ר ויניצ' וכ"י גם דבור המתחיל שער. כלאים פ"ד מ"ט ופיאה פ"ב מ"ג עיי"ע הנ"ל בערוך. כל' ארמ' שַׂעֲרָא (= סערא) ויק"ר פ' ט"ו עיי"ע שטף ג'. נזיר נ"ט. שער בית השחי. ובל"נ שַׂעֲרָה ירוש' סוטה פ"א דט"ז ע"ג שערה אחת בגבה . . שערה אחת בכריסה — ירו' תרומ' פ"א ד"מ ע"ד שערה של אורז. והקבוץ שְׂעָרוֹת ירו' יבמות פ"א ד"ב ע"ד. ובתרג' תהלים ס"ט, ה' כגי' המתורגמן שַׂעֲרָן ובנו"ג סערן עיי"ע סער. והפעל בהפעיל חולי' מ"ד. שִׁיַּשְׂעִיר עיי"ע סער. נדה כ"ה: לא תעביד עובדא עד שישעיר — והתואר שָׂעִיר behaart והושאל לשדים שהיו מדמים אותם במחשבתם ברגלי שעיר ובקרנים (מל"מ ויקרא י"ז, ז'; ישעיה י"ג, כ"א) ויק"ר פכ"ב ואין שעירים אלו אלא שדים. . ואין שדים אלו אלא שעירים — בענין שעיר המשלח עיי' פ"ו דיומא מ"ב — מ"ו; ע"ז פ"ה מ"ט. שבת פ"ט מ"ג; שעיר של יוה"כ יומא ל"ט: שעירי יוה"כ מנחו' פ"ו מ"א יומא פ"ו מ"א. שעיר הנעשה בחוץ שבועות פ"א מ"ג. שעיר הנעשה בפנים שם מ"ז. שעירי ר"ח שם מ"ד שבועות ט'. שעיר זה יהא כפרה ע"ש בתוספות ומ"ש במבוא ח"א XXXVIII [7].

* שֵׂעִיר (מל"מ והוא אדום Edom, Idumäa) ברכו' ס"ב. עיי"ע (סעיר) [שעיר] בע' סער. ירו' תענית פ"א דס"ד. אֵלַי קורא משעיר (ישעיה כ"א, י"א) א"ר יוחנן אֵלַי קורא מפני שעיר ועיי' שם כל הענין ב"ר פס"ה ונשא השעיר עליו זה עשו שנאמר הן עשו אחי איש שעיר וכו' ועיי' ילק' תולד' ר' קט"ו וילק' ישעיה סוף ר' שס"ו ותדא"ז פי"ט.

---

[1]) בענין שיעור גרוגרת (עיי' כלים שם מ"ו) תשובי' הגאונים בהוצאת הרכבי סי' רס"ח צד 137. [2]) שעורים כולם שמנו חכמים להחמיר חוץ מגרים של כתמים להקל עיי' כללי גמרא למהר"י קארו על הליכות עולם יבין שמועה דק"ב: ועוד עיי' שם ק"י. שיעורין שאמרו להחמיר היינו דוקא במשנה או בברייתא ועוד עיי' פרי חדש על יו"ד סי' ל"ב ס"ק ו'. [3]) בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ה"ב הוא ע' חדש ובדפ"ע ללא נכון נכלל עם ע' הקודם. [4]) ובדפ"ע אחרונים מפיזי והלאה (חוץ מדפו"ו) אי' בש"ס כלבאי. [5]) ובענין שער הישיבה של גולה עיי' תשה"ג הוצי הרכבי סי' קצ"ח, סי' ר' צד 88 וצד 90. [6]) בדפ"ע שערין ורבין בדפ"ר ורביין ובעיקרי התלמור שערין דרבין ובנו"ג לא שערין ולא ריביין. [7]) בכ"י מדרש עבר. וערבי לאלדמרי (פ' פנחס) מצאתי הנוסח כז"ל אמר הקב"ה לישראל בני הקריבו עלי הטאת לפי שחטאתי על הירח לכך נאמר בשעיר ראש חדש הטאת להי (ועיי' מאמרי בזה הענין במ"ע Jewish Qu. Rev. בח"ד).

* שְׂעוֹרָה (מל"מ Gerste) והקבוץ כל"מ שְׂעוֹרִים תוספ' תרומ' פ"ה שעורים אדומיות ובלא"ר וסורי' סערתא (כל' ערבי' شعير) ועיי"ע סערתא.

* שִׁעְשַׁע (פלפל מן שוע, שעע פי' מח ver-kleben) משעשעת הלב עיי"ע שעועית (כמו עיניו השע ישעיה ו', ה') ועוד מענין שמחה ותענוג מל"מ (תהלים קי"ט, ט"ז. י"ז). נתפלפל שט"ר פ"ה ואל ישעו (שמות ה', ט') אל יהו משתעשעין ואל יהו נפשין ביום השבת. והשם המופשט מהוראה ראשונה תר"י ב' חלקת צוארו (בראשית ל"ג, ד') שַׁעֲשִׁיַּעַת צווריה ופי' כמו שעיעותא עיי"ע שע א'.

* שַׁעַשְׁגַּז (שם פרטי לסרים מלך אחשורש) אסת"ר פ' ויפקד: שעשגז סרים המלך (אסתר ב', י"ד) שחוף היה והיה ממונה על הנשים. פירשט לא ידע לפתור גזרת השם הפרטי וכן גיזיניאוס תיזוירוס צד 1461 היה נבוך ולפע"ד הוא ל' צענד Çaoshyaç פי' בעל תועלת der Nütz-liche [1]) ובהיותו שחוף היה מועיל להיות שומר הפלגשים.

שְׁעִיתָא עיי' בע' מטליא. *[אחי"ה עיי"ע בח"ה, קכ"ב) ועוד עיי"ע פול ועיי' ע"ז ל"ח: דעת ר' יוחנן בענין זה הצומח והוא הוא כמו שעועית עיי"ע. ובתש' הגאונים (הוצאת ר"א הרכבי סי' מ"ז צד 23) הביא הגי' (מע"ז ל"ח:) תונא היא המטליא היא פסיליא היא שעיתא ע"כ וכ"ה בע' מטליא וכ"ה בכתב יד ש"ס ובנו"ג פשליא . . . שיעתא] —

שָׁף (= שוּף מל"מ פי' כתיבה ושחיקה וכן בלא"ר וסורי שָׁף ובל"ע شاف, سفا reiben, ab-reiben, zerstossen) (פסחים ל"ט:) כפ' כל שעה שפה היא על בשרה יבש. כפ"ק במשקין (מ"ק י"א.) שפין את הסדקין ומעגילין אותן. כפ' אין מעמידין בגמ' בת ישראל (ע"ז כ"ו.) דלמא שייפא סם לדר [2]). בפרק [3]) ר' אליעזר אומר תולין (שבת ק"מ.) אין שורין את הכרשינין ולא שפין אותן. כפ"ק בעדיות (מ"ח) כרשיני תרומה בי"ש אומרים שורין ושפין בטהרה. כפ' כל הצלמים (ע"ז מ"ט:) שפאה לצרכה אסורה. שיפה ובעיטה (מנחות ע"ו.) ככר פי' בע' בעט. כפ' ט"ז בכלים (מ"א) ובר"ג דפ' הנודד מן הירק (נדרים נ"ו:) הממה והעריסה משישופם [4]) בעור הדג. פי' מלשון ושפית יתיה (תרג' דברים ט', כ"א), ובפ' י"ד בכלים (מ"ה) הסייף מאימתי מקבל טומאה משישפנו [5]). בפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"א.) הגדילו לא ישפה. בפ' ג' במעילה (י"ד.) אין מועלין לא בשפוי ולא בנביה [6]) פי' לוקח הגזבר קורה של הקדש ומתקנה בנרגא ומה שנופל ממנו אם יהנה אדם ממנו אינו חייב קרבן מעילה מן ושפית יתיה (תרג' הנ"ל) וכן פי' הגדילו לא ישפה ניקוי ושיווי [7]) פני האילן כגון זמורת הכרם וכיוצא בו [8]). בפ"ק בחולין בגמ' הטהור (כ"ה.) כל שעתיד לשוף. קולית ששפה לאורכה (שם קכ"ה.) ככר פי' בע' דקל. בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ה:) השף בין העמודים חייב משום ממחק פי' השף בין העמודים שעושה כדי להחליקו חייב משום מוחק וכן הממרח את הרטייה. ירו' (שבת פ"ז ד"י סע"ג) מה מחיקה היתה במשכן היו שפין את העור ע"ג העמוד רבי יהודה אומר חייב משום מוחק [9]). פ"א [10]) ששף את הקרקע של בין העמודים בסנדל של סיידים ומפורש בע' סנדל חייב משום מוחק אעפ"י שאינו בונה ואינו סך חייב משום מחליק את הקרקע לפיכך חייב משום

---

[1]) ועיי' מ"ש על זה השם הפרטי והכללי במ"ע ט"ג חכ"א צד 570 והלאה במאמרי דיא יידישע אָסכאטאלאגיא.
[2]) בכ"י וי"ו וה"ב בט"ס לדר ובנו"ג דאפשר דשייפא ליה וכו' ובכ"י ש"ס דשייפא סם המות לדר. [3]) בדפ"ע כאן מתחיל ע' חרש ולא ידעתי למה. [4]) כ"ה בעיקרי התלמוד וכ"ה בכלים ובנדרים וכ"ה בירו' נדרים ספ"ז ד"מ ע"ג ובירו' ברכות רפ"ג ד"ה סע"ד ובדפ"ע הגי' משישפם. [5]) בנו"ג משישופינו ובדפ"ר משישפינו ובפי' רת"ג העתיק כגי' דפו"ו משישפנו.
[6]) וכ"ה בע' נב ג' לא בשיפוי ולא בנבייה וכ"ה במעיל' ובדפו"ו כאן אי' בט"ס בנביה ובתמורי ל"א: שיפוי וניבא.
[7]) כ"ה נכון בכ"י וי"ו וה"ב וכצ"ל בכ"י ל"ד ושם בטעות ושיזוי ובדפ"ע ושיפוי וצ"ל ושיווי כהעתקת עיקרי התלמוד.
[8]) וז"ל הרגמ"ה בתמורה ל"א: לאתויי שפויי ונבייה שאם הקדיש עצים לבדק הבית חל הקדש נמי על שפוי על הנסורת שנופלין כשכורתין אותו ועל הנבייה על העלים שנפלו ממנו מה שאין כן בקדשי מזבח כדאמ' במס' מעילה בפ' ולד חטאת (י"ד.) גזברין שלקחו עצים למערכה מועלין בעצים ולא בשפוי ונבייה ע"כ ועיי' תוספו' תמורה שם ד"ה לאתויי ובע' נב ג' פי' רבינו נבייה: פרח. [9]) וז"ל הר"ח בש"ס ווילנא השף בין העמודים פי' מחליק חייב משום מוחק והוא כמו ממרח את הרטיה. ירושל' הממחקו מה מחיקה היתה במשכן שהיו שפין העורות ע"ג העמוד השף את העור ע"ג העמוד חייב משום מוחק ע"כ וכן הביאו התוספו' שבת שם ד"ה השף פי' ר"ח דשף העור על העמוד כדי להחליקו ע"כ וא"כ להחליקו קאי על העור עיי' בחי' הרמב"ן ובדפ"ע אי' בטעות להחליקן בנו"ן וצ"ל בוי"ו בסוף עיי' הפשב"ע.
[10]) והוא כפי' רש"י.

מ ו ח ק [1]). כפ׳ כיצד הרגל בגמ׳ הכלב שנטל (ב״ק כ״ג:) כגון דשף צלמי פי׳ „כגון שהיו לו צורות מצויירין בכותל ונתחככה בהן ושפפה [2]) אותן מלשון ושפית יתיה ובערם מן הכותל לגמרי כדגרסינן בס״ג דיומא (פ״ח.) מבערב ישפשף כלו׳ יחכך בבשרו עד שיבערהו לגמרי״ [3]). באלו חוצצין בפ״ט מקואות (מ״ב) אלא א״כ שיפשף. בר״ג דפ׳ אמר להם הממונה (יומא כ״ט:) אמר רב אשי זאת אומרת מצוה לשפשף. בפ׳ במה בהמה (שבת נ״ב:) ובשיפא דא ודא אחת היא פי׳ ששפאה [4]) שאין לה חלודה. בס״ג דפ׳ אם אינן מכירין (ר״ה כ״ד:) והא כנישתא דשף יתיב בנהרדעא דהוה ביה אנדרטא. בפ׳ בני העיר בגמ׳ ועוד (מגילה כ״ט.) רב ששת הוה יתיב בבי כנישתא דשף יתיב בנהרדעא פי׳ בגלות יכניה וסיעתו כד אתו לנהרדעא בנו כנישתא ויסדוה באבנים ועפר דאייתיאו בהדיהו מבית המקדש והוו קריין ליה (תהלים ק״ב, ט״ו) כי רצו עבדיך את אבניה וגו׳ וקריוה שף יתיב כלו׳ שנסע מקדש וישב שם והות שכינה עמהון כדאמרי׳ בבבל היכא שריא שכינה רב אמר בכנישתא דהוצל ושמואל אמר בכנישתא דשף יתיב שף יתיב בנהרדעא וכנישתא דהוצל קרובה לבית המדרש של עזרא הסופר למטה מנהרדעא [5]). בר״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ג׳.) גזית אבני דמשפיין כ ד כ ת י ׳ (מ״א ז׳, ט׳) מ ג ו ר ר ו ת ב מ ג ר ה [6]). בסוף כלים (פ״ל מ״א) שפן בשופינא [7]) טמאין. בפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ גזל מטבע (ב״ק צ״ח.) אבל שפייה בשופינא חסורי חסריה. „ואכות אותו טחון (דברים ט׳, כ״א) תרג׳ ושפית יתיה בשופינא [8]). הפצירה פים (ש״א י״ג, כ״א) תרג׳ שופינא״ [9]). בריש ויק״ר ועוד ראיתי (פ״ד) היו לפניו שני שבילין אחד שפוי ואחד מלא קוצין וצרורות. ואורח (צדיקים) [צ״ל ישרים] סלולה (משלי ט״ו, י״ט) תרג׳ ואורחא דתריצי שפיא. *[אחי״ה שוף בל״מ פי׳ בעצם הראשונה: ענין כתיתה ושחיקה עיי׳ רד״ק בשרשים ומזה ג״כ בל׳ רז״ל ענין צחצוח, קינוח ושרכוב דבר בדבר וכן בל״ס וערבי וכנ״ה בפסחי׳ כ״ה: דשייף לה לברתיה עיי״ע גרק. חולי׳ כ״ה. ושם: לשוף ולשבץ. שם מ״ב: דשף מדוכתיה עיי״ע שף ט״ו, ירו׳ שבת פ״ז ד״י רע״ב רוקק ושף . . . אינו רוקק ושף, שם רפ״ח ד״א רע״ב מים כדי לשוף את הקולורית תוספת׳ טהרות ספ״ו אם רקק ושפה את רוקו . . שכן דרך בנות ישראל שפות רוקיהן וכו׳ כ״ה בכ״י אירפ׳ ובנו״ג שזורקין. סנהד׳ פ״ח: שייף ועייל ושייף ונפיק. שם ק״ט: שפיוהא דובשא וכו׳. ב״מ פ״ד סע״א דשף דעתיה מיניה עיי׳ פירש״י. ביצה ט״ז. שייף ליה משהא, שם: שייף ליה מאותו המין, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ד מלה לשיף ומים לדיה, ירו׳ כלאים פ״א דכ״ז. אינון שייפין דין עם דין ומזרעין, ע״ז ע״ה: ע״ו: הסכין שפה והיא טהורה פי׳ כמו משפשפה עיי׳ פירש״י. יבמו׳ ע״ה סע״ב שפייה עיי׳ פירש״י, ויק״ר ספט״ו ספחת זו מדי שהעמיד המן הרשע ששף כנחש. ב י נ ו נ י פ ע ו ל שָׁפוּי ויק״ר פ״ד עיי׳ לעיל ועוד קהל״ר פי׳ כי את כל מעשה. וכן ב י נ ו נ י פ ע ו ל בפַעל שַׁיְפָא ע״ז נ״ב: והקבוץ שייפי ב״ב ל״ב: עיי״ע שף ט״ז, י״ז. והשם שִׁיפָה מענין בינוני פעיל של שוף שבת נ״ב: בשיפה עיי׳ לעיל בערוך. ירו׳ גיטי׳ ספ״ג דמ״ה: הניחה שיפה ובא ומצאה הלודה ובתוספת׳ טהרות רפ״ג שופה . . הלודה. פ י ע ל תוספת׳ ב״ק רפ״י גזל . . אבנים ושיפן פי׳ החליקן, ירוש׳ ערל׳ רפ״א ד״ס ע״ג במשפה לסייג, ירו׳ סוכה פ״א דנ״ב ע״ג במשופים לכלים, ירו׳ גיטי׳ פ״ה דמ״ז. בשגזלו משופה אבל אם גזל ושיפהו דמים הוא חייב לו. נ פ ע ל ב״ק ל׳. פ״א: כדי שיהא נשוף ברגלי אדם וברגלי בהמה, וכ״ה בב״מ קי״ה: ועיי״ע שף ז׳ (ו׳) ושם גי׳ רש״י נישף. תוספת׳ ב״ק רפ״י מטבע ונישוף ונתשו. פ ל פ ל

[1]) כ״ה נכון בדפו״ו ובשאר דפ״ע נשמט מן משום מוחק ראשון עד משום מוחק שני. וכוונת רבינו במ״ש אעפ״י וכו׳ עיי׳ בלמוד ערוך לר״ש באמבערגער מסכת שבת צד ס״ה אות מ״ד. [2]) בכפי׳ ר״ח ושפשפה. [3]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח בב״ק בש״ס ווילנא ובשט״מ לב״ק הובא זה הפי׳ בשם תלמידי הר״י ז״ל. [4]) בעיקרי התלמוד עוד: שתשחיזה. [5]) דברי הערוך נמצאו בתשו׳ רה״ג שנדפס בתשובת הגאונים שערי תשובה סי׳ ע״א ועיי׳ ג״כ איגרת של ר׳ שרירא גאון בספר יוחסין השלם צד 50 ודברי הערוך מתאימים עם נוסח המובא באיגרת רש״ג ועל ראש התשובה (שנשאל מאת רבינו אלוף הקדוש אביו ז״ל) שבשערי תשובה עיי׳ מ״ש באי״ חיים ובנו״ג במגילה אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא וכו׳ ע״ש. ובגוף הענין פירש״י בר״ה ומגילה הנ״ל וכן בע״ז מ״ג: ונדה י״ג. כמו כן ע״ש ורבי בנימין מטודילא הביא זה המקום בשם ש פ י ת י ב וכתב בזה״ל ומשם ב׳ ימים לשפיתיב ושם בכנסת שבנו ישראל מעפר ירושלים ומאבניה וקורין אותו שפיתיב אשר בנהרדעא ע״כ וא״ב אולי צ״ל תחת שף ויתיב בתיבה אחת שפיתיב עיי׳ מ״ש בעל משביר החדש צד ע״ג: ובגי׳ הערוך שף יתיב אי׳ ג״ב בכ״י ש״ס פי׳ במגילה וכ״ה בילק׳ כ״י יחזקאל (עיי׳ ד״ס מגילה צד ע״ד:) ובנו״ג שף ויתיב. [6]) לפנינו לי׳ ואי׳ בריו״ף ובראו״ש ובדפי׳ לובלין שלי״ו. [7]) בנו״ג בשופין. [8]) וכ״ה באונקלס ובתר״י א׳ בשופנא וכ״ה בפי׳ רה״ג לכלים. [9]) הועתק מפי׳ רה״ג לכלים שם.

שִׁפְשֵׁף יומא ל'. לשפשף, שבת קכ"ה: צאו ושפשפום, מקואות פ"ט מ"ב שפשף. ירו' ברכות ספ"ט די"ד ע"ג ירו' שבת ספ"ד ד"ז. עד שישפשף, ירו' תרו' רפ"א ד"מ. במשפשף כהן במים, תנחו' הישן בלק סי' כ' ובמד"ר פ"כ ילק' בלק ר' תשס"ח התחיל משליך את הסכין ומשפשף בה. אתפעל תרג' וידכאו (איוב ה', ד') וישתתפון ובתרג' כ"י אצל הח' לעווי וישתפפון, וכן שם ד', כ' משתופפין ושם ל', ח' אשתופפון[1] — והשם המופשט ע"ז מ"ב. ושם: נכרי ששיפה ע"ז לצורכו הוא ושיפויו מותרין. תוספתא מעילה ספ"א מועלין בשפוי ובנמיא[2]) וצ"ל נביה עיי"ע נב ג' ועיי' לעיל בערוך וש"נ מעילי י"ד. ותמור' ל"א: הקבוץ שִׁפּוּיֵי פי' מה שנכרת בנסירה היינו נסורת וכפי' הרגמ"ה. והכלי אשר בו שחק וצחצח נקרא בל"ס שוּפִינָא (Feile) וכ"ה בכלים פ"ל מ"א עיי' לעיל ובב"ק צ"ח. שייפה בשופינא וכתרג' טחון וכתרג' הפצירה עיי' לעיל] —

שף (= שוּף, שָׁפָה לפע"ד מערך הקודם פי' נעשה הלק והושאל לשלות רוח והשקט glatt sein, ruhig, beruhigten Gemüthes sein; שוּפִי, שוּפְיָא (Ruhe, Geräuschlosigkeit בפ' שנים אוחזין בגמ' מצא שטרי חוב (ב"מ ט"ו.) אנא איקום ואשפי. בפ' איזה נשך בגמ' דסמך אין מקבלין (שם ע'.) מבדקינן[3]) גברא דמשפיא[4]) נכסיה. בפ' גט פשוט בגמ' מי שנמחק (ב"ב קס"ט.) לימא ליה בעל חוב שוף לי ואיקום בה. פי' שוף בשופי כדגרסינן בפ' האשה שנתארמלה בגמ' העדים (כתובות כ'.) והוא שאכלום בעליהן שלש שנים ובשופי[5]). ובפ' הניזקין בגמ' היתומים (גיטי' נ"ב.) לא למכור עבדים וליקח שדות דלמא לא משפיין והנה איננו [עמו כי איננו] אלי (בראשית ל"א, ב'. ה')[6]) תרג' ירו' והא ליתינון שפיין לקיבלי[7]). בפ' מי שאחזו בגמ' זה גיטך (גיטין ע"ג.) א"ל זיל שפי ליה דהא קבילת עלך כל אונסא פי' זיל תקנה דניכלה בניחותא. בפ' בנות כותים (נדה ל"ו:) ששפת מן הצער ולא מן הדם פי' נחה מן הצער. *[אחי"ה כולם ענין מנוחה והשקט וכפירש"י בב"מ ט"ו. אשפי: אשקיט ודומה לו על הר נשפה (ישעיה י"ג, ב') דמתרגם על טורא שליוא, ב"מ ע'. דמשפו ניכסיה פירש"י שנכסיו שקטין אצלו ואין ערעור על קרקעותיו דמשפו כמו על הר נשפה וכו'. ב"ר פל"ח הא משפו ופי' המיוחס לרש"י זה יין שהורק מכלי אל כלי וכו'. ולי נראה שהוא מע' הקודם כאמור. וכנ"ה בנדה שם כמה פעמים שפתה, ששפתה, שמה תשפה והשם שופי והפכו קושי ועיי' מ"ש בפי' הרמב"ם בנדה שמבואר יפה יפה. וכן בירו' מגילה פ"א דע"א רע"ב ראה שתים בשופי ואחת באושי וכו'. ב"ר ר"פ ט"ו פישון (בראשית ב', י"א) שמימיו הולכין בשופי, ילק' תהלי' ס' רמז תתס"ד מגעורי . . . מישופי. וכן בל"א שופיא עיי"ע הבא. ולנקבה שְׁפִיוּתָא, שפויתא פי' שלוה עיי' תר"י א' וב' לבראשית ג', ט"ו. וכן בירו' יבמות פ"ד ד"ה ע"ד עושין שְׁפִיוּת ביניהן, שם: שיפיות . . תהרות. והתואר שפי פי' בלב נח, שקט (ruhig) תרג' ירו' ב' שפי (במדי' כ"ג, ג') ואזל שפי, תר"י ב' שם כ"ב, ח' בלב שפי, ומזה הענין שָׁפוּי בינוני פעול והוא כמו התואר פי' שקט ושאנן ירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג וכל מי שמוצאין אותו חכם עניו שפוי עין טובה נפש שפלה היו מושיבין אותו בבי"ד שבהר הבית וכו' ועיי' תוספות הגיגה פ"ב כל מי שחכם ועניו ושפוי וירא חטא וכו', תוספת' סנהד' פ"ז כל מי שהוא חכם ושפוי וירא חטא וכו', ב"ר פמ"ה לא יצא שפוי מתחת ידיה פי' בנחת ושתיקה. ועוד פי' שפוי בריא כלומר שקט בתכונת גופו גיטין כ"ג. עיי"ע שף ה' (ו') ושם נסמן הבנין נתפעל והתפעל] —

שף (שוּפְיָא מע' הקודם Beruhigung, Befriedigung) בויק"ר וכי ימוך (פל"ד) לסיפא דשתא אנא משפי[8]) לכון מה הן הוה להון[9]) לשופיא לכון אם זכיתים לרעיבי יעקב ואם לאו לשביעי עשו — (א"ב אין ג' זו בנוסחאות דידן אלא לסיפא דשתא אין מתאבדין אנא אשלם לכון. *[אחי"ה ובילק' ישעיה ר' רמז שנ"ב (כשם ויק"ר פל"ה צ"ל ל"ד) הגי' בסיפא דשתא אנן מחשבינן ואנא משלם לכון ועיי' ג"כ הסיפור בב"ב י'. וסוף

---

[1]) ובנו"ג משתתפין, ישתתפון. [2]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בשפוד ובמנויה! [3]) כ"ה נכון בדפ"ר פיז' ווינצי' וכ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ובכ"י ל"ד וה"ב מבייקינן וצ"ל מבקינן פי' כמו מבדקינן עיי"ע בק ב' וכשתי גירסאו' אי' בכ"י ש"ס כי בכ"י ר' א' וב' אי' מבדקינן ובכ"י ה' מבקינן (עיי' ד"ס ב"מ צד צ"ט.) ובנו"ג חזינן ועיי' שם ג"כ הגי' בדקינן גברא וכו'. [4]) בנו"ג דמשפו ובכ"י ש"ס דמשפן. [5]) וכ"ה כפי' הרשב"ם בב"ב ע"ש. [6]) כדפ"ע בט"ס רק והנה איננו אלי. [7]) בפסוק ב' והא ליתנון שפיין לקיבליה ובפסוק ה' והא ליתנון שפיין עמי. [8]) בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד: אנא משופי. [9]) בעיקי התלמוד: לי.

המאמר אם זכיתם לרעיבי יעקב וכו׳ הוא בנוי על דרש ותפק לרעב (ישעיה נ״ח, י׳) עיי׳ בויק״ר וילק׳ שם. משפי הוא אפעל כמו בל״ס אַשֵׁף מן שף פי׳ עושה נחת רוח, והשם שופיא ועיי״ע הקודם לזה — וכן בל״ע سفاء [Gemüthsberuhigung —

שף (= שְׁפָה, שָׁפָא נ״ל מל״ע صفا (das Reine) ענין הרקה וסינון; absondern, seihen שַׁפָּאי, שַׁפַּיי (Weinseicher, Weinausschenker בפ׳ ר״א אומר תולין בגמ׳ ומסננין (שבת קל״ט:) דבי רב פפא שפו שיכרא [1]). בפ׳ הגוזל ומאכיל בגמ׳ זה בא בחביתו (ב״ק קט״ו:) אפשר דמיתנח מידי אפומא דחביתא ושפי ליה [2]). בס״ג דפ׳ הזהב (ב״מ ס׳.) השופה יין (לשמריו) [נ״ל שצ״ל לחמרין] [3]) פי׳ ענין הרקה, שמן תורק (שה״ש א׳, ג׳) [4]). בס״ג דפ׳ מפנין (שבת קכ״ט.) דלמא שפי ליה אומנא ומוקי ליה ארביעתא. בויק״ר ויהי ביום השמיני פרשה ר׳ עזריה [5]) (פי״ב) עברון שפין [6]) בתרע בית עלם [7]) שמעון דאנגריא [8]). פי׳ מוריקי יין כלומר לוקחין ומוכרין, ס״א (עבדון) [צ״ל עברון] צבחד [9]) חמרין למיעל לההוא קרתא [10]). בס״ג דפ׳ אלו טרפות (חולי׳ ס״ז.) לא לישפי איניש שיכרא בצבתא. [11]). בפ׳ כל הבשר בגמ׳ הכחל (שם קי״ב:) שביק ליה עד דנייח ושפי ליה. *[אחי״ה בנו״ג ומשפייה אבל גי׳ רגמ״ה ובתר הכי שפי ליה ופי׳ בזה״ל כלומר אחר שיהיה הדם למטה מן השומן יריקנו מכלי אל כלי וכו׳ ורש״י פי׳ ומשפייה כמו (ב״מ הנ״ל) השופה יין (לחבירו) [לחמריו] קולי״ר [12]) כלומר יערה השומן העליון בנחת מכלי אל כלי וכו׳ ובחולי׳ ס״ז. פי׳ לשפי לשון השופה יין לחמרא [13]) לשון מוריק מכלי אל כלי ובב״ק קט״ו: פי׳ רש״י בד״ה דמנח: ושפי ליה ומסננו בנחת שפי׳ לשון שופך כמו השופה יין לחמרי וכו׳ ובב״מ ס׳. פירש״י השופה יין כל דבר הצלול הנזרק בנחת מכלי אל כלי שלא יתערבו בו שמרים קרו ליה שפייה ע״כ ובשבת קל״ט: פירש״י שפו שיכרא כל היכא דתני לשון שפי בנחת הוא והפסולת נשאר בשולי הכלי ע״כ ועיי׳ ג״כ לשבת קכ״ט. וכן בגיטין ס״ח. ושפינהו למיא פי׳ רש״י כגון השופה יין לחמריה ע״ש. מכל פירושי רש״י אלה מוכח שבאר שפה, שפי מע׳ הקודם ענין נחת ועוד הוסיף הענין ומסננו וזה האחרון עיקר והוא מל״ע הנ״ל והתואר במקום השם שַׁפַּאי, שַׁפַּיי בקבוץ שַׁפָּיָן כגי׳ רבינו או שַׁפָּיִין, שפאים, שפאין כגי׳ הספרים וכנ״ה בירו׳ דמאי פ״ה דכ״ד: באילין שַׁפָּיָיא אורחא מפנתון אילין לגוא אילין פי׳ הם אותם חנונים הקטנים המוריקין יין לחבית דרכם לפנות אלה לתוך אלה, ירו׳ שקלים רפ״ז ד״ג ע״ג יחכמון שפייא קטריהון] —

שף (= שָׁפָה, שָׁפָא מע׳ שף ב׳ פי׳ בריא בתכונת גופו ודעתו (besonnen, gesund, beruhigt בפרק שני בגיטין (כ״ג.) שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה פי׳ חזר לדעתו — (א״ב פי׳ בל״י בעל דעת וחכם). *[אחי״ה איננו כדעת ר״ב מל״י σοφός כי אם מע׳ שף ב׳ כאמור. וכנ״ה בנתפעל והתפעל זבחים י״ב: נשתטה וחזר ונשתפה, תוספת׳ ב״ק רפ״ד נתפקח החרש ונשתפה השוטה, ירוש׳ כתובות פ״א דכ״ה: שוטה ונשתפה, שם ובספ״ט דל״ג ע״ג משנתפקח ומשנשתפה, ירו׳ גיטי׳ רפ״ז דמ״ח ע״ג ירושלמי תרומ׳ פ״א ד״מ: לכשישתפה] —

שף (= שוּף מע׳ שף ב׳) בס״ג דפ׳ מרובה (ב״ק ס״א.) ובס״ג דפ׳ הבית והעליה (ב״מ קי״ח:) כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה זה שייך בע׳ שני [14]).

שף (שוּף, שָׁפַף פי׳ כמו כפף ועוד עיי׳ בל״ע شف, شفيف דק ושפל, וכפוף) דוויין ושפויין היו ולא היו מפרינין אלא בפה עיי׳ בע׳ פרן — (א״ב בנוסחאות כתוב דווים ושפופים ענין

---

[1]) בנו״נ שאפו שיכרא ממנא למנא. [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס וברש״י ובנו״ג דשפי ליה. [3]) וכ״ה באמת בתוספתי ב״מ ספ״ג וכן הובא התוספ׳ בשט״מ ב״מ בסוגי׳ וכ״ה בריי״ף ובס׳ המקח וכ״ה בכ״י ש״ס ח׳ בב״מ אצל ד״ס וכ״ה ברש״י ב״ק קט״ו: ד״ה דמנח בציון מב״מ כפי גי׳ דפוס וויניציא רפ״א השופת יין לחמרי׳ וצ״ל השופה יין לחמרים (ד״ס שם צד קמ״ו) ובנו״ג להבירו. [4]) רבינו פי׳ דברי עצמו ברוב פעמים. [5]) בדפ״ר חסרה מלת פרשה ושם ובשרפ״ע ר׳ אליעזר וצ״ל בכ״י ה״ב ר׳ עזריה ועיי״ע שפרפר א׳. [6]) בעת״ק דפ׳ קושטנטין הגי׳ שפאים ובנו״ג שפיין. [7]) ילק׳ משלי ר׳ תתק״ס א׳ בית עילם ובאסת״ר דפ״ה ד״ה ר׳ עזריה פתח הגי׳ עברין שפאין שנאון בתרע בית עלמא. [8]) בנו״ג אנגריא. [9]) כצ״ל במקום צבחר של דפוסי׳ עיי״ע. [10]) ס״א לי׳ לפנינו. [11]) כ״ה נכון בכ״י וי״ו ול״ד ובדפ״ר וכ״ה בע׳ צבת א׳ ע״ש ובכ״י ה״ב בציבתא ובנו״ג בצבייתא ובדפו״ו ופיזי כאן בט״ס בשבתא. [12]) בל״צ couler, seihen. [13]) ונ״ב צ״ל להבירו והוא טעות עיי׳ לעיל הערה 3. [14]) עיי״ע שף א׳ ומ״ש.

שפלות וכפיפות) [1]. בב״ר פ׳ כ״ו (כ״ה) מן האדמה לא באו כולן בימי בני אדם שפופין אלא בימי בני אדם גבורין [2]) ובפר׳ נ״ד (נ״ג) מתנתו מה היא לא שפופה וגם זה שייך בע׳ שני. ובפ׳ כ״ג (כ״ב) הלא אם תטיב שאת: לליסטס שפוף שהיה יושב בפרשת דרכים. בפ׳ אלו הן הנחנקין בגמ׳ דסמך הזר לעירו (סנהד׳ פ״ח:) איזהו בן עולם הבא ענוותן ושפל ברך שייף עייל שייף [8]) נפיק וכו׳. בפ׳ כל הזבחים בגמ׳ הפסח (זבחים י״ד:) יושב דשייף מישף. *[אחי״ה בנו״ג דלמא יושב דקשייף מישף ופירש״י שייף משפשף בקרקע שייף מגרר כמו שייף ליה משחא (שבת י׳:) שף אחת ובועט שתים (מנחות ע״ו.) פדיי״ר ובנדה מ״ח: ד״ה שנישוף אי׳ הלעז פרייר וכן עיקר והוא מל״צ ab- frayer reiben וא״כ גם רש״י פי׳ כפי׳ הערוך מע׳ שף ב׳ (א׳). ובפלפל שפשף עיי״ע שף א׳, ובע׳ הגן א׳ הביא רבינו ב״ר פס״ה והיו רגליהם שפופות בארץ פי׳ נגררים על הארץ עיי׳ מ״כ ומזה דרשו רז״ל סוטה י׳. שפי, ושפיפן של מקרא פי׳ חגר כלומ׳ נגררת היתה רגלו בארץ בלעם חיגר ברגלו אחת היה שנאמר (במדבר כ״ג, ג׳) וילך שפי שמשון חיגר בשתי רגליו היה שנאמר (בראשית מ״ט, י״ז) שפיפן ורש״י בסוטה פי׳ שפי מל׳ שף מדוכתיה (חולין מ״ב:) ובתורה פי׳ בע״א ע״ש ובמחברת מנחם שורש שף. ורבינו הביא הציון בע׳ שפי] —

שף (= נָשַׁף מל״ע نشف העתיק ממקומו fort- rücken, weichen) בר״ג דפ׳ אלו מציאות (ב״מ כ״ג.) משום דמשתפאי פי׳ מתגלגל. בר״ג דמגילה (ג׳.) ובחלק (סנהד׳ צ״ד.) לנשוף מדוכתיה ארבע אמות. *[אחי״ה בנו״ג גרמידי עיי״ע גרמד ועיי״ע נשף. ובאת פעל מינשתפא ב״מ הנ״ל וגי׳ רבינו מישתפא וגי׳ משום אי׳ ג״כ בכ״י ש״ס] —

שף (פֵּעל שָׁיֵּיף כמו שִׁאֵף anblasen, anfachen) בפ׳ כל כתבי הקדש במטרות דר׳ יוסי (שבת קי״ט.) רבי אבהו יתיב אתכתכא דשגא [4]) ומשייף [5]) גורא. בב״ר פ״ב ברית כרותה למים אפי׳ בשעת שרב רוהא שייפא מלשון (שמות ט״ו, י׳) נשפת ברוחך. בס״ג דפ׳ כל כתבי (שבת קכ״א:) אמר עולא ואיתמר [6]) רבה בר רב הונא בנישופין כמו (ירמיה ב׳, כ״ד) שאפה רוח. *[אחי״ה ופירש״י בנישופין בו.. כן דרך הנחש עושה כעין שריקה כשהוא רואה שונאו וכועס ע״כ ובפי׳ ר״ח מצאתי פי׳ נישופין כדכתיב והוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב] —

שף (= שִׁיפָא. שִׁיבָא מל׳ הוצואריש çiba מל״פ چوب (Holzstück, Brett [7]) איכא דאמרי דהד שיפא (עירו׳ ק״א.) כבר פי׳ בע׳ דלת [8]) וכפים מעין יענגה (חבקוק ב׳, י״א) תרג׳ ושיפא מגו מרישא. *[אחי״ה עיי״ע שב ד׳ וע׳ דלת הנ״ל] —

שף (= שַׁפַּאי נ״ל מל״ע شف, شفيف עיי״ע שף (ח׳) (ז׳) mager, schwach) בר״ג דפ׳ הניזקין (גיטי׳ נ׳.) מאי עידית שפאי עידית פי׳ נשחתה והיא פחותה מן הזיבורית — (א״כ רש״י פי׳ קפצה מלפניו כגון שנשדפה או שטפה נהר ולפי דעתו שייך בע׳ ב׳). *[אחי״ה וכבר העיר הגרי״ב בהפשב״ע שהתוספו׳ השיגו על רש״י בכמה קושיות ולכן פי׳ ר״ת מאי עדית שפאי עדית כמו ובכל שפיים מרעיתם (ישעיה מ״ט, ט׳) דדרך שדות הטובות שאצל הנהר שסוף השדה שאצל שפת הנהר מטש עומד למרעה בהמות וגרוע מזיבורית וכו׳ ומעתה יתבאר דעת ופי׳ רבינו הערוך שלא פי׳ כפירש״י ונראה שרבינו בעל הערוך נגרר אחר פי׳ הגאונים עיי׳ תשובת הגאונים בהוצאת ה׳ הרכבי סי׳ ל״ב (צד 12) שפי׳ שפוי עידית שהן פחותין מן הזיבורית והן נכסים שדופים חרבין שהיו עדית ונשפו ונתחתכו וכו׳ ולי נראה שהמלה ל״ע היא כאמור] —

שף (= שִׁיפָה eine Art Binse) כמי שטבל פ״ה במכשירין (מ״ה) השיפה של לבנים אינן בכי יותן פי׳ מחצלת שבה מכסה הלבנים שלא יזיקם המטר והיא כמו הא דגרסינן בס״ג דפ״ק בסוכה (כ׳.) מחצלת של שיפה ושל גמי פי׳ כלי חילף ממין גמי עיי׳ בע׳ לולב. *[אחי״ה כונתו כי בע׳ לולב (ב׳) הביא ציון מע״ז ע״ד סע״ב וע״ה רע״א של שיפה ושל גמי ועיי׳ ג״כ מה שכתבתי

---

1) בנו״ג דווין ושפופין אבל בעי׳ פרן האחרון אי׳ ג״כ דווין ושיפווין וצ״ל ושפויין וכ״ה דווין ושפויין בגי׳ כ״י ו״ו א׳ וב׳ ח״ב וכצ״ל בכ״י ל״ד תחת דווק ושפמן צ״ל דווין ושיפויין, ובדפ״ר (אמ׳ שפויין ודווין ובדפו״ו לוי דווין. 2) בנו״ג גבורים וכ״ה בפי׳ מ׳ ור״פ ס״ד וספ״א ברות רב׳, 3) בדפ״א הסר במ״ס. 4) בנו״ג דשינא וצ״ל כבכ״י ש״ס א״פ דשיגא והוא היא דשאגא (בספר העתים) או דשגא (ראש דפו״ו) עיין ד״ס שבת צד קל״ג: ועיי״ע שאג, שגא ורש״י בשבת בשם רבינו לוי ובכ״י ש״ס מינכען אי׳ דפילא וא״ג גי׳ דשינא עיקר היינו מן שן Elfenbein. 5) בנו״ג ומושיף. 6) בנו״ג ואיתמא רבה בר בר חנה א״ר יוחנן. 7) עיי״ע דלת ח״ג, צ״ד הערה 6. 8) ופי׳ רבינו ד״ה העתיק מפי׳ ר״ח לעירוי.

בע' חלף (ח״ג, ת״ח:) ועי' מגג (שם ע״ב:). וראיתי בתשו' הגאונים דפ' בערלין צד מ': שפי' שיפא וגמי (בע״ז הנ״ל) גמי בל״ע בררי[1]) שיפה כמה שאנו אומרים בסוכה מחצלת של שיפא ושל גמי וכו'. ורה״ג בכלים פ״ט מ״ח כתב וז״ל של שיפין א״ד שיפה ואיכא של חשיפה פי' (אלא של) [צ״ל אלאשל][2]) בטיית וחיטאני בלישנא דרבנן[3]) כדאמרינן (סוכה ט״ז.) של חשיפה ושל גמי וכו' וי״מ שיפה קנה גומא והוא עולה על המים וכו'[4]). ובנו״ג בסוכה ט״ז. מחצלת של שיפה אבל בכ״י ש״ס חשיפה וכ״ה בכ״י ש״ס בסוכה דף כ'. וכ״ה בתוספת' פ״א ובשאר המקומות שהביא בעל ד״ס סוכה צד כ״ח: ועיי״ע חשיפה ומ״ש (ח״ג, תקט״ז) ובתוספת' כלאי' ספ״ג הגי' השופה[5]) ובנו״ג החשיפה ובשאלתות האזינו סי' קס״ב של חשיפה וגמי וכ״ה בע״ז ע״ה. בדפ' פיז' וברי״ש סוף מס' טהרות אבל בתוספת' סוף טהרות השיפה. ירו' דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג פול המצרי הנאגד בשיפה, ירו' ע״ז ספ״ה דמ״ה: של שיפה . . . של גמי. ובתוספת' כ״י אירפ' סוכה ספ״א הגי' מחצלת של שיהופא ובנו״ג חשופא. והקבוץ ירו' שבת פ״ד ד״ו סע״ד פורשין מחצלת ע״ג שייפות של לבינים בשבת ובבבלי מ״ג. וביצה ל״ו. אי' פורסין מחצלות ע״ג אבנים. ועוד עיי״ע שיפוף ומ״ש. ובענין הלעז שברש״י שפעמים פי' ע״י פווי״ל paille ופעמים ע״י לישק״א עיי' מ״ש מ״ל בסוכה כ'.] —

שף (= שַׁיְיפָא Einreibung, Salbe) בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי״א:) איתו ליה שיפא ועבדו ליה בצעא פי' אייתו ליה סם ושחקוהו בקערה — (א״ב פי' בל' ישמעאל מין רפואה אשר כבר היא מתוקנת ובעת אשר משימין אותה שוחקים אותה). *[אחי״ה כיון לל״ע شياف סם ששוחקים לעין (מל״ע شاف שחק) והוא כעין קילורית וכן פי' רגמ״ה בחולי' ועיי״ע שף א' ורש״י גרס שייפא (וכ״ה בגמ' ופי' רגמ״ה) ופי' משיחה מסממנין ע״כ וא״כ הוא בינוני פַעל מן שף א' וכן תרג' סוף: שף עיי' תרג' דברים כ״ח, מ'; לש״ב י״ב, כ'; י״ד, ב'; למיכה ו', ט״ו. שבת ע״ז רע״ב כדי לשוף במים, ושם השם: משיפא של קילור. והשם המופשט שיפה (שם) וכ״ה בל״ס שְׁיָפָא] —

שף (= שִׁיפָא א') טל״י σιπύη, σιπύα תיק וארגז Gefäss, Behälter (ב') שָׁפָא (מפעל שוף Gefüge) בפ״ק בסוטה בגמ' ואמר לה[6]) דברים (ז':) בס״ג דפ' החובל בחבירו (ב״ק צ״ב סע״א) ובס״ג דפ' ואלו הן הגולין (מכות י״א:) עאל איבריה לשיפא פי' ארון כדגרסינן בס״ג דפ״ק בקידו' (מ'.) מאן[7]) גרם לי לאו עניותא יהב ליה שיפא דדינרי זה הפי' למאן דגרים לא הוה מעייל איבריה לשפא פי' זרועו היה עומד חוץ לארון ואח״כ נכנס ולמאן דגרים היו עצמותיו מגולגלין פי' חזרו איבריו למקומן כמו (חולי' מ״ב: נ״ד:) האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה — (א״ב פי' בל״י ארגז ותיבה). *[אחי״ה מל״י הנ״ל ובפרט לגי' רבינו שיפא ולפנינו הגי' שפא[8]) ופירש״י כמו בערוך מל' שף מדוכתיה. ובקידושי' פי' רש״י שיפא שם כלי] —

שף (= שַׁיְיפָא בינוני פַעל מן שוף abge-rieben) הדריינא טוריינא שייפא (ע״ז נ״ב:) עיי' בע' הדריינא. *[אחי״ה עיי״ע הדריינא ומ״ש (בח״ג קפ״ט) ושם גרס רבינו ג״כ שיפא ועיק' הגי' שייפא וכדאי' בכ״י ק״ט וכגי' רגמ״ה בבכורו' הובא בע' הנ״ל ע״ש. ופי' שייפא שחוקות שלא היו עליו צורות וכפי' תשובות הגאונים דפ' בערלין צד מ'. ע״ש — ומזה ג״כ ערך הבא] —

שף (= שייפי מע' הקודם בינוני פַעל) בר״ג דפ' (הזהב) [צ״ל חזקת הבתים] (ב״ב ל״ב:) דשייפי וסומקי. *[אחי״ה גם זה ענין שחיקה הוא וכפי' הרשב״ם דהוו שיפי נישוף צורתן ולא היו יוצאין בהוצאה כמו השף מטבע של חבירו (ב״ק צ״ח.) ע״כ ולא ידעתי למה היה רבינו מיחד לו ע' בפני עצמו והכל שייכים לע' שף ב' (א')] —

שף (= שָׂפָה, שָׂפָם מל״מ פי' זקן השפה Lippen-bart) שפה מזוית לזוית (מ״ק י״ח.) כבר פי' בע' זוית[9]) מאה[10]) שפמי ולא[11]) כלום (שבת קכ״ט:)

---

[1]) צ״ל ברדי בל״ע بَرْدى עיי' פי״מ לרמב״ם לכלאים פ״ו מ״ט וכן בפי' רה״ג לסדר״ט צד 6 כלים פ״ט מ״ח מחצלות גמא פי' קצב אלברדי פי' בל״ע قَصَب البَرْدى. [2]) בל״ע الاسل Binse. [3]) ועיי' ג״כ פי' רה״ג למכשירין. [4]) ועיי״ע שפן ומ״ש בשם הרמב״ם. [5]) כ״ה בכ״י אירפ' ועיי״ע מגג וגי' רה״ג לפרה פ״ג מ״ט. [6]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמ' אבל בדפו״ו בט״ס ואלו. [7]) בנו״ג מי. [8]) וכ״ה בשאילתות מקץ סס״י ל'. [9]) בח״ג, ר״פ עפ״י פי' ר״ח. [10]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר וכ״ה בדפו״ו בע' פגר וכאן בט״ס מאי ובדפא״מ חסר כל הכאמר ונעתק ממקומו לערוך אותו בע' שפם. [11]) בכ״י ש״ס בולא.

ככר פי' בע' פגר. *[אחי"ה והוא עפ"י פי' ר"ח. ועוד עיי"ע ספס] —

שף (= שָׂפָה פי' לָשון וכנוי לדבור Sprache, Rede ועוד עיי' בפנים) שפה אחת ודברים אחדים (בראשית י"א, א') תרג' ירו' לשון הקודש. *[אחי"ה כ"ה בתר"י א' וב' ע"ש וכן פירש"י וכ"ה בירו' מגילה פ"א דע"א: חד אמר שהיו מדברים בשבעים לשון וחורנה אמר שהיו מדברין בל' יחידו של עולם בלשון הקודש ובתנחומא נח סי' י"ט שהלשון הראשון היו מדברים בלשון הקודש ובו בלשון נברא העולם. ובתרג' סִפְתָּא או שפתא ובנו"ג ספותא והקבוץ ספוותא סִפְוָון. ועוד פי' שָׂפָה בל"מ וספתא בל' תרג' כל מפתח גוף או כלי או קצה ירו' הוריות פ"ג דמ"ז. וירוש' סנהד' רפ"ב ד"כ. קנה שפה[1]). ב"ב ה': עיי"ע ספ ד'. והקבוץ שְׂפָיוֹת כלים פ"ד מ"ד וגי' רבינו בע' ספ ג' ספאיות ע"ש. תרג' שפת היריעה (שמות כ"ו, ד', י') סיפתא דיריעתא כ"ה בדפ"ש ועיי' תרג' שם כ"ח. כ"ו; ל"ו, י"א. י"ז וזולתו ובתרג' כ"י וקצת דפוסים שפתא. ועוד מל"מ שפה ובתרג' סיפתא פי' מפתח שפת הפה (Lippe). ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד כל שהוא מן השפה ולפנים מרפין אותו בשבת. ירו' תעני' ספ"א דס"ד ע"ד וירו' מכו' ספ"ב דל"ב. בשפה רפה. והקבוץ שְׂפָתַיִם כתובו' ס"א: ירו' כתובו' פ"ה ד"ל. שְׂפָיוֹת, קהל"ר פ' וסגרו דלתים אלו הַשְּׂפָתוֹת ובל' נקיה ירו' יבמו' דפ"ו ד"ז: השפיות פי' אותו המקום עיי"ע אצבע (ח"א, ר"ן). ובל' תרג' קבוץ מן סיפתא סִפְוָון תרג' מ"ב י"ח, כ'; לאיוב י"א, ב' ובתר"י א' לויק' ה', ד' שִׂפְוָון, תרג' שה"ש ד' ג' שפתוי צ"ל שפוותוי עיי' תרג' תהלי' ק"ו, ל"ג; למשלי י"ה, כ"ג וזולתו ועיי"ע ספתא] —

שף (= שוף כמו שְׂפִי מל"מ שֶׁפִי ענין רוממות וגבהות Hervorragendes, Höhe) בויק"ר בריש את תהיה (רפט"ז) יען כי גבהו בנות ציון (ישעיה ג', ט"ז) דהוו שיפן כרומחין ומהלכין בגסות הרוח — (א"ב פי' זקופים ופשוטים ובמדרש איכ' בפ' סורו טמא גרים שייפין ברומהון). *[אחי"ה וכתב מ"כ אולי כי כן הוא ע"כ ר"ל גי' מדרש איכ"ר היא העיקרית ובפי' מהרז"ו מפורש כי גסות הרוח היתה בהרמת הראש למעלה כמו הרומח ע"ש. ומזה השם שוּפִי ושוּפָה עיי"ע שפי א'] —

☞ **שף** (= שוף בל"ם שָׁף כמו סוך בל"מ salben) תרג' (ולא תסוך שמן) [צריך לומר ושמן לא תסוך] (דברים כ"ח, מ') ולא תשוף משחא, תרג' וירחץ ויסך (ש"ב י"ב, כ') ומשא ושף. *[אחי"ה בנו"ג ומשח ושף. ועיי"ע שף י"ד (י"ג) שאר דוגמאות] —

* **שׁוּף** עיי"ע שפי.

* **שׁוּף** (anziehen) פַּעֵל סנהד' ס"ה. דשייף קליה ובכ"י ש"ם וברש"י דשאיף ופי' כמו דשייב וכ"ה באמת בדפ' שונצ' וביומא ס"ט: הגי' משאב שאיב ובכ"י ש"ם א"פ דשייף קלא עיי' ד"ס שם ובע' שב ו' הביא רבינו משבת קכ"ט. ושייב ובנו"ג שאיף.

* **שׁוּפִי, שׁוּפְיָא** Ruhe, Beruhigung עיי"ע שף ה' (ד').

* **שִׁיפָא, שִׁיפָה** עיי"ע שף י"א (י') ושף י"ג (י"ב) ושף ט"ו (י"ד), ומה שענינו פעיל מן שוף פי' חלק עיי"ע שף ב' (א') ומזה שִׁיפָה בירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. שיפה אחת פי' חקיקה ונעיצה אחת Ritz, Spalt.

* **שִׁיפוֹן** עיי"ע שפן.

* **שִׁיפוּוְיָן** (?) כצפיחית בדבש (שמות ט"ז, ל"א) תר"י ב' שיפויין ונ"ל שצ"ל שישויין וכנ' רבינו בע' ששיין ובתר"י א' אשישיין עיי"ע אשש ועיי"ע שפויין במו"ע.

שפד (= שְׁפוֹד מל"ע سفود ובל' יוני' σπόδος Spiess; שְׁפוּדָא מקום אשר תחוב שם הנטיעה (Feststeckung) בפ' חזקת הבתים בגמ' אמר ר' ישמעאל (בבא בתרא ל"ז סע"ב) האי מאן דזבין דיקלא לחבריה קני ליה בשיפודיה עד תהומא פי' אע"ג דחד דיקלא הוא ואין לו בשדה קניין קרקע שהוא עומד בו שלו עד תהום ואם נקצץ יש לו ליטע אחר במקומו — (א"ב בשפוליה עד תהומא כתוב בנוסחאות). שפוד[2]) שפחות וגומות רב מלכיו פי' שמועות של רב מלכיו. שפוד[3]) בס"ג דפ' אין צדין (ביצה כ"ח:) שפוד

---

[1]) ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג בשפה צ"ל בטפה. [2]) בכ"י ובעיקרי התלמוד המשך הענין הוא ובדפ"ע כאן מתחיל ערך חדש.
[3]) כדפ"ר בטעות מתחיל ע' חדש.

שנרצף אסור לתקנו ביום טוב. שפחות בפ' אעפ"י (כתובות נ"ט:) אפי' הכניסה לו אלף שפחות כופה ועושה בצמר. גומות בפ' בא סימן בגמ' תינוקת (נדה נ"ב.) גומות אעפ"י שאין שם שערות. ואלו של רב מלכיה בלורית וגבינה ואפר מקלה. בלורית בע"ז בפ' אין מעמידין בגמ' אין מסתפרין (ע"ז כ"ט.) גוי המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו וכמה אמר רב מלכיה ג' אצבעות לכל רוח. גבינה בגמ' אמר ר' יהודה (שם ל"ה.) שאלו את ר' יהושע מפני מה אסרו גבינת גוים רב מלכיה אמר מפני שמחליק פניה בשומן חזיר. אפר מקלה בפ' אלו הן הלוקין בגמ' הכותב כתובת קעקע (מכות כ"א.) אמר רב מלכיה אסור לאדם שיתן אפר מקלה על מכתו מפני שנראית ככתובת קעקע וסימן מתניתא מלכתא שפחות בלורית אפר מקלה וגבינה רב מלכיה שאלו ד' מתניתא הן (ושפחות [צ"ל ושפוד][1]) וגומות שמועות של רב מלכיו[2]. בפ' על אלו מומין (בכורות מ'.) ופיו דומה לשל חזיר. גמר' (שם) לא תימא דשפיד ופרים[3] פי' „חד כשפוד כמו של חזיר. פרים ששפתו עקומה למעלה כשל חזיר". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה ורש"י פי' בע"א אבל מ"ש מפי המורה מסכים עם פי' הרגמ"ה — וכנ"ה בפסחים פ"ז מ"א שפוד של רימון גמ' שם ע"ד. שפוד של עץ, שפוד של מתכת וכ"ה בירו' פסחים רפ"ז דל"ד. פסחים ע"ד: שפדיה בשפודא. תוספת' ביצ' פ"ג ואין עושין את השפוד ואין מחדדין אותו. שם למ"ק רפ"א תוחב בשפוד. ירו' חגיגה פ"ג דע"ט: תוחף את החררה משפוד וכו'. והקבוץ פסיקת' רבתי רפ"ב שמונה שפודין של ברזל. ירו' נזיר פ"ו דנ"ה: שני שפודין. תר"י א' לבמדבר ל"א, כ"ג שפודיא ואסכלתא. והיחיד ע"ז ע"ה. תנחו' הישן חקת סי' ב' השפוד והאסכלא. והפעל: פסחים הנ"ל שפדיה בשפודא וכ"ה בל"ס שְׁפַד (durchbohren, spiessen), חולי' קי"א: קא שפיד כבדא. סנהד' מ"א. ששפדו (גי' רש"י שיפדו) בייחור של תאינה ופי' ר"ח שפדו מל' שפוד ופירושו ברזיה וכו'. ומזה השם המופשט שיפודא מקום תחובו של הצמח ב"ב הנ"ל כפי גי' רבינו וכגי' שלפנינו אי' בע' שפל ע"ש] —

* שָׁפָה, שָׁפָה עיי"ע שף ג' (כ'), י"ה, י"ט (י"ז, י"ח).

* שַׁפְוָונָא (מע' שף א' פי' שחיקה (auf- zerreiben תרג' כ"י משלי כ"ד, כ"ב ופיד: שפוונא ובנו"ג ספוותא.

שָׁפַח א') (מענין ל"מ שִׁפְחָה והפעל ממנו שפה unterjochen, knechten; ב') מענין ספחת (mit Aussatz strafen) עישאן שפחות מכודנות עיי' בע' כדן[4]. ר' יוסי[5] בר' חנינה אמר העלה על ראשן[6] משפחות משפחות של כנים. בפסיקתא ותאמר ציון (פסיקתא דר"כ צד קל"ג.) ושפח ה' קדקד בנות ציון (ישעיה ג', י"ז) אין סיפוח אלא צרעת כמה דתימא (ויקרא י"ד נ"ו) ולשאת ולספחת ר' יוסי אומר[7] ששימרו משפחותיהן שלא יתערב זרע קודש בעמי הארצות. *[אחי"ה בנו"ג בפסיקת' דר"כ וסיפה ושפח כתיב שומר משפחותם וכו' והכונה כמ"ש רש"ב שדורש ושִׂפַּח כאלו כתובה בשין ימנית מל' משפחה ובמד' איכ"ר מאי ושפה ושפע כדי לשמור וכו' ועיי' מ"כ שנדחק בפירושו אבל באיכ"ר צ"ל כמו בפסיקת', ובענין שִׁפְחָה הקבוץ שפחות עיי' דרז"ל ברכות ט"ז: גיטין נ"ה. סוטה י"ב: סנהד' ל"ט. צ"ט: אבות פ"ב מ"ז יבמו' נ"ה סע"א גיטי' מ"ג. שפחה חרופה והקבוץ כריתות ט' סע"א ועיי"ע חרף (ח"ג, תק"א). והשם המופשט שִׁפְחוּת הפכה אִישׁוּת ירו' קידו' פ"א דנ"ט ע"ג כשם שאינו מוכרה לשפחות אחר אישות אף לא שפחות אחר שפחות] —

שְׁפִיחְלָא (שם משפחה) בר"ג דפ' עשרה יוחסין (קידושי' ע"א:) רב איקלע לבי שפיחלא פי' שם משפחה. *[אחי"ה בנו"ג לבי בר שפי חלא ופירש"י שם האיש שופה חומץ כמו השופה יין וכו'] —

שפט (= שְׁפְּטְנָא מל"פ שׁיפּתּא מפעל שׁיפּתּן שוטה ומחוסר דעה (Narr, Verrückter בפ' החובל בגמ' דסמוך ריפוי (ב"ק פ"ה.) לקטוע לו ידו בשפטני אסיקינן. בפ' המפקיד בגמ' ר' יהודה אומר (ב"מ מ'.) בשפטני עסקינן דיהבי בכיילא רבא וכו'. בר"ג דפ'

[1]) וכ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד. [2]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח ביצה כ"ח: ובזו השטה הלכו התוספו' שם ורש"י במכות פי' בע"א עש"ה. [3]) ברפו"ו פרים וצ"ל פריס כדאי' בכ"י ובדפ"ר ובפי' רגמ"ה ובנו"ג פרוס. [4]) ח"ד, ר' וש"נ. ובכ"י מדרש הגדול אשר תחת ידי הגי' כנד עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"ג, רצ"ו. [5]) וכ"ה בויק"ר ר"פ ט"ז ובילק' איכ' פי' סורו וילק' ישעיה ר' דס"ו ועיי' שבת ס"ב סע"ב ובנו"ג בפסיקתי דר"כ צר קל"ג ר' דוסי. [6]) בפסיקתי בט"ס ראשן. [7]) בנו"ג ר' חליפי בר זטרי בשם ר' ייסא ובויק"ר רפט"ז ר' חייא והלפא בר אידי בש"ר יוסי ועוד כמה שמות אחרים בשאר מקומות שבילק' ובאיכ"ר פ' סורו עיי' מ"ש רש"ב בפסיקתי שם צד קל"ג:

הזהב (ב"מ מ"ז.) בשפטני עסיקינן[1]) דלא קפדי. עם נבל ולא חכם (דברים ל"ב, ו') תר"י (א') עמא שפטא ולא חכימא. ס"א בשוטים. *[אחי"ה בתר"י שלפנינו הגי' אומא טפשא. וגי' רבינו נכונה מאוד כי שִׁפְּטָה פי' בל"פ חסר דעת ורבותינו בנו התואר מהפעל שִׁיפּטן. ועיקר הגי' ביו"ד שיפטא. שיפטנא ככתיבת המלה הפרסי' ובנו"ג בש"ס בוי"ו שופטני, ובכ"י ש"ס ה' ב"ק פ"ה הגי' טופשני וצ"ל שופטני וכדאי' בכ"י ש"ס ב"מ שם ושם ובשבעו' מ"ח:] —

שפט (= שׁוּפְטָא פי' כמו שׁוּבְטָא (Ruthe תרג' שבט לגיו חסר לב (משלי י', י"ג) ושופטא לפגרא דחסר רעינא. *[אחי"ה כה"ג ג"כ במתורגמן וסיים ואין דומה לו במקרא ע"כ אבל ברור הוא כי הוא כמו שובטא וכדאי' בתרג' כ"י ובנו"ג שבטא] —

שפט (= שִׁיפּוּט das Richten, Vergewaltigen) בריש מדרש קהלת (פי' ונתתי) שיפוטו של ממון שיפוטו של גזל שיפוטה של תורה אולי ענין משפט. *[אחי"ה וכן פי' במ"כ הנהגה ומשפט וכפי' מהרז"ו תאוה וחמדה וכן הוא במעריך ללונזאנו והוסיף לומר צדיק יצר הטוב שופטו רשע יצר הרע שופטו כיון למאמרם ברכות ס"א רע"ב צדיקים יצר טוב שופטן . . . רשעים יצר רע שופטן פי' משתרר עליהם ושולט בם אבל מה שהביא במעריך משמ"ר פ"ח אינו ענין כאן ועיי"ע הבא אח"ז. וא"כ שיפוט הוא שם מופשט מן שפט ועוד השם המופשט שְׁפִיטָה סנהד' ג' סע"ב משעת שפיטת העדה, במד"ר פי"ד שפיטת שמשון. והשם שׁוֹפֵט (בינוני כמו שָׁפֵט בעז' ז', כ"ה בלא"ר) הרבה בדרז"ל ר"ה כ"ה: אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיך, חגיגה י"ד. שופט זה דיין שדן דין אמת לאמיתו, ב"ב ט"ו: דור ששופט את שופטיו, ירו' סנהד' פ"א די"ט. זקניך ושפטיך (דברים כ"א, ב') זקניך שהן שופטיך . . זקניך זה בי"ד הגדול ושפטיך זה מלך וכה"ג, שבת קל"ט. אין בן דוד בא עד שיכלו שופטים ושוטרים וכו', הפעל ברכות ס"א רע"ב עיי' לעיל ב"ב ט"ו: סוטה י'. זכור לי כ' שנה ששפטתי את ישראל וכו'] —

* שִׁפּוּטִים (מל"י המאוחרה πουτάνη- να זונה וענין שפוטים Päderastie עיי' בפנים) מכילתא בשלח ר"פ ויבא עמלק (פ"א) ואת יואש עשו שפטים (דה"י ב' כ"ד, כ"ד) אל תקרי שפטים אלא שפוטים ומה שפוטים עשו בו אמרו העמידו עליו בריונות קשים אשר לא ידעו אשה מימיהם וענו אותו במשכב זכור וכו' ובתנחומא וארא סי' ט' ומנין שנבעל כנשים דכתיב ויהי לתקופת השנה וגו' ואת יואש עשו שפטים אל תהא קורא שפטים אלא שפוטים וכו' ובירו' קידו' פ"א דס"א. ואת יואש עשו שפטים תני ר' ישמעאל מלמד שהעמידו עליו בורניות [צ"ל בריונות] קשים שלא הכירו אשה מימיהם והיו מענין בו כדרך שמענין את האשה והוא כבמכילת' הנ"ל לכן יש לתקן ואת יואש עשו שפטים א"ת שפטים אלא שפוטים וכו' וכדאי' ג"כ בשמ"ר פ"ח ופי' מ"כ שפוטים ל' ערוה ופטומי מילי למלאות רצונם ע"כ והנכון כמ"ש בעל המעריך פי' בעילות בל' לעז . . ואת יואש עשו שפוטים כלומר עשו תאותם ע"כ[2]) וכיון לל"י הנ"ל אשר רמזתי עליה כבר בע' אפטוניות (ח"א, רי"א:) עש"ה[3]) והשתמשו בזו המלה בהִשָּׁעְנם על ל"מ (יחזק' כ"ג, י') ושפוטים עשו בה (ושם דבר הנביא ג"כ מענין זנות:, המה גלו ערותה וגו') ומזה נבין הדרוש בב"ר פ"נ וישפוט שפוט (בראשית י"ט, ט') כך התנו אנשי סדום ביניהם אמרו כל אכסניא שחוא בא לכאן יהו בועלים אותו וכו' והמלה היוני (ומזה ג"כ בלאי"ט putana) נאמרה גם כן ממשכב זכר והח' גרעץ (קורוי היהודי' ד', תקס"ד) פי' אפתוניא מל"י ἀφθονία Neidlosigkeit, neidlose — [Preisgebung zum unehelichen Umgang

שִׁפּוּי (= שִׁיפּוּי פי' כמו שִׁיפּוּעַ das Schrägablaufende) בפ"ק בחולי' בגמ' השוחט מתוך הטבעת (י"ט רע"א) והלכתא משפוי כובע ולמטה כשרה פי' כמין כובע בפי הקנה ואינו בשר אלא הוא לבן כגון הסחוסין ומונח עליהם כגון עלה של הדס ומפסיק בינו לבין הוושט כשגועה[4]). *[אחי"ה ועל פי זה פי' הרמב"ם בפי"מ וז"ל בתוך הטבעת הגדולה יש כמו שני גרגרים מגוף סחוסי וקורים אותם חכמים חיטי עכ"ל וז"ל הכלבו בשם הרב ברצלוני פי' ענין שיפוי כובע הוא שעל פי הטבעת הגדולה יש שם בשר ופי' הבשר עשוי חטים ועל אותן חטים כסוי שדומה לעלה של הדס ועליה עצם אחד מטבעת הגדולה ומכסה סביב

---

[1]) בכ"י ובדפ"ע חוץ מדפו"ו נשמט מן בשפטני עסיקינן עד בשפטני עסיקינן השלישי ולכן דברי בעל הפשב"ע נבוכים הם.
[2]) ולא מענין שיפוט של ע' הקודם כדעת המעריך. [3]) ועיי' ג"כ מ"ש ה' פערלעס מיסצעללען צד 21. [4]) בהעתקת עיק, התלמוד עת שגועה.

זה הבשר כמו הכובע ובאמצע זה העצם יש שיפוי אחר מגוף העצם ונקרא שיפוי כובע וכו'. ובלי ספק שיפוי (ביו"ד כגי' שלפנינו בש"ס) הוא כמו שפוע וכאמת בה"ג (שחיטת חולין צד קכ"ו:) אי' בפירוש אי שחיט מ ש פ ו ע כובע ולמטה . . . אי שחיט משיפוי כובע ולמעלה וכו' וכן פירש"י וז"ל קודם שיתחיל הכובע לשפע ולעלות וכו' וכ"ה בטור יו"ד ריש סי' כ' ע"ש וכן פורש"י חולי' כ'. מאי ראשו שיפוי ראשו: משהתחיל הראש לשפע ע"כ. והפעל שבת צ"ח: דשפי לה' כי טורין עיי"ע טרז פי' וגי' רבינו ומ"ש בה"ד, ע"ו. ובה"ג שם: וכי משפי לה בקולמוסא מן תחתא לעילא טרפה] —

שפי (= שׁוּפִי פי' ענין גבהות והוא הבשר העב שעל כף הירך (Hüftballen) כפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ב:) ר' יהודה אומר גוממו עם השופי. בר"פ אין מעמידין בגמ' דסמוך ולא תתייחד (ע"ז כ"ה סע"א) השוק והעליה (ש"א ט', כ"ד) ר' יוחנן אומר שוק ואליה ומאי והעליה דסמיכה לאליה ר' אלעזר אומר שוק וחזה ומאי והעליה דמחתי לחזה עילוי שוק כשהוא מניף [1] ר' שמואל בר נחמני אמר שוק ושופי ומאי והעליה דשופי עילוי דשוק קאי [2] פולפ"א בלע"ז. *[אחי"ה והוא בלאי"ט das dicke Fleisch polpa וכ"ה בפירש"י בע"ז שופי: כף הירך הסובב עצם הקולית וקורין פולפא (= poulpe) ובחולי' צ"ב: פירש"י שופי החלב הגבוה ונראה על השופי וכו' ועיי' ג"כ פירש"י שם ע"ד: ד"ה גוממו. ורגמ"ה שם פי' עם השופי כלומר חותכו ל מ ע ל ה ואין לחקור אחר השומן, שופי ט ל פ א ע"כ כ"ה בש"ס ווילנ' עפ"י העתק הכ"י בקובץ כ"י אנגייליקי' לחולי' צד של"ד. ונ"ל שצ"ל פ ו ל פ א וכלעז של רבינו ורש"י. ובירו' מגילה פ"א דע"ב סע"ג הגי' רב שמואל בר נחמן אמר שקא ושופה. וגזרת המלה מע' שף כ' (י"ט) ע"ש. ועה"ק שנ"ב לועז קלופבאיין בל"א והוא Klumpbein] —

שפי (ל"מ נדרש עפ"י הוראת שף ז' (ח') ע"ש) כפ"ק בסוטה ב ג מ' ש מ ש ו ן[3] (י') וילך שפי (במדבר כ"ג, ג') בלעם חיגר ברגלו אחת שמשון בשתי רגליו דכתיב (שם מ"ט, י"ז) שפיפן עלי ארח. *[אחי"ה עיי"ע שף הנ"ל כי שם מקומו] —

שפין (= שׁוֹפִין מע' שף ב' (ג') פי' חָלָק glatt ועיי' בפנים) בפ"ג בכלאי' (מ"ב) חרדל ואפונין השופין[4] מין זרעים פ י ר ו ש[5] קטנים. *[אחי"ה ובפי' הר"ש חלקים וכן פי' הרמב"ם והוסיף לומר ממלת התרגם ושפית יתיה בשופינא ע"כ וא"כ פי' מן שף א' (ב') ועיי"ע אפנין (ח"א, ר"כ) וש"נ פי' רע"ב שהסכים כדעת הערוך והרמב"ם ובהצעה ערבית אי' בפי"מ להרמב"ם אפונים השופין الحمص الاملس פי' אפונים חלקים] —

* **שׁוֹפִין, שׁוֹפִינָא** (מל"ם Feile) ב"ק צ"ח. כלים פ"ל מ"א עיי"ע שף א' (ב').

☞ **שפויין** (שְׁפוּיָין Fladen) תרג' ירוש' (ב') כצפיחית בדבש (שמות ט"ז, ל"א) כשפוין בדובשא ובעל הערוך גרס ששיין ע"ש. *[אחי"ה ועיי"ע אשיש (ח"א שכ"ז) וע' אשש (שם שכ"ו.) והמתורגמן ע' שף ו' הביא התרג' הירו' בגי' כשיפוין (בנו"ג כשיפויין) ופי' מטוגנין בל' אשכנז גיפרעגילט, geprägelt ולפי זה אולי נגזרה המלה מל"פ تافتن בינוני تافته קלוי ומטוגן באש] —

שְׁפִיר מל"י ον σπεῖρος, — Hülle, כסוי, עור (Decke, Haut) כבר פירשנו בע' רשן, וי"מ חתיכה של בשר ויש בה צורת אדם, וי"מ לפיכך נקרא שפיר שהיא כשפופרת של ביצה — (א"ב לפי דעת קצת המפרשים לשון מקרא זה (מיכה א', י"א) יושבת שפיר עריה בושת). *[אחי"ה ועיי' פירש"י למיכה יושבת שפיר שם העיר עריה בשת גלויה בית הבשת כאשר נקראת שפיר שהוא שם נפל היוצא מרחמה של אשה ע"כ וא"כ הרכיב שני ענינים. וי"מ הראשון כיון לגזרת המלה מלשון שַׁפִּיר וכפי' הרשב"ם (הובא באו"ז הל' נדה סי' שמ"ד) וז"ל דעל שם תוארו של אדם ואפיו הנתון בעור קרי ליה כדמתרגמינן יפת תואר שפיר בחזוי ע"כ והי"מ השני הוא הוא פי' רה"ג באהלות פ"ז מ"ה (בסדר"ט צד 24) וז"ל שפיר זה מפורש הוא בנדה אבל כאן נפרש גופו של דבור שהן כשפופרת של ביצה ע"כ ועל זה רמז כפי' המשנה ג' פ"ג בנדה וז"ל שפיר פי' כמו שפרשנוהו באהלות ועקרו כרשון שהוא חגב תרגום ע"כ וכיון לנדה כ"ה. ת"ר איזהו שפיר מרוקם אבא שאול אומר תחלת

---

1) בנו"ג דמחית לה לחזה עילויה דשוק כי בעי אנופי ומנפי. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס דשופי עלויה שוק קאי וכ"ה בע"י ובפי' ר"ח ובנו"ג שופי עילויה דשוק קאי. 3) כ"ה בכ"י. 4) בנו"ג השופים. 5) כ"ה בכ"י.

בריתו כרשון (כגי' רבינו ע' רשן) ובע' רשן הביא רבינו זה הציון מנדה והוסיף התרג' ויק"ר פי"ד לבושו (איוב ל"ח, ט') זה השפיר חתולתו זה השיליא וכ"ה בירו' נדה פ"ג ד"נ רע"ד ומזה ראיה נוכחת כי גזרת המלה מל"י הנ"ל פי' כסוי ועור. ומי שאומר שגזרתו מל"מ (מיכה הנ"ל) או מל"מ שפריר אינו אלא טועה. וכנ"ה בנדה כ"ד: המפלת שפיר מלא מים, ושם כ"ה. שפיר שאינו מרוקם, שם סוף העמוד שפיר מרוקם, שם וכ"ה: ההוא שפירא וכו', ירו' נזיר פ"ז דנ"ו: אני ראיתי עגל כאפון בשפיר. ברכו' ד'. ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא ויפה פירש"י בשפיר: הוא עור הולד שהעצמות וגידים והבשר ניצורים בתוכו וכו' עש"ה. תר"י א' דברי" כ"ח, נ"ז שפיר שליתא] —

* שַׁפִּיר עיי"ע שפר א'.

* שׁוֹפְרִיזָא (נ"ל מל"ע شغارج קערה גדולה grosse Schüssel עיי' בפנים) כתובו' ס"ה. הוי משקי ליה בשופרזי כי האי ופירש"י גביעים ארוכים שקורין מדירני"ש ובמנחות כ"ח: אי' בפירש"י מדרנ"ש ובתורה (שמות כ"ה, ל"א) פי' רש"י גביעיה כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים וקצרים וקורין להם מדירנש וכן פירש"י גביעי (בראשית מ"ד, ב') כוס ארוך וקורין לו מדירנ"ש בלע"ז ורמ"ל במ"ל כתובות ס"ה. נלאה לפרש לעז זה ולא עלה בידו ונראה לי שהוא מל"ר אמצ' mazer, mazarum, masdrinum כוס גדול עיי' Du Fresne. ודע כי בל"ע הנ"ל קערה גדולה נקראה שופאריז והוא הוא שופריזא וגי' שופריזי (והוא הקבוץ) אי' בתוספו' רי"ד ופי' גביעות גדולים ובנו"ג שופרזי וז"ל הרא"ש הובא בשט"מ כתובות ס"ה. בשופריזי כלומר בכוסות גדולים וארוכים.. שקורין מדרנ"ש עכ"ל וגי' ופי' רבינו עיי"ע שפר ג'.

שָׁפַךְ (מל"מ ענין יציקה ausgiessen; שְׁפוֹכִין כמו שֶׁפֶךְ בל"מ מקום אשר שופכין שם כמו מרזב וכדומה Rinne בל"ס שָׁפְכָא ועיי' עוד בפנים) בר"ג דפ' השותפין (ב"ב ג':) עד דתקין שפוכא [1]) ובגמ' כותל חצר (שם ו'.) אחזיק לנטפי לא אחזיק לשפכי פי' תקרה שהיא מקורה ברעפים שמנטפין מן הקורה בחצר חברו ואם בא לשנות לתת מרזב בתקרה להיות כל מימי התקרה נשפכין במרזב אין לו כח [2]). בר"פ לא יחפור בגמ' ואת מי רגלים (שם י"ט:) התם בשופכין פי' מים הנשפכין מן הכלי [3]) או מכיוצא בו אבל השתנה קיימא לן כדתניא (שם) לא ישתין אדם בצד כותלו של חבירו אלא א"כ הרחיק ממנו שלשה טפחים. בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ח.) מודים חכמים לר"ש במוציא שופכין לרשות הרבים ברביעית פי' משקין מאוסין העומדין לשפיכה. בפ"ב במכשירין (מ"ג) מי שפיכות שירדו עליהן מי גשמים פי' מים טמאים שנשפכו. בר"ג דפ' כל הבשר (חולין ק"ה:) האי דלא יתבי תותי מרזבא משום שופכין הוא. פי' מי גשמים הנשפכין מן הגג במרזב [4]). בפ"ז בפיאה (מ"א) (בזמן) [צ"ל בשמן] שהם שפכוני או ביישוני [5]) פי' זתים ששופכין שמן הרבה שזיתיו מבושלין הן בטוב בישוני יבשין שאין עושין שמן. פ"א ממקום ששמו בישן כמו (מגילה כ"ד:) חיפני ובישני [6]). פ"א בישני שהוא מבייש את חברו שעושה כפלים מחברו. ירו' (פיאה פ"ז ד"כ רע"א) שפכוני שהוא עושה שמן הרבה בישוני אית דבעי בישוני ממש וכו' [7]). בפ' השוכר את הפועל [8]) בגמ' דסמוך מעשה (ע"ז ס"ה סע"א ורע"ב) אבוה דרב אחא בריה דרב איקא הוה שפיך חמרא לגוים פי' גוים שהיו לוקחים חביות של יין מישראל והיה שופך אותן חביות לכליהם של גוים והיה מעבירן הנהר בספינה ונותנין לו בשכרו כדים רקים. ובגמ' נטל את המשפך (שם ע"ב:) אמר להו רבא להנהו שפוכאי כי שפכיתו חמרא לגוים פי' משפך כלי שמשימין בפי החביות ושופכין בו היין ויורד לחבית. *[אחי"ה הפעל כבל"מ פי' יצק ירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד וירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: וכתב (דברים כ"ד, א') לא השופך כלו' לא יצוק הדיו על הנייר כי אם צריך שיכתב את הגט. איכ"ר פ' כלה שפך הקב"ה את חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל. נדה י"ג. כאלו שופך דמים, ד"א פי"א

[1]) בנו"ג עד דמתקין ליה שפיכי וברש"י שפכי ובכ"י ש"ס עד דתקין ליה שפכי ובכ"י ק"ט שופכי. [2]) וז"ל הרגמ"ה אחזיק לשפכי שאם יש לאחד חזקה שמרזיבו מקלח לחצר חבירו אם ירצה לסלק את מרזיבו ולהניח כל תקרתו בניטוף יכול חבירו לעכב עליו וכו'. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה. [4]) וכן בפירגמ"ה ששופך המים צנור עליו. [5]) בנו"ג בשמו שהיה שפכוני או בישני ועיי' שינויי הגי' בע' בשן ח"ב, ר"ז. [6]) עיי"ע בשן ב'. [7]) בירו' הגי' אית דבעי מימר בישני ממש וכו' עיי"ע בשן א'. [8]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד ובדפ"ע הפועלים וכ"ה תמיד בדפוסי הערוך בט"ס עיי' מ"ש בסוף זה החבור במפתח לס' הערוך השלם ובכ"י ק"ט אי' תמיד בפי' הא"ה (והוא השוכר את הפועל) ונתפשט בדפוסי הערוך השוכר את הפועלים.

ה"ז משופכי דמים. ירוש' שבת ספ"כ די"ז ע"ד שפוך צנינים וכו'. נפעל פסחים כ"ב. מים הנשפכין, בינוני פועל יומא ס"ח: שפך הדשן (ויק' ד', י"ב) שיהא מקומו מְשׁוּפָּךְ. אתפעל אִשְׁתְּפִיךְ עיי' תרג' תהלים ע"ט, י'; לצפני' א', י"ז; למ"א י"ג, ג', ה'. השם שׁוֹפְכִין, שְׁפוֹכָאָה = שָׁפְכָא (קבוץ שפכין כגי' רש"י וכ"י ש"ס) עיי' לעיל בערך. והתואר שפכוני ויותר טוב שָׁפְכָּנִי. והשם המופשט שְׁפִיכָה, שְׁפִיכוּת, שפיכת (שפיכות) דמים שבת ל"ג. פסחי' פ"ה. קידושי' פ"ב: זבחי' פ"ח: ערכי' ט"ו: סנהדר' נ"ז: ב"ר ספט"ז. ירו' פסחים ספ"א דכ"ח: לא התרתי לך את דמו אלא בשפיכה, ירו' יומ' פ"ה דמ"ג רע"א דם הפר ישפך לרבות פר דם יום הכפורים לשפיכה עיי' זבחים נ"ב. ופירש"י שם. פסחים פ"ט. פסח בשפיכה. טבול יום פ"ד מ"ז ירו' תרומ' פ"ב דמ"א רע"ג שלום מן השבר [שלום] מן השפיכה. ב"ב כ"ה: שפיכותא הפכו ניחותא פי' זרם מטר שבא בחזקה כמו בתר"י א' במדבר כ"א, ט"ו אשד הנחלים: שפכות נחליא, ועיי' תרג' אונקל' ושפיך נחליא תר"י א' דברי' ג', י"ז אשדות: שפכות מיא] —

שָׁפֵל (מל"מ ובלא"ר וסורי שְׁפַל ענין נמיכה כפיפה והכנעה niedrig, gebeugt sein. שִׁיפּוּל, שִׁיפּוּלָא בל"ס שופלא כמו שׁוּל שׁוֹבֶל בל"מ der untere Theil, Schleppe, Saum; שִׁיפּוּלֵי מֵעַיִם (Scham) ודיקולא שפיל (סנהדר' ז') עיי' בע' דקל (א'). שפיל ואזיל בר אווזא (מגילה י"ד:) עיי' בע' טף (ב'). בס"ג דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ט:) מיא אשפלוה לארעיך [1]. בסוף יבמות בגמ' נפל למים (קכ"א.) אימור דגלי אשפלוה. בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"א:) מיא הוא דאשפלוה. בפ' כל הצלמי' בסוף הלכה הגוים (ע"ז מ"ז.) למיא דקמיה קא סגיד וקמאי שפיל להו [2]. בפ"ק בברכות בגמ' מאמתי קורין את שמע בשחרין (י'.) ועוד שפיל לסיפיה דקרא. בהאשה פ"ט בנדה (ס"ג.) חוששת פי כריסה ושיפולי מעיה. בפ' הערל בגמ' ר' אלעזר אומר (יבמות פ':) כל שאין לה שיפולי מעים בנשים. בחלק בגמ' ג' מלכים (סנהד' ק"ב:) הוית נקיט שיפולא בידך ורהוט [3]. בר"ג דפ' יש בערכין (י"ד:) קני ליה בשיפוליה עד תהומא פי' „שוליו מסביבות שרשיו ולמטה עד תהום" [4]. ס"א משיפודיה וכבר פי' בע' שפד [5]. ולירכתי המשכן (שמו' כ"ו, כ"ב) תר"י (א') ולשפולי דמשכנא [6]. ונגוע בקצהו (שמות י"ט, י"ב) תר"י (א') שיפולוי [7]. ביהושע (י"א, י"ז) תחת הר חרמון תרג' שיפולי טורא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' אונק' שמות י"ט, י"ז; כ"ד, ד' בשיפולי טורא והיחיד בתרג' שה"ש א', ד' בשיפולא דטורא. ותרג' ירו' א' קרקע המשכן (במדבר ה', י"ז) שיפולי משכנא, וכן תר"י ירך המזבח (ויקרא א', י"א. ט"ו) שפולי מדבחא, ותרג' שולי (שמות כ"ח, ל"ג. ל"ד; ל"ט, כ"ד) שיפולי. איכ"ר פי' טומאתה: טומאתה בשוליה (איכה א', ט') בשיפוליה כמה דאת אמר על שולי המעיל. ומזה בית הרחם נקרא שיפולי מעים עיי' לעיל. שבת צ"ח סע"ב למה משכן דומה לאשה שמהלכת בשוק ושיפוליה מהלכין אחריה פירש"י ושיפוליה: שולי בגדיה וכו'. תוספתי אהלו' ספי"ג שיפולי אוהלין, ועיי"ע שפע ב', וּבברכות י'. ד"ה שפיל פירש"י כל דבר שהוא בסוף קרוי שפילו של דבר ע"כ. ב"ב ע"ג: איהו בזקיפא ואנן בשיפולא. ומזה נקרא עמק ותחתית וארץ מישור שְׁפֵלָה בל"מ (דברים א', ז' והזלתו Niederland) וכן בדרז"ל פסחי' נ"ג. סימן לשפלה שקמה, תוספת' שביעי' ספ"ז סימן לשפלה שקמים, שם: ושפלה שלה זו שפלת לוד. ותרג' שפלה שְׁפֶלְתָּא, שְׁפֵילְתָּא עיי' תרג' דברים א', ז', יהושע י', מ'; י"א, ט"ז; ירמי' ל"ב, מ"ד. והתואר שָׁפֵל כל"מ פי' נמוך וכפוף תענית ט"ז. סנהדר' פ"ח: עיי"ע שף ז' (ח') שפל ברך, סוטה ה'. אין גבוה רואה השפל. מ"ז: שפלים הוגבהו, סנהדר' מ"ג: מי שדעתו שפלה; אבות פ"ד מ"י שפל רוח, שם פ"ה מי"ט ירו' סנהדר' פ"א די"ט ע"ג נפש שפלה חגיגה י"ג: ספרי סוף וילך ס"פ ש"ה אומה שפלה. ועוד פי' שפל מל"מ בשפלות ידים (קהלת י', י"ח) עצל ומתרשל הפכו זריז נדרים ל"ו סע"א גיטי' כ"ה. פסחים פ"ט. בנות זריזות ובנים שפלים [8]. והשם המופשט סוטה מ"ה סע"א שגורמין שִׁפְלוּת לשונאי של הקב"ה...

---

[1]) כ"ה נכון בכל כ"י ובנו"ג מייך וכו' ובדפ"ע בט"ס לארעאי. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס שפלי להו ובנו"ג אזדו וכ"ה בהעתקת ר"ח. [3]) בנו"ג הות נקיטנא בשיפולי גלימא וכגי' רבינו אי' בכ"י ש"ס עיי' ד"ס סנהדי קנ"ו. ולא העיר על גי' הערוך. [4], הועתק מפיי רגמ"ה לערכי' ובב"ב ל"ז: פי' רגמ"ה משיפוליה אילן היינו מקום תפישת השרשין וכו' וקרוב לזה פי' רש"י בערכי' משיפולא מקום מושב האילן. [5]) ושם ציין רבינו ב"ב ל"ז: ובנו"ג גם שם בלמ"ד שיפוליה. [6]) בנו"ג ולסייפי. [7]) בנו"ג בסייפיה. [8]) ובענין מלקטת בשפלין דשו"ט עיי"ע שֶׁלֶף ומ"ש בח"ה, פ"ח הערה 6.

שגורט׳ן שפלות של ישראל. במד״ר ספ״ד שהיה נוהג בשפלות לפני המקום. תרג׳ ורטט החזיקה (ירמיה מ״ט, כ״ד) שפלותא אחדתינון, וכ״ה בל״ס ובל״ע سفلة Demüthigung. והפעל ברכות י׳. שפיל לסיפא דקרא, שבת קט״ז: שפילית לסיפיה דספרא עיי׳ פירש״י. הפעיל ואפעל עירו׳ י״ג: המשפיל עצמו הקב״ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב״ה משפילו, שם נ״ד. ואם מגיס לבו קב״ה משפילו. מגילה י״ג: ואם הגיס דעתו הקב״ה משפילו, נדרים נ״ה סע״א ואם הגביה עצמו הקב״ה משפילו, מ״ק ט״ז סע״ב הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני, ערכי׳ ט״ו: ואם ע״ה הוא ישפיל דעתו. יבמות קכ״א. עיי׳ לעיל בערוך — תוספת׳ סוטה רפ״ד משפיל הגבוה ומגביה השפל, ב״ר פס״ח משפיל לזה ומרים לזה. תר״י ב׳ ויקרא י׳, כ׳ על דאשפל משה גרמיה, תרג׳ משלי כ״ה, ז׳ מן דמשפיליך, שם כ״ט, כ״ג אשפלוי. אתפעל תרג׳ ש״א ב׳, ל״ו לְאִשְׁתַּפָּלָא ליה, התפעל ויק״ר פי״ט ובשפלות ידים (קהל׳ הנ״ל) על ידי שהאדם הזה משתַּפֵּל לקנח גופו כראוי וכו׳. על ידי שהאשה הזו משתפלת מלבדוק עצמה פי׳ מתעצלת — הָפעל ויק״ר רפ״ח בלשון זה הושפלו וכו׳] —

* שָׂפָם (מל״מ פי׳ זקן השפה Lippenbart) הקבוץ שְׂפָמֵי שבת קכ״ט: עיי״ע שף י״ז (י״ח) ובדפא״מ הוא ע׳ בפני עצמו כי ר״ב העתיקו ממקומו.

שפן (= שִׁיפּוֹן מל״י σιπῶν בל״ע سوفان, سيوان Hafer) בראש כלאים (פ״א, מ״א) הכוסמין והשיפון עיי׳ בע׳ דשר — (א״ב פי׳ בל״י שבלת שועל אבל בל׳ משנה הוא מין דגן אחר אשר ממנו בכל הארצות צפון עושים פת מדי יום ביום ורגילים לאכלו יותר מפת חטים). *[אחי״ה כונת ר״ב במ״ש בל׳ משנה הוא מין דגן וכו׳ על זה המין הנקרא אצלנו Roggen וכ״ה בכ״י ערוך הקצר וז״ל שפון מין זרע רוגא (Roggen)[1] ובאמת כן דעת רש״י שלועז במשנה דפסחים (פ״ב מ״ה) שיפון ע״י שיגל״א (בל״צ seigle) שהוא ראגגען אצלנו וכן לועז רש״י בפסחים בגמ׳ ובמנחו׳ ע׳ רע״ב מלת דישרא ע״י סיגלא עיי״ע דשר (ח״ג, קס״ח) וכדעת רגמ״ה במנחות. ובאמת שיפון ודישרא אחת הן כדמוכח מפסחים ומנחות: שיפון דישרא וא״כ בבבל קראו לשיפון דישרא וכן פי׳ הרמב״ם בכלאים ששיפון מין ממיני החטים המדבריות וצורת כוסמין ושיפון שוה ומפני זה אינן כלאים זה בזה ע״כ אבל כבר הקשה בעל עיקרי התלמוד על הרמב״ם כי בהדי׳ בפ׳ כל שעה אמרינן שכוסמין מין חטים ושעורים אבל שיפון מן שעורים ולא חטים (ועיי׳ תוספו׳ פסחים ל״ה. ד״ה כוסמין) ויש לישב כי רבינו נגרר אחר הירו׳ חלה שאציין בסוף זה הערך שדעת רבנין השיפון מין כוסמין אבל בכלי׳ פ״ט מ״ח כפי הצעה הערבית (אצל דירינבורג) בפירוש הורה הרמב״ם שהוא מין ממיני השעורה וז״ל ושיפון אלדוסאר והוא מן נוע אלשעיר כמא בינא מראת״ פי׳ ושיפון הוא הנקרא אלדוסר בערבי והוא מין ממיני השעורה כמו שבארנו פעמים ובאמת דישרא = دوسر، دوصر מין השעורין הוא עיי׳ מ״ש בע׳ דשר. וכנ״ה בחל׳ פ״א מ״א החטים והשעורים והכומסין ושיבולת שועל ושיפון, ירו׳ חלה רפ״א דנ״ז: נסמן (ישעיה כ״ח, כ״ה) זה השיפון. שם הרבה פעמים השיפון עש״ה עד: ברם כרבנין ג׳ מינין הן השיפון מין כוסמין שיבולת שועל מין שעורין וכו׳, תוספת׳ כלאים פ״ב החרדל והפולין והשיפון וכו׳. כלים פ״ט מ״ח עיי״ע מצה ג׳ ושם כבר רמזתי כי אעפ״י שרבינו הלך בעקבות פי׳ רה״ג בכל זאת הטיב להבין שיפון ולא כגי׳ רה״ג שיפין (קבוץ מן שיפא) עיי״ע שף י״ב אשר שם הכאתי דבריו שהשוה השיפין עם שיפא, חשיפה אבל עתה הראיתי לדעת כי גם בפי״מ להרמב״ם בכלי׳ סבר כן כי אחר שהקדים לפרש כי שיפון הוא מין ממיני שעורים הוסיף (עפ״י העתקת החי׳ דירינבורג) וז״ל וירצה בו כאן קנה שיבולת השיפון ולפעמים יקרא שיפה והוא קנה דק לח אשר יארגו ממנו מחצלאות לבנין] —

* שפן (פי׳ לחש הוא) פסחים קי״ב. עיי״ע לול ג׳ ומ״ש בח״ה, כ״ו ועיי״ע אנגרוי ומ״ש בח״א, קל״ט.

שפנין (מל״ע شفنين ול״ס שוּפְנִינָא = תר Turteltaube) ותור וסים[2] ועגור (ירמיה ח׳, ז׳) תרג׳ ושפנינא וכורכיא וסנוניתא. ביעתא דשפנינא[3] (פסיקתא דר״ב צד קל״ז.) בע׳ צצלא. *[אחי״ה ושם הוכחתי כי צצלא פי׳ גם כן תור. ותרג׳ תר (ויקרא י״ב, ו׳) שפנינא וכ״ה באונקל׳

[1]) עיי׳ פערלעס בייטרעגע צד 11. [2]) במקרא וסוס וקרי וסיס. [3]) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ל״ד ב״ר ובעיקרי התלמוד וב״ה בפסיקתא דר״כ דקל״ז. ובע׳ צצלא אבל בדפ״ע כאן דשפנינתא ובכ״י ה״ב דשפניניתא.

ותר"י א' בראשי' ט"ו, ט' ובתר"י ב' שם שופנין והוא במשקל סורי. וכן תרג' ודרור (תהלים פ"ד, ד') ושפנינא, והקבוץ שפנינין, שפניניא תרג' ויקרא ג', ז'; י"ד, ל'] —

שפנר (= שׁוּפְנַר) שאין לו כסתות (בכורו' מ"ה. כבר פי' בע' כסת. *[אחי"ה ושם הביא רבינו בכורות הנ"ל בעל הפיקן והשופנר ופי' מי שאין לו (כסתות) כל עיקר ורגלו שוה מלמטה זהו שופנר . . ועיקר השופנר מן שפיר ע"כ וקשה להלמו ואולי מל"ר supinus פשוט flach, oben וזהו ורגלו שוה מלמטה כלומר חסר הבשר העב של העקב הנראה ככסת. ובתוספת' בכורו' ספ"ה הגי' שיופנר בכ"י אירפ' שיופגד!] —

1 **שָׁפַע** (מל"ם שֶׁפַע, שִׁפְעָה ענין רבוי Fülle, Ueberfluss ובל"ם שְׁפַע überfliessen) בפ' ב' בדמאי (מ"ד) אלו הן המשפיעין במדה גסה כגון הסיטונות ומוכרי תבואה פי' מן (איוב כ"ב, י"א) ושפעת מים תכסך. בפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב.) ושפעת הקלגסין, בפ"ט בנדה (ס"ג.) ושופעת. *[אחי"ה השם שפעה כל"מ פי' ריבוי וחוזק ומזה ב"ר פמ"א במד"ר רפ"ג שפעת קורות להקרות בהן את הבית [1]) פי' חזוק הקורות ומלואו. ועוד השם שוֹפַע ויק"ר פ"ד וגם הנפש לא תמלא (קהל' ו', ז') שלשה נוטלין בשופע ונותנין בשופע וכו'. תרג' ישעי' מ"ח, י"ח; מ"ט, י"ט שפע נהר פרת וכ"ה בל"ס שֵׁפְעָא. והשם המופשט תוספת' ב"ב רפ"ה כל השיפועין הרי הן של מוכר ובנו רז"ל מהשם הפעל נדה ס"ג. עיי' לעיל ירו' נדה פ"ר דנ"א. בהמה גסה ששפעה חררת דם. ירו' הוריות פ"א דמ"ו. עד שישפע. תוספת' נזירו' רפ"ד נותן לתוכו ושופע. תוספת' סוטה רפ"ד שהיתה שופעת בכל מחנה ישראל. ב"ר ס"פ ויצק שמן: שופע לו מן השמים כמלא פי הפך. שם פי"ד בנוהג שבעולם אדם יש לו קורא שופעת היכן הוא נותנה וכו' [2]). תרג' משלי ג', י' נשפען, שם ה', ט"ז נשפען. אפעל תוספת' דמאי רפ"ג משפען, ושם בהפעיל משפיעין ויק"ר פכ"ז אן ראת יהב את משפע. בינוני פועל ויק"ר רפ"ט ראה אדם אחד שהיה משופע ביותר וכו' פי' חזק ועב והמפרשים פי' בע"א ע"ש. הפעיל סנהד' ק"ח. בשביל טובה שהשפיע להם קב"ה וכו'. ברכות ל"ב. בשביל כסף וזהב שהשפעתי להם וכו'. תוספת' סוט' רפ"ג מתוך טובה שהשפיע להם. שם: בטובה שהשפעתי לכם. תוספת' ב"ב רפ"ה מקום שנהגו להשפיע משפיע לו כל צרכו וכו' מקום שנהגו שלא להשפיע ושלא להכריע וכו'. קהל"ר פ' מה יתרון: השפיע לך הקב"ה שלוה] —

2 **שָׁפַע** [3]) (פי' ענין מורד ומדרון abschüssig sein; שִׁיפּוּעַ, שִׁיפּוּעָא Schrägheit, Abschüssigkeit) בר"ג דפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ח:) ובסוף עירובי' בגמ' נגר (עירובי' ק"ב:) שיפוע אהלים כאהלים דמו [4]). בפ"ז באהלות (מ"ב) כל שיפועי [5]) אהלים כאהלים אהל שהוא שופע ויורד וכלה עד כאצבע פי' כל שהוא יורד יוסיף רוחב ומלמעלה יצר עד כאצבע. בר"ג דשבת (ה'.) כדאמר רבה [6]) בכותל משופע. בהנתקים (פי"א) [צ"ל פ"י] בנגעי' (מ"י) אי זו היא קרחת מן הקדקוד השופע לאחוריו עד פיקה של צואר ואי זו היא גבחת מן הקדקוד השופע לפניו. אשדות הפסגה (דברים ד', מ"ט) תר"י (א') שיפוע בית רמתא. *[אחי"ה בנו"ג בתר"י ובאונק' משפך. ופי' שיפוע [7]) מדרון והוא כמו מקום שיפועו ירו' ב"ב ספ"ז דט"ו ע"ד ב"ר ס"פ ס"ט וילק' ויצא ר' ק"כ ושיפועו (של סולם) מגיע עד בית אל וזה ענין שיפוע אהלים [8]) (שבת ועירובי' הנ"ל וסוכה י"ט: אהלו' פ"ז מ"ב) וכנ"ה באהלו' שם: כלים שתחת השיפוע טמאים טומאה תחת השיפוע וכו' ופי' רה"ג שם וז"ל שיפועו פי' מה שהעודף מן האוהל כדכתיב (שמות כ"ו, י"ב) וסרח העודף ע"כ וכיון לתר"י ושיפוע (ובתר"י ב' ושיפועה) מותרא. ומזה נבנה הפעל ויק"ר פ"ה וסרוחים על ערשותם (עמוס ו', ד') אלו קטיות משופעות שהיה

---

[1]) במד"ר לקרות. [2]) וקהל"ר פי' את הכל עשה אי' שהיה לו שופעת (קורייה) [צ"ל קורה] בתוך דירתו וביתו וכו' והוא השם כמו בב"ר הנ"ל. [3]) כאן מתחיל ע' חדש וכדאי' בכל כ"י אשר תחת ידי וכ"ה בהעתקת עיקרי התלמוד וגם בדפוסי ערוך אי' תיבת שפע רק שנדפס באותיות קטנות אחר מלת ושופעת כזה: ושופעת שפע: וצ"ל „ושופעת: שפע" באותיות גדולות להורות שבתיבת שפע מתחיל ערך הדש ודלא כבעל הפשב"ע ואחריו (בלי שהזכירו) הלך תועה ה' לעווי. [4]) בכ"י ש"ס בעירו' לי' וכן לי' בגי' הגאונים עיי' ד"ס שם שהביא מ"מ להלי' שבת פכ"ב הלי' כ"ט ועיי' תוספו' שבת הנ"ל. [5]) בדפו"ו שפועי. [6]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע רב ובנו"ג בש"ס רבא ובכ"י א"פ רבה ועיי' מהרש"ל וכ"ה רבה בכ"י רי"ף בעירו' צ"ח: וכ"ה בריטב"א שם ועיי' ד"ס לעירו' צד קצ"א. [7]) ובהשמטת הע' שיפוי ראשו חולי' כ'. עיי"ע שפוי וש"נ. [8]) ובהוספ' אהלי' ספי"ג שיפולי עיי"ע שפל.

לכל אחד ואחד כד"א וסרח העודף. ועוד בפועל שבת ה'. עירו' צ"ח: כותל משופע, ירו' נדרים רפ"ה דל"ט. היה המקום משופע. סרוח (שמות כ"ו י"ג) תו"י א' יהא מְשַׁפַּע ובאפעל תר"י א' שם פסוק י"ב תַשְׁפַּע, סוטה כ"ב: פרוש מדוכיא .. דמשפע כי מדוכיא עיי"ע פרוש. ב"מ כ"ו דמשפע בחד גיסא. הפעיל עירו' מ"ג: משפיעו ועולה משפיעו ויורד. התפעל ירו' עירובי' פ"י דכ"ו: במשתפע עשרה טפחים. והקל שופע אהלו' ונגעים הנ"ל. ומזה ג"כ תוספת' שבת רפ"י (י"א) רשות הרבים השופע לרשות היחיד ... רשות היחיד השופע לרשות היחיד וכו', תוספת' נגעים רפ"ב חיו בו שתי שערות בנגע ושופעות חיצה לו טמא היו חוצה לו ושופעת לתוכו טהור פי' יוצא באלכסון והג' רא"ו הגיה שוכבות. תוספת' מקואות ספ"ו (ז') צלוחית ששפתו שופעת לאחוריה מורידה דרך פיה וכו' כ"ה נכון בכ"י איפ' ובנו"ג שוםעת!] —

* שָׁפַף, שְׁפַף (abreiben, zerreiben) עיי"ע שף א' (ב') וש"נ והפלפל שְׁפְשֵׁף ע"ש.

* שִׁיפוּף (פי' כמו שִׁיפָה) ירו' מ"ק ספ"ב דפ"א: פורסין מחצלת על גבי שיפוף בשבת ובעל קרבן העדה הגיה מחצלת של שיפוף ואין נראה כי מירו' שבת פ"ד ד"ו סע"ד מוכח שצ"ל פורסין מחצלת ע"ג שייפות ובע' שף י"ב (י"ג) הוכחתי כי שיפה הוא ענין גמי ושייפות הוא קבוץ מן שיפה (שייפה ?) וא"כ גם בירו' מ"ק צ"ל ע"ג שיפות תחת שיפוף[1].

* שְׁפִיפוֹנָא (מל"מ שפיפון בל"ע سف Horn-otter) ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א סע"א אדלקון בוצינא אשכחון אהן דשפיפונא ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה רע"ד אדלקין ואשכחון שפופינא וכו'[2].

שְׁפֹפֶרֶת (שְׁפוֹפֶרֶת קנה חלול gehöhltes Rohr אולי מל"י σπεῖρα Windung, או נגזר מן שופר) בר"ג דפ' המפלת (נדה כ"א:) הרואה דם בשפופרת מהו פי' כגון שנתנה פי השפופרת בתוך החדר במקור ויורד הדם בחלול של שפופרת ואינו נוגע בבשרה[3]. בפ"ו בפרה (מ"א) ובפ' לולב הגזול בגמ' ר"מ (סוכ' ל"ז.) נפל מן השפופרת לשוקת פסול. בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיגה כ"ג.) ובפ"ה בפרה (מ"ד) שפופרת שחתכה לחטאת פי' קנה חלול מתוקן להדליק בו אש של פרה. וי"א קנה שיש לו פקק מצד אחד שמתוקן להשים בו אפר פרה. בכלי מתכות (פי"א) [צ"ל פי"ד] בכלים (מ"ה) והשפופרת המשמעת[4] את הקול. בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ז:) תרנגולת שנשמטה ירך שלה ועשו לה שפופרת של קנה וחיתה. בפ' במה מדליקין (שבת כ"ט:) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה. *[אחי"ה וכנ"ה בויק"ר רפט"ז היתה מביאה שפופרת של ביצה והיתה ממלאה אותה וכו' וגי' רבינו עיי' בע' שלפוחית. מכות ז'. עיי"ע מכחול. ב"ר פס"ג אם תניח שתי מרגליות כשפופרת אחת וכו', ירו' חגיגה ספ"ב דע"ח ע"ג החותך שפופרת של קודש. ושם פ"ג דע"ט. החותך משפופרת הקודש וכו' עיי' פרה פ"ה מ"ד שפופרת שחתכה וכו' ופי' רה"ג שפופרת גובתא ממש וכן פי' בכלים פי"ד מ"ה ושפופרת כמו קנה שגובתא דקניא שמה שפופרת כדאמרינן במזוזה (מנחות ל"ג:) נתנה בשפופרת ע"כ[5]. מקואות פ"ו מ"ז חגיג' כ"א סע"ב יבמות ט"ו. עירב מקואות כשפופרת הנוד וכו' ועיי' כל הסוגי' בחגיגה שם ובדף כ"ב. תוספתא יו"ט ספ"ג אין נופחין במפוח בשפופרת. תוספת' כלים ב"מ רפ"ג שפופרת של זהבין ושל זגגין ושל נפחין ושל עושה זכוכית — ועוד נקרא שפופרת קנה חלול לצפות בו למרחוק Fernrohr עירובי' מ"ג: שפופרת היתה לו לרבן גמליאל שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה ביבשה וכנגדה אלפים אמה בים הרוצה לידע כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומביט בה וכו' עש"ה ובפירש"י וכירו' עירו' פ"ד דכ"א ע"ד אי' מצודות היו לו לרבן גמליאל שהיה משער בה עיניו במישר וע"ש בק"ע ופ"מ שנדחקו והגי' היותר מעולה היא מצופית היתה לו לר"ג וכו' כמו שגרס ר"ח בעירו' בהעתקת הירו' וכמו שהעירותי כבר בע' צף א' ע"ש. ופי' ארוך ונחמד מאוד בענין שפופרת היתה לו לרבן גמליאל תמצא בתשו' הגאונים בהוצאת ה' הרכבי סי' שי"ד צד 147 ושם אי' הצורה ועוד עיי' שם סי' כ"ח צד 10 והלאה] —

---

[1]) ודע עוד כי בל"ע سغيف פי' אריגת עלי הדקלים. [2]) ובענין העתקות הישנות של פסוק (בראשית מ"ט, י"ז) שפיפן עלי ארח עיי' מ"ש בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד 281. [3]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [4]) וכ"ה בהעתקת רה"ג ובנו"ג ושפופרות המשמיעות. [5]) בנו"ג במנחות: חותך שפופרת ומניחה.

שָׁפַץ נ"ל מל"פ جَفَّيدن, جفسيدن (befestigen בר"נ דמגל' (ד'.) אתא אסא ושפצינהו דיקא נמי דכתיב ויבן אסא את [כל] הערים הבצורות אשר ביהודה וכי כל הערים אסא בנאן אלא בנויות היו ושפצינהו כך יש לו' אלפעל שפצינהו[1]). ס"א דיקא נמי דכתיב ויאמר ליהודה נבנה את הערים הבצורות[2]) מכלל דערים בצורות הוו מעיקרא שמע מיניה. בר"נ דפ' [הנושא את] האשה (כתובו' ק"ג.) אמר אביי שיפוצא[3]) מאי תיקו פי' עדיין לא נפל אלא נתרעע והוא אומר אשפצנו ועלתה בתיקו ולא תשפץ[4]) — (א"ב פי' חזוק הבתים ותקון בנין רעוע ונוסחאות שלנו משונות קצת מגרסת בעל הערוך). *[אחי"ה בענין ציון הראשון יש שינוי כי במגילה הנ"ל אי' לפנינו ואתא אלפעל בננהי הדור אינפול אתא אסא שפצינהו דיקא נמי דכתיב (דה"י ב' י"ד, ו') ויאמר ליהודה נבנה את הערים האלה והוא כס"א שהביא הערוך רק הוא גרס עוד המלה הבצורות שלי במקרא ובנוסח הראשון דיקא נמי דכתיב ויבן אסא וגו' הלך רבינו בעקבות ר"ח אבל במקרא (דה"י ב' י"ה, ה') כתוב ויבן ערי מצורה ביהודה ובכ"י ש"ס ובילק' דה"י א' ויהזק אסא את הערים הבצורות וזו הגי' היתה לפני רש"י אבל לנכון העיר: אינו בכל המקרא אבל מקרא אחר כתי' ויבן ערים ביהודה. ועל דיקא נמי דכתיב ויאמר ליהודה וגו' כתב רש"י דיקא נמי גרס וצ"ל כמו בכ"י רש"י ובדפ' פ"ז ל א גרסינן כי היתה לפני רש"י גי' כ"י ש"ס דיקא נמי ויחזק אסא ולא כתיב ויבן ולכן כתב רש"י דיקא נמי לא גרסינן מפני שלא כתוב כן במקרא ועיי' תשובות גאונים הקדמונים דפ' בערלין סי' ע"ח ועיי' ד"ס במגילה ובמנחת שי דה"י ב' י"ה, ה' — ובענין הציון מכתובית דע שלפנינו אי' בעי אביי שיפצה מאי תיקו ופירש"י חזקה בדקיה אבל התוספ' גרסו שיפצא וכתב שם דבר הוא כלומר מהו שתשפץ וכן פי' ר"ח ע"כ והגי' היותר טובה בתוספו' שיפוצא וכדאי' בשט"מ בשם תוספו' וכ"ה ברי"ף ובר"אש וזו גי' רבינו בעל הערוך. ופי' שפץ מל"פ הנ"ל חִזֵּק וכפירש"י. וכנ"ה ביבמות ס"ג. טים ולא תשפיץ שפיץ ולא תבני עיי"ע טם. ופירש"י שפוץ פלשטי"ר בלע"ז והוא plâtrer פי' לחזק בסיד. ותרג' ויחזק את המצורות (דה"י ב' י"א י"א) ושפיץ ותקיף ית קרוין כריכתא ושם (פ' כ"ג) ובנה ויפרץ תרג' ובנא ושפיץ — רא"ש בנגעים פי"א מ"ה פי' מזה ישצפנו בתו"כ ואינו נכון עיי"ע שצף ומ"ש] —

* שְׁפַק, שְׁפֵיק (מל"מ כמו ספק פי' הכות כף אל כף (die Hände zusammenschlagen תרג' איכ' ב', ט"ו בקצת דפוסים ולרוב בספ"ך עיי"ע ספק.

שפרפר (?) בויק"ר ויהי ביום השמיני פ' ר' עזריה[5]) (ר"פ י"ב) יתהלך במישרים (משלי כ"ג, ל"א' סוף שאשתו שפרפרא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ואינו פורש. ד"א יתהלך במשרים סיף שעושה ביתו שפרפר פי' מישור שהוא ריקם ואין בו כלים — (א"ב בנוסחאות חסרה מלת שפרפרא וגרסינן סוף שאשתו אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי סוף דהוא עביד ביתיה הש"א). *[אחי"ה צ"ל בדברי ר"ב סוף דהוא עביד ביתא מישרא וכ"ה לפנינו ובילק' משלי כ"ג ובאסת"ר רפ"ה ובכולם לי' מלת שפרפרא. ואולי שפרפרא הוא מענין שפיר ודרש מישרים כמו ישר כלו' אשתו כשרה בעיניו אפי' שאומרת שושנה אדומה ראיתי כלומר נדה הייתי ובפי' שני דרש מישרים מל' מישך וכדאי' בערוך וקרוב לזה הוא הדרוש במד"ר רפ"י יתהלך במישרים שנוטלין כל אשר להם ונשארים בתיהם כמישור ד"א יתהלך במישרים שעושים בהם איש כל הישר בעיניו] —

שְׁפַרְפַר (= שְׁפַרְפְרָא בל"ס שַׁפְרָא (= צַפְרָא) פי' שחר (Morgenröthe אז יבקע כשחר אורך (ישעיה נ"ח, ח') תרג' בכן יתגלי כשפרפרא נוגהך. עד יצא כשחר אורה (שם ס"ב, א') תרג' עד דיתגלי כשפרפרא נהורא. *[אח"יה ובדפ"ר נוגהה. ותרג' נהרה (איוב ג', ד') נשף (שם ז', ד'; תהלים קי"ט, קמ"ז) אשמורות (איכה ב', י"ט) ועוד עיי' תרג'

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח ושם אי' ג"כ הפסוק ויבן אסא את כל הערים הבצורות אשר ביהודה. [2]) במקרא (דה"י ב' י"ד, ו') כתוב את הערים האלה. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד וכן מוכח מתוספו' כתובו' עפ"י חגי' בשט"מ כתובו' ובדפ"ע אחרונים שיפוציא ובתוספו' שיפצא [4]) והוא עפ"י פי' ר"ח הובא בתוספו' ע"ש וכ"ה ברי"ף ובר"אש ע"ש ובמהרש"א וכר"ם שי"ף שפירשו החילוק בין פי' וגי' רש"י ותוספות. [5]) ידוע תדע שפרשה י"ב בויק"ר מכנה אותו הגאון פעמים בשם אל תרא יין ולפעמים בשם ר' עזריה ובלי ספק שגירסתו מהו כי יתאדם אמר ר' עזריה כי יתאוה וכו' ועי' מדי אסת"ר ר"פ ה' ועיי"ע שף ד' (ה') ומ"ש ועוד עיי"ע תלת.

אסתר י', ג' ותרג' שני שם א', ג'. וכבר נמצא בדניאל ו', כ' בשפרפרא פי' בעלות השחר] —

שָׁפַר (מל"מ וארמי וסורי ופי' ענין יופי schön, gut, lieblich sein; שֶׁפֶר. שְׁפַר. שׁוּפְרָא die Schönheit, das Schöne, Gute; שַׁפִּיר schön, gut) בפ' שנים אוחזין בטלית בגמ' מצא שטרי חוב (ב"מ י"ד.) שבח שפר ושעבוד צריך להימלך[1]. בפ"ק בסוטה בגמ' וכן לענין (י"א:) שפרה (שמות א', ט"ו) זו יוכבד ולמה נקרא שמה שפרה שמשפרת את הוולד ד"א שפרה שפרו ורבו ישראל בימיה פועה זו מרים שהיתה פועה לוולד[2]) ד"א שהיתה פועה ברוח הקודש[3]). וירא אלהים את האור כי טוב (בראשית א', ד') תר"י (א') ארום שפר ותקין. *[אחי"ה בנו"ג בתר"י ארום טב. קצת קשה שהעזיב רבינו תרגומי' אחרים שהרבה בלשון טוב בשמות ופעלים מתורג' בלשנא שפיר כמו כל לשון הטבה בעינים וכן כל לשון טוב מראה עיי' דוגמאות במתורגמן וכן בל"מ (תהלים ט"ז, ו') שפרה עלי, שפרה (איוב כ"ו, י"ג עיי' לעיל בקהל"ר פ' טוב שם והמפרשים בזה הפסוק) ועיי' בדניאל ג', ל"ב; ד', כ"ד; ו', ב'. השם שֶׁפֶר (בראשית מ"ט, כ"א) נדרש במד"ר פי"ד באמרי שפר על שהיו אמריו שְׁפָרִים ובל"ס שׁוּפְרָא שבת ס"ב: חלופי שופרא כיבא, ע"ז כ'. האי שופרא בלי בארעא, ב"מ פ"ד. שופריה דר' יוחנן, שם שופריה דרב כהנא מעין שופריה דר' אבהו שופריה דר' אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאד"ה, שם: שופרך לנשי וכו' תרג' יופי (משלי ל"א, ל') יפיה (שם ו', כ"ה) שופרא ועיי' תרג' ישעיה ג', כ"ד; תהלים מ"ה, ג'. י"ב; נ', ב' וזולתו. והקבוץ פסחים ג': קאכילנא משופרי שופרי. תרג' מכל חלבו (במד' י"ח, כ"ט. ל'. ל"ב) מכל שופריה ותר"י שפר טוביה, וכן שְׁפַר כמו שופרא ב"מ הנ"ל שבח שפר, ושם ט"ו. שופרא שבחא. תרג' וכל מבחר נדריכם (דברים י"ב, י"א) וכל שפר נדריכון, מיטב שדהו ומיטב כרמו (שמות כ"ב, ד') תרג' שפר חקליה ושפר כרמיה, ועוד הרבה עיי"ע ארג (ח"א ר"ע:). והשם המופשט שַׁפִּירוּתָא וכ"ה בל"ס תרג' דברים כ"ח, כ"ז. והתואר שַׁפִּיר וכ"ה בל"ס ובל' פרסי' شپر، شپیر קידושי' ל"א: גברא דשפיר כוותך, ב"מ פ"ד. דשפירא מנאי, הקבוץ ע"ז י"ח. דשפירי מנאי, ב"מ הנ"ל שפירי ירושלם, בנין שפירין, ברכות כ'. זרעא דשפירי כוותי. ולנקבה אתתא שַׁפִּירְתָּא תרג' הכשית (במדבר י"ב, א') ועיי"ע כש ומ"ש בח"ד שמ"ח. תרג' שה"ש א', ח' ריבא שפירתא, שם ב', י' שפירת עובדין, והקבוץ בתולן שַׁפִּירָן תרג' עמוס ח', י"ג; נשיא שַׁפִּירָתָא תרג' איוב מ"ב, ט"ו. והתואר שַׁפִּיר ב"מ פ"ד: לא מיעסקי בי שפיר. ברכות ב' סע"ב שפיר קאמר ליה ר"י לר"מ וכו', ר"ה כ"ו. שפיר קאמר ר' יוסי, פסחים כ"ח: שפיר קאמר ליה ר' שמעון, ב"מ פ"ד סע"א אטו לא ידענא דשפיר קאמינא, יומא כ"ט: שבת קכ"ג. שפיר קא מותיב, ברכות י"ב. הניחא . . . שפיר אלא וכו', ע"ז ל"ח. ושם: שבת מ"ז. ק"מ סע"א נדה ס"ו סע"ב שפיר דמי. והפעל סנהדר' י"א: ושפרא מלתא באנפאי, ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד ושפר מילתא באפ"י פי' וייטב הדבר בעיני תרג' וייטב בעיניו (ויקרא י', כ') ושפר בעינוהי ועיי' עוד תרג' בראשית ל"ד, י"ח, תר"י א' שם מ', י"ח; לויק' י', י"ט, וזולתו, אתפעל מִשְׁתַּפְּרָא תרג' ירמיה ב', ל"ג; אפעל תר"י א' בראשית ט', כ"ז יַשְׁפַּר יי'; תרג' משלי ט"ו, ב'; י"ז, כ"ב מַשְׁפִּיר, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. מן דו יַשְׁפַר אפוי דכריה, ירו' תעני' פ"א דס"ד: מַשְׁפַּר תייטרון, וכן בפיעל סוטה י"א: שמ"ר וקהל"ר הנ"ל שפרה שמשַׁפֶּרֶת, ירו' שבת ספ"י די"ב ע"ד העושה פסיקיא לישפר ובתוספת' כלים ב"ב ספ"ד העושה פסיקא לשַׁפֵּר, ב"ר פצ"ח משפרין אמרים עיי' לעיל, שם ס"פ צ"ט ומשפרים דבריהם. ויק"ר פכ"ט שיפרתם מעשיכם עיי"ע שופר] —

שפר (= שְׁפַר נוּנָא Schönheitsfisch) בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט.) שפרנונא[4]) [שרי קדש נונא] אסיר וסימנך קדש לה' פי' שם דג — (א"ב דג נקרא אספרון ע"ש). *[אחי"ה כונת ר"ב

---

1) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע להמלך ובנו"ג לימלך ובהעתקת ר"ת לאימלוכי. 2) בנו"ג שהיתה פועה ומוציאה את הולד וגי' רש"י כגי' הערוך. 3) וכן בשמ"ר פ"א שפרה שהיתה משפרת את התינוק כשהוא יוצא מלא דם . . ד"א שפרה שפרו ורבו ישראל עליה . . ד"א שפרה ששפרה מעשיה לפני האלהים . . שפרה שהיתה משפרת על דברי בתה ומפייסת עליה ובקהל"ר פ' טוב שם שפרה זו יוכבד שהיתה משפרת חילדים ד"א שפרה ורבה ד"א שפרו ורבו ישראל על ידיה ד"א ששפרו אותן במצות ומעשים טובים ד"א שפרה לשם שבח שנאמר (איוב כ"ו, י"ג) ברוחו שמים שפרה ועיי' ג"כ ספרי בהעלתך פ' ע"ח ומדרי שמואל פכ"ג. 4) כתיבה אחת כדאי' לפנינו וכן קברנונא, קדשנונא ע"ש ובכ"י ש"ס בשתי תיבות שפר נונא וכ"ה בה"ג ובהעתקת ר"ת.

על σπύραινα אבל כבר דחיתי סברה זו בע' אספרון ח"א, קצ"ד ע"ש. ונראה שתואר כללי הוא לאיזה דג המותר (בל"ע شغور פי' דג שיש לו קשקשת הרבה). ודע כי השלמתי כתוך דברי רבינו שפר נונא שרי קדש נונא אסיר כי כן מוכח גירסתו מע' קדשנונא וכ"ה לפנינו ובפי' ר"ח כ"י ולא כפי' ר"ח שהובא בתוספו' ע"ז שם ד"ה ה"ג ע"ש] —

שפר (= שפרזיני לדעת רבינו כמו ברזינא מל"ע زنزن כוס גדול) בס"ג דפ' אעפ"י (כתובו' ס"ה.) והוה משקי ליה בשפר זייני פי' כוס של זכוכית ארוך שיעור טפח או יותר וקורין אותו ברזינא כאותו שבפ' שמונה שרצים[1] (שבת ק"ט:) ברזינא לזיבורא אף זה קורין אותו שפר זיינא וכשהראתה חומא דהוה משקי ליה בשפר זיינא הוציאה זרועותיה — (א"ב בנו"ג בשופרזי). *[אחי"ה ובע' שופריזא פירשתי ורבינו כיון למלת ברזינא עיי"ע בח"ב, קפ"ט ומ"ש וגי' שלפנינו עיקרית] —

1 **שׁוֹפָר** (= שִׁיפּוּרָא פי' תיבה ועשוי חלול כשופר Kasten) בפ"ו בשקלים (מ"א) י"ג שופרות היו במקדש. פי' תיבות היו שמניחין בהן המעות בס"פ הניזקין בגמ' מערבין (גיטי' ס':) ההוא שיפורא דמעיקרא הוה בי רב יהודה פי' תיבה שנותנין בו המעות המתקבצות בישיבה וכשמת עלה רבה במקומו ראש ישיבה ונעתקה התיבה לביתו וכן כולם[2]. בר"ג דפ' בכל מערבין (עירובין ל"ב.) עד שיכלו כל מעות שבשופר פי' גם זו תיבה שנותנין בה מעות. *[אחי"ה ועיי' פירש"י וכן דעת ר' נסים גאון בעירו' וז"ל פי' שופר האמור כאן היא תיבה שמקבצין לתוכה מעות של קינין כמפורש במס' שקלים י"ג שופרות היו במקדש וכו' ולזה נתכוונו במס' גיטי' בפ' הניזקין והא שיפורא דמעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה וכו'. ובשקלים ירו' רפ"ו דמ"ט ע"ג תני השופרות הללו עקומות היו צרות מלמעלן ורחבות מלמטן מפני הרמאין, שם פ"ו ד"נ: האשה שאמרה הרי עלי קן מביאה דמי קן ונותנהו בשופר, ושם בסוף הפרק ע"י שהנדבה מרובה ריבו לה שופרות הרבה] —

2 **שׁוֹפָר** (מל"מ שם לקרן איל לתקוע בו Blas-instrument, Posaune ובל"א וסורי שִׁיפּוּרָא ובל"ע ופי' شَبُّور) בויק"ר אמור אל הכהנים פ' לעולם ה' (פכ"ט) תקעו בחדש שופר (תהלים פ"א, ד') חודש חדשו מעשיכם שופר שפרו מעשיכם אמר להם הקב"ה בניי אם שיפרתם מעשיכם אני עושה לכם כשופר שמכנים בזו ומוציא בזו[3]. בס"ג דפ' בנות כותי' (נדה ל"ח) שיפורא דירחא[4] גרים. פי' שמשעה שבי"ד תוקעין בשופר ומקדשין החודש והיינו התחלת החדש לכל דבר ואפי' למעוברת וכיון שתקעו בתחילת ט' דמי כמי שהושלמו כל ט' שט' השופרות כט' חדשים דמו מדקאמ' ואפי' בתחילת ט' ילדה ואין לה אלא יום אחד אלמא דבתר שופר בי"ד אזלינן[5]. בר"ג דפ' האשה שנתארמלה (כתובות י"ז סע"א) ושיתא אלפי שיפורי. *[אחי"ה וכ"ה במגילה כ"ט רע"א עיי' אבדר"נ פ"ד. שבועו' ל"ו. מ"ק ט"ז. בארבע מאה שיפורי שמתיה ברק למרוז. והיהיד שיפורא שבת ל"ו. (בכ"י ש"ס וגי' רבינו ובנו"ג שופרא) וסוכה ל"ד. עיי"ע חצוצרת, נדה מ'. נפק שיפורא דרבא ואסר שיפורא דרב הונא ושרי. מ"ק כ"ז: שמע קול שיפורא דשכבי. ובתרג' שׁוֹפְרָא תרג' לשמות י"ט, י"ג. ט"ז. י"ט והקבוץ שׁוֹפְרַיָּא תרג' יהוש' ו', ד'. ו'. ח' וזולתו. ובמשקל עברי שׁוֹפְר שבת קל"ג: שופר נאה. ר"ה ט"ז. למה תוקעין בשופר של איל וכו'. שם כ"ו: שופר של ראש השנה . . של יובל . . של תעניות. כ"ז. שופר שנסדק וע"ש כל הענין כמה וכמה פעמים בענין שופר ועוד ויק"ר פכ"ט ופסיקת' דר"כ פ' בחדש השביעי. והקבוץ ר"ה כ"ו. כל השופרות כשרים חוץ משל פרה מפני שהוא קרן וע"ש בגמ'. ועוד מקראות בענין תקיעת שופר ר"ה ל"ב. מלכיות . .

---

[1]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד ובדפ"ע בש"ס שבשרצים. [2]) כ"ה בפירש"י בשם רש"ג בתשובתו וכיון לאגרת רש"ג ז"ל (בספר יוחסין השלם צד 52) ושיפורא היא קופה דחכמי הישיבה דמאי דאתי להון מישראל מותבי בגוה כדתנן בשקלים שלש עשרה שופרות היו במקדש וכו'. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ', ובדפו"ו עירוב דברים אי' תקעו בחדש שופר שפרו מעשיכם כך אמר להם הקב"ה בני חדש חדשו מעשיכם שופר אם שיפרתם וכו' ותיבות „חדש חדשו מעשיכם שופר" שייכין לשורה הקודמת כבדפ"ר ובכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד לי' כל הציון בטעות ובנו"ג בויק"ר בחדש זה תחדשו מעשיכם בשופר בחדש הזה שפרו מעשיכם וכו' וגי' רבינו תתכן יותר כי תחלה פי' חודש ואח"כ שופר וכ"ה בפסיקתי דר"כ צד קנ"ד ע"ש ובשו"ט סוף מזמור פ"א אי' שפרו מעשיכם וחדשו מעשיכם ומה שופר זה תוקע מזה ומוציא מזה כך כל קטיגורין שבעולם וכו' ע"ש. [4]) לי' לפנינו. [5]) עיי' תוספו' נדה שם.

זכרונות . . שופרות ועיי' ירו' ר"ה פ"ג דנ"ח ע"ד פ"ד דנ"ט ע"ג] [1] —

☞ שפר (= שפיר (Embryo המפלת שפיר עיי"ע שפיר.

* שיפרגז (שם הסוס) תרג' שני באסתר ו', י' ודבר סוסיא דמלכא דקאים ברישיה דאוריתא די שמיה שיפרגז די עלוי רכיבית ביומא קדמאה דקמית במלכותא. לפע"ד הוא מל"פ اسپ رخش פי' סוס אדום ולבן rothweisses Pferd ומזה הגיון היה סוס הגבור הפרסי Rustâm ונקרא סוסו (اسپ) رخش עיי' וואולירס ח"ב, 26 וה' פליישער בהוספתיו לעמת"ר ללעווי (ח"ב 580) טעה.

* שַׁפְרַעַם (אולי Schefa Amar) ר"ה ל"א רע"ב מאושא לשפרעם ומשפרעם לאושא, ילק' ויחי ר' קס"א מאושא לשפרעם ומשפרעם לבית שערים ובילק' ישעיה ר' רצ"ו משפרם. ע"ז ה': בין אושא לשפרעם, תוספת' מקואות רפ"ו בין אושה לשפרעם. והיא קרובה לציפורי היתה עיי' שווארץ ד' ה' ל' 138.

שפשף (= שַׁפְשֶׁפֶת כמו שַׁבְשֶׁבֶת עיי"ע שבש וכן בל"פ شغشف (Zweig, Ruthe בפ' המוציא יין (שבת ע"ח:) דבק כדי ליתן בראש השפשפת פי' בלעז בישקט"א [2]) כיצד עושין מביאין ג' וד' קנים וקושרין אותן זה ע"ג זה ובראש קנה העליון מניחין כנף אחד [3]) של עוף גדול וטחין את הכנף בדבק והיינו דקאמר (שבת ס'.) בראש השפשף שבראש קנה של ציידין. ויש קורין שבשבת והן זמורות ומתרגמינן שבשתא ונועצן בקרקע ובראשן דבק וכשנח עליו העוף נדבק ונתפש — (א"ב עיי"ע שבש). *[אחי"ה בנו"ג בשבת ע"ח. ופ'. שפשף ובכ"י ש"ס א"פ ובמשנה שבמשניות ובירו' ובע' דבק אי' שבשבת אבל ברי"ף כ"י אי' כגי' רבינו השפשפת ומל"ס נעתק לל"פ מלת שבישתא ונעשה שפשף פי' זמורה. ומזה הפעל בבינוני פועל זבחים פ"ב: מנחות כ"ז: דרך משופש פי' דרך עקום כמו נסבך בזמורות עיי' פירש"י, והוא כמו משובש וכ"ה בכ"י ש"ס ק' בזבחים] —

* שְׁפְשֵׁף פלפל מן שף עיי"ע שף א' (ב').

שפת (= שׁוּפְתָּא יד של דבר כגון יד הקורדום (Griff, Stiel בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב:) עייל שופתא בקופינא דמרא פי' מי שמכנים יד הקורדום בעשפו [4]). שופתא במרא גייסי (הוריות י"ג רע"ב) עיי' בע' גינמי [5]). בס"ג דפ' כל גט (גיטי' ל"ב רע"א) שופתא דמרא רפיא פי' יד של גרזן מתייבש ומתחלחל. *[אחי"ה בנו"ג בגיטין שופתא בקופינא דמרא רפיא ופירש"י שופתא בית יד ובהוריות פירש"י שופתא ביתד של מרא וצ"ל בית יד של מרא ובשבת פירש"י שופתא יתד קטן שתוחבין בתוך בית יד של מרא בהיותו בנקב הברזל להדקו וכו', ובע"ז כ"ח. שופתא דשומא פירש"י בית יד של שום והן עלין היבשין שהן נאחזין בהן שופתא לשון אחיזה כדאמרינן בגיטין שופתא דקופינא דמרא רפיא ע"כ ודע כי כבר רמזתי בע' גגמי על גי' רה"ג (כלים פי"ג מ"ג) שגרס שוביא דמרא ועיי' ג"כ ע' חרחר (ח"ג, ת"צ) ושם הוכחתי כי המלה פרסית היא פי' چوب מקל והעץ אשר אוחזין בו וזה בית יד ובהוריות גי' אה"ת שופינא וזה ג"כ ל"פ چوبین תואר מן چوب מה שהוא מן העץ] —

שָׁפַת (מל"מ שוה לשורש שׂום ובפרט קדרה על הכירה Töpfe, Speisen auf den Herd-setzen), בפ"ק בסוטה בגמ' וכן לענין (סוטה י"א:) ובאות ושופתות ב' קדירות פי' כמו שפות הסיר (מ"ב ד', ל"ח). בר"ג דפ' כיסוי הדם (חולי' פ"ד.) [מאה מנה] ישפתו לו קדרה בכל יום. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' שבת ספ"א ד"ד: השופת את הקדירה ע"ג גהלים, ירו' ביצה ספ"ד דס"ב רע"ד אין מקיפין שתי הביות לשפות עליהן את הקדירה משום בונה, תוספת' כלים ב"ק רפ"ה חיברן בטיט להיות שופת עליהן את הקדרה ופירש"י בסוט' הנ"ל שופתות: כשמושיבין הסיר ע"ג כירה קרי לה שפיתה ובשו"ט מזמו' כ"ב סי' כ"ה דרש ולעפר מות תשפתני (תהלים כ"ב, ט"ז) למה אני דומה לכירה שהיא מונחת בפרשת דרכים והיו עוברין ושבין שופתין קדירותיהן עליה (כ"ה בכ"י אצל רש"ב ובנו"ג שופכין] [6]) —

---

[1]) ראיתי בתשו' הגאונים סי' שנ"ב (שערי תשובה) שכתב רש"ג כך כל התקיעות מיושב ומעומד מאה ושנים עשר זה מש"ה עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר עולה בחשבון ה' אלהים מאה ושנים עשר. [2]) כ"ה ברפו"ו אבל בשרפ"ע גיפסקא וצ"ל ביסקטא מלאי"ט viscota ועיי' דבק והלעז שם ומ"ש בח"ג, ז' בהערה. [3]) בכ"י ערך. [4]) וכ"ה בפי' ר"ה בש"ס ווילנא דף ק"ג: עיולי שופתא בקופינא והוא יד הקורדום בנוקבו. [5]) בע' גגמי גרס גייצי ועיי' מ"ש בח"ב, רל"ג הערה 5. [6]) במעריך למהר"ם לונזאנו ע' שף האחרון הביא ויק"ר פל"ד קדרה על שפייה פי' כירה כדתנן לשפות עליהם את הקדרה ע"כ ובנו"ג תפייה עיי"ע .תפי ב' כי כן גרס רבינו לנכון.

שפת (= שְׂפַתַּיִם מל"ם ונדרש מענין ע' הקודם) כפ"ק כסוט' בגמ' וכן לענין (י"א:) ומוליכות אצל בעליהן לשדה וכו' עד ונזקקות להן בין שפתים בשכר שתשכבון בין שפתים (תהלים ס"ח, י"ד) זכו לכנפי יונה. *[אחי"ה רש"י פי' בין שפתים בין מצרי השדות מקומות צנועין מצר גבול השדה גבוה מכאן וחריץ באמצע ע"כ אבל כונת הש"ם לדרוש שפתים על שפיתת הקדרות ולכאורה זה הערך נפרד לאין צורך מע' הקודם ובפרט שרבינו היה מציין רייש המאמר באותו הדרש בע' הקודם. וכל הענין תמצא ג"כ בשמ"ר פ"א ועיי' ג"כ ילק' שמות ר' רמז קס"ד וילק' יחזק' ר' רמז שנ"ד, ובכולם אי' בשכר שתשכבון בין שפתים זכיתם (זכו) לביזת מצרים שנא' כנפי יונה וגו' ורבינו היה מקצרו] —

שפת (= שׁוּפְתָא, שִׁיפְתָּא כמו בל"א וסורי סִיפְתָא פי' הקיצון ושפה das Äussere, Rand וכן בל"ע شفا) בפ' ר' אליעזר אומר תולין בגמ' ונותנין ביצה (שבת קי"מ.) ובחשי לה בשופתא דתומא ס"א בברא[1]) דתומא — (א"ב אולי זה מענין ע' קטא פי' יד). *[אחי"ה כונת ר"ב כמו שופתא בקופינא וטעה כי גי' ס"א בברא פי' החיצון מורה כי שיפתא הוא מענין שיפתא (סיפתא) פי' שפה קיצונה ובאמת בכ"י ש"ס אי' בשיפוותא דתומי ובע' בחש א' בדפ"ר ובכ"י ערוך בברא דתומא ובשאר דפו"ע בשופתא וכבר פירשתי שם (ח"א, ל"ז) מובן הדבר ע"ש ורש"י פי' בהיפך באמצעי] —

שפת (= שְׁפוֹת ל"ט גבינות פרה Kuhkäse) שפות בקר (ש"ב י"ז, כ"ט) תרג' גובנין דחלב תורין. *[אחי"ה ופי' רד"ק נקראו הגבינות שפות לפי שנעשות ע"י עשוי מן ושפו עצמותיו (איוב ל"ג, כ"א) ובשרש שפה הוסיף ואמרו רז"ל גובנין דחלב דתורין שלא היה הזבוב יכול לעמוד עליהן אלא מיד נופל מרוב החלקות והשמנות וכו' עיש"ה — ועיי' גיזיניאוס תיזוירוס ערך שפה 1462] —

* **שְׁפוּתָה** (כינוי לשבועה) ירו' נדרי' ספ"א דל"ז רע"א שבותה שפותה שמה וכו'.

* **שְׁפִתָּה** (מל"ע صُفّة Schemel, Sopha) תנחומ' ראה רסי' ה' מתן אדם ירחיב לו (משלי י"ח, ט"ז) וגו' מעשה באבון רמאה וכו' מה עשו רבותינו נטלוהו והושיבוהו על שפתה אצלם לקיים מ"ש מתן אדם וגו' וזה הספור אי' ג"כ בתנחומא כי תשא רסי' ט"ו ושם לי' המלה הזרה כי אם מה עשו רבותינו הושיבוהו אצלן לקיים וכו' וכן לי' באותו הסיפור בויק"ר פ"ה ובד"ר פ"ד ובירו' הוריו' פ"ג דמ"ח. (נטלוהו והושיבוהו אצלם) ולי' ג"כ בילק' משלי ר' תתקנ"ו ותתקנ"ז ול"נ שהוא ל"ע הנ"ל והוא הוא צפתא בשבת ק"מ: נדרים נ'. והקבוץ ציפי עיי"ע צף ז' אשר שם כבר רמזתי על תנחומא הנ"ל ומי שאומר שהוא לי' στιβάς אינו אלא טועה.

* **שְׁפָתוֹת** קבוץ מן שפה עיי"ע שף י"ח (י"ז).

שיץ (= שִׁיצָא לדעת רבינו קוצים Dorn ועיי' כפנים) ואין אוכלין על של בין השיצין (פסחים נ"ב רע"ב) עיי' בע' כף (ד'). בפ' ואלו מגלחין בגמ' אין קורעין (מ"ק כ"ה:) כי נח נפשיה דרב משרשיה מעון דיקלי שיצי. *[אחי"ה בדפא"מ אי' עוד פי' קוצים וזו הוספת ר"ב הוא (ולי' בדפ"ע הראשונים ובכ"י) ובע' כף ד' פי' רבינו שיצים הם קוצים ע"כ וכ"ה כפי' ר"ח ורש"י בפסחים ע"ש וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק ודע כי בכ"י ק"ט הגי' שוצי ואולי לפי זה הוא מל"ע شوك קוצים או שיצא מל"פ سِنْد, جاوند קוצים לבנים אבל ממ"ק שם מוכח כי שיצי הם פרי דקלים רעים כי אין דרך הדקל להוציא קוצים אשר ע"כ יש לומר שהוא מל"ע شيص, شيش, صيص תמרים רעים וכן מוכח מירו' שבת פ"א ד"ד. וירו' ביצה פ"ג דס"ב. עיי"ע כפים ומ"ש בח"ד, רצ"ח.

שיץ (= שִׁיצָא נ"ל מל"ע زِيزاء ואצל רז"ל סנפיר Flossfeder) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג:) ועיילא[2]) ספינתא בין שיצא לשיצא דכוורא[3]) פי' בין סנפיר לסנפיר. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה. ושם הקבוץ תרי שייצי וכפי' רשב"ם שִׁיצַי] —

שיץ (= שֵׁיצִי שפעל מן יָצָא פי' ענין כליה וגמירה beendigen, vollenden) בב"ר פע"ט (ע"ח) ויאמר שלחני: שייצת סייבת[4]) לא אשלחך כי אם ברכתני (בראשית ל"ב, כ"ז) ויכל יעקב (בראשית מ"ט, ל"ג) תרג' ושיצי יעקב. *[אחי"ה כמעט כל לשון כלה מתורגם שיצי וכן רוב לשון השמדה וכריתות עיי' דוגמאות במתורגמן ובעמת"ר ללעווי. והוא בנין שפעל; בינוני פעיל שֵׁיצִיא עזר' ו'

---

[1]) בכ"י ערוך כבדא בכדא, כברא כולם בט"ס וצ"ל בברא כגי' דפ"ע ובע' בחש אי בכ"י לנכון בברא עיי' בפנים.
[2]) בנו"ג וסגאי. [3]) בנו"ג דכוארא. [4]) בילק' הגי' סייפת.

ט"ו. אשתפעל תרג' בראשית ל"ד, ל' ואישתיצי אנא ועיי' תר"י א' בראשית ו' ג' ותרג' תהלים ל"ז, ט'. כ"ח. ל"ד; ע"ג. כ"ו וזולתו והשם שֵׁיצִיוּ, שֵׁיצָיוּתָא תרגם תכלית (תהלים קל"ט, כ"ב) תרג' כלה (מ"ב י"ג, י"ט) וכן שֵׁיצָיָא תרג' מחתה (משלי י', כ"ט) שניא בתרג' משלי י', י"ד; י"ח, ז' צ"ל שיציא וכדאי' בכ"י והוא כמו שֵׁיצָאָה עיי' תרג' ישעיה י', כ"ג; כ"ח כ"ב; יחזק' י"ג, י"ג. ותרג' ירו' א' החרמה (במד' י"ד, מ"ה) חרמה (דברי' א', מ"ד)
שיציו, שציו] —

שצנית (= שוּצְנִיתָא, שִׁיצְנִיתָא נ"ל מל"ע ופרסי شنيز, شونيز, شينيز Schwarzkümmel קצח) בס"פ כל שעה בגמ' אלו דברים (פסחי' ל"ה.) שיצניתא[1]) דמשתכחאביני כולניתא[2]) פי' שיצניתא מין סורק"ו[3]). כולניתא פפאבר"ו עשב הוא עגול כמו כדור[4]) ובתוכו זרע. פ"א שיצניתא חטה דקה כולניתא מיקולי[5]) — (א"ב פי' בל"י ורו' זונין). *[אחי"ה ר"ב כיון על ζιζάνιον וכן הביא רמ"ל לביאור שצנית שהוא zizanium אבל לפע"ד נ"ל ברור כי שוצינתא או שיצינתא היא מלה ערבי' ופרסי' הנ"ל ופירושה קצח וכבר הוכחתי בע' קצח כי רה"ג ורמב"ם פירשו בזו המלה ערבית מלת קצח וזה מסכים ג"כ עם פירש"י בפסחי' שפי' בפי' ראשון וז"ל שיצניתא קצח שקורין נייל"א בלע"ז עגול הוא כעין דוחן ושחור ע"כ. ולכאורה זו דעת רבינו במה שכתב בפי' ראשון פי' שיצנתא מין סורק"ו והוא לפע"ד לאי"ט sorgo פי' כעין דוחן שחור Mohrhirse והוא הוא ניילא של רש"י ונייל"א של רבינו בע' קצח ועיי"ע זנין ומ"ש בח"ג, ש"ו. וה' לעף[6]) טעה לומ' שיצניתא הוא קרוב לשיצא (שץ א'). ובענין פי' שני ברש"י וז"ל: לישנא אחרינ' שמעתי אשדרנילא ונמצאת בשיפון ע"כ נראה לי שהוא הסכים ג"כ עם פי' שני בערוך כי אשדרנילא הוא astrenielle בל"צ פי' מין קמשונים העולה עם הדגן Kornraden והיא מין דגן מעופש ורבינו בפי' שני כתב חטה דקה. אבל פ"א זה עולה יותר יפה עם פי' רב צמח גאון שהזכרתי בע' קרם ד' „חטים שלא נתמלאו יפה". — ובענין כולניתא עיי' זה הערך ומ"ש.

שְׁצִינָא (= נ"ל מל"ע شجنة ענף Zweig) בפ' השואל בגמ' (ושואל) [צ"ל שואל] את הפרה (ב"מ צ"ט רע"ב) האי מאן דגזל שוצינא דתמרי פי' אמיר כמו (עוקצי' פ"א מ"ג) מכבדות של תמרה — (א"ב בנו"ג הביצא דתמרי). *[אחי"ה וכ"ה בע' חבץ ג' ושם חיבוצא דתמרי ופי' רבינו עיגול של תמרים עיי"ש"ה, ובשט"מ מפורש אשכול התמרים ובכ"י ש"ס ה' הגי' הוצצא דתמרי] —

* שצניתא (פי' בל"פ جن, زن בל' סאנסק' ghna, ghena (γυνή) נקבה Weib) ב"ב ע"ד: מילתא דשצניתא עדיף כ"ה בכ"י ש"ס ובילק' כ"י פ' בראשית וכ"ה באה"ת (ושם שיצניתא) עיי' ד"ס (ב"ב צד קי"ז) וכן הביאו בעל עיקרי התלמ' (ואולי בשם הערוך) ובנו"ג נקבה מלחה מעלי ודע כי בל"פ מלה הנ"ל פי' נקבה ובכ"י ש"ס ה' הגי' שניתא וזו עולה יותר יפה עם כתיבה פרסית הנ"ל.

* שְׁוָצְרָא (Feldbeifuss) עיי"ע שויש ושם פירשתי.

* שְׁצַף כמו שָׁסַף בל"מ פי' ענין התוך בל"ע شدق auseinanderschneiden ובל"ס שטף) ספרא תזריע ר' פרק ט"ז וקרע (ויקרא י"ג, נ"ו) יכול יקרע בו קרע קטן ויקיים בו מצות קריעה ת"ל אותו אי אותו יכול ישצפנו ויניחנו במקומו וכו' וגי' הראב"ד יכול ישספנו.. ישספנו לשון ניתוח כמו וישסף שמואל וגו' ובר"ש ובראב"ש בנגעים פי"א מ"ה הגי' יכול (יצפנו) [צריך לומר ישפצנו] ופי' רא"ש בשם ר' הלל ישפצנו כלומר יקרענו ולא ינתקנו והערוך הביא בע' שפץ תיבה כיוצא בזה כמו אתי אסא שפצינהו וכו' ע"ש והוא טעות במח"כ כי בהיפך שפץ הורה ענין חיזוק ולא ניתוח והעיקר שני' ישצפנו היא הנכונה כאמור.

* שצת (עיר בתחום צור) ירוש' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד שצת ובצת ובתוספת' שביעי' פ"ד שנץ וכצת ובכ"י אירפ' ובצת.

שק (עיקרו נָשַׁק מל"מ דבוק גוף אל גוף בפה berühren, an- ובהפעיל מַשִּׁיק ענין נגיעה einanderstossen, zusammenrücken) בביצה בפ' יו"ט (י"ז:) ושוין שמשיקין את המים בכלי אבן

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ובדפ"ר ובשדפ"ע שצניתא ובכ"י ל"ד שצנייתא ובנו"ג שיצניתא ובכ"י ש"ס ג"כ הגי' שוצניתא. [2]) בכ"י ב"ר ודפ"ע כולנייתא ובנו"ג כלניתא ועיי"ע בח"ד, ר"מ ומ"ש. [3]) כ"ה נכון בדפו"ו ובעיקרי התלמוד ובדפ"א. ובדפ"ר סירקי וקוים על המלה חסרים. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ובאו"ז הל' חלה עיי"ע כלניתא הערה 14 ובנו"ג בדפ"ע עגול וכרוך. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ועיי"ע כלניתא וש"נ השינויים ובדפ"ע מוקלי וצ"ל מיקלי. [6]) ספלנ"צ 202.

לטהרם. פי' ממלא כלי אבן מהם ו נ ו ת נ ו[1] במים החיים שיהו נוגעים מים למים ויטהרו אבל לא מטבילין כלים טמאים לטהרם על גבי מימיהן[2]. משיקין מלשון (איוב ל"א, כ"ז) ותשק ידי לפי, והשיקו היקבים[3] (יואל ב', כ"ד; ד', י"ג). ובפ' כל שעה בגמ' האוכל תרומ' (פסחים ל"ד:) מי החג שנטמאו והשיקן ואח"כ הקדישן טהורין הקדישן ואח"כ השיקן טמאין פי' „שוקען כמי מקוה לטהרן אעפ"י שנכנסו תחת המים שנמצאו כזרועין במקוה לא עלתה להם טהרה שאין זריעה מטהרת בהקדש"[4]. בר"ג דפ' הבא על יבמתו (נ"ה:) אמר שמואל הערוה זו נשיקה וכו'. (בריש) [צריך לו' בסוף] גמר' דפ' ארוסה ושומרת יבם (סוטה כ"ו סע"ב) פרט לשקינא לה בנשיקה. *[אחי"ה ופירש"י בנשיקה משיק השמש באותו מקום ע"כ, ושם: לשקינא לה שלא כדרכה, שם לשקינא לה דרך איברים. וכל זה שייך בע' נשק ע"ש הדוגמאות והשם המופשט הַשָּׁקָה עיי"ע] —

שק (שוק, שָׁקַק פי' ענין חשיקה ותאוה מל"מ וכן בל' ערבי' شاق (begehren, sich sehnen בפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירו' ק':) ובפ' הבא על יבמתו בגמ' לא יבטל (יבמות ס"ב:) ואל אישך תשוקתך (בראשית ג', ט"ז) מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שיוצא לדרך. בב"ר פכ"א (פ"כ) ד' שוקין הן אין שוקה של אשה אלא על בעלה שנא' (בראשית שם) ואל אישך תשוקתיך, אין שוקו של יצר הרע אלא על קין וחבריו שנא' (שם ד', ז') ואליך תשוקתו. אין שוקין של גשמים אלא על הארץ שנא' (תהלים ס"ה, י') פקדת הארץ ותשקקה, אין שוקו של הקב"ה אלא על ישראל שנא' (שה"ש ז', י"א) ועלי תשוקתו[5]. פי' משתוקקת מתאוה מרוב חיבה שפוקדה סמוך ליציאתו. בס"ג דפ' אעפ"י שאמרו (כתובות ס"ה רע"א) ושקויי (הושע ב', ז') דברים שהאשה משתוקקת עליהן ומאי נינהו תכשיטין. *[אחי"ה משתוקקת הוא התפעל. נ ת פ ע ל במ"ר רפ"י שוקיו (שה"ש ה', ט"ו) זה העולם שנשתוקק הקב"ה לבראתו וכו' וא"כ דרשו מן שוק, שקק. והשם שוק ב"ר הנ"ל (כפי גי' רבינו) ושהש"ר פ' אני לדודי עיי' לעיל וכ"ה בשהש"ר פ' כרם: לית שוקא נפיק מן גביכון, ושם: וכי יש אשה ביניכם הוי לית שוקא נפיק מן גביכון.. וכי יש מיתה ביניכם הוי לית שוקה נפיק מן גביכון, והקבוץ שוּקִין שהש"ר אני לדודי. ולנקבה פ' ישקני: אמר הקדוש ב"ה שוּקְיוֹתֵיהֶן על ידי, משוקיותיהן עלי. והשם המופשט אסת"ר פ' בימים שישק מפני שבא בשקיקות על ישראל] —

שק (מל"מ בהפעיל הִשְׁקָה ו ב א פ ע ל בלא"ר וסו' אַשְׁקִי פי' תת רויה לארץ או תת שתיה לבע"ח וכדומה tränken, zu trinken geben; פלפל שִׁקְשֵׁק פי' לחלח וממרח במים durch Wasser erweichen, befeuchten וכן בל"ע سقى ועוד עיי' בפנים) משקשקן ליך מן חוביך (ב"ר ס"פ מ"א ופס"ט עיי' בע' מג[6]). ירו' דס"ג דפ' במה מדליקין (שבת ספ"ב ד"ה:) ובב"ר פי"ד כאשה זו שמשקשקת עיסתה במים ומגבהת חלתה מבינתיים כך בתחילה ואד יעלה מן הארץ והשקה (בראשית ב', ו') ואח"כ וייצר ה' (שם ז'). *[אחי"ה ברור הוא כי גי' רבינו בכל אלה המקומות משקשקין פי' ממרחין וממרקין ע"י מים עיי"ע טג ומ"ש וכ"ה משקשקין בב"ר רפי"ד אבל בילק' בראשי' ר' כ' ול"ב ובתנחו' נח סי' א' ובירו' הנ"ל אי' מקשקשת וכ"ה במיוחס לרש"י בב"ר פס"ט וכן ציינתי המאמרים בע' קשקש ב' (אחר ע' קש), אבל ממה שהביא המדרש והירו' הפסוק והשקה וגו' מוכח' אמיתת גי' רבינו משקשקת פלפל מן אַשְׁקִי[7]) ובתנחומא הישן נח סי' א' אי' לפי הענין כיון שהאשה נותנת מים

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובדפ"א ונותנין ובדפו"ו ונותן. [2]) בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) באריכות יותר וז"ל פי' משיקין משקעין כלי אבן זה שיש בו מים מתוקין שנטמאו משקעין אותו במקוה הכלי כולו ובלבד שלא יצופו מן המקוה על הכלי אלא יהיה משוקע במלואו בכלי אבן לטהר אותן המים אבל לא מטבילין שיצופו המים ויעלו למעלה מן הכלי כדי שיהא הכלי ומימיו משוקעין במים אלא הכלי כולו צריך להיות משוקע במים ויהיו המים הטמאין שבתוך הכלי משיקין עם מי המקוה ע"כ. א"כ לדעת ר"ח משיקין כמו משקעין ועיי"ן נבלעת וכן פי' ר"ח בפסחים עיי' למטה ורבינו פי' מענין נשיקה אבל בסמוך בפי' הציון מפסחים נגרר גם בענין הגזרה אחר פי' ר"ח. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ולי' בדפ"ע אולי השמיטוהו המדפיסים כי זה משרש שוק ופי' והשיקו והציפו ולפי זה רבינו היה חולק על ר"ח שפי' אבל לא מטבילין שיצופו המים וכו' עיי' לעיל בהערה הקודמות. [4]) הועתק מפי' ר"ח בפסחים. [5]) בנ"ג בב"ר תשוקה, תשוקות וכ"ה בילק' בראשי' ר' ל"ב וילק' שה"ש סוף ר' תתקצ"ב אבל כגי' רבינו מוכח משה"ש פ' אני לדודי שלשה שוקין הן אין שוקן של ישראל.. אין שוקה של אשה.. אין שוקו של יצר הרע.. ר' יהושע בשם רבי אחא אמר אין שוקן של גשמים וכו'. [6]) ושם בה"ה, ע"א הערה 4 רמזתי כי בכ"י ה"ב ובילק' ישעיה ר' של"ז אי' בט"ס מקשקשין. [7]) אבל ירו' תענית פ"ג דס"ז רע"א משקשק צ"ל בהיפך מקשקש עיי"ע קשקש.

בעיסה וכו׳ הרי שגם הוא הבין כגירסת רבינו משקשקת. ולרוב מצוי ב א פ ע ל ו ה פ ע י ל תרג׳ וישק את הצאן (בראשית כ״ט, י׳) תרג׳ וְאַשְׁקִי ית ענא ועיי׳ שם ב׳, ג׳; י״ט, ל״ב; כ״ד, י״ד והלאה, מ׳, י״ג וזולתו. ב״ב קמ״ו. ואשקיה. ה פ ע י ל מגיל׳ י״ב סע״א השקהו יין, השקהו מיין מדינתו; עדיו׳ פ״ה מ״ו עיי״ע דגם. מ״ק פ״א מ״א עיי״ע שלח וע׳ בית בעל. שהש״ר פ׳ עד שהמלך משה היה מוהל.. ויהושע משקה וי״א יהושע היה מוהל.. ומשה היה משקה כלומר נתן להם כוס הברכה. והתואר (בינוני) במקום השם שָׁקְיָא פי׳ מַשְׁקֶה (Mundschenk) עיי׳ תרג׳ בראשית מ׳, א׳, ה׳, והקבוץ שָׁקֵי שם פסוק ב׳, ט׳ והלאה. ב״ק צ״ב: טיבותא לשקייה עיי׳ רש״י ותוספו׳ שם. ובתרג׳ כמה משקלים ישנן לשם שָׁקוּתָא (= בל״ס) שַׁקְיוּתָא (תרג׳ אסתר א׳, ח׳; למ״א י׳, ה׳; תרג׳ בראשי׳ מ׳, כ״א; תר״י א׳ שם כ״ט, כ״ב) פסחים ק״ז: תיהוי שקיותיה שיכרא. שִׁקְיָינָא פי׳ כמו שִׁקּוּי בל״מ הקבוץ תר״י א׳ שמות י״ב, ט׳; במדי׳ ו׳, ג׳ שיקייני, וכן בשבת ע״ח. כל שיקייני עיי״ע מס א׳, שם קמ״ז: ע״ז כ״ח: כלהו שקייני פי׳ כל המַשְׁקִין, ובירו׳ שבת פ״ט ד״י ב. כל שִׁיקוּיין ובב״ר פ״פ אי׳ שקועין וכ״ה בע׳ שקען ע״ש. שִׁיַּקְיָא (בקבוץ) פי׳ נחל מל״ע ساقية Fluss, Bach תרג׳ ירוש׳ א׳ שמו׳ ח׳, א׳ האגמים: שיקייא, שם ז׳, י״ט אגמיהם: שיקייהון: תרג׳ מים (לישעי׳ ל״ב, כ׳) שיקייא. ועוד מל״ע سقى פי׳ שדה שצריכין להשקותו יש לפרש תוספת׳ שביעי׳ רפ״ב בשל שַׁקְיָא[1]) אבל בשל בעל וכו׳ עיי״ע בעל ג׳ וע׳ בית בעל. ירו׳ תרומו׳ פ״י דמ״ז: כרוב של שקיא. במד״ר פט״ז אלהיהם של מצרים שקר הם אבל של כנען של בעל הם צ״ל של שקי עיי״ע בעל (ה״ב, קמ״א סע״א ורע״ב) ולא הבין המדפיס במד׳ תנחו׳ שלח סי׳ י״ג ששמר גי׳ מוטעת אלהי מצרים שקר ותחת של כנען של בעל הם הציב אבל של כנען בעלי כח הם אבל בהוספת לפ׳ שלח שהוציא הרב החכם מהר״ש באבער אי׳ לנכון בסי׳ ה׳ (צד ל״ט:) אלהיהן של מצרים של ש ק י הן אבל של כנען של בעל הן ויפה כיון הרב המו״ל עיי׳ הערה ל״ב שם. וש״נ ג״כ במד״ר פי״ז ב׳ שדות אחת של שוקי ואחת של בעל לא למי שהמלך אוהב נותן של שוקי ולאותו ששונא הוא נותן של בעל ארץ מצרים של שוקי והיינו בתוכו וארץ כנען של בעל וכו׳. ובתוספ׳ שביעי׳ רפ״ב בכ״י אירפ׳ הגי׳ ג״כ שוקי ושניהם נכונים כמו בל״ע ساق ועוד سقى. ועוד מל״ע شاقية פי׳ כלי משקה (Trinkgeschirr) נתפרש שוֹקִי בב״ר פצ״ח עשית כפחזים שנשתברו שוֹקֵיהֶן במים. — ועוד שוֹקֶת כל״מ שֶׁקֶת (בתרג׳ בית שקיא, בל״ע مسقاة (Tränkrinne. עיי׳ פרה פ״ה מ״ז מקואות פ״ד מ״ה תוספת׳ פרה ספ״ה (ד) ירו׳ שבת פ״ט ד״א ע״ד — והקבוץ שְׁקָתוֹת פרה פ״ה מ״ח] —

שך (= שוק מל״מ פי׳ רחוב Markt, freier Platz וכ״ה בל״ע سوق شقوة ובלא״ר וסו׳ שוּקָא וכן שָׁקָק, שְׁקָקָא, שְׁקָקָה) בפ׳ אחרון בשקלי׳ (פ״ח מ״א) חוץ משל שוק העליון, בב״ר פי״ח (פי״ז) ובויק״ר בוכי ימוך (פל״ד) חמתיין מתבזיין בגו שקקי[2]), ובפרשה מ״ה (מ״ד) ויוצא אותו החוצה וכי מחוץ לעולם הוציאו אלא אחוי ליה שקקי דשמיא הה״ד (משלי ח׳, כ״ו) עד לא עשה ארץ וחוצות, ירו׳ בפ׳ הרואה בגמ׳ על הזיקין (פ״ט ד״י״ג ע״ג) חכים אנא שקקי[3]) דשמיא כשקקי נהרדעא קרתי[4]). ברחובות תתן קולה (משלי א׳, כ׳) תרגומו ובשקקי יהבא קלה. *[אחי״ה וכ״ה בפשיט׳ הסורי׳ ובנו״ג בט״ס משקקי, תרג׳ פעם בחוץ פעם ברחובות (שם ז׳, י״ב) בעידנא בשוקא בעידנא בשקקי. והיחיד שוּקָא בתרג׳ בראשית ט׳, כ״ב; תר״י א׳ דברים כ״ד, י״א וזולתו וכן בדרז״ל יבמות נ״ג. יבמה לשוק, ב״ק קט״ו, תקנת השוק, ב״ר פצ״א שוק של זנות, פסחים ק״י. חזי אפי שוקא, ב״ב כ״ב. יומא דשוקא, מ״ק ט״ז סע״א ורע״ב בשוק, ופי׳ המיוחס לרש״י יומא דכלא ויק״ר פכ״ח בגו שוקא. והקבוץ עירו׳ כ״ט. בשוקי דטבריה עיי״ע בן עזאי, ירו׳ נדרי׳ פ״ד דל״ח ע״ד שוָקאֵי דארמאי ובתרג׳ ישעיה פ״ה, י״א שוּקַיָא, תרג׳ ש״ב כ״ב, מ״ג חוצות: שוּקִין ובנוסח׳ בט״ס שַׁקִין, ובמשקל עברי שְׁוָקִים שבת ל״ג: תקנו שווקים, ושם ג״כ תקנו שווקין, במד״ר פ״כ שווקים של מו״מ, ובירו׳ ובמדרש לרוב המשקל הסורי וערבי שְׁקָקָא. ירו׳ עירו׳ פ״א ד״י״ח ע״ג בשקקה דר׳ יצחק, ב״ר פי״ז הדן שקקא, שם: שקקיא דקרתא, קהל״ר פ׳ חפר: שקק פלן, איכ״ר פ׳ העיר וכל מבוי ומבוי עשרין וארבע שווקים ועל כל שוק ושוק עשרים וארבע

1) ובקצת דפ׳ שקי ועוד עיי׳ סוף זה הערך. 2) בנו״ג בשני מקומות בגו שוקא. 3) כ״ה נכון ברפ״ר ובעיקרי התלמוד ובדפ״ע ובנוסח׳ אי׳ בשקקי. 4) בבבלי ברכות נ״ח: נהירין לי שבילי דרקיעא וכו׳.

שקקים ועל כל שקק ושקק עשרים וארבע הצרות וכו'. ועוד שָׁקְתָא ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ד שקתא דנזוראי ובאל"ף בראש אשקקא עיי"ע בח"א, שכ"ג וש"נ] —

שׁך (= שׁוק מל"מ שם אבר מבע"ח Wadenbein, Unterschenkel) בסוף קינים (פ"ג מ"ו) שני [1] שוקיו לשני חלילין. *[אח"ה ופירשו התוספו' עצמות שוקיו לעשות חלילין ע"כ וכנ"ה בברכות כ"ד. שוק באשה ערוה. בדניאל ב', ל"ג שָׁק, תרג' שוק (שמות כ"ט, כ"ב, כ"ז) שׁוֹקָא ובדפ"ש שָׁקָא והקבוץ שָׁקִין (דברים כ"ח, ל"ה). חולי' ס"ג רע"א עיי"ע שקטנאי. ירו' שקלים פ"ה דכ"ט. קהל"ר פ' ואבד העושר עיי"ע קפד. ע"ז כ"ה סע"א שוק ושופי ירוש' מגילה פ"א דע"ב סע"ג שקא ושופה עיי"ע שפי א' והושאל לרגל ומשען הדבר גיטי' נ"ה: נ"ז. עיי"ע דייספק ח"ג נ"א: ע"ש] —

* **שַׂק** (מל"מ שם לבית קבול עשויה מצמר עב Sack וכן בשאר לשונות) [2] סוכה כ': מחצלות של שעם . . של שק ושל ספירא עיי"ע ספר א'. שבת ס"ד. מוסף שק על הבגד וכו' שק מה שק טוי ואריג וכו' פירש"י שק הוא עשוי מנוצה של עזים אעפ"י שאינו ארג אלא קלע קטן עשוי מנוצה של עזים ע"כ ועיי"ע קלקי. ספרא שמיני פרש' ו', פרק ח' אין לי אלא שק העשוי מן העזים וכו' מה שק מיוחד טווי ואריג וכו'. ובל"ס סַקָא וכן בירו' סנהדר' פ"י דכ"ז ע"ד הא שקא והא סלעא. תענית ו': עיי"ע מך א'. ויק"ר פכ"ח אנא מן שקא ומן קטמא.

* **שְׁקָא** (נ"ל מל"פ האמורה בע' שגא ב' פי' נפל niederfallen, stürzen) קידושי' פ"א רע"ב נחרו ביה שקא ומית ופירש"י הוא החזיק עצמו כמת שקא הלקיח כמו שקל ע"כ וא"כ לפירושו שקא הוא כמו שקל ואין נ"ל והעיקר כי שקא הוא כמו שגא ופי' בל"ע נ פ ל (سَقَطَ) ובאמת גי' רבינו בע' נחר ג': נ פ ל וביבמות ס"ג: שתי גירסאות נתערבו שגא נפל ובא אחת להורות על השנית. חגיגה י"ג: מהיכא שקיא וכו' ט"ס עיי"ע שקל ב'.

שָׁקֵד (מל"מ ענין המהירות וההשתדלות streb-sam, rege sein; והתואר שַׁקְדָן = שָׁקוּד der (geistig) Rege) בסוף סוטה (פ"ט מט"ו דמ"ט. וכ"ה בירו' סוטה ספ"ט דכ"ד ע"ג) בטלו השקדנים. כפ"ב [3] באבות (מי"ד) הוי שוקד ללמוד תורה. בפ"ק בסנהדרין בגמ' סמיכת הזקנים (סנהדרי י"ד.) הוה משתקיד בר' יוחנן [4] למסמכיה. בר"ג דכתובו' (כ'. ח'. ז'.) שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל. בר"ג דפ' נערה שנתפתתה (כתובו' מ"ג:) שקוד מנו שמואל פי' זה שנקרא שמואל שקוד שהיה שוקד על דלתי התורה. *[אח"ה ורש"י פי' על שום דהלכתא כוותיה בדיני ושוקד על דבריו לאומרם כהלכתא ע"כ ובע' אביי בתשו' רש"ג הביא רבינו שבור אבל בכ"י ו"ו א' וב' ופ' ובדפ"ר א' שקוד עיי' ה"א. ט'. וכנ"ה בירו' קידושי' פ"ג דס"ד רע"ג משמת בן עזאי ובן זומא בטלו השקדנים ולא עמד שקד עד שעמד ירמיה ובירו' נדרי' רפ"ה ד"ם סע"ד אי' לא עמד שוקד עד שעמד ירמיה וצ"ל שָׁקוּד [5]. והפעל ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד אני שוקד והן שוקדין [6]. איכ"ר פ' נשקד: נשקד (איכה א', י"א) שין כתיב שקד הקב"ה איך להביא עלי רעה] —

שָׁקֵד (מל"מ שם לעץ העושה שקדים Mandel-baum והפרי שְׁקֵדִים Mandeln) בריש מעשרות (פ"א מ"ד) ובריש חולי' (כ"ה:) החייב בשקדים המרים פטור במתוקים פי' תמרים נאכלין כשהן קטנים נגדלו אינן נאכלין למען כי נתגברה מרירותן [7] ולפיכך אינן חייבין במעשר עד שיגדלו. *[אח"ה ובגמ' בחולי' שם מבואר שקדים המרים קטנים חייבין גדולים פטורין מתוקין גדולין חייבין קטנים פטורין ופי' רגמ"ה שקדים המרים כלומר מין אחד שאפי' בשעת גמר פרי מרים ואותו מין כשהם קטנים חייבין במעשר דחשובין אוכל שקטנים יכולין לאוכלן שאינן מרים כל כך אבל כשהן גדולים אין יכולין לאוכלן כ"כ ולא חשיב אוכל ופטורין מן המעשר: מתוקין גדולים חייבים כלומר מין מתוקין כשהן גדולים הן חייבים במעשר אבל כשהן קטנים מרים הם ולאו בני אכילה הם ופטורים מן המעשר ע"כ. ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט,

---

[1]) בנו"ג שתי. [2]) בלי' כושי Sak בלא"ר סַק בל"י ורו' σάκκος, saccus בלי הונג' zsák. [3]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התל' ובדפ"ע בפ"ג. [4]) בנו"ג ר' יוחנן ובכ"י ש"ס ר' יוחנן עלייהו. [5]) ואולי נקרא כן ר' ירמיה (תלמידו של ר' זירא) בהיותו בא"י ועזב דרכו לפלפל בדברי מה בכך שהביא ר' זירא לידי גיחוך (עיי' בב כ"ג:) והשתדל לבוא לנקודת האמת ועל שקידתו האמת נקרא בשם הכבוד שָׁקוּד כמו שמואל, ובן עזאי ובן זומא הנקראים שקדנים. [6]) בבבלי ברכות כ"ח: אני משכים והם משכימים. [7]) בדפ"ר מרתן.

שקידים המרים הרי אלו פטורין ומתוקין אינן חייבין עד שתפרוש קליפתן החיצונה ועש"ה. ירו' ערל' פ"ג דס"ג: שקידי פרך. והעץ נקרא שָׁקֵד קהל"ר פ' וישב העפר מה השקד משעה שיניץ עד שהוא גומר פירותיו כ"א יום וכו'. בירו' תעני' פ"ר דס"ח ע"ג ובבכורו' ח'. אי' לוז. ב"ר פמ"ב גפן ותאנה ורמון אגוז ושקד תפוח ופרסיק ובפסיקת' דר"כ צד קפ"ז: ופרסק ושקדים ועיי"ע קרסטמל. ובלא"ר וסו' שינדא ותרג' שקד: שינדא והקבוץ שינדין עיי"ע שגד] —

* שקיזמי (אולי מל"י ξύσμα Geschabsel) ירו' ברכות ספ"ו ד"י ע"ד שקיזמי ופיתא אימר על השקיזמי במקום שעושין את השקיזמי עיקר וכו' ופי' באה"צ למהרז"ף מל"י הנ"ל מאכל בשר או ירקות הנעשה ע"י גרירה.

שקט (= שְׁקוּט נ"ל מל"ע سقوط ניפל herab-fallend) בפ' מומין אלו (בכורות מ"ג. במשני' ושראשו שקוט ושקיפס[1]). פי' בגמ' (שם) תנא שקוט מלפניו ומפרשינן[2] „שראשו בולט הרבה מלפניו". וי"מ שאינו בולט כלל כענין שקיפס מאחריו שאינו בולט מאחוריו והוא מחוסר „שדומה כמי שנחתך ממנו חתיכה מאחוריו והיינו דשקיל פיסה [רחביא מחבא] וכן שצוארו שקוט ומשוקע בין כתפיו". בנדרים בפ' ר"א (ס"ו:) צוארו נאה שקוט הוא. *[אחי"ה דע כי כל הפי' הועתק מפי' רגמ"ה רק רבינו נתן הכנים באמצע וי"מ שאינו בולט כלל. וכל פי' הערוך אי' בפי' רע"ב בבכורו' בשם עצמו. ובמשניות הגי' שקוע וכן גי' הרמב"ם עיי' מ"ש תוי"ט בבכורו'. ורש"י פי' שקוט מלפניו שראשו משופע מלפניו באלכסון וכו'. מאחוריו: שגובה ראשו חסר מאחוריו וכשט"מ אחר חסר אי' ס"א חדוד מאחוריו ע"כ וזה נוסח ס"א עולה יפה עם גזרת שקיפס ע"ש ומ"ש. ופי' משופע ברש"י מוכיח שהיתה לפניו ג"כ גי' שקוע ובנדרי' פי' המיוחס לרש"י צוארה שקוט שראשה מונח בין כתיפותיה ע"כ וזה כפי' הראשון בערוך (שהוא פי' רגמ"ה), והר"ן פי' שקוט[3] קצר. תוספת' בכורות רפ"ה צוארו שמוט ושקוט] —

* שֶׁקֶט (מל"מ פי' מנוחה Ruhe) סנהדר' ע"ב. שקט לרשעים רע להם ורע לעולם וכו'.

שקטנאי (שם עוף) אריכי שקי (חולי' ס"ג רע"א) עיי' בע' מרזמא. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ערוך ולא מרמזא כבדפ"ע) ובע' מרזמא גי' הערוך שיקטנאי ובנו"ג שיקטנא. ודע כי שם עוף אחד בלתי ידוע נקרא בל' פרסי' جکاک וה' לעוויזאהן (צאאלאגיא צד 170) חשב שהוא Flamingo בלי ראיות] —

* שַׁקְיָא, שַׁקִי (שׁוֹקִי) Bewässerung; שַׁקְיוּתָא, שִׁיקוּיָא, שִׁקְיֵינָא Getränk; שִׁקְיָיא Bäche עיי"ע שק ג' ומ"ש.

שָׁקַל (מל"מ wägen; שָׁקוּל gleichwiegend עיי' בפנים; שִׁיקוּל Abschätzung) בר"ג דבבא קמא (ג'.) (ובספרי) [צריך לומר ובספרא] בפרש' חטאת נשיא (ספרא ויקרא פרשה ו' פרק ח') מכדי שקול הוא[4] ויבואו שניהם פי' „מכדי דין השן והרגל שוה זה יש הנאה להזיקו וזה הזיקו מצוי[5] אין אחד מכריע על חבירו באיזה דרך אתה יכול לרבות האחד ולמעט האחר אי אפשר לך לרבות אלא שניהם"[6]. בר"ג דפ' עגלה ערופה (סוטה מ"ד:) ובר"ג דסנהדר' (כ' רע"ב) אין בי"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד אין עושין בי"ד שקול לכתחילה פי' כגון שנים אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב כיון שאין מי שיכריע ביניהן נמצא הדבר שקול[7] וכן ד' וכן ו' אין עושין בי"ד זוגות אלא עד שיהא אחד מכריע שנאמר (שמות כ"ג, ב') אחרי רבים להטות. היכי דמי שיקול הדעת (שם ו'. ל"ג.) אמר רב פפא תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגו אהדדי ולא אתמר הילכתא לא כמר ולא כמר וסוגיין דעלמא כחד מינייהו ואזיל איהו ועביד כאידך היינו שיקול הדעת. בגמ' דפ' אין עומדין (ברכות ל"ג.) מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית חמתים. ירושי' (ברכות פ"ה ד"ט סע"א) כשם שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם. ר' חייא בר ווא[8] שמע לה מן הדא יחיינו מיומים וגו' נדעה נרדפה לדעת את ה' [וגו']

---

1) עיי"ע שקיפס ושי"נ השינויים. 2) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע ומפרש ואז הוצרכנו להשלים ומפרש רבִ גרשום כי זה הפי' שייך לו. 3) בל"פ کوتاه (?) פי' קצר עיי"ע גץ (ח"ג, שמ"א:). 4) וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח ובנו"ג מכדי שקולין הן ובספרא שקול הוא שיבאו שניהם. 5) בפי' ר"ח זה יש הנאה להזיקה וזו הזיקה מצוי. 6) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בב"ק. 7) וכ"ה בפי' ר"ח ע"ש. 8) בנו"ג בר אבא ובתענית ירו' רפ"א דס"ג סע"א בר בא.

(הושע ו', ב') [1]). בגמ' דפ' פרת חטאת (זבחי' קט"ז:) ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות (דה"י א', כ"א, כ"ה) וכתיב (ש"ב כ"ד, כ"ד) ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים הא כיצד גבה מכל שבט ושבט נ' [2]) שהן ת"ר ואכתי קשיין אהדדי התם זהב הכא כסף [3]) אלא הכי קאמר גבה כסף במשקל שש מאות זהב ר' יוסי אומר משום אבא יוסי בן דוסא [4]) בקר ומקום מזבח [5]) בנ' וכל הבית בת"ר ר' אלעזר בן שמוע אומר בקר ועצים ומקום מזבח בנ' וכל הבית בו' מאות [6]). *[אחי"ה שָׁקַל מל"מ ושקל בפלס הרים (ישעיה מ' י"ב). תוספ' ע"ז רפ"ז (ח') השוקל ענבים בכף מאזנים. בבינוני פ ע ו ל שָׁקוּל פי' מאותה המדה והמספר כלומר משקל אחד לכולם עיי' ערכי' ד': נזיר נ"ח: שקול הוא, זבחים ד': שקולין הן, בית דין שקול עיי' לעיל ועוד סנהד' י"ד. תוספת' פסחים רפ"ב (ג') הדבר עדיין שקול. ר"ה י"ח: שקולה מיתתן של צדיקים וכו', יומא ט': שקולה שנאת חנם כנגד וכו', ב"ב ט'. שקולה צדקה כנגד וכו', סנהד' ק"ג: שקולה נשמה של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו. שבועות כ"ט. מנחות מ"ג: נדרים כ"ה. שקולה מצות ציצית וכו', נדרים ל"ב. גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה. שמ"ר ספכ"ה השבת שקולה כנגד כל המצות. ב"ר פי"ג שקולה היא גבורת גשמים וכו', במד"ר פ"י שקול הוא כשלשים ואחד צדיקים, שם פי"ח שמואל ששקול כנגד משה ואהרן. פ י ע ל ב"ר פנ"ט שהיה יושב ומשקיל את בתו ראויה היא או אינה ראויה יצריך לו' מ ש ק ל וכדאי' בילק' הושע ר' תקכ"ח ועוד שָׁקַל נבנה מן שֶׁקֶל פי' נותן והביא השקל. שקלי' פ"א מ"ד מנחו' כ"א: מ"ו: כל כוהן ששוקל אינו חוטא.. לא כי אלא כל כוהן שאינו שוקל חוטא, נדרים ל"ג. שוקל לו את שקלו. שקלים פ"א מ"ה מ"ז: פ"ב מ"ב מ"ד וזולתו. ב"ב פ"ח: עיי"ע עין, כרע ב'. ב"ר פ"ד שקול עצמך. ובהשאילה חגיגה ה'. שקל עלינו הכתוב קלות כחמורות, סוף קהל"ר עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות וכו'. והשם שֶׁקֶל קבוץ שְׁקָלִים [7]). ולדעת רז"ל שקל של תורה סלע הוא בכורות פ"ח מ"ז גמ' שם נ'. ירו' קידו' פ"א דנ"ט ע"ד כל שקלים שכתוב בתורה סלעים ועיי"ע סלע וע' צר ט'. מעשר שני פ"ב מ"ח ומ"ט שקל כסף ושקל מעות. השם המופשט שיקול ובפרט שיקול הדעת פי' אומד הדעת מפעל שָׁקַל פולס זה מול זה בדעתו. סנהד' הנ"ל היכי דמי שיקול הדעת, ירו' סנהד' רפ"א די"ח. טעה ודנן בשיקול הדעת, ירוש' כתובו' פ"ט דל"ג. בטעות משנה שיקול הדעת] —

שְׁקַל (בל"ס פי' כמו נָשָׂא בל"מ nehmen, fortnehmen) בגמ' בפ"ק דתעניות (ו':) דלא שקיל שודפנא. בגמ' דפ' אין דורשין (חגיגה י"ג סע"ב) מהיכן שקיל [8]) אמר רב [9]) מזיען [10]) של חיות. שקל קלא (ע"ז י"ח רע"ב) עיי' בע' קלא. *[אחי"ה ובדפ"א יש הוספה: פי' ענין לקיחה ולי' בשדפ"ע ושייך לר"ב. וכנ"ה בסנהדר' ז'. שקל גלימא, קידושי' י"ב: שקלתא ואישתיקא, י"ג. אין שקלי ודידי שקלי, מנחו' פ"ה. עיי"ע מת א'. שבת ס"ג: עיי"ע נב. שם קכ"ג. למשקלא בה קוץ. ב"מ מ'. שקלי בכיילא, ס': דשקיל מיניה מידי דלא יהיב. תמיד ל"ב: שקל מהנהו מיא וכו', יבמו' ק"ה: עיי"ע מטרפס. ב"מ ס"ג: כתובו' נ"ג רע"ב עיי"ע חזר ב', חגיג' י"א: שקלי וטרי עיי"ע טר ב' ומ"ש בח"ד. ע"ב וש"נ התרג'. ועוד עיי' תרג' שמו' כ"ג, ה' בדפ"ש. תרג' משלי כ"ה, כ' ועם אתתא כמו בל"מ נשא אשה תרג' שני אסתר א' ט"ז שקיל אתתא. א ת פ ע ל אשתקילת תרג' דה"י א' ה', כ'] —

שקל (מע' הקודם התואר שָׁקוּלָא בל"ס פי' סַבָּל Lastenträger, Träger) בר"ג דפ' כל הבשר

---

[1]) השלמתי וגו' כי עיקר הראיה מסוף הפסוק: ויבא כגשם לנו וגו' אבל בירו' ברכו' וירו' תעני' הנ"ל הביא ג"כ רק עד: ויבא כגשם וגו' וידוע כי כמה פעמים הובא בש"ס פסוק והראיה מסוף הפסוק. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר. [3]) בנו"ג התם כסף הכא זהב. [4]) בכ"י ה"ב ר' אבא משום אבא יוסי בן דוסתאי ובנו"ג ר' אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי וכ"ה ברש"י בשם תו"כ וככ"י ש"ס בן דוסאי ועיי' ד"ס לזבחים צד קכ"א: וכ"ה בחגיגי' י"ג: אבל בכ"י ש"ס שם בן דוסתאי וכ"ה בילק' איוב כ"ה ודניאל ז' ועיי' ג"כ יומי כ"ב: מנחות נ"ב. ובמד"ר פי"א. [5]) בנו"ג בקר ו ע צ י ם ומקום מזבח ולי' בדפוסים הישנים והוסיפוהו מע"י עיי' ד"ס שם. [6]) בנו"ג בתחלה מימרא דר' אלעזר בן שמוע ואח"כ מימרא ר' אומר משום אבא יוסי וכו' ואח"כ ואכתי קשיין אהדדי ועיי' ג"כ מ"ש רש"י. [7]) ועל פי זה נקראה המסכת שקלים שרוב ענינה בהם. [8]) בנו"ג נפיק וכ"ה בילק' ירמיה ר' ש"ד וילק' איוב ר' תתק"ח אבל כגי' רבינו אי' בספר תורת אדם לרמב"ן (שער הגמול צד צ"ח. בדפ' וויניצ') מהיכא שקיל וכ"ה באה"ת וכצ"ל בכ"י ש"ס בי (הובא אצל ד"ס הניגה צד כ"ג:) ושם בט"ס מהיכא שקי. [9]) בש"ס לי' ובע"י אר"י בר אבא אמר רב ובילק' בשני מקומו' א"ר ירמיה בר אבא. [10]) וכ"ה בילק' ובנו"ג מזיעתן.

(חולי' ק"ה:) הנהו שקולאי דהוו דרו חביתא דחמרא בפ' השואל בגמ' השואל פרה (ב"מ צ"ט:) אמר רבא הני שקולאי דתכרי חביתא דחמרא פי' סבלין הן[1] אבלושי. *[אחי"ה כ"ה בד"פ ובדפ"ר יש לקרוא ג"כ אבלושי וכ"ה בהעתקת עיקרי התלמ' ועיי"ע אבלושי (ח"א, ע"ז ומ"ש)] —

* שִׁקְמָה (מל"מ ובלא"ר וסורי שִׁיקְמָא בל"י συκάμινον בל"ר sycomorus וכן בל"ע سقم (Maulbeer- Feigenbaum בל"מ רק בקבוץ שִׁקְמִים וְשִׁקְמוֹת ובדרז"ל גם היחיד דמאי פ"א מ"א בנות שקמה; כלאי' פ"א מ"ח; פ"ו מ"ד, ב"ב פ"ד מ"ט תוספת' ב"ב פ"ג סדן שקמה שביעי' פ"ד מ"ה ב"מ פ"ט מ"ט קורות שקמה; ב"ב פ"ב מ"ז ומי"א בחרוב ובשקמה; פ"ה מ"ז עצים של שקמה שם פ"ד מ"ח נדה ח': תוספת' שביעי' פ"ג בתולת שקמה. פסחי' נ"ג. עיי"ע שפל. ב"מ קי"ז: בארזים . . בשקמה. ב"ר ס"פ כ"ה וריש מד' רות וירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג עיי"ע גרפית (ה"ב שע"ו, ובהערה 5). כ"ר פ"ב כשקמה הזו שהיא עושה בארץ שש מאות שנה. ועוד שם מקום ספרא בחוקתי פרש' ח' פרק י"ב חרובי שקמה וצלמונה ועיי"ע שיטה וש"נ השינויים. תוספת' ע"ז פ"ו (ז') חרוב שבכפר קסם[2] ושבכפר פגשה (עיי"ע כפר ח"ד, ש':) ושקמה שכראנו ושבכרמל צ"ל שבראני כדאי' בדפוסי' ובכו"פ. דמאי פ"א מ"א רימי שקמונה והיא עיר Sykaminos הנקרא בדרז"ל חיפה[3] ומזה התואר שקמוני ובפרט שמעון השקמוני ב"ב קי"ט. ספרי בהעלתך פ' ס"ח, ספרי שלח פ' קי"ד, ספרי פנחס פ' קל"ג.

שָׁקַע (מל"מ ענינו טביעה sinken, ein = versinken; שִׁיקּוּעַ, שְׁקִיָעה, שְׁקִיֵעתָא das Sinken, (die Vertiefung צלוחית שפיה שוקע (מקואות פ"י מ"א) פי' בע' קלמר. בפ"ז בכלאי' (מ"ו) מאימתי הוא נקרא אנס[4] משישקע. צללו כעופרת (שמות ט"ו, י') תרג' אשתקעו. בפ' אין מעמידין בגמ' דסמך שלקות (ע"ז ל"ז:) (האי) [צ"ל הא][5] מיא בשיקעא זיל טבול[6], בס"ג דע"ז (ע"ה:) אי משום דחזייה לגוי דדעתיה לשקועיה. בפ' המפלת בגמ' המפלת ליום מ' (נדה ל"א רע"א) מניח אצבעו לכאן שוקע לכאן ולכאן[7]; כבלע את הקדש (במדבר ד' כ') תר"י (כ') כד משקע[8]. בויק"ר זאת תהיה פ' רפאני (פי"ז) שקערורות ישקא ביתא באילין לווטייא[9]. בתורת כהנים (מצורע דיכורא נגעים פרק ג' פרשה ג') שקערורת ירקרקת או אדמדמת (ויקרא י"ד ל"ז) [שקערורות] שוקעות (ומראיהן) [צ"ל כמראיהם] ירקרקות או אדמדמות הירוק שבירוקין ואדום שבאדומין ומראיהם שפל מן הקיר ולא ממושן[10]. *[אחי"ה עיקר ענינו טבע במצולה וכדומה כמו ויק"ר רפ"ז שקעה ספינתו בים, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ט. רעדת ארעא ושקעת, ב"מ ע"ב: משששקעו בכבשן, ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד וירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד אירם שוקע היה, ירוש' ע"ז שם פמ"ב ע"ג חותמה שוקע (הפכו בולט), ויק"ר ספ"ה דשקע באריסותיה. תרג' ירו' א' צללו (שמות ט"ו, י') נחתו וישקעו תרג' ירו' א' פחתת (ויקרא י"ג, נ"ה) צורעא שקיעא היא[11]), והושאל לביאת שמש כאלו היה נטבע בים[12]). שבת ל"ד: איזהו ביה"ש משתשקע החמה. קהל"ר פ' וזרח השמש: עד שלא ישקע שמשו של צדיק זה הוא מזריח שמשו של צדיק אחר וכו'. ושם ג"כ בהפעיל עד שלא השקיע ע"ש וכן בב"ר פנ"ח עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק וכו' עד שלא השקיע שמשו של משה וכו', וכ"ה במד' שמואל סוף מזמור ח'. ילק' ריש חיי שרה עד שלא שקעה שמשה של יהושע וכו'. ושם: עד שלא השקיע ועיי' ג"כ ילק' יהושע כ"ו ילק' ש"א סוף ר' צ"ז. ב"ר פי"ט היום שוקע, ושם פס"ח בהפעיל השקיע הקב"ה גלגל חמה וכו'. תוספת' סוטה ספ"י היתה חמה זורחת ממערב ושוקעת במזרח. בהפעיל תוספת' פסחי' ספ"ג (ד') בכ"י אירפ' שהיו כהנים משקיעין בדם עד רכובותיהם ובנו"ג מפקיעין. פַעל זבחים כ"א: דמשקע ליה . . דלא משקע ליה ע"ש כמה פעמי' ושם כ"א סע"א כיור שלא שקעו מבערב וכו'. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א רע"ד אין לך רשות לשקע את עצמך בדברי תורה אלא לפני בני אדם כשירין, ירוש' שבת פ"ז ד"י. כד משקע באנטרין, מנחות

[1]) כדפ"א סוכלין. [2]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג פטם ובכו"פ צד 26 פטם. [3]) עיי' צונץ געזאממעלטע שריפטען ב', 290 ולעף פפלג"צ 387. [4]) כדפו"ו בט"ד אגם. [5]) בהעתקת עיקרי התלמוד לי' וכן לי' בכ"י ש"ס. [6]) בנו"ג בשיקעתא דבנהרא זילו טבולו ובכ"י ש"ס רק מיא בנהרא וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) בנו"ג נותן אצבעו עליו שוקע לכאן ולכאן. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בשדפ"ע כדמשקע בתיבה אחת ובתר"י ב' אי' כד . . משקעין. [9]) בנו"ג שקע ביתא, ושם ג"כ: שקיע ביתו באלין לווטייא. [10]) בנו"ג ממשן ובדפ"ר בט"ם מדושן צ"ל ממשן. [11]) עפ"י הספרא מראיה שקועים. [15]) וכן הונח טמע (עיי"ע) לביאת השמש.

צ"ו. קנין שקועי משקע להו, תרג' אונקלס שמות כ"ה, ז' לשקעא באיפודא. משקדים (שם כ"ה, ל"ג. ל"ד; ל"ז, י"ט. כ') תר"י א' משקעין בציוריהון. פיעל סנהדר' מ"ו. משקעין את הקורה בארץ, ירו' שקלים ספ"ה דמ"ט: כמה ממון שיקעו אביתיי כאן אמר לה כמה נפשות שיקעו אביתיך כאן. בינוני פועל ירוש' ב"מ רפ"ב ד"ח: מְשׁוּקַּע בו. ירו' יומא רפ"ז דמ"ד. זרעו של דוד משוקע שם. ב"ר ס"פ ל"ג התיבה משוקעת במים י"א אמה. ירו' שבת פ"ג ד"ו. כסא שרגליו משוקעות בטיט. שם פט"ז דט"ו ע"ג הדא דאת אמר עד שלא שיקע בו רבי רוב משניות אבל משיקע בו רבי רוב משניות לעולם הוי רץ לתלמוד יותר מן המשנה וכ"ה בירו' הוריות ספ"ג דמ"ח ע"ג עיי' פסיקתא דר"כ ויק"ר בע' רתק ב'. ירו' פיאה פ"ב די"ז. כמה הלכות נאמרו למשה בסיני וכולהון משוקעות במשנה. נתפעל תוספת' מגילה רפ"ג (כ') עד שלא נשתקע שם בעלים מהם וכו', ערכיי ו': נשתקע שם בעלים, קידו' ע"ה סע"א עד שישתקע שם ע"ז ממנו, ירו' שקלים רפ"ח דנ"א. והיו עולי רגלים משתקעין בדם, ירוש' כתובות פ"א דכ"ה ע"ד וירו' קידו' פ"ד דס"ה ע"ד משפחה שנשתקע בה פסול, ירו' קידושיי שם: ונשתקעו בהן גדולי הדור.. וכולם נשתקעו בכהונה גדולה[1]. והשם המופשט שְׁקִיעָה שמ"ר פט"ו דרך של שקיעה. פסחים צ"ד. זבחים כ' סע"ב נ"ו. ושם: ירו' סנהדר' פ"ה דכ"ב ע"ד שקיעת החמה. ועוד השם המופשט כליי פ"ב מ"ח בית שקועו עיי"ע בית שקוע. תוספת' כלי' ב"ק ספ"ג שיקוע העמוד. זבחים כ"א: גזירת שיקוע, שם: מצות שיקוע. תר"י ב' כבלע (במדי ד', כ') כד ייעלון כהניא לשיקוע מאני קודשא ותר"י ב' עיי' לעיל בערוך. שקיעתא פי' כמו שקיעה ע"ז נ"ז: עיי' לעיל בערוך, ועוד עיי"ע שקיעין] —

שקען (= שְׁקוּעִין (?)) בב"ר (פ"פ) [צ"ל פפ"א][2] (לפנינו ס"פ פ') אמר ר' יעקב בר אחא בכל שעה הוה ר' יוחנן ור' יונתן מפקדין חיתא ואמרי להון כל שקועין דאתון עבדין בחולא עבידו בשבתא ביום שלישי שחל להיות בשבת. *[אחי"ה בדפ"א אי' עוד: פירוש תיקונין ע"כ ולי' בדפ' הראשונים ובכ"י ערוך אמור מעתה שזו הוספת ר"ב היא. והמיוחס לרש"י פי' בב"ר כל שקועין כל תיקונין ועיקר תיבה זו תמצא אותה על עיקרה בתלמוד ירו' במס' שבת ע"כ הרי שגם הוא פי' כן וגרס כגי' רבינו אבל הטיב לרמוז על הירו' דשם עיקר הגי' וכיון בלי ספק על ירו' שבת פ"ט די"ב. כל שיקויין דאתין עבדין בחולא עבדין בשובתא וכו' ופי' שיקויין רפיאות עיי"ע שק ג' ומ"ש[3] וא"כ גם בב"ר צ"ל שיקויין] —

* **שְׁקִיעִין, שְׁקִיעַיָא** (hypothekarische Ver-schreibung) ירו' כתובו' ספ"י דל"ד. אזלון אילין דבר תפקן ונסבין להון נשין אעלון להון נשין אעלון להון שקיעין וכו' אמר לון ר' מנא אנא ידע כד זבנתון אילין חקלוותא לא היו אילין שקיעיא קדמיכון ופי' פני משה שקיעין הן שטרי החלטות להיות שקועין בידן. הערוך ע"כ. ואני לא מצאתיה בערוך.

* **שְׁקוּעַ** עיי"ע שקט.

* **שְׁקוּעָה** (כינוי לשבועה) ירו' נדרים פ"א דל"ז. שקועה שקוקא שקורה.

שקף (= שְׁקִיפָא בל"ס פי' צור, סעיף Felsen-spitze, Zacke) בס"פ ג' באהילות (מ"ז) ובר"ג דפ' הישן (סוכה כ"א.) ומודין בשקיפין ובנקיקי הסלעים פי' הרי הן חורין דכתי' (ישעיה נ"ז, ה') סעיפי הסלעי' ומתרגמינן תחות שקיפי כיפיא ונקיקין הן דומין לשקיפין אלא אחד נעשה ע"י מטר ואחד נעשה מאליו. אינמי חררוהו חיות השדה מיהא שניהם שלא ע"י אדם — (א"ב פי' בל"י חפירה תרג' בצור עורב (ישעיה י', כ"ו) בשקיף עורב ופירושו בל"י חפירה). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י σκάφη והנכון שהוא ל"ס הנ"ל והוא כמו סעיף בל"מ[4]) וכתרגומו בשופטים ז', כ"ה; ט"ו, ח'. י"א. ותרג' צורי היעלים (ש"א כ"ד, ב') שקיפי כיפיא. ועוד עיי' תרג' ש"א י"ג, ו'; לישעי' ב', כ"א; ז', י"ט; לירמיה ט"ז, ט"ז. ופי' רבינו אי' בפי' הרא"ש אהלות הנ"ל בשם עצמו ורה"ג שם הביא רק התרג' לישעיה ב', כ"א. וכנ"ה השקיפים והסלעים באהילו' פ"ח מ"ב ועיי' שם בפי' הרמב"ם. והיחיד ב"ר פי"ב

---

[1]) בבבלי קידושי' ע"א. משפחה שנטמעה ועיי"ע בן ציון ומ"ש בח"ב, קכ"ב. [2]) לפי מנין רבינו דמונה פרשה יתירה וכ"ה הציונים מאותה הפרשה בשם פפ"א בערכים איש, חפת, מבל, עגש, פרן ה' ע"ש ובע' דפר, ערש ג', ועיי"ע מבגאי. [3]) ולא כמ"ש בעל מ"כ בב"ר ע"ש בכונת רש"י. [4]) ופי' רד"ק שרש סעף: סעפי הסלעים כדרך שן הסלע שהוא דומה לסלע כסעיף לאילן.

הדין טפזא מגין תחות שקפא מפני העוף ורד"ק שרש שקף פי' כמו כן שְׁקֻף (מ"א ז', ה'). ומזה נבנה הפעל ב"ר פל"א ואל אמה תכלנה מלמעלה . . והיה משקיף בה ועולה ומשקיף בה ועולה פי' משופע כעין שן הסלע והמיוחס לרש"י ומ"כ פי' מלי ושקפים (מ"א ז', ד')] —

שְׁקַף (מל"ס פי' חבט ודחף וכן בל"פ شکافتن (anschlagen, klopfen, stossen בר"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרים נ"ה סע"א) ולא עוד אלא ששוקפין אותו — (א"ב בנו"ג ששוקעים אותו) בקרקע שנאמר (במדבר כ"א, כ"א) ונשקף על פני הישימון. כזרם קיר (ישעיה כ"ה, ד') תרג' כזרמית דשקפא בכותלא. *[אחי"ה כנים דברי רבינו כי גי' שוקעים איננו נופלת על הראיה ונשקף. וכגי' רבינו אי' ג"כ בשאילתות נשא סי' קכ"א ודרשו רז"ל ונשקף בהוראת שקף הסורי והפרסי היינו שמחבטין ודוחפין אותו וכן תרג' נדף (ויקר' כ"ו, ל"ו; איוב י"ג, כ"ה) שָׁקִיף ותרג' שדפות (בראש' מ"א, ו'. כ"ג. כ"ז) שְׁקִיפַן פי' חבוטות. תרג' ידפנו (איוב ל"ב, י"ג) ישקפיניה ועיי' תרג' תהלים א', ד'; ס"ח, ג'. הפעיל דב"ר ספי"א משה השקף עיניך זה ע"ג זה והשקיף עיניו זה ע"ג זה פי' חבוט עיניך וגי' הילק' השכב . . והשכיב. אתפעל ירו' שביעית פ"ט דל"ח ע"ד מִשְׁקָף בעלים ויק"ר פ"ה תרעא (משקיף) [צ"ל מישקף] פתחה לה פי' פתחה השער הסגור (צוגעקלאפפט). ומזה ג"כ משקף בע' הבא] —

שקף (מע' הקודם klopfen) אורדא דנדרא [1] דלא משקף (ע"ז כ"ח:) עיי' בע' אדדא. *[אחי"ה ושם פי' רבינו בשם התשובות: חתיכה של צמר שאינו מנופץ וגם הביא ראיות מהתרג' קול עלה נדף, אל ידפנה עיי' ע' הקודם לזה וא"כ זה הע' שייך לע' הקו: ם אבל בכל דפוסי וכ"י ערוך הוא ע' בפני עצמו. וכן פירש"י לנכון משקף: אינו חבוט . . . משקף לשון עלה נדף. טרפא דשקיף נחבט ע"כ] —

שקף (= שְׁקוּף מל"מ משקוף בל"ע ساكف Ober-} (schwelle, Gebälk בפ' העור בגמ' קולית (חולי' קכ"ו.) ובפ' י"א באהלות (מ"ז) מכנגד השקוף ולפנים הבית טמא. בפ' אלו הן הנשרפין בגמ' הגונב את הקסוה (סנהד' פ"ב:) ואחד [2]) שבא מלאך והגביה את השקוף [3]). בפ"ב במדות (מ"ג) כל השערים שהיו שם היו להן שקופות פי' מן המשקוף [4]) היו שתי אבנים מוטות זו על זו וכך צורתן [5]) Λ [6]) — (א"ב זה נקרא משקוף בל' עברי שהדלת בהסגרו שוקף בו וחובט בו תרג' עלה נדף (ויקרא כ"ו, ל"ו) טרפא דשקיף. שדופות קדים (בראשית מ"א ו', כ"ג. כ"ז) שקיפן קידום פי' חבוטות ברוח). *[אחי"ה ככר הבאתי התרגומי' האלה וכדומה בע' שקף ב'. ודע כי האסקופה רחבה היא והשקוף מחותך בה שהדלת נוקף ושוקף בו כשסוגרין אותו עיי' פי' הר"ש והרא"ש לאהלו' פי"א מ"ז. והרמב"ם בפי"מ למדות ירד לחילוק בין משקוף ובין שקוף והעלה כי זה האחרון הוא זיזין (Gesims) עש"ה. ובאמת אין חילוק ולכאורה חזר בו הרמב"ם בעצמו עיי' מ"ש בנגעים פי"ב מ"ד ושקוף הוא המשקוף העליון מהשער וכו'. ועיי' ג"כ בפי' הר"ש שם. משקוף ושקוף (במשקל ערבי) מורים על המפתן העליון ונקרא כן לפי שהדלת מכה עליו תמיד עיי' רד"ק בשרש שקף. ותרג' המשקוף (שמות י"ב, ז'. כ"ב. כ"ג) שַׁקפא. ותרג' הספים (דה"י א' ט', י"ט. כ"ב) שקופיא וכן האספים (שם כ"ו, ט"ו. י"ז) בית שקפיא. וכנ"ה בנגע' פי"ב מ"ד עצים כדי ליתן תחת השקוף וכו' עד לאחורי השקוף. ירו' עירו' רפ"ה דכ"ב: כנגד השקוף, ירו' נזיר פ"ה דנ"ו ע"ג תחת מעי השקוף. והושאל לתשמיש המטה ירו' נדה פ"ב דמ"ט ע"ד משל לשמש ועד שהיו עומדין תחת השקוף ובבבלי (י"ד:) הגי' המשקוף וגי' רבינו בצד השקוף עיי"ע אותיאונם (ח"א, מ"ח:). והקבוץ שקופות עיי' לעיל ועוד שקופי מנחות ל"ג. עירו' י"א. ע"ש] —

* שָׁקַף (מל"מ ענין הבטה) ברכות כ"ט רע"א והשקיף בה וכו' עיי' פירש"י נפעל ירו' מ"ק רפ"ג דפ"א ע"ג משטים נשקפה.

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י וכ"ה בעי' אורדא ובשרפ"ע אורדא (אידרא) דנרא וכ"ה בנוסחאותינו. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע בט"ס ואחר. [3]) בנו"ג המשקוף אבל בירו' סנהדי פ"י דכ"ח ע"ד אי' כגי' רבינו הגביה לו המלאך את השקוף כדי שיצאו שניהם בין כתיפיו וכן בספרי בלק פי' קל"א נס חמישי שהגביה המלאך פתח שקוף כדי שיראו על כתיפו ועיי' בתר"י אי' במדרי כ"ה חי איזדקיף שיקפא. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב ובהעתקת עיקרי התלמוד, ובדפ"ע מן השקוף. [5]) כ"ה בדפ"ר וכ"י ערוך ובהעתקת עיקרי התלמוד, ובדפ"ע לי' וגם לי' הצורה. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ול"ד ובעיקרי התלמוד; ובפי"מ להרמב"ם במדות אי' וב' אבנים מוטות זו ע"ג זו כגון זה ך ובפי' הרא"ש שם הצורה כזו Λ והיא כצורת הערוך.

שְׁקִיפָס עיי' למעלה בע' שקט. *[אחי"ה במשנה בבכורות הגי' סקיפת וכ"ה בגמ' שם מ"ג: אבל במשנ' שבמשניו' אי' כגי' רבינו שקיפס וכ"ה בפי' הרגמ"ה אשר משם העתיק רבינו פירושו בע' שקט ע"ש וכן גרס הרמב"ם ע"ש. ולפע"ד הוא מל"י ξιφιάς, ξιφιός מחודד כחרב schwertförmig ועוד עיי"ע סקיפת] —

שֶׁקֶץ (מל"מ ענין דבר מתועב Gräuelhaftes, Reptil) ירוש' בפ' הרואה בגמ' על הזיקין (פ"ט ד"י"ג ע"ג) אליהו ז"ל שאל לרבי נהוראי מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולמו א"ל לצורך נבראו בשעה שהבריות חוטאין הקב"ה [1] מביט בהן ואומר מה אלו שלא נבראו לצורך [2] הריני מקיימן אלו שנבראו לצורך [3] על אחת כמה וכמה א"ל עוד יש בהן צורך זבוב לצרעה פשפש לעלוקה [4] נחש לחפפית שבלול לחזזית [5] סממית לעקרב. *[אחי"ה וכנ"ה שקצים ורמשים הרבה בש"ס עיי"ע רמש. והיחיד כתובו' ס'. ירוש' נדה פ"א דמ"ט: כיונק שקץ. ובלא"ר שִׁיקְצָא תרג' ויקר' י"א, י' והלאה תר"י א' דברים ז', כ"ח והקבוץ ברכות נ"ו רע"א שִׁיקְצֵי. ועוד שִׁיקוּצָא כל"מ שִׁקּוּץ וכנוי עבודה זרה היא עיי' תרג' מ"א י"א, ה'; מ"ב כ"ג, י"ג. והקבוץ שיקוצין, שיקוציא תרג' יחזקאל ה', י"א; ח', י' והלאה. והפעל בפיעל כל"מ יבמו' ס"ג: שאין לך מְשֻׁקָּץ ומתועב לפני המקום וכו' עיי"ע ברבר. שהש"ר פ' לסוסתי אין לך מנוול ומשוקץ כשור בשעה שאוכל עשב. ועיי' תרג' ויקר' י"א, י"א. מ"ג; כ', כ"ה; לדברים ז', כ"ו וזולתו] —

* שְׁקַק, שְׁקָקָא, שְׁקָקָה, שָׁקְתָא עיי"ע שק ד'.

* שְׁקַק, שְׁקִיקוּת עיי"ע שק ב'.

* שְׁקוּקָא עיי"ע שקועה.

שַׁקְרַר (מענין שקר עיי' בפנים) מסכת סנהד' פ' חלק (סנהד' ק"ט:) ארבעה דיני היו בסדום שקראי ושקרוראי זייפי ומצלי דינא פי' אומרים שקר ויועצים אחרים לשקר. *[אחי"ה בילק' כ"י ושקוריי ובאה"ת ושקרורי. ומלת שקרוראי כדאי' לפנינו היא חיזוק מן שַׁקְרָאֵי בל"ס שַׁקְרָא פי' שַׁקָּר [6] ובכ"י ש"ס יש כאן הוספו' עיי"ע קלפנדר וש"נ השינויים ונסמן ב"ר פ"נ. והתואר שַׁקְּרָא שַׁקְּרָאֵי. שַׁקָּרֵי אי' עוד בשבת נ"ו. חזייה דשקרא הוא. ביבמו' נ"ה: או איהו שקראי או אנא שקרי והוא כמו שַׁקָּר הקבוץ סוטה מ"ב. כת שקרים עיי"ע חנף. סוטה ל"ה. שַׁקְּרֵי הוו ובתרג' ישעי' כ"ו, י'; צפני' ג', ד' שַׁקָּרִין וכן ענין שַׁקְרָן, שַׁקְרָנָא (Lügner) ב"ר פ"נ שַׁקְרָן הוא. איכ"ר פ' בני ציון ואת ידע מיד שאיני שקרן. ב"ר ס"פ מ"ז שקרנא כמזבנא את. [והשם שֶׁקֶר כל"מ ובל"ס שׁוּקְרָא ובלי תרג' ורז"ל שִׁיקְרָא, שִׁקְרָא. ירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג גר שקר. ירו' סנהד' פי"א ד"ל ע"ג לחם שקר. לחם אמת. מנחות מ"ג. שינוי שקר שינוי אמת. שבת ק"ד. שין שקר ת"ו אמת שקר מקרבין מיליה וכו'. ושם: שיקרא שכיח. שיקרא אחדא כרעיה קאי. גיטי' מ"ה סע"א עורבא שיקרא הוא. ב"ב פ"ב מיחזי כשיקרא. תרג' לשוא (שמות כ', ז') לשקרא; תרג' לשקר (ש"א כ"ה, כ"א; ירמיה ג', כ"ג) לשקרא. והקבוץ שִׁיקְרִין תרג' ירמיה כ"ג, ל"ב; לתהלים ק"א, ז'. ב"ב פ"ב. מרי שיקרין אנן. ויק"ר פכ"ו שמיע מיני מילין שִׁקְרָן. והשם המופשט ספרי נשא פ' ב' אין מעילה בכל מקום אלא שיקור [7]. והפעל בפיעל ובפַעֵל אבות פ"א מ"ט ילמדו לשקר ירו' סנהד' פי"א ד"ל ע"ג כחש לו (מ"א י"ג, י"ח) שיקר ביה. במ"ר פ"כ שהיה משקר במשקלות. ר"ה כ"ב: לא משקרי בה אינשי. יבמו' צ"ג: לא משקר. תענית ט': כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מיטרייהו. מגילה ג'. ודילמא משקרי. גיטין נ"ז. שקורי משקריתו. סנהד' צ"ד. קא משקרת. צ"ח. שקורי קא משקר בי. ועוד עיי' תרג' בראשית כ"א, כ"ג; לויק' י"ט, י"א וזולתו. נתפעל ירו' מכות רפ"א דל"א. עדים שנזדממו וחזרו ונשתקרו] [8] —

* שָׁקַר (מל"ע شَقَرَ פי' צובע אדום roth machen, schminken) איכ"ר פ' סורו טמא דרש ומשקרות (ישעיה ג', ט"ז) שהיו משקרות את עיניהם בסיקרא ובפסיקתא דר"כ צד קל"ב שהיו סוקרות עיניהן בסיקרא ועיי"ע סקר. והשם שְׁקַר בל"ע شُقْرَة כמו סיקרא Schminke, Röthel ירו' ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ד רִבָּה שְׁקַר. ועוד עיי"ע שרק.

* שקורה עיי"ע שקועה.

---

[1] בנו"ג הוא. [2] בנו"ג שאין בהן צורך. [3] בנו"ג שיש מהן צורך. [4] בנו"ג לעלוקתה. [5] בנו"ג בט"ס שכלון לחזזית ובמהרש"ס שבלול לכתית וכ"ה בבבלי שבת ע"ז: ועיי"ע שבלול. [6] כמו חברורא מן חברא עיי"ע חברורא. [7] אבל עיי' ספרא ויקרא פרק י"ט פרשה י"א אלא שינוי. [8] כ"ה נכון בד' זיטאמיר ובדפי' קרטשין בטעות ושתקרו.

* שיקור, קבוץ שִׁיקוּרִין (מין פכין thönerne Krüge) תוספתא כלים ב"ק ספ"ב הצרצורין והשיקורין עד שלא הוסקו טהורין וכו' וכנרא' שהוא מין פכין ובקבוק ובע' צרצור פי' רבינו ע"י בוקאל Pokal ודע כי גם בל"ע مشقّة פי' כיס וגביע גדול ואולי הוא הוא שיקורין.

* שִׁקְשֵׁק (פלפל מן השקה, אשקי befeuchten, erweichen) ב"ר רפי"ד וירו' שבת פ"ב ד"ה: כפי גי' רבינו עיי"ע שק ג'. ב"ר פמ"א וס"ט עיי"ע מג. ועוד עיי"ע קשקש וש"נ ירוש' תענית פ"ג דס"ז. ותוספת' תענית ספ"ג (כ') בכ"י אירפ' משקשק וצ"ל מקשקש.

* שׁוֹקֶת עיי"ע שק ג'.

* שְׁקָקְתָא (Strasse) עיי"ע שק ד'.

שר (= שָׁרָה מל"מ ענינו התרת קשר auflösen וכן בלא"ר שְׁרָא (ובל"ס ותרג' תְּרָא) ומזה ענין המסאה einweichen והשם כל"מ משרה der Ort wo man einweicht, Waschteich) בריש שבת (י"ז:) אין שורין דיו. בפ' כל שעה (פסחים ל"ט:) אין שורין את המורסן לתרנגולין. בפ"ב במעשר שני (מ"ד) ובפ"ק בעדיות (מ"ח) בי"ש אומרים שפין ושורין בטהרה [1]. בפ' לא יחפור (ב"ב כ"ה.) מרחיקין את המשרה מן הירק. בפ' לולב הגזול בגמ' הלוקח לולב (מ'.) ובפ' הגוזל עצים בגמ' הנותן צמר (ב"ק ק"ב רע"א) לאכלה ולא למשרה ולא לכביסה [2] פי' שריית הפשתן וכיבוס הבגדים. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י בב"ק ע"ש. ופי' משרה מים ששורין בו את הפשתן וכן פירש"י בב"ב י"ח. ד"ה את המשרה וכ"ה כפי' רגמ"ה שם וז"ל מרחיקין את המשרה מים סרוחין ששורין בהן פשתן . . א"ד משרה שמכבסין ושורין בהן את הבגדים ורבינו נגרר אחר פי' הראשון של רגמ"ה ויש להביא ראיה ממ"ק י"א: (שמחו' פ"ה) ופשתנו להעלות מן המשרה. ולפי' שני יש להביא ראיה מקהל"ר פ' בכל עת והלך . . כוכם לבית המשרה שלו. ברכו' כ"ב: במי המשרה ופירש"י בדף כ"ה: ששורים שם הפשתן והקנבוס וכו'. ול"מ משרת ענבים (במדבר ו', ג') הוא שם מופשט לדבר הנמוח ונמס ומזה דרשו רז"ל בנזיר ל"ז. פסחים מ"ד. ליתן טעם כעיקר שאם שרה ענבים במים ויש בהן טעם יין חייב. נזיר ל"ד רע"ב שבועות כ"א: שרה פיתו ביין — ומה שענינו התרת קשר עיי"ע שר י"ג וש"נ גיטי' ס"ט: למישרא והוא המקור ושייך לזה הערך. נפעל ב"ר ספי"ז מיד היא נשרית. אתפעיל גיטי' ס"ט: ונישתרינהו כה"ג בערוך ע' כמך ע"ש בח"ד, רמ"ז] —

שר (= נָשַׁר נרדף עם ל"מ נשל ובלא"ר וסורי נְתַר ובל"ע نثر ab- herunterfallen; נָשָׁר, נָשְׁרָא das Abfallende) בפ"ז בפיאה (מ"ג) איזהו פרט (ויקרא י"ט, י') הנושר בשעת הבצירה. בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ו רע"א) ואוכלין מתחת הנשרים [3] פי' „מן הפירות הנובלין מן האילן ומיחו בידם חכמים". בריש סוכה (י'.) או תחתיה מפני הנשר. *[אחי"ה ופי' מתחת הנשרים וכדאי' בתוספת' פסחים ספ"ב (ג'.) עיי"ע נשר וכדאית' בהעתקת ר"ח ורבינו נגרר אחר פי' ר"ח בפסחים. והיחיד נָשָׁר סוכה הנ"ל וירוש' סוכה פ"א דנ"ב: ובלא"ר נָשְׁרָא וכ"ה בל"ס ברכות ח'. עיי"ע נשר ד'. וממנו נָשְׁוָור עיי"ע. והשם המופשט נשירה עיי"ע נשר א', וע' נשל — והפעל פיאה פ"ז מ"ג איזהו פרט (ויקרא י"ט, י') הנושר בשעת הבצירה. ביצה ב': פירות הנושרין, ירו' ביצה רפ"א ד"ס. מהיום נשרו . . מאתמול נשרו. יומא כ"א: נושרין, שבת ס"ג: סוטה ט' רע"א במד"ר פ"ט נושרות, גיטי' נ"ח סע"א היו דמעות נושרות ממנו. איכ"ר פ' ודמעתה: נושרות על לחייהן, חולי' ט"ז: שיניו נושרות, ע"ז מ"ט: נשרו ממנו. ב"ר פ"י נשרו אבריו ובויק"ר פכ"ב הגי' נשלו. פיעל ע"ז י"א: י"ג. מְנַשֵּׁר פרסותיו. הפעיל הִשִּׁיר. הנשיר ביצה ל"ה: משירין מנשירין עיי"ע של ג'. פסחים מ"ג. נזיר מ"ב. משרת את השער, כתובו' ו': משיר צרורות, ירו' ברכות פ"ב ד"ה משרת צרורות. שבת ס"ז. אילן המשיר פירותיו. שהש"ר פ' עמודיו: היו משירים פירותיהם] —

שר (= שׁוּרָה מל"מ שׁוּרָה, בל"ע سورة Reihe, Linie) בפ' מי שמתו (ברכות י"ז: במשנה) העומדין בשורה הפנימין [4] פטורין. פי' שורה

---

1) בנו"ג שורין ושפין. 2) בנו"ג לכבוסה אבל גי' כ"י בב"ק לכביסה וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח בסוכה. 3) כ"ה בכ"י ובדפו"ו ובהעתקת עיקרי התלמוד וכ"ה בש"ס ובכ"י ש"ס א"פ הנושרים וכ"ה בכ"י ו"ו ערוך ובדפ"ר ואמ' הגי' הנשירה. 4) בנו"ג הפניים.

הרואה את הפנים פטורין[1] פנימין של שורה שרואין פניהם של אבלים פטורים מקרית שמע ומן התפלה. שורא דרא בהספד שנאמר (איוב ל"ג, כ"ז) ישר על אנשים[2]. מנהגם אחר שקוברין את המת עושין שלש שורות שורה אחת עומדין שם קרוביו ורעיו של מת שורה שנית אוהביו ורעיו והאבלים בין שתי השורות[3] שורה שלישית שאר הקהל והמקום הזה מעותד לדבר ומספידין שם לפי כבוד המת ונקרא שדה בוכים[4]. ויש מפרשים שורה אחת כנגד האבל קרוביו ורעיו שורה שנית מי שהוא בכבודו ובאהבתו פחות מהן מעט ושלישית פחותין מן השניה והפנימיים רואין את האבל שהן קרובין לו יותר מן הכל[5]. בר"ג דכתובות (ח' :) ברכה בשורה מי איכא. בר"ג דפ' שני בסנהדרין (י"ט.) אין עושין שורה פחותה מן עשרה ואין אבלים מן המנין[6]. מי סברת דעבידא כשורה לא דעבידא כחצובה (עירו' פ"ה רע"ב)[7]. כשורה מהו כחצובה מהו רב אמר כשורה ושמואל אמר כחצובה (ב"מ כ"ה סע"א) כבר פירשנו בע' חצב[8]. בר"ג דפ' האומר לחבירו (ב"ב ק"ג סע"א ורע"ב) כשיר מהו כשורה מהו[9]. בר"ג דפ' הרואה כתם (נדה נ"ח.) בעי ר' ירמיה כשיר מהו כשורה מהו. *[אחי"ה שורה הוא מל"מ ורז"ל דרשו ג"כ ישור (באיוב הנ"ל) כדעת רבינו מענין שורה עיי' יומא פ"ז. צריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם שנא' ישר על אנשים ופירש"י ישור לשון שורה וְכו' וכן פי' באיוב הנ"ל עיי' למטה הערה 3 וכ"ה בירו' יומא ספ"ח דל"ה ע"ג ושם אי' יעשה שורה של אנשים ויאמר חטאתי וכו'[10]. וכנ"ה בירו' ביכורים פ"ג דס"ה ע"ג אב בית דין שנכנס עושין לו שורות. ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד אילו ת"ח שהיו עשויין שורות שורות ככרם. ויק"ר ס"פ כ"א כשורות שלמעלן כך שורות שלמטן מה שורות שלמעלן ואיש אחד בתוכם לבוש בדים (יחזקאל ט', ב') כך שלמטן כתנת בד (ויק' ט"ז, ד'). ועוד הושאל לקו הדין הישר ב"מ ל' : ואת המעשה (שמות י"ח, כ') זה הדין אשר יעשון לפנים משורת הדין וכ"ה במכילתא ריש יתרו המעשה זו שורת הדין אשר יעשון לפנים משורת הדין וכן תר"י א' עובדא ושורת דינא ודיעבדון מלגיו לשורתא לרשיעיין. וכן אי' שורת הדין גיטי' פ"ד מ"ד ברכות ז', מ"ה: וש"נ עיי"ע דן (ח"ג צד 93). ב"מ ע"ג : אינו נוהג כשורה. ב"ר פצ"ג כהוגן וכשורה. שם פנ"ח אהבה מקלקלת את השורה ושנאה מקלקלת את השורה] —

שר (= שׁוּר, שׁוּרָה מל"מ וכן בל"א וסו' שׁוּרא בל"ע سور Mauer) חומה ולא שור אגר (מגילה ה' : ערכיי ל"ב.) כבר פי' בע' אגר[11]. לפרשא לשורא ולטורזיינא (ב"ב ח'.) כבר פי' בע' טרזין[12]. שורא ובר שורא (פסחים פ"ו. ירו' פסחים פ"ז דל"ה:) כבר פי' בע' בר שורא[13]. בפ' השותפין בנמ' כופין (ב"ב ז' :) רמא שורא ארבנן פי' הטיל בנין החומה על רבנן. *[אחי"ה וכ"ה בפי' הרגמ"ה ורש"י ע"ש. ובעיקרי התלמוד אי' עוד : ס"א רמא כרגא ארבנן פי' מס עכ"ל ואולי שייך לרבינו וכ"ה באמת בכ"י ש"ס כרגא דשורא עיי' ד"ס ב"ב צד י"ד וש"נ רי"ף כ"י וילק' כ"י תהלי' קל"ט שאי' כמו כן, ובנו"ג רמא דשורא ארבנן. ודע כי בדפ"ע כל הערך הוא המשך מע' הקודם ולא ידעתי למה. וכנ"ה בלא"ר שורא ובר שורא (כל"ס בר שורא פי' חומה קטנה) באיכ"ר פ' חשב עיי"ע בר שורא. ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג שורא דעכו. ירו' ב"ב רפ"ב די"ג : שורא דחמיץ. חיל וחומה (איכה ב', ח') תרג' מקפנא ושורא. החומה הפרוצה (דה"י ב' ל"ב, ה') תרג' שורא דמתרעא. והמים להם חומה (שמות י"ד, כ"ב) תרג' ומיא להון שוּרִין וכן הקבוץ שוּרַיָא תרג' החמתים (מ"ב כ"ה, ד') תר"י א' במד' כ"ו, נ"ט יוכבד . . . דילידת ללוי במיעלהון במצרים ביני שוריא עיי' סוט' י"ב. ב"ר פצ"ח עקרו שור (בראשי'

[1] כ"ה בברכות י"ט רע"ב ושם אי' בכ"י ש"ס ובר"יף דפו"ו ובירו' ברכו' פ"ג ד"ו : ותוספתי ברכות פ"ב בכ"י אירפי. [2] וכן פירש"י שם יעשה שורות של אנשים כשניצול מחליו ועיי' למטה בהוספותי. [3] וכתב הט"ז או"ח סי' ע"ב סק"ג בכונת פי' רש"י דבפנים יושבת שורה אחד והאבל ביניהם ושאר השורות מקיפים בהיקף בעיגול סביב אותה השורה וזהו שכתב רש"י היקף אחורי השורה ר"ל שמקיפים חשורה גם אחריה וכו' ע"ש ועיי' ג"כ הרמב"ם רפי"ג מהל' אבל : כל המלוין את המת עומדין סביב להן שורה לפני שורה ע"כ. [4] עיי"ע בך. [5] זה כפי' רה"ג שהובא בתורת האדם לרמב"ן ענין ההתחלה צד מ"ח סע"ב עש"ה. [6] ועיי"ע ברך ותוה"א שם צד מ"ח ע"ג וריצ"ג הלכת אבל צד מ"ב ועיי' תוי"ט מגילה פ"ד מ"ג. [7] ועיי"ע חצב א' ומ"ש בח"ג, ת"ע בענין שנויים בהערה 2. [8] ופי' ראשון שם הועתק מפי' ר"ח בב"מ וכעת נדפס בש"ס ווילנא. [9] כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו ובשאר דפ"ע לי' בטעות. [10] ובתרגי' כ"י לאיוב יש נ"א יעביד שורון והוא כש"ס יומא בבלי וירוש'. [11] ח"א, כ"ח. [12] ח"ד, ע"ו : [13] ח"ב, קס"ב.

מ״ט, ו׳) עקרתון שורן של גרים ועיי׳ תרג׳ אונקל׳ שור סנאה ובתר״י א׳ שור בעלי דבביהון. שמ״ר פכ״ד דרש מדבר שור (שמות ט״ו, כ״ב) כיון שקיבלו את התורה נעשה העולם שור] —

שר (= שֵׁיר, שֵׁירָא מל״מ שֵׁרה רק בקבוץ (ישעיה ג׳, י״ט) בל״ס שֵׁאָרָא (Kette, Armkette כשיר מהו (ב״מ כ״ה. ב״ב ק״ג: נדה נ״ח.) פי׳ כמו השירין שהן עגולין [1]. בפ׳ במה בהמה (שבת נ״א:) וכל בעלי השיר יוצאין בשיר. בתר״י (א׳) ונקרב את קרבן ה׳ (במדבר ל״ט, נ׳) שירין מן ידיהון [2]. הנטיפות והשרות (ישעיה הנ״ל) תרג׳ ועונקיא ושירי ידיא. הפארים והצעדות (שם פסוק כ׳) תרג׳ כליליא ושירי רגליא. ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך (יחזק׳ ל״ח ד׳) תרג׳ ואתן שירין בליסתך וכן ונתתי חחי [3] בלחייך (שם כ״ט, ד׳) ואשוי שירי בליסתך — (א״ב פי׳ בל״י כבל וקשר). *[אחי״ה ר״ב כיון על ל״י σειρά והנכון שהוא ל״מ וא״ר וסורי וכן בלש׳ ערבי׳ ופרסי سوار פי׳ צמיד וכן תרג׳ צמידים (בראשית כ״ד, כ״ב. מ״ז) שירין וכן הביא התרג׳ ר״ח בפי׳ בשבת (בש״ס ווילנא נ״ב.). ובשבת ירוש׳ פ״ו ד״ח: שֵׁירַיָּא, ועוד הרבה בתרג׳ עיי׳ למ״ב י״ט, כ״ח; לישעיה ל״ז, כ״ט; לתהלים ק״ז, י׳; שם קמ״ט, ח׳; לאיוב ל״ח, ל״א והיחיד שם ל׳, י״א; מ׳, כ״ו; תהלי׳ ק״ה, י״ח — ואולי לפי פי׳ הרמב״ם מזה הענין ג״כ השרולין עיי״ע שרוול ומ״ש] —

שר (= שִׁירָא, שִׁירָה, שִׁירָאָה פי׳ בל״ס שִׁירָיָא מל״י σηρικόν ומן משי (von Seide [4] השירים [5] והכלך (שבת כ׳: כלאים פ״ט מ״ב) פי׳ שיראין [6] שש טוב (?) כלך מין בינוני עיי׳ בע׳ כלך — (א״ב בס״ג דסוטה (מ״ח:) משחרב בית המקדש ראשון בטלה שירה פרגדא ופי׳ רש״י מין משי מובחר ובעל הערוך גרס שרה [7] ע״ש תרג׳ בפסוק ותלבש אסתר מלכות (אסתר תרג׳ שני ה׳, א׳) שיראה פרנגן ובפסוק מהר קח את הלבוש (שם ו׳, י׳) שיראה טבא פרגינן). *[אחי״ה בנו״ג בשתי פעמים שיראה טבא פרנגן ועיי״ע פרנדא ומ״ש ר״ב. ודע כי בע׳ כלך פי׳ רבינו כלך גושקרא מטכסא השיראין והסיריקון כולן ממין שירא פרנדא הן אלא משונה באריגתן וכו׳ ובאמת בספרא תזריע פרש׳ ה׳ פרק י״ג הוזכרו יחדיו והבגד יכול השיריים והסיריקון והכלך וכו׳. וכן תוספת׳ כלים ב״ב פ״ה ואלו הן הרכים כגון השיריים והסיריקון והכלך [8] וא״כ קשה להלום דברי רבינו בזה הערך כי שיראין הוא שש טוב וכבר הקשה עליו ר״מ לונזאנו בע׳ שיר וז״ל בירו׳ פי׳ מטכסא והוא משי בל׳ יון והערוך כתב שש טוב ולא נהיר ע״כ ובעיקרי התלמוד אחרי שהביאו פירש״י כי שיראים הם העשוי מעיקר המשי כתב וז״ל ואולי בעל הערוך קרא למשי שש כי לא יטעה בזה שהוא פשתן כי זה מפורש בגמ׳ בפ״ק דקדושי׳ ההוא גברא דקדיש בשראי הרמב״ם ז״ל והר״ן ז״ל פירשו בבגדי משי שהאשה מתאוה להם ואין צריך שומא שיראי לא צריכא שומא ע״כ וכל זה אינו שוה לי כי למה יקרב רבינו משי בשם שש ובע׳ כלך רציתי לומר שכונת רבינו ד ו מ ה לשש וכשיטת הרמב״ם בכלאים פ״ט מ״ב ע״ש אבל עתה ברור לי כי שש איננו לשון עברי כי אם הלעז האיטלקית seta פי׳ משי ורבינו היה כותב ש י ט טוב כלו׳ שי״ט = seta טוב = משי טוב והמעתיקים לא הבינו וכתבו שש טוב רצו לתקן וקלקלו. ודע כי המלה יונית היא ונבנה מהשם הפרטי Σῆρ ועיי׳ ג״כ פרייטאג או״מ ערביים שרש سيراء. וכן ביחיד כתובו׳ ס״ג סע״ב חד שיירא. איכ״ר פ׳ לאמותם: סב לך חד שירא או חד קדש. והקבוץ שבת וכלאי׳ הנ״ל. סנהד׳ ס״ז: כריכי דשיראי עיי״ע כרך א׳ קידושי׳ ל״ב. קרע שיראי. שבת צ׳ סע״א עיי״ע תכך. ירו׳ שבת פ״ו ד״ח: השרות (ישעיה ג׳, י״ט) שיראין. ותרג׳ מאוזל (יחזקאל כ״ז, י״ט) ודן ויון בשירין ופירש״י מטוה של שיראין] —

שר (= שִׁיֵּר פי׳ כמו שָׁאַר בל״מ וכן בל״ע سأر übrig lassen; سؤر übrig sein; והשם בל״מ שְׁאָר וכ״ה בל״א וכן שְׁאָרָא, שְׁיָרָא, שִׁיּוּר, שִׁיּוּרָא Ueberrest; ובמספר הזוגי שִׁירַיִים [9] (Ueberreste בפ״ג בפרה (מ״א) ובפ׳ טרף בקלפי

---

[1]) וכ״ה בפי׳ ר״ח בב״מ פי׳ כשיר עגול כצמידין דמתרגמינן לה שירין ע״כ ודע כי בדפ״ר זה הציון עם פירושו אי׳ בע׳ שר ג׳ אשר שם הביא רבינו הציון מב״ב ונדה יחד עם כשורה מהו והשמיטו בדפ״ר אבל בשדפ״ע אי׳ לנכון. [2]) בנו״ג שיריא מן אדרעיהון. [3]) במקרא כתיב חחיים. [4]) מהשם Σῆρ עם של הודו אשר משם היה משי המובחר עיי׳ אוצ״מ יוניים. [5]) וכ״ה בכ״י כלאים ·בנו״ג השיריים ובשבת השיראים עיי״ע כלך ומ״ש בח״ד, רל״ה הערה 1. [6]) כ״ה בכ״י ערוך ובדפ״ע שירים. [7]) עיי״ע שרה ב׳. [8]) כ״ה נכון בר״ש (לכלים פכ״ח סמ״ח) ובנו״ג השירשין והסרקין והכולך ובכ״י אירפ׳ השירין. [9]) כדי להבדילו מן שירים קבוץ מן שיר.

בגמ' קשר לשון (יומא מ"א:) כורכן בשירי לשון פי' „כגון שחלקו ונטל ממנו הנותר [1]) נקרא שירי לשון ופריק אימא כורכן בזנב לשון כלו' הלשון הזה הוא ארוך והקצר היוצא ממנו נקרא זנב ומחזיר וכורך בו" [2]). בפ"ק בראש השנה בגמ' בארבעה פרקים (ר"ה י"ז סע"א ורע"ב) לשארית נחלתו (מיכה ז', י"ח) ולא לכל נחלתו למי שמשים עצמו כשירים. בס"ג דפ"ק במגילה (ט"ו:) לעטרת צבי ולצפירת תפארה (ישעיה כ"ח, ה') לעושין צביונו ולמצפין תפארתו יכול לכל ת"ל לשאר עמו (ישעיה שם) למי שמשים עצמו כשיריים [3]) פי' „כמו אדם טפל ולא עיקר" [4]). בס"ג דפ' השוחט והמעלה (זבחים קי"א.) ובגמ' דפ' הוציאו לו (יומא ס':) שירים מעכבי. *[אחי"ה פלוגתא היא אי שירים מעכבין אי שירים לא מעכבין ביומא ס': וזבחים מ"ב: נ"ב: פ"א: קי"א. מנחות ט"ז:. וירוש' יומא פ"ה דמ"ג. ושם הגי' הנכונה שיריים, ושם: ע"י הבדין וע"י הפרוכת הן נעשות שיריים, שם: כשהתחיל ליתן וחסרו אבל אם לא התחיל ליתן כל עמא מודיי משהוא משייר שהן שיריים וע"ש היטב וזבחים פ"א: וש"נ בל הענין. תוספת' סוטה רפ"ב שיריים אסורין.. שיריים מותרין. זבחים נ"ב. שירי חטאת, שירי מצוה וכן בסוכה ל"ח רע"א שירי מצוה מעכבין את הפורענות ופירש"י מצוה שהיא שירים שאינה עיקר לעכב כפרה אעפ"כ חשובה היא לעכב פורענות ע"כ [5]). ירוש' עירובי' פ"ב ד"כ: שבעים ושיריים. והשם ביחיד שְׁיָרָא פי' כמו שְׁאָר ירוש' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג שייריה הוא. תר"י א' דברי' כ"ח, נ"ד ובשייר בנו. תרג' דה"י א' י"א, ח' שייר קרתא, שם י"ט, י"א שייר עמא והוא כמו שִׁיוּרָא תר"י א' בראשית מ"ה, ז' סוכה נ"ד: ב"ק ט"ו. לאו שיורא הוא. כריתות י"א. ושיור אין לנו, ב"ב ק"נ סע"א ושם: הוי שיור. ירו' תרומות פ"ה דמ"ג ע"ג אין כאן שיור הקבוץ במד"ר פי"ט אותם שיורים שיצאו ממצרים. והפעל בפיעל גיטין פ"ט מ"ז שייר מקצת!, ב"ק ח': שייר בינונית. ב"ב ק"נ סע"א ורע"ב שייר קרקע כל שהוא. בפַעל סוכ' נ"ד סע"א תעני' י"ג: י"ד. יבמו' כ"א: ע"ג. פ"ד: כתובו' מ"א. קידושי' ט"ז. מ'. נזיר ל"ח: סוטה ט"ז. ב"ק י'. ט"ו. מ"ג: ס"ב: מכות כ"א: תנא ושייר מאי שייר דהאי שייר וכו'. נתפעל נִשְׁתַּיֵּר יומא ע"ז. חולי' מ"ב. מ"ה. מ"ו. ירו' עירו' פ"ב ד"כ: אתפעל ב"מ כ"ה. אִשְׁתַּיֵּר ביה מידי. תרג' במדבר י"א, כ"ו ואשתיירו; שם י"ח, ט' דמשתייר מעלתא; לדברי' כ"ח, נ"ה דלא אשתייר ליה מדעם] —

שר (= שׁוֹר מל"מ Ochs; שׁוֹר בַּר [6]) Antilope pictus, Waldochs) בס"פ ח' בכלאי' (מ"ו) שור הבר מין בהמה פי' בובלו. בר"ג דפ' ראוהו בי"ד (ר"ה כ"ו.) שור פר (תהלים ס"ט, ל"ב) שהוא מפר [7]) פי' „שור הנולד מפר אמיץ בכחו לפיכך הוא חזק ושמן ומובחר שבשוורים ולא משור זקן שככר תשש כחו" [8]). בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירובי' נ"ג:) עשו לי שור משפט בטור מסכן פי' שור תרג' [9]) תור משפט תרג' [10]) דין טור הר [11]) מסכן דל כלומר תרדין בחרדל". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בר"ה ועיי' ג"כ בפירש"י. וכנ"ה שור בכמה מקומות עיי"ע שור. ובענין שור בר בכלאים הנ"ל ובחולי' פ'. שור הבר כבר שקל וטרי ר' שמואל סג"ל לנדא הובא מרמ"ל כע' שר בר עש"ה אבל מ"ש שם צד 456 שבערך שר לא נזכר לפנינו בערוך שם בופילו כלל אמת הדבר שלי' בדפ' פיזרו והלאה אבל אי' בכ"י ה"ב ובדפ"ר בובלו וכ"ה בעיקרי התלמוד ובכ"י ו"ו א' וב' ול"ד אי בופל"ו ושניהם נכונים בלאי"ט bubalo, bufalo פי' Büffel ובע' מריא א' (אחר ע' מראה) הגי' בלע"ז בופלו ובקצת כ"י בובלום הרי שרבינו פי' שור הבר ומריא של מקרא ע"י בובלו, בופלו Büffel וזה כדברי ר' ישעי' האחרון שבהגהת האגור המובא בב"י יו"ד סי' כ"ח ועיי' תוספו' זבחים קי"ג: ד"ה אורזילא. וגם הפוסקים הביאו דשור הבור פי' הערוך בובלו

---

[1]) בפי' ר"ח והנותר. [2]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח ביומא. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בשרפ"ע כשירים וכ"ה בר"ה ובמגילה ובסנהד' קי"א: אבל ברש"י סנהד' כשיריים ובדפו"ו כשירי וחסר הקו כדאי' ברפ"א. [4]) הועתק מפי' ר"ח בר"ה רק שם בש"ס ווילנא אי' בטעות כשיריים כמו אדם גופל ולא כעיקר ע"כ וצ"ל כבערוך טפל ורש"י בר"ה פי' צדיק ובסנהד' הנ"ל פי' שיריים שאין נחשבין כך אינו חשוב בעיניו ואינו מתגאה. [5]) וכן בפ' ערבי פסחים שיירי הכוס מעכבין פורענות והוא דשייר מקדושא לאבדלתא כ"ה בעיקרי התלמוד וכיון לפסחים קי"ג סע"א ושם אי' רק והמבדיל על היין במוצאי שבתות מאי היא דמשייר מקידושא לאבדלתא ופי' רשב"ם (וכן בתוספות) שיש לו מעט יין ומונע שתייתו בשביל הבדלה ע"כ — ב"ב ס"ח: שיריה עיי"ע שר ט"ו. [6]) לדעת החי' לעוויזאהן תולדו' החיו' צד 127 הוא Auerochs. [7]) בנו"ג שהוא גדול כפר. ורש"י גרס שור שהוא פר וכ"ה בכ"י ש"ס ועיי' בד"ס צד ל"ג ובפי' ר"ח כגי' רבינו שהוא מפר. [8]) הועתק מפי' ר"ח ובש"ס ווילנא הגי' שככר כחש כחו. [9]) כ"ה נכון בכ"י ובהעתקת עיקרי התלמוד וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע לי'. [10]) עיי' הערה הקודמת. [11]) כ"ה בעיקרי התלמוד ובדפ"ע הר טור,

עיי' ב"י וש"ע ורמ"א יו"ד הנ"ל וכן הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות פ"א הל' ח' השוה שור הבור עם המריא והוא כשיטת הערוך ועיי' מ"ש בהגיון שלמה צד מ"א וש"נ דברי התבואות שור יו"ד סי' הנ"ל סק"ו. ודע כי בע' כוי כבר הוכחתי (ה"ד, ר"ו) שבל"פ פי' כוי (کاوو) מין שור הדר ביער ושמו אצל הרומיים Antilope picta ואין אצלי ספק שהוא שור בר והוא הוא שור מדברי כפי"מ להרמב"ם בכלאים הנ"ל וברע"ב שור הגדל במדבר וכמו שלא הכריעו חכמים בענין כוי אם מין חיה אם מין בהמה הוא עיי"ע כוי כן פלוגתא בענין שור הבר עיי' חולי' פ'. ועוד עיי"ע תרבלא, וכן תורבלא פי' שור היער מל"פ באלא יער עיי"ע באלא (ח"ב, ג'). ויש במיני Antilope שמקבלין מרות ויש שאינם מקבלין ואולי על זה כיון הירו' כלאים ספ"ח דל"א ע"ג שור בר מין בהמה כו' רבנן אמרי מיכא הוה וערק לתמן ר' יוסי אומר עיקריה מן תמן הוה פי' דתחילת הויתו של שור הבר הוא בישוב כלומר שקיבל מרות רק שנס למדבר וקיבל טעם מדבריות ור"י סבר דתחלת הויתו הוא במדבר ולחיה יחשב שאינו מקבל מרות ודוק. והראיה מתוספת' כלאי' פ"א ר' יוסי אומר (שור הבר) זה תאו האמור בתורה מותר משום אותו ואת בנו וכו' והרי היא כחיה לכל דבר וחכ"א תאו בריה לעצמה שור הבר בריה לעצמה — ובענין שור הבר שהוא כמו בהמות הנזכר באיזה מקומות כבר הוכחתי במקום אחר [1] שמקורו הוא בדמיוני פרסיים ועיי"ע בהמה (ח"ב, כ"ג) —.

שר (= שרא נבנה מהשם שֵׁירוּ, שֵׁירוּתָא בל"ם שֵׁרוּתָא פי' סעודה Mahlzeit) בר"ג דפ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ו רע"א) כי מטא למשרי אמר נישרי לן מר. בחלק בגמ' שלשה מלכים (סנהדרין ק"ב:) לא ידע מהיכא בעי מישרא ריפתא וחברין קרית לן אמר ליה ומהיכא אמר ליה מהיכא דגמר בישולא [2] פי' המוציא. *[אחי"ה ולפנינו בסנהדרין אית' כפירוש מהיכא דבעית למישרא המוציא ואולי צ"ל בערוך פי' אחר (והיינו נ"א) המוציא. ופירש"י בברכות כי מטי למשרי: לישנא דשירותא כלומר לפרוס ברכת המוציא ולאכול ע"כ וכן נ"ל עיקר כי הפעל נבנה מהשם עיי"ע הבא אח"ז כלומר לבצוע הפת ולהתחיל הסעודה — ומזה ג"כ כתובות פ"ה מ"ח המשרה את אשתו ע"י שליש פי' שנותן מזונותיה ע"י אפיטרופוס עיי' המפרשים] —

שר (= שֵׁירוּ, שֵׁירוּתָא פי' מל"מ סעודה עיי"ע הקודם) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות ל"ט:) ר' זירא הוה בצע אכולא שירותא. בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחים קי"ג.) סלקת לאיגרך שירותך בכנפך [3]. ויעש להם משתה (בראשית כ"ט, כ"ב) תר"י (א') ועבד להון שירו. וארוחתו ארוחת תמיד (מ"ב כ"ה, ל') תרג' ושירותיה שירו תדירא. *[אחי"ה ותרג' זבח ש"א כ', ו', כ"ט; ותרג' כרה (מ"ב ו', כ"ג) שירו ותרג' יכרו (איוב מ', ל') שירותא ועוד עיי' תרג' אונקל' בראשית מ"ג, ט"ז; תר"י א' שם י"ח, ה'; מ', כ'; תרג' ישעיה נ"ו, י"ב; למשלי ט"ו, י"ז וזולתו והקבוץ תרג' הושע ד', י"ח סבאם: אסגיאו שֵׁירָוָן מן אונס. ופירש"י בברכות שם אכולא שירותא פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה, וכן בפי' ר"ח בפסחים הנ"ל שירותך בהדך כלומר כבר סעודתך תהיה עמך. תעני' י"א: ליכול כלבא לשירותיה ומזה הפעל עיי"ע הקודם ושני ערכים שייכים להדדי אבל בכל כ"י ודפ"ע נפרדים הם] —

שר (= שָׁרִי, שָׁרִיתָא מל"ע سارية Säule, Ständer, Balken) בב"ר פס"ט (ס"ח) ויחלם: זיל מני עשרין שריין בכריסיה דביתך. איש קורה אחת (מ"ב ו', ב') תרג' גברא שרי [4] חדא. בצל קורתי (בראשית י"ט, ח') בטלל שירותי. *[אחי"ה בדפ"ר ובעיקרי התלמוד לי' ובנו"ג בטלל שריתי וכ"ה עיקר ותרג' הקורה (מ"ב ו', ה') שריתא והקבוץ תרג' מ"א ו', ט' שמי שַׁרְיָתָא, ושם פ' ט' שַׁרְיִית ארזיא עיי' רד"ק תר"י במדבר ל"ה, כ' כלונסן ושִׁרְוָתָא [5] ובל' זכר ב"ר הנ"ל עשרין שריי. ירו' מעשר שני פ"ד דנ"ה: עשר שריין ועיי"ע דקא ומ"ש בח"ג, קכ"א ובאיכ"ר פ' רבתי ד"ה חד בר נש עשרים שוריא צ"ל שָׁרְיָא. ושם בד"ה הדא אתתא היחיד שריתא דביתא פקעא (שרייתא דביתא פקעה, שם) ובב"ר ס"פ פ"ט שריתא דביתי תבירא. עירו' ק"ב. ההיא שריתא עיי"ע שת ו' ובקיצור

---

[1] במ"ע מארגי געזעללשי חכ"א, תקפ"ג והלאה. [2] וכ"ה באה"ת ובילקי כ"י וביד רמ"ה עיי' ד"ס סנהדי צד קנ"ו. ועיי' ל"א בפירש"י ובנו"ג דקרים בישולא ובכ"י ש"ס דקדים ועיי' ברש"י. [3] וכ"ה בכ"י ש"ס ובאה"ת ובנו"ג בהדך. [4] בנו"ג כשורא. [5] עפ"י הספרי: קורות וכלונסות.

שיתא (בהבלעת הרי״ש). — תרג׳ אסת׳ א׳, ו׳ ודשרין סגלגלין צ״ל ושָׁרָיָן סגלגלין] —

שר (= שֵׁרוּי, שֵׁירוּי, שֵׁירוּיָא בל״ס שׁוּרָי, שׁוּרָיָא, ולנקבה שָׁרָיוּתָא ובל״ס שָׁרוּיוּתָא (מפעל שְׁרָא) פי׳ ראשית (Anfang, das Erste ראשית בכורי אדמתך (שמות ל״ד, כ״ו) תר״י (א׳) שירוי בכרת פירי ארעך[1]). ראשית ממלכתו (בראשית י׳, י׳) תר״י (ב׳) שירוי מלכותיה[2]). ראשית קצירכם (ויקר׳ כ״ג, י׳) שירוי חצדכון. *[אחי״ה רק בתר״י ועיי׳ עוד לבראשית י״א, א׳. ב׳; י״ג, ד׳; כ״א ז׳; מ״ט, ג׳; לבמד׳ י״ח, י״ב; לדברים כ״ו, ב׳. תר״י א׳ חדש (שמות א׳, ח׳) וקם מלכא בשירוי ובתר״י ב׳ מלך חדת כמין שירוי[3]). ראש אשמורות (איכה ב׳, י״ט) תרג׳ בשירוי שפרפרא. ותרג׳ ראשית (ירמיה ב׳, ג׳) שירו. ראשיתך (איוב ח׳, ז׳) שירותך וכן ענין שָׁרָיוּתָא סמיכות שריות תרג׳ תחלת (הושע א׳, ב׳) שריות פתגמא די״י. ועוד עיי׳ תרג׳ ש״א ט״ו, י״ז; ש״ב כ״א, ט׳. י׳; מ״ב י״ז, כ״ה[4]) — והפעל שְׁרָא. שְׁרִי פי׳ התחיל תר״י א׳ תחל (דברי׳ ט״ז, ט׳) תישרון, תרג׳ שני אסתר ג׳, ז׳ שרי . . לצבעא פייסא . . שרי מן חד בשבא ולרוב בפַעל שָׁרִי וכ״ה בל״ס שַׁרִי עיי׳ תרג׳ אונקלס בראשי׳ ו׳, א׳; י׳, ח׳; לדברים א׳, ה׳; ב׳, כ״ה. כ״ו. ל״ב והרבה זולתו. ב״ר פי״ז ושרי מחי לה פי׳ התחיל להכותה. בירו׳ דמאי פ״א דכ״א ע״ד שריית מנהקה, ירוש׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה. מישרי נבח בהון, איכ״ר פ׳ רבתי: כמה דשרין למיכל. א ת פ ע ל תרג׳ תכלה (תהלי׳ קי״ט, צ״ו) דאשתרי. תר״י א׳ בראשית ל״ז, י״ז אשתרי מן יומא דין. ועצם הוראת שְׁרָא, שָׁרִי ענין פתיחה והתרה auflösen עיי״ע שר י״ג] —

שר (= שִׁיר, שִׁירָה מל״מ ענין זמר וניגון בפה (Gesang, Lied בגמ׳ דפ״ק דראש השנה (ח׳.) בזמן ששיבולות אומרות שירה פי׳ „בזמן שהתבואה גדולה ונמצאת קמה וכשהרוח מנשבת בה נשמע מתוכה קול הברה וזהו כעין שירה״[5]). בגמ׳ דפ׳ ראוהו בי״ד (שם כ״ח.) התוקע לשיר [יצא]. בר״ג דפ׳ אין עומדין (ברכות ל״א.) נישרי[6]) לן מר פי׳ ישיר לנו זמר[7]). בר״ג[8]) בפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ח.) עשיתי לי שרים ושרות (קהלת ב׳, ח׳) אילו מיני זמר ותענוגות [בני האדם] (שם) אילו בריכות ומרחצאות. *[אחי״ה וכנ״ה בל״ז יומ׳ ל״ח: יודע פרק בשיר, שבועו׳ ט״ו. שיר של תודה ר״ה ה׳. נתקלקלו הלוים בשיר, תמיד ל״ג: השיר שהיו הלוים אומדים בבית המקדש, ירו׳ עירו׳ ספ״י דכ״ו סע״ג הכהנים והלוים וישראל וכלי שיר מעכבין את הקרבן ובירו׳ פסחים רפ״ד ד״ל ע״ג א׳ ושיר ובתוספת׳ תעני׳ רפ״ד (ג׳) הכהנים והלוים כלי שיר והעם מתעכבין את העבודה. פסחי׳ קי״ז. בי׳ מאמרות של שבח נאמר ס׳ תהלים בניצוח וכו׳ במזמור בשיר וכו׳, שם: שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו, ושם בל״נ אמר שירה. ברכו׳ ל״ה. נ׳. שירה על הים. מגילה י׳: מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה, שם י״ד. מה מעבדות לחירות אומרים שירה וכו׳, מ״ק ט״ז: שירה אתה אומר על מפלתו של שאול, סנהד׳ צ״א: האומר שירה בעוה״ז וכו׳, צ״ה: שמעו שירה מפי חיות, חולי׳ צ״א: ישראל אומרים שירה בכל שעה וכו׳. ראש השנה ל׳: שירה של חול. עבודה זרה כ״ד: וישרנה הפרות (ש״א ו׳, י״ב) שאמרו שירה ובב״ר פנ״ד שאמרו שירה בפה. סוכה נ׳: עיקר שירה בפה . . עיקר שירה בכלי. ירו׳ מגילה פ״ג דע״ד: שירת הים ושירת דבורה שירת הבאר וכו׳. והקבוץ שם: כל השירות טעונות ברכה לפניהן ולאחריהן. סנהד׳ כ״ב סע״א ב״ר ר״פ ס״ח תנחומ׳ כי תשא סי׳ ה׳ עיי״ע בכושרות ומ״ש בח״ב, צ״א. ברכות ג׳: ז׳: פסחים ק״ז. שירות ותשבחות. שמ״ר פכ״ג כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבה . . אבל לעתיד לבוא שיר לשון זכר ועיי׳

---

[1]) בנו״ג שירוי בוכרת פירי ארעכון ובתר״י ב׳ שירוי בכרת עללתכון ובתר״י א׳ שמות כ״ג, י״ט שירוי בכורי פירי ארעך. [2]) ובתר״י א׳ שֵׁרוּי. [3]) עפ״י שמ״ר חדש ממש שנתחדשו גזירותיו. [4]) ירו׳ ביצה פ״ב דס״א ע״ג בשירותא ט״ס עיי״ע מלאי ומ״ש בח״ה, קמ״ז עפ״י גי׳ המאירי. [5]) הועתק מפי׳ ר״ח ושם הגי׳ בזמן ששיבולת אומרת שירה ובנו״ג איסתי שבלים אומרת שירה. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג לישרי. [7]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב ל״ד ו״ו ובעיקי התלמי ועיי׳ פירש״י אבל בדפ״ע מר וכפי׳ רבינו מוכח מגי׳ כ״י ש״ס פ׳ נישרי לן מר שרייתא. ובדפוסי׳ אי׳ כגי׳ רבינו רק פעם אחת אבל בכ״י ש״ס שתי פעמים נישרי לן מר וזו הגי׳ יפה עולה עם ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן (ב׳ פעמים) — ובדרך דרוש אמרתי (בהספד על אחד מידידי) שרב המנונא בכונה היה שונה ב׳ פעמים להעיר ולעורר כי הצדיק אשר באמונת עוה״ב יחיה אינו מתפחד מיום המיתה כי יש תקוה לאחריתו אבל אם נירא מהמות שיביא השחתה ואיבוד ואומרים ווי לן דמיתנן אז באמת ווי לן דמיתנן יש לנו לפחוד ושאלו אנן מה נעני בתרך? א״ל הי תורה והי מצוה דמגגי עלן עיי׳ פירש״י. [8]) כ״ה בכ״י ערוך.

מכילת׳ בשלח פ׳ השירה פ״א, שהש״ר פ׳ שחורה ותוספו׳ פסחים קט״ז: ד״ה ונאמר — ובענין דרשות על שיר השירים עיי׳ מגילה ז׳. ידים פ״ג מ״ה ב״ב ק״א. אבדר״נ פל״ו. ובל״א שִׁירָא, שִׁירְתָא תרג׳ תהלים ס״ו, א׳; ל׳, א׳ והקבוץ שִׁירַיָא תרג׳ תהלים קל״ז, ג׳; לשה״ש א׳, א׳ ושם גם כן שִׁירָתָא] —

שר (= שְׁרָא, שרי בל״ס שְׁרָא פי׳ פתח והתיר (lösen, auflösen ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט:) למישרא סיסין רטיבא במים פי׳ לשלשל מי שהוא עצור [1]). בס״ג דפ׳ שואל [2]) (שבת קנ״ב.) שרי שקיך ועייל ביה נהמא [3]) פי׳ פתח פיך ואכול לחם [4]). ועתה הנה פתחתיך (ירמית מ׳, ד׳) תרג׳ הא שריתך. *[אחי״ה וכן תרג׳ ויפתח (בראשי׳ כ״ד, ל״ב) ושרא מן [5]) גמליא ובתר״י ושרי זממי גמליא, תרג׳ של נעליך (שמות ג׳, ה׳) שרי סינך, יתרי פתח (איוב ל׳, י״א) תרג׳ שירי שרא, אפתח (ישעיה מ״ה, א׳) תרג׳ אישרי וכן בפעל עיי׳ תרג׳ תהלים ל׳, י״ב; לאיוב י״ב, י״ח. פסחים קי״ג. שרי כיסך פתח שקך, איכ״ר פ׳ על אלה שרי תורך ושרי פרנך וכו׳, ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב. וירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט. ותוספ׳ יבמו׳ ספי״ב ושרת סיניה מע־לוי ריגליה, ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה, אתת ענתא דצלותא ושרתון וכו׳, והושאל להתרת קטרי הכשוף ירו׳ סנהד׳ ספ״ז דכ״ה ע״ד שריי מה דעבדת אמרה ליה לי נא שרייה, וכן בפַעל בדניאל ה׳, י״ב ומשרא קטרין, אתפעל (שם פ׳, ו׳) וקטרי חרציה משתרין, תרג׳ ישעיה ה׳, כ״ז ולא ישתרי זריז חרציה. ומזה המושג נסתעף מושג המסאה והמשרה (einweichen) עיי״ע שר א׳, ועוד מושג התרת איסור או חוב (Verbotenes erlauben, Strafe erlassen) תר״י א׳ במדבר ל׳, ג׳ בית דינא שָׁרָן ליה ואין לא שרו ליה וכו׳, שם י״ד, י״ט היכמא דשריתא לעמא הדין, שם כ׳ בתר״י ב׳ הא שריתי ושבקית, לבראשית כ״ב, י״ד ושרי ושביק לחוביהן, מ״ק ט״ז. עיי״ע טט ב׳. קידושי׳ י״ג: הוא אסרה והוא שרתה, ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה: אינון שריין ואינון אסרין, נדרי׳ ס״ב. שרי ליה לאיניש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה, שרי ליה לצורבא מרבנן למימר וכו׳ שרו לי תיגראי, יומ׳ פ״ו. שרא ליה מריה לפלניא, סנהד׳ צ״ט. שרא ליה מריה לר׳ הילל. ויק״ר ס״פ ה׳ הא שרי לך. בינוני פעיל במקום התואר שְׁרָיָא (וכ״ה בל״ס) או שְׁרַיֵי ע״ז ל״ז. יוסי שריא, ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד בית דין שריי תרג׳ שני אסתר ג׳, ח׳ יומא שריא הוא. והשם שוּרַיי פי׳ היתר ירושלמי דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג נהיגין . . . שוריי . . כך נהג זוגה שוריי . . כל דחמי מיא שוריי. ועוד מזה המושג שְׁרִי ענין ריצוי (einwilligen, wollen הואיל משה (דברים א׳, ה׳) תרג׳ שרי, ולו הואלנו (יהושע ז׳, ז׳) ולוי פון דשרינא, ויואל (שם י״ז, י״ב) ושרי ועוד עיי׳ תרג׳ שופטים א׳, כ״ז. ל״ה; י״ט, ו׳; לש״ב ז׳, כ״ט; למ״ב ה׳, כ״ג וזולתו] —

שר (= שִׁירִים, שיירים (Rest, Ueberbleibsel מאי שיריה [6]) ביזלי (ב״ב ס״ח:) פי׳ בע׳ בזל וזה שייך בע׳ ששי. *[אחי״ה ואצלנו בע׳ שבעי והוא מל׳ שיריים עיי׳ פירשב״ם] —

שר (= שָׁרִיר מל״ס שְׁרִירָא פי׳ חזק fest והפעל שְׁרַר בל״ס שַׁר fest sein בפַעל (befestigen כפ׳ חבית בגמ׳ כל שלא בא (שבת קמ״ה:) כיון דלא שריר שדריה לא מצי סליק פי׳ שאין שדרו חזק מהו דתימא לשרורי [7]) קא מיכוין (שבת ע״ד: וע״ז ל״ח.) כבר פי׳ בע׳ סך ט׳ [8]). ארץ אשר אבניה ברזל (דברים ח׳, ט׳) תר״י (א׳) שרירן ובירין. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ע מדפ׳ פיז׳ והלאה ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ר רק: שרירן ובתר״י א׳ וב׳ רק: ברירן והיחיד שָׁרִיר עוד בתרג׳ ירוש׳ ב׳ דברים ל״ג, כ״ט, ובתרג׳ משלי י״ט, ז׳; פסחי׳ ע״ד: עיי״ע חוור. ב״ב ק״ס: שריר וקיים, ירוש׳ גיטי׳ ספ״ט ד״נ ע״ג קיים שריר וברור, ומזה פי׳ הרד״ק (שרש שרר) ל״מ בשררות לבי (דברי׳ כ״ט, י״ח) בחוזק לב וכן ענין ל״ס שרירותא ותרג׳ נגידים (משלי ח׳, ו׳) דשרירותא ממללא אנא. ותואר הפעל שריראית תרג׳ משלי כ״א, כ״ח. והפעל שרר תרג׳ כ״י תהלי׳ ק״ז, מ״ב שרורת פומיה לאתחסמא [9]) ומזה לשרורי בשבת ובע״ז הנ״ל, אתפעל נדה מ״ח: אשתרו דדיך אבל עיי״ע כרף וע׳ שדר ג׳

[1]) ורש״י פי׳ בהיפך. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע בטעות השואל וכבר עמד על זה הפשב״ע. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובאה״ת ובילקי׳ ירמיה מ״ד ובנו״ג ועייל לחמך ובכ״י ש״ס א״פ גוד שקיך ועייל ביה לחמא. [4]) וכ״ה בפירש״י. [5]) כ״ה בדפ״ש וכ״י. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס עיי׳ ד״ס ובנו״ג שייריה. [7]) בשבת ע״ד: ובע״ז ל״ח. אי׳ לשרורי מנא ולי׳ בכ״י ש״ס ולי׳ בע׳ סך ט׳ ולי׳ בפי׳ ר״ח. [8]) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובכ״י ק״ט בט״ס בע׳ שך וצ״ל סך ובע׳ הנ״ל פי׳ רבינו עפ״י פי׳ ר״ח בשבת. [9]) עיי׳ עמת״ר ללעווי ח״ב, צד 520.

ומ״ש. ובעיקרי התלמוד הוסיף להביא מפ׳ התינוק׳ למישרא מזייה פי׳ מקשין את השער ור׳ נסים כפ״ב בשבועו׳ פי׳ מתירין את השער שלא יסתבכו זה בזה ואינו נראה ע״כ. ומזה ע׳ הבא אח״ז] —

שר (מל״מ שֹׁר, שֹׁוֹר פי׳ טבור וכן בל״ע ܫܪ, בל״ס שׁוֹרְרָא Nabelstrang מענין הקודם ענין חוזק) בילמדנו ריש כי תשא (תנחומא כי תשא רסי׳ ב׳) שררך אגן הסהר (שה״ש ז׳, ד׳) שררך זו סנהדרין ולמה נקראו שרר מה השורר נתון באמצעיתו של אדם כך סנהדרין יושבין בלשכת הגזית שהוא באמצע הבית וכו׳. *[אחי״ה וכן בתנחומא במדבר רסי׳ ד׳ שררך וגו׳ מדבר בסנהד׳ של ישראל שהיתה נתונה בלשכת הגזית והיא משולה בשרר הזה ולמה נמשלה בשרר מה השרר הזה נתון באמצע הגוף וכו׳ וכ״ה בבמ״ר פ״א ועיי׳ ילק׳ שה״ש ר׳ תתקצ״ב ופסיקת׳ רבתי פ״י. תנחומא כי תשא רסי׳ ב׳ מה השרר הזה כל זמן שהתינוק נתון במעי אמו פיו סתום ומן השרר הוא אוכל ועיי׳ תנחו׳ הישן כי תשא רסי׳ א׳ קצת בשינויים. ועוד עיי״ע שור וש״נ] —

שָׂר (מל״מ ענין מושל Herrscher, Fürst) בחלק בגמ׳ (הלוקח) [צ״ל הלוחש] (סנהד׳ ק״א.) שורי שמן שרי בצים פי׳ שרים ששואלים בהם בשמן ובביצים מותר לשאול בהן בחול דלא מסכני ואם השמן בכלי לוחשן עליו לרפואה דלא מסתכן אבל היה ביד ולוחש בו מסתכן.[1] בפ׳ כל היד בגמ׳ בי״ש (נדה מ״ז:) שר הנרגל בבית המשתאות פי׳ שר גדול ששותה הררה בבית המשתה ומשתכר ומתבזה ואמרי לה הנרגן שעושה דברים מכוערים שמרגנין עליו אפי׳ בבית המשתה כמו (דברים א׳, כ״ז) ותרגנו באהליכם. *[אחי״ה והתוספו׳ בד״ה שר (הנרגל) [צ״ל הנרגן] הביאו בשם הערוך שמתרעמים עליו בבית המשתאות ועיי׳ מ״ש בהפשב״ע להסביר פי׳ רבינו, ורש״י פי׳ הנרגל: רגיל, הנרגן מרבה דברים, ועוד אי׳ ואמרי לה שר הנרגז וע״ש פירש״י ורבינו לא גרס מ״א. וכנ״ה בפסחים קי״ח סע״א שר הברד. שם קי״ח: וב״ר פ״י שר של ים ירוש׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ה ע״ד שרה דימא, ערכי׳ ט״ו: שר של גיהגם, חולי׳ ס. יבמות ט״ז: שר העולם עיי׳ מיטטרון (ח״ה, ק״כ) שר הפנים מד׳ תנחומא הישן ואתחנן סי׳ ו׳ ובכ״י א״פ אי׳ מטטרון ועיי׳ תשו׳ הגאונים (בהוצא׳ החי הרכבי סי׳ שע״ג צד 189) וישעיה אמר ומלאך פניו הושיעם וזה הוא שר הפנים דאמרין רבנן והוא מיטטרון, במ״ר פכ״ג שר הארץ, ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ה ע״ד שרו של פעור, ב״ר פע״ז תנחומ׳ וישלח סי׳ ח׳ ילק׳ וישלח ר׳ קל״ב רש״י על התורה בראשי׳ ל״ב, כ״ה שרו של עשו, ירוש׳ שבת פ״א ד״ג: מתעביד שֵׁר צ״ל שר, חולי׳ ק״ה: שרא דעניותא צ״ל ככב״י ש״ס שדא עיי״ע איסרא ח״א, ר״ב ומ״ש. שהש״ר ס״פ ברח שרים של מעלה . . . שרים של מטה, ב״ר ר״פ ע״ח מיכאל וגבריאל שהן שרים של מעלה. ויק״ר רפ״ה שירא [אשמדון] שריהון דרוחתא ועיי״ע שד ו׳ גי׳ רבינו — ומזה הפעל שרר והשם המופשט שְׂרָרָה (Herrschaft, Hoheit) ירו׳ יומא פ״ו דמ״ג ע״ד ברח מן השררה. ירו׳ תענית פ״ד דס״ח ע״ג להנהיג שררה, שהש״ר פ׳ כלך יפה: לא נהגו שררה במצרים . . נהגו שררה במצרים ע״ש כל הענין ובבמד״ר פי״ג לא הנהיגו . . . הנהיגו שררה . .[2], ירו׳ פיאה פ״ח דכ״א. שכל שררה שניתנה מתורה ניתנה. ויק״ר פ״כ שלא יגביהו שררה. והוא כמו סררותא עיי״ע] —

☞ שר (= שְׁרָא מל״מ וסורי פי׳ שכן, נוח ruhen, sich niederlassen, wohnen) תרג׳ (אשר) [צ״ל כי] שכן עליו הענן (שמו׳ מ׳, ל״ה) די שרא עליה עננא. *[אחי״ה ר״ב הוסיף זה הערך עפ״י המתורגמן ושם ג״כ בטעות הזכרון אשר וצ״ל כי ועוד הוסיף המתורגמן להרבות הדוגמאות כי כל שכן וינח בהפעיל מתורגם שרא. ועיי׳ ג״כ דניאל ב׳, כ״ג שְׁרֵא ובדרז״ל תוספת׳ ברכו׳ דפ״א שהיו שרויין במקום אחד, ירו׳ שבת פי״ד די״ד ע״ג שרי בציפורן, יבמו׳ ס״ב: שרוי בלא שמחה, מגיל׳ ב׳. וישראל שרויין על אדמתן, סוטה מ״ח. בזמן שישראל שרויין בצער, שם מ״ח: סנהד׳ י״א. שבת נ״ז. ראוי שתשרה שכינה עליו, ברכו׳ ז׳. בקש שתשרה שכינה על ישראל וכו׳, שבת כ״ב: שהשכינה שורה בישראל, ל״א: אין השכינה שורה לא מתוך עצבות וכו׳, צ״ב. אין השכינה שורה אלא וכו׳ ועיי׳ יומא ע״ג: סוכה כ״ח. מ״ק כ״ה. יבמות ס״ד. סוטה ג׳: י״ז. ב״ב ט״ו: ס׳. סנהדר׳ ל״ט. ק״ג: ק״ה: קי״ח: ירו׳ שבת ספ״ח די״א ע״ג. הפעיל ואפעיל סנהדר׳ ז׳. משרה שכינה, שבת קל״ט. קידו׳ ע׳. הקב״ה משרה שכינתו על ישראל, סוטה ה׳. שהשרה שכינתו על הר סיני

---

[1]) ועיי׳ ג״כ פירש״י. [2]) ועיי׳ בגי׳ אהרת פסיקתא רבתי ספי״ז.

וכו', ותרג' מ"א ח', י"א. ט"ז לאשראה שכינתי תמן, ועיי' תרג' יהושע י"ח, א'; לישעי' י"ד, א'; לירמי' ז', י"ב. וזולתו. קהל"ר ס"פ מה יתרון העושה: כל איניש ואיניש לא משרין אלא עם בעל אומנות יה — וממנו השם מישרא, מישרי פי' מחנה עיי"ע ובמתורגמן ע' שרה ב'] —

שְׁרָב (מל"ם שֵׁרֵב פי' כמו חרב erglühen, verdorren והשם שָׁרָב מל"מ ובל"ס שַׁרָבָא ובל"ע شراب Gluth) בב"ר פ' וירא אליו כחום היום (פמ"ח) תני ר' ישמעאל וחם השמש ונמס (שמות ט"ז, כ"א) בד' שעות אתה אומר בד' שעות או אינו אלא בו' כשהוא אומר כחום היום הרי ו' שעות אמור או חילוף לא בד' שעות טולא קריר ושמשא שריב פי' מקום שיש בו חם ומקום שיש בו צל קריר בו' שעות טולא ושמשא שריבין פי' בו' כל מקום הוא חם בין בשמש בין בצל וזה פי' מיהא דגרסינן בר"ג דפ' תפלת השחר (ברכו' כ"ז.)[1] מאן תנא להא דת"ר וחם השמש וכו'. פת חרבה (משלי י"ז, א') תרג' לחמא שרבתא[2] — (א"ב ל"מ זה (ישעיה מ"ט, י') ולא יכם שרב ושמש) *[אחי"ה הפעל שְׁרֵיב מל"ס הנ"ל נבנה מהשם ונרדף עם הרב, צרב תרג' ירוש' א' יבער (שמות ג', ג') שריב, בער (שם ב') תר"י משריב. אתפעל נצמתו (איוב ו', י"ז) תרג' אשתרבבו.[3]) והשם: ירו' שבת רפי"ד די"ד: ירו' סנהד' פ"י דכ"ט רע"ב בטל . . בשרב, תוספת' שבת ר"פ י"ב (י"ג) בשעת הטל . . בשעת השרב, איכ"ר פ' ויצא בשעת שרב ויק"ר פל"ד בשעת השרב, שם פכ"ז בשרב . . ובצנה, ב"ר פ"ג שעת השרב, שם פפ"ב ועדיין השרב לא בא, ויק"ר פט"ז תשתזיב מן שרבא. ירו' סנהד' ספ"י דכ"ט ע"ג שזבינך מן הדין שורבא. תרג' חרב (בראשית ל"א, מ') שרבא, עיי' תר"י א' במד' י"ד, י"ד; תרג' ישעיה ד', ו'; כ"ה, ד'; לירמיה ל"ו, ל' וזולתו, והקבוץ שְׁרָבֵי שמשא תרג' שה"ש א', ז' תר"י א' שמות י"ב, ל"ז. ותרג' שרב (ישעיה ל"ה, ז') שרובא ובמשקל הסורי שורבא תר"י ב' בראשי' ח', כ"ב ועוד בל"ס שָׁרְבוּתָא ומזה בירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד והיי דין כיף אית ביה שרברובי ועד היכן שרברוביתיה מטייה, והוא כפלות מן שרבא (Dürre)] —

שַׁרְבֵּב (בנין פרעל מן שַׁב בל"ס כמו תַּבֵּב (עיי"ע תב ד') herunterlassen, nachschleppen) בס"ג דפ' חבית (שבת קמ"ז:) שרביבו[4] להו[5] למטה מכתפים. בפ"ק בביצה בגמ' בתוך הקן (י"א.) והני אשתרבובי אשתרבוב ונחיתו. בר"ג דפ' הרואה (ברכות נ"ד:) א"ת שברת (תהלים ג', ח') אלא שריבבת[6]. תרג' וישלח ואת ירמיה בחבלים (ירמי' ל"ח, ו') ושרביבו ית ירמיה. ובלוי מלחים וישלחם (שם י"א) [תרג' ושרבבינון לות ירמיה]. *[אחי"ה וכנ"ה בעירו' ק"ב: שרביב בגלימיה ופירש"י האריך בטליתו להלן מראשו ע"כ. אתפעל ביצ' הנ"ל, בכורו' מ'. שרוע (ויקרא כ"א, י"ח) שנשתרבב לו יריכו ופירש רגמ"ה שארוכה מחבירתה ועיי' ברש"י. סוטה ל"ה. שנשתרבבה לשונם פי' נתארך לשונם עד הטבור, סנהדר' כ"ד. ואשתרבובי אשתרבב לעילם. תרגם דה"י ב' ז', ג' ואשתרבבת אשתא על ביתא, שם י' ואשתרבבת על מדבחא][7] —

שרבט (= שַׁרְבִּיט מל"מ והוא כמו שבט Zweig, Ruthe, Scepter) בפ"ב בסנהד' (כ"ב.) ואין משתמשין בשרביטו. בפ"ק בעוקצין (מ"ה) שרביט של תמרה שריקנו[8] טהור פי' כמו (אסתר ד', י"א) את שרביט הזהב אף כאן ייחור של תמרה שתלויין בו התמרים מכאן ומכאן. שלשת השריגים (בראש' מ', י"ב) תר"י (ב') תלתא שרביטין, כל אשר יעבר תחת השבט (ויקרא כ"ז, ל"ב) תר"י (א') תחות שרביטא. וכי יכה איש את עבדו בשבט (שמות כ"א, כ') תר"י[9] (א) בשרביטא — (א"ב ל"מ זה (אסתר הנ"ל) שרביט הזהב). *[אחי"ה וכנ"ה בערכין י"ט. שרביט שאינו נכפף . . שרביט הנכפף עיי' שם פירש"י והתוספו'. ופי' שרביט כמו שבט. תוספת' כלאים רפ"א אין נוטעין שרביט של רימן וכו', פי' שריג ועוד פי' שוט שהש"ר פ' דודי לי אין שרביטו של הקב"ה ממשמש ובא אלא בבני אדם שלכם ותרג' שוטים (מ"א י"ב, י"א. י"ד; דה"י ב' י', י"א. י"ד) שרביטין. והושאל לקנה ולקליפת התמרה עוקצ' הנ"ל ושם שרביט שריקנו ופירש"י

---

[1]) ועיי' ירו' ברכות רפ"ד ד"ז: ילקי' וירא ר' פ"ב וילקי' בשלח ר' רס"א ומכילתא בשלח מס' ויסע פ"ד. [2]) בנו"ג שריבתא. [3]) תר"י א' בראשית ח', א' ואשתרבו ט"ס וצ"ל ואשתדכו עיי"ע שדך א'. [4]) כ"ה בעיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו בש"ס ובדפ"ר בערוך שרבובי וצ"ל שרביבו וכדאי' בכ"י ערוך ובדפ"ע מפיזי והלאה שרבוב. [5]) בנו"ג כהו ובהעתקת ר"ח להו. [6]) בנו"ג שרבבת אבל כגי' רבינו אי' במגילה ט"ו: ושמ"ר פ"א. [7]) ברפ"ע ע' שרבב נדפס אחר ע' שרבט ולא ידעתי למה ובדפ"ע אמ' לנכון ואחריו נמשכתי. [8]) בנו"ג שריקנה. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ליי.

בחולי' קי"ט. אותן השרביטים שהפולין גדלין בהן וכו' ועיי' רש"י בעוקצי' ותוספו' בחולי' קי"ט. ד"ה שרביט ובכ"י ערוך הקצר (אצל פערלעס בייטרעגע צד 11) אי' שרביטין או זרעוני' קיכר"ן (Kichererbsen) — והפעל נבנה מזה עיי"ע הבא ומ"ש] —

שִׁרְבֵּט (לדעת רבינו פי' מנפח anschwellen ולפע"ד מע' הקודם פי' חדק כמו ע"י שוט (einritzen, einschneiden בפ' אעפ"י בגמ' ועושה בצמר (כתובות ס"א:) שהפשתן מסריח את הפה ומשרבט את השפתים פי' מנפח כמו אין משרבטין את הבהמה (ב"מ ס' רע"ב) וככר פי' בע' חזר [1]). *[אחי"ה ובע' הזרא (ח"ג, שס"ה:) פי' כמו כן ומנפחין ובשט"מ לכתובות הביא בשם הערוך: נעשות נפוחות ע"כ ולי נראה כי"מ (שם) מתחדקות השפתים כמו ע"י חבטה בשוטים. ורש"י פי' ג"כ מענין ע' הקודם וז"ל בכתובו' משרבט פושטן כמין שרביט עד שנעשין גדולות וכו' ובב"מ פי' משרבטין לשון שרביט . . . שזוקף שער הבהמה כשרביט וכו'. ועוד מענין חבטה ע"י שבט בירו' שבת פ"ז ד"י רע"ג מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין בבהמה בעורות אלים מאדמים] —

שִׁרְבֵּט (נ"ל מל"ע سربط פשט לארכו sich der Länge nach strecken) בפ' המצניע בגמ' ואת החי (שבת צ"ד.) אלא בבהמה חיה ועוף דמשרבטי נפשייהו — (א"ב נכפפים ומשמטים ומכבדים את עצמם כלפי מטה כמו שרביט ומקל אשר הוא ביד). *[אחיה והוא עפ"י פירש"י משרבטי: משמטים כלפי מטה ומכבידין עצמן להשמיט מיד הנושאן ע"כ ואת אשר נ"ל שהוא מל"ע הנ"ל] —

* **שרביה** (שם אמורא) עיי' שבת קל"ו: פסחים צ"ח. ב"מ ס"ד סע"א ב"ב קס"ו: וזולתו.

שַׁרְבִּינָא (בל"ס שורבינא, שרוינא בל"ע شربين Cypresse) ותאשור שורבינא (ר"ה כ"ג. ב"ב פ':) עיי' בעי' שגא. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח:) לדמא דרישא ליתי שורבינא ובינא [2]) — (א"ב וכן בל' ישמעאל). *[אחי"ה ותרג' ברותים (שה"ש א', י"ז) שורבני ועיי' עוד תרג' שם ג', ט'. ותרג' סורי ברוש (מ"א ה', כ"ב; מ"ב י"ט. כ"ג; ישעיה ל"ז, כ"ד; תהלים ק"ד, י"ז) שרוינא] [3]) —

* **שְׁרַבְרוּבִי, שְׁרַבְרוּבִיתָא** (Trockenheit, Dürre) עיי"ע שרב.

שְׁרָג (בל"ס שרגא ובל"ע سراج Leuchte, Licht) בפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת הדם) [צ"ל סימני חיה] (חולי' ס':) שרגא בטיהרא למאי מהניא. דמסר לה גוזא [4]) סילתא ושרגא (ב"ק כ"ב: כ"ט סע"א וס' רע"א) ככר פי' בע' גז (י"ב [5]). כי נר מצוה (משלי ו', כ"ג) תרג' מטול שרגא הוא פוקדנא. נר רשעים ידעך (איוב כ"א, י"ז) שרגא דרשיעי — (א"ב וכן בל' ישמעאל). *[אחי"ה וכן בל"ס והרבה בתרג' שְׁרָגָא ועוד שְׁרַגָּא ועיי' לתהלי' קי"ט, ק"ה; קל"ב, ז'; למשלי ל"א, ד'; ל"א, י"ח; לאיוב כ"ט, ג'; לדה"י ב' ג', ט"ו והקבוץ שם א, ח', ל"ג מדליק שְׁרַגָּא בבתי מדרשיא ובבתי כנישתא [6]) גיטי' נ"ז. אדליקו שְׁרָגֵי, שבת כ"ג: הוה רגיל בשרגי טובא, שם קי"ט רע"א מדליק שרגי. ורש"י בביצה כ"ב. וסוכה כ"ט. פי' שרגא נר של חרס ולועזו ע"י קרויזי"ל, קרושיי"ל והוא לאי"ט Tiegel, crogiulo ועיי' לפסחים י"א. ד"ה כל נר, וכ"ה בל"ע سراج נר של חרס] [7]) —

שְׁרַג (א) מל"ע شرج ענין סדר reihen, ordnen. ב) כמו שְׁרַק springen, schlüpfen ג) שפעל מן רְגַג: שַׁרְגֵּג (zur Liebe) reizen, überreden) בפ' המביא כדי יין בגמ' בית מלא פירות (ביצה ל"א:) שרגינהו ודאי אקצינהו. שרגא דליבני במיצעי [8]) (סנהד' ס"ד:) ככר פי' בע' שוור — בפ' ג' מינין בגמ' סתם נזירות (נזיר ל"ט.) כיון דלית ביה חילא שריג [9]) ואזיל. בס"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ צ"ג סע"א) שריג [10]) חדא מנייהו. בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א.) כבדא עילוי בשרא שרי דמא משרג שריג [11]) פי' ענין ירידה — (א"ב תרג' בירו' לנתר בהם על הארץ (ויקרא י"א, כ"א) למישרג בהון על ארעא) — איש חמס יפתה רעהו (משלי ט"ז,

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"וו אבל בשדפ"ע בט"ס חור. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ק"ט, ל"ד ה"ב ב"ר ובדפו"ו אבל בשרפ"ע נשמט בטעות ובדפ"ר הובא ב' פעמים בט"ד ערך המתחיל ופעם שני' אי' הציון מגיטי. [3]) ועיי' פפלב"צ ללעף 387. [4]) בעי' גז: גואזא. [5]) ח"ב, רס"ב: [6]) עפ"י ירו' שביעי' ספ"ג ויק"ר פ"ט. [7]) והשם הפרטי שרגא (= פייוש, פאווש) כינוי לצפרה נ"ל מלי" Φοῖβος שם פרטי der Leuchtende — ועל פי זהיכונה מדרש כ"י עברי וערבי (למנצור אלדאמרי) סראג אלעקול. ועיי' מאמרי עליו במ"ע אנגליש J. Q. R. ח"ה עש"ה —. [8]) וכ"ה לפנינו ובע' שוור: ביני מיצעי. [9]) בנו"ג שרוגי שריג. [10]) כ"ה בעיקרי התלמוד ובנוסחי אבל בדפ"ע שרג. [11]) בנו"ג משרק שריק.

כ"ט) תרג' גברא הטופא משרגג חבריה. והפתית בשפתיך (שם כ"ד, כ"ח) תרג' ותשרגג בשפוותך. ואל תקחך בעפעפיה (משלי ו', כ"ה) תרג' ולא תשרגנך בגבינהא — (א"ב תרג' שומר פתאים (תהלים קט"ז, ו') נטיר שרגוגיא). *[אחי"ה ר"ב לנכון הפריד בין הדבקים ובדפ"ר ובכ"י הכל ערך אחד הוא ודע כי שרגינהו בביצה הנ"ל הוא מל"ע ופי' סדר בשורה והי"ם שְׂרָגָא (סנהדרי הנ"ל) פי' שורה וכפירש"י והקבוץ שרגי דליבני ב"ב ג': שרג בב"מ ונזיר הנ"ל הוא כמו שרק וכדאי' בחולי' הנ"ל והוא הוא כמו סרג עיי"ע, ורש"י פי' החליק. וכפי' הערוך ענין ירידה עולה פי' כבול (מ"א ט', י"ג) דמשתרגא בה כרעא עד כבלא שבת נ"ד. והוא אתפעל וגי' רבינו עיי"ע ככל [1]). ושפעל שַׁרְגֵג פי' ענין פיתוי הרבה בתר"י עיי' לשמות כ"ב, ט"ו; לבמדבר כ', י"ז; כ"א, כ"ב; לאיוב ל"א, כ"ז; לתהלים ע"ה, ל"ו; לדה"י ב' י"ח, י"ט. אשתפעל נפתה (איוב ל"א, ט') תרג' אשתרגג, יפתה (משלי כ"ה. ט"ו) משתרגג. והתואר שַׁרְגִּיגָא בקבוץ תרג' תהלים קי"ט, ק"ל שרגיגי ושם קט"ז, ו' שרגיגיא] —

* שרגיון (אולי מל"ר אמצ' sargantus, sergeantius פי' עבד) פסיקתא רבתי פכ"ג צד קכ"א: בהוצא' הח' פריעדמאן אבל בשעה שאמר ככד אמרו בנימוסיות שלנו כל מי שהוא מכתיב עצמו שרגיון למלך הוא כופר באבותיו וכו' ובמד"ר פ"ח הגי' סיגרון אולי הוא עיקר עיי"ע ועוד י"ל שהוא לש' פרסי چاکر، شاگرد פי' עבד או מל"ר האמצ' הנ"ל ועיי' מ"ש ד"ר"מ גידעמאן בסוף פי' מלות זרות בפסיקת' דפו"ו.

שרגש (= שְׁרְגוּשָׁא אולי מל"פ چار گوشی מין צלוחית או כוס) [2]) בר"ג דפ' בכל מערבין (עירובי' כ"ט:) תרי שרגושי גיסני [3]) פי' מדה ידועה שהיתה בפומבדיתא. *[אחי"ה ורש"י (ואו"ז הלכ' עירובי' סי' קל"א ס"ק י"ד) פי' תרווד ובפי' ר"ח שרגושי הן מדות קטנות אינן ידועות עכשיו וכו' ולפי פי' המלה הפרסי' הנ"ל בהיפך מדה גדולה היא] —

שרד (= שְׂרָד מל"ט Dienstkleider; שְׂרִיד מל"ט ענין פליטה הנשארת Ueberrest) ואת בגדי השרד (שמות ל"א, י') אלמלי בגדי כהונה לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט ר' ישמעאל בר נחמני אמר בגדים שגורדין אותן מברייתן (יומא ע"ב רע"ב) עיי' בע' גרד [4]), ובר"ג דמגילה (ו'.) אוהבי שרידים יושבי רקת פי' אוהבי תלמידי חכמים יושבי בבית המדרש של טבריא. [אחי"ה והוא עפ"י דאי' בחולי' קל"ג. אין שריד אלא ת"ח וכו' (ופירש"י צ"ע) ובלא"ר תרג' דה"י ב' ה', י' לוחייא חורנייתא שְׂרִידַיָא] —

☞ שְׂרִיד תר"י (ב) ואשר חרב גאותיך (דברים ל"ג, כ"ט) ושריד סייף בעל הערוך גרס סרוד ע"ש. *[אחי"ה בע' סרר ב': סריד זיניכון וכן במתורגמן וסריד גיותנותיכון ובתר"י ב' ושריד סייף גיותניכון והוא בל"ע سرد פי' תחרא ושריון Panzer] —

☞ שרדגין (σαρδόνυξ Edelstein) מדרש שמ"ר פרש' וזה הדבר אשר תעשה להם (ס"פ ל"ח) ראובן שרדנגין פי' מין אבן טובה בל"ר. *[אחי"ה גי' רבינו עולה יפה עם מ"ש בע' שדרגנין וכדאי' בשמ"ר ובלקח טוב תצוה עיי"ע הנ"ל ושם הארכתי] —

* שָׂרָה (א) כמו שָׂרָא בל"א כמו שָׂר בל"מ עיי' שר י"ח. ב') שם פרטי לאשת אברהם אבינו ועיי' מה שדרשו רז"ל בברכות י"ג, כ"ט. ר"ה י"א. יבמות ס"ד: מגילה י"ד. נזיר כ"ג: ב"מ פ"ו: ב"ב נ"ח. סנהדר' ל"ט סע"ב מ"ו סע"ב ס"ט: ק"ז סע"א קי"א. ב"ר פל"ט, מ', מ"א, מ"ד, מ"ה מ"ז, מ"ח, נ"ב, נ"ג, נ"ח, ס', ס"ג, צ"ג; שמ"ר פ"ח, ט"ו; ויק"ר פ"ב, כ"ז, ל', ל"ב; במד"ר פ"ט, י"ד; שהש"ר פ' יונתי — ג') שם פרטי לאשה גיטי' ל"ד: ההיא דהוו קרו לה מרים ופורתא שרה.

* שָׂרָה (1 auflösen, einweichen 2 anfangen) עיי"ע שר א' י"ב (י"א).

* שֵׁירוּ, שֵׁירוּתָא Mahl, Mahlzeit עיי"ע שר י' (ט').

שַׂרְוָל (= שַׁרְוָלִין נ"ל מל"ע ופ' سراويل، سروال מכנסיים Beinhosen ולדעת רבינו בית יד Handärmel) בסנדל פכ"ו בכלים (מ"ג) השרולין טמאין פי' בית יד של עור דחוק שמשים האומן על זרועותיו שלא יפלו בגדיו הרחבין על ידיו

[1]) ח"ד, קפ"ד ובהערה 7. [2]) עיי' וואולירס ח"א. 553. [3]) בנו"ג כיסאני ועיי"ע כסן ב'. [4]) ומ"ש כה"ב, שנ"ת.

ויעכבוהו ובל' יוני היד שירא. *[אחי"ה
כ"ה נכון בכ"י ב"ר וכ"י גייגער. אבל בדפ"ע ובשאר
כ"י ובל' רומי והרבה פעמים החליפו הסופרים
לשון יוני עם ל' רומי וכוונתו על לש' יוני χεἰρ
ובל"ר אמצ' chir פי' יד ובית יד נקרא χειρίς[1])
ורבינו נגרר אחר פי' רה"ג בכלים וז"ל והשרוולין
פי' בעלי אומניות כשהן עושין מלאכתן ומעכבין
בגדי בית יד שלהן ששמן בטיית כמאם ?) ועושין
כמין כים של עור והוא צר ודחוק ומכניסין בו
ידיהן כדי שיהו מהירין במלאכתן ולא יעכבו בגדיהן
ול' יוני הוא פירושו בלא נכנס ע"כ. ורבינו קצר
והשמיט כדרכו מלת ערבית ונ"ל שצ"ל כמאם
והוא كم והקבוץ اكمام, كمة בית יד של מלבוש
ור"ש הביא בשם הגאון והערוך תורף דברי רה"ג
בהשמטת מלה ערבית[2]), וכן הרמב"ם פי' בכלים
שם: השרולי' כמין בית יד של עור וכו' ע"ש
ובפ"ז מהלכות כלים הל"ד פי' כזה"ל וכן עורות
העשויות כעין טבעות שמכניסין אותן האומנין
בזרועותיהן כדי להגביה בגדיהן (מעליהן) [מעל
ידן] בשעת מלאכה, ע"כ, ואם כן לכאורה נראה
שהרמב"ם פי' שרולין מענין שירי ידיא שמתורגם
בה מלת השרות (ישעיה ג', י"ט) ועיי"ע שר ה',
ובלי פי' הרמב"ם והערוך (הכל עפ"י רה"ג) הייתי
אומר שמלת שרוולין, שרולין היא היא ל"ע ופ'
הנ"ל היינו סרבל של מקרא עיי"ע סרבל כעין
מכנסיים ויגיד עליו רעו הברכייר עיי"ע בח"ב, קצ"ד
ומ"ש] —

שָׁרוֹן (מל"מ א') ארץ מישור Thal, Ebene ב') שם
מקום (Saron) בפ' ב'[3]) בכלאים (מ"ו וכ"ה
תוספתי כלאים רפ"ב) מלא העול השרוני פי' בקעה
מן (ישעי' מ', ד') והיה העקוב למישור בשביל ירושלם
שהיא בנויה כהרים וכשתרד ממנה אל המישור
כגון לוד וחברותיה שמן שרון כמו (ישעיה ל"ה, ב')
הדר[4]) הכרמל והשרון, ואומר (שה"ש ב', א') אני
חבצלת השרון וי"א מקום ידוע בארץ ישראל.
*[אחי"ה ומהר"י במ"צ העתיק פי' הערוך עד וי"א
והוסיף ועל זה הפי' אנו סומכין ע"כ. ודע כי בין
הר תבור ובין הר גלבוע עמק צר בערך ו' מיל
ויש קורין לעמק הצר עמק שרון עיי' תבואות
הארץ לרי"ש (צד מ"א והלאה) ולפי דעתו על עמק
זה כיון הפייטן בפיוט של יוה"כ בתפלת הכה"ג
וכ"ה בירו' יומא פ"ה (דמ"ב רע"ג ע"ש)[5]) ועל אנשי
השרון היה אומר יה"ר שלא יהא בתיהם קבריהם
ע"כ כי עמק השרון על שפת ים הגדול הוא
במישור הים והרים רחוקים לו ואיך יהיו בתיהם
קבריהם אכן העמק השרון הצר הנזכר הוא מוסגר
בין שורות הרים ולאיזהו סבה בקל בתיהם שהם
ברגלי ההרים קבריהם רח"ל ע"כ. והרבה לספר
בענין המקומות הנקובים בשם שרון החי נייבויער
גיאגר' צד 47 והלאה ועיי' ווינער רוו"ב ערך
Saron, רוימער Palästina צד 45. ועיי' עוד בענין
עגלים משרון מנחו' פ"ז. ותוספת' מנחות פ"ט.
ב"ב פ"ו מ"ב קנקנים בשרון וממנו התואר נדה
י"ט. שבת ע"ז. שהש"ר פ' שרוך יין השרוני.
כלאים הנ"ל עול השרוני] —

שָׁרַח (לדעת רבינו מל"ע شرح גדר וחתך ein-
schneiden, zerschneiden) ויהי אפרים כיונה
פותה אין לב (הושע ז', י"א) תרגומו כיונתא[6])
שריחתא דאתנסיבו בנהא ולית לה לב. האשה
המכבה[7]) על בתה[8]) וגודדת[9]) ומחתכת את פניה
קורין לה בל' ישמעאל פלאני[10]) שרחת ונהה[11]).
וחתיכה של בשר שהיא עבה ורוצה לצלותה
מחתכין אותה בסכין בשביל שתצלה יפה וקורין
אותה בלי ישמעאל שרח. *[אחי"ה כ"ה
בכ"י ו"ו ובשאר כ"י ודפ"ע משרח. ודע כי בל"ע
شرح פי' חתך ושרט בבשר וזה פלאני שרחת
ונהה = فلانى شرحت وجهها פי' פלונית חותכת
פניה. ורד"ק בהושע שהביא הערוך היה מקצר.
והתיכה של בשר העומדת לצליה ולנתחים נקרא
באמת בל"ע שרח شريح, شريحة[12]) ועל פי

---

1) ואצל היונים המאוחרים χειροθήκη ובל"ר אמצ' chirotheca. 2) ועוד הוסיף וי"מ דהוא עור שמשים במלאכתו
על לבו בשעת הקציר מפני השרב ע"כ וא"כ שרוול הוא כמו שרבל מענין שרב. 3) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיק' התלמ'
ובדפ"ע בטעות ראשון. 4) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע בט"ס ההר. 5) ועיי' ירו' סוטה ספ"ז דכ"ג. ויק"ר פ"כ ועל זה
השרון היה ר"א אומר אף הבונה בית לבינים בשרון לא היה חוזר סוטה פ"ח מ"ו וע"ש פירש"י ועיי' פסיקתא דר"כ
צד קע"א: ותנחומא הישן פ' אחרי סי' ד'. 6) בנו"ג כיונה. 7) בדפ"א ופראג בטעות המכה וצ"ל המכבה כדאיי בכ"י
ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד. 8) כ"ה בכ"י ק"ט ועיק' התלמ' ובדפ"ע מתה. 9) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ובדפ"ע וגורדת ובכ"י
ו"ו בי גודרת. 10) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ובדפ"ע פלנית. 11) כ"ה נכון בדפ"ר פיזי וויניצי ובעיקרי התלמוד אבל בדפי אמ'
גההי ובכ"י ק"ט וגחזא צ"ל וגחה ובכ"י ב"ר וגיהה וצ"ל וגהה ובכ"ו ל"ד ו"ו בי וה"ב לחייה. 12) ולא כגיי דפ"ע
משרח כי זה נקרא בל"ע אותו מקום של אשה.

פירוש הנכון הזה (אשר מקורו ששאב ממנו רבינו כעת לא מצאתי) נוכל לומר כי התרג' הבין פותה מל"מ (ויקרא ב', ו') פתות אותה פתים [1]) פי' ענין נתיחה והתיכה. ובלעדי פי' זה י"ל כי ענין שרח בתרג' הוא شَرَح פי' הרחבה weit ausdehnen, ausein- andersperren וכן פי' פָּתָה בל"מ — ובמתורגמן שרש שרח פי' כיונה שריחתא וכו' לשון בכיה ואבלות ע"כ וא"כ שרח כמו צרח בל"מ וכן בל"ע صرخ schreien] —

שָׂרַט (מל"מ וכן בל"ע شرط, سرط ובל"א וסו' סרט ע"ש einschneiden) שריטה וגדידה [2]) אחת היא (קידושי' ל"ה סע"ב מכות כ"א רע"א) כבר פי' בע' סרט. *[אחי"ה וכנ"ה באיכ"ר פתיחתא פ' זבדי: שכן דרכו של נער להיות שורט שריטה, שמ"ר פכ"ד היתה (הפת) יורדת בתוך מעיו ומשרטת אותו וכו'. והשם עם הפעל מכות כ'. השורט שריטה אחת עיי"ע סרט, שבת ק"ג: שׂרט שריטה אחת על שני נסרים או שתי שריטות על נסר אחד חייב. ושם ק"ד: המשרט כגי' כ"י א"פ ובמשניות נאפולי ופיז' המסרט וכ"ה בע' סרט, ספרא אמור פרשה א' פרק ב' לא ישרטו שרטת (ויקרא כ"א, ה') יכול על ה' שריטות לא יהא חייב אלא אחת . . ת"ל שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה, שם: ושרט לנפש (שם י"ט, כ"ח) מה שריטה האמורה בכהנים חייבים על כל שריטה ושריטה וכו' — ומזה הפעל שִׂרְטֵט עיי"ע הבא אח"ז] —

☞ שרט (?) תרג' וימרחו על השחין ויחי (ישעי' ל"ח, כ"א) וישרטון על שחנא ואתסי בעל הערוך גרס וישטרון עיי"ע שטר קמא. *[אחי"ה וכבר הוכחתי בע' שטר א' כי בדפו"ו הראשון אי' כגי' רבינו וש"נ יתר שינויים, ובעל המתורגמן לא הביאו לא בע' שטר ולא בע' שרט] —

שִׂרְטֵט (מע' שרט א' einkratzen, linieren; שִׂירְטוּט das Linieren) בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ה:) אפיק חדא מינייהו ועייל שרטוט. בפ' החולץ בגמ' מצוה בגדול (יבמות ל"ט:) [3]) מר זוטרא הוה משרטט וכתיב הני קראי [4]) ובס"ג דפ' מצות חליצה (שם ק"ו:) מר זוטרא הוה משרטט וכתיב כל הפרשה מתקיף לה מר בר רב אידי והא לא איתיהיבו [5]) לאיכתובי והילכתא כמר זוטרא [6]). בר"ג (דקידושין וכתב לה) [צ"ל דגיטין (ו':) וכתב ליה] [7]) בלא שרטוט ואמר רבי יצחק שנים כותבין בלא שרטוט שלשה אין כותבין במתניתא תני ארבעה אין כותבין שלשה כותבין. פי' סרגול. מגילה צריכה שרטוט כאמתה של תורה (מגילה ט"ז: ירושי' מגילה פ"א ד"ע.) כבר פי' בע' אמת. *[אחי"ה ושם (ח"א, ק"ל:) הוכחתי כי רבינו פי' עפ"י פי' ר"ח אבל רש"י פי' כאמיתה של תורה כספר תורה עצמה שרטוט הלכה למשה מסיני ע"כ וכן מוכח מירו' מגילה הנ"ל הרי היא כאמיתה של תורה מה זו צריכה סירטוט אף זו צריכה סירטוט. וכנ"ה מנחות ל"ב: שירטוט של מזוזה הלמ"ס. . תפילין ומזוזות אין צריכין שרטוט והלכתא תפילין לא בעי שרטוט ומזוזה בעיא שרטוט. והפעל ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג מה עיבוד היה במשכן שהיו משרטטין בעורות מה משרטטין לון מסרגלין לון. גיטי' ז'. שרטט וכתב ליה, שרטט וכתב להו וכו', בינוני פעול מנחות שם: מְשׂוּרְטֶטֶת] —

* שרטטיא עיי"ע שבים. גי' רבינו בירו' שבת פ"ו ד"ח: שביסים שרטטיא ובנו"ג שלטניא ועוד עיי"ע סלבון.

שִׂרְטוֹן (מל"י σύρτις Sandbank, Syrte) בפ' הרואה בגמ' על הרעה (ברכות ס'.) דמסקא [ארעא] שרטון [8]) ומשבחה [9]). מרימר פסיק לה לסורא באיזלי [10]) אמר לא חיישינן [11]) שמא יעלה [הים] שרטון (עירובי' ח'.) עיי' בע' אזל. בפ' המוציא תפילין בגמ' אשפה (שם צ"ט סע"ב) שמא [12]) תינטל האשפה ויעלה הים שרטון [13]). בס"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ו:) ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי [14]). בפ'

---

[1]) ועיי' ג"כ מחברת הערוך לר"ש פרחון ע' פתת. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד אבל בדפ"ע גרידה ועיי"ע הקודם הערה 9. [3]) לי' לפנינו אבל אי' ברי"ף ורא"ש. [4]) ר"ל פסוקים ז' וח' בדברי' כ"ה. [5]) בנו"ג והא לא ניתן. [6]) וכן פי' והילכתא כותיה ברי"ף ורא"ש לדף ל"ט: [7]) אבל גם בעיקרי התלמוד אי' וז"ל בר"ג דקידושין וכתב ליה בלא שרטוט גי' תיבות וכו' ובריש גיטין וכו'. ולא מצאתי בקידושין. [8]) בכ"י ש"ס סרטון ע"ש. [9]) בנו"ג ושבחא ובכ"י ש"ס ומשבחה. [10]) עיי"ע אזל וש"נ השינויים. [11]) וכ"ה גי' ר"ח (בש"ס ווילנא) וכ"ה בעי' אזל ובנו"ג אמר הייִשינן. [12]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג חיישינן. [13]) בנו"ג שירטון. [14]) וכ"ה בכ"י ש"ס והעלה שרטון ובה נבנה כרך גדול שברומי ובכ"י א"פ כרך גדול של רומי וכ"ה בדפ"ש וויניצ' וקראקא ונשתנה בדפי' מן הצענזור ובנו"ג ועלה בה שרטון ועליו נבנה כרך גדול וכגי' רבינו אי' בסנהדר' כ"א: ושם שברומי ובכ"י ש"ס של רומי, ובירו' ע"ז פ"א דל"ט רע"ג אי' שלעטוט עיי"ע שלעטוש.

המוכר את הספינה בגמ' והגדילו (ב"ב פ"ב.) וליחוש דילמא מסקא ארעא שרטון וקדחו בה שלשה בדי אילנות [1]). פי' ניחוש דילמא נפקו מן הגזע שלשה חוטרי ומתכנש עפרא תותי ההוא אילן ומיכסי [2]) עיקרי הנהו חוטרי ומתחזי כאילו מן הקרקע צמחו ויטעון הלוקח ויאמר שלשה אילנות קניתי ויש לי קרקע [3]). בפ' יש נוחלין בגמ' אחד הבן (ב"ב קכ"ד.) דיקלא ואלים ארעא ואסקא שירטון [4]) דכ"ע לא פליגי דשקיל. פי' כגון שהיה מקום אשבורן והיו המים נקוים בתוכו ונתקבץ בתוכו עפר ונדחו המים והוכשר המקום לזריעה [5]). בס"ג דתמיד (כ"ט סע"ב ולי רע"א) מייתי תאנה חיורתא ושייפי ליה בחלבא דצבתא [6]) דסריקא ליה ביזרא [7]) וקברי לה [8]) היכא דמסיק ימא שירטון קורא [9]) עבדי פירי לא עבדא ותלת בורכי [10]) מינייהו לא מחזקא להו גמלא. פי' „לוקחין הגרעינין של תאינה חיורתא ומושחין אותה בחלב [של צבי [11]) כדי שידבקו הזרעים ביחד ונוטעין אותם באי של ים [12]) עץ עושה ולא פירות [13]) ומצליח כל כך שג' ענפים מהם אין אדם יכול למושכן ביחד בגשר" [14]) — (א"ב פי' בל"י ורומיי מקום מלא חול בתוך הים). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל וכן בל"ר syrtis ור"ח בעירו' ה'. פי' שרטון כדכתיב ויגרשו מימיו רפש וטיט פעמים שמגרש הים בזעפו על שפתו רפש וטיט ומתקבץ על שפתו ועולה כמין גבשושית וכשנס הים ישאר זה הטיט ומתייבש ונעשה קרקע מהלך לבני אדם לרה"ר ע"כ ועיי' ג"כ פירש"י שבת נ"ו: ד"ה נעץ. ובפי' רגמ"ה ב"ב פ"ב: אי' בכ"י אשר תחת ידי שרטון גרביל"א בלעז (ובש"ס ווילנא בט"ס גרבי ל"א בלע"ז) והוא Sand, Kies gra- מל"ר אמצ' grauela, gravela, gra- vêle, gravelle vella ורש"י בברכו' ס'. פי' ע"י לימ"ץ וצ"ל לימון (עיי' פסחים ס"ח. ד"ה שירקא) והוא ל"צ Schlamm, [limon —

* שְׁרָיָא, שָׁרֵיי (Erlaubender), שֵׁירוּי, שֵׁירוּיָא, שְׁרָיוּתָא (Anfang) שָׁרִי, שָׁרִיתָא (הקבוץ שריין) Balken עיי' ערך וערך בע' שר.

* שַׁרְיֵי עיי"ע בית שריי בח"ב, פ"ז.

* שריים ירו' עירו' פ"ב ד"כ: צ"ל שיריים.

* שִׁרְיָן (כל"מ שִׁרְיָן, שִׁרְיוֹן, בל"ס שֵׁרְיָנָא Pan-zer) תרג' תחרא (שמות כ"ח, ל"ב; ל"ט, כ"ג) שירין וכן תרג' שרין ושריה (ש"א י"ז, ה'. ל"ח; מ"א כ"ב, ל"ד; איוב מ"א, י"ח) והקבוץ שִׁרְיוֹנִין (שה"ש ו', ז') שריינין (דה"י ב' כ"ו, י"ד).

* שׁוּרַיְינֵי (מל"ע شريان בקבוץ شرايين גידים Adern) ע"ז כ"ח סע"ב שוריינו דעינא באובנתא דליבא תלו פי' גידי העין תלו בטרפשא דלבא עיי' תוספו' ד"ה שורייני ועיי"ע אובנתא (ח"א, ט"ו) וכתב בתוס' שאנץ (הובא בד"ס ע"ז צד ל"ה.) ור"ת מפרש ראיית העין תלוי בהבנת הלב וכ"ה בתוספ' ר' אלחנן עיי' ד"ס שם. ועיי"ע תוון ומ"ש.

שְׁרַיְקָ[א] (אולי מע' הקודם גידים או מלי' פרסי' شيرينه, شيرينك Flecken) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד:) רבינא אמר אע"ג דלא אסמיק נמי חליא אסיר אי אפשר דלית ביה שוריקא [15]) דדמא. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (מ"ז:) אי אית בהו שוריקי חיורי טרפה. בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ג:) לא אזרען שריין מנא ידעינן אי אית בהו שוריקי סומקי אסירן, כל שעתא אית בהו שורייקי סומקי עיי' בע' כרבל — (א"ב פי' גידים וחוטים ובע' כרבל לא פירשו בעל הערוך ומכאן ראיה שהוא לא סיים ספרו). *[אחי"ה מכאן אין ראיה כל עיקר כי כונת רבינו במ"ש כל שעתא וכו' בע'

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ר' וקדחו בו ומתחזי כשלשה בדי אילנא ובכ"י ש"ס מינכען רק דמסקא ארעא שרטון ומיחזי כתלתא ובנוסחי לי'. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ל"ד ה"ב ו"ו ועיקרי התלמוד אבל בדפ"ע ומכנסי. [3]) וכ"ה בפירשב"ם ונראה שהוא פי' ר"ח ועיי' שט"מ בסוגיתינו וסוף דברי רבינו עולים יפה ג"כ עם פי' רגמ"ה וז"ל כלומר שחגדילו ומיחזו כג' בדי אילנא יאמר הלוקח אילו ג' אילנות זבינת לי ואית לי ארעא. [4]) וכ"ה בב"ב קל"ה: [5]) וזה הפי' עולה יפה עם פי' הראב"ם הובא בשט"מ בסוגי' ד"ה כי פליגי. [6]) וכ"ה בהעתקת רגמ"ה ובשט"מ בס"א ובנו"ג בחבלא דצבתא. [7]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובהעתקת רגמ"ה ובדפ"ע דסדיקא ובנו"ג דסריך עליה ובשט"מ דשריק. [8]) לי' לפנינו ואיי ברגמ"ה ובשט"מ. [9]) בנו"ג ובפי' רגמ"ה קורה. [10]) וכ"ה ברגמ"ה ובנו"ג בריכי. [11]) כצ"ל וכדאי' ברגמ"ה. [12]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וק"ט ובדפ"ע וו' ובדפ"ר ובשאר כ"י בט"ס בתיבה אחת באישלים, באישלים ובפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי דף רע"ז סע"ב) באי של ים אבל בנדפס בש"ס ווילנא בטעות ירושלים! [13]) כ"ה נכון בדפ"ר והם הם דברי רגמ"ה ובדפ"ע אחרים ועושין קורות ולא פירות. [14]) הועתק מפי' רגמ"ה הנ"ל. [15]) בנו"ג שורייקי.

כרבל להורות איה מקום המצאת זה המאמר ובאמת בע' כרבל נרשמו ג' מקומות (ברכו' ז'. סנהד' ק"ה: ע"ז ד':) אשר שם נמצא זה המאמר. ודע כי בע"ז אי' סורייקי ובכ"י ש"ס שורייקי ובהיפך בכ"י ש"ס ברכו' ז'. אי' סורייקי ובנו"ג שורייקי. ואולי המלה אחת היא עם שירייני הנ"ל או אולי מל"פ הרשומ' בתחלת הע' ופי' חברבר Flecken וכן פי' רש"י בחולי' מ"ז: שורייקי ע"י הלעז טק"ש והוא taches (Flecken) וכן לועז חברברתיו (ירמיה י"ג, כ"ג.) טק"ש בלע"ז וכצ"ל בברכות ז'. ד"ה שורייקי טק"ש תחת טייש ועיי' בחולי' מ"ו: ד"ה אוכמי אוכמי אבל בע"ז פירש"י נוקיי"ש לשון לעז [צ"ל טקי"ש] כמו חוטין חוטין ול' ישמעאל קורין לחוט סוריאק ע"כ ואולי כונתו על ל"ע شراك שורה ובאמת בסנהד' פירש"י ע"י שורות שורות] —

שרך (?) דיקלא בישא בהדי קינא דשרכי (ב"ק צ"ב:) עיי"ע שדך כי כן גרס בעל הערוך. *[אחי"ה בע' שדך ג' ועיי' ג"כ ע' שדך ב' שציין רבינו משבת פ"ה: גי' שדכא ומעירוב' ק': שדכי ובנו"ג בריי"ש אבל עיי' מ"ש שם כי גי' כ"י ש"ס ותשובת הגאונים עולה יפה עם גי' רבינו. ועוד נסמן שם גי' פי' מגנצא סרקי — ועוד עיי"ע שדך א' הציון מב"ב קל"א. שדכא ובנו"ג שרכא] —

* שַׁרְכָּא (בל"ס פי' כמו שאר) תרג' שני אסתר ט', ט"ז בדפו"ו ושרכא יהודאי פי' ושאר היהודים (אסתר שם).

שרכף (= שרכפא, שרכפתא Nest עיי' בפנים) בפ' אלו טרפות בגמ' דרוסת הזאב (חולי' נ"ג:) ההוא שרכפא דספק דרוסה, וכי ירים קנו (איוב ל"ט, כ"ז) תרג' וארי ירים שרכפיה[1]) ואומר עם קני אגוע (שם כ"ט, י"ח) ואמרית עם תוקפי ושרכפי אתנגיד. *[אחי"ה בנו"ג בשרכפי ותר"י קן (דברים כ"ב, ו') שרכפא וכן בתרג' תהלי' פ"ד, ד' ובכינויים שרכפתיה תר"י בראשי' א', כ'; לדברים ל"ב, י"א והקבוץ שַׁרְכָּפֵי תרג' תהלי' ק"ד, י"ז ודע כי בל"ע קן تخروب והוא בהיפך האותיות ורגמ"ה גירס בקו"ף שרקפא[2]) פי' סל וכן פירש"י בחולי' שם. ובעמת"ר ללעווי פי' שרכפא משרש רכף וכלי תרג' רכפת ואין נ"ל ועיי"ע רכף ומ"ש] —

שרנק (פרעל מן שַׁנַּק בל"ס פי' חנק וכן בל"ע شَنَقَ חתך erwürgen) תרג' ותבחר מחנק נפשי (איוב ז', ט"ו) בחרת שרנקא נפשי. *[אחי"ה בנו"ג שירנוקא ובכ"י תרג' שינוקא עיי"ע שנק. והפעל שַׁרְנֵיק תרג' ונער (תהלים קל"ו, ט"ו) ושניק ובכ"י וישרניק, ועוד עיי"ע סרנוקא] —

שרנקא (מל"פ הרשומה בע' בר הודיא ח"ב, קע"ד) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) מאי בר הודיא[3]) אמר אביי שורניקא. *[אחי"ה ובדפ"א הוסיף „פי' מין נץ" וזו הוספת ר"ב היא בלי סימן היכר. ובע' בר הדיא הגי' שורינקא ובפי' רגמ"ה שאירנקא ופי' שאירנקא בל"פ سارنك سارنج עיי"ע בר הדיא ולא כדעת ה' לעוויזאהן ולעווי שהוא מע' הקודם פי' חונק ולדעת ה' פערלעס (עט"ש צד 26) הוא ל"פ سنجر עוף של ציד, ועוד העיר על מלה יוני' אמצ' συγκούριον מאותה הוראה] —

שְׁרַע (מל"ס כמו שָׂרַע בל"מ נרדף עם סרח herabhängen, herabfallen) בתורת כהנים אמור אֶל הכהנים (פרק ז', פרשה ז') שרוע (ויק' כ"א, י"ח) שנשמטה יריכו קלוט שפרסת רגלו דומה לשל סוס פרסת רגלו דומה לשל חמור. *[אחי"ה ופי' הראב"ד שרוע שנשתרבבה יריכו פי' שיריכו האחת ארוכה משל חברתה ע"כ והוא עפ"י בכורו' מ', ע"ש, ותרג' אונקל' שרוע: שריע ופי' כסרח העודף כאלו נשמט ומזה ג"כ בירו' ברכו' פ"ג ד"ו רע"ב וירו' נזיר פ"ז דנ"ו. ועיי' קהל"ר ס"פ טוב ללכת ר' זעירא שרע בדיבורא אתון בעיין מזקפיניה[4]) פי' היה שומט עצמו מלדבר ובמ"כ קהל"ר שם פי' בשם הערוך החליק ונפל ע"כ וכיון על ע' הבא אח"ז ירו' ברכות פ"ה ד"ט. הות גולתיה שרעא מיניה. ירוש' שביעי' ספ"ו דל"ט. ירו' ב"ב רפ"ג די"ג ע"ד וירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד שרע מינה פי' נשמט ממנו כלו' חדל מלעשות. ירו' ביצה פ"א ד"ס ע"ג שרעין וזקפין. והוא מל"ס שרע נפל בדרך חלקלקות ומזה ע' הבא אח"ז] —

שְׁרַע (= שְׁרַעְתָּא בל' סורי' שורעתא חלקלקות schlüpfrige Stelle) בר"ג דפ' המניח את הכד

---

1) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע שרכיפיה ובעיקרי התלמוד שרקפיה ועיי' למטה בפנים. 2) וכ"ה לפנינו ובדפ' וויניצי' בריש הע' אבל סדר האותיות מוכיח כי עיקר הגי' בכ"ף וכגי' הכ"י 3) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע הוריא עיי"ע בר הודיא ומ"ש.
4) כ"ה נכון בגי' דפי' מאינץ והמהרש"ס גורס מיקפיניה ובנו"ג מיזקפניה.

(ב״ק כ״ט.) אמר רב אחא בריה דרב איקא[1] משכחת לה כגון דעברא בשרעתא דנהרא[2]. פי׳ „שפת הנהר"[3]. כחלקלקות באפלה (ירמיה כ״ג, י״ב) תרג׳[4] כמישרועין בקבלא. שם האחד בוצץ ושם האחד סנה (ש״א י״ד. ד׳) תרגום שום חדא משרועיתא ושום חדא מדרוכיתא. *[אחי״ה וקצת דוגמאות של ע׳ הקודם שייכות לכאן וכן פי׳ במ״כ בקהל״ר ס״פ טוב ללכת שרע בדיבורא עיי״ע הקודם] —

שְׂרָף (מל״ע سَرَفَ כמו شَرِبَ בל״ס שְׁרַב בל״ר sorbere schlürfen פי׳ כמו גמא) בפ׳ אין מעמידין (ע״ז פ״ב מ״ה דף כ״ט:) כהן שדעתו יפה שורפה חיה. בס״ג דפ׳ סדר תעניות האלו (תענית כ״ד) אי שרף מר פינכא דדייסא[5]. בכריתות בגמ׳ דפ׳ דם (הנדה) [צ״ל שחיטה] (כ״ב.) בשעה שהנשמה יוצאה משרף[6] פי׳ „שואב הלב מדם הבהמה ואותו דם הוי בכרת"[7]. בר״ג דפ׳ ג׳ מינין (נזיר ל״ו:) אי דקא שריף [ליה] מישרף. *[אחי״ה ויפה פירש״י שגומע ואוכל וכו׳ וכן לועז בכריתות שם שריף הומי״ר = einschlürfen, humer וכ״ה ברש״י ברכות ס״ב. ד״ה שריף וכן פירש״י נשרוף בפסחי׳ כ״ח. בל״א ע״ש. וכן מפורש בירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א ע״ד מה שורפה גמי לה ובשהש״ר פ׳ כי טובים אי׳ לנכון גמיעא לה. וממנו השם שְׂרָף ברכות מ״ה. כל סעודה שאין בה שרף[8] אינה סעודה ופי׳ רש״י תבשיל לח שיש בו מרק כמו (ע״ז הנ״ל) שורפה חיה ע״כ ועיי״ע תבשיל, ורבינו מיחד לו ע׳ בפני עצמו] —

שְׂרָף (מע׳ הקודם בל״ע سَرَف Saft, Ausschwitzung) בס״ג דפ׳ כל שעה (פסחים ל״ט.) כל שיש לו שרף ופניו מכסיפין פי׳ כשתולש העשב יוצא ממנו לחה כחלב[9]. בפ״ד במעשרות (מ״א) הפוצע זתים שיצא השרף פי׳ הדמע והשמרים. *[אחי״ה ובפי׳מ להרמב״ם במעשרו׳ השרף ר״ל שיצא הליחה הדומה להלב ע״כ. וכנ״ה בתוספת׳ פסחים ספ״א (ב׳) כל שיש לו שרף[10] יוצאין בו וכו׳, ערלה פ״א מ״ז ע״ז ל״ה: נדה ח׳: ירוש׳ שביעית ספ״ז דל״ז ע״ג שרף העלין . . שרף העיקרין . . שרף הפגין. ושם ושם: שרף הערלה. ירו׳ ערלה ספ״א דס״א סע״ב שרף פרי. ושם: קטף בטל על ידי שרפו. שבת כ״ג: כל השרפין יפין לדיו ושרף קטף יפה מכולם ופי׳ התוספו׳ ד״ה כל השרפים: שרף דהכא הוא לחלוחית של אילן והביאו ראיה מנדה י׳: שירפה מצוי (עיי״ע הבא אח״ז) ומפסחי׳ ל״ט. עיי׳ לעיל אבל דרש״י פי׳ שרף גומא ועיי״ע כשף אשר שם פי׳ רבינו רק כשף (בנו״ג קטף). ומכריתו׳ ו׳. הצרי אינו אלא שרף [הנוטף] מעצי הקטף יש ראיה לפירש״י כי שרף הוא גומא ועיי׳ פירש״י בכריתות שם. פסיקת׳ רר״כ צד כ׳: תנחו׳ במדבר סי׳ ט״ז ותנחומא הישן שם סי׳ י״ט ב״ר פצ״ד במד״ר פ״ג השרף הזה[11] אינו מספיק לצאת עד שמספיגין אותו ופי׳ כשרף הנוטף מעצי הקטף וברגע החלו לצאת מן העץ ממהרים לקבלו בספוג לבל תלך טפה אחת לאבדון מרוב יקרו — ובל״ע سَرَف פי׳ Harz, Gumi. ותרג׳ צרי (בראשית ל״ז, כ״ה ות״י שם מ״ג י״א) שרף] —

שרף (= שִׂירְפָּה מע׳ הקודם פי׳ לחלוחית הדם Blutfluss) בפ״ק בנידה איזהו זקנה (י׳:) זו שירפה מצוי פי׳ כבר התחילה לראות דם טמא וחזקתו מן הטמא והבתולה אין שירפה מצוי. בוי״ק בפ׳ זאת תהיה תורת (פט״ז) והסיר ה׳ ממך כל חולי (דברים ז׳, ט״ו) זו שירפה — (א״ב גם זה מענין שקדם פי׳ לחות ודם ודעת רש״י הפך פי׳ הערוך בתולה שדמיה טהורים שרף מצוי מחמת בתולים. ומה שהביא בעל הערוך מויק״ר אין בנוסחאות) *[אחי״ה וכן הבינו התוספות בשבת כ״ג. שירפה עיי״ע הקודם לזה. ובנו״ג בויק״ר והסיר ה׳ ממך כל חולי שלא יבאו חוליים עליך . . . בשם רב אמר . . זו עין וכו׳ וכ״ה בב״מ ק״ז רע״ב אמר רב זו עין וכ״ה בילק׳ עקב ר׳ תתמ״ט אבל בכ״י ש״ס ה׳ פ׳ ור׳ זו עין הרע עיי׳ ד״ס במקומו] —

שְׂרָף (מע׳ שרף א׳ ע״ש) בס״ג דפ׳ כיצד מברכין (ברכות מ״ד.) כל סעודה שאין בה שרף אינו סעודה פי׳ שרף שמפיג את המאכל שבמעים.

---

1) וכ״ה בכ״י ש״ס ולפנינו בדפוסי׳ לי׳. 2) וכן מוכח מפי׳ ר״ח ובכ״י ש״ס מינכען כגון שהעבירה במים בשרעתא ובנו״ג דעברה במיא דרך שרעתא. 3) הועתק מפי׳ ר״ח, ורש״י פי׳ מע׳ הקודם ע״ש. 4) כ״ה בעיקרי התלמוד ובדפ״ר. 5) בנו״ג פינכא אחריתי דדייסא ובכ״י ש״ס הדא פינכא דדייסי וכ״ה ברש״י. 6) בנו״ג מישרף שריף ובהעתקת רגמ״ה משריף. 7) הועתק מפי׳ רגמ״ה. 8) כ״ה בכ״י ש״ס וכ״ה בע׳ שרף ד׳ ובנו״ג שריף. 9) ועיי׳ ג״כ פירש״י ופי׳ שרף לבן כחלב וקורין לייטון (= Milchsaft, laitance). 10) כ״ה בכ״י ובנו״ג סרף. 11) בתנחומא הנדפס אי׳ השבט וג״כ ס״א השרף ועיקר הג׳ השרף.

*[אחיה שייך לע' שרף א' ע"ש פירש"י וגי' הספרים וגי' רבינו עולה עם גי' כ"י ש"ס. ומזה הפעל שְׂרַף מל"ע شرق herausfliessen פי' זב ויוצא. בנתפעל שבת ק"י: דנשתרופי עי"ע קר ב' ופי' רבינו לנכון שזב] —

שָׂרַף (מל"מ שוה לשרש בער verbrennen) בפ"ק בע"ז (ח'.) כל מיתה שיש בה שריפה יש בה ע"ז. גמר' (שם י"א סע"א) שורפין על המלכים ולא מדרכי האמרי[1]) שנאמר (ירמיה ל"ד, ה') בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו' וכשם ששורפין על המלכים כן שורפין על הנשיאים ומה הם שורפין מטתם וכלי תשמישם. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות ג'. ושרפתי את היכלי, שם י"ט. שרפום, שבת פ"ח: שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. יומא ע"ז. אני שורף אותם. מ"ק י"ח. שורפן חסיד, כ"ז. ושרפן באש, ועיי' עוד גיטי' נ"ו. נ"ז: סוט' י"א. סנהד' ל"ח: נ"ה. צ"ה: ק"ג: ע"ז י"ח. תמיד כ"ח: פסיקתא רבתי פ"כ עי"ע רגיון, נפעל סוכה כ"ח. נשרף, סנהדר' נ"ב. מצות הנשרפים. פסחים כ"ז: תמורי ל"ד: כל הנשרפין, ר"ה י"ז. נשמתן נשרפת. יומא פ"ז. תענית י': ראויין לישרף. אתפעל זבחי' ט"ז. אִשְׁתָּרֵיף, ב"ר פל"ה משתרפה מן גו עלמא. והשם שְׂרֵפָה, שְׂרֵיפָה שבת קי"ג: סנהד' נ"ב. שריפת נשמה וגוף קיים, שם מ"ד. הראוי לשריפה לשריפה, ע"ז י"ז. גזרו.. לשרפה, סוטה ל"ה: אין להם תקנה אלא שריפה. פסחים כ"ז: טעון שריפה ע"ש כל הענין. במד"ר פי"א אין קלון אלא שריפה דכתיב (ירמיה כ"ט, י"ד) אשר קלם וא"כ דרש קלון פי' חרפה מענין קלה ענין שריפה עי"ע קל ג' בסוף הערך. והקבוץ שְׂרֵפוֹת פסחים ע"ה. — שֵׂירוּף שהש"ר פ' אמרתי אעלה עי"ע אמיקסירוס ומ"ש בח"א. קכ"ו] —

* שָׂרָף (מע' הקודם מל"מ (במדבר כ"א ט') מין נחשים ונקראו כן לפי שהן שורפין בהבל פיהם עיי' רד"ק שרש שרף ושם מפורש שְׂרָפִים עומדים (ישעיה ו', ב') מלאכי אש. וכנ"ה בחגיגה י"ב: אופנים ושרפים וחיות הקודש. פסיקת' רבתי פ"כ חיות ושרפים ואופנים וגלגלי המרכבה וכו'. בין העמדים האלה (זכריה ג', ז') תרג' בין שַׂרְפַיָּא האלין ועיי' פירש"י שם. וכ"ה בל"ס סְרָפִין[2]), ומלשון עברי לקחו הערביים כינוי המלאכי האש اسرافيل, اسرافين והוא הוא שרפיאל בזוהר פ' פקודי ובס' הפרדס וס' הרזיאל[3]).

* שרפנא (?) תענית ו': דלא שקיל שרפנא כ"ה בעיקרי התלמוד ופי' לא נסתלק החום כמו תרג' אכלני חורב שרבא והב' מתחלפת כפ"א באותיות בומ"ף והערוך גורס שבתנא בעיקר תרבץ ע"כ, וכן הביא בעל עיק' התלמוד בע' תרבץ גי' שבתנא וכדאית' בערוך והיא גי' ר"ח וכבר העירותי בע' שבתנא שצ"ל שוכתנא כל"פ או אולי היא היא شواظ חום האש ובנו"ג שודפנא עי"ע שדף. וגי' בעל עיקרי התלמוד לא מצאתי ולא העיר בעל ד"ס בתעני' על איזה שינוי.

שְׁרַפְרַף (נ"ל מל"פ شرف כסא לפני הבית והוא הדום רגל Schemel) בפ' כ"ב בכליי (מ"ג) שרפרף שניטל אחד מראשיו טמא פי' ספסל קטן וכן כסא[4]) שלפני קתידרא ספסל גדול לפני ספסל קטן, בס"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ט) רבה[5]) קלא[6]) שרשיפא[7]). בפ' כל שעה בגמ' לא יסיק (פסחים כ"ז:) אמר רמי[8]) בר חמא בשרשיפא פי' כסא או ספסל שעשה מעצי איסורא דאיתיה לאיסורא בעיניה אסור ליהנות ממנו[9]). בר"ג דפ' אין דורשין (חגיגה י"ד.) שרפרף להדום רגליו, וישנו בס"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנהד' ל"ח:[10])). בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד (ברכות כ"ד רע"א) מנח להו אשרשיפא. בפ' אעפ"י בגמ' ארבע מזיגת הכוס (כתובות ס"א סע"א) שמואל מחלפא ליה דביתהו בידא דשמאלא וכו' עד רב פפא אשרשיפא. בס"פ חזקת הבתים בגמ' חלון (ב"ב נ"ט.) זמנין דמותבת שרשיפא[11]) תותיך וקיימת וקא חזית. *[אחי"ה ופי' הרשב"ם שרשיפא ספסל וכ"ה בפירש"י ברכות כ"ד. ובכתובו' ס"א. ושבת קכ"ט. אבל בפסחים כ"ז רע"ב פי' שרשיפא כסא לישב עליו או להדום רגלו ע"כ. ובחגיגה וסנהד' הנ"ל מוכח כי שרפרף

[1]) וכ"ה בסנהדר' נ"ב: ובתוספת' שבת פ"ז (ח') ובילקי ירמי' ל"ד ובריי"ף ובראי"ש וכן העתיק פי' ר"ת בע"ז וכ"ה בכ"י ש"ס בע"ז ובנו"ג ואין בו משום דרכי האמורי. [2]) וביחיד תר"י בי בראשית ל', כ"ב לא למלאך ולא לשרף. [3]) עיי' צונץ זינאג' פאעזיא 479. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו כסות. [5]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע רבא וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י. [6]) וכ"ה בכ"י ילקי אצל ד"ס שבת צד קמ"ט ובנו"ג צלחו ליה. [7]) בדפו"ו בט"ס שרפיפא. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ר' אמי. [9]) וכ"ה בפי' ר"ח וברש"י ע"ש. [10]) ושם ושם כסא לישב עליו שרפרף להדום רגלו. [11]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו בט"ד שרפישא.

רק להדום רגלו וכן פי' ר"ה בשבת שרשיפא: הוא הדום לכסא[1]) וא"כ שרפרף הוא הוא שרשיפא וכדאי' כפי' רה"ג לכלים הנ"ל וז"ל שרפרף פי' שרשיפא בלישנא דגמרא והביא ראיה מכתובות הנ"ל. וכנ"ה שרפרף בפסיקת' רבתי פ"כ מתגלגלים רגלי כסאו ומתרעשים אדני שרפרף, וגזרת המלה מל"פ הנ"ל ולא כדעת ה' פערלעס (עט"ש צד 28 מל"ע رفرف) ולא כדעת הח' אייזלעד (בט"ר ח"א, 110) מל"י σφέλας[2]) ולא כדעת ה' לעווי מל"ע שרף פי' ענין גבהות] —

שֶׁרֶץ (מל"מ שם כולל לבעח"י מרבה רגלים ורוהשים (kriechendes Gewürm, Reptil בב"ר פס"א (פ"ס) ויתן תבן: והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא בבשרו אלא מריבוי המקרא ר"ש בן יוחי אימר טמא הטמא ר' אלעזר[3]) אומר זה וזה. *[אחי"ה ועיי' מעילה י"ז. אמר ר' יוסי בר ר"ח הטמאים (ויקרא י"א. ל"א) מלמד שהן מצטרפין ואפי' שרץ ושרץ וכו' וע"ש כל הענין ובתוספו' שם ובשט"מ (נדפס בש"ס ווילנא), ובענין פי' דם השרץ מעיל' שם, ובענין דם שרצים (כריתות ד':) עיי"ע דם ג'[4]). חולי' קכ"ו: הטמאים לרבות ביצת השרץ וכו' ועיי"ע רקם. עירו' י"ג: מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים. סנהדר' י"ז: סע"א מי שיודע לטהר את השרץ מה"ת שם נ"ז. נ"ט. למישרי שרצים וכו'. תעני' ט"ז. לאדם שתופס שרץ בידו שאפי' טובל וכו'. ירו' תענית רפ"ב דס"ה. אם יהיה השרץ בידו של אדם אפי' טובל וכו' ועיי' איכ"ר פ' נהפשה[5])، והקבוץ שְׁרָצִים כריתות הנ"ל שבת פי"ד מ"א שמנה שרצים. ע"ז ל"א: כל השרצים יש להן ארס של נחש ממית של שרצים אינו ממית. ל"א וסורי שִׁרְצָא ב"ק פ'. עיי"ע חרץ בח"ג תק"ג ומ"ש. וממנו הפעל בהפעיל חולי' קכ"ו: והוא שהשריץ וכו', שם קכ"ז רע"א כל המשריץ וכו'[6]). שמ"ר פ"י והיא השריצה והלאה וכו', ויק"ר פי"ג מה עקרב זה משרצת ששים ששים וכו'] —

* **שׂוֹרְצִיפָא** (מין סנדל) ירוש' יבמות פי"ב די"ב סע"ג חלץ בהדין שורציפא דשנצוי ובבבלי יבמות ק"ב. אי' סנדל דאית לה שינצין עיי"ע שנץ. ודע כי בל"ר אמצ' מין סנדל גרוע נקרא scarpus ומזה בל"צ escarpius ובלאי"ט scarpa. וקה"ע גרס שרשיפא והמפרש בגליון ירו' דפ' קרטשין טעה ע"ש.

שְׁרַק (מל"ע شرق (شقر) כמו סרק פי' טח בצבע אדום ובדרז"ל רק ענין טיחה mit Röthel (überziehen, bestreichen בפ' המביא כדי יין בגמ' אין שוברין (ביצה ל"ב:) שרקין ליה תנורא פי' „טחין פי התנור בטיט כאשר נותנין הפת או הצלי בתוכו ארקתא דפרת[7]) סמכינן כלומר אין אנו גובלין טיט ביו"ט אלא נוטלין מן עפר המלוחלח בשפת נהר פרת שהוא כעין טיט ומכינין אותו מערב יו"ט ובו טחין פי התנור"[8]). בס"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ צ"ב:) באתר דאיהו שריק איהו משלי[9]). בס"ג דפ"ק בשבת (י"ח: כ':) בין שריק בין לא שריק. בס"ג דנדרים (צ' רע"א) אנסביה איתתא ושרקיה טינא. בפ' השותפין בגמ' אם רצה (ב"ב ד' רע"ב) השתא נמי שדי ליה שריק ליה[10]). בפ' אין מעמידין בגמ' והחומץ (ע"ז ל"א.) שריקא וחתימא הוי הותם בתוך חותם. בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ':) מר זוטרא חסידא שקל ואמר ליה[11]) לשמעיה[12]) זיל שרקיה[13]) כולן ענין טיחה וסתימה. *[אחי"ה וכ"ה כפירש"י בב"ק שרקיה: טחיהו בטיט וחברהו יפה ע"כ ובביצה הנ"ל פי' שרקין: טחין סביבות כסוי פי התנור בטיט, בע"ז הנ"ל שריקא. טח בטיט וכו' ועיי' ג"כ לנדרים הנ"ל ובב"מ צ"ב: פי' דשריק: הסותמו במגופות. וכנ"ה בירוש' שבת פ"ו ד"י ע"ג הדא אתתא דשרקא אפה .. דשרקא מעזלא וממנו השם שָׁרָק עיי"ע שרק ד' — ועוד שִׁירְקָא בפי' ב'. בערוך ע' שרק ג' וכפי' רש"י בשבת ק"ט] —

שְׁרַק (פי' כמו שְׁרַג, סרג (gleiten, abgleiten בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ד.) יתיב דידבא[14])

---

[1]) ובפי' לפסחים פי' ר"ח כסא לשבת וגי' ר"ח (שם) שרשפא וכ"ה בכ"י ש"ס קכ"ט. [2]) כצ"ל תחת ρφέλας. [3]) בנו"ג ר"א בר"י. [4]) ח"ג, ע"ז ומ"ש בהערה 9. [5]) ומזה הרגל הלשון טובל ושרץ בידו. [6]) ושם ג"כ בקל: השורץ (ויק' י"א) כל שהוא שורץ. [7]) בדפו"ו בט"ס דפרה. [8]) הועתק מפי' ר"ח ועיי' ג"כ פירש"י. [9]) בנו"ג באתרא דההוא דשריק ההוא משלי. [10]) בנו"ג השתא נמי גייז ושדי ליה ואמר דידי ודידיה הוא משריק ליה טינא וכפי' רגמ"ה הגי' ושריק ליה טינא. [11]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג שקיל ומהדר וא"ל. [12]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג עוד למחר ועיי' מהרש"ל. [13]) וכ"ה ברש"י ובנו"ג שירקיה. [14]) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב (רק בט"ס דירכא) ובדפ"ע ובעיקי התלמוד דורבא ועיי"ע דרב,

אפותיה[1]) גשריק פי' מחליק הזבוב מרוב השמנונית של פירות[2]). בזבחים בגמ' דפ' קדשי קדשים (ס"ב) ת"ר איזהו כרכב בין קרן לקרן מקום הילוך רגלי הכהנים אמה אטו כהנים בין קרן לקרן הוא דמסגו[3]) והכתי' (שמות ל"ח, ד') תחת כרכבו מלמטה עד חציו[4]) אמר רב נחמן בר יצחק ב' מקומות הוו[5]) הד לנוי וחד שלא ישתרקו רגלי כהנים[6]). בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה (חולי' נ"ב.) כל דחביט חיישינן כל דשריק לא חיישינן[7]). בפ' המניח את הכד בגמ' המוציא תבנו (ב"ק ל' סע"א ורע"ב) רב אשי אמר תבנו וקשו תנן[8]) דמשריק[9]). בר"ג דנדה (ג':) מיא שרקי פירי לא שרקי, בפ' המפלת ולד בגמ' דסמוך או שליה[10]) (נדה כ"ו.) ולד דאית ביה חיותא סריך[11]) סנדל דלית ביה חיותא שריק ונפיל[12]). *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ק"א. דמא משרק שריק (וגי' רבינו משרג שריג עיי"ע שרג ב') ופי' רש"י מחליק ונופל ובפי' רגמ"ה משריק שריק כלומר הדם של כבד משלשל למטה וכו'[13]). ופי' שרק כמו שרג עיי' ב"מ צ"ג סע"א בע' שרג ובכ"י ש"ס שוור. ובנדה כ"ו. פירש"י שריק מחליק וכן בברכות מ"ד רע"א ובב"ק ל' רע"ב וכן ישרקיניה בשבת קל"ד. פי' רש"י יחליקנו על בשרו וגי' הערוך עיי' בע' אלם. ובאתפעל חולי' נ"ב. דמישתריק כגי' רש"י ופי' מחליק זה מזה וכו' עד נשמט והולך וכו'. ע"ז מ': אישתרוקי היא דאישתרוק ופירש"י נשמט וגי' ר"ח (שם בש"ס ווילנא) אגב דשריק ליה מינתר נתר ולא מידביק, נתפעל זבחים ס"ב. עיי' לעיל ופירש"י דלא נשתרקו: שלא יחליקו. הרי פי' רש"י עולה יפה עם פי' הערוך ור"ח — ואולי שרק שוה עם שרע פי' החליק ונפל] —

שרק (= שִׁירְקָא נ"ל מל"פ شيرة ליחות ומיץ הנדחק ונעצר der ausgepresste Saft, die sich absondernde Feuchtigkeit; שירקא טויא der ausgepresste Saft des Meloneninneren עיי' בפנים) בפ' שמונה שרצים בגמ' אין עושין (שבת ק"ט.) אמר רב חסדא שירקא טויא שרי פי' מים של מעי אבטיח שמוציאין אותן במשמרת ושותין אותן לבדן ויפין לשלשול[14]). פ"א מותר לשרוק בשר צלי בשמן בשבת ואעפ"י דמתקן המאכל טויא מלשון טוי נור[15]) (תרג' שמות י"ב ח', ט') [16]). בפ' אלו דברים בפסחים (ס"ה.) ומיחוי קרביו. גמר' (שם ס"ח.) מאי מיחוי קרביו ר'[17]) חייא בר רב אמר שירקא[18]) דמעיא פי' רב האי גאון ז"ל שומן רך כמו מוח וקרוב להיות ריעי והשומן הדומה למוח נאמר בלי מחים דנפיק[19]) אגב דוחקא[20]) פי' אינם מתפרקין מבני מעים אלא א"כ יגרדם[21]) בסכין מיהא שמעינן וחרבות מחים (ישעיה ה' י"ז) ומתרגם רב יוסף ונכסי רשיעיא צדיקיא יחסנון[22]) כי נקרא שירקא זו רשיעיא כמו הרשעים שדוחקין ומשתרגין ואינן מתפרקין אלא בצער[23]). בפ' אלו טרפות בגמ' ניקבה הקיבה (חולי' נ'.) מאי לחה אמר רב כהנא שירקא דמעיא דנפיק אגב דוחקא וישנו בפ' ואלו מגלחין בגמ' הקובר (מ"ק כ"ב.). *[אחי"ה ודע כי עיקר הגי' שירקא וכדאי' בכל המקומות הנ"ל חוץ משבת אבל בדפוסים הראשונים גם שם שירקא בגמ' ובתוספו' (עיי' ד"ס שבת צד ק"כ ולא

---

1) וכ"ה באו"ז הל' סעודה סי' קס"א ובעי' דדב אאפותיה. 2) ועיי"ע דדב ומ"ש וש"נ גי' שלנו. 3) כ"ה נכון בדפו"ו ובשאר דפ"ע לי' ובנו"ג בין קרן לקרן הוו אזלי. 4) כ"ה בכ"י ובדפ"ע לי'. 5) בנו"ג תרי הוו. 6) בנו"ג וחד לכהנים דלא נשתרקו. 7) גי' רבינו היא כגי' הרי"ף והרא"ש ועיי"ע חבש ב' וש"נ גי' שלנו. 8) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע בט"ד תבן. 9) בנו"ג משום דמשרקי ותיבת משום לי' בכ"י ש"ס וכמו שלי' בערוך אבל אי' בפי' ר"ח ופי' משום דמשרקי: שרגלי בני אדם מחליקין בהן לפיכך חייב לדברי הכל ע"כ. 10) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ערוך. 11) בנו"ג סריך ולא נפיק. 12) בנו"ג ונפיק. 13) וזה עולה יפה עם פי' רבינו בע' שרג: פי' ענין ירידה. 14) זה הפי' שייך לר"ח וז"ל שריקא טויא . . ואמרו כי הן מי של מיעי אבטיחים שמסננין אותן במשמרת ושותין אותן לבדן ויפין הן לשלשול וכו' עד הכא נמי בשירקא טויא כיון שנאכל עם האבטיח ועם מעיו אף בזמן דשפי להו במשמרת לאו מידי עבוד ע"כ, והתוספו' הביאו פי' ר"ח והסכימו לו דשייכא הא מלתא להכא דמיירי ברפואה וכן השיג הרמב"ן בפי' בשבת על פי' רש"י והסכים לפי' ר"ח ועוד הוסיף הרמב"ן ולשון שריקא טוויא נראה שהוא הענין הידוע שעושין בדלעת היונית הטפולה בבצק ונצלת באור וכו' ובחי' הר"ן הביא זה בשם ר"ח וז"ל שירקא טוי שרי פי' ר"ח ז"ל דהיא דלעת יונית שטחין אותה בבצק וצולין אותה בבצק וצולין אותה בתנור ומוציאין המים ומסננין אותן וכו' ע"ש ולי נראה כי מלת טויא איננה ענין צליה לפי זה הפי' של ר"ח ופי' הראשון שבערוך כי אם ענין מעים מל"ע עיי' בהוספותי למטה בפנים. 15) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפי' פיז' וויניצי' ובאזיל בט"ס נוז ובדפא"מ נורא ובתרג' אי' נור. 16) וכזה הפי' אי' ברש"י ע"ש. 17) בנו"ג רב ובכ"י ש"ס לי'. 18) כ"ה נכון בכ"י וכ"ה בעיקרי התלמוד ובדפ"ע שרקא. 19) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דנפקא. 20) וכ"ה בכ"י ש"ס ובסמ"ג עשין רכ"ג ובנו"ג דוחקא דסכינא. 21) כ"ה בכ"י ובד"ר ואמי ובעיקרי התלמוד ובדפו"ו יגררם וכ"ה בפי' ר"ח. 22) וכ"ה באמת בתרג' ישעיה הנ"ל ובש"ס אי' ונכסיהון דרשיעיא וכו'. 23) זה הפי' שהביא רבינו בשם רה"ג אי' ברוב בנינו בפי' ר"ח בפסחים במשנ' ס"ה. ובגמ' ס"ח. עש"ה.

העיר על הער״ך) ולא שריקא כדאי׳ לפנינו וברמב״ן וצ״ל שירקא וכדאי׳ בחי׳ הר״ן ופעם אחת בפי׳ ר״ח וזה עולה יפה עם כתיבת מלה פרסי׳ הרשומ׳ בתחלת הערך ופי׳ ליחות ומיץ הנדחק ונעצר וכן מוכח מפי׳ רבינו בסוף הערך כי בהשאילה נקראו כן הרשעים שדוחקין ואינן מתפרקין אלא בצער וא״כ שירקא דמעיא פי׳ לחה בבני מעים שגורדין בדוחק בסכין וכ״ה בפירוש רגמ״ה בחולי׳ נ׳. וז״ל שירקא דמעינא דנפיק בדוחקא לחה כמו ריר שרבוצה כך בבני מעים שגורדין בסכין ע״כ ורש״י פי׳ שירקא דמעייא (גלידא) [צ״ל גליר״א] ואדוקה בהן מבפנים ומוציאין אותה מהם בדוחק ע״כ והוא ל״צ glaire (klebrige Feuchtigkeit) ועיי׳ הלע״ז בחולי׳ מ״ו: ד״ה בדיקתא ובפסחים ס״ח. לועזו ע״י לימו״ן = limon (Schlamm) ופי׳ ליחה האדוקה במעים שיוצא מהן בדוחק בסכין ע״כ ולפי זה נ״ל ברור כי שירקא טויא היינו שירקא דמעייא כי טויא בל״ע طوى ובל״פ توى פי׳ קמטי המעים ובהשאילה נאמר מיעי אבטיח עיי״ע מע וזה מה שפי׳ ר״ח (והערוך) שירקא טויא מים של מעי אבטיח ורק בפי׳ אחרון ענין טוי פי׳ ענין צליה וכשיטת רש״י ובפי׳ אחרון נגזר שירקא מע׳ שרק א׳ וכפירש״י לשרוק ולטוח] —

שָׁרָק (מל״ע شقرة צהב אדום Röthel (ובהיפך האותיות شرق glänzend machen) וכן בל״פ سرك Schminke) בפ׳ המצניע בגמ׳ וכן הגודלת (שבת צ״ה רע״א) אשה לא תעביר שרק[1]) על פניה מפני שצובעת פי׳ שרק בשין צמר גפנים שצובעין אותו בחריע[2]) ומעבירין אותו על פני כלות שיתראו אדומות ונקרא שרק מפני שדומה כמו שהוא טח כי הטיח בל׳ ארמי משרק כדאמרינן בריש זה הערך[3]) והמעביר כן בשבת צובע הוא וזהו טיפול דגרסינן בר״ג דפ׳ ואלו עוברין בפסח (מ״ב:) ר״א אומר אף תכשיטי נשים תכשיטי נשים ס״ד אלא אימא אף טיפולי נשים וכו׳. ובפ״ק במשקין ועושה אשה תכשיטיה במועד[4]). גמרא (מ״ק ט׳:) אלו הן תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת ומעברת שרק[5]) על פניה. בתוספת שבת בפ׳ המוציא (ספ״ט) (י׳) ר׳ אליעזר אומר לא תקנה אשה פניה בבגד שיש בו שרק[6]). לא כחול ולא שרק[7]) ולא פירכס[8]) (כתובות י״ז. סנהד׳ י״ד.) עיי׳ בע׳ כחל (א״ב עיי״ע סרקון). *[אחי״ה כונת ר״ב על ע׳ סרק ו׳ ועל זה כיון ג״כ רבינו בתחלת הערך באמרו שרק בשין ר״ל בשין שמאלית וכדאי׳ בשבת ובמ״ק בספרי׳ שלנו והוא מל״ע ופי׳ הנ״ל ומזה הפעל בע׳ שרק א׳. וכן פירש״י בסנהדר׳ שרק לפנים. ובכתובו׳ שרק: צבע המאדים את הפנים ובמיוחס לרש״י במ״ק: סם אחד כדי שתראה אדומה. ובשבת צבע אדום הוא הבא בקנים שקורין טיפוניי״ן ועיי׳ לעז ברש״י שבת ס״ד. ד״ה ולא תקפוס ומערכי לשון לזה כי האריך] —

שָׁרַק (מל״מ וכן בל״ס שָׁרַק (באפעל אשׁרק) zischen, pfeifen; שְׁרַקְרַק בל״ע سرقراق בל״ס שרקרקא Grünspecht) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולי׳ ס״ג.) רחם (ויק׳ י״א, י״ח) זו שרקרק אמר ר׳ יוחנן למה נקרא שמו רחם שכיון שבא באו רחמים לעולם פי׳[9]) מטר אמר רב ביבי[1]) והוא דיתיב אמידי ושריק רקרק[11]) וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק אתי משיחא שנא׳ (זכריה י׳, ח׳) אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים — (א״ב תרג׳ הירו׳ (א׳) ואת הקאת ואת הרחם (ויק׳ הנ״ל) וית קקא וית שרקרקא). *[אחי״ה וכ״ה בתר״י א׳ לדברי׳ י״ד, י״ז הרחמה: שרקרקא וכ״ה בפשיט׳ הסורי׳ ובתרג׳ אונקל׳ ירקריקא. ושם העוף הזה בל״ע וסורי הונח על צבע הירוק ובתרג׳ אונקלס ורז״ל הסמיכו על צפצוף רקרק ועוד על ל״מ שָׁרַק. וכנ״ה בחולי׳ שם והא ההוא דיתיב בי כרבא ושרק וכו׳, סנהד׳ ס״ז סע״כ צפרדע אחת היתה שרקה להם וכו׳ ותרג׳ ושרקו (איכה ב׳ ט״ו, ט״ז) שריקו בספוותהון — ומזה שרקוקיתה ירו׳ קידוש׳ פ״א ד״ס: עיי״ע כרכשתא ב׳] —

* **שְׁרַר, שְׁרוּר, שָׁרִיר, שְׁרִירוּתָא, שריראית** עיי״ע שר ט״ו.

* **שָׁרָר, שׁוֹרָר** (Nabel) עייע שר ט״ז.

* **שְׂרָרָה** ב (Herrschaft) עיי״ע שר י״ז.

---

1) וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ ובאו״ז הל׳ שבת סי׳ ס״ג סק״ה ובנו״ג סרק. 2) עיי״ע בה״ג, תצ״ה ומסיים רבינו שם חלת חריע . . והנשים שפין ממנו פניהן. 3) היינו ע׳ שרק א׳. 4) בדפ״ר בחולו של מועד. 5) וכ״ה בכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח ובדפו״ו ובאסילי, ובנו״ג ומעבירה סרק. 6) כ״ה בכ״י אירפ׳ ובנו״ג סרק. 7) כ״ה בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד ובש״ס ובע׳ פרכס אבל בדפ״ע כאן ובע׳ כחל הגי׳ סרק. 8) כ״ה בכ״י ה״ב ובכ״י ק״ט פירקוס וברפ״ר פירקס ועיי״ע כחל וע׳ פרכס. 9) וכ״ה בפי׳ רגמ״ה ורש״י. 10) בנו״ג עוד בר אביי. 11) ובנו״ג ועביד שרקרק.

שׁרֶשׁ (מל"מ פי' עקר Wurzel והפעל פי' הכות שרש Wurzel schlagen, ובפיעל שֵׁרֵשׁ פי' עקירת השרש entwurzeln, התפעל ונתפעל מִשְׁתָּרֵשׁ נִשְׁתָּרֵשׁ sich einwurzeln) בר"ג דפ' הזרוע (הולי' קל"א.) ובפ' השולח גט בגמ' המוכר עבדו לגוים (גיטין מ"ד רע"א) שאני התם דקא משתרשי ליה פי' דמי המעשר עצמו חשבו לו הגוי ונפרע מחובו שנושא לפיכך חייב לתת הדמים שחשב לו הגוי במעשר לתתם ללוי[1]. בס"ג דפ' המפקיד (ב"מ מ"ב:) והא קא משתרשי ליה רב סמא בריה דרבא אמר דהוה שכרא חלא. בר"ג דפ' מי שהפך (מ"ק י"ב.) כיון דלא שקלי אגרא שרשוי קא משרשי ולית לן בה. פי'[2]) ריוח הוא דקאכלי בהדיהו לא חשיב מלאכה. בפרק[3]) מרובה בגמ' אין הגונב (ב"ק ס"ז סע"ב) מפני מה אמרה תורה גנב טבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' מפני שנשתרש בחטא פי' כמו (תהלי' פ', י') ותשרש שרשיה, ור"ח ז"ל פי' נהנה כלומר אם מכירתו מכירה וכן מי שטבח כי ההוא דגרסינן בר"ג דפ' השולח גט (גיטי' ל"ה.) מי שנשבע באמת כך נשבע על שקר על אחת כמה וכמה ומ"ט נענשה משום דאשתרש לה מקום דינר — (א"ב ענין ריוח והנאה). *[אחי"ה וכן פי' רבינו לעיל להא דמ"ק הנ"ל וכן פירש"י בגיטי' שם דאישתרשי לה: נשתכרה בו וכו' וכן פירש"י בחולי' הנ"ל דקא משתרשי לה כלומר משתכר הוא בה, ובגיטין מ"ד. פי' הרי נהנה מהם ובב"מ מ"ב סע"ב פי' והלא הוא נשכר ובכתובות ק"ח. הא קא משתרשי ליה פירש"י מרויחו ע"כ. וכל זה רק בהשאילה כלומר נתהזק ועושה שרש וכן פירש"י לנכון בב"ק ס"ז סע"ב שנשתרש: עשה שרשין כלומר נתחזק בחטא שקנאו ומהנו מעשיו ע"כ וכן פי' הרב המאירי (הובא בשט"מ לב"ק שם) ששנה באולתו כאדם המושרש בה ע"כ וכן ענין אויל משרש (איוב ה', ג') נותן שרש ומתחזק במעשיו עיי' רד"ק ע' שרש וכן ענין האתפעל מנחות ס"ח סע"ב דאִשְׁרוּשׁ קודם לשתי הלחם.. דאשרוש קודם לעומר. ובפיעל בהיפך הענין כל"מ ב"ב פ': חופר ומשרש שם פ"ב. כיון דלמחפר ולשרש קאי וכו', פי' עוקר שרשיו. תרג' ירו' א' שמות ט', כ"ה תביר ושריש ועוד שָׁרִישׁ (פעיל) במקום שם פי' עבודה זרה שהוא עיקר החטא תר"י א' ויק' כ"ה, מ"ז לעקר: לשריש[4]). תר"י א' פן יש בכם שרש (דברים כ"ט, י"ז) דילמא אית בכון טעו דשריש. והשם שׁוּרֶשׁ (כל"מ שׁרֶשׁ) תר"י ב' יוּם: מהרהר בחטאה דהוא מדמי לשורש קביע בארעא תרג' איוב י"ד, ח' שורשיה, והקבוץ שָׁרְשׁוֹהִי דניאל ד', י"ב תרג' ישעיה נ"ג, ב'; לתהלי' פ', י'. ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג. שׁוּרְשֵׁי חטה שורשי תאינה, במ"ר פ"כ מגלה את השרשין, ובמשקל עברי שם: הריני הולך לשרשים, ב"ב פ"א. מן השרשים ושם פ"ב. מן השרשין — והשם המופשט הַשְׁרָשָׁה עיי"ע בח"ג, ר"נ וש"נ] —

* שרשו, שרשום, שרשן (שם פרטי) ב"ב ל"ב סע"ב רבא בר שרשום ובכ"י ש"ס רבה ובכ"י ש"ס ה' ובריי"ף דפ"ק רבה בר שרשו וכ"ה בחי' הרמב"ן ובראב"ן רבה בר שרשן עיי"ע ד"ס ב"ב צד ס"ו. ולפע"ד שרשו נשתבש מן שרשן.

* שרשיא (שם פרטי) היוחסין השלם צד 195 הביא מסוף הקומץ זוט' רב שרשיא בריה דרב אידי ובנו"ג במנחו' י"ז. רב מנשיה בר גדא — ועוד עיי"ע שישא.

* שַׁרְשִׁיפָא פי' כמו שרפרף עיי"ע.

שִׁרְשֵׁר (פי' כמו שַׁלְשֵׁל) החרובין משישרשרו ס"א משישלשלו[5]) ושרשרת ושלשלת ענין אחד הוא עיי' בע' גרע (ב'). בפ"ג במדות (מ"ח) ושרשרות של זהב היו קבועים בתקרות האולם *[אחי"ה פי' שרשר כמו שִׁלְשֵׁל הוריד בחבל עיי"ע של ג' ומ"ש ועוד עיי"ע שלשל וכגי' רבינו משישרשרו אי' בברכות ל"ו: וכצ"ל בפסחי' נ"ב סע"ב ובכ"י ש"ס שם הגי' משישלשלו וכ"ה בשביעי' פ"ד מ"י ועיי"ע גרע ב' ומ"ש בח"ב שע"ד. ובע' שלשל גי' רבינו משישלשלו. והשם שרשרת כל"מ עיי"ע שלשל ומ"ש — ובל"א שַׁרְשׁוּרָא פי' חבל ארוג כשרשרת ב"ק צ"ו. והוא כמו שישורא פסחים פ"ב. ועיי"ע ששורא] —

* שָׁרֵת (מל"מ פי' עבודה ושימוש Dienst) כלי שָׁרֵת (דברי הימים ב' כ"ד, י"ד) כלי השרת (במדבר ד', י"ב) וכן בדרז"ל כתובו' ק"א. זבחים כ"ב. וזולתו. מלאכי השרת (ר"ת מ"ה) עיי"ע מלאך בח"ה, קמ"ז וש"נ. והשם המופשט

[1]) וזה לא כפירש"י עיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע ליישב שיטת רבינו בעל הערוך כסברת הרמב"ם וכדעת התוספו' בקידושי' כ"ו. ד"ה נתון. [2]) וכ"ה במיוחס לרש"י. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיק' התלמ' ולא כבדפ"ע בסוף. [4]) עפ"י הספרא הנמכר לעבודה זרה עצמה. [5]) וכס"א אי' לפנינו בשביעי' ועיי' למטה בפנים.

שֵׁירוּת יומא נ"ח. שני כלים ושירות אחת. זבחים כ"ד. דרך שירות, סוטה ל"ח. איתקש ברכה לשירות, ירו' עירו' רפ"ה דכ"ב: כל שירות ששרת לפני עלי רבו כילו שרת לפני שכינה. ובלא"ר שֵׁירוּתָא עיי' תרג' ירו' בראשית י"ח, כ'; לבמד' כ', ט"ז, לדברים ל"ד, ו' מלאכי שֵׁירוּתָא.

שִׁרְתּוּעַ (מל"י σύρτης Zugseil) בב"ר פרש' פ"ח' (ס"פ פ"ז) ויהי ה' את יוסף: עד שנתנה שרתוע של ברזל תחת צוארו. בילמדנו שפוד של ברזל — (א"ב פי' בל"י מתג שבו מושכים הבהמה) *[אחי"ה אולי כיון ר"ב על ל"י הנ"ל שפי' חבל שמושכין הבהמה והוסיף מלת ברזל כי בלעדו פי' רק חבל ארוג ובילק' תהלים ר' תתס"ג הגי' שרתע של ברזל ונ"ב שפוד וכן פירש"י בתהלים ק"ה, י"ח ברזל באה נפשו א"ר הונא בר אידי שרתוע עשתה לו תחת זקנו שאם ירכין פניו השרתוע מכהו שרתוע פי' שפוד ע"כ. והוא בתנחומ' וישב סי' ח' וכנ"ה בתוספת' כלים ב"מ ספ"ג השרתוע והדוקרן, תוספת' כלים ב"ב פ"א עץ כמין שרתוע עיי"ע טרהוש (ח"ד, פ"ג). בירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג פי' אבא בר רב הונא גימון של משנ' ע"י שרתיעה צ"ל שרתוע. מכל מקומות הנ"ל מוכח שהוא כלי ברזל חד כשפוד ואולי הוא ל"י σταύρος Spitz-pfahl עץ זקוף וחד כיתד והשתמשו בו גם לשפוד בו חייבי מיתה [2]). ובמדרש הגדול כ"י וישב הגי' ג"כ שרתוע של ברזל. ונ"ב פי' עמוד שפוד] —

שֵׁשׁ (מל"מ שֵׁשׁ, שַׁיִשׁ אבן לבנה Alabaster, weisser Marmor וכן בל"ס שַׁיְשָׁא) בפ"ק במדות (מ"ט) וטבלא של שיש וטבעת קבועה בה. בפ' אמר להם הממונה בגמ' ה' טבילות (יומא ל"א רע"ב) שערי דבית המקדש כיון דשישא נינהו. באבני שישא כחלא ומרמרא (ב"ב ד'. סוכה נ"א: עיי' בע' כחל [3]). השלחן והדולפקי שנפחתו או שחיפין בשיש (הגיגה כ"ו: מנחות צ"ו: כלים פכ"ב מ"א) עיי' בע' דלפק. בפ' במה מדליקין בגמ' אם חיברה (שבת כ"ט:) גרר ספסלא בעיליתא דשישא כמו (אסתר א', ו') רצפת בהט ושש. *[אחי"ה היו"ד רפה והוא כמו שַׁיִשׁ (דה"י א' כ"ט, ב') חגיגה י"ד: עיי"ע אבני שיש. תוספת' אהלו' פ"ב הנקבר ערום בארון של אבן ע"ג הרצפה וע"ג טבלה של שיש ועיי' נדה י"ז: נזיר נ"א. וירוש' נזיר פ"ז דנ"ו סע"ב. במד"ר פט"ז פי' ששי (במד' י"ג. כ"ב) שהיה בריא כשיש, ירו' חגיג' פ"ג דע"ח ע"ד כיף דשייש, שמ"ר פ"י בתיהם של גדולים . . . עשויין בשיש ובפסיפס . . . שהיה הצפרדע עולה מן התהום ואומרת לשיש וכו' והיה נבקע השיש וכו', מדר' שו"ט מזמור ע"ח ד"ה ישלח בתי שיש ובתי פספסין, ושם מזמור ק"ה ד"ה שמו: בתי השיש ובתי הסיפים צ"ל בתי הפספסין כדאי' בילק' תהלים ר' תת"כ [4]). דרך ארץ פ"י אינו משתבר על השיש.. המשתבר על השיש וכו'] —

שֵׁשׁ (מל"פ מספר יסודי לנקבה ולזכר שִׁשָּׁה sechs) בהזורק פ"ד בטהרות (מ"ה) על שש ספקות שורפין את התרומה על ספק בית הפרס וכו'. *[אחי"ה והא לך קצת דוגמאות אחרות שבת קנ"א: שש דמעות הן וכו', יומ' כ"א: שש אשות הן וכו', פסחים נ"ח. נשחט בשש ומחצה וכו', ירו' פסחים רפ"ד ד"ל ע"ג משש שעות ולמעלן וכו', כתובות ק"א רע"א שש שבועות הללו וכו', ב"ר ספט"ז פכ"ד שש מצות ועיי' בד"ר פ"ב, שו"ט מזמור א' ועיי' פסיקת' דר"כ צד ק': ומ"ש הרב רש"ב שם. איכ"ר א' ממרום שש שנים וכו', ריש רות ר' שש ארצות הן. ולזכר ברכות מ"ג: נ"ז: חגיגה ט"ז. שבת קכ"ז. מעיל' ט"ו. ביצה ל"ב: פסחים מ"ט: נ"ו. קי"ג: ששה דברים, יומ' כ"ב: ר"ה ל"א. ששה חדשים, סנהד' פ"ב: צ"ב: ששה נסים, שם צ"ה. ששה שמות, גיטי' ע'. ששה העושה אותן וכו', ב"ב י"ז. ששה לא שלט כהן מה"מ — שִׁשִּׁים ב"ק נ"ט: חולי' צ"ז: מגילה י'. פסחים ס"ד: והרבה זולתו] —

שש (= שִׁישָׁא מל"פ ﺳﻴﺲ כוס, גביע Trink-becher ומזה בל"ס שִׁישְׁתָּא בקבק) בפ' מי שמת בגמ' אם אמרה [5]) ראו (ב"ב קמ"ד.) רב אשי אנסביה לבריה ותלי ליה שישא דמשחא היא אשישא שפירשנו במקומו. *[אחי"ה בע' אשש הביא רבינו שבת קמ"א. בפומא דאשישא והוא כגי' הרי"ף והרא"ש ובנו"ג דשישא וכ"ה בב"ב בכ"י ש"ס ה' ובריטב"א שישא ובנו"ג אשישא ופי' הרשב"ם אשישא דמשחא כוס מלא שמן ובפי' רגמ"ה אי' פך של שמן וכן פירש"י בשבת שישא פך ועיי"ע אשש ומ"ש] —

* שִׁישָׁא (שם אמורא) רב שישא בריה דרב אידי (בר אבין) עיי' תעני' י"ג. ר"ה ז': ובהרבה

---

[1]) ברפו"ו בט"ד פרק ח'. [2]) וא"כ הוא הוא אסתוורא עיי"ע ח"א, רי"ד. [3]) ח"ד, רט"ו ושם בט"ד כוכלה וצ"ל כוחלא. [4]) ושם ר' תתס"ג אי' רק והיה השיש נבקע. [5]) לי' ברפו"ו.

מקומות אחרים עיי' סד"ה והעיר שם כי בעל היוחסין עשה מדור לכל אחד בפני עצמו (כלו' לרב שישא ולרב ששת) וכמדומה שאחד הוא ע"כ. והראיה כי בעירו' ק"ב סע"א אי' רב ששת בריה דרב אידי ושם רע"ב רב שישא בריה דרב אידי אינה ראיה כי בכ"י ש"ס ובדפ"ש גם ברע"ב אי' רב ששת אבל מצאתי ראיה אהרת מע"ז י"ג. דאי' לפנינו א"ר משרשיא בריה דרב אידי ותחת זה בכ"י ש"ס א"ר שש' וצ"ל ששת וכדאי' בריטב"א וכפי' ר"ח בע"ז אי' א"ר שישא [1].

* **ששא** (שם אמורא) שמ"ר רפב"ד ר' ששא בנו של ר' אבא.

ששיבא (שם חגב מל"פ הרשומה בע' איל פי' בעל שש רגלים Sechsfüssler) בס"ג דפ' אמר ר"ע (שבת צ' :) הוה קא מעבר שושיבא אפומיה פי' מין חגב הוא והוא שמן הרבה והוא אייל קמצא כדפירשנו לעיל בע' אייל. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח בשבת והוא עפ"י דעת רב פפא בע"ז ל"ז סע"א מאי אייל קמצא רב פפא אמר שושיבא ופי' רש"י בשבת מין חגב טהור ובע"ז פי' מין חגב וראשו ארוך ע"כ וככר הואלתי לבאר בע' אייל כי כינוי החגב הזה על שם שש רגליו; וכאן פי' רבינו והוא שמן ובע' אייל פי' ראשו ארוך] —

ששבן (= שׁוֹשְׁבִין, שׁוֹשְׁבִינָא מל"ס שׁוֹשְׁבִינָא והושאל לריע דבוק Brautführer Kamerad, intimer Freund שׁוֹשְׁבִינוּת, שׁוֹשְׁבִינוּתָא וכ"ה בל"ס (Hochzeits) Kameradschaft) בפ' מי שמת (ב"ב קמ"ד : במשנ') האחין שעשו מקצתן שושבינות בחיי האב וחזרה שושבינות חזרה לאמצע. גמר' (שם קמ"ה סע"א) ת"ר ה' דברים נאמרו בשושבינות. בס"ג דמשקין (מ"ק כ"ח.) א"ל מר לאו שושביניה הוא. ולאמנון רע (ש"ב י"ג, ג') תרג' ולאמנין שושבינא — (א"ב פי' שושבין בל"י חבר שותף ורע ואות בי"ת באה במקום אות כ"ף וכן בהלבשוש ואבלושי). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל' יונית σύσκηνος (Freund, Zeltgenosse) והיותר נכון כי הוא בעצמו ותומו ל"ס כאמור בתחלת הע' שפי' רע של הכלה המוליכה לחופה והושאל לכל רע דבוק [2]) ורגמ"ה בב"ב קמ"ד : פי' שושבינות ענין שליחות דורונות וז"ל האחין שעשו מקצתן שושבינות בחיי אביהן ששיגר אביהן ב' או ג' מהן ועמהן דורונות לחתן ואוכלין עמו ושמחין עמו היינו שושבינות וכו' ומזה תבין פי' הרשב"ם בב"ב במשנ' שם ד"ה ה"ג והוסיף רעה דוד (ש"ב ט"ו, ל"ז; שם ט"ז, ט"ז) תרגמינן שושבינא דדוד ע"כ. וכן כתב הטור אה"ע רסי' ס' דרך הבחורים כשאחד נושא אשה חביריו שולחין לו דורונות כדי שיתחזק בהן על ההוצאה שהוציא על החופה ובאים ואוכלים עמו וכו' וזה נקרא שושבינות פי' מריעות ע"כ ומקור לזה הרמב"ם בפ"ז מהלכות זכייה ומתנה הל"א [3]) וז"ל מנהג פשוט ברוב המדינות בזמן שישא אדם אשה משלחין לו ריעיו ומיודעיו מעות כדי שיתחזק בהן על ההוצאה וכו' עד ואלו המעות שמשלחין נקראין שושבינות ואותם ששלחו המעות ואוכלין ושותין עם החתן נקראים שושבינן עכ"ל. ואמת הדבר כי דרכם לשלוח דורונות לכבוד החופה (ועיי' ג"כ תוספות ב"ב קמ"ד : ד"ה האחין) והוראת השם המופשט שושבינות מעות השלוחין לחופה וכדאי' בבא בתרא קמ"ה סע"א ה' דברים נאמרו בשושבינות נגבית בבי"ד וכו' בכל זאת גזרת המלה מל' סורי' ופי' מריעות של חתן וכלה ושושבין, שושבינא רע של חתן וכלה ועוד בכלל רע דבוק. וכנ"ה שושבין, שושבינא בב"ב קמ"ד : קמ"ה. תנו לי שושביני ואשמח עמו, סנהדר' כ"ז : אוהב זה שושבינו, יבמות ס"ג. סק דרגא בחר שושבינא. ויק"ר פ"כ קידושי' פ"א. שושבינתיה הואי וגייסא ביה, ויק"ר פ"כ למלך שהיה משיא בתו ונמצא בשושבינה דבר של שמצה. בפסיקת' אחרי מות (צד קע"ג:) בשושבין שלו וכו' ועיי' תנחום' אחרי סי' ו' במד"ר פ"ב וילק' שמיני ר' תקכ"ה וע' זיטימא (ח"ג, רפ"ד ומ"ש) ובע' זנם ושם הגי' א"רע בשושבינות דבר של זִינִימון ס"א זיטימא, ובתנח' הישן אחרי סי' ח' ונמצא (בשושבינון) [וצריך לומר בשושבין או בשושבינין] שלו דבר זוהמא (כגי' הילק' שמיני). תנחומא קרח סי' ח' לשושבין בתו של מלך . . וקלל את השושבין . . . עמד השושבין כנגר חמלך וכו' מיד אמר המלך מוטב לי להרוג את זה ולא יוציא השושבין שם רע על

---

[1]) ואולי שרשיא בריה דרב אידי נכון הוא כגי' בעל היוחסין עיי"ע שרשיא. [2]) ורימ"ז (בט"ר ח"א 82) גוזר אומר שהמלה נהית מן שושיבא, שיבשא ענף של הדס כי אחוזת מרעהו של בעלי החתונה דרכם להביא ענפי הדס וכן נקראין בל"י μυρτηφόροι אבל החי' לעווי סותר זו ההשערה עיי' עמת"ר זה הערך. [3]) ולא כמ"ש הרב רש"ב בתנחומ' הישן ח"ב צד ל"ב : ס"ו : ע"ה : בציונו הרמב"ם פ"ז מהלי שלוחין.

בתי ועיי' במ"ר פי"ח ובתנחומ' הישן קרח סי' כ"ב ובילק' קרח ר' תשנ"ב ועיי"ע נפק ג' וע' בנפקין (ח"ב, קכ"ז. ומ"ש). תנחומא פנחס סי' י"א למלך שנשא אשה והיה לה שושבין כל זמן שהמלך כועס השושבין מפיים . . . בא השושבין למות וכו', ועיי' תנחומא הישן פנחס סי' ב' במד"ר ר"פ כ"א וילק' ישעי' ר' שכ"ד. תנחומא ואתחנן סי' א' למלך שבקש לישא אשה . . שמע שושבינו וכו' בא השושבין ליכנס וכו' ע"ש. שמ"ר רפמ"ו ונתנה (הכתובה) ביד השושבין . . . מה עשה השושבין קרע את הכתובה וכו', והקבוץ תוספת' שבת רפי"ז (י"ח) שושבינים וכל בני חופה, תוספת' כתובו' פ"א כתובו' י"ב. ירו' כתובו' פ"א דכ"ה. שני שושבינין אחד לו ואחד לה (אחד משל כלה ואחד משל חתן) וכו' ע"ש. דב"ר רפ"א שמעו בו השושבינין, ובהשאילה ב"ר ספ"ח מיכאל וגבריאל היו שושבינין של אדה"ר, תר"י א' דברים ל"ב, נ' זמין ליה שושְׁבִינֵי . . . ובאו שושביני למכרך ריפתא. והיחיד תרג' ש"ב י"ג, ג'; ט"ו, ל"ז; ט"ז, ט"ז עיי' לעיל בערוך, רעה המלך (מ"א ד', ה') תרג' שושבינא דמלכא דה"י א' כ"ז, ל"ג רע המלך תרג' (בדפו"ו) שושבינא דמלכא, למרעהו אשר רעה לו (שופטים י"ד, כ') תרג' לחבריה[1]) דהוה שושביניה. והשם המופשט שושבינות עיי' ב"ב הנ"ל, שם קמ"ה: שושבינותא, תוספת' שביעית רפ"ז ואין עושין בהן שושבינות, תוספ' ב"ב פ"י שלה האב שושבינות וכו' ושם הרבה פעמים ע"ש כל הענין עירו' י"ח רע"ב מלמד שעשה הקדוש ברוך הוא שושבינות לאדה"ר מכאן לגדול שיעשה שושבינות לקטן ואל ירע לו] —

* שושיבתא ירו' ע"ז רפ"ג דמ"ב ע"ג צריך לומ' שבשיבתא עיי"ע שבש א'.

* שַׁשְׁדַּנְג (מטבע קטנה מל"פ ششدانك) עיי' מקומו' שנזכרו אצל צונץ געשיכטע אונד ליט' 545 ועוד בתשוב' הגאונים הוצא' ה' ר"א הרכבי צד 38.

☞ שושיטא (לדעת ר"ב מל"י σύσσιτος ge- (meinsch. essend, Tischgenosse מדרש ויק"ר פ"ה משל לשושיטא של דוב פי' בל"י מי שרגיל ליתן מאכל לפני אחר ולאכול עמו ביחד. *[אחי"ה והמ"כ פי' לפי הענין מנהיג הדוב הממונה לפרנסו כמו שקורין למנהיג ספינה משוט ע"כ והוא דוחק ויותר נכון שהוא מענין שוט וא"כ שושיטא כמו שוטשטה המנהיג אנה ואנה ובנו"ג שושטה ור"ב החליפו להשות המלה לכתיבה יונית הנ"ל] —

* שֵׁשַׁךְ (א') בבל ב') שם פקדון פרסי) מגילה ו' רע"א גדול הוא בששך פירש"י בבל בחילוף א"ת ב"ש ועיי' תרג' ירמיה נ"א, מ"א. ע"ז ס"ה. לבר שישך.

שַׁשְׁיָן (Fladen) כצפיחית בדבש (שמות ט"ז, ל"א תר"י (א') כששיין בדבש כטעם לשד השמן (במדבר י"א, ח') [תר"י ששיין] — (א"ב בנוסח' כתוב שפוין עיי"ע שף). *[אחי"ה עיי"ע שיפויין ומ"ש וע' אשיש ומ"ש בח"א, שכ"ז; ובע' אשש א'] —

ששל (= שׁוּשֶׁלְתָּא, שִׁישֶׁלְתָּא וכ"ה בלש' סורי' שישַׁלתא פי' כמו שלשלת (= שרשרת) (geflochtener Strick, Kette דמהדר ליה למתא שושילתא (כתובות כ"ז.) כבר פירשנו בע' שלשל. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח.) יהב ליה שושילתא רחקיק עליה שם. בהגדה דהנזיקין (שם נ"ו:) יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל. פי' שלשלת יוחסין של נשיאים. שרשרות זהב טהור (שמות כ"ח, י"ד) תרג' ירו'[2]) שישלן[3]) דדהב דכי. בתר"י ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וצמיד טבעת עגיל שישלין מן צואריהון[4]). ורתוקות זהב (מ"א ו', כ"א) תרג' שישלן[5]) דדהב. ויאסרהו בנחשתים (מ"ב כ"ה, ז'; ירמי' ל"ט, ז'; נ"ב, י"א; דה"י ב' ל"ג, י"א; ל"ו ז') — (א"ב ברתקות זהב שישלן דדהב). *[אחי"ה ר"ב הוסיף זה הציון כי בדפ"ע מפיזרו והלאה (חוץ מדפו"ו) לי' בערוך מה שניסחתי עפ"י דפ"ר ויניצ' וכ"י ערוך רק בכ"י ודפ"ר אי' שלשלן ובדפו"ו שישלין, ושושילתא או שישלתא הוא שולשלתא ול' נבלעת כמו קיקלתא, שישורא תחת קילקלתא, שרשורא עיי"ע שלשל. וכנ"ה שושילתא

[1]) כ"ה ברד"ק ובנו"ג לרחבריה. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ'. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"ה בתר"י ב' ובדפ"ר ואמ' שלשלן ובתר"י א' שושילתא. [4]) כ"ה בדפו"ו ובכ"י ו"ו ק"ט ל"ד ה"ב ובדפ"ר שלשלן ובתר"י א' קטליא מן צווריהון. [5]) כ"ה בדפו"ו ובדפ"ר ובכ"י ובתרג' שלשלן.

בתרג' איוב י"ב, י"ח ובכ"י בתרג' שם ל', י"א; ולתהלים ס"ו, י"א; ק"ה, ח' ועיי"ע שלשל וש"נ. ריש שהש"ר והקבוץ שִׁישְׁלָן בתר"י שמות הנ"ל בערוך ושמות כ"ח, כ"ב ועיי' תרג' לתהלי' כ"י קכ"ט, ד'; ולאיוב ל"ט, ה'] —

ששמי (קבוץ מן שׁוּשְׁמָא בל"ס Sesam) דשושמי[1] קאמרת (ברכות ל"ח.) כבר פי' בע' טרימא[2] והן הן שומשמין — (א"ב כן נקרא השומשום בל"י ורו'). *[אחי"ה עיי"ע שמשם וכבר העירותי שם כי שושמא משקל סורי הוא ובנו"ג בברכות שומשמי וכ"ה בכ"י ש"ס אבל בה"ג כגי' רבינו ובענין ני' שומשום עיי"ע שמשם וש"נ] —

ששמן (= שׁוּשְׁמָן מל"ס שׁוּשְׁמָנָא פי' נמלה Ameise וכן בל' ערבי' נמלה אדומה سمسم سمسان) בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ו:) וכי חזו לשושמנא גמלא דדרי מידי לישקליה. בפ' הערל בגמ' איזהו פצוע דכה (יבמות ע"ו.) מייתינן שושמנא גמלא פי' נמלה גדולה. בס"ג דפ' האשה שהלכה היא (שם קי"ח סע"ב) וכפ' המדיר בגמ' דסמך כל המומין (כתובות ע"ה.) דשושמנא גברא כורסיא בי חרתא רמו לה פי' מי שבעלה כשיעור נמלה כמו משל מושבה בין הנשים החשובות ממנה חרתא שרות כמו (נחמיה ה', ז'; ז'. ה') את החרים ואת הסגנים. בפ' ד' נדרים[3] בגמ' נדרי הבאי (נדרים כ"ד סע"ב) ודלמא הדין גברא שושמני חזא[4]. לך אל נמלה עצל (משלי ו', ו') תרגם אתרמי לשושמנא עטלא — (א"ב בנוסח' כתוב שומשמנא). *[אחי"ה וכ"ה בתרג' לשומשמנא ובכ"י לשומשנא וכן בקבוץ בתרג' כ"י שם ל', כ"ה שומשני צ"ל שושמני כמשקל סורי ובנ"ג שומשמני במשקל ערבי וכ"ה בכל מקומות הנ"ל בערוך ובנדרי' כ"ה. וכגי' רבינו וקרוב לפירושו מצאתי בתש' הגאוני' (הוצאת הרכבי צד 13) הא דאמור רבנן שושמנא גברה וכו' אלו משלים הן שמצויי בפי הכל בבבל .. פתרון שושמנא נמלה ופתרון חראתא נשים נכבדות ויקרות כאשר הנשים הנכבדים נקראין חרים וכן הוא אומר [כאן צ"ל כבערוך אפי' בעלה של אשה נמלה יש לה כבוד בין חברותיה ומשימות לה כסא בבואה אליהן. ומע' נפס א' יש להוכיח כי רבינו ראה זאת התשובה ע"ש] —

ששן (= שׁוּשַׁן; שׁוּשַׁן עֵדוּת) בב"ר בסמוך וישלח יעקב (ספע"ד) למנצח על שושן עדות (תהלי' ס', א') לעדה שמשיחה בלשונו של אל[5] מכתם לדוד (שם) מכות ותמות לדוד[6] כתוב אחד אומר י"ח אלף וכתוב אחד אומר י"ב אלף אלא כ' מלחמות היו. בילמדנו בפסקא[7] רב לכם סוב: מיד הושיב דוד סנהדרין שכן שלמה אמר (שה"ש ז', ג') בטנך ערמת חטים סוגה בשושנים אלו חכמים שנאמר למנצח על שושן עדות *[אחי"ה בתנחומא דברים סי' ג' אי' שושן אלו סנהדרין שנאמר סוגה בשושנים עדות על שם התורה שנקראת עדות מכתם זה דוד שנעשה מלך וקורא עצמו עני ותם שהלך בתמימות עם קונו וקרוב לזה בתנחומ' הישן דברים סי' ג' — ודרוש מכתם מסוטה י': הביא רבינו בע' מכתם ע"ש] —

ששן (= שׁוּשָׁן נקבה שׁוּשַׁנָּה מל"ס ובל"ע سوسن ובל"ס שׁוּשַׁנְתָּא Lilie) בפ"ה בכלאים (מ"ח) הארוס והקיסוס ושושנת המלך. *[אחי"ה בדפ"ע והקיסום וצ"ל כגי' כ"י הקיסוס עיי"ע קסוס וכן הוא בתוספתא כלאים פ"ג האירוס והקיסוס ושושנת המלך ומפורש בירו' כלאים ספ"ה ד"ל. שושנת המלך קירינטון עיי"ע פי' פרח לבן, ובפי"מ לרמב"ם בכלאים מפורש ע"י שקאיק אלנעמאן (شقائق النعمان) פי' Anemone[8]. ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד ירוק שבירוקים . . . שושנת הכרמל. שה"ש פ' כשושנה: בשביל שושנה זו ינצל כל הפרדס. שם פ' שררך ויק"ר פי"ב פי"ט במ"ר פ"י אבדר"נ פ"ב כשושנה אדומה ראיתי ונאמר כן בל' כבוד על דם נדה עיי' תוספו' סנהדי' ל"ז. ד"ה התורה על מה דאי' בש"ס שם התורה העידה עלינו סוגה בשושנים שאפי' כסוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות. והושאל לצצים ופרחים עיי' תרג' שמות כ"ה, ל"א. ל"ג. ל"ד; לבמד' ח', ד'; למ"א ו', י"ח. כ"ט; ז', י"ט. כ"ב. כ"ו. ועוד פי' פיטמה וראש (Kopf, Knopf) ירוש' סוכה פ"ג דנ"ג ע"ד פיטמתו . . . תמן אמרין שושנתו. פסיקת' רבתי רפ"ג והמסמר שיש לו שושנה נח לשלוף, במד"ר פי"ד לפי שהמסמר של ברזל שיש לו שושנה אעפ"י שקשה נוח הוא ליעקר וכו'] —

ששן (= שׁוּשָׁן שם עיר הידועה בפרס Susa) בריש מדות (פ"א מ"ג) שער מזרחי עליו שושן

---

[1]) כ"ה נכון בדפו"ו ובעיקרי התלמוד וכ"ה בעי פרצן ובדפ"ר שושמאי ובכ"י ובדפ' אמ' שושמיי. [2]) ושם חגיי שושימי. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס דנדרים, בנדרים. [4]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ודפ"ר וכ"י אבל בדפו"ו בט"ס הוא ובנו"ג קינא דשומשמני חזא. [5]) בנו"ג אלהים. [6]) לי' במדרש. [7]) בכ"י ח"ב בפסוק. [8]) עיי' פפלב"צ ללעף 380.

הבירה צורה פי' על שער הר הבית המזרחי צורת שושן הבירה כדי שיהו ישראל רואין אותו ונזכרין הגלות שהיו בו. *[אחי"ה וזה כפי מ"ש במנחות צ"ח. שושן הבירה צורה מ"ט רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר כדי שידעו מהיכן באו וחד אמר כדי שתהא אימת מלכות עליהן ופי' רגמ"ה: מהיכן באו שיכירו בניסין שעשה להן הקב"ה שמשם עלו כשנתן להן כרש רשות לעלות ולבנות הבית וכו'. וכנ"ה במנחות שם כלים פי"ז מ"ט בכורות מ'. פסחים פ"ו. שתי אמות היו בשושן הבירה וכו' עיי"ע שתי א'. — ויושבי שושן נקראין שׁוּשַׁנְכָאֵי (עזרי ד', ט') — ובענין שוש סנהדר' צ"ד. עיי"ע ששתרי] —

* **שַׁשְׁנָא** (שם פרטי) כגי' הרי"ף בשבת פי"ט ובירו' שבת דט"ז סע"ד אי' ששעה וכ"ה ירו' מגילה פ"א דע"א ע"ג.

* **ששעה** עיי"ע ששנא.

ששפא (= שׁוּשִׁפָא מל"ס שׁוּשִׁפָא אדרת, שמלה (Mantel, Hülle) ופרשו השמלה. (דברים כ"ב, י"ז) תר"י ויפרשון שושיפא. צרורות בשמלותם (שמות י"ב, ל"ד) תרג' בשושיפהון [1]. וילט פניו באדרתו (מ"א י"ט, י"ג) תרג' בשושיפיה. תרג' המחלצות והמעטפות (ישעיה ג', כ"ב) כיתוניא ושושיפיא. *[אחי"ה וכן תרג' ירו' בחרט (שמות ל"ד, ד') בשושיפא, ותרג' פתיל (בראשי' ל"ח, י"ח. כ"ה) ותרג' שמלה (ש"א כ"א, י'; משלי ל', ד') אדרת (מ"ב ב', ח'. י"ג. י"ד). ויק"ר פ"ו הוו ציירין בשושיפה תלתא דינרי וכו'] —

ששורא (= שִׁישׁוּרָא בל"ס פי' חבל ארוג מעלי דקל von Palmblättern geflochtener Strick) כפ' הגוזל עצים בגמ' גזל פרה (ב"ק צ"ו.) הופיא [2] ועבדינהו שישורא לאקני [3] פי' עשאן כמין אזור. בפ' כיצד צולין בגמ' דסמוך הפסח שיצא (פסחים פ"ב.) איכא ביניהו מפנקי פי' מפינק לאו בר עבודה הוא הלכך יכנס שאין שם חשד אי נמי דקא גדיל שישורא פי' אין שם ביוש שהרואה אומר במלאכתו הוא מתעסק — (א"ב בנוסחאות כתוב שרשרא). *[אחי"ה ר"ב היה לפניו בב"ק גי' הספרים ועבדיה שרשורא וברש"י שרשרא אבל בכ"י ש"ס אי' כגי' רבינו ועבדינהו שישורא וכ"ה בחי' הרשב"א ששורא וצ"ל שישורא וכדאי' ברשב"א הובא בשט"מ ב"ק בסוגי' וכ"ה שישורא בע' הפיא וכ"ה בפסחי' בדפוסי' שישורא ובע' דר ו' ששורא ובפי' רה"ג לכלי' ט"ז מ"ג שושירא וצ"ל שישורא וכדאי' ברי"ץ גיאת הלכת לולב עמוד ק"א. ודע כי בע' הפיא פי' רבינו שישורא חבל קטן וכ"ה בפירש"י בב"ק שרשרא: חבל וברש"י בפסחים הנ"ל דקגדיל שישורא מפשילי חבלים ע"כ, ובאמת בל"ס פי' שישורא עלי דקלים שנארגים לעשיית קופות (الخوص المضفور لعمل الزبل) [4] ומלאכת אריגת הקופות הגדולות היתה כי יקחו תחלה העלים של דקלים ויחברו אותן בידיהם חבל ארוך עיי' פי"מ להרמב"ם כלים פט"ז מ"ג. ומזה תבין פי' רה"ג בכלים שם אשר אחריו נגרר רבינו בע' דר ו' (ח"ג, קל"ז) ופי' שם רה"ג והערוך כי שישורא הוא מן הוצא כמין ורשכי שהוא חיזאם.. והיא חגורה ומתחילין ועושין הקופות דורין דורין עש"ה ועל פי זה פי' רבינו כאן שישורא כמין אזור [5] — ומלת שישורא (כמו שושילא, שישלתא) היא כמו שירשורא (וכדאי' באמת בכ"י ש"ס בפסחים הנ"ל) על דרך קיקלתא עיי"ע שלשל וע' ששל] —

* **שֵׁשֶׁת** (שם אמורא בבלי) הרבה בבבלי עיי' סד"ה צד ק"צ וש"נ ועוד לפעמי' בירו' יבמו' פ"ג ד"ד ע"ד. מגיל' כ"א: רב ששת מקרטיזא. רב ששת בריה דרב יהושע פסחים קט"ו. ועוד עיי"ע שישא.

שָׁשִׁיתָא (נ"ל מל"פ شیشه כלי זכוכית אשר בו נר) בפסקא דויהי ביום כלות (פסיקתא דר"כ צד ג':) ששיתא דקנדילא פי' פתילה של נר. *[אחי"ה בנו"ג בפסיקת' כהדא שאשתא דקנדילא וכן הוא במד"ר פי"ב עיי"ע קנדלא ובשהש"ר פ' צאנה אי' עשאשיתא והוא כמו עששיתא כתנחו' וארא סי' י"ד ושמ"ר פי"ב ועיי"ע עששית וע' שאשיתא וע' אשש ומ"ש ובמאריך ללונזאנו ע' ששיתא שפי' כמו עששית ועין מובלעת] —

---

[1]) כ"ה בתרי"י (ב') וא"כ מ"ש רבינו בתחלה תרג' ירו' מלת ירו' קאי גם לכאן ובדפו"ו אי' לנכון בפעם ראשונה ירו' ולי' בכ"י אולי מפני ויפרסון שושיפא אי' ג"כ באונקלס ובאמת בעיקרי התלמוד אי' תרג' בבלי וירו'. [2]) כ"ה בכ"י ל"ד ב"ר ה"ב וכ"ה בע' הפיא ובכ"י ק"ט ו"ו ובדפ"ע כאן חופיא ועיי"ע הפיא וש"נ השינויים. [3]) כ"ה בכ"י ערוך. [4]) כדאי' בבר באהלול הובא בפפלנ"צ ללעף 125. [5]) ופי' הפיא כפי פי' ראשון בע' הפיא הוא פי' ר"ח בסוכה ל"ב. (בש"ס ווילנא) ומסכים עם פי' רה"ג אשר הזכרתי כה"ג, רל"ב עש"ה.

ששתרי (= שׁוּשְׁתְּרֵי, עיר ואם במחוז Chuzistan נקראה ششتر، شوشتر) בחלק בענין סנחריב (סנהדרין צ"ד.) בי מטו לשושתרי (אמר) [צ"ל אמרי] על חד תרי פי' מקום ששמו כך אמרו זה יפה שתים כארצנו. *[אחי"ה בנו"ג כי מטו שוש אמרי שויא כי ארעין כי מטו עלמין אמרו כעלמין כי מטו שוש תרי אמרי על חד תרין ופירש"י שוש תרי וכו' כלומר זה יפה פי שנים כמקומנו ועל שם כך נקראו כל אותן מקומות כך ע"כ והוא כפי' הערוך וגי' הערוך היותר טובה וכ"ה באה"ת ובילק' כ"י (אצל ד"ס שלא העיר על הערוך) שושתרי והיא היא עיר הנ"ל עיי' וואולירס ה"ב 479 ועוד ח"א 750 ועוד עיי' מ"ש ה' נייבויער גיאגר' 382 ושם מפורשי' שמות שוש ועלמין.][1] —

שת (מל"מ שֵׁת מפעל שות פי' ענין שימה ומזה שָׁת כל"מ וכל"ס אֶשְׁתָּא יסוד, שְׁתִיָּה Grund-feste, Grund; שִׁית, שִׁיתִין נקבים אשר מהם נגררים יינות נסכים תחת הארץ) בפ' הוציאו לו (יומ' נ"ג:) אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה נקראת. בפ"ג במעילה (י"א.) הנסכים[2] בתחילה מועלין בהן ירדו לשיתין אין מועלין בהן. בס"ג דפ' לולב וערבה (סוכה מ"ט.) שיתין מחוללין ויורדין עד תהום. *[אחי"ה ופירש"י בסוכה שיתין חלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים ע"כ וכ"ה בפי"מ לרמב"ם מדות פ"ג מ"ג למטה ברצפה וכו' וטבעת היתה קבועה בה שבו יורדין לשית ופי' הרמב"ם שיתין נקראים הנקבים שנגרר מהם יינות נסכים והם מתקבצים ג"כ במקום אחד תחת הארץ יקרא שית ע"כ וכן אי' בסוכה מ"ט. שיתין כמו חלאים שמחוללין ויורדין עד התהום, ושם: שיתין מששת ימי בראשית נבראו, ושם בראשית . . . ברא שית, ושם: וגם יקב חצב בו (ישעיה ה', ב') אלו השיתין, ובירו' סוכה פ"ד דנ"ד רע"ד בכל מקום אי' יותר טוב היחיד שית: ר' יוסי אומר השית היה נקוב עד התהום וכו' וגם יקב זה השית, וכ"ה בתוספת' סוכה פ"ג יורדין לשית . . וגם יקב חצב בו זה השית וכ"ה בתוספת' מעילה פ"א. והקבוץ מכות י"א סע"א וסוכה נ"ג סע"א בשעה שכרה דוד שיתין וכו' וע"ש פירש"י וגי' הירו' עיי' בע' תמליוס ושם פי' רבינו לנכון פי' הן השיתין והן השתית והן היסדות ע"כ וכן פי' הרד"ק בשרש שות כפי י"מ שתותיה (ישעיה י"ט, י') השתות (תהלי' י"א, ג') פי' יסודות. ומזה אבן שְׁתִיָּה או שְׁתִיָּיה (עיי' בסמוך פדר"א ס"פ ל"ה תר"י א' שמות כ"ח, ל', תרג' קהלת ג', י"א) פי' אבן היסוד, וסמיכות ילק' תהלים ר' תרנ"ג יעקב שהוא שתיית עולם, ומזה בהָפעל או בנפעל ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג למה נקרא שמה אבן שתייה שממנו הוּשְׁתָּה העולם וכ"ה בשהש"ר פ' עמודיו ושתיה היתה נקראת ולמה נקראת שתיה שממנה הושתה העולם וביומ' נ"ד: ויק"ר פ' במד"ר פי"ב תנחומא פקודי סי' ג' הגי' בלתי נכונה הושתת כי שתיה נגזרת מן שתה ולא מן שתת ובכ"י ש"ס יומא אי' נשתת וכ"ה בהעתקת ר"ח ביומא שם וצריך לו' נשתה וכדאי' בתוספת' יומ' פ"ג (ב') — ועוד עיי"ע שת האחרון] —

שת (= שׁוּתָא עין נבלעת כמו שועתא[3] פי' דבור Gerede מן שְׁעִי) בהגדה דמגילה (י"ד:) בהדי שותא פלכה פי' עם שמדברת טווה[4], בפ' חזקת הבתים בגמ' שלש ארצות (ב"ב ל"ט.) אמר להו לא תיפוק לכו שותא. כי באחת ידבר אל (איוב ל"ג, י"ד) תרג' ארום בחדא שותא ימלל אלהא. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ב שם כמה פעמים ופי' הרשב"ם שותא דיבור כמו שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאמא (סוכה נ"ו:) וכן פירש"י בסוכה הנ"ל ורומז על ב"ב הנ"ל ועוד לקידושי' ע': שותא דמר לא ידענא וכן גרס רש"י בקידו' שם[5]) ופי' שיחתו של אדוני והנכון כי שותא כמו שועתא וכדאי' בע' סר ב' ע"ש. וכ"ה בירו' תעני' פ"ג דס"ו רע"ד מתחמד משמוע שיעתא[6]) פי' תאב לשמוע דיבורה. תרג' למלה (איוב ל', ט') לשותא, תרג' שיחי (תהלי' ק"ד, ל"ד) שותי ועוד עיי' לשם קי"ט, צ"ז, צ"ט; קמ"ב, ג'] —

שת (= שׁוּתָא לדעת רבינו רוח מזרחית ולפרש"י רוח דרומית ועיי' בפנים) בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ב.) ר' זירא ביומא דשותא לא נפיק לביני דקלי. בר"ג דפ' הדר (עירו' ס"ה.) מר עוקבא ביומא דשותא לא נפיק לדינא[7]). בר"ג דפ' הערל (יבמות ע"ב.) יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן ולא מסוברינן ביה פי' בע' אסתן. *[אחי"ה ושם פי' רבינו

---

[1]) ובענין עלמין יש להעיר כי עיר בדרומה של מסופוטמיא היתה נקראת Alamus עיי' מאננערט ה"ה צד 238. [2]) בדפ"ע בט"ס הנכסים. [3]) כמו טונא תחת טעונה. [4]) וכ"ה בפירש"י. [5]) ובנו"ג לא גמירנא. [6]) במעריך: שועתא. [7]) כ"ה לנכון בדפו"ו ובעיקרי התלמוד ובכ"י ב"ר, ובדפ"ע לי' בטעות.

רוח מזרחית שותא . . . רוח דרומית שדיא (ועיי' תוספו' גיטי' ל"א: ד"ה שדיא) ורש"י פי' בשבת ובעירו' וביבמות רוח דרומית מנשבת בחזקה ע"כ. ואולי הוא נכונה עפ"י ל"פ سوخته בוער ומבעיר וא"כ שותא כמו שוחתא חי"ת נבלעת רוח דרומית שבוערת בחזקה ור"ח בעירובי' פי' יומא דשותא „יום עבים" וקשה לי כי ביבמות הוזכרו יחד יומא דעיבא ויומא דשותא הרי שנויים הם. ובענין שדיא עיי"ע וע' אסתנא ומ"ש לפרש ג"כ מל"פ] —

שת (= שָׁתַת גרר בלא כח langsam fliessen) בפ' השוחט בגמ' השוחט במסוכנת (חולי' ל"ח.) רעי ארעי לא קשיא כאן בשותת [1]) כאן במתרזת פי' רעי שותת ויורד על ירכות של בהמה בלא כח כגון מי הגג הנמשכין ויורדין דרך הכותל. בפ' תינוקת בגמ' ומודה ר' יהודה (נדה ע"א רע"ב) ר"ש אומר צלוב שהיה צלוב [2]) ע"ג העץ ודמו שותת לארץ [3]). *[אחי"ה ופירש"י בנדה שותת: שאינו נוטף אלא שותת וכו', וכן מוכח מאהלות פ"ג מ"ה השותת.. והמנטף. כריתות כ"ב. כל זמן שמקלח יצא דם התמצית מפני שהוא שותת וכו' דם ראשון ואחרון אע"ג דהוא שותת היינו דם הנפש וע"ש כל הענין. תנחומא חקת סי' ד' במד"ר רפי"ט מפני מה אתה הולך ולשונך שותת. קהל"ר פ' אם ישך מפני מה לשונך שותת פי' נגרר החוצה — ואולי הוא מל"פ زوشيدن tropfen, langsam fliessen] —

שת (= שׁוּתָא פי' כמו שוחתא מל"ס פי' עלין ותמרות junge Triebe) צלף נטע איניש ארעתא דשותא (ברכות ל"ו.) כבר פי' בע' צלף. *[אחי"ה ושם פי' תמרות הן לולבי נצפא וכשהן רכין נקראין שותי ועיי"ע צלף ומ"ש וכן פירש"י ארעתא דשותא לאכול את העלים ואת התמרות וכו'. וג"ל שמזה נגזר שיתין עיי"ע שתין] —

שת (= שִׁיתָא שׁוּתָא פי' כמו שריתא קורה Balken) בגמ' דפ' כל הכלים (שבת קכ"ד:) איתו ליה שיתא לכהנא בפ' המוציא תפילין בגמ' נגר הנגרר (עירובין ק"ב.) ההיא שיתא דהוה בי ר' פדת דהוה שקלי [4]) ליה בעשרה ושדו ליה אדשא פי' „שיתא היינו שריתא והיא קורה כדמתרגמינן (בראשית י"ט, ח') בצל קורתי בטלל שירותי" — (א"כ שריתא כתוב). *[אחי"ה בנו"ג (ההוא) [צ"ל ההיא] [5]) דהוה בי ר' פדת אבל בשבת שם הגי' שותא וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ע אבל בכ"י ק"ט לנכון שיתא וכ"ה בפי' ר"ח אשר אחריו נגרר רבינו. וז"ל ר"ח פי' שיתא שריתא והיא קורה כדמתרגמינ' בצל קורתי בטלל שירותי וי"א חבילה וי"א רישת כדכתיב ויפרשו עליו (גוים) [צ"ל רשתם] בשחתם נתפש (יחזקאל י"ט, ח') ושיתא היא שחתא ע"כ. וסוף דברי ר"ח הלא הם בע' שת שלאחר זה וכי"א אי' בפירש"י בשבת וז"ל שותא מצודה ע"כ. ובעל עיקרי התלמוד בע' הנוכחי נותן טעם לדברי רש"י ויהיה כמו שתותיה (ישעיה י"ט, י') שפי' המפרשי' רשתותיה ע"כ [6]) ולא הוצרכנו לזה כי אולי דעת רש"י שיתא כמו שחתא וכפי' ר"ח] —

שת (מל"מ שְׁתִי חוטים ארוכים באריגה Aufzug des Gewebes והפעל שתי, שָׁתָה מל' ערבי' شتى ובל"ס באפעל אַשְׁתִּי פי' טוה וארג weben; שִׁיתָא, שׁוּתָא Gewebe עיי' בפנים) בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' הגוזל שדה (ב"ק קי"ז) ההיא שיתא [7]) דהוו מינצו עלה בי תרי פי' שיתא שיחתא ח' מובלעת. בשחתם נתפש (יחזקאל י"ט, ד' וח') כלומ' במצודתם נתפש [8]). אם תארגי (שופטים ט"ז, י"ג) תרג' אם תשתין [9]). עם המסכת (שם) תרג' עם משתיתא — (א"ב תרג' תסכני בבטן אמי (תהלים קל"ט, י"ג) אשתית לי). *[אחי"ה בנו"ג בתרג' אישתיית אבל בכ"י אַשְׁתִּיית לי וכן תרג' תשכבני (איוב י', י"א) אשתייתני. ותרג' שתותיה (ישעיה י"ט, י') שָׁתֵי מחא ועיי"ע הקודם סוף הערך, וכן באפעל בשמ"ר ס"פ מ"ב אשתיתון, ובילק' ישעי' ס"ר רפ"ט שתיין עיי"ע משתי וש"נ השם משתי, משתיתא וכל"ס, והתואר משתייא. וכנ"ה בפַעַל ירו' פסחים רפ"ד ד"ל רע"ד וירו' תעני' פ"ד דס"ד ע"ג נשייא דנהגן דלא למשתייא מן דאב עליל מנהג שבו פסקה אבן שתיה מ"ט כי השתות יהרסון והוא מלשוי שתי פי' ענין טויה וכפי' ר' נסים

[1]) בנו"ג בשותתת. [2]) לי' לפנינו ובתוספת' אהלות פי"ד. [3]) לי' כי אם בדפו"ו ובכ"י ל"ד. [4]) וכ"ה בתוספו' שבת ל"ה. ד"ה ואפי' ובה"ג פ' כל הכלים ובריי"ף ובראי"ש שם וכ"ה בכ"י ש"ס בעירו' ובנו"ג מדלו. [5]) וכדאי' בכ"י ש"ס ובמקומות הנ"ל בהערה הקודמת ובהעתקת ר"ח. [6]) וכ"ה בפי' אי' ברד"ק שרש שות ע"ש ובתרג' עיי"ע הבא אח"ז. [7]) כ"ה בכל דפ"ע חוץ מדפ"ר שאי' שותא וכדאי' לפנינו בש"ס ובכ"י ערוך ק"ט אבל בריי"ף דפ' קושט' אי' שיתא וכגי' ר"ח הובא בע' הקודם. [8]) וזה עולה כפי' י"א שבפי' ר"ח בשבת הובא בע' הקודם. [9]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו בתרג ובדפ"ע תשתן.

הובא בטור או"ח סי' קנ"א ושם הובא בטעות הגי' מירו' פסחים הני נשי דנהיגי דלא למישתי עמרא מגו דעייל אב מנהגא, ועוד אי' שם ואיתא נוסחאות דגרסי דלא למיכל בשרא ולמשתי חמרא וכתב המזיר ומזה נהגו במקומות שלא לאכול בשר ולא לשתות יין בשבת. (וקשה להלמו ועיי' בבית יוסף שם), וכזו הגי' המוטעת מצאתי בילק' תהלים ר' תרנ"ג נשיין דנהגן דלא למשתי ייני מן דאב עליל מנהג שבו פסקה אבן שתיה מ"ט וכו' וכל זה לי' כי כונת הירו' לענין טויה מלשון שתי של מקרא. וכנ"ה שתי מקואות פ"ו מ"ט, ירוש' שקלים פ"ו ד"ג. והפכו ערב חולי' נ"ט סע"א עירו' ט"ז: ק"ט: ירו' עירו' ספ"א די"ט ע"ג ירו' תרומ' רפ"ג דמ"ב. ירוש' ע"ז פ"ד דמ"ד רע"ב שתי וערב [1]). ובלא"ר שתיא.. ערבא ע"ז י"ז: תרג' ויק' י"ג, מ"ח והלאה וכל"ס שֵׁתְיָא והיא היא שֵׁיתָא ב"ק קי"ז. כגי' רבינו ר"ח ורי"ף עיי' לעיל אבל לדעת ר"ח ורבינו הוא כמו שחתא בהבלעת החי"ת — ועוד עיי"ע שתי ב'] —

☞ שת (= שֵׁיתָא Mutterschaf) תרג' ושור או שה (ויקרא כ"ב, כ"ח) ותורתא או שיתא.

*[אחי"ה עיי"ע שי ומ"ש] —

* שִׁית (נקבה ולזכר שִׁיתָא, שִׁיתָּה בל"א וסורי' (שֵׁת, שְׁתָּא) פי' שש, ששה sechs) עיי' תרג' בראשי' ז', ו'. י"א שִׁית מאה ובדפ' סביוניטא תמיד שֵׁית; ל'; כ' שִׁיתָּא בנין (רפ"ס שִׁיתָּה) ועיי' לשמות כ"ה, ל"ב. ל"ג והלאה. ששה עשר (שמות כ"ו, כ"ה) תרג' שיתא (בדפ"ס שִׁיתַּת) עשר ובתר"י א' שֵׁיתְסְרֵי; לדברים ל"ד, ח' בשֵׁיתֵיסַר; לדה"י א' כ"ד, י"ד שִׁיתְסְרָאָה (בקצת דפוסים שיסראה תי"ו נבלעת) ובאל"ף נוספת אשיתסר עיי"ע אשתא (ח"א, שכ"ח) וש"נ. שִׁתִּין פי' ששים דניאל ג', א' תרג' בראשי' כ"ה, כ"ו וזולתו ועוד עיי"ע אשתא. ר"ה ל"א. שית אלפי וכו', מ"ק י"ב. בר שית וכו', ב"ק צ"ב רע"ב שיתין עיי"ע דר ג' איכ"ר פ' ויגרס. ויק"ר פ' ל"ד שית מאה דינרין חסר שית דינרין וכו', שם: הבו לי שיתא דינרין וכו'. ועוד עיי"ע שתות.

☞ שַׁתָּא (נקבה מן שְׁנָא בל"ס שַׁנְתָּא ונון נבלעת פי' שנה Jahr) תרג' שנה. *[אחי"ה עיי' תרג' שמות י"ב, ב'; ויק' י"ט, כ"ד; כ"ה, נ' וזולתו. ועיי"ע שנה, וכל"ס שַׁתָּא ע"ז ל"ד. ושם: ל"ה, תריסר ירחי שתא, סנהד' י"ח: שתא בתר ירחא אזיל ע"ש בתוספת', שם: ההיא שתא, ויק"ר פל"ד ריש שתא.. בסיפא דשתא] —

* שֵׁתַאם עיי"ע שתם.

* שָׁתָה (מל"מ בלא"ר שְׁתֵי, אִשְׁתַּי בל"ס אֵשְׁתִּי trinken עיי"ע אישתי) ברכות ל"ה: שתי המרא, שם מ'. שתה מים, נ"ז: עד דצחית שתית, ירוש' ברכות פ"ג ד"ו. אישתון, שבת ל': רצינך שתשתה וכו', מ"א. אכל ולא שתה וכו', פ': (ויק"ר פי"ב) שתי שכרא וכו' ועיי' שם קכ"ט. קכ"ט: ק"מ: קנ"ב. עירו' נ"ד. פסחים פ"ו: קי"ב. מגילה י"ב: י"ג: שקלים ה': נזיר ע'. צ'. קידושי' ל': ע"ב. ב"ק צ"ב סע"ב ב"מ פ"ג: סנהדר' ק"א. ע"ז ע"ב: מכות ט"ז. חולי' ק"ה: בכורו' מ"ד: נדה י"ז. כ"ד: אתפעל תרג' ויקרא י"א ל"ד משקיא דְיִשְׁתְּתֵי. בינוני פעול שָׁתוּי עירו' ס"ד. ירו' שקלים רפ"ג שתוי חמרא ובתר"י א' דברים כ"א, כ' שְׁתָאי בחמרא, ר"ה ד'. בת שתיא פי' שיכור. ויק"ר פי"ב שתויי יין. ירו' שקלים פ"ד דמ"ז ע"ג דשתויי חמרא. והשם המופשט סוכה מ"ט: שכר לשון שתייה, שם מ"ה: באכילה ושתיה, יומא ע"ג: באכילה ושתיה, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א: אסור בשתיה ובהניה. שבועות כ"ב: אינן ראוין לשתיה שם כ"ג. שתיה בכלל אכילה] —

שְׁתֵי (נקבה שְׁתַּיִם סמיכות שְׁתֵּי מל"מ zwei) בס"ג דפ' כיצד צולין (פסחים פ"ו.) דתנן בכל כלי בעלי בתים פי"ז בכלים (מ"ט) ושתי אמות היו בשושן הבירה פי' „יש מי שאומר מקום היה בנוי בבית המקדש צורת שושן הבירה ועשו בו בנין אמה אחת כמדת משה רבינו שעשה בה כל כלי הקודש ותוספת חצי אצבע בקרן מזרחית צפונית [2]) בנין אמה ואחת יתירה בקרן מזרחית דרומית ומפורש במנחות בפ' שתי הלחם בגמ' ד' סניפין (מנחות צ"ח.) ויש מי שאומר מדת ב' אמות של כסף או של זהב כגון שרביט היה עשויות ומונחות באותו מקום ובהן היו משערין ונותנין לאומנין ולוקחין" [3]). בפ' ואלו עוברין בפסחים בגמ' כיצד מפרישין (פסחים מ"ז:) לוקה [4]) שתים על אכילתו

[1]) ובלי עברי המאוחרת פי' ג"כ צלם. [2]) וכ"ה נכון במנחות אבל בפי' ר"ח בפסחים בטעות דרומית. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בפסחים ושם י"א הראשון אי' בערוך י"א השני ובהיפך י"א שני בערוך אי' בפי' ר"ח י"א ראשון. [4]) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס אבל בנו"ג לוקין.

ושלש על בישולו פי' „אחד מבעיר אש שלא לצורך אכילה ב' מבשל גיד ביו"ט שאינו בר אכילה ג' וכן מבשל בשר בחלב[1]) הנה ג' כבישול ב' באכילה א' אוכל גיד ב' אוכל בשר בחלב"[2]). בס"פ בכל מערבין בגמ' ר' אליעזר (עירו' ל"ח רע"ב) אמר רב הלכה כד' זקנים הללו ואליבא דר' אליעזר דאמר שתי קדושות הן רשב"ג ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה[3]) ור' אלעזר[4]) בר"ש סתימתאה ור' יוסי ברבי יהודה סתימתאה[5]). בפ' המוציא יין בגמ' חמוציא חבל (שבת ע"ח:) תנא כמה קשר מוכסין שתי אותיות פי' „אותו קשר שהיו מכירין אותו באותו פרק שכותבין בו שתי אותיות בכתב יוני שהן גדולות מאותיות שלנו". *[אחי"ה כ"ה נכון מאוד בדפו"ו וכ"ה מלה במלה בפי' ר"ח בשבת ובש"ס ווילנ' הוסיף המו"ל מלת מוכסין אחר: באותו קשר ויש למחקו ונעלם מעיניו הערוך ובדפ"ע אחרים נשתבש ואי' כמה קשר מוכסין ישתי אותיות בכתב יווני שהן גדולות מאותיות שלנו פי' אותו קשר שהיו מכירין אותו באותו פרק וצריך לו' כבדפו"ו הנ"ל ובנו"ג בש"ס תנא כמה קשר מוכסין שתי אותיות של קשר מוכסין ולי' בפי' ר"ח ובריי"ף ובהרא"ש ובחי' הר"ן ולי' בכ"י ש"ס ובעל ד"ס לא הבין למה מחקו ג"כ המהר"ם לובלין ונעלם מעיניו פי' של ר"ח (ורבינו בעל הערוך) — וכנ"ה בשבועות מ"ז: ב"ב ל"א: שתי כיתי עדים וכו', ברכות ל"ג. שתי נקמות וכו', שם ס"א. שתי כליות וכו', גיטי' ל"ח: שתי משפחות היו בירושלים וכו', עירו' י"ט. שתי תמרות יש בגי בן הנם וכו', ב"ק ל"ח: עיי"ע פרד ג', שם צ"ב. שתי עצירות וכו', ב"ב י'. שתי צדקות וכו', מכות י"ב. שתי טעיות טעה יואב וכו', מנחות צ"ד. שתי הלחם, ב"ר רפ"צ ויק"ר ספכ"ד שתי פרשיות, כריתות כ': מהלכי שתים, שתים עשרה סנהד' ל"ח: ע"זג': סוט' י"ג: ועוד הרבה זולתו] —

שְׁתִי (מל"מ עיי"ע ישת ז' (Aufzug, Länge בפ"ו במקואות (מ"ט) כותל שבין ב' מקואות שנסדק לשתי פי' „כל מחיצה דקיר ארכו שהוא גבהו[6]) שמו שתי כאורך הבגד ורחבו שמו ערב וכן כל דבר כדאמרינן בגמ' לענין מי שמוציא במדבר". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 34 והמו"ל רומז להא כדאמרינן בגמ' לעיין עירו' ט"ז: ולי נראה שצ"ל בפי' רה"ג וערוך לענין מי שמוצא במדבר וכיון על חולי' נ"ט סע"א היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפיה גמום וכו' אם מהלך שתי וערב בידוע שהיא טהורה וכו' ופי' רגמ"ה בחולי' שם: כלו' דמצד אחד הבשר נקלף בשתי ומצד אחד נקלף בערב ע"כ ועוד עיי"ע שת ז' וש"נ] —

* שִׁיתְיָא (Aufzug) עיי"ע הקודם וע' שת ז'.

* שְׁתִיָּה, שְׁתִיָּה (das Trinken) עיי"ע שתה.

* שְׁתִיה, שְׁתִייה, שַׁתְיָא עיי"ע שת א'.

* שְׁתַּיִם עיי"ע שתי א'.

שְׁתַךְ (פי' העלה חלודה rosten) נ"ל מל' פרסי' شخت סיג) בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב רע"ב) כיון דמשתכי[7]) לא[8]) עבדי הכי. בפ' אלו מציאות בגמ' מצא בגל (ב"מ כ"ו.) לא צריכא דאשתוך טפי[9]) פי' „עלה בהן סיג הרבה כלו' משנים הרבה נתנו בזה המקום לפיכך עלה בהן סיג"[10]). בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הגפת (ב"ב י"ט.) סלעים היינו טעמא דלא קתני התם משום דמשתכי ליה לקדירה ס"א דמשברי[11]). בר"ג דפ"ק בתעני' (ח'.) אם ישך הנחש (קהל' י', י"א) אם ראית דור שהשמים משותכין[12]) כנחושת מלהוריד טל ומטר. פי' ישד

---

[1]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ"ה בפי' ר"ח אשר אחריו נגרר. [2]) ע"כ הועתק מפו' ר"ח. [3]) וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח וכ"ה בש"ס דפ"ש ובכ"י ש"ס וביתר מקומות אצל ד"ס פסחים צד ע"א: ובנו"ג ור"י ברי יוחנן ב"ב. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפי' שאלוניקי' וויניצי' רפ"ח ובה"ג עיי' ד"ס שם וכ"ה בהעתקת ר"ח ובנו"ג ור' אליעזר. [5]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג ור"א בר"ש וי"ל שמלת סתימתאה דאי' אצל ר' יוסי בר יהודה הוסכה ג"כ על ר"א בר"ש וכ"ה ר"א בר"ש סתימתאה בש"ס בר"ש ובה"ג ובכ"י ש"ס א"פ ועיי' בכורו' נ"א: ומ"ש בעי' סתם ובמ"ע לה' ברילל ח"ז, צד 55 והלאה. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ובפי' רה"ג אבל בשדפ"ע בטעות גובה. [7]) בכ"י ק"ט דמשתכונן ובכ"י ש"ס א"פ דמשתכן. [8]) בדפ"ר וויניצי' ליה צ"ל כבדפ"א לא. [9]) בנו"ג דשתיך טפי וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח ובשט"מ (ובהגרי"ב אי' דשתי טפי וצ"ל דשתיך טפי). [10]) הועתק מפי' ר"ח בב"מ ועיי' חו"מ סי' ר"ס סק"ב בטור ובמחבר שם ובש"ך. [11]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד אבל ברפ"ע בט"ס דמשברי ודע כי בנו"ג דמשתכי וכה"ג ברש"י אבל מתוך פי' נראה שהיתה לפניו ג"כ גי' משברי. וז"ל דמשתכי לה לקדירה שמשברין את הקדירה כן שמעתי כאן ובכל מקום שמעתיו שמעלה חלודה ע"כ. וגי' דמשתבר אי' בפי' רגמ"ה וז"ל דמשתבר לה לקדירת שמשתברין בסלעים הקדרה וכו' ועיי' תוספו' ושם הובאה גי' ופי' ר"ח ע"ש ועיי' בתוספו' תעני' ח'. ד"ה אם שהסכימו לגי' דמשתכי. [12]) כ"ה נכון ברפ"ע והיא בינוני פעול בפיעל ובכ"י ק"ט ובש"ס משתכין והראשון עיקר במאמר עברי.

משותף נחש נחשת כלומר שהעלו חלודה כנחשת בלא לחש שאין מי שיתפלל. *[אחי"ה וכן פי' הרגמ"ה בתעני' משתכין מחליד לוחשי לחישות שיודעין להתפלל ואין מתפללין ועיי' ג"כ ברש"י ובכ"מ פי' רש"י ענין העלה חלודה ודע כי מה שפי' רבינו כאן עפ"י פי' ר"ח (בכ"מ הנ"ל) דאשתוך פי' עלה בהן סיג וכו' עולה יפה עם פי' רבינו בע' בת ארעא שפי' שם שוכתא כסף וי"א שוכתא חלודה כמו דאישתוך טפי (ב"מ הנ"ל), וכן פירש"י שוכתא לחלוחית היוצא מן הכסף ובלעז רוי"ל rouille פי' חלודה עיי"ע בת ארעא (ח"ב, ר"י רע"ב) וכבר העירותי שם ובע' שוכתא שהוא ל"פ شخت סיג הכסף אבל מזה השם לא מצינו הפעל — ודע כי בל"ע صدئ , صدع פי' העלה חלודה rosten] —

שָׁתַל (מל"מ וסורי שְׁתַל פי' נטע pflanzen והתואר בל"ס שַׁתָּלָא נוטע כרמים Pflanzer, Gärtner) שתלא טבחא ואומנא (כ"ב כ"א: ב"מ צ"ז. ק"מ סע"א) כבר פי' בע' אמן. *[אחי"ה עיי"ע אמן א' (ומ"ש בח"א, קי"ב.), והשם בקבוץ שְׁתָלִים מעשרות פ"ה מ"א העוקר שתלים וכו', ירו' מעשרות רפ"ה דנ"א ע"ג מה בין חטים ומה בין שתלים חטין גמר מלאכה שתלים אינן גמר מלאכה והוא כל"מ שְׁתִיל ובזה המשקל בתוספתא מעשר ראשון רפ"ג המשלח לחבירו שתילין וכו' [1]), ומזה הפעל ב"ר רפכ"ו שתולים בבית ה' (תהלים צ"ב, י"ד) זה נח ששתלו הקב"ה בתיבה. סנהד' ל"ז סע"ב שאלתיאל (דה"י א' ג', י"ז) ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין וכו' עיי"ע אסר ומ"ש בה"א, ר' וש"נ ויק"ר פ"י פי"ט ושהש"ר ע"ש] —

שתם (= שְׁתַן מל"מ פי' ענין הטלת מי רגלים uriniren) בפ' ר"א אומר אם לא הביא בגמ' אין עושין (שבת קל"ד.) האי ינוקא דלא משתים פי' שאין יכול להשתין. *[אחי"ה כה"ג המעולה בכ"י ק"ט ובדפ"ע אי' דלא מנשתים ובעיק' התל' דלא מנשתם ובנו"ג דלא מנשתיה ובכ"י ש"ס מנשתין וגי' הכ"י ק"ט עיקר והוא אפעל משתים כמו מַשְׁתִּין [2]), ושם בשבת בכ"י ש"ס ולינשתין מיא. בכורות מ"ד: אשתין, משתינין מים בפני רבים.. ומעשה באחד שביקש להשתין מים ולא השתין וכו', ב"ב י"ט: לא ישתין אדם מים בצד כותלו וכו', שם אפי' מידי דדרכיה לאישתוני בקיר לא שביקנא ליה ומאי ניהו כלבא, שבת ס"ז: המשתנת בפני קדירתה וכו', ירו' פסחים פ"ד דל"א. עומד ומשתין והוא מל"מ משתין בקיר (ש"א כ"ה, כ"ב) וקרוב לזה בל"פ شاشيدن شاشدن פי' השתין. והשם שְׁתָן בכורות מ"ד: ב' נקבים יש באדם אחד מוציא שתן וא' מוציא שכבת זרע ור"ב בע' שן ו' רוצה לפרש שינא ברכו' ס"ב: מזה הענין מל"מ שֵׁין (ישעיה ל"ו, י"ב) עיי"ע שינא וע' שן ו' אבל גי' ופי' רבינו עיי"ע אסטמא] —

שָׁתַם (מל"מ שתם העין (במדבר כ"ד, ג') פי' ענין פתיחה [3]) öffnen) בסוף ע"ז (ס"ט.) כדי שישתום ויסתום ויגוב פי' שיכול לנקוב המגופה של כד העשויה בטיט או בסיד ויסתום אותו הנקב ויגוב הסתימה, וישתום פתיחה היא כדכתיב (במדבר שם) שתום העין ומתרגמינן שפיר חזי דהיינו פתוח. במגילת איכה (פי' גדר) כל שמתפלל אחר הציבור מעשיו נפרטין [4]) הה"ד (איכה ג', ח') סתם תפלתי שתם כתיב. *[אחי"ה באיכ"ר אי' סתם תפילתי שתם כתיב לפי שתמו הציבור תפילתהון וא"כ דרש שָׁתַם: שָׁתַם עיי' פי' מהרז"ו וכן מצאתי במנחת שי איכ' שם פי' לשון השלמה ע"ש. ובענין פי' שתום דהיינו פתוח אי' ג"כ ברש"י בסנהדר' ק"ה סע"א דדרש שם הגמר' בלעם סומא באחת מעיניו היה שנאמר שתום העין ופירש"י שתום פתוח כמו (ע"ז ס"ט:) שתומו ניכר כלומר עינו אחת פתוחה מכלל דאחרת סתומה והכי נמי מתרגמינן דשפיר חזי ואית דמפרשי שתום כמו סתום ולאו מילתא היא ע"כ, ועיי' ג"כ התוספו' נדה ל"א. (דאי' בדף ל':). וכנ"ה בינוני פעיל בירו' ע"ז פ"ה דמ"ד: קולא שְׁתִימָא פי' כוזא פתוח. והשם שְׁתָם ולנקבה שְׁתִימָה פי' פתיחה (das Oeffnen). תוספת' ע"ז ספ"ז (ח') בכ"י אירפ' אם היה מכיר חותמו ושתמו מותר ואם לאו אסור יין אצל גוי השתם אסור וכו' ואם היה חשוד על השתימה וכו' [5]) וכ"ה בע"ז ס"ט: והלא שתמו ניכר כגי' רש"י בדפוס' הישנים ובכ"י ש"ס ובנו"ג סתומו, והשם המופשט ע"ז שם סוף העמוד דלא חייש לשתומא ופירש"י לנקיבת חור. ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד שיתומהון דרבנן] —

---

[1]) שתלים בתוספ' שביעית פ"ד בכ"י צ"ל שחלים עיי"ע קרמולין. [2]) ורש"י פי' דלא מינשתיה שאין נשימה ניכרת וכו' וא"כ פי' מן נשם. [3]) וכבערוך אי' ברד"ק שרש שתם. [4]) ובמנחת שי איכא שם הגי' נפרשין. [5]) ובנו"ג בט"ס אם היה מכיר חותמו ושמו נ"א וסתמו וצ"ל ושתמו, ושם ואם היה חשוד על השתייה וצ"ל השתימה.

שתין (= שִׁיתִּין פי' מין תאנים היוצאין מן העלין (eine Art gemeiner Feigen בפ' כיצד מברכין בגמ' נובלת (ברכות מ':) כי פליגי בנובלות תמרה דתנן ראש דמאי (פ"א מ"א) הקלין שבדמאי השיתין והרימין [1]) וכו' [2]) עד שיתין אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מיני תאנה — (א"ב אם לא היו דברי ר' יוחנן הייתי אומר שפירושו בל"י ורו' מין פרי עגול ולו ג' או ד' גרעינין קשים ואינו ראוי לאכילה בעת אשר נלקט מן העץ אבל נטמן בתבן ימים רבים עד הֱיוֹתוֹ רך). *[אחי"ה לפע"ד ר"ב כיון על σητάνιον ,setania תואר למין תפוח שנק' Mispel ואצל רז"ל עוזררין עיי"ע — וטרם אחוה דעתי אציע פי' הירו' דאיתא בירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג אילו הן השיתים . . אילו שהן יוצאות מתחת העלין, ושם: השיתין שבציפורין, ירוש' שביעית פ"ה דל"ה ע"ד מן הפגין ועד השיתין הנובלות חמשים יום מן השיתין הנובלות ועד התאנים חמשים ועיי' בתוספת' שביעי' ספ"ד ושם הגי' מן הפגים ועד שיהיו נובלות חמשים יום ומשהן נובלות עד התאנים חמשים יום נ"א שיתין ונובלות . . ומשיתין ובכ"י אירפ' עד שיהיו נובלות . . משיהיו נובלות וצ"ל עד שיתין נובלות . . . משיתין נובלות וכו' ורבינו נסים בברכות הביא הירו' הנ"ל בלי פירוש ופני משה בירו' שביעית פי' השיתין הן תאנים מדבריות והוא כפי' הרמב"ם בדמאי פ"א מ"א ע"ש ורע"ב שם — ורש"י בעירו' י"ח. פי' השיתין: מיני תאנים רעות ע"כ ואשר נ"ל כי גזרת שיתין מן שותא (= פי' בל' סורי' שוהתא = שותא) עלין ותמרות עיי"ע שת ה' וזה מה שאי' בירו' דמאי הנ"ל השיתים . . אלו שהן יוצאות מתחת העלין, וא"כ השיתין כמו השיחתין תאנים היוצאין מן העלין והם תאנים גרועים וה' לעף לא פירשו [3]) וה' לעווי השמיט ערך שיתין כל עיקר!] —

* שָׁתַן = הִשְׁתִּין, אַשְׁתִּין, והשם שֶׁתֶן עיי"ע שתם א' ומ"ש.

שתם (שַׁתֵּאס מל"ס שַׁתֵּס, שַׁתֵּאס פי' מיסד be- gründen, feststellen מהשם שֵׁתְאסָא, שֵׁתְאסְתָּא פי' יסוד הקיר (Grundmauer ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג', י"ט) תרג' אלהא בחכמה שם [4]) שתאסיה דארעא [5]). בחוקו מוסדי ארץ (שם ח', כ"ט) תרג' וכד שם שתאסיה דארעא [6]) וכן תרג' צדיק יסוד עולם (שם י', כ"ה) — (א"ב פי' בל"י קיום עמידה ויסוד). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י στάσις וזו דעת רימ"ז בט"ר (ח"ב, מ"א) בלי זכרון ר"ב אבל כבר הוכיח החכם בירנשטיין במ"ע מ"ג ח"ט 871 כי שתי מלות סוריות נתחברו יחד לחיזוק הענין והוא שת פי' יסוד ועוד אסא, אסתא קיר ועוד כמו ל"ע اس פי' יסוד וא"כ שתאסא, שתאסתא פי' יסוד התחתון ומזה נבנה הפעל בל"ס שַׁתֵּס, שתאס פי' מיסד. וכן תרג' ביסדי (איוב ל"ח, ד') במשתסי ארעא וצריך לו' במשתאסי ארעא. אתפעל תרג' שם (ל"ח, ל"ח) בצקת עפר למוצק: כד (אשתאם) [צ"ל אישתאס] [7]) עפרא לשתאסא. ועוד השם בתרג' איוב ד', י"ט; כ"ב, ט"ז; לתהלי' קל"ז, ז'. והקבוץ תרג' משלי י', כ"ה יסוד: שיתאסין; מוסדות (תהלים י"ח, ט"ז) שִׁתְאַסַיָּא, ועיי' שם כ"ד, ב'] —

* שיתסרי עיי"ע שית.

שתף (= שִׁיתֵּף פי' ענין התחברות sich verbinden, associiren מל"ס שַׁוְתֵּף (פּוּעל) ובנינים ושמות עיי' בפנים) בכל [8]) מערבין ומשתתפין (עירו' כ"ו: פ"א רע"א קידושי' ל"ד.) כיצד משתתפין בחומין (עירו' פ"ב.) — (א"ב תרג' וחברי גנבים (ישעיה א', כ"ג) ושותפין גנבין). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן אבל בנו"ג לגנבין. בפְּעל תרג' תהלים ס"ט, י' במשתפהון טעוותהון לאיקרך וכן בפעל תרג' שה"ש א', ז' די מְשַׁתְּפִין לך טעוותהון לחבריא. וכ"ה בשמ"ר פמ"ב שיתפו אותו עמהן. ברכו' ס"ג. כל המשתף שם שמים בצערו וכו' סוכה מ"ה: המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם. ע"ז ח': עד דשתפינהו לישראל בהדייהו. ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ד שיתף הקב"ה שמו הגדול בישראל, שם: ומה תעשה לשמך הגדול שהוא מְשוּתָּף בנו וכו', פסיקתא רבתי פ"מ שיתף שני המדות מדת הדין ומדת רחמים. התפעל עירו' הנ"ל ושם ע"א: משתתפין במבוי ביין ואִם רצו להשתתף בפת משתתפין. בכורות ב': המשתתף.

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפא"מ ובעיקרי התלמוד וכ"ה נכון עיי"ע רמי ובדפ"ח וויניצי כאן בט"ס והרימונין. [2]) בדפ"ע כאן עוד אחר וכו': כי פליגי בנובלת תמרה שבדמאי ויש למחוק ולי' בכ"י ק"ט. [3]) פפלג"צ צד 392. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו לי'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה בפשיט' הסורית ובכ"י תרג' שיתאסיה דארעא ובדפו"ו בט"ס בב' תיבות שית אסיה דארעא ובנו"ג בתרג' בחכמתא שתאסיא ארעא וזה לא שם ולא פעל. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה בתרג' ובדפו"ו חסר מלת שם ואי' שית אסיא דארעא ובפשיט' הסורית וכד עבד שתאסיה דארעא. [7]) ובדאי' בתרג' אצל הי' לעווי. [8]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו בבכל.

תוספת' חגיג' פ"א ואם לאו משתתף עם אחרים. נתפעל ב"ר ר"פ צ"ט בנימין שלא נִשְׁתַּתֵּף במכירתו של יוסף (ועיי' תרג' שני אסתר ג', י"ד). אתפעל ברכות ל'. לישתף איניש נפשיה בהדי ציבורא, שבת כ"ג. משתתפנא, קהל"ר פ' שלח בואו ונשתתפינון. תרג' ואין לזרים אתך (משלי ה', י"ז) ונוכראי לא נשתתפון עמך. ובענין שתופי מובאות תר"י א' שמות ט"ז, ה' ויערבון בבת"א וישתתפון בדרתיהון וכו', ירו' עירו' פ"ו דכ"ג ע"ד מערבין ומשתתפין וכו' ע"ש. והתואר שוּתָּף ובלא"ר וסורי שוּתָּפָא. שבת קי"ט: כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו וכו' כאילו נעשה שותף להקב"ה, סנה' ל"ה. שותף היה לו להקב"ה וכו', ירו' סנהד' פ"א די"ט: שותף ליסטים, ירו' ב"ב פ"ג די"ד. שותף שירד ונטע וכו', ירו' עירו' פ"ו דכ"ג ע"ד נעשה כשותף. ולנקבה שוּתָּפָא תר"י ב' במד' כ"א, ט"ז תרג' חברתך (מלאכי ב', י"ד) שוּתַּפְתָּךְ. והקבוץ ב"ב פ"א מ"א הַשּׁוּתָּפִין, קידושי' ל': נדה ל"א. שלשה שותפין יש באדם וכו', ירו' עירו' פ"ו דכ"ג ע"ד שנים שותפין בו, עירו' ג'. ב"ב כ"ד: דבי שותפי עיי"ע קדר. השם המופשט שותפות ובל"א וטו' שוּתָּפוּתָא (Genossenschaft) עירו' ע"א: לקחו חבית של יין בשותפות, בכורות ב': והוא הדין לשותפות, שם וסנהד' ס"ג: אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם, פסחי' קי"ב. למיעבד שותפות בהדיה, יבמות ק"א. אין בה שותפות, ירו' קידוש' פ"א ד"ס. עבד של שותפות, ירוש' כתובות פ"ז דל"א ע"ג בשותפותיה[1]), בתשומת יד (ויקרא ה', כ"א) תרג' בשותפות ידא. ועוד השם המופשט שיתוף עיי' ירו' שבת רפי"ט דט"ז ע"ד אין קורה מתרת בלא שיתוף. ירו' עירובי' הנ"ל יסמך על שיתופו, שם: ע"י עירוב וע"י שיתוף, איזה חצר שאינה צריכה שיתוף בבלי עירו' ע"א: בסומכין על שיתוף במקום עירוב קמיפלגי] —

שתף[2]) שתפך וחוטרך תר"י ופתילך ומטך (בראש' ל"ח, י"ח)[3]) — (א"ב בנוסחאות כתוב שושיפך). *[אחי"ה ובתר"י א' אי' סיטומתך וחוטייך וחוטרך וכתב התשבי בעל הערוך כתב חותמך ופתילך ומטך תרג' ירו' שותפך וחוטרך ובקשתיו ולא מצאתיו וגם לא הבנתיו ע"כ וכן כתב במתורגמן אחרי שהביא הערוך ובקשתיו בתרג' ירו' ולא מצאתי ע"כ, והח' לעווי בעמת"ר שיער כי רבינו בעל הערוך היתה לו גי' מוטעת שותפך תחת שושיפך ואין נ"ל כי רבינו איננו כיון לתרג' בבלי דאי' שם פתילך: שושיפך כי אם על גי' תר"י כיון שאי' שם חוטייך ותחת זה רבינו גורס שותפך ובלי ספק כן מצא באחד מספריו. ולפע"ד צ"ל שופתך כי בל"פ شُقّة פי' ממש חוט Faden] —

שָׁתַק (מל"ם פי' פסק והניח מזעף וכדומה ruhen, schweigen; שָׁתוּק schweigsam שְׁתוּקִי verschweigen [ein Kind dessen Vater unbekannt ist] ועיי' בפנים) בפ' י' יוחסין (קידושין פ"ד מ"א דס"ט.) ואיזהו שתוקי כל שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו. בס"ג דפ' הנושא את האשה (כתובו' ק"ד:) א"ל אשתיק א"ל אשתיקן קאמרת פי' דכי אמרת הלכה זו קמיה שיתקך דלא סבירא ליה הכי או אשקיאן קאמרת כלו' שהשיקך כוס של טעם בשביל חביבות הטעם שנתקבל לפניו זה פי' הרב של חכמי מגנצא[4]) פ"א למדתי מר' האי[5]) אשתיקן קאמרת דשתק ולא אמר הכי או אשקיין קאמר שנשאל והיה שותה ואדהכי יצאת וכשחזרת לא מצאת ולא ידעת אי אמר הכי או לא[6]). בס"ג דפ' נערה המאורשה (נדרים ע"ז.) א"ל אשתקיין קאמרת או אשקיין קאמרת[7]) *[אחי"ה וכנ"ה בהקל ובפעל ברכות ס"ג: הכועס עליו רבו ושותק זוכה וכו', שבת ל"ג: ששתק וכו', יומא ז'. פקח ישתוק, מנחות ע"ב. הוי פקח ושתוק, זבחים קט"ו: שְׁתוֹק, כתובות י"ד: חלל ושותק,

---

1) בנו"ג בט"ס בשורפותיה. 2) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב אבל בכ"י ק"ט וב"ר שתפך וכ"ה בעיקרי התלמוד ובדפ"ר פיז' וויניצי' נבלל עם ע' הקודם. 3) כ"ה בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד אבל בדפ"ע תרג' חותמך ופתילך ומטך. 4) עיי' מבוא ח"א צד XV ובזו שיטה הלך רש"י בכתובות שם ובמהדורא קמא (אצל שט"מ) שינה לשונו ע"ש. ורא"ש בנדרים ע"ז. פי' א"ל ר' אבא לרב הונא אמר רב הבי א"ל אשקיין קאמרת או אשתקין א"ל רב הונא מקובל לך מה שאמרתי ואתה אומר להשקותי אם רב אמרה או אינו מקובל לך ואתה תמה אם רב אמרה ולהשתיקני אתה אומר ע"ב ועיי' ג"ב פי' הר"ן לנדרים. 5) כ"ה בדפו"ו וכן מוכח מדפ"ר ושם איתי בר"ת: פ"א לְמֹהּ = למדתי מר' האי ובכ"י ק"ט בלא נקודות פ"א למה וצ"ל לְמֹהּ כבדפ"ר ובשאר כ"י אי' פ"א מרב האי ובשדפ"ע אי' רק פ"א. 6) וזה הפי' הוא קרוב לפי' רגמ"ה ורש"י בחולי' להא דאמרינן שם ע"ה: מיבהא הוה שהי ליה ושתיק ליה ואיכא דאמרי משתא הוה שתי ושתיק ליה ועיי"ע שה אי' וש"נ. 7) בנו"ג בנדרים אישתיק קא אמרת או שתי קאמרת וגי' הרא"ש עיי' לעיל בהערה 4 ובפי' הר"ן הגי' אשקיין קאמרת או אשתיקן קאמרת ובכתובו' הגי' אישתיק קאמרת או אשקיין קאמרת.

סנהד׳ ו׳: תלמיד שרואה זכות לא ישתוק. חולי׳ ע״ה: וישתיק עיי״ע שה א׳. אישתיק, אישתיקן עיי׳ לעיל ציון מכתובו׳ ונדרי׳. ב״ב ט׳. אשתיק. שבת כ״ט: אי שתוקי לך כדשתיקו ליה חבריא. סוטה ל״ה. אישתקי. נדה כ״ז. לא נשתיק. ב״ר פנ״א מה זכירה נזכר לו שתיקה ששתק לאברהם . . . והוא יודע ושותק. פיעל ברכות ל״ג: מגילה כ״ה: משתקין אותו. יבמות ק׳: משתקים אותו. משתקין אותו. ובכתובו׳ י״ג: אי׳ כהפעיל משתיקין אותו וכן בתרג׳ כ״י איוב י״א, ג׳ משתקין וליחזק׳ א׳, כ״ד מְשַׁתְקִין ובדפוסי׳ באפעל מַשְׁתְּקִין, משתקן. שבת ס״ז: המשתקת. אתפעל ירו׳ ברכו׳ פ״ה ד״ט ע״ג אִשְׁתַּתֵּק, ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח ע״ד ומשתתקין וקיימין. תרג׳ ירו׳ ב׳ ידמו (שמות ט״ו, ט״ז) ישתתקון, וכ״ה בכ״י תרג׳ תהלים ל״א, י״ח (ובנו״ג ישתקון). נתפעל ירוש׳ מגילה פ״ד דע״ה: היה קורא בתורה וְנִשְׁתַּתֵּק. ירו׳ סנהד׳ רפ״ו דכ״ג: יוצא ליהרג ונשתתק, ב״ר ס״פ מ״ט נשתתק הסניגור. התואר כתובות י״ד: שָׁתוּק ממזרות שתוק נתינות שתוק עבדי מלכים. ברכו׳ נ״ח. אתא תליתאי דהוה שָׁתְקַאי כה״ג בע״י אבל בע״י הראשון שתקה[1]. והשם שְׁתוּקִי ולנקבה שְׁתוּקִית עיי׳ קידו׳ הנ״ל וע״ג. ויבמו׳ ק׳: והשם המופשט שְׁתִיקָה, שְׁתִיקוֹת, שְׁתִיקוּתָא פסחי׳ צ״ט. יפה שתיקה לחכמים קו״ח לטפשים עיי״ע מל ח׳, סוטה ל״ט. אין עמידה אלא שתיקה, זבחי׳ קט״ו: פעמים ששתק ומקבל שכר על השתיקה, יבמות פ״ז: שתיקה כהודאה דמיא, שם ס״ה. שתוקתיך יפה מדיבוריך, אבות פ״א מי״ז לא מצאתי לגוף טובה אלא שתיקה נ״א משתוקא עיי״ע מל ה׳. עיי׳ ספור יפה שהביא הילק׳ משלי י׳ רמז תתקמ״ו בשם הילמדנו וילק׳ בהעלתך ר׳ תשל״ח בזה הענין עיי״ע דקליקוס. ברכו׳ ס״ב. קבלה דייסורי שתיקותא. תעני׳ ט׳: קביל עליה שתיקותא, קידוש׳ ע״א: שתיקותיה דבבל היינו יחוסא. מאי לאו ביחסותא לא בשתיקותא. תרג׳ דומיה (תהלי׳ כ״ב, ג׳; ס״ה. ב׳), דומה (צ״ה, י״ז) שתיקותא. ועוד בתרג׳ שְׁתוּקָא עיי׳ תר״י א׳ בראשי׳ כ״ה, י״ד תרג׳ תהלים נ״ו, א׳] —

☞ **שְׁתַר** (שפעל מן יתר übrig bleiben) תרג׳ ואתמלטה בעור שני (איוב י״ט, כ׳) אשתתרית במשך ככאי[2]. תרג׳ הן לא בידם טובם (שם כ״א, ט״ז) לא ישתתר[3] בידהון טובהון. *[אחי״ה ושם פסוק ל״ד תרג׳ נשאר: אישתתר והוא בנין אתפעל של משקל שפעל ובאשתפעל דברים ז׳. כ׳ הנשארים תר״י א׳ מה דמשתוֹתְרִי ושם ד׳, כ״ז ותשתותרון בעם קליל, תרג׳ יותרו (משלי ב׳, כ״א) משתותרין כה] —

שתית (= שַׁתִּיתָא נ״ל מל״ע ܫܬܝܬܐ ܫܬܝܬܐ בל״ס שַׁחְתִּיתָא מאכל מן קליות Speise (aus dem Mehl gerösteter Aehren בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ דסמוך על הפת (ברכות ל״ח.) שתיתא רב אמר שנ״ב ושמואל אמר בורא מיני מזונות. פי׳ לוקחין תבואה שלא הביאה שליש ומייבשין אותה בתנור ועושין מאכל מן הקמח. פ״א בע׳ קלי[4]. בסוף רפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ע׳.) מיית ליה כונא[5] דשתיתא דטלופחי. ובס״ג דפ׳ אין מעמידין (ע״ז ל״ח:). *[אחי״ה בע״ז שם אי׳ שתיתאה, שני מיני שתיתאה ופי׳ רש״י תבשיל העשוי מקמח של קליות שייבשן בתנור ויש שעושין מקמח עדשים וכו׳ ובפי׳ ר״ח אי׳: שתיתא[6] וכ״ה בע״י וברש״י בדפוסי׳ הישנים וכן פירש״י בברכות ל״ח. שתיתא מאכל העשוי מקמח קליות שנתייבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים. ובעירו׳ כ״ט: ד״ה שתיתא הוסיף עוד: ונותנין דבש לתוך התבשיל ובפי׳ ר״ח בעירו׳ אי׳ שתיתא פי׳ אסוויק ע״כ וצ״ל ותיקא וכ״ה בפי׳ ר״ח פסחי׳ ל״ט סע״ב ותיקא דהוא כגון שתיתא דעביד במשחא ובמלחא בקמחא ע״כ עיי״ע וותיקא ומ״ש בח״ג, רנ״ט. וכן מצאתי בהל׳ פסחים לריצ״ג צד צ״ה ותיקא שרי (דרשו) [צ״ל פירשו] ראשונים דהיינו שתיתא דעביד במשחא ומלחא וכו׳. מכל זה נראה ברור כי כנים דברי רבינו כאן כי שתיתא הוא מאכל מן הקמח וכפי׳ רש״י[7] וכן ור״ח מוכח מע׳ בחש שפי׳ שם רבינו בוחשין את השתית (שבת קנ״ו רע״א) וז״ל פ״א נותן השתית שהוא קלי בכלי ונותן בו חומץ ומערב בו שתי וערב ע״כ, והוא פי׳ ר״ח בשבת (ש״ס ווילנא שבת קנ״ו רע״ב ע״ש באריכות). אבל בע׳ קל ג׳ פי׳ רבינו קלי (שבת קנ״ה:) לוקחין שעורין שלא הביא שליש ומייבשין אותן באש וטוחנן אותן ואותו קמח גובלין אותו וכו׳. ונ״ל ששני פירושים נכונים הם כי בל״ע טלה הנ״ל בראש הערך פירושה תבשיל מקמח דקה מן הדקה ובל״ס פי׳ תבשיל מן קליות כי הפשיט׳ הסורית העתיקה ויצבט לה קלי (רות ב׳, י״ד) ויהיב לה

---

[1] ובנו״ג כי קא שתקא. [2] בנו״ג ככיי. [3] בכ״י תרגי׳ אשתתר. [4] קל ג׳. [5] כ״ה נכון בכ״י ה״ב וכן מוכח מדפ״ר רק שם בט״ס כחא וצ״ל כונא ועיי״ע כן (ח״ד, רנ״ג) ובנו״ג בונא וכ״ה ברפ״ע. [6] ואחר דבור המתחיל זה אי׳ פי׳ אבל הפי׳ חסר. [7] וכן פירש״י בסנהד׳ ס״ז: שתיתא קמח טרוף במים.

שחתיתא וצבע לחמא בחלבא וא"כ שתיתא (או שתית) [1] הוא שחתיתא וח' נבלעת ובל"י נקרא ἄλφιτον ובל"ר polenta. וכנ"ה שתיתא בה"ג הלכ' ברכו' פ"ו צד ז' ע"א. ושם צד ח' רע"ב אי' שתיתא דכנארי ודגובירי ודשיסקי, שם: שתיתא דטלפחי בורא פרי האדמה שתיתא דפרירא בורא מיני מזונות משום דרובא חיטי נינהו] —

שְׁתוּת (= שְׁתוּתָא מספר סדורי מן שֵׁית, שִׁתָּא (der Sechste, sechstel) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ'.) אל ישתכר יותר משתות פי' בתשובות והקשה לכם אי באגר נטר לי אפי' פחות משתות חס ושלום אלא מיד ליד והכי אמר שמואל המוכר חפץ לחבירו באמנה ואמר בכך וכך לוקחין יש לו מן הדין ליהנות שתות ואין בו גזל ואונאה והלכתא היא מדקא עבדי בה מעשה באתריה דרב יהודה דרמו מ"ח [כוזי] בדנא כמפורש בפ' המפקיד (ב"מ מ' סע"א) אבל מכר לו סתם ולא הודיעו בכמה לקחו מותר ליקח ממנו כדי דמיו ומשפטו כמו ששנינו. בפ' הזהב (ב"מ מ"ט: נ"ה.) האונאה ד' כסף [מכ"ד כסף לסלע שתות למקח עד מתי מותר להחזיר] עד כדי שיראה לתגר או לקרובו ואם התנה עמו הוי יודע שחפץ זה שאני מוכר לך ממאתים יודע אני שאינו שוה אלא מנה על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה (שם נ"א:) (א"ב תרג' שש שנים (שמות כ"א, ב') שית שנין). *[אחי"ה והרבה מזה הענין בב"מ מ"ט: שתות מקח שנינו . . . שתות מעות נמי שנינו, נ', נ': פחות משתות, שם: מה איכא בין שתות ליתר על שתות איכא דאילו שתות מי שנתאנה חוזר ואילו יותר על שתות שניהם חוזרין, פחות משתות נקנה מקח יותר על שתות בטול מקח שתות קנה ומחזיר אונאה ומפורש בקידושי' מ"ב: הא דאמר; פחות משתות נקנה מקח לא אמרן אלא דלא שויה שליח וכו' ע"ש ובפירש"י. ב"ב צ'. אמר שמואל אין מוסיפין על המדות יותר משתות ולא על המטבע יותר משתות עיי"ע אין (ח"א, קל"ב ומ"ש), שם רע"ב שתותא מלבר ופי' רגמ"ה דשתות דמוסיפין מלבר ולא מלגיו דעל חמשים מוסיפין י' ולא שתות החמישים שאינו עולה אלא לח' דינר וב' שתות דינר ע"כ ועיי' ג"כ מנחות ע"ז סע"א ופי' רגמ"ה שם. בכורו' נ' רע"א דל מינייהו שתותא וכו' דל שתותא וזוזא . . אלא דל זוזא ושתותא ופי' רגמ"ה דל מינייהו שתותא: דעשרים וחמש ואינך לפדיון הבן. שתותא דכ"ד הוו ד' פשו להו עשרים זוז ודל שתותא דחמישי הוו כ"א נכי שתות דחד הוו ואנן קיי"ל דעשרים זוז לא פחות ולא יותר אלא דל שתותא: דכ"ה פשו להו כ"א ודל מההוא זוז דנקא הוו כ"א נכי דנקא והדר אפיק מנייהו זוז ואינך לפדיון הבן אכתי עשרין נכי דנקא הוו. אלא דל זוזא. מעיקרי מהנך כ"ה והדר דל שתותא מכ"ד פשו להו עשרין זוזי דהוו פדיון הבן. ועיי' ג"כ פירש"י ובתרג' שְׁתִיתִי, שְׁתִיתַאי, שְׁתִיתָאָה ובל"ס שְׁתִיתָיָא — תרג' יום הששי (בראשי' א', ל"א) יום שתיתי ובתר"י א' יום שתיתאי. והששי (ש"ב ג', ה') תרג' ושתיתאה, הששית (שמות כ"ו, ט' ויקרא כ"ה, כ"א) תרגום שְׁתִיתֵיתָא — ובענין שית עיי"ע] —

* שְׁתַת (langsam fliessen) הפכו קלח, נטף עיי"ע שת ד'.

* שָׁתַת (פי' יסד) מהשם שָׁת בל"מ (שָׁתוֹת, שִׁית בדרז"ל ובל"ס שית, שַׁית יסוד נבנה הפעל בהפעל ונפעל הושתת נשתת אבל יותר טוב הושתה, נשתה מפעל שתה עיי"ע שת א'.

* שתותייה (Skythen) עיי"ע ברבר ח"ב, קפ"ד: וש"נ שו"ט מזמור ק"ט, ובשו"ט מזמור כ"ה אי' לברבריים ולענתותים ובילק' תהלי' ס"ר תש"ב לטבריים [צ"ל לברבריים] מה עשה לגונתיים מה עשה והוא Gothen עיי"ע גנת (ח"ב שכ"ד) ועוד עיי"ע אפריקי (ח"א, רמ"ג).

[1]) ולא שתות כראי' ברכות ל"ח. וכ"י ש"ס שבת עיי"ע בחש בהערה 1.

נִקדש במחנות תַרשישים. נַעֲרץ בְּסוד קדושים. יוֹשר חִילי באישושים. לערוך ערך שי"ן,
ולערוך כסדר בכתב, יעצמני בערך תי"ו.

*[אחי"ה החרוזים האלה כר"ת נתן ב' יחי' ישנן בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד וה"ב ושם יעצימני, ובכ"י ל"ד חיילי, ובכ"י ב"ר רק: סליק ליה ערך רי"ש אחל ערך שי"ן, וכן בכ"י ק"ט נשלם ערך שי"ן אהל ערך תי"ו וכ"ה בדפ"ר].

אות התי"ו

* ת הוא אות הכ"ב מאלפ"א ביתא יבא א') פעמים רבות בארמי במקום שי"ן שבלשון מקרא כמו שֵׁית (= שֵׁשׁ), תוב (שוב), תבר (שבר), תלת (שלש), תלגא (שלג). ב') החליף בד' וז', ד"מ הזדמנתון (התזמנתון). ג') יבא לרוב לפני המלה לבנות מהפעל את השם ד"מ תבשיל (מן בָּשֵׁל), תלמוד, תלמיד (מן למד). ד') ת"ו שהוא בראש המלה אות השמוש יבא לפעמים להיות שרשית ד"מ תחל הפ"עיל התחיל (תְחִלָּה)· תְּרַם (מן תרומה) וכדומה וקרוב לזה תמצא בל"מ ד"מ תַּגְמוּל, תּוֹדָה, תְּפִלָּה, תְּשׁוּבָה, תְּקוּמָה וזולתם.

תָּא (מל"מ פי' חדר הצלע Seitengemach והוא יְצִיַע Anbau ובלא"ר תְּוָא או כל"ס תַּוָּנָא עיי"ע תוא, תוון) יציע צלע ותא[1] (ב"ב ס"א.). כבר פי' בע' אפתא ובע' יציע[2]. כפ"ד במדות (מ"ז) ובפ' הוציאו לו בגמ' היה מהלך (יומא נ"ב.) כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש. *[אחי"ה וכנ"ה תא וקבוץ תאים במדות שם משנ' ג' ושלשים ושמונים תאים היו שם וכו' ושלשה פתחים היה לכל אחד ואחד אחד להתא מהימין ואחד להתא מהשמאל ואחד להתא שעל גביו וכו' ע"ש ועיי' תוספו' יומ' נ"ב. ד"ה כותל. ורש"י פי' ביומ' שם התא יציע מאחורי הכפרת, והרמב"ם בפי"מ למדות פ"ד מ"ג פי' שתא נקראת ההרחקה שיש בין שתי הכתלים עש"ה ובע' יציע ומ"ש ועיי' הרד"ק שרש גרע] —

תָּא (צווי מן אֱתָא בל"מ אתה ובל"ס וערבי[3] kommen) בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג:) תאי דאוכליך חלבא[4]) פי' בואי — (א"ב העיקר הוא אתא והוא לשון פסוק (דברים ל"ג, ג') ואתה מרבבות קדש). *[אחי"ה וכבר הארכתי בציונים בע' אתא: ענין תא שמע (ר"ת ת"ש) שבת כ"ט. תענית כ"ז. ב"ק כ"ג: עיי' י"מ סי' תרכ"ט, תא חזי ירו' סנהד' רפ"ב די"ט ע"ד ושאר מקומות בע' אתא וש"נ תא אחוי לך, פוק ותא ויתר דוגמאות. תָּא הוא הצווי ולנקבה תאי עירו' הנ"ל. תרג' לְכָה (משלי א', י"א; ז', י"ח) תא ותחת זה ג"כ איתא. לכו (שם ט', ה') תרג' תְּיוֹ, בפשיט': תוֹ, ב"ב כ"ב. תו אכלו וכו' ובאל"ף איתו כרוכו תעני' כ"ג: ירו' ב"ב ספ"ב די"ג ע"ג אזלון ותון ובירו' הרבה פעמים א' נבלעת עיי"ע אתא וש"נ] —

* תָּאַב (מל"מ ונרדף עם אוה verlangen, begehren) פסחים צ"ט: כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב כה"ג בפי' ר"ח וכ"ה בע' או בגי' דפ"ר[5]) ובשאר דפ"ע ועיי"ע או[6]). יבמו' ט"ו. תאבני קטוע מן תאב אני, וכ"ה בתוספת' יבמו' פ"א ירו' ברכו' רפ"ז די"א סע"א ובירוש' מגיל' פ"ד דע"ה רע"א בשעה שהוא סאב לאכול (לוכל) לא כ"ש, ירו' נדרים רפ"ט דמ"א ע"ד אין היצר תאב אלא דבר שאסור לו, ירוש' תעני' ספ"א דס"ד ע"ד תאיבי בנים[7]). שמ"ר רפ"א ועוד שתאב (עשו) מיתת אביו. תוספת' ערבי' ספ"ד והלא תאיב לו, תרג'

---

[1]) כצ"ל ובדפ"ע והתא. [2]) וגם בע' יציע אי' תני רב יוסף ג' שמות יש לו יציע צלא תא כבר פי' בע' אפתא והסגרנו זה המאמר כי לא דבר מזה רבינו בע' אפתא והגהתי בע' יציע כמו שהגהתי ע"ש, ובע' אפתא פי' רבינו רק יציע וברקא חלילה ועוד עיי"ע ברקא ג'. [3]) עיי"ע אתא ח"א, של"ב. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפ' פיזי וויניצי' בט"ס לבא ועיי"ע שלך. [5]) והי' לעווי שגה ברואה לומר כי דפ"ר גרס תאו. [6]) ח"א, מ"ד הערה 2 וש"נ גי' הספרים תאוה וצ"ל בתאוה כדאי' בכ"י ובירו' פסחים רפ"י דל"ז: [7]) ובבבלי תעני' י"א. חסוכי בנים עיי"ע חסך.

כלתה נפשי (תהלים פ״ד, ג׳) תאיבת [1]) נפשי. תרג׳ רות א׳, ו׳ תאיבא אנא; להושע י״ג, ה׳ דהויתון תאיבין. ובפיעל בויק״ר פל״ד אביון שמתאב לכל וגי׳ רבינו תאב לכל עיי״ע אביון (ח״א, י׳) ובמד׳ משלי כ״ב הגי׳ מתאוה לכל. הפעיל ירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ. ואומר ליה״ר תאבת דבר האסור לך חייך שאני מתאיבך דבר המותר לך. השם תְּאֵבוֹן, תִּיאֵבוֹן ובל״א תְּיאוּבְתָּא פי׳ תַּאֲבָה חולין פ״ד. שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון וכ״ה בספרי ראה פ׳ ע״ה ובתוספת׳ ערכי׳ ספ״ד לתיאבון, פסחים ק״כ. קאכיל לתיאבון, חולי׳ ג׳ סע״א ד׳. מומר אוכל נבלות לתיאבון וכ״ה בסנהדר׳ כ״ז. ופי׳ ר״ח כלומר אכל נבילה לתיאבון אכילת בשר לתאות בשר ע״כ. תשוקתך (בראשי׳ ג׳, ט״ז) תרג׳ תיאובתך.

תֹּאבִת (שם אדם) בתשו׳ הגאונים בהוצא׳ הר״א הרכבי סי׳ תקמ״ז (צד 268. 269) דאיתיליד תֹאבִת . . . שאקיל תֹאבת. פי׳ שם אדם בל״ע ثابت פי׳ ותיק וחכם.

* תָּאגָא עיי״ע תג.

* תאגיה (שם מטבע כנ״ם דרהם) עיי׳ תשובת הגאונים הנ״ל צד 318. 218.

* תְּאוֹ (Waldochs) עיי״ע שר (ח׳) וש״נ תוספת׳ כלאים פ״א ומתורגם ע״י תורבלא עיי״ע תרבלא.

* תַּאֲוָה (מל״מ פי׳ חשק וחפץ das Verlangen, Gelüste מפעל אָוָה) חולי׳ ט״ז: בשר תאוה. ב״ר פל״ד שלא הותר לבשר תאוה וכו׳ בני נח שהותרו לבשר תאוה. אבות פ״ד מכ״א הקנאה והתאוה. ויק״ר פי״ח וקהל״ר פ׳ גם מגבוה: האביונה (קהל׳ י״ב, ה׳) זה התאוה. ירו׳ מגילה פ״ד דע״ה. מכנים אהבה ומוציא תאוה. ירו׳ סוכה פ״ב דנ״ג. מה להלן עד שיכנסו למצה בתאוה וכה עד שיכנסו לסוכה בתאוה.

* תאורה (ט״ס) [צ״ל תמורה] פסיקת׳ רבתי פ״מ מהו מוריה (בראשי׳ כ״ב, ב׳) (תאורתו של שם אליפיי׳) וצ״ל תמורתו של שם חליפיו כמד״א (ויקר׳ כ״ז, י״ט) לא יחליפנו ולא ימיר אותו ועיי׳ מ״ש בעל מ״ע שם בפסיקתא וש״נ ילק׳ שה״ש: מוריה.. תמורת שם בן נח שנא׳ לא יחליפנו וגו׳.

תאטר (= תֵּיאַטֶר, תֵּיאַטְרוֹן מל״י θέατρον בל״ם תֵּאַטְרוֹן (Schauspiel, Theater בריש כתובו׳ (ה׳.) ובפ׳ שואל אדם בגמ׳ לא ישכור (שבת ק״נ.) הולכין לתאטריות ולקרקסאיות לפקח על עסקי רבים בשבת [2]). בפ״ק במגילה בגמ׳ אבל זמן (ו׳.) ועקרון כיבוסי [3]) (זכריה ט׳, ז׳) אילו תיאטריות וקרקסיות של הן [4]). בס״פ קמא בע״ז בגמ׳ אין בונין (י״ח סע״ב) ת״ר אין הולכין לתיאטריות ולקרקסיות [5]). בב״ר פפ״ח (פפ״ז) ויהי כהיום הזה: ר׳ נהמיה אומר יום תיאטרון היה והלכו הכל לראות [6]) פי׳ בל׳ רומי קורין לנבלה תיאטרון [7]) קרקסיות כתי כסאות. בלשון גרמטיקא [8]) קורין תיאטרון למקום שיושבין שם בגובה ורואין השחוק שעושין למטה בין בבני אדם בין בחיות רעות ועד היום קורין לקוליסיא״ו [9]) תיאטרון [10]) כי באותן המעלות היו יושבין שם בני אדם זה על גב זה ולא היו מונעין הראייה אחד מחבירו והיו רואין השחוק שעושין למטה. בתי קרקסיות בתי משתאות של יין בל׳ יון קורין ליין קרסי [11]). ונגינות שותי שכר (תהלים ס״ט, י״ג) תרג׳ וזמריהון דאזלין למשתי מרוא [12]) בבתי קרקסיהון ס״א קרקסון [13]). (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ בנין מיוחד לראות צחוק הלצים וכן קרקוס בענין עגול וגם הוא מיוחד למיני צחוק ובזמן קדמון היו בעיר רומי שלשה בניינים מפוארים

---

[1]) כ״ה במתורגמן ובנו״ג תאיבה. [2]) ברפ״ר ובשאר דפ״ע חוץ מדפו״ו אי׳ טאטריות אבל בדפו״ו תאטריות או כגי׳ עיק׳ התלמוד תיאטריות וכ״ה נכון בשאילתו׳ ריש סי׳ א׳ תיאטראות ולקרקסאות ובנו״ג בכתובות לטרטייאות ולקרקייאות ובשבת אי׳ לטרטיאות ולקרקסאות ובהעתקת ר״ח לבתי טאטראות ולבתי קרקסאות. [3]) ברפו״ו ואמי׳ בט״ד היבוסי. [4]) כ״ה נכון בכ״י ש״ס ובילק׳ כ״י אצל ד״ס וגי׳ תיאטריות אי׳ לנכון בש״ס דפ׳ פיזי ובנו״ג תראטריות וקרקסיות שבאדום. [5]) בנו״ג לטרטיות ולקרקסיאות. [6]) בנו״ג יום תיאטירון ובמ״כ הגי׳ תיאטרון וכ״ה נכון בפסיקי רבתי פס׳ ו׳ ושם עוד וקורקסיו ובא זו המלה משגרא דלשנא ששתיהם נזכרו יחד ובריש שהש״ר יום טיאטרון של נילוס ועיי״ע נבל ובילק׳ וישב ר׳ קמ״ו יום טיאטרון היה. [7]) ובכ״י ו״ו תארטון ואולי כיון לל״ר teter, taetar דבר מכוער לרית וכדומה. [8]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב אבל בדפ״ע גרמטקא ועיי׳ מבוא ח״א, IX ובעיקרי התלמוד גורס גראמאתיק״ו ופי׳ ר״ל לטין ע״כ והנכון כמ״ש במבוא הנ״ל. [9]) colosseo, coliseo. [10]) בדפ״ר ובכ״י אבל בדפו״ו תיאטרו ואולי כיון ללאי״ט teatro. [11]) נ״ל שכיון לל״י οἶνος κιῤῥός יין לבן ובעיקרי התלמוד גרס קראסי. [12]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד וכ״ה בכ״י תרגי׳ מְרְוָא ובדפ״ע מרית וצ״ל מַרְוַת וכ״ה בדפוסי תרגי. [13]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד וכ״ה לפנינו בתרג׳ עיי״ע קרקס.

אשר נקראו כן). *[אחי"ה פי' ראשון של הערוך קשה להלמו ואין יאות לאומרו וקרוב לזה אי' בתוספו' מגילה ו' ד"ה טראטיות עש"ה וצ"ע שלא העירו על הערוך וגם לא הזכירו פי' שני בערוך (נ"ב בילק' וישב ר' קמ"ו) שהוא האמת וגזרתה מל"י הרשומה בתחלת הע' והוראתה ראשונה ענין ההשקפה להשביע העין ונקרא המקום ששם עומדין לראות תענוגים ומיני צחוק וכפי' ר"ב וכ"ה נכון בקצת ביאור בע"מ כ"י בקובץ ה"ב. וברומי היו כמה תיאטריות וקרקסאות (Circus) ואלה שמותם עפ"י א"ב 1) Theatrum Balbi 2) Theatrum Casii. 3) Theatrum Curionis. 4) Theatrum Florae. 5) Theatrum Lapideum. 6) Theatrum Marcelli. 7) Theatrum Pompei. 8) Theatrum Soauri. ועוד היו עשרה בנינים המכונה בשם קרקוס ואלה המה: 1) Circus Adriani. 2) Circus Alexandri. 3) Circus Antonii Caracallae. 4) Circus Aurcaliani. 5) Circus Domitiae. 6) Circus Eliogabali. 7) Circus Flaminius. 8) Circus Florae. 9) Circus Maximus. 10) Circus Neronis [1]. ופליאה שרש"י ורד"ק לא הכירו הוראת המלה כי רש"י בכתובות פירש טרטיאות פלטי מלכים ושלטונים וכשבת הנ"ל פי' תרטייאות וקרקסאות מיני פלטין הם ששם נאספו לבית הוועד ובמגיל' ובע"ז לא פי' מאומה ורד"ק ביחזק' כ"ז: ו' הביא התרג' בית חופאה לאתיטרון (ובנו"ג בשתי תיבות לא תיטרון) וכתב הרד"ק ולא הבנתי מלת לא תיטרון ועיי"ע אתיאטרון (ה"א של"ג ומ"ש). והמלה משובשת בכמה אופנים עיי"ע טאטרון ומ"ש בח"ד, א' וש"נ. ויש להוסיף כי בדפ' הראשונים עד לובלין אי' בשבת טרטראות ובכ"י פ' טרטסייאות וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען בע"ז טרטסיאות וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען במגילה וכ"ה בשו"ט מזמור י"ח עיי"ע טרטסיאית (ח"ד, ע"ט). ובכ"י א"פ במגיל' סרטיאות וצריך לו' טרטיאות וכדאי' בכ"י ש"ס ב' עיי' ד"ס למגילה צד ט'. פסיקת' דר"כ צד קס"ח: בתי טרטיטאות ובתי קרקיסאות ובתנחו' אחרי סי' א' כתי טרטאיות ובתי קרקסיאות ובתנחו' הישן אחרי סי' ב' טרטיאות וכ"ה בילק' ירמי' ר' רצ"ג ובילק' תהלי' תרי"ג ובילק' קהלת ר' תתקס"ז. פסיקת' דר"כ צד קי"ט: בתי תרטייאות וכתי קרקסייאות ונכון באיכ"ר פתיחת' סי' ג' בתי תיאטרות ובתי קרקסאות ובירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד כתי תרטיות ובתי קרקסיות וצ"ל תיאטריות וכ"ה נכון בגי' המהרש"ם וכהיפך בירוש' ברכות פ"ט די"ג ע"ג גי' המהרש"ם בתי תרטייאות ובדפ' קראט' לנכון תיטריות ועוד עיי"ע קרקס ד'. רות רבה פ' ותאמר רות: אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ולבתי קרקסיאות, איכ"ר פ' הביא בכליותי אלו אומות העולם יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיאות, קהל"ר פ' כל הנחלי': בתי כסאות ובתי תיאטריאות, שם פ' לשחוק: שוחקים בבתי קרקסיאות ובבתי תיארטיאות שלהם. תר"י א' ארור אתה בבואך (דברים כ"ח, י"ט) ליטין אתון במעלכון לבתי תיאטרוניכון וקורקיסתכון. והיחיד ירו' ע"ז פ"א ד"מ. העולה לתיאטרון איסור משום ע"ז. ירוש' תעני' פ"א דס"ד: מישפר תייטרון, שמ"ר ס"פ נ"א ראה אותם גנבין לתיטרון וכו' ובאיכ"ר פ' הביא בכליותי: ומכניסים את המומוס לתיאטרון שלהם וכו' ועוד עיי"ע ממס] —

תָּאַל (לדעת רבינו אילן גדול ולדעת רש"י דקל רך ושתילים נטעים בחורים וכן נ"ל מל"ע تال (kleine Palmen, Palmsetzlinge כסוף פי' החובל בגמ' דסמוך אעפ"י (ב"ק צ"ב רע"א) רב חסדא הזא תאלי דקיימי [2] ב י גופני [3]. כפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הסולם (ב"ב כ"ב:) רב יוסף הוו ליה הנך תאלי. קני לך דיקלין ותאלין הוצין וצינין (שם ס"ט:) עיי' בע' צינין [4]. *[אחי"ה בע' צני פי' רבינו (עפ"י פי' רגמ"ה) דקלין תמרים גבוהים תאלין שאר אילנות גדולים וכו' אבל בכ"מ מוכח כי תאל, קבוץ תאלי הם מיני דקלים וה' לעף הביא בשם בעל כיצד מעריכין שהוא מל' הודו (τάλα) tâla וכ"ה בל"פ تال, تار מין דקל הנקרא Borassus flabelliformis והמיץ שיצאו מעצו משכר עיי' וואללירס ערך تار צד 411 ובני הודו השתמשו

[1]) עיי' על כל זה בקדמוניות של Hederich. [2]) לי' לפנינו ועיי' הערה הבא. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ועיקרי התלמ' ולא כ י כדאי' בשדפ"ע ובדפ"ש ובשאר דפוסים הראשונים אי' חזא ת ח ל י והגיה המהרש"ל תאלי עיי' ד"ס לב"ק צד ק"ט וש"נ כ"י ש"ס ר' הוה מטייל ביני גופני חזא ביה תאלי ובכ"י ש"ס ח' חזא דיקלי דתלו בי גופני והגיה בעל ד"ס וצ"ל דתאלו והוסיף אבל גם זה נראה כמיותר עכ"ל ולפע"ד ברור כי דקלי הוא גליון לפרש תאלי ובתחלה היה כתוב חזא תלי או תאלי ובא הגליון לפרש דיקלי ואח"כ בא פנימה או שתי גירסאות דיקלי תאלי נתערבו ונשתבש דיקלי דתלו! [4]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע צינין ובר"א בט"ס הוצין.

בעלי זה הדקל לכתיבה שם צד 415 ועיי״ע דקר ושם ח״ג, קכ״ח העירותי ככר שאולי בעלי התלמוד כיוונו לזה הדקל והיותר קרוב שכיונו למלה ערבית تال שפי׳ שתילי דקל הרכים. והיא דעת רש״י בשבת ק״י, תרתי (תלאי) [צריך לו׳ תאלי] איכא במערבא וכו׳ ופירש״י (תלאי) [תאלי] דקלים נטיעות מין תמרים שנקרא בל׳ ארמי תאל״י ע״כ. וכן פירש״י בב״ב כ״ב סע״ב תאלי: דקלים קטנים ע״כ וכן פי׳ הרשב״ם שם ס״ט: תאלין: שתילין נטעים בחורים, ע״כ, וכן פי׳ רגמ״ה ב״ב כ״ב סע״ב תאלי אילנות בחורים ובדף ס״ט: פי׳ תאלין אילו שאר אילני בחורין קטנים ע״כ. ורבינו בע׳ צני פי׳ בהיפך גדולים. אבל בלי ספק תאל הוא מין ממיני תמרים או שתילי ונטיעי דקל הרכים ובכ״י ש״ס א״פ בשבת ק״י גרס תרתי דיקלתי איכ׳ הרי פי׳ תרתי (תלאי) [תאלי] כדאי׳ לפנינו כמו תרתי דיקלתי [1]) ודוגמא אחרת עיי׳ לעיל בהערה. וכן בב״ק צ״ב. גופני קני דקלי דקלי לא קני גופני מוכח כי תאלי נקראו דקלי.

* תאל״ם (ר״ת, וסימן הוא) לוקה ד׳ וסימניך תאל״ם (פסחים כ״ד סע״א מכות ט״ז: עירו׳ כ״ח רע״א) כבר פי׳ בע׳ פוטיתא. *[אחי״ה עיי״ע פטתא ושם מפורש ובנוסח׳ בג׳ מקומו׳ הנ״ל לי׳ הסימן ועיי׳ פי׳ ר״ח בעירו׳ ומ״ש בע׳ פוטתא ועיי׳ ברי״ף ס״פ אלו טרפות] —

תאם (מל״מ תְּאֹמִים, תְּאֳמִים (בקבוץ) פי׳ זוג ולדות Zwillinge והושאל לשיני הלחיים העומדין בשני עיקרין doppelwurzige Zähne, Backzähne) בפ׳ ו׳ בבכורות (ל״ט: במשנ׳) אין בודקין מן התאימות ולפנים פי׳ „כגון השינים הגדולים שעומדין בסוף הלחיים ששם אינו נראה המום". בב״ר פפ״ו [2]) (פפ״ה) והנה תאומים בבטנה (בראשית ל״ט, כ״ז) מלא הוא ששניהם צדיקים ולהלן (שם כ״ה, כ״ד) חסר שאחד היה צדיק ואחד רשע — (א״ב שיני הלחיים נראים כאלו הם כפולים לכן נקראו תאומים). *[אחי״ה וכן פי׳ הרמב״ם בפי״מ לבכורו׳ מתאימות: מזדווגות ורש״י פי׳ שיניים גדולות שקורין מיינשליר״ש [3]) שאחת נראית כשתים ע״כ ועיי׳ ברע״ב. ופי׳ רבינו הועתק מפי׳ רגמ״ה ושם הסיום: ולהכי קרי להו מתאימות שיש לכל אחד ב׳ עיקרין ע״כ. וגי׳ מתאימות אי׳ ג״כ במשנה שבמשניות ובמשנ׳ שבגמ׳ אי׳ התיומת ועיי״ע תְיוֹמִין — ועוד נקרא מזל אחד תאומים וכל״ע تَوأمان. פסיקת׳ רבתי פ״כ ואחר החושך מה אתה בורא א״ל תאומים ומפני מה אתה בורא תאומים שעתיד לראות אדם באור ובחשך מפני שמזל תאומים אדם. ובל״ט רק בקבוץ ובדרז״ל גם ביחיד בל״נ תאומה (Zwillingsschwester). ב״ב קכ״ג סע״א תאומה היתה עם דינה . . . תאומה היתה עם בנימין וכו׳. ב״ר רפכ״ב עלו למטה שנים וירדו שבעה קין ותאומתו והבל ושתי תאומותיו, שם פס״א נולד הוא ושתי תאומותיו [4]). שהש״ר פ׳ אני ישנה: תמתי (שה״ש ה׳, ב׳) תאומתי מה התאומים הללו אם חושש אחד מהן בראשו חבירו מרגיש כך וכו׳. סנה׳ מ״ו: שני אחים תאומים וכו׳. ועוד עיי״ע תיומין, תיים. וממנו הפעל בהפעיל והָפעל. ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו: היו שם שתי דרכים (בירו׳ נזיר פ״ז דנ״ו. היו שני דרכים) מתאימות אחת רחוקה וטהורה ואחת קרובה וטמאה פי׳ מתאימות הולכות בשוה זה בצד זה [5]) ירו׳ שבת רפ״ג ד״ה ע״ג היו שתי כירים מתאימות. הפֻעל שהש״ר פ׳ צרור המור: שהיה מותאם בין שכינה למלאך וכו׳ כלומר מותווך ואמצע ביניהם. כלי׳ פ״ב מ״ז המתואמות עיי״ע קלמר] —

תאן (= תְּאֵנָה מל״מ Feigenbaum וכן בלשון סורי׳ והפרי תְּאֵנִים Feigen) בב״ר פ״כ [6]) (פי״ט) ויתפרו עלה תאנה (בראשי׳ ג׳, ז׳) שהביאה תואנה [7]) לעולם. בריש עירובי׳ (ד׳:) ובריש סוכה (ו׳.) תאנה כגרוגרת להוצאת שבת פי׳ שאם הוציא כגרוגרת בשוגג חייב חטאת במזיד ענוש כרת בשלא התרו בו ונסקל כשהתרו בו. *[אחי״ה וכנ״ה יחור של תאנה, ייחור של תאינה, יחורים לתאנים עיי״ע יחור ח״ד, קכ״ו. וש״נ. סוכי תאינים עיי״ע סך ג׳ וש״נ. ב״ר ר״פ ס״ב התאינה הזו בשעה שהיא נלקטת בעונתה יפה לה ויפה לתאינה וכו׳ ע״ש כל הענין ובשהש״ר פ׳ דודי ירד ובקהל״ר פ׳ מתוקה ושם תאנתא וכ״ה בירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה רע״ג וכ״ה בל״ס ריש שהש״ר עיי״ע סרכא. ירו׳ שביעי׳ פ״א דל״ג: הדא תאינתא עבדה כל שנה. פסחים קי״א: טולא דתאינתא כגי׳ כ״י ש״ס עיי׳ ד״ס פסחים צד ק״ע. ובתרג׳ לרוב פעמים תֵּינְתָא

---

[1]) ובכ״י מינכען בט״ס תרתי תילתא. [2]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר אבל בדפו״י פ״ז. [3]) Backzahn, machelière עיי״ע ככא ומ״ש בח״ד, ר״כ. [4]) ועיי׳ סנהד׳ ל״ח: ותוספו׳ שם ד״ה וירדו וילק׳ בראשי׳ ר׳ ל״ה בשם פרד״א. [5]) ובמס׳ שמחו׳ פ״ד הלכ׳ י״ד לי׳ מלת מתאימות. [6]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע בט״ס ב׳. [7]) ובמדרש הגדול כ״י אשר תחת ידי הגי׳ תאונה. ונ״ב מלי לא אכלתי ממנו באוני.

בהבלעת האל"ף עיי' תרג' שופטי' ט', י'. י"א ; להושע ב', י"ד; ט', י'; למשלי כ"ז, י"ח והקבוץ תֵּינִין, תֵּינַיָּא תרג' במדבר כ', ה'; י"ג, כ"ד (בקצת דפוסים תאינין, תאיניא), לדברים ח', ח'. תרג' תאנים עם בכורים (נחום ג', י"ב) תֵּנִין בַּכִּירָן וכן בדרז"ל ירו' סנהדר' פ"א די"ח ע"ג בטול תֵּינְתָּא, שם ספ"ד דכ"ב ע"ג אפילו תינתא או חיטתא לא דמיא לחברתה] —

* תוֹאֲנָה מענין אנה klagen עיי"ע הקודם לזה וש"נ ב"ר פי"ט.

* תוֹאַר (מל"מ פי' תבנית וצורה Form, Aussehen) ירו' שבת פ"ו ד"ז ע"ד ושם ספ"ח די"א ע"ג וירו' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג תואר כלי, ירוש' ברכו' פ"ה ד"ט. אפי' תואר חברות אין עלינו לרעה עיי' פי' אה"צ למהרז"ף [1]). ובהבלעת האל"ף תריתא עיי"ע תרת.

תב (= תוֹתָב מפעל יְתַב sitzen אפעל אותִיב setzen ; שן תותבת eingesetzter Zahn) בפ' במה אשה (פ"ו מ"ו דס"ד:) שן תותבת פי' שנפל ממנו שן ולוקחת שן שנפל מאדם אחר [2]) ומושיבה במקומה. שן של כסף דברי הכל מותר רבי מתיר בשן של זהב (שם ס"ה.). וישב יעקב (בראשי' ל"ז, א') תרג' ויתיב [יעקב]. *[אחי"ה תותב מפעל יתב עיי"ע וש"נ ועוד עיי"ע תותב א' ושם אעריך] —

תב (= תוֹתָב פי' שמלה Kleid והושאל לחלב ע"ג הדקין המונח כקרום ושמלה פרושה) בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולין מ"ט:) תותב קרום [3]) ונקלף. פי' תותב העשוי ככובע ומכסה כשמלה. היא שמלתו לעורו (שמות כ"ב, כ"ו) תרג' היא תותביה. בפ' חבית בגמ' כל שלא בא (שבת קמ"ה:) במתאי שמאי כלא מתאי תותבאי. בר"ג דפ' מציאת האשה (כתובות ס"ז.) אמר [4]) רב פפא הני תותבאי [5]) דבי מכסי פי' שמלות. *[אחי"ה ותרג' שלמותינו (יהושי ט', י"ג) תותבנא. והושאל לחלב על גבי הדקין וכן פי' רגמ"ה בחולין וז"ל תותב קרום ונקלף כלומר וזהו חלב שעל גבי הדקין שאסור מה לשון תותב שפרוס החלב ע"ג הדקין כשמלה ע"כ ועיי' ג"כ בפירש"י. ותותב הוא בל"א וסורי תוֹתְבָא פי' תושב עיי"ע תתב א' ומ"ש ולכן השמלה נקראת כן כאלו היא תושב הגוף כלומר ארוק בו] —

תב (מע' תב א' מפעל יתב השם המופשט מְיַתְּבוּתָא Besetzung) בר"ג דמשקין (מ"ק ב'.) מאי משמע דהאי בעל לישנא דמיתבותא [6]) הוא דכתי' (ישעיה ס"ב, ה') כי יבעל בחור בתולה ומתרגמינן ארי כמה דמיתותב [7]) עולם (על) [צ"ל עם] בתולתא יתיתבון בגויך בנייך [8]), וארצך תבעל (שם ד') תרג' וארעך תתיתב. זה שייך בע' ראשון. *[אחי"ה ר"ל מע' תב א' והוא מע' יתב ע"ש וש"נ וכל הבנינים והשמות] —

תב (= תַּבֵּב, תַּבֵּיב מפעל הסורי שַׁב פי' גרר ומשך לאחוריו schleifen, schleppen ובפרעל שרביב עיי"ע שרבב) על שמונה מאות חלל (ש"ב כ"ג, ח') תרג' ומסבב על ידי מורניתא. והגירם [9]) על ידי חרב (ירמיה י"ח, כ"א) תרג' ותביבינון על ידי קטולין. *[אחי"ה כ"ה נכון בדפ"ר פיז' וויניצ' אבל בשאר דפ"ע לי' התיבות על ידי מורניתא והגירם ונדפס בטעות ובכ"י ערוך אי' לנכון ובנו"ג בתרג' ש"ב הנ"ל ומתבב על ידי מורניתיה תמני מאה קטילין. וכ"ה שם בפסוק י"ח והוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל: והוא תביב ית מורניתיה על תלת מאה קטילין, והבין התרג' עורר כמו גורר, ולכן תרג' והגרם (ירמיה שם) ותביבינון כגי' המעול' שבערוך ובנו"ג בתרג' בט"ד ותכבינון, וברד"ק שופטים ד', ז' ותבינון וצ"ל תבבינון וכן תרג' ותגר (יחזקאל ל"ה, ה') ותביבתא. תרג' ישעי' י"ד, כ"ג ואיתבבינה לשיצאה. ותרג' ומשכתי (שופטי' ד', ז') ואֵיתַבֵּב וכדאי' ברד"ק שם ובנו"ג בט"ס ואתתיב] —

תב (= תּוּבָא, תְּיוּבָא, תְּיוּבְתָּא פי' בל"ס תְּיבְתָּא, תְּיוּבָא (מן תוּב, שׁוּב) הקיא der Auswurf, das Ausgespieene) כהתעות שכור בקיאו (ישעיה י"ט, י"ד) תרג' כמא דטעי רויא ומדשדש [10])

---

[1]) ואצל חכמי הדקדוק תואר השם או שם התואר נקראה המלה אשר על ידה העצם מתואר נגדר ונבדל ובענין שמוש תואר ומתואר אצל הפילוסיפים עיי' מה שכתב הרמב"ם במו"נ ח"א פי' נ"ב והלאה. [2]) וכפיי ל"א ברש"י. [3]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע וקרום. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע ואמר. [5]) בנו"ג ובעיקרי התלמוד תותבי. [6]) כ"ה בדפ"ע ובנו"ג דמייתבותא אבל בכ"י ק"ט ל"ד וה"ב ועיקרי התלמוד מתיבותא. [7]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע דמתותב. [8]) בנו"ג בתרג' כן יתיתבון בגויכי בניכי ובכ"י ש"ס עם עולמתא כן יתותבן בגוייך בנייכי. [9]) במקרי' והגרם. [10]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' וכ"י אבל בדפ' פיזי וויניצי' מרשרש.

בתוביה [1]). ככלב שב על קיאו (משלי כ"ו, י"א) תרגומו היך כלבא דהפיך על תיוביה [2]) בויק"ר סמוך [3]) פרש' רפאני בזאת תהיה (ס"פ ט"ז) הדר תוביה לתוביה הד"א (משלי הנ"ל) ככלב שב על קיאו. *[אחי"ה ובמ"כ הגי' הדר תוביי לתוביה ובעיקרי התלמוד הדר תובא לתוביה ובילק' ישעי' ר' שמ"ט בטעות הדר תועביה לתוכיה וצ"ל כגי' הערוך. ועיי' בפי' מ"כ ומהרז"ו שכונת ר' אבא בר כהנא לדייק תיבת שובב (ישעיה נ"ז, י"ז) בכופל הביתין שוב שוב שהקיא נקרא בל"א וסורי תוביא, תיובא וכן תרג' שוב: תוב שהקיא הוא דבר שכבר אכלו דרך הפה וכשמקיא המאכל שב בדרך שבא בו דרך הפה — ועוד עיי"ע תּוב ומ"ש.

תב (= תּוּבָא (?) צ"ל תּוּנָא מל"פ تن, تون בל"ס טַאן גוף Körper) בפ"ק בסוטה בגמ' אבשלום (י' סע"ב) דקריב רישיה לגבי תוביה פי' חזר ראשו לגופו. *[אחי"ה בנו"ג לגבי גופיה וכ"ה בערוך בדפ' באזיל ואמ' ופראג וצ"ל תוביה כדאי' בדפ"ר פיז' (ושם תיביה) וויניצ' ועה"ק שנ"ב ובעיקרי התלמוד אבל לא מצאתי תובא באיזה לשון מן הלשונות שיורה גוף אשר על כן דעתי לתקן במקום תוביה: תוניה ופי' בל"פ גוף והוא כמו טן עיי"ע טנדו] [4]) —

תב (= תֵּיבָה, תֵּבָה, מל"מ פי' ארגז וכ"ה בלא"ר תיבותא בל"ע تابوت Kiste, Kasten) בר"ג דפ' שני דייני גזילות (כתובות ק"ו רע"א) אפי' הכי מבעית ליה פי' דעכשיו נגלה לו בדמות מלאך והיה מפחידו עבד תיבה ואיתותב בגויה כי היכי דלא ליחזי ליה ולא לבעית מיניה [5]). בר"ג דפ' שתי הלחם (מנחות צ"ד סע"א ורע"ב) אתמר לחם הפנים כיצד עושין אותו ר' חנינה אמר כמין תיבה פרוצה פי' „שניטל הקיר העליון (ושתי קירות של ארוכה) [צ"ל מהדפנות של ארוכה] מיכן ומיכן ולא נשאר בה כי אם התחתונה ושתי קירות של רחבה כך לחם הפנים מקפלין אותו מלמעלה בראשו מכאן ומכאן. ספינה רוקדת פי' שהיא חדה מלמטה וראשיה משופעין ועולין למעלה ובאמצע נמוכה". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי דף ל"ז:) רק שם חסר באמצע מן תיבות הקיר העליון עד ושתי קירות וז"ל כמין תיבה פרוצה שניטל הקיר העליון ושתי קירות רחבה כעין זה (וחסר הציור) כך לחם הפנים וכו' אבל בשט"מ (שהוא חידושי רגמ"ה) אי' כלשון הערוך וז"ל כמין תיבה פרוצה שניטל הקיר העליון מהדפנות של ארכה שמכאן ומכאן ולא נשאר כי אם התחתונה וכו' ועל פי זה הגהתי בערוך ומלות ושתי קירות באו משורה למטה, ויתר דברי הערוך הלא הם בפי' רגמ"ה ובשט"מ. ורש"י פי' בע"א ע"ש ובתוספו' ד"ה כמין. וכנ"ה כמין תיבה פרוצה במנחות שם כמה פעמים ע"ש כל הסוגיא. ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג כיצד היו ישראל מהלכין במדבר . . . חד אמר כתיבה וחרנה אמר כקורה פי' כתיבה שהיא מרובעת כקורה פי' העומדת לארכה כן היו נוסעים וע"ש כל הענין, ירו' סוטה רפ"ח דכ"ב ע"ג מלמד שהיו עשויין תיבות תיבות והיו החצים מפזרין אותן. ותרג' תבה וארגז (בראשי' ו', י"ד והלאה; שמות ב', ג'. ה'; ש"א ו', ח') תיבותא ועוד עיי"ע תביקין. שו"ט מזמור ז' בעי למיעל לתיבותא ולא שבק לי. ירוש' קידושי' פ"א דס"א: מפתחא דתיבותא ע"ש. ועוד תיבה, תיבותא כעין ארגז בביה"כ אשר ירד שמה הש"ץ להתפלל ברכות ט"ז. אין יורדין לפני התיבה וכו', ל"ד. (מכילתא בשלח) מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה וכו'. ר"ה ל"ב: העובר לפני התיבה, ירוש' ברכות פ"ה ד"ט עבר קומי תיבותא, ירוש' פסחים פ"י דל"ז סע"ג ש"צ יורד לפני התיבה. תוספת' תענית רפ"א סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר וכו', תוספת' מגילה פ"ד (ג') מניחין את התיבה פניה כלפי העם וכו'. פסיקת' דר"כ עשר תעשר (צד צ"ז.) אם היה קולך ערב פרוס על שמע ועבור לפני התיבה ועיי' ילק' ראה ר' תתצ"ב וילק' משלי ר' תתקל"ב] —

תב (= תֵּיבָה פי' מלה Wort) בר"ג דפ' כל כתבי (שבת קט"ו:) תרגמה רב חסדא אליבא דרב הונא בתיבות — (א"ב פי' מלות). *[אחי"ה לדעת קצת מל"ע تب חתך וא"כ תיבה מלה חתוכה ונפרדת והיינו חלק אחד מהמאמר כמו מלה משרש

---

[1]) בנו"ג בתיוביה ובפשיטי הסורי' בתיבתה. [2]) וכ"ה לפנינו ובפשיטי הסורית ובכ"י תרג' תיובתיה. [3]) כ"ה נכון מאוד בכ"י ה"ב. [4]) בח"ד, מ"ז נדפס בטעות טנדור וצ"ל טנדו. [5]) בנו"ג כי אתא הות מבעית ליה בעותי ועבד תיבותא ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סידריה ובתוספ' רי"ד קצת משמע כגי' רבינו דאי' שם ואפילו הכי הוה מבעית הוי יתיב בתיבותא ומתני. ובע"י ועבד תבותא ואנחיה, וגי' ואפי' הכי הביא ג"כ בעיקרי התלמוד שהיתה לפניו בגמ' וסיים בעל עיקרי התלמוד ודברי פי חכם הן שגילה לנו הטעם ורש"י לא אמר דבר.

מלל ולדעת קצת על שום האותיות המתחברות יחד כעין תיבה. והתשבי ירד לחילוקים ואמר כי שם מלה נופל על דבור שאדם מוציא מפיו בחתוך האותיות אבל תיבה לא אמרו רק על מלה הכתובה בתוך הספר. וכנ״ה בשבת ק״ד. מגילה ג׳ רע״א באמצע תיבה . . . בסוף תיבה, יבמות י״ג: כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה חטיל לה הכתוב ה״א בסופה ועיי״ע הא (כח״ג, קע״א. וש״נ). מנחות ל׳: תיבה בת שתי אותיות, וחקבוץ חולי׳ ס״ה. שתי תיבות, ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א. שלש תיבות] —

* תּוּבָה (שם מקום) ירו׳ ברכות פ״ג ד״ו. ר׳ יצחק בריה דר׳ הוה בתובה.

* תְּבוּאָה (מל״מ פי׳ פרי הארץ והושאל לדברי תורה) ר״ה ט״ז. במשנ׳ בד׳ פרקים העולם נידון בפסח על התבואה. שם כגמ׳ תבואה דמזדרעא, תבואה שאירע בה קרי וע״ש כל הענין, ב״מ נ״ט. לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, ב״ב צ״א: עיי״ע רצן, תמור׳ ט״ז. אשה כיון שאין לה תבואה בתוך ביתה מיד צועקת. אבדר״נ פל״א הלוקח תבואה מן השוק למה הוא דומה וכו׳, במד״ר פי״ב הרוחות צורך התבואה וכו׳. מכות י׳. ומי אוהב בממון לו תבואה (קהלי ה׳, ט׳) למי נאה ללמד בהמון מי שכל תבואה שלו פי׳ שבקי בכל התורה עיי׳ פירש״י. שם כל האוהב בהמון לו תבואה ועיי״ע אהובה ופי׳ רבינו הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא [1]). וכן דרשו על בעל הלכות הכל צריכין למרי חיטיא (ברכות ס״ד. הוריו׳ י״ד. ב״ב קמ״ה:) עיי״ע חט ה׳.

תבט״ש (סימן עיי׳ בפנים) בס״ג דפ׳ התכלת (מנחו׳ נ״א.) ובספרא [2]) בראש צו (פרש׳ ג׳ ריש פרק ד׳) מפורש זולתי הב׳ [3]) של תבט״ש בשמן (ויקרא ו׳, י״ד) להוסיף לה שמן פי׳ נאמר בחביתי כהן גדול בריש צו על מחבת בשמן (ויק׳ שם) ונאמר במנחת נסכים שמן פי׳ בפרש׳ שלח לך (במד׳ ט״ו, ד׳) והקריב המקריב קרבנו לה׳ מנחה סלת עשרון בלול ברביעית ההין שמן והיינו שלשה לוגין, ס״א נאמר במנחת כבשים שמן פי׳ בואתה תצוה וזה אשר תעשה על המזבח כבשים (שמות כ״ט, ל״ח) והיינו תמידין וכתיב (שם מ׳) (עשרון) [ועשרן] סלת בלול בשמן כתית רבע ההין [4]) דהיינו שלשה לוגין נאמר כאן שמן ונאמר במנחת נדבה שמן פירוש בפרק [5]) שתי מדות בלוג היה מודד לכל המנחות (מנחות פ״ח: במשנ׳). גמר׳ (שם פ״ט.) ת״ר [6]) (עשרון בלול ולוג [7]) [ועשרון וגו׳ בלול וגו׳ ולוג] (ויקרא י״ד, כ״א) [8]) לימד על עשרון שטעון לוג דברי חכמים זו הברייתא בתורת כהנים במצורע עני (ספרא מצורע פרק ג׳ פרש׳ ד׳) [9]) דנין תבט״ש מתבט״ש. פי׳ „חביתי כה״ג ותמיד שניהן תדירין בכל יום וחובה ודוחין טומאה ושבת דנין יג״ל מיג״ל חביתי כהן ומנחת נדבה מביאין יחיד וגלל עצמה [10]) וטעונין לבונה״ — (א״כ תבש״ט כתוב). *[אחי״ה וכ״ה בכ״י ל״ד ובהעתקת רגמ״ה אבל בכ״ז תבט״ש עיקר לפי סדר האלפא ביתא שבערוך. וז״ל רגמ״ה במנחת כבשים שלשת לוגין לעשרון דכתיב ביה רביעית ההין דהיינו ג׳ לוגין. מנחת כבשים היינו תמידים: מנחת נדבה כגון מנחת מחבת ומרחשת שהיא באה [יחיד] בגלל עצמה בלא זבח וטעונה לבונה וכו׳ תבש״ט סימן תמיד וחובה ודוחה שבת וטומאה. יג״ל סימן יחיד בגלל עצמה ולבונה ע״כ הרי שרבינו פי׳ כרגמ״ה ועיי׳ ג״כ ברש״י ושם מוכח שגרס כמו בערוך תבט״ש אע״ג דתיבות תבט״ש ויג״ל ליתנהו ברש״י וז״ל בפ׳ כל המנחות באות (מנחות נ״ט.) תְּדיר [בשט״מ יותר טוב תמיד] חוֹבה טוֹמאה שׁבת. [יגל] יָחיד גָלל עצמה לְבונה ע״כ, ובספרא פ׳ צו הנ״ל לי׳ הבי״ת כתבטש (או בתבשט) וכמו שהעיר רבינו לנכון בתחלת הערך וז״ל הספרא על מחבת בשמן וכו׳ הריני דן זו טעונה שמן ומנחת נסכים טעונה שמן מה מנחת נסכים שלשת לוגים לעשרון אף זו שלשת לוגים לעשרון או כלך לדרך זו זו טעונה שמן ומנחת נדבה טעונה שמן וכו׳ נראה למי דומה דנין מנחה שהיא באה תמיד ודוחה את השבת ואת הטומאה ואל תוכיח מנחת נדבה שאינה באה תמיד ואינה דוחה את השבת ואינה דוחה את הטומאה או כלך לדרך זו דנין מנחת יחיד שהיא

---

[1]) ושם אי׳ למי נאה להלן וצ״ל כבערוך להלל. [2]) כ״ה נכון בכ״י ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע בט״ס בסיפרי. [3]) לי׳ בכ״י ק״ט אבל עיי׳ מ״ש למטה בערך. [4]) בדפו״ו בט״ס ההיין. [5]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע לי׳. [6]) בנו״ג ת״ר במצורע עני ובשט״מ נמחק ולי׳ ברש״י וכדלי׳ בערוך. [7]) וכ״ה במנחות ומלת וגו׳ חסרה וצ״ל כבהגהת הב״ח וכמו שהגהתי בפנים. [8]) ורש״י הביא הפסוק במלואו. [9]) ושם אי׳ ועשרון מלמד שכל עשרין ועשרין טעון לוג כדברי חכמים. [10]) בדפ״ר בט״ס וגלגל עצמה.

באה בגלל עצמה וטעונה לבונה וכו' עש"ה ובפי' הראב"ד שם הובא ממנחות דנין יגי"ל מיגי"ל סימן יחיד גלל עצמה אינה טעונה יין [1]) וטעונה לבונה דנין תחש"ט מתחש"ט סימן באה שבת באה בטומאה וכאן בספרא חסר יין מיגי"ל והסר חובה מתחש"ט ע"כ ואולי צ"ל תבש"ט כי הבית הוא סימן חובה וכפי' הערוך בספרא . . זולת הב' של תבט"ש] —

תבל (הפעל תִּבֵּל, תִּיבֵּל מל"ע تَابَل נבנה מהשם تَابِل = תַּבְלִין בשמים להטעים הקדרה würzen תִּבֵּל ; Gewürz, Wohlschmeckendes) בפ' גיד הנשה בגמ' ירך (חולי' צ"ט.) והתנן בפ' שני בערלה (מ"ו) ולמה אמרו כל המחמץ והמתבל והמדמע להחמיר מין במינו [2]) וכו'. פי' נותן תבלין במאכל של חולין כגון פלפלין או כמון או שאר מיני תבלין [3]). בפ' אמר ר"ע (שבת פ"ט סע"ב) תבלין כדי לתבל ביצה קלה ורמינהי תבלין שנים ושלשה שמות ממין אחד זו משנה בפ' שני בערלה (מ"י) כגון פלפל [שחור] [4]) ופלפל ארוך ופלפל לבן [5]). בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"ב.) ואי מתבל בה בתבלי [6]) כוליה אסיר. בס"ג דפסחים (קט"ז.) בואו וקחו לכם תבלין למצוה [7]) פי' „כגון קנמון וכיוצא בו זכר לתבן שבטיט" [8]). בר"ג דפ' השותפין (ב"ב ט"ז. ועיי' קידושי' ל':) ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין. בס"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ"א.) תבל הוא (ויקרא י"ח, כ"ג) תבלין יש בה מי שניא הדא ביאה מכולהי ביאות. פי' יש בזו טעם יותר מאחרות כלומר הנחת כל ביאות של היתר ותפשת בזו מה הנאה יש בזו משאר ביאות של היתר וכן פי' תועבה עשו שניהם (ויקרא כ' י"ג) תועה אתה בה הנחת כל ביאות של היתר וכו' [9]). בפ' ב' בערכי' (מ"ו דף י"ג:) לא היו אומרים לא בנבל ולא בכנור אלא בפה כדי ליתן תבלין [10]) בנעימה. פי' „לפי שקול הילדים הוא רק היה קולן מנעים את השירה כמו התבלין המנעימים את המאכל". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בערכי' וקרוב לזה אי' בפירש"י. היחיד תבל כל"ע הנ"ל אי' בירו' ערלה פ"א דס"א רע"ב אם צמקו יש תבל ביותר ממאתים . . אם בישלו יש תבל ביותר ממאתים, ובהשאילה ליתן תבל ערכי' הנ"ל אבל לרוב אי' בקבוץ עיי' ערלה פ"ב מ"י שבת פ"ט סע"ב עיי' לעיל, ערלה פ"ב מט"ו תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו בקדרה. ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד מאן מתל לך עם תבלייא. מעש' שני פ"ב מ"א דבש ותבלין. תוספת' תרומ' פ"ט צורר את התבלין ונותן לתוך התבשיל וכן הוא בתוספת' במעש' שני רפ"ב. ביצ' פ"א מ"ו תבלין נידוכין. שם פ"ה מ"ד תבלין ומים ומלח. זבחים פ"י מ"ז תבלין חולין ותבלי תרומה ועוד עיי' חולי' ו'. צ"ו: וע' בית תבלין (כלים פ"ב מ"ז; פ"ה מ"ג). ועוד עיי' מ"ק י"ג: ומ"ש התוספ' שם בשם הערוך „מיני בשמים" אינו לשון הערוך ואולי כיונו למ"ש רבינו פי' כגון קנמון וכיוצא בו וכו'. ומזה הפעל בפיעל ערלה פ"ב מ"ב מ"ד ומ"ו כל המחמץ והמתבל. ושם מט"ו לא באלו כדי לתבל ולא באלו כדי לתבל, ירוש ערלה הנ"ל אפי' לא תיבל. ירו' מעשר שני פ"ב דנ"ג ע"ג שתיבלו בתבלין של חולי'. מנחות כ"א. כל קרבנך במלח תמלח (ויק' ב' י"ג) יכול תבניהו . . יכול יתבלנו וכו' כגי' רבינו בע' בן ב' [11]) וכן פי' תבל בל"ס מלח salzen [12]). מנחות כ"ג: תיבלה בקצח וכו' עיי"ע קצח. בינוני פעול מנחות שם נקראת מצה מתובלת, תוספת' פסחים ספ"ב (ג') יוצאין במצה המתובלת בין שתיבלה באילפס בין שתיבלה בקדירה. ירוש' פסחים פ"י דל"ז ע"ג מבושל כמתובל [13]). נפעל תרומה פ"י מי"ב ביצה שנתבלה בתבלין וס"א שנתבשלה וכדאי' בכ"י ש"ס מינכען ובע' הלמון ובהשאילה עיי"ע תבל ג' וש"נ] —

☜ תבל (= תּוּבְלָא פי' בלא"ר כמו בל"מ שובל, שבלים, שבלת Aehre) תרג' ירוש' והנה שבע שבלים צנמות (בראשית מ"א, כ"ג) והא

---

[1]) הרי הראב"ד גורס במנחו' יחיד בגלל עצמה יין לבונה ורש"ק מוחק מלת יין ולי' ברש"י וברגמ"ה. [2]) וכ"ה בערלה ובחולין אי' ומינו [3]) ובפי' רגמ"ה אי' כל המתבל כלומר מתבל בקדרה של חולין מתבלין של תרומה ובפי"מ להרמב"ם ערלה פ"ב מ"י כתב וז"ל לא יעלה על דעתך שאין נקראין תבלין אלא המרקחות . . . אלא כל דבר שמתבלין בו התבשיל כגון השומים והבצלים וכו' עש"ה. [4]) כ"ה בעיקרי התלמוד. [5]) וכ"ה בפירש"י בשבת פ"ט: ועיי' ר"ש ורמב"ם בערלה פ"ב מ"י ותוספו' שבת הנ"ל וכן קורא רבינו בע' פלפל אי' את הפלפלת תבלין חריף מכל תבלין אבל עיי' ט"ז יו"ד ססי' ק"ח. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בתבליה וצ"ל בתבלי כדאי' בפי' רגמ"ה או בתבלין כדאי' בעיקרי התלמוד ולפנינו בש"ס. [7]) בכ"י ש"ס תבלי של מצוה ובתוספת' ספ"י וירו' פסחים פ"י דל"ז רע"ד תבלי מצוה. [8]) כ"ר בפי' ר"ח ושם הגי' ג"כ בואו וקחו וכ"ה בכ"י ש"ס ובתוספת' פסחים ספ"י ובנו"ג וטלו. [9]) ועיי' שם ג"כ פי' המיוחס לרש"י. [10]) בנו"ג תבל וכ"ה בתוספת' ערכי' רפ"ב. [11]) וכ"ה בילק' לויק' שם עיי' מ"ש בח"ב, ק"ט. [12]) עיי' צמ"ג חכ"ב 517. [13]) בנו"ג בט"ס כתיתבל.

שבע תובלין לקיין. *[אחי"ה בנו"ג שבע תובלי נצן לקיין ותרג' השבלים הדקות (שם ז') תובלייא לקייתא, שבלים דקות (שם ו') תרג' ירו' תובלי לקין, שבע שבלים (שם ה') תרג' ירו' שבעה תובלי והח' לעווי טעה לומר שהיא מענין תבלין של ע' הקודם] —

* תֵּבֵל (מל"מ וכן בל"ס תְּבֵל, תְּאבֵיל (מן יבל hervorbringen) פי' העולם die Welt) ספרי עקב פ' ל"ז וראש עפרות תבל (משלי ח', כ"ו) רשב"י אומר תבל זו א"י וכו' למה נקרא שמה תבל שהיא מתובלת בכל שכל הארצות יש בזו מה שאין בזו וכו' ע"ש ד"א תבל זו א"י ולמה נקרא שמה תבל ע"ש תבלין שבתוכה איזהו תבלין שבתוכה זו תורה וכו', והובא זה בשם ספרי בילק' משלי ריש ר' תתקמ"ג ושם אי' תבל ע"ש תבל שבתוכה וצ"ל תבלין וכ"ה נכון בילק' שלה ר' תשמ"ג אשר שם הובא כל הענין בשם הספרי. מדרש משלי פ"ה א"ר אלכסנדרי מהו בתבל ארצו (משלי ח', ל"א) מכאן אתה למד שי' שמות יש לארץ וכו' תבל שהיא מתוכלת בפירותיה ובאדר"נ פל"ז למה נקרא שמה תבל על שם שהיא מתובלת בכל. ב"ר פי"ג וילק' בראשי' ר' כ': תבל כנגד תקופת תמוז שהיא מתבלת פירותיה. הרי שבכל מקומות אלה תבל נדרש על שם תבלין עיי"ע תבל א'. ועוד דרשות בענין תבל עיי' ויק"ר פכ"ט שהש"ר פ' יפה אתה רעיתי. וכ"ה תבל בתרג' ש"א ב', ח'; לישעיה י"ג, י"א; י"ד, י"ז וזולתו. ולדעתי התרג' לא שנה ל"מ כדי להבדיל תבל מן תבלא עיי"ע הבא אח"ז.

* תִּבְלָא (מל"מ תֶּבֶל (מן בָּלַל) כמשקל תֶּמֶס fleischliche Vermischung, schändliche That) תרג' תבל (ויקרא י"ח, כ"ג; כ', י"ב) תִּבְלָא[1] ותרג' תבליתם (ישעיה י', כ"ה) עבדי תבלא לשיצויתהון וא"כ מענין תֶּבֶל ומענין תכלית וכדאי' בקצת ספרים תכליתם.

תְּבַלּוּל (מל"מ תְּבַלֻּל (מפעל בלל) פי' לובן באישון העין שהוא מבלבל שהרות העין Vermischung des Weissen im Auge mit dem Schwarzen) כפ' על אלו מומין (מ"ו סע"א במשני') והרי בעינו דק תבלול חלזון. גמר' (שם: מציון המשנה) איזהו תבלול לבן הפוסק בסירה ונכנס בשחור ומסקנא מאי לשון תבלול שהוא מבלבל את העין. *[אחי"ה וכן גרס הרגמ"ה אבל בנו"ג דבר המבלבל את העינים, אבל גם רש"י בויק"ר כ"א, כ' פי' תבלול דבר המבלבל את העין (כגי' רבינו) כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירה וכו' ע"ש ועיי"ע סרה א' וכן פי' הראב"ד בספרא אמור פרשה ג' פרק ב' תבלול לבן נכנס בשחור ושחור בלבן וכו' איזה תבלול לבן פוסק בסירה ונכנס בשחור ופי' הראב"ד אין זה מחמת מכה ואינו חסר ממאור עיניו שום דבר אלא כך נברא שהלובן שלו נמשך ונכנס לפנים מן הסירה ומגיע עד תוך השחור הראשון החיצון והשחור הוא בת עין שהוא שחר שבשחר ע"כ ובענין התרג' של תבלול עיי"ע חלזון א' (ומ"ש בח"ג, שצ"ח). והקבוץ ירו' פסחי' פ"ט דל"ו סע"ד דוקים ותַבְלוּלִים תוספת' פסחים פ"ה דקין ותבלולין] —

תבליא (= תּוּבְלְיָא, תּוּבִילָא נ"ל מל"ע طويلة ובל"פ طويلة חבל ארוך langes Seil ועיי' עוד בפנים) רהיט בנפא ותובליא (נדרים פ"ט:) כבר פי' בע' גפא. בכל הנשבעין (שבועות מ"ו.) אמר רב נחמן האי מאן דנקיט מגלא ותובליא עיי' בע' גזם[2]. בר"פ חזקת הבתים בגמ' חזקתן[3] (ב"ב ל"ו. ועיי' ג"כ ל"ג:) אמר רב יהודה האי מאן דנקיט מגלא ותובליא פי' בתשיבות מיהא דגרסינן בס"ג דפ' המוכר את הבית (שם ס"ט סע"ב) אמר רב כל שעולין לו בחבל הוי שיור כשמכר לו שדהו היכא דאמר לו חוץ מאילנות והיו בה אילנות גדולים ובינונים וקטנים רב אמר כל אילן שהוא גבוה ואין עולין לו אלא בחבל כמות דקלים שבבבל שעולים להם בחבל ושמו תובליא[4] כדאמרינן האי מאן דחזיוה דנקיט מגלא ותובליא כי ההוא אילן הוי שיור אבל בינוניים וקטנים לא הוי שיור ונקנין ע"ג קרקע כל שעול של מחרישה כובשן[5] שהן אילנות קטנים לא הוי שיור אבל בינוניים הוי שיור וכל שכן גדולין[6]. פ"א כלי גודרי תמרים[7] פ"א בלעז תובלי"א כמשמעה תובליא[8] שהוא בגד

[1]) בדפ"ס תַּבְלָא. [2]) ושם בח"ב, רס"ו הערה 1 רשמתי גי' הספרים וכגי' רבינו אי' בפי' ר"ח בשבועות הנ"ל. [3]) כ"ה בכ"י ערוך. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ושמם תובלייא. [5]) כיון לדייני גולה אמרי ב"ב ע' רע"א. [6]) וכ"ה בפי' הרא"ם הובא בשט"מ ב"ב ס"ט סע"ב וע' רע"א עש"ה. [7]) וכ"ה בפי' רשב"ם ב"ב ל"ג: ונראה שהוא פי' ר"ח וי"מ שהביא שם הרשב"ם הוא כפי' הרגמ"ה. [8]) כ"ה בדפ"ר פיז' באזיל ואמש', ודע כי בדפ"ר אי' פ"א בל"ע ומלת תובליא אין לה קוים בראשה ואולי לשון ערבי הוא עיי' למטה בפנים.

שפורשין תחת הדקל כדי שיפלו עליה תמרים ולא יטנפו בעפר. פ"א מן חכמי מגנצא לפי שהדקלין הן גבוהין כשרוצין ללקט התמרים מביאין מגל ארוך ומשימין תובליא שהוא סל בראש עץ ארוך ומגביהין הסל[1]) כנגד התמרים וחותכין אותן[2]) במגל ונופלין בסל כדי שלא יפלו התמרים לארץ ויתבקעו ויתפלחו. *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב ל"ג: וכבר העירותי על זה בע' גפא בח"ב, של"ח ע"ש וש"נ הרי"ץ שפירוש גם כן תובליא סל ולא ידעתי למצא לו גזרה כי בל"ע סל נכתב זנביל زنبيل והוא זביל עיי"ע וע' חתל וגם פ"א בלעז תובליא שפי' רבינו בגד שפורשין תחת הדקל וכו' לא הוברר לי לאיזו מלה איטלקית כיון[3]), ואולי כגי' דפ"ר בל"ע היא ל' ערבית ثفالة בגד שמשימין תחת הריחים שלא יטנף הקמח. אבל היותר נכון שהוא כפי' ראשון היינו חבל ומל"ע הרשומה בתחלת הערך וגי' הכ"י ש"ס תובילא (עיין ד"ס ב"ב צד ס"ז. וצד ס"ט.) ראיה עצומה לכתיבת מלת ערבית طوبلة פי' חבל ארוך לעלות בו על דקל לגדור התמרים וזה המנהג לגדור התמרים כבר הזכיר פליניאוס[4]) באמרו nunc a d f u n e s vitiliumque nexus . . findun-tur. וכן פי' המיוחס לרש"י בנדרים פ"ט סע"ב תובליא חבל שתולין בדקל ומושכין להם למטה הענפים שבהן התמרים וכו'. וכן פי' רבינו בעל הערוך בע' גפא בגפא ותובליא (נדרים שם) בגרזנו ו ח ב ל ו לעלות בראש דקל ללקוט תמרים וכו'. והר"ן בנדרים פי' תרמיל ובא לזה הפי' ממה שפי' גפא ע"י מקל ואין לו גזרה. ותוספו' פי' בנדרים תובליא כלי ש מ ו ב י ל י ן בו פירות וגזרו אומר מפעל יבל ואין נ"ל] —

* תבלטירים (?) ספרי כי תצא פ' רל"ד על ארבע כנפות כסותך (דברי' כ"ב, י"ב) פרט לינא ולתכלא ותבלטירים וכו' לפי שאינן מרובעים ובילק' כי תצא ר' תתקל"ג הגי' פרט ליגא ולתיכלא ולתיכלטרין ובע' טג העירותי שתחת ליגא צ"ל טגא והוא מל"ר toga ותכלא, תיכלא אולי הוא ג"כ מזה הענין togilla מל"ר האמצ' מעיל קטן אבל תבלטירים לא מצאתי כעת פתרונו ואעיר רק כי τήβεννα, tebennum פירושו ג"כ מעיל שלבשו חשובי הרומיים וה' ברילל (טראכטען 45) הזכיר מין מלבוש -λῃβητω νάριον ועוד אחר ἐπιβαλτάρην והראשון הוא מין מלבוש של כומרים בלי בית יד ונקרא ג"כ בל"ר אמצ' lebitonarium, levitonarium.

* תִּיבְלָלָא (כמו שַׁבְּלוּל בל"מ Schnecke) תרג' תהלים נ"ח, ט' היך זחיל תיבללא.

תֶּבֶן (מל"מ וכן בל"ע تِبن ובל"ס תֶּבְנָא Stroh) א ת פ ע ל איתבן מל"ע تِبن mit Stroh be-streuen) בר"ג דפ' המקבל (ב"מ ק"ג רע"ב) בעינא דתיתבן ארעאי פי' שיהא לי התבן שמשתייר בה לזבל[5]). תבן אתה מכנים לעפרים (מנחות פ"ה.) עיי בע' יוחני[6]) ובע' כרז[7]). בר"ג דפ' לא יחפור (ב"ב י"ט סע"ב) תבן והא חזי[8]) לבהמתו בתיבנא סריא פי' שהובאש והופסד ריחו. *[אחי"ה בנו"ג רק בסריא אבל בתוספו' שם בתיבנא סריא וכ"ה בהעתקת רגמ"ה וכ"ה בשט"מ בשם הר"ן ז' מגאש וכ"ה בכ"י ש"ס אצל ד"ס צד מ"ה: ולא העיר על הערוך. ועיי' מה שהקשו התוספו' ד"ה בתיבנא ממה דאמרינן מפרכין את התבן (שבת קנ"ה:) וכנ"ה ב"מ ק"ג סע"א במשנה בתבן ובקש ופירשו שם התוספו' אותו שנקצץ עם השבולת קרוי תבן והנשאר בארץ קרוי קש ועש"ה והראיה משבת ק"נ: בשלמא קש משכחת לה במחובר אלא תבן היכא משכחת לה בתיבנא סריא. ברכות י"ב. קופה של תבן, נ"ה. א"א בר בלא תבן. ביצה פ"ד מ"א המוליך את התבן. וכו' עירו' מ"ה. עסקי תבן וקש. ב"ר ס"פ פ"ג התבן והקש והמוץ מדיינין זה עם זה. והקבוץ ריש שהש"ר הזבלין והתבנים ובלא"ר וסורי תיבנא. ב"מ ק"ג רע"ב בעינא תיבנא, ב"ב ושבת הנ"ל תיבנא סריא. נדרים נ'. הוה גנו בי תיבנא הוה קא מנקיט ליה תיבנא וכו' הבו לי פורתא דתיבנא וכו' אפי' תיבנא לא אית ליה. חולי' נ"ב. עיי"ע בזגא. תרג' תבן (בראשית כ"ד, כ"ה; שמות ה', ז' והלאה) תיבנא. והתואר תֶּבָן פי' מעורב בתבן

---

1) כ"ה נכון בדפ"ר ובפי' רגמ"ה אבל בדפו"ו בט"ס בסל. 2) כ"ה נכון בדפ"ר ובפי' רגמ"ה, ובדפו"ו אותו. 3) אולי הוא tabarro פי' שמלה ומל"ר האמצ' tabarris, tabardus; ל"י האמצ' ταμπάριον וכן בלי' אינגליש tabard, eine Art Mantel; או לאי"ט tovaglia בל"ר אמצ' tobalia מפה Handtuch, Tischtuch. 4) N. Hist. 13, 7. 5) וכ"ה בפירש"י. 6) בע' יוחני וממרא בח"ד, קט"ז ושם בהערה 4 רשמתי שינויי הגי' בענין עפרים כדאי' כאן בכ"י וי"ו אי בי ל"ד ובכ"י ק"ט לעפרוים ובדפ"ע כאן לעפריים. 7) כיון לע' כרזים (ח"ד, שי"ט) אבל שם הביא רק הציון ממנחות מגמ' של אותו הדף ואין מפורש המשל תבן אתה וכו'. 8) בנו"ג והא תבן חזי וכגי' רבינו אי' בפי' רגמ"ה ובכ"י ש"ס ושם דהא חזי.

תרג' טחים אותו תפל (יחזקאל י"ג, י') ושעיע ליה טין פטיר דלא תֶבָן וכן שם בפסוק י"א ובנו"ג תֶבֶן והפעל באית פעל תיתבן ב"מ הנ"ל. יתבנהו מנחו' כ"א. כגי' הילק' עיי"ע בן ב' הערה 3. ונפעל ריש שהש"ר אנחנו לא נזבלים ולא נתבנים אפילו כתבנים ואפי' כזבלים.

תבן (= תְּבוּנָה מל"ט ופירשו בו כמו תַּבְנִית Mo-del, Abbild) בפ' ד' מיתות בגמ' הנודר (סנהד' ס"ג:) כתבונם עצבים (הושע י"ג, ב') פי' כתבניתם כדמותם דמות צלם היו עושין בדיוקנו של בעל. *[אחי"ה בכ"י ק"ט ובדפא"ט ועיק' התלמ' בתבונם וכ"ה במקרא אבל ככר כתב המנחת שי כי ברוב כ"י אי' בכ"ף כתבונם וכן פי' רש"י וראב"ע כתבונם כתבונתם ועיי' ג"כ רד"ק שרש בין. וכ"ה בכ"ף בערוך דפ"ר ופיז' וויניצ' ובאזיל ובש"ס בדפ' ראשונים ונשתבש בדפ' באזיל והלאה והש"ס פי' כתבונם וגו' מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחה בכיסו וכו'. ירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד הקורע על העור כתבנית כתב חייב הרושם על העור כתבנית כתב פטור] —

* תַּבְנִית עיי"ע הקודם ועוד אולי דמות צלם Venus נקרא תבניתא ירוש׳ ע"ז פ"ג דמ"ג סע"ב גמליאל זוגא הוה מיסתמיך ברשב"ל מטון בהו תבניתא א"ל מה נִיעבור קומוי א"ל עבור קומוי וסמי עיניה וכו' ע"ש ועיי' ירושלים הבנויה לקראהמאל צד ק' ועיי' מ"ע יאהרביכער לה' ברילל ח"א, 142.

תבס (= תְּבוּסָה נ"ל מפעל עברי בסס ענין גיאול וא"כ תבוסה פי' תערובת) בפ' ב' באהילות (מ"ב) רביעית דם ורביעית דם תבוסה ממת אחד ר"ע אומר משני מתים. בסוף נזיר (ס"ד:) ובפ' י"ן [1] באהילות (מ"ג) ובס"ג דפ' המוכר פירות (ב"ב ק"א:) נוטלו ואת תבוסתו [2]. גמר' (נזיר ס"ה.) מניין לתבוסה [3] אמר רב יהודה דאמר קרא (בראשי' מ"ז, י"ג) ונשאתני ממצרים טול עמי מעפר מצרים [4] וכמה שיעור תבוסה ר' אליעזר [5] אומר נוטל עפר תוחח [6] וחופר בבתולה ג' אצבעות. בפ' הגוזל עצים בגמ' נתן צמר (ב"ק ק"א:) ובנדה בפ' האשה בגמ' הטבילו (ס"ב:) מקולי רביעיות שנו [7] בדם תבוסה דרבנן פי' דם מעורב בשאר משקין שבגוף אינו דם שהנפש יוצא בו. בפ' תינוקת בגמ' ר' יהודה (נדה ע"א.) ת"ר איזהו דם תבוסה ר' אליעזר בן יהודה אומר הרוג שיצא ממנו רביעית דם וכו' ר' שמעון אומר צלוב על העץ ודמו שותת לארץ ונמצא תחתיו רביעית דם טמא — (א"ב פי' בל"ר דם ובשר מעופש הזב מן המתים ונבלע בקרקע). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"ר tabes. וכל המפרשים כולם נענו ואמרו שהוא מענין בסס וכל"מ מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ז, ז') פי' נרמסת ומתגאלת עיי' פי' הרמב"ם בנזיר ובאהלות פ"ב מ"ב ופי' הר"ש והרא"ש שם וכפי' רבינו כאן דם תבוסה פי' דם מעורב וכו'. וכנ"ה באהלות פ"ג מ"ה איזהו דם תבוסה ע"ש כל הענין. ומה שאי' שם ובנדה ע"א. ר"ש אומר צלוב על העץ וכו' אולי ידע כי בל"פ تپاس פי' ענין צליבה] —

* תבוּסָה עיי"ע הקודם לזה.

☞ **תְּבַע** (מל"ע تبع וכן בל"ס פי' כמו בל"מ דרש ובקש ausforschen, nachsuchen, fordern, verlangen) תרג' דרש דרש משה (ויק' י' ט"ז) מתבע תבעיה משה. תרג' מי בקש זאת מידכם (ישעי' א', י"ב) מן תבע דא מידכון. *[אחי"ה ועוד הרבה זולתו להעתקת בקש ודרש עיי' תרג' בראשית ט', ה'; כ"ה, כ"ב; לשמות י"ח, ט"ו; לדברים י"ב, ה'; י"ג, ט"ו; י"ז, ד'. ט'; כ"ב, ב'. כ"ג, ז'. כ"ב; לתהלים כ"ז, ח'; לירמיה כ"ט, ז'; ל"ח, ד'; ליחזקאל ל"ג, ו'; למ"ב א', ב' והלאה; כ"ב, י"ג וזולתו. וכן בדדז"ל ב"ק ל"ט רע"א ממון שאין לו תובעים. שבועו' מ"א סע"א כיון דתבעיה בעדים וכו'. כתובות מ"ב סע"ב ומ"ג רע"א דכי קא תבע קנסא קא תבע . . כי קא תבע בושת ופגם קא תבע. ושם ושבועות ל"ח: לא שביק אינש מידי דקיץ ותבע מידי דלא קיץ וכו'. ב"ק קי"ב סע"א שלו הוא תובע. בכורו' ל"ו רע"ב כיון דאית ליה תובע מירתת. כתובות נ"ד התובעת כתובתה בבי"ד וכו'. שם פ"ה סע"ב קא תבעי לה לברתה

[1] כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י אבל בשרפ"ע בט"ס פי"ז. [2] בב"ב ובנזיר אי' תפוסתו אבל בירו' ב"ב רפ"ה דט"ו. וכן במשניו' בנזיר (פ"ט מ"ג) אי' כגי' רבינו וכ"ה בכ"י ש"ס ה' בב"ב וכ"ה בפי' רה"ג באהלות פ"ב מ"ב בציון מנזיר. [3] בנו"ג היכי דמי תפיסה. [4] כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ושם טול עמי עפר וצ"ל עפר מצרים וכ"ה בפי' רה"ג באהלו' פ"ב מ"ב וכ"ה בפי"מ להרמב"ם בנזיר פ"ט וכ"ה ברע"ב ובילק' הגי' מקרקע מצרים טול עמי וכ"ה בפי' רגמ"ה בב"ב הנ"ל ועיי' מ"ש בעל תוי"ט לנזיר ובהפשב"ע ע' תבס כי האריך ליישב עפ"י פי' הרמב"ם ובדפ"ע ובפי' הרא"ש בנזיר אי' ממצרים טול עמי. [5] בנו"ג ר' אלעזר ועיי' תוספו' בנזיר. [6] בנו"ג תיחוח. [7] בנו"ג שנו כאן.

וכו׳, תוספת׳ קידוש׳ ספ״ב ואח״כ תובעו זו את זו . . אם האיש תובע . . אם האשה תובעת. ב״ר פי״ז עד שתבעה בפיו — נ פ ע ל ירו׳ שקלי׳ רפ״א דמ״ה ע״ר נתבעין לעגל ונותנין נתבעין למשכן ונותנין. והשם המופשט שבועות מ״א: שעת תביעה. ועוד פי׳ תבע ענין דרישה ובקשה בפרט לנשואין ותשמיש, יומא י״ח: תבעוה להנשא וכו׳, כתובו׳ ס״ד. כאן שתבע הוא כאן שתבעה היא . . תבע הוא נזקקין לו תבעה היא אין נזקקין לה עש״ה׳ ס״ה. (כוס) שלשה תובעת בפה ארבעה אפי׳ חמור תובעת בשוק וכו׳. חגיגה ט״ו. אשכח זונה תבעה. ירו׳ שבת פ״י די״ב ע״ג שלח ר׳ תבע באיתתיה וכו׳. כתובו׳ נ״ז: הרי היא נתבועה עש״ה׳ ושם השם המופשט ת ב י ע ה ועיין תוספת׳ כתובו׳ רפ״ה] —

תְּבַקְיוֹן (מל״י thebaische Elle θηβαϊκόν) בב״ר (פ״ל) [צ״ל פ׳ ל״ב] [1]) (ולפנינו פל״א) וזה אשר תעשה אותה (בראשי׳ ו׳, ט״ו) אמר ר׳ יודן זה וזה עתיד אחד למוד באמתך הה״ד (דה״י ב׳ ג׳, ג׳) (אורך הבנין במדה הראשונה אמות עשרים ורחב עשרים) [צ״ל הארך אמות במדה הראשונה אמות ששים ורחב אמות עשרים] ולמה הוא תבקיון. (א״ב פי׳ שואל למה אמר הראשונה ומתרץ הוא תבקיון כלומר אמתו של בנין בית (שלישי) [צ״ל ראשון] [2]) תהיה כאמת תיבת נח ותבקיון פי׳ דבר של תיבה). *[אחי״ה בנו״ג ולמה הוא קורא אותה אמה תביקין רב הונא אמר שהיו מתביאות בה רבנן אמרין על שם תיבתו של נח וכתב במ״כ הערוך הביאו ולא פירשו ובשם הר״ן מצאתי בספר אות אמת פי׳ שאמה בית המקדש קורא תביקין על שם שהיו מתביאות פי׳ שוות לאמה של נח והאריך בראיות וכו׳, ועיי׳ ג״כ במיוחס לרש״י ובפי׳ מהרז״ו ושם אי׳ ג״כ מתביאות פי׳ משוויות ומתחלף הת׳ רפה בשי״ן וב׳ רפה בוי״ו ע״כ ואין נ״ל והעיקר כל״ע ثبّ פי׳ עשה בדיוק וחיבר יחד כלו׳ אמות ביהמ״ק נעשו בדיוק במדת אמות הראשונות שבתיבת נח וא״כ רב הונא פי׳ תביקון מל״ע הנ״ל ענין עשיה בדיוק ודבוק ורבנן פי׳ תואר מן תבה. והנכון שהוא אמת מצרים מל״י הנ״ל עיי׳ הרימ״ז כמ״ר ח״א, 135 ומ״ש הה׳ צוקערמאן כמ״ע מהרז״ף ח״ג, 343] —

* תביקין עיי״ע הקודם לזה.

תְּבַר (כל״ס כמו שָׁבַר בל״ט zerbrechen, zerschlagen; התואר תָּבְרָא Zerschläger; השם תְּבַר, תַּבְרָא פי׳ שֶׁבֶר (Bruch, Widerlegung בפ״ק [3]) בביצה בגמ׳ בי״ש אומרין אין נוטלין (י״א.) מחלוקת בעלי אבל בתברא גרמי דברי הכל מותר. בס״ג דתעניות (ל״א.) וקרו ליה יום תבר מגל פי׳ „מעתה אין אנו צריכין מגל לחתוך בו עצים שמיום ט״ו באב תשש כח השמש וכשכורתין עצים מן היער אינן מתיבשין ונשארת בהן לחלוחית ומתליעין וכל עץ שיש בו תולעת פסול לגבי מזבח [4]) מכאן ואילך מן ט״ו באב כל המוסיף במשנתו לשנות מוסיף מן הלילה ליום ששונה גם בלילה יוסיף לו הקדוש ב״ה אורך ימים ועושר וכבוד ודלא מוסיף אלא ישן כל הלילה יאסף [5]) כלו׳ מתרשל ואינו מבקש חיים שהתורה כתוב בה (דברי׳ ל׳, כ׳) כי הוא חייך ואורך ימיך" [6]). בר״ג דפ׳ שור שנגח את הפרה (ב״ק מ״ז: מ״ח:) תברא מי ששנה זו לא שנה זו. פי׳ ר״ה ז״ל שבועה היא שנשבע כדגרסינן בפ׳ ואלו מגלחין בגמ׳ דסמך הנזיר (מ״ק י״ז רע״ב) מאי תברא אמר רב יצחק בריה דרב יהודה תברי בתי [7]). פ״א בוודאי שוכרת זו את זו ומי ששנה זו לא שנה זו [8]). בב״ר בריש אלה תולדות נח

---

[1]) ועיי׳ אנתרופי, בדד א׳, בטט, גן ה׳, גנת, גרפית, הצב ג׳, חמס, ערסל, פלטיא א׳, פס, צמק, קדרון, קטרקטין, קל, קמר ב׳ שהביא רבינו ציונים מפרי ל״ב וכצ״ל כאן. [2]) עיי׳ מהרז״ו לב״ר. [3]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע בפרק. [4]) עיי׳ מדות פ״ב מ״ה ירו׳ תעני׳ ספ״ד דס״ט ע״ג ואיכ״ר פתיחתי סי׳ ל״ג ד״ה ויהי לאבל ועיי׳ רשב״ם ב״ב קכ״א: [5]) וכ״ה בתענית ובכ״י ש״ס ב״ב קכ״א: ובנו״ג שם יסיף. [6]) תורף זה הפי׳ אי׳ ג״כ בפירשב״ם ב״ב קכ״א: עש״ה ותחלת פי׳ הערוך אי׳ ג״כ בפי׳ ר״ח בתעני׳ וז״ל יום תבר מגל כלומר מעתה אין אנו צריכין מגל לחתוך בו עצים מכאן ואילך פי׳ מט״ו באב מי שמוסיף מן הלילה ליום כלומר עומד בלילה ושונה שכבר האריך הלילה וכו׳ וכן פי׳ הרגמ״ה יום תבר מגל כלומר מיכן ואילך אין צריכין המגל לכרות עצים: ודלא מוסיף מלילות על הימים לעסוק בתורה יסיף לפי שכבר גדולין הלילות ע״כ. ובב״ב פי׳ הרגמ״ה תבר מגל שהיה פוסק מגל מלכרות עצים למערכה: דמוסיף. מן הלילות על הימים ללמוד תורה: מוסיף. ימים לעולם הבא שמשם והלאה הלילות מאריכין עכ״ל. [7]) בנו״ג בתי רמי ופי׳ המיוחס לרש״י במ״ק כלומר שמתא משבר בתים גבוהים ע״כ ובפי׳ ר״ח במ״ק לא גרס רמי וכדלי׳ בערוך ובשט״מ לב״מ פ״ב: הגי׳ בשם ר״ח תברי ברתי! [8]) ודע כי בכתובות ע״ח: ד״ה תברא פי׳ התוספות פי׳ ר״ח שבועה ע״כ וכ״ה בשט״מ לכתובו׳ בזו הסוגיא וכלשון הערוך מצאתי כשט״מ לב״מ פ״ב: וז״ל (בד״ה למימרא) תברא התנא ששנה המשנה אליבא דר״מ אינו הוא התנא ששנא הברייתא אלא תרי תנאי נינהו אליבא דר״מ פי׳ תברא בשבועה כדגרסינן במשקין בענין שמתא תברי ברתי כלומ׳ אר״א בשבועה תרי תנאי נינהו, ר״ח עכ״ל. ועיי׳ ג״כ יד מלאכי סי׳ תר״ל (ושם הגי׳ כלפנינו במ״ק תברי בתי רמי).

(פ״ל) אף היא לא תברא פי׳ אינה קושיא [1]. ולמה תניאון (במדבר ל״ב, ז׳) תר״י (ב׳) ולמה כען תתברון. (א״ב תרג׳ עץ השדה שבר (שמות ט׳, כ״ה) אילני חקלא תבר). *[אחי״ה וכן הביאו המתורגמן והוסיף וכן כל לשון שבר מתורגם בלשנא תבר וכן אל תירא ואל תחת (דברים א׳, כ״א) לא תדחל ולא תתבר, ותרג׳ ויחתו (ש״א י״ז, י״א) ואיתברו. ותר״י א׳ בראשית נ׳, י״ט התחת: ארום דהיל ומתבר מן קדם יי׳ אנא [2]. תרג׳ נשברי לב (תהלי׳ ל״ד, י״ט), שבורי לב (שם קמ״ז, ג׳) תבירי לבא, רוח נשברה (שם נ״א, י״ט) תרג׳ נפשא מתברא, לב נשבר (שם) תרג׳ לב תביר, נשבר לבי (ירמיה כ״ג, ט׳) תרג׳ איתבר לבי. ועוד עיי׳ תרג׳ שם א׳, י״ז; להושע ז׳, ה׳; ליחזקאל ל׳, כ״א; לדה״י א׳ י״ז, י׳; לדה״י ב׳ ל״ג, י״ג וזולתו. וכלי השאילה תרג׳ שבור (ויקר׳ כ״ב, כ״ב) תביר ובתר״י א׳ דתביר גרמא. שבר רגל או שבר יד (ויקרא כ״א, י״ט) תר״י א׳ תביר דרגל או תביר דידא. אם טרף יטרף (שמות כ״ב, י״ב) תרג׳ אם איתברא יתבר, תרג׳ פרץ (ש״ב ה׳, כ״ב) תבר והרבה זולתו. וכן בדרז״ל ברכו׳ כ״ב סע״א אתבר חצביה, יומא ע״ח: תבורי מאני. ב״ק ה׳. מ״ב: עיי״ע גז י׳. והתואר תָּבְרָא ביצה י״א. עיי׳ לעיל. והשם תְּבַר, תְּבָרָא, תַּבְּרָא (וכ״ה בל״ס) פי׳ שבר עיי׳ לעיל והושאל לסתירה ולקושיא עיי׳ ב״ר הנ״ל וכן בשמ״ר פ״א ולית תברא. ע״ז ב׳: ועל דא תברתהון עיי׳ פירש״י. ובענין פי׳ תברא (יבמות י״ג. ב״ק הנ״ל שבת צ״ב: כתובות הנ״ל) שבועה כפי׳ ר״ח י״מ שהוא עפ״י דוגמא קשם (قَسَم) שהוראתו בל״ע ענין שבירה ושבועה. ולפע״ד תברא פי׳ שבירה כלומר (כפי׳ רש״י) קשיא רישא לסיפא, קושיין אהדדי. (ואולי הוא ר״ת תְּרֵי בָּבֵי רָמיין אהדדי = תְּבְּרָא) ועיי׳ כמה דעות בזו המלה במ״ע המחקר (Die Zeit) ח״ה, ומ״ע גרעץ חל״ו 362 והלאה. והשם המופשט תְּבִירוּתָא איכ״ר פ׳ תשיב להם: תבירות ליבא וכ״ה בתרג׳ איכ׳ ג׳, ס״ה תרג׳ מגנת. ותרג׳ רעות רוח (קהלת א׳, י״ד) תבירות רוחא. ועוד השם המופשט בתרג׳ תיבור עיי׳ תרג׳ ש״ב ה׳, כ״ב; לישעיה ל׳, י״ד; לדה״י א׳, י״ד, י״א — ועוד תִּיבְרָא פי׳ שבר, מספר בלתי שלם עיי׳ תשו׳ הגאונים סי׳ מ״ה (צד 21 בהו׳ הרכבי)] —

* תַּבְרָא, תְּבַרְתָּא (מע׳ הקודם כמו בל״מ שׁוֹבֵר (Quittung, vernichtendes Dokument ב״ב קע״ג. ונחזי תברא בשמא דמאן דכתיב, כתובו׳ נ״ז. דילמא מירכס תברתא ומפיק ליה לשטרא וכו׳ פי׳ הוא כמו שובר עיי״ע שבר וש״נ.

* תְּבִיר פי׳ בל׳ ניקוד נגינה מפסקת ששמה כך מפעל תְּבַר פי׳ שבר ופסק.

תְּבַר (נ״ל כמו תָּפַר מל״ע ثَفَرَ mittels Schlinge befestigen והשם ثَفَر Zügel, לולאות (Schlinge בהכרים פ״כ [3] בכלים (מ״ו) בי״ש אומרי׳ משיתבר [4] פירוש משיעשה לו ענובין וכי״ה אומרי׳ משיקשור ר״ע אומר משיקבע [5] פי׳ קובעו על הדלת. בפ׳ כ״ה (מ״א) ר״מ אומר כל שיש לו תוברות פי׳ „לולאות הן כגון שעושין למכנסים והוא בית כניסת המיין וכן יש לשקין הרבה ולמרצופין ושמם בטיית חוזה [6] ובלעז לצול״י [7] כדאמרינן ביריעות (פ״ד דברייתא דמלאכת המשכן [8]) ועושה בה ד׳ תוברין ותולה אותה באונקלי ואמר הגאון אנו קורין אותן תופרות מלשון תפירה. *[אחי״ה רבינו כיון לפי׳ רה״ג שפי׳ כן בפי׳ סר״ט צד 18 וז״ל תוברות א״ד תופרות [לולאות הן] כגון שיש למכנסיים תבור מן הבגד לאחריו והיא בית כניסת המיין ושמו תוברות וכן יש לשקים הרבה ולמרצפין שהן ממיני שקין ושמו בטיית חווה כדאמרינן ביריעות וכו׳ הרי שרבינו נגרר אחר פי׳ רה״ג וגי׳ רבינו יותר מדויקת וכן צ״ל חוזה במקום חווה והוא ל״ע حُزَّة לולאות שעושין למכנסים והוא בית כניסת המיין וכפי׳ רה״ג ורבינו [9] ויפה לועזו רבינו ע״י לצול״י (כגי׳ עיקרי התלמוד) והוא בלאי״ט lacio, lacciuolo, Schlinge ענובין ולולאות. וזה ענין ثَفَر בל״ע פי׳ לולאות והוא הוא תוברות כמו תופרות וכגי׳ א״ד שהביא רה״ג ור״ש שהביא בכלי׳ פכ״ה מ״ו פי׳ הגאון וערוך פי׳ תוברות מענין תפירה ע״ש והנכון כמו שכתבתי שהוא מל״ע הנ״ל. ורמב״ם פי׳ מענין שבירה! ומזה השם נבנה הפעל בנפעל משיתבר כלי׳ פ״כ מ״ו כגי׳ המעולה שבכ״י ועיקרי התלמוד עיי׳ למטה בהערה 4] —

* תְּבַרְתָּא, תְּבִירוּתָא, תִּיבוּרָא עיי״ע תבר א׳.

---

[1]) וכ״ה במ״כ אינה קושיא ושבירה. [2]) כאלו כתוב החתת. [3]) כצ״ל ובדפ״ע בט״ס פ״ב. [4]) כ״ה נכון בכ״י ובעיק׳ התלמ׳ ובדפ״ע בט״ס משישתכר ובדפ״ר לי׳ כל עיקר. [5]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ודפ״א אבל בדפ״ר ווניצ׳ בט״ס משיבקע. [6]) עיי׳ בפנים בהוספותי. [7]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ושם ג״כ ס״א אצולי ובדפ״ע אסולי (דפ״ר וכ״י ה״ב) אזולי (דפו״ו ודפ״א). [8]) עיי״ע סן ה׳ ועיי׳ מ״ש המו״ל של פי׳ רה״ג לסד״ט צד 50 וש״נ הראשונים שהשתמשו בזו הברייתי. [9]) וה׳ לעווי שגה ברואה וטעה בפירוש דברי רה״ג

* תִּבְרָנִית (פי' כמו טִבְרָנִית תואר מן טבריה tiberianisch) ירו' שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג חצי שמינית תברנית ובירו' פסחים פ"י דל"ז ע"ג אי' לנכון טיברנית עיי"ע טבריה (ח"ד, י"ג:).

* תַּבְשִׁיל, תַּבְשִׁילָא (מפעל בשל, gekochte Speise; Gericht והושאל לתשמיש המטה Beischlaf) שבת קי"ט. תבשיל של שבת, שם קכ"ט. תבשילא דטחלי, כתובו' ס"א. תבשילא דארד, ב"ב ט"ז: תבשיל של עדשים, ר"ה כ"א. תבשילא דבבלאי, סוטה מ"א: טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך, ביצ' י"ז: עירב בתבשיל, פסחים פ"י מ"ג תעני' פ"ד מ"ז שני תבשילין ועוד הקבוץ בתרג' בראשית כ"ז, ז', י"ד, י"ז והיחיד תרג' שם כ"ה, כ"ט. ל"ד וזולתו. ועוד תרג' המרק (שופטים ו', י"ט, כ') תבשיל ועיי' ג"כ פירש"י ברכו' מ"ד. ד"ה כל סעודה ועיי"ע שרף א'. ועוד בל' כבוד ענין תשמיש ברכו' ס"ב. כדלא שריף תבשילא פי' כמו שלא שמשת מטתך מעולם עיי' פירש"י. וכן בהגיגה ה': כמאן דלא טעים ליה תבשילא ופירש"י שרעב לאכול כלומ' מתאוה לתשמיש ע"כ. וכלשון הכבוד של מקרא אכל לחם פי' היינו משמש המטה ועיי' שבת ס"ב: במה סעדת היום וכו' עיי"ע יין, סב ו', פת א', עמל א'. ואולי בזה המובן גם כן אפי' הקדיחה תבשילו גיטי' פ"ט מ"י אבל מתוך שקלא וטריא הגמרא דף צ'. קשה להולמו לפרש כן. ועוד מזה הלשון בתוספת' כתובו' פ"ז הדירה שתהא מטעמת תבשילה לכל אדם וכו' עש"ה ובירו' כתובו' פ"ז דל"א: אי' טוען משום ד ב ר א ח ר.

תג (= תָּגָא, תָּאגָא מל"ס וכן בל"ע ופ' تاج כתר Krone וכהשאילה כתרים על אותיות Krönchen über den Buchstaben) בפ"ק באבות (מי"ג) ודאשתמש בתגא חלף, בפ' בני העיר בגמ' וחכ"א (מגילה כ"ח סע"ב) תנן התם ודאשתמש בתגא חלף א מ ר[1]) ריש לקיש זה המשתמש במי ששונה הלכה[2]) כלומר שהוא מוכתר בכתר של תורה והמשתמש בו ראוי להריגה[3]). בריש מגילה (ו' רע"ב) ש ל ש מ א ו ת[4]) מ ל כ י[5]) קטירי תגא איכא בגרממיא של אדום. בפ' הקומץ רבה בגמ' ב' פרשיות (מנחות כ"ט:) מ"ט קטיר ליה[6]) תגא[7]) אמר הקב"ה אם עושה תשובה[8]) אני קושר לו כתר. וישם כתר מלכות בראשה (אסתר ב', י"ז) תרגומו ושוי תגא דמלכותא ברישה — (א"ב פי' בל"ר כתר). *[אחי"ה איננו ל' רומי כדעת ר"ב (אולי צ"ל בל' ארמי) כי אם ל"ס וע' ופ' ואי' ג"כ בתרג' שה"ש ג', י"א בתגא ובכלילא ובקבוץ בתרג' אסתר א', ג' כלהון קטרי תָגֵי ברישיהון. סנהדר' ק"ה. חוצפא מלכותא בלא תגא ובהשאילה כתרי אותיות מנחות הנ"ל, שבת ק"ד. תגיה דקוף. עירו' י"ג. סוטה כ'. דילמא אתי ויתיב אתגיה דדלי"ת ומחיק ליה ומשוי ליה ריש, הרי לעוקץ הד' מאחוריה קורא ג"כ תג[9]) עיי' מ"ש בעל עיקרי התלמוד וסיים וכבר הארכתי בזה בהלכות תפילין שעשיתי בכאן בתונס שנת רס"ז ליצירה] —

* תַּגְאַלְתָּא (מפעל גאל = געל פי' צואה Schmutz) תרג' צאת (ישעיה ד', ד') תגאלת בנת ציון.

☞ תִּיגְדָּא (פי' כמו אגד עיי"ע גד ג' (בח"ב, רל"ו) Stab, Krücke) תרג' (ויושט) [צ"ל יושיט] לו המלך את שרביט הזהב (אסת' ד', י"א) יושיט ליה מלכא ית תיגדא דדהבא באות דל"ת ותרג' שבטך ומשענתך (תהלים כ"ג, ד') תגרך תריצא ואוריתך באות רי"ש. מסכת' מציאה בר"פ אלו מציאות (ב"מ כ"א:) אזלי אתיגרא עיי"ע גד שלישי. *[אחי"ה וכבר רמזתי שם בהערה 12 על זה הערך וש"נ גי' רבינו אזלי אתיגדא בדל"ת וכ"ה בכ"י ש"ס בתעני' ו' רע"ב ובע' נמוש וכ"ה תיגדאך בתרג' בדפו"ו ובגי' רבינו בע' גד, וכן תרג' שרביט (אסתר ה', ב'; ח', ד') ועוד עיי"ע גד ג' ומ"ש] —

* תַּגְלָא עיי"ע בן סירא וש"נ קהל"ר פ' ויותר.

* תִּגְלַחַת (מפעל גלח das Haarabschneiden) מגילה ח': ירוש' מגילה פ"א דע"א:

---

[1]) וכ"ת נכון בכ"י ש"ס ובריא"ף ובראש"ש אבל בנו"ג תני. [2]) בנו"ג הלכות. [3]) ובפי' ר"ח אי' „פי' המשתמש במאן דמתני שמעתא ראוי להריגה" ורש"י פי' תגר כתר תורה ובנו"ג הלכות כ ת ר ה ש ל ת ו ר ה ונראה שבא מגליון פנימה עפ"י פי' רבינו ורש"י ובאמת לי' בכ"י ש"ס ובריא"ף ובראש"ש — ובאבדר"נ ס"פ י"ב פי' ודאשתמש בתגא . . . כיצד שבל המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעוה"ב (ועיי' סנהדי' ס"ז:). [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובי"ר ובשאר כ"י ש' ובנו"ג תלת מאה ובדפ"ע לי' בטעות. [5]) וכ"ה נכון בכ"י ש"ס ובע"י ובילקוט ובדפי' הראשונים שהביא ד"ס ובספרים שלנו נשמט בטעות. [6]) בנו"ג אית ליה. [7]) בנו"ג תאגא. [8]) בנו"ג אם חוזר. [9]) וממנו הפעל מתוייג עיי' הלכות תפילין לרמב"ם פ"ב הל"ח וצריך להזהר בתגין של אותיות והן כמו זיינין זקופות שיש להן תג כמו שהן כתובין בספר תורה ואלו הן האותיות המתויגות וכו' עש"ה. ועיי' אהרית דבר שבסוף הערוך בשיר השני טור ד' המתחיל בתגין וזיונין. ועיי' בהקדמת לסי' אפוד וכתב וז"ל וביחוד הקפידו בזה בצורת כתיבת התורה למעלתה עד שבכתרי האותיות וקרו להן תאגין וכו' עש"ה.

תגלחת וצפרים, ע"ז ח'. יום תגלחת זקנו. איכ"ר פ' מה אעידך בנים המצויינים במילה ובתגלחת ובציצית.

תַּגָּר (= תַּגָּרָא בל"ס תָאגָּרָא בל"ע تاجر פי' סוחר Händler, Kaufmann והפעל בפעל תַּגַּר בל"ס ובל"ע تجر (handeln אשורִים ולטושים ולאומים (בראשית כ"ה, ג') תרג' ירושלמי (א')[1] תגרין ואמפורין וריש י אומין[2], וכן בכ"ר (פס"א)[3] — (א"ב תרג' סוחריה שרים (ישעיה כ"ג, ח') תגרהא רברבין).. *[אחי"ה והרבה בתרג' להעתקת סחרים (יחזקאל כ"ז ל"ו), רכלים (שם י"ז, ד') ועיי' תרג' בראשי' ל"ז, כ"ח; למ"א י', ט"ו; לקהלת ז', י"ח וזולתו והיחיד תגר, תגרא, תרג' כנעני (בראשית ל"ח, ב') בת גבר תגרא ובתר"י גבר תגר, פסחים נ'. כנען (זכריה י"ד, כ"א) מנלן דאיקרי תגר וכו' דכתיב בת איש כנעני וכו', ב"מ מ': זבון וזבין תגרא איקרי, נ"א. כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר ר"י אומר אין אונאה לתגר, שם: תגר אין לו אונאה מפני שהוא בקי, תוספת' ב"מ פ"ג עד מתי מותר לחזור עד כדי שיראה לתגר או לקרובו או לבקי, תוספת' דמאי פ"ג הלוקח מן התגר וכו', והקבוץ תַּגָּרִים עירו' נ"ה. ב"מ מ"ט: תגרי לוד (עיי"ע לד ח"ה, י"ח), פסחים נ': תגרי סימטא עיי"ע סמטא. שם קט"ז. עיי"ע הרך. והשם המופשט תַּגְרָא, תִּגָּארָא תרג' זכריה י"ד, כ"א; תרג' שני אסתר י', א'; ולנקבה תִּיגָרוּתָא (= בל"ס תַאגרותא) תרג' משלי ג', י"ד; י"ז, ט"ז; כ"ה, כ"ו; ל"א, י"ח. והפעל: שמ"ר ספ"ז ל"ז לאוהבו של מלך שתיגרו וכו', תר"י א' בראשית מ"ב, ל"ד תסחרו: תִתַגְּרוּן, אתפעל תרג' לא תתעמר (דברים כ"א, י"ד) לא תִתַּגַּר, ושם כ"ד, ז' וְיִתַּגַּר ביה[4]), תרג' שני כאסתר ח', י"ג וכל דצבי לְמִיתַּגָּרָא וכו', ע"ז ב' סע"ב יבמות צ"ב: איתגורי איתגור] —

תגר (= תִּיגָר, תִּיגְרָא מל"ט תִגְרָה בל"ס תַאגְרָא פי' ריב ומדון (Streit, Hader בס"ג דפ' קונם יין (נדרים ס"ב סע"א) שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תיגראי ברישא. בר"ג דפ' יוחסין (קידושין ע' רע"ב) שרי ליה תיגריה דלא לשוויך עם הארץ[5]). בר"ג דסנהד' (ז'.) האי תיגרא דמי לצינורא דבידקא. בפ' הבא על יבמתו בגמ' לא יבטל (יבמות ס"ג.) מגניא ליה ארעא[6]) ומרמיא ליה תיגריה פי' משכיבתו בשדה על הקרקע ומביאה לו עסקין דברי ריבות[7]). מדנים ישלח (משלי ו', י"ד) תרגימו תיגרי רמי. והתי"ו אינה יסוד ויש מהן בע' גר. *[אחי"ה וכיון לע' גר ו' אשר שם הביא תרג' וסכסכתי (ישעי' י"ט, ב') ואיגרי מן ואל תתגר בם (דברי' ב', י"ט) ובאמת תגרא בל"מ ותיגרא בלא"ר וסורי נגזר מן ההתפעל של גרה, גרי ותי"ו נעשה שרשית כמו תהל, תרם עיי"ע ת. וכנ"ה בב"מ נ"ט. ואתי תיגרא בביתא עיי"ע קש א'. שבת ק"ל. ליכא כתובה דלא רמי בה תיגרא, ירוש' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג כקורא תיגר על מדותיו של הקב"ה, ב"ר פי"ז צפה הקב"ה שהוא עתיד לקרות עליה תגר וכו'. ב"ר פ"א שהש"ר פ' ראשו כתם פז ילק' בראשי' ר' א', ילק' יתרו ר' רפ"ו פסיקת' דר"כ צד ק"ט פסיקת' רבתי פכ"א אלף קורא תגר לפני הקב"ה וכו' ובמדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' תיגר. ונ"ב מריבה. תר"י א' כי יהיה ריב (דברים כ"ה, א') ארום יהי תיגרא, ישתק מדון (משלי כ"ו, כ') תרג' ישתק תיגרא, יגרה מדון (שם ט"ו, י"ח) תרג' מגרי תיגרא, והקבוץ תיגרי (שם ו', י"ט; י', י"ב; ט"ז, כ"ח; כ"ג, כ"ט; כ"ט, כ"ב) וזולתו. והתואר תִּיגְרָנָא איש מדונים (שם כ"ו, כ"א) תרג' גברא תיגרנא, ולנקבה: אשת מדונים (כ"א, ט'. י"ט; כ"ה, כ"ד) תרג' אתתא תיגרניתא] —

תגר (= תִּיגְרָא מל"ע تيغار = إجانة Becken (Kessel בריש בכורות בגמ' דסמוך חמורה (בכורות ט', רע"א) הנהו מיא דאייתו[8]) מבי בלועי[9]) שדינהו בתיגרא פי' כלי כעין אגנא. *[אחי"ה בפי' רגמ"ה בתיגרא בכלי בכד גדול ע"כ ובפירש"י בתיגדא: בכלי ל"א בתינארא חבית ע"כ. וגי' תיגרא ברי"ש העיקר ומל"ע הנ"ל שפי' ממש כפי' הערוך כלי כמו אגנא עיי"ע אֲגָן] —

תַּד (= תַּדִּין, תַּדְיָין, תָּדַיָּא בל"ס תַדְיָא בל"ע ثدي בל"מ שָׁדַיִם (die weibl. Brüste ונקרב את קרבן ה' (במדבר ל"א, נ') תר"י (ב') מעובין מבי

[1]) בכ"י הי"ב תרג' יונתן! [2]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע ודרישי אומין ובדפ"ר ארמין וט"ס הוא [3]) ועיי"ע אמפר. [4]) בדפ"ש ועיי' אוהב גר צד ע"ה. [5]) בנו"ג שרי ליה תגריה דלא נישוויך כשאר עם הארץ. [6]) בנו"ג אארעא. [7]) ועיי' ג"כ פירש"י ובדפ"ע בט"ס ומדמיא וצ"ל ומרמיא וכדאי' בעיקרי התלמוד ושם הגי' עסיקין ודברי ריבות ובדפו"ו אי' בט"ס נקודה קודם מלת ריבות. [8]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובנו"ג כמו כן ובדפ"ע דאיתו. [9]) בנו"ג מבי בליעי.

תדיהון [1]. על שדים סופדים (ישעיה ל"ג, י"ב) תרג' על תדין [2]. ספדין ושדים צמקים (הושע ט', י"ד) תרג' ותדין יבשין. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' שדי אמי (תהלים כ"ב, י') תַּדיי אמי, ויונקי שדים (יואל ב', ט"ז) תרג' ינקי תדיא, ומה שדים כי אינק (איוב ג', י"ב) תרג' ומה תדייא ארום אינק, תר"י וכ' בראשית מ"ט. כ"ה תדיין (תדייא) דינקת מנהון ועוד עיי' תרג' שה"ש ח', א'; לאיכה ד', ג'. ב"ב ט'. הזי להני חדי דמצית מנייהו וצ"ל תדי עיי"ע חד ובכ"י ש"ס ה' הגי' דדי] —

* תַּדַּאַי (שם פרטי וכן בל"ס תַּדָיָא Thaddäus) שבת ל"ח: א"ר זריקא א"ר אבא (בכ"י ש"ס א"ר אמי) א"ר תדאי וכו'. א"ר אמי ר' תדאי דעבד לגרמיה הוא דעבד וכו', ר' יוסי בן תדאי איש טבריה שאל את ר"ג פ"ק דמס' ד"א ירוש' כלאים פ"א דכ"ז: ירו' שבת פ"ג ד"ה סע"ד ר' לעזר בן תדאי, ועוד עיי"ע תּוֹדָה ב').

* תדיא עיי"ע תה ב' ומ"ש ועוד עיי"ע תוא ב'.

* תדל עיי"ע בן ערל (ח"ב, קכ"א) ומ"ש.

☞ תדר (מל"ט ארמית תְּדִירָא Beständigkeit; תואר הפעל תדיר פי' תמיד anhaltend, beständig, immer) תרג' דורש אותה תמיד (דברי' י"א, י"ב) תבע יתה תדירא. *[אחי"ה תרג' עלת תמיד (במדבר כ"ח, ו') עלת תדירא ועיי' שם י' והלאה, תרג' ומנחת התמיד (שם ד', ט"ז) מנחתא תדירא (בתר"י דתדירא), וכן תואר הפעל תדירא עיי' תרג' שמו' כ"ז, כ'; לויק' כ"ד, ג'; לתהלי' ט"ז, ח'; כ"ה, ט"ו והרבה זולתו. וכן בדרז"ל פסחים קי"ד. תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וכ"ה בברכו' נ"א: ושם ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה ועיי' סוכה נ"ו, זבחים צ"א. ירו' ברכו' רפ"ח די"א ע"ד היין תדיר וקדושה אינה תדירה, תוספת' ברכות רפ"ו (ה') ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, ירו' פסחים פ"י דל"ז סע"ג היין תדיר וקדושה אינה תדירה, ושם הואיל והיין תדירא ואבדלה אינה תדירה וכו', ירו' נזיר פ"ו דנ"ו רע"ב תדיר ומקודש תדיר קודם ועיי' ירו' יומ' רפ"ז דמ"ד רע"ב. זבחים פ"י מ"א דפ"ט. תוספת' זבחים רפ"י כל התדיר מחבירו (הוא) קודם את חבירו. ירוש' תעני' פ"ב דס"ה סע"ד שהם (אנשי בית אב) תדירין בעבודה. ובדניאל ו', י"ז. כ"א בתדירא פי' תמיד (מפעל דִּיר, דוּר נבנה השם תדירא ובבית בראש נבנה התואר הפעל) תוספת' אהלות פט"ז ותוספת' פרה פ"ג בתדירה כצ"ל תחת בית (בו) דירה עיי"ע זמר א' (ח"ג, רצ"ט ומ"ש)] —

☞ תדורא בפ' הגוזל קמא (ב"ק ק"ה:) א"ל תדורא עיי"ע תרדא. *[אחי"ה וכן גי' הכ"י ש"ס תרדא ובכ"י ר' הגי' טרודא וכדאי' בסנהד' כ"ו. עיי"ע טרד וגי' רבינו עיי' בע' תרר וע"ש ומ"ש] —

* תַּדְמוֹר עיי"ע תרמוד.

תה (= תְּהָא מל"ע تاه בל"ס תהָא פי' השתאה ותמה hinstarren, staunen) בר"ג דפ' הדר (עירו' ס"ו רע"א) תהו בה נהרדעאי . . . תהי בה ר' אליעזר [3] א"ר זירא מאי תיוהא [4] דר' אליעזר בפ' מרובה בגמ' ר' שמעון (ב"ק ע"ו:) תהי בה ר' אליעזר [5]. בר"ג דפ' הגוזל ומאכיל (שם קי"ב:) תהי בה ר' יוחנן ומי מקבלין עדים שלא בפני בעל דין פי' תימה. *[אחי"ה ורש"י פי' בעירובי' תהי לשון מריח וכו' כלומר מעיין ומחשב לדעת טעמו של דבר וכן פירש"י בב"ק ע"ו: תהי לשון מריח בקנקן כלומר דייק לה וכו', וא"כ פירשו מע' תה ד' ועיי' ג"כ בהפישב"ע. והנכון כפי' הערוך ומל"ע וסו' הנ"ל וכנ"ה בב"ר פ"ב וכבר היה ר' שמעון בן זומא יושב ותוהא ושם רפ"ב ישב לו אותו תוֹהֶא וכוהא . . . כך ישבה הארץ תוֹהָא ובוהא, ושם: היתה מניקתי תוהא ובוהא פי' שממון וכן פי' רש"י בבראשי' א', ב' תוהו לשון תמה ושממון שאדם תוהא ומשתמום . . . . תהו אשטורדישו"ן (= estordison, Betäubung) פסחים נ': מ"ט דתהו ביה אינשי ומזה תעני' ו': אבל רבינו היה הביא כל זה בע' תה ג'. והשם המופשט תהייא (תהייה) ולגי' רבינו תיוהא עיי' לעיל] —

תה (= תְּהָא בל"ס תְוָא פי' התנחם bereuen) בפ"ק בנדרים בגמ' בנדרי כשרים (ט':) היינו טעמא כשהן תוהין נודרין [6] כשהן מטמאין ורביא [7] עליהון ימי נזירות מתחרטין. בר"ג דפ' ארבעה

[1] בנו"ג ומעוכיא מן בית חדיהון ובתר"י א' מהוכיא מבית חדייהון וצ"ל מבית תדייהון כי חדיא בי חדיא, פי' חזה עיי"ע בי חדיא וע' חד ד'. [2] וכ"ה בדפ' רעגיא ובנו"ג דדין. [3] בדפ"ר לעזר ובכ"י ה"ב אלעזר. [4] בנו"ג תהייא ובד"ש תהייה. [5] בנו"ג אלעזר. [6] בנו"ג נוזרין וכ"ה בבמ"ר רפ"י. [7] בנו"ג ורבין.

(כ"א:) ההוא דאתא לקמיה דר' אסי א"ל בדו תהית א"ל לא ושרייה. בס"ג דפ"ק בקידושין (מ':) אמר ר"ל בתוהא על הראשונות פי' מתחרט על הזכיות דכתיב (בראשית ו', ו') וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ תרג' ירוש' והוה תהי מן קדם ה'. נחמתי כי עשיתים (שם ז') והנחם על הרעה (שמות ל"ב, י"ב) בילמדנו בריש אחרי מות (בתנחומי לי') תהות לפני הקדוש ב"ה שמתו וכו'. *[אחי"ה בתרג' ירוש' בראשי' שם ושם לי' כי אם ותב יי במימריה. ארום תבית במימרי וכו' אבל בתר"י ב' והות תהי וצ"ל תהו וכ"ה בתר"י שמות הנ"ל ויהוי תוהו קדמך וכו', ובתרג' תהלים ע"ח, מ"א אי' השם תיוהא להעתקת התוו ואי' ג"כ הפעל בתר"י ויק' ה', ה' ובתר כן תהא, שם כ"ד ביומא דתהא על הובותיה, תרג' ירו' ינחם (שמות י"ג, י"ז) דילמא יתהון, תרג' שה"ש ה', ה' תהית על עובדי, תרג' קהלת א', ט' ולא תהת על הובהא. והרבה בירו' ירו' שבת פ"א ד"ג סע"ב שרי תהי בה פי' התחיל להתחרט בו, ירוש' חלה רפ"ב דנ"ח: מן דנפקית תהית דלא אמרת וכו', ירוש' תענית פ"ב דס"ה סע"ב סופו לתחות בו צ"ל לתהות וכ"ה ירו' נדרי' פ"א דל"ו ע"ד מכיון שנודרין מתוך הקפדה סופו לתהות, ושם מכיון שהוא תוהא וכו'. ומזה נ"ל לפרש התרג' אחר נדרי' לבקר (משלי כ', כ"ה) ובתר הכי תדיא ליה נפשיה וצ"ל תְּהֵיָא ובפשיט' אי' תָּוְיָא כלומר אחר שנדר מתחרט בנפשו. ירוש' תענית פ"ג דס"ו ע"ג שלשה ברא הקב"ה ותהא שבראן וכו'[1]. שמ"ר פ"כ התחיל המוכר תוהא. והשם תָּהוּת ילמדנו בערוך עיי' לעיל וכנ"ה בספרי תצא פסק' שכ"ו כביכול יש תהות לפניו . . . ואין נחמה אלא תהות וכו', שמ"ר ס"פ מ"ג והנחם על הרעה לעמך (שמות ל"ב, י"ב) . . תהא התהות מצויה לפניך. ירוש' נדרים רפ"ט דמ"א: התהות מצוייה. ובתר"י תהו, תוהו עיי' לעיל. וכן בתר"י א' שמות ל"ב, י"ד והוה תהו מן קדם יי' ובתר"י א' דברים ל"ב, ל"ו יהי (תהן) [צ"ל תהו] קדמוי וכן בתרג' תהלים הנ"ל תְּיוּהָא ובדפו"ו תְּיוְהָא וכן בל"ס תְוָא, תְוָיָא, תְוָתָא וקרוב לזה המשקל בב"ר ספכ"ז נחמתי (בראשית ו', ז') תווהות היתה לפני שבראתי אותו מלמטה . . . תווהות היתה לפני שבראתי בו יצר הרע וכו' ובילק' בראשי' ר' מ"ז הגי' תהות — ורש"י בב"מ ע"ג. פי' מזה תיוהא ענין חרטה אבל עיי"ע תיוהא] —

תה (= תְּהָא מע' תה א' starren) בריש ב"ר (פ"ב) תהו ובהו (בראשי' א', ב') ישבה לה הארץ תוהה ובוהה[2]. בר"ג דתעניו' (ו':) דיקא נמי דכתיב (עמוס ד', ז') תמטר תהא מקום מטר — (א"ב פי' בל"י פעל הצועק בקול גדול וכן בוהא פעל הקורא בקול גדול עיי"ע בהה). *[אחי"ה בע' בהה פירשתי בפי' ר"ב מל"י θύω אבל לא הצרכנו לזה כי עיקר גזרתו מע' תה א' ע"ש. וגם תמטר נדרש על פי גזרה זו יפה תְּהָא מקום מטר כלומר שמם יהיה מקום מטר ורש"י פי' כלו' יותר מדאי ורגמ"ה פי' בהיפך כל דהו וא"כ לא כיוונו לשרש תהא וכן ר"ח שפי' שם יהיה המטר כנוס כלו' נקוים שם המים] —

תה (= תְּהָא פי' מריח riechen; תִּיהָא Geruch-einziehen ועוד עיי' בפנים) בר"ג דפ' שני דייני גזירות (כתובות ק"ה.) קרנא בטילא דמוכחא הוא שקיל דהוי תהי באמברי[3] דחמרא פי' טועם היין ויודע אם יחמיץ ואם לאו. פי' גאון זיקא דמפיק אדם מפומיה ודמעייל לפומיה נקרא תיהא בל' ארמי. ובת תיהא (ע"ז ס"ו:) נקב הוא שנוקבין במגופית החבית ומניחין פיהם על פי הנקב ושואפין את ריחו של יין ויודעין אם החמיץ ואם טוב הוא. בפ' לא יחפור בגמ' חנות שבחצר (ב"ב כ"ב.) א"ל רבא לרב ארא בר אהבה פוק תהי ליה בקנקניה, והא דגרסינן בפ' שמונה שרצים (ק"ח.) כבר פי' בע' דל. *[אחי"ה בע' דל ב' (ח"ג, ס"ג: והלאה) הביא רבינו הציון משבת הנ"ל תהי בקנקניה ופי' ארוך שם הועתק מלה במלה מפי' ר"ח בשבת כמו שהראית לדעת עתה בהופיע זה הפי' של ר"ח בש"ס ווילנ' וכמו שמעיד הרמב"ן בחידושיו עיי' מ"ש בע' הנ"ל ובמקום הנ"ל בהערה 8 והיוחסין השלם הביא קצת מזה הפי' בשם רה"ג עיי' מ"ש בצד ס"ד. וקרוב הדבר שפי' ר"ח הוא מיוסד עפ"י פי' רה"ג וראיה לדבר כי כאן פי' רבינו בשם הגאון תהי טועם היין וכו' וכן פירש ר"ח בשבת שם (מה שלי' בע' דל) וז"ל תהי בקנקניה פי' טעום יין שבזה הקנקן מלשון קרנא הוי תהי בחמרא כלומר וכו' וכדאי' יתר דברי ר"ח בע' דל. וכן פירש"י בב"ב הנ"ל תהי ליה בקנקניה הריח לו בקנקנו אם יין הוא אם חומץ כלומר בדקהו בהלכות אם ת"ח הוא אם לא. ריח היין כשמריחין אותו אם טוב הוא קרי תהי כדאמרי' (ע"ז ס"ו:) בת תיהא וכן בכתובו' (ק"ה.) קרנא הוה

---

[1]) עיי' בבלי סוכה נ"ב: ארבעה מתחרט עליהן וכו'. [2]) בנו"ג תוהא ובוהא. [3]) לי' בדפ"ר ופיזי ואמ' ואי' בדפו"ו ובש"ס.

תהי וכו' וכן פי' רש"י בע"ז בת תיהא נקב נוקבים במגופת החבית וכו' ממש כפי' הערוך בשם הגאון (ועיי' מ"ש בע' בת תיהא (ה"ב, ריי"ד) בגזרת המלה) אבל התוספו' בע"ז פירשו בשם ר"ח בענין אחר כלומר שיש קנה שקוע תוך החבית ובולט הוץ ומניחין (לתוך) [צ"ל לתוכו] קנה קטן כמין דד ומניחין דרך אותו דד וכו' ע"ש ובחי' הריטב"א בשנוי לשון ע"ש ושם הובא ג"כ פי' הערוך מוסכם עם פירש"י אבל עיי' מרן בית יוסף ה' תערובות סי' ק"ח שהביא הערוך כאלו הוא חולק על פירש"י וסיים כי הרשב"א (תשו' ח"ג, סי' רל"ד) והרמב"ן פירשו כערוך אבל לפע"ד אין חילוק בין פירוש הערוך ובין פירש"י וכפי' הריטב"א הנ"ל ע"ש — וכנ"ה תיהא בהוראת ריח בשבת קכ"ט. ר' יוחנן שתי עד דנפיק תיהא מאוזניה כה"ג בכ"י ש"ס וכ"י ילק' (ד"ס צד קמ"ט.) ובנו"ג תיהיא מאוניה ורש"י גרס תיהי ופי' הריח] —

תהב (= תְּהַב פי' נעץ hineinstecken עיי' בפני') בפ' כיצד צולין את הפסח (פסחים ע"ד. במשני) שפוד של רמון תוהבו מ ת ו ך פיו [1]) [ס"א תוחבו][2]). בפ"ג בכריתו' (ט"ו רע"ב) ובספרא[3]) בפ' כהן משיח (דיבורא דחובה פרשה א' פרק א') וחותכו עד שהוא מניה כשעורה[4]) ותוהבו בסירה. בר"ג בפ' אלו דברים בפסח (פסחים ס"ו סע"א) מי שפסחו טלה תוהב לו בצמרו. בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיגה כ"ג.) ונמצא מת[5]) תהוב בקרקעיתה של ספינה פי' דעוץ. בריש כלאים (פ"א מ"ח) אין תוהבין זמורה של גפן לתוך האבטיח — (א"ב תחב כתוב בנוסחאו' בכולהו). *[אחי"ה ואם הוספת בעל עיקרי התלמוד הנ"ל היא פלוטה מקולמסו של רבינו אז גם בעל הערוך הרגיש בזה ובדפ"ר וכ"י ה"ב אי' בכל הערך תחב בחי"ת. ולפע"ד תחב ותהב אחת היא מל"ע תחם تخم ובל"ס תחם פי' נעץ לעשות גבול (Grenze stecken, abmarken) וכן בל' שמרוני העתיק גבול תהום ובל' סורי גבול: תחוב, ובהשאילה ענין קרוב להרכבת נטיעות caprificiren כלאים הנ"ל וכנ"ה בתוספת' שביעית ספ"א בכ"י אירפ' אין תולין תחובין בתאינה ואין מרכיבין בתאינה וכו' ובנו"ג תחומין וזה ראיה למ"ש בענין גזרת המלה. ובירו' שביעי' פ"ד דל"ה: אי' אין תולין ת ו כ י ן בתאינה כיצד הוא עושה מייתי ייחור דתאינה וכו' וצ"ל תחובין או כגי' הרא"ש בירו' הנ"ל תובין וכן נקרא בל"ס תוכא תאינה מדברי (caprificus, wilde Feige) התולין אותו בתאינים שאינם מבושלין כדי לגמור בישולם — ובע' תהב ארבה בדוגמאות ע"ש] —

* תֹּהוּ (מל"ט פי' שממה וריקות וכן בל"ע تيهى ובל"פ כמובן Leere, Oede) סנה' צ"ז סע"א שני אלפים תהו עיי' פירש"י. ועיי' ג"כ ב"ר פ"ב הדרוש שהובא בע' תה א' וג'. ובענין התרג' עיי"ע בהה.

* תָּהוּ, תָּהוּת עיי"ע תה ב'.

תְּהוֹם (מל"ט פי' עומק הארץ וכן בל"ס תְּהוֹמָא Abgrund, Tiefe) בפ' כיצד צולין (פסחים פ' :) ניטמא טומאת התהום הרי זה מרצה. בסוף נזיר (ס"ג. במשני) ואם טומאת התהום הוא אינו סותר. גמר' (שם) מנא הני מילי[6]) אמר ר' אלעזר דאמר קרא (במדבר ו', ט') וכי ימות מת עליו במחתרת ע ל י ו[7]) וכו' עד אלא הא (דתנן)[8]) [דתניא] (תוספתי דזבין פ"ב) אי זו היא טומאת התהום כל שאין מכירה אחד בסוף העולם וכו'. *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד הביא פי' רב צמח בענין קבר התהום וככר העתקתי דבריו עם הערותי במבוא ח"א, XX ע"ש. וכנ"ה קבר התהום בתוספת' פסחי' פ"ו ותוספ' נזיר ספ"ו ושם קבר תהום. ושם ג"כ טומאת התהום ועיי' מ"ש בזה הענין הח' ד"ר צוקערמאנדעל בט"ע גרעטץ חכ"ב 520 והלאה. סנהד' צ"ז: מקרא זה נוקב ויורד עד תהום. קהל"ר פ' את הכל עשה: זה הפתח פתוח עד התהום. ב"ר פ"ב וחשך על פני תהום (בראשי' א', ב') זו מלכות הרשעה שאין לו חקר כמו התהום. תעני' כ"ה: תהומא תיתאה. תהומא עילאה עיי"ע רד ה' (רידיא). תרג' מעינות תהום (בראשי' ח', ב') מבועי תהומא, תרג' תהלים מ"ב, ח' תהומא עילאה לתהומא ארעאה קרי, והקבוץ תהומין, תְּהוֹמַיָּא עיי' תרג' שמו' ט"ו, ה'. ח', ז'; לדברי' ח', ז'; לתהלים ל"ג, ז'; ע"א, כ'; ע"ז, י"ז; ע"ח, ט"ו ובל"נ דב"ר פי"א עלה מן תתהומות.

* תְּהִלִּים (קבוץ מן תְּהִלָּה פי' כמו תְּהִלּוֹת מל"מ פי' ספר תהלים Psalmbuch) סוכה פ"ה מ"ד כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' ובע"י ובילק' בא ר' קצ"ח ובאו"ז הל' פסחים סי' רכ"ט ובנו"ג ותוחבו לתוך פיו ומהרש"ל הגיה ככה. [2]) כ"ה בעיקרי התלמוד. [3]) כצ"ל ובדפ"ע בט"ס ובספרי. [4]) בנו"ג עד שהוא מניח בו כשערה. [5]) בנו"ג כזית מת. [6]) בדפ"ע מנהני מילי. [7]) בנו"ג לו. [8]) וכ"ה בש"ס וצ"ל דתניא.

גיטין ל"ה סע"א פסחים קי"ז. ספר תהלים. ירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג מאה וארבעים ושבעה מזמורות שכתוב בתהלים כנגד שנותיו של אבינו יעקב, במד"ר פי"ב מה לך אצל ספר תהלים וכו' ובהבלעת הה"א: תִּילִּים.

* תַּהֲפוּכְתָּא (כלא"ר כמו בל"מ תַּהְפּוּכָה (מן הפך Verkehrtheit) תהפוכות (משלי ב', י"ב) תרג' כ"י (אצל הי' לעווי) תהפוכיתא, ושם כ"ג, ל"ג תַּהֲפּוּכְתָּא, והתואר תר"י ב' דברים ל"ב, כ' דר תהפכָנין אינון [1]) ובל"ס הַפּוּכְתָּנָא (ränkevoll). והשם המופשט תְּהַפְּכָנוּתָא (= בל"ס מֵתְהַפְּכָנוּתָא) תר"י א' דברי' כ"ט, כ"ב תהפכנותא דסדום, ותרג' משובת פתים (משלי א', ל"ב) תהפכנותא דשברי [2])

תו תרג' ועלי תשוקתו (שה"ש ז', י"א) ועלי מתויה. *[אחי"ה אין כאן מקומו כי אם בע' מַתְוְיָא ע"ש וכבר העירותי שם שהוא כמו מתאוי מפעל אוה = תאב ובאמת בעל המתורגמן הביאו בע' (תעב) [צ"ל תאב] וז"ל ועלי תשוקתו תרג' ועלי מתווה בחילוף בית בוי"ו ובשרש תוה הביאו עוד הפעם וכתב וכבר כתבתיו בשרש תאב ע"כ ור"ב ראה ע' תוה במתורגמן והעריך זו המלה שלא במקומה. ועוד עיי' תר"י א' בראשי' ג', ט"ז; ד', ז'. והי' לעווי טעה בגזרת המלה לחשוב שהיא משרש תְּוַהּ] —

* תּוּ עיי"ע תוב.

* תּוֹ, תּוֹן ציווי מן אתא פי' בואו עיי"ע אתא וע' תא ב'.

* תָּי"ו (אות האחרון באלפא ביתא (מל"מ תָּו פי' סימן או אות Tav) מעשר שני פ"ד מי"א תי"ו תרומה שבשעת סכנה היו כותבין תי"ו תחת תרומה [3]). שבת נ"ה. א"ת מקדשי (יחזקאל ט', ו') אלא מקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף עד תיו. שם: תי"ו סוף הותמו של הקב"ה. ירו' סנהד' פ"א די"ח סע"א מהו אמת.. אמר ר"ל אל"ף רישיה דאלפא ביתא מ"ם באמצעותה תי"ו בסופה וכו' ועיי' ב"ר פפ"א דב"ר פ"א שהש"ר פ' לסוסתי.

תְּוָא (פי' כמו תָּא בל"מ ועיי"ע תוון פי' הדר (Gemach, Zimmer) תרג' ובין התאים (יחזקאל מ', ז') ובין תויא תרג' וחלונות אטמות אל התאים (שם פסוק ט"ז) וכיון סתימן לתויא עיי"ע תוון. *[אחי"ה ועוד עיי' שם פסוק י' ותאי השער תרג' ותוי תרעא שם פ' י"ב לפני התאות: קדם תָּוַיָּא. והיחיד (שם) והתא שש אמות. תרג' ותוא שית אמין ובל"ס תַּוָּנָא עיי"ע תוון] —

* תְּוָא (מל"מ תָּו פי' סימן ורושם Zeichen, Mal) תרג' והתוית תו (יחזקאל ט', ד') ותרשום תוא ואולי מזה הפעל מתווה תוואים (ויק"ר רפי"ח) אבל עיי"ע תוה.

* תְּוָא בל"ס פי' חרט עיי"ע תה ב' וש"נ התרג' משלי כ', כ"ה תדיא בפשיט' תויא.

* תּוּאָךְ עיי"ע תווך.

תּוּב (מל"ם פי' כמו שׁוּב בל"מ zurückkehren; הפעיל מֵתִיב widerlegen; תּוּב, תּוּ, תּוּבַן בל"ס תוב פי' עוד (wieder) תרג' לא ישוב עוד לביתו (איוב ז', י') לא יתוב תוב לביתיה ובל' תלמוד תו בחסרון אות בית ובל' גמרא אומרים שוב היה מעשה פי' עוד. *[אחי"ה והרבה בתרג' בענין השבה ותשובה עיי' דוגמאות בהמתורגמן ואצל ה' לעווי לבראשי' ח', י"ב; י"ד, י"ז; י"ח, י'. ל"ג; ל"א, י"ג. ובענין השבה לבורא או לאלילים עיי' תרג' דברי' ד', ל' ותתוב לדחלא די"י; לש"א ז', ג' אתון תייבין לפולחנא די"י ועיי' תרג' ישעי' ל', ט"ו; לעמוס ט', א', ובהיפך תרג' במד' י"ד, מ"ג תבתון מבתר פולחנא די"י לירמי' י"א, י' תבו לחובי אבהתהון ועוד מבלי בעלי חיים עיי' תרג' בראשי' ג', י"ט; לשמות ד', ז'; למ"א י"ג, ו'; למ"ב ה', י'. י"ד. אפעל אָתֵיב בל"ס אַתִיב בל"ם הֵשִׁיב עיי' תרג' לירמי' ל"ב, מ"ד; לתהלים פ"ה, ב'. ובהשאילה שם י"ט, ח' מתיבא נפש; לאיוב ט', י"ח לאתבא רוחי וזולתו. ועוד מהשבת גמול (erstatten, vergelten) עיי' תרג' לשמו' כ"ב, כ"ה; לויק' ה', כ"ג; לבמד' ה', ז'; לדברים כ"ב, ב'. וכן בענין מענה (antworten) עיי' תרג' במדב' י"ג, כ"ז; לש"א י"ז, ל'; למ"א י"ב, ו'. ט' וזולתו. והרבה בדרז"ל בענין תשובת וסתירת שני ענינים (widerlegen) ירוש' ברכו' פ"א ד"ג ע"ד התיב ר' ירמיה, שם: התיבון. ירו' פיאה פ"ד דייח: התיב

[1]) כ"ה בדפו"ו ובנו"ג תהפכנון. [2]) כ"ה בכ"י ובנו"ג נהפכנותא דשכרי! [3]) כ"ה במשני' שבירו' ובבבלי ובמשני' שבמשניו' תי'.

ר' יעקב . . התיב ר' זעירא, ירו' תעני' פ"ב דס"ה סע"ג התיב ר' יצחק בר' אלעזר, ירו' תרומו' פ"ג דמ"ב: מתיבין קומי ר' יוחנן, ירוש' פסחים ספ"י דל"ז ע"ד, וירו' ר"ה פ"א דנ"ו ע"ד התיבין, זבחי' י' רע"א מתיב ר' ירמיה לסיועיה לר' יוחנן, ברכו' י': ט"ו: שבת כ': פסחים ב'. ושם: ע"ז מ'. והרבה זולתו מיתיבי, ב"ק נ"ו סע"ב איתיביה רב יוסף לרבה, נ"ז. שבת כ"א. מנחות ק"י. איתיביה. ויק"ר ספי"א כמה פעמים: איתיבון. ירו' קידושין פ"א דנ"ח ע"ד אייתיבוני, ירוש' שבת פ"ב ד"ה. דמותיב לה והוא מתייב ליה. ושם פ"ז ד"ט רע"ב ויתיבינֵיה — ועוד אפעל מותיב עיי"ע יתב (ח"ד, קע"א) וש"נ ג"כ אִתַּפְעַל אִיתוֹתַב ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ג איתותבת . . איתתבת, וכ"ה בירוש' תעני' פ"ד דס"ז ע"ג ולא כבר איתתבת . . ובגין דאיתתבת. פסחים ל' רע"ב וכי מאחר דאיתותב רבא בר אהילאי וכו', וכן בתרג' נענה (ישעיה נ"ג, ז') והוא מִיתְּתָב: לא יענה (איוב י"א, ב') לא יתותב, שם י"ט, ז' ולא אתותב ומזה נבנה השמות תתובה, תיובא תיובתא עיי"ע ועוד עיי"ע מְתִיבְתָּא — ועוד פי' תוב בקשור פעל אחר כל"מ שוב ענין השנת הפעולה (etwas wieder thun) כמו אשובה ארעה (בראשית ל', ל"א) תרג' אתוב ארעי ועוד עיי' תרג' יהושע ה', ב'; למ"ב א', י"ג וזולתו. ובהוראת תואר הפעל תוב כמו שוב בדרז"ל עיי' תר"י בראשי' ז'. ד'; ח', כ"א; לשמות ב'. ב'; ד', ו'; לתהלי' ע"ח, ל"ב; למשלי ט', ט' וזולתו. ובהבלעת הבי"ת תו פי' עוד תר"י א' בראשי' כ"ו, כ"א ותר"י ב' לויק' כ"ב, כ"ז וכן בדרז"ל ברכו' י"ב: עירו' ק"ו: גיטי' נ"ו. נדרים ט"ז. נזיר כ' סע"ב עיי' סוף ע' תלמוד. פסחים ק"ז. ובהוספת נון בסוף תּוּבָן[1]) עיי' ירוש' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג לית את צריך לעי תובן, ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג דלא למיעבד כן תובן, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: ומה הוית דריש תובן, קהל"ר פ' טוב אחרית דבר: ומה את אמר תובן] —

* תּוּבָא, תְּיוּבָא, תְּיוּבְתָּא עיי"ע תב ה'.

* תּוּבִיָּה עיי"ע תווי.

* תּוֹדָה (א') מל"מ פי' קרבן תודה ב') שם פרטי לתלמיד ישו (Thaddäus א') בענין קרבן תודה עיי' דרז"ל ברכו' ו': וזולתו עיי"ע קרבן. ובתרג' תּוֹדְתָא עיי' תרג' ויק' ז'. ב'. ג'; לתהלים נ', י"א. כ"ג; ק"ז, כ"ב. והקבוץ תּוֹדָן (שם נ"ו, י"ג) ועוד תודאתא תרג' דה"י ב' כ"ט, ל"א. ב') סנהד' מ"ג סע"א חמשה תלמידים היו לו לישו מתאי נקאי נצר ובוני ותודה וכו' אתיוה לתודה אמר תודה יהרג הכתיב מזמור לתודה א"ל אין תודה יהרג דכתיב זובח תודה וכו' כ"ה בדפוסים הישני' ונשמט בדפ' באסיליא וקְראקא מן הצענזור. והשם הפרטי הוא כמו תדאי עיי"ע, וע' הבא אח"ז.

* תּוֹדוֹס (שם הפרטי Taddäus, או קיצור מן תיאדורוס (Theodor, Θεόδορος פסחים נ"ג: עוד זו דרש תודוס איש רומי ושם נ"ג סע"א ברכו' י"ט. ביצה כ"ג. אלמלא תודוס אתה גזרנו עליך גדה וכו'. תוספת' ביצה ספ"ב תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי להיות לוקחין טלאים וכו' עיי"ע קלס ועיי' ירו' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד תודוס איש רומי הנהיג את אנשי רומי שיהו אוכלין גדיים מקולסין בלילי פסחים, ושם: אילולי שאת תודוס היינו מנדין אותך. בכורות כ"ח: סנהדר' ל"ג. צ"ג. תודוס הרופא ובכ"י ש"ס מינכען בסנה' ל"ג. הגי' תואדרוס הרופא ויותר טוב בתוספת' אהלות רפ"ד תיאודורוס הרופא.

* תדיוטוס, תיודיטוס (?) מדר' שו"ט מזמ' ט' סי' ט"ז ישפטו גוים על פניך (תהלי' ט', כ') מעשה תדיוטוס שלהן (ובילק' הגי' תמדיטוס וצ"ל תיודיטוס) ואולי מל"י διαθέτης ומזה השם διάθεσις פי' סדר ומשטר Ordnung, Einrichtung וע' הזקני' העתיקו כן משכיות לבב (תהלי' ע"ג, ז').

תְּוָה (מל"מ (דניאל ג', כ"ד) וכן בל' צענד thwi פחד, וחרד erschrecken; thwya חרדה Schreck) בפ' שואל אדם בגמ' אין מעמצין[2]) (שבת קנ"ב.) וחתחתים בדרך (קהלת י"ב, ה') בשעה שהולך בדרך נעשה לבו תווהים תווהים[3]). בויק"ר בפ' וזכור את בוראך (רפי"ח)[4]) וחתחתים בדרך רבי אבא בר כהנא אמר חיתתו של דרך נפלה עליו ר' לוי אמר התחיל מתווה תווהים בדרך אמר אתר פלן אית ביה מהלך עד אתר פלן לית ביה מהלך. בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחי' נ':) מ"ט תוהי בוהו אינשי[5]). ויחרד יצחק חרדה (בראשי' כ"ז, ל"ג) תרג' ותוה יצחק תיוהא. *[אחי"ה והרבה בתרג' ויחרדו איש אל אחיו (בראשי' מ"ב, כ"ח) תרג' ותַוְהוּ גבר לאחוהי, תרג' ירמי' ל"ו, ט"ז תווהו גבר לחבריה, מפחד

---

[1]) כמו מן תַּם: תַּמָּן. [2]) כ"ה בדפ"ר ווינ' ואמ' אבל בכ"י ה"ב מעצמין וכ"ה לפנינו אבל בכ"י ש"ס מעמצין עיי"ע עמץ ועצב. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובילק' קהלי' י"ב דף קפ"ט רע"ג תווהין ובכ"י ש"ס לבו תווהים וכ"ה תוהים בדפ' פיז' והלאה בערוך וכ"ה בע' חת ב' ושם (צד תקי"ז) הארכתי בגי' ובפי' ע"ש. [4]) ועיי' ג"כ קהל"ר פ' גם מגבוה ועיי"ע חת ב'.
[5]) בגו"ג דתהו ביה אינשי ועיי"ע תה א'.

לבבך אשר תפחד (דברים כ"ה, ס"ז) תרג' מתוהות לבך דתהי תָּוַהּ[1]) ועיי' עוד תרג' רות ג', ח' ותוה גברא ורתת, תרג' איוב ל"ז, א' לדא יתווהּ לבי; למ"א א', מ"ט ותוהו וקמו ועוד זולתו וכבר אי' בדניאל ג', כ"ד וכמו שהביא רבינו בע' חת ושם כבר העירותי שגזרת המלה נהצבת מל' צענד הנ"ל וכן בל"ס תְּוַהּ פי' חרד מהשתוממות והשם thwya עולה יפה עם תִּיוְהָא תרג' כ"י בראשי' כ"ז ל"ג ובדפ' שלנו תְּוָהָא ובל"ס תְּוַהְתָא וכן בתרג' דברי' כ"ח, ס"ז עיי' לעיל. ופי' תווהים הקבוץ ויק"ר הנ"ל וקהל"ר פ' גם מגבוה עיי"ע חת ומ"ש] —

* תווהא עיי"ע תווי.

* תְּוָהוּת (= תָּהוּת Reue) עיי"ע תה ב'.

תווי (שם נהר) בב"ר פי"ג כיצד הארץ שותה ר' נחמיה אומר כמין תוביה כהדין קבריא דמרבה וקבר רבנן אמרי כמין תווי נהר הוא בבל ושמו תווי. *[אחי"ה בע' קבריא פירשתי תוביה כגי' רבינו כאן כפי כ"י ערוך ודפ"ר ואמ' ובדפו"ו תוכיה ובב"ר תוכייה וצ"ל תוביה וכצ"ל בקהל"ר פ' כל הנחלים ושם תיבה ועוד בקהל"ר הגי' רבנן אמרי כמין תווהא ובמדרש הגדול כ"י אשר ת"י לס' בראשי' הגי' תווא. ואולי תוביה, תווי שמות נהרים באשור Diabas, Adiabus עיי' מאננערט ח"ה, 315 או אולי נהר מפורסם Zab ויש מהם שנים האחד נקרא הגדול והאחר הקטן עיי' מאננערט שם 318] —

תָּוָךְ (שם מקום בפערזים על אשדות נהר גראנים Taoke) בסוף הגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ז:) ובפ' מי שמת בגמ' שייר קרקע (שם ק"ן:) אקנינהו ניהליה לרב שמואל בר אחא אגב אסיפא דביתיה כי אתא נפק לאפיה עד תווך. פי' „כי היכי דליקדום וליקבלינהו לזוזי עד דלא אתי ויחזיק בההיא אסקופא דאקני ליה דקיימא לן אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי גבי מטלטלי כלומר כיון שגבה הקרקע זכה במטלטלין ואין יכול להזור בו ופי' תווך שם מקום כדגרסינן בר"ג דפ' בנות כותים (נדה ל"ג:) רב פפא איקלע לתווך אמר איכא צורבא מרבנן הכי דניזיל ניקביל אפיה"[2]). רבני מגנצא שונין אגב אסיפא דבייתיה פי' אגב הצרו שהיה לו לסוף ביתו כי אתא רב שמואל נפק רב פפא לאפיה עד תווך יצא לקראתו מרוב השמחה שהביא לו מעותיו עד אותו מקום. *[אחי"ה ודע כי פי' ראשון שייך לר"ח כדמוכח מפי' ר"ח בב"מ מ"ו. (בש"ס ווילנא) אשר משם העתיק רבינו פירושו מלה במלה וקצת לשון ר"ח הובא בשטמ"ק בב"מ בסוגיא ד"ה אלא ש"מ וז"ל נפק לאפיה עד תואך וכו' וכתב ר"ח כי היכי דלא ליחזק אספא דביתיה הוא דנפק לאפיה דאמר רבא אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי גבה מקרקעי גבי מטלטלי ע"כ, והרמ"ך הקשה על זה הפי' דלפי זה אע"ג שלא החזיק אסיפא קנה ע"י שטר דקרקע נקנית בשטר וע"כ קודם שהלך לבי חוזאי קנה האסיפא דאי לאו הכי מאי עבד א"כ לא קנה מעות ולא עבד ולא כלום ועוד למה יצא לקראתו בשביל כך יאמר בפני עדים שהוא חוזר בו עד שלא החזיק ועוד מה היה חושש אם יחזיק באסיפא הא פסקינן במרובה גבי אדרכתא[3]) והלכתא שליח שויא ע"כ. ולפי פי' זה אסיפא דביתיה פי' אסקופא וכדגרס באמת ר"ח כפי' ב"מ ויותר טוב לגרוס אספא דביתיה וכדאי' בשטמ"ק בשם ר"ה וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ בב"ב ע"ז: וכן פי' רש"י בב"מ שם אסיפא מפתן וכ"ה בפירש"י בב"ק בשם כך שמעתי ע"ש. וכן פי' רשב"ם בב"ב ע"ז: סף ביתו. והפי' השני בערוך שהביא בשם רבני מגנצא הוא הוא פי' של רגמ"ה[4]) וז"ל בכ"י אשר תחת ידי (והודפס מתוך זה הכ"י בש"ס ווילנא) לב"ב ע"ז: אגב אסיפא דביתיה אגב חצירו שהיא לסוף ביתו. כי אתא שמואל נפק רב פפא לאפיה עד תווך כלו' עד אותו מקום מרוב שמחה שהביא לו מעותיו, וכן פי' רגמ"ה בב"ב ק"ן: ושם ושם גרס תווך וכ"ה בש"ס וכ"ה בב"מ מ"ו. אבל בב"ק ק"ד: ונדה ל"ג: הגי' תואך וכ"ה בכ"י ש"ס ה' וב' וא' בב"מ וכ"ה בשטמ"ק שם ובכ"י ש"ס ב"ב ע"ז: וק"ן: אבל בכ"י ש"ס ר' שם הגי' תוך ובכ"י ש"ס מינכען ב"ק שם: תארך ובכ"י ש"ס מינכען ב"מ שם תואר ובכולם צ"ל תואך והוא הוא מקום בפערזים הנ"ל עיי' כ"ה ח"ה 228 מה שכתב רש"ל ראפופורט וכבר הזכירו פתלימיאוס ושטראבא עיר Ταόκη ותכונתה היתה במקום אשר נקרא היום Benderrigk עיי' מאננערט ח"ה, 387, 391] —

* תָּוֵיךְ (מל"מ תָּוֶךְ פי' אמצע Mitte) ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג שער התווך עיי"ע שער.

ומזה נבנה הפעל תָּוֵיךְ הסגיר באמצע (einschliessen). ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד התיכונה (שופטים ז', י"ז) סופה של שנייה וראשה של שלישית הן מתווכות

---

[1]) כ"ה בדפ"ס. [2]) בנו"ג אי איכא צורבא מרבנן הכא איזיל אקבל אפיה ובפי' ר"ח לב"מ מ"ו. גרס ליכא צורבא מרבנן הכא דליקבלינהו לאפית. [3]) ב"ק ע'. [4]) עיי' במבוא ח"א צד XV.

את הלילה, איכ"ר פ' קומי שמתווכות הלילה, קהל"ר פ' וישב העפר: בראש שני הדרכים שמתווכת לשני הדרכים ועיי' ילק' יחזק' ר' שס"א שהיא מתווכת בין שני דרכים.

* תּוֹךְ עיי"ע תך.

* תּוֹכֵחָה (מל"מ תּוֹכֵחָה פי' (מפעל יכח) עונש ומוסר (Strafrede, Zurechtweisung חגיגה ד': ומה תוכחה של בו"ד כך תוכחה של הקב"ה עאכו"כ, סוטה מ"ט רע"ב ואין תוכחת ורש"י גרס תוכחה וכ"ה בסנהד' צ"ז. ע"ש. ערכי' ט"ז: תמיהני (אני) אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, שם: תוכחה לשמה, שם: עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה. שם י"ז. אין יכולין לעמוד מפני התוכחה, ויק"ר פכ"ז זו תשובה וזו תוכחה. ב"ר פנ"ד תוכחה מביאה לידי שלום. דב"ר פ"א כל המקבל תוכחה זוכה לברכה. הקבוץ תמיד כ"ח. יאהב את התוכחות שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם. אבות פ"ו אוהב את התוכחות [1]). דב"ר פ"א ראויות היו התוכחות לומר מפי בלעם והברכות מפי משה וכו', ושם: יקבלנו תוכחותיך וכו' מקבלים תוכחות ושותקים.

* תוכמידה? פסיקת' רבתי פכ"ג ועד היכן היא כבודה של שבת רב אמר בשרא ושמואל אמר תוכמידה ומו"ל בעל מֹאיר עין רצה להגיה תכבר ורומז על המתורגמן עיי"ע תכבר ובמו"ע ועיי"ע תך ב' ואולי צ"ל תוכמירס והוא בל"פ تخم ريز בשר מחותך יפה יפה נצלה עם ביצי עופות והוא תבשיל מפואר אצל הפרסיים עיי' וואולירס ח"א, 427.

* תּוּלְבַּקְנֵי (שם מקום בבבל) עיי"ע אקרא (בה"א, ר"ס.) ובע' בי מכסי (ח"ב, נ"א) וש"נ ובמדרש הגדול כ"י ויחי הגי' תולבוקני וגי' הערוך תרבקנה ע"ש.

* תּוֹלָדָה, תּוֹלָדוּתָא עיי"ע תולדות.

* תּוֹלָע, תּוֹלַעְנָא בע' תלע, תלן.

* תּוֹלְשְׁמִי עיי"ע תלשמי.

* תּוּם, תּוּמָא, תּוּמָן עיי"ע תם, תמן.

* תּוּן פי' כמו אַתּוּן עיי"ע בה"א, של"ג וש"נ.

* תּוֹן פי' בואו עיי"ע תו, תא ב'.

* תָּוָון (תַּוָונָא בל"ס תַּוָנָא פי' חדר כמו תָּוָא (Gemach, Zimmer בס"ג דפ' כל היד (נדה ב':) יהודאי בתווני דליבא יתבי [2]) פי' בחדרי הלב יושבין כלומר יודעין הנסתרות. חדר בחדר (מ"ב ט', ב') תרגומו תוון בגו תוון. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' מ"א כ', ל'; כ"ב, כ"ה; לדה"י ב' י"ח, כ"ד והקבוץ תְּוָנַיָּא תרג' ומחדרים אימה (דברים ל"ב, כ"ה) ומתוניא הרגת מותא. ובהשאילה תווני דליבא פי' חדרי הלב ועיי' ג"כ רש"י בנדה שם ותרג' כ"י איוב ל"א, ל"ג לטמון בחבי עוני: למטמע בתווני ליבי סורחני. ומעתה נוכל לפרש אבנתא דליבא (ע"ז כ"ח: מגילה כ"ד:) כמו כן חדרי הלב = תווני דלבא וכפי' רש"י בע"ז שם ע"י טרפשי דלבא" והוא הוא חצר ובית דירה של כבד עיי"ע אבנתא וע' טרפש וע' שוריינ'] —

* תּוּנְבָּא עיי"ע תנב.

* תּוּסְבָּר (Schatz) מדרש הגדול כ"י (סוף וישלח) מעשה בשלטון אחד ברומי שהיה מבזבז תוסבריות של אביו כו' והוא הוא תסוור עיי"ע.

* תּוֹסָפָה, תּוֹסֶפֶת (פי' מפעל יָסַף א') ענין הוספה Zuschlag, Hinzugefügtes ב') הוספות על המשנה הנקרא תּוֹסֶפְתָּא (תוספה, תוספת (Tossefeth א') יומ' פ"א. תוספת מלאכה.. תוספת עינוי. ב"ר פכ"ב תוספת ללידה ולא תוספת לעיבור, שם פס"א תוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר קין עיקר והבל ע"י שהוא תוספת וכו' עד יוסף עיקר ובנימין ע"י שכתוב בו תוספת הוא מעמיד עשרה.. ער עיקר ושלה ע"י שהוא לשון תוספת הוא מעמיד, דב"ר פ"א למה ברכן בלשון תוספת שתוספתו של הקב"ה יתירה מן העיקר ע"ש כל הענין וילק' בראשי' ר' ק"ט. מ"ק ג' רע"ב ילקה על התוספת.. תוספת ראש השנה, ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד יכול יהא לוקין על התוספת וכ"ה בירו' סנהד' פ"ז דכ"ד סע"ג. ירו' תרומו' פ"ד דמ"ב ע"ד הפחת והתוספת. ירו' ביכורי' ספ"א דס"ד: תוספת הביכורים. ירו' מגילה פ"א ד"ע ע"ד אדר ראשון תוספת אדר שני תוספת. ירו' כתובו' פ"ו ד"ל רע"ד נוגע בתוספת.. אינו נוגע בתוספת (כלו' תוספת הכתובה) — והתואר תוספאה ע"ז ט' רע"ב עיי"ע ספר ב'. ב') פי' תּוֹסֶפְתָּא קבוץ ההוספות למשנה כמו שמצוי בידינו בששה סדרים כסדרי המשנה. סנהד' פ"ו. אמר ר' יוחנן סתם מתניתין ר"מ סתם תוספתא ר' נחמיה וכו' וכולהו אליבא דר"ע. מגיל' כ"ח: הלכתא סיפרא וסיפרי ותוספתא וכ"ה בקידו' מ"ט רע"ב. ירו' שבת פ"ח די"א. תוספתא עתיקתא וכ"ה בירו' פסחים פ"י דל"ז ע"ג, ובפסיקת' דר"כ צד ל"ח, ובירו' שקלים פ"ג דמ"ז רע"ג תוספתא

[1]) ובד"א זוטי ס"ט אי' הוי אוהב את המוכיחך. [2]) בנו"ג יתביתו.

עתיקא. ועיי' בפסיקת' רבתי פי"ד וקהל"ר פ' מי כהחכם. ירו' ברכו' פ"ג ד"ו: ר' שמעון דתוספתא [1], יומא ע' סע"א ר' עקיבא דתוספתא ושם לר"ע כדתוספתא אבל בכתב יד ש"ם יותר נכון ר"ע דתוספתא. ירו' הוריו' פ"ג דמ"ח ע"ג ליי (משלי ט"ז, י"א) זה התוספת ושם וכבוד זה התוספת. ויק"ר פ"ל שובע שמחות (תהלי' ט"ז, י"א) שבענו בה' שמחות מקרא משנה תלמוד תוספת' ואגדה. והקבוץ שהש"ר פ' אחת היא אין קץ לתוספות. ירוש' פיאה פ"ב די"ז סע"א אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד עיי"ע תלמוד, ירו' חגיגה ספ"א דע"ו ע"ד אין מורין לא מן ההלכות ולא מן האגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד. קהל"ר פ' ויתרון: תוספות של בית רבי ותוספות של ר' נתן, ושם פ' מה שהיה הלכות תוספתות והגדות, ויק"ר ר"פ כ"ב הלכות תלמוד תוספתות אגדות. ולדעת רש"י (עירו' י"ט. כתובות ס"ט: ב"מ פ"ה:) מתניתא היא תוספתא עיי' דרכי המשנה למהרז"ף 304 והלאה וכן דעת הרמב"ם (בהקד' לס' זרעים) שהתוספתא היא הברייתא ור' חייא ור' אושעי' שנו אותה (דה"ם 311) וכן מצאתי בתשו' הגאונים סי' תכ"ה (הוצא' ה' הרכבי צד 219) „ותנו רבנן בריתא בתוספתא" (וכיון לתוספת' כלאים פ"ב). ורבינו סעדי' קוראה תוספה עיי' תש' הגאוני' סי' תק"ם (שם צד 266), וכ"ה בכמה ערכים אצל רבינו שמכנה אותה תוספת, תוספה וגם תוספתא [2]. — והתואר תּוֹסְפָּאָה פי' מי שהוא בקי בתוספתא או אולי משובש מן קטוספאה. רבה תוספאה ברכו' נ'. ובכ"י ש"ם רבא תוספאה (ועיי' אגרת רש"ג) וכ"ה יבמו' פ': שבת צ"ה. סוכ' ל"ב. ויתר מקומו' אצל סד"ה ועיי' ג"כ שם הציוני' בע' רבה (בר חייא) קטוספאה ועיי"ע קטספון ומ"ש. תוספאה בע"ז ט'. עיי"ע ספר (ח"ו, קי"ב)] [3] —

* תּוֹסְפָּאָה עיי"ע הקודם לזה.

* תּוּף כתובו' ס"א: עיי"ע תף.

* תּוֹצָאוֹת (מל"מ מפעל יצא (Ausgänge, Arten ירו' שבת פ"ז ד"ט. הנידה שאין בה תוצאות הרבה וחטאות הרבה.. , שבת שיש בה תוצאות הרבה וכו', ושם ט' רע"ב הרי מזיד בשבת ושוגג במלאכות הרי יש בה תוצאות הרבה וכו' ע"ש והוא קרוב לְהוראות תולדות ירו' שבת שם ט'. עיי"ע תולדות.

* תּוּר, תַּוְורָא, תּוֹר, תּוֹרָא, תּוֹרְבְּלָא (תּוֹרְבְּרָא) עיי"ע בלי וי"ו בע' תר.

* תּוֹרָה (מל"מ פי' הוראה ומשפט ובפרט תורת משה רבינו ע"ה (Gesetzes = Gotteslehre, ברכות ג': היה עוסק בתורה, שם ה'. תורה זו מקרא והמצוה זו משנה, העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו ע"ש כל הענין, וחז"ל הרבו לספר בשבח דברי ותלמוד תורה עיי' ברכות שם: ו'. ז': י"ד. ט"ו: י"ז. י"ח: כ"ב. כ"ד: כ"ח. ל"א. שם: ל"ב: ל"ה: נ'. ס'. ס"א: ס"ב. ס"ג. שם: שבת י'. י"א. ל'. שם: ל"א. ל"ב. שם: ל"ג. שם: ס"ג. ושם: פ"ג. פ"ז. פ"ח: פ"ט. קל"ח: קמ"ה: קמ"ז: קנ"א: עירו' י"ח: כ"א. ושם: כ"ד. ושם: ס"ג: פסחים מ"ט: נ': נ"ר. פ"ז. שם: פ"ח. קי"ח. יומא ל"ה: ע"א. ע"ב: סוכה כ'. כ"ח. מ"ט: ר"ה ד'. י"ח. י"ט. תעני' ו'. ושם י': כ': מגילה ט'. (תורת משה), ט"ו. (נדרים כ"ב: ה' חומשי תורה), שם: ט"ז: י"ח: כ"ה: ל"א: מ"ק ט"ו. ט"ז: חגיגה ג': ה': ט'. י"ב: י"ג. ט"ו. שם: שקלי' י': יבמות מ"ו. ס"ג: ק"ט: קי"ז. כתובות ק"ג: נדרים נ"ה. ס"ב. פ"א. נזיר נ'. גיטין מ"ג. נ"ט. ס'. שם: סוט' י"ג: כ"א. שם: ל"ה. מ"ח. מ"ט. שם: קידוש' ב': ל'. ל"ב. ושם: ל"ג. מ'. פ"ב: ב"ק י"ז. ל"ח. ב"מ פ"ד: פ"ה. שם: ב"ב כ"א. ע"ט. קט"ז. סנה' כ'. כ"ד. כ"ו: מ"ט: צ'. צ"ד: צ"ו. צ"ז. צ"ח: צ"ט. שם: ק'. ק"ב: ק"ו. שם: קי"א: מכו' י'. כ"ג: ע"ז ב'. שם: ג'. שם: ד': ה': י"ז: י"ט. שם: כ': מנהות צ"ט: ק'. חולי' ס': צ"ב. ק"ל: ערכי' ט"ו: תמורה ט"ז. תמיד ל"ב: נדה נ"א. אבות פ"א פ"ב פ"ג פ"ד פ"ו. תורה נביאים וכתובים (ר"ת תנ"ך) תעני' ח'. מגיל' כ"א: ב"ק צ"ב: סנהדר' צ': ק"א. מכות י': ע"ז י"ט: ב"ר פס"ח. דברי תורה הפכו דברי סופרים עירו' כ"א: ירו' תעני' פ"ב דס"ט. והקבוץ סוטה י"ז: כשתי תורות, שבת ל"א. כמה תורות יש לכם שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ועוד תורה: ספר תורה והמגילה ב"ר פ"ט פ"כ ופצ"ד

---

[1] בירו' סנהדר' פ"ב ד"כ סע"ב בט"ס שמואל דסופפתה. [2] ורבינו היה מציין יותר ממאה פעמים התוספתא כמו שהראית לדעת במפתח לזה החבור — והוספות לרש"י וש"ס הנדפסים בצד הש"ס בבלי ועוד הוספות לפי' רע"ב שהיברן הגאון ר"ט העללער נקראים ג"כ תוספות כידוע. [3] ובענין מושג ותולדת התוספתא עיי' מ"ש ה' ברילל בתפארת שיבה (צונץ יובעלשריפט) צד 92 והלאה.

בתורתו של ר"מ מצאו כתוב וכו' כי ר"מ היה לבלר (עירוי' י"ג.). קהל"ר קודם פ' שמח בחור: תורה שאדם למד בעוה"ז הבל הוא לפני תורתו של משיח ובילק' ישעי' ר' רצ"ו הקב"ה יושב ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן ע"י משיח. התורה פי' כמו בן תורה ירו' ביכורים פ"ג דס"ה ע"ג אין התורה עומדת מפני בנה. ועוד עיי"ע בן תורה (ח"ב, קכ"ד). — והספרא נקרא תורת כהנים (עיי' מפתח לזה החבור וש"נ).

* תּוֹרִיתָא עיי"ע תרתא.

* תוריבם, תורייקי, תורמוסין עיי"ע בלא וי"ו.

* תּוֹרְתָּא עיי"ע בי תורתא (ח"ב, נ"ד) וע' בן תורתא (שם קכ"ד).

* תּוֹשָׁב (מל"מ מפעל ישב festsitzend, sich niederlassen) גר ותושב עיי"ע גר א'. בהשאילה ירו' שבת פ"ו ד"ח: כל שהוא תושב בשיער נקרא פיאה. תוספת' שביעי' רפ"ג אבנים תּוֹשָׁבוֹת.

* תּוּת, תּוּתָא, תּוּתָב, תּוּתָבוּתָא (תּוּתַבְתָּא) תּוּתָרֵי, תּוּתְרָנִית עיי"ע בלי וי"ו.

* תּוּת עיי"ע תְּחוֹת וע' תַּחַת.

תְּזָז (נ"ל מל"פ دژ בלשון צענד dush רע וא"כ רוח תזזית רוח רעה böser Geist) בפסקא דפרה (פסיקתא דר"כ צד מ'.) רוח תזזית פי' רוח רעה *[אחי"ה ושם אי' א"ל לא נכנסה רוח תזזית באותו האיש מימיו וכ"ה בפסיקת' רבתי פי"ד במד"ר פי"ט וילק' ריש חוקת ונ"ב רוח רעה ובתנחומא חקת סי' ח' אי' בט"ס רוח חזזית וצ"ל תזזית וכדאי' בתנחומא הישן חקת סי' כ"ו. וכ"ה בתנחו' הישן ראה סי' ט' הכנים בו רוח תזזית (פי' רוח רעה) ונטל את המקל והתחיל משבר את החביות וכו' והמלות פי' רוח רעה באו מגליון פנימה ומקורו בפסיקת' דר"כ עשר תעשר (צד צ"ז.) ושם לי' פי' רוח רעה. ירו' יומא פ"ח דמ"ה: רוח תזזית עולה עליו. ב"ר פי"ב הקב"ה מכנים בו רוח (של) תזזית וכו' (וכ"ה במדרש הגדול כי"י בראשית). ובתנחומא ראה סי' י"ב בט"ס רוח חזזית וצ"ל תזזית וכדאי' בילק' ראה תתצ"ב ובילקט מדרש שמואל רפ"ט מה הקדוש ב"ה עושה מכנים בו רוח תזזית וכן בילק' משלי ר' תתקל"ב. ורד"ק בשרשים ע' תזז פי' רוח תזזית מל' הסיר התז (ישעיה י"ח, ה') ורוח תזזית היא רוח רעה המסירה דעתו של אדם וכן התז כמו הסיר ע"כ וכן פי' ר"ש באבער בפסיקת' ובתנחומ' הישן במקומו הנ"ל, והנכון כמו שכתבתי בתחלת הערך. ואולי הוא מל"ע هزّ ומזה تهزيز מרגיש ומנענע וא"כ רוח תזזית רוח המנענעת והמרגשת] [1] —

☞ תַּזְקִיטָא (?) מדרש קהלת פ' ומוצא אני מר ממות נפק ליסטא ותקן תזקיטא פירשו ענין מארב. *[אחי"ה וכן פי' במ"כ בקהל"ר שם, ונראה שצ"ל תַּזְקִיפָא פי' כמו זקיפין מפעל זקף ואם כן תַּזְקִיפָא ein Hinterhalt, Auflauern] —

☞ תָּחַב (פי' נעץ) עיי"ע תהב כי כן גרס בעל הערוך. *[אחי"ה ולפנינו בכ"מ בחי"ת יבמות קט"ז סע"ב תָּחוּב בקרקעיתה של ספינה, פסחים ס"ו. תוחבו בצמרו, תוחבו בין קרניו, ושם בסוף העמוד תוחב לו בצמרו, תוחב לו בין קרניו. ירו' פסחים פ"ו דל"ג. וירוש' שבת פי"ט די"ז רע"א כל מי שהיה פסחו טלה היה תוחבה בגיזתו. ירו' שבת פ"ג ד"ה סע"ה, ירו' כלאי' פ"א דכ"ז: תוחב בשפוד ובסכין, שם פי"ז דט"ז רע"ב הכוש והכרכר לתחוב בו. ירו' שביעי' רפ"ד דל"ה. תוחב בהן קיסמין, ירו' תעני' פ"ב דס"ו. קטע את ידו וחתך את ראשו ותחבן בעץ. ירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: סכין תוחבה בארץ ג' פעמים ודיו. ירוש' חגיגה פ"ג דע"ט: אי' תחף: תוחף את החררה משפוד ובתוספת' חגיגה פ"ג תוחב את הררה בכוש או בקיסם ואוכל. תוספ' מ"ק פ"א תוחב בשפוד ומכה. אהלו' פט"ז מ"ב כוש שהוא תחוב בכותל. שם פ"א מ"ג השפוד התחוב באוהל. שם פ"ג מ"ד היו תחובים בידי אדם. מקואו' פ"י מ"ח הוץ שהוא תחוב באדם. ובענין הרכבת נטיעות עיי"ע תהב ומ"ש] —

תַּחְבּוּלָ[ה] (מל"מ ענין מזמות עצה לרע, ערמומיות Anschlag, Wettkampf) בס"ג דפ"ק בע"ז (י"ח סע"ב) ובמושב לצים לא ישב (תהלי' א', א') שלא ישב [2] בתחבולות פי' שמתקבצין ויושבין ברחוב העיר ועומדין שנים שנים מהן ועושין מלחמה לשחוק בתחבולות.

* תְּחוֹת (כמו תַּחַת בל"מ ובל"ס תְּחוֹת unten, unterhalb, statt) ירו' סנהד' פ"א די"ח: תחותֵי לדיקלא, ירוש' שבת ספ"ד ד"ז. תחותי'

[1] וכן העירני ידידי החי' C. Levias נתז, נזה, תזז, זוז ובערבית هزّ כולם ענין מהירת התנועה באויר וקול השריקה ההולכת לרגלה. [2] לי' בדפו"ו בט"ס ואי' בדפ"ר ואמ'.

ריישיכון, ירוש' ביצה רפ"ה דס"ב סע"ד (תוחתי) [צ"ל תחותי] ראשיכון. והרבה בתרג' עיי' תר"י שמות י"ט, י"ז תחותי טורא, ובכינוי (שם י', כ"ג) מתחותוהי ועיי' שם י"ז, י"ב והיהיד תחות תרג' בראשי' א', ט'; ב', כ"א; ל"ו. ל"ג וזולתו ובהבלעת החית תּוּת, תּוּתֵי, חולי' ז': מתותי' כרעיה, ב"ב נ"ד. תותיה, שם קע"ב: מתותי ידיה, שם ע"ג: מתותייהו, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד אתר תותיה, ושם: תותוי ועוד עיי"ע תחת וע' תת ב'.

תחח (= תִּיהוֹחַ פי' בל"ע سخاخ עפר רך ובלתי קשה weiche, nicht harte Erde) בסוף אהילות (פי"ה מ"ח) בי"ש אומרים אף האשפתות ועפר תיהוח. פי' „מקום שאינה בתולה אלא כגון ארץ חרושה שעפרה נדבקת ברגלו וכשמניה רגלו עליה עושה גומא כמהלך על החול כדאמרינן (ברכות מ'.) אין מי רגלים כלין אלא בישיבה ובעפר תיחוח [2] אפי' בעמידה". *[אחייה הועתק מפי' רה"ג רק בכ"י אשר הודפס חסרו המלות עושה גומא ובמקום החול אי' בט"ס ההולכי ויש להגיה עפ"י הערוך וכגי' רה"ג ורבינו אי' ג"כ בכ"י ש"ס בברכו' שם אלא בישיבה ובעפר תיחוח ובנו"ג א"ר כהנא ובעפר תחוח וכגי' כ"י מוכח ג"כ מספר האגודה (ד"ס ברכו' במקוטו ולא העיר על הערוך) אין מ"ר כלין אלא בישיבה ובעפר תחוח משמע דתרתי בענן. וכנ"ה שם (בכ"י ש"ס) א"ר כהנא ובמקום קשה דל־כא עפר תחוח יעמוד במקום מדרון ועיי' ג"כ גי' הרמב"ם בפ"ד מהל' תפילין הל' י"ח. ומזה מוכח שהוראת תיחוח או תוחח (כדאי' בכ"י ש"ס פ' ובדפ"ע בציון מברכו' ועיי' ג"כ ע' תבס) היא עפר שאינו קשה וכן פי' הרמב"ם באהלו' שם וכ"ה בל"ע הנ"ל. וכנ"ה עפר תיחוח בשבת ל"ט. ביצה ח' רע"א, ב"ב י"ט: נזיר ס"ה. נדה ח': ובדפ"ר בערוך אי' בכ"מ כבכ"י ש"ס הנ"ל תּוֹחֵחַ] —

* **תְּחִיָּה, תְּחִיָּיה, תְּחִיוּתָא** (מפעל חָיָה Belebung; תְּחִיַּת הַמֵּתִים Auferstehung, Belebung der Todten) תר"י ב' בראשית י"ט, כ"ו עד זמן דתיתי תחייה דיחון מתיא. תרג' גשם נדבות (תהלים ס"ח, י') טלין די תחיותא, ועיי' בסמוך. ובדרז"ל לרוב בסמיכות תחיית המתים (ובר"ת: ת"ה) ברכו' ט"ו: פסחי' ס"ח סע"א מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה. פסחים קי"ט. משום שיש בו ה' דברים הללו יציאת מצרים וכו' ותחיית המתים, קידושין ל"ט: אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה. ע"ז כ': רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים. ב"ב ט"ז. כלה ענן וגו' (איוב ז', ט') אמר רבא מכאן שכפר איוב בתחיית המתים, שם: חמש עבירות עבר אותו רשע (עשו) . . . וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים. ר"ה י"ז. המינין והמסורות והאפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים וכו' יורדין לגיהנם וכו' סנהד' פ"א מ"א (דף צ'.) ע"ז י"ח. ואלו שאין להם חלק לעוה"ב האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים וכו'. ובסנהד' שם בגמ' תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים וכו', שם: מניין לתחיית המתים מן התורה וכו' ע"ש כל הענין ודף צ"ב. והמשל שאי' שם בסנהד' צ' סע"ב (וכתובו' קי"א: ועיי' פדר"א פל"ג) ק"ו מחיטה ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין וכו' נמצא ג"כ אצל הפרסיים עיי' מה שכתבתי במ"ע דמ"ג חכ"א 578 וש"נ הציון מן בונדיהיש פל"א שהאריך בענין תחיית המתים ושם נזכרה פליאת תחיית המתים בחיבור עם פליאת ההיה וגשמים וכן אי' בתעני' ב'. (סנהד' קי"ג.) ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של היה ומפתח של תחיית המתים וכו' ועיי"ע מפתח וש"נ יתר מקימות ובזה המאמר רצו רז"ל להתנגד דעת הפרסיים שדמו בנפשם כי אליל העליון (Ormuzd) בעושה נפלאות התחייה היו לו עוזרים ושלוחים לכן הוסיפו רז"ל ג' מפתחות הנ"ל לא נמסרו ביד שליח כי הם ביד הקב"ה בעצמו וכבר הארכתי על כל זה במ"ע הנ"ל עיי' שם [3]. ועוד הורו הפרסיים כי בתחיית המתים צמח Haoma יחיה את המתים (עיי' מ"ש במ"ע הנ"ל 589) וכן אי' בחגיגה י"ב: ערבות שבו טל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים ועיי' שבת פ"ח: הוריד טל שעתיד להחיות בו והחיה אותן ועפ"י זה מתורג' גשם נדבות עיי' לעיל] —

תחל (= תְּחִילָה, תְּחִלָּה ל"מ פי' ראש ופתח דבר Anfang ובָנו מזה המשקל הפעל תָּחַל

---

[1]) לי' בדפו"ו בט"ס ואי' בדפ"ר ואמ'. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' רה"ג אבל בדפ"ע תוחח ועיי' למטה בהוספותי. [3]) וש"נ ג"כ הציון מבונדיהיש: דע כל זה לא היה ובראתיו היאך לא אוכל לברא מה שהיה כבר בעולם וזה מה שהשיב גביהא בן פסיסא (סנהד' צ"א.) למינא: דלא הוו חיי דהוי חיי לא כ"ש.

בהפעיל הִתְחִיל (anfangen) כפ' הזהב בגמ' עד מתי (ב"מ. נ"ד:) מה בהמה טמאה שתחילתה הקדש וכולה לשמים. בנזיר בר"ג דפ' בית שמאי (ל"א. מ"ט דבי"ש דילפי תחילת הקדש מסוף הקדש מה תמורה אפי' בטעות אף הקדש אפי' בטעות. בר"ג דסוכה (ו':) בדורשין תחילות קא מיפלגי פי' „האי קרא חד דאוקימתא לגופיה". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בסוכ'. ועיי' ג"כ פי' בסנהד' ג': ותוספו' שם ושם. וכנ"ה בירו' סנהד' רפ"א די"ח. ר' יונתן אמר הראשון תחילה נאמר ואין דורשין תחילות — כתובו' נ"א. תחילתה באונס וסופה ברצון, סוטה מ"ד: תחילת נפילה ניסה. ב"מ ל"ו: מ"ב. צ"ג: ב"ק כ"א: נ"ו. נ"ח. תחילתו בפשיעה וסופו באונס פטור. ב"ב קכ"ח סע"א כל שתחלתו או סופו בפסלות פסול תחלתו וסופו בכשרות כשר. סוט' י"א. הוא התחיל בעצה תחילה לפיכך לקה תחילה. ירו' נזיר פ"ג דנ"ב ע"ד תהלת היום. . סוף היום. ב"ר פי"ז תחלת מפלה שינה. דב"ר רפי"א חוזר לתחלת מודים. ועוד תחלה כמו תחלת טומאה זבי' פ"ה מ"א מטמא אוכלין ומשקין להיות תחלה. ידי' פ"ג מ"א ידיו תחלות ובירו' חגיגה פ"ב דע"ח: ידיו תחילה. ובענין לכתחילה עיי"ע בח"ה, מ"ב. וש"נ. ומהשם נבנה ההפעיל ואפעל (כמו מן תרומה: תָּרַם. מן תרועה: התריע וכדומה) שבת ט': אם התחילו אין מפסיקין. פסחי' פ"י מ"ד מתחיל בגנות ומסיים בשבח. ב"ר פכ"ו התחיל הקב"ה לברכך וכו' שם פפ"ה כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה וכו' ועיי' סוטה י"ג. תנחומא עקב סי' ו' דב"ר פ"ח ילק' וישב ר' קמ"ד דב"ר רפי"א לא היה אחד מתחיל אלא ממקום שפסק חבירו. . ממקום שפסק אבא משם אני מתחיל וכו' עיי' תנחומ' ויחי סי' ט"ז. ברכות כ"א רע"ב לא אתחיל בה, פסחים ק"ה. אתחולי לא מתחלינן, ב"ב י"ד: אתחולי בפורענותא לא מתחלינן, תרג' איוב א', י"ג והוה אתחולי יומא שבועתא ועיי' בפי' הרמב"ן] —

* תַּחֲלוּא (פי' תחלואים מל"מ מפעל חלה ורק בקבוץ Krankheiten) ירוש' סוטה פ"ג די"ט. סופה שהיא מתה בתחלואים רעים.

תחל (= תּוּחְלָא מל"ע سُخَّل תמרים שאינם מבושלין unreife Datteln) בסוף[1] גמר' דפ' משקין (מ"ק י"א סע"א) כוורא תחלי וחלבא פי' תמרים שלא בישלו כל צרכן. בגמ' דפ' אין דורשין (חגיגה ט"ו:) אכיל תוחלנא ושדי קשייתא לבר. פי' אכל תמרה ושדי גרעיניה. אצפא דתוחלא (גיטי' פ"ט.) עיי' בע' אצפא. *[אחי"ה ודע כי בע' אצפא פי' רבינו שני פירושים א') שחלים ב') תמרים וא"כ לפי פי' א' תוחלא הוא הוא תחלי של ע' הבא אח"ז ורש"י פי' כפי' שני תמרים שלא בשלו כל צרכן וא"כ הוא כפי' הערוך בזה הערך וכן פירש"י בחגיגה תחלא: פרי החיצון הנאכל בתמרה[2]). ודע כי בנו"ג בחגיגה ר"מ אכל תחלא ושד"א שיחלא לברא וכ"ה ברש"י ופירש"י שיחלא גרעיניה הנזרקת ובפי' ר"ח אי' שיחלא קליפתה שהיא כסותה ותיקה, ע"כ. וגי' שיחלא אי' ג"כ בכ"י ש"ס מינכען אבל בכ"י ש"ס ב' אי' ושדי שילחה לבר וכתב בעל ד"ס (חגיגה צד כ"ט.) ואולי צ"ל שיחלא ע"כ ולפע"ד שילחה עיקר ופי' עור וכסוי שלה עיי"ע שלח ג' ובא"ה (הובא בד"ס) הגי'. אכול (תוכלא) [צ"ל תוחלא] ושדי קשיאתא לבר וזה כגי' רבינו. ודע כי בכ"י ש"ס מינכען אי' קודם הדיבור כי אתא רב דימי וז"ל אמר רב דימי היינו דאמרי אינשי[3]) אשכחתיה תחלתא אכל (גוזא) [צריך לומ' גווא] ושדי שיחלא לבר. לישנא אחרינא כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא אכול תחלא ושדי וכו' וכן מוכח בע"י הראשון וגי' נכונה היא מאוד עיי' ד"ס שם. וכנ"ה במ"ק י' סע"ב הני תמרי תוחלני וכו' ופירש"י תמרים שלא נתבשלן כל צרכן ע"כ ולפע"ד שתי נוסחאות נתערבו שבתחלה היה כתוב הני תוחלני (או תוחלי) ובגליון כתוב תמרים ואח"כ באה מגליון פנימה ובאמת בכ"י ש"ס אי' רק הני תוחלי ובה"ג ובריי"ף ובראי"ש ובה' חוה"מ לרי"ץ גיאת עמוד ט"ז תוחלני וכן העתיק הני תוחלי בפי' ר"ח למ"ק ופי' וז"ל והם התמרים הרכים הנקראים בטיית שודאך רטב ע"כ] —

תחל (= תַּחְלֵי בל"ס תחלא והוא הוא שחלים Kresse) בפ' שמונה שרצים בגמ' יועזר (שבת ק"ט:) ליבלע תחלי חיוורתא. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"א) לאפתוחי לינפח ליה חבריה[4]) תחלי חיוורתא פי' שחלים לבנים. בפ' אלו קשרים בגמ' מקפלין (שבת קי"ג:) ההוא

[1]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס בראש. [2]) אבל במ"ק הנ"ל אי' במיוחס לרש"י תחלי: שחלים וא"כ מע' הבא אח"ז. [3]) וזו תהיה דוגמא אחרת לקבוץ מאמרי רז"ל בענין היינו דאמרי אינשי עיי"ע בח"א, ק"ס.
[4]) בדפו"ו בט"ס חמריה.

גברא דאכיל גרגושתא ואכל תחלי וקדחי ליה. כפ' אעפ"י בגמ' ומניקה (כתובו' ס' :) דאכלה תחלא[1]) הוו לה בני דולפני[2]). בפ' המקבל בגמ' תבואה (ב"מ ק"ז.) הני תהלי דבי כיתנא אין בהן משום גזל. פי' השחלים הצומחין בתוך הפשתן הזרוע המלקטן מתוך שדה פשתן מהנה הוא לפשתן לפיכך אין בהן משום גזילה ואם יבשו שהגיעו להתלש ולקח הזרע שלהן לזרוע כבר מעתה אין מפסידין בפשתן לגופיה ואסורין משום גזל. *[אחי"ה וכן פירש"י ע"ש ובכ"מ פירש"י תחלי שחלים וכן בשבת ק"י. אגנא דתחלי פירש"י סל מלא שחליים. ושם ק"מ. (עיי"ע נגיא) מעליא לתחלי פירש"י לערב עם שחליים. ע"ז כ"ח סע"א תחלי בחלא ופירש"י ישקוהו שחלים בחומץ תחלי קרישו"ן בלעז ע"כ, והוא בל"צ Kresse, cresson ובשבת ק"ט: ד"ה תחלי אי' בפירש"י כרישון, ובעה"ק שנ"ב לועזו לנכון קרעסי"ן = Kresse [3]) ועיי"ע שחלים ושם הבאתי כבר (עפ"י המעריך) כי שמו בל"ע حرف או الرشاد ותחלי היוורתא נק' בל"ע حرف الابيض ובע' תחלס פי' המעריך כי ליבש קורא לבן וללח קורא שחור אי נמי לזרעו קורא לבן וז"ש בגיטי' ס"ט. לינפח ליה חבריה כי היבש אפשר לדוכו ולעשותו אבק ולנפחו וכו' ע"ש] —

תֶּחְלָם[4]) (פי' כמו תחלי של ע' תחל ג' Kresse) במגילת איכה יעיב (פי' בלע) ולמה קורין אותה כפר שחליים דהוון מרבין בניהון כאילין תחלוסייא. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה באיכ"ר ובדפ"ע תחלסיא וכאיכ"ר אי' ג"כ בירו' תעני' פ"ד דס"ט. ולמה הוי קרי לון כפר שיחליא דהוון מרביין בניהון כאילין תחלוסייא אבל בגיטין נ"ז. אי' כבר שיחליים שהיתה פרנסתן מן שחליים ופירש"י מין מאכל הוא במס' ע"ז (כ"ט.) ע"כ. וכתב המעריך תחלס אינו שחלים הנקרא מסטואירסו או נסטורצי או קריסון ובערבי חרף או רשאד[5]) והביא רש"י בגיטין וכתב ולא פי' קריסון כמנהגו במקומות אחרים כי א"א שמאותו ירק היתה פרנסתן ונ"ל שזהו מענין תחל השני שכתב הערוך שפירושו תמרים וה"ק היו מגדלין בניהם כתמרים כלומר בעלי קומה וכו' וכו' עד ובעל מ"כ כתב שהיו מפרנסין בניהם בשחלים ושבוש הוא ע"כ עש"ה ואין נ"ל כי בודאי אין חילוק בין תחלי ותחלוס יען שפי' הש"ס והמדרש כפר שחליים[6]) ע"י תחלוסייא וכן פי' בעל עיקרי התלמוד תחלי ותחלוס הכל אחד ר"ל שחלים ע"כ והראיה נגד פי' המעריך שאין ענינו תמרים ממה דאי' בירו' שבת ספי"ד די"ד ע"ד וירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ריב"ל הוה ליה קולוס ר' חנינא ור' יונתן מישחוק תחלוסין בשובתא ומיתן גו חמרא עתיקתא וישתי (בירו' ע"ז והורון ליה ר"ה ור"י מישהוק תחלוסין ומיתן גו חמרא עתיקא ומישתי), ובאמת כן כתב פליניאוס Natura Histor. ספר כ' פרק צ"א מסגולת הירק Sisymbrium. שהוא nasturtium והיינו שחלים וז"ל Sisymbrium . . quod in riguis nascitur, simile nasturtio est . . sedant . . capitis dolorem. Jtem epiphoras . . . alii per se decoquunt in vino . . Vomitiones, singultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet etc. הרי פליניאוס מסכים כי זה הירק (שחלים = תחלוסייא) מועיל נגד תחלואי נזילות (Katarrh) וכא"ב הבני מעיים וזהו קולוס עיי"ע במו"ע וגם העיד שדרכו להבָשל ביין וכירו' הנ"ל] —

* תַּחְלִיפָא (שם פרטי לכמה אמוראים) בכורות ל"ז סע"ב ר' תחליפא בר אבדימי וכ"ה בביצה ט"ז סע"ב אבל בכ"י ש"ס בר אבימי וכן בפסחים ק' סע"א ר' תחליפא בר אבדימי ובכ"י ש"ס ובר"ף ובר"ש בר אבימי ובהיפך בפסחים ק"ז. אי' בדפוסי' בר אבימי ובכ"י ש"ס בר אבימי (ובכ"י ש"פ מינכען בר אבודימי) וכן בסוכ' י' סע"ב ר' תחליפא בר אבימי ובכ"י ש"ס ב' בר אבדימי (ובכ"י ש"ס מ' בר אבודימי). ובסד"ה הביא עוד רב תחליפא בר אבינא (חולי' ס' :). ר' תחליפא אבוה דרב הונא (יומא ו' :). ר"ת ברב חסדא (גיטין ל"א.). ר"ת בר מערבא (שם נ"ב. סוטה כ"ז. ועוד זולתו). ר"ת בר גזא (זבחים ל"ט. ע"ז ס"ט.). ר"ת בר שמואל (מגילה כ"ג רע"ב). רבי תחליפא ירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ד (ובדפ' קראטי תחליפתא) ירו' פיאה פ"ד די"ה ע"ג ירו' שבת פ"ב הל"א והוא הוא ר"ת בר מערבא. ר' תחליפא קיסריא (קיסרייא) ירו' תענית רפ"ב (ובבבלי ט"ו : הגי' ר' אבא דמן קסרי) ירו' סוטה ספ"ה ירו' נדרים

---

[1]) בנו"ג תחלי. [2]) עיי"ע דלף וש"נ השינויים ובדפ"ר כאן הגי' בני דילפני כגי' כ"י ו"ו וה"ב. [3]) ורמ"ל טעה לדבוק זה הערך עם ע' הקודם לזה וטעה עוד להעתיק תוחלא של ע' הקודם לפי' רש"י ע"י Kresse כי רק במ"ק פירש כן המיוחס לרש"י עיי"ע הקודם. [4]) בדפ"ר בט"ס תחלם וכן בעיקרי התלמוד תחלים וצ"ל תחלס או תחלוס. [5]) עיי"ע שחלים.
[6]) עיי' סוף ע' שחלים.

פ"א דל"ו ע"ד, ירו' ר"ה פ"ד הל"ה ובפסיק' דר"כ צד קנ"ה: בט"ס א"ר תחליפא בסרייא וצריך לו' קסרייא. במד"ר פי"ב אמר ר"ת דמן קיסרין, ושם ר"ת דמן קסרי. ב"ב נ"ו. אבא תחליפא, חולי' מ"ה: רבא בר תחליפא, יבמות ח': וזולתו הונא בר תחליפא. פסיק' רבתי פכ"ח ר"ת בר קרויה.

* תּוֹחֶלֶת (מל"מ (כפעל יחל) ענין תקוה Erwartung, Hoffnung) ירו' פסחים רפ"ו דל"ג. אמרו אם יש תוחלת מבבלי, ב"ר פכ"ו לא היתה בהם תוחלת.

תחם (תְּחוּמָא מל"ס, וערבי تخم פי' גבול ובפרט תחום שבת שהוא אלפים אמה Grenze; והפעל בל"א וסורי תַּחֵם = تَخَّمَ umgrenzen (be- בפ' כיצד הרגל בנמ' ואם נהנית (ב"ק כ׳.) א"ל רב חסדא לרמי בר חמא לא הוית גבן באורתא בתחומא. בפ' חזקת הבתים בגמ' ולא לאשה (ב"ב נ"א.) א"ל רב נחמן לרב הונא לא הוית מר גבן באורתא בתחומא[1]. פי' בבית המדרש שהוא תחומה של תורה[2]. בס"ג דפ' כשם שהמים בודקין (סוטה ל': ועיי' עירו' ל"ה:) במאי קא מיפליגי ר"ע סבר תחומין דאוריתא ור' אליעזר סבר תחומין דרבנן. ינקי תחומי מהדדי (ביצה ל"ז:) כבר פי' בע' נק[3] — (א"ב תרג' וירד הגבול (במד' ל"ד, י"א. י"ב) ויחות תחומא). *[אחי"ה וכל גבול מתורגם ככה עיי' תרג' בראשי' כ"ג י"ז; שמות י', י"ד; תר"י א' שם י"ב, ל"א; לבמד' ו', כ"ו; תרג' שם ל"ד ג' והלאה; לדברים ג', ט"ז. י"ז; י"ט, כ"ד. ירוש' ברכו' פ"ח די"ב רע"ג לאור אמר היום יהא תחומך ולחשך אמר לו הלילה יהא תחומך, ב"ר פ"ו ע"י שנכנס בתחומו של חבירו. ע"ז ח': תחום שסומכין בה. ובפרט תחום של שבת שהיא אלפים אמה עירו' נ"א: תחום שבת, עירו' פ"ג מ"ד חוץ לתחום, שם פ"ד מ"ג בתוך התחום, חגיגה ט"ו. עד כאן תחום שבת, ירו' ברכו' פ"ה ד"ט. תחומא דשבתא. ירוש' מכו' ספ"ב דל"ב. תחום ערי לויים — ב"ר פכ"ב בתחומי ביהמ"ק. והפעל בפיעל ב"ב נ"ו. שבו תיחם יהושע וכו' עיי"ע חצב ג'. פסיקת' דר"כ צד קל"ז: עתידין תחומי ירושלים להיות מלאים אבנים טובות ומרגליות... לפי שבעוה"ז מתחמים באבנים ובחצובות אבל לעתיד לבוא מתחמין באבנים טובות ומרגליות. והגבלת את העם (שמות י"ט, י"ב) תרג' ותחתים ית עמא, ושם (כ"ג) הגבל את ההר תרג' תחים ית טורא וכן תרג' גבלות, מגבלות (שם כ"ח, י"ד. כ"ב; ל"ט ט"ו) תכין מתחמן ועיי' בפירש"י — כפר תחמין עיי"ע כפר (ח"ד, ש"י)] —

* תַּחְמוּדָא (מן חמד Gelüste) תרג' ירו' א' קברות התאוה (דברים ט', כ"ב) קברי תחמודא ובר"י ב' תַּחְמוּדַיָּא ובל"נ תרג' שני באסתר א', א' דניאל גברא דְתַחְמַדְתָּא (פי' איש חמודות דניאל י', י"א, י"ט), והקבוץ ויק"ר ר"פ כ"א לא תתן תַּחְמוּדָתָא.

* תַּחְנָא (שם פרטי) פדר"א פנ"ה כ"ה בסד"ה ולא מצאתיו. וש"נ קהל"ר פ' לך אכול אבא תחנא חסידא.

* תַּחְנוּנִין (כמו בל"מ תַּחֲנוּנִים Bitten, Flehen) תר"י א' במד' ל"א, ח' מילי תחנונין, תרג' תהלי' פ"ו, ו', תרג' משלי י"ח, כ"ג.

* תְּחַף פי' כמו תחב ע"ש וש"נ ירו' חגיגה פ"ג דע"ט:

* תַּחְפַּנְחֵס (מל"מ והיא עיר במצרים Dophne) ותרגם חנס (ישעיה ל', ד') תחפנחס.

תחר (= תַּחְרוּ פי' ריב Zank) הן לריב ומצה (ישעיה נ"ח, ד') תרג' הא לתחרו [ולמצו] — (א"ב ל"מ זה (תהלי' ל"ז, א') אל תתחר במרעים). *[אחי"ה והיותר נכון מן חרה בהתפעל אשר מזה נבנה משקל תַּפְעֵל: תַּחֲרָה, תַּחְרוּתָא תרג' חבקוק א' ג' ויהי ריב ומדון ישא: דבתחרותא ובזדונא אינון מתגברין. ובדרז"ל תחרות שבת קט"ז, קינה ואיבה ותחרות ירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג איבה ותחרות ומחלוקת, חגיג' ט"ו. לא ישיבה ולא תחרות וכו', ירוש' ברכו' פ"ג ד"ו: משרבת תחרות בציפורן וכו', ירוש' יבמות פ"ד ד"ה רע"ד תחרות באחין שכר באחין. ויק"ר פ"ט תחרות.. מצות, שהש"ר פי' היושבת קינה ושנאה ותחרות, ועוד עיי' במד"ר פי"ב.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר וכ"ה בדפו"ו ובשאר דפ"ע לי' ונשמט מן באורתא בתחומא הראשון עד באורתא בתחומא השני. [2]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ב"ב בתחומא: בבית המדרש וכ"ה בפירשב"ם ב"ב והוסיף לומר בתי מדרשות שלהן בסוף התחום היה כדי שיוכלו לבא שם בשבת מן העיירות שמסביב ע"כ. ורש"י פי' בב"ק בתחומא: לא היית קרוב אצלנו שתוכל לבא ל"א בתחומא בבית המדרש. ראשון שמעתי. ור"ח בב"ק לא פי' מאומה כי אם: דברים פשוטין. [3]) ושם נגרר רבינו אחר פי' ר"ח ביצה שם.

תַּחַשׁ (מל"מ מין חיה) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"ח:) תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היתה וכו'. *[אחי"ה עיי' גיזיניאום תיזוירוס זה הערך שהאריך בגזרת המלה הזרה מאוד ואונקלס ותר"י העתיקו ססגוניא עיי"ע ומ"ש ועוד עיי"ע גלא קסינון ומ"ש בח"ב. רפ"ט ועיי"ע תלא אילן. במד"ר פ"ו תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמו היה ולא הכירו בו חכמים שבאותו הדור אם מין חיה הוא או מין בהמה הוא וקרן אחת היתה לו במצחו ולפי שעה נזדמן לו למשה ונעשה ממנו משכן. — ומזה התואר ב"ר ס"פ נ"ז כולן לשון מרדות הן . . תחש (בראשית כ"ב, כ"ד) תחשון.

תַּחַת (מל"מ מלת היחס הפך על unterhalb, unten ועניני כמו חֵלֶף statt; תַּחְתּוֹן der, die Untere; נקבה: תַּחְתִּית. תַּחְתִּים unteres Stockwerk) בפ' בנות הכותים (נדה פ"ד מ"א) מטמאין משכב תחתון כעליון. גמר' (שם ל"ב:) מאי משכב תחתון כעליון אילימא דאי איכא עשר מצעות זו ע"ג זו[1]) ויתיב עליהו מטמא להו פשיטא דהא דרים לכולהו אלא שיהא תחתונו של בועל נדה כעליונו של זב עליונו של זב אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין אף תחתונו של בועל נדה אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין ועליונו של זב מנלן וכו' ולמה אמר כעליונו של זב ולא אמר כעליון הנדה והלא עליון הנדה וזב שוין שמטמאין אוכלין ומשקין ולא אדם וכלים ותחתונים שוין שמטמאין אדם וכלים לכן אמר כעליונו של זב שבועל נדה זכר למדנו דינו מן הזב שהוא זכר כמותו אבל עליונו של בועל נדה אינו מטמא והבא על הנדה עצמה מטמא אדם וכלים והכל[2]). בפ' אלו טרפות בגמ' פסוקת הגרגרת (חולין מ"ה.) תחתונה שהיא עליונה. פי' התחתונה במעי בהמה כשהיא תלויה שהיא עליונה כשמעמידה הטבח לנפחה[3]). בפ' י"ז בכלים (מי"ז) תחתית הצורפין טמאה פי' „כלי שיש לצורף תחתיו כשנופל ממנו פסקא של זהב הוא נופל לתוכו ואותו כלי שמו תחתית ואותן חתיכות [ופסיקות][4]) שמם גרוטי"[5]). בחלק בגמ' דור המבול (סנהד' ק"ח:) תחתיים[6]) שניים[7]) ושלשים (בראשי' ו', ט"ו) תחתיים לזבל אמצעים לבהמה עליונים לאדם. בפסקא דפרה אדומה (פסיקת' דר"כ צד ל"ב:) ובויק"ר ריש אמור אל הכהנים (פכ"ו) למה נענש[8]) אבנר ע"י שהקדים שמו לשמו של דוד הה"ד (ש"ב ג', י"ב) וישלח אבנר אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ. *[אחי"ה תחת כל"מ. שבת י"א. תחת הבר ולא תחת ת"ח וכו' עיי"ע חבר ב'. פסחים ע"ד: פומא לתחת, ב"ב קע"ג. יוצא מתחת ידו. תרג' למטה (דברים כ"ח, י"ג) לתחתא מטה מטה (שם מ"ג) לתחתא לתחתא. ולנקבה תַּחְתָּאָה (תרג' יהוש' ט"ו, י"ט) תַּחְתֵּיתָא (תרג' משלי ט"ו, כ"ד), ובמשקל הסורי תְּחוֹת ובהבלעת החי"ת תות עיי"ע תחות. והתואר תַּחְתּוֹן כל"מ, ולנקבה תַּחְתּוֹנָה עיי' לעיל הדוגמאות, ב"מ קי"ז. עיי"ע גזת יבמות פ'. נדה נ"ב. עיי"ע זקן (ח"ג, שי"ד), כ"ב ע"ה: ע"ו. ידו על התחתונה, שם קע"ג. יד בעל השטר על התחתונה. בכורות מ'. והלאה תחתון. . תחתונה. והקבוץ זכר התחתונים (הפכו העליונים) ב"ר פ"ח ויק"ר פ"ט — פסחים ה'. חורי הבית העליונים והתחתונים וכן ירו' פסחי' רפ"א דכ"ז:] —

* **תַּחְתּוֹנִיּוֹת** (מע' הקודם פי' כאב הבני מעים Unterleibschmerzen) נדרים כ"ב. איזהו דבר שמכלה את העינים ומדאיב את הנפש הוי אומר אלו התחתוניות, ברכות נ"ה. מביאין לידי תחתוניות. ועיי' שבת פ"א. כתובות י': חולי מעיים ותחתוניות.

תחתא (= תְּחוֹתָא שם עוף הנקרא בבבל קוקיתא) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) קוקיתא[9]) שריא במערבא מלקי עליה וקרו לה תחותא. *[אחי"ה בנו"ג תחוותא, והח' לעוויזאהן פי' ע"י Eule והביא ראיה מרש"י שלועז צואיטה chouette ושגה ברואה כי רש"י פי' כן על באות ע"ש] —

---

[1]) לי' לפנינו. [2]) בנדה ל"ב סע"ב ול"ג רע"א הביא ראיה לעליונו של זב מויקי' ט"ו וכל הנוגע אשר יהיה תחתיו יטמא ואמרינן שם מה תחתיו אילימא תחתיו דזב וכו' אלא הנוגע בכל אשר יהיה הזב תחתיו ומאי ניהו עליון של זב ועיי' פירש"י לעירובי' כ"ז. ד"ה כל שנישא והתוספו' שם ועיי' ספרא מצורע פ' זבים ריש פרק ד' ושם נדרש בכמה אופנים תחתיו עש"ה. [3]) ועיי' בפירש"י. ובפי' רגמ"ה אי' וז"ל תחתונה שהיא עליונה מחיים עליונה כשהבהמה מהלכת וכשתולין אותה תחתונה. [4]) כ"ה בפי' רה"ג וכן צ"ל בערוך. [5]) הועתק מפי' רה"ג בכלים שם, ועיי"ע גרט. [6]) במקרא תַּחְתִּיִּם בנפילת י' הרבים. [7]) במקרא שְׁנִיִּם. [8]) בנו"ג בפסיקת' ויק"ר נהרג וכ"ה בירו' פיאה פ"א דט"ז. ובתנחומא הוקת סי' ד' ובמד"ר רפי"ט וס"פ כ"ג. [9]) עיי"ע קק ה' וש"נ השינויים.

* תַּחְתִּית (Untersatz) עיי"ע תחת.

* תֵּי (נתקצר מן תהי, תהוי du sollst) ירו' סוטה ספ"ז דכ"ב. בדפו"ו תי מיכל חדא וכו' ובד"ק בט"ס תו.

* תְּיאָדוֹרוֹס עיי"ע תודוס.

* תְּיָיא (נתקצר מן אתיא es kommt) ירו' ברכו' פ"ה ד"ט. ותייא כרבי, ירוש' שבת רפ"ד דכ"א ע"ד ותייא דר' נחמיה, ירוש' סנהדר' רפ"א די"ה. ותייא כר' יוסי בר חלפתא, ירו' עירו' פ"א די"ט. ע"ג ירו' פסחים רפ"א דכ"ז רע"ב ירו' מכות ספ"ב דל"ב. ירו' כתובות רפ"ה דכ"ט ע"ג ותייא כיי דמר ובכתובו' רפי"ב דל"ד סע"ד אי' ואתייא כיי דמר.

* תְּיַיטְרוֹן עיי"ע תאטר.

* תֵּיב, תַּיֵּיב פעל אֲתֵיב אפעל של תוב עיי"ע וש"נ.

* תֵּיבָה, תֵּיבוּתָא עיי"ע תב ז'.

* תְּיוּבָא א) פי' קיא עיי"ע תב ה'. ב) כמו תְּיוּבְתָּא בל"ס תָּתוּבְתָּא פי' תשובה Rückkehr, Busse) תענית כ"ג: דליה דרו בתיובתא.

תְּיוּבְתָּא (בל"ס תְּיָבוּתָא פי' תשובה, מענה Antwort, Widerlegung) תיובתא דפלוני אמרו הרבנים ז"ל [1]) כל היכא דאמור בתלמוד תיובתא דפלוני תיובתא בטלו דברי מי שהתיובתא עליו לגמרי אבל היכא דעלתה בקושיא לא בטלו דבריו דאמרינן לא הוה ברירה להון דבטלה שמועה זו לגמרי אלא לא אשתכח לה פירוקא בההיא שעתא ותליא וקיימא והיכא דקשיין תרוויהו אהדדי בטעמייהו ולא מיפרק קשיא עבדינן כי הא ברוכתא וכי הא ברוכתא ולא חיישינן לאשכוחי בהו טעמא לפרוקינהו כגון הא דאמר שמואל ומודה לִי אבא שאם מת על האחין להביא ראיה שאלו האונות והשטרות מן הממון של אמצע הן אלא בהא מלתא עבדינן כשמואל זה פי' ר"ח ז"ל בפ' חזקת הבתים בגמ' ולא לאשה (ב"ב נ"ב.) ובסוף פרק האשה שהלכה היא (יבמות קי"ח:) פי' פעם שנית אבל היכא דקתני קשיא לפלוני לא בטיל מימריה דאמרינן עיין בה דאית בה פירוקא ולא בטלה לגמרי ועלתה בקושיא — (א"ב תרג' אשר לא מצאו מענה (איוב ל"ב, ג') דלא אשכחו תיובתא, תרג' על תשבות באנשי און (שם ל"ד, ל"ו) מטול תיובתא באנשי שקרא ובגמר' אמרינן [2]) מתיבי פי' משיבים איתיביה השיבו [3]). ולשון תיובתא בתרג' לפעמים נופל על השב מחטאיו כמו תשובה תרג' השיבנו ה' אליך ונשובה (איכה ה', כ') וניתוב בתיובתא שלימתא). *[אחי"ה תְּיוּבָא, תְּיוּבְתָּא נבנה מהפעל תוב עיי"ע ופי' א') כמו תשובה בל"מ עיי' תר"י א' בראשי' ד', כ"ד ותב בתיובתא, תר"י א' שמות ב', כ"ה וגלי קדמוי ית תיובתא דעבדו; תר"י א' דברים ל', ב' מטיא תיובתכון עד כורסי יקרא דיי, ושם ג' ויקבל מימריה ברעוא ית תיובתכון; תרג' וישפכו לפני ה' (ש"א ז', ו') ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם יי. תרג' ישעי' י"ז, י"א ארחיקתון תיובתא, ארפא משובתם (הושע י"ד, ה') תרג' אקבלינון בתיובתהון וכן תרג' משובותיהם (ירמיה ה', ו') תיובתהון. תרג' שה"ש ה', ה' אחד דשי תיובתא באנפי [4]) תענית כ"ג: עיי"ע הקודם לזה. ובל"ז תְּיוּבָא תרג' ירמי' ל"ג, ו' תרע תיובא, תרג' יחזק' כ"ד, ו' מדלא יתעביד בה תיובא, ושם ז' למעבד עלוהי תיובא. ב') פי' תשובה כלומר מענה תרג' ירמיה י"ב, ה' דנא תיובתא לירמיה נביא על בעותיה. תרג' כי אין מענה (איוב ל"ב, ה') ארום לית תיובתא. ותשובתיכם נשאר מעל (שם כ"א, ל"ד) תרג' כ"י ותיוּבָתֵיכון אישתתר בהון שקר והוא הקבוץ ובדפוסי' היחיד ותיובַתְכון. וכן בדרז"ל תשובה שהיא סתירה ב"מ ט"ז. הא גברא והא תיובתא . . . גברא קא חזינא ותיובתא לאְ קא חזינא. ע"ז ס"ח. הגא לא מידע ידע מאי קאמרי רבנן תיובתא קָא מותיב. — ועתה אניף ידי על פי' רבינו בשם ר"ח ודע כי בענין תיובתא שהיא סתירה ועקירת דברים בשמעתתא ככר כתב ר"ש נגיד בסוף מבוא התלמוד וז"ל וכל היכא דאיתמר תיובתא דר' פלוני תיובתא אין הלכה כמותו. ותיובתא שבירה היא כמו חכם ששובר דבריו וכו' [5]) ועוד כתב בד"ה ותיובתא וז"ל ותיובתא היא מבטלת ההלכה בראיה ברורה והלכה כפי חוזק ראיית התיובתא ע"כ ועל זה כתוב בקיצור כללי התלמוד

---

[1]) בפירשב"ם ב"ב נ"ב: הגי' נקטינן מרבותי ז"ל ובשט"מ לשם אי' קבלה מן הגאונים ז"ל. [2]) עיי"ע תוב וש"נ. [3]) וכן אי' במבוא התלמוד לר"ש נגיד ד"ה הקושיא וז"ל (ואם היה החולקים לרבים) [צ"ל ואם היו החולקים רבים] הסימן מיתיבא ואם ליחיד איתיביה. [4]) כמו בלרז"ל נעל שערי תשובה. [5]) ואולי תיובתא שבירה וכו' הוא ט"ס וצ"ל ותברא שבירה וכו' עיי"ע תבר.

שלשון תיובתא שייך כשהמקשן משיב על האמורא מכח משנה או ברייתא כי האמורא אין לו כח לחלוק על התנא ומצינו לשון תיובתא על התנא מן הפסוק בע״ז (כ״ד.) וכו׳ עש״ה. ודע מ״ש ר״ש נגיד תיובתא דר׳ פלוני תיובתא אין הלכה כמותו ה״ה דברי ר״ח המובא בערך שלנו ודברי ר״ח הובאים ג״כ בסוף הליכות עולם בשם רבינו ברוך והערוך ובשט״מ ב״ב דף נ״ב: ד״ה ולענין כתב וז״ל כתב ר״ח ז״ל שקבלה מן הגאונים ז״ל דכל שעמדה בתיובתא נדחית אבל כי קיימא בקושיא לא דחינן מימרא בקושיא דקים בהו דהכין הילכתא אלא דלא קים להו בתירוץ מאי דקשיא להו ע״כ. ובפירשב״ם ב״ב נ״ב: ד״ה קשיא הובאו דברי ר״ח בלשון הערוך וכתב הרשב״ם וז״ל ואעפ״כ אין נראה בעיני דלא שנא תיובתא ולא שנא קשיא דקאי אמילתא דאמוראי חדא ה״א ולא הויא עיקר אלא לגבי תיובתא ממשנה או מברייתא שייך לומר תיובתא ומפירכא דאמוראי שייך למימר קשיא וכו׳ ע״ש וצ״ע היאך החליט הרשב״ם כן נגד פי׳ ר״ח שהוא פי׳ הגאונים והרי״ף ורש״י כי הרי״ף פסק כן בהלכות גיטין פ״ז על משנה הרי זה גיטיך ע״מ שתשמשי את אבא וכו׳ וכתב הרי״ף ואע״ג דאקשינן ליה ואסיקנא בקשיא הילכתא כותיה דהא לא אסיקנא בתיובתא ע״כ. וכן פסק הרי״ף כר״ח בסוגיא דעל האחין להביא ראיה (ב״ב נ״ב:) עיי׳ שם הר״ן סביב הרי״ף שהביא הר״ח שקבלה כן מן הגאונים ע״ש. ובאמת זו דעת רבינו האי גאון ז״ל שהביאו הר״ש בברכות פ״ד ססי׳ ב׳ וז״ל קשיא כתב רה״ג ואעפ״י שנשאר בקושיא כיון דלא קאמר תיובתא לא משבשתא היא וכו׳ וגם רש״י זקנו של רשב״ם יורד לחילוקים בין קושיא לתיובתא עיי׳ פירש״י בסנהדר׳ ע״ב. ד״ה קשיא וז״ל קשיא מתניתין לתרוצא אליביה דרב ומ״מ תיובתא לא הוי דלאו בהדיא קתני לה נטל חייב ואיכא לשנויי בדוחקא כדשנינן דמשום רישא נקט שבר והיינו דאיכא בין קושיא לתיובתא ע״כ. מכלזה מוכח ברור שאין לסמוך על מ״ש הרשב״ם ובאמת הוא בעצמו סותר את דבריו כי בב״ב קכ״ז. ד״ה קשיא פי׳ הרשב״ם: אבל תיובתא ממש אינו בשביל וכו׳ דמצי למימר תני וכו׳ וא״כ הרשב״ם בעצמו תפס לשטת ר״ח להלק בין תיובתא לקשיא. ועתה אציין לך כל היכא דאמר בתלמוד תיובתא שמרוב מציאתו לא ציין רבינו. אותם[1]. ואלה המה: ברכות י׳: כ״א. כ״ג: ל״ד. (עיי׳ ד״ס ברכות צד צ״ב: ומ״ש), ל״ז. מ״ג.[2]) שבת כ׳: ע״ש חי׳. רש״א כ״ט: מ׳. נ״א. נ״ה: ס״ט: פעמים ע״ש. עירובין יו״ד. ט״ז: פ״ב: פסחים כ״ו: ל׳: ל״ב: צ״ד. ג״פ, צ״ד: צ״ז. ק״א: ביצה כ״ה. מ״ק כ׳. ר״ה כ׳. יומ׳ ו׳: י״א: מ״א. מ״ט. נ״ד. פ״ז: סוכה ד׳: ל״א: מ״ג: נ״א. פעמים, נ״ה: פעמים, נ״ו: מגיל׳ ב׳. ט״ו. תעני׳ כ״ט: יבמות י״ט. כ׳: כ״א. ל״ג: ס״ב: ע״ב. ק״י: כתובו׳ י״ג: מ״א: מ״ח: נ״ז: צ׳. קידושין ט״ז: נ״ב. נ״ט: גיטין כ״ח. מ״א: נ׳. נ״ג: נדרים נ״א. ע״ט. ג״פ, צ׳: נזיר ט״ו. י״ז. י״ט: סוטה ל״ו: ב״ק ט״ו: מ״ד: ב״מ י״ג: י״ד. כ״ב: צ״ה: ב״ב י״ט: מ״ו. פ״א. קכ״ז. קכ״ח: קכ״ט: קל״ב: ע״ז ט״ז: פעמים, נ״ה. סנהדרין כ״ז. ל״א: ע״ש רש״ל, פ״ג. פ״ח: שבועות ל״ז: הוריות ג׳: זבחים י״ד: ט״ו. ל״ד: ל״ו: פ״ה, צ״ה: ק״א. קי״ט: מנחו׳ ה׳. ט׳. כ״ו: נ״ד: פ״ד. בכורות ט׳. כ״ח. מ׳: מ״ו: חולין ה׳. כ״ח. ס״ח: קל״ג: תמורה ז׳: כ״ה:[3]), כריתות י״ג. מעילה ג׳. נדה כ״ז. ל״ט. מ״ו. — ומה שכתב רבינו אבל היכא דעלתא בקושיא עיי׳ באלה המקומות[4]): ברכו׳ כ״ו: כ״ט. מ״א. נ״ד: שבת כ״ב: ל״ח. נ״ו. ע״ח: קנ״ה. עירו׳ י״ג. ט״ו: ל׳. מ׳: ע׳. פסחי׳ ט״ז. פעמים, י״ז: מ״ג: קי״ז. פעמים. ביצה כ״א. מ״ק ב׳: י׳. י״ג: כ״ב: פעמי׳. תענית י״ז:[5]). יומא י״ח. ל״ז. מ״ו. ס׳: ס״א: ס״ה. פ״א. מגילה כ״ג: סוכה י״א: יבמות י״א. ל״ג. מ׳: מ״ו. מ״ח: נ״ו. פעמים, ס׳. ג׳ פעמים, ס״ז. פ״ב. צ״א. ק״ז: קי״ח. כתובות ל״ג: ל״ו. ק״י. קידושין כ״א. גיטין ל״ה. ל״ט. נ״ד: ע״ו. נדרים י״ז: ל״ד: ס״ה: סוטה כ׳. ב״ק י״ג. פעמים, ט״ז: כ״ח. נ״ד. ס״ו. ע״ז: צ״ד. ב״מ כ״ז. מ״ה: נ״ג: ק״ו: ב״ב ד׳. כ״ד: כ״ה.[6]) ס״ג: קי״ח. קכ״ז. ע״ז ל״ה: ע״ו. סנהדרין י״ג. י״ג: י״ד: ט״ו. כ״ב: ל״ג: מ״ג. ע״ב.[7]) מכות ה׳: ו׳: הוריות ט׳: זבחים י״ד: ע״ש, כ״ז. ל׳. מ״ב: פעמים, נ״ה. ס״ד: ע״ט: ק׳. ק״ז. קי״ט: מנחות

---

[1]) ומפני שהלכות רבות תלויות בזה אמרתי להביא כל המקומות על פי סדר הש״ס וזה לך האות שמקומות שסימנתי אותם בסימן כוכב כזה * הוא תיובתא והלכתא ומה שמצויין בציור עגול כזה ○ הוא תיובתא ואי בעית אימא. [2]) ע״ש התוספו׳ ד״ה ועל ועיי׳ בחי׳ הרשב״א ובד״ס צד קט״ו. [3]) ועיי׳ תוספו׳ סנהדר׳ פ׳: ד״ה עובר. [4]) ובציור * הוא קושיא ואבע״א. [5]) ע״ש מהרש״א ד״ה גמרא. [6]) ג״ב: עיי׳ לעיל בערך. [7]) ע״ש ברש״י הנ״ל.

ט"ז: פעמים, כ"ב: פעמים, צ"א: בכורות ט': י"ד: כ"ג: נ"ה. חולין ג'. פעמים, ג': צ"ז: תמורה ז': כ"ז: ל"ג. פעמים, כריתות י"ח: כ"ז. נדה ט"ו. ט"ה.] —

תְּיְוְהָא (נ"ל מל"פ تَوَا אבוד ושממה Ruin, Verheerung מל"ע تاه، توى הלך לאיבוד) בר"ג דפ' השותפין (ב"ב ג':) תיוהא חזא ביה. פי' „רעוע". *[אחי"ה וכ"ה בפי' הרגמ"ה תיוהא פי' „רעוע או סדק". וכ"ה בפירש"י תיוהא ביקוע שיהא מזומן ליפול ע"כ אבל בב"מ ע"ג. הוי ביה תיוהא פירש"י נראה בעיני דבר חרטה כמו (קידו' מ':) תוהא על הראשונות ע"כ וא"כ מע' תה ב' והאמת גזרת המלה מל"ע (ופרסי) הנ"ל שפי' איבוד וקלקול וכמו שפי' רש"י בעצמו בב"מ שם בתחלת פירושו] —

* תְּיוֹם עיי"ע תיים.

תייה (= תיה, תיאה, תיעה פי' שרש חלתית) והתייה והחלתית עיי' בע' חלתית — (א"ב פי' בלשון יוני מין עץ של ריח טוב אבל לא יוכלו לפרש מה הוא יש אומרים שהוא מין שטה ואחרים אומרים שהוא מין אחר ומדברי המשנה נראה שהוא מין בשם הנתן באוכלים). *[אחי"ה בע' חלתית ציין רבינו רק המקומות (טבול יום פ"א מ"ה, עוקצים פ"ג מ"ה נדה נ"א:) ופי' רק חלתית ולא פי' תיה (כדאי' בערוך בג' מקומות הנ"ל) אבל בע' נריתא כבר פירשתי דעת רב יהודה (חולי' נ"ח סע"ב ונ"ט רע"א) מאי תיעה.. עיקרא דמרירתא (דמרידתא) אשר על זה פי' כיון רה"ג בפי' טבול יום הנ"ל ולפי גי' רבינו היותר טובה עיקרא דנוריתא פי' תייה הוא שרש של זה העשב (בל"ס נורתא Hahnenfuss) שהוא מר מאוד. והרמב"ם (בפי"ם טב"י) פי' עק שרש החלתית. ובאמת בט"י בעוק' בנדה הנ"ל וכן בספרי ראה פ' ק"ז ירוש' חגיגה פ"ג דע"ט ע"ג נזכר ביחד עם חלתית ובתוספת' חולי' פ"ג נזכר בין חלתית ובין הרדפני ושם הגי' תיאה כדאי' ג"כ בט"י בעוקצ' ובנדה הנ"ל ובספרי הנ"ל ובפי' רה"ג בט"י אבל בירוש' חגיגה הנ"ל התייא כגי' רבינו כאן ובע' חלתית הגי' תיה ובחולי' נ"ח: תיעה ותחת זה גרס רבינו תייקא עיי"ע. ותיאה וחלתית ואלום אינם מאכל אדם אלא שמשימים מהם מעט באוכל (עיי' הרא"ש בטב"י) לכן נזכרים יחד עם ראשי בשמים. ור"ב כיון על ל"י θυία עץ הנקרא בל"ר citrus ואין נראה לי וכן קשה להלום פירש"י שפי' בנדה תיאה היינו סיאה ועיי' בר"ש עוקצין הנ"ל.

* תיאטני, תיטני, תוטני עיי"ע בר תוטני (ח"ב, קפ"ב) וש"נ.

* תֵּיטָא (= θῆτα וגם Θ אות סימן למיתה) עיי"ע איטא וע' זיטא ומ"ש בח"א. נ"ט ובח"ג, רפ"ב כפי גי' רבינו הנכונה בב"ר רפי"ד ופ"כ ושם ושם הארכתי ועיי' מ"ש ג"כ בשמי הרב הח' ר"ש באבער בתנחומא הישן במד' סי' כ"א אות ק"ע.

* תיכא, תיכלא עיי"ע בלא יו"ד.

* תִּילִים עיי"ע תל. ועוד קטוע מן תְּהִלִּים (Psalmen) ירו' ב"ב ספ"א די"ג. תילים ודברי הימים וכו' ע"ש. ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. אשגרית עיני בכל ספר תילים אגדה, ב"ר פל"ג מסתכל הייתי באגדת תילים. ורבינו היה מציין אגדת דתילים ט' פעמים עיי' במפתח בסוף זה החיבור.

* תילולין עיי"ע תלתול.

* תְּלִיתָא (פי' דחק Zwang) חגיג' ה' סע"א לתליתא שכיח עיי"ע זוז (ח"ג, רע"ח) ופי' הערוך שם הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ובזה עולה יפה פירש"י אבל בענין פי' הראשון איבוד הפסד הוא מל"ע تَلَفَ Verlust„

תיים (= תְּיוֹמֶת, תְּיִימֶת פי' דביקת יחד כמו קשר Knoten עיי' בפנים) בר"ג דפ' לולב הגוזל (סוכה ל"ב.) נחלקה התיומת פסול וישנו בפ' הגזול עצים בגמ' גזל פרה (ב"ק צ"ו רע"ב)[1] פי' „תיומת גבא דהוצא דמתיים להו לשני צדי העלה ומשוי ליה חד כי כל אחת ואחת כפולה לשתים ותיומה[2] מגבה אם נפרדו ההוצין זה מזה ועמד כל אחד כשהוא כפול לשנים והתיומת שלהן קיימת כשר ואם נחלק התיומת הרי הן כאלו נפרצו העלין ופסול"[3]. ובגמ' נסדק (סוכה ל"ו.) וי"א אף התיום. רב האיי ז"ל אמר התיום שאמרו שני פנים הם שנים דבוקין בברייתן ואחד שהוא שני חצאין חלוקין מלמעלן ומחוברין מלמטן כל שהוא כך ראינו קדמונינו אומרים כראותם אותו זהו תיום.

[1]) ושם סע"א גיטלה התיומת. [2]) בפי' ר"ח ותאומה. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בסוכה ועיי' למטה בפנים.

*[אחי"ה ולכאורה פי' ר"ח הנ"ל עולה יפה עם פי' בעל ה"ג שכתב בהלכ' לולב וז"ל: נחלקה התיאמת מהו ההוא גבא דהוצא היכא דדביקין בהדדי ההוא דמתיים להו ומשוי להו חד וכו' עד מאי תיאמת כדכתיב ויהיו תאמים מלמטה וכ"ה בהלכ' לולב לרי"ץ גיאת (צד ק"ב.) בשם בפסוקות ובגדולות ועוד שם: ואמר רב האי ז"ל תיומת כך מפרש בהלכות מר רב יהודאי גאון[1] זכר אדונינו לברכה ההוא גבה הוצי וכולי וכן אנו רואים כי תיומת הוא מקום חבור שבין צדי העליון הנקרא בל' ישמעאל כלצא פי' כל אחת כפולה לשנים ותאומה מגבה אם נפרדו ההוצים זה מזה ועמד כל אחד מהם לבדו כשהוא כפול לשנים אעפ"י שאינם דבוקים זה בזה אלא פרודים כיון שהתיומת שלו קיימת הרי הוא כשר ואם נחלקה התיומת ועמדו ההוצין אחד אחד חלוק לשנים פסול והוו יודעים כי דברי התלמוד כך הם מבוררים כי עלי לולב דבוקים זה בזה וכפותים ואם נפרדה ולא נחלקה התיומת כשר אלא שצריך אגודה (ופיתהו [צ"ל וכפיתה] ועיי' ג"כ במנהיג הלכ' סוכה סי' י"ז וי"ח שהביא שם פסוקות גדולות ורה"ג בשנוי לשון עש"ה וכן הביאו התוספו' בסוכ' ל"ב. ד"ה נחלקה ובתוספו' ב"ק צ"ו. ד"ה נחלקה פי' של ה"ג ובתוספו' ב"ק הביא ג"כ תשובת הגאונים עש"ה ומה שהשיגו עליהם ועיי' גם כן בראב"ש סוכה פ"ג סי' ו' ובב"ק פ"ט סי' ד' ובאו"ז הלכ' סוכה סי' ש"ו. ורש"י פי' בסוכ' נחלקה התיומת שני עלין עליונים אמצעים ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהן. תיומת: לפי שמדובקין כתאומים. אבל בב"ק פי' רש"י בע"א ע"ש. ודע כי בנו"ג התיומת ובכ"י ש"ס ב"ק התייאמת ובכ"י ש"ס ב' בסוכה התיימת וכ"ה בירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג לא היה בו לא קשר ולא תיימת הרי פי' תיימת כמו קשר שנהיה ע"י חיבור וכפילת ההוצין העליונים שבלולב וכפי' רה"ג וזהו כלצא בל"ע جلز כפילה ודביקה וכן פי' בל"ע توأم = تيّم דביקת וכפילת שנים זה עם זה] —

* תימא, בן תימא, ר' תימא בר' פפיים עיי' סד"ה זה הערך.

* תימיטינוס ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד צ"ל דמיטינוס עיי"ע.

* תְּמִילְיוֹס עיי"ע תמליוס.

* תְּיוֹמִין (בל"א כמו בל"מ תְּאוֹמִים, תּוֹמִים בל"ס תָּאמֵא בל"ע توأم, تيّم Paar, Zwillinge) תרג' והנה תומים בבטנה (בראשית כ"ה, כ"ד) והא תיומין במעהא וכן תרג' והנה תאומים (שם ל"ח, כ"ז), תרג' מתאימות (שה"ש ד', ב') וילדן תיומין, תאומי צביה (שם ה') תרג' תיומי טביא ולנקבה תר"י א' בראשי' ד', ב' ית תיומתיה וית הבל עפ"י ב"ר פכ"ב עיי"ע תאם וש"נ — תוספת' כריתות פ"א המפלת תיומין ובכריתות ט': אי' תאומים. פסיקת' רבתי פט"ו תמתי (שה"ש ה', ב') תיומתי לא אני גדול ממנה ולא היא גדולה ממני ובהשאילה השינים הגדולים שבסוף הלחיים נקראו תאימות כפי גי' רבינו בע' תאם ובגי' שלנו בכורו' ל"ט: מתאימות במשנ' שבמשניו' אבל במשנה שבגמ' התיומת וכ"ה בגמ' שם איזהו תיומת מן התיומת ולפנים ותיומת עצמה כלפנים ובתוספת' בכורו' פ"ד איזו היא תיימת מן התיימת ולפנים או מן התיימת שלפנים — ובענין תיימת, תיומת עיי"ע תיים] —

* תֵּינְתָא (בל"ס תאנתא ואלף לא נתבטא) עיי"ע תאן וש"נ. וכ"ה במדרש הגדול כ"י בראשית.

* תִּינוּיָא ירו' סנהד' פ"י דכ"ג: עיי"ע תנויא.

* תִּינָח (קטוע מן תהי נח es wäre richtig) שבת קל"ב: מנחו' ל"ח: וכן התינח עיי"ע הא ועיי' כללי הגמרא למהרי"ק צד ק"ז סע"ב.

* תִּינוֹק (מפעל ינק והוא כמו ינוקא בל"א Säugling, junges Kind) שבת ל': קנ"א: ב"ר פל"ד תינוק בן יומו, סוטה מ"ז. יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. נקבה תִּינֹקֶת נדה ס"ד. והלאה והקבוץ תינוקות יומ' פ"ב. הרבה פעמים, פסחים ע"ה: ולתינוקות דבש, ב"ב כ"א. אבדר"נ פ"ו מלמדי תינוקות, גיטין נ"ז: למדו תינוקות וכו', ירו' תענית פ"ד דס"ח: ברביעי היו מתענין על התינוקות וכו' עיי"ע אסכרה. והרבה פעמים תינוקות של בית רבן (בר"ת תשב"ר) ברכו' ס"ב: שבת קי"ט: תעני' כ"ז: וזולתו ועיי"ע תניק.

* תיסברין, תיסוורין, תיסומן עיי"ע בלא וי"ו.

* תִּיק, תֵּיקָא, תֵּיקוּ עיי"ע בלא וי"ו.

---

1) עיי' שם ביצחק ירנן.

* תְּיָקָא עיי"ע תק

תייקא (= תייה, תיאה, תיעה) בפ' אלו טרפות בגמ' אחוזת הדם (חולי' נ"ה:) הלעיטה חלתית או שאכלה הרדופני או תייקא[1]) היינו תייא שלמעלה.

* תִּיקוּל ירו' דמאי פ"ג דכ"ב: צ"ל תיקון עיי"ע תקן.

* תִּיר עיי"ע תר.

יַתָּיִר (מן תּוּר נבנה התואר Auskundschafter, Ausspäher) בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' שטף נהר (ב"ק קט"ז רע"ב) שכרו תייר [ההולך] לפניהם מחשבין אף לפי הנפשות פי' מלשון ויתרו (במד' י"ג, א')[2]) ומלשון מן התרים [את הארץ] (שם י"ד, ו'). בפסקא דאנכי (פסיקתי דר"כ צד קל"ח) ובמגילת איכה שמעו כי נאנחה אני כי באו ישראל דרך האתרים (במדבר כ"א, א') אל תקרי האתרים אלא התרים אמרו מת התייר הגדול שהיה מהלך לפניהם[3]). בפסקא דהחודש (פסיקתא דר"כ צד נ'.) תיור טוב קול התור[4]). עינים הייתי לעור (איוב כ"ט, ט"ו) תרג' תייר[5]) הויתי למסכנא[6]) דדמי לסמיא. *[אחי"ה ופירש"י בב"ק הנ"ל תייר מראה להם הדרך ע"כ ולדעת קצת מזה ויתר תמים דרכו (ש"ב כ"ב, ל"ג), ותייר הוא כמו תָר בל"מ וכן בל"פ [illegible] פי' מורה דרך וכפי' הערוך ובאלף נוספת אתרים (במד' כ"א, א') וכמו שתרגם אונקלס אורח מאלליא וכן בפשיט' באורח דגשושא וכ"ה בתרג' שמרוני ופרסי עיי' מ"ש בספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס צד 202 — וכנ"ה בתוספת' ב"מ פ"ז ואם שילחו תייר לפניהם וכו'. ירוש' ב"מ ספ"ו די"א. שלחו לפניהן תייר. ריש שהש"ר ולתור (קהלת א', י"ג) להיעשות תייר בחכמה, ושם: ולא על דברי תורה בלבד היה תייר שלמה וכו' וכ"ה בקהל"ר פ' ונתתי] —

תיירא (= תַּוְּרָא מל"פ [illegible] צמד) בפ' חזקת הבתים בגמ' במה דברי' אמורי' בחזקה (ב"ב נ"ד רע"ב) אמר רב פפא כדאזיל תיירא דתורי[7]) והדר פי' „כמו שהולך צמד בקר של מחרישה בתלם אחד והוזר ועושה תלם אחר כשיעור אותן שני תלמים קנה ולא יותר". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י ב"ב, וכן הרשב"ם פי' תיירא צמד בקר. והוא הנכון מל"פ הנ"ל פי' צמד וזוג ועם כתיבת מלה פרסית תוורה עולה יפה מאוד גי' הכ"י ש"ס מינכען וכ"י פ' תוורא דתורי, ובכ"י ר' תיורי דתורי עיי' ד"ס במקומו ומזה פי' רד"ש בפי' על תרג' ירו' בראשית י"ג, י"ח ויאהל אברם: והוה למשכניה תיירין אימור ופי' וז"ל נראה דמתרג' מפרש שנטה אהלים הרבה ויהי פי' מלות תיירין מלשון רז"ל פ' חה"ב תיירי דתורא והדר שעניינו כמו שהולך צמד בקר במחרישה (בתלום) [צריך לומר בתלם] אחד ועושה תלם אחד כך הכא נמי פי' צמד אהלים וכו'] —

* תירייסקי ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג עיי"ע טוריסקי (ח"ד, פ"ט.) ומ"ש. ועוד עיי' במע"צ Etudes חכ"ד.

* תירקי (?) ירו' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד מלובשין תירקי זהב וכנראה צ"ל כבבבלי חגיגה ט"ז: לבושין סריקין עיי"ע סרק ד'. ובל"ר אמצ' trocca פי' מין מעיל.

* תִּירוֹשׁ (מל"מ Most) ירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד תורה קראת לאשכול תירוש ובני אדם קורין לגרוגרת תירוש. ירוש' נדרים רפ"ז ד"מ: הנודר מן התירוש וכו'. ב"ר פס"ו דגן זו תלמוד תירוש זה אגדה. ועוד ע"ש תירוש אלו הבתולות.

* תְּיָשָׁא (מל"מ תַּיִשׁ ובל"ס תְּיָשָׁא Bock, Ziegen-bock) תרג' תיש (משלי ל', ל"א) ותיישא והקבוץ תְּיָשַׁיָּא עיי' תרג' בראשי' ל', ל"ה, ל"ב, י"ד. וכן בדרז"ל ברכות ס"ג. גדיים שהנחת נעשו תיישים בעלי קרנים וכ"ה בירו' סנה' פ"א די"ט רע"א ושם לי' בעלי קרנים וכן לי' בירו' נדרים פ"ו ד"מ. ב"ר פמ"ב אם אין גדיים אין תישים אם אין תישים אין צאן וכו', והיחיד חולי' ע"ו: והלאה תייש הבא על הצביה, שם ע"ט: צבי הבא על התיישה, ירוש'

---

[1]) בנו"ג תיעה. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ויותירו. [3]) בפסיק' אי' וישמע הכנעני וגו' מה שמועה שמע שמע שמת אהרן התייר הגדול שלהן שהיה תר להן את הדרך וכ"ה בירו' יומא פ"א דל"ח; ובירו' סוטה ספ"א די"ז ע"ג ועיי' בבלי ר"ה ג'. ושם לי' התייר, ובתוספתי סוטה רפי"א הלך תייר שלהן שהיה מכבש להן את הדרך ספרי בהעלתך פ' פ"ב ד"ה להור הלך התייר הגדול שלהם אבל באיכ"ר פי' שמעו לי' לפנינו וכבר העירותי על זה במבוא ח"א XLVI. [4]) בנו"ג וקול התור נשמע בארצנו (שה"ש ב', י"ב) א"ר יונתן תייר טוב נשמע בארצנו וזה משה. [5]) בכ"י טייר. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע למסכינא ובכ"י ערוך ו"ו ול"ד לדמסכינא. [7]) כ"ה בכ"י וכצ"ל בש"ס ובדפוסים אי' דשורי.

כ"ב רפ"ג רי"ג ע"ד וירוש' כ"ק ספ"ט ד"ז. עיי"ע משכוכית. ובמדרש הגדול כ"י בראשית אי' אילה זו תשה.

תך (= נְתַךְ מל"מ נָתַךְ ענין יציקה והתכה zerfliessen ; הִתִּיךְ schmelzen ; הוּתַּךְ geschmolzen werden) בטבול יום פ' י"ב בזבחים (ק"ד:) נתך[1] הכשר אין השורף מטמא בגדים. כפ' שני במעיל' (ט'.) ומועלין בהן בבית הדשן עד שיותך[2] הכשר פי' מלשון (יחזקאל כ"ב, כ"ב) כהתוך כסף בתוך כור. ויתכו כמים שאגותי (איוב ג', כ"ד). כפ' כה"ג ונזיר בגמ' נצל (נזיר נ':) שלם והתיכו נמי ליטהר. כר"ג דפ' מדליקין (שבת כ"א.) חלב מותך[3] וקרבי דגים שנימוחו פי' חלב מבושל — (א"ב עיקר הערך הוא נתך)[4].

תּךְ (מל"מ תּוֹךְ פי' קרב ופנים das Innere, die Mitte והתואר הפעל בקרב באמצע במקום או בזמן, מִתּוֹךְ aus der Mitte heraus, aus dem Umstand, Grund, weil) כר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד.) תניא רב ישמעאל קורהו תוך בר פי' „נותן כרעיו שהן מבחוץ לתוכו"[5]. ויש ששונים תוכבר ומדמין לו חמש צאן עשויות (ש"א כ"ה י"ח) דמתרגמינן תכברא[6]. כפ' המביא גט שני בגמ' בכל כותבין (גיטין כ' סע"א) הא דהק יריכות פי' האי דתני שהחקיקה כתיבה בדהקק יריכות והן מקום הדיו רשימת הכתב שמושיך הלבלר עליו הדיו והא דתני שהחקיקה אינה כתיבה כשחקק מקום החלק ונשאר מקום הדיו בולט ועומד כמות שהיה ואקשינן והקיקת תוכות אינה כתיבה ורמינהי לא היה כתבו של ציץ שוקע וי"א פרשת סוטה אלא בולט והא דינרי זהב כשטובע אותם כמטבע החלק שבתוך האות שוקע והאות בולט ופרקינן בדינרי זהב דבולטות היריכות ולא בדינרי זהב והאי שלא היה שוקע אלא בולט שהיה מכה כשם מאחוריו ודוחה מקום הכתב כיריכות ובולטות מלפניו ודינר זהב היריכות בולטות ותוכן חקוקות כללא דמילתא כל דבר שנעשה מעשה ביריכות עצמן בין בחקיקה מלפניו כגון האות מקום הדיו בין בחקיקה מאחריו ובליטה מלפניו כתיבה היא[7]. כפ' יש נוחלין בגמ' המחלק נכסיו (ב"ב קכ"ט:) כל תוך כדי דיבור כדיבור דמי בר מעבודה זרה וקידושין, בסוף נדרים בגמ' נדרה אשתו (נדרי' פ"ז.) והילכתא תוך כדי דיבור כדיבור דמי חוץ ממגדף ועובד עבודה זרה ומקדש ומגרש פי' לענין מהדר קאמרינן דאי בעי למהדר בתר דקדיש איהו או איהי לא יכלין אעפ"י שעוסקין באותו ענין ואע"ג דקיימן עדים ותקרובת ע"ז נמי כיון דאתפיס דבר לע"ז מאלתר מיהייב ליה ואסור בהנאה וכן דין מברך את השם ודין הנותן גט לאשתו אעפ"י שהזר בתוך כדי דיבור אסורה לכהן[8]. כפ' מרובה בגמ' גנב על פי שנים (ב"ק ע"ג:) תוך כדי דבור כדבור דמי תרי הוו[9] חד כדי שאלת שלום הרב לתלמיד וחד כדי שאלת שלום תלמיד לרב והיינו שלום עליך רבי[10]. כפ' יוצא דופן בגמ' בת י"א שנה (נדה מ"ה:) איבעיא להו תוך זמן כלפני זמן

---

[1]) בנו"ג ניתך. [2]) בנו"ג בט"ס שיתיך. [3]) בנו"ג מהוהך וכ"ה בכ"י ש"ס. [4]) ע"ש. [5]) הועתק מפי' ר"ח. [6]) בתרגי' אצל רד"ק בל"א תהברא, ורש"י בפסחים כתב וז"ל ל"א כתב בספרים ישנים תכבר לשון תוך ובר כלומר ממולא מבפנים ונראה מבחוץ כעין שממלאין גדיין ותרנגולין שלנו ודוגמא גבי אביגיל המיש צאן עשויות ומתרגמינן חמש עאן תכברנין. משם רבי קלונימוס עכ"ל. וזה הפי' של ר' קלונימוס מסכים לגמרי עם פי' רבינו בעל הערוך וויש ששונים וכו' וזו ראיה אמיתית למה שכתבתי במבוא (ה"א, XXIII) כי ר' קלונימוס אחד מתופשי הישיבה ברומי הביא עמו ספר הערוך וממנו קבל רש"י (בעת זקנותו) כמה פירושים השוים לפירושו הערוך עש"ה. וגי' תכבר אי' ג"ב בכ"י ש"ס א"פ ובכ"י ש"ס ב' תוך ובר וכ"ה במכילת' בא פרש' ו' ובירו' פסחים פ"ז דל"ד. הגי' כבערוך ור"ה תוך בר ובנו"ג בפסחים תוך תוך. [7]) ועיי' בפירש"י ובזו השיטה הלך ר"ה עיי' בחי' הרשב"א בסוגיא ועוד עיי' באו"ז הלכו' גיטי' סי' תשט"ו וסיים מיכן פסק ר' יצחק בר שמואל ז"ל מי שכתב גט ונפלה לו טיפת דיו מן הקולמוס בתוך חלל האות כגון בתוך חלל האות ב' ונעשה פ' או באות אחרת כיוצא בו שאין עתה שם עליה ומחק הטיפה מתוך האות זהו הק תוכות שנעשית האות ע"י מחיקת תוכו ופסול וכו' — ובתוספות רי"ד גרס הא דחק קורות הא דחק ירידות פי' הא דחק קורות של אותיות וצידיהן והאותיות בולטות אינו כתב לפי שלא צייר האותיות ולא חקק [אלא] סביבותיו והעץ נשאר כמו שהיה ונמצאו האותיות בולטות מאליהן והא דחק ירידותיהן שהאותיות שוקעין בטבלא וזהו השובה כתב ונופי האותיות קורא ירידות עכ"ל. [8]) ועיי' ר"ן בנדרים ורגמ"ה בב"ב קרוב לזה וסיים וקדושין נמי אם קידש אשה ובתוך כדי דיבור הזר בו אפ"ה תופסין בה קידושין וצריכת גט. [9]) בנו"ג תרי תוך כדי דיבור הוו וכ"ה בעי תרי. [10]) בנו"ג שלום עליך.. ושלום עליך רבי ומורי ועיי' ג"כ רש"י ברכות כ"ז רע"ב ד"ה אחורי רבו ורא"ש ברכות שם סי' ה' וכתב שם בזה"ל ובירו' משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל דגרסינן בירו' נהיגי גבייהו דלא שייל זעירא בשלמא דרבה ומקיימי בנפשייהו ראוני נערים ונחבאו מיהו בגמ' דידן (נזיר כ':) תוך כדי דבור כדי שאילת תלמיד לרב וכו' וזה מן התימה שהרי בפירוש אי' בירו' ברכו' רפ"ב ד"ד: אבא בר בר חנה בשם ר' יוחנן כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי וכו' ובבר עמד על זה בעל שריד שבערכין צד 80 ע"ש כי האריך ועוד עיי' בדברי חמודות על הרא"ש ברכות שם.

או כלאחר זמן פי' תוך זמן שנת י"ב לתינוקת ושנת י"ג לתינוק. בהבגד פכ"ז בכלים (מ"א) כלי חרש [1] מטמא משום כלי קיבול וכל שאין לו תוך בכלי חרש אין לו אחוריים פי' כל כלי חרש שאין לו תוך אינו מטמא מאחוריו. *[אחי"ה וכנ"ה בפסחים י"ז: אחורים ותוך וכן ירו' חגיג' פ"ג דע"ח ע"ד עיי"ע אחר ג'. יומא ע"ב: אין תוכו כברו. ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ד תוכה שבצפורין, חגיג' ט"ו. תוכו אכל קליפתו זרק. והקבוץ תּוֹכוֹת עיי' לעיל ציון מגיטין כ'. ומלת היחס פי' בִּפְנִים תוך זמן נדה הנ"ל תוך זמני ב"ב ה'. ובמי"ם בראש מִתּוֹךְ והוא נבנה מהשם תָּוֶךְ סמיכות תּוֹךְ ברכות ל"א. מתוך דבר הלכה מתוך עצבות.. מתוך שחוק.. מתוך שמחה של מצוה ועיי' שבת ל': גיטי' ז': ב"מ נ"ט: ועוד מלת היחס פי' בשביל כמו מגו בל"א עיי"ע מתוך והציון שם שבועו' מ"ט: ירוש' תעני' פ"א דס"ג סע"ד מתוך חמשה דברים נגאלו ישראל ממצרים מִתוך הקץ מתוך צרה. מתוך צווחה מתוך זכות אבות מתוך תשובה ועיי"ע שביל. ועיי' עוד ב"מ נ"ט. שמתוך שדמעתה מצויה וכו', כתובו' ז'. מתוך שהותרה חבורה לצורך וכו', ביצה י"ב. מתוך שהותרה הוצאה לצורך, הותרה נמי שלא לצורך, ב"מ צ"ח. ב"ק ק"ז. מתוך שאינו יכול לישבע משלם, ב"ב כ"ה: מתוך שמחתכם מתעשר. פסחי' נ': וש"נ מתוך שלא לשמה בא לשמה. ערכי' ט"ז. שמתוך טובתו בא לידי רעתו, שבת י': שמתוך שישיבתה קרובה וכו'] —

תֹּךְ (= תּוֹךְ, תּוֹךְ Toch, Toch als Schall-nachahmung) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות ל"ט.) אמר אביי והוא דיתיב אבי תפי [2] ועביד תוך תוך. פי' כשמתבשלת הקדרה בטוב זועקת תוך תוך. *[אחי"ה וכן בפירש"י ע"ש וכ"ה בעירו' כ"ט רע"א ועביד תוך תוך ופירש"י דומה כמשמיע קול זה תוך תוך] —

☞ תָּךְ (= תּוֹךְ פי' בל"ס ענין הזקה verletzen, schädigen; תּוֹכָא בל"ס תּוֹכָא Verletzung, Schaden) תרג' גם ענוש לצדיק לא טוב (משלי י"ז, כ"ו) למתך לצדיקא לא שפיר. *[אחי"ה ובאתפעל וְאִיתּוֹכִיוּ תרג' ונענשו (שם כ"ב, ג') כפי גי' המתורגמן והשם תּוֹכָא תרג' ענש (שם י"ט, י"ט) וכ"ה בפשיט', תרג' בענש לץ (שם כ"א, י"א) בתוכיה דממינקא] —

תַּכָּא (כל"ע تكأة Lehnpolster ועיי' בפנים) בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפחתו לו (פסחים ק"י סע"ב) דכולי עלמא תרי אתכא וחד בתר תכא לא מצטרפו מההוא [3] מעשה דרבה בר נחמני פי' זה המעשה מפורש בסוף הגדה דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ו.) קריבו תכא קמיה ויהבו ליה [4] תרי כסי ודליוה לתכא מקמיה והדר פרצופיה לאחוריה. בפ' כיצד מברכין בגמ' היו לפניו (ברכו' מ"ב.) אנן אתכא דריש גלותא סמכינן. בפ' הבא על יבמתו בגמ' לא יבטל (ס"ג:) היכי דמי אשה רעה אמר רב אשי מקשטא ליה תכא ומקשטא ליה פומא רבא אמר מקשטא ליה תכא ומהדרא ליה גבא. פי' תכא שלחן — (א"ב פי' בל"י מושב וכסא). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י θάκος וכ"ה בעיר דוד לר"ד דילארא והנכון שהוא ל"ע פי' כר וכסת שדרכם לישען בכר וכסת בתוך הסעודה, וי"א שהוא תכתק ע"ש ולא נראה לי] —

* תִּכְבּוֹסֶת (פי' ענין כביסה וניקוי ע"י כביסה Waschung, Reinigung) מ"ק ט"ו. אבל אסור בתכבוסת, חולין ל"ט: תכבוסת שניה תכבוסת ראשונה, פסיקת' דר"כ צד צ"ב. שהש"ר פ' נפת דב"ר ספ"ז שו"ט מזמור כ"ג ילק' עקב ר' תת"ן וילק' תהלי' ר' תרצ"א לא היו צריכין תכבוסת. שמ"ר פכ"ג אי מה אהליהם של ישמעאלים אין להן תכבוסת וכו'.

☞ תכבר תרג' חמש צאן עשויות (ש"א כ"ה, י"ח) אען תכברא פי' תוך ובר כלו' שלמות ובני מעים צלוים עמהם עיי"ע תך שני. *[אחי"ה ורש"י פי' ממולאות עיי' פירש"י בש"א ובפסחים ע"ד. ומ"ש בע' תך ב'] —

☞ תכטך עיי"ע טכטך. *[אחי"ה בח"ד, ל' ועיי"ע תכתק ומ"ש] —

תְּכֵי (= תִּיכֵי אולי מל"פ تاختن flechten ארג וגדל ומזה תְּכָא, תיכא שרשרת ארוגה geflochtene Kette) בס"ג דב"ק (קי"ט:) מאי אריג תיכי. תיכי חלילתא (שבת נ"ז.) כבר פי' בע' חל י"ב — (א"ב תרג' שרשרת גבלת (שמות ל"ט, ט"ו) תיכין מרמצן). *[אחי"ה ר"ב העתיק את המתורגמן כי בנו"ג בתרג' שלשלן מתחמן. אבל תרג' שרשרת זהב (שם כ"ח, י"ד) שרשרת העבותות

---

[1]) בנו"ג חרס. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בע' תפי אבל בשדפ"ע כאן בט"ס טפי. [3]) בנו"ג כי ההוא בכ"י ש"ס ברש"י ברשב"ם ובפי' ר"ח משום. [4]) בנו"ג ואשקוהו וגי' כ"י ש"ס כגי' הערוך.

(שם) מתיכין, תיכיא ועיי' תרג' דה"י ב' ג', ה', ט"ז והיחיד בתרג' קהלת ד', י"ב כתיכא דמגדליא. ובע' חל י"ב פי' רבינו תיכי חלילאתא כעין אזור חלול. ירו' שבת רפ"ו ד"ז ע"ד מה מיפק באילין תִּיכַּיָּא] —

* תְּכִּין (Naht) ירו' מגיל' פ"ב דע"ג. קל הקילו בתפירתה שאם תפר בה שנים או שלשה תכין שהיא כשירה ואולי צ"ל תכיפין עיי"ע תכף.

תְּכַךְ (תְּכָךְ דְשִׁירָאֵי Seidenmotte) בפ אמר ר"ע בגמ' מקק ספרים (שבת צ' סע"א) א"ר יהודה מקק דספרי תכך דשיראי פי' תולעת שנוצרת מן השיראין כשהן יושבין בקופסא ימים רבים. *[אחי"ה ועיקרי התלמוד הוסיף וז"ל ולכל דבר שיש בו תולעת השם משונה כפי הפרי כמו פירי דתאני זיזין דעדשים דירא דתבואה מקק דספרי ע"כ ועיי' ג"כ פירש"י. ואולי נגזר משרש תכך עיי"ע תך ג' פי' מזיק והפסיד ונקרא' כן תולעת של משי על שם פעולתה. ובראב"ש דפ' וויניצ' גרס תבך ואולי זה מל"פ تبك חוטי המשי ונקרא' כן התולעת שאוכלת משי[1])] —

תכל (= תַּכְלָא משרש כָּלָה, כָּלָא ונקרא' כן תולעת ע"ש כליון Verderberin) בסוף חלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ו סע"א) חזאי תכלא דנפל באצבעתיה פי' תולעת. *[אחי"ה וכן פירש"י וגי' רבינו עולה יפה עם גי' הכ"י ש"ס מינכען וז"ל אתא ההוא גברא דהוה מיפקד עילויה שיראי דמלכא אמר חזאי תכלא דנפל באצבעתיה ובנו"ג דעייל מחטא באצבעתי וכו' חזאי דנפל תכלא בתרתין אצבעתי וכו'. ונקרא' תולעת המשי תכלא ע"ש כליון וכמו תכך על שם הנזק עיי"ע תכך. ומזה הענין חולי' ס"ד: שדא תיכלא בכולה פי' ריעותא עיי' פירש"י תכלא לשון שיכול וריעותא וא"כ פירשו מע' הבא אח"ז. ובגי' הרגמ"ה תיכלא] —

תכל (= תְּכוֹל. תְּכֵל בל"ע ثكل כמו שכל בל"מ נופל על האבות שמתו בניהם בחייהם kinder-los sein, והתואר תכלא = ثاكل ועיי' בפנים) בפ' אלו דברים בגמ' ונאכלין לב' ימים (פסחים ע' :) אמר אביי אבין תכלא לימא כי הא מילתא. בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' המדיר (כתובות ס"ב.) אמרי אינשי דמלפא תכלא[2]) לא בהתא[3]) פי' המלומדת להיות שכולה אין לה בשת. *[אחי"ה וא"כ פ' מע' בהת א' אבל בע' בהת ב' כבר העירותי על פירש"י שפי' אינה תמיהא ומפחדת ומל"ע הנזכר בע' בהת ב' ע"ש. ובעיקרי התלמוד פי' אינה בושה ולא נבהלת כי כבר הורגלה בזה ע"כ. וזה אליבא פי' רבינו ורש"י וארכבי אתרי רכשי הוא. כל לשון שכל מתורגם תכל[4]). למה אשכל (בראשית כ"ז, מ"ה) תרג' למה אתכל. כאשר שכלתי שכלתי (שם מ"ג, י"ד) תרג' בכ"י ודפ"ש כמה דתכולית תכולית[5]), ובתר"י ב' שם היך מה די לא תכלית.. כן לא אוסיף למתכלא וכו' ועיי' ב"ר פצ"ב. כאשר שכלה (ש"א ט"ו, ל"ג) תרג' כמא דאתכלת. כדוב שכול (ש"ב י"ז, ח') תרג' דפו"ו כדוב תְּכַל[6]). ובבינוני פעול באפעל כדוב מַתְכַּל תרג' הושע י"ג, ח'. תשכל חרב (דברים ל"ב, כ"ה) תרג' תתכיל חרבא[7]). ועוד עיי' תרג' בראשי' מ"ב, ל"ו באונקל' ותר"י א'; לויק' כ"ו, כ"ב; לדברים ל"ב, ל"ב בתר"י ב' והרבה זולתו בפעל תרג' מ"ב ב', י"ט; לירמי' ט"ו, ז'; נ', ט'; ליחזקאל ל"ו, י"ב והלאה. והתואר תְּכְלָא תרג' משכלה (שמות כ"ג, כ"ו) תְּכְלָא[8]) תרג' שכולה (ישעי' מ"ט, כ"א) תכלא וזהו אבין תכלא (פסחי' הנ"ל ועיי"ע אביי) ופי' רש"י קובר את בניו הי' וכן בחולי' ק"י. אמר אביי רבין תכלא ופירש"י שכול קובר את בניו ע"כ ובפי' רגמ"ה הגי' גם שם אבין ופי' אבין תכלא כלומר אמאי קרי ליה אבין תכלא שמתו בניו ובשביל עגמת נפש היו קורין אותו תכלא ע"כ. ורבין הוא הוא ר' אבין (אבון) עיי' מבוא הירו' למהרז"ף צד ס': ומצאתי בירושי' קידושי' פ"א דס"א ע"ב אמר ר' אבון פטור אני מכיבוד אב ואם אמרין כד עברה ביה אמיה מיית אבוהי כד ילידתיה מיתת ולפע"ד לכן נקרא אבין (רבין) תְּכְלָא כלו' שכול אבותיו. וכן בל"ע ثكل, ثاكل מי שמתו לו בניו או אבותיו או אוהביו. והשם ثكل Kinderlosig-keit בל"ס תְּכְלָא וכן בשבת קנ"א סע"ב תיכלא ועיורא ובתרג' תְּכְלוּ תרג' ישעיה מ"ז, ה' ו'] —

---

[1]) ובמדרש לעולם (עיי' לעוויזאהן זאאלאגיא 321) הגי' מסכך דשיארי ופי' הסט שעל המלה וקשה להשיאו לדבר אחר כי בשבת הנ"ל עוסק בעניני תולעת. [2]) בנו"ג דמלפי תכלי וכ"ה בע' לף ב'. [3]) וכ"ה בע' לף ב' בהתה אבל בכ"י ל"ד בהיתתא והוא השם ועולה יותר יפה עם פי' רבינו בשת. [4]) והמתורגמן לא הביא שרש תכל בזה הענין כל עיקר וזה פלא. [5]) ובנו"ג דאתכולית. [6]) בנו"ג תַּכֵּל. [7]) כ"ה בדפ' סאביוניטא ובנו"ג בפעל תְּתַכֵּיל. [8]) כ"ה בכ"י וקצת דפוסים ובקצת מתכלא.

תְּכָל (בל"ע تكلة חלשון Schwäche ורבינו פי' מכאוב (Schmerz בס"ג דפ' החובל בחברו (ב"ק צ"ב:) שיתין וחד תכלי מטיוה לככא דקל חבריה שמע פי' ס"א מכאובות משיגין לאיש ששומע קול אכילה שחבירו אוכל והוא אינו אוכל. *[אחי"ה בנו"ג שיתין תכלי וכו' וכ"ה בילק' חיי שרה סוף ר' ק"ט וילק' ריש מלכים ר' קפ"ו אבל בשט"מ לב"ק מצאתי וז"ל אית ספרים דגרסי ש י ת י ן ו ח ד ומפיק מילי אני עבדך אני בגמטרי' שיתין וחד. תוספו' שאנץ. והיא כגי' רבינו. וכן פירש"י תכלי אבלות ומכאובות ע"כ] —

תְּכַל (בל"ם תְּכַל ענין בטחון vertrauen, hoffen; תְּכִיל בל"ם תכילותא פי' בטח Hoffnung וכן בל"ע تكلان (Vertrauen ויבטחו בך (תהלים ט', י"א) תרג' ויתכלון בסברותך, ישכון לבטח (שם ט"ז, ט') תרג' ישרי בתכיל — (א"ב יסתכלון כתוב וישרי לרוהצן). *[אחי"ה אבל בכ"י תרג' ודפ' גינוא אי' ויתכלון בך וכגי' רבינו ישרי בתכיל אי' ג"כ במתורגמן. ותרג' בוטח, בטח (משלי כ"ח, כ"ו; ל"א, י"א) דתכיל, ותרג' וחוסה (שם י"ד, ל"ב) ודתכיל וכ"ה בפשיט' הסורית בכל המקומות הנ"ל. ירו' כתובות פ"ו ד"ל ע"ד יתכול דמריה דמועדיא קיים פי' תהי בטוח כי בעל המועדים חי. והשם מחסה (משלי שם פ' כ"ו) תרג' תּוּכְלָנָא וכ"ה בל"ם ובל"ע הנ"ל] —

* תיכלטירין גי' הילק' במקום תבלטירים ספרי כי תצא פ' רל"ד עיי"ע תבלטירים.

* תְּכְלָא, תַּכְלָא, תְּכֵילְתָּא עיי"ע תכלת.

* תכלא (מין בגד) ספרי תצא פ' רל"ד על ארבע כנפות כסותך פרט ליגא ולתכלא וה' ברילל (טראכטען צר 45) הביא מין מלבוש שנקרא בל"ע تكلاوات אבל זה הוא מלבוש מלכים ונשיאים. ובענין ליגא עיי"ע טג ומ"ש.

תְּכֵלֶת (מל"מ וכן בל"ס תֶּכֶלְתָא (Purpurblau בר"ג דפ' מי שמתו (ברכות י"ח.) הוה קא ג ר ר א תכילתיה דר' יונתן ע י ל ו י ק ב ר י[1]. בר"ג דיבמות (ד':) תכלת עמרא הוא וממאי דתכלת עמרא הוא מדשש כיתנא תכלת עמרא. בפ"ק בברכות בין תכלת ללבן (ברכות ט': במשנה). בגמ' (שם) תנא[2] בין תכלת שבה ללבן שבה פי' שיש ו' חוטין של צמר לבן וב' חוטין של צמר הצבוע' בתכלת ואחד מאותן שנים הוא שכורך על הז' ואין ניכר אלא ביום. ירו' (ברכות פ"א ד"ג.) כיני[3] מתניתא בין תכלת שבה ללבן שבה מ"ט דרבנן וראיתם אותו (במדבר ט"ו, ל"ט) מן הסמוך לו ומ"ט דר"א וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבועין[4] ותכלת וכרתן שניהן צמר צבוע בשני מינין[5]. בפ' אחרון דכלאי' (מ"א) תנן אין הכהנים לובשין לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים ש"מ תכלת וארגמן ותולעת שני שלשתן צמר הן וצבוע באלו ג' מינין זה פי' ר' ד נ י א ל ב ר' י ח י א ל ז"ל[6]. בר"ג דפ' י' יוחסין (קידו' ע"ב.) ובב"ר פל"ח (ס"פ ל"ז) חביל[7] ימא תכילתא בבבל[8]. פי' תכלת כלומר מה תכלת מובחר שבגלימא כך זו מובחרת של ארצות של בבל. פי' א ח ר[9] אחרית בבל. *[אחי"ה וכפי' הראשון אי' ברש"י תכילתא דבבל מכלילא ותפארתה של בבל ליוחסין ע"כ ועיי' מ"כ בב"ר הנ"ל וזה הפי' נאה ויאות הוא לענין יוחסין

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען וכ"ה ברא"ש ובילק' ושם ג"כ הגי' גררא ובנו"ג קשדיא וכבר הארכתי על שנויים אלה בע' דל ב' עיי"ע בח"ג, ס"ד. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען וברא"ש ובפסקי רי"ד ובנו"ג אלא ובב"נ שתי נוסחאות תנא אלא. [3]) וכ"ה בגי' המהרש"ס והרשב"א ובנו"ג בעי. [4]) ופי' הרא"ש בין שני צבעים הדומים זה לזה כגון תכלת וכרתי ע"כ כלומר דייק וראיתם אותו שתראו אותו לבדו ומה הפרש יש בעצמו שיצטרך לראות ולהכיר בו אלא בינו לצבע הדומה לו וכיון דמיירי בשני צבעין דומין זה לזה שפיר קאמר וראיתם אותו להכיר בו ובצבע הדומה לו עכ"ל של מעדני יו"ט. [5]) מן ותכלת וכרתן וכו' הוא מפי' הערוך וכ"ה בתוספות ר' יהודה החסיד ותוספות הרא"ש (בספ' ברכה משלשת) שהביאו את הערוך ושם ושם בהעתקת הירושי' אי' הגי' כיני מתניתא כבערוך וכן הביא המהרש"ס את פי' הערוך בשינוי כזה: מיירי שנותנין בו ג' חוטי לבן דהיינו ששה וחוט אחד של תכלת דהיינו שניים וכו'. [6]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ב"ר וכ"ה בעיקרי התלמוד ושם זה פי' ר' דניאל. אבל בכ"י ק"ט ובדפ"ע אי' זה פי' ר' חננאל ז"ל, ודע כי באו"ז הלי' ק"ש סי' י"ג הובא פירוש ר"ח בזה הלשון: „פר"ח זצ"ל אוקימנא משיכיר בין תכלת שבציצית ללבן שבה" והוסיף בעל האו"ז וכדבריו משמע פ' התכלת (מנחות מ"ג:) דתניא וראיתם וזכרתם ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלויה בה ואיזו זו ק"ש וכו' והכי מוכח בירושי' דאמר כיני מתניתא וכו' הרי לשון ר"ח בפי' בין תכלת ללבן אינה ארוכה כל כך ומפני כן דעתי לומר שגי' הכ"י עיקר זה פי' ר' דניאל בר' יחיאל ז"ל ורק שר' דניאל הלך בפירושו בשטת ר"ח וזו היא שיטת בעלי התוספו' (והרא"ש והרשב"א) שהשיגו על פירש"י ע"ש בסוגיא והגרי"ב בהפשב"ע האריך ליישב פירש"י עש"ה. [7]) בירו' קידו' פ"ד דס"ה ע"ד פעם אחת אי' חבול וצ"ל חביל וכדאי' בסמוך. [8]) בנו"ג דבבל ובב"ר תכלתא דבבל. [9]) בכ"י ערוך ה"ב לי'.

שעסקינן בו בקידושי' שם ולא מיירי בענין תחומין כפי פ"א בערוך להיות תכילתא כמו תכלית וסוף וכמו שהעיר לנכון הח' ד"ר בערלינער בייטרעגע צד ל"ד — וכנ"ה תכלת. תכלתא בברכו' מ': עמרא דתכלתא. בסוטה י"ז. זכו בניו לחוט של תכלת . . תכלת דומה לים וכו', ירוש' ברכו' פ"א ד"ג. מגיד שהתכלת דומה לים וכו' ועיי' מנחות מ"ג: סוטה מ"ו: לוז שצובעין בו תכלת. ועיי' מנחות מ"ד רע"ב. ב"מ ס"א: עיי"ע קלא אילן, ב"ב ע"ד. קרנא דתכלתא. שם: דשדי תכלתא לצדיקים, סנהד' י"ב. עיי"ע זוג. מנחות ל"ט. גלימה דכולה תכלתא, מ"ב: הא תכילתא היכא צבעיתו לה וכו' מ"ג: עונשו של תכלת. ותרג' תכלת (שמות כ"ה, ד'; כ"ו, א'. ד'. ל"א) תְּכְלָא וכד' סביוניט' תַּכְלָא וכ"ה בתר"י. בפתיל תכלת (שם כ"ח, כ"ח) תרג' בחוטא דתכילתא. בתר"י בשזיר חוטא דתיכלא. במד' ט"ו, ל"ח: חוטא דתכלתא (תר"י א' וב' שזיר דתכלא)] —

* תַּכְלִית (מל"מ ענין השלמה ועוד סוף Vollendung, Ende) ברכות י"ז. תכלית חכמה תשובה ומע"ט וכו'. ערכי' ט"ז סע"ב עד היכן תכלית יסורין וכו' ע"ש פירש"י. במד"ר פי"ד לתכלית שבעים נתלה על חמשים פי' לסוף ע' פסוקים נתלה על עץ של חמשים אמה ועיי' מ"כ שהעיר על הפייטן בפ' זכור תכלית שבעים וכו'. במד"ר פי"ה תכלית כלייה מביא לעולם.

* תָּכַן ומל"מ וביחוד בפיעל תִּכֵּן קרוב לשרש תָּקַן (zubereiten, festmachen, errichten) מל"מ כמו תכנתי עמודיה (תהלים ע"ה, ד') תרג' יכין (תהלים ע"ח, כ') אם יתכן בכ"י יתקן וכהיפך תרג' כ"י ויכוננו (שם ק"ז, ל"ו) ותכינו ובדפוסי' ואתקינו, תרג' כ"י תכין (איוב ט"ו, ל"ה) מְתַכֵּן ובדפוסים באפעל מַתְכֵּן וכן שם כ"ז, ט"ז יַתְכֵּן (ובכ"י יתקין).

☞ תְּכַס (כל"ס פי' מולל ברגל stampfen) תרג' מולל ברגליו (משלי ו', י"ג) תכס ברגלוי.
*[אחי"ה וצ"ל וְתָכֵים וכ"ה בפשיט' סורית ובכ"י תרג' וּתְכַס] —

☞ תכסים עיי"ע טכסים. *[אחי"ה אבל שם לא הביא אף אם המלה אחת היא אבל ראה זה מצאתי כי בב"ר פ"ח אי' מה אתה מבזה תכסים אלטיכסיה שלך תעלה אמת מן הארץ וכבר פירשתי בע' אלטיכסייא (ח"א, צ') פי' תכסים = τάξις מקום כבוד Rang, Ehrenplatz ורבינו בע' הנ"ל לא גרס תכסים וגם ר"ב לא העיר על הגי' וגוף הענין פי' במאמרי במ"ע מ"ג חכ"ה [1]) פ"ה והלאה. ובילק' תהלים ר' תתל"ד הגי' תכסים אלתמסין שלך?[2]).

* תְּכְסִית (ואולי מל"ר texus, texum פי' בגד. דבר הנארג Zeug, Kleid) קהל"ר פ' שלח זכי בי והב לי תכסית דאכסי בה תתאי פי' תן לי מכסה שאכסה בו תחתיתי ואולי צ"ל כסות וכדאי' בקודם לזה: הבו לי זעיר כסות ואיכסי בה תתאי, או אולי מל"ר הנ"ל.

* תכספים עיי"ע אסתלגינית (ח"א, רי"ח.) ושם הארכתי בפי' המאמר ברכות נ"א. וזה נעלם מעיני הח' אייזלער בט"ר ה"ב 85 ופירושו מל"מ ספה דחוק הוא וגם שכח שהביא רבינו זו המלה בע' הנ"ל.

תָּכַף (לדעת רבינו פי' קשר verknüpfen ולפע"ד מל"ע تقف ענין זירוז וקריבה זו אחר זו תֶּכֶף die rasche Aufeinanderfolge; תְּכֵיף rasch aufeinanderfolgen (unmittelbar, plötzlich) בסוף כלאים (פ"ט מ"י) התוכף תכיפה אחת וישנו בר"ג דיבמות (ה':) ובר"ג דפ' התכלת (מנחות ל"ט.) פי' קשר הוא והקושר קשר אחד בשבת אינו חייב ולענין חיבור אינו מתחבר עד שישנה. בפ' כיצד מברכין בגמ' היו לפניו מינין הרבה (ברכות מ"ב.) ובירוש' בסוף הלכה ראשונה דברכות (פ"א ד"ב סע"ד) ג' תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לנטילת ידים ברכה תכף לגאולה תפילה. תכף לסמיכה שחיטה דכתיב (עיי' ויקרא א', ד'. ה') וסמך ושחט תכף לנטילת ידים ברכה שאו ידיכם קדש וברכו את ה' (תהלים קל"ד, ב') תכף לגאולה תפלה יהיו לרצון אמרי פי (שם י"ט, ט"ו) מה כתיב בתריה (שם כ', ב') יענך ה' ביום צרה וגו'. בר"ג דפסחים (ג'.) תכף לאכילה שריפה. בפ' שתי מדות[3] (מנחות צ"ג. ושם: ועיי' ביצה כ'. זבחים ל"ג.) מקום

---

[1]) ולא כדאי' בט"ר בח"א, צ' הערה 2 בחכ"א. [2]) ולולי יראתי הייתי מגיה תכסים של סיטומתא שלך פי' יקר ערך של חותמך וכפי' המיוחס לרש"י בב"ר ועי"ע סטמתא. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בשרפ"ע בט"ס בפ' שני במדות.

שסומכין שוחטין[1]) תכף לסמיכה שחיטה. בגמ' דפ' ואלו מגלחין (מ"ק י"ז:)[2]) תכפוהו אבליו זה אחר זה פי' „קודם שישלים ימי אבל זה מת לו מת אחר וכן עוד בתוך ימי אבל זה מת לו מת אחר"[3]) — (א"ב תרג' (בפתע פתאום) ` (צ"ל לפתע פתאם] (ישעיה כ"ט, ה') בתכיף אתרגשותא, ותרג' אפפו עלי רעות (תהלים מ', י"ג) תכפו עלי בישן„ *[אחי"ה כ"ה בכ"י תרג' ודפ"ר אבל בנו"ג תקיפין. ופי' אפפוני כמו הקיפוני ענין זריזות וקריבה זה אחר זה ומל"ע הנ"ל וזה תכפוהו אבליו כמו שפי' רבינו (עפ"י פי' ר"ח) וכן רש"י בתענית י"ג. ד"ה שתכפוהו. ירו' ברכות הנ"ל כל מי שהוא תוכף סמיכה לשחיטה . . . כל מי שהוא תוכף גאולה לתפילה . . כל מי שאינו תוכף וכו', שם א"ר זעירא אנא תכפית גאולה לתפיל'ה, והשם תֶּכֶף והשם המופשט תְּכִיפָה עיי' הציונים הנ"ל וכנ"ה בברכות מ"ב. תכף לת"ח ברכה וכו', זבחים ל"ג. תכף לסמיכה שחיטה דאורייתא. תוספת' מנחות פ"י תכף לסמיכה שחיטה במקום שסומכין שוחטין. נדה ס"ח. תכף להפיפא טבילה. ובתואר הפעל תְּכֵיף ובתרג' בבית בראש בתכיף פי' פתע פתאם ועיי' תרג' במדר' ו', ט' בתכיף (בתר"י א' בתכוף) שלו, שם ל"ה. כ"ב; תר"י ב' דברים ד'. מ"ב; ליהושע י', ט'; לישעיה ל', י"ג; לירמיה ו', כ"ו; ט"ו, ח'; למלאכי ג', א'; לאיוב א', ט"ו. אבל בכלאים הנ"ל התוכף תכיפה אחת פי' תכף כמו תחב וכן פירש הר"ש וז"ל תפירה אחת שתחב המחט בבגד פעם אחת וכו' וכן פי' רש"י במנחות ל"ט. התוכף תכיפה תופר תחיבה אחת וכו' וביבמו' פי' תכיפה: פויינ"ט[4]) שתוהב תחיבה אחת במחט וכו' ובשבת נ"ד. פי' רש"י בתכיפה אחת כגון ע"י מחט פעם אחת או שקשר קשר אחד ע"כ ופי' שני הוא כפי' הערוך. ובפי' ר"ח שבת אי' תכיפה שהיא כגון תפירה. ועיי' תשו' הגאונים חמדה גנוזה סי' צ"א שהשיב ר' נטרונאי גאון תכיפה אחת ששאלתם אם קשר הוא וכו'. ובירו' מגילה פ"ב דע"ג. תכין אולי צ"ל תכיפין פי' תפירות. ומזה נבנה הפעל בהפעיל ב"ר פס"ז מי שהוא אומר לו גזור עליו שמדים את מכתיפו לאבות פי' מחברו ותופרו כלו' מצרפו עם האבות] —

* תַּכְרִיכִין (והוא הקבוץ ובל"מ היחיד תַּכְרִיךְ (מפעל כרך) (Umhüllung, Bündel תרג' בנפך (יחזקאל כ"ז, ט"ז) תכריכין דארגון, למת (דברים כ"ו, י"ד) תר"י א' לתכריכין לנפש דמית והוא עפ"י מעשר שני פ"ה מי"ב לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים ירוש' מעשר שני פ"ה דנ"ו ע"ג מה נן קיימין אם להביא לו ארון ותכריכין וכו', יבמות ע"ד. ואימא ליקח לו ארון ותכריכים. כלאים פ"ט מ"ד תכריכי המת, ירו' שם דל"ב: אל תרבו עלי תכריכין, וכ"ה בירוש' כתובות פי"ב דל"ה. ועיי' ב"ר פ"ק. תוספת' נדרים פ"ב ארון ותכריכין, ירו' ב"ב רפ"ב די"ג: עתד לי' תכריכין. היחיד כליי' פכ"ו מ"ו ותוספת' כלים ב"ב פ"ה. עיי"ע עב ב'. ב"מ כ'. תכריך של שטרות עיי' שם כ': פירושו. ירו' שבת פט"ו דט"ו ע"ג תכריך של ברכות.

☜ תַּכְשִׁיט (מפעל כָּשַׁט, קָשַׁט Putzsachen (des Weibes תרג' ושמת שמלותיך (רות ג', ג') ותשוי תכשיטך. *[אחי"ה תרג' ירו' א' כסותה (שמות כ"א, י') תכשיטה, שבת ס"ב: עסקי תכשיטיה, ס"ג. וכי מאחר דתכשיטין הן לו וכו', יומא ע"ה: תכשיטי נשים, מ"ק ט': עושה אשה תכשיטיה במועד, יבמו' ל"ד: תכשיטי כלה, כתובות מ"ח. תכשיט יהבינן לה וכו', שם ס"ה. ומאי ניהו תכשיטין, קידו' ל"א: בעינא תכשיטין עבד לה, ב"ב כ"ב. כדי שיהו תכשיטין מצויין לבנות ישראל, ס': עושה אשה תכשיטיה ומשיירת וכו', תוספת' סוף סוטה עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת וכו', ובירו' כתובות רפ"ו ד"ל רע"ב הגי' תקשיטין. ירו' נדרים פ"ט דמ"א ע"ג שאין תכשיט נאה אלא על גוף מעודן. ועוד תכשיט פי' יפוי והידור (Putz) תוספת' שבת ספ"ח (ט') כוחל . . אם לרפואה . . אם לתכשיט וכו'] —

תַּכְתָּק (פי' בל"פ تخت, تختة כסא Holz-Bank, (Sessel תכתקא דשגא (שבת קכ"ט.) עיי' בע' שגא[5]). בפ' כל כתבי בסוף מימרות דר' יוסי (שם קי"ט.) ר' אבהו הוה יתיב אתכתקא דשגא[6]) ומשייף[7]). בס"ג דפ' עד כמה (בכורות ל"א.) שמע דקאתי קטיר להו ארבע מאה[8]) תכתקי [פי'

---

[1]) בדפ"ע ושוחטין. [2]) וכ"ה בירו' מ"ק דפ"ב. [3]) הועתק מפי' ר"ח במ"ק. [4]) בל"צ pointe, Stich mit der Nadel. [5]) עיי"ש בשינויים. [6]) וכ"ה במדרש הגדול כ"י בשלח וכ"ה בראב"ש דפו"ו וכ"ה ברש"י אתכתקא דשאגא בשם רבינו לו יע"ש ברש"י ד"ה ומושיף נורא ובנו"ג דשינא ואולי נכון הוא והראיה כי כ"י ש"ס מינכען גורס דפילא עיי"ע שן א' ומ"ש. [7]) וכ"ה בהעתקת ר"ח ושם ג"כ הגי' דשינא, ובס' העתים הל' ע"ש (ד"ס שבת צד קל"ד.) (אתסתקא) [צ"ל אתכתקא] דשאגא דשייף נורא ובנו"ג דמושיף נורא. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפ' פיזו' וויניצי' נשמט בטעות.

כסאות] [1]) — (א"ב פי' כמו תכא דלעיל ונכפלה המלה ונקרא גם טכטך). *[אחי"ה תכא לחוד ותכתק לחוד כי תכא הוא ל"י ותכתק ל"פ הוא כאמור, ובע' טכטך כבר העירותי על גזרת המלה ועל השינויים ע"ש ועתה באתי להוסיף כי בבכירו' ל"א. אי' עוד בשט"מ השינוי ס"א טפטקי [וצ"ל טכטקי] ס"א תכתכי. ובמדרש הגדול כ"י וירא: תכתקי פאזא] —

תל (= תָּלָה בל"ס תלא aufhängen -an תְּלָא Pflock; תָּלוּי, תְּלָאי Henkel ועיי' בפנים שמות ופעל) בפ' ר"א אומר תולין בגמ' אין שורין (שבת ק"מ רע"ב) אמר רב חייא בר אשי האי תלא דבשרא שרי לטלטולי בשבתא [2]) דכוורי אסיר. פי' „יתד של עץ עשוי לתלות בו בשר ופעמים שתולין בו זולתו [שרי לטלטולי] אבל העץ שתולין בו דגים כיון שהדגים ריחם רע וקשה אין תולין בו דבר אחר ומסיחין דעתן ממנו ומוקצה מחמת מיאוס הוא ואסור" [3]). תלא לחמא קשי לעניותא (פסחים קי"א סע"ב) עיי' בע' סלת [4]). בפ' ג' בעדיות (מ"ט) טני של מתכת של בעלי בתים ותלוי המגרידות [5]) וישנו בפ' י"ב בכלים (מ"ו) פי' „אלו אבנים או טסי ברזל או נחשת שהן בשביל המרחץ לאוליירין העומדין לשרת את בני אדם וגורדין [6]) בהן את רגליהן כדגרסינן בשבת (קמ"ז:) מגרדתא דכספא" [7]) בפ' המוציא יין (שבת ע"ח סע"א) גמי כדי לעשות תלוי לנפה ולכברה [8]) ובפ' ט"ו בכלים (מ"ד) כל התלויין [9]) טמאין חוץ מתלוי נפה וכברה — בפ' השולח גט בגמ' הלל התקין (גיטין ל"ז:) אמר רבא [10]) ותלי ליה עד דאמר הכי [11]) פי' מכהו ותולהו המלוה ללוה עד דאמר הכי אעפ"י כן [12]). בנדה בר"ג דפ' האשה (ס'.) א"ל אין תולין מה טעם לפי שאין תולין כמו זה יש בשבת (כ"א.) לפי שאין מדליקין וכבר פי' בע' לפי [13]). *[אחי"ה השם תְּלָא (תַּלְיָא), תְּלוּי (תְּלָאי) נבנה מהפעל תלה בל"מ פי' החזיק דבר באויר -auf hängen ונקרא כן יתד שדרכו לתלות בו וכן נקרא בית יד של כלי כי תולין אותו ע"י בית היד שלו. ועוד נקרא תְּלוּי מה שתולה למעלה מן השוּרִים (über die Zeile Geschriebenes) גיטין ספ"ט (ז') גט שיש בו מחק או תלוי וכו' ובירו' גיטין ספ"ט ד"נ ע"ג אי' תְּלוּת. [14]) ועוד תלוי בקשור ראש הפכו הרמת ראש ילק' תהלים ר' תרכ"ד תחת שהייתי חייב לך תלוי ראש נתת לי הרמת ראש ובפסיקת' דר"כ צד י': ותנחומא כי תשא הגי' (לא נכונה) תחת וכו' הרמת ראש נתת לי תלוי ראש עיי' מ"ש המו"ל הח' רש"ב בהערה ט'. והשם המופשט תְּלִיָּיה (das Aufhängen, Schweben) סנהד' מ"ו: מצות תלייה. ירו' יומא פ"ו דמ"ג ע"ג קבעו בתלייה, ירוש' חגיגה ספ"א דע"ו ע"ד וירוש' סוטה רפ"ח דכ"ב: לעולם הוי רץ אחר השריפה יותר מן התלייה. והפעל שבת קל"ט: תולין את המשמרת ביו"ט ונותנין לתלויה בשבת. תוספת' שבת רפט"ז (י"ז) אימתי אמרו נותנין לתלויה ביו"ט וכו'. סנה' מ"ה: שב"ש תלה נשים באשקלון וכו'. מ"ו. כיצד תולין וכו' ע"ש. ירוש' תענית פ"ד דס"ט: תלו תליין בגרדון. ירוש' גיטין רפ"ז דמ"ח ע"ג הנשמה תלויה בו. ויק"ר פ"ג עי"ן תלויה. ברכות מ"ג: עיי"ע קר ד'. פסחים קי"א: עיי"ע סלתא א'.

---

[1]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ונ"ל דשייכים לערוך והועתק מפי' רגמ"ה בכורות שם. [2]) לפנינו לי' ועוד אי' לפנינו תליא אבל בה"ג בהעתקת ר"ח ובתוספו' קל"ט: ד"ה תלא וברש"י כ"י (ד"ס במקומו) אי' תלא כבערוך וכ"ה בכ"י ש"ס. [3]) הועתק מפי' ר"ח וכן הסכימו התוספו' שבת קל"ט: ד"ה תלא לפי' הערוך נגד פי' רש"י ע"ש ובהפשב"ע. [4]) וע"ש השינויים, וגי' תלה לחמא אי' באה"ת ובמנוה"מ עיי' ד"ס פסחים צד קע"א: [5]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ובדפ"ע המגרירות ובעדיות המגררות והגיה לנכון יעב"ץ המגרדות עיי"ע גרד וע' מגרדה. [6]) כ"ה בכ"י ובעיקרי התלמוד ובפי' רה"ג, ובדפ"ע וגוררין. [7]) הועתק מפי' רה"ג לכלים ושם לנכון מגרדתא וכ"ה בתוספתי פי"ז בשבת ובה"ג וכע' גרד אבל בדפ"ע כאן בט"ס מגררתא וכדאי' בש"ס לפנינו. [8]) וכ"ה תלוי במשניות נאפ' ופיז' ובנו"ג תלאי. [9]) בנו"ג התלוייות. [10]) בנו"ג רבה עיי' גליון הש"ס וכן גי' רבא בר"ן ברמב"ן וברשב"א עיי' הערה הבאה אח"ז. [11]) בדפ"ר בט"ס היכי. [12]) דברי רבינו נראה הם מקוטעים והר"ן סביב הרי"ף בגיטין פ"ד הביא בשם הערוך וז"ל ובערוך פי' תולה עיניו בו כאילו רוצה לקבל כדי שיתבייש הלה ויאמר לו אעפי"כ ע"כ וכנראה זה הפי' היה מונח גם לפני בעל כ"מ שפי' בהל' שמיטה ויובל פ"ט הל' כ"ח דברי רבינו כמו שכתוב בגמ' ותלי ליה וכו' קרוב לפי' הערוך. וכן פי' הרא"ש בשם עצמו בגיטין פ"ד רסי' י"ט וז"ל ונראה לפרש ותלי ליה כלומר יהא עיניו תלויות יושב ומצפה עד שיאמר כך וכן מפרש בירוש' (הלי ז') . . . אומר לו בשפה רפה והימין פשוטה לקבל וכו' והרשב"א בגיטין כתב כן בשם התוספות שכתבו בשם הרב רב ברוך תולה עיניו וידיו פשוטות לקבל עד דא"ל הכי וכן מצא בירושלמי ע"כ וזה לשון הרמב"ן (בספר הזכות צד מ"ב ע"ב) ועוד כתב אמר רבא ותלי ליה ראיתי מי שפי' שתופס המלוה בבגדו עד שיאמר ואעפי"כ ואין הדעת מקבלתו וג"כ אין לו פנים לזה הפי' וכו' ע"ש וכנראה שגם הרמב"ן ביון לפי' הערוך וא"כ ערוך יותר שלם היה מונח לפני הראשונים וזו דוגמא אחרת לדוגמאות שהבאתי כמבוא ח"א, XXXVII והלאה. [13]) ושם הבאתי הגי' הנכונה מכ"י ב"ר ומכאן ראיה שאמיתית היא. ובע' לפי הוסיף רבינו עוד דוגמא אחרת מגיטין ס'. ע"ש. [14]) ועיי"ה בתשה"ג סי' רע"ב (בהרכבי צד 138) והרבה מצוי כן שתולין בקצה הנוסח או בין טורין תליא דאדכרתא או דפירושא כו'.

מנחות כ״ט: ותלו ליה לכרעיה דה״י. ושם: תליא
כרעיה. ובהשאילה סוטה כ״א. תלה הכתוב וכו׳
נדה ס׳. עיי׳ לעיל בערוך. ב״ב קל״ד: תליא תניא
בדלא תניא. שם ק״ט: תולין את הקלקלה במקולקל.
תוספת׳ נזיר רפ״ג תלה נדרו בנדרו. תוספת׳ סוט׳
רפ״י תולין לצדיקים בחייהם וכו׳. ב״ר פכ״ג קין
הרג ונתלה לו ז׳ דורות.. אינו דין שיתלה לי
על זה. שם פכ״ב פל״ב שמ״ר פל״א קהל״ר פ׳ אם
יוליד תלאו ברפיון. ביצה כ״ז. וש״נ עיי״ע אשל.
ובנפעל ירו׳ תענית פ״ב דס״ה ע״ד אשרי אדם
שיש לו יתד להיתלות בו — אבל תלי ליה בגיטי׳
הנ״ל בערוך נ״ל הוא מל״ע ܬܠ רדף (verfolgen)
ומה שפי׳ ענין הרמה ונשיאה למרום עיי״ע הבא
אח״ז. ובענין תלית באויר עיי״ע תלא] —

תֵּל (מל״מ פי׳ גבעה וכן בל״ע ܬܠ Haufen, Hügel
ומזה השם נבנה הפעל תלה. תלי ענין הרמה
(erheben) כפ׳ שני בכתובות בגמ׳ העדים שאמרו
(כ׳:) תנן התם בפ׳ ט״ז באהלות (מ״ב) התלוליות
הקרובות בין לעיר בין לדרך. פי׳ „כמין הר קטן[1]
מן (דברים י״ג, י״) והיתה תל עולם״[2]. כפ׳ הקומץ
רבה בגמ׳ שתי פרשיות (מנחות כ״ט:) א״ל אדם
אחד ועקיבה בן יוסף שמו עתיד לדרוש עליהם
תילי תילים של הלכה. ערי מסכנות (שמות א׳, י״א)
תר״י (א׳) קרוין תלולין[3] וכן תרג׳ [ירוש׳] ערי
[ה]מבצר (במדבר ל״ב, י״ז) הבמחנים אם במבצרים
(שם י״ג, כ׳)[4], ערים גדולות ובצורות (דברי׳ א׳, כ״ח)[5].
ופן תשא עיניך השמימה (שם ד׳, י״ט) תר״י (א׳)
תלתלון[6] עיניכון[7]. קול רם (דברים כ״ז, י״ד) קול
תלי[8]. ובתבונתו נטה שמים (ירמיה י׳, י״ב) תרג׳
[בסוכלתנותיה] תלא[9] שמיא. בר״ג דפ׳ י׳ יוחסין
(קידושין ע׳.) ואלה העולים מתל מלח (נחמיה ז׳,
ס״א) אלו בני אדם הדומין מעשיהם למעשה סדום
שנהפכה לתל מלח. תל חרשא (שם) זה שקרא לו
אביו ואמו משתקתו ולא יכלו להגיד בית אבותם
(שם) זה אסופי שנאסף מן השוק. *[אחי״ה
תל כל״מ וכפי׳ רה״ג הר קטן והוסיף תל (ܬܠ)
בטיית עיי׳ למטה הערה 1. מגילה י״ד. בעל התל.
בהשאילה ברכות ל׳. תל שהכל פונין בו עיי״ע
תלף וש״נ הירוש׳. ובקבוץ פי׳ תִּילִין תִּילִין של
הלכה (מנחות הנ״ל) פי׳ קבוץ ורבוי. שהש״ר פ׳
ראשו אפילו דברים שאת רואה קוצין בתורה תילי
תילין הן וכו׳. ובכפילות הלמ״ד תלולית פי׳ ענין
הרמה (Erhöhung) ומל״מ הר גבוה ותלול (יחזקאל
י״ז, כ״ב) ויק״ר פי״ט פתר קרא בתלולית וכו׳
ובשהש״ר פ׳ ראשו כתם הקבוץ: בתלוליות וכן
הקבוץ תְּלוּלִיּוֹת כלים הנ״ל בערוך וכ״ה בכתובו׳
כ׳: ופירש״י תילי קרקע וכו׳ ע״ש וכן בל״ס תֵּלְלָא
Steinhaufen. וכ״ה בירוש׳ נזיר פ״ז דנ״ו רע״ג עפר
תלוליות ובתוספת׳ אהלות ר״פ ט״ו הגי׳ התלולות.
ושם ואיזו הוא תלולות זו תלולות של עפר[10]) —.
ומזה הפעיל בפעיל בתר״י לשמות א׳, י״א ויתר
המקומות שבערוך הנ״ל ועיי׳ עוד תר״י לדברים
ג׳, ה׳ קריין תלילן, ושם כ״ח, נ״ב והבצרות תר״י
ותליליא ועיי׳ תרג׳ לתהלי׳ ח׳, ב׳, י׳. ומזה הפעל
תָּלָה, תְּלָא ענין הרמה ד״מ הרמת עין ונשיאת
עין למרום (die Augen erheben) רק בתר״י עיי׳
לבראשית ל״ח, כ״ה תלת עיינה למרומא; שם
מ״ט, כ״ב דתתלי עינך וכו׳ ועיי׳ לבמ׳ ל״א, נ׳;
לדברים ד׳, י״ט וכן בדרז״ל ב״מ נ״ה: לא יתלה
עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים. ב״ר פצ״ח
תלה עיניו והביט המלך וכו׳, ירוש׳ סוטה פ״א
דט״ז ע״ד בפתח עינים (בראשית ל״ח, י״ד) שתלת
עיניה בפתח שכל העינים מצפות לו, שם די״ז.
את תלית עינים על חורן. ובינוני פעול
(ותמורת תואר) תלי עיי׳ תרג׳ דברים הנ״ל קול
תלי, ובירו׳ ביכורים פ״ג דס״ה ע״ג אתר תלי פי׳
מקום גבוה. אתפעל מִתְלָא ב״ר פכ״ב ורבינו
הביאו בע׳ הבא אח״ז. ואולי מזה השם תלוי ראש
עיי״ע הקודם לזה] —

תל (מע׳ הקודם תְּלָא (sich erheben) בבראשי׳
רבה[11]) פ׳ כ״ג (פכ״ב) הלוא אם תיטיב שאת
(בראשית ד׳, ז׳) אין יצר הרע מהלך לצדדין אלא
באמצע פלטיא ובשעה שרואה אדם משמש[12])
בעיניו מתלה בעקבו מתקן בשערו אמר הדין דילי[13]).
(א״ב פי׳ מגביה עצמו ואינו נוגע בעקבו לארץ).
*[אחי״ה וכ״ה במיוחס לרש״י מתלא בעקבו מגביה

---

1) בכ״י רה״ג אי׳ עוד: תל בטיית. 2) הועתק מפי׳ רה״ג לאהלות. 3) וכ״ה במתורגמן ובעיקרי התלמוד תלולן ובנו״ג בתרגי׳ תלילן. 4) בנו״ג בתר״י הבכרכין פציחי חניין אין בחקרין. 5) בנו״ג בתר״י קרוין רברבן וכריכן. 6) בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד תלתלין. 7) בנו״ג בתר״י ודילמא תתלון עיניכון. 8) בנו״ג רמא. 9) בדפו׳ התרג׳ בס״ס תלת. 10) תלולין בכורות מ׳: עיי״ע תלתול. 11) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ז׳, וב״ר אבל בשאר כ״י ודפ״ע בט״ס בויקרא רבה. 12) בנו״ג ממשמש וכ״ה בילק׳ משלי כ״ו ר׳ תתקס״א. 13) בנו״ג בב״ר מתקן בשערו מתלא בעקיבו ובילק׳ משלי הנ״ל מתלה בעקיביו.

בגופו. ובמ"כ תולה עקבו למעלה דרך גאוה לילך עקב בצד אגודל ע"כ והוא מע' הקודם אתפעל של תלא] —

* תֵּל אַרְזָא (שם מקום) יבמות פט"ז מ"ז.

* תְּלָא, תְּלָה (פי' ענין עמידה בין השמים והארץ in der Schwebe halten, in der Luft schweben) כנראה מע' תל ב' פי' ענין הרמה מעל הארץ תרג' עומד בין הארץ ובין השמים (דה"י א' כ"א, ט"ז) קאים ותליל באוירא. ונאמר על הספק שהוא תלוי ואינו ברור כאלו עומד בין הארץ ובין השמים. פסחים י"א: תולין כל חמש, תולין לא אוכלין ולא שורפין. ושם: התלויה. יומא פ"ה: תולה עד שיבא יוה"כ ויכפר, ירו' סנהד' רפ"י דכ"ז סע"ג תולה ויוה"כ מכפר. הוריות ט'. כריתו' י"ז: אשם תלוי עיי"ע אשם וש"נ. נדה ס'. טהור ותלוי. תוספת' פסחים רפ"א טהורה בפני עצמה תלויה בפני עצמה. תרג' משלי י"ג, י"ב דתלי בסברא, תרג' קהלת ט', ב' כולא במזליא תליא[1]. ירוש' ערלה פ"א ד"ס סע"ד ערלה תלוי לדעתו ומעשרו' אינן תלויין לדעתו. אתפעל תר"י א' בראשית ד', כ"ד עד שובעא דרין אתליו ליה וכו' עפ"י ב"ר פכ"ג עיי"ע תל א' ואולי לפי זה כאן שייך ציון הלזה ע"ש.

תְּלָא אִילָן ("Baumhänger" ,Baummarder ועוד עיי' בפנים) בפ' במה מדליקין בגמ' כל היוצא מן העץ (שבת כ"ח.) ר' נחמיה[2] אומר מכסה אחד היה ודומה כמין תלא אילן והא תלא אילן טמא הוא. פי' בתשובות חיה קטנה כדמות חתול ומרוקם הוא ויש בו גוונין הרבה וטמא הוא ושמענו שמצויין הן במקומכם שצדין בהם שפנים ובל' ארמי שמו שיסקא[3] ובל' ערבי זביב ובל' יון תלא אילן. *[אחי"ה לא מצאתיה בל"י ומ"ש ה' לעוויזאהן צד 97 ὕλης ζηλοῦν פי' "המשתוקק ליער" ורמ"ל מן θάλλω ועוד ὅλον דחוק ורחוק הוא מאוד ובע' גלקסינון (ח"ב, רפ"ט) העירותי כי אולי צ"ל קלא אילן עש"ה אבל ממה שרצה רבינו לפרש בשם תשובות שהוא מין חיה קשה להלמו למצוא הגזרה מל"י ולדעתי הוא לשון ארמי ונקרא' חיה גלאקטיטן פי' מין חולדה אשר תמיד יושב על האילי: תלא אילן כלומר תולה על האילן וכן נקרא בלא"ש Baummarder ובל' רומי martes abietum ויש לו גוונים שונים תכלת וארגמן[4]. ואולי לפי זה נוכל להגיה תחת תלא אילן קלא אילן שפי' ג"כ צבע תכלת ועוד קלא = γαλῆ פי' בל"י הולדה Wiesel ואילן נ"ל מל"י ὑλαῖον יערי והוא כמו אגריון ἄγριος ובאמת γαλῆ ἀγρία נקרא מין חולדה שצדין בו שפנים ובלא"ש Frettchen וא"כ (תלא) [קלא] אילן הוא כמו γαλῆ ἀγρία = ὑλαῖα ,Frettchen. ועוד בל"י ὕλλος פי' הולדה הנקרא Ichneumon וא"כ (תלא) [קלא] אילן ὕλλος γαλῆ וחיה זו שמנומרת בגוונין דומה לחתול. ובענין זביב בלשון ערבי الزبزب כבר העיר סופר ערבי שהוא דומה לחתול (الزبزب دابة كالسنور עיי' באכארט שהאריך בזה) אבל מה הוא שיסקא או שפקא לא ידעתי ואולי צ"ל פרשקא והוא בל"פ پرسق חולדה] —

* תולבקני (שם מקום) מגילה ו'. כתובות קי"א: ועיי"ע אקרא ומ"ש בח"א, ר"ס. ובמדר' הגדול כ"י ויחי: אקרא דתולבוקני.

תלביש (שם מקום ? Thalbis) בפ"ק ביומ' ללשכת פרהדרין (יומא י'.) תלמי בנה תלביש.
*[אחי"ה בנו"ג תלבוש] —

תְּלָג (פי' בל"ס תַּלְגָא בל"ע ثلج = שלג ,Schnee והושאל לחולי הצינה Erkältung) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ז:) לתלגא בשרא שמינא — (א"ב פי' חמימות הבא אחר קור מדי יום ביומו או מדי יום שלישי או מדי יום רביעי. תרג' (תהלים נ"א, ט'; קמ"ז, ט"ז; איוב כ"ד, י"ט) שלג: תלגא). *[אחי"ה וכן פי' רש"י בגיטין שם חולי שאחזו מחמת צינה ע"כ. ועוד בהשאילה שבת קנ"ב. טור תלג עיי"ע טר ג' ועיי"ע בי אבידן. תעני' ג' סע"ב מעלי תלגא לטורי, סנהד' צ"ו סע"ב דאתי מתלגא וממיטרא. שם י"ה: עיי"ע תר י'. והוא מל"מ דניאל ז', ט'.

תּוֹלְדוֹת (מל"מ פי' משפחה ועוד בדרז"ל היחיד תולדה פי' מסובב מדבר אחר Abstammung, Abzweigung) בב"ר פי"ב אלה תולדות השמים והארץ (בראשי' ב', ד') כל תולדות שבמקרא

[1]) זוהר: הכל תלוי במזל אפי' ספר תורה שבהיכל. [2]) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ר ובשדפ"ע בט"ס ר' עקיבה. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו אי בי ה"ב ובעיקרי התלמוד שישקא ובכ"י ל"ד טיסקא אבל בדפ"ע שפקא. [4]) paniceo et fusco colore כמו שכתב סופר רומי שהובא אצל באכארט היאראזאיקאן ח"ב, 389.

חסר בר מן תרין [ו]אלה תולדות פרץ (רות ד׳, י״ח) והדין למה אינון [1]) חסרין ו׳ כנגד ששה דברים שניטלו מאדם הראשון ואינן חוזרין לתיקונן עד שיבא בן פרץ לפיכך מלא ואלו הן חייו וזיוו [2]) קומתו פרי הארץ ופרי האילן ומאורות. *[אחי״ה כבר העירותי במאמרי במ״ע מ״ג חכ״ה צד 76 שזה הדרוש בא לרז״ל מדמיוני הפרסיים קרובים לזה עש״ה ועיי׳ מ״ש בענין מסורת תולדות במנחת שי בראשית ב׳, ד׳. והוא העיר ג״כ על סוף רות רבה אבל לפנינו בד״ה רב אבא בר כהנא קטוע המדרש ע״ש. ובב״ר שם אי׳ כמה דרשות בענין תולדות: מלמד שבו ביום נבראו בו ביום הוציאו תולדות . . ג׳ דברים הללו הן הן עיקר ברייתו של עולם ושהו ג׳ ימים והוציאו ג׳ תולדות וכו׳ ע״ש כל הענין ועיי׳ ירוש׳ חגיגה פ״ב דע״ז רע״ד ושם הגי׳ עשו תולדות. סוטה ל״ו סע״א שניה כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם ופירש״י כסדר לידתן — והפכו עיקר ואב. ירוש׳ שבת פ״ב ד״ה. שחיטה עיקר וחבורה תולדה, ירוש׳ ב״ק רפ״א ד״ב. נגיפה נגיחה עיקר הן ואת עביד לון תולדות, שם: תולדות הקרן, תולדות הבור, תולדות הרגל, תולדות השן. ירוש׳ שבת פ״ו ד״ט. לחייב על התולדות. בבלי ב״ק ב׳: ע״ש כל הענין, שם עמוד א׳ אב ותולדה וכו׳ הך דהוה במשכן חשיבא קרי ליה אב דלא הוי במשכן השיבא קרי ליה תולדה, שם: תולדות תולדותיהן, פסחים מ״א סע״א ירוש׳ פסחים פ״ז דל״ד רע״ב ת.לדות אש — תרג׳ מולדתה (אסתר ב׳, י׳) תולדותה (בקצת דפוסי׳ תילדותה ובתרג׳ שני הקבוץ תּוּלְדְתְהָא), תרג׳ שני ג׳, ג׳ בתולדותיה בכיא ואלייא. ועוד תרג׳ וילדתך (משלי כ״ג, כ״ה) תולדתך] —

תְּלַה (= בל״ס תְלח einreissen; תִּילְהָא (תילחא Riss) כפ׳ אלו טרפות בגמ׳ דרוסת הזאב (חולין נ״ג:) ובגמ׳ אחוזת הדם (שם נ״ט.) מיתלהא ונפלה תילהי פי׳ מתנתחת ומפלת איברים איברים. בר״ג דפ׳ שתי הלחם (מנחות צ״ד:) סניפין למה לי אגב יוקרא דלחם תלה. ושסע אותו (ויק׳ א׳, י״ז) תר״י (א׳ וב׳) ויתלה יתיה — (א״ב בנוסחאות כתוב תלחי תלחי ובתרג׳ ויתלע יתיה). *[אחי״ה וכן ענין ثلع, ثلغ פי׳ שבירה ולפי גי׳ רבינו הוא מל״ס תלה ענין נתיחה ופריקה וכלשון סורי׳ אי׳ לפנינו בחולי׳ נ״ג: תלחה ונפלה תילחי תילחי ופירש״י תלחה מתפרקת ונופלין ממנו חתיכות חתיכות, וכן לשם נ״ט. נפל תילחי תילחי ובמנחו׳ פירש״י תלח: נשבר וכן גרס רגמ״ה שם תלח, אבל בילק׳ תרומה ר׳ שס״ט אי׳ תלה וכ״ה תילהי כגי׳ רבינו באיכ״ר פ׳ דוב אורב: ויפשחני תילהי ועיי׳ מ״כ שם] —

* תְּלְהָא, תִּלְחָא (פי׳ בל״ס תֶּלְחָא חתיכה Stück) והקבוץ תילחי כגי׳ רבינו בע׳ הקודם לזה.

* תְּלוּי, תְּלוּת תלייה עיי״ע תל א׳.

* תְּלַל, תְּלוּלִית עיי״ע תל ב׳.

תֶּלֶם (מל״מ וכן בל״ע تلم ובל״א וסורי׳ תְּלָמָא Furche והפעל תְּלַם בל׳ ערבי تلم Furchen ziehen) בפ״ב בכלאים (מ״ו) בי״ש אומרים עושה שלשה תלמים של פתיח [3]) כמו (איוב ל״ט, י׳) בתלם עבותו, פתיח [4]) כמו (דברים ט״ו, ח׳. י״א) פתוח תפתח. *[אחי״ה וכלשון תרג׳ תלמא לתהלים קכ״ו, ו׳; לאיוב שם, והקבוץ לשם ל״א, ל״ח תְּלְמַיָּהָא, לשון זכר תלמים כלאי׳ הנ״ל, שם פ״ב מ״ג כתלמי הרביעה ובל״נ ב״ר פל״א היה מתלים תלמיות ולרוב בל״ז יומא י׳. תלמי שמשים את הארץ תלמים תלמים ועיי׳ עוד במד״ר פט״ז, רות רבה פ׳ ותלכנה. ספרי עקב פ׳ מ״א מכוון את הפרה לתלמיה. מכות פ״ג מ״ט יש חורש תלם אחת וכו׳ ובפסחים מ״ז. יש חוריש תלם אחד וכו׳, ב״ר פס״ז אפי׳ הדיוט אינו הורש תלם בתוך תלם ונביאים חורשים תלם בתוך תלם. והפעל בהפעיל ב״ר פל״א הנ״ל] —

☞ תלם (פי׳ בל״ס וע׳ ענין עושק והמרוצה עיי״ע טלם ב׳) תר״י שמעון ולוי אחים (בראשית מ״ט, ה׳) אחין תלמין גברין פ׳ בל״י חצופים ומרי נפש עיי״ע טלם. *[אחי״ה אבל שם (ח״ד, ל״ה) כבר השגתי על זו הגזרה של ר״ב והוכחתי כי עיקרו מל״ס וע׳ ע״ש] —

תַּלְמוּד (תפעל מן למד וכן בל״ס תַּלְמֵד פי׳ ענין לימוד Lehre, Studium ובפרט כמו גמרא Talmud) כפ׳ יש נוחלין בגמ׳ איש פלוגי יירשני

1) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע אינן. 2) בנו״ג זיוו חייו וכ״ה בילק בראשית ר׳ י״ז ועיי׳ תנחומא בראשית סי׳ ו׳ בספר אחר ובנו״ג ואינן חוזרין וכו׳ לבסוף ע״ש. 3) כ״ה בכ״י ובדפ״ר אבל בדפו״ו פתוח. 4) בדפו״ו בט״ס פתת.

(כ"ב ק"ל:) ת"ר אין למדין הלכה לא מפי תלמוד [1] פי' ר"ח ז"ל מפי תלמוד זה שכתוב במשנה והלכה כדבריו כגון הא דתנן במשנת נדה (ז'.) ר' אליעזר אומר ד' נשים דיין שעתן וכו' עד והלכה כדבריו [2]) ותנן עוד (שם ל"ו: במשנה) המקשה כמה תשפה ותהא זבה מעת לעת דברי ר"א והלכה כדבריו [3]) ותנן עוד (נדה ס"ח:) זב וזבה שבדקו עצמן יום ראשון ומצאו טהור וכו' עד והלכה כדבריו [4]) אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' אליעזר בד' והני תלת מינייהו (נדה ז':) ואקשינן (שם) מאי אתא לאשמועינן בכולהו תנא בהו הלכה כדבריו במתניתין ופרקינן אין למדין הלכה מפי תלמוד ולולי שאמר שמואל הלכה כדבריו בהני תלת לא הוה מיתוקמא הלכה ממתניתין כיוצא בהן ביבמות (מ"ט.) איזהו ממזר שמעון התימני אומר כל שחייבה עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו ולולי שאמר בתלמוד שהלכה כדבריו לא סמכינן אמאי דפסיק הלכה במתניתין. תלמוד ירושלמי בראש פיאה [5]) (ירו' פיאה פ"ב די"ז סע"א) אין למדין לא מן הלכות ולא מהגדות ולא מתוספו' אלא מן התלמוד פי' לאו דסמכא הוא אלא אם יסמכו בו אנשי התלמוד ויודו [6]) בו [7]). בפ' החולץ תנן (יבמות מ"ט.) איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבא דברי ר"ע שמעון התימני אומר כל שחייבת עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו פי' ר"ח ז"ל [8]) קיי"ל הלכה כוותיה ולא משום דתני במתניתין הלכה כדבריו דבהדיא קיי"ל אין למדין הלכה לא מפי תלמוד וזה מפי תלמוד ולא מפי מעשה אלא משום דתני לה גבי הילכתא פסיקתא בפ"ק בהלכה בתרא (יבמות י"ד:) גופא אמר ר' אלעזר אעפ"י שנחלקו ב"ש וב"ה בצרות מודין שאין ממזר וכו' ותנן בקידושין סתם בפ' האומר לחבירו (ס"ו:) כל מי שאין לו עליו קידושין אבל יש לה קידושין על אחרים הולד ממזר ואיזה זה הבא על אחת מכל העריות האמורות בתורה. ירו' בפ' החולץ (יבמות פ"ד ד"ו סע"ב) בר מנדה מ"ט שנייה היא הנדה שאין בה שאר בשר לפיכך אין ממזר ממנו [9]). בפ' אמרו לו בגמ' ר' אליעזר אומר (כריתות י"ג סע"ב) ביד משה (ויקרא י', י"א) זה תלמוד יכול אפי' משנה ת"ל ולהורות רבי [10]) יוסי [11]) בר' יהודה אומר יכול אפי' תלמוד ת"ל ולהורות שמעינן מדר' יוסי בר' יהודה שקריאת התלמוד אינה הוראה כמאן אזלא הא דתניא יצא שרץ טמא וצפרדע טהור ששתויי יין מורין בהן הוראה גימא [12]) ר' יוסי בר' יהודה היא דאמר קריאת התלמוד אינה הוראה ומקשינן עלה דרב מי אמר רב הלכה כר' יוסי בר' יהודה דאמר קריאת התלמוד אינה הוראה והא רב לא מוקי אמורא עליה מיומא טבא לחבריה (ביצה ד'. זבחים י"ח. מסכת סופרים פי"ח הל"ד). פי' כיון שהיה שותה יין ביו"ט לא הוי מוקי אמורא כלומר לא היה דורש אפי' בדברים שיעשו ביו"ט שני וכל שכן לזולתו מכלל דשתויי יין אסורין לקרות בתלמוד כי הוראה היא ופרקינן רב לא הוה נמנע אלא מן ההוראה ואמרי' ולוקי אמורא לאשמעינן תלמוד לא יורה ופרקינן כל היכא דמוקי רב אמורא לא סגי ליה בלא הוראה כלו' לא יתכן לרב להשמיע דברי התלמוד בלא הוראה [13]). בס"ג דפרק הישן (סוכה כ"ח.) מקרא ומשנה

---

[1]) כ"ה בכ"י ש"ס ובכל הדפוסים הישנים ונשתנה בדפו' באסילי' למוד וגי' תלמוד אי' ג"כ בנדה ו' סע"ב וברשב"ם אי' לא מפי הגמרא ובכ"י ש"ס ר' לא מפי משנה ולא מפי תלמוד. [2]) בנו"ג אבל הלכה כר' אליעזר. [3]) בנו"ג המקשה נדה . . ושפתה מעה לעת וילדה הי"ז יולדת בזוב דברי ר"א. ולי' במשנה והלכה כדבריו אבל הבא אפסק בנדה ז': וכן סתם לן הנא כוותיה בזבי' פ"ב מ"ג עיי' תוי"ט לנדה פ"ד מ"ד וזבי' שם. [4]) גם שם לי' במשנה והלכה כדבריו. [5]) וכ"ה ברשב"ם ב"ב ק"ל: ד"ה עד שיאמרו: בתחלת פיאה ירוש'. [6]) כ"ה בדפ"ר פיז' ואמ' וב"ה בכ"י ב"ר אבל בכ"י ו"ו ול"ד וק"ט ודפו"ו ויורו. [7]) בכ"י ה"ב ויורו כן. [8]) עיי' תוספו' יבמות מ"ט. ד"ה שמעון שכתבו כן בשם עצמם והאריכו בראיות אחרות. [9]) בנו"ג בירו' התיבון הרי נדה שנייא היא שאין כתוב בה שאר בשר ע"כ — ודע כי רוב דברי הערוך בשם ר"ח הובאו ברשב"ם ב"ב ק"ל: ד"ה עד שיאמרו בשם עצמו ונ"ל שנשמטו בדברי הרשב"ם תיבות „פי' ר"ח ז"ל" ובפרט לפי הצעת פי' הרשב"ם בד"ס (צד ק"פ:) דברי רשב"ם מתאימים לדברי הערוך (בשם ר"ח) ונראה שדברי הרשב"ם שהם מיוחדים לו לעצמו מתחילים במ"ש אבל בהלכות הפסוקות בדברי האמוראין ודאי סמכינן דכיון שפסקים וכתבום רב אשי ורבינא שהם סוף הוראה ודאי עלייהו סמכינן וכו' אבל אפסק דגמ' סמכינן דכולהו הוו הלכה למעשה וכו' עש"ה וכ"ה בפי' הרא"ם הובא בשט"מ ב"ב ק"ל: אין למדין הלכה מפי תלמוד פי' כשהתלמוד יושב לפני רבו ומעיינין בהלכה ועלה בידם מהסברה שהלכ' כר' פלוני אין אותו תלמיד רשאי לסמוך וכו' (וכ"ה ברשב"ם ד"ה לא מפי גמר') וכו' וסיים וזה התלמוד שלנו הלכה למעשה הוא שלא נכתב אלא אחר עיון ודקדוק בכמה דורות ולאחר כמה מהדורי וכאלו אמרו לנו כן הלכה למעשה הוא שהרי לעשות בו מעשה כתבוהו ע"כ ובענין פירש"י עיי' מ"ש בפנים בהוספותי. [10]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע פי' רבי ומלת פי' יש למחוק. [11]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וב"י ובד"ר אבל בדפו"ו בט"ס יוסף. [12]) בדפ"א ופראג בט"ס טמא. [13]) וזה לא כפי' הרגמ"ה אשר אחריו נגרר רבינו כמעט תמיד.

תלמוד[1] הלכות והגדות[2]. בס"ג דפ' אלו מציאו' (ב"מ ל"ג סע"א) הוו רץ למשנה יותר מן ה תלמוד[3]. בחלק בגמ' ר"ע אומר (סנהד' ק' סע"ב) כל ימי עני רעים (משלי ט"ו, ט"ו) אלו בעלי תלמוד וטוב לב משתה תמיד (שם) אלו בעלי משנה רבא אמר איפכא[4]. בס"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ד.) הכן בחוץ מלאכתך (משלי כ"ד, כ"ז) זה מקרא משנה ותלמוד[5] ועתדה בשדה לך (שם) אלו מעשים טובים אחר ובנית ביתך (שם) בא ודרוש וקבל שכר. בפ' הגוזל עצים בגמ' נתן לו את הקרן (ב"ק ק"ד סע"ב) גזילה ועשק[6] אבידה ופקדון יש תלמוד ישתלמון קאמר מר[7] דמשמע ישתלמו מן היורשין דילפי מרישיה דקרא יש תלמוד קאמינא דניכתב קרא והשיב את אשר גזל או את אשר עשק או את אשר הפקד אתו או את אשר מצא מדכתב רחמנא (ויקרא ה', כ"ג) גזלה ועשק פקדון ואבדה ש"מ שהיורשין משלמין קרן[8]. *[אחי"ה א) בהוראת לימוד ברכות ל"ח: מהדר תלמודיה עיי' תוספות שם ועיי' חולין פ"ו: כריתות כ"ז. פסחים ס"ח: עירו' נ"ד. תלמודו מתקיים בידו . . אין תלמודו מתקיים בידו. מ"ק כ"ה: אוקמתיה לתלמודאי, שם כ"ח: ותלמודו בידו. פסחים מ"ט: תלמודו משתכח ממנו. כתובות ע"ז. נהדר תלמודאי. אבות פ"ד מי"ג ב"מ ל"ג: הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון ועיי' בפירש"י, שבועו' מ': תלמוד ערוך הוא בפי וכו', פיאה פ"א מ"א מגיל' ג'. ט"ז: קידושין מ'. תלמוד תורה, ירו' גיטין פ"ז דמ"ח ע"ד הדבר צריך תלמוד, ירו' הוריות פ"ג דמ"ח: כשהיה חצי תלמודו מזה וחצי תלמודו מזה. סנהדי נ"ט: מ"ק ג' רע"ב מאי תלמודא, והרבה פעמים תלמוד לומר (ר"ת ת"ל) פסחי' כ"א: כ"ד. ע"ז י"ח: חולי' קל"ז. (עיי"ע תלש). כריתות י"ג: והרבה זולתו. וכן הרבה במכילת' עיי' מכילת' בא פרש' ז' (צד ז' בהוצי' ה' פריעדמאן) ושם צד מ"ח. נ"ט. ע"ו. פ"ג. — ווהקבוץ שהש"ר פ' ראשו תַּלְמוּדוֹת של תורה. אבות פ"ו מ"ו ולא מגים לבו בתלמודו. מ"ק ט"ו. שלא יפסיד מתלמודו כ"ה בכ"י ש"ס ובשאילתו' פ' מקץ, ובריי"ף ובראי"ש שלא יפסיד את תלמודו ובנו"ג שלא יפסיק את לימודו. תוספת' ב"מ ספ"ב ואיזה הוא רבו . . ר"מ אומר רבו שלימדו חכמה ולא רבו שלימדו מקרא ר' יהודה אומר כל שרוב תלמודו הימנו ר' יוסי אומר וכו' ובענין בית תלמוד עיי"ע בית סופר ומ"ש בח"ב, ע"ז. ועוד תלמוד (Theorie) הפכו מעשה (Praxis) קידו' מ': תלמוד גדול או מעשה גדול וכו' עש"ה. ירו' פסחים פ"ג ד"ל: כך שנה רבי המעשה קודם לתלמוד נמנו וכו' התלמוד קודם למעשה ועיי' ירו' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג ויתר המקומות הנרשמים בע' בית ארים (ח"ב, ס"ב). ספרי עקב ר"פ מ"א ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (דברים ה', א') מגיד הכתוב שהמעשה תלוי בתלמוד ואין תלמוד תלוי במעשה וכן מצינו שנענש על התלמוד יותר מן המעשה וכו' ושם שומע אני שלא נתחייבו בתלמוד עד שנתחייבו במעשה ת"ל וכו', ושם ר"ה ולעבדו: ולעבדו זה תלמוד אתה אומר זה תלמוד או אינו אלא עבודה ממש וכו' עד כשם שעבודת מזבח קרויה עבודה. ב') נקרא תלמוד כמו גמרא בלא"ר ענין לימוד ומדרש ולפעמים אי' תחת תלמוד המלה: מדרש עיי' הציונים אצל ג"פ לה' צונץ צד 43 ויפה אמר בעל דור דור ודורשיו (ח"ג, י"א) עיקר התלמוד הוא מדרשה של המשנה כמו שמדרש הכתוב הוא תלמודו של המקרא ועתה לענין זה הכנוים מדרש ותלמוד שוים במושגם ובמצאנו לפעמים על ענין הלמוד מן הכתוב שיאמרו לתלמודו הוא בא, מאי תלמודא הוא שוה בענין כאלו יאמרו למדרשו הוא בא מאי מדרשו ועתה בצדק היו מכנים את המדרש הנדרש במשנה בשם תלמוד ע"כ והרבה פעמים אי' גמרא או ש"ס בדפוסי הש"ס מן באזיל והלאה ובכ"י ש"ס ובדפ' הראשונים לנכון תלמוד ד"מ ב"מ ל"ג רע"ב שבקו כ"ע מתניתין ואזלו בתר תלמודא והדר דרש להו ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד ובנו"ג גמרא וכן ב"מ שם סוף עמוד א' נותנין עליה שכר בתלמוד כדאי' בכ"י ש"ס ובכל דפוסים הראשוני' עד דפ' באזיל (עיי' ד"ס במקומו). מ"ק ג' רע"ב ונסיב לה תלמודא לפטורא כ"ה בכ"י ש"ס ובכל דפ' הראשוני' ובנו"ג הש"ס. ושם כ"א. אבל . . אסור . . לשנות וכו' בתלמוד בהלכות ובאגדות כ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובנו"ג בהלכות ובהש"ס ובאגדות. וכ"ה שם ט"ו. בתלמוד בדפ"ר ובדפ' באזיל והלאה בש"ס. ברכות כ"ב. ולשנות במשנה ובמדרש ובתלמוד ובהלכות ובהגדות כ"ה בכ"י ש"ס

[1]) וכ"ה בכ"י ובדפי הראשונים עד באסיל ושם גמרא ובפי' ר"ח: תלמוד. [2]) בנו"ג ואגדות. [3]) וכ"ה בכ"י ובדפי הראשוני' עד באסיליא ושם גמרא. [4]) ובב"ב קמ"ה: אי' בעלי גמרא אבל בכ"י ובדפוסי' הראשונים בעלי תלמוד. [5]) בנו"ג גמרא ובילקי משלי אי' תלמוד. [6]) בנו"ג ועושק. [7]) בנו"ג יש תלמוד קאמר מר או ישתלמו קאמר מר א"ל יש תלמוד קאמינא בכ"י ש"ס ה' כגי' הערוך ישתלמון. [8]) וזה כפי' הגאון שהובא בשט"מ לב"ק ד"ה יש תלמוד עש"ה באריכות הלשון.

מ' ובתוספת' ובנו"ג גמרא עיי' ד"ס שם. סנהדר' ק' סע"ב יסכן בם אלו בעלי תלמוד כ"ה בכ"י ש"ס ודפ' הישנים עד באזיל ובנו"ג בעלי הש"ס וכן זבחים ה'. ונסיב לה תלמודא כ"ה בכ"י ש"ס ודפ' הישנים ובנו"ג הש"ס. חגיגה י' רע"א הפורש מן התלמוד למשנה . . . אפי' מתלמוד לתלמוד כ"ה בכ"י ש"ס ובדפ' הישנים ובנו"ג מש"ס לש"ס. ועוד עיי' מ"ש לעיל בהערה 6 — 1 על הציון מסוכ' כ"ח. וב"ב קמ"ה: ברכות ה'. להורותם זה תלמוד כ"ה בכ"י ש"ס ובדפ' הישנים ובה"ג ובע"י הראשון ובנו"ג גמרא. שהש"ר פ' משכני: נרוצה . . אם למשנה למשנה אם לתלמוד לתלמוד אם לתוספתא לתוספתא. שמ"ר פמ"ז הלכות ומדרש ואגדות והתלמוד יהיו על פה ועיי' ויק"ר פכ"ב ובע' תוספה — ורב אשי עשה מהדורות לתלמוד עיי"ע אשי וע' הדר (ח"ג, קפ"ז ומ"ש). ובענין שני התלמודים (בבלי וירושלמי או גמרא דבני מערבא או תלמוד ארץ ישראל) עיי' מ"ש בשום שכל בעל דדו"ד ה"ג ר"ל והלאה ועיי' מבה"י למהרז"ף צד כ"ה: והלאה. ואין כאן מקום להאריך][1] —

תַּלְמִיד (מל"מ (דה"י א', כ"ה ח') הלומד אצל המלמד Schüler כל"ס תַּלְמִידָא בל' ערבי' تلميذ, تلميذ) בר"ג דפ' מי שאמר הרני נזיר ושמע חברו ואמר ואני (נזיר כ' סע"ב) א"ל תוב[2] לא שבקת רווחא[3] (לתלמודא)[צ"ל לתלמידא][4]. בפ"ק בקידו' בגמ' כל מצות האב (ל"ג:) כל תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו נקרא רשע וכו'. *[אחי"ה תלמיד הפכו רב ברכות ס"ג: כל תלמיד שכועס עליו רבו וכו', שם: תלמידך משרת תחתיך, ועוד שם מאמרי' אחרים. פסחי' נ"א. תלמיד לא ירחץ עם רבו. שבת י"ט: עירו' נ"ג: ההוא תלמידא וכו', שם נ"ד. תלמיד אחד היה לו לר' אליעזר וכו', שם י"ג: תלמיד היה לו לר"מ וסומכוס שמו, שם תלמיד ותיק היה ביבנה וכו' והרבה בירו' תלמיד ותיק עיי"ע ותיק וש"נ. עירו' ס"ג. ב"ב קנ"ח: תלמיד חבר. ירוש' שקלים רפ"ג דמ"ז: חבר ותלמיד הוה דר"ע ועיי' בענין תלמיד חבר יד מלאכי סי' תרס"ד. ביצ' כ': מעשה בתלמיד אחד וכו', תעני' ז'. תלמיד הגון, ח'. תלמיד שתלמודו קשה וכו', י' רע"ב תלמיד יחיד, מ"ק ה'. ר' ינאי ה"ל תלמידא וכו', ט' סע"א תלמיד שנפטר מרבו. ט"ז. מנודה לרב מנודה לתלמיד ע"ש, חגיגה י"ד. תלמיד המחכים את רבו, יבמות צ"ו: אף ר"א תלמידך יושב ודורש וכו', כתובית צ"ו. המונע תלמידו מלשמשו. קידושין ל': הרב ותלמידו, מ"ט: ע"מ שאני תלמיד. ב"ק קי"ז: יכנס תלמיד אצל הרב, ב"מ ל"א. תוכיח אפי' תלמיד לרב, ב"ב קס"ה: כן דעת תלמידכם נוטה, סנהד' ס"ה: לא חסרתי מרבותי ולא חסרוני תלמידי, שם צ"א סע"ב כל המונע הלכה מפי תלמיד וכו', ק"ה: בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו, ק"ו. רבי חברי תלמידי, מכות י'. תלמיד שאינו הגון, חולי' ו'. אם יודע תלמיד ברבו וכו', כ"ד. תלמיד שלא ראה סימן יפה ה' שנים וכו', תמורה ט"ז. בשעה שהתלמיד הולך אצל רבו וכו', אבות פ"ד מי"ב יהא כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, סנהד' י"א. תלמידו של עזרא . . . תלמידו של הלל, ויק"ר פ"א וריש מגילה איכ"ר תלמידו של אדם נקרא בנו. במד"ר פי"ח אי אהרן כהנא רבה את תלמידא אי קרח כהנה רבה את תלמידא. והקבוץ תלמידים ברכות ט"ז: כ"ח. שבת נ"ה: עירו' י"ג. נ"ג. סוכה כ"ה. מ"ק ט"ז. חגיג' ט"ז: יבמות ט"ו: ס"ב: פ"ד. כתובות ק"ג: (עיי"ע דם), סנהדר' צ"ז. בכורות מ"ד. אבות פ"א מ"א; פ"ב מ"ח. תלמידיו פסחים ג': מגילה כ"א. גיטין ס"ז. הוריות י"ג. אבות פ"א מי"ב, בסמיכות תלמידי שמאי והלל סוטה מ"ז: תלמידי שמאי הזקן ביצ' כ'. תלמידי ר"מ נזיר מ"ט: ובלא"ר ירו' פיאה פ"ח דכ"א. רמז לתלמידוי וכו', ב"ר פס"ב ר"ע ותלמידוי תרג' דה"י א' כ' נ"ב והלא תַּלְמִידַיָּא. ולפעמים תלמיד פי' כמו תלמיד חכם (פי' למודי תורת ה') ברכות כ"ח. כל תלמיד שאינו תוכו כברו וביומא ע"ב: כל תלמיד חכם שאינו וכו' ובכ"י ש"ס ובאה"ת ובנו"ה (ד"ס ברכות צד ע"א.) אי' ג"כ בברכות תלמיד חכם, תענית י' רע"ב תלמיד כל ששואלין אותו דבר הלכה וכו' ועיי' קידושין מ"ט רע"ב ובשבת קי"ד. איזהו תלמיד חכם כל ששואלין אותו וכו' ועיי"ע כל ד'. ותלמיד חכם ובר"ת ת"ח והקבוץ תלמידי חכמים הרבה בש"ס שבת שם גנאי הוא לת"ח שיצא במנעלים המטולאים לשוק, כל ת"ח שנמצא רבב וכו' עיי"ע רבב, תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם, איזהו ת"ה שמחזירין לו אבידה וכו', איזהו ת"ח שממנין אותו פרנס על הציבור, חולי' מ"ד: איזהו ת"ה זה הרואה טרפה לעצמו, שם ט'. ת"ח צריך שילמוד ג' דברים וכו', סוטה ה'. ת"ה צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית, חגיגה כ"ז. תלמידי הכמים אין אור של

[1]) והי' וישי"ש בענציקלאפעדיא בריטאניקא ע' הלמוד לא יצא ידי חובתו. [2]) בתוספו' תו. [3]) בדפ"ד בט"ס דייתא. [4]) כל זה אי' בדפ"ע בסוף ע' תלמוד והוא טעות סופרים כי שייך לע' הבא היינו לע' תלמיד ובאמת בכ"י ק"ט ועיק' התלמ' לי'.

גיהנם שולטות בהן, פסחים מ"ט. כל ת"ח המרבה בסעודתו בכ"מ וכו', יומא כ"ג כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש וכו', פסחי' קי"ג. ת"ח שבבבל שונאין זה את זה, יבמות ע"ז. ויש"נ כל ת"ח שמורה הלכה ובא וכו', סוטה מ"ט. כל ת"ח העוסק בתורה מתוך הדחק וכו', מ"ק י"ז. ת"ח מנדה לעצמו ומיפר לעצמו, מנחות צ"ט סע"א ת"ח ששכח תלמודו וכו' ושם רע"ב ת"ח שסרח וכו', חגיג' ט"ו: ת"ח אעפ"י שסרח וכו', ע"ז ל"ה: ת"ח דומה לצלוחית של פלייטין וכו' ועוד עיי"ע חכם (ח"ג שפ"ב) ויש"נ הרבה מקומות ועיי' ילק' סוף פ' נצבים כל ת"ח שהוא קורא ושונה לש"ש וכו' ילק' איכה ר' תתרל"ה כל ת"ח שיושב בינו לבין עצמו וקורא ושונה כביכול הקב"ה יושב כנגדו וכו'. קהל"ר פ' כי העושק איזהו ת"ח כל שמבטל עסקיו מפני משנתו תני כל ששואלין אותו הלכה ומשיב עליה. מה דאי' בכמה מקומות (ברכות ס"ד. ויש"נ) ת"ח מרבים שלום בעולם יש לפרש על פי מה דאי' בגיטין ס"ב. א"ל שלמא עלייכו מלכא שלמא עלייכו מלכא א"ל מנא לך דרבנן איקרו מלכים וכו' ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי וכו' ע"ש וא"כ פי' ת"ח מרבים שלום וכו' שנאמר כל בניך למודי ה' ורב שלום בניך כי בהיותם לימודי ה' צריך לכפול להם שלום כדלעיל ומדרשו שהם מרבים להביא שלום בעולם. נדרי' ס"ב סע"א מה כהן נוטל בראש אף ת"ח נוטל בראש שנאמר וכו' ותימה איך יתכן לומר שהת"ח כשחולק עם עם הארץ יטול חלק בראש מאחר שהדבר הזה לתת עיניו בחלק יפה הוא הוא דבר מגונה לכל אדם עיי' בפסחים נ': וכ"ש לת"ח דבישלמא כהן מידע ידיעי אינשי שיש לו משפט הבכורה מאחר שנותנים לו כ"ד מתנות כהונה וכדמפרשי התוספו' במ"ק כ"ח: מה שאין כן בת"ח שצריך להיות נקי מכל סיג ותערומות בעיני ע"ה שלא יתחלל ש"ש על ידו ונלפע"ד שמטעם זה פי' המיוחס לרש"י בנדרים הנ"ל וליטול מנה יפה כשבא לחלוק עם אחיו הכהנים בלחם הפנים פי' כהן ת"ח נוטל חלק יפה בלה"פ דכלם כהנים הם ומידע ידיעי ואין כאן חלול השם, או בכה"ג משתעי כדמשמע בירוש' יומא פ"א דל"ח סע"ד שכהן גדול מקריב בראש ונוטל חלק בראש היך עבידה עור זה שלי הלה א' משתי הלחם וכו' ועיי' הר"ן נדרי' שם ד"ה עבדא דנורא. — ב"ב ז' סע"ב וח' רע"א אני חומה ושדי כמגדלות (שה"ש ח', י') אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ח ופי' רגמ"ה שלומדין זה מזה כתינוק יונק משדי אמו ועיי' עוד תשוב' הגאונים דפ' הרכבי צד 264 סי' תקל"ז. — בילק' תהלי' ר' תר"ס באיזה תלמידא כו' ט"ס וצ"ל תלמוסא ע"ש] —

תלמיותא (לפי' רבינו אולי מל' ערבי' ثلم ענין סדיקה = מחט של סדקית) בס"ג דברכו' (ס"ג.) ובס"ג דקידושי' (פ"ב:) לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה מאי היא [1]) מחטא דתלמיותא פי' מחט של סדקית שאינה של תפירה אלא שמאחין בה את הקרעים ודקה היא ביותר ונקב שלה צר והיא מחטא דתלמיותא ולמה ילמוד אותה שהיא נקייה וקלה נקיה מגזל וקלה דאין בה חסרון כיס. *[אחי"ה ורש"י פי' בקידו' מחט תלמיית ברושדיי"ר בלע"ז שהתפירות עשויות תלמים תלמים שורות שורות כתלמים של מחרישה ע"כ ועיי' ג"כ בפירש"י ברכו' שם וכיון לל"צ Sticke-rei, broderie, broder ועיי' לגיטין כ'. ד"ה אנדוכתרי ועיי"ע אנדכתרי (ח"א, ק"מ) ורבינו פי' כמו מחט של סדקית וא"כ מל"ע הנ"ל אבל עיי"ע סתקית. וה' לעה גראפישע רעקוויזיטען ח"א, 64 גוזר אומר מל' ערבי' ثلم einschneiden וחשב שהוא Gravir-nadel אבל ה' פערלעס (מיסצעללען 30) דחה פירושו בשתי ידים והוא הגיה פלמיותא מל"י אחרונית [Stickerei, plumeum opus, πλουμμίον. —

* תְּלָמָא, תלמיות עיי"ע תלם א'.

* תלמא, תלמין עיי"ע תלם ב'.

* תַּלְמַי (שם המלך הידוע Ptolemäus Lagi) ירו' מגילה פ"א דע"א ע"ד י' דבר שינוי חכמים לתלמי המלך וכו' בבלי מגילה ט'. מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים וכו' ועיי' מס' סופרים פ"א הל"ז מעשה בה' זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יוני' וכו', ושם הל"ח שוב מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים וכו' עש"ה ובב"ר פל"ח ופמ"ח ופצ"ח ועיי' מ"ש מהרז"ף פארשטודיען צד 25 והלאה.

* תַּלְמִי (אולי מל"ס תלמא כלי כמין צלוחית Flasche) תוספת' מקואות פ"ד מעיין היוצא לתלמי ומן התלמי לברכת וכו' ועיי' ר"ש מקואו' פ"ה מ"א ומ"ש.

* תְּלַמְיוֹן עיי"ע בר תלמיון ח"ב, קפ"ג וע' בן תמליון (שם קכ"ד) ומ"ש.

---

[1]) בנו"ג בברכות אמר רב חסדא ובכ"י ש"ס דבי יהודה וכ"ה בקידושין.

* תלמסאן, תאלמאסאן (שם מדינה) עיי' תש' הגאונים סי' ל"ז, ל"ח, תכ"ו בהוצא' הרכבי וע"ש בצד 347.

* תְּלְמוּסָא (מל"י τόλμησις חוצפה) שו"ט מזמו' י"ג באיזה תלמוסא אתה אומר הדברים הללו כו' עיי' מ"ש רש"ב שם צד 100 בשמ'.

תלן (= תּוּלָאנָא כמו תּוּלַעְנָא purpurroth) ע"ז פ' אין מעמידין (כ"ח:) שב ביני אהלא תולנא פי' אהלא מין עץ של בושם דומה לאהלות של מקרא ואיננו. ויש באהלא שלשה מינים לבן ירוק ואדום וזה נקרא תולנא מלשון תולעת שני (שמות כ"ה, ד') ויש לו סגולה להוביש הלחות. *[אחי"ה בנו"ג בע"ז תולנא אבל ברש"י תולענא ופי' מל' תולעת שני וכה"ג בכ"י ש"ס אהלא תולאנא וכ"ה בע' אהל (ח"א, מ"ב.) ופי' רבינו אדום כתולעת שני ושם היה מציין רבינו משבת ק"י: וגיטין ס"ט: הגי' אהלא תולענא אבל כבר העירותי שם בהערה 4 כי בגיטין ובכ"י ש"ס א"פ בשבת ג"כ הגי' תולאנא ופי' התשוב' הגאונים הבאתי שם בהערה 5 ע"ש ובענין סגולת אהלא aloe עיי' מ"ש פליניאוס כ"ז. ה' Alias etiam est vulneribus utilissima ad cicatricem perducens . . . Haemorrhoidum quoque abundantiam leniter sistit. Dysenteriae infunditur etc. ובזה תבין למה משתמשים באהלא תולאנא לפיקעא (ע"ז שם) למורסא (גיטין שם) ולירקונא (שבת שם).

* תּוּלְסִין (נראה מל"פ تالسان מעיל והוא הוא טלית בלשון ערבית طيلسان) ספרי ראה פ' פ"א הואיל והם יוצאין בתולסין אף אני אצא בתולסין ובילק' הגי' קולסין וכ"ה בתשובת מהרי"ק סי' פ"ח ושם יוצאין בקלוסין ובאלה מצות לר"מ חגים (77) כלוסין, וה' ברילל טראכטען 53 רצה לפרשו ע"י ל"ר אמצ' cloca והנכון שהוא מל"פ הנ"ל כמו שהעיר הוא על נכון.

* תְּלֵיסַר (פי' שלשה עשר) עיי"ע תלת.

תלסר (כמו תְּלַאשָּׂר, תְּלָשָּׂר Χαλασάρ (Ταλα-σάρ) באשור הדרומי לצפונה של בבל) בב"ר פ' ל"ח [1]) (פל"ז) ואת רסן (בראשית י', י"ב) זו תלסר. *[אחי"ה בנו"ג תלתסר וגי' רבינו עדיפה כי כבר הוזכרה זו העיר במ"ב י"ט, י"ב וישעי' ל"ז, י"ב תלאשר, תלשר והיא היא הרשומ' בפטלמיאוס ו, א', ו' ושטראבו צד 744 וכן תרג' ירוש' א' בראשית י"ד, א', ט' אלאסר: תלסר ובפשיט' דָלַסָר וכן רסן (בראשית שם) תר"י א' תלסר ובתר"י ב' תלאסר.

תלע (= תּוֹלָע, תּוֹלַעַת מל"מ Wurm; הִתְלִיַע wurmfrässig werden) בילמדנו ופרעה הקריב (תנחומא בשלח סי' ט') אל תיראי תולעת יעקב (ישעיה מ"א, י"ד) למה נמשלו ישראל לתולעת לו' לך מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפה [2]) והיא רכה ומכה את הקשה כך ישראל אין להם אלא תפלה והאומות נמשלו כארזים שנאמר (יחזקאל ל"א, ג') [הנה] אשור ארז בלבנון. בכלאי' פ"ב (מ"ג) ימתין לה עד שתתליע פי' התבואה כשזורעין אותה מרקבת בתחלה ומתלעת ואח"כ צומחות מלשון (שמות ט"ז, כ') וירם תולעים. *[אחי"ה והוא כפי' הירוש' כלאים פ"ב דכ"ז ע"ד עד כמה היא מזרעת עד כדי שתהא בארץ ג' ימים במקום הטינא . . . ואם צימחה וכו'. ההפעיל נבנה מהשם תולע, תולעת וכן בחולי' מ"ח. התליע כבד, ושם נ"ה סע"א קישות שהתליע באיביה, ושם ס"ז סע"א ע"ש. ירוש' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג זרחה עליו החמה והתליעו תאנותיה ועיי' ב"ר פס"ב שהש"ר פ' דודי ירד. ב"ר פמ"ז שהש"ר פ' עד שיפוח: מדות פ"ב מ"ה מתליעין העצים. ואפעל סנהד' ק"ח: חזרא כי מתלע, מ"ק י': דמתלעי [3]). ירו' שביעית פ"ב דל"ג ע"ד מתלעין בשביעית ירו' שבת פ"ז ד"י. המתלע עיי"ע זבל. והשם נדרים ט': ב"מ פ"ג: ב"ב י"ז. אבות פ"ג מ"א רמה ותולעה, ד"א פ"ג ותולעה במיתו וכו' והקבוץ תולעים יומא י"ט: ירוש' יומא פ"א דל"ט. סוטה ל"ה. חולין ס"ז. ועוד היחיד תולעת מדות הנ"ל, חולין ס"ז: תולעת שבעיקרי גפנים, תולעת שבעיקרי זיתים, תולעת שבגרוגרות, שם נ"ח: תולעת שבתמרים, ובל"ס וארמי תולעתא סנהד' ק"ח: ירוש' שבת פ"א ד"ג: תולעתא דסוסיא. . דתורתא וכו'.

תְּלַע (נ"ל מל"ע ثلع ענין נתיחה וחתיכה) תרג' ירו' (א' וב') ושסע אותו בכנפיו (ויקרא א', י"ז) ויתלע יתיה בכנפוי. בעל הערוך גרס תלה עיי' לעיל. *[אחי"ה וכבר העירותי שם שגי' הערוך מתאמת עם מלה סורית תלה וגי' שלנו עולה יפה עם מלה ערבי' הנ"ל] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ודפ"ר ולא פל"ה כדאי' בדפו"ו. [2]) בתנחומא בפיה. [3]) פועל ב"ב צ"ג סע"ב במשני' מתולעות ובמשניות נאפולי ובכ"י ש"ס ה' מתליעות.

* תּוּלְעֲבָא, תַּלְעוּבָא (מן לעב פי׳ לעג ותעתועים (Spott עיי׳ תרג׳ תהלים ע״ט, ד׳; קכ״ג, ד׳; לישעי׳ כ״ח, י״א; לירמי׳ י׳, ט״ו; נ״א, י״ח ועוד תרג׳ עגבים (יחזקאל ל״ג, ל״א).

תלף (= תַּלְפִּיּוֹת (שה״ש ד׳, ד׳) דרש תֵּל פִּיּוֹת עיי׳ בפנים) תלפיות תל של כל פיות מתפללין עליו בברכה בונה ירושלים בקרית שמע הפורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים[1]) בתפלה אלהי דוד ובונה ירושלים[2]) בס״פ תפלת השחר ירושלמי[3]) (ירו׳ ברכות פ״ד ד״ח רע״ג) הוא ההיכל לפני (מ״א ו׳, י״ז) היכל שכל הפנים פונות לו. *[אחי״ה בדפ״ע נ״ב ברכות ל׳. אבל שם בבבלי אי׳ רק בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו אבל האמת רבינו כיוון על ירו׳ ברכות הנ״ל וז״ל אריב״ל הוא ההיכל לפני[4]) היכל שכל הפנים פונים לו עד כדון בבניינו בחרבנו מנין א״ר אבין בנוי לתלפיות תל שכל הפיות מתפללין עליו[5]) בברכה בק״ש ובתפלה בברכה בונה ירושלים בתפלה אלהי דוד ובונה ירושלים בק״ש הפורש[6]) סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים. ובילק׳ מ״א ר׳ קפ״ד גרס בשם הירוש׳ בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונות אליו. הוא ההיכל לפני אריב״ל שכל הפונים פונים בו בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונות אליו ומתפללים בברכות בונה ירושלים בק״ש וכו׳ ע״ש. ובשהש״ר פ׳ כמגדל דוד הגי׳ ד״א תלפיות תל שמתפללים בו כל פיות . . . ריב״ל אמר הוא ההיכל לפני הוא ההיכל שכל הפנים מכוונות אותו עד כדון בבניינו בחורבנו מניין א״ר אבין בנוי לתלפיות הוא ההיכל שכל הפנים מתפללות בו בק״ש וכו׳ וא״כ דרש תל במלת תלפיות היינו חורבן כלומר אפי׳ כשהוא תל דהיינו בחורבנו כל פיות פונות בו — ועוד דרש שם תלפיות ספר שאמרוהו פיות הרבה.

תְּלַשׁ (נ״ל מל״פ ترلش. ترلشيدن עקר ונתש השער ועוד חתך ממחובר ausreissen das (Haar, abreissen mit der Wurzel באלו בהרות פ״ז בנגעים (מ״ד) התולש סימני טומאה והכוה את המחיה פי׳ שער לבן שהפך בשאת והכוה את המחיה להעבירה ביד עובר בלא תעשה דכתיב (דברים כ״ד, ח׳) השמר בנגע הצרעת אלמא אל תעבירה ביד[7]) ־ (א״ב תרג׳ ובכל תבואתי ישרש (איוב ל״א, י״ב) ובכל אנבי תלשא. פי׳ בלש׳ יוני פעל העוקר). *[אחי״ה ר״ב כיון על ל״י τίλλω והשם τίλσις וכן דעת ה׳ לעווי והנכון כמו שכתבתי בתחלת הערך שהוא ל״פ תרש (ור׳ ול׳ מתחלפות) פי׳ נתש השער ועוד עוקר דבר מחיבורו וכדאי׳ ב״ק פ״ח מ״ו תלש בשערו, יומא פ״ו מ״ד היו מתלשים בשערו, חולי׳ ט״ו: ט״ז. והלאה תָלוּשׁ (הפכו מחובר), ירוש׳ פיאה פ״א דט״ז סע״ב לא בתלוש שמא במחובר וכו׳, ביצ׳ ג׳. שמא יעלה ויתלוש. ירו׳ שבת פ״ז ד״י. התולש והאורה, ירו׳ סנהדרי׳ ספ״ז דכ״ה ע״ד איתחמי מיתלש בה. פַּעֵל ירוש׳ קידושין פ״א דס״א ע״ג דלא ליהוי מְתַלְשַׁן בשעריהון. והרבה אי׳ בתרגום ד״מ תרגום תר״י א׳ מקשש (במדבר ט״ו, ל״ב) כד תליש ועיקר קיסין עפ״י ספרי וירו׳ סנהד׳ פ״ה דל״ב ע״ד תולש עצים מן הקרקע, תרג׳ קרחי (מיכה א׳, ט״ז) תלושי, תרג׳ גזי (ירמי׳ ז׳, כ״ט) תלישי, תרג׳ תנתקי (יחזק׳ כ״ג־ל״ד) תתלשין, תרג׳ טרפה (שמות כ״ב, ל׳) בסר תליש מן חיוא חייא, תר״י א׳ בראשית ט׳, ד׳ בשרא דתליש מן חיותא הייא או דתליש מן חיותא נכיסתא. וכן תרג׳ ושרשך (תהלים נ״ב, ז׳) ויתלשינך ועיי׳ תרג׳ איוב ל״א, ח׳ וי״ב. ומחולי׳ קל״ז. מוכח שיש חילוק בין עקירה ובין תלישה אין לי אלא קציר עוקר מנין ת״ל לקצור (ויקרא י״ט, ט׳) תולש מנין ת״ל בקוצרך ופירש״י עוקר עם השרשים כגון עדשים תולש ביד ולא עם השרשים כגון פולין ע״כ ועיי״ע תוספו׳ שם. ובירוש׳ פיאה פ״א דט״ז רע״ג הגי׳ אין לי אלא קוצר תולש מנין תלמוד לומר לקצור קוצר מנין תלמוד לומר קצירך ובילק׳ הגי׳ תולש מנין תלמוד לומר לקצור יכול אף מן ההפקר ת״ל קצירך ובספרא קדושים רפ״א אין לי אלא קוצר תולש מנין ת״ל לקצור קוטף מנין ת״ל קצירך. ושם רפ״ב היה קוצר קצר מלא ידו תלש מלא קומצו. מגיל׳ כ״ח: עלו בהם עשבים לא יתלוש. כתובו׳ פ״ח מ״ד והתלושין מן הקרקע.

---

[1]) כ״ה נכין בדפו״ו ובכ״י וי״ו אי׳ זכ׳ ב״ר ול״ד וה״ב, אבל בדפ״ר פיזי באסיל ואמי׳ חסר בט״ס. [2]) כ״ה בכ״י ערוך ולי׳ בדפ״ע גם לי׳ בדפו״ו. [3]) כ״ה נכון ירוש׳ בכ״י ערוך ובדפ״ר אבל בשדפ״ע ירושלם וצ״ל ירושלמי. [4]) כ״ה נכון במהרש״ם (והוא פסוק במ״א הנ״ל) ובנו״ג בט״ס לפני ולפנים. [5]) במהרש״ם אליו. [6]) כ״ה במהרש״ם ובנו״ג פורש. [7]) עיי׳ שבת קל״ב: ופי׳ ר״ח שם כלומר השמר אזהרה היא שלא לעשות וכיון דכתיב השמר הנה הזהיר שלא לחתוך הצרעת וכו׳ ועיי׳ בר״ש ורא״ש בנגעים שם.

ירו' כתובות פ"ח דל"ב. לא עבד מחוברין כתלושין. נפעל מקואות פ"ה מ"ו גל שֶׁנִּתְלַשׁ וכ"ה בתוספת' מקואות רפ"ד גל הנתלש מן הים ומן הנהר. ירו' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג עיירות שנתלשו ממקומן. פיעל ב"ר פל"ד ומתלשין ארזי לבנון כהליכתן. והשם המופשט ירוש' שבת פ"ט די"א ע"ד וירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג: בית היה לו שעת תלישה מערה לא היה לה שעת תלישה] —

תלשמי (שם עוף) בחלק בגמ' דור המבול (סנהדי' ק"ח.) כולן חזרו בתשובה חוץ מתלשמי פי' עוף הוא ולא חזר בתשובה אלא רבע הכל כדגרסינן בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב:) ח' ספיקות [הן] הוגה חובה סוגה והורנינא[1]) ותלשמי ומרדא — (א"ב בנוסחאות כתוב תשלמי עיי"ע הרנוגא). *[אחי"ה ועיי' עוד ע' חבה וע' סגה. ודע כי בכ"י ו"ו א' וב' גרס חובא הותא סוגא וכ"ה בכ"י ל"ד וב"ר וק"ט ושם הוגא חותא סוגא וגי' חותא אי' ג"כ בדפ"ע (חוץ מדפו"ו שהוא כבש"ס חובה) ואולי הוא ל"פ هُونَه Sperber ובכ"י ב"ר הוד נינא ובפירש"י סנה' ק"ח. בדפ' שונצינו אי' חותא ותרנוגא ובכ"י ה"ב כאן גרס סרנוגא, וא"כ תרנוגא הוא לפע"ד ל"פ تُرنك, تُورنك perdix אשר על ידו פירש"י קורא (ש"א כ"ו, כ') ובענין קורא יש באמת פלוגת' אי טהור הוא אי טמא הוא עיי' רש"י חולי' קל"ח: ד"ה קורא — וכגי' הש"ס תושלמי אי' ג"כ בערוך כ"י ו"ו א' ב' ל"ד וכ"ה בסנהד' בגמ' וברש"י אבל רבינו בלי ספק גרס תולשמי או תלשמי כמו שהעיד סדר הערכים. וכ"ה במדרש הגדול כתב יד נח תולשמי. וה' לעוויזאהן צד 181 העתיקו Steppenlerche מן תל ומן שמי! ולבי אומר לי שהוא ל"פ והוא طلسم ענין כישוף Magie[2]) ובאמת עוף אחד נקרא בל"פ مرغ جادو עוף של כישוף.

תְּלַת (בל"ס תְּלַת. תְּלָתָא כמו בל"מ שלש. שלשה. שלשת drei ועיי' עוד בפנים) תלת מילי אשתנהו שמייהו (שבת ל"ו. סוכה ל"ד.) כבר פי' בע' חצצרות. בר"ג דפ' החולץ (יבמות ל"ו.) הלכתא כוותיה דריש לקיש בהני תלת ושם מפורש. בר"ג דפ' ראשית הגז (חולין קל"ו:) א"ר נחמן בר יצחק והאידנא נהוג עלמא כהני תלת סבי כר' אילעאי בראשית הגז דתניא ר' אילעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ כר' יהודה בן בתירא בדברי תורה דתניא ר' יהודה בן בתירא אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה כר' יאשיה בכלאים דתני ר' יאשיה אומר לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד קשיא ליה לר' ניסים בר ר' יעקב ז"ל מכדי חטה ושעורה שני מינין הן והזורען כאחת חייב דתנן בפ"ק דכלאים (מ"ט) הזורע חטה ושעורה כאחת ה"ז כלאים ר' יהודה אומר אינו כלאים עד שיהו שני חטים ושעורה וכו' ואפי' לר' יהודה חטה ושעורה שני מינין הן ורחמנא אמר (דברי' כ"ב, ה') לא תזרע כרמך כלאי' והואיל וחטה וחרצן כלאים ושעורה וחרצן כלאים מ"ט א"ר יאשיה אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ולא עוד אפי' אם זרע חטה ושעורה בכרם פטור לר' יאשיה עד שיזרע שלשתן במפולת יד כדגרסי' בפ"א בקידושין בגמ' כל מצות[3]) (קידושין ל"ט.) א"ל לא צהריתו מי לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' ואמר[4]) מצאתי טעם מפורש בגמ' דבני מערבא (ירוש' כלאים רפ"ח דל"א רע"ב) כתיב לא תזרע כרמך כלאים מלמד שאינו חייב עד שיזרע שני מינין בכרם דברי (ר' יונתן ר' יאשיה אמר) [צ"ל ר' יאשיא ר' יונתן אמר][5]) אפי' מין אחד על דעתיה דר' יונתן כתיב (ויקרא י"ט, י"ט) שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים חבריא אמרי להתראה שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה וקסבר ר' יאשיה מדכת' קרא לא תזרע כרמך כלאים דאלמא אינו חייב עד שיזרע כרמו מעיקרא כלאים ויזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כי היכי דנהוו שני מינין בכרם[6]). בפ' אלו דברים בפסחים בגמ' הקטר חלבים (ס"ח:) רב יוסף יומא

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד ובדפ"ע והרנוגה (ובדפ"א והרגוגה). [2]) וכ"ה בל"ע ומזה בלשונינו Talisman. [3]) כ"ה נכון בדפו"ו ובשדפ"ע נשמט בטעות. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ובעיקרי התלמוד ובדפ"ר אבל מדפ' פיזו' והלאה אי' ואני וצ"ל ואמר כי הם הם דברי ר' ניסים בר יעקב ז"ל. [5]) וכ"ה נכון בכ"י ה"ב. [6]) בירו' אי' בהיפך וכך הצעת הירוש' לא תזרע כרמך כלאים מלמד שאינו חייב עד שיזרע שני מינים בכרם דברי ר' יאשיה ר' יונתן אמר אפי' מין אחד על דעתו דר' יונתן כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים חברייא אמרין להחמיר עליו אפי' מין אחד על דעתיה דר' יאשיה שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים חברייה אמרין להתרייה שאם התרו בו כשום שדך לוקה משום כרמך לוקת ע"כ וכ"ה בר"ש כלאים פ"ח מ"א ומפורש שם היטב וכן הובא פירושו באו"ז הל' כלאים סי' רס"ג עש"ה ועיי' ג"כ מה שפי' הרמב"ן בקידושין ל"ט. והרשב"א בחולין פ"ב: ואין כאן מקום להאריך ועיי' ג"כ תשו' הגאונים סי' י' ות"ל בהוצ' ה' הרכבי צד 4, 224. ומאמר של ר' יאשיה נשנה בברכות כ"ב. חולי' פ"ב: קל"ו: בכורות נ"ד. קידושין ל"ט.

דמעצרתא עבדו ליה עגלא תולתא [1]. פי' שלישי לבטן שהוא מובחר מכל ולדות שכפרה כי הראשון כהוש הרבה והשני מובחר ממנו והשלישי מוטב מכולן. בפ' ד' מיתות בגמ' בעל אוב (סנהד' ס"ה סע"ב) איברי להו עיגלא תולתא [2] פי' רך וטוב כמו עגל שלישי בבטן [3]. בר"ג דפ' י' יוחסין (קידושין ע"ב.) ותלת עלעין בפומה (דניאל ז', ה') א"ר יוחנן זו חרן [4] והדייב [5] ונציבין פעמים בולעתן שמושלין ומשעבדין בהן פרסיים היינו בפומה ובין שינה (דניאל שם) היינו דפעמים פולטתן שאין משעבדין בם דדבר שבין שיניו עומד לפולטו. בויק"ר ויהי ביום השמיני פ' ר' עזריה [6] (פי"ב) כל האילנות נקראו על שם פירותיהן תאנה על שם תאנה רמון על שם רמון חיזור מיתקרי חיזור הדא גופנא אית ליה תלת שמהן מיתקרי גופנא דנפיק מן גופנא ענבים דנפיק מן ענבים חמר לומר לך מה ענבים הללו אם אין אתה ממרסן ביד אין אתה מוציא מהן כלום כך כל השותה יין הרבה סוף שהיא מקיא כל מה שבמעיו [7] — (א"ב תרג' שלשה אלה (בראשי' ט', י"ט) תלתא אילין, תרג' מלשני [8]) בסתר רעהו (תהלים ק"א, ד') דמשתען לישן תליתאי על חבריה נקרא לשון הרע בל' חכמים לשון שלישי שהורג שלישי. *[אחי"ה עיי"ע לשון (ח"ה, ס"א וש"נ), וכן תרג' משלשת . . משלש (בראשי' ט"ו, ט') תלתא . . תלת, תרג' שלש מאות אמה (שם ו', ט"ו) תלת מאה אמין וכן כל לישנא שלשה ושלשת הבאים בל' זכור אבל שלש ושלשת הבאים בל"נ מתורג' בל' תלת עיי' המתורגמן. תרג' שלשתכם . . . שלשתם (במדבר י"ב, ד') תלתיכון . . . תלתיהון. וכן בדרז"ל ב"ב קמ"ד. גיטין י"ד. מ"ק כ"ח. פסחים קי"א. הני תלת מילי וכו', ר"ה כ"ג. תלת פרוותא, וכו', מגילה ו': חגיג' ט"ו: תלת מאה. גיטין נ"ז. תלת מאה אלפי. תְּלָתִין פי' שלשים דניאל ו', ח'. תרג' בראשית ה', ג'. ו'; ט"ו. י"א. י"ד. ע"ז ח': תלתין ותרין קרבי עבדו רומאי וכו'. ירו' כתובות פי"ב דל"ה. תליתיתי יומיא. שלש עשרה (בראשית י"ד, ד') תרג' תלת עסרי ובתר"י א' בהבלעת העין: תליסרי וכן שלשה עשר (במדבר כ"ט, י"ג) תרג' תלת עסר ובתר"י תלתיסר ועוד שם תליסר. שלשה עשר פרים (שם י"ד) תלתא עסר תורין ובתר"י א' תליסר. וכן תליסר ברכות ח' סע"א כ'. שבת ק"י רע"א, ובסנהד' ק"ו: תלת סרי וברש"י תליסר. ומספר סדורי תְּלִיתַי, תליתאה וכן בל"ס תְּלִיתָיָא דניאל ב', ל"ט תליתי תרג' יום שלישי (בראשית א', י"ג) תליתַי [9], הנהר השלישי (שם ב', י"ד) תרג' נהרא תליתאה. שלשים (שמות ל"ד, ז') תרג' דר תליתי. בתר"י א' תליתאי ועיי' תר"י בראשית א', ט"ז. בשלישית (ש"א ג', ח') תרג' בתליתאה. והקבוץ תְּלִיתָאִין תרג' בראשית ו', ט"ז; נ', כ"ג ולנקבה יחידה תליתא תרג' יחזקאל כ"א, י"ט. תְּלִיתֵיתָא תרג' במדבר ב', כ"ד ועוד מספר סדורי תְּלְתָא תרג' השלישית (מ"ב י"א, ה'. ו') תלתא מנכון, ועוד תּוּלְתָא וכ"ה בל"ס ובתרג' ירוש' א' דברים ו', ט'; י"א, כ' וכנ' רבינו עגלא תולתא עיין לעיל ובנו"ג בכ"מ בש"ט תילתא. ועוד כל"ס תְּלִיתָיְתָא תרג' עגלת שלשיה (ירמיה מ"ח, ל"ד) עגלת תלתות רבתא. ועיי' תרג' ישעיה ט"ו, ה' ברד"ק שלשית ההין (במדבר ט"ו, ו'; כ"ח, י"ד) תרג' תלתות הינא. והקבוץ ירוש' עירובין פ"ב ד"כ: תרין תַּלְתוּתִין, שם: מאה וארבעים תלתותין, ושם ג"כ תולתתין, תשעה עשר תלתותין, איכ"ר פ' רבתי: זימנא תליתיתא. ויק"ר פ"ט עיי"ע תנן א'] —

* תְּלְתוּתָא (בל"ס תליתותא פי' שליש ein Drittel) ירו' עירו' עיי' סוף ע' הקודם לזה.

* תלתכים ? ירוש' מגילה פ"ג דע"ד. תלתכים צ"ל תלסיוס עיי"ע אבדוקום במו"ע (ח"א, ה') ושם פירשתי.

---

[1]) בנו"ג ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא ובכ"י ובדפ"ר לי' אמר ועיי' ד"ס במקומו ושם הגי' ג"כ מעצרתא. [2]) בנו"ג ומיברו להו עיגלא תילתא וכ"ה בילק' ישעיה ר' שנ"ז. [3]) וכ"ה בפירש"י בסנהד' בל"א ובעירו' ס"ג. ד"ה עגלא תילתא פי' כן בל"א אבל הקשה עליו מהך דסנהד' עש"ה ועיי' ג"כ תוספות גיטין נ"ו. ד"ה עגלא ובכורות י"ט. ד"ה דהך אבל ברש"י בשבת י"א. פי' בכל זאת שלישי לבטן ע"ש. ובענין לי ראשון בסנהד' שם עיגלא תילתא גדול כאלו הגיע לשליש שניו וכו' הביא ראיה מב"מ ס"ח. עד שיהו משולשין וכן פי' רש"י שם ע"ש וכן ראיתי בתשו' מועתקת מלי ערבי שהביא שט"מ לב"מ ד"ה אבל בשם הריא"ף עד שישלם להם ג' שנים — ובתוספו' בכורות י"ט. ד"ה דהך פי' דתילתא לשון חשיבות כמו (שבות י"ד) ושלישים על כלו. [4]) בנו"ג חלזון וצ"ל חלוון עיי"ע אחר ע' חלון וע' חדיב וע' חלזון ומ"ש. [5]) כ"ה בכ"י ל"ד ב"ר אבל בכ"י ו"ו א' ובעיקרי התלמוד חדייב. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר ופיזי והלאה וכבר העירותי בעי' שף ד' (ה') ועי' שפרפר א' שכן היה מכנה את פ' י"ב בויק"ר ובכ"י ו"ו א' פי' ר' אליעזר ובכ"י ב"ר פרש' ר' אליעזר בן עזריה וצ"ל פרש' ר' עזריה. [7]) בויק"ר שם קצת בגי' משונה ע"ש. [8]) בכתי' מלושני. [9]) כ"ה ברפ"ס ובנו"ג ובתר"י א' תליתאי.

* תִּלְתּוּל (כפול מן תלול פי' חתיכות בשר התלויות (Warze, Fleischgewächs בכורות מ' : הרי תלתול בעלמא הוא. והקבוץ תוספת' נגעים פ"ב התלתלין, בכורו' שם : בעלי התילולין ובשט"מ התלתולין. ופי' רגמ"ה תלתול כעין שומא של בשר שתולה בעור.

* תַּלְתַּלִּים (מל"מ פי' תלים רמים erhabene (Hügel ויק"ר פי"ט תלתלי תלתלים הם ועיי' עוד ע' תל ב'.

תִּלְתָּן (פי' כמו שבלילתא (בל' פונית τιλτω)[1] (Fönnkraut בפ' ב' בכלאים (מ"ה) וכן תלתן שהעלה מיני בשמים[2]). בפ"ק דר"ה בגמ' ולירקות (י"ב :) תנן התם בריש מעשרות (פ"א מ"ג) התלתן משתצמח „ירושי' (מעשר פ"א דמ"ח סע"ד) כדי שתזרע ותצמח. פי' חשוב פרי משתצמח לזרעים שאם יזרע יצמח כיצד בודק נוטל מלוא קומצו ומטיל לתוך ספל של מים שקע רובה חייבת ואוקימנא ברוב כל פרידה ופרידה כלומר כיון ששקעה יש בה עיקר פרי על כן היא כבדה[3]) התבועה והזתים משיביאו שליש פי' כגון הפרי כשיגמר יש בו משקל ג' סלעין כיון שהביא משקל סלע[4]) חייב במעשר מנלן אמר ר' זירא (ירו' מעשרות שם דמ"ט רע"א) עשר תעשר כלומר עשר מדבר שאם תזרע אותו תעשר ממנו כגון דבר שזורע וצומח[5]) פרט פחות משליש שאינו צומח"[6]). פי' תלתן חולבא בל' ישמעאל והוא מן הזרעונין כמין עדשים והוא מר בתחילתו וכששורין אותו במים נמתק — (א"ב וכן שמו בל"י תילידן ובל' גמר' שבלוליתא). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י τῆλις, ιδος והנכון שהוא τιλτω הנ"ל בראש הע' ולי' ערבי' حلبة עיי"ע שבליל וש"נ תשובת הגאונים. וכן פירש הרמב"ם בכלאים פ"ב מ"ה וכן תלתן : „נקרא בערבי חלבא" וכן פי' הרמב"ם בתרומ' פ"י מ"ה תלתן בערבי חלבה. וכנ"ה במעשרו' פ"ד מ"ו תמרות של תלתן, מעשר שני פ"ב מ"ב בכרשינים ובתלתן, ושם מ"ג תוספת' תרומ' פ"י ותוספ' מ"ש רפ"ב תלתן של מעשר שני, תרומות פ"י מ"ו חבילי תלתן וכ"ה בערל' פ"ג מ"ו ביצ' ג' : יבמות פ"א. זבחים ע"ב. תוספת' תרומ' רפ"ח נדה פ"ב מ"ו מימי תלתן. ב"ק פ"א. ירו' ב"ב רפ"ה דט"ו. שדה תלתן. תוספת' ב"ק פ"ז המערב את (הגידה) [צ"ל הגירה][7]) בתלתן ועיי' מכילת' משפטים ספי"ג ילק' משפטי' ר' שמ"ג. תוספת' עוקצי' ספ"ג תלתן . . ביקיא. ועוד עיי"ע רוביא ומ"ש. ירו' פיאה רפ"א די"ח. תלתן בעמיר. ירו' ב"ב רפ"ה דט"ו. תלתן שהעלת מיני עשבים וכו'] —

* תַּלְתְּסַר עיי"ע תלסר ומ"ש.

* תָּם (מל"מ פי' א') כמו תָּמִים ganz, unversehrt (fromm, unschädlich ב') הפכו מועד ב"ק י"ב : וש"נ בכור מוכרין אותו תם חי וכו' ומה שענין תם הפכו מועד עיי' ב"ק י"ג : י"ד. והלאה ט"ז : והקבוץ שם ט"ו : תַּמִּין והתואר בתרג' תמימא פי' כמו בל"מ תמים והקבוץ תמימין, תמימי תרג' משלי י"א, כ'; י"ג, ו'; כ"ח, י'. והשם תְּמִימוּת (בל"ס תַּמִימוּתָא) תרג' שם י', ט'; י"א, ג'; כ"ח, ו' וזולתו. ויק"ר פי"א בשעה שבא בתמימות הקב"ה בא עמו בתמימות. והשם המופשט תַּמּוּת Unversehrtheit ספרא ויקרא פרק ז' פרש' ו' תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעוף. ובענין תם הפך מועד עיי' ב"ק י"ח. ל"ט : מ"ה : צד תמות. והפעל תָּמַם (מל"מ) בפיעל נדרים ל"ב. כל המתמים עצמו הקב"ה מתמם עמו.

תּוּם (= תּוּמָא בל"ס ובל"ע ثوم פי' בל"מ שׁוּם (Knoblauch בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) ליתי תומא יחידאה. פי' שום שאין לו כן אלא הוא יחידי — (א"ב תרג' ואת הבצלים ואת השומים (במדבר י"א, ט"ו) ובוצלי ותומי). *[אחי"ה ובתר"י א' ותוּמַיָּא. וכנ"ה בשבת ק"מ. עיי"ע שפת ד'. ירוש' תרומות פ"ח דמ"ו. עבד תום שחיק גו בייתיה. בירו' כלאים פ"א דכ"ז. מפורש השומנית תומניתא עיי"ע שם וע' שנונית ומ"ש] —

תם (= תּוּמָא נ"ל מל"פ تونه חוטים שאינם ארוגים סביב הבגד Fransen ורבינו פי' רצועות) בס"ג דפ' הזהב (ב"מ ס' :) למרמא תומי לסרבלא פי' ליתן רצועות לסרבל ולתקן לו ציצית ונראה יפה. *[אחי"ה ולפע"ד מל' פרסי' הנ"ל ויפה עולה בזה

1) פפלנ"צ ללעף צד 317. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' וברמב"ם מהל' כלאים הל"ו ובאו"ז סי' רס"ז ובנו"ג צמחים ובב"ק פ"א. בכ"י ובנו"ג עם מיני בשמים. 3) ובפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנא בט"ס בכירה וצ"ל כבידה. 4) בפי' ר"ח אי' עוד וחתכו. 5) וכ"ה בפי' ר"ח ובירוש' אי' שהוא נזרע ומצמח ובפי' הר"ש ומהר"י במ"צ הגי' נזרע ומצמית. 6) ע"ב הועתק מפי' ר"ח בר"ה (בש"ס ווילנא) ועיי' ג"כ הר"ש ומהר"י במ"צ שהביאו ג"ב הירו' הנ"ל. 7) עיי"ע גר ט'.

פירש״י תומי: פרנזי״ש (Fransen, franges =) ליפותו עושין לו תלאי מחוטי משי סביב ע״כ. וראיתי בשט״מ במקומו שפי׳ תומי כמו תאומי והוא ששוזרין אות׳ השללים היוצאים בסוף הבגד ומחברים אותם שנים שנים או שלש שלש כדי שלא תסתר האריגה ע״כ] —

תָּם (פי׳ בלא״ר תַּמָּה כמו תַּמָּן בל״ס בל״מ שָׁם, שָׁמָּה da, dort) שלחו מתם פי׳ מארץ ישראל לבבל — (א״ב שלחו מתם פי׳ משם כלומר מארץ ישראל ובעזרי (ו׳, י״ב [1]) די שכן שמיה תמה ותרג׳ אשר שם הזהב (בראשית ב׳, י״א) די תמן דהבא ובל׳ גמר׳ התם וכן מן כא אמרו הכא). *[אחי״ה ועיי״ע התם (ח״ג, רנ״א) ומ״ש. ובש״ס אי׳ שלחו מתם באלה המקומות ביצה ד׳: יבמות קט״ו: (לפי גי׳ הרא״ש פט״ו רסי׳ ה׳) גיטי׳ כ׳. ל׳. ל״ה. ס״ו. ע״ג. נדרים פ״א. ב״ב צ׳: קכ״ד: קכ״ה: קכ״ו: קנ״ז: קנ״ח: קס״ה: קע״ד: (ע״ש בפירשב״ם) סנהד׳ י״ז. ל״ד. פ״ח: זבחים פ״ז. מנחות מ״ג. חולי׳ נ״ט: ע״ו: צ״ב. ק״א: ערכי׳ כ״ב. ע״ש. ובל״מ תמה עיי׳ לעיל ובתרג׳ בראשי׳ ב׳ ח׳ תמן. ותרג׳ משם (שם י׳; ג׳, כ״ג) מתמן. תרג׳ שמות כ׳, י״ח דתמן; תרג׳ דברים י״ב. ה׳. ו׳ לתמן. וכן בדרז״ל ברכות ס״ג. תמן אמרי, ב״מ פ״ד: תמן אמרין, סנה׳ ק״ג. עיי״ע קלביא. ירו׳ סוטה רפ״ו ד״כ סע״ד תמן א״ר חזקיה וכו׳, פסיקת׳ דר״כ צד ל״ח. אתא מן תמן. ברכות ס״ג. תמן הוי גבר.. תמן לא תהוי גבר. ויק״ר פ״ג תמן קורין וכו׳, ירוש׳ שבת ספ״ט די״א ע״ד תמן צווחין עיי״ע הרהון (ח״ג, רמ״ב) וש״נ ב״ר פל״ט תמן קריין ע״ש ובירו׳ הרבה פעמים (ירוש׳ כתובות פ״ח דל״ח: עיי׳ מע״ש פ״ד דנ״ה. ירו׳ גיטין פ״ה הל״ט) רבנן דתמן והם חכמי בבל הפכם רבנן דהכא (חכמי א״י), ירו׳ גיטין פ״ה דמ״ז סע״ב ורע״ג תמן אמרין. תנינן תמן, ירו׳ תרומ׳ פ״א ד״מ ע״ד תנינן תמן אין תורמין והוא משנה בסוף אותו הפרק וא״כ תמן נאמר ג״כ על המשנ׳ באותו הפרק עיי׳ מבה״י צד י״ב: ירוש׳ דמאי פ״א דכ״א ע״ד תמן תנינן ירו׳ ב״ב רפ״ב די״ג: ריחיא דתמן] —

תָּם (מל״מ תּוֹם ענין סוף וקץ enden) בס״ג דפ׳ כיצד משתתפין (עירו׳ פ״ח:) ד׳ אמות התם תיימי פחות מארבע אמות הכא לא תיימי [2]). בר״ג דפ׳ הבית והעליה (ב״מ קי״ז.) מודה ר׳ יוסי בגירי דידיה פי׳ אע״ג דאמר ר׳ יוסי על הניזק להרחיק את עצמו מודה היכא דממש עביד ליה איהו היזק דעל המזיק להרחיק את עצמו והכא נמי דכי משי האי ידיה נפלי מיא על התחתון איהו ממש עביד ליה היזיקא ועל העליון לתקן דתיימי והדר נפלי ס״א דמפסקי והדר נפלי [3]) פי׳ דלא נפליא בהדיא מידיה על התחתון אלא איהו משי ידיה היכא דלא אפחיתה מעזיבה ואזלי מיא עד דמטו מקום הפחת ונפלי עליה.

תְּמָא (עוף טהור Name eines reinen Vogels) בס״ג דחולין (קמ״א:) תמא מהו אמר רבא לא ידע האי גברא דעוף טהור מחייב לשלוחיה — (א״ב בנוסחאות כתוב תמה). *[אחי״ה ובנוסחאותינו כתוב תימה. והח׳ לעוויזאהן (צר 182) פי׳ מלשון תם einfältig וחשב שהוא הוא עוף הנקרא Gimpel] —

תְּמָא (אולי מל״ע ופ׳ ﺳﻬﻢ גורל Loos) הפיל פור הוא הגורל (אסתר ט׳, כ״ד) תרג׳ תמה הוא עדבא. *[אחי״ה וזה לשון המתורגמן תנינא דספרא בתרג׳ ירוש׳ תמה הוא עדבא וכן הביאו בעל הערוך אבל קדמאה מתורגם עדבא היא מילתא ובתרג׳ שני צבע פיסא. ובדפ׳ פראג נשמט כל הערך] —

* תְּמָא (פי׳ מס Steuer) וישם המלך אחשורוש מס (אסתר י׳, א׳) תרג׳ שני וישוי תמא על ארעא כה״ג במתורגמן ובנו״ג תמה (ב׳ פעמים באותו פסוק) וכתב המתורגמן ואולי הם משרש אחד ע״כ ולי נראה שהוא ל״פ ﺗﻤﻐﺎ ﻃﻤﻐﺎ מס שהמלך שם על הסוחרים ועוברי ושבים וה׳ פערלעם (עט״ש 109) חשב שהוא ל״ר אמצעי themo, temo מל״י θέμα Rekrutenablösungsgeld ואין נ״ל.

* תּוּמָא הקבוץ תּוּמַיָּא תרג׳ תומים.

תְּמַד (לדעת ר״ב מל״ר temetum יין Tresterwein, Wein והפעל תְּמַד Weinhefen mit Wasser anstellen) בסוף מעשרות (פ״ה מ״ו) המתמד ונתן

---

[1]) ועיי״ע ו׳; ה׳, י״ז. [2]) קרב לזה בש״ס דפ״ש התם תיימי מיא הכא לא תיימי מיא עיי׳ ד״ס במקומו ונעלם ממנו גי׳ הערוך ובנו״ג ארבע אמות תיימי פחות מר״א לא תיימי ומלת מיא אי׳ ג״כ בהעתקת פי׳ ר״ח וכ״ה ברש״י ע״ש. [3]) בנו״ג דפסקי מיא והדר נפלי וגי׳ מיא לי׳ בכ״י ש״ס וברש״י ובכ״י ש״ס ה׳ ובריה״ף דפ״ק אי׳ מיא מיתם תימי והדר אזלי וזה קרוב לגי׳ רבינו דתיימי והדר נפלי.

מים במדה עיי' בע' פרצן — (א"ב גם זה לעד כי לא שלם ספרו בעל הערוך כי בע' חרצן לא פי' מהו תמד. פי' בל"ר תמת יין ובלי' חכמים נקרא כן מין יין מחרצנים וזגים מעורבים במים) *[אחי"ה ר"ב טעה כי נגרר אחר גי' מוטעת והגי' הנכונה פרצן וכדאי' בכ"י בעיקרי התלמוד וכדפו"ו אבל בשדפ"ע במ"ס חרצן וצ"ל פרצן ובע' הנ"ל פי' רבינו (עפ"י פי' ר"ח בפסחים) מהו תמד דפורצני ומהו תמד דרווקא ע"ש. וכנ"ה במעשר שני פ"א מ"ג ירו' מעשרו' פ"א דנ"ב רע"א התמד עד שלא החמיץ וכו', וכ"ה בחולי' כ"ה: ופירש"י שם תמד מים הנתנים בחרצנים ולכשהחמיץ ותוסס נעשה יין והתמד עד שלא החמיץ מים בעלמא הוא וכו' וכתבו התוספות ד"ה התמד ונראה דמיירי במים הנתנים בשמרים דומיא דהמתמד ונתן מים במדה דמייתי עלה בגמ' דמיירי דנתנים בשמרים כדמשמע בפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ז.) ואינם שוים לגמרי כדמשמע בפ' אלו עוברין (פסחים מ"ב:). ורגמ"ה בחולין פי' התמד עד שלא החמיץ כלומר שזו ישנים חרצנים שיוצאים מהם יין אינו נלקח בכסף מעשר כלומר ששורין אותם במים ויש בו טעם יין מן הזגים עד שלא החמיץ אינו נקח מכסף מעשר וכו'. ירו' דמאי רפ"א דכ"א רע"ד בראשונה היה חומץ שביהודה פטור מן המעשרות שהיו עושין יינן בטהרה לנסכים ולא היה מחמיץ והיו מביאין מן התמיד ועכשיו שהיין מחמיץ חייב, תוספת' דמאי רפ"א בראשונה יהיה חומץ שביהודה פטור מפני שחזקתו מן התמד וכו' ועיי' פסחים מ"ב: ופירש"י שם תמד בופ"ט (Tréster, buvette =) לפי שהיין היה טוב ואינו מחמיץ וסתם חומץ שלהם מן תמד היה בא. ודע כי ע' זקנים העתיקו תמיד (עבדיי ט"ז) ע"י οἶνον פי' יין כאלו כתוב תֶּמֶד — והפעל כפיעל ב"ב צ"ז רע"א המתמד ופי' הרגמ"ה שופך מים בחרצנים. ושם ובחולי' פ"ז: לא צריכ' שתמדו כמי גשמים ופירש"י בחולי' שתמדו: שערבו. נפעל כ"ב הנ"ל שנתמד מאיליו, חולי' שם שנתמדו מאליהן] —

* תָּמִיד (מל"מ פי' כמו תדיר beständig ובפרט עולת התמיד das beständige Früh- u. Abendopfer) פסחים פ"ה מ"א תמיד נשחט וכו' תענית פ"ד מ"ו בטל התמיד ברכות ס"ב: שחיטת התמיד. מגילה ג'. תמיד של בין הערבים, חגיגה ו': עולת תמיד. והקבוץ ברכות י': תמידין [1].

תְּמַהּ (מל"מ תָּמַהּ, בל"ס תְּמַהּ, תְּוַהּ sich wundern, staunen) בס"ג דפ' התכלת (מנחות מ'.) המטיל תכלת לסדינו בירושלם אינו אלא מן המתמיהין פי' „תמהין עליו בני אדם שאין יודעין שמותר תימהה איכא איסורא ליכא". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה. תרג' ויתמהו (בראשי' מ"ג, ל"ג) ותמהו, תר"י א' שם י"ז, י"ז ותמה, תר"י שם י"ח, י"ב ותמהת שרה, שם ט"ו לא תמהית. והשמותי עליך (יחזקאל ל"ב, י') תרג' יתמהון עליך תימה. וכן בדרז"ל ברכות ח'. תמה, פסחים כ"ח: תמה על עצמך. ב"ר פ"י תמה אני וכו' כריתות ט"ז: תמיה אני כ"ה בגי' רבינו בע' קסם ובנו"ג תמיהני אני וצ"ל תמיה אני או תמיהני. תנחומא כי תצא סי' ב' התחילו הכל תמהין ואומרין וכו', ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז רע"ד תמיה אני. ירו' קידושי' פ"א דנ"ח: אל תתמה על זו. ירו' פסחים פ"ו דל"ג: בר קפרא תמה ר' אליעזר לא תמה, שם: תמיהני, ירו' יומ' פ"א דל"ט. תמיה אני, פסיקתא דר"כ צד מ"ג. יושב ותמה בלבו, עד מתי אתה יושב ותמה בלבך. ב"ר פ"ב עמד לו תמיה. תענית כ"ג: דתמהא לן, סנהדר' צ"ה. תמהיתו. ועוד עיי"ע אתמהא ח"א של"ג וש"נ. והתואר במקום השם חולין ע"ה. מילתא דתמיהא, והקבוץ שם: תרי תְּמִיהֵי] —

תמה (= תֵּימַהּ, תִּימְהָא מל"ס תֵּמְהָא, תְּמִיהוּתָא Staunen, Entsetzen) ושמה ושערורה (ירמיה ה', ל') תרג תימה נשנו. *[אחי"ה וכן תרג' שער (יחזקאל ל"ב, י'), ותר"י א' מופת (שמות ז', ט'; דברים י"ג, ב'. ג') תימהא, והקבוץ תמהין תִּמְהַיָּא עיי' תרג' ירו' א' דברים ד', ל"ד; ו', כ"ב; כ"ח, מ"ו; ל"ד, י"א; לתהלים ק"ה, ה', כ"ז; לדה"י א' ט"ז, י"ב; דה"י ב' ל"ג, י"ג. ב"ר ר"פ ל"א מהמהם (יחזקאל ז', י"א) מן תמהתהון, ובל"מ תְּמָהוֹן, ב"ר פ"נ ויתמהמה (בראשית י"ט, ט"ז) תימהון אחר תימהון] —

* תִּמָּהוֹן עיי' סוף ע' הקודם לזה.

תְּמַהְתָא (לפי' ר"ב מל"י τέμαχος חתיכה Stück) כפ' אלו טרפות בגמ' נפלה (חולין נ"א סע"ב) תמהתא חיישינן פי' עלין — (א"ב בנוסהאו' כתוב תמחתא פי' בל"י חתיכות). *[אחי"ה בנו"ג תימחתא לא חיישינן וכצ"ל בערוך לא חיישינן כי בע' נבר גרס נברא חיישינן ואם כן תימחתא לא חיישינן אבל גם בפי' רגמ"ה הועתק

[1]) בלי העברי החדשה הַתָּמִיד, מתמיד פי' שקד בלי הפסק בלימודים.

תמחתא חיישינן וז"ל תמחתא חיישינן דבר שגדל סביב העץ שקורין טיל ומתקנין אותו לצורך חבלים ומותחין אותו כעין רצועות והכי קאמר אי מתוקן ומתיח חיישינן דלא שריק נברא לא חיישינן כלו' נברא גדל בדקל ע"כ וכן פירש"י .ע"ש וכן שם הלע"ז טי"ל והוא מל"צ Lindenbast, tille. ולפי פי' ר"ב הוא מלי' הנ"ל והפעל ממנו עיי"ע איתמח (ח"א, של"ג ומ"ש) — פסחים ע"ד סע"ב חלא מתמהא עיי"ע חל (ח"ג, שצ"ב) ושם פי' רבינו] —

תַּמְוָן (Entsetzen erregende Thiere, Marder) תרג' ורבצו שם ציים (ישעיה י"ג, כ"א). *[אחי"ה בנו"ג וישרון תמן תמון וכ"ה ציים (שם ל"ד, י"ד) בתרג' תַּמְוָן וכ"ה בתרג' ירמי' נ', ל"ט ובפירש"י שם תמון אבל רד"ק בשרש תמז הביא הגי' בשני ווין וז"ל ברוב הנוסחאות כתוב תמווין בשני ווי"ן. וכתב הרד"ק בירמיה שם תרג' יונתן תמוון וי"מ שהם נמיות הנזכר בדרז"ל כדי שלא תקפוץ הנמייה מרטינא בלע"ז ע"כ וכן פירש"י בישעיה י"ג, כ"א ע"ש] —

* **תְּמוּרָה** (מל"מ מן מור (Tausch, Verwechslung סנהד' כ"ב סע"ב לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים. נדרים כ': בני תמורה ע"ש בפי' רש"י. אסת"ר פ' ויהי בימי: בני אמוריה: שהיו תמורות של אבותיהם. ובפרט בענין תמורת הקרבנות ועל שם זה נקרא המסכת תמורה.

* **תַּמּוּז** (א') שם צלם (Adonis) ב') חודש רביעי א') מל"מ מבכות את התמוז (יחזקי ח', י"ד) עיי' מ"ש הרמב"ם במו"נ ג', כ"ד ורד"ק שרש תמז ועיי' מ"ע דמ"ג ח"ז 397 והלאה ומ"ש הח' לעברעכט. ב') מל"ע ופ' تموز ובל"ס תמוז. תמוזא עיי' תרג' ירו' א' בראשית ח', ה'; תרג' שני אסתר ג', ז'; תרג' שה"ש א', ז'. שבת נ"ג. תקופת תמוז ועיי"ע תקופה.

* **תְּמוּזָה** (שם הפרטי) ירו' מגילה פ"ד דע"ה: ר' יהודה בר תמוזה.

* **תַּמּוּת** עיי"ע תם א'.

* **תְּמוּתָה** (מן מות (absterbend הקבוץ קידושין כ"א: כ"ב. מוטב שיאכלו בשר תְּמוּתוֹת שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות

תַּמְחוּי (אולי מל' פרסי' تبنكو, تبنكوى Brodkorb, (Kiste, Büchse בפ' ט"ז בכלים (מ"א) כל כלי עץ שנחלק לשנים טהור חוץ משלחן הכפול ותמחוי המזנין[1]) פי' „קערה גדולה שהיא לאכילת מזון יש לבני אדם חשובין קערה גדולה ויש בגופה של קערה מגורות מגורות ודומין לקערות קטנות בתוך קערה גדולה ויש בו כל מיני מזון מינין מינין והוא זני כדכתיב (דניאל ג', ה') וכל זני זמרי וכתי' (דה"י ב' ט"ז, י"ד) בשמים וזנים ותרג' למינהו (בראשי' א', י"ב) לזנוהי"[2]). מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי (פיאה פ"ה מ"ז). תמחוי נגבה בג' ומתחלק בג' (ב"ב ח':) כבר פי' בע' קפה. בכלי מתכות פ' י"ד בכלי' (מ"ד) הסומך והמחגר והתמחויות פי' „תמחויות כמין קערות קטנות יש לעול והוא ראש העול והוא חלק על צוארי השוורים"[3]). בפ' כלל גדול בגמ' היודע שהוא שבת (שבת ע"א.) ובריש כריתות בגמ' האוכל חלב (ד':) כגון שאכלו בשני תמחויין ור' יהושע היא דאמר תמחויין מחלקין. בפ' אמרו לו אכלת חלב (כריתות ט"ו:) (ובספרי) [צ"ל ובספרא] בפרש' כהן משיח (ויקרא דיבורא דחטאת פרק א' פרש' א') א"ר יהושע שמעתי באוכל מזבח אחד בה' תמחויין בהעלם אחד שהוא חייב על כל אחת ואחת[4]). בפ' אין בין המודר (נדרים מ"א: במשנה) ואוכל עמו על השלחן אבל לא מן התמחוי אבל אוכל הוא[5]) מן התמחוי החוזר. גמרא (שם) א"ר יוסי בר'[6]) חנינא מתמחוי החוזר לבעל הבית. פי' קערה גדולה שמשימין בה מאכל לפני האורחין ואם שמו אותה לפניהן אין אוכלין בה ביחד שבשביל שניהן מרבים בה מאכל ונמצא נהנה זה מזה וזה מזה אבל מן התמחוי החוזר לבעל הבית מותר שכן היה מנהגם שאחר שסדרו לפני האורחין מביאין תמחוי אחר לצורך בעל הבית ובני ביתו ומחזירין אותו בשביל כבוד לפני כל אחד ואחד אם רוצה לאכול יותר ואח"כ מחזירין אותו לפני בעל הבית ואם רוצין לאכול ביחד המודר והמדיר מאותו תמחוי יכולין לאכול שלא הושם בו בתחלה המאכל לצורכם[7]). בריש ביצ' בגמ' אין מוליכין (י"ב:) ואפי' בקנון ואפי' בתמחוי. *[אחי"ה וברש"י ביצה שם פי' תמחוי קערה גדולה וכפי' הערוך עפ"י פי' רה"ג והפכו קופה עיי' ציונים הנ"ל וכן בתוספת' פיאה רפ"ד תמחוי בכל יום

---

[1]) בפי' רה"ג המזינין ובנו"ג המזנון. [2]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג לכלים הנ"ל. [3]) הועתק מפי' רה"ג ושם הסיום והוא חלק על ראש צוארי בהמה. [4]) וכ"ה בכריתות ובספרא על כל אחד ואחד. [5]) בנו"ג עמו מן. [6]) בנו"ג בר. [7]) ועיי' בפי' המיוחס לרש"י בפי' ראשון ובר"ן שם.

קופה מע"ש לע"ש תמחוי לכל אדם קופה לעניי אותו העיר . . עני שנותן פרוטה לתמחוי ופרוטה לקופה וכו', ירוש' פסחים רפ"י דל"ז סע"ב מן הקופה . . . מן התמחוי. ונזכר יחד עם קנון עיי' ביצה הנ"ל ותוספת' שבת ספי"ד (ט"ו) בקנון וכמתחוי וכ"ה תוספ' יו"ט ספ"א ועוד עם כוס תוספת' חגיגה רפ"ג כוסות בתוך כוסות ותמחוּיין בתוך תמחויין. מעשרות פ"א מ"ז תוספת' מעשרו' רפ"א ירו' מעש' פ"א דמ"ט סע"א לחמיטה ותמחוי עיי"ע חמט א'. תוספת' מקואות פ"ו (ז') בתמחוי ובקערה. ירוש' תרומות פ"ה דמ"ה ע"ד כוסות ותמחויין. ירוש' שבת פ"ז ד"ט: טעם תמחוי, שם תמחויין, ירו' כתובות פ"ח דל"ב סע"ב כלי' פי"ז מ"ב תמחויים. ובל"נ שם פי"ד מ"ד עיי' לעיל בערוך. בכנוי ירו' ב"מ ספ"ח די"א ע"ד הִשאילני תמחוייך המעריך הביא תמחוי מלא כל טוב בילמדנו פ' כי תצא ופי' בערבי טבאק (طباق)[1] ובתנחומא כי תצא סי' ז' אי' לפנינו נכנס הקערה לפניו מלא כל טוב וב"ר פ"ט הכנים לפניהם תמחוי מלא כל טוב] —

* תִּמְחָתָא וגי' רבינו תמהתא עיי' ערכו.

* תְּמַךְ (כמו תָּמַךְ ergreifen) תרג' משלי כ"י ה', ה' מתמכא ובנו"ג מסמכא.

תַּמְכָּה (נ"ל מל"פ تمك = تمك עשב מר ולפי' רבינו ירק הנקרא בל"א Andorn) בפ' כל שעה בעולשין ובתמכה (פסחים ל"ט. במשנה)[2]. גמר' (שם) אמר רבה בר בר חנה תמכתא שמה[3]) פי' קרד"ו[4]) וי"א מרובי"ו[5]) — (א"ב תרג' בפסוק דומה דודי לצבי (שה"ש ב', ט') טוי נורא על תמכאי ועולשין ופטרין). *[אחי"ה בנו"ג בתרג' על תמכה ובתר"י א' שמות י"ב, ח' אי' טוי נור ופטיר על תמכא ועולשין. וא"כ הוא העתקת על מרורים. וכן ענין מרובי"ו של בעל הערוך בלאי"ט marrobio, Andorn וכן פירש"י בפסחים תמכא: מרוביי"א[6]) והוא בל"ר marubium והרבה לספר בסגולתה פליניאוס כ', פ"ט ע"ש. ובפי' הרמב"ם אי' תמכא מין ממיני עולשין אלא שהוא גדל בגנות ע"כ ובכתב יד ערבית אי' עוד אלסרים והוא سريس

בל"י σέρις עיי"ע אינטובין ומ"ש בח"א קמ"ד בהערה 1. ועיי' עוד ע' גנגידיון וש"נ הירוש'] —

* תְּמָלֵי (פי' כל"מ תְּמוֹל) תרג' ש"א כ', כ"ז; ש"ב ג', י"ז; ט"ו כ' ובאלף נוספת עיי"ע אתמול ח"א, של"ד.

* תְּמַלְיוֹן עיי"ע תלמיון וש"נ.

תְּמֶלְיוֹם (פי' בלי' יוני' θεμέλιον, θεμέλιος יסוד Fundament) בב"ר ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור (פ"ג) הדליק נרות ופנס לידע היאך הוא קובע תמליוס. בילמדנו כי מראש צורים (הובא בילק' בלק ר' תשס"ו) היה חופר ויורד ומבקש ליתן תמליוס פי' הן השיתין והן השתות והן היסודות — (א"ב פי' בל"י יסוד ונקרא גם תמליוסים ירוש' דסוטה פ' מי שקינא (פ"ו ד"כ סע"ד) מילא דלית בה תמליוסים). *[אחי"ה בנו"ג תימליוסים וכן בירוש' כתובות רפ"ה דכ"ט סע"ג עיקרא לית לה תימיליוסים וכן בירו' סנהד' פ"י דכ"ט. בשעה שבא דוד לחפור תימליוסים של ביהמ"ק וכו', וכ"ה בב"ר הנ"ל קובע תימליוסים ובכולם צריך לומר תימליוסים ומל"י θεμελίωσις פי' יסוד וכן העתיקו ע' הזקנים הוסד (עזרא ג', י"א) ביסדו (שם י"ב) ויסוד (דה"י ב' כ"ד, כ"ז). וכן העתיק עקילס יסודתו (תהלי' פ"ז, א') ויותר רגיל בע' זקנים θεμέλιος,-ον ובזו המלה העתיקו אשיה (עזר' ד', י"ב; ה', ט"ז); יסוד (איוב כ"ב, ט"ז; תהלים קל"ז, י'; איכה ד', י"א); מוסד (ישעי' כ"ח, ט"ז); מוסדים (דברים ל"ב, כ"ב; תהלים י"ז, ט'; פ"א ט"ו); מוסדות (ש"ב כ"ב, ח'. ט"ז; תהלים י"ז, י"ז; ישעיה מ', כ"א) ועקילס העתיק שתות (תהלים י', ג') ע"י זו המלה. ובילק' בראשי' ר' ד' תמליוסין נ"ב פי' היסודות, ושם פ' בלק ר' תשס"ו ומבקש ליתן תמליום צ"ל תמליום נ"ב פי' יסודות ובילק' תהלים ר' תתע"ח בשעה שבקש דוד לחפור תמליא של ביהמ"ק צ"ל תמליום נ"ב פי' יסודות והמיוחס לרש"י בב"ר הנ"ל אי' „תמליוסי יסוד ובל' יון תמיליאוסו יסוד" וצ"ל תמיליאוס, או תמיליאוסים וכמו שכתבתי, ובשמ"ר ר"פ נ' אי' הוא קובע דימוסים עיי"ע דמוס (ח"ג, פ"ד.) וצ"ל תמליוסים וכדאי' בב"ר הנ"ל, ובתנחו' ויקהל סי' ו' השמיט הסופר מלה זרה מחסרון ידיעה] —

---

[1]) פי' קערה. [2]) וכן הסדר בירוש' ובריא"ף ובראש"ש ובמשניות וכסדר זה פירשום בגמ' וכ"ה בכ"י ש"ס עיי' ד"ס במקומו אבל בנו"ג בתמרא ובחרחבינא ובעולשין. [3]) בכ"י ש"ס תמכותא. [4]) בלאי"ט cardo. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובכ"י אחרי' מרויו ובכ"י ו"ו בי מרובין וצ"ל מרוביו ובדפ"ע מרויי"ו. [6]) וזה לכאורה ראיה נצחת ששימש בספר הערוך כי זו המלה איטלקית היא ודוגמא אחרת עיי"ע איסטומכא.

* תָּמַם (vollkommen sein) עיי"ע תם א' וש"נ תְּמִימָא, תמימות.

* תַּמָּן (dort) עיי"ע תם ד'.

תמן (= תּוּמָן Achtel) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ט:) קב וחצי קב רובע וחצי רובע תומן ועוכלא בפ"ק בסוטה בגמ' במדה (ח' :) תומן וחצי תומן ואפי' עוכלא פי' תומן קב שהוא חצי רובע. שמונה תרג' תמני. *[אחי"ה בסוטה אי' מנין לרבות תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב רובע וחצי רובע תומן ועוכלא ובירוש' סוטה פ"א די"ז. מניין לרבות תרקב וחצי תרקב וקב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומין ואוכלא וכו' מנין לפרוטות קטנות וכו' וכן בתוספת' סוטה רפ"ג מנין לרבות תרקב וחצי תרקב ת"ל וכו' מנין שאפי' פרוטות קטנות וכו' ובב"ב אי' תרקב וחצי תרקב וקב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומן ועוכלא וכתב ר' אברהם אב"ד בפי' כ"י (הובא בד"ס ב"ב צד ק"מ.) ה"ג בספרים שלנו ורובע קב וחצי רובע ותומן ועוכלא וחצי רובע היינו שמינית של קב ותומן שמינית של סאה דהיינו קב פחות רובע והן שלשה לוגין וכו' עש"ה ובפירשב"ם ושם הובא גי' ופי' ר"ח קב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומן ועוכלא וכו' עש"ה ובפי' רגמ"ה מצאתי ותומן ב' אונקיות אחת מי' ברובע ע"כ. ולנקבה תּוּמַנְתָּא ורבינו בע' תמנתא היה מיחד לו ע' בפני עצמו. ותרג' שְׁמֹנָה תְּמָנֵי, שְׁמוֹנָה: תמניא וכ"ה בלשון סורי' תְּמָנָא, תְּמַנְיָא עיי' תרג' בראשית ה', ד' והלאה; לשמות כ"ה, ב'. כ"ה ברכות ד': תמניא אפין. ירו' דמאי פ"ה דכ"ד: תומניא מן תומניא, ירו' תרומה פ"ג דמ"ב: חדא מן תומניא. שמנים: תְּמָנָן עיי' תרג' בראשי' ה', כ"ה; שמות ז', ז' (בתר"י א' תַּמְנַן) ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג והא אית תמנן נשין. שמנה עשר: תְּמַנְתְּ עשר (כ"ה בדפ"ס) בראשית י"ד, י"ד ובשד"פ תמַנְיַת ובתר"י תַּמְנֵיסַר ובתר"י א' דברים י"ז, י"ז תְּמַנֵסְרֵי וכן בתר"י א' במדר' י"ט, ג'. ומספר סדורי תַּמְנִיסְרָאָה תרג' דה"י א' כ"ד, ט"ו. שמיני: תְּמִינָאָה ולנקבה תְּמִינֵיתָא (בל"ס תְּמִינָיָא) תרג' ויק' כ"ב, כ"ז; כ"ג, ל"ו יומא תמינאה, שם כ"ה, כ"ב שתא תמיניתא] —

תמן (= תימן, תימוז haarlos an den Augen-brauen) בר"ג דפ' מומין (בכורות מ"ד.) תנא הזיור [1]) והליפן [2]) והתימן . . . תימן שתמו זיפיו פי' „דלית ליה ריסי עינים כלל" — (א"ב בנוסחאות כתוב והתימר). *[אחי"ה עיי"ע תמר במו"ע ורבינו נגרר אחר פי' וגי' רגמ"ה בבכורות הנ"ל ועיי"ע זוור (ח"ג, רע"ט) וע' לפן (ח"ה, נ"ב) וגי' התוספת' כ"י בכורות ספ"ה והתימוז ובדפ' והתימיז ונראה לי התימוז מן מוז מל"פ موی שער שעל עפעפים עיי"ע מז כלומר שאין לו שער בעפעפיו וכפי' רגמ"ה ורבינו] —

* תִּמְנָה, תִּמְנָת (שם עיר) ב"ר פפ"ה וירו' סוטה פ"א די"ז סע"א שתי תִּמְנִיּוֹת היו אחת של יהודה ואחת של שמשון.

תִּמְנָתָא (שם מדה) בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' עני (פסחים ק"ט.) א"ר יוחנן תמנתא קדמיתא דהות בציפורי דהות יתירא על דא רובע ובה משערין רביעית לפסח פי' מדה ובה משערין רביעית כלומר מה שיתר על דא הוי רביעית בפסח. *[אחי"ה בנו"ג תמנייתא קדמייתא דהוה בטבריא ובכ"י ש"ס תימנתא ובכ"י ב' תומניתא ועיי' ג"כ ברשב"ם ושם מפורש תמניתא מדה והיינו תומן ועוכלא דמס' סוטה (ח' :) אבל כבר השיגו התוספו' שם על זה הפירשב"ם עש"ה. וכנ"ה בירו' שבת פ"ח די"א סע"א תומנתא עתיקתא דמורייסא דציפרין ובירו' שקלים פ"ג דמ"ז רע"ג (תמונתא [צ"ל תומנתא] עתיקא דמוריסא דציפורי] —

* תְּמוּפָה (כינוי של תמורה) ירוש' נדרים רפ"א דל"ו ע"ג תמופה תמרנה תמוקה.

* תַּמְצִית (מן מצי, מָצָה והשם מִיץ das Aus-gepresste) בהשאילה נותרת אחר שנעצר (das Zurückgebliebene כריתו' כ': והלאה פסחים ט"ז: ירוש' פסחים פ"ה דל"ב ע"ג דם התמצית. סוטה פ"ט מט"ו תמצית של חסידים. תענית י'. ב"ר רפט"ו שהש"ר פ' אחת היא תמצית בית כור וכו' עיי"ע תרקב. ובירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ג הגי' תמצית כור תרקב שותה תמצית כוש מצרים שותה והקבוץ ירו' מ"ק רפ"א ד"פ. מי תַּמְצִיּוֹת] —

* תמוקה עיי"ע תמופה.

תמר (מל"מ תָּמָר ובדרז"ל לרוב תמרה והקבוץ תְּמָרִים בל"ע تمر Palme, Dattelpalme; תְּמָרָה

[1]) בנו"ג הזדיר ובפי' רגמ"ה הזיוור. [2]) בנו"ג והלופין וכ"ה בפי' רגמ"ה.

(הקבוץ תמרים) בל"ס תמרא Dattel ועיי' בפנים) תמרי מקמי נהמא כי נרגא לדקלא[1]) (כתובות י' סע"ב) פי' האוכל תמרים אליבא ריקנא שוברין הגוף כגרזן לאילן והאוכלן אחר הסעודה מחזיקין הגוף כמו הבריח לדלת עיי' בערך נרג[2]). תומרתא דחינוניתא (כתובות ס"א סע"א וסוטה מ"ט.) פירושו בע' חן[3]). פ"א „תחילת ביכורים של כל פירות כשמתחילין לבשל פירותיהן קורין אותו בל' ארמי חינוניתא בין לתמרים בין לשאר פירות"[4]). בפ' אלו הן הלוקין בגמ' המקיף (מכות כ':) מאן דאכיל תמרי בארבלא[5]) לקי פי' דרך בני אדם לאכול תמרי כשהן בארבלא ואם אכלן אדם שם ואינם מעושרין מי יודע שהתרה בו ויהא חייב מלקות[6]). זית שמן ודבש (דברים ח', ח') תר"י תמריא חליין כדובשא. *[אחי"ה בתר"י א' אי' לפנינו ומן תומרייהא עבדין דבש ובתר"י ב' ומן תמרהא עבדין דובשא. בל"מ תָּמָר, תֹּמֶר סוכה מ"ה: מה תמר זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל וכו'. ובדרז"ל לרוב באה ל"נ תְּמָרָה ובפרט לפרי ובל"א וסורי תַמְרָא, תוּמְרָא הקבוץ תמרים (כתובות י':) וְתַמְרִין, תּוּמְרִין ד"מ דמאי פ"א מ"א ברכות מ': נובלות תמרה (התמרה) עיי"ע נבל ב'. כלים פט"ז מ"ב (הסלין) של תמרה, עוקצין פ"א מ"ג המכבד של תמרה, ירוש' מעשרות פ"א דמ"ח סע"ד מכבדות תמרה עיי"ע מכבד. תוספת' פיאה פ"א בכ"י רוטבות (בדפוסי' רטובות, רטיבות) תמרה בירוש' פיאה פ"ב דט"ז ע"ג רוטבי תמרים טבול יום פ"ג מ"ו תמרים רטובות במד"ר רפ"ג רטובים עיי"ע רטב. פיאה פ"א פ"ה דמאי פ"ב מ"א מעשרו' פ"א מ"ב התמרים. ירו' שבת פי"ד ע"ד גלעינין דתמרין, ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד גרעינין דתומרין, תּוּמַרְתָּא כתובו' וסוטה הנ"ל ירוש' ביצה פ"ה דס"ג. תמרתא עקימתא. ויק"ר פי"ב תומרתא מתקרי תמרא. שהש"ר פ' אמרתי אעלה הדא תמרתא. תמרי כתובות הנ"ל וכן גיטין ע'. תמרי תוחלני מ"ק י' סע"ב עיי"ע תחל ב'. תרומו' פי"א מ"ג, ברכו' ל"ח. חולי' ק"כ: נדרים פ"ו מ"ט תוספת' ברכות רפ"ד דבש תמרים עיי"ע דבש וע' סתו. ברכות שם דובשא דתמרי ועיי' ירוש' ביכורים פ"א דס"ג ע"ד ודבש אלו התמרים ושם: תמרים שבהרים. שבת מ"ה: עיי"ע פצעל. תַּמְרֵי ברכות י"ב. ב"ב נ"ב: חולי' ק"י. בר תמרי (= פי' בר דיקולי) שהש"ר פ' אמרתי אכון בר תמרי. ודרשות אחרות בענין תמרה עיי' ב"ר פמ"א ויק"ר פכ"ב ספ"ל במד"ר רפ"ג מד' שו"ט מזמור צ"ב ילק' תהלים ר' תתמ"ה תנחומא לך לך סי' ה' וס' במדבר סי' ט"ו וילק' במדבר ר' תר"ץ. והקבוץ שתי תְּמָרוֹת סוכה ל"ב: עירו' י"ט.] —

* תָּמָר (שם פרטי לנקבה) ירו' מגילה פ"ג רע"ד.
תמר תמרורים בתמרוריה היא עומדת
ובקשנו למתקה ולשוא צרף צרוף.

תָּמָר (= תְּמָרָה הקבוץ תמרות מל"ע ثَمَرَة Spross Trieb ובפרט לולבי הנצפה junge Triebe des Kapperstrauches) תמרות[7]) אביונות וקפריסין (ברכות ל"ו.) פי' תמרות הן לולבי נצפה ואוכלין אותן כשהן רכין משום דאדעתא דהכי נטעי להו לכך מברכי עלייהו בורא פרי האדמה אבל לולבי גפנים דלאו אדעתא למיכל לולבים נטעי להו מברכין עלייהו שהכל וכבר פירשנו פירוש מבואר בע' צלף. בפ' ב' בשביעי' (מ"י) התמרות שלהן אסורות פי' הציץ קודם שהוא פתוח דומה לתמרה כדאמרינן (סוכה ל"ג.) נקטם ראשו ועלתה בו תמרה[8]). בפ"ד במעשרות (מ"ו) רבן גמליאל[9]) אומר תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול המצרי[10]) חייבי במעשר. בפ' י"א בפרה (מ"ז) אין מזין לא ביונקות ולא בתמרות פי' כמין גרגרים קטנים שיש בראש האזוב. *[אחי"ה ופי' רה"ג בפרה: תמרות כדגרסינן נקטם ראשו תני עולא נקטם ראשו ועלה בו תמרה כשר ע"כ וכמו שפי' רבינו לעיל בענין שביעית הנ"ל. ובירוש' מעשרות ספ"ד דנ"א רע"ג פי' הקפרס והתמרות מין אחד הן מעשר מקפרס על התמרות ומן התמרות על הקפרס עיי"ע קפרס ושם רמזתי כבר על תש' הגאונים (הוצאת ה' הרכבי סי' שע"ה צד 196) ובהיות דברי רבינו בע' זה ובע' צלף ונצפה מבוארים על ידי דברי הגאון אמרתי לספחם פה וז"ל ומיני צלף

---

[1]) בנו"ג ודיקולא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר גרג וצ"ל נרג ובשרפ"ע בט"ס נגר. [3]) חן ג' בח"ג, תמ"ב ומ"ש בשינוי הגירס'. [4]) הועתק מליקוטי הגאונים שהוזכר בשט"מ לכתובות ד"ה הכל ושני פירושים אחרים תמצא בעי' חן ג' ועיי"ע דהן ומ"ש בח"ג, כ"ח. [5]) בנו"ג בארבילא וכ"ה ברש"י בסנהדי פ"ט: ובכ"י ש"ס שם ובנו"ג שם בארבלא. [6]) ועיי' פירש"י במכות וסנהדרי' הנ"ל תמרים הנתונים בכברה וא"כ פי' מענין ארבלא (= ערבלא) עיי"ע בח"א, רס"ח: [7]) בדפ' פראג נכלל זה הערך בטעות עם ערך הקודם לזה. [8]) וכ"ה ברש"י בשם הערוך והוסיף עוד וי"מ תמרות כעין לולבי גפנים כדתנן (מעשרות פ"ד מ"ו) גבי צלף דמתעשר תמרות ואביונות. [9]) וכ"ה בירוש' ובכ"י ש"ס אבל במשני דבבלי שלפנינו רבן שמעון בן גמליאל. [10]) בנו"ג הלבן.

אביונות וקפריסין ותמרות ששאלת ידועין הן פרחא ושיתא ובוטיתא [1] ומאי ניהו ידוע ומנוכר הוא בין בבבל בין בא"י הוא צלף והוא נצפה ובל' ארמי פרחא ובל' ישמעאלי נקרא אלכבר [2] יובא בשתי עונות בימי ניסן מביאין ממנו עלין ותמרות והן הנקראין שיתא בל' ארמי ונקראין עוד אבשטי [3] ובל' ישמעאלי קורין אותן בבבל אלקצבאן [4] והן עציו שעדאן הן כלולבין רכין ונוחין להאכל ועושין אותן בכאמך שיש בו חלב ומאן דאכיל להו להני עלין ולהני תמרות שהן לולבין מברך עליהן בורא פרי האדמה ולא דאמי לעלי גפנים ולולבי גפנים דמברכין עילויהי שהכל מ"ט משום דלא נטעי אינאשי גפנים אדעתא דעלין ולולבין אבל פרחא נטעין ליה אינאשי למיכל עלין ולולבין ברוכוכיהי וכו' וכו' ובזמן הכנסת פירות בא עוד מן הצלף פריו שהן אבינות וקפריסין אבינות הן הנקראין בוטיתא בל' ארמי והן כאגוזים שיש בהן פרי שדומה למעות וקפריסין הן נץ שעל ראשון של אביונות כנץ של רימון הנקרא ורד וכו'] —

תִּמֵּר (הפעל נבנה מהשם תימרה פי' עשן Rauch Dampf aufsteigen) בס"פ כיצד מברכין בגמ' והוא אומר (ברכו' מ"ג.) מאמתי מברכין על המוגמר [5] משתעלה תמרתו פי' עשנו. בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולין קי"ב.) אין מניחין כלי תחת הבשר עד שיכלה כל מראה אדמומית שבו מנא ידעינן אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא משתעלה תמרתו. פי' כיון שיעלה מן הבשר עשן נצלה והולך וזה ששותת שומן הוא [6]. בפ' אמר להם הממונה בגמ' בית אבטינם (יומא ל"ח.) היו יודעין לפטם כמותם ולא היו יודעין להעלות עשן כמותם של הללו מתמר ועולה כמקל ושל הללו מפציע [7] לכאן ולכאן — (א"ב ל"מ זה (שה"ש ג', ו') כתמרות עשן). *[אחי"ה בל"מ הנ"ל וכן ותימרות עשן (יואל ג', ג') אי' מלא וכ"ה תימרתו בחולין הנ"ל אבל בברכות אי' תמרתו וכ"ה כפי' רגמ"ה חולין וכגי' רבינו וכתב הרד"ק בשרש תמר: לפי שהתמר עץ גבוה וישר ושוה ידמה הדבר הגבוה והישר אליו וכן עמוד עשן (שופטים כ', מ') ע"כ ועיי"ע הבא אח"ז ובירוש' יומא פ"ג דמ"א סע"א וירוש' שקלים פ"ה דמ"ט רע"א הגי' של בית אבטינם היתה מתמרת ועולה וכו' וכ"ה בשהש"ר פ' מי זאת. ועיי"ע הבא אח"ז] —

תמר (= תִּימּוּר כמו תִּימְרָה של ע' הקודם לזה) בר"ג דפ' אמר להם הממונה (יומי כ"ח:) ר' אומר אינו דומה תימור של חמה לתימור של לבנה תימור של לבנה מתמר ועולה כמקל של חמה מפצע [8] לכאן ולכאן — (א"ב פירש"י עלות השחר שנבקע נראה כתמר זקוף). *[אחי"ה ועוד הוסיף רש"י לשון ותימרות עשן (יואל ג', ג') על שם שזוקף ועולה ע"כ וכפי' הרד"ק בע' הקודם לזה ולא ידעתי למה הפריד רבינו בין הדבקים. ובירו' יומא רפ"ג ד"מ: מאור הלבנה מתמר ועולה מאור החמה פוסה על פני כל המזרח. ור"ח ביומא הנ"ל (בדפ' ווילנא דף כ"ט.) הביא זה הירוש' בזה"ל מאור הלבנה מתמר ועולה כמקל ותימור של חמה פוסה על פני כל המזרח ע"כ. שהש"ר פ' אשכול: אשכול שהיתה מתמרת ועולה עד הקורות ואח"כ פוסה וכו' והוא מע' הקודם לזה. ותימור הוא השם המופשט] [9] —

תמר (= תִּימּוּרָא ובמספר זוגי תִּימּוּרָתָיָא פי' בל"מ שְׁמֻרוֹת וכן בל' סורי' תֶּמְרָא Augenlieder-Wimpern) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) מאי שנא האי תימורא דתרנגולא [10] דמידלי לעיל משום דדייר אבי תפי [11] פי' גלגל עין. פ"א מפני מה עפעפים של מטה של תרנגול עולין על העין ומכסין העין מפני שעולין בדף [12] שעל הבירה ואלמלא עפעפם שהוא כך היה העשן מעורם. ואל יראה בעפעפי שחר (איוב ג', ט') תרג' בתימורי קריצתא ועל עפעפי צלמות (שם ט"ז, ט"ז) תרג' ועל תימורי טולי מותא. *[אחי"ה ועוד שם י', כ"ב ארעא דתמורהא היך קבל טולי מתא ועוד

[1]) עיי"ע שת ובטיתא. [2]) עיי"ע צלף ומ"ש. [3]) נ"ל מל"פ آبست פי' פרי האשה קודם שנולד הולד והושאל לפרי הרך של צלף. [4]) القضبان שבטים מענפים רכים. [5]) וכ"ת בכ"י ובראב"ש ובנו"ג חרית. [6]) וכ"ה בפירש"י בלי ראשון ע"ש ולישנא אחרינא שהוא לשון מורה מסכים עם פי' רגמ"ה שפי' משיעלה תמרתו כלומר משיתחילו הפחמין ליכבות תחתיו מפני שמנו. [7]) בדפ"ר בט"ס מצפע וצ"ל מפצע כדאי' בשדפ"ע ובכ"י ק"ט ובנו"ג מפציע וכ"ה בעיקרי התלמוד ופי' מפצל וכ"ה באמת בפסקי רי"ד מפצל ורד"ק שרש תמר גרס מפצי ואולי צ"ל מפצל עיי"ע פצע. [8]) בנו"ג מפציע ובפ' רי"ד מפצל ועיי"ע הקודם לזה. [9]) ומזה בפיוט לשחרית של יוה"כ המתחלת אנא אלהים חיים: כתִּמּוּר דקה מן הדקה. [10]) ברש"י דתרנגולא וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג דתרנגולתא. [11]) וכ"ה בע' תפי וכ"ה גכון ובנו"ג אדפי. [12]) וא"כ הוא בגי' שלפנינו דדיירי אדפי.

עי' תרג' תהלי' י"א, ד'; קל"ב, ד'; למשלי ד', כ"ה להעתקת עפעפים ועוד להעתקת ישמרות עיני (תהלי' ע"ז, ה') תימורתיא דעיני — ומזה תמיר בכורו' מ"ד עיי"ע תמן = תימן כמו"ע ובע' הבא אח"ז] —

☞ תמר (= תָּמִיר אולי מע' הקודם מי שאין לו עפעפים) מסכת בכורות פ' מומין אלו (מ"ר.) תנא הזריר [1] והלופין והתמיר. [תמיר שתמו זיפין, בעל הערוך גרס והתימן. *[אחי"ה כבר העירותי בע' תמן ב' שרבינו גרס כגי' רגמ"ה, ואולי גי' הספרים עדיפה כי נגזרה המלה מע' הקודם לזה כלומר תמו שערות עפעפיו, וכפי גי' התימוז מלֶ"פ הרשומה בע' תמן] —

* תמר (מל"ע تمر פי' נושא פירות Früchte tragen) בר"ג פמ"ה הקוצין הללו . . . מאיליהן הן יוצאים ומתמרים ועולים (ועיי"ע קץ ד'), כתובות קי"א: הטה שתתמר כדקל. וכ"ה במדרש הגדול כ"י נח וש"נ הגי' הקיצונִין הללו. ונ"ב צומה.

* תמרנה עיי"ע תמופה.

* תַּמְרוּקָא (פי' כמו בל"מ תמרוק Salbe) תרג' במד' כ"ט, ז'. תרג' ירו' א' ט"ז, כ"ט.

* תַּמְרוּרִים (מל"מ Bitterkeit) עיי"ע תָּמָר ב' וש"נ.

* תַּמְרְתָא ב"ר פמ"ה כפר תמרתא ועיי"ע כפר תמרתא ועיי"ע כפר ח"ד. ש': וש"נ שאר מקומות. וכ"ה בשו"ט מזמור ק"ד סי' ט"ז.

תן (= תְּנָא, תְּנִי בל"ס sprechen, reden, lehren; תַּנָּא Lehrer) בגמ' דפ' דם חטא בזבחים (צ"ו:) א"ל אי תניא תניא בפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ח'.) גם כי יתנו בגים עתה אקבצם (הושע ח', י') פי' גם בהיותם בגוים אם אראה אותם כי יתנו תנויי התלמוד עתה אקבצם ואם לא יתעסקו אלא המעט ויחלו ממשא מלך ושרים (ע"ש בפסוק) כלו' יעלו ממשא מלך ושרים. פ"א יחלו יבטלו כמו לא יחל דברו (במדבר ל', ג') תרג' לא יבטל [2]. בס"ג דפ' הישן (סוכה כ"ח:) מקרא ומשנה במטללתא תנויי בר ממטללתא [3]. בר"ג דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ג:) כל תנא בתרא לטפויי מילתא קאתי. ותנא תונא פי' „והתנא שנאה כלומר ששנינו במשנתינו כשמעתיה" [4]. ושננתם (דברים ו', ז') תרג' ותתנינון. ויגד לשני אחיו (בראשית ט', כ"ב) תר"י ותני [5] וגם אתה לא הגדת לי (שם כ"א, כ"ו) [6] וענתה שמה כימי נעוריה (הושע ב', י"ז) תרג' ויתנהון תמן למימרי תקראי אישי (שם י"ח) תרג' תתנהון לפולחני. *[אחי"ה בזה הענין תַּנִי מל"ס פי' הגיד וספר אי' רק בתר"י ויגד לאברהם (בראשית כ"ב, כ') תר"י ותניאו לאברהם. הגידי נא לי (שם כ"ד, כ"ג) תר"י תני כדון לי ועוד עיי' תר"י שם מ"ט. ס"ו; כ"ו, ל"ב; כ"ט י"ב; ל"ב, ה'; מ"א, כ"ד ובתרג' תהלים ט', י"ב; נ"א, י"ז; מ"ט, י"ד והרבה זולתו. ועוד בענין הוראת דבר חוק ומשפט מל' התלמוד תְּנָא כמו שָׁנָה. להגיד לכם את דבר ה' (דברים ה', ה') תר"י א' למתניא לכון; שם ל"ב; ז' קרון בספרי אורייתא ויתנון לכון וכו'. מגיד דבריו ליעקב (תהלים קמ"ז, י"ט) תרג' דתאני דביריא דאוריתא ליעקב, יגיד צדק (משלי י"ב, י"ז) תרג' ניתני צדיקותא. אתפעל אתני תרג' בראשית ל"ח, י"ג, איתני תר"י ב' שם מ"ד, י"ח. וכן בדרז"ל בענין סיפור והגדה ירוש' נזיר ספ"ה דנ"ד: תני לון עובדא, ובינוני תָּנְתָא ויק"ר פ"ט יציבא ושמעא ליה תנתא מדרשא. או אולי הוא השם תְּנְתָּא (Vortrag). בענין הוראה: תני או תניא נאמר על הברייתא ותנן נאמר על המשנה. ב"מ ה'. תני, ושם וחולי' י"ג. והלאה סוטה כ"ב. תנו רבנן (ור"ת ת"ר) ב"מ שם: תנן. יבמות נ"ג. וניתני נמי וכו' תני וכו' ותנא דידן, תניא וכו', חולי' ט"ו. והלאה תנא קומי דרב, תנא ר' חייא, יומ' כ"ז: כ"ח. תנן דתנן, תני, קא תני (בהבלעת האלף קתני). ירוש' קידושין פ"א דנ"ח ע"ג תמן תנינן ועיי"ע תם ד' וש"נ. אי תניא תניא שבת קט"ו: חגיגה י"ט: מ"ק ד'. יומא ל"א: יבמו' קי"ב: נדרי' י"ט: זבחי' ט"ו: (עיי' לעיל בערוך) צ"א: מנחות ק"ז. בכורות ז'. חולין צ"ג. תמור' ל"א. נדה כ"ג: וע"ש פירש"י ועיי' יד מלאכי סי' א'. תנא ושייר סוכה נ"ד. ב"ק י'. ט"ו. מ"ג: ס"ב: כתובות מ"א. תענית י"ג: י"ד. יבמות כ"א: ע"ג. פ"ד: קידושי' ט"ז. מ'. ועיי' נזיר ל"ח: סוטה ט"ז. מכות כ"א: ועיי' יד מלאכי סי' תרל"ח ותרנ"א ועיי' שם סי' תרל"ח

[1]) בנו"ג הזריר וצ"ל הזויר עיי"ע. [2]) וכן פירש"י ע"ש וז"ל רגמ"ה יתנו בגוים בלי ארמי כמו ושננתם ותתנינון כלומר גם יתנון שעוסקים בתורה כולהו עתה אקבצם מגלותם ואם מעט מהם יעסקו ויחלו אותו מעט ויחלו כמו לא יחל דברו ע"כ. [3]) כ"ה ג"כ בכ"י ש"ס ובהרא"ש ובאו"ז ויתר מקומות אצל ד"ס ובנו"ג ומתנא. . ותנוי וגי' תנויי אי' ג"כ בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח ופי' ר"ח תנויי לארהוטי לישנא דגמרא ע"כ ובכ"י ש"ס אי' בפירוש: תנויי תלמודא וכ"ה באו"ז ועיי' נגרים ח'. ובר"ן ד"ה והוא. [4]) רבינו לא ציין הסוגיא אבל נראה לי ברור כי כיון לב"מ ג'. דאי' שם ותנא תונא ופי' ר"ח בזה"ל פירושו והתנא שנאה כלומר שנינו במשנתינו כשמעתיה ע"כ והם הם דברי רבינו ועיי' בפנים בה:ספותי שאמסר לך כל תנא תנא בש"ס. [5]) בתר"י וחוי. [6]) בתר"י חוית.

בענין תניא כוותיה דפלוני ושם סי' תרמ"ח ותרמ"ט תנא והדר מפרש, תניא אידך שם סי' תרנ"ב, תניתוה שם סי' תרנ"ד, תנינא להא דת"ר שם תרנ"ה, ת"ר שם סי' תרנ"ח. תני כך וכך שם סי' תרס"ה. תנא סיפא לגלויי רישא ב"מ ק'. תנא רישא משום סיפא זבחים צ"א. תנא תני חולין ק"ל. כתובות פ"א. איידי דתנא . . תנא יבמו' ג'. נ"ג. סוטה ב'. סנהד' ג': נדה ל'. הפעיל חולין מ"ח. אתון אהא מתניתו לה אנן אדרבא מתניתן לה וכו'. ב"מ מ"ד. מתני לה רבי וכו' כתובות י"ז רע"ב למאן דמתני וכו'. ירוש' תענית פ"ד דס"ח. רבי הוה יתיב מתני וכו'. והשם תַּנָּא. ועם הפעל סוטה כ"ב. תני תנא ולא ידע מאי אמר. ביצ' כ"ט: תני תנא קמיה דרבינא. מגילה כ"ח: אי תנא לימא מתניתין. סנהד' ס"ג. מאן תנא. תנא דבי שמואל ביצה כ"ט. תנא דבי אליהו י"מ סי' תרמ"ז. תנא קמא (בר"ת ת"ק) תנא בתרא ב"ב צ"ג. צ"ג: אטו כ"ע לתנא צייתי לאמורא צייתי חולי' ט"ו. תנא כי רוכלא ניחשב וניזל גיטין ל"ג. וש"נ. — ובענין תנא תונא שהביא רבינו בלי ציון מקום הא לך כל תנא תונא שבש"ס יבמות נ"ו: נ"ח. כתובות ע"ו. ע"ו: קידושי' כ"ד: ס"ה: (פעמים) ס"ו. סוט' מ"ד. ב"ק ק"ה. ק"ה: ב"מ ג'. ד'. ב"ב פ"ד. (פעמים) סנהדר' כ"ח. ע"ז: זבחים פ"ט: חולין מ"ד. ודע שרש"י ביבמות נ"ו: פי' וז"ל תנא תונא: תנא דידן כמו אבונא אחונא ע"כ וכן פירש"י בסנהד' שם [1]). וכן פירשב"ם בב"ב פ"ד. ותנא תונא: תנא דידן כמו אבונא אחונא ולשון קצור הוא ע"כ. ירו' פיאה פ"ד די"ח ע"ד אית תנא תני, ירו' פיאה פ"ז ד"כ. אית תנאי תני . . . ואית תנאי תני. ירושלמי יומ' פ"ו דף מ"ג רע"ד אית תניי תני. ירוש' דמאי פ"א דכ"א ע"ד וירו' ערלה פ"א דס"א. אמר ר' יוחנן ותני כן, ירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ג אמר ר' יוסי בי ר' בון ותני ר' חייא ועיי' מ"ש בכלל אמר פלוני ותני כן במה"י למהרז"ף צד י"ג: ועוד בירוש' ובמדרש המשקל תַּנּוֹיי. ירוש' תרומ' רפ"ט דמ"ו סע"ג אית תנויי תני . . . אית תנויי תני, שהש"ר פ' מי זאת עולה דהוה קראוי ותנויי וכו' וגי' רבינו עיי"ע פייט. ועוד תְּנוֹיָא פי' למוד המשנה והקבוץ תענית כ"ד סע"א אי משום תְּנוֹיֵי אנן עדיפנן מינייהו דבשני דר' יהודה כל תנויי בנזיקין הוו וכו', סנהדר' ק"ו: כולי תנויי בנזיקין ועיי' ג"כ ברכות כ'. — ובענין תנויי סוכה כ"ח: עיי' לעיל. והקבוץ מן תַּנָּא: תַּנָּאִים, תַּנָּאֵי סוטה כ"ב. סנהד' ל"ג. והלאה, ס"ג. והלאה. ובענין הכלל תרי תנאי דפליגי עיי' יד מלאכי סי' תרס"ב] —

תן (= תְּנַאי, תְּנַיי מל"ס תַּנְוַי Bedingung ומזה הפעיל ואפעל הִתְנָה, אַתְנִי bedingen) להתנות על השערים (ב"ב ח':) ככר פי' בע' סע. בפ"ב בכתובו' בגמ' העדים (י"ט:) תנאי היו דברינו מהו. *[אחי"ה וכנ"ה שם: זילו קיימו תנאייכו וכו'. ושם פ"ד מ"ז תנאי בית דין, קידושין פ"ג מ"ד ר"מ אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי ועיי' גיטי' מ"ו: ע"ה. נדרי' י"א. י"ג: שבועות ל"ו. תנאי כפול קידו' ס"א. יבמות נ"ג. [2]). ירו' כתובו' רפ"ט דל"ב ע"ד בתנאי גוף אבל בתנאי ממון תנאו קיים. כתובות פ"ג. ושם: תנאו בטל . . תנאו קיים. ב"מ צ"ד. תנאי קודם למעשה ה"ז תנאי מעשה קודם לתנאי אינו תנאי, שם במשנה כל תנאי שיש מעשה בתחילתו תנאו בטל וכו', גיטין ע"ה סע"א תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר. כתובו' ע"ד. המקדש על תנאי וכו', יבמות נ"ג. יש תנאי בחליצה קמיפלגי וכו'. ביצה ל': הכל לפי תנאו. והקבוץ תְּנָאִים, תְּנָאִין תְּנָיִין עיי' למטה בסמוך, ובדוגמאית הפעל. ועוד תְּנָאָה (= תנאי) כתובות הנ"ל תנאה דאפשר לקיומיה ע"י שליח . . הוה (תנאיה) [צ"ל תנאה] תנאה דלא אפשר לקיומיה ע"י שליח . . לא הוה תנאה שם: אחולי אחליה לתנאיה וכ"ה תנאה בתר"י שמות ד', כ"ד; במדבר כ"ב, ד'; דברי' כ"ח, ט"ו. ועוד בירוש' תְּנַיי. ירוש' קידושין פ"א דנ"ט ע"ג תניי גוף הוא, ושם: אית לון תניי ממון. והקבוץ ירוש' סוטה רפ"ז דכ"א סע"ב יש תְּנָיִין בשבועות, שם: שבועת הדיינים כתניין שבלבינו לא כתניין שבלבכם . . כתניין שבלבו הוא משביעו. שמ"ר פ"ח תנאין עשה עמהם הקב"ה. והפעל בהפעיל ב"מ צ"ד. במשנ' מתנה ש"מ להיות פטור וכו', שם, קידושין י"ט: וש"נ כל המתנה על מה שכתוב בתורה וכו', ב"מ שם: התנה עליו מתחילתו וכו'. כתובות פ"ט מ"א כל המתנה על מה שכתוב בתורה וכו', ב"ב ח': עיי' לעיל בערוך. ביצה ל': ואם התנה עליה. כתובו' ג'. איבעי ליה לאתנויי ולא אתני. תר"י שמו' ד', כ"ד גזר בתנאה דאתניו תרויהון. ירוש' ב"ב רפ"ה דט"ו. תְּנָאִים

[1]) ובב"מ פי' ותנא דידן סייעתא לדידי. [2]) ועיי' תוספות קידושי' מ"ט: דעת רשב"ם דבממון לא בעינן תנאי כפול והתוספו' השיגו עשי"ה ובהרב המגיד פ"ו מה"א הלי"א.

שהתנה יהושע וכו'. ב"ר פ"ה דרש לאיתנו (שמות י"ד, כ"ז) תנאין התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפניהם וכו'. שמ"ר פכ"א אני הוא שהתניתי עמו כך התניתי מתחלה שאני קורעו שנאמר . . . לאיתנו לתנאו שהתניתי עמו מתחלה ועיי' ילק' בשלח ר' רל"ו] —

תן (= נָתַן עיי"ע) בפ' האיש מקדש בו בגמ' האומר לאשה התקדשי לי (מ"ח.) מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה. בפ' מי שמת בגמ' ראו (ב"ב קמ"ד.) הני תלת מילי שוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא וכו' עד מנה לי בידך תנהו לפלוני.

* תְּנָא, תַּנָּא, תַּנַּיי, תַּנַּיָּא עיי"ע תן א'. וש"נ תַּנּוּיי, תְּנוּיָא, תּוּנוּיָא.

* תְּנַאי, תְּנַיי, תְּנָאָה עיי"ע תן ב'.

* תַּנֵּי (פי' כמו שִׁנָּה בל"מ ändern) תרג' איוב י"ד, כ' מְתַנֵּי קלסתוריה.

☞ תנן (= תִּנְיָן פי' שני בל"ע ثان, ثاني ולנקבה ثانية der zweite) תרג' יום שני (בראשית א', ח') יום תנין. תרג' ויאמר שנו וישנו (מ"א י"ח, ל"ד) ואמר תנו ויתנו. *[אחי"ה בנו"ג ותנו והפעל תְּנִי, תְּנָא בל"ס תנא פי' כמו שָׁנָה בל"מ wiederholen ט"א הנ"ל בתרג' לפנינו ואמר תנו ותנו. וכן בתרג' ש"א כ"ו, ח' ולא איתני ליה; תרג' ש"ב כ', י' ולא תנא ליה; למשלי כ"ו, י"א דְתָאנֵי; אתפעל תרג' בראשית מ"א, ל"ב ועל דאיתני חילמא. ומספר סדורי תִּנְיָן, תִּנְיָין, תִּנְיָינָא עיי' דניאל ז', ה'. ירו' תענית פ"ד דס"ח. קדמיי . . . תיניין. ולנקבה ויק"ר פ"ט קמייתא תנייתא ותליתיתא. והוא כל"ע הנ"ל. והרבה בתרגום ד"מ תרג' הנהר השני (בראשית ב', י"ג) נהרא תנינא ועוד תיניין עיי' תרג' ש"א כ"ג, י"ט; ליחזקאל י"א, ט"ז — ב"ר פכ"ט און תיניא כ"ה בגי' רבינו בע' תתיא כפי פי' ר"מ כלפו ע"ש וש"נ. ולנקבה תִּנְיֵיתָא תרג' בראשי' ד', י"ט; מ"ז, י"ח; במדבר ב', ט"ז. והקבוץ זכר תִּנְיָנִין-תרג' בראשית ו', ט"ז; לירמיה ט"ז, י"ח. והשם במקום התואר הפעל תִּנְיָנִיתָא פי' שנית תרג' ישעיה מ"ג, ב'; לאיוב מ', ה'. והשם תִּנְיָנוּת ובל' סורי' תִּנְיָנוּתָא Wiederholung עיי' תרג' בראשית מ"א, ה'; לויקרא י"ג, נ"ח; לבמדבר י', ו' וזולתו. וכן כבר בדניאל ב', ז'. ירוש' יבמות ספי"ב די"ג. זמן תִּנְיָינוּת, דב"ר רפ"א קדמותיך הוא תניינותיך הוא, קדמותכון הוא תניינותכון הוא] —

☞ תְּנַן (כל"ס תְּנַן פי' עשן rauchen, והשם תְּנָן, תְּנָנָא כל"ס תְּנָנָא Rauch) והר סיני עשן (שמות י"ט, י"ח) וטור דסיני תנן. *[אחי"ה בנו"ג תְּנָן וכן ההר עשן (שם כ', י"ח) תרג' טורא תנין פ' ע ל במדר' הגדול כ"י ויהי בית שיש בו נחש מתננין בו כו' והשם: תנור עשן (בראשית ט"ו, י"ז) תרג' תנור דתְּנָן ובתר"י א' מסיק תננא. ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות י"ט, י"ח) תרג' וסליק תנניה כתננא דאתונא. ועוד עיי' תרג' קיטור (בראשית י"ט, כ"ח) תְּנָנָא [1] ועיי' תרג' יהושע ח', כ'; לשופטי' כ', ל"ח, מ'; למשלי י', כ"ו. ותרג' באשם (ישעיה ל"ד, ג') תננהון] —

* תַּנִּין (מל"מ Meerungeheuer, Krokodil) שבת ק"נ. (נבוכדנצר) רכב על ארי זכר וקשר תנין בראשו. ב"ב ע"ד: תנינים הגדולים: ארזילי דימא עיי"ע אדילי. ותרג' אונק' בראשי' א', כ"א תניניא רברביא ועיי' לשמות ז', י"ב לדברים ל"ב, ל"ג והיחיד תַּנִּינָא לשמות ז', ט'; לישעיה כ"ז, א'; נ"א, ט'.

תֻּנְבָא (= תּוּנְבָא מל"ס תנובותא Stumpfsinn) בפ' יוה"כ בגמ' חולה (יומא פ"ג.) אימור תונבא בעלמא נקיט ליה וספק נפשות להקל. בפ' בנות כותים בגמ' קשתה שלשה ימים (נדה ל"ז:) והא והא תונבא בעלמא הוא דנקיט לה. פי' כעין טרידות דעת בעלמא דנקיט להקא משמע לן כיון דשפת מן הצער טמאה זיבה. וזהמתו חיתו לחם (איוב ל"ג, כ') תרג' ומן תונבא דנקיט ליה מרחקא [2] נפשיה מזונא. *[אחי"ה ורש"י פי' בנדה תונבא: אשטורדישו"ן (estourdissement, estourdisson) שאינה מרגשת בצערה מחמת שעמומית החולי ועיי' יומא שם וכן לועז רש"י תוהו (בראשי' א', ב') ועיי' מרפא לשון יומא פ"ג. וכן ענין מלה סורי' הנ"ל פי' שעמומית וחסרון הרגשה. והלע"ז הנ"ל ג"כ ברש"י עירו' ס"ח. ע"ש ור"ח פי' שם תונבא הוא דנקיט לה כלו' קור ההזיק בו ואוכלת בלא תיקון דעת וכו'] —

* תְּנוּדָה (פי' כמו תנועה Bewegung) בתשובת הגאונים סי' י"ב (בהוצ' הי הרכבי צד 5) ועשה שם תנודות שמנידות אותו מאליהן וכו' ועיי' שם סי' שע"ד (צד 190) פי' כמו תנועה

---

1) בדפ"ס תְּנָנָא. 2) וכ"ה בכ"י תרג' ובדפ' מרחיקא נפשי ובדפ"א בערוך נשמתיה.

והקבוץ תנודות כמו תנועות שם תשוב׳ סי׳ ש״ע (צד 207) אפי׳ תנודות של אדם ואפי׳ רחשושי לבו תלויין במזל.

* תָּנָה הפעיל התנה עיי״ע תן ב׳.

* תְּנַח (אתפעל של אֲנַח seufzen) חולין נ״ו: אינגיד ואיתנח ועיי״ע אנח וש״נ. ומזה השם תְּנָחָא, תּוּנְחָא ולנקבה תְּינַחְתָא, תּוּנְחָתָא ובל״ם תֶּנַחָתָא פי׳ אנחה עיי׳ תרג׳ תהלים ל״א, י״א; ל״ח, י׳; ק״ב, ו׳ וזולתו.

* תַּנְחוּם (מפעל נָחַם וברוב בקבוץ תַּנְחוּמִים מל״מ Trost, Trostreden) ברכו׳ ט״ז: במשנה קבל עליו תנחומין וכו׳ אין מקבלין תנחומין על העבדים וכו׳. כתובות י׳: תנחומין של הבל ניחמו. אבדר״נ רפ״ל תנחומי אבלין. תרג׳ בראשית ל״ה, ג׳ כ״י ומליל תנחומין על לבה ועיי׳ תרג׳ הושע ב׳, י״ד ולישעי׳ מ׳, א׳, ב׳; נ״ז, י״ח. מרי תנחומין תרג׳ תהלים ס״ט. כ״א; תרג׳ שני אסתר א׳, ג׳ כסא דתנחומין, ועוד בתרג׳ תַּנְחוּמְתָא תרג׳ תהלי׳ קי״ט, נ׳; לאיוב ו׳, י׳; כ״א, ב׳.

* תַּנְחוּם, תַּנְחוּמָא (שם הפרטי לכמה אמוראים) ר׳ תנחום בריה דר׳ חייא, ר׳ תנחום בר יהודה, ר״ת בר אמי, ר״ת בר פפא, רבי תנחומא, ועוד הרבה שמות כאלה עיי׳ סד״ה, ועוד הקדמה לה׳ פריעדמאן לפסיקת׳ רבתי צד 23.

תניק (= תִּינוֹק מן ינק פי׳ ילד רך ולנקבה תִּינוֹקֶת ילדה רכה) בויק״ר בריש צו (פ״ז) א״ר יוסי מפני מה מתחילין לתינוקות בתורת כהנים ולא יתחילו להם מבראשית אמר הקב״ה הואיל והקרבנות טהורין והתינוקות טהורין יבאו טהורין ויתעסקו בטהורין. *[אחי״ה קצת חידוש שלא הביא רבינו דוגמא מהש״ס וזה מרוב מציאות המלה תִּינוֹק, תִּינוֹקֶת, והקבוץ תִּינוֹקוֹת. ובזה אתן לך מסורה יפה אחר יגיעה רבה מצאתי זכרון המלה באלה המקומות. תִּינוֹק: ברכות ג׳, י׳; שבת י׳: (ביצה י״ז.) ושם י״ב. י״ג, י״ז: (ע״ז ל״ו:). שם ל׳: ל״ו, נ״ט: ס״ח. ס״ה: (שבועות ה׳. כריתות ג׳:) קל״ט. קמ״א: קמ״ב: קנ״א: עירובין נ״ג: נ״ד: צ״ה: (מנחות ל״ז.); פסחים י׳: קי״ב:; חגיגה י״ג: (סוכה ה׳:); מ״ק כ״ד. כ״ו:; תעני׳ כ״ב.; יומא כ״ג. ל״ז: ע״ה. ע״ז: פ״ב. פ״ד:; יבמות קי״ה.; כתובו׳ כ״ו. (ב״ק קי״ד:), כ״ח: ס׳.; קידושין פ׳. פ׳:; גיטין נ״ח.; נדרי׳ ל״ב. ל״ז. (ב״מ נ״ח.); נזיר ס״ב.; סוט׳ ל׳: מ״ז.; ב״מ כ״ו. כ״ו: קי״ב: קכ״ח: קמ״ב. קנ״ה.; ע״ז ט״ו: ל״ו: נ״ז. מנחות ס״ד.; חולין צ״ד. צ״ה:; כריתות י״ג:; נדה מ״ה. נ״ב. — תִּינוֹקֶת: ברכות י׳.; שבת ק״נ.; עירובין נ״ג:; יבמות נ״ז: ק״ז:; כתובות ו׳. (נדה י״א: ס״ד:), י״ד: נ׳.; קידושין פ״א:; ב״ב ג׳: י״ב: קנ״ה:; ע״ז ל״ו:; נדה ה׳. ט׳. י׳: מ״ה: מ״ז. נ״ב. ס׳ — תִּינוֹק ותִּינוֹקֶת: עירובין נ״ג: קידוש׳ פ׳. סנהד׳ צ״ד: נדה מ״ה: מ״ו. — והקבוץ תִּינוֹקוֹת: שבת י״א. נ״ה: קכ״ט: קל״ז. (פסחים ע״ב. כריתו׳ י״ט:); עירו׳ מ״ו: ע״א: ע״ג: פ׳: צ״ו: (ר״ה ל״ב: ל״ג. ערכי׳ ב׳:); פסחי׳ ע״ב. ע״ב: (יבמות ל״ד.) ק״ח: ק״ט. קי״ד: קט״ו:; ביצה ל״ד:; תענית י״ט. כ״ב: (מנחות ס״ט:) כ״ז:; יומא ע״ה ע״ח: פ״ב.; סוכה כ״א. מ״ה. מ״ו:; יבמות קי״ד.; קידוש׳ פ׳. (חולי׳ פ״ו. נדה י״ח:); גיטין נ״ז: נ״ח. נדרים ל״ז. סוטה מ״ו: מ״ז. (ב״מ פ״ז. סנהד׳ ק״ז:); ב״ק כ״ג: קי״ט.; ב״מ ס׳.; ב״ב י״ב: כ׳: כ״א. נ״א:; ע״ז מ״ו:; סנה׳ י״ז: נ״ב: ס״ג: ק״ד: זבחי׳ פ״ח:; בכורו׳ ל״ה.; חולין י״ב:; כריתו׳ י״ט:; נדה י״ג: מ״א: והרבה פעמים אי׳ תינוקות של בית רבן (בר״ת: שב״ר) עיי׳ ברכות ה׳. (גיטין קי״ט. סוטה ל״ה. חולין פ״א:) ס״ב:; שבת י״ג. ל״ג: קי״ט: (ד׳ פעמים); תענית כ״ז: ל׳.; גיטין נ״ז:; ב״ב כ״א.; ע״ז ג׳:; מכות כ״ב:] —

* תְּנוּפוֹלִין (נ״ל [1]) Gegenstadt, ἀντίπολις איכ״ר פ׳ היו צריה: עד שלא חרבה ירושלים לא היתה מדינה חשובה כלום משחרבה ירושלים נעשה קסרין מטרופולין ותנופולין והוא מל״י הנ״ל ופי׳ עיר העומדת להיות ראש ואם במדינה נגד עיר אחרת ופי׳ ר״ה ב״ב במדר׳ הנ״ל היו צריה שהיתה קסרין מטרופולין עיי״ע היינו עיר ואם וכן תנופולין Nebenbuhlerin עיי׳ ברילל הנ״ל, ומעריך ללונזאנו הגיה ללא נכון מנופולין עיר במחוז הפוליא ומ״כ פי׳ תניין פולין עיר שנית ודעת המשביר templum והי׳ לעווי כתב מה שכתב וה׳ ד״ר יואל Blicke) (2, 111 פי׳ מל״י θαμειός dichtgedrängt וא״כ θαμόπολις dichtgedr. Stadt.

תַּנּוּר (מל״מ וכן בל״ס תנורא בל״ע تَنُّور בלשון צענד Ofen, tanura) בפ״ה בכלים (מ״ד) תנור

[1]) כדעת החי׳ ברילל מ״ע י״ב א׳, 173.

שהוסק מאחוריו או שהוסק שלא לדעתו פי' תנור שהסיקו בו אש מאחוריו כדי להתנגב או שהוסק שלא לדעת אדם. מוסף התנור (שם מ"ה) פי' תוספת שעושין על התנור שאם ישאר מן הלחם שלא יכילו התנור אופין אותו שם. *[אחי"ה ועיי' בפי' הר"ש. וכנ"ה בכלים שם מ"ו תנור שנתן בו עפר וכו' שם מ"ז תנור שנטמא, שם מ"ט תנור שבא מחותך. שם מי"א תנור של אבן ושל מתכת וכו' ושם מ"י תנורו של עכנאי ועיי' ב"מ נ"ט: ועיי"ע חכן א', עכן, אהלות פ"ה מ"א עיי"ע קמר א'. כלים פ"ה מ"ג עיי"ע טרת. כתובות י"ז רע"ב תנורא דאסא עיי"ע הנמא ומ"ש בח"ג רכ"ה, ותרג' תנורא עיי' תרג' ויקרא ב', ד'; ו', ל"ב; לאיכה ה', י' והקבוץ תר"י ויקרא י"א, ל"ה תנורין. כלים פ"ה מ"ב שני תנורין סמוכין זה לזה] —

תְּנָיְיתָא (מל"י ταvεῖαι בל"ר tigna קורה Balken) ב"ר בריש ויהי מקץ (פ' פ"ט) חמת בחלמא תנייתא דביתא פקעה וכו' — (א"ב בנוסחאות כתוב שריתא דביתי תכרא). *[אחי"ה וכ"ה באיכ"ר פ' רבתי ד"ה הדא איתתא שרייתא דביתא פקעה וכגי' רבינו אי' במיוחס לרש"י תנייתא דביתא פוקעת ופי' קורה שנייה שבבית פוקעת וכן הגי' בירוש' מעשר שני ספ"ד דנ"ה ע"ג תיניתא דביתא מיתברא] —

* **תָּנְתָא** (der Vortragende) או תְּנְתָא (Vortrag) עיי"ע תן א'.

תסוור (= תִּסְוְורָא, תִּסְבְּרָא, תּוּסְבְּרָא מל' יוני' θησαυρός אוצר Schatz, Vorrath) בב"ר פס"ח (ס"ז) הנה משמני הארץ: בגין תסוורתא חסרין מה נעביד ונמלי יתהון. בפ' (פ"ג) [צ"ל פ"ד] (לפנינו פפ"ג)[1] אלוף עירם (בראשי' ל"ו, מ"ג) למה נקרא שמו עירם שעתיד לערם תיסווריות למלך המשיח. בילמדנו בריש ואתחנן (בתנחו' לי') והיו למלך תסווריות בכל מדינה. בפסיקת' דבחדש השלישי (פסיקתי דר"כ ק"ד.) פתחו לי תסוריות. ואברותיה בירקרק הרוץ (תהלים ס"ח, י"ד) תרג' ותסוורהא מליין אובריזון סנין. מזוינו מלאים (שם קמ"ד, י"ג) תרג' תסוורתא מליין — (א"ב פי' בל"י ורו'[2]) אוצר וסגלת מלכים עיי"ע טסבר). *[אחי"ה ובע' טסבר העירותי על גי' התרג' שאי' בטי"ת ובבי"ת טיסברייהא ובכתב יד ערוך ק"ט וה"ב אי' גם כן בבי"ת תוסברייהא וכן בתרג' תהלים קל"ה, ז' תוסבריא דיליה. ושם קמ"ד, י"ג תּוּסְבְּרַיְינָא, תרג' דה"י א', כ"ו, כ"ג ומנייה נגודא על תִּיסְבְּרַיָּא; לדה"יב' י"א, י"א תיסברין, שם ל"ב, כ"ז תסברין, שם י"ב, ט' תסברי מקדשא תסברי בית מלכא וכ"ה בבי"ת בירו' ברכות פ"ט די"ג ע"ד העמידו קומוס על תסבריות שלו ועיי"ע קמים. ירו' סנה' פ"י דכ"ז ע"ד תיסברין של פרעה תנחומא הישן בשלח סי' י"ד פתח תסבריות של יוסף[3], תנחומ' הישן משפטים סי' ג' הרי התיסברון לפניך[4]. ולפנינו אי' בב"ר פס"ז דתִסְוְורָתָא וגי' רבינו עיי' לעיל, ושם פפ"ג עיי' לעיל ושם: שהיה מבזבז תִּסְוְורִיּוֹת של אביו. ובבי"ת אי' בפסיקת' רבתי ס"פ ו' והיה לדוד כמה תסבריות צבורין כסף וזהב, ושם פי' מכל תסבריות שיש לן וכו'. שהש"ר פ' מים רבים: אם פותחין אומות העולם כל תסבריות שלהן וכו'. וע' הזקנים העתיקו ע"י המלה היוני' הנ"ל מלת אוצר (דברים כ"ח, י"ב; יהושע ו', י"ט; מ"א ז', נ"א; מ"ב כ"ד, י"ג; נחמיה י"ג, י"ב והרבה זולתו) בית אוצר (מלאכי ג', י'), גנז (יחזקאל כ"ז, כ"ד), חסן (ישעיה ל"ג, ו' נראה שהבינו כמו ל"ע مخزن בית אוצר) עצר (שופטים י"ח, ז' והבינו כמו אֹצֶר)] —

* **תִּסְבְּרָא** (מפעל סבר ו' והוא דבור תוכני wie verstehst du es?) ב"ק ל"ב. ותסברא.

* **תִּסְוְורָא** עיי"ע תסוור וגי' בו"ו אי' כמה פעמים במדרש הגדול כמו שתראה בספרי ח"ן הערך.

תָּסִיל (בן יונה בל"ע زغلول Täubchen) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב.) תסיל פסול בתורין וכשר בבני יונה ש"מ מין יונה הוא. בסוף חולין בגמ' עוף טמא (שם ק"מ:) בעי ר' ירמיה[5] יונה ע"ג ביצי תסיל ותסיל ע"ג ביצי יונה[6] מהו. בפ' המגרש בגמ' כתב (גיטין פ"ו:) כל העופות פוסלין במי חטאת חוץ מיונה ותסיל[7] — (א"ב תר"י (א') בקצת נוסחאות ותור וגוזל (בראשית ט"ו, ט') ושפנינא ותסילא בר יון). *[אחי"ה ונראה שמלות בר יון (= בר יונה) באה מגליון פנימה להורות על תסיל עפ"י חולי' ס"ב. ותר"י א' גוזליו (דברים ל"ב, י"א) תָּסִילוֹי. ודע כי רש"י בחולי' ס"ב: פי' תסיל מין יונה היא ובדף ק"מ: פי' עוף טהור ודומה ליונה ע"כ וכן פירשב"ם ב"ב ע"ה. ביעתא דצוצילתא ביצת עוף קטן ששמו

---

1) לפי הכלל שבשטת הערוך שמונה פרשת אחת יתירה. 2) thesaurus. 3) ובילק בשלח רמז רמ"ג אי' פתח להם אוצרות של יוסף. 4) וכ"ה בע"י אבל בתנחומא הנדפס משפטים סי' ה' אי' הרי אוצרותי לפניך. 5) בנו"ג ר' זירא. 6) כ"ה בדפו"ו ובשדפ"ע לי'. 7) לפנינו רק חוץ מן היונה וכ"ה בפרה פ"ט מ"ג.

תאציל ע"כ ובדפ' פיז' אי' ששמו תסיל ועיי"ע צצלא] —

☞ תיסומן (?) מדר' שמ"ר פ' כתב לך את הדברים האלה (פמ"ז) שהיה אוהב לתיסומן לפי דעתי יש לגרוס תיסוורן פי' פקיד על האוצרות. *[אחי"ה וכן הגיה רימ"ז בט"ר ה"ב, 196 תיסוריין ע"ש וה' אייזלער חשב שהוא מל"ס סימא, סימתא פי' אוצר ומזה תוסימן ממונה על האוצר (בט"ר ח"ג, 85)] —

תסס (= תּוֹסֵס gährend, schäumend מל"י ϑύσις) כס"ג דתעניות (לי :) ובפ' בן סורר בגמ' מאימתי (סנהד' ע'.) ובפ' אין מעמידין בגמ' הומץ (ע"ז לי :) ת"ר יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסותו ג' ימים[1]. בילמדנו אז יבדיל משה (בתנחו' לי') א"ל הקב"ה היאך אתה כופר ודמו תוסס שנא' (בראשית ד', י') קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה. ברייש (מגילת) [צריך לו' מגילת איכה] (פתיחת' דאיכ"ר ססי' ה')[2] והעצמות (יחזק' כ"ד, י') אתה מוצא בשעה שגלו ישראל היה גופן תוסס כהדא מרקחתא — (א"ב פי' דבר מחמיץ ורותח). *[אחי"ה אולי כיון ר"ב על ל"י ϑύω auflodern, das Auflodern, ϑύσις ומן השם aufdampfen Brausen נכנה התואר תוסס פי' ענין בישול וריתוח וכן פי' במ"כ באיכ"ר תוסס כדבר המתבשל וחם מאוד וכו'. ור"ח בע"ז הנ"ל פי' יין תוסס: חדש. וכונתו כי יין חדש הוא חם ומתבשל ורותח. וכנ"ה בירוש' תענית פ"ד דס"ט. ראה את הדם תוסס, קהל"ר פ' ועוד ראיתי: אותו הדם שיהיה תוסס ועולה ועיי' ג"כ דב"ר פ"ב. ירו' תרומות פ"ח דמ"ו רע"א היין כל זמן שהוא תוסס וכו'. ב"ר פע"ז התחילה הארץ תוססת אש ועיי' ג"כ שהש"ר פ' מי זאת. והשם המופשט תסיסה das Gähren, Sieden וגי' רבינו תסיסות עיי' לעיל] —

* תִּסְפּוֹרֶת, תִּסְפָּרְתָּא (מפעל ספר abscheeren, das Haarabschneiden) שבת ט': מאימתי התחלת תספורת וכו' שם עיי"ע בן אלעשה. מ"ק י"ד: אבל אסור בתספורת. נדרים נ"א. תספרתא יחידתא.

* תַּסְקוֹפָא, תוסקפא (מפעל סקף ב' עיי"ע פי' מסבה ועלילה Veranlassung, Geschick) תרג' תאנה (שופטים י"ד, ד') תוסקפא הוא בעי. תרג' תאנים (יחזקאל כ"ד, י"ב) תסקופין, נסבה (דה"י ב' י', ט"ו) הות תוסקפא מן קדם י"י, מסבות (איוב ל"ז, י"ב) תרג' תוסקפתא מהפך, תרג' עלילת דברים (דברים כ"ב, י"ד. י"ז) תסקופי מילין, נורא עלילה (תהלי' ס"ו, ה') תרג' מרי תסקופין, ובעלילותיך אשיחה (שם ע"ז, י"ג) תרג' ובתסקופי ניסייך אמלל. מדרש הגדול כ"י משפטים: בא עליו בתסקופין כו' עיי' מ"ש בספרי חין הערך צד 65.

* תיעא עיי"ע תייה, תייקא.

* תעי (נרדף עם טעי ומל"מ תָּעָה irren, irre gehen) עיי' תרג' תהלים קי"ט, ק"י. קע"ו; תרג' משלי י', י"ז; י"ד, כ"ב; כ"א ט"ז; לאיוב ל"ח, מ"א וזולתו ואפעל מתעי תרג' משלי י"ב, כ"ו, תרג' ויתעם (איוב י"ב, כ"ד) ואתעינון[3]) ועיי"ע הבא אח"ז. ב"ק פ"א: התועה בין הכרמים וכו' עיי"ע פסג.

תעב (= תּוֹעֵבָה Gräuel, Abscheu) והפעל ממנו בפיעל באפעל עיי' בפנים abscheulich handeln) תועבה תועה אתה בה (נדרים נ"א.) בכר פי' בע' תבל (א'). *[אחי"ה ובתרג' תּוֹעֵיבָא ולנקבה תּוֹעֵיבְתָּא עיי' תרג' ויקרא י"ח, כ"ב; כ', י"ג; דברים י"ג י"ד ישעיה מ"א, כ"ד; מ"ד, י"ט. והקבוץ נקבה ויקר' י"ח. כ"ו. כ"ז; דברי' ל"ב, ט"ז תועיבָתָא[4]), תרג' יחזק' ו', י"א תּוֹעֲבָתָא, ושם ח', ו' תּוֹעֵיבָן. נדה ס"ט: היא תועבה ואין בינה תועבין ובירוש' יבמות פ"ד ד"ו: אי' ואין הולד תועבה. — והפעל ירוש' יומא פ"ו דמ"ג ע"ד אין היצר הרע תעב אלא דבר שהוא אסור לו ובירו' נדרי' פ"ט דמ"א סע"ב אי' תאב. פיעל ע"ז ס"ו. כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל וכ"ה בחולין קי"ד: שבת ק"ד. אותי תעב אתאוה לו. פועל שהש"ר פ' יונתי בזמן שהאשה מקבלת הריון היא מתעברת ומתוּעֶבֶת. באפעל תרג' יחזקאל ט"ז, נ"ב דאתעיבת מנהין, תרג' יחזקאל ט"ז נ"ב דאתעיבת מנהין] —

* תּוֹעֵיבָא, תּוֹעֵיבְתָּא עיי"ע הקודם לזה.

* תַּעֲבוֹר (מל"מ עֶבְרָה Grimm, Zorn) תרג' בעברת ה' (ישעיה ט', י"ח) בתעבור מן קדם י"י, שם (י"ג, ט') אכזרי ועברה תרג' אכזרי ותעבור.

☞ תַּעֲלָא (מל"ס תַּעֲלָא (בל"ע ثعلب) בל"ט שׁוּעָל Fuchs) תרג' שלש מאות שועלים (שופטי' ט"ו, ד') תלת מאה תעלין. *[אחי"ה ותרג' שועלים (איכה ה', י"ח) תעלין, כשעלים (יחזק' י"ג, ד') תרג' כתעלין, מנת שעלים (תהלים ס"ג, י"א) תרג' מוהכות תעלייא. וכן בדרז"ל יומא ס"ג:

---

[1]) בנו"ג תסיסתו וכ"ה בעיקרי התלמ'. [2]) ובדפ"ע נסמן בטעות מגילה ה' ונעלם מעיני הגרי"ב בהפשב"ע שצ"ל מגילת איכה.
[3]) כ"ה בכ"י אצל ה' לעווי ובנו"ג בט"ס ורתעינון. [4]) כ"ה בדפ"ס ובשדפ"ת תּוֹעֵיבְתָּא.

נדה ס"ה: דמסיק תעלא מבי כרבא עיי"ע כרב. מגילה ט"ז: תעלא בעידניה תגיד ליה ובכ"י ש"ס ובע"י ובילק' כ"י עקב אי' היינו דאמרי אינשי תעלא וכו' וזו דוגמא אחרת להדא"א שמסרנו בע' אינש. קהל"ר פ' מה יתרון בר קפרא הוה אמר תלת מאה מתלין על הדין תעלה. והקבוץ חגיגה י"ד. תעלולים (ישעיה ג', ד') תַּעֲלֵי בני תעלי ירוש' שביעית פ"ט דל"ט. מה אריוותא קמך ואת שעיל לתעלייא. — ובקהל"ר פ' ויתרון ארץ אי' כמה פעמים תעל] —

* תַּעֲנוּג (מל"מ כמו ענג (Lust, Vergnügen ירו' ברכות פ"ב ד"ה: רחיצה של תענוג.. רחיצה שאינה של תענוג. ירוש' שבת פ"ט די"ב. סיכה של תענוג, שם פי"ד די"ד ע"ג אם לתענוג מותר, ירוש' יומא פ"ח דמ"ד ע"ד ירוש' תענית פ"א דס"ד ע"ג סיכה שהיא של תענוג.. סיכה שאינה של תענוג.

* תַּעֲנִי, תַּעֲנִית (מל"מ (עזרא ט', ה') (Fasten תרג' צום: תעני עיי' תרג' יואל א', י"ד, ב', ט"ו; לזכריה ז', ה', וכן תעניתא תרג' ישעיה נ"ח, ג'. ו', ושם (ד') הקבוץ תענין. וכן בדרז"ל תענית, תעניתא, ברכות ל"א: היושב בתענית וכו', שם ל"ב: גדולה תעני' יותר מצדקה, שבת י"א. יפה תענית לחלום וכו', לוה אדם תעניתו ופורע, עירו' י"ח: ישב בתענית ק"ל שנה. תעני' י"ב: תענית חלום, שם: תענית יחיד, שם י"א: ע"ז ל"ד. תפילת תענית, פסחים נ"ד: תעני' צבור ועוד עיי' בענין תענית ותעניתא ברכות ו': י"ז, ל"ב: פסחי' ס"ח: יומ' ס"ט: ר"ה כ"א. תעני' ח': י"א. ושם: י"ב. י"ד. כ"ב: כ"ה. מגילה ט"ו. כ"ז. מ"ק כ"ח. כתובות נ'. ק"ד. נדרי' מ"ט: גיטי' נ"ו. סוטה ל"ט: ב"מ ל"ג. פ"ה. סנהד' ל"ה. ק'. מכות כ"ד. ע"ז ח'. כריתות ו': מגילת תעני' שבת י"ג: ר"ה י"ח: ירוש' תענית פ"ב דס"ד ע"ג לילי תענית והקבוץ שם דס"ה. תַּעֲנִיָּתָא דאנן עבדין לית אינין תעניָין למה וכו' והקבוץ תעניות. תעני' פ"א מ"ד, פ"ב מ"א חגיגה כ"ב: נזיר נ"ב: תעניותיו. בענין תענית צבור ובשאר תעניות עיי' תשובת הגאונים דפ' ברלין הוצ' ה' הרכבי סי' רנ"ט צד 133. ובענין תענית שעות עיי' מ"ש באריכות לשון רמ"ל במעריך[1].

* תַּעַר (מל"מ (Scheermesser מכות כ"א. גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער.

* תַּעֲרוֹבֶת (מפעל ערב (Vermischung חולין ו'. תערובת דמאי. ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג משום תערובת ועיי' עוד ירוש' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד ירו' עירובין פ"ו דכ"ג ע"ג ירוש' גיטין פ"ג דמ"ד ע"ד. והקבוץ ירוש' יומא פ"א דל"ח ע"ד וירוש' שקלים פ"ו ד"נ. תַּעֲרוּבוֹת.

תָּף (מל"ע ופרסי تف, تفل רק (speien בר"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"ב.) אתא שייליה לרבא א"ל רואה הויא הדר אתא שייליה לרב יוסף אמר רואה הויא הדר אתא לקמיה דאביי א"ל ברוקא דהדדי תפיתו[2]. בפ' הזורק בגמ' כיצד (שבת צ"ט:) שייליה לאביי א"ל מתניתא היא א"ל כולהו[3] ברוקא דהדדי תפיתו[4]. פי' כולכם ברוק אחד תרוקו[5]. בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ארבע (כתובות ס"א:) כל מיא דצערי לך תוף שדי תוף שדי[6] פי' תרוק רוקך ותשליכהו מפיך. *[אחי"ה בכ"י ש"ס בשבת איתפיהו] — תּוּפָא (בלא"ר כמו תֹּף בל"מ (Handpauke תרג' תֹּף תופא עיי' תרג' שמות ט"ו, כ' והקבוץ תּוּפִין, תּוּפַיָּא תרג' שם ובתר"י א'.

תָּפַח (פי' כמו נפח וא"כ פירושו ענין התנפחות ובציקה (sich an- aufblasen, anschwellen בר"ג דפ' המצניע (שבת צ"א.) הוציא (חצי)[7] גרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה, בפ"ג בטהרות (מ"ד) הניחן בגשמים ונתפחו טמאין, בפ"ב בעוקצין (מ"ח) בשר העגל שנתפח ובשר הזקינה[8] שנתמעט פי' ענין נפיחה והיסוד פח[9]. בפרק[10] הזהב בגמ' כשם שאונאה (ב"מ נ"ט:) אף בצק שבידי אשה תפח[11] פי' „לא חחמיץ כדרכו אלא תפח כאילו בלא שאור נילש כדגרסינן (פסחים מ"ח:) במצה תפח תלטוש בצונן"[12] וכבר פי' בע' לטש. בר"ג דשבת (י"ב:) כי הוינן אזלין בתריה דר' יוחנן לשיולי בתפיחה פי' חולה. *[אחי"ה וכן פירש"י בשבת: בחולה וא"כ הוא כמו נפיחה. ופי' תפח כמו נפח תוספת' שביעי' ספ"ב ועודרין אותו

[1] ומזה נקראת המסכת תענית ואצל הראשונים וכן בערוך תַּעֲנִיּוֹת. [2] בנו"ג כולכו ברוקא חדא תפיתו ובשבת צ"ט: כולכו ברוקא דהדדי תפיתו. [3] וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג כולכו עיי' הערה הקודמת. [4] כ"ה בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובשרפ"ע לי' בטעות הציון ונשמט מן תפיתו עד תפיתו. [5] וכ"ה בפירש"י בשבת ע"ש. [6] כ"ה נכון פעמים בכ"י וכ"ה לפנינו ושם שדאי. [7] צריך למחוק. [8] בנו"ג זקנת. [9] כ"ה נכון בדפ"ו ובדפ"ר אי' ענין נפיחה וחיסור וצ"ל והיסוד [פח] וכ"ה נכון בכ"י ל"ד ה"ב ו"ו אי ב'. [10] בדפ"ע חוץ מדפו"ו כאן התחיל בטעות ערך חדש. [11] בנו"ג בט"ס טפח. [12] ע"כ הועתק מפי' ר"ח ב"מ שהובא בשט"מ בזו הסוגיא ושם ג"כ הגי' הישרה תפח.

כדי שיתפח, תוספת' יבמות פי"ד הלכו ומצאוהו שתפחו פניו וכו'. ירו' תרומות פ"ב דמ"א רע"ד תפח הפכו צמק. במד"ר פ"ט תפח צוארה. בינוני פעול ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ד ראשו תָּפוּחַ. שבת ל"ג סע"א של רעב תפוח. נפעל טהרות ועוקצ' הנ"ל. בינוני או תואר תפיחה שבת הנ"ל — ועיי' עוד מ"ש בהערה 2 בע' תפי ב'] —

תפח (= אִתַּפַּח אתפעל מן נפח בל"ע نفخ (anschwellen, an Kraft zunehmen בר"ג דשלשה שאכלו (ברכו' מ"ו רע"א) איתפח ר' זירא [1]) בפ' השוכר את הפועלין בגמ' דסמוך עד שלא יתחילו במלאכה (ב"מ פ"ז.) עד אלישע לא הוה דאיחלש ואיתפח אתא אלישע בעא רחמי [2]) ואיתפח. פי' קם מחליו [3]). בפ"ק בבכורו' בגמ' דג טמא (ה':) דרי כריכא דקניא וכי מטית התם [4]) זקפה דמתחזי [5]) דקא מתפח. בפ' אלו מציאות בגמ' מצא שק (ב"מ ל':) ההוא גברא דקא דרי פתכא דאופי אותבינהו וקא מיתפח פי' יגע והניח משואו לארץ כדי לפוש. *[אחי"ה וכן פירש"י עומד לפוש ע"כ ובפי' רגמ"ה בבכורו' הנ"ל דקא מתפח פי': ויראה לבני אדם כמו שתעשה כדי לנוח ממשואך ע"כ] —

* תְּפַח, תִּיפַּח (מן נָפַח (aushauchen, verhauchen אי' הרבה פעמים בקללה תיפח רוחיה דההוא גברא עיי"ע נפח ומ"ש בח"ה צד שס"ב. ושם נסמן סנהד' צ"ז: ע"ש כתובו' ק"ה. תפח נפשם של מקבלי שוחד. ירוש' שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג תיפח רוחה דההיא אתתא.

תַּפּוּחַ (מל"מ וערבי تفاح Apfel ועוד צבור עגול כתפוח (Haufen תפוח היה באמצע המזבח (חולין ס': תמיד כ"ט. ועיי' כ"ח:) עיי' בע' גוזמא. בר"ג דפ' שני במעילה (ט'.) איתמר הַנהנה מאפר תפוח שע"ג המזבח וכו' פי' „אפר תפוח היינו לאחר שהרים הדשן ושמו אצל המזבח למטה והנשאר בדשן שעל גבי המזבח היה צוברו ביחד ועושהו עגול כמין תפוח וגבוה כעין כובע ואח"כ פושט בגדיו ולובש בגדים גרועים מן הראשונים והיה מוציאו חוץ למחנה לבית הדשן וממנו קאמר [6]) הנהנה מאפר תפוח ר' יוחנן סבר כיון דצריך הוצאת הדשן בגדי כהונה דכתיב (ויקר' ו', ד') ולבש בגדים אחרים אעפ"י שפחותין מן הראשונים בקדושתיה קאי ומועלין בו" [7]). בפ"ד בע"ז (נ"ה. במשני) לוקחין גת בעוטה מן הנכרי אעפ"י שנוטל בידו ונותן לתוך התפוח [8]) פי' קבוץ ענבים נקרא תפוח [9]). בפ' הקומץ רבה בגמ' ז' קני מנורה (מנחות כ"ח סע"ב) כפתורין למה היו דומין לתפוחי הברתיים [10]) פי' כמין תפוחי הברתיים שרהבן יותר על עביין. בס"ג דפ' כל המנחות באות (שם ס"ג.) וכשהבצק נתון לתוכו דומה לתפוחי הברתיים. פי' „כמין תפוחי הברתיים עגול כולו חוץ ממקום הכינוס". *[אחי"ה הועתק מפי' רִגמ"ה במנחות. והרמב"ם פי' תפוחים ברתיים שהם ארוכים מעט כביצה ששני ראשיה חדים ופי' הברתיים שם מקום ולפע"ד נ"ל שהוא ל"ע برطيخ Citrone והוא באמת תמורתו כביצה ששני ראשיה חדים. וכנ"ה תפוח בכלאים פ"א מ"ד בע"ז הנ"ל וחולין הנ"ל ותוספת' ע"ז רפ"ז (ח') ועוד ענין תפוח (מפעל תפח) כל דבר שהוא עגול וצבור כאלו היה מנופח ומזה תפוח עגול העקב Fersenrundung ויק"ר פ"כ פסיקתא דר"כ צד ל"ו: ק"א. ק"ע. תפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל החמה וכו' (ועיי' ב"ב נ"ח.). פסיקת' דר"כ צד ק"א: רפדוני בתפוחים (שה"ש ב', ה') אלו דברי תורה (ובשה"ש פ' סמכוני אלו ההגדות) שריחן טוב כתפוחים, שם צד ק"ג: מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו שאין לו צל כך וכו' מה התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעלו כך וכו' מה התפוח הזה אינו נגמר פירותיו אלא בסיון כך וכו' ועיי' ג"כ שהש"ר פ' כתפוח — במד"ר פ"ט הר ההר: הר ע"ג הר כתפוח קטן ע"ג תפוח גדול. — תוספת' ברכות רפ"ד ותוספת' ע"ז פ"ד (ה') יין

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובב"נ, ובנו"ג ר' זירא חלש וכו' אתפח וכו' ובע' אטפה גרס רבינו בטעות בט"ת ע"ש. [2]) כ"ה נכון בדפו"ו ובשדפ"ע לי' מן ואיתפח עד ואיתפח ובנו"ג עד דאתא אלישע לא הוה דחליש ואתפח אתא אלישע וכו'. [3]) ורש"י פי' ונתרפא. [4]) בנו"ג להתם. [5]) בנו"ג כמאן. [6]) בפי' רגמ"ה וההוא קאמר. [7]) הועתק מפי' רגמ"ה במעילה ושם הסיום כיון דצריך הוצאת הדשן בגדי כהונה דההוא ולבש בגדים אחרים היינו בגדי כהונה אלא שפחותים מן הראשונים בקדושתיה קאי ומועלין בו אפי' לאחר תרומת הדשן. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ופי' ר"ח ובנו"ג ונותן לתפוח. [9]) וכן פירש"י אסיפת גל הענבים שתחת הקורה קרי תפוח ובלעז שק (ל"צ sac או ט"ש tas = Haufen עיי' מ"ל שבת נ'.) ור"ח פי' והתפוח כגון כלי הוא כדתנן במס' תמיד והתפוח היה באמצע המזבח ונותנין הענבים הדרוכין בתפוח להקיש עליהם הקורה לסוחטם וכו'. וכן מצאתי בתשו' הגאונים סי' מ"ז (בהוצאת ה' הרכבי צד 24) וז"ל ונותנו לתפוח כלי הוא כמו ששנינו תפוח היה אצל המזבח שנוטלין מן הגת ענבים הדרושות והמשקה שיצא מהן נותנין אותו לתפוח להקיש עליו בקורה ע"כ. ורגמ"ה בהולין צ': פי' חולצו לתפוח: דשן שהית נאסף ע"ג המזבח והיה עליו עגול כתפוח ע"כ וכן רש"י שם דשן של צבור גדול שמסלקין לו מן הצדדין קרי תפוח וכן גבי יקב במס' ע"ז (נ"ה.) וכו' ועיי' תוספתי ע"ז רפ"ז (ח') מעלה את הלחם לגבי התפוח ומוריד את הלחם מגבי תפוח. [10]) בנו"ג הכרתיים אבל בדף ס"ג. הברתיים.

תפוחים והוא חמרא סיפא (ה״ג ברכות פ״ו) פי׳ سيب [Apfel —

תְּפִי (= טפי כמו טפיח עיי״ע ה״ד, ס״ב; תפי = בל״פ כלי טיגון) על פכיו ועל תפיו ס״א טפיו וכבר פי׳ בע׳ טפי. *[אחי״ה בע׳ טפי (ח״ד, ס״ג) גרס רבינו בנגעים פי״ב מ״ה על פכיו ועל טפיו ובנו״ג על פכו ועל טפיו ורה״ג יש לו ב׳ גירסאות וז״ל ועל תפיו א״ד טפיו ופי׳ שפירשנו בראש כלים (פ״ג מ״ב) שדומה לפך אלא שפיו צר כששינו (פרה פ״ו מ״ג) והטפי בתוכה אעפ״י [שפיו צר כל שהוא (כגון כירה) [1]) קאנון בטיית (בתניי [נ״ל להגיה ותפיו] בל׳ רבנן כירא אבל זה מטלטל ממקום למקום ושמו (באנון) [צ״ל כאנון] בל׳ ישמעאל ומנין שמקום ששופתים בו הקדירה שמו תפיא דכתיב (מ״ב ד׳, ל״ח) שפת הסיר הגדולה ומתרג׳ תפי ע״כ ולפע״ד ברור כי רה״ג רוצה לפרש החילוק בין שתי גירסאות טפיו ותפיו כי בענין טפיו פי׳ כמו שפי׳ בכלים פ״ג מ״ב שדומה לפך וכו׳ וזה הפי׳ הועתק בערוך ע׳ טפי רק רבינו השמיט כדרכו מלות ערביות שבפי׳ רה״ג וכיון רבינו האי גאון למלה קאנון = قنانى קבוץ מן (قنينة) פך זכוכית Glasflasche. ואח״כ הניף ידו לפרש כי תפיו הוא כמו כירא ובל׳ ערבי׳ כאנון كانون. ובזו ההוראה המלה שייכת לע׳ הבא אח״ז ע״ש] —

תְּפִי (= תְּפָיָא מל״פ تابه עיי״ע בי תפי מל״פ تافتن בל׳ צענד tap brennen, ומזה תפיא [2]) פי׳ כירה (Feuerherd בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ על הירקות (ברכות ל״ט.) דיתיב אבי תפי ועביד תוך תוך, בר״ג דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ז:) משום דדייר אבי תפי [3]). בב״ר פי״ח (י״ז) ובויק״ר וכי ימוך (פל״ד) ובילמדנו סוף ויקהל [4]) צפה ההיא קידרא על תפייה. תנור וכירים (ויקרא י״א, ל״ה) תר״י (א׳) תפיין. שפות הסיר (מ״ב ד׳, ל״ח) תרג׳ תפי דודא. ועצמתי כמוקד נחרו (תהלים ק״ב, ד׳) תרג׳ ואברי היך תפיא ח ר ר ן [5]). *[אחי״ה וכן תרג׳ ירו׳ א׳ ויקרבו לפני ה׳ אש זרה (ויקרא י״א, א׳) וקריבו קדם יי אישתא נוכרתא מן תפיין והוא עפ״י ויק״ר פ״כ אש מבית כירים הכניסו עיי״ע בית כירים ח״ב, ע״ב: וש״נ ותר״י א׳ במד׳ כ״ו, ס״א בקרובהון אשתא מן חפיין קדם יי׳ צ״ל תפין. ומזה ג״כ תפיו בנגעים פי״ב מ״ה כפי גי׳ רבינו ורה״ג עיי״ע הקודם לזה וכ״ה בל״ס תפיא פי׳ כירה ונגזר מל״פ הרשומה בתחלת הערך ועיי״ע בי תפי וכן בל״ס בית תְּפָיָא. וכנ״ה בירו׳ שבת רפ״ג ד״ה ע״ג גריף תיפייא ויהיב בגוה . . גרף תיפייא ויהב תלתא כיפין ורמי עליהון, ירו׳ ביצה פ״ד דס״ב ע״ג הוה מתחמי זרק גו תפייה וזרק קומי תפייה] —

* תְּפִינֵי, תּוּפִינֵי עיי״ע אחר ע׳ תפל.

תָּפֵל (מל״מ וכן בל״ע تفل ענין חסרון טעם טבעי או מוסרי speichlig, geschmacklos) בפ׳ מפנין בגמ׳ חבילי קש (שבת קכ״ח.) ת״ר דג מליח מותר לטלטלו דג תפל אסור לטלטלו בשר בין מליח בין חי [6]) מותר לטלטלו — (א״ב ל״מ זה (איוב ו׳, ו׳) היאכל תפל מבלי מלח פי׳ דג תפל חי ואינו מליח כי יש דג מליח נאכל כמות שהוא חי ותרג׳ בפסוק בין תפל ולבן (דברים א׳, א׳) דאיתפלו על מנא פי׳ שאמרו תפל ואין בו טעם). *[אחי״ה והוא עפ״י ספרי דברי׳ פ׳ א׳ דברי תפלות שתפלו על המן וא״כ התרג׳ כיון לענין תפלות מע׳ הבא אח״ז. וכנ״ה בשבת קכ״ח רע״ב בשר תפל כה״ג בכ״י ש״ס ובנו״ג תפוח ועיי׳ תוספו׳ ורשב״א וכדאי׳ שם בעמוד א׳ בשר תפל וגי׳ תפוח הוא גי׳ הגאונים והרי״ף עיי׳ הגהות הגר״א] —

* תָּפַל (כמו טפל ענין דיבוק וחיבור ankleben, anfügen) עיי״ע תפל = תְּפִילָה וש״נ — ושם נסמן עוד ירוש׳ שביעית רפ״ז ע״ש.

תפל (= תִּפְלוּת מל״מ תִּפְלָה Fades, Abgeschmacktheit והושאל לענין עבירה וזימה Ausgelassenheit) בפ״ג [7]) דסוטה (כ׳.) המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות. בפסחים בס״ג דפ׳ האשה (צ״א.) נשים ועבדים משום תפלות פי׳ עבירה כמו (סוטה שם כתובות ס״ב:) קב ותפלות [8]). *[אחי״ה בל״מ רק המשקל תִּפְלָה וכן בע״ז ס״ג סע״ב וס״ד רע״א למעוטי תיפלה פי׳ ענין גרוע. ירו׳ פסחים פ״ח דל״ו. מרבין בתיפלה פי׳ זימה.

[1]) יש למחוק ובאמשורה למטה בסמוך. [2]) ולפע״ד מזה תפיחה פי׳ חולי הקדחת שנקרא ג״כ בלי צענד tafnu, Fieberhitze והוא כמו אשתא בלי חכמים עיי״ע אש ח״א, ש״ו ומ״ש. ועוד עיי״ע תפתח [3]) בנו״ג דדיירא אדפי וכ״ה בכ״י ש״ס ובילק׳ כ״י אספי וצ״ל אטפי וכדאי׳ בר״ש נגעים פי״ב מ״ה ופי׳ כל הני (ר״ל טפי ותפי) כלי חרס הן ועיי״ע הקודם לזה. [4]) תנחומא ויקהל לי׳ לפנינו כי המדפיס השמיט מתנחומא מה שמצא בילמדנו בפ׳ ויקהל ופקודים עיי׳ ה מ פ ת ח ומ״ש בסוף זה החיבור וכן לי׳ לפנינו מלת תפייה בב״ר הנ״ל ואי׳ בויק״ר הנ״ל וכ״ה בילק׳ בהר ר׳ תרס״ה בההוא קידרא יהיבת על תפייה ובילק׳ ישעיה רמז שנ״ב הגי׳ טפיא. [5]) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובדפ״ע בט״ס הרדן. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובהעתקת פי׳ ר״ח ובנו״ג תפל. [7]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמ׳ ועיקר התלמוד ובדפו״ו בט״ס בס״ג. [8]) ועיי״ע קב.

תוספת' ברכות פ"ז (ו') תפילה של תיפלה ובדרז"ל עוד תְּפְלוֹת ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד בכייה של תפלות, ירוש' סנהד' פ"ב ד"כ. קרע של תפלות. במד"ר פ"ד דברים של תפלות, רות רבה פ' ותשאנה: נשיקה של תפלות] —

תפל (= תְּפִילָה, הקבוץ תְּפִילִים, תְּפִילִין אולי כמו טפל פי' ענין דיבוק וחבור ועיי' בפנים) בפ"ג בשקלים (מ"ב) לא בתפלה ולא בקמיע. בסוף מקואות [פ"י מ"ד) ותפלה של ראש בזמן שאינה חוצה. פי' תפלה היא האחת של ראש או של יד תפילין הן השתים של ראש ושל יד. בהשידה פי"ח בכלים (מ"ח) תפלה ארבעה כלים התיר קציצה ראשונה וכו' [1]). בסוף [גמר' דפ"ג] [2]) מגלה (כ"ד: העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה פי' „תפלתו עגולה כאגוז סכנה ואין בה מצוה פעמים שנופל על פניו ברחום וחנון וירצצו את מוחו וזו היא סכנה ואין מצותן אלא מרובעות" [3]). בפ' התכלת בגמ' תפלה של יד (מנחות מ"ד.) אמר רב ששת כל שאינו מונח תפילין עובר בשמונה עשה. כתב ר"ח ז"ל בפ' אלו נאמרין בהלכות ברכת כהנים ומצאנו שאמר רב נחשון גאון הא דאמור רבנן (מנחות מ"ג:) תפילין בראשו וספר תורה בזרועו [4]) זה ספר תורה שאמרו כגון שכתוב בו מן אנכי עד אשר לרעך שהן תרי"ג אותיות כנגד תרי"ג מצות שבתורה [5]) ורב משה גאון אומר מאן דעייל לכנישתא ואשכח צבורא דקרו פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר וחותם מהולל בתשבחות ואומר תהלה לדוד ארוממך ומדלג ואומר הללויה הללו אל בקדשו וחותם בישתבח וממהר ומתפלל עם הצבור אבל לומר פסוקי דזמרה אחר תפלה לא דקודם נתקנו. *[אחי"ה בראש ברכות פ"ה סי' ו' כתב זה בשם ר' עמרם וז"ל כתב ר' עמרם ז"ל שאם נכנס אדם לבהכ"נ ורואה שאם יאמר כל אלו הפסוקים שלא יוכל להשלים ולהתפלל תפלתו עם הציבור שיאמר ברוך שאמר ומזמור של תהלה לדוד דאמרינן בפ"ק (ד') כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בעה"ב ואגב איהו מזמור תיקנו לומר עד סיום תהלים הלכך טוב הוא שידלג כדי שיקרא ק"ש ויתפלל עם הצבור וכו' ע"ש וכתב ר' עמרם גאון (בסדר רע"ג צד 2) ומאן דקא חתים מהולל בתשבחות שבישתא בידיה ושפיר דמי לשתוקיה ועיי' בספר הפרדס לרש"י בפי' התפלות וז"ל וחתמינן מלך מהולל בתשבחות ומאן דקא חתים ברוב התשבחות שבשתא היא בידו ומשתקין אותו משום דמשמע ברב התשבחות ולא בכל התשבחות וכו' וזה נראה כונת רע"ג —. ובענין גזרת המלה כתב התשבי וז"ל תמהתי מאוד כי בעל הערוך הביא תפלין בשרש תפל ואין שרשו אלא פלל והתי"ו נוספת וכו' ע"כ והתוספו' מנחו' ל"ד: ד"ה לטוטפת כתבו ותפילין נראה לשון ויכוח כמו (סנהדר' מ"ד.) ויפלל שעשה פלילות עם קונו ע"ש שהם עדות והוכחה שהשם נקרא עליו ויראים ממנו ע"כ ובע' טטפת ח"ד, כ"ה נסיתי חילי לפרש בענין אחר מל"י ע"ש או אולי הוא כמו טפל (עיי"ע) ענין אדיקות ודיבוק בגוף. תוספת' פסחים ספ"ה ואין תופלין אותו בחרסית ובאדמה פי' כמו טופלין. ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: שאינן אלא לתפלין פי' כמו טפל [6]). וכנ"ה בברכו' ו'. מנין שקב"ה מניח תפילין וכו' כי שם ה' נקרא עליך אילו תפילין שבראש [7]), שם ז'. שהראה קב"ה למשה קשר של תפילין, שם י"ד: הקורא ק"ש בלא תפילין וכו', שם ט"ו. המפנה ומניח תפילין, כ"ג. מעשה בתלמיד שהניח תפילין ובאה זונה וכו' ע"ש, כ"ד. התולה תפילין וכו' ועיי' עוד שם ל': ס"ב. שבת י"ב. י"ג. כ"ח: מ"ט. ס"א. ס"ב. ק"ח: קי"ח: קכ"ז: ק"ל. קנ"ג. עירו' צ"ה: צ"ו. סוכ' כ"ח. מ"ב. ר"ה י"ז. עיי"ע קרקף. תעני' ט"ז. כ': מגילה ח': ט"ז: מ"ק כ"ה: ב"ב ק"ה: סנהד' ס"ח. צ"ב: ק"א: ע"ז ג': מ"ד. זבחים י"ט. מנחות ל"ה. שם: ל"ז. מ"ג: מ"ד. חולי' ט'. בכורו' ל': תרג' ירו' ולטוטפת (שמות י"ג, ט"ז) ולתפילין, ושם פ' ט' תפלת ידא, תפילת רישך, ושם כ"ח ל"ז תפלת רישא ועיי' תר"י דברים ו', ח'; י"א י"ח; כ"ח, י'. תרג' ויקר (אסתר ח', ט"ז) ולאחתא תפילין על ידיהון ועל רישיהון עפ"י מגיל' ט"ז: כלים פכ"ג מ"א הקמיע והתפילין. תנחומא סוף בא

[1]) ועיי"ע קץ י"ב ושם פי' רבינו (עפ"י פי' רה"ג). [2]) כצ"ל ובדפ"ע בסוף מגלה! [3]) הועתק מפי' ר"ח במגילה ע"ש בדפ' ווילנא. [4]) בנו"ג ותפילין בזרועו אבל עיי' ברכות י"ח. כ"ג: [5]) וכבר תמה הגרי"ב בהפשב"ע כי המונה וסופר ימצא כי תר"ך אותיות וסימנה כ ת ר תורה וכתב בעל הטורים ויש בהם תר"ך אותיות כנגד תרי"ג מצות ושבע מצות של בני נח וסימנים כתר תורה לומר לך וכו' ועיי' בשל"ה שער האותיות ריש אות ב' וז"ל כתבו המחברים בעשרת הדברות יש תר"ך אותיות כמנין כתר תורה ותרי"ג אותיות הם רומזות לתרי"ג מצות בכל אות מצוה אחת ובזה אותיות הנשארות מה הן משמשות דברו בזה הקדמונים י"א שהן נגד ז' מצות דרבנן וכו'. [6]) וי"מ תפילין הוא מענין סרוחי ט ב ו ל י ם בראשיהם (יחזק' כ"ג, ט"ו). [7]) עיי' פי' ארוך בתשו' הגאונים דפ' ליק סי' קט"ו בשם ר"ח ועיי' או"ז הל' ק"ש סי' ז' בשם ר"ח.

ומצוה להניח תפילין של יד תחלה ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו להניח תפלין וחוזר ונותן של ראש ומברך וכו' ואם סח בין תפלה של יד לתפלה של ראש עבירה היא בידו עש"ה עיי' ברכו' ס': פסיק' רבתי (פכ"ב) וכתב בעל מעריך ע' תפילין נהגו העולם לברך להניח תפילין בנון רפה כי כן כתוב האגור והביא דבריו בית יוסף ולא חשש לבדוק אחריו וכן כתב בש"ע ואני אומר שטעות הוא כי להניח בנון רפה ר"ל לתת מנוחה — אבל כאן צ"ל להניח תפילין בנון דגושה ור"ל לשום תפילין וכו' ע"ש. ירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו זו מצות תפילין זו מצות ציצית] —

תפל (= תְּפִלָּה מל"מ פי' תחנה Gebet מהפעל פלל ועיי' בפנים) בר"ג דברכו' (ה' :) תפלתי סמוך למטתי פי' „שלא ישאר לי דבר מלאכה לעשות ויהא לבי טרוד עלי אלא מאחרי תפלתי אסב על מטתי לאכול"[1]. ר"א שתהא תפלתי קודמת למטתי שאם אקדים מטתי לתפלתי אני מתירא שמא תחטפני שינה וארדם ונמצאתי ישן בלא תפלה. ד"א שיהא מקום תפלתי סמוך למקום מטתי כדי שיהו עניים מצויים שם אגב התפלה. *[אחי"ה אגב התפלה לי' באו"ז הנ"ל ורש"י פי' בע"א ועיי' ג"כ התוספו' שם וחידוש שלא העירו על פי' הערוך. וכנ"ה בברכות שם וחולי' קמ"א סע"ב טורפין לו תפלתו בפניו עיי"ע טרף ב' ושם הוכחתי כי גם בפי' זה הלך רבינו אחר פי' ר"ח ע"ש. וכנ"ה בברכו' ה'.ביטול תפלה, ו'.אין תפלתו נשמעת אלא בביהכ"נ, שם: אין עמידה אלא תפלה, תפלת המנחה, תפלת ערבית, תפלת שחרית, ז': הקובע מקום לתפלתו וכו', ח'. תפלת הרבים, כ"ד: המגביה קולו בתפלתו, המתעטש בתפלתו, כ"ט: מה קבע שתפלתו דומה עליו כמשאוי, ל"א: ד' אמות של תפלה, ל"ב: גדולה תפלה וכו' כ"ו: תפלות אבות תקנום וכו' (עיי' ב"ר פס"ח), ל"ג. אנשי כ"ה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות[2] ל"ד: תפלתי שגורה בפי. נ"ה. ר"ה ט"ז: עיי"ע קיר. ועיי' עוד ברכות ס'. שבת י'. ל'. קי"ח: עירו' ס"ה. יומא כ"ט. נ"ג: סוכה י"ד. ר"ה י"ז: סדר תפלה[3]) ל"ה. תענית ב'. ז': ח'. ט"ז. כ"ג. כ"ד: כ"ה. מגילה כ"ז. ושם: יבמות ס"ד. גיטי' נ"ז: סוטה ה'. ל"ז. מ"ט. ב"ק צ"ב: ב"ב כ"ה. קכ"ג. קס"ד: סנהדר' מ"ג: מ"ד: צ"ה. ע"ז ג'. בכורו' מ"ד: תוספת' ברכו' פ"ג — ירוש' סנהדר' פ"י דכ"ח ע"ג תפלה צדקה ותשובה — ונקרא שמונה עשרה תפלה סוט' ל"ב: מפני מה תקנו תפלה בלחש וכו'] —

* תַּפְלָא (כמו טַבְלָא Tafel, Brett) עירו' נ"ג: תפלא הות לי וכו' עיי"ע כר ו'.

* תְּפִילִים, תְּפִלִין, תְּפִילִין עיי"ע תפל ד'.

תְּפִינֵי (מל"מ פי' פת אפוייה הרבה Gedörrtes ועיי' בפנים) בס"ג[4]) דפ' התכלת (מנחות נ' סע"ב) ובראש צו בתורת כהנים (פ"ג, פ"ד) תופיני תאפה נא[5]) רבי אומר תאפה רבה ר' דוסא אומר תאפה נא[6]) פי' תאפה נא „האי נא אפוי ולא אפוי כל צרכו כלומר כשהוא מטגנו אינו אפוייה כל צרכה וכשהוא מכניסה לתנור היא נא היינו תאפה נא. תאפה רבה כלו' תאפה הרבה אפיות איכא דאמרי שעושה חלה דקה ורחבה הרבה. תאפה נאה כשהיא נאה כלומר שמן שאם היה מטגנה תחלה ואח"כ אופה היתה שחורה מחמת השמן ולא היתה נאה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה במנחות אבל בסדר הפוך כי סוף דברי רבינו הם תחלת דברי רגמ"ה וז"ל תופיני תאפינה כשהיא נאה כלו' בלא שמן שאם היה מטגנה תחלה ואח"כ אופה היתה שחורה מחמת השמן ולא היתה נאה תאפינה נא: האי נא אפוי ולא אפוי כל צרכו והיינו כשהוא מטגנה אינה אפויה כל צורכה וכשהוא מכניסה לתנור היא נא היינו תאפינה נא: תאפינה רבה. כלומר תאפינה הרבה אפיות אית ליה לר' דוסא נא ואית ליה נאה הילכך תאפינה לכתחילה נאה בלא שמן ולא כל צרכה והדר מטגנה ועדיין היא נא והדר חוזר ואופה כל צרכה ואית דאמרי תאפינה רבה כלומר שנעשה חלה דקה ורחבה הרבה וכו' וא"כ

---

[1]) כ"ה לשון ר"ח הובא בתשובת הגאונים דפי ליק סי' קי"ב וכ"ה באו"ז הל' ק"ש סי' ד' ושם אי' ג"כ שני פירושי אחרים שבערוך בשם ר"ח. [2]) ועיי' פי' יפה לזה בתשו' הגאונים הוצא' הרכבי סי' רנ"ח צד 132 והלאה. [3]) עיי' תשו' הגאונים דפי ליק סי' קי"ז מה שפי' ר"ח בזה. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בטעות בר"ג. [5]) וכ"ה בספרי ובכ"י ערוך תאפינה נא וכ"ה לפנינו בש"ס. [6]) כ"ה בדפו"ו ובספרי ר' יהודה אומר תופיני תאפה נאה ר' יוסי אומר תאפה ריבה ובכ"י וי"ו ק"ט ל"ד ה"כ תיאפנה נוי וגי' נוי ג"כ בדפ"ר ובנו"ג במנחות רבי אומר תאפינה נאה ר' יוסי אומר תאפינה רבה ובשט"מ אי' ר' דוסא אמר תאפה רבה פ"א רכה ע"כ וכן מצאתי גי' רכה בירוש' שקלים פ"ז ד"נ ע"ד ושם אי' תופיני תואפינה נא ר' אומר תופנה רכה ר' דוסא אמר נוי.

בערוך נשמט מן אית ליה ראשון עד אית ליה שני ועיי' ג"כ פי' רש"י וראב"ד בספרא ושם הגי' כגי' הירוש' רכה וכ"ה בילק' וברמב"ם בפי"ג מהלכ' מעשה הקרבנות הל"ג] —

* תַּפְלוּגְתָּא (מ פ ע ל פלג פי' כמו מחלוקת getheilte Meinung, Meinungsverschiedenheit) רק בירושלמי והוא כמו מחלוקת בבבלי, ירוש' שביעית פ"א דל"ג: תפלוגתא דר' שמעון ורבנין ירו' תרומ' פ"ז דמ"ד ע"ד תפלוגת' דר' חייא ובא ור' ינאי, ירוש' מעשרות רפ"ד דנ"א. תפלוגתא דר' יוחנן ורשב"ל.

* תַּפְנוּקָא (כל"ס תפניקא (מפעל פָּנַק) פי' מעדנים Leckerbissen, Wohlleben ועוד כמו תענוג Vergnügen) תרג' מעדני מלך (בראשי' מ"ט, כ') תפנוקי מלכין ועיי' תרג' דברים ל"ג, כ"ד, וכן תרג' ענג (ישעיה נ"ח, י"א. י"ג ועיי' י"ג, כ"ב) ועיי' תרג' ש"ב א' כ"ד; לשה"ש ו', א'. ב'; ז', ז' וזולתו. תוספת' תעני' ספ"ג (ד') ולא שינהגו עצמן בתפנוקים וכו'. ירו' תענית פ"א דס"ד ע"ג אינן מנהגות עצמן בתפנוקין, תוספת' תעני' ספ"ג (ב') ולא שינהגו עצמן בתפנוקים. קהל"ר פ' קניתי: שדה ושדות: תפנוקין ותפנוקיין.

תְּפַס (פי' כמו תָּפַשׂ בל"מ ergreifen; תְּפוּסַת יד, תְּפִיסַת יַד das Fassen, die Besitzergreifung, Antheil עיי' בפנים) בפ' כיצד משתתפין (עירובין פ"ה:) ר' יהודה אומר אם יש תפוסת יד שעל בעל הבית אינו אוסר עליו פי' דאית ליה לבעל הבית מקצת כלי תשמיש באותן בתים דכיון דלא עיקר דעתיה מנהון ההוא איניש דדר שם לא אסר על מאן דאחית עירוב [1]). בפ' השותפין שנדרו אם יש לו בהן תפוסת יד אסור (נדרי' מ"ו. במשנה) גמר' (שם מ"ו:) כמה תפוסת יד [2]) אמר רב נחמן למחצה לשליש ולרביע אבל בבצים מותר פי' שייר לעצמו הבצים שגובין במרחץ. פ"א אם שייר לעצמו מקום במרחץ כדי ליבש שם בצים של יוצר והן עיגולין קטנים של אדמה שעושין מהן כלי חרש [3]). בס"ג דפ' תמיד נשחט (פסחים ס"ד:) תפיסה בעלמא פי' היה מתפיסו. „דבר אחר כגון צרור וכיוצא בו כנגד הכוליא לעמוד על המנין" [4]). בס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ז:) האחין שקנו אתרוג מתפוסת הבית פי' קודם שיחלוקו האחין בנכסי האב קנו אתרוג מן העזבון של אביהם קנו מתפוסת הבית חייבין כבר פי' בע' קלבון. בפ' כל הצלמין (ע"ז מ"ה.) מפני מה האשרה אסורה מפני שיש בה תפוסת ידי אדם פי' בגמ' (שם מ"ה רע"ב) כל שיש בה תפיסת [5]) ידי אדם לאיתויי מאי לאו לאתויי אילן שנטעו ולבסוף עבדו. בפ' נגמר הדין בגמ' ואם לאו ה ע ד [6]) השני (סנה' מ"ה:) והתניא (תוספת' סנהד' פ"ט) אין נקברין עמו אמר רב פפא מאי עמו בתפוסתו [7]) פי' „בארבע אמות דיליה כדגרסינן (ברכות י"ח. סוטה מ"ד.) תופש [8]) ד' אמות דיליה" [9]). בפ' נערה שנתפתתה בגמ' אם תשתבאי (כתובות נ"א:) והיא לא נתפשה (במדבר ה', י"ג) אסורה הא נתפשה מותרת פי' לא נתפשה באונס אלא ברצונה מסרה עצמה לביאה אסורה. בר"ג דשבת (ז'.) ותוספת עד עשרה פי' דעד עשרה הויא כרמלית אבל למעלה רשות היחיד היא וי"מ מקום פטור הוא [10]) — (א"ב לשון פסוק (בראשית ד', כ"א) אבי כל תופש). *[אחי"ה ובל' תרג' תפס תרג' לחטוף עני (תהלי' י', ט') למתפס עניא [11]). תרג' שני באסתר ג', ח' מתפוס יתון. אתפעל מִתְּפַס תרג' קהלת י"א, ד'. ולפעמים אי' בשי"ן שמאלית וכן בכתובו' נ"א: ע"ש וכן סוכה ה': תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת. גיטין נ"ו: תפש זונה, ירו' דמאי פ"ו דכ"ה תפשה מדת הדין, ירוש' קידושי' פ"א דס"א. תפוש או ראשון ראשון וכו' ולרוב אי' בסמך. יבמות י"ג: אין קידושין תופסין בה. סנהדר' ס"ד. מפני מה תפסה תורה לשון מולך וכו'. ירו' ברכו' פ"ז די"א ע"ג

[1]) ור"ח פי' בזה"ל אם יש שם תפיסת יד של בעה"ב אינו אוסר עליו פי' אם יש בית בחצר שדר בו אדם אחד ויש שם באותו הבית לבעל החצר כלים או סחורה מונהין באותו הבית ומשתמש בה זכה כיון שיש שם מקצת רשות לבעל החצר הדר שם אינו אוסר עליו ע"כ ורש"י פי' שיש לבעה"ב מקום בדירתו של זה שנותן שם כליו להצניע ע"כ — ובנו"ג תפיסת יד אבל בדפי' פיז' וויניצי' באסיליא וקושטי' אי' כגי' הערוך תפוסת יד. [2]) בנו"ג במשנ' ובגמ' תפיסת יד ובירוש' במשנ' תפוסת יד. [3]) ורבינו גרס ופי' לפי גי' הספרים שהובא' במיוחס לרש"י ור"ן ותוספו' ורא"ש ע"ש כל הענין ובנו"ג בגמ' אבל בבציר לא אביי אמר אפי' בבציר אסור ופי' התוספו' כך הגי' ראשונה ואית ספרים דגרסי אפי' בבצין פי' קרקע היוצר כמו (ב"מ ע"ד.) על הבצין של יוצר ורגילין לייבשן במרהץ וכו' ועיי' המיוחס לרש"י ור"ן ורא"ש. [4]) הועתק מפי' ר"ח פסחים ע"ש. ובכ"י ש"ס אי' תפסא הוא דשקל ובילק' כ"י (ד"ס פסחים צ"ה) תפסא מינייהו עד דיהבי וכו'. [5]) וכ"ה לפנינו. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס במשנ' ובציון המשנ' בגמ' אבל בנו"ג ואם לאו השני. [7]) בנו"ג ובפי' ר"ח בתפיסתו. [8]) בפי' ר"ח תיפס. [9]) כ"ה בפי' ר"ח. [10]) והוא כפי' ר"ח בשבת ע"ש. [11]) כ"ה בכ"י ובדפוסי' בט"ס למחפס.

אין תופסין אותו על כך וכו'. וכנ"ה בב"מ ע' : תפיס לה תפיס להו . . ברכו' ס"א : תפסו, עירו' כ"א: שהיה תפוס בבית האסורים. אבדר"נ פל"ח כשתפסו את רשב"ג. ברכות ל"ב. שתפסו משה לקב"ה כאדם שתופס חבירו, יומ' ד' : שתפסו קב"ה למשה, חולי' מ"ב. תפס קב"ה מכל מין הראה למשה, יומ' ס"ט : בהדי דתפסוה ליה , תעני' ט"ז. לאדם שתופס שרץ בידו, יבמו' ט"ז. תפסו לר"י, ב"מ פ"ג : תפיס גנבי, שבועות ל"ח : לא תפוסי הפצא . בכתובות פ"ד : דתפסי, תפיסנא, תפסיה , תפסיתוהו עש"ה. ושם דף פ"ד, (גיטי' י"א : ב"מ י') התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה [1]. תפוס לשון אחרון ב"מ ק"ב : בבא בתרא ק"ה : ע"ש ושם בתוספות נדרים כ"ו. תמורה כ"ה : כ"ו. תפוס לשון ראשון וע"ש בתוספות ד"ה אמר. שם כ"ה רע"א תפסתינהו קדושה דאימייהו, כ"ו : כ"ז. לישנא דאיתפוסי היא. נפעל נדרים כ"ו. בגמר דבריו אדם נתפס עיי' שם בר"ן, ב"ב ט"ז : אין אדם נתפס בשעת צערו. ע"ז ט"ז סע"ב כשנתפס ר"א למינות וכו'. י"ז : שנתפסת . . . שנתפסתי, אבדר"נ פ"ח ונתפס אחד מהם. שבת ל"ג : צדיקים נתפסים על הדור. הפעיל נדרים י"א : י"ב. מתפים. ירו' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ד התפיסתך התורה. והשם המופשט תפיסה, תפוסה עיי' לעיל, תוספת' תרומו' פ"ג בכ"י אירפ' כל בית הגתות תפוסה אחת . . בזמן שכולן תפוסה אחת ובנו"ג תפיסה וכ"ה גם בכ"י שם אין כולם תפיסה אחת . . כל בית הבד תפיסת אחת וכו' ע"ש. תוספת' חולי' רפ"ח לא אסרו אלא בזמן שכולי תפיסה אחת חולי' ק"ז : כעין תפיסה אחת. ע"ז נ'. כאן בתפיסה אחת כאן בשתי תפיסות. — שם ח' : שתי תפיסות תפסה רומי וכו', ירוש' ע"ז ספ"ב דמ"ב ע"ב מפני שיש בה תפישת ידי אדם . כתובות פ"ד רע"ב תפיסה לא מהניא כלל. שם פ"ה. תפיסה דלאחר מיתה לא כלום היא. חולי' מ"ד. כדי תפיסת יד עיי' פירש"י ותוספו' שם ד"ה כדי] —

* תְּפוּס (פי' העץ שאוחזין בו באוכף (der Bügel עירובין כ"ז. האוכף טמא מושב והתפוס טמא מרכב ועיי"ע אכף ומ"ש רבינו בשם ר"ח והובא כן באמת בפי' ר"ח בש"ם ווילנ' ע"ש ועל זה כיון רבינו בע' תפית בי"מ. תוספ' כלים ב"ב פ"ב והתופס שלו צ"ל והתפוס ובע' אכף ח"א , פ"ב פי' בענין אחר והגהתי עפ"י ע' תפית ע"ש.

* תַּפְקִידָא, תַּפְקִידְתָּא (פי' פקודים Befehl תפעל מן פקד ועוד פקדון ופקידה עיי' בפני') תרג' מצוה (דברים ו', א'. כ"ה) תפקידתא ועיי' שם י"א. ח'; לש"א י"ג, י"ג; לישע' כ"ט, י"ג; לירמי' ל"ה, י"ז וזולתו. וכן בויק"ר פ"א העליונים שהן יכולין לעמוד בתפקידיו של הקב"ה . . התחתונים שאינן יכולין לעמוד בתפקידיו וכו'. ועוד פי' ענין פקדון (Aufbewahrtes) ירו' ברכו' פ"ה ד"ט : וארעא תפקידיה תפלט . ועוד מל"מ פקד בדרך כבוד לתשמיש המטה ב"ר פי"ג בשעה שהמטר יורד בהמה מבקשת תפקידה. ויק"ר פי"ט אתה מבקש תפקידך ויכניה אינו מבקש תפקידו. איכ"ר פ' דרכי ציון הכל מבקשין תפקידן . . אפי' ארזים מבקשין תפקידן . . אפי' דרכים מבקשין תפקידן.

* תַּפְקָן (שם משפחה) ירושי' כתובו' ספ"י דל"ד, אילן דבר תפקן.

תְּפַר (מל"מ ענין קשירה וחיבור knüpfen, nähen; תֶּפֶר (Naht בפ' כ"ג [2]) בכלים (מ"א) מפני שהתפר מחברו — (א"ב ל"מ (קהלת ג', ז') ועת לתפור). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ק קי"ט סע"א החייט ששייר את החוט כדי לתפור בו וכו'. ושם: פחות מכדי לתפור בו. שבת ס' : כלים תפורין . . סנדל שאינו תפור. מנחו' ל"א : קרע הבא בשני שיטין יתפור בשלש אל יתפור. והשם תֶּפֶר שם ל"ה . מקום התפר. ולנקבה שם ל"ה : מהו למתפריה ועייליה לתפירה, ירו' מגיל' פ"ב דע"ג. תפירתה.

* תָּפוּר (נ"ל מל"ע تَغِر עכור (schmutzig תוספת' טהרות רפ"ה נפל למים תפור טמא וכו' ובקצת ספרים עכור אבל גי' הישנה תפור וכן הביאו הר"ש בטהרות פ"ד, מ"ו ע"ש.

* תָּפַשׁ תְּפִישָׁה עיי"ע תפס.

* תַּפְשִׁיחָא (תפעל מן פשח ע"ש Abspalten, Abzweigen) ב"ב נ"ד. האי איתתא דאכלה

---

[1]) והטעם כי זה דזכין לאדם שלא בפניו אינו מצד הסברה רק מקראי ילפינן אותו וא"כ אין לך בו אלא חידושו היכא דאינו חב לאחרים לא אלים כחו להיות זוכה לזה ולחוב לאחרים ועיי' הסמ"ע בסי' ק"ה סק"א יע"ש. [2]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ודפ"ר ובשדפ"ע בט"ס בפ"ג.

דיקלא בתפשיחא תליסר שנין וכו' פי' כמו דפשח דיקלא וכו' שם ועיי"ע פשה.

* תַּפְשִׁיטָא (תפעל מן פשט פי' כמו פשיטא (Bestimmtheit ירו' חלה פ"ג דנ"ט: אין תפשיטא לך וכו'.

תֹּפֶת (ל"מ (Brandstätte des Moloch ובנו במות התפת אשר בגי בן הנם (ירמיה ז', ל"א) כבר פי' בע' גיא. *[אחי"ה ושם פי' רבינו הציון מילמד' פ' קדושים ואיכ"ר פ' טומאתה ע"ש. וכתב הרד"ק שרש תפת הוא המקום הסמוך לירושלים והוא בגי בן הנם ולפי שנטמא אותו המקום לפי שהיו עובדין בו המולך וטמאהו יאשיהו כלומר צוה שיהיה מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טמאות לפיכך נקרא דין הרשעים גיהנם ותפת לפי שאותו המקום היה הפחות שבמקומות וכו' — במד"ר פי"ח בקעת בית תופת] —

תפתח (תַּפְתִּיחָא לפע"ד מל"פ עיי' בפנים -sonn (verbranntes Feld בפ' חזקת הבתים בגמ' חזקתן שלש שנים (ב"ב ל"ו.) אמר רב נחמן תפתיחא לא הוי חזקה פי' „שדה שלא חרש אותה אלא הוגשמה ונשבה הרוח וזרח השמש ונתבקעה כגון פתחי חרישה וזרע בה כגון זה אינה חזקה". פתה יסוד. *[אחי"ה זה הפי' הביא הרשב"ם בשם ר"ח. וא"כ גזרתו מן פתח כפי' הערוך כלומר שדה שנפתחה ונבקעה מעצמה בלא חרישה. והרשב"ם פי' תפתיחא קרקע פתוחה וכו' ע"ש והוא כפי' הרגמ"ה שפי' שפתוחה היא ובקועה ככברה זו שאינו מקבלת מים כך אין ניכרין בה המים ואין יכולין להשקותה וכו' וא"כ גזרתו כמו פתוחה (בחילוף האותיות) ולפע"ד הוא מל"פ تافتگ, تفتگ שדה שרופה ע"י השמש. ורגמ"ה פי' תפתיחה זוהי קרקע שפחותה היא יותר מבית השלחין שפתוחה היא ובקועה ככברה זו וכו' וא"כ קרוב לפי' ר"ח] —

☞ תפת (מל"מ (Richter בדניאל (ג', ב'. ג') דתבריא תִּפְתָּיֵא ענין שרים. *[אחי"ה ולדעת קצת מל"פ הישנה atipaiti ,Oberherr ורמ"ל העתיק Thürhüter בלי דיוק כל עיקר. ובשהש"ר פ' אעלה בתמר נדרש מפעל פִּתָּה: תפתיא שמפתין יצר הרע על זנות.

תְּפִית (פי' כמו טפיט עיי"ע ויש"נ מלה יונית (Decke, Teppich בפ' כ"ג בכלים (מ"ג) תפית של חמור שהוא יושב עליה. פי' בלעז ברדא[1]) והיא של צמר שעושין ממנו פילטר"ו[2]) ששמו בל' ישמעאל[3]) לבד. וי"מ עצים העשוים ע"ג החמור למשאוי — (א"ב פי' בל"י ורו' מכסה של סוס או חמור מצוייר או מרוקם בצורות עיי"ע טפיט). *[אחי"ה ושם בארתי ומצוי לרוב בטי"ת. וחדוש שרבינו לא העיר כי הוא לעז איטלקית tappeto. ורה"ג פי' לנכון תפית: מרשחא בטיית ע"כ והוא בל"ע مرشح מכסה הסוס או חמור והוא הוא לבד של הערוך בל"ע لبد Pferdedecke וכבר הארכתי בזה בע' אכף בח"א, פ"ב ע"ש היטב. וי"מ דאי' כאן בערוך הוא הוא פי' ר"ח שהובא בע' אכף ועיי"ע תפוס ומ"ש וא"כ לפי י"מ הגי' צ"ל תפוס אבל כפי גי' בתיו (ובקבוץ תפיות) בלי ספק ענינו כמו טפיט ומל"י ταπητ וכן בל"ס תַּפְתָּא] —

תק (= תִּיק מל"י θήκη ,Behältniss ועיי' בפנים) בפ' כל כתבי הקדש (שבת קט"ז:) מצילין תיק הספר עם הספר בפ' ט"ז[4]) בכלים (מ"ז) תיק נבלים פי' נ ר ת ק כ ל י ז מ ר[5]). שלף ויצה מגוה (איוב כ', כ"ה) תרג' שלף ונפק מן תיקא[6]) — (א"ב פי' בל"י בית הכלים נדן ומכסה). *[אחי"ה וכן בתר"י א' במד' ל"א, ח' מן תיקה, תרג' איכה ג', י"ג גירי תיקיה וכ"ה בל"ס תִּקָא, תֵּאקָא מל"י הנ"ל (וכ"ה בל"ר theca) וכן העתיקו ע' הזקנים בית (שמות כ"ה, כ"ז; ל"ו ל"ב; ל"ז, י"ד) ומזה הענין בית הכלים ונדן אי' עוד כל"י שם תיק כינורות, שם מ"ח תיק הסייף, תיק מספרת ומספריים והתער תיק מכחל . . תיק מכתב ותרונתק (עיי"ע תרנתק). תיק טבלא . . תיק ספוניא . שם: העשוי לתיק. שבת הנ"ל תיק התפלין ובל"ס תִּיְקָא פי' כמו מעקה ותרג' מעקה (דברים כ"ב, ח') תיקא וכ"ה בפשיט' הסורית ובתר"י א' תיאק צ"ל תִּיָאק. תרג' היציע (מ"א ו', י') ובנא ית תיקא על כל ביתא. ועיי' עוד תרג' שה"ש ח', ג' לקבל תיקי ובתר"י א' דברים ו', ט'; י"א, כ' תקי[7]) פי' במקום שהוא לשמירה שלא יפול משם] —

---

[1]) בלאי"ט Pferdeharnisch, barda ויותר טוב לגרוס ברדילא Sattelkissen, bardella וכדאי' בע' טפיש ע"ש ובעיק' התלמוד אי' אלברדא וצ"ל ברדאלא והוא הוא. [2]) Filz, feltro. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע בט"ס ישראל. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע י"ז. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"מ ודפו"י. [6]) וכ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג מתיקה. [7]) ועיי' מנחו' ל"ג. שליש העליון.

תק (= תֵּיקוּ קטוע מן תֵּיקוּם, תְּקוּם מפעל קוּם es bleibt ועיי' בפנים) בסירוגין מהו תיקו (ב"ב ס"ב רע"ב) פירוש כמו דבר שעומד בתוך התיק ואין ידוע מה בתוכו ודין תיקו כבר פירשנו בע' גם [1]) — (א"ב לפי דעתי כמו אשתיקו ומפי הרב יעקב ששפורטש מעיר אוראן נר"ו שמעתי פי' אחר של תיקו והוא תיקום כלומר תיקום בבעיא ואני הוספתי סמך לדבריו כי בפועל קם מצינו בל' גמרא שאות מ"ם חסרה פעמים הרבה כי מצינו קאי מוקי אוקי במקום קאים מוקים אוקים וזה פי' הוא נכון אבל מה שאמרו שמלת תיקו בנוטריקון תשבי יתרץ קושיות והוויות סימן הוא ואינו פירוש). *[אחי"ה ובעיקרי התלמוד הביא וז"ל והנגיד ר"ש הלוי ז"ל פי' שהוא כמו תעמוד הקושיא במקומה כמו תקומא ר"ל תקום ור' ירוחם בדין השהייה פי' תיקו ר"ל שתקו התלמידים וכן רוב המפרשים פי' כן וי"א נוטריקון תשבי יתרץ קושיות ובעיות ע"כ הרי פירושי ר"ב נכללו בזה הפי' לר"ש הנגיד [2]) וכבר הקדימו לפי' שהביא ר"ב מרי"ש. והראיה שמלת תיקו היא כמו תיקום תמצא בב"ב מ"ג: ארעא היכא דקייטא תיקו ובדפ' אחרונים תיקום. ולפע"ד מזה תר"י א' ולא תהיה לכם תקומה (ויקרי כ"ו, ל"ז) תייקא למיקם וכו'. — ובענין כללי תיקו עיי' י"מ סי' תרל"ד ותרל"ה ובע' גם ג' (ח"ב, ש"ה) מסרתי לך סדר יפה מכל תיקו בש"ס עש"ה] —

☞ **תִּיק** (עיי"ע תק א' Gitter, Umfassung) תרג' ועשית מעקה (דברים כ"ב, ח') ותעביד תיקא ויבן את היציע (מ"א ו', י') ובנא ית תיקא. *[אחי"ה עיי"ע תק א' ומ"ש] —

תקב (= תְּקִיבָה פי' כמו תקיפה פי' כח Kraft, Zugkraft) בכריתות בפ' אמרו לו בגמ' כמה ישהה (כריתות י"ג.) אמר רבה בר אבוה [3]) בתקיבה אחת פי' „כגון שינק בתקיפה אחת במציצה אחת בכח ולא הניח טיפה מלוכלכת על פי הדד". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (נדפס בש"ס ווילנ' בדף י"ד:) ושם הגי' שלפנינו בש"ס בתקיפה אחת] —

* **תִּקְוָה** (מל"מ ופי' כמו קו חבל מדה ואצל רז"ל מֹדה קצובה בעת abgemessene, bestimmte Zeit) ירו' נזיר ספ"א דנ"א ע"ג הנותן תקוה לנזירותו אין מתירין אותו לגלח.

תְּקַל (מל"ס תְּקַל בל' ערבי' ثقل פי' שָׁקַל בל"מ wägen; תִּקְלָא בל"ס תִּקְלָא שֶׁקֶל Gewicht, Siclus) שכר אשתו מתקולתא (פסחים נ':) כבר פי' בע' צף (א'). בס"ג דב"ק (קי"ט.) רב חסדא הוה ליה אריסא דהוה תקיל ויהיב תקיל ושקיל פי' כשיעור שהיה נותן לרב חסדא היה שוקל לעצמו ונוטל ואינו פוחת לעצמו כלל אע"ג דרב חסדא מריה דארעא הוה לא היה נותן לו יותר כלום זה פי' חכמי מגנצא. בפי' ר"ח כתיב ארישיה [4]) דרב חסדא הוה תקיל יהיב תקיל שקיל והוא שקיל אגרא ופחתא סלקיה ושקל מה דאית ליה אמר וצפון לצדיק חיל [5]) חוטא (משלי י"ג, כ"ב) [6]). בפ' איזהו נשך בגמ' מפרין (ב"מ ע'.) ההוא דורא [7]) דבי מר עוקבא דהוה בי מר שמואל תקיל יהיב תקיל שקיל ושקיל אגרא ושקיל פחתא. בס"ג דכתובות (קי"ב.) ר' חנינא מתקיל מתקלא פי' היה שוקל האבנים והיה מוצאן קלות כיון ששקל ונמצאו כבדות אמר נכנסתי בגבול ארץ ישראל כדכתיב (דברים ה', ט') ארץ אשר אבניה ברזל [8]). תקלין חדתין תקלין עתיקין (יומא נ"ה:) עיי' בע' כפרת [9]) — (א"ב בדניאל (ה', כ"ה) תקל ופרסין ותרג' לו שקל ישקל כעסי (איוב ו', ב') מאים תקל יתקל רוגזי). *[אחי"ה בנו"ג מֹאים מְתְקל יתקל רוגזי. ותרג' וישקל אברהם (בראשית כ"ג, ט"ז) ותקל אברהם, כסף ישקל (שמות כ"ב, ט"ז) תרג' כספא יתקול וכן הרבה עיי' תרג' לש"ב י"ד, כ"ו: י"ח, י"ב; למ"א כ', ל"ט; לישעי' מ', י"ב; מ"ו, ו'. וזולתו. אתפעל תרג' איוב ו' ב'; כ"ה, ט"ו. בינוני פעיל ב"מ מ"ד זיל שלים ליה טבין ותקילין. ועיי' דניאל ה', כ"ה. כ"ז. אפעל ירוש' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג ר' חייה רבא מתקל כיפי ר' חנניה מתקל גושייא לקיים מה שנאמר (תהלים ק"ב, י"ד) כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו ובכתובות הנ"ל כפי גי' הערוך ר' אבא מנשק כיפי דעכו ר' חנינא מתקל מתקליה וכ"ה בתוספו' ופי' שוקל אבנים ומוצאן קלות אמר עדיין לא נכנסתי לא"י כיון ששקלן ומצאן כבדות

---

1) גם ג' וכן בע' אבן תקומה. 2) ועיי' ג"כ מ"ש במבוא התלמוד. 3) בנו"ג א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה. 4) כ"ה בעיקרי התלמוד ובכ"י ק"ט וכ"ה בדפ"ר והוא כגי' כ"י ש"ס ה'. 5) בדפו"ו בט"ס הון. 6) כזו הגי' של ר"ח מוכח מכ"י ש"ס ה' בב"ק: ארישא דהוה תקי יהי ותקי שקי ושקיל אגרא ופחתא וכתב בעל ד"ס והוגה כלפנינו ע"כ ולא הרגיש כי כצ"ל תקיל יהיב ותקיל שקיל ושקיל אגרא וכו' ממש כגי' ר"ח ועוד אי' בכ"י ש"ס ה' אמר וצפון וכו' ובנו"ג קרא אנפשיה וחכמי מגנצא פי' כגי' של ספרים וכפירש"י ע"ש. 7) בדפו"ו בט"ס דורא. 8) נראה שהוא פי' ר"ח עיי' שט"מ סוף כתובו' ועיי' בפנים בהוספותי. 9) כפר אהרון ושם הביא רבינו הציון מיומי ושאר מקומו' בלי פירוש המאמר אבל בע' חדת מפורש.

אמר כבר נכנסתי לא״י והוא ממש כפי׳ הערוך ונ״ל שהוא הוא פי׳ ר״ח שהובא בשט״מ רק שם אי׳ בט״ס ר״ת. והתוספות הביאו עוד ראיה מתנחומ׳ וישלח לך עש״ה. ובנו״ג מתקן מתקליה וכ״ה בילק׳ תהלים ר׳ תתנ״ה ופירש״י משוה ומתקן מכשולי העיר וכו׳ וא״כ מע׳ הבא אח״ז. והשם תְּקְלָא חולי׳ נ״ט. חד תקלא חלתית, ב״מ פ׳. עיי״ע נפח. והקבוץ תְּקְלִין יומא הנ״ל] —

תְּקַל (= נ״ל מל״ע صقل צחצח והשוה ebnen, poliren, glätten) בס״ג דפ׳ משקין (מ״ק י׳ :) ובפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ בד״א במחזיק (ב״ב נ״ד.) האי מאן דתקיל תיקלא פי׳ חופר הקרקע ומשוה פניה כדכתי׳ (ישעיה כ״ח, כ״ה) הלא אם שוה פניה. *[אחי״ה בב״נ אי׳ האי מאן דאתקיל תיקלא אבל בכ״י ובדפ׳ הראשונים אי׳ כגי׳ רבינו וכ״ה בהעתקת רגמ״ה ופי׳ דתקיל תיקלא למשוי קרקע השדה ע״כ ורשב״ם פי׳ מסיר המכשולות ומשוה פני הקרקע שתהא חלקה וכו׳ וא״כ פי׳ מע׳ הבא אח״ז. ובמ״ק הגי׳ מאן דמתקיל ארעא אבל במיוחס לרש״י אי׳ כגי׳ הערוך דמתקיל תיקלא ופי׳ שחופר משם האדמה לצורך הגורן וכו׳ ובפי׳ ר״ח אי׳ מאן דתקיל תיקלא פי׳ אזלח וגה אל ארץ וגעל הא מועתר ע״כ והוא ל״ע ازلخ وجه الارض وجعلها موعثر דקר פני הארץ והשוה עפר. ומזה הענין פירש״י מתקן מתקליה כתובות קי״ב. עיי״ע הקודם לזה] —

תְּקַל (מל״ם תְּקַל בל״ע ثقل פי׳ כמו כשל בל״מ Fall, תַּקְלָא, תּוּקְלָא; wanken, straucheln Verderben ועיי׳ בפנים) בפ״ד מיתות בגמ׳[1] הבא על הזכור (סנהד׳ נ״ה.) תקלה וקלון פי׳ תקלה מפורש במתניתין (שם נ״ד.) לפי שבא לאדם תקלה על ידו שחטא ושנהרג, קלון שדבר מאום הוא וחרפה לבוא על הבהמה וכל זמן שעוברת בשוק אומר זו היא שנסקל פלוני על ידיה בשביל כך וכך היינו קלון[2]. בפ׳ שלוח הקן בגמ׳ עוף טמא (חולין ק״מ. וש״נ) לא אמרה תורה שלח לתקלה — (א״ב תרג׳ כשל בעוני כחי (תהלים ל״א, י״א) תקל בחובי חילי). *[אחיה ותרג׳ כושל (איוב ד׳, ד׳) דִּתְקַל בחובא. תרג׳ וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה (הושע ד׳, ה׳) ותתקלון בימּמא ויתקלון אף נבייא ועוד עיי׳ תרג׳ ישעיה ה׳, ט״ו; ל״א, ג׳; לירמי׳ כ׳, י״א וזולתו. אפעל אַתְקֵל עיי׳ תרג׳ לתהלים ה׳, י״א אתקל להון, לאיכה א׳, י״ד אתקל חילי. אתפְעל ואִתַפְעל אִתְּקַל, אִתְּקִיל, אִתְתַקֵל, אִתַּקַל. פן תוקש בו (דברים ז׳, כ״ה) תרג׳ דילמא תִּתְּקַל ביה (כתר״י תִּיתַּקלון) ועיי׳ תרג׳ לישעי׳ ה׳, כ״ז; מ׳, ל׳; נ״ט, י״ד וזולתו. ואתַפעל תרג׳ דברים י״ב, ל׳ דילמא תִּתָּקל בתריהון (תר״י תתוקלון) ועיי׳ תרג׳ משלי ד׳, י״ט; לירמי׳ מ״ו, י״ב. נפעל ב״ק פ״ג מ״א נתקל בה, תוספת׳ ב״ק ספ״ב נתקל הראשון ונפל וכ״ה בב״ק ל״א. ונתקל הראשון ונפל ונתקן השני בראשון וכו׳, שם כ״ח: נתקל באבן . . . נתקל בקרקע. אתפעל שם כ״ט. דאתקול ואתקילה ביה גמלא. והשם תְּקָלָה ברכות פ״ד מ״ב שלא תארע תקלה על ידי. ירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ג שלא תמצא לו תקלה. יבמות צ״ט: כתובו׳ כ״ח: גיטין ז׳. חולין ה׳: ו׳. ז׳. אין הקב״ה מביא תקלה על ידן וכו׳, חולי׳ נ״ג: אתי בהו לידי תקלה, תוספת׳ סוטה ספ״י אמרו תקלה הן לנו מפני גייסות וכו׳. וכן לשון מכשול, מכשול עון ומוקש מתורגם ע״י תְּקְלָא, תַּקְלָא עיי׳ תרג׳ שמות י׳, ז׳; כ״ג, ל״ג; ויקר׳ י״ט, י״ד; דברים ז׳, ט״ז וזולתו ובתר״י לרוב אי׳ תוקלא עיי׳ שם ושם ולבמד׳ ל״א, ט״ז והקבוץ תקלין תרג׳ תהלי׳ ס״ד, ו׳; ק״מ, ו׳; תוּקְלַיָּא לאיוב ל״ד, ל׳ ולנקבה תקלָן לירמי׳ ו׳, כ״א ובל״ס תָקוּלְתָא, תוּקַלְתָּא וכ״ה בתרג׳ משלי כ״ט, כ״ה; לקהל׳ ט׳, י״ב ועיי׳ לישעי׳ נ׳, י״א] —

* תְּקוּמָה (מל״מ Bestand) תרג׳ כ״י ויק׳ כ״ו, ל״ז ולא תהי לכון תקומה[3] תר״י כ׳ בראש׳ ט״ו, י״ב ולא תהוי לה תקומה לעלמי עלמין. שמ״ר פל״א שאין להם תקומה שמאסן הקב״ה, שם פמ״ב אמר משה אם אני את ישראל וארד אין להם תקומה לעולם — שבת ס״ו: עיי״ע אבן תקומה.

תִּקֵּן (מל״מ וכן בל״ס תַּקֵּן ענין הכָנה וההטבה befestigen, feststellen, einrichten ועיי׳ בפני׳) בר״ג דפ׳ הגוזל ומאכיל (ב״ק קט״ו.) תקנת השוק[4] [שמעון בן שטח][5] תיקן כתובה לאשה (שבת י״ד:) כבר פי׳ בע׳ שלחן. שלי אינו מתוקן (כתובות כ״ד.) כבר פי׳ בע׳ חדש (כ׳.). בגמ׳ דסדר תעניות (נ״ז סע״א) ובס״ג דפ׳ ב׳ בסנהד׳ (כ״ב:) אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. פי׳ „כיון שנתקלקלה ידיעתו בבית אב שלא הותר

---

[1]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ע בט״ס כגון. [2]) ועיין ג״כ בפי׳ ר״ח. [3]) בנו״ג סיעדא. [4]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע מן פיז׳ והלאה לי׳ בטעות. [5]) בדפ״ע מן פיז׳ והלאה אי׳ בט״ס עזרא ובכ״י ובדפ״ר לי׳ כל עיקר.

שאפי' יבנה הבית אינו משמש עד שישב בבית דין של כהונה ויקבעוהו באיזה יום ישמש"[1] — (א"ב ל"מ זה (קהלת א', ט"ז) מעות לא יוכל לתקון).

*[אחי"ה כל לשון הכנה מתורגם בל' תיקון וכן הפעל כנן עיי' תרג' תהלים צ', י"ז יתקנן, תרג' יכנו (משלי כ"ב, י"ח) וגיתקנין ולרוב בפַּעֵל תַקִּין וכ"ה בל"ס ופי' כל"מ תִּקֵּן, תִּכֵּן, כונן, הכין תרג' שמות ט"ז, ה' ויתקנון ית דייתון, מי תכן (ישעיה מ', י"ג) תרג' מן תקין והרבה בתרג' עיי' המתורגמן ועמת"ר ללעווי וש"נ אתפעל אִתַּקַּן, אִתַּקִּין. ואפעל אַתְקִין (בל"ס אַתְקֵן) עיי' תרג' בראשי' מ"ג, ט"ו. לשמות ט"ו, י"ז; ל', ז'; לדברים ל"ב, ד' וזולתו. וכן בדרז"ל בפיעל הפעיל ואפעל. ברכות מ"ה: משה תקן לישראל ברכת הזן . . . יהושע תקן להם ברכת הארץ . . . דוד ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנוה וכו', ברכו' כ"ב: עזרא תקן טבילה לבעלי קריין וכו' ע"ש ובב"ק פ"ב. עזרא תיקן והא מעיקרא הוה מיתקנא וכו' עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת וכו' מעיקרא תקנו הד גברא וכו' אתא הוא תיקן תלתא גברי וכו' ועיי' עוד מסכ' סופרים פ"י הא' וב'. שבת י"ד: בשעה שתיקן שלמה עירובין ונט"י וכו', ל': משה . . . תיקן כמה תקנות, ל"ג: מטבע תיקן להם, עירו' כ"ב: יהושע אוהב ישראל ותיקן להם דרכים, יומא פ'. שעורין ב"ד ישל יעבץ תקנום. סוכה נ"א. ומתקנין תיקון גדול, תענית כ"ז. משה תיקן לישראל ח' משמורות, מגילה ד'. משה תיקן להם לישראל, ושם י"ז. ק"כ כהנים תקנו ברכות, ל"א: עזרא תיקן שיהו קורין קללות שבת"כ, שקלים ה'. אנשי כ"ה תקנו וכו', ב"ק י"ב. עשר תקנות תקן עזרא, סיטה ל"א, תקנו תפלה בלחש, ב"ב צ': עיי"ע קפז, רז. גיטי' פ"ד, מ"ה תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם, ביצה ל"ד. מתקנין את הקינרס, שם ל"ד סע"ב ול"ה. תקנו מתוקן. שקלים פ"א, מ"א מתקין את הדרכים ואת הרחובות. ב"ב צ': כיילא חדתא תקיני: כתובו' פ"ה. לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. תמיד כ"ז: תקין נפשך עיי"ע חשך, קדם א'. הפעיל ואפעל פסחים נ"ו. התקינו שיהו אומרים וכו', ר"ה י"ח: התקינו שיהיו כותבין וכו', כ"ט: (ביצה ה'.) התקין ריב"ז, ל"א: ט' תקנות התקין ריב"ז. שקלים ה'. שהתקין מקרא מדרש וכו', ירוש' חגיגה פ"ב ה"י שלח לאתקנא סופרין וכו', גיטי' פ"ו. אתקין ר"י בשטר וכו', ב"מ כ"ה: התקינו שיהו מכריזין וכו', ב"ב כ"א. התקינו שיהיו מושבין מלמדי תינוקות, סנהד' י"ט. התקינו שיהיו העם עומדין וכו' התקין ר"י בצפורי וכו', נדה ס"ו. התקין רבי בשדות, תוספת' כתובו' רפי"ב התקין שמעון בן שטח, וכו', שביעי' פ"י מ"ג והלאה ערכי' ל"א: התקין; אבות פ"ב מי"ב התקן עצמך ללמוד תורה. אפעל אַתְקִין ר"ה ל"ד. ביצה ג'. התואר תָּקִין, תָּקֵן ובתר"י תַּקִּין בל"ס תַּקָּנָא (fest, geordnet) תרג' טוב מאוד (בראשית א', ל"א) והא תקין לחדא; לא טוב (שם ב', י"ח) תרג' לא תקין, ועיי' שם ט"ז, ו'; לשמות י"ח, י"ז; לויק' י', י"ט; לנקבה תַּקָּנָא תרג' ש"א ב', כ"ד; לירמי' ל"א, ט'. הקבוץ תַּקְּנָן תרג' לתהלים נ"א, ט"ו; קי"ט, ה' וזולתו. והשם תַּקַּנְתָּא (בל"ס תַּקְנוּתָא) תר"י במד' ד', י"ט ודא תקנתא עיבידו להון, שבת ל'. ב"ק פ"ב. ר"ה ל"א תקנות עיי' לעיל. היחיד מגיל' ג'. מאי תקנתיה, גיטין פ"ד, מ"ו מפני תקנת השבויין, ושם פ"ה, מ"ה מפני תקנת השבים. ב"ק קט"ו. תקנת השוק, ר"ה כ'. תקנת הקרבן, חגיג' ה'. תקנה יש לו, ט"ו. יש להם תקנה . . יש לו תקנה. יומא כ"ד: אית ליה תקנתא . . לית ליה תקנתא, ערכי' ט"ו. תקנתו שלא לספר, לשון הרע וכו' ביצה ה'. מתקנת ריב"ז, נזיר ל'. ליכא תקנתא. ב"מ ה' רע"ב וש"נ תקנתא לתקנתא לא עבדינן ב"מ קי"ב: וש"נ תקנות גדולות . . תקנות קבועות. ב"ק ק"ג: תקנה גדולה התקינו עש"ה. יומא ס"ט: תקנתא דתקין משה. מגילה ב'. תקנתא דתקינו אנכה"ג. ועוד השם תִּיקּוּן, תִּיקּוּנָא (בל"ס תּוּקָּנָא) תרג' שמות ל"ג, ו' תיקון זייניה, לדברים כ"ב, ה' תיקון זין דגבר ועיי' תרג' ירמיה ב', ל"ב תיקונה[2]); ליחזק' ז', כ'; ט"ז, י"א וזולתו והקבוץ לדברים כ"ב, ה' תיקוני איתא (תר"י שם תיקוני גברא), תרג' ישעיה ס"א, י' בתיקונהא, תרג' שני באסתר ב', ג', י"ב תקוני נשיא. גיטי' פ"ד מ"ב והלאה תוספת' כתובות רפי"ב מפני תקון העולם, תוספת' נזירות ספ"ה תקון הדבר. סוכ' נ"א. ושם: ומתקנין שם תקון גדול — בענין תיקון סופרים עיי"ע כבד א' וש"נ] —

* תִּיקּוּן, תִּקּוּן, תִּיקּוּנָא, תַּקָּנָא (Verbesserung, Verordnung) תִּיקּוּן סוֹפְרִים (Emendation) עיי"ע הקודם לזה.

[1]) ע"כ הועתק מפי' ר"ה בתענית. [2]) כ"ה בכ"י ובדפי' תיקנה.

תָּקַע (מל"מ ענין נעיצה (einstecken, einschlagen בר"ג דפ' כל הכלים (שבת קכ"ב:) גזירה שמא יתקע פי' „שמא יתקע[1] בה מסמר או יתד"[2]. בר"ג דפ' הבא על יבמתו (נ"ד.) והאמר רבה בס"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק כ"ז.) נפל בראש הגג ונתקע חייב בד' דברים פי' נזדמן לו שנפל על כריסה ובא עליה חייב בד' דברים בנזק בצער בריפוי בשבת אבל בבושת אינו חייב עד שיתכוון כדבעינן למימר לקמן בזה הפרק הבא על יבמתו (שם[3]). ביבמות בפ' בית שמאי בגמ' שני אחין (יבמות ק"ט:) התוקע עצמו לדבר הלכה אין לו תורה פי' כל האומר אין לי אלא תורה שאומר אין לי עסק בכל המצות אלא בקריאת תורה בלבד אין לו תורה כלו' אפי' שכר קריאת התורה אין לו דכתיב (דברים ה', א') ולמדתם ועשיתם וכו'[4]) כלומר כל המתעסק בעשיית המצוה יש לו שכר המצות ושכר לימוד תורה אבל המתעסק בקריאה בלבד אע"ג דמגמר לאחריני ואזלי עבדי מצות איהו לית ליה אגרא. בהגדה דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה:) אמרתי לו אצל מי אתה תקוע[5]. *[אחי"ה ופירש"י תקוע ויושב בישיבה של מעלה ע"כ וביבמו' ק"ט: פי' תוקע עצמו לדבר הלכה שאומר הריני שונה ואיני מקיים וכו' ובד"ה דוץ פי' דוץ לשון תיקוע. ובעל עיקרי התלמוד הביא עוד דוגמא מירו' בדין הפרדה לרכוב עליה אין למדין מתקוע פי' מדור שהיה חזק בהלכה ועומד בסברתו ע"כ. שמ"ר פ"א נדרש תקוע (דה"י א' ב', כ"ד) כלב שתוקע לבו לאביו שבשמים. ועוד בנפעל בהשאילה תעני' כ"ד. אוי לו לדור שכן נתקע. ובפי' ר"ח הועתק הנתקע לכך] —

תָּקַע (מל"מ ענין הכאה בכף mit der Hand schlagen ועוד עיי' בפנים) בר"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק י"ח:) ובפ"ק בקידושי' בגמ' והכ"א בכסף (כ"ד:) תני רמי בר יחזקאל תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו וכו' עד תקע באזנו וחירשו פטור אחזו ותקע באזנו וחרשו חייב. ובגמ' בכסף ביש"א (קידושי' י"א:) ובס"ג דפ' יש בכור (בכורו' נ' סע"ב) ובר"ג דפ' שור שנגח ד' וה' שוורים (ב"ק ל"ו:) תנן התם בפ' החובל בחבירו' (ב"ק צ'.) התוקע לחברו נותן לו סלע ולא תימא סלע ד' זוזי אלא פלגא דזוזא וקרו אינשי לסלע פלגא דזוזא חנן בישא תקע להאי גברא. פי' תקיעה בקול באזנו ולא בהכאת יד כדאמרינן (שם צ"א.) המבעית את חברו פטור מדיני אדם כיצד תקע לו באזנו וחירשו פטור אחזו ותקע בו וחירשו חייב והכא כשאחזו ותקע בו ולא הזיקו. *[אחי"ה ורש"י פי' בב"ק ל"ו: התוקע המכהו כנגד אזנו לשון מורי ל"א תקיעה ממש, בקידוש' י"א: פי' התוקע לחבירו. באזנו לשון רבינו הלוי ורבינו הזקן למדנו שהכהו אצל האוזן ועיי' פירש"י בכורו' הנ"ל שהאריך קצת להביא ראיה ללשון המורה והוסיף משלו. וכל"מ ענין הכאה ביד ועוד השמעת קול ע"י דחיקת ונעיצת הרוח בשופר א' ג"כ בתרג'. תרג' תקעו כף (תהלי' מ"ז, ב') תקעו ידא ובענין תקע בשופר עיי' תרג' במד' י' ג'. ד' והלאה; לש"א י"ג, ג'; לדה"י כ"ה, ה', אתפעל לישעי' כ"ז, י"ג. ואצל רז"ל ר"ה ט"ז. למה תוקעין בשופר של איל, תוקעין כשהן יושבין וכו', שם: שנה שאין תוקעין בתחלתה וכו', שם כ"ז: התוקע לתוך הבור וכו'. שם כ"ח. התוקע לשיר וכו' ע"ש כל הענין. הפעיל ר"ה ל"ב: מתקיע. והשם תקיעה חולי' כ"ו: ר"ה ל'. תקיעת ר"ה. ל"ג: סדר תקיעות עיי"ע גנח א', יבב, שבר א'. שם ל"ד. שתי תקיעות. סוכ' נ"ה. מאריכין בתקיעות. ובל' ארמי תקיעותא תרג' תהלי' ק"נ, ג'. ועוד נקרא תקיעתה ר"ה שתוקעין בה ירו' סוכ' רפ"ד דנ"ד: ר' סימון מפקד. דלא תעבדון לא תקיעתה בשבת . . ואין אדחקתון עבדון תקיעתה וכו'. ועוד תפילת אתה זוכר למוסף ר"ה נקראת תקיעתא ויק"ר ר"פ כ"ט ירו' ע"ז פ"ט דל"ט ע"ג פסיקת' דר"כ צד ק"נ תניא בתקיעתא דרב וכו' עיי' מ"ש הרב החכם רש"ב בהערותיו לפסיקת' שם] —

תְּקוֹעַ (עיר בתחום יהודה) תקוע[6] אלפא לשמן (מנחו' פ"ה:). עירא היארי (ש"ב כ', כ"ו) תרג' עירא דמתקוע[7]. *[אח"יה וכנ"ה בשבת קמ"ז: עירו' צ"א. א"ר כשהיינו למדין תורה אצל ר"ש בתקוע ועיי' תוספת' עירו' פ"ח (ה') תוספת' שביעי' ספ"ז אוכלים בזיתים עד שיכלה אחרון שבתקוע ובענין תכונת המקום עיי' מ"ש ה' נייבויער 128 והלאה] —

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ודפ"ר וויניצי' ובעיקרי התלמוד אבל בשדפ"ע לי'. [2]) הועתק מפי' ר"ח ושם הסיום: וכדומה להן. [3]) וכן פי' ר"ח בב"ק הנ"ל ע"ש בש"ס ווילנא. [4]) ובפסוק אי' ולמדתם אותם ושמרתם לעשתם. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובעיק' התלמוד ובדפ"ע תוקע. [6]) ובתוספתי מנחו' פ"ט הגי' תקועה. [7]) בנו"ג עירא יאיראה דמתקוע.

תָּקַף (מל"מ וכן בל"ע تقف ובל"ס וארמי תְּקֵיף ענין חזקה stark, kräftig sein; תַּקֵּיף fest machen, kräftigen וכן באפעל תּוֹקֵף, תּוּקְפָּא Macht) בפ' עקביה בן מהללאל (פ"ג, מ"ח) ובס"ג דפ' שתי הלחם (מנחו' צ"ט:) יכול אפי' תקפה עליו משנתו. בפ' איזהו נשך בגמ' כיצד לקח (ב"מ ס"ד.) ואי איניש תקיפא[1]) הוא דלא יהיב מתנה פי' אדם חזק בציקנות שאינו מוותר לאדם בפרוטה. הילך ד' זוזי אחביתא דחמרא אי תקפא ברשותך (שם) פי' אם החמיצה[2]). בפ' שנים אוחזין בגמ' זה ישבע (ו'.) בעי ר' זירא תקפה אחד בפנינו מהו[3]) — (א"ב ל"מ זה (קהלת ו', י') עם שתקיף ממנו פי' ענין חזקה ותרג' למה חרה לך (בראשית ד', ו') למה תקוף לך). *[אחי"ה וכן לישנא חוזק ועוז וגבורה והפצרה ופריעה ועצמה מתורגם תקף עיי' תרג' בראשי' ז', ח'. י"ט, כ'; ל', ל'; מ"א, נ"ז. בקשור על: שם כ"ו, ט"ז; ל"ח, כ"ט; מ"ז, כ' וזולתו. בקשור רוגזא פי' חרה שם ל' ב'; מ"ד, י"ח; לשמות כ"ב, כ"ג; לבמד' כ"ד, י' וזולתו. פַּעַל תרג' שמו' ד', כ"א אֲיַתֵּקֵף, שם י"ד, י"ז מְתַקֵּיף ועיי' לדברי' א', ל"ח; ב', ל' וזולתו. אתפעל ואִתַּקַף לבראשי' מ"ח, ב'; לשמות ז', י"ג ואיתקף ליבא. תר"י א' חזק (דברי' י"ב, כ"ג) איתוקפון ביצריכון, כמו בדרז"ל ע"ז כ"ג. יצרו תקפו. אַפְעַל לבראשי' כ"א, י"ח אתקיפי ית ידיך ביה, ועוד בלי מלת ידא עיי' תרג' בראש' י"ט, י"ט; שמות ד' ד'; ט', ב'; לדברי' כ"ב, כ"ה; כ"ה, י"א וזולתו. בינוני פעול תרג' נשגבה (ישעי' ל', י"ג) מְתַקַּף ובלא"ר תְּקַף עיי' דניאל ד', ח', י"ט וזולתו. חגיג' ט"ו. תקפיה ועייליה לבי מדרשא. אפעל מתקיף לה הרבה בש"ס חולין מ"ג. ועיי' בסמוך ודע כי אתקיף, מתקיף שתרג' החזיק לפעמים פירושו לעזר ולהועיל כמו בל"מ והחזיקי את ידך בו שתרג' אתקיפי (עיי' לעיל). ולפעמים פירושו להתחזק על הנחזק ולהתקומם כנגדו כמו ויחזק בו (שמות ד', ד') ועודך מחזיק בם (שם ט', ב') שתרגומם מתקיף. וכן בתלמוד: מתקיף לפעמים הוא לשון קושיא ולפעמים הוא לשון חיזוק והסכמה לדבר המדובר מגיל' י"ח. מתקיף . . אטו אנו בני הרמכים מי . . ידעינן ומסייע לדברי האומר שא"צ להבין את המגילה. וכן שם ל"ב. מתקיף לה אביי פירושא קא מפרש את דברי ר"י ואינו קושיא כנגדו, וכן בנדרי' נ"ו. מתקיף לה רבינא מידי דהוה אבשר ויין — מחזיק ומסייע למשנה כשהן מברין אותו. וכן בנדה ס"א: מתקיף לה רב אשי אימר או שיע או טוו או נוז אינו חולק על דברי מר זוטרא חברו והראיה דהא מסיים והלכתא כמר זוטרא אלא מפרש דברי המשני' שהביא מ"ז כדי שלא יטעו בו התלמידי' ובזה. סרו כל הקושיות על השמועה זו עיי"ע נז. ובנזי' כ"ט: מתקיף לה ר"א בריה דר"א דילמא מחייב עלה ג"כ בדרך הסכמה ולא בדרך קשיא. ועוד מצינו לשון מתקיף לה אף בדקשיא ליה לאמורא גופא דמתניתין או ברייתא עיי' חגיג' ה' סע"ב ב"מ ל"ג: מכו' כ"ב. והרבה זולתו עיי' במ"ש בזה בעל יד מלאכי סי' תע"ו — והתואר תַּקִּיף, תַּקִּיפָא הקבוץ תַּקִּיפֵי תרג' בראש' מ"ט, כ"ד דברי' א' כ"ח; ט', י"ד; ל"ב, ט"ו והרבה זולתו. ב"מ ס"ד. איניש תקיפא. ב"ק צ"ז: יד ישראל תקיפה . . יד או"ה תקיפה על עצמן, סנהד' י"ח סע"ב אם קידום תקיף לחדא. ר"ה י"א. לישנא דתקיפי הוא, ושם דתקיפי במצות. סנהד' י"א רע"ב תקיפאי קדמאי. והשם תְּקוֹף, תּוֹקֶף, תּוּקְפָּא תרג' בראש' ט"ו, א'; ל"ח כ"ט; לשמות י"ג, ט"ז; לדברי' ל"ג, כ"ט — ועיי' לבראִ' ו', ו'; מ"ט, כ"ב וזולתו. מגיל' י"ט. תוקפו של אחשורוש, תוקפו של מרדכי, תוקפו של המן, תוקפו של נס, סנהד' י"ט: תוקפו של יוסף . . תוקפו של בועז וכו', סוט' ג': תוקפא בביתא וכו'. ערכי' י"ז. תוקפא וניהותא. ב"ר רפט"ז תוקף שנתן הקב"ה לאדה"ר ושם פכ"א ושם אי' באדה"ר. שם פ"ק תוקפו של אבל, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: אין תוקפו של אבל אלא עד ג' ימים] —

תקף (= תְּקוּפָה מל"מ פי' סבוב ובפרט סבוב החמה סביב הארץ Umlauf, Umkreis, Solstitium) בפ' עקביה (אבות פ"ג, מי"ח) ובס"ג דפ' הישן (סוכה כ"ח.) גזירות שוות תקופו' וגימטריאות[4]) — (א"ב יקף הוא העיקר בל' פסוק). *[אחי"ה ובשרש קוף כתב הרד"ק ויקף וקוף בענין אחד והוא ענין סבוב ואמר תקופת השנה, לתקופת הימים על תקופת השמש שתשוב בסוף השנה לתקופתה ע"כ. שבת ע"ה. כל היודע להשב בתקופות ומזלות ואינו חושב וכו' ומנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות וכו' איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב

[1]) כ"ה נכון בכ"י ועיק' התלמ' ובדפ"ע תקפא. [2]) וכן פירש"י אם מחמצת ובזה הענין ג"כ ותקיפו להו ב"מ פ"ג. פי' החמיצו. [3]) פירש"י הוציאה מיד חבירו בחזקה. [4]) ועיי"ע פרפריות ג"י רבינו.

תקופות ומזלות. שם נ"ג. בתקופות תמוז. חגיג' י"ד: אותו היום תקופות תמוז היה. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז. יום אחד בתקופת תמוז היה וכו'. ברכו' נ"ט: הרואה חמה בתקופתה וכו'. חולי' ס'. אוקמי להדי יומא בתקופת תמוז. תרג' שה"ש א', ז' כשרבי שימשא דטיהרא בתקופת תמוז. עירו' נ"ו. אמר שמואל אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום וכו' ואין תקופת תמוז נופלת . . ואין תקופת תשרי נופלת . . ואין תקופת טבת נופלת וכו' ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים ועיי' שם פירש"י וראיתי בעיקר התלמוד פי' יפה וז"ל ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה פי' כיון שיש צ"א וז' שעות וחצי מתקופה לתקופה כי כל השנה שס"ה ושש שעות וא"כ כלן הולכין שבע שעות ושבע שעות שהם חשב' שצ"ם הנכ"ל לא ישאר אלא חצי שעה שאם נפלה תקופ' בתחלת שעת שבתאי ובא תקופת תמוז לחצי שעה משבתי. עוד אומר שם תקופת ניסן שנופלת בצדק מייבשת האילנות וכן טבת בצדק מייבש הזרעים וזה ידוע בתכונה כי צדק מורה על הרוחות הזקים כ"ש שהוא בניגוד השמש או יש שלשה מזלות ביניהם או בדבוק השמש ע"כ ועוד עיי' בד' בד' תקופות עירו' שם. ובירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג. ר"ה י"ד. רוב תקופה מבחוץ עיי' פי' רש"י ור"ח ותש' הגאוני' (הוצ' ה' הרכבי) סי' רמ"ג צד 118. ר"ה. י"א. מיעוט תקופו' שתים וכו'. תר"י בראש' ח'. כ"ב. והקבוץ תר"י בראש' א. י"ד תקופות שמשא. תרג' דה"י א' י"ב, ל"ב בתקופָתָא דשמשא. ב"ר פי"ג ד' שמות נקראו לארץ כנגד ד' תקופותיה וכו' תקופת תמוז. תקופת תשרי. תקופת טבת] —

* תּוּקְרָבָא, תּוּקְרִיבְתָּא, תַּקְרוּבְתָּא, תַּקְרוֹבֶת (תפעל מן קרב פי' שי, מנחה, Ge-schenk, Dargebrachtes) תרג' שי (ישעי' י"ח, ז') תוקרבתא ובתרג' מ"ב ג', ד' ובתרג' ירמ' נ"א, נ"ט ל"ז תוקרבא ועוד בל"נ תַּקְרוּבְתָּא עיי' תרג' בראשי' ל"ב, י"ג. כ'. כ"א וזולתו. והקבוץ תר"י א' שם ט"ו, ט' תיקרובתין (ומנחה וקרבן לה' מתורגם קורבן, קורבנא). ע"ז ל"ב: תקרובת ע"ז. ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג חולין צ"ד. לא ירבה לו בתקרובת וכו'.

* תִּקְרָה (כמו קורה (מפעל קָרָה Gebälk (wölben ב"מ קט"ז: התחתון נותן את התקרה ועיי' בגמ' שם קי"ז. ירו' ב"מ רפ"י די"ב ע"ד עיי"ע קר י'. מעזב. סן ד'. ירו'. סוכ' רפ"א דנ"א ע"ג רואה את התקרה כאלו יורדת וסותמת. ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ד מה התקרה הזו עוביה דההן גבי קוטנה דההן ועיי' תנחו' ר"פ שמות. ב"ר פי"ב אלו היתה תקרה גבוהה היתה נאה.

* תוק"ת (שם עיר בתחומת א"י) ירו' שביעי פ"ו דל"ו ע"ג עיי' נייבויער גיאגר' צד 13.

* תַּקְשִׁיט עיי' תכשיט.

תְּרָא, תּוֹרָא Ochs, Stier עיי"ע תר י'.

תְּרָא, תָּרָה עיי"ע תר ו'.

תר (= תּוּר מל"מ פי' רגל וחקר nachspüren) בפ' כל הנשבעין בגמ' חזרה שבועה[1] (שבועו' מ"ז:) תרגנו באהליכם (דברי' א', כ"ז) תרתם וגיניתם באהלו של מקום אלא שכינה[2]) — (א"כ פי' תרתם את הארץ וגיניתם באהלו של מקום שהשכן שכינתו בינינו). *[אחי"ה והוא הוא פירש"י ורבינו פי' עפ"י פי' ר"ח והאי דכתיב באהליכם בכינוי הוא ע"כ ועיי"ע כן (ח"ד, רנ"ד), ומזה הפעל נבנה תייר ע"ש] —

תר (= נָתַר הפעיל הִתִּיר erlauben הֶיתֵּר Er-laubniss) בפ' ראשון במגיל' (ט':) קדושת שילה יש אחריה היתר קדושת ירושלם אין אחריה היתר — (א"ב מלשון (ישעי' נ"ח, ו') התר (חרצבות רשע) [צ"ל אגדות מוטה] והפכו אסור). *[אחי"ה השרש נתר עיי"ע בהפעיל ועיי"ע התר, היתר (ח"ג, רנ"א:) וש"נ] —

תר (= וְוִתֵּר überflüssig halten) המוותר על דברי נביא (סנה' פ"ט.) עיי' וותר[3].

תר (= יֶתֶר מל"מ ענינו מותר Uebriges, Beson-deres) היתה בו יתרת (קידוש' כ"ד סע"ב וכ"ה רע"א בכורו' מ"ה רע"א) עיי' בע' יתר[4].

[1]) כ"ה נכון ברפו"ו. [2]) זה מפוי רבינו עפ"י פי' ר"ח. [3]) וש"נ. וזה הע' נשמט בדפ' פראג. [4]) ח"ד, קע"ד.

תר (מפעל תְּרִי השם המופשט הַתְרָאָה פי' אזהרה Warnung) בפ' תמיד כגמ' השוחט את הפסח (פסחי' ס״ג:) ובר״ג דישבועו' (ג':) ובס״ג דפ' אותו ואת בנו (חולי' פ״א. פ״ב:) התראת ספק לא שמה התראה. *[אחי״ה בדפ״א אי' עוד פי' אזהרה וזו מהוספת ר״ב היא ונדפסת בלי סימן היכר. ובענין התראה עיי' זה הערך [1]) והשרש תרי, תרא בל״ס תרא באפעל אַתְרִי ונבנה מהשם תּוֹרָה [2]). ואי' רק בהפעיל ואִפעל סנהד' פ״ה מ״א התריתם בו ומפורש בגמ' שם מ': קבל עליו התראה וכו', שם ח': ט'. אתרו ביה מלקות ולא אתרו ביה קטלא. תר״י במדב' ט״ו, ל״ג בתר דאתרו ביה ותלש עפ״י ספרי שלח פ' קי״ג מלמד שהתרו בו ואח״כ הקריבוהו] —

תר (= תְּרִי, תְּרָא בל״ס תְּרָא בל״ע ثَرى כמו שָׁרָה בל״מ weichen, wässern) בפ' כל הגט (גיטי' כ״ז.) ובס״ג דפ' שנים אוחזין (ב״מ י״ח:) אית דאמרי היכא דתרו כיתנא ואע״ג דהוחזקו דלא שכיחי שיירתא. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס״ט:) ונציירה בשוסתג [3]) ונתרייה במיא. בפ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ע״ז ל״ח:) ותרו בהו גרגישתא. וכל משרת ענבים (במדב' ו', ג') תרג' וכל מתרות ענבין. *[אחי״ה ועיי״ע מתרותא והפעל באתפעל תר״י א' שם דאִתְּרוּ ביה עינבי עפ״י הספרי: אם שרה ענבים במים. נזיר ל״ז. אי תרו ליה כוליה יומא בחלבא שרי. עירו' ק״ד רע״ב תרו בה כיתנא ופירש״י תרו: שרין. ע״ז ל״ה: תרו ליה בהדי הדדי בפשורי. וכן פירש״י בעירו' ק״ד רע״ב תרו בה כיתנא: שורין בו פשתן] —

תר (= נְתַר בל״ס כמו בל״מ נָתַר (נשר) abfallen) בפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירו' ק':) והא קא נתרי פירי. בגמ' דפ״ק דב״ק (ט':) בור עביד [4]) לנתורי פי' „יסיר העפר והקירוי ויפתח פי הבור" [5]). בפסקא דויהי בשלח (פסיקת' דר״כ צד פ'.) מתרתר עפרא [6]) פי' משליך עפר. ונבל כעלה כלנו (ישעי' ס״ד, ו') תרג' ונתרנא כמיתר טרף. *[אחי״ה וכ״ה בתרג' ישעי' ל״ג, ט'; מ', ז'; הושע א', י״ג וזולתו ועיי״ע נתר כי שם עיקר מקומו. אבל תרתר בפסיק וירוש' הנ״ל ובמדרש הגדול כ״י בשלח הוא לפע״ד מל״ע تَرِبَ פי' הניע וא״כ מתרתר עפרא פי' הניע העפר כלו׳מלא אותו עפר וכ״ה באמת בב״ר רפנ״ד ע״ש ובידי משה הובא זה הלשון גם בציון דפסיקת' הנ״ל עש״ה. ומזה ג״כ בירו' תרומו' פ״ח דמ״ו. מישרי מתרתר עליהון עפר] —

תר (= תּוּר, תִּיר נ״ל מל״ע ثار העיר משנתו aufregen, aufwecken; תִּיר wach, wachend) בפ' הקורא את המגיל' בגמ' ומתנמנם (י״ח:) ובר״ג דפ' הבא על יבמתו (יבמו' נ״ד.) ובפ' ערבי פסחי' בגמ' א״ר יוסי נתנמנו (פסחי' ק״כ רע״ב) היכי דמי מתנמנם אמר רב אשי נים תיר ולא תיר. בפ' אין מעמידין בגמ' וגבינת בית אוניקי (ע״ז ל״ד:) תור מינך שעתך פי' התעורר לך שעתך באומר בגמר זביחה היא עובדה [7]). פ״א „תור מינך שעתך תשא אותך שעתא ו ד ו ם [8]) שמועה זו באומר בגמר זביחה היא עובדה וישנה לשחיטה מתחילה ועוד סוף". *[אחי״ה פ״א זה שייך לר״ח בקובץ כ״י אנגליי' דף כ״א. ושם אי' בשתי תיבות תור מינך כגי' רבינו ובנדפס בש״ס ווילנ' אי' בתיבה אחת תורמינך ולא יפו עשו המדפיסים מתוך כ״י שלי וצ״ל תור מינך בשתי תיבות ופי' תור בל״ע تار נשא את עצמו וא״כ תור מינך שעתך: שעתך נשאת את עצמה ממך והוא קרוב לפי' ר״ח (ואחריו הערך) תשא אותך שעתך כלו' ד ו ם. ורש״י פי' כגי' שלפנינו בתיבה אחת: תרמינך שעתך: ירום מזלך ע״כ וא״כ מפעל רום! ומפי' רש״י הובא פנימה בגמ' בדפ' פיז' ווינצ' ושאלוניקי שעתך ירום מזלך ומחקוהו בד״ק עיי' ד״ס ע״ז צד מ' ושם הובא גי' כ״י ש״ס תוד מינך וצ״ל תור מינך ובתש' הגאוני' דפ' בערלין (הוצאת קאססעל) צד מ״ב אי' כתיבה אחת ותורמינך שעתך ודום שלא אפגע בך ע״כ ולי' כאן הוכחה כי גרס תודמינך בדל״ת כדעת בעל ד״ס כי ר״ח שפי' ג״כ ודום בלי ספק גרס ברי״ש אבל הנכון כמו שאמרתי לעיל. וכפי' הראשון בערוך: ה ת ע ו ר ר לך שעתך גזרת המלה ג״כ מל״ע הנ״ל שמירה ג״כ ענין התעוררות מהשינה וכן ב״ק קי״ז רע״ב תייריה אוקמיה ופירש״י לנכון תיריה הקיצו משנתו ע״כ. ומזה הפעיל תיר פי' מל״ע הנ״ל כמו עיר וער משנתו ורש״י פי' בתעני' י״ב רע״ב תיר: ער

---

[1]) כה״ג, רנ״א וש״נ. [2]) ודוגמתו תחל מן תחלה תרם מן תרומה תְּלַץ מן תּ׳לָע. [3]) בנו״ג בשיסתג. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס רומי ובתוספו' ד״ה שור ובנו״ג דרכיה. [5]) הועתק מפי' ר״ח. [6]) בנו״ג עוד עליהן וכ״ה בירו' תרומ' פ״ח דמ״ו. מתרתר עליהן עפר. [7]) בדפ״ע עבודה וצ״ל כדאי' בכ״י ערוך וכ״ה לפנינו בכתובי' ל״ד. [8]) כ״ה נכון בכ״י ערוך.

כדמתרגמינן (בראש׳ מ״א) ויקץ ואיתער ע״כ והנכון כמ״ש מל״ע הנ״ל ובענין חילוק בין נים ובין תיר עיי׳ מ״ש התוספו׳ בתעני׳ שם ד״ה נים ועוד בנדה ס״ג. בד״ה נים] —

תר (= תּוּר נ״ל מל״פ تار, تاره גיד לתפור בו ((Palm-) Faser, Faden בס״ג דפ׳ אמר ר״ע (שבת צ׳:) תורי דקל חד[1]) פי׳ בנברא בר קורא[2]) למטה יש בו כמין גידים[3]) ותופרין בהן וראוי אחד מהן לתפור בו פי׳[4]) דלעת יבישה קטנה ששותין בה יין לפיכך שנינו לענין הוצאת שבת תורי דקל אחת[5]) שאפי׳ אחת ראוייה לתפור בה פי דלעת והיינו ריתא דקאסר רב הונא בר נתן (מגילי כ״ז סע״ב). *[אחי״ה וכ״ה בע׳ רת כפי גי׳ הכ״י ועיק׳ התלמ׳ ובע׳ הנוכחי השיג בעל עיקרי התלמוד וז״ל וזה אינו אמת כי לא היה אלא רב הונא תלמיד רב פי׳ כי זה (כלומ׳ לפי גי׳ רבינו) היה אחר רב אשי ר״ל בר נתן ע״כ ועיי׳ ג״כ מ״ש הוא ביוחסין השלם ע׳ רב הונא בריה דרב נתן (צד 127) וגם לפני ר״ח היתה הגי׳ כגי׳ הספרים רב הונא הוה אסר ריתא רק דברי ר״ח בנדפס בש״ס ווילנ׳ שבת צ׳: מגומגמים הם וז״ל תורי דקל קליפי חריות והיינו ריתא (דהוה הים רב הונא בו) [וצ״ל דהוה אסר רב הונא בו] ע״כ ולפי פי׳ ר״ח תור הוא ל״פ تاره שהוא כמו تال (עיי״ע תאל) מין דקל שהשתמשו בקליפי חריות שלו בכמה ענינים, ואותה המלה פי׳ ג״כ בל״פ גיד לתפור בו והיינו גיד של אילן דקל הנ״ל והוא ממש כפי׳ רבינו בעל הערוך. ורש״י פי׳ תורי דקל דקין מצורי והן מין הסיב הגדל סביבותיו ולא ידעתי למאי חזי[6]) בנו״ג המוציא . . צורי דקל שתים תורי דקל אחת ובתוספת׳ שבת פ״ח (ט׳) אי׳ המוציא . . תורי דקל שנים זמורה לנטיה אחת וכו׳ ובירו׳ שבת פ״ח ד״א: הוציא כלי נצרים חייב תורי דקל שנים זמירות לנטיעה שתים וכו׳] —

תר (= תּוֹרָא מל״ס וכן בל״ע ثور שור (Stier, Ochs בסנהד׳ בר״ג דפ׳ כה״ג (י״ח סע״ב) אי תור בצפר בתלג ימות פי׳ אם השור בשחר בשלג ימות מרוב הקור ובטיהרא בחצי היום בצהרים ידמוך שישן בצל התאינה מרוב החמימות ישלח משכיה (שם כלו׳ בכותל ומשפשף שמתחכך ומצער ליה החמימות[7]) עד שנמרט עורו זהו אדר גמר ואי לאו דאינו חם דכל היום הוה צנה לית דין אדר וצריך לעבר אותה שנה[8]) — (א״כ תרג׳ שור נגח (שמות כא, כ״ט) תור נגח). *[אחי״ה והקבוץ תּוֹרִין, תּוֹרֵי, תּוֹרַיָּא עיי׳ תרג׳ לבראשי׳ ל״ב, ה׳. ט״ו; לבמד׳ כ״ט, י״ג והלאה; לדה״י א׳ כ״א, כ״ג ובדניאל ד׳, כ״ב, כ״ט; עזר׳ ו׳. ט׳. י״ז תורין, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח רע״ב רעי תורין. ב״ב נ״ד רע״ב עיי״ע תיירא ועוד תָּרָא בתרג׳ אסת׳ ה׳, י״ד ע״ש. והנקבה תּוֹרְתָא תרג׳ ויק׳ כ״ב, כ״ח; לבמד׳ י״ט, ב׳. ה׳ והלאה והקבוץ תּוֹרָן, תּוֹרָתָא תרג׳ בראש׳ מ״א, ב׳ והלאה; לש״א ו׳, ז׳. תורבלא עיי״ע תרבלא. והציון מסנה׳ אי׳ בירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: תור באדר בעדרייה ימות ובטול תינתא משכיה ישלח וכו׳ ובירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח ע״ג אי׳ בטעות ע״ש. שבת ל״ב. נפל תורא וכו׳ עיי״ע חד ב׳ וש״נ ג״כ איכ״ר פ׳ זכרה ע״ש[9]). נדרי׳ מ״א רע״ב בשרא. דתורא. נדה ל״ג: רמא ליה תורא. ע״ז ט״ז. חולי׳ קכ״ז. בר תורא, בר תורתא עיי״ע בן תורתא (ח״ב, קכ״ד) ושם צד קפ״ג ע׳ בר תורא — ראש תור (שבת פ״ה:) כלאי׳ פ״ג, מ״ג. ירו׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז: והקבוץ ראשי תורין ירו׳ עירובי׳ פ״א די״ט ע״ג עיי״ע ראש וש״נ. — ע״ז ל״ט. חמרא דימא שרי תורא דימא אסור פי׳ מין דג הוא (Seeochs) ונקרא אצל אריסטו βοῦς θαλάσσιος[10]) — ומזה התואר תַּוָּר פי׳ מוליך השור לחרישה (Ochsenführer) ב״מ ל׳ רע״א בתורי דנפיש פסידייהו ופירש״י שרוב עבודת קרקעות שלהן בשוורים היתה ע״כ אבל גי׳ ר״ח הובא בתוספו׳ שם בתוורי ופי׳ פועלים שמוליכים השוורים לחרישה ואין מעמיקין המחרישה שלשה טפחים ואין הזרע נקלט היטב ע״כ ועיי׳ ג״כ תוספו׳ חולי׳ פ״ד: וכ״ה בשט״מ וז״ל ר״ח גרס בתוורי פי׳ (האברים) [צ״ל האכרים] אינן מעמיקים המחרישה בקרקע ואין הזריעה מעלה צמחין ונמצא שזרע לריק כחו ע״כ וחידוש שבפי׳ ר״ח נדפס בש״ס ווילנ׳ לא תמצא מאומה מזה הפי׳. ותלמיד הר״ף בשט״מ שם הביא ראיה לפי׳ ר״ח נגד פירש״י.

---

1) בנו״ג אחת ועיי׳ בהוספותי. 2) עיי״ע נבר וע׳ קר ד׳. 3) כ״ה נכון בדפ״א אבל בשדפ״ע גדרים ובכ״י ערוך גררים, גדדים. 4) בדפ״ר לי׳ ובדפ״ע פירוש וצ״ל פי וכדאי׳ בכ״י ק״ט וה״ב ודפ״א. 5) ולעיל גרס רבינו חד. 6) וזו לכאורה ראיה שלא ראה רש״י את הערוך אעפ״י שהשתמש בו באותה מסכתא עיי׳ שבת י״ג: ד״ה האנכל. 7) כ״ה רק בדפו״ו ובשדפ״ע נשמט מן ההמימות עד החמימות. 8) ולבי נכון בטוח כי זה הפי׳ שייך לר״ח אבל בקובץ כ״י אנגיילקי חסר דף בכ״י ברפ״ג דסנהד׳. 9) ח״ג, שמ״ו הערה 5. 10) עיי׳ לעוויזאהן צאאלאגיע 270.

ושם ב"מ ע"ג. ומודה רב בתורי דנפיש פסידייהו ופירש"י מקום שבוצרין כרמין בשוורים וכו' והתוספו' שם הביאו פי' אחר וז"ל ר"ח גרס בתוורי ופי' שמוכר עגלים קטנים וכו' עש"ה ובשט"מ לדף ע"ג. ומה שהשיג עליו הרמב"ן. ובחולי' פ"ד: גרס הרגמ"ה ג"כ בתוורי דנפיש פסידייהו ופי' כלומ' ששוכר את השוורים להרוש ולזרוע שדהו וכו', וא"כ הוא כפירש"י קבוץ מן תור. ובכ"י ש"ס ב"מ ע"ג. הגי' בתרי וא"כ קבוץ מן תְּרָא. (תרג' אסתי הנ"ל)] —

תר (= תּוֹר מל"מ ונרדף עם טור. שׁוּרָה (Reihe בפ' על אלו מומין חריץ[1]) של עין (בכורו' ל"ח. במשני) גמ' (שם רע"ב) אמר רב פפא תורא ברא דעינא פי' „שורה שחוץ מן העין"[2]). שפתו שניקבה (שם ל"ט.)[3]). גמ' (שם) אמר רב פפא תורא ברא דשפוותיה פי' „עור החיצון"[4]). שפה לפיו (שמות כ"ח, ל"ב) תרג' תורא מקף לפומיה. תקות הוט השני (יהושע ב', י"ח) תרג' תורא דחוטא דזהוריתא[5]) — (א"ב ובלשון פסוק (שה"ש א', י"א) תורי זהב).

☞ **תר** (= תּוֹר: ראשׁ תּוֹר Ochsenkopf, Auslӓufer eines Feldes ור"ב פי' בע"א) משנת כלאי' פ' ערוגה (פ"ג, מ"ג) היה ראש תור [ירק] נכנס פי' בל"י חד ונכנס לפנים עיי"ע ראש). *[אחי"ה וכן פי' ר"ב שם וכיון על ל"י τορός durchbohrend, durchdringend והעיקר שהשדה נקרא כן בהיותו צורת ראש השור עיי"ע ראש בציורים שהבאתי שם. ור"ש בכלאי' פ"ב, מ"ז היה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים וכו' פי' כגון שדה חטין אצל שדה שעורין ושורה אחרונה של חטים יוצאת ממנו וכו' ולכאורה מזה מוכח שפי' כמו תוֹר של מקרא פי' שורה ועיי' ג"כ בפי"מ להרמב"ם שם מל' תורי זהב ועיי' שם הציור. ועוד עיי"ע תר ז' וש"נ הירו' בקבוץ] —

☞ **תר** (תְּרֵי zwei) תרג' שנים תרין, שתים תרתין. *[אחי"ה ורבינו הביאו בע' תרי קודם ע' תריסר ושם אעריך] —

* **תיר** (?) תוספת' ביצ' כ"י ספ"ד אבל מחדדין את הכלים בתיר שפין כלי כסף בקירטון. לפ"ע צ"ל תירב והוא מל"ע تراب, تريب חרש, Thon שמחדדין בו את הכלים והראיה קירטון creta עיי"ע קרטים האחרון.

תְּרַב (מל"ע ثرب חֵלֶב וכ"ה בל"ס תְּרַב, תַּרְבָּא Fett) תרבא דאייתרא (פסחי' כ"א.)[6]) עיי' בע' ספח ופי' בע' יתר[7]) (א"ב תרג' וחלב נבלה וחלב טרפה (ויק' ז', כ"ד) תרב נבלא ותרב תבירא). *[אחי"ה והרבה בתרג' עיי' לויק' ג', ג'. י"ד והלאה; ד', ח'; לתהלי' ס"ג, ו' והקבוץ תַּרְבַּיָּא לויק' ח', כ"ו והלאה; לדה"י ב' ז'. ז'; ל"ה. י"ד וכן העתיק חלב התרג' השמרוני: תרבא. חולי' צ"ג. תרבא דקליבוסתא צ"ח. פלגא דזיתא דתרבא נפל וכו', שם ח' סע"ב דדאיב תרבא וכו', שבת קל"ו: יהא רעוא דתשרו תרבא. בכורו' ל' רע"ב תרבא דאטמא] —

* **תירב** (?) עיי"ע תיר ומ"ש.

* **תַּרְבּוּ** (שם מקום) עיי"ע בי תרבו ומ"ש בח"ב, נ"ד.

* **תּוּרְבְּיָנָא** (מפעל רבי פי' אומן Erzieher) תרג' האמן (במדי' י"א, י"ב) וכן אמן (אסתי ב' ז') תורבינא. והאמנים (מ"ב י', ה') ותורביניא; אמניך (ישעי' מ"ט, כ"ג) תּוּרְבְּיָנָךְ ולנקבה תּוּרְבַּנְתָּא תרג' אמנתו (ש"ב ד', ד') תורבנתיה, אומנת (רות ד', ט"ז) תורבינתא, מינקתו (דה"י ב' כ"ב, י"א) תורבינתיה.

* **תַּרְבּוּכָה** (מפעל רבך בל"ע ربك פי' ענין תערובת Vermischung, wirres Getümmel) איכ"ר פ' בכה מקול תרבוכות היום עיי"ע רבך, ועיי"ע הבא אח"ז.

* **תורבכינה** (?) ירו' כלאי' פ"ב דכ"ח: גדר מותר לזרוע בו כל מין תורבכינה ופני משה פי' שורות שורות אבל מה ענין חלק שני במלת תורבכינה? ולפי הענין פי' בערבוביא ואולי הוא ל"פ درپیچان במבוכה וערבוביא. כלומ' זורעין הכל ביחד זה עם זה בערבוביא durcheinander, או מע' הקודם לזה ענין תערובת.

תרבלא (= תּוּרְבְּלָא, תּוּרְבְּרָא, שׁוֹר בָּר Waldochs) בר"ג דפ' אותו ואת בנו (חולי' פ'.) עד

---

1) בנו"ג הריס. 2) הועתק מפי' רגמ"ה ושם הסיום שמכסה העין וזהו בת עין ע"כ וכ"ה ברש"י ע"ש. 3) כ"ה במשני' שבמשניו' ולפנינו שפמו. 4) הועתק מפי' רגמ"ה. 5) בנו"ג דחוט זהוריתא. 6) לפנינו לי' שם תרבא וכנראה מע' ספה ועי' המצא לזה הציון כיון רבינו עפ"י פי' ר"ח פסחי' שם. 7) ח"ד, קע"ג ומ"ש.

כאן לא פליגי רבנן ור׳ יוסי אלא בשור הבר וכו׳ עד ורבנן סברי מדמתרגמינן תורבלא מינא דבהמה הוא ור׳ יוסי סבר כיון דחשב ליה בהדי חיותא מינא דחיה הוא. *[אחי״ה תרגי תאו (דברי׳ י״ד, ה׳) ותוּרְבָּלָא[1]) ובת׳ תהלי׳ נ׳, י׳ ותור בר דרעי בכל יומא מורין אלפא והוא הוא שור הבר עיי״ע שר ח׳ ובתר״י א׳ לדברי׳ הנ״ל אי׳ תוּרֵי בָר ודע כי בע׳ שר ח׳ ככר העירותי כי תורבָּלָא פי׳ שור היער מל״פ הנ״ל ועוד עיי״ע באלא[2]) וא״כ תורבלא הוא שור בר והוא תאו לדעת ר׳ יוסי בתוספת׳ כלאי׳ פ״א עיי״ע שר ומ״ש וש״נ ירוש׳ כלאי׳ ספ״ח דל״א ע״ג] —

* תרבום (?) עיי״ע תרנום ומ״ש.

☞ תּוֹרִיבוֹס (מל״י θόρυβος Lärm, Geräusch) ירו׳ דע״ז פ׳ אין מעמידין (פ״ב דמ״א:) ומאן דאמר תרבות תוֹריבוס פי׳ בל״י המון ושאון עמים ואסיפתם לרעה. *[אחי״ה וע׳ הזקנים העתיקו ככה הוללות (קהלת ב׳, י״ב; י׳ י״ג); המון (יחזקי׳ ז׳, י״א); מהומה (שם ז׳, ז׳; תרועה (ירמי׳ מ״ט, ב׳). ועקילס העתיק כן שאון (תהלי׳ ס״ה, ח׳). ובנו״ג בירו׳ תוריבם וצ״ל כגי׳ ר״ב וכצ״ל תחת תוריכוס שעומד במדינה כל מה שנמצא עמו נישטף עמו וכו׳ תנחוֹמ׳ הישן וירא ס׳ י״ז וצ״ל תוריבוס כמו שהביא הה׳ המו״ל מהר״ש באבער שם (צד מ״ח.) בשמי עיי׳ בהערה ק״ז] —

תרבץ (= תַּרְבִּיצָא בלשון סורי׳ תַּרְבְּצָא נגזר מלשון פרסי גרواز, گرباز הצר Hof ועיי׳ בפנים) בפ׳ השותפין בגמ׳ סמך לו (ב״ב ז׳.) וחד מטייה תרביצא. בפ׳ המוכר פירות בגמ׳ טרקלין (ב״ב צ״ח:) תנא וקנתנר[3]) שנים עשר על שנים עשר מאי קנתנר תרביצא דאפדני. בר״ג דפ׳ כל גנות (עירו׳ פ״ט סע״ב וצ׳ רע״א) פעמים שהדקה לאיסור והיכי דמי כגון דעבדא[4]) להדי תרביצא דביתיה דאמרינן[5]) לנטורי תרביציה הוא דעבד[6]). בר״ג דתעניות (ו׳:) טבא שתא[7]) דטבת ארמלתא א״ד דלא ביידי בה תרביצי פי׳ חצרות וכן מפורש בפ׳ המוכר את הבית בגמ׳ המוכר את החצר (ב״ב ס״ז.) ר׳ אלעזר אומ׳ המוכר את החצר וכו׳ עד[8]) כי פליגי דאמר ליה דרתא ר״א סבר תרביצא משמע שכן תרג׳ חצר דרתא על כן אמר לא מכר אלא אוירה של חצר[9]) וכשטבת ארמלתא „שלא ירדו גשמים בטבת שהגשם בעל לארץ שנאמ׳ (ישעי׳ נ״ה, י׳) והולידה והצמיחה לא ביירי תרביצי כלומ׳ אין מניחין ישממה החצרות אלא שוכנין שם שלא באו גשמים כדי ליכנס לבית לא תשם (בראש׳ מ״ז, י״ט) תרג׳ לא תבור"[10]). פ״א דלא בייר תרביצי כיון שיש חום יושבין באויר החצרות להתרווה לרוח לפיכך אין מניחין אויר החצר בורה בלא בני אדם אלא שוכנים בה. פ״א תרביצי מקומות שנתרבצו במים כמו (מ״ק ו׳:) המרבץ שדהו ומרבצים שדה לבן בשביעית וכשירד יורה במרחשון וכסליו והשדה מתרבצת והתיבש בטבת חורשין אותה וזורעין אותה אבל כשיורדין גשמים אף בטבת אין יכולין לזרוע וביירי תרביצי[11]). פ״א תרביצי בתי מדרשות כלומ׳ אין חריבין בתי מדרשות שיכולין תלמידין לבא שאין מעכבין להן הגשמים ובטבת יש להן פנאי יותר מכל ימות השנה"[12]). איכא דאמרי דלא שקיל שיבתנא „כלומ׳ לא נסתלק החום אלא ישנים בפתחים פתוחים מפני חוזק החום"[13]). בס״ג דפ׳ התודה (מנחות פ״ב:) בתרביצא אמרי וכי דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בהיקש בכלה לא איתמר. *[אחי״ה כ״ה נכון מאוד בכ״י בדפ״ר פיז׳ ואמ׳ ובאסיל ועיק׳ התלמוד אבל בדפו״ו ובש״ס אי׳ בכללא איתמר ואין לו מובן וצ״ל בתרביצא אמרי. בכלה לא איתמר[14]) וא״כ תרביצא היפך מן כלה

---

[1]) כ״ה בכ״י ובד׳ סביוניטא וברש״י בחולי׳ אי׳ הורבאלא ובקצת כ״י ודפ׳ תּוּרְבָּלָא. [2]) ומורי חמי ד״ר בעטטעלהיים זצ״ל פירשו מלפ׳ ‌ﺗﮕﻦ יער והמלה מורכבת כזן תור (שור) ומן בלא - ﺗﮕﻦ יער. [3]) וכ״ה בע׳ קנתנר ע״ש השינויים בנו״ג קנתר ובעיק׳ התי׳ קנטר. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג דעבידא. [5]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובדפ״ש, ובנו״ג דאמר. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג דעבידא. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בכ״י ש״ס ובדפ״ע טובא לשתא ובנו״ג טבא לשתא. [8]) כ״ה נכון בדפו״ו. [9]) ועיי׳ בפי׳ רגמ״ה לב״ב. [10]) הועתק מפי׳ ר״ח בתעני׳ ובנדפס בש״ס ווילנ׳ ערבוב השורות ישנן וצריך להגיה כראי׳ בערוך והמגיה שכח מלעיין בערוך. [11]) וגם זה הועתק מפי׳ ר״ח בתעני׳ ובנדפס אי׳ בקצור כלומ׳ שהשקה ונשאר בה להלוחית עדיין (משתיב) [צ״ל ותתיבש בטבת] הורשין אותה וזורעין אותה היינו דלא ביירי תרביצי ע״כ ולפני רבינו היה מונה פי׳ ר״ח בשלמות יתרה. [12]) הועתק מפי׳ רגמ״ה ומכ״י אשר תחת ידי נדפס בש״ס ווילנא. ובפי׳ רגמ״ה הוסיף עוד: ע״א שאין מפסידין הגגות ע״כ ורש״י פי׳ כשתי לשונות עש״ה וכן פי׳ רש״י בברכו׳ נ״ז. ד״ה תרביצא ע״ש. [13]) הועתק מפי׳ ר״ח ושם הגי׳ ג״כ שיבתנא ובנו״ג שודפנא עיי״ע שיבתנא, שרפנא שדף. [14]) וזה הלשון הופיפו רבנן סבראי בש״ס עיי׳ תוספ׳ מנחו׳ ד״ה ובתרביצא.

ותלמידים היו יושבין בחצר (תרבצא) ואין נכנסים לפנים בית המדרש לכלה (עיי"ע כלה ח"ד, רכ"ז) ולכן נקראו תרביצאי ולא היו בקיאין וכמ"ש רה"ג (בתשו' הגאונים דפ' קאססעל סי' ע"ח צד כ"ג:) אתה צריך לעיין בכל דבר שיסתפק לך כיצד עיקרו אם טעות סופר הוא או שיטפא דתלמידאי תרביצאי שלא היו בקיאין וכו' ובסוף התשובה כתב וז"ל ואין הפסוק כן כדרך טעיות הרבה שמצויין בשיטפא דתרביצאי וכו' ועיי' ג"כ בענין רבואתא דתרביצאי בתש' הגאונים (הוצאת ה' הרכבי סי' רכ"ט צד 107) ותרג' דה"י א' ב' כ"ה (יעבץ) דאוקים בעיצתיה תרביצא לתלמידיא ומזה תרביצא בקבוץ תרביצי פי' חצרות נקראו בתי מדרשות אשר שם נכנסו התלמידים עיי' פ"א (האחרון) בערך שהוא פי' רגמ"ה ורש"י בתעני' וברכו' הנ"ל ויפה פי' רבינו תרביצא ע"י חצר וכרמוכח מב"ב ס"ז. ועיי"ע דרתא והוא מל"פ הנ"ל ולא כפי' הרשב"ם (ב"ב צ"ח:) על שם שמרביצין אותו תמיד במים להשכיב האבק קרי ליה תרביץ ע"כ והוא קרוב לפ"א בערוך תרביצי מקומות שנתרבצו במים וכו'. ופי' תרביצא ע"י גינה (המיוחס לרש"י מ"ק ו': ורש"י במקומו' הנ"ל ורשב"ם הנ"ל ורגמ"ה לב"ב ובפ"א בתעני') טעות הוא כי בכ"מ פי' חצר מל"פ הנ"ל [1]), ובל' מנדי נקרא בית הלמוד תארבאצא [2]) ומזה תבין ברכות נ"ז. הרואה תרנגולת יצפה לתרביצא גילה ונאה עיי' פירש"י בפי' ב'. ומהשם נבנה הפעל רבץ תמורה ט"ז. יעבץ שיעץ וריבץ תורה בישראל (עיי' תרג' דה"י הנ"ל) עיי"ע רבץ ב'] —

תַּרְבְּץ (= תּוּרְבָּץ מע' הקודם פי' חצר, תורבץ הושט פי' חצר הוושט Vorhof der Speise-röhre. והוא בית הבליעה (Schlund) בר"ג דפ' אלו טרפות (חולי' מ"ג:) אי זה תרבץ הוושט אמר ר' יונה אמר ר' זירא מבלעתא. *[אחי"ה כבר העירותי בע' בלע (ח"ב קי"ב בהערה 2 כי יונה הוא שם חכם תלמידו של ר' ירמיה ור' זירא) ובדפ"ע מדפ' פיז' והלאה אי' רק אמר ר' זירא והשמיטו מלת יונה אבל בדפ"ר ובכ"י ק"ט אי' לנכון כדאי' בש"ס יונה אמר ר' זירא ובכ"י ה"ב אשר אחריו נגררנו כאן אי' אמר ר' יונה אמר ר' זירא וכן מצאתי אמר ר' יונה אמר ר' זירא במגילה ט"ז: וי"ו דויזתא וכו' כ"ה בכ"י ש"ס ובילק' כ"י (ד"ס מגילה שם) ובסרע"ג דל"ז ובריי"ף ובריא"ש ובאבודרהם ובסד"ה ובנו"ג א"ר יוחנן ובכ"י ש"ס מינכען א"ר חייא א"ר זירא וצ"ל א"ר יונה א"ר זירא וכ"ה בגיטי' נ"ט. ע"ז י"ד. ועיי' ברכו' י"ד. אבל בכ"י ש"ס לי' עיי' ד"ס במקומו ירוש' ערלה פ"ג דס"ג. ר' יונה בעי קומי ר' זעירא. ורש"י פי' מבלעתא מקום בית הבליעה קרוי תורבץ סמוך לראש הנקב מאוד ע"כ ודע כי בדפ"ע אי' זה הע' בהמשך עם ע' הקודם לזה ובאמת הוא מאותה גזרה פי' חצר הוושט. ובכ"י ק"ט הוא ע' בפני עצמו] —

תַּרְבְּקְנָא (שם מקום בבבל Thelbencane [3]) בב"ר פי"ז [4]) (לפנינו פט"ז) עד מקום שנהר הולך שם היא ארץ ישראל ואיזו זו תרבקנא. *[אחי"ה עיי"ע אקרא ושם הארכתי ובשינויים, ובמיוחס לרש"י בב"ר אי' תרביקוס, ובדפ"ר בערוך תרביקנא.

תַּרְבּוּת (ל"מ והושאל למוסר ולמרות Zucht, Erziehung) בפ' הנזקין (ב"ק ט"ו:) בזמן שהן תרבות [5]) אינן מועדין, בסוף נדה (ע"ב.) טבלה ביום של אחריו ושימשה הרי זה תרבות רעה — (א"ב ל"מ (במדבר ל"ב, י"ב) תרבות אנשים חטאים ענין גדול ולימוד כמו (איכה ב', כ"ב) אשר טפחתי ורביתי ותרג' ישא האומן (במד' י"א, י"ב) דמסובר תורבינא). *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י ב' (בראשית כ"א, י"ב) טליא די נפק מתרבותך וכ"ה בשמ"ר פ"א (ישמעאל) שיצא לתרבות רעה, ושם: קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם וכ"ה בברכות ז': חגיג' ט"ו. שאל אחר את ר"מ לאחר שיצא לתרבות רעה, שם ט"ז: יצא מנחם לתרבות רעה, סנהדר' ק"ו: שמא יצא זה לתרבות רעה. תוספת' ב"ק רפ"א בכ"י אם היו תרבות מועד ובנו"ג מרות (ובקצת דפ' בט"ס מרום), ב"ר פכ"ח דאפקי לברי לתרבותא בישא] —

* תַּרְבִּית (מל"מ כמו רִבִּית Zins von Esswaaren) ב"מ פ"ה מ"א ד"ס: איזהו תרבית המרבה בפירות כיצד וכו' עיי' שם ס"א וכו'.

תַּרְבְּתָר (Blumenkohl) בריש כלאים (מ"ג) הכרוב והתרבתר פי' מין של כרוב הוא ונקרא

[1]) ועיי' ג"כ טרפש (ח"ד, צ"ד) ועיי' מ"ש ה' פערלעס עמ"ש 42. [2]) מ"ע דמ"ג, י"ט 123; ושם 618. [3]) עיי"ע אקרא (ח"א, ר"ס). [4]) בהשחר שנה עשירית הוכחתי כי הנטייה מתחיל כבר בפי"ז כי רבינו היה מונה פרשה אחת יתירה וה' דערענבורג (מ"ע גייגער ח"ד 125) ואהריו החי' צונץ (ג"ס ב' צד 189) טעו לומר שלא ראה בערוך מצויין פ' י"ז וגעלם מעיניהם זה הערך ועיי' עוד מ"ש במפתח לסוף זה החבור. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובריי"ף דפ' קושטא ובנו"ג בני תרבות.

בל' ישמעאל אלקרנביט ומתגדל ועושה זרעונין והוא קבוץ ואין העלין נפרדין ובתלמוד ירוש' (כלאים פ"א דכ"ז.) פי' כרוב דקיק. *[אחי"ה וכן הביא את הערוך מהר"י במ"צ בכלאים ושם בט"ס בל' ישמעאל קרוביט וצ"ל קרנביט והוא قرنبيط, كرنابيط, (كرنب) Blumenkohl ועוד הוסיף מהר"י במ"צ בל' יוני כרוביאה והוא κράμβη ובל' יוני החדשה καρναβίτι ובכתב יד ש"ס מינכען והתרוכתור ובכוזרי ב' ס"ד הכרבתור ממין הכרוב] —

תָּרַג (= תְּרוּגָא, תְּרוּגְנָא פי' מל"פ ترنج اترج פי' אתרוג ומזה הפעל התריג glühend, (orangenfarbig machen התריגו לפחמין הרקיעו לזהבין (עירובין נ"ג:) עיי' בע' רקע — (א"ב פי' התרגני בל' יוני מין עץ אשר גחליו משובחין כלומר תנו מן עץ זה על האש). *[אחי"ה ופי' רבינו בע' רקע ו' נ"ל יותר וע"ש ג"כ פי' רצ"ג וגי' רבינו התריגו . . הרקיעו ובנו"ג אתריגו . . ארקיעו ועיי"ע אתרונגא ומה שפירשתי (בח"א, של"ו) בענין אתריגו וש"נ ירו' מעשרו' פ"ב ד"נ [1]) התריגו לבהמין פי' תנו אתרוגים לבהמה ע"ש ומ"ש. והשם (במשקל פרסי) ירו' גיטין פ"ב דמ"ד: רב נחמן בר יעקב יהב תרנגא מתנה לבריה פי' נתן אתרג במתנה לבנו. ושם: כהדא תרונגאהוון מצפצפין תמן, ירו' סוכה פ"ג דנ"ד. הקבוץ כהדא תרונגייא הוון מצפצפין תמן, ותרג' ירו' א' ויקר' כ"ג, מ' תרוגין ולולבין ועיי"ע הבא אח"ז] —

☞ תרג (מע' הקודם לזה) תר"י (א') פרי עץ הדר (ויק' כ"ג, מ') תרוגין פי' אתרוגין. *[אחי"ה ובע' אתרוג נתתי טעם לשבח לזה התרגום ולדברי קבלה כי, פרי עץ הדר הוא אתרוג מפני שבל"פ ترنك פי' הדר ומשובח ולשון נופל על לשון ترنج הוא] —

תִּרְגֵּם (בל"ס ענין העתקה מלשון אל לשון וביאור הענין וכ"ה בל"ע ترجم übersetzen, ver-dolmetschen; והשם תירגמא, תורגמא, תורגמנא בל"ס תורגמא, תורגמנא בל"ע ופרסי ترجمان (Dolmetsch, Verdolmetscher בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ':) בשלמא שכר מתורגמנין [2]) דמחזי כשכר שבת פי' „הדרשנין [3]) שדורשין בשבת לציבור ועושין להן פיסקא [4]) נראה כאילו שכר שבת" [5]). בפ' האיש מקדש בו בגמ' התקדשי לי בכוס (קידושי' מ"ט סע"א) המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי כגון ויראו את אלהי ישראל (שמות כ"ד, י') וחזו אלהא דישראל הרי זה בדאי שאין הקב"ה נראה והמוסיף עליו ומתרגמו וחזו ית מלאכא דאלהא דישראל הרי זה מחרף ומגדף שעושה הכבוד מלאך אלא יתרגם וחזו ית יקר אלהא דישראל [6]) — (א"ב פי' ענין העתקה מלשון אל לשון וביאור הענין תרג' כי המליץ בינותם (בראשית מ"ב, כ"ג) ארי מתורגמן ביניהון). *[אחי"ה ותרג' לפה (שמות ד', ט"ז) מתורגמן, נביאך (שם ז', א') מתורגמנך. ותרג' במליצי (דה"י ב' ל"ב, ל"א) במתוּרְגְּמָנִין. והוא כמו תורגמנא. תרג' ויאמר . . ויאמר אסתר ז', ה' בתרג' שני ואמר מלכא אחשורש לתורגמניה ואמר תורגמניה לאסתר והפעל שם ג', ח' קריין באורייתהון וּמְתַרְגְּמִין בנביאיהון והרבה בדרז"ל מגילה כ"ג רע"ב מקום שיש תורגמן . . מקום שאין תורגמן ובכ"י ש"ס מתורגמן. שם סוף העמוד במשנה ולא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד [7]) ושם רע"ב כדי שלא יפסוק התורגמן [8]). ירו' מגילה פ"ד דע"ה רע"ג תורגמן שהוא עומד לפני חכם אינו רשאי לא לשנות ולא לכנות ולא להוסיף אלא א"כ היה אביו או רבו. מכות פ"א, מ"ט שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן. ב"ר פנ"א ר' הושעיא תורגמנא. והפעל תַּרְגֵּם פי' פירוש. תרגמה פלוני אליבא דפלוני עיי' מ"ש י"מ סי' תרמ"ב. סוטה כ"ב. הכי תרגימו. שבת נ"ג. כך תירגמה, סנהדרי' ח': תרגימנה, פסחים מ"ב: הכא תרגמו. שם ל"ט: תרגומא אקלע. פי' ענין ביאור ובירושלמי נאמר תרגם על העתקה גרידה לבד עיי' מבה"י למהרז"ף צד י"ג. וש"נ. ומזה הענין תוספת' מגילה פ"ד (ג') אחד קורא בתורה ואחד מתרגם ולא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין. מגילה כ"ד. במשנ' קורא בתורה ומתרגם . . סומא פורס את שמע ומתרגם, שם כ"ה סע"ב (תוספת' פ"ג) יש נקרין ומתרגמין וכו' ע"ש כל הענין ובפרט בענין העתקת של אונקלוס ורב יוסף. של אונקלוס דמתרגמינן ומתרגמינן עיי' שבת י': כ"ח. ס"ד. מגילה י': ר"ה ל"ג: ב"ב י"ב: גיטי' ס"ח: בכורו'

---

[1]) בע' אתרונגא אי' בט"ד ד"ג. וצ"ל ד"נ. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ועיקרי התלמוד, ובדפ"ע אחרים מתרגמינן. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ר הדורשנין. [4]) בפי' ר"ח פסיקא. [5]) הועתק מפי' ר"ח. [6]) ורש"י הביא דוגמאות אחרות עש"ה ועיי' תש' הגאונים בהוצא' ה' הרכבי סי' ט"ו, צד 6 ופי' רמ"ח צד 124 והלאה ושם הובאו דוגמות אחרות. [7]) כ"ה בכ"י ש"ס ובמשניות נאפולי ופיז' ובירו' ובנו"ג מתורגמן. [8]) כ"ה בכ"י ש"ס ובמשניות נאפולי ופיז' ובנו"ג המתורגמן.

נ׳. סנהד׳ ק״ו: חולי׳ פ׳. נדה ל״א: ב״ר רפ״ח שמ״ר פ״ג (ומתרגמין) במד״ר פי״ג איכ״ר פ׳ אני הגבר (פעמים) ושם פ׳ דוב אורב פדר״א פל״ח עיי״ע אונקלוס וש״נ קצת מהדוגמאות הנ״ל עם הוספות אחרות ועיי׳ צונץ גד״פ צד ס״ג. וש״נ בענין העתקת רב יוסף מתרג׳ ירושלמי עיי׳ מ״ק כ״ו. כ״ח: מגילה ג׳. פסחים ס״ח. סנהדר׳ צ״ד: מנחו׳ ק״י. יומ׳ ל״ב: ע״ז: ע״ז מ״ד. קידו׳ י״ג. ע״ב: נדרים ל״ח. ב״ק ג׳: ובענין תרג׳ מזכריה י״ה, ו׳; שופטים ג׳, ט״ז עיי״ע גלד ב׳ וגמד ב׳ ומ״ש בח״ב רצ״נ שבת קט״ו. בידו ספר איוב תרגום. ידים פ״ד, מ״ה תרגום שבעזרא ושבדניאל.. תרגום שכתבו עברית ועברית שכתבו תרגום וכו׳. ב״ר פע״ט שכחון מילין מן התרגום. מגילה ג׳. תרגום של תורה אונקלס הגר אמרו מפי ר׳ אליעזר ור׳ יהושע תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ועיי״ע אונקלוס (ח״א, קנ״ח) וש״נ הירושלמי מגיל׳ פ״א דע״א ע״ג וירו׳ קידוש׳ פ״א דנ״ט. ונקרא תרג׳ אונקלוס תרג׳ דידן היינו בבלי עיי׳ קידושי׳ מ״ט. מאי תרגום תרגום דידן ובתשובת הגאונים הנ״ל (בהערה שם) נקרא תרגום דילן. ורבינו בע׳ בעץ, בקר ג׳ מכנהו: תרגום שלנו. בע׳ אבוב, חלזון א׳, ערמון: תרג׳ בבלי. בע׳ דיסקר, חזור הביא רבינו תרגום אונקלס וצ״ל עקילס עיי״ע דיסקר ומ״ש בח״ג, ק״ג ושם רשמתי ח׳ ערכים אשר רבינו היה מציין תרגום עקילס בשם המדרשים. ובע׳ דר ד׳, חרס ב׳, ממזר, שלוח, שרק ג׳ הביא רבינו בשם הש״ס תרגום רב יוסף[1] ורבינו היה מציין את התרגום יותר מן אַלְפַּיִם ומאתים וארבע פעמים ותרג׳ (בבלי וירושלמי) על התורה בלבד כערך תפ״ו פעמים כמו שיגעתי למנות ובמפתח לסוף זה החבור הריני נותן לפניך רשימה יפה אם חלקי בחיים. וכערך צ״ה פעמים היה מציין רבינו התרגום בכלל בלי ציון הפסוק][2] —

* תּוֹרְגְּמָן, תּוֹרְגְּמָנָא (בל״ס תַּרְגְּמָנָא) Dolmetscher עיי״ע הקודם לזה וע׳ הבא אח״ז.

* תרגמוניא (?) ירו׳ חלה ספ״ד ד״ס סע״א ט״ס עיי״ע רב ב׳ ומ״ש — תּוֹרְגְּמִינָא שם תואר לחזקיה ב״ר פס״ה חזקיה תורגמינא עיי״ע הקודם לזה הציון מב״ר פנ״א.

תְּרַגֵּימָא מל״י τράγημα (Nachtisch, Naschwerk בפ׳ אעפ״י בגמ׳ סמוך למנחה (פסחי׳ ק״ז: אבל מטביל[3]) במיני תרגימא. בפ׳ הישן בגמ׳ ועוד אמר ר״א (סוכה כ״ז.) ישלים בטיני תרגימא פי׳ „מיני כיסנין דתניא בתוספתא דברכות[4]) (רפ״ד) הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עליהם בורא מיני כסנין"[5]). בפ׳ יוה״כ בגמ׳ האוכל[6]) (ע״ט:) מאי מיני תרגימא באתרא דלא שכיחי פירי ואיבעית אימא מאי מיני תרגימא פירי נינהו[7]). (א״ב עיי״ע טרגימא). *[אחי״ה ופי׳ שם ר״ב בל״י מגדים ומיני פירות המובאים בקינוח סעודה ע״כ והוא ל״י הרשומה. וכדמוכח ג״כ מיומ׳ הנ״ל. ורש״י פי׳ שם תרגימא לפתן ובפסחים פי׳ פירות ובסוכ׳ לועז פרונגו״ש (pruneaux) ובענין פירשב״ם עיי׳ תוספו׳ פסחים ד״ה מיני ובתוספו׳ ישני׳ יומ׳ ע״ט: ד״ה מיני — ובכ״י רשב״ם פסחים ובכ״י ערוך ה״ב הגי׳ תרוגמיא] —

תרגס (= תּוֹרְגְּסָא Floss אולי מל״י אמצ׳ τρα-κάδα עצים מחוברים יחד) דוברות בים (מ״א ה׳, כ״ג) תורגסין [בימא]. *[אחי״ה וכן תרג׳ רפסדות (דה״י ב׳ ב׳, ט״ו)] —

תַּרְדִּין (Mangold) ומי סיסין (ברכות מ״ד: נ״ז: ע״ז כ״ט.) עיי׳ בע׳ הרת. *[אחי״ה עיי׳ שם ח״ג רמ״ח בענין הלעז בליטי. ובענין חילפות תרדין עיי״ע חלף ג׳ (שם ת״ט) ומ״ש. ירו׳ כלאים פ״א דכ״ז. עיי״ע ירבוז ומ״ש בח״ד, קנ״ח וש״נ תוספת׳ כלאי׳ ועיי״ע שזף ומ״ש כלאי׳ פ״א. מ״ג התרדים והלעונים. ירוש׳ תרומו׳ פי״א דמ״ז ע״ר מי תרדין. ב״ר פס״ו תורדין ורברבין] —

☞ תרדא (לפי׳ ר״ב מל״ר tardus ועיי׳ בפנים) בס״פ שנים אוחזים דב״מ (כ׳:) א״ל תרדא שטרי חליצה ומיאונין תנן ובמסכת׳ כריתות

---

[1]) ובעי׳ גלד ב׳ גמד ב׳ העתיק פי׳ רה״ג (בלי הזכרת מקורו) וכתב ומתרגם רב יוסף עיי״ע גלד ב׳ ומ״ש — ובענין תרגום ארץ ישראל עיי׳ תשוב׳ הגאונים הנ״ל סי׳ ט״ו וסי׳ רמ״ח ומ״ש ה׳ הרכבי צד 345. [2]) ובענין תרגום שאין להקשות עליו מברייתא עיי׳ מ״ש י״מ סי׳ תרנ״ט. [3]) בנו״ג מטביל הוא. [4]) כ״ה נכון בכ״י ובעיקרי התלמוד ובדפוזיו אבל בישרפ״ע לי׳ בטעות. [5]) הועתק מפי׳ ר״ח ושם אי׳ פי׳ רב האי תרגימא כסנין של מיני מתיקה (דתנינן) [צ״ל דתניא] בתוספתא דברכות וכו׳ בורא מיני [וצ״ל מיני כסנין] ולא מזונות כדאי׳ בדפ׳ ש״ס ווילנא לפי גי׳ שלפנינו בברכו׳ בתוספת׳ וכן הובא בתוספו׳ ישנים יומא ע״ט: ד״ה מיני תרגימא, אבל כגי׳ כ״י אירפ׳ אי׳ כסאנין וכן היה לפני רבינו גם בעי׳ כסנין ועיי׳ מ״ש כח״ד, רע״ו בהערה 4. [6]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב. [7]) כ״ה בכ״י ש״ס א״פ ול״ד ועיי׳ תוספ׳ סוכה כ״ז. ד״ה במיני ובנו״ג מאי מיני תרגימא פירות ואיבעית אימא באתרא דלא שכיחי פירי.

פ' ספק אכל (י"ח:) א"ל תרדא ופירש"י שוטה ל"א אין לב אכל בב"ק בפ' הגוזל (ב"ק ק"ה:) א"ל תרודא. פי' תרדא בל"ר טפש ועצל בעל הערוך גרס תררא עיי' למטה. *[אחי"ה ובע' תרר אוכיח כי ג' ופי' רבינו עיקר ופי' ר"ב tardus אינו נכון וריט"ז בט"ר ח"א 107 פירשו מע' הקודם והוא שם גנאי תרדא Kohlkopf כדרך ל"ר bliteus נרדף מן blitum, βλίτον] —

* תְּרַדְיוֹן (שם פרטי) עיי' סד"ה ע' ר' אלעזר בן תרדיון, ר' חנינא בן תרדיון, ר' יצחק בן תרדיון.

* תַּרְדֵּמָה (מל"מ tiefer Schlaf) בקבוץ ב"ר פי"ז שלש תַּרְדֵּמוֹת הן וכו'.

תְּרָה (מל"פ ترنكيدن, درنگيدن ענין איחור ועיכוב säumen, zögern[1]) בפ' ר"א אומר בגמ' אין עושין לה חלוק (שבת קל"ד.) ליתרהו ליה עד דמבלע ביה דמיה. בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח.) איתרה ליה תלתין יומין. בפ' מרובה בגמ' אין מגדלין (ב"ק פ' רע"ב) אמרי מאן נתרה שמואל ונתרה רב או רב אסי. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (י"ח.) קא מתרהנא אמרה ליה ומאי נפקא מיניה. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח:) תרהייה גביה עד דבנייה לבית מקדשא. בר"ג דפ' אין בערכין (ט'.) קא מיתרהא סיהרא תרי יומי. ס"א מתאחר — (א"ב בנוסחאות כתוב מייתרא וכלם ענין עכוב ואחור ונראה שבעל הערוך גרס תורה באות ה"א ובנוסחאות כתובים תרח באות חי"ת). *[אחי"ה בשבת אי' ליתרחו ליה עד דאיבלע ביה דמא, ושם: ליתרחו עד דנפל ביה דמיה ופירש"י ליתרחו ליה: ימתינו. ובאו"ז ה' מילה סי' ק' אי' בשתי הפעמים לישתהי וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען. במ"ק אי' איתרח לי ובכ"י ש"ס מינכען איתרך לי ובכ"י ש"ס ב': שבקן. בב"ק אי' מאן נתרח שמואל וניתי רב ורב אסי ונתרח רב או רב אסי ובכ"י ש"ס אי' בל' קצרה ויפה כבערוך רק שם בכ"י ש"ס ניטרח בט"ס וצ"ל כבשאר כ"י ניתרח. בע"ז אי' א"ל מתרחנא (מרתס) [צ"ל מתרח] אמרה לו נפישין טובא ובכ"י ש"ס אי' כגי' הערוך מתרחנא א"ל ומאי נפקא מינה הא ופירש"י אמתין עש"ה. ובגיטין אי' תרחיה גביה וכו' ופירש"י איחר אצלו.. תרח בל' ארמי איחור וכו'. ובכרית' אי' מייתרא סיהרא ובהעתקת רגמ"ה מיתרא סהרא ופי' ישהה המולד לבוא וכו' ובשט"מ אי' מתאחר כגי' ס"א שבערוך וכן מצאתי בשבת קל"ו סע"א אי איתרחיתו ליה עד לאורתא וכו' וגי' ר"ח אי אחרתו עד לאורתא. נדה ל': אייתרה ארבעין יומין וגי' הב"ח אתרח] —

תַּרְוָד (בל"ס תַּרְוָדָא פי' כף Löffel) בפי"ז בכלי' (מי"ב) ויש שאמרו מדה גסה מלוא תרווד רקב כמלוא תרווד גדול של רופאים. בפ' העור והרוטב בגמ' דסמך קולית נבלה (חולי' קכ"ו סע"א ורע"ב) ר"ש אומר ג' טומאות פורשות מן המת ב' בכל אחת והג' אין בהן ואלו הן מלוא תרווד רקב ועצם כשעורה וגולל ודופק מלוא תרווד רקב מטמא במשא ובאהל ואינו מטמא במגע והיכן מגעו כאחת מהן וכו'. בפ' כה"ג ונזיר (נזיר מ"ט: במשני'). גמר' (שם נ':) כמה שיעורו[2] חזקיה אמר מלא פיסת היד ור' יוחנן אמר מלא חפנו וכו' ת"ר איזה מת שיש לו רקב שנקבר ערום בשיש[3] או ע"ג רצפה של אבנים אמר עולא אין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הגידים ומן העצמות. בסוף כלים (פ"ל מ"ב) תרווד שהוא נתון[4] על השלחן. בסוף ידים (פ"ד, מ"ו) שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות — (א"ב פי' בל' יוני כף ויש מדה מיוחדת לרופאים הנקראת כף כמו שיודעים הבקיאים בחכמת הרפואה). *[אחיה בכ"י ק"ט בכ"מ תרוד ובנו"ג כגי' הערוך תרווד וכ"ה בירו' נזיר פ"ז דנ"ו סע"ב זהו עפר קברות וצריך מלא תרווד ובתוספת' כ"י שבת רפי"ד (י"ג) אפי' טלית ואפי' תרווד אין ניטלין אלא לצורך, תוספת' כליי ב"מ רפ"ז מלא תרווד רקב שאמרו וכו', תוספת' כליי ב"ב פ"ז תרווד של מתכות בין שיש לו יד בין שאין לו יד. והוא מל"ס הנ"ל ועל איזו מלה יונית כיון ר"ב לא ידעתי] —

* תַּרְוֵי עיי"ע תרי.

* תְּרוּמָה (Abhub, Hebe) עיי"ע תרם.

* תְּרוּעָה (מל"מ das Lärmblasen mit der Posaune) עיי' ר"ה ל"ד. והלאה.

---

[1]) מלי צענר daregha (درنك) ועיי' וואולירס ח"א תתל"ו, יוסטי צענדלעקסיקאן 148, פערלעס עט"ש 46. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד אבל ברפוי"ו איי בט"ד כמה שיעורו גמר' ובשדפ"ע לי' מלת גמרי כל עיקר. [3]) בנו"ג בנזיר נ"א רע"א בארון של שיש וכ"ה בנדה כ"ז: ובתוספתי אהלות פ"ב בארון של אבן. [4]) בנו"ג שהוא נותנו.

תָּרַז (מל"ט תָּרַז כאב הבני מעים Leibschneiden haben) בס"ג דפ' שור שנגח את הפרה (כ"ק מ"ז:) אכל חטים והתריז ומת פטור. בפ' השוכר את הפועלין בגמר' ואלו אוכלין (כ"מ צ'.) היתה אוכלת ומתרזת מהו משום דמעלי לה והא לא מעלו לה פי' „משום שדוחקו הרוחות משלחת זמורה" [1]. בפ' השוחט אחד בגמ' השוהט את המסוכנת (חולי' ל"ח.) כאן בשותתת כאן במתרזת פי' שהטילה ריעי כגון קילוח בכח הרוח. בפ' אלו נאמרין בגמ' ברכו' (סוט' ל"ו רע"א) [2] העומד בפניהן מיד נתרז פי' מיד מתחלחל ומתמלא בטנו רוח ומשלח זמורה. מתריזין מתוך פנקטיהון (ויק"ר פ"א) [3] עיי' בע' פנקט. *[אחי"ה הפעל נבנה מהשם תרז פי' בל"ע כאב הבני מעים מתוך אכילה גסה וכן בל"ס תרז פי' ענין הצבות בטן מתוך אכילה גסה ורש"י פי' בב"ק אנפודרא בלע"ז fendre, ber-sten ובב"מ פי' ומתרזת חולי מעיים וקורין אותו ריול"ר (?) מוציאה רעי צלול וכו' ונ"ל שצ"ל דיור"ר diarhée ובסוטה: נתרז. מתקלקל מרעי וצ"ל מתחלחל מרעי. כפי' הערוך. וכנ"ה בתוספת' יבמו' כ"י פ"ד נתרז פלוני אין פלוני בעולם וכו' ובנו"ג נהרג. תנחו' תרומ' סי' ט' עד שלא הוקם המשכן היה הדבור יוצא ונכנס לתוך בתיהם של או"ה והן נתרזין. ויק"ר פ"א עיי' לעיל. ובהפעיל קידו' ע"ב: אחוריהם אל היכל ה' (יחזקאל ח', ט"ז) מלמד שהיו . . מתריזין עצמן כלפי מעלה ע"ש פירש"י ובסוכה נ"ג: פירש"י מתריזין ריעי ועיי' ג"כ יומא ע"ז.] —

* תְּרַח עיי"ע תרה.

תרט (= תְּרוּט והקבוץ נקבה תְּרוּטוֹת [4] lang, länglich rund) ולא היו תרוטות (מכילתא לשמות י"ד, ב' מדות פ"ב מ"ה) ס"א טרוטות עיי' בע' טרט. *[אחי"ה והוא בע' טרטות (ח"ד, פ') ושם הביא הגי' טרוטות ס"א תרוטות. ושם בהוראת לפלוף ישנן כמה ציונים עיניהם . . עיניה טרוטות ובנו"ג תרוטות ע"ש בהערות — ובענין הוראה ראשונה בירוש' סוכ' פ"א דנ"ב רע"א בשעה שהיו מושיטין את הקרשים מזו לזו תרוטות היו] —

תרט (= תְּרִיטָא בל"י τρίτος, Drittel שליש) תריטא ופלגו תריטא (ביצה כ"ט.) ככר פי' בע' אזיא [5]. בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל מטבע (כ"ק צ"ז:) ובפ' העור והרוטב בגמ' עור שיש [עליו] (חולין קכ"ד.) אפי' כי תריטא [6] אמר ליה אין אפי' כי נפיא א"ל אין פי' תריטא משקל רובע הקב כלומר אפי' הוסיפו על המטבע כמשקל תריטא משלם לו ואפי' עשאוהו כי נפיא משלם לו — (א"ב פי' בל"י שלישית). *[אחי"ה וכן פי' רבינו עצמו בע' אזיא, והוא האמת, וכפי' כאן עולה יפה פי' רש"י בב"ק סלע גדול במדה מחזקת רובע וכן פי' בל' מורי בחולי' ע"ש ומ"ש רש"י ל"א כף מאזנים נראה ברור שחשב שהוא כמו טורטני עיי"ע טרטן (ח"ד, ע"ח)] —

☞ תרטיות עיי"ע תאטרון. *[אחי"ה וש"נ השינויים ועיי' ג"כ תוספת' ע"ז פ"ב העולה לתרטייאות של גוים וכו' ובנו"ג לתרטאו וצ"ל תרטאות ובכ"י ו"ו לתרטיאות] —

☞ תרטימר עיי"ע טרטימר. *[אחי"ה עיי"ע בח"ד, ע"ח: וש"נ השינויים] —

תְּרֵי (= תְּרֵין בל"ס שנים ולנקבה תַּרְתָּא, תַּרְתֵּי, תַּרְוַיְין בל"ס כמו זה zwei) תרי תוך כדי דבור (כ"ק ע"ג:) עיי' בע' תוך. *[אחי"ה רבינו הביאו כדי לציין הגי' שאי' לפנינו בב"ק הנ"ל ובע' תך גרס בע"א ע"ש. בכ"י ובדפו"ו לנכון הערך מתחיל תרי ובשדפ"ע בט"ס תרי תוך. תרג' שנים תרי, תרין עיי' תר"י א' דברים א', י"ב לאפוקי תרי, תרג' בראשי' א', ט"ז תרין נהוריא ולנקבה תרתי, תרתין לבראשי' כ"ד כ"ב; תר"י ד', י"ט וזולתו ובכינויים תַּרְוֵי שם ל"א, ל"ז בין תַּרְוָנָא (תר"י א' תרוינן); לש"א כ', מ"ב תרוינָא, לאיוב ט', ל"ג תרויננא; לבראשי' ב', כ"ה; מ"ב ב', ו'. ז'. ח' תרויהון; ליחזק' כ"ג, י"ג לתרתהון. תרתא עיי"ע הבא אח"ז. וכן בדרז"ל תרי מכתבן מילייהו וכו' ברכו' ו'. תרי מיני וכו' ע"ז ל"ח: תרי אודי סנהד' צ"ג. תרי קבי דתמרי יומא ע"ט: תרי אחי ותרי שותפי כתובו' צ"ד. תרי מקצת יום פסחים נ"ה. תרי כמאה ומאה כתרי שבועות מ"ב. ושם ככי תרי לבי תרי נמי בי"ד קרי להו גיטין ל"ב. תרי שבילי יומא כ"א. תרי הוי שבת ק"י: תרי יומי,

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ לב"מ. [2]) וכ"ה בתוספתי סוטה פ"ה. [3]) ושם הגי' פנקטיהון ועיי"ע פנקט. [4]) מל"ע או יוני הנרשם בע' טרטות. [5]) ופי' ר"ח שם הוא הוא כמו שנדפס עתה בש"ס ווילנא. ובענין שינוי הגירסאות עיי' שם בהערה 3. [6]) בכ"י ש"ס ה' ובהג"ה ובכ"י ש"ס ה' ובריי"ף תירטא וצ"ל תריטא ובכ"י ובחולי' תרטא ובנו"ג תרטיא.

ע"ז י"ז סע"א שם ע"ב. תרי מיגו. חולי' ע"ד סע"ב תרי גופי נינהו, שם ע"ה: תרי תמיהי, שם ק"ז רע"ב עירו' ס"ה: תרי גו̇רי רברבי. זבחי' ל"ז. תרי תנאי ועיי"ע בי תרי (ח"ב, נ"ד) וש"נ. ירוש' דמאי פ"ה דכ"ד: חד מן ד̇תריי, ושם תריי כל קבל תריי וכ"ה ירוש' קידושי' פ"א ד"ס סע"ב. בענין תרי תנאי דפליגי אליבא דחד תנא עיי' מ"ש י"מ סי' תרמ"ד תר"ם תרס"ב. תרי סתמי דסתרי אהדדי שם סי' תרס"ו. תרי ותרי שם סי' תרמ"ג. תרוייהו שבועו' מ"ב: חולי' מ"ה: צ"ה. סנה' מ"ב רע"א עירו' ס' סע"ב. ירוש' ברכו' פ"ד ד"ה. תרויהון אמרין, שם סוף העמוד תרויהון קומי צלותיה. שם פ"ה די"ב: וטעין תרויהון, ירוש' קידושין פ"ג דס"ג ע"ג תריהון אמרין. כתובו' פ"ג: תרויהון. ב"ק ס': תרויכו. בירו' בהבלעת הוי"ו תריהון, תריכון (ירו' נזיר פ"ו דנ"ה ע"ג) תרתי מתקלי גיטין נ"ה. הני תרתי אוני חולי' מ"ו סע"ב ושם מ"ז. הני תרתי בועי, שם תרתי נינהו, ותרתי משמאלא, שם: חדא ומתחזיא כתרתי. קידושין ס"ה. תרתי. סוכה נ"ג. הני תרתי כושאי. קידושין ל"ו. שמעת מינה תרתי, כתובו' כ"ד רע"א הני תרתי, יומא כ"א. תרתי אחרנייתא, נדה נ': עשרין ותרתין. ב"ק צ"ט: תרתי לגריעותא. . תרתי למעליותא. ב"מ ל"ט: תרתי לא עבדי ועיי' כתובו' כ"ז: ירוש' מעשרות רפ"ד דנ"א: יכיל אנא מקלף תרתיי תרתיי, ירו' ברכות פ"ב ד"ד: תרתיי מילין, ירו' ברכו' פ"ד ד"ז סע"ב חמשין ותרתין. והנקבה תְּרֵיָה השם נבנה מן תרי קהל"ר פ' עמל הכסילים: מביני תרייה ספת ההיא עלובתא. — ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד דתרי צ"ל בר תרי] —

תְּרֵיסַר (והוא כמו תרין עשר ועי"ן נבלעת zwölf) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ח:) ומנטרא ליבם תריסר שנין — (א"ב תר"י (י"ב) [צריך לומר שנים עשר] נשיאים (בראשית י"ז, כ') תרי סר רברבין). *[אחי"ה צ"ל תריסר ובתרג' אונקל' תרין עשר ותר"י א' במדבר כ"ה, ח' תריסרי ניסין ובמספר סידורי תְּרֵיסְרָאָה תרג' דה"י א' כ"ד, י"ב. מ"ק י': תריסר אלפי[1]). ע"ז ל"ד סע"א ורע"ב תריסר ירחי שתא. ר"ה כ"ג. תריסר אלפי שנין, תריסר ירחי שתא. ב"ב י"ד: תרי עשר (היינו תרי עשר נביאים) ב"ר פי"א תרי עשר דנרין. — תְּרֵיסַר מובלעת העין תחת תרי עסר] —

* תרי"ג (ר"ת של המספר הנ"ל) מכות כ"ג: שמ"ר ר"פ ל"ב תרי"ג מצות.

תְּרָיָק (מל"ע تَرْيَاق בל"י θηριακόν בל"ר theriaca עיי' בפנים) בפ' ח' שרצים בגמ' אבוב רואה (שבת ק"ט:) אנגרון כנגר ותריקי פי' סממנין שמערבין אותן ומשקין אותן למי שאחזתו חמה ושם אותו סם תרייקי[2]). בס"ג דפ' אין המודר (נדרי' מ"א רע"ב) חד לתלתין יומין כי תרייקא לגופא וכי חיזרא לדיקלא[3]) פי' כקוצי' הגדילין סביב לדקל שיפין לו שמשמרין פירותיו כך יפין לגוף שנעשה בריא יותר — (א"ב פי' בל"י ורומיי רפואה מתוקנת מן בשר נחש עם בשמי' וסמים נגד סם המות ותועלות יה רבות מלספור). *[אחי"ה וכן כתב פליניאוס כ"ט, כ"א Fiunt e vipera pastilli qui theriaci vocantur ועיי' שם י"ד, כ"ב ועיי' שם כ', ק' וזולתו. ורש"י פי' בשבת תריקי: צרי. וכתב בעל עיקרי התלמוד וכן הוא כי אמרו הרופאים גויים כי בצור המעטירה שיש שם נחשים שנקרא תיר"ו ומערבין מבשרו בשבעים סמנים שהוא בשר אפעה נקרא תרייק וכן בלטי' המעתיק צור אומר טיר"ו שם המדינה אבל עתה בעיקרה במצרים ע"כ. ירו' ע"ז פ"ב מ"ה הגבינה ותירייקי של גוים אסורין ומוכח מגמ' בבלי ע"ז כ"ט: שט"ס הוא וצ"ל בית אונייקי וכמ"ש בתוס' רי"ה, ועיי"ע אנייקי ומ"ש. שהש"ר פ' שני שדיך: מעשה ששלחו הרופאים והביאו מהן ועשו אותן תריאקה ובהן היו מרפאין] —

תָּרֵךְ (מל"ע تَرَكَ פי' גרש־ fortjagen) תרג' ויגרש את האדם (בראשי' ג', כ"ד) ותרך ית אדם, תרג' בן מאה שנה יקלל (ישעיה ס"ה, י"ט) בר מאה שנין יִתָּרֵךְ. *[אחי"ה והרבה בפעל תָּרֵיךְ עיי' לבראשי' כ"א, י'; לשמות י"א, א'; לבמד' כ"א, ל"ג; כ"ב, ו'. כ"ג, ז'. ח'. בינוני מתרכא לויק' כ"א, י"ד; כ"ב, י"ג וזולתו. אתפעל לשמו' י"ב, ל"ט; איכה א', א' איתרכו; ליונה ב', ה' אִיתְּרָכִית. ב"ר פ"י אתא חד רומאי ותרכיה. תוספת' גיטי' פ"ו (ד') האומר תרכו את אשתו וכו'. ירו' גיטי' פ"ו דמ"ח: האומר תרכוה כאומר גירשוה. והשם תירוכין תר"י א' דברים כ"ד, א', ג'; איכה א', א'. ולנקבה תָּרִיכוּתָא לתהלים ע"ח. מ"ט] —

* תַּרְכוּנְתָּא (מפעל רְכֵן Verderben) תרג' מדחה (משלי כ"ו, כ"ח) עבד תרכונתא.

---

[1]) ובריו"ף ובכ"י ש"ס תליסר. [2]) ועיי"ע כנגר ובנו"ג בט"ס בנגר אבל בדפ"ש כנגר ותירייקי ובדפ' וויניצי' ובאסילי' תידיקי וצ"ל תיריקי. [3]) בנו"ג כחיזרא לדיקלי חד לתלתין יומין וכי תירייקי לגופא.

תְּרַכּוּס (?) בפ׳ כ״ד בכלי׳ (מ״ח) שלשה תרכוסין הן פי׳ ענין ארגז הן מן עץ וי״א מן עור הם ובלעז מאל״ו — (א״ב פי׳ תרגוס[1]) בל״ר עור בהמה בשערו כמות שהוא שלם. *[אחי״ה בנו״ג תרבוסין וכבר פירשתי בע׳ טרכוש (ח״ד, פ״ג) ע״ש עם השינויים ופי׳ רה״ג אבל עיי״ע תרגום ומ״ש] —

* **תוריכוס** צ״ל תוריבוס עיי״ע ומ״ש.

☞ **תָּרַם** (die Hebe absondern) ברייש משנת דתרומה חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה ענין הפרשת תרומה ומן תרומה אשר שרש המלה רום בנו חז״ל פעל תרם. *[אחי״ה ועיי״ע תחל. וכנ״ה תרומה והקבוץ תרומו׳ כברכו׳ כ׳. ס״ג: תרומ׳ פ״ד, מ״ג והלאה שבת ל״ב: קל״ח: פסחים ע״ב: תענית ז׳: מ״ק כ״ח. יבמות ע׳. פ״ו. סנהד׳ צ׳: ק״י. אבדר״נ פ״כ. ירו׳ תרומ׳ פ״י דמ״ז: מי תרומה תרומת הלשכה עיי״ע לשכה. יומא כ״ב. תרומת הדשן. שם כ״ד. תרומת מדין. תרומ׳ פ״ד. מ״הוהלאה תרומת מעשר[2]) — והושאל להלכות מבוררות גיטין ס״ז. מדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר״ע עיי״ע מד א׳. והפעל תרומ׳ פ״א, מ״א עיי׳ לעיל. ושם פ״א, מ״ה, מ״ז מ״ח אין תורמין וכו׳ והרבה שם. יומא פ״ב, מ״א בראשונה כל שרוצה לתרום את המזבח תורם — וכתב בעל עיקרי התלמוד תורמין: הרמב״ם דקדק כי רבינו הקדוש בקי בל׳ הקדש כי היה ראוי כמו תנופה מניפין ולא תונפין כן בתרומה מרימין וכן ר׳ יונה המדקדק הליץ על ר׳ מלשון מתיהדים והראב״ע אמר שם לשון חכמים לחוד ולשון תורה לחוד] —

☞ **תרם** (נ״ל תֵּירוֹמָא מל״ע ترومية Balken) תרג׳ קרשיך עשו שן (יחזק׳ כ״ז, ו׳) תירומי תרעך דפין דאשכרועין פי׳ בל״י מזוזה ספף ומשקוף. *[אחי״ה ולא ידעתי לאיזו מלה יוני׳ כיון. ומי שאומר שהוא ל״ר trabs אינו אלא טועה והנכון שהוא ל״ע הנ״ל פי׳ קרש] —

תרמד (= תַּרְמוּד כנראה הוא כמו תדמור Palmyra) בר״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת כ״א:) עד דכליא רגלא דתרמודאי פי׳ עניים שמלקטין עצים וזו היא פרנסתן והן שוהין מאוד בשוק אם יבוא אדם לקנותן. בתשובות פי׳ תרמודאי עצים[3]) הן שנקראין כך. *[אחי״ה רבינו כיון על תש׳ הגאונים (שערי תשובה סי׳ רל״ג) שכתב שם רה״ג וז״ל ומהו תרמדאי בני אדם עניים העושים מלאכה בשדה או בפעולה או שומרי פירות ומתאחרין לאחר כל בני אדם עד שחשכה ויש עצים במקומנו להסקה ולהתחמם בהם ושמם תרמדי כמו תהגין ואטדין וכיון שאין להן דמים ליקח עצים מן השוק מלקטין אחר מלאכתן מאותן תרמדי ומתאחרין אחר כל בני אדם ע״כ וכן פירש״י שם אומה מלקטי עצים וכו׳ עש״ה. וכנ״ה יבמות ט״ז רע״ב מקבלין גרים מתרמוד. . חד אמר משום עבדי שלמה וכו׳ ושם סע״א מקבלין גרים מן התרמודים ובירו׳ יבמו׳ ספ״א ד״ג: וירוש׳ קידושין פ״ד דס״ה הגי׳ התדמוריים ושם ושם שג׳ירי תדמור כשירין הן וכו׳ וא״כ כנראה מל״מ תדמור (מ״א ט׳, י״ח) تدمر פי׳ תמרה והוא עיר תמר הנקרא Palmyra ב״ר פנ״ו אשרי כל מי שהוא רואה במפלתה של תרמוד[4]). והתואר ממנה תוספת׳ כ״י נזירות ספ״ד מעשה במרים התדמורית ובנו״ג התודמרית ובענין תרמודיים שבת ל״א רע״א עיי״ע טרטות ומ״ש בח״ה, פ׳] —

☞ **תוּרְמִיּוֹת** (Soldatentruppen) עיי״ע טורמיות. *[אחי״ה ושם לא הביא ר״ב גי׳ בתיו אבל בהוספותי הע׳ירותי שם בח״ד, פ״ד על גי׳ המכילתא בשלח פ״ב ע״ש] —

תרמל (= תַּרְמִילָא פי׳ בל״ס תרמלא Ranzen, Beutel) בגמ׳ דפ׳ במה מדליקין (שבת ל״א.) גר זה[5]) שבא במקלו ותרמילו. בסוף יבמות (קכ״ב.) שהוציאה להן מקלו מנעלו ותרמילו. בפ׳ י״ט בכלים (מ״ח) התרמל[6]) שנפחת[7]) ובפ׳ כ״ד (מ״א) ג׳ תרמילין[8]) הן. בפ׳ כ״ה (מ״ה) חמת שעשאה תרמל[9]). בפי״א בנגעים (מי״א) החמת והתרמל[10]) גראין כדרכן[11]) פי׳ כלים של עור ומוליכין בהן מיני מזונות וכל דבר. ובילקוט (ש״א י״ז מ׳) תרג׳ ובתורמיליה[12]). בפ׳ ב׳ בשביעי׳ (מ״ח) אפונין הגמלונין שתרמילו[13]) פי׳ שהקשו ועשו

---

[1]) tergus. [2]) ועל זה נקרא המסכת תרומות. [3]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר וויניצי׳ אבל בדפי׳ אחרונים בט״ס עניים. [4]) בקרי תרמר כתיב תמר ועיי׳ מ״ש ה׳ גריענבוים במ״ע דמ״ג ל״א, 317. [5]) בנו״ג גר הקל וכ״ה במדרש הגדול כ״י תצוה ושם הגי׳ בתורמול. [6]) בנו״ג התורמל וכ״ה בכלים פ״כ מ״א. [7]) כ״ה נכון רק בדפו״ו. [8]) בנו״ג תורמלין. [9]) בנו״ג תורמל, ושם: ותורמל שעשאה הכת. [10]) בנו״ג והתורמל. [11]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע בט״ס כדרבן. [12]) וכ״ה ברש״י שם ובנו״ג ובתרמיליה וכ״ה בסד״ט לרה״ג בכלים ט״ז, מ״ד אשר משם העתיק רבינו פירושו. [13]) בנו״ג משתרמלו ובכ״י ש״ס שתירמלו וכ״ה בירו׳ בר״ש דפו״ו ובפי׳ הרא״ש.

כמין כיס כמו תרמיל. ירושלמי (פ״ב דל״ד.) עבדין קנקולין[1]) — (א״ב פי׳ בל״ר כיס גדול של רועים). *[אחי״ה אין זה לשון רומי כי אם ארמי וסורי כאמור בתחלת הערך ורה״ג בכלים פי״ט, מ״ה כבר העיר על התרג׳ ילק׳ והוסיף: ויכיל זה כלי של עור ה׳ קבין שהן סאה חסר קב ע״כ. ובנו״ג בכלי׳ במקומות הנ״ל תורמל אבל כגי׳ רבינו אי׳ בביצ׳ כ״ה: אין הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו בתוספת׳ ביצה פ״ג אין יוצא בכסא.. ולא הרועה בתרמילו וכו׳, תוספת׳ ב״מ פ״ח הניח מקלו ותרמילו עליה חייב. תוספת׳ שביעי׳ פ״ב על מה נחלקו על התורמל וכו׳. ירוש׳ שבועו׳ פ״ח דל״ח ע״ג כיון שהניח מקלו ותרמילו עליה חייב. ב״ר פל״ט מקל ותרמיל. ומזה נבנה הפעל תִּרְמֵל (שביעי׳ הנ״ל) פי׳ הקשו ועשו כמין כיס עיי׳ פי׳ רבינו (beuteln) לעיל] —

תְּרְמוֹס (= תּוּרְמוֹס בל״י θέρμος ומזה בל״ע ופ׳ ترمس בל״ס תורמסא Lupine, Feig-bohne) בפ׳ מפנין (שבת קכ״ו:) ואת התרמוס היבש מפני שהוא מאכל לעזים. בר״ג דפ׳ אין צדין (ביצ׳ כ״ה:) תרמוסא מקטע רגליהון דשונאי ישראל שנאמר (שופטים י׳, ו׳) ויוסיפו עוד בני ישראל לעשות הרע בעיני ה׳ פי׳ ז׳ תועבות כתובו׳ בפסוק זה אפי׳ כתרמוס הזה שלאחר ז׳ שליקות הוא יפה לא עשאוני בני אלא לאחר ז׳ תועבות לא עבדוהו עדיין[2]) — (א״ב פי׳ בל״י ובל׳ ישמעאל מין קטנית מר). *[אחי״ה וכנ״ה תורמס, תורמוס והקבוץ תּוּרְמַסִין, תּוּרְמוֹסִין בתנחומא בראשי׳ סי׳ ז׳ אין לך מר מן התורמוס ואתה שוקד לשלקו ולהמתיקו במים ז״פ עד שהוא נעשה מתוק וכו׳. פסיקת׳ רבתי פכ״ג החרדל צריך למתק התורמוס צריך למתק אפי׳ אדם צריך תיקון. טבול יום פ״א, מ״ד התורמוס והחרחור. כלאים פ״א, מ״ג תוספת׳ כלאי׳ דפ״א התורמוס והפלסלוס, תוספת׳ שם הנותן מעה של תורמוס. מכשירין פ״ד, מ״ו קופה שהוא מלאה תורמסין, טבול יום פ״א, מ״ד התורמוס והחרחור. נדה כ״ו. סופה דומה כתורמוס. תוספת׳ נדה פ״ד ראשה כתורמוס. ספרי ראה פ״ק את התורמוסים ואת החרדל. תוספתא מעשר שני פ״א הלוף החרדל והתורמסין וכ״ה בתוספת׳ שבת פ״ח (ט׳.), ושם ספי״א (י״ב) קליפי תורמוסין. תוספת׳ תרומ׳ פ״ה החרובין וגמזיות ותורמסין, שם פ״ז מי שלקין מי תורמוסין אין בהן משום גלוי. מכשירי׳ פ״ד, מ״ו קופה שהיא מלאה תורמוסין. ירו׳ פסחים פ״ב דכ״ט ע״ג ותורמוסין לא שלוקין הן, שם: תורמוסין כיון ששלקן בטלה מרתן. ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א סע״ד ודמ״ב רע״א תורמוסין שלהן. ירוש׳ דמאי פ״ב דכ״ב סע״ג אף התורמוסין. והיחיד ירו׳ ברכו׳ פ״ו ד״י ע״ג מברך על תורמוסה ובערוך ע׳ גרזם עיי״ש הגי׳ תורמוסא] —

☞ תּוּרְמוֹסַר (מל״י θερμάσιος כמו θερμαν-τής Badewärmer) פ״ק דמעש׳ שני דירוש׳ (פ״ב דנ״ב רע״ד) הכל מודים שאין מחללין אותו על מעות הנתונות לאולייר הדא דתימר כדרך שהן יפין אצל האולייר אבל כדרך שהן יפין על התורמוסר מחלל פי׳ בעל המרחץ שמלת תרמי בל׳ יוני[3]) מרחץ של מים חמים ופי׳ אולייר שמש של בית המרחץ והוא אינו מפקיד על המעות הנתונות לו כמו שמקפיד בעל המרחץ על שכרו. *[אחי״ה בנו״ג התורמסר וכבר פי׳ בע׳ אליירין (ח״א, צ״ד) אבל המלה אינה נמצאת בספרי יונים ואולי הוא θερμαστήρ כלי של מים חמים וא״כ תרמוסר הוא בעל המרחץ של מים חיים. אבל תרמוסרא בירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד ע״ג צ״ל תרמוסיא פי׳ θερμασία חימום המרחץ וז״ל כיון שמגיע אצל האוליירין היה חולצן (התפילין) א״ר יצחק עד יעקב תרמוסרא היה לובשן ובמהרש״ם הגי׳ תורמוסרא ופי׳ מה שפירש וצ״ל א״ר יצחק עד יעקב תרמוסיא וכדאי׳ בפסיקת׳ רבתי פכ״ב עד יעקב (תרמוסא) [צ״ל תרמוסיא] היה לובשן פי׳ עד שלא יצא מן החימום של מרחץ היה חוזר ולובש התפלין עיי׳ מ״ש הח׳ הר״מ גידעמאנן פסיקת׳ רבתי הוצ׳ וויען ע״י רמא״ש ע׳ אולייר]

* תְּרְנָא (מל״מ תֹּרֶן Mastbaum) עיי׳ תרג׳ ישעי׳ ל״ג, כ״ג; יחזק׳ כ״ז, ה׳ ב״ב פ״ה מ״א מכר את התורן ואת הנס וכו׳. ב״ר פפ״ג תורן ממקום אחד וכו׳ עיי״ע הגן. שמ״ר פ״א ואסת״ר פ׳ אל תרא בריש תורנא עיי״ע קברנט וש״נ — ובענין תרניתא עיי׳ זה הערך.

* תְּרֹנְגָּא, תְּרוֹנְגָּא (Orange, Paradiesapfel) עיי״ע תרג וש״נ.

---

[1]) וג״ה בר״ש בשם הערוך ע״ש. [2]) ור״ת פי׳ תורמוסא מקטע וכו׳ אעפ״י שהוא מר אינן משליכין אותו אלא (חוגרין) [צ״ל חוזרין] ושולקין אותו כמה פעמים עד שתמתיק וישראל וכו׳. [3]) θέρμη.

* תַּרְנְגוֹל (= תַּרְנְגוֹלָא, תַּרְנְגָלָא כל"ס תַּרְנָגוּל, תַּרְנוּגְלָא, תַּרְנְגָלָא Hahn) בר"ג דפ' תפלת השחר (ברכו' כ"ז.) על תרנגול שנסקל בירושלם פי' שלא תאמר שאין כל מין הבהמה נסקל כשיהרוג אדם אלא שור כלבד שפרט הכתב (שמות כ"א, כ"ט) השור יסקל אלא כל בהמה ואפי' עוף שהרי תרנגול בירושלם הרג תינוק שנקר מוחו והרגו ונסקל. ירושלמי [1]) בפ' המוציא תפילין (רפ"י דכ"ו.) ראה ראשו רופף הלך וניקרו [2]). בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ה:) ולא יהיב ליה אלא לתרנגול ברא דמהימן אשבועתיה. בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב:) ובפ' בא סימן בגמ' כל שחייב בפיאה (נדה נ:) תרנגולא דאגמא אסיר תרנגולתא דאגמא שריא וסימנך עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית [3]). בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ח.) דמא דתרנגולא [4]) ברא פי' דוכיפת כוחלין מדמו לברקית שהוא חולי שיש בעין ובולט וסימנך ברא לברא פי' כאב שמחוץ לעין [5]). בעציון גבר (דברי' ב', ח') תר"י ככרך תרנוגלא — (א"כ תרג' לשכוי בינה (איוב ל"ח, ל"ו) לתרנגול ברא ביונתא) *[אחי"ה והוא עפ"י הש"ס ר"ה כ"ו. היו קורין.. לתרנגול שכוי. ויק"ר פכ"ה בערביא צווחין לתרנגולתא שכויא וכו' — ותרג' וזיז שדי (תהלי' נ', י"א) תרנגול ברא ועיי"ע בר יוכני ומ"ש ובענין תרנגול ברא עיי' עוד תרג' תהלי' פ', י"ד; לאיוב ג', ו'; ל"ט, י"ג; תרג' שני אסת' א', ג' גיטי' ס"ח: שבת ע"ח. ובש"וט סוף מזמור מ"ה תרנגולתא ברא ככר הארכתי להראות שהוא עוף המשלי של פרסיים הוא עיי"ע בר ד' (ח"ב, קפ"ו) וש"נ. יומ' כ': קריאת הגבר.. ר' שילה אמר קרא דתרנגולא ועיי' ירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ג סנהד' ס"ג: סכות בנות (מ"ב, י"ז, ל') מאי ניהו תרנגולת, ושם נרגל: ומאי ניהו תרנגול. שם צ"ח: משל לתרנגול ועטלף וכו' ע"ש. ביצ' כ"ה: שלשה עזין הן.. תרנגול בעופות, גיטי' נ"ה: נ"ז. תרנגולא ותרנגולתא, עירובי' ק': ד"א מתרנגול. ע"ז י"ד: ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד תרנגול לבן ועוד עיי' שבת ק"י סע"ב, קידוש' כ"ד: תרנגול. ברכו ז'. ס' סע"ב שבת ל"ה: סנהד' ק"ה: תרנגולא ויק"ר פ"ה כהדן תרנגולא דהיא גלי ואזל מן אתר לאתר. ביצ' ב'. שבת מ"ב: קכ"ח: חולי' נ"ז: בכורו' ח'. תמורה ל"א. תרנגולת. שבת ע"ז: תרנגולתא. הקבוץ תרנגולים טהרות פ"ג, מ"ח ברכו' כ"ב. פסחי' נ"ה: חולי' קל"ח: תרנגולין ב"ק י"ז. תרג' שני אסתר א', ב' תַּרְנְגָלִין, תרג' משלי ל', ל"א תרנוּגְלֵי. תר"י ב' במד' ל"ד, ט"ו תורנגלא דקיפריון הוא שם מקום והוא היא תרנגול קיסריין ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד עיי' מ"ש בע' גבר ח"ב ר"ל] —

* תִּרְנְגוֹלִין (מל"ר triangulum פי' דמות משולש Dreieck) כרובים בנס הן עומדין.. ודלמא בולטין כתרנגולין הוו (קיימי) [6]) ופי' רגמ"ה כתרנגולין שבכנפיהן נוגעין מאחורי גביהן וכו' ועיי' ג"כ פי' רשב"ם וקשה להלמו ויפה שיער בעל משביר שהוא מל"ר הנ"ל פי' משולש והוא ששנים מהקוים עולים באלכסון ושפוע ונונעים ממעל זה לזה ועל אופן זה אין מקום להנס.

☞ תִּירוּנְיָא (Herrschaft) עיי"ע טירוניא. *[אחי"ה כתיבה בתי"ו לא מצאתי וגם ר"ב לא העיר עליו בע' הנ"ל. ובילק' תהלי' ר' תשע"ו תורינוס ונ"ב פי' ענין שררה ע"כ ט"ס הוא וצ"ל תוריכוס עיי"ע ובתנחומ' הישן וירא סי' י"ז אי' בט"ס תוריכוס] —

תְּרָנוֹס (מל"י θρόνος כסא Sitz, Thron) בב"ר פס"ט (ס"ח) אותן אבנים שנתן יעקב אבינו תחת ראשו נעשה כמטה וכתרנוס [7]) תרנוס של ג' רגלים הראה לו ר' יהושע בשם ר' לוי אמר את הוא רגל שלישי [8]). בהגדת ילמדנו ויקחו לי תרומה (תנחומ' תרומ' סי' ט') עד שלא נבנה ביהמ"ק היה העולם עומד על תרנוס של שתי רגלים משנבנה (נתכסס) [צ"ל נתכסס] העולם ועומד על

[1]) כ"ה נכון בכ"י ערוך (חוץ מכ"י ב"ר) ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע לי' בטעות. [2]) בנו"ג על תרנגול שנסקל בירושלם שהרג את הנפש ראה ראשו של תינוק רופף הלך וניקרו ורבינו היה רוצה להביא השינוי בגירסאות ובע' רפס ג' היה גורס רופס. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ולי' בדפ"ע ולי' בש"ס. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ודפוסי' הראשי' ובנו"ג דתרנגולת. [5]) וז"ל ר"ח בשבת שם: דם של דוכיפת דא תרנגול ברא או של עטלף כדי לכחול עין אחת ברקית וכו' ודם דוכיפת מועיל לכאב שמחוץ לעין ע"כ הרי שרבינו השתמש בו, ויתר דברי ר"ח הבאתי בע' כרשתינא והוכחתי לדעת כי רבינו נגרר אחריו גם בזה עיי' מ"ש בח"ד, שמ"ד: [6]) לי' בכ"י ש"ס. [7]) בנו"ג כמטה וכפרנוס ובשהש"ר פי' קורות הגי' כמטה וכפלומא. [8]) בנו"ג ר' יהושע דסכנין וכו' ושם הגי' תרכוסא ופי' מ"כ בשם הערוך ארגז ואם כן פי' רבינו תרכוס ע"ש כאן גרס תרנוס ובמיוחס לרש"י פי' לנכון כסא וא"כ צ"ל תרנוסא תחת תרכוסא של גי' רש"י ועיי' ברכות ל"ב. מה כסא של ג' רגלים וכו' ועיי' חידושי הרש"ש בב"ר הנ"ל.

יישובו וכו׳ עד ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו (ש״ב ז׳, י׳) ונטעתים לא נאמר אלא ונטעתיו לעולם. פי׳ כסא (א״ב וכן נקרא בל״י). *[אחי״ה וכתיבה תמה תרונוס כדאי בתנחומ׳ הנ״ל עיקר והוא הוא θρόνος פי׳ כסא וכן העתיקו ע׳ זקנים כסא (שמות י״א, ה׳; י״ב, כ״ט; מ״א ב׳, י״ב, ישעי׳ כ״ב, כ״ג; משלי י״א, ט״ז וזולתו) ומעתה נוכל לומר כי תרכוס בפ׳ כ״ד בכלי׳ מ״ה לפי גי׳ רבינו או תרבוס לפי׳ גי׳ הספרים הוא ט״ס וצ״ל תרנוס פי׳ כסא ולא כמ״ש בע׳ טרכוש שצ״ל תרבוס מל״י τραπέζα כי זו המלה נכתבת ע״י טרפיז והראיה כי בתנחומ׳ הישן תרומ׳ סי׳ ח׳ תרנוס של שני רגלים כדאי׳ בכ״י ובגי׳ רבינו אי׳ בכ״י רח״ם תרכוס וכדאי׳ בב״ר הנ״ל תרכוסא [1]). ומזה ירו׳ שבת פ״א ד״ב ע״ד (תרכוס) [צ״ל תרנוס] שהוא עומד בר״ה וכו׳, ושם פ״ג ד״ו ע״ג תרכום אסור לטלטלו צ״ל תרנוס] —

* תורינוס ט״ס עיי״ע תירוניא ומ״ש.

תרניתא (= תּוֹרָנִיתָא בל״מ Cypresse) שיטה תרניתא (ר״ה כ״ג. ב״ב פ׳ סע״ב) בעי׳ שגא [2]). בהגדה דפ׳ הניזקין (גיטי׳ נ״ז.) דכי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא וינוקתא שתלי תורניתא [3]). בפ״ק בע״ז אצטרובלין (י״ד.) גמר׳ מאי איצטרובולין תורניתא. *[אחי״ה ודע כי בר״ה ובגיטי׳ פירש״י תורניתא פי״ן pin וכ״ה ברשב״ם ב״ב הנ״ל וכן פי׳ רש״י בע״ז תורניתא מין ארז והיא שיטה וזה נכון כי הוא הוא תורניתא שפי׳ בל״ס ברוש אבל בע״ז ד״ה תורניתא השיגו בעלי התוספו׳ על פירש״י שאי אפשר להיות מין ארז ופי׳ ר״ת כי בע״ז פי׳ תורניתא מין אדמה כעין כבריתא וכן פירש״י בשבת צ׳. ד״ה שיש לו עיקר ע״ש ובתוספות נדה ס״ב. ד״ה כל שאין וכן העלה בעל עיקרי התלמוד כי בע״ז פי׳ תורניתא כמו גופרית ואלום שהוא שב (شبّ) בל״ע. ולפי זה אולי צ״ל בע״ז י״ד. תוניתא מל״י θεῖον גפרית] —

תרנתק (= תְּרוֹנְתֵּק נ״ל נמו נרתיק νάρθηξ, בל״ס נרתקא ναρθήκιον Behältniss, Büchse) כפ׳ י״ו [4]) בכלי׳ (מ״ח) תיק מכתב ותרונתק פי׳ תיק חהמנק שצריך תרין תיקות (א״ב פי׳ בל״י תיק רפואות) *[אחי״ה והוא מל״י הנ״ל והראיה שמצאנו בירו׳ תעני׳ רפ״א דס״ג נרתיק של רפואות ולפי פי׳ רבינו יש לפרש שהוא מורכב מן תרין ומן תיק ופי׳ רבינו נלקח מפי׳ רה״ג וז״ל ותרונתק שמו בל׳ חכמים המניק בגמ׳ (שאומרין לו) אלו מציאות (ב״מ כ״ה:) ושמו בטיית פרשין שהוא צריך בתיק אחד ב׳ תיקים ע״כ הרי שרבינו נגרר אחריו ור״ש פי׳ כבערוך מבלי שהזכירו. ומלת פרשין שבפי׳ רה״ג הוא فراش שני כלים זה בתוך זה לקשור בהם הרצועות של סוס אבל זה אין לו שחר בפי׳ המנק ור״ח בסוכ׳ ל״ב. פי׳ המנק בל׳ ערבי לבד אשיין ובענין הצורה ופירוש אאריך בספרי ח י ן ה ע ר ך. ועוד עיי״ע המנק] [5]) —

תרם (= תְּרִים מל״י θυρίς עיי׳ בפנים ועוד מל״ע ترس בל״י θυρέος צנה, מגן Schild) בס״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת ל״ה:) ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין, ברישׁ ביצ׳ (י״א:) בי״ש אומרי׳ אין מסלקין את התריסין ביו״ט פי׳ קרשים שנועלין בהן פתחי החנויות בלילה וביום מסלקין אותן ומניחין עליהן אוכל נפש למכור ובי״ה מתירין לסלקם ולפתוח ולהחזירם כדי לסגור — (א״ב פי׳ בל״י ארובה ודלת) —. בפ׳ בן זומא (פ״ד מי״א) תשובות ומע״ט כתרים לפני הפורענות. בר״ג ד״פ תפלת השחר (ברכו׳ כ״ז:) ובבכורות בפ׳ כל פסולי המוקדשין בגמ׳ כל המומין (ל״ו.) המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש פי׳ בעלי תריסין כמשמעו שהיו מלכי יון מפקידין עם מלכי ישראל ונשיאהם לעזור אותן וליתן אימתן על מי שפורץ גדריהן. פ״א תלמידי חכמים שנושאין ונותנים במלחמה של תורה כבעל התרים הזה [6]). כפ׳ כ״ד בכלי׳ (מ״א) שלשה תריסין הן הכפוף טמא מדרס פי׳ תרים כפוף כאלו של בני אדם. בסוף יבמות (קכ״א:) לא כך היה מעשה באושעיא ברבי [7]) שהתרים [8]) עם פ״ה זקנים. מאתים צנה (מ״א י׳, ט״ז; דה״י ב׳ ט׳, ט״ו) תרג׳ מאתן תריסין, ולא

---

[1]) ומ״ש המעריך ללונזאנו בעי׳ תרונוס כי מזה יש לפרש מיתרין בב״ר ובויק״ר טעות הוא עיי״ע מיתרין ח״ה, רצ״ג. [2]) ושם חביא רבינו ציונים הנ״ל אשר שם הוזכר זה המאמר והוא בעצמו לא היה מציין המאמר. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ודפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בט״ס תירניתא. [4]) כ״ה בכל כ״י ובדפ״ר אבל בדפ״ע י״ז. [5]) ופי׳ רבינו פי׳ כלי של מתכות וכו׳ הועתק מפי׳ ר״ח בב״מ כ״ה: ע״ש. [6]) וכן פירש״י בברכות חכמים המנצחים זה את זה בהלכה וכ״ה בשט״מ והוסיף כגבורים אוחזים מגן וצנה ובתוספו׳ רי״ה (בספר ברכה משלשלת צד ט״ז.) ת״ח המגינים על הדור ובפי׳ רגמ״ה לבכורו׳ רק חכמים. [7]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר ביר׳ והוא קצור מן ברבי אבל בשרפ״ע הפשיטו בטעות בירושלם! [8]) בנו״ג שהתירם.

יקדמנה מגן (מ"ב י"ט, ל"ב; ישעי' ל"ז, ל"ג) כמו כן (א"ב פי' בל"י מגן וצנה). *[אחי"ה וכן העתיקו ע' הזקנים מגן (ש"ב א', כ"א; מ"ב י"ט, ל"ב; שה"ש ד', ד'); צנה (ש"א י"ז, מ"ב; דה"י א' י"ב, ח'. ל"ד; דה"י ב' ט', ט"ו); צנה ומגן (יחזק' כ"ג, כ"ד) והרבה בתרג' תהלי' ג', ד' תרים [1]). שם ה', י"ג היך תריסא, ושם ח', י"א; י"ח, ג'. ל"א; ל"ג, כ', ל"ה ב', וזולתו; לש"א י"ז, ז'. מ"א; למ"א י', ט"ז, והקבוץ תריסין לשופטי' ה', ח'; למ"א י', ט"ז; ותרג' מגיני ארץ (תהלי' מ"ז, י') תריסי ארעא. וכנ"ה בדרז"ל חוץ ממקומו' הנ"ל בשבת ס"ג. במשנ' לא בקשת ולא בתרים. וכתב רשב"ץ במגן אבות (פ"ד מי"א) מגן בל"ע תורס וי"א שהוא כמו דלת מלשון תריסי חנויות ויותר נכון הוא הראשון שהוא מלשון בעלי תריסין וכו'. ובביצה פירש"י תריסין. דלתות פתחיהן. וא"כ הוא מל"י θυρίς כמו שהעתיקו ע' הזקנים ארבה (ישעיה כ"ד, י"ח); חלון (בראשית ח', ו'; כ"ו, ח') וכן העתיקו אשנב (שופטים ה', כ"ח) ובתרג' משלי ז', ז' בעד אשנבי מן תוריקין דידי כ"ה בכ"י ובדפ' תורקין וצ"ל תורסין פי' מל"י מן החלונות וכצ"ל בביצ' וכפי' רבינו אבל בשאר ציוני הערוך הוא מל"ע הנ"ל ונעתק לל"י הנ"ל. ירוש' ביצה ד"ס ע"ג עיי"ע תירצין — וממנו הפעל באפעל מַתְרֵים עיי' תרג' איוב מ', י"ח; מ"א, ו'. ירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ד שהיו מתריסין כנגד ר' הושעיא עיי' בבלי יבמות הנ"ל. ירוש' דמאי ספ"ג ד"כ ע"ג ר' חנינא מתרים לקביל. ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א: ר"ה מתרם לקיבליה. ירוש' קידושין פ"ג דס"ג ע"ד ר' חנינא (מתרם) [צ"ל מתרים] כליו קבל ר' חגיי. ב"ר פמ"ד ופנ"ח מתרים כנגדו. ירו' גיטין פ"ג דמ"ד ע"ד לא דריש לקיש מתרים לקבל דר' יוחנן. שמ"ר פמ"ד אינו מתרצה אלא מתרים ואומר אגרשנה וכו'. תמיד ל"ב. עיי"ע אתריסתון (ח"א, של"ו) ומ"ש ופי' רצ"ג שהביא בעל עיקרי התלמוד עיי' במבוא ח"א, XX. ב"ב קי"א. איתריסת לקיבלי] —

* תֵּירוּם (Ungehorsam) שבת ל"ב. עיי"ע פש.

תרסית אולי מל"פ چرم עור ורצועה (Riemen בפ' במה אשה יוצאה בגמ' סנדל מסומר (שבת ס':) שתים מכאן ושתים מכאן ואחת בתרסיותיו. בר"ג דפ' ואלו קשרים (שם קי"ב:) תהא משנתינו בסנדל שיש לו ארבע אזנים וד' תרסיותים שלא לשבור דבריו של ר' יוחנן בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ב:) הוא של עור ותרסיותיו של שיער מהו פי' רצועות של סנדל הן ששמן בל"ע שראך. *[אחי"ה והוא בל"ע سريحة הקבוץ سرائح רצועות והוא שרוך הנעל בל"מ [2]). ירוש' יבמות פי"ב די"ב ע"ד תרסיותיו של עץ, שם: נפסקו תרסיותיו] —

* תְּרֵיסַר עיי"ע אחר ע' תרי.

תְּרַע (בל"ס תְּרַע, תַּרְעָא בל"ע ترعة פי' שער (Thüre, θύρα ובל"י Thor בילמדנו בריש וישמע יתרו (תנחומא יתרו סי' ד') ובסוף ויקהל [3]) תרעתים שמעתים סוכתים (דה"י א' ב', נ"ה [4]) תרעתים שהיו יושבין בתרע לשכת הגזית שמעתים שהיו כל ישראל שומעין הלכה מפיהם סוכתים שנסתככו ברוח הקודש ומי הם המה הקינים הבאים מבני קיני חותן משה. ד"א תרעתים בשעה שישראל נכנסין בצרה היו מתריעין והקב"ה שומעם שמעתים שהיו שומעין ולומדין מיושבי לשכת הגזית סוכתים שהיו מסכין להם. פי' התרעה בעגינו [5]) שמעתי שיש מקומות שאומרין כל הציבור ברכת עגינו ביחד בקול לאחר שגומרה החזן והיינו התרעה פי' ר"ח זצ"ל קיימא לן דאין לן לאורוכי בתרועות כל מאי דבעי וכך מנהג כל ישראל [6]) עיי' בע' עזר — (א"ב תרג' פתח האוהל (בראשית י"ח, א') תרע משכנא) *[אחי"ה הרבה בתרג' להעתקת פתח ושער עיי' תרג' לבראשי' ב'. י'; כ"ג, י"ח; לשמות ל"ב, כ"ז; לדברים י"ז, ה' וזולתו והקבוץ תַּרְעִין תַּרְעֵי לדברים ג', ה'; למשלי ח', ג'. ל"ד; לדה"י א' ט', כ"ג וזולתו וכן בדרז"ל ב"מ ע"ד: תרעא זילא, שם: תרי תרעי, ב"ב צ': תרעא הרפא . . . תרעא אפלה, שבת ל"א: ותרעא לדרתיה עביד. במד"ר פ"ט תרעא דלא פתיח למצוותא פתיח לאסיא. ויק"ר ספ"ה תרעא פתיחא מדפק ליה, שם: תרעא משקף, שם: פכ"ז איכ"ר פ' העיר וכפ' רבתי ובפסיקת' דר"כ צד ע"ד: ותנחו' הישן פ' אמור סי' ט' תרע פילי πύλη, θύρα, בכפלות הלשון לאותו ענין כמו פיילין פוטירין עיי"ע פטר ה'. והתואר תָּרָע (עזר' ז', כ"ד) ובל"ס

1) בדפוסים בטעות תרים. 2) או כדעת ה' פירשט شراك. 3) בתנחומא ויקהל השמיטו הסופר. 4) במקרא כתיב שוכתים וכ"ה בתנחומא יתרו אבל בספרי בהעלתך פ' ע"ה סוכתים. 5) עיי' גירסאות שונות ודרושים אחרים בספרי בהעלתך פ' ע"ה מכילתא יתרו ספ"ב וילק' שמות ר' קס"ט וילק' שופטים ר' ל"ח ועיי' תרגו' דה"י שם. 6) עיי' פי' ר"ח להעני' י"ד.

תַּרְעָא תרג׳ השערים (דה״י ט׳, י״ח) תַּרְעַיָּא ועיי׳ שם ט״ו, י״ח; דה״י ב׳ ל״ד, י״ג. וכן תרג׳ והמסגר (מ״ב כ״ד, י״ד ט״ז; ירמיה כ״ד, א׳) ומזה תבין הדריש תִּרְעָתִים (דה״י הנ״ל) שהיו יושבין בתרע וכו׳. ובספרי בהעלתך הנ״ל בלשון עברי: שהיו יושבין בפתח שערי ירושלים — וכן תַּרְעָא פי׳ כמו שער ומקח ב״מ ס׳. דקא מרווה לתרעא. ב״ק צ״ח רע״א ואי מחמת תרעא זיל וכו׳. ב״מ ע״ד: תרעא זולא. ב״ב צ׳: תרעא חרפא . . . תרעא אפלה. הקבוץ ב״מ הנ״ל תַּרְעֵי. ירו׳ שקלים ספ״ה דמ״ט: תרעייא דסדרא רבא] —

תְּרַע (מל״ס תְּרַע (נרדף עם רְעַע) פי׳ פָּרַץ durch- בב״ר[1]) פ׳ ע׳ (ס״ט) (brechen, niederreissen ופרצת ימה וקדמה (בראשית כ״ח, י״ד) את הוא תרועיא[2]) דימא כמה דאת אמר (מיכה ב׳, י״ג) עלה הפורץ לפניהם — (א״ב תרג׳ פרץ ה׳ פרץ (בעזא) [בעזה] (ש״ב ו׳, ח׳) תרע ה׳ תריעתא). *[אחי״ה בנו״ג תרעתא וכ״ה בתרג׳ שופטים כ״א, ט״ו; ליחזקאל כ״ב, ל׳ והקבוץ בפרצות (שם י״ג, ה׳) בתִירָעָתָא וכ״ה בל״ס תורעתא פרץ Riss. תרג׳ פרץ עיר (מ״א י״א, כ״ז) תרעתא דקרתא. ו ה פ ע ל הרבה להעתקת פרץ ונתץ עיי׳ לשופטי׳ ב׳, ג׳; ו׳, כ״ט והלאה; ח׳, ט׳; לישעיה ה׳, ה׳; לדה״י א׳ ט״ו, י״ג. פַּ ע ל תרג׳ עקרו (בראשית מ״ט, ו׳) תָּרַעוּ. לויק׳ י״ד, מ״ה ויתרע ית ביתא; לירמי׳ א׳, י׳ למעקר ולְתָרָעָא. א ת פ ע ל לירמי׳ ל״ט, ב׳ אתרעת קרתא. נתץ (שופטים ו׳, כ״ח) תרג׳ מיתרע, יפרע (משלי כ״ט, י״ח) תרג׳ מתתרע וזולתו. וכנ״ה בהשאילה בירו׳ פיאה פ״א דט״ז: ירו׳ סנהד׳ רפ״י דכ״ז ע״ג ירו׳ קידושין ספ״א וירוש׳ שבועו׳ פ״א דל״ג ע״ג ותרעין תריעה (תרעה) ותְרִיעָה (כל״ס תורַעְתָא) הוא השם פי׳ פרץ (Riss) ובהשאילה בירו׳ מ״ק ספ״ג דפ״ג ע״ג יסוג תורעתך ובב״ר פ״ק יסוג תורעך. והתואר תָּרוֹעָיָא פורץ (Durchbrecher) כגי׳ רבינו עיי׳ לעיל ובענין גי׳ שלנו וילק׳ עיי׳ בהערה 2] —

* תָּרַע (ה פ ע י ל הִתְרִיעַ נבנה מהשם תרועה[3]) (Lärm blasen ב״ק פ׳: מתריעין על החכוך. תעני׳ י״ט. על אלו מתריעין וכו׳ על כל צרה שלא תבוא על הצבור מתריעין עליהן וכו׳ וע״ש כמה פעמים.

☞ תרע (= תַּרְעִיתָא וכ״ה בל״ס (מפעל רְעִי) Gesinnung, das Sinnen, פי׳ מזמה (Ränke תרג׳ דעת ומזמה (משלי א׳, ד׳) ידיעתא ותרעיתא. *[אחי״ה המובן מזמה וזממה הן לטוב הן לרע עיי׳ תרג׳ משלי ה׳, ב׳; ח׳, י״ב; ל״א, ט״ז; כ״ז, ט׳. תרג׳ בעל מזמות (שם כ״ד, ח׳) מרי תרעיתא בישתא ועיי׳ לשם י״ד, י״ז וזולתו] —

תַּרְעוֹמֶת (כל״ס רוּעְמָא בלא״ר תּוֹרְעָמָא, תּוּרְעַמְתָּא (Geräusch, Murren בס״ג דפ״א בברכו׳ (י״ב.) ומפני מה כיטלום מפני תרעומת המינים. פי׳ שלא יאמרו אין עיקר התורה אלא עשר הדברות. ירוש׳ (פ״א ד״ג ע״ג) מפני טינת[4]) המינין שלא יאמרו אילו לבדם נ י ת נ ו למשה בסיני[5]). (א״ב תרג׳ לא עלינו תלונותיכם (שמות ט״ז, ח׳) לא עלנא תורעמותיכן שייך לע׳ רעם). *[אחי״ה וכן הביאו המתורגמן בע׳ רעם והוסיף כל לשון תלונה מתורגם בלשון תרעומות ועיי׳ לשמו׳ ט״ז, י״ב תורעמת בני ישראל ובתר״י ית תורעמות וכן בתרג׳ במד׳ י״ד, כ״ז תורעמת ובתר״י תורעמות; ושם י״ז, כ״ה תורעמותהון (ובדפ״ס תורעמתהון), ושם כ׳, ו׳ בתר״י תורעמות. וכנ״ה בדרז״ל שבת נ״ו: לא עליך יש לי תרעומת וכו׳. ב״מ פ״ה, מ״א אין להם זה על זה אלא תרעומת. ירוש׳ תרומ׳ פ״א ד״מ רע״ג, ירוש׳ ב״מ פ״ה ד״י ע״ב ותוספת׳ גיטין רפ״ג אין לו עליו אלא תרעומת. תוספ׳ ב״מ רפ״ד א׳ אלא תרעומות. סנהד׳ כ׳: לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן. ד״א זוט׳ פ״ג הוצא עצמך מן התרעומות. שם פ״ט התרחק מן התרעומות. תוספתא סוטה רפ״ו ושאר התרעומות האמורות בפרשה. תוספתא רפ״ז אין להם זה על זה אלא תרעומות] —

* תַּרְעֲתָא (יריד ע״ז) ע״ז י״א: תרעתא שבמפוג[6]) פי׳ הוא יריד מוקדש לע״ז בסוריא בעיר Mabug ושם של יריד זה נקרא Darketo או Atargatis עיי׳ פערלעס עט״ש 100.

תרף (= תּוֹרֶף מל״י τροπή Wechsel, Verände- rung; תּוֹרְפָּא, תְּרוֹפָא τρόπος Gesinnung, (Charakter אחד אדוק בתורף ואחד אדוק בטופס

---

1) בדפ״ע ובכ״י המשך מע׳ הקודם וצ״ל התחלת הערך כדאי׳ בדפא״מ. 2) בנו״ג תרעייא ובילק׳ מיכ׳ קתנ״א תרעא. 3) עיי״ע תחל, תרם, תלע. 4) וכ״ה בגי׳ המהרש״ס ובנו״ג טענת. 5) וכ״ה בגי׳ המהרש״ס נתנו ובנו״ג נתנו לו. 6) כ״ה בהעתקת ר״ח ובנו״ג שבמפג.

(ב"מ ז':) עיי' בע' טפס. בר"ג דפ' האומר הריני נזיר מן הגרוגרות (נזיר י':) בי"ש סברי תורפיה דהאי גברא פי' עיקר דעתו של זה האיש כמו תורף של כתב שהוא עיקר, פ"א גלוי דעתו של אדם אם לא עמדה — (א"ב פי' תרופי בל"י רצון דעת וגם שנוי והטופס בכל הכתבים אחד הוא אבל התורף משונה כרצון ודעת איש ואיש). *[אחי"ה וכן פירשו התוספות והרא"ש בנזיר תורפיה דהאי גברא פי' גלוי דעתו והוסיף הרא"ש ותורף שהוא גלוי השטר ועיקרו ע"כ וא"כ תורף השטר פי' מל"י τρόπος עיקר ותמצית השטר (Substanz) וכן העתיקו ע' הזקנים טעם (ש"א כ"א, י"ג; כ"ה, ל"ג; משלי כ"ו, ט"ז) וכן העתיק סומכוס משפט (קהלת ח', ו') אבל ר"ב כיון למלת τροπή הוא הנוסח המשתנה בכתב השטרות. ועוד י"ל שהוא מל"ע ופי' גלוי מקום הגט כל"מ (ירמיה ל"ב, י"ד) ספר הגלוי, עיי"ע הבא אח"ז. וכנ"ה בירו' גיטין פ"ב דמ"ד סע"ב כתב תרפו בטופס וכו' ושם סע"ב ורע"ג צריך שיניח תרפו של גט עמו. שם פ"ה דמ"ז: לא הספיק לכתוב תרפו וכו'] —

תרף (= תּוֹרֶף נ"ל מל' ערבי' طرف שפה חיצון äusserster Rand ועוד גלוי ובית בשת الطرفان עיי"ע בית תורף) בס"ג דפ"ק דפסחים (ט"ו. כ':) ובפ' כל פסולי בגמ' בכור (בכורות ל"ג.) ובפ"ח בתרומות (מ"ח) חבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה ר"א אומר אם היתה מונחת במקום התורף יניחנה במקום המוצנע פי' מקום מבוזה שאינו מוצנע[1]. בפ' ח' בנדה (נ"ז:) הרואה כתם על בשרה כנגד בית תורפה טמאה. פי' מבית ערוה ולמטה טמא שחזקתו מן המקור בא. בס"ג דפ' שני בנדרים (כ'.) כל המסתכל בעקיבה של אשה וכו' אמר ר"ל עקיבה דקתני מקום התורף שהוא מכוון כנגד העקב פי' כשהיא יושבת ול' יוני הוא ובלעז נמי לדבר שאינו הגון קורין תורפ"י[2]. בפ' במה אשה יוצאה בגמ' דסמך יוצאה אשה[3] (שבת ס"ד:) כל המסתל באצבע קטנה של אשה כאלו הסתכל במקום התורף[4]. בפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ט:) ההולכין לתרפות אסור לשאת ולתת עמהן פי' ע"ז קרי ליה תרפות לשון גנאי כמו תורפה של אשה מקום הטנופת. לעג וקלס (תהלי' מ"ה, י"ד) תרג' ממקנותא ותרפותא[5]. בברייתא דר' אליעזר בפ' ל"ו[6] ומה הן התרפים שוהטין[7] אדם בכור ומולקין את ראשו ומולחין אותו במלח וכשמים וכותבין על ציץ זהב שם רוח טומאה ומניחין אותו תחת ראשו[8] ונותנין אותו בקיר[9] ומדליקין לפניו נרות ומשתחוין לפניו ולבן[10] היה מדבר עמהן ומנין שמדברין[11] שנאמר (זכריה י') כי התרפים דברו און לפיכך גנבתם רחל שלא יגידו ללבן שברח יעקב ועוד להכרית ע"ז מבית אביה[12] — (א"ב פי' בל"ר מכוער נבזה ומטונף). *[אחי"ה ר"ב הוסיף ללא צורך כי גם פי' רבינו עולה בקנה אחד עם פירושו ולי נראה שהוא ל"ע הנ"ל ונקרא תורף (תורפה) בשת ובית ערוה או מקום גלוי עיי"ע בית תורף (ח"ב, פ"ז:) וש"נ תרג' ירוש' א' במד' כ"ה, ח' ותר"י א' לדברים כ"ח, נ"ז ומזה ג"כ תורף הגט פי' גלוי מקום עיי"ע הקודם לזה. והפעל ממנו מגרף (תהלים מ"ד, י"ז) תרג' דמחסר ודמתריף[13]. ומזה תרפות בע"ז הנ"ל ותוספת' ע"ז פ"א ומפורש בירו' ע"ז דמ"א: מאן דאמר תרפוס תרפים ומאן דאמר תרבות תוריכם עיי"ע תוריכס. תנחומא ויצא סי' י"ב למה נקרא תרפים לפי שהן מעשה תורף מעשה טומאה[14] ועיי' בענין תרפים מ"ש ראב"ע לבראשית ל"א ורד"ק לש"א י"ט, י"ג; למ"ב כ"ג, כ"ד, וכן בהשאילה ערות הארץ שבועות ט"ז. מפני שתורפה של ירושלם היתה ונוחה ליכבש משם] —

תרף[15] (נ"ל מהשם יוני θρίψ תולעת Wurm; התריף התליע wurmig werden) בפ' לא יחפור בגמ' ואת מי רגלים (ב"ב י"ט סע"ב) גרוגרות הא חזו ליה בשהתריפו פי' הרקיבו שאינן ראויות לאכילה. *[אחי"ה ופירש רגמ"ה בשהתריפו: שהתליעו ע"כ וזה נ"ל עיקר ובנו רז"ל הפעל מהשם θρίψ, θριπός פי' התליעו הגרוגרת. ומזה תוספת' שביעי' פ"א הלוקח פגה וכו' מפני שמתריפו כ"ה נכון בכ"י ובדפו' אי' שמתרין! ירוש' ב"ק ספ"ה ר"ה. שהתריפו מחמת אוירו. במד"ר ספי"ב לא הטריפו ויותר טוב: התריפו אבל עיי"ע טרף ג' בח"ד, צ"א:

---

[1]) ובפי' רגמ"ה בבכורות פי' מקום מגולה וכ"ה בפירש"י במקום גילוי (ובברכות פי' הפקר). [2]) turpe בל"ר turpis, e [3]) כ"ה בכ"י ה"ב. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובילקט כ"י ובנו"ג התורפה וכ"ה בנדה תורפה וכ"ה בתרומה ובכ"י ש"ס התורפה. [5]) וכ"ה בכ"י תרגי ובנו"ג ותורפייתא ובמתורגמן ותורפיתא. [6]) וכ"ה בתנחומא ויצא סי' י"ב. [7]) בנו"ג שוחט. [8]) בנו"ג לשונו. [9]) בנו"ג בקיור. [10]) בנו"ג והוא. [11]) בנו"ג שהתרפים מדברים. [12]) בנו"ג ולא עוד אלא להכרית שם ע"ז וכו'. [13]) כ"ה במתורגמן ובנו"ג מגדף. [14]) וכ"ה בזוהר בראשית ל"א. [15]) בדפ"ע המשך מע' הקודם לזה.

תרף (= תְּרַפְתָּא נ"ל מל"י δρύψις פי' שריטה מ ה פ ע ל δρύπτω (einritzen, כפ' אלו נערות בגמ' דסמוך האונס (כתובות ל"ט:) כי תרפתא דסיכורי [1]) פי' כהקזת דם מן הצואר — (א"כ פי' תרפיון בל"י רפואה). *[אחי"ה אין ענין רפואה הוא כאן כי בנו"ג כי ריבדא דכוסילתא ופירש"י ריבדא ניקור כוסילתא כלי אומן מקיז ואית דגרסינן כי תרפתא דסיכורי והיא היא. הר י תרפתא לעומת ריבדא היא ולפע"ד מל"י הנ"ל והמלה אשר ר"ב כיון עליה אפרש בע' הבא אח"ז ע"ש] —

תרף (= תְּרַפְיוֹן מל"י θεράπευμα, θεραπεία רפואה (Heilung, Heilmittel ועלהו לתרופה (יחזקאל מ"ז, י"ב) כבר פירשנו בע' פה. *[אחי"ה ושם הביא רבינו מסנהד' ק'. ומנחות צ"ח. ועלהו לתרופה.. חד אמר להתיר פה וכו' וסיים לתרופיון פי' לרפואה ולפי זה גרס רבינו ר' יוחנן אמר ל ת ר ו פ י ו ן ממש וכ"ה לתרפיון מאי לתרפיון בכ"י ש"ס פ' ובילק' יחזקאל מ"ז [2]) ועל זה היה לר"ב להוסיף בל"י רפואה וכ"ה באמת בל"י תְּרַפֶּיַה וכ"ה בירוש' שקלים פ"ו ד"נ. ועליה לתרופה ר' ר' יוחנן אמר תרפיה מצץ עלה ותרף מזונה וכצ"ל בפדר"א ספנ"א א"ר יוחנן לתרפא צ"ל לתרפיה מצצין עליה ושרף מזינה וצ"ל ותרף מזוניה וכ"ה בשהש"ר פ' גן נעול מה לתרופה א"ר יוחנן לתרפיון מציץ עליה ותרף מזונויה וע"ש מ"כ ודב"ר רפ"א ועליה לתרופה ר"י וריב"ל חד אמר לתרפיון וכו' [8]) ומלת ותרף הוא הפעל heilen, θεραπεύω ומצאתי בע"מ כ"י אשר בקובץ כ"י האלבערשטאם וז"ל אחר שהביא זה דדב"ר (ושאר מקומות הנ"ל נעלמו מעיניו): והלא זה הדבר אשר דברתי פעמים כי כל כיוצא באלה מלות הנמצאות בכתובים עיקרן לשון הקודש ומל' הקדש נשאר בעת חלוק לשונות בשאר לשונות ועל הרוב בהשתנות מעט הוא אם רב כהשתבש המלה בלשונותם וכן אומר אני כי ממלת תרופה בל' העברי יצאו להיונים מלות ופעלים: על ההוראה הזאת אבל נשאר אצלינו ספק א"כ ר"י (ור"ל) [צ"ל ריב"ל] תרוייהו מפרשי לשון רפואה וא"כ מאי חד אמר וחד אמר ואפשר לומר דאין הבדל אלא במאי שחוטף ריב"ל וכו' או שמא ההבדל ביניהם בשרש המלה ג"כ כי ריב"ל סבר כי תרופה מגזרת רפא ור"י סבר כי המלה משרש אחר בלתי נמצא בספרינו אשר משם לקחו היונים מלת תרפיון ע"כ. ומלת תרפתא בע' הקודם לזה פי' ר"ב מזה הענין] —

* תַּרְפּוּת, תַּרְפּוּתָא, תּוֹרְפָּא Scham, Schmach עיי"ע תרף ב'.

* תְּרַפְתָּא עיי"ע תרף ד' וה'.

תְּרַץ (נ"ל מל"פ درست ישר ונכון תם ומזה בל"ס תְּרַץ ebnen, gerade sein; תְּרִיץ, תְּרִיצָא (gerade בגמ' דפ' הכל שוחטין (חולין ח':) אי הכי כי תרצי נמי. בשלום ובמישור (מלאכי ב', ו') תרג' בשלמא ובתירצותא. כאשר הלך דוד אביך בתום לבב וביושר (מ"א מ', ד') תרג' בקשיטות ליבא ו ב ת ר י צ ו ת א. *[אחי"ה כ"ה נכון בדפו"ו (ובדפ"ר ואמי בתרצותא, ובכ"י ק"ט בתריצא) וכ"ה תריצותא בל"ס זבתרג' תהלי' י"ז, ב' ושם בכ"י כ"ו, י"ב ובכ"י שם מ"ד, י"ט ובנו"ג בתריצא, שם קי"ט, ז' תריצות לבא. והתואר ה פ ע ל בל"ס תריצאית וכ"ה בתרג' משלי כ"ג, ל"א ועוד השם תירוצא תרג' תהלים צ"ו, י'; קי"א, ח'. והתואר תריץ, תריצא תרג' בארץ מישור (תהלים קמ"ג, י') (בארעא) [4]) באורח תריץ, תרג' איוב א', א' שלים ותריץ. וזולתו והקבוץ זכר תריצין, תריצי, תריציא תרג' שמות כ"ג, ח'; דברים ט"ז, י"ט; למשלי ב', כ"א; ד', י"א; לתהלים ק"ז, מ"ב וזולתו, ולנקבה תריצָן שם ע"ה, ג'; למשלי ב', י"ג וזולתו. והפעל שם ג', ו' והוא תְּרֵיץ שבילך, שם כ"ג, י"ט ותרץ לבך. פעל לשמות ל"ט, ל"ג והוא מתָרֵץ להון. תרג' נמתיק סוד (תהלים נ"ה, ט"ו) נתָרץ רזא. וכן בדרז"ל ברכות מ"ו: מתריץ תרוצי ויתיב וכו', גיטין דל"ה סע"א הפכוה לכורסיה ותרצוה וע"ש פירש"י, חולין ח' סע"ב אי הכי כי תריצי נמי וכו', שבת ס"ו רע"ב לתרוצי סוגיא עבידא עיי"ע סג ד'. ביצ' ל"ב רע"א תרצת לך רישא אלא סיפא קשיא פי' תקנת ועשית ישר ונכון רישא, גיטין ד'. רבה מתרץ לטעמיה וכו', נדה כ"ד סע"א רב מתרץ לטעמיה שמואל מתרץ לטעמיה, יבמו' י"א סע"ב וי"ב. ולאו תרוצי קא מתרצת לה תריץ הכי, עירו' ס"ז: מאן דלא ידע תרוצי מתנייתא וכו' [5]), ב"מ י"ד: ולאו תרוצי קא מתרצת תריץ נמי בבעל חוב. ב"ב ק"ע. מתניתא לא מיתרצא אלא כדמתרצא מר. כתובות ל"ה. היכי מתרץ לה] —

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד ובדפ"ע דסיכורי ועיי"ע סבר. [2]) ובנו"ג לתרופה ממש. [8]) וכ"ה בפיוט כ"נ: ממציא למזור תרף. [4]) כ"ה בדפוסים ובכ"י באורח. [3]) ומזה מתרצתא עיי"ע ח"ה רצ"ג וש"נ.

* תֵּירוּצָא, תֵּירוּצִיתָא (Geradheit, Redlichkeit) עיי"ע הקודם לזה ובל' עברי החדשה תֵּירוּץ פי' תשובה Geradstellung, Antwort. ובל"נ תירצותא וכ"ה בל"ס תַּרִיצֻוּתָא פי' ישרות. והתואר הפעל תריצות, תריצאית פי' ישר עיי"ע הקודם לזה.

* תירצין (צ"ל תריסין Fensterläden) ירו' שבת רפי"ב די"ג ע"ג המלחים את התירצין צ"ל התריסין כדאי' בירוש' ביצה פ"א ד"ס ע"ג עיי"ע לחם, (ח"ה ל"ג) וש"נ ויק"ר פ"ג.

תרק (= תְּרַקְיָא אבן טובה הנקרא' Türkis) נראין כמין תרקיא (ב"ר פי"ב) כבר פי' בע' בלס. *[אחי"ה עיי"ע בלס ב' ומ"ש בח"ב, ק"א הערה 9 ובע' טרקיא ח"ד, צ"ה — ועיי"ע הבא] —

תרק (= תְּרָאֵקִי, תְּרָקִי בל"ס תְּרַאקִי בל"י Θράκη Thracien) ומישך ותירס (בראשי' י', ב') תר"י (א') ותרקא[1]) [כבר פי' בע' טרקי]. ובב"ר (רפל"ז) תירס רבנן אמרי תרקי [2]) — (א"ב כן נקרא בל"י ורומיי מדינת תירס ושם גדלה אבן תרקיא אשר גוונה כעין תכלת דמשנת תמיד). *[אחי"ה עיי"ע הקודם מ"ש בענין תרקיא ובע' טרקיא — ומדינת תרקי או תראקי כדאי' בכ"י ש"ס עיי"ע טרקי (ח"ד, צ"ה) ומ"ש ומצאתי בעיקרי התלמוד שרוצה לפרש כי תרקי הם התורקו"ם (Türken) וסיים ומלת תירס באמת תורקי כי הסמ"ך והקוף מתחלפין וכו' וקשה להלמו אבל גם החי פליישער (הוספות לעמת"ר ללעווי ח"ב 582) פי' כן כי תרקי או טרקי בירוש' מגילה פ"א דע"א: אי' תרקא הוא טורקיא בל"ס = ἡ Τουρκία asiatische Türkei ומזה ג"כ תורקי בירו' שביעי' רפ"ו דל"ו סע"ב ובירו' קידושין פ"א דס"א ע"ד לפירוש הקדמוני (בראשית ט"ו י"ט). ולפע"ד כמו שכתבתי כי הוא Thracien ועיק' הגי' תרקי כדאי' בב"ר ספמ"ד ובילק' לך לך ר' ע"ח טרקי — וביומא י"ח. בית תרייקי] —

תַּרְקָב (נראה כמו τρίκαβος ועיי' בפנים) בפ"ח בתמיד (מ"ד) והכף דומה לתרקב גדול בגמ' דפ"ק דתעני' בנמ' עד מתי שואלין (תעני' י'.) [3]) מתמצית בית כור שותה תרקב פי' "תרי וקב (הנה) [צ"ל דהיינו] ג' קבין והן חצי סאה" — (א"ב פי' בל"י מדה של שלשה קבין) *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל פי' ג' קבין וכפי' רבינו והוא הועתק מפי' רגמ"ה בתעני'. ור"ח פי' תרקב חצי סאה. ורש"י פי' ג"כ כפי' רגמ"ה בקידושי' י"א. תרקבא דדינרי ופירש"י שלשה קבין, וביומ' י"ה. פירש"י תרקבא דדינרי חצי סאה תרי (קב) [צ"ל וקב] וכ"ה באמת ברש"י ע"ז י"ח. ד"ה תרקבא: תרי וקב חצי סאה ע"כ וכ"ה באריכות לשון במיוחס לרש"י בב"ר פט"ו. תוספת' ב"ב פ"ה היה מבקש ממנו תרקב מודד לו בסאה ונוטל ממנו תרקב, תוספת' מעשר ראשון פ"ב תרקב קטנה. ועיי' עוד חגיג' כ"ג: ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג] —

☜ תְּרִיקְלִין עיי"ע טרקלין *[אחי"ה ושם בח"ד, צ"ו. הערה 6 כבר העירותי כי בויק"ר פט"ז הגי' בתורקליניה ורבינו גרס בטי"ת ועל זה כיון ר"ב] —

* תוריקין (?) תרג' כ"י משלי ז', ו' או כבדפוסי' תורקין ט"ס וצ"ל תורסין עיי"ע תרס.

תַּרְקוּשׁ מל"פ ترکش, تیرکش בל"ע ترکاش ובל"י האחרונית ταρχάσιον, ταρκάσιον אשפה (Köcher [4]) בתוספת שבת בפ' בראשונה (ר"פ י"ד (ט"ו) תרקוש שנשבר הוא ושבריו ניטלין בשבת. *[אחי"ה בנו"ג בתוספ' פט"ו [5]) מרקוש וכבר העירותי בזה הע' בח"ה, רס"ב כי צ"ל תרקוש ובאמת כן מצאתי בכ"י אירפ' בהוצ' צוק"מ צד 131 וששתי עליו כמוצא שלל רב ופי' אשפה ולא סולם כדעת המ"ול התוספת' עפ"י המשביר] —

תרר (= תְּרָרָא, תְּרָאָרָא נ"ל מל"ע ثرور Schwätzer) בפ' הגוזל עצים בגמ' נתן לו את הקרן (ב"ק קה:) א"ל תראראא [6]) כי תניא ההיא דקאמר ליה הילך. בס"ג דפ' שנים אוחזין (ב"מ כ':) א"ל תררא שטרי חליצה ומיאונין תנן. בר"ג דפ' [ספק] אכל חלב (כריתות י"ח:) א"ל רבא תררא הודע ולא

---

[1]) בנו"ג ותרקי וכ"ה בתרג' דה"י א' א'. ה'. [2]) בנו"ג תורקי ובכ"י ק"ט בערוך תרקיא וכ"ה בעיקרי התלמוד. ודע כי זה הערך נשמט בדפ"ר ודע עוד כי בדפי' פיזי ובאסיל אי' תרגי ירוש' תרקא כבר פי' בע' תירס רבנן אמרי תרקי ובדפ"א אי' תרג' ירוש' תרקי כבר פי"בע' טרקי תירס רבנן אמרי תרקי וא"כ בכולם נשמט הציון מב"ר ואי' לנכון בכ"י בדפו"ו ובעיקרי התלמוד אבל בכ"ז דעתי נאמנה כי בזה דפי' אמשי' צדק כי צ"ל אחר הציון מהתרג' עוד: „כבר פי' בע' טרקי" כי בע' טרקי הביא באמת יומא י' רע"א ותירס זו טרקי. [3]) וכ"ה בב"ר פט"ו. [4]) עיי' פערלעס עט"ש 51 שהעיר ג"כ על ל"צ carquois וזה נכנה מן ל"ר אמצי' carcaisum. [5]) והי' הנוצרי בוקסטארף הביא פ"א בתוספתי כי טעה לחשוב כי הפרק המתחיל בראשונה הוא פרק ראשון! [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע תררא.

הודע תנן פי' שוטה מוריד ריר. — (א"ב בנוסחאות כתוב תרדא ע"ש) *[אחי"ה וזה לשון ר"ח בב"מ הנ"ל (תרדי) [צ"ל תררא] שטרי חליצה וכו' ורב עמרם אמר בשביל שביזני וקראני מוריד ריר מפי נשברה ע"כ וכ"ה בשט"מ לב"מ בשם ר"ח ובשט"מ לב"ק אי' א"ל תרדא מוריד ריר על זקנו תרדא מלשון ריר הרשב"א ז"ל וגאון ז"ל פי' תראדא שוטה ע"כ ובלי ספק צ"ל תררא כי בלעדי זאת אין הלשון תרדא נופל על הלשון ריר ובאמת כן מצאתי בפירוש בחידושי הרשב"א בב"ק. וברי"ש אי' בכ"י ש"ס פ' לב"מ ושם אי' תרארא כמו בכ"י ק"ט הנ"ל וכ"ה בכ"י ש"ס ה' לב"ק תארארא והוגה תררא וכ"ה בזבחי' כ"ה: בכ"י ש"ס תרארא אבל בכ"י ש"ס מינכען בב"מ תראדא בב"ק תרדא וצ"ל כמו בכ"י ש"ס מינכען זבחי' תרארא או תררא (עיי' ד"ס במקומות הנ"ל) וכ"ה תרארא בהעתקת רגמ"ה לכריתו' ופי' „עצל" וזה מה שפי' רש"י בכריתו' שם תרדא שוטה ל"א עצל ע"כ. וכפירש"י ב"מ פי' תרדא משועמם ובזבחים פי' תרדא שוטה בהול ובב"ק תדורא: אין לב [1]) וכפי גי' שלנו תרדא פי' ר"ב עיי"ע הנ"ל ומ"ש אבל כבר העירותי שם כי פי' רבינו עיקר לפי הגי' ברי"ש והוא לפע"ד ל"ע הנ"ל ופי' ענין לחות וריר והושאל על אדם שדובר שטות ופטפוטי מלין או י"ל שהוא ל"פ تر לה וטנוף והושאל לנבזה וקטן הערך וכן הוראת ترل פי' זבל] —

* תַּרְשִׁישׁ (כיון לל"י Seemann θαλάσσιος) ירו' מגיל' פ"ג דע"ד. עיי"ע אבדוקוס ח"א, ה'.

תרת (= תּוֹרִיתָא בהבלעת האל"ף פי' כמו תואר Form, Gestalt) בילמדנו ואתחנן (בתנחו' ליי ותימורות [2]) (מ"א ו', כ"ט) תוריי תמרים. בגמ' דפ' כיצד מברכין (ברכו' ל"ז:) ובס"ג דפ' אלו מנחות [3]) (מנחו' ע"ה:) והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. פי' שיש עליו תואר לחם וניכר וידוע כי לחם הוא אבל אם נימוח וליכא עליה תוריתא דנהמא בורא מיני מזונות הוא שמברכין עליו [4]) (ורבנן גרסי שטפי וגרסי) [צ"ל ורבנן שטפי וגרסי] [5]) תוריתא דנהמא ומבליעין את האלף [6]) כי כן דרכם באהה"ע להבליען במקומות הרבה. *[אחי"ה ר"ל במקום תואריתא אי' תוריתא וכדאי' בדפ"א עיי' הערה 6 — ובענין הבלעת ח' וע' עיי"ע סר ב' ועיי"ע שד ה', שת ה'. וגי' רגמ"ה במנחו' תאוריתא ופי' שיהא בהן מראה לחם ולא דקין הרבה שאין נראה אם היו לחם אם לאו ע"כ וכ"ה בפי' רש"י ע"ש ושם הגי' תוריתא].

* תירתא (שם הפרטי) ירו' תרומו' פ"י דמ"ז: ר' חנינא תירתא בשם ר' הושעיה נ"ל שהוא ר' חנינא תורתייה, תרתייה עיי"ע בן תורתא ח"ב, קכ"ד:

תַּרְתֵּי, תַּרְתִּין עיי"ע תרי וש"נ.

תַּרְתָּק (נ"ל מל"פ ترتك Phasan) בפ' ד' מיתות בגמ' הנודר בשמן (סנהדי' ס"ג:) את [7]) נבחן [8]) ואת תרתק (מ"ב י"ז, ל"א) ומאי נגהו כלב וחמור. *[אחי"ה זה הפי' של ש"ס רק נביאות הוא בחשבם כי נבחן תואר מן נבח (היינו כלב מנבח) ומפני כן תרתק יהיה חמור אבל תרתק ל"פ הוא ופי' פסיוני ובאמת בירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ד אי' את נבחן כלבא ואת תרתק חמרא והספרוים וגו' טווסא ופסיוני [9]) וקרובה ההשערה כי טווסא ופיסיוני הוא פי' אחר ונוסח' אחרת תחת כלבא וחמרא ושב הפי' השני אל נבחן ותרתק] [10]) —

* תַּרְתֵּר מל"ע בע' תר ז' ע"ש וש"נ.

תָּשׁ (תְּשַׁשׁ נרדף עם נתש die Kräfte weichen, erschlaffen) בפסקא דויהי בשלח (פסיקי דר"כ צ"ג:) ר' אליעזר איתשש [11]). פי' חלה. *[אחי"ה בנו"ג ר"א בר"ש איתשש תר"י א' במד' יד, ט' סר צלם מעליהם: תש חיל גבורתהון מעליהון. אִתְפְּעֵל: מבלי יכלת ה' (דברי' ט', כ"ח) תר"י מדאתְתִּישׁ חילא מן קדם יי. וכנ"ה בתרג' אמילם (תהלי' קי"ח, י' י"א. י"ב) אֲתוֹשְׁשִׁינוּן [12]). ובדרז"ל ברכו' ל"ב: תשש כחו של משה ולא היה בו כח לדבר.

[1]) ועיי"ע טרד וש"נ סנהדי' כ"ו. טרודא. [2]) בכ"י ק"ט ותמורות. [3]) בדפ' פיזי בט"ס אלו מציאות ובדפ' באסיל ואמ' ופראג הוסיפו עוד בפנים הערך ב"מ! [4]) זה הפי' שייך לר"ח כדמוכח מאו"ז הל' ברכות סי' קמ"ז ושם הובא ג"כ גי' תוריתא והוסיף בעל או"ז ויש גירסאות אחרות משובשות ואינם עיקר ע"כ. [5]) וכ"ה בדפ"א ונראה שיד בעל מוסיף ערוך שולטת בו והגיה ככה והראיה כי הוסיף עוד: במקום תואריתא תוריתא וזה הפי' בודאי שייך לר"ב וליי' בשאר דפ"ע וליי' בכ"י. [6]) בכ"י ק"ט הארץ! [7]) לי' במקרא. [8]) במקרא כתיב בזי"ן ועיי' מ"ש מנחת שי במ"ב י"ז, ל"א ושם הובא רד"ק ועיי' ג"כ הראב"ע במקומו. ובד"ס סנהדי' צד צ' הערה ג' אי' וז"ל ובכ"י פי' את נבחן [ונבחן יש בס בוי] ולית ליה פתרא ע"כ אבל אני מצאתי פתרא והוא כי בעל הגליון הגיה כי במקרא אי' בזי ולא נבחן בנ"ן וכצ"ל: את נבחן [נבחן יש במ' (= במקרא) (בוי) [צ"ל בזי]. [9]) בבבלי סנהדי' אי' הפרד והסוס ע"ש. [10]) ואח"כ מצאתי שכבר עמד על זה החי' ד"ר ברילל במ"ע יאהרביכער ח"א. 137 וברוך שכונתי. [11]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע תשיש. [12]) כ"ה בדפ' רעגיא ובנו"ג אֲתוּשִׁינוּן מפעל נתש.

סנה' צ"ו. תש כחו, שם כ"ו: למה נקרא שמה תושיה מפני שהיא מתשת כחו של אדם, גיטי' ע', ג' דברים מכחישין וכו' ג' דברים מתישין גופו של אדם כגי' הע"י [1]. וכן בהפעיל במדרש הגדול כ"י בראשית מתושאל: מתישן פסחים ס"ב: תשש כחן של חכמים, תענית ל"א. תשיש כחה של חמה. תוספת' סוטה פי"ג תשש כוחה של מערכה וכו'. אתפעל שהש"ר פ' דודי לי: אתשש ר' חנינא, קהלת רבה פ' תן חלק ראב"ש אתשש. והתואר תַּשִּׁישׁ ירו' ברכו' פ"ב ד"ד: בגין דאנא תשיש, שם פ"ה ד"ט ע"ד כד הוה תשיש. ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ד סלק למבקרה לר' חגיי דהוה תשיש וכו'. ירוש' שבת פ"ו ד"ה סע"ג דהוה תשיש. ירו' מ"ק ספ"ג דפ"ג רע"ד שמע דר"ח תשיש. קהל"ר פ' יש רעה תשיש ערטל וכפין. והקבוץ ויק"ר ספ"ה תורייא תשישין. שהש"ר פ' חכו קול ה' בכח לבחורים קול ה' בהדר לתשישין — והשם המופשט תַּשּׁוּתָא תרג' וילכו בלא כח (איכ' א', ו') ואזלו בתשות כחא. ותמגגני תשוה (איוב ל', כ"ב) [2]. תרג' תמסינני בתשייתא ובכ"י תשיותא. קהל"ר פ' אי לך: בגבורתו ולא בתשישותו[3]. ועוד: תְּיָשָׁה עיי' מדרש הגדול בראשי' מרירות לב ותישת כח] —

תְּשׁוּאוֹת (מל"מ הקבוץ של תשואה ענין קול המולת המון (Volksgetümmel בריש מגילת איכ' (פתיחתא דאיכ"ר ד"ה ר' יוחנן פתח סי' כ"ד) תשואות מלאה (ישעי' כ"ב, ב') א"ר אלעזר [4] בן יעקב הלשון הזה משמש ג' לשונות צרות מרגשות אפלה.

* תְּשׁוּב, תּוֹשָׁב (שם מקום) אליהו דמן תשוב תרג' אליהו התשבי (מ"ב א', ח'; ט', ל"ו) ובתרג' מ"א י"ז, א' אי' תושב ועיי' שם כ"א, י"ז; למ"ב א', ג' וכתב הרד"ק שבראשונה ישב בעיר ששמה תושב ואח"כ ישב בגלעד אבל לא פי' למה נקרא מתשבי גלעד ובעל התשבי נתן בזה טעם לשבח ע"ש מ"ש ובסוף המתורגמן.

* תְּשׁוּבָה (מל"מ (Rückkehr והרבה אצ"ל רז"ל עיי' ברכו' י'. י"ז. י"ט. כ"ג. ל"ד. שבת ל"ב. נ"ו: פסחי' נ"ד. קי"ט. יומ' י"ח. ל"ו: פ"ו. פ"ו: פ"ז. סוכ' נ"ג. ר"ה י"ז: ל"א. תעני' ט"ז. כ"ג: מ"ק ט"ז: יבמו' כ"א. נדרי' ל"ב: גיטי' נ"ז: סוט' י"ד. ל"ה: מ"ז. קידוש' מ': ב"ק צ"ד: ב"מ נ"ח: ב"ב ט"ז: סנהד' ז., ל"ז צ': צ"ו: צ"ז: ק"ב: ק"ג. ק"ה. ק"ח. ק"ט: ע"ז ד: י"ז. י"ט. מנחו' כ"ט: נ"ג: חולי' ה'. נדה ע': אבות פ"ד. מ"ז. ירו' תעני' פ"ב דס"ה: ירו' נזיר פ"ז דנ"ז. ב"ר ס"פ כ"ב ויק"ר פ"י — ועוד פי' מענה יומ' י"ב: כתובו' פ"ז:

* תּוּשְׁבְּחָא, תּוּשְׁבַּחְתָּא (בל"ס תֻּשְׁבּוּחְתָּא פי' שבח (Ruhm, Lob, Loblied תרג' שם תפארת (ישעי' ס"ג י"ד) שום דתושבחא ותרג' השירה (דברי' ל"א, י"ט) תושבחתא הדא והרבה בתהלי' להעתקת למנצח, מזמור עיי' תרג' תהלי' נ"א, א' ס"ה, א'. ב'; ס"ו, א'; פ"ג, א'; ק', א'; ק"ח, א' והקבוץ תושבְּחָן תרג' שמות ט"ו, י"א וכן בדרז"ל ברכו' ג': ז': פסח ק"ז. בשירות ותשבחות. ירו' ברכו' פ"ה ד"ח ע"ג הנביאים חתמו בתשבחות פסחי' קי"ז. כל תושבחות תהלים.

* תַּשְׁוִיתָא, תַּשְׁווִיתָא (פי' בל"ס תֶּשְׁוִיתָא ערס (Bett, Lagerstatt עיי' שו א' וש"נ וכן תרג' משכבך (משלי' כ"ב, כ"ז) תשוויתך והקבוץ שם ז', ט"ז; לא, כ"ב תַּשְׁוָיָתָא.

* תְּשׁוּקָה (מל"מ (Begehren ב"ר פ"כ ארבע תשוקות הן וכו'.

* תַּשּׁוּתָא (Schwäche) עיי"ע תש.

* תִּשְׁחוֹרֶת עיי"ע שחר ד' ומ"ש. ופי' תשחורת (איש תשחורת) מי שממונה על המס ירו' תעני' פ"ב דס"ה: שפל ברוח ונוח תשחורת איכ"ר פ' בלילה היה לה בן תשחורת ומת.

* תַּשְׁיוּתָא, תַּשְׁיָתָא, תְּיָשָׁה עיי"ע תש. ומזה התואר נקבה תַּשָּׁיָה (schwächliche) ב"ר פי"ב מה יעלה זו תשייה היא מתיראה מן החיה וכו'.

* תּוּשְׁלַחְתָּא (פי' שליחות (Sendung תרג' שופטי' ה', ט"ו בתושלחתיה אזלין.

* תַּשְׁלוּמָא, תּוּשְׁלָמָא, תּוּשְׁלֵימָא (פי' ענין גמול ושלומים (מפעל שִׁלֵּם ,Vergeltung (Belohnung, Bestrafung תרג' הגמולה (ש"ב, י"ט ל"ז) תשלומא הדא. והקבוץ תרג' ירו' ב' שמות כ"ד, כ' תבר תַּשְׁלוּמֵי תבר עין תשלומי עין ושן תשלומי שן, ועיי' ספרא לאותו פרש' פסוק כ"א מה מכה בהמה בתשלומין אף מכה אדם בתשלומין.

---

[1]) ומה שאי' בגליון כגי' הערוך לי' ולא מצאתיו בערוך ובנו"ג מתיזין. [2]) והקרי תְּשֻׁיָּה. [3]) ודרש בשתי (קהלת י', י"ז) כמו בתשי. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע אליעזר.

ב"ק פ"א, מ"א תשלומי נזק, שם מ"ב חבתי בתשלומין, מ"ג הניזק והמזיק בתשלומין. ר"ה ד': יש לו תשלומין כל שבעה. כתובו' ל', ושם: ר' נחוני' בן הקנה היה עושה את יוה"כ כשבת לתשלומין מה שבת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין אף יוה"כ מתחייב בנפשו ופטור מתשלומין, ושם: מה מיתה שלכם פטור מן התשלומין אף מיתא שלי פטור מן התשלומין. ובענין עונש תרג' שלומים (ישעי' ל"ד, ח') תושלימא; לירמי' י"ג, י"ט תושלימת עובדיכון ועיי' להושע ט', ז'; ליחזק' כ"א, כ"ה וזולתו. וכן ענין תשלומא ולנקבה תְּשְׁלַמְתָּא ירו' יבמו' פט"ו די"ד ע"ד הוא כיתב לו תשלמתה על נכסיי פי' חיוב השילום (Zahlungsverpflichtung).

* תשלמי עיי"ע תלשמי.

* תַּשְׁמִישׁ, תַּשְׁמִישָׁא, תַּשְׁמִישְׁתָּא (בל"ס תִּשְׁמֶשְׁתָּא (מפעל שמש) פי' שירות וצורך Dienst, ובפרט תשמיש ערסא, תשמיש המטה (Beischlaf רק בתר"י תר"י דברי' ז', כ"ו ריחוקי טעוותא ותשמישהא; לבראשי' י"ט, ח' דלא חכמו תשמיש לגבר; ולרוב עם המלה ערסא או ערים עיי' לשמות י"ט, ט"ו; לויק' י"ח, י"ד; לבמד' ט"ו, ג'. וכן בדרז"ל מגיל' כ"ו: תשמישי מצוה.. תשמישי קדושה, שם תשמיש דתשמיש ובלא"ר ב"ב ס"א. ושם: הא תשמישתא לחוד והא תשמישתא לחוד — וכמה פעמים תשמיש או תשמיש המטה פי' ענין ביאה (עיי"ע שמש) עיי' שבת י"ח: עירו' ס"ג: יומ' ע"ז: ביצ' ז'. כתובו' ס"ה. ע"ז: נדרי' כ'. גיטי' ע"ו: שבועו' י"ח: חולי' קכ"ז. בכורו' ח'. סנהד' ק"ו. ק"ח. נדה ע"א. תוספת' כתובו' פ"ה.

* תַּשְׁנִיק, תַּשְׁנוּק (מל"ס תַּשְׁנִיקָא מפעל שנק (Erwürgung, Erstickung ירוש' ברכו' ספ"ד ד"ז: שנער שהם מתים בתשנוק בלא נר ובלא מרחץ ובב"ר פל"ז בתשניק עיי"ע שנער וש"נ איכ"ר פתיחתא סי' כ"ג ד"ה ר"י דסכנין ועיי' ג"כ קהל"ר פ' וישב העפר. ועוד עיי"ע שנק וע' שרנק.

תְּשַׁע (נקבה וכן בל"ס ובל"מ תְּשַׁע ולזכר תִּשְׁעָה ובלא"ר וסורי תְּשְׁעָא (neun ירושלמי בפ' תפלת השחר (ירוש' ברכות פ"ד ד"ח.) בתשעה באב מתפללין רחם ה' אלהינו עלינו וכו' בתשעה באב אסור ברחיצה ובסיכה ובנעילות הסנדל ובתשמיש המטה (תענית ל'.)[1]. והגאון אמר[2] "יהא בנדוי כל מי שעושה אחת מכל אלו בט' באב"[3]. בר"ג דפ' דם הנדה (נ"ה:) תשעה משקי זב הן וכו'. *[אחי"ה בירוש' ובתעני' אי' בט' באב וכ"ה לרוב קצור מן תשע באב ועיי' עוד מאמרי רז"ל בזה ברכו' י"ז. תעני' כ"ו. כ"ט. ל': מגיל' ה': ולנקבה תרג' בראשית ה', ה' תשע מאה; לדברי' ג', י"א תשע אמין ולזכר לבמד' א', כ"ג תשעה אלפין. וכן בדרז"ל ירוש' ברכות פ"ד ד"ה. תשע אזכרות. ברכות ח'. תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו וכו'. נדה מ"ו. קידושין ט"ז: ירוש' קידושין דנ"ט רע"ג בן תשע שנים ויום אחד וכו'. לזכר ירוש' ברכות הנ"ל אם יאמר לך תשעה עשרה הן אמור לו וכו'. ויק"ר פט"ז תשעים ותשעה מתים בעין רעה וכו' ע"ש. ומספר סדורי תְּשִׁיעָאָה תרג' במד' ז', ס'; מ"ב כ"ה, א' ולנקבה תְּשִׁיעֵיתָא לויק' כ"ה, כ"ב. תְּשִׁיסְרָאָה = תשעה עשר תרג' דה"י א' כ"ד, ט"ז — ומן תשע נבנה השם המופשט תִּישׁוּעַ (Neuntel) פי' חלק אחד מתשע. ירוש' דמאי ספ"ז דכ"ו ע"ג נוטל שני תישועין ותישוע של תישוע. ירוש' עירובין פ"ב ד"כ: צא מהן ארבעה תשועין לארבע רוחות וכו'] —

* תִּישׁוּעַ עיי"ע הקודם לזה.

תִּשְׁרִי (בל"ס תֶּשְׁרִי תֶּשְׁרִין הוא החדש השביעי) בפסקא דר"ה[4] (פסיקתא דר"כ צד קנ"ג.) ובויק"ר אמור אל הכהנים לעולם ה' דברך (פכ"ט) תשרי כתיב שתשרי ותשבוק לחובינו. *[אחי"ה בפסיקתא אי' ואיזה זה תשרי תשרי על שם תשרי ותשבוק כל חובינו והובא הפסיקתא ברוקח ובאבודרהם עיי' הערת המו"ל ובויק"ר אי' בלשון קצרה אי אתה מוצא אלא בחדש תשרי. וכנ"ה בר"ה ח' סע"א י': כ"ז. ע"ז ח': ירוש' ר"ה פ"א דנ"ו: בתשרי נברא העולם, בבלי שם י' סע"ב בתשרי נולדו אבות בתשרי מתו אבות, שם י"א רע"א בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל. ב"ר פכ"ב מ"ד בתשרי נברא העולם הבל קיים מן החג ועד החנוכה מ"ד בניסן נברא העולם וכו'. וגזרת

---

1) וכ"ה בכ"י ש"ס ובר"ף ובראש וכ"ה בהעתקת ר"ח ובדפוסים מן דפ' פיז' נשמט בש"ס בטעות ברחיצה. 2) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע והגאון ז"ל ואין שביח זה הלשון ובפי' ר"ח אי' ושלח רב הגאון ואולי צ"ל ושלח רב האי גאון. 3) הועתק מפי' ר"ח בתענית. 4) ועיי"ע בקינוס וע' דמס (= דימים) שמכנה רבינו פסקא בחדש השביעי פסקא דר"ה.

המלה הארמית והסורית מפעל שרי, שרי פי' התחיל לפי זה החודש מתחיל השנה כדאי' בר"ה פ"א, מ"א באחד בתשרי ראש השנה לשנים. שם ב'. בכורות נ"ח. בא' בתשרי ר"ה למעשר בהמה. תרג' ויקרא כ"ג, כ"ד בתשרי דהוא ירחא שביעאה, תר"י א' בראשי' ז', י"א מתשרי דהוה ריש שתא לשכלול עלמא] —

* תָּשַׁשׁ, תַּשִּׁישׁ, תַּשִּׁישׁוּת עיי"ע תש.

תת (= תּוּת בל"פ تُوتْ וכ"ה בל"ע تُوت، تُوثْ וכל"ס תותא Maulbeerbaum) בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז:) ת"ר נותנין קיסם של תות ושברי זכוכית בקדירה בשביל שתתבשל. בר"ג דפרק חבית (שם קמ"ד.) תותים ורמונים דלאו בני סחיטה נינהו. [ירושלמי] בס"ג דפ' הנודר מן המבושל (ירו' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד) כל דבר שדרכו ליאכל ואין דרך היוצא ממנו ליאכל כגון תותים ומן תותים[1]. בפ"ק בבכורות בגמ' היוצא מן הטמא (בכורות ה'.) חתול לני[2]) יום וכנגדו באילן תות פי' בלעז טור"י. *[אחי"ה בלאי"ט mora וכ"ה בל"ר morus ובל"י μορέα ובעל עיקרי התלמוד סיים: ובערבי תות ע"כ, והוא אמת כי בל"ע ופ' וסורי כך שמו. וכנ"ה במעשרות פ"א מ"ב האוג והתותים משיאדימו, שבת קמ"ג: תותים שמשך מהן מים, ושם: כתותים ורמונים. תוספת' תרומ' פ"ד לא יתרום מן התותים שליקט בשחרית על תותים שליקט בין הערבים, תוספ' פסחים פ"א למה זה דומה לתרומת תותים. ב"ר פכ"ג משל לאחד שנכנס לגינה וליקט תותין ואכל וכו'. ובל"ס תּוּתָא בקבוץ ירוש' נדרים פ"ו דל"ח ע"ד כגון אילין תּוּתַיָּא וכ"ה בירוש' ערלה רפ"א ד"ס סע"ג כגון אילין תותייא דלא אית בהון ממש] —

תת (= תּוּת בהבלעת הח' תחת תְּחוּת unterhalb, unten) בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בבהמה (חולין צ"ב סע"א) ורוביהו משתכחי בבי כנישתא דתותי אפתא פי' תחותי ח' מבלעת — (א"ב בשבת בפ' במה אשה ברפואות (שבת ס"ז.) וכי פסק ליה ליתיתיה[3]) וליפסקיה ובריש דפ' כל הזבחים שקבלו (זבחים י"ט רע"א) והוו מדלי המייניה ותתייה ניהליה[4]) פי' והשפיל למטה[5]). ותר"י (א') ויהי מבדיל בין מים למים (בראשית א', ו') ויהי מפריש ביני מוי עלאי לביני מוי תתאי). *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י שם ו', ט"ז תחתים: מדורין תַּתָּאִין, תרג' איוב ל"ח, כ"ה מיא תתאי. לדה"י ב' ו', י"ח ושמיא תתאי וחית נבלעת במקום תָּחְתַּאי וכן תּוֹתֵי במקום תְּחוֹתֵי תרג' ירוש' א' במד' כ"ה, א' מתותי פסיקייהון וכנ"ה בדרז"ל עיי"ע תחות וש"נ דוגמאות בהבלעת הח' ויש להוסיף סנהד' ל"ט. לעילאי.. לתתאי, תענית כ"ה: תהומא תתאה.. תהומא עילאה, פסחי' ח'. הא דמידליא הא דמיתתאי, ושם: עילאי.. תתאי, שם ע"ב. תתאי דתתייתא, שם ע"ד: לתתאי, ע"ו רע"א עילאה.. תתאה, ב"ק פ'. דמתתאי שקיה. מ"ק י': תתאי, ב"מ פ"ה סע"ב תותי. חולין ה' סע"ב קרמא מפסיק מתתאי, שם קי"ב. ודילמא תתאה מטא עילאה לא מטא. איכ"ר פ' רבתי (דה"י חד בר נש) זיל מנינן מעילא לתתא ומתתא לעילא וכו' — ב"ר ר"פ כ"ט לגי' רבינו בע' תתיה: אין תתיה אונקיא אחת וכו'] —

* תַּתִּיָּה (פי' כמו תחתיה וח' נבלעת) עיי' סוף ע' הקודם לזה וע' תתיה.

☞ **תּוֹתָב** (כל"ס תּוּתָּבָא מפעל יתב כמו תושב בל"מ Beisass) תרג' תושב (בראשית כ"ג, ד') עיי"ע תב קמא. *[אחי"ה שם הביא רבינו שן תותבת (שבת ס"ד:) ושייך לכאן ופי' רבינו עולה יפה עם פי' שני של רש"י ע"ש והרמב"ם פי' שן תותבת כגון מי שנפל לה שן ונותנת במקומה שן ממקום אחר ונקרא תותבת על שם שמתיישבת במקום השן הנופלת ונדחקת בהדוק וכן שן של זהב שניהם אסורין. ורבינו נסים פי' כפי' הירושלמי לפי שהוקשא לו קושיא לכל הפירושים שן תותבת הוא של עץ ושל זהב שניהם אסורין ע"כ בעק"ה. ובענין תרג' תושב עיי' לשמות י"ב, מ"ה תותבא ואגירא (תר"י א' דייור תותב ואגירא), לויקרא כ"ב, י' תותבא דכהנא והקבוץ תּוֹתָבִין תּוֹתָבַיָּא תרג' ויקרא כ"ה, מ"ה; מ"א י"ז, א'. ויק"ר ספי"ז במד"ר ספ"ז פתיחת' דאיכ"ר ס"פ כ"ב ד"ה ר' יהושע דסכנין ילק' ישעיה ר' ש"ב מהו בביאה (יחזק' ח', ה').. בייה בייה תותבא מפני מארי ביתא. והשם המופשט תּוֹתָבוּתָא וכ"ה בל"ס ובתרג' בראשית י"ז, ח'; כ"ח, ד'; ל"ז, א': מ"ז, ט' והקבוץ תר"י שם. וכן תּוֹתַבְתָּא תרג' יחז' ט"ז, ג'] —

---

[1]) בנו"ג כבירוש' הנ"ל כל דבר שדרכן ליאכל ואין דרך היוצא ממנו ליאכל נדר בו מותר ביוצא ממנו מה אית לך כגון אילין תותייא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל ברפו"ו בט"ס לגי. [3]) בנו"ג ליתתיה. [4]) בנו"ג והוה מדלי לי המיינאי ותיתייה ניהליה ובכ"י ש"ם ותתי ניהלי. [5]) וכ"ה בפירש"י בשבת הנ"ל ע"ש.

☞ תּוֹתָב (מע׳ הקודם ופי׳ שמלה אדוק בגוף anliegendes Kleid) תרג׳ שמלה (שמו׳ כ״ב, כ״ו) עיי״ע תב שני. *[אחי״ה והושאל לחלב האדוק ע״ג הדקין כשמלה בגוף עיי״ע תב ב׳ וש״נ. והקבוץ מן תּוֹתָבָא תרג׳ יהושע ט׳, י״ג תותבָנָא. ירו׳ שבת פ״ו ד״ז ע״ד סנבוטין: צובעין תּוֹתָבָן ודע כי גם בל״ע ثَوب פי׳ בגד ובל״א תותביתא ילק׳ איכ׳ סוף ר׳ תתרל״ו מאן דלביה מתנסי במאניה עביד תותביתא פי׳ מי שלבו מתנשא בכליו הוא עושה לו לבוש נאה].

* תּוֹתָבָה (פי׳ כמו תשובה ועוד מענה Rückkehr, Antwort) ירו׳ שביעי׳ ספ״ד דל״ה ע״ג עד כדון אית תותבה לעלמא דאתי. ירו׳ שבועו׳ פ״ג דל״ד רע״ג א״ר זירא כל יומוי דר׳ בא בר ממל לא אשכחנן תותבה ומן דדמך אשכחנן תותבה.

* תְּתוּבָא, תְּתוּבְתָּא (פי׳ א׳) כמו תשובה Busse, Rückkehr ב׳) מענה Entgegnung, Widerlegung) א׳) רק בתר״י עייע׳ לבראשי׳ ו׳ ג׳; י״ח, כ״א; לתהלי׳ צ׳, ב׳. וכן בדרז״ל ויק״ר פי״ג עביד תתובא, ושם פל״ה צריכין ישראל לחרובא עבדון תתובא. ב׳) ירו׳ חלה ספ״ג הדא דר׳ זירא תתובא על דר׳ בון ועוד עיי׳ תותבה. ירו׳ ר״ה פ״ה דנ״ו: הדא מן תתובתה דר׳ יצחק וכו׳. והוא הקבוץ ירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ד: כל אילין התובתה צ״ל תְּתוּבָתָה.

* תּוֹתָבוּתָא, תּוֹתַבְתָּא (וכ״ה בל״ס, Wohnort, Aufenthaltsort) עיי״ע תותב א׳.

תַּתְּיָה (לדעת רבינו = תחתיה ולדעת ר״ב מל״י עיי׳ בפני׳) בב״ר פ״ל (כ״ט) בריש אלה תולדות נח ימלט אי נקי (איוב כ״ב, ל׳) א״ר חנינא אין תתיה אונקיא אחת ביד נח. פי׳ פחות מאונקיאה אחת היתה ביד נח מזכיות תתיה תחת כלומ׳ למטה מאונקיא וח׳ מובלעת. ור׳ משה כלפו ז״ל [1]) היה אומר און תיניה [2]) אונקיא היה ביד נח פי׳ שתי אונקיות און היה ביד נח. — (א״ב פי׳ בל״י יונק ועויל ופי׳ אין אחד כלומ׳ ימלט יונק וילד אחד ומפרש בנוטריקון אינקי אחד יונק וחוזר ומפרש אינקי מל׳ אונקיא) *[אחי״ה ראיתי את הלחץ ואת הדחק בפי׳ ר״ב (והוא כיון על ל״י τυτθός יונק) יען כן פירישתי על פי גי׳ שאי׳ לפנינו אינוניתא אונקיא אחת וכו׳ בע׳ אינוניתא ע״ש בח״א. ק״נ ורבינו היתה לו גי׳ אחרת במקום אינוניתא: אין תתיה וכ״ה במדרש הגדול כ״י נח אין תתיה אונקיאה אחת היתה ביד נח והיא הכריעתו לזכות. ועיי׳ מ״כ שהביא הערוך ופי׳ גי׳ ופי׳ ר״מ כלפו. אבל עתה מצאתי בכ״י ב״ר המונח באוצר העקד בפאריז הגי׳ אשר היה מקור לגי׳ רבינו וז״ל איגתתיה אוקיא אחת היה ביד נח ונ״ל שפי׳ ὀγδοάτη οὐγκία שמינית של אונקיא של און היתה ביד נח ופי׳ אי נקי (כמו אי כבוד ש״א ד׳, כ״א) כלומ׳ אין נקי שהיה און מה בכך ביד נח ועוד דרש אי נקי בתיבה אחת אונקיא Unze וזה כפתור ופרח] —

תתר (= תּוֹתָרֵי נ״ל מל״פ تاتوره חבלים וכבלים לקשור רגלי הבהמה Fussfesseln für das Vieh) כפ׳ בהמה יוצאה זכרים יוצאין לבובים (שבת נ״ב: במשנ׳) גמר׳ (שם נ״ג:) מאי לבובין אמר רב הונא תותרי פי׳ רב האי ז״ל תותרי אמרו [3]) שעושין לו חבלים וקושרין (אל) [וצ״ל על] רגליו [4]) זו מזו כדי שיתקרבו פסיעותיו זו לזו ולא יתרחקו ויבא לידי ריצה ומן הכי מפיק ליה מלשון קירוב [5]). פ״א "סמרטוטין של רקמה ושל משי שמייפין בה את הבהמה" [6]). פ״א תותרי קשורין שנים שנים בלעז אקופל״טי. *[אחי״ה בלאי״ט accoppulato vereinigt, כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וק״ט ודפ״ר, ובכ״י ה״ב אקפולטי ובדפ״ע אקופייטי וצ״ל אקופלטו וכן פירש״י תותרי קופלא (copula) שמחברין אותם בקשר שנים שנים שלא יברחו ע״כ וא״כ עולה יפה עם פ״א האחרון שבערוך. ודע כי פי׳ רה״ג יש לו חבר בל״פ אבל לפי׳ ר״ח לא מצאתי גזרה נכונה. ודע כי בל״ע ترى פי׳ זה אחר זה יחדיו ידובקו וזו ראיה לפי׳ פ״א אחרון שבערוך] —

תתר (= תּוֹתָרֵי die schlechten Bestandtheile der Wolle) בפ׳ איזהו נשך בגמ׳ אין מושיבין (ב״מ ס״ח:) כי פליגי בנסיובי ותותרי פי׳ "הצמר שעל הירכים שגללי הצאן מסתבכין בו בשעה

---

[1]) עיי׳ מבוא ח״א XV ובכ״י ק״ט וה״ב ורי משה כלפי ובכ״י ב״ר ור׳ גרשום כלפי זצ״ל. [2]) כ״ה נכון בדפ״ר ובשדפו״נ בט״ס תניח ובדפ׳ אמ׳ תתניה ובכ״י ק״ט תתיה אבל אז מה חילוק בין פי׳ ראשון ובין גי׳ ר״מ כלפו. [3]) כ״ה נכון באו״ז הל׳ שבת סי׳ פ״ג ס״ק ג׳ ובדפ״ע אמ׳. [4]) באו״ז על רגליו וגי׳ אל אי׳ בכ״י ק״ט ודפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״נ בט״ס את. [5]) וכ״ה באו״ז שם בשם רה״ג שבע׳ הזה ומתוך דברי רה״ג אלה כתב האו״ז שם סק״ז אינו יודע לפרש מה טעם עקוד ורגול לא תצא דמה שייך כאן דילמא אתי לאתויי ע״כ וכן בחי׳ המאירי בסוגיין דעקוד ורגול כתב כן. [6]) כ״ה בפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא וזה כפי׳ הרי״ף והרמב״ם והרא״ש.

שיוצא הרעי מן (החלוחלת) [צ״ל החלחולת] [1] והרועין ת מ י ד [2] גוזזין אותו הצמר כדי שלא יהו הגללין נתלין [3] בו. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח שכשט״מ. והראב״ד פי׳ תותי ריעי ויותר נ״ל פירש״י וז״ל ותותרי שטיפת ומריטת הרחלים תותרי תרג׳ של נושרין דנתרי ע״י שטיפה ומריטה ע״כ] —

תתר (= תַּתְרָנִית נ״ל מל״ע فَتِيْرَة תנוך החוטם חמבדיל שני אנפי החוטם Scheidewand der Nase ומזה התואר תתרנית מי שיש לו מיצר בחוטמו (verengt in der Nase בפ׳ מי שמת בגמ׳ השולח סבלונות (ב״ב קמ״ו סע״א) מעשה באדם שאמרו לו אשתו תתרנית היא פי׳ הולי החוטם יש לה שאינה יכולה להריח. *[אחי״ה ובנו״ג תותרנית אבל בפי׳ רגמ״ה אי׳ כגי׳ הערוך תתרנית ופי׳ מטומטמת [4] שאינה מריח שום ריח וכו׳ וזו ראיה לפי׳ גזרת המלה מל״ע הנ״ל] —

תתר (= תִּיתוּרָא פי׳ גשר Brücke מל״ע تواتر (das Verbinden des Einen mit d. Anderen בפ׳ לא יחפור בגמ׳ חנות (ב״ב כ״א.) ואי איכא תיתורא ממטינן. בס״ג דפ׳ אין בין המודר (נדרים מ״א.) מטא תיתורא אסטויט [5]. בפ׳ הקומץ בגמ׳ ארבע פרשיות (מנחות ל״ה.) אמר רב חננאל אמר רב תיתורא דתפילי הלכה למשה מסיני פי׳ לאחר שהניח ארבע פרשיות בארבע בתים כדי שלא יפלו לחוץ עושה תפירה אחת מלמטה על פני כל הבתים כעין גשר. *[אחי״ה וכן פירש״י תיתורא גשר וע״ש היטב ותיתורא הוא כמו מעברתא דתפילי עיי״ע מעבר וש״נ התוספו׳ במנחות שפי׳ כפי׳ הערוך. ור׳ אליקים פי׳ אית דאמרי דהיינו נמי תיתורא דהוי כגשר דמקרי מעברתא ואית דאמרי דהיינו אותה תפירה שתופר בה השפה לשום שם הרצועה עיי׳ או״ז הלכ׳ תפילין סי׳ תקס״ב ובסי׳ תקס״א הביא בשם ר׳ אליקים פי׳ תיתורא כדאי׳ בערוך. ע״א תיתורא היינו שתופר סביב מלמטה כריבוע שעושה שבולט באמצע כעין מושב הבית שבולט באמצע עכ״ל. ורבינו שמחה פי׳ תיתורא כופלין עור מרובע ועושה נקב בכפל העליון מרובע כמדת ד׳ בתים ומכנים הד׳ בתים באותו נקב ומכסה בכפל התחתון תחתיהן של בתים הפיות ומחבר הבתים בין אותם כפלים בתפר מרובע . . . ואותו עור כפול שמו תיתורא ע״כ. ואולי לפי זה נוכל להמציא המלה מל״י διττός כפול ומצאתי בעיקרי התלמוד וז״ל ואני לא ראיתי לסופרים זה שאמר הערוך כיון שמהדקים אותם בטוב ואח״כ ישימו מושב העור תחתיהן ותופרין אותו. ורב אלפס קרא תיתורא לרצועה שנותנים על הבית של יד למעלה כעין גשר ולא נהירא לרא״ש כי תיתורא ומעברתא שייך בשל יד ובשל ראש ע״כ] —

---

[1]) בפיי ר״ח חחלחולת וכצ״ל בערוך. [2]) כ״ה נכון בכ״י ובעיקרי התלמוד ובפיי ר״ח אבל בדפ״ע לי׳ [3]) כ״ה בכ״י ערוך ובפיי ר״ח אבל בדפ״ע תלויין. [4]) בש״ס ווילנא אשר נדפס שם הפי׳ מתוך כ״י שלי אי׳ בטעות תותרנית מטומטרית. [5]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע אסטיוט ועיי״ע אסטיוט בח״א, קס״ח ומ״ש.

אחרית דבר.[1]

שני השירים שכתב רבינו בעל הערוך באחרית ספרו.

I.

נצח סלה ועד[2]) יתאדר[3]) בפי כל הבריות מבורך וברוך
תוקף ואון[4]) ברחמיו[5]) עיצמני[6]) לערוך ולפרט בסדר[7]) ספר הערוך[8])
נוראות בעשותו לא[9]) אקוה עד נחסל להשלימני[10]) בלי מירוך[11])
ברוב חסדיו בבא[12]) לטהר מסייעין סייעני ואמצני[13]) בלי פירוך[14])
יגעתי עבור[15]) תיבות הקשות דיבור[16]) עם דיגומו[17]) היות כרוך[18])
ריגוגי[19]) הושלם בששי[20]) בתשעה עשר לירח בוזה מנבזה דרוך[21])

אחרי״ה שני המדכרות האלה הנמצאים בסוף ספר הערוך כדפוס ראשון היו ככר נגד עיניו של בעל שלשלת הקבלה (עיי׳ למטה בהערה 20) ושיר הראשון אי׳ ג״כ ככ״י ערוך וויען א׳, כ׳, ל״ד וה״ב ונדפס במ״ע גייגער ח״ג 279 בהשוית הגירסאות מכ״י ו״ו ול״ד ונדפסו שני השירים יחד כמ״ע, פראנקעל ח״ד 359 ונמצא עליהן קצת פירוש מאת הרב שי״ר ז״ל במ״ע השחר שנה ב׳ צד 26 ומאת רשז״ח האלבערשטאם בתחלת ספר הגיון שלמה לר״ש באמבערגער, וכראש המכוא לספרי ערוך השלם וכמ״ע נייציים לר״ש סאנטא וויען שנת 1878 סי׳ כ״א וכ״ב פירשתי כמה וכמה ענינים ועל קצתם חורט אני בזה ועל קצתם השיג ידידי ד״ר גידעמאן במ״ע גרעטץ חכ״ז 282 והלאה. והחי׳ ר״י רייפמאן חיבר על שני המדכרות האלה מאמר מיוחד (באוצר טוב שנת תרל״ט ה״ה מאגאציען לה׳ בערלינער) וקוראו בשם אחרית דבר מבלי שהזכירני. וזה החכם הרבה פעמים כיוון לאמת אבל כמה פעמים השערותיו תלויות בשער וכל אלה הבאתי בכור הכחינה בההערות הכאות. [2]) כ״ה בדפ״ר וככ״י ערוך ל״ד ה״ב וויען ב׳ אבל בכ״י ו״ו א׳ ללא נכון ועוז. [3]) בכ״י ו״ו א׳ ללא נכון יתאזר וצ״ל יתאדר כדאי׳ בשאר כ״י ודפ״ר. [4]) בכ״י ו״ו ב׳ ועוז וצ״ל ואון כדאי׳ בשאר כ״י ודפ״ר. [5]) כ״ה נכון בדפ״ר וככ״י חוץ מכ״י ו״ו א׳ ושם חסרה המלה והחסרון מוכח כי כל שורה ושורה של שיר א׳ היא בעלת תשע מלין וכלי מלת ברחמיו תהיה רק שמונה. [6]) כ״ה בכ״י ל״ד ובכ״י ו״ו א׳ וכ׳ וה״ב עצמני ובדפ״ר חזקני והחי׳ רייפמאן תקן ללא צורך אזרני. [7]) בכ״י ל״ד וה״ב כסדר. [8]) בכ״י ה״ב אי׳ עוד: „ ישמח הכותב ויגל הקורא (ר״ת יהוה) א״ס“ והיא מהוספת המעתיק. [9]) כ״ה בכ״י ה״ב (ככמקרא ישעי׳ ס״ד, ב׳ ועיי׳ פירש״י) ושיעורו: נוראות שעשית עמדי לא הייתי מקוה עד שנגמר ונשלם ספר הערוך, ובדפ״ר ובשאר כ״י לו נקוה! [10]) כ״ה בכ״י ו״ו כ׳ וכשאר כ״י ודפ״ר להחלימי. [11]) כ״ה ככ״י ל״ד ובדפ״ר ומתאים עם פירוך שכחרוז הבא, וככ״י ו״ו וה״כ מרוך, ורכינו היה בונה השם המופשט מירוך מן מרך (ויק׳ כ״ו, ל״ו). [12]) כ״ה בדפ״ר וככ״י ו״ו ב׳ בהבא ובכ״י ה״ב כל כא ובכ״י ל״ד כלבא (בתיבה אחת) וככ״י וו׳ א׳ כל בט וצ״ל כל בא ומלת כל מיותרת כי אז תכיל השורה עשר מלות, ושיעורו כמאמר רז״ל (שבת ק״ד.) בא לטהר מסייעין אותו. [13]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י סייעי ואמצי (ואימצי). [14]) על משקל מירוך (הערה י״א) ופי׳ כמו פריכה פי׳ שכרון עיי״ע פרך א׳. [15]) כ״ה בכ״י ל״ד אבל כשאר כ״י ודפ״ר צכור (ציבור). [16]) כ״ה ככ״י ל״ד ה״כ ו״ו א׳ ודפ״ר אבל בכ״י ו״ו ב׳ כט״ס חיבור. [17]) כ״ה ככ״י ו״ו א׳ ודפ״ר אבל בכ״י ו״ו ב׳ רגוביו ובכ״י ה״כ רגומיו וצ״ל דיגומו ר״ל שבכל דיכור ומלה נוספו לו כמה דוגמאות ועיי״ע דגם א׳. [18]) פי׳ כרוך קשור וככ״י ו״ו כ׳ ובהעתקת רז״פ כמ״ע שלו (ח״ד 359) בט״ס ברוך. [19]) פי׳ ריגוגי (מע׳ רג א׳) תאותי ובכ״י ל״ד ריגונו ובכ״י ו״ו א׳ רגני וצ״ל ריגוגי וכדאי׳ בדפ״ר כ״י ו״ו ב׳ וה״ב. [20]) בדפ״ר וכ״י א׳ בשלישי וכן מעיד בעל שלשלת הקבלה וז״ל בא לידי ספר הערוך כו׳ ישן נושן עם שני שירים אחרים שחבר זה הגאון [רכנו נתן בעל הערוך הנ״ל] המגיד שהשלים זה החבור בט״ו לירח ג׳ שנת דתתס״ה (?) ליצירה שהוא אלף ל״ג לחרבן ואלף ת״ג למנין שטרות וכו׳. וטעה להשוב שהוא הירח השלישי ולא הוא כי אם בשלישי בשבת וכתב רש״ל ראפופורט (במ״ע השחר הנ״ל) וז״ל אפס כי נראה לי שצריך להגיה בששי במקום שלישי כי ט״ו באדר היה ביום ו׳ גם בשנת תתס״ה וגם כשנת תתס״א ע״כ וכן הגיה לנכון רייפ״מ. [21]) ברור שהוא הודש אדר כי מרדכי הנבזה בעיני המן דרך על

בשנת ד"א[22]) תתס"א[23]) ליצירה ל"ג[24]) ואלף[25]) לחרבן בית קודש החרוך[26])
יתג[27]) ואלף למניין שטרות לעם כבש לפני גוזזו[28]) סרוך[29])
ימי שנות[30]) פשיטת[31]) סררות[32]) חוקקי[33]) גדף[34]) בקרן[35]) (?) [צ"ל בקרי] מושכי קרוך[36])'
חיל כהגבירי[37]) בזה כן יגבירני[38]) ללמוד וללמד נוולי[39]) (וארוך) [הארוך].[40])
יחליף כוחי לשמור ולעשות פקודיו[41]) לבן[42]) ירוץ מגדל כרוך[43])
אכן[44]) פעולתי לבוראי לחדותי[45]) בקיבוץ משולחים בלא ספר תירוך[46])

בוזהו עיי' מגילי ט"ז. [22]) כ"ה כדפ"ר ובכ"י רק ד' ובין כך ובין כך אינו נחשב המספר למנין (עיי' הערה 46 בשיר השני) וא"כ גם זה החרוז כעָל תשע מלות. [23]) בדפ"ר אי' תתס"ה וכלישון בעל השלשלת אכל כבר העיר בעל סדר הדורות שצ"ל תתס"א. ועיי' ערך מלין צד 75 ובתולדות ר"ן הערה נ"ט ובאמת ככ"י ו"ו א' וכ ל"ד וה"ב אי' לנכון תתס"א. (וכ"ה בערוך כ"י בודליאני וז"ל: ובימי ר"נ איש רומי אשר סידר את ספר הערוך וסיימו בתתס"א לפרט (עיי' מ"ע פראנקעל 468, 1886). [24]) בתולדות ר"נ בהערה הנ"ל כתב רש"ל ראפופורט אלף ל"ג לחרבן ואלף תי"ג לשטרות שוין להשכון ד"א תתס"א ליצירה ע"כ אבל לפע"ד המנינים האלה אינם מכריעים על האחד כי החרבן נפל בטי כאב בשנת 70 למספרם כידוע ואם נוסיף לזה מנין ל"ג ואלף אז נמצא 1103 אכל אם נגיה (כמו שהעירני החי' ווילנער) ל"א ואלף הכל נכון ואז עולה יפה עם החשבון 1101. ובענין מנין שטרות ידוע כי לרוב אנו חושבים ג"א תמ"ח עד התחלת השטרות עיי' היטב מ"ש בעל ערך מלין צד 75 וא"כ אם נוסיף ית"ג ואלף למנין ג"א תמ"ח נמצא תתס"א וזה נגד חקירת רש"ל ראפופורט שכתב כתולדי' ר"נ הערה 26 והערה 59 שבעל הערוך נמשך אחרי רס"ג ודעמיה שמתחילים שנת השטרות מן ג"א תמ"ט. [25]) בכ"י ו"ו א' וב' נשמטה כטעות זו המלה. [26]) כ"ה כדפ"ר ככ"י ל"ד, ה"כ ו"ו כ' וכצ"ל ככ"י ו"ו א' תחת כית קודשה הרוך והריפ"מ הגיה ללא צורך הארוך כאשר ארכו ימי בית שני כי שנה מימי בית ראשון (ב"ב ג' סע"א). [27]) והוא כמו תי"ג וְשִׁנָה ככה בעבור שצריך לו לאות יוד בתחלת החרוז. [28]) כ"ה נכון בדפ"ר וכן צ"ל בכ"י ל"ד ושם אי' גוזו ובכ"י ה"ב וכ"י ו"ו א' גוזז. [29]) כ"ה נכון בדפ"ר והוא כלישון הש"ס (ב"ב פ"ו:) שאני כהמה דסרכא ובכ"י הגי' פרוך וגם לזה יש פתרון שפי' פרך ענין אילום (עיי' ירו' חגיגי פ"ב דע"ז ע"ג תאלמנה יתהרשן יתפרכן ישתתקן) וכיוון רבינו על הפסוק (ישעי' נ"ג, ז') וכרחל לפני גוזזיה נאלמה. והריפ"מ הגיה ללא צורך: ערוך והכוונה לפי דעתו למנין שטרות הערוך ונהוג לעם ישראל ע"כ והנכון כי פרוך הוא תואר לעם הנאלם (או כגי' דפ"ר הסרוך פי' האדוק) ככבש לפני גוזזו. [30]) כ"ה בדפ"ר וכ"י ה"ב ול"ד אכל בכ"י ו"ו א' ימי שנים ובכ"י ו"ו ב' ימות שנות. [31]) כ"ה כדפ"ר ובכ"י ה"כ ול"ד פשיטות ובכ"י ו"ו א' וכ' פשוטות. [32]) כ"ה בדפ"ר וכצ"ל ככ"י ו"ו א' וב' וה"כ במקום סדרות וצ"ל כשני רישין והוא כמו סררותא דמתא (קידוש' ע"ו:) סררותיה דמר (פסחי' ק"ד:) פי' ממשלה ובכ"י ל"ד הגי' מרדות וגם זה נכון עיי' בסמוך. [33]) כ"ה בדפ"ר וכ"י ו"ו א' וה"כ ול"ד אכל בכ"י ו"ו ב' חקקי. [34]) כ"ה נכון בכ"י ל"ד, ובדפ"ר ככ"י ה"ב גרף, וכ"י ו"ו א' גרה, וכ"י ו"ו ב' גרה. [35]) לי' בכ"י ו"ו א' ובשאר כ"י ודפ"ר אי' בקרן ולפי מ"ש בההערה הכאה צ"ל בקרי. [36]) בתחלה הייתי סבור שהוא carruca עגלה עיי"ע קרכין ורציתי לומר כדעת הריפ"מ שכונת הטור הזה כי מנין השטרות שהוזכר בטור שלפניו החל מעת התפשטות מלכות היונים אשר גזרו עלינו להקוק גדופים על ה' בקרני השורים המושכים את העגלה עיי' ב"ר פ"ב ירו' חגיגי' פ"ב דע"ז ע"ד ויעויין בב"ר פט"ז פמ"ד ויק"ר פי"ג ופט"ו תנחומי' תזריע סי' י"א וחשך זה מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל כגזירותיהן שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל ע"כ (ועיי' פיוט ליוצר לשבת שני של חנוכה). ואחר עיון חזרתי מזה כי לאפושי דיכורא למה ליה למה האריך רבינו כל כך כענין מנין שטרות בשני טורין ולמה לא הביא ג"כ מנין מספרם הנהוג היינו מספר הנוצרים אחרי שדק להביא שארי מנינים והוא מנין שני יצירה, חרכן ושטרות? אי לזאת שמחתי כמוצא שלל רב לשמוע מאת אדוני מורי חמי ד"ר בעטטעל־היים זצ"ל כי באמת רכינו חש למנין הנוצרים כזה הטור ואם נגיה תחת בקרן: בְּקָרֵי (מל"מ ויק' ל"ג, כ"ג והלאה). אז תיכות „גְדֹף בְּקָרֵי מוֹשְׁכֵי קָרוּךְ" הם ממש גימטריא 1101 (עיי' לעיל הערה 24) והוא דתתס"א ליצירה ל"א ואלף להרבן תי"ג ואלף לשטרות, ופי' פשיטת סררות כמו סרי סוררים ופי' מושכי קרוך (= crux צלם) הם הנושאים צלם היינו נוצרים. [37]) כ"ה בכ"י ל"ד ודפ"ר, וכשאר כ"י בהגבירי. [38]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י יגכירי. [39]) כדפ"ר בו לי (והריפ"מ טעה לציין בו לו) בכ"י ו"ו א' כוולי וכ"ה בכ"י ל"ד וצ"ל נוולי וכדאי' ככ"י ו"ו ב' וה"ב ועיי"ע נול כי שפי' ארג והשם נוולא וכל"ס נַוְלָא אריגה ומסכת עיי' פשיטי' הסורי' לישעי' ל"ה, י"כ ותרגי' שם וכונתו כן יגבירני ללמוד וללמד נוולי הארוך פי' מסכתי ואריגתי הארוכה היינו ספרו הערוך ועיי"ע מסכת ומ"ש כי גם כדרז"ל החבור נקרא מסכת כמו אצל הפרסיים naçka (נוסחא ע"ש) — והריפ"מ הגיה במקום כו לי וארוך: בלי להאריך כמאמרם (פסחים ג':) לעולם ישנה אדם תלמידו דרך קצרה, אכל מה יעשה עם הגי' נוולי? [40]) כצ"ל או אולי צ"ל הערוך ור"ל מסכתי וחיכורי: הערוך. [41]) בכ"י ו"ו א' חסר בטעות ובלי זאת המלה הטור יכיל רק שמנה תיבות. [42]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ב' וצריך לנקדו לְבֵן עיי' ההערה הבאה וככ"י ו"ו א' ול"ד לבי וככ"י ה"כ ודפ"ר לכו וצ"ל לכן. [43]) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"י ל"ד וה"ב וכצ"ל ככ"י ו"ו א' כמקום כרוך, וכרוך הוא תרגי' בְּצוּר עיי"ע כְּרַךְ (ח"ה, שכ"ב) וכונתו לשמור ולעשות פקודיו לְבֵן היינו לטובת הגאה של אדם הרץ במגדל כצור וכענין שכתוב (משלי י"ח, י') מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב, והריפ"מ הגיה לבל ירוץ וכתב מה שכתכ. [44]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ה"ב אבל ובשאר כ"י בט"ס אבן. [45]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו א' ול"ד פי' לשמחתי ובכ"י ו"ו ב' לחרותי ובכ"י ה"ב לחלתי ובדפ"ר לחקותי ועיי' ההערה הבאה. [46]) כ"ה גדפ"ר וכ"י ה"ב ו"ו ב' ול"ד, ובכ"י ו"ו א' בלי יו"ד תרוך וצ"ל תירוך פי' ספר כריתות כמו בתרג' הירו' (דברים כ"ד,

למען (ייחוד[47]) שם קדשו ימהר להכחיד זובחי[48]) לאין במו[49]) צירוך[50])
חיש יחיש להעלותינו[51]) אכר באין עיוף[52]) וכישול[53]) וניתוק[54]) שרוך
זקוף יזקוף[55]) כפופים למכת[56]) מחוצים ולחוצים[57]) ירבה תירוף[58]) וארוך[59])
קרננו ירום בכבוד בכת[60]) שלישית יזכינו להשתעשע[61]) בעולם ארוך

(1)II.

נדר[2]) נדרתי לאל[3]) ושילמתי[4]) כהוגן וכשורה
תרנגה שפתי כי לך אזמרה ואשירה[5])
ניב מוצא שפתי חיל בזירזתני[6]) לנטורה[7])

א׳) להעתקת ספר תירוכין וכיון לישעי׳ נ׳ א׳ אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה. ושעור הטור אכן פעולתי (הערוך) לבוראי להדותי פיי לשמחני בקרב ישראל המשלחים בלי ספר כריתות כלומ׳ המפוזרים בגלות ואולי במקום לחקותי ברפ״ד צ״ל להגות היינו ללמוד וללמד את הערוך בקיבוץ ישראל המפוזרים בגלות או לחקותו פי׳ לעשות הערוך קבוע בין ישראל וכענין שכתוב (ישעי׳ ל׳, ח׳) כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון לעד עד עולם. והריפ״מ הגיה ללא נכון: אכן פלילתי לבוראי לחיותי. [47]) יש למחוק שלא יכלכל הטור עשר תיבות. [48]) ויותר נכון בקו: זוכחיי היינו זובחים. [49]) בכ״י ל״ד והי״כ כמו ובדפ״ר במ׳ וכ״ה בכ״י ו״ו ובכ״י ב׳ בניו. [50]) כ״ה נבון בכ״י ו״ו ב׳ ול״ד וה״ב, ובכ״י ו״ו א׳ ודפ״ר צרוך ותרג׳ יזבחו לשדים לא אלוה (דברים ל״ב, י״ז) דבחו לשדין דלית בהון צורך. [51]) בכ״י ו״ו אי לה עלותינו וצ״ל כבדפ״ר ושאר כ״י להעלותינו על שם (ישעי׳ מ׳ ל״א) יעלו אכר כנשרים. [52]) כ״ה בכ״י ו״ו אי ובי ול״ד ודפ״ר, ובכ״י ה״ב בט״ס ענוף. [53]) כ״ה נכון בכ״י ל״ד וה״ב, ובכ״י ו״ו אי כושל ובד״ר כשל וצ״ל כישול כמשקל עיוף. [54]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ובי ול״ד ודפ״ר וכצ״ל בכ״י ה״ב ונתוק וצ״ל וְנִתּוּק וכיון לפסוק (ישעי׳ ה׳ כ״ד) אין עיף ואין כושל ולא נתק שרוך נעליו. ורבינו בונה שמות מופשטים כישול עיוף ניתוק. [55]) כ״ה ברפ״ד וככ״י חוץ מכ״י ו״ו אי ושם זוקף יזקוף. [56]) בכ״י ו״ו אי למנת וצ״ל למכת כדאיי בשאר כ״י ודפ״ר. [57]) ליי בכ״י ו״ו אי. [58]) כ״ה בכ״י ו״ו אי וכדפ״ר וכ״י ה״ב תרוף והוא כמו תרופה (יחזקי מ״ז, י״ב) וכן וארוך קצור מן ארובה (ירמיי ל׳, י״ז). [59]) עיי׳ ההערה הקודמת וכן פיי הריפ״מ. [60]) בכ״י ל״ד בבת וכ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ר לנכון בכת שלישי וצ״ל שלישית וכצ״ל בכ״י ו״ו ב׳ תחת כבת שלישית: בכת שלישית וכ״ה בכ״י ו״ו אי וכיון לחגיגי י״ד: אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם מזומנין לכת שלישית ע״ש פירש״י ורש״ל בהשחר הנ״ל, והריפ״מ הגיה: לבית שלישי. [61]) כ״ה נכון בכ״י ל״ד, ה״ב, ו״ו ב׳ ובכ״י ו״ו אי להשתעשע וצ״ל להשתעשע ובדפ״ר שישתעשע וצ״ל שנשתעשע.

אחי״ה [1]) השיר הזה נדפס מדפי ראשון במ״ע פראנקעל (ח״ד 360) בקצת טעיות וכ״ה בדפ״ר באוצר ספרי עדת עמנואל בנויירק (וכעת כעקד ספרים של Columbia College). ודע כי בכ״י ל״ד אחר הסיום של שיר ראשון יש הוספה כזו: „נדר נדרתי לאל ושילמתי כהוגן וכשורה ניב מוצא שפתי חיל כזירזתני לנטורה יתירות וחסירות פתוח וסתום כלי תמודה״ הרי שסופר העתיק הטור הראשון השלישי והחמישי והתרשל עד כי החדיל להעתיק כל השיר הארוך וכן לא הועתק השיר השני לא בכ״י ו״ו אי ובי וה״ב. וחבל על דאבדן. וגם בכ״י קאהוט לי׳ ואי׳ תחת זה כסוף אות תיו כזה״ל: נשלם ספר ערוך תהלה לאל בדוך ושולחנו לכל ערוך ובו הענין מוצא בכל אשר הוא רוצה תיבות קלות וחמודות ממשניות והגדות וגמרות וכמה פירושין נמצאו בו וחכמות גדולות בקרבו.

שכל האדם יהשף — בדברים שלש בתבונות:
אם בכתיבות גם כשליחות — השלש היא המתנות:
בכתב אמת מורה שכלו — טוב שכל יקד מהונות:
שליח מודה הכמתו — אם לחשות גם לענות:
המתן אות על נדבתו — נדיב מימיו נאמנות:

[2]) השיר הזה משפטו להיות כראש הספר כעין הקדמה ובפרט שסוף החרוזים „מה ששמעתי וראיתי וסברתי בערך לשמרה״ וכוי הוא כעין התנצלות שלא יחשדוהו כי פירושיו גנובים הם על ידו עיי׳ מ״ש במבוא בח״א צד IV יען כן מן הראוי להעתיקו בפתח הספר כדרך הקדמה אבל הסופרים הנמהרים דלגו השיר הארוך הזה אולי גם מחסרון ידיעת הלשון שבשיר שנהג בככידות. וקצת פירוש תראה במבוא הנ״ל וקצת במ״ע השחר הנ״ל וכולו מבואר ע״י הריפ״מ במ״ע הנ״ל בפי דרכו כמו שתראה למטה בההערות הן לחסד והן לשבט. כל טור וטור כעל שש תיבות, והתיבות הנקשרות במקיף נחשבו כתיבה אחת כמו ויחי־עוד, מה־רב. ובעל השלשלת הקבלה ראה גם השיר השני אך שגה ברואה עיי׳ הערה 21). [3]) נשמט בטעות בהעתקת הריפ״מ כי אז יכיל הטור רק חמש תיבות. [4]) רבינו כתב (כמו לרוב פעמים בספרו הערוך וכדרך הסופרים האיטלקיים) בכתיבה מלאה ולא עשה יפה הריפ״מ לשנות פני השיר בהסרת המלואים משני השירים אף אם הם זרים לרוח קוראי זמננו. [5]) בהעתקת רשד״ל (במ״ע השחר הנ״ל) אשירה ואזמרה ונכון כבדפ״ר אזמרה ואשירה להשוות ג׳ אותיות האחרונות שבחרוז עם סוף המלה שבחרוז הקודמת (כשורה) עיי׳ רש״ל ראפופורט שם, וכיון על הפסוק (תהלים ע״א, כ״ג). [6]) הריפ״מ הגיה ללא צורך: אזרני. וכונת הטור: תרנגה שפתי על אשר זרזתני בחיל לשמור ניב ומוצא שפתי לכתוב ס״ת והוא הנדר שנדר. [7]) בדפ״ר לנטידה וצ״ל כמו בכ״י ל״ד

בתגין וזיונין[8]) (כדתתגא[9]) [צ"ל כדת תגא, או: כדתניא] להדר ספר תורה
יתירות וחסירות פתוח וסתום[10]) בלי תמורה
ריש שיטה לסדור וחצי בדקדוק להיאמרה[11])
ביד שמואל הסופר מן טרנטו[12]) העירה
יפוי[13]) ממפחת ושושיפא[14]) ביד רחל הצעירה.

יגוני[16]) הורב[17]) בארבעה שחינני[18]) אזור בגבורה
חוצבי [צ"ל חוּצָבוּ] סימני אב המון ילדים [19]) להגבירה[20])
ילדים (סימני) [צ"ל סוּמָנוּ] יחי ראובן[21]) ויחי־עוד[22]) להישמרה
אותתו[23]) ילד ילד[24]) מה־רב טובך[25]) להיטמרה[26])
לריק הסימנין[27]) ואחד לא נתקיים בגמירה
שוכלתי[28]) מהם ורוחי חובלה עליהם להיצמרה[29])
ראשון היה בשלשים יום י ח י א ל נקרא[30])
השני ב נ י מ י ן כבשמונה שנים נותן בנקרה[31])
השלישי ש ב ת י בן שלש הכנסתיו לקבורה
הרביעי לא זכיתי למוהלו[32]) ונפשי שבורה

הנ"ל (בהערה 1) לנטורה להשותה עם „תורה" של חרוז הבא. [8]) בדפ"ר בט"ס וזיזינין צ"ל וזיונין עיי"ע זיון (ח"ג, רפ"ו) פי' הרור וכתור של אותיות שעטנ"ז ג"ץ. [9]) כ"ה בהעתקת רשר"ל ורש"ל ראפופורט (במ"ע הנ"ל) הגיה כדת תגא וכיון למאמר רבא (מנחו' כ"ט: הובא בע' זיון) אבל אז מלה אחת יתירה ומזה הטעם נ"ל להגיה כרתניא עיי' שבת קל"ג: דתניא זה אלי ואנוהו וכו' ע"ש ובדפ"ר אי' כד דתנא וצ"ל כדתניא. [10]) עיי' בצורת פתוחה וצורה סתומה ב"י לטור יו"ד סי' רע"ה. [11]) שם ובש"ע שם ס"ק ב'. [12]) או עיר Taranto או עיר Otranto ועיי' ספר הישר לר"ת ע"ר וערציעהונגסוועזען להי' גידעמאן ח"ב י"ז. [13]) השם המופשט עיי"ע יפה והריפ"מ הגיה ללא צורך יָפְיוֹ. [14]) עיי"ע ששפה תרגי' המעטפות, השמלה, אדרת: שושיפא. [15]) אינה בתו כי מטור „שוכלתי מהם" וכו' נראה שלא נשאר לרבינו גם בת עיי' רש"ל במ"ע השחר. [16]) ענין חרש, לכן הפררתי בין הדבקים ע"י קוים. [17]) פי' יגוני נתרבה ע"י מות ארבעת הילדים אשר חנני ה' בהם. הורב (בדפ"ר בט"ס חורב) הוא במשקל הוגר. [18]) כ"ה ברפ"ר ובהעתקת הריפ"מ בטעות חונגי וראוי להיות שחֲנָּנִי בקל. [19]) רש"ל ראפ' במ"ע הנ"ל נרחק לפרש וז"ל סימני כמו שימני מל' אשימנו לאב והיו כותבין סמ"ך במקום שי"ן שמאלית אף במלות שלא נמצא כן מתלמוד וכו', והריפ"מ הגיה חוּצְבוּ ופי' כמו המחצבת רהב (ישעי' נ"א, ט') המתורגם תברית גברא ע"כ ולי נראה שהוא מל"מ (שם א') הביטו אל צור הצבתם כלומר חוּצָבוּ היינו נהקקים היו הסימנים להיות סימני אב המון ילדים ואם גם נותנו לילדים סימנים טובים לציינם בפסוקים להועיל להם לגדלם על ברכי התורה ולהצילם מעין הרע וכדומה כעין סגולה ועיי' רש"י חולי' צ"ה: ר"ה בינוקא וכן דרשו רז"ל הציבי לך ציונים (ירמי' נ"א, כ') בענין סימנים עירו' נ"ד סע"ב בכל זאת לריק הסימנין תקותו נשארה מעל כי לא נתקיימו הסימנים שנתן אב המון ילדים לבניו כי מתו בניו. [20]) כ"ה נכון בדפ"ר ופי' כמו גבורה אבל בחר לזה המשקל כי בטור הקודמו כבר שמש בזו המלה, והריפ"מ הגיה להכבידה: על הכבירו המון ילרים. [21]) דברי' ל"ג, ו' יחי ראובן [ואל ימות] והוא הסימן שסוּמָן בו הבכור י ח י א ל כנראה מבסמוך ולפי זה לא היה לרבינו בן בשם ראובן כשגיאת בעל ש"ק שהבין מתוך הטור הזה שנתקיים לו בן והוא הגדול ושמו ראובן ושגיאתו ממה שאי' ויהי עוד ל ה י ש מ ר ה ועיי' רש"ל והריפ"מ. [22]) תהלים מ"ט, י' ויחי־עוד [לנצח לא יראה השחת] וזה מ"ש להשמרה כלומ' שיהיה בן השני הזה נשמר שלא יראה השחת ובחר זאת המלה כדי להשותה עם להיטמרא שבחרוז הבא. [23]) אוֹתְתוּ ר"ל שנצטיינו באותות כמו אף ברי אותת ברברי קליר (רש"ל במ"ע הנ"ל). [24]) הולר השלישי היה מצויין בפסוק (ישעי' ט', ה') יֶלֶד יֻלַּד לנו וגו'. [25]) והרביעי בפסוק (תהלים ל"א, כ') מה־רב טובך [אשר צפנת]. ובענין כתיבה ע"י מקף עיי' לעיל הערה 2. [26]) רומז על אשר צ פ נ ת שבמקרא. [27]) עיי' הערה 19 ובמר רוחו קרא לריק הסימנין היפך רעת אומרים סימנים מילתא היא (כריתות ו' רע"א הוריות י"ב.). [28]) כמו שֻׁכּוֹלְתִּי ואולי כצ"ל. ומה שכתב רב בנימין במסעיו שראה ברומי נ כ ד בעל הערוך כבר הוכיח רש"ל ראפופורט (מ"ע הנ"ל) כי נכר נקרא ג"כ בן אח או בן אחות או לזרע הבן ההוא ועיי' ג"כ צונץ במ"ע גייגער ח"ג, 46. [29]) והוא מן צמרמר (תהלים ל"ח, י"א) עיי"ע צמר ה' ופי' רוחי חובלה על מיתת הילדים עד שתצמר ותרעד. [30]) על שם אביו ומזה קצת ראיה שאז אביו של רבינו כבר הלך לעולמו (מבוא .II). [31]) מלשון בנקרת הצור (שמות ל"ג, כ"ב) ופי' בנקרה: לקבורה ושנה הלשון אודות לקבורה שבחרוז הבא. [32]) עיי' הערה (59) לרש"ל בתולדות ר"נ ומת

נאמן עלי הדיין בכל אשר (הוקרה) [צ״ל היקרה][33]
צרה ויגון אמצא ובשם ה׳ אקרא[34]
זאת נחמתי בעניי (בי הדריכי[35]) [צ״ל בהדריכי] ביראתו הטהורה
כנגד פניי תמיד יראתו בקדושה ובטהרה
ותקוותי לסריות[36] (ולהישפט פני אש כוערה)[37] [נ״ל ולמשפטי אני אשכב ואעירה]
והמיתי[38] (והמתי) [צ״ל והמיתי] אחר מצות בוראי להעירה
אבי סוכים[39] ורבן שלכל גודרי גדירה
לדורות קבע[40] מצוה לשוגגים בית דירה
בוחן כליות כל צעדים סופר בספירה
לי אני עבדו[41] ברחמיו זירז בחפירה[42]
לתקן (מצוה) [מקוה] קבועה מקום ראוי להכשירה[43]
לטבול שם בצניעות כל צנועה וכשירה
מקור מים היים בשנת דתתמ״ה ליצירה
בשום ענין לקיחה לא (יתבייש) [יתייבש] להיעצרה[44]
אם יפתק[45] בערב ישוב לאיתנו בשחרה
לבל יחסר מ׳[46] סאה כפירוש (רוכב) [רוכבי][47] צחרה.

שמשיג עליו הריפ״מ בענין התפשטות מנהג רב נהשון גאון למול נפל. [33]) כצ״ל פי׳ שנזדמן לו מל״מ (בראשית כ״ז, ב׳) כי הקרה. [34]) על פי הפסוק (תהלים קט״ז, ג׳) ועיי׳ ברכו׳ ס׳: 35) כ״ה בדפ״ר וצ״ל בתיבה אחת בהדריכי עבור השש מלות שבהרוז והריפ״מ גרס כי הדריכי והגיה שהדריכי. [36]) כגי׳ רשד״ל בהשחר הנ״ל ובדפ״ר אי׳ לבריות ורש״ל ראפופורט משך ידו מלפרש החרוז הסתום הזה. [37]) כ״ה בדפ״ר ולא בוערה כבהעתקת הריפ״מ והוא תקן כזה: לְתִקּוּן לַבְּרִיּוֹת וּלְהַיְשִׁירָם אני איש בוערה ופי׳ אני הנני כאיש בערה לתקן תקנות לבני אדם ולישר אורהותיהם ולפע״ד צ״ל כמו שהגהתי ולמשפטי אני אשכב ואעירה בכונה על הפסוק (תהלים ל״ה, כ״ג) העירה והקיצה למשפטי ושיעור החרוז אחרי אשר אמר רבינו צרה ויגון אמצא וכו׳ הוסיף לומר במר רוחו תקוותי לִסְרִיּוֹת (עיי״ע פי׳ ריח רעה וסרחון) כמאמרם (אבות פ״ד, מ״ד) תקות אנוש רמה ובכל זאת לבו נכון בטוח והוסיף: ולמשפטי אני אשכב ואעירה כלומר אני לבטח אשכב ואייחל למשפט בוראי כי הייתי הומה ומהמה למצות בוראי כבהרוז הבא = אעירה שבהרוז הנשוה להעירה שבטור הבא מה שאין כן במלת כוערה, ועוד הגהתי תחת פני: אני, כי פְּנֵי הוא בשני יודי״ן ככתיבת רבינו בטור שלפני זה. [38]) יסוד הטורים האלה הוא (כהערת הריפ״מ) במאמר המדרש ויקרא רב׳ ר״פ כ״ב אוהב מצוה לא ישבע מצות וכו׳ שכל מי שהומה ומהמה אחר המצות ומצוה קבועה לדורות אין לו מה הנאה יש לו תדע לך שהוא כן שהרי משה כמה מצות וצדקות עשה וכמה מעשים טובים היה בידו ויש לו מצוה קבועה לדורות הה״ד אז יבדיל משה ע״כ ורבינו הביא זה המדרש בע׳ המה בהפרון קצת עיי׳ מ״ש בח״ג, רי״ד ושם פירשתי מלות הומה ומהמה מל״ע שפי׳ מבקש בנפש עזה ומפחד עליו, ויש לנקד בטור הנ״ל וְהָמִיתִי וְהֵמִּיתִי (קל ופיעל) ולא כפי׳ הריפ״מ שהגיה וְהָמַּתִּי וַהֵמַּתִּי ולא הבנתי איככה יוכל להגיה כמו זה אחרי שהוא בעצמו העיר על ויק״ר הנ״ל שאי׳ שם הומה ומהמה וא״כ השרש המה והריפ״מ לשיטתו הלך לגרוס בטור שלפני זה אני איש בוערה לכן הגיה הֵמַּתִּי, והנכון כמו שכתבתי ורבינו נָתַן טעם בזה הטור למה לבו נכון בטוח לייחל למשפט בוראו לצדקו והוא כי בכל מגמת פניו הָמָה וּמְהַמֶּה אחר תקנות ומצות בוראו. [39]) עפ״י מגילי י״ג. ירד זה משה . . סוכו שנעשה להם לישראל כסוכה ויותר קרוב המאמר בויק״ר פ״א אבי סוכו שהיה אביהן של נביאים שסוכים הפורעניות מלבוא בעולם, אבי סוכו שהיה אביהן של נביאים שסוכים ברוח הקודש וכ״ה בע׳ סך ה׳. [40]) וכן גרס לנכון בע׳ המה: ק ב ע לו מצוה קבועה לדורות אז יבדיל משה וכיון על ויק״ר הנ״ל בפ׳ כ״ב ובנו״ג ויש לו מצוה קבועה וכו׳ ומבואר יותר במכו׳ י׳. אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה רבינו שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבהרו שלש בארץ כנען ואמר מצוה שבאת לידי אקיימנה. וכן רבינו נתן תקן מצוה או יותר טוב (כמו שהעירני חמי מורי ד״ר בעטטעלהיים) מקוה קבועה לדורות. [41]) על פי הכתוב (תהלים קט״ז, ט״ז) אני עבדך וגו׳. [42]) פי׳ זרז אותו לחפור המקוה וק״ל, וריפ״מ מוסיף וגורע והגיה לי עבדו זרז ברחמיו וידו הכבירה! [43]) פי׳ להזמין ולהכין והריפ״מ הגיה תחת מקום ראוי: מקוה ראויה והוא ללא צורך ויותר נראה שצ״ל תחת מצוה: מקוה עיי׳ הערה 40. [44]) פי׳ בכל אופן לקיחת מים מן המקור לא יתייבש (כן הגיה לנכון הריפ״מ תחת לא יתבייש) ולא יחרב מהזיל מים. [45]) עיי״ע פתק בי׳ וש״נ. [46]) מי מספר ארבעים לא נחשב למלה עיי׳ הערה 22 בשיר א׳ ועיי׳ למטה הערה 54). [47]) כצ״ל וכיון על מאמר רז״ל עירו׳ י״ח. עיי״ע רכב. ועיי׳ הערה 77.

טול[48]) (בריך) [כריך][49]) היכנתי בימי ילדות ושחירה[50])
והרציתי[51]) להורי ומורי להטעים ישרו בסחירה[52])
ואיסתברא ליה וקבעה לאלתר[53]) משוב לאחורה
ניהגנו ב׳[54]) כותנות בד להלביש מחופשי חירה [נ״ל תורה][55])
פעמים רבות [אמרתי][56]) אחת מהן להיחסרה
ומיאנו לקבל ונראה הדבר כעין בקירה[57])
עד שנפטר אדוני[58]) ומנו התחלתי להבצירה[59])
ומאז קבלו הכל ואין ממאן בפצירה[60])
ואילו עמדנו בניהוג קדמון[61]) לתכריך (צרדא) [צדרא]
מפני מחטטי שכבי היתה גדולה גדירא

---

[48]) עשר שורות האלה מן טול עד גדירא (ולא כטעותו של החי׳ גידעמאן שמונה השורה הבאה לענין שלפנינו עי׳ הערות 61. 62) מתחילים ענין חדש ותקנה הדשה. ואעיר פה בכלל כי כונת הטורים האלה היא: בימי ילדותי ושחרותי בינותי מדעתי להמעיט תכריכי מתים היקרים והגדתי זה לאבי ושאלתי מעמו לעיין בדבר במשא ומתן של תורה בישיבת ובקיבוץ החכמים ולהחזיק את יושר משפטי ויאות לי וקבע אותו לאלתר ועשה כן המנהג לחוק ולא יעבור ומאז נהגנו בין ההרדים אל דברינו והסרים אל משמעתינו להלביש את המתים אך בשני תכריכי בד ופעמים רבות אך בתכריך אחד אבל המון העם מאנו לקבל זה המנהג כי נראה להם כמו אפקרותא אבל מעת פטירת אדוני שציוה לפני מותו להלבישו בהמעטת התכריכים למדו כל הקהל להתנהג ככה ואלו עמדנו במנהג הראשון (ר״ל במנהג רב פפא עיי׳ למטה בהערה 61) להלביש את המתים אך בתכריך צדרה בר זוזה אז היינו לגדור גדר גדול בפני מחטטי שכבי שלא היו מחטטים אחרי תכריכים של מה בכך, ובגוף הענין שיער בן הריפ״מ ועל הפרטים עיי׳ בהערות הבאות. [49]) ודע כי במבוא (ה״א, III) רציתי לשער כי בימי ילדות ושחרות רבינו היה מוכרח להעמים על כתפו כריך וצרור וכו׳ וחרטתי בזה ותיקנתי שגיאתי בסוף ה״א, שמ״ב (ובמ״ע גייציית עיי׳ הערה 1 בשיר א׳) ואמרתי אני בעצמי וגם שמעתי אח״כ מאחרים שכונת רבינו היתה על מאמר ברכו׳ מ׳ רע״א וכן שיער ר״מ גידעמאן במ״ע גרעטץ (חכ״ז, 284). אבל אחר עיון רב דעתי נאמנה כי רבינו לא כיון לדין טול בריך אינו צריך לברך כי מלבד שאין עליו כל חולק כי אם על הבא מלח הבא לפתן ועל גביל לתורי ועוד מלבד שאין ענינו אצל התקנות שלפניו ולאחריו וכההערת הריפ״מ אי אפשר לומר שרבינו כיון למאמר טול בריך להורות בזה הדין כי בע׳ גבל אי אשר שם ביאר זו הסוגי׳ באופן פשוט הלך רבינו בעקבות ר״ח ז״ל כדמוכח מאו״ז הל׳ ברכו׳ המוציא סי׳ קמ״ה וכמו שהעירותי בע׳ גבל (ח״ב, רכ״ה הערה 5) וא״כ אין כאן מקום להתפאר על עצמו שבימי ילדות ושחירה הבין זה הדין הפשוט אשר בפירושו נמשך אחר ר״ח כמנהגו, אבל אם נכוון מאמר טול (בריך) [כריך] בענין תכריכי מתים הכל נכון ויושר. ואין אצלי ספק שרבינו בכונה משתמש בלשון הגמר׳ „טול כריך“ (כגי׳ הרי״ף והרמב״ם והרא״ש בחולי׳ פ׳ כסוי הדם סי׳ ו׳ ע״ש) רק בהוראת תכריך (וכמאמרו לתכריך צדרא) ופי׳ כריך בל״ס עטיפה וכן בדברי רז״ל ענין מהצלאות לעטיפה עיי״ע בד א׳ וע׳ כרך א׳ ומ״ש. ובנו״ג טול ברוך ובכ״י ש״ס טול בריך והריפ״מ הגיה ז״ל כריך הבינותי וכו׳ ולא הוצרכנו לזה כי רבינו בכונה משתמש בלשון הגמרא רק בהוראה אחרת. [50]) פי׳ כמו שחרות, תשהורת. [51]) פי׳ ספרתי כמו הרצה דברים וכו׳ חגיגי׳ י״ד: עיי״ע רצה. [52]) פי׳ מלשון תרגי׳ ענין היקף וישיבת חכמים בהיקף ועגולה עיי׳ סופרי׳ פי״ט הל״א ועיי׳ ראבי״ה פכ״א. [53]) במ״ע פראנקעל (ח״ד, 361) נדפס בטעות לאתר. [54]) יש בטעות בכותנות וצ״ל ב׳ כותנות כדאי׳ בדפ״ר ומספר ב׳ אינו מונה להיות מלא (עי׳ הערה 46). [55]) תואר למתים כמאמרם שבת ל׳. כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות (וע״ש קנ״א: ונדה ס״א:) והמלה לאחורה מקבלת היטב לעומת מלת תורה וכצ״ל תחת הירה וכהריפ״מ. [56]) השלמתי זו המלה כי בלעדה כנגע חסרון נראה לי בבית זה שכל טורי השיר הישני הם בעלי שש מלות ורק בטור זה יש חמש. וכונתו פעמים רבות רציתי להחסיר אחת מן הכתונות. [57]) פי׳ כמו הפקר עיי״ע הבקר (ועיי״ע הפקר) והכונה מאנו לקבל התקנה שנראתה בעיני המון עם כעין הפקרות לנגוע במנהג ישן אף אם הוא מנהג שטות. [58]) נראה שכיון על אביו. [59]) מלי התרגי׳ ורז״ל בציר, בצירה פי׳ המעטה. [60]) מל״מ הפצר (ש״א ט״ו, כ״ג) [61]) כיון לספור מ״ק כ״ז: כתובו׳ ה׳ סע״ב ועיי׳ תוספתי׳ נדה ספ״ט בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו וכו׳ עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן אמר רב פפא והאדינא נהוג עלמא אפי׳ בצרדא דבר זוזא ע״כ וגי׳ רבינו בע׳ צדר: צדרא וכצ״ל כאן ועולה יפה עם גדירא בהחרוז הבא (ובדפ״ר בט״ס בצררא) וכונתו אלו החזקנו במנהג הטוב והישן לעשות תכריכים למתים צדרא (עיי״ע צדר ומ״ש) מלבד שלא היתה הוצאת המת קשה על קרוביו עוד היה לנו בזה גדר גדול לפני מהטטי שכבי (יבמות ס״ג: ועיי״ע חבר ב׳, חט ו׳ ומ״ש) ר״ל הם הגזלנים הפותחים את הקברות להפשיט תכריכי המתים מעליהם, וכנראה יד מחטטי שכבי היתה תקיפה בימי רבינו לפתוח את הקברות ולגזול את המתים. וזהו מנהג הקדמון שנזכר פה והחי׳ ד״ר גידעמאן (במ״ע הנ״ל) טעה להעלות בהיפך השיעור: אלו היינו עומדים במנהג הקדמון אז היינו חוששים חילול הקברות! ועוד טעה לגרוס בחילול (בטור הבא) וטעה לחשוב כי זה הטור שמתחיל

(בחילול[62]) [בהילול] (שלישי שלבן אחי) [בן שלישי שלאחי][63]) הגדול בשורה
חזיתי מזירקא טויה[64]) והדם (קדוש) [קרוש] בשרירה[65])
כזית במקום אחד שהיא היתה (מתרה) [נ"ל מתורא][66])
(וקיבלתי) [וקבעתי][67]) להבדיל גידי צואר (לדמות) [לרמות][68]) לעפרא
ושאמרו רבותי[69]) חתכיה ומלחיה ושפיר לקדירא
בשנתחלחל[70]) בשחיטה ואי לא אסור למדורא
בקיבוץ לעסק תשובה (היפקתי) [צ"ל הקפתי][71]) זו הסברה
וקיבלו עליהם זו התקנה[72]) רבי החבורה.

(ובעוניינו) [ובענייננו] היכננו[73]) (אבי) [אני] ואחי כנסת מפוארה
שם הנכבד והנורא במורא שמה לפארה
בירח אחד כדי תתס"ב נשלמה בהדירה
והתחלנו ליחד ייחוד רם ונשא בתדירא
יהי רצון מלפני הפודינו מכל צרה
מלהתנודד ממנה עד ביאת חמוץ מבצרה[74]).

והעירי אשר בידו הכל (כל יוצר) [כליוצר][75]) פחרא[76])
לסדר ספר הערוך לכל רוכבי צחרה[77]).
תיכות הקשות מתורה שבעל פה[78]) להברה

באמת ענין חדש שייך עוד לענין הקודם. [62]) אין ענינו חילול הקברות (עיי' הערה הקודמת) כי אם צ"ל ההילול מדרז"ל הלולא עיי"ע בח"ג, ר"ט פי' משתה חתונה. [63]) תקנתי עפ"י ההערת הריפ"מ. ויתכן שמוסב תואר גדול בשרה על האח שהיה חשוב אצל הפאפא ואולי את בנו ראה ר' בנימין טודילא ג"כ חשוב אצל הפאפא והוא ממלא מקום אביו, או שמוסב גדול בשרה על ר' דניאל בעצמו אחי ר' נתן שאפשר שגם הוא חשוב בחצר המושל וקצת זכר לדבר מה שספר בעי' פרקופי ששאל ר' דניאל לדיין אחד פילוסופי גרמטיקו נראה שהתערב עם חכמים עכ"ל רש"ל ראפופורט במ"ע השחר הנ"ל. [64]) כצ"ל במקום טוזיה ועיי' פסחים ע"ד: חולין צ"ג: אומצא ביעי ומזירקא וכו' ועיי"ע אמץ א' מזרק א'. [65]) פי' בחוזק. [66]) הריפ"מ הגיה: שהיתה חמימות יתירה ור"ל במקום אחד מן המזירקא היהה חמימות יתירה וע"ז נקרש שם הדם כזית ע"כ. ולי נראה שצ"ל מְתוּרָא ר"ל משור דיש חילוק בין תרנגולת דמותר ובין רישא דשור דאסור משום קרום של מוח שיש בו דם ולכך גם המוח אסור שמתבשל בדם הקרום עיי' תוספי' חולי' צ"ג: ד"ה רישא ורא"ש חולי' סי' ט"ו וז"ל ויש לחלק דדוקא בראש של בהמה שיש עצמות ודברים המעכבים את הדם לצאת וכו' (ועיי"ע רש ב') וזה מ"ש כאן רבינו הדם היה קרוש בחוזק כזית במקום אחד בראש של תורא ומאהר שהיה הדם נצרר אינו יוצא לעולם וזה מה שהוסיף לומר וקבלתי ויותר טוב וקבעתי להבדיל גידי צואר לרמות (כצ"ל) לעפרא וכן כתב הרא"ש שם וגם חוטין שבלחי אסורין אם לא חותכן וכ"ה בתוספו' שם והוסיף טעם: משום דם כדאמר לקמן (הולי' קל"ג.) ע"כ וכן כתב האו"ז הלי' שחיטה ססי' שע"ג דחוטי צואר אם לא ינקבם בשעת שחיטה הדם נצרר בהם ואינו יוצא לעולם ע"כ. 67. 68) עיי' ההערה הקודמת. [69]) כונתו: רבותינו שבש"ס חולי' ופסחי' הנ"ל. [70]) פי' מענין חל י"ב פי' נבוב ונקוב וכדאמרן בהערה 66 אם לא ינקבם בשעת שחיטה אסור. [71]) כצ"ל מלשון היקף ר"ל הרציתי בשיבה סחור סחור זו הסברה (עיי' הערה 52) והקפתי בישיבת חכמים זו הסברה שאם לא נתחלחל בשחיטה אסור לעולם. והריפ"מ הגיה ללא צורך חזקתי זו הסברה. [72]) כי באמת היה תיקון העולם כי העולם נהג להיתר באשר סמכו על פסק דין הגמרא (חולי' ופסחי' הנ"ל) חתכיה ומלחיה אפי' לקדירא נמי שפיר דמי. ורַבֵּי החבורה קיבלו עליהם תקנת רבינו הנ"ל. [73]) הריפ"מ הגיה בָּנִינוּ אני ואחי ובלי ספק במקום אבי צ"ל אני כי כן מורה היכננו וכן הזכיר בעל ש"ק הוא ואחיו ובית אביו עשו כנסת ע"ב. [74]) עיי' ישעי' ס"ג, א' ומכות י"ב. ועיי' פירש"י. [75]) צ"ל בתיבה אחת שלא יכיל הטור שבע מלות. [76]) פי' פחרא (עיי"ע) חרס וכונתו על ל"מ (ירמי' י"ח, ו') הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל. [77]) עיי' הערה 47. [78]) אף אם לפעמים יביא גם מלות הנמצאות רק במקרא או בתרגומי' אם בודדות או מועטות הן או שיש לו פתרון חדש על המלה או שמובא ממלה זו מאמר בתלמוד וצריך לפרשו (עיי' בתולדו' ר"נ הערה 7 והלאה) בכ"ז רוב בנינו ורוב מנינו של הערוך הָאָפֵּא

כל אשר יבקשנה ימצאנה במהרה לשברה[79]
בלי עצבון ועמל במקום שהיא מובהרה[80]
שבח הוד ותפארת לעימיה שרא נהורא[81]
שיעצני והשכילי [ללכת[82]] בדרך הטובה והישרה
מה ששמעתי וראיתי וסברתי[83] בערך לשטרה[84]
כתפוחי זהב במשכיות כסף בלי לסתורה[85]
כשיזכירוני[86] בזה הספר שפתי (לרבב כדגורה) [לדבב בדגורה]
בסתר פניו להחסות באהלך עולמים אגורה.

על התיבות הקשות שבתורה שבעל פה וכן אי' בשער של הערוך דפ"ר וקבץ כל מלה חמורה ש ב ת ל מ ו ד בספר הזה וסדרו על עשרים ושתים כנגד עשרים ושתים באלפא ביתא למען ירוץ הקורא בו וימצא שאלתו (בנהץ) [בנחת] עכ"ל. [79]) מלשון לשבר את האוזן עיי"ע סבר, שבר ומ"ש. [80]) והוא מל"מ (איוב ל"ז, כ"א) בהיר הוא בשחקים שפי' ענין זוהר. ובמ"ע פראנקעל (ח"ד 361) בטעות: מובחרה ועיי' בסוף ח"א צד שמ"ב, והריפ"מ הגיה ללא צורך מבוארה. ומובהרה הוא לעומת נהורא שבחרוז הבא. אבל בזה רבינו הפריז על המדה כי ידוע לכל מבין כי כמה וכמה פעמים המלות אינן במקום הראוי לסדרם ולא ירוץ הקורא בו ותהלה לאל **בערוך השלם** הכל יבא בסדר נכון על מקומו בשלימות ובזה ו ב מ פ ת ח ברוך לחונן דעת החזרתי עטרה ליושנה. [81]) דניאל ב', כ"ב. [82]) יש להשלים כהריפ"מ בעבור המשקל. [83]) עיי' מבוא לח"א IV ובספרי חין הערך. [84]) הריפ"מ הגיה לשפרה ר"ל ליפות ולהדר והנכון לשטרה כדאיי לפנינו בדפ"ר מע' שטר פי' בל"ע (سطر) כתב בערך וכסדר וזו ההוראה יאותה באמת לחיבור הערוך, ומלת לשטרה מקבלת לעומת לסתורה שבחרוז הבא, וגם בזה טעה הריפ"מ לגרוס בלי לסהורה ושגה ברואה כי בדפ"ר אי' לנכון בלי לסתורה פי' מבלי שיסתור ויצפן דבר וכיון למדרש ב"ר ר"פ צ"ג (ועיי' ילקוט משלי ר' תתקס"א) תפוחי זהב במשכיות כסף (משלי כ"ה, י"א) תרג' עקילס הגר וכו' דבר דבור על אפניו (שם) מה אופן זה מראה פנים מכל צד כך היו דבריו של יהודה נראה לכל צד וגו' (וריש המאמר הביא רבינו בעי' דסקר ובעי' חזור) והריפ"מ הגיה ללא צורך: כולו לסדרה. [85]) עיי' מ"ש בההערה הקודמת. [86]) כונת שני הטורים האחרונים על מאמר רז"ל (יבמו' צ"ז רע"א סנהדרי צ': ברכו' ל"א: ירו' שקליי פ"ב דמ"ז.) אגורה באהליך עולמים (תהלי' ס"א, ה') וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה וכו' כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר עיי"ע דבב (ח"ג, ג' ומ"ש). ופי' דגורא תרג'. גל (בראשית ל"א, מ"ו) והוא קבר שהוא צבור אבנים ועיי"ע דגר ומ"ש בח"ג, כ': — ובזה ת"ל יצאתי ידי חובת ביאור השני השירים קשי ההבנה.

Buchdruckerei u. Verlags-Geschäft
A. FANTO, WIEN.

INDEX

ad

CITATA

BIBLICA, TARGUMICA, TALMUDICA ATQUE MIDRASHICA,

quae in ARUCH, opere

R. Nathani ben Jechiel Romani,

occurrunt; necnon ad collocationem rerum, quae graviores in Talmud continentur.

Cum collectione VOCABULORUM ITALICORUM, in Aruch repertorum

adnexoque SUPPLEMENTO operis:

„Aruch Completum"

concinnavit

Phil. et Theol. Doctor **ALEXANDER KOHUT,**

Rabbinus Congregationis AHAWATH CHESED

NEW-YORK.

VIENNAE 1892.

Im Selbstverlage des Verfassers.

Buchdruckerei von A. Fanto in Wien.

מפתח

לספר הערוך דרבינו נתן בן רבינו יחיאל זצ"ל

ונלוה אליו מחברת

היין הערך

עם

תשעה עשר רשימות מועילות המאירות והמעירות
על כל הנוגע בלימוד הערוך בכלל ובפרט לעשותו לאוצר כל כלי חמדה ערוך בכל ושמור עד אשר על כל שער ושער שהמבין יפתח יברך ברוך הטוב והמטיב.

הכינותיו אזנתיו ודרשתיו
כיד ה' הטובה עלי בעיון גדול בלהג הרבה ויגעת בשר ורוח

אני

חנוך יהודה באא"מ מהור"ר ישראל קָאהוט

בעל

הערוך השלם

רב ואב"ד לעדת אהבת חסד בנויאָרק יצ"י.

ווינן תרנ"ב.
בדפוס של אברהם פאנטאָ.

א׳. סדר המערכה לכתבי הקדש עפ״י סדר הפסוקים שבארבעה ועשרים ואיה המה בערוך.

בראשית

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ו׳	פרק א׳.
ב׳,	ג׳	פרק א׳.
—	ה׳	סחן.
—	ז׳	נף א׳, פח ב׳.
—	כ״ד	גרע, ער ג׳.
ג׳,	י״ו	פתק א׳.
—	י״ח	דרדר.
ד׳	כ״ב	לטש ב׳
—	כ״ד	גוזמא, עשר אחר ע׳ עסק
ו׳,	ג׳	שבע א׳.
—	י״ד	אמלתרא, כפר ז׳, פח.
—	י״ו	צהר.
ז׳,	י״א	שבע א׳.
—	כ״ג	אבן טועין, מהה ב׳.
ה׳,	כ״ב	חצב ג׳.
ט׳,	ו׳	דיוקן.
י״א,	ג׳	חרם א׳, מר ג׳.
י״ג,	י״א	סמד.
י״ד,	ג׳	חבר א׳
—	י״ט, כ״ב	פרק א׳.
י״ז,	י״א. י״ד	מעש.
י״ח,	כ״ו	פטר א׳.
כ״א,	ח׳	גלם א׳.
—	ט״ו	סח א׳, סחן.
כ״ב,	ג׳	בקע ג׳.
—	י״ג	חז א׳, סבך.
—	ט״ז	הסך.
כ״ד,	ט״ו	כד.
—	כ׳	ער ב׳.
—	מ״ה	כד.
—	ס״ג	שחר א׳.
כ״ה,	ט״ז	טרת.
—	כ״ג	ידיד.
כ״ז,	א׳	כה.
—	י״א	חלק א׳.
—	ל״ו	עקב ב׳.
—	ל״ח	אגר א׳.
כ״ח,	י״ב	סעד א׳.
ל׳,	כ׳	זביל.
—	ל׳	מתי.
—	מ״ב	גוף.
—	מ״ג	פרץ א׳.
ל״ב,	ל״ב	זרח.
ל״ד,	ה׳	חרש ד׳.
ל״ו,	כ״ד	מלאות.
ל״ט,	ו׳	פקל א׳.
מ״ג,	י״א	בטן א׳.
מ״ו,	ד׳	אמץ א׳.
מ״ז,	י״ג	לה ג׳.
מ״ח,	א׳	אסתניד.
מ״ט,	י׳	שבע א׳.
—	י״ז	בקה, ערמון
—	כ״ב	אפרייא א׳.
—	כ״ד	פז ב׳, אבן מסמא.
—	כ״ז	עד ב׳, עד ו׳.

שמות

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	י״ב	קץ ו׳ ע״ש.
ב׳,	ג׳	חמר ד׳.
ג׳,	ה׳	של ד׳.
—	כ״ב	גר ז׳.
ז׳,	י״ב	יוחני א׳.
ח׳	י׳	אמן, חמר ב׳.

פרשה	פסוק	ערך
ח׳,	י״ד	כנמא.
ט׳,	י׳	בע ד׳, פע ב׳.
—	ל״א	גבעל.
—	ל״ב	כונת, חרף ב׳.
י״ב,	ט׳	אברנים.
—	י״ח	זכר א׳.
י״ג,	י״ב	שגר א׳.
ט״ו,	ב׳	הדר א׳.
—	ח׳	גלד ב׳, קף ו.
—	י׳	מנשתפא, שף י׳, צל.
—	ט״ז	מרמטא.
ט״ז,	ז׳	לן ב׳.
—	כ׳	תלע.
—	כ״א	מס ב׳.
—	ל״א	גדגדניות, צפחת.
כ׳,	י׳	מלאכה.
כ״א,	ג׳	גף ח׳.
—	י״ג	צד ג׳.
—	י״ט	צער.
—	כ״ט	תרנגול.
כ״ב,	ה׳	גדש א׳.
—	י׳	הסת.
—	כ״ה	וה.
כ״ג,	ב׳	שקל א׳.
כ״ד,	ו׳	אגן ב׳, נגאן.
—	י׳	תרגם.
—	כ׳	ער ב׳.
כ״ה,	ז׳	אנך.
—	כ״ט	קסיה.
כ״ו,	י״א	קרקס ב׳.
—	י״ב	מרזח.
כ״ח,	י״א	מקב
—	ט״ז	אצבע.
—	י״ז, י״ח	ברק ב׳, נפך.
—	כ״א	מקב.
—	כ״ח	רכס, זח, מרזח.
—	ל״ה	חב א׳.
—	ל״ו	מקב.
—	ל״ח	אפותא.
—	ל״ט	שבץ.
כ״ט,	כ״ג	אנתא.
—	ל״ח, מ׳	תבטש.
ל׳,	כ״ג	טפל א׳.
—	כ״ד	קדה, קצע.

פרשה	פסוק	ערך
ל״א,	י״ז	נפש א׳.
ל״ב,	י״א	פל א׳.
—	ט״ז	כתב.
—	כ״ה	פצע א׳, שחץ.
ל״ג,	י״ח	ספקלר.
—	כ״ב	כם ד׳.
ל״ד,	ד׳	זבל, פסל א׳.
—	ו׳	ראש.
—	כ׳	עשר (אחר ע׳ עסק).
—	כ״ט	דקרן א׳, זיו.
—	ל״ה	קרן ד׳.
ל״ה,	ל״ג	מלאכה.
ל״ו,	י׳, י״ג ט״ז	חבר א׳.
ל״ח,	כ׳	גרע.
—	כ״ח	חשק, רם.
ל״ט,	ג׳	רקע, ו׳, קץ ו׳.
—	ו׳	יד, מקב.
—	י׳, י״א	ברק ב׳, נפך.
—	כ״א	רכס, זח, מרזח.
—	ל׳	מקב.

ויקרא

פרשה	פסוק	ערך
ב׳,	ג׳, י״ד	עשר (אחר ע׳ עסק)
ג׳,	ט׳	עקץ א׳.
—	י״א, ט״ז	לחם ב׳.
ד׳	ו׳, י׳	אצבע.
—	כ״ז	קבע א׳.
ה׳,	ד׳, ה׳, ו׳	בט א׳, כפר ז׳
—	ז׳, י״א	קבע א׳, בן עוף.
—	כ״א, כ״ה	כפר ז׳.
ו׳,	ט׳	קלע א׳.
—	י״ג	חבת.
—	י״ד	תבשט, רבך.
—	י״ט	קלע א׳.
—	כ״א	שטף א׳.
—	כ״ב	עשר (אחר ע׳ עסק).
ז׳,	ז׳, ח׳, י׳ י״ד	עשר (אחר ע׳ עסק).
ח׳,	כ״ג	אצבע.
—	כ״ו	אנתא
י״א,	י״א	פטתא.
—	י״ז	גז א׳.
—	י״ח	בואת.
—	כ״ב	חרגול.

פרשה	פסוק	ערך
י"א,	ל'	בואת.
—	מ"א — מ"ד	פטתא.
י"ג,	ב'	בהר.
—	ה'	עמוד א' ע"ש, סגר א'.
—	ז'	פס ז'.
—	י'	פךְ ב'.
—	כ"א	סגר א'.
—	כ"ג	צרב א'.
—	כ"ו	סגר א'.
—	ל'	צהב א'.
—	מ"ב	קרח.
—	מ"ה	פרם, פרץ ב'.
י"ד,	י"ב	בית לגין.
—	י"ג, י"ד, ט"ז, י"ז, י"ט, כ', כ"ד, כ"ה, כ"ח	כשר א', אצבע, עשר בית לגין.
—	ל"ו	פן א'.
ט"ו,	ג'	מרד.
—	י"ב	שטף א'.
ט"ז,	כ"ו, כ"ח	דרם ג'.
י"ח,	ה'	ערל.
—	כ'	קד ב'.
—	כ"ג	רבע ג'.
כ',	י'	קד ב'.
—	כ"ג	חק ב'.
כ"א	י"ח	חגר ב'.
כ"ב,	ט'	דד א'.
—	כ"ב	יבלת.
—	כ"ד	גד י"ג, כתות.
כ"ג,	י'	עשר (אחר ע' עסק).
—	י"ט	זבח.
—	כ'	עשר (אחר ע' עסק).
כ"ד,	י"ד	כשר א'.
כ"ה,	ד'	מרכוף.
—	נ"א	גרע.
כ"ז	ג'	ערך.
—	ח'	סדר א'.
—	ט"ז, י"ח, י"ט	גרע.
—	כ"א	גרע, עשר (אחר ע' עסק).
—	ל"ב	זכר ב'.

במדבר

פרשה	פסוק	ערך
ג'	מ"ז, מ"ח	עשר (אחר ע' עסק).
ד',	ז'	קסוה, קסיה.
ד'	י"ג	דשן א'.
ה',	ח'	עשר (אחר ע' עסק).
ו',	ג'	משר.
—	כ'	עשר (אחר ע' עסק).
ט',	י"א	זכר א'.
י"א,	ה'	חצר א'.
—	ז'	גדגדניות.
—	ח'	דכן, מדי א'.
—	כ"ה	קרן ד' ע"ש.
—	ל"א	גזת, מתי.
—	ל"ב	אמן, משטח.
י"ב,	ז'	זיו.
י"ג,	ב'	תייר.
—	כ"ג	בתולות.
י"ד,	ו'	תייר.
ט"ו,	ד'	תבטש.
—	כ"א	ערם ג', עשר אחר ע' עסק
י"ז,	י"א	מחתה.
—	כ"ג	כשות, צץ ב'.
י"ח,	י"ג, י"ד, ט"ו י"ט כ"א	עשר (אחר ע' עסק).
—	כ"ו	דד א', טבלא ב'.
—	כ"ז	דגן, קף ב'.
—	כ"ח	עשר (אחר ע' עסק).
—	ל"ב	דד א'.
י"ט,	ב'	מסר.
—	ח'	דרם ג'.
—	י"ח	חל י"ד.
כ"ב,	כ"ד	מצר.
כ"ד,	י'	ספג, ספק א'.
—	י"ז	זק א', בר פחתי.
כ"ה,	ח'	קבה א', כף, דקר א'.
—	י"א	קן ד'.
כ"ח,	כ"ד	לחם ב'.
ל"ג,	נ"ו	דמאי.
ל"ד,	י"א	ממחה.
ל"ה	ל"ג	כשר א'.

דברים

פרשה	פסוק	ערך
א',	כ"ז	שד
ב',	ט', י"ט	גר ו'.
ג',	י"א	ערם א'.
ד',	כ"ד	גוזמא.
ה',	י"ד	מלאכה.

פרשה	פסוק	ערך
ו׳	ז׳	משנה.
ז׳	ט׳	גוזמא.
—	י״ז	כי.
ח׳	ט׳, י׳	קם ב׳, תקל א׳.
י״ג	י״ז	תל ב׳.
י״ד	א׳	צנע.
—	י׳	פטתא.
—	ט״ז	גז א׳.
—	כ״ג	סג א׳
ט״ו	ז׳, ח׳, י״א	כי, פתח א׳, תלם.
—	י״ח	רץ ג׳.
ט״ז	י׳	מסת.
—	י״ד	חד ג׳.
י״ז	ז׳	כשר א׳.
—	כ״ג	כשות.
י״ח	ד׳	דגן, עשר (אחר ע׳ עסק).
—	ח׳	מכר א׳.
כ״א	ח׳	כשר א׳.
כ״ב	ו׳	כי, קן ג׳.
—	ט׳	בשר.
—	י׳	חרש ד׳.
כ״ג	י״א	קר ז׳.
—	כ״ו	מל א׳, מלמלין. קס ב׳.
כ״ד	ח׳	תלש.
—	י׳	עבט א׳.
—	י״ט	על א׳.
—	כ׳	נקף ב׳.
כ״ה	ד׳	חסם.
—	י״ח	זנב א׳.
כ״ו	ב׳	טן.
כ״ח	מ׳	שלל.
—	נ״ז	שליה, אץ.
ל׳	ט״ו, י״ט	סעד א׳.
—	כ׳	תבר א׳.
ל״ב	י״ז	אוב.
—	כ״ב	קדח ג׳.
—	כ״ד	מזהל.
—	ל״ד	סעד א׳.
ל״ג	כ״ב	זנק.
—	כ״ה	מנעל ב׳.

יהושע

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ח׳	צלח א׳.
ב׳	ו׳	חלף.
—	י״ח	אנין.
ג׳	ט״ו	אנף ב׳, גד ז׳, רקת.
ד׳	י״ח	גד ז׳.
ה׳	ח׳	חי ב׳.
—	ט״ו	של ד׳.
ט׳	ד׳	מצטרו, צר ד׳.
ט׳	ה׳	טל ב׳.
—	כ״ז	נתן ב׳.
י׳	י״א	חרדלית.
ט״ו	כ״א	קבץ ע״ש.
—	כ״ג	קדש ג׳ ע״ש.
—	כ״ד	זיף ע״ש.
י״ט	ל״ד	חק ג׳.

שופטים

פרשה	פסוק	ערך
ג׳	כ״ב	סב ד׳.
—	כ״ט	פרדשן.
—	ל״א	מלמד.
ד׳	ה׳	רכב.
—	י״ח	אמפולי.
—	כ״א	מקב.
ה׳	ט״ז	פלג א׳.
—	כ״א	גרף א׳.
—	כ״ב	צהל.
—	כ״ז	אץ.
ז׳	ג׳	צפר.
—	כ׳	לפד.
ט׳	ד׳	אפי ב׳.
—	מ״ח	סך ג׳ ע״ש
י׳	ח׳	רץ.
י״א	ג׳	נקט ב׳.
י״ד	ט׳	רד ד׳.
ט״ז	י״ג	סך ז׳.
י״ט	י׳	חשק.
כ׳	ט״ז	מלאכה.

שמואל א׳

פרשה	פסוק	ערך
ב׳	ח׳	אשף.
ג׳	א׳	קף ה׳.
—	י״ג	קסם ב׳.
ד׳	י״ח	מפרקת.

פרשה	פסוק	ערך
ו׳,	ד׳ י״ז	בטרי
ט׳,	י״ז	פל.
י׳,	א׳	פך א׳.
י״ג,	ו׳	גחר ב׳.
—	כ׳	קנקן ב׳.
—	כ״א	דקר א׳.
י״ה,	ד׳	שן.
ט״ו,	ד׳	שביל.
י״ז	ו׳	כדון א׳.
—	נ״ח	לחם.
י״ט,	כ׳	להק.
—	כ״ג	נוות.
כ׳,	ל׳	חר ו׳.
כ״א,	י״ד	רר.
כ״ג,	י״ב	קעילה ב׳.
—	ט״ז, י״ח	רחש ג׳.
—	כ״ג	חב ב׳.
כ״ד,	ד׳	סך ב׳.
—	י״ז	אגר א׳.
כ״ה,	י״ב	פך ב׳.
—	כ״ט	קלע ב׳.
כ״ו,	ה׳	כדור.
ל׳,	י׳, כ״א	אגר א׳, פגר.

שמואל ב׳

פרשה	פסוק	ערך
ג׳,	ל״ה	אברויי, בר.
ו׳,	ו׳	של.
י״ב	ד׳	ארנון ב׳, חשב ב׳.
—	ל״א	גזר ב׳.
י״ז,	י׳	גז י׳.
י״ט,	כ״ז	חשק.
—	כ״ח	דגל א׳.
—	מ״ד	חליקופרי.
כ״ב,	ל״ז	קרסל א׳.
כ״ג,	ו׳	כף א׳.
כ״ד,	א׳	סת.

מלכים א׳

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	א׳	חמא.
—	ה׳	רהט א׳.
ג׳,	כ״ה	דגם.
ה׳,	ג׳	אבס.
ה׳,	כ״ג	אסדה.
ו׳,	ד׳	אוטם.
—	ו׳	יציע, לב, רד א׳.
—	ח׳	לול א׳, לול ב׳.
—	כ״ג	עשר (אחר ע׳ עסק).
—	ל״ב	רד א׳.
—	ל״ו	מל י״ג.
ז׳,	ה׳	חז ב׳.
—	ט׳	גר ג׳.
—	נ׳	פתא.
ח׳,	ל״א	הסת.
—	ל״ז	סלמנטון.
י׳,	י״א	אלמוג.
—	י״ט	גרדם א׳.
י״ב	י״א, י״ד	שט ג׳.
—	ל״ג	בד.
י״ד	ג׳	צרצור.
י״ח,	ל״ד	משנה.
כ״ב,	ו׳	סיגנון.
—	ל״ח	אכף, זן א׳.

מלכים ב׳

פרשה	פסוק	ערך
ב׳,	י״ב	איש
ד׳,	ל״ה	מצר ב׳.
—	ל״ח	שפת ב׳.
—	ל״ט, מ׳	אנגרון, ירקת, כנגר, מתק.
ה׳,	כ״ד	אפל ב׳.
ט׳,	א׳, ג׳	פך א׳.
י׳,	כ״ב	סבן.
—	כ״ז	דביון.
י״ב,	י׳	חרר ב׳.
י״ג,	י״ד	איש.
ט״ז,	י״ז	רצף.
י״ט,	ל״ה	גהא.
כ״א,	י״ג	משקלת.
כ״ג,	י״ז	נפש ג׳.
כ״ד,	א׳, י״ב	גל ז׳
כ״ה,	ח׳	גל ז׳.

ישעיה

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ח׳	אמדלא.

פסוק	פרשה	ערך
א',	כ"ב	חל א', סב ה'
—	ל'	אלה ג'.
—	ל"א	חסן א', נצוץ.
ג',	י"א	סעד א'.
—	ט"ז	טפף.
—	י"ח	שבים.
—	י"ט	ערב ד'.
—	כ"ו	הנקי.
ד',	ג'	פתק א'.
ה',	ב', ד'	עזק א', אבש.
—	ו'	דרקט.
—	י"ח	עין.
ו',	ו'	עף א'.
—	י"ג	אלון.
ז',	ח'	שבע א'.
—	כ"ג	גוזמא.
—	כ"ה	מעדר.
ח',	ז'	גד ז'
י',	א'	חק ג'.
—	ט"ו	מגל א'.
—	י"ח	מסס.
—	ל"ב	מנפא.
—	ל"ג	אפיפיירות ע"ש.
י"א,	א'	גזע, יחור, נצר א'.
י"ד,	ט'	כס א'.
—	כ"ד	דמאי.
ט"ז,	ד'	גר א'.
י"ט,	ח'	חך א', כמר א', מכמר.
—	י'	סכר, שכר.
—	י"ג	נאלא א'.
—	י"ד	אפקטפיזון.
כ',	ד'	ש ב'.
כ"ב,	ה'	קרקר ב'.
—	י"ח	כדור.
כ"ד,	ט"ז	כנף א'
כ"ו,	א'	בר שורא.
—	ג'	עת.
כ"ח,	כ"ה	גבשוש, תקל ב', טרף ה', קצח.
—	כ"ז	כמן א'.
כ"ט,	ד'	צף ג'.
ל',	י"ד	קד ב'.
—	כ"ב	נסך א'.
—	כ"ד	רחת, מגב.

פסוק	פרשה	ערך
ל"ב,	י"ד	אפל ב'.
ל"ג,	ט"ו	עמץ.
ל"ד,	ד'	נבל ב'.
—	י"א	קפד, גז א'.
—	י"ד	לילית.
ל"ה,	ב'	שרון.
ל"ח,	י"ד	צף ג'.
—	ט"ז	חלם ג'.
—	כ"א	מרח.
מ',	ד'	גא ב', שרון, שדר.
—	כ"ב	גר א', מתה, מתח.
מ"א,	ח'	פרוש.
מ"ב,	ג'	רץ.
—	י"ד	סר ב', פע א'.
מ"ג,	י"ז	אדך.
מ"ד,	ה'	כ' קודם ע' ככא.
—	י"ב	אכם.
—	י"ד	ארן ב'.
—	ט"ו	סק א'.
מ"ה,	א'	שבע א'.
מ"ו,	ח'	אשש ג'.
נ',	ט'	אבזקת.
—	י'	גלה.
—	י"א	זק א'.
נ"א,	ו'	מלח א'.
—	ח'	אבזקת.
—	כ"ג	שח ב'.
נ"ב,	ב'	נער א'.
נ"ד,	ט"ז	אכם.
נ"ה,	א'	פטר א'.
—	י'	תרבץ.
נ"ז,	ט"ז	עטף ד', רוח.
—	כ'	רפש א'.
נ"ח,	ד'	אגרוף.
—	ה'	שח ב'.
—	ז'	פרם.
נ"ט,	ה'	ככי א'.
ס"א,	א'	קהת ב'.
ס"ב,	י'	זבל, סקל ב'.
ס"ד,	ח'	עד א'.
ס"ו,	א'	אפיפורין.
—	ז'	שבע א'.

ירמיה

פרשה	פסוק	ערך
ב׳,	י״ג	עשר חצב ב׳.
—	י״ז, י״ט, כ׳, כ״א, כ״ב, כ״ג	עשר (אחר ע׳ עסק).
—	כ״ד	ערוה, שף י׳.
—	כ״ה, כ״ו, כ״ז, כ״ח	עשר (אחר ע׳ עסק).
—	ל״ב	קשר א׳.
ג׳,	ד׳	אלפא א׳.
ד׳,	ג׳	נר א׳.
—	ל׳	שד ד׳.
ה׳,	ו׳	ארב ב׳.
ז׳,	ל״א	תפת.
ח׳,	ט״ז	צהל.
ט׳,	כ״א	עמר ב׳.
י׳,	ג׳	מעצד.
י״א,	ט״ז	דל א׳.
י״ב,	ו׳	על א׳.
—	י׳	בסס ב׳.
י״ג,	ט״ז	גף א׳.
—	כ״ג	חבר.
י״ז,	ו׳	חמט ב׳, מלח א׳.
י״ח,	כ׳, כ״ב	בית גליא.
י״ט,	א׳, י׳	צרצור, בק.
כ״ב,	י״ד	סרק ו׳.
כ״ה,	א׳	גל ז׳.
כ״ט,	כ״ב	אבוב, קליא א׳.
ל׳,	י״ז	ארך ב׳.
ל״ב,	כ״א	מתי.
ל״ג,	כ״ה	פרק א׳.
מ״ג,	ט׳	מעזב.
מ״ו,	ד׳	מרק ב׳.
—	ט״ו	סחף ב׳.
—	כ״א	רבק.
מ״ז,	ג׳	צהל.
—	ה׳	עמק ג׳.
מ״ח,	י״א	מרקא א׳.
—	כ״ו	אפקטפיזון.
נ״א,	נ״ח	ער ה׳.
נ״ב,	כ״ט	גל ז׳.

יחזקאל

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ד׳	סער א׳, ספקלר.
א׳,	י״ג	ברק ב׳.
—	כ״ח	קשת.
ג׳,	ז׳	צפר.
ח׳,	ג׳	ציץ.
ט׳,	ב׳	קסיה.
י׳,	ד׳	גלה.
ט״ז	ל״ג	נדוניא ע״ש.
—	ל״ו	נחשת א׳.
י״ז,	ג׳	זג ג׳
י״ט,	ד׳, ח׳	שת.
כ״א	ג׳	להב.
—	ל״ה	מכל א׳.
כ״ב,	ג׳, ה׳, ו׳, ז׳, ח׳, ט׳, י׳, י״א, י״ב	עשר (אחר ע׳ עסק).
כ״ב,	כ״ב	יתוכים, רד א׳.
כ״ג,	י״ד	סרק ו׳.
—	מ״ו	הסת.
כ״ד	ג׳	שפת ב׳.
—	י״ז	גב י״א.
כ״ו,	ה׳, י״ד	חרם ב׳.
כ״ז,	ו׳	בלוט א׳.
כ״ז,	ט״ז	בץ.
—	י״ח	צחר.
—	י״ט	אסטמה, בלס ב׳, קצע.
כ״ח,	י״ג	אנך, ברק ב׳,
ל״א,	ג׳	אשל.
—	ט״ו	עטף ג׳.
ל״ה,	י״ג	גדל ב׳.
ל״ו,	כ״ה, ל״ג	דרם ג׳.
ל״ז,	ח׳	קרם א׳.
—	ט׳	פח ב׳.
ל״ט,	ט׳	סק א׳.
—	ט״ו	נפש ג׳, ציון
מ״ב,	ג׳	רצף.
מ״ד,	ל׳	ערס.
מ״ה,	י״א, י״ד	שלחת, חמר ו׳.
מ״ז,	י״א	קרמיון.

הושע

פרשה	פסוק	ערך
ד׳,	י״א	קרייה ע״ש.
ה׳,	י״ב	אבזקת.
ח׳,	ו׳	שב ד׳.

פרשה	פסוק	ערך
י',	ז'	הפיא ב'.
—	י"ב	נר ג'.

יואל

א',	י"ח	אילת.
—	י"ז	מגור.
ב',	כ'	צחן א'.
ג',	א'	קף ה'.
—	ה'	סדר ג'.

עמוס

ד',	ו'	הנקי.
ז',	י"א	שבע א'.

עובדיה

א',	ו'	אבע.

יונה

א',	ד'	סער א'.
ד',	ו'	דלע.
ד',	ח'	עלף.

מיכה

ד',	י"ב	אמן.

נחום

א',	י"א	פרץ ב'
—	י"ב	גז ה'.
ב',	ה'	אר א'.

חבקוק

א',	ט"ו	מגור.
ג',	י"ד	אנדרפתא.

צפניה

פרשה	פסוק	ערך
א',	י"ז	לחם ב'.

חגי

ב',	י"ב	כנף א', קרטב.
—	י"ט	מגור.

זכריה

ב',	ח'	פרז.
ה',	ד'	הסת, שמת.
ו',	י"ד	עטר א'.
י"ג,	כ'	דרם ג'.
—	ט'	צרף ג'.
י"ד,	ו'	קף ה'.

מלאכי

א',	ב'	ידיד.
ב',	י"ז	פמבי.
ג',	כ'	רבק.

תהלים

א',	ד'	מדף.
ב',	ט'	רע ד'.
ח',	ח'	צארי ב'.
ט',	ט"ז	סר ב'.
י',	ט', י'	דב ה'.
י"א,	ב'	המצא.
י"ג,	א'	נצח.
י"ח,	ל"ו	ענוה.
—	ל"ז	קרסל א'.
י"ט,	א'	נצח.
כ',	א'	נצח.
כ"א	א'	נצח.
כ"ד,	א'	פרק א'.
—	ד'	הנקי.
כ"ה	י"ד	סדן ה'.
ל"א,	א'	נצח.
ל"ה,	ט"ז	חרק א'.
ל"ט,	י"ב	אבזקת.

משלי

איוב

פרשה	פסוק	ערך
ו',	ה'	גע.
—	ו'	חלם א'.
—	ט"ו	פק ד'.
ז',	ה'	גש א'.
ח',	י"א	בץ ג'.
ט',	ל'	אהל א'.
י',	י'	קף ג'.
י"ב,	י"ב	זקן.
—	ט"ו	פך ב'.
—	י"ח	זן א'.
י"ג,	ט"ו	קטל ב'.
—	כ"ח	אבזקת.
ט"ו,	כ"ד	כדור.
ט"ז,	י"ב	פרפר ב'.
—	ט"ו	גלד א'.
י"ח,	ה'	נגה א'.
כ',	ז'	גל ז'.
—	כ"ב	סעד א'.
—	כ"ד	נשק א'.
כ"א,	י"א	שגר א'.
—	כ"ד	מעטן.
—	ל"ג	פקע א'.
כ"ב,	י"א	שפע א'.
כ"ז,	י"ח	אבזקת.
כ"ח,	ד'	גרב א', נגר.
—	ט"ז	סל א'.
כ"ט,	ד'	חרף ב'.
ל',	ד'	מלח א'.
ל"א,	כ"ב	מתי.
—	כ"ז	גב ז', שק א'.
ל"ב,	י"ט	חבית.
—	כ"ב	כ' (קודם ע' ככא).
ל"ג,	ו'	קרץ ג'.
—	כ"ז	שר ג'.
—	כ"ט	ראש.
ל"ה,	י"א	מלפן.
ל"ו,	ה'	סמגור.
—	ח'	זק ב'.
ל"ז,	ז'	סעד א'.
ל"ח,	ל"א	מדן.
—	ל"ד	שפע א'.
ל"ט,	ה'	ארד ב'.
—	י'	תלם.
מ',	כ"ט	צפור ב'.
מ"א,	כ"ב	חד ב'.

שיר השירים

פרשה	פסוק	ערך
א',	ג'	שף ה'.
ב',	א'	שרון.
—	י"ב	רד ח'.
—	י"ג	פג ד'.
—	י"ד	דרג ב'.
ג',	ו'	אנקל, רכל.
ד',	ח'	אמנם.
—	ט'	כחל א'.
—	י"ג	אם ד'.
—	י"ד	מר ג', קצע ד'.
ה',	ב'	רס א'.
—	ז'	רד ב'.
—	י"א	קווץ ב'.
ז',	ג'	נגאן, סגניות.
—	י"ג	נץ א'.

רות

א',	י"ג	ענג ב'.
ב',	ט"ז	שלל, צבת ג'.
ג',	ב'	ערם ג'.

איכה

ב',	ח'	בר שורא.
—	י"א	חמד א'.
—	ט"ז	חרק א'.
—	י"ז	פסע א'.
ג',	י"א	פשח.
—	י"ב	קר י"ג.
—	ט"ז	ארן א'.
—	נ"ג	צמת.
ד',	י"א	צת.
—	כ"א	רכב.

קהלת

ב',	ח'	שדה ב'.
ו',	ו'	גוזמא.
ז',	כ"ו	חרם ב'.
ט',	ב'	סעד א'.
—	י'	כפן.
—	י"ב	סעד א'.

פרשה	פסוק	ערך
י׳,	ח׳	גם ב׳.
—	י״ח	דקל א׳.
י״ב,	ג׳	ככא ב׳.
—	ה׳	וה.
—	ו׳	מכנה.
—	י״א	זג ג׳, מלמד.
—	י״ב	להג.

אסתר

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ו׳	בץ, שש א׳.
ב׳,	י״ב	מרק ג׳.
—	י״ח	פרדשן.
ד׳,	ד׳	חל י״ב.
—	ה׳	פתשגן.
—	י״א	שרבט א׳.
ה׳,	ב׳	שרבט א׳.
ח׳,	ד׳	שרבט א׳.
—	י׳	פתשגן, רמך א׳.
—	ט״ו	זכל, בץ.
י׳,	ב׳	מדי א׳.

דניאל

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	א׳, ב׳	גל ז׳.
—	י״ג, ט״ו	קלסק.
ב׳,	ה׳	אזדא.
—	י״ד	עט.
—	מ׳	חשל א׳.
ג׳,	ה׳, ז׳, י׳, ט״ו	קרן, קתרוס, סמפון, אב א׳, תמחוי.
—	כ״א	כפת ב׳, סרבל.
—	כ״ב	ז׳ א׳.
—	כ״ג	כפת ב׳.
—	כ״ד	חת ב׳, כפת ב׳.
ד׳,	י״א, כ׳	גד ד׳.
ה׳,	א׳	גוזמא.
—	ה׳	נברש, גר י״ב.
—	ו׳,	קש א׳.
ו׳,	י״ח	אבן מסמא.
—	י״ט	טות.
—	כ״ג	חבל א׳.

פרשה	פסוק	ערך
ז׳,	ד׳	גף י׳.
—	ה׳	דיוסטר.
—	ט׳	שבב.
ט׳,	כ״ד, כ״ה, כ״ו, כ״ז	שבע א׳.
י׳,	ג׳	חמד א׳, סך א׳.
י״א,	י׳	קלגס.

עזרא

פרשה	פסוק	ערך
ב׳,	ס״ב	גאל.
ד׳,	י״ב	אש.
—	י״ד	ארך א׳.
ו׳,	ד׳	נדבך, מרכיות.

נחמיה

פרשה	פסוק	ערך
ב׳,	ו׳	דביון.
ג׳,	ח׳	מעזב.
ה׳,	ז׳	ששמן.
—	י״ג	דקל ג׳, נער א׳.
ז׳,	ג׳	אגוף א׳, גף ב׳, גל ב׳.
—	ה׳	ששמן.

דה״י א׳

פרשה	פסוק	ערך
י״ב,	ט״ו	גד ז׳.
—	ל״ח	צארי ב׳.
ט״ו,	כ״ז	בץ.
ט״ז,	כ״ז	חשמל.
כ״ב,	י״ג	צלח א׳.

דה״י ב׳

פרשה	פסוק	ערך
ה׳,	י״ב	בץ.
ו׳,	כ״ב	הסת.
—	כ״ח	סלמנטון.
י׳,	י״א, י״ד	שט ג׳.
ט״ז,	י״ד	תמחוי.
כ״ח,	י״ח	גמזו.
ל׳,	י״ט	דרם ג׳.
ל״ו,	ה׳, ו׳	גל ז׳.

ב׳. סדר מערכה לתרגומי בבלי וירושלמי

בראשית

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ד׳	שׁפר א׳. *)
—	י״א, י״ב	דתאה, תמחוי.
—	כ׳	רחש א׳.
ב׳,	ז׳	נחר.
—	כ״ה	בהת.
ג׳,	י״ד	שחף ג׳.
—	ט״ו	דבב א׳.
—	ט״ז	עד ז׳.
—	כ״ג	טׄרד.
ד׳,	א׳	חׄכם.
—	כ״א	אבוב.
ה׳,	ד׳	תמן.
ו׳,	ו׳, ז׳	תה ב׳.
—	י״ד	אדר א׳, קדרון.
—	כ״א	סב א׳.
ז׳,	י״ד	תמחוי, טׄס ב׳.
ח׳,	א׳	שדך א׳.
—	י״א	טרף, קטׄם א׳.
—	י״ג	חף ב׳, גב א׳, נגב.
—	כ״א	טלי ב׳.
—	כ״ב	קץ ב׳.
ט׳,	ט״ז	חם ד׳.
—	כ״ב	תׄן א׳.
—	כ״ג	אסטלית.
י׳,	ב׳	אׄפרכיא, אׄפריקי, גרממיא מקדון, מסיא, תרק ב׳.
—	ג׳	ברבר, אסיא.
—	ד׳	אליס, אטלקי.
—	ה׳	נׄס ב׳.
י׳,	י׳	שר י״א, נציבין, קטספון, פנטוס.
—	י״א	פלטיא א׳.
—	י״ב	טלסר.
—	י״ח	אנטוכי.
—	י״ט	קלדהי.
י״א,	א׳	שף י״ט.
—	ב׳	פנטוס.
—	כ״ח	אות.
י״ב,	ח׳	סלק א׳.
—	ט״ו	פלט ג׳.
—	י״ט	כדון ג׳.
י״ג,	י״ד	טׄל ה׳.
י״ד,	א׳	פנטׄוס ע״ש.
—	ה׳, ו׳	זיו, גבל ג׳.
—	ט׳	פנטׄוס ע״ש.
—	י״ב	ממׄון.
—	י״ד, ט״ו	קיסרון, דרמשק.
—	י״ז, י״ח	רם ד׳, שם ב׳,
ט״ו,	י׳, י״א	פסג, טס ב׳.
—	י״ז, י״ח	חמט, נילוס ע״ש.
ט״ז,	ה׳	מחׄס.
—	ז׳, י״ב	חלץ, ערוד ב׳.
י״ז,	ג׳, י׳	שטׄח ב׳, קיים.
—	י״ד, י״ט	פׄס ו׳, אבל א׳.
י״ח,	ב׳, ד׳,	נמׄס ב׳ ע״ש קל ב׳.
—	ז׳,	בקר ג׳.
—	ח׳	לבאׄ א׳.
—	י״ב, י״ג	עד ז׳, גחך.
—	ט״ז, כ״ב	אדק ג׳, כוון ב׳.
י״ט,	א׳, ג׳	נמׄס ב׳, שרׄט.
—	ה׳, ו׳	חׄכם, טׄרד.

*) סימן כוכב בראש הערך מראה על תרג׳ ירושלמי ונוסח אחרת שיש בערוך משונה ממה דאיי לפנינו. ונקט כלל גדול זה בידך ותמצא נחת.

פרשה	פסוק	ערך
י"ט,	ח'	טל ג', שר י', שתי ו'
		אשן ב'.
—	י"א	חוור, סרר, דק ב'.
—	י"ד	גחך.
—	ט"ו	אשן ב'.
—	כ"ח	אדק ג', דק ב'.
כ',	א'	חגר א', גרדקי.
—	י"ח	טרד.
כ"א,	ב', ז'	אשן ב'.
—	י'	טרד.
—	י"ר, ט"ו	זק ג', טלק ב'.
—	כ"ו	תן א'.
כ"ב,	ג'	זרז ב', צלח ב', צלק
		פצע א', קס א'.
—	י"ב	דחל.
כ"ג,	י"ג	לווי ע"ש.
—	ט"ו, ט"ז	זוז, פרגמטיא,
—	י"ז	סחר ב'.
כ"ד,	ט', י'	קיים, דייתק.
—	י"א	רבע א'.
—	ט"ו, ט"ז	קל ז', רב א'.
—	כ'	פן א', מרכיוון.
—	כ"ב, ל"ב	דלת, זמם.
—	מ"ח	עקד ב'.
—	נ"ו	שה א'.
כ"ה,	ג'	תגר א', אמפר.
—	ט"ז	טר, כפר א'.
—	י"ח	הגדוי, הגדיקי.
כ"ו,	א'	גרדקי.
—	ה', כ"ב	מטטר, סלק א'.
—	כ"ו, ל', ל"ה	שר ט', רפה.
כ"ז,	ג'	כסת ב', סיף.
—	י"א, ט"ז	פנקס, שע א'.
—	כ"ג	חכם.
—	ל"ג	תוה, חת ב'.
כ"ז,	מ"ד	כלות.
—	מ"ה	שדך א'.
כ"ח,	י', י"ב	טמע, נעץ.
כ"ט,	ז', י"ג	אשן ב', גף ב'.
ל',	י"א, ל'	גד א', מתי.
—	ל"ד	לווי ע"ש.
—	ל"ה	להוש, שחם א'.
—	ל"ז	דלב.
—	ל"ח	דעץ, רעץ, מרכיוון.

פרשה	פסוק	ערך
ל',	מ'	שחם א'.
ל"א,	ב', ה'	שף ג' ע"ש.
—	י', י"ב	פצח, טל ה'.
—	כ"ט	חל ח', אוכלוסא.
—	ל"ד, ל"ה	עבט, פשפש, בליש.
—	ל"ו, מ'	דיין, קריש א'.
—	מ"ו	אגר ג'.
ל"ב,	ד'	גבל ג'.
—	ז'	פלמרכוס.
—	ט"ז	לברקם, על ו'.
—	כ"ו	קהת א'.
—	ל"ב	אשן ב'.
ל"ג,	י"ג	חט א'.
—	י"ד	הן א', עבד ב'.
—	י"ט	מרגל א'
ל"ד,	ט"ו	את ב', טפס ב'.
—	כ"ג	נקד א'.
—	ל"א	לגלג.
ל"ה,	ד'	קדש, בטם ע"ש.
—	ח'	מרבניית, בלט א', טג.
—	ט"ז	אשן ב'.
ל"ו,	ל"ט	סרד ג'.
ל"ז,	א'	תב א'.
—	ג'	פרגד ב'.
—	ז'	כרך א'.
—	ט'	זהר ג'.
—	כ'	טלק ב'.
—	כ"ה	סרק, שעוה, אפרסמון,
		קטף א'.
—	כ"ח	גד ב'.
—	ל"ב	חכם.
—	ל"ד	חרץ.
—	ל"ה, ל"ו	סרב, ספקלטור.
ל"ח,	ה'	פסק.
—	י"ד	רד ב', עטף ג'.
—	י"ח	שתף.
—	כ"ה	כל ו', אנגקי, חכם.
ל"ט	א'	ספקלטור, סרק.
—	י"ב, י"ג, ט"ו, י"ח	אפך.
—	כ', כ"ב	חבש ב'.
מ',	א'	מזג, נחתום.
—	ג', ד'	ספקלטור.
—	ה',	חבש ב'.
—	ו'	ברסיסי.

פרשה	פסוק	ערך
מ׳,	י׳	שרבט א׳, סגל ג׳.
—	כ׳	גנס.
מ״א,	ב׳	אפר ב׳.
—	י׳	ספקלטור.
—	י״ז	גף י׳.
—	י״ח, י״ט	אפר ב׳. חסך.
—	כ״ג	צנן.
—	ל״ד	אפוטרופוס.
—	מ׳	אפוטרופוס, נשק א׳.
—	מ״ג	קלס ה׳, רב א׳.
—	מ״ה, נ׳	טנס ב׳.
מ״ב,	ד׳	סקל א׳.
—	י״ב	מעלל.
—	כ״א	פרפר א׳, גן ג׳.
—	ל״ה	פן א׳.
—	ל״ח	סקל א׳.
מ״ג,	י׳	שה א׳.
—	י״א	קל ב׳, צר י׳, קטף א׳, שעוה, לוז ב׳.
—	ט״ז	פלט ג׳, אשן ב׳.
—	כ״ח	עקד ב׳.
—	ל׳	קטן ה׳.
מ״ד,	י״ב	בלש, פשפש א׳, סף ה׳.
—	י״ט	טפח ד׳.
—	כ״ט	סקל א׳.
—	ל׳	כדון ג׳.
—	ל״ד	טלי ב׳.
מ״ה,	ב׳, ט״ז	פלט ג׳.
—	כ״ה	סף ה׳.
מ״ו,	כ׳	טנס ב׳.
מ״ז,	י״א	פלס ו׳.
—	י״ט	בר ג׳, תרבץ.
—	כ״א	גל ז׳.
—	כ״ב, כ״ד	כמר, אשן ב׳.
—	כ״ו, ל״א	כמר, דרגש.
מ״ח,	ח׳	חז ב׳.
—	י״א	סך ה׳.
—	י״ד	שלחף.
מ״ט,	ד׳	אשויא, שו א׳.
—	י״א, י״ג	עגעג, ספר.
—	י״ז	ערמון ב׳, מגר.
—	י״ח, כ׳	סך ה׳, פנק א׳ ע״ש.
—	כ״א	עזגה, אן ד׳.
—	כ״ה	רבע ב׳.

פרשה	פסוק	ערך
מ״ט,	ל״ג	שץ ג׳, נגד ה׳.
נ׳,	ד׳, י״ג, כ״ו.	פלט ג׳, טלת, גלסקס.

שמות

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	י״א	תל ב׳, פלס ו׳.
—	ט״ז, י״ח	משבר, טלי ב׳.
ב׳,	ג׳, ה׳	אפר ב׳.
—	ט״ז	אנס.
ג׳,	א׳, כ״ב	אנס, שב ה׳.
ד׳,	ג׳, ד׳	אפף, קטן ו׳.
—	ו׳	עטף א׳, חוור.
—	ז׳, י׳	חב ב׳, חגר ב׳.
ה׳,	ו׳	סרך.
—	י״ב	גב ה׳, גל א׳.
ו׳,	ט׳	כר ד׳.
—	י״ב, ל׳	חגר ב׳.
ז׳,	י״ט, כ״א, כ״ח	קס א׳, קטן ה׳, טקס ע״ש.
ח׳,	י׳	כר.
ט׳,	ח׳, ט׳, י׳	קטם ב׳, שלפק.
—	ל״א	ארום, בסר א׳.
—	ל״ב	כונת.
י׳,	ב׳, י״ט	שנק, קלע ב׳.
י״א,	א׳	טרד.
י״ב,	ח׳	שרק ג׳, ע״ש.
—	ט׳	גבר א׳, הבהב א׳, שרק רגל ב׳.
—	כ״ב	צבע ג׳.
—	כ״ז	כם ט׳, עקד ב׳.
—	ל״ג, ל״ד	זרז א׳, ששפא.
—	ל״ז, ל״ט	פלס ו׳, חר ב׳.
י״ג,	י״ג	קפח א׳.
י״ד,	ב׳	פונדק א׳.
—	כ״ה	גלגל ה׳, רדוות.
—	כ״ז, ל״א	שנק, חז ב׳.
ט״ו,	ח׳	זק ג׳, פלגוס.
—	י׳	שקע, סרד א׳.
—	ט״ו	זע א׳.
—	כ׳, כ״ב	חנג ב׳, חלץ ב׳.
—	כ״ה, כ״ז	בסס, פג ב׳.
ט״ז,	ג׳	דד.
—	י״ג, י״ד	ענו.

פרשה	פסוק	ערך
ט"ז,	כ"א	שח ג', פשר ב'.
—	ל"א	כסבר, אסקריטין, ששיין.
—	ל"ג	סב א', צלחית, אספקא.
י"ח,	א', י"ח	אנס, לע.
י"ט,	י"ב	שפל.
—	כ"א	אוכלוסא.
כ',	ה', ז'	סר ב', מם.
—	י"ד	גר ד'.
—	כ"ה	חצב ב', גזת.
כ"א,	י"ח, י"ט	מרתק, מרדכיתיה.
—	כ', כ"ה	שרבט א', רשם.
—	כ"ח, כ"ט	גש ג'.
—	ל'	רשע.
כ"ב,	ז', י'	מקמתא.
—	ט"ו, ט"ז	פרן ה'.
—	כ"ד	שער ב'.
—	כ"ו	תב ב', קבל ד'.
כ"ג,	ו'	יצול.
—	י"א	בקר ב'.
—	י"ט, כ"ח	שר י"א, צרע.
כ"ד,	ו'	ספל.
—	י'	אפיפורין, ספירינון, תרג'.
כ"ה,	י"א	דך ב'.
—	כ"ה	גדנף, גף ב', פשך.
—	כ"ט	פייל, בזיזי.
—	ל"א	בסס א'.
—	ל"ז, ל"ח	בצין, מלקט א'.
—	ל"ט	קנטר ב'.
כ"ו,	ד'	ענוה.
—	י"א, ט"ז	פרף א', לח ב'.
—	י"ז	צר ה', שלוף.
—	י"ט	חמר ג'.
—	כ"ב	שפל
—	ל"ב	חמר ג'.
כ"ז,	ג'	פסקטר, גרף א', גמד ג', צנר א', משליתא.
—	ד'	סרד א', קנקל א'.
—	ח'	נבוב, חל י"ב.
—	ט'	ויל, תרבץ.
—	י"ט	זיירי.
כ"ח,	י'	יחס.
—	י"א	גליבטון, חק ג'.
—	י"ד	גדל ב', קלע ב', ששל.
—	ט"ז	עף ג'.

פרשה	פסוק	ערך
כ"ח,	י"ח	אזמרגדין, שבזיז, ספירינון, כדכד.
—	י"ט, כ'	בלס ב', מרגל א'.
—	כ"א	גליבטון, חק ג'.
—	כ"ב, כ"ח	קלע ב', ענב.
—	ל"ב	מח ד', גרד, סרה.
—	ל"ד, ל"ה	שלשל, שמש.
—	ל"ו	גליבטון.
כ"ט,	ב'	קרץ ג', אספוגית, חק ג', ערך.
—	י"ג	כרם א'.
כ"ט,	י"ז	פסג, שזג, זג ח', רגל ב'.
—	כ"ג, כ"ז	ערך, נעא.
ל',	כ"ה	פטם א'.
—	כ"ח	כן א'.
—	ל"ד	נטף א', צפורן א', עפר א', שבל ב'.
—	ל"ה	מזג.
ל"א,	ט', י'	כן א', סרד א'.
—	י"ד	מפס, פס ו'.
ל"ב,	ב'	פכר ב'.
—	ט', י"ב	קדל, תה ב'.
ל"ד,	כ', כ"ו	קפח א', שר י"א.
—	ל"ג	סדר א'.
ל"ה,	י"ח	אמר ג'.
—	כ"ב	עזק א', קטל ב', זמרגד א'.
—	כ"ה, כ"ו	אזל, עזל, כש ג'.
ל"ו,	י', י"ג, ט"ז	דלפה, לף א'.
—	י"ח	פרף א'.
—	כ"ב	צה ה', שלווש.
—	כ"ד, כ"ז	חמר ג', שפל.
—	ל"א, ל"ו	נגר א', חמר ג'.
ל"ז,	י"ב	גדנף, פשך.
—	ט"ז, י"ז	פייל, בסס א'.
—	כ"ג, כ"ד	מלקט, קנטר ב'.
ל"ח,	ד', ה'	סרד א', קנקל א'.
—	ז'	נבוב, חל י"ב.
ל"ט,	ג'	רד א', טס א', קטע.
—	ד'	לף א'.
—	ו'	גליבטון, חק ג'.
—	ט'	עף ג'.
—	י"א	ספירינון, שבזיז.
—	י"ב	בלם ב', כדכד.

פרשה	פסוק	ערך
ל"ט,	י"ג	מרגל א'.
—	י"ד	גליכטון, חק ג'.
—	ט"ו	ששל, גדל ב', קלע ב'.
—	כ"א	ענב, תר.
—	כ"ג. כ"ו	סרה, שלשל.
—	כ"ז. כ"ט	מח ד', גרד, המיין.
—	ל'	גלינטון, חק ג'.

ויקרא

פרשה	פסוק	ערך
א',	ט'. י"ג	רגל ב' בן גו.
—	ט"ז	לקט, תלה.
ב',	ד'	גרץ ג', אספוגית ערך.
—	ה'. ו'	חמר ט', קץ ו'.
—	ז'. י"ד	רתח, חלק ג'.
ג',	ג'. ד'	כרס א', גסס ג'.
—	ט'	שזר ב'.
—	י'. ט"ו	גסס ג'.
ד',	ט'	גסס ג'.
—	י"א.	רגל ב', רע.
—	י"ב. י"ז.	דך ב', צבע ג'.
ה',	ח'	עזם.
—	כ"א	עצה ב'.
ו',	ד'. י"ד	שלח ב', רתח.
ז',	ד'	גסס ג'.
—	י"ב	גרץ, קרץ ג', אספוגית ערך.
—	ל"א. ל"ד	נעא.
ח',	י"א	כן א'.
—	כ"א. כ"ו	זג ח', שזג, ערך.
ט',	י'	שייר.
י',	ד'	חביב.
—	י"ד. ט"ו	נע א' חד
י"א,	ג'	טלף ב', סתק.
—	ט'. י'. י"ב	צץ ג'.
—	י"ג	אזא, בר גזא.
—	ט"ז	נעמה, בץ ב', חטפיתא.
—	י"ז	קדיא.
—	י"ח	אותיא, קק א'.
—	י"ט	דיו, ערפט.
—	כ"ב	נעלא, כורכיא.
—	כ"ח	סט א'.
—	כ"ט	כרכשתא א', חדרונא

פרשה	פסוק	ערך
י"א,	ל'	פליית, יילי, סממית, סלמנדרא, אשת ב'.
—	ל"ה. מ'	תפי ב', סט א'.
י"ג,	ב'	שם ד', קלף ד', בהק.
—	ו'	עם, קלף ד'.
—	ל'. ל"ב. ל"ו	צלהב.
—	נ"א. נ"ב. נ"ו	חלט ', עס.
י"ד,	ח'	שזג.
—	מ"א	קצע ג'.
—	מ"ד. מ"ה	חלט א' פגר.
—	מ"ח	טש ב'.
—	נ"ו	שם ד'. קלף ד', בהק.
ט"ו,	י'	סט א'.
—	כ"ה	דב א', אשן ב'.
ט"ז,	כ"ג. כ"ז	שלח ב', רע.
י"ח,	י"ד	חביב.
—	כ"ח	פלט א'.
י"ט,	ח'. ט'. י"ב	פס ו', אמן ג'.
—	י"ג	עצה ב'.
—	ט"ז.	קרץ ד', לשון א'.
—	כ"ו. כ"ז	חד ב', אמן ג'.
—	כ"ח. ל"ה	חק ג', מכל א'.
כ',	ט'. י'	לט ב', גר ד'.
—	כ'	חביב.
כ"א,	ה'. ו'	רשם, פס ו'.
—	ז'	שבק.
—	י"ח	סם ג', פחש, פסיע.
—	כ'	גבן ב', גביע, חז ב', חלזון א' חזז, אשך.
כ"ב,	כ"ב	גב, נסים, חזז.
—	כ"ג	נסיב.
כ"ג,	י'	שר י"א.
—	ט"ו	שב ז'.
—	כ"ב. ל"ח	אמן ג', נסיב.
—	מ'	אתרוג.
כ"ד,	ה'. ז'	גרץ, עפר א'.
כ"ה,	ד'. ה'	כסח, כת.
—	ל"ד	פרוור.
—	ל"ו	שער ב'.
—	מ"ב	נמס ב'.
כ"ו,	א'	מתכא.
—	ו'	מניט א'.
—	ט"ו	פס ו'.
—	ל'	במס, חנס א'.

פרשה	פסוק	ערך
כ"ו	ל"ו	אודרא.
כ"ז,	ג'. ד'. ה'. ו'. ז'	על א'.
—	י'	שלף ד', פרג ב'.
—	ט"ז	על א', חמר ו'.
—	כ"ח. ל"ב	פרש ח', שרבט א'.

במדבר

פרשה	פסוק	ערך
ג'	ל"ב	אמרכל.
ד',	ז'	פייל.
—	ט'	צבת ד', מלקט א'
—	כ'. כ"ו	שקע, אמר ג'.
ה',	ז'. כ"ב	קרן, לטש א'.
ו'	ג'. ד'	תר ו', פגן ג'.
—	ה'	נגסטר, שחר ב'.
—	ט"ו	ערך, אספוגית.
—	כ'	נעא.
ז'	ג'. י"ד	זווג, בזק.
—	י"ז. כ"ג. כ"ט	
	ל"ה. מ"א. מ"ז. נ"ג. נ"ט.	
	ס"ה. ע"א. ע"ז. פ"ג	דכר.
ח',	ז'	נגסטר, שחר ב'.
ט',	י"ז	אשן ב'.
י"א	ה'	בצין א', כרת א' ע"ש.
—	ז'. ח'	כסבר, ששיין.
—	י"ב	עבר ה', פדגוג.
—	כ'. ל"א	נחר, רפש ב'.
י"ב,	י'	חוור.
י"ג,	י"ט, כ'	תל ב', פתרן.
—	כ"ב	טנס.
י"ג,	כ"ג	סגל ג', אסל א', קפא
—	כ"ח	חצף.
—	ל"ב	טב ב'.
י"ד,	ל"ז	טב ב'.
ט"ו,	ג'	נסיב.
—	ל"ח	צנף א', גל ו'.
ט"ז,	ט"ו	שחר ג'.
—	כ"א	קל ב'.
י"ז,	ב'. כ"ג	דר ד', לבלר.
י"ח,	ל'	מעצרתא.
י"ט,	ט'. י'	זבל.
כ',	י"ט	כבש ג'.
כ"א	כ'. כ"ט	צף א', קלר.
כ"א	ל"ב	כפר א'.
כ"ב,	ז'	גדין
—	כ"ד	בית גלגול, סג א'.
—	מ'	שדר ג'.
כ"ג,	ט'	גלם ב'.
—	כ"ח	צף א'.
כ"ד,	ג'. ו'	שתם, ברתא.
—	י'	טפח ד'.
—	כ"ד	אוכלוסא, אטלקי.
כ"ה'	ח'	קלינון.
—	י"ד,	רשבא.
כ"ו,	ט'	מנמנמי.
כ"ז,	ה'	מתן ב'.
כ"ט,	ד'	כל ו'.
ל',	ג'. י'.	תן א', שבק.
ל"א,	ג'. ה'	זיין ע"ש.
—	כ"ב	אבץ, אבר א', בעץ.
—	מ"ט	שגא א'.
—	נ'	עזק א', פרנקיתא,
		קטל ב'. שר ד',
		זמרגד א', חט א'.
		ששל ע"ש, תד.
ל"ב,	א' ז'	מכבר, תבר א'.
—	ט"ז	בב.
—	ל"ו	תל ב', בב.
ל"ג,	ה'. ז'	פלס ו', פונדק א'.
—	ט'	פג ב'.
—	ל"ה ל"ו	תרנגול, גבר ב'.
—	נ"ה	סכין ב', רמח.
ל"ד	ד'	טר ג', רקם א',
		טרת, קסם ג'.
—	ה'	נילות ע"ש.
—	ו'.	אקינוס.
—	ח'	טר ג', אנטוכי.
—	י"א	אפמיא, דפני, גנסר.

דברים

פרשה	פסוק	ערך
א',	א'.	אסטרט.
—	כ"ד, כ"ו	סגל ג', צב א'
—	כ"ח	כרך ב', תל ב'.
—	מ'	כוון ב'.
ב',	ז', י"ג	ספק, רקם.
—	כ"ט	קפטק.

פרשה	פסוק	ערך
ב׳	ל״ו	לחית, גף.
ג׳,	ח׳. י׳	טר ג׳, סליק.
—	י״ז	שפע ב׳.
ד׳,	י״ד	אפקירוס.
—	י״ז. י״ט	טס, תל ב׳.
—	מ״ח	גף, טר ג׳ ע״ש.
—	מ״ט	שפע ב׳.
ה׳,	ה׳	עתד.
—	י״א. י״ז	מס, גר ד׳.
—	י״ח. כ״א	גר ד׳, רג.
ו׳,	ז׳. י״ט	תן א׳, דחף.
ז׳,	י״ג	בקר ג׳, עדר.
—	ט״ו. כ׳	כוה, צרע.
ח׳,	ח׳. ט׳	תמר א׳, שר ט״ו.
—	ט״ו	שמיר, טנר.
ט׳,	א׳	תל ב׳.
—	כ״א	בעט, שף ב׳.
י׳,	י״ח	אסטלית.
י״ב,	ב׳	גלם ב׳.
י״ד,	א׳. ה׳	חבר, ארזלא ב׳.
—	ו׳. ט׳. י׳	סתק, צץ ג׳.
—	י״ב	אזא, בר גזא.
—	י״ג	איבו, בץ ב׳, נעמה, חטפיתא.
—	ט״ז	קדיא, אותיא.
—	י״ז	קק א׳.
—	י״ח	דיו, ערפד.
—	כ׳	דך ב׳.
ט״ו,	ח׳	מסת א׳.
ט״ז	א׳	טר א׳.
—	י״ה. י״ט	סרך, יצול.
י״ז	ח׳	תגר ב׳.
—	״ח	פותשגן.
״ה,	ג׳	מלען, דק א׳.
—	י׳. י״א	הד ב׳, רטן.
—	י״ד	חד ב׳.
י״ט,	ה׳	חרש ג׳, דחף.
—	י״א	כמן ב׳, סקוריא, קטב ב׳.
כ״א,	ג׳	נאלא ב׳.
—	י״ב	צם ג׳, טפר א׳.
—	כ״ג	צלב.
כ״ב,	י״ב	צנף א׳, גל ו׳.
—	י״ז	ששפא.
כ״ד	ג׳	של ג׳.

פרשה	פסוק	ערך
כ״ד	י׳. י״ד	רש, עצה ב׳.
—	י״ז. כ׳	יצול, פל ב׳.
כ״ה,	ח׳. ט׳	רע א׳, שלף ב׳.
—	י״ח	צרע, לא ב׳, לע.
כ״ו,	ט״ו. י״ז	אדק ג׳, מלך.
כ״ז	ב׳. ד׳	גר י״ב.
—	י״ד. ט״ו.	תל ב׳, חצן ב׳.
כ״ח,	ד׳. י״ח	בקר ג׳, עדר ב׳.
—	כ׳	שעמום.
—	כ״ו	מניט א׳.
—	כ״ז	חרב.
—	כ״ח	שעמום.
—	כ״ט	טהר ב׳. עצה ב׳.
—	ל״ג. ל״ח	לע, קרסם א׳.
—	מ׳	טש ב׳.
—	מ״ב	סקא · חלזון ג׳.
—	נ״א	בקר ג׳, עדר ב׳.
—	נ״ו	פרנקיתא.
—	ס״ה	אלפא ב׳, ברז ב׳.
כ״ט,	כ״ב	כלות.
ל׳,	י״ב	לווי ע״ש.
ל״א,	ז׳. י׳. כ״ג	עלם ב׳, אשן ב׳.
ל״ב,	ב׳. ד׳	דתאה, לע.
—	ו׳. י׳	שבט, שכן.
—	י״ג	פנק, שפיר.
—	ט״ו	פגישו.
—	כ״ה	קטן ה׳.
—	כ״ט	ל״ע.
—	ל״ה	בע ב׳.
—	ל״ט	עי״ע מימים ועי״ע קרים.

יהושע

פרשה	פסוק	ערך
א׳ו׳.	ז׳. ח׳ ט׳. י״ח	עלם ב׳, כשט.
ב׳	א׳	רז ב׳, פונדק א׳.
—	ב׳	הלכא.
—	ו׳	טען ב׳.
—	ט״ו. י״ח.	של ג׳, תר.
ג׳,	ט׳. ט״ו	הלכא, כף ב׳.
ד׳,	י״ג, י״ח	זיין, כף ב׳.
ה׳,	ב׳. ג׳	אזמל, חרף ג׳, חרב ב׳,
ו׳,	ד׳	קרן א׳.
ז׳,	כ״א	אסטלית.

פרשה	פסוק	ערך
ט׳,	ה׳	רקע ב׳, כסן א׳.
י״א,	ב׳, ח׳	פלך ב׳, חרץ ג׳.
—	י״ז	שפל, טר ג׳.
—	כ״ג	שדך א׳.
י״ב,	א׳, ב׳	טֹר ג׳, גף.
—	ג׳	גנסר, שפע ב׳.
—	ה׳	אפקירוס.
י״ג	ג׳	טֹרן ג׳.
—	ה׳	טֹר ג׳.
—	ו׳	חרץ ג׳
—	י״א, י״ג	אפקירוס, טר ג׳.
—	כ״ז	גנסר.
י״ד	ט״ו	שדך א׳.
ט״ו	ג׳	טֹר ג׳.
—	ד׳	קֹסם ג׳.
—	ז׳, ט״ו	קצר, ארך.
כ״ב	כ״ד	צף ד׳.
כ״ד,	י״ב, ל״ב	צרע, מרגל.

שופטים

א׳	ו׳, י״א	אפֹך, ארך.
ב׳,	י״ז	נגד ג׳.
ג׳,	ג׳	טרן ג׳.
—	ט״ו, ט״ז	גמד ב׳, גרמד.
—	י״ז, כ״ב	פטם א׳, דסתק.
—	כ״ג	אכסדרה.
—	כ״ד	אלקטיות.
—	ל״א	פרש.
ד׳,	ט״ו	אפך.
—	י״ח	זר ג׳, גנכא ע״ש.
—	כ״א	ארזף, רז ב׳, קש א׳.
ה׳,	י׳, כ״ב	חשק, פנך ב׳.
—	כ״ה, כ״ו	פייל, פֹע ב׳.
—	כ״ח	דק ב׳.
—	כ״ט	פרסתיותהא.
ו׳,	כ״א	שט ג׳.
—	ל״ח	פץ א׳, לקן.
ז׳,	ט״ו, כ״א	שע ב׳, אפך.
ח׳,	ז׳, ט״ז	כב ב׳.
—	כ״ז	דעץ, רעץ.
ט׳,	ד׳	סרק א׳, בקֹר ב׳.
—	י״א	חל ד׳, דבל א׳.
—	כ״א, מ״ח	אפך, כלך.

פרשה	פסוק	ערך
ט׳	נ״א	אבֿרוארי.
י״ד,	ו׳	הדם.
—	ט׳	רד ד׳, נסח.
—	י״ב, י״ג	פלדם.
—	י״ח	חל ד׳.
ט״ז,	י״ג	שת.
—	י״ד	קש א׳, אכסן, גרד.
—	י״ט	גרע.
—	כ״א	ששל ע״ש.
י״ז,	ד׳	קן ה׳.
י״ט,	י׳, כ״ט	חשק, הדם.
כ׳,	ט״ז	גמד ב׳, בין ב׳.
—	ל״ח, מ׳	יטור.

שמואל א׳

א׳,	ו׳	צהב ג׳, מחס.
—	י״ד	פג א׳.
—	כ״ב, כ״ג	חסל.
ב׳,	י״ג	נטס ב׳, טשליתא.
—	י״ח	כרדט.
ד׳,	י״ח	אפקותא.
ה׳,	ה׳	טרן ג׳.
ח׳,	ט׳	נמס ב׳.
ט׳	ה׳, ח׳	צף ד׳, זוז.
—	י״ג	פרס.
י״א,	ז׳	פדן.
י״ב,	כ״א	למה ב׳.
י״ג	ג׳, ד׳	אסטרטיגי.
—	י״ח	אפא.
—	כ׳	לטש ב׳, פרש, כלך, עשף.
—	כ״א	שף ב׳, עשף, זקתא.
—	כ״ב	מרן ב׳.
י״ד	ד׳	שרע ב׳, מדרוכיתא.
—	כ״ו, מ״ג	בריז, שט ג׳.
ט״ו	ל״ג	פשה.
י״ז	ה׳	קלס, מקלס, גלף.
—	ו׳	טרקלין, מגפיים, טסחף.
—	ז׳	אכסן, שן ג׳.
י״ז,	י״ז	טלם א׳, זרף.
—	כ׳, כ״ח	כרקום, בקר ב׳.
—	מ׳, נ״א	תרמל, לדנה.
י״ח,	י״א	ברז א׳.
—	כ״ג	הדיוט.

פרשה	פסוק	ערך
י"ט,	כ"ד	שלח ב׳, ברשאן.
כ׳,	ג׳	נסים א׳
—	כ׳	פלגס.
כ"ד,	ד׳	בב.
כ"ה,	י"ח	תך ב׳.
כ"ו,	ה׳	כרקום.
—	ז׳	מרן ב׳, נעץ.

שמואל ב׳

פרשה	פסוק	ערך
ב׳,	כ"ו, ל׳	פרש ז׳, שנא ג׳.
ה׳,	ז׳	חקרה.
—	כ"ג, כ"ד	בך, חרץ ד׳.
ו׳,	ה׳	ברתא, רביעין.
—	ו׳	מרג.
—	י"ג	זג ה׳, מר ה׳.
—	י"ד	כרדט.
ז׳,	ב׳	כייר.
ח׳,	ב׳	פרס ד׳.
—	ו׳	אסטרטיגי.
י׳,	ד׳	גרע.
—	י"ח	אפך.
י"א,	ב׳	שו א׳.
י"ב,	ג׳, ח׳, ט"ו	חן א׳, טען.
—	ל"א	מסר א׳, מרג ב׳.
י"ג	ג׳, ד׳	ששבן, חשך.
—	ו׳, ח׳, י׳	חלט ב׳.
—	י"ז, י"ח	גף ב׳, כרדט.
—	כ"ט	כדן.
ט"ז,	א׳, כ"ב	חשק, קנוף.
י"ז,	ט׳, ט"ז	קמץ ג׳, הן ב׳.
—	י"ט, כ"ב	דקל ב׳, שנא ג׳.
—	כ"ח	מך א׳, קל ז׳.
—	כ"ט	שפת.
י"ח,	י"א	אספניק.
—	י"ד	גסס א׳.
—	ט"ז	זער.
י"ט,	כ"ז, ל"ג	חשק, סבר ב׳.
כ׳,	ג׳, ח׳	סבר ב׳, לדנה.
—	ט"ו	מלתא ב׳.
—	כ"ו	תקוע.
כ"א,	ט"ז	ספן ה׳, נקן.
—	י"ט	אכסן.
כ"ב,	י׳, י"ב	כבש ד׳, רכף.
כ"ב	י"ד	כל ב׳ ע"ש.
—	מ"ג, מ"ו	סוון, ברן א׳.
כ"ג,	ד׳	דתאה.
—	ח׳, י"ד	תב ד׳, חקרה.

מלכים א׳

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	א׳	שחן א׳.
—	י"ט, כ"ה	מר ה׳.
—	ל"ג	כדן, שלוח.
ב׳,	ה׳, כ"ח	טלה, אפך.
—	מ׳	זרז ב׳.
ה׳,	כ"ג	תרגם.
—	ל"א	פספס.
—	ל"ב	ארדכל, ארגבל.
ו׳,	ה׳, ו׳, ז׳	זיז א׳, חל (ט"ו) [י"ח]
—	ט׳	הנתוכים, מרכוף.
—	ט"ו, י"ח	ברתא, גלף ב׳.
—	כ"א	ששל ע"ש.
—	כ"ט	גלף ב׳.
—	ל"ה	סגלגל.
—	ל"ו	קרונות
ז׳,	ב׳, ג׳, ד׳, ז׳, י"ב.	קרונות, כייר, כלנס, פרוסדור.
—	י"ח	סרג ב׳
—	כ"ג, ל"ב	סגלגל, אשדת.
—	ל"ה, מ"ג	סגלגל, בסס א׳.
—	מ"ו	גרגשתא.
—	נ׳	קל ז׳, מגלס, פתא.
ח׳,	כ"ז	סבר ב׳.
ט׳,	ד׳, י"ב	תרץ, סעד.
י׳,	ט"ז, כ"ב	תרם, טווס.
י"א,	כ׳	פלט ג׳.
—	ל׳	סדק.
י"ב	ז׳	עלב.
—	י"א, י"ד	שט ג׳, מרגן.
י"ג	ב׳	אגר ג׳.
י"ד,	ג׳	זלוע.
י"ז,	ד׳, י"ט	סבר ב׳, חן א׳.
י"ח,	ל"ב	מזק.
—	מ"ג, מ"ד	סך ה׳, פס ט׳.
י"ט	ו׳, ט׳	עף ד׳, רד.
—	י"א, י"ג	זע, ששפא.
—	י"ט	רד, פדן.

פרשה	פסוק	ערך
כ׳,	ל׳	תוון.
—	ל״ח	מעפרת, דלמטיקיון?
—	מ״ג	נסים א׳.
כ״א.	ד׳	נסים א׳.
כ״ב,	ט׳. כ״ד	גוז, בע ב׳ ע״ש, לסת.
—	כ״ה. מ״ג	תוון, סוון.
—	מ״ט	אפריקי, טרסוס.

מלכים ב׳

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ב׳. ז׳	סרג ב׳, נמס ב׳.
ג׳,	ד׳. ט״ז	נקד א׳, פצד.
ד׳,	ל״ד. ל״ה	לחת ג׳. מק ב׳.
—	ל״ח	תפי ב׳.
ה׳,	כ״ג	פלדס.
ו׳,	ב׳. ו׳	שר י״א, קף ד׳.
—	י״ח	חוור.
ח׳,	ו׳. ט״ו	גוז. גנכא ע״ש.
—	כ״א	אפך.
ט׳,	ב׳. י״א	תוון, שע ב׳.
—	ל׳	צדד.
י׳,	ז׳	מקדקדין.
—	כ״ב	קמטר.
י״ב	ד׳	עטר ב׳ ע״ש.
—	ט׳	את ב׳.
—	י״ב. י״ג	ארדכל, ארגבל.
—	י״ד	קל ז׳.
י״ד,	ד׳	עטר ב׳ ע״ש.
ט״ו,	ד׳. ט״ו	עטר ב׳ ע״ש.
י״ז	ט״ו	למה ב׳.
י״ח,	י״ז. כ״ח	קצר, כל ב׳.
י״ט,	כ״ד. כ״ה	טפח ד׳, שח ה׳.
—	כ״ה	דתאה.
—	כ״ו	לסת, זמם.
—	כ״ט	כת.
—	ל״ב	קשת, תרס, צבר ב׳, מלתא ב׳.
כ״ג,	ד׳. ז׳	סגן, כל ו׳.
כ״ד,	י״ד	נגר ג׳, חשך.
כ״ה,	ז׳	ששל ע״ש.
—	י״ג. ל׳	בסס א׳, שר ט׳.

ישעיה

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ג׳. ו׳	אהוריירי, רס ב׳.
א׳	ח׳	ערסל א׳, ארזלא א׳. בע ג׳.
—	כ״ה. כ״ו	ברית ב׳, אול.
ב׳,	ד׳	עף ה׳.
—	ט״ז	אפריקי, טרסוס, ברן א׳.
—	כ״א. כ״ב	שקף א׳, למה ב׳.
ג׳,	ב׳. ו׳	שאל, מגביתא.
—	ט״ז	סרבק, פוות.
—	י״ח	סבכה.
—	י״ט	ענק, שר ד׳, חנס ב׳.
—	כ׳	כליל א׳, שר ד׳, קלמוסם, קשר א׳, קדש, חלט ג׳.
—	כ״א	טלל.
—	כ״ב	כתן, ששפא, ברנק.
—	כ״ג	קרטס ד׳, כתר א׳, רד ב׳, כבינת.
—	כ״ד	פסיקיא, פנדה, רשם.
ה׳,	ב׳. ז׳	מעצרתא, נצב.
—	י׳. י״ב	אשכר, קתרוס ג׳.
—	כ״ו. ל׳	כל ב׳.
ו׳,	ד׳	אלותא ע״ש.
—	ו׳. י׳	שו ב׳ ע״ש; טפש.
—	י״ג	צרב ג׳, בטס.
ז׳,	ב׳	שר ג׳, חרש ג׳.
—	ג׳. ד׳	קצר, אליתא ב׳.
—	י״ג	הל א׳.
—	י״ח	דבב ג׳; דדב.
—	כ״ג	הובאי, בר ג׳.
—	כ״ה	בקר ג׳.
ח׳,	ז׳	פצד, כף ב׳.
—	ח׳. י״ג	פתי, מר א׳.
—	כ׳. כ״א	בע ג׳, פתכר.
ט׳,	י״ג. ט״ו	אטרון, סלעם ב׳.
י׳,	א׳. ט״ו	רשם, סוון, חל ט״ו (י״ח).
י״א	ח׳	חרמן.
—	י״א	נגות, הדו.
י״ג	ז׳. ח׳	רשל, שלהב.
—	כ״א	תמוון, יענה.
—	כ״ב	צף ג׳, חתול. ברן א׳ ירוד ב׳.
י״ד,	ט״ז. י״ט	דק ב׳, יהט.
—	כ״ג	מבן.
ט״ו,	ו׳	דתאה.
י״ז,	א׳. ב׳	חמר ז׳, מניט א׳.

פרשה	פסוק	ערך
י"ז	ו', י'	צנף א', נצב.
י"ח.	א', ב'.	הדו, דגית.
—	ד'	שחן א', פצח ג'.
י"ט.	ב', ג'	גר ו', סלעם ב'.
—	ו'	גם.
—	י"ג	מפרס ב', פלך ב'.
—	י"ד	דשׁ, תב ה'.
—	ט"ו	אטרון.
כ'.	ב', ד'	פחח, קלן ד'.
כ"א	י"ד	גדן.
כ"ב.	ד'	בע ב'.
כ"ג.	א'	אפריקי, טרסוס.
—	ח', ט'	עשן, פס ו'.
—	י"ג	חמר ז'.
—	י"ד	אפריקי, טרסוס.
כ"ד.	י"ז, י"ח	כמץ, סרג ב'.
—	כ', כ"ב	ערסל א', ענגן.
כ"ה.	ד', י"א	שקף ב', שט א'.
כ"ח	כ', כ"ה	עק, כונת.
—	כ"ז	מרג ב'.
כ"ט.	ד', ט"ז	צף ג', חכם.
—	י"ז, י"ט	(צבחר) [צבחד] בע א'.
ל'.	ו', י"ד.	חטר פצד.
—	י"ז	בעד.
—	כ"ד	דר ד', מרדה.
—	כ"ה, כ"ו	פצד, אהב.
—	כ"ח	זמם.
ל"ב.	י"א, י"ב, י"ג	שלח ב', תד, הובאי.
ל"ג.	ד'	זחל ב', זרק ב'.
—	י"ב	כב ב', פסך.
—	כ"א	ארת, ברן ב'.
—	כ"ג	קלע א'.
ל"ד.	ו', ז'	דהן.
—	י"ג	קרסל ב', ירוד ב'.
—	י"ד, ט"ו	חתול, קפד.
ל"ה.	א', ב'	בע א'.
—	ג'	רשל, רעל ב'.
—	י'	דו ב'.
ל"ו.	ב', י"ג	קצר, כל ב'.
ל"ז.	כ"ה, כ"ו	טפח ד', שח ה'.
—	כ"ז, כ"ט	דתאה, לסת.
—	ל', ל"ג	כת, קשת, תרס, מלתא ב', צבר.
ל"ח.	ח'	אבן שעות.

פרשה	פסוק	ערך
ל"ח.	י"ד	סנונית.
—	כ"א	שטר א'.
מ'.	ד'	גא ב', כפל א', גד ה'.
—	ו', י"א	מצה ג', חן א'.
—	י"ט, ל'.	קן ה', רווק א'.
מ"א.	א'	נגות.
—	ז', ט"ו	טפח ד', סמפר.
—	י"ט	ברתא, מרן ג', אשכרע.
—	כ"ו	אוול.
מ"ב.	ד'	הל א', כתר ב'.
—	י"א	ערב ד'.
—	ט"ז	כפל א'.
—	כ"ב, כ"ד	ענגן, עד ו'.
מ"ג.	י"ז, י"ח	טף, אוול.
—	כ"ח	פס ו'.
מ"ד.	י"ב	חצן ב', שחר א'.
—	י"ג	משקלת, אזמל, אדם.
—	י"ד	בלט א'.
מ"ה.	ג'	סם ב'.
מ"ט.	ט'	ענגן.
—	כ"ב	סב ד', צב ד' פרוון.
—	כ"ו	מר.
נ'.	ב', ו'	קפד ג', לסת.
נ"א.	ה'	כתר ב'.
—	י', י"א	גז ד', דו ב'.
—	י"ז	פייל.
—	כ', כ"ג	מזרק ב', עד ה'.
נ"ב.	ב'	פץ א', חנק.
נ"ד	י"א, י"ב	צדדה, גמר ה'.
—	ט"ז	שחר א'.
נ"ה.	י"ב, י"ג	שען, ארב ד'.
נ"ז.	ה'	שקף א'.
—	כ'	סן ב', טן ב'.
נ"ח.	א'	כל ב', קרץ ד'.
—	ד'	תחר.
—	ו'	פרד א', פטר א'.
—	ח'	שפרפר ב'.
—	ט'	רמז.
נ"ט.	א'	קפד ג'.
—	ה', ו'	פר א', קיון.
—	כ"א	קיים.
ס'.	ד'	גסס ג'.
—	ו', ז'	הגן א', ערב ד'.
—	י"א, י"ג	זק ב', מרן ג'.

פרשה	פסוק	ערך
ס"ב,	א'	שפרפר ב'.
—	ד'	תב ג'.
ס"ד,	ה'	תר ז'.
—	י'	רג.
ס"ה,	ד', כ"ג	רטב א', הל א'.
ס"ו,	ב'	שו ב'.
—	י', כ'	דץ ג', דך ב'.

ירמיה

פרשה	פסוק	ערך
ב',	ה', ט"ו	למה ב', כל ב'.
—	ט"ז	מפים ב' ע"ש.
—	כ"ב	צרף.
—	כ"ג	הגן.
ג',	ב', ג'	נגד ד', רס א'.
—	ה'	פרש ז'.
ד',	י"א	טהר ב'.
ה',	ח'	אגירייסין.
—	ט"ז	אזן א'.
—	ל'	תמה ב', שן ב'.
ו',	ו'	מלתא ב'.
ז',	י"ח, ל"ג	כרדט, מניט א'.
ח',	ו'	סג ד', גז ד'.
—	ז'	שפנין, כורכיא, ע"ש. סנונית.
—	ח', י"ח	קולמוס, דו ב'.
—	כ"א, כ"ב	כרם, קטף א'.
ט',	ט'	צד.
—	י"ד, י"ט	גד ט', ען ד'.
י',	ג', י"ב	חצן ב', תל ב'.
י"ב,	י'	בסס ב'.
י"ג,	כ"ג	הדו, שלט.
י"ד,	ב', ה'	כרם, דתאה.
ט"ו,	ז', י"ח	דר ד', פרש ז'.
ט"ז,	ד', ו'	שגר א', דק א'.
י"ז,	א'	טפר א', חרת ב'.
—	ו', ח'	עכביות, נגד ד'.
י"ח,	ג', י"ג	סרן ג', שן ב'.
—	כ', כ"א	פחת, תב ד'.
—	כ"ב	קלין.
י"ט,	א', ב'	זלוע, קקל ב'
כ',	ב'	כפת.
—	ז', ח'	שבש, לעב.
כ"ב,	י"ד	פצם, כייר.
כ"ג,	ו'	תכל.

פרשה	פסוק	ערך
כ"ג	י"ב	שרע ב'.
—	ט"ו, כ"ט	גד ט', פע ב'.
כ"ו	י"ח	חש ג'.
כ"ט,	י"א	סכר א'.
ל',	י'	מניט א'.
ל"א,	י"ט	טפח ד'.
—	ל"ה, ל"ח	סהר ב', פקס.
—	מ'	אדוותא, רס ד'.
ל"ד,	כ'	שגר א'.
ל"ו,	כ"ג	פצם, אזמל.
ל"ח,	ו'	שרבב.
—	י"א	טפס ג', שרבב.
—	י"ג	גד ב'.
ל"ט,	ז'	ששל ע"ש.
מ',	א'	עזק ב'.
—	ד', י'	שר י"ג, דבל ג'.
מ"ג,	י'	אדן ב'.
מ"ד,	י"ט	כרדט.
מ"ה,	ג'	דו ב'.
מ"ו,	ג', ד'	עגל ז', קלס.
—	י"א	שעף, קטף א'
—	כ"ב	כשיל.
—	כ"ה, כ"ז	סר ב', מניט א'.
מ"ז,	ג'	פסע.
מ"ח,	י"א	פג א'.
—	כ"ו	דש, לעב.
—	כ"ח	שבך.
—	ל"ו	אבוב.
—	מ"ד	סרג ב'.
מ"ט,	כ"ז	ברן א'.
נ',	כ"ו	אבולאי.
—	ל"ט	יענה.
נ"א,	ד'	טען.
—	ח'	שעף, קטף א'.
—	י"ב, י"ד	חצן ג', זחל ב'.
—	ט"ו, ט"ז	תל ב', רכף.
—	כ"ז	הרמן ב', חדיב, פנך ב' צלהב ע"ש.
—	ל"ד, ל"ז	פץ א', גר.
—	נ"ח	חמר ז', הל א'.
נ"ב,	י"א	ישל ע"ש.
—	י"ז	בסס א'
—	י"ט	קל ז'.
—	כ"ה, ל"ד	גוז, שר ט',

יחזקאל

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ג׳	בז ב׳.
—	ד׳	עלעל.
—	ז׳	סגלגל, צלהב.
—	י״ב	גוף, רע א׳.
—	כ״ב	רכן.
ב׳	ד׳	חצב.
ג׳	ג׳, י״ב	חל ד׳ זע א׳.
ד׳	ב׳	מלתא ב׳, אפרוודין.
—	י׳, י״א	פלם ב׳, מכל א׳.
—	י״ב, ט״ז	חר ב׳, מכל א׳.
ה׳	א׳	נגסטר, שחר ב׳.
ו׳	ג׳	פצד.
—	י״א, י״ג	טפח ד׳, עף.
ח׳	י״א	יטור.
ט׳	ב׳, ג׳	פנקס, סקף.
—	ד׳	רשם.
י״ב	י״ג	סרג ב׳ ע״ש.
—	י״ח	חט ג׳, רקע ב׳, מרפק, פתכמר.
—	י״ט	מגס.
ט״ז	י״א (?) ט״ז	דלת ע״ש, פתכמר.
—	כ״ו, מ״ז	סרבל, חסף.
י״ז	ז׳	בדד א׳.
—	י״ז	מלתא ב׳.
—	כ׳	סרג ב׳ ע״ש.
—	כ״ב	עבר ה׳.
י״ט	ד׳, ח׳, ט׳	שת ז׳, קלר.
כ״א	י״ב	עם.
—	כ״ז	אפרוודין, מלתא ב׳.
כ״ג	ו׳, י״ב	גמר.
—	כ׳	צחן א׳.
—	כ״ד	עגל ז׳, קלס, נמס ב׳.
—	כ״ה	אחר.
—	מ״א	דרגש, מך א׳.
—	מ״ב ?	דלת ע״ש.
כ״ד	ג׳, ו׳	תפי, זהם.
—	י״ז	מטפת.
כ״ה	ו׳, ט״ו	צפח.
כ״ו	ח׳	מלתא ב׳.
—	ט׳	פגז, פגש א׳.
כ״ז	ג׳, ה׳	שכלל, דף.
—	ו׳, ז׳	בלט א׳, דף, אטלקי.

פרשה	פסוק	ערך
כ״ז	ט׳, י״א	ספן א׳, קפטק.
—	י״ד	גרממיא.
—	ט״ו	יעל ב׳, טווס.
—	ט״ז	ראמות.
—	י״ז	חיש ג׳, קליא ב׳, שעף, קטף א׳.
—	י״ח	חמר ה׳, כבן.
—	י״ט	שד א׳, ערק ב׳, עשת.
—	כ׳, כ״א	חפיש ב׳, נבט א׳.
—	כ״ג	נציבין ע״ש, חדיב.
—	כ״ד	גמר, גודיזין, אמלין, כשף א׳.
—	כ״ה	אפריקי, טרסוס.
—	כ״ח, ל׳	פרוור, חף ב׳.
כ״ח	י״ג	מרגל א׳.
כ״ט	ד׳	שר ד׳.
ל׳	ט״ו	אלכסנדריא, אנטיפתר.
ל״א	ז׳, י״ב	סמך.
ל״ג	ל״א	לעב.
ל״ד	ד׳, ט״ז	צמר, סבר ב׳.
—	כ״ח	מניט א׳
ל״ו	ג׳, ד׳	רן ב׳, פצד.
—	ה׳, ו׳	צפח, פצד.
ל״ח	ד׳	שדל, שר ד׳.
—	כ׳, כ״ב	חמר ז׳, כבר ב׳.
ל״ט	ג׳	מגר.
—	ט׳	שגר ב׳, סבר ג׳.
—	כ״ו	מניט.
מ׳	ט״ז	כתר א׳.
—	מ״ב, מ״ג	פספס, אנקל.
מ״א	י״ג	בצר, גוזטר.
מ״ב	ג׳	זוי.
מ״ג	י׳, י״א	טקס א׳.
—	י״ד	מסמסתא.
—	י״ז	גדנף, שו א׳.
מ״ד	ט׳	ערל.
—	כ״ב	שבק, אלמנה.
מ״ה	ח׳	נס ג׳.
מ״ו	י״ח	נס ג׳.
—	כ״ג	גדבך.
מ״ז	ב׳, ג׳	בר ד׳, קרצל.
—	י״א	חפר ב׳.
—	ט״ז	ברך ה׳.
מ״ח	ח׳, ט״ו	כבש ד׳.

הושע

פרשה	פסוק	ערך
ב׳	ז׳. ח׳	מל, ככ ב׳.
—	ט״ו	חלט ג׳.
—	י״ז, י״ח	תן א׳.
ג׳	א׳	אשש א׳.
ד׳	י״ג	לבן.
ז׳	י״א	שרח.
ח׳	ז׳	נב ג׳.
ט׳	ו׳. ח׳	קרסל ב׳, קלין.
—	י״ד. ט״ז	תד, נב ג׳.
י׳	ז׳	רתח.
י״א	י״א	שכך.
י״ב	י״ב	גר.
י״ד	ו׳	עכר ה׳.

יואל

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ד׳	זחל ב׳, פרחא ב׳, שמט ג׳.
—	ו׳. ז׳	נב, קלף ב׳.
—	י״ב	חזור, חזרר.
—	י״ז	חסן ב׳
ב׳	ו׳. ח׳	כרם, כבש ג׳.
—	כ״ד	נעו, בד א׳.
ג׳	ג׳	יטור.

עמוס

פרשה	פסוק	ערך
א׳	א׳	נקד א׳.
—	ד׳, י״א	ברן א׳, פרש ז׳.
ב׳	א׳	גר י״ב.
ג׳	י״ב	סחס.
ד׳	ב׳. ג׳	דגית, הרמן.
ה׳	ז׳. ח׳	גד ט׳, נפל ב׳.
—	כ״ו	פתכר.
ו׳	ד׳	כבש ד׳, עמקיון, רבק.
—	ו׳	פייל.
ז׳	א׳	שחת.
ח׳	י״ב. י״ג	שלהי ג׳.
ט׳	ט׳	ארבלא.

עובדיה

פרשה	פסוק	ערך
א׳	כ׳	אספמיא.

יונה

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ג׳. ד׳	אלפא ב׳, נחשול.
ב׳	א׳	נון.

מיכה

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ד׳	שעוה, מדר ב׳.
—	ו׳	גר.
ג׳	י״ב	חש ג׳.
ד׳	ג׳. ד׳	עף ה׳, מניט.
ז׳	י׳	סוון ע״ש.
—	י״ב	הרמן ב׳.

נחום

פרשה	פסוק	ערך
ב׳	ד׳	סרבל.
—	ח׳	סב ד׳, צב ד׳.
—	י״א. י״ב	כרם, מניט א׳.
ג׳	ב׳	פנך ב׳.
—	ח׳	אמון, אנטיפטר.
—	י׳	דק א׳.

חבקוק

פרשה	פסוק	ערך
ב׳	י״א	דלת, שף י״א, מרש.
ג׳	י״ז	קסם ד׳.

צפניה

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ה׳	פתכר.
—	י״ב. י״ז	נברש, סח ב׳.
ב׳	ו׳. ט׳	בב, מלח א׳.
—	י״א. י״ד	נס ב׳, צף נ׳.
ג	י׳	הדו.
—	י״ב	ענו א׳ ע״ש, עלב.
—	י״ג	מניט.

חגי

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ד׳	כייר.

זכריה

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ח׳	קחה.

פרשה	פסוק	ערך
ב',	י"ד	בע א'.
ג',	ה'	דך ב'.
ד',	י"ב	אסקריטאן.
ה',	ה'	טל ה'.
ו',	ג'	פצח ג', קטס ב'.
ט',	ג'. ט'	סון ע"ש, ענו א' ע"ש.
י"א	ז'	ענו א' ע"ש.
—	י"א	ענו א' ע"ש.
י"ד	ו'	גלד ב' ע"ש.
—	י'	פקס, שח ד'.

מלאכי

פרשה	פסוק	ערך
א',	י"ג	שנק.
ב',	ו', י"ז	תרע, לה ב'.

תהלים

פרשה	פסוק	ערך
ז',	י"ג	שחז.
ח',	ט'	גנה ב'.
ט',	י"א	תכל.
י"א,	ו'	כבר ב'.
י"ב,	ט'	ערקא א'.
י"ג,	ג'	דו ב'.
ט"ז,	ט'	תכל.
י"ז,	י"ד	טש א'.
י"ח,	ח'. י'	רגף, כבש ד'.
—	י"ב. י"ד	רכף, כל ב' ע"ש.
—	מ"ג	סון.
י"ט,	ג'. ו'	מווע, גנן א'.
—	י"א	אברזין.
כ"ב,	י"ח	הלבשוש.
—	י"ט	פתגה.
כ"ג,	ב'. ד'	דתאה, גד ג'.
כ"ה,	ג'	בז ד'.
כ"ז,	ד',	בשקר.
ל"א,	י"ט	פק א'.
ל"ב,	ד'	רטב א'.
ל"ד,	ו'	עבע.
ל"ז	א'. ב'	טן ו', תאה.
—	ח', ט"ז	רתח, סגע.
—	י"ט. כ'	אלץ, פלג א'.
ל"ח,	ו'	הלבשוש.
—	י"א	צמר.
ל"ט,	ז'	דיוקן.
מ',	ג'	טשטוש.
מ"א,	ו'	מתי.
מ"ב,	ג'	מתי.
מ"ד,	י"ז	גזם.
מ"ה,	ט'	אהל א'.
מ"ו,	ד,	טשטוש.
מ"ח,	ח'	טרסוס, אפריקי.
מ"ט,	ט'	רשע.
נ',	ט'. י"ג	ברחא.
נ"ז,	א·	אספלידא.
נ"ח,	ה'	חרמן.
ס"א,	ד'	אברוארי.
ס"ב,	ט'	זה ג'.
ס"ה,	י'	קבה ב'.
ס"ח,	ז'	פמבי.
—	י"ד	תסויר.
—	ל'	פנקט.
ס"ט,	ד'. ה'	ענק, קנט.
—	י"ג	קרן ג', תאטר.
—	כ"ג	קלא ב'.
ע"ג,	כ"א	חש ב'.
ע"ד,	ה'	צלף א'.
—	ו'	קפץ א', דיוסטר, טרזב ב'.
ע"ד,	י"ז	קץ ב'.
ע"ה,	ט'	דרד, פקט.
ע"ז,	ז'	בלש.
ע"ח,	ל"א	חטט ג'.
—	מ"ז	כרזוב.
ע"ט,	ד'	תרף ב'.
פ',	י"ג. י"ד	גד ה', נכר א'.
פ"ב,	ו'	אנגלי.
פ"ג,	י"ג. ט"ו	עדיות, צלהב.
פ"ה,	ט'	סאור ב'.
פ"ו,	ח'	אנגלי.
פ"ט,	מ"א	פצח א'.
—	מ"ד	חרף ג'.
—	נ"א	עטף א'.
צ"א,	י"ג	חרמן.
צ"ז,	ה'	קרים.
—	י'	קרים.
צ"ח,	ח'	שען.
ק"ב,	ב'. ד'	פגן א', תפי ב'.
ק"ד,	י"ב	זאזא.

פרשה	פסוק	ערך
ק"ה,	י"ט	סנן.
—	מ'	פסיון.
ק"ו,	ט"ו	פתרן.
ק"ז,	כ"ה	עלעל.
ק"ט,	כ"ד	פתרן.
קי"ד,	א', ג'	ברכר, אפף.
קי"ט,	ט"ז	פרג א'.
—	פ"ג	זרנק.
—	קס"א	דלח.
קל"ג,	ב'	אמר.
ק"מ,	ד'	ארס.
קמ"ד,	ז', י', י"א	פץ ג'.
—	י"ג	תסוור.
קמ"ו,	ד'	זם.
קמ"ז,	י"ז	רסק א'.
קמ"ח,	ח'	עלעל.
קמ"ט,	ו'	ענק, דיוסטר.

משלי

פרשה	פסוק	ערך
א',	י'	שדל, טפס ב'.
—	י"א, י"ד	טש א', פס ב'.
—	ט"ז	סרהב.
—	כ', כ"ב	שק ד', ממק.
—	כ"ו	דלח.
—	כ"ז	שליא, דלח, שנק.
—	ל"ג	סבר א'.
ב',	א'	טש א'.
—	י"ב, ט"ז	פץ ג'.
ג',	ח', י"א	דהן, אסל ג'.
—	ט"ו, י"ט	כפי א', שתס.
—	כ', כ"ד	רס א', דמך.
—	כ"ה	דלח, שליא.
—	ל"א	טן ו'.
ד',	י"ב	שנק.
—	ט"ו, י"ט	דש ד', הבר ב'.
ה',	ג', ד'	ככדיתא, גד ט'.
—	ה', י'	שיול, לע.
—	י"א	גשם א'.
—	י"ב	מכסן, אסל ג'.
—	כ'	חב ב'.
—	כ"ב	קמט, פכר א'.
ו',	ד'	גבן ב'.
—	ה', ו'	נשב, ששמן.

פרשה	פסוק	ערך
ו'	י"ב.	טלם ג'.
—	י"ד	תגר ב'.
—	ט"ו, ט"ז	שליא, אסל ג'.
—	י"ח	חשל ב', סרהב.
—	י"ט	מווע, דגל א'.
—	כ"ג	שרג ב', גבן ב', מכסן.
—	כ"ז	חב ב'.
—	ל"א, ל"ב	מדל ב', גר ד'.
—	ל"ד	טן ו'.
ז',	ז', ט'	שבר, טלי ב', הבר ב'.
—	י"א, ט"ז	פרד ב', שו א'.
ח',	כ"ד, כ"ח	עשן ב'.
—	כ"ט, ל"ג	שתס, דש ד'.
ט',	ה'	מזג.
—	ז', ח', י"ב	ממק, כס ג'.
—	י"ג	פרד ב', שבר.
—	י"ז	טיטויא.
—	י"ח	שיול.
י',	י', ט"ו	רמז, עשן ב'.
—	י"ז, כ"ה	כס ג', שתס.
י"א,	ט"ז, י"ז	עשן ב', גשם א'.
—	כ'	צב א'.
י"ב	כ"א, כ"ד	עתא, כרג.
י"ג,	א', ח'	עתא.
—	י"ח	דש ד'
י"ד,	ה'	מווע, דגל א'.
—	כ"ב, כ"ג	חשל ב', צף ד'
—	כ"ה	מווע.
ט"ו	ט"ז, י"ט.	עתא, שף ב' ע"ש.
—	ל"ב	דש ד'.
ט"ז,	ח', י'	קל ב', דגל א'.
—	כ"ו, כ"ז	לע, טלם ג'.
—	כ"ט, ל"א	שרג ב', שבהר.
י"ז,	א', ד'	שרב, עתא, שבהר.
י"ח,	א', ב'	פה ג', צד.
—	ח'	שגש ב', חכן ב'.
—	י'	עשן ב', אברוארי.
—	י"א, י"ד	עשן ב', כרה.
י"ט,	ד', ה', ו', ט'	סגע, מווע.
—	י"א	שבהר.
כ',	ג', ל'	צד, בע ד'.
כ"ב,	ז', י"ג	זיף, חכן ב'.
כ"ג,	י"ז	טן ו'.
כ"ה,	כ'	שרג א'.

פרשה	פסוק	ערך
כ"ה,	י"ב, כ"ח	זמרגד א', שרג ב'.
כ"ו,	ג'	מגלב, גשם א'.
—	ח'	בזק.
—	י"א, כ'	תב ה', שגש ב'.
—	כ"ב	שגש ב', חכן ב'.
—	כ"ח.	טרכן.
כ"ז,	א', ז'	שבהר, ככדיתא.
—	כ"ג	קוק.
—	כ"ה	שח ג', דתאח.
כ"ח,	ז'	חמץ ג'.
—	ט"ז, כ"ז	טלם ג', מהם ב'.
כ"ט,	כ"ה	טלם ג'.
ל',	י"ב, י"ד	דך ב', עלב.
—	כ', כ"ו	כפר ט', גס, קתר.
ל"א,	ב', י"ט	י', כנשה, עזל.
—	כ"ד, כ"ז	פתגה, זגר, חכן ב'.

איוב

פרשה	פסוק	ערך
א',	ח', ט"ו,	דכמה, זמרגד ב'.
—	י"ט, כ"ב	זעף, טח ב'.
ב',	ז', ח'	הרטן א', קרד.
ג',	ה', ט'	טן ב', תמר.
—	ט"ו, כ"א	קרט א', טמע.
ד',	ד'	חמט ג'.
ה',	ז', י"א, י"ב	גץ א', אלץ.
—	כ"ו	כוך.
ו',	ב'	מסחתא.
—	ה'	נזה, איספסתא.
—	ו'	בשש, הלמן.
—	ט"ז, י"ט	שחם א', זמרגד ב'.
ז',	ב'	סטר ג'.
—	ה', ט"ו	מראנה, סרנך.
ט',	ל'	אהל א'.
י"א,	י"ב, י"ט	ערוד ב', מניט א'.
י"ב,	ה'	הרפתקי.
י"ג,	ד'	אלל.
—	י"ד, ט"ז	ככא ב', דלטור.
י"ד	ד', ט'	דך ב', זאזא.
ט"ו,	ט"ו	אנגלי.
—	כ"ד, כ"ז	גלוגדקא, כפל ב'.
ט"ז,	ט"ז	תמר, פרקלט.
י"ז,	י"ג, ט"ז	מך א', טנדו.
י"ח	ב'	הרפתקי.

פרשה	פסוק	ערך
י"ט,	ח'	חטר א'.
—	כ"ד	כרכמיש.
כ',	ה', ט'	עגל, סקר ב'.
—	כ"ג, כ"ה	שלה, תק א'
כ"א,	י'	בטן ב', אפקטפיזון.
—	י"ח, כ"ד	מז, בז א', מקר א'.
—	כ"ח	ארך.
כ"ב,	י"ד	טייל א'.
כ"ג,	י"א	אסתוורא.
כ"ו,	ה'	מז ב'.
כ"ח,	ט"ז, י"ח, י"ט	פטלן, סנדלכין.
כ"ט,	ט"ו, י"ח	תייר, שרכף.
—	כ"ד	קלסטר ג'.
ל"א,	ל"ד	רכף, גנס.
ל"ב,	ד'	מתן ב'.
—	ו'	קש ד', סף ו'
—	י"ג, י"ט	אודרא, זרנק.
ל"ג,	י"ד, כ'	שתי ב', תנב.
—	כ"א, כ"ה	נשף א', טרפש.
ל"ד,	כ'	רגף.
ל"ז,	א', כ"ב	טפז, אסתנא.
ל"ח,	כ"ב	קרט א', אפטק א'.
—	כ"ז	דתאה.
—	ל"א, ל"ב	נפל ב', זגתא.
ל"ט,	כ"ז	שרכף.
מ',	י"ז	גנב ב', וותן, שעבז.
—	כ"ו	אנקל.
מ"א,	ה'	פרמביא.
מ"ב,	י"א	מרגל א', קשיטה.

שיר השירים

פרשה	פסוק	ערך
א',	א'	טבלא א'.
ב',	א'	נרקם, ורד.
—	ג'	מרג א'.
—	ח'	קפז א', שוור.
—	ט', י"ז	ארזלא ב'.
ג',	ב', ח'	פלטיא א', טר ב'.
ד',	ח'	ארזלא ב'.
—	ח', י', י"ג	נמפה, רשק.
—	י"ד	רשק, מרקא ג', אהלא'.
ה',	ד'	פניים.
ו',	ה'	גבשוש.
ז',	ד'	ארזלא ב'.

פרשה	פסוק	ערך
ח',	י"ד	ארזלא ב'.

רות

פרשה	פסוק	ערך
א',	ב'	רפילא.
ב',	א'. ג. י"ד	יחס, טמש.
—	ט"ו. י"ט	כסף ב', שדל.
ג',	ג'	חל י"א.
—	י"ד, ט"ז	קרץ.
ד',	ז'. ח'	טלע.
—	כ"ב	עט.

איכה

פרשה	פסוק	ערך
א',	א'. ב'	כרג, זלג.
—	ח'. י"א	רתע, גרגר ג'.
—	י"ג. ט"ז	רתע, זלג.
—	כ"ב	דו ב'.
ב',	א'	טלק ב', גלגדקא.
—	ב'	עדית, פס ו'.
—	ג'. ה'	צלהב, ברן א'.
—	י'	קמר ג'.
—	ט"ו	קרץ, שכלל.
—	ט"ז	מתן ב'.
—	כ', כ"ב	לף א', פנק ע"ש.
ג',	ז'. ט'	טרק ג', קרץ.
—	י"ב, ס"ה	פלגס, חף ד'.
ד',	ד'	מרג א'.
—	ה'	גף ט', קקל ב'
—	ז'	יהר, שבזיז.
—	ח'	אדק ב', פרך א'.
—	י"א	אש ב'.
—	כ"א	ארם א', אטלקי.
ה',	ה'. י"ג	לע, רב ב'.

קהלת

פרשה	פסוק	ערך
א',	ה'. י"ב	שחף ג', פגן א'.
ב',	ו'. כ"ה	פרקטן, בר ד'.
ג',	א'. ג'	עסק ב', פכר ב'.
—	ד'. ה'	טפז, פקח.
ו',	ג'	שלל א'.
ז',	ה'	טבלא א'.
ח',	א'	הצף.
ט',	י"ז	פגן א'.
י',	ח'	קמץ ג'.
י"ב,	י"א	זקתא.

אסתר

פסוק	פרשה	ערך
א',	א'	הגדיקי.
ב',	ז'	הג ב' ע"ש, ארב ד'.
—	י"ז	תג.
ג',	ז'. ט"ו	תמא, דטגמא.
ה',	ח'	טן ו'.
ו',	י'	סרהב.
ז',	ד'	טן ו'.
ח',	ז'	פלמרכוז.
—	י'	ארטלאי.
—	י"ג	אטימוס.
ט',	ג'	מגסתרון.

דניאל

פסוק	פרשה	ערך
י',	ו'	צלהב.

דברי הימים א'

פסוק	פרשה	ערך
י',	א'	אפף.
י"א,	ה'	חקרה.
—	ט"ז	אסטרטיגי, חקרה.
—	כ"ג	אכסן.
י"ב,	כ"ד	זיין.
י"ג,	ט'	מרג ב'.
י"ח	ב'	פרס ד'.
כ',	ג'. ה'	מרג ב', אכסן.
כ"ב,	ב'. י"ג	פספס, עלם ב'.
כ"ג,	כ"ט	ערך, מכל א'.
כ"ח,	כ'	עלם ב'.

דברי הימים ב'

פסוק	פרשה	ערך
ד',	ב'	סגלגל.
—	י"ב	קרונות.
—	י"ד	בסס א'.
ג',	ד'	דך ב'.
ו',	י"ה	סבר ב'
ט',	ט"ו	תרס.
—	כ"א	אפריקי, טווס, טרסוס.
י',	י"א. י"ד	שט ג'.
י"ז,	י"ח	זיין.
י"ח,	ח'	גוז, בע ב' ע"ש.
—	כ"ד	תוון.
ל"ג	י"א	ששל ע"ש.
ל"ו,	ו'	ששל ע"ש.

ג׳. סדר מערכה לתרגומים שמובאים בערוך בכוללת על סדר א״ב מלשון הקדש ללשון תרגום וכן בהיפך.

	תרגום	ערך
א׳	אופה תרג׳ נחתום	נחתום.
	איש תרג׳ גבר	גבר א׳.
	אניות תרשיש תרג׳	טרסוס
	אילפיא דטרסוס	ועיי״ע אפריקי.
	אפר תרג׳ קטם	זבל.
	אשכנז תרג׳ הדייב	חדיב.
ב׳	בגד תר״י גלתא	גל ו׳.
	בהרת תר״י בהקיתא	בהק.
	בית פרעה תר״י פלטורין	פלט ג׳.
	בלולה תר״י דפילא	חמר ט׳.
ד׳	דג תרג׳ נון	נון.
	דשא תרג׳ דתאה ס״א ריתא׳	ריתא.
ה׳	המכסה את הקרב תר״י כריסא	כרס א׳.
	הקרש האחד תרג׳ לוחא חדא	לח ב׳.
ו׳	ואת כנו תרג׳ וית בסיסיה	כן א׳.
	ויחרד תרג׳ ותוה	חת ב׳.
	וימאן תרג׳ וסרב	סרב.
	וינס תרג׳ ואפך	אפך.
	ויצג תרג׳ ודעיץ	דעץ.
ז׳	זה תרג׳ דין	גבר א׳.
	זמורות תרג׳ שבשתא	שבשף.
	זר תרג׳ חילוני	חלון ב׳.
ח׳	חגורה תרג׳ פסיקיא	פנדה.
	חוץ תרג׳ ברא	באלה.
	חושך תרג׳ קבלא	קבל ב׳.
	חזק ואמץ תרג׳ תקף ועילם	עלם ב׳.
	חלות תרג׳ גריצין	גרץ.
	חצר תרג׳ דרתא	תרבץ.
	חרד תרג׳ תוה	חת ב׳.

	תרגום	ערך
ט׳	טבעת תרג׳ עיזקא	עזק א׳.
	טהור תרג׳ דכי	דך ב׳.
י׳	יאורים תרג׳ אריתא	ארת.
	יגון תרג׳ דוונא	דו ב׳.
	יער תרג׳ חורשא	חרש ג׳
	יציע תרג׳ זיזא	זיז א׳.
	יקב תרג׳ מעצרתא	מעצרתא.
	ירח תרג׳ סיהרא	סהר ב׳.
	ישוע תרג׳ פורקן	ישע.
	יתידות תרג׳ סיכי	זיירי.
כ׳	כבד תרג׳ יקיר	יקר ב׳.
	כבוד תרג׳ יקר	יקר א׳.
	כי תר״י ארום	ארום.
	כנו תרג׳ בסיסיה	כן א׳.
	כף תרג׳ בזך	בזך.
ל׳	לא סרו תרג׳ לא עטרו	עטר ב׳ ע״ש.
	לולאות תרג׳ ענובין	ענוה.
	למינה תרג׳ לזנוהי	תמחוי.
	לשרת תרג׳ לשמשא	שמש א׳
מ׳	מדה תרג׳ משחתא	יתד.
	מחולות תרג׳ חינגין.	אגן א׳.
	מינין תרג׳ זני	אב א׳.
	מכסהו תרג׳ חופאה	חף ב׳.
	מסגרת תרג׳ גדנפה	גדנף.
	מקניהם תרג׳ גיתיהון	נקד.
	מרגלים תרג׳ אלילין	אלל.
	מתי תרג׳ אימתי	מתי.
	משכנתה תרג׳ משיכבנה	שב ה׳.
נ׳	נקלה תרג׳ הדיוט	הדיוט.

סדר מערכה לתרגומים שמובאים בערוך בכוללת על סדר א"ב מלשון הקודש ללשון תרגום וכן בהיפך.

	תרגום	ערך
	נרות תרג' בוציניא	בצין א'
ס'	סביב תרג' סחור סחור	סחר.
	סוללה תרג' מליתא	מלתא
	סרני פלשתים תרג' טורני פלשתאי	טרן ג'
ע'	עברו תרג' גזו	גז ה'.
	עורף תרג' קדל	קדל.
	ערום תרג' ערטילאי	שלח ב'.
	עשן תרג' תנן	קדש ג'.
	ערכך תר"י עילוייך	על א'
פ	פוקד תרג' מסער	סר ב'.
	פדיון תרג' פורקן	ישע.
	פחד תרג' דלח	דלח.
	פי תרג' פום	גבר א'.
	פתן תרג' חרמן	חרמן.
צ	צידה תרג' זוודין	מזר ג'
	צפורן תרג' טפר	טפר א'.
	צרה תרג' עקא	עק.
	צנצנת תרג' צלוחית	צלחית.
ק	קדל תרג' עורף	קדל.
	קח תרג' סב	סב א'.
	קערה תרג' מגוסתא	מגס א'.
	קרב תר"י כריסא	כרם א'.
	קרש תרג' לוחא	לח ב'.
ר	רבלה תרג' דפני	דפני
	רואה תרג' חוזה	חזן.
	רחיצה תרג' מסחותא	סר ב'.
	רחץ במים תרג' שזג	שזג.
	רעד ורעש תרג' זיע	זע א'.
	רכוש תר"י ממון	ממון.
ש	שומרי הסף תרג' אמרכלי	אמרכל.
	שקל תרג' סילעא	זוז.
	שרץ תרג' ריחשא	רחש א'.
	שמונה תרג' תמני	תמן א'.
ת	תלוי תרג' צלוב	צלב.
	תער תרג' מספר	שחר ב', נגסטר.
	תפוח תרג' חיזור	חזרר.

	תרגום בהיפך	ערך
א	אילפיא דטורסוס תרג' אניות תרשיש	טרסוס ועיי"ע אפריקי.
	אימתי תרג' מתי	מתי.
	אלילין תרג' מרגלים	אלל.
	ארום תר"י כי	ארום.
	אמרכלי תרג' שומרי הסף	אמרכל.
	אריתא תרג' יאורים	ארת.
ב	בהקיתא תרג' בהרת	בהק.
	בוציניא תרג' נרות	בצין א'.
	בזך תרג' כף	בזך.
	בסיסיה תרג' כנו	כן א'.
	ברא תרג' חוץ	באלה.
ג'	גבר תרג' איש	גבר א'.
	גדנפא תרג' מסגרת	גדנף.
	גזו תרג' עברו	גז ה'.
	גיתיהון תרג' מקניהם	נקד.
	גלתא תר"י בגד	גל ו'.
	גריצין תרג' חלות	גרץ.
ד	דוונא תרג' יגון	דו ב'.
	דין תרג' זה	גבר א'.
	דיתאה תרג' דשא	דתאה.
	דכי תרג' טהור	דך ב'.
	דלח תרג' פחד	דלח.
	דפילא תרג' בילולה	חמר ט'.
	דפני תרג' רבלה	דפני.
	דרתא תרג' חצר	תרבץ.
ה	הדיוט תרג' נקלה	הדיוט.
ו	ואפך תרג' וינס	אפך.
	ודעיץ תרג' ויצג	דעץ.
	וית בסיסיה תרג' ואת כנו	כן א'.
	וסרב תרג' וימאן	סרב.
	ותוה תרג' ויחרד	חת ב'.
ז	זוודין תרג' צידה	מזר ג'.
	זיזא תרג' יציע	זיז א'.
	זיע תרג' רעד ורעש	זע א'.
	זני תרג' מינין	אב א'.
ח	חדייב תרג' אשכנז	חדייב.
	חוזה תרג' רואה	חזן.

סדר מערכה לתרגומים שמובאים בערוך בכללות על סדר א"ב מלשון הקודש ללשון תרגום וכן בהיפך.

	תרגום בהיפך	ערך
	חופאה תרג' מכסה	חף ב'.
	חורשא תרג' יער	חרש ג'.
	חיזור תרג' תפוח	חזרר.
	חילוני תרג' זר	חלון ב'.
	חינגין תרג' מחולות	אגן א'.
	חרד תרג' תוה	חת ב'.
	חרמן תר"י פתן	חרמן.
ט'	טורני פלשתאי תרג' סרני פלשתים	טרן ג'.
	טפר תרג' צפורן	טפר א'.
י'	יקר תרג' כבוד	יקר א'.
	יקיר תרג' כבד	יקר ב'.
כ'	כריסא תר"י קרב	כרס א'.
ל'	לא עטרו תרג' לא סרו	עטר ב'.
	לוחא חדא תרג' הקרש האחד	לח ב'.
	לזנוהי תרג' למינהו	תמחוי.
	לשמשא תרג' לשרת	שמש א'.
מ'	מגוסתא תרג' קערה	מגס א'.
	ממון תר"י רכוש	ממון.
	מליתא תרג' סוללה	מלתא.
	מסחותא תרג' רחיצה	סר ב'.
	מסער תרג' פוקד	סר ב'.
	מספר תרג' תער	שחר ב', נגסטר.
	מעצרתא תרג' יקב	מעצרתא.
	משביתה תרג' משכנתה	שב ה'.
	משכתא תרג' מדה	יתד.
נ'	נון תרג' דג	נון.
	נחתום תרג' אופה	נחתום.

	תרגום	ערך
ס'	סב תרג' קח	סב א'.
	סחור סחור תרג' סביב	סחר.
	סיהרא תרג' ירח	סהר ב'.
	סיכי תרג' יתידות	זיירי.
	סילעא תרג' שקל	זוז.
ע	עיזקא תרג' טבעת.	עזק א'.
	עילוייך תר"י ערכך	על א'.
	ענובין תרג' לולאות	ענוה.
	עקא תרג' צרה	עק.
	ערטילאי תרג' ערום	שלח ב'.
פ'	פום תרג' פי	גבר א'.
	פורקן תרג' ישוע, פדיון	ישע.
	פלטורין דפרעה תר"י בית פרעה	פלט ג'.
	פסיקיא תרג' חגורה	פנדה.
צ'	צלוב תרג' תלוי	צלב.
ק'	קטם תרג' אפר	זבל.
	קבלא תרג' חושך	קבל ב'.
	קדל תרג' עורף.	קדל.
ר'	ריחשא תרג' שרץ	רחשא.
	ריתא תרג' דשא	דתאה.
ש'	שביתה תרג' שכנתה	שב ה'.
	שבשתא תרג' זמורות	שפשף.
	שזג במיא תרג' רחץ במים	שזג.
ת'	תמני תרג' שמונה	תמן א'.
	תנן תרג' עשן	קדש ג'.
	תקף ועלם תרג' חזק ואמץ	עלם ב'.

ד'. סדר מערכה לתלמוד בבלי. *)

ברכות.

דף עמוד	ערך
ב' .	מתי ע"ש.
— :	אר א', בין, רפרף א',
ג' .	נער ה'.
— :	נשף א', כנור, רוח א', חלי א', אחר א'.
ד' .	אר א', כרת ב', אסטגנין, אצטגנין, בד ה', כתר א',
— :	עבר ב'.
ה' .	רשף, מרק א', ברית.
— :	גרם א', שבש א', תפל, טרף ב'.
ו' .	כסל, אגיא, שה ב', נהל, כרע א', סלתא, רן א'.
— :	אגר א', טם א', דל ב', בדובר, כרם ד', צבת.
ז' .	כרבל א', שרייק.
— :	למען, רא א', רות, לחש ב', נקף א'.
ח' .	גרם ג', חזר ב', גב ז' ע"ש, נשר, פיטורי, שחל, בין ב', זכל, ציון, ספר ב'.
— :	פרש ה', כל ד' ע"ש, ורידין ע"ש, ארם א'.
ט' :	תכלת, כרת א', נץ א', גב ז', ותק א', קהל.
י' .	בריוני, שפל, רן ג', כבש ד'.
— :	טבל ג', (טבלא ב'), הדפה, סכן.
י"א.	זקן.
י"ב.	תרעומת.
— :	חזר ב', נע ב', זק א'.
י"ג.	גה.
— :	עד ה', בר פחתי, פרקד א'.
י"ד.	רבע א'.
— :	אמת, עוים.
ט"ו.	גבל א'.
— :	שאול, פרוש.
ט"ז.	נחל, גנן א', דווש, אמן א', נדבך.
ט"ז :	אסתנס, אסתניד, אפיליון א' ע"ש, יחול.
י"ז .	מרגל ב', גדר א', עלם א', אלפא א'.
— :	פרץ ב', קדח ב', גאובאי, יהיר, טל א', חלף א', שר ג'.
י"ח.	תפס, דיוסק, תכלת.
— :	איש, גז י', חצר ב', צנר ב', גבתא, דומה, אם ד'.
י"ט.	ארנק, אחר א', גס ד', דגם, דכמה, פק, חט א', נשא ב' ע"ש, קלס ז', חכן א', עכן.
— :	בית פרס, אח ב' ע"ש.
כ' .	שב ב', כבש ב', זת, מתיבתא, כרבל א', מתן ב', קק ב', על א'.
כ"א :	פלט א'.
כ"ב.	רגל א', צע א', הלך, לחש ב', אודנא, אוון, סר ב', חצב ב', באש, קלע, צמד, זוו.
כ"ג.	בית כסא.
— :	קל א', אפיקריסין.
כ"ד.	שרפרף, מח ד', שער ב', (בע' סמך) רשם, קץ י"ב, גהק, פהק.
— :	סנטר ב' ע"ש, עטש.
כ"ה.	עמד א', הדרקון, ירק, צף ז', טפח ב', פל ב'.
— :	עכר א', עששית ב'.
כ"ו.	קמטר, בית כסא, פלט א', פלג א', קבע א', צל ה' ע"ש.
כ"ז.	תרנגול, בחר, שרב.
— :	חלק ב', גרס ג', כבר, אבדן, תרס.
כ"ח.	כס ד', חוור, הצב ב', בו [ביום] אשיתא, פחם, מד, טרק ג', נל ב', חד א'.
— :	קרן ג', הג א', עמד א', פטיש, עין א', שגר א', קבע א', פרש ה', עבר ב', סדה, חלי ב', פק ב', חזר ב', אסר א', נע ב'.

*) ונקט כלל גדול בידך כי סדר מערכה לערכים האלה הוא עפ"י הציונים שבש"ס ובמדרשים כפי מה שנמצא ראשון ראשון בדפי הש"ס והמדרש ולכן יש סדר לציונים ואין סדר לערכים.

ברכות

דף	עמוד	ערך
כ"ט.		רן ג'.
—	:	דמדום, גדף, רתח.
ל'.		עיי"ע תלף, חבר א'.
—	:	חן ב', חל ז', ככה, בם א' כרך א', עצב א'.
ל"א.		כם ד', זג, שר י"ב, צני, קפאי, חל ו'.
—	:	פלסתר, בדק א', דבק, צחר.
ל"ב.		זן ג', אחילו.
—	:	קו, לגיון, רהטון, קרטון, גסטר.
ל"ג.		אץ, ערוד, חברבר, שקל א', דע, ברך א'.
—	:	ט', טב א'.
ל"ד.		חבר א', מרזב, סרב, טרף א', קדה ב', הבהב ב', פרם ד'.
—	:	טרף ג', פרגמטיא, פקתא.
ל"ה.		כרם ב', קס.
—	:	טרכסמון, דגן, טבלא, גרד א', אנגרון, אכסגרון.
ל"ו.		ער ו', זמית, קקני, קר ד', גבר, פלגא, נצפה, שת ה', צלף, תמר ב', אביונות.
—	:	פטם, נץ א', מתחל, כפר ב', שרשר, בסר א', גרע, פרחא א', בטיתא זנגביל, פלפל ע"ש, המלתא, הנדוי, חבץ ב' דייסא.
ל"ז.		טרגים, זריד ע"ש, ערם ג', כס ז', קס, גגמי.
—	:	רהטא, מח ה', חבץ ב', ערם ג', תרת, טרקנין, ככא א', טרתא, הנדק, ועיי"ע אברושך ומ"ש.
ל"ח.		כעך, למד ב', סתו, טרימא, ששמי, קרטם ב', פרצן, הלש, שתית, נחש א', מרס, זיתום.
—	:	כרב א'.
ל"ט.		אגר ב', עיי"ע אברושך, דרמסקין, פרגיות, גרגלד, פרם, תפי, תך, סלק, שבת, צנם.
—	:	שר ט'.
מ'.		גבל א', בשש, תחח, מדר ב' ע"ש, צרה, פר ב', קצח, גז.
—	:	אפתה, נבל ב', בשל, כמר א', גב י"ג, שתין, רמי, בנות שוח, בנות שקמה, גפנן, נצפה, כנר א, עזרד א', טלש, קרס ב', זמית, כמהין.
מ"א.		בעל.
—	:	נגר ב', כסן א', דבר א'.
מ"ב.		רף א', כעך, חמטא א', עד ד' ע"ש, לחם

דף	עמוד	ערך
		דסתן, תכא, תכף, ברך א', פרפרת עשה, סב ו', גמר א', מגמר.
מ"ג.		קתדרה, בר פחתי, תמר ג', משק אפרסמון, כשר א', משח א', כבש ב'.
—	:	סלמן ע"ש, חלף, נרקם, סלקוסתא, סגל א', קר ד', אבק ב', עדן, אפנתא, קס.
מ"ד.		מלח א', אלטין, שרק ב', דדב, מרד ע"ש, בלש, ספל, טרית, שרף ד', שלק.
—	:	קפד א', גלגל א', קס א', גלדן, נפש א' ענק, תרדין, ססין, הרת, סדן ה', אפי א', פרס ג'.
מ"ה.		פק ג', טבלא ב'.
—	:	ספר ג', רף א', פלג א', גן ד'.
מ"ו.		אטפה, תפח ב', שר ח'.
—	:	מחג.
מ"ז.		בצע ב', אמן ב', קטף ב', יתום, סרהב, ארד א', אב א'.
—	:	דגן, שמש א', ספר ב', אסימן, סנף פרח ד'.
מ"ח.		קטן א', בצין א', גרם ב'.
—	:	אן א', ברית.
מ"ט.		אביי, רב א', טע ע"ש.
נ'.		נקר א', אווש, טפיח.
—	:	קריוט.
נ"א.		אספרגוס, אנטל, לעט, אסתלגינית, עשר (אחר ערך עסק) עטר א' ע"ש.
—	:	נבג א', הדר ג', סח א', ים, מזג, קנה א', מפה, כסת א', ככד ב', את ב', עכל ב', אכל ב', כתי
נ"ג.		עששית א' ע"ש, אר א', רפא.
—	:	עם, מלזמה, בי בר הבו, יון א', כנף א', גליור.
נ"ד.		זקן א', זע א', ברק ב', כרך ב', טב א', מאד, לב א', קל א', אפנדה, אבק א', קפנדר, חתם, שם א', עת, פקתא ע"ש גמל ב', אשיתא, את ב'.
—	:	קמץ ד', שרבב, נרג, שוור ארבע.
נ"ה.		לולב א', מרג, טות, מסת א', נגד ב'.
—	:	זקף, קף י"ג.
נ"ו.		פרהדיא, קה א', אסד, סד ג', נחט, גרגלד, קלף, אשיתא, אפדנא, מקר א', אודרא טרזיא, תכל א'.
—	:	צלק, קף ח', דקא, שנר.
נ"ז.		סרג ג', טבל א', (טבלא א') נבה.

ברכות

דף	עמוד	ערך
נ״ז	:	סרג ג׳, פסל א׳, קדיא, קיפוף, גודגדניות,
		כפנת, כפר ב׳, עטש, תרדין, ססין, הרת,
		רת, פר ב׳, שחלים א׳, אשר ג׳.
נ״ח.		חכם, נפס, ארה, גלסק, אוכלוסא, ברך א׳,
		חצב ב׳, כגני ליא, בטט א׳, קרץ ד׳,
		קלף, בא, גרגתא.
—	:	בהק, גחר א׳ לווקן, ברדניקוס, הדרניקוס,
		פתי, קיפוף, זק א׳. ככב א׳, נהר, זה ב׳,
		ויל, כסיל א׳, עקס א׳, שך א׳ כמה
		עש א׳.
נ״ט.		טרף ה׳, אוב, גנח, גהא, גז י׳, חל י״ב,
		זעף, מך א׳, קשת, אסתנא.
—	:	חמה, גשר ב׳, דקר, גחר א, חתן,

דף	עמוד	ערך
ס׳.		שרטון,
—	:	אביי, רב א׳, קצר ב׳, גרב א׳.
ס״א.		נכת, זנב, קלע ב׳, טן ד׳, ושט.
—	:	קרקבן, צף א׳.
ס״ב.		קבל ה׳, קרקש, עטש, ספר, חשך, רחק,
		שב ב׳.
—	:	אסטמא, אצטמה, צטם, חסם ע״ש, כפן,
		רתח, קרן א׳, נחר ג׳, שעיר (בע׳ סמך),
		עמד א׳, הדרקון, ירק, דרקון, כרכש,
		אמר ו׳, בא, פנדה.
ס״ג.		כנס, זל, תלמיותא
—	:	אחיה, מקצוע.
ס״ד.		סן ג׳, בעל.

פאה — דמאי

פאה

פרק	משנה	ערך
א,	א׳	רא א׳, קרן, ענוה.
—	ה׳ — ו׳	אג, מרח, בקר ב׳, גזבר.
ב׳,	א׳ — ג׳	שלל, חרדלית, שביל, קבע א׳
		גר ג׳, שחת, אם ד׳, עדר א׳, שער
		בע׳ סמך.
—	ו׳ — ז׳	זג ג׳, קרסם א׳.
ג׳,	א׳ — ו׳	מלבן, נמר ב׳, שבת ג׳, חלק ב׳,
		אפנין, מדל א׳, אם ג׳, קלח א׳,
		בית רובע.
—	ח׳	רב.
ד׳,	א׳	דל א׳, חלק א׳.
—	ה׳	אבע, נמר א׳, אמן ג׳.
—	ח׳	ען.
—	י״א	חר א׳, לקט.
ה׳,	א׳	אמד, פל.
—	ג׳,	גלגל ג׳, טפח ב׳ ע״ש.
—	ו׳	על א׳, כבע, כמס א׳, חר ב׳.
ו׳,	ב׳	גף ב׳, גדש א׳.
—	ה׳ — ז׳	גרגר ב׳, פרט א׳, בית רובע, טפח,
		ענב ב׳.
—	י׳	אגד, לוף.
ז׳	א׳ — ג׳	נטף, שפך, בשן א׳, חב ב׳, פרט
		א׳, שר ב׳, עקץ ב׳, סבך א׳.
ז׳	ד׳ — ח׳	כתף, קרץ ב׳, גרגר ב׳, מדל א׳
		כרם ב׳, גת א׳, על, רגל.
ח׳,	א׳	נמש, רבע ג׳.
—	ג׳	נקף ב׳, לפס, פרס א׳ ע״ש.
—	ז׳ — ח׳	ככר ע״ש, פנדיון, פרנס, תמחוי,
		קפה, פרוש.

דמאי

פרק	משנה	ערך
א׳,	א׳	קל א׳, דמאי, שתין, עוזרד א׳,
		בנות שוח, בנות שקמה, גפנן,
		נצפה, אג, חמץ א׳, כסבר, דיופרא
		רמי, סטף.
—	ב׳ — ד׳	דמאי, עם ע״ש, סך א׳, גז ב׳,
		ערם ב׳, סרק ב׳.
ב׳,	א׳ — ב׳	דמאי, כמן א׳, עם ע״ש.
—	ד׳ — ה׳	נחתום, שפע א׳, גס א׳, סטן, דק
		א׳, אכסר.
ג׳,	ב׳	חזם.
—	ה׳, ו׳	פונדק א׳, אחר, קל ד׳.
ד׳,	א׳	רם, דמאי, חזר א׳, שאל.
—	ג׳	דמאי.
—	ז׳	חמר א׳, חדש ב׳, תקן,

דמאי — שביעית

פרק משנה	ערך
ה', ג' — ו'	צן, דפוס, פלטר, מנפול, פרס א', פלח א', בל א', סטן, סג ג'.
ו', ב'	חכר.
— ד'	קרתן.
— ו'	צנע ע"ש.
— י"א, י"ב	סריא, עם ע"ש, גלסק.
ז', ג', ד'	חסך, חל א'.
— ו'	כלכל.
— ח'	לכסן.

כלאים

פרק משנה	ערך
א', א', ב'	זנין, שבל, שפן, פול, ספיר, פרקדן, טפח, שעועית, מלפפון, חזר ג', עלש, כרש א', כסבר, חרדל.
— ג', ד'	נפס א', תרבתר, לעין, שם, בצל, פלסלוס, אגס, קרסטמל, פריש, עזרד א', חזרר, אפרסק, שזף, רמי.
— ה', ו'	נפס א', לפסן, דלע, רמץ א', כלב א', כפר א'.
— ח', ט'	סדן א', פגם א', קדה, יחור, חצב ג', קר י"ב, תהב, חלם ב', לפת, צנון, תלת.
ב', א' — ד'	בית רובע, בר ב', בית סאה, תלע, פך ב', גם א'.
— ה', ו'	קנבס, תלתין, נכש, כסח, משר, תלם, פתח א', על ד', שרון.
— ח'	חריע, גף ב'.
— י'	אכל.
ג', א' — ג'	גבל ב', אפנין, שפין, ראש.
— ח'	גם ב'.
— ז'	עבד א', חוטף ע"ש.
ד', א', ב'	קרח, מחל א', חל.
— ו', ז'	זנב, חצב א', נמך, ערס ב'.
— ט'	צלמים, שער (בע' סמ"ך).
ה', א'	כרם ב', ערב א'.
— ג'	חרץ א', שמר, שער (בע' סמ"ך).
— ה'	קדש ד'.
— ז'	סער א', קם ב', ארוס א', קסוס, ששן א', קנבס, קנרס.
ו', א', ב'	עבד א', מדרגה.
— ג' — ז'	דל א', אפיפיירות ע"ש, פפייר, חזיז, מגניה, סרק א', ערס ב'.
— ט'	ערס ב', מטוטלת, מתח, ספק ג', גם.
ז', א' — ח'	ברך ב', סלן, צמר א', אנדרוגינוס, שקע, עלעל, עציץ.
ח', ג', ד'	נהג, ספג, קרון, לבדקם.
— ה'	פרט, רמך א', אדן א', קפד, חלד א'.
— ו'	שר ז', בר ד', כלב א', ערוד, פיל, קף.
ט', א' — ג'	תכלת, טרף א', שר ה', כלך א', כר א', מטפחות, ספג.
— ד', ה'	כרך א', פשל.
— ז', ח'	בדס, ברדס, דלמטיקיון, מנעל א', פנון, זרר, שע א', נז, לז א'.
— ט', י'	לכד ב', פיף, משח, טל ג', סרט א', אות, תכף.

שביעית

פרק משנה	ערך
א', א', ב'	שד ע"ש, אטלקי, אר ב'.
— ו'	עשר (אחר ע' עסק).
— ח'	חל א', גם א', חלף א'.
ב', א' — ה'	שד ע"ש, לבן א', עשר (אחר ע' עסק) זבל, יבל, פרק א', אבק א', עשן א', סקל ב', פסל א', זרד א', זהם, קטם א', בת.
— ו' — י'	קלט, אנדרוגינס, פרגין, אפנין, תרמל, בצל, תמר ב', מרס.
ג', א', ב'	אשף, מתק, קשר א', משפל.
— ד' — ז'	דר א', סהר א', חצב ד', מרביות א', זע א', גרגר ב'.
— ח', ט'	מדרגה, דרג, גא, סבך א', חץ א', אבן כתף.
ד', א' — ד'	גס א', קץ ד', טב א', דר א', נר ג', גם א', מדל א', חלק ב'.
— ה' — ז'	בתול א', זנב א', פשח ע"ש, פג ד', זרח, בחל.
— ח' — י'	בסר א' ע"ש, כתש א', שלשל, שרשר, גרע.
ה', א'	בנות שוח, פרס ג'.
— ד'	בצל, קץ ב', פאה, מארופות.
— ו'	דקר א'.
ו', א'	גזב, אמנם.
ז', א' — ג'	לוף, כרש א', רגילא, נץ ב', דרדר, צבע ג', אסטס, קצה, דנדנה ע"ש, עקרבל, חלבץ, בכריא, רכפה, גלען.
— ה' — ז'	לולב א', אלה ג' ע"ש, בטן א'.

פרק משנה	ערך
	אטד, ורדה, כפר ד׳, קטף א׳, לטס.
ח׳, א׳	מלגמה, סאה, קרנית.
— ה׳ — ו׳	בייה, בר ז׳, בלן א׳, ספר א׳, ספן א׳, קץ א׳, מקצה, חרב ב׳, בד א׳, קטב ג׳.
ט׳, א׳	פגם א׳, ירבוז, שט ה׳, חלגלוגות, לגלוגות, כסבר, כרפס, גרגר א׳, ספח.
— ד׳ — ו׳	טפיח, דיופרא, סתו, כבש ב׳, רגילא, סנר ב׳, גב ה׳.
י׳, א׳	קף א׳.
— ג׳, ד׳	פרוזבול, פרוזדור.
— ז׳	כוורת, רד ד׳.

תרומות

פרק משנה	ערך
א׳, א׳	חמש
— ח׳	כתש א׳ ע״ש.
ב׳, ב׳	מעשר.
— ה׳, ו׳	כפר א׳, פולטקי, מלפפון.
ג׳, ד׳	דרך ב׳.
ד׳, ב׳, ג׳	מגור, קף ב׳.
— ו׳, ז׳	בכר, סף ה׳, רם.
— ח׳	עגל א׳, מלבן.
— י׳	קצע א׳, קף ד׳.
ה׳, א׳	קף ד׳, נקד, דמע.
ח׳, ב׳	פשפש ב׳.
— ד׳ — ו׳	שלש, רחש א׳, מר ו׳, נקר א׳, מלפפון.
— ח׳	תרף ב׳.
ט׳, ג׳	כפפה, זמם.
— ה׳ — ז׳	לגין, לוף, חסית, גם א׳.
י׳, א׳, ב׳	צחן ב׳, רסק א׳.
— ד׳	כמן א׳.
— ז׳	פצע א׳ ע״ש.
— י׳	חסית, כרב א׳, הלמן ע״ש.
י״א, א׳ — ג׳	יינמילין, סתו, מן ב׳.
— ד׳, ה׳	כלס, גלען, סלת.
— ז׳ — ט׳	טפח ג׳, רכן, כרשן.

מעשרות

פרק משנה	ערך
א׳, ב׳	בחל, אבש, אג, מס ב׳, סאור, פרסק א׳, גד י״ב.
א׳ ג׳	חרב א׳, נקד ג׳, אגס, קרסטמל, פריש, חזרר, קרח, תלתן, שלש.
— ד׳ — ו׳	שקד, פקס ב׳, שלק, מקצה ג׳, פרד א׳, פקל א׳, כבר א׳, קטעין.
— ז׳, ח׳	קף ד׳, עקה, בר ז׳, ממל, חמט א׳, עגל א׳, הלק ב׳, חלק א׳, גרגר ב׳.
ב׳, ג׳	שביתה, רכל.
— ה׳ — ח׳	צרף ד׳, ורד, בר ב׳, גרגר ב׳, פרט א׳, סף א׳, קץ א׳ ע״ש, קצע א׳, בלפסין, בנות שבע.
ג׳, א׳	מקצה ב׳.
— ד׳, ה׳	קץ א׳ ע״ש, חצר ב׳, צר י׳.
— ז׳	ברגן, אלקטיות, לקטיות, סך ד׳, גנסר.
— ט׳, י׳	גרגר ב׳, פרט א׳, ספת ע״ש, קרטס, א׳, קרנית, נף.
ד׳, א׳	כמר א׳, טבל, שרף ב׳, סחט, בר ז׳.
— ב׳ — ה׳	כלכל, מעטן, חם א׳, קלף ב׳, מל א׳, נף א׳, שבת, זר א׳, שחלים א׳, גרגר א׳.
— ו׳	תמר ב׳, צלף ב׳, אביונות.
ה׳, ד׳	גפת, זג א׳.
— ו׳	תמד.
— ח׳	שם, בצל, קלקי, עדש, קרקס א׳, קטן ב׳, לוף ע״ש.

מעשר שני

פרק משנה	ערך
א׳, ב׳, ג׳	זכר ב׳, אסימן, בשר (אחר ע׳ בסר).
— ו׳	קבר ב׳.
ב׳, א׳	קפלט.
— ג׳	קף ב׳, עסה ע״ש, שר א׳, צרד, חפן.
— ט׳	פרט ג׳, זוז, אספרי.
ג׳, ז׳	חל י״ב.
— י״ב	קנקן א׳, גף ב׳ ע״ש.
ד׳, א׳, ב׳	שער א׳, צרף ד׳ ע״ש, אכסר, קסס.
— י״א	קרבן.
ה׳, א׳ — ג׳	כרם ב׳, ציון, קזז, חרם א׳, טהה, אילת, עקרבת.
— ו׳	בער.
— י׳ — י״ג	דד א׳.
— ט״ו	ער א׳ ע״ש, נקף, קף ז׳, פטיש.

חלה

פרק משנה	ערך
א׳, ד׳ — ו׳	ספגן, דבש, אספריטין, חלט ב׳, קנבק.
— ט׳	טען א׳, רחץ.
ב׳, ב׳, ג׳	גשש, סאב א׳, קץ ו׳.
ג׳, — ד׳ — ז׳	שך ב׳, רד ד׳, קפש, סאור א׳, עשר (אחר ע׳ עסק).
ג׳, א׳ — ג׳	גלגל ג׳, טם ב׳.
— ט׳	נקף ב׳.
ד׳, ח׳	סמנים.
— י׳, י״א	ביתור, צבועים, אטימס, ארסטוון א׳ ע״ש, אפמיא.

ערלה

פרק משנה	ערך
א׳, א׳	סג א׳.
— ג׳ — ה׳	זע א׳, מתה, פשח ע״ש, ברך ב׳,
— ז׳	מי, סמדר, עמד א׳, סרף, ענק, חרצן,
	קלף א׳, כפנת, כפר ב׳.
ב׳, ד׳	חמץ ב׳.
— ו׳	חמץ ב׳, תבל.
— י׳, י״א	תבל, קף ד׳.
ג׳, א׳, ב׳	צבע ג׳, סט ב׳, דרך א׳.
— ו׳, ז׳	חבל ג׳, דלק, דרך א׳, פרך א׳, באדן, חלף ד׳, קלס א׳.

בכורים

פרק משנה	ערך
א׳, ג׳	צבעים.
— ה׳	אנדרוגינס, אנתרופוס.
— ח׳	מק א׳.
— י׳	טל י״ג.
ב׳, א׳	רם, טען א׳, רחץ.
— ז׳	לך א׳.
ג׳, ד׳	חל ה׳.
— ח׳	קלת א׳, נצר א׳, קלף ב׳.
— י״ב	טען א׳.

שבת

דף	עמוד	ערך
ב׳	:	דע.
ג׳	.	מפים א׳, רם ב׳.
—	:	רד ד׳.
ד׳	.	קלט ע״ש.
ה׳	.	טרסקל, של ג׳, שח ב׳, שפע ע״ש.
—	:	פש א׳, סטיו.
ו׳	.	חף, סטיו, כרמל, סרט, אסטרט, פלטיא א׳, פלש א׳, אסטווה, אצטוה, אסכופה.
—	:	מגל, בקע א׳.
ז׳	.	אסטווה, אצטוה, תפס.
ח׳	.	כוורת, קרם ג׳.
—	:	רק ג׳, זרז.
ט׳	.	דרך א׳.
—	:	ברסי, בן אלעשה, עלף, מעפרת.
י׳	.	כרה, פזמק, פכר א׳, סרהב ע״ש, לד ג׳.
—	:	טל.
י״א	.	קשק, אברוארי, חבר ב׳, אסי, חל י״ב, רשות א׳, עגל י׳, קולמוס, פל ב׳, אמת, חזן.
—	:	חם א׳, קסם א׳, ארא, דגם, קב א׳,
י״ב	.	ז׳, צף ב׳, חקל, אפקטפיזון, לקן.
—	:	קצר ב׳, תפח א׳, סר ב׳.
י״ג	.	פרץ א׳, פרוש, חד.
—	:	לבן ב׳, סנר א׳, גרב ג׳, פסל, טמא, טהר א׳, ספר ב׳, יד, גויה א׳, טען א׳.
י״ד	:	תקן ע״ש, שלחן.
ט״ו	.	לשון א׳, חנות.
—	:	גש א׳, זכוכית, זפת.
ט״ז	:	פשט.
—	:	רתך, רצף, עב ב׳, מרדע.
י״ז	.	קפח א׳, אכר, שך ב׳, טפח ב׳.
—	:	הט ה׳, נוות ע״ש, שר א׳, כרשן, אנין, הבל א׳, עבד, עגל ד׳.
י״ח	.	פתק, גמר א׳, אספלנית, לה, קקרי.
—	:	גגית א׳, עססיות, חי א׳, ע״ש, שרק א׳.
י״ט	.	דוור, קצר.
—	:	בד א׳, כרך א׳, חרת, קרם א׳, חז א׳, קד ב׳, גבל ב׳.
כ׳	.	חי א׳, אח ג׳.
—	:	רבב, שך, זאזא, לגש, שף, עמר א׳, חסן

שבת

דף	עמוד	ערך
		א׳, כלך א׳, גשקר, שר ה׳, סרק ה׳, פתל, ארב ד׳, שברא, ירק, אכמוותא, כווץ, זפת, שעוה, קר ב׳, עטרן, קק א׳, שמן א׳.
כ"א	.	קק א׳, קזא, צלליבא, דבשק, פרצד, כרה, לפי, תל א׳, קף ט׳, תך א׳, פקע ד׳.
—	:	הדר א׳, גץ א׳.
כ"ב	.	קרם ב׳, אב א׳.
—	:	קנס, סנטר ב׳, פרה א׳.
כ"ג	.	עששית א׳ ע"ש, צל א׳, גבל א׳, קומוס, כשף.
כ"ד	.	קבל א׳.
—	:	עטרן, שמשם, צנון, פקועות, נפט, טל ו׳ ע"ש.
כ"ה	.	מחפז.
—	:	צרי.
כ"ו	:	עף א׳, אפרסמון, הלזון.
כ"ז	.	שר ה׳.
—	:	אנין.
כ"ח	.	תלא, ססגון, לק א׳.
—	:	תחש, קפל א׳, הבהב א׳.
כ"ט	.	טל ד׳, בביא, פרס ג׳, ארם, מטליות, טלת, פק א׳, נער א׳.
—	:	קב, שפפרת, שאב, שש א׳, רוח א׳.
ל׳	.	באש, רן, שלי א׳.
—	:	צבת, טף א׳, מר ו׳, כו ב׳ עז ג׳, לגלג צלף, גלסק, גבר, קפד ב׳.
ל"א	.	חף ה׳, סגלגל, טרטות, אם ד׳, טכס, תרמל, עת, עדן, חמט ב׳.
—	:	חרצב, כסל א׳, רבע א׳.
ל"ב	.	חד ב׳, פש, רו, כב, הטר א׳, שת ג׳, סרדיוט, קלר, גרדם א׳, פרקלט, ארן א׳, בדק א׳, דבק.
ל"ג	.	ענן ב׳, מרק ב׳, הדרקון, זרף א׳, טפים א׳, פס ב׳, נהמני, קדר א׳, אנס, ערן.
—	:	טש א׳, מיימים, מדן, ארך א׳, פל ג׳.
ל"ד	.	עבד ב׳, דד ב׳, דמאי, ערם ע"ש.
—	:	כסף א׳, רפרף א׳.
ל"ה	.	חלתא, בר ז׳, דו א׳, כו, ככר א׳, בין.
—	:	הרגני, תרם.
ל"ו	.	תלת, חצצרת, פתר א׳, הבלילא, ברסיף.
—	:	כר ב׳, סק א׳, גב ו׳, גרף א׳.
ל"ז	:	חי א׳, מר ב׳, צמק, מח ה׳, לפרא.
ל"ח	.	טרף ג׳, עזרד א׳.
—	:	גרם ב׳, כפח א׳, גלגל א׳, פקע ה׳, אבק

דף	עמוד	ערך
—	:	א׳, סלן.
ל"ט	.	קולים א׳, אספנין.
—	:	כרע, מטליות א׳, טלת.
מ׳	.	מר ב׳, אבט, טייל.
—	:	אלנטית, פן א׳, סלד, מרד.
מ"א	.	גד ח׳, פן ג׳, טלייר, אנטיכי ע"ש, גד ב׳, בי דודי, מיחם, פשר א׳.
—	:	דבר א׳.
מ"ב	.	רתח.
—	:	את ב׳.
מ"ג	.	מקורזלות.
מ"ד	.	פמוט.
מ"ה	.	חבר ב׳, אפרסק, מקצה ב׳, חבש א׳.
—	:	פצעל, בייתות, אפר.
מ"ו	.	חלי ג׳, חדק ב׳, חרק א׳, מכנה.
—	:	דבר א׳.
מ"ז	.	קרט ב׳, כנן, מטה, טרסי א׳, קרמן, קן ב׳, קרן א׳, לח ב׳, סקבס.
—	:	מטה, גל א׳, אסלא, נר א׳ ע"ש, נצוץ, זבל, זג א׳, מך ד׳, גפת.
מ"ח	.	קמקום, נזה, סדר ב׳, כב א׳, פרנקא, צף ח׳, לשון, אודרא, בית צואר, פתח א׳.
—	:	שלל ב׳, בית פך.
מ"ט	.	מרט א׳, סר א׳, פח ג׳, קזדור, קסדור, יון א׳, כנף א׳, שלח ג׳, קפה.
—	:	בר יומיה.
נ׳	.	אפתק א׳, חרית, למד, פקרין, צף ח׳, משח ג׳, גרתיקון.
—	:	חף, פספס א׳, גרד א׳, עפר א׳, כספן, יסמין, בר אדא, סגל א׳, גלד א׳, סלקוסתא, חליקוסתא, אדכי, בר גזרתא, לפת.
נ"א	.	גלפקר.
—	:	רסק א׳, אפסר, נקה, חטם, לבדקס, פרמביא ע"ש, שר ד׳, פג, נגר ב׳, סגר, מתן ד׳.
נ"ב	.	מלאות, אבזקת.
—	:	רתך ע"ש, חל י"ב, שף ב׳, גלם א׳, מרדעת, לב א׳, שחז, כבל, כבן, צר ב׳, תתר א׳.
נ"ג	.	אכף, סרך א׳, קרסטל, אביי, רב א׳ אריוך, זנב, זהר א׳, חסם, קלסטר א׳, אגד, קש ט׳, פק א׳.
—	:	אדם א׳, פרך ב׳.

שבת

דף	עמוד	ערך
נ"ד	.	מפיס א׳, פס ב׳, מטוטלת, עקד, רגל ב׳, חנג א׳.
—	:	זג ב׳, סולם, בר לועא, רצעא׳, חן, עדק, גמן א׳ בר ניראי קפד, גזר א׳, חמט ג׳, יילי, זוו.
נ"ה	.	נגד א׳, קר ג׳ ע"ש.
—	:	עט, פז ע"ש, פל א׳, ער ד׳.
נ"ו	.	מלאי.
—	:	פלן א׳, שרטון, צרף ב׳, נתן א׳, צץ.
נ"ז	.	רצע א׳, טטפת, סנבוטין, כבל, כף א׳, כפה, ירושלם, קטל, טבעת, חמר ט׳, אב א׳, אפזייני, חל י"ב, מח ג׳ ע"ש ומ"ש, ועוד בלקוטי׳ לח"א שמ"ד.
—	:	חנק, כל ב׳, פרח ב׳, אסטמא, אצטמה.
נ"ח	.	חתם, טלת, סרבל, מח ד׳.
—	:	כל, חשב א׳, ענבל, ספר א׳, אזמל.
נ"ט	.	דרס, סנדל.
—	:	עטר א׳, כליל א׳, ארקתא, נסך א׳, קמר, רסק, מנקטא, פארי, אלמוג, סמלון.
ס׳	.	קלב, שלב א׳, עדש א׳, אגד, קמע א׳, ממחה, קסד, מגפיים, זרדא, סנוארתא, פזמק, סנדל, שלף א׳.
—	:	כנף, תרסית, רצע, כלבוס א׳.
ס"א	:	יד, גר ג׳.
ס"ב	.	ככליאר, מכבנתא, ככלת, חמר ט׳, פלן ב׳, צלחית, פלייטון, קפסא.
—	:	פלייטון, קנישקין, גדף, אפרסמון, ארס א׳, מק א׳, צלצל, נקף ב׳, קף ז׳, פתח א׳, שחץ ע"ש, פת א׳, עמל א׳.
ס"ג	.	יין, סב ו׳, חבר א׳, גז ב׳, סיף, אלה א׳, קפל ד׳, ברית א׳ ע"ש, כבל, חד ב׳, גרם ג׳, דגל א׳, טל א׳.
—	:	למס, נב, חזר ב׳, טס א׳, יי ע"ש, קדש ב׳.
ס"ד	.	קלקי, חבק, טמא, לאיי, פן א׳, למד א׳, עגל ו׳, כמז.
—	:	תרף ב׳, סנבוטין, פאה א׳, ב׳, מך ד׳, פלפל, גרגר ב׳, תב א׳, פקס א׳
ס"ה	.	בית יד א׳, דר ה׳, זנגביל, דרצין, סבכה, סלע, אסתרא, קסם א׳, ערב ד׳, רעל א׳, מדי א׳, פרף א׳, צנית, בת ארעא, שכתא, מפוץ, סלל.
—	:	טף א׳, כף ב׳, זהל א׳, ערם א׳, קטע, קב א׳, כתית, סמך, מדרס, כס א׳, פשט,
		אנקטמין, לוקטמין, חמר א׳, קשר א׳, פדאמי.
ס"ו	.	פשט, מדרס, דרס, עגל ט׳, מקל.
—	:	סג ד׳, זג ב׳ ע"ש, קשר א׳, פאה, ער ג׳, גענע, סחף א׳, צל א׳, שע א׳, חנק, לף א׳, אבן תקומה, אש א׳ זוז, מלח א׳, חל י"ב, נר, ברקא ב׳, ששטן, דר ג׳, גבתא, גשפנק.
ס"ז	.	אש א׳, שב ד׳, סכר, כפר ח׳, בין א׳, בין ב׳, חל י"ב, נר, ברקא ב׳, פי כריסה, חם ד׳, סמטא א׳, בזבזיה, בזך, כב ג׳, כס ו׳, אסטמטיתיה, קרקף, אס, בץ ב׳, חרגול, מסמר, דרך א׳, שחלא, זרף א׳, כבס א׳, קבר ד׳ ע"ש, פרק א׳, אמר ה׳, חרחר, אדדא, שח ג׳.
—	:	גד א׳, סנק, שם א׳, דן ב׳, קבע, תות א׳, בול א׳.
ס"ח	.	אסטם, קצה, כמהין ע"ש.
—	:	מלבז ע"ש.
ס"ט	.	בט א׳.
ע"א	.	תמחוי.
ע"ב	.	אנדרטא, אהב.
ע"ג	.	אב א׳, דש ג׳, זר ב׳, רקד ב׳, לש, לבן א׳, נפס ב׳, פץ א׳, סך ז׳, עבד, מחק.
—	:	זמר ב׳, קטל א׳, קנב, גבשוש, כתש א׳.
ע"ד	.	בר ב׳, קנון, נחמני, אביי.
—	:	פרם, סלת, סך ט׳, שר ט"ו, כפר ח׳, חבית, חלתא, מרט א׳.
ע"ה	.	מגוש, אמגושי, גדף, חלזון, פצע א׳, צלח א׳.
—	:	ווס, שרטט, שף ב׳ ע"ש, גרד א׳, כלנס, צר ג׳, פח א׳, אקופי, שבט א׳, דק א׳.
ע"ו	.	עצה א׳, עמר ב׳.
—	:	דגם, גלען, עקץ א׳, בלס א׳ ע"ש, אצר, גם ד׳, כתית א׳, קלר א׳.
ע"ז	.	קרש א׳, גם ד׳.
—	:	גרע, שבלול, חף, מפגיע, יתוש, סמטית, סנונית, כלכית, שר ד׳, גנב, בס ע"ש, כרכש א׳, בק ג׳, חלף ב׳, תמר, תפי, דרג א׳, מתכלתא, בית, בקת, כף ז׳, הץ, כוז, שט ג׳ ע"ש, משכל, אסיתא, בכן, לבש, גלם א׳, גל ו׳, גלתא, בר ז׳, סדר ב׳, קרקר ג׳.

שבת

שבת

דף	עמוד	ערך
ק"ה	.	זיון, נוטריקון, בת ניראה, נר, כר ז', קרס א', מצביתא, צלצל, גס ג', אמר ג'.
—	:	כס ו', הר א', נפס, סט, כף ח', פשט, דבר א', מלאכה, קל ד'. מצביתא כפי גי' הדפ"ר בערוך.
ק"ו	.	קל ד', חבלא א', פתל, מגדל א', בבר.
—	:	דרור, מר ב', שהיא, עקס א', עקץ א', גמר ב', דב ה', אש א', אכצן, גז ה' גדיגור, גרדלקי.
ק"ז	.	דבר א', מפים א', ע"ש, רם ב'.
—	:	גשתא, חבר, נמר ב' בץ ב', אנבא, מלאכה, רם ב', כשות.
ק"ח	.	פטר ג'. דל ב', תה, קרן א', ביתוסין, אספקלטור, ספקלטור, קלס ד', הלמי, גרגרת.
—	:	כבש ב', גסטר א', כשר, טר ב', קלר א', חסד, אם ה', פי טבעת, טבעת.
ק"ט	.	גגית א', פליפוס, בת חורין ע"ש, פוך, על ב', גרגל, טרז א', שרק ג', פע, צל א', צמת, דרך, זחל א'.
—	:	חט ו', אזב יון, אברתא, מר ו', שמשק, קקני, אבוב רועה, חטר ב', דקר א', גליל ע"ש. פטנג, ערקא א', גר ט', תחל, גרד א', שב ה', סכר, כליל, כס ד', חל ד', מלל א', ברזינא, שפר ע"ש, אנגרון, כנגר, תריק, פרש ב', כשות, גב י', טרק ב'.
ק"י	.	בר קשא, גדם, טבלא א', סחף א', שוור, שחף א', דשתנא, טרק א', קמא, מגביא, כרכום, רשק, ירק.
—	:	קפז, כן ג', שבליל, פשישנא, הרנוגא, כף ט', מנוני, נקד ב', קר ב', אהל א', חטר ג', בתוותא, כרבל א', רם.
קי"א	.	גם ד', טבל א', ורד, סבר.
—	:	אסתדירא, זמם, ספן א, סבכה, פסיקיא.
קי"ב	.	טייע, חמר י', גלגל ד' ע"ש, כף א'.
—	:	תרסית, שלב.
קי"ג	.	גמר ב', פנדה, פסיקיא, קווי, כבד ד', קפל א', צע א', רם.
—	:	שנער, צל, גרגשתא, תחל, אהוריירי.
קי"ד	.	רבב, בן, אליירין א'.
קט"ו	.	קנב, עבר ג', נדבך.
—	:	טמס, קומוס, תב.
קט"ז	.	גליון, דף, צדוק, מרוס, קד א', אקפה, קפח א', בי אבידן, בי נצרופי, אוון ע"ש, פלוסופה.
—	:	בטש, תק א', פלש א', אסתנא.
קי"ז	.	פסק, ברז א'.
—	:	קלט, רד ו', רד ד'.
קי"ח	.	ככר ע"ש, פנדיון, פר ב'.
—	:	דמדום, אמתו (אם ה').
קי"ט	.	זג ו', טח א', צנר ב', אשר ג', הייא, עגל תכתק ע"ש, שף י' ע"ש, גנד א', שבטא, כתף, כלדאי, סיין, עלת, סג א', קיט.
—	:	עגל י', הכל א'.
ק"כ	.	ערם א', קפל א', מקטורין, ספל, אונקלי, פנדה, קנבס, חלוק, אפליון ע"ש, סוורק, ספרק, אנפליא, פרגד, שדה ב', נר א'.
קכ"א	.	גסטר, דבר א', ערב ד'.
—	:	גרף ב', שף י', נוות ע"ש, סחף א', פמוט.
קכ"ב	.	כבש ה', אסכלה, ברך א', מקצה ב'.
—	:	קרנס א', פצע א', גר ג', גרף א', גרגרת ב', רחת, מלגז, כש ג', כרכד ע"ש, לול א', תקע א' ע"ש.
קכ"ג	.	מדי ע"ש, סך ט', זירי, מזר א'. פג ד', פגלא, גרט.
—	:	אסובי, אפקטפיזון, פשט, מסר א', סר א', יתד, אבל, חרב ב', אשכף א' ע"ש, סכין א', חצן ב', מקצוע א', זמלסטר, יתיכים, כורדק, גלסטר, קלסטרא.
קכ"ד	:	שת ו', סר ב', סד ג', זג ו', ווס, ספת.
קכ"ה	.	קרם ג', פרזומא, מטליות, טפקא, קרויה, פתיא א', זמר ג', אב ב', טפיה, פק א', פק ב'.
—	:	הדק א', רבג, למד, גשש ע"ש, חרית.
קכ"ו	:	חרית, פן א', דמאי, תרמוס, זרד א'.
קכ"ז	.	רקד.
—	:	מגד א', פרקמטיא, צנר.
קכ"ח	.	חצב ג', נעמה, אסטלית, אצטלה, סאה, קרנית, אמיתא, פגם א', צתרי, אברתא, חשאי, אמץ, תפל א', דד ג', סיח, קף ט"ו, סעד ב', בול א'.
קכ"ט	.	קבר א', אגף, צלח, תכתק, שגא א', פתר א', יינים, שרפרף, רבד א', כסיל, טרף, מך ב', שף ה', שב ו'.

שבת

דף עמוד ערך

קכ״ט : דבר א׳, פרס ו׳, זוו, קרן ב׳, שף י״ה, פגר, ספל ע״ש, ספג, לף א׳.
ק״ל . טווס, פח ג׳, קזדור, כנף א׳.
— : שמת, גזה, שטף ב׳.
קל״ב . פקח.
קל״ג . פסק ע״ש, מיץ, טרף א׳, חלוק.
— : הלקט, אמן א׳, אספלנית, קלבא, חספ, לך ב׳, סטר ב׳, גרד א׳, בלתא בי מפתקי, זג ח׳.
קל״ד . זרף ב׳, שתם א׳ מעוי, סלתא, קטן א׳, אלם ב׳, תרה.
— : זלף, מך ד׳, ספג ע״ש, נקר ב׳.
קל״ה : רב א׳.
קל״ו . פהק ע״ש, עגל י׳, צד ג׳.
קל״ז . ספר ב׳, ציץ, עטר א׳.
— : סרבל, ידיד, אסל א׳, גד י׳, כס א׳, גל א׳, סל ג׳.
קל״ח . שמר א׳, טלת, קרמן, ויל.
— : שפע, סיין, כסף, כר ב׳.
קל״ט . בדל, יהיר, גז ז׳, כשות, ערב א׳ ע״ש.
— : כסך, צל א׳, סנן, קפיפה, גוון, אנמלין, יינמילין, לגין, טרה, פרנקא, צבת א׳, שף ה׳.
ק״מ . מח א׳, בחש א׳, שפת ד׳, גניא א׳, אלנטית, אפרסמון, סר ב׳, חש ב׳, בין ב׳, חלתית, שף ב׳, כבר א׳, יקר ב׳, כסכס, כתן ע״ש.
— : קווי, היץ, תל א׳, כרם א׳, כש א׳, גרד א׳, ענקי, נהר ג׳, פט א׳, צף ז׳, בזר א׳, גרף א׳, סלק א׳.
קמ״א . מכבש, כבש ד׳ ע״ש, זיירי, פגלא, פרפל, קר י״א, גנדר, הדק, אשש א׳, כסכס.
— : רפט, אמם, דמע, מלאכה.
קמ״ב . נער א׳.
— : לשלשת, סמרטוט, בסס א׳, דיוסק סטיו, כף א׳.
קמ״ג . נער א׳, פר א׳, שער (בע׳ סמך) אפנין, ספג, גרף.
— : ספג, רסק א׳, טפח ג׳.
קמ״ד . גף א׳, רץ ב׳, תת א׳.
— : פריש, עזרד א׳, מחל ב׳, עקל א׳, צח א׳, אץ.
קמ״ה . ספג, כבש ב׳.

דף עמוד ערך

קמ״ה : מלח א׳, קולים א׳, אספנן, מר ו׳, כתא, כרה ע״ש, בי מדרי, שר ט״ו, בלש, הגמון, בעל, תב ב׳, צץ ב׳.
קמ״ו . גף ב׳, מרה, ערב ד׳, דרס, חתל, פקע ו׳, ברטיא, לול א׳.
— : רחש א׳, חזק, שמר א׳, פצם, גבתא, טרף, שטח א׳.
קמ״ז . נער א׳ ע״ש, נפץ, כמתא, הסס, חסס, מהסס, קפל א׳, רטן, מרזב א׳, כש, כסכס, לנטית, משמש, עמל א׳, גרד א׳, תל א׳, פלם, אפקטפיזון, עצב א׳, טרף א׳.
— : אליירין, כלר ב׳, סבן, שרבב, דמוס, פרגיתא, קפה א׳, נהר א׳.
קמ״ח . גרב א׳, מח ד׳.
— : עיי״ע גד ג׳ ומ״ש, גנדר, חשב, פרפרת, פס ב׳, קביא, חלש.
קמ״ט. דיוקן, פן א׳.
— : מד א׳.
ק״נ . תאטר, קרקס, חשב ב׳.
— : ברגן, גז ג׳, גד ד׳, גת א׳, סלת א׳.
קנ״א . חל ה׳, רשות א׳ ע״ש, סרט, מתן א׳ ספסל, ארך ג׳.
— : קר ט״ז, פרש ד׳, אמץ א׳, כפן, בר ו׳, גלגל ד׳, לסת, אכסן.
קנ״ב . טר ג׳, כלב א׳, בחש א׳ ע״ש, מקל, חלף ג׳, דק א׳, נגר ב׳, שר י״ג, גוז, קרה, צדוקי, ברחא, אקא, שלף ב׳, קרב, מרפט, רפט ע״ש, גבשוש, חת ב׳, תוה, אקליבוסתא, קליבוסת.
— : קפל ו׳, נחר ג׳, ממש, אוב, נגד ד׳.
קנ״ג . חם ה׳, מחק, חמר א׳.
קנ״ד : קרן ב׳, שלף ה׳, עששית, בלס, דבש, כתית א׳, מצטרו, צר ד׳, חבר א׳ ע״ש, גאלק, לכתא, גז.
קנ״ה . דרג א׳, אמרלא, פקע ב׳, פספס א׳, כף ג׳, זר א׳, רסק, אשן א׳.
— : על ו׳, אבס, מר ה׳, לעט א׳, גבל א׳, רדס, פקס א׳, קל ג׳.
קנ״ו . על א׳, בחש ע״ש מרס, זיתוס, בטש, פרק א׳, נהר, אסטגנין, אצטגנין.
— : גב י׳, כלדאי ע״ש, טרק ב׳, מכבנתא, בכליאר, דסתן, קבר ד׳.

דף	עמוד	ערך
קנ"ז	.	ארז, אשוחי, בייתות, אר א', טפיח, קד.
—	:	הלקט א', הלקט ב', גרגרת א', אודנא, אוון, עסק ב'.

עירובין

דף	עמוד	ערך
ב'	.	מבוי.
—	:	גוזמא, לחי.
ג'	.	אמלתרא, מל י"ג, קלש.
—	:	קרה, חל י"ז.
ד'	.	סחק, עצב א', עיי"ע חק האחרון.
—	:	תאן, בעל, כתבת, רב א', צד א', טפח א', גד ב', לבד א', דפן א'.
ה'	.	בלט ב'.
ו'	.	גד ה'.
—	:	אבולאי, פלש א'.
ח'	.	אזל, שרטון, קש א'.
—	:	נדל.
ט'	.	גד ב', יציב, נער ג', ער א'.
י'	:	אסלא.
י"א	.	שמאי ע"ש, פאה.
—	:	דקר א', אבקתא, שלף ב', זיין, כף י"א, לחי.
י"ב	.	ימי.
י"ג	.	קלקנתוס.
—	:	פשפש א', ארח א', כפס.
י"ד	:	גריו, הלמי, נמק.
ט"ו	.	יע"ל קג"ם, אויה, מל י"ג, ברקא, גלל א'.
—	:	הויה, אכף.
ט"ז	.	ענט ע"ש, קלח א', זקר, דקר א', פאה ב', ע"ש.
י"ז	.	ארבע.
—	:	אסרט, קרט ב', פס א', דיומד, פשט, רבק, בית סאה, דר א', סהר א'.
י"ח	.	דיופרא, דיופרצוף, פרצוף, זנב.
—	:	זרז.
י"ט	.	בשקר, צני.
—	:	גרד ג'.
כ"א	.	טפס, ברגן, בדק, עף ג'.
—	:	סבר א', גד ב', קץ ה', ערב ג'.
כ"ב	.	קרם, פלם, מקצה א', עיי"ע אבולאי ומ"ש.
—	:	קרקף, הלקט, פלש א', שביל, בית גלגול, גלגל ו', חגר.
כ"ג	.	גן א'.

דף	עמוד	ערך
כ"ג	.	רבע א', בית סאה.
כ"ד	.	אצטבל.
כ"ה	.	רפק.
—	:	ארזלא א', גף ב', אשיתא, ממלא, אכורנקי, כוורנק, בסתן.
כ"ו	.	ארדכל, ערס, פרא.
—	:	אצווא, מי, אסר ב', חץ א', שתף.
כ"ז	.	אכף, כמהין, צר ח'.
כ"ח	.	פטתא, תאלם, כל א', פעפועין, לגלוגות, גדגדניות, חסף, הנדקוקי, חזין, שחלים א', גרגל, גרגר א'.
—	:	גן א', כשות, כפנת, כפר ב', נסן, פג ד', אהן, טגן, קור ד', פגלא, עיי"ע אביונות ומ"ש, אזל, קליא א'.
כ"ט	.	גויה א', פרס א', עכל א', אם ג'.
—	:	פצל ע"ש, נחש א', שרגיש, כן ג', כסן ב', כף ט', סגייני, כב, טבהק.
ל'	.	פתח א'.
—	:	אבל א', אהל.
ל"א	:	אסימון.
ל"ב	.	שופר.
ל"ד	.	מתן ד'.
—	:	קנטס, נעץ, כבש ד', הג, קדה ע"ש, עזרד, אארא.
ל"ה	.	חמר א', חצן ב'.
ל"ו	.	לגין, טבל ב', טבלא.
—	:	פרהגבן, פרק א'.
ל"ז	.	חל א'.
—	:	עם, גלסק, קלסק.
ל"ח	:	ארבע, שתי א'.
מ'	:	רשות, רפס א'.
מ"א	:	פרנדסין, למן, רשות א', ע"ש, הדרקון, זווד א'.
מ"ב	:	חבט א'.
מ"ג	.	קפיץ.
מ"ה	.	ספר.
מ"ו	:	הלך ט'.
מ"ז	.	ערך.
—	:	דכר, מברכתא, חרם ג'.
מ"ט	.	אזדא, ורדינא.
—	:	רבע א'.
נ"א	.	דקל ג', שב ג'.
נ"ב	.	בזתא, אשתיתא.

עירובין

דף עמוד	ערך
נ"ב .	אחר, זקן, משח ב', עבר ה', אבר, חבר א', פגם ב', גד ה', גשר ב', נפש, חלק ג', טבלא.
נ"ג .	סדק, סתק, סך ט', אצבע, בזר א'.
— :	אכוזו, הרגז, גוון, תא ב' שלך, כר ו', עלת, נשר ד', אלפא, שר ז', גבר א', תרג,-רקע, צפן, עלץ, כתר א', קדה ב'.
נ"ד .	בטש, חק א', צץ ב', חש ב'.
— :	רכב, צד ג', ציון, דע.
נ"ה .	גם ג'.
— :	אריא, צרף א'.
נ"ו .	אם ג'. מליאתא, מל י"א, עגל ט'.
נ"ז .	קרפף.
— :	אטמא, עטם.
נ"ח .	קד א', אפקימא, נבר, מגג א', צר, נצר א'.
— :	ממחה ע"ש.
נ"ט .	ארך, דסקרתא, קהרמנא.
ס' .	דיקה, מעצרתא, צוה, ערם, פרא.
ס"א.	מטרג, רקע.
— :	מברכתא ע"ש, פלג א'.
ס"ב .	בן נח, מהרק, אברוגני וע"ע אגורא וט"ש.
— :	קב א', כתח.
ס"ג .	חרת, סר ב', עגל י', צרב ב', כבד א', פלג א', צני, אפיקורות, קד ב', ר', הלך.
— :	אמש, קעילה א'.
ס"ד :	פג א', מבגאי, קלסק.
ס"ה .	פק ד', ישת ג' ע"ש, אסתנא, כתא, קרץ ב', יין.
— :	כס ו', זבזגי, כרכש א'.
ס"ו .	תה א'.
— :	דבק ע"ש.
ס"ז .	רתע, רת ג'.
ס"ח .	חך ב', טלל.
ס"ט .	חמר י'.
ע' :	מגור.
ע"ב .	טרקלין, מסיפס.
— :	סבכה, לן א'.
ע"ג .	ברגן, שמע א' ע"ש.
ע"ה :	פע א'.
ע"ו .	בית שער.
ע"ז .	אזדא, אגן א'.

דף עמוד	ערך
ע"ז :	מר ז', סולם, אסטווה ע"ש, אצטוה שלב א'.
ע"ח .	אביי, אסטווה ע"ש אצטוה.
— :	גזוזטר, כצוצרה.
ע"ט .	נב א'.
פ' .	טרזין.
— :	שתף.
פ"א :	ערב א'.
פ"ב .	שתף.
— :	ככר, פנדיון, גויה א', אכר, פפייתא.
פ"ג .	סחק, כרתית, וו, סא.
— :	חלי א', של ג'.
פ"ד :	כמתא.
פ"ה :	שר ג', חצב א', מרפסת ע"ש, תפס, בן בוניים.
פ"ו .	סבן, ישב, סא א', נבח, גר י"א, אגן א'.
פ"ז .	אגן א', אגף.
— :	נפק א', כצוצרה.
פ"ח .	אלנטית, גזל, חרב ג', קמר א', ביב, דייט, עקה.
— :	תם.
פ"ט :	תרבץ.
צ"א .	כמתא.
צ"ב :	צבר.
צ"ג .	אכסדרה, חל י"ז, גף ב'.
— :	גד ה', בית גלגול ע"ש.
צ"ד .	גד ב', אביי.
— :	אכסדרה.
צ"ה .	אכסדרה, ערב א', פלש, צבת ג', שלף ב'.
— :	קבורת.
צ"ו :	לשון, שד א', שזר א', כפי א'.
צ"ח :	זיז א'.
צ"ט .	כח ב', פלט א'.
— :	קלט, מזחל, שרטון.
ק' .	משניתא, טפס.
— :	גזע, תר ז', קנס, סנטר ב', קסן א', עקם, שדך ב', איץ, שק ב', לילת, צנע.
ק"א .	קץ, מקצה א', חדק, קנקן, דלת, שף י"א, גשם ב', מדר א', חדק א', פטם א', צמר ב'.
— :	גלסטר, קלסטרא.
ק"ב .	נגר א', עבר א', טרק ג', נקמז, בכן'

עירובין – פסחים

דף	עמוד	ערך
ק"ב	.	שת ו', אסיתא, אביי, ארדב, כף י"א.
—	:	שפע, סיין ע"ש, צר ה', יציע, רט, נם ג'.
ק"ג	.	יבלת.
—	:	צלצל.
ק"ד	.	בזקי, חלק א', בר ו', קר ג', גלגל ד', מכנה, רד א', דיופי, אדק א', מניק, זמזמי, מכנה ע"ש.
—	:	בשר, המיין, פסכתר, פסקטר, שבת ב'.

פסחים

דף	עמוד	ערך
ב'	.	רתף, נגה א'.
—	:	שא א', עבר ה'.
ג'	.	תכף, רכב.
—	:	גד א', סנק, שמץ, שחץ ע"ש, סף א', קמא א', בק ב', חק ג', אשתקד.
ד'	.	אב א', דן א', כף ב', צרב ב', ערן ב'.
—	:	מגור.
ה'	.	אך א'.
—	:	כביש ד', כלפי, אביי.
ו'	.	ארנון, אזדא.
—	:	כל א', סף ה', גלסק, קלסק.
ז'	.	קרדן, גלגל ג', עפש, ער ג'.
—	:	עבר ד'.
ח'	.	אכסדרה, קרן ד' ע"ש, יציע ע"ש, רפת, לול א'.
—	:	צדק א', באג, כלפי, אפר, נקר א', גנסר, גם ג'.
ט'	.	מגור, מציק.
—	:	ברדלס ע"ש, פרדלס.
י'	.	בקע א'.
—	:	פר א', מעד.
י"א	.	קטף ב', פנדה, פסיקיא, ענב.
—	:	קרד, קרצף, אסטווה, אצטוה.
י"ב	.	קרן ג'.
י"ג	.	גלה, זהר ב', הלך, כרע, דיוסק, חק ג', בץ א'.
—	:	רב א' ע"ש, אביי, סטיו, שני, מעל ב'.
י"ד	.	חרב ב', חל י"ה, ער ג'.
ט"ו	.	תרף ב'.
—	:	עפש, אזדא.
ט"ז	.	איל, בית דבח, טבח, דד ב'.
—	:	בשר.
י"ז	:	אחר ג'.
י"ח	:	עליל, ריץ ב', רבע א'.
י"ט	.	צרף ד', זך א'.
—	:	יד ב', טבל ב', גז ה', חרב ב', דבר א'.
כ'	.	בית דבח, טבח, דך ב', צרה, פרש ד', גז ז', נזייתא.
—	:	תרף ב', זלף, הבל ע"ש.
כ"א	.	כרע, שלש, סק א', פר א'.
—	:	חרך, גר א'.
כ"ב	.	חל א', אם ד'.
—	:	נקי, הנקי, חץ ב'.
כ"ד	.	פטתא, תאלם.
—	:	אמר ו', זע.
כ"ה	.	עציץ.
—	:	רצח, מר ב', אביי, גרק, אש א'.
כ"ו	.	לול ב', קל ה', רבק.
—	:	מגד ב', קל ג', פשל.
כ"ז	:	שרפרף.
כ"ח	.	חט, ספק ב', כף א', נגר ג', סדן א'.
ל'	.	כנדי ג', טח א', כמך.
—	:	בביא, קת עיי"ע, קפל ג' ומ"ש, עץ, קניא, קרטפן, שע א', דיית, בית שאור.
ל"א	.	הרהן.
—	:	פרן א', מלאי, סכרא, דם ב'.
ל"ב	.	גריו.
—	:	נרג ע"ש.
ל"ג	.	עסק ב', עיר.
ל"ד	.	סלק ג', דבר א', סח, פסל, לול ב'.
—	:	עבר ב', צר ג', שק א'.
ל"ה	.	חט ה', גלב, דשר, שבל, קרס, שצנית.
—	:	דגן.
ל"ו	.	קטף ב', לתת.
—	:	שאת, אשש א'.
ל"ז	.	עמל א', גרץ, רד ו', דפוס, כוון, סרק ג', גלסק, ספגן, דבש, אסקריטין, חלט ב', גלש.
ל"ח	:	ברית.
ל"ט	.	חזר, חס, תמכה, חרחבן, הגדבי, מר ו', כבש ב', קלח א', דמאי, אצווא, עסום, טרא, ירואר, הרגינין, הרדפנין, חוורולין, שרף ב', כסף א', אספנן, הרדף, הרזפא, כרש א', כסבר, חרדל.
—	:	כמש, שר א', שף א', לעס א', חלק ג', טף א', ותקא, אבשונא ע"ש, חסס.

פסחים

דף עמוד	ערך
מ׳ .	דקל, חרך, זל א׳, סחף א׳ זקף, צמת, בעל, ער ג׳, אשה, אביי, צר ו׳, כפי, אבן כתף.
— :	ארב א׳ ע״ש, חיש, מל ב׳, צמת כורדק, מח ה׳, חסס, חרסת.
מ״א.	פג א׳, צל ב׳, נא, אברנים.
— :	לא א׳.
מ״ב .	מדר ב׳, אשבורן, גדף, גרף א׳, כתח, נסיובי, קומניתא, כפת ג׳, גב ה׳, ספסקא, שכר, זיתום, קרטם, זמן, הזר, חזרא, עמל ג׳, קלן א׳, פרורא.
— :	צפיר, זנגביל, פלפל, חמץ א׳, עם ע״ש, רוק, פרצן, שרק ד׳.
מ״ג .	פרק א׳, טפל א׳, סטכת, אנפקינון, סטכטון, מתכלתא ע״ש, קש ג׳.
מ״ד.	פרס א׳, ע״ש, טבל, גרף א׳ ע״ש, שטר א׳.
— :	אסר, פגם ג׳, קדר ב׳.
מ״ה.	סדק, חזק.
— :	עפש, כפת ג׳, עיי׳ כף י״ב, אגן.
מ״ו .	בצק א׳, גבל א׳.
— :	טב א׳.
מ״ז .	חרש ב׳.
— :	צנם א׳, מתן א׳, שתי א׳, פלג א׳.
מ״ח.	מכל ע״ש, חסך, מגלון.
— :	קפז, כעך, לזבז ע״ש, תפח, לטש א׳ כסף א׳.
מ״ט.	גיים, שבת ב׳, בשר (אחר ע׳ בסר) צף א׳, בירה, סמך, בר מחים, פנך א׳.
— :	עם ע״ש, נחר א׳.
נ׳ .	קף ה׳, הרג, צל ג׳.
— :	צף א׳, תקל א׳, אפחזיהו, סמטא ע״ש, תוה, תרגם.
נ״א.	לעז, קרדקיים, ספסל, תרב, המצא.
— :	ספח.
נ״ב .	נגד ב׳, קלט, כבש ב׳.
— :	כף ד׳, שץ א׳, אביי, רב א׳, כפנת, כפר ב׳, מתחל, שרשר.
נ״ג .	גרע, בסר א׳, נסן, דל א׳, פג ד׳, אהן, כף ד׳, שץ א׳, מל י״ג, קלס ז׳, דגם.
— :	מלאי, עד ד׳.
נ״ד .	כתב, צבת ד׳, כוון, חמר ח׳, אביי, שבור.
נ״ה .	גרד ב׳, רצע.

דף עמוד	ערך
נ״ה :	צלצל, שבך, דד ג׳, גרף א׳, צמר ג׳, זג, רכב, נסן, קצר א׳, גמז א׳, גז, שר ב׳.
נ״ו .	אסא ע״ש, רד ג׳, דפן, צוו, כפר ג׳, צק ב׳.
— :	טכבר, אסטס, קצה.
נ״ז .	טכלא, דלס, אלת, לחש, קתרוס א׳, קולמוס, אגרף, אמרכל, גרב ג׳.
— :	מטרפס.
נ״ח .	פלג א׳, כמר א׳.
נ״ט :	שבק.
ס״א.	כס ח׳.
— :	פגל.
ס״ב :	שקל ב׳, קלא א׳, פיים, פתק ב׳, אצל.
ס״ג .	פתך.
— :	בית פאגי, פגי, תר ה׳.
ס״ד.	גמרא, עזרה, קסם, קרש א׳, ברך א׳, אמר ו׳, מגס א׳, חיל.
— :	מעך, תפס.
ס״ה.	רד ד׳.
— :	ווס, אסטווה, אצטוה, טייע, מח א׳, שרק ג׳, יבלת.
ס״ו .	קנתר, תהב, גזר ב׳.
— :	חמר א׳.
ס״ז :	אם ה׳ ע״ש.
ס״ח :	עגל י׳, תלת, עבר א׳.
ס״ט.	כפר ז׳.
ע׳ .	קפץ א׳.
— :	פרוש, אביי, תכל ב׳.
ע״ב .	אוכלוסא ע״ש, כס ו׳.
— :	כז, בהל ע״ש.
ע״ג .	קל ד׳, דק ע״ש.
— :	צר ג׳.
ע״ד.	כרע ע״ש, תהב, אסכלה, שב ד׳, קטר א׳, נבג ג׳, תך ב׳, מקלס, קלס ז׳, מל י״ב.
— :	אביי, טפל ב׳, סמד, זג ח׳, ער ג׳, חוור, אמץ, מזרק א׳, הלך, דב א׳, צמת, שב ו׳, שרייק, חל.
ע״ה.	בר ב׳ ע״ש, גפס.
— :	לחש א׳, עם ע״ש, קלף ב׳, רטב א׳.
ע״ו .	כמך, פל ג׳.
— :	אביי, דבר א׳.
ע״ח :	חלם.

פסחים — ביצה

דף	עמוד	ערך
ע"ט	.	חרב ב'.
פ'	:	תהם, דם ג'.
פ"א	:	חוור, צקן.
פ"ב	.	חרית, ששורא, דר ו', פגל, צר ג'.
פ"ד	.	מל ו' ע"ש, סחס, קמח.
—	:	קלית.
פ"ה	.	חשר, עצל, סתר א', פר א'.
—	:	פרק א', קפיץ א', אגף א'.
פ"ו	.	מחל ד', שתי א', שר ג', בר שורא, מיחם, מזג.
—	:	אם ג', מסרת, גרגר א', דייל, גלל ב'.
פ"ז	.	אפוטרופוס, רדף, גד ב', גמר ג'.
—	:	קפח א', דר ע"ש, גפא.
פ"ח	.	טריינא, פתיא א', טפיח.
פ"ט	.	מן ג', חי ב'.
—	:	סבלת, טוזיג, צבת, יף, אביי.
צ'	.	מן ג' ע"ש.
—	:	אן, פקח.
צ"א	.	בית פאגי, פגי, תפל ב'.
—	:	טפל ב'.
צ"ב	.	פרוש, ערל, שב ב', בית פרס.
—	:	פח א'.
צ"ג	:	גדף, מדעית, נקד ג', אסכופה.
צ"ד	.	עגל ט'.
—	:	גלגל ד', בציק, סדן ג', צנר ב'.
צ"ו	.	שוסקי, ממנו.
—	:	סאב ב'.
צ"ט	:	או.
ק'	.	מפה.
ק"א	.	אביי, מר ב'.
ק"ב	:	חבל ג'.
ק"ג	.	אפרכוי.
ק"ד	.	מחצל.
—	:	ברך א'.
ק"ה	:	חז, סדר ב'.
ק"ו	.	חצב ב'.
ק"ז	.	בת טות, פרזומא ב', מגג ב', מפיס א', פס ב', אביי, מי, לגס.
—	:	טבל א', תרגימא, אביי, גרד א'.
ק"ח	.	אסתנס, זג ו', שוול, נגר ג'.
—	:	מזג.
ק"ט	.	חטף, גהץ א', קסט, תמנתא.
—	:	הדק.
ק"י	.	זקף, חר ח', קרח.
—	:	שב ב', צל א', צוו, אספרגוס, תכא.
קי"א	.	נגר ב', גמד א', פץ ב', אגרת.
—	:	גרד א', פלג א', צרדה, טל ג', כנר א', ארב ד', כרמשא, רשף, גז ה', זרדתא, חנג ב', סדר א', קטב א', ארב ג', טף א', תל א', סלתא א', פארי, נשוור, נקד ב', נבל ע"ש, חצב ב', צע ב', ברק א'.
קי"ב	.	סבר ד', פג, לול, קרקש, שברירי, בררי, אסי, עש, חנק, אשל, ספר ב'.
—	:	אצבע, גף ד', ארם א', דקל א', נזה, הליוני, הייא, עגל.
קי"ג	.	אביי, נחמני, גז ה', צנף, אסי, פך כ' ע"ש, נשט, שר ט', כנף א', שוור, נגר, ככא, חל ב', הלז, סדן ד', נזייתא, אשר ב', עש ב', רווק.
—	:	צהב א', אשכף א', מס, רתח, קמע ב', כלדאי.
קי"ד	.	טש א', קקל א', ב', טבל א', חזר ג', פרפרת, הרסת.
—	:	סלק ב'.
קט"ו	.	זכר א'.
—	:	קף, סב ד'.
קט"ז	.	קף ט"ז, חם ע"ש, קה א', הרך, תבל, גן ד'.
—	:	מצה ב'.
קי"ח	.	סעד א', טב א', זלג, קפח א', ירקומי.
—	:	קולמוס.
קי"ט	.	סתר א', טעם ב', אקליד א', קלד.
—	:	אפיקימן ע"ש, ארד א', אביי, ספגן.
ק"כ	.	זכר א', נם ב', רדם, תר ח'.
—	:	עצל.
קכ"א	.	ברך א'.

ביצה

דף	עמוד	ערך
ב'	.	דקר א', פר א', לד א'.
ג'	:	חבל ג', דרך א', פרך א', באזן, חלף ד', קלם א', קצע א', עגל א'.
ד'	.	גוזמא.
—	:	תם ג', שמד.
ה'	.	כרם ב', אילת, עקרבת.
ו'	.	גד ד', חבר ב'.

ביצה — חגיגה

דף	עמוד	ערך
ו'	:	כתה.
ז'	.	פה ב', סר ב', צרב ב', ספן ב', ער ג', שלל ג'.
—	:	מצר א'.
ח'	.	נעץ, נע'ץ.
ט'	.	טח א'.
י'	.	ברך ג'.
—	:	נתח.
י"א	.	שרבב, סרך ב', עלי. קצב, דרס ג' תבר א'.
—	:	תרס.
י"ב	.	ערב א'.
—	:	טפל ב', אסור, תמחוי.
י"ג	.	שם א'.
—	:	קלף ב', מל א', פקס ב'.
י"ד	.	דך א', פג א', מקרא, בכן.
—	:	צהר, בר ב', קנון ע"ש, דח א', קטנית, לד ב', רס, סנדל, נעל, ויל.
ט"ו	.	עדלר, אמפליא, סוורק, בץ ב', גר י"ב, צח ב', נעל ע"ש.
—	:	פטס, פדס, גרב ג'.
		חד ג', אדר א'.
ט"ז	.	חדש א', נפש א' ע"ש, נהם, דייסא, דג, הרסנא.
—	:	קולים א', אספנן, צרב ב'.
י"ז	:	פרפר, טבל ב', שק א', גב ב'.
י"ח	:	טבל א'.
י"ט	:	סלת א'.
כ'	.	כש ד'.
כ"א	.	ערב ג', סמך, בלש.
—	:	ספלי, כנן, זקף, חלי ג', גרץ, חר ב'.
כ"ב	.	קנב, רר, פצח ב', כבד ב', גמר א', קלס ז', ערדסק.
כ"ג	.	סחף, קטר ב', עשן א', קרד, קרצף.
—	:	ריחים, עגל ט', מדרס, דרס ג', כבש ד' בבר.
כ"ד	.	מגדל א', דרור, מר ב', שהיא, עקס א', עקץ א', גמר ב', רדס, טפיח, בר ז', כלב ב', דב ה'.
—	:	גר ה', אל, מפלם, אדם.
כ"ה	.	חבר א', כס ח', טבח, מט א'.
—	:	חצב ג', נטע, תרמוס, צלף, גלוגדקא, גלדוקיא, של ציון א', כתף, אלנקי, אביי.

דף	עמוד	ערך
כ"ו	:	צמק, חבש א'.
כ"ז	.	אשל, קהל.
כ"ח	.	קפץ א', בניתא, משחז, שחז.
—	:	שפוד, רצף, רצם.
כ"ט	.	תרט, חלב ב' ע"ש, אזא, נחתום, קרח ב'.
—	:	הזר ב', מהולתא, הל, פטם א', סכם, פשל.
ל'	.	אביי, דגל ב', גד ג', כף ה', נכתם, ספק א', גגדר ע"ש, אשוחי.
—	:	פרכל.
ל"א	.	קרפף, קרדום.
—	:	סוור, מגל א', פחת, אארא, שרג.
ל"ב	.	פחת, צרף ג', אלפס ע"ש, ערן, עלץ, צעי, אליירין.
—	:	חתך, מהט, הט, נייר א', גרף א', כבש ד', קף ב', ארח א', שרק א', רקת, אסטווה, אצטוה, מדר א'.
ל"ג	.	חנג א', סנטר ב', חזר ב', אוד, גב ה', לבן ג', רעף, חסם ע"ש.
—	:	קטם א', אלותא, קת, מסתקי.
ל"ד	.	שט ב', פג א', מלג, טפל א', עכביות פרן א', אנטוכי ע"ש, מקצה ב', רשם.
—	:	מקצה ב'.
ל"ה	.	מקצה ב', קץ א', של ג', שחל, שחר ב', חף.
ל"ו	.	אארא.
—	:	אספרמק, צץ ג', שבת ב' חבר א', טפח ד', ספק א'.
ל"ז	:	נק, תחם.
ל"ח	.	גל ו', נבל ג'.
ל"ט	.	אסתרוקנית, בן ב', אד א'.
—	:	קלבון.
מ'	.	עבר א', מדבר, בייתות, אפר, כס ד', פצעל, מקצה ב'.

חגיגה

דף	עמוד	ערך
ב'	.	חג, טם ב', אנדרוגינס, מע א'.
ג'	.	אמר ג', חטב.
—	:	ארפכס, עמון, קדש א', גגדרפס.
ד'	.	צרף ה', קב א'.
—	:	פנק א', מתרא א'.
ה'	.	חר ג', קרח ג', דומה, כח ב', זבורא, זוז.

מועד קטן

דף	עמוד	ערך
ט"ו	.	כמתא ע"ש, פקתא.
—	:	דיוקן.
ט"ז	.	פקר ב', הרדפה, מט ב', חמק.
—	:	כש ב', עדן א'.
י"ז	.	צרב ב', סן א', שמת, מח א', גנב.
—	:	תכר א', תכף, אהל א'.
י"ח	.	נגסטר, שף י"ח, זוית, פרמשתק אמגושא.
—	:	משכל, דייתק, אגרת א', שטר ב', גזר ב', פסק, כפר ז', אביי, דם א', נכט ב', גה ב'.
י"ט	.	גזר ב'.
כ'	.	אב א' ע"ש.
—	:	אביי, צד ג', פקס א'.
כ"א	.	אדן.
כ"ב	.	אבל ב', שרק ג', דח, עסק.
—	:	חלץ א', אריש, אפיקריסין, קמי, שלל ב', אסיתא.
כ"ג	.	מכבש, אביי, המיצתא.
כ"ד	.	אבל ב', פרע, עטף ג', גב י"א, כנדי ב', ספ ז', אצטלה, אונקלי.
—	:	גלסקם, אנף, צהב ב', פזר קשב, בר.
כ"ה	.	פרם, שלד.
—	:	קאת, בר אביו, אות, חן, גרם ב', כף שע א', מחצל, אנדרטא, כף י"א, שץ א'.
כ"ו	.	אח א', מל ג', לקט.
—	:	אח א', אגמא, גס ב'.
כ"ז	.	דרגש, קרבט, גד א', גלד א', סרג ב', גמר א', אסקטלא, קנון, דרגש.
—	:	כלכה, צדר, טפח ד', קלס ב', נע ב', מש, זווד א'.
כ"ח	.	סמך ע"ש, מת, זווא, הדייב, אביי, נמס, נם ב', ששבן, רכד א', כסיל, פגר, ספן ג', רקע ה', שחל, בין ב', תרה, דחק, שט ג'.
—	:	ען ד', וה, גד ב', עטף ג', שיול, אצטלה, אוורי, זבזגי, מת, דל ב', מרזח.
כ"ט	.	ציפורי, פיטורי, ושט.

ראש השנה

דף	עמוד	ערך
ג'	.	כי ב', אי, סיח, ערוד.
ד'	.	צדק א', שגל.
ד'	:	פזר קשב.
ה'	.	כדי א'.
ו'	:	שלהי ב'.
ז'	:	קטר א', דל ב'.
ח'	.	שר י"ב, אפל, חרף ב'.
ט'	:	דר ג'.
י'	:	קלט, אנדרוגינס.
י"א	.	צב א', אתן, זיו.
—	:	כמה.
י"ב	:	עשר (אחר ע' עסק), תלתן.
י"ג	.	קרט ב', שמשם ע"ש, נרג.
—	:	פרכין א', בל א'.
י"ד	.	בצל.
ט"ו	:	ברך ג', בנות שוח.
ט"ז	.	בן מרון, אמר א', זקר, הרפתקי, עד ה' ע"ש, קר ז', קצר ב'.
—	:	ערב א', קיה, טהר א', אלתר.
י"ז	.	צף ב', מן ו', אפיקורות, קרקף, חת ב', כבש ד' ע"ש, נשא ב' ע"ש, ראש, צבת ב'.
—	:	שר ו', אך א'.
י"ח	.	קטן א'.
—	:	ארבע.
י"ט	.	ראש, פנן א'.
כ'	.	ירק, מת, עממי, חם א'.
—	:	סד א'.
כ"א	.	דם ג'.
—	:	על ז'.
כ"ב	.	קביא, חדש א', צד ג'.
—	:	שא א', כלנס, בתולות, אר א'.
כ"ג	:	קתרוס ב', רב א', אדר א', זמבליגא, גלמוש, תרניתא, אפרסמון, ברתא, שגא א', שרבינא, בטם, בלט א', אלמוג, כסיתא, ארן, ער ז' ע"ש, ערמון א', דלב, ברן ב', בר אמודאי ע"ש, מד ב', פרוותא ב', שט ז' ע"ש.
כ"ג	:	עזק א', פגם.
כ"ד	.	מרדע, עששית, כוכיתא.
—	:	בעץ, אפנים, שלשול, בלט, שף ב' אנדרטא.
כ"ה	.	ארך ג', שקל ב', קלא א', פתק, ענטבי, דוה, רת ב'.
—	:	אבר.

דף עמוד ערך

כ"ו . שר ו', קטינור, חט, גלד א', קשיטה, כר ח', נמפה, סכוי.

— : קבע ב', סרג א', חלגלוגות, לגלוגות, פרפחין, סרק ב', טא, יהב, רעל.

כ"ז . כנף, דות, פטס, חבר א'.

— : גרד א', גלד א', כתן, צרוד, קדח א'.

כ"ח. כף ו', חלם, שר י"ב.

כ"ט. ברך א'.

— : פרס א', קר י"ד.

ל' . נף א'.

ל"א. קן, פרק א', הזיולף, חנות.

— : כרם ב', אילת, עקרבת.

ל"ב: ותק א', שמד, פקח.

ל"ג. צח.

— : יבב, שבר א' גנח א'.

ל"ד: נחר ג', חבר א'.

ל"ה. אווש.

תענית

ב' . שב א'.

ג' . עשר (אחר ע' עסק).

— : חרף ב', אפל, נף א', עב א', רז א' ע"ש, גלה.

ד' . פרצד, קלא א', ער א', פל ג', צרב ב', נבט ב'.

— : דבר נ', אביי.

ה' . חזין, עשר (אחר ע' עסק).

ו' . רבע ג', נמש, גד ג', מך א', תרבץ, שקל ב', גוול א', תה ג', חתן.

ז' : סן א', סח, בהר.

ח' . שתך, חלד א'.

— : שמש.

ט' . סג א', כי ב', א'.

— : חזיז א', נהל, חר ח'.

י' . חכשרת, נהר א', סג ד', תרקב, טבא, רשבא, על א' ע"ש, יחיד.

— : מסך, כל ד'.

י"א. מע, רהט.

י"ב. מפוחא ע"ש, קבל א'.

— : אביי, אפנתא, עגל י'.

י"ג : אהל א', פכח.

י"ד . חך, עזר, צעק, תרע.

— : גרם ב', אכורנקי, כוורנק.

דף עמוד ערך

ט"ו . אפר א', אנש, ספד, פקע ו'.

ט"ז. עלב, מרש, קעקע א'.

— : פרק, אביי, ארך ג'.

י"ז . תקן.

— : פג א', רש ב'.

י"ח . בגן.

— : הרג, צו, דיופלי, תרע, טרף א', עזר, צעק, ענ א', אבן טועין, דגם, חט א', נשא ע"ש.

י"ט . שן ב', אקן א'.

— : רז א', סקמיון.

כ' . גז ז', טייל א'.

— . אשיתא, חנך א', גהרק, שבתא.

כ"א. אסקריא, גמזו, גדם א', סרק א', עמק.

— : מן, כסיל, בסתרקי.

כ"ב. זגדוקא, דרד, דשתנא, ככי.

— : סגף, אנבא ע"ש, טשטוש ע"ש.

כ"ג . משניתא, רמך, רפק.

— : צב, כף ה', חן, גאלק, רזניקא, ידקרת.

כ"ד. נגה ב', גס ג', כלך ב', קק ד', שב א'.

— : זת, כבש ב', מתיבתא, כספא, ארזן א', פקר א', גזף, גס ג', בר אושפרתי, שרף א', פנך א'.

כ"ה. מסא א', מרדה, סנף, צץ, אפרסמון ע"ש, טרק, אסקוטלא, אפותא ע"ש, גר א', טח ב'.

— : סדן א' ע"ש, בתול א', ברך ב', רע ב', רד ח', עגל י', שב א'.

כ"ו . עמד א', אנש, גנב א, פרוזדור, מכתש, קצע א', טען א'.

— : הלך, נהג א'.

כ"ז : נצר ע"ש, נפש א' ע"ש.

כ"ט. קרקר א' ע"ש.

— : גהץ א'.

ל' . תשע, תסס.

— : פרזדאות, פרוזדור.

ל"א. תבר א', סף ב', מחל א'.

יומא

ב' . פרהדרין, בית אבן, אבן ג'.

ג' . פזר קשב.

ה' . רב א'.

ו' . אחר ב'.

יומא

דף	עמוד	ערך
ו'	:	בית אב.
ח'	.	ערב ה'.
—	:	בליוט א', נחתום.
ט'	.	אגרדמין, פרס ה'.
—	:	בירה, ססמגור, אלעזר.
י'	.	גרממיה, מקדון, אנייקי, מסיא. טרקי, סקווסתן, נפר א', אשר ד', פרת א', קטספון, אלש א', תלביש.
י"א	.	אביי, אבולאי, ארטבון, קזדור, את ב'.
—	:	מדי, כף י"א. בית.
י"ב	.	אביי, גלף א', אשפיזי, צנר א'.
י"ד	.	טב א'.
—	:	גבעל, אביי. גמר ד'.
ט"ו	.	חט, מצליף, צלף א', נגד ב', טהר.
—	:	קטן ד' ע"ש, טרקלין, פשפש.
ט"ז	.	ננס.
י"ז	.	קץ ו'.
י"ח	.	גף ב', אישי, דייל.
—	:	שחלים א' חלגלוגות, לגלוגות, ארות, גרגל, גרגר א', פת א', סלג, אביטינס, אישי.
י"ט	.	דלק.
—	:	בס א' ע"ש, צרדה א', אישי, פג ג', רצף.
כ'	.	גבר.
—	:	אבוב, פץ א', גביני כרוז, חרגא.
כ"א	.	רד ח', לן א'.
—	:	קד ב', כבד א'.
כ"ב	.	כבש ה', צבע ב', פס ב'.
—	:	בזק, חל ט', סת, סייט, ען ג'.
כ"ג	.	יחיד, פקע ג', דר ג', מטרקא, פרפר א', כפר ו'.
כ"ד	:	חזן.
כ"ה	.	בסלקי, ככליאר, מכבנתא, דשן א', עקץ א', גרה, חבת.
כ"ו	.	חדש.
—	:	גזר.
כ"ח	.	ברק ב', סך ב'.
—	:	נגה ב', שחר א' ע"ש, כוון א', אסטגנין, אצטגנין, תמר ד', פצע. עב א', זה א', דן ב', שברו, דלף.
כ"ט	.	שלהי ב', שגר, אש א', טן ב', פצע.
—	:	קף י"ד ע"ש.

דף	עמוד	ערך
ל'	.	שף ב', טפיח.
—	:	אר ג', ער ג' ע"ש, סח ד'.
ל"א	.	שש א', קרץ א', מרק א', אסתנס, פג א'.
ל"ג	.	אביי, גמר ד', גזר.
—	:	עבר ב'.
ל"ד	:	עשת, אשיות, פרוה, מגוש, פלס ה', הנדיון.
ל"ה	.	בד ג'.
—	:	אביי, מזג, טרפעיק, אנגריא.
ל"ו	.	בית חלף.
—	:	חט.
ל"ז	.	סגן, אשכרע, דד ד', מכנה, מלבז ע"ש, יד, הלני ע"ש, נברש, ניקנור צד א'.
—	:	אנן א', יד, קת, נרג ע"ש, חצן ב', נצוץ.
ל"ח	.	סרג א', נחשול ע"ש, נמל, נחשת ב', בן קמצר, תמר ג', פצע, פעל א', מעל, עשן א'.
—	:	נס ג', זקר, צדק א'.
ל"ט	.	לץ א', סעד א', נפט, אפרסמון, טרף א', קלפי, סגן, איש, אביי, זהר א'.
—	:	חמץ ג', לבן א'.
מ'	:	רד ה'.
מ"א	.	ספר ב', קן ג'.
—	:	פד א', שר ו', זנב, קלח א'.
מ"ב	:	משמע.
מ"ג	.	כהן.
—	:	כרב, כבד, חת א', קתון.
מ"ד	.	חש א'.
—	:	מעל, גלד א', נשתק, נרתק.
מ"ה	.	אליתא, אצוותא.
—	:	עכל, אש א'.
מ"ו	.	אביי, קמח.
מ"ז	.	יציב, זרד א', ערם ג', צנר, ברץ א'.
מ"ח	.	דבק, מחק, טפף, ארכבתא.
מ"ט	.	אסטווה, אצטוה, שחלים א'.
נ'	:	קף י"א.
נ"א	.	כנף.
—	:	גז ב'.
נ"ב	.	חב א', טרקסין, תא א'.
—	:	פרף א', צבר א'.
נ"ג	.	נקף.
—	:	שחן א', שת א', מרס, מצליף, צלף א', נגד ב', טמח א', צד א', כן א', ער ב'.

יומא — סוכה

דף עמוד	ערך
נ"ד .	בלט, נרתק, צר ג', ער ג'.
נ"ה :	תקל א', חדת, כפר.
נ"ו .	חל א'.
נ"ז .	חץ ב'.
נ"ח :	מזבח, טהר.
נ"ט .	משך, שך א'.
ס' :	משמע, שר ו'.
ס"א.	חט ב' ע"ש.
— :	עדר ב'.
ס"ב :	טבעת.
ס"ו :	ערב א' ע"ש, פלן א', גף ט', צפיר, יקר א', צק.
ס"ז .	סלג, נמש.
— :	עזא, זקר, מר ב', מנס א', קלע ב', צת.
ס"ח:	חרך, דרכאות, חרר א', אסטלית, אצטלה, חתן, שמן ג', מחל ג', שאר א'.
ס"ט.	גמד א', דיוקן, עת.
— :	ביאה, גר י"א, בין ב', דה, אבר א', כה, עטר א', אמת.
ע' .	ספג.
ע"א:	בד ג', שזר א', פצל.
ע"ב.	סבר א', שרד.
— :	גרד, זר ה', דרת, רקם, כלך א', משח א'.
ע"ג .	אחר א'.
— :	בלט ב', כתבת, גלען, לגם.
ע"ד :	סלג.
ע"ה.	שח, גד ח', דך א', צק ב'.
— :	סל, שכל, ככלי, פסיון, מחספס.
ע"ו .	גב ה', אנגרון א', דבל א'.
ע"ז .	(כגי' כ"י וע"י) עיי"ע פלס ד', משמהיג, יחף, מטרקא.
— :	לכלוך, חט ו', שבתא, גד ז', חצדד, חפת, סווח, ברן ב', סלעם.
ע"ח.	גרגרת, טפח ב', שחל, אזדרבויי, גדר א'.
— :	שעם, הטני, אביי, הץ, דקל א', כתית, גזיז.
ע"ט.	חשל א'.
— :	קשייתא, טרגימא, תרגימא.
פ' .	משמע, פקע ו', בר יוכני.
— :	לולב א', טמא, גויה א', זק.
פ"א:	זנגביל, פלפל ע"ש. המלתא. הנדוי, טבל א', מזג.
פ"ב :	מר ב' ע"ש.
פ"ג .	תנב, בולמוס, חצר.
— :	פלג א'.
פ"ד .	חף, אפא, קנר, גבתא, צפדינא, דר ה', סרנך.
— :	חלי א', שב ד', מך א', שבש.
פ"ה.	סרד.
— :	פלפל, לא א', נתק א'.
פ"ו :	רשות א', ע"ש.
פ"ז .	אמבוהי, כתף, קע ע"ש.
— :	בר המדודי.
פ"ח.	שף ב', חכר א'.

סוכה

דף עמוד	ערך
ב' .	עשתרות.
ג' .	קטן ד'.
ד' :	נגד, קנטס, דיומד, זוו, צד א', טפח א'.
ה' .	קדש ב'.
— :	בר יוכני, רב ב', פשך, בני.
ו' .	לפתן, תאן, בעל.
— :	רב א', גד ב' ע"ש, לבד, אם ג', מסרת, דרש, תחל א'.
ז' .	ראש, סחק.
— :	צרף א', כבשן א'.
ח' :	ברגן.
ט' .	קץ ד', נם ג', גרד, סס.
— :	דר ב'.
י' .	נשר א', שר ב', נשר, קרם ב', אפרסק, פרכל.
— :	טמש, כל ה', נקלט.
י"א .	קסוס, פרזומא א'.
— :	ער ג', חג, בהל, ע"ש.
י"ב .	קרש א' ע"ש, זרד א'.
— :	אניצי, ענץ, חצן א', השני, שוש.
י"ג .	הזמי, הג, שווך, אפקותא, דקר א', אזביון, כחל ג', גרדם ב'.
— :	צרף א', מדן, סך ג', מכבד.
י"ד .	כסס ב', פספס א', עתר א', גל א'.
— :	זקר, אזדקור, סקר ג', פסל ב', גנדר.
ט"ו .	פק ב', חט ו'.
ט"ז .	שד א', מטליות א', של ג'.
י"ז :	טל ב'.
י"ח .	גנדר, אבדומה, צחן, אכסדרה, פצם.

סוכה – מגילה

דף	עמוד	ערך
י"ח	:	פי תקרה, פלש א'.
י"ט	.	פסל, גנדר.
—	:	טיט. נרוק, צרף א', מחצלת.
כ'	.	שף י"ג, חלף ב', חצל, מדרס, מזבלי, אזדא, כפר ו'.
—	:	גדנף ע"ש, שעם, ספר א', כנת א', גאלק, פרס ז', נף א', נזייתא, בדיא, טלח א', מרבג, רבג, סוור.
כ"א	.	קבר ב', אגרוף, שקף א'.
—	:	סח א'.
כ"ב	.	מדבלל, דבל ב'.
כ"ג	.	גלל א', אשל.
—	:	קווץ א'.
כ"ד	:	הויה.
כ"ה	.	אויר, נקע.
כ"ו	.	רקת, דר ב', פרץ ב', בק ג'.
—	:	נשם, קץ י"ב.
כ"ז	.	דר ב', תרגימא, טרגימא.
כ"ח	.	תלמוד, הלך, דק ג', תקף, סח א', משל, הויא.
—	:	דר ב', קתון, טייל א', דר ב', תן א'.
כ"ט	.	חצב ב', שחל, מצביתא ע"ש. קרס א', פנס, פלסתר ע"ש.
—	:	טמיון, צני.
ל'	.	אונכרי.
ל"א	.	פע א', מרש, פריש.
ל"ב	.	קווץ א', חרת ג', המנק, הץ, הפיא א', תיים, אפי ב'.
—	:	קטם א', ענב א', זבל, הרדף, קלע ב', לוף.
ל"ג	.	קטם א', זבל, תמר ב'.
—	:	פסק, אגד.
ל"ד	.	צפצף, אח ג', חלף ב', תלת, חצצרת, פתר א', הבלילא, ברסיף.
—	:	קטם א', דמאי, חזז, פטם, בכן, כש ב', כרתי א'.
ל"ה	.	הדר.
—	:	גלד א', אהן.
ל"ו	.	ספפון, מנמר, תיים.
—	:	דף, טבל א', משח ג', גמן, סב ד'.
ל"ז	.	יהיר, יחיד, השענא, שספרת.
—	:	דץ א', השענא, נע ב', טרף.
ל"ט	:	עבר ד', ירבוז, שט ה', חלגלוגות לגלוגות, כסבר, כרפס, מן א'.
מ'	.	חב ב', הן, משחן, שחן א', שר א'.
—	:	מלגמה, אפקטפיזון, אבק א'.
מ"א	.	נף א'.
מ"ב	.	אגף, קטן א'.
—	:	אסטווה, אצטוה.
מ"ג	.	גבל ב'.
—	:	פק, אר ג'.
מ"ד	.	עשר (אחר ע' עסק), ערב, דלכון.
—	:	ארך א', קשקש א', אברויי.
מ"ה	.	רב א' ע"ש, סטיו, קלניא, מרביות, אן ג', גגית א', חבט א'.
—	:	סך ה', פטר א', על א', דר ח', ספקלר, אספקלריא, בר א'.
מ"ו	.	ברך א'.
מ"ח	.	פזר קשב, ספל, עב ב', לג.
—	:	פרוונקא, גד י', אסלא, קשוות, בול א'.
מ"ט	.	שת א'.
—	:	קלט.
נ'	.	חל ה'.
—	:	אבוב.
נ"א	.	בסם, המיין, פקע ד'.
—	:	שש א', כחל, אדוותא, דיופלוסטון, בסלקי, סטיו, קתדרה, בס, אמן ב', טרסי, חלק א', גזזטר, כססטר.
נ"ב	.	ככיא, צבת, עבר א'.
—	:	אטבח, מנון.
נ"ג	.	טף ד', עטף ב', טלל, קף ד'.
—	:	נבג ב'.
נ"ה	:	פזר קשב, חל י', אמר ו'.
נ"ו	.	קץ ג', בלגה, טבעת, סרדיוט, לקוס, סג ה'.
—	:	דל ב', אביי, בצין א'.

מגילה

דף	עמוד	ערך
ב'	.	כרך ב', כפר א', כנס, סתם, סכל.
ג'	.	פסק, שף ט', דכן, אמש.
—	:	אח ב', לא א'.
—	:	שפץ, ער ג'.
ה'	.	מגל, בטל.
—	:	קרונה, אכורנקי, כוורנק, שר ג', איגר.
ו'	.	רקת, כנר א', שרד, זג ג', חלזון, ספן, טרית, פרקמטיא, בר מכסי, אקרא, אחד, בית במיא בית גליא, תאטר, קרקס, לשם, פניים, מטרפלין ע"ש.

מגילה — שקלים

דף	עמוד	ערך
ו'	:	גרמטיא, תג, מרזבני' לחש, נקף א' ועיי"ה חלס, מצולה.
ז'	.	קן ד', פרסתק, פלפל, עגל י'.
—	:	טסקא א', אכשונא ע"ש, חל ד', צע, צל ב' ע"ש, בסם, בסם א', כס ו'.
ח'	.	דרס ג', ותר.
—	:	סגר א', חלט א', פרס, אשר ד', יון ב'.
ט'	.	גפן.
—	:	משח א', רב א', בס, רא א', צף א', קלע א', תר ב'.
י'	.	חניו, קדש א'.
י"א	.	סרבל, כף י"א.
—	:	גל ז'.
י"ב	.	חזר ז', מל, כר א', חט א', דר ה', קר ו'.
—	:	זנב, אהוריירי, פכה, מרס, פרדכש ע"ש, פרכשא, קש א', כתר א', גמס, עדי.
י"ג	.	סהר, קתל, סטכת, סטכטון, אנפקינון פרדשן.
—	:	קצף, טרסי, שהי.
י"ד	:	שת ב', שפל, טף ב', כרכשתא א', פתיא א', טפיח.
ט"ו	.	ערקמא ע"ש, אסטרטיגי.
—	:	שר ו'.
ט"ז	.	דסקרתא, זווא א', אציץ.
—	:	אלת, שרטט, אמת.
י"ז	.	לעז א' גפתית, סרג א' ע"ש, גה, סקר א', קומוס, קלקנתוס, חרת א', אשכף א' ע"ש, דפתר, אפץ א', נייר, מחק.
—	:	פקע ו'.
י"ח	.	מל ח', סרג א', חלגלוגות, לגלוגות, פרפחין, סרק ב', מז א', יהב.
—	:	סרס א', טשטוש, תר ח', אביי, בי בר הבו.
י"ט	:	מגלל, מח א' ע"ש.
כ"א	.	כבד א'.
כ"ב	:	רצף, ער ג'.
כ"ג	.	אביי, צל ד' ע"ש.
—	:	פרס ע"ש, ברך א', רחב.
כ"ד	.	פסס, פחח.
—	:	צבע ג', בהק, בשן, זבלגן, דש ב', תפל ג' ע"ש, בית יד, אונקלי ע"ש, חצן ג', טב א' עיש, כן ד' ע"ש, קלן, ארם א'.
כ"ה	.	מח א' ע"ש, מ־זב ע"ש.
כ"ה	:	פג א', שמץ, פקר ב' שגל, עפל, דביין חר ח', מחראות, כבד ג', ש', סן א', גמל א', מטפחות.
כ"ו	.	סתם, טרסי א', חף ד', גלף א'.
—	:	גלסקם, כרם ג', פרס ז', רפט ע"ש, זביל, פשט.
כ"ז	.	דכסוסיא.
—	:	חבר א', בית מים, צד ב', דתאה ע"ש רת, תר ט', טם ב', פסע ב'.
כ"ח	.	דר ג', גוז, גז ג', חנך א', פשל, קפנדר א', עגם.
—	:	אסתנא, צרב ב', ספר ב', תג, ערקמא, סדרה, הלך.
כ"ט	.	אבל ב', קר א', שף ב'.
—	:	גם ג'.
ל"א	:	קץ ו' ע"ש, מגמגס.
ל"ב	.	הלך, חתן, לח, במות, חדק א'.

שקלים

פרק	משנה	ערך
א'	א'	שמע, ציון.
—	ד'	בן כובדי.
—	ז'	קלבון, גרע, זכר.
ב'	א'	דרכון.
—	ד'	טבע ב'.
—	ה'	נפש, חלק ג'.
ג'	א'	פרס א'.
—	ב'	יוחני א', פרגה, חפת, תפל ג'.
—	ד'	קטבל.
ד'	ד'	רקע ד', קץ ג'.
—	ט'	ספק.
ה'	א'	פתח א', ביבר ע"ש, פקע ג', ד', בן ארזא, צלצל א', הגדום, לבש.
—	ב'	אמרכל.
—	ו'	חש א'.
ו'	א',ב'	שופר, רצף.
	ד',ה',ו'	פשפש ג', תקל א', חדת, כפר, אשתקד ע"ש, גזר ב'.
ז'	ב'	סחר.
—	ד'	מגדל.
—	ו',ז'	שבע א'.
ח'	א',ב'	שק ד', מגרף.
—	ד'—ח'	אב א', אצטוה, נר, רב.

יבמות

דף	עמוד	ערך
ד'	.	כנף א'.
—	:	על א', תכלת.
ה'	.	קף ב', לא א', שאל.
—	:	גדל ב', שע א', פתל, תכף, דבר ב'.
ו'	.	לא א', כשר א'.
ט'	.	אן א', מה.
י'	.	פתק ב'.
י"ב	.	מך ד', שחר א'.
י"ד	:	תלמוד.
ט"ז	.	אביי, עמון, כתם.
—	:	קשת.
י"ז	.	אצטדיי, גנדר.
—	:	שב ג', בא, זק ב'.
י"ט	.	צמצם.
כ"א	.	על א'.
—	:	מלפן, כלת, מרכוף ע"ש, בי אבא.
כ"ב	:	עין א'.
כ"ג	.	אהב.
כ"ד	.	בכר.
—	:	פנר א', רק א'.
כ"ה	.	אביי, דם א'.
—	:	קרב כ'.
כ"ו	.	רן ב', כז.
ל"א	.	בר שטיא.
ל"ג	.	אסר.
ל"ד	.	בהל.
—	:	מעך.
ל"ה	.	הפך, נשא א'.
ל"ו	.	הלך, תלת.
ל"ז	:	זמה, סלג.
ל"ח	.	נכס.
—	:	חן ג'.
ל"ט	:	טלע (גירסת רי"ף ורא"ש), שרטט, יבם.
מ"א	.	גס ב'.
מ"ב	.	גר א', דחס.
—	:	מסמס ג', רדף, עקר, כרם ב', קמח.
מ"ג	.	מסרק, מלקט א', מתה.
—	:	נשא ב' ע"ש.
מ"ד	.	ען, לא א'.
מ"ה	.	גמל ב', בי מכסי.
—	:	פרם ה'.

דף	עמוד	ערך
מ"ו	.	קדש א', חמץ ב', ארסה, צמצם, זלתא, מהרק
מ"ז	.	גר א', דו, כדיי.
—	:	מרזו.
מ"ח	.	עש.
—	:	קלע, ספר.
מ"ט	.	תלמוד.
—	:	קב א', ספקלה, אספקלריא.
נ"ב	.	נגד ב', דם א'.
—	:	עדר א'.
נ"ד	.	תקע א', תר ח'.
נ"ה	.	ער ד', כרב ב'.
—	:	שמש א', מת, שק א', ער ג'.
נ"ו	.	רב א', דבר א'.
ס'	.	אן ב'.
ס"א	.	קטר א'.
—	:	פר ב', עקר.
ס"ב	.	גוף, רוח ב', עטף.
—	:	שק ב'.
ס"ג	.	נף א', חפר א', תגר ב', דל, בסתרקי, טם ב', חמץ.
—	:	תכא, פק, סל, ברבר, חבר ב', שגא חט ו', רכל, גוף, רוח ב', עטף.
ס"ד	.	עתר א'.
—	:	ססגון, כף ו', אביי, נשא ע"ש, וסת.
ס"ה	.	ר' א', אביי, נשא ע"ש.
—	:	חטר.
ס"ו	.	צאן, מלג.
—	:	חמץ ב'.
ס"ט	.	כבש ד', כד.
ע'	.	דם א', כפר ו', כד, פצע א', שב ב'.
—	:	מעש.
ע"א	.	ערב ד', גבן.
—	:	טם ב'.
ע"ב	.	שת ג', סבר ד', רוח, כנור, משך, אר ג'.
ע"ג	.	רם, רחץ.
—	:	מחפז.
ע"ד	.	אביי, ממנו, רם.
—	:	טבל ב', מחפז, הדסטב.
ע"ה	:	חרז א', מגל ב', פצע א', מרזב א', גרד א', גבתא.
ע"ו	.	ממלא, פקר, קרם א' ע"ש, רב ג', ששמן, זרף ב', קפל ג' ע"ש.
—	:	אוכלוסא.

יבמות — כתובות

כתובות

כתובות

דף עמוד	ערך
י׳ :	גהץ א׳, חמר י״ג, דרקט, סליק, שך א׳, זה, זן ג׳, מרזח, שחן א׳, של ג׳, אשר א׳, תמר א׳, נרג, דרגא, פר ב׳.
י״א .	אילונית.
י״ב .	גם ב׳.
— :	סחף ב׳.
י״ג :	אפוטרופוס.
י״ד .	אלמנה, עסה.
ט״ו .	קרון, גו.
— :	הנמא, קל ג׳.
ט״ז :	בסר.
י״ז .	חסד א׳, כחל א׳, שריק ר׳, פרכס א׳, פרמט, חמס ב׳ ע״ש, טרמס, דבר ה׳, שט ג׳, שפר, אבל ב׳.
— :	חף ג׳, דרדג ע״ש, כסן.
י״ח .	חרם א׳.
י״ט :	גה, תן ב׳.
כ׳ .	בר שטיא, כחש א׳, שף ג׳.
— :	הסם, חסם, מהסם, תל ב׳, על ג׳.
כ״ב .	רב א׳, אמתל.
כ״ג .	אסתנא.
— :	דררא.
כ״ד .	חמר א׳, חדש ב׳, תקן.
— :	חף, קדש א׳.
כ״ה .	רם.
— :	בשות.
כ״ו :	זל ב׳, הרהן.
כ״ז .	בן דן א׳, כרקום, בלש, שלשל, ששל, חב ב׳.
— :	נהר ב׳, ע״ש, מה, גס ב׳, חן ע״ש.
כ״ח .	טל, גס ב׳, הנמא, עמד א׳.
ל׳ :	סרנך.
ל״ג .	רמז.
— :	נגד ב׳.
ל״ה .	על א׳.
ל״ו .	שחר א׳, אר ג׳, ער ג׳.
— :	פתח א׳, חבט א׳.
ל״ז .	פך ב׳.
— :	ארץ, את, בר ב׳ ע״ש, חרם ה׳, מת.
ל״ט .	רכד א׳, תוף ג׳, נהם, אקושא.
מ״א .	פלג א׳.
מ״ב :	אברזין.
מ״ג :	שקד א׳.

דף עמוד	ערך
מ״ה :	עקם א׳.
מ״ו :	אב א׳ ע״ש, פרק ב׳, אן א׳.
מ״ז .	הויה.
— :	שאר.
מ״ח .	עשר.
מ״ט .	כרם ב׳.
— :	ירוד, אסיתא, ערב ג׳, אמד.
נ׳ .	שמע א׳, בז ג׳, טרק ב׳, דא, כס ו׳ אשר, רא א׳.
— :	פרנס, בדיא.
נ״א .	נד ד׳.
— :	חמש, חר, תפס, בן נצר.
נ״ב :	ערך, בת ט״ו, עשר (אחר ע׳ עסק).
נ״ג .	עכל א׳.
— :	חזר ב׳.
נ״ד .	בקת, פרוור, לקט, כאורה, פרן ד׳.
נ״ה .	כתובה, הלך, חזר א׳.
— :	רכש.
נ״ו .	חב א׳.
— :	חמר א׳.
נ״ז .	רכס ג׳, פרנס.
נ״ח .	קבסטן, לסטים מזוין, קבל א׳.
— :	סמפון ב׳.
נ״ט :	קדש א׳, חמץ ב׳, קתדרא, שפוד, שעמום, פרה ה׳.
ס׳ .	מסוי, חלב א׳, גרד א׳, גנח א׳, פרק א׳, חמר א׳ ע״ש, קש.
— :	כתח ע״ש, חזין, חבש א׳, שמכי, כף ו׳, שמט ב׳, גרגר, גרדון, זל, תחל, דלף, מץ, טף א׳, גרגשתא.
ס״א .	עין, חן ג׳, כרפס, זיו, על א׳, הרק, ארח, פרח ג׳, אביי, כב א׳, סד, שרפרף, ארד א׳, תמר א׳, הן ג׳, קה א׳, ספ א׳, כואנגר.
— :	תף, שרבט ב׳, שפוד, נר י״א, קסן ע״ש, נרדשיר.
ס״ב .	סג ד׳, דש ב׳, לף, תכל ב׳, טייל ב׳, דרוקא, חל ח׳.
— :	סלג, קב א׳, פרוש, ען, אסתקר, כלב א׳.
ס״ג .	פסק, שבע א׳, סלג.
— :	אביי, ברך׳ ד׳, גמדא.
ס״ד .	חטר, טרפעיק.
— :	מחצלת, ען, ככר ע״ש, פנדיון, גויה א׳.

דף עמוד	ערך
ס"ה.	שק ב', צק ב', אביי, נחמני, שפר ג', קלף.
— :	שלח ב'.
ס"ו .	אביי, מלאכה.
— :	עסק, מלח א'.
ס"ז .	שחן ב', פרך א', מלל ב', פרן ה', תב ב', אשל.
— :	קמא א', ען ג', זה, אביי, צנר ב', עף ג', זיינקי, זווד ב', צר ב'.
ס"ח.	טלי א', קב א' ע"ש.
ס"ט.	רב א', חט ג', איסטרוביל, אצטרובל, עמל.
— :	מרזה.
ע' .	מצוה ע"ש.
ע"א.	שן א', זוו.
— :	שעל, רדף.
ע"ב.	ספן ב', דל ב', לו ב', קלן, פץ א' ע"ש, קל ה', כפפה.
— :	קלת א', טו א', ורה, בתול ב', פלך א'.
ע"ג :	יתום.
ע"ה.	טנדו, ששמן, נפס א', קלם א', זהם, משק, צלקת.
— :	כה ג', קה ב'.
ע"ו .	יתר, תן א'.
— :	עב ב' ע"ש, גלד א'.
ע"ז .	ערב ב', פליפוס, קמץ ב', צרף ה', חשל א', ברסי, כס ז', שט ג'.
— :	עשר (אחר ע' עסק) ותק, דב א', רר, אביי, לדנא, גרד א', כליל ב', מתחל ע"ש, ארע, צבת, טכטך עצם.
ע"ט.	פסים, אבא ע"ש, זרדתא, פרא.
— :	חפר ב'.
פ' .	שגרא, חבץ, תק.
— :	אביי, כסף ג', שלחן.
פ"א.	רא א', אביי.
— :	כפי א'.
פ"ב :	שלחן, תקן ע"ש. קלת א'.
פ"ג :	בצין א'.
פ"ד.	כשל, חן ג'.
— :	סמטא, טע ע"ש, בקר ג', גדר ב'.
פ"ה.	מלח ב', אשל, קק ב', מלג א', ממלא.
— :	גס ב', שד ה', סר ב'.
פ"ו .	ערה, קרקש, כשר ב'.

דף עמוד	ערך
פ"ו :	פלך א', בא.
פ"ז .	כרג, פגם.
— :	כפר ז', אמן ב'.
צ"א.	כתובה, סל.
— :	קטן, מצוה ע"ש, פיץ.
צ"ג .	עסק, חת, כס ו'.
— :	אסתרא.
צ"ד.	כסף ג', שד ה', סר ב'.
— :	אביי, שד ה', סר ב'.
צ"ה:	נך א', קש ד', רשע, סג ה'.
צ"ז .	עקל.
— :	חן ג'.
צ"ח.	כסיתא.
צ"ט:	כן ג', קטן, אגרת א'.
ק' .	רוח.
— :	עיי"ע על א', כרג, אצא.
ק"ב.	פסק.
ק"ג .	כף ח', בקת, אביי, שפץ ע"ש, תק, ברך א'.
— :	צהב א, נשב ע"ש, דם ב', זרק א'.
ק"ד.	אראל, קרטב, ועיי"ע שמשם.
— :	שתק, כסף ב'.
ק"ה.	זק, תה, הרק.
— :	מלך, שחד, כנת א', גלדן, איש.
ק"ו .	תב ז', סדרה, גה.
— :	לב א', רקע ד', קץ ג'.
ק"ז :	פתר, הלך, קניא, צרף ו', קרטפן.
ק"ח:	פשט.
ק"י .	מטרתא ע"ש, בדק א', וסת.
— :	קפודקיא ע"ש, נסך ב'.
קי"א.	אילה, צב ג', ע"ש, עסה ע"ש, אלמנה, קרן ג', גו, אח ב'.
— :	בץ א', גלסק, אסר ב'.
קי"ב.	בי מכסי, אקרא, קטף ד', טרש ב', בן ד', סב ב', קבר ה', סד א', פזז, תקל א'.
— :	קטיגור, צרף ג', בז ד'.

קידושין

דף עמוד	ערך
ב' .	פרט ג', אסר א', אטלקי.
— :	קדש א', דרך א'.
ד' .	אביי, אן א', איין, עין, קן.

קידושין

דף	עמוד	ערך
ה'	.	הויה, סניגור.
—	:	קדש א'.
ו'	.	אן ד', אביי.
ח'	.	עגל א'.
ט'	.	חמר, פתכה.
—	:	פסק, קדש א'.
י"א	.	סמפון ב', קבייסטס, קבסתן, לסטים מזויין, קבל א'.
—	:	תקע, סלע, אסתרא.
י"ב	.	מע א', מסמס א', קנטרינק ע"ש, הדרס, הנץ, שמן, זוור, כהל.
—	:	אוריא ע"ש, אסתנא, שט ג', נגד ב'.
י"ג	.	ורשכי, קדש א'.
י"ד	:	סליים, גרע, רץ ג'.
ט"ז	.	נער.
—	:	ידקרת ע"ש.
י"ז	:	יעידה, סר, ד'.
י"ח	:	אם ג', מסרת.
כ'	.	בן עזאי, אבק א'.
—	:	דח, סן ג'.
כ"א	:	סל, קדח א', מל, אביי, אסקונדרי, סקונדרי.
כ"ב	.	לחץ, ער ג', צא.
—	:	קד א', המר ב', עבד א', חלף א', טלף, אכף, שלף ה'.
כ"ג	.	פרוש.
כ"ד	:	שן א', כרע ב', תקע, נער ה', חתר, תן א', חט ו'.
כ"ה	.	יתר, תר ד', ספר ג', צנע, גד י"ב, גויה, חלם, רב א', לשון א'.
—	:	מעך, כתות, נתק א' ע"ש, גד י"ב.
כ"ו	.	אחריות, חזק, זק ב'.
—	:	קבסתן, רבע א'.
כ"ז	.	עקיבה ע"ש, אפסר.
—	:	סדן א', גלגל ה'.
כ"ח	.	רד ז', חי.
כ"ט	.	זרז א', ריחים.
ל'	.	ספר ג'.
—	:	את והב, עסק.
ל"א	.	קס, רס ג', קעקע, סרק ד', פפיון.
—	:	אביי, מרבנית, כפר ו'.
ל"ב	:	אשמאי, זקן ע"ש.
ל"ג	.	אשן, סר ב', הרפתקי, עד ח' ע"ש, גוז.

דף	עמוד	ערך
ל"ג	:	תלמיד.
ל"ד	.	דר ב'.
—	:	איש, טפל.
ל"ה	.	שני, איש.
—	:	סרט ב', שרט.
ל"ו	:	דר, גף ה'.
ל"ח	.	משה, חדש ב'.
ל"ט	.	אריוך, חוור, צהר, תלת ע"ש, בזר א' ע"ש, רב א', משר.
—	:	למען, פק ג'.
מ'	.	שף ט"ו, סעד א', רת ב', קשת, קף א', ראש, תה ב', גדל א', פטר א' ע"ש.
מ"א	.	אביי, שבטא, טנדו ע"ש, שלח א', הויה, הלך.
מ"ב	:	על א'.
מ"ג	.	דן א'.
מ"ד	.	כורכיא, אביי, ימי, טגן.
—	:	גו.
מ"ה	.	צף ז'.
—	:	כש א'.
מ"ו	.	יתום, קנס א'.
מ"ז	.	זת.
—	:	בקע.
מ"ח	.	תן, הויה.
—	:	נפך, בלתא.
מ"ט	.	גלד, נד, תרגם, צר ג', הלך.
—	:	ספר ב', מסך א', כל ד' ע"ש, גדל ב'.
נ'	.	גלסקם, סבלונות.
נ"א	.	קדש א', יעל קנס.
נ"ב	.	יעל קנס, קדש א'.
—	:	מזא, מצה, פרזומא, פרמא א', קנתר, קפח א'.
נ"ג	.	חמץ ג'.
נ"ד	.	אמר ג'.
—	:	כרם ב'.
נ"ה	:	כף י"א.
נ"ו	:	חי א', קדש ד', קרם ג', חץ ב'.
נ"ז	.	כשר א'.
נ"ז	:	לא עיי"ע גד אחרון.
נ"ח	:	טב א'.
נ"ט	.	קבל ד', עני, סמן, חזר א'.
ס'	.	שלחן.
—	:	דסטורין.

קידושין — גיטין

דף	עמוד	ערך
ס"א	.	נגאן ע"ש.
ס"ב	.	גלל, הנקי.
—	:	אגם, פצל ע"ש, שחת.
ס"ג	.	דרמלים.
—	:	דפס ב'.
ס"ה	.	קדש א', גס ב'.
—	:	חבל ג'.
ס"ו	.	מלח א', קם.
—	:	וו א', תלמוד.
ס"ט	.	שתק, אסף.
—	:	ער ג', אביי, סלת ב', אלמנה, עסה ע"ש, גאל.
ע'	.	תל ב', דסק, גנדרז, אקרפטא, קרפטא, אצטוה, אנפק, דנג.
—	:	סר ב', אטמא, טלאי.
ע"א	.	עסה ע"ש, אלמנה, היכל, בן ציון.
—	:	ערקמא ע"ש, סלת ב', אלמנה, גדף, שפיחלא, שמץ, בר ה', משא, נסס ב', ואני, אניא ע"ש, אפמיא.
ע"ב	.	דקר ג', חדיב, תלת, סרבל, נם ב', המניא, קף ו', לבא ב'.
—	:	אסתנדרא, ממזר, צוורן.
ע"ג	:	הדם, חמר ט', חרף ג', פשר.
ע"ד	:	צד ב'.
ע"ה	.	אלמנה ע"ש, עסה.
—	:	גר א', קץ ד'.
ע"ו	.	ארך, אסטרטיא, קרון, אגרוף.
—	:	גרגתא ע"ש.
ע"ז	:	אסר.
ע"ח	:	גר א', אלמנה, סלסל.
פ"א	.	אל, גס ב', אביי, דר ז', סקב, זהר ב', אפמא, אפשה, אדך ע"ש, מצר א'.
—	:	אכמר, נחר ג', חד ג', איש, אביי, כל ב'.
פ"ב	.	רווק א', סר ד', צרב ג', סרק ב', נקר א', ברסי, גרע.
—	:	תלמיותא.

גיטין

דף	עמוד	ערך
ב'	.	רקם א', חגר א', הגמון.
ו'	.	קן א', מתיבאתא, ארב ד' ע"ש, ערס.
—	:	שרטט ע"ש.
ז'	.	אביי, זמר א', קן ד', צקלג (עיי"ע זיף קבץ, קדש ג') כליל א', ארוס ע"ש, עטר א', שלם.
—	:	גשש.
ח'	.	טר ג', נפ ב'.
—	:	פרוור, אן ד' ע"ש.
ז'	.	רב.
י'	:	ערך.
י"א	.	שם א', הרמיז, אביי, כנף, אפק א'.
י"ג	.	זל ע"ש.
י"ד	.	אשר ב', אספקא.
—	:	טב א', דבר ב'.
ט"ו	.	מצוה ע"ש, שד ה', סר ב', כבינת, רד ב'.
—	:	גד ה'.
ט"ז	.	צק א', קטפרס א', טפס ב'.
י"ז	.	חבר ב', קווק, בת אחותו.
י"ח	.	רב א', זקף.
י"ט	.	קומוס, חרת א', אשכף ע"ש, טריא, אפק א', שחר א', טל י"ג.
—	:	אפק א', אמן ב', נר ד'.
כ'	.	כפה, אנדכתרי, ירך, בלט, רשם.
—	:	ער ג', כתבת א'.
כ"א	.	אחר ג', חצר ב', שלח א'.
—	:	הויה, מצה א', חפה א', דפתר.
כ"ג	.	שף ו'.
כ"ד	:	לבלבר.
כ"ה	.	אנפליא.
כ"ו	.	בקע ג', טפס א'.
—	:	רב א', הלך, טב א'.
כ"ז	.	חפס, גלסקם, דלוסקום, טלק א', תר ו'.
—	:	סמן, צרב ב'.
כ"ח	.	תיובתא, פלג א'.
—	:	כרקום, פרסשמנג.
כ"ט	.	קמנטרים.
—	:	אביי, קטן א', קפח א'.
ל'	.	מכר א', אקן א'.
—	:	אשר ב', קטן.
ל"א	.	קדם, בסר א'.
—	:	חרש, פלג א', נץ, נהרק, סרבל, כרת א', שד ג', אסתנא ע"ש, אח, עד ד'.
ל"ב	.	שפת א', סך ט', כף ז'.
—	:	חזר א'.
ל"ג	:	שלף ב'.

גיטין

דף עמוד	ערך
ל"ד.	יעל קגס, נוול ב', גל, דפן ב', אשר ג', אנס.
— :	הלך, נחמני, אביי.
ל"ה.	שרש, תם ג', גלפקר.
ל"ו.	נדרה, פשע, חרת, מכתא, דסק.
— :	פרוזבול, בט ד'.
ל"ז.	סך ט', גדם.
— :	קן.
ל"ח.	ערב ב'.
— :	סר ב', רב א'.
ל"ט:	כמתא.
מ' .	דסקרתא.
— :	קרקש, אפתק, חמץ ב'.
מ"ב:	צמת, שבת א' ע"ש.
מ"ג:	נמס א', נשק א'.
מ"ד.	אנפרות, שרש, אפרהגג, מכל א' ע"ש, ערך, טף ה', חד א', צרם.
— :	קץ ד', דר א', אנטוכי.
מ"ה.	חר א', לא א', אביי, נחמני, גרב א', טייר, מל ח' ע"ש, עד ד', בחש א'.
— :	מן ו', מל ב', סר ב', טרפעיק, טייע, חת, זהר.
מ"ו:	גרב א'.
מ"ז.	לד ג', חת, גלל ב', חל ד', קמט, חרק א', כר א', דגן, כבש ד'.
— :	קן.
מ"ט:	אִישׁ.
נ' .	שף י"ב.
— :	אביי, קצב.
נ"א.	נתח.
נ"ב.	שף ג'.
— :	כרג, דמע.
נ"ג.	רם, רבק.
נ"ד.	דייר.
— :	פשפש ג', תיובתא, מנומר.
נ"ה.	מרש.
— :	סקר, רבע א', דייספק.
נ"ו.	עגל י', חרץ ב', כפר ט', כלב א', (צק) [צל צץ], אקלידא, קלד, כלך ב' אמבר, חוור, גשקר, בריוני, קשב ב'.
— :	צבת ד', פרסתק, ששל, פארי א', ספסקא, גרגתני, נחשול ע"ש, ארזף, נגר ד'.
נ"ז.	נגר ד', גנד ב', דרקון, כרכש ב', אזדקור, בלן, גשפנק, חנג, שחלים א', גמד א', ב', פט, סלד, דהא, תרניתא, קרון.
— :	פרט ו', קל ד', קלן, הרמן א'.
נ"ח.	קץ י"ב, פז א', בלן, גשפנק, שוול.
— :	טען ג', אנפרות.
נ"ט.	ולס, רמז, קטן ב', פעוט ע"ש, כדי, מלתח, סבן, מל, אמגוזא, פסקתא.
— :	בצע ב' ע"ש.
ס' .	לפי, אלף א', סרג א'.
— :	שופר, הגדז, אלם, עדן, הרמך ע"ש, בר שניא, אהרי.
ס"א.	קקרי, אפי א'.
— :	אר ג', ער ג', פונדק א', מריא, אשת ע"ש.
ס"ב.	כפש, נחותה, אשר א', שלם א'.
ס"ה.	קטן א' ע"ש.
— :	גס ב', פטר א', נמס, קלר, חזר א' סכן.
ס"ו.	דר ג' ע"ש, תם ג', בבואה ע"ש.
— :	נם א'.
ס"ז.	חכם ע"ש, חנות, אצר, קפה ע"ש, קב א', נמק ע"ש, טחן, מד א'.
— :	קרדייקוס, שמש ע"ש, מד ב', תלג, ילתא, סר ב', גשר א', דסתן.
ס"ח.	חוור, נחר ג' שר י"ב, שדה ב', טנר, גשפנק, ששל, גב ז', שסתמיה, חף ה', ככא ב'.
— :	תריסר, גז ב', תרה, פתק, קד, טק ג', שרבינא ע"ש, אסא ע"ש, רד ג', חלף, יבל, סלק, ורד, צלה, חף.
ס"ט.	ברק א', חמר י"א, שברירי, בוקא ב', אשא, אכסא, צנר ב' ע"ש, קקל, בביתא א', סמק, אמן א', פלק, טעם א', אשל, קרטס ו', אודדא, גדל, גרבל, גבל א', כן ג', פרס, פרדא, פטר ב', תם א', מרס, אליון, חמתי, ממרו, פארי א', סמידתא, תחל, סק, גבל א', ברסם, פסקתא א', נשדור, חלבנה, דבש, נקד ב', סלק.
— :	בחש א', גז, טרטהון ע"ש, נפק ב', גבל א', לוליתא, רס ב', אנפק, פרח, כרושייתא, כמך, צרח, נגיא א', כרץ

גיטין — נדרים

דף עמוד	ערך
	ע"ש, ער ז' ע"ש, בזר א', שסתג, תר ו', בין א', שר י"ג, אצא, צפיר, טח א' ע"ש, בק ב', בניתא, שחתא, אקקיא, אלוא, אספדיכא, מרתכא, חמר ט', פלן ב', חם, שגדן, פתיא א'.
ס"ט :	גנדרה, מטה, צמר ד', כפר ח', עצר, נקד ב', זהר א', שד א', אסיסנא, חמר י"ב, ספלי, אדר א', משכל, מתרא ב'.
ע' .	חזז, ארזן, לנך, שמגז, אחילו, שחן א', של ג', שתית, פלק, טל י"ב, אביי, טלא, ותק, ראתן, עוים, אלריא א', חח א', אלים ע"ש, חר ד', נתק.
— :	אמת, גשפק, גלפקר.
ע"א.	קפץ ב'.
ע"ב.	אמד.
ע"ג .	תם ג', אכל א', שף ג', גד ז', קק ב', גס ב'.
ע"ד .	אסטלית, אצטלה, ערב ב'.
— :	דל ב', חלש.
ע"ה.	ערב.
ע"ו .	אנטיפטר.
— :	סע, שע ג', נרתק.
ע"ז .	גט, קלת א'.
— :	גנדרה, פסל ב'.
ע"ח.	עויק, שלף ב', גט.
— :	משטה, משח ג', קטפרס א'.
ע"ט.	קלט ע"ש.
פ' .	לשון א'.
— :	פנטר א', אסתנדרא.
פ"א.	טרכסמון.
— :	גס ב', גט.
פ"ד.	חרז א'.
— :	דלכון.
פ"ו .	צדק, פטר א', עטר ב', חר, עליל, ער ט' ע"ש, רש ע"ש, טצהר, אביי, גנבר, מרתכא, כבר ב' ע"ש.
— :	קרצית, דדב, תסיל.
פ"ז :	רב א', כוור, חרת, מכתא, גנדל, חנך א'.
פ"ח.	עבר א' ע"ש, רב א', דסק, פרזדאות, פרוזדור, חרש ד'.
— :	אגר ב', אמתלא.
פ"ט.	גרגר, מזור ע"ש, הבר א', אצפא, תחל ב'.
— :	פלג א', אמתלא.

דף עמוד	ערך
צ' .	כי', א'.
— :	פרם.

נדרים

דף עמוד	ערך
ב' .	חך ג'.
ג' .	קנח.
ו' :	אגיא.
ח' :	ואלי, אביי, חרגא.
ט' .	קווץ, בבואה, פחז א' ע"ש, תה ב'.
י' .	קנח, סג א', חרק, חרף א', נזיך שבותה.
— :	הרקיה, אשקוקה ע"ש, קרנסא, אמר א', אש א'.
י"ג .	הא ע"ש.
ט"ז .	גד, אביי.
י"ח :	בשר (אחר ע' בסר), חרם ד', רפ.
י"ט .	איל, כר י"ב.
כ' .	חרם ב', קרבן, קל א', עקב א', תרף ב'.
כ"א:	תה ב', גר ז'.
כ"ב .	עזב.
— :	ערך, קלע.
כ"ג .	אפיקורוס.
כ"ד :	ששמן.
כ"ה .	אסקונדי, סקונדרי, קן ב', אדר, פהלץ, טרף ה'.
כ"ז :	אסמכתא, הרג, חרם א', מכס א'.
כ"ח:	זק ד'.
ל' :	שחר א'.
ל"א.	(זב) [צ"ל זבן].
ל"ב .	גנד, אסטגנין, אצטגנין, אנגריא, רק.
— :	גויה, ער ח'.
ל"ג :	פרט ג'.
ל"ה:	קן ג'.
ל"ז :	פסק, עטר ב', כתב.
ל"ח.	גבר א'.
— :	מנהרותא, רפא.
ל"ט:	עשר (אחר ע' עסק) ע"ש, גל ג'.
מ' .	כף ב', זחל א'.
— :	מפוץ, כל.
מ"א.	שמע א' ע"ש, גדרון, תתר, אסטיוט, טרק ב'.
— :	תריק, ערס ג', ברדס א', אמבטי, תמחוי, אבס, אמן א'.
מ"ה :	תפס, טסקא.
מ"ז :	דבר א'.

נדרים — נזיר

נזיר

נזיר — סוטה

דף עמוד ערך

ל"ז . אסר ב'.
— : פגם ג', קדר ב'.
ל"ח: כדם א' ע"ש.
ל"ט. ספסף, אנבא, נבא, בין ב', בינתא, שרג, סקר א'.
מ' . נש.
— : מלקט א'.
מ"ב. פספס א', ספסף.
מ"ג . צרף ד' ע"ש, אהל.
— : פקתא.
מ"ח: אח ב'.
מ"ט: נפש א', נצל א', תרווד, קפח א', קנתר.
נ' . צק א', זף, צפחת.
— : סלד, תך א'.
נ"א. גלגל, גנגיליון, לשן א', גרם א', עקב א'.
נ"ב . טרסי א'.
— : רב א'.
נ"ג . כרע ב', שלש.
— : רבע א', קמח, חרב ב'.
נ"ד . סך ד', פרע, גלל א', דפק, סגר א'.
נ"ה. אהל ב', אסקריא.
נ"ו : קכל א'.
נ"ח: רב א', נגסטר.
נ"ט. לא א', חך.
— : דק א'.
ס"ג. תהום, חוור.
ס"ד: תבס.
ס"ה: על ג', קה ב', כה ג'.
ס"ו : גליור.

סוטה

ב' . קן ד'.
ג' . לה א'.
— : קרייה ע"ש, כד.
ד' : אקושא, קש ב', מר, יד ב' ע"ש.
ה' . גס ד', כל א', ססא, גב ח', אדם א', בשר (אחר ע' בסר).
ו' : כף ה', מזור ע"ש.
ז' . איים, ניקנור, פרם, קטל ב', חבל ד', מצר ד', הסת, גס ב'.
— : חל י"ב, שף ט"ו ע"ש, טר ב'.
ח' . רת ג'.

דף עמוד ערך

ח' : בר ב' ע"ש, בז ב', שלח ב', סרנך, תמן א', עכל א'.
ט' . חץ.
— : דל ד', פעם.
י' . טחן, רפק, קר ו', שפי ב', פדגרא, אנגריא, ורדינא, עין אשל.
— : אלם א', מכתם, תב ו' ע"ש, עמק א'.
י"א. אן א', זד, אסתנס ע"ש, מסכן א', פתום ב'.
— : שפת ב', ג', עגל ג', בץ א', שפר א', פע א', סדן ג', בן סניו, אפרת.
י"ב . אשחור, אפריון, פתק א'.
— : צף ג', אסטגנין, אצטגנין.
י"ג . גרן, כר ח', קברנט ב'.
— : אסטגנין, אצטגנין, פטיפר, שחן, דיוזגי, דיוסטר, סלמיון.
י"ד . גסטר, אחר, כפפה, מצר ד'.
— : סדר ג', קלת א', קרט ב'.
ט"ו . חלב, המר, פייל, קד, אכס.
ט"ז . הלך, עקב, מצורע.
— : משמע.
י"ז . אש א'.
— : אביי, סב ד'.
י"ט . דר.
— : רשם, כלבוס א'.
כ' . ער ו', בלט, עזרה, תפל ב', קב א', חסר א', צל ה', שבט ט', יוחני, קטן א', רב א', פרוש, קז, חף ב', ה', גנד א', צבע ג', קלקנתוס.
— : צמת.
כ"ב . שמש א', רטן, מגוש, הלך ע"ש, ועיי"ע רב א'.
— : מתנונה ע"ש, איש.
כ"ד : דבר א'.
כ"ו . רב ב', מתנווה.
— : שחף ב', שק א' ע"ש, נשך ע"ש.
כ"ז : בעל.
כ"ח: דבר א'.
ל' : חל א', תחם.
ל"א . מזור.
ל"ב : קד.
ל"ג . נצח.
— : סע א'.
ל"ד. גדש א', כף י"א, כף ה', מרטן.
— : נחבי, אחימן, בן ד', טרש ב'.

סוטה – בבא קמא

דף	עמוד	ערך
ל״ה	.	רש ב׳, בעל, קמץ, של.
—	:	אמר ב׳, מריא א׳, כדון ב׳, נטרין.
ל״ו	.	תרז.
—	:	חמש, על א׳, דיוקן, בלע, אסטגנין, אצטגנין, גנס.
ל״ז	.	רדם.
—	:	ערב ב׳, כהן, שא, חלון א׳.
מ׳	.	סתק, דד א׳.
—	:	חתן, שמן ג׳, מחל ג׳, שאר א׳, ברך א׳.
מ״א	.	כם ב׳, עזרה.
—	:	אגרוף.
מ״ב	.	גלם א׳, חנף, משח א׳, צהל, גף א׳, שפע, קלגס, ספר ד׳ ע״ש.
—	:	גלית, בן ד׳, פאה ע״ש, נני, ערפה, עץ, שבך, שח.
מ״ג	.	פט ג׳, בית שער.
—	:	ילד.
מ״ד	.	מת, תפס, הכן, תלמוד, דמוס א׳, זקף, כשיל, קפח א׳.
—	:	שח א׳, עסק ב׳, שקל א׳, גל ה׳ צף ב׳.
מ״ה	.	בית פאגי, פגי, עף א׳, אביי, בן עזאי.
—	:	צף ב׳, צמצם, נד, קפץ א׳.
מ״ו	.	עד.
—	:	לוז א׳, נער.
מ״ז	.	חן ג׳, אבן שואבת, טרטות, בן דן א׳, אשכול, דד א׳, דמאי, ער א׳ ע״ש, נקף, קף ז׳, פטיש.
—	:	לחש, יהיר, מלאי, נוול א׳, זה.
מ״ח	.	טבעת, נפת, זמר א׳, בקר, סן א׳.
—	:	מל י״ב, טן, שדה, צק א׳, זף, צפחת.
מ״ט	.	דכב, רכב, מר ב׳, קדש א׳, תמר א׳, חן ג׳ ע״ש, פולמוס, עטר א׳, חלף ב׳, ארוס, אילת (אחר ע׳ אליירין), טבלא א׳, רבובה א׳, חף ג׳, זהר א׳ שקד א׳, כבד א׳, פרוש, זיו.
—	:	סרס ב׳, קמי.

בבא קמא

דף	עמוד	ערך
ב׳	.	בע.
—	:	אדם.
ג׳	.	גלל ב׳, שקל א׳, טנף.
—	:	כח ב׳, נע א׳.
ד׳	.	קנט.
ה׳	.	גז י׳, דמע, מסר ב׳.
ו׳	.	לחך, סכסך, כר ז׳, גרף א׳.
—	:	קל ב׳.
ז׳	:	זבורית א׳.
ט׳	.	עסק א׳, חת, דש ג׳, טרף ד׳, ותר, רבע א׳.
—	:	הדר, שלש, בן ברית, לב ג׳, להב, תר ז׳, צבת.
י׳	.	חבל ג׳.
—	:	זג ו׳.
י״א	.	אדר, אר, עד ב׳.
—	:	אפתק ב׳.
י״ב	.	אפדנא, חצר ב׳.
—	:	סדן א׳ ע״ש.
ט״ו	:	פלג א׳, קנס א׳, ברדלס, פרדלס, תרבות, נברזא ע״ש, צבע א׳, אפא, ערפד, קמוס.
ט״ז	:	דרס ב׳, על א׳, זן ג׳.
י״ז	.	חלץ א׳, גדל א׳, דל, חדם.
—	:	שלף ה׳, גבר א׳, חרס, חט ו׳.
י״ח	.	ווס, כח א׳, מן ה׳.
—	:	תקע צנף ב׳, נער ה׳.
י״ט	.	בזר א׳.
—	:	אד א׳, בניתא, פלס ג׳, טו ב׳, טבי, פת א׳.
כ׳	.	פשל, סג ג׳, פתל, תחם.
—	:	חל ט׳, שחר א׳, אשיתא, שב ב׳.
כ״א	.	בית, קרמן.
—	:	חר ב׳.
כ״ב	.	סקר ג׳, סרך ב׳, אד א׳, סכסך.
—	:	גז, סלת א׳, שרג א׳.
כ״ג	.	טפח ד׳.
—	:	שף ב׳, פסע א׳, נב, צנע א׳, עז א׳, מסחתא.
כ״ד	.	זב א׳, נמק, שלש.
—	:	רמז.
כ״ה	:	פך א׳.
כ״ו	:	צער.
כ״ז	.	תקע א׳, צער, כד.
—	:	קרן ג׳, סנוקרת, פדא, קפינא, גרגתא.
כ״ח	.	פזר.
—	:	פשר.

בבא קמא

דף עמוד	ערך
כ"ט.	שרע.
ל' .	רפש א', פרח ו', גלל ג'.
— :	שרק ב' ע"ש, אר ג'.
ל"א.	חשל א', חליקוסתא, סלקוסתא, כתף, פש א', זג.
— :	שלד, חטר.
ל"ב:	טפח ד', בקר, שוול.
ל"ג:	רד.
ל"ד.	חץ ב'.
— :	חבל א'.
ל"ה.	גנדר, חנך, נזייתא.
ל"ו:	תקע.
ל"ז.	סלע, מך ב'.
— :	סייט.
ל"ח.	סרדיוט ע"ש.
— :	פרד ג', קפח א', כתם.
ל"ט.	אסטדיה, אצטדין.
מ' .	אסתניד, הנקי.
מ"א:	חץ ב'.
מ"ב:	גז י'.
מ"ד:	מן ה'.
מ"ו:	פארי א'.
מ"ז.	נפח.
— :	תבר א', ארזף ע"ש, אר ג', ער ג', תרז.
מ"ח.	ברחא.
— :	ער ג', תבר א'.
מ"ט.	שחם ע"ש.
— :	ען א', צר ב'.
נ' .	אש, זכר ב', ותר.
— :	חרץ א', הבל א', חבט א', ארת.
נ"א.	בר ב' ע"ש, גנדר, חלי א', כייר.
— :	מם ב'.
נ"ב.	משכוכית, כרכשתא ב', נגד ג'.
— :	קש א'.
נ"ד.	דבר א'.
נ"ה.	טווס, פסיון, אווז, קק ד' ע"ש, שחלא ב', שבטא.
— :	בב.
נ"ו.	טצדק.
— :	כרזל, פרט ג'.
נ"ז.	נגר ב'.
— :	לסטים.
נ"ח:	קשב א', כבד ב', חזין.

דף עמוד	ערך
נ"ט.	לולב א', כחש, קטן, הלך, ארם ב', פרם ג', קשב א'.
— :	ערקא, כפר ב', לב ג', גז.
ס' .	סלת א', שרג א', צמר ג'.
ס"א.	קלח א', קדח ג', שלל.
— :	חרדלית, נגאן.
ס"ב.	בטש, כסף, חמס.
— :	גץ א'.
ס"ה.	שור, איל.
ס"ו:	קצע ב', עצב ב', ברז, מרש.
ס"ז.	מלטס.
— :	נגד ה', שרש.
ס"ט.	כרם ב', ציון, קזז, חרס א', מהה, ערב ב'.
ע' .	אדרכתא.
— :	גב ג', כרם א'.
ע"א:	דבר א'.
ע"ב.	גמדא.
— :	עד ג' ע"ש.
ע"ג.	יעל קנס.
— :	תך ב', תרי, כחש א'.
ע"ו:	תה א'.
ע"ז:	דם.
ע"ח:	קלוט.
ע"ט.	קף א', שמר ב'.
— :	חמש, נשב.
פ' .	ענג ע"ש, גנה, לסטים, קפד, חלד א', חרץ ה', חבה, שבע א', ישע.
— :	טרח א', תרה, דל ב', חך, צעק, דלת, אביי, עשר (אחר ע' עסק).
פ"א.	חרש ג', גרפית, חך א', שביל, גץ ב', פסג, הזמי, זר א', קק א', חב.
— :	חבל ד', חרם ב', שרק א', גזר, אסרט, שף ז', נחיל.
פ"ב.	סגר, חף, קרן ג', רשם, בטל, שחן א'.
— :	זיז א', נעץ ע"ש, גג, עין.
פ"ג.	סרם ב', קמי ע"ש, ספר ע"ש, נב ע"ש, חזר ב'.
— :	צער, שבת א', כו א', צמח א'.
פ"ד.	הייא, עגל י"א, אלים.
— :	חבר.
פ"ה.	כל א', שפט, אגד, גרגתני, אביי' נעתא, אהל א', אריא, ארב ב', אס א'.

בבא קמא – בבא מציעא

דף עמוד	ערך
פ"ה :	הרזק א', צמת.
פ"ו .	נש ע"ש, קרטפן, כב א', גוון.
פ"ז :	עדף.
פ"ח :	מלג, שמין.
פ"ט.	צאן.
צ' .	קדש א', חמץ ב', תקע ב', מן ט', סלע, סטר א', צרם.
— :	צפור א'.
צ"א.	רד, מתנונה, צלי.
צ"ב .	תאל, פי טבעת, הץ, גלגל ד', שף ט"ו, קלת.
— :	דר ג', אכף, שפל, טף ב', תכל ג', שדך, שך א' ע"ש, זרזר, קלא א', דל ב'.
צ"ג :	סתת, שלף ב', בכן, נפס ב', סרק ב', כבר, ספן ד', צפן, קלע אילן.
צ"ד .	מרח.
— :	רע ג'.
צ"ה.	חמש, חר, גט, שבח, כתף.
צ"ו .	גריו, גב י', כשר ב', קץ ט', אביי, הפיא א', ששורא, תיים.
— :	נסך ב', שחם א', פדן, אביי.
צ"ז .	בית, סתר ב', נהם.
— :	אביי, כזב ב', בחש א', תרט ב'.
צ"ח.	אגרדמין, עכר א', אד א', קסטרה, קרנס א', טרש א', שף ב', צרם.
— :	גרם ד'.
צ"ט.	גרד א', בטש.
— :	נפך, עכר א', פל, סך.
ק' :	קדח ב', כאור, כלבוס.
ק"א.	כפר ט', קף י"ד.
— :	תבס, אסטס, קצה, חב, משחן, שחן א'.
ק"ב .	שר א', מלגמה, אפקטפיזון.
ק"ג .	אמן ב'.
ק"ד :	דיוקן, תלמוד.
ק"ה.	כפר ז', דיוסק.
— :	תרה, תן א'.
ק"ט :	עבד א'.
ק"י :	עשר (אחר ע' עסק).
קי"א.	טנדו.
קי"ב.	טרק ג', גל ב'.
— :	תה א', דסק, אדרכתא, פתיחה.
קי"ג.	כס ו', הרג, עקף.
— :	משך, גלם א', פלז, סלת א', בלר ג'.

דף עמוד	ערך
קי"ג :	דר א' ע"ש.
קי"ד.	מגנסתא, דוור, נחיל, סך ג', גת ג' מגנסתא, לסטים מזויין.
— :	בגן, על ג', אנבקראות ע"ש.
קט"ו.	עבט א', ועיי"ע אגר.
— :	טרק א', שף ה'.
קט"ז.	הבל ב', כרע, שלש, משטה.
— :	דרמסקן, תייר, בסיא, אשל, מסק ב', חוי.
קי"ז .	פקע ב', שת, סר ב', חרם ב', פרהגבן, קיע, גבן ב', מכחל, פרט ז'.
— :	עכן, דלכון, מטכס ע"ש.
קי"ח:	נגר ב', רקע א'.
קי"ט.	טרטן ב', תקל א', כפה, בד א', מך ד', כשיל, נסר א'.
— :	ער י', נר, פנק, פקע ה', מנומר, תכי, אוות, דגם, קצר, מעצד, קדח א', רהטני, גר ג', פסג, עדר א', ע"ש חזין.

בבא מציעא

דף עמוד	ערך
ב' :	דרוא.
ג' :	כחש א'.
ד' .	כפר ז'.
— :	כפר ז'.
ה' .	הסת.
— :	בחש א'.
ו' .	תקף א'.
— :	מסותא, סר ב', מן ב'.
ז' .	כרכשתא, מן ד', משח ג' ע"ש, קם ב', דד א'.
— :	הנפק, אדק ב', טפס א', תרף א'.
ח' :	נהג, מסר ג'.
ט' .	פג, בר ד'.
— :	קלת א'.
י' .	בט ב'.
— :	קף ב'.
י"א :	חלף א' ע"ש, דע.
י"ב :	קף ו'.
י"ג .	קנוניא.
י"ד .	שפר א'.
— :	טרף ד'.
ט"ו .	שף ג', מרק ב', עמל ב'.
— :	שבח, כתף, גריו.
ט"ז .	פנם, ככד א' ע"ש.

בבא מציעא

דף	עמוד	ערך
ט"ז	:	חלט א', זר ד'.
י"ח	.	דייתק.
—	:	תר ו'.
י"ט	.	אפתק.
כ'	.	שם ג', שטר, בר ב', חפס, גלסקס, טלק א', סמפון א'.
—	:	תרר.
כ"א	.	כרך א', חרז, אניצי, לשון, עגל א', אנפוריא.
—	:	ראש, זט, שלל, כנש, נמש, גד ג' (עיי' עוד רבע ג') קץ א' ע"ש, חז.
כ"ב	.	לסטים, אביי, בסתן, טל ד' ע"ש.
—	:	יע"ל קנ"ם, באג, כרך א', סמן.
כ"ג	.	מנשתפא, נשף, שף ט'.
—	:	גסטרון, דפק ב', אטמא, רשם, צף ט', רקת, כפר ח', הסם, חסם, מהסם, קדח, חלף ג', מסך א'.
כ"ד	.	נגב, בד ד', פרדלס.
—	:	גלד א' ע"ש, דיו אחרון, צני, פרגיות ע"ש, קבר ג', אזל.
כ"ה	.	צנא, אגן א', שלחף, שר ד', שר ג', חצב א'.
—	:	אבני בית קולים, קולים, מרקולים, נרון, דד ג', כב א', המנק, גל ה'.
כ"ו	.	שתך, בת ארעא, קת, שנץ, אודדא.
—	:	ארבלא.
כ"ז	.	דש ג', אכף, משמע.
—	:	כדי א', סקב, שם ד', גל ג'.
כ"ח	.	גם ג' ע"ש.
—	:	אבן טועין.
כ"ט	:	לסטים, ניער א' ע"ש, בי בר חבו, חרש א', פשר א', מצוי, ציץ, צב, כתן.
ל'	.	מגד ב', קל ג', רבק, מגרף.
—	:	כש ו', שקל ב', פתכא, תפח ב', מגסתא.
ל"א	:	פתח א', פעל א'.
ל"ג	.	רום, זמלסטר, יתיכים, כורדק, שחי, כוון, מד א', תלמוד.
ל"ה	.	כפי א', אפדנא, אדרכתא, כרז.
ל"ו	.	כפר ז', בט א'.
—	:	הבל א', אכצן, צק.
ל"ח	.	דבש ע"ש, קם ב'.
—	:	ערב ב', קף י"ג, רטש.
ל"ט	.	דקן.
—	:	עטר, חן.
מ'	.	שפט ע"ש, אץ, גרנשתא.
—	:	שתות, גלף א', שדר ב', ברז א', צל א', פקט.
מ"א	.	מסותא, סר ב', דרס ב'.
מ"ב	.	פרגמטיא, גשש, פרס, טפח ד', סכרא, צרף א' ע"ש, קרטל.
—	:	בקר ג', סרס ג', שרש, כס.
מ"ג	.	לסטים.
מ"ד	.	פרט ה', אסימון.
—	:	דנר.
מ"ה	.	זוז.
—	:	ארנק.
מ"ו	.	טרסית, פרט ה'.
—	:	נייקא, אנגרא.
מ"ז	.	שפט ע"ש, פלס ד'.
—	:	מרוקא, מע א', פלס ב'.
מ"ח	.	בלן א', סטן.
מ"ט	.	מתן, חל י"ב.
—	:	פרזק, משך, שך א', שתות.
נ"א	.	ורשכי, כפי א', צדר, ספסר.
—	:	אמן ב', שתות, צדר, נפש א', קה ב'.
נ"ב	.	עשק, גרט.
נ"ג	.	רם, טען א', רחץ.
—	:	שא בע' סמך, חמש.
נ"ד	.	דמאי.
—	:	תחל א'.
נ"ו	.	דפוס, פלטר.
נ"ז	.	ספק.
נ"ח	.	לסטים, גב ד'.
—	:	דם ב', חטיטום, סמק, כן ד'.
נ"ט	.	צת ע"ש, גץ ג', פרגד א', קש א'.
—	:	חכן א', עכן, נצח, תפח א', אך, נחשול.
ס'	.	אמת, שף ה' ע"ש, פרכס א', שרבט ב', חזרא, הזה, מזקף, תם ב', צלם, סעד א', שסקי.
—	:	רב א', פטרוז א' ע"ש, נכת.
ס"א	.	לא א' ע"ש, קט, מד א' ע"ש, טמן ע"ש רתח, הפיא, קלא אילן, אבק א'.
ס"ב	.	אסר א'.
ס"ג	.	דם ב', אמן ב', צד ב'.
—	:	חזר ב', כלך ב', אשר ב'.

בבא מציעא

דף עמוד ערך

ק״א: ככס, כל ה׳, אריא ב׳, נגר א׳, טח א׳.

ק״ב. גבתא, אביו, שלי א׳.

— : אסתרא.

ק״ג. שאל, קת, גרגתא ע״ש.

— : ספק ג׳ תבן א׳, נקד ב׳, בכר, טפתא, ארכבתא, חזר ב׳, חרז א׳, כלם, זבל, זרנק, יאור, בית האילן, חכר ע״ש.

ק״ד. לתך ע״ש, בר ג׳, הדיוט.

— : גרע, עסק ג׳.

ק״ה. נכש ע״ש, בזר א׳, פל, כנס, פרץ ג׳, כר ה׳, אללא.

— : סך ג׳ ע״ש, חז א׳.

ק״ו. לתך ע״ש, גרע, פנדיון, דרס ב׳.

— : כמה ע״ש, כדם א׳.

ק״ז. אביי, תחל.

— : רתק א׳, עבד ב׳, סמתר, דר ג׳, משח ב׳, כרכום, רשק, נגר, גד ב׳, מרשניא, דפן ב׳, אבא ב׳ ע״ש.

ק״ח. גל ב׳, אוכלוסא, דן א׳.

— : כרג, צר ב׳, משניתא, קרנזול ע״ש, לכסן.

ק״ט. סלק ב׳, קדח, טל ז׳, ממלא, שתל.

— : ספר ב׳, דנק, שחט, קף י׳, קפאי, קש ד׳, קק ב׳.

ק״י. טסקא ב׳, נהג א׳.

— : כתף.

קי״א. עשק א׳, מח ג׳.

— : אחר ג׳, אביון ע״ש.

קי״ב. גרד א׳, בטש.

קי״ג. נתח.

— : אהן, מתן ד׳, סדר, אצטלה, מחרש.

קי״ד. כבד ג׳.

— : שמט א׳ ע״ש.

קט״ו. דיוקן.

קט״ז. זג ד׳, סכין א׳, חשל א׳, זוו.

— : חבס, חבט א׳, טן ב׳, קרי׳ ע״ש, מעזב, סן ד׳, דל א׳.

קי״ז. תם.

— : גזת, כפס, בית עלייה, פס ד׳.

קי״ח. פארי א׳, בט ב׳, חבט א׳.

— : שף ז׳, חצב ד׳, סתת, אריכל, דמוס א׳, חי ב׳ ע״ש.

קי״ט. אפרייא א׳.

בבא בתרא

דף עמוד ערך

ב׳ . גויל, גזת, כפס, ארח א׳, לבן ד׳, חז, גד ה׳, שף ב׳, אדכי, רכס ב׳, טרקסין.

— : אר ג׳, ער ג׳, מסיפת.

ג׳ . רוח א׳.

— : תיוהא, שפך, הרדוס.

ד׳ . יילי, זין, סיף, רך ב׳, קלוניא, כחל, שש א׳, מרמטא, אדוותא, הץ, דפן ג׳, לף א׳.

— : קפל ג׳, סנף, שרק א׳.

ה׳ . אהן, כל ב׳, צלא.

— : סף ד׳.

ו׳ . לפתא, אפריזא, בי כווי, המלטא, אשיתא, הרדי, טף א׳, שפך, צרף א׳ ע״ש.

— : בירה, זיז א׳, ער ג׳, אוזינקא, אשיתא, מצר ב׳.

ז׳ . אספלידא, תרבץ.

— : קרב, שר ג׳.

ח׳ . תן א׳, מנת, גלגל ז׳, ארנון ע״ש, כר י״א, דול, גל ב׳, אוכלוסא, כליל א׳, חמר א׳, פס א׳, שר ג׳, פרש א׳, טרזין, שב ח׳.

— : קפה, תמחוי, ראשי א׳, תן ב׳, סע א׳, אמד, אהב, פרט ג׳, צף ז׳.

ט׳ . פר ב׳.

— : משגש, שגש א׳, סט א׳, שחד.

י׳ . פרקלט, פע, פג א׳, פכה.

— : נגד א׳, נגד ה׳, הרג, צדק א׳.

י״א . סיים, טרקלין, מרן א׳, פרא ב׳, ספלי.

— : אכסדרה, רם, מרפסת ע״ש, טפס, אכסניא, רב א׳.

י״ב . פצם, פלש א׳, רד, כרב, הדר ב׳, דול, דל ב׳, פרדס, אצי, אמן ג׳.

— : דלת, נבוב, נשא א׳ ע״ש, נגר, דול, כף ח׳, סדום.

י״ג . קרנזול, לכסן, גד ב׳.

— : פלך א׳, גוול.

י״ד : כרך א׳, שבר א׳, רכס ג׳.

ט״ו . חץ ב׳.

ט״ז . תבל, גם ב׳, דפוס, גסטר ב׳, טשטוש ע״ש.

בבא בתרא

דף עמוד	ערך
ט״ז :	דרקון, כליל א׳, קצע, קרן א׳, פוך, כרכום, אסטגנין, אצטגנין.
י״ז .	עט, ברך ה׳, בקע ב׳, גפת, שכב א׳, רכב, כליא, חמץ ב׳, נד, טר ה׳, חמר א׳, איסטרוביל, אצטרובל.
— :	סלע א׳.
י״ח .	מתן א׳, טר ה׳, חבל ב׳, צנם א׳.
— :	בין א׳.
י״ט .	לשון, צף ח׳, שתך.
— :	חלד א׳, שפך, רק ד׳, תבן א׳, תרף ב׳.
כ׳ .	ארזף, מטליות, רקע ב׳, קלניתא.
— :	רכב, אסתרוקנית, מעזב, בית עלייה, איספסתא.
כ״א.	פלך ב׳, סף א׳, תתר, גמל ג׳, דכן, כרזל.
— :	ספסר א׳, שתל, אמן א׳, ספר ב׳, חי, סר ב׳, ששקי.
כ״ב .	דקל א׳, תה, פיל, גרס.
— :	מדר ב׳, מזחל ע״ש, נמיה, מזחל, תאל.
כ״ג .	קרקר א׳, שגר א׳, טען ג׳.
— :	פל.
כ״ד .	פרוזדור ע״ש, פרוסדור, דקר, עקל, פשר, חרף ג׳, קפאי.
— :	אברוורי, חבר א׳, קדר, צוו.
כ״ה.	שר א׳, כנור, נון, פרס ד׳, אוריא, ערף.
— :	אכסדרה, כף י״א, דרום, ליגלוג, עצר, נד.
כ״ו .	נכתם, פץ א׳, גרם ג׳.
— :	הדייב.
כ״ז .	מרדע, משקלת, סרק א׳, אהל ב׳, דחל.
כ״ח.	שח ד׳, בית בעל, קץ א׳.
— :	צלף ב׳, קדה, שמט א׳, איספסתא.
כ״ט.	בר ג׳.
— :	עטר, שכן.
ל׳ .	ב: סרסין.
— :	אביי, זבן.
ל״א:	אשל.
ל״ב:	רכס ג׳, שף י״ז ע״ש.
ל״ג:	תבליא, נסך ב׳.
ל״ד:	ארב ה׳, אלם ב׳.
ל״ה.	שר ה׳ ע״ש, סר ב׳.
— :	דרוא, דל ב׳.
ל״ו .	תבליא, ארד, שחת, תפתח, גדר ב׳, השל א׳.
ל״ו :	פר ב׳, שב ד׳, גד ד׳, דקל ג׳.

דף עמוד	ערך
ל״ז :	בז.
— :	רצף, שפד.
ל״ח.	כרכום.
— :	חרם א׳, מרד.
ל״ט.	שת ב׳.
מ׳ :	בר ד׳ ע״ש, דע, מדעה.
מ״א.	רכס ג׳, בדק ב׳.
— :	אצי, קשתא, חביב ע״ש.
מ״ב :	שבח, כתף.
מ״ג .	דן א׳.
מ״ד :	טפס א׳.
מ״ה.	פץ ג׳.
מ״ו :	ערם ד׳, קהרמנא.
מ״ז .	שחר ע״ש.
— :	סקר ע״ש.
מ״ח:	רץ א׳, כנר א׳ ע״ש, אמן ב׳.
נ״א .	תחם ע״ש.
נ״ב .	סגל ב׳, כפי א׳, אמד, אן ד׳, אביי, זוו.
נ״ג :	פלט ג׳, כייר, מצע, גרד א׳.
נ״ד .	פל ג׳, פשח, זך ב׳, תקל ב׳, מל י״א, נציא, צר ג׳, כש ו׳, מכש.
— :	תיירא, טסקא.
נ״ה .	אריש א׳, זהרא ע״ש, קרקף, פרדכת, אנדיסקי, מצר, חרדלית.
נ״ו .	פסל ב׳, גרגתא, חצב ג׳, נפתחאה, ערדסיא, שלש ע״ש.
— :	גב ג׳.
נ״ז :	גדל ב׳.
נ״ח .	עם ע״ש, אצר, גן ב׳, דיוקן, אמגושא, אודדא, בסתרקי, זרנק, אבל ב׳.
— :	רש ב׳, אנפק, אנבג, אנטל, מרזב א׳, מזחל, סולם, חווק, חלון א׳.
נ״ט .	אשיתא, שרפרף ע״ש, זיז א׳.
ס׳ .	רב א׳, אפתא א׳, גזוזטר.
— :	פח ד׳, טרכסיד, אפר א׳, שבע א׳.
ס״א.	יציע, אפתא א׳, ברקא, צלע, תא.
— :	בירה, בקע ע׳, בסתן ע״ש, זהרא ע״ש.
ס״ב.	ראש, גם ג׳.
— :	סרג א׳, תק ב׳, רכב, שד ה׳, סר ב׳, פלג א׳ ע״ש, פסק.
ס״ג .	חלק ב׳, בר ז׳, טפיח, דייט.
ס״ד.	בר ז׳, דות, אביי.
— :	מכר ב׳.

בבא בתרא

דף עמוד	ערך
ס"ה.	מכתש, איסטרוביל, אצטרובל, קלת ג'.
— :	מנעל ב', צנר ג', כוורת.
ס"ו.	רד ד', דף, פשט.
ס"ז.	איסטרוביל, אצטרובל, עמל, מלס, דרת, תרבץ ע"ש, חלס, מצולה.
— :	ים א', טלפח ע"ש, ממל, מפרכתא בתולות, כלנס, עכר, כרם, כבש ד', גלגל ד', חמר י', יקב, נסר ב', ויל, מגור, יקמין.
ס"ח.	סנטר, בר מחוניתא, שלח ה', גן א'.
— :	שר י"ד, בזל, באג, אנקלמוס, נגהקיהו ע"ש, שמר ב', כף ג', אבן כתף, חלק א'.
ס"ט.	מלבן, סך ט'.
— :	תאל, הץ, צני, תכליא.
ע' :	שטר ב' ע"ש, עסק ג' ע"ש.
ע"א.	חרב א', סדן א'.
ע"ג.	ארגליא, אסקריא, נס א', אדרא, עגן, הגן, נהג, משוט, אסכלה, בצית ע"ש, דגית, מרצף, אנתיקי, ציץ ע"ש, אלת, רבע ב', בזק, גריו, הרמיז ב', קבנאה, סרג ג'.
— :	גשר ב', ארזלא, רבע ב', כף ט' ע"ש, אקרוקיתא ע"ש, פשקצא, אס, שיץ ב', גלדן, קרצל, דך ג' ע"ש, בסם א'.
ע"ד.	טייע, סכים, זלדקן, חלי ד', בז, טמש, דק א', לנך, בד ה', קלחת, סלתא א', גלגל ד', זמיה, כרש.
— :	בר אמודאי, מר ב', קרטל, הנדוי, סמתר, רתם, אדילי, צן, ירדן ע"ש קרמיון, פגה.
ע"ה.	קנג, צלצול, לגלג, צצלא.
— :	(טפס) [צ"ל טפף], קפל ב', לצוי, שלי, צק ב', טלף.
ע"ו :	צר ב'.
ע"ז :	תווך, צמד.
ע"ח.	דיוסק, קלקי, כמן ג'.
— :	סיח, משל א', סחן.
פ'.	סרס א', גרפית, צבת ע"ש, דבש.
— :	רד ד', קש ט', בתול א', סרן א', גרפית, גם א', תרניתא, אפרסמון ע"ש, ברתא, שגא א', שרבינא.
פ"א.	ער ז' ע"ש, ערמון א', שף ב', גזע.
— :	בל א'.
פ"ב.	שרטון.

דף עמוד	ערך
פ"ב:	אר ב', צלמים, שער בע' סמך.
פ"ג.	עבד א'.
— :	בר ז', רכב, שר ג', חצב א', הג, שחם א'.
פ"ד.	תן א'.
פ"ה:	עכל א'.
פ"ו.	אביי, מסבלי, מתן ד'.
— :	שלף, שנתות.
פ"ח.	כש ו', נגר ב', פרש א', סטן, מח ב' גרם ע"ש, מחק.
פ"ט.	מחק, עין, כרע ב', אגרדמין, פרהדרין, נפש א', מתן ד' ע"ש, זג, טרטן ב'.
— :	גרמן א', חט ג', בעץ ע"ש, צנם א', מחק, איכרע, מד א' ע"ש, שלשל א', טמן ע"ש, עבט, הגדז, תמן א'.
צ'.	עכל א', קרטב, אן א', שתות, זיין.
— :	קפז, רז.
צ"א.	פרגמטיא, מנביות, כדן, כרדו, עבר ב', קברנט א', גרגתא, נהר, טלל, טלי, גדר, סלמנטון, דרה, כנמא, רצן.
צ"ב:	פאריא א', רד, הנמא, קבייסטס, קבפתן, לסטים.
צ"ג.	אוחר.
— :	תן א', פל, טנף, קסס, קנקן א', בסס.
צ"ד.	נשף, נף א'.
— :	בר ב'.
צ"ה.	בר ג'.
— :	קרס, פרצם.
צ"ו.	ספתק.
— :	כף ה', שוור, שמר א', דר ג'.
צ"ז.	קה א'.
— :	ברק, אלייסטין, הלייסטון, פטס.
צ"ח.	מקפה, יהיר, ברז א', פרוותא, לול שפט.
— :	טרקלין, קנתנר, תרביץ, עשר אחר ערך, עסק ע"ש, בלט, שלחף, צעצע.
צ"ט.	פתחת.
— :	אם ד', שלח ה', אנף, שפל, פזר, עקל.
ק'.	טן ד', גמד ב'.
— :	עמד א' עיי"ע ברך א'.
ק"א.	נגר א'.
— :	חרת, בר ד', תבס.
ק"ב:	נקע.
ק"ג.	נגאן, שדה, טרש ב'.

בבא בתרא

דף	עמוד	ערך
ק"ג	:	שר ד׳, שר ג׳, אצטרדינן.
ק"ד	:	בר ז׳, רכב.
ק"ו	.	נך א׳.
—	:	קמץ א׳.
ק"ז	.	ותר, רבע א׳.
—	:	כפנת, כפר ב׳, דם ב׳.
ק"ח	:	יעידה.
ק"ט	:	פט ג׳.
ק"י	.	נשט.
—	:	בר קשא ע"ש.
קי"א	.	אפס, אן ב׳ ע"ש, כסף ב׳, גל ו׳.
—	:	גד ב׳, גרע א׳.
קי"ד	.	קן.
—	:	סרום.
קט"ו	.	איין, עין א׳ ע"ש.
—	:	פט ג׳, ענה, שבור, אביי.
קט"ז	.	רש א׳ ע"ש, גרם א׳.
קי"ז	.	טפל.
קי"ח	:	על א׳.
ק"כ	.	קמט, פלג א׳.
קכ"א	.	נפש ב׳.
—	:	פרזדאות, פרוזדור.
קכ"ב	.	אביי, רנגר, סן א׳.
קכ"ג	.	רם ג׳.
—	:	מכר א׳.
קכ"ד	.	שרטון, חפר א׳, שלף.
—	:	ט׳, תם ג׳.
קכ"ו	:	אביי, רשבא· סכל.
קכ"ז	.	אקרא.
קכ"ח	.	נסך ב׳.
קכ"ט	:	הלך, תך ב׳.
ק"ל	:	תלמוד.
קל"א	:	כרם ב׳.
קל"ג	:	הצצתא, גדל ב׳, עלת ב׳.
קל"ד	.	טח, משל, סח א׳.
קל"ה	:	כתף, אכסדרה.
קל"ו	:	קן, הלך.
קל"ז	.	רשע.
—	:	תפס, ממלא.
קל"ט	.	שדך ג׳.
ק"מ	:	קמא א׳ ע"ש.
קמ"ב	:	טלי.
קמ"ג	.	כרכש א׳ ע"ש, סדום ע"ש, כל ב׳, אסטרטיגי.

דף	עמוד	ערך
קמ"ג	:	סדום, קן, חש ג׳.
קמ"ד	.	ארן ב׳, אציץ, שש ע"ש, תן.
—	:	פל ע"ש, פלמטוס ע"ש, רב א׳ ועיי"ע ברך א׳, ששבן.
קמ"ה	.	טבע א׳.
—	:	טבלא א׳, פמבי, עתיר, חט ה׳, אסתנס.
קמ"ו	.	סבלונות, בירה, ייכא, סבכה, תתר ג׳.
—	:	כש א׳, סכן.
קמ"ז	.	אר ג׳, ער ג׳, בר ב׳.
קמ"ח	.	לו א׳, דייט.
קמ"ט	:	רב.
ק"נ	:	תווך.
קנ"א	.	ממלא, מלגא ע"ש.
—	:	בק, סרק א׳, כבינת, רד ב׳.
קנ"ב	.	רכש, לו א׳ ע"ש.
קנ"ג	.	טבאי.
קנ"ד	:	אן ד׳ ע"ש, פסים, אמן ב׳, כפר ז׳.
קנ"ה	.	גדל א׳.
קנ"ו	.	בדק א׳.
—	:	רד ב׳, קם ב׳.
קנ"ז	:	תם ג׳, הדר.
קנ"ח	.	נכס.
קנ"ט	:	בי סרסין, שכן, בר ב׳.
ק"ס	.	גט, פל ב׳.
קס"א	:	כוור, חרת, מכתא.
קס"ב	:	מל י"ב.
קס"ג	.	אשר א׳, דיו, טייט, מחק.
קס"ד	:	רכס ג׳, פקע, ארך, דגון, הן ג׳, טרגון טטרגון, פנטיגון, עגל ה׳, עין א׳.
קס"ה	.	תם ג׳, דרכון ע"ש.
קס"ו	.	פרט ג׳, דנר, מעון.
—	:	רבע א׳, ספל, סך ה׳.
קס"ז	.	בזבנא ע"ש, ככא, רת ג׳, מצר א׳, זרנק.
—	:	שטר, כר ב׳, קש ד׳, בנר.
קס"ח	.	אברא, כר ג׳, ארכ ב׳, אסמכתא.
—	:	טשטוש, טרד.
קס"ט	.	שף ג׳.
ק"ע	.	קם ב׳, דד א׳.
קע"ב	.	סמן.
קע"ג	.	שמט א׳, ערב ב׳, קנוניא.
—	:	רפס.
קע"ד	.	ערב, צר ב׳.
—	:	תם ג׳, רשע.

דף	עמוד	ערך
קע"ה.		משטה, ערב ב', אחר חתם, מנת, מקצוע.

מסכת ע"ז

דף	עמוד	ערך
ב'	:	לשון א', סרבל, כף ה', גנית ב'.
ג'	.	טרן א'.
—	:	בץ ב', קטף ב'.
ד'	.	נגנ, פד ב', נקר א'.
—	:	רטב ב', כרבל א', שרייק.
ה'	.	גוף, רוח ב', עטף.
—	:	דק.
ז'	:	שבת, זר א', גן א', אשל.
ח'	.	חנג א', קלנדס ע"ש, סטרנליא ע"ש, קרטים ב', גנס, שרף, בלר א'.
—	:	אסנתא, אנך, חנות, לנך.
ט'	.	אחמריה, ספר ב'.
י'	.	לשון א', קלניא.
—	:	גר ד', כסבר ע"ש, כרת א', מטרתא, נס ד', נס ג', קמניא.
י"א	.	גנד, נפר, הגמון, קומא.
—	:	קרקפל, פז א', סך ח', קר ט"ו, פלסתר, זייף, מסרדי, נשר ג', נתברא, חג, אטלס, עטלז.
י"ב	:	ערקא א', נס, נס ג', שמגז, שברירי, בררי.
י"ג	.	ירוד, ערך.
—	:	גסטרא, אסטרוביל, בנות שוח, פטטר, חצב, נקלווס ע"ש, תרניתא, (אכלסון) [צ"ל אלכסון] מבססין, קשבא, קריוט.
י"ד	.	טוזיג.
—	:	בק א', סיח.
ט"ו	:	משחז, משמוט.
ט"ז	.	עשת, אשיות, הנדוי, סחף ג', בסלקי, גרדם א', אסטדיה, אצטדין, בם, דמוס ג' כף י"א, אביי, ארד, טפיח, דמוס ב'.
י"ז	.	רשות א', פץ ב'.
—	:	סיף, טרסי א', קבר ג', בי אבידן, פתק, קבה ע"ש.
י"ח	.	ספג, קלסטרא א', פרש ב', דשתנא, תרה,
—	:	שקל ב', קלא א', זרף, בקיון, מקיון, מליון, לוליון, סגלרון, אצטדין, תאטר, קרקס, לץ א', קנג, תחבול.
י"ט	.	צד ג'.
—	:	רב א', סח א', מכש.
כ'	:	אשפר, זהר א', סריא.
כ"ב	.	מרקא.
—	:	מכתב, גלל ב', דגל א', סקר ג'.
כ"ג	.	עד.
כ"ד	.	קלע ג'.
—	:	מרג ב', מטה, טרבן, עז א', קרקס ג' ע"ש, רם, רקס, דביר, דשתנא.
כ"ה	.	שפי א'.
—	:	טפל ב'.
כ"ו	.	גרדון, אפותא, אפי א', אפי ב', שף א', זהם, אביי, דוור.
—	:	מטמטם, מראנה.
כ"ז	.	ערב ד', גבנוני, רפא, רבד א', כסיל, פגר.
—	:	טרק ב'.
כ"ח	.	צמר ג', כב ג', צפדינא, דר ה', פדע, גרד א', נקד ב', ענב ג', פרוונקא, פגן, טלא, גנדר, אסקוטלא.
—	:	פקע ו', אהל א', נר, ברקא ב', אסנא, משקר, מלל א', צל א', חפושית א', אודדא, נר ד', שקף ג', מעל ד' ע"ש, זרף ב', מרד ע"ש, רר, דק א', קדה ג', אוכלא, פצח ב', סל, סמטא א', חס, סלק ב', זבורא.
כ"ט	.	חלף ג', סבר ד', מגוני, אונקלי, אסטומכא, כמן א', נניא, אגד, אברתא, כדה, כרב א', תרדין, ססין, הרת, שחלים א', קע, שפוד, בלר א'.
—	:	חרס א', לב א', תרף ב', אנייקא, שרף א', סע א', קד א' ע"ש, קרט ב'.
ל'	.	אלנטית, אפרסמון, צארי א', וב', פרנקא, נקד ב', טלא, צר ד', אפסכתין, בארג, קרינא, קרס ב'.
—	:	תסס, נקר א', טף א', זהר.
ל"א	.	שרק א'.
—	:	פך, שמץ.
ל"ב	.	דרדו, גלף א', דרדור.
—	:	גמר ב'.
ל"ג	.	גרד א', רבב.
—	:	קנס ב', סנטר ב', פקסן א', נתר, חפר ע"ש, צרף ו', כב א', שכשך, שחם א' ע"ש, פתיא א', צרף ו', קרטפן, קניא.
ל"ד	.	אמר ג'.
—	:	אכטא, אמן א', חלק ה', קסט, לס, עקל ג', פשר ג', חרף ג', תר ח'.

מסכת ע"ז

דף עמוד	ערך
ל"ה.	חשק, פק, נקר א', צח א'.
— :	שפוד, קטף א', גז, סרף ע"ש, שלק, כבש ב' ע"ש, חלק ה', קרט ב', סלקנדרים, כמך, נסיובי, אטיפי, פרן א, פלטר ע"ש.
ל"ז .	איל ע"ש, ססבל.
— :	בק, סרק א', שקע.
ל"ח .	ארד א', דייסא, דג, הרסנא, חרך, סך ט', שר ט"ו.
— :	חר ג', נגט, פנקרס, מטליא, פסיליא, שעיתא, בזר א', שבליל, תר ו', גרגשתא, מל ט', כספן, הדם, משח א', אהן, חל ד', שתית, טלפח.
ל"ט.	סלתנית, עפיין, אקונס, כספתיאס, פלס ו', שפר ב', קדשנונא, קברנונא, חיפושית ב', חף, צלבחא ע"ש, במ ג', קמע א'.
— :	דכדבן, טרית, צר ח', חלתית ע"ש, קלסקה, גלגל ב', סל ב', אפתק א', קטליזה.
מ' .	פרא א', פלמוד, צחן ב', קר ט"ו, כה, חלבון, הלמן.
— :	צלבחא.
מ"א.	אשתיאמא.
— :	מגור.
מ"ב .	מציק, פרדלס.
— :	דרקון, כבד א'.
מ"ג .	מניק, צץ ג', סטר א', זט, בעץ.
— :	שלשול.
מ"ד.	מפלצת, דר ד', דר ג', הלם, חלם.
— :	פרקלום, אפרודיטי, ב"ב.
מ"ה.	תפס, בן א'.
מ"ו .	בית גליא, כר י', עין.
— :	רקע ג', כפר ז'.
מ"ז .	בבואה, שפל.
— :	הזמי, במס, כייר.
מ"ח.	בי נצרופי.
— :	חזה, נב ג'.
מ"ט:	זרד א', שף ב', מרקולים ע"ש.
נ' :	נגר א' ע"ש, גזום, זהם, בת ב', קשקש א', אברויי, זבל.
נ"א.	דק, אר.
— :	פרכל, סחף א', משכל, קלקלון.

דף עמוד	ערך
נ"ב .	רת.
— :	הדריינא, טרינא, שף ט"ז.
נ"ג .	פחם א', בסס ב" גרט.
נ"ד :	פמבי.
נ"ה .	גזף, סעד א', תפוח, פלטר.
נ"ו .	קף ד', של א' ע"ש.
— :	גרגתני, צק א', פחס, צר ב'.
נ"ז :	שכשך.
נ"ח .	טרק ג', גל ב', אגרדמין, קרה ד', מניק, חרם א'.
— :	מסך, מקטורין.
נ"ט :	דרדור, ברץ א', אדר ד'.
ס' .	ברז א', דן ב', כב א', זק ג', מצר ג', זר, נהר ב' ע"ש.
— :	אדר ד', טפח ב'.
ס"א.	מן ה' עיי"ע בחש ב' וע' קמט.
— :	קץ ז'.
ס"ב.*)	לגין.
ס"ד:	קרבן.
ס"ה.	אוון ע"ש.
— :	שפך ע"ש, צר ד' ע"ש.
ס"ו .	בת תיהא.
ס"ז .	שחלים.
— :	פגם ג' ע"ש, קדר ב', נבל ג', טמא.
ס"ט.	שתם, גב א' ע"ש, גף ב', דלפק, מזג.
— :	חלם, שך א' ע"ש.
ע' .	טש א' ע"ש, שוור.
— :	פולמוס, סב ה' ע"ש, אקלידא, מסיפת, מצר ב', בלש.
ע"א.	פס ד', פל, פרדשן, רם, סב ה' ע"ש.
— :	אביי, בן נח.
ע"ב.	שפך, צלחית, עקב, צק א', קטפרס א', טפח ב', אשבורן ע"ש.
— :	קטף ב' ע"ש, נפץ, שפך, גשתא, מניק, קנישקין ע"ש.
ע"ג.	נער ג'.
— :	חט ה'.
ע"ד.	פרק א', באדן.
— :	גב א', קלף ב', צוה, מחק, נעו, סחף א', ברץ.
ע"ה.	גרגי, דף, עדיש ב', טלפח, לולב, נצר א', בץ, ען, רווק, מז א', הלתא, חט ג', צרא.

*) פי' חמישי השוכר את הפועל ובערוך ברוב פעמים נרפס בטעות השוכר את הפועלים.

מסכת ע"ז — סנהדרין

דף	עמוד	ערך
ע"ה	:	צבת א׳ ע"ש, קרס א׳, אסכלה, זוו, קניא, שקע.
ע"ו	.	קדר ב׳, יורה, דד.
—	:	גדנף, נצוץ.

סנהדרין

דף	עמוד	ערך
ב׳	.	רבע ג׳, פרדלס, שקל א׳.
—	:	ערב א׳.
ג׳	.	קרן ג׳ ע"ש.
—	:	שקל א׳, דרש.
ד׳	:	טט א׳, טפף, פת.
ה׳	.	רש, אב א׳.
—	:	בץ ג׳, קרמיון, פגה, גב ח׳.
ו׳	.	שקל א׳, סג ד׳.
—	:	קב ב׳, בצע א׳, גלע.
ז׳	.	תגר ב׳, צנר ג׳, בדק, גד ו׳, דש א׳, נס ב׳, דקל א׳, שפל, גז י׳, עז, ספסר א׳, צד א׳, טפח א׳.
—	:	בר ב׳, קלר, שב ד׳, אמכוהא ע"ש, כתף בית עלייה.
י"א	.	דק א׳.
—	:	אביב.
י"ב	.	שמד, זג ג׳, נשר ב׳, נציב.
י"ד	.	לנך, שקד א׳, קבל ב׳, כחל א׳, שרק ד׳, חמס ע"ש, טרמס.
—	:	על ז׳, בית פגי, פגי, מזג.
ט"ז	.	רוח.
—	:	אחר א׳, אר א׳, כרת ב׳.
י"ז	:	למד א׳, דן א׳, רב א׳, סב, חרף ג׳, אמר ו׳, נהרדעא, נהרבלאי, תם ג׳, חך ב׳, בטל, לבלר.
י"ח	.	כפר ו׳, מלך.
—	:	אפסניא, לקש, תר י׳ ע"ש.
י"ט	.	סגן, שר ג׳, נחש ב׳.
כ׳	.	מלך, פלט ג׳, דרגש, גד א׳, קרבט, גלד א׳.
—	:	סרג ב׳, מלך, קד.
כ"א	.	מלך, מטרפס, בלר א׳, אגרוף, טגן.
—	:	הלם, נטל, מלך, אפסניא, אצטבל, כתב.
כ"ב	.	אשר ד׳, רעץ, מלך, שרבט א׳, סר ו׳.
—	:	תקן, פג א׳, ערל, לוליינית.
כ"ג	.	ערך.
כ"ד	.	חבל א׳, יצהר, בבל.

דף	עמוד	ערך
כ"ה	.	ארא א׳.
—	:	קש א׳, פספס ב׳, מר ד׳, פגם ב׳, בר ד׳ ע"ש, חמס, מכס א׳, רש ב׳.
כ"ו	.	ארגון ע"ש, אנסטון, עק.
—	:	מעל ג׳, דבר א׳, ען א׳, הזמת, כף ג׳ ע"ש, קבר ד׳.
כ"ז	.	יע"ל קנ"ם, משמד, חמס ע"ש, כה ע"ש חשל א׳.
—	:	ברטיא ע"ש.
כ"ח	:	אבל א׳ ע"ש.
כ"ט	:	כדי א׳, קב א׳, שבע, עכבר.
ל׳	.	זק, גב ג׳, כרם א׳, שד א׳, ארנק ארנן ע"ש.
ל"א	.	דייט, ערב ב׳.
—	:	סמפון א׳ ע"ש, זיו ע"ש, דרך.
ל"ב	:	אר א׳, ברור ע"ש, נציבין.
ל"ג	.	קטל א׳, שקל א׳, חמר א׳.
—	:	קד ב׳.
ל"ה	.	ראש.
ל"ז	.	מזג.
—	:	סרנך, אוחר, אסר ב׳.
ל"ח	.	גף ה׳.
—	:	אגמא, שרפרף, פרוונקא, משל ב׳.
ל"ט	.	רכוס, בחש א׳, ככא, הרמיז א׳ גחך.
—	:	זן.
מ׳	.	בדק א׳, חקר, עקץ א׳.
—	:	גדף.
מ"א	.	חבר א׳, עקץ.
—	:	נזה ע"ש, ברך א׳.
מ"ב	.	ברך א׳, זהר ב׳ ע"ש, זקן, קש ד׳.
—	:	כשר א׳.
מ"ג	.	קרט ב׳, יקר א׳ ע"ש, קרב ב׳ ע"ש.
—	:	דלטור, נקד ג׳.
מ"ד	.	חלף ג׳, אסטלית, אצטלה, סרבל, צרף.
—	:	אמש, פסק, עכן, בעיא ע"ש.
מ"ה	.	בר ב׳ ע"ש.
—	:	רז א׳, תפס, גדם א׳, אביי, כל א׳.
מ"ו	.	טח, קל א׳.
—	:	ארגז.
מ"ח	.	כפה, מדרס, חלק ג׳, דמוס א׳.
—	:	שכב ע"ש, פלך.
מ"ט	.	לח א׳, אסטגנין, אצטגנין, אגרוף, בר ז׳, של ד׳, מנוני, צחן ע"ש.

סנהדרין

דף עמוד	ערך
מ"ט:	גרם, קמליא.
נ"א.	ער ג', צע א'.
נ"ב.	רישע, סן א', חמד א', צבת ד', אבר א', לגם, בר ב' ע"ש, עגל, הגן א'.
— :	עם ע"ש, קתון, נקם, גסטר א', בר ב' ע"ש, אחר ג', רשם.
נ"ג.	ידעוני, סת.
נ"ד.	תקל ג' ע"ש.
— :	קדש ה'.
נ"ה.	קבסתן, שמש א', מת ב', תקל ג'.
— :	שם א', קרח.
נ"ו.	שבע א'.
— :	גף ט', מרה, פלך ב' ע"ש.
נ"ז.	פחז ב'.
נ"ח:	סטר א', קץ ו'.
נ"ט:	גבנוני, דם ג', שבטא, סנדלכין, ירוד, נאלא א'.
ס':	גף ט', פער, מרקולים, פיים, פס י', כרת ב'.
ס"א:	טב ב' ע"ש, אהב, אנדרטא.
ס"ב:	עסק ב', סר ב'.
ס"ג:	בת בקלנבו, גד י"א, כבד ג' ע"ש, תבן, סך ד', נרגל, אשימא, תרתק, אדרמלך, ענמלך ע"ש, סלמנדרא.
ס"ד.	ביאה, גר י"א, דד ה', כה.
— :	ישרג, שוור.
ס"ה.	אוב, פתום, קץ י', קש א', חבר ג'.
— :	עקם א', ידעוני, זכר, גלגל ז', בז ב', עגל י', תלת, למד א', עקר ע"ש.
ס"ו.	מל ה'.
— :	הרדוס.
ס"ז.	כמן ב', סטדא ע"ש.
— :	שני ע"ש, לט ג', עגל י', כרך א', גד י"ב, טבלא א', פרת ב' ע"ש, פשר ב', גמל ג', רחש ב'.
ס"ח.	קנוף, מכחול, בהר, כדור, אמס, רץ, א' ע"ש.
— :	זקן, עטר א', גד י"ב.
ס"ט.	זד.
— :	סלל, יסכה.
ע'.	טרטימר, אטלקי, כב, תסס.
— :	בר בטני, ערם ג', סרק א', אר א', חרף ב', קעילה.

דף עמוד	ערך
ע"א.	חרב ג'.
ע"ב.	בא.
— :	דם ד', פקה, דח ב', נפש א'.
ע"ג.	נפש א', רדף, רצה.
ע"ד.	נתזה, רצה, מר ב' ע"ש.
— :	ערקא ב', קרקע, קווק, אבזר.
ע"ה.	טן ג'.
— :	דן א'.
ע"ו.	רשע ע"ש, דרך א', בת א', בת אחותו, את, משמע, שס, ברז א', צמצם.
ע"ז.	כף ח', גגית ב'.
— :	מכנה.
ע"ח.	ארס.
פ':	שן ג'.
פ"א.	הר א', אשת א'.
— :	כף י"א, חך א', קסיה, קסם ב', קן ד', גזר ב'.
פ"ב.	ער ד' (כפי ג' הכ"י), נבג ב', נשנז, בלר א' ע"ש, שן ג', אונקלי.
— :	שקף, שולנאי, זמר, מזר, סל א'.
פ"ג.	טבלא, טמא, טבל, חסר.
פ"ד:	סל, בע ד' ע"ש, בתא.
פ"ה.	מלאכה.
— :	עמר ג', זג ו'.
פ"ו.	סתם, ספר ב'.
— :	פלא א'.
פ"ז.	פלא א'.
— :	בהר, קה ב'.
פ"ח:	חיל, תם ג', שף ה'.
פ"ט.	פלש א', כביש ז', ותר, תר ג', סיגנון ע"ש סגניות.
— :	פרגד א', בד ה'.
צ'.	אפיקורוס, פקר ב', חלק ב', הג א', אגא, עגה.
— :	עם ע"ש, דרס ב', דבב ב'.
צ"א.	חלזון ג', גביע, דמסן, גט, שם א', גף ג'.
— :	נשם, סקד, יצר.
צ"ב.	אבל ג', ימין, דע, קשת, קבל ב', סדר, צדק א'.
— :	צק א', צף ב', מרק ב', סר ג'.
צ"ג.	סחן, בזר א', קל ג', קס א'.
— :	רבד א', כסיל, פגר, סרס א'.
צ"ד.	שף ט', בז ד', חד ב', הזק, סנחריב, עלם א', ששתרי.

סנהדרין — מכות

דף	עמוד	ערך
צ"ד	:	שלוח, עף ב', גל ז', דשן, פרדשן, גב י"ב.
צ"ה	.	בסתרקי, מנד, גלמהרג, שכר, קמט, חף, שד א', פלך א', מק ג', קפץ.
—	:	קלף א', נטש.
צ"ו	.	גרע, בר נפחא א', ורידין, עקובה, בן יכבד.
—	:	שוור, פרט ו', צני, בר נפלי.
צ"ז	.	סח ע"ש, סדר.
—	:	בר א'.
צ"ח	.	מד א', יהיר, גז ז', ברקא א', כאר, סקב, אמר ג'.
—	:	חלק האחרון, חוור ע"ש, קסר.
צ"ט	:	זמר א', דרפתקי, ככיא, יברוח, סגל א', עפר א', סבים, פמליא, פלט ג'.
ק'	.	צצלא, תרף, פה א'.
—	:	נשט, גלדן, דו ב', זלדקן, קרטמן, עבדקן, מעברתא, תלמוד, אסתנס.
ק"א	.	וסת, שר ע"ש, צמח א', רק א', הג א' ע"ש, חם ג'.
—	:	(כפי גי' כ"י וע"י) אפיא, נבט, מך ב', אצטגנין, אנגריא.
ק"ב	.	פתק א', גת ב', ערך ז', טייל א'.
—	:	שר ח', שפל, אח ב' ע"ש, חמד ב', קן ד', מנשה.
ק"ג	.	שער א', קלבאי, קלת ג', קרח ב' ע"ש.
—	:	סממית, לגם.
ק"ד	.	כבס ב', אבל ג', סחף א'.
—	:	עיי"ע קלסטרא, קבל ג', רשם, גלעד.
ק"ה	.	אב א', בלעם, צהב, כרכשתא א'.
—	:	רטב ב', כרבל א', שרייק.
ק"ו	.	לכין אספר, אספר, קעילה א', צרצור א', גמל ב', סגן.
—	:	גוזמא, מגדל א', אויר, זת, כבש ב' מתיבתא.
ק"ז	.	אבר ב', זמם, פג ד' ע"ש, סחר.
—	:	אבן שואבת, טרטות.
ק"ח	.	דן א', גלגל ד', תלשמי.
—	:	אליתא א', אשיות, עקוב, איש, אדר א', זמבליגא, תחת, קשר א', זקיתא, אורשנא, חל ג', בזק.
ק"ט	.	אויר, ברסיף ע"ש, אפרסמון, אית.
—	:	קרח, צמת, עיי"ע עמץ.
ק"י	.	מלפפון, חלק ב', אקלידא, קלד בז, טמיש, לנך, בד ה'.
—	:	פתיא.
קי"א	.	אבד.
—	:	בליעל, חמר א'.
קי"ב	.	פאה א', ב'.
קי"ג	.	שאל, אקלידא, קלד.

מכות

דף	עמוד	ערך
ב'	.	חל א'.
ג'	.	שמין.
ד'	.	קרטב, אוקי.
ה'	.	זמם א', אסטיסים, גמל ב'.
—	:	ערות.
ז'	.	חבל א', פלך ב', מכחול, מעגל, מת.
—	:	שלב א', קנת, אם ג' ע"ש, מסרת.
ח'	.	פיים, גדם ב', כבס א'.
ט'	:	מחצל, כוון א'.
י'	.	עקב ב', טר, סליק, אוכלוסא, פשל ע"ש. זרח, אהב.
—	:	מישל, רב א'.
י"א	.	רב א', שכם, מפגאי א', קף ד', כה א'.
—	:	שף ט"ו, טר ב'.
י"ב	:	פלך ב'.
י"ג	:	בא, שב ג'.
ט"ז	.	קם ב'.
—	:	פשע ע"ש, בניתא, כרב ב', פטתא, תאלם, קרן ב', אמן א', רסק א', דמאי.
י"ח	:	בל א'.
י"ט	.	קדש א'.
כ'	.	מלקט א'.
—	:	נש ע"ש, תמר א'.
כ"א	.	סרט ב' ע"ש, שרט, כתבת א', קעקע א', אפר א', שפוד, בלר א', רבד א', כסיל, פגר.
—	:	חרש ב', חף ב', קם ב'.
כ"ב	.	קץ ו', אסר ב', מלקות, מרד.
—	:	קל ד'.
כ"ג	.	אבקתא, זרז א', רז א', בקי.
—	:	שלש, כבש ד'.
כ"ד	.	דוד, אמן א', המיה.
—	:	עד ג'.

שבועות

הוריות

עדיות

מסכת אבות

פרק	משנה	ערך
פ"א,	מ"ג-מי"ג :	פרס ד', זג ג', סעד א', ערך, רש, רשות, נגד, תג.
—	מט"ז :	אמד.
פ"ב,	מ"ג :	רשות.
—	מ"ה-מ"ז :	עם ע"ש, קפד ב', שדר א', טף ד', עטף ב', דו ב'.
—	מ"י :	עקם ב'.
—	מי"ד :	שקד א'.
פ"ג,	מ"א :	בר ו'.
—	מ"ח :	תקף א'.
—	מ"י :	אסטמה, סח א' ע"ש, עם ע"ש.
פ"ג,	מי"ב-מי"ג:	קל א', נח א', שחר ג', סג א'.
—	מט"ו-מט"ז	צף א', סעד א', רשות ב', קף א', פנקס.
—	מי"ז-מי"ח:	שב א', קן ג', תקף ב', גמטריא, פרפריות.
פ"ד,	מ"ה :	את ב'.
—	מי"א-מי"ב	פרקלט, קטיגר, תרס, סנדל, ככר א'
—	מט"ז :	פרוזדור, פרוסדור, טרקלין.
—	מי"ח :	אל, שדר א.
—	מ"כ-מכ"א	קנקן א', או.
פ"ה,	מ"ה-מ"ז :	צף ה', לן א', כתב, צבת ד', גלס א'.
—	מט"ו :	ספג.
—	מכ"ב :	פך ב'.

בריתא דאבות – אבות דר' נתן – מסכת דרך ארץ רבה

בריתא דאבות

פרק	ערך
	שני, מלך.

אבות דר' נתן

פרק	ערך
פ"ה .	צדוק, ביתוסין.
פי"ד .	דמוס ג'.
פכ"א .	סח א' ע"ש.
פכ"ד .	כלנס א'.
פכ"ז .	כבד א'.
פכ"ח .	ענג א' ע"ש.
פל"ד .	נקד ג'.

מסכת דרך ארץ רבה

פרק	ערך
פ"י .	אפיקריסין.

זבחים

דף	עמוד	ערך
ג'	.	שטף א'.
ו'	.	נהר ב', קף י"א.
—	:	לב א', משך.
ז'	:	קף י"א, פרקלט.
י'	:	חל י', מר ב'.
י"ד	:	אצטוה, שף ח'.
ט"ו	:	טבל ב', חסר.
ט"ז	.	ישב.
י"ח	.	רשל.
—	:	שזר א', כד ג', פצל, זע ב'.
י"ט	.	צלצל ג', כפה.
כ"א	:	מכנה, חמר י' ע"ש.
כ"ב	.	יבחוש, קדח ד'.
כ"ב	:	ערל, דרום.
כ"ה	.	כפר ט'.
—	:	ורידין, זנק, זחל א', צרם.
כ"ז	:	זב ב'.
כ"ט	:	פגל.
ל'	:	זת.
ל"ה	.	אסטווה, אצטוה, רטב א', קף ג', אלל ע"ש, שלל א'.
ל"ו	:	מרגל ב'.
ל"ז	.	ברך א'.
—	:	טפף.
ל"ח	.	נגד ב', מצליף, טהר ב'.
מ"ג	:	מר ב'.

זבחים — מנחות

מנחות

מנחות

דף עמוד	ערך
ל"ו .	שח א', עבר ב'.
ל"ז .	יד ב', קבורת, רפס ג'.
— :	צהב א' ע"ש, בצר ג', צארי, חט ג', עיי"ע כל.
ל"ח:	אריוך, חלי ר'.
ל"ט.	תכף, גרדם ב', חלי ד'.
— :	פתל, שר ה'.
מ' .	תמה א'.
מ"א.	סך ט', סרן, סרבל, קפסא, זקן.
— :	קלא אילן, קצר.
מ"ב.	צץ ג', בק א', גדל ב'.
— :	קץ ד', נם ג', גרד, סס, טל ב', אודרא.
מ"ג .	אפרד, תם ג', פרזומא א'.
— :	תפל ג', מאה א' ע"ש, אספרמק.
מ"ד.	חלזון, גפא א', תפל ג'.
מ"ה.	פר ג'.
— :	חמש, בא, שב ג'.
נ' :	צר ג', טגן, תפיני, גשף.
נ"א .	תבטש, יגל.
נ"ב :	בד.
נ"ג .	אב א', אדיר, ידיד.
— :	טב א'.
נ"ד .	קש ג'.
— .	אמד.
נ"ה .	מקצוע ב'.
— :	כל א'.
נ"ז .	אכל א', ככא, אקלידא, קלד.
— :	איש א'.
נ"ח :	לא א'.
ס' .	טען א'.
ס"א.	על א', נע ב'.
ס"ג .	מחבת, חב ב', רחיש ב', כלבוס ב', תפוח, בלויט, כפה א', רעף.
ס"ג :*)	עמר ג'.
ס"ד:	גג, עין א', נעץ ע"ש, זב א', פתח א'.
ס"ה.	רש ב', צדוק, ביתוסין, פט.
ס"ו .	אבוב, קל ג', גרס, כרמל, עלס ע"ש, נשא ב' ע"ש, מרה ע"ש.
ס"ז .	גלגל ג', בעל.
ס"ח.	בר ד', נף א'.
— :	צהב א'.
ס"ט.	פיל, קפיפה.

דף עמוד	ערך
ס"ט:	עדי ע"ש, רסן, רזניקא.
ע' .	דבר א', זרע.
— :	גלב, דשר.
ע"א.	דר, סדן ה', צבת ג', גמז א', גז י"א.
— :	קרסם א', נמר ב'.
ע"ב.	אלנטית.
ע"ג :	אבזר.
ע"ד:	כי א'.
ע"ה:	חבץ ב', ערס ג', תרת.
ע"ו .	שף ב', בעט.
— :	חס, סא ב'.
ע"ז .	אן א', זיין.
ע"ח.	ועודות, אנתא.
ע"ט.	לב א'.
פ' .	למד א', אן א', מח.
פ"א.	ען א'.
פ"ב:	תרבץ.
פ"ג :	מכמס, זנוח, אלפא א', יוחני א', תבן א', מת א'.
פ"ה.	זבל, אבק א', כרזים.
— :	תקוע, רגב, אנפקינון, גרגר ב', צף ה', פלמטום, עזק א', פשל.
פ"ו .	סטכת, סטכטון, גרגר ב', עטן.
— :	חס, נר א', קרחיים, חטלים, זבל, אלייסטון, הלייסטון, עשן א', דל א', רגל, קמח, גר ב', קש א'.
פ"ז .	כד.
— :	נקד ג', טרטן.
פ"ט.	תבטש, חס.
צ' .	גדש א', ברץ א', עכר א', ספק.
— :	קץ ג'.
צ"א.	פלג, א' ע"ש.
צ"ג .	תכף.
— :	צואר, חבר א'.
צ"ד.	טפס ד', תב ז', תלה, עיי"ע ספן א' בדפ"ר.
צ"ה.	דקרן.
— :	עזרה, בית פאגי, פגי, לחם א'.
צ"ו .	חבת, זרדיהז, סנף, פצל.
— :	פרקד א', פשט, דלפק, שש א'.
צ"ז .	אכסלגס, מסמס ב', קער, קסיה, טהר, בנני.

*) פרק ששי ר' ישמעאל ובסדר בעל הערוך פ' י' כמו בסדר המשנה.

דף עמוד ערך

צ"ז : חק.
צ"ח. שתי א', אם א', תרף, פה א'.
— : דחק.
צ"ט. שבר א'.
— : תקף א', משנה, אף.
ק' . ים, ברק ב'.
— : קף י"ד ע"ש.
ק"ב : חב א' ע"ש.
ק"ג : קרטב, פלטר.
ק"ד : טגן.
ק"ז . נסך ב', כל ב' ע"ש.
ק"ט. חניו, אונקלי, צלצל, שחץ.
ק"י . חרם א', קטר ב'.

בכורות

ג' . טף ה', חד א'.
ה' . קונטרקום, קבייסטס.
— : לב, רפידים, שט.
ז' . קלוט.
— : ירק, גז ח', חלי, פרש ד'.
ח' . דלפן, אווז, לוז ב', תת א', פרדלס, קף י"ד, קיפף, בנות שבע ע"ש, אפא, אפעה, שבע א'.
— : סב, תפח, דרבון, דץ א', כדי א', כדן, פארי א', זגתא, רציצא.
ט' . תגר ג', תיובתא.
— : שלק.
י"א . רגיא, שלק.
— : מרח.
י"ב . דם.
י"ג : מע א'.
י"ד : טב א'.
ט"ו : על א'.
י"ז . צמצם, שם ג'.
י"ח . כפנת ע"ש, כפר ב'.
— : שם ג'.
י"ט . דפן א'.
— : עז א', טנף, שפיר.
כ' : אח ב'.
כ"א : חר ב'.
כ"ב . פקא, קפיפיום, נער ג', ער א'.
כ"ג . נקד, נבל ג'.
— : טמא, קב א'.

דף עמוד ערך

כ"ד. ערב ב'.
— : קפץ א'.
כ"ה. סבר, פסק.
— : מדבלל ע"ש.
כ"ו . בחר ע"ש.
כ"ז . מסא א'.
כ"ח: אם, חמר א', ממחה, אילה א'.
כ"ט. קל ג'.
— : צור, זק ב'.
ל' . מרכנתא, דייר.
— : כנף א', סלסל, קמע א'.
ל"א. קרח, תכתק ע"ש, אטלס, מן ח'.
— . קדם א', סרס, עקס, עקץ א', דב ג'.
ל"ב. שב ג'.
ל"ג . טמא, רגל ב'.
— : אחז א', קז ע"ש, תרף ב'.
ל"ד: קץ ד', דר א'.
ל"ה. דל ג', קזדור, פגיון, חט ד', פע א. ע"ש, לגם.
ל"ו . נהר ב' ע"ש, מה, תרס.
— : ארפס.
ל"ז . נמק ע"ש, קץ י"א, פגם, סחס, פרך א'.
— : קדח א', מל, הנדא.
ל"ח. פשט, מדרס, רס ג', חרץ ב', תר ט', דק, ברק א', תבלול, חלזון א', ענב ג' סרה א'.
— : חוור.
ל"ט. תר, חט ד', גם א', תאם.
— : צרם, מעוך, נתק א' ע"ש, זבן א', פצל' חלי ב'.
מ' . אכוזו, הרגז, שחל, כסל א', גלגל ה' רב א', לשון א', אכם, צר ו', שפוד.
— : ערקב, קפץ.
מ"א. חזז, זהם, שחין.
מ"ב: טם ב'.
מ"ג . בלן ב', לפת, מקב ע"ש, שקט, שקיפס, פס י', חטר, קרח, קלוט.
— : קדקד, זבלגן, גבן ב', חרם, סלד, בלם א', טף א', סך ו' ע"ש, זגדום, צרן, טרטות, דלף, טרד, רס ג', זוור, לפן, תמן.
מ"ד. דק, ברבל, צמם, צמע, צמח ג', טלף, גם א', גר ג'.
— : כף ו', קצר ג', בן הנפל, נאלא א' ע"ש.

דף עמוד ערך

משעכן ע"ש, שעבז, בעל, קק ג', גרב, ערקא א', בי מדרי, עמד א', סלן, אשך, חשך, קש א', פקס ג', עקל, פקא, יתר, תר ד', קשן, קלבן, שפנר, כסת.
מ"ה. טרף ה', צר ה'.
— : נחר א', לווקן, כפח, גבח א', בעל, דל ג', שמט ב', אצבע, טפיח, פתיא א', קעילה.
מ"ו . סנדל, שפיר.
— : תיובתא, פדחת.
מ"ז . ער ג', זהם.
— : שפיר, גגן ב'.
מ"ט. אדרכתא.
— : צר ט', אסתרא.
נ' . הדריינא, טרינא, שף ט"ז, פרט א', קנטר.
— : תקע, סלע.
נ"א. דרכון, סג, סל, קדח א'.
נ"ב : חפר א', שלף.
נ"ג . עשר אחר ע' עסק.
— : מן ד'.
נ"ה . אבטליות ע"ש, נמר ג' ע"ש, ירדן ע"ש, לשם.
— : כף ב' ע"ש, מפוץ, זחל א', זכר, קלבון.
נ"ו : זכר, קלבון, תפס.
נ"ז : בר יוכני, נשא ע"ש, עלם ע"ש.
נ"ח . פרס א' ע"ש, קרח.
— : זכר, סקר א' ע"ש.
נ"ט . מן ב'.
ס' . קונטרס ע"ש.

חולין

ב' . ערך.
— : חל י"ה, חרב ב'.
ג' . צר א'.
— : עלף.
ד' . דקר ב', מסמס.
ה' . ערב ג', נער, ערל, תיובתא.
— : שב ג', דע, בהל ע"ש.
ו' . בעל, יאו, בהל ע"ש, מרים, אלנטית, כרשן, רם, קל ד'.
— : ר', עם ע"ש, עיי"ע אשת.
ז' . גדר א', זה, בהל ע"ש, קף ב'.
— : צהב א', יימים, נקף ב', גף א', עלת, בצע ב'.

דף עמוד ערך

ח' . לבן ג', חד ב', פס ז', גפת, רמץ א', גפס, חבט א', ברז א', קל ד', קרבן.
— : גז י"א, בלתא, סחף א', תרץ.
ט' . שה א', דרס א', גרם ה', בקר א'.
י' . שלש, מלפפון, רחש א'.
י"א . פל ב'.
י"ג . כנמא.
י"ד . חל א'.
— : מקפה.
ט"ו : מגל א' ע"ש, תרם ג'.
ט"ז . מכנה, סדן ג' ע"ש, בדק, וו.
— : סמניא, שן א'.
י"ז . קתל.
— : אגר, מסכסכת, על א', ססא, מלען, טפר א'.
י"ח . חגר ב', פרת ב', טפל, גרם ה'.
— : נהר ב', חד ב', גס ב', חט ה', אביי, סכרא.
י"ט . הלך, שפוי, חלק.
— : פרע (סער) [צ"ל שער], ערף, צואר.
כ' : דרס א', חלד א', גרם ה'.
כ"א. אשתומס, מלק א', מפרקת, גסטר א'.
כ"ב . צהב א'.
— : זהב, עלעל.
כ"ג . פלג א' ע"ש.
כ"ד : רת ג', בר ה', שלח א'.
כ"ה . שטף א', גלם א', שף ב', שבע, כרכום ע"ש, טנס א', אגן א', חט ו'.
— : שקד, קלבון.
כ"ו . קרטב.
— : קף ד', בדל.
כ"ז . ורידין, שה ב', חט ב', שה א', דרס א', זב א'.
— : פדר, רק ג' ע"ש, קשקש.
כ"ח. יניבא, לכא, מפרקת, תיובתא, מסמס ע"ש, קע.
כ"ט. קרץ א', מרק א'.
ל' . פרע.
— : דרס א', קולמוס, ז' ב' גרם ה', שחט, אזמל, סכין א'.
ל"א. פקתא, מכנה, כרת ב' ע"ש.
— : חרדלית, כף י"א.

חולין

דף עמוד	ערך
ל״ב.	גרם ה׳, שח ז׳, בקר א׳, חביב, ושט א׳, גרגרת א׳, גרם ה׳, מתן ב׳, חלד א׳.
— :	גסטר א׳.
ל״ג:	אכל א׳.
ל״ד:	זד.
ל״ה.	פרס א׳.
ל״ו.	קלח, צרד.
— :	טבח, דך ב׳.
ל״ז.	סכן, פרכס, זנק, כש ד׳.
— :	דם ג׳, כס ח׳, בקע.
ל״ח.	כש ד׳, אביי, גע, שת ד׳, תרז.
— :	דם, פרוש, רפרף א׳.
ל״ט:	רש ב׳.
מ׳.	שלשול, גד א׳.
מ״א.	אגן, עגל ח׳, חק ב׳.
— :	בבואה, עכר א׳.
מ״ב.	שזר ב׳, דק א׳, כרס א׳, מסס, נץ ד׳, גז א׳, גס א׳, טרף ג׳.
— :	עיי״ע קדה א׳ נוסח׳ שלי׳ לפנינו, בקה, פטם, שף ט״ו, דל ב׳, חבס ע״ש ומ״ש.
מ״ג.	פע א׳, גמד א׳.
— :	קרט ב׳, בר ד׳, תרבץ, קווץ א׳, בלעס.
מ״ד.	(סער) [צ״ל שער], גם א׳, דל ג׳, קפל ג׳.
— :	שמש א׳, קדח ב׳ ע״ש.
מ״ה.	כנף א׳, תחת, חת.
— :	קדר, קן ב׳, אב א׳, אביי, מסמס, מז ב׳, סר ב׳, טר ה׳.
מ״ו.	אגף, פולמוס, רד א׳, דל ג׳, ער ג׳, טרפש, כתן, ורד, גלד א׳.
— :	אהן, אווש, בץ א׳, מץ, כווץ, טרש ב׳, אכם, חז, קף א׳, בע ד׳, אן ב׳.
מ״ז.	סל, אביי, בר ד׳, ענניתא.
— :	אפי, אופתא ע״ש, חז, שע א׳, כחל א׳, דיו א׳, כשות, אוטס, אווש, בץ א׳, מץ, כווץ, טרש ב׳, קניא, שרייק.
מ״ח.	צמח א׳, אן ב׳, רב ג׳, סבך א׳, קרם א׳ ע״ש, מזדנדזין, מגל ב׳, קף א׳.
— :	גלד א׳, כנדי א׳, טנר, קף י״ג.
מ״ט.	עב ב׳, קשייתא, רבל, כל ד׳, מראנה.
— :	תב ב׳, רש ב׳, חס, בסתק, כרכש ב׳, חל י״ב, טרפש, המצא.
נ׳.	יתר, מרכנתא, חסם, חסס, מהסס, גס א׳ ע״ש, שקר ג׳, קף א׳, ערג, חלי ב׳, חל י״ב.
נ׳ :	בק, סרק א׳, סן א׳, אסטומכא, טל ע״ש, פרע, קד א׳, צפא א׳, עב ב׳ ע״ש.
נ״א.	גלד א׳, טרה, חשל א׳, אפמא, שגרן, דו, צמר, פתק, מתן ג׳, פסק.
— :	טבח, שפל, עף ג׳, אזל, דק א׳, נפס ב׳, בזר א׳, נבר, תמהתא, קטס, נהל.
נ״ב.	בזגא, חמץ, הפצי, שרק ב׳, חבש ב׳ ע״ש, דבק, קן ב׳, גסטר א׳, אסיתא, בכן, חבס ע״ש.
— :	שלהי ב׳, נמיה, סחף.
נ״ג.	זהר, מצוי, קרקר א׳.
— :	(שרקף) [צ״ל שרכף] מסמס ע״ש, תלה.
נ״ד.	רב א׳, כף א׳, נהר, אטלקי, נב ד׳, אם, חרת, גלד א׳, טרפחת, שלפוחית, בקה, פיטמא, שף ט״ו.
— :	נב ב׳, פתר א׳, קרדיינא, דק א׳, קרקר, סמך.
נ״ה:	חוור, סמך, מגל ב׳, צמק, שחס א׳, פרס ב׳.
נ״ו.	קרקבן, דק א׳, חמד א׳, טרף ב׳, רץ, בץ א׳, מץ.
— :	זפק, נץ ג׳, כן.
נ״ז.	נקר א׳.
— :	קרם ג׳, שפפרת, טרסי א׳, הרמן א׳, הדק, קרויה.
נ״ח.	ספן ב׳, כח א׳, שחלא ב׳, אב ב׳.
— :	כד, בק ג׳, דדב, אמר ב׳, קרנס ב׳ ע״ש, גבתא, הבלילא, אחז א׳, עשן א׳, הרדף, תייקא, קרט ב׳.
נ״ט.	נריתא ע״ש, בטיתא, נקר א׳, תלה, און ע״ש, קרסל א׳, חף ב׳, סנפיר, קשקש אחרון, נב, גס א׳, נב, ד׳, שתי ע״ש.
— :	טלף, חדק ב׳, כרך א׳, הדר ב׳, כרביז, קרש, טגרוס, אברא.
ס׳.	צבת ב׳ ע״ש, גנד ב׳, כנש, זלה, סתר ע״ש, דל, סליל, בסתרקי, כרס א׳, פרס ב׳, גנב, צב א׳ ע״ש.
— :	שרג א׳, טהר, בזר א׳, שסע, גב, שדר ע״ש, קנג, גנג ע״ש, בלסטר, עוים ע״ש, אדנדקי ע״ש, מרוס, צדון ע״ש, עבר ב׳.
ס״ב.	זרזר, סנונית, סרט ב׳, תסיל, דייציפי ע״ש.
— :	כבשן ב׳, צץ, כרזי, כר, צראדא, בראדא, מרדה א׳ ע״ש, חבה א׳, סגה.

חולין

דף עמוד	ערך
	הרנוגה, תלשמי, גחילנא, בר נפחא, קרקבן, תרנגול, גרתא ע"ש, אנדרפתא פרז, כניא ע"ש.
ס"ג .	בת מזגא, שקט, מרזמא, דכיפת, לקני, בטן, קק, תחתא, בואת, קרפדאי', קאת, קק א', שרק, גלל ב', עמק ב', בר הדיא, שרנקא, דיו אחרון.
ס"ד .	כד, חד ב', חלבון, הלמן, טרף א', רקם.
ס"ה .	זחל ב', אסקרה ע"ש, רשון, נפל א', נדיין, יוחנא, ערצביא, רזבונית.
— :	גבח ב', אשכף, שחלנית, קרסל א', חף ב', צרצור.
ס"ו .	סלתנית, אפיין, עפיין.
— :	אקונס, כספתיאס.
ס"ז .	שף ה' ע"ש, צבת א', יבחוש, סנן.
— :	זיז ב', כלס, קקני, אס, מראנה, דרן, שלשול, חפושית א', נדל, גא א'.
ס"ח :	קלוט, עפר א'.
ס"ט .	בן פקועה, פקע ו'.
ע' .	אח ב' ע"ש, גם א'.
— :	כף א'.
ע"א .	חיה.
— :	לפתן.
ע"ב .	גלל א' ע"ש.
— :	סתר א'.
ע"ג .	פר א'.
ע"ד .	בן פקוע.
— :	גם א', קשקש ב'.
ע"ה .	קרטע.
— :	שה א', פרס ב', רם, דמאי, חזר א', שאל.
ע"ו .	צמת, ערקומא, פרע, אביי, בטרי, בלט, אשן א', זג ח', נפץ, סרבל.
— :	ער.
ע"ז .	חס, קרט ב', אביי, לקט, רס ב', מסמס, רר ע"ש, קד א', זרף ב', שליה.
— :	צק ב', דם.
ע"ח .	קבר ד'.
ע"ט .	צנף, גנב, דייספק.
פ' .	רשאי, עז א' ע"ש, באלה, תרבלא.
פ"א .	תר ה', אזדא.
— :	נחר א', גרם ה'.
פ"ב :	חט ה', תר ה'.
פ"ג :	כוי, בל א', גרד א'.
פ"ד .	לפס, שפת ב', אב א'.
— :	עשתרות, חרש א', פשר א', צב, צייץ, כתן, חוור, טב א', אמר ו'.
פ"ה .	גרם ה', נחר א', בא, שב ג'.
— :	יניבא (יניכא), אנבא, בביתא.
פ"ו .	ער ג', טפח ד'.
פ"ח .	דק א', חל ב', חרס א', גף ב', גס א'.
— :	ברך ד', כחל א' ע"ש, זרניך.
פ"ט .	ארפכס, לא א', בלם א', אלם א', שלל א'.
צ' .	עכל ב'.
— :	חלץ א', תפוח, גוזמא, כלנס, רב.
צ"א .	טפל ב', ש' א'.
— :	זרח, דיוקן, קבייסטס.
צ"ב .	קנוקנות, תם ג', אתכליא, תת.
— :	מקולין, חט ו', גם א', שפי א', פקל' מרט ב'.
צ"ג .	חוור, מתן ג', פרק א', נהר, אקליבוסתא, קליבוסת, רש ב', דק א', עקץ א', חט ג', כפל, קרם א', מקר א', גם א'.
— :	חשל א', שרייק, אמץ, מזרק א', שב ו', צמת, רש ב', דץ א', בר ד', קלד, פרע.
צ"ד .	אנפק, קשקש.
— :	כרז א'.
צ"ה .	סף א'.
— :	חל י"א, סל, פרוותא, אדק ג', מעבר חרז א', כרכש, קבר ג'.
צ"ו .	בר פיילי, גם א'.
צ"ז .	פע ב', מן ד'.
— :	מלח א' ע"ש, כבש ב', כחל ב' ע"ש.
צ"ח .	דקל א', בשל.
צ"ט .	תבל.
ק"א :	שמד, תם ג'.
ק"ב :	קלניתא.
ק"ג :	גרם א', חנך, מפת.
ק"ד :	אפיקורין.
ק"ה .	אקושא, הלך, סר ב', פתכא ע"ש, צנר ג', בדק, קנס, סנטר ב', פע ב', זהם.
— :	סלד, קרט ב', צרדה, נקד ב', סר ה', נבל, יבל, הפיא, רתח ע"ש, ברסם, שלף ב', שפך, שקל, דר ג', צב ע"ש.
ק"ו .	בת ברתא, ספר ג', פרק א'.
— :	עד ה', טען א'.

חולין – ערכין

ערכין

ערכין—תמורה—כריתות

דף עמוד ערך

ט"ו : לשון א', לא א'.
ט"ז . ברך א', סמך ע"ש (בבד) [צ"ל בגד], חש א'.
— : פט ג', קסם א', כה ג' חר ו', אכסניא.
י"ח . קל א'.
י"ט . מרפק, פרק א', כפר ח', שפכי.
— : קדש א', קב א', אסתוורא.
כ' . כבד ג'.
כ"א. סדר.
— : סר, על א' ע"ש.
כ"ב. קלף, ער ג', צר ב', תם ג'.
כ"ג . קנוניא, רשע.
— : סדר, מעצד, אכר.
כ"ד. קל א', גרע ע"ש.
כ"ה. פונדיון, גרע, נגאן ע"ש, שדר, גרע.
— : יעידה, עבד א', רמש.
כ"ז : על א'.
כ"ח. דסמורין.
— : חרם ד', על א', טב א'.
כ"ט. נר ג'.
ל' . חר א', כסף ג'.
— : אביי, בן עזאי, אבק א' ע"ש, רח ב'.
ל"א: שחן א', חלש.
ל"ב . חלם, מצולה, קצר ה', חקרה, גש, ירפת, שר ג', איגר.
— : קדש א'.
ל"ג : טר.

תמורה

ב' . ספג, חבר א'.
ג' . לא א'.
— : לא א'.
ד' . מל י"ב.
— : לא א', הרמן א'.
ו' . מרח.
— : אבק א'.
ח' . אר ג', ער ג', סאב ב'.
ט' . בצין, טב א'.
י"ב . דמע, קף ד' ע"ש, פתק.
— : רב א'.
י"ד . מנח.
— : עת.
ט"ו : אשכול, לסטים.

דף עמוד ערך

ט"ז . עכסה, ברך א', יפנה, קנז, עתניאל, יעבץ, ברסיסי [צ"ל בנסיסי] ע"ש, רש ג'.
י"ח . מרג ע"ש.
כ"א. אטלס, אטיטס.
כ"ב . סאב ב'.
כ"ג : תקל א', כפר.
כ"ד. רגל ב', טף ה'.
כ"ח. מקצה ב', עבד א'.
— : צף, בית גליא, כר י', עין.
כ"ט. אתנן.
ל' . מחיר, אתנן.
— : רקע ד'.
ל"א. פד א'.
ל"ב. על א' ע"ש.
ל"ג: אשם, חט, ספק ב'.
ל"ד. צפור ב'.

כריתות

ב' . אוב, פטם א', חלב, חט, אח ב', גדף.
— : מסר ב'.
ג' . אנדרטא, אהב.
— : כן א', ידעוני, קש א', עקם א', אוב, חבר ג'.
ד' : תמחוי, דם ג'.
ה' . בר ב', קפה א'.
— : כי א', הבר ב'.
ו' . קר ו', דו א', קקל, גלדן, כף, צרי, צפורן א', לבן ה', מר ג', קצע, שבל ב', כרכום, קשט א', קלפה, ברית ב', קפרס, עשן א', כפת א', נטף א', אפרסמון.
— : בזר, פג א', שחלת, קטר ב', חלבנה, אגד.
ז' : סנדל, שפיר, חט, גנן ב', דפן א'.
ח' . דגר, מעון, רבע א'.
י' : על א', בט א', דל ד', פרט ב', ער ג', בקר.
י"א : אמר ו'.
י"ב . לאיי.
י"ג . גויה א', פרס א', תקב.
— : טב א', דם ב', הלך, תלמוד, משנה, צפרדע.
י"ד : אסר ב'.
ט"ו . רשע, דל ג', תהב, מחק.
— : תמחוי, צרף ד'.
י"ז : אשם, אותיאוס.
י"ח : תר ע"ש.

כריתות – מעילה – קינים – תמיד – מידות

דף	עמוד	ערך
י"ט	.	עסק ב'.
כ'	:	מלאכה, נחר א', קז.
כ"א	:	גרד א'.
כ"ב	.	שרף א' ע"ש, אשם.
—	:	קבע א', פטרוזא, אשם.
כ"ג	.	מר ב'.
—	:	חט.
כ"ד	.	נקף א', הרג, בר ב'.
כ"ה	.	כשר א', אשם, דע, חט, ספק ב'.
כ"ז	:	פד א' ע"ש.
כ"ח	.	קן ג'.
—	:	מטרפס.

מעילה

ב'	.	מעל א'.
ז'	:	מר ב', לחם ב'.
ט'	.	טבל ב', חסר, תך א', זבח, מר ב', תפוח.
י'	:	קרב ב'.
י"א	.	קל א', שת.
—	:	קלט, מזבח.
י"ב	:	פרש ד', ער ג'.
י"ג	.	קלעילון.
י"ד	.	גזבר ע"ש, שף ב', נב ג'.
—	:	זג ו'.
ט"ז	.	מת ב' ע"ש, ער ג'.
—	:	דבק.
י"ז	.	דם ג', קטפרס, גס ה', קמי.
—	:	בן תמליון, אזדא, גז ב', גויה א', פרס א', כתבת, בקתי.
י"ח	.	מפוץ, טל ב', פגם, קטל, טל.
כ'	.	בלן א', ער ג', רהט א'.
—	:	אביי, נחמני, סבר ד'.
כ"א	.	גלסקם, דלוסקום, זע.
—	:	כן ג'.

מסכת קינים

כ"ד	:	פרד ג', חי, שק, חל ה', נבל א' ע"ש.

מסכת תמיד

כ"ה	:	אבטינס, רב ב', עזרה, שעיר בע' סמך, גבה, פס ב'.
כ"ו	:	דו א'.
כ"ז	.	פרבר, אמרכל, גנדר.
—	:	נחר ג', שעיר (בע' סמך), עמד א', הדרקון, ירק, חשך, קדם א', רחק, אסתנס.
כ"ח	.	צבע ב', פשפש ג', עזרה, מכנה, אכל ב', רצף, צבר ע"ש, מזבח.
—	:	רבך, גרף א', סנק, תפוח, גזר ב', עץ, בר ז', מרביות, חז ב', אליתה.
כ"ט	.	אמד, גזת, גוזמא, הבאי, רב ד'.
—	:	מייש.
ל'	.	שרטון, מזבח, עקץ א', גרה, ברק ב', לשכת, כס ד', טן, כוז, שחי, כוון, נגר א', גרף א', צלצל א', גביני כרוז, בר ז', הר א', מכבר, אנקל, רבע ד'.
—	:	כפת ב', עקד א', ערקב, כרע א', מרק א', פדר, קרב א', דח א', אצבע, שזר ב', חרטום, בזך.
ל"ב	.	חי, אפריקא ע"ש, הבר ב'.
—	:	טר ב', גלגל ה', חזן ע"ש, תרקב, ממוטלת, חת א', פסכתר, פסקטר, גרף א', עמד א'.
ל"ג	.	מזבח, נר א', רד א', אישי.
—	:	כתב, כן ד', שא, סנן, בן ארזא.

מסכת מידות

ל"ד	.	בית כפורת, חבט א', קפנוס, טדי, ששן, דלק, נצוץ, קטן ה' ע"ש, טרקלין, פשפש, גד י"א, כלש, רבד ב', פרח ג', שש א', בירה.
—	:	הר א'.
ל"ה	.	סרג, שלח, שקף, צהב א', הר א', קטר ג', חלק א', גזוזטר, כססטר, טרטות ע"ש, תרט א', עזרה, דכן.
—	:	גם ג', חט, סקר א' ע"ש.
ל"ו	.	רבובה ב', פגם, כף א', טבעת, ננס, רבע, אנקל, רבד, אמלתרא, טל י"ג, בעט, שרשה, עטר א'.
—	:	אסטרופומטא, אצרבמיטא.
ל"ז	.	רבד, יציע ע"ש, כלנס ב', בלולין, אוטם, דלפה, כל ב', טרקסין, תא א', חלף א'.
—	:	בר ז', גלגל ד', גזת.

נדה

מסכת נדה

דף עמוד ערך

ב' . די, פקד, יד א', וסת, עד א', פרוש.
— : גס ב'.
ג' . דבר א', כווץ.
— : שלי א', אגן א' ע"ש, שרק ב'.
ד' . מהה א', מדף.
— : פרז.
ה' . מהם א'.
ו' . דורא.
— : חבר א', גף ב', גלגל ג', חל א'.
ז' . טבל ב', כפש, אנחותא, נחותה, תלמוד, עץ, אן א', הלך, אגן א'.
ח' . אב א', ורד, כפר ד', לטם, קטף א'.
— : גז י"א, סרף ע"ש, ער ג', שלש, רשש א', צנם א'.
ט' : כדיי.
י' . שרף ג'.
י"א . קפיץ.
— : עכר א'.
י"ב . נקף א' ע"ש, עדן ב'.
— : סדן ה', עד א'.
י"ג . יד ב', ער ג', אמתו [אחר ע' אם], שן ג', בלש, עטר א', גוף, רוה, עטף, טבור.
— : טרף א' ע"ש, פלניא, (פלמניא) [צ"ל פלמניא], שנץ.
י"ד . כף י', טרטן, פרקד א', בית, אוותיאוס, ותם, אחר ב', כבד ב', פן ג', כתם, מאכולת, רצף.
ט"ו . אב א', שחט.
— : גז ט', מגור, ברדלס, פרדלס.
ט"ז . ארח.
— : רק א', בעל, שמש א', ליל, שר.
י"ז . גז ח', כל ב', נגסטר, שלש, ותק, ראתן, מלבז ע"ש, מל, פקל ב', שחק.
— : חדר, פרוזדור, פרוסדור, מקר ב', לול ב', זקר.
י"ט . ירק, חרת א', דהא, קרן א', בר ב', מצף, צף ב', מזג, פכח, פל ב', קרט ב', סייבא, סיינא, אליירין א', פתק ב', בהק, כה ג', קה ב'.
כ' . קלר א', קרן ב'.
— : אלעזר, סרק ב', תוון, פכה, ועיי"ע הרת א'.

דף עמוד ערך

כ"א. יבחוש, קבר א'.
— : שפפרת, פל ב'.
כ"ב. חתם.
— : שב ג', פן א', למד א'.
כ"ג . אכם, צר ו', קדיא, גחך.
— : אן, דו, גבן ב', גב י"א, ושט א'.
כ"ד . אפקותא, מסמס, טח א', שדה, שסע, גבן,
— : לילית, שפיר, גנן ב', רקם, סנדל, שליה, סב ה', אב א'.
כ"ה . פשתיבנא, זג ח', רשון, טף ג'.
— : צח, זהר א', רצם, סטר א'.
כ"ו . שחף א', שלחף, שרק ב', שליה, חמש.
— : טפח א'.
כ"ז . פרד.
— : גלגל, גנגיליון, חר ב' ע"ש, שלד.
כ"ח . פדרא, סרס א'.
ל' . טבל א'.
— : סם א', פנקס, סטר א'.
ל"א. שקע, פץ א', זר ב', חמר א'.
— : זכר ב', נקבה, בן פניו, תחת, דרס ג', לבן א', כל א', מעט.
ל"ב: איש, לבן א'.
ל"ג: תווך, צרב ב'.
ל"ה: זב א', דהא ע"ש.
ל"ו . אביי, סכרא ע"ש.
— : שף ג', אנדרוגינס, תלמוד, צנע, גר י', אסיתא ע"ש בכן.
ל"ז . צבת ב'.
— : ספר ג' ע"ש, תנב.
ל"ח. שפר.
— : הר ב', חב ב', חרד.
ל"ט: קן ג', כבש ד'.
מ' . דפן א', אם ה'.
מ"א. מקצה ב'.
— : דוה.
מ"ב. תף, כרכש א'.
— : צייץ.
מ"ג . קמט, סט א'.
— : חתם.
מ"ד: פחת, אצבע.
מ"ה: בדק א', קלע ב', תך ב'.
מ"ז . פג ד', בחל, צמל, קמט, פטם ב', עקץ א' ע"ש, קש ח', כסף א', פצל, עטר א'.

נדה – מסכת כלים

דף	עמוד	ערך
מ"ז	:	מעך, גב ג', חצר ב', צר י', אילונית, עת ע"ש.
מ"ח	.	סמן.
—	:	כרף, שדר ג' ע"ש, פקרס, גסס, אתן.
מ"ט	.	מדרס, דרס ג', גסטר א'.
—	:	רמץ א'.
נ'	.	כמהין, מלבן.
—	:	תרנגול, גרתא.
נ"א	.	סאה, קרנית.
—	:	קשט א', כשת, חמס, ראש, תייה, חלתית, חלת, חריע, כמך, שבת, בער, דנדנה, קשקש, טלף.
נ"ב	.	זקן, גם ב', שפוד.
—	:	גב ג', כרס א', קשר א', כלכל א', קרץ ב', זג ד', זך א'.
נ"ג	.	בין השמשות.
—	:	שטף ב'.
נ"ד	.	ספר ג', נע א', שכב ב'.
נ"ה	.	אבן מסמא, גרם א', שטח א', צלקת ע"ש.
—	:	זהר, תשע, לח א'.
נ"ו	.	דם ג', זכוזגי א', שלד.
—	:	סטר ב', מרט א', רקם א', טע, פרע.
נ"ז	:	תרף ב', פליוס, חבק, שר ד', שר ג'.
נ"ח	.	רומא.
—	:	גלע, עד א', פשפש ב'.
נ"ט	:	צרך, זנק, אסטווה, אצטוה.
ס'	.	תל א'.
—	:	מטליות, זקן.
ס"א	.	גל ה', צפא, שלף ב', סדן, עבד ב', לשון א', פלט ב'.
—	:	חפש ג', אביי, נז, שע א', ארוס ע"ש, גרס, נתר, ברית, זתא, קמליא, אשלג ע"ש, דהא, לעס א', חלק ג', כסכס, נע ב', אנטיפטר, שלוף דוץ, שלגא, ספן ד', כבר ע"ש.
ס"ב	:	תכס, אב א'.
ס"ג	.	משנה, עבר ד', פהק ע"ש, עטש, פי כריסה, שפל, שפע א' ע"ש, צמר.
—	:	גס ג'.
ס"ד	:	דרקט ע"ש, חי ב', נחר ב'.
ס"ה	.	און ע"ש, דף, לולב, עדש ב', טלפח.
—	:	נצר א', בין, הרף ב', גח, כרב ב', בעל.
ס"ו	.	בגר, אצבע, פץ א', דם א', ער ג', חמד ב'.
ס"ו	:	חף ה', אהל א', עפר א', קטף ג', סל ב'.
ס"ז	:	אדוותא, כף ב', מפוץ, רכב, רבד, אביי, לפלוף, עדר א', אביי, אבולאי.
ס"ח	.	דד, טשטק.
—	:	תלמוד, הלך.
ס"ט	.	גלחי, אית.
—	:	מק א', אבן מסמא.
ע'	:	חכם.
ע"א	.	צמת, תכס.
—	:	שת ד' ע"ש, ער ב', קץ ו', קף ב', שכב ב', גרגר, תרבות.

סדר טהרות (עיי"ע אב א'). מסכת כלים

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"א עד סוף הפ' :	אב א', דרס ג', טמא, ספר ג', אויר, חסך, אבן מסמא, רכב, חסר, טבל ב', שכב ב', סגר א', ארך ב', ערב א', עשר (אחר ע' עסק), מעל, הר א', חיל, כפר ו', עזרה.
פ"ב	מ"א-מ"ב :	פשט, גב ט', דק א', קרקר ג', סמך, לד, לחם, חצב ב', פך א', חבית.
—	מ"ג :	מחנה, אבוב, קל ג', סלן ע"ש, ככבב, טפי, שט א', דפן א', אחר ג'.
—	מ"ד-מ"ו :	פנס, גף ב', נייר ב', חד ב', רנק א', גצר, טטרס, פרט ד'.
—	מ"ז-מ"ח :	בית תבל ע"ש, קלמר, לזבז, לפד, בית שקע, צרצור א'.
פ"ג	מ"ב :	טפי.
—	מ"ד-מ"ח :	רע ד', גלל ג', טפל א', בר ה', חדק א', יבל, פדס, חמר ד', קמקום, צרב א'.
פ"ד	מ"א-מ"ד :	חד ב', גסטר א', גצר, קתדרה, קרף, קסס, צדון, סף ג', צרף ג'.
פ"ה	מ"ב-מ"ז :	טרף א', כפח א', עטר א', טרת, בית פך, תנור, כפר א', סף ב', שלק, דות, גר ג', טפל א', סע א'.
—	מ"ט-מ"י :	למד ב', טרתא, הלי א', חכן א', עכן, יורה, ככא א', בן דן ב', מרה.

מסכת כלים

פרק	משנה	ערך
פ"ו .	מ"א-מ"ב :	פטפוט, כפה א', כר ב'.
פ"ז .	מ"א-מ"ג :	קלת, דכן, חצר.
פ"ח .	מ"ג :	סרד א', גף, נחשת א', טפח ב'.
— .	מ"ו-מ"ז :	בית שאור, קרץ ג', עין.
— .	מ"ט-מי"א:	כר ג', כבשן א', אסטגיות, פנדיון, גרף א'.
פ"ט .	מ"ב :	מניק.
— .	מ"ד-מ"ח :	ספג, לפת, חרש, גפת, כש ג', צנר א', מלמד, דרבן, לבן ד', מרדע, מצה ג'.
פ"י .	מ"א-מ"ו :	גלל ג', נתר, גפס, חרס א', חל י"ב, בית אצבע, פקע ה', קבת ע"ש, סן ע"ש, שנם ע"ש.
— .	מ"ח :	כנס.
פי"א .	מ"ב-מ"ג :	פתא, צר ה', עשת, חר ב', סב ג', טס א', כן א', אגן א', הגן ב', שחל, גרד א', קץ ו', גרט.
— .	מ"ד-מ"ה :	חלם א', פן, פרן ב', קלסטרא, עקרב א'.
— .	מ"ו :	פקא, אימא, סמפון, כנף א'.
— .	מ"ז :	קרן א', צף ט', קב א', קן ב', פרח א', בסס א'.
— .	מ"ח :	קסר, לחי, כדון ב' ע"ש, נקן, מגפיים, קטל, חלי ה', צנר א'.
פי"ב .	מ"א :	טבעת, קר י"ג, קלר, סטן, חלזון ב', קן ב', סרק ב', אונקיות, אנקל, נקלט, אקן ע"ש, יתיכים, פרכין, עקרב ב'.
— .	מ"ד-מ"ו :	גרע, אבן שעות ע"ש, מסמר, ארן א', טן, תל א', גלם א'.
— :	מ"ח :	אלר, מטוטלת, עכר ב', כדם ב', כן ב', פירשע, גרפית.
פי"ג .	מ"א :	סיף, פגיון, מגל א', שחר א', ב', זג ד', ספר א'.
— .	מ"ב :	קלגרפון, כף א', מכחל, מכתב, מחק, זמלסטר, יתיכים, כורדק, מזלג, שן א'.
— .	מ"ג-מ"ד :	חרחר א', קף י"ג, עשף, בקע, מגרף, גרף א', אזמל, פסל א', קרח א', חסם, רקן, רנק ב'.
— .	מ"ה :	חרר, עקץ א', מתה, סק ב', הלד, צנר א'.
— .	מ"ו :	חף א', אלמוג, טס א'.

פרק	משנה	ערך
פי"ג .	מ"ז-מ"ח :	כדום ע"ש, אשקלון, אנקל, מעדר, מסרק, מלקט א', מתה.
פי"ד.	מ"א :	לבס ע"ש, חטפא, לטש.
— .	מ"ב :	חזינא, מניק, חבל א', חבר א'.
— .	מ"ג :	קנטר א', דרק א', יתד, שלשל, חמר א'.
— .	מ"ד :	קטרב, כנף א', סמך, מחגר, תמחוי, ענבל.
— .	מ"ה-מ"ו :	שפפרת ע"ש, אבר א', סב ג', טס א' ע"ש, סנדל, שעם ע"ש, שף ב', שחז, מראה א'.
— .	מ"ח :	מפתח, ארכובה, גם ג', חף א', סנן ע"ש, ארפכס.
פט"ו.	מ"א :	פשט, בר ז', דרדור, קסט, ערב ו'.
— .	מ"ב :	ארב א', ארך ג' ע"ש, סרק ו', כרכום, דף, סרד א', גף ב', קרץ ג' ע"ש, מערוך ע"ש.
— .	מ"ג-מ"ד :	ים ב', גדל, תל א', ככר א' ע"ש, מקל, בלש.
— .	מ"ה-מ"ו :	רחת, כנס ע"ש, נבל א', ספר ב', מרכוף ע"ש, בטן ב', נקטמון, ארום ע"ש, אילת אחרון ע"ש.
פט"ז.	מ"א-מ"ב :	קד ג', ערס א' ע"ש, שף ב', סרג ב', חסם, קנב, בית לגין.
— .	מ"ג-מ"ד :	קנון, קלת א', סג ג', דר ו', צפר א', ערק א', קהת, ציץ ג'.
— .	מ"ה-מ"ו :	פטיליא, חסן, סגניות, חתל, קסיה, קשוות.
— .	מ"ז :	מלקט, חסם, מדף, מנפא, קפס א', קמטר, ספט, מכבש, קמר ב', אנלגין, בית נגר, תק א' ע"ש, אמם, מרכוף, רבע, אילת אחרון, גנגן, סמך, טפס ד'.
— .	מ"ח :	ספר א', תרנתק, סקורטיא, בית חץ, פגש א', סמפון, חף ב', אלה א'.
פי"ז.	מ"א-מ"ה :	בעל, גב ו', פקע ה', פפייר, גף, גם א', באדן, חצר א'.
— .	מ"ח-מ"ט :	אגר ב', מרדע, בנני ע"ש, שתי א'.

מסכת כלים

פרק	משנה	ערך
פי"ז .	מי"א-מי"ב :	ככר, פונדיון, תרווד, גרס, קלקי, כתבת, גלען ע"ש, פקא, אגרוף ע"ש, בן בטיח, אטלקי, סלע.
— .	מי"ד-מט"ז :	עז ב', בץ ב', שכב ב', אלון, קן ב', מחק, אסל, מקל.
— .	מי"ז :	תחת, משחז, פנקס, פקועות, חלף ב', ככי א'.
פי"ח .	מ"א-מ"ד :	לזבז, מכנה ע"ש, קמר ב', רא, נקלט, חמר א', חף ב', מלבן.
— .	מ"ה-מ"ט :	מדרס, קצר ד', כרע א', לכסן, שן א', תפל ג', קץ י"ב, חבל ג', אבר ב'.
פי"ט .	מ"א :	סרג ב' ע"ש.
— .	מ"ג :	מזרן, הבק.
— .	מ"ז-מ"י :	מגור, תרמל ע"ש, חמת, מדרס, משפל.
פ"כ .	מ"א-מ"ג :	מרצף, מדרס, קלסטר א', כרתית, רבצל, מזר ג', חמת, ערב ו', קדם ב', נצר א', חסס, דיוסטר, כלנס ע"ש.
— .	מ"ה-מ"ז :	כפת, מדרס, בלן ג', תבר ב', כי א' ע"ש, מעדן, מדן.
פכ"א .	מ"א :	כבד ב' ע"ש, נר, קרס א', ער י', נפש א', מסך א', עמה, אימא, ארגס ע"ש, אשויא, פקא.
— .	מ"ב :	עין, עב ג', חרב ב', ברך ב' ע"ש, יצול, ער ה', לחי.
— .	מ"ג :	יד ב', משח ג', אם ד' ע"ש, סנף, מכבש, קשט ב', מלבן, אשת.
פכ"ב .	מ"א-מ"ד :	דלפק, שש א', חתך, חשב א', שרפרף, חף א'.
— .	מ"ז-מ"ח :	חף א' ע"ש, דף ע"ש, סתת, מדרס.
— .	מ"ט :	כפת, סרק ו', כרכום, חק ג' ע"ש, סלב, סרג ב'.
— .	מ"י :	אסלא, מדרס, טרסקל, נסר, שגם, קנקל א'.
פכ"ג .	מ"א-מ"ב :	כדור, אמס, תפר ע"ש, זרז, מדי א', עבט, טפיט, אברזין, קמפון, קנפון, נקה.
פכ"ג .	מ"ג-מ"ד :	רכב, תפית ע"ש, מדרס, משבר, כרם א'.
— .	מ"ה :	חרם ב', זט, רשת, מכמר, מדף פלצור, סכר, אקן ע"ש, רטב.
פכ"ד .	מ"א-מ"ב :	תרס, מדרס, קנפון, דץ ב', עגל ט', דרס ג', קתדרה.
— .	מ"ג-מ"ח :	ערב ו', מדרס, קבל א', תרכוס, בסס א', פנקס, אפיפורין ע"ש, חלק א', זג, סרג ג'.
— .	מ"ט-מי"ג :	משפל, מדרס, פחלוץ, חמת, תרמל, שטה א', כרך א', ויל, צר ג'.
— .	מי"ד-מי"ז :	מטפחת ע"ש, מדרס, כרך א' ע"ש, פרקלן, סבכה, מהה א', בר ה'.
פכ"ה .	מ"א-מ"ב :	אחר ג', תבר, דלפק, מרדע, חרחר א'.
— .	מ"ג-מ"ה :	זמלסטר, יתיכים, כורדק, רבע א', שלהת, גב ט'.
— .	מ"ט :	צבע, רתך.
פכ"ו .	מ"א-מ"ג :	עמק ע"ש, שנץ, קפיפה, לדיק, טל ב' ע"ש, צר ב', כף א', זן א', ברך, שרוול, פרקלמן, בית אצבע, קץ א', אג.
— .	מ"ד :	מדרס, עקב ב', חטם ע"ש, סליים, אמס, צארי, צר א'.
— .	מ"ה-מ"ז :	מדרס, שטח א' ע"ש, סקורטיא, קטבל, ער י"א, כתן, עב ב', חף ב', אברזין.
פכ"ז .	מ"א-מ"ב :	חמש, תך ב', מדרס.
— .	מ"ד-מי"ב :	קצע ב', כפל, אמפליא, (פלמניא) [צ"ל פמלניא] טל, ב', מדרס, בר ה', מהה א' ארגמן, זהר א'.
פכ"ח .	מ"א-מ"ג :	כדור, פק א', נער א', קנח א', אספלנית, מלגמה.
— .	מ"ה-מ"ח :	כפה, מדרס, שטח א' ע"ש, חמת, תרמל, טל ב', מל ד' גם ג', עב ב'.
— .	מ"ט-מ"י :	כסת א', מדרס, חלוק, חרם ב', זט, קרקר, סבכה.

פרק	משנה	ערך
פכ"ט.	מ"א	נס ג', טרטן א', פליוס, אפיקריסין ע"ש, סגוס, קטף, רד ב' ע"ש, גמד ב' ע"ש, קלקי, פנדה, מעפרת, פרגד ב' ע"ש.
— .	מ"ב-מ"ח	סוורק, קלבקר, חט ג', משקלת, פרגל א', מקב, צמר ב', מקר ג', לגיון, יד ב', בדד א', פטיש, בקע ג', סתת, חרחר א' ע"ש, מגרף.
פ"ל .	מ"א	אסקטלא, שלי א', קרטס, שף ב'.
— .	מ"ב עד סה"פ	אספקלריא, ספקלר, תרווד, בעץ ע"ש, סרח, לגין, ארפכס.

מסכת אהלות

פרק	משנה	ערך
פ"א .	מ"ו	גר י"ב, גסס ב', פרכס ב', לטאה.
— .	מ"ח עד סה"פ	מאה ב', פס ט', קרסל א', קטלת, מרפק, חלי ב', בשר.
פ"ב .	מ"א-מ"ד	נצל א' ע"ש, רב א', תבס, אפר א' ע"ש, גלגל ז', קדח א', גלל א'.
— .	מ"ז	רבע א'.
פ"ג .	מ"ג	קטפרס א', אשבורן, שן א', גרם א'.
— .	מ"ז עד סה"פ	קמר א', מלח א', מרבג, רבג, סוור, שקף א'.
פ"ד .	מ"א	מגדל א'.
פ"ה .	מ"א	קמר א'.
— .	מ"ו-מ"ז	סרד א', כפש.
פ"ו .	מ"א-מ"ב	גרווד א', קנקן א'.
— .	מ"ה	קלף א', אוטם.
— .	מ"ז	פרדסקן.
פ"ז .	מ"ב	שפע, רד א'.
— .	מ"ד-מ"ו	גף, פקא, שפיר, דח ב'.
פ"ח .	מ"א-מ"ג	בר ז', סקורטיא, קטבל, מחצלת, אדר, מכן, לבן ד', ארום א', קסום, ירקת, גזוזטר, שבך, גחר, שן, סך ד', פרע.
— .	מ"ד-מ"ה	מסך א', משפל, סרג ב', כף, גלד ב', גף א', כבש ד'.

פרק	משנה	ערך
פ"ט .	מ"ג עד סה"פ	חל י"ב, אפיק, קמטר, ספט, קלוסקוס, קרקר.
פ"י .	מ"א	ארב ע"ש.
— .	מ"ז	אסכופה.
פי"א .	מ"ג	סגוס, קטף, כפת, קפל א'.
— .	מ"ז-מ"ט	שקף, שלי א', דות, כפש.
פי"ב .	מ"ב-מ"ד	סרד א', בטח, הבטח, סנדל.
— .	מ"ז	דפן א'.
פי"ג .	מ"א	אר א', קדח א' ע"ש, סרג ב', רף ב'.
— .	מ"ג-מ"ד	גף ב', מרק א', אספתי, זן ב'.
— .	מ"ו	ככי א'.
פי"ד .	מ"א	זיז א', גבלית, עטר א', פתח.
פט"ו .	מ"א	סגוס, קטף, כפת ע"ש, קפל א'.
— .	מ"ה	חץ א'.
— .	מ"ז עד פט"ז, סמ"ד	עב ב', אקפח, קפה א', אכר א', תל ב', תבס, בתול א', פקה.
פי"ז .	מ"א-מ"ג	בית פרס, ברך ב', טח ע"ש, מענה, מלטמיא א', טמיא.
— .	מ"ה	מרצף.
פי"ח .	מ"א-מ"ד	סב ד', בצר ב' ע"ש, כפש, בית פרס, כבר א', עצה א', בך, בדק א', מהה ב'.
— .	מ"ה-מ"ח	רצף, עזק א', שנית, משניתא, סריא, תחת.
— .	מ"ט עד סה"פ	אסטווא ע"ש, אצטוה, קיסריון, קני, ערב ד', לקטיות, אויר.

מסכת נגעים

פרק	משנה	ערך
פ"א .	מ"א-מ"ג	רא א', עז, כבן, פתך, מזג, דהא, עמד א' ע"ש, מחיה, פס ז'.
— .	מ"ה עד סה"פ	כו א', בהק, אוס, בצר א'.
פ"ב .	מ"א	גרמן ע"ש, כפר ו', אשכרע.
— .	מ"ג-מ"ד	קבל ב', עדר א', מסק א', שחי.
פ"ג .	מ"ה-מ"ו	צהב א' ע"ש, קרח, גבח.
— .	מ"ח	ירק.
פ"ד .	מ"ג-מ"ד	קרח, פך, לבן א', קרץ ב' ע"ש, זג ד'.
— .	מ"ח עד סה"פ	אוס, כה ג', קה ב'.

מסכת נגעים — פרה — טהרות

פרק	משנה	ערך
פ"ה	מ"ג	פקד.
פ"ו	מ"א	קלקי ע"ש, עדש.
—	מ"ו עד סה"פ	עדש, מכת, גויה, דל ג', קמט, מרד, צרב א'.
פ"ז	מ"א	קמט, צרב א'.
—	מ"ד	תלש, נרווד ב'.
פ"ח	מ"ה-מ"ו	מרד, צרב א', רס ג'.
פ"ט	מ"ב	מרד, צלקת.
פ"י	מ"א	לק א'.
—	מ"ג	צמח ב', בצר א'.
—	מ"ז	שט ו'.
—	מ"ט עד סה"פ	פקא, קרה, נש, גבח ג', שפע ע"ש.
פי"א	מ"ב	קנבס.
—	מ"ה	כה ב'.
—	מ"ז-מ"ח	קטה, פספס ג', שלק, אנין, פסק.
—	מ"ט עד סה"פ	סליל, כבד ד', דף, נפש א' ע"ש, רצף ע"ש, ארגמן, מדרס, ויל, שבים, גלגל ח', גנגיליון, סגוס, קטף, מך ד', תרמל.
פי"ב	מ"א	טרגון, אסקריא, אסדה.
—	מ"ה-מ"ו	פך א', טפי, תפי א', קצע ג'.
פי"ג	מ"א-מ"ג	טח א', ראש, פתין, סרגב' ע"ש.
—	מ"ט	סנדל, גויה א', לפתן, דרס ג'.
פי"ד	מ"א	פייל, אגף ב'.
—	מ"ג-מ"ד	טבל ב', שלש.
—	מ"ו	אזביון, לו.

מסכת פרה

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"א	כרם ב'.
—	מ"ג	פלג א', נקד א', פרכדיגמא.
פ"ב	מ"ב-מ"ג	טלף, גס א' ע"ש, גר ג', ננס, מסר ע"ש, סנדל.
—	מ"ה	כס ה'.
פ"ג	מ"א-מ"ג	אבן ג', בית אבן, קרב ב', קל ז', סכך, רתע, רד ה'.
—	מ"ה-מ"ט	קיף, כף י"א, אוטם, ערב ה', איש, ארן, חז, כפת ב', מנג א', אליתא.
פ"ג	מי"א	שר ו', חבט א' ע"ש, כבר א', מקב, שחר א'.
פ"ד	מ"א-מ"ג	חסר, גת א', גב ו'.
פ"ה	מ"ג-מ"ז	קרויה, שפפרת, אנתרופי, גלל ג', מחץ, בץ ב', סמרטוט.
—	מ"ט	גפס.
פ"ו	מ"א-מ"ג	קדש ג', שפפרת, זלף, טפי, ספג.
—	מ"ה	גב י"ב.
פ"ז	מ"ה	אסל.
—	מ"ז	כן, הדר ג'.
—	מי"ב	קץ א'.
פ"ח	מ"ב-מ"ז	דרס ג'.
—	מ"ח עד סה"פ	זחל א', מח, כזב א', פולמוס ע"ש, קרמיון, פלם, פגה, בץ ג', ירדן, פניים.
פ"ט	מ"א-מ"ב	קומוס, קלנתוס, חפושית א' ע"ש, דרה, כנה.
—	מ"ג-מ"ד	מץ, מלק, גרגר.
פ"י	מ"א	מדרס, מדף.
—	מ"ג	קל ז'.
פי"א	מ"ב	דף ג', רעד א'.
—	מ"ז	לו ג', אזביון, תמר ב'.
—	מ"ט עד סה"פ	קלח א', גבעל, פסג, גרדם ב'.
פי"ב	מ"א	ספק ג'.
—	מ"ה	כנף א'.
—	מ"ח	ענבל, כש ג', פקא, יד ב', קדח א', חרק א'.
—	מ"ט-מ"י	קנתל, מטה, טרבן, קרן א', שלל ב', כס ב', מיחם, אנתרופי.

מסכת טהרות

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"א-מ"ד	בית בלע, חרטום, גויה א', רטב א', אלל.
—	מ"ז-מ"ח	מקרצות, קרץ ג', שך ב'.
פ"ב	מ"א-מ"ג	כבש ב', טבל ב', נער ב', קלה, אכל א', פרס א' ע"ש זד.
פ"ג	מ"א-מ"ה	קרש א', גש א', גרגר ב', תפח א', חלד ב'.
—	מ"ח	טפח ד', נקר א', אלם א'.
פ"ד	מ"ג	נקר א'.

פרק משנה ערך

פ"ד . מ"ה : שש ב'.

— . מי"א : אב א'.

פ"ה . מ"א : גש א'.

פ"ו . מ"ה עד סה"פ : בקע א', שביל, בית גלגל, גלגל ו', בסלקי, פרן ג', אסטווה, אצטוה.

פ"ז . מ"ה : עם ע"ש, שכב ב', מבל א', כפת ב'.

— . מ"ז : אליירין.

פ"ח . מ"א-מ"ב : עם ע"ש, מדרס, רץ, מרף.

— . מ"ז עד סה"פ : שמעון, טפח ב', צק א', קטפרס א', אשבורן.

פ"ט . מ"א : זע ב'.

— . מ"ג : מחל ב'.

— . מ"ה-מ"ו : כפש, מתן א', גרגר ב'.

— . מ"ח עד סה"פ : אוס ע"ש, פרד א'.

פ"י . מ"א-מ"ב : בד א', מדרס, עם ע"ש, פן א'.

— . מ"ד עד סה"פ : משטח, עבט, חתם ע"ש, צנר, מחץ, עגל ד'.

מסכת מקואות

פ"א . מ"א : גב י"ב.

— . מ"ו עד סה"פ : מץ, אשבורן, מך.

פ"ב . מ"ו : סנק.

— . מ"י : חבית.

פ"ג . מ"א : קוטב, טל י"ב.

— . מ"ג עד סה"פ : צרצור א', צרף ד'.

פ"ד . מ"ג : חט ו', צר א', חל י"ב, נגפס.

פ"ה . מ"א-מ"ג : סף ג' ע"ש, ספסל, נדל.

— . מ"ה עד סה"פ : טף א', זחל א', גל ד', נעיץ, פרס ב', חרדלית, גדר.

פ"ו . מ"א : חר א', עקה.

— . מ"ג-מ"ז : שאב, ספג, שדה א', גצר, בר ו', יבחוש.

— . מ"ט עד סה"פ : שתי ע"ש, אביק, אמבטי, טהר א', ברך ה'.

פ"ז . מ"א-מ"ג : כפר ה', גלד, טיט, אבן הברד, כבש ב', מחל ב'.

— . מ"ז : רד א'.

פ"ח . מ"א-מ"ג : קלון, כבש ג', חלק ב', לבן א' ע"ש, טף ג', אם ה', ען.

פרק משנה ערך

פ"ח . מ"ד עד סה"פ : פלט א', כבד ב', בר ה' ע"ש, קרץ ב', דח א', סתר א', קמט.

פ"ט . מ"ב-מ"ד : קלקי, גלד א', סרף, בצק, מלמלין ע"ש, טיט, בר ז', מרק, גץ ב', יתד, אבק א', פחם, שף ב', קפד ב', לפלוף, לכלוך, צפורן, א' דל ג', כשות, קרם א' ע"ש.

— . מ"ה עד סה"פ : זפת, מר ג', דרגש, בלס א', זק ג', בן, קץ א', קפד ב'.

פ"י . מ"א : יד ב', מרק א', זבורית, שקע, קלמר.

— . מ"ב : כסת א', כדור, קמע א' ע"ש.

— . מ"ג : קשר א', חבט ב', חץ א'.

— . מ"ד : אפיקריסין, תפל ג', שנץ, בע ד'.

— . מ"ה-מ"ז : יד ב', מד א', טבל ב', גויה א'.

מסכת מכשירין

פ"א . מ"ב-מ"ד : רעד, חליקופרי, נער א', גף.

— . מ"ה עד סה"פ : מחק, פח א', סקר, שבל א'.

פ"ב . מ"א : זע ב'.

פ"ג . מ"ב-מ"ה : גצר, טרף ה', אמבטי, רשות א' ע"ש.

— . מ"ח : עסה, קבר.

פ"ג . מ"ג-מ"ו : רד ד', רבץ, טן א', חל י"ב.

— . מ"ח עד סה"פ : גלגל ה', קדם, חץ א', יחף.

פ"ד . מ"א : כן.

— . מ"ג : דח א'.

— . מ"ה : ז' ב' ע"ש, צף ב', צנון ע"ש.

— . מ"ט עד סה"פ : קלון, סק א'.

פ"ה . מ"ב : צפור.

— . מ"ה-מ"ט : ז' ב', שלח ג', עקל ב', טכמר, צף ג', קסיה, שף י"ג, צק א', צפחת, סלד.

— . מי"א : גס ה'.

פ"ו . מ"א עד סה"פ : כנמא, מתן א', אגד, חלק ב', טרגים, טסן, אלתת, קוליס א', אספנן, שבע א', צרע, מחל ב', דרס, לח א', טבריה, חלב א', גף א'.

מסכת זבים — טבול יום — ידים — עוקצים

מסכת זבים

פרק משנה		ערך
פ"א .	מ"ד-מ"ה :	ספג, גד י"א.
פ"ב .	מ"א-מ"ב :	סרס א', אנתרופי, לבן א', שבע א' הרהר.
— .	מ"ד עד סה"פ :	דרס.
פ"ג .	מ"א עד סה"פ :	אסדה, גשש, ע"ש, כלנס, הגר ב', סולם, כבש ה', גף ב', פשל ע"ש, מט ב'.
פ"ד .	מ"א-מ"ד :	כפה, מדרס, קש א', גזוזטר, מרש, איסטרוביל, אצטרובל, חמר א', בלן א', מנעל ע"ש קלת, סולם, פנדה, כס א'.
— .	מ"ו עד סה"פ :	מדף, טלת, מכבש.
פ"ה .	מ"א-מ"ב :	סט א', שטף א', מדף.
— .	מ"ה עד סה"פ :	שכב א', אבן המנוגעת, אב א' ע"ש, פסל, טהר א' ע"ש, טמא, יד ב', טבל ב'.

מסכת טבול יום

פ"א .	מ"א עד סה"פ :	טבל ב', מקרצות, קרץ ג', שך ב', חמט א', קל ז', חל י"ב, רתח, הפיא, טפח, מסמר, צר א', חרחר ב', תייה, חלתית, אלום, קצח, אפנין.
פ"ב .	מ"א עד סה"פ :	טבל ב', מקפה, פרס א', גש א', צף ב', חבץ ב', קף ג', בע ד', אב א'.
פ"ג .	מ"א עד סה"פ :	פרס א', טבל ב', ער ג', נגס, רטב ג'.
פ"ד .	מ"א עד סה"פ :	טבלא ב', כפש, נחותה, לגין, קלר, כדום, אנקל, מעדר, מזר ב', מגב, מסרק.

מסכת ידים

פ"א — מ"ב	:	גף ב', קומוס.
— .	מ"ה עד סה"פ :	גלסק קף י"ד.

פרק משנה		ערך
פ"ב .	מ"ב-מ"ג :	יבחוש, פרק א'.
פ"ג .	מ"ד :	גליון, עמד א'.
פ"ד .	מ"א-מ"ב :	בו, ערב ו', מדרס.
— .	מ"ה עד סה"פ :	גפן, קבל ד', פרוש, ספר ב', מרוס, תרווד, צק א', קנט, משל א'.

מסכת עוקצים

פ"א .	מ"א-מ"ב :	יד ב', קפלט, עמד א', חזר ג', נפס א', סב ד', אמיתא, מנתא, פגם א', שזר, לבש, סג ב'.
— .	מ"ג-מ"ד :	פרכל, זנב ב', מכבד, שצינא קן ב', מלען, קלס א', חלף ד'.
— .	מ"ה עד סה"פ :	יד ב', בסס, פספס א', פסג, שרבט א', כלס, אנפ, קרסטמל, קנרס.
פ"ב .	מ"א :	זת, כבש ב', כשות.
— .	מ"ב :	גלען, רטב, חתם, סאה, קרנית.
— .	מ"ג :	פטס, נץ א', מסרק, צרצור א'.
— .	מ"ה :	פרק א', אטן, חמר ב', פקל א', רס ב'.
— .	מ"ו-מ"ח :	גלגל א', פרד א', שלל ב', חזר, רר, ספגן, תפח א' ע"ש, לטש א'.
פ"ג .	מ"ב :	שמרקע, פטר ג' ע"ש, כרש א', רגילא, עכביות, בלפסין, לפסן.
— .	מ"ד :	שבת, לולב א', עדל, מתק, פקועות.
— .	מ"ה :	קשט א', כשת, חמס א', ראש, תייה, חלתית, חלת ב', חריע.
— .	מ"ו :	בסר א', פרק ג', אללא, קצח.
פ"ג .	מ"ח :	פשח, ער ג'.
— .	מ"י-מי"א :	פרוזדור, רד ד', חרחר ג', רסק א'.

ה׳. סדר מערכה לתלמוד ירושלמי

(ולפעמים רבינו מכנה אותו בשם תלמוד ארץ ישראל, ובני מערבא).

מסכת ברכות

פרק דף עמוד ערך

פ"א· ד"ב ע"ב: כסף א׳.
— . — רע"ד: אננקי.
— . — סע"ד: תכף.
— . ד"ג ע"א: (ספה) [צ"ל ספח] ע"ש.
— . — — : כן ה׳, תכלת.
— . — סע"ב: פלמנטר, סמנטר, בת קול.
— . — סע"ג: תרעומת, ארך ג׳, דד א׳.
פ"ב . ד"ד סע"א, רע"ב: עד ה׳, בר פחתי, בם א׳.
— . — רע"ג: אפיקריסין.
— . ד"ה ע"א: קנקן ע"ש, לבד, ארקפט.
— . — ע"ג : קרסם, פרקדל.
פ"ג. — סע"ד: דרגש.
— . ד"ו ע"ב : ברך א׳.
— . — ע"ד : נער ו׳, טנן ע"ש.
פ"ד. ד"ז רע"ד: כרם ב׳.
— . ד"ח ע"א: רן, קבל א׳, תשע, עין ע"ש.
— . — ע"ב : אזכיר ע"ש.
— . — רע"ג : תלף ע"ש, מריה, ארן א׳, דביר, סדה.
פ"ה . — רע"ד: פטר א׳ ע"ש.
— . ד"ט ע"א: אנטפתא, ארסקנוס, חברבר.
— . — סע"א: שקל א׳.
— . — סע"ג ורע"ד: גן ד׳, כהן ע"ש.
פ"ו . ד"י רע"ב: קם ב׳.
— . — ע"ג : גרזם, נקלווס.
— . — ע"ד : זיטא, אלנטית, מסק, פרור, דקר א׳.
פ"ז. די"א סע"ב: אפליית.
— . — רע"ג: נקר א׳ ע"ש.
— . — סע"ג ורע"ד: עשר אחר ע׳ עסק.
פ"ח. די"ב רע"א: ברך א׳.
— . — ע"ג : את ב׳, מלזמה, אמן ב׳.
פ"ט. די"ב סע"ד: בסיליאוס.

פרק דף עמוד ערך

פ"ט. די"ג רע"א: אמן א׳, קרב, ישר.
— . — רע"ג : פווסרום, סכוי.
— . — ע"ג וע"ד : ככב א׳, שק ד׳, קרקס, שקץ א׳, קוזמיקון, קמים, חמה, קשת, קרמיד.
— . די"ד ע"א: (צק) [צ"ל צץ ג׳], חלק ב׳.
— . — ע"ב : דמס ג׳, פרוש, את א׳.
— . — ע"ד : שלש ע"ש, בדר, פה א׳, פט.

מסכת פאה

פ"א. דט"ו ע"ב וע"ג וע"ד: הדר א׳, צדק א׳, מלבז ע"ש, פטר ד׳ ע"ש, כדן א׳, דש א׳, עין, חפץ.
— . דט"ז ע"א: לשון א׳, בר ז׳.
— . — ע"ב : חשב א׳.
— . — ע"ג : לוף.
פ"ב. די"ז ע"א : תלמוד.
פ"ג . — רע"ג: נמר ב׳.
פ"ד. די"ח ע"ב: אבע.
— . — ע"ג : חר א׳.
פ"ה. — ע"ד : פל.
— . די"ט ע"א: תרבץ ע"ש, טפח ב׳ ע"ש, על א׳, כבע, חר א׳.
פ"ז . ד"כ ע"א : שפך, נטף ב׳, כתף, גנן.
פ"ח. — ע"ד : נמש ע"ש, נקף.
— . דכ"א רע"א: פעפועין, נדגדניות, חלגלוגות, לגלוגות, צמת, פקע ד׳.
— . — סע"א : פרוש, משפחה.
— . — רע"ב : ארגנטין, צדק.

מסכת דמאי

פ"א. דכ"א סע"ד: קדם א׳.
— . דכ"ב רע"ב : ערם ע"ש.
פ"ב. — סע"ב : אלצרין.
— . — סע"ג : גדר א׳, אסטפניני.

פרק דף עמוד ערך

פ"ב . דכ"ג סע"א: גס א', דק א'.
פ"ה . דכ"ד רע"ד: דפוס.
פ"ו . דכ"ה רע"ד: צנע א' ע"ש.
— . דכ"ו רע"א : פל.
פ"ז . — ע"ב : חסך ע"ש.

מסכת כלאים

פ"א . דכ"ו ע"ד : זניך, פול, שעועית.
— . דכ"ז ע"א : מלפפון, עלש, טרכסמון, רמץ א', פול, קץ ח', נפס א', תרבתר, לעין, שם, בצל, פריש, פסקתא, שזף.
— . — ע"ב : בז א'.
פ"ב . דכ"ז ע"ג : אמת.
— . דכ"ז ע"א : חריע.
פ"ד . דכ"ט ע"ב : טפף.
פ"ח . דל"א ע"ב : תלת.
— . — ע"ג : לבדקס, אדן א'.
פ"ט . דל"ב סע"א: כרך א'.
— . — רע"ד: דלמטיקיון ע"ש, מנעל א'.

מסכת שביעית

ספ"א. דל"ג רע"ג : חל א', כן ה'.
פ"ב . — ע"ד : זבל, זרד א', בת.
— . דל"ד ע"א : תרמל, בצל.
רפ"ג . — רע"ג : מתק, פקע א'.
— . — סע"ג: נער ד', מרביות א'.
רפ"ד. דל"ה,רע"א: גס א', טב א'.
— . — ע"ב : פס ג' ע"ש, מדל א'.
ספ"ד. — ע"ג : גרע, משתיתא.
רפ"ה. — ע"ד : בנות שבע ע"ש.
ספ"ה. דל"ו ע"א : קץ ב', פאה ג'.
פ"ז . דל"ז סע"ב: חלבץ ע"ש.
ספ"ז . — סע"ג: ורד.
רפ"ט. דל"ח ע"ג : כרפס, (ספה) [צ"ל ספח] ע"ש.
— . — ע"ד : ספסטה, מכל ע"ש, שמת.

מסכת תרומות

רפ"א. ד"מ ע"א : חמש.
ספ"ב. דמ"א ע"א : עיי"ע קלפס ומ"ש.

פרק דף עמוד ערך

רפ"ו . דמ"ד ע"א : קסב.
פ"י . דמ"ז ע"ב : לטר.
פי"א. דמ"ח ע"א : עיי"ע הרסנא ומ"ש.

מסכת מעשרות

פ"א . דמ"ח ע"ד : מס, סאור, גד י"ב, אלצרין, פסקתא, חרב א', נקד ג', פריש, קרח, תלתן, כן ה', שלש.
פ"ד . דנ"א ע"ב : בר ז', כלכל ב'.
ספ"ה. דנ"ב ע"א : קלקי ע"ש, קלקס, קרקס א'. כן ה', סליון.

מסכת מעשר שני

פ"א . דנ"ב רע"ד: כזב ב'.
ספ"ב. דנ"ג רע"ד: קהל.
רפ"ה. דנ"ה סע"ד: חרש ב' ע"ש.

מסכת חלה

רפ"א. דנ"ז רע"א: חט ה'.
— . — ע"ד : דבש.
ספ"א. דנ"ח רע"א: מעס.
ספ"ב. — סע"ג : קפש.
— . — רע"ד : עשר (אחר ע' עפק).

מסכת ערלה

ספ"ג. ד"ס סע"א : דרך א'.

מסכת בכורים

רפ"א. דס"ג ע"ד : אגר ב'.
רפ"ב. דס"ד ע"ד : טען א', משה א'.

מסכת שבת

רפ"א. ד"ב ע"ב : צא ע"ש.
— . — סע"ד : כרמל.
— . ד"ג סע"ב : אמת.
— . — רע"ג : זהר ד' ע"ש.
— . — — : מחק, עמעם, פנקרס.
— . — — ע"ד: שמן.

מסכת שבת — ראש השנה

פרק	דף	עמוד	ע"ך
פ"ב	ד"ד	ע"ג	קק א'.
—	ד"ה	רע"ב	דנסטס ע"ש, שק ג'.
—	—	ע"ב	דמאי.
פ"ג	ד"ה	ע"ג	סלד.
—	—	ע"ד	אפנקריסין.
—	ד"ו	ע"א	קמין, טר ד', סטלא.
—	—	ע"ב	סלד.
ספ"ג.	—	ע"ג	אפץ ב' ועיי' פ"ה הל"א ומ"ש בע' אפץ ב'.
רפ"ה.	ד"ז	רע"ב	לבדקס ע"ש.
—	—	ע"ב	שחז.
פ"ו	ד"ז	ע"ד	לבד, אמבל, קנטרה, פרסטקלין.
—	ד"ח	ע"א	פל ד', מלכניקי.
—	—	ע"ב	אבויין, מגזיין, עגל ו', עכס, שבים, סהרון ע"ש, ערב ד', פאר ב', פרפסולה, אסטומכא ע"ש, פרזומא א', סבן, זגר, אלריא ב', לסוטה.
—	—	ע"ג	צנית, אנקטמין, חרגול, זרף א', פר.
פ"ז	ד"ט	ע"ב	אב א'.
—	—	סע"ד	מנתא, נענע.
—	ד"י	ע"ג	פטיליא, שף ב'.
פ"ח	די"א	ע"א	רבע א'; — ועיי"ע כחל.
ספ"ח.	—	רע"ג	מדי ע"ש, קרם ג'.
פ"ט	—	ע"ד	עמד, אפדת.
ספ"ט.	די"ב	רע"ב	נתר.
פ"י	—	ע"ג	דך, אמרכל ע"ש.
פי"ב	די"ג	סע"ג	פגן ב' ע"ש.
פי"ד	די"ד	רע"ג	חלד א', הלמי.
—	—	ע"ג	פטנג.
—	—	רע"ד	קס ב', טבל א'.
—	—	ע"ד	בלע ע"ש, נשם ע"ש.
פט"ז.	דט"ו	רע"ד	ערם א'.
פי"ז	דט"ז	סע"א	קר.
—	—	רע"ב	זיירי.

מסכת עירובין

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"ג	ד"כ	רע"ד	מי.
—	דכ"א	ע"ב	פרהגבן, פרק א'.
פ"ה	דכ"ב	ע"ב	טרן ג', כוון א'.
פ"ז	דכ"ד	סע"ב	כבש ה'.
רפ"י	דכ"ו	ע"ב	רפס ג' ע"ש, תרנגול.

מסכת פסחים

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"א	דכ"ז	ע"ג	מעד ע"ש.
רפ"ג	דכ"ט	ע"ג	קלן א'.
ספ"ג.	ד"ל	ע"ב	שבת ב'.
רפ"ד.	—	סע"ג	נהג א'.
רפ"ח.	דל"ה	רע"ד	רדף.
פ"י	דל"ז	ע"ג	הגרני.

מסכת יומא

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"ב	דל"ט	רע"ד	צבע ב'.
פ"ג	דמ"א	רע"א	סגן, מכנה.
רפ"ה	דמ"ב	ע"ב	טרקסין.
—	—	ע"ג	מצליף.
רפ"ז	דמ"ר	רע"ב	שמן ג'.
רפ"ח	—	ע"ד	סליים.
—	—	סע"ד	כתכת.
—	דמ"ה	ע"ב	עיי"ע דע ומ"ש.

מסכת שקלים

פרק	דף	עמוד	ערך
רפ"א.	דמ"ה	ע"ד	שמע.
—	דמ"ו	ע"א	חרש ב' ע"ש.
—	—	ע"ב	סך ח'.
פ"ב	—	ע"ד	טבע.
—	דמ"ז	רע"א	נפש, חם ב'.
רפ"ג.	—	רע"ב	פרס א'.
פ"ד	דמ"ח	ע"א	מדל.
רפ"ה.	—	ע"ד	זב א', לבש.
פ"ה	—	ע"א	קתליכום:
רפ"ח	דנ"א	ע"א	פלטר.

מסכת סוכה

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"ג	דנ"ג	סע"ד	גע, כסכס.
רפ"ה.	דנ"ה	רע"ב	אמן ב'.
—	—	סע"ב	פקע ד', קל ה' ע"ש.
—	—	סע"ג	הרדולום.

מסכת ראש השנה

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"א	דנ"ו	סע"ד	בול.
—	דנ"ז	סע"ב	דגם.
ספ"א.	—	סע"ג	מרק א'.

מסכת ראש השנה – ביצה – תענית – מגילה – מועד קטן – יבמות סוטה – כתובות – נדרים – גיטין

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"ב	דנ"ח	ע"ב	:	סד א'.
ספ"ד.	דנ"ט	ע"ג	:	שמה, חט ע"ש.

מסכת ביצה

פ"ב	דס"א	סע"ב	:	גב ב'.
—	—	ע"ג	:	חר ב'.
ספ"ב.	דס"א	רע"ד	:	ריחים א'.
רפ"ד.	דס"ב	סע"ב	:	מקצה ב'.
ספ"ד.	—	רע"ד	:	קף ב'.
פ"ה	דס"ג	ע"א	:	ספק א'.

מסכת תענית

פ"ב	דס"ה	ע"ג	:	קבל א'.
פ"ג	דס"ו	ע"ג	:	יחניף, ראש.
—	—	סע"ד	:	אבן טועין.

מסכת מגילה

פ"א	ד"ע	ע"ב	:	בטל, קבל א'.
—	דע"א	רע"ד	:	ספר ב'.
רפ"ב.	דע"ג	ע"ב	:	סרג א', סרם א'.
פ"ד	דע"ה	ע"א	:	פרס ע"ש.

מסכת מועד קטן

פ"א	ד"פ	רע"ג	:	חרש ב'.
—	—	רע"ד	:	לוית, בקע ב'.
פ"ג	דפ"א	סע"ד	:	רכמה, דגם.
—	דב"ב	ע"א	:	אמולוגיא.
—	דפ"ג	ע"ב	:	עיי"ע כוון, אתנסיאה ע"ש.
—	—	רע"ד	:	מרתק.

מסכת יבמות

פ"ב	ד"ג	ע"ד	:	עיי"ע הרפה.
ספ"ד.	ד"ו	סע"ב	:	תלמוד.
רפ"ו	ד"ז	ע"ב	:	דבר א'.
רפי"ב.	די"ב	רע"ג	:	נהג א'.
ספי"ב.	די"ג	ע"א	:	רשם, נבל.

פרק	דף	עמוד		ערך
רפי"ג.	די"ג	רע"ג	:	פשון א', כפש.
רפט"ו.	די"ד	ע"ג	:	שלף.

מסכת סוטה

פ"א	די"ז	ע"ב	:	בר ז'.
פ"ג	די"ט	ע"ב	:	חסד, פרוש, שב ט'.
רפ"ה.	ד"כ	רע"א	:	בעל.
—	—	ע"ב	:	רבע א' ע"ש.
רפ"ז	דכ"א	ע"ב	:	אלנסתין.
פ"ז	—	ע"ד	:	(אפפוסין) [צ"ל אפופסין ע"ש].
ספ"ז.	דכ"ב	ע"א	:	שמן ג'.

מסכת כתובות

פ"א	דכ"ה	ע"ג	:	אר א'.
רפ"ב.	דכ"ו	ע"א	:	רב א'.
—	—	סע"ב	:	פסים ע"ש.
—	—	סע"ג	:	סמיון.
ספ"ד.	דכ"ט	סע"א	:	ערך.
פ"ה	ד"ל	רע"א	:	כבד א'.
רפ"ז.	דל"א	ע"ב	:	רדף.
—	—	סע"ב	:	פין א' ע"ש.
ספ"ח.	דל"ב	רע"ג	:	תקן ע"ש, שלחן.
פ"ט	דל"ג	רע"א	:	כשל ע"ש.
—	—	ע"ב	:	חן ג'.
—	—	רע"ג	:	אמלוגיא.
פי"א.	דל"ד	סע"ב	:	פרן ה' ע"ש.

מסכת נדרים

פ"ו	דל"ט	ע"ד	:	תת א' ע"ש.
ספי"א.	דמ"ב	סע"ד		שמים.

מסכת גיטין

רפ"ב.	דמ"ג	ע"ב	:	נר ד'.
פ"ג	דמ"ה	רע"א	:	כרקום.
רפ"ד.	דמ"ה	סע"ג	:	בת אחותו.
פ"ה	דמ"ו	ע"ד	:	עיי"ע חן ג' ומ"ש בהערה 6.
ספ"ו.	דמ"ח	סע"א	:	מסכן א'.
ספ"ז.	דמ"ט	ע"א	:	סמפון א'.
רפ"ח.	דמ"ט	סע"ב	:	גט.

מסכת נזיר – קידושין – בבא מציעא – בבא בתרא – סנהדרין
שבועות – ע"ז – הוריות

מסכת נזיר

פרק	דף	עמוד		ערך
ספ"א.	דנ"א	ע"ג	:	פונדק ב'.
ספ"ד.	דנ"ג	ע"ג	:	חט ע"ש.
פ"ז .	דנ"ו	ע"ב	:	נצל א'.

מסכת קידושין

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"א .	ד"ם	רע"ב	:	כרכשתא ב'.
פ"ב .	דס"ב	ע"ג	:	גדל ע"ש (בערוך השלם ח"ב רמ"ד בהערה 5).
פ"ג .	דס"ד	ע"א	:	קרטס ה'.

מסכת בבא מציעא

פרק	דף	עמוד		ערך
רפ"ד.	ד"ט	ע"ג	:	אנבקראות ע"ש.
פ"ו .	די"א	ע"א	:	גיידר.
רפ"ז .	—	ע"ב	:	נהג א'.
רפ"ט.	די"ב	ע"א	:	פל.

מסכת בבא בתרא

פרק	דף	עמוד		ערך
רפ"ג.	די"ג	ע"ד	:	כרכשתא ב'.

מסכת סנהדרין

פרק	דף	עמוד		ערך
ספ"א.	די"ט	ע"ג	:	פתק א'.
רפ"ב:	—	ע"ד	:	אנטלר.
פ"ב .	ד"כ	סע"ב	:	ענב ב'.
פ"ג .	דכ"א	רע"ב	:	צו ע"ש.

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"ו .	דכ"ג	ע"ג	:	בעיא ע"ש, ארסטוון ב' ע"ש.
ספ"ז .	דכ"ה	רע"ד	:	סת.
פ"י .	דכ"ט	ע"א	:	זנר, שני.
פי"א .	ד"ל	ע"ב	:	נביא.

מסכת שבועות

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"א .	דל"ג	ע"ב	:	דע.
פ"ג .	דל"ד	ע"ד	:	פחלץ.

מסכת ע"ז

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"א .	דל"ט	ע"ג	:	קלנדס ע"ש, סטרנליא.
פ"ב .	דמ"א	ע"ד	:	שמן א'.
ספ"ב.	דמ"ב	ע"א	:	חלק ה'.
—	—	סע"א	:	קלסקה.
—	—	ע"ג	:	מחצל.
—	—	רע"ד	:	סך ד', נרגל, אשימא, אדרמלך.

מסכת הוריות

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"ג .	דמ"ח	ע"ב	:	עיי"ע כיון ומ"ש.
—	—			ודע כי בע' לוף הביא הערוך גמר' דבני מערבא בג' המוכר יין ולפנינו לי' ועיי' מ"ש בע' לוף ח"ה, כ"ט. ועוד עיי"ע ערב א' ומ"ש בח"א LXVII.

ו׳. סדר מערכה לתוספתות.[1]

ברכות

פרק ערך

פ״ד תרגימא, כסן א׳.

פ״ו חלק ב׳.

פיאה

פ״ג כתף.

דמאי

פ״א אלנטית.

פ״ב כנף א׳, שט ד׳.

פ״ה דמאי, דמע.

פ״ו חכר ע״ש.

פ״ח חל א׳.

תרומות

פ״ג אלה ב׳, קלפס.

פ״ד קלפס.

פ״ו טען א׳.

פ״ז קף.

פ״ט געל.

שביעית

פ״א בדד א׳.

פ״ב קץ ח׳, נער ד׳.

פ״ג בתול א׳.

פ״ה (ספה) [צ״ל ספח].

פ״ו פרד א׳.

כלאים

פ״ב בית רובע.

פ״ד פאה ב׳.

פ״ה כלב א׳.

מעשר ראשון

פרק ערך

פ״א אלצרין, קף ד׳.

פ״ב גרגרת ב׳.

פ״ג מטליא, שם, רכפה, קלקי ע״ש קלקס, הלקט, קטן ג׳ עיי׳ עוד ע׳ סליון.

מעשר שני

פ״א רהן, כזב, אשפיז, חריע, כפנת.

פ״ב טרימא, אלנטית, גג.

פ״ג סלע.

פ״ה מן ט׳.

חלה

פ״א מקרצות, קרץ ג׳.

פ״ב עשר אחר ע׳ עסק.

שבת

פ״ב אגוז ע״ש.

פ״ז אמר ה׳.

פ״ח רפא, זכר.

פ״ט זרוע

פ״י שרק ד׳.

פי״א פרח א׳.

פי״ג פטילי א׳.

פי״ד קשט ב׳, כפת.

פט״ו צפורן, תרקוש.

פט״ז כרשון, פקח.

פי״ז זלח, פג, ד׳, טרקליל.

עירובין

פ״ח קש ט׳, עדש א׳.

---

[1]) אחי״ה בעל הערוך מכנה אותן לפעמי׳ בשם תוספות והוא כל׳ ירוש׳ פאה פ״ב דף״ז סע״א (אין לומדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות וכו׳). בע׳ בא מכנה אותן בשם מתניתא דבי ר״ח, ובע׳ אפתק א׳, ככר א׳ מביא תוספתי׳ ממסכת ע״ז בשם חיצונה עיי״ע מד א׳.

פסחים

פרק	ערך
פ"ב	מבגאי.
פ"ג	צף א' ע"ש, נסן ע"ש.
פ"ט	מל ח'.
פ"י	אפיקומן ע"ש, ברך א'.

תענית

פ"ב	בית אב.

ביצה

פ"ג	אלפס.

יומא

פ"א	צרדה א'.

מגילה

פ"א	כף ב'.

שקלים

פ"ב	פרס א', אמרכל ע"ש.
פ"ג	תקל א', כפר.

יבמות

פ"ג	פלן א'.

כתובות

פ"ז	קל ה'.
פ"ט	בא.

נדרים

פ"ו	כבד א'.

סוט'

פ"ו	ארבע.
פי"ג	חמץ ג'.

ב"מ

פ"ח	חסך, טרסית, רתף.

ב"ב

פ"ד	גרפית.
פ"ה	ממן, ככר.

סנהדרין

פרק	ערך
פ"ד	אשר ד'.
פ"י	זכר.

שבועות

פ"א	טמא.

עדיות

פ"ג	אביי.

ע"ז

פ"ה	פנקרס, אפתק א'.
פ"ו	כבד א'.

חולין

פ"ו	נץ ג' ע"ש.

בכורות

פ"ה	שחף ב'.
פ"ז	פרס א'.

ערכין

פ"א	בר ב' ע"ש.
פ"ד	גרע, חרם ד'.
פ"ה	אבק א'.

תמורה

פ"ד	כפר, חט, ספק ב'.

קרבנות

פ"ה	עשר אחר ע' עסק, זב.
פי"ג	כם ב'.

כלים ב"מ

פ"א	חלם א', קלסטרא.
פ"ב	קלסטרא, יתיכים, פרכין.
פ"ג	טפל א' ע"ש, סרח.
פ"ד	ער ה'.
פ"ו	חצר א'.
פ"ח	חמר א'.

כלים ב״ב

פרק	ערך
פ״א	אשויא, חרב ב׳, עב ג׳, אסלא.
פ״ב	כפר, אכף ע״ש.
פ״ה	עב ב׳.
פ״ז	סרח.

אהלות

פ״ז	נרווד א׳.
פי״ג	במח.
פי״ד	רף ב׳, נבלית.

נגעים

פ״ז	סב ד׳.

טהרות

פ״ח	אליירין
פ״י	אוס.
פי״א	חתם

מקואות

פ״א	מץ.
פ״ג	קף ד׳, עיי״ע סליל.
פ״ד	חרדלית.
פ״ו	גשש.
פ״ז	גץ ב׳, מר ג׳.

נדה

פ״א	יד א׳.

מכשירין

פ״ב	צפור.
פ״ג	מפח

זבים

פ״ב	לבן א׳ ע״ש, תהום.
פ״ד	גשש.

טבול יום

פ״ב	קצע.

עוקצין

פ״א	סב ד׳, סג ב׳, מסרק ע״ש.

סדר מערכה לברייתא דמלאכת המשכן

(ובעל הערוך מכנה אותה בשם מעשה משכן.)

פרק	ערך
פ״א	סן.
פ״ד	תבר.

סדר עולם

פכ״ה	גל ז׳.

ז׳. סדר מערכה למכילתא

(עיי׳ רשב״ם ב״ב קכ״ד: ד״ה בשאר ספרי דבי רב).

פרש׳ בא : ב׳ : טמא ע״ש.
— — ג׳ וה׳ : שלח א׳.
— — ו׳ : סף.
— — י״א : משך.
— — ט״ו : שב ב׳.
— — י״ח : מחר.
— בשלח א׳ : טרטות ע״ש, תרט.
— — השירה א׳ : אז.
— — ויבא עמלק א׳ : ככר א׳.
— יתרו י״א : אם ב׳.

ח׳. סדר מערכה לספרא [1]

ויקרא דיבורא דנדבה

פרק	ערך
פ״ד	רבג.
פ״ה	אליתא.
פ״ו	זהם, כבש ה׳ ע״ש.
פ״ז	בית חלף, גף.
פ״ח	צהב א׳, פרד ג׳, זפק.
פ״ט	גזר ב׳.
פ״י	פרד ג׳, קמץ א׳, קרט ב׳.
פי״א	מלק א׳, יורה ע״ש.
פי״ב	חב ב׳, מחבת.
פי״ד	בן ב׳, אבוב, קל ג׳, כרמל ע״ש, נשא ב׳ ע״ש, עלס.
פט״ז	שלם א׳.
פי״ז	וי״ט פקקל.

[1]) ומכונה גם בשם תורת כהנים כנראה מעי׳ בן ב׳, טחב, מדר ועוד עיי״ע ספר ב׳ ורש״י לחולין ס״ו. ד״ה תנא דבי רב.

דיבורא דחטאת

ערך	פרק
תהב, תמחוי.	פ"א
יחיד.	פ"ג
חמש.	פ"ז
שקל א'.	פ"ח
מלגז, כרכדי.	פ"ט
כבש א'.	פ"י
פד א'.	פי"זופי"ח
חט.	פכ"ד
גלבק, פלן.	פכ"ב

צו

רם, פסכתר, פסקטר, מצה ב'.	פ"ב
תבטשי, תפיני.	פ"ד
מרק ב'.	פ"ז
שחט.	פ"ח
לך א'.	פט"ו
שני.	פי"ח

שמיני

שמן ג', רת ב'.	פ"א
גלד א'.	פ"ג
סלע, גל ה' ע"ש.	פ"ד
טמא.	פ"ו
גויה א'.	פ"ז
עב ג', פשט.	פ"ח
חפושית, נדל.	פי"ב

תזריע

מרד, צלקת.	פ"ו
גבח.	פ"י
מבת.	פי"ב

מצורע בראש: פיקס.

תבטש, שקע.	פ"ג
קרמיד, מדה, שב ג', בא, קץ ו'.	פ"ד

זבים בראש: אב א'.

איש, עיי"ע לבן א'.	פ"א
אבן מסמא.	פ"ג
רכב.	פ"ד
טמא.	פ"ח

אחרי: מחב.

קדושים

ערך	פרק
דל א', עמר ב'.	פ"ג
זמה, זקן ע"ש, ועיי"ע זכר ומ"ש.	פ"ז

אמור

חצב ד'.	פ"א
שב ב'.	פ"ד
טען א'.	פ"ו
שרע א'.	פ"ז
חדש.	פי"א
קצר א'.	פי"ג
נר א'.	פי"ז

בהר

עיי"ע דר ג'.	פ"ב
גש ד'.	פ"ה

בחוקותי

סמלון ע"ש.	פ"ג
טב א' ע"ש, טמא, סאב, פר א', אכסר ע"ש.	פ"ט
גרע, יעידה.	פ"י
(שד) [צ"ל שדה] א', קל א'.	פי"א

ט'. סדר מערכה לספרי [1]

פרש' נשא	זרז א', את א', שלם א'.
— קרח	דמע ועיי"ע חמץ א'.
— חקת	חל י"ד.
— מטות	כרנבאות.
— מסעי	יחניף.
— ואתחנן	ארבע.
— עקב	סיף.
— שופטים	זכר.
— כי תצא	ברדס ע"ש ועיי"ע טג וע' רנק ג'.[2]

י'. סדר מערכה לבראשית רבה [3]

ערך	פרשה
אמון, פרגוג, פלט ג', דפתר, פנקס, על ז' ע"ש, טל י"ג, מלין, קלמר, קנדיל, אסטרוליג, אלם א', פרך ג', פלט ג', ביב, דמוס ע"ש, פרבטאות, קטיזמא, אגוסטלא, אפיפורין.	פ"א

[1]) ורבינו מכנה אותו ג"כ בשם ספרי דבי רב. [2]) וכולם שייכים לספרי זוטא עיי' חין הערך ומ"ש. [3]) בהשחר שנה עשירית צד 317 והלאה הארכתי בענין חלוקת הפרשיות מב"ר אשר מציינן רבינו והעליתי כי הוא נוטה ממספרנו במדרש ב"ר באחד והנטייה הזאת כבר מתחלת בערוך מפרש' י"ז, והיינו כי מה שאיי לפנינו בפט"ז רבינו מציינו בסימן פרש'

פרשה	ערך
פ"ב	כב ב׳, אן ד׳ ע"ש, טם, טמיון, תה ג׳, למה ב׳, שף י׳.
פ"ג	תמליוס, אסטרטיגי, דיין.
פ"ד	ארפכס, כבואה, על ז׳ ע"ש, מסס, גז י׳.
פ"ה	פלט ג׳, מנוולין, קלוון א׳, בז א׳.
פ"ו	שמע, מטמע, בולי, דמס ב׳, נשתק, פגנם.
פ"ז	רצף, פלט ג׳, צבע א׳, מוורן, אספרון, לכים, טווס, מריא ב׳ ע"ש.
פ"ח	דיופרצוף, דמס א׳, סנקלט, סנקתדרון, פלט ג׳, סרסור, אלטוכסייה, גדר ע"ש, בלר, פרבטאות, אדריונטים, אפרכו, קרכין, דמינו, קשט ע"ש.
פ"ט	פלט ג׳, דקיון.
פ"י	סקס, אמבטי, דסקס, פקע ה׳, פתך, הדיך, דקיון, גז ד׳, שנית, קלית, בלדר ע"ש, נקט ע"ש, פמר, סטטיבה, דנטיב.
פי"א	רעף, ברך א׳, אסתנס, קלר ב׳, דסקס, טרפיז, טם, נון, דמדום, מריא ב׳, דגם.
פי"ב	רעם, רחש, פקע ה׳, פלט ג׳, עש, ביב, תולדות, רעף ע"ש, ברך א׳, גרם, הר א׳, אגריקוס, אגבסטס, הגן ד׳, אננקי, מסך א׳, בלס, תרק א׳, קרס ג׳, פרקופי.
פי"ג	לקן, תווי, אד, אדם א׳, קרמיד, חסס.
פי"ד	שק ג׳, זיטא, גז י׳, נפש, לע, נגס.
פט"ו	פקסן, אלווס, פג ב׳, פס ז׳ ע"ש, ברת, בנות שבע.
פט"ז	מגרף, פישון (אוונטי) [אווטנתין], שחן א׳, ואני, תרבקנא, קרט ע"ש, נווסין ע"ש, פנקט ע"ש, שבע א׳ ע"ש.

פרשה	ערך
פי"ז	אסתא ע"ש, פרן ה׳, תפי, פרגיות, פס ד׳, סנטר א׳, חגל, שק ד׳, מרמטא, אפיפורין, נדה.
פי"ח	קרקס ב׳, סקר ב׳, פרם ב׳, פרד ב׳, קנתנים, קריה, גן ה׳, אנתרופי, דפר, פחם, שני.
פי"ט	אבבית, פחם, ארכל, שחן, קפל, קפד א׳, דקרטים, דלטור, הטלים, חל ג׳, דייטרוט, תאן, אסטכיון, גל ו׳, צלצל, קלס, רת ב׳, אדם א׳, קזם.
פ"כ	כרם, שבע א׳, כרכר, זיטא, בקר ג׳, שק ב׳, רפרף, לווטס, הטלים, עכביות, (אאגאה) [איגיאה], לגא, סרנון, גלאקסינון.
פכ"א	אדם א׳, להט.
פכ"ב	סף ה׳, פרט י׳, צמת, שף ח׳, תל ג׳ ע"ש, מנון, חלש, פע א׳, אתליטין, התליטים, דקיון, רפן, מפרים.
פכ"ג	ערוד, המרוד, הרדולום, ערדבלין, אס א׳, כזית, פכר ב׳, קנתר, עיי"ע על ז׳ ומ"ש.
פכ"ד	קטן ה׳, עטף, קזמיקון, סרגל, עיי"ע קנתר.
פכ"ה	(אוונטי) [אווטנתי], גרפית, דייטרוט, שף ח׳.
פכ"ו	סטטיונר, קפח, כמר, טב א׳, גמס, אנדרומוסיאה, דן א׳, בזק, שגם, קליות, עוים, ערוד ע"ש.
פכ"ז	אפרסמון, פלט ג׳, ארדכל.
פכ"ח	אולוגלגין, פלט ג׳, מנוולין, איסטרוביל, אצטרובל, נץ א׳, סדן ב׳, בלס א׳, כפע ע"ש, כרת, טווס, זנין ע"ש.
פכ"ט	תתיה.
פ"ל	לפיד, איסטרוביל, אצטרובל, חלב א׳, קסס.

י"ז (עיי"ע תרבקנא בח"ח, רע"ג: ומ"ש). ומה שאי׳ לפנינו בפי׳ י"ז רבינו הביאו במספר פי׳ י"ח וכן בשאר פרשיות, אבל בסי׳ פרשיות י"ב וי"ג הן ולאו ורפיא בידיה דר"נ כי פי׳ י"ב פעמים מציין בשם פ׳ י"ג כמו בעי׳ אננקי ולפעמי׳ בשם פ׳ י"ב כמו בעי׳ אגבסטס, אגריקוס, בלס ב׳, ברך א׳, גרם האחרון, הגן ד׳, הר א׳, עש ב׳, פקע ה׳, פרקופי, קרס ג׳, רחש ב׳ (ושם בט"ס מ"ב, וצ"ל י"ב), רעם, תולדות. ופי"ג שלפנינו מצויינת בסי׳ פי"ג באלה ערכי׳: חסס׳ לקן, קרמיד, תווי, אבל בעי׳ ביב ציינו רבינו בפי׳ י"ג ולפנינו הוא פי"ב, ובהיפך בעי׳ אדם א׳ ציין רבינו פי"ב ולפנינו במדרש היא פי"ג וכ"ה בעי׳ אד שציין רבינו פי"ב ולפנינו אי׳ פי"ג. ועוד ראיתי להעיר כי גם בציונים אחרים מב"ר יש השואה בין פרשיו׳ שלפנינו ובין פרשיו׳ אצל רבינו אף אם הנטייה מתחלת כבר מפי"ז כאמור, וזה פלא, כמו בעי׳ אבבית אשר שם ציין רבינו פי"ט וכ"ה לפנינו במדרש פי"ט, בעי׳ אדם א׳ פי"ט וכ"ה לפנינו; בעי׳ (אאגה) איגיאה אי׳ פ"כ וכ"ה אצלנו במדרש פ"כ; בעי׳ אבל ב׳ אי׳ פל"ג וכ"ה לפנינו; בעי׳ אליותרופולים מצויין פי׳ מ"ב וכן בעי׳ אפכי וכ"ה לפנינו; בעי׳ אברהם פמ"ט וכ"ה לפנינו, בע׳ אבבית פנ"ג, בעי׳ אגריאון, פי׳ ע"ז; בעי׳ אגומין פ׳ ע"ח וכ"ה לפנינו וכן בעי׳ אביון מסכים סי׳ פע"א עם מספר שלפנינו בב"ד וכן הובאת זו הפרשה בשם פע"א בעי׳ סנט אבל בהיפך בערכים אלה היינו בעי׳ גד א׳, גד ד׳, נמפה, פלך א׳, קר י"ז הובאת זו הפרשי׳ בשם פע"ב. הרי שידים שולטות בציוני הפרישיות שבערוך ובדפ"ע אי׳ כמה וכמה שבושים ואני תקנתים עפ"י כ"י הערוך אשר ת"י כאשר תחזינה עיני הקוראים בכל ערך וערך. ובסדר מערכה מב"ר אנו נגרר אחד סדר סימני פרשיות שלפנינו ורומז ורומז אני על הערכים השונים ומובטח אני שהקורא יביט בעינים פקוחות בערכים הנרמזים.

פרשה	ערך
פל"א	חמס, בדד א', קדרון, גן ה', אנתרופי, תבקיון, גנת, בטט, קל, פלטיא א', קמר ב', קטרקטין, פס, צמק ע"ש, ערסל, הצב ג', גרפית.
פל"ב	קנע, זיטאיטוס, רפק, רגש, קנג, דרלמוס, ספרגס, פלטנוס, גנח א'.
פל"ג	אכל ב', גגית א', טפיט, גיית, גרדם, דסקס, סם ב', עקם א', כמן ב', נהר, כרם, ען, נשם, אשן, שבט, גשם, פלייטון, פפולסמון, קל.
פל"ד	בן א', בז א', פפולסמון, יצר, נער ו', נשם, אבבית, זרף א', אדמדמני, בשר (אחר ע' בסר).
פל"ה	דר, שלח א', חפץ.
פל"ו	עויל, שד, גלג, פחת, ברגר, אהל ע"ש, גל ו', מקס, חם ו', פחם, מניט.
פל"ז	אפריקי, גרממיא, מקרון, תרק ע"ש, חדיב, אלים, אטלקי, דדנים, נצבין, קטספון, שנער, תלסר, כפתור, א', פפייתא, קלדהי, יקטן, פפייר, משא, תכלת.
פל"ח	אל, קנע, זיטויטוס, מסתו, משפו, לץ א', ארך, קרטע, כלב ע"ש, מגרף, ברסיף, חצצרת, פנך א', בקלס, פלא.
פל"ט	פפולסמון, אח א', יון א', גהץ, אפרכיא, מניט, עמד, הרהון, אהל ב' ע"ש.
פ"מ	איקונין ע"ש.
פמ"א	סקס, סב ד', ראתן, דטולמים, סר ח', מגלב, קף א', בולמוס, פרן ו', פרצטק, מג, שק ג', רד.
פמ"ב	קזז, חלט ב', הוא, פרסטיגמא, פס ג', טמיון, אפכי, אמרכל ע"ש, אספרון, טרן ב', שמאבר, עמק א', זיו, אליותרופולים, סר, עג, קן ד', עבר ג'.
פמ"ג	רק ע"ש, מגנון.
פמ"ד	מספוטמיא, מפולש, מרפק, שעוה, שק ד', קתדרה, מכש, מרמטא, איסטרטינוס, אספטיה, קטע, אסיא, אספמיא.
פמ"ה	מלג, הגר, מיימים, קץ ד', פרקד, חמס ב', דקיון, נמיה, קנתנית, אסטסיאנות, פרס ב', סקרדק, כנר, חלץ, עתר, צפורן א', נבוכדנצר, כרכר, צמצם.
פמ"ו	מגרף, אקיום ע"ש, כרם, נס, ד' פסט.
פמ"ז	מטר, גלף, אנונה, רגש.

פרשה	ערך
פמ"ח	אחר ג', כתש, ארך ד', פרקופי, אטימוס, שלה א', שרב, סרק, גווט, הגן ג', פלן ג', דרמלים, לב א', מלטמיא, אלש, נמס, אליו, חדל ע"ש, עד ז', קפל ה'.
פמ"ט	זכר א' ע"ש, קר, אסיא, פטריקון, ספרגס, סנקתדרון ע"ש, קסט, קפד א' ע"ש, ענל ב', אברהם, צדק א', זקן, אנקליטון, חכל ד'.
פ"נ	בזק, מתרין, פגן ב', קלמין, בט, ישב, ידקי, קלפנדר, קרטים ג', סנתא, מסטר, הרדולוס, ערדבלין ע"ש, דקרן א', פטר ד', ערן.
פנ"א	טמיון, סלד ע"ש, פטר, מרתק, כזית, עד ג', עבר ה'.
פנ"ב	אח א' ע"ש, קלר ב', בעל, שבע א', דטולמים, סר, מגלב.
פנ"ג	דריה, בן ג', שף ח', פחש, אנטיקיסר, במס, אבבית.
פנ"ד	קלר ב', גזל, רם, רקם, אשל.
פנ"ה	מריה, ארן א' עש.
פנ"ו	עבד א', מאכלת, פרגזיות, צף ו', שח ג', ירושלם ע"ש, קשת, פלח ג'.
פנ"ח	קזמקרטור, קרנס, פגן א', ישב, ארך, עפרן.
פנ"ט	ממלא, דפלון, פלן ג', קלר ב', זנין ע"ש.
פ"ס	מספוטמיא, עד ג', פרדכסוס, בהל ע"ש, קרסטל, שרץ, קנכי ע"ש, איצטרכיא, סגף ע"ש, שף ח', פרן, פלס.
פס"א	לכלוך א', קטר ב', תגר א', אמפר, גביע, גט, טמיון, אנפליא, צר ט'.
פס"ב	שית, דיוטר, קדקד.
פס"ג	עתר א', מטר ע"ש, זרת, כרכר, פרכיטא, פניים, טמע, מטמע, ארגנטין א', טכסא, קלוון א', ז' א', גליור, שער בע' סמך ע"ש, עצב, קפד א', עדש, צף.
פס"ד	גרדקי, קוק, נר י', טרפיז, פרבגרון ע"ש, אסקולוסטיכא, קר ה'.
פס"ה	לא א', ענקמון, מקרילפרוס, סלג, פרן ה', קווץ, פרספא, הגן א', גד א', מרפק, צייץ, מצוי, קפץ, בעמדם, חמר א', נניא ע"ש.
פס"ו	שב ג', שלם א', אסטמיון, אלה ד', פלן ג', אסטרופומטא ע"ש.
פס"ז	פכר ב', קרקס, ותר, נצל ב', שמן ב', תסוור, נסתיה, פגלא, אנטגרפין ע"ש, דכוס, את, סנטר, עבר, פק.

פרשה	ערך
פס"ח	בט, מקום, תרנס, פעל ב', שר י', כרם ב', סולם, אפזים, קפז א', סנט, פרוור, מסטר.
פס"ט	מג ע"ש, שק ג', רד, תרע.
פ"ע	נדר, סר ד', טרן ב', קר ט"ו, פט ג', אפסתקיתיה, חמר א', איש.
פע"א	אביון, סנט ע"ש, קר, פסטס, פלך א' ע"ש, נמפה, גד א', גד ד', אליה ע"ש, יערשיה, פלט ג', ברזית.
פע"ב	יברוה, סעד ג' ע"ש, מייש, אפרייא, דמך, כנס, בן א', קרטין ע"ש, קרס.
פע"ג	מקמתא, נותרות, קווסר.
פע"ד	נצל ב', קוק, פטיליקין, סרס ב', אסטולי, שישן א', מפרים, קרקר ב', פרזבין.
פע"ה	מעין, ארך, חלש, טלק, נסתיה, חפת, אגרמי ע"ש.
פע"ו	קרן א', ארך ע"ש, בליוטא.
פע"ז	מחל, מטכס ע"ש, ארך, פרמקוס, פקרין, אתליטין, התליטים, אגריאון אמר ד' ע"ש.
פע"ח	סנקתדרון, שין, בית איל, פקל, אגומין, פק, אשש, דסקר, בלדה, הן א', ברך ח'.
פע"ט	לכלוך א', פן ג', אטלס, גרד ב', חלד, דמס ג', פשג, שדך א', עבד ב', יהב, מבן, קשיטה.
פ"פ	קרקס, עגש, פרן ה', דפר, חפת, מבל, שכם, מבגאי, שקען, עדש ג', איש.
פפ"א	אחה, נבל ע"ש, רשם, שטף ב', הל ב', פלמנוס, לוז א' ע"ש, אלון.

פרשה	ערך
פפ"ב	בית אל ע"ש, עמד א', אנדיטיקוס, מסמס ג', קלף ב', חרדון, חברבר, ברך א'.
פפ"ג	הגן, תסוור.
פפ"ד	פלס א', זקן, פס ו', את א', עמק א', קלס ו', פרגד, (פלמגיא) [פמלניא], דמס א'.
פפ"ה	אסטרולינ, תאם, פרפירא ע"ש, אנטיקיסר.
פפ"ו	מקולין, פרף, פטיפר, פטינון, פכר ב', חסד א', גרמן ב', קפז א', נב, קרז, זרק א'.
פפ"ז	פתיא, בייכה, הטלים, אסטרוליג, אסרטיון, חמא, נבל, תאטר, קפז א', אנוגה, שרתוע ע"ש.
פפ"ח	חט ו' ע"ש, פטר, גלסק, קצף, קנדס, מכר ע"ש, מגנון, טרן ב'.
פפ"ט	כר ט', חט ו', פעם א', סקרדין ע"ש, כלדר ע"ש תנייתא.
פ"צ	פרקופי, אברך, כלדר ע"ש, צפן א', קטס, פנקיה, ערב ד', פלסטיני.
פצ"א	עשר (אחר ע' עסק) אפליית, פן ג', צרי, נכאת, לט א', לוז ב'.
פצ"ב	אשר, זג ז', סר ע"ש, מטרפלין ע"ש.
פצ"ג	שלש, פקדון, חוזר, דסקר, גניא ע"ש, עשת, רפש, פטר ד', בסיליאוס עיי"ע קמתין.
פצ"ד	זן ב', אלטין, אפוטרכא.
פצ"ח	עיי"ע פרקופי, שלש.
פ"ק	סנטר, עיי"ע כי, אצוותא.

יא. סדר מערכה לויקרא רבה.

ורבינו מכנה אותו כע' (טפה) [טפף]. ובע' שע א' גם בשם אגדת ויקרא.

פרשה	ערך
פ"א	אנונה, לבן א', סך ה', דע, אגרינימון, דטגמא, דמס א', קסטר, תרז, פנקט, דיופרצוף, ספקלר.
פ"ב	אוגנסטט, אפרת, אפיקריסין, פקרס א', פרקסין, אוונטי, פרפירא, מעפרת, חמש, אזמרגדין.
פ"ג	מכל א', מד א', טב א', גייף, גר ד', אסיא, מלח, כרוכה, פטטרכה, טרכסמון, זקן.
פ"ד	שער א', (קלביא) [צ"ל קלבאי], פיטורי, סולף, שף ב', קפה א'.
פ"ה	עויל, שד, גלג, בר הדיא, אמבוניא, זרבוב, פתגותא, אסתקטון, טמס, קמים ע"ש, גל ז', זקר, עלב, פטגרטוס, מרקפא, מקמתא ע"ש, עבד ב', אלה ד'.
פ"ו	(אפפוסין) [צ"ל אפופסין], גד י"ב, קמפון, בין ג', קפרמסאות, אגן ב', ע"ש, אמר ג', פסק ע"ש.
פ"ז	בר ז', תניק, קבטין ע"ש, מח ב', גלד א', גרדיון, גמס.
פ"ט	שם ג', כתש, קדקד, ער א', ארגסטוס, פסטם, גרזם, שלם א', טרד, ע"ש, צהב, נשם.
פ"י	חבל ד', עמום, פסלוס, נז, שע א', צפורן, אגונה, כרוז, מת, קפח א'.
פי"א	פרטיגם ע"ש, אברהם, הוא, בליוט א', פס ג', טמיון, אפכי, חל י"ז, עלם א', אתנסיאה ע"ש.
פי"ב	שפרפר א' ע"ש, שף ה' ע"ש, זק ג', טכסטסים, אלפא, טלם ב', פט, צד ג', סנטמא, גז ד', שמש ג', עקב א', סקס, תלת, בלזם, אי, מחקק, עיי"ע פלח.
פי"ג	זגס ע"ש, קנג, ארסטוון, ערקא ע"ש, קרט ע"ש, מך ג', סנקלט.
פי"ד	סקפטס, קמין, שפיר, כן, עו, לבן א' ע"ש רשון, אם.
פט"ו	עיי"ע קוזמיקון ומ"ש, פסק ע"ש, קטרטון ע"ש, רמתיקוס, שטף ג' ע"ש, גסטר ב' ע"ש, מד א' ע"ש.
פט"ז	שף, קלר א', קרדקיים, דרקון, שלפוחית ע"ש, דכוס, איסטרטינוס, שפח, כדן א', קרכין, ראתן, עכבר א', טרקלין, חרז ע"ש, מל ח', מצוי, קל ה' ע"ש, קר ד', קל ו', שרף ג' ע"ש, תב ה' ע"ש.
פי"ז*)	חל ט"ז (אצלנו) ע"ש, זהיין ע"ש, חרצב ע"ש, צב ה' ע"ש, אספריטן, שקע, פרסטיגמא.
פי"ח	בר ו', תוה, לוז, סדן ב', קרב ב', פלן, סג, נד, קצר א', קוזמיקון ע"ש, זר ג', בטן ג', דרריא, כסיריא, טרד, קטפרס, קטדיק, דנטיב ע"ש, פרקופי.
פי"ט	סרגל, ערב ג', קץ ה', משפל ע"ש, קסטל, פלסתר, ר' ב', בל ב' ע"ש, דכוס ע"ש, רס א', בז ע"ש, רמתיקוס, קה, מהר, דפני, דח, חח, ברן, טמיון, סנקלט ע"ש, אסר ב', קנקל א'.
פ"כ	מנגנון, חל י"ג (ט"ז), זהיין ע"ש, דסקס, שלש, חך ב', עגעג, קלר ג', (אפפוסין) [צ"ל אפופסין] ע"ש, זגם ע"ש, סמך ע"ש, מת ועוד. עיי"ע קד, קשר ב', בר הדיא, אמבוניא.
פכ"א	(אפפוסין) [צ"ל אפופסין] ע"ש, קפל ה', (טפס) [צ"ל טפף] סקבטר, קברנט א', רתק, כעכע, כף ח'.

*) מכל הערכים ששייכים לפי זאת נראה שהיתה לפני בעל הערוך התחלת פרשי' בפסוק ראני ולפנינו הוא סוף פט"ז עיי"ע חל ט"ו ומ"ש.

פרשה	ערך
פכ״ב	סב ד׳, סג א׳, המה, גרגתני, נקט ע״ש, פטר ה׳, ארזף, בלדד, גדש, פשש, כתש, כבר א׳, סרנג, גזל ע״ש, זיז, ליכלוך א׳.
פכ״ד	חסם, דמס ד׳ ע״ש, אנדרומוסיאה ע״ש, גמס, שמיכה, קטר.
פכ״ד	דמס ג׳, מכש, פס ה׳, מגרף, צמח ב׳ ע״ש, פקרס א׳, פרקסין, פרפירא, מעפרת, הלון.
פכ״ה	טיטויא, מכש, קרץ, מרעל, טש ב׳ ע״ש, גלג, בעל, קפל ב׳, (טפס) [צ״ל טפף], בזה.
פכ״ו	לשון א׳, תחת, גלגל ח׳, פגן ב׳, קלמין, חפש א׳, זכר, קעקע א׳, הן א׳.
פכ״ז	קטה, גיית, גרזם, דסקס, פחת, דנח, פג ג׳, פלגוג, אפקלין, מגלב, פרסטיגמא, פע א׳, חיות, דש ד׳, פטר ד׳.
פכ״ח	מגס ע״ש, סנטר א׳, פסנטר, צמת, צם, זנם ע״ש, קמים, סטכטון.
פכ״ט	דמס ג׳, חוק, פס ג׳, סנקלט, בקיינוס, כס ב׳, שפר ע״ש, מסקיד, סקד, דקליקוס, תשרי, חט האחרון ע״ש.
פ״ל	קרוב, פייט, פלן ג׳ ע״ש, אפי, פן ב׳ ע״ש, לגיון, דמס ד׳, צד ג׳, פלק, לאכסן, דיופוטא, טמיון, פרט ט׳, דחס ועוד עיי״ע חש.
פל״א	קעקע, הן א׳, קמפון, קרכין, גבר א׳, שבט.
פל״ב	פרגל, טייר, קריאסות, קרץ, לע, מסטר, סמנטר ע״ש, קנכיתר ע״ש, שלם א׳, פט, דבר, אולון, כרס.
פל״ג	מצטרא, נך, כפתור, סנקלט ע״ש, עשר (אחר ע׳ עסק), אנטוס, טפר, פסק, המוניא, פלאה, פרן ו׳, אולון, כרס, פס ג׳, זמיון, נבוכדנצר.
פל״ד	אפכי, צח א׳, איקונין, קרקס, רש ג׳, לע, קפרן, אביון ע״ש, גלגל ד׳, אנטל ע״ש, זמיון, שף ד׳, בלדד, צד ג׳, קרטס ה׳, אסתא, פרן ה׳ ע״ש, תפי, פרגיות, פס ד׳, שק ד׳, פק ג׳, חלץ א׳, אסיא, אנונה, ועוד עיי״ע ברבר ומ״ש.
פל״ה	בסיליאות, נמס, אגריפס, ארימון, ערקא׳ דבא.
פל״ו	אפיפורין, אחז, כבס, סק ב׳.
פל״ז	טב א׳, קלב, טרס.

סדר מערכה לשיר השירים רבה

ומכונה גם בשם אגדת חזית על שם פתח דבריו.

פסקא	ערך
פסקא נפת תטופנה :	פלקט.
פסקא שוקיו :	(טפס) [צ״ל טפף].

סדר מערכה למד׳ קהלת רבה

ומכונה ג״כ אגדת קהלת.

פסקא מה שהיה :	קסלפנס.
פסקא לשחוק אמרתי :	קרקס.
פסקא קניתי :	ברבר ע״ש.
פ׳ וכל אשר שאלו :	קד ע״ש, קשר ב׳ ע״ש.
פ׳ ראה חיים :	קהל.
פ׳ שבתי וראה :	קד ע״ש, קשר ב׳ ע״ש.
פ׳ יש רעה :	בלעם ע״ש.

מגלת אסתר רבה

בעי׳ זיטויטוס הביא מדרש מגילת אסתר בפי׳ ותלבש אסתר ולפנינו לי׳.

יב. סדר מערכה למד׳ מגילת איכה רבתי

פתיחתא

רישא : חפשית, מטליות, ככד ב׳, קלבס, תסס ע״ש, כלכה, אפיא, המוניא, גרזם, רקד א׳ ע״ש, תאטר, קרקס, חלוק, מיאומס ע״ש.

פ׳ ר׳ אלכסנדרי פתח :	דכוס.
פ׳ גם מגבוה :	צם ב׳, פלמרכוס, ספקלטור, סלפידם, טרן, כבש, דמס, נקט, זט, שגער, תשועות, המיה, טפיט, קסרקיט, סכף, מר ח׳, מתק, פרן ע״ש.

אלפא ביתא קדמאה

פסקא איכה ישבה :	בדה, אפקלין ע״ש, פלקט ע״ש, אמר ג׳.
פ׳ העיר רבתי :	בדה, אפקלין ע״ש, פלקט ע״ש, אמר ג׳, קטלפטא, פלש, מדל, מגס, ארסטוון, חבץ א׳, נקה, בטן ד׳, חבט, צמת, מס.

פסקא	ערך
פ' חד מאיתנם	גרע, חרטום, פל ד' ע"ש, חכם, רקע ב', טרכסמון, אדר, פשוש, דייט.
פ' בכה תבכה וכו' עד פ' היו צריה לראש	שמח א' ע"ש, רבך, סקפט, פר ע"ש, קטו, קרט, ברגן, בליוט א', כליון, וה, דמינו, צייתור, גמז, כרסט, מקס ע"ש.
פ' ויצא מבת ציון	רדף, גואל, חד ב'.
פ' טומאתה	תפת, גיא, ברנט ע"ש, גורתק.
פ' ממרום וגו'	הן א', נסח.
פ' סלה כל אבירי	סח ג', סרק ב' ע"ש.
פ' על אלה וגו'	קלן, מארת, קנקן ב' ע"ש, לבד.
פ' פרשה ציון	מגוולין, אנוגא.
פ' קראתי וגו'	הלך, שלח א'.
פ' ראה ה'	גש א'.
פ' שמעו וגו'	תייר, אגשתון.

אלפא ביתא תניינא

פסקא	ערך
פ' איכה יעיב	עב, איקונין, קייסטור, אליו, פספס א'.
פ' בלע ה'	אסטרטיא, בליוט א', ארך, אסיא, קץ י"ב, סכף ב', גרב ג' ע"ש, רקע ג', תחלס, פלנין ע"ש.
פ' גדע וגו'	אן ג', ימין, חלץ א', פלש.
פ' היה ה' כאויב	סכף, סך י"א, מלבד.
פ' זנח ה'	גלגס, שר ג'.
פ' ישבו לארץ	פרט ז', פדרת, דפני.
פ' כלו וגו'	חסית.
פ' מה אעידך	נביא, זן א', ירושלם, חף ב'.
פ' ספקו עליך וגו'	קרץ.
פ' עשה ה'	אמר ג'.
פ' תקרא וגו'	מגס, קס.

אלפא ביתא תליתאה

פסקא	ערך
פ' אני הגבר	צמצם.
פ' גדר בעדי	דמס ד', שתם, קרץ, צמד, פר ד' ע"ש.
פ' דרך קשתו	אספריסא, קר י"ג, אצר, תאטר, קרקס, חלוק, מיאומס ע"ש.
פ' ויגרם וגו' עד פ' זכור	מן ב', מגס ב', עגל ב', פס ה', בס א', נפש א', חשך.
פ' מה יתאונן	גס ג', דרריא, עלת א'.

אלפא ביתא רביעאה

פסקא	ערך
פ' איכה יועם	צר ז' ע"ש.
פ' גם תנין	ירוד [צ"ל ירור].
פ' כלה ה'	גר י"ב.
פ' לא האמינו	צם ב'.
פ' סורו טמא	קרדקיים, שפח, כדן א'.
פ' תם עונך	אפכי.
פ' זכור ה'	פכר ב'.
פ' על צוארנו	קלוון א' ע"ש.
פ' נשים בציון	בתול א'.
פ' בחורים	בריח.
פ' נפלה עטרת	בלעם ע"ש, נשם ע"ש.
פ' על הר ציון	המיה, עד ג'.

בע' קנמיא הביא מגילת איכא?

מדרש השכם

בע' סקלט בדפ"ר אי' במדרש השכם בפ' ויקהל (עיי' על זה המדרש בגד"פ לצונץ 281 וש"נ ציונים מזה המדרש בספר המכריע, תניא, תולדות אדם וחוה מנורת המאור אבל ספר הערוך לא ציין כי לא ראה דפ"ר וכן ר"שב ציין ברשימת המקומו' מילמדנו ללא נכון זה הערך ליחדו בילמדי' ויקהל).

יג סדר מערכה להגדת תהלים

סימן י"ז : פמריה, פרמא.
— י"ט : סחר ע"ש.
— כ"ב : זימוימוס.
— מ"ח : (מפס) [צ"ל טפף].
— פ' : סנקלט.
— פ"ז : סער, סמפירינון, פשפש ג'.

הגדת משלי

בע' נקד ג' הביא נוסחא לפ' בשפתיו ינכר שונא ולפנינו לי' אבל אי' בכ"י אשר ת"י ר"ש באבער.

דברי הימים של משה

פ' ותקרא שמו אהרן : אהרן.

סדר המערכה לפרקי ר"א

ורבינו מכנה אותו ברייתא דרי אליעזר (עיי' תוספ' כתובו' צ"ט. ד"ה נתן).

פרק		ערך
פרק ב'	:	(צק) [צ"ל צין].
— ג'	:	קרקס ב'.
— ספ"ז	:	כם ב' ע"ש.
— י"ב	:	אדם א', איש ע"ש.
— י"ג	:	פלט ב', קזם.
— י"ד	:	פלט ב'.
— כ"א	:	כלאים.
— כ"ז	:	פלט ב', פניים.
— ל"ב	:	ינון.
— ל"ה	:	מקום.
— ל"ו	:	תרף ב', עור, מתג.
— ל"ח	:	מכר.
— מ"א	:	טנדס, פרכיות.

יד. סדר מערכה לילמדנו (הנאבד)

סדר	פרשיות התורה *)	ערך
בראשי'.	ריש ילמדנו פר' הן האדם, סוף פר' בראשית :	אמר ד', אפליון, אפופסין, ארם א', ביאה, גמס, דסקר, וה ע"ש, כרבל, מחט, מס ב', נקר א', סרבל, פטש, קסד, רטע, רכס, שמים.
נח.	פ' ויהי כל הארץ, פ' וירד ה' לראות :	גרף א', רא א'.
לך לך.	פ' ויהי בימי אמרפל פ' ושרי אשת אברם, פ' אל תירא אברם :	דייתק, עבד א', שבט ב'.
וירא.	פ' ויסע משם אברהם, פ' וה' המטיר, פ' את עוץ בכורו, פ' ותכחש שרה :	אסטרט, טמיון, כרבל, נשים.

סדר	פרשיות התורה	ערך
חיי שרה.	פ' ואברהם זקן :	דכסן.
תולדות.	ריש ואלה תולדות פ' שני גוים, פ' ויהי כי זקן יצחק :	חפאטיקון, ככלא, כלאב, עטש, קטר ד'.
ויצא.	פ' ויזכר אלהים את רחל, פ' מלאכי אלהים עולי', בריש ויצא :	גלעד, על א', פסדיות.
וישלח.	פ' ותצא דינה, פ' וארבע מאות איש, ריש וישלח :	אסטסיאנות, פרס ב', קנשברון, רב א' (ועיי"ע טרש ג' ומ"ש ועוד עיי' למטה בפ' בחוקותי, וחקת).
וישב.	פ' ויהי בעת ההיא וירד יהודה, פ' בן זקונים הוא לו, בריש וישב יעקב, פ' ויהי ה' את יוסף:	בלש, זקן ב' (עיי' ילק' בראשי' ר' ק"מ בשם הילמדינו), סטסימה, ספף, פרסוף, שרתוע.
מקץ.	בסוף ויהי מקץ, פ' ואל שדי :	דטגמא, קלן ד'.
ויגש.	פ' ואת יהודה :	ביאה, צמת.
ויחי.	פ' ויקרא יעקב, פ' ויחי יעקב, פ' מכרותיהם, פ' הנה אביך חולה :	דפלומטר, כרם ה', כרת, מכר ג', מנמכום, פגש, קתליכום, רוח.
שמות.	פ' ומשה היה רועה :	אפופסין (וכ"ה בתנחום' בסוף לסי' י"ג).
	פ' וישמע פרעה :	בם ב' (וכ"ה בתנחו' סי' י').
	ריש ואלה שמות :	בר בטני (— סי' א').
	פ' וירא איש מצרי :	דבר ו' (— סי' ט').

*) כבר ידוע כי הילמדנו המובא בספר הערוך איננו התנחומא הנדפס ואיננו התנחומי' הישן אשר זה מחדש יצא ע"י החוקר המהולל ברוב התשבחות מוה"ר שלמה באבער נ"י כי הילמדנו נאבד מאתנו, רק ספר שמות מתנחומי' הנדפס הוא הוא הילמדנו מספר שמות וכל מה שמביא הערוך מילמדנו ס' שמות נמצא הכל בתנחומי' שלפנינו ועל כל זה העיר ברוחב עיון ושום שכל ר"ש באבער במבוא לתנחומי' הישן, וגם נתן לפנינו רשימות מהמקומות הילמדנו המובאים בערוך ושלח אותן לי בטובו (עיי' מבוא 198) ואני הוספתי ערכים אשר עבר עליהם כי אספתים כעמיר גורנה כל המקומות אשר הביא הערוך מילמדנו קודם שראיתי רשימות הנ"ל כאשר יוכל להעיד עלי ידידי החכם הנ"ל.

סדר פי התורה	פסקא	ערך
שמות.	בריש ואלה שמות :	דכום. (תנחומ' ססי' ה').
	פ' לך לקראת משה :	חמד. (— סי' כ"ט).
	פ' בלבת אש :	לב ב'. (— סי' י"ד).
	פ' ויך את המצרי :	מגרף. (— ססי' ט').
	בריש אלה שמות :	נכר. (— סי' ז').
—	— :	ספקלטר. (— סי' י').
—	— :	קר י"א. (— ססי' ג').
	פ' ותבאנה אל רעואל :	שד ב'. שלם א' עיי"ע דבר ו'. (— סי' י"ב).
	פ' ריש אלה שמות :	שם א'. (— סי' ב').
—	— :	שמאל. (— סי' י"ח).
	בע' חשך :	הביא רבינו וז"ל בילמדנו בקח את המטה ונ"ל שצ"ל ויקח משה את מטה (שמות ד', כ') וכ"ה המאמר בתנחומ' שמות סי' י"ז ועיי"ע חשך ומ"ש.
וארא.	פ' וארא :	אגר ב'. (תנחומ' וארא סי' ה').
	פ' ראה נתתיך :	אגוסטלא. (— — סי' ח').
	פ' ויהי ברד :	בחנמל. (— — ססי' י"ד).
	פ' ונהפכו לדם :	גגית. (— — רסי' י"ג).
	פ' ריש וארא :	דפתר. (— — סי' ה').
—	— :	חפרע. (— — סי' ט').
—	— :	כרך א'. (— — סי' ד').
	פ' בלטיהם :	להט, לט ג'. (— — סי' י"ד).
	פ' למה משה ואהרן :	למה. (— — סי' ו').

סדר פי התורה	פסקא	ערך
וארא.	פ' ויהי ברד :	עששית, פלכין. (תנחומ' סי' י"ד).
	פ' כי ידבר אליכם :	פלנק. (— סי' י"א).
	ריש וארא :	פרזבט. (— סי' ה').
	פ' ויהי ברד :	פרט ח', צהב ג'. (— סי' י"ד).
	פ' ויהי חשך :	צר ט' ע"ש. (— סי' י"ג).
	פ' ראה נתתיך :	קסר. (— סי' ח').
	פ' וממר לא נתך :	רפן. (— ססי' ט"ז).
	ריש וארא :	שט ז'. (— סי' ב').
בא.	פ' ויהי חשך :	בלסטר. (תנחומ' בא סי' ד').
—	— :	גגית א'. (— — סי' ב').
—	— :	דרלמס. (— — סי' ד').
	פ' ידכה :	יד ב'. (— — סי' י"ד).
	פ' ויהי חשך :	מגלב. (— — סי' א').
—	— :	פלק. (— — סי' ד').
—	— :	צר ט'. (— —).
(סוף וארא) [צ"ל תפ' בא]		קלן ג'. (— —).
	פ' ויהי חשך :	קרקר א'. (— —).
בשלח.	פ' ויסע משה :	אדר ב'. (תנחומ' בשלח סי' י"ח).
	פ' אז ישיר :	אז. (— — סי' י').
	פ' ויבא עמלק :	בריוני. (— — סי' כ"ה).
	פ' ויורהו ה' עץ :	הרדף. (— — סי' כ"ד).
	פ' וברוב גאונך :	ככד א'. (— — סי' ט"ז).
	פ' ותן שמה מלא העומר :	סנגיות. (— — סי' כ"א).

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
בשלח.	פ' וה' הולך לפניה' :	עמק א'. (תנחום' סי' ה').
	פ' ויורהו ה' עץ :	קדרון. (— סי' כ"ד).
	פ' ופרעה הקריב :	תלע. (— סי' ט').
יתרו.	פ' וישמע יתרו :	דדנים. (תנחום' יתרו סי' ה').
—	— :	הגמון. (— —).
—	— :	מלפפון. (- סי' ז').
—	— :	תרע. (— סי' ד').
משפטים.	פ' הנה אנכי שולח:	אלף ב' ע"ש ומ"ש. (— סי' י"ט).
	פ' ואלה המשפטי' :	איסטרטילוס. (— סי' ה').
	פ' אם כסף תלוה :	בחרת. (— סי' י"א).
	פ' ואלה המשפטי' :	גליור. (— סי' ה')
	פ' אם כסף תלוה :	חן ג'. (— סי' י"ד).
—	— :	מן י'. (— סי' ט'). [1]
	פ' ואלה המשפטי' :	מר ב'. (— סי' ד').
	פ' אם כסף תלוה :	משכן. (— סי' י"א).
—	— :	נמף. (— סי' ח'). [2]
	פ' ואלה המשפטי' :	סטר א'. (— סי' ז').
—	— :	סנקתדרון. (— עיי' סי' ה').
	פ' אם כסף תלוה :	פלג ג'. (— עיי' סי' ז').
	סוף משפטים :	פרפירא. (— סי' י"ז).
	פ' הנה אנכי שולח :	פורמא, פמריה. (— סי' י"ט). [3]

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
משפטים.	ריש ואל' המשפטי' :	שדון. (תנחום' סי' ד').
תרומה.	פ' ויקחו לי תרומה :	אלטין. (— סי' ט').
—	— :	אונקוס. (— סי' י"א).
—	— :	אספנדמון. (— סי' ט'). [4]
—	— :	חמש. (— סי' ג').
—	— :	מזבח. (— סי' י').
—	— :	פקסן. (— סי' ט'). [5]
—	— :	קסטר. (— סי' ט').
—	— :	תרגם. (— סי' ט').
תצוה.	פ' ואתה תצוה :	גנן. (— סי' י"ג).
—	— :	זן א'. (— סי' י"א).
—	— :	צלם. (— —).
—	— :	קלן ב'. (— —).
כי תשא.	בסוף כי תשא :	אובא טמיא. (— סי' כ"ד).
	ריש כי תשא :	אסטרוביל. (— סי' ב').
—	— :	בזק. (— סי' ט').
—	— :	בכושרות. (— סי' ה').
—	— :	גרמס. (— סי' י').
—	— :	חמה. (— סי' ה').
—	— :	חמש. (— סי' ה').
—	— :	טרן ב'. (— סי' א'). [6]

[1]) הרב החכם מה"ר רש"ב במבוא לתנחומ' ק"א אות י' שגה ברואה בכתבו שנשמט זה מן הדפוס באות י"א או י"ב כי שם מקומו והאמת כי הוא באות ט'. [2]) בנו"ג בט"ס נמסינן. [3]) רש"ב השמיט שני הערכים האלה עם מראה המקום. [4]) בנו"ג בט"ס עיי"ע אספנדמון. [5]) בנו"ג בט"ס פקטנין. [6]) בנו"ג בט"ס מרופין.

סדר פ׳ התורה	פסקא	ערך
כי תשא.	ריש כי תשא :	מזג. (— סי׳ ב׳).
	בסוף כי תשא :	מטטר. (— סי׳ ל״ה).
	פ׳ הנה מקום :	מקום. (— סי׳ כ״ז).
	ריש כי תשא :	מתק. (— סי׳ ג׳).
	— :	נקד א׳. (— סי׳ ה׳).
	פ׳ לך עלה מזה :	סמפרינון. (— סי׳ כ״ו).
	סוף כי תשא :	פמבי. (— סי׳ ל״א).
	פ׳ כי תשא :	פניים. (— סי׳ י״ד).
	ריש כי תשא :	פרבטא. (— סי׳ ה׳).
	— :	פרזדגמא. (— סי׳ ט״ו).
	— :	פרפירא ע״ש. (— סי׳ ח׳).
	— :	צדק ה׳. (— סי׳ ה׳).
	— :	צל ג׳. (— —).
	סוף כי תשא :	צלמות. (— סי׳ ל״ג).
	— :	צנן. (— סי׳ י״ג).
	סוף כי תשא :	קליאס. (— סי׳ ל״ב).
	פ׳ כי תשא :	ראיה. (— סי׳ י״ג).
	ריש כי תשא :	שר ט״ז. (— סי׳ ב׳).
ויקהל.	סב ב׳, תפי, קבל : ישנן נוסחאות לריש ולסוף ויקהל ובתנחום׳ הנדפס לי׳ ועיי׳ מ״ש על זה הח׳ רש״ב במבוא לתנחום׳ הישן צד 202 אבל מה שהביא ג״כ ע׳ סקלט מעות הוא כי זה הציון לוקח ממד׳ השכם. (עיי׳ מ״ש לעיל צד 114).	

סדר פ׳ התורה	פסקא	ערך
	סוף ויקהל :	תרע. (תנחום׳ סי׳ ח׳).[1]
פקודי.	פ׳ אלה פקודי :	אדרינטוס. (— סי׳ ד׳).
	— :	דגמא. (— סי׳ י״א).
	— :	דע. (— סי׳ ד׳).
	— :	חבל. (— סי׳ ה׳).
	— :	צפורן. (— סי׳ ד׳).
ויקרא.	גל ז׳ דסקופלן, פגן ב׳, פלח ב׳.	
צו.	— :	צר ג׳. (עיי׳ תנחומ׳ צו סי׳ י״ד).
שמיני.	— :	כס ד׳. (עיי׳ תנחו׳ שמיני סי׳ ח׳).
	— :	קפלארגיא.
תזריע.	— :	ביאה, דנסטס.
מצורע.	— :	מטרפלין.
אחרי.	— :	בבואה, דסקס, זמיון, ספקל, תה ב׳.
קדושים.	— :	אסרט.
	בסוף פ׳ קדושים :	גיא.
	— :	חך ד׳.
	— :	קנקל.
	ריש קדושים :	קנת.
	— :	קפנדר.
	— :	רא ב׳.
אמור.	פ׳ ולקחתם לכם :	אגון.
	— :	אולוגלגין.
	פ׳ והכהן הגדול :	אסטרטיגי.
	פ׳ ולקחתם לכם :	אסטרטילוס.
	פ׳ שור או כשב :	—
	פ׳ בסמוך שור או כשב :	ארח.
	פ׳ ולקחתם לכם :	אתליטין, אתליטים.
	פ׳ שור או כשב :	ביין.
	פ׳ שלומי׳ בת דברי :	דבר ו׳.
	פ׳ והכהן הג׳ מאחיו :	דריה.
	ריש אמור :	חמש.
	— :	למד א׳.
	פ׳ ויצא בן אשה :	טל ו׳.

1) הרב החכם רש״ב לא מצא מקומו בתנחומ׳.

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
אמור.	פ' והכהן הגדול :	מניק.
	פ' ולקחתם לכם :	פלק.[1]
	פ' ויצא בן אשה :	קטדיק.
בהר.	פ' כי ימוך :	חסד.
—	— :	טמיון.[2]
בחקותי.	פ' אם בחקותי :	אם ג'.
	סוף בחקותי :	אפרכוס.
—	— :	טרש ג'
	בראש אם בחקותי :	מגרס.
—	— :	סדר א'.
	ונתנ' הארץ יבולה :	קתר.
במדבר.	ילמדנו במדבר :	אפופסין.
	ריש במדבר :	אפרכיא.
	פ' פקוד כל בכור :	איקונין.
—	— :	ארגון.
	בריש וידבר :	מסא.
—	— :	סגמוס.
	פ' קח את הלוים :	סמרטין.
	פ' פקוד כל בכור :	סנוריא.
	בריש וידבר :	עבר ה'.
נשא.	פ' סוטה :	ארך ד'.
	פ' ויהי ביום כלות :	משטח.
—	— :	משכן.
	פ' סוטה :	קטדיק ע"ש.
בהעלתך.	בהעלתך :	אבלינא.
	פ' ותדבר מרים :	אלף ב'.
	ויאמר משה לחובב :	אמבטי.
	פ' אספה לי :	אמתנטין.
	בהעלתך :	אס א'.
	פ' ותדבר מרים :	אסתסיאנות.
	פ' אספה לי :	אסכולא ע"ש.
	ריש בהעלתך :	אפנתי.
	פ' קח את הלוים :	ארגליא.
	פ' שתי חצוצרות :	ארך.
	ויאמר משה לחובב :	דם ג'.
	פ' ותדבר מרים :	דרגון.
—	— :	חמס.
	פ' ויהי העם וגו' :	מה.
	פ' בהעלתך :	מדוב.
	ויאמר משה לחובב :	נורא.
	פ' שתי חצוצרות :	סגנים.
	פ' אספה לי :	עצב א'.

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
בהעלתך.	ויאמר משה לחובב :	פט ב'.
	פ' אספה לי :	פיפיליון.
	פ' שתי חצוצרות :	פרפסט.
	פ' ויהי העם וגו' :	קזם ע"ש.
	ריש בהעלתך :	קטה.
—	— :	קנכי.
—	— :	קרטע.
—	— :	קרפסא.
	ויאמר משה לחובב :	רחק.
—	— :	שני.
שלח.	ילמדנו שלח לך :	אטימוס.
—	— :	אולוגלגין.
	ועתה יגדל נא כח ה' :	אנפרות.
	פ' כי תבואו :	אסיא ב'.
	פ' ציצית :	אפכיות.
	פ' שלח לך :	בדד א'.
	פ' כי תבואו :	גנסר.
	פ' ותשא כל העדה :	דבר ב'.
	פ' כי תבואו :	דריה.
	ריש שלח :	חרם א'.
—	— :	טכן.
—	— :	כסל א'.[3]
—	— :	סטטיוגר.
—	— :	ספר ד'.
—	— :	פקר ב'.
—	— :	פרפירא.
	פ' ציצית :	פרקופי.
קרח.	ויקח קרח :	אנגרכטים.
—	— :	ארגטים.
	(ויקח קרח קח את המחתה ?	כרכם ע"ש).[4]
	בריש ויקח קרח :	נפק ג'.
—	— :	פלסטר.
—	— :	פלפל.
	בויקח קרח פ' קח את (המטה) [צ"ל המחתה] :	שלש.
חקת.	פ' וישלה ישראל מלאכים :	אפופסין.
	פ' קח את המטה :	אגרדמין.[5]
—	— :	גף ח'.
—	— :	דכסמן.
	ריש זאת חקת :	דש ד'.

[1]) רש"ב השמיט זה הציון והערך. [2]) עיי"ע בח"ד, מ"ב וש"נ הילק' בשם הילמדנו. [3]) עיי' ילק' ריש שלח בשם הילמדנו. [4]) עיי' בסמוך בפ' חקת. [5]) נשמט ברשימת רש"ב.

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
חקת.	פ' קח את המטה :	חשך א'.
	— :	טרקלר.
	פ' וישב ממנו שבי :	טרש ג'.
	(קח את המחתה) [צ"ל קח את המטה] :	כרכם. [1]
	פ' זאת חקת :	מת ב'.
	ויקהלו משה ואהרן :	נקר א'.
	פ' קח את המטה :	ספן ג'.
	— :	סרטנא. [2]
	פ' וישמע הכנעני :	פחם א'. [3]
	— :	פטריקון.
	וישלח משה מלאכים :	פטריקון.
	פ' ויקחו אליך פרה :	פליא.
	פ' זאת חקת התורה :	שלש.
בלק.	פ' כי מראש צורים :	אסטרוליג. [4]
	פ' לכה ארה לי :	אפקלין.
	— :	בלש.
	ריש פרשת בלק :	גואל.
	פ' כנחלים נטיו :	גנת.
	— :	דימן.
	פ' מה אקוב :	דנטיב.
	פ' הן עם לבדד :	הן ג'. [5]
	פ' וישם ה' דבר :	כלגס א'.
	פ' וישא משלו :	לווטין.
	פ' וישמע בלק :	מטטר.
	פ' ויצא לקראתו :	מטרפלין.
	פ' מי מנה :	מכסר.
	— :	מל י"ג.
	פ' מראש צורים :	מלין.
	פ' מי מנה :	מנגנון.
	פ' מה טובו :	מסכן.
	פ' הן עם לבדד :	ספן ג'.
	פ' כאהלים נטע ה' :	סרק ו'. [6]
	פ' מי מנה :	עפר.
	פ' מראש צורים :	פטרא.
	פ' וישא משלו :	פלט ג'.
	פי' כי התעללת בי :	פליית.
	פ' כאהלים נטע ה' :	פלייטון.
	פ' וישם ה' דבר :	פקס.
	פ' לכה ארה לי :	פרוכימטוס.

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
פנחס.	פ' כלחוך השור :	קרטם א'.
	פ' מראש צורים :	תמליום.
	פ' יפקד ה' :	אפופסין.
	פ' את קרבני לחמי :	בלספימיסון.
	לאלה תחלק הארץ :	גנסר.
	פ' זמרי בן סלוא :	זמר ה' מזר.
	ריש פרש' פנחס :	זרע ב'.
	פ' יפקד ה' :	יד ב'. [7]
	פ' את קרבני לחמי :	כבש ד'.
מטות.	פ' נקום נקמת :	אשש ב'.
	— :	גדיגוד.
	— :	דם ג'.
	פ' ומקנה רב :	הר א'.
דברים.	פ' רב לכם :	אחר ג'.
	— :	אילה.
	ריש פרש' דברים :	אלם א'.
	פ' רב לכם :	אסטולי (פסטל).
	ריש אלה הדברים :	אפופסין.
	פ' אל תצר :	ארך ד'.
	פ' ודי זהב :	בריוני.
	פ' ראה החלתי :	ברך א'.
	ריש פרשת דברים :	דמס ג'.
	פ' אל תצר :	דנסטס.
	פ' אתה עובר :	וו ב'.
	פ' ראה החלתי :	כבד א'.
	ריש פרשת דברים :	לעס.
	פ' ראה החלתי :	מטטר.
	ריש אלה הדברים :	פרזבט.
	פ' ראה החלתי :	פרמא ג'.
	פ' אל תצר :	צרצור א'.
	— :	קטדיק.
	— :	קטר ד'.
	ריש פרש' דברים :	קסטינר.
	פ' רב לכם :	ששן א'.
ואתחנן.	פ' ומי גוי גדול :	אחר ג'. [8]
	ריש פ' ואתחנן :	אנטפתא.
	פ' בצר לך :	אסטולי.
	פ' ומי גוי גדול :	אפי ב'.
	פ' עשרת הדברות :	אפנתי.
	ריש פ' ואתחנן :	אקליטא.

[1]) עיי"ע בח"ד, שכ"ז וש"נ ילקי הקת ס' רמז תשס"ג בשם הילמדנו ונענה לי בזה התיקון ידידי החי רש"ב בסבוא התנחומי 196. [2]) עיי"ע ומ"ש בשם ילק'. [3]) עיי"ע ומ"ש בשם הילק' חקת ר' תשס"ד. [4]) עיי' ילק' בלק ר' תשס"ו ועיי"ע הנ"ל ועי' מל י"ג מלין, עפר, פטרא, תמליום. [5]) עיי' ילק' שם ר' תשס"ח. [6]) עיי"ע דימן, פלייטון וילק' שם ר' תשע"א. [7]) עיי' ילק' משלי ר' תתק"ס. [8]) עיי"ע אפי ב' וילק' ואתחנן ר' תתכ"ה.

סדר פי התורה	פסקא	ערך
ואתחנן.	פ' ואתם הדבקים :	גליבטון.
	ריש פ' ואתחנן :	דנטיב.
	פ' בצר לך :	דנסטס.
	פ' ואתחנן :	זן א'.
	ריש פ' ואתחנן :	נורא.
	— — :	ספן ג'.
	פ' ואתם הדבקים :	סרבל.[1]
	פ' עשרת הדברות :	פלגוג.
	ריש פ' ואתחנן :	פלמנטר.
	פ' בצר לך :	דנסטס.
	פ' ואתם הדבקים :	פרוויים.
	— — :	פרספיה.
	פ' עשרת הדברות :	צף ה'.
	ריש ואתחנן :	תסוור.
	פ' אז יבדיל משה :	תסס.
	ילמדנו ואתחנן :	תרת.
עקב.	פ' כי אם שמור תשמרון :	אקי.
	פ' כי תאמר בלבבך :	אות.
	פ' כי אם שמר תשמרון :	ברבר.
	פ' ועתה ישראל :	גן ו'.
	פ' כי אם שמור תשמרון :	דרגון.
	פ' בריש והיה עקב :	יד ב'.[2]
	פ' והיה עקב :	יקנטין.[3]

סדר פי התורה	פסקא	ערך
עקב.	פ' שני לוחות :	לחת.
	פ' כי אם שמר תשמרון :	מאה.
	פ' כי הארץ :	מן ב'.
	ריש פרש' והיה עקב :	מנגנון.
	פ' כי תאמר בלבבך :	ספן ג'.
	— — :	פלח ב'.
	פ' והיה עקב :	פמבי.
	פ' כי אם שמר תשמרון :	פרמא ג'.
	— — :	פמריה.
	בריש והיה עקב :	קבייסטס.
	— — :	קזם.
	פ' כי תאמר בלבבך :	קפל ב'.
ראה.	פ' בסמוך בנים אתם :	ביאה.
	— — :	מר ג'.[4]
	פ' כי יכרית :	פלח.
	(והיה עקב פ' כי יכרית)	
	[צ"ל ראה פ' כי יכרית] :	קרדקיים.[5]

ועיי' ילק' ראה ר' תתפ"ה וע' ספן ג'. ועוד עיי"ע וה ומ"ש.

בע' בלספמיסון, גל ז' מובאין נוסחאות בשם ילמדנו בלי ציון מקומן ואנא אני בא לחפשן, מקום מציאתן?

[1] עיי"ע פרוויים וילק' ר' תתכ"ד.

[2] עיי"ע קבייסטס וילק' עקב ר' תתמ"ז וילק' משלי ר' תתקמ"ז. [3] עיי"ע פמבי, וקזם וילק' עקב ר' תתנ"ד.

[4] עיי' ילק' ראה ר' תת"ץ. [5] עיי' מבוא לתנחומי לרש"ב 198.

טו. סדר המערכה לפסיקתא

והוא אגדת א"י המכונה לרב כהנא.[1]

	ערך		מקום	דף
א'	אבן שעות		פסקא החודש.	(נ"ג .)[2]
	אגריאון	—	החודש.	(מ"ד:)[3]
	אגרדמין	—	עשר תעשר.	(צ"ו .)
	אגשתון	—	אנכי.	(קל"ח :)
	אוותנטיא	—	כי תשא.	(ט"ו :)
	אזמרדגין	—	כי תשא.	(י"ז .)
	אטימוס	—	החודש.	(מ"ט.)[4]
	אטקטיקיא	—	איכה.	(קכ"ב :)
	אולון	—	ויהי ביום כלות.	(ד' :)
	(אלייסטון) [אליופלים]			
		—	ויהי בחצי הלילה.	(ס"ג.)[5]
	אליקי	—	בחדש השלישי.	(ק"ד.)[6]
	אלריא ג'	—	ביום השמיני.	(קצ"ג :)
	אמבטי	—	זכור.	(כ"ז.)[7]
	אמר ג'	—	איכה.	(ק"כ .)
	אמר ד'	—	החודש.	(מ"ד.)[8]
	אָן 1 ע"ש	—	ר"ה.	(קנ"א :)
	אנגרבטים	—	ויהי בשלח.	(צ"ב :)
	אנטידיקוס	—	איכה.	(קכ"ב :)
	—	—	נחמו.	(קכ"ו .)
	אסכולא	—	בחדש השלישי.	(ק"א :)
	אספטי	—	ויהי בשלח פרעה.	(פ"א :)
	אפטיא	—	בחדש השלישי.	(ק"ד .)
	אפי ב'	—	סוכה.	(ק"פ :)
	אפיא	—	שובה.	(קס"ב :)

	ערך		מקום	דף
	אפיטרופוס	פ'	עשר תעשר.	(צ"ה :)
	אפומטא	—	ויהי בשלח.	(פ"ו :)
	אפופסין	—	אחרי מות.	(קע"ג :)
	אפיקרסין	—	כי תשא.	(ט"ו :)
	אפרגיאה	—	ביום השמיני.	(קצ"ג .)
	אפרכיא	—	נחמו.	(קכ"ג :)
	אצוותא	—	ויהי בשלח.	(צ"א .)
	ארגנטין	—	בחדש השלישי.	(ק"ו :)
	*ארך ג'	—	שובה.	(קס"א:)[9]
	*ארך ג'	—	סליחות.	(קס"ז .)
	ארך ה'	—	ויהי בשלח פרעה.	(צ"א :)
	ארך ה'	—	זכור.	(כ"ז.)[10]
	ארלוגין	—	החודש.	(נ"ג.)[11]
	ארנון	—	כי תשא.	(י"א:)[12]
ב'	בז א'	—	זכור.	(כ"ג :)
	בזק	—	כי תשא.	(י"ח .)
	ביין	—	סוכה.	(ק"פ .)
	בלם ב'[13]	—	זכור.	(כ"ד :)
	בלם ב'[14]	—	פרה.	(ל"ט.)[15]
	בלסטר	—	ויהי בחצי הלילה.	(ס"ז.)[16]
	בקינוס	—	ר"ה.	(קנ"ב .)
	בר ה'	—	ולקחתם לכם.	(קפ"א .)
	ברבר[17]	—	את קרבני לחמי.	(נ"ח:)[18]
	ברגן	—	את קרבני לחמי.	(ס"א.)[19]
	ברדל	—	ויהי בשלח.	(פ"א :)

[1]) הוציאה לאור הרב החכם הגדול מוהר"ש באבער נ"י והוא נתן לנו רשימה כמעט מכל המקומות אשר הערוך מביא את הפסיקתא וזו הרשימה היתה לי לעינים אבל אני הוספתי י"ז מקומות ותקנתי קצתן וגם הוספתי מקום מציאתן וגם רשמתי למטה בההערות מקום מציאתן בפסיקתא רבתי אף אם רבינו נתן כנראה לא הביא את הפסיקתי רבתי בשם. [2]) עיי"ע ארלוגין. [3]) פי החודש סי' ט"ו דף ס"ח: בהוצי החי פריעדמאן. [4]) פסיקתי החודש סי' ט"ו דף ע"ב. [5]) פסיקתי רבתי סי' י"ז דפ"ז. [6]) בפסיקתי בט"ס אל אהא. [7]) פסיקתי רבתי סי' י"כ דנ"ב. [8]) פסיקתי רבתי סי' ט"ו דס"ח: [9]) עיי' מ"ש בערוך השלם צד רפ"ה רש"ב השמיט שני הערכים האלה. [10]) עיי' פסיקתי רבתי סי' י"ב דנ"ב. (פסיקתי דר"כ ארמון צ"ל ארכוין ובפסיקתי רבתי: ייחוס שמותם). [11]) סי' ט"ו דע"ז. [12]) סי' י' דל"ג : [13]) ברשימת רש"ב (במבוא XIII) אי' בטעות בלב ב'. [14]) וכן שם בטעות: שם וצ"ל בלם ב'. [15]) פסיקתי רברי סי' י"ד דס"ד: [16]) שם סי' י"ז דפ"ט: [17]) ורבינו הביאו בשם ויק"ר (פל"ד) ולפנינו לי' ואולי נשמט אחר הציון מויק"ר הציון דפסיקתא, ורש"ב לא הביאו ברשימתו. [18]) שם סי' ט"ז דפ"א: ע"ש. [19]) שם סי' ט"ז דפ"ד.

ערך	מקום	דף
ברוני	פ' ויהי בשלח.	(פ"ג .)
ברת שבע	— רני עקרה.	(קמ"ב :)
גאל	— סליחות.	(קס"ו .)
גבר	— ותאמר ציון.	(ק"ל :)
גד ב'	— ויהי בשלח.	(צ' .)
גז ו'	— זכור.	(כ"ד :)
גייף	— עשר תעשר.	(צ"ו .)
גיית	— שור או כשב.	(ע"ד .)
גל ז' ע"ש	— דברי ירמיהו.	(ק"י :)
גלגל ח'	— כי תשא.	(י"א :)
גלגל י'	— פרה.	(ל"ב :)
גלג	— עניה סוערה.	(קל"ז .)
גליור	— החודש.	(מ"ה סע"א ורע"ב) [1]
גלם ב'.	— ויהי בשלח.	(צ"ג .)
גמס	— החודש.	(נ"ב: ונ"ג.) [2]
גנס	— נחמו.	(קכ"ו .)
גס ג'.	— ותאמר ציון.	(קל"א.)
גרדם	— שמעו.	(קי"ח :)
גשש ע"ש	— סליחות.[3]	(קס"ו .)
ד' דבב א'	— ביום כלות.	(ד' .)
דכום	— זאת הברכה.	(קצ"ו .)
דלטור	— פרה.	(ל"א :)
דמופ ג'	— פרה.	(ל' :)
*דמס ג' [4]	— ולקחתם.	(קפ"ב .)
דמס ג'	— כי תשא.	(י"א .)
דמס ד'	— ויהי בשלח.	(פ"ח :)
" "	— שובה.	(קנ"ט .)
" "	— ר"ה.	(ק"נ :)
דיסקר	— אחרי מות.	(ק"ע :)
"	— פרה.	(ל"ו :)
"	— בחדש השלישי.	(ק"א .)
דק ג'	— ויהי בשלח.	(פ"ו :)
דריה	— שוש אשיש.	(קמ"ו .)
דרלמוס	— ויהי בחצי הלילה.	(ס"ז .)
דרריה	— ותאמר ציון.	(קל"א.)
דָש 2	— שור או כשב.	(ע"ח .)
ה' הבה א'	— החודש.	(נ"ו :)
ו' וה	— עשר תעשר.	(צ"ז :)
ז' זחל ג'[5]	— פרה.	(ל"ז :)

ערך	מקום	דף
זמיון	פ' ר"ה.	(קנ"א :)
זמר ד'	— זכור.	(כ"ז :)
זן א'	— נחמו.	(קכ"ד :)
זנם	— אחרי מות.	(קע"ג :)
זנם	— העומר.	(ע"ב .)
זרת	— זכור.	(כ"ג :)
ח' חבט א'	— פרה.	(ל"ה: ל"ו.)
חדרך	— רני עקרה.	(קמ"ג .)
*חט א'[6]	— עשר תעשר.	(צ"ו :)
*חי ב'[7]	— קרבני לחמי.	(נ"ח .)
חכן א'	— כי תשא.	(י"ג :)
חל ט"ז	— אחרי מות.	(ק"ע .)
חל י"ט	— שמעו.	(קי"ח .)
חלזון ג'	— ויהי בשלח.	(צ"ב .)
חלון	— החודש.	(מ"ט .)
חלץ	— ותאמר ציון.	(קל"ב .)
חם ג',	— את קרבני לחמי.	(נ"ז :)
חמה,	— כי תשא.	(י"ג .)
חמש	— כי תשא.	(י"ז .)
חפר א'	— עשר תעשר.	(ק' .)
חצף	— שובה.	(קס"א .)
חרש ה'	— כי תשא.	(ט"ז סע"א ורע"ב)
חש ג'	— סוכה.	(קפ"ד .)
ט' (טברירי)	[צ"ל טבריטי] ביום השמיני.	(קצ"א :)[8]
ט'	— דברי ירמיהו.	(קי"ד סע"ב וקט"ו רע"א)
טייר	— פרה.	(ל"ג :)
טכס	— בחצי הלילה.	(ס"ו :)
טלק ב'	— ויהי בשלח.	(פ"ט :)
טמיא	— דברי ירמיהו.	(קי"ב סע"א)
טמס	— זכור.	(כ"ז .)
טמיקון	— ויהי ביום כלות.	(ז' .)
טפיט	— ולקחתם לכם.	(קפ"ב :)
טרן א'	— החודש.	(נ"ב :)[9]
יבדה	— ויהי בשלח.	(פ"ט .)
ירמיה	— דברי ירמיהו.	(קי"ד :)
כ' כבש ד'	— זאת הברכה.	(קצ"ז .)
—	— את קרבני.	(ס"א :)
כבש ז'	— ויהי בחצי הלילה.	(ס"ז .)

[1]) פסיקת' רבתי סי' ט"ו דס"ט. [2]) שם סי' ט"ו דע"ו. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י אבל בשדפ"ע בטעות: דילמא. [4]) ליי ברשימת רש"ב כי נשמט בדפ"ע חוץ מדפ"ר ואי' בכ"י ערוך ועיי"ע לגיון א'. [5]) ברשימת רש"ב [בט"ס חל. [6]) נשמט ברשימת רש"ב. [7]) גם זה נשמט. [8]) פסיקי רבתי סי' פ"ד דר"א. [9]) פסיקי רבתי סי' ט"ו דע"ו:

	ערך		מקום	דף
	בדכד	פ'	עניה סוערה.	(קל"ה: קל"ו.)[1]
	כהחלונות	—	קומי עורי.	(קמ"ה :)
	כל ה'	—	ויהי ביום כלות.	(ו' .)[2]
	כמוך	—	דברי ירמיהו.	(קי"ב .)
	כמס ב'	—	שובה.[3]	(קנ"ט :)
	כסף ד'	—	כי תשא.	(י"ד :)
	כרם ה'	—	פרה.	(ל"ה .)
	כרומנקיא	—	שובה.	(קס"ב .)
	כרע ב'	—	ויהי בשלח.	(פ"ב .)
	כש ד'	—	זכור.	(כ"ד :)
ל'	לאט	—	את קרבני.	((ס' .)
	לב א'	—	סליחות.	(קס"ו .)
	*לגיון ע"ש	—	ולקחתם.	(קפ"ב .)
	לז ב'	—	את קרבני.	(נ"ט :)[4]
	לטירים	—	זאת הברכה.	(קצ"ו :)
	לכלוך א'	—	את קרבני.	(נ"ח.)[5]
	— —	—	ויהי בשלח.	(צ"ב :)
	לשון א'	—	פרה.	(ל"א :)
מ'	מאי	—	ותאמר ציון.	(קל"א :)
	מארת	—	החודש.	(מ"ב .)
	מגס ג'	—	את קרבני.	(ס"א.)[6]
	*מגס ג'	—	העומר.	(ע' .)[7]
	מח ד'	—	את קרבני.	(ס"א .)
	מט ב'	—	ויהי בשלח.	(פ"ב .)
	מטליות	—	דברי ירמיהו.	(קי"ד .)
	מט	—	זכור.	(כ"ג :)[8]
	*מלטמיא	—	את קרבני.	(נ"ח.)[9]
	מלמד	—	ר"ה.	(קנ"ג .)
	מנגנון	—	ויהי בשלח.	(פ"א .)
	—	—	אחרי מות.	(קס"ח .)
	מסאסא	—	ר"ה.	(קנ"ג .)
	מסובן	—	רני עקרה.	(קמ"א :)
	מסקד	—	ר"ה.	(קנ"ג .)
	*מעפרת	—	כי תשא.	(י"ז .)[10]
	*מרדע	—	ר"ה.	(קנ"ג.)[11]
	*מרגל	—	ויהי ביום.	(ד' :)[12]

	ערך		מקום	דף
	מר ח'	פ'	שמעו.	(קי"ח :)
	מרניא	—	ויהי בשלח.	(צ"ד :)
	מרן	—	ויהי בשלח.	(צ"ד .)
	מתק	—	דברי ירמיהו.	(ד' .)
נ'	נביא	—	נחמו.	(קכ"ד :)
	נעמה	—	זכור.	(כ"ה :) ע"ש.
	נקד א'	—	כי תשא.	(י"ב :)
	נקלוגום	—	ר"ה	(קנ"ג :)
ס'	סבן	—	ויהי בשלח.	(צ"ג :)[13]
	סלד	—	ויהי בשלח.	(ק"ג .)
	סמנט	—	ויהי בשלח.	(פ"ב :)
	סמפרינון	—	עניה סוערה.	(קל"ה :)[14]
	סנטר א'	—	העומר.	(ס"ט :)[15]
	סנטר א'	—	איכה.	(ק"כ :)
	סנקלט	—	ר"ה.	(קנ"ב .)
	סנקלט	—	ויהי ביום.	(ה' .)
	סעותיה	—	עשר תעשר.	(צ"ה :)
	סקבטר	—	אחרי מות.	(קע"ה :)
	סקפטס	—	בחדש השלישי.	(ק"ג .)
	סקפטר	—	החודש.	(נ"ג : נ"ד.)[16]
	סקר א'	—	ותאמר ציון.	(קל"ב .)
ע'	ענגע	—	אחרי מות.	(קע"א :)
	עמלק	—	זכור.	(כ"ו :)
	עפרן	—	עשר תעשר.	(צ"ה :)
	ערקא ב'	—	שמעו.	(קי"ז .)
פ'	פג ג'	—	שור או כשב.	(ע"ו :)
	פגר	—	זכור.	(כ"ו .)
	פגר	—	עניה סוערה.	(קל"ה .)
	פזמא	—	בחודש השלישי.	(ק"א :)
	פטר ד'	—	שור או כשב.	(ע"ט .)
	פייט	—	ולקחתם לכם.	(קע"ט .)
	פל ד'	—	ויהי בשלח.	(פ"ז .)
	פלטיא ב'	—	החודש.	(מ"ז :)[17]
	פלמרכום	—	שובה.	(ק"ם .)
	פלן	—	ולקחתם לכם.	(קע"ט :)
	פלק א'	—	ויחי בחצי הלילה.	(ס"ז :)[18]

1) פסיקי רבתי סי' ל"ב דקמ"ת: (ושם הגי' כדבדנה עיי"ע כדכד ומ"ש). 2) פסיקי רבתי סי' ה'. 3) בכ"י בט"ס סוכה. 4) פסיקי רבתי פי"א. 5) פסיקי רבתי פט"ז. 6) פסיקי רבתי פט"ז דפ"ג: 7) וברשימת רש"ב אי' מגרס. ועיי"ע מגס 3 בערוך השלם ומ"ש. 8) פסיקי רבתי פי"ב דמ"ט: 9) פסיקי רבתי פט"ז דפ"א: (ושם בט"ס מלטוכים, מלטונים וצ"ל מלטמיא, וברשימת רש"ב נשמט). 10) נשמט ברשימת רש"ב אבל עיי' מ"ש בצד י"ז. בפסיקי ולא ראה כי בדפו"ו (ובכ"י) הובא בערוך הפסיקי דכי תשא. 11) עיי"ע מלמד. 12) עיי"ע אלון. 13) ושם בט"ס סכינתיה וצ"ל סבינתיה. 14) פסיקי רבתי פל"ב דקמ"ת. 15) פסיקי רבתי פי"ח צד צ"א. 16) פסיקי רבתי פט"ו. 17) פסיקי רבתי פט"ו דע"א. (חסר בפסיקי שלפנינו ואי' בכ"י א"פ עיי' מ"ש רש"ב). 18) פסיקי רבתי סי' י"ז דפ"ט:

	ערך	מקום	דף
	פלק	פ' ולקחתם לכם.[1]	(קפ"ב .)
	פלתה	— פרה.	(ל"ה .)
	פן א'	— זכור.	(כ"ו .)
	—	— עניה סוערה.	(קל"ה.)[2]
	*פס ג' (עיי"ע זמיון)	פ' ר"ה.	(קנ"א :)
	פסנטר	פסקא העומר.	(ע' .)
	פסיפון	— ותאמר ציון.	(קל"א .)
	פפיליון	— ויהי ביום.	(כ' .)
	פקרס	— כי תשא.	(ט"ו :)
	פקרס ג'	— בחדש השלישי.	(ק"ד :)
	פרבטא	— את קרבני.	(ס' .)[3]
	פרזדגמא	— שור או כשב.	(ע"ז .)
	—	— בחדש השלישי.	(ק"ב .)
	פרט ג'	— ויהי ביום.	(ג' :)
	פרט י'	— ולקחתם לכם.	(קפ"ב :)
	פרפירא	— כי תשא.	(ט"ז :)[4]
	*פרקדוס[5]	— בחדש השלישי.	(ק"ד :)
	פרתוזמיאה	— בחדש השלישי.	(ק"ג :)
	*פשג עיי"ע דֶּמֶס (ח"ג, פ"ו: ומ"ש).		
	פשפש	פ' עניה סוערה.	(קל"ו :)
צ'	צחן	— דברי ירמיהו.	(קי"א .)
	ציון	— ביום כלות משה.	(ח' .)
	צייץ	— דברי ירמיהו.	(ק"י :)
	צמצם ג'	— שוש אשיש.	(קמ"ז :)
	צמת	— העומר.	(ע' :)
	צצלא[6]	— עניה סוערה.	(קל"ז .)
	צר ז'	— ויהי בחצי הלילה.	(ס"ז :)[7]
ק'	קבטין	— את קרבני.	(ס"א.)[8]
	קברנש	— אחרי מות.	(קע"ו.)[9]
	קזמקרטור	— כי תשא.	(י"ד .)
	קזז	— ויהי בשלח.	(פ"ד .)
	קטה	— שור או כשב.	(ע"ד .)
	קטע	— החודש.	(מ"ג.)[10]
	קטפרס ב'	— ויהי בשלח.	(פ"א :)
	קל ה'	— ויהי בחצי הלילה.	(ס"ו :)
	קלוון ב'	— ויהי בשלח.	(צ"ג .)
	קליינון	— ביום כלות משה.	(ח' .)

	ערך	מקום	דף
	קולמוס	פ' ויהי בשלח.	(פ"ז .)
	קלק	— ויהי בשלח.	(פ"ט :)
	קלר ג'	— אחרי מות.	(קע"ג .)
	קמים	— העומר.	(ע"ב.)[11]
	קמפון	— ויהי בשלח.	(פ"ב :)
	*קמר[12]	— ויהי ביום כלות.	(ח' .)
	קנדיטון	— בחודש השלישי.	(ק"ב :)
	קנטס	— ויהי ביום כלות.	(ז' :)
	קנקל א'	— שובה.	(קס"ג:)[13]
	—	— ויהי בשלח.	(פ"ו :)
	—	— שמעו.	(קי"ז .)
	קנתר	— שמעו.	(קי"ז :)
	קסט	— איכה.	(קכ"ב :)
	קסטינר	— שובה.	(קנ"ט :)
	קסולפנס	— קומי אורי.	(קמ"ד :)
	קפל ה'	— אחרי מות.	(קע"ה .)
	קץ ד'	— סליחות.	(קס"ז :)
	קקבטין	— את קרבני.	(נ"ט.)[14]
	קקל ב'	— שמעו.	(קי"ז רע"ב)
	קר י"ז	— ויהי בשלח.	(צ"ב .)
	*קרוב עיי"ע פייט.		
	קרדקיים	פ' ותאמר ציון.	(קל"ב :)
	קרטין	— ויהי ביום כלות.	(ט' .)
	קרטס	— בחודש השלישי.	(ק"ד :)
	קרטע	— רני עקרה.	(קמ"ב .)
	קרקר א'	— ויהי בחצי הלילה.	(ס"ו :)
	קשר ב'	— אחרי מות.	(קס"ד.)[15]
ר'	רב א'	— סליחות.	(קס"ז .)
	*רדף עיי"ע גאל.		
	רפע (?)	פ' רני עקרה ועיי"ע ומ"ש.	
	רתק	— אחרי מות.	(קע"ו .)
ש'	שלפוחית	— ותאמר ציון.	(קל"ב :)
	שלש	— אחרי מות.	(ק"ע :)
	—	— פרה.	(ל"ז.)[16]
	שפח	— ותאמר ציון.	(קל"ג.) ע"ש.
	*שפנין[17]	עיי"ע צצלא	(קל"ז .)
	ששיתא	פ' ויהי ביום כלות.	(ג' :)

1) בדפ"ע בט"ס בילמדנו ולקחתם לכם צ"ל בפסיקתא וכו'. וברשימת רש"ב בט"ס פלן ב'. 2) פסיקי רבתי סי' ל"ב דקמ"ז: 3) פסיקי רבתי סי' ט"ז דפ"ג: 4) פסיקי רבתי פי' דל"ט: 5) ועיי"ע פקרס ורש"ב השמיט המלה מרשימתו. 6) עיי"ע שפנין ובפסיקי רבתי סי' ל"ב דקמ"ט. נשמטה המלה. 7) פסיקי רבתי סי' י"ז דפ"ח. 8) פסיקי רבתי סי' ט"ז דפ"ג: 9) פסיקי רבתי סי' מ"ז קצ"א. 10) פסיקי רבתי סי' ט"ו (עיי"ע קטע וש"נ השינויים). 11) פסיקי רבתי סי' י"ח דצ"ג. 12) ברשימת רש"ב נשמט. 13) לפניני לי' עיי"ע קנקל וק"ש. 14) פסיקי רבתי סי' ט"ז דפ"ב. 15) לפנינו לי'. 16) פסיקי רבתי סי' י"ד. 17) ברשימת רש"ב נשמט.

טז. סדר מערכה לקבוצת ערכין מענינים שונים.*)

אומות שונות:

עיי' ערכים ברבר, לד ג', סמרטין, קלב.

מלכים שונים:

הדריינא, חרש ג', לשון א', נרון, קווק, קמי, תרס.

מקומות, ערים, כרכים, כפרים, מדינות[1]:

אב א', אבא כשלניא, אבטליות, אביי, אגמא, אוונא, אילת, אכר, אלתת, אנטיפטר, אספטיה, אספנן, אסתרא, אסתרוקנית, אקרא, ארטבון, ארך. באדן, בזתא, בי מכסי, בקיא, ברבר, ברשניא, גאובאי, גלגל ו', גלחי, גמזו, גנסר, גת ב'. דמוס. הדייב, המניא. ורדינא. זרז. חזיז, חטלים, חליקופרי, חלת א', חן ג', חצדד, חצר א', חק ג', חקרה, חרת, חש. טבריה, טגן, טטרג, טייע, טלאי. ידפת, ידקרת, יון א', יוחני א', יאו, ימי. כרביז, כרזים, כרם ג'. לד, לדיק, לחם. מברכתא, מגניה, מדעית, מכמס, מטלא, מנעל א', מרשניא. נהר ג', נווט, נוות, נטף, נייר, נמר ע"ש, נרווד. סווסטי, סייבא ע"ש, סכרא, סריא. עבר ב', על א', עמק, ענטב, עקרבת. פאה, פג ד', פגי, פך א', פגיים, פפייתא, פקא, פרא, פרגיתא, פרגדסין. צבועים, צלמים, צנע, צרף ב'. קלקי, קני. קסם, קעילה, קפאי. קץ ו'. קצר ה', קרדיינא, קרחיים, קרן א', קרש א', קרש ב', קשתא. רקד. שכב, שלציון, שפך, שרון, ששתרי, תווך.

נהרות ומעינות:

אכר, בי מדרי, ברשינא, דמוס, דקר, ואני, טבריה, ירדן ע"ש, מרדיא. פגה, פלס. קדח א', קרמיון, תווי.

שמות אנשים, נשים, משפחות וכינויהם:

אב א', אבדן, אטיטס, אילה, ארסטוון א', אשתיתא, בן דן, א', בן כובדי, בן ערל, בן ציון, בר אושפרתי, בר פיילי, גביני כרוז, גביע, גמדא, גרגרת. דגג, דסקרתא. הלני, הרמיז. זוזא, זק. חבה, חוטף, אפרתי ע"ש, חליקופרי, חלק, חניו. ידקרת, יוחני, ילתא. כזית. מחצל, מלבז, מרוס. נמר א', ניקנור, נתזה, נתן א'. סבכה, סמליון, סנדל, סרד. פרוה, פרזק, פשתיבנא, פתר א', קלר ג', קרח. שפיחלא.

---

*) ודע כי סדר מערכה לשאילתות דר' אחאי גאון, לבעל הלכות גדולות לר. יהודאי גאון וסדר מערכה לשאר הגאוני' חכמים ובעלי מקרא הנקובים בשם כבר ערכתי במבוא בח"א XIV והלאה עש"ה וקח נא משם, וגם מה שכתבתי בענין רבותיו של רבינו נתן (צד X והלאה) ובענין הערוך של רב צמח גאון (צד XVI והלאה (ועיי' ג"כ ע' קץ ה' ושאר ערכים אשר בפנים או בהערות רמזתי על פי' רצ"ג שמצאתי בראשונים וביוחסין השלם ובעיקרי התלמוד לבעל היוחסין כ"י אשר תחת ידי). וסדר מערכה לארצות שונות ומנהגיהן וללשונות שונות תמצא בצד VI והלאה עי"ש. ועתה אוסיף להביא קבוצת ערכים מענינים שונים ותקותי חזקה שבעלי חקרי לב יגילו על זו המתנה ויאמרו לפעלא טבא יישר כי זה חלקי מכל עמלי זה רבות בשנים.

[1]) ומה היא מדוגה מפורש בע' פלך ב'.

שמות מלאכים [2]:

דומה, סמליון, צלמות.

חיות, עופות, דגים וחגבים, שקצים ורמשים ותלעים, נחשים, ועקרבים ותכונתן:

אוב, אכדומה, אבזקת, אדדא, אדם, אדן א׳, איל, אליתא א׳, אלתת, אס, אספנן, אקונס, אשת, בטן, בן הנפל, בק ג׳, ברבר, ברדלס, בר נפחא, בת מזגא. גב י״ג, גז א׳, גז ח׳, גחילנא, גלדן, דיו אחרון, דרן, זבזגי א׳, זיידן, זיז ב׳, זף, חלק ה׳, חמר י״א, חפושית א׳ וב׳. טרית, יילי, (יניבא) [יניכא]. יתוש. כלכית, כנמא, כפת א׳, כרין, כרש ב׳, כרשתינא. מפגיע, מר, מריא א׳, משק, משקר. נדל, נמיה, נמר ב׳, נץ ד׳, נקה. סלמנדרא, סממית, ססכל, ססגון, ספג, ספן ב׳. ערקא א׳. פטתא, פסיון, פרוונקא, פרט, פרקלן, פרש ד׳, פשפש ב׳. צלבחא, צפור, צצלא, צרע, קברנונא, קדיא, קלניתא, קף י״ד, קף ט״ז, קיפוף, קפיפיות, קק א׳, קרד, קרן א׳, קרש. שבטא, שחלא ב׳ וג׳, שכר בזאי, שפר ב׳, ששיבא, תכך, תלא, תלשמי.

אילנות, עצים, זרעונים, ירקות עשבים, שבלים, קנים, קוצים, סמין, בשמים ותכונתן:

אבא ב׳, אבוב רועה, אג, אגס, אדמדמני, אדר א׳, אלמוג, אנגרון, אפקותא, אפרסמון, אצווא, ארוס א׳, אשוחי, אשכרע, אשלג, בר ב׳, גגמי, גדגדניות, גלבק, גמז, גנבר, גרע, הגג, הטריות ע״ש, הרדף, הרגי. זאזא, זנגביל, זנין, זרד א׳. חזר ב׳, חזר אחרון, חזרה, חח א׳, חלבץ, חלם ב׳, חלף ב׳, חלף אחרון, חלתית, חמס א׳, חמץ, חן ג׳, חצב ג׳, חצב אחרון, חריע. טפח, טפל א׳, טריא. יינים, ירבוז, ירקות, כמהין, כנגר, כנר א׳, כסבר, כסיתא, כפר ד׳, כפת א׳, כרפת, כרש א׳, כרשן, כרת א׳ כש ג׳, כשות, לגש, לוף, לטם, לעין, לפסן, מגביא, מגג א׳, מייש, מל י״ג, מרמהון מתק, נבר, נניא א׳, נסן, נץ ב׳, נש, נשדור, סאה, סב ד׳, סבן, סלת א׳, סמגיא, סנר, ססא, ססמגור, סתו, עדל, עזרד א׳, עכביות, עמד א׳, עמר א׳, עססיות, עצב, עקוב, עקץ א׳, פג ד׳, פגלא, פגם א׳, פול, פיטמא, פטר ג׳, פירשע, פלייה, פלסלוס, פפייר, פפולסמון, פקס ב׳, פקועות, פרגין, פרחא א׳, פרס ג׳, פרק א׳, פריש, פשישנא, צללינא, צלף, צפורן א׳, צרי, קדה ע״ש, קדח, קטן ב׳, ג׳, קטנית, קלא אילן, קליא א׳, קלעילון, קלקי, קנבס, קסוס, קפלט, קצה, קצח, קרסטמל, קרקז, קרקס א׳, קשב א׳, ראש, רגילא, רכפה, רמי, רמץ א׳, רשק, שבל ב׳, שבל אחרון, שבליל, שברא, שבת, שגא א׳, שגם, שוש, שזף, שט ה׳, שם, שמרקע, שמשם, שמשק, שסקי, שפין, שצנית, שקד, תיים, תלתן, תם א׳, תמכה, תמר ב׳, תרבתר, תרמד, תת א׳.

מיני אבנים ומרגליות וסגולתן:

אב א׳, אבן תקומה, אבן שואבת, חפר, לוליתא, מרתבה, נתר, צנם א׳, צרף ו׳.

מטבעות שהביא בעל הערוך:

אסתר א׳, אסתרא, גרע, דנר, הדריינא, הדרס, הנץ, זוז, זיינקי, טבע, טרסית, ככר ע״ש, לטר, לס, מלזמה, מסמס א׳, מע א׳. נרון, סיינק, סך, סלע, צר ט׳, קנטרינק ע״ש, שמן.

משקלות ומדות:

גריו, דק א׳, כן ג׳, כרתית, לתך א׳, מחק, ספל, קלסטר א׳, קפז, קרטב, רבע א׳, שרגש, תמן א׳, תרקב.

הלאים שונים, רפואתן, סגולתן ולחשתן:

אב א׳, אבן תקומה, אלריא א׳, אסובי, אספלוגית. גבתא, גלד, דיופי, דר ה׳,

---

[2]) ובערוך השלם הובאו כל שמות המלאכים והשדים ועיי׳ ג״ב מאמרי על המלאכים והשדים בלא״ש: Ueber die jüdische Angelologie und Dämonologie in ihrer Abhängigkeit vom Parsismus (Leipzig 1866).

הגרני, ותק, זרף א׳, חס, חמר י״ב, חנק, חף, טבריה, כנגר, כרשתינא, לוליתא, לף א׳, מעוי, מעל ד׳, נפש א׳, נתק, סרס א׳, סחף א׳, על ב׳, עמל א׳, עצב א׳, ערקא א׳, פנדיון, פע, פתיא א׳, צלליבא, צמר ד׳, צפדינא, צרח, קף ט״ז ע״ש, קצר ג׳, קרדייקוס, ראתן, רכפה, רק א׳, רת א׳, שברא, שכתא, שגדן, שחלא, שחתא, שמש, שר י״ג, שרק ג׳, שתם א׳, תריק, תרנגול, תתר ג׳.

עניני מכשפים, מזיקים שדים ורוחות:

אוב, ארגנטין א׳, בן הנפל, בן תמליון, בת חורין, הרמיז א׳, חבר ג׳, כרע א׳, להט א׳, להט אחרון, לוליתא, לט ג׳, לילית, מגוש, מל ח׳, מריא ב׳, ספג, פרוה, פרמא, פרמקוס, קטב א׳, קף ט״ז, קרדייקוס, רטן, רק א׳, שבתא, שה, תזז, תרף ב׳.

שמות וצורות אלילים ונימוסן:

אוב, אנדרמא, אפרודיטי, ארס, בי נצרופי [1], גד י״א, גיא, גפא א׳, חבר ב׳, כף י״א, מניק, מסרדי, מרקולים, נר ב׳, נשר ג׳, נתברא, סנדל, קווק [2], קלנדס ע״ש, קנקל, שוור.

מיני שחוקות מבני אדם:

אנקטמין, אסטדיה, אסקונדרי (סקנדרי), אצטדין, בקיון, פראטי, קנג, קסן, תחבול.

מיני כלי זמר ושיר:

אילת אחרון, בטן ב׳, חמת, כנור, מרכוף, נבל א׳, סמפון, צלצל, קרן א׳.

מיני מאכלים ומשקין ומרקחות:

אמן א׳, אנתא, אספרגוס, אסקריטין, בארג, בשש, גלש, דבש, דפן, הרסנא, ותקא, זריד, חמט א׳, טפקא, טרימא, טרקנין, ככא א׳, כסן א׳, כסן ב׳, כפת ג׳, כשר א׳, לד ב׳, לפדא, מל י״ב, נקד, סנק, ספגן, ספל, סרק ג׳, עמל ג׳, עסה, צנם, צפחת, צר ח׳, קזא, קל ג׳, קם א׳, קנבק, קק א׳, קרייט, קתל, רהטא, רנק, א׳, שתית.

מיני מלבושים ומנעלים, בתי ידים, מפות, מחצלאות, כרים וכסתות:

אמפליא, אמר ג׳, אונקלי, אפנדה, גלפקר, נמד א׳, דיופוטא, היץ, חלוק, טרטן א׳, כר א׳, מגב, מזרן, מעפרת, מפוץ, מק, מקטורין, נרמק, סבכה, סבן, סגוס, סוורק, סיין, ספג, ספל, ספרק, סקורטיא, סרק ד׳, עדלה, עד, פליוס, פנדה, פקרס א׳, פרגד, פרקלמן, פרקלן, קטבל, קטר ב׳, קלקי, קמר, קנבס, קסד, קרקא, רבצל רד ב׳, שנץ, שעס, שף י״ג, שרוול, תרסית.

מנהגי ארץ ישראל:

בשש, חל ט״ז, מלבן, פספס ג׳, צנר א׳.

מנהגים הנוגעים לאומה הישראלית:

אמן ב׳, הסת, חטף, חל ט״ז, חלון א׳, חרסת, חתן, מגל, מעברה, מצה א׳, נר א׳, עבר ב׳, ערב א׳, ערקא, קבל א׳, קדש א׳, ראש, שוור, תפל ג׳, תרע.

מנהגי נשואין חופה ומילה:

אילת ב׳, אסטס, אסנתא, אפריון, אר א׳, גדל ב׳, חף ג׳, כל ב׳, כסן, לפד, מזמוט, משכל, עטר א׳, שבע א׳.

מנהגי ההתעסקות עם המתים וקבורתם:

אילת ב׳, אמץ א׳, בך, ברך א׳, זקן, נרווד א׳, קרן א׳, שר ג׳.

מנהגי העולם:

אנקל, גרע, דנק, דרג, חתך, טוזיג, טרסקל, כוורנק, כסן א׳, כסת א׳, לד ב׳, למד

---

[1] ועיי״ע בי אבידן ושם הארכתי. [2] עיי״ע דימונקי ומ״ש.

א׳, לפד. מתכלתא. נקד, נתר. ספל. ער י״א. פג, פנדיון, פסע ב׳. צר א׳. קבל ג׳, קל ג׳, קרן א׳. רק ע״ש. שתית, תמחוי.

מעשה ועניני כלי בית ואומנין ותכשיטין ומלחמה וטכסיסים:

אבוב, אבל, אבן שעות, אסכלה, אסקטלה. בית שקע, בית תבל, בכיאר, בסס א׳. גבתא, גשתא. דיופי. המנק. זיירי, זיארי. זמלסטר. חסן, חתל. טמרס, טפיח, טפי, טריינא, טרסקל. יורה, יתיכים. לבס, לגיון. מארופות, מגל א׳, מגמר, מגפיים, מגרף, מזר ג׳, מחץ, מחצל, מחרש, מטוטלת, מכחל, מלגז, מלייר. מלקט א׳, מניק, מעדר, מעצד, מערוך, מקר, מתה. נגסטר, נפש א׳, סגניות, סדה, סדן ב׳, סנדל, סנוארתא, ספל, סרק ב׳. ערב ו׳, ערדסק, עשן א׳. פגיון, פטס, פלצור. פמוט, פן, פנך א׳, פנס, פסל, פסקטר, פפייר, פקסן א׳, פרגל א׳, פתא. צבת ד׳, צנא, צנר א׳, צר א׳, ה׳, צרצור א׳. קהת, קווק, קטב, קטל, קלב, קלגרפון, קלמר, קלסטרא, קן ב׳, קנטר א׳, קניא, קלקל א׳, קנקן, קנישקין, קנתל, קסט, קפץ, קרויה, קרטל, קרן א׳, קרנס א׳, קשט ב׳. רהטני, ריחים, רקד, רקן, שבט א׳, שחר ב׳, שט א׳, שפך, שפר ג׳. תחת, תל א׳, תמחוי.

מעשה דיו, קולמוסין, קציצתן, קלף ודבק וכתיבה:

אא, אטבא, אלה, אנדכתרי. גבל א׳, גנדל. דכסוסטוס. חפה א׳. טמס. מחק, פפייר. קלן א׳, קלמר. שתי א׳ ע״ש.

מנהגי ומעשה כלי עובדי אדמה בכלל ובפרט זריעות, דישת התבואה, הרכבת אילנות גפנים ודקלים, לקיטת תמרים ותאנים, סייגת הכרמים, עצירת ודריכת ענבים וזיתים וכלי בית הבד:

אדר א׳, אזל, ארד, ארכבתא. בדד א׳, בדיא, בדל, בית אצבע, ברך ב׳. זפת. חלק א׳, חתל. טל ב׳, טלפח, טרבן, טרש ג׳. יקב. כל ב׳, כמר א׳, כנס, כס, כף א׳, כפר ג׳. לולב. מגב, מגג, מגרף, מדל א׳, ממל, מסק א׳, מעדר, מקצה, מקצוע א׳, ב׳, מרח. נזייתא, נסן. סאור, סתו. עטן, עכר, עקל א׳, ער ה׳. פל, פצעל, פרא. קטב, קפל א׳, קץ א׳. שביל, שחת, שלק. תבליא.

מעשה עגלה וכלי בהמה ומחרישה:

אטבא, אכף. בר לועא, בר ניראה, ברך ב׳. גמן, א׳. זרז. חבק, חבר א׳, חטם, חסם, חרב ב׳. טבעת. יצול. כנף א׳, כרכשתא ב׳. לחי. מחגר, מלמד, מלקט, מסר. נבר ב׳. סב ג׳, סמך, סמלון, סנדל. עב ג׳, עגל ט׳, עקרב א׳, ער ה׳. קטרב, קלקי, קנקן, קתדרה. תמחוי, תפית, תתר.

מנהגי ומעשה ומלאכת וכלי בעלי הספנים וספינות:

אילה, אכמוותא, אלת, אסדה, אסכלה, אסתדירא. אשל. בד א׳, בצית, בקר ג׳. גד ב׳, גשש. זמר א׳. כבש ה׳, כף י״א. מעבר, מרדיא מרצף. סדה. עגן, עקל ב׳. ציפורי.

מנהגי ומעשה וכלי בעלי צידין עופות ודגים ומפריחי יונים ומעשה רועים וכלי זמרן:

אהרי, ארא א׳. דבק, דחל. זיידן. חמת. טפיח. כרכשתא ב׳. לח ב׳. מגדל א׳, מדף, משכוכית. פגם ב׳, פרקלן. קן ב׳, קקרי. רטב. שכרבזאי, שפשף. תתר ב׳.

מעשה בנינים שונים וכלי בעלי בנאים וסיידין:

אנטל, אפתא א׳. חף. טרגון, טרכסיד. כף א׳. לבן ד׳, לפתא. מזחל, מטוטלת, מעגל, מעזב, משקלת. סנדל. ערב ו׳. פספס ג׳, פצם, פרן, ג׳, פשט. צד א׳. קן ב׳, קנטר א׳.

מעשה פותחת ונגרין:

אבקתא. חף, א׳. נקמז. פן. צר ה׳. קלסטרא.

מעשה מיטות וכסאות שונות:

אסלא, אפיפורין, ארזלא א׳. מלבן, נקלט. צלא. קרטן.

מנהגי ומעשה בעלי מרחצאות, רחיצת הגוף, תמרוקי נשים, מעשה בורית, כיבוס, כיבוש, ליבון, ועשן בגדים:

אבל, אביק, אות, בקע ב׳, גהץ א׳, זיארי, טהר א׳, טפל א׳, כבר, כבש ד׳, כסכס, כספן, כף י״א, מחרש, מכבש, מע א׳, נסר ב׳, נתר, סטכטון, ספן, עפר א׳, ערב ו׳, פק א׳, קליא א׳, קנקל א׳, שלל ב׳.

מלאכת מספריים, מעשה גילוח, וקליעת שער:

בת צידעה, גדל, מעפרת, נגסטר, שחר ב׳.

מנהגי ומלאכת וכלי בעלי האומנין ובפרט האורגים והרוקמים, עושי בגדים, גודלי מצנפת וחבלים, אבנטים, מחצלאות, בעלי הרצענין, מלאכת וכלי טויה:

אמס, אמר ג׳, אנדכתרי, אנקטמין, ארא ב׳, אשל, בדיא, בטן ב׳, בכיאר, טל ב׳, טרטרן א׳, כבד ד׳, כרכד, כש ג׳, כתן, מגב, מגג א׳, מזרן, מסק א׳, מעדן, מפוץ, מקשה, מתה, מתכלתא, נסך א׳, נר, סיין, סקורטיא, ער י׳, ער אחרון, פי כוש, פקא, צלף א׳, צר, קווי, קטר, קרס א׳, שבט א׳, שד א׳, שרוול.

מנהגי ומלאכת עושי כלי חרס בכלל ובפרט תנור וכירים, כדים וחביות, קנקנים, יורות, קדירות, ומלאכות הזגגין:

בץ ב׳, דכן, חפר ב׳, חר ב׳, טפל א׳, טפס ד׳, יורה, ככא א׳, לבן ג׳, לבס, מרק, פדרא, פטס, צרף ג׳, ו׳, קלת, רעף.

מנהגי ומעשה בעלי מוציאי נחושת מרקעי פחים הצורפים ונפחין:

אמן, א׳, גרתיקון, טרסי א׳, סדן ב׳, צרף ג׳.

מנהגי ומעשה בעלי סוחרים חנוונין ורוכלין, אריסין, מוכסין, בעלי כתפים והסבלים הולכי דרכים:

אגד, אמפולי, אלנקי, אנקל, אסטווה, ארנס, בד ד׳, בלש, בשל, דנק, חבר א׳, כסת א׳, כתן, סטמתא, סרבל, קרן א׳.

מעשה רחים:

כבש ו׳, ריחים א׳, רכב.

מעשה כלים שונים:

אבן שעות, אזמל, אנקל, גבתא, גשתא, דיופי, טטרס, טרסקל, כבר א׳, כדום, מכחל, מעצד, נפש א׳, צנר א׳, צר א׳, קב א׳, קל ב׳.

רשימת המעשים והמשלים שבערוך:

אבוב, בוורי, אותיאוס, אקליטא, ארם, בחש א׳ ע״ש, גבר א׳, חלד א׳, חלק, חמר א׳, יוחני א׳, יציב, כבני, כף א׳, כפן, כשר ב׳, מבגאי א׳, נגד ג׳, עצב, פגר, פש, פתיא א׳, צלא, קבסתן, רק א׳, שולנאי, שוור, שן א׳, שעל, ששמן.

רשימת הסימנין וגמטריאות קצתן בשם רז״ל וקצתן מדעת עצמו:

הזיולף, זדריהז, יגל, יעלקג״ם, לעט, מזבח, מחספס, מחפז, מחקק, מעש, נשגז, פזר קשב, פטתא, קר ו׳, קרבן, תאלם, תבטש.

לוח ציורים מכלים שונים קצתן בדפוס ורובם בכ״י ערוך:

אנקול, בית אצבע, בית תבלין, בקע, בר שניא, גד ג׳, המנק, חלזון ב׳, חצב א׳, טדי, כדום, כי, כלבוס, כנף, כף י״א, מכחל, מלבן, מעגל, מעדר, צנר א׳, קטר ב׳, ראש, שקף ד׳.

יז, סדר מערכה לערכין שהוסיף ר״ב מוספיא[1]) בדפ׳ ערוך אמסטרדם ואשר נסמנין בסי׳ כזה ☜

א׳) אבגינוס, אבדוקוס, אבהונוס, אבו, אבחטוס, אבטיונס, אבטומטום (עיי׳ השמטות בסוף ח״ב צד שפ״ט). אבל (ב׳), אבולי, אבמוסוס, אבניתא, אבסקנטיה, אבר ג׳ [2]) אברז, אברקין, אוגבין. אגד (ב׳) אגנינה, אגסטריון, אגרטון, איד, אידא, אדבעא, אדין, אידך, אדן (ג׳), אידן, אדני, אדר א׳, ב׳, ג׳ וד׳, אדרבא, אדריבא, אדרגזיא, אדרזדא, אדרון, אדרע, אדרופיקוס, אידרורוסטון, אהן (ב׳), אום, אווקי, אוותניא, אזא (ג׳), אזגא, איזגדין, א׳ וב׳, איזייא, איזקפא, אחב, אחד, אחונא, אחמר, אחמתא, איטא, אטו, אטל, אטליטין, אטימטון, אטן, איטני, אטונס, אטרג, איטרין, איטורנגא, איכא, איריא, איירי, איירינון, אכאטים, אכדין, אוכטו, אככא, אכל ב׳ וג׳, אכלבאי, אכסיומא, אכסנאי פרכא, אכספתיאס, אכסוריא, איכפת, אכרוע, אכתי, אלא, אלבן, אלו א׳ וב׳, אלוגין, אלווי, אליאס, אלייה, אילך, אלכסון, אלמא א׳ וב׳, אלמלי, אלמן, אלן, אלונכי, אלסוס, אלוסריקון, אלפביתין, אלתר, אימא, אמבטוס, אמטול, אמיטתא, אמיינטון, אומולוגין, אומוניא, אומנוס, אמפרטור, אמצע, אמקסירוס, אמר, אימרא, אן, אין, אינא, אנבא, אנבטאות, אינגד, אנגרוטינא, אנדיקין, אנדרולימוס, אינטובין, אנטיניא, אנטרון, אינמירינון, אנפי, אנפילוגוס, אנפלין, אנפורא, אנץ, אנקא א׳, אנקא ב׳, אנקה, אונקיא, אנקלווסים, אנקלימא, אנקלימון, אנת, אסא ב׳, אסוט, אסטבל,

---

[1]) ובבטי״ר להי׳ אייזלער ח״א, 111 כבר נערכת רשימה מהוספות ר״ב אך בהשמטת כמה ערכין וקצתן בשבוש. ועוד העיר שם החכם הנ״ל כי כמה פעמים הוסיף ר״ב איזה דבר בגוף הספר בלי זכרון א״ב או בחסרון יד סימן כזה ☜ עיי״ע אורשנא (ובעי׳ השלם אוורשנא בח״א מ״ז: ושם הוספתי: א״ב) בעי׳ אנפק אי׳ בסוף הערוך: כלי מחזיק רביעית ולי׳ בדפוסי׳ הראשוני׳ ורק בדפ״א בלי סימן המובהק. סוף ע׳ אסטרוליג: ״וכן בלי יוני״ לי׳ בדפוסי׳ הראשונים רק בדפ״א בלי סימן המובהק. אסיא ב׳ (לפנינו ד׳) סוף העי׳ ״בלי יוני״ לי׳ בדפי הראשונים רק בדפ״א. ע׳ בקה (ח״ב קנ״ח.) סוף העי׳ שהוא נחש וכו׳ שהם דברי המוספיא בלי סימן המובהק. בעי׳ גדי (י״א) (ח״ב, רל״ט) סוף העי׳ ״פי׳ חמת מים״ לי׳ כי אם בדפ״א בלי סימן וכ״ה בעה״ק שנ״ב. בענין גח ג׳ במוספיא עיי׳ מ״ש בעי׳ גח א׳ (ה״ב, ר״ע:). גרף ב׳ הוספתי א״ב ונשמט בדפ״א. סוף ע׳ הבהב אי׳ ענין חירוך לי׳ בדפ״ר כי אם בדפ״א בלי סימן. סוף ע׳ הדסטב: והוא נוטריקון לי׳ בדפי הראשונים. בעי׳ הליוני הוספתי א״ב שנשמט בדפ״א. בעי׳ חטפיתא ״וית חטפיתא״ וכו׳ לי׳ בדפי הראשוני׳. סוף ע׳ חרחבן ״פי׳ מן עשב מר״ לי׳ בדפי הראשונים. בעי׳ חרמן הוספה בלי א״ב עיי״ע ובח״ג, תצ״ד: ומ״ש. טכני הוספת ר״ב עיי״ע ח״ד, לי׳ ומ״ש בהערה ג׳. ע׳ טעם א׳ עיי׳ מ״ש בח״ד, נ״א: בעי׳ מבגאי: ״שם אדם״ לי׳ בדפי הראשוני׳. ממחה א׳ ״פי׳ בקי ומדקדק״ לי׳ בדפי הראשוני׳. סב ה׳ ״פי׳ חנוני מוכר יין״ לי׳ בדפ״ר. סח ד׳ תיבות אלו הן וכו׳ לי׳ בדפי הראשוני׳ רק בדפ״א בלי סימן. ע׳ עדי: ״שם אדם״ לי׳ בדפי הראשוני׳. פד א׳ סוף התיבה: ״זרה״ ולי׳ בדפי הראשוני׳ וטעות הוא. צלצל: ״פי׳ חגור״ לי׳ בדפי הראשוני׳. צם ד׳: ״פי׳ צם״ לי׳ בדפי הראשוני׳. צמק ״פי׳ יבש״ לי׳ בדפי הראשוני׳. צמת סוף העי׳ פי׳ ענין יובש וכו׳ לי׳ בדפי הראשוני׳. קמע ב׳: ״פי׳ מעט״ קעקע א׳ ״פי׳ ענין חתוך הבירה״; קתר א׳ ״ענין קוץ ודרדר״; רדם א׳ ״שבט בנימין״ וכו׳, רזבונית ״פי׳ מין הגב, רמץ א׳ ״פי׳ אפר חם״, שבי׳ ״והוא ל״מ״ וכו׳, שבק ״תרגי׳ אשר״ וכו׳, שם ״פי׳ גירה״, שץ א׳ ״פי׳ קוצים״, שקל ב׳ ״פי׳ ענין לקיחה״, שקען ״פי׳ תיקונין״, תרקוש ״פי׳ שם כלי״ כולם לי׳ בדפי הראשוני׳ ובערכים אין מספר הוסיף רב הערותיו בסימן המובהק א״ב כמו שתראה בכל ערך וע׳ בספר ערוך השלם. [2]) זה העי׳ נשמט בערוך השלם לכן אוסיפו כאן: ☜ אבר (אֵיבְרָא פי׳ חתיכה, הלק עיי״ע אבר ב׳) תרגי׳ עור (תחת עור) [צ״ל בעד עור] (איוב ב׳, ד׳) אברא מטול אברא, את הנתחים (ויקי׳ א׳, ו׳. ח׳) ית אבריא, שומר כל עצמותיו (תהלי׳ ל״ד כ״א) נטיר לכלהון אבריא. [*אחי״ה ר״ב העתיק זה העי׳ מהתורגמן ע׳ אבר א׳ וש״נ ג״כ בטעות עור תחת עור. וכ״נ בתרגמי׳ תהלי׳ ל״א, י״א; ל״א, י׳; נ״א, י׳; ק״ט, י״ח וזולתו ובהוראת אבר המשגל עיי׳ תר״י בראשי׳ י״ד, ב׳; מ״ט, כ״ד] —

ערוך אמסטרדם ואשר נסמנין בסי' כזה ☜

אסמטיכה, אסטכטון, אסטנית, איסטיס, אסכדיה, אסכימא, אסכרה, אסלטין, אסמיטא, אסמן, אסנא א', אספליא, אספקיסין, אספר ב', אספרגלין, אספרנא, אספירס, אספתין, איסקפא, איסקפי, אסקפטי, אסקרטורי, אסתהר, איסתוננסין, אסתרא, אסתרתגין, א"ע, אפדייני, אפטא, אפטוניאות, אפוטניתא, אפוטיקון, אפטרא, אפייטרוס, אפיוטוס, אופיון, אפוכי, אפילו, אפיליון, אפליקתא, איפומנימא, אפנטור, אפונס, אפסטולי, אפיסטיליות, אפסקימא, אפופלסמון, אפפון, אפיצטלין, אפקלטורין, אפקסינון, אפרודכסוס, אפירטין, אפרטוסות, אפריש, אפשי, אפשר, אפתי, אפתיסים, אצטטיבה, אקוביטון, אקטורין, אוקי, אקלפרין, איקומני, אקמת, איקונומוס, אוקסיגרון, אקסל, ארג, ארדענא, ארדפני, ארו, ארזובין, ארזילא, ארטסים, אוריון, איריוסטו, ארך, ארכיאטרוס, ארכידיקי, ארכונים, ארכיסטרים, ארמלא, ארמילוס, ארנטס, אריס, ארע ב', ארעא, אורעיתא, ארקל, ארקולים, ארקתא ב', ארתוקופיון, אשכבתא, אשף ב', אשיש, אישתדא, אשתדור, את, איתיטרון, אותונית, אתתא.

ב') בבו, ביבי, בגלאי, בדה, בדיל, בדלה, בדולקי, בידין, בהה, בותא, בזה, בזע, בחש ד', בחשא, בינא א', בינא ב', ביתא, בל ב', בלבל, בלכם, בלני, בלנטיא, בלנרי, בלסמון, בוניא, בניא, בנס, בנפיקין, בנרי, בנרסאי, בסטיא, בסס ג', בסר ד', בסר ה', ביע, בעש, ביץ, בקי, ביקיא, ברדק, בורדקאי, בורידקיא, ברזל א', ברזל ב', ברך ו', ברכסין, בורלא א', בורלא ב', ברמא, ברצוץ, ברקין, בורתידא, בש, בת ג', בת קבריא, בתר, בתרא.

ג') גב י"ד וט"ו וי"ז, גביא, גדיאן, גדבר, גדר, גה א', גיהיא, גהוט, גיהר, גול, גזר ג', גזרפיתין, גח ב', נח ג' עיי"ע גח א' וט"ש. גחן, גטש, גיב, גיל, גולגיקון, גליא א' וב', גלם ג' וד' וה', גליני, גליש ב', גמגם, גמלן, גמע, גנאך, גנגדיון, גונדריתא, גנז, גנן ד', גס ח' ט' וי', גוספן, געגע ב', גרר א' וב', גרביתא, גרג, גורגבסין, גרידא, גורדיתא, גרמטיון, גרס ב', גית.

ד') דא, דואר, דאת, דבח, דבל א', דבק ב', דבר ז' דבר ח', דגר א' וב', דדנין, דהב, דהף, דחד, דחון, דחף, די ב', דיאו, דיכא, דיותק, דימורון, דייקטסא, דייקלריא, דיית, דך ג' וה', דכן ב', דוכסן, דכר ב' וג', דכורו, דכרין, דילהן, דלמא, דלניה, דמא, דמדמניות, דין, דנבא, דנמים, דנק ב', דסתודר, דסתורין, דעדק א' וב', דיפטא, דיץ, דיקומנא, דוקינר, דקר ד', דוקרין, דיר, דרדסין, דרכון ב', דורון, דרינון, דרע, דרק, דשא, דתבריא.

ה') הא ב', האידנא, האיך, האן, הגשיש, הדא, הדוסטא, הדראה, הדריינא ב', הווכריא, הוונא, הייא ב', הידא, היידי, הידין, היך, היכדין, היכמא, היכנא, הך, הכא, הכדין, הכלוס, הכר ב', הלה, הלואי, הלטתא, הלך ב', הלילא, הלמא, הלין, הממ א' וב', המיונוס, המינא, המניכא, המנון, המיסו, הימיסיון, הן ד', הנון, הנדיוסין, הנכיא, הפג, הפרכוס, הרי, א' וב', השתא.

ו') וורדיני, ותא.

ז') זאר, זדנה, זוז ב', זטוטי, זיטימא, זטר, זין ב', זולטא, זליקא, זלוקפא, זולשפט, זמן ב', זוסטא, זעטוט, זפערנא, זיף א' וב', זפלא, זריד, זרזיר ב'.

ח') חב ג', חבל ו', חברבר ב', חבית, חגס, חדסר, חיור, חורא, חוריתא, חז ג', חזיז ג', חט ח', חים, חכר ב', חלז א' וב', חליטין, חליטר, חלמון, חלפסדרא, חלש ב', חלת, חמי, חמטריא, חמיסר, חמצא, חמצתא, חמת ג', חנט, חסחוס, חסיין, חסל (ובערוך השלם נשמט בט"ד אות היד לציין הוספת הר"ב), חסף ב', חף ו', חפס ב', חפץ, חץ ה', חצד, חציצא, חרברין, חרחלין, חרט, חרך, חרמן, חרספתין, חרף ה', חרפתא, חרק ג', חשך א', חשך ג', חשילתא, חשר.

ט') טאטרון, טארגא, טיב א' וב', טבאג, טכלרא, טבוסא, טבע ג', טוים, טחל, טוטלא, טטראמולין, טטרטון, טטרונא, טטרפליות, טייזן, טיינון, טלל ב', טלן, טמר, טונס, טסבר, טסורא, טעק, טפז ב', טקס, טקסיוטי, טריבונוס, טריטון, טרטקל, טרייאקונטא, טריה, טריון, טרכונא, טורמיות, טרמנטן, טריטים, טוריסקי, טרפסיטית, טרפירא, טרפיתא, טרקארין, טרוקטא, טרקיא.

י') יאי, יאת, יה, (יחר) [צ"ל יחי], יחט, ייס, יולין, ימי, יומחרא, ינוברים, יעא, יעט, יעק, יציב,

אמסטרדם ואשר ניסמנין בסי' כזה ☜

יצף, יקומיני, ירדינון, ירינון, ירק ג', ירקריקא, ירת, ית, יתב.

כ') כא, כאמי, כבוי, כובלת, כבתא, כד ב', כדבי כהיל, כהותא, כוות, כוחילנא, כיי, כים, כולבא, כליד, כלידון, כולטיתא, כילי, כילירכין, כלום, כלמי, כלימך, כלמוס, כלן, כילון, כוליקוס, כלינרין, כלניתא, כמרוסא, כנד, כנדוקא, כנמא ב', כנשר ב', כנתא, כנות, כסמטאות, כסת האחרון, כען, כער, כפא, כפס, כפשני, כפת ז', כיצד, כירי, כרוב, כרבלין, כרבק, כרבת, כרויא, כרטים, כרך לבנון, כרכדון, כרכום א' וב', כרום, כורמיזא, כרן, כריסו, כרספד, כורקמא, כרקום, כרשן, כתש ג'.

ל') לבך, ליבונאה, לברניא, לגזי, לגמון, לגין ב', לגומיא, לגנין, לודרה, להן, לוואי, לוול, לות, לחד, לחוד, לחנת, ליטור, לוטריא, לינא, לית א' וב', למפדס, לע ב', ליפס, לופר, לוקטא, לוקוטננטים, לקטיקא, לקן ב', לורטיא.

מ') מא, מאיס, מאס, מגן א' וב', מדין, מדעם, מהל, (מזר) [מזר] מזריון, מח ט', מחך, מחת, מט ג' וד', מטבע, מטכסא, מטול, מטלון, מוטרדי, מטרונא, מיי, מידי, מידס, מיהא, מיהו, מיל, מילת, מיירי, מיית, מכבר ב', מכילתא, מוכססין, מליגלהי מלטיתא, מלכיא, מלמל, מלימלה, מלני, מלס ב', מלוש, ממחה, ממס, מן ג', מנדעם, מנטר, מנטרומין, מניק, מנך, מנן, מסו, מסטיכי, מסטור, מסטרני, מסכין, מסכתא, מסמא, מסון, מסנא, מסוסטלא, מסרת ב', מסתורין, מע ג', מעוכא, מצג, מצל, מצע ב', מקד, מוקי, מקמק, מר י', מריכג, מרד, מרזף, מרח, מרחשון, מרטוטא, מרטסא, מרטקא, מריולא, מרך, מרכז, מרון, מורסא, מורסן, מורסינטון, מרע, מרשותא, מרת, מש ב', משחתא, מתל, מתמהא.

נ') נאב, נאתא, נבז, נגר האחרון, נדא, נדף, נוותי, נחשרכן, נטף ג', ניטרון, נטש ב', ניהליה, נך ג', נכס ב', נמי, נמך, נומרקין, נן, נסב, נסח, נסק, נע, נפח, נפץ ב', נפרזא, ניפש, נצנץ, נצף, נצצא, נצר ב', נקט ג', ניקלי, נוקניקא, נקצא, נקש א', נקש ב', נירא, נרדנון, נש ב', נשתון, נתב, נתך, נתר ב', נתש.

ס') סאמא, סואר, סבחלום, סיבטא, סבסטי, סבע, סבקין, סבר ו', ז', סג ז', סגמטין, סגרון, סדקי, סח ד', ה', סיטון, סטיני, סטיפה, סטרטיוטין, סטרומסיו, סיב, סייט, סיים ב', ג', ד', סייע, סך י"ג, סכם ב', סכר ב', סל ה', סלסלה, סלון, סלק ב', ה', סלית, סמדרקוס, סמך ב', ג', ד', סמם, סמיסרקון, סמוקרי, סמר, סן ו', סינבול, סנדיקוס, סנהדרין, סנטומוס, סיסמא, סער האחרון, ספליני, ספן ה', ספקולא, ספרכיתא, סקלא, סקף ב', סקריפטור, סיקריקין, סר האחרון, סרביטין, סרגלא, סרד ג', סרה ג', סרח ב', סרכא, סרמיסין, סורין, סרני, סראפים.

ע') עבא, עבוף, עדב, עדיא, עוה, עור, עזק ב', עטל, עטר ד', עין ב', עכוביתא, עכוזא, עכשיו, על ז', עליתא, עמק ד', ען ז', ענקלין, ענתא, עסה ג', עיפא, עפרן, עצוה, עקל ד', עקיק, ער י"ג, י"ד, ערגל, ערדילין, עורדען, ערטל, ערם ו', ערע ב', עורפילא, ערק ג', ד', ערקא ג', ערקל.

פ') פאר, פללגלה, פדיא, פדן ב', פדיעא, פחם ב', פחר, פוטאלוס, פטם ב', פטקא, פטור ו', ז', פטרושלינון, פכסמין, פל ו', ז', ח', ט', פליברוכסין, פלגס ג', ד', פלח, פלטיא, פילוטומיא, פוליטומנון, פלטר ב', פוליטיר, פולימריכון, פלוליא, פלולינא, פלס, פלומה, פלנים, פלסטיני, פלסמון, פלפל ב', פלקתא, פלר, פס, פמפיא, פון, פנדורא, פנטי, פנטוס ב', פנטסיא, פנטיקקיא, פנר א', ב', פונתק, פנתר, פנתירין, פסטולי, פסטים, פסיליא, פסינטון, פסנתר, פסקוליה, פסתא א' וב', פסתיין, פעפע, פופי, פצטלין, פצתא, פקטז, פיקיילה, פוקלטון, פרא ג', פראדרן, פרב, פרודומוס, פרדיסקי, פרהבא, פרהנג, פרהסיא, פרזג, פרזל, פרט האחרון, פרוטומי, פירטון, פרוטיקטור, פוריא, פריומא, פוריון א' וב', פריית, פרכסין, פוכורין, פירולין, פרמא ד', ה', פרמוסקא, פרניתא, פרס ט', י', פרסא, פרסבוטים, פרוסדאות, פרסדיקי, פרסטגי, פרסטיה, פרוסתיקין, פרסתיותהא, פרע ב', ג', פרפרייא, פרפרנין, פרצד ב', פרוקטו, פרוקלא, פרוקסטורין, פרשגן, פרת ג', ד', פרתונאי, פשט, פשטינא, פשון, פשק, פשר ד', פתוור, פתל, פתק ג', פתשגר.

צ') צדיא, צה, צוות, צטר, צל האחרון, צלמונית, צלפחא, צמייא, צפר האחרון, צפורין, צון ד', ה', צרדא, צרצרא, צת ב', ג', צותרא.

סדר המערכה לערכין שהוסיף ר"ב מוספיא בדפ"ע אמסטרדם ואשר ניסמנין בסי' כזה ☞

ק') קא, קאי, קאלוחסין, קדר ג', קודרנטים, קווער, קוזמריא, קט ב', ג', קטבא, קטבליטון, קטדיקוס, קטנטין, קטפרקטוס, קטרג, קטרטון ב', קיין, קלב ב', קליבנטירין, קליטין, קליטור, קלמין ב', קלנדא, קלונטרין, קלניתא, קלוס, קלע ד', קלר ה', קומיטטון, קמליא ב', קומפרומסין, קמקמא, קמרין, קונאות, קניגיא, קנדלא, קונדס, קונדריקון, קינטורין, קנכר, קנגטרופוס, קנסודם, קינוקוס, קנקנות, קנקנתוס, קסטל ב', קסטר ב', קסים, קסוסטבן, קפח ב', קפליטא, קפליטין, קופון, קפים, קפוקליטור, קץ האחרון, קצה, קצרקיטון, קקגריסין, קוקלא, קקים, קקופדפטי, קקת, קרדנטס, קרוינין, קרט ד', קריה ב', קרומה, קרמולין, קרון, קירינטון, קריסטלין, קרסי, קרפסינון, קרץ ה', קרצובין, קרצטיונא, קרקומניקין, קרקס ה', קרקשיא, קרר, קרירטון, קורת, קש ה', קתא.

ר') רב ה', רוביא, רגל האחרון, רדתא, רוא, רוז, רוח ד', רחץ ב', רוטגנית, רטט, רטל, רטף, ריאה, רכב ב', ג', רם ב', ג', רמונקי, רמוס, רמץ ב', רמש, רסקא, רסתנא, רע ו', ו', רעם ב', ג', רף ד', רפט, רפס ה', רפת, רקב, רש ה', רשבא ב', רשנא א', ב', רתוות, רתך.

ש') שאג, שאמם, שאני, שאן, שב האחרון, שבך ב', ג', שבל ד', שגד, שד ז', ח', שדך ב', שדף, שודרא, שה ג', שהד, שו ג', שוב, שווה, שזב, שחבב, שחיא, שחף ד', שחררו, שחתא, שט ז', שיירא, שכח, של ו', שלבוקין, שלה א', ב', שלט ב', שלעטוש, שלק ב', שמא, שמדע, שממיתא, שמר האחרון, שמשמנא, שן האחרון, שונאגא, שנדפין, שע ג', ד', ה', שעבד, שער ג', שף האחרון, שפט ב', ג', שפר האחרון, שקרר, שר האחרון, שריד, שרדנגין, שרט ב', שרך, שרנק, שושיטא, שת האחרון, שתא, שתר.

ת') תבל ב', תבע, תיגדא, תדר, תדורא, תו, תוא, תוב, תזקיטא, תחב, תייה, תך ד', תכבר, תכטך, תכס, תכסים, תכשיט, תלס, תלן, תלע, תמר האחרון, תנן א', ב', תיסומן, תעלא, תפת, תיק, תר י"ב, י"ג, תרג ב', תרדא, תרטיות, תרטימר, תרך, תרם א', ב', תורטיות, תירוניא, תרע ג', תרקלין, תותב א', ב'.

יח. סדר המערכה לערכין שהם נופך משלי [1]) ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

א׳ אבדלה, אבטיגא, אבייה, אביו, אביוני, אֶבְיונות, אביונות, אבלט, אבלונים, אבמכוס, אבן טבא, אבנים מפולמות, אבנים מקורזלות, אבן שתיה, אבנתא, אבנימוס, אביסנא, אבסקטא, אובצנא, אבק ב׳, אבקולס, איברא, אבראי, אברייתא, איברייא, איבירתא, אברני, אבורנקי, אברוקלין, אגה, אגב, אגבין, אגד ב׳, אגדה, אגודל, אגדיקוס, אוגדור, אגואי, אגוז, אגטין, אגטרגטייה, אגים, איגלא, אגמא ב׳, אַגמון, אֶגמון, אגין א׳, ב׳, ג׳, אגוסטיאני, אגפא, אגר ב׳, אוגרת, אגרא, אגרו, אגרמא, אגרסטים, אגריפס, איגרא, איגרא דאיקר, איגרת מרד, איגרת רשות, אד א׳, ב׳, ד׳, אדא א׳, ב׳, אדבאל, אדיבון, אדהי, אדהכי, אדיא, אודיא, אדיין, אדך ב׳, אדכרה, אדכרתא, אדל, אדם, אודם, אדמה, אדמומית, אידנא, אדר, אדירא, אידור, אדרבלא, אדריאס, אדריינוס, אדרייני, אדרכן, אדרכל, אדריכולין, אדריימון, אידרון, אדש, אהו, אהוליות, אהליות, אוהלייא, אהילאי, אהנייתא, אהרונית, אהורמין, או, איויא, אוים, אולם, אולפן, אום א׳, אומא, אוקיא, אוירא, אור, אוריא, אוורים, אושא, אוושר, אותונית, אזהרה א׳, ב׳, אזילא, אזל א׳, איזמא, אוזמיאות, אזגיות, אזק, אוזרד, אחד ב׳, אחדבוי, אחווא, אחונייא, אחז ב׳, ג׳, אחמיתא, אח״ס בט״ע, אחסנתא, אוחרי, אחרייא, אחרונית, אוחרנית, אטא, איטם, איטמון, אטנס, אטפתא, אטר, אטרבולים, אי א׳, ד׳, ה׳, ו׳, איבעית, איידי א׳, ב׳, ג׳, אידי, איה, איהו, איהי, איה דקירא, איו, איזה, איזי (איזו), איטה, איכו, איכן א׳, ב׳, אַיְלא, אילא, אֶילה, אִילא, אילטית, אילימא, אילַן, אִילָן, אַיְילן, אילופיסה, אימא, אימה, אימוס, אימורים, אימירון, אימםא, אימונים, אין, אינהו, איינוי, אינוניתא, אֵינִי, אִינִי, אינייא, איניני, איינוס, אים, איסא, איסי, איסדא, איסק,[2]) איקוטטא, איקלין, איקנוס, איקר, אייר, איירא, אירמה, אירימיאה, אירוניות, איש, אישות, אישת, אישית, אישר[3]), איתא, איתימא, איתן, אכאבית, אכברא, אכוזא, אכונגרי, אכוור, אכזיב, אכזרי, אוכלא ג׳, ד׳, ה׳, איכול, אכלן, אכלונס, אכלסין, איכומא, אכום, אכים, אוכמותא, אכן, אכסיוס, אכסיטורין, אכסלו, אכסן, אכסנא, אכסניא ג׳, אכסניות, אכסנדריה, אכף, אכפא א׳, ב׳, איכפית, אכרוב, אכרגא, אכרזה, אכרזיאל, אכרמוניא, אכרעתא, אכתר, אליבא, אלב״ס, אלבינא, אלגוסין, אילו ב׳, אילין, אלוויתא, אלול, אולוותא, אלות, אלטינון, אילטים, אליה ב׳, אליהוא, אלסים, אילך, אלכסא, אלכסונא, אלכסנדרוס,[4]) אלכסנדרי, אלל ב׳, אללא, אללייא, אילם, אלם, אולמא, אלימא, אלמא, אלמון א׳, ב׳, אלמנות, אלמוני, אלס, אלעיקי, אלף, אילפא, אליפים, אולצנא, אלקולאין (אדקולאין), אלקום, אלקטי, אליקה, אליקים, אלישע, אלתוסבראות, אימא, אמאי, אמאן, אמאום, אמבטיום, אמגיירתא, אמדרומה, אמודאי, אמה, אמהא, אמהותא, אימטין,

---

[1]) ולא אציין פה הערכים אשר הוספתי לדברי הערוך בפנים או בסוף הערך ואשר סימנתים בשני הצאי מרובעים [ ] וכמעט אין ערך אשר לא חדשתי בו דבר, ופעמים נשמט בדפוס הסימן [ ] עיי׳ סוף הלק א׳ בתקונים. [2]) עיי״ע חנא, איסק פי׳ כמו יצחק ובתש׳ הגאונים בהוצ׳ הר״א הרכבי סי׳ שפ״ט עמוד 205 אסקו׳, איסקו׳ עיי׳ הערות ותיקונים צד 378. [3]) בערוך השלם צד ע״ג נשמט בט״ד הסימן *. ועיי׳ ג״כ ח י ן ה ע ר ך צד נ״ג, נ״ו. [4]) בענין אלכסנדר מקדון עיי׳ תשובי׳ הגאוני׳ הנ״ל ומ״ש המו״ל בצד 344 ועוד 384, 374.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

אמטיתא, אמלל, אמכותי, אמוס, אימטריא, אמון ב׳, אמנה ג׳, אימונים, אמוס, אימצי, אמצעות, אמצעי, אימירה, אמירה, אמרלי, אימרנא, אמת, אמיתי, אימת, אמתלאי, אמתו, אנא, אין ב׳, אונאה, אוניתא, אונו, אוניא, אנגטוס, אנגיטוס, אנגיטרים, אנגלין, אנגרא, אנגרון, אנגרמות, אנדראי, אנדריאנטוס, אנדריינות, אינדרופיקוס, אינהו, איגויין, אנלוגין, אנח, אנטבילא, אנטוכין, אנטולי, אנטולינוס, אנטונינוס, אנטיגנוס, אנטיטיה, אנטיוכס, אנטיירים, אנטיכריסים, אנטימיטון, אנטינוס, אנטכנון, אנטולימוס, אנטיפרס, אנטיקורוס[1], אנטירוקוס, אנטרדס, אנטרים, אינך, אנך, אנכי, אונכר, אנולוגין, אנים, אנס, אינוניתא, אֱנַס, אַנָּס, אנסיומא, אניסכא, אנפטי, אנפילון, אונפלי, אנפקות, אנפקיטן, אנפוריא, אנפרות[2], אנק, אנקא, אונקלי, אונקלוס, אינקוס, אנקקתא, אנקורי, אנירדפין, אנש (אינשי), אנשון, אנתתא, אנתוסאי, אסיגמוס, אסגנטרין, אסהדתא, אסו, אסוירוס, אסטבלאט, איסטיב, אסטווא ג׳, אסטו, אסטטיא, אסטיו, אסטייא, אסטיון, אסטיות, (איסטרכין) [איסטכרין], איסטילין, אסטליסטקין, אסטן[3], אסיטון, אסטנדרא, איסטנינותיא, איסטסטולאטין, איסטופיטא[4] איטפלינית, אסטקטון, אסטרא, איסטריבוליא, איסטרוגי, איסטרוגולין[5], איסטרידא, אסטרטיאות, אסטרטיוס, אסטרין, אסטרון, איסטרטוקולין, אסטרונגילון, אסטרקלילא, אסי, אסיותא, אסיינא, אוסיא, אסכילי, אסכליות, אסכריא, אסמכתא ב׳, אסמרגדין, אסנגרין, איסניא, אסיסני, אסיף, אסיפה א׳, ב׳, ג׳, איספגנים, אספוטמיא, איספליטון, אספניא, אספוסין, אספסיאנות, אסיפוסוריאון, איספקטי, אספיקולא, אספקרפסטי, אספרלג, אספורק, אספרקמי, אספתרין, אסקבטירי, אסקדיא, אסקזית, אסקוטה, איסקלה, אסקלי, אוסקניתא, אסקפא, אסקופה א׳, ב׳, אסקופתא א׳, ב׳, אסקורטיא, אסקרנדה, אסר ב׳, איסור א׳, ב׳, ג׳, אסורין, אסרה, איסורא, (איסרא) [איסדא], איסר, אסרדיוט, אסרטיגי, איסרטוס, אסרטליטיה, איסרקה, אסתומכא, אסתוניא, איסתניסיה, אסתר, אפא ב׳, אפידרא, אפו, אפהזיהו ב׳, אפטט, אפטי, אפוטיין, איפיטיקוס, אפטרון, אפטוריקא, אפיטרופסות, אפי, אפייה, איפכא, אפילון, איפולון, אפולים, אפוליא, אפלטור, אפלסמון, אפולמוטוס, אפנטי, אפנטיסון, אופנא, אופניה, איפוס, אפסטיא, אפסטיתא, איפסטלין, אפוסטומוס, אפיסטקין, אפסיות, אופסים, אפסיין, אפסונון, אפוספים, אפסחתיה, אפיפיירות, אפיפיורא, אפיפורין, אפיפסרוס, איפופי, אפפון, אפק, אפוקי, אפיקדונא, אפקיעתא, אפיקרוס, אפיקרסין, אפקותא, אֶפֶר, אפרא, איפרא, אפרגים, אפרגל, אפרזתא, אפרוה, אפרחי, אפיריטים, אפרכת, אפרכל, אפרכורים, אפרומביא, אפרסכיא, איפרסן, איפרפוס, אפרוסות, אפרקיד, אפרקסות, אפרשה, אפשלתא, אפתא, אפתנטין, אפתקא, אפתיקרייה, אצבתי, איצטבא, אצטרבאמיטה, אצטרותיא, אצל, אציל, אוצר א׳, איצרא, אצרות רוה, אקהתא, אקובנאה, אקטיסיפון, אקטרתא, אוקיי, אקילוס, אקיקא, אקלס, אקניתא, אקניתא בהנוני, אקנייתא, אקנקיתא, אקופיא, אקרא דהגרוניא, אקרא דסליקוס, אקרא דכוכי, אקראי, אַרַא, אָרָא, אורבי, ארבנא, אורבנין, ארוגה, אריג, ארגון, ארגיזא, ארגוטדייא, ארגירא, ארגנטין ב׳, ארגסטירין, ארגרון, ארד, ארדא, אורדיא, ארדך, ארדלג, ארדפוי, ארדקסס, ארדשיר, ארווד, ארויסא, ארומה, אורז, ארזיבונית (עיי״ע יוחנא), אורזרייה, אריח, אורח, ארטא, ארטבן, ארטוניא, ארטיגוס, ארטיקנס, אורייא, אוריאל, אוריזן, אוריין, אורייר, אורכתא, אוריכות, אריכא, ארכי בריונים, ארכולסטקיא, ארכסא, ארכוף, ארלאי, אירם, ארם ג׳, ארמלות, ארים, ארמון א׳, ב׳, ג׳, ארמיניא, ארמנייא, ארון, ארנבא, ארונקי, ארס, אריסטא, אריסטון,

[1]) בערוך השלם צד קמ״ח נשמט הכוכב בט״ד. [2]) בתשי׳ הגאוניי סי׳ רכ״ה (צד 105) פי׳ לשון אנפרות איבוד הוא, ושם צד 106 כל דבר אבד או כל מעשה שאין בו הועיל ולא הנאה קורין אותו בלי יוני אנפדי ע״פ וצ״ל אנפרי ומל״י הרשומי׳ בעי׳ אנפרות ועיי׳ הערות 362 ומ״ש הי׳ הרכבי בלי הזכרת הערוך השלם. [3]) ובאגור לר״ש אבן גאמע (הו״ל הרב החכם ר״ש באבער בספר עטרת צבי צד 32) אי׳ אצטדין וצ״ל אסטן ועיי׳ מ״ש רש״ב בשמו. [4]) עיי׳ אגור (שם צד 27) ומ״ש רש״ב בשמו. [5]) נשמט סי׳ כוכב בערוך השלם צד קע״ד.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

אריסטובלוס, אריסנדבי, ארסקינון, ארעית, ארפכוסיא, ארצותא, ארקא א׳ ב׳ [1]), ארקבטא, (ארקולאין) [אדקולאין], ארקוליאני, ארקתא, ארר, ארירה, ארשת, ארתוסייה, אישתתיון, אשיאן, אשכבתא, אושכי, אשכול, א׳, ב׳, אשכרתי, אושלא, אשל, אשמורה, אשינה, אשנה, אשפה, אושפיזכן, אושפזתי, אשפלה, אשפנז, אשפר, אשקוטה, אשקקא, אישור, אישר, אֲשַׁשׁ, אשתא, אשתדף, אשתדיף, אשתטית, אישתי, אשתמודע, אשתמן, אשתור (עשתור), אֶת, א״ת ב״ש, אות ב׳, אָתָא, איתא, אתון, אתונא, אתחלתא, אתלים, אתמהא, איתמח, אתמול, איתמר, איתן, אתינא, איתניסא, אתפח [2]), איתפלגות, אתקפתא, אתור, אתרוגגא, אתריסתון, איתשיל.

ב׳ בא ב׳, באגין, באדן, באות, באזי, באזיאר, באח״ב, באטי, באימה, באיין, באלי א׳, ב׳, ביאם, באמי, באני, באש, באיש, באושה, באישות, בב ב׳, בבא, בוביא א׳, ב׳, בבויא, בבי, ביבון, ביבי א׳, ב׳, בייב, בייבא, ביבני, בבלי, בבלון, ביברים, בביתין, בגד, בגדא, בגדתאה, בגדל, בגר, בגרון, בדה, בדיתא, בדקא, בהו, בוהיין, בהרק, בהת ב׳, בוביא, בול ג׳, בולי, בוליוטוס, בורתירא, בוש, בותניין, בית (בות), בזול, ביזעא, בזקה, בזתא, ביזתא, בחנוני, בחר ב׳, בטבט, בטבוט, בטח, בטיח, בטונא, בוטנה, בֵי א׳, ב׳, ג׳, בֵּי, ביה, בי אדא דיילא, בי אובא טמיא, בי איגרי, בי אסיא, בי ארדשיר, בי בני, בי בליעי, בי ברסיסין, בי ברוך, בי ברציתא, בי גובר, בי גברי, בי גזא, בי גרגותא, בי גננא, בי דגים, בי דואר, בי דודי, בי דורא, בי דינא, בי דיירא, בי דפי, בי דַּרֵי, בי דָּרֵי, בי הדיא, בי הילולא, בי הינדוי, בי הרמך, בי וורדי, בי זונות, בי זיינא, בי חדיא, בי חוזאי, בי חתנא, בי טבחא, בי טעמא, בי טרפא, בי יאורי, בי יונא, בי יתיר, בי כבשא, בי כוב, בי כובי, בי כוכי, בי כוכבי, בי כותאי, בי כיפי, בי כירי, בי ככי, בי כלתא, בני כנישתא, בי כסי, בי כרבא, בי כורסי, בי כתיל, בי כיתנא, בי לועא, בי לפט, בי מדרי, בי מדרשא, בי מילחי, בי מסותא, בי מעיא, בי מעצרתא, בי מר, בי מרזיחא, בי נורא, בי נפחא, בי נשא, בי נשי, בי נשיאה, בי סדיא, בי ספרא, בי עכבורי, בי עולמין, בי עניי, בי עורבתי, בי עשרה, בי עשרין ותלתא, בי פוקרי, בי פרחי, בי פרת, בי פשקי, בי ציבי, בי צואר, בי ציניתא, בי קברי, בי קירי, בי קרנא, בי רב, בי רבנן, בי ריש גלותא, בי שיחיא, בי שקיא, בי שבור, בי שותפי, בי שיבבי, בי תבנא, בי תורי, בי תורתא, בי תלתא, בי תמרי, בי תפי, בי תפלה, בי תרבו, בי תרי א׳ וב׳, ביאה, ביטא, בייכה, בין, ביגוני, בינתא, בונא, בונה, בוני, ביר, בירא א׳, ב׳, בייר, ביירא, ביירנית, ביראה, בירי א׳, ב׳ ג׳, ביריים, בירנית, בירית, בירם א׳, ב׳, בירן, ברתותא, בורתיות, בֵּיש, בִּיש, בישו,ביישן, בֵּישן, בי״ת, בֵית, [ביה], בַּיִת ב׳, ג׳, ד׳, ה׳, בית אב ב׳, ג׳, בית אבטינס, בית אבל, בית אולפנא, בית אונקלי, בית אוריון, בית אחיזה, בֵית אחרון, בית אלמנות, בית אילנים, בית אלים, בית אומן, בית אצבע א׳, בית אוצר, בית ארים, בית ארמון, בית בד, בית בדיא, בית בהתתא, בית בוקיא, בית בורסיקי, בית בושת, בית בחירה, בית בירה, בית בלתין, בית בצירה, בית בקר, בית בקוע, בית בריא, בית ברסנה, בית בושת ב׳, בית גוברין, בית גיברא, בית גדגד, בית גדי, בית גדיא, בית גניזה, בית גננא, בית גופנין, בית גרם, בית גרמו, בית גרנות, בית גת, בית דד, בית דיו, בית דין, בית דלי, בית דילפא, בית דמכא, בית דמע, בית דשן, בית הרודו, בית הורדת המים, בית היני, בית הריון, ביתאני (בתאניא), בית וילאות, בית וועד, בית זבדאי, בית זבלים, בית זגג, בית זיתא, בית זניתא, בית חבירתא, בית חבישא, בית חוניו, בית חורון, בית חוטם, בית חיים, בית חיצון א׳, ב׳, בית חלל, בית חולסאות, בית חקל, בית חרוסת, בית חתנות, בית טבילה, בית יד ב׳, בית יוני, בית יעזק, בית יוצרה, בית יקמין [3]), בית ירח, בית כדה,

---

[1]) נשמט בערוך השלם צד ש״ב סימן הכוכב. [2]) בערוך השלם צד של״ה נשמט הכוכב. [3]) ועיי״ע יקמין ובת״ש הגאוני׳ הנ״ל צד 86 סי׳ קפ״ט מפורש ,יקמים קידרא דמרתחין בה מים למרחץ בית היקמים ביתא דקביעא ביה קידרא דרמתחין בה מיא למרחץ ע״כ.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

בית כהונה, בית כחול, בית כנסת, בית כוסות, א׳ ב׳, בית כור, בית כריא, בית כירים, בית כרם א׳, ב׳, בית לבן, בית לחם צרייה, בית לינה, בית ליצנותא, בית מכתא, בית מדרש, בית מוקד, בית מזוזה, בית מיחוש, בית מחיה, בית מטבחים, בית מטרא, בית מכס, בית מלון, בית מליון, בית ממל, בית מנחמין, בית מנוגע, בית מנעול, בית מעון, בית מעקה, בית מקדש, בית מקושש, בית מקלה, בית מירון, בית מרחץ, בית מרקחים, בית משרה, בית נטופה, בית נסרים, בית נפש, בית ניצוץ, בית נמר, בית נקב, בית נקובה, בית נר, בית נתזה, בית סכל, בית סילוני, בית ספלים, בית סופר (ספר, ספרא), בית סתר, בית סתרים, בית עולם, בית עולמים, בית עליה ב׳, בית עם, בית עמד (עמל), בית עצים, בית ערבא, בית ערוה, בית פג, בית פגרי, בית פגושות, בית פעור, בית פקיע, בית פרוה, בית צבאים, בית צביטה, בית צבע, בית צלמים, בית ציפרא (צריפא), בית קיבול, בית קברות, בית קדשי קדשים, בית קולין, בית קמטים, בית קצופה, בתי קריות, בית קתרום. בית ראי, בית רבה, בית רבי, בית רבן, בית רחם, בית רימה, בית רמתה, בית ריסא, בית רעי (ראי), בית רועים, בית שואבה, בית שאן, בית שחיטה, בית, שחי, בית שירון, בית שלחין, בית שמש, בית שיניים, בית שער א׳, ב׳, בית שערים, בית שופרי, בית שפיתה, בית שריי, בית תיאטריות, בית תלמוד, בית תורף, בית (בות), ביתא א׳, ביתאיניקי, ביתוס, ביתר, ביתרתה, ביתין, בכין, בכיים, בכין, בכורה, בכושא, בלאי, בולית, בלבקי, בלג, בלגא, בלדרסין, בלווטי, בלה, בלוט ב׳, בלטיתא, בלטוורא, בלי, בלם ב׳, בולמס, בלונקי, בלסטיני, בולסיף, בֶלע ב׳, בְלע ב׳, ג׳, בַּלָע, בלעין, בלעס, בלצא, בליצטרא, בולקס, בילק, בילקאות, בילקטירים, בלקטירים, בלר ג׳, בלוריא, בלורִיָן, בלורין, במגנימין, בימין, בן אכילה, בן אלול, בן אומנות, בן אימרנא, בן אמוריי, בן בג בג, בן בוהין, בן בוכרי, בן בוניוס, בני ברק, בן בתירה, בן גביית, בן גבר, בני גולה, בן גוריון, בן גזירא, בני גליל, בן גמלא, בני גננא, בן גרבאי, בן דוה, בן דעת, בן דרוסאי, בן הא הא, בן ההודייה, בן הדימה, בן הריגה, בני הרגשה, בן זוג, בן זומא, בן חאפון, בני חבורה, בני חילא, בן חכינאי, בני חופה, בן חורין, בן חריץ, בן טוטפת, בני טעמיא, בני יבשה, בן יום, בני ימא, בן יצף, בן כוזיבא, בן כלבא שבוע, בן כפר, בן כופרא, בן כרך, בני כרכושתא, בני לוייה, בן לענה, בני מבוי, בן מגוסת, בני מדינחא, בני מזרח, בני מחוזא, בני מסיבה, בני מיעיים, בני מערבא, בני מצרני, בני מרוותא, בני משפחה, בני מתא, בני נהרא, בן נפח, בן נקדימון, בני נש, בני סוריא, בן סירא, בן סנסן, בן עיר, בני עלייה, בן עולם הבא, בן עמד, בני עממין, בני עצתיא, בן פטיש, בני פלטין, בני פלטירי, בני פמליא, בן פנדרא, בני פירקי, בן ציצית הכסת, בן קוביסין, בן קטין, בן קיימא, בן קמחית, בן קוף, בני קצרא של ציפורין, בני רומי, בן שלקות, בן תגלא, בן תורה, בניסין, בניסן, בניפיקרים, בנתיקה, ביסא, בסבג, בסבסטי, בסגר א׳, ב׳, בסילגוס, בסיליון, בַּסָּם, בַּסֵּם, בסים א׳, ב׳, ג׳, בססטאות, בסיתא, בסרייא, בסתייר, בעבע א׳, ב׳, בעד, בעו, בעיא, בעל ג׳, בעל אבידה, בעל אגדה, בעלי אגרופין, בעל אכסניא, בעלי אמנה, בעל אומנות, בעלי אושפיזין, בעל בית, בעל בוהקית, בעלי בטחה, בעל בכי, בעל בשר, בעלי גבורה, בעל גמרא, בעל דבב, בעל דברים, בעל דין, בעלי הודיה, בעל הנאה, בעל הריון, בעלי זנות, בעל זקן, בעלי זקנה, בעל זרוע, בעל חביות, בעל חוב, בעל חוטם, בעל חזזית, בעל חטרות, בעלי חיים, בעלי חכמה, בעל חלום, בעל חנות, בעל יבלת, בעל יסורין, בעלי כדין, בעל כנפים, בעלי כשפים, בעלי לגינין, בעל הלשון, בעלי לשונות, בעלי מארה, בעל מום, בעלי מחלוקת, בעל מחשבות, בעלי מלאכה, בעלי ממון, בעלי מסתירין, בעל מעות, בעלי מצות, בעלי מקרא, בעלי מראה, בעל משא ומתן, בעל משנה, בעלי נגעים, בעל נחמות, בעל עצה, בעל עצמות, בעל פול, בעל פיטסין, בעל פלפול, בעל פוליפוס, בעל פיק, בעל פקדון, בעל פיקה, בעלי צדקות, בעלי קבין, בעלי קומה, בעל קווצות, בעל קורה ב׳, בעל קיק, בעל קרי, בעלי ראתן, בעל רחמים, בעל שוק, בעל שטר, בעלי שיבה, בעל

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

שם[1]) בעל שמועה, בעל שמועות, בעלי ש״ס, בעלי שיער, בעל שער, בעל תוספתא, בעלי תלמוד, בעלי תורה, בעלי תריסין, בעל תשובה, בעל תשובות, בעלה, בעור, בעיר, בעית א׳, ב׳, ביצה, בצל, ביצול, בצע ב׳, בצץ, בצציטראות, בצוצריות, ביצור, בוצרה, בצת, בקלאן, בקילי, בקס, בקיע, בקיעין, בקעתא, בקיק, בר אבהן, בר אביה, בר אגדה, בר אלעשא, בר אולפן, בר אוריא, בר אינש, בר אריא, בר בי רב, בר בר, בר בשרא, בר בתיה, בר גוריא, בר גוזלא, בר גיבול, בר גיהא [2]), בר גיראנטי, בר גלילא, בר גמזא, בר גרוגרות, בר דכר, בר דלייה, בר דעת, בר דיקולי, בר דרומא, בר דרוסיי, בר הדיא, בר הויה, בר הא הא, בר הכי, בר הילכן, בר המג (הנג), בר המדך, בר הימצא[3]), בר זוג, בר זוזא, בר זיזא [4]), בר זרע, בר חבו, בר חובץ, בר חיובא, בר חיתה [5]), בר חוליא [6]), בר חיור גווני, בר חמרא א׳, ב׳, בר חסדי, בר הקולא, בר חיורא, בר חריא, בר חורין, בר טברי, בר טבת, בר טובים, בר טִינא, בר טֵינא, בר טירה, בר יודאי, בר יודנא, בר יוחני, בר ישיטא, בר כוזיבה, בר כיחה, בר לִואי, בר לופייני, בר לקישא, בר מאה פאפאי, בר מבואה, בר מחילא, בר מזליה, בר מכילאן, בר מצוה, בר מיצרא, בר מקטיא, בר מרינא, בר מתא, בר נגר, בר נזירא, בר נטוזא, בר נצא, בר נצר, בר נש, בר נש דטור, בר סוִסיא, בר סילני, בר סיסי, בר סירִה, בר סמכא, בר עבדים, בר עולא, בר עיטיין, בר עלמא דאתי, בר עממיא, בר עשו, בר עשתור, בר פדא, בר פחין, בר פטא, בר פלוגתא, בר פנדירא, בר פיקה, בר צערא, בר קבלוי, בר קורייה, בר קטלא, בר קפרא, בר רכא, בר רשיע, בר שאן, בר שידא, בר שישך, בר שניא, בר שפיר, בר תוטני, בר תורא (בן תורתא), בר תלמיון (תמליון), בר תמרי, בר תפקן, בר תרגולא, בר תשלומין, ברבי, ברביי, ברברית, בורגתא, ברדא, ברדלא, ברדינון, ברדיוני, ברזא, ברזג, בירזלין, ברזילה, בריחי, ברכתא, ברובי, ברכוייר, ברם, בורמא, בירן, ברין, ברונא, בורני, בורניק, ברנש (ברניש), בורסי, בורסנגניות, בורסקי, ברץ, בירצא, בירוצין, בורצנין, ברציתא, ברקא, בורקי, ברוקא, בירקא, ברקאי, ברקא (ברקן), ברוקלי, ברקום, ברקיריה, ברקוריאני, בריקשון, ברקתא, ברושיא, בריש, ברתא, בורית ב׳, ברתצין, בשכי, בשכר, בשל ג׳, בשלמא, בשם, בשמא, בשורתא, בת אבות, בת אכא סוראה, בת אור, בת גינס, בת גישתא, בת דומה, בת הכי, בת חורין, בת יומא א׳, ב׳, בת מחוזא, בת מינא, בת מלך, בת נעמיתא, בת עין, בת ראש, בתיה, בתר, בתש.

ג׳ ג׳, גאוזא, גֵּב, גָּב, גב, גבביא, גביא, גביית, גבלא, גבילה, גבלול, גבונתא, גיבסס, גֶבע, גְבע, גָּבַר, גֶּבֶר, גבורה, גובירי, גבריאל, גברתן, גבת (גיבתון), גובתה, גיגנטון, גַּדָא א׳, ב׳, גודא, גדיל, גידומי, גדנפא, גדע, גדפא, גדפה, גדפי, גדר (גדור) גדראניה, גודריתא, גוהרקא, גוא (גווא), גובתא, (גופתא) גובת אריח, גובת שימאי, גואִזא, גוי, גוטא, גויל, גווכִיא, גוולנא, גוולקא, גוליקוס, גון, גזא, [6]) גוזניה, גזיזה, גזית, גוזלא, גוזלה, גזלי, גזר, גזירה א׳, ב׳, גחמון, גיהא, גיותא, גיותן (גאותן), גיי, גיל, גייל, גים, גייץ, גיל (צ״ל גזל), גלבא, גלבטינון, גלטקא, גליא ב׳, גיליון, גליונים, גליצור, גלוסא, גלוסטרא ב׳, גלופסין, גלקטינון, גלשא, גמדא, גמז, גמלָא, גמלַא, גמליאל, גמרייה, גניבא, גונדרא, גינדרונא, גנזק, גוננא, גנסרי, גנוסִטרי, גס (גים), גס, גסא, גיסתה, גיסן, גוסק, גסקלגס, געגע, געגעא, געל, גער, געתון, גף (גוף), גפנא, גפנה (גופנה), גפף, גפר, גוריא, גירותא, גרר, גריבה, גורגדנא, גורגנא, גרגר, גרדלי, גרדום, גרי, גריבא (גריוא), גרל, גרמניקייא, גרמוק, גורנה, גרונדא, גרסי, גרסין, גרף, גראפא, גרופינא, גריפות, גירקרדין, גרש, גריש, גירושין, גורישיה, גַּשָׁר, גת (גית).

ד׳ ד׳, דא, דאב, דאיג, דאי, דאוי, דאומטיקוס, דאציפי, דארו, דואר, דב, דבב א׳, ב׳, דוביאל, דביתהו, דבלול, דובנה, דבר (דובר), דברונא, דְּבַרתא, דַּבַּרתא, דברתה, דוגי, דגוגית, דגל, דגלום, דגלת, דוגמניות, דוגין, דוגית, דודו,

[1]) בענין בעל שם עיי׳ יוהסין השלם צד 127 ע׳ רב הונא. [2]) בעה״ש צד קע״ד נשמט הכוכב. [3]) בע״ש קע״ה נשמט הכוכב. [4]) שם נשמט הכוכב. [5]) נשמט הכוכב. [6]) ובאגור לר״ש אבן גמע (בספר עטרת צבי צד 37 הביא הוריו׳ טי.) דידך או דגזא ופי׳ גזא שם אדם והנכון שהוא מל״פ הרשומי׳ בע׳ גז ב׳ ושם הביאו רבינו נתן

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

דידיוני, דודורין, דה. דיהבת, דהוא, דו א׳, ב׳,
ג׳, דוך, דויל א׳, ב׳, דוללא, דולפקי, דון,
דופורין, דוץ, דוק,[1] דור, דוש, דזוד,[2]
דחילוון, דוהן, די ב׳, ג׳, דיאו (דיו), דייאון,
דיארטיאה, דיאתימון, דֵיו, דִיו, דיו, דֵיוָן,
דיוביט, דיודין, דיוטא, דיוטריטון, דיומדין,
דיומן, דיומסית, דיוסטוס, דיוספרא, דיופטין,
דיפרון, דיוקא, דיותמין, דיחתו, דיכה, דיכסא,
דילא, דילטור, דימא, דימה, דימי, דימוס, דינאי,
דיסגנים, דיסקא, דיסקוס, דיפלא, דיצא, דיקא,
דיקלוט (דיקליטינוס), דיקלון, דיקלוגוס,
דיקומייני, דיקינטין, דיקרטים, דוקרן, דיקוריון,
דייר א׳, דיירא, דיירוטין, דיש, דיית ג׳,
דייתיכוס, דיכי, דכן, דיכסאים, דוכסותא, דכורא,
דכריא, דל (דלא, דילא), דלובקס, דולבקי,
דלג, דלי, דלכן, דִלמא (דילמא), דילמא
(דולמא), דלפון, דלפקי, דלקטיר, דלקת,
דל״ת, דלתן, דמא, דימוט, דמיטינוס, דימוס,
דמהריא (דמתריא), דמע, דמוע, דומקיא, דמת,
דמתריא, דינה, דינון, דנאי, דנב. דנה א׳, ב׳,
דניאל, דנכו, דנק, דנקא, דוסא, דיסקוס,
דיוסקניתא, דסרוקיתא, דוסתאי, דיעתא,
דיעבד, דעץ, דופי א׳, ב׳, דפק, דפוקא, דופקים,
דפרין, דיפרא, דפתי, דפתיא, דצייצא, דצ״ך,
דקדקירא, דיקי, דוקים, דקלי, דקל, דוקני
(דוקניתא), דקונתיה, דקסומין, דקיק, דקרין,
דור, דורא, דוריי, דייר, דרא ב׳, ג׳, ד׳, דרבן,
דרבונות, דרגי (דרגיבת), דרֵד, דרַד, דרדנייא,
דראזא, דרדור, דרדר, דריוש, דרך א׳, ב׳,
דרכיות, דרכמון, דרומנא, דרמינון, דורמסקית,
דורנוניתא, דרניקוס, דרוסא, דרע, דורקן,
דרוקרת, דרור ב׳, דרשיר, דורתאי, דושו, דשן,
דשונא, דשוש, דשתא, דשתאה, דת א׳, ב׳.

ה׳ ה׳, ה״, ה״א, האזנה, האמנה, האסטו, הַב, הָב,
הבאה, הכאשה, הבדלה, הבטה, הבטחה, הבל,
הבלעה, הובעיות, הבער, הבערה א׳, ב׳, הבקר,
הבראה א׳, ב׳, הגה, הגבהה, הגבלה, הגדה,
הגדר, הגלשה, הוגנים, הגעלה, הגפה, הגרה,
הגריל, הגרמה, הגרוניא, הוגרוס, הגשה, הדא,
הדות, הרחה, הדיא, הדומה, הדייף, הדך,
הדלקה, הדין, הדס א׳, ב׳, הסדיגרון, הדף,
הדורה, הדרולים, הודרנא, הררנא, הדרניאל,
ההין, הוהרא, הו (הוי), הואי, הואיל, הוד,
הודאה א׳, ב׳, הוה, הוי א׳, ב׳, ג׳, היווא,
הויה ב׳, הוכיח, הולכה, הוגא, הונגטים, הונדקס,
(הונים) [צ״ל הונוס], הונייה, הוועדה, הופעה,
הוצא, הוצאה, הוצל, הוקעה, הורדה, הורה,
הוראה, הורקנוס, הושטה, הושעה, הושעיה,
הזאה, הזדה, הזכרה, הזמה, הזמתה, הזמנא,
הזמנה, היזק, הזר, החלט, החלטה, החרפותא,
הטבה, הטבלה, הטוי, הטחה, הטייה, הטולים,
הטליסין, הטמנה, הטפה, הֵי, הִי, הַי, הא א׳,
ב׳, היאך, הידי, היותאיוס, הייא, היידא, היכא,
הילא א׳, ב׳, הילין, הילך, הימיי, הימין, הימן,
הימונא, הימוס, הימסיון, היימים, הין א׳, ב׳,
הינא, היינו, הינון, היני, הינם, הינצבו, הירנית,
היתלו, הך ב׳, הכחשה, הכי, הכייה, הכיצד,
הכאכא, הכל, הכמנה, הכן, הכנה, הכינה,
הכנסה, הכרה, הכרזה, הכרע, הכשר, הכשרות,
הל, הלבון, הלואה א׳, ב׳, הלז, הלזה, הליכה
(הילוך), הילכך, הלכשיש, הלול, הַלֵלִי הִלֵל,
הוללה, הלם א׳, ב׳, הלום, הלן, הלנה א׳, ב׳,
הלני, הלעטה, הלפים, הלקטי, הלקיט, הלקשה,
המא, המם א׳, ב׳, המג, המגניא, המדודי, המדן,
המוטון, המון, המים, המיינטין, המירום, המנונא,
הממס, המעיסה, המראה א׳, ב׳, המרה, המרכה,
המירום, המשכה, הינג, הונגראי, הנהגה, הינוח,
הַנָּחה, הֶנָחה, הינטון, הני (הנה), הנף (הנפה),
הנץ (הנצה), הינק, הוניקו, הסב (היסב), הסבה,
הסגר, הסדיגרון, הסיח (הסיע), היסט, הסכה,
הספד, היסק, הסוקים, הסרה, הסתה,
הסתר, העברה, העדאה, העדפה, העלאה,
העלייה, העלם, העמדה, העניק, העראה, הערב,
הערבה א׳, הערכה, הערמה, הפטקס, הפטרה,
הפינוס, הפלאה, הפלג, הפלגה, הפסד, הפסק,
הפקעה, הפקר, היפר, הפרש, הפרשה א׳, ב׳,
הפרתי, הפשט, הפשר, הוצא, הצבה, הצלה,
הצללפוני, הצלפוני, הצעה, הצתה, הקבלה,
הקדש, הקזה, הקטר, הקם, הקמה, הקנאה,
היקף, הקפה, הקפדה, הקצה א׳, ב׳, הקרבה,

---

[1] בערוך השלם נשמט בט״ד הכוכב. [2] וכן נשתמשו הגאונים במלת דזוד עיי׳ תש׳ הגאוני׳ בהוצי׳ ה׳ הרכבי (צד 45 סי׳ ע״ח וכל שכן לגבי דזוד לא שמעינן ליה וכו׳, שם צד ל״ד סימן ע׳ אבל דזוד מן ריש לקיש, שם צד ק״ג סי׳ רי״ח אבל בריאתא דזוד מן הני, שם צד קי״ח סי׳ רמ״א בכלים ובדזוד מינה, שם ר״ו סי׳ שפ״ט דזור מיניה ופירושו יתר, חוץ עיי׳ הרכבי כהערות צד 353 ונעלם מעיניו מה שכתבתי בעי׳ זוור בח״ג, רע״ט וש״נ (ועיי׳ חין הערך צד י׳.) [3] נשמט הכוכב בט״ד.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

היקש, הקשה, הרִכה, הרבעה, הרוניינא, הרגל, הרגשה, הרדאה, הרוחה, הרזבנית, הרחצה, הרחק, הרטבה, הריני, הרכב, הרכנה, הורכינוס, הרמה, הרמוצה, הרנגול, הרנירק, הרסן (הריוסן), הרעה א׳, ב׳, הריעה, הרף, הרפה, הרפיה, הרפניא, הרפותיא, הרצאה, הרק, הרקבה, הרקדה, הרשיה, הרתא, השב, השבתה, השגרה, השחרה, השחת, השחתה, השכלה, השכמה, השלחה, השלכה, השלמה, השמה, השמד, השמדה, השמט, השפה, השפלה, השפע, השקה, השקפה, השרשה, השתא, השתחויה, התובה, התזה, התחלה, התלעה, התם, התקנה, התר (היתר), התראה, התרעה.

ו׳ ו׳, ווא, ואי, ואקניתא, ודי, ודע, וו, וי (ווי), וויאדן, ווידה, וכח, ולד, וסתוניא, ועד, ורדימס, ורדינא ב׳, וורדינון, וריר, ות, וותנייה (ותוניא), וותר ב׳, ויתרון, ותושין.

ז׳ ז׳, זאב, זאטוט, זב, זבוב, זבוד, זבוזין, זביד, זבול, זבלינא, זגד [1] זגדור, זגזג, זגזגאל, זוגא, זור (זוור), זוריון, זורייה, זז, זחח, זוטא, זוטס, זיגא, זיגוד, זייג, זידל, זילותא, זימי, זיזין, זיי״ן, זיונא, זינומיא, זינון, זירה, זכור, זימזום, זמן ב׳, זמינא, זימרא, זמורא, זונין, זנביה, זינגאי (ועיי״ע סקווסתן), זנח, זני, זנק ב׳, זוסטא, זוסימא, זעם, זוער, זפירין, זיפתי, זר, זָרָב, זְרַב, זרבונית, זרג, זרכאיי, זרנא, זרעונים, זריקא, זרוקיניא, זייתיה.

ח׳ ח׳, חאפון, חוב, חבין, חבנן, חבק, חברורא, חַגָא, חָגא, חגי, חגר, חגרא, חיגרא, חגירה, חדא, חדיות, חידקא, חידקי, חדקל, חדור, חווילה, חור (חורא), חיורא, חוורנס, חזאיא, חוזאה, חזיון, חזק, חיזקא, חזקיה, חזיר, חטב א׳, ב׳, ג׳, חטוטרת, חטן, חוטרא, חיואי, חייא, חייב, חייד, חיל, חילא, חילוני, חיים, חי״ת, חייתא א׳, ב׳, חיתטא, חכך, חככים (חכאכית), חכמה, חכמאי, חל (חלא), חל, חיל, חלא, חילוי, חלב ב׳, חולבא, חלבו, חלזון א׳, ב׳, ג׳, ד׳, חליטין, חלטתא, חליות, חלילא, חלום, חלמיש, חלוון, חולנית, חלנונא, חלף, חליפא, חילפיי, חלפתא, חוליץ, חלקיה, חלקלק, חָלָשׁ, חַלָּשׁ, חליש, חם, חמא, חומא, חמה, חומה א׳, ב׳, חומטא, חמום, חמימתא, חמנים, חמס, חמע, חמץ, חָמַר א׳, ב׳, ג׳, חמיר, חומרא, חמת, חמתא א׳, ב׳, חונא, חנוני, חנט, חוני, חוניה, חנייה, חנילאי, חניתא, חנך, חֵנן, חָנן, חנון א׳, ב׳, חנק ב׳, חס א׳, ב׳, חסא, חסדיגרון, חיסחון, חסין, חסך, חסס, חוסמניא, חסס, חסיסא, חסף א׳ ב׳, חספיה, חספניתא, חסר, חִיפָה, חֵיפה, חופיא, חפן, חפפית, חיפופי, חפר, חפש, חיפושא, חפיתא, הוצה (חיצה), חוצפית, חצצא, חצצה, חרא, חורי, חרב, חרוב, חורבינין, חורג, חרגא ב׳, חרגינין, חרודי, חרדלי, חרזא, חרזייתא, חרינא, חרך, חרול, חורן, חירנית, חרסום, חרף א׳, ב׳, ג׳, ד׳, חרץ, חרק, חרש, חרתא, חשחש, השׂל חָשׁל, חשמונאי, חשיפה, חתא, חתה, חתול ב׳, חתר.

ט׳ ט׳, טאב, טאבא, טאל, טאנים, טאריקי, טבאי, טבב, טבות, טבוח, טבי א׳, ב׳, טביומי, טובינא, טבלא, טבלרין, טובענא, טבעון, טיבריאוס, טגן ב׳, טויא, טחן א׳, ב׳, טטלפש, טטפראות[2], טיאונוס, טיידון, טיטום, טיטס, טייכוס, טילא[3] טילוי, טייפה, טיפונא, טירכי, טי״ת, טכסיוטינוס, טכסת[4], טלה, טלל, טלימון, טולמיסין, טלנס, טולר, טמובירא, טימאי, טמדוריא, טימי א׳, ב׳, ג׳, טמיא, טומיות, טמם, טימס, טימוק, טמיקא, טומריא, טמשא, טונא, טינא, טנבורא, טנז, טנכי, טנן, טונים, טונוס, טינץ, טסבלאות, טסקא ג׳, טעימא, טיף, טופא, טפה, טפח, טפטף, טפויים, טופיינא, טופנא, טפל, טפס, טפסא, טפיסין, טופיסטוס, טפסר, טפיפא, טפרי, טצדקי, טקלין, טוריה, טריבה, טירבום, טרבנת, טרגיה, טרגול, טרגינום, טרט, טרטט, טרטא, טרטיאות, טרטיוט, טרטין, טריטא, טרטים, טרטיסאות, טרטף, טרטר, טורטורין, טרי א׳, ב׳, טריי, טרייא, טריינות, טרכונא, טרכינוס, טרכסיו, טריכסון, טרכוש, טרלוסה, טרים, טרימוטה,

---

[1]) נשמט הכוכב בט״ד. [2]) בתשי הגאוני הו״ל הי הרכבי (צד 14) סי׳ ל״ו הובא חלשון כדאיי בעי טפף ע״ש ושם היטב ועיי״ע שילי. [3]) בתשי הגאוני (הנ״ל צד 23) סי׳ מ״ז כתב וז״ל חד טיליא (עיי״ע טלא) שיש בו חדות ביותר ובטיית נודע ט י י ב כ ת ג ועיקרו לשון פרסי הוא וכו׳ ובהערות לא העיר ה׳ הרכבי מאומה ונראה לי שצ״ל מי פבתג בל״פ مى پختة פי׳ יין מבשול ושם מבואר ג״כ מתוק ע״י מייבארג והוא مى بادة יין מתוק עיי״ע בארג (ועיי׳ ח י ן הערך צד 46). [4]) נשמט הכוכב.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

טרמוסיא, טיריון, טרון, טורנוס, טרס, טריס, טרסין, טרסים, טרסיאות, טרף, טרפא, טרפידא, טריפולאי, טרפון, טרקווינוס, טרוקטי, טורקוס, טרקסאות, טרקסימון, טורתוק, טשיותא.

י' י' א', ב', יאו, יאלא, יאנא[1]), יאסין, יארוד, יאות, יב, יבא, יבל, יובל, יובל, יבלונא, יבנה, יבקא, יבש, יגדי, יגנון, יגע, ידד, ידידות, ידוע, ידעיה, יה, יהוד, יהודה, יהדות, יהודינייי, יהודאיקי, יהויריב, יהושע, יואני, יוד א', ב', יודאי, יודן, יוחאי, יוחנא, יונא, יוחנא, יוחנן, יוכבד, יוכני, יולימנא, יון, יונתן, יוסה א', ב', יוסינה, יוסטא, יוסטינה, יוסוס, יועזר, יוסף, יוסתיניא, יופטי, יופיאל, יותא, יותפייא, יזם, יזן, יזף, יזק, יחזקאל, ייחל, יחם, יחמורא, יחנון, יטא, יטב, יטבת, יטסס, יטת, יי א', ב', ג', יידא, ייטורד, יילא, יימר, ייגוברים, ייגון, ייסי ערקי, יירעין, יכל א', ב', יוכלא, יכולני, יכניה, יכרותא, ילין, ילך, ילל א', ב', ילע, ילף, ילפא, ילקן, ים, יומנא, ימן, ימינא, ינאי, ינח, יני, ינק, יסד, יסי, יסם, יסף א', ב', יסר, יעדוט, יעזק, יעלי, יענה, יעף, יעץ, יעקב, יער, יפח, יופטי, יפך, יפע, יופתי, יצא, יצחק, יצע א', ב', יצף, יצק, יוצר, יצרים. יצת, יקא, יקד, יקטאות,[2]) יקום, יקומא, יוקנא, יוקינוס, יקיר, ירא, ירבעם, ירד, ירה, ירח, יריכי, יורכין, ירמטיה, ירמוך, ירנקא, ירסא, ירע, יריעה, ירענה, ירק, ירקונא, ירושה, ישבב, ישו, ישט, ישיוין, ישמעאל, ישן, א', ב", ישנה, ישפה, ישראל, ישיש, יתא, יתב, יתך, יתמא.

כ' כ', כאב, כאליריקין, כאן, כובא, כובי, כבה, כבס, כבר, כבריתא, כבשא, כיבוש, כבשון, כבתותא, כגון, כדה, כדו בר, כדוד, כדי א', ב', כדכור, כדכדא, כדכיאות, כדמת, כדנא, כידור, כהיון, כהן, כואנא, כיון ב', כונגיות, כונדקא, כורה, כוכא, כוכב, כופיא, כוותא, כיזבאי כוזנתא, כיחא, כחד, כטספטיים, כי כיור, כייל, כילה, כילו, כילי, כיליאדון, כיליפוס, כך, כיכר ב', כלאי, כלבא, כלבודא, כלבית, כלבוס, כלוט, כולי, כילוזא, כילי, כלייה, כליה, כלך, כלכיד, כלכית, כולכסין, כלוכסין, כולמתא, כלן, כיליינא, כלינידין, כילום, כולסא, כליסים, כליסריקים, כלעם, כולף, כלופסין, כלקדיקה, כלקטירים א', ב', כלקים, כלקירא, כלרייה, כילרין, כלירקין, כמא, כמה, כמות, כמן א', ב', כמם, כמסת, כמר, כן, כונדקא, כנוני,[3]) כנכב, כנס, כנע, כנעה, כנען, כנש, כנתי, כס נאה, כיסי, כיסין, כסידא, כוסטריינים, כוסיא, כסיתא, כסכס, כסכסיה, כוסמין, כסן א', ב', כספא, כסיפא, כיסתא, כעס, כ"ף, כפה א', ג', ד', כופיח, כפוי, כופיא, כפכף, כפל, כפלון, כפליות, כפליין, כיפליסין, כפים, כפיפה, כירה, כירים, כרבא, כרוב, כרובה, כרבן, כרדוכאות, כרזניתא, כורח, כורך, כריך א', ב', כרכוז, כרכיתא, כרכמית, כרסכא, כרוכסין, כרמל, כרמת, כרנבו, כורסאיי, כרסנית, כרסגניות[4]), כריסה, כריסית, כרסלא, כריסלכנון, כרסם, כורסין, כורסינין, כרסנא, כרוספדאי, כרספת, כורוסתי, כרסתן, כרפוונה, כרפסה, כרופסלה (עיי' חין הערך צד נ"ג) כרפסת, כרר, כרושה, כרית, כורת, כיש, כיש[5]), כשמי, כשף, כשרתא, כשות, כתבה, כתכתין, כותל, כתליקין, כותניין, כתפי, כתיפין.

ל' ל', לאגרה, לאיטור, לאית, לאכסא, לאפיסיא, לאפרש, לבוי, לבזה, לבזבז, לבט, לבי, לובי, לבלבוי לבלונית, לבון, לבנה, ליבנוס, לבקן, ליברה, לברות, לבריון, לובירים, לברנטין, לבורנקיא, לוגא, לגדקס, לוגיסטים, לו, לוי, לויה, לויטס, לויתן, לוז, לוט, לוטוס, לויטס, לוטיינוס, לוליבא, לולגין, לולייני, לולינוס, לולניות, לון, לונביאות, לוינטי, לוניא, לוס, לופייני, לופר, לווקאי, לוקניתא, לוקוס, לורטיא, לחיי, לחלח, לחם, לחת, ליטמא, לטימיא, לטוסאי, ליאטור, לטרגיה, לי, ליא, ליי, לידה, ליזה, ליכא, ליכא, ליכסא, לימא, לימין, לימין, לימון,[6]) לימצא, לינה, ליסטים, ליסטטירין, ליסטרון, ליעזה, ליפוס, ליפוד,[7]) ליצין, לכאורה, לכך, לכן א', ב', לכש, לכתחילה, למברניה, למ"ד, למאול, למטו"ך,

---

[1]) נשמט הכוכב. [2]) והוא הוא קיאטות שהביא האגור לר"ש אבן גמע (צד 42 בספר הנ"ל) מציון ויק"ר (פ"ה) ועיי"ע קטה. [3]) ובתשי הגאוני' שם סי' מ"ו (צד 22) אי' בזה"ל (כגוני) [צ"ל כנוני] יום ביאות חודש כאנון כי בו נכנסין לבתיהן ומתקבצין כולן שהיו נפרדין בבד זה כאן וזה כאן עכ"ל ובהערות לא העיר ה' הרכבי על זה הערך בספרו.
[4]) נשמט הכוכב. [5]) נשמט הכוכב. [6]) נשמט הכוכב. [7]) נשמט הכוכב.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

לומכסה, לימיז, למלם, לין, לננן, לסטים [1], ליסתא, לעג, ליעותא, לעזר, לעיי, לעיל, לעם, לעולם, לענה, לענתא, לעינות, לפום, לפיכך, לפני, לפצא, לפקקה, לקח, לקט, לוקטור, לקלק, לקק, לקרה, לקיש, לקת, לדע, לשן, לשישית.

מ׳ מאגניות, מאדים, מאום, מאור, מאזנים, מאי, מאין, מאינון, מאך, מאמר, מאן א׳, ב׳, ג׳, מאסא, מאספוטמיא, מאפה, מאר, מאורע, מאושכן, מאית, מבואה, מבאנה, מובאת, מבגאי, מבהתנא, מבוג, מבלבליתא, מבליגא, מבלעת[2], מבסימא, מבסרנא, מבועא, מבע, מבעה, מבעיר, מבעור, מברא, מבורא, מברי, מבשקרנא, מבתא, מגבאי, מגבה, מגבילה, מגג, מגדא, מגדיון, מגידונית, מיגדר, מגו (מיגו), מגופה, מגיזא, מגליינא, מגמג, מגומרין, מגן ג׳, מגנא, מגניא, מגניה, מגנימין, מגע, מגף, מגפה, מגור (מגיר), מגיר, מוגיר, מגרדת, מוגרמת, מגירוס, מגרוס, מגררת, מד * [3], מדאני, מדאתא, מדבחא, מדבך, מדבק, מדבר א׳, מדברות, מדברנא, מדבשתא, מרדא, מדוה, מודיא, מדוני, מדינה, מדכותא, מדכנתא, מַדלא, מְדלא, מדלעה, מדמכא, מדינחא, מדע, מידק, מדר, מדירא, מדרא, מדוורתא, מדרש, מהיבא, מהגינות, מהדורא, מהימן, מהל ב׳, מוהל, מהלך, מהלים, מהמורות, מַהן, מֵהן, מהפיכתא, מהפכנא, מוהבא, מוהי, מוהר, מהיר, מוהרין (מוהרנקי) מוהרקני, מווחי, מוזבה, מוזנון, מוזפו, מום, מופיון, מורע, מזבנא, מזג, מזגא, מזה, מזוזה, מזון, מזופית, מזי, מזיד, מזייע, מזל [4], מזלא, מזמז, מזמן, מזמז, מזמור, מזנון, מזיק, מְזַר, מזרחי, מחבא, מחבוטא, מחבל, מחבלת, מחזה, מחוזא [5], מחווניתא, מחוור, מיחוש, מחזי, מחזיתא, מחזר, מְחַט, מַחַט, מחטרא, מחי, מחיצה, מחלייתא, מחלף, מחלוקת, מחלת, מחמדתא, מחמי, מחמעא, מחמצן, מחמת, מחסא, מחסיא [6], מחסומית מחסורייתא, מחפורת, מחפרנא, מחצב, מחצה, מחרוזות, מחורי, מחרוך, מחרשת, מחרתא, מחשבה, מחתנא, מחתרת, מטבחיים, מוטה, מטה, מטהרת, מטויתא, מטוורד, מטחה, מטחן, מיטטרון [7], מטולא, ב׳, מטל, מטלא, מטלול, מטלותא, מטלטלא, מטליא, מטלנא, מטלניות, מטלעתא, מטמט, מטמון, מטמועיתא, מטמורא, מטננה, מטע, מטעיא, מטעמא, מטעמת, מטפייתא, מטקתא, מטר, מטרא, מטרדא, מטריד, מטרון, מטרניות, מטרופתא, מי א׳, ב׳, ד׳ [8] מיבל, מיות, מיומס, מיחא, מיחס, מיט, (מייט), מיטבא, מימר, מירי, מיתא, מייתבותא, מיתוי, מיכאל, מכבר, מכדי, מכה, מכון, מכוור, מכות, מכותא, מכירין, מכך, מכל, מיכל, מכלה, מכללא, מכללתא, מכמר א׳, מכנס, מכנסין, מכנשתא, מכסה, מכסה, מכסיוטינוס, מכפה, מכפלה, מכרין, מכורסנין, מכתב, מכתוותא, מולא, מילא, מלַאי, מלאי, מלאך, מלאכי, מלבניקי, מלבשתא, מולינא, מולד, מְלוה, מַלוה, מלויתא, מלויתא, מלוון, מלוש, מלהא, מלחמה, מילוט, מלטוכים, מוליי, מלייתא, מוליון, מלך ב׳, מֶלֶך, מַלְךְ, מלוך מלכיא, מלל, מלמלא, מלקחת, מלרין, מלשינא, מיליתא, מילתא, מלתין, מלתרא, מם, מומיתא, מומייקה, ממזור, ממיקנה, ממלל, ממונה, ממציא, ממקק, ממרא, מימרם, ממשל [9], ממת, מומתא, מומיתא, ממתום, מנא (מני, מונא), מנאן, מנאין, מונבז, מנגדנא, מינגנא, מנודה, מנדי, מנדיאן, מנדא, מנדרון, מנדרנא, מנהג, מנהיג, מנהרא, מנוח, מנוולתא, מנזקא, (מנזיקנא), מנחם, מנטר, מוניני, מניומי, מנס, מנסקי, מנע, מנפוח, מנפים, מנפש, מנצפ״ך, מנקדותא, מנקט, מנקרותא, מנורי, מנרתא, מסא ג׳, מיסון, (מיסוון), מַסְיָן, מיסן, מסאב, מסאנא, מיסב, מסב, מסיבה, א׳, ב׳, מסבך, מסבסלה (מסוסלא), מסוגין, מסגן, מסגר, מסגריא, מסהדא, מסוה, מסוי, מסחיט, מסחותא, מסחייא, מסטובא, (מסטווא), מוסטבי, מסטי, (מסטונא), מסוטפות, מסיין, מסית, מסולייא, מסלסלא, מסמסיה, מסמרת, מסאנא, מסנגא,

---

[1]) נשמט הכוכב. [2]) נשמט הכוכב. [3]) נשמט הכוכב. [4]) ועיי׳ תש׳ הגאוני׳ שם סי׳ ש״ץ צד 206 והלאה. [5]) שם סי׳ ת״ד צד 214. [6]) עיי״ע סת ובתש׳ הגאוני׳ שם סי׳ רנ״ט, שפ״ו, שפ״ט׳ תל״ב, תקנ״ה׳ תקנ״ו. [7]) עיי׳ תש׳ הגאוני׳ שם סי׳ שע״ג צד 189. [8]) עיי״ע בארג ושם בתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז צד 23. [9]) תש׳ הגאוני׳ שם סי׳ שס״ב ובהערו׳ צד 371.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

[1]) בתש׳ הגאוני׳ שם סי׳ ח׳, ט׳, כ״ב, תקי״ב.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

נינוה, ניסלא, ניסן, ניסרדי, ניסרפו, ניפול, ניץ, ניקומכי, נכזריא, נכייה, נכיל, נכפה, נְכַשׁ, נימא, נמג, נמיגה, נמטא, נמלה, נימוס א', ב', נימסים, נימוק, נמרירה, נומירן, נני, ננאי, ננקפי, נס, נסא א', ב', נסייא, נסיון, נסיוטאי, נסע, נעל ב', נעם, נענע, נערה (נערן) נף, נפיא א' ב', נפל, ניפול, ניפוליה (ניפולין) נפע א', ב', נופץ, נפיקא, נפקותא, נפש, נפתי, נצא, נצחנה, ניצוי, נצל ד', ניצנא, נצע, ניצוציא, נצוק, נְצר, נָצר, נקב, נקד, נקדים, נקדימון, נוקדון, נקז, נקיא, נוקל, נקאניקא, נקוסא, נקף, נקיפתא, נקצא, נקיק, ניקורים, נקרים, נרגל, נרגיל, נרד, נשא א', ב', ג', ד', ה', נשיא, נישואין, נשב, נשכנית, נשל, נשים, נשיקאה, נשריא, נשריתא, נשתות, נתיב, נתז, נתזור, נתינה, נתץ, נתר.

ס' ס, סאב, סאבוראי, סביא, סיבה, סיבטא, סבטיון, (סמבטיון, סנבטיון), סבכא, סבל, סובלתא, סבנה, סבסטין, סבירינות, סבריקין, סובתא, סגד, סגדים, סוגא, סוגנוי, סגרגר, סיגרון, (סגרון), סיגורין, סגריר. סד, סוד, סדיין, סודמין, סדינין, סדסים, סידקית, סדקארית, סרדיוט, סדרונגיא, סהיד, סובין, סוכו, סונבא, סוס, סורא, א', ב', סוריאל, סורסי (סורסיא), סורתא, סחן, סחורה, סחרתא, סטא, סטאנאות, סיטיון, סטטירין, סטיכת, סטן, סיטנא, סטים, סוטר, סטרטיגוס, סטריות, סיאה, סיון, סיכא, סיכה, סיכנין, סיכרא, סיליי (סילי), סילכא, סילקראות, סימא, סימא (סימאי), סימון, סיני, סינים, סינפון, סיסיי (סיסאי, סיסי), סיסיא, סיסנא, סיפא, סירא, סירה, סכותא, סכוכית, סכולסתיקא, סכני (סכניא), סכסיתא, סלא, סלסלה. סלוג, סלגורין, סלה, סלח, סליו, סליון, סלוני, סילון, סלף, סלפיתא, סילקי, סלקותא, סלקטירין, סָמָּא, סַמָּא, סומא, סמאל, סומבק, סמטיא, סמיונא, סמ"ך, סמכו, סמלא, (סמאלא), סמלים, סימוניא, סמס, סימפיה, סמוקיד, סמקי, סומקינא, סמר, סמרטיקי, סמרמורות, סמרוסי (סמורסי), סנאה, סנבראי, סנגלרין, סניגורא (סנגרא), סניגרון, סניגורים, סנדיות, סנודיא, סנדלריאות, סנרלפון, סנדר, סנדריאוס, סנדריות, סנדרנא, סנוור, סנוותאה, סנפתה (סניפתה), סנרי (סינרי), סס, סיסין, סעל, סיעור, סערתא, סעורים, סף א', ב', סיפווניות, ספח, ספטני, ספיטס, ספיא, ספם, ספוניא, סיפסוף, סיפסופה, ספפתא, סיפקא (סיפוקא), ספיקליא, סְפֵר, ספירא (ספירה), ספרא, ספוריא, סקבל, סקיווי פטריי, סקות, סקוטלא, סקילא, סקלונקית, סקילוס, סקוניתא, סקנתודרין, סקיסאה, סקסנאה, סקיפת, סיקיירייא, סיקורה, סוריבטין, סרג, סרגיד, סרויא, סרח, סורחב, סרטבא, סירטוט, סרטן, סרטון, סֵרִי, סִרִי, סורייקי, סורמקי, סרנא, סורס, סריסא, סרסין, סורסין, סירוף, סרפיא, סרפיגס, סרק, סרר, סררותא, סתידראות, סתר.

ע' ע, עא, עאל, עאן, עאתא, עבב, עבבית (עבעבית), עבוז, עובטין, עביא, עבץ (עבצא), עביץ, עבור (עיבור, עיבורא), עבור, עבירין (עבידים), עיבור, עובשים (עובשין), עבות, עגבה, עגם, עגום (עוגס), עגרון, עדה, עדי, עֲדַיִן, עֲדָיִן, עדיינה, עדישא, עידית, עדק א' וב', עדר, עד"ש, עידית, עויא, עוג, עוד, עול, עולא, עוית, עון, עונה, עווניא, עוץ, עוקי, עוקה, עווק, עור, עות, עִוֵת, עֲוָת, עזא, עוזיאל, עזקתא, עזריה, עטל, עטלף, עטעמה, עיטורין, עטרות, עטושיא, עייא, עייבא, עיבא, עיד, עידית, עייט, עיל, עילא, עיליש, עיים, עיימא, עי"ן (עיי"ן), עיינן, עיינוש, עינותא, עיצא, עירי, עירית, עיש, עייתלו, עכו, עכו"ם, עיכלא, עכמאי, עכם, עכסילו, עכשוב (עכשבוניתא), עילא (עילאה, עילאי), עילמי (עילמית), עלעל, עלף, עלקא (עלקה, עלוקתא), עם, עמד, עמודא, עומדות, עמיטתא, עמי, עמס, עימאום (עימאום), עמתן, עינייני, ענין (ענייגא), ענן א' וב', עונן, ענף, ענש, ענתא, ענת, ענתונדריא, עסבא, עיסה, עסיא, עסים, עסלא, עססיות, עיפא, עיפוי, עפף, עפריים, עפשפושין, עצב, עצה, עיציא, עצמוני, עצר, עוצר, עקב, עוקבא, עקילס, עקיפים, עקרבלין, עקרבנין, עקש, עָר, עָרב, עירבוביא, עירבונין, ערבות, ערובא, ערדילי, ערה *) עורזילא,

*) בחלק ו' בצד רס"ו: שורה ה' קודם ע' ערוה נשמט זה הע' וכצ"ל: עָרָה פי' ענין חבור ודבוק עיי"ע ער ג' ובן בלים ערא verfangen (עיי' הערות ותיקונים לח"ו, רס"ו:)

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

עירוי (ערייה, עריין), ערימה, עירניה, ערונים, ערעין, ערער, ערף, ערפה, ערפין, ערפל, ערצין, ערקי, ערקין, ערקת לבנה [לבנון], ערר, עריר, עיררה, עשב (עשבא), עשו, עשיק, עָשַׂר, עשש, עשת, עשתור, עתוד, עתיד, עתה, עתק א', וב', עתיק, עתירה.

פ') פ, פאבי, פאגי, פאחא, פאטי, פאניקינין, פאים, פאפי, פאפיליון, פארי א', וב', פאתא (פתא), פָּאתי, פאתי, פגיה, פגטי, פגוטיא, פגיין, פיגמטא, פגע, פגר, (פגרא), פדא, פדיון, פדמועה, פדת, פואה, (פותא), פוגא פונחמ"ט, פוח, פוטא, פוטיתא, פוך, פיוולא, פוולון, פוליא, פולייטון כו', פוליסוטות, פום, פומבי (פומפי), פוניין, פונרייה, פוסא, פוסין, פוסתא כו', פוקטי, פוקרין, פור כו', פזי, פזיח, פזל, פזים, פזמון (פיזמון), פיזמיקון, פזר, פחא (פוחא), פחר, פחדין, פחה, פחל, פחורה, פחורתא, פחתי, פטא, פוטא, פוטי, פטל, פטייה, פטילום (פיטולין), פטימא, פטפט (פטפטנית), פטיקלין, פיטורי (פיטורין), פטרובולי (פטרבולי), פטרגום, פטרוכא, פיטרוס (פיטרס), פיטרוסילינון, פיטרופין, פטרוקי (פטריקי), פטשין, פי מצובת, פי תהום, פי תקרא, פיגה (פיגי כו'), פיוטות, פיותא, פיטום (פיטס), פיל (פילא, פילגוס כו'), פילה, פילייטון (פיליון כו'), פילפי (פליפא, פליפה), פילקי (פילקין כו'), פיוגטייא, פינך (פינוס), פינס, פים (פיים כו'), פיסא (פיסתא), פיפקין, פיפיות, פיפני (פיפיור כו'), פיפורין, פיקא (פיקה), פירא (פירטין), פישון א' וב', פיתום (פיתס), פך (פכא), פכסס, פכפך, פלא, פילא, פלאגרה, פלאדין, פלגש (פילגש), פלהדרין, פלווטין, פילוט, פילטא, פלטא, פלטיאני, פלטירה (פליטורין), פלטורין (פלטרין), פלטתה, פולים, פולימו, פילוס, פליריכום, פללגלא, פלמיטום, פלומטרין (פלמנטרין), פלמיא, פלומופילון, פלנדרסין, פילוס, פלסגר, פלסטון, פלסטין, פולוסיקא, פלקא, פלתי, פום בדיתא (פומבדיתא), פום נהרא, פומביינא, פְּמיים, פנא, פנג, פנגום (פנגס), פנגר, פנרא, פנדור, פנדרא (פנדירא, פנטרא), פונה, פינה, פנחס (פינחס), פנטי, פנטסכינאי, פנטיתא, פונייה, פנימון, פונין, פניותא (פנוייתא), פניתא, פניאס, פניקיא, פינסור, פניקא, פסדקאות, פסוורות, פסח, פסטילום, פסטקא, פסטר, פסטירין, פסיון, פסיאיית, פסליון, פסלן, פסים, פסנטר, פסס, פסיקייא (פסיקיה), פסקס, פסאקא, פסקת, פוסקלא, פסקוליה, פיסקין, פסקינון, פעפועין, פעליון, פומעים, פפא, פפי, פפום, פופידתא, פיפיורא, פפוניא (פפונא), פפוסיא, פופסדם, פצר, פיקה א', וב', פקטנין, פקלוניא, פקפק, פתקא, פרא, פוראגון, פראידתן, פראכורין, פראלוקין, פראפורנון, פרגיא, פורגרה, פריגורי, פרגריטא, פרד (פרדה), פרדשכא, פרהטיא, פרווכטה, פרוויטות, פרוילא, פרזא, פרוזבול, פרזדון, פרוזדק, פרזיקיא, פרטום, פורטענה, פרטירא, פרוטרוט, פרי, פירוכא, פרכא, פרכת, פרכדיגמא, פרכוטס, פרכייא, פרכיר, פרומלוכום, פרמועה, (פרמותא), פרימיתן, פירן, פרניטום, פרס, פרוסבול, פרסטקין (פרסתקין), פרסם, פורסנא, פרסנית, פרסוף, פרעוש, פרפונדא, פרפיראן, פרצם, פרקאונסין, פרקונים, פרורא, פרש, פרשׂ, פרשׁ, פרשוניא, פרשע (פירשע) פרשתיבנא, פרת ה', ו', פרתיאין, פשט, פישיון, פישן, פישפשה, פושקא, פשר ד', ה', פשתן, פתגם, פתוותא, פתה, פיתם פתמנאי, פתָּן, פיתנא, פתוניא, פתפת, פיתרא, פתת.

צ') צ', צאי, צבא, צבה, צבט, צבעא, ציברייה, צבת האחרון, צדא, צדי, צדיא, צדיותא, צדק, צור, צוי, צורנייתא, צחוונא, צחח, צחי, צחוק, צטרא, ציב, ציידתה, צייטנית, צינוק, ציץ, ציצותי, צייתנית, צל ו', צלו, צלי, (צליינית), צללפונית, צלמונה, צמא, צמח, צימוה, צמי, צמצמאי, צינברי, צינתא, צער, צועה, צער, צפר, צפה, צפון, צפעון, צפף, צפצף, צפר, צפירא א', ב', צפורי (ציפורי, ציפורין), צפת, ציפתא, ציץ, ציצה, צוצרה, צוצרייה, צרידה, צרה, צריח, ציריא, צירוף, צריפא, צרפת, צררייא, צתת א', ב'.

ק') ק', קאזא, קאיהי, קאלוס, קאלמין, קאים, קאנסין, קאקגריסין, קבה, קובתא, קבוותא, קבוטל (קבוטר), קובטרא, קיבלי, קובליים, קבסיי, קובעא, קובעיא, קובעתא, קבץ, קבריא (קבריאל), קברין (קבריא), קבר גדול, קידה, קודייקום, קדיקה, קדרום, קדשין, קהה, קהייא, קהלת, קווי, קוא, קוסא (קוצא), קוסטר,

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

קוסיטרפיזין, קוצם, קוקו, קוזית, קוזקזתא,
קווטא, קוטית, קטא (קיטא), קטה, קיטליזקי,
קטליקוס, קטמון (עיי' חין הערך צד ע"ב),
קטימוס, קיטין, קטים, קטיקטון, קטריגון,
קטרון א', ב' ג', קטריקי א', ב', קיבלאות,
קידה, קיוהא, קיון, קיזאי, קיחה, קייט,
קיטון, קיכלי, קילוס, קימוליא, קיינא, קינה,
קיפונות, קלא, קולא, קלאדין, קלאנין, קלבוס,
קלבריא, קלידיקוס, קלה, קלון, קלוניפי,
קולוטוס, קלטיקה, קלי, קולל, קלם, קלמא,
קלומית, קלמין, קילוני, קלנבו, קליסייא,
קולסיתא, קלע, קלפטרא, קלפונא, קלצטונירי,
קילקאי, קלקל, קילקלתא, קלוקרון, קלרהי,
קולריא, קלוריא, קלירוס, קמא, קמאה, קמואל,
קמז, קמחית, קמחוניא, קומט, קומטון, קמטריא,
קמן, קַמָּן, קמיסמסין, קמיץ, קמצוץ, קמצר, קנה
קנבטין, קונדס, קנדס, קנדרוג, קנווא, קונטברא,
קונטיטון, קנטיר, קונטירינים, קנטרין, קונטרן,
קנטרנין, קונייתא, קונם, קונמא, קנמין, קנן,
קינסין, קונקניתה, קנתינר, קוסו, קסגלגס,
קסטיא, קוסטנטיני (קושטנטינא), קסטיטירין,
קסטוריא, קסיוה, קיסים, קיסמא, קסנטר, קסס
א', ב', קיסוסא, קסוסנין, קסקסין, קיסרי, קוסת,
קיסתא, קועאי, קף האחרון, קוף, קופא, קפא,
קפו, קפיטורין, קיפל, קפלאות, קפלריא, קפס,
קיפוסולין, קפוף, קפצה, קפוצאי, קפר (קפרא),
קופר, קפראות, קיפרוס, קפש, קץ, קציצא,
קצצא, קצדור, קצותא, קוצה, קיצחה, קצי,
קציא, קצין, קצרה, (קצרתה, קוצירא), קצרים,
קוקניתה, הקוזתא, קוריאה, קורא, קרב, קרדא,
קרדיה, קרדיונטס, קורדימא, קרדימא, קרדן,
קרדום, קרוא, קרזל, קרחא, קרחינא, קרט,
קרטיגני, קרטט, קרטון, קורטין, קרטיקון, קורטור,
קריא א', ב', ג', קירייא, קירון, קרין, קריינא,
קרינות, קיריוסי, קירומא, קרנונא, קרנת, קירני,
קרונתא, קורניסין, קרסיות, קריסטור,
קרסולכנון, קרסף, קריספא, קרע, קורפדייא,
קרוצי, קרצוד, קרצטל, קרציון, קרצין, קרצום,
קרק, קרוקיתא, קורקנות, קורקוניא, קרקסיון,
קרר, קרושא, קרתא, קרתוין, קרתיגני,
קרתיגנייה, קרתיסיא, קשות, קישות, קשי,
(קשא, קשה), קשקש, קשש, קשישין, קתבי.
ר') ר', ראיג, רואה, ראי, רְאֵם, רָאם, ראומטיקוס,
ראס, ראעתא, ראשון, ראשית, רבא, רַבָּא,
(רבה), רבבהו, רוכה, רְבותא, רַבּותא, רביתא
א', ב', רביא, רבין, רבינא, רבית, (ריבית),
רבמי ורבסי, רובן, רבון, רבן, רבנאי, רבעי,
רבץ, רבקה, רברב, רבתא, רגבא, רגז, ריגיון,
רגלא, רגם, רגן, רגע, רגיעה, רגועיתא, רגרג,
רגש, רד"ו, רדיוני, רדן, רדינין, רדוסים, רדיפה,
רדופי, רהטים, רהון, רהקא, רוגנג, רודוס,
רוזגר, רוזינקא, רום (רומא) רומה, רומי (רומא),
רומוס, רומנא, רומניא, רומנוס, רוניא, רופוס,
רוקן, רוקני, רוקתא, רור, רזח, רזיח, רזיאל,
רזים, רוזן, רזק, רחבה, רחוינות (רחזיונות), רחל,
רחומי, רחיפין, רחוץ, רחוש, רחש, ריחוש,
רוחשיתא, רחתת, רטיבי, רטי (רטה), רטש,
רי (רירי), ריאגיסו, ריב, ריח, ריחנא, ריחתנא,
רימא, רימין, ריפין, ריש א', ב', רישבא,
רישינא, ריתיכוס, רכובא, רכבא, רכך, רכילות,
רכן, רכים, רכיש, רמאי (רמיי) רמה, רמ"ח,
רמי, רמם, רמונא, רומנא, רמס, רמץ, רמש א'
ב', רוננית, רינגא, ריס, רסן, ריסנא, רסיסא,
ריספקא, ריסיקוס, רסתק, רע, (רוע), רעב,
רעינא, רעע, רעש, רפה, רפיאות, רפיח,
רפסודות, רפק, רפש, רץ, רצד, רצח, רצי,
רצע, רצפית, רציפתא, רק, ריק (רוק), רקב,
רקיתא, רקיע, רקתא, רושחתא, רשי א', ב',
רשיון, רתי (רתוי), ריתכאות, רתע, רתת א', ב'.
ש') ש, שאב, שאט, שאיה, שאול, שאלה, שאונא,
שאסא, שאף, שאקא, שאור, שאשיתא, שבז,
שביט, שבט, שביון, שבכה, שובל (שיבלא),
שבנא, שביסתנא, שבוקה, שבשב, שבשושין,
שבת, שיבתנא, שבתאי (שבתי), שגב, שגג,
שגה, שגר, שיגרוניה, שגש א', ב', שדכן,
שודני, שדף, שדרגנין, שה, שהא, שהייה,
שְׁהר, שַׁהר, שְׁוָא, שָׁוא, שובדא, שוזה, שווח,
שוף (שוכא), שול, שומה, שימפוזין, שומשמין,
שונית, שויסקל, שופרזא, שווצרא, שור,
שור, שורא, שוירי, שוש, שושיבא, שושבתא,
שותי, שותר, שזבי, שזף, שזפר, שזורי,
(שיזורי), שוח, שיח א', ב', שיחי, שיחיא,
שחיגא, שחין (שיחין), שחווא, שחוור, שחח,
שחינא, שחלא, שיחלא, שיחליא, שחליף,
שחמתית, שחון, שחפא, שחץ, (שחצא),
שחקא, שחק, שְׁחר, שַׁחר, שיחורין, שחת,
שחתא, שיטה, שוט משוט, שטיא, שטיותא,
שטם, שטן, שטרא, שי, שייא, שיאור, שִׁיבה,

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

שֵׁיבה, שיג, שידתא, שידו', שיזב, שייך, שייכא, שייל, שילא, שילו, שילִי, שילֵי, שיליא, שילת, שימה, שימי, שיין, שין, שינא, שינותא, שייע, שיעתא, שיעלון, שישה, שוכא, שכובתא, שכבנא, שכוי, שכוין, שכח, שכחת, שכך, שכל, שכם, שכניא, שכנציב, שכף, שכר, שכרון, שלברות, שלג, שלה, שלטניא, שליוא, שלות, שליית, שליותא, שלינונא, שלך, שללא, שלום, שלומי (שלנמי), שלמיה, שלמיא, שלמן (שלמוני), שלמצה (שלמתו), שלמיני, שלנא, שלניא, שלף, שלציון, שלקי (שלקות) שלקונדית, שלקוקא, שלשל, שלשושית, שום טמיא, שמאי, שמגז, שמדון, שמואל, שמח, שמחזאי, שמוטא, שמטוטין, שמי, שמלאי, שמם, שמן, שמון, שומניתא, שמנוניתא, שמעי, שמעיה, שומענא, שמראי, שמירה (שמירת), שמירון, שמשון, שמשי, שמתית, שן של הלב, שנה, שנא, שנה (שנא), שֵׁנה, שונא, שנביון, שניגור, שנמג, שנונית, שנץ, ש"ס, ש"ע שע"ז, שועא, שעוה, שעטנ"ז ג"ץ, שעטניזא, שעי, שעיר, שעשע, שעשגז, שוף, שיפא (שיפה), שיפויין, שפונא, שפוטים, שופין (שיפויין), שופריזא, שפם, שפן, שפף, שיפוף, שפיפונא, שפק, שיפרגז, שפרעם, שפשף, שפתה, שפותה, שפתות, שצניתא, שוצרא, שצף, שצת, שק, שקא, שקט, שקיזמי, שקמה, שקיעין, שקועה, שקר, שיקור, שקשק, שרביה, שרגיון, שרה, שרטטיא, שריי, שריים, שירין, שוריני, שרכא, שרף, שרפנא, שורציפא, שרשו (שרשום, שרשון), שרשיא, שרת, שישא, שישא, שושיכתא, ששדנג, ששך, ששנא, ששת, שית, שתה, שתת א', ב', שתותייה.

ת' ת', תאב, תאבת, תאגיה, תאו, תאוה, תאורה, תאל"ס, תואנה, תואר, תובה, תבואה, תבל, תבלא, תבלטירים, תיבללא, תבנית, תבוסה, תביקין, תברא, תברנית, תבשיל, תגאלתא, תגלא, תגלחת, תדאי, תדיא, תהו, תהלים, תהפוכתא, תו (תון), תוא א', ב', תודה, תודוס, תווך, תוכחה, תוכמידה, תולבקני, תוסבר, תוספה (תוספת), תוצאות, תורה, תושב, תחות, תחייה (תהיית המתים), תחלוא, תחליפא, תוחלת, תחמודא, תחנא, תחנונין, תחף, תחפנחס, תחתוניות, תי, תייא, תיאדורוס, תיב, תיובא, תיטא, תילים, תליתא, תימיטינוס, תיומין, תינתא, תינויא, תינח, תינוק, תיקול, תירייסקי, תירקי, תירוש, תישא, תכבוסת, תכין, תיכלטירין, תכלא, תכלית, תכן, תכסית, תכספים, תכריכין, תל ארזא, תלא (תלה), תולבקני, תלהא (תלחא), תַלמי, תלמִי, תלמיון, תלמסאן, תלמוסא, תולסין, תולעבא (תלעובא), תלתותא, תלתכים, תלתול, תלתלים, תם, תמא, תומא, תמיד, תמהון, תמורה, תמוז, תמחתא, תמך, תמלי תמנה (תמנת), תמופה, תמצית, תמר, תמר תמרוקה', תמרורים, תמרתא, תני, תנין, תנודה, תנח, תנחום, א', ב', תנופולין, תנתא, תסברא, תסוורא, תספורת, תסקופה, תעי, תעבור, תענוג, תעני (תענית), תער, תופא, תפח (תיפח), תפל, תפלא, תפלוגתא, תפנוקא, תפוס, תפקידא (תפקידתא), תפקן, תפור, תפשיחה, תקוה, תקומה, תיקון, תוקרבא (תוקריבתא), תקרה, תוקרת, תיר, תירב, תרבו, תורבינא, תרבוכא, תורבכינה, תרבוס, תרבית, תורגמן, תרגמוניא, תרדיון, תרדמה, תרועה, תרי"ג, תרכונתא, תוריכוס, תרנא, תרנגא, תרנגולין, תורינוס, תירוס, תרע, תרעתא, תירוצא, תירצין, תוריקין, תרשיש, תירתא, תרתר, תשוב (תושב), תשובה, תושבחא, תשויתא, תשחורת, תשיותא, תושלחתא, תשלומא, תשלמי, תשמיש, תשניק (תשנוק), תישוע, תתיה, תותבא (תתובתא), תותבותא (תותכתא).

יט. סדר המערכה לערכין שהם נופך משלי
ואשר הם נדפסים בחין הערך במאמרי: „הַשְׁלָמַת הֶעָרוּךְ הַשָּׁלֵם"

א' אאלר"ן אאפיקון (אפיקין), אביך, אבן המקח (אבן הלקח), אהי אהי, אוביסום (אווסום), אחר, איטולים, (אטילם, אטלים, איטלים), אלופסין, אלפסנה, אונפיל, איפוט, אפינלטרפום, אפסיקין, אפפסבאות, אפשקר, אפותיסים, איצטבינ [איצטברג], אצטרוליב (אצטרליב), ארגיא, ארזין, (ארזון, רזים), ארטון [צריך לו' ארמון], אורכסיניא, ארמים (ארימס), ארורא (אהרורי).

ב' באטי, בהרג, בויי, בורדימוס (ברידימוס, פדרומוס), בי חיואי, בי חסא, בי שמשי, ביבני, בית בייתום, בית פוגי, בילמי, בלום, בן אחייה, בן אפון (בן האפון), בני אימה, בני אנוסה, בן גורנוס, בני גרושת הלב, בן זכאי, בן חמצן, בני חפוצה, בן טילה, בן ערלה, בני מריבה, בני נידוי, בן נץ, בני ערבוביא, בני פילגים, בני שכרות, בני שנואה, בגי תמורה, בעל כורחו, בעל כורחה, בעל עולם, בעלי רתן, בפריע, בר אהבה, בר אלישיב, בר אמוראה, בר ארמייתא, בר ביניתוס, בר דיירתא, בר הדיא, בר חמצא, בר לוליני, בר מלאכה, בר קמצא, בר רעילאי, בר שיבתאי, בר תמינא, בר תומא, ברוריה, בת איתרוסי, בת כרנבו.

ג' גוזמיזין, גוליש (אבא גוליש), גנגלין, (גנגליון) גרפית.

ד' דיברורין [צ"ל דיקוריון], דור, דמר, דיסמוס [צ"ל די דימוס].

ה' האסטריות, הטרטין, העתקה, היפותיקי.

ו' ורדא (וורדא), וורשינא.

ז' זברקונים (זובריקון), זוד, זמורתא, זפוט.

ח' חגוגין (חוגגים) [צ"ל חוגגים], חסית, חוריינא.

ט' טויזן, טחוסמים.

כ' כוכיא, כירים, כמלנית, כתרין.

ל' ליניה.

מ' מהרקי (מוהרי), מוזא, מכתף, מוקס, מורגאנא, מרירואר, מורשא, משקועין (משוקעות), מתיסטים.

נ' נהזומאי, נהר די־נור (נהר דינור, נהר דנור), נוף, נסע, נפתלי.

ס' סמטא, סימטא, [צ"ל סוטמא] סמסס, סנדין, סיסמא, סוספתא, ספל, ספסף, סוריסטון.

ע' עודניתא, עזריקס, עטר, עולימתא, עילה, עיליתא, עיר, עיסרי פאדר, (עסרי פאדר), ערעורא.

פ' פדה, פיטקרי, פלגים, פולמוס, פלומקייא פנסטה, פיסי, פיפסון, פקק, פור, פורה, (פורים), פורה, פוריא (פורין), פרוסקתא, פרקבטילין, פורתא א' וב', פרתיקא, פותא, פותה, פתרין.

ק' קינקלטון, קריגאי, קורסור.

ר' ריאטות, רפאל.

הערה: בהגיעי לצד קמ"ו של מפתח בדפוס בא לידי פה לקארלסבאד (אשר שם הייתי עוסק בהגהת הגליונים האחרונים) מכתב מהרב החכם ד"ר י' תיאדור (רב בעיר בויאנאוא) להעירני כי בב"ר כ"י בריטיש מוזיאום (Cod. Add. 27169) פ' מ"א (וינגע ה') איננה מתחלת פרשה הדשה כי היא המשך של פרשה הקודמת לה (ר"ל של פ"מ ד"ה ויהי רעב)' וכ"ה בכ"י פ' (פאריז) יען כן רבינו נתן מציין תמיד פמ"א. ופ' ויהי בימי אמרפל לפנינו פמ"ב היא בכ"י ב"ר בריטיש מוז' בכ"י פ' ובילק' ד פ"ר: פ' מ"א יען כן הערוך מציינו תמיד בסוג פ' מ"ב, פרש' וישמע אברם לפנינו פמ"ג היא פמ"ב בכ"י הנ"ל. ובאמצע פרש' מ"ג ד"מ ומלכי צדק היא התחלת פרשה חדשה בכ"י הנ"ל מפני כן הערוך מציינו בע' מגנון פמ"ד. ועוד רמז לי החי' הנ"ל כי יש את נפשו להרחיב הענין ולגלות סוד הסבה מדוע מנה הערוך פרשה אחת יתרה מחשבון שלפנינו בב"ר ואמרתי לספח הערת החכם בנייר חלק זה ואומר לפעלא טבא יישר!

טעיות שבחלק ח׳ *)

דף ועמוד	שורה	מלמטה	ט"ד	צ"ל
צ"ז	ה׳	בהערה 3	דפ"ט.	דכ"ט.
קכ"ב.	י"ד	מלמטה	ובכ"י מ"ה	*[אחי"ה ובכ"י מ"ה ודע
קכ"ג	א׳	" בהערה	J. Q. R.	כי מאמרי הנ"ל על סראג̇ אלעקול נדפס עתה בפני עצמו בנויארק
קמ"א.	ט"ז	"	הרורה	הרבה
קע"ט :	ז׳	"	ובמאריך	ובמעריך
ר"י.	י"ח	"	تجم	تخم
רצ"ט	י"ג	" בהערה	חָמָה וּמְהַמֶּה	הָמָה וּמְהַמֶּה

בהמפתח.

דף ועמוד	שורה	מלמטה	ט"ד	צ"ל
כ"א.	י"א	מלמטה	כ"ה	כ"ו
"	י׳	"	כ"ו	כ"ח
מ"ה.	מ"ג	"	נ"ב.	נ"ב :
נ"ב :	ל׳	"	כ׳.	כ׳ :
נ"ט.	כ"ז	"	י"ט :	י"ט.
ע"ב :	ג׳	"	ט"ו.	ט"ו :
ע"ג :	א׳	מלמעלה	ל"ז :	ל"ו :
ע"ה :	ו׳	מלמטה	קס	קם.
ע"ח :	ל"ב	"	ל.	ל׳ :
פ"ד.	י"א	"	בלויט	בליוט.
פ"ז.	א׳	"	שקר	שרק.
צ"ב :	ל"ב	"	שליח	שליה.

*) ועיי׳ חין הערך בהערות ותיקונים לח"ח ומ"ש בצד ע"ז. והלאה.

Viennae, typis A. Fanto-i

T.

U.

V.

Z.

---

[1]) עיי׳ חין הערך בהערות ותיקוני׳ לח״ז, ל״ט. צד 70 [2]) לפי גי׳ כ״י ה״ב כולו. ואולי פי׳ בלעז כולו סובב על תיבות קווזות אדמה ופי׳ היינו בלעז כולו ממש כלומ׳ קווזות אדמה בלעז coccio = Scherbe.

P.

R.

S.

[1]) ובע׳ גדגדניות (ח״ב, רמ״א) העליתי כי לוטוס מצרי הוא גרגרניות ולכן היטב לועז רימין (Lotos) ע״י פולצרקי Portulaca, Porcellana ולעף (פפלנ״צ 284) אשר רגיל בלשונו תמיד לדבר על ג־ולים ממנו עתק, לא ידע לפותרו. [2]) חין הערך בהערות ותיקונים צד ס״ו.

G.

H.

I.

L.

M.

N.

O.

---

1) IV, 96 b. 2) בגי' הערוך הקצר שב"ב. 3) עיי' הערות ותיקוני' לח"ג, תע"ב. 4) עיי' הין הערך בהערות ותיקונים p. 57. 5) עיי' הין הערך בהערות ותיקוני' צר ע"ב. 6) כ"ה במעריך.

D.

E.

F.

---

[1]) עיי' חין הערך (הערות ותיקונים) p. 56. [2]) בלי' הונגרית pogácsa.

INDEX VOCABULORUM ITALICORUM QUAE IN ARUCH CONTINENTUR.

סדר המערכה לתיבות איטלקיות שבערוך לר״ן ז״ל*)

*) ודע כי כבר ציינתי כל מלות לועזיות ה״ה איטלקיות שבספר הערוך במבוא לח״א צד VIII והלאה והנפתי את ידי על ביאורן יפה יפה כיד ה׳ הטובה עלי בערכים שונים אשר שם נזכרין, ולתועלת החוקרים אערכן ברשימה זו ובני הנחמד עמרם נ״י המכונה בפי כל George A. Kohut אשר טבעו כבר יצא בעולם היה לי בעוזרי לסדרן עפ״י א״ב ואתן לו תודה כפולה ומכופלת וזכות הרבים תלויה בו וזכות דודו הזקן הגאון והקדוש ר׳ עמרם זצ״ל (עיי״ע צפת) תעמוד לו להחלימו אמן סלה --- ודע כי בצר מלה ומלה איטלקית רשמתי חלק ודפי החלק מחלקי הערוך השלם אשר שם תמצא זכרון המלה ועל הקורא לעיין היטב בערכים המצויינים ועוד אעיר כי אות n הוא סי׳ nota לרמוז על ההערה שבאותו הדף המצויין.

INDEX
VOCABULORUM ITALICORUM
סדר המערכה לתיבות איטלקיות

חין הערך

מכלכל

נרות המערכה·

השלמת הערוך השלם·

והערות ותיקונים להערוך השלם·

מאתי

חנוך יהודה בן ארוני אבי מורי מהור"ר ישראל קָאהוּט

רב ואב"ד דק"ק אהבת חסד בנויאָרק.

בדפוס א. גינסבערג 158 איסט בראדוויא.

שנת תרנ"ב לפ"ק.

SUPPLEMENT

TO

"ARUCH COMPLETUM"

CONTAINING:

SOURCES OF RABBI NATHAN'S ARUCH

ADDITIONAL FOREIGN WORDS

(ESPECIALLY FROM THE MIDRASH HAGGADOL)

CORRECTIONS AND EXPLANATIONS

TO THE EIGHT VOLUMES.

BY

ALEXANDER KOHUT, D. D. PH. D.

RABBI CONGREGATION AHAWATH CHESED

NEW YORK.

A. GINSBERG, PRINTER, 158 EAST BROADWAY.

1892.

נרות המערכה

אשר מול פני הערוך דרבינו נתן ז"ל

יאירו שלשת הנרות, הלא המה:

א') נר דרבינו האי גאון.

ב') נר דרבינו גרשום מאור הגולה.

ג) נר דרבינו חננאל (בן חושיאל) ז"ל.

הנרות הללו קודש הם ורבינו נתן השתמש בהם ולזכות הרבים ולשכלל

הערוך השלם העליתי והדלקתי והיטבתי אותם

אני הקטן

חנוך יהודה בן ארוני אבי מורי מהור"ר **ישראל קָאהוט**

רב ואב"ד דק"ק אהבת חסד בנויארק.

דפוס א. גינסבערג, **158** איסט בראדווייא.

1892.

נרות המערכה (א׳). פירוש רבינו האי גאון לסדר טהרות.

אחי״ה בראשית דרכי קדם מפעלי מאז זה רבות בשנים חויתי דעתי כי רבינו נתן ראה אור בהיר בפירושי רבינו האי גאון אשר לאורו הלך בפירוש מאמרי רז״ל וס״ד פעמים היה קורא אותו בשם [1] ועוד ע״ד פעמים קוראהו בסתם גאון, גאון אחד (ובהיותו מכוון ג״כ על ר׳ שרירא ז״ל היה קוראם ברבים: בשם גאונים) ובמקומות רבים פירוש הערוך בסתם הוא הוא פירוש רה״ג [2]. ודע כי במבוא הנ״ל כבר גזרתי אומר כי בעל הערוך הלך בעקבות דרה״ג בסדר טהרות אשר כמעט כל פירושיו הביא אעפ״י שלא פירשו בשם תמיד ועל ספרו זה מראה באצבע בע׳ פדס (עי״ש ובמבוא IV) וחידוש כי בע׳ מגפיים חפר וקרן א׳ הביא פירושים בשם שר שלום גאון והמה בפירוש רה״ג לסדר טהרות [3] ובעל הערוך היה מעתיק דבריו רובם ככולם מלה במלה [4]. ועתה הריני מוכן לתת דין וחשבון פרטי לאמירתי הכללית הזאת להודיע כי חרצתי משפט אמת.

* * *

ודע כי מלבד פתיחת רב האי גאון לפירושו לסדר טהרות מן „וראוי שנפרש" עד סוף ההקדמה הארוכה שהעתיק בעל הערוך בע׳ דרס ג׳ [5]) בלי הזכרת שמו **היה מעתיק פירושיו בסתם באלה המקומות:**

פירוש רה״ג לכלים.

פרק	משנה	ערך	פרק	משנה	ערך
פ״א	מ״ב	חסך.	פ״ב	מ״ה	נייר ב׳ בי״מ א׳ וב׳, חד ב׳, רנק א׳.
—	מ״ג	אבן מסמא בפי׳ אחר הראשון.	—	מ״ו	טטרס.
פ״ב	מ״א	נתר בפי׳ אחר ע״ש ומ״ש.	—	מ״ז	קלמר ע״ש.
—	מ״ב	לחם ג׳, פך א׳ ע״ש, חבית.	—	מ״ח	לפד, בית שקע, צרצרת א׳ ע״ש.
—	מ״ג	אבוב ע״ש, כבכב, טפיח ע״ש, שט א׳ ע״ש, מחץ ע״ש.	פ״ג	מ״א	טפי ע״ש.
			—	מ״ה	חדק א׳ ע״ש.
—	מ״ד	פנס.	—	מ״ו	יבל, פדס ע״ש.

---

[1]) עיי׳ מבוא לחלק א׳ צד XIV אשר שם הייתי מונה הערכים שהביא רבינו נתן את רב האי, רבי האי, האי גאון זצ״ל ועולה במספר ס״ג ולפי גי׳ כ״י ערוך פאריז וה״ב הביאו עוד הפעם בע׳ זר א׳. [2]) דרך משל בע׳ אדכי פי׳ הערוך הובא בחי׳ הרשב״א לשבת כ׳: בשם רה״ג ובחיד׳ לשבת ק״ג. הביא ג״כ פי׳ רה״ג ובערוך חק ג׳ בסתם, פי׳ הערוך בענין ברכת רחבה (ע׳ ברך) הובא בשט״מ בכתובו׳ ח׳ סד״ה ברחבה בשם רה״ג ורש״ג ובע׳ ברך אפס קצהו תראה ועיי״ע פן בח״ו בס״ד הערה 1 ומ״ש. פי׳ רואה אשה בקב כו׳ (סוטה כ׳.) שהביא רבינו נתן בסתם שייך לרה״ג ע״ע קב ומ״ש בח״ז כ״ד בהערה 7, פי׳ גבשושיות (שבת ע״ג:) הובא בערוך בסתם והוא הוא פי׳ רה״ג עיי״ע גבשוש ומ״ש בח״ב, רל״א בהערה 1 ועוד במקומות אין מספר אשר ציינתי בערכים שונים בערוך השלם וכמה פעמים הביא פי׳ בשם רה״ג ולפנינו בפי׳ ר״ח (עיי׳ למטה) הם נאמרים בסתם היינו בשם ר״ח ז״ל וזו ראיה כי גם ר״ח ז״ל היה מפרש עפ״י מטבע של רבו רה״ג ולא חש להזכירו תמיד ואעפ״כ היה מביא גאולה לכל באי שער התלמוד והיה להם לעינים. ומה שאירע לרה״ג אירע לר״ח ז״ל ושניהם כאחד טובים להאסף כעמיר גורנה בספר הערוך! [3]) ואולי שר שלום גאון היה מתחיל לאסוף פירושים לסדר טהרות ורה״ג היה גומרם ואין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה עיי׳ סוטה י״ג: וגם רש״י היה מכנה פי׳ לסדר טהרות לרה״ג עיי׳ מבוא סוף ד׳ IV וש״נ. [4]) ושתי פעמים השמיט רבינו מלת אני של רה״ג מטעם שפירשתי בע׳ יגול (ח״ד, ק״נ, עש״ה).

[5]) ועיי״ע מדרס ומ״ש.

פרק	משנה	ערך
פ״ג	מ״ז	קמקום.
פ״ד	מ״ג	קתדרה ע״ש, קרף בפי׳ ראשון, קסם האחרון.
פ״ה	מ״א	סבנן ע״ש.
—	מ״ב	כפה א׳ ע״ש.
—	מ״ג	עטר א׳ ע״ש, טרת.
—	מ״י	הכן ע״ש.
פ״ו	מ״א	פטפוט.
פ״ז	מ״א	קלת ג׳.
—	מ״ב	דכן א׳ בפי׳ אחר.
פ״ח	מ״ג	סרד א׳, נחשת א׳, טפח ב׳.
—	מ״ו	קרץ ג׳.
—	מ״ז	עין עיי.
—	מ״ט	אסטגיות.
פ״ט	מ״א	מניק ע״ש.
—	מ״ו	כש ג׳ ע״ש, מלמד.
—	מ״ח	מצה ג׳, שף י״ג. [1]
פ״י	מ״א	גלל ג׳.
—	מ״ב	חרס א׳.
—	מ״ג	חל י״ב.
—	מ״ד	כדור, פקע ה׳ ע״ש.
—	מ״ו	סן ה׳ ע״ש, שגם ע״ש.
פי״א	מ״ב	פתה ע״ש.
—	מ״ג	עשת, הר ב׳, סב ב׳, טס א׳, כן א׳ אגן א׳, שחל ע״ש, גרד א׳.
—	מ״ד	חלם א׳, קלסטרא האחרון, פן האחרון.
—	מ״ה	עקרב א׳.
—	מ״ו	פקע ה׳.
—	מ״ז	קרן א׳ ע״ש, פרח א׳.
—	מ״ח	קסד בי״א הראשון, כדון א׳, נקן. מגפיים ע״ש, קטל ב׳.
פי״ב	מ״א	סטן כפי׳ אחר הראשון.
—	מ״ב	אקן ב׳.
—	מ״ג	פרכין בי״א האחרון.
—	מ״ד	אבן שעות.
—	מ״ו	תל א׳, גלם א׳.
—	מ״ח	אולר בפי׳ ראשון, מטוטלת, כדם ב׳ [2] כן ב׳ ע״ש, פירשע, גרפית בפי׳ ראשון ע״ש.
פי״ג	מ״א	סייף, שחר ב׳.
—	מ״ב	קלגרפון ע״ש, מכחל, מחק ע״ש, זמלסטר בפ״א ראשון.

פרק	משנה	ערך
פי״ג	מ״ג	חרחר א׳ בפ״א, קף י״ג ע״ש,עשף.
—	מ״ד	מגרף, אזמל, פסל א׳, חסם, רקן.
—	מ״ה	חרר ב׳, מתה ע״ש, סק ב׳, חלד ב׳ ע״ש, צנר א׳.
—	מ״ו	טס א׳.
—	מ״ז	אנקל, מעדר.
—	מ״ח	מסרק, מלקט א׳.
פי״ד	מ״א	לבס, לטש.
—	מ״ב	חזינא.
—	מ״ג	קנטר א׳, דקר א׳ בפי׳ ראשון, שלשל.
—	מ״ד	קטרב בפ״א, כנף א׳ ע״ש, סמך מחגר, תמחוי, ענבל.
—	מ״ה	אבר א׳.
—	מ״ח	ארכובה, גם ג׳.
פט״ו	מ״א	דרדור ע״ש, ערב ו׳.
—	מ״ב	סרק ו׳, דף, סרד א׳ בפי׳ ראשון, גף ב׳.
—	מ״ג	ים ב׳.
—	מ״ד	בלש.
—	מ״ה	רחת.
—	מ״ו	מרכוף, בטן ב׳ ע״ש.
פט״ז	מ״א	תמחוי, אפיפורין, מגס א׳ עיי״ע קפד ג׳ ומ״ש.
—	מ״ב	חסם, קנב.
—	מ״ג	קלת א׳, עיי״ע סג ג׳, דר ו׳, צפר א׳, ערק א׳.
—	מ״ד	קהת ב׳ ע״ש, קטבל.
—	מ״ה	פטיליא עיי״ע חסן, סנניות, עיי״ע חתל.
—	מ״ז	חסם, מדף בפ״א, מנפ״א, קמטר, קמר ב׳, אנלגין בפ״א, מרכוף, עיי״ע טפס ד׳.
—	מ״ח	תרנתק, פגש א׳.
פי״ז	מ״ג	פפייר, חצר א׳.
—	מי״ד	עז ב׳.
—	מט״ז	אסל.
—	מי״ז	תחת. הלף ב׳.
פי״ח	מ״ב	קמר ב׳ [3] נקלט ע״ש.
—	מ״ד	מלבן.
—	מ״ה	לכסן ע״ש.
—	מ״ח	קץ י״ב בפי׳ ראשון.
פי״ט	מ״ג	מזרן, חבק בי״א ע״ש.
—	מ״י	משפל ע״ש.
פ״כ	מ״א	מרצף, קלסטר א׳, כרתית, רבצל, מזר ג׳ בפי׳ ראשון.

---

[1]) עיין למכשירין פ״ס מ״ח. [2]) ועיי״ע עכר ב׳ ומ״ש. [3]) עיי׳ לפי״ז מ״ז.

פרק	משנה	ערך
פ״כ	מ״ב	ערב ו׳.
—	מ״ג	דיוסטר, כלנס ב׳.
—	מ״ה	כפת ה׳ בפ״א.
—	מ״ז	עיי״ע מדן.
פכ״א	מ״א	כבד ד׳, ער י׳, אשויא ע״ש.
—	מ״ב	עב ב׳, חרב ב׳, ברך ב׳, יצול ע״ש, ער ה׳.
—	מ״ג	אם ד׳ בפי׳ ראשון, מכבש, קשת ב׳ עיי״ע אשת.
פכ״ב	מ״א	דלפק.
—	מ״ח	שדה א׳, דף.
—	מ״י	עיי״ע טרסקל ומ״ש.
פכ״ג	מ״ב	זרז ב׳, עבט ב׳, קמפון.
—	מ״ה	חרם ב׳, זט ע״ש, מדף, סכר ע״ש, אקן ב׳, רטב ד׳.
פכ״ד	מ״א	דין ב׳.
—	מ״ה	תרכוס בי״א.
—	מ״ט	פחלוין בפ״א.
—	מי״ד	פרקלן ע״ש.
פכ״ה	מ״א	תכר ב׳. [1]
—	מ״ה	שלחת ע״ש.
—	מ״ז	עיי״ע בית צבע.
פכ״ו	מ״א	עמק ב׳.
—	מ״ג	זן א׳, ברך אחרון בפ״א, שרוול.
—	מ״ז	אברזין ע״ש.
פכ״ח	מ״ב	פק א׳.
—	מ״ג	אספלנית.
—	מ״ז	מל ד׳.
—	מ״ח	עב ב׳.
—	מ״ט	כסת א׳.
—	מ״י	שבית.
פכ״ט	מ״א	נם ג׳, טרטן א׳ בפי׳ ראשון, פליום, אפיקריסין, סגוס, רד ב׳, גמד ב׳ ועיי״א קלקי.
—	מ״ב	גלפקר ועיי״ע קלבקר.
—	מ״ג	משקלת.
—	מ״ה	פרגל א׳.
—	מ״ו	מקר ג׳, בדד א׳ [2] בקע ג׳ ע״ש, סתת.
פ״ל	מ״א	אסקטלא, שלי א׳, שף ב׳.
—	מ״ב	סרח, ארפכת ע״ש.

אהלות

פרק	משנה	ערך
פ״א	מ״ח	קרסל א׳, מרפק.
פ״ב	מ״א	נצל א׳.
פ״ג	מ״א	קטפרס א׳. אשבורן.
—	מ״ז	מלח א׳, רבג, שקף א׳ ע״ש.
פ״ה	מ״ו	כפש בפ״א.
פ״ו	מ״א	נרווד.
—	מ״ד	מעזב ע״ש.
—	מ״ה	אוטם.
—	מ״ז	פרדסקן בפי׳ ראשון.
פ״ז	מ״א	נפש האחרון.
—	מ״ב	רד א׳.
—	מ״ד	גף האחרון, פקע ה.
—	מ״ה	שפיר בי״מ השני.
פ״ח	מ״א	מכן (בענין אחר), ירקת ע״ש.
—	מ״ב	זיז, גזוזטר, שבך, נחר בי״א, שן האחרון.
—	מ״ד	סרג ב׳.
—	מ״ה	כף י״ב בפ״א.
פ״ט	מ״ג	אפיץ ב׳.
—	מט״ו	ספט ועיי״ע קמטר.
פי״ב	מ״ג	בטח.
פי״ג	מ״א	רף ב׳.
—	מ״ד	אספתי בפי׳ ראשון.
—	מ״ו	כבי א׳ בפ״א.
פי״ד	מ״א	גבלית, עטר א׳, פתח.
פט״ו	מ״א	קפל א׳ ביש ששונין.
פט״ז	מ״א	קפח א׳ ע״ש.
—	מ״ב	אסל א׳, תל ב׳.
פי״ז	מ״ג	מלטמיא א׳ (עיי״ע טמיא).
פי״ח	מ״א	סב ד׳.
—	מ״ה	רצף, עזק בי״מ.
—	מ״ו	שנית.
—	מ״ח	תחת.
—	מ״ט	אסטווא, קני.
—	מ״י	אלקטיות, אויר.

נגעים

פרק	משנה	ערך
פ״א	מ״ה	בצר א׳.
פ״ב	מ״א	גרמן ב׳, אשכרע.
פ״ד	מ״ט	אוס.
פ״ו	מ״א	גויה, דל ג׳.
—	מ״ח	קמט, מרד.
פ״ט	מ״ב	צלקת.

[1] וכם הביא גי׳ הגאון אבל גם הפי׳ שייך לו. [2] ועיי׳ פי׳ ר״ח למ״ק ד׳:

פרק	משנה	ערך
פי"א	מ"ז	קטה, פספס ג׳.
—	מ"ט	כליל.
—	מ"י	אמר ג׳.
פי"ב	מ"א	טרגון.
—	מ"ד	פצם.
—	מ"ה	טפי, קצע ג׳.
פי"ג	מ"ב	פתין.
—	מ"י	בשש בפי׳ ראשון, ועיי"ע לפתן.
פי"ד	מ"ז	אזביון, כחל ג׳, לו.

פרה

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ג	פלג א׳, נקד א׳, פרכדינגמא.
פ"ב	מ"ב	ננס.
—	מ"ג	מסר ג׳, סנדל ע"ש.
—	מ"ה	גם ב׳, כס ה׳.
—	מ"ח	ארן ב׳, חז ב׳.
—	מ"ט	כפת ב׳, מגג א׳, אליתא ב׳.
פ"ה	מ"ו	בץ ב׳.
פ"ו	מ"ה	גב י"ב.
פ"ז	מ"ז	כן ו׳ ע"ש.
פ"ח	מ"י	פנה
פ"ט	מ"ב	חפושית (דרה) [דרא].
פ"י	מ"א	מרף.
פי"א	מ"א	רף ג׳, רעד א׳.
—	מ"ט	קלח א׳, גרדם ב׳.
פי"ב	מ"א	ספק ג׳.
—	מ"ה	כנף א׳.
—	מ"ח	כש ג׳, פקע ה׳, (ועיי"ש סוף הערך) קרדה א׳, חרק א׳.
—	מ"ט	טרבן, קרן א׳ ע"ש.

טהרות

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ד	אלל ע"ש.
—	מ"ז	קרץ ג׳.
פ"ב	מ"א	נער ב׳ ע"ש.
פ"ו	מ"ט	פרן ג׳.
פ"ז	מ"ה	מבלא׳.
—	מ"ח	אליירין ב׳ ביש ספרים עייש.
פ"ט	מ"ח	אום.
פ"י	מ"ה	משטח.
—	מ"ח	טלפח ע"ש, עקל א׳.

מקואות

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ד	מין.
פ"ב	מ"ו	סנק ב׳ בפי׳ ראשון.
—	מ"י	חבית.
פ"ג	מ"ד	קרטב.
פ"ה	מ"ג	נדל.
—	מ"ו	נעיץ בי"מ, חרדלית.
פ"ו	מ"ט	שתי ב׳.
—	מ"י	אביק.
פ"ח	מ"א	קלון בפי׳ ראשון.
—	מ"ד	כבד ב׳, בר ה׳.
פ"ט	מ"ב	קלקי, גלד א׳, סרף, מלמלין, גין ב׳.
—	מ"ד	לכלוך ב׳, כשות ע"ש, קרם א׳.
—	מ"ה	מר ג׳, בלס א׳, זק ג׳, בן האחרון.
פ"י	מ"א	זבורית ב׳ בי"א.
—	מ"ג	קשר א׳, חבט ב׳.
—	מ"ד	בע ד׳.

מכשירין

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ה	מחק עיי"ש.
פ"ב	מ"ו	רשות א׳.
פ"ג	מ"ד	רבץ.
—	מ"ה	גלגל ה׳.
פ"ה	מ"ו	שלח ג׳.
—	מ"ז	צרף ג׳.
—	מ"ח	קסיה, שף י"ג. [1]
—	מ"ט	סלד ע"ש, [2] זף בפ"א.
—	מי"א	גס ה׳.
פ"ו	מ"א	כנמא בפי׳ ראשון.
—	מ"ג	צרע בי"מ.
—	מ"ה	חל א׳, [3] דרד.

זבים

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ה	גד י"א.
פ"ג	מ"א	גשש, כלנס ב׳, חזר ב׳, כבש ה׳.
—	מ"ג	מט ב׳.
פ"ד	מ"א	קש א׳.
—	מ"ב	ים א׳ בי"א הראשון ועיי"ע טלבה, איסטרוביל בי"מ השני.
—	מ"ד	כס א׳.

[1] עיי׳ לכלי׳ פ"ט מ"ח. [2] ולשון בעל הערוך קצת משונה מפי׳ רס"ג עש"ה. [3] הביאו רבינו נתן על חולי׳ י"ד. ויואל ושותה פי׳ רב האי יואל ושותה כמו סבאך מהול ע"כ וכן פי׳ רס"ג למכשירי׳ עש"ה.

פרק	משנה	ערך
פ"ה	מ"א	סט א', ספר ב' ע"ש.

טבול יום

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"א	קרין ג' בי"א [1].
—	מ"ב	חמט א' בי"א, רתח [2] טפח ה'.
—	מ"ג	מסמר בפי' ראשון.
—	מ"ד	חרחר ב'.
—	מ"ה	אלום, קצה.
פ"ב	מ"ג	קף ג'.
—	מ"ד	חבין ב'.
—	מ"ח	בע ד'.
—	מ"ו	נגס.
פ"ד	מ"ב	כפש בפ"א [3], נחותה בפ"א (ועיי"ע אנחותא).

ידים

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ה	גלסק.
פ"ב	מ"ג	פרק א'.
פ"ג	מ"ד	גליון ע"ש.
פ"ד	מ"ה	קבל ד', פרוש, מרום בפ"א.

עוקצין

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ב	פטם ב', עמד א', צנון ע"ש, סב ד', מנתא (ועיי"ע אמיתא), סג ב' ע"ש.
פ"א	מ"ג	פרכל, מכבד, מלען עש"ה.
—	מ"ר	חלף ד' בי"א.
—	מ"ה	בסס, פסג.
—	מ"ו	עקץ א', פריש, עוזרד בי"א, קרסטמל.
פ"ב	מ"א	כשות.
—	מ"ב	חתם, מסרק.

פרק	משנה	ערך
פ"ב	מ"ה	פרק ב', חמר ב', אמן אחרון, פקל א', פרד א' ע"ש.
—	מ"ח	רר, ספנן ע"ש.
פ"ג	מ"ב	רגילא ע"ש.
—	מ"ד	עדל בפי' ראשון ע"ש, לוף ע"ש.
—	מ"ה	קשט א', חמס א', ע"ש ובע' זנגביל.
פ"ג	מ"ז	קר ד' ע"ש.
—	מ"ח	פשח.
—	מ"י	רד ד'.
—	מי"א	חרחר ג', רסק א'.

נדה [4]

פרק	משנה	בש"ס	ערך
פ"ב	מ"א	בש"ס (דף י"ב:)	עד א' בפי' הראשון.
—	מ"ב	— (י"ד.)	אותיאוס, פן ג'.
—	מ"ה	— (י"ז:)	פרוזדור.
—	מ"ו	— (י"ט.)	תלתן ע"ש.
—	מ"ז	— (שם)	חרת א' בפ"א, שרון.
פ"ג	מ"ג	— (כ"ד:)	שפיר ע"ש וע' רשון, גנן ב'.
—	מ"ד	— (שם)	שליה (עיי"ע חמש).
—	מ"ה	—	פרחת.
פ"ד	מ"א	— (ל"א:)	ערס א' ע"ש.
פ"ה	מ"ז	— (מ"ז.)	בחל, פטם ב'.
פ"ח	מ"א	— (נ"ז:)	תרף ב' ע"ש, פליוס.
—	מ"ב	— (נ"ח:)	גלע בפ"א.
פ"ט	מ"ו	— (ס"א:)	נתר בי"מ, אשלג.
—	מ"ז	— (שם)	חלק ג' ע"ש ומ"ש.
—	מ"ח	— (ס"ג.)	צמר ה'.
—	מי"א	— (ס"ר:)	דרקט ע"ש.

---

[1]) ועיי' לטהרות כ"ה ע"ז. [2]) ועיי"ע הפיה ב'. [3]) ועיי' להלכות פ"ס ע"ו. [4]) וזו המסכת נכללת ג"כ בפי' סדר טהרות לרה"ג כידוע ונסדר אחר פי' מסכת כלים והידוע נכלל שכל הפי' לנדה נמצא בכ"י ווילנא הנ"ל כליל בסדרו ע"י הלוינס ואהים ראס.

סך הכל שרבינו בעל הערוך היה משתמש בפי' רבינו האי גאון לסדר טהרות, (ונדה) בלי הזכרת שמו, ארבע מאות ותשעים ושתים פעמים.

* * *

כבר (במבוא לח"א, XI) מלתי אמורה כי רבינו נתן השתמש בפירושי רגמ"ה והביאם בשמו הכבוד ל' פ ע מ י ם [1]) ועוד כ"ב פ ע מ י ם הביא פירושים בשם חכמי מגנצא, פירוש חכמי מגנצא, חסידי מגנצא, בני מגנצא, פירוש מגנצא, רבני מגנצא, רב של חכמי מגנצא, מורא של מגנצא, תלמידי מגנצא מפי המורה, תלמיד חכם מגנצא, [2]) ואם נלמוד בעינים פקוחות פירושי דרגמ"ה לסדר קדשים (חוץ מזבחים שאינם ידועים) ולמס' תענית ובבא בתרא אשר כולם ישנן תחת ידי [3]) ואם נשוה אותם עם הפירושים שנמצאים בערוך בסתם אז תיכף ומיד נוכחנו כי הם מתאימים עפ"י רוב מלה במלה ובעל הערוך העתיקם בכתבם ובלשונם [4]) ומה שקראו פי' דרגמ"ה בשם פירושי מגנצא, מורא של מגנצא וכו' כאמור במקומות הנ"ל אין זה כי אם מטעם הידוע שרגמ"ה מרביץ תורה בעיר מגנצא ופירושיו היו מפורסמים בשם זה וקרוב הדבר שגם רש"י תלמיד תלמידו דרגמ"ה השתמש בהם, [5]) ויותר מזה מצאתי כי פירושי הערוך לציונים ממסכת מ ו ע ד ק ט ן שייכים או לר"ח ז"ל או לפירושי דרגמ"ה הנכללים ב פ י ' ה מ י ו ח ס ל ר ש " י כאשר תחזינה עיני המשכילים להלן בשומי לפניהם רשימת מקומות מזו המסכתא. וידוע תידע כי פירושי דרגמ"ה ור"ח באו בגבולי רק בעת שהדפכתי חלק שני מספרי ערוך השלם וגם באו בקונדריסים נפרדים ובעודם בכפי הבלעתים וספחתים בהערות המיוחדות זעיר שם זעיר שם, ונפשי יודעת מאוד כי לא יצאתי ידי חובת ביאור והשואה כראוי לענין יקר ערך זה על כן החלטתי לעמוס עלי משא איום ונורא להתהלך בחקר תהום פירושי דרג"מ ור"ח ז"ל עוד הפעם ולהשוותם עם פירושי הערוך שנמצאים שם בסתם ובאשר הפירושים האלה גלויים ומפורסמים עתה ע"י הוצאת הש"ס של ווילנא לבי סמוך בטוח כי החוקר יאמר ניתי ספרא ונחזי ומפני זה הבאתי רק ראשי פרקים מציוני של כל מסכתא בשיתוף ראשי פרקי הפירושים הנ"ל ואבקש להחכם המבין לאשורו לעיין בערוך בע' המצויין הנצמד עם הפירושי' הנ"ל ובצפיתי צפיתי כי הקורא ישים נגדו תמיד ספרי הערוך השלם אודות ההערות המאירות לענין המדובר.—אחרי הדברים והאמת האלה אדליק לטובתך ולהנאתך את:

נרות המערכה (ב'). פירושי דרגמ"ה

למסכת תענית [6])

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
תענית ג':	גילהי דליליא	ברק	גלה. [7])
— ו'.	הסקאין	צלצל	סקא. [8])
— ו':	מוך שקך	מוך קפל ודמוך כלומ' וכו'	מך א' ע"ש ומ"ש.
— —	דלא בייר תרבִיצי	אין חריבין בתי מדרשות כו' עד ימות השנה	תרבץ בפ"א האחרון.
— —	משיצא חתן	משיצאו מים התחתוני' לקראת מים העליוני' כו'	חתן א' בפ"א.
— ז':	בהורין בהורין	גדודים	בהר בפי' הראשון.
— ח'.	משתכין	מחליד	שתך.
— —	בלא לחש	לוחשי לחושות שיודעין להתפלל כו'	שתך.
— ט':	מהולתא כו'	שבתחלה מוציא קמח דקה כו' עד לבסוף דק	חר ח' בפי' ראשון [9]).

---

[1]) ובע' לולב ב' כפי דפ"ר ובע' ערך כף ב' חלק האחרון היה מכנו בשם ר ב י נ ו גרשם ז"ל. [2]) עיי' מבוא שם XV וש"נ. [3]) פירושי דרגמ"ה לסדר קדשים נעתקו בשבילי בטובת ידידי הח' דר' בערלינער ע"י הרב ר' מרדכי יעקב יוסף מקאפוסט חזן וגבאי ברומי מקובץ כ"י האנגיליקא המסומן A. 5. 18 אשר מונח בבית עקד הספרים בוואטיקאן, ופירושי רגמ"ה לתענית נעתקו מאוצר כ"י אשר במינכען ולב"ב מאוצר כ"י לרשד"ל וכולם נתתי בתורת הלואה ושימוש לאלמנה ולאחים ראם להדפיסם בש"ס ווילנא המפואר ולהשוותם עם העתקה אשר לפניהם וגם לרבות פי' דר"ח אשר ג"כ תחת ידי ועל כולם נתנו לי שבח והודייה באחרית הדבר בש"ס ווילנא בסוף מסכ' דש"ס ווילנא. [4]) עיי' ד"מ מ"ש בע' חלק ג' וש"נ כל "ואמר לן רבי" דשייך לרגמ"ה ובעל הערוך לקחם מפירושי דרגמ"ה. [5]) עיי"ע רש"י ומ"ש. [6]) נדפס מתוך כ"י שלי בש"ס ווילנא. [7]) ושם פי' נוגה. [8]) ושם פי' מין ארבה ועיי' התרג' לדברי' כ"ח, מ"ב. [9]) בקצת שינוי הסדר.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
תענית	י'.	תרקב	תרי וקב דהיינו ג' קבין כו'	תרקב.
—	י':	רחצדא כו'	שקוצרת בלא מטר כלומ' כו' ע"ש כל הענין	טבאי.
—	—	משום מעיינא	שאם אוכל הרבה מתכבד במיעיו כו'	מע ב' בפי' הראשון.
—	י"ב:	אפנתא	עליוני של סנדל העור כו'	אפנתא.
—	י"ד.	לעורה כו'	כל אחד מתפלל בפני עצמו כו'	עזר.
—	כ'.	שיבתא	רוח רעה	שבתא.
—	כ"ג.	רמכי	ולדות	רמך.
—	כ"ה.	סניפין	שמלאכים האריכום בחתיכי [1]) קורה	סנף ע"ש.
—	כ"ה:	שני ריעים	עיי' פי' רגמ"ה	רע ב' ומ"ש בח"ז רפ"ז.

מסכת מועד קטן (פי' המיוחס לרש"י) [2])

מ"ק	ב'.	בית השלחין	שדה שהיא עומדת בהר כו'	שלח ה'.
—	—	בית בעל	שדה שהוא בעמק כו'	בית בעל.
—	ב':	המנכש	תולש עשבים רעים כו'	נכש.
—	—	המחפה	שמכסה את הזרעים בעפר	חף ב'.
—	—	המקיים	שרואה כלאים זרוע וכו'	קם ב'.
—	ג'.	מזרדין	מחתך ענפים יבשים ולחים כו'	זרד א'.
—	—	מפסגין	סומכין האילן שהוא רענן כו'	פסג בשם יש מפרש.
—	—	יקשקש.	היינו עידור אלא כו'	קשקש א' בשם יש מפרשין.
—	ד'.	מי הקילון	כלומ' כי מדלו מינה דלא הויא מליאה כו'	קלון בפ"א.
—	—	הפסיקות	פסיקות ובריכות חדא מילתא היא	פסק.
—	—	מדלין	משמש שהוא דולה מים כו'	מדל א'.
—	ד':	לשחופי נהרא	לעקור ענפי אילנות כו'	שחף א'.
—	—	נהרא טמימא	לפנות מקור המעיין שנכתם	טם ב'.
—	ד':	לאקדוחי כו'	לפנות שירטון שבאמצע הנהר	קדח א'.
—	ו':	מטוננת	לחה ויבשה	טן א'.
—	—	שבלול	שקורין כו' כלומ' כשיוצא חוץ מנרתיקו כו'	אשת ב'.
—	—	גמלא	שאין לו גשר אלא מנסר אחד	גמל ג'.
—	—	מצרא	עדיין קטן מגמלא כו'	מצר א'.
—	ז':	לא גמרינן	מטומאה דביתו לא גמרינן כו' עד דלא מקבלי טומאה	עין.
—	ח':	גיהא ובר גיהא	בריכה גדול' כו' עד שהיא מלאה	גוהא ובר גוהא.
—	ט'.	פלס מעגל	כלומ' שקול מצוות ע"ש כל הענין	פלס א'.
—	ט':	פוקסת	מחלקת שערה לכאן ולכאן	פקס א'.
—	—	לפירקן	לשיער	טפל א'.
—	י'.	מאי מכליב	שאינו תופר ביושר כו' ע"ש כל הענין	כלב א'.
—	—	בת עינא	נקב שעושין באמצע הריחים	בת עינא.
—	י':	לסרוקי	להסריק סוסים כו'	טרק ב'.

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י שלי ובד"ס ווילנא נדפס ממנו בטעות בחתכי. [2]) ראיה כי זה הפי' המיוחס לרש"י הוא הוא מפי' רגמ"ה מפי' מאורו מוכיח (מ"ק י"ד.) והערוך הביאו בשם פי' בני מגנצא, ועוד בדף י"ז. ד"ה מה שלבו הכן פי' המיוחס לרש"י ואמר לן רבי משום רב האי גאון כו' וזה ממש לשון רגמ"ה הוא עיי"ע חלק ג' ומ"ש ועיי"ע כן ומ"ש בח"ו ע"ט בהערה 18 ואין כאן מקום להאריך ועיי"ש מאמר של הח' נאמבער על פירש"י להמסכתות נדרים ומועד קטן.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה (מיוחס לרש״י)	פי׳ הערוך בסתם
מ״ק	י׳:	קיטורי בירי	שהיו נוטלי׳ כלים חלוקים כו ל״א ע״ש כל הענין.	קטר ב׳.
—	—	דמתקיל תיקלא	שחופר משם האדמה כו׳	תקל ב׳.
—	—	מוליא, נצא	ממקום גבוה, נצא במקום נמוך ע״ש כל הענין	מל י״א בפי׳ הראשון.
—	—	דזכי זיכיא	שמכבד את הקרקע כו׳ ע״ש	זך ב׳.
—	—	דפשח דיקלא	שזומ׳ הדקל מן הענפים שבו	פשח.
—	י״א.	ומעגילין	עין גדול עגול כו׳ ע״ש	מעגל.
—	—	צינור	הוא החור שבאסקופה התחתונה	צר ה׳.
—	—	במגלי	מסר הגדול	מגל א׳.
—	—	בהוצא ודפנא	הוצי דקל דופנא עבדי לחיים של גדר	דפן ג׳.
—	—	קביותא דדשא	כשיוצאין מסמרים של עץ כו׳ ע״ש כל הענין	קוותא וע׳ כו ג׳.
—	—	בדיתא לבאי כוורי	בדיתא שם נהר לבאי שם מקום כו׳ ע״ש כל הענין	לבא ב׳.
—	—	ולא ליטען פוריא	כלומ׳ לאחר אבילתו מהלך הרבה כו׳ ע״ש כל הענין	טען ב׳.
—	י״א:	מי שהפך	שהזמינן ליתנם ע״ג הבד כו׳ ע״ש	פך ב׳.
—	—	זולף	כלו׳ נותנם ע״ג בית הבד כו׳ עד קרי זילוף	זלף.
—	—	גמלא	צמד	גמל האחרון.
—	י״ב.	אבונגרי	מסדרי שולחנות	אכנגר.
—	—	שרשויי	ריוח בעלמא כו׳ עד ולא קא חשיב מלאכה	שרש.
—	—	מדיירין	מכניסין בהמה לשדה כו׳ עד ומזבלין השדה	דר א׳.
—	—	לנער צאנו	שמדיירין אותה הואיל וכו׳	נער ד׳.
—	—	זופתין כוותא	מר דאמ׳ זופתין חביתא חייש כו׳ ע״ש כל הענין	כוז.
—	י״ב:	בחומרתא	טבעת ע״ש	חמר י׳, גלגל ד׳.
—	—	אבא בשלניא	אבא יער בשלניא פי׳ שם העיר כלומ׳ כו׳ ע״ש	אבא.
—	—	לחפיפה	לכסות בו מאכל כו׳ ע״ש	חף ב׳.
—	—	לנזיי	גרעינין דאית בהו כו׳ עד משחא	נזיי.
—	—	מדוכרי דנורא	אבוקות	מדבר.
—	י״ג:	אקלושי	שמכסהו בענפים מרוחקין כו׳ עד סומך זה לזה	קלש.
—	—	דשושי	דשי תבואה א״ד דשושי [1]) המשברין תבואה כו׳	רשש ב׳.
—	—	כונתא	כוסמת כו׳ היינו חילקא	כונת.
—	—	כרופייתא	מוכרי בשמים	כדף א׳.
—	י״ד.	איזורו מוכיח כו׳	דמי שאין לו אלא חלוק אחד	אזור [2]).
—	—	לשוט	אם יצא שלא לצורך כו׳ עד וחוזר במועד	שט ג׳ [3]).
—	ט״ו:	דמות דיוקני	בצלם אלהים עשה את האדם	דיוקן.
—	י״ז.	כי טיחיא כו׳	כשומן כו׳ שאין יוצא לעולם כו׳	טח א׳ [4]).
מ״ק	י״ז.	גנובתיה	זנב	גנב.
—	י״ח.	פרמשתקו	אמתו	פרמשתק.
—	—	אמגושי	מחלוקת כו׳ להכי יוצא כו׳ ע״ש כל הענין	אמגושא.
—	י״ח:	גזרות בי״ד	פסקי דינין	גזר ב׳.
—	—	כפרת בה׳	באמנה דקאמר כו׳ ע״ש כל הענין	כפר ז׳.

---

1) נ״ל שצ״ל בדה״מ הגי׳ רשושי כמו בגי׳ הערוך. 2) כמו זה פי׳ בני מגנצא ועיי׳ מ״ש לעיל צד IX הערה 2. 3) ומ״ש רבינו נתן: ,,כמו משוט בארץ כמטייל ומשתעשע״ שייך לר״ת עיי׳ רשימת פי׳ ר״ת למסכת מ״ק. 4) וכ״ה בפי׳ ר״ת.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה (מיוחס לרש״י)	פי׳ הערוך בסתם
מ״ק	ב׳:	אבא קיים	בלשון שאילה הוא כלו׳ עש״ה	אבא [1].
—	כ״ב:	קמי שפה	שלפני השפה כו׳ ע״ש כל הענין	קמי.
—	—	אסיתא	מכתשת	אסיתא.
—	כ״ג.	כרבי אלעזר	דאמר לא אסרו כו׳ עד וזו אדומה היתה	המיצתא.
—	כ״ד.	לא שנו	פריעת הראש בשבת כו׳ ע״ש כל הענין	פרע.
—	כ״ד:	מצהיבין	מרגישין ומצערין	צהב ב׳.
—	כ״ה:	אתי לרגלת	חדקל, רוב שלישית ישראל כו׳ ע״ש כל הענין	אות.
—	—	בעת חנינותא	דולד אבד חניתו אביו המחננו	חן האחרון.
—	—	לגרמיה	לרעתיה	גרם ב׳.
—	—	נשוק כיפיה	כיפאות של נשרים כו׳ עד זו את זו	כף י״א.
—	כ״ו.	כעין סולמות	שאין מלקטין זה סמוך לזה כו׳	לקט.
—	כ״ז.	קרביטא	רצועות	קרבט.
—	כ״ח.	שוטא דנורא	וידע דהוא מלאך המות	שט ג׳.
—	כ״ט.	כפטורי כו׳	כציפורי בפי הוושט כו׳ עד מן התורן	פיטורי.

פי׳ רגמ״ה למסכת בבא בתרא [2].

ב״ב	ב׳.	גודא	כותל	גד ה׳.
—	ג׳.	כפיסין כו׳	ארחי חצי לבינה לבינה שלמה היא ג׳ טפחים	כפס ע״ש ומ״ש.
—	—	בשקנו כו׳	דזה הקנה לזה כו׳ עד שבצד רוח מערב	רוח א׳.
—	ד׳.	כלילא דיילי	כתר של מיני האנקה שהן עלוקות	יילי.
—	—	אם זיינך כו׳	כלומ׳ אם מלחמתך עליך כו׳ ע״ש כל חענין	זין ע״ש ומ״ש.
—	—	אדוותא דימא	כגלי הים כו׳	אדוותא.
—	ד׳:	סינופי יריבי	דסניף ליה דיבי [3] כו׳ ע״ש	סנף ע״ש ומ״ש.
—	ה׳.	ארבעה לצלא	דהיכי דצריכי לאושבף עשיר כו׳ ע״ש כל הענין	צלא בפ״א.
—	ה׳:	דכל שפא ושפא	דכל (שעה ושעה) [צ״ל שפה ושפה] כל רימוס ודימוס ע״ש	סף ד׳.
—	ו׳.	בקרנא ולופתא	קרנא שאם התחיל אותו כותל כו׳ ע״ש כל הענין	לפתא בפ״א.
—	—	אחזיק לשפכי	שאם יש לא׳ הזקה שמרזיבו מקלח כו׳ עש״ה	שפך.
—	—	צריפא דאורבני	באגודות של גמי או של קנים כו׳	צרף א׳ ומ״ש.
—	ו׳:	אוזינקא	אזינקא חצי הוצאתך	אוזינקא.
—	ז׳:	קירוב בתים	כלו׳ אותן בתים חיצוניות כו׳ עש״ה	קרב ב׳ ומ״ש.
—	—	רמא דשורא	שפסק עליהם ליתן חלקם לבנות החומה	שר ג׳.
—	ח׳.	גם כי יתנו	כלו׳ גם יתנון שעוסקים בתורה כו׳ כל הענין	תן א׳ בפ״א.
—	—	כריא חדתא	חפירה גדולה כו׳ ע״ש כל הענין	כר י״א בפ״א ע״ש ומ״ש.
—	—	החמרת כו׳	שיירא של חמרין וגמלין	חמר א׳.

---

[1]) בפ״א מן הספרי מגנצא. [2]) נדפס מתוך כ״י שלי בש״ס ווילנא ובעלי מגיה לא עשו כהוגן לשנות פעמים גי׳ רגמ״ה כדי להשוותה עם גי׳ שבש״ס ובערכים אשר שם נמצאו פי׳ דרגמ״ה בסתם העירותי על עיקר הגי׳ ובזה החזרתי עטרה ליושנה.
[3]) בש״ס ווילנא בט״ס ריבי.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
ב״ב	ח׳.	לשורא כו׳	לשורא לחיזוק החומ׳ לפרשא שקונים סוסים כו׳	טרזין.
—	ח׳:	פורטין לאחרים	שאם יש בכים של צדקה כו׳ ע״ש כל הענין	פרט ג׳.
—	—	אציפי	אמחצלאות	צף ז׳.
—	ט׳.	עולא משגש	עלם אחד כו׳ משגש מבזה כו׳ ע״ש כל הענין	משגש ומ״ש ועיי״ע שגש א׳
—	ט׳:	שוחד בחק	כלומ׳ מי שנותן בחיק של עני בצינעה כו׳	שחד.
—	י׳:	עליונים למטה	כלומ׳ אותן שהם עליונים כו׳ ע״ש כל הענין	נגד א׳ ומ״ש.
—	—	הרוגי לוד	שפעם אחת נמצאת בת מלך הרוגה וכו׳	הרג.
—	י״א.	דלא סיימיה קמיה	דחילקו לעניי גוים דאין להם זכות בכך	סיים ע״ש ומ״ש.
—	—	האי פירא כו׳	חפירה	פרא ב׳ ועיי״ע ספל.
—	—	מטפס	ניסרך [1]	טפס בי״א.
—	י״ב:	ג׳ אציאתה	כלומ׳ ג׳ שורות שבכל אחת י״ג גפנים כו׳	אצי.
—	—	אמצרא דבי נשיה	אמצרא דבי נשא סמוך לשדה אחר של חמיו כו׳	נשא א׳.
—	י״ד:	דכריך ביה פורתא	לאחר שהיה כרוך כולו עמוד אחד כו׳ ע״ש כל הענין.	כרך א׳ ע״ש ומ״ש.
—	ט״ז:	כלילא	כתר וחוקקין עליו ג׳ פרצופין כו׳ וי״א ג׳ אילנות כו׳ עש״ה	כליל א׳ [2].
—	—	קציעה	קדה	קצע ג׳.
—	—	קרנא דקרש	חיה ששמה קרש לקותה היא כו׳ ע״ש כל הענין	קרן א׳.
—	י״ז.	בעטיו	בעצה כו׳ עד עטא וטעם	עט בפ״א.
—	י״ז:	גפת	פסולת זיתים כו׳	גפת.
—	י״ח:	דמתונתא	זה לחלוחית המים כו׳	מתן א׳.
—	—	השכב, הרכב	זו אבן התחתונה שמו שכב ורכב זו אבן עליונה כו׳	רכב.
—	—	דטיריא קשה כו׳	טירא אותו זיעזוע שמזעזעין הקרקע כו׳ [3]	טר ה׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	דהבלא קשה	חמימות התנור	חבל ב׳.
—	—	צונמא	כלומ׳ סלע חזק	צנם א׳.
—	י״ח:	אי בבינתא	גרעינין דהרדל ליכא למיחש כו׳ ע״ש כל הענין	בין א׳ [4].
—	י״ט.	ובלשונות של ארגמן	צמר שאינו טווי שצובעין בארגמן כו׳	לשון.
—	—	ובציפי צמר	זה צמר סרוק כו׳ וי״א ציפי צמר כריכות צמר	צף ח׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	דמשתכי לה לקדרה	דמשתבר לה לקדרה	שתך בני׳ ס״א.
—	י״ט:	אינו ממעט בחלון	דקיי״ל אם יש בבית כו׳ ע״ש כל הענין	רק ד׳ ע״ש ומ״ש.
—	כ׳.	באפרזתא	כלומ׳ סם המות דבהמה	ארזף.
—	—	קלניתא	עוף הוא שכחש ביותר ואין לו בשר	קלניתא.
—	כ״א.	גמלא	גשר עשוי מנסר צר	גמל ג׳.
—	—	ריש דוכנא	ממונה תחתיו עד שיסייע לו כו׳ עד ריש דוכנא	דכן.
—	כ״א:	דיהבי סייארא	דמשום הכי מרחיקין מפני כו׳ ע״ש כל הענין	סר ב׳ ע״ש ומ״ש [5].
—	—	שיוסקי	שקדים	שסקי בפי׳ הראשון.

---

[1] כ״ה נכון בכ״י שלי אבל בש״ס ווילנ׳ נדפס בטעות ניסרין ובעלי מגיה הסגירו המלה ולא ראו בערוך. [2] בהיפך הסדר של שני פירושים. [3] ועיי׳ ג״כ לדף כ׳: [4] ועיי׳ ג״כ מ״ש בע׳ ליגלוג. [5] והערוך הביאו בשם רגמ״ה.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רגמ"ה	פי' הערוך בסתם
ב"ב	כ"ב.	הנהי דיקולאי	דקולאי שמוכרין סלים	דקל א'.
—	כ"ב:	במדיר	בממדיר [1]) את כותלו כו' במדרון כו' ע"ש	מדר ב' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ג.	קורקור	כלומ' הוציאו עורבים הללו כו' ע"ש	קרקר א'.
—	כ"ד.	בי קופאי	בין הגפנים	קפאי בי"מ.
—	כ"ד:	קידרא דבי שותפי	שזה סומך על זה וזה על זה	קדר ב'.
—	כ"ה.	בן נין כו'	יפרוש לתימן משום דמעמידה לאותו רוח תדיר	נין ה'.
—	—	אוריה	קורין בלשונן לרוח מערבי	אוריא.
—	—	יערוף	זה העוסק בתורה לשמה כו' ע"ש כל הענין הארוך	ערף [2]).
—	כ"ה:	ידרים, יצפין	כלומ' לרוח דרומית יצפין יתפלל לרוח צפון כו'	דרום בי"א.
—	כ"ו.	נכתמא אפומיה דחצבא	המכסה שמכסין ממנו הקנקן [3])	נכתם.
—	כ"ט.	דמוברי באגי	שאותה שדה שזורעה שנה אחת כו'	בר ג'.
—	כ"ט:	עיטרא	שטר חלוקה	עטר ג'.
—	ל"ג:	מגלא ותובליא	לפי שהדקלים הם גבוהים כו' עד ויתבקעו ויתפלחו	תבליא [4]).
—	ל"ה:	אי דלי כו'	כלומ' שסייע למחזיק כו' ע"ש כל הענין	דל ג' בפ"א ע"ש ומ"ש.
—	ל"ו.	מגודא דערודי ולבר	כגון שרגילין בני אדם כו' ע"ש כל הענין	ארד ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	גודרות	כגון צאן ובהמה שאם החזיק בהן כו'	גדר ב' ע"ש ומ"ש.
—	ל"ז.	דבאזי באזוזי	דבזאי בזויי היינו בזע בזועי עש"ה	בז האחרון.
—	ל"ז:	רצופין	כגון שהיו נטועין בבית סאה אחת כו'	רצף.
—	מ':	מודעא לחברת'	איכא בינייהו סתמא ללישנא קמא אי אמר להו כו' עש"ה	דע ע"ש ומ"ש.
—	מ"א:	בקשתא כו'	שם מקום בעיליתא בעלייה	קשתא.
—	—	חביבי	ר' חייא דודו	חביב.
—	מ"ז.	ולחמריה לשחוור	שילך עם המורו (באנגרא) [באנגריא] כו' עד לתשחורת	שחר האחרון.
—	מ"ז:	לקה מסיקריקון	סיקריקון זה גזלן שאמרו לו בני אדם כו' ע"ש	סקר האחרון.
—	נ"א.	בתחומא	בבית המדרש	תחם.
—	נ"ב.	אי אמידא לך	שאותה שהיא אומרת עשירה כו'	אמד.
—	נ"ג:	כיור אחד כו'	סיוד בסיד וכיור צייר בו ציור כו'	כייר.
—	נ"ד.	דוכי זיביא	שמכבד ומזכה את השדה כו' ע"ש	זך ב'.
—	—	דתקיל תיקלא	למשוי קרקע השדה	תקל ב'.
—	—	הכיש	ניכוש חפירת יד	כש ו'.
—	נ"ד:	תיירא	כלומ' כמו שהולך צמד בקר כו' עד ולא יותר	תיירא.
—	—	טסקא	המס של שדה היינו טסקא	טסקא.
—	נ"ה.	אריכותא	דהזקה של פרסיים לא הויא חזקה כו'	אריש א'.
—	—	הני זהרורי	זיהרורי בעלי נחלות	זהר א' ע"ש מ"ש ועיי"ע בסתן ומ"ש.

---

1) כה"ג בכ"י שלי ובד"ס ווילנא בטעות במדיר. 2) בד"ס רבינו גרשם ז"ל. 3) כ"ה בכ"י שלי והדפס בטעות בד"ס ווילנא היכסה שמכסין ממנו הקיקל. 4) בד"ס כ"ה מן הכ"י מגלה.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
ב״ב	נ״ה.	פרדכת כו׳	אדם בטל דלית ליה שדות לעסוק בהן עש״ה	אנדיסקי בפי׳ הראש ן.
—	—	אנדיסקי	היינו שר העיר	אנדיסקי בפי׳ הראשון.
—	נ״ו.	פיסלא	היינו חתיכה של עץ שנמוכה מי׳ ואינה רחבה ד׳	פסל ב׳ ע״ש קצת בענין אחר.
—	נ״ו:	הרי אלו שלש עדיות	שכל מה שמעיד אח זה כו׳ עד ומשלמין בין ארבעתם [1]	שלש בפ״א.
—	נ״ז:	שני שלישי גדיל	מכוסה במפה כו׳ עד שלא יגע בו	גדל ב׳ בפ״א ע״ש ומ״ש.
—	נ״ח.	בדמות דיוקני	בדיוקני עצמה של אדה״ר אל תסתכל כו׳	דיוקן.
—	—	בסתרקי	כרים וכסתות	בסתרקי.
—	—	זרנוקא	נוד לשאוב בו מים מן הבור	זרנק.
—	נ״ח:	אנפק אנבג אנטל	כלומ׳ אותו כלי אספריגוס ששותין בשחרית כו׳ ע״ש	אנטל.
—	נ״ט.	חווקין	מעלות	חווק.
—	ס׳.	לקח אחד כו׳	בית בחצר אחרת כו׳ עד קודם לכן	רב א׳.
—	ס׳:	אין מפייחין	שאין מלבין הבית כו׳ עד איבול ביהמ״ק	פח ד׳.
—	ס״א.	יציע כו׳	והיציע התחתונה אלו לשכות כו׳ ע״ש כל הפי׳ הארוך	יציע.
—	ס״א:	בירה גדולה	פלטורין	בירה.
—	—	ואי א״ל כל ארעתא כו׳	מזבינא לך כל ארעתא כו׳ עד דנכסים נינהו	בסתן.
—	ס״ב:	מהו בסירוגין	כגון שהיו עומדים כו׳ ע״ש כל הפי׳ הארוך עד תיקו	סרג א׳.
—	—	ריכבא	שורה של דקלים [2]	רכב בפ״א ע״ש ומ״ש.
-	ס״ג.	פשיטא אמר יחלוק כו׳	הא פשיטא לי אם אמר כו׳ עד בנכסי מהו	בר ז׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	לטפיח	כלי חרס כמו כריא דפתיא ע״ש	טפיח [3]).
—	—	דיוטא	היינו עלייה	דייט.
—	ס״ה.	האיצטרוביל	היינו מקום שביבת הריחיים כו׳	אסטרוביל ביש מי שאמר הראשון.
—	ס״ז.	מעמלא דבתי	משכירות הבתים	עמל ג׳.
—	—	מילוסא	אוירא	מלס.
—	—	חולסאות	אלו סלעים כמו צונמא [4]	חלס ומ״ש בענין פי׳ ראשון.
—	—	ומר סבר בתי משמע	דהיינו כבדיירי אינשי	דרת[א] ע״ש ומ״ש.
—	—	דרתא	מתרגמינן חצר דרתא מר סבר ר׳ אליעזר כו׳	תרבץ.
—	ס״ז:	ים טלפחא	לועזין מיי״ש [5] (שאוצרין) [צ״ל שעוצרין] בהו	ים ב׳ בי״א השני.
—	—	ממל מפרכתא	זהו כמו קורנוס שמפרכין בו (הענבים) [הזיתים] כו׳	ממל בי״א הראשון ע״ש ומ״ש.
—	—	הנסרין	חם הקרשים שמשכיבין כו׳ עד לבית הבד	יקב ע״ש ומ״ש.
—	—	בית הנסרין	הנסרים בית המרחץ שלהן היה עשוי מאבני שיש כו׳	נסר ב׳.

---

[1]) וכצ״ל בע׳ שלש. [2]) וכן פי׳ לדף ק״ד: [3]) בשם רס״ג ועיי׳ ג״כ ע׳ כר י״א ומ״ש. [4]) ועיי׳ ג״כ פי׳ רגמ״ה לערכין ל״ב.
[5]) וכצ״ל ברשב״ם ורש״י בע״ז ע״ש. ושם ושם מייט וברש״י פסחי׳ ט״ו. מייטי ובכולם צ״ל מייש, מייש׳ מל״ל mai, mais מקום שעוצרין שם והיא עגולה כעדשה.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
ב"ב ס"ז:	יקמין	אלו בגדים שמעטפין ראשיהם במרחץ כו' עד בראשם	יקמין.
— —	אנקלמוס	וזהו סופר העיר שכותב כמה יוצאין כו' ע"ש	אנקלמוס.
— ס"ט.	אבני דאכפא	אותן אבנים שמשימין על העומרין כו'	אבן כתף בי"מ.
— —	קנים המוחלקין כו'	של אותן שמעמידין בהן הגפנים כו' עד ומתליעין הכרם	חלק א' בפי' ראשון.
—	כולבנות של כרעי המטה	אלו לבנים שמשימין תחת כרעי המטה כו' עד קרקע	מלבן.
— ס"ט:	דיקלין ותאלין	דיקלי אילנות תמרים גבוהים תאלין אלו כו' עד צינייתא דבבל	צני.
— ע"ג.	האיסכלה	א"ד סולם שיורדין בו מן הספינה	אסכלה.
— —	בוצית	הדוגית היינו ספינה קטנה כו' ע"ש כל הענין	בצית ע"ש ומ"ש.
— —	באלוותא	מקלות	אלת ביש ששונין.
— —	הורמין	הרמיז אותו שד	הרמיז ב'.
— -	אקופיא דשורה	על שיני החומה	קבנאה בפ"א ע"ש ועיי"ע אקובנאה.
— ע"ג:	אורזילא בר יומיה	ראם שלא היה לו אלא יום אחד שנולד [1]	ארזלא ב'.
— —	אקרוקתא	צפרדע	אקרוקתא.
— —	פושקנצא	פישקצא [2] עורב נקבה	פשקצא [3].
— —	אכלה טינא	שנכנס לו אותו שרץ קטן שנקרא אוכלה טינא בנחיריו	אס.
— —	בין שיצא לשיצא	בין ב' סנפיריו של דג	שץ ב'.
— ע"ד.	סיכתא	שוטה	זלדקן [4].
— —	לסילתאי	סל שלי	סלתא א'.
— ע"ד:	בר אמודאי	אומן שיודע לשוט על פני המים	מד ב'.
— ע"ה.	ובצלצל דגים	צל מעל ראשן עושין לו קמיע דבר הנקשר כו'	צלצל אחרון.
— —	דציצלא	כביצה של עוף [קטן] שדומה ליונה [5]	צצלא [6].
— ע"ז:	אגב אסיפא דביתיה	אגב חצירו שהיא לסוף ביתו כו' עד מעותיו	תווך [7].
— —	צמד	היינו העול שמעמידין בו השוורים	צמד.
— פ':	ע"ג קשקשין	שנפל על הקש ועל התבן כו'	קש האחרון.
— פ"א:	כל הראוי לבילה	כלומ' ששים עשרונים בכלי אחד עש"ה	בל א'.
— פ"ג:	כחצובה	כמו בקבוק שהוא עגול כו' ע"ש	חצב א' בפ"א.
— —	שחמתנית	כלו' חטין אדומין שנתאדמו מחמת החמה כו'	שחם א'.
פ"ה:	עוכלי בעוכלי	כמה מדות מדד כאן כו' עד תירוצין הרבה	עכל א'.

---

1) במדרש הגדול כ"י אשר ת"י הגי' המעולה: אורזילא דריאא וזה יפה עולה עם פי' רגמ"ה. 2) כ"ה נכון בכ"י שלי ובש"ס ווילנ' פושקנצא. 3) ובמדרש הגדול כ"י אשר תחת ידי פ' בראשית הגי' ג"כ פישקצא וכ"ב הפי' עורב נקבה. 4) וראיתי להעיר כאן כי בכ"י מדרש הגדול הנ"ל (פ' חיי שרה) גרס בשתי תיבות זיל דקן וגם שם הגי' סכים. 5) דש"ס ווילנ' בטעות ליונה. 6) בכ"י מהר"ר רי"ל (בראשית) הגי' צוצלא. 7) בשם רבני מגנצא.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
ב"ב	פ"ו.	במתאכלי דתומי	במסובלי דתומי הבילות של שומן כו'עש"ה	מסבלי ע"ש ומ"ש.
—	פ"ח.	הסיטון	היינו שקונה יין ושמן כו' ומוכרו	סטן א' בפי' ראשון.
—	—	וממחה משקלותיו	חנוני שבכל יום ויום וכו' עש"ה	מח ד' ע"ש ומ"ש.
—	פ"ח:	גירומין	תוספת משקל	גרם האחרון.
—	פ"ט.	שאין מעיינין	היינו גבי משקל [1]	עין ועיי"ע בד ב' ומ"ש.
—	—	נפש מאזנים כו' ומתנה	נפש היינו הלשון כו' ע"ש הפי' הארוך עד ששוקלין בהן כסף	נפש א' ע"ש ומ"ש.
—	פ"ט:	דיגרומי	דגורמני ששוקלין בהן ברזל שחוק וזכוכית שחוק	גרמן א'.
—	—	שלא ימדוד כו'	בימות החמה שהחבל יבש כו' ע"ש כל הענין	מד א' בפי' ראשון וע"ש ומ"ש.
—	צ'.	והשקל עשרים גרה	עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים ע"ש כל הענין	אין.
—	צ':	רוז פפא	בלומ' מדת רב פפא ע"ש כל הענין	רז ע"ש ומ"ש.
—	צ"א.	מתריעין על פרקמטיא	שלא תיזול משום דאיכא הפסד בעלי בתים פרגמטיא.	
—	—	מנו בייתיה	כנוביתיה [2]) ואמר המורה [3]) היינו מקוננת כו'	מנביית בפי' י"א.
—	—	עיברא זעירא	אותו מעבר קטן	עבר ב'.
—	צ"א:	בלא רצינתא	שלא יאכלוה תולעים	רצן [4]).
—	—	בלא שדיפא	כמו שדפון	סלמנטון.
—	צ"ב:	גנב או קוביוסטים	גנב שהוא גונב ממון קוביוסטים גונב נפשות	קביוסטס.
—	צ"ג.	גמל האוחר	שמועד הוא לנשוך ולחרחר כו'	אוחר בי"מ.
—	צ"ג:	ולא לתתן	כעין שמלתתין אותן כו' עד ומתמקמק	פל ה' ע"ש ומ"ש.
—	צ"ד.	נישובת	נישופת [5]) היינו אבק קש שנישוף [6])	נשף א'.
—	צ"ה.	המקבל עליו שדה כו'	ליטע בשבר כו' ע"ש עד אפי' עשר בוראות	בר ג' [7])
—	צ"ו.	סיפתקא	חומץ חזק	ספתק.
—	צ"ז:	אכתפא דמריה שוואר	אכתפא דגברי שנושאין אותו כו' עד ומפיק טעמו ממנו	שוור ועיי"ע כף ה' ומ"ש.
—	—	נאות ומגופרות	כשבא לבשלן מביא גפרית כו' עד מבושלות הן	אות ועיי"ע פטס ומ"ש.
—	צ"ח:	[8]) רומו כחצי ארכו כו'	אלו ה' אמות וכחצי רחבו ה' אמות אחרות כו' ע"ש	טרקלין ומ"ש.
—	צ"ט.	שלחופי הוו משלחפי	כנפיהן שבאמצע היה כנף זה יוצא לפני כנף זה	שלחף.
—	—	מעשה צעצ'עים	כמו צאצאים כו' עד כרביא כילד	צעצע.
—	צ"ט:	אמת המים	כדי להשקות ממנו בית השלחין	אם ד'.
—	—	לאגפיה	לגידודי	אנף ב'.

1) ועיי' פי' רגמ"ה לכריתות ה'. 2) כ"ה לנכון בכ"י שלי ובד"ס ווילנ' מנו בייתיה. 3) וכיון לרס"ג וכן בפי' נ"ה; וכמה פעמים זולתו. 4) ועיי"ע דרס. 5) כ"ה לנכון בכ"י שלי ובד"ס וו' נדפס בטעות נישובת כדי להשוות הנירסאות. 6) בד"ס ווילנ' שנישוב. 7) עפ"י כ"י ערוך כאריז. 8) קודמת בי וורדי פי' רגמ"ה הובא בשינוי בע' טרקלין.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
ב"ב	ק'.	דדרי טונא	כשיעור שיכול אדם לילך כו' עד בהליכתו	טן ד'.
—	ק"א:	כי חרותא	שמצדדן ומחזירן הכוכין כו' עד בכותל	חרת [1].
—	ק"ד:	ריכבא של דקלים	שורה של דקלים	רכב בפ"א.
—	ק"י.	פוטיאל	מלא שני פוטיאל דפוטי משמע תרתי כו'	פט ג'.
—	ק"י:	בר קשא	ממונה על העיר	בר קשא בי"א.
—	קי"א:	גוד	כלומ' עבור זה [שאינו] רוצה ללמוד	גד ב'.
—	קט"ו. קט"ז. [2].			
—	קכ"ג:	במכירי כהונה כו'	שהיה לאביו אוהבים כו' ע"ש	מכר א' ע"ש ומ"ש.
—	קכ"ד.	בחפורה כו'	שהניח להם אביהם חזין [3] מ"ש	חפר א' ומ"ש [4].
—	קכ"ד:	שלחו מתם	מא"י לבבל	תם ג'.
—	קכ"ו:	בוכרא סיכלא	כלומ' בכור שוטה כו' ע"ש	סכל ב'.
—	קל"ז:	בתפוסת הבית	דממון של אביהם קודם שנחלקו	תפס.
—	קל"ט.	בשרכא	בשרכא כלומ' אדם בטל כו' עד לא מחלי ליה	שרך ג'.
—	קמ"ד.	אודייני	בור וכסויו כו' עד אנו יכולין לעשותו	אדן ב' [5].
—	קמ"ד:	נפל לאמצע	מה שמרויח כו' ע"ש כל הענין	פל ה'.
—	—	ברכת הבית ברובה	כלומ' נר לאחד נר למאה	ברך א'.
—	קמ"ו.	בייבא וסבכתא	בייכא [6]) וסבכתא בקישוריה כו' ע"ש	ייכא.
—	—	תותרנית	מטומטרית שאינה מריח שום ריח	תתר ג'.
—	ק"ן:	עד תווך	אסיפ' דביתיה בקצת סוף ביתו כו' עד שהביא לו	תווך [7].
—	קנ"א:	בסילוא כו'	בנידוי	סל ד' ע"ש ומ"ש.
—	—	כבינתי	(בת) [בית] נפש	מכבניתא.
—	קנ"ב.	רכשי	כלומ' כוחות	רכש.
—	קנ"ג.	ליטבע ארביה כו'	וקללתו שתטבע ספינתו וממונו	טבא.
—	קנ"ד:	אונו	שטר מכירה	אן ד'.
—	קנ"ה.	שטר פסים, שטר אמנה	שטר פסים שפייסתני כו' שטר אמנה שמכרתי לך כו' ע"ש כל הענין	פסים.
—	—	נעשה גדול	נעשה המוכר או הנותן גדול	גדל א'.
—	קנ"ח.	בה"א נכסים בחזקתן	כלומ' העמד הנכסי' כו' ע"ש כל הענין	נכס.
—	ק"ס.	גט פשוט	שטר פשוט כו' ע"ש כל הענין הארוך	גט ע"ש ומ"ש.
—	קס"א:	צייר כוורא	מצייר דמות דג	כוור.
—	—	חרותא	כמין דקל היה מצייר	חרת.
—	—	מכותא	תורן של ספינה	מכתא ע"ש ומ"ש.
—	קס"ב:	מלאהו בקרובין	אותן ב' שיטין כו' ע"ש	מל י"ב.
—	קס"ג.	לא שרתא	שאם כתב כו' אשראי קיום בי"ד כו'	אשר א'.
—	קס"ד:	מי בקי	מי בקיע [8])	פקע ו' ע"ש ומ"ש.
—	—	עיון תפלה	שמחשב בדעתו איכוון בתפלתי כו' עש"ה	עין א'.

[1]) והם הבאתי המאמר קודם לזה בפי' רגמ"ה כלומ' כמו ענפי הדקל כו' ע"ש. [2]) פי' רגמ"ה לאין לו עיין עליו ולא תהא תורה שלמה שלנו כו' הובא בע' עין א' ובע' ענה ע"ש והם, ולדף ק"ח: הביא רבינו בע' על א' פי' רגמ"ה למאמר עלי עין ולי' בכי' רגמ"ה שבכ"י שלפנינו. [3]) בס"ם ווילנא בטעות הזיז. [4]) ועיי' פי' רגמ"ה לבכורו' כ"ב: [5]) בהם רגמ"ה וא"כ דברי ה' נאמבער במאמ' הנ"ל צד 17 שרוצה להפך הסיטות אינם צדוקים. [6]) כ"ה בכ"י שלי, ובס"ם וו' ללא נכון בייבא. [7]) בהם רבני מגנצא. [8]) כ"ה לנכון בכ"י שלי ובס"ם וויל' בקי.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה	פי׳ הערוך בכתם
ב״ב	קס״ו.	מעון	נשבע בבית המקדש	מעון.
—	קס״ו:	ברבעתים	ברבעתן היינו חצי דינר כסף כו׳ עד מפריה ורביה	רבע א׳ ומ״ש [1].
—	—	קפל מלמעלה	כלו׳ דבר מקופל וכפול כו׳ עד בגד כפול	ספל בפ״א ע״ש ומ״ש.
—	—	אסוכי מסכן להו	אסוכי מסכי להון לפרוטות כו׳ עד ולא כתב פריטי	סך ח׳ ע״ש ומ״ש.
—	קס״ז.	תילתא בפרדיסא	אזל כו׳ ומחק ב׳ מלמעלה כו׳ עד ופרדיסא	ככא ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	אמצרא	במעבד הנהר היה נסר קטן כו׳ ע״ש	מצר א׳ ע״ש ומ״ש.
—	קס״ח.	בבורה	בשדה שהיתה בורה כו׳ עד קמ״ל דלא	בר ג׳.
—	—	כי אריא ארבא	כאריא ארבא כארי אורב	ארב ב׳ בפ״א.
—	—	אסמכתא	שסומך בדעתו שיכול לפורעו כו׳	אסמכתא.
—	קס״ח:	טרדי ליה	היו מפצירין עליו שיכתוב להם	טרד.
—	קע״א:	מעפרא כו׳	מרוב חביבות	עפר א׳.
—	קע״ב.	ישלשו כו׳	יכתוב כל אחד שמו כו׳ עד או שחור יכתוב אותו סימן	סמן א׳ [2].
—	קע״ה:	חיתום שטרות	שכתב מתחת חתימת העדים ופלוני ערב	ערב ב׳.
—	—	על אמונתו הלוהו	שלא על אמונתו הלוהו פי׳ ר׳ שלא על מנתו של ערב הלוהו כו׳ עד על מנת שאפרע ממי שארצה	מנת [3].

מסכת מנחות [4]

מנחות	מ׳.	מן המתמיהין	שתמיהין עליו בני אדם כו׳	תמה א׳.
—	מ״א:	לקצרא	מסר גלימא עם תכלת לקצרא כו׳ עד חייט מיחט	קצר האחרון [5].
—	מ״ב.	וצריך לפרודה	הפתילין היוצאין כו׳ עד מלמטה	צץ ג׳.
—	—	ואביק להו	והיה עונבן סמוך לכנף	בק א׳.
—	מ״ב:	מן הקוצין	מאותן החוטין שיוצאין מן הבגד כו׳ ע״ש כל הענין	גרד ד׳ בפ״א.
—	מ״ג.	איפרד חזותיו	אם נפסל מראהו	אפרד.
—	מ״ג:	מה כו׳	מה כלומ׳ מאה שואל	מה.
—	—	אספרמקי	מיני בשמים	אספרמק.

---

[1]) והערוך הרכיב שני פירושי דרגמ״ה היינו לב״ב ולכריתו׳ ח׳. [2]) ובערוך השלם ח״ו ע״ג שורה 20 ולמעלה נשמט בדפוס אחר מלת סיין: ב״ב קע״ב. [3]) ודע כי בפי׳ רגמ״ה כ״י שלי הי׳ על אמונתו הלוהו ועל זה פי׳ רגמ״ה פי׳ רבי (היינו רבו של רגמ״ה) על מ נ ת ו ובש״ס ווילנא דף קע״ו. נדפס בטעות פי׳ ר׳ על א מ ו נ ת ו וכן בכיון ולא על אמונתו הלוהו וצ״ל כמו בכ״י שלי ולא על מנתו הלוהו. ואי׳ בגליון הכ״י ״ונראה שהוא גורס מנתו ליטן של מנות״ וגם זה השמיטו בעלי הגהה והיה להם על כל פנים לרמוז על הגליון בהערה—ודע מה שכתבתי בע׳ מנת (ערוך השלם ח״ה, קפ״א הערה 2) כי בכ״י רגמ״ה לב״ב טעות היתה בידי ובאמת הי׳ וכמו שהוא בערוך בלי הזכרת רגמ״ה. [4]) בכ״י אנגיילקא סי׳ A. 5. 18 חסר ברא״ש ופי׳ רגמ״ה מתחיל בדף ל״ט: בתיבות תכילתא ופסול ומפני זה אציין רק מדף מ׳. והלאה. [5]) וגם בערוך השלם ח״ז, קע״ח. נדפס בטעות מירוט וצ״ל מיחט.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
מנחות	נ׳:	תופיני	תופיני תאפינה כשהיא נאה כלומ׳ כו׳ ע״ש כל הענין	תפינו בסדר הפוך ע״ש ומ״ש.
—	—	אינשפא כו׳	כלומ׳ שניא צורתא השתא ולא הויא נאה	גשף בס״א.
—	נ״ג:	בודה	לשון מוציא כמו בדה מלבו	בד.
—	נ״ד:	באומד ובמחשבה	שנותן עיניו מצד זה של גורן כו׳ ע״ש כל הענין	אמד.
—	—	גרוגרת שבמקצוע כו׳	כלי שעושין בו הגרוגרות	מקצוע ב׳.
—	ס״ג.	מחבת צפה כו׳	אין לה בית קיבול כו׳ ע״ש כל הענין	חב ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	תפוחי הברתים	תפוחי הברתיים עגול כולו חוץ ממקום הכינוס	תפוח.
—	—	בלוטי היוונים	פרי האלונים	בליוט ב׳.
—	ס״ו:	כרמל כו׳	כר מלא שמלא הדגן כו׳ עד שנתגדל כולו	כרמל.
—	—	מירוח הקדש	אע״ג דמירחו כשהוא הקדש כו׳ עד בחלה ובמעשר	מרח.
—	ס״ז.	בעלי כיסין	בני אדם עשירים כו׳ עד כדי לפטור עצמו מן המעשר	בעל.
—	ס״ח.	יום הנף	היינו יום שמניפין בו העומר יום ט״ז	נף א׳.
—	ס״ט:	רום כיזבא כו׳	רום ניזבא [1] טפח גבוה על הארץ כו׳	עדי ע״ש ומ״ש.
—	ע׳.	דבר שזרעו כלה כו׳	כגון חטין ושעורין כו׳ ע״ש	דבר א׳.
—	ע״א.	דדריה	בן גילו מכלל דייש זקן ממנו	דר אחרון.
—	ע״א:	במנמר	היינו כעין מנומר שאין קוצר ביחד כו׳	נמר ב׳ בי״א.
—	ע״ג:	וכל חברתה	אביזריהו	אבזר.
—	ע״ה:	תוריתא כו׳	תאוריתא דנהמא שיהא בהן מראה לחם וכו׳	תרת.
—	ע״ו.	שף, בועט	שיפה שמוללן בפיסת ידו בבלי ובעיטה שבועט בהן בידו	בעט בי״א.
—	ע״ז.	דיאנא	גי׳ זיאנא ופי׳ הפסד	זיין.
—	ע״ח.	אנתא	שמן וקרוש עגול כמין לחם כו׳	אנתא.
—	פ״ד.	אלפא לסולת	מן המובחרי׳ מכולם כו׳ עד ראש לכל האותיות	אלפא א׳.
—	פ״ה.	יוחנא	עיי׳ פירגמ״ה	יוחני [2].
—	פ״ה:	פולמוסטוס	פולמוטום ממונה אחד.	פלמטום [3].
—	—	עוזק	חופר היה מסקל משליך האבנים כו׳	עזק א׳ ע״ש ומ״ש.
—	פ״ו.	מגרגרו	ג׳ לקיטות יש בזית כו׳ ע״ש כל הענין	גרגר ב׳.
—	—	עוטנו	וזית השלישי לוקט אותן כו׳ עד ונשרו	עטן.
—	פ״ז.	חביות כדיות	חבית היינו כדיות לודיות כו׳ עד של לוד	עיי״ע כד ומ״ש.
—	פ״ז:	דבקללה כתיב	והעיבו לחמכם במשקל	טרטן.
—	צ׳.	הלח נעקר	מתוך הלח צפין הבירוצין כו׳ לפיכך הן חול	ספק אחרון.

---

1) כ״ה בכ״י שלי אבל בש״ס ווילנא בטעות רום כיזבא. 2) בש״ס רש״ג. 3) ובכ״י אשר תחת ידי (צד קי״א) כולל פירושים ומדרשים בלי שם ולפי השערתי למחבר מכנור אלדאמארי (ובמאמרי אשר עוד אתי בכתובים הארכתי על טיב זה המדרש) הובא זה הספור בשם מעשה בגוי אחד.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
מנחות	צ״ג:	הצואר	היינו הגרון	צואר.
—	צ״ד:	תיבה פרוצה	שניטל הקיר העליון [ולא נשאר כי אם התחתונה] ושתי קירות של רחבה כך כו׳	תב ז׳ [1]).
—	צ״ה.	כמין דקרנין	כמין דוקרנין כעין קנין שמתפרדין מלמעלה	דקרן.
—	צ״ז.	אכסלגוס	בכלי עץ ששמו (אבטולגוס) [צ״ל אכסולגוס] כו׳ עש״ה	אכסלגס.
—	ק״ג:	קורטוב	שמיני שבשמינית הלוג	קרטב.
—	ק״ד:	חמשה מיני טיגין	סולת מחבת מרחשת חלות ורקיקין	טגן.

פי׳ לבכורות

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
בכורות	ז׳:	חלי דיחמורתא	שנמצאין ברעי שלה כו׳ ע״ש כל הפי׳ הארוך	חל ו׳ [2]).
—	—	עור הבא כנגד פניו	שכשנולד החמור יש לו עור דק על פניו כו׳ ע״ש	פרש ד׳.
—	ח׳.	בנות שוח	תאנים חיורתא	בנות שבע.
—	ח׳:	אשכח דרבנאי	אשכח דרבוני מגואי כו׳ עד קטלי לשומרים דגואי	דרבון [3]).
—	—	רצוצא	רציצה אפרוח שמת בתוך ביצתו	רציצא.
—	ט׳.	בתיגדא	בתיגרא בכלי בכד גדול	תגר ג׳.
—	ט׳:	בשילקי	בירקות שלוקין כו׳ עד ופדאוהו	שלק.
—	י״א.	ברגיא	לשון ברגיא דרגיל הכא ורגיל הכא עש״ה	רגיא.
—	ט״ו:	מצות עילוי	חומרא דבעי פדייה	על א׳ ע״ש ומ״ש.
—	י״ט:	טינוף	אם הפילה דם מרחמה כו׳ ע״ש	טנף.
—	כ״ב.	עגול כפיקה	כלומר שתהא גמורה צורתו כו׳ ע״ש כל הענין	פקא ע״ש ומ״ש.
—	כ״ב:	ניקודים	כלומ׳ יבשה חרבה נגובה בלא שום הכשר	נקד ד׳ בי״א השני.
—	כ״ו.	בבחירתא	מסכת עדיות	בחר.
—	כ״ח:	הלכה חמורך	הפסדת חמורך כלומ׳ כו׳ עד שהפסדת	חמר א׳.
—	ל׳.	במר דכנתא	דהוי מזבין תרבא במדכנתא והיה א׳ [4]) ע״ש עד כוליה טהור	מרכנתא [5]).
—	—	דיירא כו׳	דיורא (בת) [צ״ל בר] דיורתא גר (בת) [צ״ל בר] גיורת	דייר.
—	ל׳:	מקבלין לכנפים	לנטילת ידים כו׳ עד חולין בטהרה	כנף א׳.
—	ל״א.	ושוקלין מנה	בכור הואיל והנאת דמיו לבעלים כו׳ מנה כנגד מנה	מן ח׳.
—	ל״א:	סרסיא	סרסיה שמעיה	סרס ג׳.
—	ל״ג:	תורפה	מקום מגולה	תרף ב׳.
—	ל״ד:	שנת קווצה	שעקר הקוצים ממנה	קין ד׳.
—	ל״ה.	החוטין	השיניים החיצונות כו׳ עד הוי מום	חט ד׳.

---

[1]) וכבערוך צ״ל בפי׳ רגמ״ה וכ״ה בשט״מ בשם רגמ״ה. [2]) ובעלי מגיה שבש״ס ווילנא רמזו על הערוך השלם אבל שניי באמת הם כי העלימו שם המחבר. [3]) בשם רגמ״ה. [4]) ר״ל אומר וכ״ה א׳ בכ״י אשר ת״י (קובץ כ״י אנגיליק׳ דף נ״ד.) ובש״ס ווילנא פשטו בטעות א ה ד. [5]) בשם חכמי מגנצא.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
בכורות	ל"ו.	בעל תריסין	חכמים	תרס בפ"א.
—	ל"ו:	ארפסיניה	פקח רפרם לעיניו יותר	ארפס.
—	ל"ז:	במילת	בשר שתחת האוזן	מל האחרון.
—	—	הינדא	במקומו קורין לכרשינא הינדא	הנדא.
—	ל"ח.	ואין לו תוך	ואי אין לו תוך בבלי שטף כו' עד מקבל טומאה דאורייתא	פשט.
—	—	דק	דק בלעז טיילא	דק ע"ש ומ"ש.
—	—	הפוסק בסירה	סירה הוא כמו חוט שסובב השחור	סרה א'.
—	ל"ח:	תורא כו'	שורה שחוץ מן העין שמכסה העין	תר אחרון.
—	—	חלזון נחש (ועצב) [ועינב]	חלזון קורין בלע"ז לימץ עינב שיש בעינו כענבה כו' ע"ש	חלזון א' ע"ש ומ"ש ועיי"ע ענב ג'.
—	ל"ט.	מן התיומת	מן המתאימות ולפנים היינו השיניים הגדולים כו' ע"ש	תאם.
—	מ'.	כסול שרגלו אחת כו'	שרגלו אחת נכנסת בתוך הכסלים כו' עד כדרכו	כסל א'.
—	—	רוב כו' שבלשונו	רוב מן הלשון שנפרד כו' עד למעלה	לשון א'.
—		הא באוכמא כו'	כלומ' אוכמא דעיניה כו' עד לאו אורחיה	צר ו'.
—	—	שפיד ופרוס	דשפיד חד כשל חזיר ופרים כו' עד כחזיר	שפוד.
—	מ':	ערקוב	מקום כף הירך	ערקב בי"א.
—	מ"ג.	קלוט וחוטין כו'	דחוטין דאדם לא הוי בגלוי כו' עד סדוקות	קלוט ע"ש ומ"ש.
—	מ"ג:	כילון	הבילון [1]) לאבלא דדנא כו' ע"ש	בלן ב'.
—	—	לפתא	לפתם שדומה ראשו ללפת כו'	לפת.
—	—	למקבן	מקבא דדמי ראשיה למקבא כו' עד והיינו מקבא	מקב.
—	—	שקוט	שראשו בולט הרבה לפניו כו' עד בין כתפיו	שקט ועיי"ע פס י'.
—	—	קרקורא כו'	היינו תלתול בעלמא	קדקד.
—	—	הזבלגנין	א"ד שיש לפלוף בעינו וא"ד שיוצא רירו	זבלגן.
—	—	אין לו גבינין	גבות עינים כו' עד ותלויות על עיניו	חרם ו' ע"ש ומ"ש.
—	—	סולד	שנכוץ ראש חוטמו למעלה	כלד.
—	—	בולם	שסתומין נקבי חוטמיו	בלם.
—	מ"ד.	סני שמש	שאינו יכול להסתכל בשמשו	סך ו'.
—	—	חדא מדידן	היינו שעינו אחת בריאה כו' עד שעיניהם משונות	זגדום.
—	—	צירניות	שעגול אותו מקום שהעין מונח בו	צרן.
—	—	דולפות	דולפות יותר מדומעות טורדות שדולפות בלא הפסק כו' עד בטורח גדול	דלף, טרד.
—	—	זויר כו'	זיוור דמזוורן עיניה מנומרין [2]) עיניו	זוור.
—	—	דנפישין זיפי	והתימין שתמו זיפין דלית ביה ריסי עינים כלל	תמן ב'.

[1]) או יש לקרות הכילון כבכ"י שלי. [2]) בש"ס ווילנא בטעות מטמרין.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
בכורות	מ"ד.	מבלבליתא	שמבולבל לבן בשחור	ברבל.
—	—	דומות לספוג	מקובצות ביחד	צמח ג'.
—	—	גדיא חזיזא	שאזניו תלויות לו למטה	צמח ג'.
—	—	יגור	יגור במגרה	גר ג'.
—	מ"ד:	רוב בן נפלים	מאי ניהו נאלא פי' רוח שטות	נאלא.
—	—	בן הנפלים	בן נפלים רוח שידה שגעון	בן הנפל.
—	—	המאושכן ובעל גבר	המשוכן ובעל גרב משוכן בביצים כו' עד בגיד שארוך ביותר	בעל, גרב, קק ג'.
—	—	נימוחו, רוח באשכיו, חשוכין	נמרחו אשכיו נימוחו ביציו כו' עד שחור כבושי	אשך.
—	—	מקיש כו'	שכשהוא הולך קרסוליו או ארכבותיו נושקות כו' עד בגמרא	קש א'.
—	מ"ה:	סומקא ניחיא	אדום ביותר	גחר א'.
—	—	באריכא שמיטה	סניא ארוך ודק כו' וסנוי הוא לראות	שמט ב'.
—	—	טפיח	כלי חרש שחור	טפיח.
—	מ"ט:	איסתרא סרסיא	איסתירא סורסיא סלע של אותו מקום כו' ס"א סורסיא כלומ' כו' עד כל סחורא אסתרא.	
—	נ'.	דינרא הדריינא	דינר הדריאנא דינר זהב של מטבע הדרינוס כו' ע"ש	הדריינא.
—	—	שייפא	(היכון) [צ"ל איקון] שלו שהוא כמשופשף מיושן	הדריינא ע"ש ומ"ש.
—	נ"א.	משאוי הדרך	שצריך להעלותו לירושלם כו' עד אין פודין	דרכון.
—	—	כסף סגים	כסף סגים מעורבב בשאר מתכות	סג ו'.
—	נ"ב:	חפורה, שלפופי	כגון חפורה חזין [1]) כלומ' כו' עש"ה [2])	חפר א'.
—	נ"ה.	אבטליאות	אבלטאות כרכים גדולים כו' עד הני להני אבטליות.	
—	נ"ה:	מכיפיה מתברך	מגדותיו הוא מתברך כו' אלא מכיפיה	כף ב' ומ"ש [3]).
—	נ"ז:	נעלסה	ונרסינן במנחו' נושא עולה ונתחטא כלומר עש"ה	נשא ב' [4]).
—	נ"ח.	חוין מן הקרה הזה	היינו ר"ע דריב"ק היינו בנו של ר"ע כו'	קרח ע"ש ומ"ש.
—	ס'.	קינטרן	קינטרין שמונה מאה ונוטל י' ממאה כו'	קונטרס.

פי' לערכין

ערכין	ז':	פאה נכרית	שער של אשה אחרת כו'	פאה א'.
—	ח':	אילמלא צדקתך	אילמלא צדקתך שהיא גדולה כהררי אל ע"ש כל הפי' הארוך	כבש ד'.
—	י':	מגריפה	כלי שבו חתין את האפר מן המזבח	גמר.
—	י"ב.	שלשה גליות גלו	גלות יהויכין בשבע לכיבוש יהויקים כו' עש"ה	גל ז'.

[1]) בש"ס ווילנא בטעות חזיז. [2]) ועיי' פי' רגמ"ה לב"ב קכ"ד. [3]) הובא בשם רבינו גרשם. [4]) ובערוך השלם שם ג' ע"ש ומ"ש.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' רגמ"ה	פי' הערוך בסתם
ערכין	י"ג:	תבלין בנעימה	כלומ' לפי שקול הילדים הוא דק כו' עד את המאכל	תבל.
—	—	כי נבל	באותו נבל שמכוסה בעור הכרם קרי ליה נבל	נבל א' בי"מ.
—	—	וסוערי הלויים	וסוערי [1]) הלוים מסייעי כו' עד צעירי הלויים	צעיר.
—	—	סבסטי	סביסטי שבאותו מקום שהן מעולות הרבה סווסט.	
—	י"ד:	משיפולא	שוליו מסביבות שרשיו ולמטה עד תהום שפל.	
—	ט"ו:	וחזרתי לאחורי	כלומ' כשהייתי אומ' דבר כו' עד בלשון הרע	לא א'.
—	ט"ז:	מעשה פטיט	פיטפט והשמיע קילו בלה"ר כו' עד בכל שעה	פט ג'.
—	—	אכסנאי	אם ישנה אכסניא שלו יאמרו מכוער הוא כו' ע"ש	אכסניא.
—	י"ט:	עד ארעא נחית	ואין בו פיסוק עד סוף העקב	אסתוורא.
—	כ"ב.	צררי אתפסיה	אחפסיה הלוה למלוה קודם מיתתו שיתפרע חובו מהן	צר ב'.
—	כ"ד.	שלא ישהא מרגלית לקלים	כלומ' אם העריך את עצמו כו' ת"ל ביום ההוא	קל א'.
—	כ"ח.	בריסתורין	שיכול ליקח שדות של אחרים באריסות	דסטורין.
—	ל':	כבן עזאי	שכשם שהוא היה חכם גדול כו' ע"ש	בן עזאי.
—	—	אבקה של שביעית	אבקה כמו ריח איסור שביעית כלומ' כו' ע"ש	אבק א'.
—	ל"א:	ולימא ליה אנא קדים שחין כו'	ולימא ליה זה שקנה בט"ו באדר ראשון כו' לא נגמרה שנתך [2]) כו' ע"ש	שחן א'.
—	ל"ב.	ולא שור איגר	חומה של גגות	איגר בפי' ראשון.
—	ל"ג.	קדושה ראשונה	שקדשה יהושע קידשה לשעתה כו' ע"ש כל הענין	קדש א'.

פי' לתמורה

תמורה	ד'.	מלאתך אילו הביכורים	שנוטלי' מן המלאה כלומ' בתחילה כו' עם הטבל של תרומה	מל י"ב.
—	י"ב.	אין המחומץ מחמץ	אין המחומץ של שאור מחמץ כו' עד דהיינו איסור	קף ד'.
—	י"ב:	מטהרת ברביה כו'	אם לא יהיו רובן של שאובין כו' עד דרך אותו צינור	רב א'.
—	ט"ז.	כועס על אשתו	שנדמית לו אשתו כעורה	עכסה.
—	—	הנה הולך לנסיסי כו'	בר סיסי לשאול זעף לקבר כמו כו' עש"ה ברסיסי ועיי"ע בנס ומ"ש.	

---

[1]) כ"ה בכ"י שלי ובש"ס ווילנא סועדי. [2]) בש"ס ווילנא שנתפס.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
—	י״ח.	ממורגייהו	כלומ׳ שאפי׳ אם נכנסו מעצמן על הגורן כו׳ ע״ש	מרג ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	כ״ג:	וזהב לכפורת	לצורך בדק הבית לכלים המצופים זהב (לשון מורי הגאון).	כפר י׳.
—	כ״ח:	בית גליא	כלומ׳ גלוייה ומפורסמת לכל קורין אותו בית כליא כו׳	בית גליא בפי׳ הראשון.
—	ל׳:	הריקועין	שאין מביאין מאתנן אפי׳ אחרי בית הכפרת כו׳ ע״ש	רקע ד׳.
—	ל״א.	אין פודין קדשים כו׳	ואכלת בשר ולא חלב דאסור לחלב בקדשים כו׳ ע״ש	פד א׳.
—	ל״ב.	לקדושה	מקדושה קלה לקדושה חמורה כגון כו׳ עיי׳ פי׳ הארוך	על א׳ ע״ש ומ״ש.
—	ל״ד.	ליבטל שק ברובא כו׳	וניבטל האי שער בשק ברובה כו׳ עד ידלק	צפור ב׳.

פי׳ לכריתות

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
כריתות	ב׳.	המגדף ובדף ז׳: גרפת את הקערה	כגון גודף קערה וחיסר מן הקערה כו׳ ע״ש [1]	גדף א׳.
—	ג׳:	אבינכיהון	בכונכיהון כל א׳ שנה במסכתא כו׳ עד לרב ביבי	כן א׳ ע״ש ומ״ש.
—	ג׳:	הקשות זרעותיו	שמקיש זרועותיו זה בזה	קש א׳.
—	—	במקטיר לשד	דהקטרה היינו מעשה רבה ע״ש כל הפי׳ הארוך	חבר ג׳.
—	ד׳:	כל חלב וכל דם	לכדתניא דאמ׳ מר חלב מיוחד כו׳ ע״ש כל הפי׳ הארוך	דם ג׳.
—	ה׳.	כתב בד כו׳	בד בבד מתקל במתקל כו׳ עד הכרע לכל שקל	בד ב׳.
—	ו׳.	צפורן	הצפורן זו שחלת כו׳ עד וטרופא	צפורן א׳.
—	—	קציעה	זהו קדה	קצע ג׳ ועיי״ע נטף א׳.
—	—	כיפת הירדן	בושם שגדל כו׳ עד והוא עמברא בלעז	כפת א׳.
—	—	שרף הנוטף	הצרי שהוא נוטף ולמה נקרא נטף כו׳ עד בלעז שפיקו	נטף א׳.
—	ו׳:	בזורה	מפזרה	בזר.
—	ז׳:	מלא גנינים	גננים גוונים בלא צורה	גנן ב׳.
—	ח׳.	ברבעתים	בלשונם ובלשון הברייתא קורין לחצי דינר ריבוע [2]	רבע א׳.
—	י׳:	דלי דלות	היינו עשירית האיפה כו׳ ע״ש	דל ד׳ ועיי״ע פרט ג׳.
—	י״ג.	בתקיפה אחת	במציצה אחת בכח ולא הניח טפה מלוכלכת שינק הכל	תקב.
—	כ״ב:	מישרף	משריף שואב הלב מדם הבהמה כו׳ ע״ש	שרף א׳.

---

[1]) בכ״י שלי נד קע״ד א׳ גודף ובש״ס ווילנ׳ בטעות גורף קערס. [2]) ועיי׳ פי׳ רגמ״ה לב״ב קס״ו:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
כריתות	כ"ד.	כיון שבא הרג	שבא הרוג שהיה אומ' שהורגו השור בא ברגל	הרג.
—	—	לברר עון	לגרר עון	בר ב' בפ"א.
—	כ"ח:	דשקליה כו' למטרפסיה	דינו הרים	מטפרסא בפי' ראשון.

פי' למעילה

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
מעילה	ב'.	קדשי קדשים כו'	אעפ"י שדיני' לשחוט בצפון כו'	מעל א'.
—	ט'.	אפר תפוח	היינו לאחר שהרים תרומת הדשן כו' עד לאחר תרומת הדשן	תפוח.
—	י"ב:	בלא פרש	שלא יהא לה קצת פרש בבטנה כו' ע"ש	פרש ד'.
—	י"ג.	הדש קלעילין	מלעין מין קטנית הן	קלעילון [1].
—	י"ז.	רביעית דם שהגים	שניער או שהפך בו כו' עד דלא מטמא באהל	גס ה'.
—	י"ז:	בן תמליון	שד הוא שקורין טיטון	בן תמליון ע"ש ומ"ש.
—	—	ביקתא	מחד בית	בקת.
—	י"ח.	לנוולא	שכן עומד לטולא כו' ע"ש עד בשומן התאנים	טל ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	ומלמלא	בלבוש שלובש כו' ומלמלי בגד של פשתן כו' עד לזמן מרובה	מל האחרון ע"ש ומ"ש.
—	כ"א:	בכני	במדה	כן ג'.

פי' לתמיד

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
תמיד	כ"ה:	בית אבטינס	לשכה שמפטמין בו הקטורת	אבטינס.
—	כ"ו:	דוי להכא כו'	ישב באחד ויראה כנגדו באחד	דו א'.
—	כ"ז: [2]	חשיך תקין כו'	כלומ' למוד עצמך שתהא רגיל כו' עד ולא תצטרך להתרחק	חשך.
—	ל'.	ושייפו להו בחלבא כו'	ומושחין אותו בחלב כו' עד למושכן ביחד בגשר	שרטון.
—	—	ואת האליתא	עצים קטנים שמסיקין מהן את הגדולים	אליתא.
—	ל':	יורד באמת השחי	כלומ' שתי פתחי' היה כו' עד פותח לאלתר	כוון וע' שחי ע"ש ומ"ש.
—	ל"ב.	יחיה את עצמו	על דברי תורה כו' עד מקצרין ימיו	חי.

פי' לחולין

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
חולין	ד'.	דקוריא של צפרים	קישור של עופות שחוטין	דקר ב'.
—	—	דמסמס	מסמוסי כלומ' שמלכלכו בטיט כו' עד אין מכיר בסימן	מסמס.

---

[1]) בדפס פי' מגולה. [2]) כ"ז: סליקת לדעיר עיי' מ"ש בע' דעיר באות סמך.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רגמ"ה	פי' הערוך בסתם
חולין	ז'.	אין מזחיחין	אין מזהיהין לשון גסות	זה.
—	ט"ז.	אאופתא	כמו סדוקה שבעץ שדומה היא כמו (זו) [צ"ל וו] כלומ' ביקוע	וו בפ"א.
—	ט"ז:	בסימונא	בסימניתא [1] דאגמא כלומ' כו'	סמניא בפ"א [2].
—	—	בדבר שהאור שולט	אינו אומר בדבר שהאור שורף כו' ע"ש	שן ע"ש ומ"ש.
—	י"ט.	לא חילק כו' ולא בילק כו'	כלומ' מה דאמרת כו' עד דבר המתקלקל	חלק האחרון [3]
—	י"ט:	מן הצואר	זה הצואר אחריו כנגד הגרון	צואר.
—	ל':	העשויה כקולמוס	שחותך הסופר באלכסון כו'	קלמוס בפ"א.
—	ל"ב.	כדי ביקור	כלומר הסכין	בקר א'.
—	ל"ו.	צריד	יבש שאינו בלול בשמן	צרד א'.
—	ל"ז:	כוס כוס	זו היא מסוכנת שאמ' כוס כוס מהרה שמיד תמות	כס ח'.
—	—	בקעיות	כלומ' אפי' אוכלת חתיכות של עץ	בקע.
—	מ'.	לגדא	לשד של הר	גד א'.
—	מ"ד.	עד כדי שישעיר	עד מקום שישעיר כו' עד דכוון	שער ב' באות סמ"ך.
—	מ"ז.	כדיותא	כי דיותא כמו דיו	דיו הראשון.
—	מ"ט.	מורנא	תולעת שמשתכח בריאה לאחר שחיטה	מראנא.
—	נ'.	חלחולת	כרכשתא	חל י"ב:
—	נ':	סניא דיבי	שניא דיבא ששונאי' אותו הזאבים כו' ל"א עד לשון זיבה	סן א'.
—	—	שאין בו מילת	זה דבר שמגרדין עד שמרתיחין אותו	מל י"ד.
—	—	קשייתא בציפא כו'	כלומ' כדעיילן תלת קשייתא ע"ש כל הענין	צפא א' ע"ש ומ"ש.
—	נ"א:	ביזרי	ביזרי חיישינן כלומ' אם יש לו גבעולין	בזר א'.
—	—	נהילא	נהילא חיישינן שעשויה ככברה ודאי לא משריק	נהל.
—	נ"ב.	גיסטרא	כלומ' צלע מכאן זה כנגד זה דגיסטרא היא	גסטר א'.
—	—	נחבסה	נשברה	חבס.
—	נ"ד.	מכפא כו'	מן הראש ועד הירך	כף א'.
—	נ"ד:	קרקרותיהן	קרקעותיהן אילו השוליים	קרקר ג'.
—	נ"ז:	של טרסיים	כלומ' מוציאי הנחושת כו' עד וגידלה כנפים	טרם א'.
—	נ"ח:	הני תמרי דכדא	כלומ' הני תמרי דהתליעו בכד כו' ע"ש כל הענין	כד.
—	—	הירדופני	סם המות דבהמה	הרדף.
—	נ"ט.	כרוכות	כלומ' סדק על סדק כו' עד עגולות	הדר ב'.
—	—	טביא כו'	צבי של אותו היער ששמו עילאי	טגרס.
—	ס'.	בצביונם נבראו	כלומ' הקב"ה שאל להם רצונכם שאברא אתכם	צבא בפ"א.

---

1) כ"ה בכ"י שלי ובד"ס ווילנא בסימונא. 2) עיי' ח"ו, ע"ש וזה הע' נסמן בסי' כוכב ויש למחקו כי זה הע' שייך לרבינו ולא לי. 3) בזה רבינו גרסה.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
חולין	ס׳.	בספרי מירום	לי׳ בספרינו ואי׳ בפי׳ רגמ״ה כסיפרי מירם מין (חיה) [צ״ל היה] ושמו מירס [1]	מרם ע״ש ומ״ש.
—	ס״ה:	ואין לו גבחת	פי׳ [2]) גבחת גבהות בשדרה שלו כו׳ עד ויש לו זנב	גבח ב׳.
—	ס״ז:	קוקיאני	קוקאני תולעי הראש	קקני.
—	ע׳:	מהלכי כפים כו׳	כלומ׳ עובר טמא כו׳ עד טמאתי לך	כף א׳.
—	ע״ב:	טומאת בית הסתרים	כלומ׳ דאין חלוקין כשאר טמאות כו׳	סתר א׳.
—	ע״ה:	משהא הוי שהי	מישהא הוי שהי ליה ר״ל לר״י כו׳ נפיק רב אסי	שה א׳.
—	—	אף בחול שואלו	דשואלו לע״ה שקנתה ממנו הדמאי כו׳ ע״ש	דמאי.
—	ע״ו:	בטרי	ד׳ אצבעות	בטר.
—	פ׳.	עיזי דבאלא	עיזי דבלא יער ששמו בלא	באלא.
—	פ״ד.	לפסו	לשון אלפסו	לפס.
—	פ״ד:	לישמטו כו׳	לישמטוה לאמוריה לשון אמורא כו׳ עד שאמר הדבר	אמר ו׳.
—	פ״ה:	נפל ליה יניבא	כלומר הפשטן היה במשרה בתוך המים כו׳	בביתא.
—	צ״ב:	ממרטט ליה	כלומ׳ מחטט אחריו וחותכו יפה	מרט ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	ק״א:	שמדא	וגזרו שלא יקיימו יוה״כ ואותה שנה עשו יוה״כ שבת וכו׳	שמד בפ״א.
—	ק״ב:	קלניתא	דעצמותיה גסות ובשר מעט	קלניתא.
—	ק״ז.	קפדיתו אמנה כו׳	כלומ׳ דאי נקב בבונס משקה כו׳ עד שיהא בו רביעית	קפד ב׳.
—	ק״ז:	תרי גברי רברבי	כלומ׳ דסבורין אתן דרב אכיל בלא נ״י כו׳	בל ג׳.
—	—	שבתא	שכתא (?) רוח רעה שלא נטל ידיו שחרית כו׳	שבתא [3]).
—	קי״א [4]).	רב בר שבא כו׳	גמעוהו לשבא כלומ׳ אכלוה בעל כרחו	גם ד׳ בפ״א.
—	קי״ג.	הדרא דכנתא	אלו הדקין אבל כנתא עצמו ששמו אינטריליו בלעז כו׳ עש״ה	הדר ג׳ [5]).
—	קי״ט:	הכא נמי בנימא	ה״נ בשדרה ובשל שומר כלומ׳ כו׳ עש״ה	שדר האחרון.
—	קכ״א:	שמדא הוה	כלומ׳ היכא פליגי ר״ע ור״י כו׳ עש״ה	שמד בפ״א.

[1]) ובד״ס ווילנא הסגירו זה המאמר מפני שלא מצאוהו בגמ׳ שלנו. [2]) בגליון לצד ס״ו. [3]) בד״ס הלכות גדולות. [4]) קי״ח. איזורו כו׳ עיי׳ פי׳ רגמ״ה דס ועיי׳ המיוחס לרש״י למ״ק י״ד. [5]) בד״ס חכמי מגנצא.

סך הכל שרבינו בעל הערוך השתמש בפירושי דרגמ״ה לפי כ״י שלפנינו בלי הזכרת שמו עולה למנין חמש מאות וששים וחמשה.

* *

*

אחי"ה בהדפיסי מבוא לחלק ראשון זה רבות בשנים אמרתי בלבי שמשפט החרוץ על ידי ר"ת (בספר הישר סי' תקכ"ה) שכל פי' הערוך נערכין על פי ר"ח ז"ל הוא כעין גוזמא והסכמתי למ"ש הרב נורצי (במנחת שי וישב על פסוק והיא מוצאת) כי רק רוב פירושיו של ערוך הם כפירושי ר"ח ז"ל אבל אז לא היו מונחין לפני פירושי דר"ח מקובץ כ"י אנגייליקא (בוואטיקאן ושם נסמן בסי' A. 10. 2 נעתק בשבילי ע"י הרב החכם רמי"י מקאפואה עיי' לעיל צד VIII) והפירושים לשאר מסכתות אשר נדפסו עתה בש"ס ווילנא ועתה הנם הלם ראיתי אחרי רואי בפירושי דר"ח נוכחתי כי ר"ת דן דין אמת. ורבינו נתן הביא פירושיו לכמה מסכתות והזכירו בשם מאה וששים וששה פעמים [2]), וכמה מאות פעמים היה הערוך משתמש בפי' ר"ח בלי הזכרת שמו תמצא בסוף זה הפרק אחרי שהדלקתי להנאתך נר בוצינא קדישא זה. וטרם אגיש למלאכה עצומה זאת עוד ראיתי להקדים כי מלבד פירושים הנדפסים עתה בש"ס ווילנא הבאתי מבעלי תוספות הרשב"ם הרא"ש האו"ז שטמ"ק וחיד' הרשב"א ושאר מקומות אשר שם הובא פי' ר"ח ואשר הם נערכו בערוך בסתם והשלמתי ג"כ דפי המסכתות לב"ק וב"מ עם פירושי ר"ח אשר נעדרים בש"ס ווילנא. וגם פה אבקש החוקר לעיין בספרי הערוך השלם אשר שם לרוב הערותי על פירושי דר"ח עד שידי הקלושה מגעת. ועתי באתי לשלם נדר שנדרתי בע' זמר (ח"ג, רצ"ט הערה 7) ולסדר כל הערכים אשר בפירושם נמשך רבינו נתן אחר פי' ר"ח ואף כי לא הזכירו בשם, ואף אם ארבעה וחמש פעמים היה חולק על פירושו [3]) בכל זאת ידוע כי רוב מנין ורוב בנין הערוך הוטבע ביסוד פי' דר"ח ומקויים ברבינו נתן מה שדרשו ז"ל (ביבמות צ"ו סע"ב) וכי על כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא אף רבינו נתן יושב ודורש סתם והכל יודעין כי תורת ר"ח ופירושיו היה מעתיק.

והנני אעביר כל טוב יגיעותי על פניך ואקרא מסכת ודף ואכתוב עליו לר"ח ופירושיו ובצדו אשים הערוך לר"נ ואקרוב אותם אחד אל אחד והיו לאחדים בידך, ובזה החזרתי עטרת תורת ר"ח על ישנה וברכת אובד עלי תבא ועשיתי לך מטעמים בעבור תברכך נפשי בטרם אמות.

פי' לברכות

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
ברכות ה':	טורפין לו תפלתו בפניו	פי' ר"ח הובא בתש' הגאוני' (דפ' ליק סי' קי"ג) ע"ש	טרף ב' ע"ש ומ"ש [4]).
— ח':	רב ביבי בר אביי סבר כו'	— — באו"ז ה' ק"ש סי' י"ב ובהג' מיימ' סוף הלכות תפלה סי' ש' קצת בע"א ע"ש	כל ה' ע"ש ומ"ש [5]).
— י"ג.	בקורא להגיה כו'	— — באו"ז הנ"ל סי' ל"א ע"ש	גה ע"ש ומ"ש [6]).

---

[1]) בע' בר ד' הזכירו הערוך בשם אביו הושיאל ז"ל (כפי כ"י ו"ו ול"ד) עיי' הערוך השלם ח"ב, קס"ו: הערה 6.
[2]) וראיתי נכון להעיר כי בצד XIV של מבוא נמנו הערכים אשר שם הזכיר רבינו את ר"ח ז"ל בשם וקצת ערכים נשמטו בדפוס ואלה המה: אחר ע' זק א' צ"ל זר א' כפי גי' כ"י ערוך פאריז וס"ב ואחר ע' און ב' נשמטה שורה שלמה וצ"ל: ערך אנדיסקי לפי גי' כ"י ודפ"ר, ועיי' עוד ע' אסטיסים, אסקונדרי, אפתא א', ביבי, בטרי, בלט, בקע ב'. נא וחשוב ותמצא בצירוף דוגמאות שהבאתי כאן כי מנין המקומות שהערוך פורש בשם ר"ח והשתמש בפירושיו עולה למספר קס"ו. [3]) עיי"ע סלת, סמד ועיי"ה מ"ש בע' מלתחה עפ"י כ"י ערוך ובפ"א בע' שלחן ועוד במבוא ח"א XIII ועוד עיי"ע אפתא, ובהיפך הביא רבינו נתן סיוע לפי' ר"ח בע' אובא טמיא ע"ש.—אבל סוף דברי רבינו בע' הלקט ב': "ודברים אלו מסברא דילן אינון ולא מפי שמועה" הם המה דברי רה"ג עיי"ע הלקט ומ"ש, ועפ"י זה יש לתקן מ"ש במבוא צד XIII. [4]) ח"ד נ': [5]) ח"ד, רכ"ז: [6]) ח"ב, ר"נ:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח	פי' הערוך בסתם
ברכות	י"ג:	פרקדן כו'	פי' ר"ח הובא באו"ז שם סי' ל"ו ע"ש.	פרקד ע"ש ומ"ש [1].
—	י"ד.	עד רביעתא	— — בראשונים ע"ש.	רב ע"ש ומ"ש [2].
—	כ"ד:	לא יניח ידו על סנטירו	— — באו"ז ה' תפלה סי' צ"ח וסי' ק' ע"ש.	סנטר א' ע"ש ומ"ש [3].
—	כ"ה.	(סב:) עמוד החוזר	— — באו"ז ה' טהרות ק"ש ותפלה סי' קל"ז ע"ש.	הדרקון ע"ש ומ"ש [4].
—	כ"ח:	עד שיתפקקו כל חוליות כו'	— — באו"ז ה' תפלה סי' צ"ב ע"ש.	פק ב' ע"ש ומ"ש [5].
—	—	כיון שנענע ראשו כו'	— — באו"ז ה' תפלה שם.	נע ב' ע"ש ומ"ש [6].
—	כ"ט.	מעין כל ברכה כו'	— — באו"ז שם סי' צ' ע"ש.	עין ע"ש ומ"ש [7].
—	ל':	כדי שתתחונן דעתו	— — בת' הגאוני' דפ' ליק סי' קי"א ע"ש.	חל ז' ע"ש ומ"ש [8].
—	ל"ד:	כי נפלו על אפייהו כו'	— — באו"ז הל' תפלה סי' צ"ג ועיי' פי' ר"ח למגלה כ"ב:	צל ד' ע"ש ומ"ש [9].
—	ל"ו.	(מ':) ועל הזמית	— — באו"ז ה' סעודה סי' קע"ה ע"ש.	זמית ע"ש ומ"ש [10].
—	ל"ז:	טרוקנין	— — באו"ז ה' חלה סי' רט"ו ע"ש.	טרקנין ע"ש ומ"ש [11].
—	—	טריתא	— — באו"ז ה' חלה שם ע"ש.	טרת ב' ע"ש ומ"ש [12].
—	ל"ט.	פת הצנומה	— — באו"ז הל' ברכת המוציא סי' קמ"ב ע"ש.	צנם ב' בפי' הראשון [13].
—	מ'.	גביל לתורי	— — באו"ז ה' ברכת המוציא סי' קמ"א ע"ש.	בשש ע"ש ומ"ש [14].
—	מ':	בושלי כומרא	— — בתוספ' רי"ח ותוס' הראש ע"ש.	כמר א' ע"ש ומ"ש [15].
—	מ"א:	דברים הבאים מחמת הסעוד'	— — באו"ז ה' סעודה סי' קנ"ד ע"ש.	דבר א' ע"ש ומ"ש [16].
—	מ"ב.	היין של אחר המזון	— — באו"ז ה' סעודה סי' קנ"ו ע"ש.	ברך א' ע"ש ומ"ש [17].
—	—	ברך על הפרפרת	— — באו"ז שם סי' קנ"ט ע"ש.	פרפרת ע"ש ומ"ש [18].
—	—	ר"ב אכל כו'	— — באו"ז ה' ברכ' המוציא סי' קמ"ט ע"ש.	כעך ע"ש ומ"ש [19].
—	מ"ב:	הסבו	— — באו"ז שם סי' ק"נ וברא"ש ותוספ' הרא"ש ושט"מ.	סב ה' ע"ש ומ"ש [20].
—	מ"ג.	האי כישרתא כו'	— — בתוס' רי"ח ובשאר מקומות.	כשר א' ע"ש ומ"ש [21].
—	מ"ד.	ספלי טרית	— — באו"ז ה"ס סי' קס"א ובשאר מקומות.	ספל ע"ש ומ"ש [22].
—	מ"ז:	פורח כו'	— — באו"ז ה"ס סי' קצ"ו ובשאר מקומות.	פרח ד' ע"ש ומ"ש [23].

---

1) ח"ו, תמ"ז: 2) ח"ז, רמ"ז. 3) ח"ו, פ"ו. 4) ח"ג, ק"ל. ובע' ירק ח"ד, קס"ב הערה 2. 5) ח"ז, של"ה: 6) ח"ה, שנ"ו: 7) ח"ו, קל"ג. 8) ח"ג, שפ"ז: 9) ח"ז, ט"ז: 10) ח"ג, ש"א: 11) ח"ד, ל"ז. 12) ח"ד, ל"ט: 13) ח"ז, כ"ח: ע"ש ג"כ האו"ז סי' קמ"ז. 14) ח"ב ר"ט. 15) ח"ד, ר"ל בהערה 5. 16) ח"ג, ט' בהערה 1. 17) ח"ב, קל"א. בהערה 9. 18) ח"ו, תמ"ב. 19) ח"ד, רפ"א: ובהערות. 20) ח"ו, ה': 21) ח"ד, של"ג. 22) ח"ו, ק"ג. 23) ח"ו, ת"כ: בשם ר"ה ועוד הביא הערוך את ר"ח בפי' מסכת ברכות לדף י"ג: בע' בר פחתי; י"ט. בע' אהר א' וע' דגש; כ'. בע' על א' ובע' שב ב': כ"ז: בע' קבע א': כ"ח. בע' כהס: מ"ה סע"ב בע' גן ד': כ"ח. בע' כנגי; כ"ט. בע' אובא טמיא — ולכלא יש פי' אחרון (מו"א) הביאו בע' תכלת.

למסכת שבת [1]

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רגמ"ה	פי' הערוך בסתם
שבת	ג':	הדביק פת בתנור	כיון שאינה מלאכה כו' וקבלנו מרבותינו כו' ע"ש כל הענין	רד ד' [2]).
—	ה'.	בשוחני	כפוף וכו' ע"ש	שח ג'.
—	ה':	לפוש פטור	כגון שיגע במשא כו' ע"ש	פש א' ע"ש ומ"ש.
—	—	סטיו	אצטבא ע"ש	סטיו בפי' ראשון.
—	ו'.	חיפופי	אבנים יוצאות מן הקיר	חף ה' ע"ש ומ"ש.
—	ו':	הבקעה בימות החמה כו'	בימות הגשמים שמלאכה מים כו'	בקע א' בפי' ראשון.
—	ז'.	ותופסת עד י'	עד י' הויא כרמלית כו'	תפס.
—	ט'.	דרך עליו כו'	שהעבירו על עצמו כו'	דרך א'.
—	ט':	בתספורת בן אלעשה	כלומר שתהיה הראש מכוסה בשיער כזר כו'	לוליינית [3]).
—	ט"ו:	אגושא	גוש עפר	גש א'.
—	ט"ז:	דרצפינהו מרצף	כגון שפוד שנרצף כו'	רצף בפי' ראשון.
—	י"ז.	משום הנושכות כו'	כגון שיש לקופות הללו אוגנין כו'	שך ב'.
—	י"ט.	הא דקביע בי דואר כו'	פי' איש ידוע כו'	דוור בפ"א.
—	י"ט:	שמן של בדדין	פי' כרכי דזוגי כו'	בד א' [4]).
—	כ':	זאזא	פי' גזותא יבש דרומני	זאזא בי"א הראשון.
—	—	עמרניתא	(ערמניתא) [צ"ל עמרניתא] דביני ביני כו'	עמר א'.
—	כ"א:	והמהדרין	מהדרי מצות	הדר א'.
—	כ"ה.	ושלקה ביד כהן	כגון שהחזיק הכהן כו'	לק א' (בסוף הערך).
-	כ"ט.	בארמיאתא	שנגרעיניהן רכים כו'	ארם.
—	ל'.	באישא	פי' שכיב מרע	באש.
—	ל"א.	קב חומטון	חול מערבין בתבואה	חמש ב' בי"א.
—	ל"ב.	בחד מחטרא	חד מחבטא	עיי"ע פש ב' ומ"ש בהערה.
—	—	רעיא חגרא כו'	רועה פסח שאין יכול לרוץ כו'	בב בפי' הראשון.
—	—	דבקי מיתה	כלומ' דבקה בה מיתה כו'	בדק א'.
—	ל"ה:	אדאני	אדוני פי' ירקות השדה כו'	הרני ביש שנורסין.
—	ל"ז:	ותבשיל שלא בישל כל צרכו	פי' [5]) נמצא האסור שני פעמים כו'	חי א'.
—	מ':	יד סולדת בו	(פירוש) [צ"ל בירוש'] שהיד שולטת בו	סלד ע"ש ומ"ש.
—	מ"א.	כנגד פניו	כנגד פניו של מטה כו'	פן ג'.
—	—	מוליאר	והוא של חרס	מוליאר.
—	—	אנטיכי	ושל נחשת הוא	מוליאר.
—	מ"ב.	במלאכה כו'	ס"ל כר' יהודה מיהו דבר שיש בו היזק לרבים כו'	דבר א' [6]).
—	מ"ו.	דאית בה חידקי	שהן כעין חוליות כו'	חדק ב'.
—	מ"ז.	קרן עגולה	פי' [7]) אילו הן כלי שיר כו'	קרן א' [8]).
—	מ"ז:	מוכין	פי' [9]) מוכין סמרטוטין	מך ד' בפ"א.
—	מ"ח.	פרונקא	מטלית	פרנקא ע"ש ומ"ש.

---

1) נדפס בש"ס ווילנא ופעמים פי' ר"ח בסיומו ארוך נמשך לדף הבא או ג"כ לדפים הבאים ואני יגעתי למצוא המקום ואציינו למען ירוץ הקורא בו. 2) בשם ר"ח ז"ל עיי"ש. 3) ושם הגי' כילד. 4) בסוף הערך. 5) בש"ס ווילנא בדף ל"ט: 6) ועיי' בפי' הרשב"א ד"ה נחלת של מתכת. 7) בדף מ"ז: 8) בשם רב שר שלום. 9) בדף מ"ח.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	מ"ח:	שלל של כובסין	הכובסין שוללין יריעות כו'	שלל ב'.
—	מ"ט.	ממרטא כו'	העמר שבין הירכות כו'	מרט א'.
—	—	טומנין בשלחין	שלחין עורות גלשין כו'	שלח ג'.
—	מ"ט:	אבא שלחא	פושט עורות	שלח ג'.
—	נ'.	בשל הפתק	הפתק לשון יוני הוא כו'	אפתק א' [1].
—	—	בפיקורין ובציפא	בפיקריון שיער שעושה בקפח והקרח נותנן בראשו	צף ח' ע"ש ומ"ש.
—	נ':	עפר לבינתא	ויש מי שמפרש לבינתה מלש' מור ולבונה כו'	עפר ע"ש ומ"ש.
—	—	סליקוסתא	שהיא אגודה של חבצלת כו'	סלקוסתא.
—	נ"ב.	מולאות של בית רבי	מולאות פי' פרדות	אבזקת וע' מלאות.
—	נ"ב:	בשריתכן	כלומר ריתכן באור והטבילן כו'	רתך ע"ש ומ"ש.
—	—	במחוללין	כלומ' חלולין הן כו'	חל י"ב
—	נ"ג.	מסריכן	מסורכו חגורו	סרך א' בי"מ.
—	נ"ג:	תותרי	סמרטוטין של רקמה	תתר א' בפ"א הראשון.
—	נ"ד.	יוצאות כבולות	מלש' כבלים כדכתי' ארץ כבול וגו'	כבל.
—	—	כבונות	מכבנין עור הטלה מיום לידתו כו'	כבן.
—	—	מי מפים	מבחין	מפים א'.
—	—	חינגא	שוקי מלשון (חגאיד) [צ"ל חג אחר] כו'	חנג א' ע"ש ומ"ש.
—	נ"ד:	דלא לחמטן	דלא נחמטא שלא יעלה כעין עפוש באליה	חמט ג'.
—	נ"ז:	מאי טוטפת	פי' רב יוסף חומרתא דקטיפתא יש מי שאומרין כו' עד המגיעין עד לחייה	אב א' [2].
—	—	כיפה	כדגרסינן כיפה של צמר כו'	כפה ב' בפ"א.
—	—	ובאיסטמא	איצטמא היא ביזני כלומ' חוטין הרבה כו'	כל ב'.
—	נ"ח.	בסרבלי חתימי	דת המלך היתה כו'	סרבל.
—	נ"ח:	עינבל	הברזל שבתוך הזוג כו'	ענבל.
—	נ"ט:	נסכא, רוקתא, קמרא כו'	נסכא חוטין מל' המסכת רוקתא מטלית ע"ש כל הענין	נסך א' ע"ש ומ"ש וקמר ג'.
—	—	סמלוניו	רצועות שהן בעול כו'	סמלון בפ"א.
—	ס'.	בקולב	יש מי שאומרי' ממיני תכשיט הוא כו'	קלב בפ"א.
—	ס"ב.	בכוליאר	בכולייר תכשיט שמסבב הראש כו'	ככליאר בי"א.
—	—	כובלת כו' דפילון	בשמים בלולין כו'	חמר ט'.
—	ס"ב:	קנישקנין	כוס שיש בו שתי פיות כו'	קנישקין.
—	—	ארס בכעוס	החיה כשתכעוס גוררת ומשלכת ארס קשה	ארס א' בפ"א.
—	—	פת עמילה	אשה בעולה ופת שאינה עמילה בתולה	יין.
—	ס"ג:	בירית כו'	אוקימנא בשתי ירכות כו'	בורית א' [3].
—	ס"ד.	הקילקלי	מלשון יוני הוא כו'	קלקי ע"ש ומ"ש.

---

[1]) ד"ה ספר אחר. [2]) והזרתי ממה שרציתי לתקן בדברי הערוך כי באמת דברי ר"ח הם. ותיבות אב הוא מין תכשיט שייכי לשון יוני לי' בפי' ר"ח ושייכין לערוך הקצר. [3]) כפי נ' כ"י ודפ"ר עיי' מ"ש בח"ב, ר"ה וכיוונתי ב"ה לאמת.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	ס"ד.	בטומאת ערב שהיא מרובה אם ריבה בטומאת שרץ [1] שהיא מרובה כו' ע"ש		טמא.
—	ס"ה.	בית יד	שעושה לידה שתכסה אותה כדי כו'	בית יד א'.
—	—	צינית בת ארעא	מכה תחת הרגל	בת ארעא ועיי"ע אסתרא.
—	ס"ה:	מקוה ביומי ניסן	ולא היה מניחן לטבול בפרת מפני כו' ע"ש כל הענין	טף א' [2].
—	—	רעולות	פי' רעלות בירושלמי כו' ע"ש כל הענין	ערב ד'.
—	ס"ו.	בית קבול כתיתין	חקוק בתוך הקב חקיקה כו'	כתית ב'.
—	ס"ו:	מאי לוקטמין	גידם מי שידיו קצוצות כו'	אנקטמין בפ"א ועיי"ע לוקטמין ומ"ש.
—	—	פרמי	יש מי שאומרים כו'	אנקטמין ועיי' פדאמי ומ"ש.
—	—	שיש לו נעגועים	יש מי שאומרים כי כשיגדל עצב הבן כו'	געגע.
—	—	סחופי כסא כו'	אם בולט טיבורו של אדם חוץ ממעיו כו'	סחף א'.
—	—	אבן תקומה	פי' אומרים כי יש אבן ידועה כשהיא תלוייה על אשה כו'	אבן תקומה.
—	ס"ז.	זירפא	זירפא ענביתא	זרף א' בי"מ ע"ש ומ"ש.
—	ע"ב:	אלא מאהבה	שראה צורת ע"ז ואהבה או אדם כו' ע"ש כל הענין	אהב [3].
—	ע"ג:	הדש והמנפץ	פי' [4]) הדש [הוא] המפרק הפסולת כו' ע"ש כל הענין	דש ג' וע' פץ א'.
—	—	היינו זורה היינו בורר	פי' [5]) כולן מעין מלאכה אחת הן כו' ע"ש כל הענין	זר ב'.
—	—	הזורע כו' והנוטע כו'	הנוטע וולד הוא של זורע כו' ע"ש	זמר ב'.
—	—	היתה לו גבשושית	פי' [6]) גבשושית תל של עפר כו'	גבשוש.
—	ע"ד.	כותש	שהוא מסיר קליפת החיטין מעליהן כו'	כתש א'.
—	ע"ד:	דפרים סילקא	כעין כתישה ולא כעין חיתוך כו'	פרם.
—	—	דסלית סילתי	עצי דקלים שעומדים שיבי שיבי כו'	סלת א'.
—	—	דשרא סיכתא	הנותן יתידות לחים כו' עד ויתפחרו	סך ט', שר ט"ו ע"ש.
—	—	דעביד חביתא	פי' [7]) כגון שהיתה לו גבשושית ונטלה כו' ע"ש כל הפירוש	חבית.
—	—	דעבד חלתא	חתך קנה נעשה זומר כו' עד הרי אלו י"ג חטאות	חלתא.
—	ע"ה.	מן המגוש	אמגושתא פי' בל' ערבי זמזמה מגוש בל' יון מכשף כו'	אמגושי, מגוש.
—	ע"ה:	השף בין העמודים	פי' מחליק חייב כו'	שף ב'.
—	—	הצר צורה בכלי	ואע"ג דפליג ר' ישמעאל ואמר כו'	צר ג'.
—	—	שקיל אקופי	כגון נימין הניתקין כו' עד מכה בפטיש	אקופי.
—	—	השובט	פי' [8]) יש לארוגין עץ או עצם שראשו חד כו'	שבט א', ועיי"ע ברכד.

---

1) וכ"ה בכ"י ט"ס. 2) ועיי"ע כף ב' ומ"ש בה"ד רפ"ד בהערות 11 .4. 3) בשם רב האי ז"ל. 4) בדף ע"ד. 5) בדף ע"ד. 6) בדף ע"ד. 7) בדף ע"ה. 8) בדף ע"ו.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
שבת	ע״ה:	והמדקדק	הוא המדקדק על חוט הערב כדי לחרחיק כו׳	דק א׳.
—	ע״ו:	על הכתית	פי׳ [1]) הוא הנקרא בל׳ ישמע׳ כו׳	כתית א׳ ע״ש ומ״ש.
—	ע״ז:	לחפפית	והוא דבר שמתכנס על העור מן הטינוף	חף ה׳.
—	—	מפגיע	חיה קטנה שהיא מהלכת כו׳	מפגיע.
—	ע״ח.	בגלילא שנו	כלומ׳ מי גליל שהן ידועין שמועלין לעין בקילור שהן כמי דקלים שהן ידועין שמועלין לירוקה	גליל [2]).
—	—	דמא דתרנגולת ברא	ודם דוכיפת מועיל לכאב שמחוץ לעין	תרנגול.
—	—	כרושתינא	תרנגולא דביתא	כרשתינא בפ״א.
—	—	טיט כדי לעשות בהן פי כור	פי כוש קורין בל׳ ארמי ריש פילכא ובל׳ ישמ׳ פלכה עש״ה	פי כוש.
—	ע״ח:	קשר מוכסין	שהן מכירין אותו באותו פרק שכותבין בו ב׳ אותיות כו׳	שתי א׳.
—	ע״ט.	בבישולה	פי׳ [3]) העור שנתעבד כמה שהוא כו׳	בשל.
—	ע״ט:	קלף ודוכסוסטוס	מנהגא מייתי מגילתא דמעבדא בתמרי כו׳ עש״ה	דכסוסטוס עש״ה [4]).
—	פ׳.	בקלמרין	בל׳ ישמעאל מחברא	קלמר.
—	—	פיסלא	פי׳ [5]) מקום כגון עמוד גבוה עשרה ורחב ד׳	פסל ב׳.
—	—	לכחול עין אחת	שכוחלת עין אחת ומכסה את העין האחרת כו׳	כחל א׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	בעירניות	פי׳ [6]) (בעניות) [צ״ל בערניות] שאינן רגילות כו׳	ערן [7]).
—	—	פטפוט	פי׳ פטפוט גבשוש או בנין בארץ ששופתין עליו כו׳	פטפוט ע״ש ומ״ש.
—	פ׳:	סיד כדי לסוד	פי׳ [8]) הגיר הוא הסיד הלבן ע״ש	סד ב׳ ועיי״ע גר י״ב.
—	—	שהגיעו לפרקן	שהגיעו לשנים שהאשה בוגרת כו׳ ע״ש כל הענין	טפל בפ״א.
—	—	שנתות	שהוא משים סמנים בבלים ולמדות כו׳	אנדיפי בפ״א.
—	—	מן דיליה דא ליה	משלו זאת לי	אנדיפי.
—	—	צידעא ובת צידעא	(צידעא) הוא מקום מקצוע הפנים מן הצד כו׳ ע״ש כל הענין	אנדיפי בפ״א.
—	—	קילקולו זה תיקונו	פי׳ [9]) אית ביה ב׳ פירושים ע״ש כל הענין [10])	קל ד׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	ביעתא דצילצלא	צוצלא עוף ממין התורים כו׳	צצלא ע״ש ומ״ש ועיי״ע דייציפי.
—	פ״א.	לעשות ממנו חף	שיניים מחתיכה של עץ וקורין בל׳ פרסי (דנר אנגאת) [צ״ל דנד אנגאת]	

---

1) בדק ע״ז: 2) וכצ״ל בערוך כבפי׳ ר״ח. 3) בגם רס״ג. 4) בגם רס״ג. 5) בדק פ׳: 6) גם ד״ה כחול. 7) ויש לתקן פי׳ ר״ח מפי׳ הערוך. 8) גם בד״ה בבילת הגיר. 9) בדק פ״א. 10) ויש לתקנו מלשון הערוך.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
				= [Syriac] Zahn des Weberkammes חף א' ע"ש [1].
שבת	פ"א.	פאיים	פיים דקא מפרש ליה (קרי שני נבליאתא) [וצ"ל קרשיני בבליאתא] שהוא אדמה כו'	פיים, קרשן.
—	—	בצרור	כדי להחליקן שלא ישרטו את בשרו כו'	משמש.
—	—	מרוכה קטנה כו'	והיינו שמעין פירושא כו' עש"ה	מדך ע"ש ומ"ש.
—	—	אם יש עליה עד	פי' [2]) כגון סמרטוט או פקולין כו' עש"ה עד א'.	
—	—	ונשטשטשו	פי' [3]) שאם נראו לו אבנים מקורזלות	טשטש.
—	פ"א:	פרפיסא	פיים גדול כו' עד [4]) חייב משום נוטע	פרפס.
—	פ"ב:	אבן מסמא	כגון אבן שומא [שומה] על מושב כו' עש"ה אבן מסמא [5]).	
—	פ"ג:	לספינה שהיא טהורה	שאינה מקבלת טומאה	ספן א'.
—	פ"ד.	שלש עגלות הן	טמאה מדרס מפני שאדם סומך עליה כו' עד טמאה	דרס ג'.
—	—	של אבנים טהורה מכלום	עצים מסובכין שתי וערב כו'	עגל ז' ע"ש ומ"ש.
—	—	בית קבול רמונים	כגון שאותן החלונות רחוקות כו'	עגל ז' ע"ש.
—	פ"ה:	שראבא	פי' [6]) עלין רחבין כו' עד והא דליכא שראבי	שדך ב' ומ"ש.
—	פ"ז.	שמשבבין	ששוברין לבו של אדם ונפיק מן שבבים יהיה	שב ד'.
—	—	ויגד כו' כגידין	דל רגש [צ"ל דל רגש] פרשוהו רבנן בל' ארמי' הרזוקלאלי והוא בטיית הנטלי	גד ט' ע"ש ומ"ש ועיי"ע כנגר [7]).
—	צ'.	דוגמא לאירא	פי' [8]) ונקרא עירא בל' ארמי (אוררא) [צ"ל אודרא] והוא כמין מוך כו'	ארא ב' [9]).
—	צ':	צורי דקל שתים	הוצין שחולקין אותן לשנים וג' כו'	צר י"א.
—	—	תורי דקל אחת	קליפי חריות והיינו ריתא ויש שפירשוהו נבארא כו'	תר ט', רת האחרון.
—	—	ציפורת כרמים	ממיני חגבים כו'	צפור ב'.
—	צ"א:	באורנסי	פי' [10]) שהן דומין לקישואין ולדלועין כו' ע"ש כל הענין	ארנס.
—	—	מקום חלמה	חלאמה שהוא המקום התפור בשולי הכיס	חלם ג'.
—	צ"ב.	שנצין	פי' [11]) (והאידנא שנינו) [צ"ל והאיכא שנצי] דאינן לולאות כו' עד כלפי שוליו	שנץ [12]).
—	צ"ב:	החוגרת בסינר	פי' [13]) ומחתה ביה מידעם כו'	סנר ועיי"ע אמת.
—	—	לבלרי מלכות	חוגרין בסינר ותולין פתקין במתניהם כו'	לבלר.
—	—	בברכר ושובטין	פי' [14]) יש לארוגין עץ או עצם כו' [15])	ברכד.
—	צ"ג:	את המת כו'	פי' [16]) ר"ח ע"ש ובדף צ"ו. הוסיף וז"ל פלוגתא דר"ש ור' יהודה בהדיא לא	

1) והערוך השמיט מלות פרסיות. 2) בשם רבינו היינו רה"ג. 3) פי' בשם כך שמעתי. 4) בדף פ"ב. 5) בשם רה"ג. 6) בדף פ"ו. 7) בשם התשובות. 8) בדף צ': 9) בשם הגאון. 10) בדף צ"ב. 11) בדף צ"ב: 12) בשם הגאון ומהערוך יש לתקן דברי ר"ח המגומגמים בדפוס ובכ"י. 13) בדף צ"ג: 14) בדף ע"ו. 15) עיי' לדף ע"ה: 16) בדף צ"ה: בד"ה וכן כזית.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח	פי' הערוך בסתם
			אשכחן כו' כר"י ס"ל	דבר א' ע"ש [1]).
שבת	צ"ה.	המחבץ	פי' [2]) שמוציא החמאה	חבץ א'.
—	צ"ה:	בכונס משקה	פי' [3]) מביא עריבה מלאה מים כו'	כנס ע"ש ומ"ש.
—	צ"ו.	לענין גסטרא	פי' [4]) אם ניקבה חצבא במוציא משקה כו' עד לשירים	גסטר א'.
—	צ"ו:	בוכיאר	פי' [5]) הקנה שהחוט של ערב תלוי בו כו' ע"ש כל הענין	בוכיאר [6]).
—	—	בניסכא בתרא	החוט של ערב שבסוף כו'	נסך א'.
—	—	לשואליהן	לשוליהן והוא כגון תלמיד המשרת ללמוד כו'	שוול.
—	—	בחפת	מטי הדדי בחפא פי' כו' במסרק (שמכסה) [צ"ל שמכה] בו על היריעה	חפה ב'.
—	צ"ז.	ג"ש לא גמר	פי' [7]) דלא גמר מפי רבו ג"ש כו' ע"ש כל הענין	גזר ב'.
—	צ"ח.	באטבעי	פי' [8]) אלו העצים הנקראים אטבי כמין מסגרות כו'	אטבא.
—	צ"ח:	דשפי להו כי טורין	פי' [9]) כי (מידי) [צ"ל טירז] בל"ע בניקא כו' ע"ש	ועיי"ע טרז [10]).
—	—	דלא לרדו קרשים	פי' [11]) אם הן שתי אמות ומחצה כו'	רד ז' ע"ש ומ"ש.
—	צ"ט.	חולית הבור	העפר היוצא מן הבור מניחן אותן סביביו כו'	חלי א'.
—	ק:	גשושי אזלי	פי' [12]) כלומר כיון שמגעת כו' ע"ש כל הענין	גשש.
—	ק"א.	הני ביציאת'	פי' [13]) ביצייתא ספינות קטנות העשויות כו' ע"ש	בצית ע"ש ומ"ש ועיי' גד ב'[14]).
—	ק"ב.	לכתא ומתנא	פי' [15]) קנה קשור בחוט ארוך כו'	בוכיאר בפ"א [16]).
—	ק"ב:	המצדד	פי' [17]) מיישב האבן בקרקע כו'	צדד.
—	—	שופתא בקופינא	פי' [18]) והוא יד הקורדום בנקבו	שפת א'.
—	ק"ג.	ברמצא	ברימצא במקדח	רמץ ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	דחק קפיזא	כגון שחקק חריץ בקב במקום שהוא מדת קפיזא כו'	חק ג' ע"ש ומ"ש.

---

[1]) ומ"ש בח"ג, י' בהערה 10 ומן תיבה מיהו עד גמירא מתרץ רבינו קושיתו כו' אינו כן כי באמת כל אלה דברי ר"ח המה וכמו שהעיר רבינו בעצמו בתחלת דיבורו. [2]) בדף צ"ו: [3]) בדף צ"ז. [4]) שם. [5]) בדף צ"ז: [6]) ומה שהביא ר"ח מרבותיו הגאונים נשמט בערוך ופ"א שם הועתק מפי' ר"ח לדף ק"ב: [7]) בדף צ"ז סע"ב. [8]) בדף צ"ח: [9]) בדף צ"ט. [10]) וז"ל תשוב' הגאוני' סי' כ"ו (בסוג' ה' הרכבי צד 10) דשפי להון כי טורין כך גורסין אנו (טידיז) [צ"ל טיריז] בזן (בזיי"ן) ומלה בל' פרסי היא והוא שם נכיג שהיה לפרסיים משופע מפה ומפה ועיי' מ"ש החכם המו"ל בצד 346 ומלת נכיג אין לה שחר ונראה שצ"ל סניף פי' הוספה במסגרת המעיל וזה ענין ממש כפי' ר"ח באמרו דשפי להו כי (מידי) [צ"ל טיריז] בל' ערבי בניקא שעושין בבגדים והיא רחבה מלמטה ומשפיע ומיצר מלמעלן ובלע"ז גיירי כו' ובאמת פי' בניקא (=بَنِيقَة) חתיכת בגד של שלש זוית נתפר כעין סניף לבגד בשולי הבגד וזה ממש ענין טיריז בל"פ تيريز, تريز (עיי' ווהוללירס ח"א צד 443). ובעל מגיה בש"ס ווילנא טעה להוסיף קודם מלת דשפי התיבות כי טירין ומלת מידי הניח בלי תיקון. ובעל החלוץ (הי"ג, 73) לא ירד בעומק הענין ומ"ש כעפרא בעלמא הוא. [11]) בדף צ"ט סע"ב. [12]) בדף ק"א סע"ב. [13]) בדף ק"ב. [14]) ועיי' בתוספות דף ק"א. ד"ה הני. [15]) בדף ק"ב: [16]) ועיי' מ"ש לדף צ"ו: [17]) בדף ק"ג. [18]) בדף ק"ג:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	ק"ג.	מפני שמאמן	מרגיל את ידיו לאותה מלאכה כו' עד מלאכה חשובה	אמן א'.
—	—	חזי לביזרא כו'	ראויה לעשות גומא לדלעת [1]	בר ז'.
—	ק"ג:	אא דאאזרך כו'	פי' [2] מה בא ר"ש לאשמעינן וכי תימא ב' אותיות שהן שם אחד א"ב דת"ק לא מחייב ור"ש מחייב א"ה היינו ר"י דהוא נמי ת"ק דר"ש ומחייב כהאי גונא ולתרווייהו (תני) [צ"ל קרי] להו ת"ק וכי תימא אין הכי נמי מיהו ר"י אינו מחייב אלא בב' אותיות שהן מלה ידועה כגון שש שהוא מל' ששה ותת שהוא מל' נתינה ושש שהוא מל' ששון אבל א' א' או בי"ת שאין מהן מלה ידועה כלל [3] אם נתכוון לכתוב אאזרך כו' כו' עד כגון אא יי [4] וכיוצא בהן ע"כ.	אא [5].
—	ק"ה.	העושה ב' בתי נירין	מכניס חוטי השתי בנירין כו'	נר ה' בפ"א [6].
—	—	מצוביתא	מצובייתא מסנות אורגין אותה מן הסיב כו'	קרס א' ע"ש ומ"ש.
—	—	על הגס ועל האימרא	על הגס שהוא מקום מעוקם כו' ע"ש כל הענין	אמר ג' [7].
—	ק"ה:	מחוי כפוף	מעיקר הגודל עד ראש אצבע כו'	כף ח'.
—	ק"ו.	הצד צפור למגדל	פי' [8] מגדל זה של עץ הוא כו'	מגדל.
—	ק"ו:	עבידי לרבויי	פי' [9] רביי שאורב להן בדרך שהצייד כו'	דב ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	חגבים גזין	והן ממיני דבורים צירעין ויתושין	גז ח'.
—	—	לגורזקי שלו	פי' [10] (לגודנקי) [צ"ל לגודרקי] [11] שלו פי' לכלובו	גדיגוד ע"ש ומ"ש.
—	ק"ז:	דתליש כשותא	פי' [12] מפרש בפ' בכל מערבין דקטלין לה להיזמתי' ויבשה כשותא	כשות ע"ש ומ"ש.
—	ק"ח.	שמואל וקרנא	פי' [13] דהוו יתבי וחזו למיא דדלו ועכירי כו' ע"ש כל הענין עד קרן של בשר בעינו	דל ב' וע' קרן א' ומ"ש.
—	—	קאלוס	פי' קאלוס בל"י טוב כו'	קלס ד'.
—	—	אין עושין הילמי	פי' [14] ירושלמי כל מי שנותנין לתוכה ביצה כו'	הלמי.

---

1) ודע כי בכ"י אשר ממנו הועתק ונדפס הפי' בש"ס ווילנא אי' עוד מלת "ליתא" ובעל מגיה הגיה הי"א ולא ירד לכונת המעתיק שרוצה בזה כי ר"ח לא הביא לשון הגמרא: חזי לביזרא דקרא והביא רק הפירוש ועל זה כתב הסופר ליתא, ודו"ק. 2) בדף ק"ד. 3) בעל מגיה הוסיף בלתי ידועה ולא כיוון לאמת. 4) לי' בערוך. 5) העתקתי פי' ר"ח לתשלום ערך אא אשר כמעט מלה במלה העתיק פירושו (בסתם). וכבר תקנתי בסוף ח"א של ערוך השלם טעות הדפוס דהוא כמו ת"ק. דר"ש כו' שצ"ל דהוא כמו ת"ק דר"ש, ויותר טובה גי' כ"י ערוך כ"מי וכפי' ר"ח. 6) ועיי' ג"כ מ"ש בע' כר ז'. 7) בשם רה"ג. 8) בדף ק"ו. 9) בדף ק"ו. 10) בדף ק"ז. 11) כגי' הערוך גדינוד. 12) בדף ק"ח. 13) בדף ק"ח: 14) בדף ק"ח:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	ק"ט.	בת חורין	רוח רעה ששורה ע"ג העין כו'	בת חורין.
—	—	עלין אין בהן רפואה	עלי ירק לצנן העין כו'	על ב'.
—	—	לבר מטרוזא	כל מיני קישות מותר להניח ע"ג העין בשבת בר מטרוזא	טרז א'.
—	—	שריקא טויא כו'	הן מי של מיעי אבטיחים שמסננין כו'	שרק ב' בפי' ראשון.
—	ק"ט:	ממי דקלים	המעין היוצא במערבא כו' בירושלמי שונין מי דקרים כו'	דקר א'.
—	—	אבוב רועה	בל' ישמעאל אנבוב אל רעאי או אצאה אל רעאי	אבוב רועה ועיי"ע חטר ב' ומ"ש.
—	קי"א.	אפי' תימ' מגמע כו'	והא דתניא שרי כו' מתניתין דאסר לגמע ולבלוע לאחר [טיבול] [1] והוא לאחר אכילה כו'	טבל א' בפ"א.
—	—	האי מסוכרייא דנזייתא	כגון מוך וכיוצא בו כו' ושם בדף קי"א: בסוף ד"ה וכן מסובריא דנזייתא פי' נזייתא כדות של יין או של שכר. מסובריא הוא הנקב העשוי להוציא בו יין בזמן שהיין שותת ויוצא אם בא אדם לסתמו ולהדקו ואומר למנוע שפיכות היין אני מתכוון ולא לסתום הפתח בהא קאמ' רב מודה ר"ש ע"כ סבר ה' ע"ש ומ"ש [2].	
—	קי"א:	באיסתרידיא	איסתדירא הוא אסקריא דספינתא כו' ע"ש כל הענין	אסתדירא.
—	—	קיטרא דזממא	(נקבים לחוטמיה) [צ"ל נוקבין ליה לחוטמיה] דגמל כו' עד דקטרין בזממא.	זמם ב'.
—	—	סבכה	וקאיה בל' ערבי	סבכה.
—	—	פסקיא	פיסקיא חגורה כדמתרגמינן ותחת חגורה נקפה	פסיקיא.
—	קי"ב.	ברטעיי כו' בדחומרתא	סנדל דטיי כגון קצת האי דקרו ליה השתא תאסומא כו' ודחומרתא פי' מכנפין כולהי רצועות כו'	חמר י'.
—	קי"ב:	דאית ליה שלאבא	פי' [3]) שלבא כגון דדי הכיור שמקלחין מים כו'	שלב.
—	קי"ג.	כל קיואי מותר כו'	פי' הן כלי אומנות האורג [4]) כגון האכסן והכבד כו'	קווי.
—	קי"ד.	רבב על בגדו	על בשרו חשוב ממשניאי התורה פי' דם יבש כו' ע"ש	רבב ע"ש ומ"ש.
—	—	של בנאין	אלו ת"ח שעוסקין בבניינו של עולם כו' עד וכן הלכה	בן ה'.
—	—	בכלים האוליירין	המלבושים לבנים הן כגון (מני) [מאני] כסותא והגלימא כגון מאני [5]) כו' ע"ש	אליירין א'.

---

[1]) כצ"ל כמו בערוך. [2]) וגם הביאו רבינו נתן בקיצור אל פי' הגאון. [3]) בדק קי"ג: [4]) בד"ס ווילנא בטעות אומנות. האורג.
[5]) בערוך אי' מיני וצ"ל כבפי' ר"ח מאני.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
שבת	קט״ז.	בי אבידן	חצר ידועה ויש בה ספרי חכמות מכל אומה כו׳ ע״ש	בי אבידן.
—	—	בי נצרפי	מהו בבי נצרפי היתה שם ע״ז כו׳ ע״ש כל הענין	בי נצרופי.
—	קט״ז:	יומא דאסתנא	יום שמנשבת רוח צפון	אסתנא.
—	קי״ז.	בברזי	ברזי נקבים והכי קאמ׳ מאן דמבזע ליה [לעור] [1]) כשהוא מפשיטו כו׳	ברז א׳.
—	ק״כ.	כל מה שיכול ללבוש	ואפי׳ יותר מי״ח כלים וכן הלכתא וקי״ל כו׳	ערם א׳ [2]).
—	—	בבא לקפל	כגון שמקבץ מתוך הבית ממקומות הרבה כו׳	קפל א׳.
—	—	מקטורין	כמו מעיל ובל׳ ישמעאל (כרכום) [צ״ל ברנוס] שיש לו כו׳	מקטורין ע״ש ומ״ש.
—	—	אונקלי	בגד דקיק [3]) שנקר׳ מערקה כו׳	אונקלי.
—	—	קלבוס	קנבוס של פשתן חלוק התחתון כו׳	קנבס ע״ש ומ״ש.
—	—	חלוק	הוא המלובש העליון כו׳	חלק ד׳.
—	—	ספרקין	ויש שגורס סובריקין והם בל״י המכנסים ושמענו שאמר הגאון כו׳	ספרק ע״ש ומ״ש.
—	—	אנפילאות	גם הם מנעלים לשוקים עליון כו׳	אמפליא [4]).
—	קכ״ב:	שמא יתקע	שמא יתקע בה מסמר או יתד וכדומה להן כו׳	תקע א׳.
—	קכ״ג.	בסיכי זיירי כו׳	פי׳ סיכי הן יתדות (המכונין) [המוכנין] לנער בהן משי כו׳	זיירי ועיי״ע סך ט׳ ומ״ש.
—	—	ת״ר פגה	פגה דכת׳ התאנים חנטה פגיה והן פירות כו׳ ע״ש	פג ה׳.
—	—	האי פוגלא	פי׳ [5]) אם יש לאדם פוגלא טמונה בתבן כו׳ עש״ה	פגלא ע״ש ומ״ש.
—	—	אסובי ינוקא	כשנפלת ערלת הגרון [6])	אסובי ע״ש.
—	קכ״ג:	אוכלא דקצרי	אובלא אבן גדולה כו׳ עש״ה	אבל [7]).
—	—	חרבא דאושכפי	איזמל של שכף כדמתרגמינן עשה לך חרבות צורים	חרב ב׳.
—	—	סכינא דאושכבתא	סכינא דאשכבתא סכין המיוחדת לשהיטה בלבד	סכין [8]).
—	—	מקצוע של דבילה	כלי ברזל שחותכין בו דבילה	מקצוע א׳.
—	קכ״ד:	שותא לכהנא	שיתא שריתא והיא קורה כדמתרגמינן כו׳	שת ו׳.
—	—	— —	שם פי׳ ר״ח שיתא הוא שיחתא	סר ב׳.
—	קכ״ה.	קרומיות של מחצלת	שירי מחצלאות שבלו	קרם ג׳.
—	—	פרוזמיות	פירושו טליתות	פרוזמא.

1) כצ״ל כבערוך. 2) בשם ר״ח. 3) וכצ״ל בערוך. 4) בשם רב מצליח. 5) בדף קכ״ג: 6) והסיום: ורבותינו הגאונים אמרו פי׳ אחר ואנן כתבנו מה שקבלנו מרבותינו. 7) בשם ר״ח ז״ל. 8) ושם הביאו בל׳ יותר ארוכה על האי דב״מ דף קט״ז. וכן הביאו האו״ז עיי״ע סכין ומ״ש.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	קכ"ה.	פרוזמיות	ועוד שם: פי' פריזמא (סוכה י"א.) תלא ציצית בטלית של אשתו	פרזומא.
—	—	האבן שבקירויה	מביאין קרא יבשה ומוציאין בני מעיה כו' ע"ש כל הענין	קרויה.
—	קכ"ה:	צאו ולמדום כו'	עשו להם לימודים יש מי שאומ' כו' ע"ש כל הענין	למד ג' [1].
—	—	זמורה שהיא קשורה	זמורה היא כגון אמיר כו'	זמר ג'.
—	—	במחוברת באביה	באַבִיָּה כלומ' מחוברת בקרקע	אב ב' ע"ש.
—	—	פקק החלון	כגון מסך העשוי לסתום החלון כו'	פק א'.
—	קכ"ו:	מפנין	מעתיקין התבואה ממקום למקום מל' · וצוה הכהן כו'	פן א'.
—	קכ"ז.	וכדקורי דהרפניא	כדות שעושין בהרפניא והן קטנות כו'	רקד ג'.
—	קכ"ח.	דחזי לאומצא	ואם ראוי להיאכל נא	אמץ.
—	קכ"ח:	כ"ז שהקבר פתוח	פי' הקבר בית הרחם	קבר א'.
—	קכ"ט.	זוזא מכה	זוז מעוך שנמעך מטבע הצורה ונראה כאסימון	מך ב'.
—	קכ"ט:	פורסא דדמא	גבול הדם לבחורים כו' ע"ש כל הענין [2]	פרס ו' [3].
—	—	מאדים בזווי	בשתי שעות שהן זוגות כו' ע"ש כל הענין	זוו [4].
—	—	יומא דמפגרי	היה מנהג קצוב כי הספר מגלח כו' עד יומא דשפמי	פגר ע"ש ומ"ש.
—	קל"ג.	מהלקטין	יש מי שאומר מלקטין הציצין המערבין את המלה כולן וכן סבירא לן יש מי שאמר מהלקטין מל' ילקוט כו'	הלקט ב' וע"ש ומ"ש [5].
—	—	אספליניתא	אספלנית רטייה קירא שעוה והיא פסולת הדבש	אספלנית.
—	—	חספניתא	כעין קרום הצומח בעור הפנים ומתקלף ובל' ישמעאל כו'	חסף [6].
—	—	ליבא	עירוב יין ושמן להוליך השמן בתוך היין על [ידי] ערבוב כו'	לבא א'.
—	קל"ד.	סליתא	שיליא	סלתא ועיי"ע אלם ב'.
—	—	מקוטנא לאולמא	מקוטמא לאולמא ממקום הדק לעבה	אלם ב'.
—	קל"ד:	הני בתיתין מסו	האי נקרא מסו כו' ע"ש כל הענין	נקר ב'.
—	קל"ז:	מסורבל בבשר	מסובב בבשר כרכת' כו'	סרבל ע"ש ומ"ש.
—	קל"ח.	הגוד כו' עד אסלא	לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור כלומ' כו' עד סוף העמוד מותר לנטותן בתחלה	אסלא.
—	—	כדקרמנאי	מטה דקרמינא היא מטה של פרסיים כו'	קרמן.
—	קל"ח:	סיאנא	סיינא כובע שמשימין בני אדם על ראשיהן כו'	סיין.

[1] בכס ר"ח. [2] וכן מסיים וזה הפי' קיבלנוהו מרבותינו קבלה. [3] בכס ר"ח בקבלה. [4] בכס ר"ח בקצירת לשונו. [5] בכס הגהו"ז ה' מלה סי' ק"ו סעיף ה'. [6] והיבות ערביות נשמטו בערוך.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	קל"ח:	בירה שנשמטה	כירה זו כלי מתכות כו' עד והלכתא כרב	כר ב'.
—	קל"ט:	בילה ובסבסיה	כוסביא חוטין ומשיחות כו'	כסך.
—	—	האי פרונקא	פראנקא כסוי בפי הקנקן כו' עד בסמרטוטין	פרנק א'.
—	—	צינייתא	צבתא פי' מוך חדש כו' וי"א לוף של דקל וכדומה לו	צבת א'.
—	ק"מ.	לכסכום כיתניתא	לרכוכי כו' עד דלרכוכי מיכוין ושרי	כסכס ע"ש ומ"ש.
—	—	האי כתניתא כו'	פי' למשוך הבגד כו'	כתן ע"ש ומ"ש.
—	ק"מ:	כלי קיואי הוא	אם הוא הבגד שטוח בכלי האורג כו'	קווי.
—	—	האי תליא	יתד של עץ עשוי כו' עד ואסור	תל א'.
—	—	מדנהר אבא	שם מקום הוא	נהר ג'.
—	—	צפתא	ציפיתא מחצלת חדשה	צף ז'.
—	—	וכורא בחדא ידיה	בזרא בחדא ידיה כגון אבן שאין לה דמים ולא צורך ומפני שהסתירה מהן נתייקרה בעיניהם ופייסוהו להראותה להן	בזר א' [1]).
—	קמ"א.	הני פלפלי	שרי למידק ביו"ט כו' רבא אמר כו' עד אפי' בשבת	פרפל.
—	—	לא ליהדוק כו'	לא ידחוק אדם מוכין שרויין כו' עד לידי סחיטה	הדק.
—	קמ"א:	מנעל מרופט	רפוי שמשתרבב כו'	מרפט.
—	—	אימום	זה דפוס של מנעל	אמם.
—	—	את המדומע	פי' [2]) מדומע תרומה שנפלה בחולין כו' ע"ש כל הפירוש הארוך	דמע [3]).
—	קמ"ב:	נעשה בסים	נעשת חבית כן לאבן כו'	בסס א'.
—	—	מנח כפא אכיפי	פי' תרווד אכיפי הן כגון כיפה של צמר	כף א'.
—	קמ"ד.	מהן לרצון	פי' מקבלין טומאה כו'	רץ ב'.
—	קמ"ד:	ומוחל	מוהל המים היוצאים מעוקל בית הבד כו'	מחל ב'.
—	קמ"ה:	מכותה	י"מ כותא כותחא היא	כתא.
—	קמ"ו.	ברטיא	בבורטיא ברומה ויש שאומ' במקדח	ברטיא.
—	—	משום לול	מן התורה כל פתח שאינו עשוי להכנים כו'	לול א' ע"ש ומ"ש.
—	קמ"ו:	במקום העשוי לשמר	להוציא היין מן השמרים אבל לחזק אסור כו' עד לגמרי	חזק.
—	—	גובתא	שהיא שפופרת של קנה כו' עד למשוך ממנו יין	גבתא.
—	—	טרפא דאסא	עלה הדס שנותני' על הנקב כו'	טרף ו'.
—	קמ"ז.	הרטנין	שהם הרצים יוצאין כו' ושם בסוף העמוד רטנין שיוצאים בסודרין כו' עש"ה	רטן א'.
—	—	מרזב	כך קבלנו מרבותינו שיש בידם קבלה כי	

[1]) וכפי' ר"ח ז"ל בערוך. [2]) בדף קמ"ב. [3]) וברוך חונן דעת כי בהדפיסי זה הערך שערתי בנפשי כי זה הפי' שייך לר"ח ואז לא היו פירושי ר"ח בגבולי.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
			מרזב זה כשיתעטף אדם כו' עד כיסכוסי מאני	מרזב א'.
שבת	קמ"ז.	לא מתעמלין	פושטין ומקפלין זרעותיהם כו'	עמל א'.
—	קמ"ז:	חמרא דפרגייתא כו'	יין של פרוגיתא והוא שם מקום כו' כלומ' עד ושכך תלמודו	פרגיתא.
—	—	אבל לא מתגררין	אבל לא מתגרדין גירוד זה היא חיכוך בכלי כו'	גרד א'.
—	—	לקורדימא	אין יורדין לקירומא ס"א לפילומא פי' בקעה כו' ע"ש	פלם.
—	—	אפיקטפיזון	קיא	אפקטפיזון.
—	—	אין מעצבין	מושכין איבריו של קטן ומיישב בידו חוליות כו'	עצב א'.
—	קמ"ח.	זיל גרביה	זיל גרד ביה אזל גרביה משכיהו והביאהו מלש' פרץ נחל מעם גר כלומר הבריחהו כדגרסנן בפ' בנות כותים נדות כו'	גרב א' ועיי' גר י' ומ"ש [1].
—	קמ"ט.	דיוקנא	צורת אדם והכתב שתחתיו אסור לקרות בשבת	דיוקן בפי' ראשון.
—	—	מפיס אדם	מלש' (פיום) [צ"ל פיס] כההיא דאמרי כו' פס ב' [2].	
—	ק"נ.	חשבונות של מלך	מילך אורחים כו' ע"ש כל הענין	חשב ב' בפי' ראשון.
—	—	בין הגיתות	בימי הבציר כו' ע"ש כל הענין עד וכן הלכה	גת א'.
—	קנ"א:	אין מעצמין	אין מאמצין את המת פי' מאמצין סותמין את עיני המת	אמץ א'.
—	קנ"ב.	בי אבידן	בית שמקבצי' שם החכמי' ונושאין ונותני' בדיני כל אומה ולשון	בי אבידן [3]).
—	—	טור תלג כו'	ההר כסהו שלג כו' ע"ש כל הענין	טר ג'.
—	—	אדלא אבידנא כו'	אדלא אבדן בחשנא כלומ' הזקן שאינו מביט כו'	בחש א'.
—	—	דק בבכי	כלומר אכול כדי שיהיה לך כח להלוך ברגליך כו'	דק א'.
—	—	ההוא גוזאי	ההוא גאזא חתוך הערוה והוא סרים	גוז.
—	—	ברחא כו' (עיקרא) [איקא] כו'	עור כבש גדול כו' אלו דברי הסרים הם כו' עש"ה	אקא.
—	—	מתרפטות	משתרבבות והוא מתרופפות כו'	מרפט [4]).
—	—	קליבוסת	מן הפקוקלות ומפרש כו'	קליבוסת.
—	קנ"ג:	מחקו סאה	בו ביום שהושיבו את ראב"ע בראש גדשו סאה כו' עש"ה	מחק.
—	—	המחמר אחר בהמתו	המנהיג בהמתו ועליה משוי כו'	חמר א'.

---

1) אבל עתה נודע הדבר כי הערוך העתיק רק פי' דר"ח עם הגירסאות ומה שהקשיתי על הערוך לכאורה קשה לר"ח. 2) בגם ר"ח וגם לנכון כמו שהגהתי בפי' ר"ח. 3) ועיי' פי' ר"ח לדף קט'ז. 4) עיי' פי' ר"ח לדף קמ"ח:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח	פי' הערוך בסתם
שבת	קנ"ד:	בקרני דאומנא	שמוצצין בהן הדם כו'	קרן ב'.
—	—	בשליפי	שמנער את הכר ואת הכסת מעט כו'	שלף ה'.
—	—	התם בכולסא	פולסא פי' חתיכות גדולות כדכת' כו' ע"ש	בלס ב'.
—	—	כשהדביש	הופסד	דבש.
—	—	מיצטרו זיקי	מתבקעין הנודות כו'	מצטרו.
—	—	בחבר גוולקי	אביי אשכחיה לרבא דקא משפשף כו' ע"ש כל הענין עד (בדף קנ"ה.) אבל הצדודין אסורין	חבר א' ומ"ש.
—	קנ"ה.	דרגא דמדלא	שאם יחקוק באילן ויניח באותה חקיקה כו' עש"ה	אמדלא.
—	—	הן הן פקיעין	פקיעי אגודות כו' אילו הפקיעין ב' אגודות כו' ע"ש	פקע ב'.
—	—	מפספסין	מחרכין כדכתי' כו' ע"ש	פספס א' ע"ש ומ"ש.
—	—	זירין דארזי	כשמתגזאין [1] ומתקשין כו'	זר א' ע"ש ומ"ש.
—	קנ"ה:	בגורייתא זוטרי	בעילי זוטרי פי' עיירים קטנים	על ו'.
—	—	אובסין	מפטמין כדכתי' כו'	אבס.
—	—	איזו היא המראה	המראה שמוריד בידו המאכל בבלועו וכו' ע"ש	מר ה', לעט א'.
—	—	על יד על יד	מעט מעט	על א'.
—	קנ"ז.	ארזי ושוחי	עצי ארזים וברושים העשויין לקורות כו'	ארז.
—	קנ"ז:	פוקקין את המאור	מניחין בגג מקום פתוח	אור.
—	—	בטפיח	טפיח כלי חרס קטן והוא כגון פתיא [וברבים] נקראין פתוותא כדגרסינן בע"ז כו'	פתיא.
—	—	הילקטי קטנה	והילקטי מל' תל המתלקט והוא כמין קיר חוצצין ביניהן	הלקט א'.
—	—	וגינית	כלי כמין פתיא סדוק או כמין כפושא מפולשת כו'	גנית.

הרי שרבינו בעל הערוך השתמש בפי' ר"ח לשבת **שלש מאות וששה עשר פעמים** והביאו בשם רק י"א פעמים!

למסכת עירובין.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח	פי' הערוך בסתם
עירובין	ג'.	אמלתרא	קורה ועליה כמין קיני כו' ע"ש	אמלתרא בפי' ראשון.
—	ג':	שוחקות	פי' [2] האצבעות שוחקות פי' מרווחות כדרך כו'	סחק ע"ש ומ"ש.
—	ח':	כנדל	מבוי ארוך כו' עש"ה עד כל מרבה רגלים זה נדל	נדל ע"ש ומ"ש.
—	י"א:	אבקתא	והוא החלל החקוק על המשכוף כו' עש"ה	אבקתא.

[1]) בערוך: כשמתגדלין. [2]) בדף ד'.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
עירובין י״א:	כיפה	כגון שיש ברגליה י׳ טפחים כו׳ עש״ה כל הענין	ועיי״ע כף י״א [1].
— ט״ו.	דההוא ברקא	בנין (כמותא) [צ״ל כמין תא] [2] ומפורש כו׳	ברקא ג׳.
— י״ז:	דיומדין	דיו עמודין פי׳ ב׳ עמודין	דיומר.
— כ״א.	מטפס ועולה	מטפס מסתרך מל׳ שממית בידיה תתפש טפס ה׳ בי״א.	
— —	אין בורגנין כו׳	פי׳ בורגנין כמין שובכין כו׳ ע״ש עד עולי רגלים	בדק א׳.
— —	מגילה עפה	כפולה כמתרגמינן כו׳	עף ג׳.
— כ״ב:	קרקפתא	גולגלת גדולה	קרקף.
— —	בית גלגול	שביל מקום מעבר צר כדמתרגמינן כו׳ ע״ש כל הענין	גלגל א׳.
— כ״ג:	א״ב ריבועה	פי׳ [3] א״ב ריבעא רבנן דתנן כו׳ עד שרי רבע א׳.	
— כ״ד.	אצטבלאות	עיקר המלה ארוות סוסים כו׳ עד כרב נחמן	אצטבל בפ״א.
— כ״ה:	כי אורזילא	ערסלא כדמתרגמינן כו׳ עד לשכב עליהן (היושב) [צ״ל השומר] בלילה כו׳ עש״ה	ארזלא א׳.
— —	גיפופי	דחשיבי כפסן	גף ב׳ [4].
— —	ההיא אבוורנקא	(טורנקיא) [צ״ל כוורנקא] פי׳ נטיעה כדגרסינן כו׳	כוורנק.
— כ״ו.	ערסייתא	ערסתא מחיצת׳ חזקתה כו׳ ע״ש כל הענין	ערס ה׳ עיי״ש ומ״ש.
— כ״ו:	אצוותא	ערקבלין פי׳ ירקות שמם אצותא כו׳ אצווא.	
— כ״ז.	והתפוס	ושאר כל התופיות שבצדדין כו׳ יש מי שמפרש התופיות הזונות כו׳ ע״ש אכף [5].	
— כ״ח.	פוטיתא	דהוא דג טמא לוקה משום אאל״ם פטיתא ע״ש ומ״ש.	
— —	פעפועין	שמענו כי הן ירקות שיש בהן מליחות כו׳ ירושלמי כו׳	פעפועין.
— —	בדניסחני	פי׳ הן הכפניות כו׳ ע״ש כל הענין	נסן.
— —	פגי ביתיוני	מקום	פג ד׳.
— —	כמלא אוזילתא	איזולתא דאכירי פי׳ איסורייתא והן חבילות כו׳	אזלי.
— —	בקליא	בירקא דקיליא כי יש ירקות ששורפין אותן כו׳ ע״ש.	קליא א׳.
— כ״ט:	דלא אבציל	דלא אפציל	פצל [6].
— —	טבהקי	בשר צלי	טבהק.
— ל׳.	פתחו כמלואו	אם יש כמלואו וחישב להוציאו ממנו כו׳ ע״ש כל הענין	פתח א׳.

---

[1]) בס׳ הגאון, והוא קרוב מאוד לפי׳ ר״ח ע״ש. [2]) וכ״ה בערוך. [3]) בדף כ״ד. [4]) ועיי׳ לדף פ״ט: [5]) בס׳ ר״ח ז״ל.
[6]) ופי׳ ר״ח נפקד בכ״י אשר ממנו נדפס בש״ס ווילנא ועיי׳ מ״ש בע׳ פצל בס׳ אור״ז.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
עירובין	ל״ד:	כבושי כבשא	כבשו כופו הקנים שבאגם כו׳	כבש ד׳.
—	—	בעוזרדין כו׳	מתניתין בקנים עוזרדין חזקים שהן כמין אילן ואם יבוא (להשוות) [צ״ל להשתמש] בהן כו׳	עזרד ב׳.
—	—	והקידן	אבל קידה לבנה מין (ירק) [אילן]	קדה.
—	ל״ה.	חמר גמל	דרך חמור בהנהגה ודרך גמל במשיכה	חמר א׳.
—	ל״ו.	טבול יום כו׳	מעשר טבל שלא הורם ממנו תרומת מעשר	טבל ד׳.
—	ל״ו:	האי בפרהגבנא	אנשים הטורדים	פרהגבן.
—	—	במותיב פירקי	דרשן הוא בא לשמוע דברי תורה כו׳	פרק א׳.
—	מ׳:	רפסא ליה כו׳	פי׳ [1]) כיון שראה שמרימין עץ לח ע״ש כל הענין	רפס א׳.
—	מ״א:	ג׳ דברים מעבירין כו׳	נכרים ורוח רעה כופין אותו כו׳ עד פי׳ רשות עבודת השרים והשלטונים [2])	רשות א׳ ע״ש ומ״ש.
—	מ״ה.	לספר	על שפת הים	ספר ד׳.
—	מ״ז:	מברכתא	שם הכפר	מברכתא ועיי״ע חבט א׳ בס״א.
—	—	חרם	חרם כמו חריץ	חרם ג׳.
—	מ״ט.	אנשי ורדינא	אנשי וורדאן היו ידועין בציקנות ובצרות	ורדינא.
—	נ״א.	תותי דיקלא	דקלא דסבילא דקל נפל על דקל אחר כו׳ ע״ש כל הענין	דקל ג׳.
—	נ״ב:	פגום	פגים בניין כמו שובך כו׳ ע״ש כל הענין	פגם ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	נ״ג.	מחט סידקית	מחט דק מאוד	סדק.
—	—	אצבעתא כו׳ בבירא	כאצבעתא בקירה כשמניח אצבעו כו׳ עש״ה	סך ט׳, ועיי״ע בזר א׳.
—	—	כירי כו׳	אדוני קורה היתה לי וגנבוהו ממני כו׳	כר ו׳.
—	—	עלת כו׳	כלומר [כלי] שמוציאין בו היין כו׳ ע״ש כל הענין	עלת.
—	—	שור משפש כו׳	שור תור ותרג׳ משפט דין נמצא כו׳ ע״ש כל הענין	שר ז׳.
—	—	גבר פום	גבר דין חי פי׳ אושפזיכנא כו׳ ע״ש כל הענין	גבר א׳.
—	—	אתריגו לפחמין	פי׳ הטריגו הכו לפחמין מלשון כו׳ ע״ש	רקע האחרון.
—	—	עלץ כו׳ יצפיננו כו׳	הראני מלש׳ כו׳ ע״ש כל הענין עד באחרית ימיו	עלץ.
—	—	נתייעץ במכתיר	נשא עצה מראש ישיבה כו׳	כתר ע״ש ומ״ש.
—	נ״ד:	לא יחרוך רמיה כו׳	אם יחרוך כנפי העוף רמיה צדו כו׳ ע״ש	צד ג׳ בפ״א.
—	נ״ו.	הני מולייתא	מיליאתה דביקים גבוהים	מליאתא.
—	נ״ז:	אטמהתא	ירכות בנין	אטמא.
—	נ״ח.	שמקדרין בהרים	חותכין	קד א׳.
—	נ״ח:	מן המומחה	מקום ישרה מלש׳ ומחה וגו׳	ממחה.

---

[1]) בדק ע״ה. [2]) ועיי׳ ג״כ בתוספ׳ ד״ה הרשות.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
עירובין	נ"ט.	הרמנא	קהרמנא השלטון של מקום	קהרמנא.
—	ס'.	ערסייתא	ערסתא ערסתא שכונות שכונות [1]	ערס ה'.
—	ס"א.	טטרוגי כו'	מריבין עמהן ומכין אותן	טטרג.
—	ס"א:	פלגאה	בעל מחלוקת	פלג א'.
—	ס"ב.	במוהרקי ואבורגני	כגון בנין	מהרק [2]).
—	ס"ג.	בצינתא	פי' בדקל כו' היה קושר בו החמור	צני.
—	ס"ה.	כל המפיק	כל המעביר מגן ומכסה יצרו כו' עד טפי עדף	פק ד'.
—	—	יומא דשותא	יום עבים כו' יומא איסתנא יום שמנשבת כו'	אסתנא.
—	—	יין כו'	יין עולה ע' וסוד עולה ע'	יין.
—	ס"ה:	בכוסו ובכיסו כו'	בכוסו בשעה שמתגבר עליו יינו ע"ש כל הענין	כס ו'.
—	ע"ב:	הסבך	(הסכך) [צ"ל הסבך] פי' גדיל סבכה	סבכה.
—	ע"ה:	מיפעא פעי	מלש' כיולדה אפעה	פע א'.
—	ע"ט.	בגוב של תבן	ב נ ו ב של תבן פי' תבן מעובה כמין חבילות כו'	נב א'.
—	פ"ג:	בשלשול	היינו דרב שיזבי אר"נ דאמר חריץ כו' ע"ש	של ג'.
—	פ"ה:	כשורה.. בחצובה	פי' [3]) כשורה בסדר אחת בחצובה דעבדין כמין כף [4]) יוני כו' ע"ש עד אחת עם אחת	חצב א'.
—	—	תפיסת יד	אם יש בית בחצר שדר בן אדם אחד ויש שם כו' ע"ש	תפס.
—	פ"ז.	אוגנים	שפתים מקיפות אותה כו'	אגן א' בי"מ.
—	פ"ז:	ניפקי אפומה	ג פ ו פ י אפומא פי' גפופי כו'	נפק א'.
—	פ"ח.	יש גזל בשבת	האי גופא קשיא אמרת יש גזל כו' עיי' כל הענין הארוך עד מותרות	גזל.
—	—	עוקה	מלש' חקיקה והיא כמו חפירה כו'	עקה.
—	פ"ט:	גיפופי	כמו כתלים קטנים שנשארו מכותלי הגדולה כו' ע"ש [5])	גף ב'.
—	צ"ה:	צבתים	מלש' וגם שול תשולו לה מן הצבתים	צבת ג'.
—	—	קיבורת	הזרוע שכנגד בית השחי והיא בצעת אדרע	קבורת.
—	צ"ט.	כיח בפני רבו	כיחו ליחה עבה כו' [6])	כח ב'.
—	צ"ט:	קולט אדם כו'	מקבל ותופש מן המים היורדין מלמעלה כו'	קלט.
—	ק'.	משניתא	עיי' פי' ר"ח	משניתא ומ"ש.
—	ק':	קינסי	עצים יבשים כו' כ"א קסני פי' עלה האילן	קסן.

---

1) ועיי' לדף כ"ו. 2) בנ"ס ר"ח ע"ש ומ"ש. 3) בדף פ"ס. 4) בערוך: כי. 5) ועיי' לדף כ"ס. 6) ועיי' פי' ר"ח לב"ק נ':

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
עירובין	ק':	צניעות	שאינו בועל אלא במקום סתר	צנע.
—	ק"א.	הדלת שבמוקצה	והיא כמין דיר וסהר כו'	מקצה א'.
-	—	דחד שיפא כו'	לוח אחד כו' ויש שגורסין (שיבא) [צ"ל שיבה] שאינה נצמדת כו' פי' גשמא בית קבול כו' ע"ש כל הענין	דלת.
-	—	האי מדורתא	אם שינה מדרך בנין האי מדורתא ביו"ט כו' עיי' כל הענין [1]	מדר.
—	—	טובם כחדק	טובם שבישראל מחדקין את עכו"ם בגיהנם כו'	חדק.
-	ק"ב.	לא נטרוק	(לא ניקטור) [לא ניטרוק] כלומר אין סוגרין	טרק ג'.
—	—	הני ביפי	כמין קרשים כפופין ע"ג הספינה כו' ע"ש כף י"א ע"ש ומ"ש.	
—	ק"ב:	סיינא שרי	סייאנא פי' הכובע שעל ראש האדם כו' סיין ע"ש ומ"ש.	
-	ק"ד.	מעלין ברדופי כו'	מעלין בדייפין ומטיפין מאדק פי' כגון מינקת כו' ע"ש כל הענין הארוך [2]	דיופי ועיי"ע עדק ומ"ש.
—	—	ממלאין מבור הגולה	תנן בסוף מדות כו' ע"ש כל הענין	בר ז'.

עיניך הרואות כי בין תשעים וחמש ציונים רק שתי פעמים נזכר ר"ח **ותשעים ושלש פעמים** פירושו נעתק בסתם.

למסכת פסחים [3]

פסחים	ג'.	מרכב	שהמרכב הוא בפיסוק רגלים כו' ע"ש כל הענין	רכב.
—	ג':	מסנקן	ע"ש פי' ר"ח	סנק.
—	—	שמץ פסול	שמץ פי' ע"ז כדכת' כו' ע"ש כל הענין שחץ א' בפ"א.	
—	—	שחץ פסול	גסות הרוח ולעיגת לשון כו'	ישחץ ב'.
—	—	חקוקאה	סופר כדכתי' כו'	חק ג'.
—	ד'.	אייבו קיים	רבי חייא שאל לרב כו' עש"ה	אבא [4].
—	ה':	כלפי לייא	כלפליא דברים מהופכין כו'	כלפי ע"ש ומ"ש.
—	ו'.	ארנונא	בהמה שיש בה שותפות כו'	אתון ע"ש ומ"ש.
—	ו':	המרוחקין זה מזה	כי פצע תחת פצע הפסיק ביניהם כו' ע"ש כל הענין	כל א'.
—	—	סופי תאנים	אסיפת תאנים שכבר אספו התאנה כו' ספ ה'.	
—	ז'.	קורדניתא	קורדניאתא חטים חזקים	קרדן.
—	י':	מ"ט דר"י	ר"י אומר בודקין	מער ע"ש ומ"ש.
—	י"א.	ע"י קטוף	הואיל ולא התירו חכמים לקצור כדרכו אלא בקטוף כו'	קטף ב'.

---

[1] ועיי' פי' ר"ח לביצה ל"ב. [2] וכזה ולועה צ"ל צלוע. [3] פי' ר"ח לפסחים כבר היה ידוע ונדפס בהוצאת הח' ר"י שטערן ומזה נדפס מחדש בש"ס ווילנא. [4] בגס ר"ח ז"ל.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
פסחים	י"א:	אין מקרדין	קירוד כמו תולעים כו'	קרד בפ"א.
—	י"ג:	שני דברים כו'	שחיטה וזריקה כו' ע"ש כל הענין	מעל א'.
—	י"ד.	חרב הרי הוא כחלל	מדהוה ליה למכתב בחלל עיי' כל הענין	חל י"ב ומ"ש.
—	ט"ז.	בית מטבחייא	פי' [1]) והן המים והדם כדבעינן למימר קמן אבל משקה בית מדבחייא כו' ע"ש	בית דבח ע"ש ומ"ש.
—	י"ז:	אחורים ותוך	כגון הכרים והכסתות כו' [2])	אחור.
—	י"ט:	גזייאתא	גזיאתא פי' הכלים הנמצאים כו' עד דרך ירידה	גז ה'.
—	כ"א. [3])	אין הכרעת שלישית כו'	פי' [4]) כי אין ההכרעה אלא בזמן כו'	ע"ש כרע ומ"ש.
—	כ"ד.	אכל פוטיתא	הוא דג טמא וכתי' בדגים ושקץ יהיה לכם ע"ש כל הענין [5])	פטיתא ע"ש ומ"ש.
—	כ"ה:	כי כאשר יקום	וכי מה ילמדנו לרוצח מעתה כו'	ע"ש רצח.
—	—	בנוהרקי	שאיף גרקא דערלה גרגרים של ערלה	גרק בפ"א.
—	כ"ו.	הכניסה לרבקה	לפטומה מלש' עגלי מרבק כו'	רבק בפ"א.
—	כ"ז:	בשרשיפא	בשרשפא כסא לשבת בו כו'	שרפרף.
—	כ"ח.	וחטאת העוף	ירושלמי: אשם תלוי בשיטתך יוכיח כו' עש"ה	חט [6]).
—	—	כפא דחטא ננרא	כמו משל אומרי' בני אדם הכף שחטטו כו' ע"ש כל הענין	כף א' [7]).
—	—	סרנא בסרני	סרנא כמו היה יושב בספינה או באסדא כו'	סרן א' ועיי"ע סרה ומ"ש.
—	ל'.	כנדי	כגון אגני דפחרא	כנדי ג'.
—	—	דטחו	דטחיה בשומן של בשר	טח א' ע"ש ומ"ש.
—	ל':	האי בוכיא	כגון טנן של חרס כו'	בביא ע"ש ומ"ש.
—	—	קרטופני	סדקים	קרטפן ע"ש ומ"ש.
—	—	מביא שאור	בית שאור והוא כלי חרש שמצניעין בו שאור	בית שאור [8])
—	ל"ד:	השיקן	ושקען במי מקוה לטהרן כו' ע"ש	שק א'.
—	ל"ה.	קרמית	עשב כדאמרינן כו'	קרם ד'.
—	ל"ז.	חלת המסרת	והן חלות האפויות במסרת ע"י שמן כו'	חלט ב'.
—	ל"ז:	מונלשין	מים רותחים	גלש.
—	ל"ט.	מרירתא דכופיא	מררתא דכופיא ופי' יש מי שאומ' מרה של דג כו'	מר ו'.
—	ל"ט:	ותיקא שרי	כי השמן מי פירות הוא ומי פירות אין מחמיצין	ותקא.
—	—	קמחא דאבישנא	שהן שיבולי דשערי רטיבתא	אבשונא בי"א.
—	מ'. [9])	בעל נפש	המתרחק מריח עבירה כו'	בעל.
—	—	דאית בהו ציריא	צריא כגון סדק כו'	צר ו'.
—	—	דמהפכי כיפי	מהפכי לגורן והן העומרין	אבן כתף [10]).

---

[1]) בדף י"ז. [2]) ועיי' פי' ר"ח לחגיגה כ"ב: [3]) כ'. כ': עיי' ומ"ש בע' גזייתא ובע' כרע (ח"ד שלי"ט הערה 12). [4]) בגם רס"ג. [5]) ועיי' פי' ר"ח לעירו' כ"ח. [6]) וגם אפס קצהו תראה. [7]) בקיצור הלשון. [8]) ע"ש בסוף הערך ומ"ש. [9]) חיטין דשרירי (גם) פי' ר"ח שהן חזקין ומן השעורים ובע' אשר לא הביאו רבינו. [10]) אבל עיי"ע כפי ב' ומ"ש.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רבינו חננאל ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
פסחים	מ׳:	מנקטא כו׳ בארבי	בעיקריהם היתה משמרת אותם כו׳	ארב ג׳.
—	מ״א.	אברנים	נא אברנים כגון שנצלה מעט מעט	אברנים.
—	מ״ב.	במים הגרופים	גרופין מושכין דכתיב כו׳	גרף א׳ [1]).
—	—	פת קיבר	ריפתא ספסקא פסולת הסולת פת קיבר	ספסק ע״ש ומ״ש [2]).
—	מ״ב:	דצפירתא	יש מי שאומ׳ שעירה שעדיין לא ילדה כלומ׳ כו׳ וי״א כו׳ עש״ה	צפר ב׳ [3]).
—	—	הא בדרווקי כו׳	תמד דפורצני אחר שסוחטין הענבים כו׳	פרצן.
—	—	עמילן של כו׳	הפת שעושין לשאוב את הזוהמא כו׳	עמל ב׳.
—	—	קולן של סופרים	ויש מי ששונה כו׳ והוא (אל נשי) [צ״ל אללושי] שמדבקים בו הסופרים כו׳ ע״ש כל הענין	קלן א׳.
—	מ״ג.	נוקשה	כגון עמילן של טבחים כו׳	קש ג׳.
—	מ״ד.	אכילת פרס	מצאנו ששיער רבי כו׳ ע״ש כל הענין	פרס א׳.
—	מ״ה.	שעשויין לחזק	במקום שיש בו סדן כו׳ עושה (מלאכה) [צ״ל מלאכת עץ] כו׳	חזק [4]).
—	מ״ה:	אגבה דאגנא	אחורי אגנא כגון ספל שלשין בה	אגן ב׳.
—	מ״ו.	בצק חרש	גם זה אסור שחמיץ הוא ואעפ״י כו׳ ע״ש	בצק חרש ע״ש ומ״ש.
—	—	לגבל	אם יש גבל העושה עיסתו בטהרה כו׳ ע״ש כל הענין	גבל א׳ ע״ש ומ״ש.
—	מ״ו:	טובת הנאה	אותה הנאה שיש לו לישראל לתת חלתו כו׳	טב א׳ ע״ש ומ״ש.
—	מ״ז.	יש חורש כו׳	החורש בשור וחמור כו׳ ע״ש	חרש ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	מ״ז:	מתונתא	במתונא קרקע שיש בו לחלוחית כו׳	מתן א׳.
—	—	לוקחין שתים	ואלו הן לוקה משום מבעיר אש שלא לצורך כו׳ ע״ש	שתי.
—	מ״ח.	מכאן לערלה כו׳	אפי׳ ערלה שהיא תמורה מן (הכלאים) [צ״ל הכל]	ערל ע״ש ומ״ש.
—	—	חיטי חסיכתא	רעים דקים כדמתרגמינן כו׳	חסך ע״ש ומ״ש.
—	—	שנושכות זו מזו	זו את זו ונראות כאלו נכנסות כו׳ ע״ש	כעך׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	לבובזין	פי׳ לבוביז מסגרת	לזבז ע״ש ומ״ש.
—	נ׳.	מאי יקרות וקיפאון	פי׳ ר״א אור שהוא יקר בעולם כו׳ ע״ש	קף ה׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	הרוגי מלכות	והרוגי מלכות אין כל בריה ולשון יכולה במחיצתן ואסיקנא כו׳	הרג ע״ש ומ״ש.
—	—	מצילות הסוס	עד שעה שהסוס רץ ומציל פי׳ חצי היום כו׳	צל ג׳.
—	—	המצפה	כדי להתפרנס ממנו פי׳ מתקן משקל כו׳	צף א׳ [5]).
—	נ״א:	סח לי	פי׳ ר״ח מן סח לי עד סוף העמוד מר סבר לא גזרינן	ספח א׳ [6]).

---

[1]) אבל עיי״ע גדף ומ״ש בשם ר״ח. [2]) ובש״ס לי׳ לפנינו מלת ספסקא. [3]) ומה שהקשיתי שם על רבינו נתן בענין פי׳ שני לכאורה קשה לר״ח כי הוא הוא בעל הפירוש של ב׳ פירושים. [4]) עיי׳ ת״נ שמ״א בהערה. [5]) ופ״א שם שייך ג״כ לר״ח כדמוכח מתוספו׳ פסחי׳ ע״ש. [6]) ע״ש ושם תקנתי קלקול הדפוס שבש״ס ווילנא.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דר"ח	פי' הערוך בסתם
פסחים	נ"ב.	ולינגדיה כו'	כלומ' השמתה חמורה ע"ש כל הענין	נגד ב'.
—	נ"ב:	בין הכיפין	פי' הנסבבין בין האמירין כו' ע"ש	רף ד' ע"ש ומ"ש.
—	—	דאמ' רחבא אמ' רב יהוד'	גי' ר"ח אמר רחבא אמר ר א ב י יהוד' [1]	רב א' ועיי"ע אביי ומ"ש.
—	—	ר' אילעאי	גי' ר"ח רבי אילא	כפניות ועיי"ע נסן.
—	נ"ג.	משינגריעו	פי' ר"ח בעת שיהא בוסר ע"ש כל הענין	גרע ב'.
—	—	סימן להרים מלין	שהן עפין גדילים בהרים כו' ע"ש	מל י"ג.
—	—	עדא תהא	כלומ' זאת הוא ופי' כו' ע"ש	עד ד' ע"ש ומ"ש.
—	נ"ד.	עשרה דברים כו'	כתב צורת האותיות כו' ע"ש [2]	כתב.
—	נ"ה.	במקום הגריד	הגרד שהוא מקום יבש	גרד ב'.
—	—	צמריה	צמרה עדיין החמימו' שיש בה והיא תחמם	צמר ג'.
—	נ"ו.	מתחת הנשרים	מן הפירות הנובלות מן האילן	שר ב'.
—	נ"ו:	גמזיות של הקדש	גואזית הן נצרים הפרים משרשי אילנו' כו'	גמז א' ע"ש ומ"ש.
—	נ"ז.	מלחישתן	שהיו רכילין	לחש ג'.
—	—	מקולמוסן	שהיו חוקקי און	קלמס.
—	נ"ח.	במכמר בשרא	מכמר כגון כימוש בדגרסינן כו'	כמר א'.
—	נ"ט:	שבקיה לקרא	כיון דלית ליה דרשה אחרינא כו'	שבק.
—	ס"ב:	שקל קלא	שדא קלא פי' נטל אבן	קלא א'.
—	ס"ד:	תפיסה בעלמא	עד שיתנו לו דבר אחר כגון צרור או כיוצא בו כו' ע"ש	תפס.
—	ס"ו:	מחמר כלאחר יד	שכל העושה בשבת דבר שאינו כדרך מלאכה מחמר כלאחר יד מקרי	חמר א'.
—	ס"ח.	שירקא דמעיא	מיחוי קרביו כו' וכן לדף ס"ה: פי' מיחוי קרביו היא שירקא דמעייא והוא כמו שומן רך כו'	שרק ג' [3] ועיי"ע מח א' ומ"ש.
—	ס"ט.	אל תכפירני	אל תחשדני בכופר כו'	כפר ו'.
—	ע"ב:	בזיז מיניה	כלומ' כמו מתבייש הוא לשאול אותה בענין הזה	בז.
—	ע"ג.	מקלקל בחבורה	העושה חבורה בשבת מקלקל הוא	קל ד'.
—	ע"ד.	קיטרי	קטרי מקום שצומחין ומגדלין אמירין ונצרים כו'	קטר א'.
—	—	תוך כו'	פי' תוך בר כלומ' נותן כרעיו שהן מבחוץ בתוכו כו'	תך ב'.
—	—	האי מולייתא	מיליתא פי' עוף או כבש מלא בשר בתוכו כו'	מל י"א ע"ש ומ"ש.
—	ע"ד:	טפליה	(טפלאיה) [צ"ל טפליה]	טפל ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	דמפריר	מלשון פירורין	עיי"ע סמד [4].
—	—	אומצא דאסמיק	חתיכה של בשר שהאדימה כו'	אמץ.
—	ע"ה.	הייא	הייא מהרה נ"א לענל [5]	הייא וע' ענל אחרון ע"ש ומ"ש.
—	ע"ו.	פילי	פי' פילי פלחי במין גומות	פל ג'.
—	ע"ו:	דבר אחר	צרעת	דבר א'.

---

1) ועיי' פיר"ח לסוכ' מ"ה. 2) ועיי' מ"ש בהערות ותיקוני' בח"ד שכ"ז: 3) בגס רה"ג. 4) בגס ר"ח. 5) ועיי' פי' ר"ח לסנהד' נ"ב.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
פסחים	פ"ה.	מפני חשדי	שלא יחשדו הנוגע בו כי לאכלו נגע בו כו'	חשד.
—	פ"ו.	שתי אמות כו'	יש מי שאומ' כו' עד לאומנין ולוקחין	שתי.
—	—	בר שורא	חומה שוה בקרקע עזרה כגון כו' ע"ש	בר שורא.
—	פ"ו:	בני חבורה	שנמנו על הפסח כו' עד דיאלא	דייל ע"ש ומ"ש.
—	פ"ז.	כאן ברדופה	וכר"י דאמר מאי דכתי' כו' כמה שנמצאת שלימה בבית חמיה כו' ע"ש	רדף.
—	פ"ט.	מהיות משה כו'	כלומ' כיון שנשחט נעתק [1] שם כו'	חי ב'.
—	צ"א.	בית פאגי	פי' מקום חוץ לחומות ירושלים כו' ע"ש	בית פגי ועיי"ע פגי ומ"ש.
—	צ"ב.	הפורש מן הערלה	פי' ערל וסמא ואיזמל כו' ע"ש	כל הענין ערל.
—	צ"ד:	כבוצינא דריחיא	כי סדנא דרחיא פי' כמו הסדן כו' ע"ש	סדן ג' [2].
—	צ"ו.	שוסקי	שויסקי עבדינהו צלו אותם מיני מאכל ואכלום	שוויסקי.
—	—	ממנו למה לי	תלתא ממנו כתיבי בפסח חד לגופיה וחד מופנה כו'	ממנו ע"ש ומ"ש.
—	ק"א.	כל מילי דמר	דהוא רבה בר נחמני רביה	מר ב'.
—	ק"ז.	בת טוות	לן אותו הלילה בלא אכילה	בת טות.
—	—	תליסר מגני	תליסר מגאני פי' שכר מסונן כו'	מגג ב' בפ"א.
—	—	מפיס	מפיס הדעת כמו כו' ע"ש	מפיס א'.
—	ק"ז:	מיני תרגימא	פי' רב האי תרגימא כסנין של מיני מתיקה כו' ע"ש	תרגימא.
—	—	מטביל בירקי	פי' [3] היה אוכל מן המנחה ולמעלה	טבל א'.
—	קי"ב.	יומין דמסובר	מקיז דם ולא משי ידיה מפחד שבעה יומין	סבר ד'.
—	—	ידא אאוסיא כו'	ידא אפנא דירכא לפחדא ידא אפנא דירכא לשינתא	עיי"ע פג ה' ומ"ש.
—	—	עשה שבתך כו'	במאכל ובמשקה ובמלבוש כו'	עש ב'.
—	—	אם ביקשת ליחנק	פי' אם רצית לשאול בדבר איסור שאל חכם גדול כו'	חנק.
—	קי"ג.	כבא	המכתש והוא אלצרם	כבא ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	אדחלא אכרעיך כו'	בעודנו אבק הדרך על רגליך כו'	חל ב'.
—	קי"ד.	דאכל אליתא כו'	מי שמנהגו לקנות כו' עד מי שנושה בו	קקל א'.
—	—	הביאו לפניו	השלחן מטבל החזרת כו' עד אכילת מצה	פרפרת.
—	קט"ו:	משום קפא	קפא תולעת	קף אחרון [4].
—	קט"ז:	מצה צריך להגביה	כשאומ' מצה זו שאנו אוכלין כו'	מצה ב'.
—	קי"ח.	הודו לה' כו'	הודו למי שגובה חובו של אדם בטובתו פי' מכל אדם כו'	טב א' ע"ש ומ"ש.
—	ק"כ:	הפיגול והנותר	משום חשדי כהונה עש"ה	חשד ע"ש ומ"ש.
—	קכ"א.	ברכת הפסח	וקי"ל הפסח דמו בשפיכה ע"ש	כל הענין ברך א'.

מאה ושלשים ושתים פעמים היה משתמש הערוך בפי' ר"ח לפסחים והביאו בשמו רק חמש פעמים!

---

[1] בערוך: נעקר. [2] בשם ר"ח ז"ל. [3] בשם ר' האיי. [4] בשם ר"ח ז"ל.

למסכת ביצה.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ביצה	ב'.	בנולד אסור	נולד פי' כל דבר שלא היה מאתמול כו'	לד א'.
—	ג':	את שדרכו לימנות	אילו השנויין במשנתינו בלבד כו' ע"ש כל הענין	דרך א'.
—	ז':	יחפור בדקר	דקר כמין יתד וכמין נגר	דקר א' בי"א.
—	י'.	בבריכה ראשונה	באפרוחין חדשי' שלא הולידו בזה השובך אלא בריכה א'	ברך ג'.
—	י"א.	סרוכי	וסריכה כמו תפיסה כדכתיב כו'	סרך ב'.
—	—	העלי	בוכנא שכותש בו הדיסא כו'	על ה'.
—	י"א:	את התריסין	הקרשין שנועלין בהן כו' עד לסגור	תרס.
—	י"ב.	מ"ס ערוב	בי"ש (סברי) יו"ט בדברים שאינן לצורך אוכל נפש כו' ע"ש	ערב א'.
—	י"ג:	שמו טובלו	שמו טובלן כלומ' כיון שנקרא מעשר חייב להפריש ממנו תרומת מעשר	שם א'.
—	י"ד:	וילון	פרוכת	וילון.
—	ט"ו.	ביצת הגיר	במקום השיער וא"צ אלא צחצוח בלבד כו'	גר י"ב.
—	ט"ו:	בעלי פטסין	הם בעלי חביות גדולות כלומ' כו' ע"ש	פטס בפ"א.
—	—	חדות	אמר הקב"ה לישראל לוו עלי ושמחו היום כו'	חד ג'.
—	—	יטע בהן אדר	כלו' יעשה מהן צדקה חשובה כו' ע"ש	אדר א'.
—	ט"ז.	שבת וינפש	נשמה יתרה נותן הקב"ה באדם כו' ע"ש	נפש א'.
—	—	נהמא בנהמא	הדייסא פת היא	נהם ב'.
—	—	דגים קטנים מלוחים	מליחתם היא בישולם והנכרי לא בשל כלום	דג.
—	ט"ז:	הרסנא	כלומ' בישל דגים הללו עם הקמח אסור כו' ע"ש	הרסנא [1]).
—	י"ז:	מטבילין מגב כו'	בפי' ר"ח הביא הירוש' ע"ש	גב ב'.
—	—	משיקין	מלשון ותשק ידי לפי	שק א'.
—	י"ט:	סלותי	כלומ' עושה אדם מלאכה כגון סלין וכיוצא בהן	סלת [2]).
—	כ"א.	עורבא פרח	לישן גנאי ופחיתות היא כו' ע"ש	ערב ג' בפ"א ע"ש ומ"ש.
—	—	סמכוני באשישות	כלומ' היום סמכו אותי בישיבה	סמך.
—	כ"א:	הני סופלי	סופלי גרעינין איך מטלטלין אותן כו'	ספלי.
—	כ"ב.	קנבי שרי	יש מי שאומר כגון אבוקה כו' ע"ש	קנב.
—	כ"ג.	לעשן	לעשן פירות שהוא מכשירי אוכל נפש	עשן א'.
—	כ"ג:	הריחים כו'	כלי עין חקוק כו' ע"ש עד משום כברה	רחים.
—	כ"ה.	נפל חברין ברברבת'	רבה בר רב הונא דרב הונא ורב חסדא חברים היו כו' ע"ש	חבר א'.

[1]) בפס תשובות שאלות. [2]) בפס ר"ח ז"ל ורבינו חולק עליו ע"ש.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רבינו חננאל ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
ביצה	כ״ה.	בהמה מסוכנת	כגון גוססת כו׳	כס ח׳.
—	כ״ה:	חצובא מקטע כו׳	חצובה הוא עשב כו׳ ובוקע ויורד כו׳	חצב ג׳.
—	—	נטיעה מקטעת	כלומ׳ מוציא אדם כמה הוצאות ונוטע כרם כו׳ ע״ש כל הענין	נטע.
—	—	באלונקי	שמענו שהיא מרדעת של כתפים	אלנקי בפי׳ הראשון.
—	כ״ח:	שפוד שנרצף	שמועות של רב מלכא שפוד כו׳ עש״ה	שפוד.
—	כ״ט.	אמרי תרטא כו׳	נותן לזה כי תרטא כו׳ עד במקומם	אזא ע״ש [1].
—	כ״ט:	אחזרי	כלומ׳ שיחתה דבריך הטובים כו׳ עד בנפה ובכברה	חזר ב׳.
—	—	סכום מקח	לא יאמר לו יש לך עלי כו׳	סכם ע״ש ומ״ש.
—	ל׳.	אין מספקין	מספקין סיפוק שבא בחמתו כו׳	ספק א׳.
—	—	אין מרקדין	פי׳ [2]) ירוש׳ ריקוד עוקר רגלו אחת כו׳	ספק א׳.
—	—	ארזי ושוחי	כלומ׳ אלו עצים קורות הן כו׳	ארז.
—	ל׳:	אוירא דליבני	לבנים סדורים אחד ע״ג חבירו ואינו בנין	ארא.
—	ל״ב.	אלפסין חרניות	אלו אלפסין חרניות סתומות הן דתניא כו׳ ע״ש כל הענין	אלפס.
—	ל״ב:	חותכו באור כו׳	כגון שהיתה פתילה ארוכה מכנים קצה הפתילה כו׳	חתך.
—	—	מוחטין את הפתילה	מוהטין כו׳ פי׳ המתעבה בקצה הפתילה כו׳	מהט.
—	—	שרקין ליה תנורא	טחין פי׳ התנור בטיט כאשר נותנין הפת כו׳	שרק א׳.
—	—	ארקתא דפרת כו׳	כלומ׳ אין אנו גובלין טיט ביו״ט אלא כו׳	שרק א׳.
—	—	רקתא דנהרא	שפת הנהר	רקת [3]).
—	—	האי מדורתא	פי׳ דרך בנין אב אם אחז העץ למעלה כו׳	מדר א׳.
—	ל״ג.	חזרא	חיזרא ממיני קוצים מהו ליטל מהן עץ כו׳	חזר ב׳.
—	ל״ג:	הוה מפשח כו׳	ויהיב לן אלוותא פישחי פישחי פי׳ עצי קציעות שמעשנין בהן כו׳	אלותא [4]).
—	—	ההיא במוסתקי	כמו קציעות מחודקין בתוך החבית	מסתקי.
—	—	אין מלבנין	אין מצרפין הקדרות באש כו׳ ע״ש	לבן ג׳.
—	ל״ד.	לחסמן	לסתום הנקב	חסם.
—	—	מולגין את הראש	מרתיחין אותן בחמין להעביר השיער כו׳	מלג.
—	ל״ה:	המעביר תאנים כו׳	שקציעתן היא גמר מלאכתן כו׳ ע״ש	מקצה ב׳.
—	—	משילין	משילין משלשלן כו׳ וכן משירין ומשחירין כו׳	של ג׳.
—	ל״ו:	בציציתיה	בצוציתא מלש׳ ציצית הראש	ציץ ג׳.
—	ל״ז:	ינקי תחומים כו׳	הבהמה איבריה יונקין זה האבר אגב זה האבר כו׳	נק ע״ש ומ״ש.
—	ל״ח:	נבלה בטלה כו׳	חתיכת בשר נבלה שנתערבה כו׳ ע״ש	נבל ג׳.
—	ל״ט:	האחין השותפין כו׳	האחין השותפין שחייבין בקולבון כו׳ עד קמ״ל	קלבון.

חמשים ותשע פעמים השתמש בעל הערוך בפי׳ ר״ח לביצה והזכירו בשם שלש פעמים.

---

[1]) בשם ר״ח ז״ל. [2]) בדף ל״ו סע״ב. [3]) ע״ש ומ״ש עפ״י כ״י הערוך. [4]) וכתב רבינו זה גירסא דרבי חננאל.

למסכת חגיגה

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
חגיגה	ה'.	זיבורא ועקרבא	כגון שעקצו זיבורא ועקרב ביחד כו'	זבורא.
—	—	זוזא לעללא כו'	זה הממציא מעות לעני בשעה שהנוגשים עליו כו' ע"ש	זוז.
—	ח'.	טופלין כו' ואין טופלין	טופלין בהמה של חגיגה כו' ואין טופלין פי' אין מוסיפין כו' עד פר גדול	טפל ב'.
—	—	מסת	ומסת מנא לן כו' עד מס על הארץ	מסת.
—	י'.	כהררין התלויין כו'	החופר גומא כו' עד אותה מלאכה	הר א'.
—	י"א:	רתוי לו	פי' [1]) ראוי לו פי' טוב ממנו הנפל כו'	רת ב'.
—	—	סתרי עריות	כגון הערוה ונשיקה כו'	סתר א' ע"ש ומ"ש.
—	י"ב:	בזרועו של הקב"ה	הדבר שהוא בעולם מתחת הכל תלוי בזרוע כו'	זרוע.
—	י"ג.	ראשי פרקים	פותחין לו ראשי דבריו כו'	פרק א'.
—	—	חשמל	כלומ' ב' מלות הן עתים חשות עתים ממללות שיר כו' ע"ש.	חשמל.
—	י"ג:	כאור היוצא כו'	אינה הליכה וחזירה ממש כו' מבין החרסין פי' כו'	אר א'.
—	י"ד:	פרדס	בינהו פרדס מעין ג"ע כו'	פרדס ע"ש ומ"ש.
—	—	ד' נכנסו בפרדס	מפורש בהיכלות עש"ה כל הענין	אבני שיש [2]).
—	—	בן עזאי הציץ	כלומ' הוסיף להזכיר כו'	צץ א'.
—	—	קיץ בנטיעות	כיון שכינו המקום ההוא פרדס אמר קציץ כו'	קץ ו' [3]).
—	ט"ו.	פולסי דנורא	ח"ו שיש עליו דין אלא כו'	פלס ד' [4]).
—	ט"ו:	בעברא דדשא	בבריח הדלת	עבר א'.
—	—	מגדל פורח	משנה ידועה היא	מגדל א'.
—	י"ט.	בכיפין	אמצעית הגל העשוי כמין כיפה כו'	כף י"א.
—	—	ג' גממיות	נחל שיורד מלמעלה למטה ויש בו ג' גממיות פי' ג' חפירות כו' ע"ש	חרדלית וע' גם ב'.
—	י"ט:	בגדי פרושין	הפרושין שהן חברים האוכלין חוליהן בטהרה	דרס ג', וע' פרוש.
—	כ"א.	כבידו של כלי	חיישינן שמא כבידו של כלי כו' עש"ה	כבד האחרון ע"ש ומ"ש.
—	כ"א:	דדרא דטומאה	עיקר טומאה	דררא.
—	כ"ב:	אחוריים	ע"ש פי' ר"ח שהוא קרוב למה שפי' לפסחי' י"ז: ע"ש.	אחור.
—	—	בית הצבט	בית הצביעה פי' ר"י מקום שנקיי הדעת כו' ע"ש	בית צבע.
—	כ"ה:	מודיעים	מודיעין מקום כדתנא מודיעין רחוקה כו'	מדעית.
—	ל"ו:	מסמים	עצי אכסלגוס דזילי אבל עצי (אבנים) [מסימם] דיקירי כו'	אכסלגס, מסמס ב' [5]).

רבינו נתן ראה פי' ר"ח ז"ל לחגיג' עשרים ושבע פעמים ולא הזכיר שמו בזו המסכתא כל עיקר.

---

[1]) בדף ט"ז: [2]) בכ"ס רס"ג. [3]) וכס בק"ז, קע"ב הערה 6 ויסר דבריו ט"ד וג"ל ויתר דבריו. [4]) בכ"ס הגאון. [5]) ע"ש ומ"ש בהערות ותיקונים ק"ס, קפ"ט.

למועד קטן

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
מ"ק	ג':	עשר נטיעות	עשר נטיעות מפוזרות כו' ע"ש	עשר (אחר ע' עסק).
—	ד':	מאי עוגיות	עוגה הן בדידין כו' ע"ש	בדד א'.
—	ו':	מטוננת	פי' לחה	טן א'.
—	ח':	גיהא בר גיהא	גוהא בר גוהא פי' ירוש' נברכת זה בקיע	בקע ב'.
—	י'.	מנקר	פי' כיון כו' מנקרין בהן כו' כמין חידודין כו'	כבש ו'.
—	י':	מוליא כו' בנציא	הרך בקשה	מל י"א ע"ש.
—	י"א.	דג טוויא באחוה	המלח מן הים והדג מן הים כו'	כוור ע"ש [1]).
—	י"ב.	מקבלי קיבולת	אם קיבלו קיבולת בתוך התחום כו' ע"ש	קבל א'.
—	י"ב:	לימודים	מכסהו [2])	למד ג'.
—	י"ד.	איזורו	כלומ' כשרואין אדם ערום כו'	אזור [3]).
—	—	לשוט	כמטייל וכמשתעשע כו' ע"ש	שט ג' [4]).
—	—	להרויחא	להתעשר כלומר כו'	רווח.
—	ט"ו.	פקתא דערבות	שהיא ארץ ציה כו'	פקתא.
—	ט"ז.	וטוט שרי	כלומ' תקיעת השופר היא השמתא	טט א' [5]).
—	—	חמוקי יריכיך כו'	ואין חלאים אלא רבנן בדגרסינן כו' ע"ש	חמק.
—	ט"ז:	היה מעדן	שהיה מעדן עצמו להיות מיושב דעת כו'	עדן א'
—	י"ז.		אם רואה אדם שיצרו כו' מבקש לשתות במיני זמר ולשמוח בשמחה כו' עש"ה כל הענין [6])	סן א' ע"ש ומ"ש [7]).
—	—	שמתא	רב אמר שם מיתה כלומר מיתה בה כו' עש"ה כל הענין	שמת.
—	—	כי טיחיא	כי טחיה בתנורא כלו' אינה יוצאה משם לעולם	טח ג' [8]).
—	י"ז:	דכמה השקוה כו'	ר"ח הביא הירוש' ופי' גרים שכמותה השקוה כלומ' עש"ה כל הענין	רגם [9]).
—	—	בשתכפוהו כו'	פי' [10]) קודם שישלים ימי אבל זה כו'	תכף.
—	י"ח.	שפה מזוית	כלומ' אם צריכה כולה תקון שרי אבל כו'	זוית ע"ש ומ"ש.
—	י"ח:	איגרות שום	שום היתומים. איגרות מזון מזונות אלמנה כו'	אגרת א'.
—	י"ט.	גזרת בטלו	נדחו גזרת האבילות כו' עד לא בטלו	גזר ב'.
—	כ"ב.	ממעט בעסקו	על כל מתים אם רצה שלא למעט בעסקו אלא כו' עד ע"י אחרים	עסק ג.
—	כ"ב:	חולין	חליצת כתף מוציא ידו מתחת הקרע כו' ע"ש	חלין א'.
—	—	באריסותא	כלומ' הוא אינו פורע אלא כו' עד י"ב חודש	אריש.

---

1) כזה רש"ג. 2) ועי' פי' ר"ח לשבת קכ"ה: 3) כזה ר"ח ז"ל. 4) וזה הלך ג"כ בעקבי פי' רגמ"ה, המיוחס לרש"י, עיי' לעיל צד י' הערה 3. 5) כזה ר"ח ורגמ"ה. 6) וקרוב לזה בפי' ר"ח למגילה כ"ה: 7) ודע כי בעקד ספרים קאלומביא דעירנו ישנן אלו מסכתות הובאו מתימן ובגליונן ישנן הערות זעיר שם וזעיר שם ובתוכן קצת ציונים מהערוך ור"ח. ובמ"ק י"ז. הובא פי' הערוך ומע' סן א' (עם גי' הערוך ל ה ב ט י ח המשובשת) ולא העיר בעל הגליון כי כל הפי' הארוך של הערוך שייך לר"ח. וד"ר מ' מרגלית העתיק בשבילי אלה הערות ואומר לו יישר חילו באורייתא אבל ציונים מפי' ר"ח והערוך פחותי ערך הם ואין בהם שום חידוש אבל עיי' מ"ש בפי' ר"ח למגילה ה'. 8) וכ"ה במיוחס לרש"י. 9) כזה ר"ח ז"ל. 10) בדף י"ח:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח	פי׳ הערוך בסתם
מ״ק	כ״ד.	עטיפת ישמעאלים	דאמר שמואל מכסה שפמו וזקנו כו׳	עטף ג׳.
—	—	אונקלי	היא מצנפת כגון מצנפת דכה״ג כו׳	אונקלי.
—	כ״ו.	ת״ר כו׳	ר״ח הביא משנה דתמיד ופי׳ ואחד פותח כיון עש״ה כל הענין	שחי ועיי״ע כיון וע״ש ומ״ש.
—	כ״ו:	ובאיחוי כו׳	להפך החלוק לחתכו כו׳ ע״ש	אח א׳.
—	כ״ז.	ערסא דגדא	מטה העשויה לכבוד מזל הבית כו׳	גד א׳.
—	—	ערסא דצלא	מטה של עור כי פי׳ צלא עור הוא עור נטוי וקשור כו׳	צלא.
—	—	טיפוח ביד	טיפוח ביד קילוס ברגל שנאמ׳ כו׳	טפח ד׳.
—	כ״ח.	זוגא דמהדיב	זווא דמהדייב פי׳ שם חכם	זווא וע׳ הדייב.
—	—	מאן ספון	כלומר כיון שנמסר אדם ביד מ״ה כו׳	ספן ג׳.
—	—	מאן רקיע	פי׳ ר״ח נעדר מקומו בכ״י אשר נדפס מתוכו בש״ס ווילנ׳	רקע ה׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	ריבדא דכוסילתא	כמו שריטה ששורטין האומנין כו׳	כסיל ע״ש ומ״ש.
—	כ״ח:	נשי דשכנציב כו׳	היו חכמות והיו מענות ואומרות כו׳ עד חבלא משכון	וה בפ״א.
—	—	גוד גרמא	חתוך המאכל מן השיניים כו׳ עד שמחממת הרבה	גד ב׳.
—	—	שיול אצטלא	כלומ׳ דומה כאצטלא של מילת לבנה כו׳	שיול.
—	—	עטוף וכסו	כמו אדם האומר להרים כו׳ עד בן גדולים ורמים הוא	עטף ג׳.
—	—	אזבזני כו׳	אחינו התגרים שעל קניינם מיבדקי כלומר כו׳ ע״ש כל הענין	זבזגי.
—	—	רהיט ונפיל כו׳	רץ בכל כחו כו׳ עד ואינו מוצא	אורי בל״א.
—	—	מותא כו׳	המות של זה כמיתת כל אדם כו׳ עד המלוה מת.	
—	—	דידל ידלוניה	לי׳ בכ״י אשר מתוכו נדפס בש״ס ווילנא	דל ב׳ בפ״א ע״ש.
—	—	מרזח נעשה כו׳	המרזח הוא האבל כו׳	מרזח ע״ש ומ״ש.

רבינו פי׳ עפ״י מטבע של פי׳ ר״ח למ״ק **ארבעים ושבע פעמים** והזכירו שלש פעמים; **ושבעים ושמונה פעמים** פי׳ עפ״י מטבע של **רגמ״ה** (המיוחס לרש״י, עי׳ לעיל מצד ט׳ עד י״א).

למסכת ראש השנה

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח	פי׳ הערוך בסתם
ר״ה	ד׳.	צדק גמור	ויש שמפרשין הרי זו צדקה גמורה כו׳	צדק ע״ש ומ״ש.
—	ה׳.	כדי נסבה	ופריק רב חסדא פסוק ניביה כלומ׳ כו׳	כדי [1]).
—	ט׳:	וקראתם דרור	לשון דרור חירות כמדייר בי דירא כו׳	דר נ׳.
—	י׳:	שלשים לקליטה	לדברי האומרים ל׳ לקליטה כלו׳ שישרש הנטע כו׳	קלט.
—	י״א.	לצביונן כו׳	כלומ׳ גדולים ומלאים כו׳ ע״ש עד לצביונם	צב א׳.
—	—	האיתנים	כלומ׳ הם היסודות	אתן.
—	י״ב:	שנה כו׳ אלא מעשר א׳	תורת המעשרות שנה ראשונה ע״ש	עשר (אחר ע׳ עסק) ע״ש.

---

[1]) עי״ש ומ״ש והערוך הביא פי׳ ר״ח.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
ר"ה	י"ב:	התלתן משתצמח	פי' חשוב הוא פרי כו' ע"ש כל הענין	תלתן ע"ש ומ"ש.
—	י"ג.	קורטוב	קורטוב אחד מח' בשמינית	קרטב.
—	י"ג:	פרכין	פרגין פרגין פי' משארי משארי ע"ש עד הקליטה באילן	פרכין א' ע"ש ומ"ש.
—	י"ד.	בצלים הסריסין	כגון שמיעך זרעה כו'	בצל בפ"א.
—	ט"ו:	ב' בריכות כו'	פי' דיופרין אילן שטוענין ב' פירות בשנה כו' עד ובחורף	ברך ג'.
—	—	בנות שוח	כלומ' הני בנות שוח שחנטו קודם ט"ו בשבט עיי' כל הפי' הארוך	בנות שוח [1]).
—	ט"ז:	לערבב השטן	פי' כיון שמצאנו כי אם יש מלאך מליץ כו' עד מלהשטין	ערב א'.
—	—	קיר נטוי	קיר נטוי ליפול כלומ' רעוע כו' עד כך וכך קר ח' ע"ש ומ"ש.	
—	י"ז.	מעביר ראשון ראשון	אדם ישר תמים בדרכיו ע"ש עד ומתרבה החסד	ראש.
—	—	לשארית נחלתו	פי' [2]) למי שמשים עצמו כשיריים כמו אדם (נופל) צ"ל טפל ולא בעיקר	שר ו'.
—	י"ז:	אכין ורקין	כגון אך פדה תפדה כו' ע"ש כל הענין	אך.
—	י"ח.	מדבית עלי	ע"ש פי' ר"ח	קטן א'.
—	—	כבני מרון	כבני אימרנא פי' כבני כבשים העוברים ע"י מונה	אמר א' ועיי"ע מרון ומ"ש.
—	י"ח:	ארבעה דברים	ואילו ד' דברים מפורשי' בספרי דבי רב כו' עש"ה כל הענין	ארבע.
—	כ'.	משום ירקא כו'	כלומ' אם ישאר המת ב' ימים יסריח כו' עד והן נכרים	מת ע"ש ומ"ש.
—	כ':	סוד העיבור	פי' [3]) מפני שקראו [צ"ל מפני מה קראו] סוד העבור מפני שבי"ד לא היו מגלין אותו אלא למזומנים לעיין בדבר זה	סד ע"ש ומ"ש [4]).
—	כ"ב:	היו משיאין משואות	מאי משמע דמשואות לשון יקידה להבה [צ"ל ליהוב] הוא שנא' כו'	שא א'.
—	—	לאור עיבורו	שנראה בזמנו והוא לילי ל' כלומ' כו' עד אור עיבורו	אר א', עבר ה' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ד:	אנדרטא	צורת איש	אנדרטא.
—	כ"ו.	מאי שור פר	כלומ' שור הנולד מפר שהוא חזק ואמיץ כו' עד כחש כחו	שר ז'.
—	—	קטינור	מלשון רכיל	קטינור.
—	—	חוטא בל יתגאה	אדם שחטא לא יתגאה	חט האחרון.
—	כ"ו:	קבען פלניא	גזלני פלניא כדכתי' היקבע גו'	קבע ב'.
—	—	סירוגין	פסקי פסקי	סרג א' [5]).
—	—	חלוגלוגות	פרפחינן	חלגלוגות.

[1]) בשנוי סדר קצת וגם יש מזה הוכחה כי כל הפירוש של ערוך שייך בע' בנות שוח ולא בע' בנות שבע. [2]) בדף י"ז: [3]) בדף כ'. [4]) ובעל הערוך לא היה מציין במראה דר"ה. [5]) וגם הובא פי' ר"ח למגילה י"ח. ע"ש.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
ר״ה	כ״ו:	טאטאתיה	טאטיתהא מכבד שמכבדין בו את הבית	טא.
—	—	ושל כל השנה	ושל ימות השנה כגון תענית בפשוטין	יעל.
—	כ״ז:	קדחו	כלומ׳ נקבו במקדח בזכרותו שבתוך הקרן	קדח א׳.
—	כ״ט:	ב״ד דאקראי	בי דינא דאיקראי כלומ׳ מקום שאין שם כו׳	קר י״ד.
—	ל׳.	יום הנף	פי׳ [1]) שיהא יום הנפת העומר והוא כו׳	נף א׳.
—	ל״א.	בראשון מה היו אומרים	בראשון מהו אומר לה׳ הארץ כו׳ ע״ש כל הענין הארוך	פרק א׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	הזיול״ך	מהאזינו עד זכור ימות עלם כו׳ ועוד ע״ש בסוף העמוד	הזיול״ך ע״ש ומ״ש.
—	ל״ג:	סדר תקיעות	וקיי״ל ד א י ת ל ן לאורוכי בתרועות כל מה דבעי וכך מנהג בכל ישראל	תרע [2]).
—	—	כג׳ יבבות	גי׳ ר״ח ג׳ יבבות	עיי״ע יבב.
—	—	כג׳ שברים	פי׳ יבבות זו אחר זו שברים בניחותא והפסק ביניהן	שבר א׳ ע״ש ומ״ש.
—	ל״ד:	כי נהירנא	גי׳ ר״ח כי נחירנא	נחר ג׳.

הערוך פי׳ מ״ב פעמים בסתם עפ״י פי׳ ר״ח ז״ל והביא בשמו שתי פעמים.

למסכת תענית.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
תענית	ג׳:	עשר נטיעות	פי׳ ר״ח בקצרה וכבר האריך בזה הענין בפי׳ למ״ק ג׳:	עשר (אחר ע׳ עסק).
—	—	הא בחרפי הא באפלי	חרפי אין נעצרים אפלי נעצרים כו׳ עד בכל עת נעצרת	חרף ב׳.
—	—	בנפוותא	יכולין להבר כו׳ מן הבר	נף א׳.
—	—	תנא העבים	מיטרא ובתריה זיקא כו׳ עד תניינא	עב א׳.
—	ד׳.	לפרצידא דתותי קלא	שתחת האבן צומח כו׳ עד בבת אחת	פרצד.
—	—	עורפילא כו׳	הטפה היורדת כו׳	פל ג׳ ועיי״ע ער א׳ ומ״ש.
—	ה׳.	עשרין וארבע	יש מן החכמי׳ המפרשים כו׳ עד ואותי שכחת	עשר (אחר ע׳ עסק).
—	ו׳:	אזלי אתיגרא	זקנים המהלכים במשענת	גר ג׳.
—	—	דטבת ארמלתא	שלא ירדו גשמים בטבת כו׳ ע״ש [3])	תרבין.
—	—	שודפנא	שיבתנא כלומ׳ לא נסתלק החום אלא כו׳	תרבין בפ״א האחרון.
—	—	דטוות מנוולתא	דטבת (מטולתא) [צ״ל מנוולתא] כלומ׳ בעת שיהו בנ״א מטונפין כו׳	נוול א׳ ומ״ש.
—	—	משיצא חתן כו׳	כשתרד הטפה על הקרקע שכבר ירד כו׳	חתן א׳ בפי׳ ראשון.
—	ט׳:	חזיזים	עבים הדקים נקראים חזיזים כו׳ עד פורחות	חזיז א׳.
—	—	נהילא	מטר היורד דק כמו קמח כו׳ ע״ש	נהל ע״ש ומ״ש.
—	—	חריא דעיזי	כיון שאינו בא בקילוח כו׳	חר ח׳ בי״א.
—	י׳.	וסימנ׳ עילאי כו׳	פי׳ נהרדעא אתריה דשמואל והיא גבוהה כו׳ ע״ש כל הענין	על א׳.

---

[1]) בדף ל׳: [2]) בלי מקור בגס ר״ח ז״ל וגם בטעות ד א י ן וצ״ל ד א י ת. [3]) ובש״ס ווילנא נדפס בטעות ויש לתקנו מהערוך.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
תענית	י':	במסכת כלה	בכל מקום בכלום מקום כלומ' מקום מן התלמוד כו'	כל ה'.
—	—	משום מעיינא	אם יאכל הרבה יקחהו שלשול	מע ב' בפ"א.
—	י"ב.	מקביל לה	אימתי מקבל לה כו' משעה (שיסכן) [צ"ל שיתכוין] לתפלת המנחה כו' עד בשומע תפלה	קבל א' ע"ש ומ"ש.
—	י"ד:	לגרמיה הוא דעבד	כלומ' לא היה יכול להתענות כו'	גרם ב' בי"מ ב'.
—	ט"ז:	שביעית לארוכה	כלומ' מוסיף ומאריך בגואל ישראל נמצאת כו'	ארך ג'.
—	י"ז.	שתקנתו קלקלתו	כיון שנתקלקלה בבית אב שלו הותר כו' עד ישמש	תקן.
—	י"ט.	ונשתנו	וחזרו ושנו כלומ' כמשו	שן ב'.
—	—	דאקון	שחזרו לירוקתן כלומ' כו' עד לשון חזקה	אקן א'.
—	כ':	מילתא דשיבתא	משקה של רפואה	שבתא בי"מ.
—	כ"א:	מנה בן פרס	חכם בן מי שלא היה אביו חכם כו'	מן האחרון.
—	כ"ב:	אף על הדבר	על כל צרה הבאה על הצבור כו' עוד א"ל צאו וראו כו' ע"ש כל הענין	אבן טוען.
—	—	אניבא	יניבא תולעת דגרסינן כו' פי' גאון גירסא כך הוא כינבא ונבא זהו מן כנים	אנבא ע"ש ומ"ש.
—	כ"ג:	חוני המעגל	פי' קבלה בידינו הוא שהיו חכמי' מתעסקין למנות פרנס כו' ע"ש כל הענין	חנא י"מ ע"ש ומ"ש.
—	—	גואלקי	(ואלקי) [צ"ל גואלקי] שקים	גאלק.
—	כ"ד:	זיתים שכבשן	זו היא משנה בעוקצין פ"ב כו' ע"ש	זת.
—	—	אישתמע מילתא	ג' ר"ח אכלו ביה קורצי [1]) הלשינו עליו	קרץ אחרון.
—	כ"ה.	צוציתא דנורא	בניצוצת של אש	ציץ ג' בי"ל.
—	—	אפותא	פדחת	אפותא.
—	כ"ה:	כמלוא ברך המחרישה	כשיעור הפירת האת בחרישה	ברך ג'.
—	—	קול שני ריעים	קול ב' צינורים כו' ע"ש עד צנוריך	רע ב' ומ"ש.
—	כ"ז.	עמדו נביאים כו'	פי' [2]) אלו משמרות כהנים לוים וישראלי' עמדו נביאים שביניהם כו' ע"ש	אנשי משמר.
—	כ"ז:	מפני הנוצרים	פי' שיו"ט שלהם הוא	נצר ב'.
—	כ"ח.	וינפש כו'	כלומ' אבדה הנפש היתירה [3])	נפש א'.
—	—	גונבי העלי כו'	פי' גונבין עלי וקוצעי קציעות גונבין דעת כו' עד הריפות בעלי	גנב א'.
—	כ"ט:	וגיהוין	גיהוץ של בני ארץ בבל כבוס של בני א"י	גהץ א'.
—	ל'.	בתשעה באב	שלח רב הגאון בלשון הזה יהא בנדוי כל מי שעושה אחת מכל אלו	תשע.
—	ל"א.	יום תבר מגל	מט"ו באב תשש כחה של חמה כו' יום תבר מגל כלומ' כו' עש"ה	תבר א'.

בכל אלה ארבעים ושלש פעמים השתמש הערוך בפי' ר"ח ז"ל לתענית בסתם בלי זכרון שמו.

---

1) לי' לפנינו בש"ס ולי' בכ"י ש"ס. 2) בדף כ"ז סע"ב. 3) ועיי' ג"כ פי' ר"ח לביצה ט"ז.

למסכת יומא

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רבינו חננאל ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
יומא	ח׳:	פרהדרין	כגון אנרדמים הממונה לשווקים	פרהדרין.
—	—	לשכת בלווטי	בולווטי חכמי העצה כו׳	בליוט.
—	י׳.	בית אונייקי	בית איניקי ואית דגרסינן בע״ז גבינות בית איניקי	אנייקי.
—	י״א.	הני אבולי כו׳	פי׳ תקרא של מבואות לחיזוק כו׳ עד צורת פתח	אבולא.
—	י״א:	השער המדי	יש מי שמחייב דתניא כו׳ ע״ש כל הענין [1]	מדי [2]).
—	—	ובא אשר לו הבית	מי שאינו מכניס אורחים בתוך ביתו כו׳	בית בפי׳ הראשון.
—	י״ב.	צינורא	עצי נורא	צנר א׳ [3]).
—	ט״ו.	מעשה חטאת	כל הזאה הנתנת בחודו של קרן כשתי ההזאות היא חשובה כו׳ עש״ה	חט האחרון ע״ש ומ״ש.
—	—	מחוי כו׳ כמנגדנא	כמכה שמעלה ידו ומורידה וכל הכאה במקום אחד הוא [4])	נגד ב׳ ע״ש ומ״ש [5]).
—	—	על טהרו	כמו שקורין בני אדם חציו של יום טיהרא כו׳ עד כעצם השמים לטוהר	טהר ב׳.
—	י״ח.	דיילא	דיאלא כגון ממונה במכס כו׳ ע״ש	דייל.
—	י״ח:	אורות	זה גרגיר ומאיר העינים גרגירא מצראנא	ארות.
—	—	מי שיש לו פת	פי׳ [6]) כלומ׳ מי שיש לו [אין] תאב למאכל כו׳ ע״ש	פת א׳.
—	י״ט:	בם ולא בתפלה	בם יש לך רשות לדבר ולפסוק מן התלמוד ע״ש כל הענין	בם א׳.
—	כ׳:	אבוב לחרי	כמו משול הוא אבוב שהיה אב לשרים גדולים כו׳ ע״ש	אבוב.
—	—	פוין כו׳	אמר פעם אחת נשכר עני בן טובים כו׳ ע״ש כל הענין	פין א׳.
—	כ״א.	אף רידייא	וי״א קול רידיא פי׳ רידיא הא דגרסינן כו׳ עד עגל שהוא שור	רד ח׳ ע״ש ומ״ש.
—	כ״ב:	הצביעו	ירוש׳ א״ר יוסי בר בון כו׳ ע״ש עד אסור למנות [7])	צבע ב׳.
—	כ״ג.	והיחידים	יחידים הללו הן רבנן כו׳ ע״ש כל הענין	יחיד.
—	—	בפקיע	(מדולרתא) [צ״ל מדוורתא] [8]) והיא מטרקא והיא כמין חבל מפתיל [9]) כו׳ ע״ש כל הענין	פקע ג׳, מטרקא.
—	כ״ח:	צלותא דאברהם כו׳	תפלת האבות כולן לא הזכיר אברהם אלא כו׳ ע״ש כל הענין עד למעלה מעזרה.	כוון א׳.
—	—	דאיצטגנינות כו׳	ויודעין לכוון השעות אי נמי כו׳ ע״ש כל הענין	אסטגנין.
—	—	זוהמא דשמשא	חמות השמש כו׳ עד חומץ עצמו	זה א׳.
—	—	שברירי כו׳	שמש הנכנס מן החור וכיוצא בו כו׳	שברר.

---

1) והסיום: ופשוטה היא לא כתבנוהו אלא מפני שיש חילוף בנוסחאות. 2) בשם ר״ח וזה מ״ש ר״נ כן נקוד בפי׳ ר״ח ע״ש ומ״ש בח״ס, פ״ז. ועיי׳ מ״ש לדף ל״ד: 3) בשם ר״ח ז״ל. 4) ועיי׳ פי׳ ר״ח למטה לדף כ״ד: 5) בשם ר״ח ז״ל. 6) בדף י״ט. 7) ועיי׳ עוד לדף כ״ג. 8) עיי״ע פקע ג׳ ודר ג׳ ועיי״ע מטרקא. 9) וכ״ה בע׳ פתיל אבל בע׳ פקע ג׳ מפושל.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פירוש ר״ח ז״ל	פירוש הערוך בסתם
—	כ״ט.	שילהו דקייטא	שילהי דקייטא פי׳ אחרית הקיץ כלומ׳ ע״ש	שגר ב׳.
—	—	אישתא	חמות של סתיו כו׳ עד מתחמם	אש א׳.
—	ל״ב.	קרצו	קרצו שחטו כדכתי׳ כו׳	קרץ א׳.
—	ל״ג:	עבורי דרעא	פי׳ גאון עבורי דדרעא אטוטפתא אסור כו׳ ע״ש כל הענין	עבר ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	ל״ד:	אמר רב ביבי כו׳	וגי׳ ר״ח אמר רב ביבי בר אביי	ביבי [1].
—	—	פרוה אמגושה	פי׳ [2]) פרוה שם אדם מגושי ויש מן החכמי׳ שאומרים כו׳	פרוה.
—	ל״ה.	פלוסין	פילוסין והנדווין שניהם לשון מלבוש הן בל״י	פלס ה׳.
—	ל״ז.	אצדודי	לא בצדו שהוא כנגדו ממש כו׳ עד מקצתו לאחוריו	צד א׳.
—	ל״ז:	נברשת	נברשת נר כדתרגמינן כו׳ עד נברשתא	נברשת.
—	ל״ח.	פעל ה׳	פי׳ פעל ה׳ ונתן חכמה לזה יותר מזה למענהו כדי כו׳	פעל א׳ [3].
—	—	מעלה עשן	הסם שנותן בקטורת כו׳	עשן א׳.
—	ל״ט.	טרף	עירבבם	טרף א׳
—	מ׳:	לרדות כו׳	כלומ׳ כיון שתעשו כן יאמרו כי עזאזל כו׳ עד להרהר על זה	רד ה׳.
—	מ״ג.	בביהונו	כהן בביהונו בלא (מים ולא טמאה) [צ״ל מום ובלא טומאה] בביהונו כו׳	כהן ע״ש ומ״ש.
—	מ״ד:	מעלות דאורייתא	כגון עשר קדושות ששנינו כו׳ עד ולמזבח	מעל ה׳.
—	—	ניאשתק	כיסוי כדאמר [4])	נשתק.
—	מ״ה:	אש מחתה כו׳	אש מחתה שנא׳ כו׳ עד הדלקת נרות באש	אש א׳.
—	מ״ז.	יציבא כו׳	משל הוא כלומ׳ האזרח למטה והנר למעלה כו׳	יציב.
—	—	זרדו כו׳	פי׳ זרד זרדו לשון זרד הן עשבים כגון כו׳ ע״ש כל הענין עד גדי	זרד א׳.
—	—	בערסן	ומפני מה היו בניה בעלי כח י״א שגדלתן כו׳ עד הברור שבברור	ערס ג׳ ע״ש ומ״ש.
—	מ״ז:	מבורין	שהוא הנמשך ושופע יוצא ויורד כו׳ עש״ה	ברין.
—	נ׳:	בקופיא מתכפרי	בהיקיפא מתכפרים כלומ׳ אין לאחיו הכהנים כו׳ ע״ש כל הענין	קף י״א.
—	נ״א.	בבינופיא	כלומ׳ בבוא כל ישראל לחוג	כנף ב׳.
—	נ״ב.	חביבין ישראל כו׳	הלא תראה כי בכל שנה הצריכו כו׳ עד להא דקאמר ר״י	חב א׳.
—	נ״ד.	כרובים דצורתא	כרובים מצויירים בקיר כו׳	צר ג׳.
—	נ״ד:	במצליף כו׳	פי׳ [5]) כגון המכה שמרים ידו כו׳ עד טבורו	מצליף ע״ש ומ״ש ועיי״ע נגד ב׳ ומ״ש [6]).

[1]) וכונת הערוך במ״ש כ״ך נקוד בפי׳ ר״ח ז״ל כלומ׳ זו גירסת ר״ח ודוגמתו תראה בע׳ מדי עש״ה ומ״ש לדף י״א: ועוד עיי״ע ביבי. [2]) בדף ל״ה. [3]) בסס ר״ח ז״ל. [4]) בד״ר עיי״ע נשתק. [5]) בדף כ״ה. [6]) וראיתי בכ״י אשר ת״י למנוח הלדמארי שפי׳ כמצליף וז״ל יעני יצרב באלסוט כו׳ פי׳ הכה בשוט ועיי׳ מאמרי המיוחד לזה עוד אתי בכתובים.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
יומא	נ"ה.	כנגד עוביה	כשמוה אינו מזה אלא כנגד טפחה של כפרת כו' ע"ש	טפח א' [1]).
—	—	מצדד ידו	נותנו כף היד למטה ע"ש עד של ארון כנגדו	צדד.
—	נ"ה:	שופרות	אילו השופרות תיבות הן שמניחין בהן מעות שופר.	
—	ס"א:	וכולן מטמאין בגדים	פי' נשחט הפר והזה מדמו וקודם שישלים נשפך הדם כו' עש"ה	עדר ב' ע"ש ומ"ש.
—	ס"ו:	הדרקון	חולי ניפוח בני מעים	הדרקון.
—	—	מה שהיא צפירה כו'	פי' [2]) כלומ' מהר וצא שעיר זה קטן כו'	צפיר.
—	ס"ז.	מגס	קערה כדמתרגמינן כו'	מגס א'.
—	ס"ז:	קלען במקלעות	פי' [3]) כלומ' היו תולין במוטות כמו קלע כדכתיב כו'	קלע ב'.
—	ע"א:	ואת מכנסי הבד כו'	שיתא שש כתיבה בבגדי לבן ואלו הן כו' עד ומכנסי פשתים	בד ג'.
—	ע"ב:	ג' זירין הן כו'	של מזבח זכה אהרן ונטלה כלו' כו' יבא ויטל זר ה'.	
—	—	רוקם כו'	רוקם אלו מעשה מחט לפיכך פרצוף אחד כו' עד שני פרצופות	רקם.
—	ע"ג.	בארבעה כו' בשמונה	כהן במקדש שני שלא היה להן שמן המשחה והיה בהן כה"ג מתמנה בריבוי בגדים והיה נקרא מרובה בגדים כו' ע"ש	רב א' [4]).
—	ע"ז:	שיבתא	רוח רעה	שבתא.
—	ע"ח.	ר"י בר גרוגרת	שם אדם	גרגרת ג'.
—	—	דמישחל שחיל	שואבין המים ומקיאין אותו כו' עד את גופו שחל.	
—	—	דמזדרבי	כשמנענעים הכלים ניתזין מן המים כו' עד המצטנן בהן	אזדרבויי.
—	פ'.	בן פקועה	כגון בהמה שנשחטה ובקעו כריסה כו' עש"ה בן פקועה.	
—	פ':	הנח לטומאת גוויה	פי' פרס חצי חלה שהיא כו' ע"ש כל הענין	גויה א' [5]).
—	—	פרט למזיק	פי' [6]) כגון הכוסס שעורים של תרומה כו' ע"ש כל הענין	זק האחרון.
—	פ"ג.	בולמוס	בל"י גרונו של שור כלומ' כו' ע"ש	בולמוס.
—	פ"ד.	בצפירנא	בצפדינא כאב השיניים	צפדינא.
—	פ"ד:	עוקר חוליא	ואע"ג דקא עביד דרגא	חלי א'.
—	פ"ז:	בר המדודי	פי' [7]) (בר המדידי) [צ"ל בר חמדודי] בר מיחם דודי דאבא שהן (חסידות) [צ"ל הסירות] [8])	בר המדודי ע"ש ומ"ש.

שבעים ושלש פעמים השתמש הערוך בפי' ר"ח ז"ל ליומא והיה מביאו בשם **שש פעמים.**

---

1) עיי"ע צדד. 2) בדף ס"ז. 3) בדף ס"ה. 4) והערוך היה מציין ריש יומא (יומ' ה'.) אבל כ"י נדפס בס"ם ווילנא חסר ברא"ש ומתחיל רק בדף ח'. 5) בס"ס ר"ח ז"ל. 6) דף פ"א. 7) בסוף המסכתא. 8) ובעלי מגיה ס"ם ווילנא לא הרגישו בזה.

למסכת סוכה

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
סוכה	ב׳.	עשתרות קרנים	מקום שאין החמה זורחת כגון עשתרות קרנים	עשתרות.
—	ד׳:	גוד אסיק	כלומ׳ הבן בלבך כאילו חתכתה כו׳ עש״ה עד ומתרגמינן ינגידו	גד ב׳, נגד.
—	—	ד׳ קונדיסין	קורות של עץ כמו עמודים	קנטס.
—	—	דיומדין	ב׳ עמודין	דיומד.
—	ה׳.	ה׳ מלמעלה	ב׳ שיטין ה׳ מלמעלה וקודש למ״ד למטה יה.	
—	ו׳:	דברי תורה רובו כו׳	המקפיד כגון שעוה וכיוצא בו כו׳ ע״ש	רב א׳ ע״ש ומ״ש.
—	ז׳: [1]	ככבשן	עגולה ככבשן	כבשן א׳.
—	ט׳.	מן הגרדין, מן הסיסין	מן החוטים של גרדי או מן הנימין פסולה מן הסיסין פי׳ הן פקעיות כשר׳	גרד ד׳.
—	י׳.	ע״ג הקינוף	פי׳ גאון קינופות עמודין במטה כו׳ ע״ש כל הענין	אנקלט ע״ש ומ״ש.
—	י״א.	לפרזומא	תלה צצית בטלית בני ביתו זה פי׳ בפרוזמא דאינשי ביתיה	פרזומא א׳.
—	י״ב.	החוטט	החוטט בגדיש פי׳ חוטט כמו חופר	חט ו׳.
—	י״ב:	אניצי	אניצי פשתן פשתים דדייק ונפיץ העומר לטויה	אניצי.
—	—	שושי ושווצרי	שושי ושואצרי שמות עצי השדה ושוצרי מפרש שריחם רע	שוש.
—	י״ג.	היזמי	הזמי והיגי מיני קוצים הן	הזמי.
—	—	אפקותא	הצואר של דקל שנחתך מן הדקל והחריות עמו דבוקים	אפקותא בפ״א.
—	—	דוקרנין	עיקר הקנים שנתלשו כו׳ ע״ש עד האפקותא	דקר א׳.
—	י״ג:	צריפי דאורבני	שמסככין אותן במורביות כו׳ עד שלא יפרדו	צרף א׳.
—	—	ראשי מעדנים	כדכתי׳ התקשר מעדנות כו׳ עד לטלטל בהן	מדן.
—	—	סוכי תאנים	סוכי פי׳ אמירי תאנים ובהן תאנים	סך ג׳.
—	י״ד.	שבססן	פי׳ בססן פססן	בסס ב׳.
—	—	בגיליהו	תרג׳ לקושש קש לגבבא גילי	גל א׳.
—	ט״ו.	מפקפק	פותח	פק ב׳.
—	—	ומשדא אשלי	פי׳ גאון [2] למיתב עליה כו׳ עד אברים הללו	שד א׳.
—	י״ח.	שיש לה פצימין	פצימין לחיים	פצם [3].
—	י״ח:	פי תקרה	רואין בדעת כאלו כו׳ ע״ש	פי תקרה ע״ש ומ״ש.
—	י״ט:	טיט הנרוק	טיט דק כמים עבים כרתנן מקוה שיש בו כו׳ עש״ה	טיט.
—	כ׳.	מזבלי	עושין כמין יריעות קצרות כו׳ עד וכסוין.	מזבלי.
—	כ׳:	חזו לכינתא	חוצלות של שעם ושל גמי חזו לתופרן ולעשות מהן (בנאתא) [צ״ל כנאתא] פי׳ כו׳	כנת א׳.

---

[1]) ז׳. ראה תוס׳ עיי׳ פי׳ ר״ח וקצת מזה נמצא ג״כ בערוך בע׳ ראה ע״ש ומ״ש. [2]) ליתא בערוך. [3]) בכס הגאון.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
סוכה	כ':	פרסי ונפוותא	כמו נפה וכברה	פרס ז'.
—	—	לנזיאתא	בל' טייעות (סדנאת) [צ"ל סדנאתא] כסוי קנקני' של יין	נזייתא ע"ש ומ"ש.
—	—	סואר של קורות	צבר של קורות צבורות זו על זו	סוור.
—	כ"א:	שיחת ת"ח	מצאנו כי עלי האילן כו' ע"ש כל הענין	סח א'.
—	כ"ב.	סוכה המדובללת כו'	רב אמר מאי מדובללת כו' ע"ש עד וקנה יורד	דבל ב'.
—	כ"ו:	בקציצה	היא הטבלא	קץ י"ב בפ"א.
—	כ"ח.	הויות דאביי ורבא	הקושיות שהיו נושאין כו' עד מתעסקין בהן הויא'[1].	
—	ל'.	להנהו אונכרי	כגון בית של נשיא הממונה בצרכיו[2]	אונכרי.
—	ל"א.	פעיתא	צעקנית	פע א'.
—	ל"ב.	המנק	בל' ערבי לבד אשין וזה צורתה [ונראה שצ"ל לבד אשיין][3]	המנק.
—	—	כי חופיא	פי' ההוצין שבשדרה כו' עד פרצה	הפיא א'.
—	—	נפרדו	שנפרדו ההוצין כו' עד בלבד	הפיא א'.
—	—	התיומת	גבא דהוצא כו' עד ופסול	תיים.
—	ל"ג:	כאגודה של ירק	שוזר ב' קצות של הוצא כו' עד אוגדי ירק	אגד.
—	ל"ה.	נטלה פטימתה	פי'[4] ניטלה פיטמתו נראין הדברי' שהוא דד של חוטם כו' ע"ש	פטם[5].
—	ל"ז:	לא לידוין	כלומ' לא ינעין כו' ע"ש כל הענין	דין א', הושענא.
—	ל"ט.	עובר לעשייתן	פי' כדכתי' וירץ אחימעץ גו' כלומ' כו' ע"ש	עבר ד'.
—	ל"ט:	בכדי מן	כדי מזונותיו כלומ' כדי שימכור כו' עד אכילתו	מן א'.
—	מ'.	עצים דמשחן	פי' משחן להתחמם כו' ע"ש כל הענין	שחן א'.
—	—	דהנאתן וביעורן כו'	כגון פירות שמלבנין וכובסין ע"ש כל הענין עד העצים	הן.
—	מ"ג. מ"ד.	בגבולין	בגבולין זולתי ירושלים פי' בשאר מדינות	גבל ב'.
—	מ"ד.	ערבה יסוד	יסוד נביאים הוא כו' ע"ש כל הענין עד הל"מ קאמר	ערב האחרון.
—	—	דילכון	כלומ' רב כהנא החכם שלכם כו' ע"ש כל הענין עד דלחזקיא בן ר' חייא[6] דילכון אמר.	דלכון.
—	מ"ד:	אריך	פי' כשר ליהנות מאותן הכרמים כו' ע"ש כל הענין	ארך א'.
—	—	הד אברויי	פי' אברויי אילני אסור מניחין [זבל תחת לאילנות כו' ע"ש	אברויי.
—	מ"ה.	אמר רחבא כו'	אמר רחבה אמר ר' יהודה כו' היה מספקא ·	

[1] בכ"י מדרש סיראג לאלדמארי כ' בתוקתי ראיתי נ' נפלאה: "מ ע ש ה אביי ורבא" וא"כ הבין הויות מפעל הוי פי' מעשה עיי' מאמרי במ"ע אנגליש הנ"ל ועיי' הערות ותיקונים צד 41. [2] וכנראה נשמטו מכ"י תיבות "פי' לשון פרסי". [3] בל"ע ملقط اسنان מלקט של ב' שיניים וזה מ"ש הערוך כלי שיש בו שני ראשים. [4] בדף ל"ו. [5] בשם ר"ח ז"ל. [6] בערוך: הזקיה רבו של ר' יוחנן.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פירוש ר"ח ז"ל	פירוש הערוך בסתם
			ליה כו' עד והיה שונה רַבִּי [צ"ל ראבי]	אביי, רב ע"ש ומ"ש [1].
סוכה	מ"ה.	קלניא	ושם אותו מקום היה ותנא דידן כו' ע"ש קלניא.	
—	—	גוחוּת ע"ג המזבח	פי' גיהות היו גחונות כו' עד ופי' גוהה נוטה והוא קיר נטוי	גה א' [2].
—	מ"ה:	בני עלייה	ראיתי ברוח הקודש כגון ראיית חלום כו' עד מועטין הן	על א'.
—	—	דרא	שורה של צדיקים	דר ה'.
—	—	דעיילי בבר	יש מי שאומר עיילי בבר הצדיקים כו' ע"ש כל הענין	בר א' [3].
—	מ"ו.	תפילין כו' מברך	ואע"ג דאמר רבב"ח הלכה כחכמי' לא עביד עובדא כשמעתיה אלא כו' ע"ש	ברך א'.
—	מ"ח.	פז"ר קש"ב	פיים כדתנן כו' עד בברכת המזון ותפלה כדאמרן	פז"ר קשב ע"ש ומ"ש.
—	—	שני ספלים	פי' [4]) ספל אחד [קילוחו] [5]) עבה כו' עד מעט מעט	עב ב' ע"ש ומ"ש.
—	נ':	אבוב	אבוב אי אפשר לעשותו ממיני מתכות ע"ש כל הענין	אבוב.
—	נ"א.	היו מפקיעין	פי' [6]) ירוש' מבלאי מכנסי כה"ג כו' עד מפשילין	פקע ד'.
—	נ"ב. [7])	של בוכיא	של כוכיא פי' הכלי שמשליך האורג כו' עד (בוכיא) [צ"ל כוכיא]	ככיא ב'. ע"ש ומ"ש.
—	נ"ג.	היתה בוררת כו'	תני יכולה אשה לבור חטים לאור המערכה כו' ע"ש כל הענין	קל ה'.
—	נ"ה:	אימורי הרגלים	האמור בקרבנות הרגלים כו' עד מה שאמור ברגלים	אמר ו'.
—	נ"ו:	דל בדל	ר"י אומר הנכנס כו' עד לשבת אחרת	דל ב' (ג').
—	—	בוצינא טבא כו'	כלומ' הנאה הבאה עכשו ואפי' היא מועטת ע"ש כל הענין	דל ב' (ג').

הרי רבינו נתן ראה פי' ר"ח לסוכה והשתמש בו **ששים ותשע פעמים** והזכיר ר"ח פעם אחת.

למסכת מגילה.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פירוש ר"ח ז"ל	פירוש הערוך בסתם
מגילה	ב'.	יום הכניסה	יום ב' ויום ה' כו' עד ויקראו בספר תורה	כנס.
—	—	הואיל ומסתכלין בו	האביונים מסתכלין בקריאת המגילה כו' עד אלא בזמנה	סכל א'.
—	ג':	ולאחותו	מדתניא ולאחותו דכתיב בנייר מה ת"ל כו' ע"ש כל הענין	אח ב' (אחותו) בפי' הראשון.

---

[1]) ועיי' בגליון הש"ס ווילנ' מ"ש בשם הערוך השלם. [2]) ושם בעה"ק שכ"ז גוהה פי' נוטה ובגליון הש"ס ווילנ' נרמז על ע' גחן ויותר נכון לרמוז על ע' גה א'. [3]) ושם אי' כשני פירושים רק בשינוי הסדר ע"ש. [4]) בדף מ"ח: [5]) בעל מגיה הש"ס ווילנ' לא הרגיש בזה. [6]) בדף נ"ב: [7]) נ"ב: אטב"ח עש"ה פי' ר"ח וע' אטבח.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
מגילה	ג':	שדוחה את לא תעשה	כגון זקן שראה בהמת חבירו כו' עד לא תוכל להתעלם	לא א'.
—	ד'.	אתא אסא כו'	כלומ' דייקינן מדכת' כו' עד אלפעל שפצינהו שפץ.	
—	ה'.	מגילה בזמנה כו'	כלומ' בי"ד קורין אותה כו' ע"ש כל הענין עד אין קורין אותה אלא בעשרה	מגל ג'.
—	—	הוה עובדא כו'	ז"ל גליון כ"י קאלומביא במגיל' ד"ה לאפוקי מדרבי: ופי' רבינו חננאל זצ"ל דהלכתא כרב. דהא ר' יוחנן אמר בפירוש בפרקא דקמן הקורא במגלה הכתובה בין הכתובי' לא יצא ואמרן (צ"ל ולא אמרו) אלא בצבור לאו דסבירא ליה מכלל שקורין אותה ביחיד ואע"ג דחש לה (כרב) [צ"ל רב] להא דרב אסי קימא לן הלכתא כרב	מגל ג' [1]).
—	—	עשרה בטלנין	ר"ח הביא הירוש' י' בטלנים בכנסת ממלאכתן. ושם הוסיף להביא וז"ל מר רב צמח זצ"ל כתב בש"צ הקורא את המגלה כו' עד לא חזו לנא לתלמודינו הכי.	מגל ג' [2]).
—	ו'.	דמידלייא כרקתא	גבוהה כשפת הנהר	רקת.
—	ז'.	קנאה את מעוררת	כלו' כיון שתיכתב ותיקבע כו' עד גמולכם קל	ד'.
—	ז':	בסימא	שיכור	בסם א'.
—	—	שיתין צעי	קערות במיני מטעמים	צע.
—	ח'.	ויתר אסור	אפי' דברים שדרך בני אדם לוותר עליהן כו' עד כגון זה אסור	ותר.
—	—	פריעה פרימה	פריעה לגדל פרע שער ראשו כו' ע"ש כל הענין	פרם.
—	ט'.	בגופן	כלומ' בצורות האותיות שלנו כו' עד ולפיכך אין מטמאין	גפן.
—	ט':	למרובה בגדים	בבית שני שלא היה להם שמן המשחה כו' ע"ש כל הענין	משח א', רב א'.
—	—	במה גדולה כו'	ואוקימנא כעין פסחים והן חובות ע"ש כל הענין	בם ב'.
—	—	בכל הרואה	העומד בשילה כל מקום שרואה מלא עיניו מותר לו לאכל קדשים קלים	רא א'.
—	י'.	בבית חוניו	ומעשה דחוניו כו' דבן שמעון הצדיק הוא כו' ע"ש כל הענין	חניו ע"ש ומ"ש.
—	י"א.	גלו בשבע	גלו בשבע כו' נמצא משכיבש ועד שמת ז' שנים כו' עש"ה כל הפירוש.	גל ז' [3]).

---

[1]) בשם ר"ח, ולשון הערוך ממש כלשון גליון כ"י הנ"ל אבל בכ"י אשר מתוכו נדפס פי' ר"ח בש"ס ווילנא חסר' שורה שלמה מהתיבות ואע"ג דחש עד הלכתא כרב. [2]) וכני' כ"י ערוך ע"ש. ואח"כ מזה הגליון איננה הוכחה מוכרחת כי רבינו נתן ראה בעצמו פי' רב צמח גאון כי גם פה ראה אותו רק מתוך פי' ר"ח ז"ל והיה מספקו בע' מגל ג' אשר כולל לפי זה שלשה דברים שהעתיק מפי' ר"ח מלבד הגליון מירוש' (בסגנון לשון של ר"ח) אשר הביא בע' בטל. [3]) בשינויים רבים.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
מגילה	י"ב.	אבנים שמתחוטטות	כל מי שנמצאת בידו מתחייב למלכות כו' ע"ש כל הענין	חט א' [1].
—	י"ב:	מוכתר בנימוסו	מצויין בדתי כל התורה כו' עד לא יהבו לי.	נמס ב' ע"ש ומ"ש.
—	ט"ו:	בפרוזבוטי	בולי ובוטי פי' עשירים ודלים	בט ד'.
—	ט"ז:	אמיתה של תורה	פי' ר"ח הובא בתוספו' גיטי' ו': ד"ה אמת[2])	אמת.
—	י"ח.	סירוגין יצא	פיסקי פיסקי כגון כו' עד ממקום שפסק	סרג א'.
—	י"ח:	סירוסין	סירוסין [ירושלמי] חדא חדא כו' עד שהניח	סרג א' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ג.	דמצלי אצלויי	פי' [3]) לא היו טחין פניהם כו'	צל ד' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ג:	אין פורסין על שמע	ואקשינן בירוש' כו' עד יכלו	פרס האחרון.
—	כ"ד.	פוחח פורס	פי' [4]) פוחח לבוש בגד קרוע כו'	פחח.
—	כ"ד:	ההוא דש	ידוע ומפורסם	דש ב'.
—	—	תפלתו עגולה	כאגוז כו' עד ואין מצותן אלא מרובעות	תפל ג'.
—	—	על בית אונקלי שלו	בית יד של אונקלו פי' אצילי ידיו	בית יד ב'.
—	כ"ה. [5])	ארזפתא דנפחא	קורנס של נפחים	ארזף.
—	—	המכנה בעריות	פי' הקורא הפסוק ערות אביך כו' עד מ"ר ברוך הקודש	כן ד' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ה:	כל המקראות כו' לגנאי	כגון ישגלנו קורין אותה כו' עד דבר מגונה מפיו	דביון בפי' ראשון.
—	—	א"ת כבודו אלא כבידו	כלומ' עמו של עגל מתאבלין כו' עד ניטל כבידו	כבד ג' בפי' ראשון.
—	—	למחראות	למחוראות קורין אותו ככתבו מפני שגניי לע"ז הוא	דביון בפי' אחר.
—	—	מאן דסנאי שומעניה כו'	כגון השותה בד' מיני זמר כו' ופי' [6]) בן שפחה כו' עד כי האי תנא.	סן א' [7]).
—	כ"ו.	סתומתאה	(פידר מלי) [צ"ל פירוש פלוני] [8]) סתימתאה כו' ע"ש כל הענין	סתם.
—	כ"ו: [9])	תיבת דאירפט	שנתחלחלה כדגרסינן מנעל מרופט	רפט.
—	כ"ז:	צד א' ברבית	אם תהיה הלואה שתים בשלש כו' ע"ש	צד א'.
—	כ"ח. כ"ט.	קפנדריא	פי' [10]) לי' כשתהיה חצר שיש לה ב' פתחי' כו' ע"ש	קפנדר א'.
—	כ"ח:	ודאישתמש בתגא	המשתמש במאן דמתני שמעתא ראוי להריגה	תג.
—	כ"ט.	תני וקרי	וה"מ למאן דתני וקרי פי' קרא או תנא אבל כו'	קר א'.
—	ל"ב.	הלוחות והבימות	החלק של מעלה ושל מטה כו' עש"ה	במות.

ל"ז פעמים השתמש הערוך בפי' ר"ח למגילה והביאו בשם שתי פעמים.

---

[1]) בפי"א גל ר"ח. [2]) בכ"י אשר מתוכו נדפס פי' ר"ח למגלה יש כאן חסרון בפנים. [3]) הובא באו"ז הל' תפלה סי' נ"ג. [4]) בדף כ"ד: [5]) כ"ה. בארמיותא עיי"ע ארס א' וסיגנון הלשון מראה שהוא מפי' ר"ח אבל בכ"י אשר ממנו נדפס פי' ר"ח במגלה לי' ואולי אי' בפי' ר"ח לברכו' ל"ד. אשר איננו ת"י. [6]) בכ"י גליון קאלומביא הביא פי' הערוך וסס פ"א. [7]) ע"ש ומ"ש בהערה 10 בח"ו, ע"ט. [8]) ומגיהי ש"ס ווילנא שכחו לעיי' בערוך. [9]) כ"ו: הא פריסא תשמיש עיי' פי' ר"ח וע' פרס ז' ועוד עיי"ע כרס ג'. [10]) בדף כ"ט.

למסכת יבמות

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
יבמות	מ״ט.	כל הנביאים נסתכלו כו׳	פי׳ ר״ח הובא בחי׳ הרמב״ן	ספקלר [1].
—	קי״ג. [2]	על ליחתא	— — בתוספו׳ שם ד״ה מאן	לחת ע״ש ומ״ש [3].

ועוד הביא רבינו פי׳ ר״ח ליבמות **עשר פעמים בשם ר״ח** [4].

למסכת כתובות

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
כתובות	ד׳:	עד שיסתום הגולל	פי׳ ר״ח הובא בתורת האדם לרמב״ן דמ״ז ע״ג	גלל א׳ ע״ש ומ״ש [5].
—	ה׳.	תאטריות כו׳	— — בספר הישר לר״ת (ל״ד:)	תאטר.
—	כ׳:	עילא מצאו	— — בתוספו׳ שם ד״ה עילא	על ג׳ ע״ש ומ״ש [6].
—	ל״ו:	טעות פתח פתוח	— — בשט״מ בסוגי׳ בד״ה ה״ג	פתח ע״ש ומ״ש [7].
—	ל״ט.	בוגרת	— — בגליון כ״י פאריז בשם ר״ח	נער ע״ש ומ״ש [8].
—	ס׳.	מה בהמה שהקלת כו׳	— — בשט״מ בסוגי׳	חלב א׳ ע״ש ומ״ש [9].
—	ס״ב:	רוצה אשה בקב כו׳	— — בתוספו׳ סוט׳ כ״א: ד״ה רוצה	קב א׳, ע״ש ומ״ש [10].
—	ס״ט.	ביני חיטי	— — בתוספו׳ שם ד״ה תלה	חט ג׳ ע״ש ומ״ש [11].
—	ע״ב:	וורד כנגד פניה	— — בתוספו׳ כתובו׳ ד״ה בטוה	בתולה ע״ש ומ״ש [12].
—	פ״ה.	ממולאי	— — בשט״מ לב״מ ק״ט. [13]	ממלא ע״ש ומ״ש [14].
—	צ״ד.	שמא תכסיף	— — בתוספו׳ שם ד״ה שנמצאת ובשט״מ בסוגי׳	כסף ג׳ ע״ש ומ״ש [15].
—	ק״ג.	ברכת הבית	— — בתוספו׳ כתובות ולב״ב קמ״ד: ד״ה ברכת	ברך א׳ בח״ב, קצ״א:

חוץ מאלה י״ב מקומות שפי׳ הערוך בסתם היה מביא פי׳ ר״ח בפירוש שש פעמים [16].

למסכת קידושין.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
קידושין	ג׳: ד׳.	אין כסף כו׳	פי׳ ר״ח הובא בתוספות קידושי׳ ותוספות כתובות מ״ו:	אן א׳ [17].
—	כ״ה.	סבי דנוזניא	— — בתוספות קידושי׳	צנע ב׳ ע״ש ומ״ש [18].
—	מ״ד.	כמין ימא לטיגני	— — בתוספות קידושין ד״ה כמין	טגן בפ״א ע״ש ומ״ש [19].
—	מ״ט.	המתרגם	— — בתוספות שם [20]	תרגם ע״ש.

כנגד ארבעה פירושי ר״ח שהביא הערוך בסתם הוא מזכירו בשם בארבעה מקומות בציוניו מזו המסכת [21].

---

1) ועיי׳ מ״ש בח״ו, קי״א. הערה 1. 2) קי״ז: עיי׳ מ״ש בסוף חלק א׳ בתיקונים ובהשלמת הערוך השלם. 3) בח״ה, ל״ה. 4) עיי״ע טנדו, יבם, נהג, נכס, ען ו׳, פלע, קב א׳, קס ב׳, שחר א׳, תיובתא. 5) בח״ב, רפ״א: 6) בח״ו, ר״ג: 7) בח״ז תס״ב: 8) בח״ה, ש״ס. ועיי״ע בגר ומ״ש בח״ב, י״ב. 9) בח״ג, שנ״ג. 10) ח״ז, כ״ד: הערה 8. 11) בח״ג, שס״ח. 12) בח״ב, רט״ו: ובאמת ר״ח נגרר אחר פי׳ רה״ג כי כל פי׳ הערוך נעתק מתש׳ הגאוני׳ סי׳ רנ״ג צד 128 בהוצ׳ הרכבי. 13) ולכתובות שם בשם י״א. 14) בח״ה, קס״ד. 15) בח״ד, רע״ח: 16) עיי״ע אן א׳, הנאה, חן ג׳, סבר ה׳, שד ה׳, שלחן ושם חולק עליו. 17) ע״ש בשם ר״ח ונכלל זה הציון עם הציון מכתובו׳ מ״ו: 18) בח״ז, כ״ט בהערה 14. 19) בח״ד, י״ד: 20) וז״ל ר״ח מצאתי ג״כ בפי׳ ר״ח למגילה כ״ה: (בש״ס ווילנא) וז״ל המתרגם פסוק בצורתו ה״ז בדאי והמוסיף ה״ז מגדף פי׳ המתרגם השם בצורתו בדאי והמוסיף עליו זולתי התרגום שלנו הרי זה מגדף: 21) עיי״ע אסקונדרי, הדס, ען א׳, צד ב׳. ונראה כי אחריו נגרר הערוך גם בפי׳ קבסתן קידוש׳ כ״ו: עיי״ע קבסתן שהזכירו ונראה שר״ח פי׳ כן המלה בקידוש׳ הנ״ל כי בפי׳ לסנה׳ כ״ה. ליתא.

למסכת גיטין.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
גיטין	ו':	שירטוט	פי' ר"ח הובא בתוספו' שם ד"ה אר"י ובתוספת' סוט' י"ז: ד"ה כתבה.	אמת ע"ש ומ"ש [1].
—	י"ט.	בשחור ובשיחור	— — באו"ז הל' גטין סי' תשי"ד	שחר א' ע"ש ומ"ש [2].
—	כ"ח:	פורסי שנמג	— — בתוספות שם	פרסישמנג ע"ש ומ"ש [3].
—	ס':	באוזלי ואהרי	— — במ"ק י"א : בש"ס ווילנא וז"ל למיגדל אהורי פי' במס' גיטין פ' הניזקין (ס':) ומפרשי רבנן אוזלי (שבאו) [נ"ל שצ"ל שבאך] [4] מעזלא תרג' ויביאו מטוה כד עזיל ומפרשי אהורי אלפכוך [5]	אזל עש"ה.
—	פ"ט.	מוזרות בלבנה	— — בתוספו' סוט' כ"ז. ד"ה דומה	מזר ד' ע"ש ומ"ש [6].
—	פ"ט:	לפלגות ראובן	— — ברא"ש סוף גיטין	פלג, בח"ו של"ו. ומ"ש.

חוץ משׁשׁה מקומות אלה שבהם נגרר רבינו אחר פי' ר"ח עוד הביאו בפירוש שׁבע פעמים בזו המסכת [7].

למסכת נדרים ונזיר וסוטה.

נדרים	מ"ט:	בחסיסי	פי' ר"ח הובא בתוספות שם וברש"י סביב הריף ע"ש.	חסס בי"מ ע"ש ומ"ש [8].
—	נ"א:	הנודר מן המליח	— — באו"ז הל' סעודה סי' קס"א	מלח א' ע"ש ומ"ש [9].
נזיר	ח':	מנין שבלי	— — בשט"מ בסוגי'	שביל ע"ש ומ"ש [10].
סוטה	ה'.	כמה רביעיות	— — בתוספות שם ד"ה אדם	רבע א' ע"ש ומ"ש [11].
—	י"א:	פועה	— — בתוספות שם	פע א' ע"ש ומ"ש [12].
—	י"ג:	סמליון	— — בתוספות שם	סמליון ע"ש ומ"ש [13].
—	ל"ד.	טורטני	— — בתוספות ד"ה טורטני	טרטן ע"ש ומ"ש [14].

מלבד שׁבע פעמים המצויינים עוד השתמש הערוך בפי' ר"ח לסוטה ארבע פעמים [15].

למסכת ב"ק.

ב"ק	ג'.	כאשר יבער הגלל כו'	פי' השן שהיא דומה לאבן גלל	גלל ב' בפי' ראשון.
—	—	מכדי שקולין	מכדי דין השן והרגל שוה כו' עד לרבות את שניהן	שקל א'.
—	—	טינפה	אילולי שעשתה צרכיה כו' עד שנהנת	טנף.

---

1) בח"א קי"ל: ואולי לזה הפי' של ר"ח כיון ג"כ בערך ספר ב' עש"ס. 2) בח"א, כ"ז: 3) בח"ז, תל"א: 4) וכ"ה באות בכ"י קאלומביא ומצאתי כמוצא שלל רב והוא בל"ע شباك פי' רשת. 5) כ"ה בכ"י הנ"ל ובפי' ר"ח הנ"ל פכוך. 6) בח"ה, קי"ג.
7) עיי"ע א', גט, גנדל, ולתה, סבן, עויק, פלג א'. 8) בח"ג, תכ"ח. 9) בח"ה, קנ"א: 10) בח"ח, י"ב: 11) בח"ז, רמ"ו. הערה 3. 12) בח"ו, שפ"ז: הערה 4. 13) בח"ו, ע"ב. 14) בח"ד, ע"ט. 15) עיי"ע כהן, עטר א', שחק ב', תפל ג'.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
ב״ק	ג׳:	אכיתו וניעו	רוקו בליחה עבה או רכה	כח ב׳, נע א׳ בפי׳ אחרון.
—	ה׳.	המדמע	מערב תרומה וכיוצא בהן בחולין	דמע.
—	—	הא תבריה ר״ע לגזיזיה	שיבר כלי זיינו שלוחם בהן	גז י׳.
—	—	למעוטי מוסר	המוסר את חבירו כו׳ עד חייב לשלם	מסר ב׳.
—	ט׳.	חיתא דקטרי	חייתא דקטירי נוד קשור מלא כו׳ עד כך זה	חת ג׳.
—	ט׳:	בהידור מצוה כו׳	אם נזדמן לו לולב בכסף כו׳ ע״ש כל הענין	הדר א׳.
—	—	לנתורי	יסר העפר והקירויי ויפתח פי הבור	תר ז׳.
—	י׳.	מרבה בחבילה	מרבה בחבילות מרבה חבילי עצים לחזק הדליקה	חבל ג׳.
—	י״א.	יביא עדודה לבי״ד	יביא עדורה לבי״ד פי׳ יביא הנבלה (בב״ד) [לבי״ד] כו׳ עד על המזיק.	אדר האחרון.
—	ט״ז.	נפרזא, אפא	מפירוקיה דרב יוסף שמעינן דנפרזא וצבוע כו׳ עד שם הזכר.	אפא
—	ט״ז:	ארי בר״ה דרס	אם הכה זה הארי הבהמה בידיו כו׳ ע״ש כל הענין	דרס א׳ בפי׳ אחרון.
—	י״ז.	חלוצי כתף	כך שמענו שמוציא יד אחד מבית הצואר כו׳ ע״ש	חלץ א׳.
—	—	גדול לימוד	גדול תלמוד תורה כו׳ ופרקינן לא קשיא כו׳ עד לאחריני	גדל א׳.
—	י״ח.	דקאזיל מיניה ומיניה	כי התרנגול מנקר בלישה שבחבל כו׳ ע״ש כל הענין	מן ה׳.
—	י״ט.	ככחו כו׳ בכח כחו	פי׳ כח כחו כגון שהיה פרה מהלכת ונתזה צרור כו׳ עד כח כחו	כח א׳.
—	—	דאית ביה בזרני	דשדו ביה בזרני כגון שהיו זרעונין בכלי	בזר.
—	י״ט:	בדאדיי אדויי	דאדייה אדויי פי׳ שדידה התרנגול את הכלי בדליל שברגלו כו׳	אד א׳.
—	—	בפתורא	פי׳ פתותא פת פתיתא בתוך המרק	פת א׳.
—	כ״ב.	כלבא בסקירה כו׳	דרך הגדי בסיקרא כו׳ עד למיסרך	סקר ג׳.
—	—	אדיי׳ אדויי	כלומ׳ לא הגביה את החררה אלא בדרך דידוי הובאה	אד א׳.
—	—	במסכסכת כל הבירה	שעמר הגמל והדליק כל הבירה כו׳ עד נזק שלם	סכסך.
—	כ״ג:	דשף צלמי	כגון שהיו לו צורות מצויירים כו׳ עד שיבערו לגמרי	שף ב׳.
—	—	דפסעי	דפסע פסועי פי׳ כגון בצע המקום כו׳ עד תמימות והשלמות	פסע א׳.
—	—	דאפקיה לניביה כו׳	פי׳ שיני הכלב שהן ניבין גדולין כו׳ עד לתוך פיו	נב ה׳.
—	—	דליצנעינהו	זיל אצנעינהו כלומ׳ הזהר לבעליהן עד לשדהו	צנע א׳.
—	—	עיזי דשוקא	העומדין לטביחה	עז א׳.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"ק	כ"ד.	נימוקו עמו	נמוקו עמו פי' תורתו עמו כלומ' תורתו גמרא ברורה מסורת בידו	נמק.
—	—	נמצאת כת שלישית כו'	כגון דאתו תרי שהדי אשהידו כו' כו' עד נתחייב על עדותם	שלש.
—	כ"ד:	דמרמזי רמוזי	מרמזי רמוזי אהדדי כלומ' זאת אומרת לכת האחרת כו' עד אחריכן	רמז.
—	כ"ה:	מה פכין קטנים	כלי חרש עגולין שאין בהן לא שכיבה ולא ישיבה	פך א' בפי' ראשון.
—	כ"ז.	פתח בכד כו'	קיי"ל כי הכד הוא פחות מן החבית כו' עד גדולה ממנה	כד.
—	כ"ז:	קרנא דעצרא	בקרנא דבי עצרי הוה דכיון דברשות קא עבדי כו' ע"ש כל הענין	קרן ג' ע"ש ומ"ש.
—	—	סנוקרת	הכאה באגרוף תחת לחייו	סנקרת בפי' י"א עש"ה.
—	—	לפנדא דמרא כו'	שופינא שהוא עץ המרא שחופר בו כו'	פרא ע"ש ומ"ש.
—	כ"ח.	פזרא	שבט	פזר ע"ש ומ"ש.
—	כ"ט.	דרך שרעתא דנהרא	על שפת הנהר דהוא בשרעתא דנהרא	שרע ב'.
—	כ"ט:	במפריח	ומרחיבם	פרח ו'.
—	—	את הגלל	זבל כדכתי' כו'	גלל ג'.
—	ל"א:	כשלדא	כגון שפשט ידיו ורגליו כו' עד אדם	שלד.
—	—	חוטרא דסמיותא	הסומא מגשש במטה כו' עד הדרך	חטר ד'.
—	ל"ד.	מחצין בחי	פחיתת שור המת חציים משלם המזיק מגופו של חי כו'	חץ ב'.
—	ל"ה.	בקוטמא	בקיטמיה פי' הינכיה למעלה בית העליסה [1] קרוב לשיניים	חנך ב'.
—	ל"ו:	התוקע לחבירו כו'	תקיעה בקול באזנו ולא בהכאת יד כו' עד ולא הזיקו	תקע ב'.
—	—	כל כסף האמור בתורה	כל כסף קצוב כו' כגון ל' של עבד כו' עד של בכור	סלע [2]).
—	ל"ז.	זוזא מכא	עיי' פי' ר"ח לשבת קכ"ם. ומ"ש בע' מך ב'.	

אחיי"ה ובזה אבוא להשלים הציונים מפי' ר"ח לב"ק כי בכ"י אשר נדפס בש"ס ווילנא חסר הפי' מדף ל"ח. עד גמירא וחבל על דאבדין. וזה אשר עלה במצודתי:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
—	מ':	שור האצטדין	פי' ר"ח הובא בשט"מ בסוגיא ד"ה שור האצטדין	אצטגנין בפ"א של אצטדין [3]).
—	נ':	חריצין	— — — בשט"מ ד"ה חריצין	חרץ א' ע"ש ומ"ש [4]).
—	נ"ו:	לברזיליה	— — — בשט"מ בסוגיתינו	ברזל ע"ש ומ"ש בח"ד, ש"ך.
—	פ'.	ישוע הבן	— — — בתוספו' שם ד"ה לבי ע"ש פ"א בשם (ר"ת) [צ"ל ר"ח]	שבע ע"ש [5])
—	פ"א.	מן חובו של אילן	— — — בשט"מ בסוגיא.	חב ע"ש ומ"ש [6])
—	פ"א:	בשבילי הרשות	— — — בשט"מ בסוגיא	שביל ע"ש ומ"ש [7])

1) בערוך: הבליעה. 2) בכס ר"ה ז"ל. 3) בח"א רכ"ב: 4) בח"ג, שכ"ט. 5) בכס ר"ח ועוד ישוע ומ"ש בח"ד, קס"ח: 6) בח"ג, שכ"ט: הערה 12. 7) בח"ח, י"ג. הערה 4.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"ק	ק':ק"א.	כלבוס	פי' ר"ח הובא בשט"מ למקומו	כלבוס ג' ע"ש ומ"ש [1].
—	קי"ג:	במר דפרזלא	— — — בשט"מ למקומו	פלז ע"ש ומ"ש בח"ו, של"ט.
—	—	דמדיירי	— — — בשט"מ שם ובחי' הרשב"א שם	דר א' ע"ש ומ"ש [2].
—	קי"ד:	אנבורקראות	— — — בשט"מ שם	אנבקראות ע"ש ומ"ש [3].
—	קט"ז.	אין הכרעת שלישי	— — — בתוספות שבת מ'. סד"ה הלכה	כרע ג' [4].

ולפי ציונים אלה הערוך השתמש בפי' ר"ח בסתם לב"ק חמשים וחמש פעמים
והביאו בשם שלש פעמים נוסף לזה חמש פעמים שהזכירו לזו מסכת
עיי"ע עד ג' ע"ש ומ"ש, קצר ו', שרש, תבר א', תקל א'

למסכת בבא מציעא.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"מ	ג':	בהכחשה ובהזמה	כלומ' אם יודה שלויתי כו' עד ולא להזימו	כחש א'.
—	ד'.	כפרן	אם כפר הלוה והעיד עליו עד אחד כו' ע"ש כל הענין	כפר ז'.
—	ו':	מנין הראוי פטור	כגון שיש לו עשר צאן בדיר כו' עד למנין הראוי	מן ב'.
—	ז'.	דתפיסי בכרכשתא	נימין שבקצותיה והן הנקראים כרכשתא	כרכשתא ג'.
—	ח':	המנהיג	המנהיג בשור ובחמור ודש או חרש סופג מ'	נהג ב'.
—	—	מוסירה	כגון פרומביא ואפסר כל בהמה בראוי לה	מסר ג'.
—	ט'.	וביה פגיה	פי' פגיה רצועות של מוסירה כו'	פג האחרון.
—	י"א:	חליפין	דחליפין מקח וממכר הוא	חלף א'.
—	ט"ו:	שבח המגיע לכתפים	כגון ענבים שהגיעו להבצר כו' ע"ש	שבח.
—	ט"ז.	משום כבוד אביו	פי' היא בתוספתא במסכת נדרים ומפורש בתלמוד א"י כו' עד כבוד אביו.	כבד א'.
—	ט"ז:	הנפק	אשרתא דדייני	הנפק.
—	י"ט.	דייתקאות	דיאתיקי צוואת ש"מ בל"י נקראת דייתיקי	דייתק.
—	כ'.	איגרות שום	שטר שומת בי"ד	שם ג' ועיי"ע אגרות.
—	—	שטרי בירורין	שטרי טענתא וזהו שימוש בי"ד [5]	בר ב'.
—	—	במכנשתא דבי דרי	הגרנות שמכבדין הגורן בשעה שמניפין התבואה כו'	כנש.
—	כ':	סמפונות	שובר או תנאים	סמפון א'.
—	כ"א:	בזוטו של ים	בקרקעית הים	זט.
—	—	בשלוליתו	מקום שטיפתו	שלל האחרון.
—	—	הנמושות כו'	זקנים תשושי כח כו' ע"ש כל הענין עד כלום	נמש וע' גד ג'.
—	כ"ב:	מאי כרכתא	פי' [6]) אם היו דקלים מוחזקים ליתמי כו' עד מוקפות גדר	כרך א'.

---

[1]) בח"ד, רל"א: [2]) בח"ג, קל"ב: [3]) בה"ה, קל"ז: [4]) בשם ר"ח ז"ל, ע"ש ומ"ש בח"ד, של"ט. הערה 12. [5]) ובעלי מגיה הש"ס ווילנא טעו להגיה מעשה בי"ד ושכחו לעיין בערוך, ומלת שימוש בי"ד אי' ג"כ בתש' הגאוני' סי' קכ"ה (הוצ' ה' הרכבי וע"ש בצד 291 ובהערות 391). ויש להוסיף תש' שערי צדק השער הב' מח"ה צד 91 שורה ב' מלמטה (בשם רש"ג) ומשוינן להו לשך מילי מחליפין קמי דיין בשימוש ב"ד מעלית ופסקינן דיינא עליהו כו'. [6]) בדף כ"א:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
ב״מ	כ״ב:	סימן העשוי	כגון קשירת כריכות כו׳ עד הקשרים	סמן.
—	—	מינשתפא	מינשתפי מתגלגלין ברגלי בני האדם	מנשתפא, שף ט׳.
—	כ״ג:	ברשום, במציף	מסובריא (דנשייתא) [דנזייתא] כסוי הקנקנים כו׳ נקרא רשום כשהוא מרופף כו׳ עד צפוי	רשם.
—	—	מחסם	מהסם מדקדק על עצמו מליגע בו כו׳ עד ומתיירא מן העבירה	הסם.
—	—	דקדיח ביה חלפי	קדח בהו חילפי צמחו בו עשבים כו׳ עד זמן רב	קדח.
—	—	במסכת ובפוריא ובאושפיזא:	במסכת שקראה ואמר איני יודע אותה כו׳ ע״ש כל הענין	מסך א׳.
—	כ״ד: [1]	דיו	עוף הנקרא דיו	דיו, אחר ע׳ דיופרצוף.
—	—	פרגיות	פרגיות (?) צפרים טהורים	פרגיות.
—	כ״ה.	הא משלחפי	שאין מיושבת זו על גב זו כו׳ עד שלהופינון לידוהי	שלחף.
—	—	כשיר מהו	כשיר עגול כצמידין	שר ד׳ עיי״ע חצב א׳.
—	—	כשורה מהו	כשורה זו בצד זו כחצובה זה למעלה מזה במקום מרודד [2] כו׳ עד ביניהן	חצב א׳.
—	כ״ה:	אבני בית קולים	בית ע״ז שמו מרקולים כו׳ עד על גביהם	מרקולים.
—	—	נירונית	כמטבע נירון קיסר הוא	נרון.
—	—	במדדין	מהלכין מעט מעט כו׳ עד אלהים	דד ג׳.
—	—	המנק	כלי שיש בו שני ראשים	המנק.
—	כ״ו.	דשתיך טפי	עלה בהן סיג הרבה כו׳ עד בהן סיג	שתך.
—	— [3]	קתא	יד הסכין נקרא קתא	קת.
—	כ״ז:	סימני אוכף	אוכף הוא שלפעמים כו׳ עד כדי למנוע חבור [4] המשאוי ע״ג חמור.	אכף.
—	—	דמסקב כו׳	פעמים שתהיה בהמות בעל האיכוף רזה כו׳ עד ריגלא	סקב.
—	כ״ח:	אם נמחית אבן הטוען	אבן גדולה היתה בירושלים כו׳ עד אבן הטוען	אבן טוען.
—	כ״ט:	כסא דחרשין	נוח לו לאדם לשתות כוס שיש בו מיני כשפניות כו׳	חרש א׳.
—	ל׳.	הכניסה לרבקה	לרבקה לפטמה מלש׳ עגלי מרבק כו׳	רבק.
—	ל׳:	פתכא דאופי	פי׳ [5] חבילה של חריות של דקל	פתך.
—	—	וקא מיתפח	פי׳ [6] יגע והניח משאו לארץ כדי ליפוש	תפח ב׳.
—	ל״א.	באסרטיא	דרך בל״י נקראת איסטרטא	אסטרט.
—	ל״א:	כפועל בטל	כגון שהיה חייט כו׳ משערין שכרו כו׳ עש״ה	פעל א׳ [7]
—	ל״ג.	זוהמא ליסטרון	זומליסטרון פי׳ התרוד שמהפך בה בשר בתוך הצלחת	זמלסטר.
—	—	העוסקין במקרא כו׳	במקרא בלבד ואין מתעסק גם בתלמוד כו׳ עד הל״מ	מד א׳ ע״ש ומ״ש.

---

[1] כ״ג: רקתא דנהרא עיי׳ פי׳ ר״ח לביצה ל״ב: [2] בערוך חצב א׳: במקום מורד. [3] שגלי עיי׳ פי׳ ר״ח לשבת ל״ב. ומ״ש. [4] בערוך חכוך. [5] בדף ל״א. [6] שם. [7] כן הי׳ בגוף הדבר.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רבינו חננאל ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
ב״מ	ל״ה.	אפדנא	אפדנא חצר	אפדנא.
—	ל״ה:	אדרכתא	סדר הדין מוציא מלוה שטרו כו׳ ע״ש כל הענין עד וקיי״ל כרבא	אדרכתא.
—	ל״ו.	כפירת ממון	פי׳ [1]) כלומ׳ נשבע בשקר כו׳ עד חייב חטאת	כפר ז׳.
—	ל״ו:	ראשי צוקין	חהרים שעולין האבנים וצורים שלו כסכינים	צק ב׳.
—	ל״ח.	כיון דקם קם	פי׳ [2]) כיון שהחמיץ כך יעמיד בחימוצו לעולם	קם ב׳.
—	ל״ט.	אפוטרופא לדיקני	כלומר לאדם גדול בעל זקן	דקן.
—	מ׳.	גרגשתא	שם העפר שעושין ממנו כלי חרס כו׳ עד ויש עפר שאינו (מוצין) [צ״ל מוצין]	גרגשתא.
—	מ׳:	ודמי ברזנייתא	טירחיה שמודד לו כו׳ עד להוציא היין בהן מן החבית	ברז א׳.
—	—	—	שם: ברזא נקב החבית כדגרסינן דעד ברזא	ברז א׳.
—	מ״ב.	גשושאי	שמגששין בקרקע ומגלין הטמונות	גשש.
—	—	פרומאי	מלשון בגדיו יהיו פרומים	פרם.
—	—	טפוחאי	שמנקשין בטפח שלהן ומרגישין כו׳	טפח ד׳.
—	—	בצריפא דאורבני	נתנם בבית המסוכך בעצי ערבה	צרף א׳.
—	מ״ג.	כיסי	כיסי כשותא שאינה מתוקנת שעדיין צריכה תיקון	כס האחרון.
—	מ״ו.	דינר וטריסית	דינר זה זולתי טריסית הוא דתנינן בתוספתא כו׳	טרסית [3]).
—	—	בפרוטות שנו	כגון אסימון שאין לו מטבע שקונין כדתנן כו׳	פרט ה׳.
—	מ״ז:	במרוקא	גרעינא של תמרה שמחליקין כו׳	מרוקא.
—	—	מעות הניתנות בסימן	מעות ידועות שרשום בהן כו׳ ע״ש כל הענין	מע א׳.
—	—	—	שם: תלמוד א״י רב אבא בשם רב המחליף אמבורולוקין באמבורולוקין קנה כריכות של יריעות נקראות בל״י אמבורוקולין	אנבקראות.
—	מ״ט:	פרזק	גוי אנס	פרזק.
—	נ״א.	נקט ורשבי	מרגליות	ורשבי [4]).
—	נ״ח: [5])	דאזיל סומקא	פי׳ ר״ח הובא בשט״מ בסוגיא	סמק וע״ש ומ״ש [6]).
—	נ״ט.	א״ת מוצאת	— — בתוספות כתובו׳ ס״ז: ד״ה דכתיב	צת ע״ש ומ״ש [7]).
—	נ״ט:	בעכנא	— — בשט״מ בהסוגיא.	חכן ע״ש ומ״ש [8]).
—	ס״א:	שלא ירתיח	— — בשט״מ שם ובתוספות ב״ב פ״ט: ד״ה במשורה	רתח בשם ר״ח.
—	—	בימות החמה	— — ברשב״ם לב״ב פ״ט:	מד ע״ש ומ״ש [9]).
—	ס״ה.	טרשא	— — בשט״מ בסוגיא	טרש ד׳ ע״ש ומ״ש [10]).
—	ס״ח:	שכר כתף	— — בתוספו׳ ד״ה מקום	כתף ע״ש ומ״ש [11]).
—	ס״ט.	גביל לתורא	— — בחי׳ הריטב״א בסוגיא	גבל א׳ ע״ש ומ״ש [12]).
—	—	אי אגרא לא פגרה	— — בשט״מ לדף ע׳.	אגר א׳ ע״ש ומ״ש [13]).
—	ע׳.	שמתא דברנן כו׳	— — בשט״מ בסוגיא	שמת ע״ש ומ״ש.

---

[1]) בדף ל״ה: [2]) בדף ל״ח: [3]) בשם ר״ח ז״ל. [4]) בשם ר״ח ז״ל. [5]) מדף נ״ב. והלאה חסר בכ״י שנדפס מתוכו פי׳ ר״ח בש״ס ווילנא והבל על דאבדין. [6]) בח״ו, ע״ז. ושם שורה י״ג מלמעלה א׳ בט״ד דאזיל. סומקא וצ״ל דאזיל סומקא. [7]) בח״ז, כ״א. ושם שורה י״ט מלמעלה בכ״ד כתוב׳ כ״ז: וצ״ל ס״ז: ועיי׳ בס״ע תקל״ב צד 36 [8]) בח״ג, שפ״ג. הערה 6. [9]) בח״ה, פ״ג. הערה 9. [10]) בח״ד, ל״ט. [11]) בח״ד שס״ג. הערה 1. [12]) בח״ב רכ״ה. [13]) ועוד עיי״ע אגר א׳ ומ״ש בח״ו, רל״ה הערה 1, ושם תקנתי לשון הערוך.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
ב״מ	ע״ב:	(ללוקט) [צ״ל ללקוט] כו׳	פי׳ ר״ח הובא בשט״מ במקומו	לקט ומ״ש [1]).
—	ע״ג.	ומודה רב בתורי	— — בתוספו׳ שם ד״ה בתוורי ובשט״מ במקומו	פרדס ומ״ש [2]).
—	ע״ד.	מחוסר מכמר כו׳	— — בשט״מ בסוגיא	כמר א׳ ע״ש ומ״ש [3]).
—	פ״ג.	פועל בכניסתו כו׳	— — בתוספות שם סד״ה הפועל	כנס ע״ש בח״ד, רנ״ח: [4]).
—	צ״א:	בשרכא	— — בשט״מ במקומו	שדך ב׳ ע״ש בח״ח, ל״ג:
—	צ״ג:	פימוסקא	— — בשט״מ במקומו	פמסקא בפ״א ע״ש [5]).
—	ק״ג.	שואל כו׳	— — בשט״מ במקומו ובהגה״ה לראש פ״ח סי׳ ל״ד	שאל וע״ש בח״ח ד׳. בהערה 3.
—	ק״ג:	ארכבתא	— — בתוספות ד״ה בוכרא ובשט״מ ובחי׳ הריטב״א במקומו	ארכבתא ע״ש ומ״ש [6]).
—	ק״ה.	כל שאין כונס שלו	— — בשט״מ במקומו	כנס א׳ ומ״ש [7]).
—	—	באללא	— — בשט״מ סד״ה ואמר רבא	אלל בפי׳ ראשון ע״ש ומ״ש.
—	ק״ה:	שבוחה רע כו׳	— — בשט״מ במקומו	חז א׳ ע״ש ומ״ש בח״ג, שנ״ה.
—	ק״ז:	עבד מאי דעבד	— — בשט״מ במקומו	עבד ב׳ ע״ש ומ״ש [8]).
—	ק״ט:	קופא סבא	— — בשט״מ במקומו	קף י׳ ע״ש ומ״ש בח״ז, קנ״ו.
—	קי״ד.	נדון בכבודו	— — בשט״מ במקומו	כבד ג׳ ע״ש ומ״ש [9]).
—	קי״ט.	אפרייא	— — בשט״מ במקומו	אפרייא בפ״א ע״ש ומ״ש [10])

הערוך היה משתמש לפי זה בפי׳ ר״ח ז״ל לב״מ **תשעים וארבע פעמים** והביאו בשם שלש פעמים.

למסכת בבא בתרא

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
ב״ב	ד׳:	סניפי דיכי	פי׳ ר״ח הובא בהגה״ה ברש״י במקומו	סנף ע״ש ומ״ש [11]).
—	ח׳.	ארנונא	— — בתוספות ד״ה והלך	ארנון ע״ש ומ״ש בח״א, רצ״ה.
—	—	כריא חדתא	— — בתוספות ד״ה כריא	כר י״א בפי׳ ראשון [12]).
—	ט׳:	עולא משגש כו׳	— — בתוספות ד״ה אתיא	שגש ועיי״ע משגש ומ״ש.
—	י׳:	שאלו את שלמה	— — בתוספו׳ ד״ה עליונים	נגד א׳ ע״ש ומ״ש [13]).
—	י״א:	זבל של אכסניא	— — בתוספו׳ ד״ה אכסניא	אכסניא א׳ ע״ש ומ״ש [14]).
—	י״ב.	בדלי יומא	— — בתוספו׳ ד״ה דוולא	דוולא ע״ש ומ״ש בח״ג, ל׳:
—	י״ג.	קרנזול	— — בתוספו׳ שם ד״ה חד ושם אפס קצהו תראה	קרנזול ע״ש ומ״ש בח״ז, ר״ו.
—	י״ז.	הכליא	— — בתוספו׳ שם	כליא ע״ש ומ״ש בח״ד, רל״ג:
—	כ׳:	מן האסטרוביל	— — בתוספו׳ ד״ה ושל	אסטרוביל ע״ש ומ״ש [15]).
—	כ״א.	בסופר מתא	— — בתוספות ד״ה בסופר	אמן א׳ [16]).
—	כ״ה.	אוריא	— — בתוספו׳ שם ד״ה אוריא ועיי׳ תוס׳ גיטין ל״א: ד״ה שדיא	אוריא ע״ש ומ״ש בח״א, מ״ז.
—	כ״ח:	צלף	— — בתוספות ובשט״מ במקומו	צלף ע״ש ומ״ש [17]).
—	ל׳:	דזבין דיניה	— — ברשב״ם ע״ש	זבן ב׳ ע״ש ומ״ש בח״ג, רס״ו:

---

1) בח״ס, כ״ו: הערה 4. 2) בח״ו, ת״ג ובע׳ שבג, בח״ח, כ׳ הערה 6. 3) בח״ד, רמ״ט: הערה 11 ושם כ״ב ט״ד סוף וצ״ל ג״כ. 4) הערה 14. 5) בח״ו, שס״ח: 6) בח״א רפ״ח. 7) בח״ד רכ״ח: הערה 13. 8) בח״ו מ״ב: הערה 6. 9) בח״ד קפ״ב: קפ״ג. הערה 14 ושם בצד קפ״ג. שורה י״ג מלמטה בט״ד ג ל״מ וצ״ל ג ג״מ. 10) בח״א, רל״ח: 11) בח״ו פ״ח. הערה 3. 12) ע״ש ומ״ש בח״ד, ש״ב: 13) בח״ס, הערה 1. 14) בח״א, פ״א. 15) ובע׳ חמר ע״ש בח״ג תל״ג. 16) במבוא לח״א XII טעיתי אחר רש״ל ראפופ׳ לכתוב אין א׳ וצ״ל אמן א׳. 17) בח״ז, כ״א הערה 2. 1. במבוא הנ״ל בט״ד צוף וצ״ל צ ל ף.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"ב	ל"ג:	מגלא ותובליא	פי' ר"ח (כנראה אי') ברשב"ם ד"ה מגלא [1])	תבליא ע"ש ובח"ח, קצ"ח הערה 7.
—	ל"ה:	אי דלי ליה	— הובא בפירשב"ם	דל ג' ע"ש ומ"ש [2]).
—	ל"ו.	תפתיחה	— — בפירשב"ם	תפתח.
—	ל"ו:	דקל נעורה כו'	— — בפירשב"ם ובשט"מ במקומו	דקל א' ע"ש ומ"ש [3]).
—	—	פירא רבא	— — בשט"מ במקומו	ערם ד' ע"ש ומ"ש בח"ו רע"ב.
—	ס"א:	זהרא	— — בנימוקי יוסף במקומו	זהרא ע"ש ומ"ש בח"ג רע"ה:
—	ס"ז.	חולסית	— — ברשב"ם ד"ה חולסאות	חלס בפ"א ע"ש ומ"ש [4]).
—	ס"ז:	את הממל	— — בפירשב"ם	ממל בפי' ראשון ע"ש ומ"ש [5]).
—	ס"ח.	סנטר	— — בפירשב"ם ד"ה בר מחווניתא	סנטר א' ע"ש ומ"ש בח"ו, פ"ה:
—	ע"ג.	אסכלה	— — בפירשב"ם	אסכלה ע"ש ומ"ש בח"א, ק"פ.
—	ע"ג:	בוצית	— — בתוספו' שבת ק"א. ד"ה הני	בצית ע"ש ומ"ש [6]).
—	ע"ד:	ארזילי דימא	— — ברשב"ם	אדילי ע"ש ומ"ש בח"א, ל"ד.
—	פ"ו:	שנתות	— — ברשב"ם ע"ש	שנתות ע"ש.
—	פ"ט:	בימות החמה	— — ברשב"ם [7]).	מד א' ע"ש ומ"ש [8]).
—	צ'.	עוכלא	— — בפירשב"ם	עכל א' ע"ש ומ"ש [9]).
—	צ"ט.	שלחופי	— — בפירשב"ם ד"ה ודלמא	שלהף [10]).
—	קט"ז.	ירשת פליטה	— — בשט"מ במקומו ושם הוא בלשון קצרה	רש בפי' ראשון ע"ש ומ"ש [11]).
—	קכ"ב.	רונגר	— — בפירשב"ם	רונגר ע"ש ומ"ש בח"ז, רפ"ד.
—	קל"ג:	דייני דחצצתא	— — במקצתו בפירשב"ם ובמקצתו בשט"מ	חצצתא ע"ש ומ"ש בח"ג, תע"ז:
—	קמ"ו.	הסבלונות	— — בפירש"ם	סבלונות ע"ש ומ"ש [12]).
—	קס"ו:	קפל מלמעלה	— — בתוספו' בר"ה ספל	ספל ע"ש ומ"ש [13])

מלבד שלשים וחמשה ציונים אלה שהשתמש רבינו בפי' ר"ח לב"ב בסתם קוראהו בשמו תשע עשר פעמים [14]).

למסכת עבודה זרה.

מסכת	דף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ע"ז	ד'.	בניגני שלהם	בגנוני פי' בפינקס שמפרשין בו כו' עד זכות.	נגג בפי' ראשון.
—	ח'.	קלנדס	בל"י טוב יום כלומר קלון דיאס	קצת מזה בע' קלנדס.
—	—	סטרנליא	פי' בירוש' שנאה טמונה	סטרנליא.
—	י'.	יום גינוסיא	גנוסיא בל"י הלידה	גנס.
—	י':	שדר ליה גרגירא	גרגירה זינתה גירא מל' הנואף דמתרגמינן ניירא	גר ד'.
—	—	כוסברתא	כלומר הרוג ברתך כו' עד ושבקה	כרת א'.
—	—	לקמוניא חלילא	לכבשן האש	קמניא בפ"א.
—	י"א:	סך קירי פלסתר	פי' קירי אדון ופי' סך אחי כו' עש"ה	סך ח' בפ"א [15]).

---

1) ועיין ברשב"ם סוף סוף פי' רגמ"ה. 2) בח"ג, ס"ה. הערה 4. 3) בח"ג קכ"ד. בהערה 4. 4) בח"ג, ת"ז. 5) בח"ה, קס"ג. 6) בח"ב, קל"ג: וקכ"ד. 7) ועיי' מ"ש בפי' ר"ח לב"מ ס"א: 8) בח"ה, פ"ג הערה 9. 9) בח"ו, קנ"ח. הערה 1. 10) ועיי' ג"כ מ"ש בפי' רגמ"ה לעיל צד ט"ז. 11) בח"ז, ש"ד: 12) בח"ו, ט'. הערה 3. 13) בח"ו, ק"ג. הערה 3. 14) עיי"א אברורי, אדן, אפתא ואם היה חולק עליו עיי' מ"ש בח"א רמ"ו. (ועוד עיי"ע יציע בח"ד, קנ"א:) בלט ב', בקע ב', בר ד' בגם אביו הוסיף ז"ל גל, גם ג', גרע, דם ב', הדר ג', זין, חלד א', לפתא (עיי"ע ומ"ש בח"ה כ"ד. בהערה 5 ובענין גי' המדרש הגדול עיי' מ"ש בצד 61). סר ב', ענה, תיובתא, תלמוד.— ועוד עיי"ע אנדיסקי כפי גי' כ"י ודפ"ר (עיי' מ"ש בח"א ק"מ:). 15) לפי גי' כ"י קאסט עי"ש ומ"ש.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ע"ז	י"א	מוטרדי כו'	גי' ר"ח מוסרדי ומהרקני תירייסקי מהרוז כו' עש"ה ומאמרי מיוחד לזה הענין במ"ע צרפית Etudes חלק כ"ד.	עיי"ע מסרד ומ"ש.
—	י"ב:	סכנת עלוקה	סכנת ערקא פי' שלא יבלע עלוקה של מים כו' ע"ש	ערקא א'.
—	י"ג:	גיסטרא	חותכה לשנים חציה נופלת לכאן כו' עד כעין הריסה	גסטר א'.
—	—	מאי איצטרובלין	איסטרובלין פי' פירי דארזא	אסטרוביל.
—	—	בנות שוח	מין תאנים לבנים	בנות שוח ועיי"ע פטטר.
—	—	ופטוטרות	בפטוטרותיהן בעוקציהן מפני שמקריבין אותו דורון לע"ז	פטטר.
—	ט"ז.	בסחופיה	בסיחופיה בידיו ושיניו	סחף ג'.
—	—	גרדום	פי' [1]) גרדון בל"י בית המשפט	גרדם א'.
—	ט"ז:	דמוס פטור אתה	דימוס כו' פי' בשבועה	דמוס ב'.
—	י"ז:	רבן של תרסיים	גדול שבאורגים אני	טרסי א'.
—	—	בי אבידן	לשכה בבית ע"ז שלהן כו' עד ודנין בדבר חכמה	בי אבידן.
—	י"ט.	רמיה צדו	אם אינו משבר כנפי העוף כו' [2]) ובפי' ר"ח לעירו' נ"ד:	צד ב' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ב:	מכתבא גללא	כלומ' שעט ברזל הינדוי נוקב כו' עד רגלא	גלל ב' [3]).
—	כ"ג.	עודה	חבק מצוייר עש"ה	עד ט' [4]).
—	כ"ד:	רוני רוני כו'	רומי רומי כו' ע"ש כל הענין	רם ע"ש ומ"ש.
—	כ"ו.	כי אופיא דנהרה	כי אופי בנהרה ע"ש עד כמו חריות שעל הנהר	אפי א' וב' בגי' רבינו.
—	כ"ז.	גבנוני מהול	גבנוני מבני אברהם הם כו' עש"ה	גבנוני.
—	כ"ח.	צפדינא	כאב שינים	צפדינא.
—	—	דרדיה	בשר שעל גבי השיניים	דר ה' ע"ש ומ"ש.
—	—	גרדא	גרדא דיבלא גרידום שגורדת מעשב שנקר' חצב בל' רבנן	גרד א' בפ"א.
—	—	עינבתא	מורסא כו' עש"ה	ענב ג'.
—	—	פרונקא	שליח להודיע להזהר	פרונקא.
—	—	איסקוטלי	סקוטלי המכה שמכה בעת שאוחז אצבעו בגודלו ומכה המכה.	אסקוטלא.
—	כ"ח:	בפיקעא	מל' בקיעה והיא פיקה כלומר מקום כו'	פקע ו'.
—	—	אברתא	אברתא ברוש	ברתא.
—	—	קשיתא דאסנא	גרעינים של סנה	אסנא.
—	—	מזריף זריף	כלומר נגיעת היד קשה הוא ושורפת	זרף ב' בפי' אחרון.
—	—	רירא דיצא כו'	מורדת ריר וכואבת כו' ע"ש כל הענין	דין א'.
—	—	חמא לחמא כו'	מי שעקצו עקרב ראוי להאכילו דברים חמים כו'	זבורא.
—	כ"ט.	ריבדא דכוסילתא	ריבדא הן השרוטות כו' עד שמו כוסילתא	כסול.
—	—	כודא	פי' [5]) לכודה רוח שאוחזת האשה אחרי לידתה נקרא כודא	כדה ע"ש ומ"ש.
—	ל'.	וצרונהי בפרונקא	פי' שתה מן היין כו' והביא פרנקא שהוא סמרטוט כו'	פרנקא.
—	—	אפסינתין	לענה בל"י אפסינתין	אפסנתין.
—	—	מתוק מי בארג	מתוק חמר מבושל ובל"פ באדגי	בארג ע"ש ומ"ש.
—	ל"א:	גילויי דנזייתא	הכדות הגדולות שמגלין אותם כו'	נזייתא.
—	ל"ב.	הדרדורין	חביות של עץ	דרדור.
—	—	—	שם הביא ר"ח הירו' והיוצא אסור כשהכניסו לפנים מן הקנקלין ופי' קנקלין חדרים	קנקל ב'.
—	ל"ג:	קינסא	פי' עץ כו' עד כגון אור דולק אסור	קנס ב'.

[1]) בדף ט"ז: [2]) בערוך השלם ח"ג, ח' הערה 1. [3]) בשם ר"ח ז"ל. [4]) בשם הגאונים. [5]) בדף כ"ח:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ע"ז	ל"ג:	כלי נתר	והן כלי מחפורת של צריף י"מ כלים הנעשים מן אלשב.	חפר ב' צרף ו' [1]).
—	—	פתוותא	כלי חרש שהם טפיחים	פתיא א'.
—	ל"ד:	אכטא	עיי' פי' ובגליון הש"ס מ"ש בשם הערוך השלם	אכטא.
—	—	מורייס אומן	ציר של דגים כובשין כו' עד א"צ למירמא ביה חמרא	אמן א' ביש ששונין.
—	—	בלומא	לומא מעה	לם.
—	—	עיקולי	עיקולי [2]) עקמומיות הנהר	עקל ג'.
—	—	תורמינך	תורמינך שעתך פי' תשא אותך שעתך ודום כו' עד ועד סוף	תר ח' בפ"א.
—	ל"ה:	בקטפא דגווא	בקטפא דגוזא פי' קטף של עץ	גז י"א.
—	ל"ח.	דשדא סיכתא כו'	מי שנתן יתידות של עץ כו' עד ולא לבישול	סך ט'.
—	ל"ח:	וחתה בה חתווי	פי' (הדי הא הדויי) [צ"ל חרי בה חרויי][3]) פי' חתה בנחלים	חר ג'.
—	—	נגוטא דחלא	כוס של חומץ	נגט.
—	—	שבלילתא	זרע תלתן	שבליל.
—	—	הכוספן	כוספה גפת של שומשמין	כספן.
—	—	אדמויי	הדימי הדמיה נתחו נתחים	הדם.
—	ל"ט.	חילק	מין דגים קטנים שמו חילק	חלק ה'.
—	—	סולטנית	והיא דג טהור ע"ש עד ועולין עמה	חלק ה'.
—	—	הסולטנית והעפיין	כגון אקינס ואפונס כו' ע"ש כל הענין	אקונס.
—	—	קדש נונא אסיר	גי' ר"ח קדשנונא אסיר אבל עיי' תוספ' בשם ר"ח	קדשנונא ע"ש ומ"ש [4]).
—	מ':	זיתי גלוסקאות כו'	זתים רכים ולחין כו' ירושל' הן סבכות כו' ע"ש עד גרעיניהן	קלסקה.
—	מ"ב.	פחסה	כלומר רצף צורתה ואינה ניכרת	פחס.
—	מ"ד:	אפרודיטי	שם אותה ע"ז	אפרודיטי.
—	מ"ז:	לבימוס	פי' במה והיא מצבה של אבן אחת	במס.
—	מ"ח:	והחזירין	חסא	חזר האחרון.
—	נ':	נגר בר נגר	חכם בן חכם	נגר א'.
—	—	לגזום	מגזמין קוצצין בדי האילן וסכין מקום הקציצה שמן	גזום.
—	נ"ג.	גרוטאות	שברי כלי מתכות	גרט.
—	נ"ד:	פומבי	כגון שמערבין נחושת בכסף כו' עד בדבריכם	פמבי בפ"א.
—	נ"ו.	קיפוי	פי' קיפוי הסרת הקצף מעל היין כדכת' בקצף על פני המים [5]).	קף ד'.

הערוך היה מפרש עפ"י מטבע של ר"ח לע"ז [6]) שבעים ושתים פעמים והזכיר ר"ח רק פעם אחת.

למסכת סנהדרין.

סנהדרין	ב':	עירובי פרשיות	ואפי' הלואות דכתי' בהו כו' עד ג' מומחין	ערב א'.
—	ג':	אין בי"ד שקול כו'	אם יאמר זה זכאי וזה חייב כו' ע"ש כל הענין	שקל א'.
—	ה':	מי בצעים כו'	ולא פי' כי מי ביצים כו' עד אינהו סבר	בין ג'.
—	ו'.	וסוגיין כו'	מקשו ומפרקו כו' עד וישלם מביתו	סג ד'.
—	ז':	אם ברור לך	אם ברור לך הדבר והדין על בוריו כו' ע"ש כל הענין	בר ב'.

---

1) ועיי"ע מנביא ומ"ש. 2) בש"ס ווילנא חסר הדיבור המתחיל. 3) ובש"ס ווילנא הגוהו לגי' שלנו ולא עיינו בערוך. 4) בח"ז, ע"ו: 5) ובכ"י רומי בקובץ כ"י אנגיליק' כאן חסר שטה אחת מן הכתב ואולי יש להשלימה מערוך ע' קף ד' עש"ס. 6) ובקובץ כ"י אנגיל' חסר בפירוש מדף כ"ז. עד סוף המסכתא ומפני זה לא הבאתי יותר ציונים מע"ז.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
סנהד׳	ז׳:	בין בית לעלייה	צריך הדיין להיות בקי כו׳ עד מפורשין בפ׳ לא יחפור	בית עלייה.
—	י״א.	דילטור	רכיל	דלטור.
—	י״ב.	זוג בא מרקת כו׳	שני ת״ח באו כו׳ עד בירח שמת בו אהרן	זג ג׳ ע״ש ומ״ש.
—	י״ד:	בעליל	קרוב לעיר מצוה לעסוק במדידה	על ז׳.
—	ט״ז.	מחולייתו	החופר בו אם יחזור העפר כו׳ עד שתוסיף בו עפר אחר	חלי.
—	י״ז.	נהרבלאי	גי׳ ר״ח נהרבלאי מתני רמי בר ברוכי	נהרבלאי ע״ש ומ״ש.
—	כ׳.	ערסא דצלא	מטה של עורות	צלא.
—	כ׳:	גונדו	(קורו) [צ״ל קודו] קערה שאכל בה	קד ג׳.
—	כ״א.	למיטרפסה	מטרופסה חלק חוקה כלומר להתם דינא	מטרפס.
—	—	בלורית	ציצית של שער	בלר א׳.
—	כ״א:	ביקש להולמו	ביקש שתמלא ראשו כו׳ עד אינו הולמתו	הלם.
—	כ״ב.	לרעץ	לדועץ מלש׳ תרגום ויצג ודעיץ כלומר כו׳ עד דעוץ	רעץ.
—	כ״ה:	ארא	קושרין חוט ארוך בעוף כו׳ עד וזהו שבשא	ארא [1].
—	—	פגמיהן	הכלים שצדין בהם	פגם ב׳.
—	—	והמוכסין	אמר גאון זצ״ל הני מוכסין כו׳ עד נמצא גזלנין	מכס א׳ ע״ש ומ״ש.
—	כ״ו.	אגיסטון	כלומ׳ כמדומה אני שזה החורש בשביעית כו׳ עד ואני ארים בתוכו	אגסטון.
—	—	עקא	כלומר זו צרה	עק.
—	כ״ו:	מחשבת מועלת	אפי׳ לבטל דברי תורה ע״ש	מעל ג׳.
—	—	אוכלי דבר אחר	פי׳ [אוכלי] [2]) צדקה מן הגוי	דבר א׳.
—	—	קבא דשערי	כפא פי׳ אלומה קטנה כו׳ עד שלא תפריחום הרוח	כף ג׳ ועיי״ע הזמת.
—	—	קיבורא	סנסני תומר	קבר ד׳.
—	כ״ז.	ליכהיוהו	ניכהיוה כלומר יכו אותו בממונו כו׳ ע״ש כל הענין	כה ע״ש ומ״ש.
—	ל׳:	בנזיקין כו׳	מסכתא נזיקין משנה חיצונה כו׳ ע״ש כל הענין	זק האחרון.
—	—	בארנקי לבנה כו׳	בזמן שאחד אומ׳ בארנקי שחורה כו׳ ע״ש עד הרי זה נכון	ארנק בפי׳ הראשון.
—	ל״א:	סימפון	שובר	סמפון א׳.
—	—	לדזיו ליה	כמו מ״ר כו׳ עד הכה ופצוע	זיו.
—	ל״ב:	אור הנר בברור כו׳	בימי הגזרה היו להן סימן כו׳ עד והכל נכנסין	אר א׳.
—	ל״ג.	קטלי קני	כלומר חוטבי עצים אנן	קטל א׳.
—	ל״ג:	אדמוקדך יקיד כו׳	עד שהאש יוקדת לצליית קרי כו׳ עד ילך וילמד	קד ב׳.
—	ל״ח:	אפי׳ בפרוונקא כו׳	פי׳ בפרוונקא שהוא כתייר לא קיבלנוהו	פרוונקא.
—	ל״ט.	דהורמיז כו׳	כלומר הורמיז ברא הפה כו׳ עד וכיוצא בהן	הרמיז.
—	—	גחכן	הוא שאמר ליחזקאל כו׳	גחך.
—	ל״ט:	והזונות רחצו כו׳	הזונות פי׳ חזיונות כדכתי׳ כו׳ ע״ש כל הענין	זן האחרון.
—	מ״א.	באירין הרגו	אירין כגון אזמל וי״מ כמין גרזן הוא	ארן.
—	מ״א:	חקירות כו׳ בדיקות	חקירות אמר אחד איני יודע כו׳ עד אבל בדיקות כו׳ עדותן קיימת	חקר ע״ש ומ״ש.
—	—	מנזיהותיה	מנזייתיה מגערתו	נזה.
—	מ״ב.	קש דינא	כחש כמו זקן גדול כו׳ עש״ה עד בישישים חכמה	זקן א׳.
—	מ״ב:	משכיר ומכפר	פר כהן משיח מכשירו לעבודה כו׳ עש״ה	כשר א׳ בפ״א.
—	מ״ג:	דילטור	בל״י מלשין	דלטור.

[1]) בגס רס״ג. [2]) כצ״ל כבערוך ולא מקבלי כהגהת הסוגיה בש״ס ווילנא.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בכתם
סנהד' מ"ד.	סרבלא דצריפא	פי' [1]) טלית לבן נקי כו' עד ותסגי צריפא	צרף אחרון [2]).
— מ"ד:	מעשה דבעי' מיכסא	ר"ח הביא שם גמרא דירוש' ע"ש	בעיא ע"ש ומ"ש.
— מ"ה:	מרזיא	מכח	רז א'.
— —	בתפיסתו	בד' אמות דיליה כדגרסינן כו'	תפס.
— מ"ו:	קל לית	כלו' אין בו קלות בכאב כו' ע"ש כל הענין עד מן האברים	קל א' ע"ש ומ"ש.
—	דליעביד ליה ארון	דעביד ארגז כלומ' תתנהו בארון	ארגז ע"ש [3]).
— מ"ח:	שכבי דהרפניא	כלומר בהרפניא מלינין המת כו' עד ומשלימין	שכב ג'.
— מ"ט.	בור וסירה כו'	פי' מפורש בתלמוד א"י בסוט' כו' עש"ה עד שיהרג.	בר ז'.
— —	בשלי	על עסקי השל פי' שאלה שאלו בענין חליצה כדכתי'	של ד'.
— —	—	שם: תלמוד א"י בפ' חלק ויאמר המלך לרצים כו' הדין זונרא כו' ע"ש כל הענין	זנר [4]).
— נ"ב.	לעגל	מהרה [5])	עגל האחרון.
— —	משכי דהוגני	משכי מהוגני פי' רבים גמלים זקנים נושאים עורות כו' עד עורותיהן אחריהן.	הגן א'.
— נ"ב:	דעביד ליה גסטרא	חולקו לשניים	גסטר א'.
— —	שאין בו רושם	חבלה	רשם.
— נ"ד:	בשמוש מת	פי' [6]) גיד בלא קישוי נקרא מת כו' עד שימות הגיד	מת ב'.
— נ"ה.	מהו תקלה וקלון	מ"ט נהרגת דאירע תקלה על ידה כו' ע"ש כל הענין	תקל ג'.
— נ"ו.	שם בשם	יקלל שם כלומר יזכור שם ויקללו אותו השם בשם	שם א'.
— פ"ט.	[7]) בית חיצון כו' רואה את האויר פסול	עיי' פי' ר"ח בד"ה אמרי הכי עד כר' זירא דאמר בית המפולש לחבירו פסול.	פלש א' ע"ש מ"ש [8]).
— *)	סיגנון אחד	כלומר דבר אחד וכולן מתנבאין בסיגנון אחד כדכתי' כו' ע"ש [9])	סיגנון.

1) בדף מ"א. 2) בגס ר"ה ז"ל. 3) ומ"ש בגס רה"ג. 4) בגס ר"ח ז"ל. 5) ועיי' פי' ר"ח פסחים ע"ה סע"א: פי' הייא מהרה כ"א לעגל. 6) בדף כ"ה. 7) ודע כי בדף כ"ו סע"ב (סוף הדבור וגל רב אחא בר יעקב) אי' הערה מהסופר: ע"כ נכתב הדף ונשאר הדף נשאר חלק ובסופו כתב צריך הנה קונטרס שלם אבל לא נמצא בכ"י וחסר עד דף פ"ט. 8) בח"ו, שכ"ט. 9) ובג"ס ווילנא הסגירו ללא נכון וכולן מתנבאי' פו' אבל בכ"י שלי (דף ק"י.) אי' לנכון וכן אי' בערוך.

*) **פ"ט:** עד כאן נמצא פי' מר"ח בכ"י רומי. ודע כי בג"ס ווילנא שכחו להעתיק חצי העמוד דהיינו מתחלת דף צ'. עד סוף הפרק ונפלאתי, מאד שבעל משגיח או מגיה עשה מלאכת הקדש במהירות ולזכות הרבים הריני מעתיק מתוך כ"י שלי (סוף דף ק"י ע"ב) החלק מפי' ר"ח הנשאר בכתובים ובצפיתי צפיתי כי במהדורא שנייה יתקנו המעוות. וז"ל ר"ח: „אמר רב חסדא מחלוקת בעוקר הגוף דע"ז וקיום מקצת דע"ז, כי ביקש להדיחך מן הדרך אפי' מקצת מן הדרך אבל המדיח בעוקר הגוף דשאר מצות דברי הכל פטור ומותיב עליה רב המנונא ללכת זו מצות עשה בה זו מצות ל"ת ואי ס"ד בע"ז עשה בע"ז היכי משכחת לה. (דף ק"א של כ"י אנגיליקא) תרגמ' רב חסדא ונתצתם את מזבחותם ובא והדיח ואמר אסור לנתוץ מזבחותם ופליג עליה רב המנונא במדיח בעוקר הגוף דשאר מצות ואמר רבנן אמר בסקילה ור"ש בחנק אבל במדיח בקיום מקצת שאר מצות ובביטול מקצת דברי הכל פטור עד דמתידע לך. ת"ר המתנבא לעקור דבר מן התורה חייב לקיים מקצת ולבטל מקצת ר"ש פוטר ובע"ז אמר היום עובדה ולמחר ביטלה דברי הכל חייב, אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ לה כרב חסדא כו' רבא סבר לה כרב המנונא ומתרין לה כוותיה המתנבא לעקור דבר מן התורה חייב לרבנן בסקילה לר"ש בחנק וקי"ל כרב המנונא דרבא קאי כוותיה. אמר ר' יוחנן בכל אם יאמר לך נביא עבור על אחת מן המצות שבתורה שמע לו חוץ מע"ז שאפי' מעמיד לך חמה באמצע רקיע אל תשמע לו. תניא ר' יוסי אומר הגיעה תורה סוף דעתה של ע"ז לתת שכר לצדיקים לפיכך נתנה תורה ממשלה בה למען כי הוא מנסה אותך והזהירך שאפי' מעמיד חמה באמצע רקיע אל תשמע לו תניא אמר ר"ע חיו שהקב"ה מעמיד חמה לנביא השקר אלא האי דכתב ונתן אליך אות או מופת ובא האות והמופת בהיותו נביא אמת כגון חנניה בן עזור שהיה בתחילתו נביא אמת ונתן אותות

ומופתים ובאו ואח״כ סרח ונעשה נביא השקר ולמען נסות את ישראל, השרה שכינתו עליו בתחילה שידע הקב״ה כי ישוב ויסרח באחרונה ובשביל זה הכיתו בעולם פי׳ כגון זה מזהיר הכתוב אל תשמעו לו וק״ל כר״ע אבל נביא השקר מתחילתו ח״ו שהקב״ה נותן אות או מופת על ידו להטעות עולמו. בועל בת כהן נשואה בחנק וזוממין בחנק שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו לאחיו ולא לאחותו.״

הדרן עלך אלו הן הנחנקין וסליקא לה מסכת סנהדרין, שבח ותהלה ליוצר הרים.

ולפי זה הערוך פי׳ **בסתם ששים פעמים** עפ״י מטבע של פי׳ ר״ח לסנהדרין והזכירו שתי פעמים ומלבד זה הביאו בשם בע׳ רק א׳ (מסנהד׳ ק״א.)

למסכת מכות [1].

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
מכות	ב׳.	המחלל אינו מתחלל	כה״ג שבא על אלמנה כו׳ עד אינו דין שלא יתחלל	חל א׳.
—	ג׳.	כיצד שמין	כשם שהעידו עליה שגירשה בעלה כו׳ ע״ש כל הענין	שמן א׳.
—	ד׳.	קורטוב	מפורש כו׳ שהוא חלק א׳ מח׳ בשמינית	קרטב.
—	ה׳.	נעשים זוממין	ראינו לרבותינו הגאונים ז״ל כי פירשו עד שיזומו עצמן ע״ש עד גופה של עדות	זמם א׳.
—	—	איסטטית היא זו	איסטסית פי׳ לא נכון הוא זה	איסטטסים [2].
—	ח׳.	דשדא פיסא	טיט שיבש ונעשה כאבן	פיים בפי׳ אחרון.
—	—	כבסא	סנסני תמרים	כבס א׳.
—	י״א.	טוביה חטא	העיד זיגוד על טוביה כו׳ עד וזה לוקה	טב א׳.
—	—	שכם נסיב	כמו שכם שביקש לישא דינה כו׳ עד וכה״ג מתחייב	מבגאי א׳.
—	ט״ו.	קיימו ולא קיימו	בהתריות ספק כגון שלקח האם כו׳ עד אפי׳ התראה בלקיחה שמה התראה	קם ב׳ ע״ש ומ״ש.

הרי רבינו נתן לקח פירושו לזו המסכתא **עשר פעמים** והזכירו **פעם אחת.**

למסכת שבועות והוריות.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
שבועו׳	ג׳.	שבועות שתים כו׳	שבועה שאוכל ושלא אוכל שאכלתי ושלא אכלתי כו׳ ע״ש כל הענין	דע [3].
—	ו׳.	בפתוך	במעורב	פתך.
—	ו׳:	בחורשיה כו׳	בי חרשיה אכול ליה פי׳ מכה אוכלת לך בעיניך כו׳ ע״ש	חרש ג׳ [4].
—	י״ב.	מקיצין בהן כו׳	כלומר מקריבין אותן שלא לשום תמידין כו׳ עד קיץ המזבח	קץ ג׳.
—	י״ז:	צינורא	עצי נורא [5].	צנר א׳.
—	י״ח.	משמש מת בעריות	אם שמש אדם באבר מת כלומר כו׳ ע״ש	מת ב׳.
—	מ״א.	דררא	פי׳ עיקר [6].	דררא ע״ש ומ״ש [7].
—	מ״ב.	סיטראי נינהו	מצד אחד היו לי עליך כו׳	סטר האחרון.
—	מ״ז:	אזהרה לעוקב כו׳	מכין לו מקום ונשים לניאוף כו׳ עד תגרום ניאוף	עקב א׳ בפי׳ אחרון.
—	—	באהלו של מקום	והאי דכתי׳ באהליכם בכינוי הוא	תר א׳.
—	מ״ט:	כי משמש כו׳	ד׳ לשונות אי דילמא אלא דהא אי כי יקרא קן צפור לפניך דלמא כי תאמר בלבבך אלא כי פתוח תפתח את ידך לו דהא ויראו כל העדה כי גוע אהרן	אי.

---

[1]) בכ״י רומי רק עד דף ט״ז. [2]) בשם ר״ח ז״ל. [3]) ושם הערוך היה מקצר לשון ר״ח. [4]) בשם רס״ג. [5]) ועיי׳ פירוש ר״ח ליומ׳ י״ב. [6]) וכ״ה בשט״מ לב״מ ב׳: [7]) בח״ג, קס״ג.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
הוריות ב'.	שב מידיעתו כו'	פי' אם ידוע שאילו הודיעו אדם כשהיה אוכל החלב כו' עש"ה.	דע [1].

וא"כ הערוך העתיק פי' ר"ח לשבועות והוריות **שתים עשרה פעמים.**

למסכת חולין.

חולין ו':	אשת חבר	פי' ר"ח הובא בתוס' שם ובתוספו' גיטי' ס"א: ד"ה אשת	ובערוך ע' אשת בסתם [2].

ועוד הזכיר הערוך שם ר"ח לזו מסכתא **י"ד פעמים.**

עיי' אלל, אוני, בטרי, גם א', חוור, חלק האחרון, כרע ג', כרת, מכנה, מל ח', נבר, סכין [3] ערף, רק ג'.

למסכת נדה.

נדה כ"א.	דפלי פלויי	פי' ר"ח הובא באו"ז ה' טהרות ק"ש רסי' קל"א	פל ב' ע"ש ומ"ש [4].
— כ"ה.	כרשון	— — בתוספו' שם ובתוס' יומא פ"ח. ד"ה אבא שאול	רשון ע"ש ומ"ש [5].
— מ"ט.	גסטרא	— — בתוספות שם	גסטרי ע"ש ומ"ש [6].

ועוד היה פורש בשמו בפי' לנדה בששה ערכים ואציינם לך בהערה [7].

סוף דבר הכל נשמע שרבינו נתן פי' במסכתות הנ"ל עפ"י חקירתינו דווקנית זו אלף ושלש מאות פעמים בסתם והם הם דברי ר"ח ז"ל רובם ככולם מלה במלה. נוסף לזה בעל הערוך פי' בשמו של ר"ח מאה וששים ושש פעמים (עיי' לעיל צד כ"ה) וא"כ השאיר לנו ברכה בפי' ר"ח ז"ל, עד כמה שידי מגיעות לבדוק ולחקור, אלף וארבע מאות וששים ושש פעמים הלא דבר הוא!

וכבר הודעתיך במבוא (ח"א, IV) כי רבינו בעצמו נתן התנצלות כוללת שלא יחשדוהו ח"ו כי הפירושים הנ"ל גנובים הם על ידו במה שהיה כותב בחרוזיו (שהם כעין הקדמה לספר הערוך) מה ששמעתי וראיתי וסברתי בערך לשטרה כו' כו'. והבו ליה אפרייא לרבינו נתן שהא ג"כ לקח ולקח טוב נתן לנו בשמרו לדורשי תורה פירושי הראשונים ועל ידיהם ערוך השלחן וצפה הצפית. ועל זה השלחן תמצא לחם הפנים לחם שיש לו פנים ושלחן בצפון כי כל חשך טמון לצפוניו ומנורה בדרום והרוצה שיחכים ידרים. וראיתי בערוך דר' נתן מנורת זהב כלה וגלה על ראשה ושבעה נרותיה עליה ואלה המה: נר ראשון אביו הרב רבנא יחיאל ז"ל, נר שני אחיו הרב ר' דניאל ז"ל, נר שלישי רבו רבינו משה הדרשן ז"ל, נר רביעי רבו ר' מצליח ז"ל, נר חמישי רבינו האי גאון ז"ל, נר ששי רבינו גרשם ז"ל ונר שביעי מזוקק שבעתים רבינו חננאל ז"ל. ואם גם נרות אחרים אשר כברקים ירוצצו והאירו תבל יהלו אורם בזו המנורה (כאשר עיני החוקרים תחזינה מישרים במבוא לחלק א' פרק ב') בכל זאת שבעה נרות האלה הם מוצקות למנורה זו **וביחוד שלשה נרות האחרונים** היו משפיעים תמיד אור נוגה והיו למארות ברקיע התלמודים. ומטעם זה הכינותי את המנורה הטהורה את נרותיה **נרות המערכה ואל מול פני**

מנורת הערוך יאירו שלשת הנרות.

ובמכסת הערכים זאת ערוכה בכל ושמורה יהי חלקי מכל עמלי ששמי יהיה כשם רבי וישתתף שם בן איש ח"י עם שם רבינו נתן וגם אני תפלה:

„כשיזכירוני בזה הספר שפתי לרבב בדגורה
בסתר כנפיו להחסות באהלך עולמים אגורה!"

חנוך יהודה באא"מ מוהר"ר ישראל קאהוט.

נויארק ערב ש"ק לסדר קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך לפ"ק.

---

[1]) ועיי' בערוך השלם ח"ג, ק"ו, הערה 3. [2]) עיי' ח"א שכ"ז: [3]) ע"ש ומ"ש בשם או"ז. [4]) בח"ו של"א הערה 8. [5]) בח"ז ש"ט. [6]) בח"ב שכ"ט. הערה 7. [7]) גז ג', גם ב', חלק ג', מסס א', סיינא, נר ו'.

השלמת הערוך השלם׃

הַשְׁלָמַת הֶעָרוּךְ הַשָּׁלֵם [1]

חלק א׳

*אאלר״ן (מין צירוף אותיות של דניאל ה׳, כ״ה סנהד׳ כ״ב. ושהש״ר פ׳ כמעט ושמואל אמר ממתוס ננקפי אאלרן ע״ש פירש״י ור״ח ז״ל.

* אאפיקון (אפיקין) מל״י אמצ׳ ὀφφίκιον (מל״ר officium) מינוי שררות (Amt, Beamtung) מדרש פנים אחרים על אסתר פ׳ ותמאן המלכה [2]) שהיה כורש באאפיקון של נבוכדנצר, ובילק׳ ובספר מנות הלוי הגי׳ באפיקין פי׳ כורש היה במינוי ובשררות של נ״נ.

* אביך (?) ירו׳ יבמו׳ פ״ז ד״ח סע״א נמנו על אביך אשקלון וטיהרוהו ט״ס וצ״ל על א ו י ר אשקלון כמו שהגיה בק״ע שם.

* אֶבֶן הַמֶּקַח (אבן אשר משם נמכרו העבדים Verkaufsstein ; אבן הַלֶּקַח Kaufsstein ; אבן המכר (Licitationstein) ספרא בהר פרק ז׳ ריש פרש׳ ו׳ לא ימכרו ממכרת עבד (ויק׳ כ״ה, מ״ב) שלא יעמידנו ב ס מ ט א ויעמידם על אבן המקח. וגי׳ הילק׳ שלא יעשה ס י מ ט א ויעמידנו על אבן הלקח עיי׳ במסרת התלמוד להרב הה׳ ווייס שלא ידע לפרשו, ולי נראה שעיק׳ הגי׳ סוטמא פי׳ בל״ס ענין היקף וסגירה (Verschluss, Umschliessung) ומנהג היונים ורומיים בעת מכירת העבדים לעשות היקף סגירה וחוג הנקרא κύκλος אשר שם העמידו העבדים עומדים להמכר וההיקף הזה נקרא שוק מכירת העבדים ואחרי עיון רב הלוקחים בחרו היפה שבעבדים והעמידום לעיני כל על האבן שהיה נקרא אבן המקח והממכר πρατήρ λίθος [3]) וכן היה המנהג ברומי ובזה מובן הרגל הלשון homo de lapide emtus או de lapide comparare בענין לקיחת עבדים מאבן המקח ובני ישראל נאסרו להעמיד העבדים בסוטמא (בהיקף) ולהעמידם על אבן המקח. והרמב״ם (הלכו׳ עבדים פ״א הל״ה) כתב וז״ל אחד המוכר את עצמו או שמכרוהו בי״ד אינו נמכר בפרהסיא [4]). על אבן המקח ולא בסימטא כדרך שהעבדים נמכרין [5]). ובספרי ואתחנן פ׳ כ״ו נכנס המלך לביתו ונטל בניו ובנותיו והעמידן על אבן המכר באותה שעה ידעו שאין בידו כלום.

* אהי אהי (נ״ל מל״י ἤ — ἤ פי׳ או.. או entweder-oder) תנחומ׳ הישן צו סי׳ ד׳ בהוצאת הח׳ רש״ב (ועיי׳ בנדפס צו סי׳ ב׳) (אהי אחי) [צ״ל אהי אהי] גזירות כו׳ אילו הייתי עושה הייתי מתחייב מיתה בידי שמים ואם לא הייתי עובד הייתה הורג אותי לפיכך אהי דברך מות אהי קטבך שאול (הושע י״ג, י״ד) לשון א ל נ ס ט י. ור״ל אהי של מקרא דרש בענין אהי של יוני וכאמור בתחלת הע׳.

* אוֹבִיסוֹס, אֶוְוסוֹס (Ephesus) תרג׳ ויון (דה״י א׳ א׳, ה׳) ואוביסוס כ״ה בדפ׳ ווילנ׳ ובירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א סע״ב הגי׳ אווסוס ונראה שהיא היא עיר הנ״ל [6]).

* אֶחָד (מספר יסודי ולנקבה אַחַת ,ein, einer eine, eines) ידוע הוא. ובכפלה אחד.. אחד ובל״נ אחת.. אחת פי׳ זה וזה, זו וזו.. sowohl als auch עיי׳ ביצ׳ נ׳: תמורה ב׳. כ״ט: הולי׳ ב׳. שביעית פ״א מ״ג על אחת כמה וכמה (בר״ת עאכ״ו) ברכו׳ ס״א: ס״ג: בת אחת עיי׳ ערכו, ובענין עד לאחת פי׳ כמו עד אחת עיי״ע חב א׳ וש״נ מנחו׳ י״ח. ותוספ׳ שם ובב״י ש״ס מינכען גרס באמת עד אחת (ועיי׳ ד״ס במקומו) ובב״י ש״ס ר׳ ב׳ הונה על אחת ופי׳ כפי׳ ר׳ נסים מאוד כמו ל ח ד א וא״כ על אחת (כבב״י ש״ס ר׳ ב׳) פי׳ לחדא ועיי׳ יומ׳ י״ט. על חדת.

---

1) בעזרי עוד הפעם על דפי הערוך השלם והשויתים עם כ״י שלי מצאתי כי כמה וכמה ערכים נשארו בכתובים אשר נשמטו בדפוס ולא היתה שעת הכושר להדפיסם ויש מהערכים אשר עלו במצודתי אחרי תום חלק מחלקי הערוך השלם ואמרתי בלבי עוד חזון למועד וברצות ה׳ דרכי אקבצם כולם ואדפיסם כמלואים בסוף חלק השמיני בקוצר נמרץ וברוך החונן דעת וברוך הנשכחות שאוכל לשלם נדרי ולברך על המוגמר. 2) בהוצאת ר״ש באבער צד 60. 3) Pollux Onom. III, 78. 4) אולי הבין סימטא בענין שביל ודרך בני אדם עיי״ע סימטה. 5) ועיי׳ בכ״ו ויונדל עוז שם. 6) ועיי׳ ערך מלין לס׳ ד״ר יאסטראוו צד 21.

* **איטולים, אטילס, אטלים, איטלים** (אולי מל"י אמ"צ αὐτοτελής אדון ומושל שאינו סר למשמעת אחרים unumschränkter Herrscher) מזמור שו"ט מזמור ט"ז סי' י"ב בהוצ' רש"ב אמר ליה הקב"ה דוד איטולים אתה עשה ואכול כו' וכן שם מזמור י"ח סי' ל"ד דוד אטילס ובילק' שמואל שם בטעות הצילם ובקצת דפוסי' אמילם עיי' הערת רש"ב צד פ"א אות רס"ה ובאגור לר"ש גאמע (הו"ל רש"ב בספר עטרת צבי 20) הביא ג"כ שני ציונים הנ"ל ממד' תהלי' בגי' אטלים, איטלים וסיים ונ"ל שאין פי' אלו המלות כמו נמכרים באטלים שהוא שוק ע"כ. ולכתחילה אמרתי שהוא הוא הטלים שהביא הערוך שפירושו מל"י ἀτελής פנוי ממלאכה ובדד [1]) אבל הגם הלום ראיתי כי יותר טוב לגזרו לפי דעת פירסט מל"י הרשומ' בתחלת הע' ובמובן המדובר והמלה היונית הנ"ל נרדפת עם מלה יוני' αὐτοκράτωρ עיי' דיו קאססיוס נ"ג, כ"ח הובא בפירסט גלאססאריום צד 43.—וה' ברילל במ"ע ה"ד 118 פי' מל"י ἐθελούσιος מי שיש לו רצון חפשי. ומ"ש ה' פירסט (צד 109 הטלים (בב"ר פ"ז) מל"י ἄθλιος unglücklich טעות הוא.

* **אֱלוּפְסִין** (מל"י ἔλλυπος אָבֵל, in Trauer, traurig) תנחומ' הישן מקץ סי' ט"ו הלך וישב לו לביתו אלופסין (פי' צעור). זו היא הוספת הסופר ורציתי לומר שכיון לל"י λύπημα צער וכאב לב ורציתי להגיה אלופמין עיי' מ"ש רש"ב בתנחומ' הערה קכ"א צד ק"א בשמי אבל אחר עיון חזרתי בו ודעתי שהוא ל"י הנ"ל ופי' אבל. [2])

* **אלפסנה** (?) תוספת' תרומ' פ"ז לגין שהניחן בשידה תיבה והאלפסנה כ"ה בכ"י וויען ואולי צ"ל אלכסנה מל"ע الخزنة כעין תיבה לשמור דבר מה Schranke, ובאגור לר"ש גאמע (שם צד 23 גורס אלפסור ובכ"י אירפ' פלסגר ע"ש ומ"ש.

* **אוּנְפִּיל** (פי' כמו אומפיל מל"ר ampulla צלחת Flasche) תוספת' כלי' ב"מ פ"ה האונפיל והתמחוי כו' ונראה כי אותיות ו נ נשתבשו מן מ' וצ"ל אמפיל בענין הנ"ל. ועוד מ' ו נ, מתחלפין עיי"ע אמפליא ס"א אנפליא.

* **אִיפּוּט** (נ"ל מל"י κιβώτιον, Büchse) מדרש הגדול כ"י פקודי: ת"ר שמיר זה גופו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד לפניו במה משמרין אותו כורכין אותו בסיפוגנין של צמר ומניחין אותו באיפוט של אבר מלא סובין של שעורים כו' נ"ל מל"י הנ"ל ואות k נשמטה בראש התיבה כדוגמת אטליס, אטליז, אופסים (עיי"ע ח"א רכ"ג) [3]) וכדומה ובסוט' מ"ח: ובירו' סוט' פ"ט דכ"ד: ובשו"ט מזמור ע"ח לי' זו המלה עיי"ע שמיר.

* **אפינלטרפוס** (?) במדרש הגדול כ"י בפ' יתרו שבת לה' אלהיך
רשב"ל אומר בנוהג שבעולם מלך בו"ד שהיה לו אפינלטרפוס אומר לעבדיו עשו עמכם יום אחד ועמי ששה ימים אבל הקב"ה אינו כן אלא אומ' לישראל בני עשו עמכם ששה ימים ועמי יום אחד. ודע כי בפסיקת' רבתי פ' כ"ג הגי' מלך בשר ודם כשהן כילופים והגיה הח' פריעדמאן פלמיטום ופי' ערום עיי"ע בח"ו שמ"ט, ולי נראה שיותר טוב לגזור המלה מל"י ἐπιμελητής כלומ' אפיטרופוס עיי"ע פלימטוס (שם, שמ"ח) ואולי שתי גירסאות אפינלטים (= אפימלטים) ואפיטרפוס נתערבו יחד ונשתבשה למלה אחת אפינלטרפוס.

* **אפסיקין** (מל"י ביצאנצי' ὀψίκιον בל"ר obsequium מי הסר למשמעתו של מלך וביחוד מי שמכין צדה לחיל המלך, Gefolge, Quartier-meister) תנחומ' הישן וישב סי' ב' למלך שיצא בנו למדינת הים ליקח אשה אחר ימים בא לחזור לבית אביו אמר המלך לאפסיקין שלו (פי' לחייל) בואו ונצא לאנפטי של בני כך כשבא יעקב כו'. פי' לחייל הוא הוספת המעתיק עיי' מ"ש רש"ב בהערה ד' ומ"ש בשמי אבל עתה חשבתי המלה להיות כמו שרשמתי בתחלת הערך.

* **אפפססבאות** (?) מדרש הגדול כ"י לסוף שמות פ' ואחר באו משה ואהרן: יום שבא משה ואהרן אצל פרעה יום אפפססבאות של מלכים היה והיו כל גדולי מלכות וכל שלטוני מדינות לפניו מביאין אפפססבאות שעליהן ודרון שלהם ופרעה לובש אטכסיסי מלכות ויושב על כסאו כו'. איתא בגליון פי' יום שמביאין דרונות שעליהן ע"כ אבל ודרון שלהם מראה באצבע כי המלה הזרה ענין אחר יש לה ולפע"ד צ"ל אפפסטבאות מל"י ἐπιπίστωσις חיזוק ואישור Nachbestätigung, Beglaubigung וא"כ הענין הוא כך יום החיזוק ואישור וקיום הכתבים של מלכים ושלטונים היה היום כשבאו משה ואהרן אצל פרעה והראו לו כתביהם Credenzien, Beglaubigungs-briefe.

---

1) עיי"ע בח"ג, קנ"ח. וכן גרס הכ"י של מדרש הגדול אשר ת"י בפ' בראשי' היטלים. 2) עיי' מ"ע ברילל ז', קנ"ז. 3) והודה לי בזה ה' באכער (אגדת התנאים ח"א 355).

* **אפשקר** פי' אחד משׁשׁה דייני סדום עיי"ע קלפנדרא ומ"ש ולהלן בהערות ותיקונים.

* **אפותיסים** (או מל"י *ἐπίθεσις* צדיה ומזימה Nachstellung או מל"י *ὑπόθεσις* Hypothese, Unterstellung, angenommene Meinung) מדרש אלה דברים זוטא [1]) באיש עושה מזימות (תהלי' ל"ז, ז') אפותיסים לא קטלת ובמה קטלת לא גנבת ומאן הוה עמך כד גנבת כו' פי' ענין המלה כמו מזימה אשר באה לבאר כלומ' הדיין עושה מזימות בשאלותיו או י"ל שהוא מל"י השנית כלומ' דעה עפ"י תנאי אתה אומר לא קטלת ודיין שאל אותו בתנאי שאתה הרגתו במה קטלתו. [2])

* **איצטביג** (צ"ל **איצטברג** מל"פ استبرك בלשון ערבית استبرق בל"ס אסטברגא מין לבוש משי מפואר אצל פרסיים וערביים Seidenkleid) מדרש אבא גוריון פ"ו [3]) יביאו לבוש מלכות שארגתו לברק לילות בחשך ועוד אחר איצטביג שמו שהביאו לדריוש ממרינת הים [4]) ועוד כלי אחר שהביאו לכורש ירוק שמו ואחד שתרוג שמו שפירא וקורין לו ונחש טוב יכידיני. הרבה שיבושים אלה לית נגר ובר נגר דיפרקינן אבל הנברר כי איצטביג צ"ל איצטברג בענין האמור ובמקום שתרוג צ"ל שרתג והוא בל"פ سرتاق מין לבוש מפואר מאוד ומה שהוסיף לקרות אותו ג"כ שפירא כיון בזה לפע"ד לל"פ سيفور לבוש משי דק מן הדק או אולי הוא מל"י ורו' *σάπφειρος*, sapphirus ופי' ואחד שרתג כאמור וקוריז אותו שפירא כלומ' יש לו גוון שפיר (ספיר) ובאשר אבן טובה זאת נקראת בל"פ ياقوت או ياكند לכן אמר ונחש טוב היינו סימן טוב י כ י ד נ י. [5])

* **אצטרוליב** (**אצטרליב**) עיי' תשובי' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי סי' כ"ח וסי' שי"ד בצד 11,148.

* **אַרְגָּיָא** (בל"י *ἀεργία* שביתה וביטול Unthätigkeit, Musse) מדרש פנים אחרות (נוסח ב') על אסתר [6]) אחת לשבעה ימים עושין (ארניא) [צ"ל ארגיא] וקורין אותו שבת פי' מל"י הנ"ל וכן בל"ס ארגס (*ἀεργός*) תואר הפעל בטל.

* **ארזין, ארזון, רזים** עיי"ע וע' מהמורות וש"נ ובתוספת' סנה' פ"ט בכ"י אירפ' ארון ובנו"נ ארזון ובטור הל' אבלות סי' ת"ג ארזים וכ"ה ברא"ש פ"א דמ"ק סי' י"א.

* **ארטון** (?) [צ"ל ארמון] (אפעל מן רמי עיי' בפנים) מדרש אבא גוריון פ"א צד ו' אילין מדאי (?) לא שתו מזגיא ארטון מן גרבא והגיה רש"ב א ל ה ן שתרג' על כי אם או על מלת בלתי והרבה נוסחאות הן וכולן משובשות והיותר נכונה לפע"ד היא כ"י פ' וכ"י א' אצל רש"ב דאילין מדאיי לא שתו מזיקיא ארטון מגרבא ויש להגיה [7]) ארמון ותחת מדאיי צ"ל כותיא כדאי' באסת"ר ופי' השתיה היתה כדת כל אומה ואומה והכותים לא שתו מזיקיא היינו מנאדות כי אם לקחוהו היין מהחביות והטעם כי הנאדות הם מעור בהמה טמאה ועכ"פ מעור נבלה וטמאים הם ומטאים גם היין אשר בתוכם ולא כן כדים של חרס ויען כן הכותים לא שתו מהנאדות של עור בהמה [8]).

* **אורכסיניא** (?) [נ"ל שצ"ל אורכינטא מל"י *ἄρχων, οντος* שר ואדון Oberherr, Befehlshaber) תנחומ' הישן שמות סי' ז' לאחד שרגם איקונין של מלך אורכסיניא (פי' דמותו) אמר המלך טלו אותו וחתכו את ראשו עכשיו עשה לזה כך למחר עושה לי כו', ובילק' שמות בשם התנחו' הגי' איקונין של דוכוס וכ"ה בע' דכוס בשם הילמדנו ועיי' מ"ש רש"ב בהערותיו וש"נ ג"כ הג' אוקינן של אורכיטא ונראה שצ"ל אורכינטא מל"י הנ"ל ואדוני מורי חמי ד"ר בעטטעלהיים ז"ל כתב בגליון התנחומן שלו וז"ל לפי דעתי הוא ארסיקנוס שר צבא של גאללוס ע"כ אבל זה השם נכתב ארסקינס עיי"ע ח"א רצ"ט. על כל פנים של מ ל ך אורכסיניא טעות הוא וההמשך מורה כי אין ענין מלך כי אם שר ואדו הוא „ופי' דמותו" הובא מגליון פנימה לבאר מלת איקונין.

* **ארמים, ארימס** Ormaz, Ormuzd (Ahuramazdâo) בסדור ר' עמרם גאון צד 31 הובא בהלכו' הבדלה לריצ"ג צד ט"ו. בשם ארמס, ארימס, ארמימימס אולי הוא מל"פ הנ"ל שם אליל העליון אצל הפרסיים כידוע ונהגו לחתוך האותיות בלחשים עיי"ע ברירי, ועוד נ"ל כי Armaiti

---

[1]) בנוס' רש"ב צד 21. [2]) ועיי' מ"ש רש"ב בשמו. [3]) הגה ר"ש בהבער צד 39 ובב"מ ליעללינעק ח"א צד 16. [4]) ובביס"מ הכ"ל ועוד אחר כלי ירוק שמו שהביאו לדריוש. [5]) ועוד עיי' בפירושים שונים במ"ע לברילל ח"א 197, וח"ח 151. [6]) הגה רש"ב צד 68. [7]) כדעת ה' ברילל. [8]) עיי' מ"ש רה"נ נאכגעלאססענע שריפטען בחלק העברי צד 152.

היה אצל הפרסיים מלאך החכמה השלמה [1]) ולו נאה ויאה להקרא בלחש לעזור נגד דעת הטפשות והשכחה עיי"ע פותה ומ"ש.

* **אֲרוֹרָא, אֲהֲרוֹרִי** (אולי צלם מוקדש לאליל נקבה Aurora) ירו' ברכו' פ"א ד"ד: מיהו מיעבור קומי ארורא [2]) צילמיא א"ל מה איתפלינ ליה איקר אלא עבור קומי וסמי עיניה וכ"ה בירו' שקלי' פ"ב דמ"ז. [3]) ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ג: הגי' מטון לאדורי צלמא וכ"ה בירו' מ"ק פ"ג דפ"ג ע"ג וצ"ל כגי' ירו' ברכו' וירו' שקלי' הנ"ל ואולי הוא מל"ר הנ"ל ופי' וסמי עיניה (עינוי) לשון כינוי הוא כלומ' סמי עינך היינו אל תסתכל בצלם כי אם עבור וסתום עינך וכדאי' בתוספ' שבת פי"ח אין מסתכלין בדיוקנאות משום שנ' אל תפנו אל האלילים ועיי"ע דיוקן ועוד עיי' מ"ש בע' אר האחרון (ח"א, רס"ד:) בגי' רבינו ופי' בע' הנוכחי נ"ל עדיף ותחת Aurora נמצא ג"כ הכתיבה Aëria עיי' קרייצער סימבאליק ב', 488.

חלק ב'

* **בָּאטִי** (שם פרטי) ע"ז ע"ז: הא דמר יהודה ובאטי בר טובי הוו יתבי קמיה דשבור מלכא כו' ע"ש עד א"ל אידכר מה עבדת באורתא ע"ש בפי' רש"י ותוספו' ד"ה אידכר וזה המעשה הובא בפי' בתש' הגאוני' קדמוני' דפ' בערלין (קאססעל) צד מ"א. ד"ה אדכרת ובתש' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי סי' מ"ח (צד 23) ע"ש ועוד עיי' יוחסין השלם צד 121 וסדר הדורו' צד 81 וש"נ ג"כ קידושי' ע': ע"ש.

* **בָּהֲרַג** עיי"ע ברקא בח"ב, ר' כפי ס"א סוסיא בהרג וכן מצאתי במדרש הגדול כ"י מקץ נשדר ליה אנא סוסיא בהרג ונ"ב פי' נאה ביותר ואולי הוא מל"פ بهره עשיר והבין עשיר בגוון ועל זה השיב שמואל מי אית לך כאר הזר גונא (במדרש הגדול כאר הזרגונין) המור בר אלף גוונין. ובע' ברקא הארכתי באופן אחר.

* **בּוּיר** (פי' כמו בועה) כן גרסו בתש' הגאוני' סי' רט"ז [4]) הא בותא כי בויי דאמרינן בריאה כו' ע"ש ועיי"ע בע ד'.

* **בּוּרְדִּימוּס, בְּרִידִימוּס** (= פַּדְרוּמוּס (Hyppodrom, Pferdebahn, ἱπποδρόμος ויק"ר פי"ט ישב עליו בפרודומוס ילק' מ"ב פ' כ"ד ר' רמ"ט נטלו והחזיר אותו בכל ערי ישראל בפרדימוס עיי"ע פרודומוס ומ"ש בח"ז תי"ב אבל בכ"י מ' לויק"ר הגי' בורדימוס, ברידימוס והנכון שצ"ל פדרומוס כמו שהגיה הה' פערלעס (מ"ע פראנקעל-גרעץ חכ"א, 139) והוא הוא המלה הנ"ל [5]) וזה מה דאי' בילק' שם כיון שעלה נבוכדנצר להחריב ירושלים עלה וישב לו בריסי אנטוכיא. ועיי"ע בית ריסא וע' רם ד'-ועוד עיי"ע דמס 2 בח"ג, פ"ו.

* **בֵּי חִיוָאֵי** (שם משפחה) יבמות קכ"א סע"ב מאן איכא בי חיואי מאן איכא בי חיואי ע"ש פירש"י.

* **בֵּי חַסָא** (שם) מאן איכא בי חסא טבע חסא ע"ש פירש"י ועיי"ע חסא.

* **בֵּי שִׁמְשֵׁי** (כי' כמו בין חשמשות) תעני' כ"ה. גיטי' נ"ב. יומ' פ"ג: וע"ש פירש"י.

* **ביבני** (צ"ל בי בני פי' מרחץ Bad) ירו' שבת ספ"ח די"א ע"ג ההן דמשזג גו ביבני וההן דמשזג אמבטיתה רע לטבעות צ"ל בשתי תיבות בי בני עיי"ע.

* **בֵּית בַּיְיתוֹס** (פי' משפחת *Βοηθός*) פסחי' נ"ז. אוי לי מבית בייתוס כו' ומזו המשפחה היה כה"ג אחד בבית שני עיי' בן מתתיהו קדמוניו' י"ט, ו', ב' ומ"ש בע' קתרום (ח"ז, ר"ל.).

* **בית פוגי** (?) כ"י מדרש הגדול משפטים: שלש רגלים הכל לפי רגליו של אדם אין דומה הבא מבית פוגי להבא מבית פרסי.

* **בילמי** (?) [צ"ל צלמי] פסיקת' רבתי פכ"ג לא תענה כנגד ויאמר אלהים נעשה אדם אמר הקב"ה הא ברייתי לך חבריתך בדמותי (ואת חביה) [צ"ל ואתחברת] ודמית (לבילמי) [צ"ל לצלמי] לא תסהיד על חברך כהדו דשקר כן הגיה לנכון ה' פריעדמאן ע"ש בצד ק"ח: כלומ' בראתי לך חברותך דהיינו הנפש ונתחברת עמה ונדמית לצלמי. ובכ"י מדרש הגדול יתרו מצאתי הגי' כז"ל: לא תענה כנגד ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו אמר הקב"ה הא בריתך חברי לא תסהיד סהדו דשקר על חברך.

* **בָּלוּם** עיי"ע בלס א' וש"נ הגירסאות.

---

[1]) bunda minesne עיי' שפיעגעל הקדמות העתקה לאפיסטא ה"ג צד XI. [2]) כה"ג במהרש"ם ובגו"ג להסדורי. [3]) וכ"ה הגי' יקר . . וסמי עינוי. [4]) צד 102 בהוצ' הרכבי. [5]) וכן נשתבשה היפרפוס וצ"ל הפדרומוס עיי"ע בה"ה, רמ"ב ומ"ש.

* **בֶּן אֲחִיָּה** (שם פרטי) ירו' פ"ה דשקלים דמ"ח ע"ד בן אחיה על חולי מיעיים על ידי שהכהנים מהלכין יחיפים כו' עד באין לידי חולי מעים. ובמדרש הגדול כ"י פקודי הגי' בן אחיה על חולי מעים שהוא מתעסק ברפואות הכהנים להכין להם בכל יום מיני משקין וסממנין כדי שלא יבואו לידי חולי.

* **בֶּן אָפּוֹן, בֶּן הָאפּוֹן** עיי"ע אפנין ומ"ש בח"א, ר"ב.

* **בְּנֵי אֵימָה** (Söhneder Furcht) נדרי' כ': בני אימה פי' הר"ן לשון יראה שמטיל אימה על אשתו להזקק לה כו'.

* **בְּנֵי אֲנוּסָה** נדרי' שם פי' הר"ן גריעי טפי מבני אימה כו' ע"ש.

* **בֶּן גּוֹרְנוּס** (שם פרטי) מעשה בבן גורנוס בלוד עיי"ע לד ב' (צד י"ח.).

* **בְּנֵי גְּרוּשַׁת הַלֵּב** (נדה שם) פי' הר"ן שנמר בלבו לגרשה.

* **בֶּן זַכַּאי** עיי"ע אביי צד 7 וש"נ.

* **בֶּן חַמְצָן** (יומ' ל"ט.) עיי"ע חמין ג'.

* **בְּנֵי חֲצוּפָה** (נדרי' כ':) פי' הר"ן שמעיזה בניה להיות תובעתו בפה.

* **בֶּן יַיִן** (ב"מ פ"ג.) עיי"ע בר חמרא.

* **בֶּן מִילָה, בֶּן עָרְלָה** (Sohn der Beschneidung, Sohn der nicht Beschneidung) בפדר"א פל"א אמר [אברהם] לפניו רבש"ע לאיזה בן לבן הערלה או לבן המילה ר"ל אם ישמעאל שנולד בעת הייתי ערל או יצחק שנולד לי אחר שמלתי את עצמי.

* **בְּנֵי מְרִיבָה** (Söhne des Haders) נדרי' כ': בני מריבה פי' המיוחס לרש"י בני מריבה שמשמש במריבה ועיי' ג"כ פי' הר"ן.

* **בְּנֵי נִידּוּי** (נדרי' כ':) בני שנואה בני נידוי פי' הר"ן שבא עליה כשהוא מנודה ועיי' ג"כ במיוחס לרש"י.

* **בֶּן נֵץ** עיי"ע נץ.

* **בְּנֵי עַרְבוּבְיָא** (Söhne der Vermischung) פי' המיוחס לרש"י שבא על אשה אחת בין הנשים כו' ל"א כו' ע"ש ובר"ן.

* **בְּנֵי פִּילְגִים** (נ"ל מל"ר vulgus בל"י מדרש (der Pöbel πλῆθος הגדול כ"י וירא: עד שלא מלתי היו העוברין והשבין באין אצלי משמלתי אינם באים א"ל הקב"ה עד שלא מלת היו בני פלגים באין אצלך משמלת אני ובני פמליא שלי נגלה עליך כו' ונ"ב אלמכאלפין. והוא ל"ע المخالفين פי' כופרים באמונה אבל לי נראה מל"ר הנ"ל פי' המון עמי הארץ ובב"ר פמ"ח וילק' ר' פ"ב הגי' ערלים ע"ש.

* **בְּנֵי שִׁכְרוּת** (נדרי' שם) פי' הר"ן שמתוך שכרותו אינו נותן דעתו על אשתו.

* **בְּנֵי שְׂנוּאָה** עיי"ע בני נידוי. פי' הר"ן ששונאה ומתוך כך נותן דעתו על אשה אחרת.

* **בְּנֵי תְמוּרָה** (נדרי' שם) פי' הר"ן שבא על אחת מנשיו וכסבור שהוא צרתה ועיי' ג"כ פירוש המיוחס לרש"י.

* **בַּעַל כּוֹרְחוֹ, בַּעַל כּוֹרְחָהּ** עיי"ע כורח ומ"ש בח"ד, ש"ך.

* **בַּעַל עוֹלָם** (Herr der Welt) בכ"י מדרש הגדול שמות: שלא יהו באי העולם אומרין מפני שהוא אלוה ובעל עולם עשה דבריו שלא כדין כו'. ובמדרש הגדול אי' ג"כ בעל עולמים.

* **בַּעֲלֵי רָתָן** כ"ה גי' כ"י מדרש הגדול עיי"ע ראתן ומ"ש בהערות ותיקונים שם.

* **בִּפְרִיעַ** פי' מהר עיי"ע פרע במו"ע ומ"ש בח"ו ת"מ.

* **בַּר אַהֲבָה** נראה שרב אדא נקרא לשם אמו אהבה כי אהבה הוא שם אשה כמו חובה. ובענין רב אדא בר אהבה עיי' סד"ה זה הערך.

* **בַּר אֶלְיָשִׁיב** (שם פרטי) גיטי' י"ד רע"א וש"נ הני דבי בר אלישיב כו' ע"ש פירש"י. ובענין ר' יצחק בן אלישיב עיי' סד"ה זה הערך צד 241 בדפו"ו.

* **בַּר אֲמוֹרָאָה** (Emoräer) כתובו' קי"ב. א"ל ההוא בר אמוראה לבר ארעא דישראל ופירש"י אחד מבני האמורי אמר ליהודי תחלת ביאתו לארץ.

* **בַּר אַרְמַיְיתָא** עיי"ע ארם ג'.

* **בַּר בִּינִיתוּם** (שם פרטי) סנהד' כ"ה. בר ביניתום אסהידו בי תרי כו' ופירש"י אוזיף מלוה.

* **בַּר דַּיַּירְתָּא** עיי"ע דייר ב'.

* **בַּר הֶדְיָא** (שם פרטי) גיטי' ה' סע"ב בר הדיא בעי לאתויי גיטא. וראיתי בהאגור לר"ש נאמע וז"ל בהדייא בעא לאייתא גיטא היה צריך הרב לכותבו ע"כ ורש"ב בעטרת צבי (צד 36) טעה במ"כ לחשוב כי בעל האגור כיון לע' הדיא והאמת שכיון לציון הנ"ל בגיטי', ואמר שרבינו בעל הערוך היה צריך להביאו.

* **בר חמצא** חולי' מ"ט: עיי"ע המצא.

* **בַּר לוּלַיְינִי** עיי"ע לוליני.

* **בר מלאה** (שם פרטי) וזה לשון סדר הדורות צד 360 בדפו"ו ר' שמלאי בר מלאה לא מצאתי ע"כ ואני חני"ה תהלה לאל מצאתי בכ"י מדרש הגדול סוף ויחי דרש ר' שמלאי ב ר מ ל א ה מאי דכתיב הוי המתאוים את יום ה' וגו' משל לתרנגול ועטלף כו' ודע כי בסנהד' צ"ח סע"ב אי' רק דרש ר' שמלאי אבל בכ"י פ' ר' שמלאי בר מלאה ובמנו"ה דפ"ק (אצל ד"ס סנה' שם) סי' ש"ט ר' י ו ס י בר מלאה, ואולי הוא הוא ר' יוסי ממלחייא עיי' סד"ה זה הערך צד 222. — ועוד עיי"ע מלאי ומ"ש בח"ה, קמ"ו:

* **בַּר קַמְצָא** (שם הפרטי) עיי"ע קמץ האחרון ומ"ש בח"ז, קכ"ה:

* **בַּר רְעִילַאי** (שם פרטי) גידל בר רעילאי גיטי' ל"ד. נ"ח: ע"ש פירש"י וסד"ה צד 89.

* **בַּר שִׁיבְתַּאי** (שם גוי) גיטי' י"א. וע"ש תוספות וש"נ חולי' ק"ז:

* **בַּר תְּמִינָא** (שם פרטי) ירו' שבת דפ"ו ד"ז רע"ד ר' יוחנן הורי לאילין דבית בון בר תמינא כו'.

* **בְּרָא תּוּמָא** (Sohn des Knoblauchs) תעני' כ"ה. ברא דתומא ופיר"י בן השום צלע של שום.

* **בְּרוּרְיָה** (שם הפרטי) ברוריה אשת ר"מ (ובתו של ר"ח בן תרדיון) ברכו' י'. פסחי' ס"ב. ע"ז י"ח. וע"ש פירש"י ד"ה וא"ד עירו' נ"ג: ילק' משלי בסוף. תוספת' כלים ב"מ פ"א עיי"ע קלסטרא. ובתוספת' כלים ב"ק פ"ד חולקת על אביה אמר ר"ח כו' ששאל את בנו של ר"ח ב"ת ואמר משיסיענו ממקומו ו ב ת ו אומרת משיפשט את חלוקן כשנאמרו דברים לפני ר"י בן בבא אמר יפה אמרה בתו מבנו.

* **בַּת אִיתְרוּסִי** (פי' בת קידושין) גיטי' מ"ג סע"א בת איתרוסי היא ע"ש פרש"י.

* **בַּת כַּרְנְבוֹ** עיי"ע כרנבו.

* **גּוּזְמִיזִין** (?) כתב האו"ז הל' מיאון סי' תרע"ז ירו' (והוא ירו' יבמו' פי"ג די"ג ע"ג) איזהו לדעתה עברין לה גננא כו' ומלבישין אותה גוזמיזין כו' פי' ר"ח וגם בערוך גוזמיזין בל"י עדיין של זהב כו' עיי"ע גנן (ח"ב, שכ"א:) וש"נ חי' הרשב"א ליבמו' ק"ז: שהביא נ"כ הירוש' הנ"ל אבל המלה הזרה לי' בערוך ולפע"ד צ"ל גוזמירין והוא הוא קוזמירין עיי"ע קזם וע' קוזמריא במו"ע שהביא זה הירוש'.

* **גּוֹלִישׁ, אַבָּא גּוֹלִישׁ** (שם כומר) במדרש הגדול כ"י שמות פ' ולכהן מדין: א"ר פינחס מעשה בדמסקיא שהיה שם בית צלם אחד והיה לו כומר שמו א ב א ג ו ל י ש והיה משמש לפני הצלם שנים הרבה פעם אחת הגיעו אנינקי [1] של צער לפני הצלם ימים הרבה ולא הואיל כלום כו' כו' ע"ש מעשה יפה זה וכבר העתקתיה כולה במ"ע אנגליש הנקרא "Independent" שנה 1891 מהחודש 29 .Oct ועוד .Nov. 5 ואין כאן מקום להאריך.

חלק ג'

* **גִּנְגְּלִין, גִּנְגְּלְיוֹן** (מל"ר cingulum חגורה Gürtel, ועוד כריכה סביב לו (An-Umgehängtes) תוספת' כלי' ב"ב פ"ה ח ג ו ר שבלו צדדיו כו' מפני שהוא כנגלין [2]), ספרא אחרי מות ס"פ י"ב שבים של סיבכה וגינגליון, ספרא מצורע פרש' ב' גינגילון ושם סוף שמיני פרש' י' נתערבו שתי נוסחאות וננגלים וננגליון, ננעי' פי"א מי"א שבים של סבכה.. ונלגלון ופי' הרמב"ם שם הוא אבנט אשר יחגור בו כו' ובילק' שמיני ר' תקמ"ד שבים השבכה והגנגלין, נ"ב חוטין של משי הארוכין.

* **גְּרִפִּית** (עוף המיטהי Greif, γρύψ, gryphus) במדרש רמות כסא של שלמה המלך

---

[1]) נ"ב פי' דוחק. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה' ירפ' ובגו"ג בט"ס כנגלין.

עפ"י כ"י מינכען ¹) המור מימין ופיל משמאל ראם מימין וגרפית משמאל כו' והיה נותנו לאריה כו' ופיל לראם וראם לגרפית ונרפית לאדם כו' ראם מצלצל גרפית מלבלב כו' גרפית היה אומ' ושפטתם בין איש ובין רעהו כו'.

* **דיברורין** (?) (צ"ל דיקוריון δεκουρίων Decurio, Befehlshaber einer Dekurie) ענין שררות אצל הרומיים וביחוד בענין (Hofmarschall: Decurio palatii) במדר' אבא גוריון ספ"ו פ' עודם מדברים אמרה אסתר דיברורין הוא ובניו איפרכין במדינות שמא ימרדו ואין ספק שצ"ל כמו שהגהתי, ועוד נמצאה המלה במכילת' וספרי עיי"ע דיקוריון בח"ג נ"ד. ושם ביארתיו.

* **דּוֹר** (מל"פ [illegible] השיג בכובד schwer erreichen) ב"מ ק"ז: ולא מטו וגי' רבינו בע' דר (ח"ג, קל"ד.) אמטו ובפי' הגאונים (שם) ולא דוורוה אבל הגי' הנכונה בתש' הגאונים (הוצ' הרכבי) סי' ש"ל צד 158 ולא דורוהו. ושם אי' עוד כוה"ל ומדורתא בלש' ארמי לשון השג דבר באעי איניש למימר השנתיו אמר דורתיה ואדורתיה כו' ע"ש. והוא מל"פ הנ"ל. ועוד עיי"ע פקע ג' ומ"ש בהערות ותיקונים לח"ו, ת"א:

* **דְּמַר** (מל"ס פי' ענין התפלא והשתומם staunen, sich verwundern) תרג' לא יבוזו לגנב כי יגנוב (משלי ו', ל') לא למתדמרו לגנבא דגניב, וכ"ה בפשיטה הסורית, ופירושו אין להתפלא על הגנב כי יגנוב. וכן בבנין אתפעל ג"כ בבן סירא ארמי י"א, כ"ה ולא תתדמר בעבדא דעולא כו', שם (י"ב, ט"ו) ובמאמרי תתדמר, ושם (מ"ד, א') השם: עבד שמשא למחזא ולמשבהו מאנא דתדמורתא עבדה דמרימא (ועיי' הפשיט' לדברי' ו', כ"ב; י"ז, י"ט וזולתו) וכבר עמד על זה רשד"ל באוהב גר צד 105.

* **דִּיסְמוֹס** (צ"ל דִי דִימוֹס מל"י δίδυμος doppelt פי' כפלים) שו"ט מזמ' ג' ויהי כבוא דוד מ ח נ י מ ה (ש"ב י"ז, כ"ז) זה דיסמוס כ"ה בכ"י אצל רש"ב צד י"ח ושם הובאו השינויים ובילק' הגי' ריטמיש וצ"ל דיסמיש וזה צ"ל דידומוס מל"י הנ"ל כדעת ה' פירסט (צד 99) וע' הזקנים העתיקו ככה תאמים, תומים (בראש' כ"ה, כ"ד; ל"ח, כ"ז; שה"ש ד', ה') ואולי הוא ג"כ העתקת שם המקום מחנים אף אם חסרה העתקה בע' זקנים.

* **האסטריות** (מל"ר histrica, histrionia מיני שחוק בתיאטר Schauspiele, Pantomimentänze) ספרי אחרי פי"ג ובחוקותיהם לא תלכו שלא תלכו בנימוסות שלהן בדברים החקוקין להם כגון תיטריות וקרקסאות והאסטריות. ואינו והאסטדיות כמו שהגהתי בע' אסטדיה כי אם מל"ר הנ"ל עיי' גלאססאר לה' פירסט (צד 107) וגי' הילק' והאיצטבאות וט"ס הוא. אבל סרטיות בתוספת' ע"ז רפ"ב צ"ל תרטיאות עיי"ע סרט ומ"ש בח"ו, קל"ו:

* **הֶטַרְטִין** (מל"י ἑταιρισταὶ מנאף Buhler) ספרי בהעלותך פ' פ"ו אם כך היו בני הדיינים עושים ק"ו לשאר הטרטין פי' לשאר המנאפים ולפי זה ע' טרטין (ח"ד, ע"ט.) יש למחוק כי הה"א היא שרשית ושייך לערכי אות ה"א.

* **הַעְתָּקָה** (א') בלשון עברי החדשה פי' תרגום מלשון ללשון Uebersetzung (ב') קבלה Ueberlieferung) עיי"ע עתק ומ"ש בהערה. ועיי' תש' הגאוני' (הוצ' הרכבי) סי' ט"ו (צד 6) מהו המתרגם פסוק כצורתו כו' כך ראינו כי זה הוא המעתיק פסוק מלשון ללשון כו' ועוד עיי' בתש' שם סי' רמ"ח. והוא הוא ענין הסיע (מפעל נסע) עיי' מדריש פנים אחרי' על אסתר פ' ויקראו: קלווסין שנכתבו ה ס י ע ו אותן לכל האיגרות בשביל שיפרשו אותה בכל המדינות—בענין קבלה עיי' תשוב' הגאוני' שם סי' מ"ז וכן בתש' רה"ג בתמים דעים סי' קי"ט אי' מועתקת פי' מקובלת, ושם: וכן העתיקו בקבלה עיי' בהערות ותיקונים בהרכבי צד 394.

* **הַפּוּתִּיקִי** (מל"י ὑποθήκη פי' משכון Unterpfand) במדרש הגדול כ"י פ' יתרו לא אמרתי לזרע יעקב שלכם הוא מהו בקשוני לא עשיתיה הפותיקי אלא נתתי מתן שכרה בצדה. התיבה שגורה מאוד בדרז"ל אבל בגי' איפותיקי ולא בה"א עיי"ע בח"א רמ"ח רק ר"ב מוסיף הע' הפתק ורמז על אפתק.

* **וַרְדָּא, וַוְרְדָּא** (פי' צמר אדום rothe Farbe) כ"ה בפי' הערוך ע' בתולה וכל הפי' הועתק מפי' רה"ג עיי' תש' הגאוני' סי' רנ"ג צד 128 ועיי' מ"ש בנרות המערכה (ג') ב ה מ פ ת ח לכתובו' ע"ב: ועוד עיי"ע ורד בענין פי' המלה.

* **וַרְשִׁינָא** (מל"ע ورشان בל"ס ורשנא, ורישנא Waldtaube) סנה' ק"ח: אורשנא

¹) עיי' מ"ש ה' פערלעס במ"ע גרעץ שנה כ"ה, 122, והלאה.

עיי״ע. וכ״ה בילק׳ נח ר׳ נ״ט ולאיוב ר׳ תתקי״ז אבל בדפ׳ שאלוניקי הגי׳ בשני המקומות וורשנא וכצ״ל בכ״י מינכען סנה׳ הנ״ל במקום וירשינא וצ״ל וורשינא וכן תחת וזרשינא באה״ת (ד״ס סנה׳ צד 346) צ״ל וורשינא. ועוד בענין אורשינא שהוא כמו Eorosh אצל היונים עיי׳ קרייצער סימבאליק ח״ג 643 וח״ד 221 ומ״ש הח׳ גריענעבוים במ״ע דמ״ג חלק ל״א 303 וז״ל תש׳ הגאוני׳ שם סי׳ ס״ו צד 145 ורשאנא טיר אסמה אלורשאן ע״כ פי׳ צפור ששמו אלורשאן.

* **זַבְּרְקוֹנִים, זוֹבְרִיקָן** (Schleimflüssiger) במדרש הגדול כ״י

ויחי ארור אפם כי עז: ר׳ חוליא ר׳ עזריקס בשם ר׳ יוחנן ריבה בהם זברקונים מעלי חמה הדא דאמרי כל מי שהוא זובריקן מעלה חמה קשה הוא בעל חמה אפי׳ פסקו לו גדולה מן השמים מורידין אותו מגדולתו. ונ״ב בני אדם שזב רירן מפיהם מרוב כעס ע״כ וא״כ דרש ארור מן ריר ואפם מן אף נזילת מים מהאף. וכל המאמ׳ אי׳ באופן אחר בב״ר פצ״ח וז״ל ארור אפם כי עז ר׳ חוניא ור׳ עזריה בשם ר׳ יוחנן ריבה בהן בוהקנין מעלה חמה הדא אמרה על מי שהוא בהקן שהוא בעל חמה ע״כ ועיי״ע בהק ומ״ש.

* **זוּד** (בל״ס החדשה זודא בל״ע ופ׳ زيادة פי׳ יתר, חוץ, יותר noch mehr, ausserdem)

בע׳ זוד, זוור (ח״ג רע״ט.) הואלתי לבאר המלה השגורה באיג׳ רש״ג ובשאר ספרי הגאוני׳ עפ״י גירסת זור, זוור אבל הרבה פעמים אי׳ ג״כ הגי׳ בדל״ת ד״מ בתש׳ הגאוני׳ הוצ׳ ה׳ הרכבי סי׳ ס״ט (צד 34) אבל דזוד מן ר״ל לא קאמר, ושם סי׳ ע״ח (צד 45) וכ״ש לגבי דזוד לא שמעינן ליה, ססי׳ פ׳ (צד 50) ודזוד מן הכין לא ידעיננא, סי׳ רי״ח (צד 103) אבל בריאתא דזוד מן הני דלאו הני רבנן תנונין כו׳, סי׳ רמ״א (צד 118) דהא אשכחנן משנאות (=משניות) בכלים ובדזוד מינה כו׳, ססי׳ שפ״ט (צד 206) דזוד מיניה כו׳ פי׳ בכ״מ חוץ מזה, אחר וכדומה ועיי׳ בהערות ה׳ הרכבי צד 353 ואולי בדל״ת עיק׳ מהוראה הנ״ל עיי״ע זור וש״נ יתר דוגמאות.

* **זְמוֹרְתָּא** (אולי מל״פ سمراه Ansicht, Meinung) גמרא גמור זמורתא תהא (שבת ק״ו. ועיי״ע גמר ב׳ וש״נ) רבינו פי׳ בע׳ גמר ועוד ע״ש בה״ב, שי״ב. ומ״ש ואולי הכונה היא גמרא גמור פי׳ אם קבלה היא תקבלה ואם רק סברה בעלמא (מל״פ הנ״ל) [1] אז תהא מע׳ תהי (תה א׳) כענין יושב ותוהא ברעתו Bedenken tragen (אבות דר״נ פל״ח בנוכחא א׳ אצל ה׳ שעכטער צד 114).

* **זפוט** (?) מדרש הגדול כ״י ריש שמות אמרו לו לפרעה שני זפוטים עומדין על פתחך כסבור פרעה שמא ממדינות רחוקות באו כו׳, ועוד שם: (צד כ״ג:) אימתי נכנכו שני זפוטיים הללו אצלי אני הורג אתכם כו׳ אולי הוא כת המתחסדים הנקראים Sufis.

* **חָגוֹגִין, (חוגגים) (חוֹגְגִים)** (על שם יוני Ogyges, Ὠγυγής)

בע׳ אגוגי הביא רבינו מאיכ״ר (א׳, י״ז) אגוגי דמיא ובנו״ג געגע עיי״ע ומ״ט בה״ב של״ב: ושם פי׳ וגם רמזתי על רימ״ז (ב״ט ח״א, נ״ו) שפי׳ מל״י הנ״ל ועתה מצאתי ראיה לפירושו כי בשו״ט מזמור מ״ב בני׳ כ״י (אצל רש״ב צד 266) הגי׳ מהו המון חוגג לשון יוני חגוגין של מים כשם שלא היה להם לחגוגין של מים שיעור כך כו׳ וכ״ה בילק׳ ר׳ תשמ״ב ל״י חוגגים של מים (ועיי׳ רש״י לתהלי׳ מ״ב, ה׳) ונכון להגיהו חוגגים על שם יוני הנ״ל וכונת המון חוגג לפי זה היא כמו מים של חגוגין (חגוגים) ogygische Fluth ולשון נופל על לשון הוא ומחוסר ידיעה היו משנים מים של חוגגים לחוגגים של מים. ויפה כיון בפי׳ המדרש על פי רימ״ז הח׳ פירסט (צד 114).

* **חָסִית** (נ״ל מל״י χάσις פי׳ כמו χάσμα Kluft, Schlund, Erdschlund, weiter Raum) שמ״ר רפ״ב כשהיה משה רבינו רועה צאנו של יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסית נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות כו׳ וגי׳ המ״כ כגי׳ דפוסים ראשונים חסוח ופי׳ לפי הענין הוא שם מקום ובקשתי ולא מצאתי מאמר זה בשום מקום זולתי פה ע״כ ועיי׳ ג״כ חידושי הרד״ל שנדחק להגיה לחזור וה׳ לעווי ובריל (מ״ע ח״ה קכ״ו) נבוכים הם בפי׳ המלה ולי נראה שהוא מל״י הנ״ל ופי׳ חריץ וביקוע ארץ ומקום רחב ובאמת כפי חקירת ראבינזאהן (פאלעסטינא ח״א, 146) זאת היא תכונת החורב בצד דרומי מערבי שיש שם ביקוע ארץ ומקום רחב מאוד [2]

---

[1]) ועיי׳ מ״ע לברילל סס. [2]) An dem südwestlichen Winkel der Ebene treten die Felsklippen zurück und bilden einen Einbug oder freien Platz, der sich von der Ebene nach Westen hin noch etwas weiter erstrekt u. s. w.

ועוד י"ל כי המלה היא יונית χῶσις פי' דיק וסוללה .Wall, Damm

* **חוֹרַיְינָא** (שם אמורא דא"י) ירו' ב"ב פ"ט ד"ז רע"א ר' חוריינא אחוי דר' שמואל בר סוסרטיי כו' [1]).

חלק ד'

* **טויזן** (Leseunterscheidungszeichen) בהקדמה לחכמת שלמה למהרש"ל אי' לא הניח דבר גדול וקטן שלא התקין ועוד מה שהוסיף או גרע תיבה או אות והפסיק הדיבורים וחברם יחד ר"ל שמחה הנקודות המפסיקים הנקראים טויזן כו' ואולי הוא מל"ע تميز (מ' וי"ו מתחלפין) ענין הפסק הקריאה ונקודות.

* **טחוסמים** (?) (מל"י τείχισμα מבצר Fes-tungswerk) מדרש אלה דברים זוטא סי' כ' (צד 22 בהוצ' רש"ב) מי יובילני עיר מצור (תהלי' ק"ח, קי"א) ואין לי עוד מבצרות מ"מ לית מדינה דלית לה נחוססים. ולי' להמלה הבנה וה' ברילל (מ"ע ה', 147) הגיה טחוסמים כאמור, אבל זו המלה נכתבת כמה פעמים בדרז"ל טכסא או טקכא עיי"ע. ואולי הוא מל"ע حصن קבוץ احصان מבצר ואז יש להגיה אחסנים והוא כל"מ חוסן.

* **כּוֹכְיָא** (נ"ל כעין עכשוב ואולי מל"פ كاكية קורי עכביש מין שרץ אשר נמצא שם) תוספת' פרה פ"ט (ח') נפל לתוכן עכשוב שיבאו ביכאי צ"ל שיבאי כוכיא ובב"י ו"ו בט"ס מובאי ועיי"ע עכשוב. ובענין שיבאי נ"ל שהוא מל' שיבא פי' בל"פ עין (עיי"ע שב ג') כלומ' שרץ שנמצא בעין Holzwurm עיי' זאלאניא ללעווזאהן צד 309.

* **כִּירַיִּם** (שם פרטי) אמר ר' כירים משום זקן אחד כו' ר' תנחום ור' כירים משום זקן אחד כו' כה"ג ביוחסין השלם (צד 162) ובסד"ה צד מ"ב. גרס בירים ובנו"ג בב"ק פ"ב רע"א ר' תנחום ור' בריים אמרי משום זקן אחד כו' ובב"י מ' ר' נחום ור' בריים אבל בב"י פ' וה' אי' כירים (עיי' ד"ס במקומו) וכן מצאתי במדרש הגדול כ"י וישב: ויהי כאשר פתר א"ר נחום א"ר כירים משום זקן אחד עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושל' וכ"ה בכ"י ש"ס פ' אמר ר' נחום א"ר כירים כו' ובנו"ג בברכו' נ"ה: א"ר נחום א"ר בירים.

* **כְּמַלְנִית** (מין חומט בגוונים הרבה χαμαιλέων das Chamäleon, vielfarbige Eidechsenart, chamaeleon) שו"ט מזמ' ע"ח סי' י"א (בהוצ' רש"ב צד קע"ה) ישלח בהם ערוב.. מין חיה הוא ושמה כנתרין [2]) וי"א כמלנית שמה כו' (ובקצת כ"י סמלנית) ולי' בילק' ובנדפס ואולי הוספת המעתיק היא להורות כי לפי הפנתרין הוא מלא חברברות וגונים קורין אותו ג"כ כמלנית שהוא ג"כ מלא גוונים הרבה אבל כמלנית הוא מין שרץ ולא מין חיה אבל גם הרופא המומחה ר"ב מוספיא מכנהו ח י ה עיי"ע זקיתא ומ"ש בח"ג שט"ז: והלאה.

* **כתרין** עיי"ע פתרין ומ"ש בהשלמת ערך פיתרא.

חלק ה'

* **לִינְיָה** (נ"ל מל"י ורו' λινέα, linea חוט וחרוז של מרגליות Schnur von Perlen) תנחומ' במדבר סי' כ"ג פקוד כל בכור זכר: משל לאחד פרגמטוט כו' והיה לו ליניה אחת של מרגליות נאות והיה נוטלה ומוציאה במנין ומניחה במנין כו' וע"ש מ"ש רש"ב בענין הנוסחאות המשובשות וסיים והוראת מלת ליניה נעלמה ממני ע"כ אבל הוא מל"י ורו' הנ"ל כאמור [3]).

* **מְהָרְקִי, מוֹהָרִי** (persisch-babylonisches Hochzeitsfest) בע"ז י"א: ודרומאי דבבלאי מאי מוהרנקי כו' ותחת זה גי' רה"ג בתשו' הגאוני' סי' מ"ו (צד 22 הוצ' הרכ') היא: ארמאיי דבאלא הם גוים שבשדות ושבמדברות כאשר תאמר תורבאלא היו להן ימי אד שנוהגין הן בהן י ו ם מ ו ה ר י שנותנין חותמות בשידוכי אשה ע"כ ואחר פי' וגי' רה"ג נגרר ר"ח בפי' ע"ז וז"ל: ימי אידיהן דארמאי באלא איזו הן פי' גוים שבשדות ופשיט מ ה ר ק י כו' וא"כ עיקר הגי' מהרקי או מוהרי ושניהם ענין אחד להם פי' חותם עיי"ע מהרק ומ"ש ונקרא אד של גוים שבשדות ושבמדברות היינו אד

---

[1]) ומהרז"ף במס"י ובעל סד"ס לא הביאוהו. [2]) עיי"ע בח"ו, שע"ג. [3]) וה' ברילל מ"ע הי"ז, 75 טעה בפירושו.

של איכרים היושבים בבבל היינו פרס כמו שהוכחתי במקום אחר מוהרי או מהרקי על שם שידוכי אשה שנעשים מאושרים ומקויימים בנתינת חותמות על שטרי נשואיהם ובאמת אנשי הכפר נוהגים לשדך עצמם ולישא נשים ביום מיוחד ומסוגל והוא ביום הששי לחודש Chordâd ואד החתונה זה היה נקרא جشن خردادگان [1]) היוצא לנו מזה כי גי' מחורי בירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג וגי' מוהרנקי בע"ז בבלי צ"ל מוהרי ומוזהרקי והוא הוא מוהרי מהרקי של גירסאות רה"ג ור"ח ז"ל.

* **מוֹזָא** מל"פ موز בל"ע מוז בל"ס מוזא, סאנסק' môtsha פי' פרי עץ (Pisang, Banana מלה זו לא נזכרה בתלמוד ובערוך כי אם בתש' הגאוני' סי' מ"ה [2]) וז"ל: תוב שאילו מן קמיה הלין מזוזי מאי מברכינן עילוויהו ואמר תנא בתוספתא (כלאי' פ"ג) כל שמוציא עלין מעיקרו עשב הוא נ"מ לברוכי עליה בפה"ע. והלין מזוזי מברכינן עילווייהו בורא פרי האדמה כו'. ובהל' גדולו' ברכו' פ"ו (ד"ז:) אי' וז"ל וכל אילן דבאלי לגמרי טרפיה ועציו והדר פארי משרשין דיליה כגון מוזי וכיסאני לישנא דרבנן דמיקרו שאהדנג [3]) כו' הני בפה"א כו' וא"ד מוזי שהכל נהיה בדברו ממא נפשך אי עץ הוא כו' ועיי' מ"ש רש"ב בהערותיו לזו התשוב' (צד י"ד) וש"נ האו"ז ה' סעודה סי' קע"ב. ולפי זה מזוזי בתשה"ג הנ"ל ט"ס הוא וצ"ל מוזי וכן מוכח ממעריך ללונזאנו ע' מאוס שכתב מאוז (יש לנקד מאו"ז) פרי ידוע הוא בסוריא ובמצרים בערבי מוז בלע"ז תפוח גן עדן ע"כ ובאמת כן נקרא Musa paradisiaca [4]) וכבר הבאתי המלה בע' מאס בהערה 1 [5]) ועיי' וואוללירס ח"ב 1226.

* **מְכַתֵּף** (והוא כמו מכתב Griffel) מדרש הגדול כ"י משפטים במרצע: אין לי אלא מרצע מנין לרבות את המחט ואת המכתף [6]) ת"ל מרצע או יכול שאני מרבה סיל וסירה [7]) ר' אומ' הרי כלל ופרט וכלל מה פרט מפורש שהוא מתכת אף אין לי אלא מן המתכות להוציא את הסיל ואת הסירה ע"כ ובירו' קידוש' פ"א דנ"ט ע"ד הגי' התורה אמרה במרצע והלכה אמרה אפי' בסול אפי' בקוץ כו' ע"ש והמלה הנ"ל לי'.

* **מוקס** (?) באלה דברים זוט' סי' כ"ח (בהוצ' רש"ב צד 27) נעשו בפניהם כמוקסות באש ומתו אולי צ"ל כמוסקות מל"ר musca זבוב ויתוש Mücke [8]).

* **מוֹרְגָּאנָא** (בל"ע مرجان Koralle) במדרש הגדול כ"י פ' תרומה ד"ה עצי שטים: ת"ר עשרה מיני ארזים הן ארז שטה הדס ועץ שמן בראש תדהר ותאשור הכי שבעה כי אתא רב דימי אמ' הוסיפו עליהם אלונים ערמונים אלמוגים ארז ארזא שטה שוניטא [9]) הדס אסא, עץ שמן אפרסמא ברושים בראתא, תדהר שאגא [10]), תאשור שורבינא [11]) אלונים בוטמי ערמונים דלבי אלמוגים מורגאנא, ובר"ה כ"ג. וב"ב פ': וש"נ הגי' אלמוגים כסיתא ועיי"ע בח"ד, רפ"א ובר"ה הנ"ל הוזכרו יחד כסיתא עם מרגנייתא והוא הקבוץ מן מורגאנא שהוא אלמוג של מקרא וכפי' הנכון של רה"ג לכלי' עיי"ע אלמוג ומ"ש ועוד עיי"ע מרגניתא.

* **מרירואר** עיי"ע מריולא וע' עסוס ומ"ש ועוד עיי' מלה פרסית مروريه עשב מר שיש לו חלב.

* **מוֹרְשָׁא** (ענין ראש הבולט וכל דבר הבולט מל"ע مرابش das Hervorragende) ברכו' כ"ד רע"א דמפיק ליה למורשא דכובע ופירש"י שהתפילין ניכרין בבליטתן בקצה הכים והוא כמורשא, ושם: ומפיק למורשהון, ב"ב ג' סע"א למורשא דקרנתא פי' רגמ"ה שבולט מן הכותל הוא. וכ"ה בעירו' ע"ו: ובסוכ' ח'. ע"ש בפירוש ר"ח ז"ל ושם ג"כ הקבוץ מורשאות בקרנותיו. מנחו' צ"ד: מורשא עביד להו פירש"י אצל הראש מכאן ומכאן כו' ע"ש ובפי' רגמ"ה שם אי' לסוף הראשון היה מדביק חתיכה בצק דקה כו', חולי' י"ז רע"ב דמורשא קמא מחליש ומורשא בתרא בוע, שבת ע"ז: אמורשא קמא דכתית ופירש"י עליון של מכה, ושם ק' סע"ב והא מורשא אית לה (לספינה) ופירש"י ראש הספינה הולך ומגביה מן המים כו' ור"ח [12]) פי' מורשא כמו חפירה שיש בקרקעות הים כו' עיי' ג"ב תוספו' שם ק': ד"ה ודילמא,—ורבינו לא פנה מקום מיוחד לזה הערך וגם ר"ב לא הוסיף מאומה. אבל

---

[1]) עיי' וואוללירס ח"א 672; ריכארדזאהן ארינטאליסע ביבליאטעק ח"ב, 183 וכבר הרחבתי דיבורי על זה ועל אחר הני כרס ומדי במ"ע הצרפית Etudes חלק כ"ג. [2]) דפ' ליק דף 18. [3]) בל"פ شاهدانج Hanfsame. [4]) ככלכ"ל ללעף צד 336. [5]) ח"ס ס"ז. [6]) כ"ב פי' המכתב והוא קלס חדיד. [7]) כ"ב מיני קוליס הן. [8]) מע"ב ח', קמ"ז. [9]) מל"ע سنط Akazie. [10]) עיי"ע אהגא ועי' אגא. [11]) עיי"ע. [12]) בדף ק"א סע"ב בש"ס ווילנא.

ראה זה מצאתי כי בע' גויל לפירוש אבני דלא משפיין בלומ' אבנים שאין מגורדות שיש להן כמין קרנות בולטות הביא רבינו אגב גררא: היינו מרשא דקרנאתא, ועוד בע' ערס ד' הביא ציון מב"ב מ"ו: אימור קהרמנא שויה ופי' מורשא אפיטרופא והוא עפ"י ר"ח ע"ש בח"ו רע"ב ומ"ש.

* מְשְׁקוּעִין, מְשׁוּקָעוֹת (פי' ענין שקיעת החמה Sonnenunter-gang) פסיקת' רבתי רפט"ו מכאן שאין מונין ללבנה אא"כ שקעה חמה יוסטי חבריא בשם ר' ברכיא שנא' ויסעו מרעמסס כו' אם ללבנה אתה מונה עד כדון לית בה אלא ארבעה עשר משוקעות מכאן שאין מונין ללבנה אא"כ שקעה חמה, ובפסיקת' דר"כ צד מ"ב הגי' ארבעה עשר משוקעת וצ"ל משוקעות ובילק' ריש מסעי הביא הפסיקת' וגרס ארבע עשר משקועין וכן מצאתי אני הגי' בכ"י מדרש הגדול סדר בא. ובב"ר רפ"ו ובירו' ר"ה ספ"ב דנ"ח: הגי' מטמועין עיי"ע טמא וע' מטמע ומ"ש [1]).

* מְתִיסְטִים (בל"י μεθυστής שכור ein Trunkenbold) תנחומ' קדושי' רסי' ב' זה שיכור הוא מתיסטים הוא כה"ג בכ"י ר' ובכ"י רח"ם אצל רש"ב צד 72 הערה י"א אי' מתיסתוים הוא ולי' בילק' ר' תר"ד ובנדפס של תנחומ' סי' ב' ובלי ספק השמיטוהו מחסרון ידיעה והביאו לפי הענין מלה עברית שכור תחתיה אבל עיקר הגי' מיתיסטים מל"י הנ"ל והות הוא μέθυσος אשר על ידה העתיקו ע' זקנים שכור (משלי כ"ו, ט') סובא (שם כ"ג, כ"א) וכן העתיק סומכום מרוה (שם י"א, כ"ה).

* נהוזמאי (?) בהל' גדולות עיי' מה שאכתוב בס"ד בהערות ותיקונים לח"ב, קע"ח:

* נְהַר דִּי־נוּר (נְהַר דִּינוּר, נְהַר דְּנוּר) דניאל ז', י' (Feuerstrom) נהר די נור נגד ונפק גו' ועפ"י זה דרשו רז"ל [2]) חגיג' י"ד. כל יומא ויומא נבראין מ"ה מנהר דינור ואמרי שירה ובטלי. ב"ר רפע"ח מן הן דאית בריין.. א"ל מן נהר דינור כו' ועיי' איכ"ר פ' חסדי ושם אי' מן הדין נהר דנור. ובילק' וישלח ר' קל"ג בשם איכ"ר ושם לנכון נהר דינור. ובשמ"ר פט"ו הגי' המלאכים מתחדשין בכל יום ומקלסין להקב"ה והן חוזרין לנהר אש שיצאו ממנו וכו' ועיי"ע רגיון בח"ז רנ"א: בענין ריגיון נהר של אש ושם רציתי להוכיח כי הוא ל"פ ע"ש ועוד י"ל כי הוא הוא ל"י ῥύαξ נהר של אש עיי' Thucid. III,116 [3]).

* נוֹךְ (אולי מל"פ نوك גובה של דבר חד Höhe (eines spitzen Gegenstandes ספרא מצורע פרק ג' פרש' ג' ונתן הכהן על תנוך (ויק' יד, יד) יכול על תוך ודאי ת"ל על תנוך יכול על גובה של אוזן ת"ל תוך נוך הא כיצד זה גדר האמצעית. ופי' הראב"ד הגדר השני הסמוך לגובה ואיני יודע מאין לו כי נוך לשון גבוה הוא כו' ונראה שמוציא אותו מל"פ הנ"ל.

* נסע (פי' מל"מ ועוד ענינו כמו העתיק über-setzen) עיי"ע העתקה ומ"ש לעיל צד 9.

* נַפְתָּלִי (אמורא דא"י) ירו' תענית רפ"ד דס"ז סע"ב ר' נפתלי.. אתא שאל לר' מנא כו' וכ"ה בירו' מגילה פ"ד דע"ה סע"ב ועיי' סד"ה צד 290.

חלק ו

* סמטא, סימטא צ"ל סוּטְמָא פי' מל"ס סוטמא עיי"ע אבן המקח ומ"ש לעיל צד א'.

* סמסם (?) בכ"י מדרש הגדול בראשית: בשעה שרואה אדם מסמסם בעינו כו' נראה שטעות הוא כי בב"ר פכ"ב הגי' משמש וכן הביאו רבינו בע' תל ג' וצ"ל גם במדרש הגדול משמש ואולי היה כתוב ממסמם ומזה נשתבש ע"י הסופר [4]).

* סַנְדִּין כ"ה הגי' הנכונה במדרש הגדול עיי"ע סדינין ובהערות ותיקונים לח"ו, כ"ו.

* סִיסְמָא (?) במדרש הגדול כ"י שמות: וגם הנה יוצא לקראתך ר' פינחס בשם ר' ראובן דאית מימיך אדם יוצא מן הצפון ואחד מן הדרום ומזדווגין זה לזה אלולי שעשו סיסמא [5]) ביניהן כך משה במדין ואהרן במצרים ושניהם יוצאין בשעה אחת ומזדווגין זה לזה אלולי שסיימן הדבר.

---

[1]) ופי' בענין מונין לפי שקיעת החמה עיי' בשבלי הלקט סי' קס"ח בהוצאת רש"ב צד 134. [2]) ועיי' ג"כ בענין נהר זה בספר חנוך י"ד, י"ט ועיי' הפקלופס' ד', ס'. [3]) ῥύαξ τοῦ πυρός. [4]) ובענין סימסי של גי' מדרש הגדול עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"ה קי"ג. [5]) כ"ג לשון סימן.

ואולי הוא מל"י אמצ' σημεῖον = σημάδη עיי' מייערסיאוס 496 ובשמ"ר פ"ה ותנחו' שמות סי' כ"ה וילק' איוב ר' תתקכ"א אי' בגי' משונה.

* **סוספתא** עיי' מ"ש בהערות ותיקוני' לח"ו, ק"ו:

* **סְפַל** (נ"ל כמו ספן מל"ע سفن התך הדג לחתיכות den Fisch zerstückeln ועיי' בפנים) במדרש הגדול כ"י ליתרו ד"ה על כן ברך א"ר פ י נ ח ס מעשה בתופר אחד [1] ברומי שהיה מכבד ימים טובים ושבתות פעם אחת הלך ליקח לו דג ערב יוה"כ שחל להיות בשבת ולא הוה תמן אלא חד נון והוה טליא (דאפירכא) [צ"ל דאיפרכא] קאים תמן והוה דין מוסיף ודין מוסיף עד דעבד יהודאי לטרתא דנונא בדינר ונסביה א"ל (אפירכא) [איפרכא] לעבדיה למה לא איתית לן נון א"ל לא הוה תמן אלא חד נון והוה חד יהודאי קאים תמן והוה הוא מוסיף ואנא מוסיף עד דעבד יהודאי לטרתא בדינר ונסביה בעי את למיכל ליטרתא דנונא בדינר א"ל לא אמר ליה ואת הכים ליה א"ל אין זיל צוח ליה דסימא [2] אית ליה והיא למלכא אזל צוח ליה א"ל מה את אמר ליה יהודאי א"ל ומהיא (sic) אומנותך א"ל חייט אנא א"ל וכמה את לעי ביומא [3] א"ל בעסרא פורין ביומא אכיל ליטרתא דנונא בדינר א"ל מרי הב לי רשו דנשתעי קומך א"ל אשתעי א"ל מרי חד יום אית לן בשתא והוא חביב עלן סיגון להדא מכל יומי שתא ואנן חייבין מוקרא יתיה א"ל ומאהיא (sic) חביבותיה א"ל כל מה דאנן הטיין ביומי שתא הוא אתי ומכפר על חובינן אמר הואיל והביא ראיה לדבריו יפטר בשלום מה פרע לו הקב"ה מן מחר ס פ ל י ה אשכח ביה הדא מרגלית אטימיטון [4] ממנה היה ניזון וממנה היה מתפרנס כל ימיו ע"כ, והובא זה המעשה בכמה שינויים בפסיקת' רבתי פכ"ג ובב"ר פי"א (ועיי' ג"כ שבת קי"ט.). ומה שנוגע מלת ספליה ענינו התכו הדג: ולי' בפסיק' ובב"ר אי' הלך וקרעו אותו (הדג). ובגליון כ"י מדרש הגדול אי' ספליה פי' פלוס אלחות = فلوس الحوت כלומ' קשקשת הדג Schuppen des Fisches וא"כ בעל ההערה הבין ספליה כמו פלסיה כלומ' העביר קשקשת הדג ולפע"ד הוא מל"ע הרשומ' בתחלת הערך פי' חותך הדג לחתיכות. ואולי יש לקיים הגי' פלסיה כלומר להגיה ספליה שצ"ל פלסיה ובמובן פלסיה לסלא (ב"ק י"ט:) [5].

* **סִפְסֵף** (נ"ל מל"ע شفشف ענין דליקה וחריכה (durch Hitze ausdörren, anbrennen בע' ספסף הבאתי דוגמאות בענין סיפספה באור, מספספין אותה באור כו' והגהתי בכ"מ שצ"ל סיכסך, מסכסכין וכגי' רבינו בע' סכסך וכגי' תוספת' ב"ק פ"ו, אבל אולי אין צריכנו לשבש הנוסחאות כי ספסף יש לו הוראה דומה לענין סכסך ומל"ע הנ"ל וכן מצאתי עתה סיוע ממדרש הגדול כ"י סדר משפטים וז"ל כי תצא אש יכול אין לי אלא דבר שראוי לדלוק מנין סיפספה נרות סיפספה מציבות של שיש ומצבת של פשתן ואבנים שמתוקנות לו לכבשונות ת"ל שדה.

* **סוּרִיסְטוֹן** (מל"י συριστὶ פי' בל"ס וארמית (syrisch, aramäisch בע' סרס ב' הבאתי המלה סוריסטין כפי גי' ק"ע (בירו' נדרי' ספ"י) ובראשוני' אי' כמו כן. ועתה מצאתי דוגמא אחרת בלקוטים שהו"ל הרב הח' רש"ב במד' אחר על פ' דברי' עפ"י כ"י וז"ל שם צד 10 ונעתרות נשיקות שונא (משלי כ"ז, ו') ששפך להם בלעם ברכות כעותר סוריסטון שהיה שונא ונ"ל שתיבת סוריסטון באה מגליון פנימה להורות על ענין כעותר וצ"ל בעותרא פי' בל"ס וארמי' היינו עושר כלומ' ששפך ברכות בעשירות ובמלוא יד וכן הסכים לפירושי הרב הח' רש"ב. ובגלאססאר לה' פירסט צד 152 יש פי' אחר וטעה בו וגם לא העתיק מלת כעותר ועושה עצמו כאינו יודע.

* **עוֹדְנִיתָא** (בל"ס אדניתא Hanf) אולי עורניתא בירו' שבת פ"א הל"א לפי' ולא בפתילת האידן (שבת כ':) עיי"ע אידן צ"ל עודניתא ומל"ס הנ"ל [6].

* **עֲזְרִיקָם** (שם פרטי) עיי' מדרש הגדול ע' זברקונים בהשלמת הערוך השלם. ונראה כי הוא לשון קללה של עזריה.

* **עָטַר** (נ"ל מל"ע عطر מתבייש ומצטער sich (schämen, verdriesslich sein מדרש

---

1) בפסיק' רבתי פכ"ג בחסיד אחד בב"ר פי"א א"ר תנחומא עובדא הוה ברומי כו' והוה תמן חד חייט. 2) כ"ב כנז מל"ע كنز וכרבה בדרז"ל עיי"ע סם ג' בח"ו ס"ז. 3) כ"ב תעתגל כי' בל"ע تشتغل כלומ' וכמה היית עסוק היום beschäftigt sein. 4) עיי"ע בח"א, ס"ג. 5) עיי"ע פלס ג' בח"ו, סכ"ד. עיי"ש ומ"ש. 6) עיי' מ"ש ה' ברילל מ"ע ה' 115. ולפע בככל"כ לא מצא ידיו ורגליו בכי' זו הסולם.

הגדול תולדות והיה אחיה השילוני מתעטר ואומר משה משח לאהרן ושמח בו שמואל משח לדוד ושמח בו צדוק משח לשלמה ושמח בו אני אחד שמשחתי חטא והחטיא את ישראל. כו׳ ונ״ב מצטער. וכיון לנכון ומל״ע הנ״ל ולפנינו בילק׳ מלכי׳ ר׳ ר״ב וסנה׳ ק״ב לי׳.

* **עוֹלִימְתָּא** לפי גי׳ האגור לר״ש גאמא בירו׳ נדרי׳ רפ״ד דל״ח ע״ד עיי׳ מ״ש בהערות ותיקוני׳ לח״ז, ע״ח:

* **עִילָּה** (פי׳ סבה ראשונה מל״ע عِلَّة die erste (Ursache, der Urgrund בע׳ על ג׳ כבר רמזתי על זה המובן אבל בענין פילסופי פי׳ סבה הראשונה מצאתי ראיה ממדרש הגדול כ״י לבראשי׳ וז״ל מפני מה פתח הכתוב במעשה בראשית בבי [1] לומר לך כשם שאין לפני בי אלא אל״ף כך אין לפני העולם אלא יחידו של עולם בלבד שכל הברואים זה עילת זה וזה מפני זה והכל חוזר לעילה אחת והיא אמתו של הקב״ה כו׳ [2]).

* **עִילִיתָא** (בל״ס וארמי חדר עליון (Söller עיי״ע על א׳ ומ״ש צד ר״ב:

* **עִיר** (פי׳ מל״מ ובדרז״ל עיר כמו בל״ר urbs פי׳ רומי (die Stadt, Rom מעיל׳ י״ז. שאל ר׳ מתיא בן חרש את רשב״י בעיר עיי׳ סנהד׳ ל״ב: אחר רב מתיא לרומי. מעיל׳ שם והיינו דאמ׳ ר׳ יוסי אני ראיתיה בעיר ובסוכ׳ ה׳. אני ראיתיו ברומי, יומ׳ נ״ז. אני ראיתיה ברומי. תרג׳ מעיר (במד׳ כ״ד, י״ט) דמשתייר מן קוסטנטיני רבתא ופי׳ קונסטנטינופול הוא כרומי das zweite Rom. ועוד עיי״ע ישב ומ״ש בח״ד קס״ז:

* **עיסרי פאדר, עסרי פאדר** (נ״ל בתיבה אחת ע ס ר פ א ד ר והוא חג הפרסים קדוש לאליל اسپندار ,اسپندیار ,Espadar[3]) ע״ז י״א: ודרומאי דבבלאי (?) מאי מוהרנקי כו׳ ועשר ב א ד ר ורש״י הגיה עשרה באדר ובכ״י ש״ס מינכען אי׳ א ס ר באדר אבל בתש׳ הגאונים סי׳ מ״ו גי׳ רה״ג עיסרי פאדר (ובפי׳ ר״ח בקובץ כ״י אנג׳ עסרי פאדר) [4]). ופי׳ רה״ג עיסרי פארר יום שמעשרי׳ מעשרות לשומרים את בגדיהם כי יוצאין היו אלה א ר מ א י ד ב ל א [5]) לשקוד על דרכים ולשדוד ומושיבין מקצתן על כליהם לשמרן וכשבאין בביתם נותנין מעשר לשומרים ועושין יו״ט ע״כ. רה״ג כיון לפע״ד על פאדר בל׳ צענד pâtar (בל״פ החדשה گاه) שומר ועסרי פי׳ כמו מעשר, אבל לי נראה כי שתי תיבות צ״ל בתיבה אחת כאמור ולזו האליל היה מוקדש החודש הנקרא על שמה Cpandârmat ובחמישי בו היו עושים בבבל היינו בפרס חג ובו היו נוטעים צמחים ונושאים נשים והבתולות בחרו להן אנשים (עיי׳ ג״ב זכר דברים אצל אנשי ירושלים תענית כ״ו: ל״א. וסוף תעני׳ ירוש׳) ועוד לבשו בגדים חדשים—ועל כל זה הארכתי במאמרי מיוחד הנ״ל במע״צ Etudes בח׳ כ״ג עש״ה.

* **עַרְעוֹרָא** ? גי׳ הגאוני׳ ארורה וערעורה ופי׳ מדעם מן נבלה או מן מאי דהאי סימן לטרפה עיי׳ תשה״ג סי׳ רכ״ט צד 107 בהוצא׳ הרכבי אבל ט״ס הוא ועיי׳ בענין גי׳ שונות בע׳ עד ב׳ ומ״ש בח״ו, קס״ט.

* **פדה** (?) ירו׳ שבת פ״א ד״ג: קמקמה מתעביד חו רב פדה חד אפר מתעביד שר. המאמר הוא מלא שיבושים. ר״ב בע׳ קמקם הביא חצי ראשון וז״ל קמקמא מתעבד חו ע״כ והמפרש הגיה רב פדה אמר ותיבות אחרות לא פי׳ על בורין ולי נראה כי במקום רב פדה צ״ל ערפדה ובמקום חד אפר צ״ל חרפתא ודע כי תרג׳ ירוש׳ א׳ עטלף ערפדה ות״י ב׳ חרפתא וא״כ הענין ערפדה [נ״א חרפתא] מיתעביד ש ד והוא ממש כבבלי ב״ק ט״ז סע״א ערפד כו׳ נעשה חוח כו׳ נעשה ש ד. וה׳ לעווי בהוספות לח״א טעה.

* **פיטקרי** (?) (אולי צ״ל פירטקי מהרכבת שתי מלות יוניות πυρ-θήκη וא״כ πυροθήκη כלי אש כמו דוד (Kessel כ״י מדרש הגדול בראשי׳ גדול עוני מנשוא אבא שאול אומר עבדו ליה (למנשה) פיטקרי דדמי לתורא ואותבוה גויה ואסיקן נורא תותיה אמר איקרי לכולהו ע״ז והדר איקרייה לקודשא בריך הוא אי מגיב לי [6]) מוטב ואם לאו הא כל אפיא שוון א״ל הקב״ה מה נעשה לו לערום זה אתא גבריאל ועל ביה בגו פיטקרי ועטש תורה ונפק מנחיריה עד דאותביה גבריאל באתכטקיה. מקור זה המדר׳ הוא פסיקת׳ דר״כ צד קס״ב. ע״ש בכמה שינויים ועיי״ע מלאות

---

1) בי״ת בל׳ ערבי נקרא בי. 2) ועיי״ע סיבה בח״ו, ז׳. ובהערה 1 והם ז״ל בל׳ עברי ה ח ד ש ה. 3) ובלעגנד (ראה שפיעגעל העתקת אפיסטא ח״ג X) נקראת אליל נקבה זו (Cpeñta armaiti. 4) ובש״ס ווילנא בטעות עסרי באדר. 5) כ״ה גירסתו הנכונה במקום דרומאי דבבלאי של ש״ס. 6) פי׳ אם הטיב לי ונענה לי.

(ח"ה, קמ"ז:). ונ"ל שצ"ל פירטקי באמור.

* **פלגים** עיי"ע בני פילגים בהשלמת הערוך השלם וש"נ מדרש הגדול.

* **פולמוס** (?) [צ"ל פולמים] (מין דג עיי"ע פלמוד ח"ו, שמ"ח) תוספת' חולי' ספ"ג (ד') הקוליים והפולמוס כספתיאס כה"ג בכ"י אירפורט ובנו"ג פולמי' והיינו פולמים ועיי' בשינויים בע' הנ"ל ובע' כספתיאס.

* **פלומקייא** (מל"י ורו' אמצ' plumacium πλουμάκιον פי' מצע Decke) מד' שו"ט מזמור ג' משכב אלו פלומקייא [1]) מצעות ספות אלו חביות של יין כו'.

* **פנסטה** עיי"ע פנטסיא ומ"ש.

* **פיסי** פי' כמו פצי עיי"ע פין ומ"ש בהערות ותיקונים לח"ו, שצ"ב. וש"נ מדרש הגדול.

* **פיפסון** (פי' כמו אפופסין עיי"ע) כ"י מדרש הגדול משפטים ואל אצילי בני ישראל ר"י הנשיא אומר נדב ואביהוא נטלו פיפסון שלהם מהר סיני כו' וט"ס הוא והאל"ף בראש חסר, ובמדרש הגדול בעצמו נשנה כמה פעמים באלף בראש עיי' בהערות ותיקונים לע' אפופסין.

* **פקק** (Knoten) עיי"ע פק והשם פקק פי' קשר כדאי' בב"ק פ"א סע"א בנפנים מן הפקק ולמעלה ופירש"י קשר ונראה שנגזרתו מל"פ הישנה pikha בהוצואריש pikhak פי' קשר Knoten ומזה בעל פיקה מי שיש קשרים ברגליו אבל עיי"ע בעל פיקה וע' כסת ב'. והפעל פקק (עיי"ע פק א') פי' סתם כאלו נעשה קמטים קמטים knotig, verstopft sein.

* **פור, פורה** [2]) (מל"מ פי' גורל Loos; פורים Loosfest) פסיקתא דזכר (כ"ב.) [3]) ארבעה שמות נקראו לגורל חליש פור גורל חבל עיי"ע חליש ד'. שבת קמ"ט: מאי משמע דהאי חלישים לישנא דפורא הוא דכתי' (ישעי' י"ד, י"ב) חולש על גוים. ושם: שהיה מטיל פור על גדולי המלכות כו'. ילקו' מטות ר' תשפ"ה בשם ילמדנו לא באו אלא פורין שהטילו עליהן כו'. מגיל' י"ג: כיון שנפל פור באדר שמח. ברכו' ט"ז: ר"א בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכון בפורינו אהבה ואחוה ושלום ובכ"י ש"ס מינכען שתשכן בפוריינו וכ"ה בירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ד (בצלותיה דר' יוחנן). ופירש"י בברכו' בפורינו בגורלינו [4]). והקבוץ פורים יום וחג הידוע, מגיל' ז': סעודת פורים, י': לאות עולם לא יכרת אילו ימי פורים, ע"ז י"ז: מעות של פורים, תוספת' מגיל' רפ"א מגבית פורים לפורים כו', עיי"ע מגביתא, וש"נ ירו' מגיל' פ"א ד"ע: מגילת תענית פי"ב ימי פוריא אינון דלא למספד, פסחי' ס"ח: מעצרתא ופוריא. ירו' ב"מ ספ"ה ד"י ע"ג עיי"ע פוריא (ח"ו תכ"ד ומ"ש). ובתרג' אסתר ט', כ"ה, ל' ובתרג' שני ט', כ"ו על שם פורתא ועקתא דארע יתהון עיי"ע פורתא ב' — ובענין גזרת המלה מל"פ בַּהְר, בָּהְר, בַּהְרַה, בַּהְרַה, בַּהְרַ פי' חלק ומזה בהשאילה גורל עיי' תיזוירוס לגיזיניאוס ע' פור [5]) ובן מתתיהו (קדמוניות י"א, ו', ג') מכנה פורים בשם Φρουραία וע' זקנים העתיקו Φρουραὶ [6]) ובענין מנהג בבבל ובעילם בימי הפורים עיי' מ"ש רבינו בע' שוור ומ"ש בח"ח, מ"ב:

* **פורה** (נ"ל מל"י ורו' πήρα, pera שק קטן וצקלון kleiner Sack, Ranzen) ירו' ב"ק ספ"ב ד"ג. חד בר נש אפיק פלטירה בפורה כו' פי' הוציא כלי תבשיל בשק קטן ועבר בו חמור ושברו כו' עיי"ע פלטירה (ח"ו, שמ"ד), ושם אי' פי' אחר מל"י ὁ πόρος מבוא וחוץ וזה הפי' בע' הנוכחי נראה לי יותר וע' הזקנים העתיקו צקלון (מ"ב ד', מ"ב) ע"י πήρα ובן העתיק סומכוס כלי (ש"א י"ז, מ') ומזה נ"ל פורתא בירו' ברכו' פ"ב ד"ה סע"א עיי"ע פורתא.

* **פוריא, פורין** (פי' כמו אפוריא מל"י

---

1) כ"ה נכון בכ"י וו' ובאמר כ"י הגל רש"ב גד ייח הערה ל"ה פלוקייא וט"ס הוא ובנדפס השמיטו המלה זרה והגיהו אלו כרים וכסתות ובילק' שמואל ר' קכ"א אלו פולסיקא וצ"ל פלומיקא. 2) אחר ע' פקתא נשמט בערוך השלם דף שלם בדפוס וצ"ל כמו שהי' כאן. 3) והובא בילק' בשלח ר' קס"א. 4) ולי נראה מל' פורין עיי"ע ח"ו, תכ"ה, ועיי' ג"כ שבת קכ"א: הייתו להו פורייתא ופירש"י מטות לישב עליהן. 5) וזו המלה עוד נשארה בתלמוד ובמדרש עיי"ע בסרק ומ"ש בח"ב, כ"ה. 6) והמורר לבית ישראל בגליו די ליגארד בהבל יפלה פיו בעלילותיו שהיהודים לקחו הגם מחג הפרסיים Furdigan וגם זייף מוסרין בע"ז י"א: ועיקר הגי' מסרוז או מוסרוז כגי' רס"ג ור"ח ז"ל שצ"ל פוסרין והוא הוא פורין וכבר הראיתי שגיונותיו שעולות לגדון במ"א (מ"ע גורפיה Etudes הכ"ג).

ὀπώρα כל מיני פירות הנשמרין בקליפה רכה (Baum—Sommerfrüchte ירו' תענית פ"ג דס"ו רע"ד והין כל עמא אמרין איתון חמון פורין דשמש. פי' בואו וראו פרי העין המבושלין ע"י זיהרא דשמשא. ריש רות רבה נפל שעריהון דפוריא. ב"ר פע"א עינוהי דפוריא כו' עיי"ע אפריא בח"א, רל"ט.

* **פרוסקתא** (?) מדרש הגדול וירא דרש ראבא מאי דכתי' חתר בחשך כו' ואתו בליליא התם ארוח ריחא דאפרכמא ככלבא ואדרו פרוסקתיה כו' ונ"ב בוזזין אוצרותיו ע"כ וזה רק לפי הענין וגזרת המלה נעלם ממני ובסנה' ק"ט. ובב"ר פכ"ז וילק' איוב ר' תתק"ט הגי' משונה ועוד עיי' מעין גנים הוציאו לאור רש"ב צד 78.

* **פרקבטילין** (?) מדרש הגדול שמות לפ' למה משה ואהרן תפריעו: באותה שעה אמר לשומרים ולפרקבטילין אימתי נכנסו שני זפוטיים [1] הללו אצלי אני הורג אתכם והיה משה ואהרן נכנסין ויוצאין ואינן רואין אותן וצוה פרעה והרג את כל השומרין ע"כ ונ"ב פרקבטילין הרצים ע"כ ולי נראה שהמלה נשתבשה מן פלקטירין מל"י φυλακτὴρ פי' שומר וכמו שסיים והרג את כל השומרין.

* **פּוֹרְתָּא** (נ"ל כמו פורה הנ"ל מל"י ירו' הנ"ל שק וכים) ירו' ברכו' פ"ב ד"ה סע"א אתת ענתא דצלותא ושרתון ויהבון לר' חזקיה קטר פורתיה לפורתיה פי' ר' יעקב בר אחא היה בידו מעות צרור בכיסו והתיר כים שלו וקשרו לכיסו של ר"ח דס"ל לר' יעקב דאף אם הם צרורין אסור להתפלל עיי' בא"צ למהרז"ף אבל מ"ש פורתיה לפורתיה אחת לאחת אין נ"ל שאין ענינו עם מלת פורתא פי' מעט עיי"ע פרת ד'.

* **פּוֹרְתָּא** (נ"ל מל"פ فتر אסון וצוקה Unglück, Bedrückung) פוריא על שום פורתא ועקתא כו' עיי"ע פור וה' לעווי טעה בזה ובע' הקודם לזה.

* **פְּרְתְּקָה** (מל"ר porticus ובל"ר אמצ' por-tica Gallerie, Säulengang) מדרש הגדול לפ' ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלך אל פרעה אצל מי שנקרא התנין הגדול.. היאך אני יכול ליכנס למקום ליסטים ולמקום הורגי נפשות שכך אמר ד' מאות פתחים יש לו לפלטין של פרעה ועל כל פתח ופתח מאה גרודים מאה הפרתקים [2] וכל הפרתקה והפרתקה מאה אלפים גבורים שולפי חרב וזאבים ודובים ואריות מקיפין אותן היאך אני יכול לו כו'.

* **פּוּתָּא** (Krapp, Färberröthe) שבת ס"ו: נפל פותא בבירא כ"ה לנכון בני' רש"י ועיי"ע פאה ג' ומ"ש בח"ו, רפ"ו: ועיי"ע כרס ומ"ש בח"ד, של"ד: [3].

* **פּוּתָּה** (שר של שכחה) בסדור של רע"ג צד ל"א אשבעית עלך פותה שר שכחה שתסיר לב טיפש ממנו כו' וכ"ה בשם רע"ג בה' הבדלה לריצ"ג צד ט"ו. ובעלי הקבלה הגיהו פורה ברמזו על ישעי' ס"ג, ג' והנכון שהוא שם שד פרסי שנקרא Buîti וז"ל הווענדידאד י"ט. ד'. ז' Buîti daêvô ithyêjô marshaonem פי' השד בויתי (=פותה) המוליך שלל בני האדם וכן נקרא But בהוצואריש ועוד שדי בית הקברות נקראו בסאנסק, Bhuta [4].

* **פְּתְּרִין** (פי' כמו פתרא, פוטירין מל"י ποτήρων כוס Becher) במדרש פנים אחרי' לאסתר פ' ויבא המלך [5] נתנה אסתר כתרין שלה אצל כתרין של המן שאמרה אסתר כו' והיה הכוס מזוג למלך כו' ע"ש כל הענין ומלת כתרין ט"ס היא וצ"ל פתרין מל"י הנ"ל.

חלק ז'

* **קִינְקְלָטוֹן** (Gitterwerk) הוא מל"ר cancel-latum וכן בל"י האמצ' κάγκελλοι κάγγελοι, κάγγελα, ומזה καγγελοθύριον והרבה משקלים כדומה עיי' מיירסיאוס 197 ועוד עיי"ע קנקל א' ומ"ש.—ובמדרש כורסיא דעבד שלמה הקבוץ קנקילות (κιγκλίδες) עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"ז, קכ"ו:.

* **קְרִיגָּאֵי** בע' קר ט"ו הביא בעל עיקרי התלמוד הגי' קריגאי ובנו"ג קִיראי (ע"ז מ'.) עיי"ע קר ט"ו ומ"ש.

* **קוּרְסוֹר** (מל"י אמצ' ומל"ר cursor= κούρσωρ פי' מירוץ Läufer) מדרש אבא גוריון פ"א וספין בקורסין לרוץ לפני מרכבתו

---

1) עיי"ע בהשלמת הערוך צד 10. 2) כ"ה בהרבה מקומות. 3) ועוד עיי' סוף ע' פת ה'. 4) עי' לברילל ה', 155. 5) הנ"ל רכ"ב צד ל"ו.

ובמדרש פנים אחרים ב׳ [1]) ולא היה בקורסור לרוץ לפני מרכבת אבי ונ״ל שצ״ל כקורסור ומל״י הנ״ל ובילק׳ אסתר ר׳ תתרמ״ט ולא היית כקוסדור לרוץ לפני מרכבת אבי צ״ל כקורסור ולפי זה יש להגיה מה שכתבתי בע׳ קסדור (ח״ז, קמ״ג:) ע״ש.

* **ריאטות** (צ״ל ריטראות מל״י *ῥεῖθρον* יאור Fluss ועיי׳ בפנים) שו״ט מז׳ מ״ח כמה ניטפאות אלף ותתע״ו והיכן המים עולים על תשע מאות ריאטות ובכ״י ל״ד הגי׳ ריטאות וצ״ל ריטראות ומל״י הנ״ל או אולי צ״ל ריאמות מל״י *ῥεῦμα* Fluss. וגי׳ רבינו בע׳ טפף ח״ד, ס״ח. ע״ש ומ״ש.

* **רְפָאֵל** (שם מלאך) יומ׳ ל״ז. חולי׳ צ״א. עירו׳ נ״ד: דא״ר פ״ד מיכאל באמצע גבריאל בימינו ורפאל בשמאלו, ב״ר פמ״ח ר״ל אמר אף שמות מלאכים מיכאל רפאל וגבריאל (עלו עמהם מבבל) ובירו׳ ר״ה פ״א דנ״ו ע״ד לי׳. וכמלאך ממונה על הרפואה ידובר בו בספר טוביה (ו׳, ה׳ והלאה) וכבר הארכתי בזה הענין בספרי על המלאכים צד ל״ה והלאה ובמאמרי על ספר טוביה במ״ע רא״ג ח״י, מ״ט והלאה — ונוסח תפלת ערבית מימיני מיכאל כו׳ הובא במחזור ויטרי סי׳ ע״ח בזה״ל: מימיני מיכאל משמאלי גבריאל מלפני אוריאל ומאחרי רפאל ושכינת אל על ראשי וסנויי וסנסנויי וסנמגלי. ועוד הוזכר רפאל בפיוטי אופנים שונים כמו באופן שאו לבבכם, שנאנים, לאל נערץ, יקודי, בלולי עיי׳ צונץ דיא זינאג׳ פ׳ צד 479.

---

[1]) עיי׳ רש״ב צד 16 אות רכ״ח.

הערות ותיקונים להערוך השלם.

הערות ותיקונים להערוך השלם.

חלק א׳ [1]

צד שורה

II כ׳ מלמטה והלאה בענין פי׳ חרוזי בעל הערוך עיי׳ מ״ש באחרית דבר (אחר אות תיו).

VIII י׳ — ערי ט״ד וצ״ל ער ז׳.—ושם ג׳ מלמטה רט ט״ד וצ״ל רטיה—ושם ב׳ מלמטה רתח ט״ד וצ״ל רת א׳.

X — — בענין פיוטי דר׳ יחיאל בן אברהם עיין צונץ ז״ל בספרו ליטעראטורגעשיכטע דער זינאג. פאעזיא צד 246 והלאה.

XII ו׳ — ע׳ אין א׳ ט״ד וצ״ל אמן א׳.

— ה׳ — ע׳ צוף ט״ד וצ״ל צלף.

XIII ד׳ מלמעלה בנר ט״ד וצ״ל פגר.

— ח׳ — ב״ב ב׳: ט״ד וצ״ל ב״ק ב׳:

— י״א — תפילין ט״ד וצ״ל תפלה.

— י״ז — צד ק״ו ט״ד וצ״ל ק״מ.

— י״ט — ושם ל״ד. צ״ל סוט׳ ל״ד.

— כ״ב — יבמות ק״ג. צ״ל יבמות קי״ג.

— כ״ח — קבר ו׳ צ״ל קדשנונא.

— — — סוט׳ ל״א: צ״ל ה׳.

— י׳ מלמטה ד״מ יש להוסיף ע״ע שלחן ושם כתב רבינו ולא סבירא לן [2].

XV י״ג מלמעלה אב א׳ ט״ד וצ״ל אבא.

— י״ט מלמטה יש להוסיף ואני מבורך למרתי לפני רב מצליח כה״ג בב״י ה״ב בע׳ מגג ובע׳ מגמר אי׳ בכ״י הנ״ל ואני שמעתי מר׳ מצליח ז״ל (ועוד עיי״ע אונוס).

XX י״ט מלמעלה בעקבות דרצ״ג: אבל עיי״ע סן א׳ שהוכחתי שהלך ר״נ בעקבות ר״ח ז״ל וגם בע׳ מגל ג׳ אשר שם הזכירו בשם ראה רבינו פי׳ ר״ח אשר הביאו וא״כ אין הוכחה כי ראה ר״נ בעצמו את פי׳ רצ״ג בכתבו ובלשונו.

— י״ג מלמטה ועוד מצאתי כו׳ ועיי׳ כו״פ פט״ו ופ״ב עש״ה ובענין הלל בלילי פסחי׳ הובא פי׳ רצ״ג מרע״ג ומרה״ג עיי׳ בחי׳ הרשב״א לברכו׳ י״א ס״פ אחת ארוכה ועוד הביא פי׳ רצ״ג ר״ש גאמע באגור ע׳ אבאס [3]), ועוד עיי׳ יוחסין השלם צד 171 בע׳ נתן צוציתא ובעיקרי התלמוד לבעל היוחסין בע׳ קץ [4]) ובע׳ רקע ו׳ ע״ש ומ״ש. ותשובות מרצ״ג הובאו בתשוב׳ שערי צדק (דפ׳ שאלוניקי שנת חכמת חכמיו) ואני אסדרם בזה: שער ראשון סי׳ י״ג (צד ב׳.) וסי׳ י״ד, ט״ו, ט״ז. שער ב׳ סי׳ כ״ד (צד י״ד:) ;

---

1) וידע תידע כי כבר עמדתי על כמה שגיאות מה שנוגע בהחלק הראשון בסוף ח״א וג׳ בתקונים, השמטות והערות וקח כח משם. 2) ועיי׳ מ״ש בתחלת כ רוה המערכה (נ׳). 3) עיי׳ עטרת צבי צד 17 ומ״ש רש״ב המו״ל פירושי ר״ש גאמע. 4) ומ״ש בח״ז 171.

צד שורה

שער ג' סי' א' (צד ט"ז.); שער ו' סי' ל' (צד כ"ז.), סי' ל"א. תש' השער הא' מח"ד חגאונים סי' י"ד (צד ל"א.); תש' השער הב' מח"ד הגאונים סי' כ"ה (צד מ':) סי' כ"ו, כ"ז, כ"ח, כ"ט, ל'; השער הג' סי' ג' (צד מ"ד:); השער הג' סי' ל"ט (צד נ"א:), סי' מ"ד (צד נ"ב.), סי' מ"ה, מ"ו; השער הרביעי סי' א' עד סי' ו' (צד נ"ג: עד נ"ד:), סי' כ' (צד נ"ח.); השער הו' מח"ה סי' י"ב, י"ג (צד פ"א.); השער הו' מח"ה סי' ב' עד י' (צד פ"ד. עד פ"ה:). ועוד הובאו תשובות מרצ"ג בתש"ג הוציאם לאור ה' הרכבי עיי' במפתח צד 414.

XXVI ו' מלמעלה תאטר: ויש להוסיף תוספו' מ"ק י"ג: ד"ה תבלין שפירשו בהיפך בשם הערוך מה שלי' לפנינו.

XXIX ח' מלמטה: יש להוסיף הר"ן בחי' לר"ה ט"ז: עיי"ע ערב א' ומ"ש.

XXXIV ט' מלמעלה: יש להוסיף בסי' תקפ"ה כתב בירוש' והוא היבא רק בערוך ע' ערב ומרן קארו ז"ל לא הזכיר הערוך.

XXXV כ' מלמטה: יש להוסיף שט"מ ב"מ פ"ט: ועיי"ע רכס, ושט"מ ב"מ ס"ה. עיי"ע טרש.

XXXVII י"ב מלמטה קודם ואחרי שהבאתי יש להוסיף עוד בעל העיטור ב' דף ה': ועיי"ע בניתא, ושם דף ט"ו. וע' מסס. ור' שמואל ן' תיבון פי' מהמלות הזרות וע' מסס. ועוד כפתור ופרח (בהוצ' ה' עדעלמאן) פ"ה (צד י"ג) הביא ע' שבע ב'; בפ"ו (צד כ'.) ע' פני; בפ"ז (צד כ"א) ע' קרמיון; בפ"י (צד כ"ט.) ע' שמאי, ושם (צד כ"ט:) ע' סרס ב' ושם (צד ל"ט:) ע' עשר אחר ע' עסק; פל"ט (צד פ"ז:) ע' חסך. ועוד הובאו פירושי הערוך בשבלי הלקט סי' ז', קנ"ו ר"ז ובח"ב סי' צ"ח (ושם תש' ר"נ ור' אברהם בני רבינו יחיאל מן רומא). ועוד הובא הערוך במחזור ויטרי סי' נ"ב עיי"ע בשש, סי' ק"ל ע' חלון, סי' רמ"ז ע' מגל ג' ועוד זולתו.

XLI ה' מלמעלה ועתה נדפסו הוספות ר' שמואל גאמע בספר עטרת צבי ע"י ר"ש באבער נר"ו ראש המדברים בחקירות המדרשים וגם יש תחת ידי העתקה של כ"י פארמא מהוספות הנ"ל שעשה מוקר רבנן הח' הגדול Abbe Pietro Perreau אבל הוספות הנ"ל אין להן ערך גדול והן מלא שבושים וכוללין גירסאות משונות מאשר נמצאים בספרים ובהשלמת הערוך השלם העירותי עליהן.

LVI י"ב — מח 3 וצ"ל מח 5 וע"ש ומ"ש בח"ה, ק"ו, ועיי' בלקט ושכחה סוף חלק ב'.

א'. ח' מלמעלה צ"ל דהוא נמי ת"ק דר' שמעון עיי' סוף חלק א' בתיקונים וכל הפי' שייך לר"ח עיי' מ"ש בנרות המערכה (ג') לשבת דף ק"ג:

— י"ח — גלאטורין וגי' גלאטורי אי' ג"כ בכ"י ש"ס א"פ וה' פליישער (בהוספות לעמת"ל ללעווי ח"א 276) טעה בפירושו.

א': י"ח — כל הפי' שהובא שם שייך לר"ח עיי' מ"ש בנרות המערכה ג' לשבת נ"ז. ואב הוא מין תכשיט כו' שייך לעה"ק.

ד': כ"א — בע' אבגינוס יש להוסיף כי בשו"ט מזמ' א' סי' ו' (בהוצאת רש"ב) אי' ג"כ בכ"י אבנינוס בן אבגינוס ובדפוסי' בטעות אביינוס. וכ"ה בקהל"ר פ' קהלת בן דוד אבגינוס בן אבגינוס ובריש שהש"ר בטעות אווניטוס בן אווגיטוס.

— כ"ה — סוף ע' אבד יש להוסיף והמקור לובד (=לאבוד) כה"ג במדרש הגדול כ"י לך לך: היה בספק לובד עמהן לולי זכותו של אברהם אבינו.

ו': ו' — אחר ע' אבטיונוס נשמט ע' אבטומטוס שהוא מהוספת ר"ב עיי' בהשמטות לסוף חלק ב' צד שפ"ט.

— ט"ו מלמטה ביוחסין השלם כו' יש למחוק כי כ"ה ג"כ בערוך ותחת והנביאים ט"ר עיי' סוף חלק א' בתיקונים.

ח'. ה' — סוף הערה 2 וכן אבא שם פרטי כמה פעמים כמו אבא בר אחא, אבא בר זימנא

צד שורה

עיי׳ סר״ה ע׳ אבא וש״נ. ועיי׳ ג״כ אבא הדורש (שם ט׳:) ועוד עיי״ע סרנג ומ״ש בח״ו, קל״ט.

י״א. ט״ו מלמטה סוף ע׳ אביונות א׳: ועיי׳ תש׳ הגאוני׳ (הוצ׳ ה׳ הרכבי) ססי׳ שע״ח (צד 196) אבינות הן הנקראין בוטיתא בל׳ ארמי כו׳ כו׳ עש״ה ובע׳ בטיתא וע׳ צלף ובענין פי״מ להרמב״ם שהבאתי בראש זה הערך עיי׳ מ״ש בלקט ושכחה סוף ח״ב צד שפ״ט.

י״ב: י״ט מלמעלה סוף ע׳ אבלינא: ועיי״ע (יינום) [יינוס] ומ״ש בח״ד קכ״ט: ובאגור לר״ש גאמע (עטרת צבי 19) הגי׳ אוילינון.

י״ג. כ״ג — סוף ע׳ אבן שואבת: וכן מצאתי במדרש הגדול כ״י אשר תחת ידי[1] ליתרו: עשה אבן שואבת תלה לה לחטאת ירבעם ונ״ב פי׳ חגר אלמגנטים. ע״כ והוא ל״ע حجر مغنطيس Magnet.

י״ד: י״ד — זה פי׳ רה״ג: ועיי׳ פי׳ ר״ח לחגיג׳ י״ד: ומ״ש בנרות המערכה (ג) לזה הציון.

ט״ו. י״ח — סוף ע׳ אבנימוס: ובמדרש הגדול כ״י לבראשית מצאתי הגי׳ שאל אבדומוס הגדרי את ר״מ כו׳ ובשמ״ר רפי״ג אבנימוס הגרדי. ודע שחכם פילסופי הגדול שבתלמידי אריסטו היה נקרא Eudemos Rhodius אבל זה חי כמה מאות שנה קודם ר״מ. ובתולדו׳ אי׳ במדרש הגדול; לא עמדו פלוספין באוה״ע כבלעם בן בעור וכאברמון הגדרי נכנסו כל או״ה אצל אברמון הגדרי כו׳ נראה שצ״ל אבדמון הגדרי. ומזה השם Εὔδημος יש לגזור אמורא דא״י אבדומי, אבדימא, אבדימי עיי׳ המקומות במה״י למהרזף נ״ח. והלאה.

ט״ו: כ״ד — סוף ע׳ אבע יש להוסיף מ״ש רשד״ל ז״ל על פסוק (ישעי׳ א׳, ז׳) שתרג׳ כמלונה במקשה: דאבעיוהי וכתב ובימי חכמי המשנה היו קוראים לביעור השדה בשרש בעה ומזה ג״כ (פיאה ד׳, ה׳) ג׳ אבעיות ביום.

י״ח. ח׳ מלמעלה לולי פי׳ רה״ג היינו יכולים לפרש אברוגני מל״פ پروانه Dekret ומוהרקי מל״פ مهر ענין חתימה בטבעת עיי״ע מהרק וא״כ אברוגני ומוהרקי مهرپروانه versiegeltes königl. Decret ועוד עיי׳ בהשלמת הערוך השלם צד 11.

כ״ב. ב׳ — דדרו באגרה: והוא שקל טענא אשר על ידו פי׳ בר באהלול מלה סורית אגרין והעתקתה Hebel עיי״ע רהקא בהערה 2 בח״ז, רס״א.

— כ״ז — סוף הע׳ אגרנא: ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז צד 23 אי׳ אגראנא בטיית אנגראן.

כ״ב: ט״ו — אחר מלת uncus יש להוסיף בל״י ὄγκινος בל״ם אוקינא, אוקינוס Schiffshaken.

— י״ג מלמטה ועיי׳ ג״כ תש׳ הגאוני׳ סי׳ תי״ב צד 214 ופי׳ אגיא מקום הניר הקרוי בל׳ ארמי כראבא כו׳ ע״ש.

כ״ג: ט״ז — אגומין נלך ובכ״י מדרש הגדול ליתרו מצאתי כתוב וז״ל ד״א לא תשא את שם ה׳: עובדא דבר תמליון מסייע לרבנן חד גבר אפקיד גבי בר תמליון חד כים דדינרין אזל בעא פקדוניה וכפר ביה א״ל כל מה דיהבת ליה יהבית לך א״ל אגומי ואשתבע לי א״ל אגומי ואנא משתבע לך כו׳ כו׳ ועיי׳ פסיקת׳ רבתי הוצ׳ פריעדמאן צד קי״ג ושם אי׳ תחת אגומי: אתא. ונ״ב בגליון כ״י הנ״ל אגומי פי׳ לך בל׳ רומי!

כ״ד. ט׳ מלמעלה ששמר: אולי הגי׳ נכונה היא ומל׳ שמרוני ופי׳ שמר שפך ausgiessen.

---

[1]) זה הכ״י לבראשית ושמות שייך לידידי ר״א דיינהרד והובא מתימן ואני בדקתי וחקרתי אחר ג׳ שורות ומלות זרות בזה המדרש והספתי הכל והכנסתיו בהשלמת הערוך השלם ובהערות ותיקונים וברכת מודה עלי תבא.

צד שורה

כ"ה. ט"ו מלמעלה אגיסטון אנגריא: וכ"ה בתש' הגאוני' סי' ש"ס יכול לומר אגוסטאין אני בתוכה ופי' אנגריא ובל' שמ' סכרה [1].

כ"ו. י"ז — ועיי"ע שאל ומ"ש בח"ח ד' בהערה 5.

כ"ז. י"ח מלמטה חטים (אגודיהם) [צ"ל אגוריהם] ויש להוסיף כי היא היא איגורי דחטתא של סיריים עיי' פיינא שמיטה ח"א 137 ובל"י *γῦρις* פי' סולת דקה מן הדקה.

כ"ח. כ"ה מלמעלה סוף ע' איגר: ובקהל"ר פ' טובה חכמה לאגרא צ"ל לאיגרא עיי"ע לאגרא ומ"ש בח"ה, ג'.

כ"ט. י"ט — אגרמא: והוא מל"ס גרממא, גרמא (בל"י *γράμμα* פי' רביעי עיי' פיינא שמיטה זה הערך.

ל"ב: ט"ו מלמטה צ"ל אודרא וכ"ה בל"ס עודרא alles Wollige, Haarige עיי"ע עדר ומ"ש בח"ו קע"ו: ויפה פי' רגמ"ה לב"ב נ"ח. (אודרי) [צ"ל אודדי] ד ב ר ה ע ש ו י מ מ ו כ י ן צ מ ר שגוררין מן הבגדים. וכן מוכח גי' אודדא ממדרש הגדול כ"י מקץ וז"ל א"ל חזאי דבזיע רישיה ונפל מוקריה א"ל ביסדיך [2]) בזיע וקא מיבדרי א ו ד ד י ה [3]).

ל"ה: ד' מלמעלה צ"ל ييو مرتم והוא הוא نسناس ועוד נקרא انكدان [4]). ואולי זה הוא י ד ו ע (עיי' סוף ע' ארני השדה).

ל"ו. י"ח — אידן אולי הוא כדעת ה' ברילל [5]) מל"ס אדניתא Hanf וא"כ עודניתא בירוש' צ"ל עורניתא ולעף פפלנצ' צד ל"ט לא מצא ידו ורגלו בפי' זו המלה.

— כ"ד — אודנא ובאגור לר"ש גאמע (עטרת צבי צד 19) כתב בכל ספרים אינו כן אלא אוזנא בזי"ן וכן גרסי הישיבות וכן שמעתי רב מפי רב, ועיי' מ"ש רש"ב שם.

— ד' — לדעת ה' באכער (אגדת אמוראי דא"י צד 75) אדנדקי הוא שבוש מן אותנתיקי *αὐθεντικοὶ*.

ל"ו: י"ט — בע' ארדק ועיי' מ"ש בע' ערדק בח"ו, 175.

— כ"ח — אחר מלת טטרס הסי'] יש למחוק כי ט"ד הוא ועיי' בתיקוני' לח"א, שמ"ג.

לז. ו' — פי' העליון ט"ד וצ"ל פ י ו העליון.

ל"ז: י"ג מלמטה וכן הגי' בכ"י מדרש הגדול וז"ל עצי גפר ומאי גפר רב אמר (אדארא) [צ"ל אדארא] דקאי לדרי דרי רבי ר' שילא אמרי ז מ ב ל י נ א ואמרי לה גולמישא ר' נתן אומר אעין דקררינון עץ שהוא שוהה במים ואינו מרקיב.

ל"ח: כ"ג מלמעלה וימלאו סדירות: ובתנחומ' הישן בשלח סי' י"ז ימלאו סרודות וצ"ל אדורות ובתש' הגאוני' סי' רכ"ט [6]) הגי' אדריאתא ע"ש.

ל"ט. ה' — על המזיק: ע"ב הועתק מפי' ר"ח ז"ל לב"ק י"א עיי' נרות המערכה (נ') לזה הציון ועיי' עוד היטב בתש' הגאוני' הנ"ל צד 107 ויש בנוסחאות ערעורה כו' כו' ועיי"ע ערעורה ב ה ש ל מ ת ה ע ר ו ך ה ש ל ם.

מ'. ט"ו — בסוף הערך: וכן בשו"ט מזמ' ק"ג סי' ב' הַכַּפָּף הזה שהוא צורף האנדרינוס הצורף מת והאנדרינוס קיים ורש"ב צד 432 הגיה האנדרינטוס:

— כ"ו — בסוף ע' אדריינוס: וכן בשו"ט ריש מזמ' י"ב אדרינוס [7]) שחיק עצמות, ושם מזמ' צ"ג (ילק' ר' תתמ"ח) מעשה באדרינוס קיסר.

מ': ד' — סוף ע' אדרכתא עיי"ע כרז בהערה 4 ושם העירותי כי רבינו העתיק פי' ר"ח ז"ל ועיי' מ"ש בנרות המערכה (נ') לב"מ ל"ה:

---

[1]) سخرة Frohndienst ועיי' ג"כ שם סי' רנ"ו ושם אי' מכפר וצ"ל מסכר=סכרה. [2]) בתיבה אחת וזו ראיה להערתי בע' בי סדיא ע"ש. [3]) ועיי' ברכות כ"ו. ושם בנוסחא' משונה. [4]) ומזה Orang Utang. [5]) במ"ע שלו ח"ה 115. [6]) הוצ' הרכבי צד 108. [7]) ובדפוסי' אנדרינוס.

צד	שורה		
מ״ג.	י׳	מלמטה	סוף ע׳ אהן: ויש להוסיף ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב: אהנו דאת מתני שבחיה.
מ״ד:	י״ח	מלמעלה	וכנה״מ בר אווזא ביצ׳ ל״ג. מגיל׳ י״ד: והקבוץ אווזים, אווזין שבת קנ״ה: ביצ׳ כ״ד. כ״ה. ב״מ כ״ח:
—	כ״ח	—	סוף ע׳ אוים: ועיי׳ ג״כ יוחסין השלם צד 80 וקרא להם שמעו אויים פתחו לי כו׳ ובמד׳ עשרת הדברות (ביה״מ ליעללינעק ח״א, 90) בטעות איום איום מענין תפלה (חנני וענני איום איום).
מ״ו:	כ״ט	—	סוף ע׳ אויר: וכנ״ה אויר, אוירא בעירו׳ י׳: כ״ב. מ״ב: מ״ד: ע״ו: פ״ה. פ״ח. ביצ׳ ל״א. ל״ו. חגיג׳ כ״ג. גיטי׳ ע״ח: נזיר כ׳. נ״ד: נ״ה. נזיר נ״ב. ב״מ ל״ו: ע״ח.
מ״ז.	י״ט	—	בין העובדים צ״ל בין האובדים כו׳ הועתק מפי׳ ר״ח למ״ק עיי׳ נרות המערכה (ג׳) למ״ק כ״ח:
מ״ז:	י״ח	—	כוף ע׳ אוורים עיי״ע סמרוסי ומ״ש.
—	כ״ג	מלמטה	הצעת הסוגי׳ כו׳: ובמדרש הגדול בראשי׳ הגי׳: אורשאנא אשכחיה אבא דהוה גאני בסינפא דתיבתא אמ׳ לא בעית מזוני הידאנא א״ל כו׳—ואולי סינפא הוא לשון סניף עיי״ע סנף.
נ׳:	ז׳	מלמעלה	סוף ע׳ איזגדא: בתש׳ הגאוני׳ סי׳ שע״ג (צד 189) הובא (הסליחה) באמטו(תא) מינך איזגדא קלילא דפסע עלמא בערבעי. וכיון על אליהו (ברכות ד׳.) אליהו בארבע.
נ״א.	י״ט	—	אזדקר צ״ל איזדקר [1]) — ובסוף הע׳: עיי״ע זקר.
נ״ב:	י״ד	מלמטה	κάοβασος צ״ל κάρβασος ולדעת ברילל במקום הנ״ל הגי׳ הישרה קרפן=קרכן ומל״י κρόκη Einschlag והאיזמא מל״י δίασμα Aufzug.
נ״ג.	ח׳	—	אזנים כו׳: אולי מל״פ اوزون (=افزون) Zu-Anwachs ענין ספחת שבא להוסיף על הבשר כאלו סורח למטה ועיי״ע מעל ג׳.
נ״ח:	כ״ב	—	גמל האוחר כו׳ ונראה שהא מל״ם אהירא וכן עהר ובל״ע عهر ענין תאות המשגל brünstig sein.
נ״ט:	כ״א	—	בסוף ע׳ אטבי: עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ שנ״ד (צד 179) ועיי׳ שם בהערות צד 371.
ס׳:	ו׳	מלמעלה	במנחות ט״ד וצ״ל בסוכה. וז״ל ר״ח בסוכ׳ שם כגון א״ת ב״ש ג״ר ד״ק ב״ם ג״ן ד״ס וכיוצא בהן ואלו האותיות של א״ט ב״ח כה הן א״ט ב״ח ג״ז ד״ו י״צ כ״ף ל״ע מ״ס ק״ת ר״ש הן האותיות שאצל סמ״ך ה״א דל״ת ה״א שהוא סהדה יבא מהן מנון וכן חילוף ע״כ. בכ״י עברי וערבי סראג [1]) סוף וילך (צד ק״ה.) מצאתי וז״ל הנך שוכב אמרו חכמי׳ ז״ל נתביישה שכינה לומר למשה על עסקי מיתה אלא אמר הקב״ה משה זווג את האותיות לשלש כיתות כת עשר כת מאה כת אלף כת עשר אטב״ח גזד״ו יצא ה״י אין לה זיווג כת מאה יצכ״ף לעמ״ס יצא נו״ן אין לה זיווג כת אלף ק״ץ ר״ף ש״ן ת״ם יצא ך אין לה זיווג אמר משה לפני הקב״ה יצא הנך אין להן זיווג אמר לו הקב״ה אני עושה לך קורות רוח הנך שוכב גו׳ עליו נאמר שימני כחותם על לביך גו׳.
ס״א.	י״ז	—	סוף ע׳ אטיפי: ור״ח פי׳ ההוא דקאי ביני ביני בגבינה כמין טיפין הוא החלב הטמא לפיכך אסורה ע״כ ועיי׳ ג״כ פירש״י ובת׳ הגאונים סי׳ מ״ז (צד 23) פי׳ ביני איטאפי בין אלעבקאת בטיית ע״כ והוא בל״ע عبقة, عبكة חלק הגבינה דבוק בדדי (הפרה).
ס״א:	ב׳	—	אטליז של אמאוס: ובכ״י מדרש הגדול ויזרח לו השמש: אמר ר״ע שאלתי את ר״ג באטליז של אימעוס כו׳
ס״ג:	י׳	—	סוף ע׳ אטימטון: עיי״ע ספל. בהשלמת הערוך השלם צד י״ד.

---

[1]) לפע״ד למנצור אלדמארי וכיון שהוכחתי במאמרי אשר עוד אתי בכתובים.

צד שורה

ס"ז. י"ט מלמעלה נדה מ"ב. איתא צ"ל נדה מ"ב: אי'. וכ"ה בב"ב ל"ב: אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוי ובלי מלת איזי אי' עוד בכתובות פ"ו. וחולי' נ"א. אימא לי גופא דעובדא כו'.

ס"ט: ח' — מן השם אילן נגזרת: ואולי הטעם מפני שרחם האליה צר הוא (ב"ב ט"ז:) [1] וכן בל"פ استرون עקרה יש לו שייכות עם استر פרדה.

ע': י"ג מלמטה בע' איינוס: אולי מל"י χαῦνος עיף ויגע והי' ברילל (ח"ד קי"ב) טעה.

ע"א. כ"ב — סוף ע' איסק: עיי"ע חנא.

ע"ה. כ"א מלמעלה מצאנו בתש' הגאונים: עיי' תש' הג' סי' מ"ז.

ע"ז: א' — ובמדרש הגדול ויחי הגי' כי הא דבן זומא דהוה חאמי אכלוזא [2] אמר ברוך שברא כל אלה לשמשני ע"כ והוא כס"א בע' אוכלוסא.

ע"ח. כ"ז — סוף ע' אכם: ויפה העיר ה' ברילל (שם) כי ouchem בל' קופטי חם ונעשה חם ע"י השמש והיינו שחור ונקרא מצרים Ὠκεάμη [3] ונקרא שם הנהר שיחור מצרים (דה"י א', י"ג, ה') Μέλας עיי' פירשט ע' שיחור.

פ': ט' מלמטה סוף ע' אכסיומא: וכן מצאתי המלה במדרש הגדול ויחי: מיאשה בר בריה דר' יהושע בן לוי נטל אכסיומה [4] מן המלכות כד הוה עלין לביתיה הוה סביה קאים מן קומוי בשביל לחלוק כבוד למלכות.

— ה' מלמעלה סוף ע' אכסלגוס עיי' למטה בע' מסימס ומ"ש.

פ"ב. י"ז — מוש: עיי"ע מש א' ומ"ש.

פ"ג. ח' — סוף ע' אכף: ועוד עיי"ע כף י'.

פ"נ: ו' — סוף ע' איכפת: ובת' הגאונים סי' שכ"א (צד 151) הנוסח: דלא עכפת.

פ"ד. ט"ז וי"א מלמטה צ"ל خرواع (ועיי"ע צלם ח"ז, י"ט).

פ"ח: ח' מלמעלה ובכ"י מדרש הגדול בראשית הגי' עד שהוא קורא אנאלגין שלה מלמעלה. ונ"ב שטר חובות. ובפ' ויצא הגי' במדרש הגדול מיד הקב"ה מחזירן ומראה להן ג ל י ו נ י ן שלהן ודן אותן כו' ונ"ב שטרי חובות. וט"ס הוא, וצ"ל אלונין.

פ"ט. י"ח מלמטה אליאון וצ"ל אליאון [2].

צ': ג' מלמעלה צ"ל خليط ועיי"ע חליטין ומ"ש [5].

— י"ח — וכ"ה במדרש הגדול בראשית: מה אתה מבזה אלטיכסיה שלך [6].

צ"ד ג' מלמטה בהערה 2: וצ"ל רבובה עיי' ערכו וע' אירס.

— י' — סוף ע' אלית: ועוד ענין בכי ואבל עיי' ב"ר ספט"ו מה היתה אותה התאנה כו' ברת שבע כו' ברת אליתא ע"ש ובע' בנות שוח, ובמדרש הגדול כ"י בראשית הגי': ומה הוא שמא דההיא תְינתא ר' לוי אומר ברת עלי דאיתיאת אליתא ובכיתא לעלמא ר' אבון אומ' ברת שבע דהיא איתיאת שבעה יומי אבלא לעלמא.

צ"ה. כ"ד — ע' אלכסנדרי: יש לנקד אֲלֶכְּסַנְדְּרִי עיי' באכער (אגדת אמוראי דא"י 195).

צ"ו: י"ג מלמעלה סוף ע' אלל ג': ועיי' מ"ש בע' פרין ג' בענין שני פירושי דרבינו ועוד עיי' נרות המערכה (ג') לב"מ ק"ה.

ק"א. י"ד — ועוד י"ל שהוא ל"פ پلنك מטה Bett, Sänfte.

ק"ג. י"ב — ובמדרש הגדול כ"י לבראשית הגי' כשם שהוא מחדש פניהם כ"ה מחדש לבושן יומא

---

1) ועיי' מ"ע ברילל ח"ד, 111. 2) נ"ב פי' כמו אכלוסא. 3) Diodor. I, 17. 4) פי' ענין שררה. 5) וגם שורה ג' מלמטה הכ"א ט"ס וצ"ל הכ"ה. 6) ונ"ב פי' בני ביתך הנוסגים במנסג ובכיווס שלך.

צד שורה

דין ס י מ ס י ולמחר אוליסירקון ונ״ב סימסי ממין משי הוא. וכנראה כיון לל״פ آبْشِيم ,اِبْرِيشَم משי גרוע grobe Seide.

קי״ב ד׳ מלמטה הערה 3: ועיי״ע טהר ובסוף הערה 4 ועיי״ע טייל.

קי״ז. י״ז מלמעלה סוף ע׳ אימטין וז״ל כ״י מדרש הגדול משפטים: להורותם: ר״א שחורות כעורב רב שמואל בר אמי דברי תורה צריכין השחרה ופרנסה מניין ת״ל כעורב כו׳ כו׳ אמר ר׳ יוחנן יפה הערבה מהשחרה דאין ג ר נ ה של תורה אלא לילה דכתיב קומי רוני בלילה ר׳ שמעון בן לקיש הוה פאשיט קראיי וכד הוה מאטי להדין פסוקא ותקם בעוד לילה הוה אמר יפה למדני ר׳ יוחנן הוא הוא אמר אתון חמיין אולפני נהר באפי למה דעסקת בליליא דכתי׳ יומם יצוה וגו׳.

קכ״ג: כ״א — תהלים פ״ד ט״ד וצ״ל פ״ב.

קכ״ד. ט״ז — צמר שוע ט״ד וצ״ל שועם.

קכ״ז. י״א — במדרש הגדול בראשי׳ הגי׳ היה שומע את הקול אימרון.. היה שומע את הקול איגריון.

קל״א. כ״ז — סוף ע׳ אמיתי: עיי״ע חנף. ובסוף ע׳ אמיתא: עיי״ע חמיתא.

קל״ב. י״ד — סוף ע׳ אמתנטין: ויותר נ״ל כי גי׳ מוטעת נזדמן לערוך ועיקר הגי׳ אוותנטין [1] וכדאי׳ בפסיקת׳ שם והובא בע׳ אוותינטיא (ח״א, מ״ח:) שבעים אומות אוותנטיות כו׳, ודע כי בתנחומ׳ בהעלתך סי׳ ט״ז אי׳ למה לא אמר אספה שבעים אנשים אלא אילו שבעים סנהדרין מיוחדים שיהיו דומין לי ולך ועיי׳ ג״כ בתנחומ׳ הישן סי׳ כ״ו וכ״ה במד״ר פט״ו שבעים איש מיוחדים ונ״ל להגיה בכ״מ מ י ו ח ס י ם [2] וא״כ הצינו מלה עברית תחת מלה יונית αὐθέντης ועיקר הוראתה Urheber היינו אבות ועוד ראש, וחזק mächtig וא״כ כנגד אוותנטין של ישראל פי׳ כנגד אבות וראשי ישראל ועוד בענין חזק בפסיק׳ רבתי פט״ו משבעים אומות אוותנטיות ויתר דוגמאות עיי׳ לעיל בע׳ אוותינטיא ובפסיקת׳ דר״כ ומ״ש רש״ב שם ובתנחומ׳ וישלח סי׳ ה׳ [3]. ועוד עיי״ע אוותינטין ומזה במדרש הגדול כ״י וישלח: אדום שהוא א ו ת נ ט י של מלכיות ונ״ב עיקרן וגבורתן ע״כ.

קל״ד: ב׳ — וכן אי׳ במדרש הגדול כ״י ריש משפטים אשר תשים לפניהם תניא כל הארכיות של גוים פסולין חוץ מאוניות והוא דמעמיד פליליהם והוא דלא מקבלי שוחדי.

קל״ה: א׳ מלמטה סוף ע׳ אונאה: עיי׳ עוד תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ ע׳ז, תל״ה, תפ״א.

קל״ו. י״ז — סוף ע׳ אוניא: ואם נקרא על שם אוני יש לנקדו: אוניא.

קל״ז. י״ט מלמעלה סוף ע׳ אנבטאות: אולי אנבטי ט״ס הוא ומן נ נעשה ט׳ ומלת אנבוני הוא בל״י ἄμβων מקום גבוה erhöhter Ort, Berggipfel.

ק״מ: י״ז — סוף ע׳ אנדכתרי: ובשבע מסכתות הו״ל ה׳ קירכהיים (עבדי׳ ספ״ג) אי׳ יוצא באנטוקטא כו׳ ופי׳ ה׳ פינילים (דרכה של תורה צד 75) שענין אנדכתרי ואנטוקטא כמו מלה רומי׳ vindicta והוא שהאדון הוליך את העבד בהיקף חוזר הלילה ופוטרו לחירות בדבור פיו והפקיד או השוטר (lictor) נגעו בראש העבד בשבט הנקרא vindicta ונתנו כ י פ ה בראשו לסי׳ חירות ע״כ וזה כו״פ הוא ועייע טיאונוס (ח״ד כ״ז) אשר שם רמזתי על זה הפי׳—ומ״ש רבינו פי׳ אנדכתרי מביאין הוצים כו׳ הלך בשיטת הגאונים עיי׳ תשה״ג סי׳ שס״ז וז״ל אנדוכתרי כך שמענו מן הזקנים כי הוא (חוצין) [הוצין] שבארין הינד וארץ הריני [4] במדינת הים שמחתכין אותן ונצבעין לגונים כו׳, והערוך נגרר אחר פי׳ ר״ח הובא בעיטור (דף י״ד.) ע״ש ועיי׳ הרכבי צד 372.

---

[1]) ומן וו נעשה מ׳ כמו שהעיר לנכון רש״ב בפסיקתא דר״כ צד ט״ז: [2]) ועיי׳ הערה 1 בדף קל״ב בשם צמח דוד. [3]) וכנראה כי במכילתא נזיקין פי״ז באותיותיה ניתנה תורה צ״ל באוותינתיה נתנה תורה ומלת αὐθεντία עיי׳ מ״ע רא״ג ח״ט כ״ט בהערה. [4]) אולי Erân.

צד	שורה	
קמ"א: ט"ז	מלמעלה	אנדיפי: עיי' תש' הגאוני' סי' רכ"ה (צד 105) ורבינו לא ראה זו התשובה, כי אם הלך בעקבות ר"ח עיי' נרות המערכה (ג') ומ"ש לשבת פ':
קמ"ג. ח'	—	אדריינות ט"ד וצ"ל אנדריינוס ועיי' לעיל ע' אדרינוס.
קמ"ו: י"ט	—	מתמלא: וכן מוכח מע' גלגל ד' עש"ה ושם רומז רבינו על ע' הנוכחי.—ובסוף הערך אנטל: במדרש הגדול כ"י לבראשית: כיצד מזלוה קבועין ברקיע.. ר"ש בן לוי כהדין אנטיליא, ורבנן אמרי כהדין אדארגון (?).
ק"נ: י"ג	מלמטה	סוף ע' אינוניתא: עיי"ע תתיא ומ"ש.
קנ"א. ג'	מלמעלה	תרקיא: וכן במדרש הגדול כ"י בראשית נראין כמין תרקיה. נ"ב פי' אלגוהר אלשפף תרג' שבו תרקיה ע"כ. ומלת אנגקי (שם ק"נ סע"ב) הוא תואר הפעל nothwendigerweise.
קנ"ג א'.	מלמטה	בהערה: עיי"ע הדסטו ומה שאכתוב שם.
קנ"ה. כ"ג	מלמעלה	וכן בע' אנדיפי פי' רבינו הפסד. ועיי' בתש' הגאוני' סי' רכ"ה לשון אנפראות איבור הוא וזאת קבלה בידם מן הראשונים כו' עש"ה [1]).
קנ"ח: ה'	מלמטה	פ"ח ה ל " א ט"ד וצ"ל ה ל " ט.
קנ"ט. ט"ו	—	סוף ע' אנקליטון: ועיי' תנחומ' הישן תזריע סי' ט' אנקליטון. ואולי הוא אנקלימון מל"י ἔγκλημα Berufung.
קנ"ט: ט"ו	מלמעלה	לב"ב שם: וז"ל תשוב' הגאונים סי' ק"ץ (צד 86) אנקולמוס ספר מתא דידע כל חושבניה דמתא ע"כ.
— א'	מלמטה	בהערה 1 וכ"ה במדרש הגדול תולדות: בו"ד תולין לו אנקלוטי כו' ונ"ב פי' עונש.
קס"ג. י"ח	מלמעלה	ובכ"י מדרש הגדול בראשי' הגי' שמעת מימיך אומרין גיני גינייה איתא איתתא אנתרופי אנתרופיא כו'.
קס"ד. ו'	—	אוסיה: עיי"ע פג ה' ומ"ש.
קס"ד: ז'	—	עב"ל: וזה באמת פי' ר"ח עיי' נרות המערכה (ג') ומ"ש לשבת קכ"ג.
קס"ו. ד'	—	וכ"ה במדרש הגדול: הסתכלתי באסטגנינות שלי כו'.
— י'	מלמטה	וע' תשובות הגאונים סי' ש"ץ בעלי אצטגנינות החוזים בכוכבים.
קס"ז. כ"ב	מלמעלה	ועיי"ע מסטובא ושם נסמן ירו' עירו' רפ"ז דכ"ד סע"ב והוא ג"כ מל"ע הנ"ל.
קס"ו: ט"ז	מלמטה	עיי"ע מרדעת ומ"ש.
קס"ח. י"ח	—	וכ"ה במדרש הגדול כ"י תולדות אסטטיוני של עולם ונ"ב עמודים.
קס"ח: י'	מלמעלה	ובמדרש הגדול כ"י בראשי': שכיב גוברא מן גובהא [2]) רכב גדרונא [3]) וקא אזיל כי מטא תיתורא א ס ת י י ט שדייה כו'.—ועוד עיי"ע סייט ומ"ש.
קס"ט. ה'	מלמטה	מל"ר כו': וכן בל"י στειλειόν = στελεά = Stiel.
ק"ע. כ"ג	מלמעלה	מותר: „ז ה פ י' ר ב ה א י ג א ו ן" כצ"ל ונשמט בט"ד ועיי"ע כפן ומ"ש בהערה—ובסוף ע' יש להוסיף עיי"ע סיטמא [4]) וש"נ תש' הגאוני'. ושם נתבאר ע"י מלה ערבית שאבורקאן=شابورقان פי' ברזל עשת Stahl.
— כ"א	מלמטה	שמעתי כו' ועיי"ע שבת וע' כרפס ומ"ש.
קע"ג: י"ח	מלמעלה	עיי"ע זרגון.
קע"ד. י"ז	—	יש מי שאמר: הראשון הוא פי' רגמ"ה לב"ב ס"ה. עיי' נרות המערכה (ב') ומ"ש לציון שם.
קע"ו. ג'	מלמטה	במדרש הגדול בראשי' הגי' אסטרוגלים גדול כו' וצ"ל אסטרולגוס וכן במדרש הגדול ריש שמות לפי שאסטרוגלין רואין ואינן רואין כו' [5]) וצ"ל אסטרולגין. ובדב"ר ספ"ח אצטרולוגין.

---

[1]) וה' הרכבי צד 362 פי' כמו שפירשתי והעלים שמי. [2]) נ"ב שם מקום. [3]) נ"ב עיר. [4]) ח"ו ל"ה, ושם מ"א נשנה זה הע' כללים ומיותר הוא. [5]) נ"ב החוזים בכוכבים.

צד	שורה		
קע"ז.	ב'	מלמטה	במדרש הגדול כ"י תולדות ג"כ הגי' כמין אסטרופמטה.
קע"ח.	ה.	—	אסייה, אסיינא: אולי מזה נקראו Essäer פי' רופאים שדרכם להתעסק ברפואות בני אדם וכן היה נקרא הכת הזה אצל פילא האלכסנדרי θεραπευταὶ, die Heilenden.
קפ"ד.	כ"ג	—	סוף ע' אסמכתא: עיי' בענין אסמכתא תש' הגאוני' סי' רי"ד, רכ"ו, של"ט, ש"ן תכ"א, תנ"ב, תק"ד.
קפ"ו:	ט"ו	מלמעלה	סוף ע' אספוגית: ובהנחה ראשונה באלה דברים זוטא [1] שהם יורדים להביא אספנגים מן הים כו'. ובמדרש הגדול פקודי אי' עוד המשקל סיפוגנין של צמר עיי"ע איפוט בהשלמת הערוך השלם צד ד'.
קפ"ט	ב'	מלמטה	קצף: עיי"ע כופיא וע' כפת הירדן.
קצ"ב:	ט"ז	—	פי' רה"ג ז"ל כו' ועיי' תש' הגאוני' סי' שע"ט ושם אפס קצהו תראה.
קצ"ג.	י'	—	סוף ע' אספרגלין: עיי"ע חבש א' ומ"ש.
קצ"ו.	ח'	—	ולפנינו לי': אבל כיון לע' סקס ע"ש. ולדעת ה' ברילל (שם) אסקזית הוא מל"י ἐξίσωσις Ausgleichung. בהערה 3 עוד עיי' נס ב' ט"ד וצ"ל ג ס ג'.
קצ"ז:	ג'	מלמעלה	סוף ע' אסקונדרי: ובמ"ע דמ"ד חמ"ו הוכחתי כי הוא שחוק שח-מט Schach על שם اسكندر Alexander שהודיעו לבני קדם והוא הוא גורייתא קסינייתא ע"ע גר וע' קסן ומ"ש.
קצ"ח.	ו'	—	באיסקפסטי: ובכ"י מדרש הגדול בראשית בן שנה דומה למלך נתון באיסקופטן והכל מחבקין אותו ומנשקין אותו, ונ"ב אלהודג. והוא الهودج Sänfte.
—	—	מלמטה	סוף ע' אסקופתא ולדעת ה' ברילל היא Hinterhaupt, occiput.
קצ"ט.	י"א	מלמעלה	ובקהל"ר פ' טובה הכמה הגי' המשובשת אסקיוויי פטריי ובמדרש הגדול בראשית תרין איסקפטריא.
ר"ג.	א'	מלמטה	סוף ע' אסרט: וכנ"ה במדרש הגדול כ"י וישב: ר' אמי כד הוה נפיק לאסראטא הוה מפקיד על ברתיה ר' ינאי כד הוה סאחי במרחץ שהוסקה הוה מפקיד על ברתיה.
ר"ד.	כ"ב	מלמעלה	גבולה כו': עיי"ע כבל.
ר"ה.	כ'	מלמטה	הבא ט"ד וצ"ל באה.
ר"ה:	ג'	מלמעלה	לשמיא: וכ"ה בכ"י ש"ס עיי"ע טהר ב' ומ"ש.
—	י"ז	—	לדעת ה' ברילל (שם) אסתרוקנית נקראת על שם מקום Ὀστρακίνη בתחום א"י ומצרים ומקומות בין El Arish ובין Katieh הם במישור מלא מלח ולדעת היעראנימוס עיר החרס (ישעי' י"ט, י"ח) היא היא Ares ונקרא על שם Ostrakine וזה מה שדרשו (ירושל' עירוב' רפ"ה דכ"ב סע"ב) עיר ההרס סרקאני עיי"ע סרק בח"ו, קמ"ו. ומ"ש.
ר"ט:	ו'	מלמטה	אפיזייני כו': עיי"ע טטפת ומ"ש.
ר"י:	כ'	—	וכ"ה במדרש הגדול כ"י יתרו: היה מונין אפטיא לפדיון בני כו'. ונ"ב תאריך והוא ל"ע ופירושו בלשונינו: Datum.
רי"א:	י"ב	מלמעלה	בימינה: ובפדר"א ר"פ כ"ג חמש אפטניות בצד אורך ימינה של תיבה ועיי' בלקט השכחה בסוף ח"ב צד ש"ץ.
—	י'	מלמטה	סוף הע' עיי' בלקט השכחה שם. ועוד עיי"ע הינטון ומ"ש.
רי"ב:	ט'	מלמעלה	גי' מדרש הגדול ויגש: אזל לגבי איפטרכא [2] דידהון א"ל אמר לי כהנא דיהוראי כו'

[1]) הוצ"ל רש"ב צד 28. [2]) נ"ב נשיא שלהם ובלע"ז פטרי ארכא ע"כ והוא סוף לשון הערוך.

צד שורה

רי"ג. ט"ז מלמטה משפלנא כו': וכן הגי' בכ"י מדרש הגדול ריש שמות: דקא משפילנא מינהו כי אופי בנהרה. נ"ב פי' זכותה מרובה כינה הזכות בבושה ופי' אופי חריות של דקל ע"כ הרי בעל הגליון ראה את הערוך ומשתמש בו. —ובענין אופי: קליפין של דקל כו' עיי' תשובו' הגאונים סי' תי"א (צד 214).

רי"ד. כ"ט — וביפה תואר כו': וכ"ה במדרש הגדול בראשית: נשמה זו האופה דברייתא אמרין דאופיתא טבא.

רט"ו: כ"ב מלמעלה גי' המדרש הגדול מקץ: בו ביום נוטלו ישראל א י פ כ י על עונותיהם [1].

רט"ז: ט"ו — ובמדרש הגדול כ"י חיי שרה הגי' נכנס לאפילין, ונ"ב פי' חדר פנימי. ועיי' הערוך.

רכ"א: ג' מלמטה ב' פעמים כו' וכ"ה אנפטי בתנחומ' הישן שמות סי' כ"ד ובסד' וישב (עיי"ע אפסיקין בהשלמת הערוך השלם צד 4) וצ"ל לאפנטי.

רכ"ב. י"ז — סוף ע' אפס: אולי אפס הוא מל"י οὔπιος nimmermehr!

רכ"ט: י"א מלמעלה סוף ערך אפופסין: במדרש הגדול כ"י בראשית: ועכשיו הוא נוטל אפופסיא (נ"ב גזר דין) ובטלה כל המלאכה שעשיתי נכנסה שבת ונטל דימוס [2], ושם לפסוק ומשה היה רועה: ולא עוד אלא שנטלה אפופסים תם עונך בת ציון [3], ושם ויבא אל הר האלהים: ונתן להם אפיכסון [4], ושם לפסוק אתה תראה: משה נטל אפפסון שלו מבתחלה שאינו נכנס לארץ דכתיב אתה תראה אתה רואה במלחמות פרעה ואין אתה רואה במלחמות שלשים ואחד. ועוד עיי"ע פיפסון ב ה ש ל מ ת ה ע ר ו ך ה ש ל ם צד ט"ז.

רל"א. ט' מלמעלה אולי אפקלין הוא officiales ובל"י האמצ' ὀφφικιάλιοι, Beamte ועיי"ע אאפיקון ב ה ש ל מ ת ה ע ר ו ך ה ש ל ם צד ג'.

ול"ד: ט"ז — בע' שלנו: הביאו הרמב"ן בתורת האדם ענין הקריעה דף י"ח סע"א בשם „רב נתן בעל הערוך זכרו לברכה".

רמ"ג: י"ג — ר"פ כ"ז ט"ד וצ"ל ר"פ ל"ז.

רמ"ד: י"ז מלמטה סוף ע' אפריקי: ועיי' עוד שבת ל"א. מפני מה רגליהם של אפרקיים [5] רחבות כו'.

רמ"ו. כ"ו מלמעלה מאי יצועה צ"ל יציע ועיי"ע יציע ומ"ש.

— ג' מלמטה אפנטיץ: ורגמ"ה לב"ב ס'. אפתא שקורין אפלדיץ וצ"ל אפנדיץ.

רמ"ו: י"ט — אפותיה: ובכ"י מדרש הגדול ריש שמות זמנין דמותבא ליה ידא על אפותיה [6] וקטלא ליה.

רמ"ז. י"א — ולדעת ה' ברילל (שם) אפתיסים מל"י ὀπτασία, Schauspiel.

רנ"ד: כ"ג מלמעלה ע' אקטורין: ומדרש הגדול הביא כמה פעמים בפ' בשלח קטרין במקום אקטורין.

רנ"ח: כ' — רוכב על הסוס: ועיי"ע מרכוף (ח"ה, רנ"ג.) ומ"ש. ועוד הרחבתי דיבורי בענין אקניתא חג הבבלי זה במ"ע צורפית חלק כ"ג.

ר"ס: כ"ג — ב"ב ע"ג. וצ"ל ע"ג: ברכות ל"א:

רס"א. ד' מלמטה אקרוקתא: וכן בל"ס עקרוקא צפרדע.—וכ"ה במדרש הגדול כ"י בראשית ההיא אקרוקתא דהוה האויא (?) כי אקרא דהגריניא כו'.

רס"א: ז' מלמעלה נדרי' מ"ב. ט"ד וצ"ל מ"א.

רס"ג. י"ח — לאור עיבורו הועתק מפי' ר"ח עיי"ע עבר ה' ו ב נ ר ו ת ה מ ע ר כ ה (ג') לר"ה כ"ו.

רס"ה. ב' — ברי' שופי' ט"ד וצ"ל בריש ופירש כו': וכל הפי' הועתק מתש' הגאוני' סי' שנ"ט (צד 182). ושם שורה ז' בערוך ואעפ"כ ט"ד וצ"ל ואע"פ.

רע"ה. ט"ז מלמטה ובמדרש הגדול כ"י בראשי' גרס למלך שבנה פלטין ע"י א ר ד י כ ל כו'.

---

[1]) פי' הנאה וצ"ל הנחה כלומר מחילה ע"כ ובעל הסנה נגרר אחר פי' הערוך. [2]) כ"ב פי' כבוד וזכר טוב ע"כ ויותר טוב נל"ד dimissio עיי"ע דמוס. [3]) כ"ב פי' ברית! [4]) כ"ב נזר דין. [5]) בכ"י א' פרסיים. [6]) כ"ב אנחו.

צד שורה

רע״ו: י״ז מלמעלה וכ״ה במדרש הגדול לבראשי׳ אורזילא ד ר י מ א.

רע״ז. — מלמטה סוף ע׳ ארזבונית: עיי״ע יוחנא ומ״ש.

רפ״ג: ה׳ — אולי אורכתא הוא נכון מע׳ אריך ע״ש וענינו שטר הרשאה ובזה הלשון אי׳ ג״כ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ קפ״א, ר׳, רל״ז, רע״ט, תס״ז. תצ״ג ועיי׳ צד 359 ומ״ש רא״ה.

רפ״ה: י״ז מלמעלה בט״ס צבחד צ״ל צבחר ט״ס והנכון צבחד עיי״ע.

רפ״ו. כ״א — ἀρχιστρατηγος ט״ד וצ״ל ἀρχιστρατηγός וכ״ה במדרש הגדול כ״י חיי שרה מינוהו ארכסטרטיגוס ונ״ב פי׳ שר השרים בל״י [1])—ושם שורה ל״ג. משל לארכיטקטון: עיי״ע קטדיקי. ובשו״ט מזמור י״ד סי׳ א׳ למה״ד לארכיטון שבנה מדינה כו׳ צ״ל לארכיטקטון ובנדפס (דפ״ק) נפרדה לשתי מלות לארכיטון קטן ובע׳ קטן הביא רבינו מב״ר פכ״ד לארכוטון קטונים ועיי׳ במו״ע ומ״ש והילק׳ ישעי׳ ר׳ ש״ב הביא מב״ר לארכיטקנוס וצ״ל לארכיטקטס [2]). ובאגור לר״ש גאמע הגי׳ המשובשת ארביט קוטנן ועיי׳ מ״ש רש״ב (עטרת צבי 34 [3]).

רפ״ז. כ״א — לבית ארכיון: ובמדרש הגדול כ״י בשלח: ירד לבית אורכיון של מצרים ונטל טופסיהם של ישראל שהיה שמם חקוק עליהם כו׳ ולי נראה להגיה ונטל טומסיהם מלשון טומוס פי׳ בל״י רשימה עיי״ע בה״ד, מ״ג: ובאמת כ״ה במדרש הגדול כ״י ויגש נכנס לבתי (האריכות) [צ״ל הארכיות] [4]) והוציא הטמסון שלהן שפלוני ממשפחה פלונית כו׳.

רצ״א. י״ז — סוף ע׳ ארם 3: ארמאיי דבאלא (ע״ז י״א:) לפי גי׳ רה״ג ור״ח ז״ל עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ו ומה שכתבתי במ״ע צורפית הנ״ל.

רצ״ד: כ׳ מלמטה אבנים של זכוכית: וכן הגיה רש״ב בתנחומ׳ הישן במדבר סי׳ כ״ג תחת אדנים של זכוכית, ולי נראה שצ״ל אונים של זכוכית מל״י ὠνία פי׳ סחורה ופרקמטיא וכדאי׳ בתנחומ׳ הנדפס במד׳ סי׳ כ׳.

ש״ב: ט״ז — לאדקולאין בן הדומה כו׳: במ״ע הצורפית Etudes חכ״ב צד 208 הוכחתי שצ״ל לא דק ולא יבין הדומה והוא בא מגליון למה דאי׳ שם: מיד הדבור נושקו על פיו ובעל המעתיק או איזה חכם רשם בצדה שלא היה דק ולא היה מבין הדומה (המשל) ובאמת בילק׳ לי׳. ובשהש״ר פ׳ תורי זהב (עיי׳ ערך הנ״ל שירה ט׳ מלמטה) דרש תורי מלשון תירא (שורה) וכמאמרם ירו׳ ביכורי׳ פ״ג דס״ה ע״ג אב בית דין שנכנס עושין לו שורות; ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז ע״ד אלו ת״ח שהיו עושין שירות שורות ככרם וא״כ הכונה היא: תורי זהב נעשה לך זו התורה שלמד[ו] (אלקולאין) [אסקולאין] [5]) בדעתו של דקב״ה כלומ׳ תורי (שה״ש א׳, י״א) הם התלמידים שלמדו תורה בשורה בדעתו של הקב״ה. ולא ראיתי מי שפירש מאמרים הנ״ל באופן מקובל וכן טעה בפי׳ המדרש הנ״ל הגלאססאר לה׳ פירסט צד 214 ופלא שלא היה מקבל האמת ובחר פי׳ דוחק של ה׳ ד״ר יאסטראוו.

ש״ד. ט׳ — כעין איזמל: וזה פי׳ תשובו׳ הגאוני׳ סי׳ שס״ג (צד 183) באריון הרגו אמרו כגון אוזמל ונקרא אלשפרה (בל״ע סכין עקום).

ש״ו. י״א מלמעלה וכן בל״ס ארטקופא באותו ענין.

ש״ח: ו׳ — במדרש הגדול כ״י בראשי׳ הגי׳ פגע ביה שידא אשמדאי רבא דרוחיא א״ל אשמדאי איזיל ונלינ לאימך כו׳.

שכ״ה: י״ג — רעין: בתש׳ הגאוני׳ סי׳ שנ״ח (צד 181) הגי׳ רעין.

שכ״ח: י״ט מלמטה בתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) הגי׳ אשתיאמא בעלמא הוא אפוטרופוס שבידו מפתחות

---

[1]) וכבערוך. [2]) ובילק׳ ירמי׳ ד׳ רמ״ו גרס להדריכל וצ״ל להרדיכל. [3]) וגם בהערה רמ״ד צ״ל ἀρχιτέκτων [4]) ἀρχεῖον עיי״ע הרך ה״ה, רפ״ז. [5]) σχολαί, scholae וגי׳ זו לפי ג״כ בידי מגה, ופירושו נסתר מעל.

צד שורה

וחותמות ושומר פירות וכלים ואוצרות של בעל הבית נקרא (איש תיאמא) [וצ״ל אישתיאמא]. ועפ״י זה פי׳ ר״ח בע״ז מ״א. עיין נרות המערכה (ג׳).

שכ״ט: כ״א מלמעלה סוף ע׳ אשתקד: וכנ״ה אשתקד במעש׳ שני פ״ד, שבת פ״ז: פסחי׳ ג׳: ב״ב צ״ז: מנחו׳ ק״ד. ק״ז: תמורה כ״ג:

של״ג: ט׳ — לאתליטים: וכ״ה במדרש הגדול ויותר יעקב: משל למה״ד לאתליטים שהיה עומד ומגשש כו׳ [1]).

של״ד. ו׳ — איתני עולם: וכן מצאנו בתש׳ הגאו׳ סי׳ ט״ו, ס״ה רמ״ח איתני עולם והוא שם כבוד ועיי׳ סי׳ שע״ד, תקמ״ט [2]).

של״ד: י׳ מלמטה לגין אולי כמו גלין בל״ס גלותא Priesterkleid.

חלק ב׳ [3])

ב׳. י״ח — ועיי״ע מבנאי ומ״ש.

ג׳. ח׳ מלמעלה ס״א ברא כו׳ ודע כי בתשו׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ו (צד 22 בהוצ׳ הרכבי) רה״ג גרס בע״ז י״א: במקום רומאי דבבלאי שבנוסחאות כזה: ארמאיי דבאלא ופי׳ הם גוים שבשדות ושבמדברות כאשר תאמר תורבאלא. וכן נגרר אחר זה הפי׳ ר״ח בפי׳ לע״ז שם וכבר הארכתי למעניתו במאמר מיוחד במ״ע צורפית Etudes חכ״ד.

ג׳: ט״ז — חמר בארג: ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) הגי׳ מתוק מיי באדג ולשון פרסי הוא ע״כ והוא مى باده כמו שפירשתי בערוך [4]).

ה׳: כ״ג — אילימא כו׳ ועיי׳ בהמגיד שנה כ״ה גליון 35 אשר שם הגיה ה׳ זה״ל אי לֵימָּא קא סגיר ור״ל לשרו של ים כדרז״ל (חולי׳ מ״א:) לשרא דימא.

ו׳: י׳ מלמטה נקוד כו׳ ועיי״ע מדי ומ״ש.

ט׳. ט״ז מלמעלה ביברי כו׳: ובל״פ ببر חיה דומה לשונרא ואין לה זנב.

י׳. י״ט — עיי״ע בן בג בג בסד״ה (דפ״וו צד מ״ב:) ובספר המעריך אי׳ בן ב״ג ב״ג בן גר בן גיורות ולדעת ה׳ באכער (על אגדת התנאים ח״א, י׳) בן ב״ג ב״ג או בן ה״א ה״א אחד הוא ונקרא (הגר הזה) על שהיה אומר על ב׳ ג׳: ב׳ ג׳ על ה״א: ה״א עפ״י מה שמסופר בשבת ל״א. אבדר״נ פט״ו.

י״א. כ״ד — בגין: והנכון כי הוא מל״ס בדגון פי׳ מפני בן=מטול הנה.

י״ב: י״ח — בסוף ע׳ בגר: וז״ל באגור לר״ש גאמע (עטרת צבי צד 35) שמעתי מקצת חכמים בגרות בא גרות כלומ׳ בא הזנות והגיע עת הפיתוי ועיי׳ מ״ש רש״ב שם.

ט״ז: כ״א — כתיקוני: ועיי״ע כדוד.

— ז׳ מלמטה נדה נ׳: ט״ד צ״ל נ ד ר י ם נ׳:

כ״ה: י״ז מלמעלה מבהרת: ועוד י״ל שהוא מל״ס בהיר פי׳ אפל dunkel וזה מ״ש זו מלכות יון שהחשיכה.

כ״ו. כ״ג — ולא בהתין: ובמדרש הגדול כ״י לְחיי שרה: מנ״ה דאמר אינאשי מילתא דאת בהית מינה קדום ואומרה כו׳ ובנו״ג בב״ק צ״ב: מילתא גנאה דאית בך כו׳ עיי״ע אנש (ח״א, קס״א אות מ׳).

— י׳ מלמטה סבי דבהתא: הח׳ באק פי׳ כמו סבי בהותא מל״ס בהא רק כלומ׳ זקנים ריקים והם הם זקני עם הארץ [5]).

---

[1]) כ״ב אתליטוס: שר. [2]) ושם גבור בתורה איתן בחכמה. [3]) ועיי׳ ג״כ בתיקונים והשמטות לסוף חלק ג׳. [4]) וה׳ הרכבי לא העיר מאומה בהערותיו ועשה עצמו כאינו רואה את הערוך השלם ורק זעיר שם זעיר שם הזכירו. [5]) עיי׳ מ״ש בהרחבת דבור במ״ע מנורה הו״ל ה׳ הירש שנה א׳ סי׳ ו׳.

צד שורה

ל"ד. ב' מלמעלה במדרש הגדול כ"י בראשית ג"כ הגי' נבזקת באחד מאבריו של אדם אבל לעתיד לבוא כו'.

— י"ב מלמטה צ"ל بيروز Smaragd von geringem Werthe.

— י"ז — בזר פי' זרע עיי' תשוב' הגאוני' סי' מ"ז.

ל"ה. ט"ו מלמעלה במדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' שרא ביה ב י ז ר ו נ י.

ל"ו. י"ג מלמטה בחנוני: זו גי' הבבלי והירו' גרס כנוני וכ"ה בתש' גאוני' סי' מ"ו (כגוני) [וצ"ל כנוני] וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז י"א: ועיי"ע כנוני ומ"ש.

מ"ט: ח' מלמעלה במדרש הגדול כ"י מקץ הגי' בי הוזאיי ונ"ב פי' מן בלד מהוזא.

נ"א. ה' מלמטה יותר טובה: וכן הגי' בי מכסי בתש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 23) ופי' בי מכסי מדינה.

נ"א: ה' מלמעלה עיי' מ"ש לעיל בהערות ותיקונים לח"א ל"ב: וש"נ גי' מדרש הגדול כ"י מקץ.

נ"ה: ט"ו — וגדל: כל הפי' שייך לרגמ"ה ב"ב י"ח:

— י"ד מלמטה סוף ע' בין ב': ומזה הענין ברכות ס"א. נדה מ"ה: בכרכי הים קורין לקלעיתא בנייתא עיי"ע קלע (ח"ז, ק"ח).

נ"ז. ט' מלמטה עשיראה ביר כו' עיי' תשו' הגאוני' סי' ת"ט (צד 214) אמרו עשרה בנים קבר ר"י כו' עש"ה ועיי' היוחסין ובעל האשכול הובא בהערות להרכבי צד 379, ועיי"ע גרם א' ובאגור לר"ש גאמע (בעטרת צבי צד 37) ומ"ש רש"ב שם.

ס"ט: ה' מלמעלה סי' ו' צ"ל סי' ס' — ושם שורה ו' נשמט שלשלת דף ס': ס"א: ועיי' צונץ צור געשיכטע צד 442 בהערה האחרונה. ועיי' תיקונים והשמטות לחלק ב'.

ע"א. י"ח — ע"ש: והוא מפי' רגמ"ה לב"ב ס"ז:

ע"ד: ב' מלמטה בית מליון, מלון כו': אבל מע' מונבז נראה בעליל כי מלון הוא שבוש מן מלווז והוא הוא מונבז וא"כ ביה מלוון פי' אותן של מונבז.

צ'. י"ח — סוף ע' בכין: ובספר מנות הלוי (נ"ח) הגי' כדין ובאסת"ר ובמ' אבא גוריון: ברברי עיי"ע קלסריקין.

צ': נ' מלמעלה פ"א כו': והוא הוא פי' ר"ח לשבת ק"ב. עיי' נרות המערכה (ג') לזה הציון.

צ"א. י"ח מלמטה סוף ע' בכור: בכור שטן יבמו' ט"ז. עיי' פירש"י ועיי' בהמגיד שנה כ"ג צד 259.

צ"ד. ה' מלמעלה סוף ע' בולית: וכנ"ה באדר"נ פ"כ (צד 72 בהוצ' ה' שעכטער) בני אמי נחרו בי (שה"ש א', ו') אילו בולאות שביהודה שפרקו עולו של הקב"ה מעליהם והמליכו עליהם מלך ב"ו. שמחות פ"ח פסקו בולאות שביהודה. פי' ערי יהודה.

צ"ה. כ"ב — בכ"י מדרש הגדול מקץ הגי' מושלין אותו משל למה"ד לאשתו של ב ו ל ד ס ו ס (!) שהיתה מקשטת את עצמה כו' בעלי בולדסוס מעט הוא עוקץ את סוסו ונמצא עומד על ראשי כו' וי"א אשתו של מלח שאמרה בעלי מלח מעט תבוא הרוח ונמצא עומד על ראשי כו'.

צ"ט. ט"ו — הבלנים כו': עיי' פי' רה"ג לכלים פ"ח מ"ח — שם שורה י"ח מלמעלה טהור: עיי"ע ישב.

צ"ט: י"ז — בליונא כו': ודע עוד כי בל"ם בולותא פי' אבני טבעת החותם ובל"י πυέλιον, πυελὸς מילואי האבן.

ק"א. ט' — בכ"י מדרש הגדול בראשי' הגי' מוסך ב ו ל ס אנינקי ע"י שהות מעלה חלודה כו'.

ק"א: כ"ח — ובכ"י מדרש הגדול הגי' „אבני בלוסטא". והוא במשקל יוני.

ק"ג: ז' — בלע כו' אולי מל"פ بلك עפעפים.

ק"ז. ב' — סוף הערך: ועיי"ע פלש.

ק"ח. ב' מלמטה בהערה 3: ועיי"ע לח ב' לפי גי' כ"י ערוך קאהוט.

קכ"ד: ט"ז מלמעלה סוף ע' בן תורה: שו"ט מזמור ז' ילק' חבקוק ר' תקס"ב בן תורה אתה.

קכ"ו: כ' — במדרש הגדול כ"י יתרו גרס: לבלתי עצבי אם אתה עושה לי כן ואם לאו הרני הולך

צד שורה

בנסיסות לשאול. ונ"ב פי' תרג' והנם זועפים נסיסין ע"כ.

קכ"ח: ו' מלמעלה פי' כ"ו: כל הפי' הארוך הועתק מפי' ר"ח עיי' נרות המערכה (ג') לר"ה ט"ו:

קל"ב. י"ח — בסיליון: ובאגור לר"ש גאמע הגי' בציליון וצ"ל בסיליון.

קל"ד. כ"א — יש להוסיף התפעל תנחומי' תולדו' ססי' ח' וכביכול אף מלכות אינה מתבוססת אבל לעתיד לבוא כו' ומלכותו מתבוססת.

קל"ה: ט"ז — קודם והשם: ובכ"י מדרש הגדול יתרו: אפשר דר' ישמעאל מבסר אמיה. ושם: מעשה באחד שהיה מאכיל אביו עגלים מפוטמים חד זמן אמר טליא לסבא לית את חמי מה דעבד בי גבר פלן לית אנא אזיל (ומסבר) [וצ"ל ומבסר] ליה לית אנא אזיל (ומסבר) [ומבסר] ליה לית אנא אזיל ומזמי [1] ליה כו'.

קל"ו. כ"ו — אולי הה"א שרשית וצריך לערוך תחת אות ה': הבסתייר ומל"י האמצ' ἀβεστιάριος עיי' מיירסיאוס צד 2 ופירסט גלאססאר.

קל"ז: א' — ביסתרקי: ובתש' הגאוני' סי' ש"ע (צד 186) גם בקיבוץ עברי ושלשה בסתרקים הנקראים טנאפ"ס (בל"ע מצעות).

— ב' מלמטה בהערה ה' צ"ל בע' סתר ב' לגי' דפ' ו"ו.

קל"ח. ב' מלמעלה וכן בתש' הגאוני' סי' רט"ז (צד 102) והסיום: ובותי דהכי' כי בויי דריאה ניהו ועיקר דילה לשון אבעבועות ע"כ. ועוד עיי"ע בויי בהשלמת הערוך השלם צד ו'.

קל"ח: י"ז — פי' נחירה: ועיי"ע מרקפא.

קמ"ב: י"ד מלמטה סוף ע' בעלי אמנה: וכן במס' ד"א פ"ב בעלי אמנה ומכסי רזין.

קמ"ו: כ"ו מלמעלה בע' פטס כו' ופי' הערוך הועתק מפי' ר"ח עיי' נרות המערכה (ג') לביצ' ט"ו:

קמ"ט: י"ח — סוף ע' בעל שם: עיי"ע רב הונא ביוחסין השלם צד 127.

— כ"ג — סוף ע' בעל שמועה: ועיי' פירש"י לחגיג' י"ד.

קנ"ג. ו' — ידיע: עיי' תש' הגאוני' סי' שצ"ה (צד 209) מקיניה או מקוטניה—אית דגרסי מקוטפיה ידיע ואית דגארסי מכניה כו' ע"ש כל הענין.

קנ"ג: כ"ב — דמישן: ועיי"ע מושחן וע' משא.

קנ"ד. א' — וראיה לזה תמצא מאו"ז הל' ערב שבת ססי' ד' ע"ש.

קנ"ד: ג' — וגי' כ"י מדרש הגדול וישלח: ר' סימון אומר קליפת בצלאויה. ונ"ב פי' בצלים ממש.

— כ"א — דבוצלא: וכ"ה באגור לר"ש גאמע (עטרת צבי צד 36).

קנ"ז: ג' מלמטה סוף ע' בק: עיי"ע שף ב' מבייקינן.

קנ"ט. י' מלמעלה בנו"ג כו' ובמדרש הגדול בראשי' מצאתי הגי' בוקיון מוליון ופלליון וסרנלגיון לא הלכתי לתרטיאות ולקרקסיות ולא עמדתי בקנגיון כו'.

קס"ג. כ' מלמטה זמרא דבקרי כו': ועיי' תשו' הגאוני' סי' ס' (צד 28) זמר ניגדי ובקרי שרי זמר גלדאיי אסור וזה הזמר כו' עש"ה ועיי' ג"כ בשינויים בכו"פ צד י"ט:

קע"ג. כ"ג מלמעלה סוף ע' בר אמודאי: וכ"ה בכ"י מדרש הגדול בראשית: ונחת בר אמודאיי. ונ"ב פי' אלגוואץ. והוא الغوّاص Taucher.

קע"ה. י"ז מלמטה בר חמדודי כו' כל הפי' הועתק מפי' ר"ח ז"ל עיי' נרות המערכה (ג') סוף יומ' ושם בש"ס ווילנא טעות נפלאה חסידות וצ"ל הסירות.

קע"ז. ד' — פי' דבאותו כו': וכ"ה בפי' ר' נסים גאון בס' המפתח ע"ש.

קע"ח: ט"ו מלמעלה בר מחווניתא כו' ובתש' הגאוני' סי' רכ"ב (צד 105) הגי' בר מהויניאתא זה שקורין אותו בל' ישמעאל גזיר [2] ויש אומרים דליל [3]. ובתש' סי' ק"ץ אי' סנטר בר מח' וצ"ל בר מהוניתא הרי גם הגאוני' גרסו בחי"ת כבערוך. ובה"ג הלכ' עדות (דף קי"ד

---

1) כ"ג פי' מקלקל. הבל ע' זמיון ומ"ש בהערות והתיקונים. 2) جزير Verwalter. 3) دليل Führer.

צד שורה

ע״ג) הגי׳ נהזומאי וצ״ל הנזומאי ואולי מל״פ خانسمان Verwalter. ועוד עיי׳ בהערות ותיקונים לח״ה דף ע״ט:

קע״ט: י״ג מלמעלה סוף ע׳ בר נפלי: עיי״ע משיח וש״נ תנחומ׳ סוף תולדות.

קפ״ג. י״א — עיי׳ מ״ש לעיל בהערות ותיקונים לח״א צד כ״ג: וש״נ מדרש הגדול.

קפ״ה: י׳ מלמטה סוף ע׳ ברדל: וכ״ה באגור לר״ש גאמע בשם ויק״ר [1]) כיון דחמת שוטיא וברדלא כו, עיי׳ עטרת צבי צד 36 ומ״ש רש״ב.

קפ״ט. י״א מלמעלה סוף ע׳ בריז: וגם בל״י אמצעי׳ *βρύση, βρίσιον* פי׳ מעין Quelle.

ק״צ. ו׳ מלמטה קתא דבורטיא: ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ רצ״ו (144) פי׳ קתא דבורטיא קת של סכין שאנשי המלחמה שמין אותן עם אזורין ובל׳ ישמעאל נצאב כנגר نصاب خنجر Griff des Messers.

ר׳: י״ג מלמעלה נירא ברקא כו׳ ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז הגי׳ נירא ברוקא ופי׳ חוט הניאר של ארג שהוא צבוע ברקת ובטיית אלאצפר ע״כ.

— כ״ז — יציעה ט״ד וצ״ל יציע.

ר״ה. ד׳ — סוף ע׳ ברתא: ועוד עיי״ע מורגאנא בהשלמת הערוך השלם (צד 12) וש״נ מדרש הגדול, ועיי׳ עוד תשו׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) אבראתא הוא בא מן הברוש ובטיית אלאבהל [2]) ובתשו׳ הגאוני׳ דפ׳ (קאססעל, בערלין צד מ״ב) אי׳ אבהול.

ר״ה: ט״ז מלמטה ודפוסים הישנים: ובאמת כ״ה בפי׳ ר״ח בשבת ס״נ:

ר״ח: י״א — סוף ע׳ בשר: והושאל לאבר המוליד: בשר המת עיי״ע מת ב׳ וש״נ.

ר״ט: ג׳ — פירוש: ועיי׳ ג״ב בתשובו׳ הגאוני׳ סי׳ שס״ו (צד 185) בענין בת אחותו.

רי״ג. ז׳ מלמעלה אחר מ״ק כו׳: יש לחוסיף תענית כ״ה: ושם בשורה י״ב מלמעלה ל״ג: יש להוסיף נ״ב: ושם שורה י״ג אחר פסחי׳ יש להוסיף צ״ד.

רט״ו. י״ג — וכן בסנהד׳ י״ט: (ילק׳ שמואל ר׳ קכ״ט) אלה בני בתיה וגו׳ וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד יולדה ובתיה גידלה. ילק׳ בראש׳ ר׳ ע״ה, ליחזק׳ ר׳ שס״ז תשעה נכנסו בגן עדן בחייהם כו׳ ובתיה בת פרעה ועיי״ע יעבץ ומ״ש בהערות ותיקונים.

רי״ח. י״ד — מקומם כו׳: וכן הגי׳ גאובאי אצל ר״ש גאמע (עטרת צבי 36) וז״ל גאובאי שם מקום מבבל היא ורבינו האי ז״ל אמר בכמה מקומות לישנא דגאובאי כו׳ עיי׳ מ״ש רש״ב שם.

רכ״ד. י׳ — ועיי״ע נ״ב א׳ ומ״ש.

רל״ג. י״ז — עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ קצ״ה (צד 87) מאי גונמי גייצי גונמי הפולים הקטנים השחורים הנמצאים בין הפולים.

רמ״ג: ט׳ מלמטה למיחש צ״ל למיחש].

רמ״ו. כ״ג מלמעלה פי׳ רב שרירא כו׳: וכ״ה בתש׳ הגאוני׳ סי׳ כ״ה (צד 10) עש״ה והכיום: אף כן כשמתמיה אדם על דבר ומראה בידו התמהה אומרין מגדיף. ועיי׳ ג״כ שם בהערות צד 346.

רמ״ט: ג׳ — כו׳ עיי׳ מ״ש לעיל בהערות ותיקונים לח״א צד קס״ח: וש״נ מדרש הגדול.

ר״נ. כ״א — וכ״ה במדרש הגדול כ״י בראשית ושם ג״כ הגי׳ הנכונה אסתמי וכמו שהגהתי בהערה 2.

רנ״ב. א׳ — וע׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ רמ״ט (צד 126) ופי׳ הגיהוין שמעבירין על הבגד אחר שמנקין אותו בכביסה טבעת לצחצחו ובל׳ ישמ׳ נקרא אלצקאל [3]) כו׳ עש״ה ובצד 364 וש״נ הריצ״ג.

---

[1]) לכבודו נ״י. [2]) الابهل [3]) الصقال.

צד	שורה		
רנ"ה:	י"ט	מלמעלה	והוא פי' ר"ח ביומ' פ': עיי' נרות המערכה (ג') שם.
ר"ס:	י"ז	מלמטה	גזירפטי ודע כי בל' ארמיניא hazarapet [1]).
—	ד'	—	בהערה 7 גזי ריפטי כו': ובכ"י מדרש הגדול מקץ הגי' גזי רפטי ונ"ב מציקין שכותשין בני אדם ולוקחין ממונם.
רס"ז.	כ"ב	—	רה"ג ז"ל. וגם הובא בפי' ספר יצירה לר"י ברצלוני צד 28 ע"ש.
רע"א.	י"ח	מלמעלה	ועוד י"ל כי בל"י καγχάζω ענינו דומה לזה hohnlachen.
רע"ג.	כ"ב	מלמטה	ולפי דעת ה' ברילל מל"י σκατά ,Koth.
רע"ה:	ז'	—	סוף ע' גיים: עיי"ע לקוס ומ"ש.
רע"ז:	י"ז	מלמעלה	מחבירו (נדרים ל"ט סע"ב) נכנס לבקרו ט"ד וצ"ל: מחבירו נכנס לבקרו (נדרים ל"ט סע"ב).
רע"ט.	י"ח	—	נבוכדנצר כו' עיי' פי' רגמ"ה לערכין י"ב. ונרות המערכה (ב') לזה הציון.
ר"צ.	ו'	—	ודע כי בל"ע جلبان כמו كلبا מין כוסמין speltähnliche Getreideart עיי"ע כונתא ומ"ש.
ר"צ:	י"ח	—	וחמי ד"ר בעטטעלהיים זצ"ל אמר לי זה רבות בשנים שצ"ל γαλακτινὸν לבן כחלב וזה נ"ל [2]).
רצ"א.	י"ב	מלמטה	גלגטיקא: וכן מצאתי במדרש הגדול כ"י יתרו: השמרו לכם עלות בהר.. יכול יעלה בגלוגתקא ת"ל עלות בהר מכ"מ. נ"ב פי' עגלה.
רצ"ג.	ב'	מלמעלה	וכן פי' רה"ג זמר גילדאיי ע"י זמר של בורסיים עיי' תשוב' הגאוני' סי' ס' ועיי' ג"כ כו"פ פ"ו: ור"ה גרס גלדאי שהם הבורסים.
רצ"ג:	י"ז	—	ומדרש הגדול כ"י בראש' גרס גילדאנא. — ודע כי גם בל"ס גלדנא שם דג הוא ולא הוצרכנו לגזרו מל"י.
—	כ"ה	—	באשפה שבים: וכ"ה באגור לר"ש נאמע ע' גלדן (עטרת צבי 37) פי' גלרגא דבי גילא רג שגדל באשפא שמעתי מפי רבי יצחק.
רצ"ו.	ט'	מלמטה	וכורז: וכ"ה במדרש אבא גוריון ספ"ו (בהוצ' רש"ב צד 41) פ' והמן נדחף ובידו ארבע מלאכות בלנאי וספר גליורי וכורז ובמ' לקח טוב לפ' וישב מרדכי (רש"ב צד 107) אי' בט"ס וכהוזר וצ"ל וכרוזויי Ausrufer.—וכנ"ה במדרש הגדול כ"י בראשית אף הגליורין נתקנו בו ואמרו רבה"ע מה אדם ותדעהו.
רצ"ט.	י"ז	מלמעלה	סוף ע' גלמהרג: וז"ל תש' הגאוני' סי' רצ"ט (צד 144) אי אתה צריך לומר דטינא כי גיל והלמד דגש בלשון פרסי חותם. נמצא גיל מוהרג חותם של טיט שהיו הפרסיין נותנין לעוברי דרך סימן כי ברשות מלכות הן עוברין ומי שאין עמו מעכבין אותו שומרי הדרך ע"כ. ועיי' בהערות שם צד 366 [3]) פירושים שונים להגיה דברי התשוב' המגומגמים. ולי נראה להגיה כך אי אתה צריך לומר טינא כי גיל זה למד רפש בלשון פרסי [ומוהרג] חותם כו'. והכונה כי מלת דטינא היא מיותרת כי גיל יש לה הוראת רפש או טיט [4]) בל' פרסי ויש להשלים [ומוהרג] פי' חותם עיי"ע מהרק. וכ"ה בתש' הגאוני' סי' מ"ו (ועיי' השלמת הערוך השלם צד 11). ועוד ראיתי להעיר על גי' אה"ת (ד"ס סנהד' צד 272) גילמו הדגטינא וצ"ל גילמוהרג טינא וכגי' הערוך בע' גלמהרג ונגד גי' זו לוחם הגאון בתש' הנ"ל ולי' בה"ג שהביאו הערוך. ובמדרש הגדול כ"י חיי שרה מצאתי הגי': למחר כל גוברא מיניכו ליתי לי מינה כי טיבעה דגושפנקא ונחרבה. ונ"ב פי' חותם הטבעת וא"כ הציג מלות ידועות תחת המלה הזרה גולמהרג.

---

[1]) עיי' מ"ע ברילל ס' 123. [2]) ואח"כ ראיתי כי כזה שיער ג"כ ר' באכער באגדת התנאים ח"ב 45. [3]) וקצת דבריו לקח מהערוך השלם בלי זכרון. [4]) ואולי רג נשתבש מן ט ואות ש נשתבשה מן יש ואח"כ רפש צ"ל טיט.

צד	שורה		
רצ"ט.	כ"א	מלמעלה	גולמוש כו': ובמדרש הגדול הגי' גולמישא עיי' לעיל בהערות ותיקוני' לח"א לצד ל"ז:
ש"ב:	ה'	—	גלובקרין: וכ"ה בכ"י מדרש הגדול בשלח ויקחו אבן וכי לא היה שם כסת אחת או גלובקרין אחד שיניחו לו. נ"ב פי' פראש. והוא מל"ע فرشة מצע. Matratze, Teppich. ודע כי עיקר גזרת המלה מל"י אמצ' ורו' אמצ' *κερβικάριον*, cervicarium, פי' כסת Polster.
ש"ד:	כ"א	מלמטה	מדת גמיו: עיי' תשוב' הגאוני' סי' ל"ה (צד 13) ועוד עיי' פירש"י ב"מ כ"ח.
ש"י:	י"ח	מלמעלה	גמלניתא כו' עיי' תש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 23).
שי"א.	כ"ד	—	ובמדרש הגדול כ"י הגי' אמר רב הונא בשם רב יוסף לא נתחתם גזר דין של דור המבול עד שכתבו גומסיות לזכור ולבהמה. ונ"ב פי' כתובות.
שי"ז.	י'	—	סוף ע' גנגיליון: עיי' מ"ש בזה הענין לעיל בהשלמת הערוך השלם צד ח'.
שי"ח.	י"ד	—	ועיי' תש' הגאוני' סי' שס"ט קורין לשמאל גונדלית וכן בזמן שאדם כותב ומתחיל מכנגד שמאל כו' עש"ה, ובתש' רב פלטוי בשערי צדק סי' י"ז פי' גונדלנית (!) במקומנו קורין את יד שמאלו של אדם גונדליתא ומי שמשתמש בידו השמאלית קורין אותו גונדליא והיינו דאמרינן ודילמא גונדלנית חתם שמא בשמאלו חתם, ולזה כיון רבינו במ"ש פ"א לגאון אחד כו' [1].
שי"ט.	כ'	—	פי' כו': עיי' תשוב' הגאוני' סי' רמ"ה (צד 122) גונדרפוס רוח רעה כי כמה רוחות דעתיהן [צ"ל לפי דעתיהן] כל אחת מופקדת על החולי.
שכ"ד:	ג'	—	גותיין: במדרש הגדול כ"י ויחי והוה מסתמך על תרין עבדין גונתין כו'. נ"ב פי' על שם מקומן.
שכ"ח.	ט'	מלמטה	בע' גסס ב': ועיי"ע כס ט' ומ"ש.
שמ"ג:	ט"ז	מלמעלה	וכ"ה נכון באגור לר"ש גאמע בע' בגרות (עטרת צבי צד 35) גירא בחזרין ופלגא לבישיא [2].
שמ"ד.	י"ג	—	והמדרש הגדול כ"י בראשית גרס: דלא מגרי ליה לאינש בקריביה. ונ"ב שאינו מתגרה בקרובותיו לדבר עברה.
שמ"ד:	ב'	—	וכנ"ה: יש להוסיף ר"ה כ"ד רע"א גירי קא משדייא, גיטי' כו'.
שנ"א.	א'	—	עיי' תשוב' הגאונים סי' תט"ו (צד 215) גרגילא אחד ממיני ירק הנאכלים בבבל כו'.
שנ"ו.	כ"א	—	פ"א כו' עיי"ע רפק ומ"ש בח"ז, רצ"ד וש"נ תשוב' הגאוני'.
שנ"ז.	י"ג	מלמטה	מפני כו' עיי"ע תל א' וש"נ כלי' י"ב מ"ו.
שנ"ח.	י"ז	מלמעלה	גרורא דיבלה ט"ד וצ"ל גרידא דיבלא עיי"ע רפק.
שס"ב.	י"ז	מלמטה	לאי"ט כו' ועיי' בקצת הערות בסוף ח"ד לערוך השלם.
שס"ב:	י'	—	עיי"ע ברזימין ומ"ש בח"ד, ש"ך.
שס"ה:	ג'	מלמעלה	ובמדרש הגדול כ"י בראשי' גרס הני מילי בידים אבל בגראמא לא.
שס"ז.	י"ג	—	ועוד עיי' בענין חלדה בתש' הגאוני' סי' שע"ו (צד 193).
שע"א.	ט'	מלמטה	השם גירסא: ובתש' הגאוני' סי' רכ"ט (צד 107) גראסי.
שע"א:	י"ז	—	סוף ע' גרסן: ואולי הוא מל"י *ἐργασία* רוח Verdienst עיי' מ"ע ברילל ד', קי"ז.
שע"ו.	י"ד	מלמעלה	גרף של רעי: וכ"ה בל"ס עיי' פיינא שמיתה.

[1] וגם בהערה מצאתי על תש' שערי צדק סי' י"ב וצ"ל י"ז. [2] ובענין הסיום מהוצאת מדינה תערך אל מדאין והיא רסן עיי' רש"ב הערה רנ"ח מה שכתב בשמי אבל אני חזרתי מזה הפי' כמו שתראה מע' רסן עש"ה.

חלק ג׳ [1]

צד	שורה	
ז׳.	ט"ו מלמטה	לדעת ה׳ ברילל מל"ע حدبة הקבוץ حدب buckelig, buckelartiger Auswuchs.
י׳.	כ"ג מלמעלה	ור"ח ז"ל כו׳ עד סוף העמוד כר"י ס"ל הם הם דברי ר"ח ז"ל עיי׳ מה שכתבתי בנרות המערכה (ג׳) לשבת צ"ו.
י"ב.	א׳ מלמטה	סוף ע׳ דביר: ודע כי במגיל׳ י׳: אי׳ ולפני הדביר עשרים אמה אורך (מ"א ו׳, כ׳) כו׳ ארון גופיה היכא הוה כו׳ וכונת רבינו במה שהביא ראש הפסוק רק לציין המאמר ולרמוז על ע׳ ארון ששם אי׳ פי׳ בענין ארון.
י"ז.	י"ט —	סוף ע׳ דגלום: ולדעת קצת [2] מל"י διαλγής bresthaft, wehleidig.—ובתש׳ הריב"ש סי׳ תמ"ב כתוב וז"ל מה שכתוב במדרש קהלת נראה שיש טעות בספר ואין לי מדרש קהלת לראות בו כו׳ ע"ש.
כ"ו.	כ׳ מלמעלה	ובמדרש הגדול כ"י בשלח אי׳ וי"א דידבאות היו לו וי"א עמלק הגיד לו. וצ"ל דידכאות.
ל׳.	י"א —	ועוד שם תלמיד ר׳ זעירא: ירו׳ קידושי׳ פ"ג דס"ג רע"ד חד תלמיד בעא קומי ר׳ זעירא כו׳ חד דויד סבר מימר כו׳.
ל"א.	ב׳ מלמטה	הערה א׳: אבל בתש׳ הגאוני׳ סי׳ רל"ג בי דואר פי׳ כמו ערכאות של גוים. ועוד בענין שופט עיי׳ תשה"ג שם סי׳ שכ"ד כי דואר שלהן פושט את ידיו כו׳ כי זאת יפה להן משימכור הדואר כו׳.
מ"ב.	ב׳ מלמעלה	וכ"ה בכ"י מדרש הגדול ויצא וישב לבן למקומו חזר לדויו כו׳. נ"ב פי׳ לאבלו! והנכון כמו שכתבתי בע׳ דיוו. ובע׳ שד נסמן קהל"ר פ׳ כנסתי ודיינין זכרים ודיינין נקבות וצ"ל דיוון זכרים ודיוון נקבות.
—	ה׳ —	בל"ר deus: ובזה הענין באלה דברים זוטא סי׳ ט׳ (בהוצ׳ רש"ב צד 14) ודי זהב (דברים א׳, א׳) א"ר משרשיה שהיו אומרים לפני העגל הוי די פי׳ בל"ר o dee! (או בהקבוץ o dii!) oh Gott!.
מ"ה.	כ"ג —	וכ"ה בכ"י מדרש הגדול משפטים עד שבא עליו דיופלי מרומי ונתזו את ראשו והיו מחטטין את עיניו.
מ"ט.	י"ג מלמטה	ובכ"י מדרש הגדול בתצוה: לארבע דייטות זו למעלה מזו בזו יין ובזו שמן ובזו דבש ובזו מים נפלה דליקה באחת מהן כו׳.
נ"א:	י׳ מלמעלה	(דייכפק) [צ"ל דייספק, דיספק] כו׳ ואם הגי׳ בדלת נכונה היא אז אולי גזרת המלה מל"פ دو اسپه Zweigespann.
נ"ב.	י"א —	בע׳ צצל צ"ל צצלא.
נ"ה:	ב׳ מלמטה	הערה 2 וכ"ה במדרש הגדול כ"י היי שרה וכל טוב אדוניו זו דיאתיקי שכתב בהן ליצחק שהכל שלו. ונ"ב „שטר מתנה". וגי׳ מעולה היא.
נ"ז.	ט"ו —	ל"ח ע"א ט"ד וצ"ל נ"ח ע"א.
נ"ט:	ג׳ מלמעלה	סוף ע׳ דכסן: או אולי חלי דכסן יש לקרוא בתיבה אחת [3] מל"י ἀλλοδοξῶν משנה דעתו seine Meinung ändernd.
—	ט"ז מלמטה	מן מנהגא עד מנהגא הכין הוא נעתק מפי׳ רה"ג שהובא באשכול הל׳ ספר תורה צד ל"ט ע"ש.

---

[1] ועיי׳ ג"כ הערות וטעות בסוף החלק השלישי. [2] עיי׳ פירסט גלאססאר צד 105. [3] כהערת הח׳ ברילל.

צד	שורה	
ס׳:	י״ג מלמעלה	בענין קלף גויל ודוכסוסטוס עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ ס״ג, רל״ט, תל״ב ועוד זולתו עיי׳ צד 383 ברשימה.
ס״ז.	י״ח —	ועוד י״ל כי מחלה הוא הוא ל״ע מחאלה Winde עיי״ע סתר וע׳ מסתוריתא.
ס״ח:	כ״ו —	וכ״ה במדרש הגדול בראשית: יש דלטורין שמלשינין את האדם לפניך.
ע״א:	ח׳ —	ובכ״י מדרש הגדול יתרו ויקדש את העם: לכך נמשלה התורה בשמן לומר לך מה השמן הזה כל המשקין אדם יכול להכנים בהן דולוס חוץ מן השמן כך דברי תורה אין אדם יכול להכנים בהן דולוס. נ״ב אלדלס אי גֹש (=غش Betrug).
—	י״ז —	וכ״ה בדלת בכ״י מדרש הגדול שמות: אמר להן (למשה ואהרן) פרעה הואיל וכן הוא המתינו לי עד שאחקור בבית גנזי בדלסדקום שלי לפי שאין מלך בעולם שלא שיגר לִי כתב ודרון כו׳. נ״ב ארון שמניחין בו ספרים. וצ״ל בדלסקום.
ע״ג.	כ״ד —	סוף ע׳ דלפון: בכ״י מדרש הגדול ליתרו: ואשר במים לרבות את חיות הים ואת הדולפנין [1]) מתחת לרבות את השלשולין [2]).
—	ט׳ מלמטה	בהערה 3 סי׳ ע״ג: וכ״ה בתש׳ הגאוני׳ סי׳ שכ״ח (צד 156).
ע״ד.	י״ז —	[3]) dilector אבל עיי״ע בילקטירים בח״ב, ק״ה. וע׳ כלקטירים ומ״ש בח״ד, רמ״ב: ורמ״ג.
ע״ח.	ה׳ מלמעלה	קודם אחי״ה: וכל זה הועתק מפי׳ ר״ח עיי׳ מ״ש בנרות המערכה (ג׳) לעירו׳ ק״א.
פ״ג.	ח׳ מלמטה	וכ״ה במ״ע ברילל ח״ד, 117 מבלי שהזכירני.
פ״ג:	ט׳ —	פי׳ נרבך ועיי״ע סף ד׳ וש״נ פי׳ רגמ״ה.
פ״ד.	י״ד —	ואולי יותר טוב לפרש דימוס מל״ר dimissus, dimissio פטירה Freisprechung [4]) ויתר דוגמאות עיי״ע דמס בח״ג פ״ו: והלאה.
פ״ה.	ב׳ —	בהערה 5: וכ״ה בכ״י מדרש הגדול ויצא מכרו אותו למצרים ל ד י מ ו ס י ה ש ל מ ד י נ ה בא פוטיפר ולקחו מדימוסיה כו׳. ומזה הענין ג״כ במדרש הגדול מקץ עבד שהוא נמכר בדימסון כו׳.
פ״ו.	י״ג —	וכ״ה בכ״י מדרש הגדול יתרו: ויחנו במדבר ברמסיון של עולם מגיד שבדמסיא של עולם ניתנה להם תורה לישראל שאילו ניתנו בא״י היו בני א״י אומרין שלנו היא לפיכך ניתנה להן ברמסיון של עולם כו׳. נ״ב פי׳ רחב שהוא הפקר.
פ״ז.	ט״ז —	וכ״ה בכ״י מדרש הגדול בראשי׳: בשתים עשרה יצא (אד״ה) בדימוס מלפני הקב״ה א״ל הקב״ה כו׳ ויצאתם בדימוס כך עתידין בניך להיות נכנסין לפני בדין ביום הזה ויוצאין בדימוס.
פ״ט.	— —	היתה עולה: עד כאן פי׳ ר״ח ז״ל עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לשבת קמ״ב.
צ״ד.	ה׳ מלמעלה	דיינות נקבות וצ״ל דיינין נקבות ועיי׳ בהערות ותיקונים לח״ג, מ״ב. ושם תיקנתי שצ״ל דיווין נקבות. וזה אמת.
צ״ז.	ה׳ מלמטה	ובאלה דברי׳ זוטא סי׳ י״ז אי׳ בשתי תיבות לחלק ללגיונות דין טובה וצ״ל דונטיבה וכמו שהעיר לנכון רש״ב.
צ״ח:	ג׳ —	אבל עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ ר״פ (צד 141) נהר נק שתי מלין הן ונהר ידוע הוא בבבל והוא נהר ענק ומנהר פרת הוא נושא ע״כ:
ק״א.	ה׳ מלמעלה	עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ שס״ה (צד 185) דיאסקי כל כתב מאדם שכותב אצל חבירו בשאילת שלום ובצרך משא ומתן וכיוצא בהן שהן אגרות רשות ונקראין דיאסקי ע״כ.
ק״ג.	כ״ו —	וכ״ה במדרש הגדול בראשי׳ שני דיסקרין כו׳.

---

[1]) נ״ב פי׳ צורת אדם בים. [2]) נ״ב פי׳ תולעים שבקרקע הים. [3]) ולא כמו שהביא בשמי פירסט בלאססאר 169 dilecti.
[4]) וכן בל׳ אטני *μίσσα, μίσσαι* Abschied נגזר מזה וכן *μίνσα*.

צד	שורה		
ק"ז.	ג'	מלמעלה	ועיין בענין מודעא תש' הגאוני' סי' כ' (צד 9) וסי' רע"ה (צד 139) [1] וסי' של"ה ושמ"ו.
ק"ח:	י"ב	—	ובדל"ת אי' ג"כ בתש' הגאוני' סי' שנ"ח (צד 181).
ק"ט:	י'	—	ובאלה דברים זוט' סי' כ"ז למלך שהיה לו דיפלומי טרין וצ"ל דיפלומטרין כו'.
קט"ז:	ה'	—	ולדעת ברילל כמו דלצת מל"ע ܕܠܝܨ kleiner Panzer.
קי"ז:	י"ג	מלמטה	ואולי דקתא כמו רקתא ב"ב כ"ו. עיי"ע וד"ם לב"ב שם.
קכ"ז:	י"ד	—	וי"א כו' והוא הוא פי' ר"ח עיי' מ"ש בנרות המערכה (ג') לביצ' ז':
קל"א.	ו'	מלמעלה	ועוד נ"ל פי' אחר והוא כי דקרטים הוא ל"י *διάκτορος* פי' שליח וכן ר' ירמיה אמר בב"ר פי"ט אפיקורוס והוא *ἐπίκουρος* פי' שַׁמָּשׁ (Diener) ור"ש אמר גמל היה והוא כמו גמיל חסדא (ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג) ועיי' ג"כ סנה' נ"ט: ובאדר"נ פ"א חבל על שַׁמָּשׁ גדול שאבד מן העולם—ומ"ש ה' ברילל (ח"ד, 117) טעות היא.
קל"ה.	כ"ב	מלמטה	כשאוכיח שם: ועוד דרא בענין נשא בתש' הגאוני' סי' תקן (צד 270) היכן דינא דאית עלה דראובן (למידדא) [צ"ל למידרא] מן חוסראנא כו' וכ"ה בתש' שערי צדק צד 94 דארי ראובן תרי תולתא מהפסד.
קל"ה:	ט"ז	—	בל"ס כו' וכ"ה בל"ע ܢܪܢ חלק הלחי אשר משם יצאו שיני הילדים.
קל"ט.	ג'	—	ויותר טוב מל"ע ܝܠܦ ידע ובבנין רביעי מַלֵּמֵד belehren.
קמ"ב:	ט"ו	—	בל"ס: וכן בל' ארמיניא daryic מטה Bett.
קמ"ח.	ט'	מלמעלה	וכ"ה בכ"י מדרש הגדול ויגש: דרכת עד דחסל מדאיין וכיון דחסל מדאיין כו' [2].
קנ"ב:	ד'	—	עיי"ע רומה ב' ומ"ש.
קנ"ו	א'	מלמטה	בהערה 1 בכ"י ש"ס: וכ"ה במדרש הגדול ויקהל.
ק"ס:	כ"ג	מלמעלה	כל הפי' הארוך הזה הועתק מהקדמת רה"ג לסדר טהרות עיי' תחלת נרות המערכה (א'). ובע' מדרס.
קס"ב.	י'	—	וכן במדרש הגדול יתרו לא תעשון אתי: שלא תאמר כדרך שאחרים עושין למאי עושין צורת חמה ולבנה ודרקון על שערי העיר ועל המבואות.
קס"ב:	ח'	—	וכ"ה באגור לר"ש גאמע (עטרת צבי צד 38) תנינא בדקוררת צ"ל בדרוקרת כו' פי' (מאתא) [מתא] בבבל על נהר סורא מותבא כך כתב רב נטרונאי גאון והוא מקום ישיבתו ועיי' מ"ש רש"ב שם בהערותיו.
קס"ד.	א'	מלמטה	וע' קהל"ר פ' זבובי מות: דורשי רשומות כו'.
קס"ד:	ח'	—	דּוּרְתָּאֵי צ"ל דּוֹרְתָּאֵי.
קס"ח.	כ"ב	מלמעלה	סוף ע' דשן: עיי"ע פרדשנא וש"נ תשוב' הגאונים.
—	כ"ג	—	דשונא ט"ס תחת דשון צ"ל רשון.
קס"ח:	ה'	—	סוף ע' דשר: עיי"ע שבל ג'.
—	י"ח	—	סוף ע' דשוש: עיי"ע רשוש.
קע"ד:	ו'	—	וה' ברילל הגיה חיכאֵי מל"ס חוכא Dornbusch.
קע"ו.	י"ב	—	ובל"ס הפר schwätzen; הַפְּרָה unsinnige Rede, פטפוטי דברים.
קע"ט:	א'	—	וכן בל"פ ܦܝܘܢ Kameel [3]).
ק"פ:	י"ג	—	וכ"ה במדרש הגדול כ"י בראשית מביא קורות ואח"כ מביא חבלים ואח"כ מביא הוגנין ואח"כ מעביר את המוטין כו'.

---

1) ועיי' מ"ש המו"ל צד 346. 2) ועיי' מ"ש בהערות ותיקונים לק"ח, כ"ו: 3) ועיי' גזרת המלות *γῖννος* hinnus, בלו"מ יוניים ורומיים.

צד	שורה		
קפ"א.	כ"ה	מלמעלה	סוף ע' הוגנים: ומזה ג"כ הוגנים בכ"י מדרש הגדול לחיי שרה וה' ברך גו' זהו מנהגו של עולם שכל הרוצה לישא אשה הוא מודיע הוגנים שלו וגנסי בית אב כדי לחבבה בו ובמשפחתו. ועוד אי' במדרש הגדול ויגש וכיון שבא אביו ואחיו שמח ואמר עכשו הן יודעין הוגנין שלי [1] שאני בן חורין ובן טובים.
קפ"ג.	ח'	—	וגי' האגור לרש"ג בהדייא עיי' עטרת צבי 36 ומ"ש רש"ב, וטעות הוא ועיי' מ"ש בהשלמת הערוך השלם צד ח'.
קפ"ד:	ז'	—	בענין הדומה עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"א, ש"ב: וה' פירסט גלאססאר (109) טעה כפירושו.
קפ"ה.	כ"ט	—	סוף ע' הדס: א' עיי"ע עכביות.
—	ה'	מלמטה	ואולי הוא מל"ר אמי' hóstades [2]). ודע עוד כי בל"ר אמצ' odho מן מנעל וקרוב לזה osa, hossa, ossa סנדל ומזה לאי"ט Stiefel, usatto עיי' ריעטץ ח"ב, 436.
קפ"ח:	כ"ו	מלמעלה	סוף ע' הדורא: ובענין וכנתא דהדרא שיבשה עיי' תשוב' חמדה גנוזה סי' קנ"ט וש"נ יתר המקומות עש"ה.
קפ"ט:	י"ב	מלמטה	ע' הדרניאל: וכל הענין עם קצת שינויים ג"כ במדרש הגדול כ"י משפטים ושם בכ"מ הגי' הדרניאל.
ק"צ:	י'	מלמעלה	סוף ע' הדרקון עיי' תשוב' הגאוני' סי' רס"ד (צד 135).
קצ"ג.	כ"ד	מלמטה	הויא דאביי ורבא: במדרש (עברי וערבי) סראג' אלעקול [3]) ר"פ בחקתי הגי' ממשלת שועלים וממשלת כובסים כו' ומעשה אבאיי ורא באכו' וא"כ הבין הויות מלשון הוה ומפני זה הציג תמורתו מעשה אביי ורבא.
קצ"ח:	ד'	מלמעלה	סוף ע' הטלים. ועיי' מ"ש בהשלמת הערוך השלם צד ד'.
ר'.	ט"ו	—	עיי' פי' ר"ח לפסחי' ע"ה. ולסנה' נ"ב. ובנרות המערכה (ג') לציונים הנ"ל.
ר"ב.	י"ז	—	(הימום) ט"ד וצ"ל הימום: עיי"ע קמיע. וה' פירסט גלאססאר (110) טעה בפי' המלה ולא חש לעיין בהערוך השלם.
ר"ו.	ו'	—	ע' נהר ט"ד וצ"ל נהל.
ר"ז.	י"ד	—	וכן גרס האגור לר"ש גאמע (עטרת צבי 38) תמרי בהילוך עיי' מ"ש רש"ב.
רי"ב.	ט"ז	—	זה פי' ר"ח עיי"ע שביל וש"נ שט"מ לנזיר.
רי"ג.	ט'	—	ובמדרש הגדול: הגי' יכול יהו מהלקטין מורסן לתורנגלין ועושין לימודין לכלבים כו'.
רט"ז.	י"א	מלמטה	ובילק' יחזק' ר' שס"ב בט"ם הזמניות הזמניות וצ"ל הומניות הומניות.
רי"ז.	ה'	מלמעלה	ונראה שנגזרת המלה מל"פ خمان (=كمان) ענין כפיפת הכלים, כלי כפוף משני צדדים—ועיי' ג"כ פי' ר"ח לסוכ' ל"ב. ומ"ש בנרות המערכה (ג') לזה הציון.
רכ"ד:	ח'	—	יתהון לו נהיין לי ט"ד וצ"ל יתהון לא הניין לי וכ"ה בקהל"ר פ' הכל עשה. ובמדר' שו"ט ריש מזמור ל"ד דין לא הניין לי ודין הניין לי. ובמדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' הדין הנא יתי איתהון קדמאי לא הנא יתי.
רכ"ט.	ה'	—	ועיי' תש' הגאוני' סי' שמ"א (צד 170) היכן חזינא דלית ליה להאי תובע לשנויי ממנהגא דשבועת היסת לא באיתויי מטה ולא בכלים שחורים ולא בשום מילתא ולית ליה אלא לאנוחיה לספר תורה על כורסיא או על כתפיה דשליחא.
רמ"ב:	ב'	מלמטה	אבל עיי"ע עמד ב' ומ"ש.
רמ"ה.	א'	מלמעלה	והראיה שנגזרתו מל"ע ופרסי כי לי' בתוספת' פסחי' י' ובירו' פסחי' פ"י ה"ג.
רמ"ו.	י"ד	—	ובל"ס חרגלא פי' עוף הנקרא Reiher.
רמ"ז.	ד'	—	ופי' ר"ח עיי' לביצ' ט"ז: ובנרות המערכה (ג') לזה הציון.

---

[1]) כ"ב פי' נסב. והוא בל"ע نسب קרבות, Verwandtschaft. [2]) עיי' ברילל ח"ד 47. [3]) לדעתי להמחבר מנכור הלדמארי כמו שהוכחתי במאמרי בל' אינגליש עוד אלי בכתובים.

צד	שורה	
רמ"ח.	י"ג מלמטה	ואוקמיה בהריקיה וכ"ה באגור לר"ש גאמע (עטרת צבי צד 38) ואוקמיה בהריקאי פ' מקומו של גבריאל כו' ע"ש ובהערות רש"ב.
רמ"ח:	ט"ז —	ועיי' תש' הגאוני' סי' שצ"ד (צד 209) והוא כפי' הערוך עיי"ע רת.
רנ"נ:	י"ג מלמעלה	בערך ואקניתא. חזרתי מזה הפי' כמו שתראה ממאמרי המיוחד לפי' חגי הפרסיים והבבליים במ"ע צורפת Etudes חכ"ד עש"ה והגי' הנכונה אקניתא (בש"ס ע"ז י"א: בדפ"וו שאלוניק' ודפוסי' ראשונים, אבל בדפ' אחרוני' אקניתי' וצ"ל אקניתא כדאי' בפי' ר"ח) או לפי גי' רה"ג (בתש' הגאוני' סי' מ"ו) אקניאתא ובירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג אי' כנוותא. ופי' רה"ג בתשו' הנ"ל וימי אקניאתא יום שאדם קונה שדהו אותו היום עשאוהו יו"ט ובאין ושותין אצלו ומזמרין לע"ז עד שמעמידין [1].
רנ"ז.	ג' —	וכן בילק' דברי' ר' תשצ"ב כך הוא ווסתו של פלוני לקבל את הכל.
רנ"ח:	ט"ו —	סוף ע' ורשבי ולפי פי' רגמ"ה אולי היה גרס וישקי מל"פ ﭘﻴﭽﻪ, ﭘﻮﻳﭽﻪ מצנפת Kopfbund (Vull. I, 390).
—	ט"ז —	ועוד בל"ס ישטא פי' גרון Kehle.
רנ"ט:	י"ב מלמטה	והיחיד: עירו' י"ג: תלמיד ותיק ועיי' עוד בשבת כו' (כצ"ל).
—	י"ז —	ירו' חגיגה כו': וירו' חגיג' רפ"ב דע"ז.
רס"ו.	ו' מלמעלה	ועיי"ע משפל.
רע"ב.	ד' —	ובמדרש סראג' אלעקול (לדמארי) סוף וילך הגי' סנגזאל עיי' מ"ש במאמרי אנגליש עוד בכתובים אצלי.
רע"ב:	ט"ז מלמטה	פי' חמימות כו' כל הפי' הועתק מפי' ר"ח ז"ל עיי' נרות המערכה (ג') ליומא כ"ח: ושם הגי' זוהמא אבל כגי' רבינו זיהא אי' ג"כ בתש' הגאוני' סי' ל"א (צד 12) עש"ה והמו"ל טעה במח"כ.
רע"ח.	י' מלמעלה	וכן נמצא זה המאמר אצל הסופר ערבי Masûdi (Prairies d'or IV, 447) עיי' מ"ש ה' גריענבוים במ"ע מ"ג חמ"ב 259.
רע"ח:	ה' —	ועיי' מ"ש ר"ב בע' פלס ב'.
—	י"ד —	(קצתב ע"א) [צ"ל קצת בע"א].
ר"פ:	ט"ו —	כתובות כ"ד: צ"ל כ"ז:
רפ"ג:	ט' —	זטוטי כו' עיי' מ"ש בזה הענין במ"ע צורפת Etudes חכ"ב צד 210 והלאה.
רפ"ד:	י"ז —	ע' זיטימא כו' וה' פירסט רוצה להגיה זימיוטא וטעות הוא.
רפ"ז.	ט' מלמטה	ובאמת גי' זיאנא אי' בתש' הגאוני' סי' תק"ן (צד 272).
רפ"ז:	— מלמעלה	וכ"ה בלש' צענד zaya פי' זיין.
רצ"ג:	כ"א מלמטה	זלדקן כו' ובמדרש הגדול כ"י חיי שרה: והאיש משתאה לה שהיה מסתכל בה ובבנין גופה וקומתה כדרך שאחרין אומרי' דרך ניחוש זיל דקן קורטמאן עבדקן סכס כו'. ובשתי תיבות אי' ג"כ בתש' הגאוני' סי' ש"ח וז"ל זל זקן קורטמן מי שזקנו קל עב זקן [2]) סכים שזקנו עבה יש בו סיכסא כו' והמו"ל צד 367 בהערותיו נבוך הוא בפי' המלות והיה לו לעיין בערוך השלם צד רצ"ג וימצא נחת [3].
רצ"ו.	ח' מלמעלה	ערך זמבלינא וכ"ה זמבליגא בכ"י מדרש הגדול עיי' בהערות ותיקוני' לח"א, ל"ז:

---

[1]) כלומר עד שמחזרין ומחזיקין השדה ביד הקונה והמו"ל טעה במח"כ בכונת המאמר. [2]) והוא בתש' סי' ש"ט אבל שייך לסי' ש"ח והמו"ל בלבל הענין. [3]) ופי' לאוו שם "צ"ל קורטמן המדקדקין על דברי תורה" טעות נפלאה היא כי בתש' סי' ש"ח (השני) שבא בין סי' ש"ח וסי' ש"ט בטעות לפרוד בין הדבקים הפי' "נקרנין המדקדקין על דברי תורה" פי' נכון הוא וממנו שאב רבינו בע' נקר א' ע"ש ולאוו לא ירד בעומק הענין.

צד	שורה		
רצ״ו:	ו׳	מלמטה	וכ״ה באתפעל ובהִפעל בכ״י מדרש הגדול יתרו: חד בר נש קאים טחין בציפורין חד זמן איתת זומיא [1]) על טחוניא אמר טליא לסבא אבא עול טחון תחותי ואנא אזיל תחותך אם את מלקי אנא לקי מוזמה אנא מזדמי מתבזי אנא מתבזי טב לי ולא לך ונמצא כונדו לריחים ויורש ג״ע. עיי״ע כדן וש״נ ירו׳ פיאה וירו׳ קידוש׳ בשינויים. ועוד עיי׳ לעיל בהערות ותיקוני׳ לח״ב, צד קל״ה: וש״נ אזיל ומזמי.
ש״ד:	י״ד	—	סוף ע׳ זינגאי אבל עיי״ע סקווסתן.
ש״ח.	ב׳	מלמעלה	וכן במדרש הגדול כ״י יתרו מאה ועשרים רבוא ירדו אחד להניח עטרה ואחד לאסרו זינר דכתי׳ ואעדך עדי פי׳ נ״ב חגור.
—	י״ד	מלמטה	בע׳ זוסטא: והנכון שהוא מל״י σῆστρον כברה, σηστός gesiebt.
ש״י:	ג׳	—	ובכ״י מדרש הגדול תולדות הגי׳ זיפאי ומצלי דין. ועוד עיי״ע קלפנדר.
שי״ח:	י״א	מלמעלה	ואולי הוא sirus שם מדה על שם כלי לשמור בו תבואה (עיי׳ פליניאוס י״ח, י׳).
שי״ט.	י״ג	מלמטה	סוף ע׳ זרבוב ולדעת ה׳ גידעמאנן [2]) הוא σέρφος יתוש או תולע עש״ה.
שכ״א.	י׳	מלמעלה	טיסני כו׳ עיי״ע טסן.
שכ״א:	א׳	—	זרדא בל״ע: וכ״ה זרדא בל״ס.
שכ״ג:	י״ח	—	והוא סם המות: ועיי״ע סם כפי גי׳ דפ״ר ודפ״וו.
שכ״ו:	י״ז	—	י״ג מתיבאתא: עיי״ע מתיבתא ב׳.
ש״ל.	כ׳	—	בכ״י אירפ׳ תוספת׳ ב״ק ס״פ י״א חכין ואולי הוא נכון ומל״ס חוך פי׳ ענין אריגה ועיי׳ הגהות ר״ע לב״ק קי״ט: שלפי דעתו כה״ג ברש״י להושע ו׳, ח׳.
של״א.	י״ח	—	ס״א: נראה שהוא פי׳ ר״ח עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לעירוב׳ מ״ז:
של״ה:	כ״ב	—	עיי׳ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ רס״ז (צד 136) פי׳ חיבוצא שיעור עשר תמרים כו׳ עש״ה.
שנ״ב:	י״א	מלמעלה	וכן גי׳ כ״י מדרש הגדול שמות: נחלת צבי צבאות גוים ארץ שהיא עושה חוילאות [3]) למלכים ושלטונים שכל מלך ושלטון כו׳ עד כך מלך ושלטון שלא קנה פלטורות וחוילאות בא״י אומר לא עשיתי כלום.
שנ״ג.	י״ח	מלמטה	חיוורא דבי ר׳ [צ״ל רב] שמו ע״כ ועתה מצאתי סיוע לזה התיקון מכ״י מדרש הגדול ויהי שאי׳ שם כזה״ל ורבנן אמרי חיוארא [4]) דבי רב שמו שנאמ׳ כו׳ [5]).
—	כ״ה	מלמעלה	ובמדרש הגדול וירא גרס כזה״ל בסנורים: הכו אותן בחִרְוָרְיָא.
שנ״ה.	ו׳	—	סוף ע׳ חוורנס: ודע כי ἀχάρνη, ἄχαρνος ובל״ר acharne הוא מין דג.
שנ״ו.	ה׳	מלמטה	חזיזא ובל״ס חזזא פי׳ מי שיש לו אזנים קטנות.
שנ״ז.	ו׳	מלמעלה	מל״ס כו׳ ודע כי מלק תר״י עזם עיי״ע ומ״ש בח״ו קפ״ג:
—	ה׳	מלמטה	פי׳ כו׳ וקרוב לזה אי׳ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ תי״ז (215).
שס״ג:	ט׳	—	וכ״ה בכ״י מדרש הגדול בראשי׳ יהוי גבר חֲזָרָן (כך נקוד).
—	ד׳	—	מל״ע כו׳ ועיי״ע עזרד ב׳ ומ״ש.
שס״ד.	ב׳	—	בפי׳ כ״ח וצ״ל בפי׳ ר״ח — ובענין ד״ה שבראש הדף עיי׳ בהערות והשמטות לח״ג תקכ״ד.
שס״ח.	א׳	—	וז״ל כ״י מדרש הגדול: החזרת והעלשין ותמכה וחרחבונה ומרור ר׳ יהודה אומר אף חרוילין והחזרת גלין [6]) ר׳ אלעאי אומ׳ משום ר״א העירקבילן [7]).

---

[1]) וסיא היא ζημία, ונ״ב סכרה והוא سخرة Frohnarbeit. [2]) פי׳ מלות זרות בפסיקת׳ רבתי לד ר״ד: [3]) נ״ב פי׳ לשון חיילים ע״כ ולא היא. [4]) בנו״ג בסנהד׳ נ״ח: חיורא ובדפ׳ אמש׳ אי׳ חיורתא. [5]) וסח׳ ר״א אפשטיין (מקדמוניות היהודים ח״א, 110) תקע יתדו בני׳ משובשת של כ״י ו״ו וכתב מה שכתב ואין כאן מקום להאריך—ושמעתי אומרים כי בארבע דעות של התלמוד שילה, ינון, חנינה, מנחם נכללו ראשי תיבות משיח. [6]) נ״ב אלכס אלגבלי = الخس الجبلى Berg=Feld-lattich. [7]) נ״ב פי׳ אלעקרבאן = عقربان עיי״ע עקרבנין בח״ו רנ״ב:

צד שורה

שס״ט: כ״א מלמטה ובענין חטים אנוריהם (במד״ר פ״ד) עיי״ע אגר ובהערות ותיקונים לדף כ״ז.

ש״ע. כ״ג מלמעלה קודם פיעל יש להוסיף ובמדרש הגדול וירא. מנין אתה אומר שאפי׳ המקום מבקש מאבינו אברהם גלגל עינו הוא חוטטו ונותנה לו [1])—ולפנינו במד׳ ב״ר פנ״ו ותנחומ׳ סוף פ׳ וירא לי׳ [2]).

שצ״ד: י״ח מלמטה מן תיבות ונ״ל עד זאב יש למחקן.

ת״ו: י״ז מלמעלה כסדר הראשון: וכן הביא מחזור ויטרי ססי׳ ק״ל בשם הערוך.

ת״ז. י׳ — סוף ע׳ חולנית ובמדרש הגדול בראשית הגי׳ מה לך פניך חולניות.

ת״ט. י׳ מלמטה ומהרש״ל כו׳ עיי״ע קף י׳ ומ״ש בח״ז, קנ״ו. הערה 1.

תי״ג. י״ח מלמעלה סוף ע׳ חלק א׳: בכ״י מדרש הגדול: מן הכשבים או מן העזים להוציא את החלוק שבן הבקר ולהוציא את הרובע ואת הנרבע [3])—ולפנינו בבכורו׳ מ״א. תמורה כ״ח: ועיי׳ ב״ק מ׳: ותורת כהני׳ ויק׳ פ״א לי׳ זה הדרוש ואולי החלוק ט״ס הוא וצ״ל החולה כבמקומו׳ הנ״ל.

תי״ד. א׳ מלמטה בהערה 2 האורליני: ועיי״ע מרכנתא ומ״ש.

— ט״ז — וכן המיוחס לרש״י מ״ק י״ז. ד״ה מה שלבו כתב ו א מ ר ל ן ר ב י משום רב האי כו׳ ועיי׳ נרות המערכה (ב׳) צד ח׳.

תט״ו: ה׳ — וכן הרבה פעמים כתב רנמ״ה בפי׳ ב״ב המורה ובש״ס ווילנא אשר שם נדפס הפי׳ הזה מתוך כ״י שלי לא יפה עשו להסגיר זו המלה בין שני חצאי ענולין.

תי״ח. ט״ו — לדעת ברילל silicia, siliqus גריעכישער קלעע ולעף פפלנ״צ לא היה יודעו.

תי״ח: י״ט מלמעלה שיהא חולש כו׳ וראיתי בבית התלמוד לה׳ וויס ח״ד, 76 שכתב ר״נ ברילל שצ״ל חולט תחת חולש ואף שאין בזה ראיה מספקת מ״מ ראוי להעיר שהרשב״א והר״ן בחידושיהם לגיטי׳ ל״ו הביאו המשנה בזה״ל בראשונה היה נסמן כל שנים עשר חדש כדי שיהא חולט לו התקין הלל שיהא חולט מעותיו ללשכה כו׳ ע״ש עד ע׳ ערוך (השמם) [צ״ל השלם] ע׳ חלט כו׳. וברם זכור לאותו איש הנחמד לטוב אשר בימי חרפו נאסף אל עמו כי יפה תיקן חולט וכ״ה באמת במשנת ערכין ל״א: בכ״י שהוציא לאור הח׳ הנוצרי ל ו וכ״ה בראב״ן קל״ט. ושם: וסמ״ק מצות ס׳ ק״ן.

— כ״א מלמטה וז״ל כ״י מדרש חגדול ויאמר קין אל הבל אחיו מלמד שנתאמרו זה בזה דין אמר חלוש ודין אמר פרוח מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. ונ״ב רמי אלסהם= رمى السهام פי׳ הטיל גורל loosen.

תכ״ד. י״ג מלמעלה חמא עיי״ע נפס ומ״ש בשם רה״ג.

תכ״ז. ג׳ — dünner Flacken ט״ס וצ״ל Fladen או אולי מל״י ἄμης, ἀμητίσκος Mehlkuchen.

תמ״א. א׳ — או אולי מפעל חמי פי׳ ראה כמו שנגזר מפני מן פנים in Ansehung, in Anbetracht.

תמ״ב: כ״א מלמטה ועיי״ע תמר וש״נ פ״א שאי׳ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ קצ״ג (צד 358).

תמ״ג: י״ט — י״מ והוא הוא פי׳ ר״ח עיי׳ מ״ש בנרות המערכה (ג׳) לתענית כ״ג:

תמ״ו. כ׳ — חניכה אולי מל״פ خانة يكا הדר באותה משפחה ויש לו ייחוס לכתו המיוחד zu einer Familie gehörig.

תנ״א: ט׳ — חס ושלום במדרש הגדול הרבה פעמים: ח ו ס ושלום.

תנ״ח. כ׳ מלמעלה עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לנדרי׳ מ״ט:

---

[1]) וכ״ב מן החוטט בגדים. [2]) ומדי דברי בו אספת פה מדרש נעים ממדרש הגדול כי אתה ידעתי: וכי לא היה הקב״ה יודע בו לשעבר והא כתיב מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו ואומר ומגיד לאדם מה שיחו אלא אל תקרי ידעתי אלא **יִדַּעְתִּי** עכשו **יֵדְעוּ** כל בני העולם עד היכן הוא כוחה של יראת המקום. ובתנחו׳ וירא סי׳ כ״ג ובתנחו׳ הישן סי׳ מ״ו אי׳ באופן אחר ולי׳ א״ת הנ״ל. [3]) וכ״ב החלוק פי׳ מגיר אלבקר אולי مغيّر.

צד	שורה		
ת״ס.	ט׳	מלמעלה	שייך לר״ח ז״ל עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לשבת פ״א. ומ״ש.
—	י״ד	מלמטה	עיי״ע פן ושם אפרש בע״א עש״ה.
תס״א.	ח׳	מלמעלה	ור״נ ברילל (מ״ע ו׳, 67) פי׳ יפה דהוו מאסיין מחתין לך על אפוי (נ״א חפוי) והוא בענין הפסוק מי ירפא נביאיך חזו die heilen sollten schlugen dir ins Gesicht.
תס״ו:	י״ז	—	עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) חיפושתא כנפסה [1]) בטיית כו׳.
תע״א.	כ״ב	—	וכ״ה חיצבא במדרש הגדול כ״י וירא האי (רובתא) (ריבתא) כי הוה אזלא לממלי מיא הוה שקלא ליה אומצא בחיצבא כו׳.
תע״ב.	כ״ב	—	והוא פי׳ ר״ח ז״ל עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לביצה כ״ה:
תע״ב:	ד׳	—	אדרא והוא hedera.
תע״ג.	י״ז	מלמטה	וערך ט״ד וצ״ל ועיין.
תע״ד:	י״ד	—	בתשוב׳ הגאוני׳ סי׳ רי״ח (צד 103) דברים שאינן במשנתינו לא אמרינן בהו תנן שלא אנו שנינום אלא חיצוניות הן ומשום הכי מיקריאן בריאתא כו׳ ועיי״ע בר וע׳ אפתק.
תפ״ו:	ח׳	מלמעלה	והוא ל״ס חורנא, sponsor.
תפ״ז.	ד׳	—	ג׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ רפ״ח (צד 142) הירגא וז״ל הירגא דיומא כשאור החמה נכנס ממקום צר ונראית כעמוד עומד קרו ליה הירגא דיומא ע״כ.
תצ״ב.	ט״ז	—	חרותא בל״ס ענף דקל Palmzweig.
תצ״ז.	ט׳	מלמעלה	עיי׳ מ״ש בענין זה במ״ע אנגליש J. Quarterly Review ח״ג צד 549.
—	ג׳	מלמטה	הערה 2 יש למחוק כי שגיתי ברואה. ועיקר הגי׳ ר׳ לוי בשם ר״ל.
תצ״ח.	ז׳	מלמעלה	וראיה עצומה תמצא בע׳ פלתא ע״ש ומ״ש בח״ו, שנ״ט.
תק״ו:	כ׳	מלמטה	וכן במדרש הגדול וירא נאחז בסבך מלמד שהראה לו הקב״ה לאברהם אבינו את האיל ניתש [2]) מחורש זה ונסתבך בזה.
תק״י	כ״ב	—	חישתא כו׳ בל״פ غيشة Gebüsch, Wald.
תקי״ג.	י״ד	—	חשד בל״ס חסד פי׳ ענין קלון beschimpfen.
תקט״ו.	י״ג	—	ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ רצ״ו (צד 144) פי׳ חושלא שעורים מכותתות ומבושלות.
תקט״ז.	י״ז	—	במדרש הגדול בראשי׳ הגי׳ הקב״ה משברו בהרים מ נ ש ל ו בגבעות כו׳.

חלק ד׳

ב׳.	א׳	מלמעלה	טארגא ובל״י המאוחרת τάργα Schild, Panzer.
—	י׳	—	קודם והפלאתי צ״ל שמ״ר רפי״א. ובסוף הע׳ כצ״ל ובפי׳ הרד״ל הוגה בקטאדיקי ועיי׳ מ״ש בסוף חלק ד׳ בקצת הערות ותיקונים. ועיי׳ ג״כ רימ״ז ב״ט ח״א, קס״ה ויתר שבושים עיי״ע קטדיקי ומ״ש בח״ז, ע״ח:
י׳:	ו׳	—	סוף ע׳ טבל ור״ח לפסחי׳ ל״ה סע״ב פי׳ לנכון כל תבואה שלא נתקנה כהלכתה נקראת טבל.
י״ב:	ד׳	—	ובענין טבעת קידושי׳ עיי׳ תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ ה׳ ובהערות שם צד 352—ובענין טיבעא דנושפנקא של מדרש הגדול עיי׳ בהערות ותיקונים לח״ב רצ״ח:
י״ג:	ט״ו	מלמטה	סוף ע׳ טבריטי ויותר טוב שהוא מל״י θεωρητής Zuschauer, ופי׳ תהא מן הרואים ולא מן הצידים.
י״ד:	כ׳	מלמעלה	קידושי׳ מ׳. צ״ל מ ״ ר.

---

[1]) خنفسة Käfer. [2]) בירו׳ תענית פ״ב דס״ה ע״ד קי׳ ניהור.

צד שורה

י"ז. ט' מלמטה דאפיא אומיה, עיי"ע קמניתא ועיי' תשוב' הגאוני' סי' שנ"ב (צד 179) קמח כו' עד שמתעפין ובע' כפת (ח"ד 307) מצטמק ע"ש.

י"ח. כ"א מלמעלה בליום צ"ל בליות.

י"ט. י"ז מלמטה פירסט אחז בפי' מוספיא [1]) והשיג על פירושי אבל הטויסין הוא באמת θεός בקבוץ על משקל עברי ולא כמו שציין פירסט בשמי θεοί.

כ"ד. ג' מלמעלה סוף ע' טוטלא והוא הוא מסוסלה בירו' שבת פ"ז ד"י (עיי"ע ח"ה, קפ"ד).

כ"ד: י"ז — טטפראות הח' פירסט (צד 118) שינה עלינו הנוסחאות כמה שעלה על רוחו כדי להשוות המלה עם מלה יונית τετραπλάτεια ולא חש לעיין היטב בערוך ולא בתש' הגאוני' סי' ל"ו (צד 14) אשר משם העתיק רבינו גירסתו ופירושו ועוד הגיה טיטרפליות (טטפראות) ש ב כ ר מ י ם (שבכרם) בירו' עירו' וירו' כלאים כגי' המשובשת שבירו' סוב' פ"א דנ"ב. טיטרפליות שבכרכים ובהיפך הוא כי שבכרכים צ"ל שבכרמים וכצ"ל בתש' הגאוני' הנ"ל והרכבי שכח מלהעיר על זה.

כ"ז. ד' — ואולי טיטרום הוא מל"י ἠθητὴρ Seiher.

כ"ז: ד' — סוף ע' טיידון: ורשר"ל [2]) כתב וז"ל הני טיידי ופייטי (פסקי תוספו' מכות סי' ד') [3]) טיידי הוא θεῳδία Lobgesang auf Gott, הוא כמו פייטי. ועיי' מ"ש ה' ציעמליך (מאגאצין לה' בערלינער חי"ג 188) מכ"י האמבורג לא ידעתי מהו יטידוך אך שמעתי אומרים שהוא לשון שער הטדי בל' משנה ופתרון יטידוך יבואו שעריך פי' אחר מצא הרב זצ"ל בשם הרב ר' יהודה מפריז מפזז ומכרכר תר"י טדויי ופייטויי. המפרש לא עמד על הבירור מה יטידוך כי אם שבלשון המשנה הוא שער ופתרונו יבואו שעריך—יטידוך פי' כמו שתרג' ודור מכרכר בכל עוז ודוד אטדון ע"כ ובתרג' שלנו (בש"ב ו', י"ד, ט"ז) לי' ובפי' כ"י הובא במ"ע ברילל ה', 126 אי' יטידוך ימליצוך באגדה טיידים היו לישראל כו' [4]).

כ"ט. ג' — ובפי' משנת דר"א אי' טילוי כמו טליותא (Jugend).

— ב' מלמטה חכמת טיארין עיי' פי' הרמב"ן לדברי' י"ח, ט'.

ל'. כ"א מלמעלה פי' אופן וא"כ הוא כמו גלגל של מנגנין בילק' אסתר ר' תתרמ"ו גלגל של מנגנין ועיי"ע מנגנון.

ל"א. ט' מלמטה ובמדרש הגדול כ"י ליתרו הגי' בשעה שהעמיד משה אכסלטיינות על ישראל ונ"ב שרים.

— י"ז מלמעלה מטוקסין וז"ל מדרש הגדול שמות פ' הוציא ה' את בני ישראל ממצרים על צבאותם מלמד שלא יצאו מהומה אלא מטורקסין ונ"ל להגיה מ ט ו ק ס י ן פי' סדורים.

ל"ג: א' — חד טילא וז"ל תש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 23) חד טיליא שיש בו חדות ביותר ובטיית נודע מייבכתג ועיקרו לשון פרסי וזהו שאמרו חריפא מצרי זיקי מחדותו מקרע את הנודות ע"כ, ומלה פרסית היא مى پخته וממנו בל"ע مى بختج=ميفختج לדעת קצת Syrup ולדעת קצת יין מבושל בסממנים [5]).

ל"ו. י' מלמטה פי' מביאין טיט כו' עיי' בתש' הגאוני' סי' רכ"ב (צד 104) הים הזה שפירשוהו בתלמוד טלפחא הוא דבר שמכביד את הבד ויש מקומות הרבה שלוקחין טיט לרוב ועושין אותו עגול כמו עדשה שכיבדו בו את הבד וקורין אותו בל' ישמ' חגג ויש מקומות שקוראין אותו בל' ישמ' אלעדסה כו' ע"ש ובסי' קפ"ט (צד 86).

ל"ט. ב' — אטימיטון עיי' מרדש הגדול יתרו בע' ספל בהשלמת הערוך השלם צד י"ד.

---

[1]) מבלי שהזכירני כי אני מצאתי המקור. [2]) מ"ע Orient 326, 1847. [3]) ועיי' צונץ ג"פ 380. [4]) הספר בכ"י גם אין לו ענין למה שלפנינו ע"ש בבריל ועיי' ג"כ ה' הרכבי (הסריד והפליט וספר האגרון כו') צד ע' אות ו'. [5]) עיי' Vullers II 1246.

צד	שורה		
מ"ג:	י"ז	מלמעלה	ובמדרש הגדול בט"ס בטופסיהם וצ"ל בטומסיהם עיי' בהערות ותיקונים לח"א רפ"ז.
מ"ד.	י"א	מלמטה	קודם והשם: ויחפרהו ממטמונים (איוב ג', כ"א) תרג' וחפסין מן טומעיא.
מ"ד:	ד'	מלמעלה	טמיקא ויותר טוב מל"י ταμεαικά (Eigenthum des Kronschatzes [1] ולפי זה טמיקון בפסיקת' דר"כ ז' (בע' טמיקון) צ"ל ג"כ מאותה הוראה ולפי עדות הערדאט (א', צ"ח) המלך דר בפנים החומה השביעית של אקבטנא ושם היה גנזיו [2] וזה הן דמלכא שרי טמיקון.
מ"ז.	י"ט	—	והמדרש הגדול כ"י מקץ הגי' חזאי דרכון ביטואנא דאסא א"ל נערה מאורסה בעל.
—	י"ז	מלמטה	טנדור ט"ד וצ"ל טַנְדּוּ.
—	ט'	—	טנדו ה' ברילל [3] גרס בתרג' איוב (י"ז, ט"ז) טנהו ומל"פ تَنْهَا לבד ודרש בדי מלשון לבד ובד.
—	י'	—	פ"א כו' זה כפי' תשוב' הגאוני' סי' ל"ג (צד 13) טנדו בל"פ שני בני אדם.
נ"ה.	ח'	מלמעלה	וכן בל"ע طعنة Entgegnung, Einwendung.
נ"ט.	כ"ג	—	במדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' הדין ט ב ז א מגין תחות שקפא מפני העוף בשעה שהוא פורח שלא יאכלנו.
ס"ב:	ט'	—	כנראה רבינו לא ראה התשוב' בתשה"ג סי' רכ"ב (צד 104) זה המלה יש לה שלוש פתרונות כו' עש"ה.
ס"ד:	כ"ב	—	אמר עולא כו' ועיי' ג"כ פי' בתשוב' הגאוני' סי' רס"א (צד 134).
ס"ה:	כ'	—	סוף ע' טפל 2: במדרש הגדול כ"י למשפטים תביא בית ה' אלהיך מלמד שהוא חייב ליטפל [נ"ב בטיפול] הבאתן עד שיביאם לבית הבחירה.
ס"ז.	ט'	מלמעלה	בענין טופסיהם של מדרש הגדול עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"א רפ"ז ועי"ל לד' מ"ג:
ס"ח.	ט"ז	—	כל זה עד במהרה בימינו הועתק מתש' הגאוני' סי' ל"ו (צד 14) עם קצת שנויים ע"ש היטב.
—	י"ח	—	שבכרם צ"ל שבכרמים ובתש' הגאוני' שבכרכים וצ"ל שבכרמים עיי' הערות ותיקונים לצד כ"ד.
—	י"ג	מלמטה	ובשו"ט מ' מ"ח הגי' ניטפאות עיי"ע ריאטות בהשלמת הערוך השלם צד י"ח.
ע'.	כ"ב	מלמעלה	וע' ג"כ ע' פטש בענין אות ـٰ.
ע"א.	ז'	מלמטה	טקסיוטי: וא"כ אולי מל"י ταξιώτης מעריך ופקיד Ordner, Beamter.
ע"ד:	ד'	מלמעלה	בענין לטרגיה עיי' סוף חלק ד' בתיקונים אבל הנכון הוא מה שכתבתי בע"מ צורפתי Etudes חלק כ"ב, 209.
—	י'	—	ובמדרש הגדול כ"י משפטים והאלהים אנה לידו הגי' טרוגינוס [4].
ע"ה.	כ"ב	מלמטה	בראשי' ג', כ"ז ט"ד וצ"ל כ"ג.

---

[1]) ועיי' ברילל מ"ע ה', 127 וממנו לקח פירסט גלאסס. 120. [2]) פירסט שם. [3]) מ"ע ח', 73—ומה שכתב (שם ה', 127) בענין טנדם הוא הוא מה שכתבתי וזה נעלם מעיניו. [4]) וז"ל המדרש הגדול שהעתקנו מפני הנירסאות שונות: מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב זו היא שאלו טרוגינוס את אוליסס ואת פפוס אחיו כשגזר עליהם מיתה אמר להם אני בנו של נבוכדנצר ואתם בניו של חנניה מישאל ועזריה יבואו מי שהציל את חמו"ע מיד נ"נ ויציל אתכם מידי א"ל נ"נ זכה לַעֲשוֹת נסים עליו וחמו"ע זכו שיעשו להם נסים נ"נ זכה שלא נתחייב לשפוך דם נקי וחמו"ע זכו שלא יהרגו כחייבי מיתה אתה אי אתה כדאי לעשות נסים על ידיך ואנו אין אנו כדאי שיעשו לנו נסים אתה תתחייב לשפוך דם נקי ואנו נתחייבנו מיתה וכי אם אין אתה הורגינו אין אנו מתים אין חיה בא עלינו ואנו מתים אין נחשים ועקרבים נושכים אותנו ואנו מתים כתב בתורתינו ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב וכשמיתות תידע שאנו בניו של חמו"ע לא מתו עד מותו עד שבא עליו דיופלי מרומי כו' עיי"ע חטט בהערות ותיקונים. וכל הסיפור ישנו בשינויים בתעני' י"ח: כשביקש טוריינוס להרוג את לוליינוס ופפוס כו', ובספרא אמור פרק ט' פרש' ח' מריינוס נ"ל טריינוס.

צד	שורה		
ע״ו.	א׳	מלמטה	בהערה צ״ל כזה: ובדפ״ע גידא וגיידא ובפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) גיירא. 7) בכ״י ו״ו בט״ס שולי.
—	ט״ז	—	סוף ע׳ טרז עיי׳ מ״ש בנרות המערכה (ג׳) לשבת צ״ח: וש״נ תשובת הגאונים.
ע״ז:	י׳	—	וכנ״ה בילק׳ אסתר ר׳ תתרנ״א עיי״ע אנגריא (ח״א, ק״מ.) וכן תנחומ׳ הישן בא סי׳ ז׳ ואין טרחות בתוכו אלא כשהגשם יורד, ובתנחומ׳ הישן ר״פ תזריע כשם שהגשם טורחת בקרקע ומלוכלך כו׳.
ע״ט.	ט׳	—	ולפע״ד כו׳ טעות הוא בידי ויש למחוק והנכון כי קרצטון הוא ל״ע ופ׳ וכן ל״י ועיי״ע כרסט ועפ״י מה שכתבתי שם יש לתקן המעות בסוף ע׳ טרטן.
פ׳.	י״ח	מלמעלה	ובכ״י מדרש הגדול בשלח הגי׳ אמרו ח י ר א ו ת הללו לא היו תרוטות אלא מוקפות ולא היו משופעות אלא גדודיות ולא היו עגולות אלא מרובעות עינים היו להן והיו מפותחות לא היו מעשה בו״ד אלא מעשה שמים כמין זכר ונקבה היו דברי ר׳ אליעזר ר׳ יהושע אומר חירות מצד אחד ומגדול מצד אחד וים מלפניהם ומצרים מאחריהם ע״כ ועיי׳ מכילת׳ (צד כ״ה: הוצ׳ פריעדמאן).
פ״ב:	ט״ז	מלמטה	פי׳ דרך כו׳ כל זה הועתק מתש׳ הגאוני׳ סי׳ כ״ד (צד 10) ע״ש ושם ג״כ הגי׳ וטרכסמין דרך פ ּי ר ו ת ולא כמו שהגהתי י ר ק והמו״ל לא הרגיש מאומה — ובסי׳ ת״ב (צד 213) אי׳ דרך טרכסמון פי׳ דרך רשות הרבים ע״כ.
פ״ג:	כ״ב	—	ועיי׳ ג״כ מלה יוני׳ τρίπους עץ של שלש רגלים.
פ״ד:	י׳	מלמעלה	וכ״ה במדרש הגדול כ״י בשלח: נעשה מלן טורמאות טֹורמאות כאיש אחד ומהן למדה מלכות להיות נוהגות טורמאות טורמאות [1]). ושם: באותה שעה הראן המקום טורמאות טורמאות של מלאכי השרת עוברים לפניהם.
—	י״ב	—	טרמנטז וצ״ל טרמנטן.
—	ט״ז	—	וכ״ה במדרש הגדול גחלי כנגד טורמנטא שלהן [2]).
—	כ״ב	—	בסוף הערך: וכ״ה בשמ״ר ר״פ ל״ו מקיפין אותן בחבלים.. מקיפין אותן (טרטיונין) [צ״ל טרמנטין] [3]).
פ״ח:	ט״ו	מלמטה	ועיי׳ מאמרי המיוחד בענין חגי הפרסיים והבבליים במ״ע צורפתי Etudes חכ״ד.
פ״ט:	י״ט	—	טסקל וצ״ל קסטל.
צ״א:	י׳	—	סוף ע׳ טרף: אודות אדרכתא טירפא ושומא עיי׳ בתש׳ שערי צדק סי׳ ט״ו (צד פ״ו) ועיטור אות שומא ובת׳ הגאוני׳ סי׳ ק״ה (צד 57) ובהערו׳ שם צד 390.
ק״י:	י״ב	מלמעלה	ידד כו׳ נראה שהוא ט״ס במקום גדר, חמתן וגדר קרובים היו. עיי״ע חמתן בח״ג תמ״א ועוד עיי״ע גדר ה׳ וש״נ.
קי״א.	י״ג	מלמטה	עיי׳ מ״ש לעיל בהערות ותיקונים לח״א, ל״ה בע׳ ארני השדה.
ק״כ.	י״א	—	ע׳ סטנ״ג צ״ל פטנג.
קכ״ה.	ט״ו	מלמעלה	וכן הביא ר״ח זה הירוש׳ בתעני׳ לדף כ״א. ע״ש.
ק״ל.	ו׳	—	אבנוס ועיי׳ פי׳ ר״ח לחגיגה כ״ו: ושם בט״ס אבנים וצ״ל אבנוס.
—	י״ג	מלמטה	והירענה ובכ״י אירפ׳ הגי׳ רענה.
קל״א.	ט״ז	מלמעלה	ובמדרש הגדול כ״י בשלח ובמקומו׳ אחרים הגי׳ כויכול בוי״ו!
קל״ד:	י״א	מלמטה	אבל במדרש הגדול כ״י תולדות הגי׳ אילתא: א״ל ר״נ (לעולא) לא סבר לו מר דנישדר לה כסא דברכתא לאילתא כו׳ וא״כ היא היא אילת של מקרא.
קל״ה.	כ״ג	מלמעלה	ובמדרש הגדול כ״י לבראשי׳ הגי׳ ימה של ס י ב כ י וימה של טבריה וימה של סדום

---

[1]) וכ״ג נוקאת והוא ל״ע جوقة Trupp. [2]) וכ״ג פי׳ אלוגק=الوضف Schleuder. [3]) ועיי׳ פירסט (גלאססאר צד 123) בשם ר׳ פערלעס.

צד שורה

ויִמה של שולית וימא של חילתא וים אספמיא וים הגדול.—ובענין שבעה ימים הארכתי לדבר ג"כ במ"ע אנגליש Jewish Qu. Review בח"ד.

קל"ז. ג' מלמעלה י"א שני הוא הוא פי' רנמ"ה ב"ב ס"ז: עיי' נרות המערכה (ב').

ק"מ: ח' מלמטה בפי' ר"ח לשבת דף ק"ח. אי' ביצי' לבינים והן בל' ארמית נ כ י ובל' ישמעאל ציבאן.

קמ"ב: י"ד — ודע כי טעות נפלה ברפ' צאמרא וכצ"ל דוראים סגלי עשב הוא ופי' אותו גאון סעדא עיי' מ"ע רא"ג ח"י קכ"ט.

קמ"ד א' — בהערה ליעידה ט"ד וצ"ל ליערה.

קמ"ד. י"ד — עיי"ע בנס ומ"ש—ויש להוסיף: באיזה מקומות (דא"ז ספ"א בבראשי' רבתי כ"י אצל ה' עפשטיין (קדמוניו' קי"א) בא"ב דבן סירא כ"ח. בילק' בראשית ר' מ"ב וסי' ע"ו [1]) וליחזק' ר' שס"ז (ומסכ' כלה ספ"ג) נמנו ט' שנכנסו לג"ע בחייהם וה' הנ"ל הוכיח כי עבדו של ריה"ג הוא טעות גמורה וצ"ל יעבץ נכדו של ריה"ג עש"ה—ודע כי לפי עדות מורי חמי ז"ל בכ"י זוטרא (בסאן פראנציסקו) הגי' תשעה נכנסו כו' ויעבץ בן בנו של ריה"נ וסרח בת אשר ובתיה בת פרעה ואמרין ליה ר' יהודה הנשיא וד"ר בעטטעלהיים ז"ל היה שיער בנפשו כי מתחלה כתוב ויעבץ בן בנו של יהודה והסופר מחסרון ידיעה הגיה בן בנו של ר' יהודה הנשיא ברא'תו הסיום: ואמרין ליה ר' יהודה הנשיא. אבל האמת כי זה יעבץ בן בנו של יהודה הוא הוא יעבץ הנזכר בדה"י א' ד', ט', י'. ונאמר עליו ויבא אלהים את אשר שאל. ועל זה סמכו הדרש שהוא היה מאותם שנכנסו בחייהם בג"ע—ועיי' מה שדרשו ג"כ רז"ל במקומות שהבאתי בע' בנס. וכל זה כו"פ הוא לפע"ד.

קנ"ב: כ"ג — במדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' אנטלינוס א"ל לרבי כו'.

קנ"ה: י' מלמעלה ופי' יקמין ובית יקמין הובא בתש' הגאוני' סי' קפ"ט (צד 86) ע"ש.

ק"ס. י"ג מלמטה יארוד עוף כו' אולי צ"ל יארור מל"ס ורורא Grünspecht.

ק"ס: י"א — ובכ"י למדרש סראג' אלעקול [2]) פ' פנחס הגי' אמר הקב"ה לישראל בני הקריבו עלי חטאת לפי שחטאתי על הירח לכך נאמ' בשעיר ראש חדש חטאת לה'.

קס"ד, ז' מלמעלה צ"ל مهو אבל אולי ירקומי הוא שר הרוח המושל ברומו של עולם הנקרא בפרסי הישנה Ramesn qarôm; בצענד Râma Quastra ובהוצוואריש Rama khoârom [3]).

קס"ו: כ"א — ומזה עירו' ס"ה. כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל משום שנא' בצר אל יורה ועיי' רש"י ועיי' בן סירא יוני (ז', י') Μὴ ὀλιγοψυχήσῃς ἐν τῇ προσευχῇ σου פי' אל תהי מיצר בתפלתך והוא הוא מאמר הירו' (ברכו' רפ"ה דח"ד.) המיצר אסור להתפלל ועיי' מ"ש רב"ז באכער במאמרו על אגדת אמוראים בבליים צד 28 בהערה.

קס"ה. ט"ז מלמטה וכן נזכר בתשוב' הגאוני' סי' ק"ל.

קס"ח: י' מלמעלה ובכ"י מדרש הגדול יתרו: ולא כר' יהושע בן פרחיה שדחפו לישוע הנוצרי בשתי ידיו.—ובמחזור ויטרי אי' ברכת המינין ביבנה תקנוה בתר בן פנדירא משום מינין. ובכ"י רומי בהלכו' גדולות (צד 27 בהוצ' מ"נ) אי' ג"כ ברכת המינין בתר ישו בר פנדירא הוא שאיתקן דנפישו להו מיני ע"כ. וחכם אחד [4]) העתיק מל"ר ללא"ש מגילה עפה אשר שם כתב דיוקלטיאנוס מלך רומי נגד מאמיני ישו שהיטב חרה למלך על כי עבדו לבן איש שר צבא רומי ופנתירא שמו אשר הוליד בזנות בן אשר שמו ישו. ועל פי זה היטב נסביר מאמר רז"ל (סנהד' מ"ג.) [5]) שאני ישו הנוצרי דקרוב למלכות הוה. וזה כו"פ. וגם Celsus במאה שנייה למספרם מעיד כי דבר ידוע

---

[1]) ונעלם זה מעיני הח' עפשטיין. [2]) עיי' מאמרי מיוחד על זה ועוד הוא אצלי בכתובים. [3]) עיי' שפיעגעל קדמוניות איראניות ח"ב קי"א; יוסטי צענד לעקס' רכ"ו; מ"ע ברילל ה', קכ"ז. [4]) ד"ר בראנן בליטיב לד"ר ראהמער. [5]) עיי"ע קרב נח"ז, קפ"ז.

צד	שורה	
		הוא שאותו האיש נולד מאיש בעל מלחמה בשם Panthera בלא קידושין [1]) ואמו היתה עובדת בשכר בכפר אחד כדי להחיות נפשה במלאכת הטויה ἀπὸ γυναικὸς ἐγχωρίου καὶ πενιχρᾶς καὶ χερνήτιδος עיי' קיים בספרו Celsus wahres Wort צד 12.
קס"ט. ה'	מלמעלה	ויש להוסיף ר' יושע בר גיזורה הוה משמש קומי ר' זעירה ירוש' שבת רפ"ג ד"ה ע"ג [2]).
קע"ח. ב'	—	ואותו פירוש הובא ג"כ בגלאססאר לה' פירסט 124 בלי הזכרת שם אומרו.
קע"ח: ג'	—	וכ"ה במדרש הגדול ריש מקץ: נשדר ליה אנא סוסיא בהרג [3]) דידי א"ל מא אית לך כאר הזרגונין ונ"ב פי' הזר אלף כלומ' יש לך חמור שמצוייר באלף גונין ע"כ והוא כפי הערוך. ועיי' ג"כ מ"ע ברילל ח"ה 127 בלי מקור ונעלם ממנו מ"ש בערוך השלם.
קפ"ב. ד'	מלמטה	(בהערה 13) אלא כוברו ט"ד וצ"ל אלא כבידו והוא מע' הקודם זבל שמכבדין Kehricht.
קפ"ג: ז'	מלמעלה	פי' ישב כו' כ"ה בפי' ר"ח לחגיגה כ"א. עיי' בנרות המערכה (ג').
—	י"ג מלמטה	(בהערה) בשט"מ ב ל " מ צ"ל בב"מ—ושם באותה השורה: בשמ"ט צ"ל בשט"מ.
ק"צ:	י"א מלמעלה	פי' אלמלא כו' שייך לרגמ"ה עיי' נרות המערכה (ב') לערכין ח':
קצ"ה. ב'	—	פי' כו' עיי' תש' הגאוני' סי' תי"ג (צד 215) כאגני לאה שכתבת אנו גורסין כגני ליא ומשל הוא חצבא לנהרא כגני ליא.
קצ"ו:	י"ט מלמטה	פי' כו' ור"ח לקח פירושו מתש' הגאונים סי' מ"ז (23) עש"ה.
—	י"א מלמעלה	ועוד נ"ל עד סוף הע' יש למחוק.
קצ"ז: ו'	מלמטה	כדי כו' אולי יותר טוב לגזרו מל' צענד irgend welches, kat.
ר'.	י"ג —	בכ"י מדרש הגדול הגי' כונדו לריחים עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"ג רצ"ו:
ר"ב: ד'	מלמעלה	פי' יכו כו' וז"ל תש' הגאוני' סי' ש"ם (183) ואו [ואי] קטל ליכחייה [צ"ל ליכהייה] ולא גרסנו ניכחלינהי לעיניה אלא ליכחייה [צ"ל ליכהייה] ויש שפרשוהו שאם הרג את הנפש כיון שאין לנו ארבע מיתות מכהין את עיניו ורוב החכמי' לא כן פירשו אלא שקונסין אותו ונוטלין את ממונו ומכהים את כוחו ואת רוחו ע"כ.
ר"ה.	ט"ז —	ובמדרש הגדול כ"י בשלח מכאן היה ר' יאשיה אמ' נפל ביתא חבל לכותא נ"ב אוי לחלונו:
ר"ז	ו' וכן ב' מלמטה	קידושין ט"ד וצ"ל בב"מ—ושם ז' פירוש כו' ודע כי כ"ה ג"כ בפי' ר"ח למ"ק כ"ו. בציינו המשנ' בתמיד והוסיף לומר ואחד פותח כיון פירוש היה מכנים ידו ומורדה עד שיחין שהוא אמה ואח"כ היה מגיע למנעול ופותחו והאחד היה נכון לפניו מכנים ידו כנגדו ופותח ע"כ.
רי"א: ח'	—	פירוש כו' והוא הוא פי' ר"ח לפסחי' ע"ב: עיי' נרות המערכה (ג').
רט"ו: ג'	מלמעלה	ונ"ל לגזור כו' טעות הוא ויש למחקו וגזרת המלה נעלמה ממני ולעף (פפלנ"צ 139. 169) לא ידע למצוא לו גזרה.
רט"ז.	י"ב מלמטה	ועיי' פירש"י כ"י למנחו' (בש"ס ווילנ' צד ע"ד:) כי אות יונית ועשוייה כמין ט.
רי"ח: ד'	מלמעלה	עיי"ע פח ד' ציון מב"ב ס':
רכ"ג:	כ"א —	במדרש הגדול כ"י בשלח: אמר רב ענן ארבעה מיני שלו הן ואלו הן שיכלי כ כ ל י פסיוני ס ל י ו מעליא דכולהי שיכלי גריעי דכולהו סליו והוי בצפרתא דלא אפתח (נ"ב פי' שלא ילדה שעדיין היא שמינה) ושחטי לה ומתובי לה אתנורא ונגדא משחא ומותיב לה אשיתי רפתי ובתריתי לא מתאכלא אלא ע"י תערובות.
רכ"ז. י'	מלמטה	י' בהערה 3 ועיי' ג"כ בהגהות מיימוניות סוף הלכ' תפלה סי' ש' ושם הביא ג"כ פי' ר"ח קצת בסיגנון אחר.

---

[1]) ועיי' ג"כ פסיקת' רבתי פכ"א (צד ק': הוצ' פ') א"ר חייא בר אבא אם יאמר לך ברא דזניתא תרין אלהים אינון כו'. [2]) ולי' במה"י למהרז"ק וסדיה. [3]) עיי"ע בהשלמת הערוך השלם צד ו'.

צד	שורה	
רכ"ח. ח'	מלמטה	ובמדרש הגדול הגי' ככלתה בן גנונה. נ"ב פי' חפתה כי על כבוד חפה תרג' גנונה.
רל"ז. ה'	—	סוף ע' כלבית ועיי' בתש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 23) ושם הגי' בבי"ת כילבית פי' דג קטן מאוד.
רל"ט. ט"ו	מלמעלה	כלן כו' בדפ' זיטאמ' הגי' בלן ופי' פני משה בלן כמו בהלין ולישנא קלילא היא כדרך הש"ס הזה כלומ' לא באילו הדברים לסתור הטעמים כו' וא"כ י"ל כלן הוא ג"כ כמו כ ה ל י ן וזה נ"ל עיקר.
ר"מ: כ"ב	מלמטה	צמר וצ"ל צמח.
רמ"ב: י"ט	מלמעלה	סוף ע' כלפי וז"ל תשוב' הגאוני סי' תי"ד כלפי ליא איתמהמתא כלומ' איך אפשר להיות כן ע"כ ועיי' ג"כ פי' רגמ"ה לב"ב ק"ד: כלפי מה אותה אומר כן איפך מיסתברי.
רמ"ג. י"ד	—	וז"ל כ"י מדרש הגדול יתרו: מי שהוא יושב בסתרו של עולם שהוא צר כלקטירין שלו בדמותו (נ"ב פי' עוברין) כדי לפרסמו הוא שאיוב אומר הטוב לך כי תעשק כי תמאס יגיע כפיך זה זן ומפרנס את כלקטורין שלו בדמות אחד.
רמ"ג: ג'	מלמעלה	ה כ ל ד י י ה צ"ל בשתי תיבות הכל דייה פי' היא מביאה הכל (ר"ל הלבלר הקולמוס כו') דייה שיתן לה המלך כתב היכר יד שלו וכי דייה היא אשה שקלקלה שהמלך יתן לה כתב היכר יד שלו!
רמ"ד. כ'	—	וז"ל כ"י מדרש הגדול לפ' נבקעו כל מעינות תהום רבה: מאי כימה אמר שמואל כי מאה כוכבי אמרי לה דמכנפין ואמרי לה דמבדרין מאי עייש אמר רב יהודה יותא מאי יותא אמרי לה זנב טלה ואמרי לה רישא דצלמא מ"ט רהטא יותא בתר כימה אמרה ליה הבי לי בני דאמר מר בשעה שבקש הקב"ה להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם וכשבקש לסתמן נטל שני כוכבים מיותא וסותמן ונסתמה ברידה אין בור מתמלא מחולייתה וניברי ליה אוחריני אין כל חדש תחת השמש. אמר רב נחמן בר יצחק עתיד הקב"ה להחזירן לה שנא' ועיש על בניה תנחם ועיש על בניה תנוחם. פירוש [1]) הא כאיזה צד [2]) לפי שכוחות הגלגלים והכוכבים הן שפועלי בארבע יסודות ובגבהן מעל הארץ וקריבתן ועלייתן וירידתן יגלה פועל אותו גלגל או אותו כוכב באותו היסוד או יסתר שכל יסוד יש לו גלגל ידוע וכוכב ידוע. והשנים עשר מזלות מחולקין לארבע חלקים כנגד ארבעה יסודות טלה אריה קשת אש, שור בתולה גדי עפר, תאומים מאזנים דלי רוח, סרטן עקרב דגים מים, וכסיל הוא בחלק האש והוא מוליד חום יותר בעולם, וכימה מחלק המים והיא תוליד קור הרבה בעולם, ואלמלא נבראו כאחד לא היה העולם עומד. ועקרב הוא מחלק המים, ויותא מחלק האש שהיא זנב טלה כיון שביקש הקב"ה להביא מבול לעולם כביכול הוריד שני כוכבים מכימה כלומר שנגע מכוחו ליסוד המים יתר על טבעו של עולם עד שהוקר העולם הרבה וניזול וקרא למי הים ושפכם על פני הארץ וכיון שבקש הקב"ה לסתמם ולהחזיר העולם ליישובו מהוא אומ' ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים החזיר אותן שני כוכבים למקומם ונתעלו כדי שיחזור העולם לטבעו ולא עוד אלא שקירב לה יותא והיא עיש שהיא מכח האש כדי להוליד חום בעולם ונשב רוח לעולמו יותר על טבעו של עולם ויבשו המים עד שחזר העולם כברייתו ועמד אח"כ כל אחד מהן לפי טבעו שמקודם הדא היא ועיש על בניה תנחם.
רמ"ט. א'	מלמטה	בהערה 11 כ' ט"ד וצ"ל ג"כ.
רנ"א: ו'	—	בל"ע: וכ"ה בל"פ כמא.

[1]) בכמה עלמוו ולא בגליון. [2]) ועיי"ע כלד וכוסחאות שונות שם.

צד	שורה		
רנ"ז.	ג'	מלמטה	סוף ע' כנוני עיי' תשובו' הגאוני' סי' מ"ו ופי' רה"ג שם . ולפע"ד הוא חג המשוררים והמשחקים אצל הפרסיים מל"פ خنیا Sängerfest עיי' מ"ש במאמרי המיוחד על חגי הפרסיים והבבליים במ"ע צורפתי Etudes חכ"ד.
רס"ב.	ט"ז	מלמעלה	בברכו' ל"ד סע"ב בכ"י פ' הני מילי דלא מייכנף ביה עשרה ובזה מיושב מה שאי' במגיל' כ"ו. עיי' ד"ס לברכו' שם ועיי' ע' פקתא.
רס"ד.	כ"ב	—	פי' כו' כ"ה בפי' ר"ח ב"מ כ"א. עיי' נרות המערכה (ג').
רס"ה.	כ'	—	פי' כו' כ"ה בפי' ר"ח סוכ' כ: עיי' נרות המערכה (ג').
ר"ע.	ב'	—	פי' כו' והוא כפי' ר"ח לביצה כ"ה: עיי' נרות המערכה (ג').
רע"ג:	כ"א	—	וכ"ה במדרש הגדול כ"י וינש וכשהיה יהודה מבקש שתעלה חמתו היה ממלא אפונדתו כו'. נ"ב אפונים הם מתל אלחמץ.
רע"ד:	ג'	—	ועיי' תש' הגאוני' סי' ת"ב ועיי' הערות ותיקוני' לח"א, כ"ב.
רע"ה.	י"ז	—	עיי' תש' הגאוני' סי' שע"ג (צד 189) פי' ר י פ ד א דכוסילתא ופי' כוסילתא אותן שירטות ששורטין להקזת דם ע"ב והוא כפי' הערוך (עפ"י ר"ח).
רע"ט:	ח'	מלמטה	ודע כי יסמין נקרא בל"ע ופ' سمسق (בל"י σάμψυχον, Majoran) וא"כ שומשמין צ"ל שומשקין ועפ"י זה י"ל כי סימלק אולי צ"ל ס י מ ס ק ומל"ע ופ' הנ"ל.
—	י"ב	—	ועיי"ע פגר א' ומ"ש בענין פי' ר"ח לשבת קכ"ט: ובעל מגיה בש"ס ווילנ' טעה.
רפ"א.	י'	מלמעלה	עיי"ע פקק ומ"ש.
רפ"ה:	כ"ד	—	האמירים אולי צ"ל העמרים.
ר"צ.	ד'	—	בראשין עיי"ע ראש ומ"ש בשם עה"ק.
רצ"א:	י"ב	—	עיי' מה שכתבתי בזה הענין במ"ע אנגליש Reform Advocate הו"ל הרב החו' ד"ר הירש (ח"ג נומ' א').
רצ"ג.	—	—	סוף ע' כפה ב': וכ"ה בל"ר האמצעי cuphia, coffia, cofia, cuffia, copha כובע הראש הן של אנשים הן של נשים ובל"צ coife רק של נשים.
רצ"ד:	ז'	—	ועוד שם דג אחד בל"י κωβιός ובל"ר gobius, gobio ועוד cobio (פליניאוס ל"ב, נ"ג).
רצ"ו.	כ"ד	—	פי' גאון כו' הובא בתשוב' הגאוני' סי' שצ"ז (צד 212).
—	ל"א	—	שכחו עליו צ"ל כבתשוב' הנ"ל שכחך עליך עיי"ע רתח ומ"ש בח"ז, שי"ג הערה 3. וסוף התשוב' אי' בקרן א' ע"ש ומ"ש בהערות ותיקוני' לח"ז, ר"ג.
רצ"ח:	י"ח	—	צ"ל פירוש סלה: ויותר טוב צ"ל פי' שיחלא דהוצא עיי"ע שחלא א'.
רצ"ט:	ט"ז	—	יש להוסיף כפר ברתותא (ברתיתא) אשר שם נולד או הורה ר' אלעזר בן יהודה הנקרא איש כפר ברתותא עיי' הציונים בסד"ה צד ל"ב. ועיי' יוחסין השלם (צד 57) ושם נסמן ג"כ מעשה בתעני' כ"ד. ע"ש ובנו"ג אלעזר איש בירת והנכון כגי' כ"י ש"ס [ר'] אלעזר איש כפר ברתותא.—וברתותא הוא סמוך לכפר חמאם עיי' תבואות הארץ לרי"ש צד ק"ח. ולדעת ה' שירער (theolog. Literaturzeit. שנה 1882 צד 316) ברתותא הוא כמו ביר תותא פי' באר התותין Brunnen am Maulberbaum.
ש"ג.	ט"ו	—	אלעזר נשמט : (פסחים ס"ט).
ש"ו.	כ"ב	מלמטה	כפת הירדן ובתש' הגאוני' סי' ס"ד (צד 29) הגי' קפת הירדן.
ש"ז.	י"א	מלמעלה	עיי"ע פליטון ושם אי' ג"כ זו המלה.
ש"ט.	כ"ג	—	ובתש' הגאוני' סי' שכ"א (צד 151) הגי' בתיבה אחת כאיצד ועיי' ג"כ מ"ש לעיל בהערות ותיקוני' לצד רמ"ד. בשם מדרש הגדול.
שט"ו.	י"ח	—	או אולי כיון ר"ב על ל"ר caesaries שער הראש.
שי"ז.	י'	—	וגם ה' גריענבוים (מ"ע מ"ג חמ"ב 250) העיר על ל"י החדשה χαράτζι ונעלם מעיניו מה שכתבתי בח"ד, שי"ז.
ש"ל.	כ"א	—	או אולי כיון על ל"ר Seerabe, chromis.

צד שורה

של״ב: י״ד מלמעלה ולפי זה הירוש׳ אולי כיון לל״י *κρημνός* מקום משופע.

של״ו: י״ב — של ס״א: ובתשו׳ הגאונים סי׳ ח׳ (דפ׳ מאנטובא) אי׳ קליסטון וצ״ל קריסטון ופי׳ כלי ששוקלין בו.

שמ״א: י׳ — כרופסלה צ״ל * כְּרוּפְסְלָה (ועיי׳ ח״ו, תמ״א הערה 2).

שנ״ד. ח׳ מלמטה פי׳ גאון כו׳ ועיי׳ אנור לר״ש גאמע ע׳ צלמי שהביא. זה הפי׳ בשם הגאוני׳ בשינוי לשון ועיי׳ מ״ש רש״ב (בעטרת צבי 40).

שנ״ה. ט׳ מלמעלה והגאון ר״ה כו׳ וכ״ה באמת בתש׳ הגאוני׳ סי׳ תט״ז (צד 215).

שנ״ז: י״ט מלמטה וז״ל תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ כ״ט (צד 11) עיקר הספר הוא הכתב אבל המכתב זה המכתב אשר אנחנו כותבים את התורה זה הוא שנברא ולמדו הקב״ה לאדם כו׳ כו׳ וראינו כי פרש אדננו מר רב יהודה גאון אבי אבינו זכרם לברכה משם הראשונים כתב אלו עשרים ושתים אותיות כתב הקדש שאנו כותבין מכתב אותו המכתב שהיה חרות על הלוחות אצטרגונא שנראה מכל צד מראה אחד והוא שכתב בו והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות ע״כ ור״ח בפי׳ לפסחי׳ (נ״ד.) הביא רק סוף התשוב׳. ובערוך הגי׳ טטרגונה ע״ש ובתשו׳ הגאוני׳ דפ׳ ליק סי׳ קי״ט הובא מר״ח פ״א ע״ש ובהרכבי צד 347.

שס״ג. י״ט — וכ״ה בפי׳ רה״ג למכשירין פ״ה מ״ט ע״ש ובגליון הש״ס ווילנא.

— כ״ב — וכ״ה במדרש הגדול יתרו רנב״י מכתיף ועייל מכתיף ונפיק כו׳ ועוד עיי׳ מ״ש בהערות ותיקונים לח״ח, רמ״ד:

חלק ה׳

ו׳. י״ט — ודבר זה צ״ל ודבר זה אסור [1].

ט״ו: כ״ה מלמעלה סוף ע׳ לגין: וגם הח׳ פארדא בספרי גרס טינא.

י״ח. י׳ — ללודאי כו׳ ללורנין, ללודים והנכון שהוא טעות תחת ללודרים. ללודרין, ללודרי מע׳ לודר כלומ׳ ר״ל זבין עצמו ללוחמים עם חיות רעות בתיאטריות gladiator, *λουδάριος* וכבר שיער כן לנכון ה׳ גרעץ בשם ידידו ר״ש ניססען עיי׳ קורות היהודי׳ לגרעץ ח״ד, 261 הערה ד׳ ולא הניח מקום לגדור בזה לה׳ יאסטראוו שהביא כן בשם עצמו במע״צ Etudes חי״ז, 308.

י״ט: י״א — סוף ע׳ לודר, וכנ״ה באגדת בראשי׳ פפ״א אין לודר עושה דייתיקי למה שאינו יודע אימתי הוא נהרג כו׳. ונ״ב רוצח.

כ״ב: ה׳ — ובמדרש הגדול בראשי׳ הגי׳ לאוי ופי׳ כמו לואי מי יתן.

כ״ה. י״ח מלמטה אולי לווטין צ״ל לוומין מל״י *λῆμμα* מתנה ושוחד Geschenk, Bestechung.

כ״ח. א׳ מלמעלה ועיי׳ מ״ש בהערות ותיקונים לח״ד, ע״ד: וש״נ גי׳ מדרש הגדול.

— י״א מלמטה סוף ע׳ לוליתא עיי׳ עוד מ״ש ה׳ גריענבוים במ״ע מ״ג חל״א, 250.

ל״ד. י״ז מלמעלה ועוד עיי׳ מ״ש ה׳ פליישער בענין لحن במ״ע אריענט 4,248 וכבר השתמש בזו המלה רס״ג להעתקת על השמינית (תהלי׳ ו׳) והיה רס״ג מעתיק بالحان الثمان.[2]

ל״ט. ח׳ — ובספרי הנ״ל הוכחתי שיווי הענינים בין לילית ובין שדה נקבה פרסית Bushyançta ועתה ראיתי אור בהיר בספר אפוקריפא Testamentum Salomonis שנעתק מל״י לא״ש במ״ע אריענט 5,747 וז״ל *Καὶ καθήσα πρὸς τὸν δαίμονα, τίς εἶ καὶ εἶπεν ἐγώ λέγομαι παρὰ ἀνθρώποις Ὀβιζοῦθ ἢ τὶς νυκτὸς οὐ καθεύδω*

---

[1]) וכ״ה בגליון כ״י למ״ק קאלומביא. [2]) וזה נעלם מס׳ הרכבי (הסריד והפליט כו׳ צד ע״ח אות ה׳).

צד	שורה	
		ἀλλὰ περιέρχομαι πάντα τὸν κόσμον ἐπὶ ταῖς τικτούσαις γυναιξὶ κ. τ. λ. „ואשב אח״כ ואומר לשד מי אתה והשיב: שמי אצל בני אדם אביצות ובלילה אינני ישן ומשוטט אני בכל העולם אצל נשים יולדות״ כו׳ והמעתיק ללשון אשכנז היה משער בנפשו כי אביצות הוא אב של הצתה או אב הצדיה (אבי צוד) וכל זה בטעות כי הוא לפע״ד אביצנת והוא הוא Bushiançta הנ״ל, וזה כו״פ הוא.
מ״ז:	י״ח	— יש להוסיף כ״י מדרש הגדול ויצא: פרות ארבעים שהן צריכים פרים עשרה חד לארבעה דאינון לעיין אתנת עשרים שהן צריכות עירים עשרים חד לתרין דאינון לעיין. נ״ב פי׳ לפי שהן מתייגעין ועוסקין במלאכה.
מ״ט.	ג׳	מלמטה בהערה צ״ל בלאי״ט atrepice ועיי׳ מלות איטלקיות בסוף המפתח.
נ״א:	י׳	— ויש להוסיף: שבת קי״ג. מהו לטלטלן בשבת א״ל אין מטלטלין מה טעם לפי שאין ניטלין. ועיי׳ ג״כ במ״ק כ״ו: לפי שאין מוסיפין על קרע אביו ואמו מ״ט א׳ רנב״י לפי שאינן בתוספת עיי׳ רש״י ותוספו׳ ופי׳ ר״ח שם.
נ״ט.	י״ז	מלמעלה ובמדרש הגדול כ״י יתרו הגי׳ לא תחמד כבד ג י י ס מן גדר ולוקים מן סוסיא היו אלו מתגנבין נשותיהם של אלו כו׳.
ס׳.	—	— סוף ע׳ לשכה: פי׳ מסופק בענין הלשכות עיי׳ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ ר״ץ (צד 142) ושם ג״כ צורתן.
ס״א:	י״ג	— נשמטו שתי שורות וצ״ל ספרי עקב ד״ה לדבר בם כשתנק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו להק״. ירו׳ שקלי׳ פ״ח כל מי שקבוע בא״י ומדבר בלה״ק מבושר שבן עו״ה הוא. לשון הדיוט עיי״ע הדיוט.
ס״ב.	ט״ו	מלמטה או אולי מל״פ لت חלק ועוד ענין הכאה Theil, Antheil, Schlag.
ס״ה:	י״ג	מלמעלה קודם ע׳ מאום יש להוסיף: מאחוי מע׳ אח פי׳ תפר והשם: מְאַחוּי פי׳ שם הקרע שנתפר עיי׳ שמחות פ״ט הקורע את המאחוי יצא איזה הוא מאחוי כל שאיחהו כל צרכו.
ס״ט:	ד׳	מלמטה וכ״ה בכ״י מדרש הגדול חיי שרה חזא מ ע ב ר א דקא אתי לאפיה אמר מעברא לאפאי יומא טבא לנו. נ״ב סנבוק והוא سنبوق ,Nachen.
ע״ה:	י׳	מלמעלה פי׳ ר״ח כו׳ עיי׳ מה שכתבתי בנרות המערכה (ג׳) למגיל׳ ה׳:
ע׳ו.	כ״ו	— במגלבין כו׳ וכ״ה גי׳ מדרש הגדול ויגש כמו שתראה מהערות ותיקונים לח״ח כ״ו: ע״ש.
ע״ח.	ג׳	— וכ״ה בכ״י מדרש הגדול לך לך שהפך מוזגנין שלך על צריך ר׳ יודן אומ׳ כמה מוגניות עשיתי כו׳. נ״ב רואליב וצ״ל דואליב עיי״ע מנגנון.
ע״ח:	י״ז	— וכ״ה בכ״י מדרש הגדול בראשי׳ עבד מגוס אוחרן וקרא לכל רבנן כו׳ אסרחת מגוסאי א״ל ולמגוסך אני צריך כו׳. נ״ב תבשיל.
ע״ט:	—	— וז״ל רה״ג במקח וממכר (דפו״ו פל״ב צד ס״ה.) וגיותא הוא מל״פ ופירושו לפי שדין האומות מי שתובע את הגנב לוקחי׳ אותו ומכין אותו עד שיודה ואעפ״י שאין להם י ד י ע ה ג מ ו ר ה שגנב הוא כו׳. וז״ל תש׳ תשב״ץ ח״ב סי׳ קל״ז ואינהו דייני בגיתיה רש״י ז״ל גרס בגיזתיה פי׳ באונס ורב האיי ז״ל כתב בספר מקח וממכר שבל״פ בגיתיה כמו מגאזפה בל׳ ערבי ומפקין מינהו כו׳ ע״כ. ול״פ הנ״ל הוא הוא كيت שהבאתי בע׳ מגסתא [1]) והוא בל״פ אומדנא וטירוף הדעת ואחד הוא עם ל״ע مجازفه אומדנא בלי ידיעה וזה מגאזפה של פי׳ רה״ג. וז״ל תש׳ הגאוני׳ סי׳ רי״ד

[1]) ע״ש וצ״ל המשקלות.

צד | שורה

(צד 101) מנאייזגאן היכי דאמי כגון דקנו מן בעלי דינין דכל מאי דפסקינן עליכון בין לזכות בין לחובה מקבליתון עליכון ופסקו עליהון מאי דפסקו כו' אבל ודאי פסקו דינא דלאו דאורי' ולאו דרבנן אלא מאי דחזו מן דעתיהון כו' והמו"ל לא ידע לפתור מלת מנאייזגאן אבל לפע"ד נראה ברור שצ"ל מגאזפה ועיי' ג"ב בה"ג ה' נחלות דף ק"ז. ובקצור בהל' עדות שם קי"ד. אבל דינא דמגיסתא ודנהזומאי ובהל' פסוקות (הוצ' שלאססבערג צד נ"א) הגי' דהנימין! ועוד עיי' בהערות ותיקונים לח"ב, קע"ח: ומ"ש.

פ"ט: ג' מלמטה בהערה א' וכ"ה בכ"י מדרש הגדול ויצא דהוה נקיט תרי מדאני אסא בידיה ונ"ב מראני מתֹל מערני מן קול וילך אליו אגג מעדנות כו'.

צ"א: ז' — ובתש' הגאוני' סי' קצ"ב (צד 87) הגי' מנא דמדדא וצ"ל דמדרא וכדאי' בשבלי הלקט בשם בעל הדברות מאני דמדרה.

צ"ה: ט"ז מלמעלה בארון וכ"ה בתוספת' סנהד' פ"ט הל"ח בכ"י אירפ' ובנו"ג ארזון עיי"ע ארזין בהשלמת הערוך השלם.

צ"ו: י"ב — סוף ע' מוהרקני: ורה"ג (בתש' הגאוני' סי' מ"ו) גרס מיהרקאני ור"ח לע"ז י"א: מהרקני ועיי' מ"ש במאמרי המיוחד בחגי פרסיים במע"צ Etudes חכ"ד ושם ג"כ פי' רה"ג בענין מוהרי, ועוד עיי' בהשלמת הערוך השלם צד 11.

צ"ח. ח' מלמטה וכ"ה בכ"י מדרש הגדול תרומ' מאי מזבח לשון נוטריקון מחילה, זכות, ברכה, חיים. ר"א אומר מזבח מיזיח ומיזין מחבב ומכפר כו'.

ק"א: א' מלמעלה ע"ש כל הענין וראיתי נכון לספח פה מדרש הגדול בראשית בענין מזלות [1] ויהי כן: בעשרים ושמונה באלול נבראו חמה ולבנה כוכבים ומזלות שבהן מניין שנים וחדשים ימים ולילות ושעות וקצים מחזורות ועיבורות. ברא שבעה כוכבים בשבעה גלגלים כל כוכב בגלגל בפני עצמו ושמותן גלגל שלמטה מן הכל יש בו ירח ושלמעלה ממנו יש בו כוכב והשלישי יש בו נוגה והרביעי יש בו חמה והחמישי מאדים והששי צדק והשביעי יש בו שבתי וגלגל של מעלה מאלו והוא גלגל שמיני יש בו שאר כל הכוכבים הנראים בלילה וגלגל תשיעי והוא המקיף את כל הגלגלים והוא המסבבן בכל יום ממזרח למערב הוא הנקרא ערבות ואין בו כוכב כלל אלא חָלָק בעין הקרח הנורא וחילקו אותו חכמים הקדמונים לשנים עשר חלקים וכל חלק וחלק העלו לו שם על שם צורה שתיראה בו מן הכוכבים שתחתיו שבגלגל שמיני ושמותן טלה שור ותאומים סרטון אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים וזה שאמרו חכמים שבעה רקיעים ברא הקב"ה לאו שבעה ממש אלא לפי שהן דבוקין זה בזה פעמים קוראין לכל אחד ואחד רקיע בפני עצמו ופעמים שקוראין לשני רקיעים רקיע אחד וכן זה שאמר ר' יהודה שני רקיעים הן שנא' הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים חשב כל שמונת הגלגלים שיש בהן הכוכבים באחד ורקיע תשיעי שאין בו כוכב באחד ונמצאו שני רקיעים ועוד חילקו חכמים שמונת הגלגלים שיש בהן הכוכבים לארבעה חלקים כמו שאמרו ארבע מעלות בעולם, חשבו גלגל חמה אחד וגלגל לבנה אחד וגלגל שאר הכוכבים אחד וחמשת הגלגלים שבהן חמשה כוכבים שבתי צדק מאדים נוגה כוכב חשבום באחד ונמצאו כולם ארבעה על זה נאמר וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם ונמצאו ארבעה גלגלים לארבעה יסודות כל גלגל מהן ניכר כוחו באותו היסוד יותר משאר היסודות וכן השני וכן השלישי וכן הרביעי. כל הכוכבים קבועין הן בגוף הגלגלים כחותם בתוך הזֵר שלה וכ"ה אומ' ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכולן בעלי נפש ודיעה והשכל ומכירין מעשיהן ומכירין בוראן ועליהם אמר

---

[1]) ותחלתו הבאתי לעיל בהערות ותיקונים לח"ד, רמ"ד.

צד שורה

דוד הללוהו שמש וירח והללוהו כל כוכבי אור והן מאירין על הארץ ומושלין בה ויש מהן כוכב שהוא גדול מן הארץ כמה פעמים ויש מהן שהוא קטן מן הארץ וכוכב גלגל חמה גדול מן הארץ כמו מאה ושבעים פעמים בקירוב והארץ גדולה מן הירח כמו ארבעים פעמים ואין בכל הכוכבים גדול מכוכב חמה ולא קטן מכוכב שבגלגל שני ויש מהן שגומר הילוכו לשלשים יום ויש מהן מי שגומר הילוכו לשלשים יום ויש מהן מי שגומר הילוכו לשנה ויש מהן מי שגומר הילוכו לשלשים שנה ויש מהן מי שגומר הילוכו מארבעה ועשרים אלף שנים [1].

ק״א: י״ט מלמטה בענין יש מזל או אין מזל לישראל עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ ש״ץ (צד 206) והלאה.

ק״ב. א׳ מלמעלה וכ״ה בכ״י מדרש הגדול בראשי׳ ונ״ב הפי׳ שאי׳ בערוך.

ק״ג: ז׳ — ובענין אנשי מזרח שהם אנשי בבל עיי׳ תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ ס״ז (צד 31 ועיי׳ שם צד 352).

ק״ז. כ״א — סוף ע׳ מח: ובענין מחאה עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ תע״ז (צד 244).

ק״ז: ט״ז — אולי הוא לאי״ט filiera טבעת Reich, Ring [2]).

ק״ח. ג׳ — לדעת בעל תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ ת״ד (צד 214) מחוזא שהיא רסן, ועיי״ע רסן ומ״ש בח״ז, רפ״ו. וש״נ פי׳ האגור לר״ש גאמע.

ק״י. ו׳ — אולי מל״ס מחיל פי׳ כחש ובאפעל אמחל מכחיש =schwächen, gering machen nachlassen.

קי״ז: י״א מלמטה כוכב כזה * קודם ע׳ מטוטלת ט״ד הוא כי זה הערך שייך לר״נ בעל הערוך.

קי״ט: כ״ב מלמעלה כי ילך מלאכי כו׳: וזה מלאך פנים עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ שע״ג (צד 189) המלאך הגואל . . . ומלאך פנים הושיעם וזהו שר הפנים דאמרין רבנן והוא מיטטרון ע״כ, ע״ש כל הענין.

ק״כ: י״ט — שר העולם כו׳ וקצת רמז על כינוי שר העולם ממה דאי׳ במדרש הגדול פ׳ בראשית מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד כו׳ עד וכולן דלתותיהן של אש ומיטטרון השר הגדול ממונה עליהם ע״כ ולי׳ לפנינו בחגיג׳ י״ב: ע״ש — ועיי׳ עוד מ״ש בענין מיטטרון במ״ע הונגרי M. Zs. Szemle ח״א, 98 והלאה.

קכ״א. י״ג — סוף ע׳ מטכס: מדרש הגדול עיי״ע קנכי ומ״ש להלן בהערות ותיקונים לזה הערך.

קכ״ו. י״ד — סוף ע׳ מטרופסא: ועיי׳ דרכה של תורה לפיניליש (צד 15) והעלה כי הוא ל״ס טרופסא Schlag.

קכ״ז. י״ט — וזה מה שמצאתי בכ״י מדרש הגדול יתרו: אנכי ה׳ אלהיך תני רשב״י אינו אם אין אתה עומד במימיך. נ״ב פי׳ על עיקרך הטוב.

קכ״ח. כ׳ — וכ״ה ג״כ במדרש הגדול ויצא: צריכין אנו להחזיק טובה לאו״ה שאין מכניסין מיומסין לבתי קרקסאות שלהם ונ״ב מל׳ מאיסות!

קמ״ז: י״ח — ירו׳ ר״ה פ״א דנ״ו. צ״ל דנ״ו סע״ד.

קנ״ג: י״א מלמטה ובמד׳ הגדול כ״י וירא הגי׳ אמר רב אביתר תשע סאין אפה שלש לעגות שלש לחביצה שלש למלטמייה.

קנ״ו. — מלמעלה סוף ע׳ מלניא: וכנ״ה במדרש הגדול כי תשא: הודיעני נא את דרכיך היאך את מתנהג עם עולמך א״ר יוחנן משל לרופא שהיה לו תלמיד לימדו כל הרפואות חוץ מרפואה של מכת מלניא א״ל רבי כל (הרופאות) [הרפואות] גלית לי אבל רפואה של מכת (פלניא) [מלניא] לא גלית לי כו׳.

ק״ס. י״ט מלמטה סוף ע׳ מלקות: אודות סדר מלקות עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ ת״ם ובהערות צד 384.

קס״ג: י״א מלמעלה פי׳ אבנא כו׳ ועיי׳ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ קפ״ט (צד 86) מפרכתא אבנא רבתי דשיך ביה

---

[1]) ועיי׳ הערות ותיקוני׳ לח״ח, כ״ס. [2]) עיי׳ בט״ר לה׳ לייזנער 4,133.

צד שורה

גואזא ומעייל בקורא וטחנין זיתא היא מפרכתא. ובתש' סי' רכ"ב (צד 105) וממל שפירשוה אנשי תלמוד מפרכתא הוא כלי חרש או אבן ונקרא בל' ישמעאלים תגאר ומפרג ע"כ. לפע"ד צ"ל הנאר מפראג حجار مفرك Reibstein.

קס"ד: י"ד מלמטה מוטסין ט"ד וצ"ל מומסין.

— י' — המומוס וכן בל"י μῶμος לצון ולעג Spott וכן במדרש פנים אחרים (צד 60 בהוצ' רש"ב) ורוזנים נעשו מומסים לפניו ורש"ב הגיה מרמס ואין נ"ל.

קס"ה: ג' — ממשל יותר טוב לסבור כי הנפרד היחיד מְמֻשֶּׁלֶת וכ"ה באמת בכ"י סראג' בחקותי עיי' מ"ש בהערות ותיקוני' לח"ג, קצ"ג. והקבוץ ממשלות וכ"ה בתש' הגאוני' סי' שס"ב (צד 183) ועיי' בתש' גאוני' דפ' ליק ובש"ת כמו שכתבתי בע' הנוכחי בצד קס"ו. והח' הרכבי (צד 371) לא חש להזכירני.

קע"ב. י"ב מלמעלה לדעת ה' נעלדעקע (Tabari 9 موبذ הוא הוא Magupatan וא"כ צ"ל הערך ברבור המתחיל מגוביתא.

— כ"א — וכ"ה במדרש הגדול בשלח (וכן בראשית) לשמש שם אוהל בהם א"ר סימון מנגנאות ועבותות יש לו ושלש מאות וששים וחמשה מלאכים תופשים אותן מארבע רוחותיו כו' ונ"ב דואליב.

קע"ז: י"ג מלמטה ועיי' תש' הגאוני' סי' שס"ד (צד 184) ודע עוד כי בל"פ ماهیچه נקרא עוד ציר של דגים Fischgelee והוא הוא צחנתא בל"ע صحناة ועוד עיי"ע צחן ב'.

— א' — בהערה Erlitze ט"ד וצ"ל Elritze.

קע"ט: ח' מלמעלה רק דנקטא צ"ל ד נ ק ט א ג ר י ו א ב י ד ה ו ק א כ י י ל ועיי' תש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 24) ופי' כי צורת סרפס כאדם שיש בידו קנה המדה לחלק את העולם ולנהגו. ועיי"ע סראפים ומ"ש.

קפ"א. י"א מלמטה ובאמת אי' כן בפי' רנמ"ה כ"י אשר ת"י בסוף הכ"י ועיי' נרות המערכה (ב') לב"ב קע"ה:

קפ"ב. א' — בהערה לג כון מיסא צ"ל לנכון מיסא=messo.

קפ"ד. י"ג — סוף ע' מסבסלה והוא הוא מסוסלא=מטוטלא כמו טוטלוותא בל"ס טוטותא פי' אשכול עיי' מ"ש בהערות ותיקוני' לח"ג כ"ד.

קפ"ו. ז' — קברו כו' בנו"ג בויק"ר הרגו ועוד עיי' פדר"א פמ"ח ושמ"ר פ"א.

קפ"ו: — מלמעלה וכנ"ה בילק' שמות ר' קע"א בשם מ' אבכיר עד שמסרתי לך מסטורין שלי ושם המפורש.

קפ"ט. י"ג מלמטה וכ"ה בפי' ר"ח כו' וגם ר"ח העתיק פירושו מתש' הגאוני' סי' רס"ב (צד 135) וז"ל כלי אכסלנוס וכלי מסימס מיני עצים הן ואמרינן אכסלגוס אל שֻׁוחט ומסימס אבנוס ע"כ. אמור מעתה מה שנדפס בש"ס וויל' חגיג' כ"ו: בפי' ר"ח כלי מסמים עצי אבנים ומונה: מסמים טעות גמורה היא וצ"ל עצי אבנוס והוא אבנוס (أبنوس בל"ע ופ') ובל"י ἔβενος [1]). והנוגע במלת מסימס היא לפע"ד ساسم שענינה בל"ע לדעת קצת Ebenholz וא"כ ממש כתש' הגאוני' הנ"ל עצי אבנוס. נופר (בראש' ו', י"ד) הועתק בתרג' שומרוני סיסם. ובענין אכסלגוס שפי' אלשוחט נ"ל שהוא الشوحط בל"ע מין ממיני עצים הצומחים בראשי ההרים אשר מהם עושים מיני קשת וכדומה עיי' פרייטאג ח"ב 399.

---

[1]) עיי"ע (ייגוס) [ייגוס] בח"ד, קכ"ט ומ"ש בע' אבלינה ובהערות ותיקוני' ח"א, י"ב:

צד	שורה		
קצ"ה:	כ"ג	מלמעלה	ועל פי זה אי' בספריהם (מרקוס ב', כ"ז) Τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον.
קצ"ח.	ז'	מלמטה	סוף ע' מסתורין: וכנ"ה במדרש הגדול ויחי: מושלין אותו משל למלך שהיה מדבר עם אוהבו בלשון מסתיריקין כו' בא ואגלה לך מסתירין של מלך כו'.
רט"ו.	כ'	—	סוף ע' מצביתא: ובת' הגאוני' סי' ק"ץ (צד 86) בטעות ציביתא והמו"ל נבך בפירושו ובצד 358 הביא תיקון מלאוו והוא ראה ככה בערוך השלם.
רי"ח:	י"א.	—	וכ"ה בתש' הגאוני' סי' שצ"ח כנצולה זו שאין בה דגן חצר של גורן שניטל כל מה שיש בה נקרית בלשונם נצולה ע"כ.
רי"ט.	ט"ו	מלמעלה	וז"ל בעל סראג' אלעקול [1]) צד י"ט: פי' כמצליף יעני כמן יצ'רב באלצ'וט אלד'י לא יגב אן יביין ביאץ' זנגה.
רי"ב:	ה'	מלמטה	אבל גם במדרש הגדול בראשי' הגי' יצא כמפרים וכמרמה בבוראו (נ"ב מפתה ושוחק) אולי מפרים הוא מל"י φλύαρος ענין קלות ראש ולצון Possenreisser ומרמה כמו כן מל"י .אמ' ורו' μῖμαρ, mimarius Possenreisser וכצ"ל במקום מי מרם בשהש"ר פ' אמרתי: מימרם וא"כ יש לתקן מ"ש בח"ה, קכ"ט. בהערה.
ר"ל.	ט'	—	מל"ע כו' ובל"ם קרזלא Knäuel.
רל"ה.	י"ג	—	פי' ארס של נחש: עיי' מ"ש האגור לר"ש גאמע (ע"צ צד 41) בשם הגאונים. ועוד הביא שם דעת א ר י ס ט א ל י ס (sic) החכם היוני כי מרה של אפעה ארס גדול הוא ממית לפי שעה.
רל"ט.	ט"ז	—	וכן במדרש הגדול חיי שרה אם לא חמיתון אריא איתא חמי מ ר ב א ע י ה פי' מקום רביצתו.
רמ"ג.	ב'	מלמעלה	בענין מורדת עיי' תש' הגאוני' סי' ע"א (צד 35), סי' ר"ל (108) וסי' רע"ז (139).
רמ"ו.	י"ט	—	ובמדרש הגדול וירא הגי' נירזאבי דצפורי וצ"ל מירזאבי [2]).
רמ"ו:	ט"ז	—	וכ"ה במדרש הגדול כ"י תולדות תלת מאה ושתין מלכי קטרי תאגא אית בה בנרממיא ותלת מאה ושתין וחמשה מ ר ז ב א נ י [3]) אית בה ב ר ו מ י ונ"ב [4]) פי' אדונים.
רנ"א:	ו'	מלמטה	סוף ע' מרכבא: וז"ל מדרש הגדול כ"י בראשית: מעשה בראשית הוא ידיעת השמים והארץ וכל הנהוה מהן וטבעו ומנהגו [5]) ומעשה מרכבה הוא ידיעת כל הברואים ממטה לגלגל הירח ונפשות הגלגלים והכוכבים והדיעות הנפרדות וידיעת אדון העולם למעלה מן הכל כו'
רנ"ד.	ח'	מלמעלה	וכן היתה גי' מדרש הגדול וינש: אמר רש"ל הרבה מקראות יש שהן ראויין להישרף כספרי מ י ר ם והן הן גופי תורה כו' [6]).
רנ"ה.	י"ד	מלמטה	וכן במדרש הגדול כ"י בראשי' תרדמת מרמטא אין רואה ואין מקיץ [7]).
רנ"ח.	י"א	מלמעלה	וגי' המדרש הגדול וירא: קרץ בליליא ומלא מ ר ע א ל א [8]).
רע"ה:	ט"ו	מלמטה	וכ"ה במדרש הגדול תצוה המינים והמשומדים והמומרין והאפיקורוסין ושכפרו בתורה כו' ושנתנו חתיתם בארץ חיים והן הפרנסין המטילין אימה יתירה כו' [9]) — ועיי' עוד בענין משומד בתש' הגאוני' סי' של"ב (צד 160).
רע"ו:	כ"ב	מלמעלה	וכ"ה נשתמר בתש' הגאוני' סי' כ"א וסי' תקמ"א.
רפ"ב:	א'	מלמטה	הערה ט' וכ"ה בתש' הגאוני' (דפ' בערלין בהוצ' ה' קאססעל) צד מ"א: וז"ל משקדי חלזוני צפרדעים שהן נפרקין וצפרדע יוצא מהן ע"כ.

---

[1]) למנצור אלדמארי. [2]) וכ"נ מיזאב = ميزاب Rinne. [3]) והוא כתיבה ערבית ופרסית. [4]) כבערוך. [5]) המלה הזו קצת מטשטשת היא בכ"י. [6]) ועיי' מ"ש במ"ע האנגליי Jew. Qu. Rev. III, 546. [7]) כ"נ אלסכתה וכ"ל שצ"ל אלדכתה الدوخة Betäubung. [8]) וכ"נ כלים שמשימין על החמור והוא ג' י ע ו ה אלכרג ע"כ ועיי' הערוך. [9]) והוא כדעת רב חסדא בר"ה י"ז. ע"ש.

צד שורה

רפ״ו: ט״ז מלמטה וכ״ה בפיעל במדרש הגדול כ״י שמות ומתג לחמור אלו דור הפלגה שפירקו עול כחמור שאינו מקבל איכוף מ י ת ג ן ופיזרן לכל רוח ע״כ [1]).

רצ״ט: י״ד מלמעלה וכ״ה במדרש הגדול כ״י משפטים כי יבער: מנין אחד הביא את העצים ואחד הביא את האור ובא אחד ו נ י ב א המנבה הוא שחייב ת״ל כי יבער ישלם המבעיר חייב לשלם ניבתו הרוח כולן פטור ניבה וניבתו הרוח חייב אמר ר״נ בר יצחק מאן דתאני ליבא לא משתבש מאן דתאני ניבה לא משתבש כו׳.

ש״ג. — — ובכ״י מדרש הגדול ויגש אחוי ליה ניבארא בר קורא.

שי״א. כ״א — חיכי ט״ד וצ״ל היכי.

ש״כ: כ״ד — וכ״ה במדרש הגדול נח אמר הקב״ה אם לית אתון מנהרין ליה כו׳.

שכ״ח. ה׳. — נזז כו׳ ויותר טוב מל״פ نازیدن התפאר sich rühmen.

שכ״ו. ב׳ — פי׳ כו׳ והוא הוא פי׳ ר״ח לסוכ׳ כ׳: עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לזה הציון, ועוד עיי״ע סבר ה׳ ומ״ש בנרות המערכה (ג׳) לשבת קי״א.

שכ״ח: ז׳ — והרב הח׳ הכולל ד״ר קאהלער כתב לי דעתו היפה כי עיקר הוראת נחמה, ונחמת ירושלים ענינו סוד זמן המשיח (ומשיח בעצמו יכונה בשם מנחם (סנה׳ צ״ט.) והביא ראיה מספריהם (לוקוס ב׳, כ״ה) אשר יסופר שם כי חסיד אחד, שמעון החסיד שמו, היה יושב בירושלים ב ת ו ך ה מ צ פ י ם ל נ ח מ ו ת י ר ו ש ל י ם כו׳ כו׳ ע״ש [2]) ומשם יצאה אח״כ ההוראה כי נחום בל׳ ה נ ו צ ר י ם המדברים בלשון החסידים אשר ממעי יהודה יצאו ענינו ג״כ תחיית המתים. וא״כ שמעון בן שטח ויהודה ב״ט כיונו לימות המשיח במ״ש אראה בנחמה ע״כ תורף מכתב הח׳ הנ״ל [3]) — ובזו השטה הלך ג״כ החכם המנוח ר״ד אפפענהיימער עיי״ה מ״ש במ״ע ישרון לה׳ קאבאק ח״ד צד 57 עד 63. ובזה אני מבטל דעתי מפני דעת החכמים האלה.

של״ג. כ״ב — ובכ״י תשו׳ הגאוני׳ סי׳ שכ״ח (צד 156 בהערה) אי׳ בטעות אנתוחה וצ״ל אנחותה.

של״ד. ט״ו — סוף ע׳ נטל א׳: ובמדרש הגדול שמות: תלמיד נוטל פנים לפני הרב. נ״ל כמו נשא פנים.

של״ו: י״ח מלמטה סוף ע׳ נוטריקון: וכנ״ה במכילת׳ מסכת דעמלק ספ״א ויחלש לשון נוטריקון כו׳. במד״ר פכ״ג מהו נחית נוטריקון הוא כו׳. והרבה פעמים נדרשו שמות ופעלים על פי לשון נוטריקון אף בלי הזכרת לשון נוטריקון. ד״מ אחשורש (מגיל׳ י״א.); אפאיהם אמרתי באפי איה הם (ספרי האזינו סי׳ שכ״ב ושמ״ר ר״פ י״ג); אמרפל (עירו׳ נ״ג.); דייתיקי (ב״מ י״ט. ב״ב קל״ה:); דמשק (יומא כ״ח:); גלמוד (ר״ה כ״ו. סוט׳ מ״ב.); חנמל (שמ״ר פי״ב שו״ט מזמ׳ ק״ה ילק׳ תהלי׳ ר׳ תתס״ג); חדרך (עיי״ע בח״ג, ש״נ וש״נ); יחניף (עיי״ע בח״ד, קכ״ה וש״נ); ירדן (עיי״ע ח״ד, קנ״ט. וש״נ); כנעני (פסחי׳ נ׳.); מדהבה (שם); מלקוש (תענית ו׳. עיי׳ בפירש״י ובפי׳ ר״ח שם) [4]) מפנינים (הוריו׳ י״ג סע״א); נעלסה (מנחו׳ ס״ו: בכורו׳ נ״ז: עיי״ע עלס בח״ו ר״ט.); סודנא (פסחי׳ קי״ג. עיי״ע סדן ד׳ בח״ו, כ״ה.); סטרנליא (ירו׳ ע״ז דל״ט ע״ג עיי״ע בח״ו, מ׳.); פרך (סוט׳ י״א: שמ״ר פ״א); צרדה (יומא י״ט: עיי״ע בח״ז, מ״ו.); צלצח (מדרש שמואל פי״ד ב״ר פמ״ב ילק׳ שמואל ר׳ ק״ט וע׳ אגור לר״ש גאמע (ומ״ש רש״ב בעטרת צבי 40); שהי ופהי (מגיל׳ י״ג:) עיי״ע פה (בח״ו, ש׳:) וע׳ שהי ומ״ש; שמתא עיי״ע ומ״ק י״ז.; תרופה (סנהד׳ ק׳.) — ועוד עיי׳ ב ה מ פ ת ח ל ע ר ו ך בלוח הסימנין וגמטריאות.

---

[1]) כ״ה לנוסח ופי׳ בל״ע لجم מתג Zaum. [2]) ועיי׳ ג״כ קדמוניות למתתיהו הכהן י״ז, י״ג. ג׳; ווי״ט, י״ז. ד׳. [3]) ועוד גלה לי כי פסיקתא רבתי מפל״ד עד ל״ז עקרה ושרשה בתוך קהל החסידים ואבלי ציון שחיכו למלכות שמים והתפללו תמיד על הישועה קודם זמן החרבן. [4]) וגם סוף עמוד ב׳ תיומר: הסר מקום יותר.

צד שורה

של"ח: ח' מלמטה אבל עיי' מ"ש במאמרי המיוחד על חגי הפרסיים והבבליים במע"צ Etudes חכ"ד.

שמ"ה: ט"ז מלמעלה בפשוי ט"ד וצ"ל בשפוי.

שמ"ז: י"א — ובמדרש הגדול הגי' נימקו עמו [1], ומזה נבנה הפעל במדרש הגדול ארורים הרשעים מתנמקין בגזירותיהן על ישראל. נ"ב פי' מתחכמין.

ש"נ. א' — וכ"ה במדרש הגדול ריש ויגש בא אחד וקשר חבל בחבל וניניה בניניה ודלה ממנה ושתה התחילו הכל דולין ממנה כו' [2].

שנ"ב. א' — ומזה הענין בתש' הגאוני' סי' מ"ה (צד 21) הלבלר שאין מבין נֹוסְחַ, וסי' רע"ב (138) ובא הַנּוֹסֵחַ ומצא כו' ונסח הדברים כולן בקולמוס אחד כו'.

שנ"ז. י"ח מלמטה ובתש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 24) פי' נעוא הוא כמו רהט ליין ונקרא בטיית בבבל אלנעו.

שס"ב: י' מלמעלה ובתש' הגאוני' סי' רע"א (צד 137) הגי' פיטמא וניפחא ופי' פרה שהיא מעוברת כו'.

שס"ג: י"ג מלמטה ודע עוד כי בל"פ إنفحة פירושו רווח Gewinn.

שס"ה. ד' מלמעלה פי' ר"ח כו' פי' בענין נפסא הועתק מתש' הגאוני' סי' ל"ג (צד 13) וראש התשובה הנ"ל בענין שושמנא תמצא בע' ששמן ע"ש.

שס"ט: ה' — והשם המופשט נפישה אי' כמה פעמים בתשו' הגאוני' סי' י"ג (צד 5) וסי' תל"א (224) והלאה.

שע"א. ט"ז מלמטה וז"ל מדרש הגדול תרומה אם יש לך א ו ט י ב לך כי אין בשאול תענוג [ואין] למות התמהמה חוק בשאול מי יגיד לך ואם תאמר אניח לבני ולבנותי ע ל ה נ ו צ ץ ע ל י נ ב ל בני אדם דומין ל ע ס ב י השדה הללו נוצצין הללו נובלין. ועיי' רש"י עירו' נ"ד. ד"ה הללו ובד"ס שם אות ג'.

שע"ד. ח' מלמעלה עיי"ע מצולה ובהערות ותיקונים לח"ה, רי"ח:

שע"ה: י"ז — ועוד התואר נצרי (בלא וי"ו במשקל סורי) עיי' תש' הגאוני' סי' י"א (צד 5) הקונה עבד נצרי ואין רוצה להתגייר כו' ואם הן שפחות נצריות כו' ועיי' בהערות צד 343 וש"נ תש' ש"צ בגי' שפחות מצריות אבל גם בתשו' סי' תל"א (צד 224) בכ"י אי' נצריים, ושם סי' תל"ו (צד 230) ולשון סורסי וכתב סורסי שהוא עכשיו בידי נצריים בבבל וקוהין אותו סוריאני עיי' צד 383 וש"נ כי רה"ג שלח לראש כהני הנוצרים לשאול את פיו אודות תרגו' הסורי (לסאן אלסריאני).

— ד' מלמטה וכבר הארכתי בענין בי אבידן ובי נצרופי במאמרי אנגליש Talmudical Rabbinical Analecta [3].

שע"ז. י"ב — סוף ע' נקד: ומזה הענין במדרש הגדול וירא: עובדא הוה בר' פינחס בן יאיר כו' שאדו ליה שערי לחמאריה ולא אכיל נ ק י ד ו נ ה י ולא אכל כו'. נ"ב פי' בירוו אותן ועיי' באותו הספור בשנוי הלשון בחולי' ודמאי ירוש' שרמזתי עליו בע' פינחס.

שע"ח: י"ב — ובתש' הגאוני' סי' ש"ח (צד 145) נקרנין המדקדקים על דברי תוהו עיי' מ"ש לעיל בהערות ותיקוני' לח"ג רצ"ג: ועיי"ע נקר (ח"ה, שפ"ד).

שפ"ה: כ' — צ"ל نكارش. ואנב גררא ארמוז על פי' רשד"ל (באיגרות רשד"ל סי' רפ"ז צד 712) ע"ש.

שפ"ו: ד' מלמעלה ככ"ב ט"ד וצ"ל קכ"ב.

ש"צ. ט"ז מלמטה וכ"ה במדרש הגדול חיי שרה מערטלו מנרתיקו כו'.

ש"צ: ד' — ועוד י"ל נשא הוא ל"פ نيش פי' סם Gift.

---

[1] וכ"ב פי' כתבו עמו בלא"ה קורין כי' לכתב מלה נימקה וחתום כלומר ראיתו ברורה ע"כ. [2] נ"ב פי' ניניה בניניה שערה בשערה. [3] New York 1888 p. 18—21.

צד	שורה		
שצ"א:	י"ד	מלמעלה	בל"ע [illegible] כצ"ל.
שצ"ד.	י"א	—	סוף ע' נשל — ובענין מדרש הגדול מנשלו בגבעות כו' עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"ג, תקט"ז.
שצ"ה:	א'	—	* נשר וצ"ל (בלא כוכב) נשר.
שצ"ח.	ב'	מלמטה	בהערה אלשב כו' וכ"ה בתש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 23) כלי נתר בטיית אלשב.
—	א'	—	ח"ג רס"ה צ"ל ת ס " ה.

חלק ו'

ו'	א'	מלמטה	בהערה צ"ל *οὗτος ὀνομάσαντες.*
י'	ט'	—	תצי ט"ד וצ"ל חצי.
י"א:	י"ז	—	אולי סובקין נגזר מן סבקין ע"ש ופי' דולקין נרות.
י"ג.	ט"ו	—	פקק של צמר ט"ד וצ"ל צמיר.
י"ג:	כ'	—	ובמדרש הגדול ג"ב בקל עיי' למטה בע' ספג ומ"ש לדף ק'.
—	י"ח	—	וכנ"ה בב"מ ח': ע"ד: נדרי' ה': (ר') אידי אסברה לי. זבחי' ל"ח. בר אדא מרי [1] אסברה לי. שבת ק"ד סע"ב וקכ"ה רע"א אמר רבא בר המדורי אסברא לי.
ט"ו:	כ'	מלמעלה	ובמדרש הגדול שמות בסלין ובסונין בנפה ובכברה.
כ':	י'	מלמטה	נשמט בסוף ע' סגום הסי' כזה]—
כ"ב.	י"ז	מלמעלה	מפני כו' זה הפי' הועתק מפי' ר"ח עיי' מ"ש בנרות המערכה (ג') לר"ה כ'.
כ"ה:	ט"ו	—	ועיי' ג"ב תש' הגאוני' סי' ת"ה (צד 214) והאיי סודני איש סודי תורה.
כ"ו.	י"ב	—	ועתה מצאתי ראיה מוכחת מגי' מדרש הגדול ב"י לך לך עמק השדים שהיה מגדל ס נ ד י ן.
כ"ט.	ח'	מלמטה	ובתש' הגאוני' סי' תי"ח (צד 215) הגי' סור של קורות.
ל"א.	י"ט	—	וכן במדרש הגדול חיי שרה אפי' מן סחותיה דביתך את יכיל יהיב לי [2].
ל"ו:	ט"ז	—	צ"ל *στόα.*
מ"א:	ז'	מלמעלה	ודע עוד כי בל"פ [illegible] ומזה השם [illegible] פי' ענין פחד ובהלה.
—	י"ג	—	כל הע' מיותר הוא כי כבר נדפס במ"א עיי' הערות ותיקוני' לח"א, ק"ע:
מ"ב.	כ"א	—	ויותר טוב מל"י ורו' *σηρικάριος*, sericarius מי שאומנתו לארוג משי וכמו שכתבתי בע' סרק ה' (בח"ו, קמ"ה.) והראיה משו"ט מזמור ח' סי' ב' (בהוצ' רש"ב) ושם הגי' ללמדו סריקה שירקירים כו', ושם אומנות סריקום שירקירים.
מ"ד.	ט'	מלמטה	ועיי' עוד מלה סורית סינקא.
מ"ט.	א'	מלמעלה	קודם לדעת כו' צ"ל מל"ס סכא Summe, Anzahl מספר ומנין.
—	ד'	—	ובמדרש הגדול סוף תולדות הגי' ומכריזין ואומרין כ ך (!) קירי פלסטר אחוא דמריא זיפאנא.
נ'.	ט"ז	מלמטה	סיחתא צ"ל סיחתא).
נ"ג.	ט'	—	הסוכן ט"ד וצ"ל המסוכן.
נ"ד.	י"א	—	בילק' איוב ר' תתקט"ו היה מכסכסו במים ט"ס הוא ועיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"ח, ע"ד:
נ"ד:	ו'	מלמעלה	וכן במדרש הגדול ב"י וישב אומה של דווין ושל סכופין אתם.

---

[1] ובכ"י ד"ס בר אדא מארי (מרי) עיי' ד"ס למקומו. [2] כ"ה מן קול סתי ווילוס, פתוחיה פי' זבל.

צד שורה

נ״ו. י״ב — ובמדרש הגדול פ׳ ותעל השלו כתב שלו וקרי סלו א״ר יוסי בר חנינא צדיקים אוכלים אותו בשלוה רשעים אוכלים אותו ודומה להן כסלויא [1].

נ״ו: י׳ מלמטה פלפל מן סלל כו׳ ובל״ס סלתא פי׳ שער Haar.

נ״ז: י״ח — כמו סלג צ״ל כמו סוג.

נ״ח. ט׳ מלמעלה וכ״ה במדרש הגדול וישב סולד מן האור כו׳.

נ״ט: ט״ז מלמטה סוליים ט״ד וצ״ל סוליים.

ס״א. כ״ב מלמעלה סוף ע׳ סלון אולי מזה מדרש הגדול נח ואשר אתו בתבה יש אומרין שעוג מלך הבשן ישב לו על עץ אחד תחת סילונות של תבה.

ס״ד. כ״א — ועוד בל״פ וע׳ سلق פי׳ שק של עור Lederbeutel.

ס״ז. י׳ מלמטה וכ״ה במדרש הגדול בראשית ואשכחית בה סימא ואמרית ליה סב סימתך. [2]) ועיי׳ עוד ערך ספל בהשלמת הערוך השלם צד י״ד וש״נ.

— כ״ב מלמעלה ויותר טוב בל׳ סני נהור כלומ׳ סתום עיניך ועשה עצמך כאלו לא ראית צורת אליל עיי״ע ארורא, אהרורי בהשלמת העה״ש צד ו׳.

ס״ט: י״ב — ובתשוב׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) פי׳ סימטא ביקוע שנמצא בעור בשר ובטיית אשקאק ע״כ [3]).

ע״ב. י״ב מלמטה עיי׳ מ״ש בהערות ותיקוני׳ לח״ד, רע״ט:

ע״ג: כ׳ מלמעלה יכתבו סימן צ״ל יכתבו סימן (ב״ב קע״ב.).

ע״ה. א׳ — * סמניא צ״ל סמניא (בלא סי׳ כוכב).

ע״ו. — מלמטה בהערה : וז״ל מדרש הגדול כ״י בשלח : והכית בצור מיכאן ר״י בר זימרא אמר מקל זה של סמפיר הוא כו׳ שהסמפרינון הזה רך מעשה באחד שירד לרומי למכור סמפורינון א״ל הלוקח ע״מ לברוק א״ל ע״מ מה עשה נטלו והניחו על הסדן והיה מכה עליו בפטיש נבקע הסדן והסמפירין לא חסר.

ע״ז: ז׳ מלמעלה לדעת ה׳ גידעמאנן σύμμαχος Gehilfe, וה׳ ברילל (מ״ע ה׳, קמ״ב) העיר על גי׳ דפ״ר בומקריבו והגיה בומ[ר ומ]קריבו.

ע״ח. ה׳ מלמטה אבל גם מדרש הגדול בא גרס אחד מכם גלה לברבריא ואחד מכם גלה לסרמנטיה וא״כ יותר טוב לומ׳ שהוא Sarmatia וכיון בעל המאמר לפיזור היותר רחוק ועיי׳ ג״כ פירסט גלאססאר צד 160.

פ״ג: ט״ו מלמעלה אבל ראיה לזו הגזרה מגי׳ מדרש הגדול בראשי׳ מביאין לו כנדרוכין טבין ואבנים טובות כו׳, ונ״ב תרג׳ ראמות וגביש סנדליכון ובירוצין (והוא כבערוך).

פ״ד: כ״ג — סנואתא ט״ס וצ״ל סנוארתא.

פ״ו. כ״ד — וכשיטת הערוך אי׳ ג״כ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ ת׳ (צד 211) סנטירו יש גורסין כך ואנו גרסנו סניטרו מנגד מתניו כו׳ עש״ה [4]).

פ״ח. ט׳ מלמטה סוף ע׳ סנף ובענין גי׳ מדרש הגדול בסינפא דתיבתא עיי׳ מ״ש בהערות ותיקונים לח״א, מ״ז: וכ״ה באה״ת עיי״ע ספן (בח״ו, ק״ד. ומ״ש).

צ״ה. כ״ג מלמעלה וכגי׳ כ״י קאהוט אי׳ ג״ב בכ״י ג״ג עיי׳ מ״ע לרא״ג י׳, קכ״ט וכן מצאתי עתה במדרש הגדול כ״י ויצא מאי דודאים ר׳ חייא רבה אמ׳ יברוחין ר׳ יצחק אמר סעידין [5]) ר׳ יהודה ב״ר סימן אמ׳ מיישין [6]) לוי אמר סיגלי ר׳ יוחנן אמ׳ סוביסך [7]).

צ״ה: י׳ — וכנ״ה במדרש הגדול כ״י תולדות לא ליסעור קצירא לא בתלת שעי קמייתא ולא בתלת

---

1) כ״ב פי׳ שוך = شوك Dorn ובכו״ג כסלויין עיי״ע סל ד׳ בח״ו, כ״ה הערה 9. 2) וכ״ב בית מטמון. 3) شقاق, fissura.
4) ולע״ע אלכצר הוא الخاصرة מתנים Hüfte.. 5) וכ״ב בל״ע סעד. 6) כ״ב פי׳ אילן שמו מיש ע״כ והוא כבערוך עיי״ע מיש בח״ה, ק״ל: ומ״ש. 7) והוא גי׳ מעולה עיי״ע סבים בח״ו, י״א ומ״ש.

צד שורה

שעי בתרייתא. ובנו"ג בנדרי' מ'. לא ליסעוד וצ"ל לא ליסעור ועיי"ע סר א' ומ"ש בח"ו קכ"ד הערה 6.

ק'. י' מלמעלה צ"ל صوف البحر.

— כ"א מלמטה וכנ"ה במדרש הגדול כ"י מקץ כי יש שבר [1]) במצרים זה שאמר הכתוב אזן שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם מושלין אותו משל, למה"ד לשנים שהיו יושבין בבית הספר אחד סופג דברי תורה ואחד סוברן מה יעשו זה אזנו גלוייה וסופג ואינו יודע לסבור וזה עינו גלוייה וסובר ואינו סופג ה' עשה גם שניהם מעשה בר' יוסי בן חנינה שהיו לו שני בנים אחד סופג ואחד סובר כו'.

ק': ט"ו מלמטה عرق = ט"ד וצ"ל عرق ·

ק"א. ח' מלמעלה ובהוראה ראשונה אי' המלה באלה דברים זוט' עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"א קפ"ו: וש"נ ג"כ גי' מדרש הגדול.

ק"ד. ו' מלמטה עיי' מה שכתבתי לעיל בהערות ותיקוני' לצד פ"ח. וש"נ מדרש הגדול.

ק"ו. י"ד — וכ"ה במדרש הגדול משפטים כי תצא אש יכול אין לי אלא דבר שראוי לדלוק מנין סיפספה נרות סיפספה מציבות של שיש ומצבת של פשתן כו' עיי' מ"ש בהשלמת הערוך השלם צד 14.

ק"ו: ט"ו מלמעלה סוף ע' סיפסופה: אולי על שם מקום זה היה נקרא אמורא דא"י ר' שמעון דסוספתא בירו' ברכו' פ"ג ר"ו: [2]) וכר"ה בירו' סנהד' פ"ב ד"כ.

— כ"ב — וכנ"ה במדרש הגדול נח וישאר אך נח: האי זיקתא לא הוה ידע אבא מאי מיכלה יומא חד הוה קא פאליג [3]) רומא:א נפלה תולעתא מינה אכלתה מיכאן ואילך הוא גביל לה חזרא גביל לה ספסקא כו' לי' בסנה' ק"ח: ולי' בע' זקיתא.

קי"ב: ט' — בענין ספרי זוטא עיי' מ"ש הח' ברילל בטוב טעם ודעת בעטרת צבי צד 179 והלאה.

קי"ד: ט"ז — צ"ל نخود .

קט"ז. י"ז — חזק צ"ל חומץ חזק.

קי"ז: ז' — κοπός ט"ד וצ"ל σκοπός.

קי"ח. ח' — ובמדרש הגדול בא אי' השאילני צקוטלא ונ"ב פי' גאם ונ"ל שהוא הוא סקוטלא פי' קערה, וגאם הוא ל"ע ופ' ופי' כוס וכלי חרס.

קי"ח: י"ד — אם גי' סקליטין אמת אז אולי היא כמו סקריטין (ל' ור' מתחלפות גם בל"י) ומל"י σέκρετον אמצ' מקום סתר עיי"ע סקרדין. וכס"א בערוך אי' בילק' ריש פקודי נכנס לפלטין שלו ועיי' שמ"ר פנ"א.

— י"ז — אולי מל"ר examen וזה מ"ש רבינו מבררין ומבחינין כו'.

קי"ט. י"ב — אולי מל"ס סיקומא פי' מדידה וגבול Abmessung.

קי"ט: י' — פכים צ"ל כפים.

ק"כ. ט' מלמטה ובמדרש הגדול כ"י משפטים הגי' א"ר הונא לסקופטיא של מטרונה שהיא עוברת בשוק והכל משמטין זיין וסייף מלפניה ומלאחריה כך היא התורה דינים מלפניה ודינים מלאחריה. ועיי"ע אסקפי בח"א קצ"ח ושם בהערות ותיקוני' וש"נ מדרש הגדול.

קכ"א ג' — בהערה: ובמר' הגדול בראשי' סרקנית [4]) וצ"ל סקרנית.

קכ"ג. כ"א מלמעלה סוף ע' סקרדק: ובמדרש הגדול כ"י יתרו ונפסק קרדוקין שלה [5])

קכ"ד. י"א — ובמדרש הגדול ויגש הגי' האי מאן דסר ניכסיה בכל יומא מרוח אסתירא.

— ט"ז מלמטה בהערה עיי' מ"ש לעיל לצד צ"ה:

---

[1]) ודרש שבר כמו סבר עיי"ע סבר. [2]) בגי' המהרש"ם ובנו"ג דתוספתא. [3]) בנו"ג בסנהד' ק"ח: פאלי. [4]) כ"ב ענין ראיה מן מסקרות יונים. והוא כפי' הערוך. [5]) כ"ב מנעל.

צד	שורה	
קכ״ו.	י״ט מלמטה	ועתה מצאתי כגי׳ הערוך בתש׳ הגאוני׳ סי׳ רצ״ה (צד 144) עש״ה.
קכ״ט:	י״ח מלמעלה	לא הוו. ידעי ט״ד וצ״ל לא הוו ידעי.
קל״ג	ב׳ מלמטה	בהערות צ״ל מן הצינזור.
קל״ו.	כ״א מלמעלה	וכנ״ה במדרש הגדול בשלח מתקן להם (הענן) את הדרכים מגביה להם את השפל ומשפיל להם את הגבוה ועושה להם דרך סרטו מישור כענין שנא׳ כל גיא ינשא כו׳ פי׳ חקק וסרט להם את המישור ובתנחומ׳ בישלח סי׳ ג׳ וילק׳ בשלח ר׳ רכ״ח לי׳. או אולי יש להגיה ועושה להם דרך וסרט למישור מע׳ סרט ג׳ (עיי׳ עירו׳ כ״ב סע״ב תיקן להם דרכים וסרטיות).
קמ״א.	כ׳ —	לשון סורסי עיי׳ בהערות ותיקוני׳ לח״ו, שע״ה: וש״נ תש׳ הגאוני׳.
—	ו׳ מלמטה	וכ״ה לנכון סוריסטון באלה דברי׳ זוט׳ עיי״ע עתר ומ״ש בהערות ותיקונים.
קמ״ו.	כ׳ מלמעלה	ובתוס׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) הגי׳ כורת סרקא ופי׳ מקום הוא.
קנ״ג:	ט׳ —	וכ״ה במדרש הגדול כ״י בראשי׳ עב שהוא מעבב את פני רקיע.
קס״ט:	כ״ה —	וכ״ה בגי׳ מדרש הגדול חיי שרה בנות גוים משמרות עצמן ממקום עידותן ומפסידות ממקום אחר [1].
קע״ח:	י״ט —	עולא שכפר כן הביאו סד״ה אבל בנו״ג בע״ז ירו׳ פ״ב דמ״ב. עולא שכפא. ויש להוסיף עולא בר קושב ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ו:
ק״פ.	ד׳ —	דעייק: וכן במדרש הגדול כ״י משפטים נדם שאין לו ידים במה מגרש א״ל במתניו יעייק חרציה והיא שקלה לגט מיניה.
קפ״א.	ח׳ —	עוית כו׳ ענינו להחזיק: ומזה הענין המאמר קשה הבנה בסנה׳ צ״ז. ר׳ נחמיה אומר דור שבן דוד בא העזות תרבה והיוקר יעות ע״ש פירש״י ובחיד׳ המהרש״א לסוט׳ מ״ט: ולפע״ד מלת יַעות הוא משרש עות ענין חיזוק, הגדלה והגבה ועיפוף במהרה למעלה (in die Höhe steigen) כלומ׳ שהיוקר יעלה וגבה יותר ובזה מסכים המאמר הארמי בסוט׳ מ״ט: בעקבות משיחא חוצפא יסגא ויוקר יאמר מלשון (דברי׳ כ״ו, י״ז) האמרת ר״ל הגדלת ורוממת ומלש׳ (איוב ל״ט, י״ח) תמריא ופי׳ הראב״ע תגבה. ולכן נקרא הסעיף העליון אָמִיר — ובד״א זוט׳ פ״י גרס והיוקר יעוות ובשהש״ר פ׳ התאנה ויוקר הייה, והכל בטעות.
קפ״ה.	י״ג מלמטה	corml ט״ד וצ״ל corme.
קפ״ה:	כ״ג מלמעלה	סוף ע׳ עזרד ב׳ : ועם פי׳ הערוך (שהוא פי׳ ר״ח) [2] עולה יפה מה דאי׳ בתשובת הגאוני׳ סי׳ כ״ז (צד 10) עוזרדין וכן פירושו בל׳ ארמי קני דזרדתא ובל׳ ישמ׳ קצב פארסי הקנים הרכים הנוחים להשבר נקראין אלנבטי והן שאינן אוזרדין וכירק הן חשובין והקשים מאוד נקראין זרדתא ונקראין אזרדין וכעץ הן חשובין ודע כי יש שונין אזרדין ויש ששונין זרדין וזה הוא הלשון המדוקדק ע״כ ועוד עיי״ע זרד.
קפ״ו.	י״ז מלמטה	בעוטיו כו׳ ובמדרש הגדול בראשי׳ אי׳ ת״ר ד׳ מתו בעטיו של נחש כלומר [3] לא היה להם חטא שמתו בשבילו אלא מכח אותה מיתה שגרם הנחש ונכתבה לדורות.
קפ״ו:	י״ד —	במדרש הגדול לפסוק ויחנו לפני פי החירות : אין חירות אלא מקום חירותן של מצרים מקום עטלין שלהן מקום ע״ז שלהן (נ״ב פי׳ אוצרות). והנכון שהוא ט״ס וצ״ל עטלין — ובשינויים עיי״ע חר האחרון.
קפ״ט:	ט״ז —	מקור הפי׳ הזה בתשוב׳ הגאוני׳ סי׳ רי״ז (צד 103) עש״ה ושם הגי׳ דהני גיתאפי הוה קארו כו׳ אבל בתש׳ הגאוני׳ (בערלין סי׳ ע״ח דכ״ג:) כדרך טעיות הרבה של אותן גרסאי דכפרים עיי׳ שם בהערות ומ״ש ה׳ הרכבי בצד 361. ולפע״ד גיתאפי

---

[1]) וג״ב בתוליהן. והוא כבערוך. [2]) עיי׳ נרות המערכה (ג׳) עירו׳ ל״ד: [3]) וזה הפי׳ הוא בפנים ולא בגליון.

צד שורה

ט״ד וצ״ל גיתאדי והוא ממש בל״פ كُبّتي ده א נ ש י כ פ ר כדאי׳ בערוך אשר שם הובא תוכן התשוב׳ הנ״ל.

קצ״ו. כ״ג מלמעלה וכ״ה במדרש הגדול בראשי׳ קוץ זה עכבית ודרדר זה קנדס [צ״ל קינרס] [1] שהיא עשויה דרים דרים.

קצ״ז. י״ז מלמעלה ועיי׳ ג״כ סוף סי׳ רפ״ה בתש׳ הגאוני׳ (צד 141) והרבה מצויין מבני מצרים שבאין לבבל ושוכנין בעכברא או בנהרואני ונודעין כן לאחר כמה שנים אלעכברי ואלנהרואני ואין בכך כלום ע״כ.

— י״ב — הורי ר׳ יוסי כו׳: וראיתי להעיר על הטעות הגמורה שקרה לגאון קדמון בעל הלכות גדולות (הלכ׳ יין נסך דף קכ״ב סע״ב) וז״ל חבית שיש בתוכה משקין בין יין בין שמן בין כל משקה ונפל לתוכה עכבר או שרץ שיעורו אחד מאלף החבית ומשקין מותרין פחות מאלף אסורין וכתבו הגהות מיימוניות פט״ו מאכלות אסורות אות מ׳ וז״ל ומה שפסק בה״ג דשרץ אין טעמו בטל אלא באלף אינו אמת כדמשמע הכא פ׳ בתרא דע״ז והא דאי׳ בירוש׳ דתרומות (הוי ר׳ יוסי בר בון) [צ״ל הורי ר׳ יוסי בי ר׳ בון] בעכברא אחד לאלף עכברא שם מקום הוא דהתם קאי על דג טמא שכבשו עם דג טהור ס״ה וכן ראבי״ה שקבל מאביו ע״כ—ודוגמא אחרת דומה לטעות זו תמצא בע׳ גפנה (ח״ב, של״ט) ושם רמזתי על ע׳ הנוכחי אבל נשמט בדפוס, וברוך הנשכחות ותקנתי עתה המעוות.

ר״י. ט״ז — צ״ל عَلَقَة.

רי״א. י״א — וגם מדרש הגדול נח גרס ע ל י ת א.

רי״ט: ט״ז — סוף ע׳ עמתן: או צ״ל עמקו ע״ש בירוש׳.

רכ״ב. ג׳ מלמטה בהערה 4: וקרוב לזה בתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 22) עינבתא ניפוח כענבה שצומח על בשרו של אדם מלחה סרוחה כמו מורסא דאמרינן המיפש מורסא.

רכ״ו. ג׳ מלמעלה עיי׳ פירוש נכון בתש׳ הגאוני׳ סי׳ קפ״ג (צד 84) ובחמדה גנוזה סי׳ קמ״ט, ושם הגי׳ מר בר אויא ובתש׳ הגאוני׳ הנ״ל כמו בערוך הונא מר בר אויא [2]).

רל״ט. י׳ מלמטה בהערה הורכב, ט״ד וצ״ל הרכיב.

רמ״ד: י״ח — וכ״ה במדרש הגדול נח ועקב שמו וא״ל ועקש. ונ״ב עקב מין ספוג ושואב אם המים כו׳ הכל כבערוך.

רמ״ה: י״ד — סוף ע׳ עקיבה ויש להוסיף ר׳ עקיבה אמורא דא״י ירו׳ כתובו׳ ספ״י דל״ד רע״א א״ר עקיבה קומי ר׳ מנא כו׳ [3]).

מ״ח: ט״ז — נדרים ט״ז. מהו דתימא מיקם לישנא היא דאיתקיל ליה כו׳ ופי׳ המיוחס ורש״י כלו׳ תקון הלשון הוא כו׳ והנכון כגי׳ הר״ן שם (ט״ז:) מ י ע ק ם לישניה הוא כלומ׳ כו׳ ע״ש ובשבועו׳ כ׳. בכ״י ש״ס מינכען הגי׳ מה״ד לישניה הוא דאיתקיל.

רמ״ט: י״א מלמעלה א״ב בלי כו׳ צ״ל בל״י וכיון למלה יונית *ἐγκοπή* עכוב Hinderniss, Anstoss—וכאן ראיתי להעיר על גי׳ מדרש הגדול כ״י משפטים: להרגו ב ע ר מ ה זה שבא עליו בתסקיפין כיואב שהרג את אבנר דכתי׳ ויכהו יואב וגו׳ בשלי, מהוא בשלי ר׳ ירמיה אמר על עסקי שלי.

רנ״ג: י״ט מלמטה ביכורי׳ ט״ד וצ״ל ב כ ו ר ו ת.

רס״א: י״ד מלמעלה וכ״ה בפי׳ רגמ״ה לב״ב קע״ה: (בש״ס ווילנא קע״ו.).

רס״ג: י״ג מלמטה וכן בל״ס ערבא.

---

1) וכ״ב הו אלחרשף. ועיי״ע קנרס ומ״ש. 2) ודע כי בקי״ג בתש׳ הנ״ל (לר׳ צמח גאון) הגי׳ הנכונה לא סלקא עינונתא דורדא ב מ כ י כ א ובתש׳ הגאוני׳ בהוצ׳ הרכבי בהדי יוונא! והמו״ל לא העיר מאומה. 3) ובמס״י ובסד״ה לי׳.

צד	שורה		
רס״ה.	כ״א	—	בענין ערוגה דשבת עיי׳ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ תכ״ה (צד 218).
רס״ו.	ט״ז	מלמעלה	אולי עררסק צ״ל עדרסק מל״י ὑδρίσκη Aschenkrug.
רס״ח.	י׳	מלמטה	4) ט״ד וצ״ל 1).
רע״ח.	י״ח	מלמעלה	כ״ה בפי׳ ר״ח ביצ׳ כ״ב: עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לזה הציון.
רע״ח:	כ״ה	—	וני׳ מדרש הגדול בשלח ד״א תהומות יכסיומו וכי יש תהומות שם והלא שונית היא [1]) אלא מלמד שעלה תהום התחתון והעליון והיו נלחמים במצרים בכל מינו פורעניות.
רפ״א.	ז׳	מלמטה	אופנים ט״ד וצ״ל אפונים—ועיי׳ עוד בסנה׳ ק״ח: יש לנו עששיות של ברזל שאני מחפים בהם את הארץ ועיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ ש״ו (צד 145) וז״ל וכתבת עששיון ואין הוא אלא עששיות של ברזל בל׳ ישמ׳ צפאיח חדיד ברזל עשות מעין אשת שן [צ״ל מעיו עשת שן] (שה״ש ג׳, י״ד) ול׳ ישמ׳ הוא صفيح حديد Eisenblech.
רפ״ד.	ט״ז	מלמעלה	סוף ע׳ עתר: ובאלה דברים זוט׳ ב׳ (סי׳ א׳ בהוצ׳ רש״ב 10) ששפך להם בלעם ברכות כעותר סוריסטון כו׳ וזהו המלה לפע״ד באה מגליון פנימה ועיי׳ מ״ש רש״ב בשמי.
רצ״ג:	כ״ב	—	וכן אי׳ והיה מהלך פינן וצ״ל פנן באלה דברים זוטה סי׳ ט׳ (צד 43) בשם ילקוט ואתחנן ר׳ תתי״ג.
רצ״ה:	ט״ו	מלמטה	צ״ל נ״ל מל״פ پخش , پخچ.
רצ״ו.	ג׳	—	גבמ״ה ט״ד וצ״ל רגמ״ה.
ש׳.	ו׳	—	צ״ל sbadigliare.
ש״ב	ב׳	—	בהערה צ״ל בבגד סמרטוט.
ש״ד.	י״ב	מלמעלה	וכן במדרש הגדול יתרו: א״ר יוחנן פזמא דידיה היא סליקת ביה למיתן לי אורייתא [2]) אבל עתה נ״ל שהוא ל״י πεῖσμα בטחון Glaube, Zuversicht [3]).
—	ד׳	מלמטה	וראיתי בקאטאלאג דעליצש (Cod. Hebr. VIII) שהביא כי בראטהסביבליאטיק בלייפציג כתוב בגליון סליחה ישן נושן וז״ל פיזמון הוא לשון ענייה והרמת קול. ויען איוב ופזם איוב ואמ׳ אבי ז״ל פי׳ שהוא לשון רינון מדגרסינן בפסיקת׳ דבחדש השלישי יחליצני כי חפץ בי ואמר ר׳ יוחנן פיזמא דידיה היא סליקת ביה כדמיתן לי אורייתא פי׳ רינון שלו עלה בלב יוצרו כשנתן לנו את התורה.
ש״ח.	י׳	מלמעלה	ולדעת ה׳ ברילל הוא מל״י ורו׳ אמצ׳ ποιοῦλκος = paculus, pasceolus פי׳ שק.
ש״י:	ט׳	מלמטה	ובמדרש הגדול בראשי׳: מאור גדול ראיתי בים א״ל שמא עינים של לויתן.
שי״ב:	ט׳	מלמעלה	סוף ע׳ פטטר אולי כדעת ברילל (מ״ע ח׳, 67) ἐπιτριετής בשנה שלישית dreijährig מפני שמין תאנים זה נתבשל רק אחר ג׳ שנים ועיי״ע פטרא ומ״ש.
שי״ד:	ט׳	מלמטה	בע׳ נון ט״ד וצ״ל בע׳ ניץ -- ועיי׳ היטב תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ ת״ג (צד 213).
שי״ט.	י׳	מלמעלה	וכ״ה במדרש הגדול יתרו דומא בר נתינה פטרבולי היה והיתה אמו מסטרתו לכאן ולכאן ולא הוה א״ל דייך אימא [4]).
שי״ט:	י׳	—	ובמדרש הגדול סוף וישב הגי׳ נמצא זבוב בתוך פיילי פוטירון שר המשקים ונמצא צרור בתוך קלסין של שר האופים.
שכ״א:	י״ח	—	ויפה גרס המדרש הגדול ויחי ולמי ניתן לדויד ואויבי תתה לי עורף למה שהיה פטריקון שלו כתב בו ידך בערף אויביך [5]).
שכ״ב:	ג׳	—	צ״ל شلو.
שכ״ג:	ז׳	—	במדרש הגדול מקץ הגי׳ קשה שבכולן כי פרוקי טורי ר׳ חנינא אמר כצפורן בושט כו׳.

---

[1]) כ״ב פי׳ מקום שהים עולה בזעפו. [2]) וכ״ב פי׳ הסנה. [3]) ועוד עיי׳ הערות בסמוך. [4]) וכ״ב ראש של התגרין! [5]) וכ״ב כתאב מיתאקה וכיון לל״ע كتاب ميثاق Bundesvertrag.

צד	שורה		
שכ"ג:	י"ד	מלמטה	סוף ע' פי טורי: ועתה ברור לי כי פי' פיטורי בפי הושט הוא מל"י *πίτυρον* Schorf, Geschwür וזה נ"ל עיקר.
שכ"ו.	י"ג	—	ואולי מזה פילם של מנורה (ספרי זוטא בפי' הר"ש לכלים פי"א מ"ב) וצ"ל פילא. פי' מזרק המנורה ובילק' מטות ר' תשפ"ה הגי' (פיה) [צ"ל פרח] של מנורה ופוט של מנורה. וה' ברילל (ע"צ 183) פי' פילם מל"י *πόλος* Achse.
שמ"א:	ו'	—	וכנ"ה במדרש הגדול אחד שנפלה לו פלטורה בירושה במדינת הים ומכרה בדבר מועט הלך אותו לוקח ומצא בו אוצרות של כסף וזהב כו'.
שמ"ב.	ט'	—	ובכ"י רגמ"ה לב"ב קס"ד: מצאתי והאי לשון פלטין של יוני היא.
שמ"ב:	י"ד	—	ואולי ר"ב כיון על לי' *ὑπηρέτης* משרת Handlanger, Diener.
שמ"ג.	כ"ח	—	וכ"ה במדרש הגדול וישלח: ר' ישמעאל בר' יוסי סליק למצליא בירושלם עבר בהדין פלאטינוס חמיניה חד שמראי כו'—ואולי הוא משובש במקום ניפולין Nablus, *Νεάπολις* עיי"ע ניפוליה (ח"ה, שס"ד:).
ש"נ:	י"ב	—	גורסת רל"א ט"ד וצ"ל תרל"א גורס כו'. ובילק' וארא ר' קע"ח אי' פלומי פילון וצ"ל פלומופילון.
שנ"ו:	י"ט	—	ע"ז ל"ח: ודע כי ציון הילקוט זה שייך למה דאי' ספות אלו חבית של יין ועל זה רמז ע"ז ל"ח: תרי מיני שתיתאי שלח ברזילי הגלעדי לדוד—ומקור פולוסיקא הוא מדר' שו"ט מזמ' ג' וז"ל משכב אלו כרים וכסתות ספות אלו חבית של יין ובעל הילק' גרס פולסיקא אבל הנכון שצ"ל פלומיקא עיי"ע פלומקייא בהשלמת הערוך השלם צד ט"ז.
שנ"ז:	ג'	—	ובל"ס פלפל פי' מגעל besudeln ויטבלו את הכתנת בדם (בראשית ל"ז, ל"א) תרג' הפשיטה הסורית ופלפלוה לכותינא בדמא.
שס"ה:	י"א	מלמטה	וה' באכער (אגדת תנאים ח"ב 164) הגיה פנרגום *πανούργως* בערמה listig.
שס"ז:	כ"ד	מלמעלה	סוף ע' פנדורא: וכן בל"ס פדורתא.
ש"ע:	ט"ז	מלמטה	וכן במדרש הגדול בשלח דרך ארץ תלמיד נוטל פנים לפני הרב כו' ושם: וה' הולך לפניהם אלמלי מקרא כתוב א"א לאמרו כאב שנוטל פונס לפני בנו וכרב שנוטל פונס לפני עבדו.
—	—	—	שורה אחרונה בהערה: ועוד עיי"ע נר.
שע"ז:	י"ז	—	וכ"ה במדרש הגדול ויצא אפי' פסדיות שאלו היה לו פסדיות כו'.
שע"ח:	ח'	מלמעלה	אבל עתה ברור לי כי פסטילוס הוא הוא אפיצטלין pastillus רקיקים ופי' כל גרמיהון הדיקו בדרך קל כאלו היו פסטילוס. והמאמר השני ושרשי תאינה כו' הוא מאמר בפני עצמו וכן מוכח משו"ט מזמ' ע"ח סי' י"א א"ר יהודה בשם רבי זה אחד מן הדברים שהשליט הרך את הקשה כו' עד ושורשי תאינה שהן רכין ובוקעין בצור ובתוך האבן ועיי' מ"ש רש"ב שם.
שע"ט.	ה'	—	ויותר טוב מל"י *ὀψίτερον* בזמן מאוחר später ופירסט בגלאססאר 175 טעה.
—	ט'	—	וה' ברילל הגיה.ספאיית פי' מל"י *σαφῶς* בחכמה weise.
שע"ט:	י"ט	מלמטה	וכן במדרש הגדול לפסוק ואמר אעלה אתכם: ארץ מצרים אם אתה עמיל בה בפסיל ובקורדום כו' [1]).
שפ"א.	י"ב	מלמעלה	וכ"ה באלה דברים זוט' סי' ז' (צד 13) ולמד ממשה שהיה פסילוס.
שפ"א:	י"ב	—	ובמדרש הגדול וישב הגי' היה מוסר לרבו קנדיטון כו' א"ל פסנדיטון אני רוצה כו'.
שפ"ו.	י"ב	—	ובמדרש הגדול תרומה: ועשית סירותיו אלו הפסכתירין שגורפין בהן הדשן והוא כלי

---

[1]) כ"ב אלמכחת וצ"ל אלמסחת = المسحة Hobel.

צד	שורה		
			גדול שמחזיק לתך ושלשה דברים היה הפסכתר משמש כופין אותו על הגחלים ועל השרץ בשבת ומורידין בו את הדשן מעל המזבח.
שפ״ז:	ט״ז	מלמטה	ובמדרש הגדול הגי׳ ריץ בעל המפעה אחריו כו׳.
שצ״א.	י״ח	—	ובמדרש הגדול בשלח הגי׳ פאפוסיא ונ״ב אכלאט. פי׳ בל״ע תערובות Mischung.
—	י״ט	—	במדרש הגדול תולדות אי׳ דרש רב אחא בר יעקב בפאטניא אתא שטן נשקיה על כרעיה (נ״ב אסם בלד [1]). ובלי ספק גי׳ מוטעת היא וצ״ל בפאפוניא וכדאי׳ בב״ב ט״ז. דרשה ר״א בר יעקב בפפוניא אתא שטן כו׳.
שצ״ב.	א׳	מלמעלה	פוץ עמריה: וז״ל מדרש הגדול יתרו ר׳ יהודה הנשיא מושלו משל למה״ד לאחד שנשא אשה אמרון לה התלקחת ליה פיסי עמריה כך אתם ישראל נמשכתם לי נתמשכנתם לי נקוי שתעשו לי רצוני. ונ״ב פיסי עמריה נפצי צמרו ע״כ והוא ציווי מן נפץ. פסי=פְּצִי [2]).
שצ״ב:	י״ח	—	סוף ע׳ פיץ: וכנ״ה במדרש הגדול בראשית וכיון שנכנסה שבת פיצת אותו מן הדין התחיל (אד״ה) מקלס את השבת כו׳.
שצ״ט:	ד׳	—	וכ״ה באמת גי׳ מדרש הגדול וישלח על כן לא יאכלו רב הונא אמר הדא פקולקלתא דגידא נשיא שריא [3]).
ת״א.	ט״ז	—	ובמדרש הגדול פ׳ בת מיזהב: מה ספינה זו אין כל עציה אחת אלא יש בה עצים מכמה מינין עצי ארזים עצי פסינון עצי אדרון, נ״ל שצ״ל פקסינון.
ת״א:	כ״ב	—	ועיי׳ תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ ש״ל (צד 158) מאי פקיע א״ר יהודה מדורתא א״ר פפא מטראקא טיאעא דפסק רישיה ומדורתא בל״א השג כו׳ [4]). ופי׳ מטראקא טיאעא מכצרה ערביה ע״כ והוא ל״ע مختصرة عربية שבט ערבי arabische Geissel.
ת״ג.	ב׳	מלמטה	סוף הערה 3: ועיי׳ ג״כ תשוב׳ הגאוני׳ (הוצ׳ קאססעל בברלין) צד מ״א: פיקא להדי פיקא יניח סדק של גרעינה נגד סדק שבגוף.
ת״ז:	ח׳	—	וא״כ יש להגיה פראזוקין.
ת״ט:	ט״ו	מלמעלה	ובמדרש אלה דברים זוט׳ סי׳ כ״ו (צד 35) יושב בין שני הפירגין צ״ל הפורגין, ושם: שני פיגרין צ״ל פורגין וכמ״ש רש״ב בשמי.
תי״ב.	י״א	—	סוף ע׳ פרד וכנ״ה במדרש הגדול משפטי׳ קיימתי עולמי מפרידה אחת (ס״א מפרֵדָה) ששיירתי נח ובניו. ושם חיי שרה: שתי פרידות טובות יש לי להוציא רות המואביה ונעמי העמונית.
תי״ב:	ז׳	—	וכ״ה במדרש הגדול ויצא: ר׳ יצחק אמר פרדכסוס היה. פי׳ לבן ביותר [5]).
—	ט״ו	—	ואולי פרדכשא הוא מל״פ پادشاه מלך ועיי׳ מ״ש רב״ז באכער על אגדת אמוראים בבליים צד קכ״ה.
תי״ג.	ז׳	—	בפרדימס כו׳ ולפי מ״ש בע׳ בורדימוס (עיי׳ השלמת הערוך השלם צד ו׳) הוברר שצ״ל בפדרומוס Hyppodromos.
תט״ו:	ו׳	מלמטה	צ״ל בל״ע فروانق, فرانق.
תי״ז.	—	מלמעלה	אולי פרוז הוא מל״פ پیروج indischer Hahn (Vull. I, 394).
תי״ז:	י״ט	—	ורש״י במכות ג׳: פי׳ המוסר שטרותיו לבי״ד הוא פרוזבול שהתקין הלל ועיי׳ תוספות שם שהשיגו עליו ועוד עיי׳ תוספות גיטין ל״ו:

---

[1]) כלומר اسم بلد שם המדינה. [2]) ובמדרש הגדול הרבה פעמים י׳ במקום צֵרֵה או שְׁוָא. [3]) כ״ב חלב שעל גיד הנשה.
[4]) עיי״ע דור ומ״ש בהשלמת הערוך השלם לח״ג, ל״ב: צד ט. [5]) כ״ה בגוף הספר ועוד בגליון, וכבערוך.

צד שורה

תי״ח: ד׳ מלמעלה וכ״ה במדרש הגדול יתרו א״ר אלעזר שלא יהו דברי תורה בפיך כפרוזדגמא ישנה אלא יהו בפיך כפרוזדגמא חדשה שהכל רוצים לקרותה.

תי״ט: ז׳ — ποζύμη ט״ד וצ״ל προζύμη

תכ״א: י״ג — Berre צ״ל Beere.

תכ״ג. י״ז מלמטה ובמדרש הגדול וארא כהדא פרותטא דרומנא [1]) דחרצניתה מתחמי מלבר כו׳.

תכ״ד. י׳ — ובתנחומ׳ הישן פ׳ שופטים סי׳ ח׳ ומעמיד להן פרטומין (עיי׳ בהערות לרש״ב אות ל״א) נראה יותר להמציא המלה מל״י προθέμα ציווי והורעה גלוייה (öffentliche Bekanntmachung) כלומר הקב״ה מוציא כרוז והודעה לשאול או״ה כלום השגיכו עליכם כו). ע״ש כל הענין.

תכ״ו. י״ב — וכ״ה במדרש הגדול תולדות כהדין פרכיטה [2]) כו׳ כדי שיצא וסירותו עמו כו׳ ובמדרש פנים אחרי׳ על אסתר (צד 96) ביקש להרחיצו ולא היה שם פרביסים ט״ס וצ״ל פרכיטים.

תכ״ח. י״ג מלמעלה וני׳ ספרי זוטא (ילק׳ שלח לך ר׳ תשמ״ו) פרוגדוס ועיי׳ מ״ש ה׳ ברילל בעטרת צבי צד 190.

ת״ל. ז׳ — סוף ע׳ פרמביא וכנ״ה במדרש הגדול חיי שרה מגמלי אדניו: שהן ידועין בפרומביא כו׳ שהן משל אברהם.

תל״ד: ט״ז מלמטה וכ״ה פרדנית במדרש הגדול.

תל״ו. ו׳ — צ״ל فارس, پارس.

תל״ח. ט׳ — או אולי מל״ר Rubin, pyropus.

תמ״א. י״ח — סוף ע׳ פרפס: ובע׳ קטה הביא רבינו פרט לפרפוסין וצ״ל לפרסין ע״ש (ועיי״ע פרס ז׳) ואין ענינו למלה יונת παρυφή כדעת ה׳ ברילל (ע״צ צד 181).

תמ״א: כ״ג מלמעלה וכן במדרש הגדול יתרו והר סיני עשן: כל המפרפר באש בעוה״ז זוכה ומפרפר בעוה״ב נ״ב פי׳ מתגלגל בתוך האש ואינו מתירא ממנו.

תמ״ח. י״ב — ובמע״צ Etudes חכ״ד הוכחתי כי עיקר הגי׳ פּוּרְדְּגָן או פּוּרְטָקָן חג הפרסיים הנקרא فوردگان, پوردگان, فروردگان ובהוצואריש Pervardeghân וחגוהו הפרסיים בתקופת השנה — וצורר היהודים לאגרד בדה כי היהודים לקחו מזה השם חג הפורים שלהם [3]) ושקר הוא.

תמ״ח: ח׳ — סוף ע׳ פרקלה וכנ״ה במדרש הגדול לפ׳ וירא פרעה כי היתה הרוחה: בשעת עקתיה עביד פרקולה [4]) בשעת רווחיה עביד דימוס [5])

תמ״ט: כ׳ — וכ״ה במדרש הגדול וירא כל מי שתפסו אני נותן לו פרקופי כו׳.

תנ״ה. כ״א — בע׳ פרע ט״ד וצ״ל פרא.

תנ״ה: י׳ — ובמדרש הגדול בשלח: אמרו להן קטרין [צ״ל אקטורין] הגיע פרתזמיא [6]) שלכם לחזור למצרים כו׳.

תנ״ח: י״א — ומזה נ״ל פוסינא של מדרש הגדול חיי שרה: ומגדנות דברים שהבריות מגידים עליהן כגון מיני אפייריא ומטכסא ופוסינא ופלפל רב הונא אמר קונכי פי׳ כלי מטוה שטוה בו האשה [7]) ונ״ל פוסינא הוא הוא πίσον ועיי״ע פשון, ספיר, פול ומ״ש.

ת״ס. א׳ — וכ״ה פישקצא במדרש הגדול בראשית ושם הגי׳ ואתא פישקצא דרייה לתנינא [8]) ובנו״ג ובלעה.

---

[1]) כ״ב חבה אלרמאן = حبة الرمان Granatbeere [2]) כ״ב בלן, והוא כבערוך. [3]) עיי׳ Etudes חט״ו 137; ראהמער לט״ב XX צד 52. [4]) כ״ב נותן פדיון, כבערוך. [5]) פי׳ עושה שמחה, ולא היא כי אם demissio [6]) כ״ב פי׳ קן. [7]) בגוף ובפנים המדרש והוא עפ״י הערוך ע׳ קנכי. [8]) כ״ב פי׳ עורב נקבה בא ונשא את התנין.

צד שורה

ת"ס: ד' מלמטה אולי הוא מל"י *φάσσα*, Ringeltaube (איליאן ג', ד"ד) כמו שהעירני ד"ר לעוויזאהן בשטאקהאלם.

תס"ה. י"א — וכן במדרש הגדול וארא ויהי ברד ר' נחמיה אמר אש וברד פתוכין זה בזה.

תס"ז. י"ח — וכנ"ה פעם בט' פעם בתיו במדרש הגדול מקץ ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע: עמדו וכתבו לו שבעין פיטקין בשבעים לשון והשליכו לפניו והיה נוטל כל פתק ופתק וקורא אותו [1]. ועיי' ג"כ בתש' הגאוני' סי' קע"ט פעמים שכותב פיטקא כו' ושם סי' ק"פ (צד 80) איגרת רשות וקורין אותו בלש' ארמית פתקא דדיאנותא ועיי' מ"ש המו"ל צד 355 ועוד 396.

תס"ז: ט"ז מלמעלה וכ"ה במדרש אבא גוריון פ"א (צד ו') היו משקין בכוס גדול מחזיק ד' ה' שמיניות ונערא פתקא, ובמדרש אחרים (נוסח ב' צד ל') ובמד' לקח טוב (צד מ"ו שם) הגי' פיתקא ובילק' פוסקא והוא בל"פ بَاطِيَة בל"ע بَاطِيَة ומזה בל"י *βατιακή*, *βατιάκιον* כוס לשתות בו Trinkgeschirr.

תס"ח. ד' — פותרי חלומות ועיי' הערות ותיקונים לח"ד, רי"ט וש"נ מדרש הגדול וישב.

חלק ז'

ב'. י' מלמטה פ"א כו' וכפי' רגמ"ה זה אי' ג"כ בפי' לספר יצירה לר"י ברצלוני צד 74 בשם רש"ג.

ג': ד' — ושם רציתי לפרש ציבין מל"י *στήμων* ולא הוצרכנו לזה כי דורש חרצובות כעין ל' נוטריקון צובות מלש' ציבים כלומ' חוטין דקים ועיי' בשו"ט מז' ע"ג ומ"ש רש"ב צד 334.

י"א: י"ח מלמעלה וכנ"ה במדרש הגדול בשלח ד"ה ויבאו בני ישראל בתוך הים: מתוך שצוהבין זה את זה [2]) קפץ שבטו של בנימין כו' וכ"ה בילק' אבל במכילת' בסיגנון אחר ע"ש. ועיי' עוד מדרש הגדול ריש תולדות כשהוא בא מבית המדרש מוצאן שהן ישנים אינו רוצה להרגיש ולהצהיב את אחד מהן.

ט"ו: י"ט מלמטה ובמדרש הגדול בראשי' הגי' ציתנית, ובתולדות פ' ורבקה שומעת מכאן אמרו כל הנשים ציתניות ורבקה מעידה בכך.

י"ז. ג' מלמעלה וכנ"ה בברכו' ז'. מנין שהקב"ה מתפלל כו' מאי מצלי כו' ע"ש ועיי' מ"ע אריענט 4,360 ששם הביא ה' יעללינעק פי' אבן ישמעאל עפ"י סופר ערבי וז"ל وهى (الصلوة) من الله تعلى الرحمة والمغفرة... فاذا قيل انّ الله تعلى يصلى على فلان فالمراد منه انه تعالى يرحمه ويغفر له. וזו העתקתה: אם הוא (צלותא) נשתמש מאלהים אז ענינו רחמנות וסליחת עון ואם האמר כי האל מתפלל בעד פלוני משמעותו כי הוא ירחם עליו ויכפר בעד עונו ע"כ. ועוד עיי' מ"ש ר"ש דוראן בן הרשב"ץ בספרו מלחמת מצוה דף ל"ה:

י"ז: י"ח — פי' כו': והוא פי' ר"ח עיי' נרות המערכה (ג') למ"ק כ"ז. — ועוד עיי' תש' הגאוני' סי' שנ"ז (צד 180).

כ"א. ו' — והערוך פי' כתשוב' הגאוני' סי' שע"ח צד 196 עש"ה.

כ"ב. י"ג — במדרש הגדול מקץ ואסרו ליה חד בהא אטמיה וחד בהא אטמיה וצלקוה. בברכות נ"ו: הגי' משונה.

כ"ז: ה' מלמטה במדרש הגדול הגי' צניאתא דבבל.

ל"ט. ג' — הערה 4: ויותר טוב שצ"ל סוכלוני (בכ"ף) ומלאי"ט Nagelbohrer, succhiello, succhiellino.

---

[1]) פי' איגרות. [2]) כ"ג תרג' וכעסתה צרתה. ומקנטא לה (והוא כבערוך).

צד שורה

מ׳. ג׳ מלמעלה אלו הן ציצין כו׳ וז״ל ספר האסיפות כ״י (באוצר כ״י האלבערשטאם נר״ו) בדף פ״א ע״ג „פי׳ של ציצין מפורש בערוך הן שיורי הערלה רצועות של בשר הנשארים מן הערלה הנה והנה וחופין העטרה ועוד בערוך בתשו׳ רב האי גאון ורב שרירא אביו פי׳ כמין זיז יוצא ועודף על הבשר בראש הגיד וחופה העטרה״. וכתב לי רשזח״ה העתקתי לך כל זה יען תמצא פה שנויים נגד הנדפס ע״כ.

מ״א. ד׳ — וכ״ה בשו״ט מזמור פ״ז סי׳ ב׳ כביעתא דצוצילתא לא משכחינין ובמדרש הגדול בראשית ביעתא דצוצילא.

מ״ה: ט׳ — ועוד י״ל שהוא מל״פ چرب חכם ומלומד intelligenter, kluger Mann.

מ״ז. י״ז — במדרש סראג׳ אלעקול [1]) פ׳ חקת גרס צ ר נ ד ה.

נ׳. ג׳ מלמטה בהערה 6 לי׳ זה הפי׳ כו׳ אבל עתה מצאתיו בפי׳ ר״ח לסנהד׳ מ״א. בש״ס ווילנ׳ ושייך לדף מ״ד. עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לדף מ״א.

נ״א. י״ט מלמעלה כתובו׳ נ״ז. ט״ד וצ״ל ס ״ ז:

נ״א: י׳ מלמטה וכ״ה במדרש הגדול יתרו ר״ז מצתית צתותא.

נ״ד. ט׳ מלמעלה וז״ל ויק״ר פל״ג מובאים קאנוסין סבאים דחיין ופי׳ הוא לפסוק מובאים סובאים (יחזק׳ כ״ג, מ״ב) ובילק׳ יחזק׳ ר׳ שס״ב אי׳ מובאים סבאן מובאים קטיסין ובילק׳ דניאל ר׳ אלף ס״א. מובאים סבאים קטיסין סבאים וא״ב קטיסין הוא לעומת קאנוסין של ויק״ר ואות ט׳ משובשת מן נו וצ״ל קנוסין ונ״ל שהוא מל״י κίνησις ערבוביא ושאון Beunruhigung, Aufregung, וענין סובאים של מקרא מפורש בויק״ר ע״י דחיין ובילק׳ ע״י סבאן וזה האחרון הוא מל״מ זולל וסובא ענין שיכורת (עיי״ע סבא ח״ו, ה׳) ובעניין דחיין נ״ל להשוותו עם דחון עיי״ע פי׳ שלחן והכונה שטוחים על שולחנם לאכול ולשתות. ומאמר קשה מובן הוא—ובע׳ קטים פי׳ בענין אחר וזה עיקר. ודע כי האגור לר״ש גאמע הביא הגי׳ (מויק״ר פל״ב צ״ל ל״ג) אמר להם כשהייתם בארצכם הייתם נעשים המניות לע״ז הה״ד קול המון שליו בה מובאין קטיסין ע״כ ועיי׳ רש״ב שנבך בפירושו ובעל החלוץ (חי״ג 118) כתב פטפוטי מלין בעלמא ולא אטריחך בסתירתם [2]).

נ״ו: ו׳ — ב״ב צ״ב. צ״ל צ ״ ב:

ס״א. ה׳ — פי׳ בית הרחם: וכ״ה בפי׳ ר״ח עיי׳ נרות המערכה (ג׳) שבת קכ״ח: ורש״י שם. ויש להוסיף מדרש הגדול וישב ד״ה וימאן ת״ר ג׳ השביעו יצרן וניצלו מן הערוה יוסף כו׳ בועז דכתי׳ חי ה׳ שכבי עד הבקר מלמד שנטלה אמה שלו ונתנתה על פי ה ק ב ר והשביע יצרו שלא יעשה. ובויק״ר הובא בילק׳ רות ר׳ תר״ו בסיגנון אחר ע״ש.

ס״ב: ט׳ — וכ״ה באלה דברים זוט׳ סי׳ ל״ה (צד 9) משל לשתי ספינות שהיו בים א׳ מהן הציל הקברניט את עצמו ולא הציל את ספינתו וכו׳.

— י״ג — וכן גרס המדרש הגדול יוסף בקברניטן של מלכים היה קבור [3]). וז״ל תשוב׳ הריב״ש סי׳ תמ״ב פי׳ קברניטא (של מדרש חזית שהביא שם) ארגז כמו קבורנטי של מלכים שהם כמו ארונות.

— ג׳ — וכן במדרש הגדול מקין כל מיני עופות יפין לחלום חוץ מקדיא [4]) וקיפופא [5]). פירוש [6]) לפי שעיניהם הולכות לפניהם כשל אדם אבל שאר עופות עיניהם בצד הראש.

---

[1]) למנצור אלדמארי. [2]) וה׳ כירסט גלאססאר 189 גנה הני׳ לגי׳ קאנידין! [3]) וכ״ב והו תרגם=قبر קבר. [4]) פי׳ אלכוס נ״ל אלבוס =البوم Eule. [5]) כ״ב פי׳ אלינשוף. [6]) והוא כפי׳ הערוך ואי׳ בפנים ולא בגליון.

צד שורה

ס״ז: י׳ מלמעלה קידרא חדתא צ״ל קדירתא חדתא ע״ש ובמדרש הגדול בראשי׳ אי׳ נסיב יתהון בחדא קדר ושע באפיהון.

— א׳ מלמטה ובמדרש הגדול בשלח הגי׳ ר׳ נתן בן יוסף אומ׳ עץ של קדרים.

— י״א — קדרינון : עיי״ע אדר והערות ותיקונים לח״א, ל״ז:

ע״ב: י״ג — וכ״ה במדרש הגדול ויחי הכל בקווי יסורין בקווי כו׳.

ע״ג. י״ב — ובמדרש הגדול ויצא הגי׳ הנותרות מנהון בישין מנהון עקרן מנהון קייסרין ונ״ב זקנות ע״כ ולי נראה שהוא מל״י ξηρός יבש עיי״ע קיסרי (ח״ז, קמ״ט:).

ע״ו. ט׳ מלמעלה במדרש הגדול מקץ גרס קזמאקון ונ״ב חזק (כבערוך).

ע״ו: ז׳ מלמטה ועוד י״ל שהוא ל״י κύαϑος Maass, Becher, או κύτος Becher.

ע״ח: כ״ד מלמעלה וכ״ה במדרש הגדול בראשי׳ והלא קוזמין של מלך אינן אלא בחבית. ורבינו היה גורס בב״ר פי״ט קוזמירין ועיי״ע גנן ומ״ש ועוד בע׳ גוזמיזין בהשלמת הערוך השלם. ודע כי ר״ב הוסיף ע׳ קוזמריא (ח״ז, ע״ו:) מירו׳ נדרי׳ (רפ״ד דל״ח ע״ג) אילין קוזמריא דאית עליכון אסור מישאל לון ופי׳ בל״י תכשיטין קטנים ע״ש ומ״ש אבל בנו״ג וז״ל ר׳ אבינא א״ר ירמיה בעי אילין קוזמידייא דאית עליהון אסיר מישאל לון ובאגור לר״ש גאמע (ע״צ צד 41) גרס אילין עולימתא מכיון דאינון אכלין ושתין מחמת קורמידא דאית עליהון אסור (משלי׳ הון) [צ״ל מישאל להון]. ועוד כופל הערך וז״ל קוזמידא אד״ו אין בין הנודר ירושלמי אילין עולמתא מכיון דאינון אכלין ושתין מחמת קוזמידא דיתי עליהון אסור מישאל לון ע״כ. ולפע״ד אודות גירסאות קורמידא וקוזמידא הביא המאמר בשני ערכים נפרדים ומפני כן דעתי נוטה כי תחת קורמידא צ״ל קוסמידא והוא הוא קוזמידא (השני) והמאמר קשה הבנה הוא ואולי עולימתא הוא ל״ס עולמינא כלים שמשתמשין בו בהיכל, heilige Geräthe (עיי׳ פשיט׳ להעברעאר ט׳, א׳) ומלת קוזמידא הוא ל״י κοσμικός (=κοσμιτής) weltlich ופירושו כלי קודש שאכלין ושותין מהם מפני שנראין חול אסור להשאיל מהם, ובעל החלוץ (י״ג, 118) צחוק עשה לנו בפירושו.

ע״ט. י״א — ועיי׳ מ״ש לעיל צד 45 בהערות ותיקונים (לתחלת ח״ד).

— י״ד מלמטה כס״א הראשון אי׳ ג״כ במדרש הגדול בראשי׳ עמודים של שיש מכורכין בקטיות [1] בשרב שלא יפקעו ובצנה שלא יקרשו כו׳.

פ׳. ב׳ — בהערה 11 ועיי׳ ג״כ מ״ש ה׳ גריענבוים (צמ״ג חמ״ב 255) ונעלם ממנו מה שכתבתי בח״ז, פ׳. ושם העיר ג״כ על ל״ר muraenula והוא הוא מורינ״א לעז הערוך וכן העתיק היעראנימוס תורי זהב (שה״ש א׳, י״א) muraenulas aureas.

פ״א: כ״א מלמעלה קודם ע׳ קטימוס נשמט ערך וכצ״ל* קטמון (?) אבדר״נ פמ״א נו״ב צד 114 (בהוצ׳ ה׳ שעכטער) שלא הייתי עוד קטמון שנים אולי מל״י κτῆμα הון ונחלה פי׳ שלא חייתי כמה שנים או אולי מל״י καμπτόν כפוף gebeugt an Jahren.

פ״ד: י״ד — ודע כי בתש׳ הגאונים סי׳ תקנ״ו (צד 278) אי׳ שנת ר״ם בקטיעא ופי׳ כמו לפ״ק עיי׳ מ״ש המו״ל שם ובצד 389.

פ״ו. כ״ג מלמטה בנו״ג בשהש״ר בטעות קטפרטקים ובהאגור לר״ש גאמע הביא (ע״צ 42) קטפרופטוס כביכול ה׳ כגבור יצא פי׳ מזוין בכלי זיין ע״כ וצ״ל כר״ב קטפרקטוס.—ושם שורה כ״ד מלמעלה קטרטון ט״ד וצ״ל קטרקון.

פ״ז. ד׳ — צ״ל القطرِب.

פ״ח. י״ג מלמעלה וקטרון היה בחלקו של זבולון עיי׳ מגיל׳ ו׳. והוא הוא צפורי עיי״ע וכ״ה במדרש הגדול ויחי.

---

1) נ״ב כעין תעליות.

צד	שורה		
פ"ח.	י"א	מלמטה	ובאו"ז הלכ' צדקה סכי' א' הביא הפסיקתא בגי' קנטרונים וטעות הוא.
צ"ג:	י"ב	—	ג' אמות צ"ל נ' אמות.
—	י'	—	אחר רוחב התיבה צ"ל אורך התיבה.
צ"ד:	ו'	—	ר' אומר כו' כ"ה במדרש הגדול אשר תחת יד הח' שעכטער אבל במדרש הגדול אשר תחת ידי [1]) הגי' ר' נחמיה אומר, וכדאי' לפנינו בב"ר [2]).
צ"ו.	ט"ו	מלמעלה	ומזה קולב של מנורה (ספרי זוטא הובא בר"ש כלים פי"א מ"ב) ובילק' מטות ר' תשפ"ה (בשם מדרש) בטעות וקנה ומנורה וכל הענין בילק' שם צ"ל כגי' הר"ש שם עש"ה.
צ"ט:	י"ז	—	גטין צ"ז. וצ"ל שבת צ"ז.
ק"ג.	ח'	מלמטה	ובמדרש הגדול מקץ יוסף אחינו יפה תואר ויפה מראה שמא הוא עומד בקלון [3]) מיד תפשו אותן כו'.
ק"ד:	כ"ד	מלמעלה	אבל עתה נ"ל כי נחשת קלניתא הוא aes Corinthium על שם העיר Corinthus שנחשתה היתה מפוארת ויש מהן שלשה מינים עיי' פליניאוס ל"ד, ג' (alterum in quo auri fulva natura) וזה מה שאי' ביומ' ל"ח. נחושת קלוניתא והיתה מאירה כשל זהב ובתוספ' יומא רפ"ב נחשתן קלניתא היה יפה כזהב.
ק"ה.	כ"ג	—	צ"ל פי' יפה וכן בל' יון הנך יפה.
ק"ו.	ו'	—	וכן במדרש הגדול בראשי' חגור חגורי חגורות צלצולין קולסין שבכין.
ק"ו:	—	—	ובמדרש הגדול תולדות חנניה בן תורדיון וקלסטנירו מזומנין לחיי העוה"ב.
—	י"ד	—	קלסטר: וכ"ה בכ"י רומי בהלכו' גדולות (הו"ל חברת מ"נ בבערלין צד 87).
ק"ז:	ט'	מלמטה	ובמדרש אבא גוריון ספ"ב הגי' קלוסנטרון -- ובענין הגי' קלסרקין י"ל שהוא מל"י אמצ' κλεισουράρχης (עיי' מיירסיאוס צד 247) פי' שומר הפלטין Schlosswächter.
ק"ח.	ט'	מלמעלה	עין כו': הועתק מפי' ר"ח עיי' נרות המערכה (ג') למגיל' ט':
קי"א.	כ"ד	—	וכ"ה אפשקר כפשקר במדרש הגדול כ"י וירא וז"ל ואוקמו עליהו שתה דיאני שקראי ושקרוראי זיפאי ומצלי דין אפשקר כפשקר כו' ועיי' ד"ס לסנה' ק"ט:
קי"ד.	ב'	מלמטה	בהערה צ"ל Kuchen formen.
ק"כ:	ט"ז	—	סוף ע' קמטר: ובענין קמטרה ב"ר פל"א עיי"ע קל ז'.
קכ"ג:	כ'	—	ועוד עיי"ע צלצל ציון מב"ב ע"ה. ופי' רבינו שם והוא ראיה לפירושי ע"ש ועוד עיי"ע קבל ג'.
קכ"ה:	י"א	מלמעלה	וכ"ה במדרש הגדול מקץ לקמצים ר' חונא אומר מן קומצא [4]) לריחיא ורבנן אמרי דקמצתא ודלא קמצתא.
קכ"ו:	י"ד	מלמטה	ובמדרש כורסיא דעבד שלמה [5]) ועל כל דרך ודרך היו קנקילות ובמסטאות (κιγκλίδες καὶ βήματα) ועל כל קמארא וקמארא י"ב אריות כו'.
קל"א:	י"ח	—	ברילל במ"ע ח"ח ע"ב היה גורס בן קילטא בתיבה אחת בוקילטא והשוה אותה לל"ר buccellatum מין לחם עב הנקרא Zwieback ונרויח בזה כי על ידי מושג זה נתפרש היטב מלת קנובק. וז"ל אוצ"מ אמצ' βουκελλάτου, ἄρτου ἐλατοῦ, ὅς λέγεται κολλίκιον וא"ב קנובק הוא הוא κολλίκιον וזה מה שכתב מהר"י במ"צ (פאה פ"א מ"ה) בלשונינו קורין לככרות העשויין בטבעות בן קלטא (=בוקלטא) buccellatum.— ובספרי זוטא (ילק' שלח ר' תשמ"ח) הגי' הקנוקנות—ולדעת ה' ברילל (ע"צ 190) מל"ר caniceus, canicaceus, Kleienbrod ואין נ"ל.

---

1) שאולה מידידי הח' ר"א דיינארד. 2) והערוך גרס ר"מ אומר. 3) כ"ב פי' שוק של זונות. 4) וכ"ב פי' אוצר. 5) הוי"ל ה' פערלעס במ"ע פראנקעל—גרעטץ צד 132.

צד	שורה	
קל״א: ט׳	מלמטה	הוא ל״ר צ״ל הוא ל״ר א מ צ ע י ת.
קל״ד. י״ח	—	פי׳ קורות כו׳ הוא הוא פי׳ ר״ח לסוכ׳ ד׳:
קל״ה. ב׳	—	ובמדרש הגדול בראשי׳ הגי׳ שאל קונטרניקוס את רבן יוחנן בן זכאי כו׳.
— ט׳	מלמעלה	ומזה הענין בילק׳ אסתר ר׳ תתרנ״ז כיון שבאו לזכותו של מרדכי היו מדלגים והיו הכתבים פורחים מקנטרא לקנטרא. פי׳ מאריגה לאריגה כלומר מיריעה ליריעה.
קל״ו. ד׳	—	וכן הביא המלה והפי׳ בענין קונכי ג״כ המדרש הגדול עיי׳ לעיל בהערות ותיקוני׳ לדף תנ״ח: לע׳ פשון.
קל״ח: ב׳	—	וכנ״ה במדרש הגדול ויחי מן דאיתי מובלין רטיבין ומן דאיתי קנסין וקצנין כו׳.
— ח׳	—	ומזה הענין נ״ל מאמר במדרש הגדול חיי שרה קרית ארבע שהיה עולה בקנסון של ארבעה בתחלה לשבט יהודה ואח״כ לכלב בן יפונה כו׳ [1]).
קל״ט. ט׳	—	וכ״ה במדרש הגדול בראשית פ׳ ולאדם אמר כי שמעת א״ר לוי האוזן לגוף כ ק נ׳ ק ו ל לכלים מה הקנקול הזה כו׳.
ק״מ. י״ב	—	קנקן : ויש לתרגמו Pflugsterze ומל״ס קקנא, קיקנא, וכן העתיקה הפשיטה והמרגים וכלי הבקר (ש״ב כ״ד, כ״ב) וקקנא ונירא. והוא עץ של פדנא ונקרא בל״ע عمود الفدان וז״ל בר באלול הסורי [2]) בבסא תוב גלדא מדם דכריך חודרנאית על קקנא דנבליוהי מן דנשרא לאפי לעל או לתחת. וזו העתקתו ללשון עברי: בבסא הוא הרצועה הכרוכה סביב לקקנא שלא תעתק למעלה או למטה. ועוד הוסיף להביא בל״ע الخسبة الة فوق وتد الفدان פי׳ הוא העץ אשר ממעל יתד המחרישה ע״כ . וזה קרוב לפי׳ הראב״ד שהבאתי בע׳ קנקן ע״ש ועיי׳ ג״כ ע׳ סמלון ומ״ש הראב״ד בספרא בחקותי פ״ג ובמקום הסימונים (או הסמלונים) גרס ר״ש הקנקן. ודע כי בע׳ סמלון הבאתי גי׳ הכ״י תוספת׳ כלי׳ ב״מ ספ״ג בעול ובסממנין וצ״ל ובסמבונין (מ׳ נשתבש מן בו) וכן גרס רב הלל בפירוש על ספרא בחקותי [3]) ופי׳ סמבונין היינו סמבוני העול ע״כ . ואולי זה ל״י *μέσαβον, μεσάβοιον* רצועת העול Jochriemen [4]).
ק״מ: י״ב	מלמטה	וכן פי׳ לנכון בעל הגליון במדרש הגדול בראשית מלת (קנדס) [קינרס] ע״י אלחרשף עיי׳ הערות ותיקוני׳ לח״ו, קצ״ו.
קמ״א. ט״ו	מלמעלה	קנישקין הוא הוא מלה רומי׳ אמצ׳ כמו שכתבתי ואין ענינה לסל כרעת ה׳ פירסט 206.
קמ״ד. י״ג	מלמטה	Kamm ט״ד וצ״ל Kanne.
קמ״ז. ב׳	מלמעלה	וכן טעה בפי׳ ה׳ פירסט גלאססאר צד 207.
— ה׳	—	וה׳ ברילל (צונץ יובעלשריפט צד 106) שיער *ἔξαλλόν φανὸς* glänzendstes Licht.
קמ״ח ג׳	מלמטה	בהערה צ״ל لبلاب.
קנ״ב. י׳	מלמעלה	בעולם„ צ״ל בעולם. ושם י״ג מלמעלה הקוף צ״ל הקיף.
קנ״ג. י״ד	—	וכנ״ה בשמ״ר רפל״ו מקיפין אותן בחבלים מקיפין אותן טרטיוטין ועיי״ע טרמנטן ומ״ש בהערות ותיקונים לח״ד, פ״ד:
קנ״ה. י״ז	—	וכ״ה בפי׳ ספר יצירה לר״י ברצלוני צד 25 ע״ש.
קנ״ח: ו׳	—	וכ״ה באמת בדלית קופד במדרש הגדול וירא.
קנ״ט: א׳	—	שבת מ״ו. קידוש׳ ל״ב: ב״מ צ״ז. ב״ב פ״ו. קמ״ט. איקפד רבא. שבת מ״ו. איקפד ר׳ שמלאי. שם: איקפד ר״י ב״ח.
קס״א. ח׳	—	ובמדרש הגדול וישב כל מאן דקפז לה נסיב מא דעלה כל אותה הדוב קפיז וא י ת קפיז רב מן דין.

[1]) כ״ב פי׳ גורל, אבל לפע״ד הוא הוא מלה רומית census וכן בל״י אמצ׳ *κῆνσος* Schätzungsliste. [2]) מ״ע דמ״ג כ״ח, 623. [3]) עיי׳ קונטרס הרמב״ס ליעללינעק 30. [4]) ואפשר דבסא הנ״ל יש לו איזה שייכות לזה הענין.

צד	שורה		
קס"א.	ו'	מלמטה	וכנ"ה אקפח את בני (בניי) בזבחי' י"ג. ירו' יומא פ"א דל"ח ע"ד ספרי בהעלתך פ' ע"ה.
קס"ה:	א'	מלמעלה	קודם ע' קפינא צ"ל * קפילישין (פי' מל"י καὶ ἐπάλαιϭεν או καπάλαιϭεν) והוא תרגום יוני של ויאבק (בראשי' ל"ב, כ"ה) עיי' מ"ש הח' רש"ב בלקח טוב (שם) וכן העתיקו ע' הזקנים καὶ ἐπάλαιεν.
קס"ו.	י'	מלמטה	ולדעת ה' באכער (אגדת התנאים ח"ב 450) מל"י κυψέλη מערה, ועוד כים ותיקי Behältniss, Kapsel.
קס"ח:	כ'	מלמעלה	ובמדרש הגדול ויצא ועשו קופרומיסין [1] מי עושה קופרומיסין על ישראל.
—	י'	מלמעלה	ובאגור לר"ש גאמע הגי' ארקמסיות (עיי' מ"ש רש"ב בע"צ צד 34) ואולי נכון הוא ומל"י ὁρκωμόϭια פי' שבועה eidliche Betheuerung.
קע"ב.	י"ג	—	ומזה נבין הדבור בספריהם (מתתיהו ה', י"ח) ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ παρέλϑῃ ἀπὸ τοῦ νόμου.
קע"ג:	י"ב	—	ומזה קוץ לזה שכרה של תורה, קוץ לי שכר כולם כו' ואני אקוץ לך שכרה כו' במדרש הגדול לך לך פי' ענין קציבה.
קע"ז.	כ"ב	מלמטה	צ"ל beschneiden.
קע"ז:	ט"ו	מלמעלה	סוף ע' קצר ב' וכנ"ה במדרש הגדול חיי שרה כד אזלת אשת ירבעם לקומי אחיה השילוני לשיולי על עסקי ברה דהוא קציר ונ"ב מריץ = مريض פי' חולה.
קע"ח.	י"ח	מלמטה	מירוט ט"ד וצ"ל מיחוט.
קפ"א.	כ'	—	ובמדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' אנא ודימי בר קאקוזיאתא.
קפ"ג.	ט"ז	מלמעלה	וכנ"ה במדרש הגדול מקץ קניא קורא קירא כולהו מעלי לחלמא ונ"ב קורא אלגמאר, וכ"ה במדרש הגדול ויגש נבארא קורא ונ"ב אלגמאר.
קפ"ג:	כ"א	מלמטה	צ"ל Pollution.
קפ"ה:	ה'	מלמעלה	וגי' המדרש הגדול עיי' לעיל בהערות ותיקונים לח"ו מ"ט.
קפ"ז.		—	הוריות צ"ל הוריות.
קצ"א.	ט'	—	המדרש הגדול שמות גרס קורדסין.
קצ"א:	כ"ה	—	קרוז כו' וז"ל האגור לר"ש גאמע (ע"צ 44) ב"ר פי"ט ויקרא ה' אל האדם ויאמר את קולך שמעתי בגן ארבעה הקיש הקב"ה על קנקן ומצאן קרודס של מימי רגלים נ"א קרח של מימי רגלים כו' ונ"ל שצ"ל קרוס של מימי רגלים נ"א קרוז של מימי רגלים וכדאי' במד"ר פ"כ ועיי' עוד בהערות לרש"ב שם. ובב"ר פי"ט הגי' ומצאו קנקנים של מי רגלים וכמו שהבאתי בח"ז, ק"מ.—שם שורה כ' מלמעלה ס"פ פ"ז צ"ל ס"פ פ"ו.
קצ"ב:	י'	מלמטה	ופקיר ט"ד וצ"ל ופקיד.
קצ"ג.	ז'	מלמעלה	שהוא ט"ד וצ"ל שהוא.
קצ"ז:	ה'	—	ואולי קריאסות הוא הוא קריוסי, קיריוסים (ח"ז, ר') curiosi ומזה הענין קורסיות (מד' שמואל פכ"ה ובילק' תהלי' ר' תשס"ה קיסדריות) צ"ל קוריוסיות ועיי' ג"כ פירסט גלאססאר צד 196.
ר"א.	ג'	מלמטה	בהערה צ"ל vloc.
ר"ב:	כ'	מלמעלה	אחורי פרס עיי' יוחסין השלם צד 239 וז"ל ובעל הערוך פי' כי הקאראנאנוש הם בצפון אחורי פרס ואין בה פירות הרבה מפני הקור הגדול ע"כ ואולי כיון לערוך של רצ"ג.
ר"ג.	כ"א	—	פי' רגילין כו' הם הם דברי תשובת הגאוני' סי' שצ"ז (צד 213 בסוף [2]) וצ"ל בערוך כ א ב ו ך במקום באביך.

[1] כ"ב למדו עליהם זכות. [2] ריש התשו' המתח' בע' כפן ע"ש ומ"ש בהערות ותיקונים.

צד	שורה	
ר״ד.	כ״ה מלמעלה	בקרן זיות צ״ל בקרן זוית.
ר״ד:	י״א —	צ״ל Sonnenstrahlen—ובשורה ט״ז צ״ל שעמו.
ר״ח.	— —	ובמדרש הגדול ויחי הגי׳ ר׳ תנחום׳ אומר לקורסין [1]) ר׳ יוסי בן קצריי אמר לעיבורין וכל אחיהם מסכימין הלכה על פיהם כו׳.
ר״ח:	י״ז מלמטה	וכן במ׳ אבא גוריון (צד ג׳.) ואבני קריסטלינון. ועיי׳ במדרש פנים אחרי׳ נוסח ב׳ (צד כ״ט.) זכוכית טובא קריסטאלי.
רי״ב.	ט׳ —	הפי׳ הועתק מפי׳ ר״ח עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לתעני׳ כ״ד: ומ״ש.—ובסוף הע׳ יש להוסיף מדרש הגדול וישב פ׳ ויתן שר בית הסוהר תמה על ר״ע גדול ממנו שהלך לרומי ואכלו עליו קרצין לפני הגמון שיגר לו שתי שפחות יפות ביותר כו׳ והוא הוא בקצת שינויים המאמר שהבאתי בשם אבדר״נ פט״ז.
רי״ג.	ט״ו —	كُوس צ״ל كُروش—ושם י״א מלמעלה: ומזה במדרש פנים אחרים לאסתר (הוצ׳ רש״ב צד 72) אמר המשל יצא בעלך ליקרע פוק לקוטו וצ״ל לקרין פוק לקומיה.
רי״ד.	י״א —	וי״א שהוא מל״י אמצ׳ *καρκῖνοι* מין מנעלים מחוקקים (*κοῖλα ὑπόδηματα*) עיי׳ פירסט גלאססאר 210.
רט״ז.	ה׳ מלמעלה	קודם ע׳ קרקע נשמטו שלש שורות וכצ״ל: * קורקסיאות אולי מל״י *χάρακες* Bollwerke, שמחות פ״ח בטוחות (ישעי׳ ל״ב, י״א) אלו קורקסיאות פי׳ מבצרות. ולרוב פעמים אי׳ הכתיבה כרקום (כרקום) עיי״ע בח״ד שמ״א: ושמ״ב.
רי״ט:	י״א —	ובמדרש הגדול נח הגי׳ גרטגינא, גרטינא ונ״ב הוא הוא קרטגינא.
רכ״ג:	ט׳ —	בציון ט״ד וצ״ל בצין.
רכ״ד.	ז׳ —	שתות בים ט״ד וצ״ל שתוחבים.
רל״ג:	י״ט —	ברעיותיו צ״ל בראיותיו.
רל״ו.	ד׳ —	ובמדרש הגדול לפ׳ וינגע ה׳ את פרעה אי׳ ובעלי רתן קשה מכולם [2]) ובו לקה פרעה הרשע שנא׳ טרם תיראו רָאתָן מבעי ליה. ושם: הקיזו שניהם ושימשו הון להם בנים בעלי רתן [3]) ושם: הזהרו מזבובי בעלי רתן.
רמ״א:	כ׳ מלמטה	אחר הקזאת דם: ט״ד וצ״ל אחר הקזת דם).
—	י״ט —	ב״ק כ׳. ט״ד וצ״ל ב״ב כ׳.
רמ״ד:	י״ט מלמעלה	וכ״ה גי׳ רבמי ורבסי במדרש הגדול וירא רבמי ורבסי לא הוה אכלי ביעי מההוא מבואה כו׳ וכן במדרש הגדול יתרו: אילו מקלעי לי רבמי ורבסי מי לא מכתיפנא קמיהו וא״ד רבמי ורבסי מכתפי ועיילי כו׳.
רס״א.	י׳ מלמטה	העיקד צ״ל העיקר.
רס״ד:	י״ט מלמעלה	וכ״ה במדרש הגדול וירא הרחק כמטחוי קשת הוא שיעור רום [4]).
רס״ו:	ב׳ —	ח״ה, מ״ה צ״ל צ״ה.
רע״א:	י״ט —	וכ״ה במדרש הגדול מקץ מכה באזמיל ומרפא ברטייה מכה באבן ומרפא באספלונית.
ר״פ:	ה׳ מלמטה	והפעל נבנה מהשם. רַמַּח (durchspiessen) מדרש הגדול בראשית ר״ח ב״פ אמר אם בא יצרך להשחיקך רַמְּחֵהוּ בדברי תורה שנאמ׳ יצר סמוך ואין סמוך אלא תורה. ולפי הנראה צ״ל סמכהו בדברי תורה ובילק׳ ישעי׳ ר׳ רצ״ו אי׳ באמת בשם ב״ר שמחהו בדברי תורה ואולי צ״ל ג״כ סמכהו.
רפ״ח.	כ״ג מלמעלה	ובמדרש הגדול ויצא אי׳ בג׳ מקומות השטן מקטרג בים ובדרך ובבית מרוערע. הישן בבית המרוערע דמו בראשו.
רפ״ט:	י״ג מלמטה	ודע כי מתרעם בל״ס תתרעם עניננו מספק zweifeln, Nachgedanken haben.

---

[1]) כ״ב פי׳ עת בל״ר. [2]) וכ״ב פי׳ „שרץ שיש לו בזוהו" וסוף כפירש״י כתובו׳ ע״ז: ועיי׳ מ״ש בערוך. [3]) כ״ב אלפים בכה גופן. [4]) וכ״ב אלפים אמה.

צד שורה

ר"צ: ד' מלמעלה וכן גי' המדרש הגדול פקודי כיון שחטאו נהפך להם לרעץ [1] כו'.
— ח' — ועיי"ה בפי' רה"ג לסוף ידים ועיי"ע אשר ומ"ש בח"א, שכ"ה.
רצ"א. א' מלמטה בהערה ατροι צ"ל ἰατροὶ.
רצ"ו. ט"ז מלמעלה ואולי מזה ג"כ ר"י חכם לכשירצה עיי"ע חכם בח"ג, שפ"א בהערה 7.
ש"א. י"ח — רקב כו' ופירש"י בנדה כ"ז. רקב רקבובית של מת כו'. והוא העפר אשר ישאר מגוף המת כו' עיי' פי"מ להרמב"ם אהלו' פ"ב מ"א וא"כ רקב יש להעתיקו Leichenstaub ואמר עולא (נזיר נ"א. וש"נ) אין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הגידים ומן העצמות. ובענין רקב עיי"ה נזיר נ': והלאה ותוספת' אהלו' פ"ב ופ"ג.
ש"ז: ה' מלמטה חכמי ומגנצא צ"ל מגנצא.
ש"י: א' מלמעלה צ"ל פי' בל"ס כורכמא דרשקא.
שי"ב. י' — צ"ל الخلاوة.
שי"ב: י"ח מלמטה וכ"ה רתיון במדרש הגדול ויהי בשלח פרעה ר' נהוראי אמר רתיון היתה לפרעה שאילו לא רדף אחריהם העלה עליו המקום כאילו שלחם אלא מתוך שרדף אחריהם כו'. נ"ב רתיון חמלה.
שי"ג. כ"ב מלמעלה. צ"ל رتا.
שט"ו: י"ג מלמטה וכן במדרש הגדול לא ימיש עמוד הענן: אעפ"י שנרתעין לאחוריהן שנים עשר מיל. וכן בתולדות: וכיון ששומעין שרי אומות העולם מיד הן נרתעין לאחוריהן.
שט"ז. י"ח מלמעלה ובזה נבין הדבור בספריהם (מתתיהו ז', ז') .κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν

חלק ח'

ב' ט' מלמעלה ובמדרש הגדול וישלח הגי' ורבנן אמרי מאחוריה אתא ונשייה בתרויהו [2].
ג': י"ח — ובמדרש הגדול שם: לבנה הוא אילנא דדאמי לסאגא. נ"ל שצ"ל לשאגא כבערוך.
ד'. ה' מלמטה בהערה בשט"מ בסוגיתינו: וכן משמע מהגה"ה לרא"ש ב"מ פ"ח סי' ל"ד ע"ש.
י"ח. ג' — צ"ל ויבמות ס"ב.
— ב' — צ"ל הועתק מפי' ר"ח.
י"ט. י"ב מלמעלה בציור ט"ד וצ"ל בציון.
כ"ה. ו' — ויש להוסיף מדרש הגדול בראשית: ברא שבעה כוכבים בשבעה גלגלים כל כוכב בגלגל בפני עצמו ושמותן גלגל של מטה מן הכל יש בו ירח ושל מעלה ממנו יש בו כוכב והשלישי יש בו נוגה והרביעי יש בו חמה והחמישי מאדים והששי צדק והשביעי יש בו שבתי.. ועוד חילקו חכמים שמונת הגלגלים שיש בהן הכוכבים לארבעה חלקים כמו שאמרו ארבע מעלות בסולם חשבו גלגל חמה אחד וגלגל לבנה אחד וגלגל שאר הכוכבים אחד וחמשת הגלגלים שבהן חמשה כוכבים שבתי צדק מאדים נוגה כוכב חשבום באחד ונמצאו כולם ארבעה על זה נאמר וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם [3].
כ"ו. י"ג מלמטה והוא לאי"ט Gicht, gotta.
כ"ו: ט"ז מלמעלה ועיי' בענין שגל מה שכתבתי במ"ע דמ"ע דמ"ג חמ"ו צד 5.
כ"ו: י"ב מלמטה וכ"ה במדרש הגדול בראשי': בשגם הוא בשר אמר הקב"ה הריני משגמן בייסורין

---

[1] נ"ב פי' נער (כבערוך) כלומר נתקשה עליהן. [2] נ"ב פי' יון נשתה גבורתם (כבערוך). [3] ועיי' ג"כ הערות ותיקונים לח"ה, ק"א: (צד כ"ה.).

צד שורה

את חאמי [1]) הדלת הזה מי מעמידה שוגמין שבה. ונ"ב שגם שעם ע"כ וזה פי' נכון הוא ועיי' מ"ש בח"ח, כ"ז. ושם הוכחתי ג"כ כי הוא הוא خيزران Bambus וראיה נצחת מצאתי עתה בגי' המדרש הגדול ויגש וז"ל למה"ד לאשה שקבלה על בנה לדיין וכיון דחמת דיינא דהוה יתיב ודאין בדינין קשין במגל בין [נ"ל שצ"ל במגלבין] בשוגמין וברצועה כו' מאי עבדת דרכת עד כו' [2]) ונ"ב פי' באלמקארע ואלכיזראן: ודע כי הראשון הוא הוא פי של במגלבין בל"ע مقارع Peitsche והשני הוא הוא الخيزران כאמור. ובנוסחאותינו אי' בע"א עיי' ויק"ר פכ"ז ומד"ר פ"י ועיי"ע אפקלין בח"א רל"א ומ"ש ובע' מגלב ומ"ש בח"ה, ע"ו.

כ"ט. כ"א מלמעלה סוף ע' שגש: ובמדרש הגדול סוף מקץ דרש והשגתם אמר לו שנשג אותם בדברים אחת קשה ואחת רכה [3]) אבל משנשג במדרש הגדול וירא ט"ס הוא עיי' מ"ש למטה לדף ע"ד:

ל"א. ד' מלמטה ועיי' ג"כ מ"ש בהערות ותיקונים לח"ג, מ"ב. צ"ב. בענין דיינין שצ"ל דיווין.

מ"א: ג' — בהערה: ואני חזרתי עטרת פי' ר"ח ליושנה עיי' נרות המערכה (ג') לסנה' צ'.(ע' צד ע"ט).

מ"ג: ד' מלמעלה וכנ"ה במדרש הגדול וישב: איש מצליח (בראשית ל"ט, ב') גבר שוור ונ"ב פי' מקפץ כלומר זריז ע"כ ובנו"ג בב"ר ס"פ פ"ו גבר קפוז וכ"ה בערוך ע' קפז (ח"ז, קס"א.).

נ"ב: ג' — וז"ל מדרש הגדול ויצא וכל שהוא חום זו שחמומית דכולה אוכמתא.

ס': כ"ג — שטתא סברה כו' ואולי מזה ג"כ מה דאי' במדרש הגדול יתרו ר' יהושע בן לוי צר שיטה תורה צוה לנו משה כל התורה כולה שש מאות ושלש עשרה מצות מנין תורה כו' ונ"ב צר שיטה פי' עשה סימן ע"כ ובמכו' כ"ג: אי' בנוסחא אחרת.

ס"ג: י"ז — צ"ל שנויי נוסחאות.

ס"ח. י"ט מלמטה צ"ל מאת חמי.

ע"ד: ז' — ומזה ג"כ בויק"ר פ"ד כשהוא נותן (האיסר לגנן) משכשכו ומוצא בעפרו זהב לקיים ועפרות זהב לו ובפ' ה' אי' רק היה מוצא בעפרו זהב ובפ' דר"א פכ"ה הוא הולך ליקח לו ירק ומוצא תחתיו זהב כו' ובילק' איוב ר' תתקט"ו (בשם ויק"ר) מכסכסו במים (!) ומוציא מעפר זהב. וזו גי' מוטעת היא מחסרון ידיעת המלה משכשכו שפי' מנערו ומנדנדו וכן הבין בעל הגליון במדרש הגדול וירא ויאמר ה' זעקת סדום וגו' כיצד היה אדם הולך אצל גַּנָּן ואומר לו תן באיסר ירק כשהוא משנשנו היה זהב יוצא מעפרו לקיים ועפרות זהב לו. ונ"ב ינפצה מן תראבה ע"כ פי' בל"ע ينفضه من ترابه פי' מנערו מעפר וא"כ משנשנו צ"ל משכשכו ומענין מכשכשו עיי"ע כש ד' ומ"ש.

פ"ח: י"ג — סוף ע' שלף: וממנו הפעל בהפעיל ב"ר פ"כ א"ר יצחק על דורות הללו הוא אומר ואכלת את עשב השדה שאדם משליף על שדהו ואוכלה עד שהוא עשב וכ"ה במדרש הגדול כ"י בראשית ויותר נכון משליף שדהו כדאי' בילק' ר' ל"ב ובמיוחס לרש"י בב"ר ופי' שבלים רכים כו' ע"ש. ועיי' ג"כ פי' י"ת קללתו היא לאכול העשב כמו ששולף מן השדה וזה תבואה קודם גמר בישולה כו'.

פ"ט. ט"ו — וגי' המדרש הגדול יתרו: שלפיחות מלאות אפרסמון מניחות תחת עקביהן כדי שיהיה ריחן נורף ונ"ב פי' בית רחם של תרנגול.

צ"ד. י"ד מלמעלה וגי' מדרש הגדול עיי' בהערות ותיקוני' לח"ג, ע"ג צד ל"ט.

וזאת לדעת כי בהשלמת הערוך השלם בע' אבן המקח צריך לנקד אֶבֶן הַמֶּקַח (ועיי"ע מקח בח"ה רכ"ה. ומ"ש).

---

[1]) בערוך הגי' אתמהא. [2]) כ"ב גברת והוא ל"ע صبر warten והבאתיו בהערות ותיקוני' לח"ד, קמ"ח. [3]) וכ"ב פי' פתוי.

SUPPLEMENT

TO

"ARUCH COMLETUM"

CONTAINING:

SOURCES OF RABBI NATHAN'S ARUCH

ADDITIONAL FOREIGN WORDS

(ESPECIALLY FROM THE MIDRASH HAGGADOL)

CORRECTIONS AND EXPLANATIONS

TO THE EIGHT VOLUMES.

BY

ALEXANDER KOHUT, D. D. PH. D.

RABBI CONGREGATION AHAWATH CHESED

NEW YORK.

A. GINSBERG, PRINTER, 158 EAST BROADWAY.

1892.

